Digitized by Google

CE LIVRE A ÉTÉ DONNÉ A LA
BIBLIOTHÈQUE CANTONALE
ET UNIVERSITAIRE
DE LAUSANNE

par legs, par Edward GIBBON
historien
22 mars 1794.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

DESIDERII
ERASMI
OPERVM
OMNIVM
TOMVS QVINTVS.

Digitized by Google

3A
975
/5
Rés. A
(1)

Digitized by Google

DESIDERII ERASMI

ROTERODAMI

OPERA OMNIA

EMENDATIORA ET AVCTIORA,

AD OPTIMAS EDITIONES, PRAECIPVE QVAS IPSE ERASMVS POSTREMO CVRAVIT, SVMMA FIDE EXACTA,

DOCTORVMQVE VIRORVM NOTIS ILLVSTRATA.

TOMVS QVINTVS,

QVI CONTINET

QVAE AD PIETATEM INSTITVVNT,

QVORVM ELENCHVM VERSA PAGINA EXHIBET.

BIBL. IOT. ACADEM. LAUSAN. LIBERTÉ ET PATRIE

J. Goeree del. J. Baptist. Sculp.

LVGDVNI BATAVORVM,

Curâ & impensis PETRI VANDER AA, MDCCIV.

Cum speciali Privilegio Illustr. ac Præpotent. Ordd. Holl. & West-Frisiæ.

Digitized by Google

QVINTVS TOMVS

OPERVM

DES. ERASMI ROTERODAMI

CONTINET SEQVENTES LIBROS.

Enchiridion Militis Christiani.	Pag. 1
Oratio de virtute amplectenda.	65
Ratio veræ Theologiæ.	75
Paracleſis.	137
Modus confitendi.	145
Enarratio Pſalmi, Beatus vir.	171
Enarratio Pſalmi, Quare fremuerunt Gentes.	197
Paraphraſis in Pſalmum, Domine quid multiplicati.	233
Concio in Pſalmum, Quum invocarem.	241
De puritate Eccleſiæ Chriſti.	291
Enarratio in Pſalmum, Dominus regit me.	311
De bello Turcis inferendo Conſultatio.	345
Enarratio in Pſalmum, Benedicam Domino in omni tempore.	369
Enarratio in Pſalmum, Dixi cuſtodiam vias meas.	417
De amabili Eccleſiæ concordia.	469
Concio in Pſalmum LXXXV.	507
De miſericordia Domini Concio.	557
Virginis & martyris Comparatio.	589
Concio de puero Jeſu.	599
Epiſtola conſolatoria ad virgines ſacras.	609
Chriſtiani matrimonii Inſtitutio.	615
Vidua Chriſtiana.	723
Eccleſiaſtes, ſive De ratione concionandi.	769
Modus orandi Deum.	1099
Symbolum, ſive Catechiſmus.	1133
Precationes.	1197
Pæan Virgini matri dicendus.	1227
Oratio ad Mariam in rebus adverſis.	1233
De contemptu mundi.	1239
De tædio & pavore Chriſti diſputatio.	1265
De præparatione ad mortem.	1293
Ode De caſa natalicia Jeſu.	1317
Expoſtulatio Jeſu cum homine pereunte.	1319
Hymni varii.	1320
Liturgia Virginis Lauretanæ.	1327
Carmen votivum Genovefæ.	1335
Commentarius in duos Hymnos Prudentii, de natali & epiphania pueri Jeſu.	1337
Chriſtiani hominis inſtitutum, carmine.	1357
Epitaphia in Odiliam.	1360

Digitized by Google

P. RAEFATIO
IN TOMVM V.
LECTORI
S.

Ex quatuor primis voluminibus Operum *Deſiderii Eraſmi*, colligere facilè poſſumus, doctiſſimum juxta ac humaniſſimum ætatis ſuæ virum fuiſſe; verùm ex hoc demum intelligere licet, quàm magnus Theologus fuerit, & quanto rerum divinarum amore eruditiſſimus ejus animus arſerit. Hîc enim potiſſima ejus Opera habemus, quæ ad inſtituendum hominem Chriſtianum in meliore Theologiâ, & ad pietatem permovendum ſpectant; quod dum agit *Eraſmus*, ex re ipſa, & tota ſtyli ratione emicant eæ religioſæ indolis ſcintillæ, ut liqueat hominem, quod conatur aliis perſuadere, intimis antea medullis ipſum imbibiſſe. Spirat ubique non cæcam ſuperſtitionem, ſed cœleſti luce illuſtratam pietatem, quæ non in minutis quibuſdam cærimoniis ſita eſt, quibus defungi etiam poſſunt homines nequam, ſed in ea morum ſanctimonia, quæ in ſolis verè bonis conſpicua eſt. Hinc jam olim plures ex hiſce libellis in varias linguas tranſtulerunt pii juxta & eruditi viri, ut ab omnibus lectitarentur, excuterenturque, ſi fieri poſſet, è manibus imperitorum inepti libelli, qui inanis ſuperſtitionis vinculis animos eorum irretiebant. Galli, Angli, Belgæ, Hiſpani, & Poloni vernaculas in linguas tranſlatos habuerunt, ab optimis & doctiſſimis quibuſque plebi diligenter commendatos. Utinam verò etiamnum hodie qui militiam ſequuntur, numquam è manibus deponerent libellum, quo inchoatur hoc volumen, & quem inſcripſit *Eraſmus Enchiridion Militis Chriſtiani!* Profectò non videremus tot homines, in Chriſtianorum exercitibus, qui milites quidem fortaſſe vocari queant, ſed an in cenſum Chriſtianorum venire poſſint neſcio. Utinam etiam omnes Chriſtiani orbis Theologi ſemper in ſinu geſtarent Opuſculum *de Ratione Veræ Theologiæ!* cùm in eo plus ſit ſani ſucci, & rectæ Theologiæ, quàm in multis craſſis voluminibus aliorum, ſine dubio in animis legentium aculeum relinqueret, & pro tot captioſis, contentioſiſque tricis, utilia dogmata & monita Auditorum ſuorum animis inſtillaret. Sunt & hîc alii libelli lectu digniſſimi, & præſertim quidem *Chriſtiani Matrimonii Inſtitutio*, & *Vidua Chriſtiana*, quos operæ pretium eſſet iterum in linguas vernaculas verti ab hominibus peritis, propter mutationem, quæ Linguis hodiernis, à temporibus *Eraſmi*, ad hanc noſtram ætatem, contigit; ut elegantiâ ſermonis politiores etiam & delicatuli homines, qui Latina legere nequeunt, ad eorum lectionem allicerentur. Interea Latinè docti, quorum Bibliothecis deerant, eos in ſuccum ſuum convertant, atque inde indoctis animi alimentum, quo indigent, impertiantur. Quæ non dico, quaſi omnia omnino, quæ hoc volumine leguntur, aut omnibus placere velim, aut mihi etiam prorſus & ſine exceptione ulla probentur. Satis eſt, ſi modò longè maxima pars Chriſtianis propemodum omnibus placeat, & utilis eſſe poſſit. Propter majorem partem, quæ ſine dubio optima eſt, par eſt alia, quæ minùs placent, feramus, quicumque ſimus. Quidni enim erga tantum virum eamdem adhibeamus æquitatem, quâ utimur erga pleroſque Veterum, quorum Scripta, quamvis per omnia nobis non probentur, nihilo ſecius laudamus & extollimus? Ego certè ob præſtantiam doctrinæ, quæ paſſim hîc occurrit, ſalubritatémque præceptorum, quæ ſubinde leguntur in hoc volumine, cetera omnia minimè difficulter fero, & cenſeo ab omnibus ferenda. Vale.

MONI-

Digitized by Google

MONITVM
DE
DEDICATIONE ENCHIRIDII MILITIS CHRISTIANI, ET EPISTOLA EI SVBJECTA.

CVM *anno* MDXVIII. *Lovanii ederetur, præfixit ei* Eraſmus *pulcherrimam Epiſtolam, quæ eſt* CCCXXIX. *in Editione noſtra Voluminis Epiſtolarum, ad quod eam poſtea amandari voluit* Eraſmus. *In ea graphicis coloribus pingit eorum Religionem, qui Theologiam Chriſtianam ſitam volebant in argutiis Scholaſticis, pietatémque inſtitutorum humanorum, rituúmque frigidorum obſervationem eſſe putabant. Data erat illa Epiſtola ad* Paulum Volzium, *Abbatem in Monaſterio Benedicti Ordinis, quod dicebatur* Curia Hugonis, *vulgò* Haugshofen, *ad Seleſtadium Alſatiæ Urbem. Is* Volzius *cùm anno* MDXXXIX. *incidiſſet in* Joannem Calvinum *Argentorati, ab eo edoctus, Calvini ſententiam amplexus eſt, & S. Miniſterii munere, ad obitum uſque, in ea urbe functus; ut teſtatur* Th. Beza, *in Vita* Calvini.

Subjecta eſt Enchiridio Militis Chriſtiani *Epiſtola* Eraſmi *ad* Adolfum Principem Verienſem. *Fuit ille filius* Philippi à Burgundia, *&* Annæ Borſellæ (Berſalam *vocat* Eraſmus) *feminæ præſtantiſſimæ, & erga* Eraſmum *beneficæ, qui eam ſæpe laudât in Epiſtolis. Erat ex nobiliſſima familia* Borſellorum, *aut* Borſalorum, *quæ in Zelandia habuit magna prædia, & præſertim* Veriam *urbem, quæ vulgò* Ter-Veer; *quamobrem* Adolfum Verienſem *Principem vocat* Eraſmus. Philippus à Burgundia, *pater* Adolfi, *filius fuit* Antonii à Burgundia; *quem* Philippus, Burgundiæ *Dux, cognomine* Bonus, *ex illegitimo concubitu ſuſceperat. Quibus de rebus conſulendum Clariſſimi Viri* Pet. Bælii *Dictionarium Gallicum Hiſtorico-Criticum.*

Digitized by Google

ENCHIRIDION MILITIS CHRISTIANI,

SALUBERRIMIS PRÆCEPTIS REFERTUM.

DESIDERIUS ERASMUS ROTERODAMUS,

AMICO CUIDAM AULICO,

S. D.

EFLAGITASTI non mediocri ſtudio, frater in Domino dilectiſſime, ut tibi compendiariam quamdam vivendi rationem præſcriberem, qua inſtructus, poſſes ad mentem Chriſto dignam pervenire. Ais enim te jam pridem Aulicæ vitæ pertæſum, hoc tecum agitare, quo pacto queas Ægyptum una cum ſuis & vitiis & delitiis effugere, ac Moſe duce ad virtutum iter feliciter accingi. Quo mihi carior es, hoc impenſius gratulor tuo tam ſalutari propoſito, quod, ſpero, vel citra noſtram operam fortunabit provehetque ipſe, qui dignatus eſt excitare. Ego tamen nimis quam libens parui vel homini tam amico, vel tam pia poſtulanti. Tu modo annitere, ne vel ipſe noſtrum officium ſine cauſa videare flagitaſſe, vel ego ſine fructu tuæ morem geſſiſſe voluntati. Immo votis communibus benignum illum Jeſu Spiritum imploremus, ut & mihi ſcribenti ſuggerat ſalubria, & tibi ea reddat efficacia.

INDEX CAPITUM.

Cap. I. *Vigilandum eſſe in vita.* 1
II. *De armis militiæ Chriſtianæ.* 5
III. *Caput eſſe ſapientiæ, ut temet ipſum noris, deque duplici ſapientia, falſa & vera.* 9
IV. *De homine exteriore & interiore.* 11
V. *De varietate adfectuum.* 13
VI. *De homine interiore & exteriore, & de duabus partibus hominis ex litteris Sacris.* 15
VII. *De tribus hominis partibus, Spiritu, & Anima, & Carne.* 19
VIII. *Regulæ quædam generales veri Chriſtianiſmi.* 20
IX. *Remedia contra ſpecialia quædam vitia, & primum contra libidinem.* 55
X. *Adverſum irritamenta avaritiæ.* 59
XI. *Contra ambitionem.* 61
XII. *Contra elationem tumoremque animi.* ibid.
XIII. *Adverſus iram, & vindictæ cupiditatem.* 63

CAPUT I.

VIGILANDUM ESSE IN VITA.

Cap. 7. Præſtigia mundi. Pax pax & non eſt pax.

PRincipio etiam atque etiam memineris oportet, nil aliud eſſe vitam mortalium, niſi perpetuam quamdam *Militiam*, teſte Job, milite longe tum exercitatiſſimo, tum invictiſſimo: nimiſque falli vulgus hominum, quorum animos mundus hic præſtigiator blandiſſimis ludibriis tenet occupatos, qui perinde ac ſi jam debellatum ſit intempeſtivas agunt ferias: neque prorſus aliter, quam in certiſſima pace, mirum quanta vivant ſecuritate, quamque otioſi in utramque dormiant aurem, cum ſine fine tot ferratis vitiorum copiis oppugnemur, tot captemur artibus, tot appetamur inſidiis.

Hoſtes varii & ſublimi.

Ecce tibi ſuperne in tuum exitium pervigiles excubant nequiſſimi Dæmones, mille dolis, mille nocendi artibus in nos armati, qui mentes noſtras telis igniferis, lethalique tinctis veneno, moliuntur e ſublimi configere; quibus quidem neque Herculi, neque Cephalo fuit ullum jaculum certius, niſi impenetrabili fidei ſcuto excipiantur. Tum rurſus a dextra lævaque, a fronte pariter atque a tergo mundus hic nos oppugnat, qui, juxta Joannis vocem, totus in vitiis eſt conſtitutus, eoque Chriſto tum infeſtus, tum etiam inviſus. Neque vero ſimplex oppugnandi ratio: interim enim rebus adverſis, velut aperto Marte ſæviens, animi mœnia gravi quatit ariete: interim ingentibus quidem, ſed vaniſſimis promiſſis ad proditionem ſollicitat: interim actis oblique cuniculis, inexſpectatus adrepit, ut inter oſcitantes ac ſecuros opprimat. Poſtremo inferne quoque lubricus ille anguis, primus pacis noſtræ proditor, nunc in virenti gramine concolor abditus, nunc in cavernis illis ſuis delitescens, centenis contortus volu-

Vicini.

Varia oppugnandi via.

Hoſtes inferi.

minibus, non deſinit mulieris noſtræ ſemel corruptæ calcaneis inſidiari. Mulierem autem carnalem hominis partem intellige. Hæc eſt enim Eva noſtra, per quam verſutiſſimus Serpens, ad mortiferas voluptates mentem noſtram illectat. Porro autem quaſi parum ſit, ſic undique tantum hoſtium imminere, intus denique in ipſis animi penetralibus hoſtem ferimus plus quam familiarem, plus quam domeſticum, quo ut nihil interius, ita nihil poteſt eſſe periculoſius. Hic, hic eſt vetus ille & terrenus Adam, conſuetudine plus quam civis, ſtudio plus quam hoſtis, quem neque arcere vallo licet, neque caſtris exigere fas eſt. Hic nobis centenis eſt obſervandus oculis, ne forte Dei præſidium aperiat Dæmonibus. Ergo cum tam formidabili, tamque difficili bello diſtringamur omnes, cumque nobis res ſit cum hoſtibus tam multis, tam in noſtram perniciem juratis atque devotis, tam vigilantibus, tam armatis, tam perfidis, tam exercitatis: nos male ſani, contra non arma capimus? non excubias agimus? non omnia ſuſpecta habemus? Sed perinde ut in rebus bene pacatis, ſupini ſtertimus, ceſſamus, voluptuamur, atque cuticulam (ut ajunt) curamus otioſi. Neque omnino ſecus, quam ſi iſta vita noſtra Græca ſit compotatio, non bellum, ita pro caſtris & pellibus, in cubilibus volutamur. Pro duris armis, roſis & Adonidis delitiis redimimur, pro militaribus ſtudiis, luxui & otio indulgemus, pro Martiis telis, citharam imbellem tractamus, quaſi vero non iſta pax bellum ſit omnium teterrimum. Etenim qui cum vitiis pacem iniit, cum Deo in baptiſmate percuſſum fœdus violavit. Et tu,

Mulier affectus.

Hoſtis domeſticus.

Digitized by Google

vesane, clamas, pax pax! cum Deum habeas inimicum, qui solus & pax est, & pacis auctor. Clareque reclamat ipse per os Prophetæ, *non est*, inquiens, *pax impiis*. Neque enim prorsus alia est cum illo pacis conditio, nisi dum in hoc præsidio corporis militamus, odio capitali summaque vi, cum vitiis belligeremur. Alioqui si cum is nobis conveniet, eum qui solus potest, amicus beare, inimicus perdere, bis hostem sumus habituri, simul quod ab illis stamus, cum quibus solis nihil convenit Deo, (quid enim conveniat luci cum tenebris?) simul quod ingratissimi, pactam illi fidem non præstamus, & sanctissimis cerimoniis ictum fœdus nefarie solvimus. An nescis, ô Christiane miles, jam tum cum vivifici lavacri mysteriis initiabaris, nomen dedisse te Duci Christo, cui bis vitam debebas, pariter & donatam & restitutam, cui plus quam te ipsum debebas? Non succurrit te verbis conceptis, in tam benigni Imperatoris juravisse sententiam, ejus Sacramentis, veluti donariis auctoratum, tuumque ipsius Diris devovisse caput, si minus pacto stares? Quorsum attinebat crucis characterem imprimi fronti tuæ, nisi ut quoad viveres, sub illius signo militares? Quorsum pertinebat sacro illius perungi ceromate, nisi ut cum vitiis æternum luctamen ingredereris? Quantus pudor, quanta pene publica humani generis exsecratio, cum a duce Principe deficit homo? Tu, cur ludibrio habes Christum, Ducem tuum? neque metu illius coërcitus, cum sit Deus, neque amore prohibitus, cum tua causa sit homo? Cujus etiam vocabulum præ te ferens, admoneri debebas, quid illi promiseris. Cur ad hostem, unde te semel pretio sanguinis sui redemit, perfidus desciscis? cur bis transfuga in hostilibus castris meres? Qua fronte audes contra tuum Regem signa infesta tollere, qui pro te vitam impendit? Nam qui pro illo non stat, ut dixit ipse, contra illum stat, & qui cum illo non colligit, dispergit. Meres autem non solum fœdo titulo, sed etiam infeliciſſimo stipendio. Vis audire stipendium, tu, quisquis mundo militas? En tibi Paulus Christianæ militiæ signifer respondet: *Stipendium*, inquiens, *peccati, mors*. Quis vel speciosam militiam suscipiat, si mors proposita sit corporis? Tu vero tam fœdam toleras, animæ mortem mercedis loco reportaturus? In bellis istis insanis, quæ cum hominibus homines, vel ferina rabie, vel certe misera necessitate gerunt, nonne vides si quando militum animos, vel prædæ promissæ magnitudo, vel formidata victoris crudelitas, vel opprobratæ pudor ignaviæ, vel laudum denique cupido stimulavit, quam alacribus studiis, quidquid est laboris exhauriant, quam vilem habeant vitam, quanto ardore certatim in hostem adversum rapiantur? Et quantula, quæso te, merces miseris tanto discrimine, tantoque studio petitur? Nempe, ut ab homunculo Imperatore collaudati, militari fremitu, castrensique atque incondita cantiuncula celebrentur, ut corolla graminea, aut quernis frondibus cingantur, ut peculii plusculum domum referant. Nos contra, neque pudore, neque præmio accendimur, cum eumdem habeamus nostri certaminis spectatorem, quem habituri sumus & remuneratorem. Quæ vero victori præmia proposuit noster Agonothetes? profecto non tripodas, aut mulos, qualia apud Homerum Achilles, apud Maronem Æneas, *sed quæ neque oculus vidit, neque auris audivit, neque in cor hominis adscenderunt*; & hæc quidem interim veluti laborum solatia impertit adhuc dimicantibus. Quid deinde? felicem immortalitatem. Sed in ludicris illis certaminibus, in quibus potissima præmii pars gloria est, & victi sua munera sortiuntur: Nobis summo atque ancipiti periculo res geritur, neque de laude, sed de capite certatur. Et ut summa merces proposita gnaviter operam navanti: ita summa decreta pœna desertori. Cœlum promittitur strenue pugnanti, & non incaluit generosæ mentis vivida virtus, tam felicis præmii spe? Præsertim promissi auctore illo, qui tam fallere non potest, quam non esse nequit. Gerunt omnia sub oculis cuncta contuentis Dei, habemus universum cœli cœtum nostri conflictus spectatorem, & non vel pudore accendimur? Collaudabit ille virtutem nostram, a quo probari suprema felicitas est. Quin hanc gloriam, vel vitæ dispendio petimus? Ignavum pectus est, quod nullis præmiis excitatur, at solent & ignaviſſimi malorum metu expergefieri. Et illic quidem hostis, ut sit violentissimus, in fortunas atque in corpus sævit. Quid autem amplius in Hectorem potuit crudeliſſimus victor Achilles? At hic sævitur in immortalem tui partem. Neque cadaver tuum circum sepulcrum trahitur, sed corpus pariter atque anima ad Inferos demergitur. Illic extrema calamitas, ut animam a corpore victor gladius auferat, hic ipsi animæ sua vita eripitur Deus. Naturæ est interire corpus, quod etiam si nullus occidat, tamen non emori non potest. At animam mori, infelicitatis extremæ est. Corpusculi vulnera quanta cautela depellimus, quanta sollicitudine medemur, & animæ vulnera negligimus? Corporis interitum immane quantum horremus, propterea quod oculis videatur corporeis: Animam vero morientem quoniam nemo videt, pauci credunt, pauciſſimi formidant, cum sit hæc mors illa morte tanto atrocior, quanto corpori præstat anima, quanto animæ Deus. Vis tibi conjecturas quasdam commonstrem, quibus animæ deprehendas vel morbum, vel interitum? Male concoquit stomachus, cibum non continet: corporis morbum intelligis. Non tam panis cibus est corporis, quam animæ cibus verbum Dei. Id si tibi amarum est, si nauseam sapit, quid adhuc dubitas, quin animæ tuæ palatum, morbo sit infectum? Si non continet, si non concoctum in viscera trajicit, evidens habes argumentum valetudinariam esse animam. Cum genua labant, & membra vix ægra trahuntur, corpus male habere cognoscis: & non colligis animi morbum, cum ad omnia pietatis officia languet, nauseatque, cum ne levi quidem contumeliæ ferendæ robur suppetit, cum paullulo pecuniolæ dispendio frangitur? Posteaquam oculos destituit visus, ubi desierunt audire aures, posteaquam constupuit omne corpus, nemo dubitat, quin emigrarit anima. Tu, cum habeas cordis oculos obscuratos, & evidentissimum lumen, quod est veritas, non videas, cum vocem Divinam internis auribus non percipias, cum omni prorsus sensu careas, vivere credis animam? Vides fratrem indigna patientem, nihil commovetur animus, modo tua res sit incolumis. Cur nihil hic sentit anima? Nempe, quia mortua. Quare mortua? Quia non adest illius vita, Deus. Siquidem ubi Deus, ibi caritas. Deus enim caritas est. Alioqui si vivum es membrum, cur ulla pars corporis dolet, te non modo non dolente, verum ne sentiente quidem. Accipe signum, non paullo etiam certius. Defraudasti amicum, commisisti adulterium, capitale vulnus accepit anima, & tamen adeo tibi non dolet, ut etiam quasi de lucro gaudeas, jacteſque, quod turpiter admisisti. Certum habe mortuam jacere animam. Non vivit corpus, si punctionem aciculæ non sentiat, & vivet anima, quæ tanti vulneris sensu vacat? Audis quempiam sermones impios, tumidos, maledicos, impudicos, obscœnos proferentem, verbis rabiosis in proximum debacchantem, cave, putes, isti homini vivam esse animam, jacet in sepulcro pectoris putre cadaver, unde ejusmodi fœtores exhalantur, & proximum quemque inficiunt. Christus Phariſæos sepulcra dealbata vocat. Quid ita? Nempe, quia mortuam animam secum circumferebant. Et Regius ille Propheta: *Sepulcrum*, inquit, *patens guttur eorum, linguis suis dolose agebant*. Piorum corpora templa sunt Spiritus Sancti. Impiorum, sepulcra cadaverum; ut potissimum in eos quadret illa Grammaticorum etymologia σῶμα quasi σῆμα. Sepulcrum pectus, guttur & os, hiatus sepulcri. Neque ullum corpus mortuum tam est destitutum anima, quam mortua est anima relicta a Deo. Neque ullum cor-

Non est pax impiis.

Symbola baptismi.

Christiani titulus.

Luc. 11.

Languor animæ.

Mors quid agat.

Cadaver animæ.

Digitized by Google

corporeum cadaver ſic obolet naribus hominum, ut fœtor animæ ſepultæ jam quadriduum offendit nares Divinas omnium Cœlitum. Ergo cum verba mortua proficiſcuntur e pectore, cadaver intus cubet neceſſe eſt. Nam *cum*, juxta vocem Euangelicam, *ex abundantia cordis os loquatur*, nimirum, viva verba Dei loqueretur, ſi illic adeſſet vita Deus. Contra in Euangelicis litteris Chriſto dicunt diſcipuli: *Domine, quo ibimus? verba vitæ habes.* Cur ita tandem *verba vitæ*? Nempe, quod ab ea manarent anima, a qua numquam vel momento diſceſſerat Divinitas, quæ & nos vitæ reſtituit immortali. Sed ægrotanti corpori paullo ſuccurrit Medicus. *Remedia.* Corpus exanime non raro revocarunt ad vitam & homines pii. Animam vero mortuam, non niſi ſingulari gratuitaque virtute reſuſcitat Deus, ac ne reſuſcitat quidem, ſi mortua corpus reliquerit. Tum corporeæ mortis aut nullus aut certe breviſſimus eſt ſenſus, animæ ſempiternus. Et cum alioqui plus quam mortua ſit, tamen ad mortis ſenſum quodammodo eſt immortalis. Proinde, cum tam novo periculo nobis ſit dimicandum, quis ille ſtupor, quæ ſecuritas, quæ ſupinitas animi noſtri, quem tanti mali metus non acuit? At e diverſo nihil eſt quod te vel periculi magnitudo, vel hoſtium copiæ, vires, artes, conſternent animo. Succurrit quam gravem habeas adverſarium, ſuccurrat e regione, quam præſentem habeas opitulatorem. Innumerabiles adverſum te, ſed qui pro te ſtat, unus plus poteſt omnibus. *Si Deus pro nobis, quis contra nos?* Si ille ſuſtinet, quis dejiciet? Tu modo victoriæ votum toto pectore concipe. In mentem veniat, non tibi cum integro hoſte rem eſſe, ſed cum eo, qui jam olim fractus, fuſus, exutus, atque adeo triumphatus ſit a nobis, ſed in Chriſto capite noſtro, a quo procul dubio viciſſim vincetur & in nobis. Tu modo cura, ut ſis in corpore, & omnia poteris in capite. In te ipſo quidem nimis es imbecillis, in illo nihil non vales. Proinde ne anceps quidem eſt noſtri Martis exitus, propterea quod neutiquam a fortuna pendeat victoria, ſed ea omnis in manu ſita ſit Dei, ac per eum noſtris quoque in manibus. Nemo hic non vicit, niſi qui vincere noluit. Auxiliatoris benignitas nulli defuit umquam: ſi caveris ne benignitati illius deſis ipſe, viciſti. Pro te pugnabit, & liberalitatem ſuam tibi pro merito imputabit. Victoriam omnem illi feras acceptam oportet, qui primus & ſolus a peccato immunis, peccati tyrannidem oppreſſit, verum ea tibi non ſine tua continget induſtria. Nam qui dixit, *Joan. 16.* *confidite, quia ego vici mundum:* magno te vult animo eſſe, non ſecuro. Ita demum per illum vincemus, ſi illius exemplo pugnabimus. Quare ſic inter Scyllam Charibdimque medius quidam curſus eſt obtinendus, ut neque Divina gratia fretus, ſecurius agas atque ſolutius, neque belli difficultatibus exanimatus, animum ſimul cum armis abjicias.

CAPUT II.

DE ARMIS MILITIÆ CHRISTIANÆ.

ATque illud in primis arbitror ad hujus militiæ diſciplinam pertinere, ut quam maxime cognitum, meditatumque habeas, quo potiſſimum armorum genere, quibus cum hoſtibus oporteat congredi. Tum ut ea ſemper in expedito habeas, ne quando poſſit inſidiator ille verſutiſſimus, inermem opprimere atque inopinantem. In veſtris bellis non raro licet interquieſcere, vel cum hibernat hoſtis, vel cum intercedunt induciæ. Nobis donec in hoc corpore militamus, *Numquam ceſſandum Chriſtiano.* ne digitum quidem, ut ajunt, tranſverſum licet ab armis diſcedere. Numquam non ſtandum pro caſtris, numquam non excubandum, quia numquam ceſſat hoſtis noſter. Imo cum tranquillus eſt, cum fugam aut inducias ſimulat, tum vel maxime molitur inſidias, neque umquam cautius excubias oportet agere, quam cum pacis ſpeciem exhibet, numquam minus trepidandum, quam cum aperto Marte nos adoritur. Ergo prima cura ſit, ne inermis ſit animus. Armamus corpuſculum hoc, ne timeamus ſicam latronis, non armabimus mentem, ut in tuto ſit? Armati ſunt hoſtes ut perdant, nos piget arma capere ne pereamus? Vigilant illi ut perimant, nos non vigilamus, quo ſimus incolumes? Sed de armatura Chriſtiana ſpeciatim ſuo loco dicetur. Interim, ut ſummatim dicam, duo præcipue paranda ſunt arma ei, cui ſit cum ſeptem illis gentibus, Chananæo, Cetheo, Amorreo, Pherezeo, Gergezeo, Eveo, Jebuſeo, hoc eſt, cum univerſa vitiorum cohorte pugnandum, quorum ſeptem capitalia potiſſimum numerantur, precatio, & ſcientia. Semper armatos eſſe vult Paulus, qui ſine intermiſſione jubet orare. Precatio pura in cœlum ſubducit adfectum, arcem, videlicet, hoſtibus inacceſſam. Scientia ſalutaribus opinionibus communit intellectum, ita ut neutram alteri deeſſe oporteat. Alterius *Horatius.* ſic altera poſcit opem res, & conjurat amicæ. Illa quidem exorat, ſed hæc ſuggerit quid ſit orandum: ut ardenter ores, &, juxta Jacobum, nihil hæſitans, fides ſpeſque præſtant: ut in nomine Jeſu, id eſt, ſalutaria petas, ſcientia commonſtrat. Audierunt & filii Zebedæi a Chriſto, *neſcitis quid petatis.* Sed precatio quidem potior, ut quæ cum Deo ſermones miſceat, ac ſcientia non minus neceſſaria tamen. Ægypto profugus, neſcio an ſatis tuto te tam longo, tamque difficili itineri commiſſurus ſis, niſi duobus his Ducibus, Moſe & Aaron. Aaron Sacris præfectus, precationis gerit typum. Moyſes Legis cognitionem ſignificat. Sed ut ſcientiam oportet non eſſe mancam, ita precationem non convenit eſſe ignavam. Precationis armis pugnat cum hoſtibus Moyſes, ſed manibus in altum ſublatis. Quas ſimul atque demiſerat, fit inferior Iſrael. Tu fortaſſe cum oras, hoc modo ſpectas, quantum Pſalmorum permurmuraris, & multiloquium orandi virtutem arbitraris. Quod vitium potiſſimum eſt eorum, qui adhuc in littera ſunt infantes, neque ad ſpiritus maturitatem adoleverunt. Sed audi quid apud Matthæum nos doceat Chriſtus: *Orantes autem*, inquiens, *nolite multum loqui, ſicut Ethnici faciunt, putant enim quod in multiloquio ſuo exaudiantur: nolite ergo adſimilari eis. Scit enim Pater veſter, quid opus ſit vobis, antequam petatis eum.* Et Paulus decem millia verborum in ſpiritu, hoc *1. Cor. 14.* eſt, ore tenus pronuncianda contemnit præ quinque in ſenſu proferendis. Moyſes nullam edebat vocem, & *Allegoria Moſi.* tamen audiebat, *quid clamas ad me?* Non ſtrepitus ille labiorum, ſed ardens animi votum, tamquam intentiſſima quæpiam vox ferit aures Divinas. Tum igitur hoc tibi familiare facias, ſimul atque ingruerit hoſtis, ubi te relicta vitia ſollicitant, ut ſtatim mentem cum certa fiducia ad cœlum erigas, unde venjet auxilium tibi, ſed eodem tollantur & manus. Tutiſſimum eſt pietatis officiis occupari, ut opera tua non ad terrena ſtudia, ſed ad Chriſtum referantur. Sed ne ſcientiæ ſubſidia contemnas, illud conſidera. Antea ſatis erat Iſrael hoſtem effugere, at non prius ſibi fidit, ut Amalechiten provocet, ut cominus experiatur, quam eſſet manna cœleſti, & aqua de petra ſcatente refectus. His epulis confirmatus egregius ille bellator David, univerſam hoſtium cohortem contemnit. *Paraſti*, inquiens, *in conſpectu meo menſam adverſus omnes qui tribulant nos.* Crede mihi, frater, animo meo cariſſime, nulla tam vehemens hoſtium impreſſio, id eſt, nulla tam valida tentatio, quam ardens Sacrarum litterarum ſtudium non facile retundat, nulla tam triſtis adverſitas, quam non reddat tolerabilem. Atqui ne videar audaculus interpres, (quamquam poſſem me magnis auctoribus tueri) quid aptius arcanæ legis ſcientiam adumbrare queat, quam Manna? principio enim quod non e terra *Allegoria de Manna.* provenit, ſed cœlitus depluit, diſcrimen vides inter humanas & Divinas litteras: omnis enim Scriptura ſancta Divinitus eſt inſpirata, atque a Deo auctore profecta. Quod minutum, ſermonis eſt humilitas, ſub verbis

Digitized by Google

pene ſordidis, ingentia myſteria claudentis. Quod candidum: Nulla mortalium doctrina eſt, quæ non ſit aliquo nigrore erroris vitiata: Sola Chriſti doctrina tota nivea, tota candida, tota ſincera eſt. Quod rigidulum eſt atque ſubaſperum, myſterium littera obtectum exprimit. Superficiem & quaſi ſiliquam ſi quis attrectet, quid durius atque inſuavius? Non niſi tunicam *Joan.6.* Manna guſtaverant, qui dicebant: Durus eſt hic ſermo, & quis poteſt eum audire? Erue ſenſum ſpiritalem, jam nihil ſuavius, nihil ſucculentius. Denique *Manna* Hebræis ſonat, *quid eſt hoc*, quod & ipſum pulcre quadrat in Divinam Scripturam, quæ nihil habet otioſum, imo ne apicem quidem non dignum veſtigatione, non dignum admiratione, non dignum voce, *quid eſt hoc*. Aquarum vero nomine, ſcientiam Divinæ legis ſignificare familiare eſt Spiritui Sancto. Le- *Allegoria de aquis.* gis, *aquas refectionis*, ſuper quas ſe gloriatur educatum David, legis *aquas*, quas ſapientia derivat in capita viarum omnium, legis *flumen* illud myſticum, in quod *Ezech. 47.* ingreſſus Ezechiel, vado tranſire non poterat: legis *Gen.26.* *puteos quos foderat Abraham*, quos terra oppletos a Phi- *Exod. 15.* liſtæis, denuo reſtituit Iſaac. Legis *fontes duodecim*, *Joan. 9. & 4.* ad quos peragratis quadraginta manſionibus, jam fatiſcentes reſpirant Iſraelitæ. Legis & in Euangelio *puteum*, ſuper quem itinere feſſus adſedit Jeſus. Legis *aquas Siloe*, ad quas idem mittit cæcum, ut viſum recipiat. Legis *aquam* in pelvim miſſam, abluendis Apoſtolorum pedibus. Et, ne ſingula recenſeam hoc ſignificatu, frequens mentio eſt in arcanis litteris *puteorum*, *fontium*, *fluminum*, qua nobis nihil aliud quam myſticæ Scripturæ diligens veſtigatio commendatur. Quid enim aqua in terræ venis abdita, niſi myſterium obductum littera? Quid eadem ad ſcatebram elicita, niſi myſterium erutum atque explanatum? quod ubi ad auditorum ædificationem, longe lateque propagatur, quid jam prohibet flumen appellare? Ergo ſi te totum ſtudio Scripturarum dedicabis, ſi in lege Domini meditaberis die ac nocte, non timebis a timore nocturno, sive diurno, ſed ad omnem hoſtium inſultum munitus atque exercitatus eris. Neque equidem uſquequaque improbaverim ad hanc militiam, velut tyrocinio quodam præludere in litteris Poetarum, & Philoſophorum Gentilium, modo modice ac per ætatem quis eas attingat, & quaſi in tranſcurſu arripiat, non autem immoretur, & veluti ad ſcopulos Sirenæos conſeneſcat. Nam ad hæc quoque ſtudia vocat divus Baſilius adoleſcentulos, quos ad Chriſtianos mores inſtituit: & ad Muſas revocat Licentium ſuum noſter Auguſtinus. Neque pœnitet adamatæ captivæ Hieronymum. Laudatur Cyprianus, quod Ægyptiis ſpoliis templum Domini locupletarit. Verum, nolim te cum Gentilium litteris, Gentilium & mores haurire. Alioqui permulta reperies & illic ad recte vivendum conducibilia: neque adſpernandum, quod etiam Ethnicus auctor bene *Exod. 18.* monet, quandoquidem nec Moyſes Jethro ſoceri conſilium eſt adſpernatus. Fingunt illæ litteræ vegetantque puerile ingenium, atque ad Divinarum Scripturarum cognitionem mire præparant, ad quas illico pedibus manibuſque illotis irrumpere, pene ſacrilegii genus eſt. Hieronymus eorum impudentiam taxat, qui modo a ſecularibus ſtudiis profecti, audent divinas tractare Scripturas. At quanto faciunt impudentius, qui ne guſtatis quidem illis, iſtud ipſum audent. Sed uti divina Scriptura non multum habet fructus, ſi in littera perſiſtas hærcaſque: Ita non parum utilis eſt Home- *Poeta quomodo legendi.* rica, Virgilianaque Poeſis, ſi memineris eam totam eſſe allegoricam: Id quod nemo negabit, qui modo veterum eruditionem, vel ſummis labiis deguſtarit. Obſcœnos autem Poetas, ſuaſerim omnino non attingere, aut certe non introſpicere penitius, niſi forte noveris deſcripta magis horrere vitia, & contentione turpium, vehementius amare honeſta. E Philoſophis au- *Philoſophia.* tem Platonicos te ſequi malim, propterea, quod cum pleriſque ſententiis, tum ipſo dicendi charactere, quam proxime ad Propheticam Euangelicamque figuram accedunt. Breviter, omnem Ethnicam litteraturam delibare profuerit, ſi quidem id fiat, ut dixi, & annis

A idoneis, & modice, tum cautim & cum delectu: deinde curſim, & peregrinantis non habitantis more: poſtremo, quod eſt præcipuum, ſi omnia ad Chriſtum referantur. Sic enim mundis omnia munda ſunt, cum immundis contra nihil ſit mundum. Neque vitio tibi *Cant.6.* vertetur, ſi Salomonis exemplo, ſexaginta Reginas, octoginta concubinas, & innumerabiles ſecularis ſapientiæ puellas domi alas, modo Divina ſapientia præter cæteras ſit unica tua, formoſa tua, columba tua. Et Iſraelites amat alienigenam barbaramque, forma *Deut. 21.* captus, ſed capillis derafis, unguibus præfectis, ex al- B lophyla facit Iſraelitidem. Et Oſee fornicariam ducit, *Oſee 1.* verum ex ea liberos tollit non ſibi, ſed Domino Sabaoth, ſanctumque Prophetæ ſtuprum Dominicam auget familiam. Hebræi, poſteaquam Ægyptum reliquerant, aliquamdiu conſperſo vivebant, ſed hic cibus temporarius erat, neque ad tantam profectionem poterat ſuppetere. Ergo eo mox faſtidito, ad Manna quantum poteſt properandum cœleſtis ſapientiæ, quæ te affatim alet animabitque, donec propoſiti victor pervenias ad palmas illas præmii, numquam diſituri. Sed interim etiam atque etiam memineris, non oportere niſi lotis manibus, hoc eſt, ſumma animi puritate tractari Divinas litteras, ne tibi antidotus tuo vitio vertatur in venenum, & Manna tibi putreſcat, niſi in viſcera C adfectus trajeceris: eveniat autem quod illi Oziæ, qui *1 Par. 13.* non veritus eſt arcæ nutanti profanas admoliri manus, & improbum officium ſubita morte luit. Primum eſt ut de eis litteris digna ſentias. Oracula mera (ut ſunt) eſſe puta, de Divinæ mentis adyto profecta. Adflari te Numine, adfici, rapi, transfigurari ineffabili modo ſenties, ſi religioſe, ſi cum veneratione, ſi humiliter adieris. Videbis ſponſi beati delicias, videbis opes ditiſſimi Solomonis, videbis abditos theſauros æternæ ſapientiæ. Sed cave, improbe, irrumpas in conclave, *Fides Scripturæ divinæ.* humile eſt oſtium, vide, ne capite impingas ac reſilias. Sic porro exiſtima, nihil tam verum eſſe eorum quæ D vides oculis, quæ manibus contrectas, quam quæ ibi legis. Ut cœlum, ut terra intereant, certe de verbis divinis ne unum quidem jota aut apiculus interiturus eſt, quin omnia fiant. Ut mentiantur, ut errent homines, veritas Dei neque fallit, neque fallitur. Ex inter- *Theologi interpretes.* pretibus Divinæ Scripturæ eos potiſſimum delige, qui a littera quam maxime recedunt. Cujuſmodi ſunt in primis poſt Paulum Origenes, Ambroſius, Hieronymus, Auguſtinus. Video enim neotericos Theologos *Scotiſta.* litteræ nimium libenter inhærere, & captioſis quibuſdam argutiis, magis quam eruendis myſteriis operam dare, quaſi vero non vere dixerit Paulus, legem noſtram *ſpiritualem* eſſe. Audivi ego nonnullos, qui ſibi uſque adeo humanis illis commentatiunculis placebant, ut veterum interpretamenta pene pro ſomniis E contemnerent, tantumque illis fiduciæ Scotus faciebat, ut ne lectis quidem umquam Sacris litteris, ſe tamen abſolutos Theologos putarent. Qui etiam ſi argutiſſima dicant, an Spiritu Sancto digna dixerint, aliorum eſto judicium. Tu ſi mavis ſpiritu eſſe vegetior, quam ad contentionem inſtructior, ſi ſaginam animæ quæris, magis quam ingenii pruritum, veteres potiſſimum evolve, quorum & pietas ſpectatior, & eruditio uberior antiquiorque, & oratio neque jejuna neque ſordida, & interpretatio ſacris myſteriis accommodatior. Neque vero hoc dixerim, quod neotericos contemnam, ſed quod utiliora præferam tuoque propoſito conducibiliora. Ha- *Sermo Scripturæ Sacræ.* F bet autem Spiritus ille Divinus ſuam quamdam linguam, ſuaſque figuras, quæ tibi ſunt in primis diligenti obſervatione cognoſcendæ. Balbutit nobis Divina ſapientia, & veluti mater quæpiam officioſa, ad noſtram infantiam voces accommodat. Lac porrigit infantulis in Chriſto, olus infirmis. Tu vero feſtina adoleſcere, & ad ſolidum propera cibum. Demittit illa ſeſe ad tuam humilitatem, at tu contra ad illius ſublimitatem adſurge. Monſtri ſimile eſt, ſemper infantem eſſe, nimis ignavum, non deſinere eſſe infirmum. Magis ſapiet, magis paſcet, unius verſiculi meditatio, ſi rupta ſiliqua medullam erueris, quam univerſum Pſalterium ad litteram tantum decantatum. Quod quidem ego hoc diligentius admoneo, quod

Digitized by Google

quod re ipsa cognitum habeam, errorem hunc non vulgi modo animos passim occupasse, sed & eorum qui vestitu & nomine perfectam Religionem profitentur, ut putent summam pietatem hac una in re sitam, si quam plurimum Psalmorum vix etiam ad litteram intellectorum, quotidie percenseant: neque aliud in causa esse judico quod videamus Monasticam pietatem sic ubique frigere, languere, evanescere, quam quod in littera consenescunt, neque ad spiritalem Scripturarum cognitionem elaborant. Neque audiunt Christum in Euangelio clamantem: *Caro non prodest quidquam, Spiritus est qui vivificat:* Non Paulum magistro adstruentem, *Littera occidit, spiritus est qui vivificat. Et scimus quoniam lex spiritualis est, non carnalis.* Et *spiritualibus spiritualia comparanda.* Olim *in monte*, nunc *in spiritu* vult *adorari* Pater spirituum. Quamquam haud adspernor eorum imbecillitatem, qui mentis inopia quod unum possunt faciunt, mysticos Psalmos simplici puraque fide pronunciantes. Immo quemadmodum in precaminibus magicis voces quædam ne ab iis quidem qui eas pronunciant intellectæ, efficaces tamen esse creduntur: Ita Divina verba quamquam parum cognita, tamen prodesse credendum est, iis, a quibus sincera fide, puroque adfectu vel dicuntur, vel audiuntur: Angelosque qui adsunt, atque intelligunt, ad opem ferendam invitari. Neque vero Paulus contemnit eos, qui spiritu psallunt, vel qui linguis loquuntur, sed ad sectanda charismata meliora hortatur. Ad quæ si cui non contigit eniti vitio non animi, sed naturæ, certe non obstrepat iis, qui potiora conantur. Et, juxta Pauli vocem, qui manducat, non manducantem non spernat: & qui non manducat, manducantem non judicet. Te vero qui ingenio tam felici præditus es, omnino nolim in sterili littera lentum esse, sed ad reconditiora mysteria festinare, & improbum conatum industriæ, crebris precibus adjuvare, donec aperiat tibi librum septem signaculis obsignatum is qui habet clavem David, qui claudit, & nemo aperit, arcana Patris, quæ nemo novit nisi Filius, & cui voluerit Filius revelare. Sed quonam nostra delabitur oratio? Propositum erat, ut tibi vitæ, non studii formam præscriberemus: verum huc defleximus, dum tibi conamur officinam idoneam commonstrare, unde debeas novæ militiæ tuæ nova arma petere. Ergo ut ad institutum revertamur, si ex libris Gentilium optima quæque decerpseris, atque apiculæ exemplo, per omnes veterum hortulos circumvolitans præteritis venenis, succum modo salutarem ac generosum exsuxeris, animum tuum ad communem quidem vitam, quam Ethicam vocant, reddideris non paullo armatiorem. Sunt enim profecto & illorum Palladi sua quædam arma neutiquam contemnenda. Christi autem esse puta, quidquid usquam veri offenderis. Verum Divina illa, & ut (ut Poetæ loquuntur) Vulcania panoplia, nullo telo violabilis, non nisi ex arcanarum litterarum armamentario depromitur: In quo David noster Imperator, universum belli apparatum suis militibus reposuit, quibus cominus, eminusque pugnent cum præputiatis Philistæis. His armis neque Achilles Homericus tectus erat, & si fingitur, neque Æneas Virgilianus, quorum alter ira, alter amore, tam turpiter vincebatur. Neque absurde dictum, quod ea non in humanis officinis excuduntur, sed in ea quæ Vulcano est cum Minerva communis. Nam Minervam artibus atque ingeniis, Vulcanum igni præficiunt, Deorum figuli Poetæ. Id quod ego tum demum vere fieri existimo, cum videlicet honestis artibus excultum ingenium, sic Divini amoris ignis communit, ut etiam si fractus illabatur orbis, impavidum feriant ruinæ. Sed ante superbi Saulis arma rejicias oportet, quæ magis oneri sunt quam usui, & cum Goliath congressurum David gravant non juvant. Deinde de ripa torrentis mysticæ Scripturæ, quinque colligas lapillulos, (quæ forte quinque sunt verba Pauli, qui loquitur in sensu.) Postremo fundibula dextram armes. His demum armis prosternitur unicus ille noster hostis, superbiæ pater, Satanas. Quem & caput nostrum Jesus, quomodo tandem devicit? Nonne cum tentanti divinæ Scripturæ verbis respondet, quasi petitis de torrente lapillis, frontem inimici percussit? Vis autem audire Christianæ Palladis arma? *Et accipiet* (inquit) *armaturam zelus illius, & armabit creaturam ad ultionem inimicorum, induet pro thorace justitiam, & accipiet pro galea judicium certum. Sumet scutum inexpugnabile, aquitatem: acuet autem diram iram in lanceam.* Legis & apud Esaiam, *Indutus est justitia ut lorica, & galea salutis in capite ejus. Indutus est vestimentis ultionis, & opertus est, quasi pallio zeli.* Jam si libet Pauli non instrenui ducis adire promptuarium, nimirum invenies & illic *arma nostra militiæ, non carnalia, sed potentia Deo, ad destructionem munitionum, cogitationes destruentia, & omnem altitudinem extollentem se adversus scientiam Dei.* Invenies *armaturam Dei, qua possis resistere in die malo.* Invenies *arma justitiæ a dextris & a sinistris.* Invenies laterum munimentum, *veritatem*, & *loricam justitiæ*, *scutum fidei*, in quo possis universa maligni tela ignea exstinguere. Invenies & *galeam salutis*, & *gladium spiritus, quod est verbum Dei.* Quibus omnibus si quis erit diligenter tectus, atque munitus, is denique poterit animosam illam Pauli vocem intrepidus emittere. *Quis ergo nos separabit a caritate Christi? tribulatio, an angustia, an fames, an nuditas, an periculum, an persecutio, an gladius?* Vide quantos hostes, quam omnibus formidatos ipse pro nihilo ducat. Sed audi quiddam etiam fortius; nam sequitur: *Sed in his omnibus superamus, propter eum qui dilexit nos. Certus sum enim, quia neque mors, neque vita, neque Angeli, neque Principatus, neque virtutes, neque instantia, neque futura, neque fortitudo, neque altitudo, neque profundum, neque creatura alia, poterit nos separare a caritate Dei, quæ est in Christo Jesu.* O felicem fiduciam, quam præstant Paulo, id est, pusillo homini, arma lucis, qui se etiam projectamentum hujus mundi appellat. Talis igitur armaturæ vim, Sacræ litteræ tibi suppeditabunt, si toto pectore in eis versaberis, ita ut nostris monitis nihil sit opus futurum. Sed quoniam tu ita vis, ne tibi non morigeri fuisse videamur: *enchiridion*, hoc est, pugiunculum modo quemdam excudimus, quem numquam de manu deponas, ne in convivio quidem, aut in cubiculo: ut etiam si quando cogeris in hujus mundi negotiis peregrinari, justamque istam armaturam gravaberis circumferre, non committas tamen, ut ullo momento insidiator ille opprimat te prorsus exarmatum, saltemque non pigeat hunc gladiolum tecum habere, qui neque onerosus erit gestatu, neque inutilis ad tutelam. Est enim perpusillus, quo tamen si adhibita fidei parmula, scite uteris, facile sustinebis tumultuarium hostis adsultum, ne quod letale vulnus accipias. Sed jam tempus est, ut utendi rationem quamdam experiamur tradere, quam si tu diligenter ad exercitationem accommodabis, fore confido, ut te victorem Imperator noster Christus, ex hoc præsidio, in suam civitatem Hierusalem transferat ovantem, ubi nullus omnino belli tumultus, sed pax immortalis ac perfecta tranquillitas, cum interim omnis spes salutis in ferro sita sit.

Poetæ figuli Deorum.

Sapient. 5.

Esa. 59.

1 Cor. 10.

Rom. 8.

1 Cor. 4.

Enchiridion quid.

Transitio.

CAPUT III.

CAPUT ESSE SAPIENTIÆ, UT TEMET IPSUM NORIS, DEQUE DUPLICI SAPIENTIA, FALSA ET VERA.

PAx igitur summum illud est bonum, ad quam omnia sua studia, mundi quoque amatores referunt, sed falsam, ut dictum est. Eamdem & Philosophi suorum dogmatum sectatoribus falso pollicebantur. Christus enim unus eam donat, *quam mundus non potest dare.* Ad hanc perveniendi una ratio est, si cum

Joan. 14.

Digitized by Google

nobis ipsis bellum geramus, si cum vitiis nostris acriter depugnemus. Cum his enim hostibus implacabili odio dissidet Deus pax nostra, cum natura sit virtus ipsa, virtutumque omnium parens & auctor. Atque ex omnium vitiorum genere contracta colluvies, a Stoicis fortissimis adsertoribus virtutis, stultitia vocatur, in nostris litteris malitia dicitur. Itidem ut omnibus suis numeris absoluta probitas, utrisque sapientia nominatur. *Malitiam* autem *nonne* (juxta Sapientis oraculum) *vincit sapientia?* Malitiæ pater atque Princeps est, rector ille tenebrarum, Belial, cujus ductum quisquis sequitur, in nocte ambulans, ad noctem properat æternam. Contra sapientiæ auctor, atque ipsa adeo sapientia Christus Jesus, qui verum est lumen, stultitiæ mundanæ noctem solus discutiens, splendor Paternæ gloriæ, qui nobis in se renatis, uti factus est redemptio atque justificatio, teste Paulo, ita factus est & sapientia. *Nos*, inquit, *prædicamus Christum crucifixum*, Judæis quidem scandalum, Gentibus autem stultitiam, ipsis autem vocatis Judæis atque Græcis, Christum Dei virtutem, ac Dei sapientiam: per quam ipsius exemplo, nos quoque de hoste malitia triumphum referre queamus, si modo in eo sapuerimus, in quo & vincemus. Hanc tu contempta seculi sapientia amplectere, quæ mendacissimo titulo sese venditat stultis, cum, juxta Paulum, nulla verior sit stultitia apud Deum quam terrena sapientia, dediscenda ei qui vere cupiat sapere. *Si quis videtur* (inquiens) *inter vos sapiens esse in hoc seculo, stultus fiat, ut sit sapiens. Sapientia enim hujus mundi, stultitia est apud Deum.* Et paulo superius. *Scriptum est enim: Perdam sapientiam sapientium, & prudentiam prudentium reprobabo. Ubi sapiens? ubi scriba? ubi inquisitor hujus seculi? Nonne stultam fecit Deus sapientiam hujus mundi?* Nec dubito quin jam nunc odiose tibi obstrepant stulti isti sapientes, & cæci cæcorum duces, delirare te, desipere, insanire clamitantes, quod ad Christum pares desciscere. Hi sunt nomine dumtaxat Christiani, cæterum doctrinæ Christi tum irrisores, tum oppugnatores. Vide, ne quid istorum blateramenta te permoveant, quorum miseranda cæcitas, deploranda potius quam imitanda. Quod est enim istud præposterum sapientiæ genus, in rebus nugatoriis nihilique, imo ad turpitudinem tantum esse catum & callidum, in iis vero quæ sola ad salutem nostram pertinent, non ita multo plus pecude sapere? Paulus vult nos esse sapientes, sed in bono, simplices autem in malo. Sapiunt isti ut inique agant, bene autem facere nesciunt. Et cum facundus illo Poeta Græcus, *Hesiodus.* ad nihil utilem hominem censeat, qui neque ipse per se sapiat, neque bene monenti obtemperet, qua tandem in classe ponentur isti, qui cum turpissime desipiant, tamen non desinunt obturbare, ridere, deterrere eos, qui jam resipuerunt? Verum irrisor nonne irridebitur? *Qui habitat in cœlis, vicissim irridebit eos, & Dominus subsannabit eos.* Legis in libro Sapientiæ; *Videbunt enim, & contemnent eum, illos autem Deus irridebit.* Ab improbis rideri, pene laudari est, certe religiosum, capitis nostri & Apostolorum æmulos fieri. At horrendum profecto, a Deo irrideri. *Ego quoque*, inquit Sapientia, *in interitu vestro ridebo, & subsannabo, cum vobis id quod timebatis, advenerit, videlicet, cum sero jam experrecti, dicent, Hi sunt quos aliquando habuimus in derisum, & in similitudinem improperii. Nos insensati vitam illorum æstimabamus insaniam, & finem sine honore.* Animalis ista, & ut Jacobus ait, Diabolica est sapientia, ac Deo inimica, cujus finis interitus, quippe quam semper adsectatur pedissequa pestilens arrogantia, arrogantiam animi cæcitas, cæcitatem adfectuum tyrannis, adfectuum tyrannidem universa vitiorum seges, & licentia quidvis peccandi, licentiam istam sequitur consuetudo, consuetudinem infelicissimus animi stupor, quo fit, ut & mali sensu careant: stupentes mors occupat corporis, quam mors excipit secunda. Vides ut summi mali mater est, mundi sapientia. De Christi vero sapientia, quam mundus stultitiam putat, ita legis. Venerunt autem mihi pariter omnia bona cum illa, & innumerabilis honestas per manus illius, & lætatus sum in omnibus, quoniam antecedebat me ista sapientia, & ignorabam, quoniam bonorum omnium mater est. Hæc enim modestiam & mansuetudinem comitem ducit. Mansuetudo nos Divini Spiritus reddit capaces. Super humilem enim & mansuetum gaudet requiescere, qui simul atque septeno illo chrismate mentem nostram imbuerit, tum demum pullulascit felix illa seges virtutum omnium, cum fructibus illis beatis, quorum præcipuus, gaudium internum, gaudium arcanum, gaudium solis iis cognitum, quibus contigit, quod denique cum mundi gaudiis nec evanescit, nec aufertur, sed cumulatur in gaudium æternum. Eam, mi frater, & juxta Jacobi monita, ardentissimis votis oportet a Deo postulare, & juxta Sapientem quemdam, e divinæ Scripturæ venis, veluti thesauros effodere. Caput autem hujus sapientiæ esse puta, ut temet ipsum noris, quod verbi e cœlo profectum credidit antiquitas, & magnis auctoribus usque adeo placuit, ut in eo omnem sapientiæ vim summatim contineri judicaverint. Sed leve pondus hujus dogmatis apud nos sit, nisi congruit cum litteris nostris. Minatur sponsæ suæ mysticus ille amator in Canticis, ac foras abire jubet, nisi semet cognorit. *Si ignoras te ô pulcra inter mulieres, egredere, & abi post vestigia gregum tuorum.* Proinde ne quivis sibi temere rem tantam arroget, ut ipsi sibi satis sit cognitus. Corpus suum haud scio an quisquam ad plenum norit, & mentis habitum cognoscet quilibet. Paulus, cui contigerat vel tertii cœli mysteria discere, semet ipsum tamen non audet judicare, ausurus utique, si sibi sat esset notus. Si homo tam spiritalis, qui omnia dijudicat, judicandus a nemine, sibi adhuc parum perspicuus erat, nos carnales quid confidimus? Porro miles nimis inutilis videatur, cui neque suæ copiæ, neque hostium cohortes satis habeantur cognitæ. At homini non cum homine, verum secum ipsi bellum est, atque adeo ex ipsis visceribus hostilis acies nobis ultro suppullulat, quemadmodum de terrigenis fratribus Poetæ fabulantur. Usque adeo autem tenui discrimine ab hoste distat amicus, ut ingens periculum sit, ne parum cauti, vel inimicum pro amico tueamur; vel amicum pro hoste lædamus. Hæret etiam in Angelo lucis dux ille egregius. *Noster es*, inquiens, *an adversariorum?* Ergo quoniam tecum ipse bellum suscepisti, & in hoc primo victoriæ spes sita est, si tute tibi sis quam maxime cognitus, simulacrum quoddam tui, tibi velut in tabula proponam, ut quid intus, quid in cute sis, plane pernoscas.

Esa. 11. *Dona spiritus.* *Proverbia.* *Gigantes e terra nati.* *Josue. 5*

CAPUT IV.

DE HOMINE EXTERIORE ET INTERIORE.

Homo ex diversissimis compactus.

EST igitur homo prodigiosum quoddam animal, ex duabus tribusve partibus multo diversissimis compactum, ex anima veluti Numine quodam, & corpore tamquam muta pecude. Siquidem corpore usque adeo reliquo brutorum generi non præstamus, ut omnibus ejus dotibus inveniamur inferiores. Secundum animam vero, adeo Divinitatis sumus capaces, ut ipsas etiam Angelicas mentes liceat prætervolare, & unum cum Deo fieri. Si tibi corpus additum non fuisset, Numen eras: si mens ista non fuisset indita, pecus eras. Has duas naturas tam inter se diversas summus ille opifex felici concordia colligarat, at Serpens, pacis inimicus, infelici rursus discordia dissecuit, ut jam neque dirimi queant sine maximo cruciatu, neque conjunctim vivere sine assiduo bello, plane neque (quod dici solet) utrumque in altero auribus lupum tenet, possetque mutuo competere verticulus ille lepidissimus. *Nec tecum possum vivere, nec sine te.*

Adeo

Digitized by Google

Adeo perplexa ſeditione inter ſe le tumultuantur, velut diverſa, quæ unum ſunt. Corpus enim ut eſt ipſum viſibile, rebus viſibilibus delectatur, ut eſt mortale, temporalia ſequitur, ut eſt grave, deorſum ſidit. Contra anima generis ætherei memor, ſumma vi ſurſum nititur, & cum terreſtri mole luctatur, contemnit ea quæ videntur, ſcit enim eſſe caduca, quærit quæ vere, quæ ſemper ſunt. Immortalis amat immortalia, cœleſtis cœleſtia: Similis ſimilibus capitur, niſi penitus fuerit corporis immerſa ſordibus, atque a nativa generoſitate ejus contagio degenerarit. Neque vero hanc diſcordiam, vel fabuloſus ille Prometheus inſevit, admixta menti noſtræ de quoque animante particula, neque primitiva conditio indidit, ſed peccatum quod bene conditum erat, male depravavit: inter bene concordes diſſenſionis virus ſerens. Antea enim & mens corpori ſine negotio imperabat, & corpus animo lubens volenſque parebat, nunc contra perturbato rerum ordine, adfectus corporis rationi præire certant; cogiturque illa in corporis ſententiam pedibus diſcedere. Quare non abſurde pectus hominis cum ſeditioſa quapiam Republica componas licebit, quam quoniam ex variis hominum generibus conſtat, propter diſſenſionem ſtudiorum oportet crebris motibus & factionibus collidi, ni penes unum ſit imperii ſumma. Itaque ſit ejuſmodi, ut nihil imperet, niſi Reipublicæ ſalutaria. Quare neceſſe eſt, ut plus in ea valeat, qui plus ſapit, pareat, qui minus. Nihil eſt autem infima plebe vecordius, eoque magiſtratibus obtemperare debet, nullum ipſa gerere magiſtratum. Qui vero Optimates ſunt, aut natu majores, audiendi ſunt illi quidem in conſultationibus, at ita ſi ſtatuendi arbitrium penes unum maneat Regem, quem admoneri quidem oportet nonnumquam cogi vero aut præire non convenit. Porro Rex ipſe nulli paret niſi legi, lex reſpondet honeſtatis ideæ. Quod ſi præpoſteris vicibus vulgus indomitum, & fex illa civitatis tumultuoſa, natu majoribus præire contendit, aut ſi Primates Regis imperium negligunt, cooritur in Republica noſtra periculoſa ſeditio, & niſi Divina dictatura ſuccurritur, ad extremam perniciem res omnis ſpectat. In homine vero ratio Regis vice fungitur. Optimates accipias licet, adfectus quoſdam corporeos quidem illos; ſed tamen non perinde brutos: quod genus ſunt genuina pietas erga parentes, caritas in fratres, benevolentia in amicos, miſericordia in adflictos, metus infamiæ, cupido honeſtæ opinionis, & ſi qua ſunt conſimilia. Eos porro motus animorum, qui a rationis decretis quam maxime diſſident, ſuntque infime ad pecorum humilitatem abjecti, plebis quaſi ultimam fecem eſſe puta, cujuſmodi ſunt libido, luxus, invidentia, hisque conſimiles animi morbi; qui ad unum omnes, veluti ſervi ſordidi & improbi, ergaſtulis ſunt coercendi, ut ſi queant, penſum operamque Domino præſcriptam præſtent: ſin minus, nihil certe damni dent. Quæ omnia Plato divinitus intelligens, ſcripſit in Timæo, filios

Unde propenſio ad vitia.

Rex uni legi paret.

Optimates qui.

Plebs qua.

A Deorum ad ſui ſimilitudinem duplex animæ genus in homine fabricatos fuiſſe, alterum divinum & immortale, alterum quaſi mortale & variis perturbationibus obnoxium: quarum prima ſit voluptas, eſca malorum, ut ait: proxima dolor, fuga impedimentumque bonorum: deinde metus atque audacia, conſultores amentes: quibus accedit & implacabilis iracundia: Præter ea ſpes blanda, cum irrationabili ſenſu, amoreque omnium invaſore. Hæc enim ferme verba Platonis. Nec ignoravit in hujuſmodi perturbationibus coercendis, vitæ beatitudinem conſiſtere. Scribit enim eodem in opere, eos qui iſta ſuperaſſent, juſte victuros: injuſte autem, qui ab his victi fuiſſent. Et divinæ quidem animæ, hoc

B eſt, rationi, tamquam Regi in cerebro, velut in arce civitatis noſtræ ſedem ſtatuit, corporis, videlicet, parte editiſſima, cœloque proxima, tum minime bruta, quippe quæ & oſſe ſit pertenui, neque nervis, neque carne onerata, ſed ſenſibus intus foriſque longe munitiſſima, ut illis quaſi renunciantibus, nihil tumultus in Republica cooriretur, quod non protinus ille perſentiſceret. At mortalis animæ partes, hoc eſt, adfectus, ut quæque rationi vel morigera eſt, vel obſtrepera, ita ab ea ſemovit. Nam inter cervicem, & diaphragma, partem animæ conſtituit, fortitudinis atque iræ participem, adfectum, videlicet, ſeditioſum quidem illum & cohibendum, at non perinde brutum, eoque mediocri intervallo a ſummis imiſque ſemovit, ne vel nimia vicinitate Regis otium perturbet, vel infimæ plebis contagio corrupta, ſimul in eum conjuret. Vim porro concupiſcibilem quæ

C eſculenta & poculenta appetit, quaque in Venerem impellimur, porro infra præcordia procul a regia, in jecur & alvum relegavit, ut quaſi ferum quoddam & indomitum animal, illic ad præſepe habitaret, propterea quod ea violentiſſimos excitare motus conſuevit, minimeque præſidis imperiis audiens eſſe. Hujus infima pars, quam pecuina ſit, quamque rebellis, vel illa pudenda corporis portio, in qua potiſſimum tyrannidem obtinet, documento poteſt eſſe: quæ membris ex omnibus una, fruſtra reclamante Rege, obſcœnis motibus ſubinde rebellionem parat. Vides, nimirum, ut hac ſuperne divinum

D animal homo, plane in pecudem deſinat. At conſultor ille divinus ſublimi in arce præſidens, memor originis ſuæ, nihil ſordidum, nihil humile cogitat. Sceptro autem inſignis eburno, propterea quod nihil non rectum imperet, in cujus faſtigio aquilam inſidere ſcripſit Homerus, quod ad cœleſtia ſubvolans, quæ humi ſint aquilinis oculis deſpicit. Poſtremo aurea redimitus corona. Aurum enim in myſticis litteris ſapientiam fere ſignificat, circulus autem perfectam, & omnibus numeris abſolutam. Hæ ſunt enim propriæ Regum dotes. Primum, ut quam plurimum ſapiant, ne quid peccent per

E errorem: tum uti quæ recta ſunt, ea modo velint, ne quid contra animi judicium perperam corrupteque faciant: quarum altera qui careat, eum non Regem, ſed latronem exiſtimato.

Quatuor adfectus animi.

Vis iraſcibilis.

Vis concupiſcibilis.

Ratio tamquam Rex.

Sceptro cur aquila addita.

CAPUT V.

DE VARIETATE ADFECTUUM.

Ratio ſemper reclamans.

NOſter autem Rex propter æternam legem, ſibi divinitus inſculptam, opprimi quidem poteſt, corrumpi non poteſt, quin reclamet, quin revocet. Cui ſi reliqua plebs parebit, nihil ille unquam neque pœnitendum, neque pernicioſum committet, ſed ſumma moderatione, ſummaque tranquillitate gerentur univerſa. Ac de adfectibus quidem Stoici Peripateticique non

F nihil diverſa ſentiunt, quamquam illud convenit inter omnes, ratione vivendum, non adfectu. Sed illis placet, ubi adfectibus, qui a ſenſibus proxime excitantur, tamquam pædagogis uſus ad judicium, verumque diſcrimen expetendorum & fugiendorum perveneris, tum eos prorſus eſſe relinquendos: Jam enim non ſolum utiles non eſſe ad ſapientiam, verum etiam pernicioſos. Atque ob id perfectum illum ſapientem ſuum omnibus ejuſmodi motibus, tamquam morbis animi, vacare volunt, vixque humaniores quidam primos illos impetus, rationem prævertentes, ſapienti concedunt, quas illi phantaſias adpellant. At Peripatetici non exſtirpandos adfectus, ſed coercendos docent: eſſe enim nonnullum eorum uſum, propterea quod hos a natura additos opinentur, uti quædam ad virtutem incitabula, atque exhortamenta, ſicuti fortitudinis iram, induſtriæ invidiam, & item de reliquis. Socrates autem in Phædone Platonis, cum nihil aliud putat eſſe Philoſophiam, quam mortis meditationem, hoc eſt, ut animus quantum poteſt abducat ſeſe a rebus corporeis, & ſenſibilibus, transferatque ad ea, quæ ratione, non ſenſibus percipiantur, cum Stoicis, nimirum, ſentire videtur. Oportet igitur primum omnes animi cognitos habere motus, deinde ſcire nullos eſſe tam violentos, quin a ratione vel compeſci, vel ad virtutem deflecti queant. Audio enim vulgo hanc peſtiferam opinionem, ut ſe dicant ad vitia cogi. Alii contra imperiti ſui, motus hujuſmodi

Digitized by Google

jusmodi pro rationis dictamine sequuntur, atque adeo quod suasit ira aut invidia, id zelum Dei vocant. Atque ut est alia Respublica alia factiosior, ita alius alio ad virtutem propensior. Quæ differentia, non ex animorum discrimine, sed vel ex influxu cœlestium corporum, vel progenitoribus, vel ex educatione, vel ex ipso corporis habitu proficiscitur. Non anilis est illa Socratis fabula, de aurigis & equis bonis ac malis. Videas enim nonnullos ita moderato ingenio natos, ita tractabiles ac faciles, ut sine ullo negotio ad virtutem instituantur, ac sine calcaribus ultro præcurrant. Aliis contra corpus rebelle, tamquam equum indomitum & calcitrosum contigisse, ut multum sudans domitor ille, vix tandem asperrimo freno, vix fuste, calcaribusque subigat ferocientem. Qualis si tibi forte obtigit, ne protinus abjicias animum, immo tanto acrius enitere, sic existimans, non tibi intercluſam ad virtutem viam, sed uberiorem virtutis materiam oblatam esse. Quod si bonam mentem nactus es, non hoc protinus alio melior es, sed felicior. At rursum ita felicior, ut obligatior. Quamquam quis est ingenio usque adeo felici, ut non abunde multa sint, in quibus luctari oporteat? Ergo qua maxime turbari sentiet, hac quam maxime advigilet Rex oportet. Sunt vitia quædam pene gentilitia, quemadmodum gentibus nonnullis perfidiam ajunt esse familiarem, aliis luxum, aliis libidinem. Quædam corporis habitum comitantur, sicut sanguineos mulierositas, & voluptatum amor: Cholericum ira, ferocitas, maledicentia: Phlegmaticum inertia, somnolentia: Melancholicum invidia, tristitia, amaritudo. Nonnulla cum ætate, aut remittuntur, aut invalescunt, quemadmodum libido in juventa, item profusio, temeritas: In senecta tenacitas, morositas, avaritia. Sunt & quæ sexui videantur adnata, ut in viro ferocitas, in muliere vanitas, & vindictæ cupido. Fit interim ut natura veluti paria faciens, morbum animi dote quapiam diversa compenset. Est hic quidem propensior ad voluptatem, sed neutiquam iracundus, neutiquam invidus. Est alius incorrupta pudicitia, sed elatior, sed iracundior, sed attentior ad rem. Neque desunt qui prodigiosis quibusdam ac fatalibus vitiis sollicitentur, furto, sacrilegio, homicidio, quibus quidem omni conatu obviam est eundum, contraque eorum insultum, certi propositi murus quidam aheneus objiciendus. E diverso sunt nonnulli adfectus, ita vicini virtutibus, ut periculum sit, ne ambiguo discrimine fallamur. Erunt hi corrigendi, & ad proximam virtutem commode deflectendi. Est, exempli gratia, quispiam excandescentior, injiciat animo frenum, & erit alacrior, erit erectus, minimeque languidus, erit liber ac simplex. Est alius paulo tenacior, adhibeat rationem, & fuerit frugalis. Qui blandior est, fiet comis & commodus. Qui præfractus, constans. Qui tristior, severus. Qui ineptior, morigerus, atque ad eumdem modum de reliquis animi levioribus morbis. Hoc modo cavendum, ne naturæ vitium virtutis nomine palliemus, tristitiam gravitatem, asperitatem severitatem, invidiam zelum, sordes frugalitatem, adsentationem comitatem, scurrilitatem urbanitatem adpellantes. Hæc igitur est unica ad beatitudinem via. Primum, ut te noris. Deinde, ut ne quid pro adfectibus, sed omnia pro judicio rationis agas. Sana sit autem & sapiat ratio, hoc est, tantum honesta spectet. At difficile est, inquies, quod præcipis. Quis negat? Atqui verum est illud apud Platonem adagium: Quæ pulcra sunt, eadem esse difficilia. Nihil fortius, quam ut quis se ipsum vincat, sed nullum majus præmium, quam beatitudo. Præclare illud Hieronymus, ut cætera omnia. Nihil Christiano felicius, cui promittitur regnum cœlorum. Nihil laboriosius, qui quotidie de vita periclitatur. Nihil fortius, qui vincit Diabolum. Nihil imbecillius, qui a carne superatur. Si tuas perpenderis vires, nihil difficilius, quam carnem subigere spiritui: si Deum auxiliatorem respexeris, nihil facilius. Tu modo ingenti animo, perfectæ vitæ propositum concipe, conceptum urge. Nihil umquam vehementer imperavit sibi humanus animus, quod non effecerit. Magna pars Christianismi est, toto pectore velle fieri Christianum. Quod aditu videbitur inexpugnabile, id fiet successu mollius, usu facile, consuetudine demum etiam jucundum. Scitum est illud Hesiodium: Arduam esse initio virtutis viam. Verum ubi ad cacumen erepseris, tutissimum otium te manet. Nullum animal tam ferum, quod non mansuescat humana cura, & animi domitoris omnium nulla erit domandi ratio? Ut corpore valeas, potes in annos aliquot imperare tibi, ut abstemius sis, ut a Venere temperes, quæ præscripsit homo medicus: & ut omnem vitam tranquille transigas, non potes vel menses pauculos imperare adfectibus, quod conditor præcipit Deus? Ut corpus morbo subducas, omnia facis. Ut corpus & animam ab æterna morte subtrahas, non illa facis, quæ fecerunt & Ethnici?

Rebellio naturæ nemini imputanda.

Velle fieri Christianum pars est Christianismi.

CAPUT VI.

DE HOMINE INTERIORE ET EXTERIORE, ET DE DUABUS PARTIBUS HOMINIS EX LITTERIS SACRIS.

PUdet me profecto Christianorum nomine, quorum maxima pars veluti muta pecora servit adfectibus suis, adeoque in hac dimicatione non sunt exercitati, ut ne norint quidem rationis atque perturbationum discrimen. Hoc tantum hominem esse putant, quod vident, quod sentiunt. Imo nihil esse putant, nisi quod sub sensum cadat, cum nihil sit minus. Quidquid impense cupiunt, id rectum existimant. Pacem appellant, certam comploratamque servitutem, dum obruta ratio, quocumque vocat adfectus, nihil renitens, sequitur. Hæc pax est illa misera quam Christus veræ pacis auctor, qui fecit utraque unum, venit dirimere, bellum salutare excitaturus inter patrem & filium, inter maritum & uxorem, inter ea quæ turpis concordia male conciliavit. Jam vero Philosophorum levis sit auctoritas, nisi eadem omnia, tametsi verbis non iisdem, Sacris in litteris præcipiuntur. Quod Philosophi *rationem*, id Paulus modo *spiritum*, modo *interiorem hominem*, modo *legem mentis* vocat. Quod illi *adfectum*, hic interdum *carnem*, interdum *corpus*, interdum *exteriorem hominem*, interdum *legem membrorum* appellat: *Spiritu*, inquit, *ambulate, & desideria carnis non perficietis. Caro enim concupiscit adversus spiritum, & spiritus adversus carnem, ut non quæcumque vultis, illa faciatis.* Et alibi: *Quod si secundum carnem vixeritis, moriemini. Si spiritu facta carnis mortificaveritis, vivetis.* Nova, profecto, rerum commutatio, ut in bello pax quæratur, in pace bellum, in morte vita, in vita mors, in servitute libertas, in libertate servitus. Scribit enim alibi Paulus: *Castigo corpus meum, & in servitutem redigo.* Libertatem audi: *Quod si spiritu ducimini, non estis sub lege.* Et: *Non iterum concepimus spiritum servitutis in timore, sed spiritum adoptionis filiorum Dei.* Idem alibi: *Video aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ, & captivantem me in lege peccati, quæ est in membris meis.* Legis apud eumdem de *exteriore homine qui corrumpitur*, & *interiore qui renovatur de die in diem.* Plato duas uno in homine animas constituit. Paulus eodem in homine duos homines facit adeo conglutinatos, ut neuter sine altero, neque in gloria, neque in gehenna sit futurus, adeo rursum disjunctos, ut unius mors, vita sit alterius. Eodem, opinor, pertinent, quæ scribit Corinthiis: *Factus est primus homo in animam viventem, novissimus Adam in animam vivificantem. Sed non prius quod spirituale est, sed quod animale, deinde quod spirituale. Primus homo de terra terrenus. Secundus homo de cœlo cœlestis.* Atque ut evidentius esset, ista non solum ad Christum & Adam, sed ad

Duplex homo.

Digitized by Google

ad nos omnes pertinere, subjecit: *Qualis terrenus, tales & terreni, & qualis cœlestis, tales & cœlestes. Igitur si portavimus imaginem terreni, portemus & imaginem cœlestis. Hoc autem dico, fratres, quia caro & sanguis regnum Dei non possidebunt, neque corruptio incorruptelam possidebit.* Vides liquere, quod alibi carnem, & exteriorem, qui corrumpitur, hominem dixit, hic terrenum Adam nominasse. Hoc ipsum, nimirum, est, & *corpus* illud *mortis*, quo gravatus exclamabat Paulus: *Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus?* Porro fructum longe diversissimum carnis & spiritus aperiens, alibi scribit: *Qui seminat*, inquit, *in carne sua, de carne & metet corruptionem: qui autem seminat in spiritu, de spiritu metet vitam æternam.* Hoc igitur illud est vetus dissidium geminorum Jacob & Esau, qui & antequam in lucem ederentur, jam intra materni ventris claustra luctabantur. At Esau quidem præoccupavit exortum, sed Jacob præripuit benedictionem. Prius enim carnale, sed quod spirituale potius est. Alter erat rufus & pilis obsitus, alter levis. Alter inquietus & venator, alter domestico gaudens otio. Et ille quidem famelicus, jus vendidit primogenitorum, dum vili voluptatis auctoramento illectus, a nativa libertate excidit in servitutem peccatorum: hic quod jure non debebatur, arte gratiæ sibi vindicat. Inter hos fratres, quamquam uterinos, quamquam gemellos, numquam perfecta coit concordia. Odit enim Esau Jacob, Jacob contra, etsi non respondet odio mutuo, fugit tamen suspectumque semper habet Esau, neque sese illi credit. Tibi quoque quidquid suaserit adfectus, suspectum sit propter dubiam auctoris fidem. Jacob solus vidit Dominum, Esau ut sanguinarius, gladio vivit. Postremo Dominus a matre consultus respondit, *Major serviet minori.* Pater vero adjecit, *Fratri tuo servies, tempusque veniet, cum excutias & solvas jugum ejus de cervicibus tuis.* Dominus de piis vaticinatur, pater de reprobis. Ille quid ab omnibus oporteat fieri commonstrat. Hic quid plerique facturi sint, prædicit. Paulus vult mulierem subditam esse viro suo. Melior enim est iniquitas viri, quam mulier benefaciens. Eva nostra carnalis est adfectus, cujus oculos callidus ille coluber quotidie sollicitat, ea corrupta pergit & virum ad communionem mali sollicitare. Sed quid legis de muliere nova, id est, ea quæ viro suo morigera est? *Inimicitias ponam inter te* (nempe serpentem) *& mulierem, & semen tuum, & semen illius, Ipsa conteret caput tuum, & tu insidiaberis calcaneo illius.* Dejectus est coluber in pectus, impetum ejus fregit mors Christi: tantum calcaneo insidiatur clancularius. Cæterum gratia fidei, tamquam in viraginem versa mulier, venenatum caput animosa conterit. Aucta est gratia, imminuta carnis tyrannis. Sara imminuta, auctore Deo, crevit Abraham, jamque illa non maritum, sed dominum vocat: Neque prius tamen illa partum meretur, quam illi desiissent muliebria. Quid vero tandem peperit domino suo Abrahæ, jam anus, jam effœta? Nempe Isaac, hoc est, *gaudium.* Simul atque in homine consenuerunt adfectus, tum demum exoritur felix illa tranquillitas innocentis animi, & mentis securitas quasi juge convivium. Et ut pater ipse non indulsit uxori, ita in liberis suspectam habet collusionem, Isaac cum Hismaele. In ea ætate non vult convenire filio ancillæ, cum filio liberæ. Dum adhuc fervet adolescentia, procul ab oculis ablegetur Hismael, ne sub blandimenti specie, puerum adhuc Isaac, ad suos mores pelliceat. Jam senuerat Abraham, jam anus erat Sara, jam ediderat Isaac, adhuc diffidit, nisi uxoris consilium divinum oraculum comprobasset. Non est securus de muliere, donec audita Domino, *Omnia quæ dixerit tibi Sara, audi vocem ejus.* O felicem senectam eorum, in quibus sic præmortuus est ille terrenus homo, ut nullum negotium exhibeat spiritui, qui consensus an per omnia perfectus homini contingat in hac vita, haud equidem adfirmaverim: fortasse ne expediat quidem. Nam & Paulo datus est stimulus carnis, Angelus Satanæ, qui illum colaphizaret, ac jam tertium Dominum rogans, ut a se tolleretur, hoc tantum audivit, *Paule, sufficit tibi gratia mea, nam virtus in infirmitate perficitur.* Novum, profecto, remedii genus. Paulus ne superbiret, tentatur a superbia: ut solidus sit in Christo, in se cogitur esse infirmus. Portabat enim thesaurum revelationum cœlestium in vase fictili, ut sublimitas esset virtutis Dei & non ex ipso. Quod unum exemplum Apostoli, multorum pariter nos admonet: Primum cum a vitiis sollicitamur, mox iteratis precibus implorandum esse auxilium Divinum. Deinde tentationes viris perfectis interdum non solum periculosas non esse, verum etiam ad custodiam virtutis necessarias. Postremo reliquis omnibus perdomitis, solum inanis gloriæ vitium, in mediis etiam virtutibus insidiari, & hanc esse velut Hydram illam Herculanam, monstrum vivax, & suis vulneribus fœcundum, quod omnibus exantlatis laboribus, supremo fine vix demum queat confici. Verum labor omnia vincit improbus. Interim dum vehementibus perturbationibus æstuat animus, tu modis omnibus preme, urge, immine, ac Proteum istum tuum vinclis stringe tenacibus, dum

Omnia transformat sese in miracula rerum,
Ignemque, horribilemque feram, fluviumque liquentem;

donec in nativam speciem redeat. Quid autem tam Proteus, quam adfectus & cupiditates stultorum, quæ cum eos nunc in belluinam libidinem, nunc in iram ferinam, nunc in venenatam invidiam, nunc in alia atque alia vitiorum portenta trahunt, nonne pulcre quadrat, quod eruditissimus Poeta dixit:

Tum varia illudent species, atque ora ferarum.
Fiet enim subito sus horridus, atraque tigris,
Squamosusque draco, & fulva cervice leæna.
Aut acrem flammæ sonitum dabit.

Hic vero memento quod sequitur:

Sed quanto ille magis formas se vertet in omnes,
Tanto nate magis contende tenacia vincla.

Imo ne rursum ad fabulas revolvamur Poetarum, exemplo sancti Patriarchæ Jacob luctamen nocturnum constanter urge, donec illucescat aurora opis divinæ, dicitoque, *non dimittam te, nisi benedixeris mihi.* Quod autem virtutis suæ præmium tulerit fortissimus ille palæstrites, operæ pretium est audire: Primum benedixit ei in eodem loco. Semper enim post superatam tentationem præcipuum quoddam auctarium divinæ gratiæ adjicitur homini, qua sit ad futurum hostis adsultum, multo quam fuerat, munitior. Deinde tacto femore emarcuit nervus victoris, & cœpit altero claudicare pede. Exsecratur per os Prophetæ Deus, eos qui utroque claudicant pede, id est, qui simul & in carne esse, & Deo volunt placere, & dum utrumque male conantur, in utroque claudicant. Felices autem illi, in quibus sic adfectus carnis emortuus est, contingente Deo, ut dextro pedi potissimum, hoc est, spiritui innitantur. Postremo nomen illi commutatum: ex Jacob enim fit Israel, ex luctatore quietus. Ubi castigaris carnem tuam, & eam crucifixeris cum vitiis & concupiscentiis, jam nullo obstrepente, continget tibi tranquillitas & otium, ut vaces & videas Dominum, ut gustes & videas, quoniam suavis est Dominus. Hoc enim sonat Israel. Videtur autem non in igni, non in turbine ac tumultu tentationum: verum tempestatem Diaboli, si modo perseveraris, consequitur sibilus auræ tenuis consolationis spiritualis. Ea simul atque leniter adspiraverit, tum intende acriter internos oculos, & eris Israel, diceisque cum eodem: *Vidi Dominum, & salva facta est anima mea.* Videbis eum qui dixit: *Non videbit me omnis caro.* Excute te ipsum: Si caro es, non videbis Dominum: si non videris, non salvabitur anima tua. Cura igitur ut sis spiritus.

Stimulus carnis prodest.

Tentatus oret.

Præmium victoriæ.

Fructus carnis & spiritus differunt. Jacob & Esau, sunt figura spiritus & carnis.

Mulier adfectus.

Digitized by Google

CAPUT VII.

DE TRIBUS HOMINIS PARTIBUS, SPIRITU, ET ANIMA, ET CARNE.

ERant hæc vel nimio plus ſatis, verum ut fias tibi paullo etiam perſpectior atque excuſſior, libet & Origenicam hominis ſectionem breviter referre. Is enim Paulum ſecutus, tres partes facit, Spiritum, Animam & Carnem, quas omnes conjunxit Apoſtolus, ſcribens Theſſalonicenſibus, *Ut integer*, inquit, *corpus veſtrum, anima, & ſpiritus, in die Domini noſtri Jeſu Chriſti ſervetur.* Eſaias autem omiſſa parte infima, duarum meminit: *Anima*, inquit, *mea deſiderabit te in nocte, ſed & ſpiritu meo in præcordiis meis, de mane vigilabo ad te.* Daniel item: *Laudate*, inquit, *ſpiritus & animæ juſtorum Dominum.* Quibus ex locis non abſurde colligit triplicem hominis portionem: Corpus ſive carnem, infimam noſtri partem, cui per genitalem culpam legem inſcripſit peccati ſerpens ille veterator, quaque ad turpia provocamur, ac victi Diabolo connectimur: Spiritum vero qua Divinæ naturæ ſimilitudinem exprimimus, in qua conditor optimus, de ſuæ mentis archetypo, æternam illam honeſti legem inſculpſit digito, hoc eſt, Spiritu ſuo. Hac Deo conglutinamur, unumque cum eo reddimur. Porro tertiam, & inter iſtam mediam, animam conſtituit, quæ ſenſuum ac motuum naturalium ſit capax. Ea velut in factioſa Republica non poteſt non alterutri partium accedere. Hinc atque hinc ſollicitatur, liberum habet utro velit inclinare. Si carni renuncians ad ſpiritus partes ſeſe traduxerit, fiet & ipſa ſpiritalis. Sin ad carnis cupiditates ſemet abjecerit, degenerabit & ipſa in corpus. Hoc enim eſt quod ſenſit Paulus ſcribens Corinthiis: *An neſcitis quoniam qui adhæret meretrici, unum corpus efficitur. Qui autem adhæret Domino, unus ſpiritus eſt.* Meretricem lubricam hominis partem adpellat. Hæc eſt illa illex & blanda mulier, de qua legis Proverbiorum capite ſecundo: *Ut eruaris a muliere aliena, & ab extranea, quæ mollit ſermones ſuos, & relinquit ducem pubertatis ſuæ, & pacta Dei ſui oblita eſt. Inclinata eſt enim ad mortem domus ejus, & ad inferos ſemita ipſius. Omnes qui ingredientur ad eam, non revertentur, nec apprehendent ſemitas vitæ.* Et capite ſexto: *Ut cuſtodiam te a muliere mala, & a blanda lingua extraneæ: Non concupiſcat pulcritudinem ejus cor tuum, ne capiaris nutibus illius. Pretium enim ſcorti, vix unius eſt panis, mulier autem viri pretioſam animam rapit.* Nonne cum de ſcorto, corde, & anima meminit, nominatim tres hominis partes expreſſit? Rurſum cap. nono: *Mulier ſtulta & clamoſa, plenaque illecebris, & nihil omnino ſciens, ſedet in foribus domus ſuæ ſuper ſellam in excelſo urbis loco, ut vocaret tranſeuntes per viam, & gentes in itinere ſuo. Quis eſt parvulus, declinet ad me. Et vecordi locuta eſt: Aquæ furtivæ dulciores ſunt, & panis abſconditus ſuavior, & ignoravit quod ibi ſint gigantes, & in profundis inferni convivæ ejus. Qui enim applicabitur illi, deſcendet ad inferos. Nam qui abſceſſerit ab ea, ſalvabitur.* Quæſo te, quibus coloribus magis graphice depingi; fucarive poterant, vel venenatæ carnis illecebræ, ad turpitudinem ſollicitantis animam, vel improbitas ſpiritui reclamantis, vel exitus infelix ſuperantis? Ergo ſpiritus Deos nos reddit, caro pecora, anima conſtituit homines: ſpiritus pios, caro impios, anima neutros. Spiritus quærit cœleſtia, caro dulcia, anima neceſſaria. Spiritus evehit in cœlum. Caro deprimit ad inferos. Animæ nihil imputatur. Quidquid carnale, turpe eſt. Quidquid ſpirituale, perfectum. Quidquid animale, medium & indifferens. Viſne pinguiore (quod ajunt) Minerva, tamquam digito tibi demonſtrari partium iſtarum diſcrimen? Equidem experiar. Vereris parentes, amas fratrem, amas liberos, diligis amicum. Non tam virtutis eſt iſta facere, quam ſceleratum non facere. Cur enim non facias Chriſtianus, quod naturæ inſtinctu faciunt & Gentes, immo quod faciunt & pecora? Quod naturæ eſt, non imputatur ad meritum. Sed incidiſti in eum locum, ut aut patris contemnenda ſit pietas, vincenda caritas liberorum, benevolentia negligenda amici, aut offendendus Deus. Quid facis? In bivio ſtat anima. Sollicitat hinc caro, illinc ſpiritus. Dicit ſpiritus: Potior eſt parente Deus: Illi corpus modo debes, huic omnia. Suggerit caro: Niſi pares exhæredat te pater, vulgo diceris impius. Conſule rei, conſule famæ. Deus aut non videt, aut connivet, aut certe facile placabitur. Jam hæret, jam nutat anima. Utrocumque ſe flexerit, hoc erit, quod eſt id, cui acceſſerit. Si contempto ſpiritu, meretricem carnem audierit, unum corpus eſt. Sin ſpreta carne ad ſpiritum erigatur, transfiguratur in ſpiritum. Ad hunc modum conſueſce temet ipſum ſolerter excutere. Ingens enim hominum error, qui non raro abſolutam pietatem putant, quod eſt naturæ. Imponunt incautis adfectus quidam, in ſpeciem honeſtiores, & quaſi virtutum larvis perſonati. Sævit judex in ſontem, ſeverus & incorruptus ſibi videtur. Vis & hunc diſcuti? Si animo indulget ſuo, ſervitque rigori cuidam genuino, nullo animi dolore, nonnulla fortaſſis cum voluptate, nihil tamen a judicis officio divaricans, ne ſibi protinus placeat, medium eſt quod facit. Quod ſi lege, vel adodium privatum, vel ad cupiditatem abutitur, jam carnale eſt quod gerit, & homicidium committit: ſin ingentem animo percipit dolorem, quod eum cogitur perdere, quem mallet emendatum & incolumem, & pœnam commeritam irrogat eo pectoris ſenſu, quo pater filium cariſſimum ſecari urique jubet, ita demum ſpirituale erit quod agit. Plerique propenſione naturæ, atque ingenii proprietate, rebus nonnullis vel gaudent, vel abhorrent. Sunt quos nihil titillet Venerea voluptas. Ne protinus ſibi ad virtutem arrogent, quod eſt indifferens. Non carere libidine, ſed vincere libidinem, virtutis eſt. Alius gaudet jejunare, gaudet adeſſe ſacris, gaudet frequens eſſe in templis, gaudet quamplurimum Pſalmorum dicere, ſed in ſpiritu. Exige ad hanc regulam quod facit. Si ad famam, ſi ad emolumentum ſpectat, carnem ſapit, non ſpiritum. Si tantum ingenio indulget ſuo, facit enim quod animo lubet, non habet quod ſibi magnopere placeat, imo quod timeat habet. En tibi periculum. Oras, & non orantem judicas. Jejunas, & fratrem manducantem condemnas. Quiſquis non facit, quod tu, eo te meliorem judicas. Vide ne ad carnem pertineat jejunium tuum. Eget frater ope tua, tu interim preculis tuis Deo obmurmuras, fratris egeſtatem diſſimulans: adverſabitur iſtas preces Deus. Quomodo enim te orantem audiet Deus, cum tu non audias homo hominem? Accipe & illud? Amas uxorem, hoc tantum nomine quod uxor eſt. Nihil magni facis. Nam iſtud quidem eſt tibi cum Ethnicis commune. At amas, non ob aliud, niſi quia tibi voluptati eſt. Ad carnem tendit amor tuus. Sed amas ob hoc potiſſimum, quod in ea perſpexeris imaginem Chriſti, puta, pietatem, modeſtiam, ſobrietatem, pudicitiam, jamque non illam in ipſa, ſed in Chriſto, immo in ea Chriſtum amas, ita Deum ſpiritualiter amas. Verum his de rebus plura, ſed ſuo loco.

Origenes lib. primo ſuper Epiſt. ad Rom.

Caro.

Spiritus.

Anima.

Caro meretrix eſt animam ſeducens.

Amor parentum naturalis.

Regula vera pietatis.

Amor uxoris caſtus.

CAPUT VIII.

REGULÆ QUÆDAM GENERALES VERI CHRISTIANISMI.

NUnc, quoniam ad id quod propoſitum eſt, utcumque viam aperuiſſe, & quaſi ſylvam quamdam comparaſſe videmur, ad reliqua properandum, ne non enchiridion, ſed ingens fiat volumen. Conabimur autem breviter regulas quaſdam quaſi nexus quoſdam palæſtricos tradere, quarum ductu, tamquam fili Dædalei,

Digitized by Google

dalei, facile queas e mundi hujus erroribus, velut e Labyrintho quodam inextricabili emergere, atque ad puram lucem vitæ pertingere. Nulli disciplinæ sui canones desunt, & sola beate vivendi ratio nullis præceptis adjuvabitur? Est autem omnino virtutis ars quædam & disciplina, in qua qui segnaviter exercent, iis denique adspirat ille sanctorum conatuum provector Spiritus. Qui vero dicunt; *Recede a nobis, scientiam viarum tuarum nolumus, hos rejiciet misericordia divina, propterea quod ipsi rejecerunt scientiam.* Sumentur autem hi canones partim a persona Dei, Diaboli, nostra: partim a rebus, id est, virtutibus ac vitiis, & quæ sunt his conjuncta: partim a materia virtutum & vitiorum. Conducent potissimum adversus tria mala, reliquias culpæ genitalis. Nam & si labem absterserit baptismus, tamen hæret adhuc quiddam veteris morbi, relictum in nobis, tum ad custodiam humilitatis, tum materiam segetemque virtutis. Ea sunt cæcitas, caro & infirmitas. Cæcitas ignorantiæ nebula, rationis obscurat judicium. Lumen enim illud purissimum Divini vultus, quod conditor infuderat super nos, cum nonnihil obfuscavit culpa primorum parentum, tum corrupta educatio, improbus convictus, perversi adfectus, vitiorum tenebræ, consuetudo peccandi, tanta obduxit rubigine, ut divinitus insculptæ legis vix vestigia quædam adpareant. Ergo (ut cœperam) cæcitas facit, ut in delectu rerum fere cæcutiamus, pro optimis pessima sequentes, potiora minus utilibus posthabentes. Caro sollicitat adfectum, ut etiam si quid sit optimum intelligamus, diversa tamen amemus. Infirmitas facit, ut virtutem semel arreptam, vel tædio, vel tentatione victi deseramus: cæcitas officit judicio: caro depravat voluntatem: infirmitas frangit constantiam. Primum igitur est, ut fugienda dignoscas ab expetendis, atque ideo tollenda cæcitas, ne in rerum delectu hallucinemur. Proximum, ut malum cognitum oderis, bonum ames, & in hoc vincenda caro, ne contra mentis judicium dulcia pro salutaribus amemus. Tertium ut in bene cœptis perseveres, atque idcirco fulcienda infirmitas, ne turpius virtutis viam deseramus, quam fueramus non ingressuri. Ignorantiæ medendum, ut videas qua sit eundum. Caro domanda, ne a cognita via seducat in devia. Infirmitas animanda, ne viam arctam ingressus, vel vacilles, vel resistas, vel deflectas, neve semel aratro manum admolitus, respicias, sed exsultes ut Gigas ad currendam viam, semper in ea quæ sunt ante temet extendens, eorum quæ retro sunt oblitus, donec apprehendas bravium, & coronam promissam perseverantibus. Ad hæc itaque tria canones quosdam pro nostra virili accommodabimus.

Reliquiæ peccati originalis. *Cæcitas.*

Contra Malum Ignorantiæ, CANON I.

Bene sentiendum de Scriptura.

Quoniam vero fides unica est ad Christum janua, primam oportebit esse regulam, ut de ipso atque illius spiritu traditis Scripturis quam optime sentias. Credasque non ore tenus, non frigide, non oscitanter, non hæsitanter, quemadmodum vulgus facit Christianorum, sed toto pectore, penitus infixum immotumque sedeat, ne unum quidem in eis jota contineri, quod non magnopere ad tuam salutem pertineat. Nihil quidquam te moveat, quod bonam hominum partem sic vides vivere, quasi cœlum & inferi, fabulæ quæpiam essent aniles, terricula, aut illectamenta puerorum. Tu vero credens, ne festinaveris. Et si ad unum universus insaniat mundus, vertantur elementa, desciscant Angeli, non potest mentiri veritas, non potest non evenire, quod Deus eventurum esse prædixit. Si Deum esse credis, veracem credas oportet. Sic prorsus habeto, nihil tam verum esse, nihil tam certum atque indubitatum eorum quæ auribus hauris, oculis coram intueris, manibus tenes, quam quæ legis in his litteris quas cœleste Numen, hoc est, veritas, inspiravit, sancti Prophetæ prodiderunt, tot Martyrum sanguis comprobavit, quibus tot jam seculis, piorum hominum consensus subscripsit, quas Christus ipse in carne, & sermone tradidit, & moribus expressit, testantur miracula, confitentur & Dæmones, adeoque credunt, ut & contremiscant: denique quæ sic consentaneæ sunt æquitati naturæ, quæ sic inter se constant, sic rapiunt attentos, sic movent atque transformant. Si hæc tanta argumenta in eas solas competunt, quæ malum vesania est, in fide hæsitare? Vel ex præteritis futurorum conjecturam facito: quanta, quam incredibilia dictu de Christo prædixerant Prophetæ. Quid horum non evenit? Qui in illis non fefellit, in aliis fallet? Postremo non mentiti sunt Prophetæ, & mentietur Christus, Prophetarum Dominus? His atque hujusmodi cogitationibus, si subinde flammam excitaris fidei, tum ardenter rogaveris Deum, ut adaugeat tibi fidem, mirabor, si diu malus esse poteris. Quis enim usque adeo sceleatus est, ut non resiliat a vitiis, si modo penitus credat, momentaneis his voluptatibus, præter infelicem illum conscientiæ mentis cruciatum, æternos quoque emi cruciatus? Piis contra, pro temporaria, ac levi vexatiuncula, centuplum gaudium puræ conscientiæ, ac vitam denique reddi immortalem?

CANON II.

Primum igitur esto, nihil hæsitare de promissis Divinis: proximum autem, ut viam salutis, non cunctanter, non timide, sed certo proposito, toto pectore, animo fidenti, atque (ut ita dixerim) gladiatorio capessas, paratus vel rei, vel vitæ dispendium pro Christo subire. Piger vult, & non vult. Non oscitantibus contingit regnum cœlorum, sed plane vim pati gaudet, & violenti rapiunt illud. Huc festinantem non te carorum adfectus retardet, non revocent illecebræ mundi, non remorentur curæ domesticæ. Incidenda est secularium negotiorum catena, quandoquidem explicari non potest. Sic deserenda est Ægyptus, ne quando redeas animo ad ollas carnium. Raptim ac semel tota deserenda Sodoma, non est fas respicere, respexit mulier, & versa est in simulacrum saxeum. Viro non vacat, ulla usquam in regione morari, sed jubetur properare in montem, nisi malit perire. Clamat Propheta, ut fugiamus de medio Babylonis. Exitus ab Ægypto fuga vocatur. E Babylone fugere jubemur, non sensim atque contanter emigrare. Videas plerosque comperendinantes, & consiliis nimium lentis molientes fugam vitiorum: ubi his me curis, inquiunt, extricavero, ubi illud atque illud negotii confecero. Stulte, quid si hodie a te repetant animam tuam? An nescis negotium e negotio seri? vitium vitio invitari? Quin hodie potius facis, quod quo maturius feceris, hoc factu fuerit facilius? Alibi diligens esto, hic utilissima præcipitatio. Ne reputa, ne pensiculare, quantum relinquas, certus, Christum unum tibi satis futurum pro omnibus. Aude modo te illi toto pectore credere. Aude tibi diffidere, aude omnem tui curam in illum transferre. Desine inniti tibi, & plena fiducia abjice te in eum, & excipiet te. Jacta cogitatum tuum in Dominum, & ipse te enutriet, ut canas illud ejusdem Prophetæ: Dominus regit me, & nihil mihi deerit, in loco pascuæ, ibi me collocavit. Super aquam refectionis educavit me, animam meam convertit. Ne velis temet ipsum partiri duobus, mundo & Christo. Non potes duobus Dominis servire: nulla societas Deo cum Belial: non fert eos qui utroque genu claudicant: evomit eos, qui neque frigidi sunt, neque calidi, sed tepidi. Nimis quam zelotypus animarum amator Deus est, solus ac totum possidere vult, quod sanguine suo redemit. Non patitur consortium Diaboli, quem semel morte sua devicit. Duæ tantum viæ sunt: altera quæ per obsequium adfectuum ducit in exitium: altera quæ per mortificationem carnis ducit ad vitam. Quid tecum hæres? tertia nulla est. Harum alteram velis nolis adeas oportet: quisquis es, hæc arcta tibi ineunda semita est, per quam pauci mortalium ambulant. Sed hanc ipse calcavit Christus, calcarunt ab orbe condito, quicumque Deo placuerunt. Hæc est profecto Adrastei Numinis inevitabilis necessitas: cum Christo, mundo crucifigaris necesse est, si voles cum Christo vivere. Quid inepti nobis ipsi blandimur? Quid tanta in re nobis ipsis imponimus? Hic dicit, non sum Clericus, mundanus sum, non possum non uti mundo. Alius cogitat, & si

Non respiciendum. *Fides Deo.* *Duæ viæ.*

Digitized by Google

Sacerdos ſum, Monachus non ſum, viderit ille. Invenit & Monachus, quo ſibi palpetur: Non tam, inquit, Monachus ſum, quam illi aut illi. Alius dicit: adoleſcens ſum, generoſus, dives, aulicus, denique Princeps, ad me nihil attinent, quæ dicta ſunt Apoſtolis. Miſer, ergo ad te nihil attinet ut vivas in Chriſto? Si in mundo es, in Chriſto non es: ſi mundum appellas cœlum, terram, mare, & hunc communem aerem, nemo non eſt in mundo: ſin ambitionem, delitias, cupiditatem, libidinem, mundum dicis, profecto ſi mundanus es, Chriſtianus non es. Omnibus dixit Chriſtus, qui crucem ſuam non tolleret, ac ſua veſtigia ſequeretur, non eſſe ſe dignum. Mori carni cum Chriſto, nihil ad te, ſi vivere illius ſpiritu nihil ad te pertinet. Crucifigi mundo, nihil ad te, ſi vivere Deo, nihil ad te: conſepeliri cum Chriſto, nihil ad te, ſi reſurgere in gloriam, nihil ad te. Chriſti humilitas, paupertas, tribulatio, contemtus, labores, agones, dolores, nihil ad te, ſi regnum illius nihil ad te. Quid autem improbius, quam præmium tibi cum aliis commune ducere, at labores quibus paratur præmium, in paucos quoſdam rejicere? Quid autem delicatius, quam cum capite conregnare velle, cum nolis compati? Noli igitur, mi frater, circumſpicere quid alii faciant, & eorum collatione tibi blandiri. Ardua quædam & pauciſſimis, etiam Monachis, cognita res eſt, mori peccato, mori deſideriis carnalibus, mori mundo. Et hæc eſt communis omnium Chriſtianorum profeſſio. Hoc jam olim in baptiſmo dejeraſti. Quo voto, quod poſſit accedere ſanctius, aut religioſius? Aut pereundum, aut ſine exceptione, hac via graſſandum ad ſalutem, ſive Reges, ſive inopes erimus coloni. Quod ſi non omnibus contingit ad perfectam imitationem capitis pertingere, omnibus tamen huc manibus, pedibuſque eſt enitendum. Bonam Chriſtianiſmi partem habet, qui certo animo decrevit fieri Chriſtianus.

Mori mundo.

CANON III.

Verum ne te illud a virtutis via deterreat, quod aſpera videatur ac triſtis, tum quod commoditatibus mundi ſit renunciandum, tum quod jugiter confligere oporteat cum tribus improbiſſimis hoſtibus, Carne, Diabolo & Mundo. Hanc tertiam regulam tibi proponito, univerſa terricula & phantaſmata, quæ tibi ſtatim velut in ipſis Averni faucibus occurrunt, pro nihilo ducenda eſſe, exemplo Æneæ Virgiliani. Quod ſi ludibriis inanibus contemtis rem ipſam preſſius fixiuſque inſpexeris, profecto, videbis, Chriſti via, præterquam quod ſola ducit ad felicitatem, etiam omiſſo præmii reſpectu, nullam tamen aliam eſſe commodiorem. Quod enim (quæſo te) vitæ genus juxta mundum tibi deliges, in quo non ſint abunde multa triſtia atque aſpera ſubeunda, tolerandaque? Aulicam vitam quis neſcit eſſe ærumnarum plenam, niſi vel inexpertus, vel certe ſtultiſſimus? Deum immortalem! quæ illic, quam diutina, quam indigna ſervitus perferenda, quanta ſollicitudine ambienda Principis gratia, eblandiendus favor eorum, qui vel nocere poſſunt, vel prodeſſe, fingendi vultus ſubinde novi, muſſitanda injuria potentiorum. Porro autem, quod tandem mali genus, quo non ſit referta militia? Utriuſque rei tu teſtis eſſe optimus potes, qui utrumque tuo periculo didiciſti. Jam vero quid vel non facit vel patitur mercator, *Per mare pauperiem fugiens, per ſaxa, per ignes*? In conjugio quanta moles curarum familiarium, quam non ibi miſeriam vident, qui experiuntur? In publicis obeundis muneribus, quantum ſollicitudinis, quantum laboris, quantum periculi? Quoquo verſum flexeris oculos, ingens turba incommodorum occurret. Ipſa per ſe vita mortalium mille ærumnis obnoxia eſt, quæ ſunt improbis cum probis communes. Eæ omnes tibi ceſſerint in cumulum meritorum, ſi te deprehenderint in via Chriſti: ſin minus, cum majore moleſtia, tum nullo fructu, ferendæ tamen. Qui mundo militant, primum quam multos annos anhelant, ſudant, tumultuantur? Deinde pro quam caducis, nihilique rebus? Poſtremo quam ancipiti ſpe. Adde quod illic adeo nullus eſt miſeriarum finis, ut quo laboratum eſt diutius, hoc laboretur moleſtius: Finis denique tam anxiæ, tamque laborioſæ vitæ, qui tandem? Nempe cruciatus æternus. I nunc, & cum hac vita compone viam virtutis, quæ ſtatim deſinit eſſe aſpera, fit progreſſu mollior, fit jucunda, per quam certiſſima ſpe itur ad ſummum bonum. Nonne extremæ dementiæ ſit, malle pari labore parare mortem æternam, quam vitam immortalem? At iſti faciunt, vel hoc inſanius, qui præeligunt ſummis laboribus ire ad labores perennes, quam mediocribus ad otium immortale. Ad hæc ſi maxime laborioſior eſſet pietatis via quam mundi, tamen hic laboris aſperitas, præmii ſpe lenitur, nec deeſt unctio divina, quæ facit, ut omne fel in mel vertatur. Illic cura curam trahit, dolor ex dolore naſcitur: nec mora, nec requies: foris labor & adflictio, intus gravior ægritudo: Ipſa lenimenta exaſperant. Hæc ita habere, ne Gentiles quidem Poetas fugit, qui per Tityi, Ixionis, Tantali, Siſyphi, Pentheique ſupplicium, improborum hominum ærumnoſam vitam adumbrant. Quorum eſt & illa ſera in libro Sapientiæ confeſſio, *Laſſati ſumus in via iniquitatis & perditionis, ambulavimus vias difficiles, viam autem Domini ignoravimus.* Quid Ægyptia ſervitute vel fœdius, vel laborioſius? quid Babylonia captivitate triſtius? quid jugo Pharaonis & Nabuchodonoſor intolerabilius? Chriſtus autem quid dicit? Tollite jugum meum ſuper vos, & invenietis requiem animabus veſtris. Jugum enim meum ſuave eſt, & onus meum leve. In ſumma, nulla deeſt voluptas, ubi adeſt tranquilla conſcientia. Nulla non adeſt miſeria, ubi cruciat infelix conſcientia. Hæc jam plus quam certa eſſe oportet. Quod ſi etiam dubitas, conſule eos qui aliquando de medio Babylonis converſi ſunt ad Dominum, & vel illorum experimento crede, nihil eſſe vitiis turbulentius triſtiuſque, nihil virtute expeditius atque hilarius. Verum age, fingito paria ſtipendia, pares labores, at quanto tamen optabilius militare ſub ſignis Chriſti, quam ſub vexillis Diaboli? Imo quanto optabilius adfligi cum Chriſto, quam deliciis adfluere cum Diabolo? Jam vero non erit velis & equis fugiendus Dominus, non tantum turpiſſimus, verum etiam duriſſimus & fallaciſſimus? qui tam iniquum penſum exigit: qui tam futilia promittit, quibus ipſis non raro fruſtratur miſeros. Aut ſi præſtat, rurſus ubi lubitum eſt tollit, ut majore ægritudine amittant parta, quam labore pepererint. Mercator poſtea quam faſque nefaſque cumulandæ rei ſtudio miſcuit, famam, vitam, animam mille periculis objecit, ſi quidem bene ceciderit fortunæ alea, quid tandem aliud ſibi paravit, quam miſeræ ſollicitudinis materiam, ut ſervet: cruciatum, ſi perdat. Sin male, quid reliquum eſt, niſi ut bis fiat miſer, & quod re ſperata fruſtratus eſt, & quod tantum irriti laboris exhauſtum, non ſine dolore meminit? Nemo ad bonam mentem certo animo contendit, qui non pervenerit. Chriſtus ut non irridetur, ita nec irridet. Cogita & illud, & cum a mundo fugis ad Chriſtum, non te relinquere, ſi qua commoda mundus habet, ſed leviora cum potioribus commutare. Quis non oppido lubens argentum auro, ſilicem gemma commutaverit? Offenduntur amici, quid tum? Invenies jucundiores. Carebis voluptatibus? ſed frueris internis, quæ ſunt vel ſuaviores, vel ſinceriores, vel certiores; Minuenda res? At creſcunt opes illæ, quas neque tineæ demoliuntur, neque tollunt fures. Deſinis eſſe in pretio apud mundum? At probaris auctore Chriſto. Placeſ paucioribus, ſed melioribus. Macreſcit corpus, ſed ſaginatur animus. Marceſcit nitor cutis, ſed eniteſcit decus animi. At ſi per cætera eodem modo cucurreris, intelliges nihil, vel falſi boni relinqui mundo, quod non longe præſtantiore compendio compenſetur. Quod ſi qua ſunt, quæ quamquam non poſſunt non vitioſe deſiderari, ſine vitio tamen poſſideri poſſunt, quod genus opinio popularis, favor vulgi, gratia, auctoritas, amici, honos virtuti habitus, fere fit, ut primum quærentibus regnum Dei, ultro hæc omnia adjiciantur, id quod promiſit Chriſtus, & Deus præſtitit Solomoni. Fortuna plerumque ſequitur fugientes, fugit ſequentes. Certe quidquid acciderit

Mercatorum moleſtia.

Conjugii miſeria.

Chriſtianorum vita.

Omnia bonis proſpera.

Digitized by Google

rit Deum diligentibus, nihil non esse prosperum potest, quibus dispendia in compendium, flagella in solatium, opprobria in gloriam, cruciatus in voluptatem, tristia in dulcia, mala vertuntur in bona. Hanc igitur viam dubitas capessere, & illam relinquere, cum tam iniqua sit collatio, immo tam nulla, Dei ad Diabolum, spei ad spem, præmii ad præmium, laboris ad laborem, solatii ad solatium.

CANON IV.

Sed ut certiore cursu queas ad felicitatem contendere, hæc tibi quarta sit regula, ut totius vitæ tuæ Christum, velut unicum scopum præfigas, ad quem unum omnia studia, omnes conatus, omne otium ac negotium conferas. *Christus quid sit.* Christum vero esse, puta, non vocem inanem, sed nihil aliud, quam caritatem, simplicitatem, patientiam, puritatem, breviter, quidquid ille docuit. *Diabolus quid.* Diabolum nihil aliud intellige, quam quidquid ab illis avocat. Ad Christum tendit, qui ad solam virtutem fertur. Diabolo se mancipat, qui servit vitiis. Simplex ergo sit oculus tuus, & totum corpus tuum lucidum erit: ad solum Christum tamquam ad unicum & summum bonum spectet, ut nihil ames, nihil mireris, nihil expetas, nisi aut Christum, aut propter Christum. Nihil oderis, nihil horreas, nihil fugias, præter unam turpitudinem, aut propter turpitudinem. Ita fiet, ut quidquid egeris, sive dormias, sive vigiles, sive edas aut bibas, ipsi denique lusus tui & otia, dicam audacius, imo & vitia quædam leviora, in quæ nonnumquam ad virtutem properantes incidimus, omnia tibi cedant in cumulum præmii. Quod si nequam erit oculus tuus, & alio quam ad Christum spectaris, etiam si qua recta feceris, infrugifera fuerint, aut etiam pernitiosa. Vitium enim est, rem bonam non bene agere. Tum ad summi boni metam recta festinanti, quæcumque obiter occurrunt, eatenus sunt aut rejicienda, aut adsumenda, quatenus cursum tuum *Triplex ordo rerum.* aut adjuvant, aut impediunt. Earum rerum ferme triplex est ordo. Quædam enim ita sunt turpia, ut honesta esse non possint, velut ulcisci injuriam, male velle homini. Hæc semper adspernanda, quantovis etiam emolumento proposito, aut cruciatu. Nihil enim est, quod bonum virum queat lædere, præter unam turpitudinem. Quædam e regione ita sunt honesta, ut turpia esse non possint. Quod genus sunt, bene velle omnibus, juvare honestis rationibus amicos, odisse vitia, gaudere piis sermonibus. Quædam vero media, veluti valetudo, forma, vires, facundia, eruditio, & his similia. Ex hoc igitur postremo genere rerum, nihil propter se expetendum, neque magis, minusve adhibendæ sunt, nisi quatenus conducunt ad summam metam. Sunt enim & Philosophis quidam fines imperfecti, ac medii, in quibus non oporteat consistere, quibusque conveniat uti, non frui. Verum quæ media sunt, non eodem modo omnia, aut conferunt aut officiunt ad Christum euntibus: proinde pro momento quod habent, sunt adsumenda, aut repudianda. Scientia plus adfert adjumenti ad pietatem, quam forma, aut vires corporis, aut opes. Et quamquam omnis eruditio potest ad Christum referri, alia tamen alia propiore via conducit. Ab hoc fine, mediorum omnium utilitatem, aut inutilitatem, metire. Litteras amas, recte, si propter Christum. Sin ideo tantum amas, ut scias, ibi consistis, unde gradum facere oportebat. Quod si litteras expetis, ut illis adjutus, Christum in arcanis litteris latentem clarius perspicias, perspectum ames, cognitum atque amatum communices, aut fruaris, accinge te ad studia litterarum. Verum non ultra quam ad bonam mentem arbitrere profuturas. Si tibi *Quatenus Gentilium litteræ legendæ.* confidis, & ingens in Christo lucrum speras, perge tamquam audax mercator, longius etiam in Gentilium litteris peregrinari, atque Ægyptias opes ad Dominici templi honestamentum convertere. Sin metuis plus dispendii quam speras compendii, ad primam illam regulam redi: Nosce te ipsum, & tuo te modulo metire. Satius est minus sapere & amare magis, quam magis sapere, & non amare. Ergo scientia in mediis Principatum obtinet. Deinde sunt valetudo, dotes ingenii, facundia, forma, vires, dignitas, gratia, auctoritas, prosperitas, fama, genus, amici, res familiaris: horum unumquodque ut proximo cursu ad virtutem conducet, ita maxime erit adhibendum, sed si quidem currentibus nobis offerantur. Sin minus, non erit tamen horum gratia a proposito cursu deflectendum. Obvenit pecunia, si nihil obstat ad bonam mentem, administra, para tibi amicos de mammona iniquitatis. Sin bonæ mentis times dispendium, contemne damnosum lucrum, & vel Cratem illum Thebanum imitare, molestam sarcinam in mare potius præcipita, quam te retardet a Christo. Id erit tibi factu proclivius, si quemadmodum diximus, adsueveris nihil mirari eorum, quæ sunt extra te, id est, quæ non pertinent ad hominem interiorem. Ita enim fiet, ut neque insolescas, si hæc contigerint, neque discrucieris animo, si vel negata fuerint, vel erepta, quippe qui felicitatem tuam uno Christo metiris. Quod si citra tuum studium contingunt, sollicitior esto, non securior: id cogitans, datam tibi divinitus virtutis exercendæ materiam, sed periculosam. Quod si suspectam habes fortunæ benignitatem, Prometheum imitare. Ne receperis dolosam pyxidem, & expeditus ac nudus ad unicum illud bonum contende. Qui vero pecuniam, ut rem magnam ingenti sollicitudine expetunt & in ea statuunt præcipuum vitæ præsidium, qui se beatos putant, ea incolumi, qui miseros clamitant, cum periit, ii, nimirum, plures Deos sibi finxere. Æquasti Christo pecuniam, si ea te potest felicem, aut infelicem reddere. Quod dixi de pecunia, idem de honoribus, voluptatibus, valetudine, imo & de ipsa vita corporis accipe. Tanto ardore ad unum Christum scopum nostrum oportet eniti, ut horum nihil vacet magnopere curare, sive cum dantur, sive cum tolluntur, tempus enim breve est, ut ait Apostolus. Reliquum est, ut qui utuntur hoc mundo, sint tamquam non utentes. Hanc mentem (scio) mundus ut stultam, ac male sanam ridet, verum *per hanc* unam *stultitiam, placuit Deo salvos facere credentes. Et quod stultum est Dei sapientius est hominibus.* Ad hanc itaque regulam, quidquid & agis, exiges. Exerces artem, recte, si sine fraude. Verum quo spectas? Ut alas familiam. *Labor Jejunium.* At quorsum tibi familiam? Ut eam Christo lucrifacias? Bene curris. Jejunas, pium quidem opus in speciem. Sed quo refers tuum jejunium? Ut parcas penui, aut ut religiosior habearis. Nequam est oculus tuus. At jejunas, ne in morbum incurras. Cur morbum metuis? Ne te privet usu voluptatum. Vitiosus est oculus tuus. Sed valere vis, ut studio sufficias. Studium vero, quo refers? Ut Sacerdotium aliquod tibi pares. Sacerdotium quo animo ambis? Nempe ut tibi vivas, non Christo. Aberrasti a signo quod Christianum oportet ubique præfixum habere. Sumis cibum ut valeas corpore. Sed ideo valere vis corpore, ut sanctis studiis, sanctis vigiliis sufficias. Scopum attigisti. Curas autem valetudinem, ne fias deformior, ne libidini non sufficias, a Christo excidisti, alium Deum tibi faciens. Sunt qui certos Divos, certis quibusdam colunt cerimoniis. *Superstitiosi cultus Divorum.* Alius Christophorum singulis salutat diebus, sed non nisi conspecta ejus imagine, quo tandem spectans? Nempe huc, quod sibi persuaserit, sese eo die a mala morte tutum fore. Alius Rochum quemdam adorat, sed cur? Quod illum credat pestem a corpore depellere. Alius Barbaræ, aut Georgio certas preculas admurmurat, ne in manus hostium veniat. Hic jejunat Apolloniæ, ne doleant dentes. Ille visit divi Job simulacra, ut scabie careat. Nonnulli de lucro certam portionem pauperibus nuncupant, ne merces naufragio intercidant. Hieroni cereolus accenditur, ut res quæ periit recipiatur. In summa, ad hunc modum, quot res sunt quas vel timemus vel cupimus, totidem iis Divos præfecimus: qui & ipsi diversis nationibus diversi sunt, ut id apud Gallos valeat Paulus, quod apud nostrates Hieron, neque passim id valeat Jacobus aut Joannes, quod illo atque illo loco. Quæ quidem pietas, nisi a respectu commodorum atque incommodorum corporalium ad Christum referatur, a

Pecunia quomodo amanda.

Digitized by Google

Dii auxiliares & tutelares.

Deo Christiana non est, ut non ita multum absit a superstitione eorum, qui quondam Herculi decimam bonorum partem vovebant, ut ditescerent, aut Æsculapio gallum, ut a morbo revalescerent, aut qui Neptuno taurum cædebant, ut feliciter navigarent. Nomina quidem commutata sunt, sed finis utrisque communis. Oras Deum, ne tibi mors accidat præmatura, & non oras potius, ut tibi mentem meliorem largiatur, ut quocumque loco te mors oppresserit, non offendat imparatum. Tu non cogitas de mutanda vita, & Deum rogas ne moriaris. Quid igitur oras? nimirum, ut quam diutissime pecces; oras divitias, & nescis uti divitiis: nonne tuam ipsius perniciem oras? oras bonam valetudinem, & abuteris sanitate, nonne pietas tua impia est? Reclamabitur hoc loco protinus a quibusdam religiosulis, qui quæstum existimant pietatem, & ut idem ait, per dulces quasdam benedictiones seducunt corda innocentium, ventri suo servientes, non Jesu Christo. Ergone, inquient, tu vetas cultum Sanctorum, in quibus Deus honoratur? Ego vero non tam damno eos, qui hæc simplici quadam superstitione faciunt, quam qui emolumentum suum secuti, ea quæ tolerabilia fortasse sunt pro summa & absoluta pietate efferunt, & suo commodo fovent imperitiam plebis, quam ne ego quidem omnino contemno, verum non feram, ut media pro summis, minima pro maximis habeant. Laudabo quod a Rocho suo petant incolumem vitam, si eam vitam consecrent Christo. Magis autem laudabo, si nihil aliud orent quam ut cum odio vitiorum augeatur amor virtutum. De moriendo ac vivendo Deo in manum dent, dicantque cum Paulo: *Sive vivimus, sive morimur, Domino vivimus ac morimur.* Perfectum erit, si dissolvi cupiant, & esse cum Christo, si in morbis, damnis, reliquisque fortunæ incommodis gloriam & gaudium suum constituant, quod digni habeantur, qui vel hoc modo capiti suo conformentur. Ergo non tam reprehendendum istiusmodi facere, quam perniciosum in eis consistere atque inniti. Tolero infirmitatem, sed cum Paulo viam demonstro excellentiorem. Ad hanc regulam si studia & actus omnes tuos excusseris, neque usquam constiteris in mediis, donec perveneris usque ad Christum, nec aberrabis umquam a via, neque rem ullam in vita aut facies, aut patieris, quæ tibi non vertatur in materiam pietatis.

CANON V.

Perfecta pietas.

Addamus & quintam regulam huic quasi subsidiariam, ut in hoc uno constituas perfectam pietatem, si coneris semper a rebus visibilibus, quæ fere vel imperfectæ, vel mediæ sunt, ad invisibilia proficere, juxta superiorem hominis divisionem. Hoc præceptum adeo ad rem pertinet, ut ejus sive neglectu, sive insciția, plerique Christiani pro piis sint superstitiosi, & præter cognomen Christi, non admodum absint a superstitione Gentilium. Duos igitur quosdam mundos imaginemur, alterum intelligibilem tantum, alterum visibilem. Intelligibilem, quem & Angelicum licebit appellare, in quo Deus cum beatis mentibus: Visibilem, cœlestes sphæras, & quod in his includitur. Tum hominem veluti tertium quemdam mundum utriusque participem, visibilis secundum corpus, invisibilis secundum animam. In mundo visibili quoniam peregrini sumus, nusquam oportet conquiescere, sed quidquid occurrit sensibus, id apta quadam collatione, vel ad mundum Angelicum, vel (quod est utilius) ad mores, & ad illi respondentem hominis partem, referre. Quod sol hic in mundo visibili, id divina mens in mundo intelligibili, & in ei cognata tui parte, puta, spiritu. Quod illic luna, hoc in illo cœtus Angelorum, & animarum piarum, quam vocant Ecclesiam triumphantem, hoc & in te spiritus. Quidquid agit mundus superior in sibi subjectam terram, hoc agit Deus in tuam animam.

Sol mens divina.

Occidit sol, oritur, æstuat, temperatur, vivificat, producit, maturat, attrahit, extenuat, purgat, durat, emollit, illustrat, serenat, exhilarat. Ergo quidquid in eo vides, imo quidquid in hoc crassiore mundo, qui constat ex elementis, quem nonnulli a reliquis distinxere: denique quidquid in crassiore tui parte; id adsuescas ad Deum, atque invisibilem tui portionem referre. Ita fiet, ut quidquid usquam sese sensibus objecerit, id tibi fiat occasio pietatis. Cum delectat oculos corporeos, quoties sol hic visibilis novo lumine sese terris infundit, tu protinus cogita, quæ sit illa voluptas cœlitum, quibus æternus ille sol semper oritur, nec umquam occidit: quantum illud gaudium puræ mentis, cui divinum lumen irradiat. Atque admonente creatura visibili, ora verbis Paulinis, ut qui dixit de tenebris lucem splendescere, ipse illucescat in corde tuo, ad illuminationem scientiæ claritatis Dei, in facie Christi Jesu. Repete consimiles locos e Sacris libris, in quibus passim gratia Spiritus divini, lumini comparatur. Tristis tibi nox ac tetra videtur. Animam cogita divino lumine destitutam, ac vitiis caligantem. Et si quid noctis intra te deprehenderis; ora ut tibi exoriatur Sol Justitiæ. Sic autem existima, adeo non esse nullas res invisibiles, ut eæ quæ videntur, præ illis vix umbræ quædam sint, tenuem modo quamdam imaginem illarum oculis repræsentantes. Proinde quidquid in corporeis rebus sensus, aut appetunt, aut horrent, idem conveniet in internis spiritum longe magis amare, aut odisse. Arridet oculis decora species corporis. Cogita quam honesta res sit species animæ. Insuave quiddam videtur, deformis vultus. Memento quam odiosa res sit, mens vitiis deturpata. Atque idem de reliquis facito: est enim animæ, ut sua quædam venustas, aut deformitas, qua vicissim Deo placet ac Diabolo, similis simili: ita est illi & sua quædam juventa, senecta, morbus, sanitas, mors, vita, paupertas, opulentia, voluptas, dolor, bellum, pax, frigus, calor, sitis, potus, fames, cibus: breviter, quidquid sentitur in corpore, id intelligendum est in anima. Ergo in hoc est iter ad vitam spiritalem ac perfectam, si sensim adsuescamus abduci ab iis, quæ vere non sunt, sed partim apparent esse quod non sunt, ut voluptas turpis, honor mundi, partim fluunt, atque in nihilum redire festinant, rapiamurque ad illa quæ vere sunt æterna, incommutabilia, sincera. Id quod vidit & Socrates, vir non tam lingua, quam vita Philosophus: ait enim ita demum animam feliciter emigrare e corpore, si prius per Philosophiam mortem fuerit diligenter meditata, & multo ante per rerum corporalium contemtum, & spiritalium amorem ac contemplationem adsueverit tamquam a corpore abesse. Neque aliud est crux illa, ad quam nos vocavit Christus, neque aliud mors qua nos capiti commori vult Paulus, quemadmodum dicit & Propheta: *Quoniam propter te mortificamur tota die: æstimati sumus sicut oves occisionis:* & quod aliis verbis scribit Apostolus: *Quæ sursum sunt quærite, non quæ super terram, quæ sursum sunt sapite:* quam ut ad res corporeas obstupescamus, & tamquam insensibiles reddamur, ut tanto magis sapiamus in his quæ sunt spiritus, quanto magis in illis desipuerimus. Tanto verius intus incipiamus vivere, quanto minus vixerimus foris. Denique ut dicam planius, eo minus nos moveant res caducæ, quo magis cognitæ fuerint æternæ: hoc minus miremur umbraticas, quo magis suspicere cœperimus veras. Ergo hæc regula semper ad manum habenda, necubi in rebus temporariis restitemus, sed inde veluti gradu facto ad spiritalium amorem, adhibita collatione, adsurgamus, aut præ his quæ sunt invisibilia, id quod est visibile, contemnere incipiamus. Tolerabilior erit morbus corporis, si cogitaris eum remedium esse animæ. Minus eris sollicitus de valetudine corporis, si totam curam ad tuendam animi valetudinem converteris. Terret te mors corporis, multo magis formidanda mors animæ. Horres venenum visibile, quod perniciem adfert corpori, longe magis horrendum virus, quod interimit animam. Cicuta venenum corporis, at multo præsentius venenum animæ voluptas. Horrescis, exalbescis, metuens, ne te feriat fulmen, quod e nubibus emicat, & quanto magis formidandum, ne veniat in te fulmen invisibile iræ Divinæ: Ite maledicti in ignem æternum? Rapit te venustas corporis, cur non magis ardes eam speciem quæ latet? In eam transfer amorem tuum quæ perpetua est, quæ cœlestis,

Lumen gratia Dei dicitur.

Turpis voluptas.

Digitized by Google

ſtis, quæ incorrupta, & moderatius amabis formam caducam & fugacem corporis. Oras ut compluatur ager ne ſitiat, magis ora, ut Deus compluat mentem tuam, ne a virtutum fruge ſterileſcat. Magna cura reſarcis diſpendium rei pecuniariæ, maxima cura reſarcienda jactura mentis. Proſpicis in ſenectam, ne quid deſit corpori, & non conſulendum, ne quid deſit animo? Atque hoc quidem faciendum in his rebus, quæ quotidie ſunt obviæ ſenſibus noſtris, atque eos pro varietate ſpeciei, varie adficiunt, ſpe, metu, amore, odio, dolore, voluptate. Idem obſervandum in omnibus litteris, quæ ex ſimplici ſenſu & myſterio, tamquam corpore atque animo conſtant, ut contempta littera, ad myſterium potiſſimum ſpectes: cujuſmodi ſunt litteræ Poetarum omnium, & ex Philoſophis Platonicorum: maxime vero Scripturæ divinæ, quæ fere Silenis illis Alcibiadeis ſimiles, ſub tectorio ſordido ac pene ridiculo, merum Numen claudunt. Alioqui ſi ſine allegoria legeris, Adæ ſimulacrum de argilla uda formatum, eique inſpiratam animam, Evam de coſta ſubductam, interdictum, ne de ligno ederent: ſerpentem ſuaſorem, Deum inambulantem ad auram, conſcios latitantes: Angelum cum romphæa verſatili foribus Paradiſi additum, ne ejectis pateret reditus, breviter, totam orbis conditi hiſtoriam, ſi nihil ultra ſuperficiem quæſieris, non video quid ita multo magis operæ pretium ſis facturus, quam ſi cantaveris luteum ſimulacrum Promethei, ignem dolo ſubjectum, eum ſimulacro inditum, lutum animaſſe. Immo fortaſſe pluſculo fructu legetur fabula Poetica cum allegoria, quam narratio Sacrorum librorum, ſi conſiſtas in cortice. Si te legentem admonet fabula Gigantum, non eſſe pugnandum cum Superis, aut abſtinendum eſſe ab iis ſtudiis, a quibus natura abhorret, adjiciendum animum ad ea (modo honeſta ſint) ad quæ natura propenſior es, uti ne conjugio te impedias, ſi tuis moribus cœlibatus magis convenit, rurſum, ne cœlibatui te addicas, ſi conjugio videris utilior: fere enim infeliciter evenire, quæ tentes invita Minerva. Si te Circes pocula docent, homines voluptatibus tamquam veneficiis dementari, vertique prorſus ex hominibus in pecudes. Si Tantalus ſitiens, miſerrimum eſſe, opibus congeſtis inhiantem, uti non audere. Si Siſyphi ſaxum, laborioſam, & miſeram eſſe ambitionem. Si Herculis labores admonent, honeſtis ſtudiis, & induſtria infatigata parari cœlum: nonne hoc diſcis in fabula, quod præcipiunt Philoſophi & Theologi vitæ magiſtri? At ſi citra allegoriam legeris, infantes in utero colluctantes, vendita pulmento primogenita, benedictionem patris dolo præreptam, Goliath funda David ictum, Samſoni deraſum capillum, non ita magni refert, quam ſi Poeticum legas figmentum. Quid intereſt, Regum aut Judicum libros legas, an Livianam hiſtoriam, modo in neutra ſpectes allegoriam? Nam in illa multa inſunt, quæ mores communes emendent, in hac nonnulla etiam abſurda in ſpeciem, & quæ ſumma cute intellecta, moribus officiant: veluti latrocinium David: adulterium homicidio emptum: Samſon perdite amans, furtivus filiarum cum Loth concubitus, atque id genus alia mille. Proinde ubique contemta carne Scripturæ, maxime Veteris Teſtamenti, ſpiritus myſticum rimari conveniet. Hoc tibi ſapiet Manna, quod palato tecum attuleris. Sed in eruendis myſteriis non oportet animi tui conjecturas ſequi, verum cognoſcenda ratio, & velut ars quædam, quam tradit Dionyſius 1 quidam in libro, de Divinis Nominibus, & divus Auguſtinus in opere, de Doctrina Chriſtiana. Paulus autem Apoſtolus poſt Chriſtum fontes quoſdam aperuit allegoriarum, quem ſecutus Origenes, in hac parte Theologiæ facile Principatum obtinet. Eam vero noſtri Theologi, aut adſpernantur fere, aut oppido quam frigide tractant, in acumine diſſerendi veteribus vel pares, vel ſuperiores, in hujus muneris tractatione ne conferendi quidem cum iſtis. Idque duabus potiſſimum (ut conjicio) de cauſis. Altera quod non poteſt non frigere myſterium, quod non eloquentiæ viribus, ac dicendi lepore quodam condiatur, qua in re præcelluerunt veteres, nos ne attingimus quidem. Altera, quod uno Ariſtotele contenti, Platonicos & Pythagoricos arcent a ludis. At hos poſteriores præfert Auguſtinus, non ſolum quod pleraſque ſententias habent admodum conſentaneas noſtræ Religioni, verum etiam quod ipſum dictionis genus figuratum, ut diximus, & allegoriis frequens, propius accedit ad ſermonem Sacræ Scripturæ. Non igitur mirum, ſi commodius tractaverunt allegorias Theologicas, qui dicendi copia rem quamlibet, etiam jejunam ac frigidam locupletare & conveſtire poterant, tum qui omnis antiquitatis doctiſſimi, quod in myſteriis Divinis erat faciendum, id fuerant olim in Poetis & Platonicis libris meditati. Horum igitur commentationes te malo evolvere, utpote qui non ad Scholaſticam concertationem, ſed ad bonam mentem te inſtituam. Quod ſi non adſequeris myſterium, memineris tamen ſubeſſe, quod quidem vel incognitum ſperare præſtabilius eſt, quam in littera occidente conquieſcere. Neque id modo in Veteri Teſtamento, verum etiam in Novo. Habet Euangelium carnem ſuam, habet & ſpiritum. Nam etiamſi detractum eſt velum a facie Moyſi, tamen adhuc Paulus videt per ſpeculum & in ænigmate. Et ut apud Joannem ipſe dixit Chriſtus: *Caro non prodeſt quidquam, ſpiritus eſt qui vivificat.* Mihi quidem religio fuiſſet dicere, non prodeſt quidquam, ſatis fuerat futurum, caro non nihil prodeſt, ſed multo amplius ſpiritus: nunc ipſa dixit veritas, *non prodeſt quidquam.* Adeoque non prodeſt, ut juxta Paulum mortifera ſit, niſi ad ſpiritum referatur. Alioqui vel hoc utilis eſt caro, quod infirmitatem quaſi gradibus quibuſdam ducit ad ſpiritum. Corpus ſine ſpiritu non poteſt ſubſiſtere, ſpiritus corpore nihil eget. Quod ſi Chriſto auctore tanta res eſt ſpiritus, ut ſola vivificet, huc tendendum, ut in omnibus litteris, omnibus actibus ſpiritum reſpiciamus non carnem. Et ſi quis obſervaverit, animadvertet hoc unum eſſe, quo nos vocant, inter Prophetas præcipuus Eſaias, inter Apoſtolos Paulus, qui nulla pene Epiſtola non hoc agit, non inculcat, nihil fidendum eſſe carni, in ſpiritu eſſe vitam, libertatem, lumen, adoptionem, & fructus illos optabiles, quos enumerat. Carnem ubique contemnit, damnat, diſſuadet. Attende, & deprehendes paſſim hoc idem agere præceptorem noſtrum Jeſum, dum in tollendo de puteo aſino, in illuminando cæco, in confricandis ariſtis, in non lotis manibus, in conviviis peccatorum, in parabola Phariſæi & Publicani, in jejuniis, in fratribus ſecundum carnem, in gloria Judæorum, quod eſſent filii Abrahæ, in muneribus offerendis, in precationibus, in phylacteriis dilatatis, multiſque ſimilibus locis, contemnit carnem legis & ſuperſtitionem eorum, qui malebant eſſe Judæi in manifeſto, quam in occulto. Et cum dicit mulierculæ Samaritanæ: *Mulier, crede mihi, quia venit hora, quando neque in monte hoc, neque in Hieroſolymis adorabitis Patrem. Sed venit hora, & nunc eſt, cum veri adoratores adorabunt Patrem in ſpiritu & veritate.* Nam *& Pater tales quærit, qui adorent eum. Spiritus eſt Deus, & eos qui adorant eum, in ſpiritu & veritate oportet adorare.* Idem facto ſignificavit, cum in nuptiis aquam frigidæ & inſipidæ litteræ vertit in vinum ſpiritus, ad vitæ contemtum animas inebrians ſpiritales. Et ne magnum putes, quod iſta contemſit Chriſtus, quæ modo commemoravimus. Imo contemſit & carnis ſuæ manducationem, & ſanguinis potum, niſi & ſpiritaliter edatur atque bibatur. Quibus enim putas iſta locutus eſt, Caro non prodeſt quidquam, ſpiritus eſt qui vivificat? Nempe non iis, qui Euangelio de collo ſuſpenſo, aut cruce ærea, ſe tutos ab omni malo putant, idque perfectam Religionem exiſtimant, ſed quibus ſummum myſterium, de ſumendo corpore ſuo aperuerat. Si res tanta nihil eſt, immo ſi pernicioſa, quid eſt cur ullis aliis rebus carnalibus fidamus, niſi adſit ſpiritus. Tu forte quotidie ſacrificas, & tibi vivis, neque ad te pertinent incommoda proximi tui: adhuc in carne es ſacramenti. Verum ſi ſacrificans

Myſterium in litteris omnibus ſpectetur.

Citrà allegoriam ſterilis eſt Scriptura.

In litteris Sacris nonnulla etiam abſurda in ſpeciem.

Veteres ob eloquentiam commode tractarunt allegorias.

Euangelium habet ſuam carnem & ſpiritum.

1 Nimirum, eum Areopagitam eſſe non putabat.

Quid ſpiritaliter ſumere corpus Chriſti.

cans das operam id eſſe, quod illa ſumtio ſignificat, puta, idem ſpiritus cum ſpiritu Chriſti, idem corpus cum corpore Chriſti, vivum membrum Eccleſiæ. Si nihil amas niſi in Chriſto, ſi omnia tua bona putas omnibus eſſe communia, ſi omnium incommoda tibi perinde ut tua dolent, ita demum magno fructu ſacrificas, nempe, quia ſpiritualiter. Si te ſentis in Chriſtum quodammodo transfigurari, & jam minus minuſque in te ipſo vivere, ſpiritui gratias age, qui ſolus vivificat. Multi quot quoque die ſacris adfuerint numerare ſolent, atque hac re tamquam maxima freti, quaſi jam nihil præterea debeant Chriſto, ita templis egreſſi, ad priſtinos mores redeunt. Quod carnem pietatis amplectuntur, laudo: quod illic conſiſtunt, non laudo; peragatur in te, quod illic oculis repræſentatur: repræſentatur mors capitis. Excute te intus in ſinu, quod ajunt, quam prope tu mortuus mundo. Quod ſi te totum adhuc poſſident, ira, ambitio, cupiditas, voluptas, invidia, etiam ſi contingas altare, procul tamen abes a ſacro. Occiſus eſt pro te Chriſtus; macta & tu pecudes iſtas. Sacrifica temet ipſum illi, qui pro te ſemet immolavit Patri. Hæc ſi ne cogitas quidem, & in illo confidis, odit Deus pinguem tuam & craſſam Religionem. Baptizatus es, ne protinus te Chriſtianum putes: mens tota nihil niſi mundum ſapit: in manifeſto Chriſtianus es, in occulto Gentili gentilior. Cur ita? quia corpus ſacramenti tenes, ſpiritu vacas: ablutum eſt corpus, quid refert, dum animus manet inquinatus? Sale contacta eſt caro, quid tum, ſi inſulſus manet animus? Unctum eſt corpus, at inunctus animus. Sin conſepultus es Chriſto intus, & jam cum eo in novitate vitæ meditaris ambulare, agnoſco Chriſtianum. Adſpergeris aquula conſecrata, quorſum attinet, modo tu internas ſordes non abſtergas ab animo? Veneraris Divos, gaudes eorum reliquias contingere. Sed contemnis, quod illi reliquerunt optimum, puta, vitæ puræ exempla. Nullus cultus gratior Mariæ, quam ſi Mariæ humilitatem imiteris: nulla Religio Sanctis acceptior, magiſque propria, quam ſi virtutem illorum exprimere labores. Vis tibi demereri Petrum aut Paulum? alterius fidem, alterius imitare caritatem, & plus feceris, quam ſi decies Romam curſitaris. Vis ſummo honore Franciſcum adficere? elatus es, admirator pecuniæ es, contentioſus es: largire hoc Divo: compeſce animos, & exemplo Franciſci, eſto modeſtior, contemne ſordidum lucrum, & inhia bonis animi. Remitte contentionem, & vince in bono malum. Iſtum honorem pluris faciet Divus ille, quam ſi centum illi cereos accenderis. Magnum quiddam putas, ſi Franciſci cucullo obvolutus, ſepulcro inferaris. Nihil proderit veſtis ſimilis mortuo tibi, ſi mores fuerunt diſſimiles vivo. Et quamquam univerſæ pietatis exemplar a Chriſto commodiſſime petitur, tamen Chriſti cultus in Sanctis ejus te impendio delectat, Chriſtum facito in Sanctis imiteris, & ad ſingulorum honorem, ſingula vitia mutare, aut ſingulas virtutes amplecti ſtude. Hoc ſi acceſſerit, jam & illa quæ foris fiunt, non improbabo. Summa veneratione complecteris cineres Pauli, non damno, ſi ſibi conſtat tua Religio. Si veneraris cinerem mutum & mortuum, & vivam illius imaginem adhuc loquentem, ac tamquam ſpirantem, quæ in illius litteris ſupereſt, negligis, nonne præpoſtera eſt tua Religio? Adoras oſſa Pauli in loculis condita, non adoras mentem Pauli, in ſcriptis latentem? Magni facis fragmentum corporis, per vitrum perſpicuum, & non miraris totum animum Pauli per litteras pellucentem? Cineres colis, ad quos nonnumquam vitia tolluntur corporum, cur non litteras magis, quibus vitia ſanantur animarum? Signa iſta mirentur infideles, quibus data ſunt, tu fidelis libros illius amplectere, ut qui non diffidis Deum omnia poſſe, diſcas illum ſuper omnia diligere. Honoras imaginem vultus Chriſti ſaxo, lignove deformatam aut fucatam coloribus, multo religioſius honoranda mentis illius imago, quæ Spiritus Sancti artificio, expreſſa eſt litteris Euangelicis. Nullus Apelles ſic effingit penicillo lineamenta figuramque corporis, ut in oratione cujuſque relucet imago mentis, præſertim in Chriſto, qui cum eſſet ſumma ſimplicitas veritaſque, nihil omnino poterat eſſe diſſimilitudinis inter archetypum divini pectoris, & inde ductam imaginem ſermonis. Ut nihil Patri ſimilius, quam Filius, Patris verbum, ex intimo illius corde promanans: ita Chriſto nihil ſimilius, quam Chriſti verbum de pectoris illius ſanctiſſimi adytis redditum. Et hanc imaginem non miraris, non adoras, non oculis piis colluſtras, non animo amplecteris? Tam ſanctas, tam efficaces habes Domini tui reliquias, & his neglectis, multo quæris alieniora? Attonitus ſpectas tunicam aut ſudarium quod fertur Chriſti, & ſomniculoſus legis oracula Chriſti? Maximo majus eſſe credis, quod crucis portiunculam domi poſſides. At illud nihil eſt præ illo, ſi myſterium crucis in pectore conditum geſtes. Alioqui ſi iſta faciunt religioſum, quid religioſius Judæis? quorum impiiſſimi plerique Jeſum tamen in carne viventem oculis viderunt, auribus audierunt, manibus contrectarunt: quid Juda felicius, qui ore os divinum preſſit? Adeo ſine ſpiritu non prodeſt caro quidquam, ut ne Virgini quidem Matri profuturum fuerit, quod eum de ſua carne genuit, niſi & ſpiritu ſpiritum illius concepiſſet. Maximum hoc, ſed audi majus. Apoſtoli, donec corporeo Chriſti contubernio fruerentur, nonne legis quam fuerint imbecilles, quam pingue quiddam adhuc ſapuerint? Quis aliud ad abſolutam ſalutem deſideraret, quam tam diuturnum Dei atque hominis convictum? Et tamen poſt edita miracula, poſt tot annis exhibitam divini oris doctrinam, poſt argumenta reſuſcitati, nonne ſuprema hora, jam recipiendus in cœlum, exprobrat eis incredulitatem illorum? Quid igitur in cauſa? Nempe, obſtabat caro Chriſti, atque inde eſt, quod ille dicit: *Niſi ego abiero, Paracletus non veniet. Expedit vobis, ut ego vadam.* Chriſti corporea præſentia inutilis ad ſalutem, & in ulla præterea re corporali audebimus perfectam pietatem ſtatuere? Paulus viderat Chriſtum in carne. Quid hoc majus eſſe putas? At ille contemnit, dicens: *Etſi Chriſtum*, inquit, *novimus ſecundum carnem, ſed jam nunc non novimus.* Quare non noverat? Quia profeceerat ad meliora chariſmata ſpiritus. Verboſius forte hæc diſputo, quam conveniat ei, qui regulas tradit. Verum id eo facio accuratius, neque ſine gravi cauſa, quod re ipſa compertum habeam, hunc errorem communem eſſe peſtem totius Chriſtianiſmi, quæ vel hoc graviorem perniciem adfert, quod ſpecie quidem pietati proxima eſt. Nulla enim periculoſiora vitia, quam quæ virtutem imitantur. Nam præterquam quod bonis etiam lubricus in ea lapſus eſt, nulla difficilius corriguntur, propterea quod vulgus imperitum Religionem violari credit, dum iſtiuſmodi reprehenduntur. Reclamet illico mundus, & oblatrent clamoſi quidam Concionatores, qui iſta libenter intus canunt, videlicet, non ad Chriſtum, ſed ad ſuum compendium reſpicientes: ob quorum vel imperitam ſuperſtitionem, vel fictam pietatem, ſæpius mihi teſtandum eſt, me nequaquam taxare corporales cerimonias Chriſtianorum, & ſtudia ſimplicium, præſertim ea quæ Eccleſiaſtica comprobavit auctoritas: ſunt enim nonnumquam tum indicia, tum adminicula pietatis: quæ, quoniam fere neceſſaria ſunt infantibus in Chriſto, donec grandeſcant & occurrant in virum perfectum, tamen ne a perfectis quidem convenit faſtidiri, ne exemplo lædantur infirmi. Quod facis probo, ſi modo finis vitioſus non ſit, tum ſi ibi non figis metam, unde gradum factum oportebat ad ſaluti propiora. Verum Chriſtum viſibilibus rebus, ob viſibilia colere, & in his faſtigium Religionis ponere, hinc ſibi placere, hinc alios damnare, his inſtupeſcere, atque adeo immori, & (ut ſemel dicam) his ipſis a Chriſto avocari, quæ ad hoc tantum adhibentur, ut ad eum conducant, hoc eſt, nimirum, a lege Euangelii, quæ ſpiritalis eſt, deſciſcere, & in Judaiſmum quemdam recidere, neque minus forte periculoſum, quam ſine hac ſuperſtitione, magnis & apertis animi vitiis laborare. Capitalior hic quidem morbus: eſto, ſed ille inſanabilior.

Digitized by Google

lior. Quantum ubique ſudavit præcipuus ille ſpiritus adſertor Paulus, ut Judæos a fiducia operum abductos, ad ea quæ ſunt ſpiritalia promoveat. Atque huc denuo vulgus Chriſtianorum video revolutum. Quid autem dixi vulgus? Ferendum hoc, niſi & Sacerdotum & Doctorum bonam partem, denique greges eorum, qui ſpiritalem vitam vocabulo & cultu profitentur, pene totos hic error occupaſſet. Si ſal infatuatum eſt, unde ſalientur cæteri? Pudet me referre, quanta ſuperſtitione plerique iſtorum obſervent cerimoniolas quaſdam ab homunculis, non tamen hoc animo inſtitutas, quanto odio eaſdem ab aliis flagitent, quanta ſecuritate his fidant, quanta temeritate alios judicent, quanta contentione tueantur. His factis ſuis cœlum deberi putant, in quibus ſi quando occalluerint, jam Pauli atque Antonii ſibi videntur. Incipiunt magno ſupercilio alienæ vitæ cenſuram exercere, ad imperitorum (ut ait Comicus) regulam illam, ut nihil, niſi quod faciunt ipſi, rectum putent. Cæterum ubi in ſuo inſtituto conſenuerunt, videbis eos nihil adhuc Chriſti ſapere, ſed animales ac triſtibus quibuſdam vitiis madentes, in convictu moroſos, ac vix etiam ſibi tolerabiles, caritate frigidos, ira fervidos, odio pertinaces, lingua virulentos, in exercendis ſimultatibus invictos, pro re quavis nihili depugnare paratos, adeoque alienos a perfectione Chriſti, ut ne communibus quidem virtutibus ſint præditi, quas etiam Ethnicis, vel ratio natura inſita, vel uſus vitæ, vel Philoſophorum præcepta parant: indociles, intractabiles, rixoſos, voluptatum avidos, ad verba divina nauſeabundos, nulli commodos, de aliis male ſuſpicaces, ſibi blandientes. Huccine tot annorum laboribus denique perventum eſt, ut peſſimus ſis, & optimus tibi videare, ut pro Chriſtiano ſis Judæus, mutis tantum elementis ſerviens, ut gloriam habeas non in occulto apud Deum, ſed in manifeſto apud homines? Quod ſi in ſpiritu ambulaſti, non in carne, ubi fructus ſpiritus? ubi caritas? ubi gaudium illud animi? ubi pax erga omnes? ubi patientia? longanimitas, bonitas, benignitas, manſuetudo, fides, modeſtia, continentia, caſtitas? ubi Chriſti imago in tuis moribus? Non ſum, inquis, ſcortator, non fur, non ſacrilegus, & obſervo quæ ſum profeſſus. At quid eſt hoc aliud, quam, non ſum ſicut cæteri homines, raptores, adulteri, & jejuno bis in Sabbato? Malo, malo Publicanum humilem, & miſericordiam implorantem, quam iſtud juſtorum genus, ſua benefacta commemorantium. Quid autem profeſſus es, anne faceres quod olim in baptiſmo juraſti, te Chriſtianum, hoc eſt, ſpiritalem, non Judæum futurum? Quippe qui propter traditiunculas hominum tranſgrederis mandata Dei. At non Chriſtianiſmus eſt vita ſpiritalis? Audi Paulum Romanis loquentem: *Nihil ergo damnationis eſt his, qui ſunt in Chriſto Jeſu, qui non ſecundum carnem ambulant. Lex enim ſpiritus vitæ in Chriſto Jeſu, liberavit me a lege peccati & mortis. Nam quod impoſſibile erat legi, quæ infirmabatur per carnem, Deus Filium ſuum mittens in ſimilitudinem carnis peccati, & de peccato damnavit peccatum in carne, ut juſtificatio legis impleretur in nobis, qui non ſecundum carnem ambulamus, ſed ſecundum ſpiritum. Qui enim in carne ſunt, quæ carnis ſunt ſapiunt: qui vero in ſpiritu ſunt, quæ ſpiritus ſunt ſentiunt. Nam prudentia carnis, mors eſt, prudentia autem ſpiritus, vita & pax. Quoniam ſapientia carnis, inimica eſt Deo: legi enim Dei non eſt ſubjecta, nec enim poteſt. Qui autem in carne ſunt, Deo placere non poſſunt.* Quid dici poterat plenius? Quid apertius? Verum hæc nihil ad ſe pertinere putant homines ad ſuis blandiendum vitiis arguti, ad aliena carpenda præcipites, & quod Paulus dixit de ſecundum carnem ambulando, in adulteros modo & ſcortatores referunt: quod de ſapientia carnis, quæ inimica eſt Deo, in eos detorquent, qui litteraturam Secularem (quam vocant) didicerunt. In utroque ſibi plaudunt, quod neque adulteri ſunt, & omnium litterarum egregie indocti. Cæterum in ſpiritu vivere, nihil aliud eſſe ſomniant, quam facere, ſcilicet, quod faciunt ipſi: qui ſi linguam Paulinam tam diligenter obſervaſſent, quam fortiter contemnunt Ciceronianam,

Theologorum expoſitio.

intelligerent, nimirum, Apoſtolum vocare carnem, id quod viſibile eſt, ſpiritum quod inviſibile. Docet autem ubique viſibilia oportere ſervire inviſibilibus, non contra inviſibilia viſibilibus. Tu præpoſtere ad iſta Chriſtum adcommodas, quæ conveniebat ad Chriſtum applicari. An teſtimonium flagitas, carnis vocabulum, non tantum ad libidinem aut luxum pertinere? Accipe quod idem Apoſtolus hoc ipſum quod ſemper agens, ſcribit Coloſſenſibus: *Nemo vos ſeducat, volens in humilitate & religione Angelorum, quæ non vidit, ambulans fruſtra, inflatus ſenſu carnis ſuæ, & non tenens caput, id eſt, Chriſtum, ex quo totum corpus per nexus & conjunctiones ſubminiſtratum & conſtructum, creſcit in augmentum Dei.* Et ne quid dubites eum loqui de iis, qui cerimoniis quibuſdam corporalibus freti, aliorum ſpiritalibus obſtrepunt ſtudiis, attende quod ſequitur: *Si ergo mortui eſtis cum Chriſto, ab elementis hujus mundi, quid adhuc tamquam viventes mundo decernitis?* Ab his igitur nos avocans paulo poſt: *Igitur*, inquit, *ſi conſurrexiſtis cum Chriſto, quæ ſurſum ſunt quærite, ubi Chriſtus eſt in dextera Dei ſedens: quæ ſurſum ſunt ſapite, non quæ ſuper terram.* Deinde ſpiritalis vitæ præcepta tradens, quid tandem monet? Num ut his, aut his cerimoniis utamur? num ut ſic, aut ſic veſtiamur? ut his, aut his cibis victitemus? ut tantum Pſalmorum exhauriamus? nihil horum. Quid igitur? *Mortificate*, inquit, *membra veſtra quæ ſunt ſuper terram, fornicationem, immunditiam, libidinem, concupiſcentiam malam & avaritiam, quæ eſt idolorum ſervitus.* Ac paulo poſt: *Nunc autem deponite & vos omnia, iram, indignationem, malitiam.* Paulo que inferius: *Exſpoliantes vos veterem hominem cum actibus ſuis, & induentes novum, eum qui renovatur in agnitionem Dei, ſecundum imaginem ejus qui creavit eum. Quis eſt autem vetus homo? nempe Adam ille de terra terrenus, cujus converſatio eſt in terra, non in cœlis.* Terram intelli ge, quidquid viſibile, eoque temporarium. *Quis novus homo?* nempe, *de cœlo cœleſtis.* Cœlum accipe, quidquid inviſibile, eoque æternum. Poſtremo ne Judaico more certis quibuſdam obſervationibus, tamquam Magicis cerimoniis Deum demereri velimus, docet eatenus opera noſtra grata eſſe Deo, quatenus ad caritatem referuntur, indidem profecta: *Super omnia autem hæc*, inquiens, *caritatem habete, quod eſt vinculum perfectionis. Et pax Dei Chriſti exſultet in cordibus veſtris, in qua & vocati eſtis in uno corpore.* Dabo argumentum evidentius. Ad Galatas ſcribens, ſæpe carnem, ſæpe ſpiritum nominat, quos non tantum a libidine vocat ad caſtimoniam, ſed a Judaiſmo & operum fiducia, in quam erant a Pſeudapoſtolis inducti, conatur retrahere. Hic igitur opera carnis recenſens, vide quæ vitia commemoret: *Manifeſta ſunt autem opera carnis, quæ ſunt fornicatio, immunditia, impudicitia, luxuria, idolorum ſervitus, veneficia, inimicitiæ, contentiones, æmulationes, iræ, rixæ, diſſenſiones, ſectæ, invidiæ, homicidia, ebrietates, comeſſationes*, & his ſimilia. Neque multo poſt: *Si ſpiritu vivimus, ſpiritu ambulemus.* Deinde quaſi peſtem ſpiritui infeſtam indicans, addit: *Non efficiamur inanis gloriæ cupidi, invicem provocantes, invicem invidentes.* De fructibus arbor cognoſcitur. Quod vigilias, quod jejunia, quod ſilentia, quod preculas, quod reliquas id genus obſervationes non præteris, nihil moror. In ſpiritu non credam eſſe, niſi videro fructus ſpiritus. In carne eſſe cur non adfirmem, cum poſt ſecularem pene iſtarum rerum exercitationem adhuc in te deprehendam opera carnis? Invidentiam plus quam muliebrem, iracundiam & ferocitatem militarem, rixandi numquam ſatiatam libidinem, rabioſam maledicentiam, vipereum linguæ obtrectatricis venenum, animum tumidum, cervicem præfractam, lubricam fidem, vanitatem, fictionem, adſentationem? Tu fratrem in cibo aut potu, cultuve judicas. At Paulus te judicat ex factis tuis. An hoc te a carnalibus mundanis ſeparat, quod tu levioribus quidem in rebus, ſed iiſdem tamen vitiis laboras? Nam turpior eſt, qui ob hæreditatem interceptam, ob vitiatam filiam, ob læſum parentem, ob magiſtratum, ob Principis gratiam, iras, inimicitias, æmulationes ſuſcipit: quam tu qui,

Digitized by Google

pudet dicere quam de nihilo, multo hæc omnia facis acerbius? Causa peccandi levior non elevat crimen, sed exaggerat. Neque refert in quanto pecces, modo pari adfectu. Immo refert adeo, hoc enim quisque scelerátior est, quo minore momento ab honesto abducitur. Non ego nunc loquor de iis Monachis quorum mores & mundus detestatur, sed de his, quos vulgus miratur, non ut homines, sed ut Angelos, quos ipsos tamen offendi non oportet hoc sermone, qui vitia notat, non homines. Quod si boni viri sunt, gaudeant etiam a quocumque admoneri in his quæ ad salutem pertinent. Neque clam me est, inter eos esse plurimos, qui litteris & ingenio adjuti, spiritus mysteria degustarunt. *Sed* (quod ait Livius) *fere fit ut major pars vincat meliorem.* Cæterum si verum fateri fas est, nonne videmus arctissimum quodque Monachorum genus fastigium Religionis aut in cerimoniis, aut in certa lege Psalmorum, aut in corporum labore ponere? Quos si quis excutiat, atque de spiritualibus percontetur, vix perpaucos invenerit, qui non in carne ambulent. Et hinc ista tanta animorum infirmitas illic trepidantium, ubi timor non est, illic oscitantium ubi summum est periculum. Hinc illa perpetua in Christo infantia, ut ne quid dicam gravius, quod præposteri rerum æstimatores, ea facimus plurimi, quæ sola nihili sunt, iis neglectis, quæ sola sufficiunt, semper sub pædagogis agentes, semper sub jugo, nec umquam ad libertatem spiritus adspirantes, numquam ad amplitudinem caritatis crescentes: cum clamet Paulus ad Galatas; *State & nolite iterum jugo servitutis contineri:* atque alio loco: *Itaque lex pædagogus noster fuit in Christo, ut ex fide justificemur. At ubi venit fides, jam non sumus sub pædagogo. Omnes enim filii Dei estis per fidem, quæ est in Christo Jesu.* Neque multo inferius: *Ita & nos, cum essemus parvuli, sub elementis mundi eramus servientes. At ubi venit plenitudo temporis, misit Deus Filium suum factum ex muliere, factum sub lege, ut eos qui sub lege erant redimeret, ut adoptionem filiorum reciperemus. Quoniam autem estis filii Dei, misit Deus spiritum Filii sui in corda vestra, clamantem: Abba, Pater. Itaque jam non est servus, sed filius.* Iterum alibi: *Vos enim in libertatem vocati estis, fratres, tantum ne libertatem in occasionem detis carnis, sed per caritatem spiritus servite invicem. Omnis enim lex in uno sermone impletur: Diliges proximum tuum sicut te ipsum. Quod si invicem mordetis, & comeditis, videte ne ab invicem consumamini.* Rursum ad Rom. *Non enim accepistis spiritum adoptionis filiorum Dei, in quo clamamus: Abba, Pater.* Eodem pertinet & illud quod Timotheo scribens: *Exerce autem*, inquit, *te ipsum ad pietatem.* Nam corporalis exercitatio ad modicum utilis est, pietas ad omnia est utilis. Et ad Corinthios: Dominus spiritus est, ubi autem spiritus, ibi libertas. Sed quid nos unum aut alterum locum referimus? Totus in hoc est Paulus, ut caro quæ contentiosa est contemnatur, & in spiritu, qui caritatis & libertatis est auctor nos constituat. Individuæ enim inter se comites sunt, caro, servitus, inquietudo, contentio: Rursum, spiritus, pax, amor & libertas. Hæc passim inculcat Apostolus. Num meliorem Religionis magistrum requirimus, præsertim cum huic omnis divina Scriptura concinat? Hoc erat maximum mandatum in lege Mosaica, hoc iterat ac perficit in Euangelio Christus. Ob hoc potissimum natus ac mortuus est, ut nos doceret non Judaizare, sed amare. Post cœnam illam supremam quam sollicite, quanto adfectu mandat Apostolis suis non de cibo aut potu, sed de caritate mutuo servanda. Quid aliud docet, immo rogat hujus symmystes Joannes, nisi ut diligamus invicem? Paulus cum passim, ut dixi, caritatem commendans, tum ad Corinthios scribens, & miraculis, & Prophetiæ, & Angelorum linguis anteponit caritatem. Ne tu mihi illico caritatem esse dicas, in templo frequentem esse, signis Divorum procumbere, cereolos accendere, numeratas preculas iterare. Nihil istis opus habet Deus. *Caritatem* Paulus vocat, *ædificare proximum*, omnes ejusdem corporis membra ducere, omnes unum in Christo putare, de

Quid caritas Paul.

fraternis commodis, perinde ut de tuis in Domino gaudere, incommodis mederi, veluti propriis: mansuete corripere errantem, docere nescientem, erigere lapsum, consolari dejectum, adjuvare laborantem, subvenire egenti: in summa, omnes opes tuas, omne studium, omnes curas ad hoc referre, ut quam plurimis prosis in Christo, ut quemadmodum ille neque sibi natus est, neque sibi vixit, neque sibi mortuus est, sed totum se donavit usibus nostris, ita & nos fratrum commoditatibus inserviamus, non propriis. Quod si fieret, nihil esset Religiosorum vita neque lætius neque facilius, quam nunc contra tristem fere videmus & laboriosam, ac Judaicis superstitionibus plenam, nec ab ullis laicorum vitiis immunem, in nonnullis contaminatiorem. Quod hominum genus, si nunc revivisceret Augustinus, quo auctore vitæ plerique gloriantur, profecto, ne agnosceret quidem, clamaretque, nihil se minus probaturum fuisse, quam hoc vitæ genus, neque ad superstitionem Judæorum, sed ad Apostolorum regulam, vivendi rationem instituisse. Sed audio jam dudum quid mihi respondeant quidam paulo saniores: in minimis vigilandum, ne paullatim defluatur in majora vitia. Audio & approbo, verum non paullo magis advigilandum, ne sic inhæreas minimis, ut a maximis penitus excidas: Ibi periculum evidentius, sed hic gravius: ita Scyllam fugito, ne in Charybdim incidas. Ista facere salutare est, sed eis inniti pernicioſum. Paulus non te vetat elementis uti, sed servire non vult elementis eum, qui liber est in Christo. Non damnat legem factorum, sed si quis ea legitime utatur. Sine his fortasse pius non eris, sed non ista te pium faciunt: Conducent ad pietatem, ita si quidem in hoc utare. Sin frui cœperis, pietatem omnem semel exstinguunt. Apostolus contemnit opera Abrahæ, quæ summa fuisse nemo nescit, & tu tuis confidis? Deus adversatur victimas & sabbata, & neomenias populi sui, quorum omnium ipse fuerat auctor. An audebis tuas observatiunculas, cum divinæ legis præceptis conferre? Audi tamen ad ista nauseantem ac stomachantem Deum: *Quo mihi multitudinem victimarum vestrarum? plenus sum; holocausta arietum & adipem pinguium, & sanguinem vitulorum, & agnorum, & hircorum nolui. Cum veneritis ante conspectum meum, quis quæsivit hæc de manibus vestris, ut ambularetis in atriis meis? Ne offeratis ultra sacrificium frustra incensum, abominatio est mihi. Neomeniam & sabbatum, & festivitates alias non feram. Iniqui sunt cœtus vestri, Calendas vestras, & solennitates vestras odivit anima mea. Facta sunt mihi molesta, laboravi sustinens. Et cum extenderitis manus vestras, avertam oculos meos a vobis, & cum multiplicaveritis orationes vestras, non exaudiam vos.* Nonne cum observationes & ritus sacrorum commemorat, tum multiplicatas orationes, tamquam digito notat eos, qui Religionem numero Psalmorum, aut precum metiuntur. Attende & illa, quam mire divinum fastidium Propheta facundus exaggerat, ut jam nec auribus, nec oculis ferre potuerit. Quæ tandem, obsecro? nimirum, quæ ipse tanta religione servanda tradiderat, quæ tanta veneratione, tot seculis fuerant a Regibus sanctis & Prophetis observata. Et hæc detestatur adhuc in lege carnali, & tu tuis domi tibi natis observatiunculis fidis in lege spirituali? Idem alio loco eumdem Prophetam clamare indesinenter, & instar tubæ vocem jubet intendere, videlicet, in re seria & acri reprehensione digna, quæque fere non nisi magna contentione ab istis obtineri queat. *Me*, inquit, *de die in diem quærunt, & scire vias meas volunt, quasi gens quæ justitiam fecerit, & quæ judicium Dei sui non dereliquerit. Rogant me judicia justitiæ, & appropinquare Deo volunt. Quare jejunavimus, & non adspexisti, humiliavimus animas nostras, & nescisti? Ecce in die jejunii vestri invenitur voluntas vestra, & omnes debitores vestros repetitis. Ecce ad lites & contentiones jejunatis, & percutitis pugno impie. Nolite jejunare sicut usque ad hanc diem, ut audiatur in excelso clamor vester. Numquid tale est jejunium quod elegi, per diem affligere hominem animam suam? Numquid conterqueri quasi circulum caput suum, & saccum & cinerem*

nerem ſternere? Numquid iſtud vocabis jejunium, & diem acceptabilem Domino? Sed quid hoc eſſe dicemus? damnat Deus quod ipſe mandarat? minime. Quid igitur? ſed in carne legis manere, & in re nihili confidere, id vero deteſtatur: proinde utroque loco quid velit accedere, demonſtrat. *Lavamini*, inquit, *mundi eſtote, auferte malum cogitationum veſtrarum de oculis meis.* Cum audis mala cogitationum, nonne palam ſpiritum & internum hominem denotavit. Oculi Domini non vident in manifeſto, ſed in occulto, neque ſecundum viſionem oculorum judicat, neque ſecundum auditum aurium arguit. Neſcit fatuas virgines, foris expolitas, intus inanes. Non novit eos qui labiis dicunt, *Domine, Domine.* Deinde admonet uſum vitæ ſpiritalis, non tam in cerimoniis, quam in proximi caritate ſitum eſſe. Quærite judicium, ſubvenite oppreſſo, judicate pupillo, defendite viduam. Similia ſubtexuit & alteri loco de jejuniis: nonne hoc eſt magis jejunium quod elegi? diſſolve colligationes impietatis: ſolve faſciculos deprimentes: dimitte eos qui confracti ſunt liberos, & omne onus dirumpe. Frange eſurienti panem tuum, & egenos vagoſque induc in domum tuam. Cum videris nudum, operi eum, & carnem tuam ne deſpexeris. Quid igitur faciet Chriſtianus? negliget Eccleſiæ mandata? contemnet honeſtas majorum traditiones? damnabit pias conſuetudines? Immo ſi infirmus eſt, ſervabit ut neceſſarias: ſin firmus & perfectus, tanto magis obſervabit, ne ſua ſcientia fratrem offendat infirmum, & occidat eum pro quo mortuus eſt Chriſtus. *Hæc oportet non omittere, ſed illa neceſſe eſt facere.* Non damnantur opera corporalia, ſed præferuntur inviſibilia. Non damnatur cultus inviſibilis, ſed non placatur Deus, niſi pietate inviſibili: ſpiritus eſt Deus, & ſpiritalibus victimis flectitur. Turpe ſit Chriſtianis ignorare; quod Gentilis quidam Poeta non ignoravit: qui de pietate præcipiens:

Si Deus, inquit, *eſt animus, nobis ut carmina dicunt,*
Hic tibi præcipue ſit pura mente colendus.

Ne contemnamus auctorem, vel Ethnicum, vel minutum: Sententia eſt magno etiam Theologo digna, & ut ego quidem deprehendi, tam intellecta a paucis, quam a nemine non lecta. Ea vero eſt hujuſmodi: Similia ſimilibus afficiuntur. Tu Deum tauro cæſo, aut thureo vapore moveri magnopere credis, quaſi corpus eſſet. Mens eſt, & quidem puriſſima, ſimpliciſſimaque, proinde potiſſimum mente pura colendus eſt. Tu cereum accenſum ſacrificium putas. At David *ſacrificium*, inquit, *Deo ſpiritus contribulatus.* Et ſi deſpexit ſanguinem hircorum, aut vitulorum, at cor contritum & humiliatum non deſpiciet. Si facis quod tribuitur oculis hominum, multo magis adhibe quod requirunt oculi Dei. Religioſo cucullo tegitur corpus, quid tum, ſi mundanam veſtem gerit animus? Si nivea tunica velatur homo exterior, ſint & interioris hominis veſtimenta candida, ſicut nix. Silentium agis foris, multo magis cura, ut vacet mens intus. In templo viſibili demittis genu corporis: nihil agitur, ſi in templo pectoris ſtas erectus contra Deum. Veneraris lignum crucis, magis ſequere myſterium crucis. Jejunium agis, & abſtines ab iis, quæ non coinquinant hominem, & non contines ab obſcœnis ſermonibus, qui polluunt & tuam, & alienam conſcientiam? Corpori ſubducitur cibus, & anima ſiliquis porcorum ſeſe ingurgitat? Exornas ædem ſaxeam, Religioni habes loca ſacra: quid refert ſi templum pectoris, cujus parietem perfodit Ezechiel, abominationibus Ægyptiis profanatum eſt? Sabbatum agis foris, & intus omnia vitiorum tumultibus perſtrepunt. Non mœchatur corpus, ſed avarus es, jam mœchus eſt animus. Pſallis lingua corporea, ſed intus auſculta, quid dicat animus: Ore benedicis, & corde maledicis. Corpore anguſta cellula contineris, & cogitatione per totum orbem vagaris. Audis verbum Dei corporeis auribus, magis audias intus. Quid enim dicit Propheta? *Niſi audieritis intus, plorabit anima veſtra.* Quid autem legis in Euangelio? *Ut videntes non videant, & audientes non audiant.* Et rurſum Propheta: *Aure audietis, & non percipietis.* Beati igitur qui

Vita ſpiritalis uſus.

A intus audiunt verbum Dei. Felices, quibus Dominus intus dicit verbum, & ſalvabuntur animæ illorum. Hanc aurem jubetur a David inclinare filia Regis illa, cujus omnis decor ab intus in fimbriis aureis. Denique, quid refert mala non facere, quæ adfectu concupiſcis? Quid refert bona foris agere, quibus diverſa fiunt intus? An magnum eſt, quod corpore Hieroſolymam adis, cum intra temet ipſum ſit Sodoma, ſit Ægyptus, ſit Babylon? Non magnum eſt carneis calcaneis veſtigia calcaſſe Chriſti, at maximum adfectu ſequi veſtigia Chriſti. Si maximum eſt contigiſſe ſepulcrum Domini, non maximum erit expreſſiſſe myſterium ſepulturæ? Accuſas apud Sacerdotem hominem tua peccata, vide quomodo accuſes apud Deum.
B Nam apud illum accuſare, intus odiſſe eſt. Tu forte ſigillis cereis, aut pecuniola, aut peregrinatiuncula ſemel elui culpas credis: tota erras via. Intus acceptum eſt vulnus, intus pharmacum admoveatur neceſſe eſt. Corruptus eſt adfectus, amaſti, quod erat odio dignum, odiſti, quod erat amandum. Dulce tibi fuit amarum, & amarum dulce. Nihil moror, quid exhibeas foris: ſed ſi mutatis vicibus, quod modo amabas, odiſſe, fugere, horrere cœperis, ſi dulceſcit adfectui quod modo fel ſapiebat, ita demum ſanitatis argumentum accipio. Amavit multum Magdalena, & dimiſſa ſunt ei peccata multa. Quo magis Chriſtum amabis, hoc magis
C oderis tua vitia, nam odium peccati conſequitur amorem pietatis, velut umbra corpus. Malo te ſemel mores tuos vitioſos intus ac vere odiſſe, quam decies verbo tenus deteſtari apud Sacerdotem. Ergo ut quædam, exempli gratia, retulimus, in toto theatro mundi hujus viſibilis, in vetere lege, in nova, in omni mandato Eccleſiæ, denique in te ipſo, atque in omni negotio humano, foris caro quædam eſt, intus ſpiritus. In quibus ſi non ordinem faciemus præpoſterum, ſed in his quæ videntur non ita multum fiduciæ ponentes, niſi quatenus ad meliora momenti quid adferunt, ſemper ad ſpiritum & ea quæ caritatis ſunt, reſpiciamus, evademus non triſtes, ut iſti, & imbecilles, ſemper
D pueri (ut proverbio dicitur) animales, oſſa arida (ut apud Prophetam eſt) ſpiritum non habentia, lethargici, ſtupidi, rixoſi, lividi, ſuſurrones: ſed excelſi in Chriſto, ampli caritate, robuſti, & ad utramque fortunam ſtabiles, ad minima conniventes, ad ſumma enitentes, pleni alacritatis, pleni ſcientiæ, quam qui rejiciunt, eos rejicit & ille ſcientiarum Dominus. Imperitia enim quam fere comitatur indocilitas, & quam Græci pulcre vocant φιλαυτίαν, ſola facit, ut (quod ait Eſaias) confidamus in rebus nihili, & loquamur vanitates. Concipiamus laborem, & pariamus iniquitatem: ſemper ſerviamus trepidi atque humiles cerimoniis Judaicis. De cujuſmodi loquens Paulus: *Teſtimonium*, inquit, *perhibeo illis, quod zelum quidem Dei habent, ſed non ſecundum ſcientiam.* Quid autem ignora-
E bant? nempe quod finis legis Chriſtus, Chriſtus autem ſpiritus eſt, caritas eſt. Apertius autem Eſaias miſeram & inutilem iſtorum ſervitutem in carne deſcribit: *Propterea*, inquit, *captivus ductus eſt populus meus, quia non habuit ſcientiam.* Et nobiles ejus interierunt fame, & multitudo ejus ſiti exaruit. Non mirum, quod populus ſervit elementis hujus mundi, videlicet, vulgus indoctum, & non niſi de alieno pectore ſapiens. Magis mirandum quod Religionis Chriſtianæ quaſi Primates in eadem captivitate fame intereunt, & ſiti exareſcunt.
F Quare fame interierunt? quia non didicerunt a Chriſto frangere panes hordeaceos: ſiliquam modo aſperam circumlingunt, medullam non eruunt. Quare ſiti exareſcunt? quia non didicerunt a Moſe aquam de ſpirituali petra elicere. Neque hauſerunt de fluminibus quæ de ventre Chriſti fluunt aquæ vivæ. Hoc autem dictum eſt de ſpiritu, non de carne. Tu igitur, mi frater, ne triſtibus laboribus non multum promoveas, ſed mediocri exercitio, cito grandis & vegetus evadas in Chriſto, hanc regulam diligenter amplexus, ne velis cum immundis animalibus humi reptare, ſed ſemper alis illis nitens, quas Plato putat in animis amoris calore elicitas, denuo pullulaſcere, a corpore ad ſpi-

Chriſtus finis legis.

Digitized by Google

ritum, a mundo visibili ad invisibilem, a littera ad mysterium, a sensibilibus ad intelligibilia, a compositis ad simplicia temet ipsum quasi gradibus quibusdam scalæ Jacob erige. Ita ad se propinquanti, vicissim appropinquabit Dominus: & si tu pro viribus de tua caligine, sensuumque strepitu conaberis adsurgere, occurret ille commode e luce sua inaccessibili, & silentio illo incogitabili, in quo non sensuum tantum omnis tumultus, sed & intelligibilium omnium imagines conticescunt.

CANON VI.

Et quoniam ex tempore scribenti aliud ex alio in mentem venit, subtexam & sextam regulam, superioribus quodammodo cognatam, tam necessariam ad salutem universis, quàm a paucis curæ habitam. Ea est, ut animus ad Christum anhelantis, a vulgi tum factis, tum opinionibus quam maxime dissentiat, nec aliunde quam ab uno Christo, pietatis exemplum petatur. Hoc est enim unicum archetypum, unde quisquis vel unguem discesserit, a recto discedit, atque extra viam currit. Proinde Plato graviter, profecto, ut pleraque, in Politia sua negat, eum virtutem constanter tueri posse, qui de turpi atque honesto, nullis certis opinionibus mentem imbuerit. At quanto perniciosius est, falsas opiniones de iis, quæ ad salutem pertinent, animo penitus insidere? Quare hoc vel in primis curandum putat, ut custodes illi, quos oportet omni turpitudine vacare, quam optimas opiniones de fugiendis atque expetendis, easque quam certissimas tamquam leges quasdam sanctissimas animo insculpant suo. Quidquid enim persuasione penitus inhæsit animo, id quisque moribus exprimit. Eoque præcipua Christianorum cura huc intendi deberet, ut pueri jam inde ab incunabulis, inter ipsas blanditias nutricum, & parentum oscula, inter litteratorum manus, persuasiones imbibant Christo dignas, propterea quod *nihil vel altius insidit animo, vel hæret tenacius, quam quod rudibus* (ut inquit Fabius) *annis inditur*. Procul, procul ab auriculis infantilibus, amatoriæ cantiunculæ, quas domi foriſque cantillant Christiani, spurciores, quam umquam Ethnicorum vulgus receperit. Non audiant accepta jactura rei materculam ejulantem: non amissa sorore, se miseram ac destitutam clamitantem. Non audiant patrem ignaviam opprobrantem ei, qui injuriam non cum fœnore retulit: non, admirantem eos qui rem quocumque modo fecerunt amplissimam. Ingenium hominis ad vitia proclive, pernicioſum exemplum statim arripit, non aliter, quam ignem vicinum naphtha. Quamquam idem hoc nulla non ætate agendum, ut omnes vulgi errores ab ipsis usque radicibus ex animo revellantur, atque in eorum locum salutares opiniones inserantur, adeoque roborentur, ut nullis rebus queant convelli. Quod qui fecerit, is nullo negotio virtutem sua sponte sequetur, & secus agentes miseratione, non imitatione dignos judicabit. Huc enim pertinet illud a Socrate non absurde dictum, quamquam ab Aristotele reprehensum. Virtutem nihil aliud esse quam scientiam fugiendorum atque expetendorum: non quod non viderit discrimen inter cognitionem honesti atque amorem: sed quemadmodum Demosthenes pronunciationem primum, secundum ac tertium in eloquentia respondit esse, videlicet, adeo præcipuam partem significans, ut in ea totam esse duceret: itidem Socrates, agens cum Protagora, argumentis evincit, tantum in omni virtute momenti scientiam adferre, ut peccata non aliunde proficiscantur, quam a falsis opinionibus. Etenim & qui Christum amat, & qui voluptatem, pecuniam, honorem falsum amat, nimirum, utrique dulce, bonum ac pulcrum sequuntur. At hi labuntur insciti, pro dulci amplectentes, quod est acerbissimum, pro acerbo fugientes quod est dulcissimum, item pro bono ac lucro sequentes quod merum est detrimentum, pro damno timentes, quod unicum est lucrum, id pulcrum judicantes, quod est fœdum, id pudendum opinantes, quod solum est gloriosum. Porro si cui penitus persuasum sit, ac jam veluti cibus in animi substantiam sit trajectum, solam virtutem optimam esse, dulcissimam, pulcerrimam, honestissimam, utilissimam: contra, turpitudinem unicum esse malum, cruciatum, fœdum, erubescendum, damnosum, atque hæc non opinione populari, sed ipsa natura rerum metiatur, fieri non potest, ut ea constante persuasione, diu in malis hæreat. Pessimus enim jam olim tum vivendi, tum sentiendi auctor vulgus est. Neque umquam ita bene actum est cum rebus humanis, ut non pessima placuerint plurimis: cave sic cogites: hoc nemo non facit: his vestigiis majores mei sunt ingressi: hac in sententia est ille tantus Philosophus, tantus Theologus: sic vivitur a Magnatibus: hoc Regium est institutum: hoc & Episcopi & Pontifices Summi factitant, hi, profecto, vulgus non sunt: nihil te moveant ingentia nomina, ego vulgum non loco, sed pectore metior. Vulgus sunt, quicumque in specu illo Platonico vincti suis affectibus inanes rerum imagines pro verissimis rebus admirantur. Nonne præpostere faciat, si quis non lapidem regulæ, sed regulam lapidi conetur applicare? Nonne multo absurdius, si quis non hominum mores ad Christum, sed Christum ad hominum vitam laboret inflectere? Non ideo rectum puta, quia Primores, quia maxima pars hominum factitat, sed ita demum rectum est, quod fit, si quadrat ad regulam Christi. Immo hoc ipso tibi suspectum quid esse oportet, quod plurimis placet. Pusillus grex est, & erit semper, cui cordi est Christiana simplicitas, paupertas, veritas. Pusillus est, sed beatus, quippe cui soli debetur regnum cœlorum. Arcta est via virtutum, & a perpaucis calcata, sed non alia ducit ad vitam. Prudens ædificator utrum tandem ab usitatissimo, an ab optimo opere petit exemplum? Pictores non nisi optimas tabulas sibi proponunt. Exemplum nostrum Christus est, in quo uno omnes insunt beate vivendi rationes: hunc sine exceptione licebit imitari. Cæterum in probatis viris, eatenus unumquodque in exemplum vocare conveniet, quatenus respondebit cum archetypo Christi. De vulgo autem Christianorum sic existima, nullum umquam fuisse corruptius, ne apud Ethnicos quidem quantum ad opiniones de moribus attinet. Cæterum de fide, quid sentiant, viderint ipsi. Hoc certe indubitatissimum est, fidem sine moribus fide dignis, adeo nihil juvare, ut etiam in cumulum cedat damnationis. Evolve veterum annales, & confer horum temporum mores. Quando vera probitas despectior? quando sic in pretio habitæ divitiæ undecumque partæ? Quo umquam seculo verius illud Horatianum: *Scilicet, uxorem cum dote, fidemque, & amicos, Et genus & formam regina pecunia donat?* Et illud ejusdem: *Nam genus & virtus, nisi cum re, vilior alga est.* Quis jam non serio legit ironiam illam Satyricam? *O cives, cives, quærenda pecunia primum: Virtus post nummos?* Quando luxus solutior? Quando stupra, adulteria vel latius patuerunt, vel impunitiora fuere, vel minus in probro? dum in aliis, suis vitiis indulgent Principes, & quisque speciosum factu ducit, quidquid in aulicorum mores abiit? Cui non extremum malum ac probrum videtur pauperies? Olim in scortatores, in sordidos, in glorioſos, in admiratores pecuniæ, etiam de plaustris famosa scommata jaciebantur: in spectaculis Gentilium, scite notatis vitiis, applaudebatur a vulgo, quibus nunc a Christianorum Proceribus male laudatis applauditur. Non tulerunt theatra Athenienſium histrionem e tragœdia quapiam Euripidis cantantem verba, cujusdam avari, unam pecuniam reliquis humanæ vitæ commodis præferentis: ac plane futurum erat, ut actorem cum tota fabula exploderent, ejicerentque, ni mox adsurgens Poeta, paulisper etiam manere jussisset, ac spectare quorsum admirator ille auri esset evasurus. Quam multa sunt apud illos exempla eorum, qui e bene administrata Republica, præter honestam opinionem, nihil in tenuem familiam retulerunt, qui fidem pecunia, qui pudicitiam vita potiorem habuerunt: qui neque prosperis rebus insolescere, neque adversis frangi potuerunt? qui honesta pericula voluptatibus antepoſuerunt: qui sola conscientia recti contenti, neque honores, neque opes,

Pietatis exemplum.

Pueri Christiani educatio.

Peccatum a falsis opinionibus.

Probati viri imitandi quatenus.

Vetus comœdia.

Digitized by Google

pes, neque reliqua fortunæ commoda desiderabant? Et ut ne commemorem Phocionis sanctitatem, Fabricii divitiis potiorem paupertatem, Camilli magnanimitatem, Bruti severitatem, Pythagoræ pudicitiam, Socratis inexpugnabilem continentiam, Catonis integritatem: ac mille pulcerrima omnium virtutum decora, quæ passim in Lacedæmoniorum, in Persarum, in Athenienſium, in Romanorum annalibus leguntur, magno quidem nostro pudore, Divus Aurelius Augustinus, ut ipse de se in commentariis confessionum suarum testatur, jam multo prius quam Christum indueret, contemserat pecuniam, pro nihilo habebat honores: gloria non commovebatur, voluptatibus autem usque adeo frena negarat, ut homo adolescens una muliercula contentus esset, cui & conjugii fidem servabat. Hos animos, hæc exempla, inter Aulicos, inter Ecclesiasticos, addam & inter Monachos, non temere quis invenerit. Aut si quis hujusmodi exstiterit, illico velut asinus inter simias ostentui ac risui erit, delirus, hebes, hypocrita, rerum imperitus, melancholicus, amens, omnium una voce dicetur, ac ne homo quidem judicabitur. Sic Christiani Christi doctrinam veneramur, sic exprimimus, ut nihil vecordius, nihil abjectius, nihil magis pudendum jam vulgo habeatur, quam vere ac toto pectore esse Christianum: quasi aut Christus frustra versatus sit in terra, aut alius sit nunc, quam olim Christianismus, aut non ex æquo pertineat ad omnes. Ab his igitur volo te toto animo dissentire, & rerum omnium pretia unius Christi communione metiri. Quis vulgo non præclarum autumat, atque inter præcipua bona ponendum, claris majoribus prognatum esse, id quod Nobilitatem nominant? Nihil te moveat, cum audis hujus seculi prudentes, viros graves, summaque auctoritate præditos, admodum serio de stemmatum gradibus, adductis superciliis, tamquam de re vehementer ardua differentes, & magno conatu magnas nugas effutientes, cum vides alios sic avorum, atque atavorum imaginibus tumentes, ut reliquos præ se vix homines esse judicent. Sed horum errorem Democritico risu prosequens, id quod res est reputa, unicam ac summam esse nobilitatem in Christo renatum esse, illius insitum esse corpori, unum corpus & unum spiritum fieri cum Deo. Sint alii Regum filii, tibi maximum sit, quod & es, & diceris filius Dei. Illi sibi placeant, quod in aulis Principum versentur, tu elige cum David, abjectus esse in domo Dei. Attende quos elegerit Christus, infirmos, stultos, ignobiles secundum mundum. In Adam omnes ignobiles nascimur, in Christo omnes unum sumus: Vera nobilitas est, inanem contemnere nobilitatem: vera nobilitas est, servum esse Christi. Hos tibi majores esse puta, quorum virtutes æmularis. Audi quid in Euangelio dixerit optimus æstimator nobilitatis adversus Judæos, qui se jactabant de generis auctore Abraham: quali vero auctore? non tantum illustri, non solum opulento, non modo victore Regum, sed ob divinas virtutes divinis ornato præconiis. Quis istud non insigne, non gloria dignum existimet? Audi quid audierint: *vos ex patre Diabolo estis, & opera patris vestri facitis.* En tibi Paulus & ipse ad magistri regulam generositatem æstimans. *Non enim*, inquit, *omnes qui ex circumcisione sunt Israel, hi sunt Israelitæ, neque qui semen sunt Abrahæ, omnes sunt filii.* Pudenda ignobilitas, servire turpitudini, cum Christo nullam habere cognationem, qui non agnoscit, nisi qui faciunt voluntatem Patris sui qui in cœlis est. Turpiter spurius est, qui patrem habet Diabolum: habet autem qui illius opera facit, nisi mentitus est Christus: sed non novit mentiri veritas, suprema generositas est & filium & hæredem esse Dei, fratrem autem & cohæredem esse Christi. Illorum insignia quid sibi velint ipsi viderint. Christianorum insignia sunt communia quidem omnibus, sed tamen illustrissima, crux, corona spinea, clavi, lancea, stigmata Domini, quæ Paulus in corpore suo se gestare gloriatur. De nobilitate itaque vides, quanto alia te sentire velim, quam vulgus opinatur. Eum vero qui plurimum auri domi congessit, quis non vulgo beatum divitem ac felicem vocat? Tu sat beatum, immo solum beatum judica, qui Christum qui summum bonum possidet. Qui pretiosam illam margaritam bonæ mentis, vel rerum omnium, vel corporis etiam dispendio mercatus est. Qui thesaurum invenit sapientiæ, cunctis opibus pretiosioris: qui a Christo ditissimo aurum emit ignitum, probatum, ut locuples fiat. Quid igitur sunt ista quæ multitudo miratur, aurum, gemmæ, prædia? Falso nomine divitiæ, vero spinæ, quæ semen divini verbi suffocant, juxta parabolam Euangelicam: sarcinæ sunt, quibus onusti, nec possunt per arctam viam Christum nudum sequi, nec per ostium humile intrare in regnum cœlorum. Ne pilo quidem temet ipsum meliorem puta, si vel Midas, vel Crœsos opibus vincas, sed illigatiorem, impeditiorem, onustiorem. Abunde sat habet, qui ista fortior potest contemnere: satis prospectum est ei, cui nihil defuturum promisit Christus: non esuriet, cui sapit Manna verbi divini: non erit nudus, qui Christum induit. Hoc solum damnum existima, quoties aliquid de pietate decessit, & vitiis accrevit: ingens lucrum puta, cum mens accessione virtutis, facta est melior. Nihil tibi deesse puta, si eum possides, in quo sunt omnia. Quid autem hoc est, quod miseri voluptatem nominant? profecto nihil minus, quam quod dicitur. Quid igitur? mera insania est, & plane (quod Græci dicere solent) Ajacis risus, dulce venenum, blanda pernicies. Vera & unica voluptas, gaudium est puræ conscientiæ: lautissimæ epulæ sunt, studium sanctarum Scripturarum: jucundissimæ cantilenæ, Psalmi: Spiritus Sancti festivissima societas, communio Sanctorum omnium, summæ delitiæ, fruitio veri. Tu modo purga oculos, purga aures, purga palatum, & incipiet tibi dulcescere Christus: quo vere gustato, etiam si Milesii, Sybaritæ asoti, Epicurei, breviter, universi voluptatum architecti, omnes suas illecebras in unum conferant, præ uno illo nausea videbuntur. Non id protinus dulce est quod sapit, sed quod sano sapit. Si febrienti aqua vinum sapit, nemo istud voluptatem nominat, sed morbum. Erras si non credis piis hominibus longe jucundiores esse suas lacrymas, quam impiis risus, cachinnos, jocosque suos: non his dulcius esse jejunium, quam illis attagines, phasides aves, perdices, acipenseres, aut rhombos suos: horum frugales mensulas, olusculis & leguminibus Pythagoricis instructas, non longe lautiores esse, quam istorum sumtuosa fastidia. Denique vera voluptas est, amore Christi falsis delitiis non sollicitari. Jam amoris & odii vocabulis vide quam mundus abutatur. Cum adolescens insanus puellam deperit, id vulgus amorem appellat, cum nullum verius sit odium. Verus amor vel suo dispendio commodis alienis consulere cupit. Ille quo nisi ad suam voluptatem spectat? igitur non illam, sed semet ipsum amat, quamquam ne se quidem amat: nemo enim alium amare potest nisi se prius amarit, sed recte: nemo quemquam odisse potest, nisi se prius oderit: Verum bene amare, nonnumquam bene odisse est, & recte odisse, amasse est. Ergo qui ob tantillum commodum (ut putat) suum puellæ blanditiis & muneribus tendit insidias, ut illi quod habet optimum eripiat, integritatem, pudorem, simplicitatem, bonam mentem, famam, utrum hic odisse an amare tibi videtur? Profecto nullum hoc odio odium atrocius. Cum inepti parentes liberorum vitiis indulgent, vulgo ajunt quam tenere hi suos amant filios? Imo quam crudeliter oderunt, qui dum suis morem gerunt affectibus, liberorum salutem habent neglectui. Quid aliud nobis precatur hostis invidentissimus Diabolus, quam ut hic impune peccantes, in æternum incurramus supplicium? Lenem magistratum, & misericordem Principem vocant, qui sceleribus quibusdam, vel connivet, vel etiam favet, ut hoc peccent licentius, quo impunitius. At quid aliud minatur per Prophetam Dominus iis, quos sua misericordia putat indignos? *Et non visitabo*, inquit, *super filias vestras quando fornicantur, & super nurus vestras, quando adulterantur.* David vero quid promisit? *Visitabo*, inquit, *in virga iniquitates eorum*,

Augustini continentia.

Nobilium vanitas.

Quid divitiæ.

Indulgentia erga filios.

Digitized by Google

& in verberibus peccata eorum. Misericordiam autem meam non dispergam ab eis. Vides ut in Christo noventur omnia, & rerum vocabula permutentur: qui se ipsum male amat, is capitaliter odit: qui in sese male misericors est, is crudelissime sævit: bene curare, negligere est: bene lædere, prodesse est: bene perdere, servare est. Ipse tibi curæ eris, si carnis desideria contempseris: si bene sævieris in vitia, hominem beneficio juveris: si peccatorem occideris, hominem servaveris: si perdideris quod fecit homo, restitueris quod fecit Deus. Age vero jam potentiam & imbecillitatem, fortitudinem & ignaviam quid esse putat error popularis? Nonne potentem nominant eum, qui quem velit, facile queat lædere? Quamquam odiosa animium potentia est, nocere posse, id quod est istis cum cantharidibus & scorpiis, atque ipso adeo Diabolo commune, videlicet, dare malum. Solus Deus vere potens est, qui nocere, nec potest si velit, nec vult si possit: quippe cujus natura est bene facere. Sed potens iste quomodo tandem lædet hominem? Eripiet pecuniam, pulsabit corpus, adimet vitam? Si pio homini id facit, beneficium pro maleficio dedit: sin improbo, hic occasionem quidem administravit, sed ille ipse sibi nocuit. Nemo enim nisi a se ipso læditur. Nemo alium parat lædere, nisi longe gravius ipse sese lædat prius. Damnum pecuniæ mihi dare paras, jam tu caritate amissa damnum gravissimum tibi ipsi dedisti. Non potes mihi vulnus infligere, quin ipse prius vulnus multo atrocius acceperis. Non adimes mihi vitam corporis, nisi tute tibi prius animam jugularis. At Paulus ad inferendam injuriam imbecillis, ad ferendum validissimus, nonne gloriatur sese in Christo posse omnia? Fortem & animosum vulgo nominant eum, qui ferox, & impotentis animi, ad quantumvis levem injuriam effervescit iracundia, & convitium convitio maleficium maleficio retaliat. Contra qui acceptam injuriam mussitat ac dissimulat, hunc ignavum, pusillanimem, instrenuum appellitant. Immo quid alienius a magnitudine animi, quam verbulo dimoveri a statu mentis, & adeo alienam stultitiam non posse contemnere, ut hominem te non putes esse, nisi maleficium maleficio superaris? At quanto fortius, animo excelso & amplo nullam injuriam non posse negligere, insuper & pro maleficio beneficium reddere? Non ego fortem dixerim, qui in hostem audeat, qui mœnia superet, qui vita contempta, omnibus periculis objiciat caput, id quod est pene gladiatoribus omnibus commune. At animum qui possit vincere, qui ex animo bene velle malevolentibus, bene mereri de male merentibus, bene precari male precantibus, huic denique debetur cognomen fortis atque magnanimi. Excutiamus & illud quid mundus gloriam, ignominiam ac pudorem nominet. Laudaris: ob quid? & a quibus? Si ob turpia, & a turpibus, ista vero falsa est gloria & vera ignominia. Vituperaris, rideris: qua gratia, & a quibus? ob pietatem, ob innocentiam, utique a malis: non ista est ignominia, sed nulla verior gloria. Esto sane, vel universus mundus explodat, exsibiletque, non potest non esse gloriosum, quod approbat Christus. Et si quidquid est mortalium applaudat atque acclamet, euge euge, non potest non esse pudendum, quod Deo displicet. Prudentiam vulgo vocant, rem parare strenue, partam probe constabilire, & porro in posterum prospicere. Sic enim passim & serio loquentes audimus. Frugi homo est, catus, cordatus, consultus, providus, de iis qui brevi rem faciunt lautiorem. Hoc mundus qui & mendax est ipse & pater ejus: at quid dicit veritas? *stulte*, inquit, *hac nocte repetent a te animam tuam.* Expleverat horrea messibus, instruxerat commeatu omnes apothecas, abunde multum pecuniæ domi condiderat, nihil restare putabat, non (quod feræ faciunt) ut congestis opibus inops custos incubaret, quemadmodum draconem vellus aureum servasse, Poetæ fabulantur, sed uti partis frueretur, & tamen hunc stultum appellat Euangelium. Quid enim stultius, quid vecordius, quam umbris inhiantem, res veras amittere, id quod solemus in cane illo Æsopico ridere: & in Christianorum moribus non magis ridendum est, vel flendum potius? Incallidus mercator habeatur, quem Comicum illud fugerit: Pecuniam in loco negligere, maximum interdum est lucrum: qui præsens lucellum admittat, quod non ignoret ingens dispendium consecuturum. Quanto inconsultius, huic umbraticæ vitæ omnibus horis nutanti, tanta sollicitudine prospicere, quod tamen fuerat suppeditandum a Deo: & in futuram vitam nihil consulere, quam semper calamitosissimam exigamus oportet, nisi fuerit ingenti cura prospectum. Alium errorem accipe: solertem & rerum peritum vocant, qui rumusculos omnes captans, novit toto quid fiat in orbe: quæ fortuna mercatuum, quid Britannorum Tyrannus moliatur, quid novatum Romæ, quid ortum in Galliis, quomodo Dacæ victitent & Scythæ: quid consultent Principes: breviter, qui omni de negotio apud omne genus hominum garrire calleat, eum ajunt sapere. Quid autem incogitantius, quid insciti us, quam quæ procul fiant, & ad te nihil attinent, ea vestigare, quæ vero in tuo pectore gerantur, & vel sola ad te pertinent, de iis ne cogitare quidem. Narras mihi tumultus Britannicos, narra magis quid in tuo pectore tumultuentur ira, invidia, libido, ambitio, quam prope jam istæ sub jugum missæ sint: quæ spes victoriæ: quanta belli pars profligata: quam instructa ratio. In his si vigilans, si auritus pariter & oculatus, si sagax, si circumspectus fueris, solertem te pronuntiabo. Atque illud quod in nos mundus solet jacere, in ipsum retorquebo: ne quidquam sapit, qui sibi nihil sapit. Ad hunc modum si omnes mortalium curas, gaudia, spes, metus, studia, sententias excusseris, invenies plena erroris omnia: dum bonum dicunt malum, & malum bonum, dum dulce faciunt amarum, amarum dulce, lucem faciunt tenebras, & tenebras lucem. Et hæc quidem hominum multo maxima turba est, verum oportet hos simul & contemnere, ne similis illorum esse velis, & miserescere, ut eos tui similes fieri cupias; *atque* (ut Augustini verbis utar) *tum flere convenit irridendos, tum irridere flendos.* Noli in malis conformari huic seculo, sed reformare in novitate sensus tui, ut probes non quæ mirentur homines, sed quæ sit voluntas Dei bona & bene placens, & perfecta. Periculo proximus es, planeque labescis, si circumspectare cœperis, quid agant plerique, si captare, quid sentiant. Tu vitæ ac lucis filius, sepeliant sine mortui mortuos suos, cæci cæcorum duces simul in foveam abeant. Cave quoquam ab exemplari tuo Christo cordis oculos dimoveas: non errabis, veritatis ductum sequens: non impinges in tenebris, post lumen ambulans. Hoc prælucente, si fucata bona a veris, si vera mala a falsis secreveris, horrebis, non imitaberis cæcitatem multitudinis, ad inanissima rerum ludibria, vicibus quibusdam affectionem, iræ, invidiæ, amoris, odii, spei, metus, gaudii, doloris quovis Euripo inquietius æstuantis. Brachmani, Cynici, Stoici, mordicus sua dogmata tueri solent, & reclamante mundo, explodentibus exsibilantibus omnibus, tamen urgent pertinaces, quod sibi semel persuaserunt. Aude & tu sectæ tuæ decreta penitus in animo figere, aude securus ac totus in auctoris tui sententiam pedibus discedere.

Potentia falsa.

Fortis quis vulgo.

Gloria vera.

Prudentia mundi.

Quæ probanda sint.

Opiniones Christiano Dignæ.

Hæc semper apud te constent veri Christianissimi paradoxa, uti ne quis Christianus se sibi natum esse putet, neque sibi velit vivere, sed quidquid habet, aut est, id omne non sibi tribuat, sed Deo auctori ferat acceptum: omnia sua bona omnibus existimet esse communia. Proprietatem Christiana caritas non novit. Pios amet in Christo, impios propter Christum, qui nos adhuc inimicos sic dilexit prior, ut se totum nobis redimendis impenderit: illos complectatur quod boni sint, hos nihilominus ut bonos reddat. Neminem prorsus hominem oderit, non utique magis, quam fidelis medicus odit ægrotum. Vitiis tantum sit inimicus. Quo gravior est morbus, eo majorem curam adhibebit pura caritas. Adulter est, sacrilegus est, Turca est: exsecre-

ur

Digitized by Google

tur adulterum, non hominem: Sacrilegum adſpernetur, non hominem: Turcam occidat, non hominem. Det operam, ut impius pereat, quem ipſe ſe fecit: ſed ut ſervetur homo, quem fecit Deus. Omnibus ex animo bene velit, bene precetur, bene faciat. Neque noceat commeritis, & proſit immerentibus. Omnium commodis perinde ut ſuis adgratuletur. Omnium incommodis, non ſecus quam ſuis indoleat. Nimirum, hoc eſt quod jubet Apoſtolus, *flere cum flentibus, gaudere cum gaudentibus.* Immo gravius alienum malum ferat, quam ſuum. De fraterno bono lætior ſit, quam de proprio. Non eſt Chriſtiani ſic cogitare: Quid mihi rei cum iſto? albus aterve ſit, neſcio, ignotus eſt, alienus eſt, nihil umquam bene de me meritus eſt: læſit aliquando, numquam profuit. Nihil horum, tantum memineris, quo merito tibi quæ præſtiterit Chriſtus, qui ſuam in te beneficentiam, non in ſe, ſed in proximo voluit retaliari. Tantum vide, quibus egeat ille, & quid tu poſſis. Tantum hoc cogita, frater eſt in Domino, cohæres in Chriſto, ejuſdem corporis membrum, eodem redemptus ſanguine, fidei communis ſocius, ad eamdem gratiam & felicitatem futuræ vitæ vocatus; quemadmodum dixit Apoſtolus, *Unum corpus, & unus ſpiritus, ſicut vocati eſtis in una ſpe vocationis veſtræ, unus Dominus, & una fides, unum baptiſma, unus Deus, & Pater omnium, qui ſuper omnes, & per omnia, & in omnibus nobis.* Alienus eſſe qui poteſt, quicum tibi tam multiplex intercedit unitatis copula? Apud Gentiles momenti nonnihil adferant vel ad benevolentiam, vel ad malevolentiam illæ Rhetorum circumſtantiæ: Concivis eſt, affinis eſt, cognatus eſt: aut contra, familiaris, amicus paternus, bene meritus, gratus, honeſto loco natus, opulentus, aut ſecus: In Chriſto aut nihil ſunt, aut, juxta Paulum, unum & idem ſunt hæc omnia. Hoc unum tibi obverſetur ob oculos, & ſatis ſit: caro mea eſt, frater eſt in Chriſto: quod in membrum confertur, nonne in univerſum corpus redundat, atque inde in caput? Omnes ſumus invicem membra: membra cohærentia conſtituunt corpus: corporis caput Jeſus Chriſtus, Chriſti caput Deus: tibi fit, ſingulis fit, Chriſto fit, Deo fit, quidquid unicuilibet membro fit, ſeu bene, ſeu male: hæc omnia unum ſunt, Deus, Chriſtus, corpus & membra. Non recte inter Chriſtianos locum habet illud: Pares cum paribus: & illud: Diſſimilitudo mater odii: quorſum enim diſſenſionum vocabula, ubi tanta eſt unitas? Non ſapit Chriſtianiſmum, quod vulgo aulicus oppidano, ruſticus urbano, patricius plebejo, magiſtratus privato, dives pauperi, clarus obſcuro, potens, imbecilli, Italus Germano, Gallus Britanno, Britannus Scoto, Grammaticus Theologo, Grammatico Dialecticus, Juriſperito Medicus, doctus idiotæ, eloquens infacundo, cælebs marito, juvenis feni, Clericus profano, Sacerdos Monacho, Minor Coletæ, Carmelita Jacobitæ, & ne omnia diſcrimina referam, nugatoria in re diſſimilis diſſimili eſt iniquior. Ubi caritas quæ & hoſtem diligit, quando cognomen commutatum, quando color veſtis nonnihil diverſus, quando cingulus, aut calceus, & ſimilia deliramenta hominum, me tibi faciunt inviſum? Quin potius pueriles iſtas nugas mittimus, & illud quod ad rem pertinet, præ oculis habere conſueſcimus, quod multis locis inculcat Paulus: omnes nos in Chriſto capite, unius eſſe corporis membra, eodem animata ſpiritu, ſi tamen in illo vivimus, ut neque felicioribus membris invideamus, & imbecillioribus libenter ſubveniamus. Ut intelligamus nos ipſos accepiſſe beneficium, cum beneficium præſtitimus proximo: nos læſos, cum nocitum eſt fratri. Neque quiſquam proprie ſibi ſtudeat, ſed pro ſua virili quiſque quod accepit a Deo, in commune conferat, ut illo refluant omnia, unde fluxerunt, puta a capite. Hoc, videlicet, eſt, quod Paulus ſcribit Corinthiis: *Sicut enim*, inquiens, *corpus unum eſt & membra habet multa, omnia autem membra corporis cum ſint multa, unum tamen corpus ſunt, ita & Chriſtus. Etenim in uno ſpiritu omnes nos in unum corpus baptizati ſumus, ſive Judæi, ſive Gentiles, ſive ſervi, ſive liberi, & omnes in uno ſpiritu potati ſumus. Nam & corpus non eſt unum membrum, ſed multa. Si dixerit pes, quoniam non ſum manus, non ſum de corpore, num ideo non eſt de corpore? Et ſi dixerit auris, non ſum oculus, non ſum de corpore, num ideo non eſt de corpore? Si totum corpus oculus, ubi auditus? Si totum auditus, ubi odoratus? Nunc autem poſuit Deus membra, unumquodque eorum in corpore, ſicut voluit. Quod ſi eſſent omnia unum membrum, ubi corpus? Nunc autem multa quidem membra, unum autem corpus. Non poteſt autem oculus dicere manui, opera tua non indigeo: aut iterum caput pedibus, non eſtis mihi neceſſarii. Sed multo magis, quæ videntur membra corporis infirmiora eſſe, neceſſariora ſunt. Et quæ putamus ignobiliora eſſe membra corporis, his honorem abundantiorem circumdamus. Et quæ inhoneſta ſunt noſtra, abundantiorem honeſtatem habent. Honeſta autem noſtra nullius egent. Sed Deus temperavit corpus, ei cui deerat abundantiorem tribuendo honorem, ut non ſit ſchiſma in corpore, ſed in id ipſum pro invicem ſollicita ſint membra; Vos autem eſtis corpus Chriſti, & membra de membro.* Conſimilia ſcribit Rom. *Sicut enim*, inquit, *in uno corpore multa membra habemus, omnia autem membra non eundem actum habent, ita multi unum corpus ſumus in Chriſto, ſinguli autem alter alterius membra, habentes donationes ſecundum gratiam, quæ data eſt nobis, differentes.* Rurſum ad Epheſios: *Veritatem autem*, inquit, *facientes in caritate, creſcamus in illo per omnia qui eſt caput Chriſtus, ex quo totum corpus compactum & connexum, per omnem juncturam ſubminiſtrationis, ſecundum operationem in menſuram uniuſcujuſque membri, augmentum corporis facit, in edificationem ſui in caritate.* Et alibi jubet invicem alios aliorum onera geſtare, quoniam ſumus invicem membra. Vide igitur, num ad hoc corpus pertineant, quos paſſim audis ad hunc modum loquentes: Mea res mihi hæreditate obvenit, jure, non fraude poſſideo: cur ea non meo arbitratu utar, atque abutar? Cur iis dem inde quidquam, quibus nihil debeo? Profundo, perdo, meum eſt quod perit, aliorum nihil intereſt. Membrum tuum ringitur inedia, & tu ructas perdicum carnes. Frater nudus horret, tibi tantum veſtium tineis & carie vitiatur. Tibi mille aureos unius noctis alea perdidit, dum interim miſera quæpiam puella, adigente egeſtate, pudicitiam ſuam proſtituit, & perit anima, pro qua Chriſtus impendit animam ſuam. Tu dicis, quid mea? Quod meum eſt pro meo arbitrio tracto. Et poſtea iſto cum animo tibi videris Chriſtianus, qui ne homo quidem ſis? Audis in cœtu multorum lædi famam hujus atque illius, tu taces, aut forte arrides obtrectanti. Confutaſſem, inquis, ſi quid ad me pertinuiſſent quæ dicebantur: at nihil mihi cum illo qui lædebatur. Ergo nihil tibi cum corpore, ſi nihil cum membro. Ne cum capite quidem aliquid, ſi nihil cum corpore. Vim vi, inquiunt, jus eſt repellere. Nihil moror, quid leges Imperatoriæ permittant, hoc demiror, unde iſtæ voces in mores Chriſtianorum pervenerint. Nocui, ſed laceſſitus. Malui dare malum, quam in me admittere. Eſto, non puniunt leges humanæ, quod indulſerunt: At quid facturus eſt Chriſtus Imperator tuus, ſi ſuæ legi fraudem feceris, quæ exſtat apud Matthæum? Ego autem dico vobis non reſiſtere malo, ſed ſi quis te percuſſerit in dextram maxillam tuam, præbe illi alteram, & ei qui vult tecum in judicio contendere & tunicam tuam tollere, dimitte ei & pallium. Et quicumque te angariaverit mille paſſus, vade cum illo & alia duo: diligite inimicos veſtros: & bene facite his qui oderunt vos, & orate pro perſequentibus & calumniantibus vos, ut ſitis filii Patris veſtri qui in cœlis eſt, qui ſolem ſuum oriri facit ſuper bonos & malos, & pluit ſuper juſtos & injuſtos. Reſpondes, non mihi iſta dixit: dixit Apoſtolis, dixit perfectis. Nonne audiſti, ut filii Patris veſtri ſitis? ſi filius Dei non cupis eſſe, nihil ad te pertinet lex. Quamquam ne bonus quidem eſt, qui perfectus eſſe nolit. Accipe & illud, ſi mercedem non deſideras, nihil ad te mandatum: ſequitur enim: ſi diligitis eos qui vos diligunt, quam mercedem habetis? quaſi dicat, nullam: neque enim iſtud facere virtus eſt, ſed non facere ſcelus eſt: neutri debetur quidquam, ubi par relatum eſt pari. Audi

Digitized by Google

di Paulum magnum Christianarum legum & consultum, & interpretem: Benedicite persequentibus vos: benedicite & nolite maledicere: nulli malum pro malo reddentes: si fieri potest, quod ex vobis est, cum omnibus hominibus pacem habentes, non vosmet ipsos defendentes carissimi, sed date locum iræ. Scriptum est enim: *Mihi vindicta, & ego retribuam dicit Dominus. Sed si esurierit inimicus tuus, ciba illum: si sitit, potum da illi. Hoc enim faciens, carbones ignis congeres super caput ejus. Nolis vinci a malo, sed vince in bono malum.* Quid igitur futurum est, inquis, si procacitatem alienam mea lenitate aluero, & veterem ferendo injuriam juvitaro novam? Si potes malum sine tuo malo vel effugere, vel depellere, nemo te vetat facere: sin minus, cave dixeris, facere satius est quam pati: si potes, emenda, vel beneficiis obruens, vel mansuetudine vincens: sin aliter, præstat alterum perire quam utrumque, præstat te patientiæ lucro ditescere, quam mutua talione mali, malos ambos fieri. Ergo Christianum decretum sit, cum omnibus amore, mansuetudine, beneficio certare. Contentione, odio, obtrectatione, contumelia, injuria, vel infimis etiam libenter cedere. Sed indignus est, cui benefiat, cui concedatur. At dignum te ut facias, dignus Christus, ad cujus gratiam fit. Neque lædere quemquam volo, ajunt, neque lædi me patiar. Immo tu læsus, ex animo remitte noxam, cavens ne quid sit, quod quisquam tibi remittat. Tam observans esto in vitanda culpa tua, quam facilis ad remittendam alienam. Quo major es, hoc te magis magisque submittas, ut omnibus in caritate inservias. Si claro genere es, non obscurabunt, sed decorabunt nobilitatem generis, mores Christo digni. Si doctus es, hoc modestius imperitorum inscitiam feras & emendes. Hoc fratri plus debes, quo plus tibi creditum est. Dives es, memineris dispensatorem esse te, non Dominum, ac sollicitus vide, quomodo rem communem tractes. Tu credebas solis Monachis interdictam esse proprietatem? indictam paupertatem? Errasti, utrumque ad omnes Christianos pertinet. Lex te punit, si quid alieni sustuleris: non punit, si tuum fratre egente subtraxeris: at utrumque puniet Christus. Si magistratus es, ne te faciat honor ferociorem, sed onus sollicitiorem. Non gero, inquis, munus Ecclesiasticum, non sum Pastor aut Episcopus. Demus istud. At num etiam Christianus non es? Ipse videris cujas sis, si Ecclesiasticus non es. Adeo Christus in contemptum venit mundo, ut pulcrum existiment, & Regium, nihil cum eo habere commercii, hoc quemque contemtiorem esse, quo fuerit illi copulatior. An non audis quotidie ab iratis laicis, atrocis convicii loco nobis in os jaci, Clerici, Sacerdotis & Monachi vocabula? Idque prorsus non alio animo ac voce, quam si incestum aut sacrilegium exprobrarent. Equidem demiror, cur non etiam baptismum objiciant, cur non etiam cum Saracenis Christi cognomen probri vice impingant. Si malum Clericum, aut indignum Sacerdotem dicerent, aut Monachum irreligiosum, ferendi erant, quippe qui mores hominis notarent, non virtutis professionem contemnerent. Sed qui sibi stupra virginum, res bello raptas, pecuniam alea vel partam vel perditam, & id genus plurima facinora gloriæ dicunt, in alium vero nihil habent contemtius, aut probrosius, aut magis pudendum, quod objectent, quam Monachi aut Sacerdotis vocabulum, nimirum, obscurum non est, quid de Christo sentiant isti solo nomine Christiani. Non est alius Episcoporum, alius Magistratuum civilium Dominus: ejusdem vices gerunt utrique, eidem utrique reddenda erit ratio. Si alio quam ad illum respicis, vel suscipiens Magistratum, vel gerens, nihil refert si te mundus non vocat Simoniacum, ille certe ut Simoniacum puniet. Si publicum munus ambis, non ut prosis in commune, sed ut privatim rei tuæ consulas, ut ulciscaris quibus male vis, Magistratus tuus latrocinium est apud Deum. Insequeris prædones, non uti suum recipiat qui spoliatus est, sed ne non sit apud te, quod apud prædones est, Quantulum, quæso, inter te, & illos, inter-

A est? nisi forte, quod illi quidem mercatorum, tu prædonum es prædo. In summa, nisi hoc animo geris Magistratum, ut paratus sis non dicam rei, sed & capitis jactura, quod justum est tueri, non approbabit Christus administrationem tuam. Addam & illud ex Platonis sententia, *neminem esse magistratu dignum qui libenter gerit magistratum.* Si Princeps es, cave ne te incantent maleficæ illæ adsentatorum voces: Dominus es, supra leges liber es, omnia tibi justa, omnia honesta: tibi licet, quidquid libet: nihil ad te, quæ vulgo dicuntur a Sacerdotibus. Immo & tu quod res est existima, unum omnium esse Dominum Christum Jesum, cujus te quam simillimum esse oportet, quippe cujus vices geris. Hujus disciplina nulli præstanda exactius, quam tibi, a quo severius rationem exacturus, quam ab aliis. Non protinus jus esse putato, quod vis, sed id tantum velis quod jus est. Quod ulli mortalium turpe futurum erat, id ne tibi quidem putaris honestum. Immo ne illa quidem tibi permitte, quæ vulgo solent condonari. Quod in aliis delictum, in te flagitium fore puta. Honorem, admirationem, dignitatem, gratiam, auctoritatem, non opes tibi concilient plebeis majores, sed mores emereantur, popularibus meliores. Non ea discat in te mirari vulgus, quibus illa ipsa facinora invitantur, in quæ tu quotidie animadvertis. Tolle admirationem divitiarum, ubi fures, peculatores, sacrilegi, prædones? Tolle admirationem voluptatum, ubi raptores, atque adulteri? Quoties splendidior apud tuos videri vis, ne stultorum oculis opes tuas explices: cum felicior, ne luxum & voluptates ostentes. In te primum discant ista contemnere, discant suspicere virtutem, in pretio habere frugalitatem, applaudere temperantiæ, honorem habere modestiæ. Ne quid eorum tuis in moribus appareat, quæ tui fasces in populi moribus puniunt. Optime recideris maleficia, si materiam maleficiorum, divitias & voluptates in te non viderint magni fieri. Ne quem vel media de plebe præ te contemseris. Commune ex æquo pretium est, quo utrique estis redempti. A contemtu te non strepitus ambitionis, non ferocitas, non arma atque satellites vindicent, sed vitæ integritas, severitas ac mores ab omnibus populi vitiis incorrupti. Nihil prohibet, in obeundo Principatu summum tenere locum, & in caritate nullum discernere locum. Hoc Principatum esse puta, non opibus præcedere, sed quam plurimum omnibus prodesse. Non ea quæ publica sunt, in tuum commodum verte, sed quæ tua sunt, teque ipsum totum, ad publicam utilitatem effunde. Multa tibi debet populus, at tu illi debes omnia. Ambitiosa nomina, Invicti, Sacrosancti, Majestatis, & si coguntur ferre aures, animus certe non agnoscat, sed hæc omnia in Christum, cui soli competunt, referas. Læsæ Majestatis crimen, quod alii tragica voce efferunt, apud te levissimum sit. Majestatem Principis is vere lædit, qui Principis nomine, contra jus, crudeliter, violenter, flagitiose quid facit. Nullius injuria te minus moveat, quam quæ privatim ad te pertinet. Publicam personam esse te memineris, nec oportere nisi de publico cogitare. Si cordatus es, reputa tecum, non quantus sis, sed quantum onus humeris sustineas. Et quo majore in periculo versaris, hoc minus indulge tibi, non a majoribus tuis, aut adsentatoribus formam administrandi imperii, sed a Christo petens. Quid enim absurdius, quam Principem Christianum Hannibalem, Alexandrum Magnum, Cæsarem aut Pompejum sibi proponere? In quibus ipsis cum quasdam virtutes nequeat adsequi, ea potissimum imitabitur, quæ sola erant fugienda. Non protinus in exemplum trahatur, si quid approbantibus Historicis fecit Cæsar, sed si quod fecit, non abhorret a doctrina Domini nostri, aut si est ejusmodi, ut quamquam imitandum non est, ad virtutis tamen studium possit accendere. Ne totum quidem imperium tanti sit, ut prudens velis a recto deflectere: exue potius illud, quam exuas Christum. Ne dubita, habet ille quod tibi referat pro contemto imperio longe melius imperio. Nihil tam decorum, tam magnificum, tam glorioſum

Magistratu dignus qui.

Principatus Christianus.

Re-

Digitized by Google

Regibus, quam ad ſummi Regis Jeſu ſimilitudinem quam proxime accedere, qui ut erat maximus, ita & optimus erat. Sed quod maximus eſſet, id in terris diſſimulavit: quod optimus, id nos ſentire maluit, quia hoc nos maluit imitari. Negavit regnum ſuum de hoc mundo eſſe, cum eſſet cœli terræque Dominus. Sed Principes Gentium dominantur eis, Chriſtianus non exercet poteſtatem in ſuos, ſed caritatem, & qui maximus eſt omnium, miniſtrum ſe cogitet eſſe, non dominum. Quo magis admiror, poteſtatis & dominii ambitioſa vocabula ad ipſos uſque Pontifices ſummos, & Epiſcopos invecta fuiſſe: nec pudere Theologos non minus indocte quam ambitioſe Magiſtros Noſtros vulgo appellitari, cum utrumque Chriſtus interdixerit ſuis, ne vel Dominos, vel Magiſtros vocari ſe ſinerent: unum enim eſſe tum Magiſtrum, tum Dominum, qui & caput omnium noſtrum Chriſtus Jeſus. Apoſtolus, Paſtor, Epiſcopus, officii ſunt vocabula, non dominatus. Papa, Abbas, caritatis cognomina ſunt, non poteſtatis. Sed quid ego mare illud vulgarium errorum ingredior? Ad quodcumque hominum genus ſe converterit, multa ubique videbit homo vere ſpiritualis quæ rideat, plura quæ fleat, plurimas opiniones deprehendet depravatiſſimas, & a Chriſti doctrina longe lateque diſſidentes, quarum bona pars inde proficiſcitur, quod etiam in Chriſtianiſmo mundum quemdam induximus. Et quod apud veteres Theologos de mundo legitur, hoc parum eruditi ad eos referunt, qui Monachi non ſunt. Mundus in Euangelio, apud Apoſtolos, apud Auguſtinum, Ambroſium, Hieronymum dicuntur increduli, a fide alieni, crucis Chriſti inimici, blaſphemi in Deum. Qui hujuſmodi ſunt, ſolliciti ſunt de craſtino, quippe qui diffidunt de Chriſto, pro opibus, pro imperio, pro voluptatibus digladiantur, utpote qui ſenſibilium rerum præſtigiis occæcati, falſa bona pro veris amplectuntur. Hic enim mundus Chriſtum verum lumen non cognovit. Hic totus in malo poſitus, ſe amat, ſibi vivit, ſibi ſtudet: non enim induit Chriſtum, qui vera caritas eſt. Ab hoc ſemovit Chriſtus non ſolum Apoſtolos, ſed omnes quos ſe dignos judicavit. Quo tandem igitur modo, hunc ſemper in litteris damnatum mundum, cum Chriſtianiſmo miſcemus? Et mundi inani vocabulo noſtris vitiis blandimur? Augent hanc peſtem plerique Doctores, adulterantes verbum Dei, ut ait Paulus, & ad temporum mores Scripturam divinam trahentes, cum magis conveniat mores ad Scripturarum regulam emendari. Nullum autem exitialius aſſentandi genus, quam cum verbis Euangelicis, aut Propheticis, animi morbis blandimur, non medemur. Audit Princeps: *Omnis poteſtas a Deo*, protinus ſurgunt criſtæ: cur magis tumidum te reddit Scriptura quam ſollicitum? cogitas quod Deus tradidit tibi gerendum imperium, & non cogitas quod idem geſti imperii exigit rationem. Audit avarus, interdictum Chriſtianis, *ne binas habeant tunicas*, interpretatur Theologus, alteram tunicam eſſe, quidquid neceſſitati naturæ ſuperſit, & quod ad morbum cupiditatis pertineat. Bene habet, inquit Craſſus ille, mihi adhuc plurima deſunt. Audit animalis & a caritate frigidus, hunc eſſe caritatis ordinem, ut tuam pecuniam alienæ, tuam vitam alienæ, tuam famam alienæ anteponas. Non dabo, inquit, igitur, ne forte mihi ipſi deſit. Non tuebor illius famam, ne quid maculæ meæ adſpergatur famæ. Fratrem in periculo deſeram, ne veniam & ipſe in periculum, breviter, mihi vivam totus, ne quid ullius nomine ad me perveniat incommodi. Didicimus & a ſanctis viris, ſi quid non imitandum fecerunt, id ſolum in vitæ exemplum trahere. Adulteri & ſanguinarii David exemplo ſibi blandiuntur: qui ſacculis inhiant, divitem Abraham nobis objiciunt. Principes, quibus pro ludo eſt paſſim vitiare virgines, Solomonis Reginas & concubinas nobis annumerant. Quorum Deus venter eſt, Noe ebrietatem prætexunt. Inceſti Loth concubitum prætendunt ſuæ turpitudini. Cur in iſtos a Chriſto declinamus oculos? Audeo dicere, ne in Prophetis quidem aut Apoſtolis imitandum Chriſtianis, ſi quid a Chriſti doctrina divaricetur. Quod ſi ſanctos peccatores libet imitari, non reclamo, modo totos imitentur. Secutus es David adulterantem, magis ſequere pœnitentem. Expreſſiſti Magdalenam peccatricem, exprime & amantem multum, exprime lacrymantem, exprime ad pedes Jeſu ſeſe abjicientem. Perſecutus es Eccleſiam Dei cum Paulo, pejeraſti cum Petro, fac & cervicem porrigas pro pietate cum Paulo, crucem ne reformides cum Petro. Ideo patitur Deus & magnos viros in quædam vitia labi, ne nos lapſi deſperemus, ſed ita, ſi quemadmodum ſocii fuimus errantium, ita ſimus & emendantium errata. Nunc illud ipſum quod imitandum non erat, exaggeramus, & quædam recte ab illis facta depravamus: aranearum inſtar, tantum ſi quid ineſt veneni, exſugentes, aut ſalutarem etiam ſuccum nobis vertentes in venenum. Quid tibi cum divite Abraham, cui numiſma Numen eſt? quod ille proventu fœturæ, Deo rem illius fortunante, ditatus eſt, idque in lege carnali: ideo ne tibi Chriſtiano licet per fas nefaſque undecumque Crœſi opes congerere, quas vel male profundas, vel pejus domi defodias? Ille divitiis ſponte affluentibus quam non adjecerit animum, vel hoc argumento ſit, quod ſtatim ad jubentis Dei vocem, filium unicum mactandum produxit. Quam credis contemſiſſe boum armenta, qui contemſit & filium? Tu vero nihil aliud ſomnians quam quæſtum, nihil admirans niſi pecuniam, paratus ſimul atque inciderit exigui lucelli ſpes, vel fratrem fallere, vel Chriſtum negligere, ſimile quiddam tibi putas eſſe cum Abraam? Simplices puellæ filiæ Loth, cum conſpicerent omnem quaquaverſum regionem incendio conflagrare, hoc univerſum mundum arbitrantes, quod oculis patebat, neque ullum jam uſquam mortalium ex tam vaſto incendio ſuperſtitem eſſe præter ſeſe, non turpi, ſed pio conſilio, patris concubitum ſuffuratæ ſunt, ne, videlicet, nullæ generis humani reliquiæ ſupereſſent, præſertim cum adhuc vigeret divinum præceptum: *Creſcite & multiplicamini*. Et audebis tuas prodigioſas libidines cum harum puellarum facto conferre? Immo & conjugium tuum harum inceſtui non dubitem poſthabere, ſi quidem in matrimonio non proli ſervis, ſed tuæ libidini. David tot egregiis pietatis exemplis editis, ſemel incidit in adulterium, objecta opportunitate, non captata: an ob hoc protinus tibi licebit impune totam ætatem per alienos thalamos volutari? Petrus ſemel metu mortis abnegavit Chriſtum, pro quo poſtea fuerat moriturus, num ideo tibi quavis de cauſa pejerare fas erit? Paulus non affectu peccavit ſed errore lapſus eſt: admonitus, ſtatim reſipuit. Tu prudens, ſciens, videns in malis conſeneſcis, & Pauli exemplo, tibi ipſi caput demulces? Matthæus verbo tantum juſſus, nihil contatus, ſemel totum exuit telonen. Te pecuniis addictum, non tot ſanctorum exempla, non toties audita Euangelia, non tot conciones avellunt. Dicunt mihi Epiſcopi: Divus Auguſtinus duas amicas habuiſſe legitur: verum ille Ethnicus, nos in Chriſtianiſmo educati: ille adoleſcens, nos cani. Egregia collatio, quoniam ille juvenis Ethnicus, ne matrimonii pedicis irretiretur, unam mulierculam uxoris loco habuit, & non uxori, fidem tamen conjugii præſtitit, ideo nobis Chriſtianis, ſenibus, Sacerdotibus, Epiſcopis, minus fœdum erit, per omnia libidinum volutabra conſpurcari? Actum eſt de moribus, poſteaquam vitia virtutum nominibus donavimus, & ad tuendum mala noſtra argutiores, quam ad emendandum diligentiores eſſe cœpimus: maxime ſi pravas opiniones noſtras, falſo patrocinio divinarum litterarum alere ac fulcire condidicerimus. Tu igitur, frater ſuaviſſime, in totum contemto vulgo cum ſuis & opinionibus & factis, ſincere ac totus Chriſtianam ſectam arripe, quidquid in hac vita vel horrendum, vel appetendum objicitur ſenſibus, id omne pietatis amore ex æquo negligens: unus Chriſtus tibi ſatis ſit, unicus auctor & recte ſentiendi, & beate vivendi. Et hanc quidem meram ſtultitiam amentiamque mundus exiſtimat, ſed per hanc placuit Deo ſalvos facere credentes. Feliciter deſipit, qui ſa-

Ordo caritatis.

Auguſtini concubinatus excuſatur.

Digitized by Google

pit in Christo: misere desipit, qui Christum non sapit. Verum, heus tu, quemadmodum te volo fortiter a vulgo dissentire, ita nolo Cynicum quiddam referentem, passim aliorum sententiis, aut factis oblatrare, supercilioseque damnare, odioseque obstrepere omnibus, rabioseque declamitare in vitam cujuslibet, ne duo simul mala conscisces: alterum, ut in omnium odium abeas: alterum, ut invisus, ne queas quidem ulli prodesse. Esto & tu omnibus omnia, ut omnes Christo lucrifacias, quoad licet, non offensa pietate. Foris omnibus temet accommoda, ut intus quidem immotum sedeat propositum. Foris autem comitas, affabilitas, facilitas, commoditas alliciat fratrem, quem blande convenit invitari ad Christum, non asperitate deterreri. Denique quod sentis, non tam sævis intonandum verbis, quam moribus exprimendum. Neque rursus sic indulgendum infirmitati vulgi, ut veritatem in loco fortiter tueri non audeas. Humanitate emendandi sunt homines, non decipiendi.

CANON VII.

Porro si per infantiam & imbecillitatem animi nostri, nondum ad ista spiritalia licebit adspirare, nihilo tamen segnius danda erit opera, ut saltem in proximis consistamus. Alioqui vera compendiariaque ad felicitatem via est, si semel totam mentem ita ad cœlestium rerum admirationem converterimus, ut veluti corpus umbram, ita amor Christi, amor æternorum & honestorum, natura secum adducat fastidium caducorum, & odium turpium. Utrumque enim necessario consequitur alterum, & alterum cum altero vel crescit, vel decrescit. Quantum profeceris in amore Christi, tantum oderis mundum: quo magis miraberis invisibilia, hoc magis vilescent res fluxæ ac momentaneæ. Oportet igitur, quod in litteris suadet Fabius, idem & in virtutis facere disciplina, ut statim ad optima nitamur. Quod tamen si nostro vitio non continget, proximum est, ut vel humana quadam prudentia, a magnis vitiis abstineamus, nosque ipsos (quoad fieri potest) integros divinæ beneficentiæ servemus. Nam ut saluti propius est corpus exhaustum quidem illud & inane, verum noxiis humoribus liberum: ita mens capacior est divini muneris, nondum gravibus culpis inquinata, tametsi vera virtute adhuc vacat. Si imbecilliores sumus, quam ut Apostolos, ut Martyres, ut Virgines imitemur, saltem ne committamus, ut Ethnici nos in hoc stadio videantur præcurrere. Quorum plerique, cum neque Deum nossent quem vererentur, neque inferos crederent quos formidarent, tamen ipsam per se turpitudinem modis omnibus fugiendam esse homini censuerunt, adeo ut nonnulli maluerint, famæ, rei, vitæ denique jacturam facere, quam ab honesto discedere. Si per se tale quiddam est peccatum, ut nullis commodis, aut incommodis propositis sit admittendum, profecto, Christianum hominem, si non Dei vel justitia deterret, vel dehortatur beneficentia, si non vel spes immortalitatis, vel æternæ pœnæ metus revocat, si ne ipsa quidem nativa peccati turpitudo retrahit, quæ potuit & Gentilium animos retrahere, saltem mille incommoda deterreant, quæ etiam in hac vita peccantem consequuntur, infamia, dispendium rei, egestas, contemtus & odium bonorum, anxietas animi, inquietudo, & ille multo miserrimus conscientiæ mentis cruciatus, quem etiamsi nonnulli in præsentiarum non sentiunt, sive ætatis hebetudine obscurati, sive peccati voluptate inebriati, tamen sentient posterius, & omnino tanto sentient infelicius, quanto serius. Quare juvenes potissimum sunt admonendi, ut hanc esse peccati naturam, malint tot auctoribus credere, quam infelici experientia in semet ipsis discere: neque prius vitam vitiis contaminent, quam plane quid sit vita, cognoverint. Si tibi vilis est Christus, cui tu tanti constas, saltem tua ipsius causa temperato a turpibus. Et quamquam vehementer periculosum est, hoc in statu, velut in trivio (quod ajunt) diutius commorari, tamen iis qui nondum queunt ad Heroicam adsurgere virtutem, non paulo præstabilius est in politica virtute consistere, quam in omne turpitudinis genus ire præcipites. Non hic est felicitatis meta, sed hinc propior ad felicitatem gradus. Interim tamen semper orandus Deus, ut nos ad meliora dignetur arripere.

CANON VIII.

Si crebrius ac gravius ingruet in te tentationum procella, ne protinus tibi incipias displicere, quasi ob id Deo tuo vel curæ, vel cordi non sis, aut parum pius, aut etiam minus perfectus. Immo potius gratias age, quod ut futurum hæredem erudit, ut carissimum filium flagellat, ut amicum explorat. Maximum est argumentum, hominem a divina misericordia rejectum esse, cum nullis tentationibus incessitur. In mentem tibi veniat Paulus Apostolus, qui ad tertii cœli mysteria promeruit admitti, tamen ab Angelo Satanæ colaphizatus. Succurrat amicus Dei Job, succurrat Hieronymus, Benedictus, Franciscus, cumque his innumerabiles alii Patres, maximis de vitiis sollicitati. Si cum tantis viris, si cum tam multis tibi commune est quod pateris, quid est cur animum dejicias? Magis enitere, ut cum illis vincas. Non destituet te Deus, & faciet etiam cum tentatione proventum, ut possis sustinere.

CANON IX.

Quod callidi solent Imperatores facere, ut in tranquillis etiam rebus, tamen excubias agant, itidem tu quoque semper animum vigilantem ac circumspectum ad futurum hostis adsultum habeas: numquam enim ille non circuit, quærens quem devoret: quo paratior esse queas, ut irruentem statim fortiter retundas exsibilesque, statim pestiferi serpentis caput conteras. Nusquam enim ille vincitur vel facilius, vel perfectius. Proinde consultissimum est, parvulos Babylonis, illico ut nati sunt, ad petram quæ Christus est, allidere prius quam grandescant.

CANON X.

Remedia contra tentationem.

Repellitur autem maxime tentator his modis, si vel vehementer averseris animo, statimque in suggerentem velut exspuas, aut ardenter ores, aut ad sanctam aliquam occupationem toto pectore te conferas, aut si verbis e sacris litteris petitis, tentatori respondeas, quemadmodum supra admonuimus. Qua quidem in re non mediocriter profuerit adversus omne tentationis genus, certas quasdam sententias habere paratas, eas maxime, quibus aliquando senseris animum tum vehementer commoveri.

CANON XI.

Pios homines duplex potissimum habet periculum: alterum ne in tentatione succumbant: alterum ne post victoriam in consolatione & gaudio spiritali insolescant. Ut igitur tutus sis non solum a timore nocturno, verum etiam a Dæmonio meridiano, facito ut cum hostis te ad turpia sollicitat, non tuam ipsius respicias imbecillitatem, sed tantum memineris, te in Christo omnia posse, qui non Apostolis modo, sed & tibi, sed omnibus suis membris etiam infimis dixit, *confidite, quia ego vici mundum.* Rursum, cum vel post superatum instigatorem, vel in pio quopiam opere senseris mentem tuam intus arcana quadam voluptate perfundi, tum etiam atque etiam caveas, ne quid inde tuis meritis arroges, sed totum gratuitæ beneficentiæ Dei feras acceptum. Teque ipsum protinus verbis Pauli reprimas: *Quid habes quod non accepisti? & si accepisti, quid gloriaris, quasi non acceperis?* Itaque adversus duplex hoc malum, duplex erit remedium, si & in conflictu tuæ virtuti diffisus, ad Christum caput tuum confugias, atque in ejus unius benevolentia spem omnem vincendi ponas, & in consolatione spiritali, statim gratias agas illi de suo beneficio, tuam indignitatem humiliter agnoscens.

CANON XII.

Cum pugnas cum hoste, non satis tibi, si ictum illius declines aut etiam repellas, nisi fortiter arreptum telum in ipsum auctorem retorseris, suomet illum gladio jugulans. Id ita fiet, si ad malum sollicitatus, non solum non pecces, sed hinc tibi arripias occasionem virtutis. Et quemadmodum eleganter fingunt Poetæ, Herculem obje-

Digitized by Google

objectis ab irata Junone periculis animo creviſſe atque induruiſſe: itidem tu quoque da operam, ut hoſtis inſtigationibus non ſolum pejor non fias, ſed etiam evadas melior. Sollicitaris ad libidinem, imbecillitatem tuam agnoſce, ac pluſculum etiam tibi de licitis voluptatibus interdicito, ad caſtas & pias occupationes apponito nonnihil auctarii. Inſtigaris ad cupiditatem, ad tenacitatem, auge eleemoſynas. Incitaris ad inanem gloriam, tanto magis demitte te in omnibus. Ita fiet, ut unaquæque tentatio ſit tibi renovatio quædam ſancti propoſiti tui, & pietatis incrementum. Neque enim prorſus alia ratio tam efficax conficiendi profligandique hoſtem noſtrum: verebitur enim te denuo provocare, ne, qui impietatis auctor eſſe gaudet, pietatis miniſtret occaſionem.

CANON XIII.

Semper autem hoc animo, atque hac ſpe dimices, quaſi ea pugna ſit tibi poſtrema futura, ſi victor diſceſſeris. Fieri enim poteſt, ut & iſtud præmii tuæ virtuti largiatur benignitas divina, ut hoſtis ſemel turpiter victus, numquam poſtea te repetat, id quod legimus piis aliquot viris contigiſſe. Nec abſurde credit Origenes, vincentibus Chriſtianis minui copias hoſtium, dum ſemel fortiter repulſus, numquam ad hominem ſollicitandum reverti permittitur. Ergo in conflictu aude perpetuam ſperare pacem. At rurſum ubi viceris, ſic te geras, quaſi mox in prælium rediturus. Semper enim alia poſt aliam exſpectanda tentatio, neque umquam diſcedendum ab armis, numquam relinquenda ſtatio, numquam remittendæ excubiæ, donec in hoc corporis præſidio militamus. Semper illud Propheticum in pectore cuique habendum: *Super cuſtodiam meam ſtabo.*

CANON XIV.

Magnopere cavendum, ne quod vitium, veluti leve contemnamus. Nullus enim hoſtis vicit ſæpius, quam qui fuit contemtui. Qua in re non paucos mortalium miſere falli comperio: fallunt enim ſe ipſos, dum ſibi in uno aut altero vitio conniventes, quod pro ſuis quiſque moribus veniale putat, reliqua graviter exſecrantur. Bona pars eorum, quos vulgus integros & incorruptos appellat, furtum, rapinam, homicidium, adulterium, inceſtum oppido deteſtantur: at ſimplicem fornicationem, & moderatum voluptatis uſum, ut leve commiſſum, neutiquam refugiunt; alius ad reliqua ſat incorruptus, biboſior eſt, in luxu intemperantior: alius linguæ licentioris: alius inanior & jactantior. Quo tandem vitio carebimus, ſi ad hunc modum ſuo quiſque blandietur? Argumentum eſt, iſtos ne reliquas quidem virtutes vere poſſidere, quibus ullum vitium placet, ſed potius ſimulacra quædam virtutum, quæ vel natura, vel educatio, vel conſuetudo denique, & Gentilium animis indidit. At qui Chriſtiano odio unumquodlibet vitium exſecratur, omnia deteſtetur neceſſe eſt. Cujus animum ſemel vera caritas occupavit, pari deteſtatione univerſam malorum cohortem perſequitur, ac ne in venialibus quidem ſibi blanditur, ne a minimis ſenſim ad maxima dilabatur, & dum in levibus oſcitat, excidat a ſummis. Et ſi nondum forte queas univerſam vitiorum ſtirpem evellere, tamen quotidie de malis noſtris aliquid decerpendum, bonis moribus ſemper aliquid adjiciendum. Ad eum modum decreſcet, aut creſcet ingens ille cumulus Heſiodius.

Quotidie aliquid de malis decerpendum.

CANON XV.

Si te territabit labor quem oportet in conflictu tentationum ſubire, hoc erit remedium: Noli moleſtiam pugnæ conferre cum voluptate peccati. Sed præſentem amaritudinem pugnæ compone cum futura amaritudine peccati, quæ victum conſequitur: tum præſentem dulcedinem culpæ, quæ te illectat, cum futura dulcedine victoriæ, & tranquillitate mentis, quæ conſequitur ſtrenue pugnantem: & mox videbis, quam iniqua ſit collatio. Verum in hoc falluntur parum cauti, quod amaritudinem pugnæ comparant cum delectamento peccati: neque reſpiciunt, quid hoc atque illud conſequatur. Conſequitur autem victum multo tum gravior tum diuturnior moleſtia, quam vincenti fuerat in congreſſu futura, victorem item longe major ac durabilior voluptas, quam victo fuerit, quæ traxit in culpam. Id quod facile judicabit, qui fecerit utriuſque rei periculum. Verum neminem Chriſtianum oportet uſque adeo ignavum eſſe, ut cum quotidie ſuccumbat tentationi, non ſaltem aliquando vel curet experiri, quid ſit vincere tentationem. Quod quo fecerit frequentius, hoc fiet victoria dulcior.

CANON XVI.

Quod ſi quando te contigerit lethale vulnus accipere, cave ne protinus abjecto clypeo, relictis armis, hoſti te dedas. Id quod animadverti non paucis accidere, quibus animus natura eſt imbecillior, & muliebrior, ut ſemel proſtrati deſinant reluctari, ſeſeque totos permittant affectibus, neque cogitent de recuperanda libertate. Nimis quam periculoſa eſt iſta puſillanimitas, quæ cum interdum ingeniis non peſſimis adjuncta ſit, tamen ad id quod eſt omnium peſſimum ſolet adducere, nempe, deſperationem. Adverſus hanc igitur hac regula communienda mens eſt, ut lapſi in peccatum non ſolum non deſperemus, ſed gnavos milites imitemur, quos non raro pudor ignominiæ, & accepti vulneris dolor non modo non conjicit in fugam, verum ad fortius, quam antea pugnandum acuit redintegratque. Itidem nos quoque, ſimulatque in capitalem noxam fuerimus inducti, illico properemus redire ad cor, & lapſus ignominiam nova virtutis alacritate ſarcire. Facilius uni vulneri medeberis, quam multis, facilius recenti quam inveterato jam putrique. Anima temet ipſum verſiculo illo notiſſimo, quem uſurpaſſe Demoſthenes legitur: Vir fugiens & denuo pugnabit. Cogita David Prophetam, Regem Solomonem, Petrum Eccleſiæ Principem, Paulum Apoſtolum, tanta lumina ſanctimoniæ, in quæ ſcelera tamen inciderint: quos fortaſſe vel ob hoc cadere permiſit Deus, ne tu lapſus deſperares. Erige te igitur in pedes, ſed ſtatim magnoque animo, atque in pugnam redito tum ardentior, tum cautior. Fit interim, ut capitalia commiſſa piis hominibus cedant in cumulum pietatis, dum ardentius amant qui turpius errarunt.

Non deſperes victus.

CANON XVII.

Sed adverſus alios atque alios tentatoris incurſus alia atque alia remedia ſunt accommodatiora. At unicum, multoque omnium efficaciſſimum remedium adverſus omne vel adverſitatis, vel tentationis genus eſt crux Chriſti, quæ eadem eſt & errantibus exemplum, & laborantibus refrigerium, & pugnantibus armatura: hæc eſt una contra omnia tela nequiſſimi objicienda. Proinde convenit in hac diligenter exerceri, non quidem vulgi more, quo quidam Dominicæ paſſionis hiſtoriam quotidie relegunt, aut crucis imaginem adorant, aut millenis ſignis ejus totum undique corpus communiunt, aut fragmentum aliquod ſacrati ligni domi ſervant, aut ita certis horis ſupplicium Chriſti recolunt, ut ei tamquam homini juſto, & indigna patienti humano affectu condoleant atque illacryment. Non hic eſt verus illius arboris fructus, verum interim ſit iſtud lac infantium animarum: tu vero adſcende in palmam, ut veros illius fructus apprehendas: Ii ſunt præcipui, ſi membra capiti, in mortificandis affectibus, quæ ſunt membra noſtra ſuper terram, conformes eſſe curemus: Id quod nobis non ſolum amarum eſſe non debet, verum etiam vehementer optabile ac jucundum, ſi modo ſpiritus Chriſti vivit in nobis. Quis enim vere amat eum, cui quam diſſimillimus eſſe gaudeat? Verum quo majore fructu myſterium crucis mediteris, oportebit unumquemque ſibi rationem, ac piam quamdam digladiandi artem parare, & in ea diligenter exerceri, ut ſimul atque res popoſcerit, in promtu ſit. Ea poteſt eſſe hujuſmodi, ut ſingulis affectibus tuis crucifigendis, eam crucis partem applices, quæ potiſſimum reſpondeat. Nulla eſt enim omnino vel tentatio, vel adverſitas, quæ non ſuum ac proprium habeat remedium in ea. Veluti cum te titillat ambitio hujus mundi, cum pudet ludibrio ac contemtui eſſe, cogita, ô membrum infimum, quantus ſit Chriſtus

Crux Chriſti.

Digitized by Google

stus caput tuum, & quo sese tua causa dejecerit. Cum inceſſit animum invidiæ malum, memento quam benigne, quam candide se totum ille noſtris uſibus impenderit, quam bonus fuerit etiam peſſimis. Cum ſollicitaris a gula, recole illum felle & aceto potatum. Cum tentaris a voluptate turpi, recordare quam tota capitis vita ab omni abfuerit voluptate, quam omnibus incommodis, cruciatibus, ærumnis plena. Cum irritat ira, ſuccurrat ſtatim ille, qui velut agnus coram tondente obmutuit, & non aperuit os ſuum. Si te male urit paupertas, aut habendi cupiditas ſollicitat, protinus in mentem veniat ille Dominus univerſorum, pro te factus egenus, ita ut non haberet ubi inclinaret caput ſuum. Atque ad eamdem rationem ſi & in reliquis tentationibus feceris, non ſolum acerbum non erit vim attuliſſe tuis affectibus, verum etiam dulce, propterea quod intelliges iſto modo te conformari capiti tuo, eique pro ſuis immenſis doloribus, quos tua cauſa pertulit, quaſi gratiam referre.

CANON XVIII.

Atque hoc quidem remedii, quamquam unum omnium longe præſentiſſimum eſt iis qui mediocriter in via vitæ proceſſerunt, tamen infirmioribus nonnihil profuerint & illa, ſi ſollicitante ad impietatem affectu, ſtatim ob oculos mentis revocent, quam fœda, quam exſecranda, quam exitialis res ſit peccatum, contra, quanta hominis dignitas? In futilibus etiam negotiis pauliſper apud nos ipſos conſultamus, in hac re omnium maxima, prius quam noſmet adſenſu, veluti chirographo, Diabolo adſtringimus, non noſtro cum animo reputabimus, a quanto opifice ſimus conditi, in quam excellenti ſtatu conſtituti, quam immenſo pretio redempti, ad quantam felicitatem vocati: hominem generoſum illud eſſe animal, cujus unius gratia mirabilem hanc mundi machinam fabricatus eſt Deus, concivem Angelorum, filium Dei, hæredem immortalitatis, membrum Chriſti, membrum Eccleſiæ: corpora noſtra templa eſſe Spiritus Sancti, mentes ſimulacra ſimul & adyta divinitatis: At e regione peccatum eſſe peſtem teterrimam ac tabem tum animi, tum corporis: utrumque enim in nativam ſpeciem refloreſcit innocentia, peccati vero contagio marceſcit utrumque, etiam in hoc ſeculo. Peccatum eſt lethale virus ſpurciſſimi Serpentis, auctoramentum Diaboli, ac ſervitutis non turpiſſimæ modo, verum etiam miſerrimæ. Hæc atque hujuſmodi ubi tecum expenderis, etiam atque etiam delibera, num ſatis conſultum ſit ob fucatam, momentaneam, venenatam peccati delectatiunculam, a tanta dignitate in tantam excidere indignitatem, unde te per te ipſum non queas adſerere.

Peccatum quid.

CANON XIX.

Deinde duos illos auctores inter ſe diſſimillimos compara, Deum ac Diabolum, quorum alterum peccando tibi facis inimicum, alterum conſtituis dominum. Per innocentiam & gratiam adſciſceris in numerum amicorum Dei, adoptaris in jus & hæreditatem filiorum. Per peccatum vero conſtitueris & ſervus & filius Diaboli: alter eſt æternus ille fons, & Idea ſummi pulcri, ſummæ voluptatis, ſummi boni, omnibus ſeſe communicans: alter omnium malorum, extremæ turpitudinis, ſummæ infelicitatis pater: alterius in te beneficia, alterius maleficia recordare: ille qua bonitate te condidit? qua miſericordia redemit? qua liberalitate locupletavit? qua lenitate quotidie ſuſtinet delinquentem? qua lætitia recipit reſipiſcentem? Contra hæc omnia Diabolus, quanta invidentia jam olim inſidiatur ſaluti tuæ? In quas ærumnas te conjecit? atque adeo quid aliud molitur quotidie, niſi ut univerſum hominum genus ſecum in æternum exitium trahat? his omnibus hinc atque hinc recte penſiculatis, ita tecum cogita: Egone oblitus originis meæ, oblitus tantorum beneficiorum, propter tantillum bolum falſæ voluptatis, a tam nobili, a tam amante, a ſic merito parente deſciſcam ingratus, & meultro turpiſſimo, crudeliſſimo domino mancipabo? Non ſaltem illi præſtabo, quod homuncioni præſtarem bene merenti? non illum fugiam, qui hominem fugero malum dare cupientem?

CANON XX.

Neque vero minus inæquale præmium, quam diſſimilis auctor. Quid enim inæqualius, quam mors æterna, & vita immortalis: quam ſine fine ſummo frui bono in contubernio cœleſtium civium, & ſine fine extremis excruciari malis in infeliciſſimo conſortio damnatorum? Atque hac de re qui dubitat, ne homo quidem eſt, nedum Chriſtianus: qui non cogitat, vel ipſa eſt amentia amentior. Jam vero præter illa habent & in hac interim vita pietas & impietas fructus ſuos nimium diſſimiles. Ex illa enim metitur ſecura tranquillitas animi, & beatum illud gaudium puræ mentis, quod quiſquis ſemel deguſtarit, nihil tam pretioſum, nihil tam voluptarium mundus hic poſſidet, quicum velit permutare. Hanc contra, cum mille alia mala, tum miſerrimus ille cruciatus animi ſibi male conſcii conſequitur. Illud enim eſt centuplum ſpiritalis gaudii, quod Chriſtus pollicitus eſt in Euangelio, velut arrham quamdam æternæ felicitatis. Hæc ſunt illa apud Apoſtolum miranda munera, *quæ neque oculus vidit, neque auris audivit, neque adſcenderunt in cor hominis, quæ præparavit Deus diligentibus ſe, nimirum, in hac vita: cum interim vermis impiorum non moritur, & inferos ſuos jam apud ſuperos patiuntur.* Nec alia eſt flamma, in qua cruciatur dives ille comeſſator Euangelicus. Nec alia ſupplicia inferorum, de quibus multa ſcripſere Poetæ, quam perpetua mentis anxietas, quæ peccandi conſuetudinem comitatur. Tollat igitur qui velit futuri ſeculi tam diverſa præmia, habet annexum ſibi virtus propter quod abunde debeat expeti, habet adjunctum peccatum, cujus cauſa debeat horreri.

Fructus peccati.

CANON XXI.

Ad hæc cogita, quam ærumnoſa, quam fugax ſit vita præſens, quam undique imminens inſidioſa mors, quam paſſim opprimit inopinantes. Et cum nemo vel de momento vitæ ſit ſecurus, quam ingens periculum, eam comperendinare vitam, in qua ſi te mors ſubitanea (ut ſæpe accidit) deprehenderit, in æternum periſti.

Vitæ fragilitas.

CANON XXII.

Tum ſemper erit formidanda impœnitentia, malorum extremum, illud, nimirum, perpendenti, ex quam multis quam pauci a peccatis vere ac toto pectore reſipiſcunt, præſertim iis qui funiculos iniquitatis in extremum uſque vitæ protraxerunt. Lubricus quidem & facilis in turpitudinem lapſus, ſed hinc revocare gradum, ſuperaſque evadere ad auras, hoc opus, hic labor eſt. Proinde vel hirci Æſopici caſu admonitus, prius quam in peccati puteum deſcendas, cogita non perinde facilem eſſe reditum.

CAPUT IX.

REMEDIA CONTRA SPECIALIA QUÆDAM VITIA, ET PRIMUM CONTRA LIBIDINEM.

ET hactenus quidem communia adverſum omne vitiorum genus remedia utcumque demonſtravimus. Nunc conabimur & ſpeciatim quædam tradere, quibus modis cuique peccato debeas occurrere, ac primum libidini, quo malo nullum aliud neque prius nos impetit, neque acrius urget, neque latius patet, neque plures in exitium trahit. Si quando igitur fœda libido ſtimulabit animum tuum, his armis protinus memento occurrere. In primis cogita quam immunda, quam ſpurca, quam quovis etiam homine indigna ſit ea voluptas, quæ nos divinum plaſma non pecudibus modo, verum etiam ſuibus, hircis, canibus, & brutorum bru-

Arma contra libidinem.

Digitized by Google

brutissimis animalibus æquet, immo quæ porro infra pecudum conditionem dejiciat, qui sumus ad Angelorum consortia, ad Divinitatis communionem destinati. Succurrat ad hæc quam eadem sit momentanea, quam insincera, quam semper plus aloes quam mellis habens: e diverso quam generosa sit anima, quam sacra res corpus hominis, quemadmodum in superioribus regulis ostendimus. Quæ malum igitur vecordia, ob tantillam, tam fœdam voluptatis momentaneæ titillationem simul & animum & corpus indignis modis polluere? Profanare templum, quod Christus sibi sanguine suo consecravit? Illud item reputa, blanda pestis quantum malorum agmen secum trahat: ante omnia famam, possessionem longe pretiosissimam eripit: nullius enim vitii rumor spurcius olet, quam libidinis: patrimonium exhaurit: corporis simul & vires, & speciem interimit: valetudinem vehementer lædit: morbos innumerabiles parit, eosque fœdos: juventæ florem ante diem devenustat: turpem senectam accelerat: ingenii vigorem tollit, mentis aciem hebetat, & quasi pecuinam mentem inserit: ab omnibus honestis studiis semel avocat, hominemque quantus est, totum cœno immergit, ut jam nihil nisi sordidum, humile, spurcum libeat cogitare: & quod hominis erat proprium, eripit rationis usum: insanam atque infamem adolescentiam, odiosam ac turpem, miseramque senectam facit. Sapias igitur, & sic nominatim tecum reputes: Illa & illa voluptas tam male cessit, tantum damni, tantum dedecoris, tædii, laboris, morborum attulit, & iterum stultissimus hamum vorabo prudens? iterum committam, cujus me denuo pœniteat? Item & aliorum exemplis temet reprime, quos cognoveris turpiter & infeliciter voluptatem esse secutos: e regione anima te ipsum ad continentiam exemplis tot adolescentium, tot delicatarum virginum, & collatis circumstantiis, tibi ipsi ignaviam opprobrato. Qui minus tandem tu possis, quod illi atque illi, eo sexu, ea ætate, sic nati, sic educati, potuerunt posluntque? pariter ama, nec minus valebis. Cogita quam honesta, quam amœna, quam florida res sit corporis & animi puritas: hæc nos maxime facit familiares Angelis, Spiritus Sancti capaces. Etenim a nullo prorsus vitio sic resilit Spiritus ille puritatis amator, ut impudicitiæ: nusquam æque conquiescit ac deliciatur, ut in mentibus virgineis. Propone tibi ante oculos quam indecorum, quam totum hoc insanum sit amare, pallescere, macerari, lacrymari, blandiri, ac turpiter supplicem esse scorto putidissimo. Occinere ad fores nocturnas, pendere de nutu dominæ, pati regnum mulierculæ, expostulare, irasci, rursum redire in gratiam, & ultro te ridendum, pulsandum, mutilandum, spoliandum, lupæ præbere. Ubi, quæso, inter ista viri nomen? Ubi barba? Ubi generosus ille animus rebus pulcerrimis natus? Considera & illud tecum, quantum scelerum gregem voluptas admissa soleat adducere. Est aliis vitiis fortasse nonnulla cum quibusdam virtutibus societas, libidini nulla, sed cum maximis plurimisque peccatis semper copulata est. Sit sane leve scortari, at grave non audire parentes, negligere amicos, prodigere rem patriam, rapere alienam, pejerare, perpotare, latrocinari, maleficum fieri, depugnare, homicidium committere, blasphemare, in quæ omnia, & his graviora, domina voluptas te transversum rapiet, ubi semel tuus esse desieris, ejusque capistro os miserum porrexeris. Perpende præterea quam sit hæc vita fumo fugacior, umbra inanior: quot laqueos nobis struat mors, nullo non loco, nullo non tempore insidians. Hic non mediocriter profuerit, & nominatim recolere, si quos ex tibi quondam notis, ex familiaribus, ex æqualibus, aut etiam natu minoribus, maxime vero ex iis, quos aliquando turpium voluptatum participes habueris, mors inopinata rapuit. Estoque alieno periculo cautior. Cogita, quam dulciter vixerint, sed quam amare vita defuncti sint, quam sero sapuerint, quam sero cœperint odisse sua mortifera gaudia. Succurrat extremi judicii severitas, & non retractandæ illius sententiæ metuendum fulmen, in ignem æternum mittentis impios; & quod hæc horaria, brevisque & exigua voluptas æternis cruciatibus luenda sit. Hoc loco diligenter lancibus examina, quam iniqua sit permutatio pro turpissimo brevissimoque pruritu, & in hac vita multo dulcius præstantiusque animi gaudium perdere, & in futura gaudiis fraudari perennibus, insuper numquam finiendos dolores, tam umbratili delectatiuncula mercari. Porro si durum tibi videatur, tantillum delectamenti pro Christo contemnere, recordare, quos cruciatus ille tui caritate susceperit: præter communes humanæ vitæ injurias, quantum sacrosancti sanguinis pro te effuderit, quam ignominiosam, quam acerbam mortem pro te dependerit, & tu horum omnium immemor, rursum Filium Dei crucifigis, iterans insanas voluptates, quæ caput & Dominum tuum ad tam diros adegere cruciatus? Tum juxta superiorem regulam recole, quantum ille beneficiorum in te, nihil dum promeritum accumularit, pro quibus omnibus cum nulla par gratia rependi queat, tamen nullam reposcit aliam, quam ut exemplo ipsius a mortiferis illecebris coerceas animum, & ad summi boni summique pulcri convertas amorem. Compone inter se duas illas Veneres, & duos Cupidines Platonicos, hoc est, honestum amorem, & fœdum, sanctam voluptatem & turpem, confer utriusque dissimilem materiam, confer naturas, confer præmia. Et in omni quidem tentatione, maxime vero cum ad libidinem sollicitaris, proponito tibi ante oculos tuos Angelum tui custodem, omnium quæ vel facis vel cogitas adsiduum spectatorem ac testem, Deum inspectorem, cujus oculis omnia patent, qui sedet supra cœlos, & intuetur abyssos. Et rem adeo fœdam, ut homuncione teste facere pudeat, non vereberis coram Angelo tibi proximo, Deo, totoque cœlitum choro spectante & exsecrante facere? Puta autem, id quod res est, & si tibi oculi essent plus quam Lyncei, plus quam aquilini, tamen istis non clarissima luce certius conspexeris, quod coram te facit homo, quam omnes animi tui latebræ perspicuæ sunt Dei & Angelorum conspectibus. Quin & illud tuo cum animo reputa, cum libidini cedis, alterum e duobus futurum, aut uti semel gustata voluptas sic mentem tuam excantet obscuretque, ut de turpitudine eas in turpitudinem, donec excæcatus venias in sensum reprobum, & obstinatus in malo, ne tum quidem queas voluptatem turpem relinquere, cum illa te deseruit. Id quod plerisque videmus evenire, ut effœto corpore, exstincta forma, frigente sanguine, deficientibus viribus, caligantibus oculis, tamen adhuc pruriant sine fine, & sceleratius turpiloqui sint quam olim fuerint impudici. Qua re quid esse potest exsecrabilius, monstrosiusque? Alterum, ut si forte contigerit te singulari favore divino resipiscere, maximo animi dolore, summis laboribus, plurimis lacrymis, brevis illa & fugitiva voluptas expianda sit. Quanto igitur consultius, omnino non admittere virus voluptatum carnalium, quam vel in tam deploratam induci cæcitatem, vel tantillam eamque falsam delectatiunculam tanta molestia dependere? Jam vero & a personæ tuæ circumstantiis multa licebit sumere, quæ te a voluptatibus avocare queant. Sacerdos es, cogita te totum divinis rebus consecratum esse. Quam indignum tandem flagitium sit, eo ore, quo corpus illud adorandum sumis, putidam scorti carnem contingere: iisdem manibus, quibus ministrantibus Angelis, ineffabile illud mysterium peragis, abominandas contrectare sordes. Quam non conveniant, idem corpus, eumdem spiritum cum Deo fieri, & unum corpus fieri cum meretrice. Si doctus es, tanto generosior Deoque similior animus, tanto hac contumelia indignior. Si Nobilis, si Princeps, quanto flagitium conspectius, tanto offendiculum gravius. Si conjugatus, cogita quam honesta res sit thorus immaculatus, daque operam, ut (quoad fieri potest) tuum conjugium imitetur sanctissimas nuptias Christi & Ecclesiæ, quarum gerit imaginem, id est, ut quam minimum habeat turpitudinis, plurimum fœcunditatis: in nullo enim vitæ statu non turpissimum est servire libidini. Si juvenis es, etiam atque etiam considera, ne florem ævi

Libidinis incommoda.

Beneficia Dei.

Duæ Veneres.

Nobilis.

Conjugatus.

Juvenis.

ævi numquam rediturum, temere polluas. Ne re fœdiſſima perdas annos optimos, vereque aureos, qui & fugiunt perniciſſime & recurrunt numquam. Ne nunc per inſcitiam & incogitantiam ætatis committas, quod te in omnem uſque vitam mordeat perſequente ſcelerum conſcientia, & amariſſimis illis aculeis, quos fugiens voluptas in animis noſtris relinquit. Si mulier, iſtum ſexum nihil magis decet, quam pudor: ſi vir, tanto majoribus rebus dignus & iſtis tam frivolis indignior: ſi ſenex, opta tibi oculos alienos, ut videas quam te dedeceat voluptas, quæ in adoleſcentibus miſeranda quidem eſt & coercenda, in vetulo vero portentoſa, & ipſis quoque voluptatum ſectatoribus deridicula. Inter omnia monſtra nullum monſtroſius ſenili libidine. O delire & nimium oblite tui, ſaltem ad ſpeculum canos & capitis nives, aratamque rugis frontem, cadaverique ſimillimam faciem contemplare, ac jam capulo proximus alia annis tuis magis conſentanea cura. Saltem quod ratione decuerat facere, hoc annis admonentibus vel cogentibus potius facito. Ipſa jam te voluptas repellit, neque ego, inquiens, jam tibi decora ſum, neque tu mihi idoneus: luſiſti ſatis, ediſti ſatis atque bibiſti: tempus abire tibi eſt. Quid adhuc vitæ perpremis delicias, cum ipſa etiam te deſerat vita? jam tempus eſt, ut aliquando incipiat in ſinu tuo cubare myſtica illa concubina Abyſag, ea ſancto fervore calfaciat mentem tuam, hujus amplexibus frigentia membra confove.

Mulier.
Vir.
Senex.

EPILOGUS REMEDIORUM CONTRA INCENTIVUM LIBIDINIS.

Jam vero ut ſummatim perſtringam, hæc ſunt potiſſimum, quæ te a carnis illecebris tutum reddent, primum occaſionum omnium cauta ac diligens fuga. Quod præceptum quamquam in reliquis quoque convenit obſervari, propterea quod qui periculum amat, dignus eſt qui in illo pereat, tamen hæ potiſſimum ſunt illæ Sirenes, quas haud fere quiſquam evaſit, niſi qui procul aufugit. Deinde victus, & ſomni moderatio: temperantia a voluptatibus etiam permiſſis: reſpectus mortis tuæ, & mortis Chriſti contemplatio: juvabunt & illa, ſi cum caſtis & integris convixeris, ſi corruptorum & mollium colloquia, veluti peſtem quamdam vitaris. Si ſolitudinem otioſam, & otium ignavum fugeris, ſed animum cœleſtium rerum meditatione, honeſtiſque ſtudiis gnaviter exercueris. Maxime vero ſi Sacrarum litterarum veſtigationi, toto pectore te conſecraris: ſi & frequenter & pure oraveris, maxime irruente tentatione.

CAPUT X.

ADVERSUM IRRITAMENTA AVARITIÆ.

SI ſenſeris te vel natura propenſiorem ad philargyriæ vitium, vel a Diabolo inſtigari, recole juxta ſuperiores regulas dignitatem conditionis tuæ, qui ad hoc tantum creatus es, in hoc redemtus, ut ſummo illo bono ſemper fruaris: totam vero hanc mundi machinam fabricatus eſt Deus, ut omnia tuis ſervirent uſibus. Quam ſordidum igitur, quam anguſti animi, non uti, ſed tantopere demirari res mutas & viliſſimas. Tolle hominum errorem, quid erit aurum & argentum, niſi terra rubra & alba. Quod nemo Gentilium Philoſophorum non contemſit, hoc tu pauperis Chriſti diſcipulus, & ad longe meliorem poſſeſſionem vocatus, ut magnum quiddam admiraberis? Non poſſidere divitias, ſed contemnere divitias magnificum eſt. Sed reclamat mihi vulgus nomine tantum Chriſtianorum, & ſe ipſum callidiſſime gaudet fallere. Ipſa, inquiunt, neceſſitas nos hortatur ut rem faciamus, quæ ſi fuerit nulla, ne vivere quidem liceat: ſi contractior, nimis incommode vivitur: ſin lautior, uberiorque, plurimum adfert commoditatis. Conſulitur valetudini, proſpicitur liberis, commodatur amicis, excluditur contemtus, denique & fama melior, cum res bene habet. Ex aliquot Chriſtianorum millibus vix unum atque alterum invenias, qui iſta non & dicat & ſentiat. Verum ut iſtis ad utrumque reſpondeam, primum quod cupiditatem ſuam neceſſitatis nomine prætexunt, objiciam illis viciſſim parabolam Euangelicam de liliis, & avibus in diem viventibus, ad quorum imitationem nos hortatur Chriſtus. Objiciam quod idem ne peram quidem, aut ſacculum ſuis geſtandum permiſerit. Objiciam quod nos, reliquis omiſſis, jubet ante omnia quærere regnum Dei, & hæc omnia nobis adjicienda promittit. Quando umquam non ſuppetierunt victui neceſſaria, iis qui toto pectore pietati ſtuduerunt? Quantulum vero eſt illud quod a nobis natura flagitat? Atqui tu neceſſitatem non uſibus naturæ, ſed cupiditatis terminis metiris. Piis autem & illud ſatis eſt, quod naturæ parum eſt. Quamquam equidem non ita valde miror iſtos, qui rem univerſam ſuam ſemel relinquunt, ut impudentius mendicent alienam. Non eſt culpa poſſidere pecuniam, ſed mirari pecuniam, cum vitio conjunctum eſt. Si affluit, fungere boni diſpenſatoris officio. Sin eripitur, ne macerare, tamquam re magna ſpoliatus, immo gaude tibi detractam ſarcinam periculoſam. Verum qui præcipuum vitæ ſtudium in coacervandis opibus conſumit, qui eas uti præclarum quiddam & expetendum ſuſpicit, & porro in longum, inque Neſtoris uſque ſenectam recondit, is fortaſſe bonus mercator recte dicetur, bene Chriſtianum equidem non dixerim, qui totus de ſe pendeat, & de Chriſti promiſſis diffidat: cujus bonitas cum paſſerculos benigne & paſcat & veſtiat, hominem pium ſibique fidentem deſtituet, ſcilicet? Sed jam commoditatum quas adferre creduntur, rationem ineamus. Primum etiam Gentilium Philoſophorum conſenſu, inter utilia bona divitiæ poſtremum locum obtinent, & cum juxta Epicteti partitionem, præter unam animi virtutem, reliqua omnia extra hominem ſint, nihil tamen tam extra nos eſt quam pecunia, nihil tam exiguam adfert commoditatem. Etenim ſi quidquid uſquam eſt auri, quidquid gemmarum, id omne tu ſolus poſſideas, num ideo tua mens fuerit vel pilo melior, num prudentior, num doctior? num corporis valetudo proſperior? num valentiorem, formoſiorem, juniorem reddet? at voluptates parat: verum, ſed mortiferas; ſed honorem conciliat: at quem tandem? nempe, quem falſum tribuunt ii, qui non niſi ſtulta mirantur, & quibus placuiſſe, pene vituperari eſt. Verus honos eſt laudari a laudatis, ſummus honos eſt placuiſſe Chriſto: verus honor non opum, ſed virtutis eſt præmium. Cedit tibi, ſuſpicit te plebecula; ſtulte, veſtes illi tuas mirantur, non te. Quin tu in te ipſum deſcendis, & animi tui miſeram pauperiem conſideras? quam vulgus ſi videret, tam miſerandum judicaret, quam nunc beatum prædicat. Verum amicos res comparat: fateor, ſed falſos, neque tibi eos comparat, ſed ſibi. Atque adeo iſto titulo vel infeliciſſimus eſt dives, quod amicos ne dignoſcere quidem queat. Alius in ſinu odit, ut tenacem: alius invidet, ut opulentiori: alius ad ſe ſpectans, adſentatur & arridet, ut arrodat: quorum qui eſt amantiſſimus, maturam mortem precatur: nemo tam amat, quin mortuum malit quam vivum: nemo tam familiaris, a quo verum audiat. Quod ſi maxime ſit qui divitem ſincere diligat, ille tamen non poteſt quemquam non habere ſuſpectum: omnes vultures judicat, cadaveri inhiantes, omnes muſcas, ad ſuum compendium advolantes. Quidquid igitur commoditatis videntur adducere, id fere fucatum, umbraticum, præſtigioſumque eſt: at verorum malorum plurimum adferunt, verorum bonorum plurimum adimunt. Proinde ſi bene accepti atque expenſi rationem ſubduxeris, profecto, reperies, numquam tantum adferre commoditatis, quin nimio plus incommodorum ſecum trahant: quam miſeris laboribus parantur, quantis periculis, quanta ſollicitudine ſervantur, quanto dolore amittuntur. Quibus de cauſis & ſpinas appellat Chri-

Digitized by Google

Christus, quod omnem animi tranquillitatem, qua nihil homini dulcius, mille curis dilaniant. Neque umquam sitim sui sedant, verum magis ac magis irritant. In omne nefas præcipites agunt. Neque tibi frustra blandiare, dicens, nihil prohibet pariter & divitem esse, & pium. Memento quid dixerit veritas: *Facilius esse, camelum transire per foramen acus, quam divitem intrare in regnum cœlorum.* Planeque verum est illud apud divum Hieronymum, *divitem hominem, iniqui aut dominum esse, aut hæredem.* Ingens opulentia numquam sine peccato vel paratur, vel servatur. Cogita quanto melioribus opibus te spolient. Odit enim virtutis indolem, odit honestas artes, quisquis admirator est auri. Præterea unum avaritiæ vitium, idololatria nominatur a Paulo, neque cum ullo prorsus alio minus convenit Christo. Nec idem potes & Deo servire & Mammonæ.

Divitem esse & pium, difficile.

A

B

Epilogus Remediorum Contra Vitium Avaritiæ.

Desines igitur mirari pecuniam, si vera bona cum falsis, si fucata commoda cum veris incommodis diligenter expenderis. Si summum illud bonum contemplari, atque amare condidiceris, quod unum cum adest, etiam si reliqua omnia defuerint, abunde explet animum hominis, qui capacior est quam ut vel universis hujus mundi bonis queat satiari. Si crebro tibi revocaris ob oculos, qualem te primum terra nascentem exceperit, qualem item receptura sit morientem. Si semper cogitationi obversetur tuæ stultus ille Euangelicus, cui dictum est: Hac nocte repetunt a te animam tuam, & hæc quæ congregasti, cujus erunt? Si mentem a depravatis vulgi moribus ad Mariæ, Apostolorum, Martyrum, maxime Christi capitis tui paupertatem flexeris, semperque væ illud tibi metuendum esse statuas, quod ille divitibus hujus seculi minatus est.

CAPUT XI.

CONTRA AMBITIONEM.

SI quando incantamentis suis tentabit animum tuum ambitio, his remediis eum præmunies. Statim juxta ea quæ superius tradidimus, hoc mordicus teneto, solum eum honorem esse, qui a vera virtute proficiscitur, quem ipsum tamen oportet interdum fugitare, quemadmodum & sermone, & exemplo nos docuit Christus Jesus. Unicum autem honorem, & homini Christiano expetendum esse, non ab hominibus, sed a Deo collaudari. *Etenim quem ille commendat*, ut inquit Apostolus, *is demum probatus est.* Honor autem si ab homine defertur ob rem inhonestam, utique a turpibus, non honor iste, sed ingens est probrum. Si ob mediam, puta formam, vires, opes, genus, ne tum quidem honor recte dicetur. Nemo enim promeretur honorem ea re, qua non meretur laudari. Si ob honestam, honos quidem erit, at non appetet qui promeretur, ipsa nimirum virtute & conscientia recti contentus. Vide igitur quam deridiculi sint honores isti, quorum cupiditate tantopere vulgus æstuat. Primum enim a quibus tandem dantur? nempe, ab iis, quibus nullum discrimen honesti atque inhonesti: ob quæ? plerumque ob media, nonnumquam ob turpia: cui? indigno. Quisquis igitur honorem exhibet, aut metu facit, & vicissim est metuendus: aut ut prosis, & ridet te: aut quia miratur res nihili, nulloque honore dignas, & miserandus est: aut quia te judicat his rebus ornatum, quibus honos debeatur: quod si falso opinatur, cura ut fias id, quod ille te putat esse: sin vere, omnem honorem tuum in eum refer, cui debes & illa quibus honos tribuitur. Tam non convenit tibi arrogare honorem, quam non debes tibi arrogare virtutem. Alioqui quid amentius, quam tui pretium de homuncionum opinione metiri? quibus in manu est simul atque collubuit, hoc ipsum honoris quod largiuntur, rursus auferre, ac te modo honestatum dehonestare. Proinde nihil stultius, quam talibus honoribus, vel gestire cum contingunt, vel ringi cum auferuntur: quos veros non esse, vel hoc intelliges argumento, quod sunt cum pessimis & sceleratissimis communes. Immo nullis fere contingunt copiosius, quam iis qui sunt veris honoribus indignissimi. Cogita quam beata tranquillitas modestæ privatæque, & ab omni superbiæ strepitu semotæ vitæ: contra, quam spinosa, quam plena curarum, periculorum, dolorum, vita potentium. Quam difficile secundis in rebus, non obliviscì sui. Quam arduum, in lubrico stantem, non cadere. Quam capitalis ex alto ruina. Omnem honorem summo cum onere conjunctum esse. Quam severum judicium supremi Judicis in eos futurum sit, qui hic sese in honoribus usurpandis, cæteris anteposuerunt. Etenim qui sese demiserit, ei ut pusillo succurret misericordia. Qui vero sese uti spectatum erigit, is sibi ipsi gratiæ subsidium intercludit. Christi capitis exemplum semper animo inhæreat tuo. Quid illo secundum seculum ignobilius, despectius, inhonoratius? Quam fugit honores etiam oblatos, qui quovis honore major erat. Quam derisit asello sedens. Quam damnavit palla tectus & spinis coronatus. Quam non glorioſam mortem elegit. Sed quem mundus contemsit, hunc glorificavit Pater. Tua gloria sit in cruce Christi, in qua & salus est tua. Quorsum tibi humani honores, si te rejiciat, despiciatque Deus, exsecrentur Angeli.

C

D

CAPUT XII.

CONTRA ELATIONEM TUMOREMQUE ANIMI.

Cognosce temet ipsum.

NOn intumesces animo, si juxta tritissimum illud adagium, *cognoris temet ipsum*, id est, si quidquid in te magnum, quidquid pulcrum, quidquid præclarum, id Dei munus, non tuum bonum esse ducas. Contra, quidquid humile, quidquid sordidum, quidquid pravum, id totum ad te solum referas. Si memineris, quantis in sordibus conceptus sis, quantis natus, quam nudus, quam inops, quam brutus, quam miserandus in hanc lucem prorepseris. Corpusculum istud quot undique morbis, quot casibus, quot ærumnis expositum sit. Immanem istum gigantem, & immenso turgentem spiritu, quantula res possit repente conficere. Expende & illud, cujusmodi sit istud, unde tibi places. Si medium, stultitia est: si turpe, dementia: si honestum, ingratitudo. Memineris nullum aliud esse certius stoliditatis insipientiæque documentum, quam si quis sibi vehementer placeat: præterea, nullum stultitiæ genus esse deploratius. Si turgescit animus, quod se tibi submittit humuncio, cogita, quanto major, quantoque potentior tuo immineat capiti Deus, qui omnem cervicem elatam deprimit, & omnes colles in plana deducit, qui ne Angelo quidem superbienti pepercit. Conducent & illa, licet leviora, si te semper componas cum præstantioribus. Places tibi de forma corporis, confer te cum iis qui te forma præcedunt. Cristas erigit tibi doctrina, ad eos refer oculos, ad quos tu nihil didicisse videaris. Deinde si reputaris, non quantum adsit bonorum, sed quantum desit, & cum Paulo oblitus eorum quæ a tergo sunt, enitaris ad ea quæ a fronte restant. Præterea non inscitum fuerit & illud, si afflante superbiæ vento, mox nostra ipsorum mala vertamus in remedium, quasi venenum veneno pellentes. Id ita fiet, ubi si quod ingens corporis vitium, si quid insignis incommodi nobis vel fortuna dedit, vel attulit stultitia, quod animum vehementer mordeat, id ante oculos statuamus, & pavonis exemplo, ea nostri parte nosmet ipsos potissimum contemplemur, qua sumus deformatissimi, ita fiet, ut statim subsi-

E

F

Digitized by Google

ſubſidant criſtæ. Ad hæc præterquam quod non aliud vitium Deo inviſius eſt, & apud homines in primis ubique odioſa atque irriſa arrogantia, cum contra modeſtia & divinum favorem conciliet, & hominum benevolentiam adglutinet. Ergo, ut ſummatim dicam, duo præcipue prohibebunt a ſuperbia, ſi conſideres quid ipſe ſis in te, putredo in exortu, bulla in omni vita, eſca vermium in morte, & quid Chriſtus factus ſit pro te.

CAPUT XIII.

ADVERSUS IRAM, ET VINDICTÆ CUPIDITATEM.

Ira res muliebris.

CUm te vehemens animi dolor ad ultionem exſtimulat, memineris nihil eſſe minus iram, quam quod falſo imitatur, puta, fortitudinem. Nihil enim æque muliebre, nihil tam imbecillis projectique animi quam vindicta lætari. Animoſus videri ſtudes, quod inultam injuriam non pateris, at iſthoc demum pacto prodis puerilitatem tuam, qui (quod eſt viri proprium) animo temperare non queas. Quanto fortius, quanto generoſius, alienam ſtultitiam contemnere, quam imitari. At nocuit, ferox eſt, inſultat. Quo turpior eſt, hoc magis cave, ne fias illi ſimilis. Quæ malum veſania eſt, ut alienam improbitatem ulciſcaris, te fieri improbiorem? Si contemſeris contumeliam, intelligent omnes indigno factam. Sin commoveare, jam inferentis cauſam feceris meliorem. Deinde illud reputa quod res eſt, ſi quod eſt acceptum incommodum, id neutiquam tolli vindicta, ſed propagari. Quis enim denique finis fuerit mutuarum injuriarum, ſi ſuum quiſque dolorem perrexerit vindicta retaliare? Creſcunt utrimque inimici, incrudeſcit dolor, qui quo inveterator eſt, hoc, nimirum, inſanabilior. At lenitate, tolerantiaque ſanatur nonnumquam etiam is qui fecit injuriam, & ad ſe reverſus, ex inimico fit certiſſimus amicus. Per ultionem vero malum ipſum quod a te cupis depellere, id in te reciprocatur, non ſine malo fœnore. Erit & illud non inefficax iræ remedium, ſi juxta ſuperiorem rerum partitionem conſideres, hominem homini non poſſe nocere, ſi nolit, niſi in his quæ ſunt extraria bona, nec ad ipſum hominem magnopere pertinent. Nam vera animi bona ſolus Deus poteſt eripere, quod non ſolet, niſi ingratis: ſolus poteſt largiri, quod non conſuevit immitibus & ferocibus. Nemo igitur Chriſtianus læditur, niſi a ſemet ipſo: nulli nocet injuria, niſi ſuo auctori. Adjuvant & hæc, tametſi leviora, ne dolori mentis obſequare, ſi commode collectis Rhetorum circumſtantiis, pariter & tuum incommodum extenues, & alienam eleves injuriam, his ferme modis: Læſit, ſed facile reſarcietur: tum puer eſt, rerum imperitus: adoleſcens, mulier eſt, alieno fecit inſtinctu, imprudens, probe potus, æquum eſt ignoſcere. At contra, graviter quidem læſit, ſed pater eſt, frater, præceptor, amicus, uxor. Par eſt, hoc doloris, illius vel caritati vel auctoritati condonari. Aut paria faciens injuriam cum aliis illius in te beneficiis compenſabis, vel cum tuis in illum offenſis exæquabis. Hic quidem læſit, ſed alias quam ſæpe profuit? Illiberalis eſt animi, benefactorum obliviſci, injuriolæ meminiſſe. Nunc me offendit, ſed quoties a me offenſus. Ignoſcam illi, ut mihi, meo exemplo, ignoſcat & ipſe delinquenti. Porro multo præſentius remedium fuerit, ſi in peccato hominis in te cogites, quæ, quanta, quoties tu peccaris in Deum, quam multis nominibus illi ſis obnoxius. Quantum tu remiſeris debitori fratri, tantum tibi condonabit Deus. Hanc diſſolvendi æris alieni rationem nos docuit creditor ipſe. Non recuſabit legem, quam ipſe ſtatuit. Tu ut a culpis exſolvaris Romam curſitas, navigas ad divum Jacobum, emis condonationes ampliſſimas. Equidem non damno quod facis, ſed ut omnia facias, nulla tamen commodior ratio qua poſt offenſam reconcilieris Deo, quam ſi tu offenſus reconciliere fratri. Condona levem culpam proximo (leve enim eſt quidquid homo peccat in hominem) ut tibi tot millia culparum condonet Chriſtus. At durum eſt, inquis, animum excandeſcentem comprimere. Non tibi ſuccurrit, quanto duriora pro te tulerit Chriſtus? Quid eras, cum pro te impenderet animam pretioſam? nonne inimicus? Qua lenitate quotidie te tolerat, veteres iterantem noxias? Poſtremo qua manſuetudine ille pertulit probra, vincula, verba, denique mortem probroſiſſimam? Quid te jactas de capite, ſi non curas eſſe in corpore? Non eris membrum Chriſti, niſi ſequaris veſtigia Chriſti. Sed indignus eſt cui ignoſcatur. Ita ne tu dignus eras, cui ignoſceret Deus? In te ipſo vis experiri miſericordiam, & in fratrem vis exercere ſeveram juſtitiam? Magnum eſt ſi peccator ignoſcas peccatori, cum Chriſtus pro crucifixoribus ſuis oraverit Patrem? Arduum eſt non referire fratrem, quem juberis & amare? Durum eſt non remetiri maleficium, pro quo niſi beneficium retuleris, non hoc eris in conſervum tuum, quod fuit Chriſtus in ſervum ſuum. Poſtremo ſi indignus hic, cui beneficium pro maleficio rependatur, at tu dignus qui facias, dignus Chriſtus pro quo fit. Sed veterem ferendo injuriam, invito novam: repetet injuriam ſi hanc abſtulerit impune. Si citra culpam potes vitare, vita; ſi mederi, medere; ſi reſarcire, reſarci; ſi ſanare furentem, ſana: ſin minus, pereat ille ſolus potius quam tecum. Iſtum quiſe damnum dediſſe putat, commiſeratione non pœna dignum puta. Vis cum laude iraſci? Iraſcere vitio, non homini. Sed quo natura propenſior es ad hoc vitii, tanto diligentius temet multo ante præmunito, ſemelque hoc decretum penitus animo inſculpas tuo, ne quid umquam vel dicas, vel facias iratus. Nihil tibi crediderис commoto. Suſpectum habeto, quidquid impetus ille animi dictaverit, etiam ſi ſit honeſtum. Memineris inter phreneticum, & ira bacchantem nihilo plus intereſſe, quam inter brevem & perpetuam inſaniam. Succurrat quam multa per iram vel dixeris, vel feceris pœnitenda, quæ jam fruſtra mutata cupias. Proinde cum tibi bilis effervеſcit, ſi te non potes illico totum ab ira vindicare, ſaltem eatenus reſipiſce, ut te memineris ſanum non eſſe. Hoc meminiſſe, ſanitatis pars eſt nonnulla. Sic tecum cogita: Nunc quidem ita ſum affectus, at paulo poſt multo alia mente fuero. Cur ego interim dicam in amicum iratus, quod poſtea placatus mutare non queam? Cur nunc faciam inſanus, quod mihi redditus magnopere doleam? Cur non hoc potius a me impetret ratio, cur non impetret pietas, denique, cur non impetret Chriſtus, quod tempus ipſum paulo poſt impetrabit? Nemini (opinor) tantum atræ bilis addidit natura, quin ſaltem hactenus ſibi poſſit imperare. Optimum autem fuerit ſic inſtituto ratione, aſſuetudine durare animum, ut omnino non commoveare. Perfectum erit, ſi vitio tantum indignatus, pro contumelia reponas officium caritatis. Poſtremum & humanæ temperantiæ, ne te totum animo permittas. Prorſum non iraſci, Deo ſimillimum eſt, eoque pulcerrimum. Malum in bono vincere, eſt perfectam Chriſti Jeſu caritatem æmulari. Iram premere, frenoque coercere, hominis eſt cordati. Indulgere bili, ne hominis quidem eſt, ſed plane ferarum, idque immitium. Quod ſi juvat cognoſcere, quam vehementer ſit indecorum homini ab ira ſuperari, fac ſanus cum es, vultum irati contemplere, aut ipſe iratus ſpeculum adeas. Cum ſic flammantes ardent oculi, pallent genæ, diſtorquetur os, ſpumant labia, tremunt membra, fremit vox, non conſtant ſibi geſtus, quis te exiſtimet hominem eſſe?

Indigno ignoſcendum.

Remitte debitori.

Vides, amice ſuaviſſime, quam immenſum pateat æquor, de reliquis vitiis conſimili modo diſſerendi. Sed nos medio in curſu vela colligemus, id quod reliquum eſt tuæ ſolertiæ relicturi. Neque enim propoſiti noſtri erat, & ſane quam infinitum fuerit, ita ut cœpimus, ſingula vitiorum genera ſingulis quaſi declama-

Digitized by Google

clamationibus diſſuadere, atque ad his oppoſitas virtutes adhortari. Tantum volui, quod tibi ſatis fore credebam, rationem & artem quamdam novæ militiæ commonſtrare, qua te poſſes adverſus priſtinæ vitæ repullulantia mala communire. Itaque quod nos in uno atque altero, exempli cauſa fecimus, id te ipſum oportebit facere, cum in ſingulis, tum potiſſimum in his, ad quæ cognoveris te, ſive naturæ, ſive conſuetudinis vitio peculiariter inſtigari. Adverſus hæc certa quædam decreta in albo mentis noſtræ deſcribenda ſunt, atque ea ne deſuetudine obſoleſcant, ſubinde renovanda. Veluti contra malum obtrectationis, turpiloquii, invidentiæ, gaſtrimargiæ, & id genus reliqua. Hi ſoli ſunt hoſtes militum Chriſtianorum, in quorum aſſultum, oratione, ſententiis ſapientum, dogmatibus divinæ Scripturæ, exemplis piorum hominum & maxime Chriſti, multo ante eſt præmuniendus animus. Hæc omnia tametſi non dubitem quin affatim tibi ſuppeditatura ſit ſacra lectio, tamen fraterna caritas nos eſt adhortata, ut ſaltem hac extemporali ſcriptiuncula, pro mea virili ſanctum tuum propoſitum promoverem adjuvaremque. Id quod eo feci maturius, quod nonnihil metuerem, ne in ſuperſtitioſum iſtud Religioſorum genus incideres, qui partim quæſtui ſervientes ſuo, partim ingenti zelo, ſed non ſecundum ſcientiam, circumeunt mare & aridam, & ſicubi nacti fuerint hominem a vitiis ad meliorem vitam jam reſipiſcentem, eum illico improbiſſimis hortamentis, minis, blanditiis in Monachatum conantur detrudere, perinde quaſi extra cucullum Chriſtianiſmus non ſit. Deinde ubi ſcrupulis meris & inextricabilibus ſpinis pectus illius expleverint, ad humanas quaſdam traditiunculas adſtringunt, planeque in Judaiſmum quemdam præcipitant miſerum, ac trepidare docent, non amare. Monachatus non eſt pietas, ſed vitæ genus pro ſuo cuique corporis ingeniique habitu, vel utile, vel inutile. Ad quod equidem ut te non adhortor, ita ne dehortor quidem. Hoc modo commoneo, ut pietatem neque in cibo, neque in cultu, neque in ulla re viſibili conſtituas, ſed in iis quæ tradidimus. In quibuſcumque vero deprehenderis veram imaginem Chriſti, cum iis te copula. Porro ubi deſunt homines, quorum convictus te reddat meliorem, abducito te quantum potes ab humano conſortio, & Prophetas ſanctos, Chriſtum, Apoſtolos, in colloquium adſciſce. In primis autem Paulum tibi facito familiarem: hic tibi ſemper habendus in ſinu, nocturna verſandus manu, verſandus diurna, poſtremo & ad verbum ediſcendus: in quem nos jampridem enarrationem magno ſtudio molimur, audax quidem facinus, ſed tamen divino auxilio freti ſedulo dabimus operam, ne poſt Origenem, Ambroſium, Auguſtinum, ne poſt tot recentiores Interpretes hunc laborem omnino vel ſine cauſa, vel ſine fructu ſuſcepiſſe videamur. Atque ut intelligant calumniatores quidam, qui ſummam exiſtimant religionem, nihil bonarum litterarum ſcire, quod politiorem veterum litteraturam per adoleſcentiam ſumus amplexi, quod utriuſque linguæ, Græcæ pariter ac Latinæ mediocrem cognitionem non ſine multis vigiliis nobis peperimus, non ad famam inanem aut puerilem animi voluptatem ſpectaſſe nos, ſed multo ante fuiſſe præmeditatos, ut Dominicum templum, quod nonnulli inſcitia barbarieque ſua nimis dehoneſtarunt, exoticis opibus pro viribus exornaremus, quibus & generoſa ingenia poſſent ad divinarum Scripturarum amorem inflammari. Sed hac tanta re pauculos dies intermiſſa, hunc laborem tua cauſa ſumpſimus, ut tibi veluti digito viam, quæ compendio ducit ad Chriſtum indicaremus. Precor autem Jeſum iſtius, uti ſpero, propoſiti parentem, ut ſalutaribus tuis cœptis benignus adſpirare dignetur, imo ut ſuum in te mutando munus augeat perficiatque, quo cito grandeſcas in eo, & occurras in virum perfectum. In eodem bene vale, frater, & amice, ſemper quidem animo dilecte meo, at nunc multo quam antehac tum carior, tum jucundior. Apud divum Audomarum, Anno a Chriſto nato ſupra milleſimum quingenteſimo primo.

Litteræ bonæ ad pietatem proſunt.

Monachus quid.

DESIDERII ERASMI ROTERODAMI ENCHIRIDII FINIS.

DESIDERIUS ERASMUS ROTERODAMUS ADOLPHO, PRINCIPI VERIENSI, S. P. D.

PRESSIUS intuenti mihi, non uſquequaque aſſentanti, palpandique vitio receptum videri ſolet, Adolphe ſuaviſſime, ut antiquitus Reges & Imperatores panegyricis ſolenniter, & quidem in os, laudarentur: quin potius ſic exiſtimo, viros cordatos, rerumque naturæ atque humani ingenii egregie prudentes, cum ſpes non eſſet, leoninam illam Regii pectoris generoſitatem, & aurium delicias, vel monentis auctoritatem, vel increpantis ſeveritatem aliquando paſſuras, publicæ utilitatis reſpectu vela vertiſſe, ac via quidem occultiore, eodem tamen contendiſſe. Itaque ſub laudationis ſpecie ſimulacrum quoddam abſoluti Principis eis velut in tabula depictum repræſentaſſe, ut ipſi ſeſe ad propoſitum exemplar exigentes, taciti ſecum agnoſcerent, quantum ab illa laudati Principis imagine abeſſent, ac citra tum pudorem, tum offenſam diſcerent, quid vitii mutandum, quas virtutes præſtare oporteret. Eodemque titulo non idem ageretur, videlicet, ut boni Principes quæ facerent recognoſcerent, mali quæ facere deberent, admonerentur. Nihil igitur erat aliud iſta laudatio, quam delicatum monendi, blandumque exprobrandi genus, ac plane pharmacum, neceſſarium quidem illud, ſed amarum, eoque melle prælitum. Id quod olim Regum Barbarorum violentiæ dabatur, non tam turpiter (ut ego opinor) quam prudenter. Pueritiæ vero ſtudia, moderatis laudibus alere, ac veluti cruſtulis datis, blandius invitare, adeo vitio datum non eſt, ut a magnis quoque auctoribus præcipiatur. Sed iſta quorſum inquis? nimirum, hujuſmodi præfatiuncula viſum eſt adulationis notam deprecari atque præcludere, cum ſtatuiſſem hac Epiſtola paulo ineptius tecum agere, & cum puero te pauliſper veluti repueraſcere. Quamquam ego te, Generoſe Adolphe, ne laudaturus quidem ſum, quin magis te ipſum tibi tamquam in ſpeculo commonſtraturus, ut temet noris, non autem ut etiam ames ſimulque pereas, quemadmodum de Narciſſo fabulantur Poetæ, ſed ut etiam atque etiam intelligas, quam magnum nomen ſis Deo tuæ felicitatis auctori, quibuſque rebus ſis natus, & quo tibi ſit eluctandum, ne cum totum cœlum tibi arriſerit, tute tibi parum proſper fuiſſe videare. Hoc profecto ſibi volebat (ni fallor) ſpeculum illud Socraticum, ad quod vir ſapientiſſimus mittere ſolebat adoleſcentulos: ut qui ſe perſpexiſſent corporis & ingenii dotibus, fortunæque commodis ampliter cumulatos, vel hoc ipſo ad virtutis ſtudium ſollicitarentur, cum intelligerent ad tantam

Laudibus alenda ſtudia.

Speculum Socraticum.

Digitized by Google

naturæ ſortem, haud mediocrem induſtriæ uſuram tum deberi, tum exſpectari. Ii vero quibus hæc malignius contigiſſent, hoc impenſius ad conandum exſtimularentur, quo quod natura videretur diminutum, induſtria exæquarent. Quamquam autem tanta in re ceſſatio nullam omnino recipiat deprecationem, tamen non paulò minus reprehendendi videntur, quorum induſtriæ fortuna quodammodo defuit, quam qui fortunæ deſunt ipſi. Tibi vero, mi Adolphe, quæcumque ad perfectam virtutem adminicula cœlitus dari poſſunt, adeo ſunt affatim ſuppeditata, ut niſi omnia ſumma præſtiteris, neque ſorti a Deo creditæ, neque tuorum exſpectationi reſponſurus videaris. Primum enim quid ego referam fortunæ miram in te raramque indulgentiam? quæ te vix dum natum, veluti manibus ſuis, in ſummo rerum faſtigio collocavit. Quæ te ad ſummas res non evexit, ſed genuit, immo quæ Principem florentiſſimum, & antequam in lucem ederet, fecit. Quippe quæ tibi genus largita eſt clariſſimis utrimque imaginibus illuſtre: paternum quidem a Philippo Burgundionum Duce, Heroe cum quovis etiam veterum componendo: maternum vero a Borbonica ſtirpe, id eſt, Gallorum Regibus ductum. Ut omittam interim rem amplam, ac ditionem luculentam: ut ſileam affinitates utriuſque ſororculæ ſponſalibus cum ſummis Proceribus adjunctas, ut ne tibi de matre tam pia gratuler, quæ ſollicitudine quadam incredibili te veluti denuo parturit, nihilque putat in vitam eduxiſſe, niſi & ad virtutem perfectam provexerit: ut ne id quidem recenſeam, quod jam nunc te puellum cum plerique Primates Aulici, tum clariſſimus ipſe Princeps Philippus certatim fatali quodam favore ſtudioque proſequuntur, nihil non auſi ſibi de tua indole polliceri. Illud enim propius ad te pertinet, de quo non puduit & ſapientiſſimum illum Regem gloriari, quod, ut ille ait, animam ſortitus es bonam; quodque verus ille Prometheus mentem tibi indidit feliciſſimam, iſtis opibus, iſto rerum apice, iſtis imaginibus dignam, dignam iſto corpuſculo, quod & ipſum architectrix natura, veluti virtutum arculam quamdam, omnibus Veneris & Gratiarum muneribus copioſiſſime perpolivit, ne, ſcilicet, non haberet pulcerrimum domicilium, animus pulcerrimus. Neque vero parvi refert, Principem uti virtute, ita & corporis ſpecie vulgus antecellere, cum videam Virgilianum illud, vel reclamante Seneca, prælaris viris non temere placuiſſe: *Gratior eſt pulcro veniens in corpore virtus.* Quamquam ille ipſe tetricus Philoſophus, ac Stoicorum pene dixerim Stoiciſſimus, miraculi loco refert, Claranum quemdam ſuum, cum corpore deformi eſſet, ingenio tamen atque virtute præcelluiſſe, & unius exemplo ratiocinatur, egregiam mentem ſub quavis etiam cute latere poſſe, id quod ne Maro quidem negat, verum ait, animi decus cum corporis ſpecie conjunctum, commendatius & gratius eſſe mortalium oculis. Quis autem uſque adeo communi ſenſu caret, ut hoc inficiandum putet? Quo magis miror, cur homo gravis tam confeſſam Poëtæ ſententiam ſcripſerit errorem ſibi videri. Sed omiſſo Seneca ad rem redeamus. Poëtæ mirabiles rerum omnium adumbratores divinis mentibus, quas utique feliciſſimas videri volunt, corpora tribuunt pulcerrima. Cujus ſententiæ ne Platonem quidem ipſum pœnituit, cum ſapientiæ myſteria Poeticis, ut ſolet, involucris obveſtiens, Diis, id eſt, beatis mentibus, & ab omni terrenæ labis contagio porro ſemotis, & currus decoros, & equos ambroſia nectareque nitidos attribuit. Homerus autem omnium diſciplinarum tamquam oceanus quidam, Achillem, Ulyſſem, Menelaum, & ſi quos præterea virtute præſtantes Heroas facit, decentiſſima quoque corporis ſpecie fingere conſuevit θεοειδεῖς, καὶ Θεῷ ικέλους, id eſt, *divina ſpecie, & Deo ſimiles* eos idemtidem appellans. Therſitæ vero ut mentem ignavam ac degenerem, ita corpus ad portentum uſque deforme affinxit:

Φολκὸς ἦν, χωλὸς δ' ἕτερον πόδα, τὼ δὲ οἱ ὤμω
Κυρτὼ ἐπὶ στῆθος συνοχωκότε, αὐτὰρ ὕπερθε

Notatur Seneca.

Φόξος ἦν κεφαλὴν, ψέδνη δ' ἐπενήνοθε λάχνη.

Quod Maro noſter, ut Homeri pleraque alia, ita hoc quoque diligenter eſt æmulatus, in Ænea, Julo, Euryalo, multiſque aliis. Quin & Socrates Philoſophorum non ſapientiſſimus modo, verum etiam incorruptiſſimus, in Phædro Platonis ſubobſcure quidem, ſed nimis quam eleganter innuit, bonam corporis figuram, bonæ mentis aut argumentum eſſe, aut certe adjumentum: illud pulcri equi, hanc equitis ſub nomine depingens ac denotans. Poſtremo & Ariſtoteles ipſe de corporis & vultûs indiciis, pectoris habitum conjiciendum exiſtimavit: idem carnium mollitudinem, ingenii neutiquam duri judicavit ſignum. Poſtremo fides his deſit auctoribus, niſi & Hiſtoriographorum conſenſu teſtatiſſimum eſt, Pythagoram, Scipionem Africanum, cumque his innumerabiles, qui ob divinas quaſdam animi dotes pluſquam homines crediti ſunt, venuſta decentique forma fuiſſe. Adeo, videlicet, cognatæ res ſunt, corpus atque anima, ut alterius habitum altera ſequatur, ac mentis quidem bonitas in ipſa cutis ſpecie reluceat, rurſum corporis habitus divinæ, ut ait Flaccus, auræ, particulam viciſſim afficiat, ut quæ corpori penitus ſit immerſa, eique illigata, velut oſtream circumferat. Nam hæc eſt una ex pinguibus illis Socratis ſimilitudinibus, in quas jocatur Alcibiades. Sed vereor ne de forma nimis multa. Quamquam ego nequaquam aut corporis dotes, aut ingenii felicitatem ſic effero, ut vel eos quibus hæc parcius obtigerunt, a virtutis ſtudio deterream, vel puero tibi pueriliter blandiar, quin immo utroſque non ad Narciſſi fonticulum, ſed ad Socratis ſpeculum adduco: ut & illi hoc acrius excolendo animo ſtudeant, quo minus naturæ dotibus adjuvantur: tuque cogites quam indignum flagitium quamque abſurdum futurum ſit, ſi in tam venuſto corpore, mentem invenuſtam atque incultam eſſe patiare, ac ſub cute nitida, carie ſituque ſqualeat animus. Tum ſi commiſeris, ut cum tibi natura viliſſimam tui partem expoliverit, tu immortalem tui portionem negligas honeſtis ſtudiis excolere. Denique nihil iſto monſtro puta eſſe monſtroſius, quam in delicato ſcriniolo ἄνθρακας (ut Græci dicunt) θησαυρὸν, & ſi magis Cynice dicendum, in gemmata pyxidula cœnum, aut ſi quid cœno ſpurcius. Proinde, mi Adolphe, ne laudari quidem te puta ubi quiſpiam formoſum te, aut generoſum, aut bene ingeniatum prædicat. Veriſſima enim & mordicus tenenda Epicteti ſententia (ſi tamen ſenem tam Stoicum aulicæ ferent auriculæ) prorſus extra nos eſſe, nihilque quidquam ad nos pertinere quæcumque a fortuna vel dari poſſunt, vel eripi. Nondum igitur Adolphum ipſum laudavimus, Dei modo gratuitam in te benignitatem retulimus, imputandam niſi ad fœnus accommodaris. Porro reliquæ virtutes, quæ proprie ad hominis laudem pertinent, ne poſſint quidem adhuc in ætate tam tenella, citra Gnathoniſmum, laudari. Tametſi tempeſtivum earum proventum a tuo exſpectamus autumno, neque falles, opinor, exſpectantes, quando quidem iſto tam florulento vere nos in ſpem ampliſſimam erigis: jamjam enim ceu gravidæ turgent in palmite gemmæ. Jam nunc admodum adhuc puer, quaſi gemini decoris ſpecimen edis, puta, tum animi paterni belli paciſque artibus juxta præſtantis, tum materni ingenii, in cujus ſe mores nihil habere juris ipſa quoque fortuna miratur; & illum quidem militiæ decora, atque ardens evexit ad æthera virtus: hæc autem rariſſimo prorſus exemplo cum fœmineo ſexu maſculum animi robur, cum ſummis vitæ delitiis (quas illius fortuna non animus poſtulat) continentiam incredibilem: cum eximia nobilitate ſuperbiſſimiſque ſtemmatis modeſtiam & comitatem prope pluſquam plebejam: denique (ut ſemel complectar) cum aula Chriſtum copulavit. Utrumque igitur parentem, Adolphe, alterum invictiſſimum, alteram integerrimam modeſtiſſimamque jam ſpe quadam ita refers, ut ſimul & Mavortiis ſtudiis capiaris, neque a Muſarum litterario otio abhorreas, poſſiſque ad utrumque juxta natus ac ſculptus videri, καὶ τὸν βίον πρακτικὸν, quem præfert Dicæarchus,

Digitized by Google

chus, καὶ τὸν θεωρητικὸν, qui Theophraſtum magis delectat. Et hunc quidem tum priorem, tum feliciorem in politia ſua putat Plato, ad illum tamen vel vi retrahendum ſapientem, publicæ utilitatis nomine. Sed privato ſibique viventi liberum eſto, utrum malit ſequi. Principi, certe, qui patriæ, non ſibi naſcitur, neutrum oportet deeſſe, & utrumque Homerus Ulyſſi, Virgilius Æneæ, tribuit: alterum dum eos diuturnis erroribus variiſque caſibus exercent, dum mediis bellorum miſcent tumultibus alterum dum ad inferos deducunt. Eodem, arbitror, pertinere, quod Plato in iis quos obeundæ Reipublicæ deſtinavit, moderatum quemdam & medium mentis habitum requirit, qui neque ad ferocitatem uſque concitatus ſit, neque ad ignaviam abjectus. Eum vero e duabus inter ſe pugnantibus rebus, muſica gymnaſticaque conflari cenſet oportere. Hunc, nimirum, in te videor mihi conſpicere, cum mediam quamdam indolem intueor, e paterna avitaque animi ſublimitate, atque e matris pietate, manſuetudineque temperatam. Etenim quod jam nunc manuſculis iſtis Pegaſi ferocientis habenas, non minus ſcite quam animoſe, moderaris, & immanis bellua, cujus corpuſculi ſarcinulam vix ſentit, ejus tamen & arte & animo citatur, ſiſtitur, in gyrum circumagitur, ad ſaltum exſtimulatur, ad gradarium inceſſum ſtringitur, ad ſuccuſſarium tripudium admittitur, quod nunc æquore campi præcipiti volare curſu, nunc ardua ſcandere, nunc per præcipitia decurrere cogitur, ac puerilis ſiniſtellæ nutibus omnibus paret, quod in tenera iſta fronte ſublucet neſcio quid Auguſtum atque Heroicæ Majeſtatis, quod vix dum puer, nihil tamen habes puerile, quod jam arcu, quod curſu, quod palæſtra nulli cedis æqualium, paternæ avitæque virtutis ſimulacrum agnoſco. Rurſum ubi te tamquam aliis oculis contemplor ἐς πόδας ἐκ κεφαλῆς, atque animadverto, quam nihil quidem in te non futuro Principe dignum, id eſt, nihil humile, nihil ſtupidum, nihil ingeneroſum, at e regione nihil feroculum, nihil arrogans, nihil minax, nihil inſolens, ſed oculi, non licentes quidem illi, at neque rurſum truces, verum amici: frons, neque dura, neque improba, ſed alacris & vivida, vultus comis, & gratiarum plenus, os verecundum, malæ decentiſſimo pudore, ſemperque parato purpuriſſo tinctæ, ſermo modeſtus & rarus, geſtus compoſiti; tum quam pius in parentem, in avum reverens, erga præceptorem obſervans, quam inter æquales obſequens, quam non imperioſus aut moroſus in miniſtros, quam in neminem procax. In ſumma, cum conſidero, nihil in te deprehendi, quod aulæ, quod fortunæ tuæ mores ſapiat, matris optimæ imaginem (ut Plautine dicam) ipſiſſimam videor intueri. Et ſunt iſta quidem ad præſentem ætatis tuæ laudem magna, ad exſpectationem vero & quaſi prædivinationem futurorum, maxima. Illud autem ſpem de te noſtram vel maxime confirmat, quod præter iſtam naturæ bonitatem, domi contigit habere utriuſque virtutis magiſtros egregios, bellicæ quidem avum tuum, in quo viro nihil eorum deſideres, quæ ſolent a fortiſſimo duce requiri: Philoſophiæ vero, ac veluti muſices illius Platonicæ JACOBUM BATTUM, Deum immortalem! quam rara doctrina, quam eximia vitæ totius innocentia, quam ſingulari facundia virum? Quid jam ſit, quod ſuis de te votis patria non audeat promittere, poſteaquam tam felici indoli formator tam egregius contigit? Contigit autem non jam exoleto, parumque per ætatem tractabili, id quod pleriſque ſolet accidere, ſed quemadmodum Phœnix ille Homericus Achilli puello adhuc peneque infantulo datus eſt, Διδασκέμεναι τάδε πάντα, μύθων ῥητῆρ' ἔμμεναι, πρηκτῆρά τε ἔργων, itidem tuam infantiam vix dum a lacte depulſam, ſtatim Battus excepit, nutricandi munus cum nutricibus ex æquo partitus, ut illæ corpuſculum tuum curarent, hic animum fingeret: videlicet, hoc jam tum agente matre, ut ipſo prope cum lacte, auriculis tenellis præclara illa ſapientum dogmata inſtillaret, mentiſque tuæ recentem teſtulam, cujus odorem & in omnem uſque vitam eſſet redditura, Philoſophiæ balſamo imbueret, neque lingulam iſtam ſineret vulgari ſtribiligine pollui: ſed puriſſimo Muſarum irrigaret ſucco, ac pectuſculum iſtud rude adhuc, & in quemvis habitum ſequax præceptis formaret amicis. Nam ad vitutis inſtitutionem, ut aliqua ſera ſit ætas, nulla certe non matura eſt. Hæc alius aut præteriret, aut ſummis vix digitis attingenda putaret. Ego vero vel ſola commemoranda duco, ut in quibus veræ felicitatis puppis & prora, quod ajunt, ſit homini. Siquidem natalium ſplendore, reliquiſque fortunæ muneribus, non pauci te mortales, vel æquant, vel ſuperant. Hæc tua propria pene felicitas eſt, & haud ſcio an cum ullo noſtratium Principum communis, quod rudis adhuc in eum incidiſti virum, qui mentis tuæ vacuam tabellam caſtis ac ſalutaribus occupare poſſit opinionibus: poſſit autem, quia doctiſſimus: velit, quia optimus: efficiat, quia diligentiſſimus: quique te veluti præſens Mercurius, Moly quodam efficaciſſimo, id eſt, optimis rationibus, contra aulicorum illecebras & voces quorumdam moribus peſtilentiores, tamquam contra Circes pocula præmuniat. Rara profecto noſtris in terris avis, homo non trivialiter eruditus: Rarior autem, qui moribus ſit uſque quaque ſanctis & inculpatis: Rariſſima porro ac plane Phœnicis inſtar, qui cum exquiſita doctrina ſummam morum innocentiam copularit. Quibus omnibus ſic abſolutus tibi contigit, ut non verear adſeverare, neque Achilli Phœnicem, neque Dionyſio Platonem, neque Alcibiadi Socratem, neque Alexandro Ariſtotelem, neque Neroni Senecam pari felicitate contigiſſe. Quamquam iſto nomine, non tam fortunæ, quam parentibus debere te puto, quorum prudenti delectu talis adſcitus eſt. Alioqui vel una hæc felicitas optanda Magnatibus, qua ſola fere carent. Quid autem retulit bene natum fuiſſe, niſi & bene inſtituaris? Princeps autem non temere inſtituitur ad virtutem, niſi tum cœperis, cum ſe nondum eſſe Principem intelligit. Quo recte reputans Philippus ille Macedonum Tyrannus, vir multis modis laudatus, ſibi magnopere gratulabatur, egregieque videbatur fortunatus, quod id temporis filium ſuſcepiſſet, quo vir ſummus Ariſtoteles Philoſophiam doceret, unus ex omnibus dignus, cui tantum alumnum in gremium traderet. Ego vero, fortunatiſſime Adolphe, tibi non impendio gratuler? qui quidem domi aſſidue videas, audias, totumque ac proprium poſſideas ejuſmodi moderatorem, in quo non vel mores eruditione, vel eruditionem moribus, vel vitia quædam virtutibus compenſes, ſed quem citra delectum ullum, totum ac tuto poſſis effingere. Cujus doctrinam ſi quis contempletur, quid rarius? ſi vitam, quid incorruptius? ſi facundiam, quid admirabilius? ſi feſtivitatem, quid amabilius? Legis idemtidem in Poëtarum litteris, Adolphe, Phœbum aurata cithara inſignem. Legis Orphea fidibus canoris & feras & quercus, & ſaxa denique moventem. Legis Minervam ingeniorum & artium Principem. Legis caduceatorem Mercurium efficaci virga potentem. Legis novem illas Sorores, ſtudiorum atque elegantioris litteraturæ Præſides. Tum Charites comitatis, atque humanitatis auctores, Heliconia tempe, fontem vocalem. Denique legis & Pithonem Deam, quam Latini *Suadelam* nominant. An tu iſta deliria & nihili voces exiſtimas eſſe? res ſunt inprimis egregiæ, quas omnes uno in Batto tibi ſpectare licet, neque ſpectare modo, verum etiam frui. Etenim quid, quæſo te, omnino aliud vox illa hominis dulcis ac tinnula, citraque omnem aſperitatem eminus etiam aures feriens, niſi Phœbea quædam cithara, aureis fidibus divinum quiddam inſonans? Quis eſt autem ingenio uſque adeo ſtupido, fero ſaxeoque, quem Battica ſuaviloquentia, & vel Neſtorea illa mellitior, non excitet, non emolliat, non edomet? Age vero quid illa e pectoris candidiſſimi venis tam facile profluens, ſemper pura, ſemper perſpicua, ſemper exuberans oratio, niſi Caſtalii fontis perennis quædam ſcatebra? Eam dum tu una cum æqualium tuorum grege, aſſidue auribus imbibis, & ſermone conſueſcis exprimere, nonne quaſi pota, vocales

Jacobus Battus.

cales loquaculoſque facit & alios? Porro autem cum ſic eruditione docet audientem, ſic acumine cogit, ſic varietate delectat, quis non quaſi præſens Minervæ numen agnoſcat? Quid autem quoties feſtiviſſimis illis ſuis ac ſalſiſſimis jocis, omnium animos mire demulcet atque exhilarat, nonne Veneres omnes, omnes Charites de loquentis ore ſcatere tibi videntur? Cum inaudita quadam arte, omnium ſeſe moribus attemperat, in quemvis affectum quoſcumque libuit, rapit, nonne Mercuriale quiddam refert? In hujus profecto unius labiis Pitho illa flexanima ſeſſitare videtur. Cum eo vivere ac ſermones miſcere, nihil aliud eſt quam in Parnaſſi nemoribus inambulare. Denique Muſarum chorum non deſiderabit, quiſquis Cyclopædiam illam omnium diſciplinarum anſulis abſolutam, in eo perſpexerit. Quis non vel hominem, iſtiuſmodi propter litteras, vel litteras propter hominem, mirari, amare, colere incipiat? Erres, mihi crede, vehementer, atque adeo nimium ingrate facias, niſi iſtam felicitatis tuæ partem, vel præcipuo calculo numeraris, quæ Regibus etiam opulentiſſimis non raro non contigit. Et, ô Deum immortalem! quid æque, immo quid aliud ad Principum felicitatem pertinet, quam ut ipſi de ſuopte pectore, non de aliorum ſententiis diſcant ſapere, & ea pueri a bonis ac doctis viris hauriant; quæ grandes non ſint ab adſentatoribus audituri. At nondum equidem ſtatui, tune iſto tali formatore, an te ille tali alumno fortunatior? Quamquam uterque altero beatiſſimi mihi videmini, proque meo in utrumque amore, tum illi de te, tum tibi de illo gratulor: tibi quod feliciſſimo ingenii tui ſolo tantus cultor contigerit, illi quod aliquando nactus eſt materiam dignam in qua ſingularis artifex nervos intendat ſuos. Jamque adeo non vobis tantum, verum & litteris ipſis publicitus gratulandum cenſeo, poſteaquam tandem non ab Enniis, Plautis, Ceciliis, ſed ab his cœperunt coli tractarique, a quibus ſi quid attulerint ſplendoris, cum fœnore recipiant. Quæ ſi in obſcurum quempiam inciderint, etiam ſi præclaræ ſint, tamen neſcio quomodo auctorum humilitate, ceu fumo obſcurantur. In tui vero ſimilibus, etiam mediocres, mirum quam eluceant, dum viciſſim & doctrina fortunam, & fortuna doctrinam illuſtrat. Ipſæ itaque litteræ mihi gaudio geſtire videntur, videre jam videor ſorores illas Heliconias ſibi plaudere, te dulciſſimum alumnum certatim ſinu rapere, exoſculari, complecti, cum tu fortunatis iſtis articulis, calamum per æquor chartaceum ductitas, dum blæſa ac vix dum firma lingula Græcæ pariter ac Latinæ linguæ verba meditaris, dum formoſulo iſto & generoſo ore, ac vocula amabili, jam nunc orationem & liberam pronuncias, & numeroſam modularis. Macte indole puer, Deum Optimum Maximumque precor, ut iſtam mentem, iſtos egregios impetus, ſervet fortunetque, velitque quaſi jam herbescentem virtutem tuam, ſui ſideris afflatu, ad maturam ſegetem provehere, ut idem auctor ſimul & ætatis, & honeſti propoſiti, incrementa felicia largiatur, ne, videlicet, quod in aliis fere conſpicimus, in te abominemur, de iſtis tuarum virtutum quaſi cunabulis, velut Adonidis hortorum deliciis, brevi & inani voluptate deliniti videamur. Cave ne tua felicitas ſecuritatem adducat. Nam etiamſi ſic omnibus naturæ fortunæque dotibus ſis locupletatus, ut vel Pandoram ipſam præcurras, nihil tamen actum putem, niſi ad eas commoditates par acceſſerit induſtria: quæ quidem ut ſine illis pene manca eſt, ita illæ hac deſtitutæ, prorſus otioſæ ſunt, ſi negligas: pernicioſæ, ſi inſoleſcas: mortiferæ, ſi abutaris. Et ſi quidquid poſſunt ignes illi cœleſtes, cum proſperrimi ſunt, id omne in te unum contulerint, ſi Rhamnuſia illa vel totum cornu ſuum in te ſemel effuderit, maximam bonæ mentis partem ipſe tibi præſtes neceſſe eſt. Quare fac manibus pedibuſque huc annitare, ut te iſtis dotibus parem reddas, parem votis tuorum, parem imaginibus majorum, parem curis optimi præceptoris. Etenim cum omnia tam benigne ſuppetant, non poteris tibi non ſummo cum dedecore deeſſe. Proinde ut in bene cœptis conſtanter pergas, Adolphe, non deſinam Homericum illud tibi ad aures occinere. Cur autem non Græce potius, quandoquidem tu etiam nunc Græce meditaris?

Bonus præceptor.

Καὶ σὺ φίλος μάλα γὰρ σ' ὀρέω καλόν τε μέγαν τε
Ἀλκιμός ἴσ' σ' ἴνατίς σε καὶ ὀψιγόνων ἐνείπῃ.

Et quoniam (ut ſæpius diximus) omnia ad perfectam laudem adſunt adjumenta, φέρων ἄνεμός τε καὶ ὕδωρ, facito, ut & illud ejuſdem Poetæ verum ſit, τὴν δ' ἄνεμός τε κυβερνήτης τ' ἴθυνεν. Quod ſi feceris, futurum confido, ut tu generi, patriæ, tuiſque omnibus per litteras, & litteris invicem per tuam fortunam, ingens ſis tum decus, tum præſidium allaturus. Illud addam in fine, quod velim animo tuo quam penitiſſime inſideat, ut perſuaſiſſimum tibi habeas, nihil tam generoſis ac bene natis dignum, quam pietatem. Non temere moneo, compertum enim habeo, in aulis eſſe nonnullos, qui nec ſentire verentur, nec dicere pudent, Chriſti doctrinam nihil quidquam ad Proceres attinere, ſed Sacrificis ac Monachis eſſe relinquendam. Ad horum exitiales incantationes obturatis auribus, quo te Mater, quo Battus vocat, ſequere. Et ut jam nunc cum litterariis rudimentis Chriſtum incipias imbibere, mitto tibi precationes aliquot, quas Matris rogatu, Batto hortatore conſcripſi, ſed tibi. Eoque ſermonis figuram nonnihil ad tuos annos attemperavimus. Quibus ſi diligenter uteris, ſimul & orationem tuam feceris meliorem, & militares illas precatiunculas, quibus aulicum genus plerumque delectatur, non indoctiſſimas modo, ſed & ſuperſtitioſiſſimas, contemſeris. Vale. E Lutetia. Anno a Chriſto nato milleſimo quadringenteſimo duodecenteſimo.

RE-

Digitized by Google

REVERENDISSIMO SACROSANCTÆ ROMANÆ ECCLESIÆ

TT. S. CHRYSOGONI

CARDINALI,

MOGUNTINENSI AC MAGDEBURGENSI ARCHIEPISCOPO,

PRINCIPI ELECTORI, PRIMATI, &c.

ADMINISTRATORI HALBERSTATENSI, MARCHIONI BRANDENBURGENSI,

DESIDERIUS ERASMUS ROTERODAMUS

S. D.

LIBERALIS *quidam & ingenuus ingenii tui candor in causa fuit, opinor, Reverendissime Præsul, & idem Princeps Illustrissime, ut ex meis libellis, longe quam pro meritis majorem opinionem de me conceperis. Et tamen istum animum tuum si minus mihi, certe litteris ac virtuti gratulor, gratulor iis, qui vere sunt id, quod me credis esse. Siquidem ut hactenus errat tua Celsitudo, quod tantum laudis tribuit Erasmo, non errat tamen in hoc, quod egregiam virtutem cum eruditione pari copulatam, in quocumque comperiatur homine, summorum Principum studio fovendam ornandamque censet. Quamquam autem non dubitabam, quin ex congressu nonnullam opinionis meæ jacturam facturus essem apud te, tamen apprime gestiebam in tam eximii Principis amplexus accurrere, ac ne prorsus ἄδωρος venirem, Pauli ad Romanos Epistolæ paraphrasin tuo nomini destinaram. Hunc animum meum, litteris significaram juveni, non minus eruditione quam imagimibus claro, Udalrico Hutteno, sed hoc unice nobili, quod tua Dignitas illum inter præcipuos, ac interiores officiarios complectitur. Sed ea mox mutata est sententia, quod magis convenire videretur, ut quod Romanis scriptum esset, iisdem inscriberetur. Interea nec per fortunam tuo conspectu frui datum est, nec per studiorum immodicos labores licuit apparare, quod tua Celsitudine dignum haberetur. Etenim cum proxime Basileam repeterem, in diversam ditionis tuæ partem procul te contuleras, rursum ubi me reciperem in patriam, jam apud Cæsarem agebas Augustæ. Quod quidem iter cum mihi vel eunti, vel redeunti multis nominibus infaustum fuerit, nullo tamen infelicius, quam quod tui non contigit copia. Porro dum posthabitis curis omnibus, pro viribus adnitor, ut Novum Testamentum Leone X. cui dicatum erat, dignum efficiam, ac protinde iterum atque iterum novo, mihi pene veternum collegi, dum hoc a senio vindico, mihi senium contraxi, dumque illud, uti scribis, pristino nitori restituo, mihi squalorem ac situm conciliavi. Nam laboris, ut voluptatis & gloriæ quam minimum habet, ita tædii molestiæque plurimum. Ac pene duplicabat molestiam, quod complures experirer ingratissimos, quorum utilitati potissimum tantum laboris desudabatur. Tandem & a laboribus quibus distringebar, & a morbis qui me propemodum exstinxerant, utcumque mihi restitutus, officii mei meminisse cœpi, atque hisce litteris, quando adhuc secus non licet, Amplitudinem tuam saluto, simulque gratulor tot ornamentis tuis Cardinalitiæ dignitatis fastigium accessisse, unde tibi hoc etiam plus decoris adjunctum est, quod a Pontifice integerrimo, nec emptum, nec ambitum obtigit: & adeo non ambitum, ut nisi Maximiliani Cæsaris auctoritate permotus, obstinate fueris recusaturus. Adjunximus Epistolæ libellum de Ratione Studii Theologici, non ut hoc tuo nomini dedicato, fidem meam liberem, verum ut hoc velut arrhabone dato, magis ac magis adstringam. Optabat R.T.D. ut Divorum vitas illustrarem meo stilo, at ego conatus sum, ut ipsi Divorum Principi mea qualicumque industria lucis nonnihil adderem. Nam gaudet ille, totius gloriæ fons, etiam piis suorum studiis utcumque nobilitari. Cæterum sermone vix consequi queam, quantopere deamem indolem istam tuam, cui juveni, inter tot ditionis administrandæ, necessarias magis quam sacras sollicitudines, illud vel in primis cordi est, ut Divorum vitæ, quæ partim habentur fabulis anilibus simillimæ, partim eo proditæ stilo, ut nemo doctus aut gravis absque nausea possit legere, primum majore delectu, majoreque fide: dein sermone si non facundo, certe mundo, castoque tradantur. Perspicit nimirum tua prudentia, id quod verissimum est, non mediocriter ad Christianæ religionis ornamentum facere, ne quid omnino canatur aut legatur in templis, quod non gravissimo doctissimoque cuique placere queat, hoc est, quod non ex divinis libris haustum sit, aut certe a viris eximiis profectum. Nunc Siculis, quod ajunt, gerris vaniora: nunc cujuslibet deliri senis, aut etiam aniculæ, somnia huc irrepserunt, & indies magis ac magis irrepunt. Verum hac in re præstare, quod desiderat Celsitudo Tua, magis opto quam possum. Ego præter conatum sedulum nihil polliceor. Non desunt autem vel apud Germanos, qui mea sententia cumulate valeant tuis sanctissimis votis satisfacere: vel Huttenum habes domi, linguæ Latinæ delicium. Interea mihi magis libet tibi mentem istam Episcopo dignam, quam fortunam quamlibet amplam gratulari. O felicem Christi populum, si passim contingat tales esse Præsules, quibus Christi gloria nihil sit antiquius, qui gemmarum lucem, qui auri fulgorem, qui argenti nitorem, qui byssi candorem, qui cocci ignem: breviter, qui totum Aaronis ornatum moribus ac vita referant, quibus etiam si pallium ac pedum detrahas, tamen Episcopos agnoscas. In te fortuna, quam antiquitas cæcam faciebat, oculata videtur. Generis tui longe clarissima stemmata morum tuorum ornamentis illustras: Archiepiscopi dignitatem vitæ integritate conduplicas: Cardinalitio galero nescio quid majestatis additum videtur, posteaquam tu non recusasti. Quid superest, nisi ut Christum Opt. Max. comprecemur, ut istam mentem tibi, te nobis quam diutissime servet incolumem. Lovanii XI. Calend. Jan. Anno* M. D. XVIII.

Digitized by Google

RATIO
SEU
METHODUS COMPENDIO PERVENIENDI
AD
VERAM THEOLOGIAM,
PER
DESIDERIUM ERASMUM ROTERODAMUM.

CUM primum Novum Teſtamentum a nobis recognitum, eſſem editurus, flagitantibus id amicis quibuſdam, methodum quamdam ac rationem Theologici Studii curaveram adjiciendam, brevem quidem illam: ſed quæ tum mihi viſa eſt ſatis copioſa in operis præfatione, veritus ne non præfatio, ſed aliud opus operi additum videretur. Quod ſi hæc ratio me nihil moviſſet, tamen operis celeritas, jam ad metam decurrentis, brevitatem flagitabat. Nunc idem agemus aliquanto copioſius, & ita rem temperabimus, ut ſi libeat præfationis vice poſſit addi, ſin minus, ſeparatim legi, nimirum, convivatores frugaliter ſplendidos, & magnifice ſordidos imitati, qui pridianorum obſoniorum fruſtula recentibus admixta, communi tegunt conditura. Atque utinam præſtare queam quod flagitor. Magnum quidem eſt, ad Theologiæ Studium animos hominum inflammare, ſed abſolutioris artificis eſt, hujuſce cœleſtis ſtudii viam ac methodum tradere, non dicam ut dignum eſt, (quid enim poteſt humana induſtria, quod rebus divinis ulla ex parte reſpondeat?) ſed ſic ut labor hic noſter mediocrem adferat utilitatem ſacroſanctæ Theologiæ candidatis. Non minima negotii pars eſt, adeundi negotii viam noſſe. Et ſatis feſtinat, qui nuſquam aberrat a via. Sæpe & ſumptum duplicat, & laborem, qui crebris erroribus, ac longis ambagibus tandem eo pervenit, quo deſtinarat, ſi tamen pervenire contingat. Porro qui compendiariam quoque viam indicat, is gemino beneficio juvat ſtudioſum. Primum ut maturius quo tendit pertingat, deinde ut minori labore, ſumptuque quod ſequitur aſſequatur. Sed ſubvereor, ne cui mea tenuitas nota ſit, protinus hic reclamet: Tun' viam indicabis, quam ipſe numquam ingreſſus es? aut certe infeliciter ingreſſus es? non minus ridicule facturus, quam ſi cæcus cæco dux eſſe poſtulet, juxta proverbium Euangelicum. Equidem majorem in modum optarim, ut iſtud vere queam inficiari, ſed tamen quid vetat imitari nautas quoſdam, qui cum ipſi, navi ad ſcopulum eliſa, nudi vix enatarint, nihilo ſecius aliis ſolventibus ſolent recte conſulere, commonſtratis periculis: aut certe Mercuriales illas ſtatuas πολυκεφάλας, quæ quondam in compitis poni ſolitæ, ſuo nonnumquam indicio viatorem eo provehunt, quo numquam ipſæ ſint perventuræ? & ut nonnihil ex Poetis attingam,

- - - - fungi vice cotis, acutum
Reddere quæ ferrum valet, exſors ipſa ſecandi?

Poſtremo: Cæcus uti ſi monſtret iter, tamen adſpice. Tametſi divus Aurelius Auguſtinus, accurate ſimul & copioſe, quatuor libris, quibus titulum fecit de Doctrina Chriſtiana, ſuper hoc propemodum argumento diſſerit. Et ante hunc, opinor, Dionyſius [1] quidam in opere quod inſcripſit de Divinis Nominibus. Rurſus in libello, cui titulum fecit de Myſtica Theologia. Et conſentaneum eſt eadem egiſſe in libris Inſtitutionum Theologicarum: ac rurſus in opere de Significativa Theologia, quo magis non idem agemus, non modo contractius, verum etiam craſſius, & pinguiore, quod ajunt, Minerva: quippe qui nequaquam excellentibus viris iſta paramus, ſed rudibus ac plebeis, venæque inferioris ingeniis, noſtra qualicumque induſtria nitimur ſubvenire.

[1] Quem *Eraſmus* Areopagitam eſſe non exiſtimabat.

A Itaque quod primo loco præcipiendum erat, id ſane perquam facile eſt, & ut iſti loquuntur, numero dici poteſt. Cæterum quod ad uſum attinet, omnium eſt longe primum ac maximum. Et ut in præcipiendo minimum eſt negotii, ita eſt in præſtando plurimum: nimirum, ut ad hanc Philoſophiam, non Platonicam, aut Stoicam, aut Peripateticam, ſed plane Cœleſtem, animum adferamus, ea dignum, non tantum purum ab omnibus, quantum fieri poteſt, vitiorum inquinamentis, verum etiam ab omni cupiditatum tumultu tranquillum ac requietum, quo expreſſius in nobis, velut in amne placido, aut ſpeculo levi & terſo, reluceat æternæ illius veritatis imago. Nam ſi Hippocrates a ſuis diſcipulis exigit mores ſanctos & integros: B ſi Julius Firmicus in arte ſuperſtitioſa non admittit ingenium lucri gloriæve morbo corruptum: ſi priſci Dæmonum cultores non recipiebant quemquam ad ſua profana myſteria, niſi prius multis obſervationibus repurgatum: quanto magis æquum eſt nos ad hujus divinæ ſapientiæ ſcholam, ſeu templum verius, purgatiſſimis animis accedere? In Exodo populus Dei vocem procul auditurus, jubetur biduo purgari. Quantam autem puritatem arbitramur exigi a Moſe & Aaron, qui conſcenſo montis cacumine, in admirabilem illam caliginem penetrant, ubi conſpicitur, quod nulla lux neque cœleſtis, neque terreſtris poteſt oſtendere, ubi cominus cum Deo miſcentur colloquia? C Eodem ſpectat, opinor, quod cum juxta montem Oreb properaret, accurrens ut propius conſpicaretur inuſitatum miraculum ardentis rubi, nec tamen exuſti: non prius admiſſus eſt ad divinum colloquium, quam abjiceret calceamenta pedum. Quid pedes, niſi affectus? Quid pedes liberi calceamentorum onere, niſi animus nullis terrenis ac fluxarum rerum cupiditatibus oneratus? At verius & efficacius nobis loquitur Deus in arcanis libris, quam Moſi de rubo locutus ſit: ſi modo puri acceſſerimus ad colloquium. Paulus enarrationem arcanæ Scripturæ non Philoſophiam, ſed Prophetiam vocat. Prophetia vero Spiritus illius æterni donum D eſt.

Huic igitur pectus tuum præpares oportet, ut tu quoque verbo Prophetico θεοδίδακτος vocari merearis. Adſit oculus fidei ſimplex & columbinus, qui non cernit niſi cœleſtia. Accedat ſummus ardor diſcendi. Non dignatur hoc incomparabile margaritum vel amari vulgariter, vel cum aliis diligi. Sitientem requirit animum, & nihil aliud ſitientem. Jam hoc ſacrum limen adituris, procul abſit omnis faſtus, procul abſit omne ſupercilium. Ab hujuſmodi protinus reſilit ille ſpiritus, qui manſuetis minimeque ferocibus gaudet animis. Auguſtum eſt hujus Reginæ palatium, ſi penetraris in penetralia, ſed vehementer humili oſtio patet aditus, cervicem ſubmittas oportet, ſi velis admitti. Procul E abſit illa veri nocentiſſima peſtis, gloriæ fames, quæ ferocia ſolet ingenia comitari. Abſit rixarum parens, pertinacia, multo magis cæca temeritas. Quod Pythagoræ numeros quoſdam magicos docenti præſtiterunt auditores, tu multo magis præſtes ſpiritui doctori. Tuo judicio diffiſus, illi te fingendum formandumque permittas. Cum loca ſubis Religione veneranda, exoſcularis omnia, adoras omnia, & quaſi nuſquam non adſit Numen aliquod, ita nihil non revereris. Id tibi multo religioſius faciendum memineris, cum hæc divini Spiritus adyta ſubiturus es. Quod datur videre, pronus exoſculare: quod non datur, tamen opertum, quidquid eſt, adora ſimplici fide, proculque venerare. Abſit impia

Primum præceptum.

Animus Theologia dignus.

Hippocrates.

Julius Firmicus.

Quomodo ſacri legendi libri.

Digitized by Google

impia curiositas. Quædam mysteria vel ob hoc ipsum videre mereberis, quod temet ipsum ab illorum conspectu reverenter submoveris: fortassis hoc nos docuit Moses, faciem suam obvelans, ne Dominum intueretur e rubo sibi loquentem. Cæteras disciplinas cautim ac sobrie vult Augustinus attingi, libros humanos vult cum judicio delectuque legi. Hic si quid occurrit, quod parum congruat in naturam divinam, aut quod cum Christi doctrina pugnare videatur, cave calumnieris quod scriptum est: sed te potius crede non assequi quod legis, aut subesse tropum in verbis, aut codicem esse depravatum. Veluti cum legis Deum irasci, aut pœnitentia tangi, cum id habeat certum Christiana fides, Deum ab affectibus hujusmodi prorsus immunem esse: aut cum legis a Christo præcipi Apostolis, ut divenditis tunicis emant sibi gladios, cum idem antea vetuisset, ne malo resisterent. Inter humanas disciplinas, aliæ alium habent scopum. Apud Rhetorem hoc spectas, ut copiose, splendideque dicas: apud Dialecticum, ut argute colligas, & adversarium illaquees. Hic primus & unicus tibi sit scopus, hoc votum, hoc unum age, ut muteris, ut rapiaris, ut affleris, ut transformeris in ea quæ discis. Animi cibus est, ita demum utilis, non si in memoria ceu stomacho subsidat, sed si in ipsos affectus, & in ipsa mentis viscera trajiciatur. Ita demum tibi videare profeciisse, non si disputes acrius, sed si te senseris paulatim alterum fieri, minus elatum, minus iracundum, minus pecuniarum, aut voluptatum, aut vitæ cupidum, si cotidie vitiis decedat aliquid, aliquid accrescat pietati. In disputando servanda sobrietas, summaque animi moderatio, ut collatio, non conflictatio videatur. Lectionem subinde interrumpat precatio, aut gratiarum actio, quarum altera sacri Spiritus imploret opem, altera beneficium agnoscat, sicubi te senseris profeciisse.

Tropi. *Scopus studii Theologici.*

Quorumdam enim mores faciunt, ut hoc sanctissimum studium apud quosdam male audiat, cum apicem ac fastigium hujus professionis adsecuti, nonnumquam ferociores sint idiotis, ambitiosiores, magis irritabiles, lingua virulentiores, ac prorsus ad omnem vitæ consuetudinem incommodiores; non modo quam sint imperiti, sed quam ipsi soleant esse, ut tales ab ipsa Theologia redditi quibusdam videantur. Sanctus Jacobus admonet, ut qui veram sapientiam sit adsecutus, eam præstet ac declaret, non supercilio, aut disputandi pertinacia, sed probitate morum ac mansuetudine. Porro scientiam, quæ subamarulentam habet æmulationem, quæ pertinacem contentionem, negat e supernis proficisci: sed terrenam, sed animalem ac Dæmoniacam vocat. Nam sapientia vere Theologica primum, inquit, pudica est: deinde, modesta, pacifica, tractabilis, plena misericordia, & fructibus bonis, nescia dijudicationis, nescia simulationis.

Theologia moribus exprimenda. *Jacob. 3.*

Jam quod ad eas attinet litteras, quarum adminiculo commodius ad hæc pertingimus, citra controversiam prima cura debetur perdiscendis tribus linguis, Latinæ, Græcæ & Hebraicæ: quod constet, omnem Scripturam mysticam hisce proditam esse: quarum cum Augustinus Latinam dumtaxat calleret, Græcam leviter attigisset, Hebraicam nec sciret, nec speraret: tamen libro, de Doctrina Christiana, secundo, non dubitat, harum cognitionem ad sacros codices vel intelligendos, vel restituendos, necessariam pronunciare: quod, quemadmodum incognitis elementorum figuris nemo legit quod scriptum est, ita sine cognitione linguarum nullus intelligit quod legit. Neque vero mihi protinus hic resilias, amice lector, negotii difficultate, ceu clava repulsus. Si non desit animus, si non desit præceptor idoneus, minore pene negotio tres hæ linguæ discentur, quam hodie discitur unius semilinguæ miserandâ balbuties; nimirum, ob præceptorum, tum inscitiam, tum inopiam. Atque hoc sane nomine par est, ut clarissimi viri HIERONYMI BUSLIDII, quondam Præpositi Arienſis, memoria sacrosancta sit, cum omnibus honestarum disciplinarum studiosis, tum præcipue Theologiæ candidatis, qui fraudatis etiam hæredibus, ingentem pecuniarum vim in hunc usum legato reliquit, ut honesto salario pararentur, qui Lovanii tres linguas profiterentur. Cujus laudis non minima portio debetur & hujus germano, ÆGIDIO BUSLIDIO, qui sic favet fratris testamento, imo sic litteris ipse litteratissimus, ut malit eam pecuniam juvandis studiis omnium, quam suis scriniis augendis dicatam. Exemplum hoc pulcerrimum gnaviter æmulatur vir omnium seculorum memoria dignus, STEPHANUS PONCHERIUS, quondam Episcopus Parisiensis, nunc Archiepiscopus Senonensis, undique præmiis amplissimis evocans qui linguas doceant. Neque flagitat Aurelius Augustinus, ut in Hebræis Græcisque litteris usque ad eloquentiæ miraculum proveharis, quod admodum paucis contingit & in Romano sermone: satis est, si ad mundiciem & elegantiam, hoc est, mediocritatem aliquam progrediare, quod sufficiat ad judicandum. Nam (ut omneis cæteras humanas disciplinas negligamus) nulla ratione fieri potest, ut intelligas quod scriptum est, si sermonis, quo scriptum est, fueris ignarus: nisi forte malumus otiosi, quidquid hoc est muneris, cum Apostolis e cœlis exspectare. Neque enim audiendos arbitror istos quosdam, qui cum in Sophisticis tricis, & illitteratis litteris usque ad decrepitam ætatem computrescant, dicere solent: Mihi satis est Hieronymi translatio. Sic enim potissimum respondent ii, qui ne Latine quidem scire curant, ut his etiam frustra verterit Hieronymus. Cæterum ut ne dicam interim, plurimis modis referre, e suis haurias fontibus aliquid, an e qualibuscumque lacunis, quid quod quædam ob sermonum idiomata ne possunt quidem ita transfundi in alienam linguam, ut eamdem lucem, ut nativam gratiam, ut parem obtineant emphasin? Quid quod quædam minutiora sunt, quam ut omnino reddi possint? id quod passim queritur, clamitatque divus Hieronymus. Quid quod permulta ab Hieronymo restituta, temporum injuria intercidérunt, velut Novum Testamentum ad Græcam veritatem emendatum, velut obelorum & asteriscorum notulæ, veluti Prophetæ commatis, colis & periodis distincti? Quid quod Scriptorum vel errore, vel temeritate Sacri codices tum olim vitiati sunt, tum hodie passim vitiantur? Quid quod Hieronymus unus omnia nec restituit, nec potuit restituere? Quid si idem quædam perperam vel emendavit, vel transtulit? Aufer mihi hic illa tragica, ô cœlum, ô terra: liceat vera loqui. Quamlibet vir pius, quamlibet eruditus, homo erat, & falli potuit, & fallere. Multa (ut opinor) illum fugerunt, multa fefellerunt. Postremo, quid quod nec commentaria, quibus Hieronymus ea restituit, satis intelliguntur, si linguas, quarum testimoniis nititur, prorsus ignores? Quod si semel sufficiebat Hieronymiana translatio, quorsum tandem attinebat, caveri Pontificum decretis, ut Veteris Instrumenti veritas ab Hebræis voluminibus, Novi fides e Græcorum fontibus peteretur? quod ipsum non uno in loco præcipit Augustinus. Denique si hæc, qua vulgo utimur, satis erat, qui postea factum est, ut tot manifestariis ac pudendis erratis lapsi sint primi nominis Theologi? Id quod apertius est, quam ut vel negari, vel dissimulari possit. In quibus est & Augustinus inter antiquos præcipuus: & ipse neotericorum omnium, mea sententia, diligentissimus Thomas Aquinas; quorum utrumque mihi parum propitium esse velim, si aut mentior, aut contumeliæ causa hæc dico: ne quid interim loquar de cæteris, cum hoc haud quaquam conferendis, meo quidem judicio. Quod si cujus ætas jam ad hoc præteriit, is, quod est viri prudentis, suam sortem boni consulat, & quantum potest, aliena fulciatur industria: modo ne bonæ spei juvenibus, quibus hæc potissimum scribuntur, obstrepat. Quamquam ego profecto ne senibus quidem fuerim auctor desperandi, quandoquidem quatuor nominatim recensere possim, mihi familiariter notos, viros jam libris etiam editis celebres, quorum unus duo de quinquaginta natus annos, nemo non major quadraginta, prima Græci sermonis elementa sit aggressus. Porro quo profecerint, ipsi suis testantur monimen-

Disciplina ad Theologiam necessaria. *Hieronymus Buslidius.* *Ægidius Buslidius.* *Ponchorius.* *Quare necessaria lingua.* *Depravatio codicum.* *Thomas Aquinas.*

Digitized by Google

Cato. Augustinus. nimentis. Quod si Catonis exemplum leviter nos movet: ipse divus Augustinus, jam Episcopus, jam senescens, ad Græcas litteras puero degustatas quidem *Agricola.* sed fastiditas, reversus est. RODOLPHUS AGRICOLA unicum Germaniæ nostræ lumen & ornamentum, annum egressus quadragesimum, Hebræas litteras discere nec erubuit, vir in re litteraria tantus, nec desperavit homo natu tam grandis; nam Græcas adolescens imbiberat. Ipse jam quinquagesimum tertium ingressus annum, ad Hebraicas litteras olim utcumque degustatas, cum licet, recurro. Nihil est enim quod non efficiat humanus animus, modo sibi imperarit, modo impense velit. Et ad hoc, ut dixi, negotium qualiscumque mediocritas satis est, dum ea sane absit a temeritate, quæ fere solet hoc audacius pronunciare, quo minus exacte dijudicat. Felicior quidem hac in parte juventus, at interim non desperandi sunt senes. Illa plus spei de se præbet, at huic nonnumquam ardor animi præstat, quod aliis non præstat ætatis vigor. *Hilarii & Augustini opinio.* Porro sententiam Hilarii & Augustini, qui putant in Veteris Instrumenti libris nihil requirendum ultra Septuaginta translationem, satis in Epistolis ac Præfationibus ipse refellit Hieronymus: & si non refellisset ille, satis refellebat insignis ille lapsus Hilarii in dictione, *O sanna:* divo quoque Ambrosio ad eumdem impingente lapidem. Sed more hominum fit, ut tantum quisque probet, quantum se adsequi posse confidat. Ad interpretationem Septuaginta Vetus Testamentum contulit Augustinus: multo magis idem facturus ad Hebraicam veritatem, si litteras eas tenuisset. Idem alicubi disputans cum Cresconio, ni me fallit memoria, quum adversarius adduxisset testimonium ex Ecclesiastico, cujus sensus esset absurdus, jubet uti Græcam translationem consulat, velut illinc peti posset certior veritas.

Porro si rara quædam felicitas, & alba, quod dici solet, indoles insignem Theologum polliceri videbitur, haud mihi displicet, quod in libris de Doctrina Christiana placuit Augustino, ut cautim ac moderate degustatis elegantioribus disciplinis per ætatem instituatur, ac præparetur, nempe, Dialectica, Rhetorica, Arithmetica, Musica: cum primis autem Rerum Naturalium cognitione, velut siderum, animantium, arborum, gemmarum, ad hæc locorum, præsertim eorum, quos Divinæ litteræ commemorant. Fit enim ut agnitis ex Cosmographia regionibus, cogitatione sequamur narrationem obambulantem, & omnino non sine voluptate, velut una circumferamur, ut rem spectare videamur, non legere. Simulque non paulo tenacius hærent, quæ sic legeris. Neque vero raro locorum vocabula suis libris, ceu lumina quæpiam interjiciunt Prophetæ, quorum allegoriam si quis tractare conetur, nec tuto nec feliciter id fecerit, si locorum situm ignoret. Jam si gentium, apud quas res gesta narratur, sive ad quas scribunt Apostoli, non situm modo, verum etiam originem, mores, instituta, cultum, ingenium, ex Historicorum litteris didicerimus: dictu mirum, quantum lucis, & ut ita dicam, vitæ sit accessurum lectioni, quæ prorsus oscitabunda mortuaque sit oportet, quoties non hæc tantum, sed & omnium pene rerum ignorantur vocabula: adeo ut nonnumquam vel impudenter addivinantes, vel sordidissimos consulentes Dictionarios, ex arbore faciant quadrupedem, e gemma piscem, e citharœdo fluvium, ex oppido fruticem, e sidere avem, ex brassica braccam. Abunde doctum videtur istis, si tantum adjecerint, est nomen gemmæ, aut, est species arboris, aut, est genus animantis, aut si quid aliud mavis. Atqui non raro ex ipsa rei proprietate pendet intellectus mysterii: Quod evidentius declarat Augustinus libro, de Doctrina Christiana, secundo, capite decimo sexto, exemplis aliquot in eam rem arguendam adductis. Idem in opere quod scripsit adversus Faustum Manicheum, narrat quod jusserit sibi exhiberi pomum Mandragoræ, quo vel forma, gustu, odoreve colligeret quod faceret ad explicandam mystici sermonis allegoriam, de Rachel communis mariti concubitum hujus pomi mercede vendente Leæ sorori. Porro quidam sola Dialectica freti, satis instructos sese putant, ut quavis de re differant: tantumque tribuunt huic disciplinæ, ut actum existiment de fide Christiana, nisi Dialectices præsidiis fulciatur, cum interim Grammaticam, ac Rhetoricam, ceu prorsus supervacaneas, adspernentur. Et probat quidem Augustinus, si quis connexionum rationes teneat, modo absit peculiaris huic arti morbus, pertinax contentio, ac libido rixandi. Sed, obsecro te, quid dividés, aut finies, aut quid colliges, si rerum, de quibus disseritur, vim ac naturam ignores? Quid profuerit tibi concinnasse syllogismum in *Celarent*, aut *Baroco*, de crocodilo disputans, si nescias quod arboris, aut animantis genus sit crocodilus? Neque vero hæc tam discuntur ex octo libris Naturalium Aristotelis, qui soli nunc traduntur in scholis, quam ex eruditissimis ejusdem commentariis de Animantibus, ex libris Meteorologicôn, ex libris de Mundo, de Anima, de Sensu & Sensili, de Memoria & Reminiscentia, ex Problematis: ex Theophrasti libris de Plantis, Ventis, ac Gemmis: ex Plinio, ex Macrobio & Athenæo, ex Dioscoride, ex Senecæ Naturalibus, aliisque hoc genus Scriptoribus: etiamsi non mediocriter ad hanc eruditionis partem conducunt Poëtæ, apud quos frequens hujusmodi rerum descriptio, velut apud Lucanum, quanta descriptio venenorum? Oppianus *Oppianus.* vero etiam ex professo de Piscium ac Ferarum naturis prodidit: Nicander de Noxiis Bestiis. Sunt quædam *Nicander.* artes, quas Augustinus inter superstitiosas & improbatas recenset, e quarum ritibus quædam narrationes ducuntur in Sacris litteris. Profuerit igitur & harum superstitiosas observationes non ignorare, quam ad rem potissimum confert lectio Poetarum, subinde magicas ineptias depingentium. Conferrent & Senecæ libri de Superstitioso Deorum Cultu, si modo exstarent, quos Augustinus in opere de Civitate Dei, se legisse testatur. Et sunt quidam, aut fuere potius, qui sua industria Christianorum otio consuluerunt in hac parte, explicatis vocabulis, ac naturis earum rerum dumtaxat, quarum in divinis libris habetur mentio, quorum de numero fuit Eusebius Cæsariensis Episco- *Eusebius.* pus. Et exstant hodie quoque in hoc genere nonnulla monimenta, partim Hieronymi titulo, sed ut apparet, confusa mutilaque. Tametsi nec ista legimus plerique, sed si qua vox ignotæ seu peregrinæ linguæ inciderit, Tripodis vice nobis est EBRARDUS Græcista, aut confusissimus ille libellus, de Nominibus Hebraicis. Quibusdam ad omnia satis est unus *Catholicon*, aut hoc eruditior *Isidorus*. Nec illud, opinor, inutile fuerit, si Theologiæ destinatus adolescens, diligenter exerceatur in schematis ac tropis Grammaticorum Rhetorumque, quæ non magno negotio ediscuntur etiam, præludat in fabulis ad allegoriam explicandis, præsertim iis, quæ ad mores bonos pertinent, veluti si Tantali fabulam accommodes ad divitem, incubantem & inhiantem opibus suis, nec tamen fruentem; si Phaëthontis, ad periculosam temeritatem suscipientis magistratum, qui magistratui gerendo non sit idoneus. Idem fiat in apologis, in similibus, de quibus a nobis nonnihil est proditum. Tum in his præcipue partibus Rhetorices, quæ tractant de statibus, de propositionibus, de probationibus, de amplificationibus, de quibus accuratissime tractat Fabius: deque geminis affectibus, alteris quos ἤθη vocant, mitioribus: alteris acrioribus, quos πάθη dicunt, de quibus nemo diligentius scripsit Aristotele: quod harum rerum peritia majorem in modum faciat ad judicium, quæ res in omni studiorum genere valet plurimum. Et quoniam professio Theologica magis constat affectibus quam argutiis, quas in Ethnicis quoque Philosophis ipsi rident Ethnici, Paulus in Christiano detestatur, idque non uno in loco: conveniet non segniter per ætatem in hoc genere exerceri, quo postea dexterius in Theologicis allegoriis, lociisque communibus tractandis versari possis. In illis felicissimus est Origenes, in his creberrimus est Chrysostomus. Hoc, ni fallor, videbat Augustinus, cum libro, de Ordine, priore, Licentium *Licentius Augustini.* suum

Dialectica sola non sufficit ad disputandum.

Γελοῖος.

ſuum ad ſuas Muſas, à quibus jam parabat deſciſcere, reverti jubet, quod ejuſmodi ſtudia ad cæteras item litteras, ſeriaſque diſciplinas reddant ingenium vegetius ac ſucculentius: interim Poëtices cognitionem inter diſciplinas liberales numerans: ſed præſtiterit, opinor, ob contentioſos ipſius Auguſtini verba ſubſcribere: *Redeundum*, inquit, *tibi eſt ad illos verſus. Nam eruditio diſciplinarum liberalium modeſta ſane atque ſuccincta, & alacriores & perſeverantiores & comptiores exhibet amatores amplectendæ veritati, ut & ardentius appetant, & conſtantius inſequantur, & inhæreant poſtremo dulcius.* Hactenus Auguſtinus. Alioqui ſi quis tantum infantibus illis & anxiis jejuniſque præceptiunculis imbuatur, puta, Dialectices, aut verius, ut nunc fere traditur, Sophiſtices: quam ipſam tamen cotidie novis & commentitiis difficultatibus aliam atque aliam reddunt: fit ut ad contentionem quidem invictus evadat, cæterum in tractandis Divinis litteris, in ſacris concionibus, Deum immortalem! quam videmus iſtos jacere, frigere, immo quam non vivere? quorum præcipue partes erant, animos inflammare. Cujus rei ſi quis exemplum requirat, legat Origenis Homiliam de Abraham, juſſo filium immolare: in quo typus & exemplar ob oculos ponitur, fidei robur omnibus humanis affectibus eſſe potentius. At operæ pretium ſit, ſingulis penſitatis, ſpectare, quibus & quot machinis tentatio, patris animum impetat, ac repetat: *Tolle*, inquit, *filium tuum.* Cujus parentis animum non labefactaret auditum filii nomen? Sed ut validior eſſet hic aries, addit, *cariſſimum.* Nec hoc contentus, adjecit: *quem diligis.* Satis hæc videri poterant, ad quodlibet humanum pectus expugnandum. Additum dulciſſimum paternis affectibus filii vocabulum, *Iſaac*, in quo refricatur & promiſſi divini memoria: a quo audierat: *In Iſaac vocabitur tibi ſemen:* &, *in Iſaac erunt tibi repromiſſiones.* Erat ea natio φιλόσοργος erga liberos, ſic ut non alia æque. Optabat poſteritatem vir optimus, nec erat hujus ulla ſpes reliqua occiſo eo, per quem unum ventura erat poſteritas. Et tamen hunc Deus non ſimpliciter jubet occidi, ſed imperat immolari, ut inter apparandum idemtidem cruciet ſenis animum affectus pietatis. Multa graviaque tentationis pondera! Super hæc omnia, jubetur montem excelſum conſcendere, ad quem tertio demum die perventum eſt, ut diu variis cogitationibus parentis animus quateretur, hinc ſollicitante affectu humano, hinc urgente juſſu divino. Jam cum inter eundum puer lignis, quibus exurendus putabatur, onuſtus, parentem, ignem geſtantem & gladium, appellans, dicit: *Pater mi*, atque is reſpondet, *Quid vis, fili?* quanto ariete patriæ caritatis arbitramur pulſatum ſenis animum? Cui vero non commoveat miſerationis affectum, pueri patri obſequentis ſimplicitas, cum ait: *En ignis & ligna, ſed ubi victima?* Tot modis ſollicitata fides Abrahæ, jam mihi vide, quo robore, quaque conſtantia juſſa peragit. Non reſponſat Deo, non expoſtulat de fide promiſſi, non deplorat orbitatem ſuam apud amicos & cognatos: quibus rebus utcumque leniri ſolet dolor. Loco procul conſpecto, jubet reſidere famulos, ne quis juſſa peragenti obſiſteret: filium onerat lignis, ipſe ſtruem in altari collocat, ipſe filium alligat, & lignis mactandum atque adolendum imponit, reducto brachio vibrat enſem, filium unicum omnem poſteritatis adamatæ ſpem jugulaturus, ni ſubito vox Angelica ſenis dextram inhibuiſſet. Hæc copioſius & elegantius ab Origene diſſeruntur, haud ſcio majorene voluptate lectoris an fructu: cum tantum interim in Hiſtorico ſenſu verſetur: nec aliud agat in divinis libris, quam Donatus egit in Comœdiis Terentianis, dum Poetæ conſilium aperit! An eadem viſurus erat, qui politiores litteras numquam attigiſſet? qui vix deguſtatis Grammaticæ præceptis, idque ex auctoribus male Grammaticis, mox ad ſpinoſas argutias, & jejunas quæſtionum anxietates raptus, in his conſenuit? Poſſem exemplis innumeris declarare, quam frigide, ne dicam ridicule, ineptiant quidam, quoties eſt encomio celebrandus Divus aliquis, aut hymno aliove ſcripti genere utendum, quod ſplendorem & affectum deſiderat. Hujuſmodi Theologis debemus hymnos quoſdam & cantica, quas vulgus *ſequentias* appellat, quæ nemo doctus vel abſque riſu, vel abſque nauſea legat. Verum in præſentia non hoc nobis agitur, ut cujuſquam inſcitiam traducamus, ſed ut ad optimam ſtudii rationem invitemus adoleſcentes. Tantum illud dicam in genere, ſi quis hujus rei promptum aliquod argumentum requirat, veteres illos Theologos, Origenem, Baſilium, Chryſoſtomum, Hieronymum cum hiſce recentioribus componat conferatque: videbit illic aureum quoddam ire flumen: hic tenues quoſdam rivulos, eoſque nec puros admodum, nec ſuo fonti reſpondentes. Illic tonant oracula veritatis æternæ, hic audis hominum commentula, quæ quo propius inſpicias, hoc magis ſimilia inſomniis evaneſcunt. Illic ſolidis Scripturarum fundamentis innixum ædificium ſurgit in altum: hic futilibus hominum argutiis, aut etiam adulationibus, non minus inanis quam immanis ſuperſtructa machina tollitur in immenſum. Illic velut in felicioſſimis hortis affatim tum oblectaberis, tum expleberis, dum hic inter ſpineta ſterilia dilaceraris, ac torqueris. Illic majeſtatis plena omnia: hic adeo nihil ſplendidum, ut pleraque ſordida, parumque digna dignitate Theologica: ut interim a comparatione morum abſtineam. Quod ſi diutius immorandum ſit profanis litteris, equidem id fieri malim in iis, quæ propius affines ſunt arcanis libris. Neque vero me clam eſt, quanto ſupercilio quidam contemnant Poeticen, ceu rem plus quam puerilem, quanto Rhetoricen, quanto bonas, ut vocant, & ſunt, litteras omneis. Attamen hæ quamlibet iſtis faſtiditæ litteræ, inſignes illos dedere Theologos, quos nunc proclivius eſt negligere, quam vel intelligere, vel imitari. Cujus rei ſi quis ſibi fidem fieri poſtulet, diſpiciat quam multis hoc quidquid eſt Poeticæ ſeu Grammaticæ, ut ajunt, facultatis, æmulari conatis, non ſucceſſerit. A nominibus tempero, ne quem offendam, etiamſi ſemet cotidie libris editis produnt. Hi ſi politiores litteras damnant, cur tam anxie affectant politiem orationis? ſin probant, cur ab his deterrent felicius amplexuros? Poeticis figuris ac tropis ſcatent undique Prophetarum litteræ. Parabolis omnia pene conveſtivit Chriſtus, id quod Poetis eſt peculiare. Neque puerilis operæ putavit Auguſtinus in Propheticis ac Paulinis litteris, ſchemata Rhetorum, & Orationis cæſuras ac circuitus indicare, idque in his libris quos inſcripſit, non de Grammatica aut Dialectica, ſed de Doctrina Chriſtiana, quæ quid aliud quam Theologia? Nec puduit Epiſcopum ibidem a Grammaticis pronunciationis & Syntaxeos differentiam petere. Non referam hic, quod immortalitate digni viri, Gregorius Nazianzenus, Damaſus, Prudentius, Paulinus, Juvencus Chriſti myſteria Poeticis carminibus tractarint. Ipſe Paulus Apoſtolus non ſemel abutitur Poetarum teſtimoniis. Ubi tandem in his litteris, quod Ariſtotelem, quamlibet argutum aut eruditum, quod impium Averroëm referat? Ubi *primarum* & *ſecundarum intentionum*, ubi *formarum ſyllogiſticarum*, ubi *formalitatum*; aut *quidditatum*, aut etiam *ecceitatum* ulla mentio? quibus apud iſtos differta ſunt omnia. An ideo parum argute diſſerunt, quod non in *concluſiones* & *corollaria* diſſecent omnia: quod non prius dicant, quid dicturi ſint, quam dicant: ac rurſum admoneant ſibi dictum eſſe, quod aliquoties dictum non eſt: quod non ſermonem omnem verbatim pene conciſum contruncent? Hæc pars dividitur in tres: prima rurſus in quatuor, atque harum ſingulæ rurſus in ternas: prima, ibi: ſecunda, ibi. Hæc demum nobis erudita videntur, quæ ſunt frigidiſſima: & his a pueris aſſueti, nihil intelligimus, niſi quod ad eum modum ſit fruſtulatim diſcerptum. In cæteris profeſſionibus pulcerrimum, ut eſt, habetur, ſi ſuos quiſque Principes & Auctores referat. Virgilius expreſſit Homerum, Theocritum & Heſiodum: Horatius, Pindarum & Anacreontem: Avicenna, Galenum: Galenus, Hippocratem: Cicero, Demoſthenem: Platonem, Xenophon: Ariſtoteles, qui nihil non tractavit, pro diverſis argumentis, diverſos: Ariſtotelem Theo-

Abraham tentatus apud Origenem.

Digitized by Google

phraſtus, Themiſtius, & Averroës. Cur ſoli nos auſi ſumus a noſtræ Philoſophiæ Principis tota diſſerendi ratione deſciſcere? Quid enim tam diſpar ac diſcrepans a ſtilo Prophetarum, Chriſti & Apoſtolorum, quam hic, quo qui Thomam ac Scotum ſequuntur, nunc de rebus divinis diſputant? Auguſtinus ſibi gratulatur, quod cum variis erroribus adhuc circumferretur, in Platonem potiſſimum incidiſſet, quod hujus dogmata propius accedant ad Chriſti doctrinam. Et a finitimis cognatiſque proclivior eſt tranſitus.

Non damnat Eraſmus ſtudia ſcholaſtica.

Neque vero hæc eo dixerim, quod damnem ea ſtudia, quæ nunc fere videmus in publicis ſcholis ſolennia, modo ſobrie caſteque tractentur: neque ſola tamen. Cujuſmodi vero, citra Philoſophiam Ariſtotelicam non audere Theologum profiteri: ſine Grammatica, ſine Rhetorica, ſine omnis antiquæ ac politioris eruditionis cognitione, vel anteſignanum ordinis Theologici profiteri: deque his rebus magno ſupercilio pronunciare, de quibus Paulus e tertio cœlo reverſus, non auſus eſt hiſcere? Proinde complectantur & illa, ſi videtur, *pauci quos æquus amavit Jupiter*, ut verbis utar Virgilianis, & quibus vacat aliquam ætatis partem perdere. Nos plebejum & properantem inſtituimus Theologiæ tironem: tametſi, ut ingenue quod ſentio dicam, mihi parum tutum videtur, ad Theologiam deſtinato, in profanis ſtudiis, præſertim alienioribus, conſeneſcere. Fit enim ut qui palatum ac linguam multo abſinthio habent infectam, iis quidquid deinde biberint aut ederint, abſinthium ſapiat: & qui diutius in ſole verſati ſunt, iis deinde quidquid viderint, eo ſeſe offerat colore, quem ipſi ſecum in oculis, glaucomate vitiatis, circumferunt. Ita qui bonam vitæ partem in Bartholis ac Baldis, in Averroibus, in Holcotis, Bricotis, ac Tartaretis, in Sophiſticis cavillationibus, in confuſiſſimis ſummulis ac collectaneis poſuerunt, iis Divinæ litteræ non ſapiunt id quod ſunt, ſed quod illi ſecum adferunt. Etenim ut elegans eſt fortaſſis in tractatione Divinarum litterarum, nonnihil velut ab exoticis illis opibus obiter adſpergere: ita vehementer abſurdum videtur, cum rem tractes ab omni ſapientia mundana longe diverſiſſimam, nihil crepare niſi Pythagoram, Platonem, Ariſtotelem, Averroem, & his profaniores auctores: ad horum opiniones, velut ad oracula obſtupeſcere. Horum placitis & argumentis ſerio tueri noſtræ Religionis dogmata, unde ſummorum virorum judicio pleræque hæreſes exſtiterunt, & quorum armis potiſſimum nos oppugnant hæretici? *Auſer*, inquit Tertullianus, *hæreticis quæcumque Ethnici ſapiunt, ut de Scripturis quæſtiones ſuas ſiſtant, & ſtare non poterunt.* At hodie non alia in re Theologis majus ſtudium. An non iſtud eſt Chriſti cœleſtem Philoſophiam non condire, ſed prorſus aliam reddere? Taxatur Chryſippus, quod totas Tragœdias in ejus commentariis, quos de Logicis conſcripſit, reperire licuerit. Quo juſtius nos taxaverit aliquis, ſi videat plus quam totum Ariſtotelem in Theologorum commentariis inveniri. Quod ſi quis clamabit, abſque exacta horum cognitione non eſſe Theologum: equidem conſolabor me ipſum tot inſignium virorum exemplis, Chryſoſtomi, Cypriani, Hieronymi, Ambroſii, Auguſtini, Clementis, cum quibus Rhetorculus eſſe malim, quam cum quibuſdam, qui ſibi plus quam homines videntur, Theologus. Denique conſolabor me ipſum exemplo Petri ac Pauli, qui iſta non ſolum non calluerunt, verum etiam damnant aliquoties, certe conſtat nuſquam uſos eſſe. *Quædam didiciſſe oportet, non diſcere*, ut inquit Seneca. At quale ſpectaculum eſt, octogenarium Theologum nihil aliud, quam in ſcholis Dialecticam ac Philoſophicam vel docere, vel decertare palæſtram? hic ſine fine garrire, ad prædicandum Chriſti Euangelium elinguem? & ad extremum uſque vitæ nihil aliud, quam diſputare? ne dicam argutari. Qui ſe rei bellicæ parant, iis potiſſimum exercentur, quæ ad victoriam certiſſime conducunt. Aliptæ futurum athletam, jam tum a puero delectum, fingunt ac formant in futura certamina, & ad ſcopum ſuum omnia deſtinant. At præcipuus Theologorum ſcopus eſt, ſapienter enarrare Divinas litteras: de fide, non de frivolis quæſtionibus rationem reddere: de pietate graviter atque efficaciter diſſerere: lacrymas excutere, ad cœleſtia inflammare animos. Ad hæc jam inde a ſtudiorum initio præludat futurus Theologus, potius quam in alienis litteris conſeneſcat. Illud, mea ſententia, magis ad rem pertinuerit, ut tiruncu-lo noſtro dogmata tradantur, in ſummam ac compendium redacta, idque potiſſimum ex Euangelicis fontibus, mox Apoſtolorum litteris, ut ubique certos habeat ſcopos, ad quos ea quæ legit, conferat: velut illa, ut exempli cauſa paucula notem: Chriſtum cœleſtem doctorem, novum quemdam populum in terris inſtituiſſe, qui totus e cœlo penderet, & omnibus hujus mundi præſidiis diffiſus, alio quodam modo dives eſſet, alio ſapiens, alio nobilis, alio potens, alio felix: quique contemtu rerum omnium, quas vulgus admiratur, felicitatem conſequeretur: qui neſciret livorem aut invidentiam, nimirum, oculo ſimplici, qui neſciret ſpurcam libidinem, utpote ſponte ſua caſtratus, Angelorum vitam in carne meditans: qui neſciret divortium, quippe nihil non malorum vel ferens, vel emendans: qui neſciret jusjurandum, ut qui nec diffideret cuiquam, nec falleret quemquam: neſciret pecuniæ ſtudium, ut cujus theſaurus in cœlis eſſet repoſitus: non titillaretur inani gloria, ut qui ad unius Chriſti gloriam referret omnia: neſciret ambitionem, utpote qui quo major eſſet, hoc magis ſeſe propter Chriſtum ſubmitteret omnibus: qui neſciret, ne laceſſitus quidem, vel iraſci, vel maledicere, nedum ulciſci, quippe qui & de male merentibus bene mereri ſtuderet: qui ea morum eſſet innocentia, ut vel ab Ethnicis comprobarentur: qui ad infantulorum puritatem ac ſimplicitatem, veluti renatus eſſet: qui volucrum ac liliorum ritu in diem viveret: apud quem ſumma eſſet concordia, nec alia prorſus quam membrorum corporis inter ipſa: in quo mutua caritas omnia faceret communia, ut ſive quid eſſet boni, ſuccurreretur cui deeſſet ſive mali quippiam, aut tolleretur, aut certe leniretur officio: qui doctore Spiritu cœleſti ſic ſaperet, qui ad exemplum Chriſti ſic viveret, ut ſal, ut lux eſſet orbis, ut civitas eſſet in edito ſita, omnibuſque undique conſpicua: qui quidquid poſſet, id omnibus juvandis poſſet: cui vita hæc vilis eſſet, mors optanda immortalitatis deſiderio: qui nec tyrannidem timeret, nec mortem, nec ipſum denique Satanam, unius Chriſti præſidio fretus: qui modis omnibus ſic ageret, ut ad extremum illum diem ſemper eſſet velut accinctus ac paratus: Hunc eſſe ſcopum a Chriſto propoſitum, quo omnia Chriſtianorum ſint referenda, licet interim tolerandi fovendique ſint imbecilles, donec proficiant, ac ſecretis auctibus grandeſcant in menſuram plenitudinis Chriſti. Hæc ſunt auctoris noſtri dogmata nova, quæ nulla Philoſophorum familia tradidit. Hoc erat vinum novum non committendum niſi novis utribus. Hæc ſunt per quæ renaſcimur e ſupernis. Unde & Paulus *novam creaturam* appellat, *quiſquis in Chriſto eſt*. Peripatetici tenent Ariſtotelis placita: Platonici, Platonis decreta: Epicurei tenent Epicuri ſcita: multo magis convenit nos tanti auctoris tenere dogmata. Sed in his pro rerum & hominum varietate nonnulla differentia eſt.

Summa doctrina Chriſtiana.

Chryſippus notatus.

Exemplum vitæ.

Mortis contemtus.

Infirmi fovendi, non alienandi

Quædam plane vetat: quod genus ſunt illa, ne ſint inter nos divortia, ne ſit livor, ne ſit ambitio, ne ſtudium pecuniæ, ne vindicta, ne ſuſpicio, ne obtrectatio: quos omnes affectus, quanto ſtudio, quantoque conſilio eximendos curarit ex animis ſuorum diſcipulorum, mox aliquanto copioſius indicabimus.

Aperte vetita a Chriſto.

Quædam plane præcipit omnibus: quod genus eſt, de mutua caritate: de condonandis fratrum erratis: de tollenda ſua cuique cruce: quod ſi recuſes, non agnoſcit Chriſtus diſcipulum: de manſuetudine, cum ait Matthæi capite undecimo: Diſcite a me, quod mitis ſum & humilis corde, & invenietis requiem animabus veſtris: de fide, quam ubique requirit: de beneficentia in omnes, aliiſque his conſimilibus.

Præcepta.

Quædam ita commendat, ut tamen non exigat, præ-

Non exacta.

Digitized by Google

præmio ſollicitans, qui poſſint adſequi: non pœnam comminans, ſi nequeant. Siquidem Matthæi capite decimo nono, beatos pronunciat eunuchos, qui ſe ipſos exſecuerunt, & evirarunt propter regnum Dei. Non dicit infelices, qui legitimum matrimonium caſte, pureque colunt. Fortaſſis huc pertinet, quod juveni dicit: *Si vis perfectus eſſe, vade vende omnia quæ poſſides, & veni ſequere me.* Nam mihi potius videtur ad univerſos Chriſtianos pertinere, quorum nemo non debet eſſe hoc animo, ut ſi quid ejuſmodi poſtularet Chriſti gloria, cuncta libenter ſit pro derelictis habiturus: ſi quidem perfecti nomine Chriſtianum deſignat. Erat ille probus Judæus: ſupererat, ut Chriſti diſcipulus factus, perfecta jam ſequeretur. Nihil in rebus humanis vere perfectum: verum in ſuo cuique ſtatu perfectionis ſtudium adeſſe debet.

Contemta. Quædam contemnit Chriſtus, ac velut indigna ſe rejicit, veluti cum Lucæ capite duodecimo, invitatus ad dividendam hæreditatem: *Homo*, inquit, *quis me conſtituit judicem aut diviſorem ſuper vos?*

Diſſimulata. Quædam veluti diſſimulat, tamquam ad ſe non pertinent, aut tamquam ad ea ſit indifferens, quod genus cum apud Matthæum capite decimo ſeptimo, Petrum interrogat, utri debeant tributum Regibus, filii, an alienigenæ, velut earum rerum imperitus ac rudis, ut quæ ad hujus mundi ſordes pertinerent. Ac perinde locutus, quaſi non debeatur: tamen dari jubet didrachmum, haud pro omnibus tamen, ſed pro ſe dumtaxat, ac Petro. Hujus generis eſt & illud, quod apud Matthæum capite vigeſimo ſecundo, inſidioſe rogatus, num oporteret tributum pendere Cæſari: jubet exhiberi nomiſma velut ignotum: eo viſo, rogat, cujus eſſet imago, & cujus inſcriptio, tamquam id quoque neſciret. Ac de tributo Cæſari reddendo, reſpondet non ſine ambiguitate: *Date Cæſari quæ ſunt Cæſaris*, quaſi dicat, ſi quid illi debetur, ſolvite. Sed illud ad me magis pertinet admonere, ut *detis Deo, quæ Dei ſunt.*

De tributu.

De cenſu.

Supplicia. Ad conſimilem modum adulteram in adulterio deprehenſam, apud Joannem Euangeliſtam, nec damnat, nec tamen palam abſolvit, ſed admonet, ne iteret commiſſum, nolens hominum neceſſariis legibus ſuum jus adimere, & tamen damnationis auctor eſſe nolebat, qui venerat ſervandis omnibus: quod quidem in ipſo fuit. Simulque exemplum edidit, in Chriſti vicem ſucceſſuris, ut magis ſtudeant manſuetudine ſervare peccantes, quam ſævitia tollere. Rurſus apud Lucam, renunciantibus quibuſdam de Galilæis horrendo novoque adfectis ſupplicio, quorum ſanguinem Pilatus miſcuerat cum ipſorum ſacrificiis: nec probat, nec improbat legum ſeveritatem, ſed exemplo ad occaſionem admonitionis abutitur: *Putatis*, inquit, *quod hi Galilæi præ omnibus Galilæis peccaverint, quia talia paſſi ſunt? non, dico vobis: ſed niſi reſipueritis, omnes ſimiliter peribitis, ſicut illi decem & octo, in quos incidit turris in Siloe, & occidit eos.*

Accedet hinc quoque lucis nonnihil ad intelligendum Scripturæ ſenſum, ſi perpendamus non modo quid dicatur, verum etiam a quo dicatur, cui dicatur, quibus verbis dicatur, quo tempore, qua occaſione, quid præcedat, quid conſequatur. Siquidem alius ſermo decet Joannem Baptiſtam, alius Chriſtum. Aliud præcipitur rudi populo, aliud Apoſtolis. Rurſus aliud præcipitur Apoſtolis adhuc rudibus, aliud formatis jam & inſtitutis. Aliter reſpondetur inſidioſe interrogantibus, aliter ſimplici animo ſciſcitantibus. Denique ſeries ipſa narrationis altius repetita, ſententiam aperit alias obſcuram. Sæpenumero locorum collatio nodum explicat difficultatis, dum quod alibi dictum eſt tectius, alibi dilucidius refertur. Et quoniam totus ferme Chriſti ſermo figuris ac tropis obliquus eſt, diligenter odorabitur Theologiæ candidatus, quam ſuſtineat perſonam is qui loquitur, capitis an membrorum, paſtoris an gregis. Siquidem Chriſtus cum in cruce Patrem inclamans, ait: *Deus meus, Deus meus, cur deſeruiſti me?* Longe a ſalute mea verba delictorum meorum, non capitis, ſed membrorum ſuorum voce loquitur, auctore divo Auguſtino. Item dum mœret, dum angitur, dum poculum deprecatur: dum rurſus quaſi corrigens quod dixerat, ſuæ voluntati renunciat, Patris voluntati ſeſe ſubmittit, videtur membrorum affectum in ſe tranſtuliſſe. Rurſus dum imminentibus ſatellitibus ait: *Si me quæritis, ſinite hos abire*, Paſtoris & Epiſcopi perſonam agit Apoſtoli gregis. Nam Paſtoris officium eſt, ſi quando ingruat perſecutionis procella, pro gregis incolumitate ſuum caput objicere perículis. Porro diſcipuli, dum metu territi diffugiunt, Petrus dum abjurat Dominum, dum percutit gladio, gregis adhuc infirmi, & in ſpem meliorum confovendi perſonam ſuſtinet. At rurſum Chriſtus, dum flagellis concinnatis negociatorum turbam profligat e templo, ſummi Paſtoris agit parteis. Nonnumquam ex alieno loquitur affectu, veluti cum Chananææ improbius interpellanti, reſpondet: *Non eſt bonum ſumere panem filiorum, & objicere canibus*, Judæorum voce loquitur, qui ſe ſolos hominum ſanctos eſſe ducebant, Chananæos, Samaritanos, ac reliquas profanas nationes pro impuris & canibus habebant, cum apud Chriſtum non fuerit ullum gentis diſcrimen, niſi pro temporis diſpenſatione. Noverat ejus mulieris animum Judæorum fidei præferendum eſſe, verum id voluit infigere ſuæ gentis animis, regni cœlorum fore participes, qui quacumque origine per fidem in hoc irrupiſſent. Rurſum cum ſuos interrogat: *Vos quem me eſſe dicitis?* capitis perſonam agit. Petrus totius populi Chriſtiani voce & vice reſpondet: *Tu es Chriſtus Filius Dei vivi.* Nullus enim eſt in corpore Chriſti, a quo non exigatur iſta confeſſio: *Tu es Chriſtus Filius Dei vivi.* Conſimiliter quod Petro dicitur: *Tu es Petrus, & ſuper hanc petram ædificabo Eccleſiam meam, & tibi dabo claves regni cœlorum*, juxta quorumdam interpretationem, ad univerſum populi Chriſtiani corpus pertinet. E diverſo cum Petro ter amorem profeſſo, dicit: *Paſce agnos meos:* Chriſtus ſummi Paſtoris, hoc eſt, capitis vices ſuſtinet, Petrus cujuſvis Epiſcopi typum gerit, cui non committitur grex, pro quo mortuus eſt Chriſtus, niſi vehementer amanti Chriſtum, nec uſquam ſpectanti, niſi ad hujus gloriam. Neque vero dictum eſt, rege, aut ſubige oves, ſed, *paſce:* neque dictum eſt, oves tuas, ſed, *meas.* Alieni gregis Paſtor es, non dominus, vide ut oves ſummo Paſtori bona fide annumeres tibi creditas. Itidem Paulus in Epiſtola ad Romanos capite ſeptimo, cum multa queſtus de carne ſua ſpiritui rebellante, tandem exclamat: *Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus?* non ſua voce loquitur, ut opinor, ſed alterius cujuſpiam adhuc imbecillis, & qui cupiditatibus ſuis etiamnum impar eſſet. Quamquam autem perſonarum obſervata ratio plurimum habet momenti in Veteris Inſtrumenti litteris, velut in Prophetis, in Pſalmis, in Cantico Canticorum, tamen frequenter & in Novo Teſtamento locum habet, præſertim in Paulinis Epiſtolis. Quædam autem ita proponuntur, ut ad omneis quidem pertineant, at non citra diſcrimen: quod genus eſt, quod cum Apoſtolis loquens, dicit: *Vos eſtis ſal terræ, vos eſtis lux mundi:* ſic ad omnes Chriſti Religionem profitentes pertinet, ut præcipue tamen ad Epiſcopos ac Magiſtratus. Item cum ait: *Eſtote perfecti, ſicut & Pater veſter cæleſtis perfectus eſt*: omnibus ſuis oſtendit, quo ſit enitendum: quamquam id maxime præſtandum iis, qui præſunt Eccleſiæ Chriſti. Ut perſonarum igitur, ſic & temporum obſervata varietas obſcuritatem diſcutit in arcanis litteris. Neque enim quidquid Judæis vel imperatum eſt, vel interdictum, vel permiſſum, ad Chriſtianorum vitam eſt accommodandum: non quod in Veteris Inſtrumenti libris quidquam ſit, quod ad nos non pertineat, ſed quod pleraque pro tempore tradita ad typum & adumbrationem futurorum, pernicioſa ſint, niſi trahantur ad allegoriam, veluti circumciſio, ſabbata, delectus ciborum, victimæ, odium inimici, bella hoc animo ſuſcepta geſtaque, turba uxorum, aliaque his conſimilia, quæ partim deſierunt eſſe licita, partim tamquam umbræ, ad corruſcantem Euangelii lucem prorſus evanuerunt.

Gradus.

Temporum ratio.

Digitized by Google

Verum quis in hiſce vel ſimpliciter ad noſtros mores accommodandis, vel per allegoriam explicandis, habendus ſit delectus: quoniam Auguſtinus ſatis copioſe diſſerit in libris de Doctrina Chriſtiana: non eſt conſilium hic perſequi. Primum igitur tempus eſto, ſi videtur, quod Chriſti præceſſit ætatem: proximum, cum nondum quidem exorta, ſed tamen adventante jam & imminente Euangelii luce, ſuperioris legis tenebræ rareſcerent: veluti cum nondum exorto ſole, ſed ad exortum properante, cœlum ſenſim albeſcit. Tum ſatis adhuc erat Joannis baptiſmo tingi, ad ſuperioris vitæ pœnitentiam invitari: ſatis erat admonitos eſſe Publicanos, ne quid exigerent præter id quod illis conſtitutum eſſet: ſatis erat admonitos eſſe milites, ne cui vim facerent, ne quem deprædarentur, ſed contenti eſſent ſuis ſtipendiis: non quod iſta bonos facerent, aut vere Chriſtianos, ſed quod minus malos redderent, ac mox ſucceſſuræ Chriſti prædicationi præpararent. Neque enim uſquam Joannes docuit non eſſe jurandum, non eſſe repudiandam uxorem, tollendam crucem, bene merendum de inimico: Iſta quæ proprie Chriſtianos facerent, Chriſto ſervabantur. Fortaſſis ad hoc tempus pertinet prima diſcipulorum prædicatio, cum jubentur exemplo Joannis ad pœnitentiam provocare, regni cœlorum viciniam denunciare, de Chriſto ſilere: & haud ſcio an baptiſmus quo tum baptizabant, hujuſmodi fuerit: nam tum quoque baptizabant Apoſtoli, cum Chriſtus ipſe, teſte Joanne, neminem baptizaret: nec omnino proditum eſt canonicis litteris, quemquam a Chriſto baptizatum fuiſſe. Tertium eſto, ſi libet, Chriſto jam late miraculis ac doctrina clareſcente terrarum orbi, cum ſic Euangelica doctrina proferretur, ut tamen legis obſervatio non interdiceretur, quod tempus complectitur, & poſt datum Spiritum Sanctum, rudis adhuc & naſcentis Eccleſiæ primordia. Videntur autem ad hoc quædam peculiariter attinere, velut omnes illæ Parabolæ: de colonis vineæ, qui domini filium occiderant: de nuptiis, & excuſantibus invitatis: item quæ de ſuppliciis & afflictionibus prædicatorum Chriſtus prædicit: ac fortaſſis quæ præcipit de tollenda cruce, de excutiendo pedum pulvere, de nemine ſalutando in via, de fugiendo a civitate in civitatem, de relinquendo patre ac matre & uxore, de beatitudine caſtrantium ſe propter regnum Dei, de vendendis poſſeſſionibus, ac renunciando omnibus affectibus, de ſubinde mutando loco: poſtremo quæ de ſignis dicta ſunt, eos qui crederent ſecuturis: alioqui Chriſtiani non eſſemus hodie, quos hæc ſigna conſtat non eſſe ſecuta. Quamquam ex ſuperioribus illud ad nos pertinet, quod ubicumque inciderit neceſſitas, hoc animo jubeamur habere, quidquid habemus carum, ut parati ſimus ob Chriſti gloriam relinquere. Ad idem tempus pertinet & illud, quod in Actis Apoſtolorum per Jacobum ac Petrum decernitur, ut qui ex gentibus ad Chriſtum ſeſe contuliſſent, abſtinerent a ſuffocato & a ſanguine, quorum neutrum apud nos habetur nefarium. Siquidem datum eſt hoc invincibili Judæorum pertinaciæ, quibus convenire non poterat cum incircumciſis, ſi nihil habuiſſent omnino Judaiſmi: Fortaſſis idem ſentiendum de ſcandalo, cui tum religioſe ceſſerunt Apoſtoli, quum adhuc tenerum eſſet Euangelium, regnaret Judaiſmus & Paganiſmus. An non ridiculus eſſet hodie, qui coram Judæis abſtineret a carnibus ſuillis, ne quid illos offenderet? Atqui hoc aliquamdiu factitatum eſt ab Apoſtolis. Proinde mihi quidem frigidæ videntur illæ quæſtiones, quas divus Auguſtinus movet in quadam Epiſtola, quarum hæc una eſt: An fas ſit Chriſtiano haurire aquam e fonte, ſive e puteo, in quem delapſæ ſint carnes idolis immolatæ? Paulus præcipit, ut Epiſcopi ſuas uxores ac liberos bene gubernent: nunc & Hypodiaconis jus habendi uxores interdicitur. Paulus vult uxorem fidelem manere cum infideli marito. Auguſtinus & Ambroſius diverſum ſentiunt, & hodie ſecus judicat Eccleſia. Paulus non vult ſervum Chriſtianum ab hero Ethnico diſcedere, niſi manumiſſum, ſecus hodie decretum eſt. Sunt id genus alia permulta, quæ pro temporum illorum uſu inſtituta, poſt oblitterata ſunt, aut mutata, veluti de cerimoniis Sacramentorum pleraque. Complura tum non obſervata, quæ nunc jubemur obſervare, quod genus ſunt dies feſti, & fortaſſis hæc qua nunc, utinam! tam ſalubriter uteremur, quam utimur paſſim, ſecreta admiſſorum confeſſio. Nam per univerſum terrarum orbem propagata jam & conſtabilita Chriſti Religione, quam Imperatores armis ſuis non perſequebantur, ut ſolebant, ſed tuebantur: nec deprædabantur opes Eccleſiæ, ſed accumulabant (ſit enim hoc, ſi videtur, quartum tempus) pro mutato rerum ſtatu, novæ leges ſunt inductæ, quarum aliquot viderentur cum Chriſti decretis pugnare, niſi diſtinctione temporum Scripturas in concordiam redigamus. Jam quintum tempus facere libit Eccleſiæ prolabentis ac degenerantis a priſtino vigore Chriſtiani ſpiritus: ad quod, opinor pertinere, quæ dicit Dominus in Euangelio, quod *abundante iniquitate, refrigeſcet caritas multorum:* ad hæc futuros qui dicerent, *ecce hic eſt Chriſtus, ecce illic.* Hoc tempus deſignaſſe videtur Paulus ſcribens Timotheo: *Noviſſimis diebus inſtabunt tempora periculoſa, & erunt homines ſe ipſos amantes, cupidi, elati, ſuperbi, blaſphemi, parentibus non obedientes, ingrati, ſceleſti, ſine affectione, ſine pace, criminatores, incontinentes, immites, ſine benignitate, proditores, protervi, tumidi, cæci, voluptatum amatores magis quam Dei, habentes ſpeciem quidem pietatis, virtutem autem ejus abnegantes.*

Sed ne tanta temporum, perſonarum, ac rerum varietas involvat lectorem, non abs re fuerit, univerſum Chriſti populum in tres circulos dividere, quorum omnium tamen unicum ſit centrum, Chriſtus Jeſus, ad cujus ſimpliciſſimam puritatem pro ſua cuiqui virile enitendum eſt omnibus. Neque enim oportet ſcopum ſuo movere loco, quin potius omnes mortalium actiones ad ſcopum dirigendæ. Primum autem circulum teneant, qui, quoniam velut in vices Chriſti ſucceſſerunt, Chriſto proximi ſunt, illi ſemper adhærentes, ac ſequentes. Agnum quocumque ierit, quales ſunt, Sacerdotes, Abbates, Epiſcopi, Cardinales, ac Summi Pontifices: hos oportet quam maxime puros eſſe a rerum mundanarum contagio: cujuſmodi ſunt, voluptatum amor, pecuniæ ſtudium, ambitio, vitæ aviditas: Horum eſt Chriſti puritatem ac lucem e proximo hauſtam, in ſecundum circulum transfundere, qui Principes habet profanos, quorum tamen arma legeſque ſuo quodam modo Chriſto ſerviunt, ſive dum neceſſariis ac juſtis bellis profligant hoſtem, publicamque tuentur tranquillitatem, ſive dum legitimis ſuppliciis coercent facinoroſos. Tertium circulum promiſcuo vulgo dare licebit, ceu craſſiſſimæ hujus orbis, quem fingimus, parti, ſed ita craſſiſſimæ, ut nihilo ſecius ad Chriſti corpus pertineat, quamquam in ſingulis circulis ordinem aliquem imaginari licet. Etenim cum Sacerdotes ſacrificiis litant Deo, cum pabulo Sermonis Euangelici paſcunt populum, cum puris precibus cum Deo colloquuntur, cumque pro ſalute gregis interpellant, aut cum domi ſecretis ſtudiis meditantur, quo populum reddant meliorem, nimirum, in puriſſima circuli ſui parte verſantur. Cæterum, dum Principum affectibus obſecundant, ne provocati graviores excitent tragœdias: dum infirmorum imbecillitati multa concedunt inviti, ne ad deteriora prolabantur, in extrema circuli ſui verſantur ora, ad quam tamen non aliter ſeſe demittunt, niſi ut alios ad ſe rapiant, non ut ipſi fiant deteriores. Inter elementa, quibus infimus hic mundus conſtat, ſuus cuique locus eſt, ſed ignis qui proximum orbi lunari locum obtinet, cum in ſumma ſui parte puriſſimus ſit, ac liquidiſſimus, cœlique naturæ ſimillimus, tamen in aeris confinio ſe ipſo craſſior eſt. Aër item in ſumma ſui circuli margine ſimillimus igni, in infima parte, qua confinis eſt aquæ, craſſeſcit. Fortaſſis idem de aqua terraque dici poteſt. Atque interim ignis, cui præcipua vis ad agendum, paulatim omnia rapit ad ſe, & quoad licet, in ſuam transformat naturam: terram ſpiritibus attenuatam, vertit in aquam: aquam eliquatam, vertit in aerem: aerem extenua-

Tempus primum. *Secundum.* *Tempus quartum.* *Quintum.* *Circuli tres.* *Tertium.* *Gradus in ſingulis circulis.*

Digitized by Google

tenuatum in ſe transformat. Confinia ſerviunt transformationi, non in deterius, ſed in melius. Sic & Chriſtus ad diſcipulorum imbecillitatem ſeſe frequenter accommodabat. Sic Paulus multa indulgebat Corinthiis, diſtinguens interim quæ Domini nomine proponeret perfectis, & quæ ſuo nomine condonaret infirmis, hac ſpe tamen, ut proficerent. Proinde cum Summi Pontifices condonationibus & indulgentiis, ut vocant, ſegnes, aut fortaſſe deſperationi proximos erigunt ac fovent, donec ad meliora proficiant, non verſantur in ſumma circuli ſui parte. Iidem dum legibus cavent, de decimis prædialibus ac perſonalibus extorquendis, de uſu pallii redimendo, de annatis, ut appellant, exigendis, de patrimonio Petri, ut vocant, armis vindicando, de ſubigendis bello Turcis, deque aliis innumeris, ut donemus eos tractare rem ad communem vitam neceſſariam, aut certe utilem, nemo tamen dixerit, eos verſari in eo quod proprium eſt Philoſophiæ Cœleſtis. Atque haud ſcio, an Pontifices, etiam ſi maxime velint, poſſint ita moderari leges ſuas, quas ad communem hominum vitam edunt, ut per omnia Chriſti decretis reſpondeant. Chriſtus, ut puriſſimus ille fons omnis lucis & innocentiæ, præcepit ea, quæ cœlum ſapiant. Pontifices homines, & hominibus infirmis, atque adeo varie infirmis, pro tempore præſcribunt, quod videtur expedire. Proinde fieri non poteſt, quin in horum quoque placitis interdum inſint quædam, quæ ſapiant humanos affectus, & in quibus innocentiam Chriſti deſideres. Porro, quemadmodum ignis infimi pars liquidior eſt aeris ſumma parte: ita par eſt, ut quod in Pontificum conſtitutionibus craſſiſſimum eſt, propius tamen accedat ad Chriſti ſimplicitatem, quam quod in Cæſarum aut Magiſtratuum legibus eſt maxime divinum. Nam hi, quoniam in hiſce rebus verſantur, quæ cum infima fece, quæque cum ſordidis mundi negotiis conjunctæ ſunt, argumento ſuo reſpondeant oportet. Neque enim horum legibus fit ſtatim, ut boni ſimus, ſed ut interim minus mali. Proinde ſi quid geritur aut conſtituitur ab his, quod nonnihil degeneret a Chriſti decretis, etiam atque etiam cave, ne Chriſtianæ Philoſophiæ puriſſimum fontem cum horum qualibuſcumque lacunis commiſceas. Debent humanæ leges ab hoc archetypo peti. Ab eodem lumine legum humanarum ſcintillæ ſumuntur, ſed aliter relucet æternæ veritatis fulgor in levi terſoque ſpeculo, aliter in ferro, aliter in limpidiſſimo fonte, aliter in lacuna turbida. Hæc ideo dicta ſunt, ne Cœleſtem Chriſti Philoſophiam, hominum vel legibus, vel diſciplinis vitiemus. Maneat intactus ille ſcopus, ſit illibatus unicus ille fons, ſervetur illa vere ſacra ancora doctrinæ Euangelicæ, ad quam in tanta rerum humanarum caligine confugere liceat. Abſit ut nobis obſcuretur illa Cynoſura, ne non ſit certum aliquod ſignum, ad quod in tantis errorum undis involuti, recto curſui reſtituamur. Ne moveatur hæc columna, ut ſit cui innixi, adverſus hujus mundi vim, ſemper in deterius & prolabentis & rapientis, obſiſtamus. Maneat ſolidum illud, & nullis opinionum flatibus, aut perſecutionum procellis ceſſurum fundamentum, cui tuto bonus architectus ſuperſtruat aurum, argentum & lapides pretioſos: quod exuſtis humanarum commentationum ſtipulis fœnoque, nihilo ſecius perduret ſtructuræ meliori. Homines labi poſſunt, Chriſtus errare neſcit. Neque protinus rejice, quod ab iſtis præſcribitur, ſed circumſpice, quis præcipiat, quibus præcipiat, quo tempore, qua occaſione, denique quo animo præcipiatur. Sed in primis, an quod præſcribitur, congruat cum Euangelica doctrina, an ſapiat referatque vitam Chriſti: *Spiritualis omnia dijudicat*, inquit Paulus, *ipſe a nemine dijudicandus*. Quod ſi ad leges humanas Chriſti dogmata detorqueantur, quæſo te, quæ ſpes jam reliqua eſt? multo minus etiam, ſi ad cupiditates hominum deflectatur Divina Philoſophia, &, juxta Græcorum proverbium, *Lesbia nobis fiat regula?* Quod dictum eſt de legibus ab hominibus inſtitutis, idem, arbitror, eſſe ſentiendum de ſcriptis veterum ac recentium Doctorum, quorum nulli ſic addictos eſſe oportet, ut nefas eſſe ducamus, alicubi diſſentire: quod hodie factitant complures, quorum hic adeo ſe addixit Thomæ placitis, aut Scoti decretis, ut malit & falſa tueri, quam ab horum dogmatis latum, ut ajunt, digitum diſcedere, cum auctores ipſi nolint ſibi tantum tribui? immo cum Auguſtinus vir tam inſignis, non aliter legi velit ſuos libros, quam ipſe legere ſolitus eſt aliorum, quamlibet celebrium; nimirum, *non cum neceſſitate credendi, ſed cum libertate judicandi*, ut ipſius utar verbis: & tamen hoc par eſt illis tribuere, præſertim quos præter egregiam eruditionem, & vitæ ſanctimonia, & antiquitas ipſa commendat, ut benigne interpretemur, quod ſcripſerunt, & ſicubi manifeſtius lapſi ſunt quam ut diſſimulari poſſit, reverenter ab illis diſſentiamus; non inſectantes conviciis humanos lapſus, ſed quoad licet attenuantes atque purgantes. Neque ſecus ſentiendum de dogmatis Scholaſticis, habeant illa ſane pondus ſuum in Palæſtris diſputationum, adhibeantur, ut humana placita, ut themata argumentaque conflictationum, non ut articuli fidei, præſertim cum in his nec ipſæ inter ſe ſcholæ conſentiant, nec iiſdem interim eadem perpetuo placeant. Intolerabilius autem fit, quod cotidie nova conduntur, atque his ceu ſacris & ἀκινήτοις Babylonicas turres in cœlum uſque ſurgentes ſubſtruimus. Pro his tuendis acrius depugnamus, quam pro Chriſti dogmatibus. At quædam videri poſſint ejuſmodi, ut citra hæc pulcre conſtitura ſit integritas Chriſtianæ Religionis: quædam rurſus ejus generis, ut feneſtram aperiant ad perniciem veræ pietatis. Atque ut liquidius, quid velim, intelligatur, primi generis exemplum eſto. Vir pius admiſſorum confeſſionem, ut a majoribus ortam, & paulatim ad hanc formam redactam obſervet reverenter, judicans non eſſe diſſentiendum privata auctoritate ab eo, quod publicus Chriſtianorum uſus & Procerum auctoritas comprobavit. Hac obedientia non contenti quidam ſuum adjungunt dogma, hanc confeſſionem, quoniam pars eſt ſacramenti, non ab Apoſtolis, ſed ab ipſo Chriſto fuiſſe inſtitutam, neque enim jus eſſe Eccleſiæ, ut ullum ſacramentum vel addat ſeptem illis, vel adimat, cum tamen uni homini jus tribuant, vel totam ditionem Purgatorii demoliendi ſi libeat. Mihi ſane dogma hoc non admodum videtur neceſſarium ad pietatem. Quid enim ad hanc refert, utrum ipſe Chriſtus inſtituerit aliquid, an Eccleſia Chriſti ſpiritu afflata, niſi forte timemus ne nobis quæſtus pereat, quem ex hujuſmodi facimus, rebus ſanctiſſimis ad rem non ſanctam abutentes: quamquam hoc ipſum quod dico, non aliter accipi velim, quam exemplum adductum docendi gratia. Ejuſdem generis videntur & illa: Vir bonus credit Chriſtum e Spiritu Sancto conceptum, natum ex Virgine. Quid hic opus erat tot placitis? mox vivum hominis corpus, omnibus membris abſolutum, ex puriſſima virginei ſanguinis guttula deformatum, minutiſſimi araneoli modulo, huic ſimul animam inditam, omnibus dotibus abſolutam, quibus nunc fruitur in cœlis? Mihi ſane magis ad pietatem facturum videbatur, ſi hæc aut non ſcrutaremur, aut certe reverentius ſcrutaremur, quæ nunc & apud indoctam plebem, ceu compertiſſima adſeveramus. Et hoc interim exempli gratia dumtaxat propoſuerim: nam prudens & a plurimis & a ſeriis exemplis abſtineo. Secundi generis exemplum hoc eſt, quod alicubi plus ſatis tribuimus Principibus, ſive venantes aliquid ab illis, ſive ſequentes, quod vulgo receptum videmus. Sunt enim qui corpus univerſum Eccleſiæ in unum contrahunt Romanum Pontificem, quem unum negant errare poſſe, quoties de moribus aut fide pronunciat, & hujus unius ſententiæ mundum univerſum in diverſa opinione conſentientem debere credere, ni faciat, ſchiſmaticum eſſe cenſendum: & tamen qui tantum poteſtatis tribuunt Romano Pontifici, quantum nec ipſe agnoſcit, iidem minimum illi tribuant, ſi quid illorum, vel quæſtui, vel ambitioni conetur obſiſtere: tunc exempta eſt ſacroſancta Religio, tunc illuminatus Theologus præponderat univerſali

Leges Pontificia.

Leges Cæſaræa.

Chriſtus e Spiritu Sancto conceptus.

Digitized by Google

versali Concilio: tunc profertur ad Synodum provocatio. Nonne hujusmodi dogmatis ingens aperitur fenestra tyrannidi, si tanta potestas incidat in impium ac pestilentem hominem? Ad hæc sunt quædam de votis, de decimis, de restitutionibus, de remissionibus & confessionibus, Scholasticorum imo Monachorum placita, quibus graviter illaqueantur animi simplicium, aut certe superstitiosorum, ingenti malo populi, sed luculento commodo quorumdam, quibus ut malis Medicis, tum optime est, cum populo est pessime. Non invidemus majestati Pontificis Romani. Utinam habeat vere quod illi tribuunt, nec labi possit in his quæ sunt pietatis. Utinam vere possit animas eximere e Purgatorii suppliciis. Nec inficias imus populares mores ad omnem licentiam proclives, aliquando cancellis hujusmodi coercendos esse, si modo patitur hoc Euangelica sinceritas, ut alios coerceas, aliorum conscientias illaqueare, & admittimus Platonicum illud mendacium, quo *sapiens plebem fallit ipsius bono qui fallitur*. Hisce de rebus audimus quotidie querimonias piorum hominum, ex animo bene cupientium gregi Christiano. Non est meum, aut mei similium, convellere quod usu publico receptum est: optare tamen fas est, ut divinus ille Spiritus afflet mentes Pontificum ac Principum, ut sic ista velint perpendere, ut plus veræ pietatis adjungatur populo, minusque sit superstitionis, ac minus etiam tyrannidis permittatur iis, quorum felicitas publicis malis alitur. Quamquam hæc quoque dumtaxat exempli vice producta velim: siquidem in præsentia docere est animus, non irritare.

Concentus doctrinæ & vitæ Christi.

Super hæc non mediocrem adferet utilitatem, si diligenter evolventes libros utriusque Testamenti, attente consideremus mirabilem illum orbem & consensum totius Christi fabulæ, ut ita loquar, quam nostra causa peregit, factus homo. Sic enim futurum est, ut non solum rectius intelligamus quod legimus, verum etiam, ut certiore cum fide legamus. Nullum est enim sic arte compositum mendacium, ut undique sibi constet. Ex Veteris Instrumenti voluminibus confer typos & Prophetarum oracula: quorum illi Christum delineant atque adumbrant: hæc eumdem adventantem, velut oculis fidei demonstrant. Nihil fere gestum est a Christo, quod non depinxerint vates illi divini. Nihil est in illius doctrina, cui non respondeat aliquis Veteris Testamenti locus. Quemadmodum eleganter docet Tertullianus in libro adversus Marcionem quarto. Succedit his Angelorum testimonium, Gabrielis Virgini cœlestes nuptias annunciantis: Rursus in nativitate chori Angelici concinentis, *Gloria in excelsis Deo:* Mox accedit Pastorum, deinde Magorum testimonium, præterea Simeonis & Annæ: deinde præludit Joannis Baptistæ prædicatio, digito jam indicantis præsentem, quem Prophetæ venturum prædixerant. Ac ne nesciremus quid nobis esset ab eo sperandum, addit: *Ecce qui tollit peccatum mundi.* Hic unus est Agnus omnis maculæ nescius: nec Agnus est solum, verum etiam agnos facit. Non promittit suis regnum, non voluptates, non honores, aut opulentiam: at innocentiam promittit, si modo resipiscant. Nihil autem verorum bonorum abfuturum est, si adsit innocentia. Post hæc omnem vitæ seriem observa, quomodo adoleverit, usque proficiens in melius, & apud Deum, & apud homines. Apud Deum laus est bonæ conscientiæ: apud homines decus est honestæ famæ: quæ non adfectata, felicius consequitur veram virtutem. Duodecim natus annos, in templo docens viciſſim & audiens, primum sui specimen dedit. Rursum in nuptiis primo miraculo, privatim edito, paucis innotuit. Nam prædicandi munus non nisi baptizatus, & columbæ signo, Patrisque voce commendatus, postremo non nisi quadragenario jejunio, & Satanæ tentatione spectatus & exploratus, aggressus est. Excute nativitatem, educationem, prædicationem, mortem, nihil aliud reperies, quam paupertatis & humilitatis, imo innocentiæ totius exemplar. Totus doctrinæ circulus, ut secum consentit, ita cum ipsius vita consentit, etiam ipsius naturæ judicio consentanea. Præcepit innocentiam: ipse sic vixit, ut nec subornati testes, cum id variis modis conarentur, reperirent quod probabiliter calumniarentur. Docuit mansuetudinem, ipse tamquam ovis ad mactationem ductus est. Docuit paupertatem, ipse nihil umquam nec possedisse legitur, nec adfectasse. Deterruit ab ambitione & fastu, ipse discipulis suis lavit pedes: docuit hanc esse viam ad veram gloriam & immortalitatem: ipse per crucis ignominiam adsecutus est nomen, quod excellit omne nomen: & dum nullum regnum ambit in terris, meruit cœli pariter ac terræ Principatum. Ubi resurrexit, non alia docuit quam ante docuerat. Docuerat piis non esse metuendam mortem, quæ nos non exstingueret, sed immortalitati redderet, & ob id exhibuit sese redivivum suis. Iisdem videntibus, adscendit in cœlum, ut sciremus, quo nobis esset enitendum, quoque referenda omnia. Postremo loco delapsus est Spiritus ille cœlestis, qui tales afflatu suo reddidit Apostolos, quales Christus esse voluit. Reperies fortassis in Platonis aut Senecæ libris, quæ non abhorreant a decretis Christi: reperies in vita Socratis, quæ utcumque cum Christi vita consentiant: at circulum hunc, & omnium rerum inter se congruentium harmoniam in solo Christo reperies. Multa sunt in Prophetis & dicta divinitus, & gesta pie: multa in Mose, cæterisque viris vitæ sanctimonia claris: orbem hunc in nullo reperies homine, qui quidem orbis a Prophetis exorsus, per Apostolorum Martyrumque vitam ac doctrinam in sese coit: hi, quidquid Christus docuit, expresserunt: quidquid promisit, præstiterunt: eumdem hauserant spiritum: eadem sonant ac docent, quæ Christus. Hactenus adoranda sunt omnia: cætera cum delectu judicioque legenda, aut etiam imitanda. Nec fortassis absurdum fuerit, in sacris quoque voluminibus ordinem auctoritatis aliquem constituere: id quod facere non est veritus Augustinus. Nam primæ debentur iis libris, de quibus numquam fuit addubitatum a veteribus. Apud me certe plus habet ponderis Esaias, quam Judith aut Hester: plus Euangelium Matthæi, quam Apocalypsis inscripta Joanni: plus Epistolæ Pauli ad Romanos & Corinthios, quam Epistola scripta ad Hebræos. Proximum his locum tenent quædam nobis ceu per manus tradita, vel ab ipsis Apostolis ad nos usque profecta, vel ab iis certe, qui vicini fuerunt temporibus Apostolorum: quo in numero cum primis pono [1] Symbolum in Concilio Niceno, ni fallor, editum, quod vulgo dicitur Apostolorum; opinor, ob id, quod præ se ferat sermonis Apostolici tum gravitatem, tum sobrietatem, tum etiam brevitatem: atque utinam! nostra credulitas eo fuisset contenta. Ubi cœpit esse minus fidei inter Christianos, mox increvit Symbolorum & modus & numerus. Quamquam & Apostoli sic Christum referunt, ut tamen ad illius majestatem non adsurgant. Neque vero confundit hanc harmoniam Christi varietas: imo sicut e diversis vocibus apte compositis, concentus suavissimus redditur, ita Christi varietas pleniorem efficit concentum. Sic omnia factus est omnibus, ut nusquam tamen sui dissimilis esset. Nunc divinæ naturæ profert indicia, cum ventis imperat ac mari, cum peccata remittit, cum in monte novam speciem, & humana præstantiorem exhibet suis. Nunc divinitatem dissimulans, hominem agit, cum esurit, cum sitit, cum fatigatur labore, cum esuriens ad ficum accurrit, cum mœret, cum affligitur, cum occiditur. Quosdam ultro ad se vocat, alios a retibus, Matthæum e telonio. Quosdam sequi volentes, rejicit: cujus exemplum habes apud Matthæum capite octavo, de Scriba dicente: *Magister, sequar te, quocumque ieris.* Cui respondet Jesus: *Vulpes foveas habent, & volucres cæli nidos, at filius hominis non habet, ubi caput suum reclinet.* Rursus ibidem, alteri poscenti veniam abeundi: *Sequere*, inquit, *me: & sine mortui sepeliant mortuos suos.* Huic timuit, ne relaberetur:

Prophetiæ & typi. *Angeli.* *Pastores. Magi.* *Baptista.* *Christi vita & gesta.* *Christus & Deus & homo.*

[1] Consulendum hac de re opusculum *Ger. Joan. Vossii* de tribus Symbolis, ubi majoribus subsidiis cinctus, & re accuratius expensa, meliora & certiora habet quam *Erasmus*.

Digitized by Google

retur: illum sciebat inutilem, negotio minime delicato. Zachæi delectatus ardore, ultro sese ad illius ædes invitat: quemadmodum legis Lucæ capite decimo nono. Herodem ubique contemnit, ut impium Judæum, & ob id Ethnicis deteriorem: eum *vulpem* vocat, Lucæ decimo tertio: *Ite & dicite vulpi illi:* ad quem adductus, nec alloquio dignatur. Nonnumquam ultro veluti captata occasione, miraculum edit, sicuti de ficu, quæ ad exsecrationem illius exaruit: de turba satiata paucis panibus: de Lazaro; alias ceu gravatim & coactus facit: quod genus est, cum apud Joannem Euangelistam, in nuptiis matri de vini defectu submonenti, respondet: *Quid mihi tecum est, mulier? nondum venit hora mea.* Rursus cum apud Matthæum capite decimo septimo, rogatus sanare lunaticum, cui discipuli non potuerunt opitulari, commotus exclamat: *O generatio incredula & perversa, quousque ero vobiscum? quousque patiar vos? adferte huc illum ad me.* Chananæam gravatim, nec nisi interpellatus, audit, nec statim obsequitur. Ex adverso, leproso se facilem præbet: *Volo*, inquiens, *mundus esto.* Rursum Pharisæis, signum ab ipso poscentibus, plane negat: *Generatio*, inquiens, *mala & adultera signum quærit, & signum non dabitur ei, nisi signum Jonæ Prophetæ.* Consimiliter capite 16. Pharisæis ac Sadducæis tentantibus ipsum, ut e cœlo signum aliquod ederet, respondet: *Faciem cœli dijudicare nostis, signa autem temporum non potestis?* Alicubi silere jubet miraculum editum, velut apud Matthæum capite nono, cæcis sanatis interminatus, edicit: *Videte ne quis sciat, haud ignarus futurum, ut tanto magis divulgarent.* Ad consimilem modum apud eumdem Euangelistam capite duodecimo, curatis multis præcipit, ne se facerent manifestum vulgo. At Marci capite quinto, Dæmoniacum sanatum non admittit in suum consortium, neque tamen silere jubet, sed apud suos prædicare, non Jesum Christum, sed quid sibi beneficio Dei contigisset. A suis confessionem exigit: *Vos autem*, inquiens, *quem me esse dicitis?* Dæmoni palam confitenti ipsum esse Christum, silentium indicit. Rursus alias exigit gratiam ab iis, qui beneficium acceptum celant: velut a muliere, quæ contactu pallii desierat profluere sanguine: *Quis me tetigit*, inquiens: neque destitit, donec illa coram omnibus beneficium agnosceret. Similiter novem leprosis ingratitudinem exprobrat: qui, cum essent Judæi, non redierint tamen, daturi gloriam Deo. Est & alia quædam in miraculis edendis varietas. Alias sine negotio sanat, ut cum verbo puellam excitat: *Puella, tibi dico, surge.* Cæco lutum sputo maceratum illinit oculis, nec hoc contentus, præcipit, ut se abluat in piscina Siloe, atque ita demum sensit restitutæ sanitatis beneficium. Neque decem illi leprosi protinus mundati sunt, sed jussi adire Sacerdotes, inter eundum lepra liberati sunt. Porro Lazarum excitaturus, fundit etiam lacrymas, infremit spiritu, jubet sibi commonstrari sepulcrum, tolli saxum, atque ita defunctum valido clamore evocat. Nonnumquam irascitur ac minatur morbo. In hujusmodi varietatibus conveniet philosophari, & pia curiositate, divini consilii scrutari mysterium. Est item varius in responsis: captiose scisitantibus, oblique respondet, & cautim: veluti Pharisæis, de repudianda uxore scisitantibus, de censu Cæsari reddendo, de magno præcepto: ex ostenso nomismate capit occasionem admonendi, quid illi non facerent, cum id in primis ad rem pertineret: in divortiis retundit illorum licentiam, non ex jure concessam, sed invincibili malitiæ datam. De præcepto item declarat eos non facere, quod scirent in primis esse faciendum: Pharisæis legis scientiam tribuens, pietatem adimens: Sadducæos ob stolidam interrogationem stultitiæ damnat, qui non intelligerent quod legerent. Est ubi nihil respondeat, sed quæstionem quæstione, ceu clavum clavo retundat: veluti cum interrogatus, *quanam auctoritate faceret ea, quæ faciebat?* vicissim rogat, *Baptismum Joannis utrum e cœlo censerent esse, an ex hominibus?* Alias respondet quidem, sed interrogationem interrogatione resequitur, veluti cum apud Matthæum capite vigesimo secundo, rogat Pharisæos, *Christus cujus filius est?* cumque respondissent, *David: quomodo*, inquit, *David in spiritu loquens vocat eum Dominum suum, cum sit ipsius filius?* Apud Marcum capite 16. nihil respondet testibus: consimiliter capite 27. apud Herodem prorsus obticet: apud Pilatum perpauca respondet, nec ad omnia tamen: apud Cajapham tacet: vinctus, cæsus irrisus, nihil respondat: alapa cæsus, respondet: ad convicia Judæorum in cruce mutus est: at idem non sustinet deplorari a sequentibus mulierculis. Nonnumquam ceu tædio affectus, fugitat turbam: rursus alias misericordia motus, ultro petit turbas, ac premi se patitur: aliquando semet abdit in altissimum secessum, ut oret: aliquando sponte sese in confertissimam templi frequentiam ingerit: aliquando furtim elabitur e manibus insidiantium, velut in montem ductus ut præcipitaretur: atque iterum lapidandus a turba, clanculum evanescit. Quædam mandat Apostolis, ut prædicent: quædam credit ad tempus silenda, veluti visionem exhibitam in monte Thabor, & arcanum cum Mose colloquium de morte sua: rursus aliter loquitur discipulis, aliter promiscuæ multitudini: postremo a resurrectione, nunc hac, nunc illa specie semet exhibet suis. Adeo cum nostro Christo nihil sit simplicius, tamen arcano quodam consilio Proteum quemdam repræsentat varietate vitæ atque doctrinæ: ea fortassis novo Theologiæ tironi futura est admirationi, verum attento & exercitato non erit difficile singulorum causas investigare. Sed magis his offendunt, quæ prima specie pugnare etiam inter se videntur, quod genus sunt illa, quod in Euangelio Joannis, negat Joannem Baptistam esse lucem, cum de eodem postea testetur: *Erat lucerna ardens & lucens:* cumque dicat Apostolis adhuc rudibus: *Vos estis lux mundi*; item cum ait: *Mea doctrina non est mea:* si quis verborum summam modo cutem attendat, videntur sibi non constare. Rursus apud Joannem capite 6. cum ait: *Qui edit meam carnem, & bibit meum sanguinem, habet vitam æternam.* Contra paulo post: *Spiritus est, qui vivificat, caro non prodest quidquam:* nonne pugnantia loqui videtur? Simillimum est huic, quod proximo capite, cum dixisset: *Et me scitis, & unde sim, scitis:* mox subjicit, velut a se ipso dissentiens: *verus est qui misit me, quem vos nescitis.* Alicubi negat se judicare quemquam, alibi testatur, dicens: *Pater omne judicium dedit Filio.* Discipulos suos vetat irasci, cum ipse legatur ira commotus fuisse. Quin & in narrationibus quibusdam manifesta in speciem varietas, impiorum calumniæ patuit: quod genus est, quod Matthæus unum cæcum sanatum prodit, cum Lucas testetur duos sanatos: item cum aliquoties nomen pro nomine positum videtur: cum paulo aliter narrare videtur in Actis capite 7. Stephanus, quam in Geneseos habeatur historia, nimirum capite 12. Hujusmodi scrupi si quando inciderint, non oportebit offendi, aut de fide scripti dubitare, sed pensitatis omnibus circumstantiis, explicandæ difficultatis rationem quærere: qua quidem in re sudatum est a majoribus nostris, quorum industria juvabimur, si minus a nobis reperietur, quod animo faciat satis. Jam & illud observandum erit, quibus argumentis Christus utramque naturam Dei & hominis declararit; Siquidem a puro homine quis speraret veram salutem? Rursum, purum Deum quis crederet pati quidquam? Voluit autem, ut ipsum redamaremus, ut verum hominem, vere pro nobis afflictum: neque dubitaremus, quin præstaturus sit, quidquid promiserat, cum sit vere Deus. Quid quod ne exemplum quidem sat efficax futurum erat, si quod in Christo gestum est, non veris affectibus gestum sit, sed ficta modo quædam fabula objecta sit oculis? Humanæ naturæ indicia sunt, quod concipitur in utero fœminæ: Divinæ, quod e Spiritu Sancto: Humanæ, quod statis temporibus e gravida nascitur: Divinæ, quod citra virilem operam. Hominem verum arguunt, quod sese subinde vocat filium Adæ, quod adolescit solitis ætatum auctibus, quod dormit, quod vescitur, quod esurit, quod sitit, quod ex itinere lassescit, quod humanis affectibus tangitur. Sæpenu-

Contraria in divinis litteris.

Argumenta utriusque naturæ in Christo.

Digitized by Google

penumero legitur miſertus turbæ, veluti Matthæi capite vigeſimo: apud Marcum capite tertio, iraſcitur & indoleſcit: apud eumdem capite octavo, ingemiſcit ſpiritu: rurſum Joannis capite duodecimo, multo ante paſſionem turbatur animo, in hortulo uſque ad ſanguineum ſudorem angitur animo: in cruce ſitit, quod ex more ſolet in eo ſupplicii genere accidere: flet, conſpecta civitate Hieroſolyma: flet & apud Lazari monumentum, & turbatur animo. E diverſo tot editis miraculis, divina natura prodebatur: nam factis quam verbis hanc maluit declarari. Quamquam & verbis teſtatur ſe Filium Dei e cœlo miſſum, & in cœlo fuiſſe, & eſſe, cum verſaretur in terris, cumque Patrem Deum ſubinde inculcat: Quod & a Judæis intellectum eſt, cum ajunt: *Tu homo cum ſis, facis te ipſum Deum:* denique cum reſurgit a morte, dum fertur in cœlum, dum mittit Paracletum, ſubito novantem Apoſtolos. Sed hoc ut paucis admoneri poteſt, ita nimis prolixum fuerit, ſingulatim explanare.

Quare rejecti Judæi.

Ad Divini conſilii perpenſionem & illud pertinere videtur, annotare quot modis teſtatum eſſe voluit, Judæos, quibus olim promiſſus & exſpectatus fuerat Meſſias, ſuapte culpa fuiſſe rejectos ob incredulitatem, Gentes ob fidei ſimplicitatem in horum locum receptas. Noverat ſuæ Gentis duritiem Chriſtus, quæ hoc longius aberat a vera juſtitia, quod falſa juſtitiæ perſuaſione tumeret: noverat eſſe genus calumnioſiſſimum: proinde nihil non ab eo factum eſt, ne quam anſam haberent expoſtulandi cum Deo, quod præter meritum promiſſis eſſent fruſtrati. Prædictum erat a Prophetis, fore ut Gentes fide ad Euangelii gratiam irrumperent, Judæi vitio ſuo a promiſſis exciderent. Apud ipſos naſci voluit, quibus erat promiſſus: *decantatus eſt ab Angelis, prædicatus a Paſtoribus, indicatus a Magis, agnitus a Simeone & Anna, demonſtratus ab Joanne Baptiſta, Patris oraculo commendatus*; tot miraculis inclaruit, tot beneficiis illos provocavit, tam ſalubria docuit, & tamen his rebus nihil profectum eſt. Invidia, ſuperbia, & avaritia excæcati, Prophetas occiderunt, Joanni non credebant, miracula calumniabantur Beelzebub præſidio fieri, Chriſtum ipſum perſequebantur: & tamen interim inani legis titulo, & templo per orbem venerabili ſuperbiebant, dicentes; *Templum Domini, Templum Domini, Templum Domini.* Magi primum omnium adorant: Herodes Judæus puerum perſequitur. Hoc conſilio Chriſtus prohibuit ſuis primum ad Euangelii munus emandatis, ne ſubirent urbes Samaritanorum, ne quid hinc cavillarentur Judæi, velut a Chriſto neglecti. Telonem vocat, & relictis omnibus ſequitur: Phariſæi tot modis provocati, moliuntur in diverſum. Ingerit eis exempla fidei ab iis, quos illi pro ſceleratis habebant & abominandis: exhibet Chananæam, vix auditam, mox etiam cum convicio repulſam, invicta fide pervincentem, & Chriſtum ad beneficium præſtandum, veluti cogentem. Quem enim non expugnaret illa mulieris vox? *Etiam Domine: nam & catelli edunt de micis, quæ cadunt de menſis dominorum ſuorum.* Audis, ſuperbe Judæe, Chananææ fœminæ plenam fiduciæ modeſtiam? Illa ſic rejecta, tamen inſtat ac urget: tu nullis officiis potes pellici. Proinde illa audit: *O mulier, magna eſt fides tua, fiat tibi ſicut vis.* Quid audiunt Judæi? Relinquetur vobis domus veſtra deſerta. Et apud Matthæum capite vigeſimo primo, palam exprobrat illis, quod Publicani & meretrices ob ardorem fidei præcederent illos in regnum Dei. Ingeritur Centurionis exemplum Matthæi capite 8. in tantum fidentis Chriſto, ut putaret ad rem non pertinere, viſere domum ſuam, cum poſſet verbo nutuque conferre ſanitatem. Quid hic ſentis, infelix Judæe? Centurio profanus, & militiæ miniſter, qui Prophetas non legerat, ſic fidit Chriſto: & tu ſine fide reclamas Servatori tuo, tot jam ſeculis exſpectato? Proinde meretur audire: *Amen, dico vobis, non inveni tantam fidem in Iſrael:* tibi vero quid dicitur? nempe, quod legimus apud Lucam capite 11. *Regina Auſtri ſurget in judicio adverſus viros generationis hujus, & condemnabit illos, quod illa ab extremis terræ finibus venerit Hieroſolymam, ut audiret ſapientiam Solomonis:* tibi ultro exhibitus eſt, ad cujus ſapientiam nihil erat Solomon, & audire gravaris? Idem facient Ninivitæ, qui ad prædicationem Jonæ ſubmiſerunt ſeſe: tu ſpernis eum, ad quem Jonas non eſt conferendus. Ingeritur exemplum Zachæi, qui ardore videndi Chriſti, conſcenderat arborem. Audis, avare Judæe, profanum hominem de ſe teſtificantem: Dimidium bonorum meorum do pauperibus: ut intelligeres, non generi, ſed vitæ fideique promiſſum regnum cœlorum. Audit itaque te coram: *Hodie ſalus contigit huic domui*, eo quod & ipſa filia ſit Abrahæ. Gens alioqui zelotypa, tot tamen exemplis non provocatur ad æmulandum, ne tam multis quidem parabolis flectitur? Apud Lucam capite decimo octavo, ingerit tibi Publicanum peccatorem, ſed humilem, ſed miſericordiam implorantem, ſuperbo juſto prælatum. Te tibi depingit capite decimo ſeptimo, cum novem leproſi Judæi beneficium diſſimulant, ſolus Samaritanus rediens agit gratias. Idem deſignat parabola de vulnerato, quem Judæis prætereuntibus, ſolus Samaritanus curandum ſuſcipit. Nec aliud agitur apud Matthæum capite vigeſimo primo, duabus parabolis, altera de duobus filiis: quorum alter pollicitus, ſe patris juſſa facturum, non fecerit: alter primum detrectans, ſed mox reſipiſcens, fecerit, quod ſe facturum negarat: altera de impiis colonis, qui prius ſervis male mulctatis, poſtremo filium ipſum & hæredem occiderunt. Sic enim ſubjicit Euangeliſta: *Et cum audiſſent Principes Sacerdotum & Phariſæi parabolas ejus, cognoverunt quod de ipſis diceret:* & adeo non ſunt tacti pœnitentia, cum ſibi male conſcii forent, ut ſequatur: *Et quærentes eum tenere, timuerunt turbas.* Eodem pertinet & inibi ſequens parabola de invitatis ad nuptias. Judæi partim excuſant, partim ſervos invitantis ad convivium, contumeliis afficiunt. Jure igitur his præteritis promiſcua gentium turba implentur triclinia nuptialia. Quid enim facias iis, qui provocati ad ſalutem, obſtinate ſæviunt in amice conſulentem? Nec alio ſpectat parabola de conductis mercenariis ad operam præſtandam in vinea. Murmurant enim Judæi adverſus nos, qui ſerius venerimus, & tamen in Euangelii gratia ſimus illis æquati. Arbitror, & parabolam de filio prodigo, horſum ſpectare, in qua filius, qui legis juſtitiam obſervarat, indignatur adverſus fratrem, poſt longas erroris ambages reſipiſcentem, & ob hoc a clemente patre cum gaudio receptum in familiam. Judæus ſua benefacta commemorat; Ethnico reſipiſcenti non exprobrantur admiſſa vitæ prioris. Conſimilis argumenti ſunt, ut arbitror, parabolæ de drachma perdita & inventa: de ove erratica ad gregem reducta, de ficu poſt triennium adhuc ſterili, in proximum annum ſuccidenda, niſi ſtercoratione adhibita, deſineret eſſe ſterilis: de pueris in foro ſedentibus, & alterne inter ſeſe concinentibus: *Tibiis cecinimus, & non ſaltaſtis: lugubria cecinimus vobis, & non ploraſtis.* His tam variis rationibus Servator optimus, ſimul & Judæorum pertinaciam exitio dignam teſtatam eſſe voluit, & Apoſtolorum animos nonnihil adhuc Judaiſmo infectos, inſtruebat, ne ab Ethnicis, in Euangelii conſortium recipiendis, abhorrerent, quando Petrus poſteaquam audierat a Chriſto: *Ite in orbem univerſum, & docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti:* poſt acceptum Spiritum cœleſtem, non audet Cornelium admittere, niſi viſione admonitus. Proinde apud Joannem capite decimo, præmonet eos, dicens: *Ego & alias oves habeo, quas oportet me adducere, & fiet unum ovile.* Rurſus apud Lucam: *Regnum cœlorum vim patitur, & quivis vim facit in illud.* Vi irruperunt Ethnici, qui foris erant: ob diffidentiam excluſi ſunt Judæi, qui intus erant. Hieroſolyma verſa eſt in Sodomam: & ubi antea dicebatur, non populus, dicti ſunt filii Dei. Hæc quæ dicta ſunt antehac, ita pertinent ad illa tempora priſca, ut nihilo ſecius ad omne tempus queant accommodari. Nulli ætati deſunt ſui Phariſæi, nulli non eſt periculum, ſi Dei beneficiis abutatur.

Proximum videtur his, animadvertere, quot modis Chri-

Digitized by Google

Argumenta innocentiæ Christi.

Christus suam innocentiam omnibus testatam esse voluerit, ne quid esset, quo posset aliquis hujus Doctoris auctoritatem elevare. Ex parentibus modicis, sed probis tamen & inculpatis nasci voluit: non quod apud Deum parentum commissa liberis imputentur, sed quod vulgo soleat atrocius objici filiis, si quid designarint parentes, quam ipsis scelerum auctoribus. Nec omnino ratione vacat, quod populari dicto jactatur, Ex malo corvo malum ovum. Quin & nutritium probum habere voluit, de quo legis apud Matthæum: Joseph autem cum esset vir justus. Angeli cœlitus testantur de puero. Magi muneribus Numen agnoscunt. Pastores quæ viderant prædicant. Simeon amplectitur tot seculis exspectatum infantem. Attestatur Anna castissima vidua. Pater Deus semel atque iterum de cœlo clamat: *Hic est Filius meus dilectus, ipsum audite.* Toties de eo testatus est Joannes. Agnoscunt confitenturque Dei Filium & Dæmones, etiamsi gravatur ab his prædicari. Turba toties admiratur in eo divinam potentiam. Testantur & ministri apud Joannem capite septimo, in hoc missi, ut illum comprehensum adducerent: Numquam sic locutus est homo, ut hic loquitur. Confitetur Martha: *Tu es Christus Filius Dei, qui in hunc mundum venturus erat.* Confitetur Samaritana: *Propheta es tu.* Confitentur Apostoli: *Tu es Christus Filius Dei vivi.* Nam quisquis Deum agnoscit, liberat eum ab omni crimine. Testatur & Pilatus: *Purus ego sum a sanguine justi hujus, vos videritis.* Testatur & hujus uxor: *Ne quid tibi rei sit cum justo isto.* Attestatur afflatus Prophetico spiritu Cajaphas: *Expedit vobis, ut unus moriatur homo pro populo, & non tota gens pereat.* Agnoscunt hujus innocentiam & inimici Judices, multorum testimonio rejecto: declarant & ipsi testes, ut mentirentur subornati. Non habent quod objiciant, nisi de Templo solvendo, ac denuo erigendo: atque hoc ipsum secus objiciunt, quam ab eo dictum fuerat: & objiciunt, quod non intellexerant. Confitetur & infelix Judas: *Peccavi, tradens sanguinem innoxium.* Confitetur ad crucem Centurio: *Vere Filius Dei erat iste.* Confitentur & scelerati Pharisæi, qui crucifixo nihil habebant quod exprobrarent, nisi quod templum Dei demoliturus fuisset, & in triduo excitaturus. Adeo fuit immunis ab omni crimine, ut nihil in illum probabiliter vel confingi posset.

Christus cur mundum in suas leges pertraxerit.

Sub hæc observabit pie curiosus lector, quibus modis, quove consilio Christus mundum universum, in tot Religiones dissectum, in sua decreta pertraxerit. Neque enim machinis bellicis subegit regna mundi, non Philosophorum syllogismis, aut Rhetorum enthymematis, non opibus, non honoribus, non voluptatum illecebris. Nihil ex humanis præsidiis huic negotio voluit admisceri, quod totum cœlo deberi voluit. Primum, ad fidem faciendam adjuvabat tot vaticiniorum consensus, quibus adstipulatur Joannis testimonium, neque enim subito novavit orbem. Difficillimum est, ex hominum mentibus revellere, quod a pueritia imbibimus, quod publico consensu traditum est a majoribus. Diu præluit Joannes baptismo pœnitentiæ: præluserunt Apostoli, nondum Messiam annunciantes, sed tantum instare regnum cœlorum. Per homines tenues & idiotas rem aggreditur, ne quid hinc sibi vindicaret mundus: quos ipsos diu rudes ac diffidentes tolerat, ne viderentur temere credidisse. Thomas pertinacissime diffidit, nec nisi contrectatis clavorum & lanceæ vestigiis, dicit: *Dominus meus, & Deus meus.* Quin adscensurus in cœlum, omnibus exprobrat duritiam cordis, ac difficultatem in credendis iis, quæ viderant. Exorsus est a gente sceleratissima Judæorum, & pertinaciter rebelli. Cœpit non a Nazareth, ne auctoritatem elevaret patria: sed a Capernaum, civitate luxu & opibus perdita. Nihil aperte reprehendit, quod esset cum auctoritate publica receptum. Vix enim est quisquam, qui hoc æquo patiatur animo. Legis testimonium ubique comprobat, licet aliter interpretans. Accommodavit sese his, quos ad sese trahere studebat. Ut homines servaret, homo factus est: ut peccatores sanaret, cum peccatoribus familiariter versatus est. Ut Judæos alliceret, circumcisus est, purificatus est, observavit sabbata, baptizatus est, jejunavit. Vicit mansuetudine, vicit beneficentia, vicit ipsa veritate, cujus vis omnibus incantamentis efficacior. Vincuntur hisce rebus & malæ bestiæ. Nihil fere asseverat, quod non Scripturæ testimonio confirmet. Quin & convicio lacessitus, aut rationibus agit, aut Scripturis. Etenim apud Matthæum capite duodecimo, cum atrocissimo convicio diceretur ope Beelzebub exigere Dæmonia: *Omne, inquit, regnum divisum contra se, desolabitur.* Et in judicio cæsus: *Si male dixi, inquit, testimonium perhibe de malo: sin bene, cur me cædis?* Addidit miracula, sed hæc ipsa nihil aliud erant quam beneficia, hoc nomine præcipue discreta a Magorum præstigiis. Nec ullum edidit miraculum, cui non certam fidem adjunxerit. Turba teste fere gessit omnia. Leprosos mittit ad Sacerdotes, non ut mundarentur, sed ut magis constaret esse vere mundatos. Cæcus vulgo notus sanatur, accersuntur parentes, revocatur ipse: nec aliud his omnibus rebus agitur, nisi ut fides adstrueretur miraculo. Ubique declarat, quidquid patitur, præscium ac volentem sese pati: & nobis pati, non sibi. Nec illud mediocrem fidem illius doctrinæ conciliavit, quod ex omnibus suis beneficiis nihil umquam præmii captavit, non gloriam, non opes, non voluptatem, non regnum, ut in eum ulla corrupti officii suspicio competere posset. Nec ante missum Spiritum cœlestem Euangelica tuba per orbem universum intonuit, ne quid ipsi vivo quæri videretur. Porro nullum est efficacius testimonium inter mortales, quam sanguinis. Morte sua & suorum, fidem asseruit suæ doctrinæ. Nam de concentu totius vitæ jam ante nonnihil attigimus. Cæterum de genere doctrinæ, quod fere constat ex similibus, quæ ex rebus vulgo notissimis ducuntur? & ob id non solum efficax est, verum etiam ad imperitæ quoque multitudinis captum accommodum, aliquanto post nonnihil dicemus.

Sum omnibus.

Fides addita miraculis.

Thomas.

Omnia factus

His ferme præsidiis Christus, & post hunc Apostoli, Judaicæ gentis expugnaverunt pervicaciam. His rationibus contemptus in speciem & idiota, Græciæ Philosophia tumentis vicit supercilium: his tot Barbararum nationum armis invictam feritatem subegit: his totius orbis Tyrannos ac Satrapas fidei jugo subdidit, & in suas leges pertraxit: juxta vaticinium Esaiæ, quo mansuetissimus gentium expugnator Christus, ita depingitur: *Ecce puer meus, quem elegi: dilectus meus, in quo bene complacitum est anima mea. Ponam spiritum meum super eum, & judicium gentibus nunciabit. Non contendet, neque clamabit, neque audiet aliquis in plateis vocem ejus. Arundinem quassatam non confringet: & linum fumigans non exstinguet, donec ejiciat ad victoriam judicium, & in nomine ejus gentes sperabunt.* Hic non audis arte contortos syllogismos, non audis minas ac fulmina, non audis ferro armatas copias, non audis strages & incendia. Sed judicium audis, mansuetudinem audis, audis lenitatem erga imbecilles, in quibus ulla spes esset bonæ frugis. Victoriam audis, non machinis extortam, sed judicio quæsitam. Victorem audis, non formidabilem victis, non expilatorem & gravem iis, quos subegit. Quid igitur? Talem audis, ut in eo gentes officiis devictæ, salutis suæ spem fixerint. Quis autem non videt, quibus rebus Respublica Christiana nata, aucta, constabilitaque est, iisdem esse tuendam ac vindicandam, ubi collapsa sit: præsertim ab iis, qui se in Christi & Apostolorum vices successisse profitentur? Jam paucis, si libet, conferamus, quemadmodum ad Magistri formam Apostolorum vita doctrinaque respondeat. Quanta vafricie Paulus ubique chamæleonta quempiam, ut ita loquar, agit, & in omnia vertitur, ut undique lucri nonnihil addat Christo? Ut nunc sublimis semet anteponit omnibus Apostolis, nunc semet abjiciens, indignum ait Apostolico nomine. Nunc e tertio cœlo reversus, gloriatur illic audita sibi, quæ nefas sit hominem homini prodere. Nunc ad infirmorum humilitatem sese dejiciens, profitetur se nihil scire præter Jesum, & hunc crucifixum. Aliquando sapientiam habet, quam loquitur

Christi præsidia.

Paulus.

Digitized by Google

quitur inter perfectos, quos ſolido cibo paſcit: rurſus Corinthios ut imbecilles, lacte paſcit. Ut alicubi ſupplex ac demiſſus blanditur iis, qui merebantur objurgari: ac ſuæ dignitatis obliviſcitur, dum illorum conſulat ſaluti. Rurſus alibi quam ſevere minatur: *An experimentum quæritis in me habitantis Chriſti?* Nuſquam ſibi dominatum arrogat, functionem ſuam ubique miniſterium appellat, ſe miniſtrum ac diſpenſatorem. Et Epiſtolæ ad Timotheum prioris, capite tertio, Epiſcopatum opus vocat: *Qui Epiſcopatum*, inquit, *deſiderat, bonum opus deſiderat.* Quidquid cum laude geſſit, Chriſto Deoque transſcribit. Imo omnium ſervus eſſe non gravatur, modo jactura dignitatis Apoſtolicæ cedat in lucrum Chriſti. Noſtri temporis Epiſcopi quidam ſuos habent pro ſervis emptitiis, imo pro pecudibus: Paulus ſuos ubique aut filios vocat, aut fratres. Philemoni ſe ſocium facit, Oneſimum hujus ſervum, eumque fugitivum, fratrem appellat. Eſt autem hæc comitas in primis efficax, ad illabendum animis hominum. Sic qui feris cicurandis ſtudent, primum ad illarum ingenium & affectus per omnia ſeſe accommodant: ſic vinum blande illabitur in corpus hominis, ac mox diffuſum per omnes venas, vim ſuam explicat, & totum hominem in ſuum jus rapit. Proinde laude illectat, quibus vult mederi. Romanis natura ferocibus ſcribens, in ipſo protinus Epiſtolæ limine fidem illorum prædicat, vitia priſtinæ vitæ ſub aliena perſona ingerit: *Quia cum cognoviſſent Deum* &c. ac mox: *tradidit illos Deus in deſideria cordis eorum.* Tandem delinitis audet ingerere prioris vitæ memoriam: *Quem ergo fructum habuiſtis in illis, in quibus nunc erubeſcitis?* Eodem conſilio dum Athenienſes ſtudet ab inveterata ſuperſtitione revocare, non protinus ſic ingreſſus eſt: Inſanitis, Athenienſes, Dæmonia ſcelerata pro Deo colitis: ſed narrat, quemadmodum novus hoſpes cognoſcendi ſtudio obambularit, contemplaturus, quos ritus, quodque Religionis genus ſequerentur: Illorum profana ſimulacra σεβάσματα vocans, ancipiti verbo, quod & in ſigna Dei ac divorum quadret. Porro cum ſciret ſuperſtitionem a proavis ac tritavis traditam, ſubito revelli non poſſe, & publicis etiam legibus vetari, ne quis peregrinas Religiones inveheret: mira commoditate decerptam inſcriptionis partem torſit ad occaſionem prædicationis Euangelicæ: Non inveho novam Religionem, inquit, ignotum quemdam Deum a vobis coli, veſtræ teſtantur aræ. Colite poſthac notum, quem coluiſtis ignotum. Ac mox ſermonem ſuum confirmat non teſtimonio Prophetarum, quorum levis erat apud Athenienſes auctoritas, ſed Arati Poetæ Græci, τοῦ γὰρ καὶ γένος ἐσμέν. Deinde quod Athenienſes hactenus & impietati & impuris moribus fuiſſent obnoxii in temporum culpam rejicit. Poſtremo Chriſtum non protinus Deum vocat, ſed virum, per quem Deus ſtatuiſſet orbem reſtituere: hujus rei non vulgare documentum eſſe, quod hunc mortuum revocaſſet in vitam. Galatas relapſos iterum parturit, donec formetur in eis Chriſtus. Et Romanos admonet, ut infirmum in fide non rejiciant, ſed ſuſcipiant, foveantque, donec grandeſcat. Idem mox inculcat capite decimo quinto: *Debemus autem nos firmiores imbecillitates infirmorum ſuſtinere, & non nobis placere.* Ac paulo poſt: *propter quod ſuſcipite invicem, ſicut & Chriſtus ſuſcepit vos in honorem Dei.* Qua lenitate Chriſtus toleravit, fovitque vos, eadem vos tolerate eos, qui nunc ſunt quod aliquando fuiſtis. Rurſus Epiſtolæ prioris ad Corinthios capite decimo, jubet eos ſui ſimiles eſſe, qui obſequio modis omnibus ſeſe cunctis accommodaret: *Non quærens*, inquit, *quod mihi utile eſt, ſed quod multis, ut ſalvi fiant.* Jam quo affectu Galatas, qui ab Apoſtolo ſic merito, ad Pſeudapoſtolos deſciverant, qua manſuetudine revocat ad mentem meliorem? diceres non Apoſtolum ſævire in eos, qui pœnam commeruerant, ſed materculam filii morbo ægrotare. Et ad hujus lenitatis exemplum invitat eos capite ſexto: *Fratres, & ſi præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui ſpirituales eſtis, hujuſmodi inſtruite in ſpiritu lenitatis: conſiderans te ipſum, ne & tu tenteris.* Sed adverte, lector, quantum ipſa etiam Pauli ſeveritas lenitatis habet admixtum? Nam Epiſtolæ ad Theſſalonicenſes poſterioris, capite tertio, notari jubet eum, atque etiam vitari, qui pertinaciter recuſaret parere ſalubribus monitis. Quorſum autem? ut pereat? nequaquam, ſed, *ut pudeſcat.* Paulo ſatis eſt, ſi reſipiſcat, ſi ſe agnoſcat, ſi ſui pudeat peccatorem. Quid hoc ſupplicio mitius? & tamen hoc ipſum mitigat Paulus: *Et nolite*, inquit, *illum pro inimico ducere, ſed corripite ut fratrem.* Jam Epiſtolæ ad Timotheum prioris capite quinto, vetat ne ſeniorem lapſum odioſius objurget Epiſcopus, ſed obſecret ut patrem, juvenes errantes ut fratres admoneat, anus ut matres, puellas ut ſorores. Sed dixerit aliquis: Periculum ſit ne multos multa male doceat hæc lenitas. Imo lenitas hæc orbem novavit, quod nulla umquam ſeveritas potuiſſet. Si in regno adminiſtrando ſæpenumero plus efficit clementia quam auſteritas, ſi id multis Regibus, atque in his Hieroboam filio Solomonis experimento compertum eſt: quanto magis hæc decet eos, qui pro Dominis patres appellantur: & quibus datus eſt gladius, non quo perimant, ſed quo ſanent? Cæterum ad Titum capite tertio, jubet his artibus captari etiam Ethnicos: *Nemini*, inquit, *maledicere, non litigioſos eſſe, ſed modeſtos, omnem oſtendentes manſuetudinem ad omnes homines.* Rurſus ut hic eorum per ſonam in ſe transfert, qui a turpi vita converſi ſunt ad Chriſti Religionem: *Eramus enim*, inquit, *aliquando & nos inſipientes & increduli, errantes, ſervientes deſideriis & voluptatibus variis, in malitia & invidia agentes, odibiles, odio habentes invicem.* Numquam hujuſmodi fuerat Paulus, ſed talem ſe facit fuiſſe, ne quid illos offenderet. Sic & Petrus Epiſtolæ prioris capite quinto, Epiſcopos cæteros ut collegas ac ſocios admonet, imo obſecrat, ut ſe gregi credito Paſtores exhibeant, non Dominos, & Chriſti negotium agant, non ſuum. Idem Actorum capite ſecundo, in concione, qua primus ac primum auſpicatus eſt Apoſtolicam functionem, qua lenitate rejicit convitium, quod dicerentur muſto oppleti delirare, Prophetæ teſtimonium adducens? Mox argumentis docet Prophetæ vaticinium non competere in David, ſed in Chriſtum, & tamen ne quid hic offenderet ſermo, ceu blandiens mitigat: *Viri fratres*, inquit, *licet audacter dicere apud vos.* Mox animo conſternatis, nihil aliud indicit, quam ut reſipiſcant, ac baptiſmo renoventur. Deinde velut ætati imputans illorum malefacta: *Servamini*, inquit, *a generatione iſta prava.* Deinde proximo capite, facinus immane Judæorum, qui Chriſtum occiderant, vide ut extenuet: *Et nunc, fratres, ſcio, quod per ignorantiam feciſtis, ſicut & Principes veſtri.* Atque hos filios Prophetarum appellat, quibus præcipue ſit promiſſus Chriſtus. Lubet audire quantum hæc profecerit civilitas? jam accreverat numerus credentium ad quinque millia. Nos ad hanc doctrinam, ad hæc exempla ſurdi cæcique, nihil aliud quam territamus, ac minamur: cogimus, non docemus: trahimus, non ducimus, ad noſtram gloriam, ad noſtrum compendium omnia referentes. Quantamvis Chriſto jacturam conciliamus citius, quam vel unciolam de noſtris commodis decidi patiamur. Vis ſcire eventum? Chriſti Religio, quæ olim tam late florebat, vides quam in arctum contracta eſt. Verum hæc alias crebro ſunt a nobis differta: nunc quod inſtitutum eſt, perſequamur. Illud item animadvertendum, quibus rationibus, & quam diligenter præmunit ſuos, ad Euangelii negotium ituros: ut intelligant, qui hodie prædicandi Chriſtum munus ſuſcipiunt, quibus rebus oporteat inſtructos eſſe. Regnum cœlorum vocatur, a quo convenit procul abeſſe cupiditates terrenas, quæ regnum obtinent in iis, qui mundum diligunt: eas omneis, quanto ſtudio ſuorum animis exemerit, operæ pretium eſt conſiderare. Luxum & voluptatum affectum exemit parabola de divite comeſſatore, & Lazaro mendico, quorum alter a temporariis deliciis ad æternos cruciatus detractus in tartara, alter ab hujus vitæ malis in æternam quietem translatus, ob oculos ponitur. Divitiarum ſtudium eximit parabola divitis,

Eccleſiaſtes qualis ſit.

Digitized by Google

vitis, horrea ſua dilatantis, ſibique ſuavem ac mollem vitam in multos annos pollicentis, cum eadem nocte mors immineret miſero, ſemel ereptura, quidquid ille tot annorum ſudore congeſſiſſet; rurſum, dum prohibet nos eſſe ſollicitos de craſtino, dum jubet recondi theſauros æternos in cœlis, nec tineis nec furibus obnoxios: dum præcipit, ut cœleſtis Patris bonitate providentiaque freti, liliorum ac paſſerculorum more in diem vivamus: dum Marci capite decimo, occaſione juvenis, qui mœrens diſceſſerat, ſimul atque juſſus eſt relinquere divitias, habebat autem opimas: verſus ad ſuos, ait, eſſe facilius, ut camelus eat per foramen acus, quam dives ingrediatur regnum cœlorum: atque id ut experimento quoque perſuaderet, diſcipulos ſollicitos de panibus, commonefacit ejus miraculi, quod paulo ante viderant, paucis panibus ac piſcibus, aliquot hominum millia ſaturata: & ita ſaturata, ut corbes multi reliquiis onuſti, tollerentur a convivio. Ad hæc, cum eos nullo inſtructos viatico, legat ad primam prædicationem, & reverſi faſſi ſunt, ſibi nihil deſuiſſe. Parentum & cognationis affectum (quandoquidem hic quoque non raro ſolet avocare nos a ſtudio pietatis) multis modis revellit: jubens, ut toti pendeant a Patre cœleſti, neque quemquam patrem appellent in terris: item negans ſe agnoſcere diſcipulum, qui non patri ac matri, ſororibus ac fratribus: denique, qui non uxori quoque renunciarit, ubi popoſcerit negotium regni Dei. Ipſe licet matrem habuerit unice piam, tamen huic nuſquam blandus eſt. De vino interpellanti: Quid tibi, inquit, mecum eſt, mulier? In templo objurgatus: Quid eſt, inquit, quod me quærebatis? An neſciebatis, quod in his quæ Patris mei ſunt oportet me eſſe? Rurſum apud Matthæum capite 12. inter docendum multitudinem, imperioſius interpellatus matris & fratrum nomine, cupientium eum convenire, quam non blande reſpondit: Quæ eſt mater mea, & qui ſunt fratres mei? Rurſus in cruce, mulierem, non matrem appellat, ſui loco Joannem ſupponens.

Cognatio.

Ambitio.

Cæterum honoris ſtudium & ambitionis morbum, qui generoſis & erectis ingeniis maxime ſolet innaſci, quot modis ex animis diſcipulorum revellit? haud ignarus, hanc fore præcipuam peſtem Procerum Eccleſiaſticorum. Et hoc affectu paſſus eſt ſuos tangi, quo efficacius eximeret. Ambitionis erat, quod filii Zebedæi per matrem, in hoc ſubornatam, poſtulant, ut Chriſto proximi ſedeant in regno cœlorum. Ambitionis erat, quod inter ſe diſceptant, quis eſſet futurus primus in regno cœlorum. Proinde audiunt a Domino: *Principes gentium dominantur eis: & qui poteſtatem habent, exercent in ſuos: non ſic erit inter vos, immo quicumque voluerit inter vos major fieri, ſit veſter miniſter: & qui voluerit inter vos primus eſſe, erit veſter ſervus.* Nec hoc contentus, objicit exemplum ſui: Sicut filius hominis non venit ut ſibi miniſtretur, ſed ut ipſe miniſtret aliis, animam ſuam det pro multis. Quantum hæc oratio diſcrepat ab ambitionis affectu? Exhibet puerum humilem ac puſillum, negans quemquam ingreſſurum regnum cœlorum, niſi qui ſeſe ad ejus modulum ſubmitteret. Rurſum Matthæi capite vigeſimo tertio, Scribarum & Phariſæorum faſtum & ambitionem palam inſectatus, quod dilatatis phylacteriis, ac fimbriis ampliatis, oſtentantes ſeſe, captarent primos accubitus in cœnis, & primos conſeſſus in Synagogis, atque in foro gauderent honoris gratia ſalutari Rabbini: *Vos autem*, inquit, *nolite vocari Rabbi: unus eſt enim magiſter veſter, omnes autem vos fratres eſtis. Et patrem nolite vobis vocare ſuper terram: unus eſt enim Pater veſter, qui in cœlis eſt. Nec vocemini magiſtri, quia magiſter veſter unus eſt, Chriſtus. Qui major eſt veſtrûm, erit miniſter veſter. Porro qui ſemet extulerit, humiliabitur: qui ſe humiliaverit, exaltabitur.* Idem agit, Lucæ capite decimo quarto, parabola de invitatis: inter quos qui ſibi poſtremum locum delegerat, jubetur adſcendere. Eodem pertinet, quod invitat, ut ſubmiſſi blandum ac molle jugum ſuum accipiant: *Diſcite*, inquit, *a me, quod mitis ſim & humilis corde, & invenietis requiem animabus veſtris.* Tumultuoſa res eſt

A ſuperbia, contendit de honore, vindex eſt, & dum nulli cedit, numquam a pugna vacat. Quamquam nulla doctrina efficacior, quam ipſius vita. Quem enim homunculum non pudeat erigere cervicem, cum ille vere ſummus, præcinctus linteo, lavat pedes diſcipulis ſuis? Capitur, cæditur, conviciis afficitur, ac veluti flagitioſus in crucem tollitur. Denique per ſummam dejectionem ſui, promeruit ad ſummam evehi dignitatem. Porro permulti tument generis nobilitate, qui morbus omnium quidem communis: Judæis tamen peculiarius adhæſit, qui ſine fine jactabant patrem Abraham: *Ne cœperitis*, inquit, *dicere: Filii Abrahæ ſumus; dico enim vobis: Potens eſt Deus de lapidibus his ſuſcitare filios Abrahæ.* Et alias *filios Abrahæ* vocat, quicumque Abraham factis referrent, ipſos qui ſe gloriarentur Abrahæ filios, Diaboli filios eſſe, qui parentem hunc impiis factis æmularentur. Omnis igitur Chriſtianorum nobilitas recte factis æſtimanda eſt, non ſtemmatis. Is demum pudendæ conditionis eſt, quiſquis ſervit vitiis. Centurionem alienigenam præfert Iſraelitis. Samaritanum leproſum anteponit Judæis. Rurſus Samaritanum vulnerati viatoris curatorem, anteponit Sacerdoti & Levitæ, qui Samaritanos ut extremos homines adſpernabantur, ſe ipſos pro Semideis gerebant.

Superbia. Doctrina vitæ.

Sævitiæ malum funditus exigit, tot parabolis ad clementiam & ignoſcendi facilitatem provocans, apud Matthæum capite decimo octavo, de ſervo qui noluerit remittere conſervo, cum ipſe Domini communis lenitatem eſſet expertus: dum inibi jubet errantem fratrem clanculum abſque arbitris corrigi, dum ſeptuagies ſepties reſipiſcenti, totidem jubet ignoſcere. Rurſum cum Lucæ capite nono, Samaritanis Chriſtum non recipientibus, Jacobus & Joannes: Vis, inquiunt, ut jubeamus ignem e cœlo deſcendere, qui conſumat iſtos? Ab hoc impetu protinus eos revocat ad affectum manſuetudinis, & acriter increpitis illis: *Neſcitis*, inquit, *cujus ſpiritus eſtis. Filius hominis non venit ad perdendas animas, ſed ad ſervandas.* Eſt & alius affectus, qui inter ipſa benefacta bonis etiam viris inſidiatur, ni caverint, fiducia noſtri: non tolerat hunc in ſuis Chriſtus. Parum pius eſt, qui ſibi pius videtur. Phariſæum ſua merita prædicantem e proximo, faſtidit: Publicanum e longinquo ſibi diſplicentem, agnoſcit. Item apud Lucam capite decimo ſeptimo, adhibita ſimilitudine declarat, nihil gratiæ deberi ſervis, etiamſi per omnia ſuo functi fuerint officio: *Sic & vos*, inquit, *cum feceritis omnia quæ præcepta ſunt vobis, dicite: ſervi inutiles ſumus, quod debuimus facere, fecimus.* Nec aliud agit proximo capite parabola de talentis ab hero commiſſis. Sors eſt aliena, quantulacumque eſt: quidquid hinc quæritur induſtria noſtra, Domino quæritur, non nobis. Diſpenſatio nobis eſt credita: male nobis, ſi ceſſaverimus: non eſt quod gloriemur noſtro nomine, ſi cum officio rem geſſerimus. Huc ſpectat, quod legimus apud Matthæum capite decimo nono, cum cuidam interroganti, quid boni ſibi faciendum eſſet, ut haberet vitam æternam: *Quid me*, inquit, *interrogas de bono? Unus eſt bonus, Deus.* Senſit morbum hominis, ſibi bonitatis laudem arrogantis: cum omnes noſtræ juſtitiæ coram oculis Dei, nihil aliud ſint, quam uti pannus mulieris menſtruo profluvio pollutæ. Adhæc apud eumdem capite vigeſimo quinto, ſolos illos agnoſcit, qui ipſi ſua benefacta neſciunt. *Domine, quando te vidimus eſurientem, & pavimus: ſitientem, & dedimus tibi potum? Quando autem te vidimus hoſpitem, & collegimus te: aut nudum, & cooperuimus te? Aut quando te vidimus ægrotum, aut in carcere, & venimus ad te?* Hoc eſt certiſſimum veræ pietatis argumentum, ſi conatus pro viribus omnia, tibi videaris expers pietatis. Injuſti mirantur, ſi quod officium præteriſſent: adeo ſibi non videbantur impii. Ne eos quidem agnoſcit, apud Matthæum capite ſeptimo, qui ſeſe commemorant, & Dæmonia per illius nomen ejeciſſe, futura prædixiſſe, multaque ſtupenda geſſiſſe: *Amen*, inquit, *dico vobis, neſcio vos.* Huc alludit, ni fallor, parabola, quam apud Lucam capite duodeci-

Digitized by Google

mo proponit, admonens, ne quis juſtitiæ ſuæ fiducia provocet ad judicem, juris rigorem experturus, componat magis cum adverſario litem. Nec aliud agit Joannis capite decimo quinto, cum ait: *Non vos me elegiſtis, ſed ego vos elegi, & poſui vos ut eatis, & fructum adferatis.* Atque inibi paulo ſuperius, ſe *vitem* vocat, diſcipulos *palmites*. Si quid a nobis adfertur bonæ frugis, totum ſtirpi transſcribendum eſt, ſine qua nihil ſumus niſi ignis alimonia. Ac mox capite proximo, diſcipulos nonnihil ſibi placentes, cum ajunt: *Nunc ſcimus, quod ſcis omnia, nec opus eſt ut quiſquam te interroget, per hoc credimus quod a Deo ſis profectus:* ut mox repellit, nec ſinit in eo manere affectu? *Nunc*, inquit, *creditis. Ecce veniet hora, & jam venit, ut me deſerto, diſpergamini alii alio.* Nec Petrum tulit, humana fiducia magnifice de ſe pollicentem: *Etiamſi omnes offenſi fuerint, ego certe non labaſcam: Amen*, inquiens, *dico tibi, quod hac nocte priuſquam gallus bis cantat, ter me negabis.* Alias diſcipulos, jactantius referentes, quam in primo prædicationis tirocinio res ſucceſſiſſet, Dæmoniis quoque ſubjectis. *Amen*, inquit, *dico vobis, vidi Luciferum tamquam fulgur de cælo cadentem. Nolite gloriari ſuper hoc, quod ſpiritus ſubjiciuntur vobis: de hoc potius gloriemini, quod nomina veſtra ſcripta ſunt in cælis.* Nec ſolus Petrus ſe fortem fore prædicarat: vox illius, vox erat omnium: nec ille ſolus diffiſus eſt, diffugerunt cæteri quoque, metu territi. Eſt autem hoc fere mortalium ingeniis inſitum, ut ſibi quiſque plurimum tribuat, aliis parcius, atque id vitii magis adeſt rudibus, aut paululum modo progreſſis quam exercitatis & abſolutis. Unde inter immites beſtias proverbio numerantur ii, qui intra annum ſeptem artium liberalium titulum ac profeſſionem ſuſceperunt. Nec inſcite dixit quidam, qui Athenas ſe contuliſſent, primum reddi ſapientes, mox Philoſophos, hoc eſt, ſapientiæ cupidos: poſtremo idiotas & indoctos, quod uſu veniret, ut ubi quam maxime profeciſſent, tum demum intelligerent ſeſe nihil ſcire. Proinde Paulus, qui Chriſti ſpiritum affatim hauſerat, ubique mira ſollicitudine deterret ab hoc morbo, qui nos non ſolum indoctos reddit, verum etiam indociles. Quidquid in nobis eſt virtutis, ubique Dei donum & gratiam vocat, ſpiritui Chriſti, & Chriſto tribuit. Sic ad Epheſios capite 2. *Gratia*, inquit, *ſalvati eſtis per fidem, & hoc non ex vobis. Dei enim donum eſt, non ex operibus, ut ne quis glorietur.* Rurſum ad Corinthios ſecundæ, capite 10. *Qui gloriatur*, inquit, *in Domino glorietur.* Quid eſt, *in Domino gloriari?* nimirum, quidquid recte fit a nobis, gratuitæ Chriſti beneficentiæ adſcribere. Sed apertius etiam ejuſdem Epiſtolæ capite 3. *Fiduciam autem talem habemus per Chriſtum ad Deum, non quod ſufficientes ſimus cogitare aliquid a nobis, quaſi ex nobis, ſed ſufficientia noſtra ex Deo eſt.* Inſuper Epiſtolæ ad Romanos capite 9. declarat, ſalutem non aliter nobis contingere, quam per juſtitiam, quæ ex fide eſt. Porro juſtitiam ex fide vocat, cum noſtris factis nihil omnino tribuimus, ſed pro viribus ad optima conantes, quidquid ſuccedit, agnoſcimus muneris eſſe gratuiti. Hanc alibi *juſtitiam Dei* vocat, cui opponit *juſtitiam hominum: Suam*, inquit, *volentes conſtituere juſtitiam, juſtitiæ Dei non ſunt ſubjecti.* Sic enim ſcribit capite 3. *Juſtitia autem Dei per fidem Jeſu Chriſti, in omnes & ſuper omnes qui credunt in eum. Non enim eſt diſtinctio: Omnes enim peccaverunt, & egent gloria Dei: Juſtificati gratis per gratiam ipſius, per redemptionem, quæ eſt in Chriſto Jeſu, quem propoſuit Deus propitiatorem per fidem in ſanguine ipſius, ad oſtenſionem juſtitiæ ſuæ, propter remiſſionem præcedentium delictorum in ſuſtentatione Dei, ad oſtenſionem juſtitiæ ejus in hoc tempore, ut ſit ipſe juſtus, & juſtificans eum, qui ex fide eſt Jeſu Chriſti.* His concinunt quæ ſcribit capite 5. *Si enim unius delicto mors regnavit per unum, multo magis abundantiam gratiæ & donationis juſtitiæ accipientes in vita regnabunt.* Vides ut ubique gratiam & donationem vocat noſtram juſtitiam. Quid autem adjecit? *Per unum Jeſum Chriſtum.* Quamquam quid aliud agit tota hac Epiſtola, quam ut Gentibus pariter ac Judæis ſibi fiduciam adimat, ac ſibi diffiſos, totos ad Chriſti vocet præſidia. Noſtræ juſtitiæ nihil aliud ſunt, quam pannus menſtruo profluvio contaminatus: noſtra ſapientia ſtultitia eſt: noſtra puritas impura eſt. Ad hæc omnia nobis eſt Chriſtus, & juſtitia, & pax, & ſapientia: idque ex largitate Patris, qui prior & gratis dilexit nos, & hoc ipſum gratis præſtitit, ut illum redamemus. Huc pertinet, quod Paulus ubique ſe *ſervum Jeſu Chriſti* vocat. Quidquid ſervus facit cum officio, Domino tribuitur, cujus juſſu id facit: ſi ceſſat, pœnam meretur: ſin obit mandata, nihil ex pacto debetur præmii, cum totus ſit Domini. Nec alio ſpectat, quod functionem ſuam nunc diſpenſationem appellat, nunc miniſterium. Ut fideliter diſpenſes tamen alienum eſt, quod diſpenſas: ut gnaviter adminiſtres, Domini rem adminiſtras. Quin hoc quod vocatus eſſet ad munus Apoſtolicum, Romanis ſcribens, gratiam vocat: *Per quem*, inquit, *accepimus gratiam, & Apoſtolatum*; cum Corinthiis agens, miſericordiam appellat: *De virginibus*, inquit, *præceptum Domini non habeo: conſilium autem do, tamquam miſericordiam conſecutus, ut ſim fidelis.* Hunc igitur affectum cum primis noxium ac peſtilentem, penitus ſtudet ex animis noſtris revellere. Itaque Romanis ſcribens, Magiſtri parabolam de vite & palmitibus refert, comparatione oleæ & oleaſtri inſititii. Nihil Judæis profuit ramos eſſe nativos, qui ob incredulitatem exciſi ſunt: nihil profuerit nobis, inſitos oleæ, & radicis ejuſdem factos eſſe participes, ſi commiſerimus, ob quæ mereamur excidi: *Fracti*, inquit, *ſunt rami, ut ego inſerar. Bene, propter incredulitatem fracti ſunt. Tu autem fide ſtas, noli altum ſapere, ſed time.* Ac mox: *Nolo enim vos ignorare, fratres, myſterium, ut non ſitis vobis ipſis ſapientes.* Quid eſt, vobis ipſis ſapientes? nihil aliud quam vobis ipſis fidentes. Neque vero periculum eſt, ne diffiſi viribus noſtris, ſegnius eluctemur ad faſtigium virtutis: imo cum perſuaſum habeamus, Dei præſidio nihil non poſſe fieri, & illius opem nulli deeſſe, niſi qui recuſat: tanto alacriores ingrediemur hoc ſtadium, ab eodem & curſus initium, & progreſſum, & exitum felicem exſpectantes. Nemo verius fidit Deo, quam qui ſuis præſidiis omnino diffidit. Nulli plus adeſt roboris, quam qui Numinis ope totus nititur.

Præter hæc, eſt mira vis pudoris humani, quem ſæpenumero non poſſunt contemnere, qui poſſunt opes ac voluptates contemnere: proinde beatos pronunciat, cum illis exprobrarint homines, confictis calumniis eos traducentes. Addit exemplum ſui: *Si patrem*, inquit, *familias Beelzebub vocaverunt, quanto magis domeſticos ejus? Non eſt diſcipulus ſupra magiſtrum.* Et in Actis, gloriæ ſibi ducunt Apoſtoli, publicitus flagris cæſi, quos Deus dignos habuerit, ut pro Chriſti nomine contumeliis afficerentur. Atque alibi vices mutuas pollicetur: *Quem mei puduerit*, inquiens, *apud homines, hujus me quoque pudebit apud Patrem meum: & qui me profeſſus fuerit apud homines, hunc viciſſim agnoſcam apud Patrem.* Paulus non aliis de rebus gloriatur, quam de cruce Domini Jeſu Chriſti, quam mundus ſummum probrum eſſe ducit. Idem novit per infamiam & bonam famam, Euangelii negotium agere, ſic, ut ſi quid gloriæ contigiſſet, Chriſto transſcriberet: ſi quid ignominiæ, gloriæ loco duceret, ob Chriſtum male audire. Reſtabat extremus affectus, adeo nobis inſitus natura, ut inexpugnabilis videri poſſet, niſi nihil non poſſet Deus. Quis enim humanis præſidiis contemnat metum judiciorum capitalium, ſævitiam Tyrannorum, crudeliſſima ſupplicia, denique mortem etiam probroſam apud homines? Hac quoque in parte ſuos ſecuros eſſe jubet, præcipiens, ne meditentur apologiam, qua ſe tueantur pro tribunalibus: ſe ſuggeſturum, quod dicto fuerit opus: ſe ſuppeditaturum facundiam, cui non queant adverſarii reſiſtere: non formidandos eos, qui corpus valeant occidere, animam non poſſint, qua incolumi, nihil totius hominis perit: quando pollicitus eſt, ne pilum quidem capitis noſtri perituram. Ab his igitur affectibus liberos, quid eſt quod vel corrumpere poſſit, vel terrere? Rurſus qui his obnoxius eſt, non poteſt conſtanter Chriſti negotium gere-

Perſecutio.

re.

Digitized by Google

re. Videt Episcopus, quid expediat gregi, & vult illi consultum, sed protinus reclamant affectus: Si hac pergas, decrescet census, offendes Principem, non adsequeris Galerum Cardinalitium, habeberis delirus. Nec tamen est irritandus quisquam, sed si Christi res secus obtineri non potest, magno animo ferenda sunt rerum dispendia, famæ probra, capitis discrimina. Apostoli nusquam provocant Magistratus aut Principes, non exprobrant populo pristinæ vitæ dedecora: tantum ad Christum, ad vitæ novitatem, ad salutem invitant: & omnibus, quantum licet, sese accommodant, quo plures pelliciant ad Christum. Quod si fluctibus rerum humanarum sic involvemur, ut quo Christus & animi votum invitat, pertendere non possimus, tamen huc pro viribus enitendum erit. Opibus oneravit te fortuna, fortasse non expedit abjicere: posside contemtim: &, ut Pauli verbis utar, posside tamquam non habeas. Minus angeris, si quid decurtatum sit: minus metues, si quid immineat dispendii. Contigerunt tibi parentes clari, contigit uxor insignis: habeto tamquam non habeas, & minus avocabit a pietate horum possessio. Contigit Principis favor: ne hinc intumescas, sed abutere potius, quatenus licet, in rem Christi. Involutus es aulæ negotiis: explica te pro virili, nihilo secius interim ex hoc malo decerpens, si qua bonæ rei sese obtulerit occasio. Semper interim Martha murmuret adversus Mariam, invidens illius otio. Super omnia adsit innocentia, quam pudeat & malos incessere. Adsit caritas, ad bene merendum de omnibus exposita, & alacris. Adsit animi lenitas, quæ sævitiam impiorum vel mitiget, vel toleret. Adsit simplex prudentia, & prudens simplicitas, quæ sic declinet injuriam, ut ipsa nullum afficiat injuria. Adsit certissima fides, quæ de Christi promissis nihil addubitet. Hos animos si præstiterint ii, qui in Apostolorum vices succedunt, tum vere mereatur dici regnum cœlorum, Ecclesia Christi. Nunc adeo plerique absunt ab hac imagine, ut sint qui hæc velut obsoleta rideant: ut sint qui diversa doceant. Quoniam autem huc tendit universa Christi doctrina, ut ipsi pie sancteque vitam traducamus, conveniet ad omnes vitæ actiones exemplum ac formam e divinis libris venari: præcipue vero ex Euangeliis, e quibus potissimum nostra ducuntur officia. Observandum igitur, ut ipse Christus se gesserit erga varios varie: erga parentes, puer & natu grandis (puer obtemperat, docens contemnit) erga discipulos, erga Pharisæos elatos, erga percontantes insidiose, erga plebem simplicem, erga afflictos: apud suos, apud exteros, apud Magistratus: quibus etiam rationibus suos ubique præmunierit, quomodo se gerere debeant erga cognatos & amicos, quos ne salutari quidem vult cum Euangelicæ prædicationis dispendio: erga bene merentes & excipientes Euangelii gratiam, erga rejicientes, erga persecutores, erga Judæos, erga Gentes, erga fratrem imbecillem aut errantem, erga fratrem incorrigibilem, erga judices impios, erga gregem sibi commissum, cæteraque, quæ nobis in cotidiano vitæ usu solent incidere. Horum, si videtur, locos aliquot commemorabimus ob imperitiores, quo facilius reliqua per se possint annotare. Duo quædam peculiariter & perpetuo inculcat Christus, Fidem & Caritatem. Fides præstat, ut nobis diffisi, fiduciam omnem collocemus in Deo. Caritas hortatur, ut de omnibus bene mereamur. Primum apud Matthæum capite 9. alienam etiam fidem imputat paralytico: *Videns autem Jesus fidem illorum.* Ac paulo post, cæcis opem ac misericordiam implorantibus, non prius succurrit, quam de fide stipulatus: *Creditis*, inquit, *quod hoc possim facere vobis?* cumque respondissent se credere, tum denique tetigit oculos eorum, dicens: *Secundum fidem vestram fiat vobis.* Rursus ibidem mulieri, contactu vestis sanitatem adsecutæ: *Confide*, inquit, *filia, fides tua te salvam fecit.* Apud eumdem Euangelistam capite 14. discipulis expavefactis, ac vociferantibus præ timore: *Habete*, inquit, *fiduciam, ego sum, nolite timere.* Ac mox Petrus fide fultus, ad exemplum præceptoris ambulat super aquas. Idem hæsitans, pessum it, & audit: *O parum fidens, quare dubitabas?* Ac proximo capite, veluti coactus per Chananææ fiduciam, ut cui nollet, præstaret hoc beneficii, exclamat: *O mulier, magna est fides tua, fiat tibi sicut vis.* Apud Lucam capite decimo septimo, leprosum fidei vult acceptam referre sanitatem: *Surge*, inquit, *vade, quia fides tua te salvum fecit.* Rursum Joannis capite quarto, Reguli fides salutem impetrat filio morienti: *Credidit*, inquit, *homo sermoni, quem dixerat ei Jesus, & ibat. Jam autem eo descendente, servi occurrunt ei, & filii salutem nunciant.* Iterum Matthæi capite decimo sexto, discipulis de panibus sollicitis ὀλιγοπιστίαν exprobrat. Apud eumdem capite decimo septimo, discipulis admirantibus quid obstiterit, quo minus potuerint sanare lunaticum: *Propter incredulitatem*, inquit, *vestram, non potuistis.* Ac mox declarans, quanta sit fidei vis: *Si habueritis*, inquit, *fidem sicut granum sinapis, dicetis monti huic: transi hinc, & transibit: neque quidquam erit vobis impossibile.* Apud eumdem capite vigesimo primo, discipulis admirantibus, ficum ad exsecrationem Jesu exaruisse: *Amen*, inquit, *dico vobis: si habueritis fidem, nec hæsitaveritis, non solum quod accidit ficui facietis, sed & si monti huic dixeritis, tollere & projice temet in mare, fiet. Et quidquid postulaveritis in precibus vestris, accipietis.* Item apud Marcum capite decimo, cæcus sanatus audit: *Fides tua te salvum fecit.* Apud Lucam capite octavo, discipulis ob tempestatis vim periclitantibus: *Ubi*, inquit, *est fides vestra?* Ac mox eodem capite, exanimato Archisynagogo ad nunciatam filiæ mortem, Dominus Jesus: *Noli*, ait, *timere, crede tantum, & salva erit.* Tanta res est fides, ut ex hujus vel inopia, vel imbecillitate fere nascatur, quidquid vitiorum, Christianorum mores corrumpit.

Pro Christi nomine quomodo audendum.

Exempla vitæ e sacris literis.

De Caritate vero quid attinet indicare? Quid enim aliud docet, quid tota sua vita inculcat Christus, nisi summam Caritatem? unum hoc erat, quod nos doctus venerat. Siquidem apud Lucam capite duodecimo: *Ignem*, inquit, *veni ut mittam in terram: & quid volo, nisi ut accendatur?* Magnum aliquid fuerit necesse est, cur Dei Filius descenderit in terras. Non venit ut regnum occuparet orbis, non ut Philosophiam nobis traderet. Ideo venit tantus Legatus, ut ingens amoris incendium excitaret, & ob id *ignem* vocat. Magna est naturæ caritas: at hæc præ Christi caritate glacies est. Jam apud Joannem, totum hoc quod loquitur, quod agit apud discipulos, imminente mortis tempore, quid aliud sonat, quid aliud spirat, quam igneam ac flagrantissimam caritatem? Quis tam saxeus est, ut illa legat absque lacrymis? Hæc est caritas illa, morte fortior, quæ amantem ad mortis usque contemtum inflammat: quæ efficit, quod nulla possunt humana præsidia. Hujus unius symbolo voluit suos discipulos a cæteris discerni: *Per hoc*, inquiens, *cognoscent omnes, quod discipuli mei estis, si caritatem habueritis inter vos mutuam: Deus*, inquit Joannes, *caritas est: ab hoc excidit, quisquis excidit a caritate.* Proinde Matthæi capite vigesimo quinto, declarans & ob oculos ponens, quibus factis debeatur cœlum, vide quid commemorat: num vestem sordidam? num jejunia? num ciborum delectum? num Psalmorum vim demurmuratam? num Eruditionem? num Miracula? Nihil horum. Quid igitur? *Pavistis*, inquit, *esurientem, potum dedistis sitienti, excepistis hospitem, nudum texistis, ægrotum invisistis, carcere inclusum sublevastis alloquio.* Nihil autem aliud sunt hæc, quam officia caritatis. Evolve Testamentum omne Novum, nihil usquam reperies præceptum, quod ad cerimonias pertinet. Ubi de cibis aut veste verbum ullum? Ubi de inedia, aut similibus, ulla mentio? Solam caritatem suum præceptum vocat. Ex cerimoniis oriuntur dissidia, e caritate pax. Apud Matthæum obmurmurant Christo Pharisæi, quod discipuli fame perpulsi, sabbato vellerent spicas: quibus David objicit exemplum, qui non veritus sit sacrosanctis vesci panibus: *Quod si nosse-tis*, inquit, *misericordiam volo, & non sacrificium, numquam condemnasse-tis innocentes. Dominus est enim filius hominis etiam sabbati.* Sabbatum hominis causa consti-

1 Joan. 14.

Digitized by Google

tutum est, non homo sabbati gratia conditus est. Atqui hæc erant a Deo præcepta, & tamen non vult observari, quoties caritatis officium est præstandum. Quid igitur dicent homunculi obscuri, qui ob interdictum esum carnium, aut his frigidiores constitutiunculas postulant, ut totus homo veniat in capitis periculum? Audet David fame periclitans vesci sacris panibus ipse profanus, nec religio est Sacerdoti tradere, quum id lex vetuisset a Deo tradita. Et tu finis imo cogis fratrem innoxium interire, quia sic visum hominibus, fortasse stultis aut superstitiosis, certe nulla publica auctoritate præditis, interdicere carnium esum. Atque his in rebus quantum sibi permittit hominum quorumdam Tyrannis verius quam superstitio. Alias permittunt nobis jus carnium, carnes ipsas interdicunt. Quidam indulgentiores concedunt & intestina. Nonnumquam indulgent lactaria, sed ab ovis arcent. Aliquando nihil permittunt, præter panem & cervisiam, atque obsonii loco fœtus arborum. Equidem non damno, si quis hæc pietatis studio suscipiat. Illud admiror, quod ob hujusmodi rerum observationem Christianus vult Christianum de vita periclitari, ob hæc scinditur fraterna caritas. Apud Joannem capite nono, magnas excitant tragœdias, quod cæco reddidisset oculos die sabbati. Apud eumdem capite quinto, paralytico sanato obmurmurant, qui jussu Christi grabbatum suum sabbato sustulisset. Apud Matthæum vero capite nono, taciti secum obganniunt, quod peccata remitteret. Obmurmurant alibi, quod sabbato sanasset mulierem contractam, qui bovem aut asinum in puteum delapsum, non vererentur educere sabbato. Christus clamat, non hominem ob sabbatum esse conditum, sed sabbatum ob hominem esse repertum: & tu vis tuas leges tantum valere, ut citius pereundum sit homini Christiano, quam ab iis latum digitum discedat? Rursus obmurmurant apud Matthæum capite decimo quinto, quod discipuli manibus illotis cibum caperent. Hic vero non solum pius Dominus excusat suos, verum etiam crimen in ipsos retorquet, qui ob corban, quod avaritia Sacerdotum repererat, negligebant Dei præceptum. Nam Dei vocat, quod ad naturalem pietatem attinet. Succurrere parentibus, caritatis est: ab hac avocabant, modo nonnihil accresceret gazophylacio. Christus clamat: *Non quod intrat in os, polluit hominem:* & tu exigis a Christiano, ut ingenti valetudinis dispendio vescatur piscibus? Imo præ te non ducis pro Christiano, qui corporis habitu compulsus, quocumque die, quocumque cibo vescens, gratias agit Deo. Adeo placet Christo beneficentia, quam eleemosynam appellat: ut, apud Lucam capite decimo sexto, collaudet iniquum dispensatorem, qui fraudato domino, subvenerit debitoribus. Jam quid aliud nobis commendant Apostoli suis Epistolis? Et nos ad hæc omnia pene surdi, plus quam Judaicis constitutionibus oneramus Christi sanguine liberos? ob has calumniamur immerentem? Verum hæc insectari, non est hujus instituti. Reliqua carptim, ut quidquid occurrerit, attingemus, si prius indicaverimus, quam ad hanc formam Apostolorum doctrina moresque respondeant: cum primis autem Pauli, quo non alius præceptorem Christum expressius retulit. Atque utinam, qui in Apostolorum vicem successerunt, & Christi Vicarios se nominari gloriantur, merito sermonem Pauli sibi queant usurpare, quo hortatur Corinthios ad veram pietatem: *Rogo*, inquiens, *vos, imitatores mei estote, sicut & ego Christi.* Idque totidem verbis repetit, ejusdem Epistolæ capite undecimo. Est igitur operæ pretium, animadvertere, quam nulla sit apud hunc pagina, quæ non scateat crebra mentione fidei & caritatis, quas aliquoties junctim, aliquoties separatim suis commendat. Jungit, Epistolæ prioris ad Corinthios capite decimo sexto, hoc velut epilogo claudens prolixam exhortationem: *Vigilate*, inquit, *state in fide, viriliter agite & confortamini, omnia vestra in caritate fiant.* Rursum Epistolæ ad Timotheum secundæ, capite primo: *Formam*, inquit, *habe sanorum verborum, quæ a me audisti, in fide & in dilectione, in Christo Jesu.* Vides ut duas germanas pietatis universæ vexilliferas copulavit, fidem & caritatem. Atque his duobus nominibus potissimum collaudat Thessalonicenses in Epistola ad ipsos secunda: *Quoniam*, inquit, *supercrescit fides vestra, & abundat caritas.* Jungit & in priore: *Et annunciante nobis fidem, & caritatem vestram.* Item Epistola ad Romanos capite decimo quinto: *Deus autem spei repleat vos omni gaudio & pace in credendo, ut abundetis in spe.* Nonne tres heroinas conjunxit, fidem, spem, & caritatem? Quid enim aliud est pax, quam mutua caritas? Jam in Romanis nihil prius laudat quam fidem, qua putat illos pulcerrime nobiles fuisse: *Fides*, inquit, *vestra annunciatur in universo mundo.* Quin etiam ex Abacuc testimonio adeo justitiæ summam fidei refert acceptam, ut quod Abraham vir tantus Deo placuerit, non alii rei quam fidei velit imputari. Atque hanc sententiam Geneseos testimonio confirmat: *Credidit Abraham Deo, & imputatum est illi ad justitiam.* Idem capite nono, quod Gentes ex idololatris adsciti sint ad veram pietatem, adscribit fidei. Rursus quod Judæi, qui sibi persuaserant se solos Deo proximos esse, repulsi sunt, non aliud arbitratur esse in causa, quam quod diffiderent promissis Euangelicis. Gentibus non obstitit vita, præter simulacrorum cultum, tot facinoribus ac flagitiis inquinata: Judæis non profuit anxia legum observatio, nec æterni Numinis cultus. Quam ob rem? *quia non ex fide*, inquit, *sed tamquam ex operibus.* Totam autem disputationem, in qua fides primas agit, hac clausula finit: *Omne autem quod non est ex fide, peccatum est.* Tanta fidei vis, ut virtus, hac destituta, vertatur in vitium.

Ad hæc Epistola ad Corinthios posteriore, demonstrat hoc esse vehiculum, quo totus vitæ cursus feratur ad æterna: *Per fidem*, inquit, *ambulamus, & non per speciem.* Nec alium scopum sibi præfixerat Paulus in Apostolica functione, quam ut Gentes omnes sub fidei jugum adduceret, quam obedientiam, sive ut Græce scripsit, ὑπακοὴν appellat, obiter admonens, Christianam fidem non aliter esse firmam ac solidam, quam si repulsis argutationibus curiosis, simpliciter & absque disquisitione fidat pollicitis Christi: *per quem*, inquit, *accepimus gratiam & Apostolatum, ad obediendum fidei in omnibus Gentibus.* Porro scribens Ephesiis, soli fidei vult salutem acceptam ferri: *Gratia*, inquit, *estis salvati per fidem, & hoc non ex vobis.* Porro Epistola quæ inscribitur ad Hebræos, qua tuba, qua sermonis ubertate fidei prosequitur encomium, omnia pene veterum heroum facinora fidei merito tribuens.

Jam de caritate quid attinet locos aliquot adducere, cum totus ubique Paulus nihil spiret, nihil crepet, nihil tonet, nisi flagrantissimam caritatem? Meras flammas loquitur, & tamen ardentius quiddam tibi sentire videare, cum legis quod humani sermonis balbuties non queat effari. Ignea Pauli lingua, sed pectoris incendium subindicat magis, quam explicat. Porro, quando caritas omnia conglutinat, non est locus dissidio, ubiubi regnum tenet caritas, quæ quantum in ipsa est, facit omnium omnia communia. Ab hoc igitur omine ceu felicissimo, suas Epistolas omnes auspicatur, præcipui cujusdam boni vice gratiam suis imprecans & pacem. Nec aliis verbis salutat Apostolici Senatus Princeps, Petrus: *Gratia vobis & pax.* Atque exordiis sæpenumero respondent clausulæ: nam ceu finiturus Epistolam ad Romanos: *Deus*, inquit, *pacis sit cum omnibus vobis, amen.* Cum jubet ut invicem sese consalutent osculo sancto, quid aliud commendat, quam fraternam concordiam? Nam ego sic interpretor, Christianum osculum pectoris esse, non oris. Admotis genis salutare, vulgare est: conjunctis animis bene velle omnibus, osculum est homine Christiano dignum. Quid? an non eodem modo finit Epistolam ad Corinthios posteriorem? *Id ipsum*, inquit, *sapite, pacem habete.* Quid est autem, id ipsum sapite, nisi sitis eodem animo? Id quo altius infigat animis, repetens εἰρηνεύετε, inquit. Nec his contentus, addit præmium haudquaquam vulgare aut mediocre: *Et Deus pacis erit vobiscum.*

2 Cor. 4.

Digitized by Google

biſcum. Olim Deus exercituum, Deus virtutum eſt
Eſa. 9. dictus, nobis Deus pacis dicitur. Talem viderat Eſaias, cum *Principem pacis* appellat. Ad hæc quaſi numquam eſſet ſatis commendata concordia, adjicit: *Gratia Domini noſtri Jeſu Chriſti, & caritas Dei, & communicatio Sancti Spiritus ſit cum omnibus vobis, amen.* Tribuatur hoc calui, niſi ſimilem ad modum claudit priorem ad eoſdem Epiſtolam: *Caritas*, inquit, *mea cum omnibus vobis, in Chriſto Jeſu, amen.* Raram quamdam caritatem precatur Corinthiis, cum ſuam precatur. Vis audire quam Paulus amarit Chriſtum? *Cupio*, inquit, *diſſolvi, & eſſe cum Chriſto.* Quid vitâ carius, dulciuſve? at hujus diſpendio cupit jungi Chriſto. An non ſacro quodam caritatis afflatu lymphatus tibi videtur, cum in hunc ſermonem erumpit, Romanis ſcribens capite octavo? *Quis nos ſeparabit a caritate Chriſti?* quam nec morte, nec Angelorum viribus ait poſſe dirimi. Jam quo affectu fuerit in pios, ſatis arguit, optans anathema fieri a Chriſto pro Judæis, Chriſto pertinaciter reclamantibus. An alius eſt finis Epiſtolæ ad Galatas, cum ingens quoddam & admirabile præmium vult polliceri iis, qui a præſcripto Euangelicæ doctrinæ non recederent, nihil aliud precatur quam pacem? *Quicumque*, inquit, *hanc regulam ſecuti fuerint, pax ſuper illos.* Similia precatur Coloſſenſibus: *Et pax*, inquit, *Dei, quæ exſuperat omnem ſenſum, cuſtodiat corda veſtra, & intelligentias veſtras in Chriſto Jeſu.* Ac mox: *Hæc agite, & Deus pacis erit vobiſcum.* Quorſum autem pertineat ex mediis hujus Epiſtolis excerpere, quæ pacem & concordiam nobis commendent? Epiſtolæ ad Epheſios capite 2. Chriſtum ipſum pacem vocat: *Ipſe*, inquit, *eſt pax noſtra, qui fecit utraque unum.* Quem & alibi μεσίτην appellat, quod veluti reconciliator medius intercedat inter Deum & homines. Joannes item in Epiſtola ſua Deum ipſum caritatem vocat, adeo Deo conjunctam, ut quiſquis alterutrum habeat, aut careat, utriuſque vel copiam vel inopiam ſentiat. Rurſus ad Epheſios capite quinto, ſic Deo peculiarem facit caritatem, ut hac indole putet agnoſci germanos ac veros Dei filios: *Eſtote*, inquit, *imitatores Dei, ſicut filii cariſſimi, & ambulate in dilectione, ſicut & Chriſtus dilexit nos.* At in Epiſtolæ ad Timotheum prioris capite primo, vide quantum tribuat caritati, quam totius legis perfectionem appellat: Finis autem præcepti eſt caritas de corde puro, & conſcientia bona, & fide non ficta, nimirum, cum voce ſui præceptoris concordans, qui ſummam totius legis pronunciat ſitam in dilectione Dei & proximi. Rurſus Epiſtolæ ad Romanos capite quinto, Chriſtiani pectoris robur, adeo non cedentis malorum procellis, ut afflictionibus pro Chriſto ſuſceptis, etiam glorietur, caritati adſcribit: *Quia caritas*, inquit, *Dei diffuſa eſt in cordibus noſtris per Spiritum Sanctum, qui datus eſt nobis.* Jam, ad eoſdem capite octavo, tantum tribuit caritati, ut hujus præſidio nihil non cedat in bonum. Ubi friget caritas, nullæ quamlibet numeroſæ leges ſufficiunt: ubi fervet, nulla opus eſt lege: *Diligentibus*, inquit, *Deum, omnia cooperantur in bonum.* Ama, & fac quod vis: non enim peccat ſincera caritas, ipſa ſibi lex eſt, & ubique dictat, quid ſit optimum factu. Proinde in Epiſtolæ ad Corinthios prioris capite 13. & item decimo quarto, quo ore tonat caritatis laudes? hanc *viam* appellans *excellentiſſimam*, quæ vere magnos reddat in negotio Chriſti: hanc dotibus cæteris anteponit, quæ plurimum proſit, quæ ubique ſit uſui, quæ ſola non excidat, quæ una non peccet, ſine qua cæteræ virtutes mancæ ſint & inutiles. Rurſus Epiſtolæ ad Corinthios prioris capite ſeptimo, adeo favet concordiæ, ut nec imparia matrimonia dirimi velit: & alibi, nec ſervum baptizatum, a domino impio diſtrahi: ſic arbitrans, ſummam vocationis noſtræ concordiam eſſe, non diſſidium: *In pace*, inquit, *vocavit vos Deus.* Hanc igitur virtutem, quot modis inculcat Paulus? Qua ſollicitudine deterret ab his, quæ concordiam ſcindunt, & gignunt diſſidia? Nulla eſt autem ſeges tam felix, in qua ſeſe non miſceant hæc zizania. Judæis ipſe Deus erat diſſenſionis occaſio, quem dum recuſant cum aliis habere communem, ſoli deſierunt habere. Si quidem hoc ſtomachatur, Epiſtolæ ad Romanos capite tertio; *an Judæorum Deus tantum? nonne & Gentium?* At quod tum Judæis uſu venit, cavendum ne & nobis uſu veniat. Tot ſunt diſcrimina Religionem profitentium, & certatim ſinguli Religionis laudem ſibi vindicant, perinde quaſi ſolos iſtos agnoſcat Deus, populum ignoret: *Pax*, ait Ambroſius, *eſt noſtra Religio.* Ubi videris regnare diſcordiam, intellige aut abeſſe, aut certe laborare Religionem. Quam vero conveniat inter iſtos, ipſi viderint. Quamquam hoc jam nec vulgus ignorat. Rurſus non in vita ſolum, verum etiam in ſacris ſtudiis vitanda contentio. Fons autem omnis diſſidii, ſuperbia eſt: dum ſibi quiſque plurimum tribuit, alteri minimum, dum nemo concedit alteri. Hoc eſt quod toties cum Corinthiis delitigat Apoſtolus: *Obſecro*, inquit, *vos, fratres, per nomen Domini noſtri Jeſu Chriſti, ut id ipſum dicatis omnes, & non ſint inter vos ſchiſmata: ſitis autem perfecti in eodem ſenſu, & eadem ſententia*; cæteraque quæ ſequuntur. Ac mox capite tertio: *Cum enim ſit inter vos zelus & contentio, nonne carnales eſtis, & ſecundum hominem ambulatis?* Rurſus capite undecimo, objurgat illos, quod ne Dominicam quidem cœnam concorditer agerent, quam ſummæ concordiæ ſymbolum habebat: *Convenientibus*, inquit, *vobis in Eccleſia, audio diſſidia eſſe inter vos, & ex parte credo.* Ac proximo capite corripit eos, quod ex ipſis etiam dotibus Sacri Spiritus, diſſidiorum reperiſſent occaſionem. Proinde mox, exemplo corporis ac membrorum, ad conſenſum revocat, nihilque non trahit ad argumenta pacis: unum Deum omnibus communem, unum Chriſtum pro omnibus ex æquo mortuum, unum Spiritum pro ſuo arbitratu cuique ſuas dotes impertientem: unum baptiſma, per quod Chriſti corpori inſerimur omnes: unum panem, de quo edimus omnes: unum calicem, cujus omnes ex æquo ſumus participes. Sic enim loquitur capite decimo: *Quoniam unus panis & unum corpus multi ſumus, omnes qui de uno pane & de uno calice participamus.* Item capite duodecimo: *Hæc autem omnia operatur unus atque idem ſpiritus, dividens ſingulis prout vult. Sicut enim corpus unum eſt, & membra habet multa, omnia autem membra corporis cum ſint multa, unum tamen corpus ſunt: ita & Chriſtus. Etenim in uno ſpiritu omnes nos in unum corpus baptizati ſumus, ſive Judæi, ſive Gentiles, ſive ſervi, ſive liberi, & omnes in uno ſpiritu vocati ſumus.* Præterea ad Galatas ſcribens, adeo vult hæc diſſidiorum ſeminaria abolita eſſe per baptiſmum, ut quiſquis Chriſto ſit initiatus, novam creaturam appellet. Porro diſſidiorum auctores etiam vitari jubet, Epiſtolæ ad Romanos capite decimo ſexto: *Rogo autem vos, fratres, ut obſervetis eos, qui diſſenſiones, & offendicula, præter doctrinam, quam vos didiciſtis, faciunt, & declinate ab illis.* Mox que fontem hujus mali commonſtrans, addit: *Hujuſcemodi enim Chriſto Domino noſtro non ſerviunt, ſed ſuo ventri.* Vidimus & noſtra ætate tumultum non vulgarem inter Chriſtianos, quem comperi non ab aliis excitatum, quam quorum quæſtui videbatur offectura purior Chriſti doctrina. Citius omnia ſubverſuros dixiſſes, quam futurum, ut ab inteſtinis ſemel guſtatis temperarent: adeo mordicus tenent lucrum, quod ex remiſſionibus impudenter prædicatis, quod ex compoſitionibus, quod ex diſpenſationibus, quod ex fumo Pontificii nominis, quem plerique venditant, quod ex applicationibus meritorum, quod ex conſcientiis male illaqueatis, quod ex falſa Religionis opinione, quod ex errore muliercularum & indoctæ plebeculæ colligitur. Multis ambitio fuit in conſilio, ut hanc excitarent tragœdiam, qui tantum ſuæ gloriæ tribuunt, ut malint aboleri Chriſti doctrinam, quam ipſos videri quidquam neſciſſe. Pleroſque duplex habebat morbus, quæſtus, & ambitio. Non enim in præſentia diſputo, quantum in hujuſcemodi rebus valeat Romani Pontificis aut Eccleſiæ auctoritas. Tantum indico diſſidiorum fontes, quæ, videlicet, non aliunde, quam a noſtris cupiditatibus exoriuntur. Paulus itaque ſentiens, quanta peſtis ſit diſſenſio, nihil prius, nihil ar-

den-

Digitized by Google

dentius, nihil crebrius inculcat iteratque, quam concordiam, quam pacem, quam mutuam caritatem, non ſolum cum Religionis conſortibus, quam φιλαδελφίαν appellat, verum etiam cum iis, qui a noſtris myſteriis eſſent alieni. Sic enim admonet Theſſalonicenſes, Epiſtolæ prioris capite quinto: *Videte ne quis malum pro malo reddat alicui, ſed ſemper quod bonum eſt, ſectemini erga vos invicem, & in omnes.* Plus quam concordiam habet cum omnibus, qui de omnibus etiam bene mereri ſtudet. Rurſum ad Romanos capite duodecimo: *Si fieri poteſt, quod in vobis eſt, cum omnibus hominibus pacem habentes, non voſmet ipſos ulciſcentes cariſſimi, ſed date locum iræ.* Obiter indicans, non poſſe conſiſtere concordiam inter feroces, ubi mox injuria reciprocatur injuria: ubi nemo ſit qui quidquam uſquam de ſuo jure concedat, nemo qui maleficium velit beneficio vincere. Etenim ſi ſemel aperta ſit hæc feneſtra noſtræ iracundiæ, ut liceat intolerabilem injuriam jure ulciſci, nemini commoto non juſta videbitur ſua cauſa, ſuus cuique blandietur animus. Proinde quo longius nos ab hac foſſa arceat Chriſtus, & hujus imitator Paulus, hortatur ut injuriam penſemus officio: *Benedicite*, inquit, *perſequentibus vos, benedicite, & nolite maledicere.* Ac mox: *Si eſurierit inimicus tuus, ciba illum: & ſi ſitierit, potum da illi: hoc enim faciens, carbones ignis congeres ſuper caput ejus.* Noli vinci a malo, ſed vince in bono malum. Et ubi ſunt interim illi, qui cum Chriſtianæ Religionis Antiſtites velint haberi, bene merentem veneno letali tinctis linguarum ſpiculis confodiunt? idque pertinaciter, idque ex compoſito, idque devotis animis, idque pietatis prætextu, quæ ſceleſtiſſima nocendi ratio. Quod docuit Paulus, ipſe præſtitit: nam Epiſtolæ ad Corinthios prioris, capite quarto: *Maledicimur*, inquit, *& benedicimur: perſecutionem patimur, & ſuſtinemus: blaſphemamur, & obſecramus*, nimirum, illum imitans, qui in ipſa cruce pro crucis auctoribus depre-
1 Cor. 6. catus eſt Patrem. Quanto vero ſtomacho Corinthios objurgat, quod ob rem pecuniariam in jus vocarent alius alium: ac non potius fraudem ac detrimentum admitterent rei, quam tranquillitatis & concordiæ. At quoniam juxta Gomicum: *Obſequium amicos, veritas odium parit:* ſit Paulus omnia omnibus, quemdam, ut ita dicam, polypum agens. Gaudet cum gaudentibus, fleſt cum flentibus, uritur cum offenſis, infirmatur cum infirmis. Eſt enim & pietatis obſequium, quod aliquo uſque ſeſe accommodat alienæ vel infirmitati, vel opinioni. Ex Joannis Epiſtola ſupervacuum arbitror adducere teſtimonia, cum ille nihil aliud ſonet quam caritatem & concordiam. Petrum audiamus, profeſſionis noſtræ Principem ſecundum Chriſtum. Is, Epiſtolæ prioris capite quarto, adhortans ad præcipua pietatis officia, ſobrietatem, vigilantiam, & precationes, omnibus his anteponit caritatem: *Sobrii*, inquit, *eſtote, & vigilate in precibus. Sed in primis mutuam inter vos caritatem habentes, eamque continuam*; ſive, ut Græcus ſermo magis ſonare videtur, *vehementem*; eamque quo nobis reddat commendatiorem: *Caritas*, inquit, *operiet multitudinem peccatorum.* Quam pulcre interim Magiſtro ſuo reſpondens, a quo peculiariter audierat, tu me ſequere: *Remittite*, inquit ille, *& remittetur vobis.* &, *Dimiſſa ſunt illi peccata multa, quoniam dilexit.* &, *Remittite nobis, ſicut & nos remittimus.* Cur hodie qui peccatorum ſarcina degravantur, ad venias, ad compoſitiones, ſimiliaque remedia vocantur potius, quam ad hoc, quod a Chriſto, quod a primariis Apoſtolis oſtenſum eſt? Cur dubia certis anteferimus? Cum his ſi quis exordia naſcentis Eccleſiæ conferat, nihil aliud reperiet, quam auſpicia caritatis: Conſident pariter omnes unanimes eodem in loco, armantur linguis igneis: multitudinis credentium erat cor unum, & anima una, conferuntur in commune facultates omnium.
Cerimonia. De cerimoniis nulla umquam mentio. Jam quemadmodum fidei & caritatis comes eſt animi fortitudo, veraque pietas, ita cum illæ languent, aut abſunt, fervet ſuperſtitio: & quemadmodum ſincera pietas animi puritate nititur, ita ſuperſtitio cerimoniis ſeſe venditat. Illam ſpiritus vocabulo frequenter notat Paulus, hanc carnis: nam id ſenſit, opinor, cum ſcriberet Galatis: *Sic ſtulti eſtis, ut cum ſpiritu cœperitis, carne conſummemini? ab Euangelica fide caritateque exorſi, ad Judaiſmum relabimini.* Aliter quidem, ſed idem admonet Romanos, capite duodecimo, ut neglectis Judaicis ritibus, ad pietatis ſtudium in animo ſitæ, ſeſe convertant: *Obſecro itaque vos, fratres, per miſericordiam Dei, ut exhibeatis corpora veſtra hoſtiam viventem, ſanctam, Deo placentem: rationale obſequium veſtrum.* Id a ſe factum teſtatur, cum ad eoſdem capite primo ſcribit ad hunc modum: *Cui ſervio in ſpiritu meo in Euangelio Filii ejus.* Adhuc Judaizans colebat Deum, ſed ſtatis jejuniis, ſed neomeniis, ſed ſabbatiſmis, ſed lotionibus, ſed ciborum delectu: nunc aliud culturæ genus amplexus, neque in monte, neque Hieroſolymis adorat Patrem, qui gaudet iis adoratoribus, a quibus adoratur in ſpiritu. Rurſus capite ſeptimo: *Ita ut ſerviamus in novitate ſpiritus, & non in vetuſtate litteræ.* Quod alibi carnem dicit, hic litteram vocat. Idem agit Epiſtolæ ad Timotheum prioris, capite quarto: *Corporalis*, inquiens, *exercitatio ad modicum utilis eſt, pietas autem ad omnia valet.* Quid ait, *ad modicum*? quod huic expedit: illi non expedit: quod hic decorum eſt, alibi eſt indecorum: quod hodie laudatur, mox veniet in probrum. Animi pietas omnium eſt communis, & nuſquam non habet locum. Ad hæc, quis neſcit ſimulata ſanctimonia nihil eſſe capitalius? At ea nulla perſona magis imponit, quam cerimoniarum. Plebes potiſſimum iis rebus ducitur, quas videt: Vis audire quanta pietatis peſtis invehatur falſo pietatis prætextu? audiamus Paulum ita vaticinantem, Epiſtolæ ad Timotheum ſecundæ capite tertio: *Hoc autem ſcito, quod in noviſſimis diebus inſtabunt tempora periculoſa, & erunt homines ſe ipſos amantes, cupidi, elati, ſuperbi, blaſphemi, parentibus non obedientes, ingrati, ſceleſti, ſine affectione, ſine pace, criminatores, incontinentes, immites, ſine benignitate, prodifores, protervi, tumidi, voluptatum amatores magis quam Dei, habentes ſpeciem quidem pietatis, virtutem autem ejus abnegantes.* Quid addit Paulus? hos imitare? nequaquam, ſed, *hos devita.* Ex his enim ſunt, qui penetrant domos & captivas ducunt mulierculas oneratas peccatis, quæ ducuntur variis deſideriis. Obſecro te, lector, an tibi non videtur digito demonſtrare quoſdam ex iſtorum ordinibus, qui ipſis mundi viſceribus immixti, Monachos ſe vocant, & Regum luxum, faſtum, ac tyrannidem affectantes, mendicitatem prætexunt. Atque utinam tam eſſent pauci, ut horum invidia leviter gravaret bonos: nunc adeo multi ſunt, ut boni qui ſunt, malorum turba pariter & tyrannide obruantur. Audi quid Paulus ſentiat de feſtis diebus *Feſti dies.* Judæorum, quid de ciborum diſcrimine, quarum rerum gratia illi nec mortem recuſabant, ad alia ſcelera facile proclives. *Qui ſapit diem, Domino ſapit: & qui non manducat, Domino non manducat: unuſquiſque in ſuo ſenſu abundet.* Ac mox ibidem: *Non eſt regnum Dei eſca & potus, ſed juſtitia & pax, & gaudium in Spiritu Sancto.* His concinunt quæ ſcribit Corinthiis Epiſt. prioris, capite 10. *Omne quod in macello venit, manducate, nihil interrogantes propter conſcientiam. Domini eſt terra & plenitudo ejus.* Rurſum capite ſexto: *Eſca ventri, & venter eſcis; & hunc & has deſtruet Deus.* Jam ad Coloſſenſes capite ſecundo, quanto ſtomacho deridet iſtorum dogmata, qui ſic præſcribunt? *Ne tetigeris, ne guſtaris, neque contrectaris, quæ omnia ipſo percunt abuſu, juxta præcepta ac doctrinas hominum, quæ verbo tenus quidem habent ſpeciem ſapientiæ per ſuperſtitionem ac humilitatem animi, & læſionem corporis, non per honorem aliquem ad expletionem carnis.* Ac Paulus quidem ubique concordiæ conſulens, monet ut perfectorum firmitas ferat alienam infirmitatem, ſed ad tempus, ſed hac lege, ut proficiant, & infirmi eſſe deſinant, ſed in his rebus, quæ ex ſuperiori vita penitius infixæ ſunt, quam ut ſubito revelli poſſint. Indignatur Paulus adverſus eum, cujus cibo vulneratur animus fratris, ob quem mortuus eſt Chriſtus: ſed idem indignatur adverſus eum, qui ex hujuſmodi rebus æſtimat alienam conſcientiam: Ad quid libertas mea judicatur ab aliena conſcientia? Eſt ali-

Digitized by Google

aliquoties tempus, ubi docta caritas ſeſe attemperet alienæ imbecillitati, ſed ut præceptor ſeſe demittit ad diſcipuli captum, ut medicus ſeſe ægroti affectibus accommodat. Quale vero eſt cum ipſi gignimus offendiculorum materiam? cum ab his ſupercilium ducimus? cum hoc ipſo nobis videmur meliores, quo ſumus imbecilliores? quod ultro inceſſimus eos, a quibus diſcere debuimus? ultro præimus iis, quos ſequi conveniebat? Quid igitur, inquiet aliquis, damnas cerimonias? Abſit. Laudo ritus, quibus & olim & hodie chorus Eccleſiaſticus peragit ſua myſteria: repræſentant aliquid, & addunt majeſtatem cultui divino: quamquam in his quoque modus eſſe debet. Non probo vero quod humanis conſtitutionibus tota pene Chriſtianorum vita cerimoniis oneratur: quod his nimium tribuitur, pietati minimum: quod his freti ſimplices, ſtudium veræ Religionis negligunt: quod ob has magnis tragœdiis ſcinditur tranquillitas Chriſtiani corporis.

Adnotandum interim & illud, quod Chriſtus ubique fere miſeretur turbæ ſimplicis, in ſolos Phariſæos, Scribas, & Divites *Væ* formidabile intonat: videlicet, indicans, in Epiſcopis, Theologis, ac Principibus eſſe ſitum, ut populi vigeat, aut frigeat pietas; ab illis omne malum oritur. Miſeret populi, qui dum Phariſæi ſuum agunt negotium, deſtitutus oberrat in morem gregis, a paſtore deſerti, disjectique.

Chriſtus more Judæorum jejunaſſe creditur, vel hoc argumento, quod eo nomine calumniantur diſcipulos, non ipſum: ut legis apud Matthæum capite nono, ſignificans, omnem occaſionem calumniæ vitandam iis, qui Paſtores agunt, aut Principes.

Chriſtus bis dumtaxat ſæviſſe legitur: in Primores, Matthæi capite vigeſimo tertio, & apud eumdem capite vigeſimo primo, in negotiantes in templo: ſatis teſtans, his fontibus univerſam Eccleſiæ peſtem orituram.

Nullos eſſe magis capaces Euangelicæ doctrinæ, quam ſimplices, mites ac modeſtos, aperit: ubique puſillos amplectens, & horum eſſe regnum cœlorum, prædicans.

Non admittendum cujuſquam hominis conſilium, quod avocet a pietate: docet exemplo ſuo, cum Petrum paulo ante collaudatum, Satanam appellat, & qui conſultor præire volebat, imitatione mortis ſequi jubet, quemadmodum legis apud Matthæum capite 16.

Quædam & præter jus facienda, ne turbetur ordo publicus, ſubmonet capite decimo ſeptimo, jubens ſolvi didrachmum, cum teſtatus eſſet immunes eſſe regni filios.

Nihil inſanabilius eſſe impietate, pietatis imagine perſonata: docet apud eumdem Euangeliſtam capite 21. *Amen*, inquiens, *dico vobis, quod Publicani & meretrices præcedunt vos in regnum Dei.* Phariſæi nuſquam non reclamant Chriſti doctrinæ, ſanctimoniæ falſa ſpecie turgidi. Publicani & meretrices morbum agnoſcentes ſuum, ad medicum accurrunt.

Ac mox ibidem, in factis, non verbis: in affectu, non cultu: in obedientia, non cerimoniis ſitam eſſe veram pietatem, docet propoſita parabola de duobus filiis, e quibus laudatur is, qui quod verbis detractarat, re præſtitit. Epiſcopis, & iis, qui legitimis funguntur honoribus, etiam parum probis, tamen obtemperandum eſſe, modo recta doceant, admonet apud eumdem capite vigeſimo tertio. *Super Cathedram Moſi ſederunt Scribæ & Phariſæi* &c. Audiendus eſt aliquoties, qui docet Euangelium, etiamſi non vivat Euangelice. Cæterum eodem in loco taxat eos, quod humanis conſtitutionibus, quæ adeo nihil conducerent ad veram pietatem, ut nonnumquam per occaſionem ab hac averterent, onerarent populum, ſubindicans, in hujuſmodi negligendos: quandoquidem alias & Apoſtolos defendit adverſus Phariſæos, calumniantes, quod illotis manibus cibum caperent.

Non temere neque ſubito irrumpendum ad munus Euangelicæ prædicationis, docet ipſe, tot teſtimoniis ante comprobatus, Joannis, columbæ, Patris: a baptiſmo ſeceſſit, jejunavit, tentatus eſt, vicit: atque ita demum undique ſpectatus atque inſtructus, non ſtatim ſumma docuit, ſed ab Joannis prædicatione fecit initium, ad reſipiſcentiam & ſuperioris vitæ pœnitudinem provocans. Nullus enim opem medici deſiderat, cui non diſplicet ſua valetudo. Quod autem ultro quoſdam accerſit, velut Jacobum, Andream, Petrum ac Matthæum, quoſdam ſequi volentes, rejicit, nos admonitos voluit, non quoslibet eſſe recipiendos ad noſtræ Religionis conſortium, ſed eos dumtaxat, qui ſincero ſimplicique accedunt animo. Id quidem certo liquebat ei, cui patebant omnia: nobis idem conjecturis perveſtigandum eſt.

Chriſtus ut omnibus prædicavit, ita neminem umquam blandimentis aut humanis promiſſis ad ſe pellexit, neque quemquam vi adegit, cum eſſet omnipotens. Benefactis traxit, exemplo vitæ traxit, idem factum ab Apoſtolis. Proinde videndum, rectene ſentiant ii, qui Turcas bellicis dumtaxat machinis ſtudent Chriſtianos facere. Immo potius tonet apud illos Theologorum vox, Apoſtolicæ ſimilis: luceat vitæ candor, ſic fiunt vere Chriſtiani. Apud Matthæum capite octavo, Geraſeni, conſpectis miraculis, rogant Jeſum, ut excederet ſuis finibus, quod ad ipſorum affectus eſſet inutilis. Ita noſtris quoque temporibus plerique ſunt, qui taceri malint doctrinam Euangelicam, ut cum ipſorum vitæ inſtituto pugnantem. Chriſtus adhuc infans fugit in Ægyptum, vir ultro ſeſe offert ſatellitibus, indicans, eſſe tempus fugiendi, ac ſubducendi ſeſe cum imminens periculum non videtur facturum ad gloriam Chriſti.

Apoſtolos ſuos diu rudes & incredulos, leniſſimo pertulit animo, donec paulatim proficerent: ita Sacerdotes ſumma manſuetudine ferre debent populum infirmum, donec ſenſim ad meliora provehatur.

Idem ſe facilem ac popularem & expoſitum omnibus præbuit, ne Publicanorum quidem ac peccatorum fugiens convivia: ſed nuſquam non agens Euangelii negotium. Ita convenit Epiſcopum, aut horum vicarios, omnibus ſeſe accommodare, ſed hoc interim agentes, non ut ipſi ditiores evadant, verum ut ſuos reddant meliores. Adſcivit te Princeps in Regiam, ut ſis a confeſſionibus, aut a concionibus: ne id agas: ut Epiſcopatum auferas, ſed ut pauciora peccentur inter Aulicos.

Carnis neceſſitudines obſtare iis, qui rem Euangelicam gerunt, teſtatur apud Matthæum capite decimo tertio, inter ſuos pauciora proferens miracula ob illorum incredulitatem: *Nonne*, inquiunt, *hic eſt fabri filius? nonne mater ejus dicitur Maria? & fratres ejus Jacob, & Joſeph, & Simon, & Judas? & ſorores ejus omnes apud nos ſunt? unde ergo huic omnia iſta?* Atque alibi cognati illius parant eum in vincula conjicere, dicentes: *In furorem verſus eſt*, ut legimus Marci capite tertio. Proinde qui virtute velit prodeſſe multis, majore cum fructu peregre faciet, quam domi.

Diſcipulos, non habentes quod pro ſe reſponderent, ubique defendit adverſus Phariſæorum calumnias, velut apud Matthæum capite duodecimo, dum ſabbato vellunt ſpicas: rurſum capite decimo quinto, dum illotis manibus cibum capiunt: iterum alibi, dum non jejunant, quemadmodum Joannis diſcipuli.

Non adnitendum, ut a quibuſvis laudaris; ſed dumtaxat a probatis, & ab iis, qui non laudent niſi honeſta: docet diverſis locis. Nam Marci capite primo, in templo vociferanti Dæmonio reſpondet: *Obmutesce, & exi ab homine.* Apud eumdem capite tertio, ſpiritibus clamantibus: *Tu es Filius Dei:* additis minis interdicit, ne ſe proderent.

Judam admonuit, non rejecit, nec ab oſculo ſolito ſubmovit, neque prodidit, a quo erat prodendus: tantum tribuit amicitiæ, ac domeſticæ familiaritati: docens, non temere deſerendam ſemel initam amicitiam. Sic & Martinus tulit Brixium ſuum.

Quod Petrus a negatione reſipiſcit, Chriſto in illum oculos defigente: Judas pœnitudine facti ductus, abiit

Digitized by Google

ac ſuſpendit ſe laqueo: duplicem indicat pœnitentiam, frugiferam & infrugiferam. Felix autem peccator quem lapſum adſpicit Chriſtus. Infelix, qui ſemet ab illo avertit ut videri non poſſit. Eſt aliquid, Servatorem vel eminus ſequi.

Quid nobis agendum ſit, ſi quando ingruerit extrema malorum procella aut mortis neceſſitas, quæ neminem non manet: docet ipſe ſub tempus mortis ſecedens, vigilans, inſtanter orans, proſtratus in terram, veluti ſuis præſidiis deſtitutus, totus a Patris auxilio pendeat. Martyr qui ſuas metitur vires, impar erit ſuppliciis.

Chriſtus raro edidit miracula, quæ præter admirationem nihil haberent utilitatis, qualia fere ſunt, quæ nunc fingunt de Divis. Sanavit ille, pavit, liberavit a periculis, quæ omnia beneficentiæ ſunt. Proinde qui magnus videri vult in Eccleſia, hujuſmodi factis magnum ſeſe declaret, quæ juvent, non quæ populi malo vires ipſius teſtentur. Numquam ceſſandum a doctrina ſacra, licet non proficiat omnibus, docet parabola ſeminantis: Numquam non ſerendum, ſatis eſt ſi quædam proveniunt. Chriſtus cum ſuis diſcipulis, ut ab amicis ultro porrigentibus, quædam accepit: ita nihil exegiſſe legitur, aut captaſſe, nec niſi pro vitæ uſu præſenti. Ita qui præſunt gregi Chriſtiano, gratis docèant: non deerunt qui ultro ſuppeditent, ſi modo frugi ſint, & ultra naturæ neceſſitatem nihil requirant.

Nihil accipiendum ab iis, qui pertinaciter adſpernantur ſalubrem admonitionem, ne videamur illorum favere peccatis, docent Apoſtoli: qui ex doctrina Domini, pedum quoque pulverem excutiunt in eos, qui non recipiunt Euangelium. Non eſſe ſtatim prohibendos, qui adminiſtrant Eccleſiæ ſacramenta, aut qui doctrinam Chriſti prædicant, etiam ſi vita parum reſpondeat: ſubindicat Marci capite nono, vetans prohiberi qui miracula ediderat ſub nomine Chriſti, cum ipſum non ſequeretur. Boni paſtoris eſſe, nonnumquam ſe in altiſſimum otium abdere ac ſecedere, quo liberius precibus ac ſanctæ lectioni vacet, ut iis rebus redintegratus, vegetior redeat ad Epiſcopi munia: docet Marci capite 6. ſuos abducens in locum deſertum, ut aliquantiſper requieſcerent. Quales oporteat eſſe ſeceſſus Epiſcoporum, multis docet locis: non ad voluptates ſecedens, aut venationes, ſed ad orandum, ad familiarius colloquendum cum ſuis: tales erant ſeceſſus olim Præſulum, quos ob infrequentiam Monaſteria vocabant. Solam ficum exſecratus eſt Chriſtus, quæ foliis velut impoſuit eſurienti: ſignificans nullum hominum genus ſibi eſſe inviſius, quam hos qui ſub pietatis prætextu ſunt impii, & Religionem titulo cultuque profitentes, vivunt irreligioſe. Quidquid ad ſalutem noſtram pertinet, id crebris precibus a Deo flagitandum, docet ipſe ſubinde orans. Quidquid obtigerit boni, id Deo ferendum acceptum: docet ipſe, frequenter gratias agens Patri: idem inculcat parabolis aliquot, velut illius, qui cogit improbitate ſua nocturnum amicum ſurgere: item viduæ, judicem inexorabilem aſſidua interpellatione defatigantis: idem non uno in loco præcipit diſcipulis ſuis, *Petite, & accipietis.* Indolem egregii paſtoris etiam in puero ſubmicare, ac ſcintillulis quibuſdam ſeſe prodere: docet ipſe puer duodecim annos natus, in templo ſapientiæ ſuæ ſpecimen ac guſtum præbens: item in nuptiis præludens miraculo, & ante baptiſmum jam ceu meditans Euangelicum munus, ac prægeſtiens ad futuram prædicationem.

Qui velit prædicationis Euangelicæ negotium ſuſcipere, eum oportet ab omnibus carnis affectibus eſſe repurgatum, neque quidquam niſi cœleſtia ſapere. Chriſtus in baptiſmo ſpiritu impletus eſt, hujus impetu raptus eſt in deſertum: hinc a tentatione victor, ſpiritus impetu raptus eſt in Galilæam: quemadmodum legis apud Lucam capite 4. hinc ingreſſus Nazarenam Synagogam, explicato volumine Eſaiæ, locum nactus eſt de ſpiritu: *Spiritus Domini ſuper me, eo quod unxit me: ad euangelizandum pauperibus miſit me.* Nicodemum jubet renaſci, non ex carne, ſed ex ſpiritu: non e terra, ſed e cœlo. Apoſtolis poſt reſurrectionem ad prædicationem ire juſſis, afflat Spiritum Sanctum. Rurſum ab adſcenſione mittit ſpiritum igneum.

Quidam ob hoc ipſum ſancti volunt haberi, quod ſemet abdunt a vulgi conſpectibus. At exemplo Chriſti, qui vere Chriſtianus eſt, non horret conſortium imbecillium, modo ſpes ſit ulla reſipiſcentiæ. In convivio contrectatur a muliere peccatrice: colloquitur privatim cum muliercula Samaritana, quæ cum ſexto vivebat adultero: convivatur cum Publicanis. Cur enim horreat fidus, & amicus medicus homines morbidos, modo ſpes ſit ſanitatis? Beneficium gratis, & abſque ſpe redituri fœnoris eſſe collocandum, docet apud Lucam capite 14. nec ullam benefactorum mercedem exſpectandam, niſi in reſurrectione juſtorum, parabola propoſita, monens non eſſe invitandos cognatos, aut vicinos, aut divites, ſed pauperes, debiles, cæcos & claudos. Cum vulgus horum, qui ſibi pii videntur, in preculis aut ſuperſtitioſis cerimoniolis ſummam pietatis collocet, Chriſtus apud Lucam capite decimo quinto, præcipuum pietatis officium, Deoque gratiſſimum declarat eſſe, ſi quis peccatorem ad reſipiſcentiam adducat: eamdem ſententiam tribus parabolis inculcans, ovis centenariæ receptæ, drachmæ decimæ repertæ, & filii prodigi reſipiſcentis. Atque inibi ſummus ille Paſtor, qui ſolus omnium prorſus ab omni vitiorum labe fuit immunis, docet, peccatorem ex animo reſipiſcentem, cum gaudio recipiendum: cum vulgo his inſultemus, & cum æterna nota recipiamus, perinde quaſi nos vacemus omni crimine. Ubique facta dictaque ſua refert ad auctorem Patrem, exemplo dato, ne quid nos homunculi nobis arrogemus, neve noſtræ innitamur prudentiæ.

Quidquid vita communis obtulit, hoc fere vertit in occaſionem docendæ pietatis. Oſtenſo Cæſaris nomiſmate & imagine, detorquet huc, ut ex imagine mentis meminerimus, quid debeamus Deo. Turbas frequentius affluentes ob convivium exhibitum, hortatur ad cibum, qui non perit. Rurſus apud eumdem Joannem, efflagitantibus ſignum aliquod, quod cum Manna cœlitus olim delapſo conferri poſſit, ad ſui corporis epulas vocat, longe quovis Manna ſacratiores. De inſigni ſceleratorum quorumdam ſupplicio renunciantes, per occaſionem invitat ad pœnitentiam. Pueros oblatos vertit in exemplum manſuetudinis ac modeſtiæ. Templi ſtructuram oſtentantibus, meminit de morte & reſurrectione ſua. Mulieris elogium, clamantis beatum uterum, qui talem geſtaſſet infantem, beata ubera, quæ tali puero lac porrexiſſent: huc deflectit, ut potius beatos oſtendat, qui concipiunt ſermonem divinum, & hinc fructum edunt numquam periturum. Quamquam hæc ratio latius patet, quam ut ſit omnibus exemplis explananda.

Quod apud Joannem capite duodecimo, Phariſæi deſtinant & Lazarum interficere: typum habet, quod improbi non ſolum oderunt Chriſtum ipſum, ſed eos quoque per quos Chriſti nomen illuſtratur. Adnotandus eſt apud eumdem circulus, in quo fere ſe volvit, ubique & ſocietatem & fœdus Chriſtianum commendans: præſertim capite duodecimo, & decimo tertio, ſe declarat idem eſſe cum Patre: adeo ut qui Filium norit, norit & Patrem: qui Filium ſpernat, ſpernat & Patrem: nec ſeparatur ab hac communione Spiritus Sanctus. Sic enim legis in Epiſtola: *Tres ſunt qui teſtimonium dant in cœlo, Pater, Sermo & Spiritus: atque hi tres unum ſunt.* In idem conſortium trahit ſuos, quos palmites ſuos appellat: obſecrans, ut quemadmodum ipſe idem erat cum Patre, ita & illi idem eſſent ſecum. Impertit iiſdem communem Patris ſuumque Spiritum, omnia conciliantem.

Non credit Petro ſuas oves paſcendas, niſi ter amorem Chriſti profeſſo: ſubindicans, Epiſcopo nihil ſpectandum præter ſalutem gregis, & Chriſti gloriam. Ac mox oſtendit, quo debeat ſe præparare fidus ac verus Paſtor, ſubjiciens: *Amen dico vobis, cum eſſes junior,*

Digitized by Google

nior, cingebas te, & ambulabas quo volebas: cum autem senueris, porriges manus tuas, & alius cinget te, ducetque quo non vis. Neque enim Pastor verus esse potest, quem gloriæ studium, quem lucrum, quem Principum aut etiam mortis metus depellat ab officio.

Ad hunc modum conveniet in singulis mysticorum voluminum locis philosophari, præsertim in Euangeliis: nam hæc exempli gratia dumtaxat in medium adduximus, quo viam indicaremus aliis, forsitan his meliora reperturis. Sed bona difficultatis pars sita est in ipso sermonis habitu, quo traditæ sunt nobis Sacræ litteræ. Nam tropis & allegoriis, ac similibus seu parabolis fere opertus est, & obliquus, nonnumquam usque ad ænigmatis obscuritatem: sive id Christo visum est, quo Prophetarum sermonem, cui Judæorum aures adsueverant, referret: sive hac difficultate segnitiem nostram exercere voluit, ut postea gratior esset fructus, non sine negotio quæsitus: sive hoc consilio sua mysteria profanis & impiis operta celataque esse voluit, at sic, ut interim piis scrutatoribus non intercluderetur adsequendi spes: sive genus hoc dictionis potissimum placuit, quod ut ad persuadendum cum primis efficax est, ita doctis pariter & indoctis expositum & familiare, maximeque secundum naturam: præsertim si similitudines ducantur ab iis rebus, quæ vulgo notissimæ sunt, quod genus ferme fuisse leguntur Socraticæ. Neque vero tantum ad docendum ac persuadendum efficax est parabola, verum etiam ad commovendos affectus, ad delectandum, ad perspicuitatem, ad eamdem sententiam, ne possit elabi, penitus infigendam animo. Nam vehementius afficit animum adhibita parabola de filio prodigo resipiscente, in qua narratur adolescens a patre postulare portionem substantiæ, quæ ad ipsum rediret: deinde sibi fisus, committere se regioni longinquæ: mox oblitus indulgentissimi patris, cum turpissimis scortis, ac nepotibus prodigere rem, parentis benignitate datam: deinde coactus extrema rerum omnium penuria, tandem amentiam suam agnoscere, & relictæ vitæ tangi desiderio. Revertitur filius, agnoscit erratum. Occurrit pater, in amplexus filii effundit se. Profertur nova vestis, profertur annulus, occiditur vitulus saginatus, tota domus lætitia perstrepit. Nec aliter gaudet senex recepto juvene, quam si revixisset a rogo. Non exprobratur temeritas poscentis, non luxus ac nequitia profundentis. Non meminit jam horum paterna pietas, cui satis est, quod resipuerit, quod sibi redditus sit filius. Hæc, inquam, acrius feriunt animum, quam si quis citra parabolam dicat, Deum libenter recipere peccatorem, modo ex animo pœniteat superioris vitæ: nec exprobrari peccatum ei, qui ipse vehementer oderit sua commissa. Atque hæc sententia, ut efficacius influit in animos auditorum illecebra similitudinis, ita altius infigitur iterata simulacro ovis erraticæ; quæ pastoris humeris multum vestigata domum reducitur. Rursum parabola drachmæ, quæ multo studio quæsita tandem invenitur. Rursum adhibita ex Geneſi, parabola mystica, cum Abraham passim fodit puteos. Philisthæi injecta terra, obturant fossos: refodit eosdem Isaac, ac plures insuper addit, qui venas habeant vivi laticis: nonne jucundius audieris, quam si simpliciter dicas, ex divinis libris petenda præcepta recte vivendi, ab his abhorrere, qui terrenis bonis addicti sunt? Item qui nude declaret, quibus virtutibus oporteat Episcopum esse præditum, frigidius audietur, quam si totum Aaronis apparatum a Mose diligentissime descriptum, ad allegoriam accommodet. Itidem, si narres, cupiditatem hominis objecta occasione sollicitare ad peccandum, cui ni ratio imperet magis obtemperans voluntati divinæ, quam humano affectui, voluptatem brevem emi exitio: præterea sæpe fieri, ut affectus sub prætextu necessitatis, aut alicujus honestæ rationis, obrepat atque imponat: minus delectabit, aut adficiet auditorem, quam si admoveas Geneseos historiam: Deum præcipientem, serpentem insidiantem: Evam, maritum ad peccati consortium sollicitantem, mox gustatæ voluptatis comitem pœnam. Ad hæc si narret aliquis, toto pectore recedendum a vitiis, & ab improborum hominum commercio, semperque ad meliora proficiendum, donec perventum sit ad præmium promissum iis, qui perseveraverint usque ad finem: vehementius commoverit auditores si accommodet allegoriam Hebræorum, Mose duce ex Ægypto fugientium, & a turpi duraque servitute sese in libertatem vindicantium: deinde transmisso mari, per varias mansiones seu gradus virtutum tendentium ad terram, lacte ac melle manantem. Rursus, qui docet rem arduam esse veram pietatem, nec oscitanti contingere, sed multo negotio, multaque lucta vix parari, multum addet gratiæ, si pugnas ac tumultus, quos Hebræi cum Jebusæis, cum Philisthæis, cæterisque Barbaris hostibus habuerunt, ad allegoriam accommodarit.

Ad hæc si simpliciter pronuncies, nihil esse tranquillius, nihil jucundius animo sibi bene conscio, cui non jam obstrepant mala cupiditates: magis dormitabit auditor, quam si addas allegoriæ involucrum. Ex Abraham & Sara non nasci Isaac, nisi cum huic corpus esset emortuum, & illi desissent muliebria. Sed hæc omnia e Veteris Instrumenti libris repetere, non fuerit scribentis compendium: satis est exemplis aliquot ostendisse, esse quæ gratius per crystallum aut succinum pelluceant, quam si nuda conspiciantur. Et nescio quo pacto, quæ sacta sunt, plus habent majestatis, si sub involucro proferantur oculis, quam si prorsus retecta visantur. Sic gratior est veritas deprehensa, quæ nos prius torserit ænigmatis involucro: Animal primum quadrupes, mox bipes, postremo tripes. Jam qui dicat, quidquid in nobis boni sit, id a Christo nobis auctore proficisci, intelligetur quidem: verum si huc accommodet similitudinem de stirpe vitis, & palmitibus, de capite & membris, de radice & ramis: mox velut imagine depicta, res oculis subjicitur. Quemadmodum autem Christus sermonem Propheticum expressit, ita Paulus cæterique Apostoli Christi sermonem referunt, parabolis rem oculis subjicientes, ac sæpe repetitam infigentes animis. Sic Paulus subinde nos templa Deo dicata, & templa Sancti Spiritus appellat, quæ profanare sit nefas. Sic totum hoc negotium de rejectis Judæis, de adscitis Gentibus peragit parabola oleæ & oleastri, radicis & ramorum. Doctrinam, quæ semel tradita multos adficiat, fermentum vocat, multitudinem conspersionis nomine notans: sinceros azymos vocat, corruptos fermentatos. Stare dicit, qui firmo & infracto sunt animo: cadere, qui peccant aut vacillant: dormisse, qui mortui sunt: aut dormire, qui negligentes sunt suæ salutis: expergisci, qui resipiscunt: vigilare, qui attente & alacriter agunt salutis negotium. Noctem appellat vitam, erroribus ac vitiis obrutam: diem, vitam honestam & inculpatam. Nonnumquam diem appellat exactum judicium, quod & ignis vocabulo designat aliquoties: *Cujusque opus quale sit, ignis palam faciet.* Dotes divini Spiritus *thesauros* appellat: nostra corpora, immo nos, *vasa fictilia. Massam* vocat genus humanum: *figulum* Deum: *vasa destinata honestis usibus* dicit pios: impios *vasa* dicit *in contumeliam parata.* Corpusculum hominis nunc *domicilium*, nunc *vestem*, nunc *tabernaculum* appellat. Legem Mosaicam ad certum tempus traditam declarat similitudine *pædagogi*, & *pueri hæredis.* Beneficium collocatum, *Sementem* vocat: fructum ex officio redeuntem, *messem* appellat. Concordiam nunc *typo corporis* & *membrorum* commendat, nunc *ædificii apta lapidum structura coagmentati*, seseque librantis usque ad commune fastigium. Quidquid in quaque re crassius est, *carnem, corpus* aut *litteram* vocat: quidquid subtilius & propius ad animi vim accedens, *spiritum* appellat, aut *mentem:* doctrinam ad imbecillum captum attemperatam, *lac* dicit: doctrinam perfectiorem, *solidum cibum.* Non uno vero in loco Mosaicam legem *inefficacem esse factam*, successione doctrinæ Euangelicæ, docet parabola matrimonii & divortii. Ad Corinthios Epistolæ prioris, capite decimo quinto, totam resurrectionis causam, non Aristoteli-

parabola.

Filius prodigus.

Gen. 62.

Digitized by Google

cis aut Platonicis enthymematis, sed similibus explicat, corpus humo conditum *semini* comparans: *segetem* aut *arborem enatam*, typum adducens corporis glorificati. Jam supervacuum sit referre, quoties ab athletis ac militibus ducit similitudinem, a stadiis, a pugilibus, a bello. Ejusdem Epistolæ capite nono, quot similibus eamdem inculcat sententiam, pro officio impenso deberi gratiam? *Quis militat suis stipendiis umquam? quis plantat vineam, & de fructibus ejus non edit? quis pascit gregem, & de lacte gregis non vescitur?* Item, *non alligabis os bovi trituranti.* Ac rursum: *Si nos vobis spiritualia seminavimus, magnum est, si nos carnalia vestra metamus?* Atque iterum: *Nescitis, quod qui in sacrario operantur, de sacrario cibum habent? Et, qui altari adsistunt, immolatorum participes sunt.* Verum hæc fortasse prolixius persequimur, quam methodi ratio ferat. Proinde ut cursum institutum absolvamus: Christus aliquoties fallit suos ad tempus allegoriarum ænigmatibus, quo post altius inhæreat, quod volebat intelligi: veluti cum Matth. capite decimo sexto, monet cavendum a fermento Pharisæorum: illis de panibus omissis succurrit, cum ille de vitanda Pharisæorum hypocrisi loqueretur.

Rursum, cum apud Lucam, divendita tunica, jubet emi gladium: cumque respondentibus duos adesse gladios, ait, sufficit: per occasionem animum addit Petro, ut gladio rem aggrederetur, cum hoc ageret Christus, ut hunc affectum, vi tuendi sese adversus persecutiones, penitus ac radicitus ex animis suorum evelleret.

Item cum apud Joannem, admirantibus ingentem templi structuram, ait: *Solvite templum hoc, & in triduo excitabo illud:* nec Apostoli senserunt illum de corpore suo loqui, occidendo, & in triduum revicturo. Ad hæc cum ait apud eumdem: *Modicum & non videbitis, & iterum modicum & videbitis me:* veluti per ænigma significavit, se brevi moriturum, sed mox a resurrectione semet illis exhibiturum usque ad diem adscensionis: sic haud scio, quo consilio visum est æternæ sapientiæ adumbratis simulacris, & insinuare se piis mentibus, & profanis, ut ita dicam, imponere. Quot seculis exspectant Hebræi suum illum toties promissum Messiam? quid autem exspectabat vulgus? Eximium quempiam Regem, qui late proferret ditionis suæ fines, qui Judæos in libertatem adsereret, qui opibus bearet genus suum, qui Gentes a Mosaica lege alienas, igni ferroque popularetur. Sed, ô vanam ac delusam istorum exspectationem! Venit Christus, humilitatis ac paupertatis exemplum: venit tyrannidis mundanæ contemnendæ magister: venit adhortator ac dux ad tollendam crucem. Proinde delusi crassæ mentis imaginatione, quanto studio exspectaverant venturum, tanto odio venientem aversati sunt. Apud Matthæum vero, quot parabolis regnum cœlorum nobis adumbrat? seminantis varie, rursum seminantis bonum semen, grani sinapis: fermenti exigui, in ingentem farinæ massam abditi: thesauri in agro defossi, insignis margaritæ. Ad hunc ordinem referri poterat, quod Paulus Christum semper imitans, omnia trahit a communi sensu ad sensum penitiorem, qui semper est verissimus, atque etiam saluberrimus, ac latissime patens. Juxta vulgarem opinionem Judæus est, qui præputii pelliculam habet amputatam. Juxta Pauli interpretationem Judæus est, qui mentem habet a terrenis cupiditatibus repurgatam: contra præputiatus est, quisquis crassis affectibus ducitur. Juxta popularem sententiam Abrahæ filii sunt, quibus ab Abraham genus ducitur: juxta Christum ac Paulum filii Abrahæ sunt, qui pietatem ac fidem Abrahæ moribus referunt. Item Israelita dicitur, qui ad Israelis genus pertinet. Christo non est Israelita, nisi qui vitæ innocentia Deo cognatus est. Justitia vulgo dicitur, ubi quis legum præscripta servavit: apud Deum justitia non est, nisi legis observationem animi puritas sinceritasque commendet illi, qui penitus intuetur intimos pectoris recessus. Sacrificium obtulisse dicitur, qui victimam mactavit, aut ut hodie fit, qui consecravit eucharistiam: Deo vere sacrificat, quisquis iram, quisquis libidinem, quisquis ambitionem, aliasque consimiles pecuinas cupiditates mactat ac premit. Templum Deo sacrum dicitur ædificium, Pontificum verbis & unctione dicatum, intus templum vere sacrum est, animus Dei simulacrum referens, nec ullum turpitudinis idolum admittens. Idololatria vulgo dicitur, quoties thus incenditur signo cuipiam profano: vera idololatria est, quoties ob fœdam voluptatem, ob turpe lucrum, ob vindictæ cupiditatem, ob tyrannidem contemnitur Christus. Apostatæ dicuntur, qui transfugerunt ad Turcarum partes: veri Apostatæ sunt, quorum tota vita pugnat cum Christo, ac mundo servit, & a baptismi professione discrepat. Blasphemia vulgo dicitur, ubi quis impia verba evomit in Deum: sed Paulus ex Prophetæ sententia blasphemiam appellat, quoties ob impiam vitam eorum, qui Dei cultum profitentur, dehonestatur nomen Dei. Cur enim vereamur dicere, Deum infamari malis Christianorum moribus, cum in Euangelio dicatur *Pater glorificari bonis operibus discipulorum?* Ad hanc rationem dici possit, juxta popularem existimationem Monachos appellari, qui certo genere cultus ac victus, certisque cerimoniis esse se profiteantur, cum Deo Monachus non sit, nisi cujus animus mundanis cupiditatibus plane sit mortuus. Verum & hoc paucis exemplis indicasse satis arbitror, quando suus cuique animus abunde multum exemplorum suppeditabit. His finitima cognataque sunt proverbia, quod genus est: *Cecinimus vobis tibtis, & non saltastis: cecinimus lugubria, & non ploraſtis:* quo significatum est, Pharisæos nec Joannis austeritate, nec Christi civilitate provocatos ad pœnitentiam.

Sunt autem tropi, qui non pertinent ad Grammaticos aut Rhetores, sed pertinent ad idioma sermonis: quod si ignoretur, frequenter aut fallit, aut moratur lectorem. Ac Græca quidem lingua complures habet cum Latina communes, quosdam habet sibi peculiares. Cæterum Hebræa plurimas habet loquendi formas, ab utraque dissonantes. Commune est nobis cum Græcis, quod dicimus *benefacere* eum, qui bene meretur de quopiam: at non item commune, quod illi dicunt, εὐπαθεῖν, id est, *bene pati*, pro eo quod est beneficio affici. Commune est cum illis, quod pro ἔχω χάριν dicimus, *habeo gratiam.* Non est commune quod illi pro eodem dicunt οἶδα χάριν, id est, *novi gratiam*: aut μεμνήσομαι χάριν, id est, *meminero gratiam*, pro eo quod Latine diceretur, *referam gratiam.* Emendate dicitur Græcis, ἔλαθεν ξενίσας Ἀγγέλους, *qui insciens accepit Angelos hospitio:* at non item Latine, *latuit, accipiens Angelos.* Jam Apostoli, tametsi Græce scripserunt, tamen non parum referunt ex proprietate sermonis Hebraici. Porro Septuaginta, qui Veteris Instrumenti libros nobis Græce tradiderunt, permulta referunt ex Hebraici sermonis proprietatibus, quæ fere sunt ab Hieronymo mutata, qui veterem sustulit translationem, quam in opere, *De Locutionibus*, adducit Augustinus (si quis velit illius gustum capere) adeo ut qui sit ejus sermonis rudis, etiam si probe Græce calleat, non assequatur aliquoties sententiam loquentis. Cujus generis sunt, ut unum aut alterum exemplum docendi gratia producam: *jurat in cælo*, pro eo quod erat, jurat per cœlum: &, *credit in eo*, pro eo quod erat, fiduciam habet in illo: &, *confitetur in eo*, confitetur, sive agnoscit illum: *in hoc cognoscent, in gladio percussit*, per hoc cognoscent, gladio percussit: *ero illi in patrem, erit mihi in filium*, ero illi pater, erit mihi filius: *duos & duos*, pro binos: *magis fortior est nobis*, fortior est nobis: *mulier si fuerit viro alienigena*, pro eo quod erat, si nupserit viro alienigenæ: *homo homo*, pro quisquis: *viri viri*, pro cujuscumque viri: *quæ fecit virtutem eorum*, pro, quæ fecit exercitibus illorum. Nam hoc arbitratus est Augustinus ad Hebraicum idioma pertinere, cum mihi videatur idiomatis Græcanici. Hebraicum est, pronomen ex supervacuo addere: *Beatus populus, cujus Dominus Deus ejus: ostendit*, pro fecit: *bonas bonas*, pro valde bonas: *Maria Cleophæ,*

Digitized by Google

phæ, pro Maria uxor Cleophæ: *Jacobus Alphæi*, Jacobus Alphæi filius: Eclipsis est familiaris Hebræis. Item, *omnis caro*, pro omnes homines; *centum animæ*, pro centum hominibus: *verbum*, pro facto: *Quid verbum hoc feciſti? honor* pro subsidio: *miſericordia* pro beneficentia. Porro quod usu venit in his, quæ versa sunt ex sermone Hebraico, idem accidit in his, quæ translata sunt ex sermone Græco, quoties interpres, illius linguæ reddit idioma. Verum hujus generis formas aliquot sparsim indicavimus in Annotationibus, quas scripsimus in Novum Testamentum. Et Aurelius Augustinus libris aliquot idem egit, quibus titulus est, *De Locutionibus*. Quamquam in hoc argumento felicius ille versari poterat, si quod adnotavit, ex Hebræorum potius quam Græcorum fontibus hausisset. Exstant & annotationes *Titanii*, scriptoris, ut apparet, neoterici in hoc ipso genere.

Jam aliis quoque tropis frequenter explicatur difficultas. Nam quod Matthæus & Marcus prodiderunt latrones, qui cum Christo erant crucifixi, conviciatos ei fuisse: cum Lucas tradat alterum dumtaxat id feciſſe, sic explicat nodum Augustinus, ut dicat esse ἑτέρωσιν numeri, *latrones* dictum pro *latro*. Rursus, Christum *triduo fuiſſe in ſepulcro*, per synecdochen explicant: quemadmodum & illud, quod apud Marcum *poſt tres dies reſurrecturus* scribitur, cum *diluculo tertii diei* resurrexerit.

Quoties autem explicato hyperbati anfractu, sensus obscuritatem discutiunt & Origenes, & Chrysostomus, & Hieronymus, & Augustinus? Hos, opinor, non legerat insignis Scotista quidam, qui nuper in publica concione falsissime, ut ipsi visum est, derisit mei similes, qui laborarent in commonstrando sermonis ordine: *Jam olim*, inquiens, *ex Alexandro Grammatico didici conſtruere*. Quin & hyperbole non raro succurrit, velut illuc: *Adſcendunt uſque ad cœlos, & deſcendunt uſque ad abyſſos*: cum vehementem tempestatem undarum intelligi vellet Psalmista. Neque continuo mendacium est, quod ultra veri fidem dicitur: sed in hoc adhibetur tropus, ut acrior & ardentior sit oratio. Ac ne quis absurdum putet, in divinis libris hyperboles meminisse, facit hoc non raro Origenes, facit Chrysostomus, facit Augustinus & Hieronymus. Hujus generis sunt illa: *Facilius eſt camelum per foramen acus tranſire, quam divitem intrare in regnum cœlorum*: cum nihil aliud intelligi vellet, quam esse difficillimum, ut dives obtemperet Euangelicæ doctrinæ. Item apud Lucam: ubi parabola jubet ad convivium adhiberi *debiles, cæcos & claudos*: nihil aliud significatur, quam abjectos & calamitosos esse sublevandos beneficio gratuito. Rursum ubi prohibet, ne quem inter viam salutent Apostoli: cum hoc voluerit intelligi, non committendum eis, ut ob humanos affectus, ullis dispendiis Euangelii negotium remorentur. Ubi vetat, ne peram aut baculum tollant in viam, sensit, eos his præsidiis liberos esse oportere, quibus vulgus se munit, iter initurum. Neque enim dubium, quin Apostoli peras & baculos habuerint: cum Paulus & lacernam & bibliothecam reliquerit Troade. Ubi suos jubet liliorum exemplo vivere, sentire voluit, abjiciendam anxiam sollicitudinem reponendi in posterum commeatus. Ubi jubet *præberi maxillam lævam*, percutienti dexteram: quid aliud vult, quam non referendam illatam injuriam? Idem sentiendum, opinor, de relinquenda tunica ei qui pallium abstulerit: & ultro ambulando bis mille passus cum eo, qui ad semel mille compulisset. Ubi negat esse suum discipulum, qui non oderit patrem & matrem, plus dixit quam intelligi voluit: neque enim sensit habendos odio parentes, sed omnes affectus posthabendos negotio pietatis ac salutis. Ubi jubet ungi faciem oleo, ne videamur jejunare: nihil aliud sentit, quam in benefactis non captandam ostentationem. Nam, arbitror, Apostolos non solitos ungere faciem, cum jejunarent. Origenes indicat hyperbolen esse, quod in Genesi scriptum legimus: *Lavit in vino ſtolam ſuam, & in ſanguine uvæ pallium ſuum*. Quis enim abluit vestes suas in vino? Verum his verbis nihil aliud intelligi voluit, quam insignem & exuberantem agri fertilitatem. Idem hyperbolen esse putat, quod Paulus scripsit, *Romanorum fidem prædicatam in universo mundo*, cum multis esset ignota regionibus. Divus Augustinus in Epistola ad Publicolam, quæ inter cæteras numero censetur, centesima quinquagesima quarta, putat in illis verbis Christi, quibus prohibet, in totum ne juremus, neque per cœlum, neque per terram, neque per aliud quidquam: hyperbolen esse: plus enim dixit quam sensit, quo vehementius deterreret a perjurio. Augustini verba, si quis requirat, subscribam: *Si tamen illud nos adhuc movet, quod in Novo Teſtamento dictum eſt, ne omnino juremus. Quod quidem mihi propterea dictum videtur, non, quia verum jurare, peccatum eſt, ſed quia pejerare, immane peccatum eſt: a quo nos longe eſſe voluit, qui omnino nè juremus, admonuit*. Hactenus ille. Veluti cum interminamur pueris, ne natent, dicimus: si vel adspexeris lacum, occidam te. Quam interpretationem si recipimus, consimili ratione explicabuntur & illa: *ne divertas ab uxore; ne reſiſtas malo: ne iraſcaris*: vehementer enim vult suos abesse ab injusto divortio, quibus divertendi jus in totum ademit. Procul abesse vult ab inferenda injuria, quos ne læsos quidem vult ulcisci sese. Nimium abesse vult ab homicidio, a conviciis, ab ira iniqua, quos nullo modo vult ira commoveri. Jam quod Joannes in Euangelii sui calce scripsit, *totum mundum non fore capacem librorum, qui de Chriſto ſcribendi forent*: Cyrillus & Chrysostomus ingenue fatentur, hyperbolen esse. Horum posterior homilia in Matthæum 13. putat hyperbolen subesse in his Christi verbis: *Quod in tenebris vobis dico, dicite in lumine: & quod in aure auditis, prædicate ſuper tecta*. Neque enim Christus quidquam locutus est furtim aut in aurem, aut Apostoli umquam prædicarunt in tectis: sed quod paucis in Palæstina dictum erat, in aurem & in tenebris dictum vocat, præ comparatione lucis & buccinæ Euangelicæ, quæ mox per Apostolos apud universas orbis nationes, apud summos & infimos eluxit, & insonuit. Opinor, & cum prohibet, ne *quem vocemus patrem in terris*: præterea cum ait: *Nec jota, nec apiculum unum legis omittendum, qui non impleatur*: intelligens, nihil omnino prætereundum ex promissis divinis: quæ constare possunt, etiamsi apices aliquot sublati fuerint. Sed hujus quoque generis aliquot exempla commonstravimus in Annotationibus, quibus Novum Testamentum explanavimus. His cognata sunt illa, quæ an tropis constent, nescio, certe ad vulgarem sensum accommodanda sunt potius, quam ad vivum, ut ajunt, exigenda: veluti cum prohibet *omnino jurare*, sentit, non esse jurandum, ut vulgus dejerabat ob quaslibet causas. Cum prohibet *ſollicitum eſſe de craſtino*, sentit, juxta vulgi morem, qui ceu Deo diffisus, anxie torquebatur cura futuri temporis. Cum prohibet *reſiſtere malo*, sentit, malum non esse propulsandum malo, ut vulgus hominum solet: alioqui licet reprehendere peccantes, licet & coercere. Cum prohibet, *ne vocentur Rabbi*, sentit, ne Pharisæorum more, qui supercilio turgebant ob hunc titulum. Cum prohibet *in precibus multiloquium*, sentit, non esse precandum juxta quorumdam exemplum, qui existimabant, Deum multitudine vocum capi, magis quam affectu mentium: alioqui legimus & Christum orasse prolixe. Sic jubet *non iraſci*, sentiens, iram vulgarem, quæ tendit ad injuriam. Sic damnat eum, *qui fratri ſuo dixerit, fatue*: sentiens, qui, quod vulgo solet, contumeliæ gratia id fecerit: alioqui Christus ipse motus ira legitur, atque alibi suos discipulos, & Paulus Galatas stultos appellat, sed arguens, non incessens. Habet & pietas iram suam, habet & caritas sua convicia. Hujusmodi ferme sunt cum apud Matthæum ait: *Miſericordiam volo, & non ſacrificium*: omnino sacrificium volebat, quod ipse indixerat; sed prius est præstare misericordiam, quam offerre sacrificium. Rursum cum ait: *Doctrina mea non eſt mea*, suam negat esse, quam Patri ut homo ferebat acceptam. Rursum cum ait: *nondum fuiſſe Spiritum*, quod Jesus non-

Digitized by Google

dum esset glorificatus, non sentit simpliciter, non fuisse spiritum, sed in Apostolis nondum apparuisse Spiritum illum Euangelicum.

Latini sermonis idiomata.

Quin & ipse sermo Latinus habet sua quædam idiomata, quæ parum attentis, aut minus eruditis imponunt aliquoties: quod genus est illud apud Marcum capite quinto, cum *ab Archisynagogo venire* dicuntur, qui ab illius ædibus ad illum venirent: quem locum habemus jam olim depravatum ab iis, qui non agnoscebant Latinæ linguæ proprietatem, qua dicimus, *ad me ibimus*, pro eo quod erat, ad domum meam. Cæterum addubites forsitan, an in Apostolicis & Euangelicis litteris reperire liceat ironiam: cum dubium esse non possit, quin in Veteri Testamento reperiatur, nimirum, libri Regum tertii, capite decimo octavo, Helias irridens Prophetas Baal: *Clamate*, inquit, *voce majore: Deus enim est, & forsitan loquitur: aut in diversorio est, aut in itinere: aut certe dormit, ut excitetur.* Potest & in his verbis Christi accipi ironia: *Dormite jam & requiescite:* juxta Theophylacti Bulgariensis Episcopi sententiam. Rursum apud Paulum Epistolæ prioris ad Corinthios capite sexto: *Contemtiores qui sunt, hos ad judicandum constituite:* per ironiam dictum videri potest, præsertim cum sequatur: *Ad pudorem vestrum dico.* Fortassis & illa Christi verba non multum absunt ab ironia: *Non est bonum, sumere panem filiorum & projicere canibus.* Nec illa: *Non veni ad vocandum justos, sed peccatores*, neque enim vere sensit esse justos, sed exprobrat, quod sibi justi viderentur.

Ironia.

Sunt & aliæ figuræ complures verborum ac sententiarum, quæ ad compositionem, aut gravitatem, aut jucunditatem orationis faciunt, sine quibus ut constet sensus Scripturæ mysticæ, tamen efficiunt, ut jucundius atque efficacius influant in animos nostros, ac felicius tractentur, tradanturque. Eas divus Augustinus non gravatus est multis verbis indicare in libris Sacris, in opere cujus titulus, *De Doctrina Christiana.* De omnibus diligenter tradiderunt Donatus ac Diomedes, sed his diligentius Quintilianus libro *Rhetoricarum Institutionum* nono. At ne quis hanc litteraturæ partem fastidiat, ut Grammaticam ac trivialem, Augustinus in opere *De Doctrina Christiana* jubet non indiligenter addisci, velut utilem ad intelligendos libros Canonicos. Jam amphibologia vitium quidem est orationis, sed quod sæpenumero vitari non potest, etiamsi Fabius, quoad fieri potest, vitandum esse monet. Augustinus adeo vitari vult, ut existimet manifestarium Solœcismum citius admittendum, quam ambiguam dictionem: & *ossum* dici mavult, quam *os*, si unum aliquod significamus eorum, quæ multa dicuntur ossa, non ora: qua quidem in re non illi prorsus adsentior, nisi cum apud imperitam plebem verba fiunt. Nec aliud sensit Augustinus, cujus ætate vulgus promiscuum utcumque Latine tum intelligebat, tum loquebatur: alioqui, ubi in libris suis Augustinus umquam dixit *ossum*, amphibologiæ vitandæ gratia? Verum hæc incommoditas frequentius accidit in lingua Græca quam Latina. Proinde nos compluribus locis & indicavimus, & ubi licuit, submovimus. Tollitur autem fere vel compositione, sive ordine sermonis commutato, si ex contextu nascatur, vel dictione ancipiti, per periphrasin explicata: quod ipsum Augustinus exemplis aliquot prosequitur. Verum abusus vocis nonnumquam ancipitem reddit orationem: sed qui non tam linguæ sit peculiaris, quam scriptori, ut sunt & inter auctores sua cuique propria. Nam frequenter hærebit in Quintiliani sermone, qui præter Ciceronem nihil legerit. Sic Paulus alias *carnem* vocat cognatos, aut sanguinis adfinitatem: alias totum hominem *carnem* appellat: nonnumquam crassior hominis, aut alterius cujuspiam rei pars, caro dicitur: interdum affectum hominis ad vitia sollicitantem, *carnem* appellat: item corpus sæpe vocat, quod ex membris constat: Aliquando corpus idem illi valet, quod caro. *Spiritum* alicubi vocant summum illum ac cœlestem: alibi mentis impetum, *spiritum* dicunt. Rursus alias dona Spiritus Sancti, dicuntur *spiritus*: nonnumquam aër hic, *motus spiritus* dicitur, ut ibi: *Spiritus ubi vult spirat.* Cui pene idem est, quod ait Paulus: *Spiritus quidem meus orat, mens vero mea sine fructu est.* Hujus generis sunt & illa, cum *fidem* dicunt pro fiducia: cum Latinis *fides* sit vel pollicentis, ut *dare fidem:* vel præstantis, aut non præstantis promissum, ut *solvere fidem*, *præstare fidem:* fidentis aut credentis non est, nisi cum sic loquimur, *habeo tibi fidem*, *abrogat illi fidem.* Item cum Paulo dicitur *ædificare*, qui prodest: & *destruere*, qui nocet. Rursus cum *benedictionem* vocat *beneficium sponte collatum.* Sed de his plura sparsim dicta sunt nobis in Annotationibus: & in Argumentis, quæ scripsimus in *Epistolas Apostolorum*, nonnihil attigimus. Annotanda erit & verborum emphasis, quam ad rem plurimum conducit diversarum cognitio linguarum. Quod genus est, quod Paulus vocat se *servum Jesu Christi*, potius quam cultorem. *Servus* enim totus alieni juris est, ex heri sui pendet arbitrio, quidquid parat, domino suo parat, non sibi. Simile est, quod in Epistola ad Corinthios, appellat Apostolos ὑπηρέτας, hoc est, *ministros Christi*, & οἰκονόμους, id est, *dispensatores mysteriorum Dei.* Minister alienæ rei minister est, non suæ, & dispensator, pro tempore promit ex arbitrio domini, non suo, quod & quantum cuique est opus. Sic Episcopi non quærunt quæ sua sunt, non sua docent, sed quæ sunt Christi. Non omnibus eadem proponunt, sed pro cujusque captu sermonem attemperant. Emphasis nonnumquam est & in vocula, quæ vulgari sermone nihil habere momenti videretur. Quod genus est: Legimus Levitici capite 26. *Custodite sabbata mea, & pavete ad sanctuarium meum.* Non temere addidit pronomen. Habet enim & mundus sua sabbata, habet & sanctuarium. Qui superstitiose vacat ab operis manuariis, ut interim non temperet a jurgiis, a scortis, a temulentia, suum habet sabbatum, non Domini. Qui sic audit quotidie sacrum; signatur cruce, adspergitur aqua, ut interim nihilo secius male velit proximo, ut interim fraudet, rapiat, fœneretur, non pavet ad sanctuarium Domini, sed suum. Sic enim Deus loquitur apud Esaiam: *Calendas vestras & solennitates vestras odivit anima mea.* Quomodo dicit illorum Calendas, quas ipse indixerat? Sed illi male servantes, nec in eum usum, in quem ille instituerat, suas fecerant. Quemadmodum quum jejunamus vel ob parsimoniam, vel ob inanem gloriam, vel interim gravius peccantes aliis vitiis tetrioribus, nostrum jejunium est, non Dei. His affine est & illud, quod annotavit Origenes: Jesus Petro dicit, ὕπαγε ὀπίσω μου, quem vult imitatorem esse suæ mortis. Satanæ tantum dicit ὕπαγε ὀπίσω, videlicet, ablegans a se, non invitans ad imitationem, cujus perversitatem noverat deploratam. Hæc quoniam passim incidunt, non est ratio persequi. Sufficit indicasse. Verum in allegoriis, ut huc redeamus, quoniam his omnis fere constat divina Scriptura, per quam æterna sapientia nobiscum veluti balbutit, præcipua cura ponenda est, quæ nisi succurrunt, præsertim in Veteris Testamenti voluminibus, maxima pars fructus pericrit lectori. Aliquoties palam falsus est, nonnumquam etiam ridiculus & absurdus est verborum sensus, si simpliciter accipiatur. Quale est: Esaias capite septimo scribit de Christo: *Ecce virgo concipiet & pariet filium, & vocabit nomen ejus Emanuel.* Constat enim Christo non fuisse nomen inditum *Emanuel*, sed *Jesu.* Qua quidem ex re Judæi quidam & Hæretici causabantur, Jesum, quem colimus, non eum fuisse, quem per Esaiam promiserat Deus. Non enim simpliciter de vocabulo indito sensit Propheta, sed de re. Nam Jesu nato vere nobiscum Deus esse cœpit, per Filium mundum restituens. Sed quod sequitur absurdius etiam est: *Quoniam priusquam sciat vocare patrem & matrem, accipiet virtutem Damasci, & spolia Samariæ.* Sic enim legit Tertullianus: Certe ad Christum accommodat etiam Hieronymus. Qui convenit ut puer dicatur bellator? An puer vagitu ad arma convocaturus est exercitum, & signum belli non tuba, sed crepitaculo daturus, nec ex equo curruve, nec de muro, sed de nutricis

aut

Digitized by Google

aut gerulæ ſuæ collo, hoſtem impetiturus, atque ita Damaſcum & Samariam pro mamillis ſubacturus? Hæc ſermonis abſurditas fecit, ut Hæretici negarent hanc Prophetiam ad Chriſtum pertinere. Sin adhibes allegoriam, pulcre quadrabit ad Euangelicam Hiſtoriam, quæ narrat tres Magos ultro veniſſe Bethlehem, ut muneribus oblatis agnoſcerent Regem novum, qui non copiis nec armis, ſed virtute cœleſti, & gladio ſermonis Euangelici ſubigeret univerſum orbem. Pernicioſus eſt verborum ſenſus, niſi adhibeas allegoriæ remedium: quod genus illud: *Beati qui ſe caſtraverunt propter regnum Dei.* & illud Pauli: *Hoc enim faciens, carbones igneos congeres ſuper caput ejus.* Auguſtinus & illud hujus eſſe generis opinatur; *Niſi quis ederit carnem meam, & biberit ſanguinem* &c. Hic igitur, ut dictum eſt, conducet rerum naturalium cognitio: tum in Poeticis allegoriis per ætatem præluſiſſe, aut etiam ab omni genere rerum ducendis ac tractandis ſimilibus, qua de re & nobis olim libellus editus eſt. Sunt qui Novi quoque Teſtamenti hiſtoriam ad allegoriam trahunt: quod ego ſane vehementer approbo, cum aliquoties ſit neceſſarium, ſæpiſſime feſtivum & elegans, ſi quis modo ſcite rem tractet. Nam mihi videtur Ambroſius in hanc partem, ut illius pace dixerim, immodicus eſſe nonnumquam: veluti cum Petrum ad prunas calefacientem ſe, negat *corporis frigus ſenſiſſe*, cum id temporis frigus eſſe non poſſet, ſed mentis hoc fuiſſe frigus; eleganter hoc, quod ait in allegoria verſans: Sed frigus erat, ubi Jeſus non agnoſcebatur: ubi non erat, qui lucem videret: ubi negabatur ignis conſumens: cæteraque in hanc ſententiam. Verum nihil vetat, quo minus & narrationis conſtet fides. Addit autem: *ſi tempus conſideremus, frigus eſſe non poterat.* ac paulo poſt: *frigus ergo mentis, non corporis.* Etenim licet in ea regione ſatis tepeat cœlum illis menſibus, tamen nox in æſtuantiſſimis etiam plagis ſuum frigus habet. Huic ſi- *Petri negatio.* millimum eſt, quod ſubjicit de negatione Petri, magis argute quam vere patrocinans ei, quem Chriſtus ad hoc ipſum labi paſſus eſt, ut ipſe reſipiſcens, miſerante Chriſto, confirmaret fratres ſuos: & tamen adeo novum videri vult, potuiſſe peccare Petrum, ut peccatum illius nec ab Euangeliſtis comprehendi potuerit: perinde quaſi ſatis idoneum ſit argumentum, illos non adſecutos, de quo varie narrarint, cum idem plurimis accidat locis. Deinde cum apud Matthæum ac Marcum prodenti puellæ, reſpondet: *Neſcio quid dicas:* huc detorquet, quaſi non negarit Dominum, ſed a muliebri proditione ſe ſeparârit. Quod ſi maxime quis urgeat, illum abnegaſſe, quod eſſet de numero eorum, qui fuerant cum Jeſu Galilæo, aut, ut a Marco ſcriptum eſt, Nazareno: tamen huc verba deflectit, quaſi negaſſet ſe noſſe Galilæum, aut Nazarenum, quem Dei Filium noverat. Rurſum, quod apud Matthæum habetur: *Non novi hominem:* eodem torquet quaſi diſcipulus hominis non eſſet, qui diſcipulus Dei vellet haberi. Nam quod confirmandæ rei gratia adducit ex Paulo: *Paulus Apoſtolus non ab hominibus, neque per hominem, ſed per Jeſum Chriſtum & Deum Patrem,* etiamſi non neſciam ſecus ab aliis explicari: mihi videtur, non naturam ſignificaſſe Paulus, quam Chriſto non ademit: ſed infirmius quiddam & humilius intelligi voluiſſe hominis vocabulo: veluti cum ait: *An ſecundum hominem hæc loquor?* Videtur hoc Ambroſii commentum taxare Hieronymus in Commentariolis quos ſcripſit in Matthæum: *Scio quoſdam,* inquit, *pii affectus erga Apoſtolum Petrum, locum hunc ita interpretatos, ut dicerent Petrum non Deum negaſſe, ſed hominem, & eſſe ſenſum, neſcio hominem, quia ſcio Deum. Hoc, quam frivolum ſit, prudens lector intelligit: ſic defendunt Apoſtolum, ut Deum mendacii reum faciant. Si enim iſte non negavit, ergo mentitus eſt Dominus, qui dixerat: Amen dico tibi, quia hac nocte, antequam gallus cantet, ter me negabis. Cerne quid dicat: me negabis, non hominem.* Hactenus ille. Atque hæc quidem licet plauſibiliter & argute dicerentur in ſchola declamatoria, tamen in rebus Sacris neque ludendum eſt, neque decet argutari, neque expedit torquere quidquam: ne dum falſa defendimus, veris fidem abrogemus. *Simplex eſt,* juxta Tragici ſententiam, *veritatis oratio:* nihil autem Chriſto neque ſimplicius, neque verius. Fortaſſis hujus generis eſt, quod Auguſtinus in Homilia quadam de muliere in adulterio deprehenſa, quinque viros, & ſextum virum non virum ad allegoriam accommodat, meo judicio coactius. Item in numeris paſſim philoſophantur, de numero trigeſimo, ſexageſimo, & centeſimo, rem Hebraicam ad Græcos aut Latinos numeros accommodantes. Jam de quinque millibus hominum ſatiatis, de panibus, de duobus piſcibus, de talentis decem, quinque, & uno, de farinæ ſatis tribus: non quod negem alicubi in numeris latere myſterium, ſed quod in quibuſdam adſcita, detortaque videantur adferri: & tamen has commentatiunculas aliquoties baſim eſſe volumus, cui ſeria dogmata ſuperſtruamus. Simpliciſſimum eſt, quod idem veriſſimum eſſe puto, decem, quinque, & unum poſita eſſe, pro plurimo, mediocri, & minimo. Eſt ubi ſummam parabolæ ſatis ſit attigiſſe, etiam in iis, in quibus allegoria vitari non poteſt: velut in parabola patrisfamilias, adverſus nocturnum furem vigilantis, quæ nihil aliud delineat, quam ejus diei ſubitum & inopinatum adventum. Sunt qui faſtidiant omnes allegorias, tamquam rem arbitrariam, ſomniique ſimillimam. A quibus ut vehementer diſſentio, cum videam abſque his pleroſque ſenſus, aut abſurdos eſſe, aut pernicioſos, aut futiles, leves ac frigidos: cumque conſtet Chriſtum allegoriis uſum, & Paulum aliquot Veteris Inſtrumenti locos per allegoriam interpretari: ita non poſſum non improbare quorumdam ineptum allegoriſmum, qui fingunt ipſi, quod explicent allegoria. Viator feſſus inſedit tergo ingentis draconis, arboris truncum eſſe ratus, is excitatus devoravit miſerum. Viator eſt homo, draco mundus, qui ſibi innitentes perdit. Aliaque his magis frivola, juſtis voluminibus prodita ſunt a quibuſdam, miroque ſtudio leguntur a nonnullis. Satis eſt ea, quæ reperiuntur in ſacris litteris, ad allegoriam accommodare, ſi res ita poſtulet, ut ipſi nihil affingamus. Audivi quemdam Theologum Pariſienſem, qui de filio prodigo parabolam in quadraginta dies protraxit, ut æquaret quadrageſimæ numerum, affingens iter abeuntis ac redeuntis, quaſi nunc in diverſorio veſceretur artocrea e linguis confecta, nunc præteriret molam aquâtilem, nunc luderet alea, nunc ceſſaret in ganea, nunc aliud atque aliud ageret, & ad ejuſmodi confictas nænias, Prophetarum & Euangeliorum verba detorquebat. Atque interim imperitæ multitudini, & craſſulis magnatibus Deus eſſe videbatur. Nec ſine cauſa ridet Hieronymus eos, qui Poetarum fabulas ad Chriſtum detorquent: niſi ſi quid ad mores commode deflectetur: veluti fabula Protei in inconſtantes, Phaethontis in temerarios, Tantali in avaros & parcos, Midæ in divites ſtolidos, Danaes in jus pecunia corruptum, Ixionis & Danaidum in fruſtra laborantes. Quandoquidem dubium non eſt, quin veteres in hunc uſum pleraque commenti ſint. Nullum autem familiarius docendi genus, nec efficacius, quam per ſimilium collationem: nam Chriſtus parabolas a rebus vulgatiſſimis ſumit, qui ſuam doctrinam quam maxime popularem eſſe voluit. Quis enim non vidit jaci ſemen in terram? quis non conſpexit piſcatores jacientes retia? quis neſcit palmites amputatos exareſcere? Atque hæc vulgata mire novat, ad ſuam Philoſophiam accommodans. De Scotidarum argutiſſimis ſubtilitatibus, paucorum eſt diſſerere, in his promptum eſt quibuslibet philoſophari. Vides exorientem ſolem, exhilararis: quid voluptatis ſenſurus, ſi cordis oculis exoriatur Sol ille Juſtitiæ? Moleſta res eſt morbus corporis, quanto moleſtior animi morbus? Horres contagium peſtis corporalis, multo magis vitanda morum peſtilentium contagio. Res elegans tibi videtur, hortus omni florum & arborum genere vernans: quale ſpectaculum animus innocentia virens, ac virtutum omni genere exuberans? Vides ſerpentem, habes exemplum Chriſtianæ prudentiæ: vides columbam, habes imaginem Chriſtianæ ſimplicitatis: vides cervum, habes ſymbolum, admonens, avide

Digitized by Google

avide sectandas Divinas litteras, vides agnum, habes typum innoxiæ mansuetudinis. Urget hiems, admoneris ut in rebus adversis, fortunæ melioris exspectatione te sustineas: blanditur æstas, admoneris ut te præpares ad venturas ærumnas: gravis est senectus, adspiras ad immortalitatem: grata est juventus, admoneris, ut venturæ senectuti virtutum & eruditionis pares præsidia. Ita quidquid hic visibilis mundus offert oculis corporeis, ejus ideam reperies in rebus animi. Cæterum, quibus ex fontibus petendæ sint allegoriæ, partim explicat Dionysius in opere, cui titulum fecit, *De Divinis Nominibus*: partim Augustinus libro *De Doctrina Christiana* tertio, propositis & explicatis Tychonii septem regulis, aliquanto plus honoris habens, primum infanti, deinde Hæretico, quam nos habeamus Scriptoribus quibusdam Orthodoxis. Fortassis & a nobis nonnihil conferetur, si quando vacabit absolvere libellum olim cœptum, *De Theologicis Allegoriis*. Interim unum illud addam, non satis esse circumspicere, quomodo juxta sensum historicum, qui simplex est: quomodo juxta tropologicum, qui ad mores & vitam communem pertinet: quomodo juxta allegoricum, qui capitis ac totius corporis mystici tractat arcana: quomodo juxta anagogicum, qui cœlestem attingit hierarchiam, diversis in rebus varie reluceat æterna veritas, (nam ad hunc modum video quosdam dividere) verum etiam considerandum erit in singulis horum, qui gradus sint, quæ differentiæ, quæ tractandi ratio: quot modis tractat Origenes Abraham a Deo tentatum, & in historia versans, quos tamen locos invenit. Ut ne dicam interim, quod typus pro varietate rerum, ad quas accommodatur, pro diversitate temporum velut aliam accipit figuram: sicut porcorum siliquæ, quibus perditus ille filius cupit explere ventrem famelicum: ad opes, ad voluptates, ad honores, ad mundanam eruditionem possunt accommodari: & tamen adhuc versaris in tropologia. Quin tota parabola potest ad Judæorum populum, ac Gentes illius temporis applicari. Gentes respiscunt, & recipiuntur, obmurmurant Judæi: placat utrosque Pater communis. Jam ex personarum, quibus accommodatur parabola, temporumque varietate, nova pene facies sermonis nascitur: qua de re nonnihil attigimus in superioribus. Porro in tractandis allegoriis, felicissimus artifex est Origenes, sedulus magis quam felix Ambrosius, si quis forsitan requirat exemplum quod imitetur. Quin & illud in primis admonendus est Theologiæ candidatus, ut apposite citare condiscat Sacræ Scripturæ testimonia, non e summulis, aut elenchis, aut sordidis conciunculis, aut aliis id genus collectaneis, jam sexcenties aliunde alio confusis ac refusis: sed ex ipsis fontibus. Nec imitetur quosdam, quos non pudet oracula divinæ sapientiæ violenter detorquere ad alienos sensus, aliquoties & ad contrarios. Id ne fiat, prima sit cura, librorum omnium Veteris Novique Testamenti sententiam ex priscis illis interpretibus perdiscere. Audivi quosdam in palæstris Sorbonicis non vulgariter exercitatos, qui in frequentissima concione multa philosophabantur, non intellecto themate, quod ex more proposuerant, ne ad litteram quidem, ut vocant: magnoque pudore doctorum hominum tumultuabantur, *extra oleas*, ut est in Græcorum proverbio, *currentes*. Sunt qui secum adferunt sua decreta, & vulgaribus opinionibus infecti, his servire cogunt arcanam Scripturam, cum ex hac potius petenda sint animi decreta. Quod eleganter admonet Hilarius libro *De Trinitate* primo: cui optimus divinorum voluminum lector est, *qui doctorum intelligentiam exspectat ex dictis potius quam imponat, & retulerit magis quam attulerit: neque cogat id videri dictis contineri, quod ante lectionem præsumserit intelligendum*. Sunt qui eam ad publicos affectus ac mores pertrahunt, & cum huic regulæ servire conveniat, ubi deliberatur, quid oporteat fieri: hujus patrocinio tuentur id, quod vulgo fit. Jam est occultius quidem, sed hoc ipso nocentius depravandi genus, cum abutentes divinæ Scripturæ vocabulis, Ecclesiam, quæ Christi corpus est, interpretamur Sacerdotes: mundum, quo vocabulo mali affectus designantur, interpretamur Laicos Christianos, perinde quasi hi ad Ecclesiam non pertineant: interim quod de Christianis omnibus est dictum, proprie Monachis accommodantes: in mundo ponentes, quos Christus selegit e mundo: & velut a mundo semotos judicantes, qui non aliter sunt extra mundum, quam renes extra corpus animantis: cum quod de cultu divino dictum est, ad solas cerimonias deflectimus: quod de Sacerdotis officio, ad solas preculas utcumque dictas trahimus. Interim tota dissertione vis fit Sacris litteris, & putribus fundamentis inanis ædificii moles imponitur. Proinde qui recte volet uti Scripturis, non sat habeat, quatuor aut quinque decerpsisse verbula: quin potius circumspiciat, unde natum sit quod dicitur. Frequenter enim hujus aut illius loci sensus ex superioribus pendet. Perpendat, a quo dicatur, cui dicatur, quo tempore, qua occasione, quibus verbis, quo animo, quid præcesserit, quid consequatur. Quandoquidem ex hisce rebus expensis collectisque deprehenditur, quid sibi velit, quod dictum est. In his hæc quoque servanda regula, ut sensus, quem ex obscuris verbis elicimus, respondeat ad orbem illum doctrinæ Christianæ, respondeat ad illius vitam, denique respondeat ad æquitatem naturalem. Hoc loco subindicandus est error eorum, qui e Sacris voluminibus, in quibus pro temporum, rerum, ac personarum varietate diversa narrantur, tantum eas particulas decerpunt, quæ ad ipsorum faciunt affectus: cum humanam legem nullus intelligat, nisi qui singula illius capita perpenderit. Audi sermonem divinum, sed totum audi. Episcopus es, delectat te quod Petro dixit Christus: *Et tibi dabo claves regni cœlorum*: sed attendito, quod eidem a cruce revocanti dictum est: *Vade retro, Satana, non sapis quæ Dei sunt, sed quæ hominum*. Memento quod eidem dictum est: *Tu me sequere*. Summus es Pontifex, juvat dici Vicarium Christi, sed interim in mentem veniat exemplum Christi, mors Christi, in cujus affectum succedat oportet, qui succedit in vices ac titulum. Sacerdos es, placet tibi quod dictum est Apostolis: *Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis*: sed adverte quod præcessit: *Accipite Spiritum Sanctum*: attende quod iisdem est dictum: *Ite & docete omnes gentes*. Delectat quod ait Paulus, Presbyteros duplici honore dignos, sed adde quod addit ille: *qui bene præsunt*. Applicas in tuum commodum, quod in Veteris Testamenti libris jubentur decimæ dari Levitis, sed adde quod dari jubentur iis, qui a sortibus divisæ terræ fuerant exclusi: dari jubentur iis, qui semper adsistebant sacris, & huic uni rei vacabant: dari jubentur iis, quorum pars erat Dominus Deus. Ab his rebus quantum absunt, qui nunc plus quam decimas exigunt a plebe? Cristas erigimus, quod Sacerdotes Regale genus dixerit Petrus: at multis non venit in mentem, iisdem præstandum esse, quod dixit Christus: *Vos estis sal terræ: vos estis lux mundi*. Places tibi, quia tibi quoque dictum imaginaris, quod Christus dixit Petro: *Pasce oves meas*: sed interim memento, qui hoc dixit, ter esse stipulatum amorem sui, & amorem eximium. Ait enim: *Diligis me plus his*. Præsides aliis Episcopis, verum juberis & amore præcellere, juberis exemplo summi Pastoris, omnium incolumitatem vitæ tuæ dispendio tueri. Gaudes tibi locum in terris esse Christo proximum, at memento tuum esse officium, ut sis illi & vitæ sanctimonia proximus. Ad eum modum si Sacris litteris utemur, tum demum erunt nobis salutiferæ. Quidam impudenter Scripturam divinam trahunt ad sensum alienissimum, velut is, qui quod dictum est de tentoriis hostium apud Abacuc: *Turbabuntur pelles terræ Madian*, detorsit ad Bartholemæum excoriatum, quod habet historia, licet ea fide careat: aut is, qui quod habetur in libro Judith: *Gyrantes vallem, venerunt ad portam*: stultissime deflexit ad argumenta quatuor librorum Petri Lombardi, qui scripsit sententias Theologicas. Quodque in hoc etiam est subtilius, vult in iisdem verbis allusum esse ad ipsius nomen & agnomen. Hæc non referrem, nisi

Differentiæ in singulis sensibus.

Ecclesia.

Mundus.

ipsi

ipſi ſuas nænias evulgaſſent, neque deeſſent, qui talia ſerio lectitent. Sunt qui ludant verbis Scripturæ divinæ, ac veluti fit in centonibus Poetarum, ad alienum ſenſum ceu per jocum abutuntur. Quod aliquoties facit divus Bernardus, venuſte magis quam graviter, meo quidem judicio. Sic enim imbiberat vir ille præclarus Sacras litteras, ut nuſquam non occurſarent. Nam quod hodie quidam, ſi quando feſtivi ſtudent videri, verba myſtica depravant ad jocos ſcurriles, non ſolum indoctum eſt, verum etiam impium, & ſupplicio dignum. Impingit hoc Hieronymus Origeni, quod aliquoties vim faciat Scripturis, opinor, ut nos prorſus abducat a littera, plerumque ſterili. Quin potius nemo ferme veterum non alicubi torquet, quoties cum adverſario dimicant: atque ipſe etiam Hieronymus, quod uno in loco propemodum fatetur. In his igitur cautius obſervandum, num qua vis facta ſit verbis ſacris: niſi ſi quis fas eſſe putat id facere, quoties capiendus eſt hoſtis, aut a vitiis deterrendus infirmorum animus. Mihi videtur rectiſſimum, ut caſte, ut opportune ſacris verbis utamur. Si primum curaris, ut id facias quam optime, poſtea fiet, ut & facile facias. Id cum ubique præſtari velim, maxime tamen præſtare convenit, ubi res eſt cum adverſariis noſtræ Religionis: aut ubi refellitur falſitas, & aſſeritur veritas: aut ubi myſtice Scripturæ ſenſus enarratur. Fit enim alioqui, ut non ſolum non evincamus, quod adſtruimus, verum etiam riſui ſimus adverſario, & tamen mea ſententia nuſquam magis peccatum eſt a veteribus. Hujus generis arbitror, quod Ambroſius libro *De Spiritu Sancto* ſecundo, capite ſexto, ex loco qui eſt apud Paulum in Epiſtola ad Philippenſes capite tertio: *Qui ſpiritu ſervimus Deo:* ratiocinatur adverſus Arrianos, Spiritum Sanctum aperte *Deum* dici, connectens has duas voces πνεύματι & θεῷ, cum Græco ſermone magis exprimatur ſenſus diverſus, videlicet, nos colere Deum non corporeis victimis ac cerimoniis, ſed ſpiritu: præſertim cum ſpiritui non addatur ſuus articulus, qui in tempore videbatur addendus, ſi ſenſiſſet de Spiritu illo divino. Rurſus quod idem, enarrans locum qui eſt in Epiſtola Pauli ad Timotheum ſecunda, capite ſecundo: *In domo autem magna non ſolum ſunt vaſa* &c. magno ſtomacho rejicit & exſibilat interpretationem Novatiani, qui magnam divitis domum interpretatus ſit mundum, qui conſtat ex bonis ac malis, & ad hoc evincendum, adducit illud Euangelicum: *Vos de mundo non eſtis, ſed ego elegi vos de mundo*, cum hoc oraculum nihil faciat adverſus Novatianum, qui de mundo ſenſit hoc viſibili, qui omne rerum genus complectitur: contra Chriſtus figurate *mundum* appellet cupiditates, quibus obnoxium eſt hominum vulgus, res fluxas ac temporarias pro æternis ſectantium. Nec erat cur odio Novatiani deſtomacharetur in bonam interpretationem, quam ſequitur & divus Chryſoſtomus, licet alienus ab hæreſi Novatiani. Præterea quod Beda ex mulierculæ Chananææ verbis, *Miſerere mei Domine, Fili David*, colligit & adſeverat, illam perfecta fide & Deum credidiſſe Chriſtum & hominem, quod id temporis, opinor, nec ipſos Apoſtolos credidiſſe, præſertim quum mox ſcribatur, *procidiſſe & adoraſſe Jeſum*, quaſi Deum agnoſcat, quiſquis Domini nomine compellet. Aut quaſi ſubſidium hujuſmodi non ſoleat & a ſanctis viris peti: Aut quaſi Miphiboſeth libro Regum ſecundo, non pronus corruat in faciem, & *adoret Regem David:* Aut quaſi non ſit ſcriptum in Actis Apoſtolorum, de Cornelio quod *procidens ad pedes adoraverit Petrum.* Ut ne recenſeam hic alia loca complura. Mihi parum verecundum videtur adſeverare quidpiam ex argumento, cujus refutatio mox occurrat vel tenuiter erudito. Ac ne quis calumnietur me parum bona fide narrare rem, ipſius Bedæ verba ſubſcribam. Scribit enim hunc in modum de Chananæa: *Habet namque magnam fidei perfectionem, quæ pietatem Salvatoris implorans, ait, miſerere mei Domine, fili David. Quum enim eumdem Dominum quem filium David appellat, patet, profecto, quia verum hunc hominem, verum credidit & Deum.* Ac mox: *Sed in hoc quod eum poſt multas lacrymas, tandem proſtrata adorat dicens: Domine adjuva me, nequaquam ſe de ejus divina majeſtate ambiguam docet, cujus adorandam ut Dei, didicit eſſe potentiam.* Hactenus Bedæ verba retulimus. Rurſum quod Auguſtinus verba Baptiſtæ, quæ leguntur apud Joannem capite primo: *Et ego neſciebam eum, ſed qui me miſit baptizare in aqua, ille dixit mihi: Super quem videris Spiritum deſcendentem, & manentem ſuper eum, ipſe eſt qui baptizat in Spiritu Sancto:* abunde efficax telum arbitratur ad fundendas univerſas Donatiſtarum phalanges, interpretans, unum hoc eatenus latuiſſe Joannem, quod Chriſtus auctoritatem baptiſmi ſibi proprie ſervaſſet, cum cætera noſſet omnia. Noverat eſſe Filium Dei, noverat eſſe Deum & hominem, noverat eſſe Chriſtum, noverat veniſſe redimendo ſervandoque generi humano: noverat eſſe eum, qui veniſſet baptizaturus aqua & Spiritu Sancto. Quid igitur eum docuit Pater indicio columbæ? nimirum, illud, quod baptiſmum ſuum ſibi ſervaturus eſſet, nec ulli ſuorum ceſſurus. Atque in hanc ſententiam prolixe diſſerit, ſatis quidem plauſibiliter apud eos, quibus perſuaſum erat inſanire Donatiſtas, ſicut inſaniebant. Nam ipſa etiam ſermonis ſpecies arguit illum eam diſputationem ad præſentium animos & aures, ejuſque temporis ſtatum accommodaſſe. Verum ſi res ſerio foret agenda, ſi cominus collatis armis congrediendum eſſet cum adverſario, non video quid hæc tela poſſint, quibus apud ſuos fretus, quaſi triumphum agit. Siquidem ut interim non excutiam altius, quare baptiſmus ſit permiſſus omnibus, cum cæterorum ſacramentorum functio tam paucis mandata ſit, præſertim cum iiſdem ab eodem utrumque dictum ſit: *Ite, baptizate omnes gentes.* &, *Quorum remiſeritis peccata, remittuntur eis.* Ad hæc, an ſicut adimitur jus abſolvendi, ita poſſit adimi jus baptizandi: deinde, an quem Eccleſia reſecat, hoc animo reſecet, ne poſt ullo munere Eccleſiaſtico fungatur: præterea, an Donatiſtæ ſenſerint eos, qui olim vere baptiſmum acceperint, & ad impietatem relapſi ſint, rurſus eſſe baptizandos: an eos, qui in Hæreſi, & ab Hæreticis aqua tincti non vere baptiſmum acceperint: ut non exquiram, an quæ de ſacramento & charactere tradidit Auguſtinus, nitantur argumentis ſat efficacibus: nec enim in re quidquam ab illo diſſentio, & Donatiſtas non pro Hæreticis ſolum, verum etiam pro Schiſmaticis, & inſaniſſimis latronibus habeo. Et facile mihi perſuadet qualibus qualibus argumentis, quod vel circa probationem ullam perſuadet auctoritas Eccleſiæ, & ſchiſmatis odium: tantum illud expendimus interim, an hic locus Euangelicus ſatis efficax ſit ad coarguendum Donatiſtarum errorem. Primum enim nihil commoverit adverſarium, quod Auguſtinus toties adſeverat & inculcat, Joannem hoc ſolum ignoraſſe, quod Chriſtus ſibi proprie ſervaret baptiſmum. Neque enim id ſatis arguit, quod ait: *Hic eſt qui baptizat.* cum addat, *in ſpiritu & igni*, non diſtinguens auctorem baptiſmi, ſed genus baptiſmi. Nam quod Joannes baptizabat, auctore Deo baptizabat: alioqui ſi quis ex his verbis: *ipſe eſt qui baptizat*, contendat, neminem baptizare præter Chriſtum, quomodo Paulus dicit baptizatam a ſe Stephanæ domum? Quomodo Chriſtus mandat Apoſtolis: *ite, & baptizate*, ſi ſolus ipſe baptizat? Neque protinus conſequens eſt, ſi Chriſtus eſt omnium ſacramentorum auctor, ideo per quemvis illa conferri. Donatiſtæ adſumebant Hæreticos extra Eccleſiæ conſortium eſſe, extra quam non ſit baptiſmus. Ad quam rem comprobandam, multis Scripturarum teſtimoniis utitur Cyprianus & argumentis item plurimis: cumque hoc complures Epiſcopi, quorum ſuffragia recenſentur in Actis Synodi Carthaginienſis. Mihi quidem modis omnibus probatur, quod definivit Eccleſia: tantum in hoc hæc adduximus, ut oſtenderemus exempli gratia locum ad victoriam detortum.

Quod nunc dicturus ſum, haud ſcio an vel præcipuam allaturum ſit utilitatem, ſi quis dextre præſtiterit: id eſt hujuſmodi, ut locos aliquot Theologicos aut tibi pares ipſe, aut ab alio quopiam traditos accipias: *Loci Theologici parandi.*

Digitized by Google

ad quos omnia quæ legeris, velut in nidulos quosdam digeras, quo promptius sit, ubi videbitur, quod voles vel promere, vel recondere, velut (ut exempli causa rem notem) de fide, de jejunio, de ferendis malis, de sublevandis infirmis, de ferendis impiis Magistratibus, de vitando simplicium offendiculo, de studio Sacrarum litterarum, de pietate erga parentes, aut liberos, de Christiana caritate, de honorandis Primatibus, de livore, de obtrectatione, de castimonia, atque aliis id genus: nam innumerabiles fingi possunt. His in ordinem compositis, juxta rerum pugnantiam, aut affinitatem (ut in Copia quoque nostra quondam indicavimus) quidquid usquam insigne est, in omnibus Veteris Instrumenti libris, in Euangeliis, in Actis, in litteris Apostolorum, quod conveniat, vel dissonet, ad hos erit redigendum. Quod si cui visum erit, poterit ex antiquis Interpretibus, postremo vel ex Ethnicorum libris huc conferre, quod usui futurum existimarit. Hac usum fuisse ratione divum Hieronymum, ex ipsius scriptis mihi propemodum videor animadvertere. Sive quid erit differendum, aderit ad manum parata supellex: sive quid explicandum, facilis erit locorum collatio.

Collatio locorum.

Quandoquidem hæc non Origeni tantum, sed & Augustino optima ratio est interpretandi Divinas litteras, si locum obscurum ex aliorum locorum collatione reddamus illustrem: & mysticam Scripturam mystica, Sacra Sacram exponat. Qua quidem ex re non solum illud commodi capietur, ut sensus alibi non intellectus percipiatur, verum adjungetur auctoritas. Nam quamvis ubique divinæ Scripturæ auctoritas vel unico verbo nobis satisfacit, tamen aliquando fit, ut de interpretatione possit ambigi, præsertim cum veteres etiam non raro dissentiant. Proinde si plura consentient, ad fidem facient: sin dissentient, aut etiam pugnabunt, excitabunt nos ad exactius scrutinium: quod genus sit, cum Dominus dicat: *Non videbit me omnis caro & vivet*, tamen Lucas ex auctoritate Esaiæ dicit, *& videbit omnis caro salutare Dei.* Rursum, quum Paulus dicat, *caro & sanguis regnum Dei non possidebit*, tamen Job loquitur, *& in carne mea videbo Deum meum.* Item cum in Euangelio Christus vetet irasci, tamen in Psalmis legimus: *Irascimini & nolite peccare:* quare sequitur, aut Christum non sensisse de quavis ira, aut Psalmographi sermonem sic accipiendum, non ut præcipiat irasci, sed si inciderit ira, ne procedat usque ad injuriam. Item quod alicubi Christus permittit suis, ut ad iter tollant peram ac baculum, alibi rursus etiam his interdicit. Hæc pugna nonnumquam est in verbis tantum, nonnumquam in factis, nonnumquam mixtim ex utrisque. De verbis exemplum modo dedimus: de factis illud esse potest, quod cum Petrus plagas & carcerem a Judæis patienter tolerarit, erga Ananiam, & hujus uxorem Saphiram, non est usus eadem lenitate, sed acriter increpitis, præsens exitium denunciavit. Rursus, plebem incredulam leniter ac mansuete revocat ad resipiscentiam: hos non admonet ut resipiscant, sed illico plectit: & tamen Simonem empturientem donum Spiritus Sancti, quamquam esset jam baptizatus, non plectit, sed admonet ut resipiscat, nonnullam veniæ spem ostendens mutato. Mixti generis exemplum hoc esto: Christus in Euangelio vetat omnino jurare, & tamen in Epistolis suis toties jurat Paulus. Christus jubet dextram maxillam percutienti, exhibere lævam: ipse percussus in judicio, cum percussore etiam expostulat. Paulus adeo non exhibet alteram, ut pro alapa convicium impingat Pontifici judici, non ita multo mitius alapa. Item cum legamus: *Perdes omnes qui loquuntur mendacium*, tamen quosdam probatos viros mendacio usos legimus, velut Abraham & Judith. In his igitur facta sanctorum pugnantia, ut videtur, cum doctrina Sacrorum voluminum, admonent nos, in verbis alium subesse sensum, quam sermo prima specie præ se ferat. Quin & hunc usum adferet hæc locorum collatio, ut idioma ac tropos arcani sermonis certius agnoscamus. Atque hisce jam rebus instructus Theologiæ tiro, jugi meditatione versetur in Divinis litteris: has nocturna curet versare manu, versare diurna: has semper in manibus, semper habeat in sinu: ex his semper aliquid aut auribus instrepat, aut oculis occurrat, aut animo obversetur. In naturam ibit, quod usu perpetuo fuerit infixum.

De ediscendo.

Nec, mea sententia, fuerit inconsultum, Divinos libros ad verbum ediscere, vel non intellectos, auctore Augustino: quod equidem sic interpretor, etiam si sensum mysticum nondum percipias. Nam facere, quod apud Monachos aliquot fieri videmus, nec aliter ediscere Psalmos, quam psittacus ediscit voces humanas, plus habet tædii quam fructus. Neque enim facilius tantum ac tenacius inhæresciunt memoriæ, quæ intelligimus, verum etiam majore cum utilitate. Id primum fieri velim in Novi Testamenti voluminibus, quæ tanto præsentius faciunt ad nostram professionem, ut hodie propemodum vel sola sufficere possint, nimirum, vulgata jam, & animis omnium infixa Christi doctrina. Nam olim Judæis ad fidem adducendis, necessario erat adhibenda Veteris auctoritas Instrumenti: nunc nobis cum Judæis minimum est negotii, & apud alios non est eadem auctoritas libris Hebræorum: etiamsi non negem, plurimam ex illis utilitatem capi, si quis adhibitis allegoriis, vel ad Christum, in illis adumbratum, vel ad mores accommodet: atque si id non immodice, sed carptim fiat. Sunt enim quæ verbatim ad allegoriam trahere frigidum sit, quod admixta sint multa, non ut significent aliquid, sed ut tenor ac series historiæ constet, quemadmodum docet Augustinus, cumque hoc Joannes Chrysostomus Homilia in Matthæum 65. parabolam enarrans de conductis in vineam. Sit igitur apud nos primus honos Novo Testamento, per quod Christiani sumus, & ubi Christus nobis multo expressius quam in Vetere depingitur: proximus Veteri, & in hoc his libris, qui cum Novo maxime consentiunt, quales sunt Esaiæ libri. Quamquam si dispositis, ut dixi, locis, frequenter Paulinas Epistolas cum Euangeliis, & cum utrisque conferas Esaiam, reliquaque Veteris Testamenti loca, futurum est, ut hæc suapte sponte inhæresciant & insideant memoriæ. Quod si quos deterret hic labor, illud, quæso, secum cogitet: qui conveniat, ut Theologus futurus Sophisticas præceptiunculas ediscat: ediscat qualescumque in Aristotelem commentarios, aut etiam paraphrasim, ediscat Scoti conclusiones, quas vocant, & argumenta: & idem operæ gravetur dare libris Divinis, ex quorum fontibus universa scatet Theologia, quæ modo vere sit Theologia. At quanto satius est, semel hoc laboris, (nec enim dixerim tædii) devorare, quam semper recurrentibus in orbem laboribus, quoties tractandum aut citandum erit aliquid, ad Dictionarios, Summulas, & Indices confugere? veluti faciunt mei similes quidam, qui cum domi nihil habeant supellectilis, quoties opus est cantharo aut patella, a vicino petunt utendam. At recte monet Sapiens ille, ut *aquam de tuabibas cisterna:* & adeo non sit necesse aliunde rogare, ut tu potius de tuo fonte derives in alios. Quin igitur omissis confusis istis formulariis, & impuris summulariorum lacunis, tuum ipsius pectus bibliothecam facito Christi, ex eo velut e penuario depromito providus paterfamilias seu nova, seu vetera, utcumque postulabit res. Longe vividius penetrant in animos auditorum, quæ e tuo pectore ceu viva prodeunt, quam quæ ex aliorum farragine subleguntur.

Novum Testamentum.

Tertullianus.

De commentariis.

Atqui inter hæc roget aliquis, quid tu, num adeo facilem & expositam judicas Scripturam divinam, ut absque commentariis possit intelligi? Quidni possit aliquousque, nimirum, quantum satis est, non ad Theatricam ostentationem, sed ad sanam doctrinam, prius cognitis dogmatibus, & hac, qua dixi, collatione locorum adhibita? Alioqui quid aliud secuti sunt, qui principes in hanc commentarios ediderunt? Inter quos præcipuus est Origenes, sic hanc Venerem exorsus, ut nemo post illum ausit manus apponere. Tum Origene vetustior Tertullianus, vir in Divinis litteris ad prodigium usque doctus, ut non sine causa Cyprianus hunc suum magistrum solitus sit appellare. Quid autem vetet alios eodem pervenire, quo pervenerunt illi, si

Digitized by Google

si eadem ingrediantur via? Non hæc dico, quod cuiquam auctor esse velim, ut præteritis Veterum commentariis, divinæ Scripturæ scientiam sibi vindicet, aut etiam venetur. Imo partem laboris adimat nobis Veterum labor, adjuvemur illorum commentariis, dummodo primum ex his deligamus optimos, velut Origenem, qui sic primus, ut nemo cum illo conferri possit: post hunc Basilium, Nazianzenum, Athanasium, Cyrillum, Chrysostomum, Hieronymum, Ambrosium, Hilarium, Augustinum: deinde ut hos ipsos cum judicio delectuque legamus: etiamsi reverenter legi volo. Homines erant; quædam ignorabant, in nonnullis hallucinati sunt: dormitarunt alicubi, nonnulla dederunt utcumque vincendis Hæreticis, quorum contentionibus tunc fervebant omnia. Præterea vix quisquam est horum, cujus falso titulo non permulta circumferantur: atque adeo, quod est impudentius, cujus libris non multa admixta sint aliena, id quod in Hieronymo certe, moxque in Cypriano palam arguimus, & in Augustino forsitan arguemus. Nec ita multum negotii fuerit idem facere in cæteris, hoc est in Origene, in Ambrosio, in Chrysostomo. Quod ni hic quoque fuerit oculatus lector, periculum est, ne impostoris aut nebulonis somnium, pro Hieronymi aut Ambrosii oraculo amplectatur. Sic enim hodie quidam τὸν ἥλιον ὑπερφρονοῦντες, περαίνονται: Sic ait Hieronymus in quodam Sermone, sic Augustinus in quadam Homilia ad Fratres Eremitas: perinde quasi de Tripode pronunciarent oraculum. Sit igitur delectus non solum auctorum, verum etiam operum. Et in auctoribus non hoc modo discrimen est, quod Græci præcellunt Latinos, quod veteres recentiores: verum etiam quod in singulis etiam generibus alius sit alio præstantior. In operibus cavendum, ne nothum & suppositicium pro germano veroque amplectaris. Proinde quandoquidem in tanta librorum multitudine, & in tanta ætatis fugacitate, non vacat evolvere omnia, supereſt, ut primum legamus optima. Quorsum attinet in hisce neotericis coacervatoribus verius, quam Interpretibus, bonas horas haud bene collocare? In quibus primum quam multa sunt, quæ tibi postea sint majore negotio dediscenda? Deinde si quid inest recti, id ex veteribus haustum comperies, sed mutilum fere ac decurtatum: quod ob linguarum & rerum insciti am multa, & haud scio an optima, quoniam non adsequebantur, coacti sunt prætermittere. Quid quod bona pars istorum ne decerpit quidem ab illis, sed e sæpius confusis ac transfusis collectaneis, velut e decima lacuna suffuratur, ut pene nihil resipiant sui fontis. Deinde ne nihil de suo addidisse videatur, adspergit aliquid suorum somniorum, aut e sordido quopiam, & pridie nato auctore admiscet, quasi cum multa jura confundit cocus, ut inquit Plautus. Postremo ut eadem doceant cum priscis, quam frigent apud hos sordentque omnia, ob sermonis infantissimam balbutiem? At Hieronymus ita delitiis omnia condit ac locupletat, ut cum aberrat a vero, aut a re digreditur, tamen plus bonæ rei doceat, quam isti, cum vere rem tradunt. Ut ne dicam interim, quod omnino tales ipsi reddimur, cujusmodi sunt auctores, in quibus assidue versamur. Neque enim perinde ciborum qualitas transit in corporis habitum, ut lectio in animum ac mores legentis. Si in jejunis, in frigidis, in fucatis, in spinosis ac rixosis scriptoribus assidui simus, tales evadamus oportet: sin in his, qui vere sapiunt Christum, qui ardent, qui vivunt aguntque, qui veram pietatem & docent & præstant: hos saltem aliqua ex parte referemus. At dices, si nihil accesserit, parum instructus fuero ad palæstram Scholasticam. Neque vero nos pugilem instituimus, sed Theologum, & eum Theologum, qui, quod profitetur, malit exprimere vita quam syllogismis. Nec est quod tibi tantopere displiceas, si inter istos parum Theologus habearis: cum inter eosdem ne Hieronymus quidem ipse sit habiturus quod respondeat, ac fortasse nec ipse Paulus. In culpa est non ipsa Theologia, quæ non sic nata est: sed quorundam tractatio qui totam illam ad Dialecticorum argutias, & Aristotelicam Philosophiam detraxerunt: ut illic non paulo plus sit Philosophiæ quam Theologiæ. Atqui fieri potest, ut Rhetor aliquis, aut Arithmeticus, aut Musicus sic eamdem tractet, ut nemo jam sit intellecturus, nisi qui prius artium illarum vim omnem cognitam habeat. Quid autem necesse est ad omnes omnium quæstiunculas certa respondere Theologum? quarum neque numerus est ullus, neque finis: dum Hydræ in morem, pro una recisa sexcentæ repullulant? Sunt quæ parum pium sit investigare, sunt quæ citra salutis dispendium possint nesciri: sunt de quibus eruditius sit ambigere, & cum Academicis ἐπέχειν, quam pronuntiari. Quis enim fructus si me torqueam, an Deus creare possit hominem ἀναμάρτητον? an Deus aliquo ab ipso distincto sit unus? an possit respectum producere sine fundamento & termino? an anima Christi potuerit falli aut mentiri? an hæc propositio, Deus est scarabæus, æque possibilis sit, atque hæc, Deus est homo? Utrum potentia generandi in Patre, sit aliquid in illo absolutum, an proprietas Patris. An Personæ constituantur in esse personali, per relationes originis. An omnium æviternorum sit unum ævum. An gratia & caritas distinguantur. An gratia sit in essentia animæ, an in potentia: an verbi incarnationem præcesserit corporis organizatio & animatio. An animæ Christi fuerit collata summa gratia, quæ conferri potest creaturæ. An anima Christi omnia cognoscat in verbo, quæ cognoscit ipsum verbum. An anima Christi meruerit in instanti suæ conceptionis. An ignis apud inferos sit ejusdem speciei cum nostro. Sunt quæ quadantenus vestigasse sufficiat, altius rimari sit nefas. Divus Joannes Chrysostomus in Joannis Euangelium Homilia decima, satis existimat, didicisse nos in Christi persona, divinam naturam cum anima corporeque humano sic ineffabili quodam nexu conglutinatam fuisse, ut naturas inter se distinctas, eadem complecteretur hypostasis: Porro quibus rationibus id fiat, non arbitratur ulterius scrutandum. *Quomodo autem hoc fit*, inquit, *noli disquirere, factum est ut ipse novit.* At inter nos quot quæstiones exstiterunt, quot opiniones, quot sectæ disputantium, utrum Christus individuum hominis adsumserit, an speciem, an tertio quodam modo dicatur Deus & Homo. Atque hac de re cum inter Veteres parum convenerit, nuper etiam exortus est quidam, qui, reprobatis superiorum opinionibus, novam viam indicet. Idem Chrysostomus Homilia in Matthæum quarta, docet Euangelistam de nativitate Christi, juxta carnem, nihil ausum temere definire, qui tantum ostendit hujus admirandi conceptus opificem Spiritum Sanctum, & hac ratione sese compendio liberavit ab omnibus quæstionibus. *Incredibile*, inquit, *non est, quod fecit omnipotens Dei Spiritus.* Nobis inscrutabile est, quod ille arcano suo peregit consilio. Nobis satis est credere, tenere & adorare quod scriptum est. Eodem in loco Chrysostomus magnopere demiratur temeritatem eorum, imo dementiam, ut ipse vocat, qui rimantur æternam illam nativitatem, qua sine tempore nascitur, quam nec ullæ voces humanæ possunt exprimere, nec ulla mens humana concipere. Quod si nobis placeret hæc sanctissimi viri sententia, nimirum, bona Scholasticæ Theologiæ pars haberetur supervacanea, & qui ad Sacræ doctrinæ cognitionem enituntur, maxima parte laborum sublevarentur. Hæc si per lusum agerentur in confabulationibus aut in conviviis, ferri poterant: nunc serio & docentur & discuntur in scholis: his næniis ceu rebus maxime Theologo dignis, ætas juvenum atque etiam senum absumitur. Hæc præferuntur Hieronymi, Ambrosii, Cypriani & Hilarii scriptis: atque adeo libris Divinis. In his næniis si specimen aliquod sui dederint, fiunt Baccalaurii, nondum lecto Euangelio aut Paulinis Epistolis: & tamen in hoc potissimum sudasse videntur Theologi recentiores, ne nihil viderentur addidisse veteribus. Mihi non modo supervacaneum, verum etiam periculosum videtur, de iis, quæ ad fidei negotium pertinent, humanis argumentationibus tam anxie disquirere. Videtur enim subhæsitare, qui tam

Origenes. Basilius. Nazianzenus. Athanasius. Cyrillus. Chrysostomus. Hieronymus. Ambrosius. Hilarius. Augustinus.

Delectus auctorum & operum.

sollicite, tamque curiose rationes contrahit, quibus vel impugnet vel tueatur, quod nobis traditum est ut credamus, non ut disputiamus. Ac sæpenumero fit, ut omnia curiose magis quam pie vestiganti quædam rationes occurrant, quæ nonnihil convellant ac labefactent fidei robur. Ipse aliquot novi, qui se fatebantur ex argutiis Scoti, quibus tractat argumentum Eucharistiæ, eo perductos esse, ut prorsus animo vacillarent, vixque eam hæsitationem potuisse excutere. Non postularim ut mihi quisquam habeat fidem, ni divus Chrysostomus mecum per omnia sentit. Siquidem is Homilia in Matthæum prima, hoc nomine deterret a libris Philosophorum, qui de virtute quidem disserunt, sed perplexe ac moleste, veluti quum Stoici, Epicurei, Academici & Peripatetici rixis inexplicabilibus inter sese contendunt, quid sit honestum, & quibus in rebus situm illud τὸ ἀγαθὸν. Porro quum præstanda sit virtus, isti totam ætatem consumunt in vestigando, quid sit virtus. Quædam igitur hoc ipso noxia sunt, quod verbose, quod involute tradantur, cum Christus suam doctrinam simplicissimam, atque ipsis etiam agricolis facilem & obviam esse voluerit, quam paucis ac dilucidis verbis explicat: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde, & proximum tuum sicut te ipsum.* Proinde qui tot subtilitatibus argutatur de natura Dei, tot scirpos nectit de caritate, quid sit, quot modis accipiatur, ubi & quatenus eam præstare conveniat, nonne hoc ipso noxius est, quod remoratur ad ipsam rem properantem. Atque hanc citius reperias inter idiotas, quam inter hos, qui sine fine disputant. Incidit mihi olim disputatio cum Theologo quodam, alias homine docto & integro, sed in Scoticis argutiis nimium diu versato. Sermo erat de sacramentis, & parum inter nos conveniebat. Hic versus ad adsidentem: *Si quem*, inquit, *Erasmus Græce docere studeat, non id possit efficere diebus paucis.* Et qui fieri potest, ut ipse statim intelligat quid sit sacramentum? Egregium vero, si totos decem annos disputandum est, ut intelligamus, quid sit sacramentum, quum horum usus sit omnibus necessarius ad salutem. Idem Chrysostomus quum aliis locis compluribus improbat Philosophicam & argutam verius quam piam inter Christianos disputationem, tum enarrans locum Pauli, quo Timotheum a fabulis & interminatis genealogiis deterret: ejus verba præstabit, opinor, subscribere: *Vides*, inquit, *quemadmodum hujusmodi quæstiones damnat, ac resecare conatur? Nam ubi fides est, nulla est quæstionis necessitas. Ubi nihil oportet curiose perquirere, quid opus est quæstione? siquidem quæstio fidem tollit. Etenim qui quærit nondum invenit: qui quærit difficile credere potest: & ideo monet, ne vacemus hujusmodi quæstionibus. Nam si quærimus, jam non credimus. Fides enim animum cogitationemque facit conquiescere.* Ac mox tergiversationem eorum, qui nobis objiciunt, quod ipse Christus jusserit nos quærere, ut inveniamus: pulsare, ut aperiatur: scrutari Scripturas in quibus vitam inveniamus: ita rejicit, ut dicat, *eos quærere, qui magno animi ardore versantur in sacris libris, potius quam in humanis quæstiunculis: ac puris precibus a Deo postulant, ut impertiat suum Spiritum, qui in nobis scrutatur etiam profunda: ideo scrutari jussos, non ut semper quæramus, sed ut illorum auctoritate confirmati, quærere desinamus.* Hactenus Chrysostomus. Quibus illud adjiciendum, non dictum esse, scrutamini Philosophiam Aristotelicam: an ejus præsidio doceri possit resurrectio mortuorum, sed *scrutamini Scripturas.* Atque inibi Paulus ostendens, quousque sit adhibendum arcanæ Scripturæ scrutinium, & ad quem scopum dirigenda Theologiæ cognitio: *Finis*, inquit, *præcepti est caritas de corde puro & conscientia bona, & fide non ficta.* Hactenus igitur philosophandum in Sacris litteris, quatenus industria nostra conducit ad ea, quæ Paulus commemoravit. Verum qui sibi scopum hunc non proposuerunt, sed hoc agunt, ut paradoxa quæpiam, ac nova proferant: quo sint admirationi populo, semper inanium rerum admiratori, pro Theologis fiunt mataeologi. Hos depingit his verbis: *A quibus quidam aberrantes, conversi sunt in vaniloquium, volentes esse legis doctores, non intelligentes neque ea quæ dicunt, neque de quibus affirmant.* Ferri tamen poterant hæc quoque, si hæc fabula intra gymnasiorum parietes ageretur. Nunc in ipsas conciones sacras (cur enim non dicam sacras, cum olim fuerint pars sacrificii?) penetravit hæc ostentatio. Quoties me hujus rei puduit, quoties vicem populi indolui? Video simplicem multitudinem hiantem, & avidam pendere ab ore concionantis, exspectare pabulum animi sui, cupidam discendi quo melior domum redeat, & ibi mihi Theologaster quispiam, fere ἑτεροπεπεῖ σχήματι venerandus, e Scoto, aut Occam quæstionem aliquam frigidam ac perplexam ventilat, ostentans quantum in Sorbona profecerit, & plebis benignitatem hac ostentatione venans. Interim magna concionis pars domum abit, plane, juxta Græcorum proverbium, λύκος χανών. Alii dictitant inter sese, quam multa legit hic juvenis, quam valet ingenio. Quid non possit ille vel struere vel destruere? Nemo delectatur, præter paucos, eodem affectos morbo: hi habent quod rixentur super cœnam. Hæc est doctrina, quam Jacobus animalem ac Dæmoniacam appellat, diversa illi, quam Paulus Timotheo scribens sanam nominat, fideli sermone potius quam Sophistico tradendam, efficacem simul & ad exhortandos, qui cessant: & consolandos, qui animo sunt dejecto: & redarguendos, qui adversantur. Ac mox mataeologos depingit hisce verbis: *Sunt enim multi, & non subditi, vaniloqui, & mentium deceptores, quibus oportet silentium indici, qui universas subvertunt domos, docentes quæ non oportet, turpis lucri gratia.* Atque utinam tales haberemus Concionatores, ut hæc frustra videar admonuisse: sed quoties audimus istos sic commendantes remissiones Pontificias, ut oratio tota nihil oleat, nisi sordidum quæstum: nihil præ se ferat, nisi proxenetam mercede conductum, quoties palam adulantes plus potestatis tribuunt Romano Pontifici, quam ipse vel agnoscat, vel postulet: quoties jactant sua benefacta, quibus debeatur incolumitas populi: quoties persuadere conantur: quoties suos quique Divos immodicis laudibus attollunt, suum interim Ordinem ambitiose prædicantes, non esse Cacodæmoni jus in eos, qui in hujus aut illius Divi cuculla sepeliantur, domum fortunatam fore, quæ talis Divi pallium habeat, revaliturum a morbo qui illi sacrum cultum annis aliquot circumferat, non male periturum, qui cotidie pictum aut sculptum Christophorum contempletur: quoties hæc atque his impudentiores nænias ex eo loco deblaterant, qui prædicandæ doctrinæ Evangelicæ dicatus est: quis non ingemiscat, quem non misereat imperitæ ac superstitiosæ multitudinis? Sed ut ad contentiosas quæstiones redeamus, vide quam sollicite Paulus Timotheum suum ab his deterret: *Noli*, inquit, *verbis contendere. Ad nihil enim conducit, nisi ad subversionem audientium.* Ac mox, ubi jussisset eum recte secare sermonem veritatis, adjecit: *Inanes autem vocum novitates devita.* Rursum ad Titum, ubi multa monuisset, quæ ad pios mores faciunt, etiam atque etiam admonet, ut stultas quæstiones, & genealogias, & pugnas, quæ veniunt ex lege, rejiciat. Has contentiones Timotheo scribens λογομαχίας appellat, in quas ait quosdam insanire, cum tamen ex his nihil oriatur, præter invidias, contentiones, convitia, suspiciones malas, conflictationes hominum mente corruptorum, veritatis expertium, qui quæstum suum anteponant pietati. Nemo vero sic interpretetur hæc, quæ diximus, nos huc tendere, ut in totum damnemus eos, qui præter quæstiones nihil nobis reliquerunt, aut improbemus Scholasticas conflictationes, ex quibus sæpenumero non aliter elicitur veritas, quam ex collisione silicum ignis excutitur: sed modum in his, ac delectum requirimus. Modus dabit, ne quæratur de omnibus: delectus, ne de quibuslibet. Alioqui multa sunt & in neotericorum libris digna cognitu, sed ea per ætatem modice degustentur, sobrie casteque tractentur. Nam hoc studiorum genus olim apud Theologos prorsus incognitum fuit: deinde posteaquam irrepsit, ut fere fit in rebus humanis, paulatim in immensum increvit. Unde cœpit

Digitized by Google

cœpit in aliquot jam Academiis parcius ac moderatius haberi, velut apud Anglos in Cantabrigiensi, apud Brabantos in Lovaniensi. Nec ideo minus florent hæc studia, sed verius florent. Quale vero spectaculum est, Theologum octogenarium nihil aliud sapere, quam mera sophismata, & ad extremum usque vitæ nihil aliud quam argutari? Nam hujusmodi non paucos vidimus olim Lutetiæ, quibus si quid depromendum fuisset ex Paulo, videbantur sibi prorsus in alium mundum translati. Proinde si cui contigit tanta ingenii vis, ut utrumque studiorum genus complecti possit, eat sane per nos, eat quo illum sua virtus vocat, eat pede fausto. Sed ab iis tamen quæ nos prætulimus incipiendum: in his majorem ac meliorem vitæ partem impertiendam censeo. Quod si alterutrum sit deserendum, non possum non fateri quod verissimum est: malim in hoc latus deflectere. Præstat paulo minus esse Sophistam, quam minus sapere in Euangelicis & Apostolicis litteris. Satius est ignorare quædam Aristotelis dogmata, quam nescire Christi decreta. Denique malim cum Chrysostomo pius esse Theologus, quam cum Scoto esse invictus. Illud certe negari non potest, per veteres illos illustratam ac defensam Christi doctrinam, quos ita demum patiar antiquari, si constet, horum argutissimis argutiis & subtilissimis subtilitatibus vel unum Ethnicum conversum ad Christi fidem, vel unum revictum ac mutatum Hæreticum. Nam quod hodie pauciores sunt, aut certe exstant, hæreses, id, si verum fateri volumus, fasciculis debemus verius, quam syllogismis. Quis enim omnino modus Dialectica subtilitate necti potest, qui non eadem subtilitate dissolvatur, si liberum sit utrisque, quod voluerint, adsumere? Quis vero fructus, si nectas, quod explicari non potest, qui tamen non adsentitur, imo aliquoties ne is quidem qui nectit? Sed simplices illæ litteræ veritate, non argutia efficaces, totius orbis populos pauculis annis innovare potuerunt. Verum missam faciamus studiorum collationem: sit in his suum cuique pulcrum, &, ut Paulinis verbis utar, *in suo quisque sensu acquiescat.* Cui placent Scholasticæ conflictationes, sequatur, A suo quidem arbitratu, quod in scholis receptum est: modo ne nimium tribuat scholæ dogmatis, modo ne nimium diu. Nam vidi complures, qui jam semicani, cum prisca illa Theologia conati sunt redire in gratiam, sed parum feliciter successit conatus, nimium serus. At si quis magis cupit instructus esse ad pietatem, quam ad disputationem, statim ac potissimum versetur in fontibus, versetur in his Scriptoribus, qui proxime biberunt de fontibus. Si quid exstiterit dubitationis, in his, quæ pertinent ad pietatem, non deerit integro prudentique viro, quod e Divinis oraculis salubriter respondeat. Habet Paulus fidele consilium, ubi Domini præceptum non habet, quod diminutum erit in B syllogismis, id pensabit sancta ad Deum deprecatio. Denique satis invictus fueris Theologus, si nulli succumbas vitio, nullis cedas cupiditatibus, etiam si a contentiosa disputatione discesseris inferior. Abunde magnus doctor est, qui pure docet Christum. Si turpe ducunt, nescire quid definiat Scotus, turpius est nescire quid decernat Christus. Si parum Theologicum est, non adsequi quæ scripsit Durandus, minus Theologicum est, non adsequi quæ scripsit Paulus. A Divinis oraculis nomen habet Theologus, non ab humanis opinionibus. Et bona Theologiæ pars afflatus est, qui non contingit, nisi moribus purgatissimis: & tamen hanc C facultatem nulli sibi majore supercilio vindicant, quam quorum tota vita servit ambitioni, servit avaritiæ, frequenter & libidini gulæque, undique sycophantiis, fucis & hypocrisi corrupta. Hi se jactant Euangelicæ doctrinæ Præcones, hi se faciunt Christianæ Religionis columnas, ab horum ore pendet imperita multitudo. Nimirum, horum facta cernebat Christus, cum deploraret sortem populi, dissipatarum ac Pastore destitutarum ovium in morem errantis. Habent enim & nostra tempora suos Pharisæos ac Rabbinos, habent suos hypocritas, habent sua phylacteria quibus se commendent stultæ plebeculæ. Orandus igitur Christus, ut hoc Pharisaicum genus aut mutet in melius, aut abigat a grege suo. Atque hæc dicta sunt, non ut lædamus bonos, sed ut malos admoneamus officii.

RATIONIS VERÆ THEOLOGIÆ, PER DESIDERIUM ERASMUM ROTERODAMUM,

FINIS.

DESIDERII ERASMI ROTERODAMI PARACLESIS, ID EST, ADHORTATIO AD CHRISTIANÆ PHILOSOPHIÆ STUDIUM.

LActantius ille Firmianus, optime lector, cujus linguam unice miratur Hieronymus, Christianæ Religioni patrocinaturus adversus Ethnicos, cum primis optat sibi dari eloquentiam Tullianæ proximam: improbum ratus, opinor, optasse parem. At ego sane, si quid hujusmodi votis proficitur, tantisper dum mortales omneis ad sanctissimum ac saluberrimum Christianæ Philosophiæ studium adhortor, ac veluti classicum canens evoco, vehementer optarim eloquentiam mihi dari, longe aliam quam fuerit Ciceroni: si minus picturatam quam fuit illius, certe multo magis efficacem. Imo si cui umquam talis contigit dicendi vis, qualem non omnino sine causa, veterum Poetarum fabulæ subnotarunt in Mercurio, qui ceu Magica virga divina- *Mercurius.* D que cithara somnum immittit cum libet, & idem adimit, quos vult ad inferos impellens, ac rursus ab inferis evocans: aut qualem signarunt in Amphione Orpheoque, quorum alter rigida movisse saxa, alter quercus & ornos traxisse cithara fingitur. Aut qualem Ogmio suo tribuebant Galli, mortales omneis catenulis a lingua in aures infixis, quo vellet circumducenti. Aut qualem Marsyæ fabulosa tribuit antiquitas. Aut certe, ne nimium diu fabulis immoremur, qualem Socrati tribuit Alcibiades, Pericli vetus comœdia, quæ non E aures tantum mox peritura voluptate deliniat, sed quæ tenaces aculeos relinquat in animis auditorum, quæ rapiat, quæ transformet, quæ multo alium dimittat auditorem quam acceperit. Timotheus Musicus ille nobilis Dorios occinens modos, Alexandrum Magnum ad belli studium inflammare solitus legitur. Neque defuerunt olim, qui precaminibus, quas Græci vocant

Amphion. Orpheus. Hercules Celticus. Socrates. Alcibiades. Pericles. Timotheus.

Digitized by Google

ἐπῳδὰς, nihil ducerent efficacius. Quod si quod usquam esset hujusmodi genus incantamenti, si qua vis harmoniæ, quæ verum habeat Ἐνθουσιασμὸν, si qua Pytho vere flexanima, eam mihi cupiam in præsentia suppetere, quo rem omnium saluberrima omnibus persuadeam. Quamquam illud potius optandum, ut Christus ipse, cujus negotium agitur, ita citharæ nostræ chordas temperet, ut hæc cantilena penitus afficiat ac moveat animos omnium. Ad quod quidem efficiendum, nihil opus Rhetorum epicherematis, aut epiphonematis. Hoc quod aptamus, non alia res certius præstet, quam ipsa veritas, cujus quo simplicior, hoc efficacior est oratio. Ac primum quidem non libet in præsentia refricare querelam illam, non omnino novam sed heu nimium justam: & haud scio, an umquam justiorem, quam hisce temporibus, cum tam ardentibus animis in sua quisque studia mortales incumbant, hanc unam Christi Philosophiam a nonnullis etiam Christianis rideri, a plerisque negligi, a paucis tractari, sed frigide: non enim dicam insincere. At in cæteris disciplinis omnibus, quas humana prodidit industria, nihil est tam abditum ac retrusum, quod non pervestigarit ingenii sagacitas: nihil tam difficile, quod non expugnarit labor improbus. Qui fit autem, ut hanc unam Philosophiam, non his quibus par est animis amplectamur, quotquot ipso etiam cognomine Christi nomen profitemur? Platonici, Pythagorici, Academici, Stoici, Cynici, Peripatetici, Epicurei, suæ quisque sectæ dogmata, tum penitus habent cognita, tum memoriter tenent, pro his digladiantur illi, vel emorituri citius, quam auctoris sui patrocinium deserant. At cur non multo magis tales animos præstamus Auctori nostro & Principi Christo? Quis non vehementer fœdum censeat Aristotelicam profitenti Philosophiam, nescire quid vir ille senserit de causis fulminum, de prima materia, de infinito? quæ nec cognita felicem, nec ignorata reddunt infelicem. Et nos tot modis initiati, tot sacramentis adacti Christo, non fœdum ac turpe putamus illius nescire dogmata, quæ certissimam omnibus præstent felicitatem? Nam quorsum attinet hic contentione rem exaggerare, cum hoc ipsum impiæ cujusdam dementiæ sit, Christum cum Zenone aut Aristotele, & hujus doctrinam cum illorum, ut modestissime dicam, præceptiunculis conferre velle? Affingant illi suæ sectæ principibus, quantum possunt, aut quantum libet: Certe solus hic e cœlo profectus est Doctor, solus certa docere potuit, cum sit æterna sapientia: solus salutaria docuit unicus humanæ salutis auctor: solus absolute præstitit, quidquid umquam docuit: solus exhibere potest, quidquid promisit. Si quid a Chaldæis aut Ægyptiis adfertur, id ob hoc ipsum acrius avemus cognoscere, quod e peregrino sit orbe deportatum, & pretii pars est e longinquo venisse, & sæpenumero insomniis homunculi, ne dicam impostoris, tam anxie distorquemur, non solum nullo fructu, sed magno temporis dispendio, ut ne quid addam gravius: tametsi jam hoc ipsum ut nihil accedat gravissimum est. At qui fit, ut hujusmodi cupiditas non item Christianos titillet animos, quibus persuasum est, id quod res est, hanc doctrinam non ex Ægypto Syriave, sed ex ipso venisse cœlo? Cur non ita nobiscum cogitamus omnes? novum & admirabile Philosophiæ genus sit, oportet, quod ut traderet mortalibus: is qui Deus erat, factus est homo: qui immortalis, factus est mortalis: qui in corde Patris erat, se se demisit in terras. Magnum quiddam & haud quaquam triviale sit oportet, quidquid illud est, quod ille tam admirandus auctor, post tot excellentium Philosophorum familias, post tot insignes Prophetas, docturus advenerit. Cur non hic pia curiositate singula cognoscimus, disquirimus, excutimus? Præsertim cum hoc sapientiæ genus, tam eximium, ut semel stultam reddiderit universam hujus mundi sapientiam, ex paucis hisce libris, velut e limpidissimis fontibus, haurire liceat, longe minore negotio, quam ex tot voluminibus spinosis, ex tam immensis, iisque inter se pugnantibus Interpretum commentariis, Aristotelicam doctrinam, ut ne addam, quanto majore cum fructu. Nihil enim hic necesse est, ut tot anxiis disciplinis instructus accedas. Simplex & cuivis paratum est viaticum, tantum fac adferas pium ac promptum animum, & inprimis simplici puraque præditum fide. Tantum esto docilis, & multum in hac Philosophia promovisti. Ipsa suppeditat doctorem Spiritum, qui nulli sese lubentius impertit, quam simplicibus animis. Illorum disciplinæ, præterquam quod falsam promittunt felicitatem, multorum ingenia submovent, ipsa, videlicet, præceptorum difficultate. Hæc omnibus ex æquo sese accommodat, submittit se parvulis, ad illorum modulum sese attemperat, lacte illos alens, ferens, confovens, sustinens, omnia faciens, donec grandescamus in Christo. At rursum ita non deest infimis, ut summis etiam sit admirabilis. Imo quo longius in hujus opes progressus fueris, hoc longius illius majestate submoveris. Parvis pusilla est, magnis plus quam maxima. Nullam hæc ætatem, nullum sexum, nullam fortunam, nullam rejicit conditionem. Sol hic non perinde communis & expositus est omnibus atque Christi doctrina. Non arcet omnino quemquam, nisi quis semet arceat, ipse sibi invidens. Vehementer enim ab istis dissentio, qui nolint ab idiotis legi Divinas litteras, in vulgi linguam transfusas, sive quasi Christus tam involuta docuerit, ut vix a paucis Theologis possint intelligi, sive quasi Religionis Christianæ præsidium in hoc situm sit, si nesciatur. Regum mysteria celare fortasse satius est: At Christus sua mysteria quam maxime cupit evulgari. Optarem ut omnes mulierculæ legant Euangelium, legant Paulinas Epistolas. Atque, utinam! hæc in omnes omnium linguas essent transfusa, ut non solum a Scotis & Hybernis, sed a Turcis quoque & Sarracenis legi cognoscique possint. Primus certe gradus est, utcumque cognoscere. Esto, riderent multi, at taperentur aliquot. Utinam hinc ad stivam aliquid decantet agricola, hinc nonnihil ad radios suos moduletur textor, hujusmodi fabulis itineris tædium levet viator. Ex his sint omnia Christianorum omnium colloquia. Tales enim ferme sumus, quales sunt quotidianæ nostræ confabulationes. Adsequatur quisque quod potest, exprimat quisque quod potest. Qui posterior est, non invideat præcedenti, qui prior est, invitet sequentem, non desperet. Cur professionem omnium communem ad paucos contrahimus? Neque enim consentaneum est, cum baptismus ex æquo communis sit Christianorum omnium, in quo prima Christianæ Philosophiæ professio est, cum sacramenta cætera, denique, cum præmium illud immortalitatis ad omnes ex æquo pertineat, sola dogmata in pauculos istos esse releganda, quos hodie vulgus Theologos aut Monachos vocat, quos ipsos tamen, tametsi minima quæpiam portio sunt ad populum Christiani nominis, tamen hos, inquam, ipsos optarim majorem in modum esse quod audiunt. Vereor enim ne inter Theologos reperire liceat, qui multum absint a suo titulo, hoc est, qui terrena loquantur, non divina: & inter Monachos, qui Christi paupertatem & mundi contemtum profitentur, plus quam mundum reperies. Is mihi vere Theologus est, qui non syllogismis arte contortis, sed affectu, sed ipso vultu atque oculis, sed ipsa vita doceat adspernandas opes: Christiano non esse fidendum hujus mundi præsidiis, sed tum oportere pendere de cœlo, non esse retaliandam injuriam, bene precandum male precantibus, bene merendum de male merentibus: bonos omnes velut ejusdem corporis membra diligendos ac fovendos ex æquo: malos tolerandos, si corrigi nequeant: qui suis exsuuntur bonis, qui depelluntur possessionibus, qui lugent, hos beatos esse, non deplorandos: mortem optandam etiam piis, ut quæ nihil sit aliud quam trajectus ad immortalitatem: hæc, inquam, & hujusmodi, si quis afflatus spiritu Christi prædicet, inculcet, ad hæc hortetur, invitet, animet, is demum vere Theologus est, etiam si fossor fuerit aut textor. Hæc si quis & ipsis præstet moribus, is denique magnus est Doctor. Qua ratione intelligant Angeli, fortasse subtilius disserat alius vel non Christianus, at illud persuadere, ut

Veritatis oratio.

Philosophia Christi neglecta.

Christus.

Præstantia Philosophiæ Christianæ.

Vere Theologus.

Digitized by Google

hic puri ab omnibus inquinamentis vitam exigamus Angelicam, id demum Chriſtiani Theologi munus eſt. Quod ſi quis obſtrepet, hæc eſſe craſſula & idiotica, nihil aliud huic reſponderim, niſi quod hæc craſſa Chriſtus præcipue docuit, hæc inculcant Apoſtoli, hæc quantumvis idiotica, tot germane Chriſtianos, tot inſignium Martyrum examina nobis prodiderunt. Hæc, inquam, illitterata, ut ipſis videtur, Philoſophia, ſummos Orbis Principes, tot Regna, tot Gentes, in ſuas pertraxit leges, id quod nulla Tyrannorum vis, nulla Philoſophorum poterat eruditio. Neque vero repugno, quo minus ſapientiam iſtam, ſi videtur, loquantur inter perfectos. At hoc certe nomine conſoletur ſeſe humile Chriſtianorum vulgus, quod iſtas ſubtilitates, an ſciverunt Apoſtoli, viderint alii, certe non docuerunt. Hac, inquam, plebeja, ſi præſtarent pro ſua ſorte Principes, ſi in concionibus inculcarent Sacerdotes, ſi pueris inſtillarent Ludimagiſtri, potius quam erudita illa, ex Ariſtotelis & Averrois depromta fontibus: non ſic perpetuis pene bellis tumultuaretur undique res Chriſtiana, non tam inſano ſtudio, per fas nefaſque congerendi divitias ferverent omnia, non tot litibus ubique perſtreperent ſacra pariter ac profana. Denique, non titulo tantum & cerimoniis differremus ab his, qui Chriſti Philoſophiam non profitentur. Siquidem in his tribus hominum ordinibus præcipue ſitum eſt Chriſtianæ Religionis vel inſtaurandæ, vel augendæ negotium, in Principibus, & qui horum gerunt vices, Magiſtratibus: in Epiſcopis, & horum Vicariis, Sacerdotibus: & in iis, qui primam illam ætatem ad omnia ſequacem, inſtituunt. Quos ſi omiſſo ſuo negotio contingat ex animo conſpirare in Chriſtum, nimirum, videremus haud ita multis annis verum quoddam, &, ut Paulus inquit, γνήσιον Chriſtianorum genus paſſim emergere, quod Chriſti Philoſophiam non cerimoniis tantum, & propoſitionibus, ſed ipſo pectore totaque vita referret. His armis longe citius pellicerentur ad Chriſti fidem, Chriſtiani nominis hoſtes, quam minis aut armis. Ut omnia jungamus præſidia, nihil ipſa veritate potentius. Platonicus non eſt, qui Platonis libros non legerit, & Theologus eſt, non modo Chriſtianus, qui Chriſti litteras non legerit? *Qui diligit*, inquit, *me, ſermones meos ſervat*, hanc ipſe notam præſcripſit. Proinde ſi vere ex animo ſumus Chriſtiani, ſi vere credimus illum e cœlo miſſum, ut ea nos doceret, quæ Philoſophorum ſapientia non poterat, ſi vere exſpectamus ab eo, quod nulli Principes quantumvis opulenti, donare queunt: cur eſt nobis quidquam hujus litteris antiquius? Cur omnino quidquam videtur eruditum, quod ab hujus decretis diſſidet? Cur in his adorandis litteris idem, ac pene dixerim, plus nobis permittimus, quam in Cæſareis legibus, aut Medicorum libris ſibi permittunt Interpretes profani? ut perinde quaſi in re ludicra verſemur: ita quidquid in buccam venerit, commentemur, detorqueamus, involvamus. Cœleſtia dogmata, ceu Lydiam regulam, ad noſtram pertrahimus vitam: & dum omnibus modis fugimus, ne parum multa ſciſſe videamur, quidquid uſquam eſt profanarum litterarum huc provehentes, id quod eſt in Chriſtiana Philoſophia præcipuum, non dicam, corrumpimus: ſed quod negari non poteſt, ad paucos homines contrahimus rem, qua Chriſtus nihil voluit eſſe communius. Hoc Philoſophiæ genus in affectibus ſitum verius, quam in ſyllogiſmis, vita eſt magis quam diſputatio, afflatus potius quam eruditio, transformatio magis quam ratio. Doctos eſſe vix paucis contigit: at nulli non licet eſſe Chriſtianum, nulli non licet eſſe pium, addam audacter illud, nulli non licet eſſe Theologum. Jam facile deſcendit in animos omnium, quod maxime ſecundum naturam eſt. Quid autem aliud eſt Chriſti Philoſophia, quam ipſe renaſcentiam vocat, quam inſtauratio bene conditæ naturæ? Proinde quamquam nemo tradidit hæc abſolutius, nemo efficacius, quam Chriſtus, tamen permulta reperire licet in Ethnicorum libris, quæ cum hujus doctrina conſentiant. Nulla fuit umquam tam craſſa factio Philoſophiæ, quæ docuerit pecuniam hominem reddere felicem, nulla tam impudens, quæ in vulgaribus iſtis honoribus aut voluptatibus finem boni conſtituerit. Viderunt Stoici, neminem eſſe ſapientem, niſi bonum virum, viderunt nihil eſſe vere bonum aut honeſtum, præter veram virtutem, nihil horrendum aut malum, præter unam turpitudinem. Injuriam non eſſe penſandam injuria, multis modis apud Platonem docet Socrates: item cum immortalis ſit anima, non eſſe deplorandos, qui cum fiducia bene actæ vitæ hinc demigrant in vitam feliciorem: præterea animam omnibus modis abducendam ab affectibus corporis, & ad ea traducendam, quæ vere ſunt, cum non videamur. Nullam rem nobis ſuavem eſſe poſſe, quæ non aliquo modo contemnatur, in Politicis ſcripſit Ariſtoteles, una virtute excepta. Nihil in vita homini ſuave eſſe poſſe, niſi adſit animus nullius mali ſibi conſcius, unde ceu e fonte ſcatet vera voluptas, fatetur & Epicurus. Quid non magnam hujus doctrinæ partem præſtitere non pauci, præcipue Socrates, Diogenes, & Epictetus? At eadem cum tanto plenius & docuerit & præſtiterit Chriſtus, an non prodigii ſimile, hæc a Chriſtianis vel ignorari, vel negligi, vel etiam rideri? Si ſunt quæ propius pertinent ad Chriſtianiſmum, his antiquatis, illa ſequamur: ſin hæc ſola ſunt quæ vere Chriſtianum poſſunt efficere, cur hæc propemodum magis pro obſoletis & abrogatis habemus, quam libros Moſaicos? Primum autem eſt ſcire quid docuerit, proximum eſt præſtare. Neque enim ob id, opinor, quiſquam ſibi Chriſtianus eſſe videatur, ſi ſpinoſa, moleſtaque verborum perplexitate, de inſtantibus, de relationibus, de quidditatibus ac formalitatibus diſputet, ſed ſi quod Chriſtus docuit & exhibuit, id teneat, exprimatque. Non quod horum ſtudium damnem, qui in argutiis hujuſmodi non ſine laude exercuerunt ingenii ſui vires: nolim enim offendi quemquam, ſed quod exiſtimem, & vere, ni fallor, exiſtimo, puram ac germanam illam Chriſti Philoſophiam non aliunde felicius hauriri quam ex Euangelicis litteris, quam ex Apoſtolicis litteris, in quibus ſi quis pie philoſophetur, orans magis quam argumentans, & transformari ſtudens potius quam armari, is nimirum comperiet, nihil eſſe, quod ad hominis felicitatem, nihil quod ad ullam hujus vitæ functionem pertineat, quod in his non ſit traditum, diſcuſſum, & abſolutum. Sive quid diſcere cupimus, cur alius auctor magis placet, quam ipſe Chriſtus? Sive vivendi formam requirimus, cur aliud nobis prius eſt exemplum, quam archetypus ipſe Chriſtus? Sive pharmacum aliquod adverſus moleſtas animi cupiditates deſideramus, cur alibi putamus remedium eſſe præſentius? Sive cupimus reſidem ac langueſcentem animum expergefacere lectione, quæſo, ubi reperias igniculos æque vivos & efficaces? Sive viſum eſt animum ab hujus vitæ moleſtiis avocare, cur aliæ magis placent delitiæ? Cur ſtatim malumus ex hominum litteris Chriſti ſapientiam diſcere, quam ex ipſo Chriſto? qui quod pollicitus ſeſe ſemper nobiſcum fore uſque ad conſummationem ſeculi, in his litteris præcipue præſtat, in quibus nobis etiamnum vivit, ſpirat, loquitur, pene dixerim, efficacius quam cum inter homines verſaretur. Minus videbant, minus audiebant Judæi, quam tu vides & audis in Euangelicis litteris, tantum ut oculos & aures adferas, quibus ille cerni & audiri poſſit. Quid tandem hoc rei eſt? Litteras ab amiculo ſcriptas, ſervamus, exoſculamur, circumferimus, iterum atque iterum relegimus: & tot ſunt millia Chriſtianorum, qui cum alioqui docti ſint, Euangelicos & Apoſtolicos libros ne legerint quidem umquam in omni vita. Mahumetæi ſua tenent dogmata, Judæi & hodie ab ipſis cunabulis ſuum ediſcunt Moſen. Cur nos non idem præſtamus Chriſto? Qui Benedicti profitentur inſtitutum, regulam ab homine, eoque pene idiota, & idiotis ſcriptam, tenent, ediſcunt, imbibunt. Qui Auguſtiniani ſunt ordinis, auctoris ſui regulam callent. Franciſcani Franciſci ſui tradituncula adorant, amplectuntur, & quoquo terrarum ſe contulerint, ſecum circumferunt, tutos ſe non credunt, niſi libellus adſit in ſinu. Cur illi plus tribuunt regulæ ab homine ſcriptæ, quam univerſi Chriſtiani ſuæ

Apoſtoli ſubtilitates non docuerunt.

γνήσιον, id eſt, germanum, hoc eſt, verum. Veritas.

Philoſophia Chriſtiana.

Stoici.

Socrates.

Ariſtoteles.

Epicurus.

Chriſtus.

Decreta.

Litteræ hominum.

Homines.

Deus. suæ regulæ, quam omnibus tradidit Christus, quam omnes ex æquo profeſſi ſunt in baptiſmo? Denique qua (ut ſexcentas etiam addas) nulla poſſit eſſe ſanctior? Atque, utinam! fiat, ut quemadmodum Paulus ſcripſit, Moſi legem non fuiſſe glorioſam præ gloria ſuccedentis Euangelii; ita Chriſtianis omnibus Euangelia & Apoſtolorum litteræ ita ſanctæ habeantur, ut hæc præ illis non videantur eſſe ſancta. Quid Alberto magno, quid Alexandro, quid Thomæ, quid Ægidio, quid Ricardo, quid Occam alii velint tribuere, per me ſane cuique liberum erit: nolim enim cujuſquam imminuere gloriam, aut cum inveteratis jam hominum ſtudiis dimicare. Sint illa quantumvis erudita, quantumvis ſubtilia, quantumvis, ſi velint, Seraphica, hæc tamen certiſſima fateantur oportet. Paulus dijudicare vult ſpiritus Prophetarum, num ex Deo ſint. Auguſtinus omnes omnium libros cum judicio legens, nihilo plus juris poſtulat & ſuis. In his ſolis litteris, & quod non adſequor, tamen adoro. Hunc auctorem nobis non ſchola Theologorum, ſed ipſe Pater cœleſtis, divinæ vocis teſtimonio comprobavit, idque bis, primum ad Jordanem in baptiſmo, deinde in monte Thabor in transfiguratione: *Hic*, inquit, *eſt Filius meus dilectus, in quo mihi complacitum eſt, ipſum audite.* O ſolidam auctoritatem, vereque (ut iſti vocant) irrefragabilem. Quid eſt, ipſum audite? Nimirum, hic unicus eſt Doctor, hujus unius diſcipuli ſitis. Attollat ſtudiis ſuum quiſque quantum volet auctorem, hoc de uno citra exceptionem dictum eſt Chriſto. In hunc primum deſcendit columba, Paterni teſtimonii comprobatrix. Hujus ſpiritum proxime refert Petrus, cui ſummus ille Paſtor oves ſuas ſemel, iterum, ac tertio paſcendas commiſit; paſcendas autem haud dubium, quin Chriſtianæ doctrinæ pabulo. Hic in Paulo veluti renatus eſt, quem ipſe vocavit organum electum, & inſignem ſui nominis Præconem. Joannes quod e ſacroſancto illo pectoris fonte hauſerat, id ſuis expreſſit litteris. Quid, quæſo, ſimile in Scoto? (nolim id contumeliæ cauſa dictum videri) quid ſimile in Thoma? Quamquam illius ingenium admiror, hujus etiam veneror ſanctimoniam. Cur non in tantis auctoribus philoſophamur omnes? Quin hos ſinu circumferimus, hos ſemper habemus in manibus, quin in his venamur, ſcrutamur, diſquirimus aſſidue? Cur major vitæ portio datur Averroi, quam Euangeliis? Cur tota pene ætas in hominum decretis, & inter ſe pugnantibus opinionibus conteritur? Jam vero ſint illa ſane, ſi libet, ſublimium Theologorum: At in his certe ſit futuri quondam magni Theologi tirocinium. Quotquot in baptiſmo juravimus in verba Chriſti: ſi tamen ex animo juravimus, mox inter ipſos parentum complexus, & nutricum blanditias, Chriſti dogmatis imbuamur. Nam & altiſſime inſidet, & tenaciſſime hæret, quod primum rudis illa animi teſtula combiberit. Chriſtum prima ſonet balbuties, ex hujus Euangeliis prima formetur infantia: quem ita cum primis tradi cupiam, ut & a pueris ametur. In his deinde verſentur ſtudiis, donec tacitis auctibus adoleſcant in virum robuſtum in Chriſto. Aliorum litteræ ſunt ejuſmodi, ut non parum multos pœnituerit inſumptæ in illis operæ, ac ſæpenumero fit, ut qui per omnem vitam pro tuendis illarum decretis ad mortem uſque depugnarunt, in ipſa morte ab auctoris ſui factione deſciſcant. At, felix ille, quem in hiſce litteris meditantem mors occupat. Has igitur toto pectore ſitiamus omnes, has amplectamur, in his jugitur verſemur, has exoſculemur, his demum immoriamur, in has transformemur, quandoquidem abeunt ſtudia in mores. Qui conſequi non poteſt (quis autem id non poteſt, ſi modo velit) is ſaltem adoret haſce litteras, ceu thecam illius divini pectoris. Si quis oſtendat Chriſti pedibus impreſſum veſtigium, quam procumbimus Chriſtiani, quam adoramus? At cur non potius vivam illius & ſpirantem imaginem in hiſce veneramur libris? Si quis Chriſti tunicam exhibeat, quo non terrarum provolaturi ſimus, ut eam oſculari liceat? Atqui ut totam illius ſupellectilem proferas, nihil erit, quod Chriſtum expreſſius ac verius repræſentet, quam Euangelicæ litteræ. Ligneam aut ſaxeam ſtatuam, amore Chriſti, gemmis auroque decoramus. Quin hæc potius auro gemmiſque, & ſi quid his pretioſius, inſigniuntur, quæ tanto præſentius Chriſtum nobis referunt, quam ulla imaguncula? Siquidem illa, quid aliud, quam corporis figuram exprimit? ſi tamen illius quidquam exprimit; at hæ tibi ſacroſanctæ mentis illius vivam referunt imaginem, ipſumque Chriſtum loquentem, ſanantem, morientem, reſurgentem, denique, totum ita præſentem reddunt, ut minus viſurus ſis, ſi coram oculis conſpicias.

Theologia recens.

PARACLESEOS, ID EST, ADHORTATIONIS, AD CHRISTIANÆ PHILOSOPHIÆ STUDIUM, AUCTORE DESIDERIO ERASMO ROTERODAMO,

FINIS.

DE-

Digitized by Google

DESIDERIUS ERASMUS ROTERODAMUS

R. P. FRANCISCO MOLINO,

EPISCOPO CONDOMIENSI DESIGNATO,

S. D.

Hilarius noſter, tuas perferens litteras, ornatiſſime Præſul, rari cujuſdam candoris & benevolentiæ ſingularis erga nos plenas, profecto, plurimam attulit hilaritatem. Itaque quando tu dignatus es nobis ſignificare, quid iſtic rerum geras, mihi viciſſim viſum eſt curare, ne neſcias quid rerum nos hic agebamus, quum tua redderetur Epiſtola. Horatius, quum ea meditaretur, quæ pertinerent ad bene vivendum, ita ſcribit:

Condo & compono, quæ mox depromere poſſim.

Hoc carmen mihi juſtius uſurparo, qui tum in his eram, quæ faciunt ad bene moriendum. Nam hæc eſt præcipua Philoſophiæ pars, maximeque ſeria. Id tametſi per omnem vitam agendum eſt omnibus, tamen neſcio quo pacto Phryges ſumus plerique, nec fere niſi plagis reddimur emendatiores. Renum dolor, quum alias ſæpe, tum menſe Julio proxime acto, me ſic afflixit, ut ſerio fuerit de migrando cogitandum: verum idem ad Jeſu natalem me ſic invaſit, ut deſperata vita, mors fuerit etiam in votis. Acerbus quidem & agreſtis monitor eſt calculus, & ipſa quoque morte crudelior: ſed tamen hoc illi debeo, vel per illum potius Domino Jeſu, quod nunc ſedulo damus operam, ne mors nos opprimat imparatos, etiam ſi non dederit ſpatium exomologeſi ſupremæ, quam nunc mittimus, velut appendicem mearum ad te litterarum. Qua ſi tuam epiſtolam bene penſatam judicabis, erit cur vehementer gaudeam. Nam animum iſtum ſcio me nullo umquam officio penſare poſſe. Eja, Præſul Integerrime, ſic interim nobis fruamur in Domino, donec reddita temporum tranquillitas patiatur nos propius jungi. Bene vale. Baſileæ ſexto Calend. Mart. Anno a Chriſto nato M. D. XXIV.

EXOMOLOGESIS

SIVE

MODUS CONFITENDI,

PER

DESIDERIUM ERASMUM ROTERODAMUM.

PRÆTER innumerabiles quæſtionum labyrinthos, in quibus & olim ſudarunt Eruditi, de Poteſtate Clavium, de Reſtitutione, de Satisfactione, de Indulgentiis: video nunc a multis in diſquiſitionem vocari, utrum hæc CONFESSIO PECCATORUM, qua nunc ſinguli quotannis aperimus conſcientiæ vulnera Sacerdoti, quam plerique Sacramentalem vocant, nonnulli & Sacramenti partem, ſit a Divinis litteris inducta, aut ab ipſo Chriſto inſtituta, ſic ut per homines nullo pacto poſſit tolli: an a majoribus inducta, paulatim robur collegerit, ut tanta ſit hujus auctoritas, quaſi fuerit inſtituta a Chriſto, præſertim, quum acceſſerit auctoritas Romani Pontificis, & populi Chriſtiani conſenſus. Tum, ſi quis largiatur ab hominibus inſtitutam, utrum conducibilius ſit, eam relinqui, propter innumeras utilitates, quas ex ea videmus proficiſci: an tolli, ob innumera mala, quæ confitentium & audientium culpa per hujus occaſionem comperimus exſiſtere. Nihil horum in hoc libello, lector, exſpectabis, vel quia jam olim hæc diligenter tractata ſunt a viris doctiſſimis, vel quia non libet nunc rebus exulceratis ejuſmodi vomicas movere: neque ſtudio nunc eſt τὰ ἀκίνητα κινεῖν, ſed potius juxta Platonis conſilium, τὸ πρᾶον εὖ θέσθαι. Quantumvis enim multis ac magnis argumentis pars altera contendat, hanc Confeſſionem non fuiſſe inſtitutam ab ipſo Domino Jeſu, nec potuiſſe tantum onus & actionem, ut vocant, heroicam, a puro homine imponi hominibus: illud certe negari non poteſt, tutiorem eſſe, qui bene confeſſus fuerit idoneo Sacerdoti. Hi quoque, qui Lutheri tuentur dogmata, fatentur, eam eſſe ſalutiferam, minimeque contemnendam. Ego ut efficacibus Scripturarum teſtimoniis & argumentis irrefutabilibus non poſſim a pertinacibus evincere, hanc Confeſſionem, hanc, inquam, qualis A nunc in uſu eſt, a Chriſto aut etiam ab Apoſtolis fuiſſe inſtitutam: ita piis omnibus religioſe ſervandam cenſeo, veluti ſaltem ab Eccleſiæ Proceribus, non ſine afflatu Divini Spiritus inductam, ad hanc uſque conditionem. Quam bene ſibi conſulant alii, qui docent, eam non eſſe neceſſitatis, ipſi viderint: ego ſi quod animum meum capitale crimen urgeat, non auſim neque Dominicam adire menſam, neque ſupremum exſpectare diem, niſi juxta receptiſſimam Eccleſiæ conſuetudinem per Sacerdotem Deo reconciliatus. Proinde quoniam extra controverſiam eſt, Confeſſionem hanc multis nominibus eſſe ſaluberrimam, ſi modo uterque ſuo fungatur officio: videlicet, is, qui per Confeſſionem B quærit medelam animæ: & is, qui tamquam ſpiritualis medicus conſulitur: viſum eſt paucis diſſerere, quibus rationibus fieri poſſit, ut quam plurimum fructus capiatur ex Confeſſione, & quam minimum malorum admittatur, quæ quidem mala non tam ex re, quam ex hominum vitio naſci videmus: quemadmodum fere nihil eſt in rebus humanis tam ſanctum, tam pium, tam, ut ita dicam, cœleſte, quod hominum corruptiſſimi mores ſibi non vertant in perniciem. Mihi vero vehementer diſplicent iſti quidam, qui rem per ſe bonam tollere moliuntur, ob hominum vitia, quum his medicina magis fuerit adhibenda. Hactenus qui C hoc tractarunt argumentum, eos in eo potiſſimum video ſudaſſe, ut vulgatas peccatorum ſpecies ac genera commonſtrarent, & confitentem modo docuerunt, non etiam audientem, quum id in primis fuerit agendum, præſertim hiſce temporibus, quibus videmus ac deploramus, Monachos ac Sacerdotes maxima ex parte eo prolapſos, ut & imperitia & morum corruptela propemodum ſuperent imperitam plebem. Nos itaque ſtuduimus utramque partem admonere, ut dum & qui audit & qui confitetur ſuo fungitur officio, ex optima re ambobus copioſa veniat utilitas. Jam, quoniam ſunt qui credant hanc Confeſſionem inſtitutam fuiſſe a Chriſto,

Digitized by Google

sto, sunt qui hæreant, sunt, qui, licet ab hominibus institutam, tamen nihilo minus religiose servant, quam si suo ore Christus instituisset, sunt, qui putent quidem arbitrariam, sed tamen suadent, ut dixi, non esse contemnendam, eo quod salutaris sit, omnibus his hunc paravi libellum. Ab his qui docent illam arbitrariam, plane dissentio. His qui contendunt ab hominibus meris institutam, in hoc libello nec consentio nec repugno, propensior tamen in eam partem quæ credit, a Christo institutam, libenterque sententiam hanc propugnaturus, ubi fuero justa Scripturarum & argumentorum armatura instructus, ne causam faciam deteriorem, si conanti non successerit. Neque enim magni negotii est asseverare, sed Catholici Doctoris est Scripturarum evidentibus testimoniis revincere. Sedit, qui timuit ne non succederet. Præstat enim aliis causam integram relinquere, quam male tractando in majus discrimen adducere. Quod igitur egregium bellatorem requirit aliis cedentes, quod gregarii militis est nobis sumsimus, indicaturi nonnulla, quæ perficient, ut plus frugis adferat Confessio. Id quo fiat dilucidius, primum ostendemus paucis, quantas commoditates habeat hæc Confessio. Deinde, quanta pestis veræ pietatis hinc per occasionem nascatur inter homines. Mox, quibus rationibus liceat adsequi commoditates, quibusque modis incommoda vitari possint. Deinde, reliqua persequemur, quæ ad audientis & confitentis officium pertinent. Quod laboris, quoniam minus ad audientium quam confitentium utilitatem conferat, ut arbitror, par est, ut utrique boni consulant, si quædam parum blanda humano sensui argumenti ratio invexerit. Medicorum enim non perinde est amœna loqui quam salutaria.

Prima utilitas Confessionis.

Primam igitur ac præcipuam utilitatem, quam affert Confessio peccatorum, arbitror, quod non alia ratione melius, aut efficacius frangitur superbia mentis humanæ, ac cervix erecta adversus Deum, quæ nisi magno studio deprimatur, erigit sese tandem adversus omne quod colitur aut dicitur Deus. Nam hic fuit & est fons omnis impietatis, quod nobis videmur aliquid, quum nihil simus. Hoc dejecit Luciferum cum infelici grege suo, quoniam sibi arrogabat, quod acceperat ex gratuita Dei beneficentia, & erectus adversus majestatem Conditoris, præceps datus est ad infima, dum molitur occupare summa: & omnium abjectissimus esse cœpit, postea quam sibi nimium placuit. Atque hujus instinctu simul & exemplo Principes humani generis auctores, dum gustato arboris interdictæ fœtu, affectant æquari Deo, depulsi sunt a Paradiso. Lucifer mens erat quædam nobilis, immortalis, incorporea, nobis vix æstimandis dotibus prædita: tamen, quoniam se non submisit ei, a quo acceperat, quidquid habebat felicitatis, & ad quem collatus nihil erat, corruit irreparabiliter: quanto minus convenit hominem tanto conditionis inferioris erigere cervicem adversus Deum a quo conditus est, & sine quo nihil habet aut potest? Et tamen hæc pestis insita est animis mortalium, nec cessat callidus ille Serpens, quoscumque potest eo pertrahere per hanc luem, quo decidit ipse. Quemadmodum primus ad impietatem gradus fuit animus excelsus ac sibi fidens: ita primus ad recuperandam pietatem erit animus sibi prorsus displicens, ac Deo sese submittens. Porro, nulla potest major esse submissio, quam ut homo sponte sese submittat ad pedes hominis, eique prodat non solum facta, verum etiam arcanas animi cogitationes, præsertim quum quædam sint ejusmodi, ut sine summo pudore narrari non possint: quædam ejus generis, ut nec sine gravissimo vitæ discrimine proferantur ei, qui vel stultitia, vel temulentia, vel malitia, vel morbo possit aliquando prodere quod audivit. Jam illud perpende, quam quibusdam sit arrogans & insolens ingenium a natura. Rursum, quantam animi superbiam conciliat aliis rerum successus, veluti divitibus, formosis, Principibus, eruditis, hypocritis, aut alioqui magna apud homines dignitate præeminentibus. Hi, nimirum, magnam vim animo suo faciant oportet, quum timore Dei & amore salutis deponunt cristas omnes, ac semet abjiciunt ad pedes Sacerdotis, plerumque juxta mundum humilis & contempti, eique veluti divino medico, totam sui pectoris purulentiam, cunctaque conscientiæ ulcera retegunt. Dum autem sic semet abjicit homo apud hominem Dei causa, erigitur & fit magnus apud Deum. Quod nisi frangatur in nobis ille spiritus ferox, non infundet se spiritus ille mitis Jesu Christi, qui non requiescit, nisi super humilem & mansuetum, ac trementem verba ipsius. Audivi viros doctos ac pios hoc profitentes in familiaribus colloquiis, quod nulla ex re plus lucis & gratiæ cœlestis capere soliti sint, quam ex sincera Confessione, quum tamen confiterentur Sacerdoti humili, parumque litterato: adeo res est ad placandam iram Numinis efficax sui submissio. Imminebat Ninivitis præsens exitium, submiserunt se Prophetæ minitanti, confugerunt ad saccum & cinerem, moxque rigida Domini sententia flexa est in misericordiam. Idem fecit illorum barbarus Rex, a superbo solio descendit in cinerem, pro purpura induit saccum, pro Regalibus minis emisit supplices ad Deum preces: Quis scit, inquiens, si convertatur & ignoscat? Deus superbis resistit, sed idem cor contritum ac submissum numquam despexit. Quod contritum est, non erigitur, non intumescit, sed si lacrymarum admisceas humorem, velut uda argilla, seu pastilli, in omnem speciem sequetur ducentis manum. Quod si cor dejeceris Deo, non erit molestum te submittere Sacerdoti. Peccando cervicem erexisti adversus Deum, teque Diaboli jugo subdidisti, & nunc piget submitti ministro vicarioque Dei? Quum vitiorum auctoramentis inescatus cervicem præberes Satanæ laqueis, ibi decuit superbiæ meminisse, non hic, ubi ad tempus demittis te ipsum, ut ab inferis erigaris in cœlum. Si qua corporis pars habet vomicam, submittis te homini medico, nudas illi quamlibet pudenda: ubi mens est tot vulneribus saucia, grave est tantisper submitti medico animæ? Quemadmodum enim qui ministrat pauperi, non sic cogitat, quam humilis est cui nunc inservio: sed ita potius secum cogitat, quam sublimis est ille cui hoc præsto officium: ita qui adit Sacerdotem, non circumspiciat illius conditionem juxta mundum, sed cogitet, quantus sit ille cujus vicem gerit, quantaque sit illi tradita potestas, nimirum, Regia Cæsareaque longe sublimior. Si mendicus quispiam te possit levare febri, nonne quantumvis splendidus, lubens illi supplex esses, ut te sanitati restituat? Si captus esses a piratis, quis est tam humili sorte, cui non libenter accideres ad genua, si scias illi in manu esse, te tuis restituere? Si Cæsar abs te capitaliter offensus, cuipiam e coquis suis delegasset hoc negotium, ut te vel puniret, vel in Principis gratiam reponeret, nonne coquo lubens ad genua procideres, genam conjungeres, & quidquid solent abjectissime supplices, faceres, non perinde reputans qualis esset ille, sed quantum posset, & in illo humili Cæsaris majestatem adorares? Lubens ac gaudens submitteres te vindictæ Prætoris, quæ tibi vertat conditionem, & ex servo hominis, faciat libertum hominis: hic refugis manum Sacerdotis, qui te ex servo Diaboli faciat filium Dei? Ut perderes animam tuam, non piguit te Satanæ conculcandum præbere: ut salutem recipias, fastidis te committere Sacerdoti? Quænam hæc est præpostera superbia, perversaque dejectio? Dum te sublevas, elisus es: ut attollaris, dejicias te necesse est. Deo nihil sublimius, sed ab hoc recedis, dum cervicem erigis: accedis, dum te cum Publicano subducis ac dejicis. In montes nubibus altiores Deus jaculatur fulmen, in convalles imbrem ac rivos emittit, ut læto vernent gramine, multaque fruge exuberent. Nimirum, hoc est quod dicit Scriptura: Humilibus dat gratiam. Sunt montes Gelboæ exsecrabiles, in quos nec ros nec pluvia descendit. Sunt & montes quibus delectatur Dominus. Mons erat in quo Abraham parabat immolare filium unicum. In monte lata est lex. Celebratur mons Sion qui confidit in Domino. Et sunt montes ad quos pii levant oculos suos, unde exspectant auxilium. In montibus frequenter oravit Dominus. In monte transfiguratus est. In monte adscendit in cœlum, ut igitur fias mons Domino gratus, dejice verticem cordis

Digitized by Google

dis & fias convallis, ut accipias Domini benedictionem, purgatisque tribulis & spinis, quæ gignit terra exsecrationi obnoxia, multa virtutum fruge exuberes. Crede mihi, cujus animus vehementer refugit Sacerdoti se submittere, nondum cor satis dejecit apud Deum, nondum ex animo pœnitet. Cogita quem offenderis, quam atrocia commerueris supplicia, ad quam indignitatem & ignominiam temet ipsum peccando dejeceris, quam inhonoratum, quam turpem te ipsum feceris coram oculis Dei, Sanctorum & Angelorum omnium, dum abjecta stola & anulo, excussus e consortio filiorum Dei, factus es mancipium Diaboli, hæres Gehennæ, & quidquam pudendum ducis, quod te ex tanta indignitate restituat in tantam felicitatem? An te pudet videri peccatorem? Quin eadem opera pudet videderi hominem? Et si pudoris habetur ratio, turpius est, nolle mutare servitutem, quam incidisse. Postremo saltem pudor pudorem, sicuti clavus clavum pellat. Cogita utrum tolerabilius sit hic apud unum hominem semel pudescere, an post erubescere in conspectu Dei, Angelorum & Sanctorum omnium qui fuerunt ab initio mundi, quique usque ad consummationem futuri sunt. Cogita, quod ibi theatrum futurum sit, qua fronte illic obtueberis Conditorem, Patrem, Redemptorem, & Adsertorem tuum, quem tot beneficiis provocantem, tam magnifica pollicentem, tanta lenitate tolerantem contemsisti? quomodo oculos attolles in illam felicissimam sodalitatem civium cœlestium, unde te tuapte sponte subtraxisti, & in tam miserabile consortium conjecisti? Hoc dedecus, hoc probrum, hanc ignominiam, hunc pudorem si cogites, facile contemnes temporarium pudorem, qui æternam abolet ignominiam. *Beati quorum tecta sunt peccata.* Tegit enim Confessio crimina, ut jam nec Deus meminerit, nec Diabolus agnoscat. Porro, quoniam totus homo peccatis serviens sese erexit adversus Deum, par est, ut corpore quoque sese submittat: & quemadmodum corpus sæpenumero præbet occasionem peccandi, ita frequenter & animi virtutem vel gignit vel adjuvat. Hanc ob causam prisci gubernatores Ecclesiæ, non solum in Sacramentis administrandis, & in cultu divino, verum etiam in ejiciendis in crimen relapsis, & in recipiendis pœnitentia purgatis, ritus quosdam visibiles ac cerimonias adhibuerunt, ut & populus deterreretur a peccando, & quos nondum pigebat suorum scelerum, ad resipiscentiam provocarentur, & quorum erat infirma pœnitentia, magis ad peccatorum horrorem accenderentur. Multis enim irritamentis eget humanæ mentis imbecillitas, ut ignem caritatis concipiat, ut fervet, ut ab invalescente occupata transformetur. Olim reprehendebantur ab Episcopo, semovebantur a consortio gregis Christiani, nudo capite, nudis pedibus, sacco vestiti, cinere conspersi, stabant ante templi vestibulum, suppliciter a prætereuntibus & ingredientibus flagitantes precationis suffragia: indicebantur illis jejunia, hydropsiæ, chameuniæ, aliaque, dura quidem humanis affectibus, sed salubria, tum iis qui spectabant ad servandam innocentiam, tum iis qui patiebantur ad eluendam culpam. Atque hujus consuetudinis exstant etiamnum nonnulla vestigia, præsertim in Ecclesia Romana. Nudantur enim quibusdam scapulæ, & extra templum virga cæduntur interdum usque ad sanguinem, idque numerosissima populi multitudine spectante, solus tamen Pœnitentiarius novit quid admissum sit, nisi quod omnes atrox facinus admissum suspicantur. Verum ubi refrixit hominum pietas, & inundavit iniquitas, Ecclesiæ Proceres rationem habentes humanæ imbecillitatis maximam partem pudoris & cruciatus remiserunt, ne plurimos alienarent suo jure erga omneis utentes. Sed nostrum est quod corporalibus cerimoniis detractum est, id animi dejectione cordisque contritione pensare. Quo remissior est erga nos veteris Ecclesiæ disciplina, hoc oportet nos minus indulgere nobis ipsis. Concessum est nobis, ut exceptis paucis generibus, citra pudoris ac famæ detrimentum *secreta Confessione* purgemur ab omnibus commissis quamlibet enormibus. Cæterum illud cavendum, ne hæc Ecclesiæ lenitas doceat nos leviter odisse peccata nostra: neque enim levia videri possunt, quorum unicuilibet debetur æternum Gehennæ supplicium. Abjicienda est igitur hæc inutilis, imo pernicioſa verecundia, excutienda stulta & impia superbia. Quale est enim revereri unius hominis conscientiam, nec revereri Dei oculos nihil non intuentis? Demens superbia est.

Secunda utilitas est, quod plerique sunt, qui vel per ætatem, vel per imperitiam non intelligunt morbum suum, per errorem judicantes, nullum esse delictum, quod crimen est capitale: contra putantes hoc esse crimen, quod crimen non est. Aut si morbum intelligunt, sic involuti sunt, ut nesciant semet ipsos explicare. Id quod usu venit in multis casibus matrimonii, votorum, restitutionis, aliisque similibus, in quibus nonnumquam hærent etiam eruditi Theologi cum Jurisperitis. Hic non solum absolutione est opus, sed res desiderat hominem integrum, prudentem, Sacrarum litterarum scientia, tum Juris utriusque peritia instructum. Ad hæc, quemadmodum sunt in corporibus hominum febres quædam fallentes, sed hoc ipso periculosiores: ita sunt frequenter & in animis hominum occulta vitia, vel non animadversa, vel pietatis imagine fallentia. Succurrit hic Sacerdos, veluti peritus medicus, ac morbum ignoratum ex indiciis colligens, revocat ab errore. Rursus frustra trepidantem, ubi nihil erat periculi, confirmat. Deinde qui perplexis malis irretiti sunt, doctis fidisque consiliis expedit, viam ostendens, qua possit malum excuti, sive tenacius ob naturæ proclivitatem, sive subinde recurrens ob diutinam consuetudinem ac familiaritatem. In nullis enim malis magis sudat ars Medicorum, quam in his, quæ longo temporis progressu sibi collegerunt familiaritatem, adeo ut in totum de quibusdam desperent, magisque polliceantur mitigationem morbi, quam sanitatem: velut in morbo comitiali jam inveterato, in podagra aut calculo senili. Cæterum, in animi morbis non oportet usquam de salute diffidere, posteaquam Christus & leprosos, & mulierem tot annos profluvio sanguinis obnoxiam mundavit, ac paralyticum tot annos decumbentem ad piscinam erexit, postremo Lazarum quatriduo jam mortuum revocavit ad vitam. Quin & illud præstat doctus ac fidus Medicus, ut ex indiciis corporis morbum imminentem præsagiat, ac non magno negotio excludat adventantem, quum semel victorem summo labore vix possit propellere. Idem facit prudens ac fidus animæ Medicus, ubi sentit evidens imminentis mali periculum, admonet indicatque, quibus rationibus vitari possit. Id nusquam fit tempestivius, quam in Confessione Sacramentali. *Secunda.*

Liberum erit & hanc utilitatem, quam dicturus sum, vel tertiam facere, vel ordini proximo adjungere, quod duobus maximis malis medetur Sacerdos in Confessione. Quorum alterum est pestilens securitas, aut hac etiam pestilentior gloria de peccatis: alterum multo etiam utroque periculosius, desperatio clementiæ divinæ, cujus primus auctor fuit Cain, æmulator Judas Iscariotes. Quædam enim peccata tacitam habent gloriam: quod genus sunt, constupratio formosarum puellarum, aut nobilium ac divitum matronarum expugnatio, aut ingens pecuniæ vis alea perdita, aut inimicus malis acceptus modis, aut convivium immodico sumptu apparatum. Hæc quidam sic confitentur, ut non solum non pudeat admissorum, verum jactent magis ut glorioſa facinora. Hoc ubi senserit Sacerdos, conabitur omnibus modis excutere ex animo confitentis stultam gloriam, & ostensa peccati turpitudine, pro gloria pestilente, salutiferum pudorem ac dolorem inducere. Contra, quædam peccata sunt ejus generis, ut ab his ipse naturæ sensus abhorreat, seseque damnet atque oderit, qui perpetravit. Veluti parricidium, infanticidium, prodigioſæ nec nominandæ libidinum species, furta vulgaria, quæ nulla constant arte, veneficia, collusio cum impuris Spiritibus, blasphemia adversus Deum, aliaque his similia. Horum enormitas frequenter pertrahit hominem in desperationem, quod malum est omnibus malis atrocius. Minus enim *Tertia.*

videtur offendere Deum, quem illius bonitas reddit negligentem, quam qui desperans de venia, negat Deum esse bonum & clementem, quum Deus sit ipsa clementia: negat esse veracem, quum citra ullam exceptionem promiserit peccatori veniam resipiscenti, facturus utique quod promisit, si verax est: negat omnipotentem, quasi ullum sit malum hominis cui ille mederi non possit. Hic igitur Sacerdos nihil non proferet, quo jacentem ac sui desperantem erigat ad spem veniæ, & erectum confirmet, ne relabatur.

Quarta. Sunt autem quorum animi tam infirmi sunt & imbecilles, ut nec in levioribus admissis ausint sibi polliceri veniam, nec habeant requietam conscientiam, nisi per Sacerdotem accesserint solennes cerimoniæ, quibus datur absolutio. Humanitatis autem Christianæ puto, & hujusmodi mortalium infirmitati morem gerere, donec proficiant ad robur animi firmioris, ad quod conveniet illos idemtidem exhortari. Novi qui sibi persuadere non poterant absolutos esse se, nisi Sacerdos id suo chirographo testaretur. Jam complures anxie confitentur etiam illa quæ inter venialia sunt levissima, nonnumquam etiam frivola, veluti de pollutionibus nocturnis, quæ nulla vitiosa occasione, sed tantum naturali corporis accidunt affectione, nec ullus succesſit adsensus. Qua de re JOANNES GERSONUS tam anxie scripsit, ut multorum conscientiis scrupum injecerit. Ita sunt qui in discendis precibus numquam animo suo satisfaciunt, ac minutissimis etiam valde perturbantur: Neque raro fit, ut huic imbecillitati non absit perversitas. Tantum anxii sunt an explanate pronuncient litteras ac syllabas, an intelligant quod legunt, an venerentur afficianturque verbis divinis quæ sonant, nimium securi. Similiter subitas ac volatiles cogitationes, quæ summam modo cutem animi perstringunt, non insident, perinde confitentur, quasi quod venit in mentem certo decrevissent, aut etiam opere peregissent, quum interdum sint de rebus etiam dictu abominabilibus, veluti, quum incidit dubitatio de veritate Scripturarum, de articulis fidei, de incestu, deque libidinum monstrosarum formis. Hæc anxie ac singulatim confiteri, & audientem onerat supervacuis, & confitentem inutili metu perturbat. Bonæ mentis, ajunt, indicium est, ibi timere culpam ubi culpa non est. Ut bonæ sit, certe perfectæ non est. Et ea res in pueris aut puellis arguit indolem pietati discendæ idoneam, sed eadem in viris inepta est & inutilis, pernicioſa etiam, si superflua vitii fuga pertrahat in vitium gravius, quod in multis artificio Satanæ fieri videmus. Redarguenda est hæc perversitas, & erudienda simplex infirmitas. Pietatis est, de hujusmodi naturæ humanæ infirmitatibus dolere, hisque pro virili obsistere, & niti ad perfectiora. Optat homo vere pius perfectam integritatem sui corporis, quam sperat in resurrectione, eoque dolet impudicis insomniis contaminari vasculum suum, at non statim quod molestum est, crimen est: ita vir pius dolet, fame, siti, somnolentia, aut lassitudine corporis interrumpi precandi instantiam: Dolet membrorum rebelles animo motus: Dolet carnem concupiscere adversus spiritum. Atqui tantum abest ut ista sint crimina, ut potius sit materia virtutis, si quis pro virili repugnet. Quod idem faciendum censeo erga eos, qui ex simili infirmitate crebro repetunt eorumdem criminum Confessionem, & se discruciantes, & Sacerdotis otium perdentes. His nonnumquam morem gerere Christianæ caritatis est, sed sic, ut admonitione provehantur ad perfectiora, discantque plus amare, trepidare minus.

Quinta. Quinta utilitas est, quod, quoniam nulla fit remissio peccati, nisi adsit idonea detestatio commissorum ex amore Dei proficiscens, ac serium certumque propositum in posterum abstinendi ab omnibus quæ Deum offendunt, ad hæc paranda non mediocriter adjuvat meditatio Confessionis apud hominem. Quemadmodum enim qui dicturus de re quapiam apud Judicem, cogitat vigilantius, & attentius omnes negotii circumstantias perpendit, quam si semota dicendi sollicitudine cogitaret: ita qui meditatur quid dicturus sit apud Sacerdotem, altius considerat magnitudinem ac turpitudinem criminum suorum, repetens quoties in ea relapsus sit, & quamdiu in suis tenebris ac sordibus versatus, quantisque bonis interea se ipsum privaverit, alienatus a Deo, segregatus a communione totius corporis Christi, obnoxius æterno Gehennæ supplicio. Ex harum rerum attenta consideratione nascitur horror peccatorum, qui nonnumquam ducit originem ex metu supplicii, gignitque desperationem, nisi proficiat usque ad spem veniæ per contemplationem misericordiæ divinæ, perque fiduciam erga Dominum Jesum, qui semel dependit pro peccatis omnium: donec timori servili succesſerit amor filio dignus, cui commissa displicent, non jam quod pertrahant in Gehennam, sed quod patrem optimum ac sic de nobis meritum offendunt. Etenim si filius ex animo diligens parentes suos, etiam si nullus sit metus pœnæ, tamen nolit sciens admittere, quod offendat animos illorum: quanto magis qui Deum amat amandum super omnia, & præterita commissa detestatur, quibus offendit Deum, & cavet, ne quid in posterum simile committat? Hæc igitur utilitas hortaretur hominem ad confitendum Sacerdoti, etiam si non esset necessaria Confessio, quanto magis amplectenda, si necessitas pertrahat ad utilitatem.

Sexta. Sexta utilitas est, quod, quemadmodum magnitudo doloris ex peccatorum consideratione concepta, impetrat Dei misericordiam ad relaxanda commissa, ac propositum in posterum abstinendi a commissis reddit firmius: ita pudor ille retegendi pectus suum homini, bonam pœnæ partem adimit, hominemque cohibet, ne facile relabatur in eadem. Quemadmodum pueri verberibus ac pudore docentur cavere, ne, quod semel deliquerunt, repetant. Porro maxima pars hominum infirma est & imbecillis, & ad peccandum prona. Pudor autem hic generosis animis adeo molestus est, ut multi sint qui mori malint, quam pudescere, nisi vel amarent Deum, vel metuerent Gehennam.

Septima. Septima utilitas est, quod, quia juxta vetus proverbium, præcipua sapientiæ pars est, ut homo norit se ipsum, hoc nulla res magis præstat quam Confessio, quæ totum hominem sibi ipsi subinde ponit ob oculos, excussis omnibus animi latebris, dum penitus considerat, quo vocent præcepta Dei, & ad quæ ipse propensus sit, & quibus occasionibus labatur. Hæc est enim vera meditatio in lege Domini, ut homo componat se ad eum vitæ statum, in quo se cuperet esse, si jam supremus vitæ dies urgeret.

Octava. Octava utilitas est, quod, qui confitetur Sacerdoti, non solum illius consilio, consolatione, exhortationeque juvatur, verum etiam precatione. Imprecatur enim confesso gratiam Sancti Spiritus, ac robur ad fortiter resistendum Satanæ. Quod si cujuslibet hominis pii deprecatio non est inutilis ad Dei gratiam impetrandam, quanto minus Sacerdotis? Nimirum, hoc est quod docet Jacobus, hic quoque plurimum valere justi deprecationem assiduam. Ne quid interim dicam, de potestate clavium, de qua copiose traditum est a Theologis, ut necesse non sit hic repetere. Nam quid sit attritio, & an ex attritione per Confessionem fiat contritio: & an Confessio efficiat, ut in primo statim instanti remittatur peccatum, Scotistis disputandum relinquo.

Nona. Nona utilitas est, quod, sicut per baptismum eximimur a tyrannide Satanæ, & facti filii Dei, inserimur corpori Christi, quod est Ecclesia, & in tam felix contubernium cooptamur Angelorum, & omnium ad cœlestem hæreditatem prædestinatorum, ubicumque terrarum vivunt, vixerunt aut victuri sunt: ita per pœnitentiam in eamdem societatem rite restituimur: & quamquam qui criminum suorum odium jam accepit a Deo, liberatus est a reatu, ut demus, Confessionem, quæ fit homini, non esse simpliciter necessariam, quod & olim docuerunt & hodie docent quidam, a quibus tamen ego libenter dissentio: tamen contemtus publicæ ac jam olim receptæ consuetudinis, & adversus Ecclesiasticam traditionem contumacia offendit Deum, ac

Digitized by Google

ac lædit Christianæ reipublicæ tranquillitatem. Eam certe offensam vitat, qui confitetur Sacerdoti. Deinde ut antea fuerit liber a peccatis, tamen per Confessionem rite factam multum accedit & lucis & gratiæ, quod lucrum nemo vere pius contemserit. Ad hæc sunt, qui dum valent, habent, aut potius habere sibi videntur securam conscientiam: atqui dum in extremis agunt, secus affecti sunt, vel quia tum propius urget periculum, vel quia tum artes omnes admovet Tentator ille. Adversus hanc perturbationem certissimum remedium est, suo tempore bona fide confiteri Sacerdoti. Postremo libentius agnoscet Ecclesia confitentem, quam non confitentem, quemadmodum Judæi libentius agnoscebant circumcisum quam incircumcisum. Est autem & hæc pietatis pars, implere omnem justitiam, vitare offendiculum, & juxta beatum Paulum, omnibus placere per omnia. Hæc dixerim non meo nomine, sed propter illos qui nondum sibi certo persuaserunt, hanc Confessionem velut ab hominibus institutam, esse simpliciter necessariam ad salutem. *Spiritualis homo omnia dijudicat, & a nemine dijudicatur*, sed ut est hominum vulgus proclive ad excutiendum jugum Domini, video Confessionis contemtum esse præcipuum gradum ad Paganismum, quo videmus jam multos relabi sub falso libertatis Euangelicæ titulo. Hactenus præcipuas confitendi utilitates recensuimus, quas alioqui innumerabiles esse scio.

Nunc locus admonet, ut de malis, quæ videntur ex occasione Confessionis accidere, sed hominum vitio potius quam rei, paucis dicamus.

Primum malum confessionis.

Primum autem videtur hæc admissorum inter homines communicatio nonnihil inficere simplicitatem illam & innocentiam naturalem, qualem videmus in pueris ac puellis nondum infectis hujus vitæ corruptelis. Hujus innocentiæ magna pars est nescire peccatum, ac ne suspicari quidem esse qui talia aut talia patrent. Quod sæpe fateri solent Sacerdotes etiam eruditi, & qui ex lectione librorum pleraque nosse poterant, se numquam suspicaturos fuisse talia scelera committi inter homines, qualia audiunt a confitentibus. Maxime vero inficiunt ea, quæ pertinent ad libidinem aut curiosas artes. Sunt enim quædam libidinum species, quas nemo prudens vellet narrari apud filios aut filias suas, quod natura per occasionem proclivis sit ad malarum rerum experientiam. Unde tutius est hæc ignorari quoad licet. Rursus sunt artes maleficæ, quæ curiosos pelliciunt ad harum experientiam. Et insita est fere ingeniis hominum vitiosa curiositas, titillans animum cognoscendi libidine. Et Sacerdotes homines sunt, sæpe juvenes, nonnumquam & mali, aut certe imbecilles. Horum animus corrumpitur audiendis aliorum prodigiosis admissis, ac sæpe propelluntur ad eadem patranda, quæ ab aliis patrata didicerunt. Atque hæc pestis latius etiam serpit, quoties ut fit, Sacerdotes quod a confitentibus audierunt, apud alios referunt, tacitis quidem nominibus, interdum ne tacitis quidem, sed ut maxime temperetur a nominibus res ipsa frequenter auditorem inficit. Quamquam gravius etiam peccant, qui nusquam referenda referunt in publicis concionibus. Proinde Magistratus profani qui sapiunt, & civitatem cupiunt incorruptam, quum nocentem afficiunt supplicio capitis, non semper pronunciant omnia commissa, quod non expedit cuivis scire, esse qui talia committant. Olim, quum admodum puer agerem Daventriæ, audiebam mulierculas parum integræ pudicitiæ, quarum illic magna tum erat copia, sibi vicissim applaudentes & gratulantes, quod suis amatoribus indulgerent, propterea quod Parochus in concione dixisset, Pastores quosdam fuisse confessos, quod parum caste sese gessissent erga gregem suum; erat autem Jubilæum. Quid illo Parocho stultius, qui nulla coactus necessitate, imo ne utilitate quidem ulla invitatus, hoc effutiret apud populum, unde scortatores & adulteri suis vitiis blandirentur? Nuper etiam quidam Franciscanus in publica concione dixit in oppido celebri, si vetus duraret lex, ut adulteræ lapidarentur, totum montem e saxis congestum, non sufficturum lapidationibus.

Secundum.

Secundum malum est huic affine, quod hinc multi blandiuntur suis vitiis, nimirum, ex collatione pejorum: videlicet, quum is qui scortationibus & adulteriis totus contaminatus est, sibi purus videtur, quum ex Confessione discit cum incubonibus aut cum brutis fœdos congressus: aut cum alioqui discit magnis criminibus oneratos, quos credebat esse doctos, graves ac sanctos viros. Sic enim est ingenium humanum, ut aliena quisque mala libenter exaggeret, sua attenuet. Audivi Theologum quemdam, non abhorrentem a mulierculis impudicis, narrantem, se audisse quemdam sacris Virginibus Præfectum, qui confiteretur, sese stuprasse ducentas virgines. Ex hoc adeo sibi blandiebatur is qui hoc referebat, ut numquam cogitaturus videretur de meditanda castitate.

Tertium.

Tertium incommodum est, quod hæc Confessio supercilium addit plerisque Sacerdotibus, quos patres esse voluit Deus, non dominos. Dominus autem est alterius, qui novit illius arcana. Nec potest non metuere, qui ea credidit homini: ac fere despicit, qui talium alteri conscius est. Itaque per Confessionem videtur adimi libertas Christianis, inter quos non vult Christus esse dominium, & exstingui caritas: odit enim, quisquis metuit: & vix amare potest, qui turpium conscius est alteri. Certe minoris facit, nimirum, habens telum, quo confessum perdat ac terreat. Quod si Sacerdos integrior est, quam ut abutatur conscientia, tamen sæpe casu incidunt, quæ rapiuntur in suspicionem. Ita fit, ut insincera sit amicitia inter confessum & auditorem.

Quartum.

Quartum est, quod confitens non raro incidit in Sacerdotes malos, qui sub prætextu Confessionis patrant non referenda, proque medicis fiunt aut socii, aut magistri, aut discipuli turpitudinis. Utinam videar hoc frustra monuisse, ac non tam multa passim exempla occurrerent, quæ nec sine dolore recordor, nec sine pudore possim referre.

Quintum.

Quintum est, quod hæc Confessio multos in famæ vitæque discrimen adducit ob Sacerdotes parum tenaces silentii. Quod autem hominis membrum magis lubricum lingua? Quem invenias, qui non per occasionem effutiat aliquid in sinum amici, cui tantum ausit credere, quantum ipsi creditum est? Ut ne loquar de multis tali ingenio præditis, ut rumpendi sint, nisi quod creditum est effutierint. Utinam hoc vitii in fœmineum sexum dumtaxat hæreat. Hic non dubito, quin unicuique nimium multa exempla succurrant, a quibus libenter abstineo. Jam ut demus, Sacerdotem linguæ temperantis, frequenter odium ac simultas oborta rumpit silentii repagula: nonnumquam & ebrietas, quæ quod est abditum in corde, facit ut natet in lingua. Postremo morbus aut phrenesis oborta rumpit hoc silentium, quod ego juvenis in Parocho quodam evenisse cognovi: qui quum incaluisset in concione, nominatim prodidit multarum scelera. Neque vero rara sunt exempla eorum, quibus voces Sacerdoti creditæ per jugulum rediere. Jam sunt casus quidam excepti, in quibus fas est prodere confitentem. Sed his casibus quidam imputant, quidquid ipsos hortatur ad effutiendum arcanum. Alii non putant se peccare, si tacitis nominibus domum aut collegium infament. Quis autem ferat æquo animo, suam etiam civitatem aut patriam infamia adspergi? Quam vero multos audivi, qui in conviviis apud quoslibet referrent, quod ex defunctorum Confessione didicissent: existimantes id sibi licere, quum nemo vivus velit apud posteros infamari suam memoriam. Denique Principes aliquoties jurejurando exigunt, ut Sacerdotes prodant auctorem criminis. Ego ut vehementer probarim, si Sacerdos non prodito homine, consulat Reipublicæ, ita non habuerim pro perjuro, si juret, se nescire, quum interrogatur de his, de quibus interrogari non debet. Videtur autem inhumanum, quemquam huic tanto periculo exponere, præsertim quum tot sint exempla periclitantium. Jam hoc onus non solum gravare videtur confitentem, verum etiam audientem. Nam, ut omittam, quam grave sit Sacerdoti docto bonoque tantum temporis conterere audiendis humanæ vitæ sordibus, interdum, ut dixi-

Digitized by Google

mus, & cum ſuæ integritatis periculo, ferre graves halitus olentium allia, aut morbo vitiatorum, præſertim, quum multi laborent lepra, qui ſemoti non ſunt, aut ſcabie Gallica, quæ ſpecies eſt lepræ: nec ulla via contagium certius, quam hauſta ægroti anima, ut moleſtiæ ſit adjunctum non mediocre periculum: quam durum eſt Parochum virum florenti ætate, litteris ac moribus utilem Reipublicæ, huc adigi neceſſitatis, ut media nocte ſeſe demittat in cubiculum, ubi purgavit alvum, ubi vomuit qui laborat peſtilentia, ubi ſudat, lavatur, ungitur, aduritur qui laborat ſcabie, quam vocant Gallicam, atque in hoc periculo deſidere, donec ille peregerit ſuam Confeſſionem. Nec ſatis eſt iviſſe ſemel, revocatur iterum atque iterum; quoties moriturus jam delirans, clamat, ſeſe, neſcio quid, oblitum. Has ob cauſas Theologi ducunt argumentum, Confeſſionem hanc non ab hominibus, ſed ab ipſo Chriſto fuiſſe inſtitutam. Quum enim Petrus Apoſtolorum princeps cenſuerit iniquum Gentibus imponere jugum legis Moſaicæ, quod nec ipſi portare potuiſſent, neque patres ipſorum: inhumaniſſimum videri poterat, ſi homines hominibus hoc Confeſſionis onus impoſuiſſent, quod ſolum plus habet ſarcinæ, quam univerſa lex Moſaica, cujus cerimoniis beatus Petrus non putavit onerandas Gentes, ac Judæos etiam exoneravit, quum hoc potius hortari videatur fraterna caritas, ut, quantum licet, alii aliorum onera ſublevemus. Chriſtus non exegit a quoquam cælibatum, & rem tam gravem homo exigeret ab homine? Paulus indulgens hominum infirmitati, remittit aliquid de præcepto Domini: & qua, inquiunt, fronte qui cum Paulo conferendi non ſunt, imponerent talem ſarcinam ultra præceptum Domini? Præſertim ut nunc eſt Exomologeſis, hominum ſpinis & ſcrupis ſic impedita, ut vix quiſquam a Sacerdote diſcedat tranquilla conſcientia?

Sextum. Sextum incommodum eſt, quod hæc ſecretorum admiſſorum, atque etiam cogitationum patefactio, docere videtur impudentiam. Poſteaquam enim ſemel atque iterum perfricuerint faciem, ut audeant hæc fateri Sacerdoti, tanto fiunt audaciores ad patrandum quod libet. Eſt autem pudor unicus cuſtos innocentiæ. Porro ſunt quædam ejus generis vitia, ut pene plus inficiat commemoratio, quam geſtio.

Septimum. Septimum, quod hæc commemoratio ſecretorum criminum, multos imbecilles adducit in deſperationem, quoſdam etiam in phreneſim, quum id potiſſimum ſit agendum, ut peccator ſumat fiduciam in Chriſti promiſſis, & amet potius quam metuat. Etenim quiſquis hunc affectum in Deum non conceperit, is fruſtra confiteatur. Verum nimis anxia recenſio generum, ſpecierum, circumſtantiarum aggravantium, & in aliud genus trahentium, avocat animum a caritate in Deum, ac gignit odium ac deſperationem, præſertim quum quidam tot laqueis involverint hoc confitendi negotium, ut non temere invenias, qui plane tranquilla conſcientia diſcedant a Sacerdote. Hoc malum potiſſimum accidit in pueris, mulierculis, ſenibus, & qui natura ſunt animo meticuloſo, quos ego non paucos novi. Tum vero plus eſt periculi, quum tales incidunt in ſævum ac jurgatorem Sacerdotem.

Octavum. Octavum. Sunt alii nimium confidentes, qui quum aut nihil, aut leviter cogitarint de mutanda vita, nec animo conceperint ſeriam deteſtationem vitæ ſuperioris: hoc ſibi ſatis eſſe ducunt, ſi Sacerdoti recenſuerint quid egerint, & ſi ille pronunciet abſolutionem. Atqui nil eſt hac fiducia peſtilentius. Nec deſunt Sacerdotes, qui talibus blandiuntur, aut certe connivent, eo quod illis carior ſit quæſtus quem adfert recenſio, quam ſalus animarum, quam adfert in Deum caritas, quæ propellit ſuperſtitionem. Hinc eſt quod audimus multos a Sacerdote venientes ita jocari; Sum liber ab illa ſarcina, totam conjeci in cucullam Monachi. Tales ab ejuſmodi fiducia revocandi ſunt.

Nonum. Nonum, quod exactio Confeſſionis videtur multis occaſionem præbere hypocriſeos. Quum enim ſit longe difficillimum huc applicare animum, ut recte quis, ac quemadmodum oportet, confiteatur, tamen metu infamiæ aut excommunicationis, multi ficte confitentur, & illudunt Sacramento Pœnitentiæ, levius mali futuri, ſi ab Euchariſtia ſimul & Confeſſione abſtinerent, donec concepto odio vitæ prioris, ultro expeterent Confeſſionis remedium. Nunc hypocriſim jungunt ſacrilegio. Hæc aliaque permulta faciunt, ut ſi quis attentius expendat rem, dubitare poſſit utrum hominum vitio plus officiat pietati Confeſſio, an conducat. Supereſt igitur, ut quod, quemadmodum docent quidam, mutari non poteſt, ita tractetur a nobis, ut inde quam plurimum fructus ad nos redeat, incommodi quam minimum. Id fiet, ſi uterque, hoc eſt, & confitens & auditor ſuo fungatur officio. Non enim debet Sacerdos tam arduum audiendi munus ſuſcipere, niſi doctrina, animi rectitudine, prudentia, ſed ante omnia pietate ad hoc idoneus. Et ſi quid alioqui haberet affectus humani, tamen auditurus debet Sacerdotis perſonam ſumere, neque quidquam habere præ oculis niſi Deum, cujus illic quodammodo vicem gerit. Etenim ſi quorum vita parum eſt ſincera, tamen quum ad Synaxim accedunt, præparant ſeſe ne accedant indigni: itidem auditurus deberet animum ſuum ad rem tam ſeriam, tamque ſacram præparare, ne malum medicum præſtans, & proximi morbum augeat, & iram Dei in ſe provocet, & uterque ab altero diſcedat deterior. Nunc fere ſordidi Sacerdotes, indocti, leves, futiles, quidam etiam cerebri parum ſani, nonnumquam & bene poti, ob lucellum ingerunt ſeſe huic negotio. Atque hujus culpæ bona pars eſt penes Epiſcopos, quorum partes erant advigilare, ne paſſim indigni recipiantur ad Sacerdotium. Præſtat enim habere paucos idoneos, quam gregem inutilium, ne dicam nocentium. Sed multo diligentiſſime providendum erat, ne cura gregis credatur parum idoneo. Idem admonendi ſunt Patriarchæ Franciſcanorum ac Dominicalium, qui potiſſimum capeſſere ſolent hoc muneris, nonnumquam & ingeruntſeſe, quibus locum fecit Paſtorum inſignis oſcitantia. Nec enim hoc muneris cuilibet eſt delegandum. Nunc videmus, nullos avidius audire Confeſſiones quam juvenes, aut indoctos, aut improbæ vitæ Sacerdotes. Nam prudentes & integri quoties ad hoc munus pertrahuntur, ſatis declarant, ſe non facturos, niſi aut caritas adhortaretur, aut urgeret auctoritas, aut muneris ſuſcepti neceſſitas. Circumſpice quales ſint iſti, qui cœlum terræ miſcent, ſi quis quid admoneat de vitanda ſuperſtitione confitendi, videbis homines famelicos, & ad rem attentos, ventri deditos, nonnullos etiam turpes, quorum luxum, avaritiam, ac libidinem niſi aleret Confeſſio, non ita vociferarentur. Reſpublica non admittit quemvis medicum ad curanda corpora, & ad curandas animas ſatis eſt habere cucullam aut raſum verticem? Judicia de rebus vilibus profana non peraguntur niſi a jejunis, & ad hanc functionem accedunt a temulentis conviviis dormitabundi? Ergo Præſulum, aut etiam Magiſtratuum partes erant huic provinciæ deligere quam maxime idoneos ætate, vita, doctrina, fide, prudentia & manſuetudine, contra inutiles ſubmovere, aut ſi commeruerint punire acriter. Porro qui confiteri parat, debet hic quoque ipſe ſibi conſulere, ut Sacerdotem idoneum deligat, nec facile mutet, quem ſemel bonum expertus eſt. In corporis morbo circumſpicitur medicus idoneus, & in animi morbo quemlibet accerſimus, præſertim quum aliquoties compertum ſit, laicos curioſos ſe pro Sacerdotibus gerere. Porro quibus nondum eſt hac in re judicium, vel propter ætatem, vel propter imperitiam, his oportebit parentum & præceptorum prudentiam ſuccurrere, & indicare, cui potiſſimum expediat confiteri. Nunc multos videas, qui data opera ſibi peſſimum quemque deligant, ut ab inviſo negotio quam minimo explicentur negotio. Talis Confeſſio nihil minus eſt, quam quod dicitur. Neque multo plus fructus referunt ii, qui leviter, ac velut ex conſuetudine Sacerdotem adeunt. Qui confiteri parat, cogitet ſeſe rem magnam & omnium maxime ſeriam agere, atque ita ſtudeat confiteri, quaſi numquam iterum confeſſurus. Eſt enim pœnitentia, velut alter baptiſmus. Nemo vero ba-

Digitized by Google

baptiſmum ſuſcipit, niſi hoc voto, ut numquam admittat cur iterum baptizetur. Ita quamquam ob imbecillitatem humanæ naturæ non rejiciuntur, qui ſæpius relapſi redeunt ad pœnitentiæ remedium: tamen qui pœnitentiam ſuſcipit, hoc animo votoque debet eſſe, ut decies mortem obire malit, quam iterum admittere quæ deflet. Olim ad publicam pœnitentiam in pleriſque Eccleſiis non recipiebantur, qui poſt ſemel actam pœnitentiam recidiſſent. Adeo cuperet Eccleſia non eſſe reditum ad peccatum, ſi fieri poſſet. Atque hic, ut in pleriſque rebus, præpoſtera eſt cura mortalium. Anxie ſe torquent, ut annumerent bona fide peccata, ne quam ſpeciem omittant, ne quam circumſtantiam prætereant: atque hæc quidem oportebat non omittere, verum dum in his ſunt toti, negligitur id quod eſt totius negotii caput. Primum itaque Deo confitendum eſt. At huic confiteri difficillimum eſt, qui non audit niſi vocem cordis. Quod ſi contigerit, jam facile eſt confiteri homini. Proinde prior illa pars hujus negotii tanto ſtudio tractanda eſt, quaſi ſola ſufficiat. Hujus illud eſt caput, ut homo penitus concipiat odium peccatorum, non hujus aut illius, ſed omnium quæ Deum offendunt, idque jam non tantum ex formidine vindictæ divinæ aut humanæ, ſed ex amore libero quo rapitur in Deum. Etenim qui hactenus deteſtatur peccata, ut ea repetiturus ſit, ſi liceret impune, is non effugiet Gehennam. Et qui ſic deteſtatur ebrietatem, ut tamen illicitis amoribus indulgeat, non odit peccatum ex amore Dei: alioqui pariter odiſſet, quidquid illum offendit. Jam votum illud mutandæ vitæ, nec firmum eſt, nec frugiferum, niſi proficiſcatur ex amore Dei. Porro, non eſt in poteſtate peccatoris, ut ipſe ſibi largiatur hunc affectum. Dei donum eſt gratuitum, ab illo tamen lacrymis, precibus, eleemoſynis, aliiſque piis ſtudiis ambiendum. Implorare nonnumquam expedit piorum hominum apud Deum interventum. Quod ſi non ſtatim contingit quod ambitur, non eſt tamen deſiſtendum a bene cœptis. Sæpe Deus differt ſua dona, ut uberius donet. Eſt ille benignus, & gratis largitur ſuas dotes, ſed non largitur oſcitantibus. Proinde qui ex conſideratione vitæ turpiter actæ, & ex metu Gehennæ concipit aliquam deteſtationem criminum ſuorum, non ſtatim accurrat ad Sacerdotem, ſed perſeveret in lacrymis, ac precibus quærat, petat, pulſet, donec ſenſerit aliud timoris genus cum voto certo mutandæ vitæ, cumque amore bene ſperante conjunctum. Ubi ſpiritum hunc ſenſerit, quem Paulus vocat filiorum, caveat ne quid hinc ſibi tribuat, agnoſcat gratuitum Dei donum, & abjectus ad pedes illius, gratias agat ejus benignitati, rogans, ut quod gratis largitus eſt pro ſua bonitate, perpetuum eſſe velit, ac ſemper in majus augere: nec ſuo voto ſic fidat, ut exiſtimet ſe ſuis viribus poſſe a peccatis abſtinere, ſed cum magno tremore imploret opem cœleſtem, ut idem confirmet & adjuvet votum qui dedit. Cæterum, votum illud non ſolum complectitur fugam peccatorum, verum etiam omnium per quæ ſolitus eſt ad peccandum ſollicitari. Huc ubi profecit homo, jam redditus eſt Eccleſiæ, jam ex ſervo Diaboli factus eſt filius Dei, jam liber eſt a peccato, atque etiam ut ſperandum eſt a pœna, ſi dolor & amor fuerit vehemens; Quantulum igitur eſt hoc quod ſupereſt, ſi conferas ad id quod præceſſit? Quem vere ſui pudet apud Deum, levius erubeſcet apud hominem, ſed pudor pudorem, ac dolor dolorem, velut clavus clavum, propellet. Nec gravabitur bona fide patefacere Sacerdoti, quæ non niſi ſemel dicturus ſit, præſertim ſi cogitet, ſe per Sacerdotem Deo loqui. Conſultum autem fuerit, ut ſingulis diebus ſuam quiſque conſcientiam examinet, Deoque confiteatur ex animo, renovans propoſitum ſuum, aut ſi id per occupationes non vacat, certe ſemel in hebdomade, cum propoſito adeundi Sacerdotis, ſimul atque tempus & occaſio ſeſe dederit, niſi tanta fuerit imbecillitas animi, ut non conquieſcat, niſi mox Sacerdoti confeſſus. Hic non excutiam quantum ſit tribuendum iſtis laqueis, quibus homines Confeſſionem adſtrinxerunt: loquor de poteſtate Sacerdotis cui confiteris, de caſibus reſervatis, de cenſuris. Optarim tamen ob tranquillitatem conſcientiarum, ut Epiſcopi ac Pontifices, cuicumque crederent auctoritatem audiendi confitentem, eidem impertirent auctoritatem abſolvendi ab omnibus peccatis cujuſcumque generis aut magnitudinis: item relaxandi cenſuras quaſcumque, dumtaxat in foro conſcientiæ: denique, diſpenſandi in caſibus, in quibus perplexitas ex hominum conſtitutionibus naſcitur: velut in matrimonio quod coiit inter cognatos his gradibus, quos divina Scriptura non excluſit a jure contrahendi matrimonii, aut ſpirituali propinquitate conjunctos: item de votis, præſertim, ſi quod commiſſum eſt, per errorem commiſſum eſt, non per malitiam. In aliis item ob graves cauſas relaxandi jus commune. Quis enim melius perſpiciet an hoc expediat fieri, quam is, cui tota hominis vita patefacta eſt? Sed expeditius id fiat, ſi Pontifices quaſdam conſtitutiones, quas ob pias cauſas induxerunt olim, nunc ob neceſſarias abrogent: ſimulque declarent, quibus conſtitutionibus velint homines obſtringi ad crimen, quibus non. Si tamen ad ullum crimen obligat homo. Nam quibus eſt poteſtas in totum abrogandi conſtitutionem, iiſdem poteſtas eſt efficere, ut non adſtringat ad reatum criminis, niſi intervenerit malitia contumax. Sed quamdiu res hoc loco ſtant, ſuaſerim deligere Sacerdotem, cui præter eruditionem & integritatem etiam adſit poteſtas legitima, ne quid in animo ſcrupuli reſideat, ut poſt iteranda ſit Confeſſio. Cæterum, anxietatem in circumſtantiis omnibus explicandis non admodum probo, quando, quod hac de re refertur in ſententiis Theologicis, fere ſumptum eſt ex opere cui titulus, De vera & falſa pœnitentia, quod conſtat Auguſtino falſo inſcribi. Quemadmodum nec illorum immodicam trepidationem approbo, qui, veluti ſub omni lapide dormiat ſcorpius, quemadmodum habet proverbium, ita culpam omnem faciunt capitalem. Qualem & ipſe novi quemdam olim, qui pridie jejunans tempore cœnæ ſumpſerat aliquid ſaccaraceum. Quum autem ſtaret accinctus ad canendum ſolenne ſacrum coram populo & ejus loci Principe, qui tum aderat, atque ex prolutione oris ſenſiſſet nonnihil ſaporis ex micula ſaccari, quæ denti, ut ſuſpicor, cavo inhæſerat, accurrit anxius ac ſemianimis ad me, conſulens, an deberet ſacrificare? Riſi hominis imbecillitatem, juſſique ut bono animo faceret rem divinam. Atque hujuſmodi ſcrupuli fere naſcuntur ex conſtitutionibus humanis. Nam prorſus ab hominibus conſtitutum eſt, neque tamen non recte, ut Sacerdos jejunus ſacrificet. Hinc exanimantur quidam, ſi, dum os proluunt, aquæ guttula ſe demiſerit in gulam, & aut abſtinent a ſacro, aut trepidi & irrequieti ſacrificant. Atqui non hæc erat mens eorum, qui id conſtituerunt, ut ſi quis forte miniſtrans ægroto, præguſtaſſet cibum, & dum exſpuit, aliquid forte decidiſſet in ſtomachum, velut ſoluto jejunio abſtineret a ſacro. Hic occinunt, piarum mentium eſt, ibi timere culpam, ubi culpa non eſt. Audio & fateor, ſed per omnem vitam nihil aliud quam trepidare, non minus prodigioſum videatur, quam ſemper manere puerum aut infantem. Malo ſuperſtitioſe pium, quam improbe licenterque ſceleratum. Sed fere fit, ut, qui in hujuſmodi maxime ſuperſtitioſi ſunt, in gravioribus ſint mire ſecuri. Quam multos ipſe novi, qui non auſi fuiſſent ſacrificare, ſi per imprudentiam guſtaſſent aliquid gingiberis ad pellendam ſtomachi nauſeam: nec dubitabant iidem accedere, magnum erga proximum odium & ulciſcendi propoſitum habentes in pectore. Sed vera caritas, quæ dilatat animum, ac fiducia certa concepta in Chriſtum, facile diſcutit ejuſmodi ſcrupos. Simili modo quidam torquent ſeſe de modo ſtudioque præparationis, quam dicunt oportere eſſe exactiſſimam, qui gloriari volunt, non in carne tantum, ſed etiam in conſcientiis hominum. Moderatam ego pro viribus hominum præparationem facile recipiam, ſi modo adſit perfectum odium admiſſorum, ac certum deſtinatumque votum vitæ in melius commutandæ. Sed tamen de præparatione minus torquebitur, qui juxta meum conſilium adſueverit ſingulis diebus, aut certe ſingulis hebdomadibus excuſſa

vita

vita ſua confiteri Deo. Debet autem hoc eſſe ſtudio confitenti, ut Confeſſionem ſuam, quantum poteſt, in compendium conferat, ne ſupervacaneis oneret aures Sacerdotis. Id fiet, ſi ea dumtaxat referat, quæ merito gravant conſcientiam, quod genus ſunt crimina certo capitalia, aut vehementer ſuſpecta. Neque tamen negligendæ veniales culpæ, dumtaxat in examinanda corrigendaque vita. Siquidem neglectæ pertrahunt ad graviora, & ſi credimus Auguſtino, paulatim hinc atque hinc admiſſa tandem demergunt navim conſcientiæ, non minus quam unda decumana, ſubito navim obruens. Quidam autem ex Confeſſione faciunt confabulationem, quibuslibet de rebus interim garrientes, cui vitio potiſſimum obnoxiæ ſunt mulierculæ, quibus jucundum eſt, vel ſic cum viris confabulari, & in ſinum illorum effundere, ſi quid ſtomachantur in maritos aut vicinos. Comperi quoſdam, qui ex formula confitentur, eaque prolixa, quam edidicerant. Ex ea recenſent non quid admiſerint, ſed quidquid admitti potuit. Qua re nihil ego arbitror ineptius. Nec Sacerdotem decet illic quidquam ſciſcitari aut admiſcere, niſi quod ad pœnitentiam attinet, nec confitentem aliud loqui. Jam quas fabulas apud multos tegat Confeſſio, vulgo notius eſt quam expedit. Quidam vehementer approbant ſubinde repetitam Confeſſionem, eamque generalem: & quamvis levi de cauſa ſuadent repetendam, a quibus ego vehementer diſſentio. Magnum ego duco, ſi quis ſemel bona fide ſua commiſſa patefaciat Sacerdoti, eaque lacrymarum imbre diluat: neque conſeneſcat in perpetuo luctu, ſed ſumpta fiducia, lætus & alacer accingatur ad ſtudium vitæ melioris. Quod ſi relabi contigerit, tantum ea Sacerdoti recenſeat, quæ a proxima Confeſſione commiſit. Alioqui fit conſuetudinis res Confeſſio, potius quam remedii: & incipit quibuſdam etiam allubeſcere, quod per ſe eſt inamœnum, ſubinde movere cœnum: ac pudor interim, qui, ut dixi, certiſſimus eſt innocentiæ cuſtos, paulatim dediſcitur. Sic eſt quorumdam mortalium ingenium, ut in eo quod ſemel approbare cœperint, numquam ipſis fiat ſatis. Quemadmodum olim non impium eſt viſum, ut ſingulis diebus fieret aliqua commemoratio, numquam ſatis laudatæ Virginis matris. Dicta eſt cantiuncula veſpertina, ſed brevis: ea nunc apud quoſdam prolixior eſt, majoreque peragitur tum apparatu, tum hominum frequentia, quam Liturgia veſpertina a priſcis tradita. Nec hoc erat ſatis, acceſſit nolæ ſignum mane, hoc lemmate, quod dicant eſſe incertum, diluculone an veſpere Gabriel ſalutaverit Virginem; Viſa eſt cauſa gravis. Additæ ſunt preces horariæ peculiares Virgini, quaſi parum laudis haberet ex quotidie laudato Filio. Atque hæ apud pleroſque dicuntur ante ſolennes preces, ne Filius videatur non cedere Matri. Ne id quidem ſatis. Non placent hymni, quibus abſoluto convivio aguntur gratiæ Deo, niſi multa proprie tribuantur beatæ Virgini. Quis non diceret hæc eſſe ſatis? Adjectum eſt ſacrum dilucularium, quod canitur modulata variis harmoniis muſica, præſertim apud Britannos, nec ſine muſicis organis. Ne quid interim dicam de ſacellis in templo peculiariter illi dicatis, de pompis imaginum. Quorſum hæc? inquies. Ut oſtendam, multa ex bonis initiis nata, affectibus hominum in immenſum provehi. Idem accidiſſe videtur in Confeſſione. Primum erat plauſibile, ſemel illam fieri. Juſſa eſt repeti quotannis. Viſum eſt hoc ſat moderatum. Exigi cœpit bis in quadrageſima, præter Eccleſiæ præceptum. Nec deſunt qui diſputent toties repetendam, quoties homo relabitur in crimen. Sunt qui totam Iliadem malorum ab integro recenſeri poſtulant, ſi quod crimen per oblivionem fueris oblitus, niſi redeas ad eumdem cui fueras confeſſus. Inventæ ſunt variæ repetendi cauſæ. Nec eſt confitendi finis. Sacerdos acceſſurus ad menſam Dominicam, ſemel atque iterum confitetur Sacerdoti. Rurſus ab altari deſcendens Confeſſionem facit ſacri proœmium. Hoc populo datum videtur. Rurſus poſt lectum Euangelium apud Italos, & fortaſſis apud alias quoque nationes, vertit ſe Parochus, & pro expoſitione ſermonis Euangelici, pronunciat ſolennem formam Confeſſionis & Abſolutionis. Atque ex veteri quoque more templum ingreſſuri, adſpergunturaqua ſacra. Idem fit jam dimiſſis. Et hæc quoque Confeſſio quædam eſt. Ad hæc laicis non datur Euchariſtia niſi confeſſis. Rurſum a jam ad aram procumbentibus exigitur Confeſſio, quo tempore præſtabat aliquid a Sacerdote dici, quod animos ſumentium accenderet ad amorem ejus, cujus ſumunt corpus & ſanguinem. Denique, quum mortis urget diſcrimen, quoties ingeritur Confeſſio? Quumque jam eſt in ſummis labris anima, adeſt Sacerdos aut Monachus, qui rogat, numquid oblitus ſit, ac jam mortuo pronunciatur Abſolutio. Nemo putet hæc dici in odium Confeſſionis, ſed illi tempori congruebat alia cantio, de caritate Jeſu Chriſti erga genus humanum, de fiducia erga bonitatem illius, de promiſſis Euangelicis, de hujus vitæ calamitatibus, de cœleſtis vitæ gaudiis.

Ratio confitendi.

Sed jam dudum exſpectas, lector, aliquam confitendi rationem, quam ſequutus, poſſis, ut oportet, omnia recenſere apud Sacerdotem. In hunc uſum complures libellos ediderunt, quidam etiam vulgari lingua, commemorantes quidquid inter homines committitur, aut committi poteſt ſceleris. Hos libellos ut non nego recte legi a confirmatis ætate uſuque rerum viris, ita, meo judicio, periculoſe ſparguntur in vulgus. Nec diſſimili vitio peccant Sacerdotes, qui ab omnibus ſciſcitantur de omnibus, non habita ratione ſexus, ætatis, aut ingenii. Scripſit autem copioſiſſime beatus Thomas de virtutum ac vitiorum genealogiis. Sed nos nunc laicis potiſſimum hæc ſcribimus. Simplicior itaque ratio quærenda eſt. Cognitio ſymboli ac præceptorum Dei ad bene vivendum neceſſaria eſt, etiam ſi nulla eſſet neceſſitas confitendi cuiquam homini. Hæc quotannis Paſtores compendio ac dilucide deberent tradere populo, ac libellis etiam vulgari ſermone deſcriptis infigere. Quamquam in totum frequenter audire conciones ſacras magnopere præparat hominem ad recte confitendum vel Deo vel homini. Ad idem conducit ſacrorum voluminum lectio. Præceptorum autem omnium caput eſt fides, quæ per dilectionem operatur. Dilectio duplex eſt, Dei, & proximi. His cognitis, facile perſpiciet quivis ubi deflexerit ab his, quæ ſunt fidei & caritatis. Oportet autem fidem non eſſe levem, aut in labiis tantum natantem, ſed penitus infixam cordi, ut ore fiat Confeſſio ad ſalutem. Ea potiſſimum in hoc ſita eſt, ut credamus quidquid divinæ litteræ Chriſtianorum omnium conſenſu receptæ, vel factum narrant, vel futurum promittunt, vel faciendum præcipiunt, totaque fiducia præſentis ac futuræ vitæ conſtituatur in Deo. Quot autem myriades ſunt inter Chriſtiani nominis profeſſores, qui diffidunt aut certe dubitant de reſurrectione corporum, quidam etiam de immortalitate animarum? Maximam autem partem hominum, præſertim eorum, qui præminent honoribus ac dignitatibus, videmus ita vivere, ut aut non videantur credere Scripturæ ſacræ, aut de ea non cogitare. Qui ſi ſe ſubinde ac ſerio examinarent, deprehenderent, ſeſe procul abeſſe ab officio Chriſtiani. Atqui hic eſt fons omnium criminum. Et hac in parte fuiſſe negligentem, hoc ipſum grave crimen eſt. Qua de re vulgus fere nihil attingit, ſatis eſſe credens, ſi recenſeat ebrietates, adulteria & furta. Orandum eſt aſſidue, ut Deus nobis adaugeat fidem, multo magis quam ut det ſanitatem corporis, ut largiatur felicem annonam: aliiſque ſtudiis ſubinde exſtimulanda eſt ſcintilla fidei, meditatione Scripturarum, colloquiis piorum hominum, ſanctis cogitationibus. Quidam confitentur, ſe non credere Symbolo fidei. Ea non eſt Confeſſio Sacramentalis, niſi hoc animo fiat, ut vel a Sacerdote doceantur & ad fidem convertantur, vel ut Eccleſiæ quoquo pacto ſatisfaciant. Dubitaſſe de fide aut frigidius credere, Confeſſionis eſt argumentum, non incredulum eſſe. Hi ſunt ergo duo præcipui gnomones, ad quos oportet omnem vitæ noſtræ rationem exigere, *fides* & *caritas*, & iidem ſunt fontes unde omnis actio Deo grata manat: qui ſi vitiati ſunt, aut omnino non adſint, etiam illa quæ videntur virtutes, vitia ſunt: nec crimen eſſe poteſt, quidquid

Fides.

Digitized by Google

quid ex ſincera fide veraque caritate proficiſcitur, etiamſi ſpeciem habet criminis. Contra, qui prorſus alieni ab his, horum tota vita nihil aliud eſt quam unicum peccatum, ut ita loquar. At hominum vulgus circa ramos ac frondes occupatum, radices negligit, quum circa has verſari debuerit & prima & exactiſſima diſquiſitio. Sunt qui ſibi ſcopum propoſuere, vel divitias, vel gloriam mundanam, vel dignitatem apud homines, & ad ſuum quiſque ſcopum reſpicientes multa in ſpeciem pia faciunt, largiuntur eleemoſynas, exſtruunt monaſteria, pugnant pro patria. Verum hujuſmodi benefactis, an offendant Deum, alii viderint, certe nullam ineunt apud Deum gratiam. Contra, qui per fidem illuſtrati, & caritate flagrantes, ad hos ſcopos omnes actiones vitæ dirigunt, etiam quum cibo potuque reficiunt corpora, quum luſu relaxant animos, denique quum dormiunt, Chriſtum ſibi demerentur. Porro comperiuntur homines eo nati ingenio, ut neminem juvent ex animo, ſed omnia ſuis commodis metiantur, & tamen ab enormibus criminibus videntur alieni, hoc eſt, non indulgent ebrietati ſcortisve, orant vacantque ſacris. Quid multis? tum ſibi pii videntur, tum aliis. Hoc morbi genere non aliud eſt inſanabilius, quo magis oportet prudentem auditorem hujuſmodi curandis adhibere vigilantem animum. Fruſtra vero ſibi blandiuntur, quaſi Deum ament propter ipſum, quum proximum aut non ament, aut ſi amant, non ament propter Deum, ſed ſui commodi gratia. De his duobus fontibus potiſſimum erudiendi ſunt Principes ac Præſules, qui nihil recte faciunt, niſi Deo & Reipublicæ gerant Magiſtratum. Fides itaque depellit omnes illas excuſatiunculas, quas comminiſci ſolet hominum malitia. Si quid largiar pauperibus, mihi deerit. Si ſine fraude exercuero negotiationem aut opificium, pro lucro reportavero damnum. Hujuſmodi plane diffidunt promiſſis divinis, *Jacta curam tuam in Dominum, & ipſe te enutriet*: &, *Non vidi juſtum derelictum*: &, *Primum quærite regnum Dei, & hæc omnia adjicientur vobis.* An credunt Deum eſſe vanum, ut quæ pollicitus eſt non præſtet? An exiſtimant illum impotentem, ut præſtare non queat? An putant illum dormitantem, ut ſuorum curam negligat? Hæc eadem fides conſolabitur pios, ſi illorum benefactis mortalium ingratitudo non reſpondeat. Fidelis eſt cui crediderunt, is reddet ſortem cum uſura inæſtimabili. Verum fere fit, ut qui talia cauſantur, non parum multa perdant luxu, libidine & alea, quibus & illud lucri perit, quod capere poterant, niſi carius haberent otium quam lucrum. Tales, nimirum, impudenter dicunt, niſi fraudarem, non liceret vivere. Jam caritas, ut dictum eſt, ad duo ſe porrigit, ad Deum, & proximum. Hic occurrunt tres perſonæ, Pater, Filius, & Spiritus Sanctus, unus Deus, qui eſt ſuper omnia viſibilia & inviſibilia diligendus. Minus autem hunc diligit, qui diffidit promiſſis, qui præcepta negligit, qui quidquam illi vel æquat, vel præponit: hoc eſt, qui vitam ſuam cariorem habeat quam illum, quique minus metuat illum offendere, quam mori vel millies. Perſona proximi late patet. Hic conſiderandum erit, an præſtiterimus quod debemus uxoribus, parentibus, liberis, præceptoribus, diſcipulis, Paſtoribus, Principi, Magiſtratui, cognatis, amicis, ac bene meritis; breviter, omnibus Chriſtianis. Quin & ſibi quiſque proximus eſt, & nemo gravius læditur quam a ſe ipſo. Læſiſti famam proximi, confitere. Sed effutiſti tuum ipſius probrum, vel temulentia, vel levitate linguæ, deplora, bifariam læſiſti proximum, & te ipſum, & eum apud quem effutiſti. Per hæc omnia circumferenti cogitationem, facile ſuccurret, ſi quid admiſſum erit pœnitentia dignum. Porro memoriam adjuvabit, ſi recolat ſecum, ubi interea locorum vixerit, quibus in negotiis verſatus ſit, & apud quos vixerit. Sic enim aliud ex alio veniet in mentem. Sunt qui ex ſeſe petant confitendi locos. Nam omne peccatum aut animo aut aliquo quinque ſenſuum committitur. Ad animum pertinet fides & caritas in Deum ac proximum, atque his contraria vitia, præſertim illa ſpiritualia, livor, odium, ulciſcendi libido, ſuperbia, hypocriſis, malevolentia.

Caritas.

Memoriæ ratio.

Quamquam autem omne crimen ex fonte cordis proficiſcitur, tamen quæ ad luxum, libidinem, violentiam, contumeliam pertinent, ad ſenſus & membra corporis referuntur. Multa peccant oculi, multa aures, multa venter & gula, multa manus, ſed omnium plurima lingua. Quidquid enim ab omnibus membris varie geritur, hoc illa ſola peccat. Hæc blaſphemias effundit in Deum, hæc maledicit proximo, hæc dirimit amabilem pacem, & excitat funebria bella, hæc conciliat turpes amores, & diſtrahit ſanctas amicitias, hæc adulatione, obtrectatione, libidinoſis fabulis inficit puros animos, hæc ſine gladiis & venenis jugulat fratrem & amicum. Quid multis? Hæc hæreſes docet, & ex Chriſtianis facit Antichriſtos. Hæc, arbitror, ſufficere laicis, ad examinationem conſcientiæ, ſi modo cognoſcant Symbolum Apoſtolicum, & ſummam Euangelicæ doctrinæ. Jam ut his quæ copioſiſſime tradita ſunt a Theologis de circumſtantiis, omiſſione & reſtitutione, nonnihil adjiciam, admonendi potius quam docendi gratia: Peccant, qui quo cognoſcant ſocios confitentis, de his circumſtantiis percontantur, unde perſonæ quoque poſſint agnoſci. Nullus autem debet aliorum commiſſa prodere Sacerdoti, ſi quo pacto vitari poſſit: nam aliquoties vitari non poteſt, quin prodas perſonam: veluti ſi qua cognita fuit a patre, aut ſi quis Principem ſuum inſtigavit ad bellum injuſtum. Hic ſuadent quærendum Sacerdotem, cui perſona utraque ſit ignota, aut certe ea quam prodi nolis. Rurſus in peccatis quæ libidine committuntur, quidam libidinoſa quadam curioſitate percontantur quæ non oportet. Nam ut qui rem habuit cum muliere, recte addit, an cum uxore aliena commiſerit adulterium, an cum ſacra virgine inceſtum, an cum proſtibulo ſcortationem, an cum cælibe ſtuprum, an cum virgine raptum, ita non eſt neceſſe referre omnes coëundi formas, quæ peccati ſpeciem non mutant. Verum hic frequenter omittunt circumſtantias magis ad rem pertinentes, quam vulgares iſtæ pertinent.

Diſtinguunt adulterium a ſtupro ſimplici, ſed frequenter ex circumſtantiis ſtuprum eſt multo capitalius adulterio. Levius enim peccat, qui caſu per occaſionem incidit in adulterium, quam qui probam ac ſimplicem virginem, ex probis prognatam, deſtinatam honeſto matrimonio, malitioſis artibus diu ſollicitatam tandem vitiat, ac deinde jactato etiam facinore reddit infamem, atque aliis quoque proſtituit, quod aulicis quibuſdam etiam facetum videtur. Item levius peccat, qui rem caſu repertam in loco ſacro, clam tollit quum egeat, quam qui citra neceſſitatem inopiæ noctu cum ferro ingreſſus domum alienam, compilat ſcrinia profani; aut qui pauperem ſpoliat, cui uxor cum multis liberis ægre alebatur. Neque enim ſpectandum eſt tantum tempus, locus & perſona, verum etiam animi malitia, tentationis magnitudo: deinde ad quam multos unius peccati noxa perveniat, veluti, ſi quis occidat virum, a cujus conſiliis pendebat tota Reſpublica, eodem facinore læſit multos, aut ſi quis Principem ad tyrannidem inſtiget. Porro peccatum omiſſionis atque etiam transgreſſionis, magna pars hominum æſtimat ex conſtitutionibus hominum: velut ſi quis die Dominico non audierit ſacrum, aut in die Veneris veſceretur carnibus. At graviores ſunt omiſſiones, quæ adverſantur præceptis divinis. Velut ſi quis nactus occaſionem juvandi proximi, neglexit. Item gravius peccat qui invidet proximo, quam qui non temperat ab eſu carnium die Veneris. Gravior eſt autem omiſſio, ſi prætermiſſum officium conjunctum eſt cum magno proximi malo. Occidit enim qui proximum de vita periclitantem, quum liceat, non ſervat. Rurſus quum in locum omiſſi officii ſuccedit malitia. Dies autem Dominicus, ut exempli cauſa dicam, in hoc datus eſt, ut homo per otium examinet conſcientiam ſuam, ſeque Deo conciliet, ut piis contemplationibus, ut precationibus aut audiendis concionibus, ut ſanctis colloquiis aut lectionibus excitet caritatem in Deum & proximum. Hic bis peccant, qui totam diem ineptis luſibus, ſcortis, temulentiis, obſcœnis fabulis, aut rixis etiam ac pugnis trans-

mittunt. Hoc peccato potiſſimum peccant, qui præminent auctoritate aut dignitate, veluti Principes, Epiſcopi, Parochi, Abbates, Magiſtratus, patresfamilias. Nam hi, quemadmodum multorum malo peccant, ita multorum malo ceſſant in officio. Non enim eſt ſatis Pontifici, ſi ipſe non excitet bella inter Principes, verum criminis loco deputabitur, niſi pro virili ſtuduit orta bella componere. Ita Principi imputabitur, non ſolum ſi ipſe ſpoliet aut opprimat Rempublicam, verum etiam ſi Magiſtratus iniquos, aut alioquin oppreſſores publicæ libertatis non excluſerit, quum illi ſit in manu. Jam duplex peccatum erit ſi ſciens ac prudens, vel pecunia, vel alio quopiam affectu corruptus, magiſtratum commiſerit improbo: Ita bis peccat Epiſcopus, ſi non ſolum ipſe non vigilat, ut gregem reddat meliorem, verum etiam male docendo, aut perverſe vivendo reddit corruptiorem, aut aliqua cupiditate corruptus gregis curam ſciens committit indigno. Hæc quum ita ſint, non oportet Principem aut Epiſcopum otioſum aut dormitabundum eſſe, ſed ad omnem occaſionem vigilare, ut proſit. Quamquam idem ſingulis etiam privatim curandum eſt, ut ſi poſſint, objecta occaſione proſint, dives opibus, doctus auctoritate, eloquens facundia, ſenex reverentia, gratioſus favore, juvenis induſtria. Juvenes confitentur pugnam, aut ſcortationem admiſſam, & ſilent quod tantum optimæ ætatis ſine fructu paſſi ſunt elabi, quum eſſet occaſio diſcendi, quæ in omnem vitam erant uſui futura. In his itaque ſæpe deprehendas præpoſtera judicia, tum confitentium, tum audientium. Princeps ſi confiteatur, ſua manu occiſum hominem, grave quidem crimen confitetur. Decet enim Principis vitam undequaque inculpatam eſſe. At idem fortaſſe non confitetur ex bello per ambitionem aut iram excitato, tot innoxios jugulari, tot immerentes exui bonis, denique tot non referenda facinora committi. Confitetur ſi forte præter jus facultates alicujus uſurpavit, at non confitetur quod ſciens ac prudens vendit præfecturam fiſci, homini palam rapaci & iniquo, per quem ſcit innumeros eſſe ſpoliandos. Hic conſiderandum eſt, quod ſit cuique proprium officium, atque hinc æſtimandum peccatum omiſſionis. Peculiare munus Epiſcopi eſt, doctrina ſacra paſcere gregem. Atqui fortaſſe nec paſcit, nec advigilat ut Paſtores habeat idoneos, ſed ob quæſtum aut favorem committit indignis curandas animas. Id quum non confiteatur, confitetur fortaſſe de ſcorto, aut de prætermiſſis precibus veſpertinis. Itidem Principis proprium officium eſt, curare ne cui fiat injuria, tueri libertatem ac tranquillitatem publicam. At hic ſilens de tam multis tamque atrocibus, quæ vel ipſius juſſu, vel certe negligentia committuntur, confitetur aliquo die non auditum ſacrum, aut omiſſas preces horarias. Atqui iſta non erant peculiaria Principum peccata. Jam enim hoc irrepſit in aulas quorumdam Principum, ut ſingulis diebus perorent preces Sacerdotum, atque interim tuti ſunt ab interpellatoribus. Quis enim auſit interpellare Principem precantem? Non damno Religionem in Principe, ſi modo in his ſita eſt Religio: ſed damno, ſi his rebus freti, negligunt ea quæ peculiariter ad ipſorum munus pertinebant. Sunt tot viduæ ac pupilli, qui opprimuntur præter jus: ſunt tot tenues, qui indigna patiuntur. Non indignatur Deus Principi, ſi ob hujuſmodi cauſas patietur interpellari preces aut etiam ſacra ſua: oportet enim ubique conſtitutionem humanam cedere perfectiori caritatis officio. Itaque prima cura debet eſſe Sacerdotis, ut ſciat in quo ſtatu vitæ ſit, qui confitetur. Quoniam autem confitens per Sacerdotem Deo loquitur, ut a quibuſdam non inepte dictum eſt, oportet eſſe recta judicia, nimirum, apud Deum, qui ex affectibus animorum æſtimat omnia. Nunc plerique quæ carnis ſunt ac cerimoniarum, plurimi faciunt: quæ ſpiritus, minimi. Rurſus quæ ab hominibus ſunt inſtituta, magni faciunt: quæ a Deo præcepta ſunt, negligunt. Quis enim non exſecratur, ſi Sacerdos incedat non raſo vertice? At nullus exſecratur ſi ebrium ac pugnantem deprehendat in lupanari. Quis non abominatur Monachum, ſi laicam veſtem ſumat? At pro ludo habetur, ſi Monachus in cuculla manens, ſcortatur, inebriatur, ſubvertit domos alienas, Magicas artes exercet. Horribile facinus, ſi Sacerdos non jejunus ſacrificet, aut dixerit preces matutinas: at leve ducitur, ſi Sacerdos non reconciliato fratre quem læſit, accedat ad ſacram menſam. Reddatur ſane cauſa, cur homines ea quæ leviora ſunt gravius puniant, certe in Confeſſione debent eſſe recta judicia.

Jam ipſe ſermonis curſus perduxit nos ad mentionem reſtitutionis. De qua non, profiteor, me quidquam docturum novi, quum a Theologis immenſis voluminibus ea materia ſit agitata. Tantum admonebo, in quo plerique peccant imperitiores. De reſtituenda pecunia aut veſte, anxietas eſt inexplicabilis. Cæterum, qui peſtilentibus alloquiis corrupit mentes ſimplicium, qui virulenta lingua ademit tranquillitatem animi proximo, qui obtrectationibus læſit famam alienam, qui perverſis conſiliis incitarunt Principes aut populum ad bella, leviter cogitant de ſarciendo, quod dedere damni. At multis ſua fama carior eſt quam vita, nec uſquam magis habebat locum reſtitutio. Sed in his, inquiunt, vix umquam poteſt fieri reſtitutio. Verum hoc magis conandum eſt, ut fiat quatenus licet: ac ſemper dolendum, quod ad plenum fieri non poſſit. Nunc Aulici quidam nugones exiſtimant pulcre ſartum pudorem virginis, quam corruperunt, & non raro corruptam etiam aliis proſtituerunt, ſi tandem elocent marito cum dotula, ac ſibi propemodum deberi præmium putant, quod puella maritum qualem qualem invenerit. Nupſit, ſed qualicumque, quæ integra nuptura erat honeſto. Neque enim nuptiæ famæ dedecus abolent. O bellam ſarturam! Et tamen hac freti alias ſuper alias corrumpere pergunt. Quamquam & in his, quæ nos faciunt tantum pauperiores, quædam adeo paſſim ac vulgo fiunt, ut ob adſuetudinem non videantur eſſe furta, quo nomine male audiunt fere opifices, qui materiam tractant alienam, ſed præcipue molitores & veſtiarii, adeo ut proverbio quoque dicatur, unumquemque in ſuo opificio furem eſſe. Sed inter hos graviſſime peccant, qui poculenta & eſculenta vitiant, veluti qui vinum vel aqua infuſa, vel alumine, calce, ſulphure, ſale, aliisque medicamentis corrumpunt: ſiquidem iſti non ſolum ſuffurantur rem hominis, verum etiam lædunt valetudinem, nec multum abſunt a veneficio. Quot enim morbos, quot mortes experimur ex vitiatis vinis inter homines naſci? Et hic tamen ludus habetur. Nec ulli libentius imponunt, quam his, qui minime fraudandi erant. Poſtulat enim hoc fraterna caritas, ut his qui per inſcitiam non poſſunt certo de mercede judicare, ſuccurrat æquitas vendentis. Nunc autem quotumquemque reperias, qui non ad omnem occaſionem fraude venetur lucellum? Itaque quum mutuo laniatu vivamus omnes, tamen nobis Chriſtiani videmur. Et hæc quoniam in adſuetudinem abiere, ne confitemur quidem: aut ſi confitemur, ſatis eſſe ducimus Sacerdoti denarraſſe quod gerimus. Jam qui magis ſunt obnoxii reſtitutionibus quam præpotentes? Et tamen ad hos non videtur pertinere reſtitutio. Confugitur ad compoſitiones. Non damno qualecumque remedium. At, vereor ne multas compoſitiones inter homines factas, Deus non ſit habiturus ratas. Negant ſibi futurum unde conjugem ac liberos alant, ſi reſtituant præter jus ablata. Atqui rapinis facti ſunt Magnates & evexere ſuos, vivunt cum ſtrepitu luxuque. Si vere pœnitet maleficiorum, abjiciant damnoſam aleam, pro luxu meditentur frugalitatem, exerceant agricolationem, aut aliud munus honeſtum, ita futurum eſt, ut ſit quod reſtituant. Ad eadem inſtituant liberos ſuos: hæc quum ſedulo fecerint, tum quod illorum facultatibus deeſt, fortaſſe ſupplebit compoſitio. Quidam ſic excuſant ſe, quod mortui ſunt quos fraudarunt, atqui vivunt illorum hæredes. Alii negant ſe noſſe quos ſpoliarunt, ſed interim non dant operam ut norint, ac ſe probe tutos credunt, ſi paucis nummis redemerint juſtificationem bonorum. Qui juſtificant bona male parta, quin eadem opera juſtificant adulterium & homicidium?

Digitized by Google

cidium? Decidunt paucis nummis & hi qui Templa spoliarunt aut Monasteria. An illos latere potest, quibus restituant? Sed metuunt famæ suæ. Hoc metuendum erat quum facinus aggrederentur. Quamquam est hic quoque remedium aliquod, restituant per subornatam personam, cujus fidem habent perspectam. Postremo, si recipimus excusationes hujusmodi, tutius, arbitror, eam pecuniam dari pauperibus, quam commissariis. Jam sunt rapinarum ac furtorum species, quas pauci confitentur, tantum abest ut de restituendo cogitent, hujusmodi potissimum committuntur in pactis & contractibus. Adfui convivio, in quo quidam jactabat, se vendidisse equum sex angelatis, quem fatebatur non valere sex denariis. An non hodie passim œnopolæ vendunt imperitis vinum Altissiodorense, aut Hispaniense, pro Belnensi: Lovaniense, pro Rhenensi? Immodice dilutum, pro mero? Quis istorum cogitat de restituendo, quum vera rapina sit quod agunt? Nonne ludus est hodie vendere pellem canis, pro pelle Romanensi? aut pannum absque cocco tinctum, pro cocco infecta? Quis est, qui ab imperito emptore non extorqueat quadruplum pretium, si possit? Scio quid dicant Jureconsulti, non teneri venditorem, ut semper præstet vitium rei venditæ. Sed istos non absolvit lex Euangelica: *quod tibi fieri non vis, alteri ne feceris.* Quis Advocatus umquam confessus est, quod ipsius vel negligentia vel arte petitor jacturam fecerit possessionis? Quid nunc dicam de militibus, qui nullum scelus non excusant jure belli? At istud jus, Diaboli est, non belli. Itidem aurigæ nautæque, qui vina perferenda susceperunt, veluti suo jure quantum libet exhauriunt, & quidem de optimo: proque insigni vino infundunt malam aquam, quum interdum quod accipiunt ad ægrotum deferatur. Quis illorum hoc ut furtum confitetur? quis cogitat de restituendo? Hoc genus hominum, quoniam duræ cervicis est, in Confessione non solum admonere oportet, verum etiam acriter increpare, ac frivolas excusationes penitus de corde revellere, quas adferre solent. Jus, inquiunt, est aurigarum ac nautarum in esculentis & poculentis, idem faciunt omnes. Atqui jus hoc in Satanæ tabulis est, non in legibus Christi. Reppererunt & vestiarii colorem, Locatur, inquiunt, nobis materia, ut inde faciamus honestam vestem. Id bonus artifex faciet ex paucioribus ulnis quam imperitior ex pluribus. Artis igitur præmium est quod supersest, & locatori satisfactum est. Ita nemo furum pendebit, si liceat reo pronunciare sententiam. Rogetur is qui materiam locavit, an existimet sibi satisfactum. Prætereo nunc aurifices, & gemmarios quosdam, qui materiam mixtura vitiant, qui decidunt ab eo quod acceperunt, qui gemmas adulterinas pro nativis vendunt. Atque hic mirum est, etiam civiles dormire leges, quæ miserum furunculum qui quinque drachmas sustulit e loculis parum attente custoditis, agunt in crucem. In his ubi plus est damni Reipublicæ, conveniebat interdum aliquod exemplum edere quo cæteri deterreantur. De his quæ accidunt in vitiandis æstimandisque monetis, quoniam ad Principes ac Magistratus pertinent, in præsentia nihil dicam. In Principe Christiano hac de re nonnihil attigimus. Ad eos venio, qui juxta temporis modum locant operam suam. Hi sibi non videntur committere furtum, si perficiant susceptum opus intra quatriduum, quod uno die poterant absolvere, interim aluntur alieno cibo, & pretium in singulos dies pactum accipiunt. Nec sibi mentiri videntur dum se præstaturos recipiunt quod non præstant. Quomodo autem excusant mendacium? Hoc est, inquiunt, opificii nostri. Imo opificii est præstare bona fide quod ars promittit, non furari aut mentiri. Verum his quoque gravius peccant Pharmacopolæ & Medici, quorum est illud proverbium, *quid pro quo.* Vendunt interdum aliud pro alio, ministrant putrem, inefficacem, ac jam noxiam materiam pro remedio. Petitur rebarbarum, sed quod fuit rebarbarum ante annos quadraginta. Nullum est aroma, nullum succinum, nedum radix aut herba tam durabili vigore, quin longo tempore evanescat. At, inquiunt, nisi vetera novis miscuerimus, ad famem no-

A B C D E F

bis rediret res. Vel ad mortem redire satius est, quam ægrotanti fratri, cui vel gratis succurrendum erat, ministrare quod morbum augeat, aut mortem fortassis afferat. Horum peccatum & in Medicos recidit. Et hic æquum erat advigilare publicam curam eorum qui præsunt civitatibus. Caritas jubet, ut in necessitate, fratris inopiæ subveniamus. Et sibi quidam Christiani videntur, qui mercium pretium intendunt ex fraternæ necessitatis magnitudine. Habet aliquis malum Punicum emptum obolo, periclitatur ægrotus, nec aliunde potest haberi, hic malum æstimatur aureo. Ita quidam recondunt frumentum, ut si forte inciderit penuria rei frumentariæ, vendant quadruplo, aut decuplo, nec intelligunt hanc esse veram rapinam. Pauca proposuimus exempli gratia, cætera ex se colliget prudens lector. Finem faciam, si tria verba adjecero de satisfactione. Ea duplex est, publica, & privata. In publica velim hoc auctoritatis committi Sacerdoti, cuicumque creditur auctoritas audiendi confitentes, ut pro circumstantiis eam moderentur, aut etiam si res ita poscat, vertant in privatam. Etenim si patres, qui publicas satisfactiones instituerunt, hoc juris faciunt Episcopis ordinariis, ut pro qualitate personæ pœnam injunctam vel augeant vel minuant, cur non credatur eadem potestas his, qui in re longe molestissima Episcoporum vices gerunt? Quod si parum idoneo sunt commissæ provinciæ, jam in Episcopos culpa recidit. In pœnis vero quæ clanculum injunguntur, Sacerdos imitari debet peritos Medicos, qui non quodvis pharmacum præscribunt cuivis, sed quod pro morbi ratione, proque personæ qualitate cognoverint esse conducibilius, adeo ut in eodem etiam morbo aliud præscribant robusto, aliud imbecilli, aliud sic educato, aliud secus: imo nonnumquam eidem homini in eodem morbi genere aliud ministrant juveni, aliud seni. Nunc bona pars Sacerdotum nihil aliud præscribit, quam preculas aliquot. Lege, inquiunt, Psalmum: Miserere mei Deus, cum collecta: Deus cui proprium est. Præterea, Salve Regina, cum collecta: Concede nos famulos tuos. Præterea Psalmum: De profundis, pro defunctis, cum collecta: Fidelium Deus. Nec tamen hæc damno, scio magnum esse meritum obedientiæ, rectius tamen faciunt, qui præscribunt preces peculiare remedium habentes adversus malum, quo præcipue periclitari sentiunt confitentem. Quo in genere sunt certi Psalmi commonstrati a majoribus, veluti peculiariter apti ad hoc aut illud impetrandum. Nec inutile fuerit nonnullis vice precum præscribere lectionem, quæ gignat odium peccati, quo laborat confitens: veluti si quis laborat Paganismo, aut Judaismo, parumque recte sentit de fide Christiana, vel imperitia, vel Poetarum aut Philosophorum lectione corruptus: jubeatur singulis diebus unam aut alteram horam ponere in Lactantio, in his libellis, quos Origenes, Tertullianus, Cyprianus, Chrysostomus, aliive reliquerunt adversus Ethnicos, Judæos, aut Hæreticos. Vix enim fieri potest, quin qui semel attente legerit libros Origenis adversus Celsum, melius sentiat de Christi sanctissima doctrina. Sunt varii libri sanctorum Patrum, de laude pudicitiæ, de vituperio obtrectationis, de institutione Monachorum & Clericorum, de servanda viduitate, de officio Episcoporum, de officio Principis, de sanctitate matrimonii, de concordia, deque cæteris innumeris vel virtutibus vel vitiis, ex quibus unicuique præscribenda est lectio, quæ maxime mederi possit vitio quo tenetur confessus. Is interim admonendus est, ut legat attente, cum sincero voto corrigendæ vitæ. Quin in totum adolescentibus, qui fere ob otium periclitantur, expediet studii labores certos præscribere. Nec admodum probo, qui teneræ adhuc ætati, quæ suam habet lasciviam, præscribunt jejunia, aut vigilias, alioſve labores, quæ valetudinem tradunt imbecillem ætati grandiori. Prima ætas rectius reverentia majorum & honestis occupationibus emendatur. Divitibus recte præscribitur liberalitas in pauperes, sed hos admonendos censeo, ne benignitatem suam male collocent. Non est improbandum, si quis instituat Sacellum, Altare, Monasterium,

Digitized by Google

Scholam, Collegium, aut aliud ſimile : ſanctiſſimæ tamen eleemoſynæ ſunt, quæ præſenti neceſſitati proximorum ſuccurrunt, atque inter digitos dantis & accipientis velut evaneſcunt, & quarum gloria perit apud homines, ſed tanto magis ſalva eſt apud Deum. Porro quorum ætas & corporis habitus hoc poſcere videbitur, ut eis ſint præſcribenda jejunia, monendi ſunt & illud, ut ſi res ſuppetat, quod comparcunt abſtinentia cibi, largiantur egentibus. Sunt qui præſcribant longinquas peregrinationes, nimirum, ut aliquis tectus lorica ferrea, emendicato viatico petat Romam, inviſurus Petri limina, aut Hieroſolymam, aut Jacobum Compoſtellanum, quod pœnæ genus nolim equidem in totum improbare. Cæterum, iſta non recte præſcribuntur his, qui conjuges ac liberos habent domi, quibus ipſorum abſentia vel gravis erit vel periculoſa. Nec tuto indicitur adoleſcentibus aut mulierculis ejus ætatis, ut ad tuendam integritatem ac pudicitiam magis expediat manere domi. Hoc genus pœnarum magis convenit profanis Magiſtratibus. Simillimum eſt illis, quum cædunt virgis, quum amputant manum, aut præcidunt auriculam, aut exoculant, aut perterebrant linguam, aut inurunt fronti manuive notam. Nec ab his multum abhorrebant ſolennes illæ pœnæ, quas publicæ quondam indicere ſolebat Eccleſia, quibus non tam Deo ſatisfaciebant, quam hominibus, tametſi Deo quoque. Quamquam profanus etiam Magiſtratus conſultius faceret, ſi operis in uſum Reipublicæ indictis caſtigaret quædam furtorum genera, aut alia facinora gravia quidem illa, ſed leviora quam ut capite plecti debeant, præſertim apud Chriſtianos, quam ſi reos inurant aut mutilent. Velut olim nexi præſtabant operam creditoribus, & alii vincti fodiebant in agris, cædebant materiam, & ſunt ex his qui norunt artem ſedentariam, his ergaſtula conveniebant. Hoc pœnæ genus duplicem habet utilitatem, & emendat nocentes, non exſtinguit, & conducit Reipublicæ, vel ei qui maleficio læſus eſt. Quibuſdam indicet Sacerdos, ut a quo læſi ſunt, ei condonent ex animo, conenturque bono malum vincere, comitate verborum & officiis illum provocantes ad amicitiam. Id ſi non poterit impetrare, certe vindictæ libidinem omnem rejiciant e pectore, nec injuriæ velint meminiſſe. Hoc ſatisfactionis genus nobis indicavit ipſe Dominus Jeſus, quemadmodum divina Scriptura nobis commendavit eleemoſynam. Hoc igitur ſpectabit Sacerdos, ut ſi quid cruciatus, aut laboris injungit, labor ſit cum officio caritatis conjunctus, & talis ſit labor, non qui valetudinem corporis vehementer offendat, ut jam minus idoneum ſit ad obeunda animi miniſteria, ſed qui laſciviam coerceat. Hic non libet pugnare cum illis, qui negant ſatisfactionem ad pœnitentiam pertinere. Solus, inquiunt, Deus remittit peccata, & cuicumque remiſit reatum, eidem remiſit & pœnam: per caritatem enim & Spiritum Sanctum ſolvitur ille reatus, quo ſoluto, nihil ſupereſt: niſi ut magis ac magis proficiat in caritate. Hanc, ajunt, unicam eſſe ſatisfactionem apud Deum. Ex his colligunt, nec Pontificum indulgentias poſſe relaxare pœnas, niſi quas indixit homo, aut quas indicere poſſet, ac ne id quidem, niſi gravibus de cauſis. Ego ut nolim in totum damnare Pontificias relaxationes, ita tutius, arbitror, plenam delictorum remiſſionem a caritate & a Chriſti miſericordia ſperare, quam a diplomatibus humanis. Si caritas abſit, quid prodeſt bulla? ſi adſit ſufficiens, ſupervacuum eſt diploma: ſi aliqua ex parte diminuta, negant a Pontifice condonari poſſe, quod ſolius eſt Dei. De indulgentiis nihil docent Sacræ litteræ, ac ne priſci quidem Eccleſiæ Doctores. Theologi recentiores ſemper ſuper hac materia, & variarunt ſententiis, & ſuſpenſe perplexeque loquuti ſunt. Verum iſti quid aſſeverent, ipſi viderint, illud indubitatum eſt, quod habemus Euangelicum diploma, dimiſſa ſunt ei peccata multa, quoniam dilexit multum. Quod ſi quis hæc quoque non eſſe negligenda putat, cum hoc non dimicabo, modo ne his fretus negligat ea quæ citra controverſiam præcipua ſunt.

Ex his quæ diſſeruimus, ſatis, arbitror, liquere, quibus rationibus liceat effugere incommoda, quæ per occaſionem hujus Confeſſionis, partim audientium, partim confitentium vitio ſolent accidere, haud tamen gravabor ob ſimpliciores, craſſius ſingulis ſua accommodare remedia. Ita ſunt res humanæ ut nihil ſit, quod non aliquo modo vitietur. Primum igitur incommodum minus lædet, ſi hic vigilet Præſulum ſollicitudo, & aliorum ad quos ea cura pertinet, ne cui temere committatur audiendi poteſtas, ſed tantum viris ætate provectis, atque exploratæ integritatis, tum ſobriis & ſilentii tenacibus, & arguendi ſunt Sacerdotes, qui inter pocula garriunt animi gratia, quidquid in arcanis Confeſſionibus audierunt. Si qua res conſilium requiret, cum doctis & gravibus viris clam oportet fieri collationem. Itidem redarguendi ſunt, qui in ſacris concionibus eblaterant ex Confeſſionum myſteriis, quod ſatius erat reticuiſſe. Tutior autem erit auditor, ſi ſobrius, ſi precatiuncula munitus, ſi cum tremore ad hoc munus accedat. Item ſi percontationes ſuas non ultra proferat quam neceſſe ſit ad criminis cognitionem. Jam quod ad confitentem pertinet, ut ſit interdum diſcrimen ex commemoratione ſceleris, certe majus crebriuſque diſcrimen eſt ex ignoratione. Prudens itaque ac fidelis Dei miniſter ita moderabitur omnia, ut non inficiat animos ſimplicium & infirmorum, nec ſinat ignorari, quod ignoratum vitari curarive non poterat. Eadem opera contra ſecundum indicatum eſt remedium, nimirum Sacerdotis ſilentium & integritas. Nam pius ac verus Paſtor non hinc provocatur ad blandiendum vitiis ſuis, ſed ad timorem potius & amorem Dei, & ad inſtantius orandum, ac vigilandum pro grege Dominico; dum perſpicit in quæ portenta vitiorum prolabantur homines, qui per ignorantiam aut malitiam ſemel excuſſerunt jugum Domini, non facturi, ſi Paſtor doctrina, monitis, increpationibus, & obſecrationibus advigilaſſet. Alioqui nec eorum crimina pronunciare publicitus deberent, qui ob nefarias mixturas, aut curioſas artes, aliave facinora legibus dant pœnas. Tertium, quoniam non accidit niſi vitio Sacerdotum, curandum eſt, ut tales adhibeantur, qui potius illacryment malis hominum, quam qui inde tollant criſtas, quemadmodum beatus Paulus teſtatur, ſe humiliari & ad luctum provocari, quod apud Corinthios eſſent, qui ſeveram correptionem merebantur. Et interdum populi ſcelera recidunt in caput Sacerdotum, quod non ea qua decuit vigilantia doceant illos vias Domini rectas. Tales quum ſecum reputant quod Dominus oves ſuas de manu Paſtoris requiſiturus ſit, magis convenit ad pœnitudinem quam ad ſuperbiam commoveri. Quidquid ab omnibus hominibus umquam admiſſum eſt, id poteſt abs quovis homine committi, & ſi quid commiſſum non eſt, id Numinis bonitati debemus, non noſtris viribus. Proinde natura communis ad commiſerationem inflectere debet, non erigere ad ſuperbiam. Non eſt idoneus Sacerdos, qui non gerit paterna viſcera erga gregem ſuum. Quis eſt autem pater, qui hoc ſuperbior ſit in filium, quod atroci quopiam morbo correptus ſit, ac non potius indoleſcens animo, properat ad remedium? Quod ſi libertas cordi eſt, cordi ſit & innocentia. Qui ſanitatem tuetur, in hunc nihil juris habet Medicus. Quod ſi tuo vitio prolapſus es in morbum, in primis curandum eſt, ut ſis liber apud Deum. Poſtremo, quemadmodum in morbo Medicum eligis, qui malum tuum non exprobret tibi, ſed medeatur, idem fac in deligendo Sacerdote. Qui quartum allegant incommodum, quid aliud agunt niſi quod indicant quoſdam malos eſſe Sacerdotes? Hoc, utinam, liceret inficiari! Sed non ideo tollitur ars medendi, quod quidam comperiantur mali Medici. Tanto magis advigilandum, ut ſint boni Medici. Tanto circumſpectius eligendus eſt, cui te curandum credas. Denique Præſulum officium eſt, hujuſmodi Sacerdotes, qui ſacramentis ad turpitudinem abutuntur, ſic tractare, ut cæteris ſint exemplo. De quinto quid aliud dicam, quam raros caſus non eſſe trahendos in exemplum generalis ſententiæ. Quotum enim quemque novimus, qui per febrim aut phreneſim effutierit arcana? Et quis

eſt

est tam insanus ut phrenetico fidem habeat? Jam & hic succurrit delectus Sacerdotis idonei, de quo jam toties dictum est. Postremo, si crimen spectat ad capitis discrimen, ac Parocho tuisque diffidis, licet aliquo proficisci, ubi ignotus ignoto mutata veste aut in tenebris confiteare. Postremo, carior debet esse salus animæ quam corporis. Ut corpore valeas, interdum ostendis Medico malum a scelere capitali profectum: ubi curandus est animus, trepidas? Hoc confitenti responsum esto. Jam quod ad Sacerdotem attinet, fateor, esse magnum & arduum manifesto vitæ discrimine invisere pestilentia similive morbo laborantes, sed meminisse debent, quod munus arduum susceperunt, & si boni Pastores esse volunt, debent pro salute gregis, quo ties res postulat, vitam quoque suam exponere, præsertim, quum periclitantur animæ. Præclarum opus est quod præstant, sed præclarum exspectant præmium, licet interim, ut remediis sese præmuniant adversus contagium. Neque enim coguntur tentare Deum: Quod si Sacerdos populo necessarius est, seque plena fide Deo committit, non morietur ante diem suum, sed præstabit Dominus id quod pollicitus est: Etsi mortiferum quid biberint, non eis nocebit. Audent complures ob legatum ad pestilentia laborantem accedere, & ubi periclitatur anima proximi, trepidant? Illud autem popularis fuerit civilitatis, locum in quem recipiendus est Sacerdos, purum ignique ac suffitu quam maxime tutum reddere. Est & alia remedii species, si quoties sævit pestilentia, unusquisque dum sanus est semel in hebdomade confiteatur & accipiat Eucharistiam, quod olim plerique faciebant etiam salubri tempore, ac post Confessionem summo studio cavere, ne relabatur in crimina capitalia, quod non ita difficile est, opitulante Christi gratia. Ita fiet ut nec periclitetur Sacerdos, & in tuto sit alter, si subita mors aut morbus ob contagium vitandus oppresserit. Huc confert & illud, si præcipuam salutis fiduciam magis in caritate Deique misericordia reponamus, quam in enumerandis criminibus, præsertim imminente morte. De sexto ut aliquid dicam, qui commemorandis peccatis dediscunt pudorem, eos nondum vere pœnitet admissorum. His oportet ingerere, quem offenderint, quanta sit peccati turpitudo, ut quo sæpius relabuntur in peccatum, hoc magis ac magis erubescant. Et admonendi sunt, Confessionem absque contritione cordis nihil prodesse, quæ si semel occuparit animum, simul & adducet pudorem & excutiet pudorem: adducet, de turpitudine commissorum in conspectu Dei: excutiet, ne pudor celet, quod aperiendo curatur. Ad septimum ita respondendum est, quod multo plures ob negligentiam admissorum periclitantur confidentia, quam ob examinationem desperatione: plusque negotii Sacerdos habet, ut homines abducat a confidentia ad timorem Dei, quam ut revocet a desperatione. Est igitur inter utrumque medium, ut justa sit examinatio commissorum, non præter modum anxia, & si qua est anxietas, hanc sequitur & pensat summa conscientiæ tranquillitas, postquam caritas expellere cœpit timorem. Timor enim absque caritate & spe parit desperationem. Octavi incommodi remedium jam abunde commonstravimus. Quod ad nonum attinet, fateor, e duobus malis levius esse abstinere ab Eucharistia, si mens sit in certo affectu peccandi criminaliter, si modo luctetur homo pro viribus adversus eum affectum, nec possit ejicere: Alioqui desuescere in totum a mysteriis gradus est ad Paganismum. De Confessione non eadem est ratio. Nec omnino videtur impœnitens qui hoc animo adit Sacerdotem, non ut decipiat derideatve, sed partim ut obtemperet Ecclesiæ, partim ut hac via concipiat perfectius odium peccatorum, quæ ex se nondum potest ut debet, odisse. Nam est & hæc nonnulla pœnitentiæ species, ob hoc ipsum sibi displicere, quod minus pœniteat scelerum. Nec id raro accidit, ut qui frigide pœnitens accedit ad Sacerdotem, inter confitendum accipiat legitimum criminum odium. Hæc igitur incommodorum commemoratio non huc pertinet, ut a confitendo abhorreamus, sed ut majore bono nostro confiteamur.

Hæc habui, Præsul optime, quæ præter veterum traditiones de Confessione visum est admonere, quo nobis ea sit quam maxime frugifera. Quæ si cui videtur cum periculo conjuncta, cogitet, quanto periculosius sit conscientiam impuram circumferre. Si molesta, cogitet, ex amaro pharmaco quanta sequatur animi tranquillitas. Et hoc attentius caveat, ne iterum committat, ne tale catapotium sit sæpius devorandum. Sed ita confiteatur semel, ut numquam in posterum opus sit Confessione, satisque sit semel apud hominem pudescere. Non facile relabetur in crimen, qui semel omnium criminum odium penitus animo concepit. Sanctum propositum adjuvabit Deus, si modo illi acceptum retulerimus quod contigit: & illius præsidio potius, quam nostris viribus freti, conemur in dies nobis ipsis fieri meliores, donec occurramus in virum perfectum, in mensuram plenitudinis Jesu Christi.

EXOMOLOGESEOS, SEV, DE RATIONE CONFITENDI, PER DESIDERIUM ERASMUM ROTERODAMUM,

FINIS.

Digitized by Google

DESIDERIUS ERASMUS ROTERODAMUS
BEATO RHENANO
SELESTADIENSI,

S. P. D.

QUum videamus, Beate optime, illitteratum etiam hominum vulgus, xeniolis ultro citroque missitatis, necessitudines suas vicissim alere, non putavi convenire, ut in optimarum litterarum cultoribus, hæc civilitatis & officii pars cessare videatur, præsertim in nobis, quos communis studiorum ardor tam arcta necessitudine copulavit, ut arctiore non possit. Nuper igitur, cum itineris labore delassatis equis, dieculas aliquot apud Divum Audomarum cogerer subsidere, ne tempus hoc omnino periret studiis, de parando tibi xeniolo cœpi cogitare, & commodum veniebat in mentem, quod graviter admonet Seneca noster, cum primis esse dispiciendum, non solum uti munus dignum sit eo qui mittit, verum etiam aptum ei cui mittitur. Sic enim fieri, ut quæ per se vilissima sunt, hoc ipso reddantur pretiosissima, quod commode fuerint delecta. Quid autem magis mitti decuit ab homine Theologo, quam eximium aliquem flosculum ex vernantissimis Divinarum litterarum areolis decerptum? Quid autem magis conveniebat mitti Beato, quam ipsam vere Beati formulam, divini Spiritus penicillo depictam? Divinum plane cognomen, ut quod hominis naturam superet. Unde Græci Poetæ Numinibus hoc, ceu peculiare, tribuere consueverunt, μάκαρας *eos appellantes. Neque prorsus in ullum mortalem tam eximii cognominis honor competit, nisi qui sic insitus sit Christo, ut jam veluti transfiguratus, & unum cum illo factus, quemadmodum in ipsius immortalitatis, ita & in tam egregii cognominis consortium adsciscimereatur. Nihil enim magis abest a veræ beatitudinis appellatione, quam isti, quos stultissimum vulgus beatos appellat. Sic enim illis tribuit beatitudinem, ut tribuit & divinitatem, vel turpiter errans, vel turpius adsentans. Toties in mysticis litteris iteratur hoc beati cognomen. Nec tamen usquam tributum offendimus opulento, nusquam Monarchis, nusquam Sardanapalis. Lego beatos qui timent Dominum, qui ambulant in viis ejus. Lego beatum, cui non imputavit Dominus peccatum. Lego beatum, qui intelligit super egenum & pauperem. Lego beatos immaculatos in via, qui ambulant in lege Domini. Tot sunt beatitudinis ordines, & tamen istorum* ὥσπερ τῶν Μεγαρέων ὁδὸς λόγος, *quemadmodum habet Græcorum proverbium. Primus beatus ille, quem Dei timor a peccando cohibet. Rursum beatus & is, qui prolapsus quidem est in vitia, sed ita lacrymis commissa diluit, ut ei clemens Dominus non imputet, quod admisit. Neque non beatus ille, qui pietatis & caritatis officiis, vitæ superioris errata pensat. Nam hunc in die judicii a malo liberabit Dominus. Sed beatior est, quem Divinæ legis intuitus, ab omni vitiorum inquinamento custodierit immunem. Beatissimus autem, quem hoc Psalmo describit, cui non solum contigit nullis inquinari vitiis, sed ita jugiter versatus est in præceptis divinis, ut cum ipse perpetua vitæ floreat innocentia, tum aliis exemplo morum, salutarique doctrina fructum pulcerrimum afferat. Mitto igitur te tibi, hoc est, Beatum Beato. Quid enim aliud magis quadrabat? præsertim cum tu, ut ingenium nactus es nullis obnoxium vitiis, ita vitam pariter & famam ab omni vitiorum labe intactam tueri studeas, tamque infatigabili studio versaris in optimis litteris, ut, Christo tuos pulcerrimos conatus bene fortunante, & civitatulæ tuæ, jam tot egregiis ingeniis editis nobili, non mediocre lumen ac decus addas, & spes sit fore, ut toti Germaniæ eum aliquando virum exhibeas, ut intelligant homines, Beati vocabulum tibi non fortuito, sed divini Numinis consilio contigisse. Proinde xeniolum hoc non solum te commonefaciet Erasmi tui, verum etiam te ipsum tibi proponet. Faxit Deus Optimus Maximus, ut, sicut hactenus studiorum societate dulcissime conjuncti fuimus, ita posthac æternæ veræque beatitudinis consortio simul frui promereamur. Vale amicorum optime, Apud Divum Audomarum. Anno* M. D. XV. *Idibus Aprilibus.*

ENARRATIO PRIMI PSALMI,
BEATUS VIR,
JUXTA TROPOLOGIAM POTISSIMUM,
AUCTORE
DESIDERIO ERASMO ROTERODAMO,
SACRÆ THEOLOGIÆ PROFESSORE.

QUemadmodum divina sapientia plurimum dissidet ab humana sapientia, ita longe alius est sermo divini Spiritus, alius humani pectoris. Nihil cœlesti illa facundia fœcundius, sed opes suas non aperit, nisi scrutanti, nisi vestiganti, nisi avido, sed ita curioso, ut adoret, ut veneretur omnia. Proinde qui sacros Psalmos Prophetarum volet evolvere, meminerit, se se non in Orphei aut Homeri versari Hymnis, qui profanam habent Religionem, sed in divini Spiritus oraculis, in quibus arcanas sapientiæ suæ divitias, piis vestigatoribus voluit esse reconditas. Ad hæc igitur mysteria, non nisi purgatus accedat oportet, neque purus solum, verum etiam orationis, ceu victima, commendatus. Purgatissimis sit auribus oportet, qui hac cœlesti Musica velit delectari. Vehementer commendatus sit necesse est, qui ad has tam abstrusas æterni Numinis delitias sit admittendus. Psalmus hic apud Hebræos ἀνεπίγραφος habetur, hoc est, *inscriptione carens*, nec computatur in catalogo cæterorum, juxta quorumdam opinionem, sed velut extra ordinem adjicitur, ut unus sit magis quam primus, & tamquam procœmii vice cæteris anteponitur. Existimat enim divus Augustinus (si modo ejus operis initium illi tribuendum est. Nam mihi quidem ex alio quopiam, mutilo & acephalo volumine videtur assutum) hunc Psalmum sic esse legen-

Digitized by Google

gendum, ut ipsius Dei voce pronuncietur. Proinde Prophetam non ausum ullius prænotare titulum, ne quid divino eloquio præponi videatur. Nec primum ausus est facere, qui fortasse primus non est, sed eximius. Sunt qui putent supervacaneum esse, primum vocare eum, ante quem nullus sit alius. At divus Hieronymus indicat, hunc Psalmum & proximum, apud Hebræos eumdem esse, quandoquidem ex eo cujus initium est: *Quare fremuerunt gentes*, in Actis Apostolicis quædam citantur titulo primi Psalmi. Præterea, quemadmodum hic cœpit a beatitudine, ita illic desinit in beatitudinem. *Beati omnes qui confidunt in eo.* Quamquam hujus ætatis Judæi hunc, quem & secundum numerant, separant a superiore, utrumque tamen ἀνεπίγραφον habent. De numero quidem nihil est quod laboremus. Cæterum quod ad titulum attinet, quid de cæteris dicemus Psalmis, quorum alii Patris, alii Filii loquentis personam habent, & tamen his non est veritus Propheta suos addere titulos? Nec hic quidquam video, quod cogat nos Psalmum hunc divinæ voci tribuere. Nec ita magni refert, Dei ipsius voce pronuncietur, an Prophetæ, cujus organo Deus sit usus. Divus Hilarius putat, nec ad Patris nec ad Filii personam posse referri, idque palam esse putat hoc argumento, quod additum est: *Et in lege Domini voluntas ejus, & in lege ejus*, &c. Quæ verba nec Patri congruunt de se loquenti, nec Filio. Ac vere quidem hæc Hilarius. Cæterum nihil prohibet, quo minus omnia dicantur sub persona Patris de Filio, quemadmodum interpretatur divus Augustinus, *virum* accipiens Christum, qui nec assensus sit Satanæ ad peccatum sollicitanti, quemadmodum terrenus ille Adam, nec steterit in via peccatorum, etiam si natus homo in eam descenderit; Nec in cathedra pestilentiæ sederit, contempto hujus mundi regno, sed innocentia viridis, prædicatione sua peccatores ad pietatem traxerit, tandem morte & resurrectione, & adscensione fructum dederit in tempore suo, nihil non præstaturus eorum quæ promiserat: ita ut nec folium ullum defluat verborum illius, cujus beneficio cuncta feliciter cessura sint piis. Contra impii quoniam non sint innixi solidæ petræ, quæ est Christus, dissipabuntur. Qui Christi exemplo fugerint peccatum, una cum illo fruentur immortalitate. Qui Diabolum & veterem Adam secuti, mundum amplexi fuerint, pœnis æternis addicentur. Nam hæc ferme summa Augustinianæ interpretationis; quamquam Hilarius nec ad Christi personam accommodari posse putat, nimirum, offensus iis, quæ mox sequuntur: *Et in lege ejus meditabitur die ac nocte*, cum ipse legis sit auctor. Nec illa putat in Christum quadrare: *Et erit tamquam lignum quod plantatum est.* Primum quod absurdum videatur, si arbor ulla sit Christo felicior. Siquidem excellere videtur id, a quo sumitur comparatio, veluti si dicas de puella: Est instar nivis candida, nimirum, summum nivis candorem vis intelligi. Ad hæc incongrue dici, erit, de eo qui fuerit ante æterna tempora, primogenitus omnis creaturæ, in quo & per quem creata sint omnia. Atqui cum Christus in Euangelio se vitem vocat, num periculum est, ne vitis hæc vulgata magis frugifera sit Christo? aut cum sub persona sapientiæ terebintho, aut palmæ se comparat, num metuendum est, ne res hæc Christo videantur anteponi? Non opinor, non, profecto, magis, quam ubi lapis, aut agnus dicitur, aut leo. Siquidem in arcanis litteris contemtissimarum etiam rerum similitudines adhibentur, ad explicandam Divinæ naturæ rationem. Cur autem non competat in eum legis Divinæ jugis meditatio, qui solus hominum in nullo deflexit a mandatis Dei, & ut homo servavit legem, quam ipse ut Deus condiderat. An non ipse sic loquitur in Euangelio: *Et sicut mandatum dedit mihi Pater, sic facio?* Ejusdem obedientiam usque ad mortem, & mortem crucis, attestatur Paulus. Cur illi veremur adscribere *legis meditationem*, cui tribuimus *obedientiam?* Jam illud, *erit*, non ad Christi personam aut naturam est referendum, quæ numquam esse cœpit, sicut nec umquam est desitura, verum ad resurrectionem & fidelium adoptionem, quæ utique cœperunt in tempore. Postremo cum fideles, veluti membra sint, & idem cum Christo, fit ut aliquoties quod membrorum est ad ipsum transferatur. Quod genus est illud, *longe a salute mea verba delictorum meorum.* Rursum quod capitis est proprium, membris communicetur, velut illud: *Ego dixi, Dii estis, & filii excelsi omnes.* Proinde non ita magni refert, hæc ad Christum, in quo continentur omnes pii, an ad illius membra referantur. Atque hæc dixerim, non quo sententiam Hilarii refellam, sed ut diversam secutos interpretationem excusem.

Primus & 2. Psal. idem.

De persona hujus Psalmi.

Hilarius.

Erit quo referendum.

Nobis tamen tropologicam enarrationem in hoc Psalmo potissimum visum est sequi, vel quod ea melius quadret, vel quod magis conducat ad vitæ correctionem, quam præcipue spectamus. Nam frigidum est quod Judæi Psalmum hunc ad Josiæ Regis personam torquent, qui solus profanorum Regum non abierit in consilium impiorum, sed secutus sit legem Dei. Frigidius etiam quod Tertullianus ad Joseph referendum putat, qui corpus Jesu sepelivit, aut ad eos qui ad spectacula Gentium non concurrunt. Jam operæ pretium est videre, brevissimus licet Psalmus, quam absolutum, quam ingens argumentum complectatur. Magno statim præmio, nempe, beatitudinis provocat mortales universos, ut a vitiis desciscant, ad innocentiæ studium se conferant, & observatione legis Divinæ renoventur ac refloreścant in Christo, cui jam insiti sint per Baptismum. Deinde quo piorum sors fiat illustrior, impiorum longe diversam conditionem apponit, etiam in hac vita mortali. Denique in supremo illo judicio, quæ felicitas maneat pios, quæ pœna impios, aperit. Nunc ad ipsa Prophetæ verba pro viribus exponenda accingimur. [*Beatus vir.*] Haud potuit felicior auspicari omine quam beatitudinis, quam nemo non expetit mortalium, ad quam omnes ex æquo & conditi sumus & adspiramus. Siquidem huc omnium hominum studia tendunt, ut aliquid sibi parent, in quo animus acquiescat. Et conatus quidem communis omnium. Verum in deligendo varius illudit error, dum maxima pars falsas bonorum umbras, & inania simulacra, pro veris ac summis bonis amplectitur. Quid enim aliud quæsitum est olim a tot Philosophorum populis, qui tot editis libris agebant, nisi ut pervestigarent, in quo esset hominis sita beatitudo? Comprobo studium, laudo conatum, quod annisi sunt, quod scrutati sunt: & pudet quorumdam Christianorum, qui opibus, qui voluptatibus immersi, qui dominandi libidine ebrii, ne quærunt quidem de re tanta: verum ut horum admiror socordiam, ita illorum miseret, qui quod tanto studio quæsierunt, non invenerunt. Et ideo non invenerunt, quia defuit unicus ille veræ sapientiæ Doctor, Christi Spiritus: Ingens enim olim inter Philosophorum familias ardebat digladiatio, quibus in rebus posita esset hominis felicitas, atque alii quidem in ipsa virtute, alii in usu virtutis, alii in tribus bonorum generibus, alii in scientia, alii in indolentia, alii in voluptate constituerunt felicitatem: Alii aliis in rebus. Nam omnes omnium opiniones hoc loco recensere, perlongum fuerit, refellere longius. Cunctos tamen a vero aberrasse, vel illud sat argumento est, quod nihil inter ipsos convenit. Sed multo crassius erat vulgus, cui ne per somnium quidem licuit felicitatis rationem perspicere: dum hic sordidissimis opibus, ille fœdissima voluptate, alius ridendo vitæ splendore, alius anxio miseroque imperio, in summa, alius aliis magis felicitatem metitur. Commiserandum hoc in Ethnicis, quibus hanc sapientiam non impertierat Christus, & non assequebatur ratio, non merebatur vita, at multo magis deplorandum in horum temporum Christianis, imo in Principibus, qui Dei vicem in terris referunt, in Sacerdotibus, quos Christus in sortem suam semovit peculiarius, in Episcopis, qui Christum ipsum nobis repræsentant, quod ii quoque non in aliis fere rebus beatitudinem constituunt, quam in quibus olim idiotæ Gentiles. Quid enim aliud nunc destinamus, quid tumultuamur, quid digladiamur in toto terrarum orbe, nisi ut suæ quisque tyrannidis proferat pomœria, ut census augeat, ut alios suo splen-

Tropologiam sectatur.

Argumentum Psalmi.

Philosophi.

Christiani.

ſplendore premat, ut ſuaviter vivat, & quod libet idem liceat? Audiant igitur omnes, audiamus ſaltem Chriſtiani, expergiſcantur Principes, attendant Epiſcopi, quid nobis de vera beatitudine per os ſanctiſſimi Prophetæ pronunciet ille ſpiritus, qui nihil neſcit, qui nihil mentitur. Dimicant inter ſe Philoſophi, delirat vulgus, cæcutiunt & Chriſtiani, & tamen omnes beatitudinem quamdam ſomniant. Proinde in ipſa ſtatim fronte, Doctor ille cœleſtis oſtenſo veræ beatitudinis ſcopo, præſcriptaque formula, omneis omnium errores compendio reſecat, ita pronuncians, in una pietate vitæque innocentia, felicitatem hominis eſſe poſitam. Quid enim eſt illud, quod vere tranquillat animum, niſi ſummum bonum? Quid autem eſt aliud ſummum bonum, imo quid aliud omnino bonum eſt, niſi Deus ipſe? Ad cujus imaginem quoniam ſculptus eſt hominis animus, non alia re poteſt expleri quam ipſo. Congere quantum vis opum, vince Crœſos, ſupera Craſſos, aliquid deſiderabit animus tuus. Immerge te voluptatibus, obunge delitiis, vince Sardanapalos, ſupera Epicurum, aliud quiddam adhuc flagitabit animus. Quantumvis profer imperii metas, ut vel univerſum orbem ſubegeris, alius quæretur orbis, quem ſuperes. In cæteris omnibus, aut non adſequimur quantum volumus, quod immenſæ ſint cupiditates, aut pœnitet adſecutos, adamaſſe quod erat fugiendum. Unicum eſt margaritum, unum bonum, in quo humanus acquieſcit animus, cujus dulcedinem qui ſemel deguſtarit, deguſtatur enim & in hac vita, etiamſi non ad plenum, is protinus omnia iſta faſtidit, quæ miſerum vulgus tantopere miratur. Verum ut huc perveniatur, id ſola pietas præſtat, quæ nos mire Deo copulat, & ita copulat, ut unum efficiamur cum illo. Contra, malos impietas ſegregat, & ita ſegregat, ut a ſummo bono alienati, Diaboli membris aggregentur. Quid enim boni deſideret is, qui Chriſtum habet, qui fons eſt bonorum omnium? Aut quo bono frui queat is, qui ſic conjunctus eſt ei, qui pater eſt malorum omnium: Quid te maceras fruſtra? Quid inani labore conficeris? Alius ſuſpirat ac dicit: O me beatum, ſi prædium illud lite evicero. Alius, ſi regionem illam armis mihi ſubegero. Alius, ſi Sacerdotium illud adſecutus fuero. Audis, quid tibi tuus dicat affectus, magis audi, quid tibi dicat Chriſti Spiritus. Beatum dixerunt populum cui hæc ſunt. Quænam hæc? Nempe, prædia, famulitia, regnum, cæteraque quæ mundus ut ingentia bona ſuſpicit. Sed quinam hoc dixerunt? Primum, Ethnici, qui Deum neſciebant, nec hi omnes, ſed inter hos craſſiores, & hominis indigni vocabulo. Sed unde vox eadem auditur inter Chriſtianos? unde rerum earumdem ſtudium acrius prope quam umquam fuit Ethnicis etiam inter Clericos? etiam inter Monachos? etiam inter Epiſcopos? Etenim, dum pro hiſce rebus ſic armis omnibus digladiamur, ſic omnem movemus lapidem, ſatis declaramus, quantum tribuamus vulgaribus commodis. Unde Paganiſmus iſte in Chriſtianitate? Aut unde nobis mundanus iſte Chriſtus, non de cœlo loquens, ſed de terra? Abſit hæc vox ab ore Chriſtiano, ſed longius abſit hæc opinio a corde Chriſtiano, ut hujuſmodi rebus conſtet hominis beatitudo. Si vere Chriſtiani ſumus, hoc eſt, ſi Chriſti ducimur ſpiritu, cum illius ſpiritu ſentiamus, beatum eſſe populum, cujus Dominus Deus ejus. Hoc cuique Deus eſt, in quo præcipuam beatitudinis ſpem reponit. Qui divitiarum gratia, nihil non & facit, & patitur, huic Dominus non eſt Deus, ſed Mammona. Qui voluptati ſervit, huic venter eſt Deus. Qui imperii cauſa miſcet omnia, huic Dominus non eſt Deus. Sacrificat ſuo Deo, nempe, ambitioni. Proinde hic quoque beati pronunciantur, non hi quibus iſta ſuppetant, quæ vulgus hominum miratur, ſed quibus adeſt innocentia vitæ, nec abierunt in concilio impiorum, ad iſta per fas nefaſque graſſantium. [*Beatus vir*, &c.] Sed cum *virum* nominat, num mulierem a felicitatis conſortio ſecluſit? Minime vero. Nec enim in regno cœlorum ſexus conditiove expenditur. Et in Chriſto neque dominus, neque ſervus eſt, neque vir, neque mulier, neque pauper, neque dives, ſed nova

Deus ſummum bonum.

Chriſtus mundanus.

creatura. Verum [1] in arcanis litteris *viri* ſymbolo, potior animi pars ſignificari ſolet: quam Philoſophi rationem, Paulus ſpiritum appellat. Rurſum mulieris vocabulo, infirmiorem mentis noſtræ portionem indicant: quam affectum illi, noſtri carnem vocant. Nam huc pertinet, quod initio conditi orbis, mulier viro parere jubetur & eum ſequi ad pietatis officia, cui præierat ad exemplum peccandi. Huc pertinet auctus Abraham ex Abram, ac diminuta Sara ex Sarai. Item illud Euangelicum: *Vade voca virum tuum.* Plane maſculum ac virile facinus eſt, ſpretis, repudiatis, calcatis omnibus quæcumque vel irritant, vel blandiuntur in hoc mundo, per arctam illam virtutis viam ad Chriſtum graſſari. Non eſt hoc mihi crede mollium, nec imbellium. Si te nec opum fulgor, nec voluptatum illecebræ, nec amicorum affectus, neque pudor humanus, poſtremo neque gladius, neque fames, neque mors, neque vita, nec Angelus poteſt ſeparare a caritate Chriſti, plane vir es, etiam ſi mulier es. [*Beatus* igitur *vir, qui non abiit.*] Diſſimilitudine diſcedimus a Deo, ſimilitudine accedimus: affectibus, ceu pedibus, vel admovemur illi, vel ſemovemur ab illo. Hoc, nimirum, pacto filius ille prodigus digreſſus a patre, abiit in regionem longinquam. Sic Adam ſubduxit ſe a facie Dei. Tum abibat a Deo, cum illius præceptum oblitus, adhæſit Serpenti. Quamquam juxta Græcam editionem, non tam *abiit* habetur, quam *ambulavit*, ſive *ingreſſus eſt*. Eſt enim οὐκ ἐπορεύθη. [*In concilio impiorum.*] Tria ſunt hoc loco annotanda. *Impius, peccator*, & *peſtilens*: quorum primus *ambulat*, alter *ſtat*, tertius *ſedet in cathedra*, quum juxta communem morem, in concilio ſedeamus potius quam ambulemus, & in via ambulemus magis quam ſtemus. Porro cathedra quietem habere ſolet, non peſtilentiam. Impietas in Deum committitur: peccatur in quoſcumque. Quiſquis igitur impius eſt, idem peccator ſit oportet. At non contra. Nam fieri poteſt, ut qui parentem obſervet, ebrioſus ſit aut prodigus, & crimine non careat, *qui tamen careat impietate*, ut Hilarii verbis utar. Is impios vocari putat, qui perperam de Deo ſentiunt, veluti qui negant eſſe Deum, qui hunc mundum negant ab illo conditum, qui beneficum negant ac juſtum. Atque hoc qui ſentiunt, a naturali quoque judicio abierunt in concilio impiorum, cum communis naturæ ſenſus doceat Numen eſſe, quod iſta tam mirifice condiderit, quod tam ſapienter gubernet. Hi quoniam non habent in quo conſiſtant, ſed variis opinionum erroribus huc, illucque circumferuntur, apte dicuntur non *ſtare*, ſed *ambulare*. Ac prima quidem pietatis pars eſt, de Deo ſentire quæ Deo ſunt digna. Id autem fidei donum nobis præſtat, quæ janua vocatur ad Chriſtum. Hac, juxta Paulum, ſtamus, & ſtamus in ſolida illa petra quæ eſt Chriſtus, cum impii diverſis erroribus, ut animi ſomniis circumagantur, aliquoties & inter ſe pugnantia dicentes. Et concilium quidem habent, ſed *ambulatur* in eo, non *ſedetur*. Neque vero minus quadrat impii vocabulum in iſtos, qui in hæreſim prolapſi, nullius divinæ Scripturæ decretis continentur, ſed variis animi ſomniis nunc huc feruntur, nunc illuc, ac Deum non ex ipſius natura, nec ex arcanarum teſtimonio litterarum, ſed ex arbitrio ſuo metiuntur. In hoc, nimirum, concilio oberrarunt Gnoſtici, qui Deum fecerunt ejuſdem ſubſtantiæ, cujus ſunt animæ noſtræ. In hoc obambularunt Ariani, qui Patrem & Filium, & Spiritum Sanctum negant ὁμοουσίους, hoc eſt, *ejuſdem eſſentiæ*, ſed ſolum Patrem volunt eſſe creatorem, Filium a Patre creatum, non genitum: Spiritum vero Sanctum creaturam eſſe creaturæ, hoc eſt, ab ipſo creatam Filio. In hoc Valentiniani, qui negant, Chriſto fuiſſe corpus humanum, ſed cœleſte, quod e ſupernis ſecum attulerit, non de Virgine ſumſerit. In hoc, qui animam humanam illi detrahunt, qui Patre minorem faciunt, qui Spiritu Sancto ſuperiorem. Et quis percenſeat omnes ſectarum flexus & anfractus, in quibus infelices variis erroribus vagantur, dum ſemel a ſo-

Impius peccator.

[1] Imo vero in Scriptura ſacra, quemadmodum in quovis Scriptorum genere, *vir*, & Græce ἀνὴρ, ſumitur ſæpe pro *homine*; quæ vox utrumque ſexum complectitur.

Digitized by Google

ſolida veritate deflexerunt? Quos ſi urgeas diſputatione, muſſant, diſſimulant, tergiverſantur, tentant elabendi aditum, &, Protei in morem, ſemet in omnia vertunt. Felix igitur, qui ſemper conſtitit in Chriſto, ſemper adhæſit divinæ Scripturæ teſtimoniis, ſemper Eccleſiæ decretis aſſenſus eſt, nec umquam ambulavit in hoc impiorum concilio, a quo Paulus monet eſſe fugiendum, *ne corrumpant mores bonos colloquia prava.* Nam de Deo, quod impius ſit, vel audire moleſtum eſt pio, vel cogitare piaculum, tantum abeſt ut ſit aſſentiendum. Neque vero ſine cauſa veteribus illis tantopere fuit inviſum Hæretici cognomen. Hinc enim velut e fontibus omnis vitæ peſtis naſcitur. Ex opinionibus omnes vitæ ſcatent actiones. Quod ſi ſemel eo ventum fuerit, ut ad meam vitam arcanas accommodem litteras, easque meis vitiis cogam patrocinari, per quas oportuit emendari, quæ jam ſpes ſupereſt, ad meliorem mentem redeundi? Aut quod ſupereſt pharmacum, ſi, quo ſolo morbus pelli poterat, id mihi verto in venenum? Verum haud ſatis eſt non diſſentire ab Eccleſiæ decretis, hoc eſt, non ſufficit recta fides, niſi vita fide digna acceſſerit. Alioqui Dæmones quoque credunt, & contremiſcunt. Proinde quod proximum erat, ſubjicit: [*Et in via peccatorum non ſtetit.*] Quam multi ſunt hodie Chriſtiani, qui malint & cervicem porrigere, quam ad Hæreticorum dogmata deſciſcere? At iidem Mammonæ ſerviunt, fraudant, fallunt, pejerant, rapiunt, cœno voluptatum immerguntur, ambitione præcipites in omnia facinora rapiuntur. Laudandi ſunt hi, quod ab impiorum declinarunt concilio: at iidem deplorandi, quod in via peccatorum non ſteterint ſolum, verum etiam jacuerint. Stat qui commoratur, jacet qui ſic vitiis illigatus eſt, ut Chriſto ſit opus, qui ſolvat paralyticum. Annota, lector, ſermonis proprietatem: *In concilio impiorum* nec ambulandum, quod impii de Deo ſermones nec audiendi ſunt. Statim exſpuendum, ſtatim abominandum, quod impietatem ſapit. At in via peccatorum ſatis eſt ad beatitudinem, non ſtetiſſe. Quandoquidem in hanc velimus, nolimus, aliquando veniendum eſt. In hanc nos pene detrudit inſtinctus naturæ, ex Adæ peccato relictus in nobis. Sentit & Paulus legem peccati in membris ſuis, repugnantem legi mentis, ſic ut exclamare cogatur: *Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis?* Quid de nobis homuncionibus fieri credendum eſt? Sed quos in hanc viam impellit naturæ infirmitas, eos cito referat religio. Sollicitat animum tuum morbus avaritiæ, cogita pauperem Chriſtum. Sollicitant carnis illecebræ, cogita Chriſtum crucifixum. Sollicitat ambitio, cogita Chriſtum abjectum & contemptum ac vermem potius quam hominem. Ita fiet ut non ſolum non corrumparis peccatorum contagio, verum etiam naturæ malum tibi vertas in lucrum bonæ mentis. Tantum ne te ipſum in hanc viam præcipites, tantum ne commoreris. In via mandatorum Dei currendum eſt, in via peccatorum adeo non progrediendum, ut nec ſtandum quidem. Mature recurrendum, ſtatim referendus pes, & illidendi ad petram Babylonis filii, dum adhuc puſilli ſunt. Annotandum & illud, quod *ſtare* dicitur, qui conſcius ſibi, non ſe tamen ſubmittit Deo quem offendit, ſed erectus & elatus reſiſtit divinæ clementiæ. *Et vos quidem*, inquit Paulus, *elati eſtis, ac non magis luxiſtis.* Ergo orthodoxus es, non abiiſti in concilio impiorum: integre vivis, & præſtas innocentem, hoc eſt, non ſtetiſti in via peccatorum. Jam & profeſſione Chriſtianus es, & moribus. Quid igitur adhuc ſupereſt? Nempe, tertium illud *ne ſedeas in cathedra peſtilentiæ.* Videtur admonere Propheta Chriſtianos Deo militantes, ne ſe implicent negotiis ſecularibus. Atque hinc integris etiam viris periculum. Videas pie ſentientes de Deo, videas abhorrentes a turpitudine, quos tamen pudet eſſe privatos, pudet humiles haberi, cum hic tutiſſima ſit innocentia. Affectant aut certe ſuſcipiunt Magiſtratus, amplectuntur Præfecturas, ambiunt quoque nonnumquam Epiſcopi munus. Quid igitur, inquiet aliquis? Tu munerum hujuſmodi publicam functionem damnas? An non

A omnis poteſtas a Deo eſt? Nonne bonum eſt, quidquid a bono proficiſcitur? Cur autem *cathedra peſtilentiæ* dicitur, in qua ſedit Moſes, in qua Petrus, in qua hodie quoque ſedent Epiſcopi? Non damnatur cathedra, ſed *ſeſſio.* Peſtilentia morbus eſt, qui ſecreto contagio facile ſerpit in omnes. Habet omnis publica functio, præſertim cum dignitate conjuncta, ſuam peſtem, ni caveris. Ad quam ſi malis artibus fuerit penetratum, ut vulgo fere fit, jam bis peſtilens incipit eſſe. Quiſquis enim affectat Magiſtratum, is & indignus eſt Magiſtratu, & inutilis Reipublicæ. Invitus trahatur ad cathedram oportet, quem illa ſuo contagio non inficiat.
B Corrumpit integros etiam animos ambitio, & loci ſtrepitus, ac bonas quoque mentes ſecularium negotiorum procellæ transverſum rapiunt, & ab honeſto deducunt. Unde Socrates, inter Ethnicos optimus, cenſuit, non eſſe ſapientis in publicis Reipublicæ muneribus verſari. Accepimus & priſcos illos ac vere Chriſtianos viros mirum in modum ab Eccleſiaſticis etiam functionibus abhorruiſſe. Inſidiis erant illaqueandi, qui ad Diaconi gradum pertraherentur. Injectis manibus, obtorto collo, compellendi erant ad Epiſcopalis honorem muneris, qui videbantur eo digni munere. Audimus & hodie pios homines, ſi quando ad hujuſmodi cathedras pertracti fuerint, deplorare ſortem ſuam, odiſſe quod
C coguntur eſſe, deſiderare tranquillum illud ac felix otium, in quo ſibi Chriſtoque vivebant. Quod ſi ipſa cathedra ſuum habet contagium, etiam ſi quis integer acceſſerit, quid mirum, idem accidere, cum ad eam vi, pecunia, cæteriſque malis artibus penetratur, & penetratur a ſtultis, ab improbis, a male educatis, a vacuis omni virtute, infectis omni vitiorum genere? Et tamen videmus hodie paſſim Epiſcopos non ſolum ambire cathedras Eccleſiaſticas, verum etiam Regum & Satraparum vicem in ſe recipere: pro ditione Tyrannica, pro vectigalibus, pro prædiis omnia cæde ac ſanguine miſcere, & reverendos in Chriſto Patres nihil aliud per omnem vitam agere. Non iſtis peſtilens eſt cathedra, qui peſtilentiam ad cathedram ſecum attulerunt. Niſi quod conduplicatur peſtis, quoties ſtulti hominis improbitas, auctoritate muneris ornatur. Sedit in hac cathedra Pilatus, judex alioquin incorruptus, & tamen quia metuit Cæſarem, infectus eſt cathedra peſtilentiæ. Sederunt Scribæ & Phariſæi, legis præcepta tenentes, verum ob avaritiam & ambitionem ſibi gerentes Magiſtratum, non populo. Sederat in hac cathedra Samuel complures annos, & tamen alienus fuit a contagio. Sed unus, ſed educatus a puero in templo Dei. Quod ſi quem hæc offendit interpretatio, divo Hilario, non mihi ſuccenſeat. Quamquam ut fateor illius interpretamentum eſſe veriſſimum, ita
E haud reticendum, illud magis ad illorum, quam ad noſtrorum temporum rationem pertinere. Nam tum quidem uti homines ipſi, ita & negotia Gentilium & Chriſtianorum erant confuſa, ut difficillimum fuerit, ſimul & Chriſtianam tueri innocentiam, & publico ſatisfacere muneri. Quamquam hodie quoque ſic corrupti ſunt mores Chriſtianorum, & maxime Principum, ut prope difficilius ſit hac tempeſtate integrum Præfectum, aut pium Epiſcopum agere, quam olim fuerit. Sed dixerit aliquis: Quorſum iſta tendunt? an ut vacent omnes Epiſcoporum ſedes? Quandoquidem bono periculum eſt, ne peſtilentia affletur, malus peſtilentiam peſtilentia duplicaturus eſt. Quaſi vero metuendum ſit, ne
F cuiquam cathedræ ſuus deſit ſeſſor, cum videamus paſſim tam multos inter ſe de ſingulis digladiari. Volo ſeſſorem, non occupatorem, volo qui coactus accedat: volo qui probatus & exploratus adeat. Volo ſobrium & vigilantem, ac cæteris inſignem dotibus, quas Paulus commemorat. Nolo malum qui peſtem adfert ſecum. Nolo mediocrem, ne per occaſionem inficiatur. Atque hi fortaſſe, quos non infecit cathedra, ne ſedent quidem in cathedra. Sedent ii, qui ſibi gerunt honorem, qui in his bonis animo conquieſcunt. Non ſedet autem qui ſic exiſtimat, oneratum eſſe ſeſe, non honoratum: & loci ſollicitudinem ſentit, dignitatem non ſentit, aut odit etiam.

Digitized by Google

Quæ etiam ſi conſequitur, tamen habet eam tamquam non habens, & ſuſpectum habet, quod amplectuntur alii. Quod ſi quibus non probatur hæc ſubtilis vocum diſtinctio, is ſic accipiat: treis gradus a Propheta notatos, per quos ad extremam impietatem deveniatur. Primum abitur in concilio impiorum, idque fit, quoties impiis Dæmonum inſtinctibus paulatim aſſentitur animus, ut cum improborum hominum convictu & conſuetudine, ſenſim ab innocentis vitæ ſtudio labaſcit. Nec enim perinde inficit corpora vicina, peſtis ægrotantium, ut oratio flagitioſorum corrumpit familiares. Sed longius a ſalute ſejungitur, quiſquis in via peccatorum ſtare jam adſueverit, & diutius immoratus vitiis callum duxerit. Porro longiſſime abſunt a ſpe beatitudinis, qui ſederint etiam in cathedra peſtilentiæ, jamque victa prorſus & obruta conſcientia, ex turpibus factis laudem etiam ſibi quærunt, inque ſummis malis, perinde ut ſummis bonis acquieſcunt, atque undique contaminata vita, peſtilentibus exemplis, peſtilenti oratione, proximum quemque, veluti contagio morbi, inficiunt. Hi, nimirum, ſunt, quos adeo non pudet impiæ vitæ, ut glorientur in malitia potentes iniquitate. Denique eo dementiæ rediguntur infelices, ut non vereantur irridere Divinas litteras, ut a quibus intelligant omnem viam ſuam δὶς διὰ πασῶν abeſſe: non vereantur piorum hominum ſimplicitatem ludibriis inceſſere, nec a conviciis interim in Chriſtum, nec ab impiis & hæreticis ſermonibus temperantes. Atque ad hunc quidem ſenſum probe quadrat, quod, indicante Hieronymo, habet Hebraica veritas וּבְמוֹשַׁב לֵצִים *ubmoſab lezim*, hoc eſt, *in cathedra deriſorum*. Juxta quod & beatus Hieremias gloriatur ſe non ſediſſe *in concilio ludentium*. Horum illa vox eſt: *Adſcende calve, adſcende calve*. Et: *Si filius Dei eſt, deſcendat nunc de cruce*. Item illa in libris Sapientiæ, *Quos aliquando habuimus in deriſum, & vitam illorum exiſtimavimus inſaniam*. Avertat Deus a ſuis cultoribus, ut quiſquam in hoc barathrum deveniat, ut pro confeſſione criminum jactet ſeſe: pro lacrymis, quibus erant abluenda commiſſa, inſaniſſimo riſu fruatur. Etiamſi id quoque non raro videre cogimur. *Abire* igitur in *concilio impiorum*, humanæ eſt infirmitatis. *Stare in via peccatorum*, corruptæ voluntatis: *ſedere in cathedra deriſorum*, deploratæ malitiæ, & immedicabilis cujuſdam pravitatis. Nec abhorret admodum ab hoc ſenſu, quod attigit Auguſtinus, aut quiſquis is alius fuit, in cathedra peſtilentiæ ſedere, qui loci abutentes auctoritate, pernicioſa doctrina corrumpunt animos ſimplicium. Nam quæ major peſtis accidere poteſt Chriſtianæ Religioni, quam ſi doctrina ſua a Chriſto avocent, qui Chriſtianæ Religionis magiſterium profitentur? Quid enim ſpei de populo, ſi ſal ipſe fuerit inſipidus? An non hoc faciunt Sacerdotes quidam, qui ſuperſtitioſam plebeculam cæremoniis involvunt, ut his freti, veluti nare ducantur, nec umquam ad veram Chriſti doctrinam adoleſcant, ſemper infantes, ſemper imbecilles in Chriſto? An non id faciunt, qui ſuo ſtudentes emolumento, ſuam tuentes tyrannidem, Divinas litteras ſuis affectibus ſervire cogunt? Qui conſtitutionibus irretiunt & onerant populum, non quæ Chriſtum ſapiant, non quæ publicam ſpectent utilitatem, ſed meram φιλαυτίαν: an non videmus quotidie ad hujuſmodi conſtitutiones, pios & verecundos ingemiſcere, infirmos offendi, ſimplices decipi? Nam eſt & illud obiter admonendum, *peſtilentiam* non ſolum referri ad corruptum ſeſſorem, qui per occaſionem negotiorum fit deterior, verum multo magis ad eos ad quos peſtilentis Epiſcopi, ſeu Principis ſerpit contagium. Omne vitium ſuam habet contagionem, verum impietas non alia via neque pernicioſius, neque celerius, neque latius ſerpit in multitudinem, quam per ſtultos & malos Principes atque Epiſcopos. Ille demum peſſimus ſit oportet, qui cum plurimum prodeſſe poſſit, ſi bonus ſit, ſummo omnium malo malus eſt. Tantum autem eſt in his (de malis loquor) ambitionis, tantum avaritiæ, tantum ſtultitiæ, tantum impietatis, ut qui magiſtri pietatis eſſe debuerant, apud hos pene ſit Hæreticus, qui pure ſtudeat eſſe Chriſtianus. *Abit* igitur *in concilio impiorum*, qui mala cogitat: *ſtat in via peccatorum*, qui mala facit: *ſedet in cathedra peſtilentiæ*, qui mala docet. Neque deſunt qui ſic diſtinguant, ut primum gradum referant ad Judæos, ſecundum ad Gentes, tertium ad Hæreticos: quæ quidem poſtrema interpretatio mihi videtur affectatior quam verior. Sed illud interim movere poterit quempiam, cum, juxta Paulum, concluſerit Deus omnia peccato, nec quiſquam mundus ſit a crimine, nec infans modo natus, in quem alium competet hæc laus, niſi in unum Chriſtum? aut certe pauculos alios, quos a communi mortalium ſorte recentior eximit Theologia? Proinde quoſdam arbitror adductos, ut hunc ſermonem ad Chriſti perſonam accommodare maluerint. Verum ut ipſe Chriſtus a vitiis omnibus fuit immunis, ita præſtat in ſe renatis, ne peccent. Quatenus ex Adam ſumus propagati, peccamus omnes: quatenus in Chriſto renati per baptiſmum, non peccamus. Et ideo non peccat Chriſtus, quia Patrem refert non peccantem. Ideo peccabant olim omnes, qui parentem reddebant peccatorem Adam. Per naturam naſcimur ad vitia propenſi, per fidem renaſcimur ex Deo, & nova creatura facti, novum parentem referimus. Nam quemadmodum ſcripſit Johannes: *qui ex Deo eſt, non peccat*, de peccato loquor, quod mortem adducit. Alioqui qui capitale committit flagitium, is jam excidit ab adoptionis honore: & exſectus a Chriſti corpore, inſitus eſt corpori Satanæ. Ergo non peccat ille beatus, ſed ex quo renatus eſt in Chriſto, ab hoc tempore illum perpendit cenſura Prophetica. [*Sed in lege Domini voluntas ejus.*] Oſtendit quid ſit fugiendum, indicavit periculum, demonſtravit præcipitium, niſi ſtatim a primo lapſu pedem referre ſtuduerimus. Siquidem ut prima, ita & magna pietatis pars eſt, vitaſſe impietatem: atque haud ſcio, an hic homini multo acerrima conflictatio. Primus gradus eſt vitaſſe malum, ſecundus accingi ad bene agendum. Quandoquidem hoc præſtat innocentia, ne quid peccemus, hoc jubet caritas, ut omnibus bene faciamus. Hoc docet longanimitas, ut malos toleremus. Atque in his tribus rebus abſolvitur Chriſtianæ profectionis circulus. Nihil aliud eſt Chriſtiana ſapientia, quam vera pietas. Initium autem ſapientiæ eſt timor Domini. Porro timor coercet quidem a peccando, verum non in hoc ſita eſt abſoluta pietas. Multum profecit, quæ pœnæ metus docuit innocentiam. Verum ut perfectus ſis ac beatus, caritas accedat oportet, quem foras pellat timorem. Parum eſt odiſſe Satanam cum ſuis vitiis, niſi Chriſtum amare cœperis cum ſuis virtutibus. At amoris certiſſimum eſt argumentum, legis obſervatio. Sic enim ipſe loquitur in Euangelio: *Si diligitis me, mandata mea ſervate*. In lege igitur Domini voluntas ejus. Non in opibus, non in imperiis, non in voluptatibus, non in cæteris quæ miſerum vulgus ſine fine ſectatur, *ſed in lege Domini voluntas ejus beati*: legem autem vocat univerſam Scripturam divinam, cujus ardens ſtudium potiſſimum præſtat, ut a peccando temperemus. Vis non amare carnis vitia? ama litterarum ſtudia, Sacrarum, inquam, litterarum. Nam litteras alienas a Chriſto, quis appellet litteras? Hoc eſt unicum, ac tutiſſimum adverſus omnes Dæmonum aſſultus munimentum, ſi quis in his totus & ſincero verſetur animo. In hac voluntas juſti, quoties ſpretis ac rejectis cæteris omnibus, unicum hoc margaritum miratur, ac deamat, juxta illud Euangelicum: *Ubi theſaurus tuus, ibi & cor tuum*. Et quod alibi legimus de eodem: *In mandatis ejus volet nimis*. Sic natura conditus eſt hominis animus, aliquid amet neceſſe eſt: vacare non poteſt. Cæterum, cujuſmodi ſunt quæ amat, ejuſmodi & ipſe efficitur. Si Divinas amat litteras, rapitur, afficitur, transfiguratur in Deum. Porro, cum ait, *voluntas*, excluſit metum & indicat adeſſe caritatem, quæ facit ut nihil jam ſit difficile, nihil moleſtum. In primis illis gradibus timor erat, periculum erat, certamen erat. Hic audis volentem, audis alacrem ad currendam viam mandatorum. Non enim iſtorum voluntas in lege eſt, qui, quod ait Flaccus, *Oderunt peccare formidine*

Digitized by Google

midine 1 *fuſtis.* Qui jam odit vitia, non quod horum comes ſit infelicitas, ſed quod diſſideant ab illo pulcerrimo honeſti archetypo, cujus amore qui jam rapitur, *ejus voluntas eſt in lege Domini.* Lex Dei ſpiritualis eſt. Porro, *ubi ſpiritus Domini, ibi libertas.* Hæc eſt unica lex Chriſti, nempe caritatis: *Hoc eſt*, inquit, *mandatum meum, ut diligatis invicem ſicut dilexi vos.* Infinitæ ſunt Moſis leges de ritu ſacrificiorum, de cibis mundis & immundis, de lepra, de veſtitu, de feſtis diebus ac profanis, de jejuniis, de votis. Innumeræ ſunt Philoſophorum, & aliorum Principum leges. *Ego*, inquit, *non niſi unam fero legem, ut diligatis invicem.* Hanc unam ſi ſervetis, nihil opus fuerit aliis legibus: hæc una ſi negligatur, fruſtra leges legibus cumulabitis. Nec ſimpliciter dixit: *in lege*, ſed *in lege Domini*, non in legibus Principum, in quibus multum eſt falſitatis admixtum, plurimum adulationis, quæ mundanam dumtaxat habent prudentiam, quæ divitem aut ſplendidum fortaſſe facere poſſunt, beatum non poſſunt. Denique quæ veluti remedia, vel pro temporum habitu, vel pro Principum arbitrio ſubinde mutantur. Non in his voluntas ejus, qui quærit æterna, qui ſitit cœleſtia. Una lex Domini immaculata, ſapientiam præſtans parvulis. Hominum leges etiam ſi juſtæ ſunt, tamen quoniam craſſi vulgi moribus cohibendis adhibentur, non poſſunt non aliquid habere craſſum ac ſordidum, ſi ad Dominicam legem conferantur. Qui de terra ſunt, terrena loquuntur: qui de cœlo venit, hujus cœleſtis eſt lex. Ut illæ pro tempore ſint neceſſariæ, certe hæc ſola beatum reddit. Auſim & illud addere, hujus beati voluntatem non eſſe in *quodlibetis*, & argutiis Sophiſticorum Theologorum, non in quæſtionum labyrinthis, quæ pariunt contentionem, nihil utile ad pietatem: non in decretis, aut conſtitutionibus Pontificum hominum. Non quod eas contemnat pius, maxime ſi Chriſtianum, & Apoſtolicum reſipiant ſpiritum, ſi ab una illa caritatis lege profectas appareat, quæ non alio ſpectat, quam ad publicam utilitatem. Atque hanc utilitatem non harum rerum acceſſione, quas vulgus miratur, metitur, ſed veræ pietatis incremento. Cæterum ubi conſtitutiones hujuſmodi præter titulos, nihil habent Apoſtolicum, ſed totæ pertinent ad privatum commodum, vel parandum, vel tuendum, vel augendum: ubi nihil reſipiunt præter mundanam quamdam prudentiam, quam in Ethnicis etiam Tyrannis cernimus, ubi meris minis ac terriculis, non ſpiritu lenitatis & manſuetudinis res agitur: quid aliud efficitur his ſine fine multiplicandis, quam ut pluribus laqueis irretiatur libertas Chriſtiana? Poſtremo ad id periculi tenditur, ne, juxta Græcam paræmiam, plus æquo tenſus funiculus rumpatur. Huc igitur potiſſimum adnitantur boni Pontifices, ut illa vera caritas ſuſcitetur in mentibus hominum, ut vigeat illa lex non hominum, ſed Domini. Si flagrarit divina caritas, quorſum opus tot minis, tot vinculis, tot conſtitutionibus? Sin ea friget, nec ſincerum eſt nec diuturnum, quod metus extorquet. Quid non factum eſt a priſcis illis Tyrannis? Quæ non leges in hoc excogitatæ, ut oppreſſo populo ſuam communirent potentiam? Nulli horum imperium diuturnum fuit. Si tractabiles ſunt quibus imperas, pauciſſimæ leges ſat erunt: reliqua ad caritatis regulam exigentur. Sin immorigeri, nihil inutilius quam plures induci leges, quas utcumque inſtitutas, malorum perverſitas fere ſemper in magnum Reipublicæ malum conſuevit vertere, ut eſt ad male agendum ingenioſa mortalitas. Si quid novi conſtituendum, ejuſmodi leges ferant Principes Chriſtiani, non ad quas ſuſpirent piæ mentes, muſſent timidi, male dicant improbi, ſed in quibus Chriſtum illum manſuetiſſimum, & quovis potius quam ad ſuam ſpectantem commoditatem, poſſimus agnoſcere. Non eſt plebis de Principum decretis temere judicare, fateor: ſed viciſſim Principum eſt incondendis legibus meminiſſe, cæteris quoque mortalibus ſenſum eſſe communem, & homines eſſe qui lecturi ſunt, non pecudes: poſtremo, liberos eſſe, non ſervos. Ut nihil horum contingat, tamen optandum eſt, ut unica lex ſit quem admodum unus eſt Dominus, & una fides. Ea dictabit quid in omni re ſit agendum, nuſquam enim ceſſat caritas. Alias non adſpernabitur, ſed in hac una voluntas beati. Movet quoſdam, cur hoc de beato dictum ſit: *Et in lege Domini*, cum juſto non ſit lex poſita. Et juxta Paulum: *qui per Chriſtum adepti ſunt adoptionem filiorum Dei, jam ſub lege non ſint, ſed ſub gratia.* Verum aliud eſt *ſub lege* eſſe, aliud *in lege.* Judæi ſub lege erant, qui legis præceptis veluti cancellis quibuſdam coercebantur, & ceu pædagogo ſerviebant, non ſponte, ſed metu. Chriſtiani *in lege* verſantur, qui ſponte ſecundum legem vivunt, non cogente ſupplicio, ſed invitante caritate. Sub lege ſunt ſervi, in lege liberi. Judæi qui triticeos portant panes, nihil habentes præter inſipidam litteram, legis onere gravantur. Nos qui ſpiritum tenemus legis, exonerati & alacres, non ducimur ſed *currimus*, quemadmodum alibi dicit Propheta: *Viam mandatorum tuorum cucurri cum dilataſti cor meum.* Superſtitio litteræ contrahit animum, ſpiritus & caritas dilatat. Qui litteræ ſervit, ad omnia trepidat, non audet veſci cibis communibus. At ſpiritualis: *Omnia*, inquit, *munda mundis.* Et rurſum: *Omnia mihi licent, ſed non omnia expedium.* Item, *Omnia factus ſum omnibus, ut omneis lucrifacerem.* Vide, quæſo, quanta ſit amplitudo ſpiritus. Bona igitur profectus pars eſt, vehementer velle id, quod cupis aſſequi. Atqui non ſatis eſt velle, ſed accedat oportet meditatio, ut ad divinæ legis regulam mores ac vitam coneris accommodare. Nam id demum ſignificat Latinis meditari, non animo volvere, ſed exercere, reque ipſa præparari. Qui, quidquid dicturus eſt, quidquid acturus, ad caritatis præſcriptum dicit ac facit, is vere legem Domini meditatur, idque die ac nocte, hoc eſt, in proſperis pariter, atque adverſis. In proſperis ne inſoleſcas, ſed magis gratias agas, in adverſis ne dejiciaris animo. Ad utramvis enim fortunam una lex abunde præſidio eſt. Niſi mavis accipere die ac nocte, pro eo quod eſt aſſidue, citraque intermiſſionem. Etenim ſi omnis vitæ ratio ad Divinæ legis ſcopum dirigatur, quidquid agemus, ſive edemus, ſive bibemus, ſive dormiemus, legis erit meditatio. Quemadmodum, & juxta Pauli præceptum, indeſinenter orat, cujus omnis vita tendit in Chriſtum. Non eſt igitur beatus, qui varius, & ſui diſſimilis, aliquando ſpectat mundum, aliquando nonnihil tribuit Chriſto. Nec otioſam arbitror legis repetitionem, cum ſit una eademque: In lege Domini, & in lege ejus. Ut intelligas ab una hac petenda eſſe omnia, quæcumque ad beate vivendum pertinent. Si quid hæſitabis, ab ea quærendum conſilium. Si fortuna ſæviet, ab ea petendum auxilium: ſi quid voles diſcere, non alio confugiendum. Denique quidquid commoditatum reliqui ex rebus tam multis aucupantur, id ſola Sacrarum meditatio litterarum affatim ac vere præſtat. Jam & illud mihi perpende, lector, num ſit otioſe dictum: *In lege voluntas ejus.* Siquidem ejus voluntas non eſt in lege, qui cogit legem velle, quod ipſe volebat, ſed qui non aliud vult, quam ipſa dictat lex. Proinde obiter ferit iſtos quoſdam illotis pedibus ac manibus Theologos, qui Scripturam divinam reluctantem & invitam violentis interpretationibus ad ſuam applicant voluntatem, eamque pro Lesbia, quod ajunt, habent regula. Nam hujuſcemodi Doctoribus mos, primum apud ſe ſtatuere quid velint, idque ex affectu ſuo metientibus, quid expediat. Deinde poſtquam decreverint, venantur aliquem Scripturæ locum, quem vel obtorto, quod dici ſolet, collo ad ſuum pertrahant decretum. At æquum erat, ut noſtri affectus Divinæ legi obſervirent, non lex affectibus. Et ab illa decretum erat petendum, non ea ſubornanda ad humanæ cupiditatis patrocinium. Nam, hoc eſt omnem divinæ Scripturæ fidem & auctoritatem elevare, ſi in alium torqueatur ſenſum, quam oportet. Poſtremo quod ait, *in lege ejus meditabitur*, admonet nos, non leviter attingendam Divinam legem. Nam a cura dicuntur Græcis, μελέται, hoc eſt, *meditationes*, ſive *exercitamenta*: quin potius attentiſſimo ſtudio penitus incumbendum. Qui quotidie

1 Imo *pœna*, non *fuſtis.*

Digitized by Google

Psalmos non intellectos remurmurant, non meditantur in lege Domini, sed aerem verberant. Qui hoc animo accedunt ad arcanas litteras, quo se muniant adversus frivolas disputationes, non meditantur in lege Domini. Qui curiosis & anxiis, nec umquam finiendis quæstionibus insenescunt, non meditantur in lege Domini. Sed qui omissis omnibus, vacuus ad ipsos sacrarum Scripturarum fontes accedit, tantum illud captans, ut se ipso reddatur melior, ut transformetur in Christum, ut illius imbibat spiritum, hoc undique circumspectans, hoc unum ubique sitiens, is demum meditatur in lege Domini. Item, qui summo legis cortici insistit, non meditatur in lege Domini. Cortex insipidus est plerumque, tum adeo non frugifer, ut pestilens etiam ac letalis, teste Paulo. Proinde multa ruminatione ad medullam penetrandum est, atque ibi demum invenies verum animi cibum, cujus esus te in Christi transfiguret imaginem. Hinc est quod alio quodam in Psalmo beatos legimus, *qui scrutantur testimonia Dei.* Nec enim hoc cognominis tribuit iis, qui legem Dei legunt, qui memoria tenent. Nam & Pharisæus ille probe tenebat, cum incontanter responderet: *Diliges Dominum Deum tuum* &c. Quin hodie quoque Judæi legem suam prope melius tenent ipsis Theologis Christianis, & quinque panes illos hordeaceos famelici circumferunt. Verum is demum beatus, qui pio scrutinio ad arcanum illud Sacri Spiritus mysterium promeruit admitti. Atque ut magis intelligamus mysticæ Scripturæ fœcunditatem, videmur & illud ex hoc loco admoneri, jugi meditatione sic a pueris imbibendas esse Divinas litteras, sic multo usu, multaque iteratione inculcandas, ut eas memoriter, non secus ac digitos nostros teneamus. Ita collatis hinc & hinc locis, facile sensum verum adsequemur. At nunc bonam vitæ partem in Sophisticis inventiunculis, in Aristotelis voluminibus, immo in nostris somniis consumimus, ita ut vix umquam sit otium magnis etiam Theologis, ex ipsis hauriendi fontibus. Deinde si quid citandum, ad indices & canones curritur. Citra trium linguarum peritiam, Divinæ litteræ nullo modo percipi possunt: citra Physicen, ac Metaphysicen Aristotelicam possunt. At nos id quod est necessarium omittimus, id quod officit etiam solum amplectimur. In fontibus versetur oportet, qui velit esse vere Theologus. Neque vero Theologiam profitentium dumtaxat est meditari in lege Domini, nisi his solis beati nomen tribuendum esse putamus. Omnibus qui beati velint esse, meditandum est in lege Domini. Legant & idiotæ *legem Domini*, quacumque lingua, legant & Scythæ, meditentur in ea pro sua virili. Scrutentur pro suo quisque captu, de hac inter se confabulentur, de hac colloquantur. Qualis vir, talis oratio: immo tales reddimur, qualis est nostra quotidiana confabulatio. Si Christiani sumus, de Christo sit nostra confabulatio. Si nihil nisi de mundo loquimur, mundani simus oportet. At nunc sunt, qui summopere cavendum putant, ne quid vulgus attingat de litteris Sacris, in popularem versis linguam, clamant eos nihil intelligere, prolabi in hæreses. Quasi vero ea sit doctrina Christi, ut non nisi a paucis Theologis possit intelligi? Imo ut ipso Christo nihil fuit communius, ita doctrina illius nihil popularius. Legat arator, erit quo pascatur: legat eruditissimus, erit quod discat. Postremo, non tam ingenio quam pietate percipiuntur. Spiritus eas docet, non Aristoteles: gratia, non ratio: afflatus, non syllogismus. Si mystici sensus cognitio, Divini Spiritus munere contingit, quod Paulus Prophetiæ donum appellat, cur plebem Christianam universam ab hujus muneris consortio secludimus? An non potest Christi spiritus impertire semet ipsum cui velit? Imo in quem potius solet descendere, quam in humilem & mansuetum? Non in falsa scientiæ persuasione turgidum ac ferocem: non in fidentem Sophisticis captiunculis, non in Aristotelicis ratiunculis inflatum. Christus ipse gratias agit Patri, quod cœlestis sapientiæ mysterium absconderit a sapientibus, & revelarit parvulis. Habet, mihi crede, Divinus ille Spiritus suum fastidium, habet suas delitias. Nec adduci possum, ut credam eum dignari quemquam communione sui, qui tot profanis disciplinis, qui tot Aristotelicis syllogismis, qui tot Gentilium Philosophorum decretis, immo qui harum rerum non cognitione sed falsissima scientiæ persuasione fretus, irreverenter ac confidenter ad arcanarum litterarum adyta accesserit. Verum enim vero vereor, ne isti qui velint populum nihil attingere, non tam periculo commoveantur illorum, quam sui respectu, videlicet, ut ab istis solis, velut ab oraculis petantur omnia. Quid hac de re scriptum est? hoc scriptum est. Quem habet sensum, quod scriptum est? Sic intellige, sic senti, sic loquere. Atqui istud est, bubalum esse, non hominem. Fortassis movet & hoc nonnullos, quoniam animadvertunt divinam Scripturam parum quadrare ad vitam suam, malunt eam antiquari, aut certe nesciri, ne quid hinc jaciatur in os. Et ad humanas traditiunculas populum avocant, quas ipsi ad suam commoditatem probe commenti sunt. Quid igitur fiet? Audiat populus pios Doctores, hoc est, Episcopos, quoties dabitur. Ubi non dabitur, legendo, confabulando, qua possunt meditentur in lege Domini. Rursum, Episcopi tales sese ipsos reddant jugi Divinæ legis meditatione, ut ex Divinis litteris habeant quod respondeant interroganti. [*Et erit tamquam lignum.*] Huc usque recensuit meritum beati viri, nunc ostendit præmium. Prius ostendit apparatum, nunc ostendit fructum. Vitavit concilium impiorum, non stetit in via peccatorum, etiamsi in speciem amœnissima, sprevit cathedram pestilentiæ, infatigabili cura exercuit sese in lege Divina, nec eam verbo tenus modo tenuit, verum ipsa vitæ innocentia expressit. Quod itaque præmium? *Et erit*, inquit, *veluti lignum quod plantatum est secus decursus aquarum.* Lignum arborem appellat ex schemate, quod Synecdochen vocant Rhetores, quomodo & ferrum pro gladio dicunt: id si ad Christi personam referatur, hunc habebit sensum: Filius Dei assumet corpus humanum, & e cœlo translatus plantabitur in terra juxta decursus aquarum, non in sitientibus arenis, sed juxta plenitudinem Divini Spiritus & æternæ sapientiæ. Nam *aquas* accipi pro spiritu, testatur & Euangelicus sermo: *Flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ. Hoc autem dixit de spiritu, quem accepturi erant credentes in eum.* Et juxta alium Psalmum: *Fluminis impetus lætificat civitatem Dei.* Non potest esse arbor frugifera, neque perpetuo virore læta, nisi cujus radicem hujusmodi aquarum decursus irriget, ac fœcundet. Sunt qui *decursus aquarum* ad populum referant, quod legimus alibi: *Aquæ multæ, populi multi:* vel quod semper prolabantur in pronum, hoc est, in vitia, vel quod assidue devolvantur in mortem. Hos igitur populos ad peccata proclives, in suam radicem traxit Christus, ac trajecit in se, ut erumperent in fructus Ecclesiarum fidelium, idque suo tempore: nempe, cum morte sua devictis Potestatibus & Principatibus, tradiderat regnum Patri, ac per resurrectionem & adscensionem jam illustrata gloria Christi, jam misso cœlesti Spiritu, qui illos novis dotibus armaret adversus mundanam tum sapientiam, tum potentiam. Hic erat fructus illius admirandæ arboris, ut tot hominum millia revocata ab hoc mundo, per Christum efficerentur filii Dei. *Nec ullum hujus folium defluxit, propterea quod cœlum & terra transibunt, verba autem ejus non transibunt, donec omnia fiant.* & secundum Esaiam: *Verbum Domini manet in æternum.* Verba Regum sæpe defluunt, & omnis homo mendax, sive quod non perstent in sententia, sive quod aliquoties præstare non queant quod promiserunt. At Divina mens numquam mutatur, & cum sit solus omnipotens, nihil tam arduum, quod non facile præstet, ubi voluerit. Nec id solum, verum etiam *omnia quæcumque dixerit, aut fecerit prosperabuntur:* sive quemadmodum legit Hilarius, *bene dirigentur.* Nam Græce est κατευοδωθήσεται, quasi dicas *prospero itinere succedent.* Nihil non efficit Christus eorum, quæ promiserat. Mortuus est, resurrexit, adscendit, misit Paracletum. Hæc feliciter successerunt, neque dubitandum, quin cætera quo-

Digitized by Google

quoque ſit præſtaturus quæ pollicitus eſt de ſupremo judicio, de præmiis piorum, de pœnis impiorum. Ac juxta communem quidem ſenſum fortaſſe humilius videri poſſit Chriſtum arbori comparari, cum vulgo ſtupidos homines, ac vix homines, truncos & caudices appellemus. Verum in myſticis litteris magna hujus Symboli dignitas. In Paradiſo collocatur omne lignum ſpecie pulcrum, & uſui accommodum. Stat in medio Paradiſi lignum vitæ, arbor ſcientiæ boni & mali. Hujus radix irrigatur felici illo flumine, quod in quatuor amnes diſſectum irrigat faciem univerſæ terræ. Multæ ſunt arbores adſpectu jucundæ, fœtu ſalutares & utiles, ſed una eſt vitæ, ſita non poſt decurſus aquarum veluti cæteræ, ſed ſecus decurſus, hoc eſt, juxta fontem, & caput omnium fluminum cœleſtis ſapientiæ. Et quodnam hoc lignum Paradiſi? Salomon interpretatur æternam ſapientiam, quæ eſt ipſe Chriſtus: *lignum*, inquit, *eſt vitæ omnibus amplectentibus eam.* Ab hac arbore virorem ac fructum habent cæteræ quoque omnes. Vidit hanc arborem myſteriorum conſcius Joannes in Apocalypſi. *Et oſtendit*, inquiens, *mihi flumen aquæ vivæ ſplendidum, tamquam cryſtallum, egrediens de throno Dei & Agni, & in medio plateæ ejus, & ex utraque parte fluminis arborem vitæ, quæ fecit fructus duodecies, ſingulis menſibus reddens fructum ſuum, & folia arboris illius ſunt ad ſanitatem Gentium.* Juxta litteram, qui poteſt una arbor in utraque parte fluminis ſtare, niſi forte tanta, ut radice utramque marginem complectatur? Verum arbor una unum ſignificat Chriſtum. Unicus eſt filius, unica eſt ſapientia: Multiplex eſt hujus mundi ſapientia, divina ſimpliciſſima eſt. Arbor autem vocatus eſt Chriſtus juxta myſterium aſſumpti corporis humani, cui plantari, fuit ex virgine naſci: irrigari, impleri divina gratia: fructum ferre, gloria reſurrectionis ad immortalitatis ſpem colligere fidelium multitudinem. Quin & alias divina ſapientia comparatur arbori, nunc cedro in Libano, nunc terebintho porrigenti ramos ſuos, nunc palmæ exaltatæ in Cades. E terra naſcitur omnis arbos, e minimo ſemine ad maximam molem aſſurgit, amat irriguum, & quod accepit in radice, reddit in fructu: multam ex ſe præbet commoditatem mortalibus: trunco licet inniti: adſpectus amœnitas paſcit oculos: frondes & rami late paſſi temperant æſtum, & umbram miniſtrant feſſis: fructus alit & ſaginat. Horum ſingula pulcre quadrant in Chriſtum. Quin & in Euangelio ipſe ſe vitem vocat, & patrem agricolam, diſcipulos palmites. Rurſum, ubi Judæi calumniarentur, eum in nomine Beelzebub ejicere Dæmonia, ſemet ipſum arborem vocat: *Aut facite*, inquiens, *arborem bonam, & fructus ejus bonos? aut facite arborem malam, & fructus ejus malos.* De fructu enim arbor cognoſcitur. Fatebantur optimum eſſe fructum ejicere Dæmonia, & tamen illud Beelzebub tribuebant, cujus fructus peſſimi ſint oportet, cum ipſe ſit peſſimus. Iterum crucem bajulans, innocentiam ſuam ſub arboris typo demonſtrat: *Si in viridi*, inquit, *ligno hoc faciunt, in arido quid fiet?* Lignum aridum, quoniam jam vitiis computruit, a divinæ gratiæ ſucco deſtitutum, nec umbra gratum, nec adſpectu jucundum, nec fructu commodum eſt, incendio deſtinatur. At Chriſtus lignum fuit non ſylveſtre, nec quovis loco temere natum, ſed plantatum a Patre, a quo juxta vocem Euangelicam, quidquid plantatum non fuerit, eradicabitur, & in ignem mittetur, & plantatum in Paradiſo juxta fontem, unde derivantur omnia dona cœleſtia. Nec otioſe dictum eſt: dedit fructum, cum alias arbores legamus fructum facere, non dare. *Non poteſt arbor bona fructus malos facere.* Item Eſaias: *Exſpectavi ut faceret uvas, & fecit labruſcas.* Hæc autem dedit, non ſolum produxit. Aliis ſui fœtus decidunt. Aliis decutiuntur, aut decerpuntur. In Chriſto ſpontaneum & diſpenſationis fuit, non caſus neque neceſſitatis, quidquid actum eſt. Rationalis arbor eſt, dedit quibus voluit, quomodo voluit, & in tempore ſuo, id eſt, in tempore quod ipſe ſibi præſcripſerat. • In tempore ſuo docuit regnum cœlorum. Suo tempore, & ſua ſponte teneri, judicari, occidi voluit. Suo arbitratu reſurrexit, deſcendit ad inferos, adſcendit in cœlum, miſit Spiritum Sanctum, in quo coaluerunt per univerſum terrarum orbem tot fidelium Eccleſiæ. Verum excutiendum eſt, quo pacto quadret illud in perſonam Chriſti, quod dicitur, meditatus in lege Domini die ac nocte: deinde veluti præmium honeſtorum laborum accepiſſe, juxta ſimilitudinem arboris frugiferæ. Niſi forte ſic accipimus Chriſtum meditatum in lege Domini, quemadmodum legimus eumdem apud Lucam *profeciſſe ætate, gratia & ſapientia, coram Deo, & coram hominibus.* Et ſi meditatur in lege, qui diligenter obſervat legem, nemini potius tribuendum eſt hoc laudis, quam Chriſto, qui ſolus hominum nuſquam deflexit a lege Domini. Ergo cum talis ſit arbor, non ſolum fructus non gignit acerbos, aut noxios, ſed ipſe qui genuit, porrexit omnibus fructus ſuos ſalutiferos, e quibus adeo nihil periit, ut nec folium ullum defluat, id eſt, ne verbum quidem irritum fuerit, aut futurum ſit, quod ab illo ſit profectum. Horum foliorum ſemper virentium umbra ſpem noſtram alit, his animum jam æſtu ſeculi laborantem refocillamus, certi futurum, ut omnia cætera quoque quæ fecerit, feliciter eveniant iis qui in illo permanſerint. Illud adjiciendum juxta ſenſum allegoricum. Decurſus aquarum non abſurde poſſe intelligi ſacrum illum amnem, quo renaſcimur in Chriſto: per hunc enim in illum transferimur, ut ſimus & ipſi lignum frugiferum, perpetuoque virens.

Nunc ad tropologiam redeamus. Poterat craſſis aliquibus in mentem venire, qui ſibi omnibus hujus vitæ voluptatibus interdixerit, qui honores adſpernatus ſit, qui renunciarit omnibus affectibus, qui naturam ipſam Religione vicerit, qui cum paucis ſentiens, uni Divinæ legis meditationi dediderit ſeſe, eum & inſuavem quamdam agere vitam, & veluti ſupervacaneum hominis idolum, potius quam hominem, nec ſibi, ne aliis eſſe uſui. Sic enim audimus & hodie loquentes quoſdam in eos, qui Chriſtianam vitam meditantur: Somnium hominis, quid agit? quid ſapit? quid poteſt? cui prodeſt. Sed audi felicitatem hujus contempti, audi præmium, quod mundus ſuis non poteſt largiri. Cum cæteri qui terrenis, fluxiſque rebus addixerunt animum, & in vitiis ſuis computreſcunt, & miſeris illis ſuis curis extabeſcunt, jamque non ſolum inutiles, ſed etiam peſtilentes, æterno parantur incendio: interim beatus hic meus, velut arbor juxta profluentem in irriguo poſita loco, læto quodam bene ſibi conſciæ mentis famæque illibatæ virore, perpetuo florebit, ac felicibus gratiæ cœleſtis incrementis indies in majus ac melius augeſcet, donec occurrerit in virum perfectum, in menſuram plenitudinis Chriſti. Neque vero crediderim temere dictum lignum, potius quam arborem, ut intelligas hic laudari, non temporarias inſtabilium animorum herbas, quæ ſimul atque tentationum ingruerit rigor, confeſtim emoriuntur, non arundinem vento agitatam, non fruticem quovis flexilem, & humi repentem, ſed ſolidum ac firmum piæ vitæ propoſitum, quod tam alte actis nitatur radicibus, ut ne mortis quidem pavor hominem poſſit a mentis erectæ ſtatu dimovere. Qua de cauſa & in Hebraicis manſionibus palmeta Martyribus tribuuntur, quod hæc arbor & perpetuo vireat, & omnium ſola impoſito onere, ſurſum nitatur, & fructum ferat longe ſuaviſſimum. Lignum autem, ut dictum eſt, non quodlibet neque fortuito natum, ſed plantatum. Et unde plantatum? niſi a Patre agricola, qui, niſi traxerit, nemini licet ad Chriſtum pervenire. Ab eo, inquam, plantatum, qui Chriſtum ipſum plantaverat, in quo nos juxta Paulum ſumus complantati. Quamquam ut indicavit divus Hieronymus pro שתול *ſathul*, quod Septuaginta verterunt πεφυτευμένον, hoc eſt, *plantatum*, Aquila vertit *tranſplantatum.* Quod ipſum belle quadrat, vel in Chriſtum a cœlo in terram demiſſum, vel in nos in novitatem vitæ per Chriſtum perductos. Tranſplantatum a Gentilitate ad fidem, a Judaiſmo ad Euangelium, a littera ad ſpiritum, a ſervitute legis ad libertatem gratiæ, a mundo ad regnum cœlorum, a vitiis ad innocentiam, ab Ægypto in terram lacte & melle manantem, a tumultu ad pacem, a ſeculi negotiis ad ſtudium pietatis traductum. Quod male plantatum erat in Adam, feliciter tranſplantatum eſt in Chriſto: quod erat infrugiferum natura, cœpit eſſe frugiferum per gratiam. Redduntur enim meliores arbores in aliud tranſlatæ ſolum, cultuque diſcunt miteſcere, & ſylveſtre exuunt ingenium. An non Paulus lignum fuit feliciter tranſplantatum, e perſecutore factus Apoſtolus? An non lignum bene tranſplantatum Cyprianus, ex Mago Martyr? An non Matthæus lignum tranſplantatum, ex

Digitized by Google

telona Apoſtolus? An non Ambroſius ex Gentili judice, ſanctiſſimus Epiſcopus? An non Auguſtinus ex inflato Rhetore, Doctor Eccleſiæ? An non Franciſcus, ex avaro negotiatore, paupertatis profeſſor? cumque his innumerabiles alii, an non feliciſſime tranſplantati ſunt in Chriſtum? [*Secus decurſus aquarum.*] Tranſplantatum, inquam, non in ambitionis & arrogantiæ ſcopulis, non in fluidis ac ſine fine ſitientibus arenis avaritiæ, non in libidinis cœno, non in deſidiæ paludibus, ſed juxta aquas, atque eas quidem non pigras, ſed decurrentes ac vivas, quæ in convallibus, ac locis humilioribus manere ſolitæ, omnia læta quadam ubertate reddunt luxuriantia. Nihil gignit hæc humus, quod non arcano quodam alatur, ac vegetetur ſucco. Cæterum arboribus pomiferis plurimo opus eſt humore. Unde Grammaticis quoque viſum eſt, *poma* a *potu* dicta, quod magnam vim humoris combibant. Atque hunc quidem humorem attractum undique radix per occultiſſimos meatus in univerſam transfundit arborem, donec erumpant frondes, deinde fructuum ſpes flores, poſtremo fœtus illi gratiſſimi, pariter ac ſaluberrimi. Quod vides truncum ſolidum, & nullis etiam ventorum turbinibus expugnabilem, quod ramos late porrectos, quod amabili frondium virore comantem arborem, quod fragrantiſſimis picturatam floribus, quod ſuaviſſimo proventu fructuum onuſtam, tantam pompam, tot opes, ſola radix occulto irrigata ſucco ſubminiſtrat. Nihil eſt hominis mente occultius: & tamen ex hoc ceu fonte, ſcatent omnes illæ dotes, quas in piis videmus hominibus. Verum ea radix diu plurimo Divinæ gratiæ ſucco irrigetur oportet. Proinde qui litteras profitentur Hebraicas negant eſſe decurſus, ſed פלג *palge*, quod *pelagus* interpretantur, quæ vox propemodum valeat, quaſi dicas *gurgitem*, & *immenſam aquarum profunditatem*. Nam noſtræ quidem arbores non raro fit ut immodica humoris copia ſuffocentur. At rationalis arbor, quam hic deſcribit Propheta, quo copioſius expletur ac proluitur a cœleſti illo fluvio, qui lætificat civitatem Dei, hoc lætior ac magis frugifera redditur. In Chriſtum totus hic fluvius inundavit, ideoque & floruit feliciſſime, & copioſiſſimum attulit fructum. Largiter hinc hauſerat Paulus Apoſtolus, & idcirco plus fructus produxit unus, quam aliquot Apoſtoli cæteri. Sunt menſuræ donorum Spiritus. Eſt & modus fructuum. Omnes hinc hauriant oportet, qui cupiant vivæ arbores eſſe in Chriſto, qui virentes, qui floridæ, qui frugiferæ. Non ex Platonicis, aut Ariſtotelicis litteris, non e Rhetorum aut Poetarum libris hauritur hic ſuccus. Ex illo fonte trahatur oportet, quem vidit Joannes ſcatentem de throno Dei & Agni. Jam video quoſdam eſſe, qui lignum interpretentur crucem Chriſti, flumen baptiſmum, quod per ſacroſanctam illius mortem, & myſtici lavacri munus vivat ac vegetetur, totque cœleſtibus dotibus floreat Eccleſia. Quapropter & eleganter in crucis laudem myſticam, hymnum canit chorus Eccleſiaſticus: *Crux fidelis inter omnes arbor una nobilis: Nulla talem ſylva profert, fronde, flore, germine.* Tot in univerſo terrarum orbe Chriſtianas Eccleſias, tot Martyrum agmina, tot Monachorum examina, tot Virginum choros, tot Confeſſorum turmas, tot Sacramenta, tot Chariſmata nobis hæc arbor peperit. Verum ſi Chriſtum in cruce mortuum arborem accipis, & aquas decurrentes, baptiſmum: nimirum, non aquæ fœcunditatem largiuntur arbori, ſed arbor aquis. [*Quod fructum ſuum dabit in tempore ſuo.*] Neque enim fieri poterat, ut infrugifera foret arbor, ab eo plantata agricola, ſic poſita, ſic irrigata. Vera pietas numquam eſt otioſa. Erumpit aliquando, & bonum ſuum aliis quoque communicat, vel dum ſancta prædicatione Chriſtum inſerit animis fidelium & infidelium, vel dum bono odore vitæ illectat ad ſtudium pietatis. Hunc fructum parturiebat Paulus ſcribens ad Romanos: *Ut aliquem fructum habeam & in vobis, quemadmodum in cæteris gentibus.* Et de vitæ exemplo meminit idem: *Bonus*, inquiens, *odor ſumus Deo in omni loco.* Hunc fructum eſuriebat Jeſus, cum ait Apoſtolis: *Ego alium cibum habeo manducare, quem vos neſcitis.* Hunc ardebat amatrix illa myſtica, in epithalamio cum inquit: *Adſcendam in palmam, & apprehendam fructus ejus.* Dat igitur hæc arbor fructum, non ſolum gignit. Siquidem vera caritas totam ſeſe effundit in uſus alienos, aliorum inſervit commodis non ſuis. Avarus ſibi fructificat, ſibi parit ambitioſus, ſibi quærit libidinoſus, ſibi malus omnis fructum adfert, ſi quid tamen adfert. Huic arbori gignere, dare eſt. Neque vero quemlibet dabit fructum. Sunt enim & arbores malæ, quarum fructus guſtatus mortem adfert: cujuſmodi ſorborum genera quædam. Sunt rurſus qui per inanem gloriam aliena ſibi vindicant. Verum hæc arbor *ſuum dabit fructum*, id eſt, verum ac genuinum, qui ſuccum illum radicis altorem odore, ſaporeque referat. Si carnalis eſt arbor, carnales adducit fructus: ſin ſpiritualis, ſpirituales fœtus edit. Vis audire diverſarum arborum diverſos item fructus? *Fructus*, inquit, *ſpiritus ſunt, gaudium, pax, patientia, benignitas, bonitas, longanimitas, manſuetudo, fides, modeſtia, continentia, caſtitas.* Nunc contra malæ arboris fructus accipe? *Manifeſta autem ſunt opera carnis, quæ ſunt, fornicatio, immunditia, impudicitia, luxuria, idolorum cultus, veneficia, inimicitiæ, contentiones, æmulationes, iræ, rixæ, diſſenſiones, ſectæ, invidia, homicidia, ebrietates, comeſſationes*, & his ſimilia. Audis nimium fœcundam arborem, ſed fructu mortifero. De fructu cognoſcitur arbor, bona ſit, an mala. Ut radix eſt mentis, ita ſunt fructus operum. Si perverſis opinionibus, ſi malis cupiditatibus fuerit corrupta mens, hujuſmodi loquitur, hujuſmodi facit, cujuſmodi modo commemoravit Paulus. Cor tuum radix eſt arboris hujus. E corde prodeunt cogitationes malæ, furta, homicidia, blaſphemiæ. Quidquid loquitur, quidquid agit impius, peſtilens eſt, contagioſum eſt, venenum eſt. Difficillimum eſt cum malis habere commercium, ut non fias deterior. Contra piorum inceſſus, vultus, oratio, facta fructum habent ſalutarem, ut quiſquis cum his egerit conſuetudinem, melior indies evadat, niſi plane ſit deploratus. Dabit ergo fructum, ſed hoc habet cum malis arboribus commune. At *ſuum dabit*, hoc eſt, peculiarem, & dabit in tempore ſuo, non quod ſibi quiſque præſcripſit, ſed quod Deo viſum fuerit. Quidam maturius, quidam ſerius dederunt fructum ſuum. Sunt quorum religio jam in ipſis infantiæ crepundiis eluxit. Sunt quorum pietatem non niſi mors illuſtravit. Quorum de numero eſt Paulus ille Eremita. Prius eſt ardere, deinde lucere vel inflammare. Prius eſt ſucculentum eſſe, deinde germinare. Tu modo cura ut irrigua, ut plurimo ſucco vegeta ſit arbor tua. Noli de fructu ſollicitus eſſe. Ipſe erumpet ſuo tempore, cum Deo videbitur. Idem fructum eliciet ſuo calore, qui radicem aluit ſuo ſucco. Atque hactenus quæ dicta ſunt, tametſi belle quadrant, & in omnes pios, qui ad Chriſti exemplum abſtinent ab omnibus inquinamentis hujus mundi, qui toto pectore meditantur in lege Domini, ut cognoſcant illius voluntatem, ut faciant, non ea quæ dictat animi cupiditas, ſed quæ jubet divina lex: ac deinde ſecretis divinæ gratiæ muneribus irrigati, virent innocentia, germinant affectu caritatis, florent exſpectatione bonorum operum, fructum adferunt in gloriam Dei, in proximorum ſalutem, ipſi jam quoque devicto Satana, jam divites & exuberantes in Chriſto bonorum operum fructibus perfruuntur, bonæ conſcientiæ gaudio jugiter felices: tamen aptius in Eccleſiaſticum Doctorem, hoc eſt, Epiſcopum, competere, mihi videntur. Nam, juxta Paulum, præcipuum ac peculiare munus Epiſcoporum eſt, docere plebem Chriſtianam, nec docere Platonem, aut Ariſtotelem, aut Scholaſticas quæſtionum argutias, ſed Chriſti doctrinam, ſimpliciſſimi ſimpliciſſimam. Quo magis admirandum eſt, nonnullos hujus tempeſtatis Epiſcopos, hanc pulcerrimam omnium functionem in quoſdam rejicere, quos ipſi quoque deſpectui ac ludibrio habent, & contumeliæ cauſa fratres appellant. Nec hoc contenti, quod huic erat proximum, Sacramentorum adminiſtrationem conductitiis quibuſdam, ac pene dixerim factitiis Epiſcopis delegant, cauſarum cognitionem, & pecuniarum rationes, rem omnium ſordidiſſimam, & vel infimis committendam, ſibi ſervant, perinde quaſi nihil aliud ſit magno Epiſcopo dignum. Videamus igitur, quibus coloribus Chriſti Doctorem depingat hic Propheta: *Beatus*, inquit, *ille meus & perfectus, quem erudiendo populo deſtinavit Deus, primum nullis peſtiferis opinionibus ſit infectus, oportet.* Nam id eſt non abire in concilio impiorum. Quî bene docebit, qui male ſenſerit? Deinde, procul eſſe oportet ab omni vitiorum contagio, & uſqueadeo vacare culpa, ut ab omni ſpecie quoque mali ſit alienus, hoc eſt, adeo integrum eſſe, ut & famam pudeat in hunc quid-

quidquam mali criminis confingere. Etenim, quo tandem ore inſectabitur aliorum vitia, ipſe vitiis obnoxius? Aut qui perſuadebit aliis pietatem eſſe ſectandam, ſi conſpexerint illius vitam cum pietate pugnare? Ad hæc, ſit a mundi hujus Magiſtratibus, & ſecularium negotiorum functionibus liber, & expeditus. Siquidem, ut in malitioſam animam non introit divina ſapientia, ita nec in occupatam. Nec purum modo requirit domicilium Spiritus ille cœleſtis, verum etiam omnibus ſordidis curis vacuum. Quid deinde ſupereſt? ut purus ab opinionibus vulgi ſtultis, purus a dogmatis Hæreticis, purus ab omni labe mentis ac morum, purus ab omni ambitione ſecularium bonorum, ſolutus omni ſollicitudine negotiorum carnalium, noctes ac dies totus verſetur in lege Domini, hoc eſt, in litteris Divinis. Hanc penitus imbibat, hanc ediſcat: nec ediſcat ſolum, ſed meditetur, hoc eſt, in habitum animi, in affectus, in mores, ac vitam trajiciat. Ab hac diu diſcat, quod poſtea doceat. Quid deinde futurum eſt? Id ſi fecerit meus Doctor, inquit: *Erit tamquam lignum plantatum juxta decurſus aquarum, quod fructum doctrinæ ſalutaris dabit in tempore ſuo.* Lignum erit nullis fortunæ ludibriis ceſſurum. Lignum vivum, lignum multo gratiæ cœleſtis ſucco irriguum, ſemper adhærens ſacro illi divinarum litterarum flumini, quod olim ingreſſus Ezechiel, miratur non poſſe tranſvadari. Immenſæ profunditatis eſt, cujus fundum nullum attingere poteſt hominis ingenium. Satis eſt tibi, quod inde tantum hauris, quantum licet. Et quorſum tandem evadet hoc admirabile lignum? Primum ipſo innocentis vitæ virore teſtabitur ſeſe arborem eſſe vivam. Deinde paulatim tacitis in Chriſto adoleſcens incrementis, explicat ramos caritatis, erumpit in gemmas, & jam nunc præ ſe fert, qualem fructum ſit editurus. Mox, editis floribus, certiorem de ſe ſpem præbet. Sub hæc totus cœleſtium verborum frondibus conveſtitur. Poſtremo, fructum edit. Nec enim foliorum virore inanem modo fructus ſpem præbet intuentibus: quemadmodum ficus illa, cui in Euangelio maledixit Jeſus, allexerat eſurientem frondibus ſuis, at fructum non dedit. Hujuſmodi ficus, ſunt Doctores quidam, qui verba pietatis habent, qui titulum, qui cultum pietatis habent, a fructu veræ pietatis alieni. Super cathedram Moſis ſederunt, quæ dicunt, facite: quæ faciunt, ea nolite facere. Oratione docent pietatem, moribus dedocent pietatem. Si profeſſionis titulum audias, ſi veſtitum inſpicias, ſi loquentem auſcultes, novum quemdam pietatis fructum exſpectes. Sin vitam ipſam excutias, deprehendis tibi verba data, & juxta Græcorum proverbium, *exſpectato theſauro, carbones offendis.* His arboribus potiſſimum indignatur Chriſtus, qui ſpeciem pietatis oſtentant, a pietatis operibus alieni, qui docent non furandum, & tamen furantur: qui docent non adulterandum, & tamen adulterantur: qui exſecrantur idolum, & tamen ipſi ſacrilegium committunt. Ficus illa, de qua modo diximus, fructum ſuaviſſimum, Chriſtoque longe gratiſſimum procul intuenti, pollicebatur, propius intuentem fruſtrata eſt. Non male dixit rubo, unde nemo fructum exſpectat: non male dixit ſalici, quæ nullum promittit fructum, ut ipſo genere ſterilis. Ficui male dixit, quæ & ipſo nomine, & foliorum luxuria, fructus ſpem facit, & fructus omnium gratiſſimi. Epiſcopi nomen audio, ficum audio. Ornatum Epiſcopalem video, nimirum, folia conſpicor: ad fructum accurro. Quid reperio: longe aliud quam quod titulus & inſignia promiſerant. Aleatorem reperio, ſcortatorem reperio, potorem reperio, populi prædonem reperio, bellatorem & ſatrapam reperio. Quam credis excandeſcere Chriſtum, ubi ſic deluditur? Hos Paulus appellat *parietes dealbatos*, & Chriſtus *ſepulcra dealbata, foris nitidos, intus vitiis corruptos.* Folia ſunt igitur, quæcumque ad cerimonias, & ſpeciem pietatis attinent. Quod ſi mavis folia doctrinam pietatis interpretari, fortaſſe nonnullos reperies Epiſcopos, quibus nec frondes ſint ullæ, ſed velut arbores aridæ, veterum tantum Epiſcoporum titulos, tamquam anathemata quæpiam ſuſtinent. Si de venatu, ſi de re equeſtri, ſi de militia, ſi de cenſu ſermo, mira facundia: ſi de Chriſto, videntur ſubito in alium tranſlati mundum. Sed ad noſtram arborem redeamus, quæ fructum dat, hoc eſt, non ſibi diſcit divinas litteras, ſed aliis quoque libenter communicat: & dat, non effundit. Diſpenſat verbum divinum. Novit quando, quibus, & quomodo loquendum. Alius eget conſolatione, alius exhortatione, alius objurgatione, alius admonitione, alius doctrina: ut cuique viderit expedire, ita diſpenſat verbi divini munus. Nam id demum eſt dare. Dat autem & ſuum fructum, & in ſuo tempore. Quid eſt ſuum fructum? Quid habemus, quod non acceperimus? Et quomodo noſtrum eſt, quod alterius beneficio contigit? Verum hic noſtrum vocat, non quod nobis ſit adſcribendum, ſed quod alienum non ſit. Nam virtutes ita Deo ferimus acceptas, ut nihilominus noſtræ ſint. Non dat fructum ſuum, qui verba recitat populo, quæ ipſe nec amat, nec ſequitur. Aliena ſunt quæ docent hujuſmodi, quæ ritu canalis in ortum tranſfundunt frugiferum ipſi ſteriles. Non e radice tua prodiit iſte fructus. Ficus mihi porrigis, non in tua natas arbore, ſed aliunde decerptas. Qui penitus hoc amat, quod docet, qui vultu, qui moribus exprimit, quod præcipit, is denique ſuum dat fructum. Qui flammam quam animo concepit, in alios oratione tranſfundit, ſuum dat fructum. Fortaſſis hic locus non nihil pertinet ad Sacerdotes quoſdam, vel parum attentos, vel parum eruditos, qui ſacros Pſalmos ſedulo recitant non intellectos. Hi nimirum folia dumtaxat oſtentant, fructu vacant. An non idem hoc palam teſtatus eſt Paulus, ſcribens Corinthiis? *Nam ſi orem*, inquit, *ſpiritus quidem meus orat, mens autem mea ſine fructu eſt.* Qui recitat verba ſacra, eaque fidelibus, aut etiam infidelibus interpretatur, vel ad doctrinam, vel ad exhortationem, vel ad conſolationem, is fructum ſuum dat. Non dedit fructum ſuum vitis illa, de qua per Prophetam queſtus eſt Deus: *Exſpectavi ut faceret uvas, & fecit labruſcas.* Proprius hominis fructus eſt, bene mereri de omnibus, quippe qui non ſibi natus ſit, ſed patriæ, ſed amicis. Cum hominem audio, hoc eſt, animal placidum, cum Chriſtianum audio, ex vitis foliis exſpecto beneficentiam, exſpecto pietatis officium. At cum video quadruplatorem, bellatorem, calumniatorem, fraudatorem, labruſcas offendi pro uvis. Nec otioſa ſunt hujus arboris folia, quæ Johannes in Apocalypſi ſcripſit deputata ad ſanitatem Gentibus. Præbent umbram gratiſſimam ei, quæ dixit: *Sub umbra illius quem deſiderabam ſedi, & fructus ejus dulcis gutturi meo.* Fructus ipſos conveſtiunt atque communiunt, & ab æſtus ſimul atque imbrium injuria defendunt. Unde ſtultiſſime craſſuli quidam loquendi curam in totum negligunt: Quid mihi cum verbis, inquiunt, ſi de re conſtat? Primum qui percipies ſententiam, niſi cognita ſermonis proprietate? Deinde ſi lingua diſcenda eſt, non paulo proclivius eſt unam aut duas linguas eleganter perdiſcere, quam tot ſpecies ſolœciſſandi? Unica eſt lingua emendata, paucis annis perdiſci poteſt. At corrupti ſermonis mille ſunt diſcrimina. Poſtremo permultum refert, quibus verbis bonam efferas ſententiam. Aliud verbum alio ſplendidius, aliud alio ſignificantius, aliud alio ardentius, aliud alio jucundius. Neque minus eſt momenti in ſchematis verborum & ſententiarum. Hinc fieri videmus, ut eædem res, quas veteres cum ſumma verborum majeſtate, ac decore explicarunt, ſic ut mire afficiant auditorum animos, recentiorum explicatæ verbis frigeant, jaceant, ſordeant, ut prorſus neges eaſdem eſſe. Cujus rei ſi quis forte requirit exemplum, commodum occurrit illud: Petrus ſedit in Antiochia & Romæ, Paulus convertit Græciam. Nonne plurimum gratiæ ſimul & dignitatis addidit huic ſententiæ, qui ſchematibus ad hunc modum picturavit? Antiochus & Remus concedunt tibi, Petre, regni ſolium, Tyrannidem tu, Paule, Alexandrinam invaſiſti Græciam. At quanto jam putidiora redduntur iſta, quoties barbaris, ſordidis, factitiis, immo prodigioſis verbis non explicantur, ſed involvuntur? Neque vero hæc dixerim, quod Rhetoricis floſculis velim laſcivire Doctorem Eccleſiaſticum. Non poſtulo, ut adſint deliciæ. At rurſum non fero ſordes. Nolim Chriſti doctrinam eloquentiæ lenocinio corrumpi. At contra nolim, eamdem verborum & figurarum ſordibus pollui. Dabit igitur una cum optimis foliis fructum optimum, ut dicere poſſit cum Propheta: *Dedit mihi Dominus linguam eruditam, ut ſciam ſuſtentare eum qui lapſus eſt verbo.* Et juxta Hieremiam dicet: *Dedit Dominus verba ſua in ore meo, ut evellam & deſtruam & diſperdam, & diſſipem, & ædificem & plantem.* Dabit autem in tempore ſuo. Sunt qui ante legitimum tempus ſuſcipiant docendi munus, & docere conantur alios, quod ipſi nondum

Digitized by Google

dum didicerunt. Atqui ſolet arborem brevi emorituram arguere fœtus præproperus. Proinde noſtra arbor, ubi diu combiberit divinæ gratiæ liquorem, ubi ſecretis tandem auctibus adoleverit, ac diutinis incrementis confirmata conſtiterit: ubi vocatus fuerit tamquam Aaron, ubi modis omnibus ad pulcherrimum munus fuerit inſtructus, tum demum alios docendi, monendi, caſtigandique partes ſuſcipiet. Nec ingeret ſeſe, veluti faciunt quidam, qui Doctores præſtare conantur, cum nondum fuerint diſcipuli: & in alios arrogant imperium, priuſquam ipſi parere noverint: lucere volunt, antequam ferveant, inflammare alios, cum ipſi frigeant. [*Et folium ejus non defluet.*] Arborum pleriſque folia decidunt ſub Brumam, cum tamen ipſæ non prorſus emoriantur. Aliis folia numquam decidunt, veluti palmæ & ſpino arbori, item & lauro. Nonnullis perpetuæ ſunt frondes, perpetui item fructus, veluti arbori Medicæ. Hæc autem arbor, juxta Prophetiam Joannis, duodecies, hoc eſt, ſingulis menſibus, fructum ſuum reddit: neque ſolum non nudatur frondibus, verum ne folium quidem defluit. Aut enim per hypallagen folium poſitum eſt pro foliis, aut ἐμφατικῶς dictum eſt, perinde quaſi dicas, ne folium quidem, ut reſpondeat ad illud Euangelicum: *Veſtri autem ne pilus quidem capitis peribit.* Non convenit, ut Chriſtianus Doctor ullum verbum effutiat vel ſtultum, vel falſum, vel inutile. Numquam taceat, ſemper tinniat cum Aaron, ſed omnis oratio doceat pietatem, & Chriſtum ſonet, non mundum. At, qui tandem ſunt iſti, quibus folia ſubinde decidunt? Qui nonnumquam libere loquuntur, & Chriſtum audent profiteri, mox metuentes ne Principem offendant, ne loco moveantur, verba Chriſti vel ſupprimunt, vel in gratiam hominum adulterant. Niſi mavis ad univerſos referre, qui Chriſtum non toto ſequuntur pectore, ſed ſe ipſos Deo, mundoque, velut ex æquo partiuntur, ac nunc velut adſpirante divini Numinis Favonio, frondeſcunt: nunc e diverſo diſtrahentibus hujus mundi curis, aut ſæviente fortunæ procella, langueſcunt, ac velut emoriuntur. Verum, qui fortiter repudiatis omnibus, totum animum Chriſto conſecrarit, is palmæ in morem nullis injuriis offendi poterit. Sæviant calumniatorum Aquilones, ingruat hiems malorum, numquam tamen bonæ mentis virorem intermittit Et adeo non emoritur, ut nec folium amittat. Sunt qui fructum arboris hoc loco præmium, quam opera malint interpretari. Nam utroque in ſenſu fructus vocabulum uſurpant divinæ litteræ. Chriſtus ipſa facta fructus vocat, cum ait: *Ex fructibus eorum cognoſcetis eos.* At Paulus, cum ſcribit: *Quem igitur fructum tunc habebatis in iis, in quibus nunc erubeſcitis:* utique fructum præmium appellat. Quamquam aliquoties eadem facta, ſimul & opera ſunt, & præmia. Sic enim Paulus, ad Romanos ſcribens de his, qui, ſpreto Deo, traditi eſſent in reprobum ſenſum, ut fœdiſſimis libidinibus maſculus exardeſceret in maſculum, fœmina in fœminam: *Et mercedem*, inquit, *quam oportuit in ſemet ipſis recipientes:* mercedem appellat turpia facta, ſed quibus rurſum ſua debeatur merces. Hæc cogniti, ſed contempti Dei præmia ſunt, & eorumdem præmium erit ignis æternus. Quemadmodum eleganter annotavit Origenes. Neque ſecus evenit in piis factis, atque in turpibus. Quædam opera tam cœleſtia ſunt, ut aliorum operum præmium jure dici poſſint. Quamquam haud ſum neſcius, hoc a quibuſdam non ad hujus vitæ felicitatem, ſed ad futura præmia referri, ut hic meditemur in lege, a vitiis temperantes, in reſurrectione perpetuo virore veſtiamur, cum profligatis omnibus hujus vitæ malis, jugi felicitate fruemur cum eo, in quem inſiti ſumus per baptiſmum, & per piæ vitæ ſtudium. Verum, quemadmodum illa Propheta verba: *quæ oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis adſcenderunt, quæ præparaſti Deus diligentibus te:* non ſolum ad immortalitatis gloriam referuntur, verum etiam ad hujus vitæ felicitatem, quam homines pii, velut arram interim, ac pignus accipiunt immortalitatis ſecuturæ. Ita hic quoque locus ad ſanctorum floridam ac tranquillam vitam pertinere poteſt. Habet hic quoque ſuum virorem innocentia, habet florem, habet fructum. Sanctorum enim, velut aquilæ, juventus renovabitur, & florent ut lilium in conſpectu Domini. *Et juſtus ut palma florebit.* Præſtat hoc integritas, & innocentis animi puritas, tranquillitaſque, & (quemadmodum ait ille) juge convivium, ut corpus etiam ipſum, propemodum expers ſenii, continuo nitore vernet, quaſi jam nunc meditans eſſe, quod mox futurum eſt, nempe, ſpirituale, cœleſte, & ab omni carie, corruptione, ſenioque alienum. Quemadmodum enim divinus Spiritus, noſtrum inhabitans ſpiritum, in eum redundat, & ut eſt potentior, eum in ſeſe veluti transformat: ita noſter ſpiritus immutatus redundat in corpus, domicilium utique ſuum, idque quoad licet in ſeſe transformat. Hinc illa virginum ſenecta virens, quam in nonnullis videmus, & quam divus Hieronymus admiratur in Paulo Concordienſi juvenili quadam florulentia ſemper vernans. Hinc illa in vultu quoque relucens innoxiæ mentis alacritas. Maximam & morborum, & ſenii partem vitiis debemus potius, quam naturæ. Et ne quis admiretur hæc, videmus in defunctis etiam ſanctis hujuſmodi corporis habitum durare. Magnam auditi beati felicitatem, ſed audi etiam, quem cumulum adjiciat. [*Et omnia quæcumque faciet, proſperabuntur.*] Hæc certe verba, palam eſt, ad hujus vitæ ſtatum pertinere, vel reclamante Hieronymo, qui putat, ad neminem ſanctorum accommodari poſſe in hac vita. Quid enim illic faciemus, in quo proſperitate ſit opus? Atque ut obiter de allegoria nonnihil attingam, quam infeliciter ceſſit nobis Evæ primæ parentis voluptas? Quam infeliciter Adæ parentis obſequium? Quam non proſpere cecidit, quidquid promiſit Serpens ille? At e regione, omnia Chriſti nobis feliciſſime ceſſerunt. Felix nativitas, felices labores, felix doctrina, felix mors, felix reſurrectio, felix adſcenſio, felix divini Spiritus miſſio. Felix Eccleſiarum conjunctio, felices Martyrum victimæ. Felix erit piis & judicium illud extremum mundi. Jam ad eumdem modum qui in Chriſto ſunt, quid his ſiniſtri poteſt accidere? Quidquid agunt, ducem habent Deum, & eumdem fortunatorem, *Fui*, inquit, *tecum in omnibus ubicumque ambulaſti. Et cum ipſo ſum*, inquit, *in tribulatione.* Quid ni proſpere cedat, quod Dei geritur auſpiciis? Atque ut magis etiam intelligas, quanta ſit hujus beati ſecuritas, mala quoque ipſa, proſperante Deo, vertuntur huic in cumulum felicitatis. Quidquid agit impius, impium eſt, etiam ſi rem alioqui piam egerit. Siniſtris enim auſpiciis geritur. Quidquid acciderit impio, ſeu lætum, ſeu triſte, id omne cedit in alimoniam impietatis. Contra quidquid piis obtigerit, vertitur in occaſionem pietatis. Auſim dicere, etiam ſi quando contigerit prolabi in culpam. Quandoquidem hoc quoque Deus nonnumquam occulto conſilio ſinit evenire ſuis, videlicet, ut correcti ament fervidius, caveant circumſpectius, aliis ignoſcant facilius, ſuccurrant officioſius. Quid multis? Adeo non peccat caritas, juxta Paulum, ut etiam peccans non peccet. Quid igitur mirum, ſi cætera proſperentur omnia, cum id quoque proſpere cedat, quod unum infelicem reddere potuit Chriſtianum? Si quid proſperum acciderit viro bono, agit gratias, exercet benignitatem. Si quid adverſum, exercet patientiam, erigitur ad futuræ vitæ contemplationem. Cum impius interim & ſecunda fortuna fiat inſolentior, fiat ad fœdas voluptates propenſior, & adverſa fractus ad deſperationem abjiciat ſeſe: uſque adeo diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum. Quid autem non felix homini pie viventi, cum ipſa quoque mors, qua nihil accidere poteſt triſtius, huic ſit & proſperrima, & præ cæteris exoptata? Proſperabuntur autem, ſive, ut legit Hilarius, bene dirigentur. A quo? A quo, niſi ab eo, qui cum ſit ipſe ſumme bonus, maxima quoque mala in ſummum bonum vertit ſuis. Nec uſquam adeſt præſentior, magiſque dexter, quam in afflictionibus, & hujus mundi procellis. Cum atrociſſime ſævit perſecutor, tum ille copioſiſſime cœleſtem indulget unctionem. [*Non ſic impii, non ſic.*] Hactenus propoſuit abſolutam beati viri formam, ad quam enitamur. Nunc quo plenius nos doceat, depingit longe diverſum impii ſimulacrum. Probi Doctoris eſt, non ſolum docere quæ recta ſunt, verum etiam dedocere quæ prava: nec tantum oſtendere quid ſit imitandum, verum etiam a quo ſit fugiendum: velut ſi quis boni Principis exemplar ubi depinxerit, huic Tyranni opponat imaginem, quo geminum animo calcar ſubjiciat, dum hinc inflammatur honeſti ſpecie, hinc a diverſa figura reſilit. Fit interim ſæpius, ut acrius etiam inflammemur, apte propoſita turpitudinis imagine, quam ipſo honeſto: ut quoſdam vehementius exſtimulat

ſtimulat ignominiæ metus, quam gloriæ cupiditas. [*Non ſic impii, non ſic.* Ea conduplicatio nec apud Septuaginta, nec apud Hebræos habetur, ſed dumtaxat: *Non ſic impii.* Hieronymus in uno dumtaxat volumine ſic teſtatur reperiſſe ſe, idque in Cæſarienſi Bibliotheca, in hexaplois Origenis. Verum, non abſurde videtur additum, a neſcio quo, dum ἐμφατικώτερον longe diverſiſſimam pii, & impii conditionem conatur exprimere. Quid enim ſimile tali arbori, qualem modo depinxit, ad pulviſculum vento jactatum? Ubi nunc ſunt iſti qui Regum ſuſpiciunt felicitatem, & aliquid homine majus imaginantur? Ubi ſunt, qui divites hujus ſeculi rebus ac voluptatibus affluentes, admirantur? Ubi ſunt qui Magiſtratibus, & cum ſtrepitu viventibus invident? Ipſi ſeſe Semideos eſſe putant, vulgus ut Numina quædam veneratur. Alius applaudit, adgratulatur ut felicibus, alius invidet. Valeat popularis exiſtimatio. Audi quid de iſtis ſentiat qui vere judicat: univerſam iſtorum felicitatem pulveri viliſſimo comparat. Qui exciderunt a Chriſto, & vitæ præſidium non in ſolidis, & æternis rebus collocarunt, ſed confidunt in rebus nihili, juxta Scripturæ teſtimonium, & in commoditatibus falſis, fluxis, caducis, ac momentaneis felicitatem poſuerunt, ii, nimirum, longiſſime abſunt ab hujus arboris imagine, ſed aridi pulveris in morem. Quippe nullo divini Spiritus imbuti ſucco, & non tantum ipſi ſteriles & infœcundi, verum etiam aliis moleſti ac peſtilentes, negotium faceſſunt iis, qui pietatis ambulant viam. Illis velut in oculos obvii, obſtrepunt, obturbant, occlamant. Quid pulvere vilius? quid conculcatius? quid vicinius nihilo? Et tamen quaſi parum fuerit dixiſſe pulverem, addit: [*Quem projicit ventus.*] Fimi quoque, quo nihil eſt projectius, tamen nonnullus invenitur uſus. Conducit ſtercorandis agris. At pulveris per aerem volitantis, quod pretium, aut quæ utilitas? Et hoc quoque loco videntur Interpretes nonnihil addidiſſe verborum de ſuo. Quod aliquoties & alibi faciunt, velut in eo Pſalmo: *Deus Deus meus reſpice in me. Ut quid me dereliquiſti?* Hæc verba, *reſpice in me*, quæ apud Hebræos non habentur, de ſuo adjecerunt. Quamquam hoc ad ſententiam non ita multum habet momenti. Illud propius ad rem pertinet, quod Hebraicam dictionem עָפָר *kamoz*, quam Septuaginta, χοῦν, hoc eſt, *pulverem* interpretati ſunt, quidam autumant, apud illos magis ſonare *quiſquilias*, ſeu *ſiliquas*, quam *pulverem*, hoc eſt, neſcio quid contemptiſſimum quod diſſilit ex paleis aut ſiliquis excuſſis, & raptatur per aerem. Etiamſi utraque lectio probe quadrat. Etenim ſi pulverem legis, reſpondet ad illud Dei comminantis impiis: *Comminuam eos ut pulverem ante faciem venti, ut lutum platearum delebo eos*; Sin mavis ſiliquas, aut ſimile quidpiam, magis quadrat ad arboris frugiferæ ſimilitudinem. Quid enim inanius ſiliqua? aut quid ſterilius? aut quid projectius? Et hæc quamquam, ut dixi, ad futuram impiorum pœnam pertinere poſſunt, tamen nos ad hanc vitam referre malumus. Ubi deeſt ſtudium vitæ immortalis, ubi rerum fluxarum cupiditatibus ἄγεται καὶ φέρεται animus, nec eſt fixus in ſolida petra Chriſto, is non modo frigidiſſimis hujus vitæ curis contabeſcit, verum etiam a diverſis affectibus modo huc, modo illuc diſtrahitur. Siquidem venti & in horas mutantur, & ipſi inter ſeſe non raro pugnantes. Quod autem hiſce ventis eſt ſiliqua, hoc eſt affectibus mundani hominis animus impius, cum nunc hoc appetit, nunc illud, nunc amat, nunc odit, nunc favet, nunc invidet, nunc timet, nunc ſperat, nunc exſultat, nunc diſcruciatur: immo, cum ipſe ſecum totus fluctuat atque æſtuat, cum aliud ſuadet libido, aliud avaritia, alio vocat odium, alio pertrahit ambitio, aliud imperat amor, aliud dictat pudor: poſtremo, cum utcumque rerum humanarum eſt æſtus, ita ſubito fit alius, nullo tempore ſibi conſtans, neque tranquillus, quæſo, quid aliud eſt, quam ſiliqua ventorum arbitrio jactata? An non videntur ad hanc imaginem pertinere ſtulti quidam Principes, qui tantis rerum commutationibus orbem concutiunt? Nunc armis conflictantur, nunc affinitatibus conglutinantur. Aliquando bellum, mox fœdera, nec ea diu duratura. Nunc paciſcuntur, quod mox reſcindant, nullis certis conſiliis, quæ nulli poſſunt eſſe, niſi qui ſcopum ſibi propoſuerit Chriſtum, ſed aliunde alio ſe volvunt, & nuſquam conſiſtunt, nec fugiunt malum, ſed mutant. Pius animus ad unum illud attentus eſt, uno hoc metitur omnia, in hoc

A fixus eſt. Quod ſi rerum humanarum neceſſitas nonnihil perturbat animos piorum, habent cavernas ſuas, quo ſeſe receptent, habent illius petræ foramina, in quibus conquieſcant. Impiis nihil eſt in quo conſiſtant, ſed toti hærent, quod ajunt, in aqua. Perſpeximus vitæ ſtatum longe diverſum piorum & impiorum, nunc exitum item admodum diſparem contemplemur. Ideo inquit: [*Non reſurgunt impii in judicio, neque peccatores in concilio juſtorum.*] Non me præterit alios hunc locum ad extremum illud mundi judicium referre. Verum ea ſententia pauliſper dilata, quid nobis juxta ſenſum humiliorem videatur, indicabimus, mox ad illa ſublimiora venturi. Hunc paulo ante bonæ arboris fructum appellarat, ut diu meditatus in lege Domini,
B vir pius poſtea verſaretur in publica functione, & quod privatim apud ſe collegiſſet, id in publicam expromeret utilitatem. Atqui hoc ipſum cum maxime ambiant, non contingit impiis. Quis enim locus impiis in publici muneris functione, qui & vitiis omnibus ſint obnoxii: nec ſapientem didicerint ex lege Domini? Atque hæc duo potiſſimum requiruntur in Magiſtratu, ut ipſe vacet crimine, qui aliorum punit crimina, ut ſapiat, quo poſſit diſpicere, quid expediat in commune. Non *ſurgunt* igitur, nam ſic Hebraica veritas potius habet quam *reſurgunt*, eſt enim יָקוּמוּ *jakumu, in judicio*, aſſurgebant enim olim in conciliis dicturi.
C Proinde perinde dictum eſt, non ſurgunt in judicio, quaſi dicas: non eſt illis locus in judicio. [*Neque peccatores in concilio juſtorum,*] ut intelligas eamdem ſententiam commutatis tantum verbis repetitam. Nam ſi quis obſervarit, comperiet in divinæ Scripturæ ſententiis hanc varietatem, ut aliquando novatis verbis idem ſenſus accinatur, aliquoties affinis, nonnumquam contrarius. Quas ſchematum formas videmus adhuc & in Ethnicorum Poetarum Bucolicis carminibus exſtare. Ejuſdem repetitæ ſententiæ, hoc ſit exemplum: *Os juſti meditabitur ſapientiam, & lingua ejus loquetur judicium.* Item: *Pedes ejus deſcendunt in mortem, & ad inferos greſſus ejus penetrant.* Affinis redditæ, hoc: *Conſerva fili mi præcepta patris tui, & ne dimittas legem matris tuæ.* Contrariæ, cujus generis meminit & Quintilianus, ſit hoc: *Aſtutus omnia agit cum conſilio, qui autem fatuus eſt, aperit ſtultitiam.* Si parabolas Salomonis, & Eccleſiaſtici &
D Eccleſiaſtæ ſententias evolveris, ſi Pſalmos, ſi Cantica, & omnem Veteris ac Novi Teſtamenti Scripturam, in qua ſuo more Spiritus Sanctus Poeticis numeris modulatur, reperies his tribus formis variari ferme omnia. Sed nullum genus frequentius, quam illud quo ſenſus idem aliis verbis accinitur. Unde fortaſſis non magnopere refert in his quæ ad eumdem pertinent ſenſum, anxia diligentia vocum diſcrimina quærere. Quos vocavit impios, mox vocat peccatores. Quod modo dixit in judicio, nunc appellat in concilio juſtorum. Nam & graviſſima judicia concilium habebant, velut apud Græcos Amphictyonum, & Areopagi-
E tarum. In his igitur publicis functionibus, quæ virum deſiderant integrum & incorruptum, nec integrum modo, verum etiam ſapientem, & diu meditatum in lege Domini, quæ ſola veram ſapientiam præſtat parvulis, non ſurgunt impii, nec in concilio juſtorum. Vis planius diſcere, quod hic negat impiis, alibi tributum eſſe juſtis? *In medio*, inquit, *Eccleſiæ aperuit os ejus.* Et rurſum: *In medio populi exaltabitur.* Et iterum de Moſe: *Glorificavit illum in conſpectu Regum, & juſſit illi coram populo ſuo:* aliaque hujus generis innumera. Ex quibus palam eſt, hoc honoris integris & cordatis viris deberi, ut publicis & honoratis con-
F ſeſſibus interſint, a quibus impii & ſtulti procul arcendi ſunt, qui nec conſulere poſſint ob ſtultitiam, nec velint ob animum affectibus corruptum. Quod ſi quando ingrediatur impius in concilium juſtorum, non tamen ſurgit, quippe non audiendus. Legimus enim in humanis hiſtoriis, cum vir quiſpiam improbus ſententiam in concione dixiſſet gravem & Reipublicæ ſalutarem, Magiſtratum juſſiſſe, ut eadem ſententia ab alio quodam viro probo pronunciaretur. Uſque adeo putabant illi in conciliis non audiendum virum malum, ut etiamſi quid optime dixerit, ſit ob auctoris turpitudinem rejiciendum. An non idem ſtomachatur divinus ille Spiritus in alio quodam Pſalmo? *Peccatori autem dixit Deus: Quare tu enarras juſtitias meas, & aſſumis teſtamentum meum per os tuum?* Pura tractanda ſunt a puris, ſacra a ſacris. Quam indecorum, ut vitiorum oblitus cœno, de-

Digitized by Google

ctrinam Euangelicam populo prædicet? Christus in Euangelio, ne laudes quidem suas, easque veras a Dæmone vult audire: Obmutesce, inquit, spiritus. Illud paucis annotandum, hanc vocem ideo utrolibet posse referri, vel ad ea quæ præcesserunt, vel ad ea quæ consequuntur: Quare non surgunt impii in judicio, in quo sedent pii? Quoniam hi sunt arbores frugiferæ, illi pulvis inutilis, sive quisquiliæ. Jam enim pendent a superioribus. Aut quare non surgunt in judicio, cum illi surgant? [*Quoniam justorum viam novit Dominus, & impiorum viam disperdet.*] Deo nosse, est, approbare piorum concilia: quoniam ex lege Dei sumpta sunt, Deus agnoscit & approbat, & ob id non pereunt, quia veritate nixa sunt, & feliciter cedunt, nimirum, auspice Deo. At impiorum concilia, quoniam vel a stultitia, vel a pravis affectibus proficiscuntur, nec approbantur a Deo, nec feliciter cedunt, immo disperduntur, nimirum, improbante Deo. Habent enim & impii sua concilia, in quæ beatus noster non dignatur ingredi. Habent pii sua concilia, in quibus non audiuntur impii, nihil enim inter hos convenit. Pii spectant Christum, hi mundum, pii cœlum, impii terram. Pii perpendunt, quid Christi lex dictet, impii quid dictet ambitio, quid avaritia, quid gula. Jam vero quibus omnes vitæ rationes sic ἐκ διαμέτρου, quod dici solet, inter se pugnant, qui convenire poterit in dicendis sententiis, aut ferendis suffragiis? Simplex est quod rectum est, in quo facile consentiunt boni. At multiplex est, a recto deflectentium error. Hinc est illa in malorum conciliis tam insana digladiatio, tanta suffragiorum pugna. Ac sæpe fit, ut quod ingenti molimine, tamquam perpetuo duraturum constituerint, prius dissipetur quam fuerit incœptum. Hominum consilia lubrica sunt, solum autem consilium Domini manet in æternum. Ut habent impii suum consilium, ita habent & suam sapientiam, sed animalem, quam Jacobus *Diabolicam* appellat. At quid de hac comminatur Deus per Prophetam? *Perdam*, inquit, *sapientiam sapientum, & prudentium prudentiam reprobabo.* Quanto tumultu hoc agebatur olim a Romanis, ut illud imperium esset æternum? Quantum curarum, quantum laborum, quantum sanguinis in eam rem impenderunt? Atqui videmus hodie sic esse sublatum, ut vix quisquam possit Romanum hominem ostendere. Derisit Deus consilium impiorum. An non idem conspicimus in conciliis Principum accidere? Quam magnifico apparatu res aliquoties peragitur? Considunt tot eximii Proceres, tot legum Professores, miris cerimoniis negotium agitur. Sexcentis tabulis confirmantur acta. Dicas fœdus jam æternum fore. At non raro fit, ut ex ipso fœdere mox ingens bellum exoriatur. Quid in causa? Nempe, quia in concilio stultorum & impiorum transacta res. Subscripsit Episcopus, subscripsit Imperator, subscripsere Proceres, at non subscripsit Deus. Illud abominandum, ne umquam in Pontificum quoque conciliis constituatur aliquid, quod mundum sapiat, & a Christi consilio sit alienum. Spirituale consilium est, in quo non convenit duci carnis affectibus. Pessimus consiliarius est affectus carnalis, & ad impiorum consilium pertinet. Quæ spiritus suasit, ea demum æterna sunt. Intellexit hoc sapiens ille Pauli præceptor Gamaliel: *Sinite*, inquit, *illos. Quoniam si est ex hominibus consilium hoc aut opus, dissolvetur. Si vero ex Deo est, non poteritis dissolvere.* Dissolutum fuit consilium Theodæ, dissolutum consilium Judæ. At Apostolorum consilium, quot Pontifices, quot Reges, quot præfecti conati sunt opprimere carceribus, suppliciis, morte, imo exquisitissimis mortis generibus? Adeo nihil profecerunt, ut auxerit etiam Euangelii gloriam illorum immanitas. Nihil æternum esse potest, nisi quod approbaverit is, qui finem non habet. Qui turrim Babel exstruxerant, rem æternam moliebantur. Verum confusis linguis dissipavit Deus consilium impiorum. Quot Reges, admirandis Pyramidibus erectis, idem conati sunt? & horum consilium irrisit Deus. Soli pii quod volunt assequuntur. Quippe qui ea via ad id contendunt, quam novit Dominus. In hac præcedit suos, auctor & idem fortunator eorum quæ geruntur. Impii, quoniam ea via nituntur ad id quod destinarint, quam ignorat Dominus, frustrantur optatis, irritante & improbante Deo quod agitur. Durum est enim adversus stimulum calcitrare, quemadmodum audivit Paulus, cum adhuc in consilio peccatorum sæviret in Christianos. Huic interpretationi proximus est ille sensus. Imaginemur, ut sunt, duo concilia, quasique duos populos multum inter se dissidentes, piorum & impiorum: quorum alter ab Jacob oriundus, alter ab Esau, quem Deus odit, cujus etiam posteritas nihil a parente degenerat. Nam odio plusquam hostili persequitur probos, hoc est, vere Christianos, sed prosternit ac retundit illos Deus, pusilli gregis sui certissimus defensor, & ita conterit, ut numquam resurgant, neque prævaleant adversus electos, quantumvis oppugnent, quantumvis jugulent, quantumvis lanient. Quod dixi, non tantum ad Ethnicos pertinet & Christianos, verum multo magis ad istos nomine dumtaxat Christianos, cum re sint Ethnici, & hos qui vere sunt Christiani. Alioqui si nos Christiani non minus sitimus aurum quam Turcæ, si pro hoc uno sudamus, pejeramus, fraudamus, calumniamur, belligeramur, occidimus, si non minore insania mundanam ditionem nobis vel paramus, vel tuemur quam illi, si non minus immo magis addicti sumus fœdis voluptatibus quam illi, si quidquid est carnalium affectuum magis regnat inter illos, quid, quæso, superest, quod Christianos distinguat a Turcis, præter solum titulum, & pauculas quasdam cerimoniolas? Et mitius odium est Turcis in nomen Christianorum, quam malis Christianis in vere Christianos. Hujusmodi si quem senserint, contrarium operibus suis, in hunc conspirant, hunc opprimunt, hunc amoliuntur, ac si queant, funditus perdunt. Sed caro non potest extinguere spiritum Dei. Sicut impii sunt quisquiliæ, velut in nihilum redacti, ut qui desciverint ab eo, qui dicit: *Ego sum qui sum:* ita consilium illorum perit. Arbor succisa felicius etiam repullulascit ac fruticatur. Virtus oppressa, clarius emicat. At impius ceu pulvis vento dissipatus, totus ac citra restituendi spem perit, qui & hoc quod tantis sudoribus congessit, vel morte cogitur relinquere, & in futuro seculo a felicium animarum cœtu secluditur. Resurgunt enim & illi, cum scriptum sit: *Omnes quidem resurgemus:* at non resurgunt ad vitam, nec inter agnos, hoc est, in judicio justorum, sed inter hædos. Quandoquidem opinor hunc genitivum ad utramque partem esse referendum justi. Tunc stabunt in magna constantia. Contra impii suam agnoscent insaniam, nec hiscere poterunt adversus manifestam Dei justitiam, & irrita sua consilia seris lacrymis deplorabunt. Neque tamen cognoscentur a Domino, qui hic noluerunt cognoscere. Felices illi quos Deus dignatur agnoscere. Abraham fidelem agnovit: Nunc cognovi quod timeas Dominum. Adam peccatorem non novit, sed velut de ignoto quærit: *Adam, ubi es?* Et in Euangelio Lucæ, peccatores dicentes: *Domine, Domine, aperi nobis*, audiunt: *Nescio vos unde sitis.* Ac rursum instantes: *Manducavimus coram te & bibimus, & in plateis nostris docuisti*, audient: *Nescio vos unde sitis: Discedite a me operarii omnes iniquitatis. Ibi erit fletus & stridor dentium, cum videritis Abraham, Isaac & Jacob, & omnes Prophetas in regno Dei, vos autem expelli foras.* Sic audiunt & fatuæ virgines apud Matthæum: *Nescio vos.* Ad eumdem modum Paulus: *Qui autem ignorat ignorabitur.* Et vias quæ a dextris sunt, novit Dominus: quæ a sinistris sunt, non novit. Quare non novit? quia non novit perversa, qui suapte natura rectus est. Idem est Deo videre & nosse. Adam non videbat præsentem, & Nathanaelem viderat antequam esset sub ficu. Quod si cui libebit juxta superiorem piorum & peccatorum distinctionem scrupulosius excutere, impii non surgunt in judicio. Nam juxta Christi vocem: *Qui non crediderit, jam judicatus est*, ut cujus peccata manifesta sunt præcedentia ad judicium, quemadmodum scripsit Paulus. Summam ac deploratam malitiam vocat impietatem. Quid opus judicare eos, de quibus ipsa jam vita palam flagitiosa pronunciavit? At peccatores surgunt quidem in consilio, sed non in consilio justorum: & judicabuntur quidem, sed inter impios. Ergo nec pii judicabuntur, quorum certissima salus: nec impii, quorum certa damnatio. At de rebus ambiguis solet in consiliis ac judiciis agitari. In impios jam præcessit judicium, in piis supervacaneum est judicium. Proinde de solis peccatoribus fiet cognitio. Et quos appellat peccatores? Nempe, istos, qui ex bono, maloque commixti sunt. Qui fidem & professionem habent piorum, vitam impiorum, quemadmodum facit hodie Christianorum vulgus. Confitetur Christum, decantat, laudat, celebrat. At omnis vitæ ratio longe

ge

Digitized by Google

ge a Christi præceptis diffidet. Si roges num credant Euangelio: Bona verba, inquiunt, credo maxime. Cur igitur non vivis juxta Euangelium? jam mussant. Si roges, an credant nos resurrecturos? affirmant, se toto animo credere, & tamen ita vivunt, quasi post hanc vitam nullam exspectent aliam. Vident quid sit optimum: at affectibus corrupti, ad pessima deflectunt. Hos, quoniam ancipites sunt, & velut ex Ethnico & Christiano conflati, in concilium venturos scribit, non ut salvi fiant cum piis, sed ut impiis aggregentur, & de quibus ante dubitari poterat, ad utram factionem pertinerent, consilio palam fiat, illos non ex titulo, neque cerimoniis, sed pietatis officiis æstimandos. Audio cognomen Christiani, video baptizatum, audio confitentem, video orantem, video sacrificantem. At facta video parum cum his congruentia. Non audeo Paganum pronunciare, nec possum tamen Christianum. Et forte de his non vult a nobis pronunciari Dominus. Serventur suo judicio, serventur suo judici. Quis enim si videat prophetantem, si euangelizantem, si miracula edentem, si Dæmonia ejicientem, ausit impium judicare? At istos quoque rejicit judex in Euangelio, & in ignem æternum abire jubet. Hoc A est igitur judicium, quemadmodum ait ipse Christus apud Johannem: *Quia lux venit in mundum, & dilexerunt homines magis tenebras quam lucem.* Viderunt lucem Christi per fidem, at tenebras magis amplexi sunt, & Christum utcumque diligunt peccatores, sed illa magis diligunt, ob quorum cupiditatem a Christi præceptis desciscunt. Cupio neminem lædere, sed dulcis est honor. Nolim fraudare, sed vincit lucrum. Cupio compati cum Christo, ut conregnem, sed avocant voluptates. Nolim bello conflictari, sed non patet alia ad dilatandum imperium via. Hujusmodi mortales omnes surgunt quidem in concilio, sed non in concilio sanctorum. Annotandum & illud: Non dixit perituros impios, sed, *viam impiorum:* ipsi supererunt ad pœnam, sed frustrabuntur optatis: non assequentur quod tanto tumultu moliebantur, imo, omnia in diversum cedent. Ergo si beatissimum illud beati cognomen velimus assequi, demus operam, ut non solum professione, non cerimoniis tantum, sed vita factisque Christum, unicum beatitudinis auctorem exprimamus, cui laus & gloria sine fine. Amen.

COMMENTARII IN PSALMUM, BEATUS VIR, &c. FINIS.

PERORATIO.

HAbes, mi Beate Rhenane, xeniolum, plus quam extemporarium, nec quale tu promerebaris, sed quale mihi tum pro temporis ratione parare licuit. Sed, heus tu? Cave, putes, me passurum, ut gratis hoc auferas. In aliis sane pulcrum sit, non meminisse beneficii quod dederis. Hic jus est quod dederis, vel cum fœnore reposcere, & pulcrum est quod acceperis, multa cumulatum usura reponere. Præsertim, cum plus habeat qui accipit, nec minus tamen relinquatur ei qui dat. Prorsus igitur exspecto, ut, quod apud Homerum Glaucus fuit Diomedi, id Erasmo sit Beatus. Quo beatior es, hoc tibi proclivius est ingentia depromere. Nos tenues qualiacumque largimur, non tam ut donemus, quam ut ad donandum provocemus. Bene vale, & enitere, ut in dies magis ac magis esse pergas quod diceris.

DESIDERII ERASMI ROTERODAMI COMMENTARIUS, IN PSALMUM SECUNDUM, *QUARE FREMUERUNT GENTES.*

PRius quam aggrediar enarrationem hujus Psalmi, quemadmodum non arbitror abs re fore, ita non debet esse molestum studioso lectori, si pauca præfabimur: Primum de ordine ejus, mox de titulo, deinde de argumento. Apud Hebræos Psalmi ordinem quidem suum habent, quem Esdras illis tribuisse traditur, qui eamdem operam præstiterit in Hymnis Hebræorum mysticis, quam Aristarchus præstitit in Rhapsodiis Homericarum cantionum. Cæterum, quum ordo constet apud Hebræos & Septuaginta, quid in digerendo sequutus sit Esdras, non satis liquet, quum illud res ipsa loquatur, illum nec auctorum dignitatem ætatisve rationem, nec historiæ aut argumentorum tempora sequutum fuisse: nec in certos numeros, nec in volumina digessisse Psalmos, quum ex Apostolorum citatione constet, unicum esse volumen Psalmorum, sive ut Hebræi vocant, Hymnorum. Ferunt autem id, quod nec improbabile est, ne rursus ordo semel ab Esdra traditus confunderetur ab Interpretibus Septuaginta, singulis Psalmis suum esse præfixum numerum. Dices mihi, amice lector, si isthæc ita se habent, quid igitur scrupuli est? aut cur ista moves? Jam accipe. Quum extra controversiam sit, Psalmum, *Beatus vir*, apud Hebræos, Græcos, & Latinos, ordine primum tenere locum, tamen huic, quem nunc apponendum suscepimus, tituli principatum tribuunt. Sic enim a beato Paulo citatur in Actis Apostolicis capite decimo tertio: *Et nos vobis annunciamus eam, quæ ad patres nostros repromissio facta est, quoniam hanc Deus adimplevit filiis vestris, resuscitans Jesum, sicut & in Psalmo primo scriptum est.* Quamquam hic in nostris codicibus mutata erat scriptura, & primus mutatus erat in secundum, sed, reclamantibus uno ore cunctis, qui commentarios ediderunt in Psalmos. Impiæ cujusdam temeritatis est, hac ratione mederi velle, si quid aut non intelligitur nobis, aut offendit in Divinis litteris. Itaque veteres Orthodoxi, qui sibi non permittebant tantumdem juris in eos libros, quorum oportet auctoritatem omnibus inviolabilem esse, variis modis conantur tueri Scripturam, ut Apostoli citatio non pugnet cum ipsa re. Ac divus Hilarius multa præfatus de Septuaginta Senioribus, quibus Moses viva voce tradiderit mysteria quædam legis, huc videtur rem deducere, ut accipiamus a Septuaginta, qui mysteriorum illorum non ignari fuerint, huic Psalmo primi titulum esse tributum, qui Psalmos omnes apud Hebræos, etiam tum temporis indigestos, confusosque redegerint in ordinem, certisque numeris digesserint. Paulus autem, quoniam Hebræus ex Hebræis illic agebat cum Hebræis in ipsorum Synagoga, quo major esset citantis auctoritas, maluit Hebræorum ordinem sequi, quam Septuaginta. Quod tametsi Paulo pro re præsenti tum licuit, nobis tamen non arbitratur esse fas ab auctoritate Septuaginta recedere, qui Psalmum hunc secundum esse voluerunt, non primum. Non est consilium anxie disputare in re non magni momenti, sane, quod ad Religionem nostram ac pietatem attinet, sed ut paucis agam cum tanti Præsulis pace, largiamur tantum esse tribuendum auctoritati Septuaginta quantum censet Hilarius, quam

Digitized by Google

quam non veritus est alicubi negligere divus Hieronymus, & a qua multis in locis hodie dissentit publicus usus Ecclesiæ Catholicæ, qui probabile est etiam Hilarii tempore Psalmos apud Hebræos, nullo neque numero, neque ordine digestos fuisse, quum hujus rei nusquam meminerit Hieronymus, ne tum quidem, quum translationem Septuaginta ad Hebraicam veritatem emendaret? Quod si fuisset, nimirum, aut restituisset ordinem juxta veritatem Hebraicam, aut questus fuisset, apud Hebræos nullum esse ordinem. At demus interim, apud Hebræos aut nullum, aut vagum & incertum fuisse ordinem, quomodo Paulo dicitur primus, qui numerum non habet? id fiat non minus absurde, quam si quis ex acervo leguminum primi vocabulo designaret, quod esset unum inter ea quæ neque numero, neque ordine distinguerentur. Quod si Septuaginta Interpretes ex recondita cognitione legis ordinem ac numerum addiderunt Psalmis, qui consentaneum est, hoc latuisse Paulum, in lege doctissimum? Et, si non latuit, cur non hoc potius sequitur, quod ex abstrusa legis scientia profectum esset, præsertim quum illic auctoribus ac testibus Synagogæ primoribus loqueretur Hebræorum populo? Proinde citius illorum sententiæ subscripserim, qui suspicantur, hunc Psalmum ei qui præcessit non proximum esse, sed continuum, hoc est, non alterum ordine, sed eumdem. In hac ratiocinatione colligunt, si primus dici non potest, quem præcedit alius, aut falsus est titulus, aut idem sit oportet cum eo qui præcedit. Sed titulus, quem apud Lucam illi tribuit auctoritas Apostoli Pauli, mendax esse non potest: reliquum est igitur, ut hic idem sit cum superiore. Atque huic conjecturæ non admodum reclamat argumentum utriusque Psalmi. Si quidem in priore describitur beatus ille, qui semotus a consiliis impiorum, sola justitia fretus, Domino bene fortunante quidquid egerit, ad solidam ac perennem felicitatem perducitur, quum ex adverso consilia impiorum dissipentur, non ob aliud, nisi quod Dominus novit viam justorum, improborum consilia non novit: & ideo pereunt, quia nixa præsidiis humanis, Numinis favore destituuntur. Porro, quum nihil valeant humana molimina adversus decretum Dei, tamen impii suis opibus, ingeniis, viribus, consiliis, sceleratæque concordia conjurati, non verentur pertinaciter pugnare cum Deo. Hoc admirans Propheta, exclamat: *Quare fremuerunt gentes?* Nonnullis & illud conjecturam probabilem præbuit, quod prioris Psalmi principium concordat cum alterius fine: *Beatus vir*, auspicatus est a beatitudine. Rursum, proximum hac clausula finit: *Beati omnes qui confidunt in eum.* Est hoc Poematis genus, etiam hodie non ignotum iis, qui vulgo Rhetoricam profitentur, quo recinitur in fine sententia, unde sumpseras exordium. Sed argutius est quod adfert Aurelius Augustinus, seu quisquis fuit, quod prior Psalmus extraordinarius est, atque extra numerum aliorum, id illius auctoritati, dignitatique tributum esse. Quum enim in hoc sermo tribuatur Deo Patri, non decuit ullius hominis nomen præponi, si quid videretur anteponi divinæ auctoritati: ac ne numero quidem conveniebat insigniri, ne si primus dictus fuisset, ordine dumtaxat numeroque, non personæ, & argumenti auctoritate cæteris potior videretur. Veluti quod vehementer eximium est, ac procul eminet, ita præfertur, ut ne numeretur quidem cum cæteris. Atqui hæc ratio probabilior esset, si constaret primum Psalmum sub persona Patris dici, non Prophetæ: tum si hoc esset huic Psalmo proprium ac peculiare, neque commune cum aliis aliquot. Similis argutiæ est, quod adfert Hieronymus, aut si quis fuit alius, supervacaneum esse, ac vitio pleonasmi Psalmum eum dici primum, quem alius nullus præcedit. Res enim ipsa loquitur eum esse primum. Sed mirum est, hoc pleonasmo nos numquam offendi in cæteris voluminibus, ac voluminum capitulis. Nam & primum librum primum inscribimus, & primo capiti suum numerum addimus. Deinde, ut superfluum sit dicere primum eum, quem alius non præcessit: certe multo durius est eum vocare primum, quem alius præcessit. Proinde ne cujusquam opinioni præjudicem, meo judicio, mihi videtur illorum sententia proxime ad veri imaginem accedere, qui dicunt, primum Psalmum non tam esse Psalmum unum, quam præfationem in totum volumen Psalmorum. Quemadmodum Eruditi solent in frontispicio libri carmen aliquod præfigere, quo lectori commendent opus sequuturum, quo libentius & attentius hauriat, quod in volumine continetur. Nec admodum abhorret a vero, si quis hoc proœmii tribuat Esdræ, qui non solum collegit Psalmos diversorum, sed ipse etiam aliquot condidisse creditur, ac titulos addidit aliquot nondum satis intellecto consilio. Atqui hactenus quidem de numero, nunc de titulo paucis agamus.

Psalmi plerique variis titulorum formis insigniuntur, quo ceu stellulæ additæ, prælucent ingressuris adytum sensus mystici, ac veluti clavis officio funguntur, & primum limen ac atrium nobis aperiunt, quo deinde pergamus ire ad ipsa penetralia. Nonnumquam autem harmoniæ genus indicat inscriptio, veluti quum inscribitur Psalmus, aut Canticum, sive Canticum Psalmi, aut contra Psalmus Cantici: sive denique Diapsalma, qui titulus in medio Psalmi additus, admonet mutatum carminis ac modulationis genus: quibus de rebus tempestivius alio dicetur loco. Nonnumquam argumenti dignitatem indicat titulus, veluti quoties præfigitur, εἰς τέλος, id est, *in finem*, pro quo Hieronymus juxta veritatem Hebraicam vertit, *victori*. Quoniam enim finis gratia cætera sunt omnia, & ultra finem progredi non licet, excitatur inscriptione lector, ut animum purum ac purgatum, ad insignem quamdam, perfectamque rerum sublimium cognitionem præparet. Interdum tempus indicat, ut sunt qui titulum habent pro torcularibus, aut quarta Sabbati. Aliquoties historiam, basim allegoriæ, ut pro victoria Idithum. Nonnumquam addita personarum vocabula, non auctorem indicant, sed rei gestæ commonefaciunt, veluti, quum inscribitur Absoloni, aut Sauli, aut Solomoni. Nonnumquam titulus multa simul indicat, qualis est titulus Psalmi quinquagesimi primi: *In finem intellectus David, quum venit ad eum Doeg Idumæus & nunciavit Saul, & dixit ei: Venit David in domum Abimelech.* Ad hæc sunt Psalmi complures ἀνεπίγραφοι, hoc est, *nullo titulo prænotati*, qui vel auctorem indicet, vel tempus, vel argumentum, sive historiam, vel Prophetiæ carminisve genus, de quibus hanc regulam tradit Hilarius, *ut quotquot occurrerint Psalmi, non præferentes titulo nomen auctoris, ad eum conferamus, cujus nomen erat in titulo, qui proxime præcessit, usque ad eum, qui sequens novum auctorem habebit præfixum.* Hoc, an verum ac perpetuum sit, nescio, præsertim, cum additum nomen aliquoties non auctorem indicet, sed argumentum, ut paulo ante docuimus. Certe in hoc Psalmo locum non habebit, quum nullus præcedat Psalmus, cui sit additus titulus, quemadmodum docent veteres Interpretes, & adstipulatur Hebraica veritas. Tametsi hodie in vulgatis codicibus hæc habetur inscriptio: Δαβὶδ Προφήτου καὶ Βασιλέως μέλος, id est, *David Prophetæ & Regis melos:* quum Augustinus affirmet, hunc solum non habere titulum. Quæ quidem oratio multum abest a vero, si habet: & si caret, non caret solus. Cæterum huic, qui nunc in manibus est, tametsi nullus præfixus est titulus, tamen auctor illi suus vindicabitur ex auctoritate Lucæ, qui in Actis Apostolorum scribit hunc in modum: *Domine, tu es qui fecisti cœlum & terram, & mare, & omnia quæ in illis sunt. Qui per os patris nostri David sancti pueri tui dixisti: Quare fremuerunt gentes?* Neque enim arbitror, convenire, ut hic conemur elabi, quemadmodum Nicolaus Lyranus excusat Hieronymum, qui primum Psalmum asserit David in epistola quadam ad Paulinum, quum credatur Esdræ, quasi primum Psalmum posuerit pro volumine Psalmorum, cujus auctor est ex parte David; sed mea sententia firmior est auctoritas Lucæ, quam ut hæc tergiversatio sit admittenda. Quin illud magis admiror, cur Lyranus scripserit, Augustinum in hoc errore fuisse, ut diceret, omnes Psalmos conscriptos ab ipso David. Certe in commentariis, qui feruntur Augustini titulo, referuntur hæc verba, quæ palam refellunt, quod affirmat Lyranus: *Non omnes*, inquit, *Psalmi a David editi sunt. Ipse enim David ex omni populo quatuor principes Spiritu Sancto mundatos elegit, quorum nomina sunt Asaph, Eman, Ethan, & Idithum, ut in quemcumque divinus Spiritus intrasset, Hymnum Deo canerent. David ergo solos novem Psalmos ore cecinit. Reliqui autem ab illis quatuor principibus, juxta titulorum inscriptionem sunt dicti.* Hactenus Augustini verba recensuimus. Quod si quis responderit, hic Augustino Psalmos editos dici, non compositos, sed palam decantatos, rursum in dubium

bium vocamur, an hic titulus, ipſi David, indicet auctorem, an recitatorem, præſertim quum auctoris nomen fuerit adſcribendum caſu paterno, τῦ Δαβὶδ. Si recitatorem arguit titulus, plures inſcribuntur David, etiam apud Hebræos, quam novem. Sin interdum auctorem, interdum recitatorem, veſtigandum eſt hujus rei diſcrimen. Hilarius ſubindicat, & Auguſtinus libro *de Civitate Dei* decimo ſeptimo, capite decimo quarto, declarat quibuſdam hanc fuiſſe opinionem, ut quoties præfigeretur nomen paterno caſu, velut τῦ Δαβὶδ, id eſt, *ipſius David*, intelligeretur auctor: quoties τῷ Δαβὶδ, id eſt, *ipſi David*, non deſignari auctorem, ſed Pſalmum aliquid habere, quod ad David pertineat. Hanc opinionem refellit Pſalmus centeſimus nonus, cui cum titulus ſit, *ipſi David*, tamen ipſe Chriſtus in Euangelio Prophetiam hujus Pſalmi tribuit David, Matthæi capite 22. *Quomodo ergo*, inquit, *David in ſpiritu loquens, vocat eum Dominum, dicens: Dixit Dominus Domino meo, ſede a dextris meis.* Quamquam hoc loco non aſſeverat Auguſtinus, quod interpretatur Lyranus. Denique inquit, *Omnis fere ejus Prophetia in Pſalmis eſt.* Quum enim ante dixiſſet, David muſicæ rei peritiſſimum, myſtica ſpiritualique melodia delectatum, ſubjicit *omnem* ejus *Prophetiam fere in Pſalmis eſſe*, hoc eſt, in Hymnis muſicis, quum cæteri Prophetæ oratione proſa vaticinia ſua prodiderint. Ac paulo poſt: *Mihi*, inquit, *credibilius videntur exiſtimare, qui omnes illos centum & quinquaginta Pſalmos ejus operi tribuunt.* Primum Auguſtinus recitat alienam opinionem, & non continuo convincitur eſſe auctor ſingularum operis partium, qui auctor eſt operis. Sed hæc quoque tempeſtivius alio loco diſcutientur. Siquidem in præſentia tantum in hoc attigimus hæc omnia, ut doceremus, hunc Pſalmum apud veteres prorſus caruiſſe titulo, cujus tamen auctor certus profertur ex Actis Apoſtolorum. In libris Gallicanis titulus habetur: *In finem Pſalmus David.* Qui addiderunt, *in finem*, ex ipſa re ſumſerunt, ut argumenti dignitatem explicarent. De quo nunc pauca dicemus. In pleriſque Pſalmis duplex eſt argumentum: Hiſtoricum, quod ceu baſis quædam ſubſternitur: & Allegoricum, ſive Anagogicum, quod ſub involucris illis rerum geſtarum recondit, vel aperit potius hiſtoriam Euangelicam, aut doctrinam veræ pietatis, aut imaginem felicitatis æternæ. Nam, nullus eſt fere Scripturæ locus, qui non poſſit ad tropologiam accommodari. Atque quo dilucidius fiat quod loquimur, unicum exemplum docendi gratia proferam in medium. Titulus Pſalmi centeſimi quadrageſimi tertii eſt, *ipſi David adverſus Goliath.* Dubitandum non eſt, quin is Pſalmus decantatus ſit in laudem Dei, cujus præſidio David adoleſcens, paſtor, inermis, & contemptus, funda percuſſit immanem ac ſuperbum Goliath, cujus & caput ipſius gladio præcidit. Sed hic ſenſus Hiſtoricus nihil officit Allegoriæ, quin potius efficit ut lumen myſticæ cognitionis, veluti ſpeculo quodam exceptum, jucundius & evidentius ſeſe exhibeat oculis animi noſtri. Quiſquis enim meminit Hiſtoriæ, quomodo David non alia re fretus, quam auxilio cœleſti, confecerit allophylum hoſtem, viribus & armis ſuis jactantem ſeſe, & inſperata victoria depulerit probrum a populo ſuo, nonne clarius, atque etiam majore cum animi voluptate contemplabitur Chriſtum David noſtrum, non hujus mundi præſidiis, ſed nova ratione dejicientem ſuperbum illum hujus mundi Principem, una cum populo ſuo incircumciſo, atque hoc novo facinore animos addentem genti ſuæ, cui dicit in Euangelio: *Confidite, ego vici mundum?* Hoc ſanctiſſimum ſpectaculum ubi curioſis oculis ſatis erimus contemplati, tum ad nos ipſos reverſi diſcimus, ad eam imaginem nobis eſſe pugnandum cum hujus mundi cupiditatibus, quæ rebellant in membris noſtris adverſus legem Dei. Videndum eſt igitur, an hic quoque ſubſtratus ſit aliquis ſenſus hiſtoricus, cui innitatur allegoria. Nam totum Pſalmum vaticinari de Chriſto, Pauli Apoſtoli, Lucæque auctoritate confirmatum eſt ex Actis Apoſtolorum. Sic enim loquitur illic Paulus capite 13. *Et nos vobis annunciamus eam, quæ ad patres noſtros repromiſſio facta eſt, quoniam hanc Deus adimplevit filiis veſtris reſuſcitans Jeſum. Sicut in Pſalmo primo ſcriptum eſt: Filius meus es tu, ego hodie genui te.* Rurſum ejuſdem operis capite 4. ſic orat Eccleſia Chriſtianorum: *Domine, qui feciſti cœlum & terram, & omnia quæ in eis ſunt, qui Spiritu Sancto per os patris noſtri David pueri tui dixiſti: Quare fremuerunt gentes, & populi meditati ſunt inania? Adſtiterunt Reges terræ, & Principes convenerunt in unum adverſus Dominum, & adverſus Chriſtum ejus. Convenerunt enim vere in civitate iſta adverſus ſanctum puerum tuum Jeſum, quem unxiſti, Herodes, & Pontius Pilatus, cum gentibus & populis Iſrael facere, quæ manus tua, & conſilium tuum decreverunt fieri.* Declarat idem Paulus in Epiſtola, quæ inſcribitur ad Hebræos, ex hoc Pſalmo ſumens teſtimonium, quo convincat, Chriſtum Angelis eſſe majorem: *Cui enim*, inquit, *Angelorum dixit unquam: Filius meus es tu, ego hodie genui te?* Conſtat igitur, hunc Pſalmum vaticinari de Chriſto, quemadmodum & alios complures, qui variis locis citantur ab Apoſtolis ceu vaticinium Euangelicæ hiſtoriæ. Sed evidentius hoc ipſum declarat Chriſtus in Euangelio Lucæ de Pſalmis omnibus: *Hæc*, inquit, *ſunt, quæ locutus ſum ad vos, quum adhuc eſſem vobiſcum, quoniam neceſſe eſt adimpleri omnia, quæ ſcripta ſunt in lege Moſis, & Prophetis, & Pſalmis de me.* Cæterum, an hic Pſalmus juxta ſenſum hiſtoricum quadret etiam in alium præterquam in Chriſtum, id ex titulo Pſalmi non poteſt liquere. Rabbi Solomon, quum fateatur a vetuſtis Hebræorum Magiſtris exponi ſolitum de Rege Meſſia, tamen accommodat ad hiſtoriam, quæ refertur libro Regum 2. capite 5. Quum enim David Rex ſuſcepiſſet regnum totius gentis Iſraeliticæ, ultro deferentibus univerſis tribubus, & rurſum unctus eſſet, jamque deſtinaſſet Regiam ſuam ex Ebron transferre in montem Sion, qui tum a Jebuſæis habitabatur: conſpiratum eſt undique ab allophylis finitimis, ut eum regno depellerent, veriti, ne ſi poteſtas ejus nimium creviſſet, aliquando ſeſe verteret in ipſorum exitium. Ego, ut non in totum damno videre, quid adferant Hebræorum Interpretes, præſertim antiqui, ita non arbitror, illis eſſe multum tribuendum, quum animadvertam horum commentarios fere fumis ac fabulis anilibus refertos, ne quid interim dicam, de ſtudio falſandi noſtra, odioque Chriſti? Proinde non ſumam in hoc operam, quomodo ſingulæ partes huius Pſalmi congruant hiſtoriæ, ſed quemadmodum quadret in noſtrum David, hoc eſt, Jeſum Chriſtum, excutiemus, de quo ſine controverſia ſcriptus eſt.

Complectitur autem unicus hic Pſalmus non unam quampiam Euangelicæ hiſtoriæ partem, ſed univerſum redempti mortalium generis argumentum: Quomodo Filius Dei corpus humanum adſumſerit, ac cœleſti gratia pleniſſime delibutus Euangelicæ doctrinæ fulgore, ſimul & umbras Moſaicæ legis diſcuſſerit, & ſervitutem cerimoniarum ſuſtulerit, & Gentium impias religiones ſubverterit, & arrogans Philoſophorum ſupercilium dejecerit, atque hæc omnia peregerit, non ullis hujus mundi præſidiis, ſed nova quadam & inaudita ratione divini conſilii, cui fruſtra rebellant hominum ingenia. Quum enim totus mundus, totis viribus adverſus Euangelium conjuratus inſurgeret, ille cuncta Phariſæorum, Pontificum, Regum ac Principum molimina vertit in ornamentum ac fidem ſuæ victoriæ, cœleſti conſilio deludens humanam aſtutiam, invicta manſuetudine ſuperans impiorum ferociam, moriendo mortis tyrannidem abolens: dum ſe demittit ad inferos, aperuit regna cœlorum: ac per ſummam humilitatem emergens, ad ſummam evectus eſt gloriam, ſimulque nobis omnibus vitam monſtravit, qua poſſimus hujus mundi Principem vincere, ſi noſtris diffiſi viribus, toti pendeamus a Chriſto, quemadmodum ille totus pependit a Patre: & ſi Principes ac Pontifices qui cæteris auctoritate præminent, metuant offendere Regem omnium Jeſum Chriſtum, nec hujus leges auſint negligere, ſemper memores æterni judicii, cujus ſententiam nemo nec humilis, nec præpotens poterit effugere. Atque hæc quidem in ſumma de argumento. Nunc, adſpirante Chriſto, ſingulos verſus excutiamus, ſi prius tria verba fecerimus de Pſalmi clave. Frequenter uſu venit, quum in aliis myſticæ Scripturæ locis, tum præcipue in Pſalmis, ut de perſona loquentis ambigatur. Et tamen non raro fit, ut ex perſona cognita pendeat ſenſus myſticus. Divus Hieronymus putat quatuor primos verſus: nam ille ſingulos quod gemini ſint, ob antiphoniam partitur in binos: pronuntiari ſub perſona vel Angeli vel Prophetæ, qui miretur quam ob rem humana temeritas conſurrexerit adverſus Filium Dei: quintum demum

Digitized by Google

tribuendum perſonæ Patris: *Diſrumpamus vincula*, &c. Diverſum ſentit Hilarius, primos etiam tribuens Deo Patri. Atque in hanc ſententiam adductus eſt auctoritate Lucæ, qui, quum deſcripſerit Eccleſiam, his verbis alloquentem Deum: Qui *per os patris noſtri David ſancti pueri tui dixiſti*, videtur ſermonem hunc accommodare Patri. Addit & aliud argumentum, quod quintus verſus diapſalmate diſtinguatur a quatuor primis, quæ res videtur indicium mutatæ perſonæ. Sed huic rationi diffidere videtur ipſe. Subjicit enim, in Hebræorum libris non annotari diapſalma, quod ſi maxime adſcriberetur, non protinus indicaret mutatam perſonam, quum aliquoties ſignificet harmoniæ genus novatum. Cæterum, in Actis non agebatur de perſona loquentis in vaticinio, quum quidquid quacumque ſub perſona dixerunt Vates, hoc per eorum os Deus loqui dicatur. Deinde, ſi perſonæ Patris hic ſermo tribuatur, dure congruet quod ſequitur: Adverſus Dominum, & adverſus Chriſtum ejus: perinde quaſi de alio quopiam, non de ſe loquatur. Hac igitur in parte ſic ab Hilario diſſentio, ut tamen non in totum aſſentiar Hieronymo. Quorſum enim attinet hic comminiſci perſonam Angeli, quum totus ſermo ad amuſſim quadret in perſonam Prophetæ David, qui Spiritu cœleſti afflatus, hoc jam tum cernebat internis oculis, quod tot ſeculis poſt geſtum eſt in Chriſto. Porro, ſermonis abruptum initium, congruens afflato Numine, & tropus ipſe facit ad emphaſim indignitatis. Quid enim inſanius, quam Principes, Reges ac populos conjuratos illi moliri exitium, qui venerat ſervandis omnibus? Et venerat miſſus a Deo Patre, cujus conſiliis fruſtra reluctatur humana temeritas. Venerat tot ante Prophetarum oraculis promiſſus utrique populo, Judæorum ac Gentium, ſed præcipue Judæorum, tot figuris adumbratus, tot ſeculis exoptatus. Quid enim aliud ſibi volunt illæ piorum hominum voces: *Veni Domine, & noli tardare, relaxa facinora plebis tuæ Iſrael*? Promiſſus erat lenis ac manſuetus, beneficus in omnes ſervator omnium, qui gratis tolleret in ſe peccata totius mundi: qui ſublato duro legis Moſaicæ jugo, per fidem & gratiam Euangelicam invitaret omnium nationum homines, ſive Reges, ſive humiles, ſive doctos, ſive indoctos, ſive ſervos, ſive liberos, ad dignitatem filiorum Dei, ad felicitatem immortalis vitæ. Denique promiſſus eſt non judex, non Vindex, ſed Redemptor, ſed Aſſertor, ſed Servator. Quid tetrius peccato? hoc gratis ſuſtulit. Quid pulchrius, quid amabilius innocentia? Et hanc de ſuo largitus eſt. Quid honorificentius, quam adoptari in conſortium filiorum Dei? Ab hoc honore nullus excluditur. Quid gravius importabili jugo legis Moſaicæ? Et hoc nobis detraxit. Quid dulcius libertate? Hanc contulit. Quid magis expetendum, quam cœleſtis immortalitas? Hujus ille certiſſimus Sponſor eſt. Talis erat ille promiſſus, qualem merito totius mundi nationes debuerant amplecti. Nec alius venit quam fuerat promiſſus. Opulentia parere ſolet invidiam. Ille nullas opes, nec habuit, nec ambiit. Multis odium conciliat potentia. Ille ſe profeſſus eſt alienum a regnis hujus mundi. Mediocribus etiam beneficiis paratur hominum benevolentia. Ille gratis ac prompte ſemet effudit juvandis omnibus, pavit eſurientes, ſanavit ægrotos, reſtituit mancos ac debiles: cæcis oculos, ſurdis aures, mutis linguam reddidit, ſalutifera doctrina blande ac placide monſtrabat omnibus æternæ felicitatis viam. Optimo proinde jure Propheta demiratur adverſus talem, tantum, tam beneficum, tam amabilem, cooriri gentes, moliri populos, inſurgere Reges, armari Principes. In unius perniciem conjurant omnes, qui unus ad omnium ſalutem venerat. In eum omnes omnia ſua conſilia conferunt, qui ſe totum impendit omnibus. Unde tumultus iſte? Unde conſpiratio tam inſana? nimirum, quia nihil habeat Chriſtus commune cum mundo. Et idcirco mundus illum averſatus eſt, velut avocantem ab his, quæ filii hujus ſeculi pertinaciter adamabant. An non ſtatim ad Chriſtum natum impius hic ac ſuperbus mundus inhorruit? Simul atque cognitum eſt Magorum indicio, natum eſſe Meſſiam: tenuis adhuc rumor erat, tamen quid audis narrantem Matthæum? Turbatus eſt Rex Herodes, & omnis Hieroſolyma cum illo. Convocantur Scribæ, exquiritur locus natalis dictus Meſſiæ: exquiritur a Magis tempus quo illis viſa fuiſſet ſtella, cujus indicio fuerant exciti: fraudulento conſilio Rex agit cum Magis, ut prodant infantem.

A Mox ſævitur in ætatem innoxiam. Poſtea vero quam cœpit editis miraculis inclareſcere, cœleſtique doctrina Phariſaicæ doctrinæ tenebras offundere, ac divinæ naturæ veluti ſcintillulas aliquot proferre: quoties in illum fremuit populus, nunc ad lapides accurrens, nunc in montis abrupta ducens, ut illinc præcipitem daret? Quoties illum adorti ſunt Phariſæi, Sadducæi, Herodiani, captioſis quæſtiunculis conantes illum illaqueare? Quoties inierant Scribæ & Phariſæi clancularium concilium, ut Jeſu manus injicerent? & injeciſſent, ni metuiſſent turbam. Mittuntur a Phariſæis ſatellites, qui illum in templo docentem violarent. Subinde variis ſtudiis inter ſe fremit populus, aliis dicentibus, bonus eſt, aliis contra negantibus: his affirmantibus eum eſſe unumquempiam e Prophetis qui revixiſſet: illis ſuſpicantibus eum eſſe Meſſiam. Tandem & Herodes Tetrarcha, ejus filius, qui pueros occiderat Bethlehemiticos, ex his quæ rumore cognoverat infenſus Jeſu, captabat occaſionem occidendi eum. Aſt ubi livor & odium Phariſæorum ſemper in majus gliſcens, certum propoſitum conceperat occidendi Jeſum, quoties concurritur in concilium a Scribis, a Phariſæis, & Senioribus populi? Adhibetur Pontificum auctoritas, Annæ & Cajaphæ, in cujus ſacris ædibus impium hoc negotium peragebatur. Præſidis auctoritas cogitur ſervire Judæorum veſaniæ. Ad hujus prætorium non ſolum Scribæ & Phariſæi, ſed univerſus etiam populus convenit. Hos tumultus omnium ordinum, has conſpirationes, hæc concilia, quum nobis B luculentiſſime deſcribat Euangelica narratio, nonne merito demiratur Propheticus animus, iſta prævidens futura, quæ nos facta legimus, & credimus, hoc eſt, fidei cernimus oculis, dicens: *Quare fremuerunt gentes?* quam particulam quidam proprie referunt ad cohortem Pilati Præſidis, quam legimus conveniſſe in atrium Præſidis, ut illuderent damnato Jeſu. Proximam particulam: Et populi meditati ſunt inania: referunt ad populum Judaicum, ex variis nationibus conflatum, quæ tum Religionis cauſa Hieroſolymam confluxerant. Præſidis milites, ut alieni ab omni Religione, & ipſo vitæ genere violenti craſique, fremunt incondito motu, nullo non ludibrii genere debacchantes in Dominum, omnis gloriæ fontem. Judæi meditantur inania, dum perverſo ſtudio legis, fruſtra perſequuntur eum, quem lex ipſa promiſerat, ac deſignarat: *Expedit*, inquit, *ut unus moriatur pro populo.* Vitant diem feſtum, & incidunt in diem feſtum. Sic & Paulus, dum ſtudio legis ſævit in diſcipulos Domini, meditabatur inania. Et hodie meditantur inania Judæi, qui Circumciſiones, Sabbatiſmos, Lotiones, Delectum Ciborum mordicus tenentes, contemnunt Euangelicam doctrinam, per quam ſalutem adſequi poterant. Et ne populi furor parum valeret adverſus innocentem, adfuerunt velut auctores huic tumultui, Reges terræ, nimirum, Herodes, ac Pilatus. Sic enim interpretatur Eccleſia apud Lucam in Actis Apoſtolicis. Nam hic Herodes erat Tetrarcha Galilææ, quemadmodum teſtatur Matthæus capite 14. Atque eumdem in Commentariis divus Hieronymus Regem appellat. Quin & Marcus capite 6. tribuit illi Regis cognomen. Pilatus autem Rex non erat, ſed Præſes Judææ, ſed in hoc erat Cæſar, cujus vices gerebat in ea provincia. Cæſarem autem populus Judæorum impiis illis convitiis apud Præſidis prætorium ſibi Regem adſciverat, vociferans: *Non habemus Regem, niſi Cæſarem.* Quidam volunt eſſe hypallagen numeri, ut Reges dicti ſint, quorum alter dumtaxat erat Rex. Sed mollior erat tropus, ut omnes qui publica poteſtate funguntur, Reges appellentur, præſertim cum addatur, Reges terræ. Imo, ſermoni Prophetico maxime conveniebat numerus multitudinis, qui ſemper ſeſe latius porrigit. Non enim ſolum ſpectat ad illos, per quos tum Chriſtus fuit damnatus, verum etiam ad eos, qui ante adventum Chriſti perſequuti ſunt illum in ſuis Prophetis, quique poſt perſequuti ſunt eumdem in ipſius Apoſtolis, & hodie nonnumquam perſequuntur in his, qui pure docuerint Euangelicam veritatem. *Et Principes convenerunt in unum*; videlicet, Scribæ & Phariſæi cum Senioribus populi. Hi ſectis inter ſe diſcordes, quin & odiis privatis diſſidentes (numquam enim inter avaros, ſuperbos & invidos concordia eſt) adverſus Jeſum concordes, congregantur in domum Cajaphæ. Quin & ipſi Reges Herodes & Pilatus

ante

Digitized by Google

ante diſcordes, in Domini necem conſentiunt, & ex eo tempore coit inter eos amicitia. Hæc ſunt impiorum fœdera, qui numquam concordes ſunt, niſi ad lædendum innoxios. Subnotat & illud Hilarius, quod Herodes ac Pilatus Reges terræ dicti ſunt, qui jure terrenæ poteſtatis inſurrexerint in eum, qui prædicabat regnum cœlorum. Cæterum, Pontifices, Scribæ, Phariſæi & Seniores tantum Principes appellantur, non autem Principes terræ, aut Principes Sacerdotum, quod & jus terrenæ ditionis perdidiſſent, regno tranſlato in Herodem ac Cæſarem, nec jam mererentur dici Principes Sacerdotum aut populi, qui conſiliis impiis conjuraſſent in auctorem omnis Sacerdotii Dominum Jeſum. Atque hæc quidem, ut fateor, argute dici, ita mihi non diſplicet ſimplicior interpretatio, ut utraque pars verſuum ad idem pertineat: *Quare fremuerunt gentes*, ad populum Iſraeliticum, & huic accinatur clauſula veluti Echo, referens & inculcans quod dictum eſt: *& populi meditati ſunt inania.* Rurſus, *adſtiterunt Reges terræ:* pertineat ad Herodem ac Pilatum, atque huic rurſus accinatur illa particula: *& Principes convenerunt in unum.* Hoc ne cui plane videar adferre ex ſomnio capitis mei; Primum id factum docet Auguſtinus in verſibus qui ſequuntur: *Qui habitat in cœlis, irridebit eos, & Dominus ſubſannabit illos: Repetita*, inquit, *ſententia eſt.* Nam pro eo quod eſt, *qui habitat in cœlis*, ſubſequenter poſitum eſt, *Dominus:* & pro eo, quod eſt *irridebit*, ſubſequenter poſitum eſt *ſubſannabit.* Deinde conſtat hoc ſermonis genus in Propheticis litteris eſſe frequentiſſimum, ut ſenſum quem prior verſiculi pars expreſſit, poſterior aut recinat aliis verbis eumdem, aut conſimili ſententia referat, aut contraria reſpondeat. Primi generis exemplum erit: *Os juſti meditabitur ſapientiam.* Huic accinitur: *Et lingua ejus loquetur judicium.* Secundi: *Juſtus ut palma florebit.* Cui ſimile eſt, quod ſuccinitur: *Et ſicut cedrus Libani multiplicabitur.* Tertii: *Eſurientes implevit bonis.* Id infigitur contraria ſententia: *Et divites dimiſit inanes.* Neque hic ſermonis color in myſticis hymnis frequentiſſimus ſolum pro nobis facit, verum etiam auctoritas ipſius Lucæ, apud quem Eccleſia ſic interpretatur hunc locum: *Convenerunt enim vere in civitate iſta adverſus ſanctum tuum filium Jeſum, quem unxiſti, Herodes & Pontius Pilatus, & populus Iſrael.* Pro eo quod bis erat dictum: *Reges terræ & Principes:* ſimplicem ſenſum reddunt de Herode & Pilato. Item quod repetitum erat: *Quare fremuerunt gentes, & populi meditati ſunt inania?* nihil aliud interpretantur, quam populum Iſraeliticum, in quo continentur & Pontifices, Phariſæi, Scribæ, & Seniores. Atrox vero conjuratio ſit, oportet, quæ tanto tumultu, tantoque conſenſu Principum ac populorum peragitur, omnia ſua conſilia, totas opes & vires, & quidquid auctoritate, quidquid potentia, quidquid ingenio, fraudeve poſſunt, in unum conferentium. Id ſi fieret adverſus potentem hoſtem Reipublicæ, nihil ſit mirum aut indignum. Nunc audi dementiam & indignitatem hujus conſpirationis. Concurrunt Gentes, machinantur Populi, inſtant Reges, congregantur Principes. Adverſus quem? O rem impiam! *adverſus Dominum, & adverſus Chriſtum Domini.* Cuncti Reges quamlibet potentes, aut opulenti, cuncti Principes, quantumvis pollent viribus, univerſum mortalium genus, quamlibet numeroſum, quid aliud ſunt quam ephemera animalcula, ſi conferantur ad Deum, qui ſemper eſt, & initio carens & fine, qui nutu ſuo condidit ac moderatur omnia quæ in cœlis, & quæ in terris, qui poteſt & nutu perdere, ſi libeat, univerſa. Tam imbecilles igitur conſpirare adverſus Omnipotentem dementia eſt. Sed ingratum etiam & impium eſt conſpirare adverſus eum, cujus bonitati debent hoc ipſum, quod ſunt, quod vivunt, quod ſapiunt, quod viribus, aut ingenio pollent. An non erat iſtud ingratitudinis extremæ, etiamſi nihil novæ beneficentiæ addidiſſet? Nunc ubi videret genus humanum univerſum teneri miſerrima ſimul ac turpiſſima tyrannide Diaboli, verſari in altiſſimis ignorantiæ tenebris, ſervire idolis, ſervire turpitudini, ruere præceps in æternum exitium, miſertus noſtri, miſit unicum Filium ſuum, non armatum, non formidabilem, ſed unctum gratia, ſed manſuetudine bonitateque amabilem, cujus morte nos reconciliaret ſibi, cujus doctrina diſcuteret tenebras noſtras, cujus ductu nobis aperiret viam ad vitam immortalem. Et adverſus talem conſpirat Principum ac populorum cæcitas, vel potius impietas. Vides, lector, & hic obſervatum, quod admonuimus. *Adverſus Dominum:* ad Patris refertur perſonam; *adverſus Chriſtum ejus:* pertinet ad Filium. Pater erat in Filio, quemadmodum ſcribit Apoſtolus Paulus, mundum reconcilians ſibi. Quiſquis igitur repugnat Filio, repugnat & Patri. Quiſquis agnoſcit Patrem, & Filium debet agnoſcere. Sed Diabolus erat in mundi Principibus, ac populis, fruſtra belligerans adverſus conſilium Dei. Non illi novum eſt, rebellare Deo ſuo, contra quem ſtatim ut conditus eſt, movit ſeditionem. Quod tum per ſe gerebat in cœlis, hoc poſt per ſua membra gerebat in terris. Reges terræ ſunt, nec aliud quam terrena ſapiunt. Oderunt cœleſtia. Quod Græci dicunt *Chriſtum*, Latini *unctum*, Hebræi *Meſſiam* vocant, quo nomine Judæi peculiariter deſignabant eximium illum Prophetam, Prophetarum oraculis promiſſum ad ſalutem omnium Gentium. Unctio vero non ſolum erat Regum apud Hebræos, verum etiam Sacerdotum, quemadmodum nunc eſt omnium Chriſtianorum, quos Petrus Sacerdotium & Regale genus appellat, propterea, quod per Meſſiam noſtrum adoptati ſumus in jus & conſortium filiorum Dei. In Chriſtum vero & trifariam competit uncti vocabulum. Primum Sacerdotii nomine. Siquidem is erat unicus ille Sacerdos ſecundum ordinem Melchiſedech, qui ſacroſancti corporis ſui victima Deum Patrem ex offenſo propitium nobis reddidit, qui ſanctiſſimi ſanguinis ſui lavacro purgavit omnia peccata credentium in ipſum. Deinde regni nomine: *Data eſt mihi*, inquit, *omnis poteſtas in cœlo & in terra.* Nimirum, hic erat ille promiſſus Sanctus ſanctorum, qui antiquavit omnem Judæorum unctionem, quibus jam nec Sacerdotium eſt ullum, nec Regnum. Tertio congruit in eum uncti vocabulum ob plenitudinem gratiæ Divinæ, quæ *in illo habitavit corporaliter*, ut inquit Paulus Apoſtolus. De quo teſtificatur & Joannes Euangeliſta: *cujus gloriam vidimus, plenum gratia & veritate. De cujus plenitudine accepimus omnes.* Hic eſt enim unctus ille, de quo Spiritus loquitur in Pſalmo: *Diffuſa eſt gratia in labiis tuis, propterea quod unxit te Deus, Deus tuus, oleo lætitiæ præ participibus tuis.* Olim venturus eſt judex vivorum & mortuorum in majeſtate Patris cum agminibus Angelorum formidabilis, non impiis modo, verum etiam juſtis, nimirum, in illo die tremendo, quando cœli movebuntur, & vix juſtus ſervabitur, quemadmodum ſcribit Petrus Apoſtolus: tantum aberit ut peccator poſſit ſubſiſtere. Sed interim venit unctus, blandus, affabilis, placabilis, beneficus, comis, manſuetus, ſervator, non ultor, reconciliator, non judex, expoſitus omnibus ad bene merendum citra perſonarum exceptionem, niſi quod humiles magis amplecti videbatur. Hoc olim de illo vaticinatus fuerat Eſaias, ex quo Chriſtus apud Lucam pronunciat, de ſe proditum oraculum: *Spiritus*, inquit, *Domini ſuper me, eo quod unxit me. Euangelizare pauperibus miſit me, ſanare contritos corde, prædicare captivis remiſſionem, & cæcis viſum, dimittere confractos in remiſſionem, prædicare annum Domini acceptum, & diem retributionis.* Quis hujuſmodi Chriſtum non amet? quis advenientem non excipiat, non amplectatur, non exoſculetur? Et tamen hunc talem averſatus eſt mundus, cæci fugere lucem, ſervi redemptorem, ægroti medicum, mortui vitam. Quin & illud adnotandum, quod Propheta Patrem deſignans, abſolute dixit *Dominum*, ut omnium Dominum declararet, quum Regibus addidiſſet terram, Filium autem non ſimpliciter appellavit Chriſtum, ſed *Chriſtum ejus*, nimirum, dignitatem illius notans, qui ſolus peculiariter eſſet unctus a Deo. Habet & hic mundus Chriſtos ſuos, Reges ac Sacerdotes, quorum nonnulli cutem habent unctam, ſed mentem inunctam. Ungunt homines caput, ungunt ſcapulas, ungunt thoracem ac pectus vel ad umbilicum uſque, fruſtra homo ungit hominis corpus, niſi Spiritus cœleſtis unxerit animum. Et ideo ſæpe videmus Principes ſemel atque iterum unctos, nihilo ſecius ob crudelitatem, ambitionem, avaritiam intolerabiles eſſe populo. Habet Deus unctos ſuos, quos non vult lædi ab iis, quos unxit mundus. Sic enim loquitur in Cantico Aſaph: *Non dimiſit quemquam calumniari eos, ſed increpavit pro eis Reges. Nolite tangere Chriſtos meos, & in Prophetis nolite malignari.* Quiſquis habet animum illuſtratum lumine fidei, ea credens, quæ non videt, ea ſperans, quæ non apparent, Propheta eſt, & unctus

Digitized by Google

ctus est. Docet hoc Johannes Apostolus in Epistola sua: *Vos*, inquit, *unctionem habetis a sancto, & nostis omnia.* Verum hæc unctio sicut nobis gratuito datur ex benignitate Dei, ita frequenter nostro vitio perit. Ideo subdit: *Et vos unctionem quam accepistis ab eo, maneat in vobis.* Et Paulus Corinthiis scribens, docet, hanc unctionem, neque simili genere, neque pari mensura contingere omnibus, sed aliis alias docet distribui, juxta mensuram fidei. Cæterum, Jesus peculiari quadam ratione dicitur unctus Domini, & apud nos Christi nomen solus obtinet, quod hunc non guttis aliquot gratiæ Deus imbuerit, sed affatim in hunc effuderit, quidquid in universos umquam collatum fuit, aut conferri potuit. Christus enim humanæ naturæ vocabulum est. Non enim unctus dicitur, nisi quatenus homo. Simili discrimine nos quoque dicimur filii Dei, sed quoniam ille singulari ratione fuit Filius Dei, idcirco Paterna vox proprie de hoc testata est: *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui.* Aderat eodem tempore columbæ species insidens illius sacro vertici, declarans omnibus, hunc esse verum illum Messiam, quem Deus omni plenitudine gratiarum unxisset, de cujus plenitudine nos omnes acciperemus. Exhauriri non potest, in quo inhabitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter. An non igitur optimo jure demiratur oculus ille Propheticus, tanto molimine conjuratisque consiliis Reges & populos tendere adversus Deum omnipotentem, adversus quem nec vis est ulla, nec consilium, & adversus Christum ejus, cui quisquis adversatur, adversatur & Deo Patri? Sed hunc mundi tumultum cooriturum adversus Christum, Veteris Testamenti litteræ non uno in laco prædicunt oraculis, & adumbrant figuris. Audiamus ipsum Christum sub persona Hieremiæ, & per os ejusdem loquentem Patri: *Tu autem, Domine, demonstrasti mihi, & non cognovi. Tu ostendisti mihi studia eorum, & ego quasi agnus mansuetus, qui portatur ad victimam, & non cognovi, quia super me cogitaverunt consilia. Mittamus lignum in panem ejus, & ne memoretur nomen ejus amplius.* Audis studia, audis consilia, concordantium suffragiorum vocabulum, audis mortis genus. Mittamus lignum in panem ejus, corpus illius suffigamus in crucem. Quin & Apostolis cæsis denunciatum est, ne prædicarent nomen illius. Ad hoc pertinet illud: *Et ne memoretur nomen ejus amplius.* Porro cum illa legimus quæ sunt in libro Sapientiæ capite 2. nonne videmur audire Pharisæos, Scribas, Annam, Cajapham, Philosophos; breviter, omnes, qui diligunt hunc mundum, conspirantes adversus Christum? *Circumveniamus*, inquiunt, *justum, quoniam inutilis est nobis, & contrarius est operibus nostris, & improperat nobis peccata legis, & diffamat in nos peccata disciplinæ nostræ.* Promittit se scientiam Dei habere, Filium Dei se nominat. Factus est nobis in traductionem cogitationum nostrarum. Gravis est nobis etiam ad videndum, quoniam dissimilis est vita illius, & mutatæ sunt viæ ejus, tamquam nugaces æstimati sumus ab illo, & abstinet se a viis nostris, tamquam ab immunditiis, & præfert novissima justorum, etiam gloriatur Patrem se habere Deum. Ac mox: *Morte turpissima condemnemus eum.* Hanc mundi conspirationem in Dominum Jesum, jam olim præludebat ænigmate fatidico, conjuratio fratrum adversus Joseph, quemadmodum refertur Geneseos capite trigesimo sexto. Qui, cum vidissent eum procul, antequam accederet ad eos, cogitaverunt illum occidere, & mutuo loquebantur: *Ecce somniator venit, venite occidamus eum, & mittamus in cisternam veterem, dicemusque, fera pessima devoravit eum.* Accusant eum fratres de crimine pessimo: & Pharisæi Christo impingunt blasphemiam, quodque fœdus haberet cum Beelzebub principe Dæmoniorum. Dissident in consiliis fratres Joseph, sed in malitia conveniunt. Et ex Pharisæis quidam dicebant, non in die festo, ne forte fiat tumultus in populo. Et tradamus hunc Pilato, ne videatur a nobis interfectus. Quin & ipse Dominus Jesus hanc in se conspirationem pulcre depinxit parabola Euangelica, in qua coloni quum servos alios post alios missos tractassent inclementer, quosdam etiam occidissent, tandem & adversus filium conspirant, dicentes: *Hic est hæres, venite occidamus eum, & nostra erit hæreditas.* Rursus in alia parabola, conjurati mittunt illi legationem obviam, dicentes: *Nolumus hunc regnare super nos.* Sed horum omnium conatus nihil aliud, quam illustravit

A

B

C

D

E

F

sapientiam ac bonitatem consilii divini, & ipsos declaravit dignos exitio, qui pertinacibus animis conjurati fuerint adversus totius salutis auctorem. Nos autem, fratres carissimi, si vere Christi membra sumus, ne misceamur impio consilio, sed piis studiis amplectamur Christum Domini. Judæorum autem obstinatam cæcitatem exsecrantes vel miserantes potius, dicamus cum Propheta David: *Quare fremuerunt gentes, & populi meditati sunt inania? Adstiterunt Reges terræ, & Principes convenerunt in unum adversus Dominum & adversus Christum ejus.* Sed cum Christi discipulis fortiter dicamus: *Disrumpamus vincula eorum, projiciamus a nobis jugum ipsorum.* Hic postremus versiculus, sub cujus persona dicatur, non satis convenit inter auctores. Tertullianus, sacrarum Scripturarum sine controversia peritissimus, sic subinde citat hunc versiculum, ut eis accommodet, qui crediderunt ex Judæis ac Gentibus, qui gaudentes Euangelica libertate, legis onus conabantur excutere. Subscribit huic Arnobius: *Gentes*, inquit, *fremunt adversus Christum, quia idolis finem imposuit. Populi, id est, Judæi meditantur inania, distinctiones ciborum, & sabbatorum ferias attendentes. Utrorumque vincula disrumpenda.* Et ab horum sententia minimum abest Hilarius, hæc verba tribuens Apostolorum personæ, qui vincula gentium disruperunt, quæ peccatorum suorum fasciis constringebantur, dum eos qui per fidem in Christum & Euangelii gratiam, aqua tinctos liberant semel ab omnibus vitæ superioris delictis: Judæorum jugum abjiciunt, dum Mosaicæ legis cæremonias, circumcisionem, sabbata, neomenias, baptismata, ciborum delectus, victimas: cæteraque, *quæ*, ut in Actis ait Petrus, *nec ipsi portare potuerunt, nec patres eorum*, docent jam esse spernenda, quippe quæ velut umbras oportebat ad corruscantem Euangelii lucem evanescere. Nec ab his in re multum dissentit Hieronymus, qui putat hunc sermonem esse Domini Jesu, cohortantis populos Gentium, ut omnes, qui sibi ex Judæis crediturі essent, legalia vincula dissolvant, & grave onus legis abjiciant, ac sequantur eum, cujus jugum suave est, & onus leve. Solus Augustinus meminit diversæ sententiæ, sed sic, ut ipse videatur ejus auctor. Nam, existimat hunc versiculum aptius referri ad personam eorum, quos paulo ante Propheta dixit tumultuantes ac meditantes inania. Quorum animis hæc impia vox digna sit: *Disrumpamus vincula eorum, & projiciamus a nobis jugum ipsorum*, ut intelligamus hos esse, qui dicunt Deo: *Recede a nobis, scientiam viarum tuarum nolumus:* in quorum typum Gerasceni rogant Christum, ut excedat finibus ipsorum, quique dicunt in parabola: *Nolumus hunc regnare super nos.* Detrectat mundus jugum Euangelicum, malens ferre durissimum jugum Diaboli, quam submitti suavi jugo Dei & Christi ejus. Hanc interpretationem solam sequitur Cassiodorus, quam tamen Augustinus sic anteponit aliis, ut diversas non improbet. Mihi magis arridet, quod solum video placuisse vetustis Interpretibus. Quoniam autem ex historia Veteris Testamenti satis liquet, Hebræos gentem fuisse rebellem ac duræ cervicis, data est illis lex gravis ac rigida, ut qui tamquam filii non poterant obtemperare præceptis Dei, tamquam mala mancipia, legis duritie, veluti compedibus ac jugo coercerentur a maleficio, & ad officium pertraherentur. Inde circumcisio, delectus ciborum, observatio interluniorum, baptismatum, jejuniorum, votorum, victimarum, ne quo se possent vertere, quin occurreret legis præscriptum, ceu cancelli non sinentes illos suo vivere arbitratu. Proinde Paulus hanc legem, *legem servitutis* appellat. Et huc nonnulli Scriptores Orthodoxi referunt illud, quod legimus apud Ezechielem capite vigesimo: *Et ego dedi eis præcepta non bona, & judicia in quibus non vivent.* Servile jugum ac durum appellat, non bonum. Dixerit aliquis, quum Deus sciret populum non observaturum legem, cur illum tot præscriptionibus, tot observationibus oneravit? Nimirum, ut, quemadmodum Paulus docet, per legem agnoscerent morbum suum, & inciperent desiderare medicum, posteaquam agnoscerent suum peccatum. Porro, qui legerit Acta Apostolorum, & Paulinas Epistolas, facile cognoscet quanto studio Judæi, qui fuerant amplexi professionem Euangelicam, conati sint hoc onere gravare, non eos solum, quos in Judaismo deprehenderat Christus, verum etiam Gentes ab obligatione

Digitized by Google

tione Moſaicæ legis immunes. Hoc agebant paſſim Pſeudapoſtoli, qui Chriſtum miſcebant cum lege, quaſi ſolus ille parum ſufficeret ad dandam omnibus ſalutem. Hi Romanos primum in Judaiſmum pertraxerant. Hi Galatas eodem retraxerant. Hi cæteris, qui crediderant in Chriſtum libertatis auctorem, hoc ſerviſe jugum ſtudebant imponere, jubentes eos circumcidi, ut in carne illorum gloriarentur, ac dicentes: *Ne guſtaveris, ne tetigeris, ne contrectaveris.* Adverſus hos totis viribus ubique pugnat acerrimus Euangelicæ libertatis aſſertor Paulus, qui nec Petro veritus ſit in faciem reſiſtere, quod videret illius exemplo periclitari quoſdam ex Gentibus ad Chriſtum converſos. Quid multis? Tam pertinax erat ſtudium quorumdam Judæorum, conantium Gentibus imponere jugum legis Moſaicæ, ut eam ob rem coierit conſilium frequens utriuſque populi, cui præter cæteros præfuit Petrus & Jacobus. Erant autem Phariſaicæ ſectæ, qui hoc potiſſimum pertendebant, quod hæc factio ſuperſtitioſius etiam legis tenax fuiſſe legatur. Sic enim legis in Apoſtolorum Actis capite 15. *Surrexerunt autem quidam de hæreſi Phariſæorum qui crediderunt dicentes: Quia oportet circumcidi eos, præcipue quoque ſervare legem Moſis.* Hi, nimirum, ſunt, de quibus paulo ante dixerat: *Et quidam deſcendentes de Judæa, docebant fratres, quia niſi circumcidamini ſecundum morem Moſis, non poteſtis ſalvari.* Facta ergo ſeditione non minima Paulo & Barnabæ adverſus illos, ſtatuerunt ut adſcenderent Paulus & Barnabas, & quidam ex aliis ad Apoſtolos & Presbyteros in Hieruſalem ſuper hac quæſtione. Ibi Petrus in hunc modum concionatus eſt: *Viri, fratres, vos ſcitis, quod ab antiquis diebus Deus in nobis elegit per os meum audire gentes verbum Euangelii, & credere. Et qui novit corda Deus, teſtimonium perhibuit, dans illis Spiritum Sanctum ſicut & nobis, & nihil diſcrevit inter nos & illos, fide purificans corda eorum. Nunc autem quid tentatis Deum, imponere jugum ſuper cervices diſcipulorum, quod neque nos, neque patres noſtri portare potuimus: ſed per gratiam Domini noſtri Jeſu Chriſti credimus ſalvari, quemadmodum & illi.* Quum audis Petri vocem: *Nunc quid tentatis Deum imponere jugum*, &c. nonne ſatis expreſſiſſe videtur tædium Moſaicæ ſervitutis, quo laborare videntur & illi, qui dicunt in Pſalmo: *Diſrumpamus vincula eorum, & projiciamus a nobis jugum ipſorum?* Nec diſſimili ſermone ſuccinit Jacobus: *Propter quod ego judico, non inquietari eos, qui ex Gentibus convertuntur ad Deum.* Cæterum, quemadmodum prædictum erat, uti docet Paulus Apoſtolus, fore, ut rejectis ob incredulitatem Judæis, Gentes reciperentur ad Euangelii gratiam: ita prædictum erat, futurum, ut carnales cerimoniæ legis verterentur in cultum pietatis ſpiritualem, ut circumciſio corporis verteretur in circumciſionem cordis. Sic enim loquitur apud Hieremiam Dominus: *Novate vobis novale, & nolite ſerere ſuper ſpinas, circumcidamini Domino, & auferte præputia cordium veſtrorum, viri Juda & habitatores Hieruſalem.* Quod hic per Prophetam *novale* vocat, in Euangelio dixit, vinum novum non committendum utribus veteribus. Utrique concinit Paulus, negans eſſe Judæum, qui pelliculam corporis habeat amputatam, ſed qui mentem habeat repurgatam a craſſis cupiditatibus, quæ militant adverſus Spiritum. Quin apud Eſaiam Deus jam tum faſtidit vetera jejunia, veteres victimas, vetera ſabbata, veteres ſolennitates. Quare faſtidiebat? Quia erant carnalia, & Pater tales amat adoratores, qui in ſpiritu adorant ipſum. Spiritus eſt Deus, & ſpirituali cultu delectatur. Poſcebat hunc ordinem imbecillitas humana, ut prius eſſet quod carnale eſt, ſed ita, ut per carnem proficeremus ad ſpiritum. Alioqui quid dicit Dominus in Geneſi? *Non permanebit Spiritus meus in hominibus iſtis in æternum.* Quamobrem non manebit? *Quia caro ſunt*, inquit. Non averſatur Deus carnis ſubſtantiam quam condidit, qui nihil condidit quod bonum non ſit, ſed odit craſſos & carnales affectus. Habuerunt ætates ſeculi publicam quamdam, ut ita dicam, infantiam ſuam. Hujus pædagogus erat lex Moſaica. Habet & noſtrum quiſque ſuam quamdam infantiam in Chriſto. Habet & Eccleſia ſuas quaſdam cerimonias, quibus fovet ætatem imbecillem, donec robur colligat augeſcens in fide & caritate Euangelica. Tolerat Deus ad tempus carnales, ſi paulatim extenuentur in ſpiritum, at non tolerat in æternum. Portentum eſt infantia perpetua. Tempeſtivam pueritiam exoſculamur, blandeque fove-

A mus in liberis noſtris, velut oſtentum abominaturi puerum annorum triginta. Quam diu ratio non exſerit vim ſuam in nobis, haud ita multum differimus a brutis. Et quam diu tales ſumus, meremur ut bruta animantia tractari. Fune ducuntur boves, jugo premuntur tauri, freno reguntur equi mulique, capiſtro ducuntur aſini, nare trahuntur bubali. Sed quoniam hæc non mutant naturam ſuam, & ſervituti nata ſunt, perpetuo jugo premuntur. At hominibus tantiſper adhibetur jugum, donec explicet ſe vis rationis, donec emicet ignis caritatis Euangelicæ. Chriſtus tametſi per Prophetas ſuos prædixerat ad Euangelii lucem evanituras umbras legis Moſaicæ, ad Euangelii libertatem &
B gratiam relaxandum eſſe jugum carnalium obſervatiuncularum, tamen ut omnes ad ſe pelliceret, obſervavit quidem ipſe quod lex præſcripſerat, ſed tamen interim præludit nonnumquam abrogandæ legi, dum ſemel atque iterum ſanat hominem in ſabbato, dum diſcipulis patrocinatur adverſus Phariſæos calumniantes, quod ſpicas vellerent in ſabbato, dum palam teſtificatur Filium hominis Dominum eſſe etiam ſabbati, dum jubet eos ire ac diſcere quid ſit, miſericordiam volo, & non ſacrificium, dum hactenus damnat ſuperſtitioſam obſervationem earum rerum, quæ ad tempus erant inſtitutæ, ut figuram haberent rerum ſpiritualium, quod harum prætextu negligerent ea, quæ ſuapte natura, ſemperque pia ſunt. Ad hanc libertatem geſtiebant &
C Apoſtoli, dum freti ſuo Præceptore in vellendis ſpicis negligunt ſabbatum, dum non jejunant, in quo ipſo Chriſti patrocinio defenſi ſunt, dum audent peccatorum & Publicanorum intereſſe conviviis, dum negligunt Phariſaicas, & Chriſto quoque damnatas conſtitutiunculas, de lavandis urceis & æramentis, de lotione manuum ante cibum, ac lotione corporis totius ſi quando rediſſent a foro. Nimirum, tametſi rudes adhuc, ac plane Judaiſmum ſapientes, unde & Chriſtus eos *parvulos* vocat, hoc eſt, *νηπίους*, tamen ut ſodales ſponſi veluti geſtiebant ad utcumque guſtatam Euangelii libertatem. Et hinc totus ille fremitus Phariſæorum, inde concurſus in ſcelerata conſilia Annæ & Caiphæ. Sed diſcipuli Jeſu nondum audent palam exſe-
D rere vocem Euangelicam: *Diſrumpamus vincula eorum, & projiciamus a nobis jugum ipſorum.* Nondum enim venerat Spiritus ille igneus, qui diſcuteret frigidas ac ſuperſtitioſas obſervatiunculas ſabbatorum, neomeniarum, baptiſmatum, jejuniorum, ciborum & contactuum. Plus audent ebrii muſto cœleſti. Jam Petrus doctus, nihil eſſe commune, quod Deus ſanctificaſſet, nec eſſe reſpectum perſonarum apud Deum, ſed omnes ex æquo æſtimari fide Euangelica, non veretur congredi cum Cornelio, non veretur totum onus legis depellere ab cervicibus Gentium, non veretur denique veſci quibuslibet cibis, Paulum monitorem patienter audit & obtemperat. Quid aliud vociferatur eximius ille Jeſu Chriſti præco Paulus in omnibus concionibus ſuis, in omnibus epiſtolis ſuis, quam diſrumpamus vincula eorum, & projiciamus a nobis jugum ipſorum? Et tamen non deſinunt tumultuari Synagogæ Proceres. Quoties hinc ſeditio mota eſt Paulo? Quoties in periculo fuit ne diſcerperetur a Judæis, niſi judices Ethnici, Judæis æquiores, ſubduxiſſent hominem? Adeo nulla peſtis nocentior Religioni, quam cerimoniarum ſuperſtitio, quum hæc ſe potiſſimum Religionis ſpecie commendet. Quid multis? tam pertinax erat conſpiratio Synagogæ adverſus Chriſtum Domini, ut niſi pertinaciſſime clamaſſet Paulus: *Diſrumpamus vincula eorum, & projiciamus a nobis jugum ipſorum*: in vinculis, in mediis vitæ diſcriminibus, immo niſi mortuus etiam clamaret, adhuc circumcideremur, ad-
F huc inſuavi jugo legis Moſaicæ premeremur. Græcia quoniam mordicus adhæſit doctrinæ Pauli ſui, ſemper purior fuit a Judaiſmo. Cæterum, Auguſtinus tot annis poſt ætatem Pauli queritur conditionem Judæorum in quibuſdam fuiſſe potiorem conditione Chriſtianorum, & tantum in Africa fuiſſe Judaicæ ſuperſtitionis, ut temulentia, ut adulterium, cæteraque vitia pro ludo ducerentur ab his, qui crimen inexpiabile putabant intra ſabbatum nudo pede contigiſſe terram, propterea, quod Africa, ut linguæ commercio, ſic etiam gentis cognatione juncta fuerit Hebræis. Roget aliquis, quæ res commovebat Phariſæos, ut tantopere pro frigidis & inamœnis obſervatiunculis digladiarentur adverſus Euangelicam libertatem? Hoc abunde docet

Digitized by Google

hiſtoria Euangelica. Ambitio, avaritia, livor inſtigabat illos. Populus rudis miratur ea quæ videt, nec ulla re facilius ducitur, imo deluditur, quam falſa ſpecie Religionis. Regnum quoddam obtinebant Phariſæi, præſcribebant populo, addebant onus oneri, quo magis illum haberent obnoxium, erant in pretio, habebantur Semidei, atque interim ſerviebant ventri ſuo, conſulebant rei familiari. Quemadmodum autem tyrannis expedit, ut quam minimum ſapiat, quam minimum generoſi ſpiritus habeat populus: ita illis expediebat, ut populus jugiter in hac infantia perſeveraret, ne quando jugum excuteret. Eximium eſt, Euangelicum eſt, ſed difficile eſt imperare liberis. Tyrannicum eſt ac facile imperare aſinis ac ſtupidis. Itaque pro ſuo regno dimicabant Pontifices ac Phariſæi: ſuis commodis privatis populi malo ſerviebant. Et, utinam aliquando finis eſſet hujus tumultus adverſus Chriſtum! Nulli ſeculo defuerunt, nec ulli defuturi ſunt ſui Phariſæi, ſuus Caiphas, ſuus Herodes, ſuus Pilatus, ſuus populus Phariſæorum ac Principum furori ſubſervientes. Quiſquis fremit adverſus ſermonem Euangelicum, tumultuatur adverſus Chriſtum. Quiſquis conſpirat adverſus Præcones Euangelicæ doctrinæ, conſpirat adverſus Apoſtolos Chriſti. Nec alia res ſic inſtigat mundum adverſus ſermonem Euangelicum, niſi quæ res incitavit Phariſæos adverſus Chriſtum. Qui de mundo ſunt, amant ea quæ ſunt hujus mundi. Amant primos accubitus in conviviis, amant ambulare in ſtolis & phylacteriis conſpicui, amant ſalutari Rabbi in foro, amant otium, amant ex alieno vivere: diligunt opes, diligunt voluptates carnis, diligunt tyrannidem. Et ideo non ferunt ſermonem Euangelicum, quia contrarius eſt cupiditatibus ac factis ipſorum. Hinc illi inſani tumultus, primum exorientes a fucatiſſimis Phariſæis, mox adjunctis & aliis ſectis, adjunctis Pontificibus & Senioribus, invaleſcentes. Tandem & e populo pleriſque pertractis in rabiem, & profana præſidis poteſtate, alieno furori ſervire coacta, velut omnibus copiis ad certam victoriam, & exitium Chriſti devotis animis properant. Non enim adeo cæcus eſt mundus, quin intelligat ad opprimendam veritatem magnis opus eſſe viribus. Quid interim humilis ille Chriſtus? Defertur, capitur, ligatur, cæditur, damnatur, crucifigitur, moritur, ſepelitur, inſultant Phariſæi: *Deſcendat nunc de cruce, Vah, qui deſtruit templum Dei, alios ſalvos fecit, ſe ipſum non poteſt ſalvum facere.* Hæc, nimirum, eſt vox mundi, victoriam ſuam jactantis adverſus ſermonem Euangelicum. Quid interea puſillus ille grex? Fugitat, latitat, muſſitat. Et tamen apud ſe non deſinit vel gemitu dicere: Diſrumpamus vincula eorum, projiciamus a nobis jugum ipſorum. Jugum Ethnicorum, ut dicere cœperam, ſunt faſciæ peccatorum, quibus adſtrictus erat ille paralyticus, cui dixit Jeſus: *Remittuntur tibi peccata tua.* Jugum Phariſæorum ſunt faſciculi conſtitutionum humanarum, quas illi juxta teſtimonium Euangelicum colligunt, & imponunt humeris alienis onus importabile, quum ipſi digito nolint tangere. Hos tantos laqueos, hæc vincula, hoc jugum quomodo poterunt effugere ſimplices & imbecilles Chriſti diſcipuli, adverſus mundum tanto conſenſu frementem? An deſpondebunt animum? an, excuſſo ſuavi Chriſti jugo, cervicem præbebunt inamœno jugo mundi? Nequaquam. Sed unde ſolatium? unde præſidium? Audiat Dominum ſuum: *Nolite*, inquit, *timere, puſillus grex.* Ac rurſus: *Confidite quia ego vici mundum.* Habes ſolatium, nunc audi præſidium: *Qui habitat in cœlis, irridebit eos, & Dominus ſubſannabit illos.* Tantum abeſt ut terræ Principes victoriam auferant adverſus Chriſtum, ut, pro ſperato triumpho, riſum & ſannas ſint reportaturi ex inſano tumultu. Sed, quid interim faciet puſillus ille grex? Num tumultu pugnabit cum tumultuante mundo? Num fraudem fraude, dolum dolo, vim vi propellet? Non, arbitror. Quid igitur? Piis precibus implorabit opem ſui Principis, qui eſt in cœlis, dicetque cum Eccleſia Apoſtolica, ſublatis in altum & oculis & manibus & animis: Et nunc Domine, reſpice in minas illorum, & da ſervis tuis cum omni fiducia loqui verbum tuum. Paulus, alligatus vinculis Magiſtratuum, non deſinit tamen gloriari, *ſed verbum*, inquiens, *Domini non eſt alligatum.* Non ſunt exacerbandi mundi Proceres, quantum fieri poteſt, ſed non eſt omnino tacendum Dei verbum. Erunt in quos ſit extergendus pulvis pedum, ſed rurſus erunt qui cum gaudio excipiant ſermonem Euangelicum, & ferent fructum, alius trigecuplum, alius ſexagecuplum, alius centuplum. Sed, priuſquam altius ingrediar hujus enarrationis pelagus, præſtiterit aliquot ſcrupulos prius diſcutere. Primum de perſonis loquentis, mox de figura formaque ſermonis. Nam ſi quæ præcedunt: Diſrumpamus vincula, &c. dicuntur ſub perſona diſcipulorum Chriſti, quæret aliquis, cujus perſona dicuntur hæc: *Qui habitat in cœlis irridebit eos.* Et Hilarius videtur tribuere ſermonem hunc perſonæ Prophetæ, qui conſoletur Chriſti diſcipulos, addens animum adverſus inania mundi machinamenta. Sed rurſus exſiſtit altera dubitatio, an totus hic verſus, qui conſtat duobus membris, pertineat ad unam perſonam, an altera pars pertineat ad Patrem, altera ad Filium. Hilarius ſubindicat hic quoque ſervatam perſonarum diſcretionem, quemadmodum in eo, qui præceſſit: Adverſus Dominum, & adverſus Chriſtum ejus. Quemadmodum enim contumelia communis eſt Patri ac Filio, ita vindicta communis eſt utrique, quo quidem ex argumento colligunt, eamdem Patris ac Filii naturam. Vis & operatio communis eſt utrique, ſicut Pater ſuſcitat mortuos & vivificat, ſic & Filius quos vult vivificat. Ita communis eſt honor. *Nec enim Pater judicat quemquam, ſed omne judicium dedit Filio, ut omnes honorificent Filium, ſicut honorificavit Patrem.* Communis & contumelia, qui non honorificat Filium, non honorificat Patrem, qui miſit illum: & ideo qui conveniunt adverſus Dominum, conveniunt & adverſus Chriſtum ejus. Similiter & hic quos irridet alter, alter ſubſannat. At interim exſiſtit dubitatio, utra pars utri perſonæ ſit accommodanda. Hilarii quidem ſermo ſubobſcurus eſt, quo locum hunc exponit. Tamen is videtur priorem partem tribuere Deo Patri, poſteriorem Filio. Viſum eſt enim Patrem hac metonymia ſignare, *Qui habitat in cœlis*: non quod Filius non eſſet in cœlis, qui tum etiam dicitur in cœlis fuiſſe, quum mortali corpore veſtitus verſaretur in terris: ſed quod eo tempore, ad quod refertur hæc Prophetia, Filius Dei deſcenderat in terras, aſſumta natura humana, quum hæc diſpenſatio corporis aſſumti non competat in perſonam Patris. Ac proinde nec miſſus umquam dicitur, ſed mittens, quum Filius ac Spiritus Sanctus mitti legantur. Ad hæc ſtudioſi rerum Hebraicarum docent hanc particulam, *qui habitat in cœlis*, eſſe unum e ſacris cognominibus Dei. Irridet igitur Pater, ſubſannat Filius, ſed eadem eſt irriſio, eadem ſubſannatio. Divus Auguſtinus, ut ante diximus, non arbitratur, eſſe notatam diſcretionem perſonarum, ſed eamdem ſententiam eſſe repetitam, verbis dumtaxat immutatis, quod ante docuimus, eſſe ſolenne in myſticis litteris. Porro quum utraque ſententia ſit probabilis, ego tamen, ſi quid habet momenti calculus meus, malim hac in parte Auguſtini judicio ſubſcribere. Atque hactenus de perſonis. Nunc de ſchemate ſermonis, quod polliciti ſumus, præſtabimus. Frequenter in divinis litteris affectus humani tribuuntur Deo, furor, ira, pœnitentia, gaudium, dolor, miſericordia, quum nihil horum cadat in naturam divinam, quæ prorſus eſt immutabilis, ſed ex rerum mutatione quæ nobis accidit, juxta conſuetudinem myſticæ Scripturæ affectuum vocabula Deo tribuuntur, ut iraſci dicatur, quoties afflicti malis ſcelerum noſtrorum pœnas damus: furere, quoties durius affligimur: miſereri, quoties præter meritum noſtrum rebus lætioribus fruimur, aut quoties mitioribus malis admonemur, ut reſipiſcamus: pœnitere, quum ita vivimus, ut illius beneficio prorſus videamur indigni, quotieſque ſua munera, quibus abutimur, aufert a nobis. In nobis igitur ſunt affectionum hujuſmodi vel cauſæ vel effectus, quum Deus ſemper ſit tranquillus & immotus. Ergo quum ille ſit immunis ab omnibus animorum affectionibus, multo minus in illum competunt affectiones corporis. Mens eſt Deus, ſed ſimpliciſſima, corpus nullo modo dici poteſt, niſi corpus dixeris rem, quæ ſuapte natura ſubſiſtat. Cæterum, nobis ridet, qui rictum oris diducit: id Phyſici putant accidere, motis ſpiritibus circa reticulum diaphragmatis, quod dirimit cor ab inferioribus, naſci dicunt e ſplene. Proficiſcitur autem fere e gaudio, nonnumquam ex amarulentia, qui riſus dicitur Sardonius. Subſannat autem qui corrugato naſo deridet. Nam *naſum* irriſioni dicavit antiquitas. Hæc adeo non conve-

Digitized by Google

conveniunt in Deum, ut probis etiam viris habeantur indecora. Verum quo magis intelligatur Scriptura Sacra, ſuum ſermonem ad noſtros affectus attemperat. Irridere dicitur impios Deus, quoties illorum conatus in diverſum recidunt, & molientes perniciem aliis, ſuis ipſorum conſiliis illaqueantur. Eſt autem hæc peculiaris ars, ut ita dicam, divinæ ſapientiæ, ita temperare conatus malorum, ut illorum impietatem vertat in ſuam gloriam: & exitium, quod aliis intentant, vertat in auctorum perniciem, & in bonorum felicitatem. Sic paſſus eſt Pharaonem aliquamdiu ſævire in populum ſuum, quo liberantis illuſtrior eſſet gloria, & omnibus palam fieret impium Regem cum impio ſatellitio juſta Dei vindicta periſſe. Eludit igitur quodammodo, qui ſciens ac videns patitur impietatem eouſque ferocire, donec ſemet ipſam involvat exitio digno. Nimirum, hoc eſt, quod legimus in Cantico Virginis Matris: *Diſperſit ſuperbos mente cordis ipſorum.* Rurſus in alio Pſalmo: *Ecce parturit injuſtitiam, concepit dolorem, & peperit iniquitatem.* Audis molitiones conſpirantium. Nunc audi quomodo illos irrideat is, qui habitat in cœlis: *Lacum aperuit & effodit eum, & incidit in laqueum quem fecit.* Convertetur dolor ejus in caput ipſius, & in verticem ejus iniquitas ipſius deſcendet. Similem vocem ſubſannantis audis Pſalmo quinquageſimo ſexto? *Filii hominum dentes eorum arma & ſagittæ, & lingua eorum gladius acutus.* Audis fremitus ac minas conjuratorum. Sed, ut intelligas, eum qui habitat in cœlis, ſuperiorem eſſe conſiliis ac viribus humanis: *Exaltare*, inquit, *ſuper cœlos Deus, & ſuper omnem terram gloria tua.* Nunc vide quemadmodum irrideat illorum impios conatus divina ſapientia: *Laqueum paræverunt pedibus meis, & incurvaverunt animam meam. Foderunt ante faciem meam foveam, & inciderunt in eam.* Item Pſalmo triceſimo ſexto: *Obſervabit peccator juſtum, & ſtridebit ſuper eum dentibus ſuis. Dominus autem deridebit eum, quoniam proſpicit quod venient dies ejus.* In eamdem ſententiam concionatur æterna Sapientia in Proverbiis Hebræorum. Conjurant & illic impii: dicentes: *Inſidiemur ſanguini, abſcondamus tendiculas contra inſontem fruſtra, deglutiamus eum ſicut infernus viventem, & integrum quaſi deſcendentem in lacum.* Sed quid illis reſpondet ſpreta Sapientia? *Ego quoque in interitu veſtro ridebo & ſubſannabo, quum vobis id quod timebatis advenerit, cum irruerit repentina calamitas, & interitus quaſi tempeſtas ingruerit, quando venerit ſuper vos tribulatio & anguſtia. Tunc invocabunt me, & non exaudiam: mane conſurgent, & non invenient me.* Simile quiddam invenire licet, & in profanorum Poëtarum litteris. Apud Homerum, Jupiter exitiabili ſomnio miſſo, ſpem facit Agamemnoni capiendæ Trojæ, quum Græcis omnibus cladem & exitium pararet. Unde & ἀγκυλομῆτιν eum appellat Poeta, hoc eſt, *obliqui conſilii.* Sic & apud Prophetam mittitur ſpiritus domini mendax, qui fallat eos, qui nolebant audire ſpiritum veracem. Deridetur & in Euangelio dives ille, qui dilatatis horreis decreverat ſuaviter ac ſibi vivere. Quid enim audit, velut a Deo ſubſannante? *Stulte, hac nocte repoſcunt abs te animam tuam, & hæc quæ congregaſti cujus erunt?* Paulus item ſcribens Timotheo, meminit ſpirituum impoſtorum, per quos in exitium pertrahuntur qui pertinaciter conſpirant adverſus Spiritum veracem Euangelii. Sic enim idem docet Paulus: *Deus ſtultam facit ſapientiam hujus mundi & ſapientes comprehendit in aſtutia ſua, tradens illos in reprobum ſenſum, ut ea faciant, quæ non conveniunt, quoniam excæcati ſuperbia, maluerunt ſervire creaturæ, quam agnoſcere Creatorem*, ut ipſi ſibi dignam erroris mercedem acceſſant. Jam ſi quis ad hoc vaticinium conferat hiſtoriam Euangelicam, is facile perſpiciet quoties, quot modis Dominus e cœlis deriſerit ac ſubſannarit impiorum hominum conſilia. Primus omnium exitium puero machinatur Herodes, conſulit Scribas, expiſcatur a Magis tempus ſtellæ, hortatur ut veſtigent puerum, velut ipſe quoque adoraturus ſi repertus eſſet. Quid hiſce rebus profecit vulpina prudentia? Conſulendo Scribas, confirmat vaticinii veritatem. Sciebant ex prophetia naſciturum in Bethlehem, atque illic natus eſt. Confirmatur & Magorum narratio, qui ſtellæ ductu pervenerant Hieroſolymam. Rumor latius ſpargitur ſollicitudine Principis. Magorum pietas accenditur Regis ſimulatione, adorant pii quem quærebant, impius Rex eluditur, Magis Angelo monitore per aliam viam reverſis in regionem ſuam. Jam impotens ira vulpinam pellem exſuit, & arripit leoninam, palam furens ſævit in ætatem etiam hoſti miſerabilem. Crudeli edicto jubet occidi quidquid natum eſſet maſculorum intra fines Bethlehemiticos, uſque ad bimatum. Dilatat locum, ne poſſit falli verbis Prophetiæ, quæ forte Bethlehem dixerant, non viculum ipſum, ſed quidquid circumjacentis territorii ad viculum pertineret. Dilatat ætatem, nec ulli parcitur, ne qua poſſet unus elabi. Atque his quoque rebus declarat ſe credere Prophetiæ, declarat ſe credere Magis jam Chriſtum eſſe natum. Atque hic rurſus eluditur impia prudentia. Primitiæ Martyrum Chriſto conſecrantur. Chriſtus qui ſolus petebatur, ſolus elabitur, Herodis immanitas exitio digna cunctis mortalibus declaratur, Ægyptus tum ſuperſtitioſo Dæmonum cultui dedita, Servatoris ſui cunabulis conſecratur. Deluditur & ille ſalutis humanæ ſempiternus hoſtis, qui per Herodem exitium Chriſto moliebatur. Adoritur enim variis tentationum inſidiis, ut ſi rationem divini conſilii certo potuiſſet elicere, ſalutem orbis impediret: ſed revincitur a Chriſto, & revincitur ſuo gladio. Tentabat ille fallere divinæ Scripturæ verbis, ejuſdem Scripturæ verbis retunditur. Denique, ita diſcedit, ut prorſus invincibilem videret, quem tentabat, nec tamen liquido cognoſceret eſſe Deum, quem ut hominem videbat eſurientem. Hujus ſatellites quoties clamant per hominum miſerorum ora? *Scimus quod ſis Filius Dei, veniſti ante tempus perdere nos.* Sed non accipit teſtimonium ab impuris Spiritibus, qui cæcorum & mulierculorum teſtimonium non adſpernabatur. Hic erat ille ſerpens, callidiſſimum animal totius terræ, qui ſemel impoſuerat veteri Adam per ſeductam mulierem: ſed idem per novum Adam ſuis artibus deluditur, nec prius ſentit ſe victum, quam quum ipſe ſibi certam victoriam polliceretur. Quis enim exſpectaret per ignominioſum lignum crucis iter eſſe ad immortalem gloriam? Quis crederet ſupplicio parari regnum, morte vitam redimi? Hic erat aſtutus ille veterator, qui per organa ſua Phariſæos & Scribas toties inſidias ſtruxit Jeſu, captioſis interrogatiunculis venantes, unde illum caperent. Nec aliud interim efficiunt, niſi quod & ſuam amentiam ac livorem traducerent etiam apud imperitam multitudinem, & Chriſti gloriam illuſtrarent, & auctoritatem confirmarent. Calumniantur illius miracula, velut ea patraret præſidio Beelzebub. Ea calumnia vertitur in gloriam Dei, dum argumentis irrefutabilibus Chriſtus docet illa non poſſe fieri, niſi virtute Dei. Quo magis ſtudent illi detrahere apud populum, hoc magis excitant illius admirationem, humanam ac fraudulentam ſapientiam ubique ſuperante divina ſapientia. Nonnumquam & clam illi obmurmurant. Et hic deluduntur, dum Jeſus reſpondet ad tacitas illorum cogitationes, & alias ita reſponſum temperans, ut tecte percutiat illorum conſcientiam. Jam dum e lapidantium manibus elabitur: dum præcipitandus per medios cuneos evadit, nonne bis deluditur hominum conſpiratio? Nam nec datur illis ſæviendi poteſtas in quem volunt: & nobis declaratur illum ſponte mortem pro nobis oppetiſſe, qui ſuo, non illorum, tempore mori voluerit. Ac ne ſingula perſequens, tædio ſim lectori, quam male ceſſit Judæis, quam bene nobis illud conſilium, quod illis viſum eſt vehementer callidum, ut Jeſus ſpecie legitimi judicii periret, quo ſic ab omnibus ſceleroſus ac maleficus haberetur. Hic nihil agitur niſi frequenti conſilio Phariſæorum, Scribarum, Seniorum & Pontificum. Attrahitur & populus ne quem latere poſſet illa ſacroſancta victima, quæ pro totius mundi ſalute erat immolanda. Aſtutia ſuadebat illis ne occideretur in die feſto, ſed impotens illorum furor ſubſervit divino conſilio, cui decretum erat ab æterno, ut verum illud phaſe die Paſchæ mactaretur. Pecunia redimitur opera diſcipuli ad prodendum Dominum ſuum, atque hic dum nummos ad pedes abjicit, dum de ſe ipſo ſupplicium ſumit, nonne grave teſtimonium etiam apud ipſos reddit innocentiæ Chriſti? Imo dum ipſi præpoſtera Religione decernunt, & in hoc convocato conſilio, nummos eos non eſſe deferendos in corbonam, ſed his agrum redemerunt in ſepulturam pauperum & peregrinorum, ut nomen etiam ipſum teſtaretur, innoxium caput pretio venditum, nonne ipſi & ſuæ malitiæ, & Chriſti innocentiæ teſtes eſſe voluerunt? Dum per ſub-

Digitized by Google

ornatos falsos testes accusatur apud impium Sacerdotem Caipham: dum in tali quoque judicio rejiciuntur illorum testimonia, nonne illorum malitia Servatoris eximiam illustrat innocentiam, in quem nec fingi quidquam potuit probabiliter? Dum ex officio suo vaticinatur Caiphas: dum ex adjurato confessionem extorquet: dum scindit vestimenta sua coram omnibus, nonne suo testimonio confirmat consilium redemptionis? Nonne nostræ fidei consuluit, qui certius jam novimus eum esse Filium Dei, venturum aliquando cum Angelis suis ad judicandum vivos & mortuos? Nonne didicimus, sciſſis vestibus abolendum Sacerdotium Mosaicum? Nec aliter illis cecidit illud consilium, quod ut a se depellerent invidiam mortis, quem sciebant innocentem, deducunt ad prætorium Pilati. Siquidem dum Ethnicus ille qui neque legem noverat, neque viderat Christum edentem miracula, neque docentem audierat, tot modis obnititur illorum vesaniæ, ut innoxium eriperet, dum negat se invenire in homine ullum crimen morte dignum, dum religione diei festi, & Barrabæ seditiosi homicidæ collatione studet opitulari Christo tot beneficiis noto: dum flagellatum producit, quo vel hac pœna satiatus illorum livor mitesceret, dum ab uxore quoque submonetur, ne se contaminet sanguine innoxii: dum omnibus tentatis, tandem manus abluens, testatur se immunem a sanguine Christi: nonne hæc omnia Judæorum consilio procurata, miris argumentis confirmant innocentiam Christi, etiam apud Gentes? Ac dum Judæi tot rebus implacabiles velut in rabiem acti, non celant amplius amentiam suam, sed clamant: *Crucifige, crucifige: Sanguis ejus super nos & super filios nostros.* Et: *Non habemus Regem nisi Cæsarem:* nonne palam faciunt omnibus sese esse dignos exitio, quod postea legimus in gentem eam ingruisse? Pilatus damnando Jesum absolvit immunitatem præfatus, antequam damnationis sententiam pronunciaret non ex animo suo, sed ex illorum vesania. Qui deprecatur judicii vindictam, nimirum, innocentem pronunciat eum qui damnatur; & qui se pronunciat immunem, gravat eos, quorum invidia opprimitur innoxius. Quod nec Euangelista tacuit: *Sciebat enim,* inquit, *quod per invidiam tradidissent eum.* Judæi sese damnant apud tribunal, & in suum caput accersunt vindictam divinam. Quid multis? Ducitur & ad Herodem, ut illinc quoque referret innocentiæ suæ testimonium. Contemptum eum remisit Herodes, non damnatum: & contemptum ob silentium, non ob crimen, quum tamen multis nominibus accusaretur. Legimus enim, a discipulis admonitum Jesum, caveret, quod Herodes captaret occasionem occidendi illum. Intellexit & impius Rex, & inimicus, hominis innocentiam. Fama dumtaxat cognitum quærebat occidere, conspectum dimittit, ex quo colligimus integritatem animi in ipso Domini vultu reluxisse. Jam chlamys coccinea, corona spinea, arundo sceptri vice data, colaphi, alapæ, sputa, verbera, convicia, scommata, ludibria, & si quid aliud Pilati cohors ante supplicium legitimum ex suo ingenio debacchata est in Jesum, dubium non est, quin instigatoribus Judæis sit peractum. An non hic quoque perversitas illorum subserviit vaticiniis Prophetarum, quæ hæc ita futura prædixerant, & insignem Christi nostri mansuetudinem orbi commendavit? Similiter quod genus mortis probrosissimum illis potissimum placuit, quod inter facinorosos crucifixus est extra civitatem, quod in monte, quod perfossi pedes ac manus, quod aceto potatus, quod in cruce pendens, amarulentissimis conviciis impetitus est, hæc præterquam quod ita procurata sunt a Judæis, quasi sollicitus, ne qua pars vaticiniorum de Christo videretur prætermissa, quo magis declarant insanum & immedicabile odium Judæorum in Christum, hoc magis illum commendant & amabilem reddunt affectibus nostris. Quis magis potuit resurrectionis fidem adstruere quam isti, dum tanta sollicitudine publicam custodiam petunt a præside: dum hoc non contenti, sepulcrum obsignant, ne clam videri posset sublatus a discipulis. Postremo, ubi vident tot consiliis nihil actum: ubi vident omnia in diversum cedere, qui mentem discipuli pecunia corruperant, nunc mendacem linguam custodum mercantur *magna*, ut ait Euangelista, *summa, quo dicerent ipsis dormientibus venisse discipulos, ac furtim sustulisse corpus Jesu.* Quid stolidius? Jam custodes passim narraverant, quomodo expavissent ad fulgorem Angeli: quid audissent illum loquentem cum mulieribus: quomodo vidissent sublatum saxum, quod hactenus fuerat obsignatum, & majus erat, quam ut a paucis tolli posset: nunc dormientes vident adrepentes discipulos, & suffurantes corpus Jesu. Quis hæc orbi fuerat persuasurus, ni Pharisæorum impia diligentia tot argumentis procurasset fidei nostræ certitudinem? Nonne in his omnibus machinamentis, *qui habitat in cœlis irrisit impios tumultuantes in terris, & Dominus subsannavit illos?* Ille quem tot ignominiis onerarunt, in gloria est Dei Patris: quem funditus exstinctum putabant, salutem attulit omnibus Gentibus: quem mortuum existimabant, revixit, victurus in æternum: quem infra omnes homines dejecerant, quem vermem reddiderant, ac projectamentum plebis, in toto orbe Deus & homo colitur, & adoratur. Crux illa prius ignominiosa, gloria est Principum, ac fidelium omnium. Ad nomen Jesu, quod illi moliebantur funditus abolere, flectitur omne genu, sequeque submittit omnis celsitudo cœli ac terræ. Quid ais, infelix Judæe, vides, ut omnia tua consilia Deus verterit in diversum? Vides, ut in tuum caput iniquitas tua deciderit? Vides, te in foveam incidisse quam foderas? Vides templum funditus dirutum, sic ut nec reliquiarum quidquam appareat, Religionem penitus exstinctam, Sacerdotium, Legem, Principatum, Urbes, Gentem, Locum, breviter, nihil superesse, præter paucos vagos & exsules, veteris insaniæ calamitatisque testes, & hos ipsos non alia re incolumes, quam Pauli commendatione, quem crudelissime persequebantur, & Christianorum, quos insanissime oderunt, clementia? Habes, Judæe infelix, sanguinem innoxium, accersitum in caput tuum, ac filiorum tuorum, fruere. Habes Regem Cæsarem, Christo prælatum, fruere. Ac ne sic quidem resipiscis, & agnoscis cæcitatem tuam, Adhuc spiras odium in Regem Judæorum, quem nos adoramus? Quid tu, Satana, horum malorum auctor & instigator? Nonne vides omnia tua consilia delusa cœlitus? Devoraveras prædam, sed coactus es removere. Parabas exitium humano generi, & maturasti salutem. Conabaris stabilire tyrannidem tuam, & perdidisti regnum. Agnoscis ne lignum illud, quod per tuos misisti in panem illius? Agnoscis ne triumphale signum, ad quod pavitant tuæ catervæ? Agnoscis ne nomen illud Jesu, ad quod exsiliunt, fugiuntque Dæmones tuæ malitiæ satellites? An non merito versis in diversum rerum vicibus victor ille tibi victo insultat. *Ubi est mors, stimulus tuus? Ubi est mors, victoria tua?* Ac dum victus etiam ac prostratus in victorem recalcitras, dum jam olim Pharisæos, ac Reges Gentium instinctu tuo furere compellis in Martyres, quid vinculis, carceribus, lapidibus, flagris, eculeis, ungulis, ignibus, quid tot horrendis tormentorum generibus, quid tot mortibus, profecisti? Confirmasti fidem Christi. Constabilisti simul, ac dilatasti regnum Christi, tibi, tuisque membris Gehennæ cruciatus conduplicasti. Partim debemus tuæ pertinaci vesaniæ, quod in toto terrarum orbe glorioſum est nomen Domini Jesu Christi. Et quotidie tuos invidos conatus irridet qui in cœlis est. Quotidie machinationes tuas subsannat Dominus, qui novit omnes insidias, ac tumultus tuos suis vertere in bonum, & in cumulum felicitatis æternæ. Sed Prophetiæ tenorem persequamur. Sequitur enim: *Tunc loquetur ad eos in ira sua & in furore suo conturbabit eos.* Hic primum oportet meminisse, quod superius dictum est nobis, divinam naturam nullis perturbationibus esse mutabilem, sed per Synecdochen hujusmodi vocabulis significari, non ipsum animi motum, sed quod ex animi commotione nasci solet in nobis, aut contra. Nobis enim, quoties efferveſcit sanguis circa præcordia, commovemur ad vindictam: proinde solenne est divinis eloquiis, justam Dei ultionem, qua punit incorrigibiles, iram appellare: severiorem aut extremam vindictam, furorem. Rursum, quum nostra bonitate quis abutitur, tangimur dolore, quia pœnitet beneficii male collocati. Deus igitur pœnitere dicitur, non quod aliquid præter spem eveniat, aut imprudenti, qui præscius est omnium antequam fiant: sed præcessit aliquid, quod nobis adferret pœnitudinem. Non in Veteris tantum Testamenti libris ultio peccatoribus inflicta, dicitur ira Dei, verum etiam in Novo. Sic enim loquitur Joannes Baptista in Euangelio: *Progenies viperarum, quis vobis demonstravit fugere a ventura ira?* Et Paulus ad Romanos:

Digitized by Google

manos: *Revelatur enim ira Dei de cœlo.* Idem *diem iræ* vocat extremum illud tempus, quo quisque præmium feret pro suis factis, quum interim sit misericordiæ tempus. Porro quod Latinus Interpres vertit *furorem*, non est Græcis μανία, qua correpti, mente capti dicuntur, etiam si juxta Philosophorum placita, ira nihil aliud est, quam brevis insania, sed θυμὸς, quæ vox Græcis aliquando simpliciter significat *animum*, aliquando *impetum animi* vehementer concitati. Latini malunt *animos* dicere, quam animum, quoties hunc impetum intelligi volunt. Unde Satyricus: *Animos a crimine sumunt.* In Hebræis vocibus, ajunt, esse minimum discriminis, ut appareat, & hic esse repetitam eamdem sententiam, in ira, & in furore, quemadmodum superius in irridebit, & subsannabit. Nec interim est oscitanter prætereunda hujus vocis emphasis, *tunc*: significat enim diversarum rerum consequentiam ad ea quæ præcesserunt, indicat & tarditatem, & certi notique temporis habet significationem. Posteaquam igitur fremuerunt gentes, & populi meditati sunt inania: posteaquam Reges terræ conglomerati, & Principes convenientes in unum, nihil non machinati sunt adversus Dominum, & adversus Christum ejus: posteaquam omnis illorum conatus in diversum cessit, ut eorum astutia merito videri possit elusa consilio divino, diuque & illi per cæcitatem animi sui debacchati sunt adversus Redemptorem, & Deus omnium rerum præscius e cœlis subsannavit illorum impia molimina, tandem loquetur etiam illis. Quomodo loquetur, & quando loquetur? *Loquetur illis in ira sua, & in furore suo.* Loquetur in illo die tremendo, quando juxta Christi vaticinium, virtutes cœlorum movebuntur. Tunc horribili voce loquetur in ira sua: *Ite maledicti in ignem æternum, qui præparatus est Diabolo, & Angelis ejus.* Interim loquitur nobis in misericordia sua, tolerat, invitat ad resipiscentiam, nihil non facit, ut alliciat nos ad se. Augustinus admonet hoc loco *iram Dei* intelligi posse cæcitatem mentis, quæ consequitur eos, qui diu multisque modis ad pœnitentiam provocati, bonitate Dei sunt abusi, & inde facti sunt sceleratiores, unde debebant emendari. Hanc iram videmus ac dolemus adhuc in Judaicæ gentis reliquiis, quum videant in Christo completum, quidquid de Messia prædixerant ipsorum Prophetæ, quum ex Euangelica historia discere liceat, non alium esse Christum, quam quem nunc totus mundus colit. Quum sentiant sese irrisos non solum a Deo, sed etiam ab omnibus mundi nationibus, tamen adhuc male dicunt Christo in Synagogis suis, & Messiam nescio quem alium exspectant, quem non videbunt, nisi in die iræ: nec audient, nisi quum ille in furore suo conturbabit omnes impios. Et quum interim ex ipsis malis sentiant manifestam iram Dei in se, tanta tamen est animi cæcitas, ut nec tam insignis vexatio det intellectum auditui. Nimirum, hæc est ira, de qua loquitur Paulus scribens Romanis: *Quia cæcitas ex parte contigit in Israel, donec plenitudo Gentium intrarit.* Hæc est ira quæ tandem *venit super illos in finem*, ut idem ait: *Nec in Judæos solum, sed in Gentes etiam, quæ pertinaciter restiterunt Euangelio Dei*, quemadmodum scribit Paulus ad Ephesios: *Alienati*, inquit, *a vita Dei per ignorantiam quæ est in illis propter cæcitatem cordis ipsorum, qui desperantes, semet ipsos tradiderunt impudicitiæ, & in operationem immunditiæ omnis, in avaritiam.* Et aliquanto post: *Propter hæc enim venit ira Dei in filios diffidentiæ.* Hæc interpretatio nihil quidem habet, quod abhorreat ab orthodoxo sensu, mihi tamen magis probatur, ut iram hanc, ac furorem Domini accipiamus afflictionem, & objurgationem, qua Deus pertrahit nos ad resipiscentiam. Sic enim ille subinde mutat vocem suam, nobis loquens olim per Prophetas, nunc per Filium suum Jesum. Aliquando rerum successu provocat ad amorem ejus, qui gratis tam multa confert immerentibus, nonnumquam immissis calamitatibus compellere conatur ad pœnitentiam. Interim promissis blande invitat, interim pœnam minitans terrorem incutit, ut emendemur, quemadmodum pater nunc blanditur filio, ac donat aliquid adhortans ad officium, nunc minatur abdicationem, nonnumquam & flagris castigat, ut sese recipiat ad frugem meliorem: &, quemadmodum medicus nunc secat uritque, nunc lenibus unctionibus, ac malagmatis mitigat vulneris dolorem. Vis audire Dominum, veluti filio promissa mercedula blandientem? *Honora*, inquit, *patrem tuum, & matrem, sicut præcepit tibi Dominus Deus tuus, ut longo vivas tempore, & bene sit tibi in terra, quam Dominus Deus tuus daturus est tibi.* Libet audire severam illam objurgatricem ac minacem Domini vocem? Sic loquitur apud Esaiam: *Væ genti peccatrici, populo gravi iniquitate, semini nequam, filiis sceleratis. Dereliquerunt Dominum, blasphemaverunt sanctum Israel, abalienati sunt retrorsum. Super quo percutiam vos, ultra addentes prævaricationem?* Cæteraque permulta, quæ sequuntur in hanc sententiam. Quorsum autem pertinet hæc tam acris tamque prolixa objurgatio? Non alio quam amarum pharmacum datum ægrotanti. Sed audi rursus apud eumdem hanc iræ furorisque vocem commutatam in vocem clementiæ: *Lavamini, mundi estote, auferte malum cogitationum vestrarum ab oculis meis. Quiescite agere perversa, discite benefacere. Quærite judicium, subvenite oppresso, judicate pupillo, defendite viduam, & venite & arguite me, dicit Dominus. Si fuerint peccata vestra sicut coccinum, quasi nix dealbabuntur, & si fuerint rubra sicut vermiculus, velut lilia alba erunt. Si volueritis & audieritis me, bona terra comedetis.* Sed, væ illis! qui ad utramque Domini vocem pertinaciter surdi sunt. Nam istos manet quod sequitur eodem in loco: *Quod si nolueritis, & me ad iracundiam provocaveritis, gladius devorabit vos, quia os Domini loquutum est.* Quid hoc sibi vult, *si me ad iracundiam provocaveritis*? An non & ea quæ præcesserunt tam multa, videntur hominis vehementer irati? Sed, quoniam ostendimus, iram Domini vindictam intelligi, duplicem vindictam accipimus: alteram Misericordem, qua corrigit: alteram Ultricem, qua perdit. Qui priorem vindictam obstinate contemnunt, hos tandem manet posterior. Quod ne nobis eveniat, clamat Spiritus Sanctus in Psalmo: *Hodie si vocem ejus audieritis, nolite obdurare corda vestra.* Hodie est, quam diu sumus in hac vita. Audiemus igitur hodie vocem ejus, ut emendemur, ne post volentes nolentes audiamus vocem ejus, & pereamus in æternum. Verum hujusmodi vel sexcenta loca suppeditant nobis Veteris Testamenti volumina, in quibus subinde Dominus commutat genus orationis suæ, si cui vacabit perquirere, nos sat habemus unum aut alterum indicasse. Quin & in Novi Testamenti libris, tametsi prædicatur lex gratiæ, & annunciatur tempus misericordiæ, tamen animadvertes utramque Dei vocem in Filio loquentem nobis. An non terrifica vox est: *Ligatis manibus & pedibus mittite eum in tenebras exteriores, ibi erit fletus & stridor dentium?* Item: *Dividet eum, & ponet partem ejus cum hypocritis.* Rursus: *Væ vobis Pharisæi, væ vobis Scribæ, væ vobis divites*, an non iracunda vox est? Sed hæc ira surdastros expergefacit ad pœnitentiam. Audi nunc vocem diversam: *Venite ad me qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam vos. Tollite jugum meum super vos, & invenietis requiem animabus vestris. Jugum enim meum suave est, & onus meum leve.* Austera vox est: *Vos ex Diabolo patre estis, & opera patris vestri facitis.* Sed huic diversa est: *Pater, ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt.* Sic loquutus est & Paulo spiranti cædes ac minas adversus discipulos Domini: *Saule, Saule, quid me persequeris? Durum est tibi adversus stimulum calcitrare.* Dejectus est in terram, exoculatus est, subito fulgore conturbatus est. Nimirum, hoc est quod ait: *Et in furore suo conturbabit eos.* Hæc salutaris erat iracundia, quo pharmaco statim sanatus Paulus, respondet: *Domine, quid me vis facere?* Sic corpus ægroti conturbat medicus pharmaco violento, ut abeat morbus, & succedat sanitas. Quod egit Deus per Prophetas, quod per Filium suum, hoc egit & per discipulos suos, & quotidie agit per bonos Doctores & Episcopos. Quoties Paulus mutat vocem suam in Epistolis? nunc materna caritate blandiens, obsecrans, & consolans: nunc auctoritate Apostolica minitans inobedientibus. Sed sive blandiuntur, sive objurgant ac minitantur Ecclesiæ Proceres, non oportet alio spectare, quam ad ædificationem. Sermo mutatur, sed idem est animus: mutatur remedii genus, sed eodem tenditur. Mavult Paulus semper uti lætis ac blandis, sed tamen aliquando coactus contristat animos suorum. Nec hujus rei pœnitet mitissimum Apostolum tametsi pœnituerat: Dolebat huc adigi, ut filios suos carissimos mœrore afficeret. Sed gaudet ubi videt illis bene vertisse pharmacum. Sic enim scribit Corinthiis in Epistola posteriore: *Quod & si contristavi vos in*

Digitized by Google

Epistola, non me pœnitet. Et si pœniteret, videns quod Epistola illa, & si ad horam vos contristavit, nunc gaudeo, non quia contristati estis, sed quia contristati estis ad pœnitentiam. Contristati enim estis secundum Deum, ut in nullo detrimentum patiamini ex nobis. Quæ enim secundum Deum tristitia est, pœnitentiam in salutem stabilem operatur. Sæculi autem tristitia mortem operatur. Loquitur autem Deus bifariam nobis, per Scripturas suas, & rebus ipsis. Frequenter itaque versandum est nobis in evolvendis sacris voluminibus, ut audiamus quid ibi nobis loquatur Dominus: dandaque est opera, ne surdis loquatur. Porro litterarum imperitis, tamen rebus ipsis frequenter loquitur, & hic oportet cordis aures habere patefactas, ne spernamus vocem Domini. Si quid lætæ rei acciderit, ne imitemur illum, de quo scribit Psalmographus alio loco: *Incrassatus est dilectus, & recalcitravit, impinguatus, dilatatus, dereliquit Deum factorem suum, & recessit a Deo salutari suo:* &, si sensserimus nos obnoxios peccatis, gratias agemus clementiæ Dei, quæ nos malis dignos, beneficiis etiam invitat ad resipiscendum: sin nullius mali erimus nobis conscii, studebimus aliquid accessionis adjungere pristinæ erga Deum pietati. Si morbus aut alia calamitas inciderit, gratias agemus divinæ bonitati, quæ nos oblitos nostri revocat ad emendationem vitæ, hic flagellans filios suos, ne pereant in æternum. Quemadmodum scribit Paulus ad Corinthios: *Dum judicamur a Domino, corripimur, ut non cum hoc mundo damnemur.* Quod si quid afflictionis nobis immerentibus accidit, tamen agemus gratias Deo, cujus bonitas suppeditat nobis materiam augendæ confirmandæque pietatis. Quemadmodum docet Jacobus Apostolus: *Omne gaudium existimate, fratres mei, quum in tentationes varias incideritis, scientes quod probatio fidei vestra, patientiam operatur, patientia autem perfectum opus habeat, ut sitis perfecti & integri, in nullo deficientes.* Rogemus Dominum, ut hac ira paterna semper flagellet nos, ut hoc furore conturbet nos, ut toti inhorrescamus ad agnitionem peccatorum nostrorum, & contristemur secundum Deum in salutem, concutiamur terrore supremi Judicii ac Gehennæ, ne nobis sic loquatur Dominus in ira sua, quemadmodum locutus est Herodi, quem horrenda morte percussit Angelus Domini: quemadmodum locutus est Hierosolymis, totique nationi gentis Israeliticæ, in quam sic sævitum est a victoribus Romanis, ut nec ætati, nec sexui parcitum sit, nec lapis relictus sit super lapidem, quia pertinaciter noluerunt cognoscere tempus visitationis suæ: nec satis habuerunt semel crucifixisse Dominum gloriæ, nisi post resurrectionem quoque pertinacissimis odiis eumdem in discipulis suis fuissent persequuti. Itaque relicta est eis sua domus deserta, nec Civitatem habent, nec Templum, nec Regnum, nec Sacerdotium, nec populum: imo, quod est omnium infelicissimum, nec oculos habent ut videant voluntatem Domini, nec aures habent, ut audiant quid loquatur Dominus: nec cor habent, ut resipiscant & intelligant, & convertantur ad Regem suum, quem Cæsari quondam posthabuerunt. Quin & aliis multis gentium Principibus locutus est in ira sua Dominus, Neroni, Diocletiano, Maximino, Juliano, qui manifesta Dei vindicta perierunt in cæcitate cordis sui, subitoque, dum sese erigunt in cœlum, ac Deo bellum inferunt, præcipites dati sunt in Tartara. Posteaquam igitur Propheta, cœlesti afflatus Spiritu, docuit universos illos Regum ac populorum tumultus fuisse inanes, illusos & irritos, nec ullam esse tantam potentiam, neque cœlestium, neque terrestrium, nec infernorum, quæ Dei vindictam possit effugere, si loquatur in ira sua, & si in furore suo conturbet hostes suos, nunc ostendit quod fuerit illud æternæ sapientiæ decretum, quod homines frustra conati sunt oppugnare. Judæi mordicus tuebantur legem suam, Pharisæi defendebant regnum suum, Pontifices depugnabant pro auctoritate Sacerdotii sui, Philosophi supercilium suum nolebant deponere, Reges omni vi depugnabant pro ditionis aut legum suarum auctoritate: populus a superstitione, cui jam assueverat, a vitiis jam in naturam versis, non poterat avelli. Alius aliud spectabat, sed tamen adversus Christum Domini idem erat animus. Judæus in religione dissidebat ab Ethnico, sed concordabat in odio Christianorum. Reges inter se bellis dissidebant, sed in exstinguendis Christi discipulis unanimes erant. Populus oderat Principes suos ut Tyrannos, & publicæ libertatis oppressores, sed sævientibus in Christianos favebat. Philosophorum sectis nihil inter ipsos conveniebat, sed omnes adversus Evangelicam Philosophiam conjuraverant. Cæterum, inter hos tantos tumultus manet immobile decretum æterni Regis: *Ego*, inquit, *ordinavi* sive *unxi Regem meum super Sion montem sanctum meum.* Sic enim habet Hebraica veritas, si quidem Hieronymo credimus, juxta quam lectionem hæc verba tribuuntur Patri: qui quum prius irrisisset & subsannasset eos, nunc incipit loqui & proferre potestatem, atque auctoritatem suam, cui par est omnem humanam auctoritatem cedere. Tumultuaria militum manus creabat Cæsarem, Cæsar instituit Reges ac Præfectos. Et frequenter stultus populus adsciscit sibi stultos & impios Reges: quemadmodum olim populus Israeliticus a Deo flagitavit Saulem, fastidito Samuele: quemadmodum in Apologis ranæ deposcunt a Jove Regem ciconiam, contemta trabe. Sed, qui habitat in cœlis, unum Regem constituit immortalem, æternum, invincibilem, immutabilem, summe sapientem, summe potentem, cui uni necesse est ut sese submittat omnis creatura quæ in cœlis, & quæ in terris. Is est Dominus Jesus, quem frustra oppugnat mundus, cui a Patre data est omnis potestas in cœlo & in terra. Juxta translationem Septuaginta, versus hic accommodatur Filio: *Ego autem constitutus sum Rex ab eo super Sion montem sanctum ejus.* Porro, quum in Hebræis verbis nihil sit ambiguum, non video, quid vitarint Septuaginta, præter duram ac subitam personæ mutationem. Quum enim præcessisset: *Tunc loquetur ad eos in ira sua, & in furore suo conturbabit eos:* Subdure cohæret: *Ego autem ordinavi Regem meum*, &c. quum prior versiculus dicatur a Propheta de Patre, proximus ab ipso Patre pronuncietur. Rursus, qui sequitur: *Annunciabo Dei præceptum*: attribuitur Filio. Proinde quo mollior esset sermonis contextus, incolumi sententia Prophetiæ, mutaverunt personam Patris in personam Filii. Neque raro tale quippiam sibi permittunt Septuaginta, velut in hujus Psalmi versiculo: *Ne forte irascatur Dominus, & pereatis de via justa:* duas voces adjecerunt de suo, *Dominus*, & *justa*. Juxta sensum humiliorem hæc satis quadrant in David, qui depulsis Jebusæis, regiam suam constituit in Sion, quæ est arx Hierosolymorum, sed nobis jam valeat insipidus ille, & aqueus sensus occidentis litteræ: magis libet bibere de vino novo Regis nostri. Quid enim nobis rei est cum David, qui temporarium, ac brevi periturum regnum tenuit in Palæstina orbis angulo? Aut quid magni habebat secundum historicum sensum monticulus ille Sion, qui olim ab idololatris incolebatur, ac tum etiam, quum esset regnum David, occidebat Prophetas, atque ipsum denique Prophetarum Dominum occiderunt: sed dum occidunt, illius illustrant gloriam, & in hoc incurrunt, quod maxime vitant. Hoc enim exprobrat eis Rex noster in Prophetia: *Quid frustra molimini* populi tumultuantes inanibus consiliis? Quid frustra conamini Reges terræ? Ego solus constitutus sum Rex, non ab hominibus, sed a Deo, cujus voluntati nemo potest resistere, ut teneam imperium, cujus nullus erit finis, super Sion montem sanctum ipsius. Sion Hebræis speculam sonat. Hic, nimirum, est ille mons toties decantatus in mysticis litteris, mons Euangelicæ doctrinæ, unde despicimus quidquid hic mundus habet sublime, & unde vicini cœlo Spiritum cœlestem meremur accipere. In eo ferunt exstructum fuisse templum Mosi, in eo regiam David, in eo domum Ecclesiæ typum, in qua concorditer congregati discipuli, pro terrenis facti sunt ignei. In hoc condita est civitas illa Euangelica, quæ non potest abscondi, & adversus cujus fundamenta nihil valent inferorum portæ. Est enim munita non excubiis humanis, aut præsidiis hujus mundi, sed murum habet bonorum operum antemurale fidei: Regem habet Christum, & protectorem Deum. Quemadmodum scripsit Esaias: *Urbs fortitudinis nostræ Sion, Salvator ponetur in ea murus, & antemurale.* Vis autem audire cujusmodi populus inhabitat hanc civitatem? Novus est populus, pacis & veritatis Euangelicæ cultor: *Aperite*, inquit, *portas, & ingredietur gens justa, custodiens veritatem.* Vetus error abiit. Servabis pacem, quia in te sperabimus. Hanc & in alio Psalmo demiratur spiritus Propheticus: *Gloriosa dicta sunt de te civitas Dei.* Et: *Diligit Dominus portas Sion super omnia tabernacula Jacob.* Et rursum: *Fun-*

Digitized by Google

Fundamenta ejus in montibus ſanctis. Rurſus alibi: *Qui confidunt in Domino ſicut mons Sion, non commovebitur in æternum, qui habitat in Hieruſalem.* Quin & aliis pleriſque myſticæ Scripturæ locis mentio fit honorifica montis hujus, & hujus civitatis Hieruſalem: quod quoties fit, nos aut Eccleſiam Catholicam intelligere debemus, aut civitatem cœleſtem, cujus Eccleſia veluti pars eſt ac rudimentum. Quiſquis erectus ad amorem rerum cœleſtium velut e ſublimi deſpicit, quidquid hic mundus oſtentat tamquam magnificum ac ſublime, is habitat montem Sion, ac vere civis eſt Eccleſiæ. Hieruſalem Hebræis ſonat *viſionem pacis.* Hujus civitatis cives, & ſi nondum aſſequi poſſunt pacem perfectam, tamen jam ſublatis oculis *in* illam cœleſtem patriam, procul vident pacem illam æternam, & ad eam ardentibus votis ſuſpirant, exſpectantes illud tempus, quando Deus abſterget omnem lacrymam ab oculis piorum, & jam non erit amplius neque luctus, neque clamor, ſed nec ullus dolor. Moſes procul a cacumine montis ſalutabat terram promiſſionis. Iſti ſubinde ſalutant matrem ſuam Hieruſalem, dicentes: *Quam dilecta tabernacula tua Domine virtutum? Concupiſcit & deficit anima mea in atria Domini.* Sed ut videas hanc patriam, in ſpecula ſis oportet. Non cernitur ab iis, qui colunt humilia, verſantes in ſordidis hujus mundi curis, habentes oculos gravatos crapula mundanæ felicitatis, ac ſtultæ prudentiæ. Habet mundus ſuos montes, ſed exſecrabiles Domino. Eſt mons ſuperbiæ, in quo primus poſuerat ſedem ſuam, qui dixit in corde ſuo: *Similis ero altiſſimo.* Sunt montes Gelboe, quos devovet David, imprecans eis, ut nec rore, nec pluvia cœleſti reddantur fœcundi. Sunt montes quos tangit Dominus, & fumigant. Et apud Hieremiam Deus minatur monti peſtifero, qui corrumpit univerſam terram. Sed hic eſt mons, cui benedixit Dominus, de quo cecinit Eſaias: *Erit in noviſſimis præparatus mons Domini in vertice montium, & elevabitur ſuper omnes colles, & fluent ad eum omnes gentes, & ibunt populi multi, & dicent: Venite adſcendamus ad montem Domini, & ad domum Dei Jacob.* Anguſta erat civitas Hieroſolyma, non capiebat niſi Judæos, nec eos omnes. At hæc domus Domini tam eſt capax, ut univerſas totius orbis nationes una complectatur. Sunt varii montes in circuitu, ſed unus eſt mons. Sunt variæ domus, ſed una domus Domini. Multæ ſunt Eccleſiæ, ſed ſicut unus eſt Rex, ita una Eccleſia Catholica, gremio ſuo complectens univerſas. Totius Eccleſiæ caput Chriſtus eſt, qui eſt ſuper omnia Deus benedictus in ſecula. Regem habet inviſibilem, quia mons eſt inviſibilis, non poteſt oſtendi digitis, hic eſt mons Sion: ſicut nec Chriſtus oſtendi digito poteſt, hic eſt Chriſtus. Ubicumque fides eſt Euangelica, ibi mons eſt Sion. Sed operæ pretium eſt audire, quomodo Filius regnet in monte ſancto Patris. Præcipua Regis auctoritas in edictis eſt ac legibus. *Noſtri Regis gladius eſt doctrina Patris, prædicans,* inquit, *præceptum ejus*: ſive juxta Hebraicam veritatem: *Annunciabo Dei præceptum.* Terræ Principes, leges iniquas & impias ferunt nonnumquam. Phariſæi docent traditiunculas hominum, ſuo compendio ſervientes. Philoſophi docent humanas inventiunculas, in quibus ipſis magnopere diſſentiunt inter ſeſe. Rex Sion nihil humile, nihil vafrum, nihil falſum docet, ſed e ſublimi prædicat præceptum Domini Dei. Sunt præcepta Philoſophorum, ſunt præcepta Moſis, ſunt præcepta Phariſæorum, ſunt Regum permulta, ſed unicum eſt præceptum Domini, quod peculiariter annunciat Rex noſter Sion. Quodnam eſt illud? Mutuæ caritatis. *Hoc eſt præceptum, ut diligatis invicem.* Jamne ſatisfactum eſt præcepto, ſi diligamus invicem? Nondum, ſed adjicitur: *Sicut dilexi vos.* Ille pure, ille gratis, ille uſque ad mortem dilexit nos. Quidquid docet lex ac Prophetæ, caritas Euangelica ſummatim complectitur. Quiſquis toto pectore diligit Deum, is eidem & fidit, & de promiſſis illius bene ſperat, & obſervat ne quid committat, quod illum offendat. Merito igitur Paulus e tribus heroicis virtutibus primas tribuit caritati, quod hæc fidem etiam & ſpem complectatur. *Caritas omnia credit, omnia ſperat.* Sed nihil, inquies, audio de operibus. Non eſt otioſa caritas: immo *nihil agit perperam*, ſed numquam ceſſat in officio. Hoc eſt igitur unicum illud, & peculiare præceptum Dei Patris, quod Filius ita ſuum appellat, ut tamen auctoritas deferatur Patri, cum quo habet omnia communia. Teſta-

A

B

C

D

E

F

tur hoc & in Euangelio: *Doctrina mea non eſt mea, ſed ejus qui miſit me*, videlicet, Patris. Poterat Chriſtus orbem ſibi ſubigere viribus & armis. Impetraſſet a Patre multas legiones Angelorum, niſi maluiſſet ſervare quam ulciſci, ſed ita viſum eſt, doctrina cœleſti ſubjicere Patri mundi celſitudines omnes. Notavit & hoc Eſaias in loco, quem paulo ante retuli: *Venite adſcendamus ad montem Domini, & ad domum Dei Jacob, & docebit nos vias ſuas, & ambulabimus in ſemitis ejus: Quia de Sion exibit lex, & verbum Domini de Hieruſalem.* Audis gladium pertingentem uſque ad compages medullarum, & uſque ad diviſionem ſpiritus. Et hoc indicat ſequens Prophetæ ſermo: *Et judicabit gentes, & arguet populos multos.* Quomodo judicabit? Prodita veritate. Quomodo arguet? Revicta falſitate. Luce Euangelica proditæ ſunt tenebræ mundi. Nunc audi quid ſequatur veritate cognita. Pro contentione, quæ ſuperſtitionis & arrogantiæ comes eſſe ſolet, ſuccedet ſtudium pacis, quæ peculiaris eſt nota Chriſtianorum: *Et conflabunt*, inquit, *gladios ſuos in vomeres, & lanceas ſuas in falces. Non levabit gens contra gentem gladium, neque exercebuntur ultra ad prælium.* Quam ob rem? quia cognita majeſtate novi Regis, omne mundi ſupercilium ſeſe ſubmittet, fietque quod paulo poſt ſcribit idem Propheta: *Oculi ſublimes hominis humiliati ſunt, & incurvabitur altitudo virorum.* Exaltabitur autem Dominus ſolus in die illa. Et rurſus aliquanto poſt: *Et incurvabitur ſublimitas hominum, & humiliabitur altitudo virorum, & elevabitur Dominus ſolus in die illa, & idola penitus conterentur.* Æquum eſt ut evaneſcant idola, hoc eſt, ſimulacra, vanæque rerum umbræ, poſteaquam illuxit veritas. Æquum eſt ut conſileſcat omnis tumor humanæ Philoſophiæ, poſteaquam cœleſtem doctrinam annunciare cœpit ille, de quo ſolus teſtificatus eſt Pater: *Hic eſt Filius meus dilectus, in quo mihi complacitum eſt, ipſum audite.* Par eſt ut criſtam ponat arrogantia mortalium, poſteaquam auſcultare cœpit illi, qui dicit in Euangelio: *Diſcite a me, quia mitis ſum, & humilis corde, & invenietis requiem animabus veſtris.* Sunt qui interpretentur hoc ipſum eſſe præceptum Patris, ut Filius mundo declaret ſe vere eſſe Filium Dei, ut per Filium glorificetur Pater. Quorum ſententiam equidem non rejicio. Vide autem ut oraculum Euangelicæ narrationi concinit. Illic legis: *Hic eſt Filius meus dilectus.* Hic: *Dominus dixit ad me, Filius meus es tu, ego hodie genui te.* Si tanta fuit auctoritas Moſis, Heliæ, Heliſæi, Eſaiæ, aliorumque veterum Prophetarum, qui nihil aliud erant quam ſervi & præcones: quantam oportet eſſe auctoritatem Filii, præſertim ejus, qui non vulgari more ſit Filius per adoptionem, quemadmodum alii complures, ſed ſingulari & incommunicabili ratione. Qui natura Filius Dei dicitur, ſolus eſt & unicus. Quod autem dixit, *hodie*, non ad temporis ſtatum refertur, ſed ad æternitatem, quæ nec initium novit, nec fluxum, nec finem. Nobis quæ fuerunt, jam eſſe deſierunt: quemadmodum quæ futura ſunt nondum ſunt. Et hoc ipſum quod præſens eſt, ſemper eſt in fluxu. Naturæ divinæ ſemper eſt hodie, ſemper eſt præſens, neque quidquam eſt in fluxu. Ita Dei Filius ſemper hodie naſcitur a Patre, quemadmodum ſemper eſt a Patre. Et in hanc quidem ſententiam interpretatur locum hunc divus Auguſtinus: quamquam non negans interim hoc intelligi poſſe de nativitate, qua factus homo natus eſt ex Virgine, quo die ſic eſſe cœpit quod non erat, ut non deſineret eſſe quod ſemper fuerat. Hilario diverſa placet ſententia, quæ docet Chriſtum myſtica quadam ratione ſæpius a Patre naſci, ut nihil interim accedat divinæ naturæ, ſed tantum humanæ: aut in hoc dicatur naſci, quod eſſe declaratur. Nobis enim quodammodo gignitur, cum hoc illum intelligimus eſſe, quod prius ignorabamus. Et Pater quodammodo gignit, cum palam agnoſcit Filium. Porro quod hic in Prophetia Pater dicit Filio, bis in Euangelio legimus. Semel cum baptizatum in Jordane, primum indicio columbæ, mox propria voce commendavit eum omnibus dicens: *Hic eſt Filius meus dilectus.* Marcus & Lucas ſic referunt: *Tu es Filius meus dilectus.* Cæterum, quod hic additur, *ego hodie genui te*, Euangeliſta habet, *in te mihi complacui.* Et videtur Euangelicus ſermo mire concinere Prophetiæ. Nam, mea quidem ſententia, in Pſalmo recinitur eadem ſententia: *Filius meus es tu.* Hoc infigitur repetitione, *ego hodie genui te.* Itidem Pater: *Tu es Filius meus cariſſi-*

Digitized by Google

cariſſimus. Hoc inculcat iterans: *In te mihi complacui.* Deinde quod additur in Euangelio, *ipſum audite*, reſpondet illi quod eſt in Pſalmo, *prædicans præceptum ejus.* Filius meus es, & cariſſimus atque unicus eſt, non eſt quod alium exſpectetis. Ex me eſt, & ex me loquetur, ipſum igitur audite, & me audieritis. Eadem voce glorificavit Filium in monte, cum ſe transfiguraſſet Jeſus coram tribus diſcipulis. Cujus & Petrus meminit in Epiſtola poſteriore: *Speculatores facti illius magnitudinis. Accipiens enim a Deo Patre honorem & gloriam voce delapſa ad eum hujuſcemodi a magnifica gloria: Hic eſt Filius meus dilectus, in quo mihi complacui, ipſum audite. Et hanc vocem nos audivimus de cœlo allatam, quum eſſemus cum ipſo in monte ſancto.* Rurſus, cum Jeſus oraret Patrem, ut nomen ſuum glorificaret per Filium, venit vox Patris de cœlo dicens: *Et clarificavi, & iterum clarificabo.* Et hæc vox erat majeſtatis plena. Nam qui audierant, partim dicebant, tonitruum factum eſt: alii, Angelus Domini loquutus eſt ei. Quemadmodum Filius morte ſua glorificavit Patrem, ita Pater viciſſim reſurrectione glorificavit Filium, non quod illi quidquam acceſſerit novæ gloriæ, ſed quod gloriam, quam ſemper habuit apud Patrem, habere cœpit & apud homines. Ad eum igitur diem quem fecit Dominus, in quo reſuſcitavit Filium ſuum ex mortuis, referuntur hæc Prophetæ verba: *Ego hodie genui te.* Non legitur hæc vox iterum audita: *Tu es Filius meus cariſſimus*, ſed ipſa re loquutus eſt hic Pater. Glorificavit enim iterum, ſicut promiſerat, Filium ſuum, poſteaquam lapidem quem reprobaverunt ædificantes, collocavit in capite anguli, virtute divina reſuſcitans eum, ut eſſet primogenitus ex mortuis. Subindicat enim Apoſtolus Paulus, illum quodammodo renatum, quum appellat *primogenitum ex mortuis.* Primogenitus erat omnis creaturæ, quum per illum conderet univerſa, ſed declaratus princeps & auctor reſurrectionis, factus eſt primogenitus ex mortuis, & rurſus audit a Patre: *Ego hodie genui te.* Genuit enim illum immortalitati, qui mortalis erat natus ex Virgine. Et ne cui videatur hæc interpretatio coactior, magisque niti commentis hominum, quam Scripturæ canonicæ, Paulus in Actis Apoſtolicis, Judæis prædicans Chriſtum, hunc Pſalmi præſentis verſiculum ad reſurrectionis diem accommodat: *Cumque*, inquit, *conſummaſſet omnia quæ de ipſo ſcripta erant, deponentes eum de ligno, poſuerunt eum in monumento. Deus vero ſuſcitavit eum a mortuis tertia die, qui viſus eſt per dies multos iis, qui ſimul adſcenderant cum eo de Galilæa in Hieruſalem, qui uſque nunc ſunt teſtes ejus ad plebem: Et nos vobis annunciamus eam, quæ ad Patres noſtros repromiſſio data eſt, quoniam hanc Deus adimplevit filiis veſtris reſuſcitans Jeſum, ſicut in Pſalmo primo ſcriptum eſt: Filius meus es tu, ego hodie genui te. Quod autem ſuſcitavit eum a mortuis, non amplius reverſurum in corruptionem, ita dixit: Dabo vobis ſancta David fidelia.* Quid eſt igitur, *Filius meus es tu?* Declaravi mundo te eſſe Filium meum. Quid eſt, *hodie genui te?* Hodie te conſecravi immortalitati. Hodie te feci primogenitum ex mortuis. Hodie tibi dedi omnem poteſtatem in cœlo & in terra. Hodie feci ut mundus intelligat te ſedere mihi a dextris, participem Monarchiæ totius mundi. Hodie te clarificavi claritate, quam ſemper apud me poſſediſti. Atque ut omnes intelligant te eſſe verum & unicum Filium meum, hæredem te feci, & conſortem regni mei, Principem regni Euangelici. Poſtula a me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & poſſeſſionem tuam terminos terræ. Tradidit Pater omne jus Eccleſiaſtici regni Filio. Supereſt ut ille pergat Euangelicæ doctrinæ præſidio totius orbis nationes ſubigere ditioni paternæ. Subigit autem non in hoc ut perdantur, ſed ut ſalvi fiant. Subiguntur non in Tyrannicam ſervitutem, ſed in libertatem filiorum Dei. Non ambit Chriſtus regnum hujus mundi, qui juxta naturam etiam humanam factus eſt Rex Regum, & Dominus Dominantium. Sed Euangelicum regnum ambiit a Patre, ut totum mundum aſſereret a tyrannide peccati, & dicto audientem redderet Patri cœleſti, qui non vult mortem peccatoris, ſed ut convertatur & vivat. Si quæris, ubi Filius popoſcerit hoc a Patre? audi ipſum Patri loquentem in Euangelio Joannis: *Pater, venit hora, clarifica Filium tuum, ut Filius tuus clarificet te. Sicut dediſti illi poteſtatem omnis carnis, ut omni quod dediſti ei, det vitam æternam.* Et ne quis putaret illum nihil a Patre petere præter gentem Hebræorum, unde tum diſcipulos collegerat, adjecit: *Non pro his rogo tantum, ſed & pro eis, qui crediturí ſunt per verbum illorum in me, ut omnes unum ſint ſicut tu Pater in me, & ego in te, ut & ipſi in nobis unum ſint, ut credat mundus quia tu me miſiſti.* Quos autem terminos præſcripſit prædicationi ſuorum diſcipulorum? *Ite*, inquit, *in orbem univerſum, & prædicate Euangelium omni creaturæ.* Quid exigent, aut quales leges præſcribent pacis? *Quiſquis crediderit & baptizatus fuerit, ſalvus erit.* Sic vindicatur regnum Euangelicum, *ut omnes unum ſint in nobis, ſicut tu in me, & ego in te.* Prædicavi tuum præceptum, nec uſquam deflexi a voluntate tua. Qui in me credent, obtemperabunt doctrinæ meæ, ac per me meoſque provocati, ſubmittent ſe voluntati tuæ. Itaque tandem tradam tibi regnum tranquillum, & omnis expers rebellionis, quemadmodum in cœlis nemo repugnat voluntati tuæ. Cæterum, quod dixit: *Dabo tibi gentes hæreditatem tuam*, Auguſtinus in eo quod ſequitur, *& poſſeſſionem tuam terminos terræ*, putat eamdem ſententiam repetitam, licet evidentius expreſſam. Sed Hilarius diſſentit, argutans pluribus verbis, aliud eſſe quod terminat, aliud quod terminatur. Extremas autem terræ partes ambiri diverſis elementis, quæ terram terminent ſuperne aere, inferne profundiſſimis aquis, quas appellat abyſſos, & his eſſe ſuos incolas, non mortuos, ſed vivos. Atque huc deflectit illud Pauli: *Ut in nomine Jeſu omne genu flectatur, cœleſtium, terreſtrium, & infernorum, & omnis lingua confiteatur, quia Dominus Jeſus in gloria eſt Dei Patris*: præſertim, quum ſimili forma ſcripſerit auctor Apocalypſis, quod nullus neque in cœlo, neque ſuper terram, neque infra terram repertus ſit, qui dignus eſſet aperire librum obſignatum. In hanc ferme ſententiam Hilarius. Mihi magis arridet, ut intelligamus juxta ſententiam Auguſtini, regnum Euangelicum porrigi quaquaverſum, uſque ad extremas orbis nationes. Juxta illud: *In omnem terram exivit ſonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum.* Suſpicor tamen Hilarium hoc ſuxiſſe ex commentariis Origenis, qui nonnihil attingit alicubi, de liberandis iis, qui damnati ſunt apud inferos, deque Dæmonibus redimendis. Cæterum, præterquam quod coactum eſt terminos interpretari, quod foris ambit rem, quamquam ita loquimur nonnumquam, ut quum dicimus terræ terminum eſſe Oceanum, aut aeris terminum eſſe globum lunæ, nec verum eſt, ſuperne terram tegi aere, inferne abyſſo, quum undique terræ inhæreant aquæ, & undique terram ambiat aer. Et ſi danda ſit certa ſedes inferis, probabilius ſit eos in intimis terræ verſari, quod centrum vocant, quam in abyſſis aquarum. Porro regium nomen, quod apud homines ampliſſimæ poteſtatis habet ſignificationem, & terminos terræ, quibus ditionem latiſſime porrectam ſignificat, ut latius porrigi non poſſit, opponit imbecillitati corporis humani, quæ ſcandalo fuit Judæis, & anguſtiæ gentis Judaicæ, ultra cujus fines illi nolebant regnum Euangelicum proferri. Utrumque nomen congruit in Chriſtum, & Regis, & Sacerdotis. Siquidem Melchiſedech, qui typum geſſit Chriſti, Regem juſtitiæ interpretamur, & Rex Salem, hoc eſt, Rex pacis fuiſſe deſcribitur. Negat quidem Chriſtus Regnum ſuum eſſe de hoc mundo, non quod non eſſet Dominus omnium, ſed quod tum pro tempore ſtuduerit exhibere ſuis diſcipulis imaginem Euangelici principatus. Satellitium inerme ſecum circumferebat, adeo nullas habebat arces, ut ne diverſorium quidem haberet proprium, ubi caput ſuum reclinaret, beneficiis ſubigebat populum, gladio ſermonis Euangelici jugulabat impias cupiditates, ut interfecto homine improbo renaſceretur homo novus, ac Deo dignus. Vicit tolerantia, vicit moriendo. Cæterum, poſt reſurrectionem regalia loquitur: *Data eſt mihi omnis poteſtas in cœlo & in terra.* Nec tamen in Euangelio Regis nomen abnuit, tametſi apud Pilatum regni genus diſtinxit. Nam, interrogatus an Rex eſſet, reſpondit: *Tu dixiſti*, fugitans reſponſionis arrogantiam, non inficians tamen veritatem. Quin & ipſe in cruce pendens, Regia tum audit, tum loquitur. Ait latro: *Memento mei, dum veneris in regnum tuum.* Cui reſpondet Jeſus: *Amen, dico tibi, hodie mecum eris in Paradiſo.* Talis deſcribitur & vatum ænigmatis: *Ecce*, inquit Zacharias, *Rex tuus veniet tibi juſtus, & ſalvator.* Sed ne tyrannicum ac ſuperbum regnum imagineris, adjecit: *Juſtus & ſalvator, ipſe pauper & adſcendens ſuper aſinam, & ſuper*

ſuper pullum filium aſinæ. Mox oſtendit manſuetudine, non violentia regnum Euangelicum latiſſime propagandum. *Loquetur*, inquit, *pacem Gentibus, & poteſtas ejus a mari uſque ad mare, & a fluminibus uſque ad fines terræ.* Itidem Eſaias: *Parvulus natus eſt nobis, & filius datus eſt nobis, & factus eſt principatus ſuper humerum ejus, & vocabitur nomen ejus admirabilis, conſiliarius, Deus fortis, pater futuri ſeculi, princeps pacis.* Habes regnum & regni genus longe diverſum a regno mundano. Nunc audi ditionis amplitudinem: *Multiplicabitur ejus imperium, & pacis non erit finis.* Terræ Principes ſanguine propagant imperium ſuum, & dum viciſſim alius alium protrudit ac repellit, bellorum nullus eſt finis. Nunc accipe magis Regalia: *Super ſolium Dævid, & ſuper regnum ejus ſedebit, ut confirmet illud & corroboret in judicio & juſtitia.* Ubi *judicium* audis & *juſtitiam*, excluditur tyrannis. Nunc audi regnum æternum: *A modo & uſque in ſempiternum.* Ille Sacerdos erat in æternum ſecundum ordinem Melchiſedech, ſemel immolata victima, poſt quam non eſſet opus alia. Rex item eſt in æternum, quia immortalis eſt, ut ſucceſſorem non admittat: Sedet in throno Deus in ſeculum ſeculi, moderans univerſa nutu ſuo. Sed nondum undique pacatum eſt illius regnum in terris. Tolerat & trahit adhuc Eccleſiæ ſagena permixtos bonos ac malos piſces, tolerat ſeges Euangelica zizaniam admixtam tritico. Et Paulus clamat multos eſſe Antichriſtos. Toleſat membra imbecillia. Adhuc in nobis cupiditates carnis rebellionem movent adverſus ſpiritum. Verum ubi ſubjecerit ſibi omnia, & tradiderit regnum Deo & Patri, tunc perfecta pax habebit omnia. Atque hactenus Prophetiæ ſermo ſatis quadrat in Chriſtum noſtrum, qui quum eſſet ſummus ac Dominus omnium, tamen demiſit ſeſe, quo ſuis Apoſtolis, & Apoſtolorum ſucceſſoribus oſtenderet manſuetudinis ac lenitatis viam: quod oporteat Eccleſiaſtici regni Proceres ab omni ſpecie mundanæ tyrannidis procul abeſſe. Verum in his quæ ſequuntur, quoniam ſævitiam & auſteritatem quamdam ſonare videntur, magnopere ſeſe torquent interpretes, quomodo competant in Chriſtum illum noſtrum, pacis, manſuetudinis, & humilitatis magiſtrum, ſimul & exemplar. Poſtquam enim illi tradiderat gentes hæreditatem, & poſſeſſionem terminos terræ, ſubjicit: Reges eos in virga ferrea. Tamquam vas figuli confringes eos. Multis hoc ipſum verbum, *reges*, prima ſpecie videtur durius ac violentius. Nam a Regis nomine olim liberarum civitatum aures abhorrebant. Sed formidabilius etiam ſonat quod ſequitur: In virga ferrea. Virga, minax vocabulum eſt, quod exaſperat etiam additum epitheton, ferrea. Jam his quoque videtur immitius, quod ſequitur: *Tamquam vas figuli confringes eos.* Quid enim crudelius, quam in hoc accipere poſtulatam gentium poſſeſſionem, ut eas funditus & irrecuperabiliter perdas? Nam fictile vas ſemel contritum reſtitui non poteſt. Hæc ſpecies crudelitatis, quoniam multum abhorret a manſuetiſſimis moribus, & mitiſſima doctrina Chriſti, breviter, ab ejus regno, qui dicit: *Tollite jugum meum ſuper vos, & invenietis requiem animabus veſtris: jugum enim meum ſuave eſt, & onus meum leve:* variis rationibus veteres conati ſunt ſeſe ex hac difficultate extricare. Quod ſi locum hunc juxta ſenſum hiſtoricum accipias, recte verbis aſperis ſignificatur impietas Judaicæ gentis, qua pertinaciſſime rebellarunt Chriſto, miſerabili excidio punita. Quia non cognoverunt tempus blandæ viſitationis, irruit tandem in eos ſevera vindicta Dei, quæ gentem rebellem non ſolum flagellavit acerbiſſime, verum propemodum uſque ad internecionem delevit. Alii referunt ad extremi judicii diem, cujus terrore nunc interim revocat illos a pertinacia peccandi. Quod ſi perſtiterint tumultuari, & conſpirare adverſus Dominum, qui nunc blande invitat ad reſipiſcentiam, futurum eſt, ut æternæ vindictæ virgam ferream ſentiant, & æterno conterantur exitio. Quod illis apud Eſaiam comminatur: *Quoniam ſubito dum non ſperatur veniet contritio ejus, & comminuetur ſicut conteritur lagena figuli contritione prævalida, & non invenietur de fragmentis ejus teſta, in qua portetur igniculus de incendio.* Sed evidentius apud Eſaiam decimo nono: *Sic conteram populum iſtum & civitatem iſtam, ſicut conteritur vas figuli quod non poteſt ultra inſtaurari.* Hunc utrumque ſenſum attingit Hieronymus, & tertium inſuper duobus indicans verbis, quem ſolum ſequitur Auguſtinus. Nec abhorret Hilarius, qui multis modis mitigare nititur ſermonis acerbitatem. Primum, quod regere non ſit tyrannicum, ſed recta ratione, & ad legum regulam moderantis, quod & alias tribuitur Chriſto: *Exiet dux, qui regat populum meum Iſrael.* Sed mitius etiam ſonat Græca vox, qua ſunt uſi Septuaginta Interpretes. Eſt enim ποιμανεῖς, hoc eſt, *paſces*, ſive paſtorum more reges. Idem pollere dicunt vocem Hebraicam ſermonis ejus non imperiti. Chriſtus enim paſtor eſt bonus, qui tanto affectu curat paſcitque gregem ſuum, ut animam etiam ſuam impenderit nobis ovibus paſcuæ ſuæ. Jam virga non ſemper inſtrumentum eſt ſupplicii, ſed inſigne regni, quod Regis ſit officium populi mores ad legum diſciplinam dirigere, ne deflectat ab honeſto, ſicut alibi legis in Pſalmo: *Virga æquitatis virga regni tui.* Hoc igitur *virgam* dicit, quod Græci dicunt *ſceptrum.* Porro, quod addidit *ferrea*, non ſonat tyrannicum imperium & auſterum, ſed ſolidam, perpetuam, incorruptam, & nulli ceſſuram auctoritatem. Qui ad regulam humanarum legum vitam inſtituunt, ſæpenumero deflectunt a recto. Cæterum, quiſquis temperat vitam ſuam ad regulam Euangelicæ doctrinæ, numquam aberrabit a pietate. Hæc virga levis eſt obedientibus, rigida contumacibus: ferream ſentiet, qui impegerit, non qui obſequitur: Quemadmodum Chriſtus eſt ſolidus ille lapis, tutum refugium iis, qui inſtiterint: cæterum, conteritur, quiſquis in illum impegerit, aut in quem ille deciderit. Non mirum igitur, ſi Chriſtus ſolus Rex omnium habet virgam, quum Paulus hujus ſervus ac diſpenſator virgam habeat, qua comminatur Corinthiis, ni reſipiſcant: *Quid vultis*, inquit, *in virga veniam ad vos, an in caritate & ſpiritu manſuetudinis?* Quid eſt quod comminatur Apoſtolus? Num ſe ſatellitio cinctum venturum in Eccleſiam cum virga prætoria? Nequaquam, ſed ut pater amantiſſimus lenitate conabatur ſuos filios emendare. Cæterum, erga contumaces minatur, ſeſe exſerturum auctoritatem Apoſtolicam, hoc eſt, acriorem ac publicam objurgationem, aut, ſi res ita poſtulet, excommunicationem. Virgam expedivit, quum Satanæ traderet eum, qui patris uxorem habuerat pro ſua, & hanc minatur Corinthiis, quum ait: *An experimentum quæritis habitantis in me Chriſti?* Uſus eſt hac virga Paulus in Actis Apoſtolicis adverſus Elimam Magum, qui reſiſtebat Euangelico ſermoni, quum ait: *O plene omni dolo, & omni fallacia, fili Diaboli, inimice omnis juſtitiæ, non deſinis ſubvertere vias Domini rectas? Et nunc ecce manus Domini ſuper te, & eris cæcus, non videns ſolem uſque ad tempus.* Promſit & Petrus virgam ſuam, quum dicit Ananiæ: *Anania, cur tentavit Satanas cor tuum, mentiri te Spiritui Sancto, & fraudare de pretio agri?* Ad quam vocem Ananias cecidit & exſpiravit. Atque idem accidit uxori, conſciæ fraudis hujus: quamquam hujus ſupplicii Petrus alioqui mitiſſimus denunciator erat, non auctor. Habent igitur & Apoſtolorum ſucceſſores virgam, non qua ulciſcantur privatas injurias, ſed qua corrigunt & objurgant rebelles, & obſiſtentes Euangelico profectui. Sed hanc raro proferunt, nec alias, quam quum tentatis omnibus cogit neceſſitas ad extrema remedia deſcendere. Quatuor aut quinque Paulus tradidit Satanæ: unum qui rem habuerat cum uxore patris, magno cum probro totius Eccleſiæ, quod eam palam haberet domi uxoris loco: hunc ad tempus tradidit Satanæ, hoc eſt, vitari juſſit, ut pudore correctus reſipiſceret. Sed mox virgæ ſeveritatem temperat ſpiritu lenitatis, commendans eumdem, ut correctum reciperent in viſceribus caritatis, & conſolarentur eum, ne graviore mœrore pudefactus abſorberetur. Tradidit Hermogenem & Phygellum, ſed pertinaciter adverſatos Euangelio, ut diſcerent non blaſphemare. Atque hi vere dicere poterant: An experimentum quæritis habitantis in me Chriſti? Sanabant ægrotos, excitabant mortuos, nihil non tolerabant pro Euangelio Chriſti, tot hominum millia lenitate ſua pertraxerant ad Euangelicam profeſſionem, & tamen virgam non habent niſi correptionis, & ſi pertinacia peccantis coegerit experiri extrema, excommunicationis, quæ nihil aliud, quam vitari jubebat inemendabilem, ut ſi pudore non corrigeretur, certe ne plures inficeret ſuo contagio. Quam non referunt horum exemplum quidam, qui non virgam tantum Apoſtolicam, ſed carceres habent, catenas habent, confiſcationes bonorum, habent & brachium ſeculare, deni-

Digitized by Google

que bombardas habent, & armatum ſatellitium, immo & venena habent, aliiſque mille terroribus armati ſunt, quibus privatam injuriam ulciſcantur verius, quam Euangelii. Nec interim docent quemquam, nec blande monent, nec omnino quemquam ad Chriſtum pertrahunt, quum tam multos perdant ſævitia maliſque moribus ſuis. Orandus eſt igitur Chriſtus Paſtorum Princeps, ut hos quoque regat in virga ferrea, ut auctoritatem ſuam, ad exemplum Apoſtolorum potius quam Tyrannorum temperent. Sequitur: *Tanquam vas figuli conteret eos.* Nihil vilius luteo vaſculo, nihil fragilius. Et tamen qui pii ſunt, Domini theſaurum poſſident in vaſis fictilibus, & hæc licet lutea domus, ſi caſte vivimus, templum eſt Spiritus Sancti. Sed nihil intolerabilius, ſi luteum vaſculum erigat ſeſe contra Deum figulum. Nec enim tam lutum eſt in poteſtate figuli, fingentis, refingentis, & comminuentis arbitratu ſuo, quam homo eſt in manu Dei. Ac luteum vas, dum uvida eſt argilla, ſi frangi contigerit, eſt reparabile. At ſi poſtea quam ſemel ſole aut igni obduruit, conteratur, periit irreparabiliter. Quam diu ſumus in hac vita, argilla ſumus humida, frangimur, ſed refingi poſſumus, ſi dignetur figulus admovere manum. Ægre tamen reſtituuntur, qui longa peccandi conſuetudine obduruerunt, & tamen nulli deſperandum. Quod apud homines eſt impoſſibile, poſſibile eſt apud Deum. Si ſemel conjiciat in Gehennam, nulla reparandi ſpes: ſin hic conterat vas inutile, per pœnitentiam, ſi hic dejecerit, per humilitatem animi, tunc fiet illud, quod legimus in alio Pſalmo: *Cor contritum & humiliatum Deus non deſpicies.* Quod ſi vaſi contrito ac diſſipato acceſſerit humor lacrymarum, remolleſcet lutum noſtrum, & Deus pro ſua clementia dignabitur refingere pœnitentem, ac pro vaſe putri reſtituere vas honorificum, & aptum in uſus Domini. Felices qui conteruntur ab hoc figulo, felices qui occiduntur ab hoc Rege, felices qui percutiuntur hujus gladio, felices qui caſtigantur hujus virga. Occidit in nobis veterem hominem, ut vivat novus: percutit gladio ſpiritus, qui eſt ſermo Dei, ut omnes impias cupiditates amputet ab animo conſecrato Spiritui cœleſti. Percutit virga ac proſternit, ut erigat. Sic percuſſus eſt Saulus. Concidit perſecutor Eccleſiæ, & ſurrexit Præco ſalutis æternæ. Conteritur in nobis quidquid de peccatore limo primi parentis contractum aut inolitum eſt. Conterit veteris hominis lutulenta negotia, conterit terrenas cupiditates, ut poſthac excocti caritatis igni, ducamur, agamurque Spiritu Dei. Atque hactenus quidem magnitudine poteſtatis & ſupplicii imminentis acerbitate terruit illos, qui conſiliis impiis conſpirant ac tumultuantur adverſus Dominum & Chriſtum ejus. Nunc clemens Rex viam indicat, qua poſſint effugere pœnam, & conſequi felicitatem: *Et nunc*, inquit, *Reges intelligite, erudimini qui judicatis terram.* Quod hactenus tumultuatum eſt adverſus Dominum & Chriſtum ejus, tametſi crimen atrox eſt, tamen habet aliquem excuſationis prætextum. Moſes erat obſcurus, nec omnibus prædicatus: Philoſophi evanuerunt in cogitationibus ſuis: Principes terræ, terrena ſapiebant: involverat Deus omnia peccatis & erroribus, ut omnium miſereretur. Sed nunc prodita per Chriſtum & hujus Apoſtolos Euangelica veritate, nolite rebellare Spiritui Sancto, poſthac error erit inexcuſabilis. *Credite & intelligite*, niſi enim credideritis, non intelligetis. Sola fides præſtabit ſalutem, & ſemel abolebit, quidquid hactenus peccatum eſt. Primum occurret dubitatio, qui ſint iſti Reges, quos alloquitur Rex Sion, ſive Deus Pater. Si ſpectes ſententiam hiſtoriæ propiorem. Reges illos ac Principes alloquitur, qui paulo ante per ignorantiam excæcati fremebant & conjurabant adverſus Dominum & Chriſtum ejus, qui variis ſuppliciorum generibus excarnificabant Prædicatores Euangelicæ pacis. Hos revocat ad ſanam mentem, ut tandem ex prædicatione Euangelii cognoſcant & intelligant Chriſtum ſolum eſſe datum a Deo Patre, in cujus nomine ſalutem aſſequi poſſint univerſæ nationes, cuique oporteat flecti omne genu. Hactenus erant tempora caliginis, at nunc prodita veritatis Euangelicæ luce, intelligite, & a ſimulacrorum cultu ad veræ pietatis ſtudium vosmet ipſos convertite. Adorandus eſt, quem vos perſequimini: ſalutem offert, cujus doctrinam abolere conamini: Deus eſt, quem ut hominem inceſſitis. Rurſus, juxta tropologiam dubitari poteſt, utrum ad profanos Principes pertineat, an ad Apoſtolorum ſucceſſores, hoc eſt, Epiſcopos. Ad utroſque pertinere ſubnotat divus Hieronymus. Auguſtinus magis accommodat ad Eccleſiaſticos, ſed ita tamen, ut quod dicit, poſſit ad utrumque genus hominum accommodari. Nos itaque de utriſque interpretabimur, ſi prius illum ſcrupulum diſcuſſerimus, quum ante fremuerint gentes, & populi meditati ſint inania: adſtiterint Reges terræ, & Principes convenerint in unum, gentium ac populorum nulla fit mentio. Equidem, opinor, ideo Regum tantum ac judicum fieri mentionem, quod illis emendatis facile populus ſequatur quæ ſunt optima, & tamen cæterorum quoque meminit generali clauſula, quum ſubjungit: *Beati omnes qui confidunt in eo.* Regum igitur eſt intelligere. Solet enim fere magnæ fortunæ comes eſſe ſtultitia. Et tamen operæ pretium eſt, ut multum ſapiant, qui tot hominum millibus ſapiunt: ut plurimum animo cernant, qui tot urbibus proſpiciunt. Et mago orbis periculo deſipiunt Monarchæ, quemadmodum magno orbis bono cordati ſunt. Neque vero ſatis eſt naſci, ut Principem præſtes. Magno ſtudio diſcenda eſt ars gubernandi populum, neque ſegnius interim poſtulanda a Domino. Proinde Deus offenſus vitiis hominum, ceu gravem quamdam peſtem minitatur Principem ſtultum. Sic enim loquitur per Eſaiam: *Et dabo pueros Principes eorum, & effœminati dominabuntur eis. Et corruet populus, vir ad virum, & unuſquiſque ad proximum ſuum.* Rurſum apud eumdem: *Jam propitius factus*, ut ingens quoddam bonum promittit: *Ecce in juſtitia regnabit Rex, & Principes in judicio præerunt.* Ac mox: *Non vocabitur ultra is, qui inſipiens eſt Princeps, neque fraudulentus appellabitur major.* Intellexit hoc cordatiſſimus ille puer Solomon, qui quum patri David ſucceſſiſſet in regnum, juſſus a Domino petere quidquid vellet, nec opes petiit, nec gloriam, nec mortem inimicorum, ſed cor docile, ut tantam multitudinem ſapienter poſſet moderari. Et tamen Judææ regnum, quod tenebat Solomon, anguſtum erat præ his regnis, quæ nunc obtinentur a nonnullis Monarchis. Nec aliud orat in libro, cui titulus Sapientia: *Da mihi*, inquit, *Domine, ſedium tuarum adſiſtricem ſapientiam. Mitte illam de cœlis ſanctis tuis, & a ſede magnitudinis tuæ ut mecum ſit, & mecum laboret, ut ſciam quid acceptum ſit apud te.* Prior hujus verſiculi pars pertinet ad judicium, hoc eſt, ad eam prudentiæ partem, qua dijudicamus quid ſit optimum factu, altera pars ad ſedatos affectus. Reges intelligite, ut diſpiciatis quid expediat Reipublicæ, erudimini judices: nam Græcis eſt παιδεύθητε, quod frequenter non ad eruditionem, ſed ad caſtigationem morum pertinet. Ductum eſt enim Græcis a pueris quos ſeveritate diſciplinæ coercemus. Qui ſtultus eſt & judicio carens, peſſima pro optimis eligit. Itidem qui perturbatur ira, odio, amore, ambitione, libidine, ſuperbia, livore, quoniam mentis oculum habet perturbatum, non poteſt diſpicere quid expediat. His igitur perturbationibus vacare, eſt Philoſophum eſſe. Nam hoc ſenſit Plato, qui pronunciavit Reipublicæ felicitatem in hoc eſſe ſitam, ſi qui Reges eſſent, iidem eſſent Philoſophi. Nam quomodo recte imperabit aliis, qui ipſe ſervit cæcis affectibus? Quomodo recte conſulet populo, qui ſtultas cupiditates habet in conſilio: Auguſtinus putat in hoc quoque verſu repetitam ſententiam verbis licet diverſis, ut quos prius dixerat Reges, mox appellet judices, & quos prius juſſerat intelligere, nunc jubeat eruditi. Atque, utinam hoc toties infixiſſet Pſalmographus, ut aliquando inhæreret mentibus noſtri temporis Principum, qui perpetuis tumultibus ſubinde miſcent res mortalium! Quod ſi quemadmodum Phaethon magno orbis exitio tractavit currum Solis, ita ſtultis & indomitis affectibus Monarcha ſummam calamitatem invehit rebus mortalium: quanto magis oportet eos qui diſpenſatores ſunt myſteriorum Dei, abundare intellectu legis divinæ, & animum habere purgatum ab omnibus malis cupiditatibus? Quomodo poſſunt dici Reges terræ, ſi terrenis cupiditatibus ſerviunt? Infra nos ſit oportet, cujus Reges dici merebimur. Ergo ſpirituales, qui quæ ſurſum ſunt ſapiunt, quæ ſurſum ſunt quærunt, quorum animus & converſatio eſt in cœlis, qui terrena calcant amore cœleſtium, merito judices terræ dicuntur. Ita Paulus ſcribens Corinthiis: *An neſcitis*, inquit, *quod ſancti de hoc mundo judicabunt? Et ſi in vobis judicatur mundus, indigni eſtis qui de minimis*

minimis judicetis? Habes, quomodo, quos, Chriſtus ſelegit e mundo, judices fiant mundi, quoniam ipſa vita docent eſſe ſpernendum, quidquid magnifica ſpecie blanditur in hoc mundo. Ac ne vertant in ſuperbiam, quod appellavit eos Reges & judices terræ, ſubjecit: *Servite Domino in timore, & exſultate cum tremore.* Præſtat hoc ingens auctoritas Regibus, ut neminem metuant, ſed metuantur ab omnibus, & hinc ſæpenumero putant ſibi licere, quod libet. Id ne fiat, oſtendit quem debeant & ipſi timere. Sunt Reges populi, ſed communem habent Regem in cœlis. Non vocantur in jus ab hominibus, ſed tamen ſiſtendi ſunt cum aliis ad tribunal æterni judicis. Dominantur plebi, ſed communem habent dominum in excelſis, cujus auctoritatem ac vindictam numquam effugient. Reges ergo nolite, freti poteſtate veſtra, ſpernere cœleſtem Dominum, ſed ſervite ei in timore. In Sacris litteris, ſervire plerumque colere eſt. Coluiſtis idola, coluiſtis mundum, nunc colite Dominum. Colitur autem obſervandis ipſius præceptis, & hoc in timore, ut circumſpecti ſemper caveant, ne qua in re offendant Dominum omnium. Sunt Principes, qui colunt Dominum audiendis ſacris, aut dicendis ſtatis precibus, quas dicunt horarias: non dico quod hac in parte laudandi non ſint, ſed ſi interim expilant pauperes iniquis exactionibus, ſi ob pecuniam committunt Magiſtratus improbis & indignis, ſi quæ debentur uſibus egentium, converrunt in fiſcum ſuum: ſi opprimunt inſontes, & favent violentis: ſi obliti jurisjurandi, ſua tyrannide premunt libertatem Reipublicæ, ſi ob ambitionem, iram, aut alias cupiditates ſuas bellorum tumultibus involvunt mundum, non ſerviunt Domino in timore. Etenim ſi vere illum timerent, ſi ſibi perſuaſum haberent, ſe de ſingulis horum rationem reddituros apud tribunal æterni & inevitabilis judicis: ſi hoc graviores daturos pœnas, quo majorem poteſtatem geſſerint in terris, ſi cum impiis audituros & illam vocem: *Ite maledicti in ignem æternum:* non tanta ſecuritate facerent, quod animo collibitum eſt. Jam ne quod dictum eſt: *Servite Domino in timore:* videretur ad miſeriam pertinere, ſubditum eſt: *Et exſultate.* Non eſt infelix ſervitus ſervire Domino, nec ea res dehoneſtat dignitatem veſtram, ſed ornat. Olim ſerviebatis ligno & lapidi, metuebatis Jovem & Neptunum, aut homines vita defunctos, aut noxios Dæmones: nunc ſervitis Regi ſeculorum Deo, & eum metuitis offendere, qui offenſus ſolus poteſt & animam & corpus in Gehennam mittere. De tali ſervitute, de tali domino exſultate, ad cujus præceptum ſi moderati fueritis poteſtatem veſtram, ille pro fideliter adminiſtrato regno terreno, referet vobis immortalitatem in regno cœleſti. Sed rurſum ne hoc ipſum vergeret in effuſionem temeritatis, opportune adjecit: *Cum tremore:* Ingens eſt præmium, ſed difficilis eſt Regia functio, quod multa ſint quæ illos ad licentiam impellant: Ipſa magnitudo poteſtatis. Nam fere fit, ut cui licet quod vult, plus velit quam licet. Ad hæc familiarium aſſentatio, cui peſti potiſſimum obnoxia eſt magnatum conditio. Poſtremo in tam variis negotiorum agminibus vel ignorantia, vel oſcitantia. Plurimum itaque metuant Dominum oportet, qui neminem timent hominum, & ubique cauti circumſpectique vigilent, qui non dormitant, niſi magno Reipublicæ malo. Proinde repetit & inculat, quod jam ſemel atque iterum dixit: *Apprehendite diſciplinam.* Quo quidem loco Græcis eſt non καταλαμβάνετε, ſed δράξασθε, quod eſt proprie veluti curſu fugientem aſſequi. Hoc celeriter, hoc rebus omnibus omiſſis agendum, ut accipiant diſciplinam, niſi malunt deponere regnum. Imo hoc diu meditandum iis, qui regno deſtinati ſunt. Non vacat illis bonam ætatis partem perdere alea, poculis, ſcortis, venationibus, peregrinationibus, pompis, aliiſque nugis. Quidquid temporis datur, hoc totum breve eſt Regibus ac Magnatibus apprehendendæ diſciplinæ. Sera autem & nimio conſtans eſt ſapientia Principum, quæ rerum uſu colligitur. Male agetur cum genere mortalium, ſi Principes gerendis diu bellis, tandem ſenes intelligent bellum eſſe rem omnibus modis peſtiferam etiam victori. Si tum denique diſcent, non eſſe quibuslibet credendos Magiſtratus, ubi viderint Rempublicam labefactatam illorum culpa: ſi tandem diſcent facere edicta, ubi ſenſerint edicta temere prodita, ceſſiſſe in perniciem Reipublicæ ſi crebro decepti diſcent non eſſe fidendum adulatoribus. Atque item de cæteris Regum aut Præſulum officiis. Unde igitur mature licebit *apprehendere diſciplinam?* Celerius e libris hauriuntur decreta diſciplinæ Regiæ, quam experimentis: citius e ſpectatis & integris Conſiliariis diſcitur, quam periclitandis rebus. Divus Thomas Epiſcopus Cantuarienſis, quum eſſet ad eum honorem auctoritate Regis admotus, ipſe vero hactenus magis in aulicis negotiis, quam in Sacris litteris fuiſſet detritus, intelligens, quantum oneris ſuſcepiſſet in humeros, tanta celeritate properavit *apprehendere diſciplinam*, ut quum in ea gente ſolenne ſit, ut Archiepiſcopus ille totius regni Primas, Proceres aulicos accipiat convivio, Magnatibus ſuas menſas affatim inſtrueret iis rebus, quibus animo obſequerentur ſuo, ne parcus aut ſordidus videretur, cæterum ipſe ad ſuam menſam neminem admiſit præter eruditos aliquot. Toto convivio lector ſonabat ad aurem, aut ſi quid incidiſſet, de ſenſu Scripturæ diſputabatur. Adeo nullum tempus patiebatur ſibi intercidere, quod non daretur apprehendendæ diſciplinæ. Utinam hos verſiculos Epiſcopi noſtrorum temporum omnes frequenter pſallant! pſallant autem non ſolum ſpiritu, verum etiam mente. Id ſane referret populi, cujus curam gerunt, ſed peculiariter etiam ipſorum. Quod enim ſequitur: *Ne forte iraſcatur Dominus, & pereatis de via juſta.* Periclitatur plebejus, qui inciderit in iram Regis, ſed gravius periclitatur Rex, qui inciderit in iram Domini. Rurſus iram juſtam, ultionem appellat. Incidit autem quiſquis aberrat ab illius diſciplina: *Eſt via Domini recta, & ſunt via perverſorum a ſiniſtris, quas ignorat Dominus.* Apud nos non ſemper perit, quiſquis deflexit a recta via, ſæpe nihil aliud quam diſpendium facit, nonnumquam error ſaluti fuit. Cæterum, quicumque deflexit a via Domini recta, periit, etiam ſi non periit. Qui manet in Chriſto, non aberrabit, ipſe eſt enim via, quæ ducit ad vitam: in hoc manet, quiſquis ad illius doctrinam & exemplum inſtituit vitam. Divus Hieronymus in Commentariis admonet apud Hebræos ſermonem eſſe ancipitem, quod quum Septuaginta verterint δράξασθε παιδείας, dicat verti potuiſſe, *adorate*, vel *oſculamini filium:* ſive, ut ipſe vertit juxta veritatem Hebraicam, *adorate pure*, quoniam veteres oſculo adorabant, Septuaginta locis aliquot pro adorate verterunt καταφιλήσατε. *Bar* autem præſertim apud Syros *filium* ſonat, apud Hebræos *pure*, &, ut nonnulli ſentiunt, *triticum.* Verum in his barbari ſermonis Labyrinthis, non eſt animus magnopere diſtorqueri. Judæi qui promiſſum filium tot ſeculis exſpectarunt, maluerunt occidere quam adorare, & ideo volentes ſuam conſtituere juſtitiam per opera legalia, perierunt a via juſta, quæ eſt Chriſtus Jeſus. Et adorabant quidem Deum, ſed non pure, immolabant victimas, lavabant corpus & calices, ſed animus intus ſcatebat omni ſpurcicie malarum cupiditatum, iræ, livoris, avaritiæ, ſuperbiæ. Hinc eſt, quod apud Eſaiam magno ſtomacho adverſatur illorum dies feſtos, victimas & ſabbata. Vult enim adorari pure, hoc eſt, puritate ſpiritus. Spiritus puriſſimus eſt, & puro ſpiritu vult coli, potius quam victimis. Non enim pure adorant Filium, qui ſuis operibus adſcribunt ſalutem, quum per Euangelium, fidem & gratiam ſalus æterna detur omnibus. Denique, non adorat pure, qui patrem honorat, cujus filium afficit contumelia: *Qui Filium non habet, is nec Patrem habet.* At ne lentitudo vindictæ divinæ pariat illis ſecuritatem, addit: *Quum exarſerit in brevi ira ejus.* Dum differt ultionem, quodammodo diſſimulat iram ſuam Dominus, lenitate ſua nos invitans ad pœnitentiam, patienter exſpectans, ſi forte reſipiſcat peccator, & vivat. Sed illud nobis incertum, an ſubito exardeſcet illius ira. Quod enim dixit *in brevi*, Septuaginta verterunt ἐν τάχει. Id repentinum quiddam atque inexſpectatum ſignificat. Nam ſive intelligas de die illo ſupremo, veniet & ille veluti nocturnus fur, & obrepet inexſpectatus: ſive de die mortis cujuſque, frequenter & ille opprimit inopinantes atque interoſcitantes. Nemo tam juvenis eſt aut validus, nemo tam potens, ut poſſit ſibi craſtinum polliceri. Summos etiam orbis Monarchas mors inopinata tollit e medio. Sic pridem in medio rerum ſucceſſu periit Philippus, Maximiliani Cæſaris filius. Sic Leonem decimum, quum omnia Romæ perſtreperent triumphis & gratulationibus, ſubito mors exemit rebus humanis, quo tranſtulerit incertum: & in terris quidem a nemi-

Digitized by Google

ne poterat reprehendi, ſed ipſe novit quam bonam cauſam habuerit apud tribunal Chriſti. Jugiter itaque vigilandum, *ne quando excidamus a via juſta*. Semper habeamus bonam conſcientiam apud Deum, ut quandocumque venerit dies mortis, poſſimus de illius bonitate confidere. Tunc enim infelices erunt, qui hic fidunt opibus ſuis, potentiæ ſuæ, fortunæ, divitiis, benefactis ſuis. Sed beati omnes, qui confidunt in Domino. Cæterum, in morte, qui poterunt confidere in Domino, qui tota vita confiſi ſunt mundo? Hæc fiducia tametſi potiſſimum naſcitur ex agnita clementia Dei, tamen non cohæret cum animo perverſo, ſibique male conſcio. Maledictus eſt, qui confidit in homine. Stultus eſt, qui confidit in divitiis. Sic enim audit dives ille in Euangelio: *Stulte, hac nocte repetunt abs te animam tuam, & hæc quæ paraſti cujus erunt?* Judaicum eſt fidere ſuis operibus. Tametſi duplicia ſunt opera, Judaiſmi & caritatis. Illis periculoſe fiditur, niſi hæc acceſſerint. Rurſus & horum inanis eſt fiducia, niſi diffiſi meritis noſtris, ſacram, quod ajunt, ancoram jecerimus in immenſa bonitate Dei. Notavit emphaſim ſermonis divus Auguſtinus. Quum enim terrorem incuſſiſſet malis, dicens: *Cum exarſerit in brevi ira ejus*, non adjecit, ſecuros fore bonos, ſed *beatos*. Non enim hi ſolum liberabuntur a periculo, verum etiam æternam beatitudinem conſequentur, ſi deſierint rebellare Chriſto Domini, ſi conturbati metu æterni ſupplicii agnoverint hunc eſſe Regem cœli & terræ & inferorum, caput & Paſtorem totius Eccleſiæ, extra quam nulla eſt ſperanda ſalus: ad hujus præceptum eſſe vivendum, hunc eſſe Dei Filium Deum & hominem, cujus poteſtati nemo poſſit reſiſtere, cujus vindictam nemo quamlibet potens poſſit effugere, ſi contemſerit illius præcepta. Si coluerint hunc reverenter & circumſpecte, ſi in hoc glorientur, ſed interim cum tremore, ſi totis ſtudiis hujus doctrinam arripuerint, & in ea perſeveraverint, ſimul atque repente venerit ille dies Domini magnus & terribilis, tum apparebit illorum infelicitas, quos hic mundus feliciſſimos judicavit: & beati declarabuntur omnes, qui non poſuerunt fiduciam ſuam in hujus mundi præſidiis, non in operibus ſuis, ſed in bonitate Domini Jeſu Chriſti.

Jam tempus eſt, ut ad proximum Pſalmum tranſeamus, idque faciemus adſpirante ſpiritu Jeſu Chriſti, ſi prius oſtenderimus myſticum hujus Pſalmi ſenſum latius & ad varias perſonas, variaque tempora proferri poſſe, ſic ut hodie quoque ad unumquemque noſtrum pertineat. Primum ſenſus hiſtoricus, tametſi friget quoties ad allegoriam acceditur, tamen frequenter & plurimum adfert lucis, & gratiæ non parum addit ſenſui myſtico. Hujus rei ſi quis volet experimentum capere, legat Arnobii commentarium in Pſalmum David, deplorantis peccatum ſuum, cujus initium: *Miſerere mei Deus ſecundum magnam miſericordiam tuam*. Nec tamen eſt neceſſe, ut omnes vaticinii partes ad amuſſim quadrent, vel hiſtorico ſenſui, vel allegorico, quod ſæpe quædam admiſceantur in hoc, ut cohæreat narrationis ſeries, rurſus alia, quæ quoniam juxta ſenſum hiſtoricum abſurda ſunt, cogunt nos ad allegoriam confugere. Proximus gradus eſt, ut vaticinium proprie accommodetur Chriſto, demonſtreturque jam olim de illo fuiſſe prædictum Prophetarum oraculis, quod aperte & ſine involucris Euangelica narrat hiſtoria. Atque hic ſenſus præſertim in Pſalmis fere perpetuus eſt, in hoc ſane etiam irrefragabilis Scripturæ auctoritate commonſtratus, quemadmodum oſtendimus. Hujus tractatio, mea quidem ſententia, difficillima eſt. Nam hoc recte perveſtigato, non magni negotii eſt, ſenſum eumdem a capite ad membra, & ab ætate qua Chriſtus verſatus eſt in terris, ad præcedentia aut ſequentia tempora derivare. Quod enim a Phariſæis, Regibus & populo ſuo paſſus eſt Chriſtus, hoc & ab impiis ante paſſi fuerant pii, & poſt Chriſtum paſſi ſunt Apoſtoli. Immo, quemadmodum ab orbe condito ſemper mundus perſequutus eſt veros Dei cultores, ita uſque ad finem ſeculorum futurum eſt. Cæteraque quodammodo & facta ſunt ſemper & fuerunt, quæ de irriſione divina, de ira & furore, de revocatione ad cultum Filii Dei, de terrore ſupremi judicii ſcribuntur in hoc Pſalmo. Veritas Euangelica Chriſtus eſt, auctor rerum fluxarum mundus eſt. Denique in ſuis membris patitur aut refocillatur Chriſtus. Supereſt extremus gradus, quum Scripturæ ſenſus privatim ad unumquemque noſtrum refertur, totumque quod in reliquis ſenſibus per varias perſonas geſtum eſt, in uno geritur homine: veluti quoties ira, libido, ambitio, avaritia mentem noſtram ſollicitant ad ea, quæ adverſantur Euangelicæ doctrinæ, tum quodammodo fremunt gentes, populi meditantur inania. Quod ſi ratio quoque ceſſerit cupiditatum tumultibus, tunc adſiſtunt Reges terræ, & Principes conveniunt in unum adverſus Dominum, & adverſus Chriſtum ejus. Sed interim animus reſipiſcens, memorque priſtinæ libertatis, ac pertæſus duræ ſervitutis, qua ſervit peccatis, clamat: *Diſrumpamus vincula eorum, & projiciamus a nobis jugum ipſorum*. Et hunc conatum noſtrum adjuvat e cœlis Dominus, ſic irridens ac ſubſannans nos, ut tantiſper ſinat nos obſequi cupiditatibus noſtris, donec ipſi docti malis intelligamus, ex quibus rebus nobis pollicebamur mirificam felicitatem, ex his ſummam calamitatem eveniſſe. Mox loquitur nobis in ira, ob oculos ingerens terrorem æterni ſupplicii, & conturbat nos horrore vitæ, in qua verſati ſumus. Deinde ſic afflictis & conturbatis oſtendit unde ſalutem ſperare oporteat, proponit nobis Filium ſuum, qui dicit omnibus: *Venite ad me omnes qui laboratis*. Monet ut hujus legibus obtemperent animi cupiditates, ad hujus præceptum ſeſe componat humana ratio, atque huic uni Regi cunctorum ita ſerviamus, ut ſimul exſultemus de illius immenſa erga nos bonitate, & ſemper in metu ſimus, nimirum, diffidentes factis ac viribus noſtris, non judicantes noſmet ipſos, ſed omnem ſpem ac fiduciam habentes in illius inæſtimabili benignitate, per quam ſalutem æternam aſſequuntur, qui toto pectore ad illum confugiunt, cui laus & gratiarum actio, cum Patre & Spiritu Sancto in omne ævum, Amen.

COMMENTARII DESIDERII ERASMI ROTERODAMI IN PSALMUM, QUARE FREMUERUNT GENTES,

FINIS.

IN

Digitized by Google

IN TERTIUM PSALMUM,

DOMINE QUID MULTIPLICATI,

PARAPHRASIS

DESIDERII ERASMI ROTERODAMI.

DESIDERIUS ERASMUS ROTERODAMUS

MELCHIORI VIANDALO

THEOLOGO,

S. D.

COmmodum abſolveram Paraphraſim in Acta Apoſtolorum, Viandale cariſſime, nec poſt id temporis ſuſpicabar quemquam exoriturum, qui me de Paraphraſi foret interpellaturus. Et, ecce, redditur velut ex inſidiis tua epiſtola, quæ mihi ſecuritatem hanc excuteret, nullum non movens lapidem, quo mihi perſuadeat, ut quod in Novum Teſtamentum feciſſem, idem facerem in Pſalmos myſticos. Quam hic inſtructam argumentorum aciem adducis, quo me, ſi perſuadere nequeas, vel cogas in tuam ſententiam. Dum dextrum admoves cornu, quas non laudes in me congeris? Eſt autem inprimis violenta res, quamvis blanda, laudatio. Tu tamen ita laudas, ut contendas mihi perſuadere, omnia eſſe veriſſima, ut inficias ire non liceat. In ſiniſtro cornu quanto pugnacius mecum agis? Obruis me telis argumentorum, a me conjecta, vel deflectis excepta clypeo, vel, quod eſt violentius, etiam in me retorques, præcludis omnes vias, ne qua pateat ſuffugium: denique, ne quid omitteres, urges, obteſtaris, *precibuſque minas*, ut ait ille, *regaliter addis*. Oſtendis periculum, ne ſi, quod petis, recuſaro, pereat mihi omnis ſuperioris induſtriæ gratia, immo ne pro captata gloria referam ignominiam. Nimirum, huc tendebat illa laudis ex paraphraſibus, apud omne genus hominum partæ mirabilis amplificatio, quo magis terreret periculum amittendæ tam egregiæ poſſeſſionis, perinde quaſi Tyrannus dicat patri: Reſpice liberos tuos quam habeas elegantes, quam pios, quam ingenuis artibus expolitos, quam magnificæ ſpei natos. Hos interimam ni mihi parueris. Ac ne mihi ſit integrum negare quod flagitor, niſi velim impie difficilis videri, facis totam civitatem Chriſtianam pedibus meis advolutam, hoc magno conſenſu poſtulare. Itaque futurum denuncias, ut ni paruero, jure videar omnibus ineptus deprecator, ſuperbus excuſator, callidus tergiverſator. Ubi nunc eſt illa δεινωσις Demoſthenica? Ubi Periclis fulgura ac tonitrua? Frigere jacereque videantur omnia, ſi cum hujus dictionis vehementia conferas. Atqui iſtud, mi Melchior, non eſt ſuadere, ſed cogere. Quis autem creditурus erat Melchiorem in Dialecticis ac Philoſophicis argutiis pene detritum, tantum tenere Rhetorices? Ego vero, mi Viandale, ſi hoc ætatis, ſi hac valetudine, ſi his exulceratiſſimis temporibus, quibus nihil poſſis tuto ſcribere, rudem ac miſſionem flagitarem, non dicam a paraphraſibus, ſed in totum ab omni ſcribendi munere, nullis æquis videri poſſim id, vel impudenter poſcere, vel imprudenter ſumere. Cæterum, tametſi plane videam hoc argumentum prorſus eſſe intractabile paraphraſtæ, tamen ne poſt hanc tam vehementem, tamque minacem epiſtolam ſuccedat altera violentior, in tertio Pſalmo ſpecimen dedi, quam fruſtra ſit hic ſudaturus quiſquis tentaverit. Etenim quum in hoc Pſalmo tam brevi, tot ſtatim occurrant ſcrupuli de inverſo hiſtoriæ ordine, nam multi argumentum habent juxta temporum rationem, prius hiſtoria Abſalonis David patrem impetentis bello: De interjecto Sela. Deinde an totus hic Pſalmus accommodari poſſit perſonæ David, quod Hieronymus non negat, docens competere perſonæ David Chriſti, & per hunc omnium ſanctorum, Auguſtinus reclamat, quid paraphraſtes dicet de titulo, quid de varietate ſenſus, qui ſæpe triplex eſt, quum non liceat perſonam ſemel ſuſceptam deponere? Et tamen in uno Pſalmo conatus guſtum exhibebo, ut intelligas mihi morem gerendi vobis voluntatem non defuiſſe. Quod abs te poſtulabam, ut aliquid opellæ ſumeres in demonſtrandis corruptelis iſtius Dialectices ac Philoſophiæ, quæ nunc in ſcholis moleſte ſimul ac diſpendioſe traditur pueris, & aliquam docendi rationem indicares hac commodiorem, ideo feci quod videam multa bene nata ingenia ab utiliſſimis diſciplinis abhorrere, ob traditionis ſordes, & ineptiam. Quin in pleriſque gymnaſiis jam deſierunt ejuſmodi diſciplinæ prælegi, una cum ipſa Theologia. Atque interim frigent etiam linguæ ac bonæ litteræ. Tantum rixoſis altercationibus, & amarulentis libellis ætas teritur. Huic tanto malo nemo te melius poterat ſuccurrere, qui tot annos in iſta palæſtra verſatus ſis, nec mediocri cum laude. Inibis gratiam utrimque. Nam hi, qui præter illas diſciplinas utcumque traditas nihil didicerunt, mallent aliter prælegi in ſcholis, quam prorſus intermori. Et juventus avida melioris litteraturæ, fatebitur ſe tibi debere, qui viam commonſtraris commodiorem. Optimo Mæcenati tuo, cum candidiſſimo ſodalitio, plurimam ex me ſalutem renunciabis. Quo nomine tibi non mediocriter gratulor. Quoniam autem Colloquiorum meminiſti, ſubit animo mirari, quam omnibus in rebus dominetur fortuna. Quid hoc argumento nugacius? Et tamen vix credas in quot exemplariorum millia propagatum, nondum expleat empturientium aviditatem. Hoc anno rurſus prodit aliqua coronide dilatatum. Sic in amicorum gratiam ineptio. Quamquam ſunt graves Theologi, qui prædicent in illis nugis res agi ſerias. Spongiam meam numquam ita mihi prædicabis, quin oſurus ſim, indignans his, qui miſerum huc perpulerunt. Adeo læva ſunt quorumdam judicia. Periit ille nondum, ut opinor, perlecta Spongia mea. Nunc ad Pſalmum accingar.

[*Domine quid multiplicati ſunt, qui tribulant me?*] Domine Deus, qui nutu potes quidquid vis, & cujus voluntati nemo poteſt reſiſtere, cujus conſilium inſcrutabile eſt, etiam Angelis, qui nos ex omnibus gentibus delegiſti, ut eſſemus populus peculiariter tuus, quum Dominus ſis omnium, per quem condita ſunt omnia, qui populum hunc juxta mundum humilem ac puſillum, unigeniti Filii tui ſanguine tibi vindicaſti, quem a mundo ſemotum e tuis præſidiis pendere voluiſti, audi, quæſo, querimonias tuorum. Una vox, idem clamor eſt omnium, quia communis eſt omnium calamitas, propterea quod cum affligitur unum membrum, ſimul affligantur omnia membra. Non enim habemus in cujus ſinum effundamus animi noſtri curas, niſi te Deum unicum, in quo ſalutis noſtræ præſidia collocata ſunt omnia: non habemus alium cujus auribus opploremus: non habemus alium ad cujus opem confugiamus. Cur ita tibi viſum eſt, ut hunc populum tibi carum tot hoſtes conglomerati affligant unum, tot potentes imbecillem, tot armati inermem? Sic, nimirum, & olim Cain, in quo tum erant agmina gentium impiarum: coortus eſt in fratrem ſuum Abel, in quo tum erat omnis Eccleſia tuo fidentium præſidio. Statim invaluit deterior, & oppreſſit innocentem, non reluctantem. Sic impii Reges afflixerunt ſervos tuos Prophetas. Sic tota manus Sacerdotum, Phariſæorum, Scribarum, Seniorum, Herodis, Pilati denique & promiſcuæ multitudinis, velut conjurata adverſus unicum Filium tuum

Digitized by Google

tuum Jesum, oppressit illum. Et quod in hoc exhibitum est, prius fuerat adumbratum in David famulo tuo tibi caro, in quem atrocissimam seditionem movit Absalon. David Rex erat Israeliticæ gentis, Christus Rex Judæorum, hoc est, omnium profitentium nomen tuum. Absalon formæ gloria ferox, & cæsariei luxuria superbus, sceleratis consiliis molitus est exitium David, quo sibi regnum ejus vindicaret. Ita populus Judaicus, cujus typum gerebat Absalon, sibi placens ob gloriam legis a Deo traditæ, ob progenitorem Abraham, ob Prophetas, ob magnifica Dei promissa, ob templum Domini & victimas, ob Sacerdotum, ob Scribarum & Pharisæorum auctoritatem, ob cæremonias mirificam religionis speciem præ se ferentes, totis viribus coortus est adversus Regem Judæorum. Nec defuit huic suus Achitophel, qui quum prius fuisset ab intimis consiliis David, mox defecit ad Absolonem, ostendens illi viam, qua solo David exstincto, populum universum pelliceret ad sese. Judas enim e discipulo factus est proditor Domini sui. Non habet decorem hunc corporis David, non habet cæsariem, non habet blandiloquentiam insidiosam. Mulierum sunt ista vel ornamenta, vel præsidia. Vigorem spiritus habet David noster, qui delectat animos masculos, qui salutaria quærunt potius quam in speciem blanda, ac fortia magis quam specioſa. David consulens incolumitati populi potius quam suæ, pedes egreditur civitatem: Absalon instructus curribus & equitum copiis, admovet minacem exercitum. Christus vero non semel subduxit sese furori Judæorum, nunc lapidationem, nunc præcipitationem machinantium. Gestiunt ac ferociunt qui sequuntur Absalonem: lugent ac flent qui comitantur David fugitivum. Sic pugnat & hodie mundus adversus Christum & huic adhærentes; Sic ferocit adversus Euangelii professores. Regnat Absalon in Hierusalem, atque in regia aliena tyrannidem exercet. David cum suis fugitat ac latitat. Agnoscimus in his, Pater cœlestis, imaginem eorum, quæ tua voluntate gesta sunt in Filio tuo Jesu, atque hujus discipulis. In mundo erat Filius tuus, & mundus per eum factus est, quemadmodum Hierosolymam condiderat David, & mundus eum non cognovit, sed ejectus est, ut demigraret ad deserta gentium. Quin & in hoc respondet figura rei gestæ, quod David fugiens transiit torrentem Cedron, quem ante mortem transiit & David noster Jesus. Atque interim imminente supremo periculo, David consulit periclitantibus, ne veniant in commune periculum: sic Filius tuus: *Si me quæritis, sinite hos abire.* David jubet reportari arcam in civitatem Hierosolymam, & ex oraculo Domini rem vult geri, non humanis præsidiis, dicens: *Si dixerit Dominus, mihi non places, præsto sum, faciat quod bonum est coram ipso. Ego vadam quo vado.* Filius tuus verus Rex noster: *Fiat*, inquit, *voluntas tua, non mea.* Et *filius hominis vadit sicut scriptum est de eo.* David nudis pedibus, & operto capite adscendit montem olivarum, ut illic oraret: Christus nudis pedibus adscendit in locum Golgatha, conscendit cacumen crucis, atque illic deprecatus est Patrem pro salute totius populi. Semei reliquiæ Saul, is spirans adhuc vetus odium in David, acerba convicia jaculatur in eum, quæ quidem in magnis malis acerbissima calamitatis pars. Audit David ejectus, fugitivus, latitans ac distitutus: *Egredere, egredere, vir sanguinum, & vir Belial. Reddidit tibi Dominus universum sanguinem domus Saul, quoniam invasisti regnum pro eo, & ecce premunt te mala tua.* Nec contentus maledictis, lapides quoque conjiciebat in David, & in famulos ejus. Audivit & David noster, verus ac sempiternus populi tui Rex: *Samaritanus es.* Et *Dæmonium habes.* Et *in nomine Beelzebub ejicis Dæmonia.* Audierunt illius amici: *In peccatis natus es totus, & tu doces nos.* Item: *Tu ex illis es: Nam & Galilæus es.* Hæc verba magis formidanda, quam ulli lapides, tum conjiciebantur in discipulos Jesu. Quin idem in cruce pendens audiebat a militibus, Scribis, & Pharisæis convicia, vel ipsa cruce acerbiora. *Vah qui destruis templum: Si Filius Dei est, descendat nunc.* Probra Semei toleranter tulit David, nec passus est Abisai filium Serviæ parare ultionem. Rex noster cohibuit Petrum molientem vindictam, & tamquam surdus, non audiens obmutuit ad opprobria exprobrantium, atque interim deprecatus est Patrem ut illis ignosceret, quemadmodum & David deflevit interitum Absalonis, dicens: *Fili mi Absalon, quis mihi tribuat, ut ego moriar pro te.* Quod optavit David pro salute unius, hoc Christus præstitit pro toto populo Judaico. Ac Paulus imitator Christi, cupit anathema fieri pro Judæis, qui ipsum pertinacibus odiis persequebantur. Postremo respondent rerum exitus. David Dei præsidio restitutus in regnum, hymnum canit liberatori suo, dicens: *Propterea confitebor tibi Domine in gentibus, & nomini tuo cantabo. Magnificans salutes Regis sui, & faciens misericordiam Christo suo David, & semini ejus in sempiternum.* Noster item David, per mortem suam devictis hostibus omnibus, & in universum orbem terrarum parato regno, dicit: *Data est mihi omnis potestas in cœlo & in terra.* Achitophel reversus in ædeis suas laqueo suspendit se ipsum: Judas Iscariotes reversus in domum infelicis conscientiæ, simili fato periit. Porro quum videmus populum Judaicum pertinaciter affixum cæremoniis legis Mosaicæ, sic ut nec cœlo potiatur, alienus a Christo: nec terra, profligatus undique & oppressus, nonne videmus Absalonem suis capillis involutum, pendentem ab arbore? Exitio fuit, in quo gloriabatur. Agnoscimus, Domine, nihil hic geri casu fortuitove, sed omnia tuo sempiterno consilio temperari: quod designatum erat in Rege David, vidimus expressum in Rege nostræ Hierosolymæ, quæ est Ecclesia: & quod in capite gestum est, agnoscimus & in corpore fieri. Sunt, & semper erunt Absalones, titulis, auctoritate, dignitate, specie religionis sibi placentes ac feroces: non desunt Achitopheles, & Semei Saulis posteritas: non desunt Annæ & Caiphæ, non Scribæ & Pharisæi, non Primores populi, non ingratum vulgus & multitudo ad Principum auram mobilis: non Herodes ac Pilati, non cohors impia, quæ Christum tuum persequatur & affligat in membris ipsius. Sic tuæ sapientiæ visum est explorare tuorum erga te fiduciam, sic nos docere, ne cujus ope nitamur præterquam tua. Sed interim undique vallati malis quamdiu versamur in hoc corpusculo, non possumus non ingemiscere, non suspirare, non deplorare præsentem sortem, sed apud te dumtaxat, in quo uno spem omnem nostram fiximus. Aliis aliæ res in adversis adferunt, vel auxilium, vel solatium, opes, forma, vires, genus, claritudo, dignitas, potentia, versutia, copiæ militares, equi, currus, classes, bombardæ, fœdera Regum, conspiratio Principum, sapientia hujus mundi, spes vindictæ, deliciæ, voluptates, quæ molestiam utcumque leniunt. Quidam etiam ad magicos ac sortilegos confugiunt. Nos autem ex Filio tuo Domino nostro didicimus, in nihilo horum collocare spem nostram, ne tuo destituamur auxilio, qui totam victoriæ gloriam tibi vis acceptam ferri. Tibi uni gratias agere didicimus, si quid acciderit boni: apud te nostras depromere querimonias, si quid inciderit triste. Unius ferocis hostis impetum sustinere difficile est. Nunc vides quam multi circumvallent unum ac pusillum gregem tuum. Quot exercitibus, quot machinis hunc oppugnat hic violentus mundus, nec cessant umquam impii spiritus igneis jaculis e sublimi impetentes animas nostras, & præter hæc omnia circumferimus hostem domesticum, carnem nostram assidue rebellantem spiritui. Hi, nimirum, hostes tam multi semper in procinctu stantes, non sinunt tuum populum esse securum: obambulant enim caulas tuas multi lupi graves, multique leones rugientes, quærentes quod devorent. Sed tum insurgunt maxime formidabiles, quoties totis viribus cooriuntur in nos: illi sublimes & excelsi, nos humiles, illi armati, nos inermes, illi victores, nos abjecti. Ejicimur in exsilium, rapimur in carceres, exuimur bonis, affligimur, cædimur, infamamur, damnamur, occidimur. Et si desunt homines, qui sæviant in populum tuum, non desunt hostes hoc periculosiores, quod invisibiles. Hinc adoritur nos spiritus libidinis, hinc iracundiæ, hinc ambitionis, hinc luxus, hinc avaritiæ. Neque raro quo citius fallat nos hostis callidus, vertit sese in Angelum lucis. Quis autem enumerare possit quam multi quot arietibus impetant nos, quot artibus insidientur nobis, quanta ferocia sublimes in nos irruant conglomerati, velut obruturi populum tuum Domine. In malis autem quamlibet gravibus præcipuum levamen est spes finiendæ calamitatis & afflictionis in lætitiam commutandæ, quemadmodum qui gravi tempestate jactantur, spe successuræ serenitatis sustinent animum. Et hoc extremum solatium nobis hostes conantur eripere. Multi enim insultant

tant animæ noſtræ dicentes, quod non ſit illi ſpes in Deo. Unde autem populo tuo ſperanda ſalus, ſi tu ſervare vel nolis, vel non poſſis? Tolerabile convicium eſt, quod ingeritur auribus corporis. Hoc acerbiſſimum convicium ingerunt animæ noſtræ. Interitus corporis ferri poterat, animæ jacturam quis ferat? Sed ante nos audivit ſimile Filius tuus unigenitus, adverſum quem conſtituerunt verbum iniquum, dicentes: *numquid qui dormit, adjiciet ut reſurgat?* Audivit & in cruce pendens: *Speravit in Deo, liberet eum nunc ſi vult eum.* Leve probrum erat: *Samaritanus es, & Dæmonium habes.* Nihil autem crudelius quam ad extremam redacto calamitatem inſultare, ac deſperationem ſalutis ingerere? Obtura Domine aures animæ noſtræ, ne talem vocem admittat, non eſt tibi ſalus in Deo. Et tamen hanc amariſſimam vocem multi nobis ingerunt. Dicunt enim nobis hujus mundi cultores, perierunt quicumque dormierunt in Chriſto. Clamant irriſores Sacramentorum Eccleſiæ: Non abluit aquula ſordes animi, nec verbis purgantur, quæ facto commiſſa ſunt. Clamant hæretici, non eſt ſpes relapſis poſt Baptiſmum. Aliunde clamant Philoſophi, nullum eſſe Deum. Rurſus aliunde, Deo nullam eſſe curam rerum humanarum, & nunc comedamus & bibamus, cras enim moriemur. Aliunde clamant Sadducæi, non ſupereſſe animas ab obitu corporis, ſed totum hominem perire morte. Hi quid aliud nobis obganniunt, quam nos fruſtra ſalutis ſpem poſuiſſe in te Deo noſtro? quum enim hic mortificemur propter te tota die, facti velut oves mactationi deſtinatæ, ſi ultra vitam hanc non porrigitur ſpes noſtra, nonne vere miſerabiliores ſumus omnibus hominibus? Nonne vere perimus irreparabiliter, quum ab inimicis occidimur? Tales voces audivit pius ille Tobias ab amicis & uxore ſua. Audivit & ſanctus Job ab uxore ſua: *Benedic Deo, & morere.* Neque vero deſunt intus in nobis, qui cominus animæ noſtræ tales voces ingerant, ſpem adimentes ac deſperationem incutientes, & has amariſſimas voces pro nobis audivit Filius tuus Jeſus, quum erat in cruce dicens: *Deus meus, Deus meus, cur me deſeruiſti:* Longe a ſalute mea verba delictorum meorum. Habent peccata ſermones ſuos, ſed diverſos. Quum pelliciunt animam noſtram, blandiſſime loquuntur illi. Quam erat blanda vox ambitionis, quæ dicebat: *non moriemini, ſed eritis ſimiles diis ſcientes bonum & malum.* Sic loquitur impudicitia. Quid dulcius? Sic luxus. Quid ſuavius? Sic regnandi inſania. Quid ſplendidius? Sic avaritia. Quid felicius? Verum poſtquam hauſi dulce venenum, mutata lingua, quam amara verba loquuntur animæ: *Major eſt iniquitas tua, quam ut veniam mereari.* Deus juſtus eſt. Nihil exſpecta præter ſupplicium. Hæc verba quum ſint acerbiſſima, ſi proferantur ab uno crimine, quis ferat, quoties tot adulteria, tot rapinæ, tot homicidia, tot furta, ſimul reclamant animæ noſtræ: Non eſt tibi ſalus in Deo tuo? O duras voces & amaras. Quod ſi hic nihil aliud contemplemur, quam magnitudinem criminum quæ commiſimus, quam vires noſtras, quam merita noſtra, quam divinam juſtitiam, quid ſupereſt niſi deſperatio? Sed aliud loquitur animæ noſtræ tua miſericordia, quæ vincit ac ſuperat judicium. Juſtitia tua ſinit ad extremum deſperationis venire, ſed immenſa tua miſericordia facit ſimul cum tentatione proventum, ut poſſimus ſuſtinere. *In omnibus enim tribulationes patimur, ſed anguſtiamur; aporiamur, ſed non deſtituimur; perſecutionem patimur, ſed non derelinquimur; humiliamur, ſed non confundimur; dejicimur, ſed non perimus. Quaſi morientes & ecce vivimus, ut caſtigati & non mortificati.* Quantumvis nobis deſperationem ſuadet multitudo affligentium nos paucos, ferocia inſurgentium in nos humiles, amarulentia nobis ceu victis ac deploratæ ſpei inſultantium, tamen, tu Domine, ſolus manum auxiliatricem porrigis adverſus turbam affligentium. Porro perire non poteſt, quem tu tuendum ſuſceperis. Tu ſolus gloria noſtra es adverſus ſuperbiam conculcantium nos. Tu es qui erigis caput noſtrum in ſpem victoriæ adverſus illos, qui nobis ſublimes veluti victores victis inſultabant. Si tu Deus pro nobis,

1 Cor. 4.

Tu autem domine.

A quis contra nos? Quis nos ſeparabit a caritate Filii tui Jeſu? Num tribulatio, num anguſtia, num fames, num nuditas, num periculum, num perſecutio, num gladius? Certi ſumus, quod neque mors, neque vita, neque Angeli, neque Principatus, neque virtutes, neque inſtantia, neque futura, neque fortitudo, neque altitudo, neque profundum, neque creatura alia poterit vos ſeparare a caritate tua Deus, quæ eſt in Chriſto Jeſu Domino noſtro. Quicumque enim ſincero corde profitentur Filium tuum, per illum liberantur ab omni tentationum procella. Quod in illo præſtitiſti, idem præſtas in membris illius. Quum adverſus illum B fremerent gentes & populi meditarentur inania, quum adſtitiſſent Reges terræ, & Principes conveniſſent in unum, quum univerſi ſævirent in unum ab omnibus deſtitutum, tu clypeo virtutis tuæ protegebas illum; Quum omnes ſuperbi ludibriis inceſſerent illum, cædentes arundine, impingentes colaphos & alapas, conſpuentes faciem ejus, ludibrii cauſa coronantes eum ſpinis & ſceptri vice tradentes arundinem, induentes chlamydem coccineam & amarulenta ſcommata jaculantes in eum, denique inter maleficos pendentem conviciis inceſſentes. Quum modis omnibus factus eſſet vermis, & non homo, opprobrium hominum & abjectio plebis, tu ſolus adverſus omnem ignominiam mundi, fuiſti illius gloria, etiam in ipſa morte, multis modis glorificans Filium tuum. Denique, quum jam ſepulti quoque nomen ſtuderent abolere, tu exaltaſti caput illius, & dediſti illi nomen, quod excellit omne nomen, ut in nomine Jeſu omne genu flectatur cœleſtium, terreſtrium, & inferorum. Afflictio capitis, inſtitutio noſtra eſt. Evectio capitis, ſpes & gloria membrorum eſt. Ex nobis imbecilles, per te ſumus invicti: ex nobis nihil habentes, de quo gloriemur, gloriamur in te, & in Domino noſtro Jeſu Chriſto: ex nobis humiles & abjecti, per illum ſublimes ſumus, deſpicientes omnem Satanæ potentiam. Scimus enim quod tu ſic percutis, ut ſanes, ſic dejicis ut erigas, ſic occidis ut vivifices, ſic obſcuras ut glorifices. Libenter igitur & nos gloriabimur in afflictionibus, in dejectionibus, in ignominiis noſtris, ut in te ſit noſtra conſolatio, ſit noſtra ſublimitas, ſit noſtra gloria. Poſthac igitur populus tuus non audiet voces inſultantium ac dicentium, non eſt tibi ſalus in Deo tuo, ſed quoties ingruerit tempeſtas malorum, magna cum fiducia voce noſtra clamabimus ad te, & tu exaudies nos de monte ſancto tuo. Habet Synagoga voces ſuas, quibus obſtrepit auribus tuis. *Jejunio bis in ſabbato, & decimas omnium bonorum do pauperibus, & non ſum ſicut cæteri homines.* Alia vox eſt Eccleſiæ, qua confitetur Domino quoniam bonus, quoniam in ſæculum miſericordia ejus. Valida vox eſt fidei, quæ nihil non impetrat a clementia tua, Domine. Promiſit Filius tuus, capillus capitis veſtri non peribit. Promiſit idem: *Quidquid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis.* Promiſiſti & tu, Deus: clamabit ad me & exaudiam eum. Credimus promiſſis tuis, & fidei voce clamamus: Tu qui fallere non potes, exaudias nos de monte ſancto tuo. Synagoga clamat in templo manufacto, ac poſtulat exaudiri de propitiatorio. Nos vero, qui ſcimus tuam majeſtatem non circumſcribi loco, ex omnibus mundi regionibus clamamus ad te, certi quod e tua ſublimitate, a qua numquam recedis, exaudias nos pro bona tua voluntate, etiam ſi videaris non exaudire nos. Scis enim, quid expediat nobis. Non tibi præſcribimus auxilii modum, non tempus aut locum, tantum hoc confidimus tuam opem non defuturam populo in te confidenti. Clamavit ad te voce ſua pendens in cruce Filius tuus, & exauditus eſt pro ſua reverentia. Commendavit exclamans magna voce, in manus tuas Spiritum ſuum, & reſuſcitaſti eum tertio die, quoniam ille tuo præſidio fretus ac ſecurus, volens obdormiit in morte, ac ſomnum cepit in ſepulcro, ac mox experrectus eſt reviviſcendo, fruſtra Judæis ſepulcrum obſidentibus, propterea, quod tu numquam illum deſtitueris, nec deſerueris animam illius apud inferos, ut mors illi dominaretur. Impii triumphum agebant, quod innocentem adegiſſent ad certam mor-

C *Exaltans caput ejus.*

D

E

F

Voce mea ad dominum clamavi.

Ego dormivi.

Digitized by Google

mortem, dicentes: non adjiciet ut resurgat, sed tibi dormiebat, tibi quiescebat, excitaturo quandocunque volebas. Adoramus & exosculamur in capite nostro mysticam rerum imaginem, sperantes idem effecturam tuam bonitatem in membris, quod præstitit in capite. Qui morimur in fide Jesu Christi, quoniam cum certa spe vitæ melioris morimur, obdormiscimus potius quam morimur, & interim corpus ad cantum Angeli revicturum quiescit potius, quam mortuum est in sepulcro, jam liberum ab omni molestia dolorum ac laborum, quibus affligebatur, suo vero tempore reviviscet: quin & animæ placida quiete fruuntur, donec receperint corporis quæque sui contubernium. Hac fiducia securi tum vivimus, tum morimur, scientes quod sive vivimus sive morimur, tibi vivimus ac morimur, quoniam & viventes & morientes tui sumus. Non perit autem, quidquid tuum est. Porro, tui sunt, quicumque per fidem Euangelicam insiti sunt in corpus unigeniti tui. Non est enim damnatio his, qui sunt in Christo Jesu. Etenim qui hic illius similitudinem exprimunt per pœnitentiam mortui peccatis, per Baptismum & abstinentiam malorum operum sepulti cum illo, qui felix sabbatum egit in monumento, resurgentes cum illo in vitæ novitatem, sic ut jam non vivant concupiscentiæ, sed justitiæ, quemadmodum Jesus Christus semel mortuus est pro peccatis nostris, ac vivit immortalem vitam, tibi largitori justitiæ, olim reviviscent & ipsi in beatam immortalitatem. In his omnibus tua misericordia recipit ac protegit nos. Affligimur in hoc mundo ac velut occidimur, sed te liberante respiramus, per pœnitentiam mortificamur carne, sed tuo spiritu vivificamur, obdormiscit hoc corpusculum in morte, sed per te resuscitatur in resurrectione. Perfecta victoria præcessit in capite nostro. Vicit mundum, vicit Principem hujus mundi, vicit mortem, vicit peccatum, vicit persequentium rabiem: quoniam autem nobis hæc omnia vicit, nos quoque magnanimos, & intrepidos adversus hæc omnia reddit nostra erga Jesum Filium tuum fiducia, gaudenteque cum illo canimus Epinicion: Non timebo millia populi circumdantis me. Vidimus unigenitum tuum destitutum ac desperatum ab omnibus, etiam intimis amicis, te protegente triumphantem de omnibus hostibus suis. Vidimus omnes tuos sanctos extrema passos in hoc mundo, neque quemquam tamen destitutum ope tua. Nos ipsi tot malis vallati usque ad desperationem salutis, experti sumus tuum auxilium tum adesse maxime, quum in nobis minimum est præsidii. Quare posthac tua freti bonitate, tua virtute animosi, non timemus multa millia populorum circumvallantium nos. Fortior est tua virtus ad protegendum, quam omnium inimicorum copia ad opprimendum. Plus nobis cavet tua sapientia ad salutem, quam hostium fraudulentia molitur ad perniciem. Plus valet tua bonitas tot modis perspecta & explorata ad præstandam animo nostro fiduciam, quam inimicorum omnium sævitia ad terrendum. Semper itaque gratias agimus tibi, benignissime Deus, sive quum affligimur adversitate, quo fiduciam erga te nostram reddas spectatiorem, sive quum eripimur ac superamus ad consolationem aliorum & gloriam tui nominis. Cæterum, quoniam quamdiu versamur in hoc mortali corpore, subinde exspectandus est hostium insultus, donec prorsus absorpta morte, tuto possimus dicere: Ubi est mors victoria tua, ubi est mors stimulus tuus? ne relinquito nos viribus nostris, sed quoties undique cingent nos agmina malorum, præsens exitium intentantium, tu Domine Deus noster, exsurge in auxilium pusilli gregis tui ut serves illum, & intelligant inimici nobis esse Deum, cui curæ sumus, & cujus potestati nullus potest resistere. Agnoscimus multitudinem, potentiam ac sævitiam hostium nostrorum, sed tamen adversus hos tu nobis fiduciam præbuisti incolumitatis, quia Deus noster es, in quo salutis spem collocavimus. Jam enim per Filium tuum unicum Jesum, reddidisti nobis omnes adversantes, vincibiles. Siquidem ille tolerantia vicit Judæorum malitiam. Ille tentatus a Satana superavit illum. Ille vicit mundum a quo semper habitus est odio. Ille absorptus a morte ac redditus, fregit vires mortis. Ille descendens ad inferos contrivit tyrannidem Principum hujus mundi. Quoniam autem nobis vicit, jussit nos, quantumlibet imbecilles, in sua victoria confidere. *Confidite, inquiens, quia ego vici mundum.* Per Filium itaque tu Deus percussisti maxillam adversantium populo tuo, ac dentes peccatorum contrivisti, ut impetere possint, devorare ac deglutire non possint. Quoties Judæorum perversitas, Principum crudelitas, Philosophorum supercilium, Rhetorum eloquentia, Hæreticorum pertinacia late ducto rictu parabat absorbere pusillum gregem tuum, dicens: Deglutiamus eum sicut infernus viventem, & integrum quasi descendentem in lacum, sed tua sapientia sic pro nobis percussit maxillas illorum, ut quo magis illi sævirent, hoc magis invalesceret sermo Euangelicus. Circumit & hodie noster ille adversarius tamquam leo rugiens, quærens quem devoret, sed tu Domine contrivisti dentes illius. Acuunt & hodie dentes suos in nos Judæi, sed contritos, sic, ut maledicere possint, mordere non possint. Acuunt & hæretici, sed in vanum, te cuncta vertente in profectum Ecclesiæ tuæ. Aperit Tartarus os suum, ut absorbeat invocantes nomen Jesu, sed frustra, quoniam ille dixit, nec portas inferorum prævalituras adversus fiduciam Euangelicam. Solida petra est Christus, & petra est quisquis in Christo est: hanc contriti dentes commolere non possunt. Quemadmodum autem malæ bestiæ dentibus potissimum occidunt, veluti leones & ursi, nonnullæ & letale venenum ferunt in dentibus: ita reperiuntur & homines, quorum dentes sunt illis arma & sagittæ, & quorum lingua gladius acutus, & sub quorum labiis latet venenum aspidis insanabile. Hæc, nimirum, est illa generatio, non ex Deo profecta, sed ex Diabolo, quæ juxta testimonium Solomonis, pro dentibus habet gladios, & commandit molaribus suis, ut comedat inopes de terra, & pauperes ex hominibus. Sed tu, Domine, per Christum præstitisti quod olim tuo nomine promiserat Prophetia: *Deus conteret dentes eorum in ore ipsorum, malas leonum confringet Dominus.* Rursus alibi: *Super aspidem & basiliscum ambulabis & conculcabis leonem & draconem.* Quondam impium concilium frendebat dentibus in Stephanum famulum tuum, sed contritis. Non enim poterat resistere sapientiæ & spiritui qui loquebatur. Iidem cæsis Apostolis denunciaverunt, ne prædicarent nomen Jesu. Nimirum, hoc erat stringere dentes in Apostolos, sed audiunt: *An magis obediendum sit hominibus quam Deo, vos judicate.* Qui falsis criminibus impetunt innoxios, qui conviciis incessunt pios, qui ad impietatem sollicitant simplices, dentes suos acuunt in illos. Sic & olim Satanas, dicens Christo: *Hæc omnia tibi dabo, si procidens adoraveris me:* dentes venenatos acuit in illum, sed ille comminuit dentes illius, dicens: *Scriptum est, dominum Deum tuum adorabis, & illi soli servies.* Accusantes illum apud Annam & Caipham, similiter & apud Pilatum variis criminibus, strinxerunt dentes suos in eum. Quum adversus illum vociferarentur: *Tolle, tolle; crucifige, crucifige:* dentes habebant pro jaculis, quibus illum occidere potuerunt, vincere non potuerunt. Quum adversus pendentem, clamarent: *Dixit se Filium Dei, descendat nunc de cruce*: veneno tinctis dentibus commordebant illum, sed Domini patientia contriti sunt dentes illorum. Cur igitur metuamus illos, qui simili modo dentes suos contritos stringunt in Ecclesiam tuam dicentes: *Non est salus ipsi in Deo ejus?* Imo Domini est salus, extra quem pereunt etiam qui salvi videntur, & in quo salvi sunt, etiam qui videntur interire. Si dicerent, non est ulla spes salutis ex vobis, non ex naturæ viribus, non ex lege Mosaica, non ex humana Philosophia, non ex meritis hominum, fateremur ac desponderemus animum. Nunc autem quoniam dicunt: non est salus in Deo, magna fiducia respondemus illis: *Domini est salus.* Cur vos minitamini exitium, qui nec perdere potestis quemquam nec servare? Solus Deus potest occiso corpore mittere animam in Gehennam. Solus potest etiam ab ipsis inferis revocare animam. Cur

Non timebo millia populi.

Salvum me fac Deus meus.

Quoniam tu percussisti omnes.

aliis

aliis minantur exitium, qui sibi non possunt esse saluti? Hanc potestatem sibi vindicabat Pilatus. An nescis, inquit, quod habeo potestatem occidendi te, & rursum potestatem servandi te? Quid aliud poterat Pilatus, quam occidere corpus, nec hoc poterat, nisi tuo permissu, citra cujus voluntatem ne passerculus quidem cadit in terram. Non est spes salutis in homine. Maledictus enim qui confidit in homine. Non est spes salutis in Diis gentium, non in Principibus terræ, non in Angelis, non in Sanctis. Tu, Domine, solus potes, quod per os Prophetæ tui prædicas. *Videte quod ego sum solus, & non est alius Deus præter me. Ego occidam, & ego vivere faciam: percutiam & ego sanabo, & non est qui de manu mea possit eruere.* Qui sibi servatores esse volunt, pereunt in æternum: qui in alio spem salutis collocant quam in te, alium Deum sibi fingunt, quum non sit nisi unus Deus, & idem veræ salutis auctor. Est enim falsa salus, quæ pertrahit in extremum exitium. Abnegata veritate, quam nos docuit Filius tuus, servasse vitam corporis, nihilo secius paulo post interituri, vera pernicies est. Cæterum, quos tu servandos susceperis, hos nulla creatura potest perdere. Jam hoc tui muneris est, Domine Deus, quod tibi fidimus, quod non aliunde pendemus, quam ex tua voluntate, quod ex animo dicimus, *Domini est salus.* Tu, quemadmodum

Domini est salus.

A

cœpisti, benedic populo tuo. Maledicant nobis hostes, modo tu benedicas. Nihil moramur humanas benedictiones, quæ seducunt corda simplicium, quum laudatur peccator in desideriis animæ suæ, & iniquus benedicitur. Talibus benedictionibus tu maledicis. Semper erunt qui conducant Balaam, ut maledicat populo tuo, sed Filius tuus pronunciavit eos fore beatos, quibus maledixerint homines propter ipsum. David patienter tulit maledicta Semei, nos etiam maledicentibus benedicimus, male precantibus bene precamur, pro devoventibus nos, oramus, Filii tui & exemplum & doctrinam sequentes, ut tua benedictio semper foveat populum tuum. Da, ut semper simus populus tuus, & confidimus non defuturam benedictionem tuam. Nos interim vicissim benedicimus nomini sancto tuo, quod est benedictum in omnia secula, donec audierimus illam extremam tuam benedictionem, ex ore benedicti Filii tui Jesu: *Venite benedicti Patris mei, possidete regnum, quod vobis paratum est ab origine mundi.*

B

Habes specimen, mi Viandale, sed extemporale. Si displicebit, nihil me fefellerit. Hoc exspectabam. Sed tamen interim, velis nolis, probabis obsequium meum. Bene vale, cum his qui sinceriter amant Dominum Jesum. Basileæ quinto Calend. Mart. Anno a Christo nato M D XXIV.

IN PSALMVM TERTIVM PARAPHRASEOS, DESIDERII ERASMI ROTERODAMI,

FINIS.

R. P. JOANNI,

EPISCOPO LINCOLNIENSI IN ANGLIA,

DESIDERIUS ERASMUS ROTERODAMUS

S. D.

ANte complures annos primus omnium Caletii me cohortatus es, Integerrime Præsul, ut in Psalmorum opus ederem Commentarios, nec vero desinis frequentibus epistolis eamdem occinere cantilenam. Exorti sunt deinde, quum eruditi quidam, tum etiam Principes qui idem flagitarent. Quibus, dum video excusationem meam, licet mea sententia justissimam, non probari, subinde conatus sum introspicere sacratissimum hoc Divini Spiritus adytum: verum, id tentantem, aut alio avocarunt occupationes, aut religio quædam ac veneratio majestatis ab ingressu deterruit. In primum Psalmum olim ceu præludi, in secundum justum addidi Commentarium, in tertium tentavi Paraphrasim: nunc in quartum mitto Concionem, nullum non movens lapidem, si qua forte succedat. Nec adhuc usquam mihi satis facio. Paraphrasim vix recipit hujus operis natura, & tamen in tanta Commentariorum turba lector esset aliqua tractationis novitate retinendus. Pergam, si tu gustum hujus conatus probaris, & si conantem tuis apud Deum precibus juveris. Bene vale. Basileæ Nonis Januarii, Anno M D XXV.

IN QUARTUM PSALMUM,

CUM INVOCAREM,

CONCIO

DESIDERII ERASMI ROTERODAMI.

Exordium ab attentione.

QUo plus habet difficultatis Psalmi præsentis explanatio, fratres in Domino carissimi, hoc intentius oportet animum advertere, ne simul & vobis pereat fructus tam desiderabilis, & mihi sumatur inanis in docendo opera. Contemnitis paululum laboris in amovendo nucis amaro cortice, duroque putamine, quo fruamini nucleo. Multo magis hic contemnetis paululum in attendendo studii, quo saluberrimo simul & jucundissimo cibo reficiantur animi vestri, quem vobis præbebit hic Psalmus. Adesse dignabitur utrisque nostrum Spiritus ille, quo fuit afflatus qui Psalmum hunc edidit, si modo nos promtam animi voluntatem præstiterimus. In titulo vos non diu torquebimus, nam & hic

Docilitas.

C

varius fertur. A Septuaginta videtur additus hic titulus: *In finem in hymnis Psalmus David.* Divus Hieronymus Hebræorum auctoritatem sequutus, hunc præfixit: *Victori, sive ad victoriam in Canticis Psalmus David.* Sunt codices qui incerto auctore, habent hunc titulum: *In finem Psalmus Cantici David.* Quum auditis *in finem*, exspectate sensum aliquem sanctiorem & abstrusum qui nobis Christi mysterium aperiat. Nam, is est legis totius finis, hoc est, perfectio. Quum auditis victoris aut victoriæ nomen, exspectate mysterium mortis Christi, qua devicit & oppressit Satanæ tyrannidem, & cujus præsidio nos quoque victores evadimus quoties oppugnamur a Satana. Quum auditis, *Psalmum Cantici*, cogitate, spiritualis musicæ genus, quo

Tituli mysterium.

D

Digitized by Google

vehementer delectatur Rex noſter David, videlicet, Dominus Jeſus, dùm quod ore profitemur, factis & vita præſtamus. Pſalmus enim organo canitur, ut tradunt, canticum vocis modulatio eſt. Deus autem magis glorificatur pia vita Chriſtianorum quam laudibus aut hymnis illorum. Perfecta erit melodia, ſi utrumque jungatur alteri. Si bona vita præcedit canticum laudis, rectiſſimus ordo eſt, & Domini referens exemplum, qui cœpit facere & docere. Si contra, canticum erit Pſalmi, proxime laudis muſica. Cæterum, ubi canticum auditur, nec auditur pſalterium, non delectatur hac muſica Deus, ſed obturans aures dicit: *Quare tu enarras juſtitias meas?* Apud Hebræos religioſa erat muſica, ſacriſque peragendis adhibebatur, atque hujus præcipuum ſtudium apparet fuiſſe Regi David, qui non ſolum cantores inſtituit, qui variis organorum generibus canerent Domino, verum etiam ipſe non putavit indignum Regia Majeſtate ſaltare, ſimul & canere ante arcam Domini. Atqùe hæc quidem apud illos per figuram agebantur. Nobis danda eſt opera ut in ea muſica certemus, quæ delectat aures Dei. Socrates comperit ſummam eſſe muſicam Philoſophiam. Nos intelligamus Deo gratiſſimam eſſe muſicam, quum nulla in parte vita noſtra diſſonat a præceptis ipſius, quum oratio noſtra cum vita concordat, cum ſuaviſſimum fraternæ concordiæ concentum, nulla diſſidiorum aut opinionum turbat diſſonantia, quum lyra querula deplorat admiſſum, quum cymbalis bene ſonantibus gratias agimus, quum tuba libere perſonat ſermonem Euangelicum. Hæc eſt muſica qua pellitur Spiritus malus, quo Saul agitabatur, hac conciliatur Spiritus Dei bonus, quemadmodum in libris Regum de Heliſæo legimus.

Transitio. Hactenus de titulo, nunc ad Pſalmum. De cujus hiſtorico ſenſu nihil attingam, vel quia ne de hoc quidem convenit inter Scriptores, vel quia non magnopere facit ad fructum pietatis, quem in præſentia quærimus. Hieronymus arbitratur, juxta ſenſum hiſtoricum, non poſſe applicari ad David. Alii diverſum ſentiunt. Et inter quos convenit, ad David juxta litteram pertinere, inter hos non convenit de argumento hiſtoriæ. Nos, omiſſis his, quæ plus habent contentionis quam fructus, tantum bifariam Pſalmum hunc vobis exponemus. Primum, quomodo competat in Chriſtum hujus Pſalmi Prophetia. Deinde, quomodo pertineat ad omnia Chriſti membra, hoc eſt, Chriſti corpus, quod eſt Eccleſia. D. Auguſtinus putat hunc ſermonem eſſe Chriſti poſt reſurrectionem. Arnobius mavult ejuſdem eſſe, ſed pendentis in cruce, quæ ſententia mihi videtur vero propior. Illic enim Sacerdos ſecundum ordinem Melchiſedech, ſe ipſum holocauſtum offerens Deo Patri, pro nobis interceſſit, & exauditus eſt pro ſui reverentia. In hoc igitur ſenſu, quadruplex perſonarum diſcrimen oportet intueri, Chriſti, & huic adhærentium, Patris & impiorum, qui nondum agnoverunt Chriſtum. Auſcultemus igitur diligenter qui Chriſti morte ſumus redempti, quid Pontifex noſter pro nobis oravit, quo magis adnitamur, ne fruſtra pro nobis oraverit. Suſceperat in ſe Pontifex noſter graviſſimam ſarcinam, videlicet, totius humani generis mala, quo nos ab omnibus malis liberaret. Verſus itaque ad amicos ſuos qui crediderant quidem, ſed eorum animos mors ipſius dejecerat, gratulatur ſibi, quod a Patre ſit exauditus, qui filii ſui mortem acceptam habere dignaretur, pro totius humani generis ſalute. Hoc erat quod ſemper ſitiverat, pro hoc crebro Patrem interpellarat. *Cum invocarem*, inquit, *exaudivit me Deus*, & auctor & judex juſtitiæ meæ, qui novit me ſolum eſſe immunem ab omnibus peccatis, & ideo ſic viſum eſt illius bonitati, per unius innocentis mortem, mihi credentibus conferre juſtitiam. A Judæis quidem ac Pilato condemnatus ſum, inter maleficos pendeo, probris impetor undique, ſed homines judicant ſecundum faciem. Deus qui intuetur corda, ſolus novit juſtitiam meam, & ideo non reſtiti qui me perſequuntur, ſed Deo commiſi cauſam animæ meæ. Hæc ad amicos ſuos. Hinc verſus ad Patrem addit: *In tribulatione dilataſti mihi.* Gratias agit Patri cœleſti quod in tantis afflictionibus undique prementibus, & corpus & animam, ſolus indulſerit ſolatium. Nulla erat in Domino pars corporis, non plena cruciatus, manus & pedes clavi pertuderant, perfoſſum erat latus ferro, caput afflixerant ſpinæ & arundo, faciem alapæ ſputaque contaminarant, carnem univerſam flagra vulnerarant, omnes artus diſtentis nervis, graviſſimo dolore tenebantur, oculi videbant ſubſannantes Phariſæos, & moventes capita ſua, aures audiebant: *Vah qui deſtruis templum Dei: Alios ſalvos fecit, ſe ipſum non poteſt ſalvum facere.* Hæc erant ipſa cruce triſtiora. Torquebat cor ſanguine deſtitutum ſitis morte durior, & porrectum eſt acetum ac vinum myrrhatum, ne palatum & lingua carerent ſuo cruciatu. Sanctiſſimam illius animam multa diſcruciabant peccata totius mundi, pro quibus unus dabat pœnas. Quid autem gravius impiæ conſcientiæ carnificina. Hanc totam in ſe tranſtulerat. Exulcerabat multorum incredulitas, pro quibus hæc fruſtra patiebatur. Suſceperat enim infirmitates noſtras, & dolores noſtros ipſe portavit juxta Eſaiæ vaticinium. Hic erat hircus emiſſarius, in cujus caput Pater impoſuerat peccata non ſolum populi Iſraelitici, ſed omnium regionum ac ſeculorum. Itaque vere circumdederunt illum totum dolores mortis, & undique gravi premebatur anxietate, ſed in tanta afflictione qua major nulla eſſe potuit, Pater cœleſtis non deſtituit Filium ſuum, ſed imploranti ſubſidium, impertiit ſolatium bonæ ſpei. Mala conſtringebant undiquaque, undique pungebant, undique vulnerabant, & urgebat extremum malorum deſperatio. *Sed in hac*, inquit, *tanta anxietate tu, Domine, dilataſti mihi.* Dediſti tolerantiam, confirmaſti ſpem bonam, ut animus eſſet capax afflictionum, quamlibet multarum, quamlibet gravium. Lata ſpes præbita eſt, videlicet, non ſolum ipſum revicturum ad immortalitatem, non ſolum Iſraelitas qui credidiſſent in ipſum fore ſalvos, verum etiam per omnes mundi plagas, quicumque profiterentur nomen crucifixi, ſalutem æternam aſſequuturos. Hanc fiduciam illi præbet Pater, quum loquitur in Pſalmo ſecundo: *Poſtula a me & dabo tibi gentes hæreditatem, & poſſeſſionem tuam terminos terræ.* Invocavit, poſtulavit, quod erat promiſſum, & confirmata eſt latiſſima ſpes, quæ ſolatium attulit in tantis malis undique circumvallantibus agnum immaculatum. Erat tum abjectiſſimus omnium virorum, non habens ſpeciem neque decorem, vermis erat & non homo, opprobrium hominum, & abjectio plebis, & tamen hunc nullus exaudiſſet invocantem præter Patrem, nec ille quemquam invocavit niſi ſolum Patrem, & ille exaudivit invocantem, qui ſolus poteſt omnibus præſidiis humanis deſtitutos, primum confirmare bona ſpe in afflictionibus, deinde temporarias afflictiones vertere in gaudium ſempiternum. Nimirum, hoc eſt quod dicit Pſalmus XXI. *Timeat eum omne ſemen Iſrael, quoniam non ſprevit, neque deſpexit deprecationem pauperis. Nec avertit faciem ſuam a me, & cum clamarem ad eum exaudivit me.* Hic erat ille pro nobis factus pauper anxius qui coram Domino pro omnibus effudit precem ſuam Pſal. CII. *Domine, exaudi orationem meam, & clamor meus ad te veniat.* Vultis videre noſtra cauſa conſtrictum anguſtiis Dominum? *Ego*, inquit, *ſum vermis & non homo, opprobrium hominum, & abjectio plebis.* Vultis videre dilatatum? *Quum exaltatus fuero a terra, omnia traham ad me.* Conſtrictus erat in forma ſervi flagris cæſus, & cruci affixus, dilatatus gloria reſurrectionis. Contrahamur & nos cum ipſo per afflictionem carnis, ut dilatemur per illum vivificatione ſpiritus. Sequitur: *Miſerere mei, Deus, & exaudi orationem meam.* Moveri poterat hoc loco quæſtio, quomodo hæc precatio *miſerere mei*, competat in perſonam Chriſti, qui nihil habebat miſerandum: deinde qui conſiſtat, ut qui modo egiſſet gratias, ſibique gratulatus eſſet, quod exauditus eſſet, quod dilatata ſpe exhilaratus eſſet rurſus miſerabiliter ploret, miſerere mei, & exaudi orationem meam. Sed, mirum videri non debet, ſi clamat *miſerere mei*, qui pro tot miſeris orabat, qui miſerias omnium noſtrum in ſe receperat. Ille exauditus gratias agit, ac

Cum invocarem.

In tribulatione dilataſti mihi.

Digitized by Google

ac mox iterum clamat, ut nos doceat, numquam esse cessandum ab orando. Semper agendæ gratiæ Deo, pro his quæ dedit, semper imploranda est illius misericordia, ut quod dedit tueatur, quod largitus est augeat, ut quod promisit in hac vita præstet ac perficiat in futuro seculo. Hæc quum orasset, non exspectato responso, sermonem suum vertit ad impios, nondum illustratos luce fidei, quod genus erant Judæi, qui condemnarunt, ignorantes Dei justitiam, Jesum, dum suam justitiam tuentur. Cujusmodi erant gentes, quæ mutá saxa pro Diis colebant, atque his immolabant victimas, in quibus nihil erat præsidii. Hos omnes misericors Dominus cupit resipiscere, & amplecti paratam Dei misericordiam, quam ipsis exorarat, clamans, *miserere mei*. Qui crediderint, jam facti sunt filii Dei, per fidem & baptismum insiti Christo, proinde qui nondum crediderant, eos appellat filios hominum, qui referentes terrenum Adam, nihil sapiunt nisi terrena, cor habentes defixum in rebus humilibus ac sordidis, nec erigentes animos in cœlum ubi vera felicitas est, fiduciam ponentes non in Deo, sed in simulacris, sed in umbris rerum. Caritas immensa Domini cupiebat omnes homines salvos fieri, & ad agnitionem veritatis venire, & ideo magno affectu clamat ad hos: O filii Adæ, cur non properatis ut efficiamini filii Dei, quamdiu cor habebitis depressum ac degravatum amore rerum humilium, quum gratis offerantur bona cœlestia? Cur ostensa veritate, tamen ultro diligitis vanitatem? Exhibetur vobis lux illa cœlestis, & vos Judæi adhuc mordicus tenetis umbras ac figuras legis? patefacta est cognitio veri Dei, veræque Religionis, & vos gentes adhuc quæritis inania Deorum simulacra? Tot seculis Deus toleravit ignorantiam vestram, nunc posteaquam lux venit in mundum, cur ultro diligitis noctem ignorantiæ, & non potius amplectimini solem exorientem, qui discutiet vana rerum simulacra? Quis usque adeo demens est, ut quum profert se dies, omnia gratissima luce perfundens, fugiat in speluncam atram, veluti noctem in die quæritans? Quis lumen si detur videre requirit pristinæ cæcitatis tenebras? Quam profunda cæcitas erat, hominem colere pro Deo. Sed crassioris est cæcitatis, boves, simias, crocodilos, serpentes, dracones, pro numinibus venerari. Proximæ cæcitatis est, lunam, solem, ac stellas, corpora in usum hominum a Deo condita, pro Diis adorare. Verum, omnium crassissimus morbus est, cæpas, lignum, lapides, æs, imagines hominum arte confictas adorare in quibus nec sensus est ullus, nec vita. Atque hæc nox tot annorum millibus totum orbem occuparat. Quid hoc est aliud, quam quærere mendacium? Vanitatis erat, credere soli aut lunæ inesse Numen aliquod, quum ex illis potius agnoscendus esset verus Deus, eorum corporum conditor. Erroris erat hæc adorare, priusquam Euangelica tuba per universum orbem personuerat, non esse adorandum nisi unum Deum Patrem, Filium, & Spiritum Sanctum. Sed deploratæ cujusdam infelicitatis est animi morti devoti, post auditam Euangelii tubam, adhuc incendere thura ligno, & lapidi dicere, serva me. Mendacium erat miserabile, credere mortuos homines verti in Deos, verum miserabilior est cæcitas, mendacium, ubi non est, quærere, hoc est, mentiri sibi ipsi, & fingere præstigium quo volens fallatur. Est hujus vitæ vanitas juxta Ecclesiasten, quam homo non potest effugere. Est vanitas juxta Paulum, cui omnis creatura subjecta est non volens, cæterum, eam adeo non diligit, ut ingemiscat ac parturiat, exspectans revelationem filiorum Dei. Pernicioſa vanitas est, quam quis diligit. Item mendacium est quoddam humanæ naturæ concretum, de quo legitur: *Omnis homo mendax*. Sed pernicioſum mendacium est quod quæritur, quod accersitur, quod adamatur. Equidem, arbitror, totum hunc versiculum, qui tribus articulis constat, quorum primus notat graves corde, secundus diligentes vanitatem, tertius quærentes mendacium, ad utrumque populum, Judæorum, videlicet, & Gentium pertinere. Quum Christus venisset, qui erat veritas, tamen erant in utroque qui diligerent vanitatem, & quærerent mendacium, quemadmodum sunt hodie quoque. Corpus habere grave, commune est omnium mortalium. Corpus quod corrumpitur aggravat animam, ac terrenum domicilium deprimit sensum multa cogitantem. Hoc onere gravatus Paulus etiam ipse clamat: *Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus*? Idem, Corinthiis scribens, ingemiscit, gravatus terrestri domicilio, superindui cupiens domicilio cœlesti. Quamquam & hanc sarcinam nobis detrahet resurrectio, quum pro terreno ac animali corpore, quod veluti semen terræ creditum est, nascetur spirituale. Sed interim miserum est habere cor grave. Habebant autem Judæi, qui litteræ affixi, non poterant erigere cor ad sensum spiritualem, qui in Christo nihil perspicere poterant nisi quod carnalibus cernebant oculis. Tale cor ex parte habebant & discipuli Domini, priusquam Spiritus ille cœlestis eximeret illis hoc terrenum, & insereret cor subvolans ad cœlestia. Grave cor habebant & Græci Philosophi, qui totam aciem dirigebant in res conditas, de substantiis a materia separatis, vix ceu per nebulam aliquid perspicere valuerunt. Multo minus de simplicissima Dei natura, & si quid de hac somniarunt aliqui, nimirum, ex rebus mirabiliter conditis conjectantes opificem, tamen ab hac luce degravati Deum utcumque cognitum, non coluerunt ut Deum, qui, quum sit mens æterna, pura mente colitur, sed turpiter viventes gloriam Dei verterunt in simulacrum hominis, nimirum, hoc est quod scribit Paulus Romanis: *Evanuerunt in cogitationibus suis, & obscuratum est insipiens cor eorum. Qui ebrii sunt*, inquit alibi, *nocte ebrii sunt*: postea quam per Christum emicuit lux Euangelii, jam nox processerat, dies appropinquabat, itaque decebat abjicere facta tenebrarum, & induere arma lucis. Nec tamen desunt qui ex vespertina crapula jam dudum exorto sole tamen oculos habent gravatos, in clara luce cæcutientes. At levior est corporis crapula, quæ somno decoquitur. Infelix est cordis crapula, quæ non perinde facile discuti potest. Ab hac igitur deterret discipulos suos Dominus apud Lucam Euangelistam. Videte, ne graventur corda vestra crapula, & ebrietate, & curis hujus vitæ, subitusque vobis ingruat dies ille. Hæc crapula multis annorum millibus degravarat corda mortalium, non Gentium tantum sed & Judæorum, qui subinde relapsi sunt ad cultum simulacrorum. Porro quod hic dicitur *vanitas*, Græcis est ματαιότης, quæ vox magis significat supervacaneum, quodque frustra fit, alioqui Latinis *vanum* dicitur, quod est, inane, verique vacuum. Et *vanus* dicitur qui falsa jactat. Simulacra vero *vanitates* appellari, multis Scripturæ locis declarari potest. Quod enim est in libro Regum III. *provocantes Dominum Deum Israel in vanitatibus suis*, Græce est ἐν ματαίοις αὐτῶν. Rursus apud Hieremiam, me ad iracundiam concitaverunt in sculptilibus suis, & in vanitatibus alienis, Græce est, ἐν ματάιοις. Rursus in Actis Apostolicis capite XIV. Barnabas & Paulus cultum falsorum Deorum, vanitatis nomine signant; *annunciantes*, inquit, *vobis ab his vanis converti*, Græcis est, ἀπὸ τούτων τῶν ματαίων. Non solum igitur impium erat quod faciebant gentes, verum etiam supervacaneum. Quid enim tam frustraneum esse potest, quam si quis occlamet statuæ, quæ non audit, si quis incendat thymiama saxo, quod olfactu caret quam offerre donaria simulacro quod non videt, inferre cibos æri, quod non sapit, vitam suam ac suorum committere simulacro quod non vivit, præsidium poscere a lapide, qui sibi non potest esse præsidio, nec erigere se si quis dejiciat loco, nec tueri se si quis comminuat. Jam mihi cogita quam profunda sit animi crapula, quum videas cædi materiem, effigiari truncum in imaginem quamcumque voluerit artifex, quum videas ex ejusdem ligni reliquiis, coqui cibos, quod reliquum est, ubi manibus humanis fuerit affixum in templo, habere pro Deo. Videlicet, hæc est illa crapula, quam describit Esaias capite XXIX. *Obstupescite & admiramini, fluctuate & vacillate, inebriamini & non a vino, movemini, & non ab ebrietate*. Apud eumdem Prophetam capite XLIV. eleganter depingitur hæc temulentia va-

Digitized by Google

nitatis. Has tenebras adeo dilexerunt Gentes, ut earum amore multis annis Christi præcones, omni malorum genere persequuti sint, & adeo veterem errorem non reliquerunt, ut novas etiam superstitiones ultro sibi commenti sint, an non hoc est quærere mendacium? Parum erat colere patrios Deos, quidquid erat apud peregrinas nationes falsorum Numinum invexerunt in suam civitatem. Aderat Deus verus, & ab hoc aversi, quæsiere sibi falsos Deos. Similiter & Judæi dilexerunt vanitatem, & quæsierunt mendacium. Supervacanea res est littera, si desit spiritus. Inanis res est umbra, si non teneas corpus. Inutilis est imago, si desit veritas, & tamen Judæi adhuc mordicus tenent sabbatismos, circumcisionem, delectum ciborum, victimas, & alias hoc genus legis figuras, quas Christus per illas designatas, posteaquam advenit, fecit supervacaneas. Adhuc pendent a Prophetarum promissis, quum is exhibitus sit, quem illi promiserant, verum Messiam abnegant, & alium quemdam imaginarium exspectant, quum non sit alius. An non hoc est quærere mendacium? Ac nos quidem hoc debemus Euangelio quod ab insanis Majorum nostrorum Religionibus liberati sumus, quod Deum verum agnoscimus, ac profitemur, utinam liberi simus & ab animorum simulacris, & a diis spiritualibus. Etenim quod quisque Deo præfert, hoc sibi Deum facit. Adhuc simulacris immolant, qui ventri, qui libidini, qui avaritiæ serviunt, quam Paulus appellat cultum simulacrorum. Ad Judæorum gentem adhuc cogitur clamare Christus, quod clamabat in cruce: *Filii hominum usque quo gravi corde, ut quid diligitis vanitatem umbrarum legis*, quum per Euangelium exhibita sit veritas, cur quæritis mendacem Messiam, quum verus Messias, juxta Prophetarum oracula, vobis tam evidenter sit exhibitus? Illud offendiculum fuit Judæis, quod venit humilis, quod damnatus est, quod subactus in crucem, quod mortuus, quod sepultus. At illi magnificum quemdam Regem exspectabant. Verum ita dejectum, ita juxta mundum redactum in nihilum, Dominus exaltavit ac dedit illi nomen, quod est supra omne nomen. Hoc quoniam incredibile videbatur, adjecit: *Et scitote*. Si creditis intelligitis, si non creditis, tamen non potestis ignorare, quod Deus mirificavit sanctum suum. Vidistis obscurari solem, vidistis contremiscere terram, vidistis aperiri monumenta, vidistis dissilire saxa, vidistis scindi velum templi. Adeo potens fuit illius infirmitas, adeo glorioſa fuit illius ignominia. Vos quidem rejeciſtis hunc lapidem, sed Deus hunc extulit, & jussit esse lapidem angularem. Hoc est quod dicit Psalmus: Et scitote quoniam mirificavit Dominus sanctum suum. Siquidem & alibi dicit. *A Domino factum est hoc, & est mirabile in oculis nostris.* Quis crederet per mortem unius, vitam parari omnibus? Quis crederet per crucis ignominiam, opprimi tyrannidem Satanæ? Quis crederet omnium Pharisæorum, Scribarum, Pontificum, Populi, Principum conatus in diversum vertendos esse? Quem illi conjurati, summa vi contendebant exitio tradere, per hunc Deus salutem contulit universo mortalium generi. Cujus nomen illi putabant prorsus abolitum ex hominum memoria, hujus gloriam Deus illustravit super gloriam Angelorum & hominum. Ad hujus nomen aperiunt caput, inclinant cervices, flectunt genua, summi orbis Monarchæ. Hoc nomen adorant Angelicæ turmæ. Ad hujus nominis invocationem reviviscunt mortui, contremiscunt Dæmones, torquentur ac fugiunt noxii Spiritus. Quod Latinus Interpres dixit *mirificavit*, Græce est ἐθαυμάσωσεν, hoc est, *admirandum ac suspiciendum reddidit*. Hic mundus si quem vult aliis suspiciendum reddere, vestit illum auro, gemmis ornat ac torquibus, imponit equo magnifico, addit titulos, statuas satellitium, tubas, consessus. Si quem velit referre in numerum Divorum, præstigiis, ac fictis fabulis imponit rudi populo. At longe diversa ratione Deus Rex cœli ac terræ suspiciendum reddidit sanctum suum. Habet & hic mundus sanctos suos,

Et scitote q. m. d.

habet & Pharisaicus ordo sanctos suos, sed Deus habet unicum sanctum suum unigenitum suum, quem nulla peccati labes affecit, quem sanctificavit ac misit in mundum, ut per illum sanctificarentur omnes, qui profiterentur glorioſum nomen ejus. Quod autem dicit scitote, potest vel confirmantis esse vel exprobrantis. Sic Apostoli excutientes pulverem de pedibus in eos, qui non receperant Euangelium. Verum tamen, inquiunt, scitote pervenisse ad vos regnum Dei. Ita Dominus ad Judæos incredulos, vos quidem me omni genere probrorum affeciſtis, verum illud scitote, quod vobis omnia in diversum molientibus, Pater glorificat Filium suum. Si gloriæ meæ splendorem agnoscitis, est unde servemini: si non agnoscitis, est unde uramini. Vestram malitiam Deus vertet in gloriam Filii sui, & velitis nolitis, intelligetis, non esse consilium hominum, quod valeat adversus consilium Dei: non esse potentiam hominum, quæ quidquam possit adversus potentiam Dei. Quod vult efficit, & novo consilio vobis inscrutabili perficit quod decrevit. Habetis Prophetas, quibus noluiſtis credere, nunc ipsa res discruciat oculos vestros, & lapis in quo servari poteratis, versus est vobis in lapidem offensionis, & in petram scandali. Vos rejeciſtis sanctum Domini, sed interim non solum quinque civitates Ægypti, verum etiam universæ per orbem nationes adorant nomen crucifixi. Crux illa quæ gentibus ridicula quædam res ac stulta videbatur, quæ Judæis erat scandalo, nunc superat omnium Regum insignia. Sequitur: *Dominus exaudiet me dum clamavero ad eum.* Et hoc Christo peculiare, gloriam omnem ad Patrem auctorem referre, quo magis nos, si quid est laudis in factis nostris, non vindicemus nobis gloriam, sed Deo laudem omnem transscribamus. Vos quidem, inquit, obsignabitis, & obsidebitis monumentum ne resurgam, sed quemadmodum Jonas clamavit de ventre ceti, & redditus est præter omnium exspectationem vivus, ita me quoque clamantem ab inferis exaudiet Dominus, ac tertio die suscitabit ad vitam. Semper enim Pater audit Filium, & quidquid vult Filius, idem vult Pater. Non implorabo Mosis, aut aliud humanum auxilium, solus Deus suscitat mortuos. Et si fuerit anima mea in profundo Tartari, tamen illinc intendet clamorem suum, ut perveniat ad aures Patris. Prophetas autem Baal, qui clamant, ne reviviscat impostor ille, ne fiant posteriora pejora prioribus, serva nobis templum hoc, serva victimas, serva Sacerdotium, ac dignitatem hanc, Deus non exaudiet: satis est quod audit vos Pilatus clamantes, *Tolle hunc, tolle hunc, crucifige, crucifige, & veniat sanguis ejus super nos, & super filios nostros.* Et non habemus Regem nisi Cæsarem. Hæ voces ideo sunt exauditæ, quo vel sic sciretis, quod Dominus glorificavit sanctum suum, quem vos studuiſtis afficere ignominia. Solus enim ille vere glorioſus est, quem glorificat Deus. Ac gentes quidem ad quas Prophetarum ac legis promissa non pervenerunt, Euangelio credentes amplectuntur Dominum, a Patre sanctificatum ac glorificatum, & in cruce illius gloriantes absque legis onere, justitiam ac sanctimoniam consequuntur. Soli Judæi quibus erat promissus Christus indignantur, nec ferunt hanc salutem Gentibus omnibus esse communicatam, maluntque carere salute, quam eam habere cum circumcisis communem, non intelligentes Deum non delectari circumcisione corporis, sed cordis, & omnes habere pro filiis Abrahæ, qui fidem imitantur Abrahæ. Hujusmodi Judæorum invidiam Dominus increpat dicens: *Irascimini & nolite peccare, quæ dicitis in cordibus vestris, in cubilibus compungimini.* Quid, inquit, irasceris invide Judæe? an tibi aliquid decedit de promissis, quod Dei benignitas totum orbem complectitur? isthæc ira pene gravius peccatum est, quam quod me suffixisti cruci, & te ipsum perdis, dum invides proximo, abnegas Patrem, dum non credis illius Filio. Si placet irasci, sic irascere, ut non pecces. Irascere peccatis tuis, & amplectere misericordiam. Quid tibi frustra blandiris veluti justo, & incircumcisos abominaris, velut immundos? Nullum reperi a peccatis immunem. Quid mihi jactas opera tua?

Dominus exaudiet me, &c.

Irascimini & nolite pecc.

Digitized by Google

tua? quid exprobras gentibus vitam impiam & impuram? ex fide ſalus eſt, non ex operibus. Si vis ſalubriter iraſci, imitare gentium iram, his Deus cœpit eſſe propitius poſteaquam ipſi ſibi cœperunt iraſci per vitæ prioris pœnitentiam. Præter alia vitia quibus mades, Judæe, etiam juſtitiæ tuæ ſunt inquinatiſſimæ. Impura ſunt jejunia tua, profanæ victimæ, impii ſabbatiſmi. Non iſta jam quærit Dominus, animi puritatem requirit, quæ naſcitur ex fide ſincera & caritate non ficta. Age pœnitentiam, iraſcere peccatis tuis, ac deſine peccatis tuis addere peccatum omnium graviſſimum incredulitatem obſtinatam. Quæ dicitis ore, etiam dicite in cordibus veſtris, ne ſemper de vobis queri cogatur Deus: populus hic me labiis honorat, cor autem eorum longe eſt a me. Item, in Pſalmis de vobis querela texitur: *Et dilexerunt eum in ore ſuo, & lingua ſua mentiti ſunt ei, cor autem eorum non erat rectum cum eo, nec fideles habiti ſunt in teſtamento ejus.* Ore canitis Prophetas, & eum quem Prophetæ denunciant averſamini. Mordicus tenetis legem Moſis, & me quem unum tota lex annunciat contemnitis. Adoratis Patrem Deum, & blaſphemias jacitis in ejus Filium: ore gloriamini de circumciſione carnis, & mentem habetis incircumciſam. Dicitis vos ſervare ſabbatum Domini, dum quieſcitis corpore. Iſta ſunt hominum ſabbata, ſabbatum Domini eſt animum habere tranquillum ab omni tumultu vitiorum, hoc ſabbatum aſſidue violatis. Crebris lotionibus utentes, jactatis mundiciam veſtram, quum intus corda veſtra plena ſint omni ſpurcicie. Ore tenetis litteram legis, & ſpiritum legis abnegatis. Clamatis, Templum Domini, Templum Domini, & Eccleſiam quæ verum Domini Templum eſt, exſecramini. Quouſque mihi ſic mentiemini? Judæi vocamini, hoc eſt, confitentes, & nulli pertinacius obſtrepunt Euangelicæ veritati. Quam diu diſcrepabit os a corde? Tandem aliquando ſit ſincera & integra veſtra profeſſio. Intelligite legem ſpiritualiter, jam incipietis in cordibus dicere, quod ore loquimini: jam incipietis vobis ipſis iraſci, agnoſcentes cæcitatem veſtram. Nolite deſperare ſalutem, quod crucifixiſtis Filium Dei, fuit error admixtus veſtro ſceleri. Deus non vult mortem peccatorum, ſed ut convertantur & vivant. Quamquam hæc non incongruenter, & ad gentes poſſunt accommodari. Apud hos Philoſophi multa prædicabant de Deo Optimo Maximoque, quem deſcribebant ſacrum, immenſum, omnipotentem, omnia moderantem, omnia ſcientem, infuſum per omnia, & tamen a nullo comprehenſum, nec tamen hunc ut Deum glorificaverunt, ſed res conditas maluerunt colere, quam omnium conditorem. Multa diſſerebant de ſummo bono, de habitu uſuque virtutis, de honeſto per ſe expetendo, & tamen vita non reſpondebat orationi. Quin & Poëtæ multa tradiderunt de præmiis eorum, qui hic innocenter pieque vixiſſent, de cruciatibus æternis impiorum, de piis evectis ad immortalitatem, & tamen ſic vixerunt, quaſi nihil horum crederent quæ loquebantur. Et his igitur recte dicitur: Quæ dicitis, dicite in cordibus veſtris, dicite ex animo, & agnita veritate, pudeat impietatis: agnita vera juſtitia, pœniteat injuſtitiæ. Apud Deum nullum eſt diſcrimen, inter Græcum & Scytham: nec ſubmovet a ſalute quamlibet enormis criminum magnitudo. Agnoſcite veſtrum malum, fidite promiſſis Euangelii, & accipietis gratis oblatam ſalutem. Gravis eſt in Deum contumelia, Dæmones & ſaxa ipſi prætuliſſe. Grandis eſt impietas, Servatorem adegiſſe in crucem. Verum omnium malorum oblivionem pollicetur, ſi modo reſipiſcatis. Nec requirit ut hanc culpam multis holocauſtis expietis. Immolata eſt victima pro peccatis omnium, tantum agnoſcite veſtrum peccatum: deſinite jactare veſtram juſtitiam, & accipite Dei gratiam, hoc fiet, ſi in cubilibus veſtris compungimini. *In cubilibus.* Quid adhuc obambulas in plateis ac foribus Phariſæe? lurida facie, prolixis precibus, magnificis ſtolis, latis phylacteriis, ſanctimoniam venditans populo? Relinque publicum, ubi captatur aura popularis, intra cubile tuum, inſpice legis interiorem ſenſum, videbis nihil a Prophetis de Chriſto prædictum, quod a me non ſit expletum. Mox excute conſcientiam tuam, & agnita malitia tua commoveare pœnitentia. Iſta brevis animi perturbatio, pariet tibi perennem animi tranquillitatem. Male nunc acquieſcis in lege non intellecta, ac tibi falſo juſtus videris earum rerum obſervatione, quæ non præſtant veram juſtitiam. Neque enim ſanguis hircorum aut vitulorum emundat conſcientiam a peccatis. Iſtæ victimæ tantum umbram habebant veræ purificationis. Sequitur itaque: *Sacrificate ſacrificium juſtitiæ & ſperate in Domino.* Tempus eſt ut ceſſent umbræ, poſteaquam venit corpus, poſthac aliis victimis placandus eſt Deus. Nec alias hoſtias jam Deus requirit a vobis, quam a gentibus. Arbitror autem, & hunc ſermonem ad utrumque populum pertinere, tam Gentium quam Judæorum. Neuter enim immolabat ſacrificia juſtitiæ. Porro ſacrificium juſtitiæ poteſt bifariam accipi, vel quod juſte fiat ac legitime, vel quod juſtum reddat ſacrificantem. Ac Gentium quidem ſacrificia adeo non juſtificabant, ut impios potius ac impuros redderent, nimirum plena non modo ſuperſtitionis, verum etiam impietatis. Quid enim magis impium, quam mactare proprios liberos, quod feciſſe legitur Agamemnon, quodque ex publica conſuetudine fiebat apud Afros, ac Scythas. Jam quid injuſtius, quam honorem ſoli Deo debitum, tribuere Dæmonibus, hominibus, beſtiis, cæpis, ac mutis ſtatuis. At Judæi quidem Deo victimas immolabant, & tamen nec illa juſtitiæ ſacrificia dici poterant, primum quod per illa non conferretur juſtitia, ſed tantum umbram habebant ejus hoſtiæ, per quam gratis daretur omnibus credentibus, & ſecundum fidem ſuam viventibus vera juſtitia, quod apertiſſime docet Paulus ſcribens Hebræis. Item ad Romanos nono: *Nam quoniam impoſſibile erat legi, in quo infirmabatur per carnem, Deus Filium ſuum mittens,* & cætera. Et tamen Judæorum vulgus, ſibi juſtitiæ laudem vindicabat, injuſtum interim faciens Deum, qui Filium ſuum pro omnibus immolari voluit, haud quaquam facturus niſi verum eſſet, quod ait Paulus: *Omnes peccaverunt, & egent gloria Dei.* Deinde multis modis impurum & illegitimum erat Judæorum ſacrificium. Lex enim rejicit hoſtiam, quæ vitium aut maculam habeat, aut quæ clauda ſit, aut mutila, aut morbo ſcabieve infecta, aut furto raptove parta. Ad hæc damnatur ſacrificium, quod fermentum haberet, aut ſalem non haberet. At Judæorum ſacrificia, odio livoreque proximi erant fermentata, erant mutila, & inſulſa, quod carnem haberent abſque ſpiritu. Ut enim nihil ſapit abſque ſale, ita caro legis inſipida eſt abſque ſpiritu, & jam imperfectum ſit oportet, cui deeſt melior pars ſui. Erant avari, fraudantes ac ſpoliantes proximum, devorantes domos viduarum, itaque ex rapto ſacrificabant abominabile ſacrificium, quemadmodum clamat Salomon XXI. *Hoſtiæ impiorum abominabiles, quæ offeruntur ex ſcelere.* Rurſum Eccleſiaſticus XXIV. *Qui offert ſacrificium ex ſubſtantia pauperum, quaſi qui victimat filium in conſpectu patris ſui.* Hoc ſacrificiorum genus apud Malachiam deteſtatur Deus, *offertis,* inquiens, *ſuper altare meum panem pollutum. Si offeratis cæcum ad immolandum, nonne malum eſt? Si offeratis claudum & languidum, nonne malum eſt? Non eſt mihi voluntas in vobis, dicit Dominus exercituum, & munus non ſuſcipiam de manu veſtra, dicit Dominus exercituum.* Conſimiliter hujuſmodi polluta ſacrificia apud Eſaiam Dominus averſans, indignatur ac dicit: *Quo mihi multitudinem victimarum veſtrarum? plenus ſum. Ne offeratis ultra ſacrificium fruſtra. Manus enim veſtræ ſanguine plenæ ſunt.* Hortatur itaque Dominus e cruce utrumque populum, ut novent ſacrificiorum genus, ac pro impuris offerant pura, pro carnalibus ſpiritualia. Novum autem hoc ſacrificii genus quale ſit deſcribit idem Eſaias: *Lavamini, mundi eſtote, auferte malum cogitationum veſtrarum ab oculis meis, quieſcite agere perverſe, diſcite benefacere, quærite judicium, ſubvenite oppreſſis, judicate pupillo, defendite viduam.* Quid eſt *lavamini*? agnoſcite victimam unicam Agni immaculati, cujus ſanguis pretioſus per fidem vere emundat conſcientias hominum. Nimirum, hoc eſt quod docet Petrus: *Deponentes*

Sacrificate ſacrificium juſtitiæ.

tes omnem malitiam, & omnem dolum, & ſimulationes, & invidias, & omnes detractiones, ſicut modo geniti infantes rationabiles, & ſine dolo, lac concupiſcite, ut in eo creſcatis in ſalutem. Itidem & Paulus Corinth. prima, capite v. *Expurgate vetus fermentum, ut ſitis nova conſperſio, ſicut eſtis azymi: & enim paſcha noſtrum immolatus eſt Chriſtus. Itaque epulemur non in fermento veteri, neque in fermento malitiæ & nequitiæ, ſed in azymis ſinceritatis & veritatis.* Tale ſacrificium erat Abelis, ad quod reſpexit Dominus, quum ſacrificium Cain eſſet ingratum Deo, videlicet, acidum fermento livoris, & odii. Tale erat ſacrificium Judæorum, qui verebantur ingredi prætorium præſidis, ne parum pure celebrarent ſuum phaſe, & tamen non verebantur effundere ſanguinem innocentis: nec erat illis religio in crucem agere proximum, a quo tantum acceperant beneficiorum, etiam ſecundum carnem, ut illis condonemus, quod myſterium conſilii divini nondum intelligebant. Itaque Dominus olim per Prophetas, nunc per ſe ipſum expoſcit aliud ſacrificii genus, quod Deo nos commendet. Id non peragitur in templo Hieroſolymis, aut in fanis Gentium profanis, aut in locis exſecrabilibus, ſed in animis per fidem purificatis, univerſo terrarum orbe, quemadmodum gloriatur apud Malachiam: *Ab ortu ſolis uſque ad occaſum magnum eſt nomen meum in gentibus, & in omni loco ſacrificatur & offertur nomini meo oblatio munda.* Videlicet, hi ſunt *vituli labiorum*, quibus apud Oſeam delectatur Dominus. Hos offerimus quum agnoſcimus injuſtitiam noſtram, ac divinæ clementiæ gratias agimus, qui per Filii ſui mortem condonavit nobis omnia peccata. Nam hæc eſt hominis juſtitia, ut confiteatur injuſtitiam ſuam, & glorificet juſtitiam Dei, qui quod pollicitus eſt præſtitit. Contra Phariſæus qui ſuam jactat juſtitiam, non offert ſacrificium juſtitiæ, ſibi vindicans, quod non habet, & Deum fraudans ſua gloria. Hoc ſenſit Propheta David quum ait: *Libera me de ſanguinibus Deus, Deus ſalutis meæ, & exſultabit lingua mea juſtitiam tuam. Domine labia mea aperies, & os meum annunciabit laudem tuam.* Non eſt ſpecioſa laus in ore peccatoris, nec poteſt quiſquam vere canere laudes Dei, niſi ipſe prius aperiat os quo homo deteſtetur peccatum ſuum, & imploret Dei miſericordiam. Aperit autem per fidem Euangelicam, non per holocauſta, quibus fidebant Judæi. Sic enim ſequitur: *Quoniam ſi voluiſſes ſacrificium, dediſſem utique, holocauſtis non delectaberis.* Mox explicat, quodnam ſacrificii genus requirat Deus. *Sacrificium Deo, ſpiritus contribulatus, cor contritum & humiliatum non deſpicies.* Ut autem non eſt remiſſio peccatorum extra Eccleſiam, ita non eſt ſacrificium Deo gratum, niſi intra templum hoc quod e vivis lapidibus conſtruxit Dominus, ipſe fundamentum ejus, & lapis angularis. Eoque ſubtexit: *Benigne fac, Domine, in bona voluntate tua Sion, ut ædificentur muri tui Hieruſalem.* Abſque tua bonitate non ſurget hoc ædificium, nec templum hoc abſque tua clementia conſervabitur, quum apud homines omnia repereris contaminata, collapſa, diſſipataque. Tunc acceptum habebis ſacrificium juſtitiæ, oblationes, & holocauſta, tunc imponent ſuper altare tuum vitulos. Hæc in noſtra Sion, quæ per univerſum orbem diffuſa eſt, quotidie immolantur, peccatorum confeſſio, gratiarum actio, piorum votorum ſuffitus Deo gratiſſimus. Nec enim Deus oblectatur laniena pecudum, aut nidore carnium incenſarum, aut fumo thuris. Nullum animal magis brutum eſt, aut nocentius, quam homo impius. Mactetur hæc pecus ut naſcatur digna Deo victima. Nimirum, ad hanc victimam cohortatur Coloſſenſes Paulus Apoſtolus: *Mortificate membra veſtra, qua ſunt ſuper terram.* Habes aures ſurdas ad verba Dei, patulas ad ſcurriles fabulas, amputa: habes oculos impudicos, erue: habes ſupercilium arrogans, abjice: habes linguam mendacem ac petulantem, mutam autem ad confidendum tuam injuſtitiam ac Dei juſtitiam, præcide: habes cervicem erectam adverſus Dei voluntatem, reſeca: habes gulam ſemper prurientem, excute: habes ventrem intemperantem, rejice: habes cor plenum ſpurciciis, exſeca: habes epar invidum, evelle: habes pudenda incaſtigata, interfice rebelle membrum: habes manus rapaces, pedes inſtabiles, abſcide: denique, totum veterem hominem undique contaminatum, occide, ut naſcatur homo novus, qui renovatur in agnitionem Dei, ſecundum imaginem ejus qui creavit eum. Non eſt lædendum corpus, quod Deus juſſit honorari, ſed amputandi ſunt carnis affectus, qui militant adverſus Deum. Hæc membra ſunt animi terreſtris, quæ non tacuit Paulus: *Fornicationem*, inquiens, *immundiciam, libidinem, concupiſcentiam malam, & avaritiam, quæ eſt ſimulacrorum ſervitus, indignationem, malitiam, blaſphemiam, turpiloquium, mendacium.* Quæ ſunt autem novi hominis membra, oſtendit idem Apoſtolus, viſcera miſericordiæ, benignitatem, humilitatem, modeſtiam, patientiam, lenitatem, ignoſcentiam, clementiam. Quis autem jugulabit hanc brutam pecudem, ut ſurgat victima rationalis? Quis alius, quam qui ſolus, juxta Prophetam, occidit & vivificat: percutit & ſanat. Occidit impium, ut vivat pius, percutit rebellem, ut ſurgat obediens. Jugulat autem gladio ſpiritus, quod eſt verbum Dei. Agite, fratres cariſſimi, præbeamus nos iſti gladio jugulandos, ſemper enim eſt in vobis quod juguletur, ſemper quod vivificetur. Præbebimus autem, ſi toto pectore credamus Euangelio, ſi vere fidem habeamus illius promiſſis, & ſic agnum purum & immaculatum offeremus Domino. Talibus agnis delectatur, qui reconciliari voluit, per Filium ſuum agnum immaculatum. Occidatur in nobis noxia beſtia, quo ſimus & ipſi agni, agno immolandi. Quid eſt eſſe agnum? Nocere nemini, prodeſſe omnibus. Tales agnos, nos nemo poteſt facere, niſi Agnus ipſe unicus pro nobis immolatus. Id, quum erit factum, ſupereſt, ut totum hoc, quod ab illo accepimus, ipſi conſecremus, ac, juxta Pauli doctrinam, exhibeamus nos totos, hoſtiam viventem, ſanctam, placentem Deo, rationale obſequium noſtrum, ac juxta Petri monita, offeramus ſpirituales hoſtias, acceptabiles Deo per Jeſum Chriſtum. Quid poſt hæc faciendum? *Et ſperate*, inquit, *in Domino*, ſive, ut habet Hebraica veritas, *fidite in Domino.* Minimum enim diſcriminis eſt, inter ſpem, & fiduciam. Qui diffidunt operibus ac meritis, & viribus ſuis, ſed toti pendent a gratia Dei, ſperant in Domino. Philoſophi ſpem habent in humana ſapientia, divites in opulentia, Principes in curribus, & equis: at ovicula Chriſti tota pendet a cura Paſtoris. Atque hic quoque ſermo pertinet ad utrumque populum, quem hortatur, ut abjectis his in quibus hactenus collocarant inanem ſpem, fiduciam omnem transferant in Dominum, qui non deſtituit ſperantes in ſe, qui non fallit in promiſſis, de cujus manu nemo poteſt eripere, quod ſemel tuendum recepit. Ille quod cœpit in electis ſuis, haud dubie perficiet. Ergo qui vere agnus eſt, Deo deditus, quidquid habet boni, non ſibi vindicat, ſed auctori dominoque ſuo transſcribit omnia, gratias agens etiam in afflictionibus: nec vitam expetit, nec mortem horret, confidens ſe protectore Deo, cui ſe conſecravit, non poſſe perire: ſive vivat, ſive moriatur, ſemper illud Pauli verſans in animo: *Sive vivimus, ſive morimur, Domini ſumus.* Porro, ſobrie, pie, juſteque vivere, in Chriſto Jeſu, eſt ſacrificare ſacrificium juſtitiæ, quemadmodum ante docuimus ex Eſaia. Nemo poteſt id facere, niſi ſperet in Domino. Sumamus exemplum e rebus infimis. Oenopola lucri cauſa, vitiat vinum mille modis, & venenum magno vendit proximo ſuo pro vino. Ac redarguenti conſcientiæ dicit, cogor hoc facere, alioqui non poſſim alere familiam, non erit unde placem creditores. Quid huic reſpondendum eſt? O bone tantum ſacrifica ſacrificium juſtitiæ, & ſpera in Domino, quod deeſt cenſui, ſupple frugalitate: magnum enim vectigal parſimonia eſt. Ne quo modo fraudes proximum tuum, imo potius ſubleva, quum res exigit, quod reliquum eſt permitte Domino. Non deſeret te, niſi tu deſieris ipſi fidere. Quod de Oenopola dictum eſt, poteſt ad omne genus opificum ac negotiatorum accommodari, in quorum ſingulis dictu mirum, quantum ſit fraudis & injuſtitiæ, quantum

Rom. 12.

Digitized by Google

tum non esset, si vere sperarent in Domino. Est aliquis in consilio Principis, videt & dolet multos innocentes opprimi, multa statui contra fas piumque, cuperet obsistere, sed deterret alia cogitatio. Si quid liberius tentes adversus animum Principis, submoveberis ab officio. An non ista est cogitatio diffidentis Deo? Tu tantum sacrifica sacrificium justitiæ, & spera in Domino. Illi sacrifica unde speras præmium, quod si non rependitur in hac vita, tanto copiosius rependetur in futura. Itidem in omni vitæ genere, multa undique cooriuntur, quæ depellant a justitia, sed qui confidit in Domino, sicut mons Sion, non commovebitur, & qui constiterit in solida petra, quæ est Christus Jesus, nulla tempestate dejici poterit. Quum Esaias damnasset victimas impuras, & ingratas Domino, & ostendisset sacrificia justitiæ subjicit: *Et venite & arguite me, dicit Dominus.* Non recusat argui perfidiæ, nisi præstiterit quod promisit. Quid vero promisit? Si quis quid hic ipsius causa neglexerit, vel commodi vel incommodi, promisit centuplum in hoc seculo, & vitam æternam in futuro. His promissis qui certo credit, nulla occasione depelletur a sacrificio justitiæ. Quoniam autem perpauci sunt, qui vere credunt, ideo sequitur: *Multi dicunt quis ostendit nobis bona?* perpusillus est grex confidentium Domino, conferatur ad multitudinem diffidentium, & tamen huic pusillo gregi speranti in Domino, dictum est, nolite timere, vestrum est enim regnum cœlorum. Timere, diffidere est. Timuit Petrus, & cœpit mergi. Judæi non credebant promissis Dei, nisi signo visibili exhibito oculis. Græci qui sapientiæ humanæ studio tenebantur, non credebant, nisi quod humanis rationibus probaretur. Eoque mundum esse conditum non credidit Aristoteles, & an anima supereſſet corpori, imo quid omnino esset anima, dubitavit. Gedeon non fisus est Angeli promissis, nisi posteaquam ignis emicans e petra consumeret carnes, & azymos panes, subitoque ex oculis evanuisset, qui ignem elicuerat. Ac ne sic quidem ausus est cum Madianitis committere, nisi gemino velleris signo confirmatus. Judæi postulabant a Domino signum aliquod ostendi cœlitus. Thomas non credidit Apostolis nisi suis oculis vidisset, suis digitis contrectasset, quæ illi referebant. Atqui, vera fides nihil moratur rationes humanas, quæ fidei robur labefactant magis. Confidit futurum, quidquid promittit Scriptura divina: non argutans ac disputans, an implicet, ut ajunt, contradictionem, quod promissum est, tantum dicit omnipotens est qui promisit, & verax est, nec se ipsum potest abnegare. Multi dicunt, etiam inter eos qui Christianæ fidei titulo gloriantur, quis ostendit nobis bona? videre volunt, sentire volunt, quod audiunt, nec quidquam credunt, nisi quod cernunt oculis, quod tenent manibus. An non audimus has voces inter Christianos? Quid hic habeam scio, quid post habiturus sim nescio. Agricola jacto in terram semine, exspectat sperans proventum, & credit terræ, & nos diffidimus promittenti Deo, nisi protinus exhibeat, quod promittit? Apud Esaiam clamat Dominus, *qui crediderit, ne festinet.* Et juxta Paulum: *Spes quæ videtur, non est spes.* Nam fides est substantia rerum sperandarum, argumentum non apparentium. Dominus in Euangelio beatos pronunciat, *qui non viderunt, & crediderunt.* Et Psalmus secundus dicit *beatos omnes, qui confidunt in Domino.* Atque his congruens Apostolus, *spe*, inquit, *salvi facti sumus, sed quoniam quod non videmus, speramus, per patientiam exspectamus.* Similiter Joannes Apostolus in Epistola prima: *Carissimi*, inquit, *nunc filii Dei sumus, & nondum apparuit, quod erimus, scimus quod quum apparuerit, similes ei erimus, quoniam videbimus eum, sicuti est. Et omnis qui habet hanc spem in eo, sanctificat se ipsum, sanctificat se sicut & ille sanctus est.* Quid est *sanctificare se ipsum?* quid aliud, quam sacrificare sacrificium justitiæ, ita interim similes reddimur illi, qui se pro nobis sacrificavit. Qui per fidem facti sunt filii Dei, sic referunt parentis imaginem, videlicet, innocentia vitæ, nec ante tempus exigunt plenitudinem promissorum, contenti arrabone. Videant interim oculis fidei, licet per speculum & in ænigmate, donec veniat quod perfectum est. Carnis oculi non vident, nisi quod propius admotum est. Fides etiam illa videt, quæ procul absunt, quæ reposita sunt, & nondum apparent. Proinde Joannes Apostolus: *Omnis*, inquit, *qui peccat, non videt Deum, nec cognovit eum.* Quare non videt? quia caret luce fidei, versans in tenebris peccatorum. Absque fide, nulla est salus. Siquidem hæc est vita æterna, ut cognoscamus Patrem esse solum verum Deum, & quem misit Jesum Christum. At quomodo cognoscemus illum, ni viderimus oculis fidei? Nobis sit interim satis, sic videre, sic contrectare promissa. Habet enim fides non solum oculos suos, sed habet & manus. Contemplatione cernimus, sensu mentis arcano quodammodo contrectamus. Hic est arrabo, spiritus qui diffusus est in corda filiorum. Cætera signa non faciunt certam spem. Vidit Pharao horrenda prodigia, nec credidit. Viderunt Judæi Christum quotidie tot edentem miracula, ac nihilo secius diffidebant. Verum ubi qui propter justitiam expilatur, conjicitur in vincula, cæditur, affligitur, occiditur, tamen in mediis malis sentit animum futuræ felicitatis spe exsultantem, certissimum habet signum, quod ipsa sibi suppeditat fides. Fides autem est donum Dei quæ profligatis peccatorum tenebris, illustrat mentem nostram. De hoc dono Christus gratias agens Patri, & suo & Ecclesiæ suæ nomine dicit: *Signatum est super nos lumen vultûs tui, Domine.* Qui diffidunt Euangelii promissis, quorum maxima turba est, dicunt: Quis ostendit nobis bona, pro malis quæ patimur? Multæ sunt afflictiones justorum, eas videmus, sentimus, palpamus. Sed ubi bona quæ promittuntur? Vidimus interire corpus, redigi in cinerem. Resurrectionem promissam audimus, non videmus. Itaque Comici lenonis sententiam, si non verbis, certe factis efferunt: Nos spem pretio non emimus. Si homo diffidat homini, mirum non est. Omnis enim homo mendax, qui si quid etiam optima fide promisit, sæpenumero non potest præstare, quod recepit. Et tamen homo fidit homini, si in contractu interfecerit stipulatio, si fidejussio, si arrabo, si testes, si syngrapha, si pignus, si fœdus. Hæc omnia quum multo copiosius præstiterit Deus, nobisque multo certius caverit, tamen tam certo promissori diffidimus. Credimus homini, qui jam semel atque iterum bona fide fecit, quod pollicitus est: & non credimus Deo, qui nihil non præstitit, quod ante tot annorum millia pollicitus est per Prophetas? Solum hoc quod superest de judicio, deque resurrectione, non credimus. Habemus syngraphum Scripturam divinam. In ea sunt sexcenta capita, in quibus pollicitatoris fides ad unguem exhibita est, cur de cæteris dubitamus? Habemus tot millia testium, cum ex Veteri, tum ex Novo Testamento, & in aliis pactis credimus quatuor aut ad summum septem testibus, hic non credimus tot millibus? Dicit tibi Christus: Quidquid dederis huic egeno, mihi imputa, & reddam hic centuplum, mox vitam æternam. Respondes, si dedero, quis mihi reddet? unde vivet uxor, & liberi? Aditur fœnerator, postulatur pecunia reddenda in annum tertium, accipis syngraphum, & non dicis, quis mihi reddet unde alam familiam? Qui cautissimus est, accipit pignus, antequam numerat. Verum quam multos nos novimus quibus imposuerunt pignora. Soli Deo, qui Filium unicum dedit nobis pignus, qui addidit arrabonem Spiritus, qui præstitit omnia, quæ per Prophetas promiserat, alioqui incredibilia: qui præsens tot miraculis adstruxit fidem promissis, qui tot millia testium produxit, qui tam diris cruciatibus, tanta perpetiendæ mortis alacritate præbuere testimonium Christo, non possumus credere, semper clamantes, quis ostendit nobis bona? Faceſſant a nobis, fratres, hæc verba diffidentium, sed cum capite nostro potius agamus gratias Deo dicentes: Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine. Multi sunt vocati, sed pauci electi. In eos quos eligere dignatus est, effudit lumen vultus sui. Felices quibus hoc lumen affulserit. Admiranda

Multi dicunt. *Jud. 6.* *Esa. 28.* *Rom. 8.* *1 Cor. 13.* *Joan. 2.* *Signatum est super nos.*

Digitized by Google

miranda res est sol, at hunc Deus jubet oriri malis pariter ac bonis : cæterum lumen vultus sui non ostendit, nisi quos peculiariter elegit. Sol hujus mundi vultum habet, quem ubi protulit videtur ab omnibus promiscue. At Deus vultum habet non omnibus æqualem, videbunt hunc qui in eum compunxerunt, & exanimabuntur. Videbunt hunc justi, & stabunt in magna constantia. Talis erit olim judex vivorum & mortuorum, & nunc per fidem illucescit cordibus electorum, avertens vultum ab his, qui diligunt hunc mundum. Videte autem quot modis illuxerit animis nostris, ne quid liceat prætexere nostris peccatis. Addidit homini condito lumen ingenii, quo perspiceret quid esset fugiendum, quid expetendum. Id quum esset per inobedientiam obscuratum, reliquit tamen scintillam, veluti seminarium quoddam revocandæ lucis. Illuxit nobis in hac mundi fabrica mirifice condita. Illuxit per Legem & Prophetas: illuxit per Filium in terras missum, qui lux erat mundi: illuxit per Sacros Libros, illuxit per Miracula, illuxit per Apostolos & Martyres, illucescit etiam hodie per donum Fidei, & afflatum Spiritus sui. Vultus Dei, favor est Dei, quem Paulus *gratiam*, vocat. Hoc lumen non solum aperuit nobis, verum etiam signavit; Quod autem Latinus vertit signavit, non est ἐσφραγίσθη, quod susspicari videtur divus Augustinus, qui hic annotat, tamquam denarius signatur Regis imagine, sed ἐσημειώθη, quemadmodum navigantibus in vasto pelago, cynosura signum est cursus : aut quemadmodum lumen procul ostensum e turri, designat quem portum debeant petere, qui nocte obscura navigant. Idque opponitur incredulorum murmuri, quis ostendit nobis bona? Fides ostendit immortalitatis portum, resurrectio præstat. Nautæ non raro falluntur suo signo. Hoc signum lucis, quod per fidem & sacras litteras nobis extulit Deus, neminem potest fallere. Annotavit enim hoc Hieronymus, aliique litterarum Hebraicarum periti, vocem ejus linguæ sonare quasi dicas, *leva signum*, sive *vexillum*. Nam, & in bellis extollitur signum, quod in tumultu sequantur milites. Atque his signis non raro falluntur, & in exitium pelliciuntur & milites & nautæ. Signum autem quod suis extulit Deus, citra ullum errorem omnes perducit ad salutem. Hujus signi typum habebat columna ignea, quæ Israelitis per deserta tendentibus, ad terram promissam dux erat nocturnæ profectionis, quum interdiu præcederet columna nubis. Habet & nostrum signum lucem in tenebris opinionum, & adversitatum, habet nubem refrigerantem ab amore rerum, juxta mundum prosperarum. Iisdem datum est signum serpentis æneI, quod procero stipite sublatum est, quo fieret omnibus conspicuum. Qui vertebant oculos ad signum erectum, sanabantur a morsu serpentum, qui non vertebant, peribant. Præstat hoc donum Dei, ut eo vertamus oculos, quemadmodum docet Præceptor noster, Jesus : *Nemo venit ad me, nisi Pater meus attraxerit eum*. Datum est & tribus Magis signum, quo perducerentur ad cunabula Jesu. Hoc signum non apparuit Scribis, nec Herodi. Quare non apparuit? quia non habebant oculos illuminatos per lucem fidei. Quare non apparuit? quia signum erat sublatum in altum, & illi oculos habebant defixos in terram. Metuebat Herodes ne depelleretur a regno terreno: metuebant Pontifices & Pharisæi, ne periret ipsorum quæstus, & regnum. O dejectos oculos! Quomodo tales viderent signum, e cœlis ostensum? Ideo Simeon ille senex, cui jam caligabant oculi corporis, sed vigebat acies fidei, de signo hoc vaticinatus est: Hic positus est in ruinam, & in resurrectionem multorum in Israel, & in signum, cui contradicetur. Quinam erant illi multi? maxima pars Judæorum, qui dicebant, quis ostendit nobis bona? quosque offendebant miracula Christi. Lux venit in mundum, & homines dilexerunt magis tenebras quam lucem. Quoniam autem Judæi noluerunt videre signum erectum, factum est lumen ad revelationem Gentium, ac, juxta Zachariæ vaticinium: *Visitavit nos, qui procul eramus, oriens ex alto*. Deus lux est, hujus Filius Dominus Jesus, lumen est a lumine profectum: veritas lumen est æternum, numquam occidens in sese. Verum, ut hoc lumen videamus, opus est alio lumine, quod auferat tenebras animi nostri peccatis occæcati, ne nobis usu veniat, quod usu venit Judæis, qui videntes non videbant, quia quod videbant non credebant, quemadmodum habet Psalmus xxxv. *Quoniam apud te est fons vitæ, & in lumine tuo videbimus lumen*. Nisi prius adspexerit nos Deus, fieri non potest, ut ipsum videamus. Quum ille pro sua misericordia, vultum flectit ad nos, tum illuminantur & excitantur oculi nostræ mentis, ut vicissim intendantur in illum. Unde frequenter in mysticis litteris orant sancti Deum, ut faciem suam deflectat ad ipsos. Ita Psal. LXXXIII. *Protector noster adspice, Deus, & respice in faciem Christi tui*. Rursum Psal. LXXXVIII. *Domine, in lumine vultus ambulabunt, & in nomine tuo exsultabunt*. Item Psal. XXXI. *Intellectum tibi dabo, & instruam in via hac qua ambulabis, firmabo super te oculos meos*. Rursum Psal. XLIII. *Non enim in gladio suo possiderunt terram, & brachium eorum non salvavit eos, sed dextera tua & brachium tuum, & illuminatio vultus tui*. Nox adfert trepidationem, lux discutit nocturnos metus, & addit fiduciam, unde Psal. vigesimo sexto. *Dominus illuminatio mea & salus mea, quem timebo?* Gratulatur & Psal. CXVII. *Deus Dominus & illuxit nobis*. Orat Psal. LXVI. *Deus misereatur nostri & benedicat nobis, illuminet vultum suum super nos & misereatur nostri*. Quemadmodum autem sol nubilus & obductus, contristat omnia, serenus exhilarat universa, ita Deus duas habet facies, nubilam ac serenam, quarum alteram orant sancti ut avertat, alteram deprecantur ne avertat. Sic enim clamat Propheta Psalmo duodecimo: *Usque quo, Domine, oblivisceris me in finem, usque quo avertis faciem tuam a me*. Item Psalmo vigesimo nono : *Avertisti faciem tuam a me, & factus sum conturbatus*. Item Psal. XLIII. *Quare faciem tuam avertisti; oblivisceris inopiæ nostræ, & tribulationis nostræ*. Iterum Psalm. CXVIII. sic orat Propheta: *Faciem tuam illumina super servum tuum, & doce me justificationes tuas*. Clamat & Psal. LXXIX. *Ostende faciem tuam & salvi erimus*. Idem orat aliis locis pluribus, quam ut hic sint referendi. Quin & ipse Dominus hoc pollicetur Paralip. 2. capite III. *Pius enim & clemens est Dominus Deus vester, & non avertet faciem suam a vobis, si reversi fueritis ad eum*. Habet etiam alteram, ut dixi, faciem, quam infirmitas humana ferre non possit: hæc est facies justitiæ & vindictæ, de qua meminit Psal. LXVII. *Sic pereant peccatores a facie Dei, & justi epulentur, & exsultent in conspectu Dei*. Nimirum, hic est adspectus misericordiæ, qui nobis facit spem veniæ, ac mox sequitur de impiis. *Et turbabuntur a facie ejus*. Hanc faciem Hieremias appellat faciem iræ ac furoris, *& conticuerunt*, inquit, *arva pacis, a facie iræ furoris Domini*. Horret hanc Dei faciem & Psalmographus : *Ante faciem frigoris ejus quis sustinebit?* Rursum alibi : *Averte faciem tuam a peccatis meis*. Nec populus Israeliticus poterat intendere in hanc faciem, ac ne vocem quidem ejus ferre. Itaque quum venisset tempus Euangelicæ gratiæ, Deus sumsit aliam faciem, quam & ferre possimus & amare. Sumsit humanam speciem, ut servaret omnes, ne periret quisquam. Gratis condonavit omnium omnia peccata, per fiduciam in Filium suum Jesum. Sed ut ad rem. Deus juxta naturam incorpoream nullam habet faciem, quam huc aut illuc deflectat, quæque nunc hilaris sit ac placida, nunc torva, ac turbida, sed ex æquo perspicit omnia, tum bona tum mala, non solum præsentia, verum etiam præterita ac futura : tamen juxta tropum Scripturæ divinæ, respicere dicitur quum favet, avertere faciem quum subducit suam misericordiam, quod ubi fit, nos gravis, ac terrificus invadit horror. Facit hoc nonnumquam offensus peccatis nostris, nonnumquam etiam a piis ad tempus avertit faciem suam, ut agnoscant, quam nihil possint ex sese, nisi perpetuo Dei favore fulciantur. Averterat faciem suam a Petro, quum abjuraret Dominum suum, sed iterum flexit ad illum faciem

Luc. 2. *Hier. 25.* *Psal. 147.*

faciem ſuam Jeſus, quum cœpit amare flere. Ergo quum eſſet inter mortales omnes ſumma deſperatio ſalutis, gentes teneret adeo craſſa Dei ignorantia, ut ſaxa muta pro Diis colerent: item apud Judæos litteræ legis affixos corrupta eſſent omnia, pariterque nox erroris ac vitiorum occupaſſet univerſos, Deus miſertus noſtri, extulit ſignum clementiæ ſuæ, oſtendit omnibus vexillum Euangelii, ſuſpendit Filium ſuum, qui eſt imago Dei inviſibilis, in ſublimi cruce, in quem quiſquis per fidem intenderet oculos pectoris, liberaretur ab omni virulentia peccatorum. Per hoc ſignum diſcuſſit Gentium ignorantiam, diſpulit Moſaicæ legis umbras, & Euangelicæ lucis gratiam effudit in orbem univerſum. Dominus in monte crucifixus eſt, pependit in ſublimi, quo ſignum eſſet omnibus conſpicuum. Hoc eſt quod ipſe dicit in Euangelio: *Cum exaltatus fuero a terra, omnia traham ad me.* Hoc erat quod ardenter ſitiebat, clamans, *venite ad me omnes qui laboratis, & onerati eſtis, & ego reficiam vos.* Judæi gratiæ lucem ſtudebant abſcondere, & in angulum protrudere, jactantes, non eſſe ſalutem niſi circumciſis. At Deus ſignum ſuum voluit eſſe illuſtre, & conſpicuum univerſo terrarum orbi, quemadmodum ad Titum ſcribit Paulus: *Apparuit gratia Dei, & Servatoris noſtri omnibus hominibus, erudiens nos.* Quod Latinus Interpres vertit, *apparuit*, Apoſtolus Græce dixit ἐπεφάνη, hoc eſt *illuxit*, ſive *illuſtris facta eſt.* Ac mox commemoratis tenebris, quæ totum mundum occuparant, oſtendit exortum lucis. *Eramus*, inquit, *aliquando & nos inſipientes, & increduli, errantes, ſervientes deſideriis, & voluptatibus variis, in malitia, & invidia agentes, odibiles, odientes invicem.* Auditis noctem & deſperationem ſalutis. Nunc attendite ſublatum ſignum bonæ ſpei. Cum autem benignitas, & humanitas apparuit Servatoris noſtri Dei, non ex operibus juſtitiæ quæ fecimus nos, ſed ſecundum miſericordiam ſuam ſalvos nos fecit, per lavacrum regenerationis, & renovationis Spiritus Sancti, quem effudit in nos abunde per Jeſum Chriſtum Servatorem noſtrum, ut juſtificati gratia ipſius, hæredes ſimus ſecundum ſpem vitæ æternæ. Et hic rurſus, *apparuit*, Græce eſt ἐπεφάνη, quemadmodum modo ſubnotabamus, cæterum, quod Interpres vertit, *benignitas*, Paulus dixit χρηστότης, quæ opponitur auſteritati, & quod Latinus dixit *humanitas*, Græce eſt φιλανθρωπία, quæ vox ſonat favorem ac benevolentiam erga genus humanum. Quid hoc ſigno amabilius? Quid hac facie Dei deſiderabilius? At ne quiſquam diffidat huic ſigno, ſubjicit Apoſtolus: *Fidelis ſermo.* Quoniam autem, ut dixi, Dominus Jeſus, pro ſua in nos caritate, incredibili ardore ſitiebat humani generis ſalutem, juxta quod ipſe loquitur in Euangelio: *Ignem veni ut mitterem in terram, & quam volo ut accendatur*, gratias agit Patri, quod morte ſua multis eſſet paraturus vitam æternam. *Dediſti*, inquit, *lætitiam in corde meo.* Videbat Dominus etiam, quæ ventura eſſent, & jam datum putat, quod impetratum eſt, dediſti lætitiam in corde meo. Pater tradidit in mortem Filium ſuum, & pro omnibus tradidit illum. Idem dedit lætitiam in cor Filii, quoniam auctor & fons eſt totius ſalutis. Quid ni lætitiam in corde ſenſerit optimus ille Paſtor, pro ſalute generis humani, quum unicam ovem paſtor homo, repertam cum gaudio imponat humeris, ac reportet ad caulas, quum mulier de reperta drachma ſic gaudeat, quum ſuper uno peccatore recepto, tantum ſit gaudium Angelis Dei? Quo major eſt caritas, hoc uberior eſt lætitia · quo carius redimitur quod perierat, hoc tenerius amamus quod receptum eſt. Si Paulus Apoſtolus tantum gaudium perſenſit in corde, ob pauculos converſos ad Euangelium, ut velut ebrius lætitia, ſæpe geſtiat ac glorietur, ſicut ad Philippenſes: *Fratres*, inquit, *mei cariſſimi, & deſideratiſſimi, gaudium meum, & corona mea, ſic ſtate in Domino cariſſimi.* Similiter ad Theſſalonicenſes: *Quæ eſt enim noſtra ſpes, aut gaudium, aut corona gloriæ? nonne vos, ante Dominum Jeſum Chriſtum eſtis in adventu ejus? vos enim eſtis gloria noſtra, & gaudium.* Per hanc gloriam, ceu per rem ſacram, jurat alicubi. Hanc gloriam, hoc gaudium, omnes illius ſpirant Epiſtolæ, quum interim ob Euangelium tot malis affligeretur, vinculis, carceribus, flagris, beſtiis, lapidationibus, naufragiis, fame, ſiti, nuditate, periculis undequaque intentatis, inſidiis fratrum, opprobriis, laboribus, curis. Ergo, ſi Pauli cor ſenſit ex paucorum hominum ſalute tantam lætitiam, quantum exiſtimamus illud fuiſſe gaudium, quod in corde perſenſit Dominus, quod habebat totum igni caritatis accenſum? Sic apud Lucam, priuſquam veniſſet tempus peragendi ſacrificii, legitur exſultaſſe in ſpiritu, gratulans de ſalute credentium. *In ipſa*, inquit, *hora exſultavit in Spiritu Sancto & dixit: Confiteor tibi Domine Pater cœli & terræ, quod abſcondiſti hæc a ſapientibus, & prudentibus, & revelaſti ea parvulis. Etiam Pater, quoniam ſic placuit ante te, omnia mihi tradita ſunt a Patre meo.* Quod Euangeliſta vocat *ſpiritum*, Pſalmographus appellat *cor*, nec, ut arbitror, caret emphaſi, quod dictum eſt, *dediſti in corde meo*, corpus enim totum deditum erat cruciatibus. Et tamen hanc cordis lætitiam, nec ipſa mors potuit auferre. Hujus gaudii communicationem pollicitus eſt apud Joannem. Iterum autem videbo vos, & gaudebit cor veſtrum, & gaudium veſtrum nemo tollet a vobis. Hoc igitur eſt verum, ſolidum & perpetuum gaudium, quod in mediis etiam hujus mundi tumultibus, dat Pater cœleſtis. Subjicit Propheta tanti gaudii cauſam: *A fructu frumenti vini, & olei ſui multiplicati ſunt.* Pater Domini noſtri fuit agricola, quemadmodum ipſe teſtatur in Euangelio. Ipſe erat granum frumenti, quod mortuum ac terræ conditum, copioſum fructum attulit. Ipſe erat granum ſinapis, quod quum ſit minimum inter olera, tamen excrevit in arborem, late porrectis ramis, ut volucres ſub his nidularentur. Erat vitis vera, quæ per univerſum orbem porrexit palmitum ſuorum propagines. Agricola magno deſiderio exſpectat proventum ſuæ ſegetis vineæque, cupit quod plantatum, ac ſeminatum eſt, quam copioſiſſimo cum fœnore provenire, ſupputans dies meſſis. Hujus meſſis avidiſſimus Dominus, videlicet, numquam a Patre diſſentiens, loquitur apud Lucam: *Meſſis quidem multa, operarii vero pauci: rogate dominum meſſis, ut mittat operarios in meſſem ſuam.* Et, apud Joannem jubet oculos deflecti ad regiones, quod jam albeſcunt ſegetes, & falcem quodammodo flagitant. Ante mortem Domini Jeſu, parcus ac malignus erat Euangelii proventus, quandoquidem nec fratres ipſius credebant illi. Cæterum, ab eo tempore, quo provenit ſemen jactum in terram bonam, quo vitis cœpit dilatare palmites ſuos, in omnes mundi plagas, multiplicati ſunt credentes. Nam, ad primam Petri concionem, acceſſerunt horreis Eccleſiæ, tria ferme hominum millia. Et in Actis Apoſtolicis, ſubinde repetitur, creviſſe multitudinem credentium. Atque intra paucos annos, per homines humiles, & idiotas, eoſque non multos, religio Chriſti per omnes mundi regiones propagata eſt, quæ poſt, neſcio quibus de cauſis, rurſum in anguſtum contrahi cœpit. Quod nos legimus, *a fructu frumenti*, alii legunt, *a tempore frumenti*, nec ad ſenſum magni refert, ſive fructum dicas ſuo tempore provenientem, ſive tempus legitimum ſuos fructus adferens. Habebat hoc myſterium ſua tempora. Multis ſeculis adumbratum eſt, multis ſeculis promiſſum eſt oraculis Prophetarum. At ubi venit plenitudo temporis, ac Deus per Filium & Apoſtolos miſit ſemen ſuum, ſurgere cœpit ubique gentium copioſiſſima meſſis Euangelici frumenti, uberrima copia vini, quod nobis fundit vitis Euangelica. De oleo, quod addiderunt Septuaginta, & retinet uſus Eccleſiaſticus, apud Hebræos nulla mentio eſt. Unde acciderit, neſcio, certe, non arbitror, contemnendum, quod auctoritas Septuaginta nobis tradidit, quod tam multis ſeculis uſus Eccleſiæ comprobavit. Nec mihi diſplicet veterum interpretatio, quorum eſt Arnobius, qui frumentum & vinum referunt ad communionem corporis & ſanguinis Domini, oleum ad ſacrum chriſma, quo conſecramur in baptiſmo, unde & Chriſti dicimur: *Nolite tangere Chriſtos meos.*

Dediſti lætitiam.

Philip. 4.

Theſſal. 2.

Luc. 10.

Joan. 16.

Digitized by Google

meos. Quamdiu res agebatur circumciſionibus, lotionibus frigidis, delectu ciborum, lanienis pecudum, pauci proſelyti ſeſe jungebant Judæorum Religioni, quorum plerique deteriores reddebantur, quam acceſſerant. Verum ubi venit ille, qui nos tinxit igni Spiritus Sancti, ac, juxta Joannem, unctio docere cœpit nos de omnibus, ubi ſeges Euangelicæ doctrinæ late ſuccrevit, ubi muſtum Euangelicæ caritatis efferbuit in animis hominum, multiplicati ſunt Chriſti cultores. Quoque magis obſiſtebat Judæorum ac Principum ſævitia, hoc latius ſeſe fundebat Euangelii proventus. Multiplicati ſunt igitur non armis, non bellis, non opibus; ſed in mediis perſequutionibus replebantur gaudio, & Spiritu Sancto. Hoc oleum neſciebant hypocritæ triſtes, qui offuſcabant facies ſuas: hoc muſtum biberant Apoſtoli, quum populo viderentur temulenti, loquentes variis linguis in publico. Hoc frumento ſaginabantur, qui crediderant Apoſtolis, per ſingulas domos frangentibus panem in memoriam Domini. Sic enim legis Actorum capite II. *Erant autem perſeverantes in doctrina Apoſtolorum, & communicatione fractionis panis & orationibus.* Ac mox, *quotidie perdurantes unanimiter in templo, & frangentes circa domos panes, ſumebant cibum cum exſultatione, & ſimplicitate cordis.* Hoc erat ſymbolum militum Chriſti, hic erat commeatus, hæc erant præſidia ſurgentis Eccleſiæ. Fractione panis fœderabantur, doctrina Euangelica paſcebantur, oratione pugnabant. Sic inter mundi tumultus, increvit ille populus cœleſtis. Porro quod annotavit Auguſtinus de pronomine, *ſui*, quaſi per hoc diſcretum ſit frumentum Dei, a frumento hominum, vinum Dei, a vino hominum, oleum Dei, ab oleo hominum, non huc pertinet ut excludatur interpretatio veterum, de pane, & calice conſecrato, ſed ut aperiatur locus ipſius interpretationi, quam ſolus ipſe commentus eſt, argute magis, quam ſolide, de quo mox non nihil attingemus. Cur enim vereamur *noſtrum* dicere, quod nobis donavit Deus, qui totum Filium nobis largitus eſt, ſimul cum illo donaturus omnia, ſi Filii membra ſumus. Hic eſt panis filiorum, unde nihil datur canibus. Et hunc panem quotidie petimus a Patre, dicentes: *Panem noſtrum quotidianum da nobis hodie.* Neque vero ſit impium, aut abſurdum, ſermonem Euangelicum interpretari panem & vinum, unde multiplicantur diſcipuli, quum apud Joannem ſexto, ipſe Dominus ſeſe prædicet eſſe panem vitæ: ac poſt rixam carnalium, ſubjicit: *Amen, dico vobis, niſi manducaveritis carnem Filii hominis, non habebitis vitam in vobis. Qui manducat meam carnem, & bibit meum ſanguinem, habet vitam æternam, & ego reſuſcitabo eum in noviſſimo die. Caro enim mea, vere eſt cibus, & ſanguis meus vere eſt potus. Qui manducat meam carnem, & bibit meum ſanguinem, in me manet, & ego in illo.* Hunc locum vetuſtiſſimi Doctorum interpretati ſunt, de ſermone veritatis. Chriſtus eſt autem ipſa veritas, & ſermo Patris. Sequitur enim in eadem diſputatione, *ſpiritus eſt qui vivificat, caro non prodeſt quidquam. Verba quæ ego loquutus ſum vobis, ſpiritus & vita ſunt. Sed ſunt quidam ex vobis qui non credunt.* Ex his colligitur, hunc panem, & hunc potum, non conferre vitam, niſi iis, qui ſumunt ſpiritualiter, hoc eſt, qui credunt Scripturæ ſacræ. Decrevit autem numerus carnalium Judæorum, crevit numerus ſpiritualium, qui comedunt verum panem, qui de cœlo deſcendit: qui bibunt Chriſti ſanguinem, qui confert vitam animæ: qui unguntur oleo ſpirituali, quod in afflictionibus hujus vitæ dat gaudium ineffabile, nec umquam auferendum. Habebant Judæi ſuum manna, quo gloriabantur, habebant panes propoſitionis, quibus non licebat veſci, niſi Sacerdotibus: habebant oleum, certis ritibus confectum, quo non licebat abuti in uſus profanos, & capitale erat imitari præſcriptam confectionem. Chriſtiani habent oleum multo ſacratius, & omnibus commune: habent panem, & vinum, quæ conferunt vitam æternam, nec ulli negantur, modo non deſit quo ſumat, hoc eſt fides, aut ſpes fidei. Qui comedit corpus Domini indigne, judicium ſibi comedit, qui audit ſermonem Domini, neque credit, accerſit ſibi graviorem damnationem. Comedit Judas, & poſt buccellam panis, introivit in eum Satanas. Audierunt Phariſæi, & offenſi ſunt, uſque ad molitionem crucis; Apoſtoli vero qui prius apud Judæos erant pauci, apud Gentes multiplicati, poſteaquam etiam ſuper illos deſcendit Spiritus Sanctus, quia ſermonem Euangelicum promtis animis receperunt, hoc eſt, panem cœleſtem comederunt, & Domini ſanguinem biberunt, jam repleti Spiritu Sancto, cum jugi gaudio vivere cœperunt, magna cordis alacritate perpetientes, quidquid infligebatur pro nomine Domini Jeſu Chriſti.

Hanc Eccleſiæ ſuæ frequentiam, opulentiam, & hilaritatem, quoniam Dominus videbat per mortem ſuam impetrandam a Patre, conſummatis omnibus, quæ ad hoc ſacrificium pertinebant, volens ac ſponte depoſuit animam, certus de reſurrectione, non tantum ſua, verum etiam omnium, qui crediturі eſſent Euangelicæ doctrinæ. *In pace in id ipſum dormiam.*

In pace, inquit, *in id ipſum dormiam & requieſcam.* Quoniam tu, Domine, ſingulariter in ſpe, conſtituiſti me. In pace, & in id ipſum perinde ſonat, quaſi dicas: in pace & concordia, ut intelligas ſummam conſcientiæ tranquillitatem, ac fiduciam. Non eſt pax impiis. Chriſtus autem morte ſua pacificavit omnia quæ in cœlis, & quæ in terris: neque ſolum hominem reconciliavit Deo, verum etiam omnes totius orbis nationes Chriſtiana concordia confœderavit, Judæos, Græcos, Latinos, Scythas, & Indos, antea tot legibus, tot ritibus, tot morum & ingeniorum varietatibus diſſidentes. Omnes enim reddidit unum in ſeſe. *Dormiam*, inquit, qui mox revicturus: *& requieſcam*, videlicet, in ſepulcro agam ſabbatum, Dominicum diem mea reſurrectione conſecraturus. Legitur Deus egiſſe ſabbatum die ſeptimo, poſteaquam mundum hunc abſolverat, per Filium autem condiderat mundum. Itidem per eumdem inſtauravit quod condiderat. Peractis omnibus, quæ pertinebant ad redimendum genus humanum, egit & ipſe ſabbatum ſuum, requieſcens in ſepulcro. Multis ſomnus etiam irrequietus eſt, ob inſomniorum phantaſmata. At Dominus non tantum dormivit, ſed requievit etiam, quum animam haberet nullius mali ſibi conſciam, nihil hæſitantem de promiſſis divinis. Etenim qui dubia ſpe metuque torquentur, aut non capiunt ſomnum, aut ſomnum habent parum requietum. Et ideo ſubjicit: *Quoniam tu Domine ſingulariter in ſpe, conſtituiſte me.* Pater tradiderat Filium ſuum in manus impiorum, & fecerunt in eum quæcumque voluerunt, uſque ad crucis ignominiam, neque quidquam ab illis omiſſum eſt, quo prorſus abolerent illius memoriam: ſed immolata victima, per quam reconciliare volebat genus humanum, ſemovit illum ab oculis ac manibus illorum, hoc eſt enim, quod dicit ſingulariter κατα-μόνας, id eſt, *ſeorſum*. Conditus eſt enim Dominus in monumento novo, in quo nemo fuerat poſitus, & ſolus erat inter mortuos liber, quem mors quidem abſorbuit, ſed quoniam in eum nullum habebat jus, coacta eſt prædam revomere, & capta eſt dum captat eſcam quæ ſub cibo corporis humani tegebat chalybem divinæ naturæ. Dominus, qui priuſquam pateretur ad omnes humanas injurias ſe præbuit, non legitur a reſurrectione cuiquam apparuiſſe aut contrectatus eſſe, præterquam ab his, quos ſelegerat e mundo. Itaque, ſemotus ac ſeparatus eſt a mundo, & nunc quoque requieſcit liber ab omnibus malorum afflictionibus: requieſcit autem in ſpe, quam illi Pater certiſſimam fecit, videlicet, futurum, ut quemadmodum ipſe ſublatus ab hujus mundi malis fruitur immortalitatis gloria, ita membra quoque ſua ſubducta a colluvione mundi colligat olim ad ejuſdem immortalitatis conſortium. Nec eſt oſcitanter prætereunda ſermonis emphaſis. Quod enim Latinus vertit *conſtituiſti*, Septuaginta ex Hebræi ſermonis proprietate verterunt κατῴκησας, id eſt, *habitare feciſti*, ſive, *domicilium dediſti*. Dicat aliquis, quid congruentiæ eſt ſpei cum domicilio? Si quid oritur periculi, domus cuique tutiſſimum eſt refugium: & ſi quis cupit commode tranquilleque vivere, domi ſe oble- *Quoniam tu Domine ſingulariter.*

Digitized by Google

oblectat tuus ab imbribus ac ventis, reliquisque cœli injuriis, tutus a bestiis ac populi tumultu. A tot malis quibus hic mundus affligit Ecclesiam Domini, sola spes resurrectionis tutissimum est suffugium. In hac spe, quam solus Pater dare potest, requiescit caput nostrum, exspectans tempus ut omnes suos ad eamdem quietem semoveat.

Sensus moralis. Habetis, optimi fratres, alterum sensum, juxta quem, Psalmum hunc accommodavimus ad Christum caput & hujus corpus Ecclesiam, tametsi nonnulla sunt inspersa, quæ ad sensum moralem pertinent, quem nunc vobis quanta poterimus brevitate reddemus. Nihil hactenus, arbitror, esse dictum, quod non magnopere pertineat ad omnium nostrum salutem, verum quæ nunc dicturi sumus hoc attentius sunt a vobis accipienda, quo propius ad unumquemque nostrum, & ad quotidianæ vitæ pertinebunt institutionem. Quapropter oro vos, ut si qui sunt inter vos qui dormitarunt hactenus nunc expergiscantur, qui vigilarunt nunc alacrius advigilent. Rursus igitur ab initio personæ subjiciendæ sunt oculis. Ac primum in sublimi collocandus est Deus spectator ac moderator omnium, quæ geruntur in terris, nec refert an hic illius Filium colloces, cui Pater dedit omnem potestatem in cœlo juxta atque in terra. Deinde, non refert an in edita specula colloces David Prophetam, aut quamvis aliam mentem per fidem subductam a rebus humilibus ac terrenis: jamque spe & desiderio versantem in cœlis, sed interim in medio pensilem, ut nunc oculos attollat sursum desiderio vitæ cœlestis, nunc rursus impellente caritate fraterna oculos demittat in terras. Atque in terris pone caliginem densissimam, varioque tumultus: in summo, ubi sedet Deus lucem ineffabilem, quæ nihil habeat admixtum caliginis: in medio, sublustre quiddam ac temperatum, quod si conferas ad ima, serenus dies videri possit, si ad summa, noctem dicas, sed talem qualis esse solet, jam sub exortum auroræ rarescentibus tenebris & albescente cœlo. Habet unusquisque nostrum crucem suam, ea est carnis mortificatio, hoc est, omnium humanorum affectuum. In hanc qui sublatus est, minus patitur terrenæ caliginis, sed cœlo vicinus cupit altius evolare. Addantur huic crucifixo sodales, hoc est, qui canentem auscultent, & sibi gratulanti vicissim adgratulentur. His ita digestis in animis vestris, ad sensum Ethicum accingemur. Titulus, ut diximus, meminit David. Is Christi typum gessit. David autem sonat fortem manu. Talem oportet esse qui velit Psalmum Deo gratum canere, qui velit in his Canticis reportare victoriam, qui victor in finem, hoc est, ad speratum immortalitatis brabeum, cupiat pervenire. Ubi victoriæ mentio fit, ibi intelligitur esse certamen. Habebant Ethnici musicorum certamina, in quibus qui vicisset inanem applausum multitudinis ac brabeum vile ferebat. At non est hujus musices certamen parum serium inter Christianos, neque levia aut ludicra petuntur præmia. Proposita est immortalitas si quis Cantico vicerit. Corpus hoc cum suis affectibus organum est, hoc si per afflictiones rite pulsatum fuerit, si per spiritum carnis mortificatorem bene temperatum, melodiam reddet auribus Christi gratissimam. In hoc certamine quisquis perseverarit usque in finem, hic salvus erit, poteritque cum Paulo dicere: *Bonum certamen certavi, cursum consummavi, fidem servavi. In reliquum reposita est mihi corona justitiæ, quam reddet mihi Dominus in illo die, justus judex, non solum autem mihi, sed & his qui diligunt adventum ejus.* Auditis agonothetam hujus musici certaminis. Judex est sed justus, non fraudat quemquam promeritum suo præmio. Nec ducitur studio personarum, quod frequenter usu venit in certaminibus quibus canitur hominibus: ubi judex vel fallitur vel corrumpitur. Ethnici canebant hominibus, & humanum ferebant præmium. Judæi canebant Deo. Multis in locis hortantur nos Psalmi mystici ad cantandum, ad psallendum, ad jubilandum, sed Deo. Simus igitur & nos Judæi, quo Psalmum cantemus Domino. Judæus dicitur confitens. Qui non confitetur se peccatorem, qui non confitetur quidquid habet boni, se totum debere misericordiæ divinæ, non est verus Judæus, nec Psalmum canit Domino. Multi Philosophi durissime tractarunt corpus suum, quidam etiam volentes se tradiderunt exitio, sed quoniam per hæc venabantur humanam gloriam, nec spectabant unicum illum scopum, qui est Dominus Jesus, non cantabant Domino. Item Pharisæi jejuniis macerabant corpus suum, decidebant de facultatibus suis decimas in subsidium pauperum, orabant prolixe, tamen quoniam hinc sibi laudem vindicabant, non canebant Domino, sed hominibus, & ideo petituri præmium audient ab Agonotheta: *Amen, dico vobis, recepistis mercedem vestram.* Nos qui didicimus ex Euangelicis & Apostolicis litteris, quod palmites nihil possint sine vite, quod non simus idonei qui vel cogitemus aliquid ex nobis, quod non ex operibus nostris, sed ex fide gratiaque salutem assequamur, confiteamur Domino, quoniam bonus, & illius misericordiam cantemus in æternum, dicamusque illi in benefactis cum Psalmista: Ut cantet tibi gloria mea & non compungat. Nemo sibi intus canat Aspendium illum Citharœdum e profanis adagiis referens, in negotio pietatis. Nemo canat hominibus, Deo canamus Psalmum nostrum, ut ab illo feramus præmium æternæ vitæ. Non solum apud Judæos, verum etiam apud gentes musica sacris adhibebatur. Quale est sacrificium nostrum, talis esse debet & musica. Sacrificium est rationale, huic congruit similis musica, confessio criminum, preces, gratiarum actio, tam in adversis, quam in prosperis. Hactenus de titulo, nunc ad Psalmum. Etiam si me non fugit inter recentiores quosdam Hebraissantes, esse rixam de scrupis tituli & argumento Psalmi. Quæ si cui cordi est excutere, est unde petat. Nos malumus persequi quæ propius faciunt ad studium piæ vitæ. Admonuimus alias primum Psalmum videri præfationem totius operis. Victor aut victoriæ nomen additum est in complurium Psalmorum titulis, in quibus canuntur Domino gratiæ, quod adversus insultus affligentium suis tulerit auxilium. Sunt & alii qui tametsi dissimili sunt titulo, tamen non dissimili sunt argumento, quibus omnibus erudimur, adversus omnia mala tutissimum esse præsidium cum fiducia implorare auxilium Dei. Etenim Psalmus secundus a querimonia incipit: *Quare fremuerunt gentes*, hanc habens clausulam: *Beati omnes qui confidunt in Domino.* Querulum est exordium tertii: *Domine quid multiplicati sunt?* &c. Finis ostendit in Domino esse præsidium: *Domini est salus, & super populum tuum benedictio tua.* Quintus exorditur ab imploratione: *Verba mea auribus percipe, Domine*, clausula declarat auxilium unde sit: *Domine ut scuto bonæ voluntatis tuæ coronasti nos.* Et hujus Psalmi titulus meminit victoris, quemadmodum & sextus, cujus initium habet implorationem auxilii, finis declarat a Deo contigisse victoriam adversus inimicos. *Convertantur*, inquit, *& erubescant valde velociter.* Idem deprehendet in plerisque Psalmis, si cui vacabit observare. Hæc eo pertinent, ut penitus infigatur animis nostris, in omnibus afflictionibus non alio confugiendum quam ad opem divinam, in quo quisquis fiduciam suam collocarit, certam victoriam reportabit ex hostibus suis. Hæc est enim victoria quæ vincit mundum, fides nostra. Proinde, quum ingressus hujus Psalmi habeat implorationem auxilii, finis ostendit victoriam ex fide contingere. Quoniam tu, Domine, singulariter in spe, constituisti me. Multæ quidem afflictiones justorum, & quicumque volunt pie vivere in Christo Jesu, non possunt effugere quin in hoc mundo persecutionem patiantur, at non est quod quisquam despondeat animum, fortior est unus protector noster Deus, quam omnes adversarii. Tantum in illo collocemus fiduciæ præsidium, & illius opem assidue imploremus. Quid respectas humana præsidia, qui semel te Deo consecrasti? Cur desperans tui confugis ad laqueum? Cur ab improbatis artibus, aut Dæmonibus flagitas opem in rebus dubiis? quemadmodum Saul per Phytonissam excivit Samuelem. Quid expendis tua merita? Cur metiris vires tuas? Istum tantum specta, quam bonus, quam potens sit qui te tuendum suscepit. Atque

2 *Tim.* 4.

ut intelligas paratum auxilium, non dixit: Poſtquam invocaſſem exaudivit, ſed, invocantem exaudivit, quemadmodum ex Hebraica veritate tranſtulit Divus Hieronymus, Septuaginta verterunt ἐν τῷ ἐπικαλέσασθαι, quaſi nondum peracto ſermone implorantis, præſto fuerit auxilium Dei. Non enim exigit ab orante multiloquium Gentium, aut Phariſæorum, ſed fiduciam. Quiſquis autem implorat opem, agnoſcit ſimul & imbecillitatem ſuam, & Dei bonitatem. Nihil implorat Euangelicus ille Phariſæus Domini judicio poſthabitus publicano, tantum commemorat ſua benefacta. Publicanus, procul ſtans, clamat, *miſerere mei peccatoris*, & exauditus eſt. Nec ita magni refert ad ſententiam, utrum hæc dicantur Deo, quemadmodum ex Hebraica veritate tranſtulit Divus Hieronymus: *Exaudiſti me Deus juſtitiæ meæ*, an ſodalibus piis, an ſimul & piis & impiis. Nec ſatis liquet quamobrem Septuaginta perſonam mutandam eſſe duxerint. Sed placet perſona ſecunda, erit gratiarum actio pro ſubſidio celeriter impertito: ſi tertia, erit gratulatio, quæ gaudium animi communicet amicis. Decet enim, inter ſanctos & gaudium & mœrorem eſſe communem, ut verum ſit quod ſcribit Paulus: *Quum dolet unum membrum, ſimul dolent omnia membra: quum gloriatur unum membrum, pariter gloriantur & cætera membra.* Quod ſi hæc ad impios etiam referantur, erit exhortatio ad invocandum Dominum: Invocavi & exauditus ſum: Concipite & vos bonam fiduciam exemplo meo, invocate & exaudiemini. Habet autem hæc gratiarum actio triplicem utilitatem. Primum, tuetur id quod acceptum eſt, dum agnoſcit cui debeat quod accepit. Indignus enim eſt ut diu fruatur dono Dei, qui ſibi vindicat ejus boni laudem, quæ tota debetur auctori Deo: deinde, qui Deo gratias agit, jam beneficium retulit. Nec enim homo poteſt alia ratione rependere vices Deo, niſi prædicandis illius erga ſe beneficiis: nec Deus aliud præmium a nobis poſtulat quam ſacrificium laudis quo gaudet honorificari. Poſtremo petax eſt iſta gratiarum actio. Egenus quum diviti pro beneficio veteri gratias agit, novum flagitat. Homines hac gratiarum actione nonnumquam gravantur, at Deus qui dives eſt in omnes, & cujus benignitas largiendo non poteſt exhauriri: gaudet prædicatione ſuorum beneficiorum ad largiorem beneficentiam provocari. Hoc enim vere eſt quod Græcorum proverbio dicitur τὸν ἵππον εἰς πεδίον. Eſt autem illud Chriſtianæ caritatis, apud omnes deprædicare divinam erga ſe bonitatem, quo & inter pios ex mutua conſolatione creſcat ſpirituale gaudium, qua gratia Paulus deſiderio tenebatur videndi Romanos, ut ex communicatione fidei quam illis donarat Deus, mutua conſolatione confirmarentur utrorumque animi. Præterea fiat, ut a pluribus agantur gratiæ Deo, & impii ſegneſque, qui abjecta ſpe contabeſcunt in malis ſuis, admoneantur unde debeant petere malorum remedium. Ita Paulus ad Titum: *Eramus enim & nos aliquando inſipientes & increduli, errantes, ſervientes deſideriis.* Et mox oſtendit unde veniſſet beneficium: *cum autem benignitas & humanitas*, &c. Itidem ad Timotheum: *Qui prius blaſphemus fui & perſecutor, & contumelioſus, ſed miſericordiam Dei conſecutus ſum.* Quærunt Philoſophi rationem, qua quis ſe ipſum citra jactantiam poſſit laudare. Hæc eſt certiſſima via, ut ſi quid mali ſit, adſcribamus nobis, ſi quid obtingat boni, attribuamus largitati Numinis, ſemper illud Paulinum adnectentes: *Gratia Dei ſum id quod ſum.* Imo ne laudat quidem ſe ipſum, qui ſic laudat cujus dona commemorat, modo ne fucus hypocriſeos vitiet hanc prædicationem. Qui præſidio Dei vicit temulentiæ vitium, utiliter apud intemperantes compotores prædicabit. Antehac mihi non videbar vivere, niſi conviviis ac vino indulſiſſem, nunc invocato Domino mentem hanc conſequutus ſum, ut nihil mihi dulcius ſobrietate, nec ab ulla re magis abhorreat animus quam a temulentia. Antehac credebam eſſe difficillimum abſtinere a jurando, nunc adjutus gratia Dei ſentio nihil eſſe facilius quam non jurare. Quondam nihil æque faſtidiebam quam ſacrorum voluminum lectionem, totus addictus Poëtarum fabulis, nunc huc auxilio Dei profeci, ut nihil habeam dulcius quam in litteris ſacris verſari. Olim gaudebam & obtrectare quibuslibet & alios obtrectantes audire, nunc aſſiduis precibus hoc impetravi, ut nullum vitium magis deteſter, quam obtrectationem. Quondam arbitrabar non poſſe fieri ut ab adulteriis ac ſcortationibus mihi temperarem, invocavi Dominum, & quod videbatur impoſſibile, ille reddidit facillimum: quod videbatur amarum reddidit ſuave, adeo ut nunc exhorreat animus ea quæ dudum videbantur eſſe jucunda, mihique gratuler hanc libertatem, qui a tam furioſis dominis effugerim. Cum vitio avaritiæ & ambitionis mihi diu gravis ac periculoſa lucta fuit. Collocavi ſpem omnem in Domino, deſiique torqueri talibus curis. Qui meruit tolli in crucem Domini, & cui contigit per ſpiritum mortificatio membrorum terrenorum, hujuſmodi ſermonibus celebrata beneficentia Dei Liberatoris, debet & alios ad ſpem ejuſdem libertatis accendere. Levius quidem eſt momentum in rebus corporum aut extraneis, ſed tamen hic quoque non oportet ſilere beneficium invocati Dei. Qui ſervati ſunt ex morbo, prædicant artes medicas. Qui feliciter pugnarunt in acie, prædicant gladios fortunatos & induſia. Tu qui ſervatus es implorato Chriſti præſidio, cur taces gloriam Servatoris tui? Dic paſſim apud omnes: *Cum invocarem Dominum, exaudivit me*, ut qui ante confugiebant ad ſacrilegos, magos, incantatores, diſcant ad Dei præſidium confugere: qui ſive liberat a periculo, ſive non liberat, tamen invocatus ſervat, quum illi plerumque fallant, ac tum maxime perdant quum ſervare videntur. Non, arbitror, ſimplices admodum reprehendendos, qui in periculis invocant Chriſtophorum, Georgium, Antonium, aut Nicolaum, modo ſerio canant hunc Pſalmum, *cum invocarem, exaudivit me Dominus.* Nullus enim ſanctus præter unicum illum, auctor eſt hujuſmodi beneficiorum, ſed ipſi ſervati Dei præſidio, gratulantur & nobis eodem præſidio ſervandis, nec pudet eos hunc Pſalmum nobiſcum canere, quem Chriſtus nobis præcinuit. Invocaverunt, dilatati ſunt, optant omnium ſalutem, requieſcunt in ſpe filiorum Dei, exſpectantes in reſurrectione promiſſum immortalitatis præmium. Didicimus in nobis nihil eſſe præſidii, didicimus aliunde præſidium invocandum, didicimus eſſe paratum vel ex promiſſo Dei, qui ſic pactus eſt alio Pſalmo: *Clamabit ad me, & exaudiam eum.* Cum ipſo ſum in tribulatione, honorabo eum & glorificabo eum, ſed certius eſt ex Euangelio chirographum, *quidquid*, inquit, *petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis.* Supereſt ut juſtum ſit quod petimus, ideo ſubjicit: *Exaudivit me Deus juſtitiæ meæ.* Nam, ut omnino falſo nec ineleganter ſcripſit Poeta quidam Ethnicus, *injuſta a juſtis impetrare non decet. Juſta autem ab injuſtis petere inſipientia eſt.* Porro quum Deus ſit ipſa juſtitia, non ſolum cavendum eſt ne quid ab illo petamus injuſtum, verum etiam ne quid injuſte. Injuſta petunt, qui petunt vitam longam ac proſperam quo poſſint diutius vacare ſuis voluptatibus: qui petunt opes ac ſucceſſum, quo poſſint ulciſci quos oderunt. Injuſte petunt, qui petunt vitam æternam quaſi ſuis meritis debitam, hoc eſt, non dicunt: Miſerere mei Deus, ſed clamant, redde præmium pro jejuniis meis, pro decantatis Pſalmis, pro eſu piſcium, pro multis annis geſtata cuculla. Non dico hæc eſſe mala, ſi quis recte utatur: ſed injuſte præmium petit, qui pro talibus petit a Deo tamquam obligato. Auſim addere etiam ſi quis pro eleemoſynis, pro toleratis amore Dei carceribus petit, non juſte petit. Hæc qui præſtiterant in Euangelio, neſciebant ſe præſtitiſſe. Unde igitur ſpes impetrandi a Deo juſtitiæ noſtræ? Juſtitia noſtra eſt, agnoſcere peccatum noſtrum, & agnoſcere Dei gratuitam bonitatem: juſtitia Dei eſt, præſtare quod pollicitus eſt. Pollicitus eſt hoc cum aliis in locis ſacræ Scripturæ plurimis, tum Joëlis II. *Effundam ſpiritum meum ſuper omnem carnem. Et erit, omnis qui invocarit nomen Domini, ſalvus erit.* Quæret aliquis, cur appellat *Deum juſtitiæ*? Cur nemo juſtus, niſi quem ille juſti-

Deus juſtitiæ meæ.

Digitized by Google

justificat per fidem. Cur igitur dicit *justitiæ meæ*? Quia nihil verius nostrum est, quam quod nobis donavit Deus, qui nec exprobrat, nec reposcit nisi ab ingratis, & cujus unius munera sunt ἀμεταύθητα. Justitia hominis est, ut dixi, agnoscere sibi nihil deberi, præter damnationem, ac fidere promissis Dei. Justitia Dei est, præstare quod promisit, non quod hoc promereatur homo, sed quod ipse promiserit. Atqui hoc ipsum ut homo agnoscat suum malum, & sibi diffidens confidat promissis Dei, donum est Dei. Hanc itaque justitiam David *suam* vocat, sed Deum indicat hujus auctorem justitiæ. Propter hanc qui persecutionibus impiorum affliguntur, eos beatos pronunciat in Euangelio Dominus. Nec aliud nos docet Apostolorum Princeps: 1 Pet. 3. *Et quis est qui vobis noceat, si boni æmulatores fueritis? Sed etsi quid patimini propter justitiam, beati. Timorem autem eorum ne timueritis, ut non conturbemini.* Atque ibidem paulo superius, quum docuisset, ne quem omnino lacesserent injuria, sed omnes tum bonos tum malos officio provocarent ad amorem mutuum, subjicit: *Hæc est enim gratia, si propter Dei conscientiam sustinet quis tristitias patiens injuste.* Proinde qui propter Euangelium affligitur, justam habet causam apud Deum, quantumvis apud homines causam habeat injustam. Damnatus igitur ab hominibus, non parat ultionem, sed appellat judicem Deum, qui dixit: *mihi vindicta, & ego rependam.* Si quid boni fit per nos, ne flagitemus a Deo præmium veluti nostris viribus debitum. Si quid mali patimur ob Dei justitiam, imitemur caput nostrum Dominum Jesum, qui, juxta Petri doctrinam, peccatum non fecit, nec inventus est dolus in ore ejus. Qui, cum maledictis afficeretur, non remaledicebat: qui, cum pateretur, non comminabatur, sed tradebat se judicanti juste. Solus autem Deus juste judicat, qui solus intuetur occulta cordis humani. Et is demum invocat Deum justitiæ suæ, qui non ob maleficium, sed innocens affligitur ab injustis, quemadmodum docet 1 Pet. 4. idem Petrus: *Nemo autem vestrum patiatur, ut homicida, aut fur, aut maledicus, aut alienorum appetitor, verum si ut Christianus, non erubescat. Glorificet autem Deum in isto nomine. Quisquis innocens affligitur, malens perpeti malum quam regerere, propter justitiam patitur.* Sic 1 Cor. 6. enim docuit Paulus scribens Corinthiis: *Jam quidem omnino delictum est inter vos, quod judicia habetis inter vos.* Quare non potius injuriam accipitis? Quare non magis fraudem patimini? Hic non discutiam scrupulosam quæstionem Scholasticorum, quatenus & a quibus accipienda sit injuria: ubi & quibus modis fas sit retundere insanabilem improborum malitiam. Utinam non adeo competeret in mores nostros quod inibi sequitur apud Paulum, sed vos injuriam facitis, ac fraudem facitis, idque fratribus. Quid vero dicturus erat Paulus si videret nunc apud Christianos omnia flagrare judiciis, litibus, jurgiis, latrociniis, ac bellis, in quibus sæpenumero maxime vincitur, qui vicit. At illi germani Christi discipuli, quum atrocia paterentur ob nomen Jesu, num se muniebant copiis, gladiis, dolis, aut venenis ad vindictam? Nequaquam. Quid igitur? Invocabant Dominum perseverantes in innocentia sua, totamque causam tradebant Deo justitiæ suæ. Nonnulli admonent pro *Deus justitia mea*, juxta Hebraicum sermonem legi posse *Deus justitia mea*, quod ut verum sit, ad sensum non ita multum habet discriminis, nisi quod nominandi casus majorem habet emphasim. Plus enim dicit, qui Christum dicit veritatem, quam qui veritatis Doctorem: plus qui vitam nostram, quam qui vitæ auctorem: plus qui viam, quam qui viæ ducem: plus qui lucem, quam qui lucis invectorem, plus qui justitiam nostram, quam qui justitiæ reparatorem. Nec hic tropus infrequens est in sacris libris. Ita Psalmus XXVI. *Dominus illuminatio mea & salus mea.* Item XXXIV. *Dic animæ meæ, salus tua ego sum.* Itidem Esaias: *ut sis*, inquit, *salus mea usque ad extremum terræ.* Consimiliter Paulus scribens Corinthiis de Christo sic loquitur: 2 Cor. 2. *Ipse enim est pax nostra, qui fecit utraque unum.* Ergo cui Deus est justitia, si non vult perdere causam suam, ne perdat Deum. Et quamdiu Deum habet, ne diffidat de victoria. Quamquam est in sacris litteris aliqua meritorum fiducia, sed quæ Deum non fraudet sua gloria. Sequitur etiam, *in tribulatione dilatasti mihi.* Cur dixit, *dilatasti mihi*, ac non potius *eripuisti me?* Quia non semper eripit Deus a malis prementibus, propterea quod non semper expedit: sed tamen ne humanæ naturæ imbecillitas tot malis oppressa succumbat, facit cum tentatione proventum ut possimus sustinere. Libet audire Paulum in angustiis constitutum, in quibus oportet versari quicumque volunt pie vivere in Christo Jesu? *In multa*, inquit, *patientia, in tribulationibus, in necessitatibus, in angustiis, in plagis, in carceribus, in seditionibus, in laboribus, in vigiliis, in jejuniis.* 2 Cor. 6. Audistis angustiam undique prementem, nunc audite causæ justitiam: *In castitate, in scientia, in longanimitate, in suavitate, in Spiritu Sancto, in caritate non ficta, in verbo veritatis, in virtute Dei.* Jam audite dilatationem datam in mediis angustiis: *Per arma justitiæ a dextris & a sinistris, per gloriam & ignobilitatem, per infamiam & bonam famam, ut seductores & veraces, sicut qui ignoti & cogniti, quasi morientes & ecce vivimus, ut castigati & non mortificati, quasi tristes, semper autem gaudentes, sicut egentes, multos autem locupletantes, tamquam nihil habentes & omnia possidentes.* Quantam auditis Apostolici pectoris amplitudinem, in tantis curarum & malorum angustiis? Cur autem modestissimus Apostolorum hanc animi dilatationem tam gloriose prædicat? Ut Corinthios adhuc imbecilles, qui alienis etiam malis affligebantur, ad similem latitudinem animaret. *Os*, inquit, *nostrum patet ad vos*, ô Corinthii, qui pressus tot malis tam magnifice loquar. Nec mirum tamen si sic loquar, *quum cor nostrum gaudio dilatatum sit. Non angustiamini in nobis, sed angustiamini in visceribus vestris. Eamdem autem habentes remunerationem, tamquam filiis dico, dilatemini & vos.* Rursus in secunda ad eosdem Epistola, quantum sollicitudinum, periculorum, afflictionum agmen commemorat, quibus assidue vallabatur? Et tamen in his adeo dilatavit illius animum Dominus, ut subjecerit: *libenter igitur gloriabor in infirmitatibus meis, ut inhabitet in me virtus Christi, propter quod placeo mihi in infirmitatibus meis, in contumeliis, in necessitatibus, in persecutionibus, in angustiis pro Christo.* Rursus audite Paulum in arctum contractum in Epistola ad Corinthios priore: *Tamquam purgamenta*, inquit, *hujus mundi facti sumus omnium peripsema*, hoc est, rejectamentum *usque adhuc.* Quid dici potuit contractius? Audite nunc dilatatum: *Quid vultis in virga veniam ad vos, an in caritate & spiritu mansuetudinis?* An non hæc vox est non coriarii, sed Regia? Rursus alibi: *Ego enim*, inquit, *sum minimus Apostolorum, qui non sum dignus vocari Apostolus, quoniam persequutus sum Ecclesiam Dei.* Quid adstrictius? Audite nunc dilatatum. Scribit ad Philippenses, *omnia possum in eo qui me confortat.* Quid amplius, quid Regalius quam dicere, omnia possum? sed hanc gloriam moderatur, scribens Corinthiis: *Gratia autem Dei sum id quod sum.* 1 Cor. 15. Rursus ad eosdem: *Non enim volumus ignorare vos, fratres, de tribulatione nostra quæ facta est in Asia, quoniam supra modum gravati sumus, supra virtutem, ita ut taderet nos etiam vivere. Sed & ipsi in nobismetipsis responsum mortis habuimus.* Audistis angustiam, nunc audite dilatationem: *Ex nobis angustia est, ex Deo dilatatio. Ut non simus*, inquit, *fidentes in nobis, sed in Deo qui suscitat mortuos, qui de tantis periculis nos eripuit & eruit, in quem speramus, quod adhuc etiam eripiet.* Paulus anxietatem patiebatur constrictus vinculis, sed dilatatus est animus, quum ait: *Verbum Domini non est alligatum.* Petrus servabatur in carcere. Ecce anxietas. Sed invocato Domino, liberatur per Angelum. Apostoli cæduntur virgis, magna anxietas, sed ibant gaudentes a conspectu concilii. Stephanus undique premebatur a lapidantibus, sed videt cœlos apertos. In quanta angustia quanta dilatatio? Jam si repetamus exempla Veteris Instrumenti, comperiemus omnes pios multis afflictionibus exercitos fuisse, sed horum nulli defuisse consolationem, quoniam non aliunde petebant auxilium quam a Deo. Joseph afflictus est, conjectus in la-

Digitized by Google

cum, ſed hunc Deus evexit ad ſummam gloriam. In ſummis anguſtiis verſabatur Jonas, quum devoratus eſſet a ceto. Sed e belluæ ventre clamavit ad Dominum, & dilatavit anguſtias Dominus. In quantas anguſtias erant conjecti pueri tres, in fornacem ardentem immiſſi, verum e media fornace clamant ad Dominum, & dilatavit ſeſe flamma, ſic ut innocuis ſpatium eſſet inambulandi. Daniel in lacum leonum demiſſus in ſumma vitæ deſperatione verſabatur, verum hinc etiam invocavit Dominum, & anguſtia verſa eſt in latitudinem. Non vereor ne vobis ſim futurus tædio ſi pergam recenſere piorum hominum exempla, qui vere cecinerunt hunc Pſalmum: *Cum invocarem, exaudiſti me, Deus juſtitiæ meæ, in tribulatione dilataſti mihi*, ſed non arbitror terendum eſſe tempus his commemorandis, quæ vel tenetis ipſi, vel facile poteſtis e ſacrorum voluminum lectione perdiſcere. Illud admonebo caritatem veſtram, non ſemper juxta carnem dilatari piorum hominum anguſtias. Liberatus eſt a carcere Petrus, ſed Joannes Baptiſta in carcere docollatus eſt. Philippis Paulus virgis cæſus, detruſus eſt in anguſtum carcerem, adhibitus eſt cuſtos ſollicitus qui pedes etiam ſtrinxerat ligno. Quid his anguſtiis eſſe poteſt anguſtius? Sed præſto erat invocantibus qui dilataret has anguſtias. Sic enim legimus Actorum decimo ſexto: *Media autem nocte Paulus & Silas adorantes laudabant Deum. Et ſtatim aperta ſunt omnia oſtia, & univerſorum vincula ſoluta ſunt.* Quam multi Reges non habent tantum amplitudinis in ſuo regno, quam iſti in carcere. Sed, ut hic ſoluta ſunt illi vincula, ita non ſunt ſoluta quibus illum alligaverat Tribunus Hieroſolymæ, nec retuſus eſt gladius, qui ſecuit cervicem Pauli: nec ſoluta eſt crux, quæ Petrum adſtrinxerat. Hujuſmodi ſolatia perpetua non ſunt, ſed adhibentur pro tempore, quoties expedit hominum ſaluti. Certe, ſpiritualis illa dilatatio numquam deeſt, ſi quis plena fiducia pectoris invocet Deum juſtitiæ ſuæ. Hinc eſt quod cum hujus mundi divites videamus in mediis opibus ac voluptatibus anxios nonnumquam ac trepidos, qui ſpem ſuam vere collocarunt in Deo, perſiſtunt alacres in ipſis tormentis ac mortibus. Imo numquam adeſt uberior conſolatio ſpiritus, quam cum homo deſtitutus omnibus humanis præſidiis, totum ſe tradit Deo. Non torquebo caritatem veſtram omnibus ſcrupis quibus ſe torquent qui ſermonis Hebraici ſectantur apices. Nulla enim eſt lingua, quæ plus habet ambiguitatum, aut in qua facilior ſit lapſus, aut in qua magis varient Interpretes. Illud tantum admonebo quod Hieronymus ex Hebraica veritate verterit *dilataſti mihi*, atque ita conſtanter citant Latini Scriptores, itaque canit uſus Eccleſiaſticus, quum apud Græcos legatur ἐπλάτυνάς με. Hanc lectionis varietatem dubium non eſt ex ſcribarum incuria profectam, non agnoſcentium ſermonis Hebraici tropum, quo dicitur: *Dilatavit mihi*, pro eo quod erat, latitudinem fecit mihi. Quamquam haud magno ſenſus diſcrimine fit ſive legamus *dilataſti mihi*, ſive legamus *dilataſti me*. Dilatat nobis Deus, quum ereptis ab anguſtia rerum, ſolatio reficitur animus. Dilatat nos, quum urgente rerum adverſitate, impertit amplitudinem ſpiritus, ut omnes afflictiones cum gaudio ſuſcipiamus, ſcientes, quod ſolidum ac perpetuum gaudium nobis paretur, hujuſmodi levibus ac momentaneis afflictionibus. Anguſtum vas etiam modicis rebus impoſitis diſrumpitur. Amplum vas etiam ſi magnas imponas ſarcinas, tamen multarum rerum capax eſt. Ita anguſtus animus quem non dilatavit gratia Dei, quamlibet levi rerum adverſitate dejicitur, quem ſi dilataret fides, ſpes, & caritas, clamaret in mediis afflictionibus cum Paulo: *Quis nos ſeparabit a caritate Chriſti? tribulatio, an anguſtia, an fames, an nuditas, an periculum, an perſecutio, an gladius?* Nec illud mihi videtur indignum pia curioſitate, quum conſtet per dilatationem ſignificari refocillationem & exhilarationem afflictæ mentis, cur hic tropus magis placuerit Spiritui Sancto, quam vulgaris loquendi forma, exhilaraſti me, aut refocillaſti me. Frequenter ipſa ſermonis novitas, excutit nobis ſocordiam, & excitat dormitantes ut ſimus attenti. Nonnumquam idem facit ſermonis abſurditas, quod ad ſpeciem attinet. Si dixiſſet, in tribulatione lætificaſti me, nullus hæſiſſet in ſententia, nunc gemina Metaphora cogit inquirere, quid lateat arcanæ ſignificationis. Θλῖψις quam alias *tribulationem* vertunt, alias *preſſuram*, nec minus recte verteretur *afflictio* ſive *anxietas*, ſic pertinet ad corpus, ut communis etiam uſus non raro transferat ad animum. At animum dilatare qui recreatur, vix quiſquam dicit, quum corpus hominis uſitate dilatari dicatur. Proinde in hoc adhibita eſt verbi novitas, ut ex re nota perſpiciamus, quibus modis hilareſcat animus in nobis contractus. Frigus & mœror contrahit corpus noſtrum. Calor & hilaritas dilatat, eoque qui ringuntur contrahunt frontem, adducunt ſupercilium, & qui dolore diſcruciantur, macerantur & contabeſcunt. Contra qui gaudent, dicuntur exporrigere frontem, & corpore fiunt habitiore. Eamdem ob cauſam in adoleſcentibus quum explicat ſe calor nativus, corpus grandeſcit ac diſtenditur, rurſum in ſenibus deficiente calore, omnia membra contrahuntur, ipſa etiam vox fit exilior. Similiter hiemis rigor omnia contrahit, veris tepor exhilarat ac dilatat univerſa. Nec aliam ob cauſam hilarior eſt juventus, ſenecta triſtis. Animus enim illigatus corpori juxta naturam, velit nolit corporis affectionibus commovetur, quemadmodum viciſſim affectiones animi redundant in corpus, quod notavit & Solomon: *Animus gaudens ætatem floridam facit: ſpiritus triſtis exſiccat oſſa.* Cæterum ad corporis vigorem aut exitium plurimum habent momenti ſpiritus, ſi medicis credimus, qui coarctati & incluſi tabefaciunt corpus, moderate ſparſi agitatique vegetant, ſubito effuſi mortem præſentem adferunt. Neque deſunt apud Hiſtoricos exempla, quæ docent, quoſdam ſubito & inſpirato gaudio fuiſſe exanimatos, quum novum non ſit homines animi mœrore ſenſim extabeſcere. Cauſam reddunt, quod gaudium aperiat ſpirituum meatus, mœror occludat. Itaque fieri, ut gaudio immodico plus ſatis dilatatis meatibus, ſemel evolent ſpiritus, ſubitamque mortem adferant: contra coarctati ſpiritus & incluſi, paulatim enecent hominem. Quod in corporibus hominum facit lethargus, hoc in animis eorum in quibus refrixit caritas, facit avaritia. Quamquam eſt calor intemperans qui phreneſim adducat. Talis eſt animus accenſus igne Gehennæ qui fratri molitur exitium. Talis eſt lingua juxta Jacobum eodem inflammata igni, quæ maledicit immerenti proximo. Noſter ignis caritas eſt, quæ juxta Paulum non peccat. Hujus calor dilatat animos anguſtos & contractos, invidia, odio, metu paupertatis, perſecutionis, & mortis, quemadmodum ſcribit Paulus Romanis: *Gloriamur*, inquit, *in tribulationibus, ſcientes quod tribulatio patientiam operatur, patientia vero probationem, probatio vero ſpem, ſpes autem non confundit, quia caritas Dei diffuſa eſt in cordibus noſtris per Spiritum Sanctum qui datus eſt nobis.* Ubi tribulatio eſt, ibi anguſtia ſit neceſſe eſt. Cæterum diffuſio, latitudinis vox eſt. Quidquid terrenum ac corporale eſt, anguſtum eſt, quidquid ſpirituale, cœleſte, latius patet. Inter omnia mundi elementa terræ corpus eſt anguſtiſſimum, aqua huic circumfuſa latius ſe ſpargit, & hac etiam latius aer, quem & ipſum amplitudine ſua vincit ignis, mox inter orbes cœleſtes ut quiſque longiſſime ſemotus eſt a terra, hoc latiſſimo ſpatio diffuſus eſt. Itidem ſi res animi cum rebus corporis conferas, quanto latiora ſunt ea quæ pertinent ad animam? Quam immenſum eſt quod oculis animi contuemur præ his quæ corporeis cernimus oculis? Quam anguſtum eſt hujus vitæ ſpatium ſi ſpectes immortalitatem animæ? Sed rurſum quam anguſtum eſt quod habet homo maxime corporeum, ſi conferatur ad amplitudinem divini Spiritus, qui dilatat anguſtias noſtras. Proinde, qui cupit hanc amplitudinem, ſubducat ſe quantum poteſt a rebus terrenis, ſubmoveat ſeſe a corpore, conſcendat in excelſam crucem, quo cœlo fiat vicinior. Jam præter corporales anguſtias quas piis hic mundus infligit, nulla gravior eſt, quam mentis ſibi male conſciæ. Neque vero locus

Roman. 8.

Cap. 17.

Cap. 6.

hic

Digitized by Google

hic ſolum eos conſolatur, qui propter juſtitiam affliguntur, verum etiam animos pœnitentia gravatos, ac metu divinæ vindictæ contractos in ſpem erigit, qui ſi non habent juſtitiam ſuam, habent tamen Deum juſtitiæ ſuæ. Timore pœnæ contrahimur, & hoc initium ſapientiæ, caritate diffundimur. Sic expedit contrahi per pœnitentiam, ut poſtquam caritas foris pepulit timorem, feliciter dilatemur libertate ſpiritus. Triſtitia ſeculi mortem operatur, at triſtitia quæ ſecundum Deum eſt, ſalutem ſtabilem operatur. Contraxerat Paulus mœrore Corinthios, dum inceſtum jubet tradi Satanæ. At non pœnitet hujus inflictæ anxietatis, quam mox dilatavit caritas. Ita, inquit, ut e contrario magis donetis & conſolemini, ne forte abundantiore triſtitia abſorbeatur qui ejuſmodi eſt? Unde dilatatio? unde niſi a caritate? *Confirmetis* (inquit) *in illum caritatem.* In peccatis afflictio eſt & anguſtia, quemadmodum teſtatur & Paulus ſcribens Romanis: *His autem qui ex contentione, & qui non acquieſcunt veritati, credunt autem iniquitati, ira & indignatio, tribulatio & anguſtia in omnem animum hominis operantis malum.* At ſi excuſſerit peccatorum laqueos & ad caritatis officia ſeſe vertat, jam audi latitudinem. *Gloria & honor & pax omni operanti bonum.* Similiter & in Pſalmo CXVIII. dicit peccatis obnoxius: *tribulatio & anguſtia invenerunt me.* Sed mox ſequitur amplitudo: *Mandata tua, meditatio mea eſt.* Non ſervat mandata Dei, niſi qui Deum diligit. Vultis autem audire, quanta ſit amplitudo mentis quam ampliavit caritas? Attendite quid apud Joannem dicit Dominus noſter Jeſus: *Si quis diligit me, ſermonem meum ſervabit, & Pater meus diliget eum, & ad eum veniemus & manſionem apud eum faciemus.* Et Paulus cum aliis locis aliquot, tum ad Romanos VIII. docet & ſpiritum Dei inhabitare mentem piorum. Cogitate quam amplum ſit illius pectoris domicilium, quod ſufficiat excipiendo Patri & Filio & Spiritui Sancto. Rurſus, Judæorum anguſtiam indicat alias: *Sermo*, inquit, *meus non capit in vobis.* Magnam anguſtiam faciunt in animis hominum, ſtudium pecuniæ, amor voluptatum, cupiditas honorum, odium & livor erga proximum, ut hic nullus ſit locus excipiendo ſermonis Euangelici ſemini. Quiſquis in carne eſt, anguſtiis coarctatur, verum ubi ſpiritus eſt, ibi ſpatioſa libertas. Corpus vacuum ſpiritu frigore contrahitur & exareſcit, ita mens quæ non habet ſpiritum Dei, coarctatur in anguſtum. Harum rerum vices ſunt: Mortificata carne, vivit ſpiritus: vivente carne, moritur ſpiritus. Ita Paulus: *Si enim ſecundum carnem vixeritis, moriemini. Si autem ſpiritu facta carnis mortificaveritis, vivetis.* Palmes qui non alitur ſucco vitis, amputatur, & areſcit, at qui manſerit in vite ſemper latius ſe profert, fructum plurimum adferens. Palmes aridus ac vehementer contractus eſt, qui nec amico laboranti fame manum porrigit. Cæterum, quos ampliavit ſuccus gratiæ divinæ, quos dilatavit fraterna caritas, benefici ſunt erga omnes, maxime tamen erga domeſticos fidei. Quin & illud animadvertendum in litteris ſacris, inveniri laudatam, ac rurſus damnatam amplitudinem, item contractionem laudatam ac rurſus damnatam, quemadmodum attigimus. Multa corpora turgent vitioſis humoribus, contra, quædam læto ſucco vegeta ſunt & toroſa. Audite vitioſam obeſitatem. Sic habet canticum Moſis: *Incraſſatus eſt dilectus meus, incraſſatus, impinguatus, dilatatus.* Male dilatatus eſt, quem rerum mundanarum ſucceſſus reddidit arrogantia tumidum. E diverſo, bene contractus eſt, qui per pœnitentiam admiſſorum exaruit a timore Domini. Sic contractus erat anxius ille pauper qui loquitur Pſal. CI. *Oſſa mea ſicut cremium aruerunt, percuſſus ſum ut fœnum, & aruit cor meum, quia oblitus ſum comedere panem meum.* Et apud Ezechielem feliciter aruerant oſſa ſibi diſplicentium, quæ Spiritu Dei reviviſcunt. Sic bonus medicus imarit & exhaurit corpus, atque adeo propemodum occidit, ſubductis humoribus noxiis, ut poſt feliciore ſucco diſtendatur. Sunt Gigantes quos odit Dominus, de quibus teſtificatur Pſalmus XXXII. *Et Gigas non ſalvabitur in multitudine virtutis ſuæ*, & Goliath ingentem ſuiſque viribus fidentem interfecit David. Ex adverſo laudatur in Pſal. VIII. mirabilis ille Gigas modeſtia minimus in regno cœlorum, virtute divina maximus, qui exſultavit ad currendum viam, & a ſummo cœlo egreſſus ejus. Tales Gigantes amat Dominus qui pedibus contingant terram, quum oculos & cor habeant in cœlo, juxta illud Euangelicum, ubi theſaurus tuus, ibi & cor tuum. Magna eſt horum Gigantum proceritas, ſed eorumdem ſumma eſt humilitas. Eſt cor altum exſecrabile Deo, de quo Pſalmus: *Domine, non eſt exaltatum cor meum, neque elati ſunt oculi mei.* Rurſus eſt cor altum, ad quod accedit Deus ut exaltetur. At cor habebat feliciter dilatatum qui dicebat CXVIII. *Viam mandatorum cucurri, cum dilatasti cor meum.* Sunt parvuli quos dilexit & complexus eſt Jeſus, ad quorum modulum jubet contrahi hujus mundi Gigantes, ſi velint ingredi regnum cœlorum, ac naſci denuo. Anguſta eſt porta, qua intratur in hoc regnum. Non recipit camelos opibus & honoribus onuſtos. Anguſta eſt via quæ ducit ad vitam. Per hanc enim non incedunt niſi vehementer contracti. At rurſum ſunt parvuli quos Petrus vult in Chriſto grandeſcere: *Sicut modo geniti infantes, rationabiles & ſine dolo lac concupiſcite, ut in eo creſcatis in ſalutem.* Nec Paulus fert iſtos qui ſemper parvuli ſunt, ſcribens in hunc modum Epheſiis: *donec occurramus omnes in unitatem fidei & agnitionem Filii Dei, in virum perfectum, in menſuram ætatis plenitudinis Chriſti, ut jam non ſimus parvuli fluctuantes, & circumferamur omni vento doctrinæ.* Tales erant parvuli Corinthii quibus ita ſcribit: *Tamquam parvulis in Chriſto lac vobis potum dedi non eſcam, nondum enim poteratis, ſed ne nunc quidem poteſtis.* Tales erant parvuli Galatæ quibus ita blanditur. *Filioli mei, quos iterum parturio, donec formetur Chriſtus in vobis.* Hoc genus parvulos objurgat Epiſtola ſcripta ad Hebræos. Qui numquam recedunt ab elementis exordii ſermonum Dei, nec umquam proficiunt ad ſolidum cibum perfectioris juſtitiæ. Et tamen idem Apoſtolus jubet eos eſſe parvulos malitia, quos animo vult eſſe viros ac robuſtos, atque ipſe factus eſt parvulus modeſtia & fraterna caritate contrahens ſemet ad parvulorum imbecillitatem, quemadmodum ſcribit Theſſalonicenſibus: *Facti ſumus parvuli in medio veſtrum, tamquam ſi nutrix foveat filios ſuos.* Sed ut redeamus ad parvulos, quales vereor ne nimium multi ſint in vobis, dilectiſſimi, videndum eſt unde ſit in multis tanta anguſtia. Non tacuit hoc Apoſtolus deplorans Corinthios tam diu manere in infantia: *Adhuc enim carnales eſtis.* Caro igitur reddit anguſtos, ſpiritus ampliat. Ubi ſpiritus, ibi caritas, ubi caritas, ibi foras pellitur timor, ubi non eſt timor, ibi libertas eſt, ubi libertas eſt, ibi nihil eſt quod angat. Qui nihil mirantur niſi quæ vident in hoc mundo, carnales ſunt & magna animi laborant anguſtia: qui in rebus corporalibus ponit pietatem, in carne eſt & miſerabili diſtringitur anxietate, ne guſtaveris, ne tetigeris, ne contrectaveris. Si qui ſunt inter vos, qui ab his anguſtiis in quibus puerorum more miſere trepidare ſolent, ubi nihil erat periculi, profecerunt ad libertatem ſpiritus; intelligunt quid dicam. Qui fruuntur hac ſpiritus amplitudine ferant interim imbecillitatem parvulorum, donec & illi proficiant ad eam libertatem, uſque ad menſuram Chriſti, eiſque precemur quod Paulus precatur Epheſiis, ut Pater cœleſtis ſecundum divitias gloriæ ſuæ det eis virtutem, ut corroborentur per Spiritum Sanctum in interiori homine, utque per fidem inhabitet in eis Chriſtus, ſintque in caritate radicati & fundati, ut cum omnibus ſanctis comprehendere poſſint quæ ſit longitudo & latitudo, ſublimitas & profunditas. Scire etiam ſupereminentem ſcientiæ caritatem Chriſti, ut impleantur in omnem plenitudinem Dei. Neceſſariæ ſunt humanæ conſtitutiones, ſed infirmis; utiles ſunt cerimoniæ, ſed parvulis. Grandeſcamus omnes in Chriſto. Maledictus enim puer centum annorum, qui ſemper requirit lac, ac præmanſum cibum, qui ſemper conſtringendus eſt faſciis, geſtandus ulnis, qui ſemper exanimatur ad inania terriculamenta. Benedictus autem in latitudine Gad juxta Moſis vaticinium.

Roman. 8. 1 Pet. 2. Epheſ. 4. 1 Cor. 3. Cap. 4. 1 Theſſ. 2. Epheſ. 3. Cap. 37.

Digitized by Google

nium. Tunc Abraham præbuit ſplendidum convivium, quum ablactatus eſt Iſaac. At infelices Judæi, qui in hunc uſque diem ſugunt lac litteræ, numquam exſuunt infantiam. Nos autem qui pueri ſumus Iſaac, qui ſpiritualium pater eſt, non deſinimus fodere puteos, donec contemptis ac depulſis Philiſtæis, reperiamus venam ſpiritus ſalientem in vitam æternam. Quam ubi repperiſſet Iſaac impoſuit nomen ei loco, latitudo: *Nunc enim*, inquit, *dilatavit nos Dominus, & fecit creſcere ſuper terram.* Ampliſſima eſt divina ſapientia, quæ non eſt animalis, ſed ſpiritualis, eoque cor requirit amplum & capax. Nec enim intrat in animam malevolam, nec habitat in corpore ſubdito peccatis. Ubi malevolentia eſt, ibi caritas non eſt, ubi caritas non eſt, ibi anguſtia eſt. Idcirco Deus, qui Solomoni dedit ſuam ſapientiam, eidem dedit & cordis latitudinem. Sic enim legimus 3 Regum capite IV. *Dedit quoque Deus ſapientiam Solomoni, & prudentiam multam nimis, & latitudinem cordis.* Quibus de nugis quam atroces rixas videmus inter iſtos, qui terrena turgent ſapientia, quam Jacobus *Diabolicam* appellat? Unde id? Nimirum, ab anguſtia cordis, quod non ampliavit Spiritus Dei. Animalis ſapientia tam anguſta eſt, ut amicis etiam invideat, quum ſapientia quæ venit e ſupernis, cor hominis ampliet, uſque ad dilectionem inimicorum, ad benedicendum maledicentibus, ad benefaciendum malefacientibus. Videlicet, hoc eſt quod ait Jacobus, *plena miſericordia & fructibus bonis*, his enim rebus ad omnes ſe dilatat Chriſtiana caritas. Caritas ignis eſt, ſapientia lux eſt. Nihil autem latius aut celerius vim ſuam propagat quam ignis, nec ulla res benignius ſe communicat omnibus quam lux. *Deus caritas eſt, idem & Pater luminum.* Et Spiritus Domini implevit orbem terrarum. Et hic elementaris ſpiritus, qui terræ circumfunditur, per ipſas aquas, perque terræ venas omnes infuſus eſt. Hæc obiter commemoro, ut intelligatis Scripturæ tropis ſignificari ſpiritualem amplitudinem, ac damnari anguſtiam. Illud habent peculiare res ſpirituales, quod ex contrariis gignantur contraria, quodque eadem res gignat contraria, quamquam & hujus generis exempla nonnulla reperiuntur in rebus corporum, velut, quum ex amaro pharmaco naſcitur jucunda ſalus: quum idem ſol ceram liquefacit & lutum indurat, quum idem ignis ſolvit plumbum, & indurat teſtam, idem fulmen liquefacit æs intacta ſera, quam aqua infuſa cæteris ferventibus exſtinguit incendium, infuſa calci ſuſcitat incendium, quum magnes uno latere attrahit chalybem, altero depellit. Sic Chriſti ſpiritus ac divina caritas, eumdem hominem, & laxat & contrahit, mollit ac durat, erigit ac dejicit, laxat ad bene faciendum omnibus, contrahit ad cautionem, ne quem offendat, mollit ad vindictam, durat ad patientiam, erigit ad contemptum eorum qui obſiſtunt Euangelio, dejicit ad obſequendum omnibus amore Chriſti. Accipite Paulum ampliatum & contractum hac caritate: *Et factus ſum Judæis, tamquam Judæus, ut Judæos lucrarer: his qui ſub lege ſunt, quaſi ſub lege eſſem, cum ipſe non eſſem ſub lege, ut eos qui ſub lege erant lucrifacerem. His qui ſine lege erant, tamquam qui ſine lege eſſem, cum ſine lege Dei non eſſem, ſed in lege eſſem Chriſti, ut lucrifacerem eos qui ſine lege erant. Factus ſum infirmis infirmus, ut infirmos lucrifacerem. Omnibus omnia factus ſum, ut omnes facerem ſalvos, omnia autem facio propter Euangelium, ut particeps ejus efficiar.* Quid amplius dici poteſt, quam *omnibus omnia factus ſum?* Quid contractius quam *omnium me ſervum feci?* Rurſum quid laxius? *Omnia veſtra ſunt, vos autem Chriſti, Chriſtus autem Dei.* Et, *regnum Dei non eſt eſca & potus.* E contrario quid contractius quam illud? *Bonum eſt non comedere carnem, & non bibere vinum, neque in quo frater tuus offenditur, aut ſcandalizatur, aut infirmatur.* Quid Paulo durius, quum ait? *Certus ſum enim, quod neque mors, neque vita, neque Angeli, neque Principatus, neque virtutes, neque inſtantia, neque futura, neque fortitudo, neque altitudo, neque profundum, neque creatura aliqua poterit nos ſeparare a caritate Dei, quæ eſt in Chriſto Jeſu Domino noſtro.* Quid eodem mollius? quum ſcribit Galatis, qui defecerant: *Fratres, obſecro vos, nihil me læſiſtis.* Rurſum ad Romanos de Judæis, quos habebant infenſiſſimos: *Optabam ego ipſe anathema eſſe a Chriſto pro fratribus meis, qui ſunt cognati mei ſecundum carnem, qui ſunt Iſraelitæ.* Quid eodem erectius? quum in Actis alloquitur Elymam Magum, intentis in eum oculis, ac plenus Spiritu Sancto: *O plene omni dolo, & omni fallacia, fili Diaboli, inimice omnis juſtitiæ, non deſinis invertere vias Domini rectas, & ecce nunc manus Domini ſuper te, & eris cæcus, non videns ſolem, uſque ad tempus.* Item ad Corinthios: *An experimentum quæritis inhabitantis in me Chriſti?* Rurſus ad Timotheum, quam contractus eſt quum ait, *ſe primum omnium peccatorum.* At mox quam erectus, quum addit: de Alexandro & Hymenæo, *quos tradidi Satanæ ut diſcant non blaſphemare.* Jam quid demiſſius? quam quod Paulus ita ſcribit Romanis: *Obſecro vos, fratres, per miſericordiam Dei, ut exhibeatis corpora veſtra hoſtiam viventem* &c. Item ad Corinthios: *Obſecramus pro Chriſto reconciliamini Deo.* Vererer autem, auditores optimi, ne jam dudum videar latius evagatus de latitudine differens, ni conſiderem veſtros animos ſic amplos eſſe per caritatem Dei, ut hoc diſpendium boni conſulatis. Verum ut ad reliqua Pſalmi redeamus, poſteaquam didicimus, certum, ac velox a Deo præſidium eſſe paratum omnibus, qui invocant ipſum: ſi quis noſtrum conſcientiam habet peccatorum laqueis intricatam, ſi quis rebus adverſis, hoc eſt, egeſtate, morbo, aut perſequutione malorum premitur, ſi quis adhuc carnalis eſt, ac rerum viſibilium anguſtiis ſtringitur, invocet cum fiducia Dominum, ut ampliatus ſpiritu caritatis gratias agat illius bonitati, canens illud Pſal. XVII. *Et eduxit me in latitudinem, ſalvum me fecit, quoniam voluit me.* Sequitur, *miſerere mei, & exaudi orationem meam.* Divus Auguſtinus movet hic quæſtionem, quomodo hoc & quod ante dixit, *dilataſti mihi*, congruat in perſonam Jeſu Chriſti, quaſi aliquando fuerit a Deo deſertus, ut accipi poſſit temporario præſidio ſublevatus: aut aliquid in illo fuerit miſerabile, ut clamare debuerit, miſerere mei. Nec mihi diſplicet hujus nodi ſolutio, quam adducit Auguſtinus, ut hic ſermo referatur ad membra Chriſti, in quibus eſurit & reficitur, affligitur & ſublevatur. Nec tamen abſurdum eſt, ſi preſſus tantis malis corporis, oret, ut morte liberetur, ac reſurrectione lætificetur, non quod diffideret, niſi invocaſſet, ſed ut nos doceret in afflictionibus Deum ſollicitare precibus. Ne illud quidem arbitror impium, ſi quis dicat anxietates in anima Chriſti fuiſſe, quas ad tempus ſentiret, & quibus poſt liberaretur. Quemadmodum tædium ac mœrorem quem ſenſit imminente mortis tempore, non ſenſerat antea, & ab eo mox ſublevatus eſt. Nam apud Lucam legitur adfuiſſe Angelus Domini qui confortaret illum. Nihil autem obſtat quo minus miſer vocetur, qui dira patitur, licet immeritus: certe miſeria dicitur omnis afflictio, quamlibet immerentem premens. Quoniam autem hæc vita perpetuis triſtium ac lætorum vicibus obnoxia, nec umquam vacat a periculis, nec omnino ſine peccato peragitur: ut ſemper agendæ ſunt gratiæ Deo, pro his quæ nobis immittit, ita ſemper clamandum, miſerere mei. Omne Dei beneficium erga nos miſericordia Dei dicitur, quoniam gratis nobis ſublevandis impenditur. Ac nonnumquam tum maxime miſeretur, quum immittit aſpera. In his imploranda miſericordia, quo ſimus tolerantes. In lætis itidem imploranda miſericordia, ne corrumpamur. Et adverſitas rerum, & proſperitas nobis æque periculoſa eſt, niſi adſit Dei miſericordia. At vulgus hominum non clamat, *miſerere mei*, niſi cum triſtibus premitur: nec Phariſaicus homo, qui ſibi videtur juſtus, clamat, miſerere mei, ſed tantum gratias agit. At qui vere Chriſtianus eſt, ut ſemper agit gratias pro omnibus, ita ſemper adjungit novam implorationem, intelligens, primum eſſe tuendum quod datum eſt, ne auferatur a ſocordibus, deinde proficiendum uſque ad ampliora, at neutrum abſque præſidio divinæ miſericordiæ poſſumus. Itaque quod hic videmus factum, ut gratiarum actio-

1Cor. 9.

Galat. 4.

Roman. 12.

2Cor. 2.

1Cor. 1.

Roman. 8.

Digitized by Google

actioni protinus ſuccedat clamor, deprehendimus & in aliis Pſalmis, velut in cantico graduum: *Ad Dominum quum tribularer clamavi, & exaudivit me.* Liberatus & exauditus, mox denuo clamat: *Domine, libera animam meam, a labiis iniquis, & a lingua doloſa.* Ille longe miſerrimus eſt, qui credit ſibi non opus eſſe Dei miſericordia. Qua ſi ſemper egemus, ſemper opplorandum auribus Dei, *miſerere mei, exaudi:* veluti qui multis ſimul malis affligitur, ſenio, morbo, ſcabie, pauperie, numquam non ſuſpirat, & ſi mitiges unum malum, urget aliud. Sed talium importunis implorationibus nonnumquam fatigantur homines, Deus gaudet a ſuis audire cantionem hanc lamentabilem, miſerere mei, donec veniat tempus illud, de quo Joannes meminit in Apocalypſi: *Et abſterget Deus omnem lacrymam ab oculis eorum, & mors ultra non erit, neque luctus, neque clamor, neque dolor erit ultra, quoniam prima abierunt.* Arbitror, & illud animadvertendum, quod, dum clamat miſerere mei, nihil explicat, quod velit ſibi præſtari. Eſt enim hoc ſimpliciſſimæ erga Dei miſericordiam fiduciæ, nihil illi præſcribere, ſed totos nos illius voluntati committere. Novit enim ille melius nobis, quid expediat ad ſalutem.

Eſt illud Chriſtianæ pietatis, ubi miſericordia Dei provectus ſis ad aliquem felicitatis gradum, non averſari, nec faſtidire miſeros, qui carnis cupiditatibus immerſi, neſciunt adſpirare ad cœleſtia bona, ſed fraterno affectu ad meliora provocare. Decet enim ut qui Dei miſericordiam in ſeſe expertus eſt, miſericordiam conferat & in conſervos ſuos. Obſecra, mone, doce, hortare, argue, increpa, opportune, importune. Si corrigitur, lucrifeciſti fratrem tuum: ſin minus, liberaſti animam tuam, quod in te eſt præſtitiſti. Itaque ſequitur: *Filii hominum uſque quo gravi corde? quare diligitis vanitatem & quæritis mendacium?* Quod Septuaginta verterunt, *filii hominum*, Hieronymus ex Hebraico fonte, vertit *filii viri:* & quod illi *uſque quo gravi cordi*, hic vertit, *uſque quo inclyti mei, ignominioſe diligitis vanitatem.* Sunt qui vertunt, *uſque quo gloria* ſive *honor meus opprobrio, diligetis vanitatem, & quaretis mendacium?* Ac rurſus hic alia diſſenſio. Quidam virum interpretantur Abraham tamquam excellentem quemdam Heroa, cujus nomine gloriabantur Iſraelitæ. *Semen Abrahæ ſumus, neque cuiquam ſervivimus unquam.* Alii virum accipiunt Adam. Cæterum, ad ſenſum quem adferunt Hebræi, magis congruit, ut in nomine viri intelligamus Abraham, cujus nomen apud Hebræos erat celeberrimum, quemadmodum apud Græcos Cecropis, apud Latinos Scipionis, ut qui hinc genus ducerent, pro Heroibus haberentur. Itaque qui tumebant animo quod genus ducerent ab Abraham, hos vocant Septuaginta Βαρυκαρδίους, hoc eſt, *gravicordes*, quemadmodum dicimus miſericordes. Βάρος enim Græce nonnumquam *faſtum* ſignificat, & Latine *graves viros* dicimus, eximios, magnæque auctoritatis, unde ſuſpicor & vulgo nunc dici *Barones*, qui generis ac virtutum auctoritate cæteris præminent. Itaque Dominus in Euangeliis exprobrat Judæis, quod quum ſeſe jactarent nomine patris Abrahæ, tamen ab ejus factis longe degenerarent, ſed potius referrent patrem Diabolum, & mendacem, & homicidam, quum illi reſiſterent veritati, & innocenti molirentur exitium. Hujus igitur lectionis ſenſus erit: Quamdiu perſeverabitis in veſtra incredulitate Iſraelitæ? quamdiu quum jactetis vos nominibus Patriarcharum, degenerabitis ab illorum fide & pietate, dedecorantes majorum veſtrorum gloriam, pro rebus ad ſalutem æternam pertinentibus, diligentes vanitatem, proque veritate quærentes mendacium? Alterius lectionis, *filii viri, uſque quo gloria mea opprobrio, &c.* ſenſus hic erit: Filii Abrahæ, quam diu dehoneſtabitis nomen meum inter gentes, gloriam meam vertentes in ignominiam? Dicimini populus electus, vocamini filii Dei, atqui ex veſtra impia vita, conviciis afficior inter gentes, qui talem putant eſſe Deum, qualis eſt populus. Vana eſt tituli gloria, niſi adſit vitæ pietas: mendacium eſt dici filios Dei, quum factis ipſi declaretis vos eſſe filios Diaboli. Cæterum, quod olim Dominus noſter exprobravit Judæis incredulis, hoc jure nunc quoque poteſt exprobrari Chriſtianis, Euangelii, Apoſtolorum & Chriſti nomine gloriantibus, quum tota vita diſſideat a titulo. Magnificus titulus eſt dici *filios Dei, fratres & cohæredes Jeſu Chriſti*, ſed hujus tituli gloriam nobis vertimus in ignominiam, ſi tota vita pugnat cum profeſſione. Ac per nos quodammodo infamatur glorioſum Dei Patris ac Filii nomen. Quid enim dicunt impii, conſpicientes hujus nominis proceres, ſceleratiores propemodum idololatris? tales habet filios Deus? tales habet diſcipulos & fratres Jeſus Chriſtus? Quin & ipſum Euangelium vocatur in odium, & in contemtum ob impuram vitam eorum, qui ſe jactant Euangelii titulo. Audimus etiam nunc paſſim jactari Chriſtum, Spiritum, Euangelium, fidem, verbum Dei, ſi mores, ſi vitam inſpicias multorum, heu! quam omnia pugnant cum ſplendidis illis titulis. Quum inter eos qui his titulis ſe maxime venditant, comperimus attentos ad rem, fraudatores, luxu ac libidine perditos, calumniatores, detractores, virulentos, mendaces, amantes ſui, vacuos omni bono affectu, impatientes omnis injuriæ, vindices, elatos, nonne multos audimus dicere, valeat hoc Euangelium, quod tale genus hominum nobis invehit in mundum? Quin potius Euangelium habentes in ore, vita factiſque commendamus Euangelium, quemadmodum Paulus glorificavit Euangelium ſuum? At blaſphemia quidem eſt, ex hominum moribus æſtimare Euangelium, ſed tamen huic blaſphemiæ dant occaſionem, qui dictis profitentur Euangelium, factis pugnant cum Euangelio. Tales merito objurgarit vir pius, ac vere Euangelicus. O filii excelſi, quam diu male vivendo dehoneſtabitis veſtram profeſſionem? vanitas eſt dici, quod non ſitis: mendacium eſt quærere gloriam nominis, & tota vita pugnare cum nomine: hypocriſis eſt, venari laudem ex titulis, quum facta diſcrepent a titulis: habere ſemper in ore, quod procul abſit ab animo. Nec quemquam veſtrum movere debet tanta lectionis varietas; Dubitari non poteſt, quin ſimplex & unum ſit, quod dictante Spiritu Sancto ſcripſit Pſalmographus, & tamen hanc varietatem, quæ per ſcribas & interpretes accidit, permiſit Deus in ſacris voluminibus, ut hac quoque difficultate excitetur noſtra ſocordia. Nullo ſalutis periculo aberratur a germano ſenſu Scripturæ, modo quod accipitur, congruat cum pietate & veritate: nec eſt levis utilitas ſtudii noſtri, ſi quod interpretamur non faciat ad præſentem locum, modo faciat ad bonam vitam, & cum aliis Scripturæ locis conſentiat. Neque vero ſumam hic anxiam operam excutiendi, quæ lectio ſit maxime probanda. Gravis eſt apud me Hieronymi auctoritas, neque levis eſt auctoritas Septuaginta, præſertim quum hanc tot ſeculis publicus uſus Eccleſiæ, tum apud Græcos, tum apud Latinos comprobarit. Sive legimus, *filii viri*, ſentientes filios Adæ, ſive *filii hominum*, utrumque vocabulum eſt extenuans dignitatem. Et enim modeſtiæ cauſa, ſe Dominus in Euangeliis appellat *filium hominis*, quum Judæi jactarent Abraham, Jacob, David, alioſque Patriarchas, quorum tum apud ipſos venerabilis erat memoria. Et Paulus quum ait, *numquid ſecundum hominem hæc dico*, &, *ſi adhuc hominibus placerem, Chriſti ſervus non eſſem.* Rurſum: *Nonne carnales eſtis, & ſecundum hominem ambulatis.* Ac mox: *Nonne homines eſtis?* humile quiddam indicat, & quod procul abſit a viro perfecto. Cujuſmodi cum multi ſint inter nos, exiſtimet unuſquiſque noſtrum hunc verſiculum ad ſe pertinere. Baptizati eſtis, fidem Euangelicam profeſſi eſtis, per quam efficiuntur *filii Dei*, qui non ex ſanguinibus, neque ex voluntate carnis, nec ex voluntate viri, ſed denuo cœlitus nati ſunt, per ſpiritum regenerantem ac novantem hominem, induiſtis Dominum Jeſum Chriſtum, in hujus corpus inſiti eſtis, & vos poſt hæc nihil aliud adhuc eſtis, quam filii hominum. Quando proficietis ad ſublimiora? Quam diu nihil aliud ſapietis quam carnem, quam terram? Eſt levitas cordis damnata in ſacris litteris. *Qui cito credit, levis eſt corde*, ut docet Eccleſiaſticus. Tale cor habent qui fluctuant ac circumferuntur quolibet vento doctrinæ, de quibus loquitur

Filii hominum uſque quo g.

Eccle. 19.

Digitized by Google

tur alius Pſalmus: *Cor eorum vanum eſt.* Sic eſt quædam probata cordis gravitas, quæ ſaburra veritatis Euangelicæ conſtabilit animum, ne variis humanarum opinionum auris huc illuc fluctuet. Tale cor habebat Paulus, qui negat habendam fidem etiam Angelo, ſi diverſum adferret Euangelium. Itidem eſt probata quædam cordis levitas. Tale cor habebant, de quibus legimus apud Eſaiam: *Qui ſunt iſti qui ut nubes volant, & quaſi columbæ ad feneſtras ſuas?* Tale cor habent aquilæ, cum congregantur ubicumque fuerit corpus, atque illuc quotidie ſubvolant affectu, ubi Chriſtus eſt in dextra Dei ſedens. Tale cor exigit a populo Sacerdos aggreſſurus myſteria, dicens: *Surſum corda*, & reſpondetur, *ad Dominum.* Utinam hoc vere reſponderi poſſit ab omnibus, cariſſimi. Plumbea corda, quæ conſcientiæ ſarcina gravantur, non poſſunt ſubvolare ad Dominum. Terrena corda, quoniam gravantur curis hujus vitæ, nec alas habent, non poſſunt in altum tolli. Sola corda ignea, ſola aërea, hoc eſt, ſpiritualia, ſubvolant in altum. His longe diſſimiles ſunt iſti gravicordes, quos hoc verſu exhortatur Propheta, ut, abjectis ſordidis & humilibus curis, ſumant alas, eoque ſubvolent ubi vera quies eſt animorum. Qui peccatis onuſti ſunt, nullum faciunt peccandi finem, vitæ correctionem uſque proferentes, donec veniat ſupremus vitæ dies. Qui jactant hujus mundi falſa bona, honores, opes, voluptates, non ſolum his immorantur, verum etiam immoriuntur, ſemper ſolliciti, ſemper triſtes: quum interim qui his rebus contemtis ad æterna ſuſtulerunt animos, vivant alacres ſpe, ſemper in Domino gaudentes, jugiter pſallentes Domino in cordibus ſuis hymnis, & canticis ſpiritualibus. Quiſquis veſtrum cor habet dilatatum dono Dei, ne deſinat clamare ad iſtos, qui cor adhuc habent grave. Quo uſque corde gravi, ſpretis cœleſtibus, hærebitis terrenis? Quo uſque pro neceſſariis, diligitis vanitatem, pro veris bonis, quæritis mendacium? Quid interſit inter vanitatem ac mendacium, ſuperius paucis attigimus. Vanis fruſtramur, mendacio fallimur. Quæret aliquis, quid interſit inter diligere & quærere? Diligimus oblata, quærimus quæ quum non adſint expetimus. Diligimus, quibus oblectatur animus. Quærimus, quæ nobis ſtudio aliunde accerſimus. Ac mundus quidem variis rerum illecebris blanditur, oculis noſtris oſtentat, ceu rem egregiam, formam, vires, juventutem, opulentiam, nobilitatem, auctoritatem, proſperam valetudinem, voluptatem, longævitatem, eruditionem, ſapientiam, gloriam. Rurſum e diverſo objicit oculis noſtris varia terriculamentorum genera, ſenectutem, imbecillitatem, paupertatem, adverſam valetudinem, ignobilitatem, contemtum, imperitiam, cruciatus, mortem, ignominiam. Hæc omnia vana ſunt rerum ludibria, quæ ſi quis non recte judicans, putat eſſe vere amplectenda ut bona, aut vere horrenda ut mala, is in blandis amplectendis diligit vanitatem, in alteris expaveſcendis conturbatur vanitate; Qui male diligit, idem male oderit neceſſe eſt. Atque ex hoc fonte naſcitur omnis humanæ vitæ pernicies, quum corrupto judicio, aut pro bonis ducimus, quæ bona non ſunt, pro malis quæ mala non ſunt, aut præpoſtero judicio, pluris illa facimus quam oportet. Ex judicio corrupto, naſcuntur affectus inſani, quemadmodum corrupto palato pro ſalubribus expetimus mortifera, fitque ut qui prius diligebamus vanitatem, jam quæramus mendacium. Non jam loquor tantum de his quæ vulgus etiam fatetur eſſe vana, quod genus ſunt, ſaltationes, choreæ, geſticulationes, joci, facetiæ: quidquid agitur in hac vita vanitas eſt, imo totus homo quantus eſt vanitas eſt, ſi conferatur ad Deum, ac res divinas, quæ vere ſunt. In vanis tumultuabatur & Martha, quum unum eſſet neceſſarium: eam partem, unice bonam, delegerat Maria, ſedens ad pedes Jeſu, & audiens ſermonem illius. Maria ſedens, mens eſt ab omnibus carnis affectibus requieta. Alii ſedent ad pedes Ariſtotelis, Averrois, Bartholi, & Baldi, ſed felix diſcipulus, qui ſedet ad pedes Jeſu, auſcultans quid loquatur æterna veritas. Nec enim jam diligere poterit hominum vanitates, quem ſemel occuparit amor veri ſummique boni. Hoc ſolum nobis diligendum eſt, ſolum quærendum & expetendum: cætera omnia, quæ huc nihil conducunt, vana ſunt: quæ promittunt felicitatem aliunde, quam ex hoc uno, mendacia ſunt. Vidit hoc ſapiens Eccleſiaſtes, clamans, omnia quæ geruntur in vita mortalium, meram eſſe vanitatem, hoc uno excepto, ut timeamus Deum, ac mandata illius obſervemus. At unde tantum vanitatis in vita Chriſtianorum, qui veritatem profitentur Euangelicam? Quantis tumultibus undique plena ſunt omnia? Negociamur, navigamus, belligeramur, facimus fœdera, & icta rumpimus, jungimus matrimonia, gignimus liberos, ſcribimus hæredes, emimus agros, ac vendimus, conciliamus amicitias, ædificamus, ac demolimur, radimur, ungimur, induimus cucullam, exercemur variis artibus, magnis impendiis ac ſudoribus ambimus titulum utriuſque Juris, aut Theologi. Sunt qui mitram ac pedum malint. His curis diſcruciamus animum noſtrum, in his conſeneſcimus, in his tot annos rem omnium pretioſiſſimam nec reparabilem perdimus. Poſteaquam jam adeſt dies mortis, poſtquam adeundum eſt tribunal illud, ubi vanis locus non eſt, ſed veris agitur, ibi ſero velut experrecti deprehendimus omnia fuiſſe vana rerum ſimulacra, quæ nobis per ſomnium illuſerant. Dicet aliquis, an iſta non ſunt curanda Chriſtianis, quæ pro vanis commemoras? Sunt in his quæ curanda quidem ſunt, ſed ex neceſſitate, ſed leviter, ſed ita, ut ſcias eſſe negligenda, quoties jacturam adferunt illius boni, quod ſolum eſt expetendum. Id cujuſmodi ſit, rectius nos docebit ipſe Paulus: *Tempus*, inquit, *breve eſt, reliquum eſt, ut qui habent uxores, ſint tamquam non habentes, & qui flent, tamquam non flentes, & qui gaudent, tamquam non gaudentes, & qui emunt, tamquam non poſſidentes, & qui utuntur hoc mundo, tamquam non utantur, præterit enim figura hujus mundi.* 1 Cor. 7. Hoſt eſt perpeti vanitatem hujus vitæ, non diligere, hoc eſt, uti hoc mundo, non etiam frui. Vanitatem indicat Paulus, quum ait, figura. Judæi tenebant figuras, quas adhuc mordicus tenent pro veris. Ut gemina lex eſt, carnalis, & ſpiritualis, ita geminus eſt mundus. Hic mundus in quo verſamur, vanitatibus undique ſcatet. Sequetur alius mundus, in quo ſublatis ludibriis, omnia patebunt, ibi quum de verbo otioſo ſit reddenda ratio, quid dicent, qui ſic adamarunt Philoſophiam Ariſtotelis, Mathematicas argutias, Sophiſtarum tricas, mitras & coronas, ut de eo quod ſolum per omnem vitam erat agendum vix umquam vacaverit cogitare? In hoc judicio quid referet, Rex fueris an agricola, Monachus an auriga, Philoſophus an idiota? Hoc unum ſpectabitur, an totam felicitatis tuæ ſpem collocaris in Domino, an illius præceptis toto pectore inhæſeris. Ex adſpectu naſcitur amor, juxta Græcorum proverbium. Proinde periculum eſt etiam videre vanitates hujus mundi, quam ob cauſam orat Pſaltes: Averte oculos meos, ne videant vanitates, in via tua vivifica me. Ingerunt ſe nobis undique vanitates, nec eſt in poteſtate hominis ab his avertere oculos, ni Deus avertat, & ad ſuam avocet viam. *Vidit Eva quod bonum eſſet lignum ad veſcendum, & pulcrum oculis, adſpectuque delectabile, tulit de fructu illius & comedit deditque viro ſuo, qui comedit, & aperti ſunt oculi amborum.* Vidit & dilexit vanitatem, ſimulque quæſivit mendacium, quod promſerat ſerpens: *Non moriemini, ſed eritis ſicut Dii.* Hæc eſt omnium malorum origo, vidiſſe vanitatem & amaſſe. Quomodo autem dicuntur aperti oculi, quum antea legantur vidiſſe? Viderant ſed per ſomnium, experrecti certumque vigilantes deprehendunt ſe deluſos inanibus rerum phantaſmatibus. Itaque pro theſauro, reperiunt carbones, pro veris bonis, vanas rerum imagines. Vidit David Berſabeæ, vidit vanitatem, & amavit. Mox quæſivit mendacium, & per dolum occiſo marito, ſperabat fore clam & impune quod moliebatur. Comperit poſtea ſibi mentitam eſſe voluptatem quam dilexerat. Si Eva avertiſſet oculos a vanitate, & deflexiſſet in viam Domini, non fuiſſet nobis

au-

Digitized by Google

auctor mortis. Pulcrum erat pomum, ſed occurrere debebat præceptum Domini: *De ligno ſcientiæ boni & mali ne comedas, in quacumque enim die comederis ex eo, morte morieris.* Itidem, ſi David conſpecta muliere, divertiſſet oculos ad viam Dei, quæ monet ne quis concupiſcat uxorem proximi, non audiſſet ſententiam mortis, nec brevem voluptatem tot lacrymis, tot malis, tanta ignominia redemiſſet. Nam illecebræ mundi non ſolum mentiuntur nobis in ſeculo futuro, verum etiam in hac interim vita: In futuro ſeculo dicent omnes, qui hic ſpreta veritate quæſiere mendacium.

Sap. 5. *Quid nobis profuit ſuperbia, aut divitiarum jactantia, quid contulit nobis? Tranſierunt omnia illa tamquam umbra, & tamquam nuntius præcurrens, & tamquam navis quæ pertranſit fluctuantem aquam, cujus cum præterierit, non eſt veſtigium invenire, neque ſemitam carinæ illius in fluctibus*, &c. Sic nobis etiam hic mentitur ambitio, ſic avaritia, ſic libido, quemadmodum eſca mentitur piſci. O te felicem, ſi tantum prædiorum poſſederis, ſi tale munus apud Principem obtinueris, ſi tali puella fueris potitus! Ubi contigit quod blandiebatur, in quantam malorum & curarum naſſam ſentimus nos irretitos? Homini qui ſemel atque iterum dedit verba, poſtea non habemus fidem, quantumvis blandiatur, & ab his rerum ludibriis toties decepti, tamen adſpicimus, amamus, quærimus, noſque delùdendos ultro præbemus. Præterit pueritia, huic ignoſcitur ſocordia, effluit adoleſcentia, tum magis etiam amplectimur vanitatem. Accedit juventus, nec deſinimus quærere mendacium, obrepit ſenectus nec reſipiſcimus, pulſat mors, nec relinquimus ſomnia mendaciſſima. An non his optimo jure verſus hic occinitur: *Filii hominum uſque quo gravi corde, quare diligitis vanitatem, & quæritis mendacium.*

Hoc loco interponitur διάψαλμα, de qua voce mirum cur Auguſtinus dubitet, Græcane ſit an Hebraica, quum conſtet quod Hebræis eſt *Sela*, a Septuaginta, Symmacho & Theodotione verſum eſſe διάψαλμα, ab uno Aquila ἀεί, id eſt, *ſemper*. Quoniam autem inter ſcriptores mira varietas eſt opinionum, quid ſit *Sela*, aliis ſuſpicantibus eſſe ſilentium, Pſalmi concentum dirimens, cui contrarium ſit σύμψαλμα, aliis contra notam eſſe Pſalmi continuandi, aliis *Sela*, ſignaculum eſſe muſici cujuſdam toni, aliis hoc addito ſigno deſignari perpetuam & immobilem ſententiæ veritatem, aliis item alias conjecturas in medium adferentibus, quarum unaquæque quomodo vel refelli poſſit, vel probari, non diſcutiam in præſentia, ne caritatem veſtram onerem ſermone, primum per ſe inamœno, deinde nimium prolixo: Mihi vero proximum videtur, tale quiddam fuiſſe in Hebræorum canticis, quale deprehendimus fuiſſe in veterum Comœdiis, in quibus recitatis diverbiis accinebatur tibiis certum modulationis genus, ſic ut ex ipſis modis populus agnoſceret genus ſententiæ, graviſne eſſet an jocoſa, quo quod dictum eſſet, animis auditorum infigeretur, ſimulque excitaretur applauſus & acclamatio. Itaque quoties *Sela* dirimit nobis Pſalmum, infigamus animo quod dictum eſt, atque eamdem ſententiam iterumque atque iterum nobis modulemur donec penitus inſederit affectibus. Dicat ſibi quiſque quem adhuc tenet vanitas & mendacium, uſque quo gravi corde, quare diligis vanitatem, & quæris mendacium? Quando temet explicabis a curarum inanium laqueis? Invoca Dominum, & dilatabitur cor tuum, dic illi miſerere mei, donec exaudiat clamorem tuum. Verum dum animus afflatus myſtico cantico meditatur abjicere vanitates, ac repudiare mendacium, longe diverſam cantionem occinit illi caro. Si opes, ſi dignitatem, ſi delicias abjeceris, quid futurum eſt te abjectius, aut miſerius? Talis futurus es, qualis ille, aut ille, quo quid eſſe poteſt deſpectius aut afflictius? Hæc enim eſt ſors volentium pie vivere in Chriſto Jeſu, ignominia, egeſtas, exſilium, carcer, mors denique. Itaque caro dicit Epiſcopo aut Abbati, qui multa millia numerat annui proventus, qui multo ſatellitio ſtipatur, qui ſuperat Regum luxum, ac delicias, ſi meditetur animum a vanis ad vera bona convertere. Quid facis? An tibi placet vita Apoſtolorum, an vis eſſe Bernardus, Hilario aut Antonius? Huic peſtiferæ cantioni reſpondet animus in ſe dejectiſſimus, in Chriſto ſublimis ac ſplendidus: *Et ſcitote, quod mirabilem reddidit Dominus ſanctum ſuum.* Non eget Dominus anulis, ſtemmatis, palatiis, camelis, aut equis, aut aulico famulitio, ut admirabilem reddat ſanctum ſuum, pro ridiculis deliciis, multa aloe tinctis, impertit perenne gaudium puræ conſcientiæ, armat illum fide adverſus omnes mundi Satanæque inſultus, exhilarat ſpe, ornat dotibus ſpiritualibus, proque fallaci gloria, ſempiterna gloria & honore numquam auferendo coronat eum. Nimirum, hoc eſt quod mirantur filii hominum, in his qui vere renati ſunt in Chriſto. Unde illi in tam tenui re, tanta in pauperes liberalitas? unde tam fortis opum contemtus? unde in tam crebris vigiliis ac jejuniis, in tantis laboribus tanta alacritas? Unde nullis præſidiis inſtructo, tam imperterritus animus? Sic, nimirum, etiam in hac vita, *mirabiles reddit Dominus ſanctos ſuos*, quos ipſe ſanctificavit. Potentibus hujus mundi ut multa poſſideant, plura tamen deſunt. Qui vere ſanctus eſt, in procinctu habet omnia. Dicit mundus, unde habes omnia, deſtitutus ab omnibus? Magna fiducia reſpondet ſanctus, *Dominus exaudiet me, quum clamavero ad eum.* Habeo dominum omnipotentem, qui nuſquam non audit, & quidquid opus eſt, imploratus ſuppeditat. Ex me nihil habeo, tanto magis confido, quod meum præſidium ſit in tuto collocatum. Hujus mundi Principes, in multos annos parant ſua præſidia, Proceres qui pendent ab his, ni ſibi proſpexerint, ſæpe fruſtra implorant opem ſui Principis. At qui totius ſalutis præſidium collocavit in Deo, paratum habet auxilium ad omnia, tantum clamat affectu, & exauditur. Clamorem animi nemo poteſt impedire. Priuſquam ſuccurrat Cæſar, multis veredariis, multis diplomatis eſt opus, & interim ſæpe perit qui poſtulat ſuppetias, quæ ut veniant, non ſemper ſervant flagitatorem. Sanctus hic fidum ac paratum habet præſidium a Domino, qui fecit cœlum & terram. Plus habet, qui Dominum habet unde quidquid opus eſt accipit, quam qui multorum Cræſorum opes poſſidet. Innumera ſunt pharmaca medicorum, infinitæ mixturæ, verum quis non eum medicum exiſtimet feliciorem, cui ſit unica panacæa, aut quinta quam vocant eſſentia? Veterum fabulis proditum eſt de cornu copiæ, unde petebantur omnia. At ſanctus hic verum habet copiæ cornu, unde nihil fruſtra petit, quandoquidem ſanctus petit, & petit ab eo qui poteſt omnia. Sanctum Latinis dicitur, quod violari fas non eſt, quod genus ſunt mœnia civitatum, & leges publicæ. Et tamen hæc quamlibet ſancta, tamen non raro violantur. Cæterum, ſanctum, quem Dominus in ſuam tutelam recepit, nec homines, nec Dæmones, nec inferi, nec ſuperi, nec mors, nec vita, poteſt violare. Quod enim Filio dedit Pater, nemo poteſt de manibus illius eripere. Deus peccatores non audit, ſanctus ſit oportet, qui velit audiri preces ſuas. Quem pœnitet ſui, jam peccator eſſe deſiit. Habent hujus mundi Principes ſanctos ſuos, quos eximie caros habent, nec patiuntur a quoquam lædi, verum hoc qui præſtent ſanctis ſuis, quod ipſi ſibi præſtare non queunt? Habent arces munitas, habent tormenta bellica, habent copias, habent præguſtatores adverſus venenum, habent anulos magicos, habent induſia, & gladios fortunatos, ac ne his quidem præſidiis ſat tuti ſunt Soli tuti ſunt ab omnibus malis, quos Deus recepit ac ſemovit in ſuum præſidium, quos ſemovit ab hoc mundo. Quid illi faciet mundus, qui non eſt in mundo? Qui vere ſanctus eſt, quoniam nihil miratur hujus mundi, non poteſt a mundo lædi. Corpore contingit terram, affectus in cœlis eſt. *Si manſeritis*, inquit, *in me, & verba mea in vobis manſerint, quodcumque volueritis, petetis & fiet vobis.* Quis eſt tam potens Monarcha, qui hoc vere poſſit ſuis amicis polliceri? At hoc ſuis ſanctis pollicetur is, qui poteſt quidquid vult, nec fallere quemquam poteſt. Audite ſanctum Dei ſui præſidio nihil metuentem: *Si Deus*, inquit, *pro nobis, quis contra nos?* Ex arce tutiſſima tale dictum audet jacula-

Et ſcitote quoniam mirificavit Dominus ſanctum ſuum.

Digitized by Google

ri adversus mundum. Audite alterum æque fidentem. *Dominus*, inquit, *regit me, & nihil mihi deerit.* Qui tractant Hebraicæ linguæ proprietatem, indicant, quod Interpres Latinus vertit *mirificavit*, Hebræis sonare *segregavit*. Deus enim qui novit omnium corda, segregat frumentum a paleis, & condit in horreum: segregat pisces bonos a malis, ac reponit in vasa. Olim segregabit suos ab omni malorum commercio. Interim segregat affectu, quos selegit ab hoc mundo, per Spiritum suum eximens eis amorem rerum fluxarum, ac rapiens in amorem cœlestium, atque ita segregando sanctificat. Docet hoc Joannes: *De mundo non sunt, sicut & ego non sum de mundo. Sanctifica eos in veritate. Sermo tuus veritas est.* Itaque nemo vere sanctus est, nisi quem Pater sanctificat: neque quisquam vere segregatus est, nisi quem Pater attraxerit ad se. Qui fidit sermoni Dei, jam sanctificatus est, etiam si non omnino vacet culpa. Jam segregatus est a mundo, totus in alium mutatus hominem. Atque ita redditur admirabilis ob subitam metamorphosim, quam vident in eo factam, qui nondum selecti sunt e mundo, quemadmodum ostendit Petrus in Epistola priore: *In quo admirantur, non concurrentibus vobis in eamdem luxuriæ confusionem.* Itaque dicunt, quid isti accidit? unde sic mirifice mutatus est? unde factus est ex tam feroci, tam mitis, ex tam rapaci, tam liberalis, ex tanto lurcone, tam sobrius, ex tanto scortatore, tam castus? His admirantibus respondet sanctus: Quid admiramini me factum alium? Dominus qui novat omnia me fecit alium. Hæc est mutatio dexteræ excelsi. Non sum is quem antea habebatis turpitudinis sodalem, occidit in me Dominus veterem hominem, nec ego jam vivo, sed vivit in me Christus. Rogate Dominum ut & vos transformet, & illico vestra admiratio vertetur in gratulationem. Sic & discipuli quondam admirabantur Paulum ex lupo subito factum ovem, imo pastorem ovium. Sic Deus olim admirabilem reddidit sanctum suum & sanctorum Principem, quum Judæi sic dicerent, unde huic hæc virtus & sapientia? Similiter admirati sunt de Petro & Joanne, quod homines idiotæ & illitterati, tanta constantia docerent populum. Sic admirabilem reddidit Stephanum, qui dicturus causam in concilio, non expalluit, non concidit vultus, non vox faucibus hæsit, sed intuebantur vultum illius, tamquam vultum Angeli stantis inter ipsos. Jam ne quid dicam de miraculis, quibus Deus nonnumquam decorat sanctos suos, non solum in hac vita, sed multo magis a morte corporis: certe in illo die, quum patefiet quidquid nunc occulitur, Dominus admirabiles reddet sanctos suos, quum impii dicent: *Hi sunt quos aliquando habuimus in derisum, & in similitudinem improperii.* Nos insensati vitam illorum existimabamus insaniam, & finem illorum sine honore. Ecce computati sunt inter filios Dei, & inter sanctos sors illorum est. Itaque rogemus Dominum, fratres, ut dignetur nos sanctificare in veritate, non veste, non cibo, non cæremoniis, quibus si nihil accedat, hypocrisim adferunt, non sanctimoniam: neque mirificemus nos ipsos, venantes laudem & admirationem apud homines, sed mirificet nos ille, qui sanctificavit. Soli vere sancti sunt, quos ille sanctos reddidit, cætera vanitas ac mendacium. Homines addunt mitram, pedum, cucullam, pallium, torquem, coronam, galerum. Hæc suspiciendum reddunt apud stultos, & ad tempus. Dominus addit dotes animi, quas nemo potest eripere, addit operum insignia, quæ nullus mortalis potest edere, nisi Deus operetur in illo. Atque ideo vult operari per idiotas imbecilles & abjectos, quo major sit admiratio virtutis divinæ. Sanctus quem hic mundus sanctificavit attingitur verbo, & exitium molitur a quo læsus est, afficitur damno rei pecuniariæ, & parat homicidium. Sanctus Domini pro virulentis convitiis rependit fraternam admonitionem, exsutus bonis agit gratias Domino, addictus in mortem probrosam, orat pro mortis auctoribus. Hæc sunt insignia, quæ vere mirabilem reddunt sanctum Domini.

Joan. 17.

1 Pet. 5.

Act. 4.

Sap. 5.

Nunc ad cætera festinabimus, vos attentione sequemini. Inter homines similitudo gignit amorem, dissimilitudo parit odium. Itaque fit, ut sanctus, quem Dominus novitate morum admirandum reddidit, fiat invisus his, quibus antea similitudine vitiorum fuit gratissimus. Hi priusquam intelligant energiam spiritus, irascuntur & indignantur desertori & apostatæ sodalitatis, conantes illum conviciis ad vetus sodalitium revocare; & in his sunt nonnumquam parentes, qui dicunt, ni reliqueris istud inutile vitæ genus, abdico te. Horum iras ille tractus a Domino, placide ac fraterne conatur ad pœnitentiam vertere, dicens: *Irascimini & nolite peccare, quæ dicitis in cordibus vestris, in cubilibus vestris compungimini.* Sic irascitur Christianus animus, ut bene velit iis quibus irascitur. Qui sic irascitur non peccat. Nec enim peccat caritas, etiam quum litigat. At mundus quum irascitur occidit, quum amat corrumpit. Caritas quum amat, beneficio juvat, quum irascitur, sanat. Reddidit Dominus admirabilem Filium suum, irata est Synagoga, & occidit eum. Reddidit mirabiles hujus Apostolos, & inclementer eos tractarunt Judæi. Sic & Gentes offensæ novitate rerum, quibus Deus reddidit mirabiles quos ad se traxerat, indignatæ sunt sibi eripi Deos, leges, luxum, libidinem, & in reliquis item peccandi licentiam, ac nullum non sævitiæ genus exercuerunt in illos. Quin & hodie carnales homines indignantur ei, quem Dei Spiritus transfiguravit in novam creaturam, objurgant, rident, persequuntur ut hostem, non ob aliud nisi quia dissimilis est. Dehonestat, inquiunt, nos, dum studet videri melior nobis, perinde quasi lippi indignentur sano, dicantque, traducis nostram lippitudinem tuis oculis, aut claudi recto, infamas nos recte ambulans, aut balbi explanate loquenti, exprobras nobis linguæ vitium aliter loquens quam nos. At re vera sic mundus judicatur & arguitur vita piorum, quemadmodum scribit Paulus, dum horum integritas, veluti lux admota, prodit illorum tenebras. Idque fit non solum in aulis Principum, in conciliis profanis, verum etiam in collegiis Ecclesiasticis, atque adeo in Monasteriis. Indignantur iis, quos oportebat imitari. At inter hæc quid facit sanctus Domini? Non regerit convicia, non exprobrat illis suam dementiam ac cæcitatem, non invidiose jactat suam felicitatem, sed amanter invitat ad felicitatis consortium. Cur, inquit, mihi irascimini, qui lædo neminem? Quod in me novatum videtis, non est hypocrisis, Dei donum est, unde laudem non appeto, iram non mereor. Isthæc ira peccatum habet, omnis enim qui irascitur fratri suo, homicida est. Si libet irasci sine peccato, irascimini vitiis vestris, irascimini tenebris vestris, & amplectamini vos quoque donum Dei, nulli non patens. Atque hujus versiculi duplex potest accipi sensus. Alter hic erit: Si quid irascimini, sic irascimini, ut ne prorumpat in maleficium ira vestra, atque hoc modo non jubentur irasci, sed iram obortam moderari. Alter hic: irascimini quidem, at non mihi, sed vobis ipsis. Sic irascentes nihil peccabitis. Sic est vulgus hominum, blanditur suis vitiis, & aliorum etiam benefacta calumniatur. Sed feliciter iracundi sunt, qui conspecta alterius integritate, sibi displicent, sibi irascuntur, secum rixantur ac pugnant, sibi conviciantur dicentes: Infelix, ille juvenis floret omni genere virtutum, & tu senex contabescis in sordibus tuis. Miser, surgunt indocti & afflati spiritus Christi rapiunt cœlum, & tu cum tua doctrina volutaris in carne & sanguine. Ignave, virgunculæ contemta voluptate carnis, amplectuntur ea quæ sunt spiritus, & tu barbatus servis omni turpitudini. Hæc nimirum est rixa spiritus adversus carnem, quam oportet homini Christiano perpetuam esse. Scio, quosdam hic multa disserere, de motibus animi coërcendis, quorum primos impetus negant in potestate nostra esse, proinde nec imputari ad peccatum, si modo mens & ratio non assentiatur. Sic Augustinus, & alii quidam Augustinum sequuti, quorum sententiam equidem non reprobo, tametsi quod mihi videtur huic loco congruentius tractare malui. Nec vero ad sensum magnopere refert,

Irascimini & nolite peccare

1 Cor. 6.

Digitized by Google

fert, utrum legamus irascimini, an contremiscite, quod admonent quidam sonare vocem Hebræam, nisi quod contremiscit, qui vehementer ira commovetur. Nam impotens ira duo gignit in homine, pallorem ac tremorem: pallorem ob sanguinem confluentem circa cor, tremorem ob concitatos spiritus, quod idem in nobis efficit vehemens metus. Nulla autem ira vehementior, quam qua peccator agnoscens turpitudinem suam, totus effervescit in semet ipsum, adeo ut quidam ad laqueum aut præcipitium currant. Nullus item metus gravior, quam quum peccator considerata magnitudine criminum horret Dei justitiam, ac commeritam vindictam. Dicit itaque justus: Quid in me fremitis? contremiscite in vobis, agnoscentes infelicitatem vestram, & conversi, desinite peccare. Quæ dicitis in cordibus vestris, in cubilibus vestris compungimini. Admonet Augustinus, subaudito verbo supplendam orationem: *Quæ dicitis, dicite in cordibus vestris.* Et sane reperitur hic sermonis tropus in sacris litteris. Tale est illud Pauli ad Romanos: *Non enim qui in manifesto Judæus est, neque quæ in manifesto in carne est circumcisio.* Subaudiendum enim, neque enim is Judæus est, qui in manifesto Judæus est. Et tamen hic potest accipi sensus, ut nihil subaudiatur. Quæ irati dicitis in cordibus vestris, de his in cubilibus vestris compungimini. Ne sequamini quod suggerit primus impetus iræ, sed quod suadet ratio, posteaquam rem apud vos seorsum expenderitis, quod in cubilibus fieri consuevit. Cæterum, quod S. Augustinus admonet pro *compungimini* legi posse *aperimini*, quod Græcus codex habeat, κατανύγητε, aut exemplar habuit mendosum, aut deceptus est similitudine vocis κατανοίγητε. Nam hoc ab ἀνοίγω venit, illud a νύττω. Divus Hieronymus versum hunc sic vertit, ex Hebræorum fontibus: *Irascimini & nolite peccare, loquimini in cordibus vestris, super cubilia vestra & tacete.* Dubium non est, quin hic *loqui*, positum sit pro *cogitare*. Qui rei veritatem secum expendit, cum corde suo loquitur. Et qui hoc agunt, abdunt sese in secretum cubiculi, ubi silent animorum tumultus, per quos non licet quod verum est dispicere. Nam Hebræi frequenter silentium appellant quietem. His atque aliis hoc genus scrupis, quando non ita multum ad sensum habent momenti, non torquebo vestros animos, sed potius quod institueram absolvam. Quam multos audimus ita loquentes, ubi laudatur piorum integritas, utinam Deus faceret me illis similem. Dixit tale quiddam & Balaam. In initiis sacrorum, quam multi tundunt pectus suum, subinde clamantes, miserere mihi misero peccatori. Quam multi dicunt Sacerdoti, confiteor, peccavi, sed dicunt ore tantum, dicunt ex frigida consuetudine. Dicant in cordibus, compungantur in cubilibus, dicant sibi, dicant Deo, qui videt, audit, in abscondito. In publico raro verum dicunt homines. Qui vere precari vult Patrem cœlestem, abdit sese in cubiculum: ita quem vere pœnitet anteactæ vitæ, compungitur in cubiculo. Opinor autem vos hic agnoscere tropum Prophetici sermonis. Non enim locus significatur, sed intimus cordis affectus. Est quidem cor abditissima pars hominis, quasique conclave corporis, ubi secretiora reponuntur, verum est aliquid & corde secretius, quod hic cubile vocat, alioqui cor ipsum varios habet recessus ac specus, & inveniuntur qui duplex habent cor, loquentes in corde & corde. Verum, is demum vere compungitur, qui compungitur in cubili cordis sui, ubi Deo loquitur non hominibus. Dixit David, peccavi Domino, & misericordiam consequutus est. Dixit Saul, peccavi, quia prævaricatus sum sermonem Domini, nec auditus est, quoniam non dixit in corde suo, non compunctus est in cubili suo, quemadmodum David. Irascuntur igitur & peccant, qui videntes proximum a turpi vita conversum ad pietatis studium, non solum ipsi non corrigunt vitam suam exemplo commoti, quemadmodum oportuit, sed cui gratulari debebant, indignantur, & quem æmulari debebant, eum conantur ad relictam turpitudinem retrahere, & inde fiunt sceleratiores, unde perant sanari. Porro qui commoventur quidem ac sibi displicent exemplo proximi nonnihil compuncti, sed mox relabuntur in pristinum affectum, hi quod dicunt, non dicunt ex corde, nec in cubilibus suis compunguntur. Rursus, huic versui subjicitur signum *Sela*, de quo diximus, admonens nos, hanc sententiam non esse leviter prætereundam. Utinam Spiritus cœlestis motis animi nostri fidibus ejusmodi concitet harmoniam, ut penitus omnium nostrum mentibus inhæreat, nec umquam excidat semel infixa: quandoquidem in hoc sita est felicitas nostra, ut salubriter irascamur vitiis nostris, & fraternæ correctioni gratulemur: ut confiteamur nostram injustitiam, ac Dei misericordiam imploremus, sed confiteamur in cordibus nostris, & compungamur, sed in cubilibus nostris. Nihil moratur Dominus mutatam vestem, aut attenuatum vultum, cor intus contritum & afflictum intuetur. Nemo nostrum est, quin habeat cur sibi irascatur, cur secum in corde rixetur, cur in cubili suo compungatur, ne putemus hæc ad eos tantum pertinere, quorum vita magnis ac manifestis criminibus infamis est. In quam multis quotidie labimur, quam multa prætermittimus oscitantes, quæ licuisset operari, quot modis imperfectum est hoc ipsum, quod recte gerimus. Quod si qui sunt inter vos ob gravium criminum conscientiam gravi corde, qui hactenus dilexerunt vanitatem & quæsierunt mendacium, si commoti hujus Psalmi harmonia, cœperunt irasci sibi, si loqui in cordibus suis, si compungi in cubilibus suis, attenti audiant quod sequitur, ut sciant quibus rebus perfici valeat quod cœptum est: *Sacrificate sacrificium justitiæ.* Olim holocaustomatibus placabatur Deus. De his sacrificiis intelligi poterat hic versiculus, nisi addidisset sacrificium justitiæ. Quid autem sit sacrificium justitiæ, beatus Augustinus bifariam interpretatur, uno modo de pœnitentia, per quam homo sibi totus displicens, immolat se ipsum in holocaustum Domino, de quo sacrificio loquitur Psal. L. Sacrificium Deo spiritus contribulatus. Cur autem hoc sacrificium justitiæ dicatur, reddit hanc causam, quod nihil esse possit justius, quam ut suis quisque peccatis irascatur, potius quam alienis, ac de se vindictam sumat potius quam de aliis. Recte quidem hæc Augustinus, mea quidem sententia, nisi quod justius est, ut qui videt fratrem ad novitatem vitæ conversum, laudet in illo donum Dei, & sic agnoscat malitiam suam, ita enim Deo tribuerit quod illi debetur, & sibi sumet quod debetur peccatori, hoc est, tribulatio & angustia. Nihil autem injustius, quam si quis peccatis undique madens, efferat sese quasi justus sit, ac Dei misericordia non egeat, & proximo indignetur, qui se retulerit ad frugem meliorem. Altero modo sic interpretatur, ut sacrificium justitiæ sentiamus esse opera justa, quæ fiunt post pœnitentiam, quemadmodum in Euangelio Joannes Baptista Judæos ad baptismum confluentes hortatur, ut faciant fructus dignos pœnitentiæ. Posteaquam enim excisa est arbor mala, & consita est arbor bona, par est ut pro malis fructibus, proferat fructus bonos. Fructus mali sunt opera carnis, opera bona sunt fructus spiritus. Irasci primus est gradus ad homicidium, dicere convicium, gradus est propior, jam ira certa concepta destinare in animo quibus modis occidendus sit quem odisti, proximum est homicidio. Judæorum sacrificium erat mactatio pecudis. Christianorum sacrificium est, mactare veterem hominem, cum actibus suis. Primum igitur peccator accensus mutati fratris exemplo irascitur sibi. Iram sequitur jurgium, quum sibi displicens loquitur in corde, mox concipit certum propositum occidendi veterem hominem, eum jugulatum pœnitentia, sepelit in baptismo, jamque novum hominem pro vetere renatum imponit in altare fidei, divino igni, hoc est, Spiritu Sancto comprehendendum. Per baptismum enim ac fidei professionem abluebantur peccata, per Spiritum Sanctum unicuique juxta mensuram fidei distribuebantur dona bene operandi, quemadmodum Paulus eleganter docet, prioris ad Corinthios Epistolæ capite XII. In mutan-

Digitized by Google

da vita duo sunt, relinquere quod eras, & incipere hoc esse quod non eras. Itaque suspicatur sanctus Augustinus hoc loco additum *diapsalma* non aliud significare quam quod Physicis est *privatio*, hoc est, transitum quemdam ab eo, quod esse desinit, ad id quod incipit. Hoc tamen vir ille modestissimus ut conjecturam, non ut sententiam proponit his utens verbis: *Nam & interpositum diapsalma non absurde fortasse insinuat, etiam transitum de vita veteri ad vitam novam.* Atque utinam hanc modestiam imitentur omnes qui sacras litteras interpretantur. Audite aliud modestiæ argumentum; *ut exstincto*, inquit, *vel infirmato per pœnitentiam veteri homine.* Non ausus est dicere, quod dixit Paulus: *Mortificate membra vestra quæ sunt super terram*, quod in hac vita nullus inveniatur plane mortuus peccato. Hæc Augustinus hauserat ex afflatu Philosophiæ mundanæ, quæ conatus est ad Scripturæ divinæ sensum accommodare. Contra Stoicos ubique fortiter pugnat, qui defendebant in sapiente ἀπάθειαν. Ejusdem afflatus sunt, quæ mox subnectit, gradum struens ad ea quæ sequuntur: Multi dicunt quis ostendit nobis bona, de bonis internis, quæ sola diligenda sunt, quum cæteris sit ad necessitatem utendum, non ad gaudium perfruendum. Quamquam fateor ea quæ a Peripateticis ac Stoicis disserunt de gradibus ac discrimine bonorum, non absurde differi, tamen congruentius, arbitror, sacras litteras exponi per sacras litteras, ne degeneremus a Spiritu divino, ad humanum ingenium. Paulus Apostolus ubique clamat hominem non ex operibus justificari, sed ex fide. Quamquam vera fides otiosa non est, sed per dilectionem operatur. Quod si nostra opera mala sunt, arguunt fidem insinceram esse. Proinde sacrificant sacrificium justitiæ, qui diffisi suis viribus, suæ sapientiæ, suis factis, toto pectore fidunt promissis divinis, nihil hæsitantes, aut disputantes de præmio: quemadmodum Abraham quum accepisset promissionem a Deo, quod esset futurus pater multarum gentium, quodque per ipsius posteritatem, gentes omnes consequerentur benedictionem, postea jussus mactare filium unicum Isaac, in quo solo spes erat posteritatis, non hæsitavit, apud sese murmurans, ubi promissum si hunc jugularo? sciens & veracem & omnipotentem esse qui promiserat. Ita qui fidem hauserunt Euangelicam, primum credunt sibi redditam innocentiam per mortem Jesu Christi, hæc est una justitiæ pars. Verum, quoniam non satis est vacare culpa, nisi succedant fructus bonorum operum, quæ fides per dilectionem operatur, post gratis datam innocentiam, quæ fit abolitis peccatis, rursus jubemur sacrificare sacrificium justitiæ, proferentes in proximum ex fide fructus bonorum operum, quæ tum sacrificamus Deo, quum inde nobis nihil arrogamus, quod ex Dei largitate proficiscantur omnia. Id quale sit quo planius explicem, arborem frugiferam considerate. Radix fides est, ea se valida rectaque stirpe subrigit in Deum. Mox caritas dilatat ramos in utilitatem proximi, velut invitans omnes ut decerpant quod natum est. Et adeo se demittit arbor in usum hominum, ut nonnumquam ramis pomorum pondere gravatis contingat terram. Itaque radici debetur, quidquid producit arbor, etiam si fructuum suavitas arguit radicem bono succo plenam. Porro, quoniam nostra radix, donum est Dei, & donum gratuitum, quidquid hinc nascitur divinæ benignitati debet acceptum ferri, atque hoc ipsum est sacrificare sacrificium justitiæ, non vindicare nobis, quod nostrum non est, nec fraudare Deum laude gloriaque debita. Itaque nec Philosophi qui sibi pollicentur summum bonum ex naturæ viribus, sacrificeant sacrificium justitiæ, nec Pharisæi qui suis meritis attribuunt laudem justitiæ. *Quidquid enim ex fide non est, peccatum est*, auctore Paulo. Jam videre est quosdam, ubi correpti fuerint pœnitentia vitæ prioris, proficisci Hierosolymam, aut navigare Compostellam, quasi hoc sit sacrificare sacrificium justitiæ. Non interim in totum damno tales profectiones, sed tamen vereor ne fallantur, qui ex his sibi pollicentur justitiam. Si Deus cuiquam ex talibus promisit justitiam, fidendum est: si non promisit, non est ex fide quod agitur. Idem sentiendum arbitror de his, qui pertæsi vitam pristinam addicunt sese collegiis Benedictinorum, Franciscanorum, aut Cartusiensium. Non damno vitæ genus, sed illos damno, qui veste, qui cibo, qui Psalmis, cæterisque cæremoniis freti non sacrificant sacrificium justitiæ, sed Pharisaicis potius sacrificiis gloriantur. Qui turpiter vivunt, impudenter sperant in Domino, hoc sibi pollicentes, quod Deus promisit aliis. Rursus, male sperant, etiam si bene vivant, qui spem ponunt in meritis suis. Tu præsta quidquid potes, sed interim spem ponens in Domino, non in quovis homine, multo minus in te ipso. Non sperat in Domino, nisi qui omnibus rebus diffidens, omnem salutis fiduciam collocavit in Domini promissis & misericordia. Sed non omnium est fides, imo paucorum est vera fides, ideo multi dicunt, quis ostendit nobis bona? Ita Petrus adhuc carnalis: *Domine, ecce reliquimus omnia & secuti sumus te, quid ergo dabis nobis?* Non sacrificant sacrificium justitiæ, qui pensitatis meritis ac præmio velut ex pari agunt cum Deo. Non colitur gratis Deus, & tamen non ideo colendus est ut auferamus mercedem, sed quoniam ipse suapte natura dignus est qui colatur ab omnibus. Quisquis recte colit Deum, habet Deum, quid autem non habet qui Deum habet? An is exiguum habet præmium? Sic loquitur in Genesi ad Abraham patrem omnium Deo fidentium: *Noli timere, Abraham, ego protector tuus, & merces tua magna nimis.* Sed qui dicunt, quis ostendit nobis bona? non sat habent audire promissa, videre volunt quod audiunt. Hanc fidem oculatam vocant, quum id creditur, quod mox exhibetur. Itaque juxta sensum hunc, hic sermo pertinebit ad eos qui diffidunt promissis Dei. Nam potest & ad eos referri, qui desperant vitæ correctionem, vel ob peccatorum multitudinem ac magnitudinem, vel ob inveteratam peccandi consuetudinem. Hi dicunt cum Cain, majus est peccatum nostrum, quam ut veniam mereamur. Item illud Hieremiæ: *Recessimus, non veniemus ultra ad te.* Qui diffidunt promissis dicunt, non veniet Dominus, nec erit ullum discrimen inter justum, & injustum a morte corporis. Et hi qui colunt Dominum, qua re potiores sunt nobis? Non eximuntur a publicis malis, fulmina, naufragia, terræ motus, pestilentias, famem, bella, morbos, senium, æque patiuntur atque nos. Imo, nulli vivunt afflictiores his, qui se tradiderunt Deo. Adversus has impias voces magna fiducia respondet justus, certam esse spem omnibus, si modo cordis oculos erigant ad signum divinæ clementiæ, quod omnibus sublatum est. Qua de re quoniam ante satis copiose dictum est, non onerabo vestras aures iisdem repetendis, tantum admonendi estis, ut quæ dicta sunt, infigatis animis vestris, conceptaque spe veniæ de misericordia Dei, ne dubitetis tollere crucem Domini, quæ licet habeat amaritudinem suam ob pœnitentiam malorum, tamen habet eadem dulcedinem suam ob dolori succedentem lætitiam, quemadmodum ex amaro pharmaco nascitur perpetuum gaudium restitutæ sanitatis. Accipite cum fiducia jugum Domini, quoniam longe suavius est, quam jugum hujus mundi. Gustate quod suavis est Dominus, & fatebimini beatum quisquis sperat in eo. Paulus in mediis afflictionibus clamat: *Repletus sum consolatione, superabundo gaudio in omni tribulatione nostra.* Hoc gaudium infundit animis piorum spiritus Jesu Christi, qui nobis datur velut arrabo promissæ felicitatis in resurrectione justorum. Movebit fortasse vos subito mutatus numerus. *Signatum est super nos, & dedisti lætitiam in corde meo.* Omnibus erectum est signum, sed non omnibus datur lætitia. Ergo solus qui oculos fidei intenderat in hoc signum, dicit: *Dedisti lætitiam in corde meo.* Dat & hic mundus suam lætitiam, sed temporariam: dat enim in auribus, dat in palato, dat in gula, dat in ventre, & in his quæ ventri subnectuntur, dat in vestibus, & ædificiis: at solus Dominus dat in corde. Arcanum est gaudium, & ideo non potest ab hominibus eripi. Qui nunc male gaudent cum hoc mundo, amplectantur salutarem pœnitentiæ dolorem, ut cum hanc lætitiam senserint in corde suo, audeant sperare lætitiam vitæ cœ-

Et sperate in Domino.

Digitized by Google

cœleſtis, quæ quùm ſit inæſtimabilis etiam finem neſcit. Hujus lætitiæ qui guſtum ceperit, non invidebit mundo ſua gaudia, ſed clamabit cum Petro: *Domine, quo ibimus, verba vitæ habes.* Ac rurſum: *Bonum eſt nos hic eſſe, faciamus hic tria tabernacula.* Hic enim requieſcit animus piorum, quum interim qui mundum ſectantur, longe aliis in rebus quærant ſolatium. *A fructu frumenti vini & olei ſui multiplicati ſunt.* Sequar enim interim S. Auguſtini commentum, ut hic verſus pertineat, non ad pios, ſed ad impios, qui diligunt vanitatem & quærunt mendacium. Cæterorum animantium unumquodque quum id contigit, quod appetit natura, conquieſcit nec aliud deſiderat. Solius hominis animus in hac vita numquam acquieſcit, quia nondum contigit illud ſummum bonum, quo ſolo poteſt animus hominis expleri. Cæterum, qui quietem petunt a bonis hujus mundi, quo majore ſtudio id faciunt, hoc longius abſunt a vera quiete, ſed gravioribus curis involvuntur. Etenim, quum ſcopus honeſti ſit ſimplex, varius tamen error eſt ab hoc deflectentium. Itaque fit ut tentatis omnibus, quæ ſpecie magni boni blandiuntur, dum animum ſentiunt his omnibus fieri irrequietiorem, ſemper cogantur dicere, quis oſtendit nobis bona? Dum enim quærunt multa bona quæ vere bona non ſunt, aberrant ab uno illo, quod vere bonum eſt, ac ſolum tranquillare poteſt hominis animum. Nam, hæc bona, quæ ſenſibus corporis percipiuntur, præterquam quod nec explent animum, quamvis avide fruentis, ſed uſque ſitim ſui ipſo uſu provocant, multis amaritudinibus infecta ſunt, ut ſi ſubducas rationem, longe plus aloes ibi comperias quam mellis. Ergo poſteaquam animus per omnia vagatus, nihil aliud deprehendit in humanarum rerum præſidiis, quam vanitatem & afflictionem ſpiritus, tandem feſſus colligit ſeſe ad ſimplicitatem, ac diffiſus omnibus hujus mundi bonis ſimulque contemtis omnibus malis, per fidem Euangelicam totum ſe tradit Deo, jamque in uno quietem invenit, quam in multis invenire non poterat. Itaque, quod hic dicit multiplicati ſunt, non ſignificatur ubertas bonorum, ſed diſtractio curarum. Nam, & Græca vox ἐπληθύνθησαν declarat non ampliatas res, ſed ipſos homines creviſſe numero. Quemadmodum autem miſerum eſt unum corpus in multa membra diſſecari, ita miſerum eſt, animum ſic in varias curas diſtrahi, ut non unus animus ſibi conſtans, ſed plures animi videri poſſint. Et ideo Paulus mulierem quæ nupſit viro, *diviſam* appellat, quod non liceat totam vacare Domino, ſed in obſequium mariti, liberorumque curam diſtrahatur, quum virgo tota ſemper adhæreat Domino, nec ab eo variis curis abſtrahatur. Nec diſſimile eſt quod Martham legimus in multa diſtractam, quum unum eſſet neceſſarium. Unum illud pro multis elegerat Maria, & ideo ſedet non ambulat, & quieſcit ad pedes Domini. Auguſtinus huc etiam illud adfert ex libro Sapientiæ: Corpus quod corrumpitur aggravat animam, & deprimit terrena habitatio ſenſum multa cogitantem. Frumentum autem vinum & oleum intelligi vult, non ſolum hæc quæ nominantur, ſed omnium rerum temporalium copiam, quibus hoc eſt peculiare, ut animum poſſidentis & amantis miſeris curis diſcerpant, itaque obſtant, quo minus impleri poſſit, quod eodem in libro præcipitur: *Sentite de Domino in bonitate, & in ſimplicitate cordis quærite illum.* Declarat hoc ipſum Euangelica parabola de ſemine, quod a ſpinis ſuffocatum eſt. Spinas autem ipſe Dominus interpretatur divitias variis ac moleſtis curis obnoxias. Fides autem reſecat hujuſmodi multiplices curas, & hominem ſimplicitati redditum colligit in Deum. Quoniam autem maxima pars hominum diſtrahitur his rebus, quæ pertinent ad ſplendorem aut commoditatem vitæ, in quibus primas tenent divitiæ, quæ largiri putantur omnia, ideo ſub harum nomine potiſſimum ſignificantur omnia, quæ curis inanibus mentem amovent ab eo, quod ſolum amandum eſt, veluti Pſalmo centeſimo quadrageſimo tertio. Promtuaria eorum plena, oves eorum fœtoſæ, &c. Pſalmus ita clauditur, beatum dixerunt populum cui hæc ſunt, beatus populus cujus Dominus Deus ejus. Multa itaque non beant hominem, ſed diſtrahunt, at Deus qui unus eſt, ſolus beat. Item Pſal. LXXII. *Ecce ipſi peccatores & abundantes in ſeculo, obtinuerunt divitias.* Rurſum, Paulus ſcribens Timotheo, copioſe declarat hanc ærumnoſam multiplicationem, in quam incidunt homines, quum diffiſi divino præſidio, confugiunt ad præſidia mundi, exiſtimantes quæſtum eſſe pietatem. *Eſt autem quæſtus magnus pietas cum ſufficientia. Nihil enim intulimus in hunc mundum, haud dubium, quia nec auferre quid poſſimus. Habentes autem alimenta, & quibus tegamur, his contenti ſumus. Nam qui volunt divites fieri incidunt in tentationem, & in laqueum Diaboli, & deſideria multa & nociva, quæ mergunt hominem in interitum & perditionem. Radix enim omnium malorum eſt cupiditas, quam quidam appetentes erraverunt a fide, & inſeruerunt ſe doloribus multis. Tu autem, ô homo Dei, hæc fuge.* Qui terrena appetit, multitudinem appetit, & ideo diſtrahitur in multa, & involvitur doloribus multis, quoniam aberrat a fide, quæ nos a multis in unum colligit, ſed hæc fugit homo Dei, qui fidens uni, negligit illa multa. Simplex eſt veritas, ab hac quiſquis aberrarit, in multa diſtrahitur. Hoc erat quod Paulus metuebat Corinthiis: *Deſpondi*, inquit, *vos uni viro, virginem caſtam exhibere Chriſto, timeo autem, ne ſicut ſerpens decepit Evam aſtutia ſua, ita corrumpantur ſenſus veſtri, & excidant a ſimplicitate, quæ eſt in Chriſto Jeſu.* Chriſtus veritas eſt, unde qui excidit, jam ſimplex eſſe deſiit. Quemadmodum autem ſponſa tota pendet a ſponſo potenti, ita quid opus eſt ut anima Chriſtiana, quæ ſponſum habet omnipotentem, ab uno diſcedat, & in varias ſollicitudines diſtrahatur? Itaque qui ſpiritualis eſt, & in ſe ipſo ſentit eſſe boni guſtum quod quæſivit, dicit, dediſti lætitiam in corde meo. At iſti multi, qui multis diſtrahuntur, nec umquam ſatiantur, ſemper dicunt, quis oſtendit nobis bona? Cumque jam contigit affatim quod amaverunt in hoc mundo, dicunt cum Euangelico divite, qui cogitans de dilatandis horreis, loquitur ſibi: *Anima, habes multa bona poſita in annos plurimos, requieſce, comede, bibe, epulare.* Quoniam autem ſtultus ille maluit ſperare in incerto divitiarum, quam in promiſſis Euangelicis, non invenit requiem, quam ſibi promittebat. Hæc, nimirum, erat illa multiplicitas a fructu frumenti vini & olei, ſic ut horrea eſſent anguſta rerum copiæ. Habebat multa bona, ſed uno carebat, quod ſolum adfert quietem animi, non in hac quidem vita perfectam, ſed in futuro perficiendam. Hoc bonum qui guſtaverit, fidens Domino, in pace in id ipſum dormit ac requieſcit, videlicet, alienatus a ſenſu rerum temporalium, & oblitus omnium quæ ſunt hujus mundi, conquieſcit in terra ſpe rerum æternarum. Eſt enim ſomnus imago quædam mortis. Pro hac animi quiete, quam mundus dare non poterat, Propheta gratias agit Deo, cujus gratia ſemoverit ipſum a multitudine ac turba naſcentium rerum ac morientium, ac ſingulariter, hoc eſt, ſimplicitati redditum ſepoſuerit, tribuens illi tutam ac tranquillam ſedem, non alibi quam in ſpe quietis æternæ. Juxta ſenſum hunc divus Auguſtinus totum hunc Pſalmum interpretatur Confeſſionum ſuarum libro nono. Pſalmos enim legit catechumenus, cum Alypio catechumeno, hoc vero Pſalmo ſingulariter ſe commotum fuiſſe ſcribit. Et alias libenter philoſophatur, de homine qui rerum temporalium amore diffluit in multa, per fidem in unum redigitur. Atque hæc quidem omnia pie ſane dicuntur ab optimo viro, verum an hic ſit germanus hujus Pſalmi ſenſus incertum eſt. Optandum quidem eſſet necubi dilaberetur intellectus noſter ab eo ſenſu quem divinus ille ſpiritus recondidit in arcanis litteris, verum quoniam hoc huic vitæ datum non eſt, certe proximum eſt, ut ſi quid erremus, feliciter erremus. Mihi non conſtat an hic erraverit Auguſtinus, ſed ſi erravit, erravit catechumenus, & feliciter erravit, hoc ſomnio transformatus ad meliora. Utinam ſimiliter erremus omnes, ut ſic interpretantes hunc Pſalmum, adverſemur hujus mundi vanitatem, & colligamur in id ipſum, hoc eſt, in ſimplicitatem fidei. Nos his

A fructu frumenti vini &c.

1 Tim. 6.

2 Cor. 11.

Digitized by Google

his omissis persequemur sensum a veteribus nobis traditum, sed interim deprecantes, ut si quid ab illis etiam aberratum est, dignetur Jesu spiritus aperire mysterium, quod hactenus distulit. Potest enim ille spiritus amator humilium, aperire parvulis quod magnis celatum esse voluit. Est enim ea sacrarum Scripturarum, velut inexhaustæ venæ fœcunditas, ut semper eruatur aliquid, nec umquam desit, quod scruteris. Igitur, quod divus Augustinus retulit ad carnales, nos referamus, ut cœpimus, ad spirituales. A fructu frumenti vini & olei sui multiplicati sunt, quæ verba si accommodentur ad Euangelii proventum, qui, sacrificiis Judæorum abolitis, per universum terrarum orbem dilatatus est, communione sacri panis & calicis Domini, & unctione Spiritus, nihil est difficultatis. Verum, hoc nunc agimus, quomodo sensus horum verborum ad perpetuum omnium Christianorum profectum queat accommodari. Id, quamquam ante tentavimus obiter, tamen nunc fusius & crassius conabimur explicare. In hujus mundi bonis communio quam hic multiplicationem vocat, parit invidiam. Avidus negociator optaret quæstum esse apud paucos, & ideo redimit monopolia. Qui ambiunt sponsam oderunt procorum multitudinem. Qui se venditant professione Philosophiæ, dolent esse plures, qui laudantur eodem titulo. At rerum spiritualium longe diversa natura est. Quisquis harum aliquam portionem consequutus est, dolet non omnibus esse commune quod habet, pro se quidem agit gratias, sed interim gaudet vinci a pluribus. Agit itaque gratias vir pius, quod in desperatis rebus humanis erectum sit omnibus signum bonæ spei, dicens: Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine. Mox videns hoc signum multis fuisse saluti, gratatur ac dicit, dedisti lætitiam in corde meo. Nam, vera caritas magis gaudet de conversione peccatorum, quam de sua salute. Perinde igitur ac si quis interrogasset, unde ista cordis tui lætitia? Respondet: A fructu frumenti, vini, & olei sui multiplicati sunt. Nec, arbitror, prætereundum, cur Hebræus dixerit *in tempore* sive *a tempore*, quorum illud vertit Hieronymus, alterum legit Augustinus, pro quo Septuaginta transtulerunt, *a fructu*. Equidem existimo significari fructum suo tempore redditum, quo sensu Psalmo primo, *beatus vir*, confertur ligno plantato juxta decursus aquarum, quod fructum suum dat in tempore suo. Habet spiritualis in Christo generatio suos velut ætatum gradus, ac profectus, habet infantiam, quæ lacte confovetur, nondum patiens solidi cibi. Interim parvuli sumus in Christo, donec venerit tempus quo pane doctrinæ perfectioris jam corroboratur animus noster, quo vino caritatis hilarescit cor. Nihil enim amanti difficile, sed amor condulcat omnia. Ex fide robur, ac firmitas est animi. Nam panis ille vivus & efficax fide sumitur. Fidei juncta est caritas quæ sobriam adfert ebrietatem, usque ad vitæ quoque contemtum: vinum autem exhilarat cor juxta Psalmum alium, & oleum exhilarat faciem. Hujus vini vis facit, ut in mediis afflictionibus spirituali gaudio gestiat animus. Oleum facit, ut quamvis multis degravati curis, tamen erga proximum comes simus, & affabiles. Non mirum, si Judæorum animi macilenti sunt & exsucci, exiles & imbecilles, quum hordeum adhuc arrodant, si mœrent, quum adhuc bibant aquam, quam Agar accepit in solatium peregrinationis, si parum comes sunt erga proximum, quum exterminent facies suas hypocrisi, nec habeant oleum quo faciem exhilarent. Nos qui vescimur pane filiorum, qui bibimus mustum efficax, in quos effusum est oleum gaudii spiritualis, debemus esse fortes adversus hujus mundi mala, ac tales quales in epistola describit Joannes: Scribo vobis, juvenes, quia sermo Dei in vobis manet & fortes estis, & vicistis malignum: simus in nobis spe gaudentes, erga proximum cum hilaritate benefici, talem enim datorem diligit Deus. Jejunent Judæi, qui frumentum Euangelicæ doctrinæ respuunt, qui bibunt aquam insipidæ litteræ, nos habemus panem longe præstantiorem manna, qui de cœlo descendit, ac præstat immortalitatem. Nos inebriamur ab ubertate domus Dei, quibus per Jesum aqua versa est in vinum optimum, & habemus vitem veram, hoc est, frumentum & vinum de quo loquitur Zacharias: *Quid enim bonum ejus est, & quid pulcrum ejus, nisi frumentum electorum, & vinum germinans virgines?* Electi sunt juvenes in Christo, grandes & robusti, qui tenent sanam doctrinam & utilem ad docendum, ad arguendum, ad corripiendum ad erudiendum in justitia, ut perfectus sit homo Dei, ad omne opus bonum instructus. Virgines autem quas gignit hoc vinum, sunt incorruptæ mentes quæ semper canentes canticum novum sequuntur agnum quocumque ierit, de quibus meminit Psalmus quadragesimus quartus: Adducentur Regi virgines post eum, proximæ ejus afferentur tibi, adferentur in lætitia, & exsultatione. Qui fieri potest ut non gaudeant filii sponsi, qui numquam a suis divellitur? juxta sensum communem vinum non convenit virginibus, nec gignit virgines, sed magis corrumpit virgines. At vinum quod reconditum est in cellis sponsi nostri, quo largius bibitur hoc reddit castiores. Gustarat hoc vinum, quæ loquitur in Canticis: *Introduxit me Rex in cellam vinariam, ordinavit in me caritatem.* Sunt autem & inter Christiani nominis professores, qui quoniam semper pascuntur paleis & siliquis cæremoniarum, & aquam bibunt litteræ, semper manent imbecilles ac tristes. Ac vereor ne quod Paulus objicit Corinthiis, nobis quoque dici possit: *Ideo multi in vobis invalidi & ægroti, & dormiunt multi, quod dum indigne sumunt de pane Dominici corporis, & indigne bibunt de poculo Dominici sanguinis, pro robore imbecillitatem, pro vita mortem accersunt sibi.* Probet igitur unusquisque se ipsum, & sic de pane illo edat, de calice bibat, quo vegetus & alacer evadat in Christo. Eadem de causa fit, ut multi quum quotidie legant, audiant, cantent sacras litteras, tamen nec corroborantur spiritu, nec incalescunt vino caritatis, sed perpetuo jejuni manent ac tristes, quia quod labiis deglutiant, non avide devorant, non trajiciunt in animi viscera. Edamus omnes hoc frumentum, bibamus hoc vinum sicut oportet, ut & ipsi cum Propheta possimus dicere: *A fructu frumenti vini & olei sui multiplicati sunt.* Nec obstat huic sensui, quod nunc tanta sit paucitas vere Christianorum, quæ jam pridem decrevit, & hodie magis ac magis in dies videtur decrescere. Si spectes pusillum gregem unde cœpit Religio Christiana, mox supputes per orbem terrarum tot examina Martyrum, Virginum, & Confessorum, intelliges unumquemque pium hominem non absurde dicere: *A fructu frumenti & olei sui multiplicati sunt.* Pauci sunt si conferantur ad turbam eorum qui dicunt, quis ostendit nobis bona? sed tamen latius increverunt, quam quisquam potuisset credere. Nec dubito, quin sit in orbe quibus merito gratulemur plures quam novit vulgus. Latitant enim in mediis paleis grana Jesu Christi. Hæc multitudo, quæ ex parvis initiis nata, inter tumultus persequentium tot jam seculis quotidie propagatur, declarat certam esse fidem Euangelicorum promissorum, quæ piis interim gustantur, cæterum, apparebunt in adventu Domini. Tanta igitur sanctorum multitudine confirmatus unusquisque nostrum dicere potest: *In pace in id ipsum dormiam & requiescam.* Porro, quod beatus Augustinus annotavit de addito pronomine, *sui*, quasi distinguatur panis qui de cœlo descendit, a pane humano, & vinum Dei, de quo scriptum est Psalmo trigesimo quinto. Inebriabuntur ab ubertate domus tuæ, a vino hominum in quo est luxuria, & oleum Dei de quo scriptum est: Unxisti eum oleo lætitiæ, præ consortibus ipsius, ab oleo de quo loquitur alius Psalmus: Oleum peccatoris non impinguet caput meum, ut fateor erudite pieque dici, ita non congruunt ad hunc sensum, quem persequimur. Omnes petimus quotidie panem a Patre cœlesti, qui nos vegetos reddat in Christo, quotidie petimus musta divini Spiritus. Pronomen autem *sui* distinguit annonam spiritualem, ab annona hujus mundi. Habet hic mundus suum proventum, primum fallacem, deinde

2 Tim. 3.

Digitized by Google

de non exhilarantem animum. Qui ſe Deo totos dederunt, habent aliud annonæ genus unde quotidie multiplicantur, & multiplicabuntur uſque ad conſummationem mundi. Tota autem hæc multitudo unum corpus in Chriſto Jeſu, ex multis conflatur in unum communione corporis & ſanguinis Dominici, quemadmodum ad Corinthios ſcribens docet Paulus: *Calix benedictionis quem benedicimus, nonne communicatio ſanguinis Domini eſt? panis quem frangimus, nonne communicatio corporis Domini eſt? quia unus panis, unum corpus multi ſumus, omnes qui de uno pane, & de uno calice participamus.* Nec abſurdum eſt quod eadem res nos plures reddit & unum. In corpore naturali membra grandeſcere poſſunt, numero nihil poteſt accedere. In corpore myſtico ſecus eſt, quod hoc magis fit unum quo pluribus membris fit numeroſius. Significant hoc ipſa ſacramenta, quibus fœderamur. Granum a grano ſeparare potes, verum ubi ex multis granis commolitis ac maceratis coiit panis, non potes aliud ab alio diſcernere. Sic uvam ab uva licet ſeparare, ubi ex multis uvis confluxit vinum, non eſt quod ſepares. Hoc & de oleo dici poteſt, quod ex multis baccis in idem confluit. Omnes eodem oleo ſumus uncti, ſive Reges, ſive plebei, ſive ſervi, ſive liberi, ſive docti, ſive indocti, ſive Græci, ſive Barbari, ſive viri, ſive fœminæ, omnes ex eodem pane veſcimur, de eodem poculo bibimus. Reſpondeat, cariſſimi, reſpondeat vita noſtra, ſacramentis noſtris. Qui eodem unguntur oleo, eodem veſcuntur frumento, idem bibunt vinum, idem ſentiant, idem credant, idem agant, ſicut decet ejuſdem corporis membra. Quid proſunt ſacramenta fœderis, ſi non adſit animorum conjunctio? Quorſum autem attinet hic deplorare, quod ſæpe deploratum eſt a nobis, ſic tot ſeculis Chriſtianos inter ſe bellis, odiis, jurgiis, opinionibus conflictari, ut nec Turcæ crudelius, nec feræ immitius? Atque horum diſſidiorum, nec modus eſt nec finis. Et tamen interim videmur nobis Chriſtiani, ac Turcis dira minitamur. Sed faceſſant querimoniæ, quo Pſalmum abſolvamus. Is qui vere paſcitur frumento doctrinæ ſacræ, qui vere bibit de vino, quod nobis miſcuit divina ſapientia, qui vere unctus eſt oleo ſpiritualis lætitiæ, is perſeverans in Eccleſiæ concordia, nulli molitur malum, ſed de bonorum profectu gratulans, ac malorum injurias negligens, dicit: In pace in id ipſum dormiam & requieſcam. Quod Latinus Interpres reddidit *in id ipſum*, Græce eſt ἐπὶ τὸ αὐτὸ, quod alias reddere ſolet *in unum*. Idque nonnumquam refertur ad locum, in quem eumdem plures conveniunt, quemadmodum primi Corinthiorum undecimo: *Convenientibus vobis in unum*. Item Actorum ſecundo: *Erant omnes pariter in eodem loco*, quod eſt, ἐπὶ τὸ αὐτὸ, vertit *in eodem loco*. Nonnumquam pertinet ad conſenſum animorum, velut ad Romanos duodecimo. *Id ipſum in invicem ſentientes* τὸ αὐτὸ. Rurſum Pſalmo centeſimo trigeſimo ſecundo: *Ecce quam bonum & quam jucundum habitare fratres in unum*, ἐπὶ τὸ αὐτὸ. Quamquam ille ipſe multorum communis locus, concordiæ ſymbolum eſt. Nunc illud tantum reſtat, quod attigimus ante, repetendo veſtris animis infigere, non ſine cauſa bis idem dictum: In pace, & in concordia. Quicumque Chriſtianus velit feliciter obdormiſcere, neceſſe eſt ut habeat geminam pacem, alteram cum Deo, alteram cum Eccleſia ſive cum proximis. Peccata ferunt inimicitiam inter Deum, & homines. Hanc abolens Chriſtus, ſarcit pacem. Hæc eſt pax, quam mundus dare non poteſt, ſed potius dirimit, eadem eſt quam Paulus toties precatur ſuis, gratia & pax a Deo Patre & Jeſu Chriſto Domino noſtro. Hæc pax non eſt impiis, quantumvis clament pax, pax. Quiſquis enim eſt impius, bellum habet cum Deo, pacem cum Belial. Nullum autem fœdus intercedere poteſt inter Deum & Belial. Quoniam autem ſummus & æternus conſenſus eſt inter Chriſtum & Patrem, quoniam unum ſunt, non poteſt idem eſſe cum Patre, qui non ſit idem cum Filio. Orat hoc Chriſtus apud Joannem decimo ſeptimo: Pater ſancte, ſerva eos in nomine tuo quos dediſti mihi, ut ſint unum, ſicut & nos. Pacem habet cum Deo,

1 Cor. 10.

A qui totam voluntatem ſuam ſubmittit voluntati divinæ. Quid autem velit ille, declaravit præceptis ſuis, & ſi quid in his aut aliis in rebus exſtiterit, quod noſter intellectus non adſequatur, velut quum affligimur adverſis, non apparente cauſa cur affligamur, ſemper dicamus, fiat voluntas Domini, hoc eſt, in pace, cui adhæret in id ipſum. Pax ad nos venit, ut autem accedat in id ipſum, neceſſe eſt ut inter nos congregemur in unam Eccleſiam, velut in domum omnium qui Chriſti ſunt, communem, deinde ſingularem frater cum fratre pacem habeat: Et hæc inter ſe natura cohærent. Nam,
B qui poteſt habere ſimultatem cum Filio, qui pacem habet cum Patre? aut qui poteſt habere pacem cum capite, qui bellum civile habet cum membro capitis? Neque cum Deo neque cum Filio & Spiritu Sancto pacem habet, cui convenit cum peccato, neque cum Eccleſia, quod eſt Chriſti corpus, pacem habent ſchiſmatum & hæreſium auctores, neque cum proximo, qui vindices & amantes ſui, non queunt ferre proximorum infirmitatem. Chriſtus plus exigit a nobis, ut diligamus & inimicos. Diligere plus eſt quam habere pacem. Itaque ſoli obdormiſcunt in pace & in id ipſum, qui bellum habent cum peccato, & qui nulli mortalium male volunt, ſed omnibus bene cupiunt, quod in ipſis
C eſt. Nec ullam in hac vita quietem inveniunt animo ſuo, niſi qui ſic obdormierint. Sic emortuum erat corpus Abrahæ, & Saræ jam deſierant vivere muliebria, quum pareret Iſaac, hoc eſt, gaudium requietæ conſcientiæ; Mors hæc affectuum eſt, non corporis. Hic ſenſus quum locum habeat in omni vita Chriſtianorum, tamen in morte præcipuum hujus quietis ſpecimen editur, illic enim extrema lucta eſt carnis & ſpiritus. Mortem autem ſomnum vocari in ſacris litteris, clarius eſt, quam ut doceri debeat. Et hominis ſomnus, imago quædam eſt mortis, ut ſæpe jam dictum eſt, & ideo pax animi & quies rerum dicitur ab ingenioſiſſimo Poeta. Et ſpiritus in Apocalypſi beatos appellat mor-
D tuos, qui in Domino moriuntur, ut requieſcant a laboribus ſuis. Mortem hac gratia Paulus optavit, ut requiem haberet cum Chriſto. Ob hanc mortis ac ſomni ſimilitudinem, Pſalmus hic ex Eccleſiæ conſuetudine, canitur ante ſomnum, ut tanto melius cani poſſit ſub mortem, quam gentes æternum ſomnum vocant, nobis revicturis longus fortaſſe recte dicitur, æternus dici non poteſt. In hoc articulo potiſſimum apparet quis ſit ſanctus quem mirificarit Dominus. Vulgus hominum, quum nihil non adhibuerit, crebras confeſſiones, totidem abſolutiones, adſperſiones, unctiones, cereos conſecratos, adſeſſores ſacros, occlamatores, teſtamenta, parentalia, proteſtationes, vota, bullas, tamen animis irrequietis moriuntur, non quod
E hæc damnem, ſed quod ea ſola nihil faciant ad vinum frumentum & oleum hominis Chriſtiani. Contra, qui totam fiduciam collocavit in Domino, qui nihil dubitat de promiſſis Euangelicis, qui contemſit mundana omnia, qui pacem habet cum Deo, ſuam agnoſcens infirmitatem, & illius fidens miſericordiæ, qui nulli mortalium male vult, is demum in pace in id ipſum obdormiſcit ac requieſcit. Videas hos alacres, ſummaque cum fiducia exhalare animam, qui hæc vere meditati ſunt in vita. Dicas illos non mori, ſed ad felicius habitaculum demigrare. Quid ni æquiſſimis animis deponant hanc vitam, qui freti promiſſis Dei, certo ſperant immortalitatem? Quid ni libens ac volens deponat hujus corpuſculi ſarcinam, qui certus eſt, quod
F pro inglorio ac mortali, recepturus ſit glorioſum & immortale? Quid ni gaudeat obdormiſcere in Domino, qui quum ſit membrum Jeſu Chriſti, perſuaſum habet ſe non poſſe divelli a capite, videlicet, hoc eſt quod ſequitur: *Quoniam tu, Domine, ſingulariter in ſpe conſtituiſti me.* Hanc animi ſecuritatem ſolus Deus homini præſtare poteſt, qui ſolus ſuſcitat mortuos, quique ſibi fidentibus pollicitus eſt vitam æternam. Non hoc præſtant hominum proteſtationes, hominum bullæ, ſtultæque pollicitationes quorumdam occlamantium morituris: Bono animo morere, ego hanc animam oppignero pro anima tua. Neque vero pugnant hæc

Quoniam tu, Domine, ſingulariter in.

Digitized by Google

inter ſeſe, in id ipſum, & καταμόνας, hoc eſt, *ſingulariter* ſive *ſeorſum*. Nam hoc ipſum eſt ſeponi a procella, quæ ventura eſt impiis, obdormiſcere in communione ſanctorum. Neque hæc ſolitudo excludit ſocietatem felicium, ſed ſemovet a contagio periculiſque malorum. Quamdiu verſamur in hoc mundo, ſæpe periclitatur quies noſtra quam habemus in Domino. Cæterum, ubi ſemoverit ille nos ab hoc mundo, jam ab omnibus malis tuti ſecurique dormimus & requieſcimus in ſpe filiorum Dei. Hujus ſpei certitudinem tribus verbis expreſſit Spiritus Sanctus, primum, quum attente deſignat ſpei auctorem, dicens: *tu Domine*, deinde adjungens ſingulariter, ſignificans procul abfuturum omne periculum, poſtremo, quum ait κατῴκησας, id eſt, *habitare feciſti*, ſive *domicilium dediſti*. Nam hoc verbo frequenter arcanæ litteræ ſignificant ſtabilem ac nullo caſu labefactandam ſecuritatem, velut illud: *Domine, quis habitabit in tabernaculo tuo, aut quis requieſcet in monte ſancto tuo?* Sic & Moſes Deuter. XXXIII. *Iſrael habitabit confidenter & ſolus*. Similiter & apud Hieremiam ſtabilem quietem promittit Iſraelitis: *Et habitare eos faciam confidenter, & erunt mihi in populum, & ego ero eis in Deum*. Qui ſedem habet quieſcit, qui ſedem habet ſemotam ab incurſu hoſtium, is habitat confidenter. Non eſt hic ſecuritas perfecta animæ, quamdiu verſamur in hujus corpuſculi tabernaculo, quod ubi reliquerint piorum animæ, tum demum incipiunt habitare confidenter, in tutiſſimo domicilio, quod illis paravit Deus. Ibi quietem beatam agunt, ereptæ vitæ malis, quemadmodum legimus: viſi ſunt oculis inſipientium mori, illi autem ſunt in pace, & ſpes illorum immortalitate plena eſt. Nondum quidem eſt abſoluta piarum animarum felicitas, deſiderant enim ſuperveſtiri corpuſculo quod depoſuerunt, ſed hoc deſiderio non torquentur conquieſcentes in ſpe, quam habent a Deo certiſſimam. Talis eſt mors eorum, qui vere confidunt in Domino, vere beata, vere pretioſa in conſpectu Domini, quum longe diverſa mors ſit eorum, qui ſpem ſuam poſuerunt in hoc mundo. Sed jam tempus eſt, ut ſermonem prolixum epilogo brevi claudamus. Unicus hic Pſalmus quamlibet brevis, ſufficeret nobis ad ſalutem obtinendam, ſi quod legimus intelligamus, & quod intelligimus factis præſtemus. Exemplar habemus Chriſtum in Cruce pendentem, invocantem, exauditum, dilatatum, rurſus interpellantem pro nobis, exhortantem omnes ad amorem rerum cœleſtium, ad pœnitentiam male adamati mundi, ad ſpem veniæ, ad ambienda dona ſpiritus, ad quietem conſcientiæ ex mortificata carne, ad præmium immortalitatis. Hæc ſinguli noſtrum ſequentes afflictionibus preſſi, peccatis gravati, cum ſumma fiducia clamemus ad Dominum, cariſſimi, totam animæ noſtræ cauſam illi tradentes, & ab illo dilatabitur cor noſtrum. Experti guſtum bonitatis illius, agnoſcamus gratuitam illius erga nos beneficentiam, nec deſinemus clamare, miſerere mei, donec ſenſerimus in nobis confirmari & creſcere donum Dei. Quumque nobis ille dilataverit cor, ut par ſit ferendis afflictionibus, quum erexerit animum, ut contemtis terrenis adſpiret ad cœleſtia, prædicemus apud alios divinam erga nos beneficentiam, quo poſſimus & alios ad ſpem vitæ melioris accendere. Sic autem prædicemus Dei dona, ut nobis inde nihil arrogemus, ſed tamen oſtendamus eamdem Dei bonitatem omnibus patere, ſi cum fiducia petant ab eo auxilium. Quique jam cœperunt per pœnitentiam immutari, hos hortatu noſtro confirmemus, ut poſt certum odium peccatorum animo conceptum caveant ne revolvantur in volutabrum carnis, unde ſemel per Dei miſericordiam ſunt exemti, ſed ambulantes jam in novitate vitæ, exerceant opera juſtitiæ, præmium benefactorum ſperantes, non ab hominibus, ſed a Domino, nihil commoti vocibus carnalium, qui dicunt, quis oſtendit nobis bona? Sed potius confirmati luce promiſſionis Euangelicæ, & arrabone ſpiritus, ſemper gaudeant gaudio ſpirituali, ſemperque proficiant in melius, donec confirmati pane doctrinæ cœleſtis, exhilarati vino caritatis æternæ, fortiter reſiſtant Satanæ, jugique gaudio puræ conſcientiæ perfruantur, ſublevantes interim cum omni manſuetudine & alacritate proximorum imbecillitatem, ut dum venerit ſupremus hujus vitæ dies, cum certiſſima ſpe reſurrectionis, hinc migremus ad Dominum, qui nobis hoc per Prophetas promiſit, qui quod promiſit, in ſeſe exhibuit, qui promiſſorum quæ ſuperſunt pignus tantum ſuis impertit Spiritum Sanctum, omnia copioſius præſtaturus quam vel intelligere poſſimus, per quem nobis hic quies & gaudium, ipſi cum Patre & Spiritu Sancto gloria ſine fine, AMEN.

CONCIONIS IN PSALMVM QVARTVM PER DESIDERIUM ERASMUM ROTERODAMUM,
FINIS.

DE PURITATE ECCLESIÆ CHRISTIANÆ
PER
DESIDERIUM ERASMUM ROTERODAMUM,
AD
CHRISTOPHORUM ESCHENVELDIUM
TELONEN POPPARDIENSEM.

Chriſtus Matthæum a telonio ſevocavit ad Euangelium, tu, Chriſtophore, Chriſtum & Euangelium in ipſum telonium induxiſti, qui ſic terreni Principis negotium geris, ut inter profanas ſyngraphas ſemper ſit aliquid libellorum, qui mentem tuam ad cœleſtem Philoſophiam inſtruant, quo vere ſis pheronymus, hoc eſt, factis nomini tuo reſpondens, nec jam ſis Chryſophoros, ut ſunt iſtius ordinis plerique, ſed Chriſtophorus. Plurimum enim abes a quorumdam opinione, qui putant nuſquam eſſe Chriſtum niſi in Monaſteriis, quum ille ſit magis omnium communis, quam ſol iſte, pariter lucens univerſo mundo. Et in aulis Principum, & in caſtris militum, & in triremibus nautarum Chriſto locus eſt, ſi adſit pius animus. Me vero quum in Chriſto, non tantum ſupra meritum, ſed prope etiam ſupra modum diligas, tamen caritati tuæ non eſt ſatis, quod amore mutuo tecum paria facio, vis apud te exſtare proprium ac perpetuum aliquod noſtræ amicitiæ pignus, quo Eraſmum tibi præſentem fingas, & abſentis deſiderium leves: Id fieri poſſe ſignificas, ſi Pſalmum aliquem cum noſtra enarratione ad te mittam. Non libuit excuſare; primum, homini tam amico, dein, rem piam juxta ac facilem poſtulanti. Tu, puta tibi non chartaceum munus ex Eraſmi paupere ſupellectile, ſed pretioſam gemmam e mundo Sancti Spiritus eſſe miſſam, quam non geſtes digito, ſed in corde recondas. An tu Pſalmum deſignaris, non ſatis memini. Nam epiſtola tua latet in acervo, itaque quem ſors obtulit arripui. Vale. Baſileæ VI. *Calend. Febr. Anno a natali* MDXXXVI.

ENAR-

Digitized by Google

ENARRATIO PSALMI XIV.

DOMINE QUIS HABITABIT,

QUI EST

DE PURITATE TABERNACULI, SIVE, ECCLESIÆ CHRISTIANÆ,

PER DESIDERIUM ERASMUM ROTERODAMUM.

DOMINE, QUIS HABITABIT IN TABERNACULO TUO. Quum unica sit via ad salutem ac vitam æternam, nosse Deum, & illius parere jussis, Propheta superiore Psalmo deploravit hominum plusquam cæcam amentiam, inter quos tam pauci reperirentur, qui Conditoris ac Redemptoris obviam, & omnibus expositam misericordiam amplecterentur, sed plerique corrupti suis cupiditatibus, adeo deducti essent in reprobum sensum, ut in corde suo dicerent, non est Deus: atque ex fonte impiæ de Deo persuasionis scatebat omne maleficiorum genus erga proximum. Neque enim proximum amare potest ex animo, qui Deum non diligit. Nullus autem vere diligit proximum, nisi qui eum propter Deum diligit. Ex fide velut e radice nascuntur opera caritatis. Proinde, quisquis in corde sibi loquens dicit, non est Deus, quoniam cor habet pessime corruptum, unde procedit oratio cum actionibus, nihil exhalat in proximum, nisi spurciciem sepulcrorum, nisi fraudes ac venenum aspidum, quod alius Psalmus appellat insanabile: procedit conviciorum improbitas, procedit obtrectationis amarulentia, & ab his exordiis pervenitur ad libidinem effundendi sanguinis, quæ suprema est odii meta, quemadmodum dixit beatus Joannes: *Qui odit fratrem suum homicida est.* Quamquam autem non semper occidit qui odit, tamen dum obsequens iræ suæ studet lædere proximum ad homicidium properat, & quod in ipso est, homicida est. Quemadmodum autem juxta Joannis testimonium, pius hominibus nullum est gaudium vehementius, quam quum conspicantur quam plurimos homines ad agnitionem veritatis venire, ac per viam Euangelicæ veritatis incedere: ita nullus est dolor acerbior, quam dum considerant in plerisque mortalibus tam crassam ignorantiam, tantum benignissimi Dei contemtum, tam nullam in proximos caritatem, contra, in tam paucis relucere veræ fidei veræque caritatis vestigia. Neque enim Epicurei tantum in corde suo dicunt, non est Deus, sed quod sine gravi suspirio dici non potest, innumeros reperias inter Christianos, qui in corde suo dicunt, non est Deus: atque utinam non sint qui voces tam impias Christiani inter Christianos evomant. Verum, ut ejusmodi portenta mittamus, vulgatiora tangamus. Quibus nulla cura est rerum spiritualium, sed toti terrenis commodis inhiant, divitiis, honoribus, luxui, cæterisque voluptatibus, atque hæc per fas nefasque vel perjurio vel rapinis, ac latrociniis, vel maleficis artibus consectantur: his comparatis sibi videntur felices: his amissis, & Deum & Divos conviciis incessunt, an non hi quoque videntur in corde suo dicere, non est Deus? ore Deum profitentur, factis autem negant: talium autem tanta est turba, contra, vere timentium Deum tanta raritas, ut Propheta Deum faciat de cœlo prospicientem, an omnino sit ullus intelligens aut requirens Deum. Cumque e sublimi lustraret oculis universum hominum genus, nullum reperit præter unum, qui est Christus Jesus, cui tamen computantur, quicumque per fidem & caritatem unum cum illo facti sunt. Nullus enim ab orbe condito placuit Deo, nisi qui fiduciam collocavit in Dei gratuita misericordia per Christum omnibus oblata. Quamquam enim sub lege naturæ nonnulli servati sunt, multi sub lege Moysis, plurimi sub lege Euangelica, tamen nulli legi proprie debetur salus, sed tantum Dei misericordiæ per Christum. Ab ipsis mundi primordiis erat Ecclesia justorum Christi corpus, erat Euangelium, hoc est, divinitus revelata remissio peccatorum, ex gratuita Dei misericordia propter Christum, erat & gratia quæ per fidem purificabat corda, licet & per Christum incarnatum, & per Apostolorum prædicationem tum latius diffusa sit, tum clarius effulserit: ac jam tum erat verum, quod toties inculcat beatus Paulus, veram justitiam nulli contingere per legem aut opera legis, sed per fiduciam erga Christum. Sed non omnium erat fides, qua gratiam oblatam amplectimur: quemadmodum & hodie tametsi plurimi sunt, qui fidem ore profitentur, perpauci tamen sunt qui veram gerunt in corde: perpauci sunt, inquam, si conferantur cum iis, qui vel ab Euangelio sunt alieni, vel animo Pharisaico complectuntur Euangelium. Hanc paucitatem vidit ac deploravit Esaias, citante Paulo, *Domine, quis credidit sermonibus nostris?* Et quod Christus adhuc in terris versans, dixit suis: *Nolite timere pusillus grex, vestrum est enim regnum cælorum*: potest & hodie dici de his, qui fiduciam omnem vere fixerunt in Christum, quamquam in his ipsis etiam paucis, infirma, inchoata, & imperfecta sunt omnia, ne dicam impura.

Propheta igitur, ubi deploravit tantam innocentium paucitatem, tantam impiorum & injustorum turbam: simulque perspexit non esse spem salutis, nisi in tabernaculo Dei & in monte sancto, quæ est Ecclesia: in qua nemini datur requies, nisi per fidem inseratur corpori Christi, qui clamat in Euangelio: *Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati estis, & ego reficiam vos*: reputans hominum impuritatem, quum eximia puritas requiratur ad hoc, ut idem fias cum Christo, & cum illo versaris in domo Dei, trepidus ac sollicitus clamat ad Patrem: *Domine, quis habitabit in tabernaculo tuo, aut quis requiescet in monte sancto tuo?* Juxta sensum infimum, tabernaculum, quod jussu Dei fecerat Moses, erat Hierosolymis in monte Sion, donec Solomon rursus ex oraculo Dei eodem in loco construeret illud prædives, augustum, ac celebre templum & profanis quoque gentibus venerabile. Ibidem erat Regia Davidis. Sicut autem Judæi de Abraham & Davide gloriabantur, quorum se posteros esse jactabant, ita sibi placebant de urbe Hierosolyma; per quam, ut rem sacram, jurabant, quemadmodum ex Euangelio colligitur, tumebant de templo & altari, unde illa Prophetica exprobratio: *Templum Domini, templum Domini, templum Domini* &c. Illic credebant habitare Deum, illic putabant adorandum, illic deprecandum, illic placandum hostiis, illinc petendam legem, ibi propitiatorium, unde Deus promebat oracula. Ibi tabulæ sculptæ digito Dei, illic Aaronis virga, & arca testamenti, sacra mensa, urna mannæ, cherubim. Illic sanctum sanctorum, in quod nulli patebat ingressus, præterquam uni Pontifici, nec id nisi semel in anno. Hinc tumor & supercilium genti Judaicæ, omniumque reliquarum nationum despectus. Denique, tanta erat apud illos templi religio, ut pro atrocissimo blasphemiæ crimine Christo sit objectum quod dixisset, *Solvite templum hoc, & in triduo excitabo illud*: tecte significans, sese a Judæis occidendum, & intra triduum revicturum. Proinde, mea quidem sententia, Psalmus hic, juxta sensum Grammaticum, peculiarius ad Levitas ac Sacerdotes pertinet, quorum erat habitare in tabernaculo cui ministrabant, & in templo requiescere. Ab his autem requirebatur summa puritas, & eximia quædam sanctimonia, sed quam Judæorum vulgus externis cæremoniis constare putabat. Huc spectabat illa religiosa capitis, manuum, atque etiam vestium consecratio, crebræ lotiones. Sacerdotibus enim non licebat interesse funeri, non tangere morticinum, non vesci profanis panibus, non visere uxores ac liberos, non efferre pedem e templo,

Digitized by Google

dumtaxat his diebus, per quos ſacris operabantur, ne quid impuritatis alicunde contraherent. Cæterum, hæc omnia nihil aliud erant quam umbræ ac typi rerum longe præſtantiorum. Verus etiam David noſter, cui promiſſum eſt regnum ad extremos orbis terminos proferendum, ſimulque cum ſole & luna duraturum, cuique data eſt omnis poteſtas in cœlo & in terra, Chriſtus eſt, non unctus Sacerdotum oleo, ſed cœleſti gratia delibutus, præ cunctis filiis hominum. Ejus Regia eſt Eccleſia, quam ipſe Dominus interdum appellat regnum cœlorum: Imperium eſt, libertas ſpiritus: Tabernaculum eſt, credentium ex omni natione congregatio: Hieroſolyma eſt, illa civitas myſtica, quam vidit Joannes, Apoc. XXI. e vivis lapidibus conſtructam, lapide angulari Chriſto: Mons ſanctus, eſt Euangelicæ doctrinæ ſublimitas, atque inviolabilis veritas, cui templi innititur ſtructura, de quo meminit & alius Pſalmus: *Qui confidit in Domino, ſicut mons Sion: non commovebitur in æternum, qui habitat in Hieruſalem.* Propheta igitur ſpiritualibus oculis contemplans ſtupendam majeſtatem, & ſanctimoniam Eccleſiæ, quam illi typi deſignabant, & cujus gloria illa omnia, quæ Judæis videbantur admodum glorioſa, obſcurabantur, ac, juxta Pauli interpretationem, reddebantur ingloria: Simulque perſpiciens nullum eſſe mortalium, qui purus in domo Dei poſſet verſari, & hoſtiam Deo gratam offerre, ad Patrem cœleſtem converſus clamat: *Domine, quis habitabit in tabernaculo tuo, aut quis requieſcet in monte ſancto tuo.* Veri Dei notitia in anguſtum orbis angulum contracta eſt, cæteræ nationes pro Deo colunt ligna ac lapides, ſacrificant Dæmoniis, ad quorum libidinem ceu bubali naribus pertrahuntur in omne flagitiorum genus: & in hac ipſa gente, quam tibi ſelegiſti, quam tot prodigiis ad agnitionem tuæ majeſtatis excitaſti, tot beneficiis ad amorem tui provocaſti, tot præceptis ac mandatis circumvallaſti, tot Prophetis eruditi, nullus eſt qui te digne colat. Deum unum habent in ore, in corde multos habent Deos, dum alius ſervit iræ, invidiæ, ac vindictæ, alius avaritiæ, alius ambitioni ac ſuperbiæ. Et qui ſibi videntur egregie juſti ob legis obſervationem, id quod eſt caput legis non obſervant. Quis enim diligit te ex toto corde ſuo, & ex tota anima ſua, & ex totis viribus ſuis, & proximum tamquam ſe ipſum: itaque lex tua quum ſit per ſe bona, cedit eis in malum, nec te placatum reddit, ſed magis irritat, nec reos abſolvit, ſed traducit. Bona pars colit te mandatis hominum, aut certe cæremoniis, obambulant in templo tuo, mactant hoſtias, excitant ſuffitum, offerunt donaria: at tu, quem totus mundus non capit, nequaquam includeris ædificiis humana manu factis, nec moraris iſtos adoratores, qui te intra parietes fabrorum arte ſtructos adorant: ſed quum ipſe ſis ſpiritus ac ſumma veritas, requiris veros adoratores, qui te adorent in ſpiritu & veritate. Sabbata noſtra ac Neomenias odit anima tua, ſacrificium & pro peccato non poſtulas; Nec tu bonorum noſtrorum eges, de tuo tibi ſacrificamus, ſed deteſtaris eorum victimas quorum manus ſanguine plenæ ſunt. Sanguis hircorum aut vitulorum non poteſt quemquam purgare a peccatis. Tu perfectus es, & perfecta requiris. Lex autem nihil ad perfectum adducit. Jam ut homo Sacerdos immolatis pecudibus, aut avibus, aut ſimila oleo conſperſa, expiet peccatum Synagogæ, aut Principis, aut plebei cujuſpiam, quis erit ille Pontifex tam purus ab omni crimine: ut ipſe non habeat neceſſe ullo expiari ſacrificio, & hoſtiam afferat tam efficacem, ut expiet omnia totius humani generis peccata. Tota enim natura mortalium, ab ipſa uſque radice, penitus infecta eſt vitio primorum parentum. Video te faſtidire vetera, requiris nova omnia, novas templum, novas legem, novas ritus ac Sacerdotium: ſed quis erit ille Sacerdos tam immaculatus, tam acceptus, ut te iratum omnibus propitiet? Quis habitabit in hoc novo tabernaculo tuo, quod e cœlis venit? Quis habitabit in monte ſancto tuo, ad quem nullus inquinatus poteſt accedere? Quis

A

B

C

D

E

F

offeret holocauſtum tam efficax, ut vere purificet corda mortalium? Huic Prophetæ ſollicitudini Dominus reſpondet: Nihil eorum quæ dixiſti refello, vera prædicas, novum inſtituo tabernaculum, novam requiro victimam, nam veterum jamdudum ſatur ſum, novum dabo Sacerdotem, non de terra terrenum, ſed de cœlo cœleſtem, qui innovet omnem creaturam, non qui per vices immolet, ſed qui unico ſacrificio maneat Sacerdos in æternum ſecundum ordinem Melchiſedech: Eum tibi depingam. Ambulabit in terris inter homines, ſed ſolus abſque omni macula, verſabitur cum peccatoribus, ſed ut eos juſtificet: operabitur juſtitiam omni ex parte perfectam, ita ut ſolus poſſit dicere, quis ex vobis arguet me de peccato? Veniet ad illum ille calumniator Princeps hujus mundi, nec in eo inveniet quidquam. Veritatem loquetur in corde ſuo, erit enim ipſa veritas: nec dolum committet lingua ſua, nihil enim loquetur, niſi quod a me juſſus erit loqui: nec impiis adulabitur, nec pios vanis promiſſis lactabit, pollicebitur remiſſionem peccatorum per fiduciam in ipſum, & præſtabit veram, pollicebitur reſurrectionem ac vitam æternam, & præſtabit: & adeo non faciet proximo ſuo malum, ut animam ſuam & pro inimicis impendat, & pro his me interpellet, a quibus occidetur: veniet enim non perditurus ſed ſervaturus, non judicaturus ſed reconciliaturus: nec opprobrium accipiet adverſus proximos ſuos, qui moriens pro crudeliſſimis interfectoribus clamabit: Pater, ignoſce illis, quia neſciunt quid faciunt: ac Diabolum fratrum accuſatorem proſternet, mutumque reddet deleto chirographo per quod univerſis hominibus intentabat criminationem. Et quamquam ille pro ſua malitia, per quam invidet hominum ſaluti, adverſus Sacerdotem meum omnes ſuas armabit copias, omneis expediet artes, omneis intentabit machinas: tamen nihil proficiet, ſed conteretur, & ad nihilum redigetur, nec aliud efficiet impiorum ſævitia, niſi ut quem magnis ſed irritis conatibus exſtinctum, ac penitus e memoria hominum abolitum cupiebant, ejus victoriam & gloriam magis illuſtrent, ſibi vero nihil aliud adquirent, quam æternam ignominiam & exitium gravius. Siquidem meus ille Sacerdos, quem novo templo, novoque regno præficiam, per mortem devincet mortis auctorem, & per crucis ignominiam ſpecioſiſſimum aget triumphum de ſpiritibus adverſariis. Atque hujus gloriæ participes faciet omneis, qui timentes offendere Patrem, auſcultabunt Filio meo dilecto, in quo uno ſic mihi complacitum erit, ut nihil omnino ſit quod offendat. Tanta inſuper futurus eſt apud me tum gratia tum auctoritate, ut nihil illi ſim negaturus. Vera interim gloria eſt, viciſſe mundum, viciſſe carnem, viciſſe Satanam. Sed quemadmodum Filii mei gloria apud homines quodammodo latebit, dum ſervi, pauperis humilis ac peccatoris ſpeciem geret, dum probris afficietur, accuſabitur, damnabitur, & in crucem agetur: ita & timentium Deum gloria per infirmitatem carnis ac varias afflictiones, aut prorſus latebit apud homines, aut certe obſcurabitur. Cæterum, quum ille damnatus & inter latrones crucifixus, denuo veniet in majeſtate ſua cum Angelorum innumeris millibus, una cum omnibus piis in vitam reſuſcitatis: & qui ſocii fuerant afflictionum, gloriæ pariter conſortes erunt, tum impii videbunt in quem compunxerant, videbunt eos quos conculcaverunt, & pro ludibrio habuerunt, ſolis obſcurare fulgorem, ipſi ſero deplorabunt amentiam ſuam. Hæc attingere viſum eſt, quod videam & ex veteribus quoſdam totum hunc Pſalmum ad Chriſti perſonam accommodaſſe, in quam ſatis quadrant quæ hactenus dicta ſunt: ſed minus congruere videntur ea quæ ſequuntur. *Qui jurat proximo ſuo & non decipit, Qui pecuniam ſuam non dedit ad uſuram, & munera ſuper innocentes non accepit.* Neque enim magna laus eſt, non feciſſe quæ ſine gravi crimine committi non poſſunt, quod genus ſunt, perjurio fallere, uſuris augere rem, corrumpi muneribus ad damnandum, aut falſo teſtimonio gravandum innocentem: hæc qui faciebant, etiam apud gentes habebantur ſceleroſi,

Qui ingreditur ſ. m. Et operatur juſtitiam. Qui loquitur veritatem in c. ſ. Et dolum non agit i. l. ſ. Nec fecit proximo ſ. m. Et opprobrium n. a. a. p. ſ.

Ad nihilum deductus c. i. Timentes autem Dom. glo.

&

& legibus puniebantur: qui non faciebant, nihil ferebant præmii, quo de Republica bene merentes ſolent honorari. In Chriſtum vero nihil competit, niſi quod eſt ſummæ perfectionis, & quod omnia legis præcepta ſuperat. Obſtrepit & altera quæſtio, cur in deſcribendo Chriſto magis hæc vitia commemorat, quam cætera quæ pariter damnat lex; verbi gratia: *Qui non furatur, qui non occidit, non mœchatur.* Uterque ſcrupulus urget, etiam ſi præſentem locum non ad Chriſti perſonam, ſed vel ad Eccleſiæ miniſtros, vel ad unum quodlibet Eccleſiæ membrum attemperemus. Harum difficultatum explicatio fortaſſe requirit ſublimius ingenium, & in myſticis litteris exercitatius: pro mea tamen exiguitate, quod mihi videtur, in medium proferam: hac quidem lege, ne cuiquam ſit præcluſa via ſi quid habeat melius adferendi. Scriptura variis modis nos inſtruit ad pietatem, interdum ſervat naturæ ordinem, primum a vitiis revocans, mox ad virtutes exhortans. Siquidem natura prius eſt dediſcere mala, proximum ad bona proficere: quemadmodum natura prius eſt imperfectum, &, ut Apoſtolus vocat, animale, deinde perfectum & ſpirituale. Hunc ordinem ſervat Spiritus, quum ait: *Declina a malo, & fac bonum: inquire pacem & perſequere eam.* Conſimilem in modum Eſaias: *Auferte malum cogitationum veſtrarum ab oculis meis. Quieſcite agere perverſe, diſcite benefacere*; Mox ſubnectit præcepta caritatis, *Subvenite inopi, judicate pupillo, defendite viduam*: Sic & in Euangelica parabola, prius emundatur domus, poſt ornari jubetur. Mundicies, hoc eſt, innocentia contingit per fidem & baptiſmum, ornamenta per opera bona. Tale eſt illud Pauli, *Abjiciamus opera tenebrarum, & induamur arma lucis.* Item Coloſſ. III. *Nunc igitur deponite & vos omnia, iram*, &c. Hic ordo nonnumquam invertitur, videlicet, quum prius præcipiuntur quæ perfecta ſunt, poſt vetantur cum illis pugnantia, quod genus eſt illud Pauli: *Sicut in die honeſte ambulemus, non in comeſſationibus & ebrietatibus, non in cubilibus & impudicitiis, non in contentione & æmulatione.* Neque raro miſcentur hæc, velut in verbis Domini, *Benedicite perſequentibus vos, benedicite & nolite maledicere.* Interdum ſola bona præcipiuntur: exempli cauſa: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo*, &c. *Et proximum tuum ſicut te ipſum.* Malorum prohibitio magis convenit duris ac rebellibus: bonorum præceptio congruit obedientibus, & ſponte ad pietatem accenſis. His rationibus Scriptura conſulit omnium ſaluti, ut perfecti habeant quo proficiant, infirmi & oblivioſi quo revocentur & admoneantur. Mira eſt humanæ mentis ruditas ac tarditas: eoque Decalogus qui craſſo ac rebelli populo dabatur, tria tantum habet præcepta jubentia quæ ſunt honeſta, cætera prohibent ſcelera. *Non occides, non furaberis, non mœchaberis*, &c. Quoties autem utraque miſcentur, poſſet aliquid videri ſupervacaneum, niſi noſtra infirmitas & oblivio poſtularet tales inculcationes: Alioqui, quum Dominus dixiſſet, benedicite perſequentibus vos, quid opus erat addere, benedicite & nolite maledicere, niſi ut mandatum hoc altius infigeret animis diſcipulorum. Utraque itaque in utriſque intelliguntur: Veluti quum Scriptura jubet, Deum amari ſuper omnia, & proximum ſicut nos ipſos, nimirum, vetat omnia quæ pugnant cum dilectione Dei & proximi, ea vero ſunt innumera. Rurſum, quum lex dicit, *Non occides*, tecte præcepit omnia caritatis officia quibus juvare proximum poſſumus. Item quum dicit, *Non mœchaberis*, præcipit omnia quæ ſervant pudicitiam, ſobrietatem, labores, jejunia, deprecationes, &c. Cæterum, quæ latent, populus rudior non intelligit, idcirco quæ compendio tectiuſque dicta ſunt Prophetæ, Chriſtus, & Apoſtoli nobis aperuerunt. In hoc igitur Pſalmo, ordine præpoſtero primum ſumma perfectæ pietatis proponitur, mox ob rudiores nominatim explicantur, quæ præpoſitæ imagini adverſantur. Etenim quum dicit, *Qui ingreditur ſine macula, & operatur juſtitiam: univerſam perfectamque juſtitiam complexus eſt, Qui ingreditur ſine macula nihil admittit vitii, qui operatur juſtitiam, nihil prætermittit officii.* Ad hanc intelligentiam non eſt frigida laus, quum negatur Chriſtus non egiſſe dolum in lingua ſua: intelligimus enim hunc eſſe unum, in cujus omnibus verbis, hoc eſt, in tota Scriptura canonica citra ullum erroris nævum viget æterna & irrefutabilis veritas. Quum negatur proximo feciſſe malum, accipimus totam illius vitam ac mortem ad omnium ſalutem fuiſſe paratam. Quum negatur opprobrium accepiſſe adverſus proximos, diſcimus illum pro impiis quoque ac ſceleroſis apud Patrem interceſſiſſe. Quum negatur perjurio fefelliſſe proximum, admonemur quidquid umquam Chriſtus per Prophetas pollicitus eſt, per eos enim loquebatur, ſumma fide præſtitiſſe. Pollicitus eſt ingentia, & vix ullo humano ingenio credibilia. Deum venturum in carne, morte ſua redemturum genus humanum, ſe intra triduum revicturum, adſcenſurum in cœlum, cum majeſtate rediturum ad judicandum vivos & mortuos, ſuos ad vitam revocatos, ad beatam immortalitatem adſumturum. Horum pleraque jam exhibuit, nec dubium eſt, quin quod ſupereſt, eadem fide ſit exhibiturus. Quum prædicatur quod *pecuniam ſuam non dederit ad uſuram*, accipimus illum fuiſſe puriſſimum ab omnibus terrenis cupiditatibus, qui gratis benefecit omnibus, nihil inde captans vel emolumenti, vel imperii, vel gloriæ: donabat gratis, ſanabat gratis, redemit gratis, ac totum ſe ſuaque nobis impendit gratis: ipſe in hoc mundo non habebat ubi caput ſuum reclinaret, profeſſus eſt regnum ſuum non eſſe de hoc mundo, non quærebat gloriam ſuam, ſed Patris. Munera vero in tantum non recepit adverſus innocentes, ut ipſe pro redimendis nocentibus ſeſe dederit pretium, ſua morte pro eis dependens, ut reconciliatos ad vitam adduceret æternam. Hæc, ut maxima ſunt, ita ſolus ille perfectiſſime præſtitit, & ideo non commovendus eſt in æternum. *Jeſus* enim *Chriſtus*, ut ait Apoſtolus, *heri & hodie, ipſe eſt in ſecula.* Tantum ad priorem quæſtionem, quæ ſcrupulum lectori poterat injicere, quaſi hæc elogia parum digna viderentur Chriſto. Diſſolvenda eſt paucis & altera, cur Propheta his tantum criminibus Chriſtum liberat, quum fuerit pariter ab omnibus criminibus immunis. Mihi Propheta videtur his notis apte diſcreviſſe Chriſti perſonam a cæteris omnibus, ſed in una Chriſti perſona plures inerant perſonæ, Regis, Sacerdotis, Prophetæ, Judicis, Doctoris. In Rege, qui poſſit alligare fortem, & ingreſſus domum diripere vaſa illius, potentia requirebatur humana, atque etiam Angelica, major. Hinc illud, *Ad nihilum deductus eſt in conſpectu ejus malignus.* In Sacerdote, qui ſolus expiaret omnium maculas, requirebatur admiranda quædam mundities, quæ, neſcio an in ullo hominum ſit reperta: omnes enim naſcimur filii iræ, & juxta Davidis profeſſionem, in peccatis concipimur: ſolus Dei Filius, in uterum Virginis abſque carnali commercio venit, ac matris integritatem ſuo ingreſſu non violavit, ſed conſecravit.

Qualis autem erat illius conceptio ac nativitas, talis fuit omnis vita: id notat Propheta, quum ait, *Et operatur juſtitiam.* Nullus autem umquam fuit Sacerdos, cujus conceptio & nativitas caruerit omni macula, aut cujus vita fuerit undiquaque incontaminata. Aaron, ſummus ac primus omnium Sacerdos, ſic prodiit a matre, ut egeret circumciſione, neque leviter offendit Deum populi obſequens furori in vitulo aureo. Heli peccavit indulgentia erga filios ſuos. Zachariæ, patri Baptiſtæ imputata eſt incredulitas, pro qua ademto ad tempus linguæ uſu pœnas dedit. Sed quid hos commemoro, ipſa lex arguit neminem caruiſſe delicto, quæ præſcribit hoſtiam, quam Sacerdos pro ſuo delicto offerat. Omittam hic mentionem Pſeudoprophetarum: inter laudatos Prophetas nullus umquam fuit ab omni nævo purus, quandoquidem Eſaias opus habuit vivo carbone qui purificaret ipſius labia: Nullus quem nihil lateret, nec ſemper aderat ſpiritus Propheticus, & ſi aderat, non ſuggerebat omnia. Queritur enim Propheta quidam: *Dominus celavit me verbum hoc.* Omnibus datum eſt Prophetiæ donum ad menſuram fidei, in uno Chriſto habitavit omnis plenitudo divini-

Digitized by Google

vinitatis corporaliter : nec admonitus eſt ſomnio aut viſione, ſed a Patre ſecum detulit perfectiſſimam omnium præteritorum, præſentium ac futurorum ſcientiam. Huc pertinet illud : *loquutus eſt veritatem in corde ſuo, nec egit dolum in lingua ſua.* In judice ſpectatur cauſarum plena cognitio, integritas, ac mens incorrupta. Dominus in Euangelio de ſe pronunciat : *Pater non judicat quemquam, ſed omne judicium dedit Filio* : & in Symbolo prædicatur venturus ut judicet vivos ac mortuos. Solus ille vere judicat, qui non judicat ſecundum faciem, ſed penitus intuetur corda, neque novit perſonarum diſcrimen, ſed retribuit unicuique prout geſſit in corpore : & juxta ſermonem Euangelicum, qui in illa ſuprema cognitione priſtinæ familiaritatis, & externorum operum commemoratione conabuntur judicis favorem inflectere, audituri ſunt, *Amen, dico vobis, non novi vos.* Eadem fere requiruntur in Doctore, quæ in Propheta : nam & Propheta Doctor eſt, quemadmodum, qui Rex eſt, idem Judex eſt. In Doctore requiritur ſapientia, fides, auctoritas, & vita cum doctrina conſentiens : In uno Chriſto fuit omnis plenitudo divinæ ſapientiæ, idem erat fidelis, ille & prudens diſpenſator myſteriorum cœleſtium, qui de theſauro ſuo proferebat nova & vetera. Quod autem ad auctoritatem attinet, de nullo umquam dictum eſt abſolute, *ipſum audite*, niſi de Chriſto, cujus omnia verba *ſpiritus* erant & *vita.* Itaque Propheta potiſſimum ea crimina commemorat, quibus obnoxiæ ſolent eſſe perſonæ, quas omnes diximus in uno Chriſto contineri : ut mundus univerſus intelligeret, tandem unum hominem venturum, qui præſtaret Regem innoxium, Sacerdotem omni ex parte purum, Prophetam in omnibus veracem, Doctorem nihil alios docentem, quod ipſe factis non præſtaret, judicem incorruptum, ut nihil jam ſit quod extra Chriſtum oporteat in hac vita quærere. Non eſt neceſſe referre quod omnibus notum eſt, quantum malorum Reges quidam ob potentiam ac ferociam inferant mortalibus, dum exactionibus injuſtis expilant populum, leges æquas violant, iniquas præſcribunt, bella injuſta excitant, delatoribus ac ſycophantis dum præbent aures, ſæviunt in innoxios, accepta pecunia Magiſtratus committunt indignis. Sileamus illaudatos Principes & Sacerdotes, quorum ingens eſt numerus. Quam magnificis Scripturæ teſtimoniis ornatus eſt Moſes, huic tamen objectum eſt impietatis crimen, quod, ſitiente populo, non glorificaſſet Deum, eoque non illi datum ingredi terram repromiſſam, utcumque jam excuſetur quod Aegyptium occiderit. Nec levis macula fuit in Aaron, quod populo Deos Gentium flagitanti obſecundarit. Nonne David, de quo exſtat præclarum oraculi teſtimonium, inveni virum ſecundum cor meum, flagitium cum crudelitate, adulterium cum homicidio conjunxit ? Idem dictus eſt vir ſanguinarius, & indignus judicatus eſt qui exſtrueret templum Domino. Egregium Scripturæ teſtimonium tulit Salomon etiamnum adoleſcens, ſed quot criminibus eam gloriam obfuſcavit. Duos eximios dixi, reliquos, ne fiam prolixior, non commemoro : At noſter ille David, ac verus Rex Sion, quum imperium haberet ſempiternum & illabefactabile, tamen juxta Zachariæ vaticinium venit non contra nos, *Zach. 9.* ſed nobis, non violentus ſed juſtus, nec oppreſſor populi ſed ſervator, nec ob ferociam metuendus, ſed mitis ac placidus ſedens in aſina. Jam ut proferantur alii quamlibet laudati, & juſtitiæ ornati elogiis, tamen ad Chriſtum collati peccatores fiunt omnes. Nemo non conceptus eſt in iniquitatibus (de Virgine Matre nihil pronuncio) nemo non natus eſt filius iræ, nemo non circumfert concupiſcentiam humanæ naturæ penitus infixam, ut jam nulla macula vitam contaminarit : verum, hæc non proſequar longius, ſatis eſt in præſentia admonuiſſe, ea vitia nominata, quibus apud Judæos eæ perſonæ complures fuerunt obnoxiæ, quas omnes in uno Chriſto veneramur. Illud annotandum, hujus Pſalmi argumentum non abhorrere a ſuperioris argumento. Siquidem, quum illic commemoraſſet, quam undique corruptum eſſet humanum genus, quamque Deus omnia concluſiſſet ſub peccatum, ut omnium miſereretur : ſimulque reputans ad tantam Dei iram placandam, nec legem ſufficere, quæ magis exaſperabat iram, nec ullas hoſtias a Moſe præſcriptas : ſed opus eſſe novo Rege divinitus potente, qui Satanæ tyrannidem diſcuteret, novo Sacerdote, qui expers omnis maculæ, victimam longe efficaciorem offerret, quam erat ſanguis pecudum : nec talem videret in univerſo hominum genere, ad Deum converſus exclamat, quis dabit ex Sion ſalutare Iſrael ? & audit ; *Cum averterit Dominus captivitatem plebis ſuæ, exſultabit Jacob & lætabitur Iſrael.* In monte Sion, ut diximus, & Tabernaculum erat, & Regia : utroque nomine deſignatur Eccleſia, quæ & regnum cœlorum dicitur : in quam quicumque cooptati ſunt, Beati Petri teſtimonio, *gens ſancta* dicuntur, *& Regale Sacerdotium.* Sed, quæ fuit illa captivitas, quæ non finit Iſraelitas exſultare & lætari ? Nam id quidem temporis populus Hebræorum nulli ſerviebat : ſed gravis erat captivitas ſub maledicto legis, quæ durum præſtabat pædagogum populo carenti ſpiritu. Ubicumque vero ſpiritus non eſt, ibi nec eſt libertas : ubi terror legis minitatur vindictam, ibi non eſt vera cordis lætitia. Quoniam igitur in hominibus nulla erat ſpes ſalutis, Pater miſit unigenitum ſuum Tyranno Diabolo potentiorem, qui plebis ſuæ captivitatem averteret, per gratiam liberans nos a maledicto legis : Sacerdotem efficacem qui pro electis intercedens exaudiretur pro ſua reverentia, ac tum demum exſultavit Jacob, & lætatus eſt Iſrael. Jacob & Iſrael ejuſdem hominis vocabula ſunt, quamquam hic juxta Scripturarum conſuetudinem, pro ipſo populo uſurpantur. Porro, utraque vox luctatorem ſonat. Jacob Hebræis *ſupplantator* eſt. Iſrael *vir fortis erga Deum.* Jacob autem, ut habet ſacra Hiſtoria, cum Eſau luctatus eſt in utero matris. Idem rurſus luctatus eſt cum Angelo, ex qua colluctatione promeruit nomen Iſraelis. *Non dimittam*, inquit, *te, niſi benedixeris mihi.* Supplantato fratre meruit paternam benedictionem : urgens Angelum, impetravit benedictionem Dei. Nec abſurdum videri debet, ſi dicatur homo luctari cum Deo, quum audiamus ipſum Dominum in Euangelio loquentem, *Regnum cœlorum vim patitur, & violenti rapiunt illud.* Ante tempus irrucbant Samaritani & Ethnici, velut effractis foribus. Primum enim miſſus erat Dominus ad oves perditas domus Iſrael. Quæ vero vis eſt, qua expugnatur regnum Dei ? Fides eſt, res efficax & importuna, quæ quodammodo extorquet a Deo, quod nulla impetrant merita. Nonne mulier illa Cananæa videtur quodammodo colluctata cum Domino Jeſu improbo clamore ſollicitans audire nolentem : juxta ſpeciem loquor. Rurſus, quum canis convicio repulſa, catellæ nomine micas flagitat. An non & illa videtur cum Jacob dicere, *Non dimittam te, niſi benedixeris mihi ?* Mox quum Dominus ait, *O mulier, magna eſt fides tua, fiat tibi ſicut vis* : nonne ſermo videtur in lucta victi ? Vis audire quam potens, quamque pugnax res ſit fides, tantummodo, inquit, crede, omnia poſſibilia credenti. Cæterum, (ut a diverticulo ad compendium redeam,) quemadmodum illic Propheta de ſalute generis humani quærit, quis tandem ſit exoriturus, qui rebus tam deploratis ferat opem : itidem hic clamat, *Domine, quis habitabit in tabernaculo tuo, aut quis requieſcet in monte ſancto tuo ?* Dum tabernaculum nominat, requirit eximium Sacerdotem : dum montem ſanctum, Regem deſiderat Satanæ opibus potentiorem : & audit a Spiritu Sancto : Qui ingreditur ſine macula, & operatur juſtitiam ; quo elogio Chriſti perſona deſignatur, qui ſolus fuit citra omnem exceptionem purus ab omni nævo, cujus doctrina nihil humile, nihil campeſtre ſapit, ſed ut de cœlo venit, ita cœleſtia loquitur. Sion enim mons, a *ſpeculando* dictus eſt, in quo qui requieſcit, is ſuperior omnibus terrenis, non niſi cœleſtia ſpeculatur ac deſiderat. Nec ſolum operatus eſt juſtitiam, qui in omnibus peregit opera Patris, ſed nobis quoque juſtitiam opera-

Digitized by Google

operatus est, *Nobis enim*, ut ait Apostolus, *justitia factus est*, qui propriam nec habebamus, nec habere poteramus, quemadmodum ne nunc quidem possumus. Hactenus Psalmum ad Christi personam accommodavimus. Nec absurde faciunt, qui de cœlesti vita interpretantur, nam & ibi templum est ac tabernaculum, in quo sine intermissione offertur sacrificium laudis & gratiarum actionis, quemadmodum dicit alius Psalmus: *Beati qui habitant in domo tua, Domine, in secula seculorum laudabunt te.* Tabernaculorum meminit & Euangelium, admonens, ut nobis hic paremus amicos de Mammona iniquitatis, qui nos destitutos recipiant in æterna tabernacula. Illic igitur templum Dei undequaque purum ac sanctum est, illic mons Sion, in quo sublato velamine cominus gloriam Domini speculabimur, ibi Hierosolyma civitas sancta, ibi demum vera requies est. Verum ad hoc templum, ad hanc Regiam, non est aditus per cæremonias aut Pontificum bullas, sed per mentem fide purificatam, sibique nullius mali conscium, & officiis caritatis, quæ in proximum collata Christus sibi vult imputari. Nos tamen in præsentia maluimus tractare sensum moralem, qui, licet videatur humilior, est tamen, meo judicio, utilior. Itaque Propheta, considerans, quanta sit majestas domus Dei, quanta puritas Ecclesiæ, quam ipse Dominus lavit sanguine suo, ut exhiberet sibi sponsam non habentem maculam neque rugam: e diverso contemplans, quanta sit impuritas humana, *Domine*, inquit, *quis habitabit in tabernaculo tuo*, aut *quis requiescet in monte sancto tuo?* Quamquam hic locus peculiarius ad eos pertinet, qui in Ecclesia Dei Principem tenent locum, in hoc dedicati ut populo ministrent verbum Dei, eique vitæ sinceritate præluceant, omnes tamen per baptismum ac fidem cooptati in corpus Christi mysticum habitant in hoc tabernaculo, ac se ipsos quodammodo immolant, hostiam vivam, acceptabilem, ac placentem Deo, & cum Christo regnantes vincunt Diabolum, contemtuque bonorum palustrium, in spe cœlestium inveniunt requiem. Illud obiter annotandum, tametsi leviculum videatur: ingredi non hic usurpatum ut pugnet cum eo quod est egredi: quod tamen quosdam fefellit, qui interpretantur, nos ipso ingressu reddi immaculatos, per baptismum autem introitus est in Ecclesiam, neque enim est εἰσέλθει, sed πορεύεται, quod est versantis, incedentis, atque iter facientis, sive ambulantis, quemadmodum alibi redditum est: *Beati immaculati in via, qui ambulant in lege Domini.* Ex quo enim Ægyptum reliquimus, ac in Mari Rubro maculas omnes deposuimus, superest ut ambulemus immaculati, donec perveniamus ad beatam illam terram, quam Deus promisit in ipsius dilectione perseverantibus. Stare vero in via Domini, retrogredi est. Paulus ambulat qui a tergo relictorum oblitus, ad ea quæ a fronte restabant enitebatur. Est tamen stare quoddam laudatum. Ita Paulus, *Fide qua vocati estis state:* hoc est, perseverate, non ita ut non proficiatis ad perfectiora, sed ne relabamini ad deteriora. Est & cursus in via pietatis: velut in Psalmis, *Viam mandatorum tuorum cucurri, quum dilatasti cor meum*: & in Cantico Salomonis: *Curremus in odore unguentorum tuorum.* Et Apostolus: *Sic currite ut comprehendatis. Ambulat* qui proficit, *Stat* qui perseverat in bono, paratus adversus insidias Diaboli, *Currit* qui magna alacritate magnoque spiritus fervore rapitur ad ea quæ sunt pietatis. Similes gradus sunt in via impiorum. Beatus pronunciatur qui non ambulat in via impiorum: hic est primus ad pietatem gradus: & in via peccatorum non consistit, hic est secundus, in malo perseverantium: nec in cathedra pestilentiæ consedit, hic est tertius, gloriantium in rebus pessimis. Habet & cursum suum via impiorum; *Pedes*, inquit, *eorum ad malum currunt.* Jam est quædam inanis ac vertiginosa ambulatio, de qua meminit Scriptura: impii in circuitu ambulant: dum enim cupiditatibus rerum fluxarum circumacti, quo plus consequuti sunt, hoc plus appetunt, & ab una cupiditate pertrahuntur in aliam, velut, a divitiarum amore ad ambitionem aut voluptates, nec usquam inveniunt quod expleat animum, nonne videntur in gyrum volvi, ac revolvi? Ergo, qui vult ambulare immaculatus intra tabernaculum ambulet, quandoquidem extra Ecclesiam etiam illa maculosa sunt, quæ videntur splendida. Jejunant hæretici quoque & schismatici, orant, psallunt, largiuntur eleemosynas, caste vivunt, prædicant verbum Dei, aliaque exercent opera, quæ speciem habent pietatis: sed hæc omnia, quoniam extra tabernaculum fiunt, nihil aliud sunt quam maculæ. Et qui veram quærunt requiem, ne discedant a monte sancto Dei, in quo constructa est Ecclesia. Propheta vero, ut ante diximus, hoc uno versiculo universam virtutem complexus est, *Qui ingreditur sine macula & operatur justitiam.* Primum est, omni carere crimine: proximum est, bonis operibus ornare vitam. Illud præstat fides in Dominum Jesum: hoc caritas sinceræ fidei comes. Neque enim tutum est, juxta parabolam Euangelicam, domum scopis mundatam relinquere vacuam: sed varia bonorum operum supellectile exornanda est ne fiant posteriora pejora prioribus. Sunt qui fidei vim mirum in modum extollunt, nec in hoc falluntur, quod existimant plurimum fidei tribuendum: at non sine causa divinæ litteræ tot locis tantopere nobis commendant bona opera. Scriptura culpam omnem, maculam appellat: ea potissimum in corde residet, atque ex hac veluti radice pullulant opera. Ibi fons est omnium actionum nostrarum, cujus si sincera est vena, scatet primum in linguam, mox in facta, qualem venam habebat ille qui dixit: Eructavit cor meum verbum bonum. Sin infecta est, ebullit in orationem & facta pestifera, & cordis maculæ non aliter erumpunt, quam iis qui corporis interiora pravis humoribus habent infecta, in cutem efflorescit vera scabies. Exempli causa, turpis est macula hæresis, turpis diffidentia, turpis odium proximi, turpis amor pecuniæ & voluptatum. Hæ, quam diu latent in corde, solum illum qui habet contaminant, alios minus inficiunt, verum diu latere non possunt. Ubi latens malum radices fixerit, exhalat pestilentem orationem, erumpit in facta dedecorosa. Est etiam macula quam omnes ex veteris Adæ contagio contraximus. Denique concupiscentia, quam sentimus carni nostræ penitus infixam, non injuria macula dicetur. Hujus evidens vestigium conspicimus & in quibusdam parvulis, velut invidiæ, iræ, vindictæ: quos affectus quum verbis exprimere nequeant, ploratu, gannitu, & vultus habitu produnt: ut beatus Augustinus non abs re dubitet, an ætas illa non tantum peccato, quod originale vocant, verum etiam peccato, quod personale sive actionis dicitur, sit inquinata. Hæc quum sic habeant, objecerit aliquis, quo pacto competat in nos ingredi sine macula, præsertim quum Joannes Euangelista, de renatis in Christo loquens exserte pronunciet: Si dixerimus, non habere peccatum, nos ipsos seducimus, & veritas Dei in nobis non est. Quin & ipse Paulus clamat, *Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus?* Si peccatum in nobis est, quomodo dicemur immaculati? Habent & justi maculas, alioqui non quotidie clamarent ad Patrem, remitte nobis debita nostra, sicut & nos remittimus debitoribus nostris. Quis est qui non frequenter offendit Deum? aut quis est qui non aliquando contristet proximum? verum hujusmodi maculas in illis contegit niveum vellus agni vere immaculati, Jesu Christi: nihil enim damnationis est iis qui sunt in Christo Jesu. *Non in cubilibus*, inquit Apostolus, *& impudicitiis, non in comessationibus, & ebrietatibus*, audis maculas: *sed induimini Dominum Jesum Christum*, audis operimentum macularum humanæ naturæ. Ex nobis ipsis maculosi sumus, at in Christo immaculati, si tamen in illo permaneamus. Et Psalmista beatos pronunciat, quorum tecta sunt peccata, & quibus non imputavit Dominus peccatum. Prædicatur & caritas operiens multitudinem peccatorum. Loquor nunc de culpis, quæ per humanam infirmitatem vitari non possunt. Nam impudicitia, ebrietas & comessatio, similiaque crimina, semel quidem operiuntur in baptismo, cæterum, cum Agni immaculati vellere non congruunt. Quisquis letale facinus admisit, candidam

Digitized by Google

didam veſtem quam in baptiſmo accepit, abjecit, & atram Diaboli veſtem induit. Quamquam in quibus fidei vigor manet, facilius redeunt ad priſtinam innocentiam, non per baptiſmum, ſed per pœnitentiam: quod ni reſipiſcant, tametſi verſari videntur in tabernaculo, ob Catholicæ fidei profeſſionem, & ſacramentorum communionem, tamen revera non habitant in tabernaculo Domini. Juſtus igitur qui habitat in tabernaculo Dei, & conquieſcit in monte ſancto ejus, poſteaquam reliquit Ægyptum, non ceſſat, ſed prælucente igni divino, ſemper immaculatus ad perfectiora ambulat, donec perveniat ad illam ſtabilem & inconcuſſam felicitatem, quæ terræ promiſſæ typo deſignata eſt. Innocentiæ eſt neminem lædere, caritatis eſt omnibus prodeſſe. Eoque ſubjicitur: *Et operatur juſtitiam.* Frequenter in Scripturis juſtitia ſic uſurpatur, non ut ſit una virtutum moralium pars, diſtincta a prudentia, fortitudine & temperantia, ſed ut accipiatur pro quibuslibet benefactis. *Omnium*, inquit, *juſtitiarum ejus non recordabor*: & apud Eſaiam, *Et anteibit faciem tuam juſtitia tua:* quum paulo ante recenſuiſſet officia caritatis in proximum, *Frange eſurienti panem tuum*, &c. Tota Chriſti vita quid aliud fuit, quam ſemper expoſita in omnes homines beneficentia. Decet autem eum qui Chriſtum induit quemadmodum illius ſummam innocentiam, ita & ſummam illius beneficentiam pro viribus imitari: ſicut admonet beatus Paulus, *Qui dicit ſe in Chriſto manere, debet, ſicut ille ambulavit, & ipſe ambulare.* Summam totius pietatis uno verſu complexus, deſcendit ad virtutum ſpecies ac vitiorum nomina: *Qui loquitur veritatem in corde ſuo. Qui non egit dolum in lingua ſua.* Maxima vel bonorum vel malorum operum pars lingua peragitur. Habet autem & ipſa mens linguam ſuam, qua ſibi Deoque loquitur. Ex corde procedit vita & mors, plurimum igitur refert quid quiſque loquatur ſecum in corde ſuo. Neque enim poteſt vera loqui proximo qui ſibi mentitur in corde, vera dico non illa tantum, quæ pugnant cum falſis, ſed quæ ſimpliciter, ſincere & ex animo dicuntur. Phariſæi quum Chriſto dicunt, *Magiſter, ſcimus quod in veritate doces, & perſonam non accipis*, non dicebant falſa, vera tamen non loquebantur, quoniam doloſa mente loquebantur. Et Davus in profana comœdia, vera dicendo fallit, quod eſt mentiendi genus ſceleratiſſimum. Hoc pacto multi ſibi loquuntur in corde blandientes vitiis ſuis, ſed reclamante interim conſcientia: mendacium autem prodit mors imminens, tum enim diſcruciantur, fatenturque quod antea non ſint veritatem loquuti in corde, ſed ſibi blandiloquiis fuerint adſentati. Id frequenter uſu venit iis, qui diplomatibus impetraverunt omnium commiſſorum remiſſionem, aut bonorum fraude, furtis, rapinisque partorum, juſtificationem, uti vocant. At, qui ſine fuco veritatem loquitur in corde, etiam quum mortis periculum urget, priſtinam obtinet fiduciam. *Inſipiens qui dixit in corde ſuo, non eſt Deus*, pernicioſum mendacium ſibi loquebatur: Itidem hæretici, qui ſibi perſuadent falſa dogmata, & ex his ſibi mentis tranquillitatem pollicentur, mendacium ſibi loquuntur: breviter, omnes qui ſibi promittunt felicitatem quamdam in hac vita, non loquuntur veritatem in corde ſuo. Sibi mentiebatur dives ille Euangelicus: anima habes multa bona, fruere in dies multos: quum eadem nocte coactus ſit animam reddere. Quiſquis recte ſentit de dogmatibus fidei, in corde ſuo loquitur veritatem, quiſquis agnoſcit ſe ſuis viribus nihil poſſe, ſed totum præſidium eſſe a gratuita Dei miſericordia: quiſquis agnoſcit peccatum ſuum, & ſincero affectu implorat Domini miſericordiam, veritatem loquitur in corde ſuo. Qui falſa loquitur in corde ſuo, ſe ipſum fallit: qui dolum gerit in lingua, fallit proximum. Rurſus, qui veritatem loquitur in corde ſuo, ſibi ipſi prodeſt, qui linguam habet omnis doli expertem, proximum ædificat, alterum ex altero conſequitur. Qui ſibi mentitur in corde, quomodo vera loquetur proximo? Quemadmodum autem hoc hemiſtichio, qui veritatem loquitur in corde ſuo, excluditur omnis error, omnis perverſa opinio, omnis improba cogitatio, atque etiam otioſa, vanum enim eſt quidquid otioſum eſt, atque e diverſo intelligitur omnis opinio pia, omnis affectus purus & incorruptus: ita hac particula excluditur omnis ſermo, qui proximum lædit. Fraus eſt quidquid animæ damnum adfert: excluditur autem, ut dixi, & otioſus, quidquid enim non prodeſt, nocet. Dominus præcipit ut *ſermo noſter ſit, eſt eſt, & non non*: hoc eſt, ut non affirmemus quidquam, niſi verum, nec negemus quidquam niſi falſum. Et Paulus admonet ut *ſermo noſter ſit cum gratia ſale conditus*: idem præcipit, ne quem mendacio fallamus, ſed veritatem loquamur inter nos invicem, & erga omnes. Si Chriſtianæ ſinceritatis eſt nec Ethnicos fallere doloſo ſermone, an non pudendum eſt nobis Chriſtianis, inter quos tam rari ſunt, qui vere ex animo loquuntur proximo. An non omnia commercia vulgi fraudibus, dolis ac mendaciis plena ſunt? Quotuſquiſque eſt, qui non vel exigui lucelli gratia imponit proximo. *Nec fecit proximo ſuo malum.* Plurima pernicies lingua peragitur, a longua venitur ad male facta, quorum lingua veluti lena eſt & conciliatrix. Eſt tamen aliquid intra linguæ fraudem conſiſtere. Obtrectaſti proximo, lingua eum vulneraſti, ne addas maleficium, quod manibus reliquiſve membris peragitur. Diluta laus videretur, non feciſſe proximo malum, ſed, ut prius admonui, e contrariis contraria ſunt intelligenda. Juſtus qui dicitur non feciſſe proximo ſuo malum: intelligitur omni officiorum genere juviſſe proximum. Nam proximo malefecit, quiſquis cum opus fuit, & licuit, non fecit bene. Quemadmodum & lingua dolus committitur, quoties quum caritas exigit officium, ea non fungitur ſuo officio: verbi gratia, audis proximum calumnia traduci & obticeſcis, dolum commiſiſti lingua. Vides amicum errantem, nec admones, dolus lingua commiſſus eſt, & non loquendo fraudem loqueris. Conſimiliter, vides proximum injuria lædi, nec opitularis quum poſſis, injuriam facis proximo. Item vides fratrem egeſtate diſcruciari, nec eum ſublevas quum tibi unde id facias ſuppetat, non ſubveniendo ſpoliaſti proximum: quod tibi ſupereſt, illi debebatur, quem urget inopia. Furtum & rapina eſt, quod non faciendo facis. Vide an non congruat huic ſenſui quod ſequitur, *Et opprobrium non accepit adverſus proximos ſuos*, tu tibi videris innocens quod aliis probrum ac labem adſpergentibus proximo conquieſcis: at juſtus non ſolum ipſe non afficit quemquam probro, ſed non admittit aut diſſimulat, ſi quis innoxium probro afficiat. Qui fratrem probro affectum tacitus diſſimulat, ipſe probro afficit. Probro autem afficitur non is modo, qui convicio inceſſitur, aut ignominia adſpergitur, verum etiam quiſquis ad peccandum ſollicitatur. Qui invitant ad temulentiam, ingens probrum moliuntur amico: & qui invitantem non arguit, ſi ſit opportunum, & invocatum non revocat, probrum accepit adverſus proximum. Qui virginem ſollicitat ad impudicitiam, magnam parat ignominiam. Hic qui ſollicitantem non admonet, & puellæ periclitanti non conſulit, probrum accipit adverſus proximum, ſeque alieni criminis conſortem facit. Interea forſitan alicui veniet in mentem, quum vita hominum plena ſit ad vitia ſollicitantium, ſi juſtus tentet omnes admonere, nihil aliud acturus eſt, ſibique capitalem conflabit invidiam. Interdum perſonæ qualitas excuſat ſilentium. Non peccat filius adoleſcens, ſi parentem non arguat, aut puer ſeni obticeſcat, aut ſi plebejus & humilis Principem non arguat. Interdum & locus excuſat ſilentium. Veluti concionantem in templis nemo reprehendit: & apud multos admonere, citius irritet peccantem, quam corrigat, præſertim, ſi in eo numero adſint perſonæ, apud quas non expedit delinquentis auctoritatem diminui, veluti ſi adſint liberi, aut ſubditi. Hanc admonendi moderationem docet & Euangelica Philoſophia, ut prima admonitio careat teſtibus, ſecunda duos tantum aut tres admittat, tertia demum deferatur ad Eccleſiam. In genere, quandocumque nulla affulget ſpes correctionis, ſilere fas eſt. Nonnumquam preces idem efficiunt quod objurgatio

Digitized by Google

gatio aut admonitio. Illud arguendi genus conceſſum eſt omnibus, ſi quis vultus triſtitia ſignificet, ſibi non probari quæ fiunt aut quæ dicuntur. Contra faciunt, qui fronte hilari audiunt obtrectantem, qui applaudunt obſcœnis fabulis, qui arridentabjecte blandientibus aut ſcurriliter mordentibus. Ab his moribus plurimum abhorret juſtus. Sepit aures ſuas ſpinis, ne audiat verba obtrectantium proximo. Multi delectantur obtrectationibus & aliorum vituperationem ſuam laudem eſſe ducunt. Apud hos delatores ſunt in pretio, quos averſatur ac deteſtatur juſtus. *Ad nihilum*, inquit, *deductus eſt in conſpectu ejus malignus.* Extremi contemtus eſt aliquem pro nihilo ducere. Malignus autem eſt & invidus, qui non fert honeſtam proximi famam, ſed illi quamcumque poteſt labem adſpergit. Is variis modis ad nihilum deducitur, vel quum aperte contemnitur, vel quum a maledicentia compeſcitur, vel quum ſalutari admonitione ab eo morbo revocatur. Feliciter deducitur ad nihilum qui ex maledico fit benedicus, ex vituperone laudator, ex invido candidus. Juſtus autem quoniam novit quanta vitæ peſtis ſit obtrectator, nullo eum dignatur honore, ſed fugit horretque. *Venenum*, inquit, *aſpidum ſub labiis eorum, dentes eorum arma & ſagitta, lingua eorum gladius acutus. Os eorum maledictione & amaritudine plenum eſt. Vinum eorum fel draconum.* Quid tali beſtia formidabilius? Si quando blanditur, fel draconum pro vino porrigit. Si tantum afflat, virus afflat. Si mordet, dentes ſagittæ ſunt veneno tinctæ. Si lingua impetit, gladio perimit. Si diducit labia, venenum aſpidum effundit, imo virus aſpidum veneno nocentius. Aſpidis morſus corpus tantum interimit, hoc venenum necat animam; eoque territus Propheta clamat, *Domine libera animam meam a labiis iniquis, & a lingua doloſa.* Animæ timet, non corpori. Aſpis autem & ſi necat morſu, mortem tamen adfert lenem, minimeque cruciabilem. Conſopitur enim qui morſus eſt, & adeo nullo cruciatu, ut etiam cum nonnullo ſenſu voluptatis emoriatur. At crudeliſſima mors eſt quam adfert Sycophanta. Hujus venenum fit præſentius, ſi benevolentiæ ſpecie diſſimuletur. Sunt enim qui coram blandi ſunt, apud alios clam effundunt in te letale virus, pacti ſilentium: quod imprudenter ab aliis exigunt, quum ipſi ſilere non queant. Narrant uni, rurſus uni, ac toties uni, ut jam nemo neſciat, ac ſuſurrus clancularius erumpat in rumorem populi. Vix ullo ſeculo vitium hoc ſæviit impotentius quam noſtro. Obtrectationum plena ſunt omnia, nec ulli libelli leguntur avidius, quam qui maledicentia ſcatent. Jamque facundiæ laudem auferunt, qui quælibet in quemlibet opprobria jaculari non verentur. At tales juſtus pro abjectiſſimis ducit, ſed eos habet in pretio qui timent Dominum. Quiſquis enim timet Dominum, non afficit probro eum pro quo Dominus eſt mortuus, verum quæ dubia ſunt, in meliorem interpretatur partem, quæ recte candide laudat, quæ manifeſtiora ſunt quam ut excuſari poſſint, elevat tamen, ſi non alio colore, certe tentationis magnitudine: ſi ſimilis, inquit, tentatio nobis incidiſſet, graviora commiſiſſemus. Sequitur: Qui jurat proximo ſuo, & non decipit. Deteſtabile ſcelus eſt perjurio fallere, quo vitio carere non admodum magnifica laus videatur: verum hoc ſermone commendatur fides in promiſſis omnibus, ſine qua diſſolvitur omnis humanæ vitæ ſocietas. Et hodie quidem infames habentur qui de perjurio convicti fuerint. At, ſi quis diſcuſſo conſuetudinis velamine, rem propius intueatur, reperiet, Chriſtianorum vitam undique perjuriis refertam. Jurat Abbas Monachis, Monachi jurant Abbati: Jurat Epiſcopus Clericis, Clerici viciſſim Epiſcopo: Jurat Princeps populo, populus viciſſim Principi: Jurat qui Magiſtratum ſuſcipit: & olim qui Conſulatum ſuſcipiebat, jurejurando addebat horrendam exſecrationem, *me meoſque devoveo ſi quid ſciens fefellero:* jurat Judex ac teſtis, jurat Theologus Doctoris auctoritatem ſuſcipiens, jurat denique Notarius, ac lignorum menſor, ne perſequar omnia. I nunc, & excute mihi, quæ ſinguli jurejurando profiteantur, ſimulque examina an præſtent omnia quæ polliciti ſunt, vereor, ne comperias multa perjuriorum examina. Sed aſſuetudo facit, ut hæc pro perjuriis non habeantur, tantum qui abjurat depoſitum, aut debitam pecuniam, periclitatur de perjurio. Jam ut non intercedat jusjurandum, quiſquis functionem aliquam ſuſcipit, tacite jurat proximo, quam niſi bona fide geſſerit, non eſt omnino purus a perjurio: veluti qui ſuſcepit legationem aut cauſſæ defenſionem, aut juventutem litteris ac moribus inſtituendam, tacito jurejurando ſemet obligat, videlicet, ipſa negotii ſuſceptione, quod bona committitur fide. Qui pactus mercedem domum recipit exſtruendam, & ſi non exprimatur jusjurandum, tacita tamen religione obſtrictus eſt. Qui veſtem ſuſcipit faciendam, aurifex qui poculum ſuſcipit fabricandum, auriga nautave qui merces ſuſcipit deportandas, ſi fraudem committit, perjurium furto copulat, tametſi non interceſſit hæc verborum formula, juras te bona fide uſurum, juro. Nec refert an addat, me meoſque devoveo. Jam ſe ipſum devovit, qui ſciens fraudavit proximum. Scio molitorum furacitatem & aurigarum aliena vina exhaurientium, jam olim in jocum abiiſſe, ſed eos jocos non agnoſcet judex. In Chriſtianis autem tantam oportet eſſe ſinceritatem, ut ſimplex promiſſio jurisjurandi pondus habeat. Nec proximo tantum præſtandum eſt ſi quid jures, verum etiam hoſtibus & a noſtra religione alienis, modo ne ſcelus ſit quod promiſiſti. Sequitur, *Qui pecuniam ſuam non dedit ad uſuram.* Sub vetere lege deteſtabile crimen erat, ſi Judæus Judæo mutuum dediſſet, ultra ſortem aliquid recepturus. Nam cum alienigenis conceſſum erat uſura uti. Inter Chriſtianos vero, quos oportet arctioribus amicitiæ vinculis inter ſe connexos eſſe quam olim erant Judæi, exſecrabile quidem vocabulum eſt uſura, ſed utinam res ipſa perinde ſit abominanda. Ethnicis etiam Philoſophis uſura res viſa eſt deteſtanda, quod præter naturam ſit, ut pecunia pecuniam pariat. At præter illud uſuræ genus, quæ aperta facie eſt quod dicitur, quot ſunt hodie contractus, quæſtus, & artes tam affines uſuræ, ut nonnumquam ſint ſceleratiores. Has potiſſimum adhibemus, quum proximum urget neceſſitas, in quo caſu vel gratis erat ſublevandus. Eget colonus, redimitur exigua ſumma, ut quotannis tantum frumenti admetiatur, qualiſcumque fuerit agrorum proventus aut quantumcumque frumenti pretium. Quum timetur malignus annonæ proventus, aut quum urget rerum neceſſariarum inopia, qui frumentum habent reconditum, intendunt pretium. Qui mutuo dat mille florenos in moneta argentea, ut ex pacto recipiat aureos, qui, ut fere fit, pluris æſtimantur, an non manifeſte committit uſuram? A qua non multum abſunt, qui procurant, vel minui, vel intendi nummorum æſtimationem, ut hinc pariant emolumentum. Ne illi quidem qui creditores adigunt, ut accepta truncata ſumma dent ſyngraphamſibi plene ſatisfactum, ab uſuræ crimine ſunt immunes. Verum has uſurarias technas in præſentia non perſequar. Sunt enim innumeræ, a quibus omnibus purum eſſe oportet eum, qui velit habitare in tabernaculo Dei.

Jam ſi libet, poſſumus hunc locum juxta ſenſum moralem latius interpretari. Omne Dei donum, quo licet juvare proximum, pecunia eſt. Exempli gratia: Huic data eſt gratia linguæ, illi data eſt eruditio, & recte judicandi facultas, alii data eſt dexteritas quædam gubernandi, alius valet conſilio, alius auctoritate apud plebem aut Principes: Qui dote a Deo conceſſa gratis juvat proximum, laudandus eſt hoc elogio, qui pecuniam ſuam non dedit ad uſuram. Sed hic occurrit ſcrupulus, quum in Euangelio damnetur ſervus qui pecuniam ſibi creditam non dederat ad uſuram, qui convenit ut hic laudetur, qui non dederit ad uſuram. Nihil iſta pugnant: Dominus amat uſuram, quæ ipſi lucrum adfert: odit uſuram, quam ſervus ſibi vindicat. Qui ex dono linguæ ſibi gloriam & emolumentum colligit, jure damnatur: ad eum enim lucrum pertinet, qui ſortem dedit. At qui ſic diſpenſat verbum Dei, ut ad illius

Digitized by Google

amorem multi inflammentur, & in his glorificetur Deus, laudabilem exercet usuram. Similiter de cæteris dicendum est, justus autem qui omnia Dei dona convertit in utilitatem proximi, quoniam agnoscit eam ipsam facultatem qua prodest aliis, esse divinæ munificentiæ, conatur quidem pro virili Domini pecuniam bene collocare, sed ut nihil inde sibi laudis aut humani commodi venetur, verum omne lucrum illi deferat qui sortem credidit. Dices, gratis igitur laborandum, &, non dignus est operarius mercede sua? Imo, neminem manet copiosior merces, quam qui Dei dona gratis impertit aliis. Benignum habet debitorem quisquis Deo fœnerat. Porro quod Apostolus ait, dignus est operarius mercede sua, non his dictum est, qui dona Dei dispensant, sed qui dispensatione juvantur: horum est impertire sua carnalia, a quibus accipiunt bona spiritualia. Fidelis autem dispensator accipiet quidem ab iis de quibus bene meritus est, non omnia tamen, nec passim, nec ab omnibus: non exigit ceu debitum, sed a Domino, cujus negotium gerit, mercedem exspectabit. Quemadmodum beatus Paulus ab aliis ultro oblata nonnumquam accepisse credendus est, a Corinthiis non accepit: a nemine prorsus legitur aliquid postulasse. Nemo minus gratis bene meretur de proximo, quam qui gratis illi benefacit. Jam & illud quod sequitur, videtur exiguæ laudis esse. Qui munera super innocentes non accepit. Etiam apud Ethnicos detestabilis erat, qui mercede corruptus condemnasset insontem, aut qui accepta pecunia falso testimonio gravasset innocentem, aut si patronus emolumenti causa adversus eum quem sciebat innocentem defendisset nocentem. Jurabat enim actor de calumnia, patronus de fide. Quod tamen utinam non tam frequenter deprehenderetur inter Christianos. Verum hæc sententia latius patet. Munus accipit adversus innocentem, quisquis alicujus commodi gratia non sublevat innocentem quum possit; Verbi gratia: Si vides injuria affici proximum, & in gratiam hujus aut illius dissimulas, munus accipis adversus innocentem. Qui sic cogitat, si huic patrocinor, is qui hunc urget quum hactenus fuerit in me beneficus, contrahet manus, jam hoc emolumenti quod solitus est accipere, fit munus adversus innocentem acceptum. *Qui facit hæc, non commovebitur in æternum. Qui facit*, inquit, non, qui loquitur. Aversatur Deus eos a quibus labiis tantum honoratur. Pharisæus qui probe tenebat quod esset maximum mandatum in lege, audit a Domino, *hoc fac & vives.* Qui facit hæc, quæ hæc? Ingredi sine macula, operari justitiam, loqui veritatem in corde, cæteraque omnia quæ recensuit. Cohærent enim omnia, & si quid desit, vitiata sunt universa. Qui tandem fructus ista præstanti? *non commovebitur in æternum.* Quorum verborum duplex potest esse sensus: Numquam commovebitur, aut si ad tempus commoveatur, *non commovebitur in æternum*, sed a lapsu resurget, & cum Deo redibit in gratiam. Sicut qui in Domino confidit, non pudefiet in æternum, licet ad tempus pudescat apud homines: ita qui digne versatur in tabernaculo, & requiescit in monte sancto Domini, non commovebitur in æternum, quemadmodum & alius Psalmus testatur: *Qui confidit in Domino, sicut mons Sion, non commovebitur, qui habitat in Hierusalem. Urbs*, inquit Esaias, *fortitudinis nostræ Sion, Salvator ponetur in ea murus & antemurale.* Hæc una civitas est de qua pronunciavit Dominus: Et portæ inferi non prævalebunt adversus eam. Damnatur autem hoc Psalmo omnis Dei cultus externus, qui cum vera mentis pietate conjunctus non est, omnisque cognitio aut eruditio quæ cum moribus inquinatis conjuncta est. Tractat hanc sententiam Hieremias capite septimo. *Sta*, inquit, *in porta domus Domini, & prædica ibi verbum istud. Dic, Audite verbum Domini omnis Juda, qui ingredimini per portas has, ut adoretis Dominum, hæc dicit Dominus exercituum Deus Israel. Bonas facite vias vestras, & studia vestra, & habitabo vobiscum in loco isto. Nolite confidere in verbis mendacii, dicentes, templum Domini, templum Domini, templum Domini. Quoniam si benedixeritis vias vestras, & studia*

A *vestra, si feceritis judicium inter virum & proximum ejus, advenæ & pupillo & viduæ non feceritis calumniam, nec sanguinem innocentem effuderitis in loco hoc, & post Deos alienos non abieritis in malum vobismet ipsis, habitabo vobiscum in loco isto, in terra quam dedi patribus vestris a seculo & usque in seculum.* Et paulo post: *Numquid spelunca latronum facta est domus ista, in qua invocatum est nomen meum in oculis vestris?* Vides, ut in his, quemadmodum & in consequentibus, Dominus magno stomacho indignatur iis, qui in templo templique cultibus fiduciam habebant, quum mentem ac vitam haberent sceleribus inquinatam: tales enim non purificant templum, sed ipsi potius templum polluunt. Apertius & acrius tractat hunc eumdem locum Esaias capite 1. apud quem Deus hunc in modum destomachatur adversus eos, qui templi ritibus ipsum colebant, quum alioqui pollute viverent: *Quo mihi multitudinem victimarum vestrarum? plenus sum, Holocausta arietum & adipem pinguium & sanguinem vitulorum & agnorum & hircorum nolui, quum veniretis ante conspectum meum, quis quæsivit hæc de manibus vestris, ut ambularetis in atriis meis? Ne offeratis ultra sacrificium frustra. Incensum abominatio est mihi. Neomeniam & sabbatum & festivitates alias non feram, iniqui sunt cœtus vestri. Calendas vestras & solennitates vestras odit anima mea, facta sunt mihi molestia: &c.* Nonne poterat ad ista respondere populus crassus ac Deo rebellis. Quid tibi accidit, Domine? nunc dicis: *Quis quæsivit hæc de manibus vestris?* quum lex quam nobis per Mosen dedisti, hæc omnia tam accurate præscribat, & observantibus promittat ingentia bona, violantibus comminatur mortem. Nunc incensum abominatio est tibi, quod prius dixisti odorem suavitatis: Nunc festos dies odit anima tua, quibus antea gaudebas interesse: unde ista tanta mutatio in eo qui solus manet incommutabilis? Quid Deus responsurus est obmurmuranti populo? ego quidem sum immutabilis, sed vos non observatis ea quæ præcepi, neque enim istos cultus ita præscripsi, ut in eis collocaretis summam spem aut justitiæ fiduciam, sed ut partim essent signa quibus admoneremini, partim adminicula quibus proveheremini ad veram pietatem: quæ si desit, reliqua sunt inania, mihique adeo non placent, ut magis ad iracundiam provocent. Lex spiritualis est, & cum animi puritate opera caritatis exigit: quæ nisi adjungantur, quantumvis servetur cultus externus, violata est lex, & hypocrisis est quidquid agitis. Quid igitur est, inquient, quod in primis a nobis requiris? *Lavamini*, inquit, *mundi estote.* Hoc, nimirum, est quod Psalmus dicit: *Qui ingreditur sine macula, Auferte malum cogitationum vestrarum ab oculis meis.* Idem ait Psalmus hic: *Qui loquitur veritatem in corde suo. Quærite judicium, subvenite oppresso, judicate pupillo, defendite viduam*: Hoc Psalmus, *qui operatur justitiam.* Apud eumdem Prophetam capite LVIII. idem populus obmurmurat Deo dicens: *Quare jejunavimus, & non adspexisti, humiliavimus animas nostras & nescisti?* Sed quid audit a Domino: *Numquid est tale jejunium quod elegi, per diem affligere hominem animam suam, Numquid contorquere quasi circulum caput suum, & saccum & cinerem sternere? numquid istud vocatis jejunium, & diem acceptabilem Domino?* Quid tandem erit gratum Deo in externis operibus, si displicet jejunium in sacco & cinere celebratum? An non tali jejunio Ninivitæ, Achab, aliique permulti iram Domini verterunt in misericordiam? Non displicet Deo jejunium, sed ita demum placet, si accedat animi puritas cum officiis caritatis. Eoque sequitur: *Dissolve colligationes impietatis, solve fasciculos deprimentes, dimitte eos qui confracti sunt liberos, & omne onus disrumpe. Frange esurienti panem tuum, & egenos vagosque induc in domum tuam. Quum videris nudum, operi eum, & carnem tuam ne despexeris. Tunc erumpet quasi mane lumen tuum, & sanitas tua citius orietur, & anteibit faciem tuam justitia tua, & gloria Domini colliget te, tunc invocabis, & Dominus exaudiet, clamabis, & dicet tibi: Ecce adsum, quia misericors sum Dominus Deus tuus.* Eam sententiam Propheta pluribus verbis pro-

Digitized by Google

proſequitur. Dominus miſericors eſt, & ideo miſericordiæ ſacrificio potiſſimum delectatur. Huc hortatur Chriſtus in Euangelio: *Eſtote perfecti, ſicut & Pater veſter perfectus eſt.* Quomodo perfectus? de omnibus citra diſcrimen bene merendo. *Qui ſolem*, inquit, *ſuum facit oriri ſuper bonos & malos, & pluit ſuper juſtos & injuſtos.* Idem cum Propheta conſentiens: *Ite*, inquit, *& diſcite, quid ſit, miſericordiam volo & non ſacrificium.* Miſericordiæ vox omnia caritatis officia complectitur. Unde, & quo jubentur ire, ut hoc diſcant? a ſuperſtitione ad veram pietatem, a littera legis ad ſpiritum. Num igitur Deo ingratum eſt offerre ſacrificia? Nequaquam: Sed deſpicit victimas ſejunctas a miſericordia, & approbrat cultus a lege præſcriptos negligi, ſi proximi egeſtas poſtulet opem præſentem. *Sabbatum*, inquit, *propter hominem inſtitutum eſt, non homo propter ſabbatum conditus eſt.* Quamquam nec illa caritatis in proximum officia Deo grata ſunt, niſi proficiſcantur a mente ſincera, hoc eſt, cum fide ſinceraque dilectione Dei & proximi propter Deum. Fides præſtat ut credas te Deo impendere, quidquid proximo impenderis, & ab illo uno exſpectes benefactorum tuorum mercedem. Caritas præſtat, ut libenter & alacriter ſubvenias proximo. Quod ſi gloriam humanam ſpectes, aut temporarium emolumentum ad te rediturum, jam non eſt miſericordia ſed negotiatio. Atque hæc quidem potiſſimum ad Judæos pertinent, qui fere in rebus externis juſtitiam collocabant, & apud homines magis quam apud Deum pietatis opinionem captabant, quorum ſuperſtitionem frequenter in Euangelio redarguit Dominus. Sed etiam atque etiam videndum eſt, num & ad nos pertineant, qui tametſi non immolamus pecudes, habemus tamen cultus ac ritus miram pietatis ſpeciem præ ſe ferentes, quibus nonnulli fortaſſe confidunt, neglecta mentis puritate. Quidam magno ſumtu exornant templa, inſtituunt altaria, exſtruunt monaſteria, nec interim reddunt egenti proximo quod debent, nec reſtituunt male parta, nec mutant inquinatam vitam, & tamen interim ſibi placent, quaſi Deum magno demeruerint beneficio, curantque ſeſe in templis pingendos ac ſculpendos, additis nominum titulis: vereor ne his quoque dicat Deus: *Quis quæſivit hæc de manibus veſtris, ut ambuletis in atriis meis*, ut templum araſque meas veſtris titulis & imaginibus occuparetis? Alius ſe pietatis colophonem aſſequutum credit, ſi cenſum ſuppeditet miſſis certo loco, ſtatiſque diebus celebrandis: alius ut matutinum ſacrum fiſtulis & muſicorum vocibus decantetur Virgini Matri, atque ut eidem ſub veſperam decantentur laudes modulatiſſimis harmoniis cantorum & organorum, atque etiam tubarum, quum alias Pſalmodiæ canticis ac precationibus frequentes in templis reſonent. Hæc ſi fiant non purificatis mentibus, ac adjuncta miſericordia, nonne periculum eſt ne audiant: *Et cum clamaveritis ad me non exaudiam vos?* Quid igitur? Negligemus cultum externum? Nequaquam: ſed cum a ſuperſtitione ad pietatem, ab immodicis ac ſuperfluis impendiis ad Chriſtianam modeſtiam redigemus. Tum in primis curandum erit, ut hoc ſacrificiorum genus, quo Deus præcipue delectatur, adhibeatur. Quæ ſunt illa? Mens per fidem & innocentiam immaculata, per caritatem expoſita ad bene merendum de omnibus. *Hæc*, inquit Dominus, *oportet facere, & illa non omittere.* Quæ ſunt quæ oportet facere juxta Pſalmi vocem: *Qui facit hæc*, quæ per ſe nos commendant Deo, etiam ſi citra culpam noſtram cætera non accedant. Exempli cauſa: Jejunium indixit Eccleſia; Servas, ſed interim non temperas a voluptatibus, ab iracundia, ſed ſolito pronior es ad vindictam: ingratum eſt jejunium tuum Deo, qui tibi occlamat: *Numquid iſtud eſt jejunium quod elegi?* prætermiſiſti quod oportuit facere, & feciſti quod oportuit non omittere. Miſſam celebras, ſed ſimultatem geris cum proximo, ſcito ingratum eſſe Deo tuum ſacrificium. Clamas ad Deum, miſericordiam, miſericordiam, miſericordiam, ipſe nullam fratri tuo miſericordiam præſtas. Oras ut te liberet a periculo, quum tu proximo periclitanti neges opem. Proinde quot-

A

B

C

D

E

F

quot Chriſti nomen profitemur, & hujus membra cenſeri volumus, ut digne in tabernaculo illius commoremur, ut in monte ſancto ejus requiem inveniamus, abjiciamus omnem malitiam, & ut in illius conſpectu ingrediamur ſine macula, concordes in veritate atque unanimes. Non enim abeſt macula, ubi adeſt diſcordia: nec eſt in corde veritas, ubi eſt opinionum varietas: nec eſt in lingua ſinceritas, ubi eſt doctrinæ diverſitas. Tum ei qui ſe ipſum pro nobis obtulit, quotidie victimas ipſi gratas offeramus, ut vere ſimus verum ſacerdotium: ſimulque cum Diabolo fortiter pugnemus, ut vere ſimus Regale genus. Servemus nos puros ab omnibus carnis inquinamentis, ut ſimus gens ſancta. Agnoſce, Chriſtiane, dignitatem tuam, ac ſume ſuperbiam, non quæſitam meritis, ut ait ille, ſed donatam cœlitus, ac tua ſublimitate indigna proculca. Tibi loquor vir mulier, puer ſenex, pauper dives, nobilis ignobilis, Rex colone, tibi, denique, textor ac fullo, quiſquis in Chriſto renatus es Rex es, Sacerdos es, ſanctus es. Vincere Diabolum, vere Regium eſt, mortificare membra quæ ſunt ſuper terram, vere Sacerdotale eſt. Nullo crimine violari vere ſanctum eſt. *Sancta* Jureconſultis dicuntur, quæ violare capital eſt, ut mœnia, portæ urbium, ſenatus & ſimilia; *Sacra* quæ Numini cuipiam conſecrata ſunt; *Religioſa*, a quibus violandis metu quodam abſtinemus, quod genus ſunt defunctorum monumenta. At hæc ſimul omnia in te competunt, ô Chriſtiane. Simul cum Chriſto ſepultus es in baptiſmo, ac mundo mortuus es: Religionem violas, ſi mundo tradas diſſipandum ſepulcrum tuum. Sanctæ Trinitati conſecratus es, templum Spiritus Sancti factus es. *Qui templum*, ait Paulus, *Dei violat, hunc diſperdet Deus.* Violatur autem omnibus inquinamentis quæ deteſtatur ſpiritus amator puritatis. Calcearius es aut fullo, non violatur pellium ſordibus, aut ſapone, ſed ſuperbia, impudicitia, ira, avaritia ſimilibuſque mentis immundiciis profanatur. Quibus debetur religio, iis debetur ſolitudo & quies. Quæ conſecrata ſunt, ea nefas eſt in alios uſus accommodare: Quæ ſancta ſunt, ea violare crimen eſt, proinde irreligioſe facit, qui Chriſto conſepultus ac mundo mortuus, totus in mundanas curas diſtrahitur, nec ſinit animum ſua quiete frui: Omnia membra noſtra, imo totus homo ſemel Chriſto conſecratus eſt. Itaque ſacrilegium committit, quicumque vel corporis organis, vel animi viribus in aliud abutitur, quam ad Domini gloriam, ac proximi utilitatem, *Empti*, inquit Apoſtolus, *eſtis pretio, & non eſtis veſtri.* Et rurſus: *Tollam igitur membra Chriſti, & faciam membra meretricis?* Inter ſacra vero & ſancta non multum diſcriminis ponit Scriptura. Quidquid olim in templo Solomonis gerebatur, aut hodie quoque geritur externis ritibus, in unoquoque noſtrum ſpiritualiter agitur, & hoc præſtantius atque efficacius, quia ſpiritualiter, quia intus in præſtantiſſima hominis parte, quia divinitus. Nobis omnibus dicitur quod dictum eſt Sacerdotibus, ſancti eſtote quoniam ego ſanctus ſum Dominus Deus veſter. Conſecrabatur non tantum Aaron ipſe, ſed & veſtes, & omnia templi vaſa. Ex his nemo exiſtebat tam temerarius, qui auderet aliquid ad domeſticos uſus applicare: quanto religioſius cavendum nobis, ne quid ex his quæ divino cultui conſecrata ſunt in uſum non dico profanum ſed in turpem rapiamus. Vaſa templi noſtri ſunt omnia membra noſtra, omnes animi vires: Veſtes ſunt actiones noſtræ quibus ornamur ad Dei gloriam. Miraris templum candido exſtructum marmore, gemmis & auro refulgens: Tu templum es pretioſius. Religioſe verſaris in templo quod Epiſcopus unctione conſecravit: Tu ſacratior es. Non es unctus oleo ſacerdotali. Quid tum? Ne Chriſtus quidem umquam Moſaico unguento fuit unctus, quum ſit Rex Regum, & Sacerdos in æternum. Non tibi vertex ac manus unctæ ſunt oleo quod a pharmacopolis conficitur, ſed totus delibutus es ſanguine agni immaculati Jeſu Chriſti. Feliciter unctus eſt, qui cor habet unctum unctione Spiritus. Tametſi nec externa unctio tibi deeſt. Unctus es in baptiſmo, unctus in ſacramen-

Digitized by Google

to confirmationis, illic ad ſacerdotium, hic ad prælium. Olim ſimplici aqua tingebantur. Chriſma addidit Patrum auctoritas. Clamat per Prophetam Dominus: *Nolite tangere Chriſtos meos*, hoc eſt, unctos meos. Et Joannes dicit: *unctio ejus docebit vos de omnibus*, non Sacerdotibus tantum loquens, ſed omnibus Chriſto initiatis. Videat igitur unuſquiſque noſtrum, ut in templo ſuo purus pura, caſtus caſta peragat ſacrificia. Quæ inquis? Qui libidinis æſtum in ſe reſtinxit, egregium hircum Deo mactavit, ſimulque hoſti Satanæ letale vulnus inflixit. Qui invidiæ motus excuſſit ab animo, gratam hoſtiam obtulit. Qui iram efferveſcentem compreſſit, leonem immolavit. Qui ſtultitiam & ignorantiam abjecit, ovem mactavit. Qui in afflictionibus ſe totum ſubmittit voluntati divinæ, gratiſſimum obtulit holocauſtum. Qui petulantiam cohibet, vitulum immolat. Qui fraudulentiam abjicit, ſimplicitatem aſſumit, vulpem immolat. Qui luxum ſobrietate corrigit, porcum mactavit. Qui ineptam garrulitatem dediſcit, picam ſacrificavit: quandoquidem in hoc ſacrificiorum genere nullum non animalium offertur, ſive quæ vitii cujuſpiam typum gerunt, ſive quæ virtutis tenent imaginem. Veluti qui caſte vivit cum legitima conjuge, par turturum immolat Domino: qui gemit deſiderio vitæ cœleſtis, & ſimplicitatem A amplectitur in omnibus, par columbarum obtulit: Oportet enim & vitia devicta, & virtutes partas offerre Domino, ſine cujus præſidio nec hoc nec illud poſſumus. Qui ſic agit vitam, ut homines videntes illius opera bona, glorificent Patrem qui in cœlis eſt, ſuaviſſimum illi thymiama incendit. Quemadmodum ſcribit beatus Paulus, *bonus odor ſumus Deo in omni loco.* Quin & puræ deprecationes & gratiarum actiones ſuffitum reddunt, Deo quovis thure, & myrrha & galbano gratiorem. Eſt ſacrificium laudis, quo Deus amat honorificari. Et ſacrificium juſtitiæ, quod a nobis requirit. Eſt ſacrificium miſericordiæ, quo Domini miſericordiam provocamus. Qui ob Chriſtum ſublevat B egentes, ignoſcit delinquenti, haudquaquam vile donarium obtulit Domino. Quod ſi juxta Apoſtolicam admonitionem, aſſidue hymnis & canticis ſpiritualibus pſallamus in cordibus noſtris Domino, melodia hæc vincet omnia muſicorum organa. His igitur hoſtiis, ejuſmodi ſuffitibus, hujuſmodi donariis, talibus canticis, aſſidue ſacrificemus Domino, pariter illius præſidio cum Satana belligerantes, ut ab hoc tabernaculo transferamur in cœleſte tabernaculum, ſimul regnaturi cum Chriſto, cui gloria & gratiarum actio in omne ævum, AMEN.

PERORATIO.

En, habes Chriſtophore, vir in Chriſto cariſſime, quod petiſti, pignus amicitiæ noſtræ, perquam exile, ſane, quod ad meam opellam attinet; Sed dedi ſapienti occaſionem, ut fiat ſapientior: Tu enim pro tui ingenii felicitate, noſtro commentariolo excitatus, ex Propheta verbis ſublimiora cogitabis. Dominus te ſervet incolumem, cum optima conjuge dulciſſimiſque liberis. Datum Baſileæ poſtridie Calendas Jan. Anno a natali Chriſti. M D XXXVI.

CLARISSIMO ANGLIÆ BARONI

D. THOMÆ ROCHEFORDO,

DESIDERIUS ERASMUS ROTERODAMUS

S. D.

EXimiæ cujuſdam mentis evidens ſpecimen jam olim dediſti, Vir clariſſime, quod non ſatis ornatus tibi videbaris majorum imaginibus, ſtemmatis, torquibus aureis & anulis, quæ tu cum pro vetuſta gentis tuæ nobilitate, tum pro moribus genere dignis merito geſtas, niſi & animum pretioſiore quadam catena ex honeſtiſſimis Philoſophiæ diſciplinis velut anſis contexta, decoraſſes. Nunc impenſius etiam gratulor tuæ felicitati, quod homini potenti, laico, & aulico, perſpiciam etiam ſacras litteras eſſe cordi, teque nobilis illius margaritæ deſiderio teneri, quo lubentius morem geſſi ſanctiſſimæ voluntati tuæ, Pſalmumque, quem deſignaras, trifariam enarravi, quam feliciter, tuum facio judicium. Ipſe certe non mediocrem hujus opellæ fructum cepi, quod inter tractandum haud vulgarem animo voluptatem ſolatiumque perſenſi. Si tuo quoque animo perinde placuerit, mihi gratulor, qui paruerim. Sin quæ diſplicent non gravaberis indicare, tibi gratias agam, qui me doctiorem reddideris. Scripſit in hunc Pſalmum Divus Hieronymus, ſed ſuo more breviter, brevius etiam Arnobius: beatus Auguſtinus non enarravit, ſed notulas tantum breviſſimas addidit, quod in memoriæ ſubſidium, opinor, ſolet dicturus apud populum, ac demiror quo caſu commentarius interciderit. Caſſiodorum non habebam, nec ſolet ille multum adferre momenti. Itaque magna ex parte res erat meo, quod ajunt, Marte gerenda, quamquam, ſi quid bene ceſſit, uni Chriſto debetur in ſolidum. Nunc Pſalmum accipe.

IN PSALMUM XXII.

DOMINUS REGIT ME,

ENARRATIO TRIPLEX

PER

DESIDERIUM ERASMUM ROTERODAMUM.

ADFERO Pſalmum, cariſſimi, verbis quidem adſtrictum, ſed ingenti ſpiritualium gaudiorum fruge exuberantem. Si verſus numeretis, perbrevis eſt: ſi gaudia quæ pollicetur, æſtimetis, æterna ſunt, nec modum habentia, nec finem. Colligat Dominus corda veſtra in unum, ut attente audiatis, dilatet ſpiritum veſtrum, F ut myſteriorum capaces eſſe poſſitis. Inſcribitur ipſi David. De paſcuis loquitur Pſalmus, & agnoſcitis clariſſimum vaticinium Ezechielis trigeſimo quarto, de paſtore illo unico ac ſingulari David, qui Domini gregem ab omnibus hoſtium contumeliis ereptum, paſceret in lætiſſimis omnique genere frugum exuberantibus paſcuis. Habet in Rege David loci nonnihil Hiſtoriæ

Digitized by Google

riæ veritas : a grege venit ad regnum, ex paſtore ovium factus eſt paſtor hominum: fuit vir dictus ſecundum cor Dei, ſed myſterii plenitudo quadrat in noſtrum David, manu fortem, & Goliath in populum Dei ferocientis interfectorem, qui ſolus oves ſuas potenter eripuit, & ereptas fideliter tuetur a Tyrannide Satanæ, neque quiſquam poteſt rapere de manibus illius. Hic eſt Dominus Jeſus Chriſtus vivum ac verum Eccleſiæ caput, Redemtor miſericors, Gubernator ſapiens, Protector invictus, cui data eſt omnis poteſtas in cœlo & in terra, cujus regni non erit finis, cui gloria, honos, & imperium in omne ævum, Amen. Alioqui Rex David, licet in multis Chriſti figuram geſſerit, tamen unam modo Judaicæ gentis portionem tenuit, nec perpetuo fuit vir juxta cor Dei, quum occiſo Uria, & ſtuprata Betſabea, adulterium homicidio junxerit. Rurſus, indicto populi cenſu, Dominum graviter offenderit, nec ſemper potuerit populum ſuum ab hoſtibus protegere. At, in Chriſto perpetuum fuit ac veriſſimum Patris teſtimonium: *Hic eſt Filius meus dilectus, in quo mihi complacitum eſt.* Hiſtoriam itaque, ſi videtur, miſſam facientes, præſertim, quum titulus nullum indicet certum argumentum, ad quod hic Pſalmus juxta litteralem ſenſum pertineat, allegoriam exponere tentabimus, ſi pariter & veſtræ preces nobis divini Spiritus opem impetraverint, & alacris ac vigilans attentio mihi diſſerendi ſtudium excitaverit. Habet hoc Rhetorum ars, ut qui dicit, auditorem benevolum reddat, docilem & attentum. Verum, hic oportet hoc officium eſſe mutuum. Nulla enim res magis adjuvat docentem, quam auditor alacris, intentus, ac diſcendi avidus. Per vos igitur Dominus me diſertum reddere dignabitur. Primum illud forte requiret aliquis, quo pacto congruat, ut quum in priore Pſalmo, quem ipſe Dominus in ligno pendens recitavit, & recitando Prophetiam exhibens expoſuit, commoretur triſtitia mortis & crucis, hic repente ſit tanta gaudiorum exſultatio? Mihi ſane videtur ordo pulcre congruens, eo quod Chriſti mors fons ſit omnis lætitiæ noſtræ, illi acceptum ferimus quidquid bonorum in hoc Pſalmo commemoratur. Per mortem iter eſt ad vitam, per crucis afflictionem iter eſt ad numquam finienda gaudia. Novit optime caritas veſtra, quoties ab Hiſtorico ſeu Grammatico ſenſu receſſum eſt, quadrifariam exponi Scripturam myſticam, vel uti proprie quadret in Chriſtum tamquam Eccleſiæ caput, vel in myſticum illius corpus, quod eſt Eccleſia, vel de utroque mixtim, vel de utroque disjunctim. De utroque disjunctim quum totus Prophetiæ ſermo proprie accommodatur capiti, & item proprie accommodatur corpori: de utroque mixtim, quoties aliqua Scripturæ pars ita quadrat in Chriſtum, ut ad corpus non queat adaptari, aliqua ſic congruit corpori, ut de capite non poſſit vere prædicari. Quamquam & Eccleſiæ vocabulum accipit diſtinctionem: nunc enim Eccleſiæ vox nobis declarat promiſcuam Chriſti nomen profitentium multitudinem, quæ hic interim in terris, juxta Euangelicæ ſagenæ parabolam, indiſcrete trahit bonos ac malos, donec in fine ſeculi, illius Angeli qui ſolus intuetur corda mortalium ſeparent pios ab impiis. Interdum Eccleſia declarat illam unice dilectam ſponſam, quæ non habet maculam neque rugam, quam nos fide credimus, non oculis cernimus, ſed ſolus ille novit eam, qui purificat eam. Atque hæc vox rurſus eam interdum congregationem declarat, quæ jam triumphat in cœlis, interdum hanc quæ diviſa eſt, corpore verſans in terris, animo verſans in cœlis, ubi eſt Hieroſolyma mater piorum omnium, veræ perfectæque pacis contemplatrix. Nonnumquam Scripturæ ſermo ad utramque mixtim pertinet. Hæc eſt, cariſſimi, beatæ Scripturæ fœcunditas, quæ ſimul & lacte alit parvulos, & validiore cibo vegetat adultos, & ſublimiore doctrina nutrit perfectos. Venam enim habet inexhauſtam, quo penetres altius, hoc admirabiliores opes oſtentat. Non tales ſunt Philoſophorum litteræ, non Poetarum libri, non humanæ leges, quamquam & hæ pro ſua portione qualicumque confe-

Pſalmus ad Chriſtum ut Eccleſiæ caput proprie accommodatus.

runt utilitatem : hæc quacumque ex parte eam contempleris, copioſa fruge exuberat: Allegorias in divinis litteris ridere impietas eſt: eas religioſe perſcrutari, fructus eſt: errare ſi abſit temeritas ac ſenſus impius, periculoſum non eſt. Durius eſſe, fateor, ſic Scripturam præſentem ad Chriſtum accommodare, ut interpretationem a corpore ſemoveas; ſed tamen hoc, favente Domino, conabimur.

Superior Pſalmus crucis acerbitatem depingit, ac certaminis difficultatem ponit ob oculos: eoque verba quædam inſunt, quæ propemodum deſperantis ac magnitudine malorum fatiſcentis videri queant, velut illa: *Deus meus, Deus meus, cur me deſeruiſti? Longe a ſalute mea verba delictorum meorum.* Et: *Ego ſum vermis & non homo, opprobrium hominum & abjectio plebis.* Et: *Sicut aqua effuſus ſum.* Et: *Aruit tamquam teſta virtus mea.* Quamquam is quoque Pſalmus ita deſinit, ut oſtendat Chriſti victoriam: *Et anima*, inquit, *mea illi vivet, & ſemen meum ſerviet ipſi.* Ad hunc itaque finem pulcre congruit hic Pſalmus, oſtendens peracta cum Satana conflictatione, tuta tranquillaque nobis eſſe omnia. Nec enim ſibi, ſed nobis vicit Paſtor noſter. Ergo, Chriſtus juxta naturam hominis aſſumtam, victoriam omnem Patri tribuens ita loquitur: [*Dominus regit ſive paſcit me,*] cujus auctoritate functionem hanc obeo, cujuſque protectu ſum invictus, & ejuſdem virtute nihil omittetur eorum quæ Prophetarum oraculis de me promiſſa ſunt. In loco paſcuæ ibi me collocavit: locus paſcuæ eſt Eccleſia, ad hanc miſſus eſt Chriſtus, ut expleret humani generis redemtionem. Quum anima, inquit, mea eſſet triſtis uſque ad mortem, ille miſſis Angelis refecit eam conſolatione cœleſti: quum eſurirem & ſitirem hominum ſalutem, ille propitiatus refocillavit animam meam, nimirum hoc per meam doctrinam ac mortem tribuens omnibus meis, quod vehementer eſuriebam ac ſitiebam. Nam hæc me ſitis torquebat, quum ad fontem feſſus dicerem Samaritanæ: Da mihi bibere: hæc erat quæ me in cruce coegit exclamare, *ſitio.* Sola hæc aqua ad quam me Pater enutriit, refrigerare poterat ſitis ardorem. Reconciliatus eſt Pater, diruit maceriam, patefecit cœlum in me credentibus, & convertit animam meam, aut, ut Hebræi leguut, *refecit animam meam*, convertit a dolore crucis, ad gaudium de redemtis per crucem. Deduxit hac ſpe refectum ſuper ſemitas juſtitiæ, dum anguſtam Euangelicæ juſtitiæ viam ſolus citra lapſum perambulo, nihil omittens eorum quæ mihi mandarat Pater, neque quidquam omnino loquens extra delegatum munus. Opera Patris faciebam, & ſermo quem loquebar non erat meus, ſed Patris cujus nomine legatum agebam, ejus in omnibus quærens gloriam a quo fueram miſſus. Illius igitur ductu conſummavi legem, implens omnem juſtitiam, nec mihi quidquam metuendum putavi vel ab impiis hominibus, vel a Dæmonibus. Vixi inter mortuos, mors autem peccatum eſt, volens adii mortem crucis, anima mea deſcendit ad inferos, tamen nulla malorum ſpecies terruit eam, quoniam tu ſemper mecum eras, nec umquam illam divino præſidio deſtituiſti. Circumdederunt me dolores mortis, ſed moriendo mortem devici. Deſcendi ad inferorum regnum, aperuit Tartarus os ſuum, ſed meæ luci ceſſerunt æternæ tenebræ. Disjeci portas adamantinas, vectes ferreos confregi, Tyrannum in vincula conjeci, & abducta præda triumphabundus ad ſuperos redii. Hæc nulla vis humana poterat, ſed tu Deus eras in Filio mundum reconcilians tibi, tua virtute, tuo ductu, tuis auſpiciis geſtum eſt quidquid geſtum eſt. Tibi regnum aſſerui, tuo præſidio fretus hoſtem dejeci, tua erat virga. Nam virga directionis virga regni tui: tuus erat baculus quo contudi caput draconis. Hæc mihi non ſolum tribuere fiduciam, ſed in mediis etiam afflictionibus fuere ſolatio, ut non ſolum fortiter, verum etiam alacriter omnia perpeterer. Inſultabant veluti victo Phariſæi: *Vah qui deſtruis templum Dei, ſi Filius Dei eſt deſcendat nunc de cruce*: Satanas adornabat triumphum, ſed tu mihi parabas triumphale convivium, dum animam meam reducis ab inferis, dum corpus excitas e ſepulcro,

Deduxit me ſuper ſemitas

Propter nomen ſuum.

Nam & ſi ambulavero in medio umbr.

Quoniam tu mecum es.

Virga tua & baculus tu.

ipſa me conſolata ſunt.

Poſuiſti in conſpectu meo.

Digitized by Google

cro, dum emiſſo ſpiritu tuo mundum ſub tuas leges mittis, dum ſubvertis idola, & omnem Dæmonum impium cultum vertis in religioſum tui nominis honorem, denique crucis ignominiam mutas in ſummam gloriam. Hanc victorialem menſam mihi paraſti adverſus eos, qui me meoſque affligunt, ut videant eum quem exſtinctum optabant, cujus nomen abolitum putabant, exaltatum ſupra omnem mundi ſublimitatem, gloria immortalitatis & honore ſempiterno coronatum. Abſterſiſti, Pater, crucis triſtitiam, mœrorem mortis vertiſti in gaudium reſurrectionis. Caput meum antea purulentiis conſputum, colaphis turgidum, ſpinis coronatum, non habens ſpeciem neque decorem, oleo lætitiæ impinguaſti, & calicem quem mihi tradideras ebibendum, ebibi: nec is fuit ineffi-

Impinguaſti in oleo.

cax, ſed præclarus, illuſtris, ac potens: multos enim inebriavit, uſque ad facultatum, cognatorum, ver-

Et calix tuus inebrians quam.

berum, ignium, ungularum, poſtremo vitæ contemtum. Non enim habebat aquam litteræ, quam ante mortem meam bibebant Judæi, ſed vinum novum ac muſtum ſpiritus. Habet & Babylon calicem ſuum, habent Philoſophi ſuum calicem, ſed hanc ebrietatem ſolus præſtat calix tuus. Nec intra me conſtitit hæc tua benignitas, ô Pater, ſed eam Eccleſiæ

Et miſericordia tua ſuper.

ſponſæ meæ, cui calicem tuum ebibi, voluiſti eſſe perpetuam. Prævenit me tua benignitas, eadem comitata eſt redemtionis munus ex tua delegatione peragentem, eadem ſubſequetur in membris meis uſque

Et ut inhabitem in domo Dom.

ad conſummationem ſeculi: ut habitem non in templo Hieroſolymis exſtructo manibus, ſed in domo Domini, in domo vivis conſtructa lapidibus, nullis ceſſura tempeſtatibus, in qua una exaudis preces undecumque terrarum ad te clamantium: Hæc eſt illa domus, quam ſibi ædificavit ſapientia tua, hæc eſt quam unam petii, quam unam requiſivi, ut in ea inhabitem omnibus diebus vitæ meæ, & in longitudine dierum, hoc eſt, in æternum. Nihil enim longum quod aliquando finem habet. Moſes habitavit in tabernaculo tuo, ſed quoniam ſervus erat, non habitavit in æternum, quoniam Synagoga ceſſit Eccleſiæ: ſolus enim Filius in domo manet in æternum. Delitiæ meæ ſunt eſſe cum filiis hominum, deſiderat caput corpus ſuum collectis in unum membris omnibus integrum, ut poſteaquam

1 Cor. 15.

tibi ſubjecero omnia regnumque tranquillum ac pacatum tradidero, tum totus ac perfectus epuler in domo cœleſti, laudans nomen tuum in ſecula infinita, Amen.

Habetis totam Pſalmi ſeriem ad Chriſti perſonam accommodatam, nec arbitror hic quidquam impie dici, ſi modo memineritis, quidquid in Chriſto ut homine fuit, divinæ fuiſſe benignitatis, quam Scriptura nonnumquam appellat miſericordiam. Rurſus quidquid in illo fuit juxta divinam eſſentiam, a Patre profectum eſſe non dono ſed natura, ut ſumma Patri tribuatur auctoritas, qui ſolus ſic fons eſt omnium, ut ipſe ſit a nemine. In myſticis enim Scripturis Pater mandat, Filius operatur, juxta illud: *Fiat lux, & facta eſt*: per Filium enim fecit & ſecula, teſte Paulo.

Heb. 3.

Ergo *fiat*, vox eſt Patris ad Filium: & *facta eſt lux*, vox eſt Prophetæ de Filio. Quamquam hæc auctoritas nec æqualitatem perſonarum imminuit, nec operationem ſeparat.

Nunc ſi poſtulat hoc caritas veſtra, ſimili brevitate

Pſalmus ad Chriſti corpus Eccleſiam accommodatus.

Pſalmum eumdem ad Chriſti corpus Eccleſiam applicemus. Ea, quamquam longe lateque per orbem terrarum diffuſa eſt, tamen quoniam per eumdem ſpiritum, caritate conglutinatur in unum, perinde quaſi ſit unus homo loquitur. Nam plus eſt unum eſſe quam unus. Quemadmodum ſi mille corpora eadem vegetet anima, non mille futuri ſunt homines, ſed unus homo, quoniam eodem ſpiritu animantur omnia domicilia: ita quicumque eodem Chriſti ſpiritu vivunt agunturque, unam quodammodo perſonam conſtituunt. Sicuti fuere Philoſophi non ignobiles qui dicerent, mundum hunc univerſum, tam variis atque etiam pugnantibus rerum generibus conflatum, cum omnibus quæ complectitur non eſſe niſi unicum animal, non ob aliam cauſam niſi quod exiſtimarent unica anima animari, licet ea quemadmodum & noſtra in corporis membris, pro varietate materiæ, diverſis modis operetur, velut in ſtomacho non intelligit, in manu non videt, in lingua non olfacit, in unguibus & capillis non ſentit, & in aliis atque aliis partibus ſenſum habet acriorem ac obtuſiorem. Hoc exemplum adduxi, non approbans ſententiam, ſed ſimilitudine demonſtrans, quo pacto poſſimus univerſam Eccleſiam velut unum hominem contemplari. Hic igitur ex tot millibus unus, ſibi de miſericordia Domini, deque capitis ſui beneficiis gratulans ita loquitur: [*Dominus regit me, & nihil mihi deerit.*] Quod nos vulgo legimus, *regit*, Hieronymus ex Hebraica veritate tranſtulit *paſcit*, quæ vox reperitur & apud Auguſtinum, neutra tamen proprie exprimit Græci verbi ſenſum, ποιμαίνει. Nam paſcit etiam qui quomodocumque alit, & regit navim qui clavo aſſidet; ſed ποιμαίνειν proprie congruit paſtori, qui gregem curat. Varium eſt autem paſtoris officium, colligere gregem diſſipatum, providere de lætis ſalutiferiſque paſcuis, revocare aberrantes, mederi morbidis, excubias agere adverſus fures, armatum eſſe adverſus luporum inſultus, ducere ac reducere: hæc omnia, & ſi quod aliud eſt fidi nec ignavi paſtoris officium, ſignificat Græcis ποιμαίνειν. Quis eſt igitur iſte grex tam unanimis, ut quum ſint innumerabiles, & quidem per omnes mundi plagas disjecti, tamen uno ore loquantur omnes? Nimirum, ille qui dicit in alio Pſalmo: *Nos autem populus tuus, & oves paſcuæ tuæ.* Quod eſt ovile? Quod aliud quam Eccleſia, quæ eſt domus Dei? Quis paſtor ille & idem Dominus, neque enim mercenarius eſt? Jeſus Chriſtus, Caput, Redemtor, & Gubernator ſponſæ ſuæ cariſſimæ. Caput eſt ſponſæ, quoniam hujus ſpiritu vivit illa. Dominus, quoniam illam e Satanæ tyrannide ſanguinis ſui pretio redemit. Gubernator, quoniam ipſe dixit: *Ego vobiſcum ſum uſque ad conſummationem ſeculi.* Hic grex olim diſſipatus erat, partim ſerviens prædoni Diabolo, & illius arbitrio ad omne genus impietatis abducebatur, uſque ad hominum mortalium, ſerpentum, boum, ſimiarum, aliorumque brutorum animantium, denique, lignorum ac ſaxorum cultum: partim ſub Phariſæis ac fallacibus Prophetis, littera legis, & humanis conſtitutionibus premebatur, male curatus interim ac morbidus. Habebat lupos pro paſtoribus, Philoſophos ſupercilioſos, Reges idololatras, legum conditores profanos, Scribas, Phariſæos, & Pſeudoprophetas, Magiſtros errorum, ſtultæ ſapientiæ Doctores, & irreligioſæ religionis Antiſtites, de quibus Dominus longam apud Ezechielem texit querimoniam, quod non gregem, ſed ſe ipſos paſcerent, lac comedentes, lana ſeſe veſtientes, quod craſſum erat mactantes, cæterum, Dominici gregis nullam habentes curam, quum nec quod infirmum erat confirmarent, nec quod ægrotum curarent, nec quod fractum alligarent, nec quod aberrarat reducerent, nec quod perierat requirerent, ſed cum auſteritate imperarent, Tyrannidem exercentes in eos quos paterno affectu fovere debuerant. Horum negligentia factum eſt ut acciderent ea quæ ſequuntur inibi: *Diſperſæ ſunt oves, expoſitæ ſunt laniandæ cunctis beſtiis agri.* Erraverunt in cunctis montibus, in omni colle excelſo, & ſuper omnem faciem terræ, quum dominos haberent multos, paſtorem neminem. Hæc indigne ferens clementiſſimus Dominus, pollicetur, ſe ipſum venturum, ac erepturum oves ſuas Tyrannide prædonum oppreſſas, opinionum ſectis diſſipatas, erraticas reducturum in terram ſuam, in montes Iſrael, juxta rivos ut illic paſcantur, & acquieſcant in paſcuis uberrimis, in herbis virentibus ſpiritualis ac cœleſtis Philoſophiæ. Denique promittit ſe miſſurum ſervum ſuum David, inſignem illum Paſtorem, qui ab ovibus vocatus eſt ad regnum, illum manu fortem, qui occiſo Goliath populum Dei liberavit ab ignominia, qui pro ſua ſapientia ſolus vere certoque judicat inter arietes & hircos, inter pecus vegetum & macilentum, ſanum & languidum, inter oves veras, & ovillo vellere tegentes lupum. Præſtitit promiſſa Deus, venit pater in filio ſuo David, hoc eſt, Domino Jeſu Chri-

Ezech. 34.

Digitized by Google

Christo, revocavit perditas oves domus Israëliticæ, liberavit eas a tyrannide Pharisæorum, a servitute legis, abduxit a sterili & insipida littera, spiritus vivos fontes aperuit. Sed & per universum orbem dissipatas, tot sectis, erroribus, constitutionibus, ac religionibus disjectas reduxit in unum ovile, & in eamdem Euangelii veritatem, tot linguas, tot nationes consociavit. In omnem enim terram exivit sonus illius. Ante erat tantum notus in Judæa, sed audita voce veri Pastoris concurrere cœperunt, a Scythis, a Gaditanis, a Gottis, Hybernis, & Britannis, ab Indis & Æthiopibus; denique, nullus fuit orbis angulus, unde non congregaret gregem suum optimus ille Pastor, qui vitam suam impendit liberandis ovibus suis. Ante illum quotquot venerant non per illum, & quotquot venturi sunt, fuerunt futurique sunt fures ac latrones. Dominus non venit nisi ut servaret, unde & Σωτὴρ, hoc est, *Servator* dictus est. Quid fur? Non venit nisi ut furetur, mactet, ac perdat. Auditis quod est in proverbio, *lupum ovium custodem*. Dura quidem vox est, carissimi, nemo patienter audit, fur & latro, sed non potest ut vanum rejici quod dixit veritas. Quisquis horret convicium vitet meritum, & quatenus abhorret a verbis, eatenus abhorreat a factis. Quisquis Episcopi munus gerit, honoris & emolumenti sui gratia, nihil sollicitus de grege Domini, nec salubri doctrina pascens illum, sed vita magis impia sollicitans ad peccandum, non refert quibus titulis decoretur ab hominibus, dicatur ter quaterque reverendissimus, clarissimus, & sanctissimus Dominus, qui nec fallit, nec fallitur, exserte pronunciat, ille fur est & latro. Tales sunt, qui cum austeritate imperant, nihil habentes præter fulmen anathematis, carceres, bombardas, & fasciculos, doctrinæ pabula non habent. At non item verus ille Pastor, sed quid? Fovet infirmas oves, humeris reducit errantes, & juxta vaticinium Esaiæ, *non clamat, nec auditur vox ejus foris, calamum quassatum non conterit, nec linum fumigans exstinguit*, nec est tristis neque turbulentus, sed veluti gallina sub alas congregat pullos ac fovet, ita ille colligit ac fovet oves suas. Videtis, quam horrenda minetur Dominus per Ezechielem malis pastoribus, quam atrocia denunciet Scribis & Pharisæis. Timeant qui pastores professi, lupos agunt, & ex lupis fiant arietes, & anteeant gregem Dominicum, quo rationem possint ei reddere, qui oves suas requiret de manibus illorum. Nam sermo Domini non potest esse irritus. Quod de malis Episcopis dictum est, idem de Principibus sentiendum, qui sunt & ipsi pastores, quandoquidem ante tot annorum millia Agamemnonem Homerus pastorem populorum appellat. De Regibus itaque qui sibi gerunt imperium, non Reipublicæ commodis, nullus hominum auderet dicere, fures sunt & latrones, sed hoc ausus est dicere Dominus; qui nec mentiri novit, nec metuit quemquam. Quid autem lucri sit, apud homines supprimi nomen, si res maneat apud Deum? Sed ad bonum illum Pastorem nostra recurrat oratio. Si placet contemplari misere dispersas Dominicas oves, reputate cum animis vestris, quot in Judaismo fuerint sectæ, Pharisæorum, Sadducæorum, Herodianorum, Essenorum, Samaritanorum: quot apud Gentes fuerint Philosophorum hæreses, beatitudinem quamdam pariter pollicentium, & tamen in quærendo summi boni fonte adeo sententiis variantium, quum nulla verum adsequuta sit. Reputate religionum vel superstitionum potius tam innumera, tam prodigiosa discrimina, varios Deos, varios cultus, varias leges, varias de Diis fabulas. Reputate turbam humanarum constitutionum, tam apud Judæos quam apud Gentes. Nec minus dissentiebant Rabbini, quam Philosophi. Addite nunc regionum, linguarum, institutorum, ingeniorum, rituum & formarum immensam varietatem. Sarracenus aut Maurus Germano vix homo videtur. Tartarum ferarum ritu fremere dicas, non humana voce loqui. Quis tam immensam diversitatem collegit in unum? Quis oves tam deploratas restituit? Bonus Pastor sua voce congregavit omnes. Protinus agnoverunt vocem veri Pastoris, qui ad illius ovile pertinebant. Pastores audierunt canentes Angelos, & accurrerunt ad commonstratum puerum. Magi audierunt Pastorem per stellam aliquid significantem, & e longinquo properarunt ad ovile. Herodes, quoniam lupus erat, non ovis, parabat lanienam. Sacerdotes, Scribæ, & Pharisæi, audientes non audiebant, videntes non videbant, videntes dum interrogati a Rege, probe respondent e vaticiniis ubi nasciturus esset Christus, non videntes dum docenti, miracula edenti reclamant: audientes, dum Mosen approbant, non audientes, dum eum, de quo Moses loquutus erat, rejiciunt, & crucifigunt. Ambulans Jesus juxta mare Galileæ, velut obiter vocavit Simonem & Andream. Illi quoniam oves erant, protinus audierunt vocem Pastoris. Quæ fuit illa vox tam efficax? *Venite post me.* Quid præmii? *Faciam ut sitis piscatores hominum.* Non promisit præfecturas, non opes, non regnum, non honores. Nihil aliud promisit, quam onus Euangelii prædicandi. Et tamen ad hanc vocem, nihil cointantes reliquerunt retia, sequutique sunt Dominum, reliquerunt mare, subducentes sese a mundo, reliquerunt retia, renunciantes omnibus carnis cupiditatibus. Et in his erat Simon, cui domi erat uxor & socrus, ad harum voces surdus, solius Pastoris vocem audivit. Non oberrat hic Pastor per terras ac maria, ut in Pharisaicum rete pelliciat hospitem, sed aliquantulum progressus, dicit Joanni & Jacobo: *Venite post me.* Oves erant, agnoverunt vocem Pastoris, & non tantum relictis retibus unde familiam alebant, verum etiam patre cui debebant honorem, sequuti sunt cunctis affectibus potiorem. Quis autem crederet, Matthæum esse ovem sedentem in telonio? Pastoris vocem protinus audivit. Quam vocem? *Sequere me.* Quid promisit? Non est opus ovi promissis. Satis est audisse: *Sequere me.* Nam in hoc est ovium felicitas, ut Pastorem sequantur, cui adhærentibus nihil deesse potest. Oves vocabat, ut fierent pastores ovium, quia boni pastores esse non possunt, nisi sint oves, & sequantur Pastorem Jesum. Petrus enim adhuc carnem ex parte sapiens, quum inciperet præire Pastori suo, propitius esto tibi, non erit istud, audiit: *Vade post me, Satana, non sapis ea quæ Dei sunt.* Ovis erat Zachæus, quamquam publicanorum Princeps, quoniam mox ad vocem Pastoris alacriter descendit a sterili ac superba sycomoro, & properavit ad fidem Euangelicam. Sacerdotes autem, Pharisæi & Scribæ tot modis invitati ad ovile, non audierunt vocem Pastoris. Quare non agnoverunt? Quia non erant ex ovibus illius, sed agnoverunt vocem pastoris sui Satanæ. Quid ille clamat? Venite post me, faciam vos divites, honoratos, ac potentes. Nemo venit ad Christum, nisi vocatus ab eo. Multos tamen ad se traxit, nulla voce corporis, sed tantum appellatione tacita. Sic vocarat latronem in cruce. Multi vocem Domini corporeis auribus audierunt, sed audientes non audierunt, quoniam non crediderunt. Nos audiamus intus, & relictis affectibus mundi, toto pectore sequamur vocantem. Audiamus, amici, vocem illam congregatricem dispersarum ovium, & ad illum recurrat, si quis forte aberravit. Clamat in Euangelio: *Venite ad me omnes, qui laboratis, & onerati estis, & ego reficiam vos. Tollite jugum meum super vos, & discite a me, quia mitis sum & humilis corde, & invenietis requiem animabus vestris. Jugum enim meum suave est, & onus meum leve.* Simus & nos oves, carissimi, & audiamus benignissimi Pastoris vocem, nec obturemus aureis nostras. Nam & hodie clamat omnibus, *venite ad me.* Sinamus Pharisæos, qui ventri suo serviunt, non Jesu Christo, duces enim sunt cæci cæcorum, ne simul cum illis incidamus in foveam: nec deinuo simus oves errantes, sed adhæreamus, ad quem semel conversi sumus, Pastori & Episcopo animarum nostrarum, Domino Jesu Christo, qui est benedictus in secula. Amen.

Verum interim mihi contemplanti gregem Dominicum, subit alia quædam admiratio. Christus appellat *gregem pusillum*, quod dictum non solum ad illud tempus pertinet, quo Dominus agebat in terris. Semper

Esa. 42.

Matth. 4.

1 Pet. 2.

Digitized by Google

per fuit, ſemper futura eſt ovium Dominicarum magna paucitas, ſi ad reliquam turbam comparetur. Et
1 Cor. 1. beatus Paulus Apoſtolus, ſcribens Corinthiis, ait: *Videte, fratres, vocationem veſtram, non multi inter vos ſapientes ſecundum carnem, non multi potentes, non multi nobiles.* Ovis eſt animal innocuum & imbelle, nec cornibus armatum, nec dentibus, nec calcibus, nec unguibus, nec veneno munitum ad ſui defenſionem. Primus ille grex & gregis duces ex piſcatoribus, idiotis, tenuibus, & ignotis ſelecti ſunt, egeſtate, periculis, inſidiis, afflictionibus, ludibriis, tormentis & mortibus ſemper exerciti ſunt, nec umquam iſta deſunt volentibus pie vivere in Chriſto Jeſu. Unde igitur illa magnifica vox puſilli afflictique gregis, *Nihil mihi deerit?* Quis Imperator, quis Rex, quamlibet opulentus ac potens auderet dicere, nihil mihi deeſt? ſed animoſius etiam eſt dicere, nihil mihi deerit. Unde tam animoſa vox in tam raro tam humili ovium grege? Mirentur hoc, qui nihil niſi mundum ſapiunt, nobis qui Chriſti myſteriis initiati ſumus mirum videri non debet. Animoſa quædam res & invicta eſt fides, adverſus quam ne portæ quidem inferorum prævalent. Nec hæc eſt humana fiducia, quæ plerumque fallit, ſed eſt fiducia erga Deum, quam ipſe donat electis ſuis, ne Dæmonum quidem malitiæ potentiæve cedentem, tantum abeſt ut hominum minas expaveſcat. Hinc, nimirum, animoſus ille grex quamvis puſillus, quamvis contemtus & humilis, in mediis rerum tumultibus, in mortibus dicit, nihil mihi deerit. Quo fretus? Num numero? Nequaquam. Num aſtutia? Minime. Num opibus? Abſit. Num armis & potentia? Nihil minus. Quo tandem igitur? Alii aliis, & ſinguli pluribus nituntur præſidiis, *ego*, inquit, *ſimplex unica nitor ancora.* Qua? Dominus Paſtor meus curam in ſe mei recepit, & ego me ſemel illi toto pectore tradidi. Is, quoniam omnipotens eſt, & fons bonorum omnium, nihil metuo ne quid deſit, quamdiu ille adeſt, adfuturum autem promiſit uſque ad conſummationem ſeculi. Hæc eſt illa fides adamantina, cui Chriſtus promiſit claves regni cœlorum, & cui ſuperſtruxit Eccleſiam ſuam, nullis ventorum turbinibus, nullis undarum inſultibus ceſſuram. Quot perſecutionibus, quot ſchiſmatibus, quot hæreticorum agminibus ab ipſis ſtatim primordiis quatiebatur Eccleſia, & hodie quatitur? illa tamen confiſa Paſtori ſuo non deſinit læta dicere: *Dominus regit me, & nihil mihi deerit.* A tali capite mihi fluunt omnia quæ vere bona ſunt, & ad ſalutem neceſſaria. *In loco paſcuæ ibi me collocavit*, aut juxta veritatem Hebraicam, *in paſcuis herbarum ibi me acclinavit.* Adverbium, [1] *ibi*, redundat ex proprietate ſermonis Hebraici. Nam & Septuaginta verterunt, *in loco herbæ.* Significat autem locum herbidum & paſcuis aptum. Quod autem Hieronymus vertit, *acclinavit*, Septuaginta tranſtulerunt κατεσκήνωσεν, hoc eſt, [2] *obumbravit*, ſive in tabernaculo poſuit. Quamdiu per ſpineta Philoſophorum, per arenas ſteriles Phariſæorum oberrabant oves, non habebant ubi a carnis cupiditatibus acquieſcerent. Solent autem & hoc providere paſtores, ut in paſcuis ſit ſaltus, aut ſpecus, aut tabernaculum, aut alioqui locus opacus quo ſe recipiant oves, ne ſolis æſtu maciem ac morbum contrahant. Ac de tabernaculis quidem paſtorum me-
Cant. 1. minit Canticum Canticorum, meminit & Eſaias. Æ-
Eſa. 4. ſtus autem bifariam temperatur, umbraculis, & aquæ vena vicina. Ergo, quum in promtu ſint herbida paſcua, quid deſiderare poteſt grex, aut quid obſtat,
Super aquas refectionis. quo minus dulciter accubet? *Aquas* autem [3] *refectionis*, juxta ſermonis Hebraici proprietatem dixit, pro refectricibus, ſive amœnis, quod & frigore reficiant laſſum, & adſpectu recreent oculos, & hauſtæ ſedent ſitis moleſtiam. In paſcuis igitur multa graminum ubertate virentibus, ſub umbra, juxta placidas & amœnas aquas verus ille Paſtor acclinavit oves ſuas, ubi jam liberæ ab omni cupiditate rerum mundanarum tuto acquieſcant, nec aliunde quærant ſolatium. Talia paſcua non poterant ex ſeſe invenire, ſed paſtor oves ſuas prius errantes eo direxit, ibi collocavit in umbra, ibi deduxit ad aquas animarum laborantium refectrices. Scio, quoſdam eſſe, qui paſcuæ locum interpretentur vitam beatam, ubi Chriſtus oves ſuas aqua baptiſmi purificatas acclinavit, non quidem re, ſed tamen exſpectatione certiſſima. Quæ ſpes illos inter hujus mortalitatis moleſtias ſic paſcit, ut hinc multum ſpiritualis roboris colligant: ſic obumbrat, ut nulla carnis æſtuent concupiſcentia: ſic recreat reficitque, ut ea quoque dulcia ſint, quæ videntur amara nil niſi mundum ſapientibus. Mundus habet varios æſtus, ambitionis, avaritiæ, libidinis, invidiæ: habet ſua quoque paſcua, ſed ſterilia, ſed ſordida, ſed toxico pabulo letalia. Ab hujuſmodi paſcuis Dominus abduxit gregem ſuum, quem electum ſemovit a mundo, ut jam mortificatis membris quæ ſunt ſuper terram, converſationem ſuam habeant in cœlis, ibi cor habeant ubi theſaurus eſt, ibi ſolatium, ibi refrigerium experiuntur, quemadmodum prædixit Paſtor: *In mundo triſtitiam habebitis, in me pacem.* Quicumque Chriſti Spiritum hauſerunt, licet carne reptent in terris, tamen animus eorum ignea caritate defecatus a terrenis contagiis non alio fertur quam in cœlum. Spiritus enim igneus eſt, a Deo profectus, is quemcumque transformaverit, eum a terris rapit ad cœleſtia, nimirum, ad fontem ſuum. Hunc Spiritum Deus in Eccleſiam ſuam effudit *abunde*, ſive ut Paulus Græce melius expreſſit πλουσίως, id eſt, *opulente. Qui Chriſti Spiritum non habent*, ait Paulus, *non ſunt ejus*, ſed Chriſti grex agitur Spiritu Chriſti. Hanc Chriſti ſponſam ſurſum tendem mirantur in Canticis ætherei ſpiritus? *Qua eſt iſta quæ adſcendit per deſertum ſicut virgula fumi, ex aromatibus myrrha & thuris, & univerſi pulveris pigmentarii?* Contra, animus illorum qui non aguntur Spiritu Dei, ſed ſpiritu hujus mundi, non habitat in cœlis, ubi nullum repoſuere theſaurum. Sed ubi tandem? In venis aurariis, inque metallis reliquis, in cavernis ubi defoſſæ ſunt opes, hoc eſt ἄζηλος, ut eſt in proverbio, πλοῦτος, in granariis, in cellis vinariis: breviter, aut infra terram habitant, aut certe ultra terram non ſubvolant. Tales ad Eccleſiam non pertinent, ſed ad Synagogam Satanæ. Habet enim & hic corpus ſuum myſticum, habet ſpiritum ſuum. Quidquid igitur puritatis, quietis, gaudiorum ac bonorum eſt in illa cœleſti Hierofolyma, hoc hic per fidem, ſpem, & caritatem quatenus licet fruuntur in terris, qui deſtinati ſunt ad illius hæreditatem. Nec abſurdum cuiquam videri debet, quod in illa cœleſti beatitudine ponimus paſtorem, paſcua, tabernacula, & aquas refrigerantes. Conceſſa quidem eſt aliqua libertas in allegoriis explicandis, ſed oportet id quod adfertur a divinis Scripturis non abhorrere. Paſtorem, tabernaculum, & aquas illic eſſe declarat in Apocalypſi beatus Joannes: *Hi ſunt qui venerunt de tribulatione magna, & lauerunt ſtolas ſuas, & dealbaverunt eas in ſanguine Agni. Ideo ſunt ante thronum Dei, & ſerviunt ei die ac nocte in templo ejus, & qui ſedet in throno habitabit ſuper illos. Non eſurient neque ſitient amplius, neque cadet ſuper illos ſol, neque illus æſtus, quoniam Agnus qui in medio throni eſt reget ſive paſcet illos.* Nam & illic Græce eſt ποιμανεῖ, & deducet illos ad vitæ fontes aquarum, & abſterget Deus omnem lacrymam ab oculis eorum. Illic itaque paſcet illos ſua præſentia, quos hic paſcit fide & gratia. Illic refrigerabit illos perenni gloria, quos hic reficit arrabone Spiritus. Hi bibunt de ſpirituali petra, quæ pios per hoc ſeculi deſertum comitatur ac reficit, bibunt de fluminibus quæ profluunt de ventre paſtoris aquæ vivæ, de qua meminit & Samaritanæ Dominus, *fiet in eo fons aquæ vivæ, ſalientis in vitam æternam.* Con-
Joan. 4. cinit his Pſalmus XLI. *Quemadmodum deſiderat cervus ad fontes*

Cap. 3.

Apoc. 7.

[1] Atqui non eſt *ibi* in Hebræo contextu, neque fuit tempore *Hieronymi*, neque, ut puto, umquam, quamvis LXX. Intt. habeant ἐκεῖ, quæ eſt eorum balbuties.

[2] Fallitur Vir ſummus, neque enim κατασκηνόω hic ſignificat, aut uſquam alias *obumbro*, imo, ne quidem *in Tabernaculo pono*, ſed *colloco*, ut in antiqua verſione Latina recte verſum erat. In Hebræo fonte eſt ירבצני *jarbitſeni*, quod proprie eſt *faciet me procumbere*; dicturque id verbum de pecudibus *procumbentibus*. Itaque inania ſunt quæ ex hoc verbo, perperam intellecto, deduxit *Eraſmus*.

[3] Vox Latina *refectio* intelligenda ex Græca ἀνάπαυσις *quies*, qua vertitur Hebraica מנוחות *mnouhhoth*, *quietes*. Intelliguntur ergo aquæ, ad quas libenter quieſcas.

Digitized by Google

fontes aquarum, ita deſiderat anima mea ad te, Deus. Quod fontes aquarum ſunt cervo venenato ſerpentium pabulo æſtuanti, hoc Deus eſt animæ in hoc terreno corporis domicilio curis, afflictionibus, ac tentationibus laſſeſcenti. Concordat Pſalmus xxxv. *Quoniam apud te, Deus, eſt fons vitæ.* De tabernaculis meminit Pſalmus LXXXIII. *Quam dilecta tabernacula tua, Domine virtutum, concupiſcit anima mea in atria Domini.* Rurſus XLV. *Fluminis impetus lætificat civitatem, ſanctificavit tabernaculum ſuum altiſſimus.* Auditis fluminis & tabernaculi mentionem. Porro, quod æternæ vitæ quieta felicitas *Paradiſi* nomine denotatur, in promtu eſt oſtendere. Ezechiel XXVIII. Prophetico ſpiritu afflatus alloquitur luciferum: *In delitiis Paradiſi Dei fuiſti.* Et Dominus de cruce latroni loquens, *hodie*, inquit, *mecum eris in Paradiſo*; nimirum, illam ſignificans perennem beatitudinem, quæ nulla moleſtia motuve malorum contaminatur, cujus guſtus quidam Paulo datus eſt, quum raptus eſſet in Paradiſum Dei. Cæterum, ubi Paradiſus eſt, ibi nec deſunt amœna paſcua, nec aquæ vivæ, ut jam nec eſuriant nec ſitiant, nimirum, ſaturatis omnibus deſideriis ejus præſentia, qui fons eſt inexhauſtus omnium quæ vel homines, vel Angeli poſſunt deſiderare. Quemadmodum habet Pſalmus xxxv. *Inebriabuntur ab ubertate domus tuæ, & torrente voluptatis tuæ potabis eos.* Sunt in divinis litteris & alia loca non pauca quibus doceri poterat, in illa vita perenni non deeſſe paſtorem, non paſcua, non umbraculum, non aquas, quæ voces poſſunt & ad hanc Eccleſiam accommodari, quod accidit in aliis pleriſque. Nec id mirum videri debet. Eadem enim eſt Eccleſia, tantum hoc intereſt, quod illa jam peregit certamen ſuum, nec aliud exſpectat, quam corporum in terra dormientium reſurrectionem, ac fratrum qui in terris adhuc militant acceſſionem: hæc adhuc luctatur cum mundo, carne & Satana, gnaviter feſtinans ad cœleſte brabium. Illa contemplatur paſtorem ſuum facie ad faciem ſicuti eſt, hæc cernit veluti per ſpeculum & in ænigmate. Illa perfecte poſſidet, quod huic aliquo modo præſtat paſtor, paſcua, tabernaculum, & aquas. Verum hic paſtor regit oves, dum vel dirigit ne aberrent, vel ab errore revocat, ſaginat paſcuis, ſed eſurientes ac defecturas ni detur pabulum, protegit umbra, ſed æſtuantes ac fatiſcentes: recreat aquis ſed ſitientes juſtitiam, alioqui macie conficiendas. Agedum, fratres, oremus benigniſſimum Paſtorem noſtrum, ut nos in hujus quoque ſenſus enarratione dirigere dignetur, ut ex myſticæ veritatis intelligentia paſcantur ac reficiantur animi noſtri. Multiplex ac varia res eſt error, & falſitas ſæpe pugnat cum falſitate: at ſimplex eſt veritas, nec umquam veritas cum veritate pugnat. Ab errorum igitur innumeris ambagibus nos abduxit Princeps ille paſtorum, ac deduxit ad cognitionem veritatis per Euangelium ſuum: abduxit nos a ſterili littera legis Moſaicæ, abduxit nos a ſiti fameque rerum temporalium, quæ numquam ſatiant hominis ſpiritum, ſed magis excruciant, & inſeruit nos corpori ſuo, ut illius ſpiritu viventibus nihil nobis deeſſet opum ac dilitiarum ſpiritualium. *Omnia veſtra ſunt*, inquit Paulus, *vos autem Chriſti:* acclinavit nos in herbidis Eccleſiæ pratis, aggregavit gregi ſuo niveo. Ibi primum cœpit animus noſter a tumultu vitiorum & errorum conquieſcere. Nam extra ſeptum Eccleſiæ non eſt pax: & acclinavit, in herbis ſalubribus doctrinæ ſpiritualis, quæ pabulum eſt animæ, quemadmodum panis cibus eſt corporis, juxta illud a Domino relatum: *Non in ſolo pane vivit homo, ſed in omni verbo quod procedit de ore Dei:* dedit nobis pignus Spiritus, ut mundo mortui, nullo rerum mundialium amore torqueremur: hoc erat tabernaculum defendens æſtum concupiſcentiæ: deduxit ad aquas refectionis, hoc eſt, ad fontem regenerationis, quo exſuimus veterem hominem cum actibus ſuis, & renaſcimur in novum, qui ſecundum Deum creatus eſt, in agnitionem Dei ſecundum imaginem ejus qui creavit illum. Si perpenderitis quam moleſta ſarcina prematur criminibus onuſtus, ac per hoc Satanæ mancipium ac Gehennæ

1 Cor. 3

Matth. 4. Luc. 4.

Col 3.

Sap. 5.

A hæres, ſi conſideraſtis ſeram impiorum confeſſionem: laſſati ſumus in via iniquitatis & perditionis, & ambulavimus vias difficiles, & viam Domini ignoravimus: facile intelligetis quantum ſolatii, quantum recreationis præſtiterit nobis, per catechiſmum & baptiſmi ſacramentum inductos eſſe in unitatem Eccleſiæ, innocentia virentis, quam gratis accepit a Paſtore ſuo. In ea ſunt tot munera ſacramentorum, ſpirituali gratia ſaginantium animas: in ea ſunt varia dona Spiritus, juxta modum fidei cujuſque: in ea eſt ſimplicioris doctrinæ lac, quo foventur parvuli, in ea eſt cibus ſublimioris doctrinæ, quo grandeſcunt adulti: in ea denique paratum eſt pœnitentiæ remedium, quo reſtituantur, ſi quos forte Diabolus ſemper obambulans ut leo rugiens, quærenſque quem devoret, abripuit a gregis conſortio. In primis inſpiravit donum fidei, qua certo cognoſcimus ea quæ non videntur: addidit donum ſpei, qua ſumma cum fiducia exſpectamus omnia nobis a Deo promiſſa: infudit donum caritatis, quæ condulcat omnia quamlibet triſtia. Hæc quum ad hunc habeant modum, dilectiſſimi, videte, an ſine cauſa ſibi gratuletur, non unus homo, ſed unum tamen corpus velut unus homo loquens, agatque gratias Paſtori ſuo: [*Dominus paſcit me, & nihil mihi deerit, in loco paſcuæ ibi me collocavit. Super aquas refectionis educavit me*] ſive ut Hieronymus, *enutrivit me:* quod, quamquam videtur ad catechumenos peculiarius pertinere, tamen ad omnes Chriſtianos pertinet. Nullus enim eo progreſſus eſt, ut non habeat quo proficiat in hac vita. Nam ſunt qui per aquas refectionis intelligant doctrinam Scripturarum, quæ vere Paradiſus eſt, enutriens, vegetans, recreans piorum animas in hac miſeriarum valle laborantium. Illa nobis prælucet in hujus mundi tenebris tamquam lucerna lucis in caliginoſo loco, donec dies eluceſcat in cordibus noſtris, illa nos ſpe cœleſtium præmiorum conſolatur in afflictionibus, teſte Paulo: *Quæcumque ſcripta ſunt, ad noſtram doctrinam ſcripta ſunt, ut per patientiam & conſolationem Scripturarum ſpem habeamus.* Hæc caſtigat errantes, refellit pertinaces, erudit & ad perfectionem evehit proficientes, quemadmodum ſcribit Paulus Timotheo: *Omnis Scriptura divinitus inſpirata utilis eſt ad docendum, ad arguendum, ad corripiendum, ad erudiendum in juſtitia, ut perfectus ſit homo Dei, ad omne opus bonum inſtructus.* Poſtremo, hæc habet gladium ancipitem, penetrantem uſque ad diſſectionem animæ & ſpiritus: hæc habet carnem & ſanguinem Domini, quo cibo ſi quis veſcatur, quo potu ſi quis reficiatur, vivet in æternum. Nam hoc juxta priſcorum enarrationem de ſua doctrina potiſſimum dixit Dominus: *Caro mea vere eſt cibus, & ſanguis meus vere eſt potus.* Sermo enim hic vivus eſt & efficax, etiam ſepultos in vitam revocans, ut legimus Joannis v. *Mortui audient vocem Filii Dei: & qui audierint vivent.* Senſerunt hanc refectionem Apoſtoli, nam a Domino rogati, num & ipſi vellent abire: *Domine*, inquiunt, *quo ibimus? Verba vitæ habes.* Nec abſurdum ſit, ſi per herbida paſcua & aquas refectionis res eadem intelligatur. Neque enim id alienum eſt a conſuetudine Scripturarum, eamdem ſententiam variis rerum imaginibus, quo penitius infigatur animo, denotare. Simus oves, fratres cariſſimi, ſequamur Paſtorem Jeſum, qui deducet in agrum Eccleſiæ compaſcuum, paſcet herbis ſalubribus, deducet ad aquas purgatrices omnium macularum, largitrices ſapientiæ cœleſtis, conſolatrices afflictorum, recreatrices laſſorum, aquas limpidas, aquas vivas, aquas ſalientes in vitam æternam. Ad tales aquas nemo pervenit, niſi duce Paſtore noſtro, nemo haurit niſi per illius ſpiritum, nemo refocillatur niſi biberit. Hauriuntur fide, bibuntur affectu. Fruſtra quæritur hæc aqua extra Eccleſiæ unitatem. Tingi quis poteſt extra domum Eccleſiæ, baptiſmi fructus non contingit, niſi intra Eccleſiam. Nec Scripturæ Chriſti ſpiritu proditæ, poſſunt recte intelligi, niſi per eumdem ſpiritum. At hic, ut olim in eodem cœnaculo congregatis cœlitus venit, ita fugit ab illis qui ſe ſubducunt ab hujus domus contubernio. Extra hanc, aquam ſuam habent Judæi, habent ut eam

2 Pet. 8.

Roman. 15.

Tim. 3.

Joan. 6.

Digitized by Google

Gen. 21. aquæ quæ defecit in deſerto, habent puteum unde Agar utcumque ſuſtentavit Iſmaelem filium, hæc eſt littera legis inefficax, in qua continebantur Judæi uſque ad tempus præfinitum: habent aquas Marath, Exod. 15. ob amaritudinem inutiles potui, quas nobis Chriſti crux vertit in dulcedinem: habent veteres ſex hydrias aquæ plenas, quam nobis Chriſtus per ſpiritum ſuum Hier. 2. vertit in vinum optimum. Illi bibunt mortem, littera enim occidit, nos vitam æternam. Habent & hæretici ciſternas ſuas diſſipatas, quæ continere non valent aquas. Eas non fodit Abraham, ac reſtituit Iſaac noſter, ſed ipſi ſibi foderunt. Habent hoſtes Eccleſiæ torrentem ſuperbiæ, unde Dominus non patitur obrui ſuas oveis, quemadmodum docet Pſalmus CXXIII. Cum iraſceretur furor eorum in nos, forſitan aqua abſorbuiſſet nos, torrens tranſiſſet ſuper animam noſtram, forſitan tranſiſſent ſuper animam noſtram aquæ ſuperbiæ. Sic enim juxta veritatem Hebraicam legit Hieronymus, quod torrentum inſtar intumeſcant ac ferociant ſuperbi. Habent & Philoſophi venas aquæ, ſed partim mortiferæ, partim inſalubres, certe lutulentæ, multiſque erroribus turbidæ. Habent Poetæ fontes ſuos, ſed in quibus interdum mares vertuntur in fœminas, quemadmodum de fonte Salmaci narrant priſcorum fabulæ. Delinit quidem aures blandus Sirenum cantus, & vocum amœnitas, ſed ſententiarum mollities emaſculat animos: de his loquor Poetis, quorum poema-
Gen. 26. ta laſciviam habent. Jam ſunt & Philiſtæi, qui injecta terra obruere conantur puteos quos foderat Iſaac. Qui ſunt iſti Philiſtæi? Qui cœleſtem Scripturam interpretatione violenta trahunt ad affectus humanos, ſic eam interpretantes ut veluti Lesbia regula ad mores noſtros afflectatur, quum ad illam corrigi debeat vita noſtra. Fortaſſis & hi Philiſtæi ſunt, qui immodico admixtu profanæ Philoſophiæ, & rationum humanarum aggeribus non ſinunt illam in ſua puritate fluere. Sed ſubinde citatur Philoſophus, nec licet abunde argutus quibuſdam ſuffecit. Plurimus in ore eſt Averrois. Nec hic ſufficit ambitioni noſtræ. Addidimus tenebroſam quamdam ac ſpinoſam Philoſophiam. Sunt & lacunæ Doctorum, quorum libros ſecundum Canonicam Scripturam recepit Eccleſia, unde nemo vetatur bibere, ſi modo id faciat cum delectu. Nullus enim inter hos eſt, qui vitarit omnem errorem, licet hoc humanæ imbecillitati condonetur. Sola Scriptura Canonica fontes habet, unde tuto poſſis haurire, modo tibi adſit ille, qui habet clavem David, qui ſic claudit ut nemo aperiat, ſic aperit ut nemo claudat. Proinde ſi vere purgari, ſi vere refici volumus, amici, ne quæramus aquas extra Eccleſiæ paſcua, ſed in hac manentes hauriamus aquas in gaudio de puteis Iſaac, de fontibus Servatoris Jeſu. Iſaac gaudium interpretatur, Jeſus ſalutis nomen eſt. Ex his fontibus fidelis haurit Eccleſia Chriſti, in gaudio ſpiritus haurit gaudium ſalutis. Habet hic Paradiſus fontem uberrimum, unde promanant flumina quatuor irrigantia univerſam terram. Habet aquas Jordanis, in quibus Naaman Syrus ſeptima merſione depoſuit lepram, & exiit tam purus quam eſt parvulus: has eaſdem poſtea ſuo baptiſmo nobis conſecravit Dominus. Habet aquas Siloe, quæ vadunt cum ſilentio, nimirum, ſpiritualis ſapientiæ, quæ juxta beati Jacobi teſtimonium, pacifica eſt & modeſta. Hanc adſpernantur Hæretici pertinaces, hanc averſantur humanæ ſapientiæ perſuaſione turgidi, hanc de calice Babylonis ebrii derident. Habet piſcinam Siloe, e qua cæcus natus ablutis oculis protinus viſum recepit. Habet mare Chriſti ſanguine rubens, in quo demergitur nigrorum criminum tur-
Ezech. 47. ba, & in libertatem evadit populus Domini. Habet piſcinam probaticam, quæ per Angelum mota, ſanat omne malorum genus. Habet torrentem a dextro templi latere proſilientem, quem tranſit infans in Chriſto tinctis modo talis, hæc eſt aqua remiſſionis. Idem alibi profundior tranſitur tinctis genibus, rurſus alibi tam profundus eſt, ut vadum homini non habeat,
Pſal. 35. *Judicia* enim *Dei abyſſus multa*: Ut non inſcite quidam dixerit, Scripturam eſſe fluvium, in quo ambulat ovis, natat elephantus. Omne animal ad quod venerit hujus torrentis aqua, juxta ejuſdem vaticinium, ſalvum eſt & vivit, moriturum ſi exierit ripam. In hujus torrentis ripis utrimque ſunt arbores frugiferæ, videlicet, utriuſque Teſtamenti doctores ac ſancti, de quibus loquitur primus Pſalmus hunc Prophetæ locum æmulatus: & erit tamquam lignum quod plantatum eſt ſecus decurſus aquarum, quod fructum ſuum dabit in tempore ſuo, & folium ejus non defluet, & omnia quæcumque faciet proſperabuntur. Harum arborum fructus utiles ſunt in cibum, & frondes efficaces ad medicinam, quoniam non aluntur aquis qualibuſcumque, ſed ea dumtaxat quæ profluit e ſanctuario templi cœleſtis. Hunc fluvium Judæi non habent, ſed aquas Mara, juxta quas naſcuntur ficus, verborum & figurarum foliis ſeſe jactantes, ſed nullum adferentes fructum, & ob id exſecrabiles Domino. Qualis fuit & illa apud Lucam, cui Dominus minitatur ſucciſionem. Talis ficus adhuc perſeverat eſſe gens infelix Judæorum, nec tot jam ſeculis ſtercorata, tam diu lenitate Domini tolerata, ſi forte tandem aliquando reſipiſcat, quidquam adhuc profert præter frondes & folia legis. Jeſus vero non eſurit folia, ſed dulciſſimum fidei fructum requirit in hominibus. Non poteſt autem arbor eſſe frugifera, niſi radix illius irrigetur aqua profluente de ſanctuario Spiritus. *Matth.* 21. *Luc.* 13.

Sed pergamus contemplari fœcundas aquas quas habet Eccleſiæ Paradiſus. Habet fluvium pacis, habet torrentem gloriæ inundantem. De quo & alibi teſtatur Eſaias: *apparebit in Sion fluvius decurrens, glorioſus in terra ſitienti.* Habet torrentem voluptatis ac delitiarum, quo piæ mentes inebriantur ad omnium rerum contemtum, quas admiratur mundus. Poſtremo, ne quid deſit ovibus, habet aquam nitro conditam, ſubamaram quidem illam, ſed abſtergendis criminum maculis efficacem, quam nobis commendat Pſalmus v. *Lavabo per ſingulas noctes lectum meum, & lacrymis meis ſtratum meum rigabo.* Duplex enim aqua pœnitentiæ: altera baptiſmi, quæ gratis abluit omnia: altera reconciliationis, quæ velut alter baptiſmus eſt, quæ purgat & ipſa quidem, ſed non abſque nitri acrimonia. Sive igitur accipiamus aquas refectionis, lavacrum regenerationis, ſive doctrinam ſpiritualem, ſive donum Spiritus, quid his aquis effectum eſt? [*Animam*, inquit, *meam convertit*,] ſive, ut divus Hieronymus, *refecit*, aut quod aliis magis arridet, *reſtituit*. Ne quid aures veſtras offendat vocum diverſitas, quum ea magis illuſtret ſententiam, quam obſcuret. Guſtatis Eccleſiæ ſpiritualibus delitiis, jam ad ea quæ prius dilexerat animus incipit nauſeare, pro amaris ducens dulcia, pro ſtercoribus habens quæ videbantur pretioſa, pro abjectiſſimis æſtimans quæ videbantur ſublimia, & ab his averſus totus rapitur in amorem & admirationem cœleſtium, dicens illud e Pſalmis: *Domine, dilexi decorem domus tuæ, & locum habitationis gloriæ tuæ.* Diſcipuli quum adhuc carnem ſaperent, admirabantur ſtructuram templi Hieroſolymitani, verum illud manibus factum, ſordidum quoddam ſtabulum erat, ſi ad ſpiritualem domus Dei ſtructuram reſpicias, ſed ea non videtur niſi mundi cordis oculis, eo quod omnis Chriſti ſponſæ gloria intrinſecus ſit. Nec eſt Græce ſimpliciter *convertit*, ſed ἀνέστρεψεν, hoc eſt, *ad ſe vertit*. Avertit ab inanibus rerum umbris, ad ipſam pulcerrimam veritatem, hoc eſt, ad ſummum bonum, quod eſt ipſe Paſtor noſter. Quod ubi contigit, protinus incipiunt omnia cætera vileſcere. Nactus enim animus illud inæſtimabile margaritum, non ſolum libenter abjicit omnia ſua, ſed vitam etiam vilem habet, modo illo potiatur. Quod dico, fratres, intelligunt hi quibus hoc donatum eſt, ut viderint & guſtarint quam ſuavis eſt Dominus. Jam enim ſentiunt quam miſeri ſint, qui ambitioni, libidini, luxui, avaritiæ, cæteriſque vitiis ſerviunt, quam contra beati omnes qui confidunt in Domino, & quibus Dominus vere Deus eſt. Ergo quiſquis converſus eſt ad Deum, abunde refectus eſt, atque adeo reſtitutus. Unde? quo reſtitutus? A tenebris ad lucem. A morte in quam prolapſus Eſa. 66. & 44. Pſal. 35. Pſal. 25. Pſal. 44.

fuerat

Digitized by Google

fuerat & ſuis & Adæ peccatis, ad primam originem, & innocentiam in qua conſtitutus fuerat Adam ante lapſum, & felicius reſtitutus per gratiam quam illic conditus fuerat per naturam. Effecit enim hoc Dei miſericordia, ut illius ruina piis ceſſerit in lucrum, ad Dei gloriam. Nec arbitror otioſum, quod non dictum eſt, convertit me, ſed *convertit animam meam.* Corpus homo poteſt convertere, animam ſolus Deus convertit. Nec quidquam prodeſt baptiſmus, nihil eruditio, nihil Chriſtianiſmi profeſſio, nihil ſacramentorum communio, niſi Deus inviſibili gratia converterit animam. Interdum anima pro humano affectu ſumitur, qui nonnumquam ad carnem, nonnumquam ad ſpiritum convertitur, ſed de hoc poſtea. Quid adhuc reſtat? Audi quod ſequitur: [*Deduxit me ſuper ſemitas juſtitiæ.*] Duplex eſt juſtitia, prior eſt innocentia cui per fidem ac baptiſmum reſtituimur, altera eſt fidei per dilectionem operantis; In hoc enim renati ſumus ſacro lavacro, ut, quemadmodum juxta veterem hominem & juxta carnem viventes exhibuimus membra noſtra, hoc eſt, affectus noſtros ſervire injuſtitiæ ſuper injuſtitiam, ita poſteaquam induimus novum hominem progrediamur in ſemitis Domini de virtute ad virtutem donec occurramus in virum perfectum, & in plenitudinem Chriſti Jeſu. Semitas autem dixit duplicem ob cauſam, vel ob viæ compendium, vel anguſtiam. Qui curribus, equis & ſellis vehuntur, per latam incedunt viam, quæ ducit ad mortem, ſed anguſta eſt via quæ ducit ad vitam, & ideo anguſta, quoniam a paucis teritur. Dominus autem legalium præceptorum ambages contraxit in compendium, juxta illud: *Dominus verbum abbreviatum conſummabit ſuper terram,* declarans in una caritate legem univerſam contineri. Fortaſſis ob id quoque maluit dicere *ſemitas*, quam vias, quod ſtrictior ſit Euangelii quam legis diſciplina. Plus enim a nobis exigitur quam ab illis, quia plus accepimus, eoque plus debemus. Vultis audire ſemitas Euangelicæ juſtitiæ? *Qui iraſcitur fratri ſuo, reus erit judicio. Qui dixerit fratri ſuo, rhaca, reus erit conſilio. Qui dixerit fratri ſuo, fatue, reus erit gehennæ ignis. Qui viderit mulierem ad concupiſcendum eam, adulteravit illam in corde ſuo. Ne quis repudiet uxorem, niſi ob ſtupri culpam. Nolite omnino jurare, neque per cœlum, neque per terram. Qui plagam impegerit in maxillam dextram, præbe illi & alteram. Diligite inimicos veſtros, benefacite his qui oderunt vos, orate pro perſequentibus & calumniantibus vos.* Aliaque permulta quæ apud Matthæum v. & VI. capite tradidit Dominus. Nec eſt quod vos terreat ſemitarum anguſtia conſiderantes virium humanarum imbecillitatem. Dominus eſt qui per has ſemitas vos deducet, facilis erit via quamlibet anguſta dilatato corde. Nec enim trepidavit ille qui dixit: *Viam mandatorum tuorum cucurri, dum dilataſti cor meum.* Ubi ſpiritus Domini, ibi libertas. Dilatata eſt nobis via diminutis cæremoniis per quas trepidi incedebant Judæi, & arctata eſt ad perfectionem pietatis. Jam ut currat Pſalmus, conferamus in epilogum Paſtoris noſtri munificentias, abduxit a mundo, acclinavit in paſcuis uberrimis, ſanguine ſuo lavit nos a peccatis, refecit aqua ſpiritus, rapuit animam noſtram ad deſiderium æternæ vitæ, deduxit nos per ſemitas bonorum operum. Quo tandem merito tantum in nos contulit beneficiorum? Quid boni nos geſſeramus, quo officio demerueramus Deum? Eramus natura filii iræ, ſerviebamus idolis, & concupiſcentiis noſtris, ſine lege, ſine Deo vivebamus. Unde igitur tam effuſa Paſtoris in nos benignitas? Compendio reſponſum eſt, [*propter nomen ſuum.*] Quid eſt hoc, propter nomen ſuum? Hæc omnia nobis præſtitit gratuito, nihil merentibus, ut per nos illuſtraretur apud omnes nominis ipſius gloria, & promiſſorum fides. Notam eſſe voluit Dominus miſericordiam ſuam, ut confiteremur illi, quoniam bonus, quoniam in ſeculum miſericordia ejus. Aufer mihi, Judæe, juſtitias operum tuorum, omnes peccaverant & egebant gloria Dei. Hanc gloriam ſuam non dat alteri, ne quam inde portionem ubi vindices. Quidquid Eccleſiæ ſuæ præſtitit Chriſtus, amici, totum eſt miſericordiæ: hactenus juſtitia dici poteſt, quia quod largitus eſt promiſerat. Nam & hæc juſtitiæ ſpecies eſt, exhibere quod pollicitus ſis. Hæc autem particula, *propter nomen ſuum*, ad ſingula quæ præceſſerunt referenda eſt: *Dominus regit me propter nomen ſuum, nihil mihi deeſſe patietur propter nomen ſuum. In loco paſcuæ me acclinavit propter nomen ſuum. Super aquas refect. ed. m. propter nomen ſuum. Animam meam convertit, propter nomen ſuum. Deduxit me per ſemitas juſtitiæ, propter nomen ſuum.* Quidquid igitur & nos agimus boni, propter nomen illius, non propter nomen noſtrum agamus, fratres. Agnoſcamus quidem Domini gratiam, ſed ita ut illi noſtra ancilletur induſtria. Porro, qui ſunt ingreſſi ſemitas Domini rectas, eos manet afflictio, tentatio, & perſecutio malorum, in quibus Satanas exſerit vires ſuas. Hoc ut clarius perſpiciatis, recolite quid paſſus ſit Abel, quid Prophetæ, quid Joannes Baptiſta, quid ipſe Chriſtus, quid Apoſtoli, quid Martyres, denique, quid hodie perpetiatur ille puſillus & humilis grex ab hoſtibus tum externis, tum internis, & tamen adhuc depelli non potuit a ſemitis juſtitiæ, nimirum, fretus deductoris ſui potentia, ad quem nunc verſo ſermone dicit: [*Nam ſi ambulavero in medio umbræ mortis, non timebo mala, quoniam tu mecum es.*] Chriſtus Eccleſiæ ſuæ lux eſt, ignorantia & peccatum umbra mortis eſt, hoc eſt, caligo denſiſſima, in qua regnat ille Princeps tenebrarum. Chriſti ſponſa per hæc horrenda graditur in ſemitis juſtitiæ, properans ad æternam felicitatem, nec tamen terretur. Unde hæc illi tam inſignis animi fiducia? Non ab ipſius viribus. Circumſpicit enim, & dum in ſe nulla reperit præſidia, in ſponſum ſuum ſe conjicit, hunc amplexa dicit: [*Quoniam tu mecum es.*] Ubi ille adeſt, ibi lumen, ibi juſtitia eſt, ibi nihil poteſt Princeps tenebrarum. Quoniam qui pro nobis eſt, plus poteſt quam omnes adverſarii. Per has tenebras, per hæc terriculamenta media interim incedit Eccleſia, tuta Paſtoris ſui ductu, juxta promiſſum Euangelicum, *& portæ inferorum non prævalebunt adverſus eam.* Sed interim omni machinarum genere quatitur uſque ad conſummationem ſeculi, protectore tamen ſponſo ſuperat omnem munitionem callidaque conſilia, & univerſam celſitudinem attollentem ſeſe adverſus ſcientiam Dei. In his tenebris olim verſabatur Eccleſia, dum in Ægypto ſerviret Pharaoni, ſed quemadmodum Moſes eduxit Iſraeliticum populum in deſertum, ita Chriſtus oves ſuas ab ignorantia Dei, e denſiſſima vitiorum caligine vocavit in admirabile lumen ſuum, & a Diaboli tyrannide adſertas, atque a mundo ſemotas recepit in ſuam tutelam, ut jam non timeant umbram mortis, quum Paſtor ille veram illam mortem ſua morte devicerit: non timet mundum, ei credens qui dixit: *Confidite ego vici mundum.* Non timet carnem rebellantem Spiritui, quoniam jam in carne quidem, ſed non ſecundum carnem ambulat. Non timet rapinam facultatum, quæ theſaurum ſuum recondidit in cœlo: non timet mortem corporis, certam ſpem habens reſurrectionis. Interea tamen ſine fine Tyrannus ille molitur recipere prædam abactam, explicat omnes artes, admovet omnes machinas, vertit ſeſe in omnes formas, interim transfigurans ſeſe in Angelum lucis, ut ovem aliquam intercipiat, imo ut totum ſubvertat ovile. Unde veriſſime dictum eſt, vitam piorum militiam eſſe ſuper terram. Proinde neceſſe eſt, ut Eccleſia ſemper progrediens per ſemitas juſtitiæ, militari more incedat, armis inſtructa, ordine compoſita, ſobrietate vigilans, & ad excipiendum omnem hoſtium inſultum parata. Sic incedentem hortatur Paulus Apoſtolus, ſcribens Epheſiis: *De cætero, fratres, confortamini in Domino, & in potentia virtutis ejus, induite vos armaturam Dei, ut poſſitis ſtare adverſus inſidias Diaboli, quoniam non eſt nobis colluctatio adverſus carnem & ſanguinem, ſed adverſus Principes & poteſtates,* adverſus mundi rectores tenebrarum harum, contra ſpiritualia nequitiæ in cœleſtibus. Propterea accipite armaturam Dei, &c. Habent igitur & oves arma, potentia adverſus hoſtes tam mul-

Romam. 6.

Eſaiæ 1. Romam. 9.

2 Cor. 10.

1 Pet. 2.

Job. 7.

Epheſ. 6.

Digitized by Google

tos, tam improbos? habent, ſed potentia in Deo, ut cum Paulo dicere poſſint: *Omnia poſſumus in eo qui nos corroborat.* Propheta fortem vocem edidit, quum ait: *Dominus mihi adjutor, non timebo quid faciat mihi homo*, ſed auxit Paſtor ovibus ſuis fiduciam, ut dicant: *Dominus mecum eſt, non timebo quid mihi faciant Principes tenebrarum. Dominus illuminatio mea, & ſalus mea quem timebo? Dominus protector vitæ meæ, a quo trepidabo?* Homines quibus cum hominibus bellum eſt, variis nituntur præſidiis, & vulpium in morem multiplicibus fidunt artibus, Eccleſia velut Echinus unico tantum, ſed certiſſimo præſidio nititur: Quoniam tu mecum es. Qui Chriſtum habet, etiam apud inferos tutus eſt: qui Chriſtum perdidit, etiam ſi in cœlum adſcendat, nihilo tutior futurus ſit. Dixerit hic aliquis, quid opus erat tam laborioſa militia, quum paſtor poſſet a quietis ovibus omne malum depellere? *O homo tu quis es qui reſpondes Deo?* Certa eſt victoria, ſed ſic Chriſtus voluit vincere, ſic triumphare in ſuis, & iiſdem veſtigiis voluit ſuos evehi ad regni cœleſtis conſortium, quibus ipſe præceſſit. Noſtra eſt ex parte opera, ſed illius eſt tota victoriæ laus, a quo venit omne quod poſſumus. Tranſibo ad ea quæ ſequuntur, ſi ſyllabæ unius emphaſim paucis excuſſero, *Nam*: Ea connectit hunc verſiculum cum ſuperioribus, pro qua tamen Hieronymus vertit, *Sed*. Alius omittendum putat. Neque tamen, arbitror, otioſe additum a Septuaginta, nec veſtræ pietati moleſtum eſſe debet has minutias obiter excuti, non ignaræ in divinis litteris, nec unum apicem irritum eſſe. Apud diſſerendi magiſtros mutua reciprocaque ratiocinatio eſt, dum nunc colligunt efficiens ab effectis, nunc effecta ab efficiente. Sive enim dicas, ſol eſt ſupra terram, dies enim eſt: ſive dicas, dies eſt, ſol enim eſt ſupra terram, æque recta collectio eſt. Hoc in neceſſariis, in probabilibus item: Hæc tabula præclara ſit oportet, Apelles enim eam pinxit. Apelles pinxit hanc tabulam, egregia enim eſt. Uſitatius tamen eſt, ut ex efficiente colligamus effectum. Hic vero videtur ex effectis probare cauſam efficientem. Multa dixerat antea, Dominus regit me, acclinavit me, refecit me, deduxit per ſemitas juſtitiæ, & perinde quaſi quiſpiam rogaſſet, quo tandem argumento doces te vera loqui? Reſpondit: *Nam & ſi ambulavero in medio umbra mortis non timebo mala, quoniam meus paſtor mecum eſt.* Hujus enim unius benevolentia præſtat hanc ſecuritatem. Nec hoc Eccleſia dicit percontanti, ſed ipſi paſtori, veluti illum adhibens teſtem, quod nihil falſi loquuta ſit. Nullus enim poteſt intrepidus ire per hujus mundi diſcrimina, niſi gubernatus, refectus, ac deductus ab omnipotente Paſtore Domino Jeſu Chriſto. Nam ille non poteſt abnegare ſemet ipſum, ut fallat in promiſſis, nec ulla poteſtas ſuperat omnipotentem. Jam non minus argutam habet ſententiam quod legit beatus Hieronymus: *Sed & ſi ambulavero in valle umbra mortis*, &c. *Sed & ſi*, habet augendi emphaſim, parum dixi quod paſcat me, quod refecerit me, quod in ſemitam juſtitiæ deduxerit me, amplius quiddam præſtitit, videlicet, ut per vias tutas incedam: nec ſolum eripuit me a poteſtate tenebrarum, ſed tantum addidit robur, ut adverſus omnes Tyranni aſſultus poſſim eſſe intrepida, Paſtoris mei præſentia, qui dejecit hujus mundi Principem, qui devicit mundum, & nobis devicit, & in nobis devincit. Addam aliud æque minutum, ſed non inutile. Hic verſiculus referri poteſt ad totum hoc quod præceſſit, quemadmodum enarravimus, poteſt & ad poſteriorem ſuperioris verſiculi particulam pertinere, *propter nomen ſuum.* Hinc enim naſcitur illa ſumma Eccleſiæ fiducia, quod quidquid ipſi præſtat, aut pollicitus eſt ſponſus, non tributum eſt illius meritis, quæ aut nulla habebat, aut ſi qua habet non agnoſcit, aut ſi agnoſcit, non agnoſcit ut vel ex ipſa profecta, vel digna tantis beneficiis: ſed quoniam benignus ille Paſtor propter nominis ſui gloriam, hoc eſt, ad illuſtrandam admirabilem illam ſuam erga genus hominum miſericordiam, electis ſuis largitur omnia, non eſt periculum ne mutet ſententiam, quandoquidem ipſius quodammodo negotium agitur. Nomen illius manet in æternum. Quod eſt illud? *Ego ſum qui ſum.* Nec decreta ſua, nec promiſſa ſua mutare valet: Verax eſt, & ubique juſtificari vult in ſermonibus ſuis quum judicatur. Oves autem ſuas elegit antequam jaceret fundamenta mundi, ut eſſent ſanctæ & immaculatæ in conſpectu ipſius in caritate. Et ut alibi dicit idem Paulus: *Quos præſcivit, eos & prædeſtinavit, quos prædeſtinavit, hos & vocavit: & quos vocavit, hos & juſtificavit: quos autem juſtificavit, hos & magnificavit.* Hæc quum per ſponſi ſpiritum ſponſæ referata ſint, fidenter dicit: *Si Deus pro nobis quis contra nos? Deus eſt qui juſtificat, quis condemnet? Quis nos ſeparabit a caritate Chriſti? Certa ſum quia neque mors, neque vita, neque Angeli, neque Principatus, neque virtutes, neque inſtantia, neque futura, neque fortitudo, neque altitudo, neque profundum, neque creatura alia poterit nos ſeparare a caritate Dei, quæ eſt in Chriſto Jeſu Domino noſtro.* Hoc eſt, non timebo mala, quoniam tu mecum es. Unicum vere metuendum malum eſt, a Chriſto divortium. Matrimonium eſt, ſponſum ſe profeſſus eſt, me in ſponſam adſcivit, conveni in manum, non poteſt dirimi conjugium, quia non poteſt mutari qui connexuit copulam. Ut autem ſponſæ pudicæ eſt, totam pendere a ſponſo, ita pecoris ovilli eſt, totum a paſtoris cura pendere. Dicit itaque grex fidelis Paſtori ſuo: [*Virga tua & baculus tuus, ipſa me conſolata ſunt*]. Prima ſpecie ſermo videtur ſubabſurdus: prata virentia recreant fatigatum, & aquæ limpidæ reficiunt laſſum, at quid adferunt ſolatii virga & baculus? Adferunt, & quidem plurimum adverſus latrocinia Dæmonum hoc molientium, ut abducant gregem a ſemitis juſtitiæ, in quibus quamdiu manent tutæ ſunt a prædonum inſidiis. Non me fugit quoſdam veterum *virgam* interpretari, correptionem Domini, qui nonnumquam per afflictiones emendat ac revocat Eccleſiam ſuam, per baculum ſeveriorem caſtigationem, juxta illud Solomonis: *Qui parcit virgæ, odit filium ſuum: qui vero diligit illum, inſtanter erudit.* Quam ſententiam Paulus ad Hebræos referens: *Quem diligit*, inquit, *Dominus, caſtigat. Corripit autem omnem filium quem recipit.* Item Sirach: *Curva cervicem filii in juventute, & tunde latera ejus dum infans eſt.* Denique, habet & Paulus virgam qua minatur Corinthiis. Sunt qui ſic ediſſerant, Eccleſiæ virgam eſſe qua minetur delinquenti, baculum eſſe quo ſubveniat pœnitenti. Utramque ſententiam ut fateor eſſe piam, ita non arbitror admodum huic quadrare loco. Non enim dixit, *virga mea & baculus meus*: ſed, *virga tua & baculus tuus.* Concinnius erit, ſi maneamus in metaphora paſtoris, & virgam ac baculum pro eodem accipiamus, quod in Scripturis rarum non eſt: aut ſi quid intereſt, virgam accipiamus gratiam dirigentem pios per præcepta, ne aberrent a ſemitis juſtitiæ, baculum quo depellat lupos & fures. Ipſe grex ovillus nec virgam habet ex ſeſe, nec baculum, quemadmodum nec olim Apoſtoli, ſed omnis fiducia eſt in directione protectioneque paſtoris, qui dicit: *Nolite eſſe ſolliciti quid edatis, aut quo veſtiamini, tantum quærite regnum Dei, & hæc omnia adjicientur vobis.* Et: *Nolite timere eos, qui occidunt corpus, animam non poſſunt occidere.* Et: *Nolite præmeditari quid aut quomodo loquamini.* Et: *Mihi vindicta eſt, ego retribuam. Qui vos ſpernit, me ſpernit.* Hæc virga Paſtoris Jeſu, hic baculus ſolatio ſunt gregi imbecilli adverſus terrores omnium malorum. Eſt enim virga quæ depellit a recto tramite, & eſt baculus qui fractus innitentes perforat. At non talis eſt virga ſponſi qua dirigit ſponſam, nec talis baculus quo tuetur illam. Habet adverſarius ignea tela juxta Paulum, hæc ſolus Chriſtus poteſt ſuo baculo depellere. Hoc an non magnum interim militaris itineris ſolatium? Quam tenere, cariſſimi, Dominus Jeſus amavit ſponſam ſuam, ut nihil omiſit, quæ ad illius tutelam, quæ ad refectionem, quæ ad ſolatium pertinent. Eximia ſunt hæc, quæ diximus, ſed non his beneficiis contenta fuit illius immenſa caritas & inexhauſta benignitas. Quid poterat addi? Addidit etiam in hac vita velut

Philip. 4. *Pſal.* 117. — *Ephe.* 1. — *Roman.* 8. — *Ibidem.* — *Prov.* 13. — 1 *Cor.* 4. — *Eſa.* 36.

Digitized by Google

velut ovationem, æterni triumphi quasi præludium sive proœmium. Quid hoc est inquietis? Audiamus ipsam sponsam sua commemorantem gaudia: [*Parasti*, inquit, *in conspectu meo mensam adversus eos qui affligunt me.*] En alterum admirabile solatium. Parum erat per fidem & spiritum suum semper adesse sponsæ, quemadmodum promiserat, sed paravit illi mensam victorialem, in qua suum ipsius corpus ministrat illi in cibum vivificum, appositi poculum sanguinis unde biberet quoties vellet, ut hac quoque inaudita ratione corporaliter etiam, in sacramentis visibilibus adesset ovibus suis. Eant nunc Judæi, & de suo manna glorientur, hic est vere panis qui de cœlo descendit, vitam & immortalitatem dans omnibus digne sumentibus eum. Hic est calix inebrians gaudiis spiritualibus. Hujus convivii delitias ignorant, quos non regit cœlestis ille pastor, tantum oves saginantur carne, & inebriantur sanguine Agni immaculati, qui semet ipsum obtulit, pro salute earum, & illius sacrosanctum hauriunt sanguinem. Et tamen hæc mensa filiorum honorifica, hoc epulum Regale paratum est adversus eos qui non desinunt affligere Christi gregem. Quare contra illos hæc mensa instructa est ad quam non admittuntur? Quia canes sunt, nec datur sanctum canibus. Ostenditur tamen illis, ut spectent & intabescant videntes delitias, opes, triumphum, lætitiam, & concordiam Christo Domino fideliter hærentium. Quid enim honorificentius, quam ut homo communione carnis & sanguinis dominici fiat unum cum Christo, quemadmodum cibus ac potus corporalis transformatur in substantiam vescentis ac bibentis, quamquam hic potius qui vescuntur & bibunt transformantur in id quod sumunt. Nec solum fiunt unum cum Christo capite, sed eodem spiritu, ejusdem mensæ participes, unum fiunt inter sese: ut quemadmodum omnia membra constituunt unum corpus, ita caput & corpus unam quodammodo personam constituant. Quoniam autem Pater, Filius, & Spiritus unum sunt, fit ineffabilis quædam unitas ut sit Deus omnia in omnibus. Hoc triumphale convivium spectant hostes Ecclesiæ, & alii derident, alii invident, alii non credunt, sed interim cœlestibus epulis saturantur, exhilarantur, roborantur, & inebriantur oves. Hoc spectaculum ut est Angelis reverendum, ovibus salutiferum ac lætum, ita spiritus impiis formidabile est ac tremendum. Nihil enim magis horrent, quam exsultationem spiritualem concordi voce canentium laudem Agni, qui fregit illorum tyrannidem, & oves suas eripuit de manibus luporum. Eat nunc mundus falsis honoribus tumidus, insanis voluptatibus ebrius, & eos qui spretis inanibus, ac mox perituris bonis toto pectore cœlestibus inhiant, habeat pro miseris, afflictis & abjectis. Tali honore dignatur Dominus quos mundus habet pro vermiculis, talibus delitiis exhilarat eos qui mundo ne vivere quidem videntur, juxta illud: *Propter te mortificamur tota die, æstimati sumus sicut oves occisionis.* Hæc sunt spiritualia gaudia, quæ nec auris hominis audivit, nec oculus hominis vidit, nec in cor hominis adscenderunt. Sunt enim Angelorum delitiæ, non hominum, hæc tamen etiam in hac vita præparavit Deus diligentibus ipsum, quique naturam hominum transgressi in Angelorum ac divinitatis consortium venire meruerunt. Hoc est centuplum quod Deus promisit suis in hoc seculo, pignus æternæ vitæ, quæ continget in futuro. Eant nunc famelici, siticulosi, tristes, macilenti, atque aridi Judæi, & mensam suam jactent, quam ideo sanctam putant, si non habeat carnem suillam aut anguillam, adorent panes suos propositionis quos attingere fas non erat, nisi solis Sacerdotibus, quamquam, amisso sacerdotio, simul & panes amiserunt. Jactent hostias suas mutarum pecudum, quas & ipsas amiserunt sublato templo, in quo solo jussi sunt immolare. Glorientur quod mensa fermentum nesciat, quum malitiæ fermentum habeant in pectore. Quid comedunt miseri? Quid bibunt? Arrodunt hordei tectorium insipidum & amarum, medullam non attingunt, quumque a suillis carnibus abhorreant juxta carnem, tamen juxta spiritum porcorum cibo pascuntur, furfure & siliquis. Eant gentes & suas mensas cum hac Ecclesiæ mensa conferant. Quid illic edebatur? Caro brutorum animantium immolata Dæmoniis. Quid bibebatur? Vinum, unde libabatur Dæmonibus, qui vice convivarum aderant, ac non nidore, quod Poetæ fingunt, sed illorum insania fruebantur, exitio pascebantur. Quæ cantica? Canitur Jupiter omnipotens, adulter, incestus, pæderastes, ab ebriis dicuntur hymni bovi Aegyptio, aut serpenti Æsculapio, aut morioni Baccho. Tam impiis, tam funestis mensis adhuc accumberemus, carissimi, nisi Pastor noster Dominus Jesus per suam misericordiam submovisset nos a mensa caliceque Dæmoniorum, ad has epulas tam splendidas, ad hoc cœleste convivium, cui præsidet Pater cœlestis cum Filio suo nobis donans omnia; Cui accumbunt membra Christi, quam circumstant cum gaudio multo ac tremore Spiritus Angelici, ad quam ineffabili cœlestium ac terrestrium concentu celebratur Agnus ille purissimus, qui convivas suos morte sua redemit, & eosdem corpore & sanguine suo vivo pascit & exhilarat. Hanc ineffabilem Ecclesiæ lætitiam sermo Propheticus olei nomine designavit. [*Impinguasti oleo caput meum.*] Nam, *in*, præpositio, ex idiomate sermonis Hebræi nobis est supervacanea. Hoc, videlicet, est illud oleum arcanæ lætitiæ, quo Deus ultra sodales omnes unxerat speciosum forma præ filiis hominum. Habent & Epicurei sua unguenta, quibus delibuti potant usque ad craterem insaniæ. Hoc autem est oleum Spiritus, quod solum vere lætificat mentes hominum, hoc est unguentum, quo uncti, bonus odor sunt Deo in omni loco, odor vitam adferens his qui Christo Pastori parent, mortem his qui pereunt, hoc est, suibus. Nam suillo pecori unguentum letale venenum esse tradunt rerum naturalium scrutatores. Et in porcos cupiunt migrare Dæmones, velut in animal ipsis cognatum. Nec sues tam enecat amaracinum, quam impios spiritus cruciat fidelium in Christo concordia & spiritualis hilaritas. Cernebat hoc convivium oculis Propheticis, qui præ admiratione clamat: *Ecce quam bonum & quam jucundum, habitare fratres in unum. Sicut unguentum in capite, quod descendit in barbam Aaron, quod descendit in oram vestimenti ejus.* Quemadmodum præcipua pars externi hominis caput est, ita præcipua pars interni hominis est spiritus. Spirituale convivium est, spirituale oleum est, spiritum hominis exhilarat. Jam Ecclesiæ caput Christus est, in quo habitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter. De cujus plenitudine accipiunt omnia membra Ecclesiæ gratiam pro gratia. In eos igitur, qui vere fratres sunt eodem conglutinati spiritu, & in eodem sensu eademque sententia simul habitant in Ecclesiæ cœnaculo, descendit unguentum a capite Christo, primum demanans in barbam, in cujus barbam? Barbam Aaron summi Sacerdotis. Olim Reges & Sacerdotes ungebantur oleo sacro, Christus utrumque fuit, Rex dum asserit regnum Deo Patri, Sacerdos dum se ipsum immolat pro salute mundi. Hinc, nimirum, defluit in barbam, in Apostolos ac Martyres, qui virtute spiritus robusti, &, ut ita loquar, barbati, pro grege dominico mori non timuerunt. Inde sparsus est odor Christi per universum orbem, posteaquam in extremas usque nationes pervenit odor Euangelii bonus, sues necans, credentes vivificans. Hoc, nimirum, erat unguentum pretiosum, quod alabastro fracta mulier Euangelica effudit in caput Jesu, quod secundum Joannem effusum est & in pedes: & implevit totam domum. Domus autem est Ecclesia. A fortissimis illis masculis defluxit usque ad oras vestimenti Jesu, hoc est, usque ad infimum Ecclesiæ membrum, & usque ad adolescentulas, quæ currunt attractæ odore unguentorum spiritualium, quemadmodum ipsa sponsa prædicavit in Cantico: *Oleum effusum, nomen tuum, adolescentulæ diligunt te.* Quæ sunt istæ adolescentulæ? Illæ, nimirum, quarum innumerabilem turbam alit Rex Ecclesiæ Solomon, spiritu suo fovens alensque, donec grandescant & justum animi robur colligant.

Psal. 44. Joan. 1. 1 Cor. 1. Matth. 26. Joan. 12. Can. 1.

Digitized by Google

Nullus enim quantumvis infans ac parvulus arcetur ab hac menſa, modo ſit inſitus corpori Chriſti, quod eſt Eccleſia. Nec abſurdum eſt idem dici, veſtem & corpus: quod enim corpus eſt animo, hoc veſtis eſt corpori. In corpore habitat animus, in veſte corpus. Extrema corporis pars eſt cutis, extrema veſtimenti pars eſt fimbria. Olim corpus & ſanguis Domini dabatur infantibus baptiſmo renatis, & recte fiebat, quod tam multis annis fecit Eccleſia. Dabatur & neophytis, & hodie nulli negatur petenti, ſit quantumlibet humilis, obſcurus, pauper, idiota, ſi modo defluxit ad illum unguentum a capite Aaron noſtri, recipitur in hoc convivium. Hoc oleo qui uncti non ſunt, ne contingant menſam Domini, ne judicium ſibi edant & bibant, non dijudicantes corpus & ſanguinem Domini. Quo pacto conficiatur ſacrum oleum magna religione docet Moſes, & is quidem typum geſſit rerum ſpiritualium. Hoc autem oleum nemo conficit niſi Deus, qui ſolus largitur Spiritum Sanctum, & capitale eſt, ſi quis hominum velit hoc oleum conficere. Tentavit hoc Simon ille pecunia licitans donum Spiritus, ſed audivit: *Pecunia tua ſit tecum in perditionem.* Utinam Simonis exemplum non ſuperetur a tam multis. Quod
1 *Reg.* 10. in illo crimen fuit, nunc eſt conſuetudo. Sed rite confectum oleum quid facit? Creat Reges, conſecrat Sa-
Exod. 29. & 40. cerdotes, ſanctificat omnia vaſa templi. Et horum cognominum dignitas a Chriſto capite defluit in membra Chriſti. Quotquot unum cum illo facti ſunt, fiunt Reges, dum hic imperant concupiſcentiis deque Satana triumphant per Chriſtum, & in futuro ſeculo, juxta beati Pauli promiſſum, cum eo regnaturi ſunt qui hic cum illo & pro illo patiuntur: fiunt Sacerdotes, dum ad hanc menſam accedentes immolant ſacrificium, ſeque ipſos immolant quotidie Deo, hoſtiam vivam, acceptam, & rationalem. Quamquam enim ſolus Sacerdos conſecrat corpus & ſanguinem Domini, communis tamen eſt omnium fidelium oblatio. De Re-
Apoc. 5. gno & Sacerdotio teſtimonium habes ex Apocalypſi, ubi gratias agit Eccleſia Paſtori ſuo: *Redemiſti nos in ſanguine tuo ex omni tribu, & lingua, & populo & natione, & feciſti nos Deo noſtro Regnum & Sacerdotes, &*
1 *Pet.* 2. *regnabimus ſuper terram.* Adſtipulatur his beatus Petrus, hoc ſermone compellans oves Chriſti. *Vos autem genus electum, Regale Sacerdotium, gens ſancta, populus acquiſitionis.* De vaſe multiplex habetur teſtimonium apud Apoſtolum Paulum, qui & ipſe dictus eſt vas electionis. Nam & Romanis ſcribens loquitur de *vaſis miſericordiæ, quæ præparavit in gloriam, ut in illis*
2 *Tim.* 2. *oſtenderet divitias gloriæ ſuæ.* Rurſus ad Timotheum, diſtinguit vaſa parata in honorem, a vaſis in contumeliam paratis. Nam utraque nunc interim reperiuntur in magna domo, quæ eſt Eccleſia viſibilis, latius porrecto vocabulo, ut omnes lavacro renatos complectatur. Habuit hæc domus Paulum vas aureum, ſeu gemmeum potius, habuit Cyprianum vas argenteum, ſed eadem habuit Judam Iſcharioten vas ligneum, habuit Sabellium & Arium vaſa fictilia. Nam talibus etiam vaſis Dominus ad ſuam gloriam novit abuti. Verum, quod natura aureum eſt, non poteſt fieri ligneum: quod fictile eſt, non poteſt fieri argenteum, nec contra. Verum in Eccleſiæ domo, vas quod a puritate ſua degeneravit, poteſt ſe ab illis emundare, ut fiat vas in honore ſanctificatum, & utile Domino ad omne
2 *Tim.* 2. opus bonum paratum. Ad hanc ergo menſam cœleſtem non admittuntur niſi Reges, Sacerdotes & vaſa Domino per oleum Spiritus conſecrata. In cujus mortali corpore regnat peccatum, ſervitque vitiis & concupiſcentiis, ne contingat hanc menſam. Quid periculi? Ne ſublatus projiciatur in tenebras extremas. Qui nondum mactavit Domino membra carnis, quæ militant adverſus ſpiritum, ne accumbat ad hanc menſam. Quid diſcriminis? Ne eveniat quod accidit Oziæ.
2 *Par.* 26. Nam hunc percuſſit manus Domini, quod quum Rex quidem eſſet, Sacerdos autem non eſſet, tamen auſus
1 *Theſſ.* 4. eſt ad altare venire ſacrificaturus. Ita qui nondum didicit poſſidere vas ſuum in ſanctificatione & honore, ſed adhuc inquinatus eſt affectibus concupiſcentiæ, quemadmodum & gentes, ſubducat ſeſe ab hac menſa, ne vel ardeat ligneus, vel confringatur luteus. Quod ſi nefas erat olim in templo Domini vaſis uti non ſanctificatis, quibus vel aqua, vel ſanguis, vel thus, vel aliud ſimile excipiebatur, quam oportet eſſe pura corda, & corpora eorum qui Chriſtum ipſum excipiunt. Quiſquis igitur nondum eſt unctus oleo ſacro, oleo lætitiæ & exſultationis, ne ſeſe miſceat huic convivio, ſed interim aliud quærat oleum, ut purgatus hoc oleo mereatur oblini. Eſt oleum vino mixtum quo ſanantur vulnera, eſt oleum remiſſionis quo inunguntur infirmi. Hanc menſam pluſquam Regalem cœleſtibus exuberantem delitiis ſpectant Gentes, & fame pereunt, ſpectant Judæi, & rumpuntur invidia, quod priores vocati & excuſantes, locum fecerint alienigenis. Quos *Luc.* 14. illi pro canibus ducebant jam cooptati in filios in menſa Regali veſcuntur pane cœleſti, & qui ſibi filii videbantur, in canum rejecti ſunt ordinem. Synagoga quot annis epulatur in memoriam phaſe, verum in littera hærens non habet oleum, ſed comedit agnum cum lactucis agreſtibus. Eccleſia verum phaſe quotidie celebrat epulo ſpirituali & gaudiorum plena, uncta oleo gratiæ ſpiritualis, commemorans mortem Domini donec veniat. Nec eam celebrat funebribus næniis, quem- *Deut.* admodum Judæi ſuum Moſen lugent, ſed invicem ſu- 34. os commonefacit mortis Dominicæ, in Pſalmis & Hymnis, & canticis ſpiritualibus, uncta oleo gratiæ cœleſtis cantans in cordibus ſuis Deo. Ad hoc epulum *Coloſ.* 3. invitat nos beatus Paulus: *Paſcha*, inquit, *noſtrum im-* 1 *Cor.* 5. *molatum eſt Chriſtus, itaque epulemur non in fermento veteri, neque in fermento malitiæ & nequitiæ, ſed in azymis ſinceritatis & veritatis.* Non eſt enim hoc ſilicernium, ſed triumphale convivium, hymnis & canticis celebrandum, quemadmodum indicat Pſalmus XLI. In voce exſultationis & confeſſionis ſonus epulantis. Unde & *euchariſtia* dicitur, quod nobis ſonat *gratiarum actio.* Ibi reſonat canticum Moſis: *Cantemus Domino,* *Exod.* *glorioſe enim magnificatus eſt.* Cujus meminit etiam Apo- 15. calypſis: *Magna & mirabilia opera tua Domine Deus,* &c. *Apoc.* Ac rurſus alibi: Canunt Agno triumphanti, *occiſus es,* 15. *& redemiſti nos Deo in ſanguine tuo ex omni tribu & lingua, & populo, & natione, & feciſti nos Deo noſtro regnum & Sacerdotes, & regnabimus ſuper terram.* Hunc Eccleſiæ concentum, has exſultantium voces audit, ut dixi, Synagoga, & livore rumpitur, audit mundus & intabeſcit, audiunt Allophyli, & clamant: Væ nobis: audiunt Dæmones & contremiſcunt; interim ſponſa Chriſti regnat, omnium perſecutionum victrix, gaudet vero ſacerdotio, non deſinens immolare agnum vivum & immortalem. Videtis, amici, quantus ſeſe campus aperiat de hoc myſterio diſſerendi, & liberet in hujus epuli contemplatione diutius immorari, ſed finiendus eſt Pſalmus, & his alias dabitur locus opportunior, ſi Dominus voluerit.

Ut igitur, quod ſupereſt, abſolvamus, mos eſt Scripturæ divinæ, ut gratuitam munificentiam interdum appellet *miſericordiam.* Agit itaque Paſtori ſuo gratias Eccleſia, quo talibus epulis ipſam reficere dignetur uſque ad conſummationem ſeculi, hoc eſt, uſque ad ſecundum adventum. *Hoc facite*, inquit, *in mei memoriam, donec veniam.* [*Et miſericordia*, inquit, *tua ſubſequetur me, omnibus diebus vitæ meæ.* Evidentius eſt, quod vertit divus Hieronymus, *ſed & benignitas tua ſubſequetur me, omnibus diebus vitæ meæ:* quamquam Græce eſt καταδιώξει, *perſequetur*, id eſt, non deſeret uſque ad finem. Vitam enim ſuam appellat hanc vitam in terris, ad quem ſenſum facit articulus Græcus τῆς ζωῆς. Unde frequenter interpretes eum vertunt in pronomen demonſtrativum, hunc mundum dicentes pro mundo: ita non abſurde verti poterat hic, *omnibus diebus hujus vitæ.* Fruſtra exſpectant infelices Judæi Meſſiam ſuum, ille jam venit juxta Prophetarum vaticinia, nec relinquet ſponſam ſuam, donec iterum veniat, non jam redemturus, ſed judicaturus vivos & mortuos. Qui metuit judicium, nunc det operam, ut in vivis deprehendatur. Reſtat ſupremus hujus tantæ beatitudinis colophon. Quiſnam hic eſt? Et ut inhabitem

Digitized by Google

bitem in domo Domini in longitudinem dierum. Chriſti ſponſa non habet hic domum manentem, ſed interim in tabernaculis habitat, ſuſpirans ad illam domum cœleſtem non manufactam quæ eſt in cœlis. Nam & illic omnes paſcuntur corpore & ſanguine Chriſti, ſed non ſub ænigmate ſacramentorum, verum clara perſpicuaque præſentia, nec hymni quos in eo convivio canunt ullis moleſtiis interrumpuntur, ſed Angelorum & piorum hominum voces ſummo concentu ſine intermiſſione laudabunt viventem in ſecula. Breves enim ſunt dies hominis, & univerſum hoc tempus quo verſatur in terris Eccleſia, licet ad annorum triginta millia proferatur, tamen momentum eſt ad æternitatem & ad illum diem, qui neſcit occaſum, hoc eſt, ad ſempiternitatem. Ibi erit perfecta requies, perfecta lætitia, & juge convivium, cujus guſtu quodam inflammata Chriſti ſponſa, nihil aliud hic optat a ſponſo, quam ut illi propius juncta ſemper habitet in domo Domini.

Pſalmus idem juxta moralem ſenſum enarratus.

Juxta duplicem ſenſum pro noſtro modulo Pſalmum expoſuimus caritati veſtræ. Nunc, quoniam video vos nondum hoc convivio ſaturatos, breviter abſolvemus ſenſum moralem. Hunc quamquam obiter magna ex parte tractavimus, tamen iterum in tranſcurſu, ſi quid prætermiſſum eſt, non inutile cognitu, veluti racemationem facientes diſſeremus. Proinde hortor vos, amici cariſſimi, ut ad novam enarrandi rationem novetur & veſtræ attentionis alacritas, unuſquiſque veſtrum exiſtimet hunc Pſalmum ad ſe tantum pertinere, unuſquiſque ſe ipſum examinet, an vere ſit ovis Chriſti, poſſitque non voce tantum linguæ, ſed cordis quoque carmen hoc canere. Tum enim demum erit melodia Deo grata, ſi affectus cum vocibus concinat, nec aliud ſit in votis animi, quam in carmine. Sin erit aliquis ſic affectus, ut vita & vota diſſonent a Pſalmo, precetur Dominum, ut per illius gratiam fiat & ipſe ovis, ut plena muſica dicere poſſit: [*Dominus Paſtor meus eſt, & nihil mihi deerit.*] Nullus enim vere dicere poteſt, nihil mihi deerit, niſi ſe Chriſto regendum paſcendumque integra fiducia commiſerit. Quod ſi quis lingua foris cantet: *Dominus paſcit me, & nihil mihi deerit*, cor autem intus aliam canat cantionem: Divitiæ meæ aut nobilitas mea, aut dignitas mea, aut calliditas mea, aut eruditio mea paſcet me, diſſona muſica fuerit. Miles dicit: Equum, qui me portat, alit Rex, alius confidit viribus ſuis, alius juventuti, alius in favore Principum collocat fiduciam: in quocumque quis fixerit fiduciam, ei canit hunc Pſalmum: *Paſces me, & nihil mihi deerit.* Sed ſibi mentitur iniquitas. Nam hic mundus in nullum tantum umquam contulit felicitatis, ut quiſquam vere dicere poſſit, nihil mihi deerit, ſed vere dictum eſt, nihil deeſt timentibus Deum. Vere
Pſal.33. dictum eſt: *Divites eguerunt & eſurierunt, inquirentes autem Dominum non minuentur omni bono.* Hic aliquis forſitan ita cogitabit ſuo cum animo, qui veriſimile eſt quod audio? Nonne beato Job multa defuerunt? Nonne multis eguit? liberis orbatus, domo facultatibus exſutus, denique ſanitate corporis privatus, & ulceribus obſitus? Nonne multa defuerunt Lazaro, qui jacens in veſtibulo divitis, morbo fameque periit?
Hebr. 11. An nihil illis defuit, qui, juxta Paulum, errabant in melotis ac pellibus caprinis, anguſtiati, afflicti? An nihil defuit ipſi Paulo, qui ſe teſtatur verſatum in labore & ærumna, in vigiliis multis, in fama & ſiti, in jejuniis multis, in frigore & nuditate? Nihil illi de-
2Tim.4. fuit, quum, quemadmodum ipſe ſcribit Timotheo, in prima defenſione nullus illi adeſſet, ſed ab omnibus eſſet deſertus? Quum inopia coactus nocturnis horis conſuerit coria, nihil illi deerat? Citra controverſiam oves erant quos commemoravimus, & Chriſtum habebant Paſtorem. Pſalmus mentiri non poteſt, & quod objicitur evidentius eſt, quam ut negari poſſit.

Reſtat ut recta Pſalmi intelligentia nodum explicemus. Primum aliud eſt *abeſſe*, aliud *deeſſe*; ſicut aliud *carere*, aliud *egere*; rurſus aliud *egere*, aliud *opus habere*. Abſunt ea quibus caremus, deſunt quibus egemus. Caremus autem & his quæ nolumus adeſſe, veluti qui non ſunt androgyni carent utroque ſexu, & omnes caremus cervinis cornibus, quæ nollemus adeſſe, tantum abeſt ut egeamus. Item vir bonus multis opus habet, quibus tamen non eget. His enim opus habemus quæ nobis uſui forent, ſi adeſſent: quæ ſi non contingant, non tamen inopia diſcruciamur: Veluti multis non contingit robur corporis, celeritas ingenii, aliaque ſimilia, quæ vere pius in bonos uſus accommodaret ſi ſuppeterent: hoc autem deeſſe dicitur quod minuit felicitatem hominis, eoque Pſalmus, quem modo citavimus, dicit: *Non minuetur omni bono.* Ibi minus eſt, ubi non ſatis eſt ad ſummam beatitudinis. Votis mundanorum multa vel omnia potius deſunt. Etenim, quum infinita petant, tamen quo plura conſequuti fuerint, hoc longius abſunt ab eo quod petunt. Omnes enim natura felicitatem appetunt. Votum autem bonarum ovium ſimplex & unicum eſt, ut adſequantur vitam æternam, idque per Chriſtum. Porro, quamquam naturæ ſenſus deſiderat victum & veſtitum, tamen ſpiritus nihil optat, quod illo non conducat, & in cunctis precibus hæc eſt admixta conditio, ſi Deus novit hoc utile ad ſalutem. Ovis autem hoc habet ſibi perſuaſum, quidquid triſtium acciderit, a Deo immitti, quod is ſciat crebro quod naturæ moleſtum eſt ad ſalutem ſpiritus expedire. Lazarum fortaſſe divitiæ corrupiſſent, quem paupertas evexit in ſinum Abrahæ. Ad hanc itaque rationem nihil deeſt ovibus Chriſti, quibus omnia cooperantur in bonum. Græce eſt ὑστερώσει, quod magis ſonat, non adſequetur expetitum. Itaque Martyr in mediis tormentis, in ipſa morte vere dicit: *Dominus Paſtor meus eſt, nihil mihi deerit.* An illi videtur aliquid deeſſe qui de hoc exſilio transfertur ad perenne gaudium? *Multa petentibus deſunt multa.* Et ut idem ait: *Creſcentem ſequitur cura pecuniam*, at defectus non eſt in rebus, ſed in affectibus. Quamquam & hoc in genere verum eſt, nec his quidem præſidiis quibus corporum neceſſitas eget eos deſtitui, qui tota fiducia in Paſtorem Chriſtum conjecta, non diſcedunt ab illius ſemitis, præſertim, quum natura paucis contenta ſit, ſobrietas pauciori-
Horatius.
bus. Nam cupiditas numquam expletur. Quid defuit Prophetis olim ac Prophetarum filiis? Exſulabant, oberrabant in deſertis, nullus tamen illorum fame ſitive periit. Quid defuit Joanni in deſertis agenti? Veſtem præbebat camelus, cibum mel ſilveſtre, & locuſtæ, ſive fuerint ſumma virentium, ſive animantium genus, quod ſole ſiccatum quibuſdam gentibus pro cibo fuiſſe legitur. Quid defuit Apoſtolis, & Apoſtolorum diſcipulis, qui, relictis omnibus, aut, ſi quas habebant facultates, in commune collatis, gratuito prædicabant Euangelium? Poſtremo, quid hodie deeſt his, qui pluſquam ſummam paupertatem profitentur, ne contingentes quidem ullam pecuniam? Nonne videmus verum eſſe promiſſum Euangelicum? Nonne pro una matre relicta centum habent, pro una ſorore, pro una domo centenas? Nonne & hi vere dicunt: Divites eguerunt & eſurierunt, nos autem inquirentes Dominum, non minuimur, ſive, ut alii legunt, non deficimus ſive deſtituimur omni bono? Hic audio voces ab obliquo reclamantes. At iſtorum multi non inquirunt Dominum, ſed ventri ſuo ſerviunt. Næ iſtæ, ſi vera prædicant, pro me faciunt. Si tam multos alit fucata ſpecies, quanto minus defuturum eſſet aliquid vere & ex animo Dominum quærentibus? Et tamen ſi quando iſta deſunt piis, ita Paſtoris diſpenſatione deſunt ut non deſint, ſed ſuperent verius. Quid enim damni eſt, ſi non dat quod petit affectus noſter, quum det centuplo meliora? Qui non appetit niſi quod Domino placet, ſemper habet quod appetit. Et hic eſt fons omnis opulentiæ Chriſtianæ. Tres pueros Dominus liberavit ab incendio, at gladio cæſus Paulus *2Cor.6.* mortuus eſt. Beato Job Dominus omnia reſtituit duplicata, ſed Lazarus egens defunctus eſt: nec illi ſuperfuit aliquid, qui non accommodabat cor ad divitias: nec huic quidquam defuit, qui per egeſtatem temporariam,

Digitized by Google

rariam, æternam quietem adsequutus est. Ergo quamquam angustia rei domesticæ premeris, & ægre alis uxorem ac liberos, ne verearis dicere: *Dominus pascit me, & nihil mihi deerit.* Tentat tuam patientiam Dominus, & aut prospiciet tibi benigniter probato, aut inopiam tuam commodis longe melioribus repensabit. Iterum quibus deest fides, spes, caritas, quibus deest modestia, pudicitia, innocentia, hi vere sunt egeni, etiam si mille Crœsos opibus superent. Quibus illa suppetunt, abunde divites sunt, etiam in profunda degentes paupertate. Talis ovis erat beatus Paulus, qui commemoratis angustiis, egestatibus, & afflictionibus suis, declarat quanta sub illa miseriæ specie latuerit opulentia, sicut, inquiens, ignoti & noti, quasi morientes, & ecce vivimus, quasi tristes, semper autem gaudentes. Sicut egentes, multos autem locupletantes, tamquam nihil habentes & omnia possidentes. Quid illis deesse poterat quibus antea
1 Cor. 3. scripserat: *Omnia vestra sunt, vos autem Christi?* Et ideo nihil illis deerat, quia Christi erant. Et qui Christi sunt, illorum vicissim est Christus. Quisquis autem illum habet, habet bonorum omnium fontem. Illis vere deest, quibus non suppetunt ea quæ conducunt ad veram felicitatem. At Christus quos semel in suam curam recepit, his nihil patitur deesse, sed abunde suppeditat omnia quæ conferunt ad vitam æternam. Solus autem ille novit quid nobis conferat. Hoc deest, quod ni ad-
Ephes. 1. sit, desiderio sui cruciat. At Paulus dixit: *Cupio dissolvi & esse cum Christo.* Itaque quum Neronis gladius illi vitam adimeret, non destituit illum vita, sed id quod optabat, adsequutus est. Contra, qui sub pastore Diabolo degunt, his desunt omnia, etiam illa quæ possident. Tam deest avaro, quod habet quam quod non habet. Minus dixit proverbium, imo magis illa desunt quæ habet quam quæ non habet. Etenim, quæ non habet concupiscit quidem si spes sit adsequendi, at quæ habet, hoc appetit impotentius, quo possidet abundantius, ac miserius discruciatur cura servandi quod possidet, quam parandi, quæ nondum possidet. Nec habet qui non potest uti quod tenet, nisi forte credimus draconem illum servatorem velleris aurei, possedisse quod servabat. Appetere vero egeni est non divitis; Sed eo quod tenes egere, extremæ cujusdam egestatis est. Qui assecutus est Præturam, sibi miser videtur, nisi impetret Consulatum, qui Consulatum adeptus est, ambit Dictaturam: cui contigit Dictatura, Regnum ambit: qui Regnum impetravit, sectatur alterum, dehinc tertium, quartum, quintum, donec obtineat mundi Monarchiam. Hanc adeptus non satiatur, sed quærit alios mundos quibus imperet. Sic Sacerdotiorum coacervandorum nulla est satietas, Episcopatus Episcopatui, Abbatia Abbatiæ connectitur: nec hæc congesta satiant, sed contenditur ad galerum Cardinalicium, hinc ad Summum Pontificium. An hic saltem audis ullum dicentem, nihil mihi deest? Nequaquam. Appetitur dominatus terrenus, porrigitur potestas usque ad Angelos & animas a corpore semotas. Atque hæc dixerim, carissimi, non ut civilem aut Ecclesiasticum Magistratum taxem, sed ut in hominibus ambitionem ostendam insatiabilem. Sic *cor avari, numquam dicit sufficit*, sic *cor vindicis, numquam dicit sufficit*, sic *cor delitiis addicti numquam dicit sufficit.* Sola Christi ovicula dicit: *Nihil mihi deerit.* Ergo, cum vel cognatorum aliquis, vel affectus carnis istiusmodi voces Ethnicas animo suggerit, nisi ambias dignitatem, nihil eris nisi Joannes, contemneris, conculcaberis, conspueris a quibuslibet. Quomodo ambiam? Largitionibus ac Simonia? Quomodolibet. Nunc vix alia patet via. Simonia nomen est jam olim obsoletum. Item, quum dicit affectus avaritiæ: Auge rem, ne desit senectuti, ne desit liberis. Quomodo augebo? Si possis recte, si non quocumque modo rem, ad has & consimiles voces ovis Christi fidenter respondeat: Dominus pascit me, nihil mihi deerit. Quum caro suggerit, largior es in pauperes quam pro modo facultatum tuarum: habes uxorem fœcundam, crescit indies familia, quæstus minuitur, pretia rerum augentur, respondeat illi spiritus: Dominus mihi pastor est, nihil mihi defuturum est. Atqui quod dolendum est, his etiam magis Ethnica frequenter audimus inter Christianos. Dicit magistratus, aut judex, immensa summa munus hoc emi, si velim esse tenax justi, res mihi brevi redierit ad peram & baculum. Negociator dicit: Nisi fraudem, nisi fallam ac pejerem, vix sortem recepero. Opifex dicit: Nisi suffurer aliquid de locata materia, ars non sufficit alendo mihi. Breviter, dicit caro, nihil eris, si mordicus tuearis innocentiam; *Aude aliquid brevibus Gyaris & carcere dignum, si vis esse aliquid.* Hujusmodi voces numquam deflectant ovem Christi a recto, nec a præceptis divinis, sed eam fiduciæ vocem semper habeat in ore cordis: Dominus pascit me, & nihil mihi deerit. Miretur mundus suos beatos liberis cinctos, filiabus egregia forma felices, agris & pecuariis locupletes, scriniis auro differtis opulentos, honoribus sublimes, mihi sat beatus est cui Dominus est pro Deo, hoc est, qui in illo confidit. Beati enim omnes, qui confidunt in Domino, quisquis illi copulatus est, jam cum illo habet omnia. Ille suis ovibus est honor, gloria, justitia, sapientia, opulentia, vita, & felicitas certissima. Ergo si a bono pastore regi volumus, simus bonæ oves, nec alio spectemus quam ad Pastorem Jesum. Oves simus innocentia, simplicitate, & bonitate, non stultitia. Siquidem hoc pecudis genus, nec minitatur cornibus ut boves, nec dentibus laniat ut lupi, nec calcibus ferit ut equi, nec voce territat ut leones, nec unguibus rapit ut feles, nec venenum habet ut viperæ, tam innocuum denique, ut nec lacessitum paret ultionem. Sub manibus vellentis aut tondentis obmutescit, ac ne mactanti quidem reclamat ut sues. Vocem habet unicam qua pastoris implorat auxilium aut gregem congregat. Quumque sit animal tam innoxium, tamen non aliud majorem de se præbet utilitatem, lana sua vestit nos, pellibus munit, lac habet & ad esum salubre, & ad remedia utile. Nihil habet in reliquo corpore, quod non cibis humanis sit accommodum. Quin & excrementa alvi, præter usum stercorationis, in condendis caseis, & gratiam & pretium habere dicuntur. Hujusmodi sunt qui vere sunt oves Christi, utilitatem adferunt & amicis & inimicis, nec quemquam norunt lædere. Non sunt carnivori, nec rapto vivunt, sed quod pabuli ministrat pastor, eo contenti sunt. Illius vocem sequuntur, educentis ac reducentis. Prima generis humani mater audivit vocem non pastoris, sed prædonis: Adam audivit vocem uxoris, & letifero pabulo cum sibi, tum universæ posteritati mortem conciliarunt. Dulce blandumque fuit quod porrigebat serpens animal versutum, & ovi illo pecori dissimillimum. Vanum erat quod pollicebatur: *Non moriemini, & eritis sicut Dii.* Hæc itaque non erat vox boni pastoris, sed impostoris & furis: nec pabulum erat quod porrigebat, sed præsentissimum venenum. Itaque seducta est Eva, corruptaque est ab ovilla simplicitate, & a beatissimis pascuis excussa est, quoniam non adhæsit optimo pastori, Deo, sed auscultavit voci prædonis. Quod tunc agebat Diabolus per serpentem, hoc hodie variis modis agere non desiit. Objicit blandas rerum species, pollicetur inania. Cæterum, illius vocem non audit ovis Christi, sed tota fiducia conjecta in Dominum Jesum, dicit: [*Dominus pascit me, & nihil mihi deerit. Ab eo nec mors, nec vita me distrahet, sed illi constanter adhærebo in loco pascuæ ubi me collocavit*, sive *acclinavit.*] Errabam sicut ovis quæ periit, ille me suis humeris reduxit in ovile, contaminatam lavit suo sanguine, morbidam sanavit, debilem integravit, donavit mihi fidem & spem bonorum cœlestium, afflavit per Spiritum suum caritatem, quam multæ aquæ non poterunt exstinguere, ac per hæc me collocavit in unitate Ecclesiæ, in contubernio sanctorum omnium. Antea serviebam duram servitutem, esuriebam siliquas porcorum, nec dabatur vel his saturari, denique, se ipsum mihi donavit, in hac tam felici societate, in his pascuis acquiescam. Extra Ecclesiam, fratres mei, non est vera pax, non est vera quies, non est animi tranquillitas. Rogabit hic me quispiam, qui scire

Prov. 30.

Digitized by Google

ſcire poſſum, an ſim in Eccleſiæ unitate? Dabo ſignum evidens. Quam diu manes in caritate Dei & proximi, tam diu manes in Eccleſiæ contubernio. Quam diu ſentis in pectore tuo pignus ſpiritus, in quo clamas: Abba Pater, tam diu certus es tibi non deeſſe veram caritatem. Ab hoc felici conſortio nulla creatura te poterit depellere, nec Principes hujus mundi, nec Summus Pontifex, nec mors, nec vita, nec Satanas, niſi velis ipſe. Nam Deus, qui ſolus hoc poteſt, non vult quod poteſt, imo ne poteſt quidem adverſari ſuis promiſſis. Promiſit autem ſe numquam deſerturum ſpem habentes in ipſo fixam. Nec tamen hæc externa ſocietas Eccleſiæ Catholicæ piis ſpernenda eſt, etiam ſi miniſtri palam abutantur poteſtate ſua. Perſonam Eccleſiæ gerunt, quæ contemnenda non eſt ob publicam tranquillitatem. Tales ejiciet Dominus, quum ipſi viſum fuerit. Chriſtiani eſt pacem habere cum omnibus, quod quidem in ipſo eſt. Rurſus, hic percontabitur aliquis: Si Dominus paſcit, ſi Dominus collocat in Eccleſiæ paſcuis, quid facit Epiſcopus, per baptiſmum in Eccleſiam inducens? Si non paſcit cur habet pedum? Cur paſtor appellatur? Unus eſt Princeps Paſtorum Dominus Jeſus, qui vere regit Eccleſiam ſuam, quam ſolus certo novit, qui nutrit eam pabulo vivifico verbi ſui, ſed quædam agit per miniſtros Eccleſiæ, qui quadantenus ipſius vicem gerunt. Sacerdos prælegit & interpretatur tibi Scripturam, ſed Dominus aperit cor. Sacerdos te perfundit aqua, ungit oleo, ſale condit, dat veſtem candidam, deducit intra templi penetralia, ſed Dominus eſt qui remittit peccata, Dominus eſt qui infundit ſpiritum. Honorandus eſt, qui ſuo fungens officio miniſtrat ſacramentum, ſed adorandus eſt, qui ſacramentum reddit efficax, illi vere debetur omnis gloria. Ut ſacramentorum miniſtér mercenarius ſit, fur & latro, paſtor tamen ille non deeſt ovibus ſuis, qui per malos etiam myſteriorum diſpenſatores largitur ſuam gratiam. Hoc ad ſolatium ovium pertinet, ne ſi videant Epiſcopos, aut Sacerdotes palam impios, exiſtiment per illos intercluſam ſibi viam ad ſalutem. Illis alienorum munerum credita eſt diſpenſatio, qua ſi recte fungantur, mercedem amplam accipient ab illo ſummo Paſtore. Sin minus, Chriſtus & vivit, nec curam abjecit ſponſæ ſuæ. Si bene docent, ſed male vivunt, quæ dicunt facite, quæ faciunt nolite facere. Si vita ſuſpecta eſt, doctrina ſincera, in bonum potius vergat ſuſpicio. Sin palam, & improbe vivunt, & impia docent, non aliter fugiendi ſunt quam lupi. Sed ita fugiendi, ut tolerentur, non occidantur, & hactenus ab illis recedendum eſt, ut ob hominum vitia non recedatur ab Eccleſiæ conſortio. Si qui gubernaculis adſident, lupos agunt, ovium eſt ad verum balare paſtorem, ille vindictam ſumet de furibus & latronibus, nec deſeret gregem ſuum. Olim ſub Annis & Caiphis, ſub Principibus idololatris degebat grex dominicus, & tamen nihilominus oves eſſe perſeverabant. Quamquam hic Pſalmus non tantum ad oves, verum etiam ad paſtores pertinet, qui quemadmodum Chriſti vices gerunt, ita debent ſummi Paſtoris exemplum pro viribus humanis imitari, allicientes ad Eccleſiæ paſcua quoſcumque poſſunt, aberrantes paterna ſollicitudine reducere, ſaginare ſalubribus Euangelicæ doctrinæ pabulis, languentes per amicas exhortationes deducere ad aquas refectionis, piæ converſationis exemplis, & aſſiduis monitis educare proficientes, donec collecto robore, toto pectore convertantur ad Dominum. Nec in his aliud ſpectent quam ſummi Paſtoris gloriam, ac dominici gregis ſalutem, quemadmodum hortatur ille cui primum Dominus ter amorem ipſius profeſſo commiſit oves ſuas, paſcendas, non imperio premen-
1 *Pet.* 5. das. Paſcite, inquit, qui in vobis eſt gregem Dei, providentes illi non coacte, ſed ſponte ſecundum Deum, neque turpis lucri gratia, ſed voluntarie, neque dominantes in Clerum, ſed forma facti gregis ex animo. Dixerit hic quiſpiam: Gratis igitur tam operoſum munus obibo? Nequaquam. Quid igitur præmii? Quum apparuerit Princeps paſtorum, percipietis immarceſcibilem gloriæ coronam. Præcedant igitur oves ſuas, & deducant illas per ſemitas juſtitiæ, aſſiduis obteſtationibus, monitis, & adhortationibus reddant illas cautas & animoſas adverſus inſidias inſultuſque Diaboli, dirigentes eas virga doctrinæ, fulcientes baculo conſolationis, donec proficiant ad libertatem hilaritatemque ſpiritus, dignæque jam haberi valeant quæ a ſpiritualibus gaudiis bonæ conſcientiæ ſubvehantur ad æterna cœlitum convivia. Porro quo quiſque ſublimiorem inter paſtores locum obtinet, hoc par eſt propius ad ſummi Paſtoris imaginem accedere. Princeps ille Paſtorum lavit diſcipulis ſuis pedes, admonens interim, quod faciebat, exemplum eſſe ad imitationem propoſitum. Quando autem porrexit pedes ſuos cuiquam oſculandos? Quod Magdalena fecit, myſterium erat, non exemplum. Nec mirum ſi Chriſtus præbuiſſet ſuis oſculandos pedes, qui ſe paſſus eſt a ſuis adorari. Deus enim erat: At Petrus non eſt paſſus Cornelium ſibi ad pedes accidere. Sed ſit hæc in ultro faciente vel religio, vel caritas, quid eſt in exigente? Caritas vel fimbriam veſtis exoſculatur, & Chriſti fimbria contacta dedit ſalutem, quemadmodum Apoſtolorum attactu conſecrata ſemicinthia. At his temporibus quibus exigere miracula incredulitas eſt, ſi quid talium honorum defert ſimplicium pietas, recuſare debet Chriſtiana modeſtia. Julio Cæſari magnæ fuit invidiæ, quod viro Senatorio ad oſculum venienti pedem obtulerit, quia non Cæſaris, ſed Procruſtæ cujuſpiam exemplum videretur. At ille vere maximus, & Rex, & Pontifex, ne Judæ quidem ad oſculum venienti pedem obtruſit, ſed faciem præbuit. Satius autem eſſe puto miſſam facere collationem, ne non monere, ſed exprobrare videamur. Porrigatur pes ovi juxta ſpeciem externam, ſi ita vel res, vel mos poſtulat, modo intus geſtetur in ſinu: obequitet paſtor eximiis caballis, geſtetur ſublimis, cingatur Regio ſatellitio, ducat armatas acies juxta ſpeciem externam, modo in animo ſit paterna ſollicitudo, ſumma modeſtia, & Chriſti Vicario digna caritas.

Ad oves redeo, deductas in paſcua. Sic igitur verſetur Chriſtianus quiſque in Chriſti paſcuis, ut in dies creſcat ac roboretur. Tot ſunt Eccleſiæ ſacramenta, quæ partim inchoant hominem, partim provehunt, partim abſolvunt. Eſt item doctrina multiplex incipientium, proficientium, & perfectorum. Rudimenta traduntur catechumenis, reconditiora quædam jam renatis. Hanc geminam doctrinam indicavit Dominus in Euangelio Matthæi: *Euntes docete omnes gentes, tradentes catechiſmum, baptizantes eos in nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti, docentes eos ſervare omnia quæcumque mandavi vobis*, deducentes eos ad ſemitas juſtitiæ. Perfectam promittit apud Joannem Euangeliſtam: *Adhuc multa habeo vobis dicere, ſed non poteſtis portare modo. Cum autem venerit ille ſpiritus veritatis, ille docebit vos omnem veritatem.* Quin & beatus Paulus habebat lac doctrinæ, quo fovebat parvulos, habebat & ſapientiam quam loquebatur inter perfectos. Porro, quum non omnibus omnia pariter congruant aut conducant, tamen in Scripturarum uberrimis paſcuis abundat, quod alat infantes in Chriſto, quod vegetet adoleſcentes, quod adultos provehat in menſuram plenitudinis Jeſu Chriſti, eſt item quod medeatur ægrotis, quod confirmet languidos. Unde igitur eſt, quod inter Chriſtianos tam multos conſpicimus, qui cum ſumant omnia Eccleſiæ ſacramenta, quum ſubinde accedant ad menſam Domini, quotidie paſcantur verbo Dei, quotidie verſent, recitent, decantent ſacram Scripturam, præſertim apud Sacerdotes & Monachos, nihilo tamen fiant habitiores, ſed macie graciles manent, languore torpent: quum obeſum, lætum, & alacre pecus amet Dominus? Interdum in culpa ſunt paſtores mercenarii, qui neglecto grege paſcunt ſemet ipſos, nec aliud quam cantillant gregi, doctrinæ pabulum non adminiſtrant, aut ſi quid docent, humana potius docent quam divina, aut auribus blanda potius quam animis ſalubria, denique ſua miniſtrant pabula, non Jeſu Chriſti. Partim in culpa ſunt auditores ipſi, qui frequenter non ſunt vere oves, quia ubi carpſerunt pabula non rumi-

Matth. 28.

Johan. 6.

Digitized by Google

nant. Qui ſic? Quia audiunt legem Domini, ſed non meditantur legem Domini. Nullum enim animal ruminat niſi mundum. At quiſquis tenetur amore pecuniæ, aliiſque rerum externarum curis, immundum eſt animal, & verbum Dei quod eſt unicum animæ pabulum, quoniam incidit in malam terram in his non fructificat. Nam paſtores, ubi viderint ovem non ruminantem, morbum intelligunt, & remedium adhibent. Jam, ſi quis perpendat quantus ſit animi morbus ambitio, quantus avaritia, quantus voluptatum amor, non mirabitur illis obnoxios non poſſe ruminare pabulum Euangelicum. Quid autem eſt ruminare? Animantia quæ ruminant, mordere neſciunt, quod inferiore tantum mandibula dentes habeant, quibus acceptum ore pabulum ad ſuperioris mandibulæ gingivam atterunt, & attritum in ſuperiorem ventriculum mittunt, hinc quum eſt otium revocant in os lenteque remandunt priuſquam demittant in ſtomachum. Idque fere faciunt a potu, & procumbentia. Non erant igitur oves Phariſæi, qui quidquid a Domino dabatur pabuli, ſtatim mordebant vertentes in calumniam. Sed oves Chriſti palatum habent intellectus, quo ſimpliciter excipiunt ſalutarem doctrinam, eamque ſobria conſideratione nonnihil atterunt in animo verſantes, mox demittunt in ſuperiorem ventriculum, hoc eſt, in memoriam. Deinde recreatæ hauſtu ſpiritus ſecedunt a tumultibus curarum temporalium, & in Domini paſcuis acquieſcentes quod in memoria repoſuerant, ad intellectum revocant, ac diligentiore conſideratione remandunt. Ita demum demittunt in ſtomachum, ut a ſtomacho per univerſum corpus digeratur & tranſeat in animi ſubſtantiam. Stomachus noſter affectus eſt, qui amat quod didicit & credit, in ſtomachum demiſit pabulum. Cæterum, qui jam per officia caritatis exercet quod accepit, quaſi vegetus & agilis declarat cibum in ſpiritus ſubſtantiam abiſſe. Agilitas enim corporis arguit bonam concoctionem, quam comitatur bona habitudo. Et unumquodque animal ſuos habet motus naturales, quos ſi videmus expeditos ac rectos, agnoſcimus ſanitatem. Proprius autem motus caritatis eſt lædere neminem, bene mereri de omnibus. Vis igitur tibi commonſtrem, unde poſſis dignoſcere, num in paſcuis Domini ſis factus vegetior? Si factus es ad officia pietatis alacrior, ſi ad ferendas injurias fortior, ſi fide robuſtior, ſi caritate flagrantior, ſi minus in te valet caro, magis viget ac regnat ſpiritus, age gratias Paſtori, orans ut quod cœpit in te, perficiat. Fructus ſpiritus declarant animam bene paſtam. Quod hic *digeſtionem* diximus, Pſalmus primus appellat *meditationem*. Lex Dei pabulum eſt animæ. *Beatus autem eſt, qui in hac meditatur* & exercetur: non quomodolibet, ſed *die ac nocte*; nimirum, juxta Pauli monita: *Bonum autem facientes non deficiamus.* Quid efficit meditatio? Producit fructus Deo gratos, nec umquam interituros. Sequitur enim protinus: *Et erit tamquam lignum quod plantatum eſt ſecus decurſus aquarum, quod fructum ſuum dabit in tempore ſuo. Et folium ejus non defluet.* Hic locus etiam ad illos pertinet, qui legem ore tenentes, nec eam concoxerunt, docentque populum quod ipſi nec faciunt, nec amant. Porro, diu diſcendum eſt quod doceat, & vix accendit alios, qui friget ipſe. Ita fit ut nemo bene paſcat gregem Domini, niſi ipſe paſtus a Domino. In adminiſtrandis Eccleſiæ ſacramentis, non nocet recte ſumentibus adminiſtrantium improbitas; ſed perquam rarum eſt, ut per hominis improbi doctrinam aliquis convertatur ad bonam mentem. Tametſi non inficior, & hoc quoque fieri poſſe. Nullum autem efficacius animarum pabulum, quam doctrina ſpiritualis, quæ numquam non eſt adhibenda. Siquidem hic eſt panis quotidianus, quo niſi aſſidue reficiatur animus, primum gracileſcit, mox languore torpeſcit, demum emoritur. Hic igitur cum primis vigilat veri paſtoris cura, ne quid deſit ovibus. Nec ex ore frigido porrigat illis cibum, ſed ex caritate flagranti corde. Ignis ignem accendit. Rurſus, oves accepturæ ſermonem ſalutiferum, præparent animi ſtomachum, ut quod datur, tum vacuæ, tum avidæ capiant. Non enim ſatiantur his paſcuis, niſi qui eſuriunt & ſitiunt juſtitiam, quemadmodum cibus inutilis eſt corpori, qui ſtomacho faſtidiente capitur. Huic faſtidio paſtores ita mederi ſolent, ut petram ſalis ponant in paſcuis, quam lambentes oves ſtomachi nauſeæ medentur. Hoc itaque tædium qui ſentiunt, lambant petram Chriſtum, & ab illo precibus exſugant Euangelicæ ſapientiæ orexim. Sunt qui ſacramentis non ex animo, ſed velut ex conſuetudine utuntur, de ſpiritu non admodum ſolliciti. At caro ſacramenti non prodeſt quidquam, ſed ſpiritus eſt qui vivificat. Sunt qui more Judæorum hærent in cortice Scripturæ, nec ruminant quid intus lateat myſticæ ſapientiæ. Sunt qui quotidie magnam Pſalmorum vim recitant, ſed lingua tantum non ſpiritu. Hinc in pleriſque tantus animorum languor, tantum frigus caritatis, tanta virium imbecillitas, ut ad quamvis levem tentationem concidant, & vel verbulo efferentur ad omne vindictæ genus. Nec ullam rem magis, arbitror, deeſſe his, qui concluſi vitam agunt, potiſſime Deo dicatis virginibus. Probo ſacras cantiones, laudo Scripturarum recitationes, in quibus bona diei pars & noctis nonnulla conſumitur, præſertim, ſi ſimul & ſpiritu pſallatur & mente. Continetur enim his occupationibus animus a multis malis quæ ſolet in hominibus gignere otium, ſed viva vox paſtoris melius afficit, erudiens, increpans, obſecrans, exſtimulans, conſolans, territans. Olim ſacræ virgines aſſidue verſantes in templis, audiebant docentem Epiſcopum, inde prodierunt nobis tam multæ viris etiam admirabiles, & ad martyrium uſque fortes. Nunc, proh dolor! fere tales habemus, ut cancellis debeant qualemcumque in propoſito conſtantiam. Nam quæ recederet ſi liberum eſſet, jam receſſit. Hujus imbecillitatis præcipua cauſa eſt, quod raro datur illis audire verbum Domini, eo quod plerumque mutos habent præfectos, multos etiam voluptatum quam litterarum ſtudioſiores, aut ſi quid docent, frigidum eſt & ineptum. Ad virginum enim curam fere extruduntur, qui ob ignaviam mentis ingeniique ſtuporem mundo ſunt inutiles, aut cœnobiis ſuis graves. Hic itaque non oporteret dormitare vel parentum ſollicitudinem, qui filias ſuas in hoc vitæ genus conjiciunt, vel Præſulum vigilantiam. Oves autem quæ ſe ſtudent probare paſtori quam bene paſtæ ſint, non illi oſtendunt cibum in ore, ſed nitore lanarum, habitudine corporis & alacritate motus declarant ſe bene paſtas. Ita qui ediſcunt ſacra volumina, qui recitant, qui decantant, non protinus ideo bene paſti ſunt, ſed quum ad injurias tolerandas ſunt fortes, quum ad officia pietatis alacres, quum ſpiritus hilaritate comes, tum demum intelligas licet illas probe ſaginatas. Jam ſunt, ut dixi, qui non ferunt niſi blanda, prurientes auribus, & adſciſcentes magiſtros, qui titillent voluptate, non ſanent amara licet veritate. At oves quæ ſanæ ſunt cum primis delectantur ſalicum frondibus, quod amaræ ſunt, maluntque ſalſis uti paſcuis quam dulcibus. Ergo qui nondum defatigati a carnalibus deſideriis, nauſeant ad ea quæ ſunt cœleſtia, rogent paſtorem ut dignetur ipſos ad aquas refectionis deducere, ubi copioſius hauriant de ſpiritu, qui vi ſua ignea excoquit ſtomachi pituitam, totoſque convertat ad Deum, qui prius tepidi mundo & Chriſto ſemet partiebantur, velut utroque genu claudicantes, quum nemo poſſit ſervire duobus dominis. Et in Apocalypſi Chriſtus minatur tepidis, evomiturus illos niſi incaleſcant. Nihil autem hoc hominum genere infelicius, ac fortaſſis etiam inſanabilius. Tepor quidem ille naſcitur ex ſupputri pituita affectuum, quæ febriculam gignit in animo, ut non delectemur neque vegetemur doctrina ſpirituali. Ad aquas igitur refectionis properemus, ut incaleſcamus caritate. Quod dico forſitan alicui videbitur abſurdum, eo quod aqua frigida ſoleat reficere æſtuantem, non inflammare tepentem. Non eſt abſurda metaphora, dilectiſſimi, ſi commode interpretemur. Hæc aqua refrigerando calfacit. Quonam pacto? Refrigerat æſtum concupiſcentiarum, quæ tumultuantur adverſus ſpi-

Super aquas refect.e.

Digitized by Google

ſpiritum, his refrigeratis incaleſcit mens hominis ad ea quæ ſunt ſpiritus. Id explanat Propheta, dicens: [*Animam meam convertit.*] Nam Paulus animam hominis partitur in tres partes, in carnem quæ vergit ad terrena, ſpiritum qui nititur ad cœleſtia, & animam mediam, quæ nunc huc, nunc illuc volvitur. Hoc genus ſunt affectus naturæ, cura propriæ incolumitatis, caritas erga uxorem, pietas erga parentes ac liberos, affectus erga propinquos & amicos. Nam hæc nobis cum Ethnicis, partim etiam cum brutis communia ſunt. Hi affectus ſi ſe applicent ad ſpiritum, ut illos non amemus, niſi in Chriſto, & ſi incidat neceſſitas, malimus illos deſerere, quam a Chriſti caritate recedere, animam vertunt in ſpiritum. Sin in horum gratiam divaricamur a mandatis Dei, jam anima vertitur in carnem. Ut ergo totus homo ferveat ſpiritu, neceſſe eſt ut paſtor noſter animam ad ſe convertat. Hoc facto ſequitur alacritas & dulceſcunt omnia, quæ prius erant faſtidio. Mox ubi talibus aquis refecta fuerit anima noſtra, jam concepto fervore ſpiritus, & averſa a voluptatibus & commodis hujus mundi, tum paſtor deducit illam per ſemitas juſtitiæ, ut per quadraginta myſticas manſiones alacriter pergat ad terram fluentem lacte & melle. Manſiones ſunt gradus virtutum, quos etiam Pſalmus commemorat quindecim, quibus adſcenditur in cœleſte templum, quæ eſt domus Domini. Viæ nomen in ſacris litteris frequentiſſimum eſt, & interdum accipitur pro certa ratione vivendi, velut Actorum nono & decimo nono: *Viros viæ hujus.* Et, *De via Domini.* Semitæ vocabulum infrequentius eſt. Attamen, quum utraque vox in bonum ſimul atque in malum accipiatur, maxime quum Scriptura in metris, aut metris ſimilibus, eamdem aliis verbis recinit ſententiam, ſemitæ, rarius in malam partem uſurpatur. Exemplis ſuperſedeo, ne ſim prolixior. Quod nos dicimus viam, Septuaginta dicitur ὁδὸς, quod nos ſemitam, illis τρίβος. Eſt & Jureconſultis diſcrimen inter *viam*, *iter* & *actum*. Ex quibus nominibus latiſſime patet via, cujus tanta jubetur eſſe latitudo, ut ſpatium ſit flectendis vehiculis, cui proximus eſt actus. Nam & peditum iter dicitur, agere vero qui mulos aut equos ducit. Via plauſtra quoque continet, quæ ſæpenumero ſtrata eſt & publica, quales ſunt in urbe quæ vicos dirimunt, & ab ædificiis mœnia, & extra urbem via Appia, via Sacra. Publicam porro viam Græci λεωφόρον appellant. Nam prædia nonnumquam debent viæ ſervitutum huic aut illi, ſed non populo. Semita vero quaſi ſemi iter dicta videtur, quod & anguſtior ſit, nec publica. Quid hic vobis commemorem notiſſimum Pythagoræ ſymbolum, *Per viam popularem ne eas.* Qui ſunt iſti qui incedunt per viam λεωφόρον? Contemplare quomodo vivat hominum vulgus, & intelliges quod quæris. Amant, oderunt, litigant, belligerantur, indulgent genio, ambiunt, ſcortantur, mœchantur, dolo, fraude, furtis, fœnore, peculatu, perjuriis rem augent. Et alii quidem repunt, alii pedibus ambulant, alii pilentis, petoritis, ſelliſque curulibus vehuntur, alii camelis, elephantis, mulis, caballis, ac mannis inſident, omnes tamen quoniam ſuis quiſque cupiditatibus aguntur, per populi viam gradiuntur. Atque hæc illa via lata per quam maxima pars hominum tendit ad interitum. Ab hac via nos abducit Paſtor noſter, cariſſimi, clamitans: *Ego ſum via, veritas, & vita.* Et: *Intrate per anguſtam portam, quia lata porta & ſpatioſa via eſt quæ ducit ad perditionem, & multi ſunt qui intrant per eam.* Quam anguſta porta, & arcta via eſt quæ ducit ad vitam, & pauci ſunt qui inveniunt eam. Hanc ergo viam anguſtam pauciſque notam frequenter ſacræ litteræ ſemitam appellant. Cæterum, quoniam habent & impii ſemitas ſuas, de quibus admonet nos Solomonis ſapientia: *Fili mi, ne ambules cum eis, prohibe pedem tuum a ſemitis eorum.* Nam ſemitæ omnis avari animas poſſidentium rapiunt. Itidem habent & ambitioni, libidini, luxuique ſervientes ſemitas atque etiam cuniculos ſuos, præſertim hypocritæ, quibus & ipſi fallunt, & alios pelliciunt in exitium. Hos denotavit Dominus, dicens: *Attendite a falſis Prophetis.* At Paſtor noſter non deducit nos per quaſlibet ſemitas, ſed per ſemitas juſtitiæ. Multæ ſunt ſemitæ, una tamen eſt juſtitia Chriſtianorum, quum Judæorum tot ſint juſtitiæ quot ſunt opera. Juſtitia noſtra Chriſtus eſt, qui juſtificat per fidem omnem hominem ad ipſum venientem. Non abſurdum, opinor, ſi quis hunc locum de vitæ variis inſtitutis interpretetur. Veluti laici, conjugati, milites, aulici per viam ambulant juſtitiæ, ſi modo in ſuo genere probe degant, at qui perpetuam caſtitatem, qui rerum mundanarum contemtum profitentur, ambulant per ſemitas juſtitiæ, modo præſtent quod profitentur. Sed quoniam vitæ genus non commendat hominem Deo, ſed animi pietas, & in his qui vitæ arctiſſimum inſtitutum profitentur, ſunt heu nimium multi, qui per popularem incedunt viam, congruentius accipiemus omnes illos per juſtitiæ ſemitas ingredi, qui ſecundum præcepta Dei vitam dirigunt in ſuo quiſque genere. Quiſquis oberrat, quocumque cupiditas invitat, ibi latiſſimum errandi ſpatium præbet via. Cæterum, ubi non receditur a præceptis primum divinis, deinde humanis etiam quæ conducunt ad pios mores, ibi ſemita anguſta eſt, quæ non dat ſpatium delinquendi. Sic & conjugati ſervantes honorabile matrimonium, & thorum immaculatum, ambulant per ſemitas juſtitiæ, ſic & negociatores neminem fraudantes, ſic nautæ, ſic aurigæ, ſic milites, ſic aulici, nihil admittentes adverſus præcepta Dei, ambulant per ſemitas juſtitiæ. Porro, quoniam in mediis etiam virtutum progreſſibus inſidiari ſolet exitiale malum arrogantia, Propheta adjecit: [*Propter nomen ſuum,*] videlicet, hominis excludens meritum, & Chriſti benignitatem illuſtrans. Scio quoſdam offendi, ſi quis dicat excludi meritum, ſed his vocibus pluſquam ſexcenties utitur divus Auguſtinus, cæterique complures orthodoxi. Quod ſi quod hominis meritum dici poſſit, tam exiguum eſt, ut expediat pro nihilo duci, aut certe nobis arrogare non poſſimus, eo quod hoc ipſum ex Dei munificentia profectum eſt. Concordat autem hic locus cum verſiculo Pſalmi trigeſimi: *Quoniam fortitudo mea & refugium meum es tu, & propter nomen tuum deduces me & enutries.* Itaque, cariſſimi, ſi quis veſtrum ſenſerit ſeſe ſpiritus robur collegiſſe, minus gravari carne, alacrius rapi ad ea quæ ſurſum ſunt, videat ne dum ſibi vindicat quod gratis accepit, non ſolum non augeatur dono, verum & quod habet amittat, dicatque Paſtori ſuo: *Non mihi, Domine, non mihi, ſed nomini tuo da gloriam.* Item Illud: *In Deo faciam virtutem.* Ita fiet, ut & tu vites arrogantiam, & Domini benignitas ſic augeat ſuam in te munificentiam, ut intrepide poſſis & illud dicere: [*Nam etſi ambulavero in medio umbræ mortis, non timebo mala, quoniam tu mecum es.*] Nec hic eſt otioſa perſonæ mutatio. Antehac ſibi ſponſa gratulabatur, ſed imminente periculo circumſpiciens quam nihil haberet ex ſeſe dignum tanta fiducia, ad Paſtorem verſa dicit: [*Quoniam tu mecum.*] Itidem & Paulus commemorans quæ Chriſtus per ipſum geſſerat, addit: *Non autem ego, ſed gratia Dei, quæ mecum erat.* Diſcamus & nos, dilectiſſimi, ad hunc loqui modum, ſi quid a nobis recte pieve geſtum fuerit. Ne dicamus, Eam tentationem ego devici: ſed, *Domini miſericordia me liberavit ab ea tentatione.* Nec ego illum converti ad meliorem mentem, ſed gratia Dei per me famulum indignum dignata eſt illum ad mentem meliorem convertere. Abſint illæ gloriosæ voces ab ovibus Chriſti, quas nunc audimus, ab his qui ſe poſtulant haberi germanas oves Chriſti. Si qui ſunt in hac urbe ſervati ab Hæreticorum lue, vox illius noſtri effecit: &, meis concionibus hic populus multo quam antea factus eſt melior. Seminavi vobis ſpiritualia, date veſtra carnalia: &, nos ſumus Eccleſiæ columnæ, collapſuræ niſi fulciamus eam noſtris humeris. O voces Phariſaicas, & Chriſti Paſtoris gloriam obſcurantes. Et hæc audiuntur ex eorum ore, qui ſimplicium ovium vellere teguntur. Nos autem ſimus veræ oves Jeſu Chriſti. In benefactis nihil agnoſcamus, niſi ſimplex miniſterium, gloriam omnem Domino tri-

1 Theſ. 5.

Deduxit me ſuper ſemitas juſtitiæ.

Matth. 7.

Prov. 1.

Pſal. 59.

tribuentes, qui omnia facit propter nominis ſui gloriam. Sinamus illum triumphare in nobis, ut aliquando triumphemus cum illo. Illius fiducia fortes ſimus & animoſi, illi petræ inſiſtamus ſi volumus eſſe ſtabiles. Nam ſi noſtris præſidiis niti cœperimus, illico corruemus. Neque hoc modo dicamus homini, gratia Dei mihi adfuit, & gratia Dei ſum id quod ſum, dicamus ipſi Chriſto: *Non timebo mala quoniam tu mecum es.* Quod hominibus loquimur lingua ſonat, non raro diſſonans a corde, at quod Deo loquimur & vere & ex animo loquimur. Tum enim loquimur ſcrutatori renum & cordis. Cum illis autem juxta Scripturarum proprietatem dicitur eſſe Dominus, quibus eſt propitius. Non recte igitur dicit fur aut latro, ſi quando feliciter ceſſit prædatio, aut adulter ſi quam amat potitus eſt, aut iratus ſi quem odit ultus eſt, hodie Dominus mihi adfuit. Quod Septuaginta verterunt *in medio umbræ mortis*, Hieronymus vertit, *in valle umbræ mortis. Umbram mortis* appellat caliginem denſiſſimam, qualis eſt apud inferos, aut juxta allegoriam, in animis impiorum qui non noverunt aut certe non timent Deum. Eo verbo complectitur omnia quæ ſolent hominibus terrorem incutere, quod genus orbitas, exſilium, egeſtas, infamia, cruciatus corporis, mors, inferi, Diabolus. Quid enim timebit, qui non timet inferos? Multa vero terrent naturam humanam, quæ vere mala non ſunt. Contra, multæ res alliciunt, quæ jure metuendæ ſunt. Ea vere mala ſunt, quæ reddunt hominem malum, hoc nec egeſtas, nec exſilium, nec morbus, nec mors poteſt per ſeſe. Univerſitatem autem malorum Hebræus aptius dixit *malum*, quemadmodum in Euangelio Agnus dicitur *tollere peccatum mundi*, hoc eſt, ipſum peccati corpus. Nec tamen refragatur huic ſenſui quod Græce Septuaginta verterunt κακὰ. Siquidem non apponentes articulum, demonſtrant non illa vel illa mala, ſed omne malorum genus intelligendum. Quæ res præbet tantam fiduciam oviculæ, ut nec mortem, nec inferos metuat? *Quoniam virga tua & baculus tuus ipſa me conſolabuntur.* Sic enim legit Hebræus, & hunc verſiculum ſuperiori annectit. Non me clam eſt, quoſdam interpretari virgam fraternæ correptionis, juxta illud: *Corripiet me juſtus in miſericordia, & increpabit me, & baculum pœnitentiæ remedium.* Virga percutitur delinquens non occiditur, jamque ſibi diſplicens ne deſpondeat animum, baculo pœnitentiæ ſuſtentatur, quæ lapſo promittit pacem. Et hæc fateor eſſe in Eccleſia, pioque ſenſu dici, ſed mihi placet in Scripturis interpretatio ſimplex minimeque coacta, & ſibi cohærens. Hic Pſalmus totus eſt conſolatorius, nec quidquam habet admixtum triſte. Nam his verbis exponit quod paulo ante dixerat: *Quoniam tu mecum es*, id eſt, quoniam mihi fuiſti auxilio. Quomodo auxiliatus es? Virga & baculo, hoc eſt, ut ſimpliciſſime dicam, tua gubernatione, quæ præſtat, ut mala quoque mihi vertantur in bonum. Aut virga directionis tuæ, quæ non ſinit aberrare a ſemitis juſtitiæ, & baculo qui fulcit in via laſſeſcentes. Virga ſint præcepta, baculus conſolatio ſuſtentans animum ſpe cœleſtium præmiorum. Nihil porro vetat quo minus virgam accipiamus Scripturam divinam, quæ prælucens nobis in omnibus actionibus, ac præſcribens quid fugiendum, quid expetendum, dirigit nos per ſemitas juſtitiæ, juxta illud: *Lucerna pedibus meis verbum tuum, & lumen ſemitis meis*: baculum vero, ſpem futurorum præmiorum quæ fulcit piorum animos, ne cedant afflictionibus, quæ plurimæ objiciuntur ambulantibus per ſemitas juſtitiæ. Spes enim præmii minuit vim flagelli, & exſpectatio juſtorum lætitia, quemadmodum docet Solomon. Nec dicit ſe verſari in tenebris & umbra mortis, ſed fictione locum facit hyperbolæ. Quale eſt illud: *Si adſcendero in cœlum, tu illic es*: ita hic, etiam ſi contingat ambulare per inferos, te comite, nihil expaveſcam. Cur enim expaveſcat tenebras, qui lucem mundi ſecum habet? Cur metuat mortem, qui vitæ fonti junctus eſt? Spes bona dat vires, animum quoque ſpes bona firmat. Hanc magna ex parte conferunt aquæ refectionis. Multum, profecto, ſolatii adferunt ſacræ litteræ, pollicentes immortalitatem his

A qui Chriſti veſtigia ſequentes ingrediuntur per ſemitas juſtitiæ, ſed, ecce benignus ac dapſilis paſtor, aliud ſolatium adornat. *Præparabis*, inquit, ſive *præparaſti in conſpectu meo menſam, adverſus eos, qui tribulant me*, ſive *in conſpectu affligentium me*. Nec enim magni refert in Propheticis ſermonibus, utrum verbis futuri temporis res explicetur, ac præteriti.

Quemadmodum Imperatores militibus ſuis, quo pugnent alacrius, ſolent donativum aut epulum aliquod exhibere præter ſtipendii ſpem, ita paſtor hic ovibus ſuis pollicitus vitam æternam, interim velut arrabonem ſubinde dat, quaſique guſtum illius æterni convivii. Habet nonnihil laboris ire per ſemitas juſtitiæ, ſed parata eſt menſa quietæ & hilaris conſcientiæ, juxta illud
B Solomonis: *Secura mens quaſi juge convivium.* Habet exercitatio pietatis, quæ pars eſt Marthæ, moleſtiam corporalem, ſed eam diſcutit bene factorum comes lætitia ſpiritualis animi. Nam inter fructus ſpiritus commemoratur & gaudium, quod gaudium nemo tollet a nobis, ſed in futuro ſeculo conſummabitur. Hujus gaudii quoties meminit beatus Paulus? *Non eſt enim*, inquit, *regnum Dei eſca & potus, ſed juſtitia, pax & gaudium in Spiritu ſancto.* Idem tot periculis tot malis exercitus, quid ſcribit Corinthiis? *Repletus ſum conſolatione, ſuperabundo gaudio, in omni afflictione noſtra.* Unde hæc hilaritas in tanto malorum agmine quæ illic commemorat?
C Nimirum, accumbebat ad hanc menſam, quam Dominus præparavit ſuis militibus, oleo lætitiæ ſpiritualis delibutus, & præclaro Domini calice ebrius. Errant itaque, qui pietatem rem triſtem ac tetricam exiſtimant. Talis quidem eſt Phariſæorum religio, at vera pietas longe plus habet ſolatii quam tædii. His delitiis ſpiritualibus refecta pia mens, non invidet Epicureis & Apiciis menſas ſuas, non deſiderat menſas Siculas, habet epulas illis centuplo lautiores, habet unguentum non mox peritura voluptatula delectans nares, ſed intus jugi gaudio exhilarans animum, habet calicem vini vere exhilarantis cor hominis, quod ſanctam ac ſobriam adfert temulentiam. Habet enim muſtum, quo hauſto quondam Apoſtoli videbantur ebrii, ſed his qui menſæ hujus delitias non guſtarant. Hæc menſa parata eſt e regione affligentium oves Chriſti, ut unde pii reficiuntur, impii diſcrucientur. Arcana quidem eſt hæc hilaritas piorum, ſed tamen plerumque ſe profert dictis, relucet in vultu. Itaque fit, ut, quum impii conviciis laceſſunt pios, atque illi adeo non commoventur, ut pro maledictis referant benedicta, magis exaſperentur, quam ſi in ipſos dicta fuiſſent convicia, præſertim hi qui deploratæ mentis ſunt. Rurſus, alii perſpicientes in tantis contumeliis & cruciatibus perpetuam tranquillitatem & hilaritatem vultus, intelligunt in illis operari Spiritum Dei, & convertuntur ad pietatem: & hanc ob cauſam hæc menſa parata eſt, Chriſto Paſtori plena fiducia hærentibus, in conſpectu impiorum, ut quemadmodum oves hic incipiunt frui gaudiis cœleſtibus, ita perditi hic incipiant ſentire cruciatum Gehennæ, cui deſtinati ſunt. Tyranni totas ingenii vires in hoc explicuerunt, ut immanibus ſuppliciis avocarent a Chriſto. Verum, quum cernerent univerſam ipſorum potentiam, ſtrepitum, minas conſtantiſſime contemni, & Martyres in eculeo, in igni, in laniena crudeliſſima, vultu ſereno perſiſtere, gravius ipſi cruciabantur animo, quam illi corpore. His exemplis converti poterant ad pœnitentiam, ſed quoniam tum excæcati malitia, quod videbant videre noluerunt, ſeræ pœnitentiæ reſervantur, ut canant fruſtra lugubrem cantionem illam: *Nonne hi ſunt quos aliquando habuimus in deriſum*, &c. Jam fingamus nec eſſe reſurrectionem, nec animas a corporum interitu ſuperſtites eſſe, quis non malit ſub tali Paſtore talibus enutriri paſcuis, talibus refici aquis, tali frui ſecuritate, ad tam opiparam menſam accumbere; quam ſub tyranno Diabolo per fas nefaſque falſa mundi bona ſectari, quæ & venantem excruciant deſiderio, & habentem tum ſervandi ſollicitudine, tum augendi ſtudio, tum amittendi metu excarnificant, nec veram animo quietem præſtare valent? Quid ſi jam ad æternitatem illam flectamus oculos, piorum & impio-

Joan. 17.

Roman. 14.

2 Cor. 2.

D

E

F

rum

Digitized by Google

rum ſortem inter ſe conferentes? Et benignitas, inquit, tua, non hic tantum me reficit, verum etiam quod cœpit abſolvet, & qui dedit arram, dabit ſolidum promiſſum, ut hoc convivium plenis jam gaudiis agam omnibus diebus vitæ meæ: & qui nunc habito in hoc tabernaculo corporis peregrinus & hoſpes paucorum dierum, tunc in cœleſtem Hieroſolymam, quæ eſt patria noſtra, receptus habitem in domo Domini in longitudine dierum, ubi perpetuum ſecurum & plenum erit gaudium, ſublatis e medio malis omnibus.

Dimittam vos, ſi paucis ordinem Pſalmi contexuero. Salutis principium eſt ut ſimus oves, hoc eſt, ſimplices ac dociles, & agnoſcamus Paſtorem noſtrum Jeſum, & ab illo nos paſci ſinamus: deinde, per illum deducamur in paſcua Eccleſiæ, ubi remiſſio peccatorum dat pacem & quietem animo, mox per Scripturarum cognitionem uberiorem, & ſpiritus largiora munera ducimur ad aquas ſpiritus reficientes, & robur addentes fidei caritatique. Hinc ad præcepta vitæ Euangelicæ perfectioris, in qua confirmatus colligit robur ſpiritus, ut paratus ſit etiam ad martyrium, fretus ſui Paſtoris cuſtodia. His ſuccedit optima pars Mariæ, quæ numquam aufertur, hoc eſt, alacritas ſpiritus, quum uſu jam dulceſcunt ea quæ primum erant amara. Hic eſt guſtus æternæ felicitatis. Eumdem ordinem ſervat Eccleſia. Epiſcopus catechumenum doctrina Symboli abducit ab hædorum grege, dirigitur ad veſtibulum Eccleſiæ, A per baptiſmum collocatur in paucis, receptus ad ovium ſacramentorum communionem, mox proficiens pietate, enutritur ſuper aquas refectionis, donec totus ſpiritualis, nihil amet præter Deum, aut certe propter Deum. Talem ubi ſe probaverit Eccleſiæ, deducitur in ea munia, quæ virum perfectum & exploratum deſiderant, ſponte profitetur virginitatem, dilargitur ſua pauperibus, ſuſcipit Diaconi functionem, ſubit onus Epiſcopi, & ingrediens per anguſtam viam, non inflatur honore, non corrumpitur dignitate, ſed Domino Jeſu cujus vices gerit, tribuit omnem gloriam. Itaque nec proſperitate rerum attollitur, nec adverſitate dejicitur, ſed fretus Domini præſidio, quem in omnibus ſequitur ducem, fit adverſum omnem malorum incurſum intrepidus, ſibique tentationes vertit in ſolatium, & futurorum ſpe veluti ſcipione ſuſtinet animam: ab externis miniſteriis, quæ moleſtiam habent adjunctam, ſecedit in cubiculum bonæ conſcientiæ: ibi refectus epulis ſpiritus, & hujus oleo exhilaratus, & guſtu quodam cœleſtium gaudiorum ebrius, facile contemnit quidquid avocat a Chriſto. Jamque pertæſus omnia quæ videntur, ſuſpirat, optans propius jungi Domino, & coram ſine fine illius præſentia frui: ad quam nos perducere dignetur optimus ille Paſtor Dominus Jeſus Chriſtus, cui cum Patre & Spiritu Sancto gloria perennis, AMEN.

UTILISSIMA CONSULTATIO DE BELLO TURCIS INFERENDO, ET OBITER ENARRATUS PSALMUS XXVIII.

AFFERTE DOMINO FILII DEI, &c.

PER

DESIDERIUM ERASMUM ROTERODAMUM.

DESIDERIUS ERASMUS ROTERODAMUS *ORNATISSIMO VIRO* D. JOANNI RINCKO, JURIS PRUDENTIA CELEBRI

S. D.

QUoniam cum tuis litteris, ornatiſſime Vir; nec eruditione, nec elegantia, nec humanitate mihi videbar umquam paria facturus, huc induxi animum, ut quanto cæteris omnibus eram inferior, tanto verborum copia vel turba potius ſuperarem. Cujuſmodi telam ordiantur Monarchæ videmus omnes. De colligendis belli nervis ſolliciti ſunt permulti, de Ducibus & machinis nonnulli, de mutanda in melius vita, quod eſt totius negotii caput, & ad univerſos ex æquo pertinet, vix quemquam video cogitare. Nec ſatis admirari poſſum unde tantus ſtupor Chriſtianorum animos occuparit. Quum tot plagis divinitus admoneamur, ut & paucioribus ſint afflicti Ægyptii, & mitiores ſint quæ referuntur in Apocalypſi Joannis, tamen plus quam Phryges, Domini toties ad meliorem frugem provocantis ſeveritate nihilo reddimur meliores, imo potius tamquam deplorata mancipia collecto adverſus verbera callo, benignitate Numinis abutimur ad peccandi pervicaciam, & adverſus miſericordiam temporariis malis nos C invitantis ad vitæ correctionem præfractiores evadimus. Bellis, latrociniis, civilibus tumultibus, factionibus, expilationibus, peſtilentiis, penuriæ, fami, in tantum adſuevimus, ut jam pro malis non habeantur. Fecit Deus quod ſolent medici fideles, novavit remedia, immiſit inauditum & immedicabile lepræ genus, quam neſcio quare vulgus appellet ſcabiem Gallicam, quum ſit omnium gentium communis, percuſſit hominum genus ulcere vere peſſimo. Tam horribile malum adeo non docuit nos caſtimoniam ac ſobrietatem, ut plane verterimus in jocum. Nam eo res deveniſſe videtur, ut inter aulicos bellos ac feſtivos quemadmodum ſibi videntur homines, ignobilis ac ruſticanus habeatur, qui ſit ab hoc immunis malo. Quid hoc aliud eſt, quam Domino nos caſtiganti oppedere, mediumque, quod dici ſolet, digitum oſtendere? Succeſſit dogmatum irreconciliabile diſſidium, nec id ſane ſimplex, cui citra controverſiam anſam ex parte non minima præbuerunt corrupti mores eorum, quorum ſale condiri debuerat populi ſtultitia. Nec qui traducuntur de corrigenda vita cogitant, nec qui traducunt melioris vitæ ſpecimen exhibent. Ac minimum abeſt, quin hoc quo-

Digitized by Google

que tam atrox rei Chriſtianæ malum in fabulam ludumque verterimus. Quid eſt minarum quas Levitici xxvi. & Deutero. xxviii. ob violata ipſius præcepta Dominus intentat, quod in nos non inciderit. Tot jam annis quid non bellorum vidimus? Quæ caret ora cruore noſtro? Quoties ſenſimus Turcicum gladium, ultorem violati fœderis quod cum Deo pepigimus? Quod peſtilentiarum genus non ſumus experti, non minus in agris quam in urbibus, ut fugere nihil aliud eſſet, quam mutare periculo periculum? Baculum panis quoties ſenſimus confractum? Quam multi ſunt ubique qui comedunt panes ad pondus nec ſaturantur? Nuper in Italia regionum feraciſſimâ, quam multi fame perierunt? Fortaſſe nulla adhuc comedit carnes filiorum ac filiarum ſuarum, ſed tamen quid aliud quam mutuo laniatu vivimus omnes? Magnates expilant, ruſticus quadruplo vendit ſua, negotiatores in immenſum intendunt pretia, opifices quanti volunt locant operas. Unuſquiſque dolis & artibus circumvenit proximum ſuum. Vidimus deſolata templa magnifica, confracta ſimulacra, Sacerdotes exactos. Nonne pridem immiſit in nos beſtias agri vaſtantes omnia, quum ruſticorum manus tanta licentia graſſarentur? Nec illa maledictio deeſt nobis quam commemorat Deuteronomium. Ducuntur uxores & alius dormit cum illis. Jam illa nova non ſunt, nos facere ſementem unde colligat alius, nos plantare vineam unde non bibamus, recipere alienigenas qui nobis imperent. Nonne igitur Deus veluti fruſtra conſumtis remediis omnibus, loqui nobis videtur per Prophetam: *Super quo percutiam vos ultra addentes prævaricationem?* Non hæc crudelitatis vox eſt, ſed ſummæ miſericordiæ. Quemadmodum medicus paternum affectum gerens erga ægrotum diſcruciatur animo, cum videt artes ſuas morbi violentia ſuperari: Caritas tamen, quæ, juxta Paulum, ſperat omnia, non ſinit ut laborantem pro deplorato conclamatoque deſerat; Dum anima, inquit, eſt, ſpes eſt, excutit omnem ingenii vim, ſi quod inſolitum, ſi quod efficax pharmacum poſſit excogitare: Ita clementiſſimus Dominus & humanæ ſalutis avidiſſimus inauditis remediis nos ſollicitat ad vitæ caſtigationem. Immiſit morbum medicis omnibus ut incognitum, ita immedicabilem, qui prodigioſo rotatu capitis ac brachiorum miſerandis modis diſcruciabat viros, fœminas, puellas etiam forma & ætate florentes, ademta interim & mentis ſanitate. Nec paucos arripuit diverſis in regionibus nova vel phreneſis, vel delirationis ſpecies. Nihil hactenus profectum eſt. Nuper novum peſtilentiæ genus immiſit, letiferum ſudorem, quod a Britannis exortum incredibili celeritate per Orbem longe lateque divagatum eſt, plurimorum exitio, ſummo terrore omnium; vel quia novum, ut a medicis minimum eſſet opis, vel quia paucis horis tollit quem arripuit, vel quia ſubinde repetit quem reliquit, vel quia pernici contagio latiſſime graſſari ſolet. Agnoſcas malum a clementi Patre immiſſum, quod terrore ſanaret potius, quam internecione perderet. Quid hoc aliud eſt quam vox Domini clamantis, agite pœnitentiam, inſtat regnum cœlorum! In Pſalmis Dominus velut affectus tædio loquitur: *Quadraginta annis proximus fui generationi huic, & dixi, ſemper hi errant corde.* Nos & annorum numero, & plagarum atrocitate ſuperamus Hebræos, utinam non & duritia cordis ſemper ad deteriora vergentis, & cum arte ſtudioque medici pugnantis! Nec interim deſinit clamare vox Prophetica: Hodie ſi vocem ejus audieritis, nolite obdurare corda veſtra. Hujuſmodi calamitates quibus ſubinde tangimur, nihil aliud ſunt, quam voces Domini ad ſe revocantis. Quemadmodum enim Dominus pollicetur læta ſervantibus legem, ita non minitatur mala, niſi legem adſpernantibus. Cur autem has calamitates immittat, ſequitur eodem in loco: ipſi vero rogabunt pro peccatis ſuis, eo quod abjecerint judicia mea & leges meas deſpexerint. Nec enim penitus abjeci eos: neque ſic deſpexi ut conſumerentur & irritum facerem pactum meum cum eis. Agnoſcamus igitur hæc flagella voces eſſe Domini, cupientis ſanare nos, non perdere, quemadmodum docet Pſal. xxviii. *Vox Domini ſuper aquas*, hoc eſt, populos, variis affectibus variiſque doctrinis huc illucque fluctuantes. *Deus majeſtatis intonuit, Dominus ſuper aquas multas, vox Domini in virtute, vox Domini in magnificentia, vox Domini confringentis cedros, vox Domini intercidentis flammam igneam, vox Domini concutientis deſertum, vox Domini præparantis cervos.* Felices ſunt in quibus hæc omnia agit vox omnipotens Domini, & agit, nimirum, in omnibus qui non obturant aures ſuas. Utinam vox Domini intonet in virtute, quo terrore ſalubri commoveat animos noſtros ad pœnitentiam! Utinam ſit in majeſtate, ut omnis humana ſublimitas ſemet illi ſubmittat ad perfectam obedientiam! Utinam ſit ſuper aqueos animos noſtros in quibus refrixit caritas, qui dum ab unico illo bono deceſſimus, defluximus ſicut aqua, fluctuantes humanis affectibus, circumacti quolibet vento doctrinæ. Utinam vox Domini colligat aquas in unum, & appareat nobis ſolida tellus fidei, quæ calfacta ſole caritatis pariat omne genus virtutum! Utinam vox Domini confringat in nobis cedros, non quaſlibet modo, ſed & Libani! Habet mundus cedros ſuas, ſed purpureas, habet Eccleſia cedros ſuas, ſed dealbatas: Libanus enim Hebræis candorem ſonat. Has interdum erigit in altum ambitio, ferocia, ac mundanis quidem excelſæ videntur, ſpargentes gratum hominibus clari nominis odorem, & immortalitatem quamdam meditantur, ſed apud Deum humi jacent odoris ingrati. Has cedros utinam confringat vox Domini! proque his erigat olivas frugiferas, quæ lumen alant in domo Dei. Eas nemo poteſt confringere, niſi vitulus ille ſaginatus, quem Patri pro nobis immolavit, ſolus omnium ſine exceptione candidus, & filius rhinocerotis, id eſt, Judaicæ gentis, quæ ſpiritu vacua litteram legis velut unicum cornu torſerat in Chriſtum. Qui ſi per fidem gignatur in nobis, filius erit bicornium, inſignis ac dilectus, quandoquidem utrumque cornu obvertemus non in ipſum, ſed in affectus carnis. Utinam Domini vox in nobis intercidat flammam ignis, qua tot jam annis undique conflagrat orbis Chriſtianus, ſimultatum, odiorum, ambitionis & avaritiæ, quibus cupiditatibus toti rapimur in ea quæ ſunt hujus mundi. Incendium invaluit, occupavit univerſum mortalium genus, regnat flamma victrix. Sola Domini vox poteſt eam dividere, ſic ut præcipua pars ardoris feratur in Deum, quod ſupereſt, in proximum, iræ, libidini, ambitioni nihil tribuatur. Ita fiet, ut Dominus concutiat deſertum noſtrum incultum, horridum, noxiiſque animantibus refertum. Nam id purgari non poteſt, niſi Domini voce concuſſum. Habent venatores cornua quibus feras e luſtris excitent. Mala beſtia eſt aper, ſed pejor eſt avaritia. Mala beſtia eſt urſus, ſed pejor eſt luxuria. Mala beſtia eſt leo, ſed pejor eſt crudelitas. Mala beſtia eſt vipera, ſed pejor eſt invidia. Quod ſi Dominus ſua voce dignetur concutere omnes deſerti noſtri latebras per veram pœnitentiam & confeſſionem, fiet ex ſterili frugiferum, ex obſcuro lucidum, ex invio pervium, proque noxiis beſtiis pariet nobis cervos alatis pedibus, qui ſitiant, non ea quæ ſunt hujus mundi, cumque mundo præterfluunt, ſed fontes aquarum ſalientium in vitam æternam. Tunc revelabuntur nobis obſcura ſaltuum, ac diſcuſſis pravis cupiditatibus quæ militant adverſus ſpiritum, reſectis dogmatum diſſidiis, ex deſerto fiet templum Domino dicatum, in quo concordibus animis, eadem voce, omnes inſtauratori ſuo dicent gloriam. Hæc omnia, quo minus fiant, in culpa eſt non Dominus, ſed nos, qui velut aſpides ſurdæ ad vocem Domini ſapienter incantantis obturamus aures, alteram admoventes terræ, alteram cauda obturantes. Quia terram amamus, non audimus cœleſtia, quia Scripturam ad carnis affectus detorquemus, etiamſi quid audimus, nobis ipſis inutile reddimus. At, qui fieri poterit, ut nobis aperiantur aures? Nam & hoc Dei munus eſt. Sacrificio placandus eſt, ut aures audiendi nobis adaptet, eoque clamat: Adferte Domino filii Dei, adferte Domino filios arietum, adferte Domino glo-

Eſa. 1. *Pſal. 21.* *Epheſ. 4.*

Digitized by Google

gloriam & honorem, adferte Domino gloriam nomini ejus. Adorate Dominum in atrio ſancto ejus. Filii Dei profeſſione quidem ſunt omnes per myſticum renati lavacrum, tametſi vox hæc peculiariter appellat eos qui in Apoſtolorum vicem ſucceſſerunt, hos allòquitur Propheta: Si vere filii Dei eſtis, adferte quod ſitit, quod amat, ob quod aſſidue clamat Dominus. Quid adferemus? filios arietum. Sitis ipſi arietes & idonei gregis dominici Duces, imitantes Principem Paſtorem Jeſum, videlicet, inſignem illum arietem, quem Abraham vidit hærentem in vepribus: ille ſemet immolavit Patri, immolate & vos Domino membra veſtra, quæ ſunt ſuper terram, ut veſtra doctrina piiſque moribus offeratis agnos ſpiritu maſculos, & arietum filios: afferatis autem non vobis, ſed Domino, cujus eſt grex. Phariſæi obambulabant per mare & aridam, ut adducerent proſelytos. Verum eos non offerebant Domino, ſed ſibi. Ita dilatanda eſt ditio Chriſtiana, ut offeramus, non carnes aut ſues, ſed filios arietum, eoſque non in noſtram gloriam & aut emolumentum vertamus, ſed ut miniſtri fideles offeramus Domino. Alioqui clamabit: *Multiplicaſti gentem, ſed non magnificaſti lætitiam.* Huic igitur terque quaterque adferte, filii Dei, filios arietum, non quærentes quæ veſtra ſunt, ſed quæ Jeſu Chriſti. Nondum attigit Pſalmus, unde propemodum omnis populi pernicies oritur. Nec ea vox tantum pertinet ad primarios Eccleſiæ Miniſtros, verum etiam ad Principes mundanos. Talis enim fere populus eſt, quales ſunt Principes: quamquam interdum & ob populi merita, Dominus patitur regnare hypocritam. Quando quidem nullus hypocrita pernicioſior Eccleſiæ, quam qui paſtorem profeſſus agit lupum, aut Regem profeſſus agit Tyrannum. Omnis quidem hypocriſis inviſa eſt Chriſto veritati, ſed hac ut nulla nocentior, ita nulla Deo inviſior. Ergo vos, filii Dei, favete gloriæ Dei, ac veſtrum eſſe ducite, quidquid illius eſt. Si quid per vos agit Dominus, ne vertatis in veſtram ſuperbiam aut quæſtum, ſed adferte Domino gloriam & honorem. Non hoc ſatis eſt, adferte gloriam nomini ejus. Amat hoſtias, ſed in illis vult honorari ſuum nomen, quod impiis Chriſtianorum moribus dehoneſtatur, & conviciis afficitur inter gentes. Adorate Dominum, non opes, non imperium, non hujus mundi pompas, ſed Dominum. Quidquid nobis Deo carius eſt, hoc adoramus pro Deo. Ubi? Non ſolum in templis manu factis, quæ patent & piis & impiis, ſed in atrio ſancto ipſius, hoc eſt, in pura ſanctaque conſcientia. Nam, hi demum veri ſunt adoratores, qui in ſpiritu adorant Dominum. Multi ſunt ubique, qui lignum crucis adorant oſculo, qui ad Chriſti imaginem procidunt, qui ad euchariſtiam provolvuntur, qui ad nomen Jeſu flectunt genua, ſed non ita multi ſunt, qui adorant illum in atrio ipſius per Spiritum Sanctum ædificato. Id ſi fecerint Monarchæ, ſi Pontifices, ſi cæteri Primates Reipublicæ, Dominus abunde effundet in populum gratiam ſuam: hoc eſt enim quod dicit ſermo Propheticus: *Dominus diluvium inhabitare facit, & ipſe ſemper nobiſcum manens, ſedebit Rex in æternum.* Beati quibus imperat ille Rex, nec enim ſuos deſerit in æternum. Hoc protectore non eſt quod metuat populus, licet imbecillis ac puſillus. Dominus ipſe, virtutem dabit populo ſuo: & ſi maledicat illi totus mundus, cædes, ac bella minitans, Dominus tamen benedicet populo ſuo in pace, quam mundus nec dare poteſt, nec auferre, niſi ſibi quis auferat. Ne igitur obſurdeſcamus ad toties vocantem Dominum, qui nunc denuo vocat nos per Turcarum licet non inſolitam truculentiam, & hoc inexcuſabilior eſt noſtra ſurditas, quod toties inclamati non expergiſcimur. Gens barbara, obſcuræ originis, quot cladibus afflixit populum Chriſtianum, quid immanitatis in nos non exercuit? Quot civitates, quot inſulas, quot provincias ademit Chriſtianæ ditioni? a quanta latitudine in quantas anguſtias detruſit noſtræ Religionis imperium? Jamque procœmia rerum eo ſpectare videntur, ut ni dextera Dei protegat nos, brevi quod reliquum eſt orbis Chriſtiani videatur occupatura. Hæc ſi fortuito gererentur, tamen Chriſtiani pectoris eſſet unicuilibet membro dolenti totum rei Chriſtianæ corpus condoleſcere: nunc vero quum indubitatum ſit, tam late patens imperium non illis virtute partum, ſed nobis noſtrum ob merita noſtra diminutum, non ſolum ingemiſcendum eſt omnibus qui favent Chriſtiano nomini, verum etiam opitulandum eſt fraternarum nationum calamitatibus, quæ præterquam quod ob Religionis contubernium omnibus nobis communes haberi debent, periculum eſt ne re vera fiant communes omnium. *Tunc tua res agitur paries quum proximus ardet*, imo tunc totius civitatis res agitur, quum quamcumque domum attingit incendium. Opitulandum igitur, ſed bifariam, ſi vere ſtudeamus malum depellere. Parandum eſt quidquid ad tam difficile bellum pertinet, ſed prius illud parandum, ſine quo nihil proficit apparatus ille. Frequenter arma mota ſunt in Turcas, ſed hactenus parum ſucceſſit nobis, ſive quoniam non abjecimus ea, quibus offenſus Deus ſic immittit Turcas in nos, quemadmodum olim Aegyptiis immiſit ranas, cyniphes, & locuſtas. Sive quia victoriæ ſpem in noſtris viribus collocavimus, ſive quia non Chriſti negotium egimus, ſed adverſus Turcas animo Turcico pugnavimus.

Eſaiæ 9.

Job. 34.

Pſalmi finis.

Hortatur itaque res ipſa, ut de utroque apparatu nonnihil diſſeramus, ſi prius nobis perſuaſum fuerit, Turcas non ſua pietate, non ſua virtute, ſed noſtra ſocordia potiſſimum hucuſque creviſſe. Primum enim Turcarum nomen adeo fuit ignobile, ut vix apud ullum veterum reperiatur, niſi quod Plinius Libro VI. capite VII. inter Thuſſagetas & Arimphæos, qui ad Rhiphæos pertinent montes, commemorat *Turcas*, qui tum incoluerint, uſque ad ſolitudines ſaxoſis vallibus affines. Nec Pomponius Mela illos aliud quam nominat. Tanta erat illius nationis obſcuritas, a qua profectos probabile eſt, qui nunc per tot opulentas ac ſpatioſas regiones ambitioſæ crudelitatis pomeria protulerunt. Nominat illos & Cyprianus in libro *de duplici Martyrio*, veluti jam tum Cæſariani nominis devotos hoſtes. Sunt eruditi quidam, qui pro *Tuſcis*, quos Ptolemæus in Aſiatica Sarmatia recenſet, exiſtimant legendum *Turcos* ſive *Turcas*. Quis enim Scriptorum alius *Tuſcos* poſuit in Aſia? Sed de nomine non erit interim controverſia: hoc genus hominum, cujus immanitate tot ſeculis affligitur & atteritur res Chriſtiana, ſicuti complures autumant a maris Caſpii littoribus, in Perſidem, Aſiamque minorem eruperunt, idque ante annum ab hac ætate noſtra ſeptingenteſimum, nullo certo duce, ſed vagi palanteſque latrociniis verius quam bello provincias depopulabantur. His artibus exercitati, repperere conductorem Machumetum, Saracenorum Principem, dignum, ut ajunt, patella operculum. Sub hujus auſpiciis re ſemel atque iterum feliciter geſta, a ſtipendiaria ſervitute ad imperium adjiciunt animum, adortique Saracenos Machumetum acie profligatum obtruncant. Hinc Turcici regni primordia. Summa rerum delata eſt ad Trangolipicem Mucaletum, prius Turcarum ducem: is accerſita Turcarum aliorum manu, per nepotem Cucumetium invadit Arabiam, per alterum nepotem Aſanum Mediæ regiones impetit, adverſus Romanos conflicturum. Quum per neutrum nepotem res ſucceſſiſſet, per Aleimum fratrem denuo Romanos invaſit, quæ res quum illi non prorſus infeliciter eveniſſet, paulo poſt quæſita adverſus Romanos occaſione, Trangolipix Aſiam omnem ad Euxinum uſque mare partim redegit in ſuam ditionem, partim depopulatur. Sed rurſum virtute Gallorum res Turcicæ vehementer acciſæ fuerunt, donec exſiſteret Othomannus ab hoc Solymanno, qui nunc rerum potitur decimus, juxta quorumdam ſupputationem, vir obſcuro loco natus, ac parentibus ruſticis, ſed ad latrocinia factus. Is per occaſionem ſeditionum arripuit arma Turcica, nihilo mitior in ſuos quam in alienos. Hinc circiter milleſimum trecenteſimum noſtræ ſalutis annum exortus, intra annos XXVIII. non mediocriter auxit Turcicam tyrannidem, ſubacta maxima ex parte Bithynia, nec paucis ad Euxi-

Euxinum oppidis vi captis. Huic ſucceſſit filius Orchanes, qui diſſidio Græcorum adjutus, Pruſiam Græcis ademit, ac primus in Europam trajecit, accitus a Cantacuzeno, cui certamen erat cum Palæologis: ubi parricidio quoque ditionem auxit. Duxerat enim uxorem Caramani filiam, ſoceri filio interemto magnam Principatus ejus partem occupavit. Et hic annos XXII. rerum potitus Ammuratæ filio tradidit Principatum, qui, ſollicitante Palæologo, duodecim Turcarum millibus in Europam tranſportatis adverſus Bulgaros, & Peloponneſi Principem re ſat feliciter geſta, ad Europeas opes animum cœpit adjicere: dumque ſimulat ſe Imperatoris hoſtes ulciſci quemadmodum cœperat, Genuenſium navibus ad id ſuppeditatis, tranſmiſſo Helleſponto, Abydum adoritur, Calipolimque præter alias civitates occupat: mox Serviam, Bulgariamque ingreſſus occupata Hadrianopoli, occurrentes hoſtium copias ingenti clade profligat, Lazaro Serviæ Principe cæſo, a cujus ſervo mox ipſe occiditur Ammurates, relictis duobus filiis: quorum Pazaites Solymum fratrem dolo necat, mox interfecto Bulgarorum Principe maximam ejus ditionis partem ſibi vindicat: hoc ſucceſſu rerum inflammatior, Boſſinam, Croatiam, & ulteriores Illyrici partes vaſtat, Conſtantinopolim obſedit annis octo, facile expugnaturus, niſi Gallorum & Ungarorum exercitus ab inſtituto revocaſſet: quibus ad Nicopolim occurrens, profligatis hoſtibus ad intermiſſam obſidionem rediit, preſſitque biennium, nec videbatur relicturus, niſi nuntiatum eſſet Tamberlanem Scytharum Principem ingenti multitudine in Turcarum terras irrupiſſe. Cum hoc conflixit ad Stellam montem in Galatiæ Bithyniæque confinio, ſed infelicibus auſpiciis, quandoquidem in eo prælio cæſa feruntur ducenta Turcarum millia. Pazaites captus, aureis catenis in cavea vinctus, a Tamberlane circumlatus fuiſſe dicitur ad extremum uſque vitæ diem. Hæc acta ſunt circiter annum milleſimum trecenteſimum nonageſimum ſeptimum. Ex liberis quos reliquerat Pazaites, Machometes Orchane fratre per inſidias ſublato, Turcicam rem occupat ſolus, qui receptis quæ Tamberlanes abſtulerat, Bulgaros & Valachos populatus, Hadrianopoli Regiam conſtituit. Machometæ ſucceſſit Ammurates filius. Is adortus Myſiæ Principem, duos illius filios exoculat, ac mox horum ſororem ducit uxorem, his auſpiciis fretus in Valachos, Ungaros, & Germanos incurſiones facit, mox in Epirum verſus, Crojam armis capit, Venetis Theſſalonicam adimit. Interim ab Ungaris ingenti pugna victus, decennales ab his inducias petit & impetrat, quibus hortatu Pontificis Eugenii violatis, Ungari repetunt Ammuratem, verum ingenti noſtrorum clade. Nam in uno prælio, quod ad Varnam commiſſum eſt, periere Ladiſlaus Rex Poloniæ & Julianus Cardinalis, in altero quod ad Baſila fuit, cæſi non pauci Principes Ungariæ, milite gregario ad internecionem exſtincto. Noſtrorum ducum tum ambitio, tum diſſidia, victoriam tradidere Turcæ. Mox fratrum diſcordia Peloponneſum illi tradidit, tandem dum Epirum quæ defecerat vindicat, dum Crojam fruſtra oppugnat, animi dolore periſſe dicitur, rerum potitus annis triginta quatuor: cui ſucceſſit filius Machometes, qui inexplebili rapacitate majorum ſuorum tyrannidem obſcuravit. Duo Chriſtianorum imperia, Conſtantinopolitanum & Trapezuntium ſubvertit, regna duodecim Chriſtianis ademit, civitates ducentas cepit. In his erat Chalcis inſula & Scodra, quondam Venetorum ditio. Capham Ponticam urbem expugnavit, Rodon inſulam tentavit, licet irrito conatu. Hydrunte expugnato, arma movit in Italiam, eamque triennio miſere vexavit, tanta omnium conſternatione, ut Sixtus Pontifex, deploratis rebus, relicta urbe Apoſtolica, fugam in Gallias adornaret. Mox in filium natu majorem bellum atrox moliens, periit anno milleſimo quadringenteſimo octogeſimo primo. Hinc inter fratres parricidiale certamen de Principatu, ſed victo majore Zizimo, Pazaites rerum ſummam tenuit. Hic Sultanum Ægyptium bello frequenter adortus, rem infeliciter geſſit, ut Turcæ fœdus cum hoſtibus inire coacti ſint. Dehinc anno M CCCC XCII. Ceraunorum montium accolas invadit, eaſque gentes ad eum uſque diem ſemper liberas in Turcicam pertraxit ſervitutem. Septimo ab hinc anno, claſſe invectus, Methonem, Naupactum, ac Dyrrachium Venetorum adimit ditioni. Quin & Forojulienſium agros Turcæ crudeliſſime vaſtarunt. Pazaitæ regnum occupavit filius Selimus, patre depulſo. Selimo, ſive ut alii malunt, Zelimo, ſucceſſit Solymannus, nihil a majoribus degenerans. Vide vero quam illis fuerit felix impietas, dum nos veræ pietatis ſtudium abjicimus. Nos inter nos ſine fine de qualibet ditiuncula bellis pluſquam civilibus digladiamur, & interim Turcarum latrocinium verius quam imperium, quam late porrectum eſt. Ad ſeptentrionem Pontum Euxinum attingit, ad orientem Euphrate fluvio terminatur. Ad meridiem Aethiopia. Nam intra paucos hoſce annos, totam Ægyptum ac Syriam una cum Phœnice & Judæa Paleſtina ſubegit. Ab occaſu ad Jonicum mare pertinet. Hinc ſi ad ſeptentrionem redeas, Danubium attingit, imo limitem hunc longe tranſiliit, ad Boryſthenem uſque fluvium. Nunc mihi ſpecta quam variam, quam ſpatioſam & opulentam ditionem hic ambitus complectitur. Tota Aſia minor, duodecim non minus nationes continens. Tota Thracia, in qua eſt Conſtantinopolis, priſcis dicta Byzantium, olim Chriſtianorum Imperatorum, nunc Turcarum Regia. Duæ in Europa Myſiæ ad flumen Danubium, magna Daciæ portio, tota Macedonia, totaque Græcia, cum omnibus Ægei maris inſulis, quæ partim Sporades, partim Cyclades appellantur, ſub Turcarum imperio duram ſervitutem ſerviunt. Cretam nunc vulgo Candiam, Cyprumque, duas nobiliſſimas Mediterranei maris inſulas Veneti hactenus utcumque tenent, ſed, ut accipio, tributarias. Hæc utcumque per tranſennam oſtenſa, ſi quis explicet, quot olim opulenta regna, quot celebres civitates, non tam preſſas quam exſtinctas comperiet? Quid nunc eſt illa quondam beata Peloponneſus? Quid nobile totius orbis emporium Corinthus? Quid Attica, quondam ob morum elegantiam Græciæ Græcia dicta? ubi nunc ingeniorum parens & optimarum diſciplinarum altrices Athenæ? obſcurus vicus oſtenditur, ſic tamen ut de nomine prorſus ambigatur. Ubi Lacedæmon quæ ſola gignebat maſculos? Quid hic pergam ea commemorare quorum adeo recens eſt memoria, ut ipſæ res etiamnum oculis atque auribus cunctiſque ſenſibus omnium inhæreant, Rhodum captam: quid toties cruentas incurſationes factas in Ungariam, quid exſtinctum Lodovicum Ungariæ Regem, quid hoc anno totam Ungariam crudeliſſime occupatam, depulſum Regem Ferdinandum, pluſquam hoſtiliter oppugnatam Viennam, incredibili immanitate vaſtatam Auſtriam ulteriorem totam. Summam rerum obiter indicavi, quid ſi quis evolvat ſingula? quam truculentas clades noſtras, quot Turcarum victorias, noſtra damna luctuſque reperiemus? Ac fortaſſe jam omnes Turcæ ſerviremus, niſi terræ filius exſtitiſſet Sophis, qui Turcarum inexplebilem rapacitatem aliqua ex parte cohibuiſſet; Niſi parum feliciter illis cecidiſſet Martis alea cum Sultano Ægyptio, niſi domeſticæ inter ipſos ſeditiones crudelitatis in nos impetum aliquantulum fuiſſent remoratæ.

Unde igitur illis tantus rerum ſucceſſus? Si gentis originem requiras, ſummam reperies obſcuritatem cum ſumma barbarie conjunctam. Si imperii primordia, occurrit mercenarius miles, occurrit nefaria perfidia trucidatus Princeps in cujus verba jurarant. Si progreſſum quæras, comperies rem crudelitate partam, latrociniis auctam, comperies funeſta conjugia, comperies impia fratrum parricidia, patres a liberis regno depulſos, cum perfidia conjuncta crudelitatis exempla, ut nihil interim dicam de religione & moribus. Regnant irato Deo, pugnant adverſum nos ſine Deo, illi Mahometem habent propugnatorem, nos Chriſtum. Et tamen quam late propagarint tyrannidem, res ipſa loquitur: tot ditionibus excuſſi, magnaque Europæ

Digitized by Google

ropæ parte amiſſa, de tota periclitamur. Quis enim neſcit quam facilis genti Turcarum terra pateat ad nos aditus? Quum enim utramque teneat Meſiam, ſuperiorem & inferiorem, ad flumen Danubium, regiones Thraciæ vicinas, non difficilis per hoc flumen ad nos patet aditus. Dalmatas & Illyricos eadem vicinitate habet obnoxios, ne quid dicam de Pannonia quam toties impetiit. Mari vero toti imminet Italiæ, præcipue vero ab Epiro, Siciliæ ac Neapolitano regno. Hydruntum extremum Italiæ oppidum adhuc tenet, Brunduſium aliquando tenuiſſe dicitur. Nunc præluſit in Auſtriam, quorſum evaſura, Deus novit. Et ubi interim dormierunt illa bello nata Germanorum pectora? An pietati Turcarum hic ſucceſſus tribuetur? Nequaquam. An virtuti? Gens eſt effœminata luxu, nec alia re quam latrociniis formidanda. Quid igitur cauſæ? Noſtris vitiis illi debent ſuas victorias, pugnavimus adverſus illos, ſed ut res ipſa clamitat, irato Deo noſtro. Iiſdem enim ſtudiis arma movemus in Turcas, quibus illi ditiones alienas occupant. Trahimur regnandi libidine, inhiamus opibus, &, ut dicam in ſumma, Turcæ pugnamus cum Turcis. Quin ipſa rerum geſtarum hiſtoria ſatis indicat, noſtris inſidiis, noſtra ambitione, noſtratium perfidia graviſſimis cladibus ſemper fuiſſe datum locum. Palæologi cum Cantacuzano implacabile diſſidium Turcis aditum aperuit in Europam. Jusjurandum auctore Eugenio violatum nos in funeſta prælia conjecit. Siquidem & hoſti ſervanda fides. Nec mediocrium malorum nobis cauſa fuit Zizimus Pazaitæ frater veneno peremtus, qui bello captus a Rhodienſibus, quum in Alexandri ſexti Pontificis manus veniſſet, Carolo Gallorum Regi poſtulanti datus eſt, ſed prius dato veneno, quo mox periit priuſquam Mediolanum perveniſſet, ſi modo non fallit publica ſuſpicio. Si ipſi concordes, ſi purgatis animis ſub vexillis Chriſti, illius unius auxilio freti, legitime bellum geſſiſſemus cum Turcis, haud quaquam in tam anguſtum eſſet contracta ditio Chriſtiana. Sed hiſce de rebus ſuo loco copioſius.

Interim mihi paucis rixandum eſt cum duplici hominum genere, quorum alteri perperam ad bellum Turcarum inflammati ſunt, alteri perperam dehortantur ab armis in Turcam movendis. Nam utrique mihi videntur diverſa quidem ratione, ſed pariter tamen peccare. Ut enim non omne cum Turcis bellum legitimum ac pium eſt, ita incidit, ubi non obſiſtere Turcæ, nihil ſit aliud quam prodere rem Chriſtianam immaniſſimis hoſtibus, ac fratres noſtros illorum indigna ſervitute preſſos deſerere. Quum imperita multitudo Turcarum nomen audit, protinus concipit animo graves iras, ad cædem inflammatur, canes & Chriſtiani nominis hoſtes illos vociferans: non reputans illos primum eſſe homines, deinde ſemichriſtianos, nec expendens an legitima ſit belli cauſa, poſtremo an expediat arma capere, & hoſtem laceſſere truculentius ſæviturum: nec cogitans nullos eſſe pernicioſiores Eccleſiæ hoſtes, quam impios Principes, præcipue ſacros, poſtremo, non animadvertens interdum Deum noſtris ſceleribus offenſum ad emendandos nos abuti Barbarorum immanitate. Atque interim pinguntur nobis exempla Turcicæ crudelitatis. Atqui ea res nos admonere deberet quam ægre ſit omne bellum cum quoquam ſuſcipiendum. Nam hic eſt omnium bellorum communis ludus, quibus Chriſtiani cum Chriſtianis tot jam annis impie conflictamur. Exſecramur in tabulis immanitatem, ſed aſperiora patrata ſunt in Aſpera, non a Turcis, ſed a noſtratibus, pleriſque etiam amicis. Nimium recens eſt ejus calamitatis memoria, nihil eſt neceſſe ut hoc ulcus refricem. Ergo ſi talia picturarum argumenta nobis vere diſplicent, abjicienda eſt noſtra temeritas, qua tam facile procurrimus ad arma. Crudelius enim eſt, quod Chriſtiani faciunt Chriſtianis, etiam ſi ſint quæ fiunt paria. Quale vero ſpectaculum eſſet, ſi in tabulis expreſſa ſubjicerentur oculis hominum, quæ annis quadraginta Chriſtiani patrarunt in Chriſtianos? Tantum adverſus eos, qui nihil aliud clamant quam, bellum in Turcas, bellum in Turcas.

Nunc cum illis agam qui in diverſam peccant partem, errore fortaſſis ſpecioſiore, ſed nihilominus pernicioſo. Sunt enim qui in totum exiſtimant Chriſtianis interdictum bellandi jus, quam opinionem arbitror abſurdiorem quam ut ſit refellenda: tametſi non defuerunt qui hinc mihi calumniam ſtruerent, quod in lucubrationibus meis plurimus ſim in laude pacis, ac bellorum deteſtatione: ſed qui mea legunt integri, vel tacente me perſpiciunt manifeſtam ſycophantiæ impudentiam. Doceo, bellum numquam ſuſcipiendum, niſi cum tentatis omnibus vitari non poteſt, propterea quod bellum ſuapte natura ſit adeo peſtilens, ut etiam ſi a juſtiſſimo Principe, juſtiſſimis de cauſis ſuſcipiatur, tamen ob militum ac ducum improbitatem fere mali plus adferat quam boni. Plus auſus eſt divus Bernardus, qui mundanam militiam appellat malitiam: mundanam autem appellat, quoties ambitio, ira, aut prædæ ſpes ad arma provocat: ibi qui cadit, inquit, perit in æternum, qui occidit & vincit, vivit homicida. Nunc cum his ago, quibus placet Lutheri dogma, quo cenſet, eos qui belligerantur cum Turcis, rebellare Deo, per illos noſtra ſcelera caſtiganti. Eam ſententiam hujuſmodi elogio notarunt Theologi Pariſienſes: Hæc propoſitio univerſaliter intellecta eſt falſa, nec ſacris eloquiis conformis. Falſitatem impingunt non Hæreſim, nec ſimpliciter damnant, ſed in univerſum negant eſſe veram. Sentientes, ni fallor, pro cauſæ circumſtantiis bellum interim recte cum Turcis ſuſcipi, interim ſecus. Quod autem ad Scripturas attinet, extra controverſiam eſt, olim Hebræos auctore Deo cruenta bella geſſiſſe cum Allophylis, quin ipſum etiam Moſen auxiliantibus Levitis XXIII. millia ſuæ gentis trucidaſſe, ob vitulum conflatilem. Sed hic dubitabit aliquis, an hoc jus tranſierit ad Chriſtianos, præſertim cum Hebræi fere non niſi peculiari juſſu Numinis bella ſuſceperint. Cæterum ſi quis in totum Chriſtianis adimat jus belli, idem Magiſtratibus oporteret adimat jus puniendi nocentes. Nihil enim eſt aliud bellum, quam punitio multorum per multos, ſi maleficium alia ratione corrigi non poſſit. Sed Euangelium licet adulteram dimiſerit, nuſquam tamen legitimum jus adimit Magiſtratui, tametſi nuſquam aperte comprobat. Cæterum, Paulus gladium, qui portatur ad vindictam malorum, laudem bonorum, videtur approbare. Quod ſi quis tergiverſetur Paulum illic loqui de Magiſtratu Ethnico, cui voluerat a Chriſtianis obtemperari, ne ſcandalum præberent Euangelio, ſi viderentur Reipublicæ ſtatum & ordinem perturbare: reſponderi poteſt, quoniam nec inter Chriſtianos aliter poteſt ſanari Reipublicæ tranquillitas, opus eſſe profanis Magiſtratibus, qui metu mali cohibeant ſceleroſos, qui legibus ac monitis non obtemperant. Quam poteſtatem ſi concedimus Magiſtratui, belli quoque jus Monarchis concedamus oportet. Quamquam illud certiſſimum, arbitror, omnia tentanda potius quam inter Chriſtianos bellum oriatur, nec prorſus ſuſcipiendum, niſi fruſtra conſumtis omnibus remediis vitari non poſſit, etiam ſi cauſa ſit, tum graviſſima, tum juſtiſſima. Nam, ſi libido dominandi, ſi ambitio, ſi privatus dolor, ſi vindictæ cupiditas bellum perſuaſit, latrocinium eſſe conſtat non bellum. Et, quamquam Chriſtianorum Principum præcipuæ partes ſunt bella gerere, tamen non oportet rem omnium periculoſiſſimam ſuſcipere, ſine civitatum & patriæ conſenſu. Quod ſi neceſſitas inevitabilis huc hortatur, ut omnino bellandum ſit, Chriſtianæ manſuetudinis eſt, viribus totis adniti, ut bellum quam minime multos corripiat, & quam poteſt minima ſanguinis jactura quam ocyſſime finiatur. Laudatur enim hoc nomine Theodoſius Imperator, & laudatur a viro laudatiſſimo Ambroſio, quod a communione ſacramentorum abſtinuerit, eo quod hoſtibus in bello cæſis victoria cruenta contigiſſet. Atqui Romani pro numero cæſorum hoſtium, ſtatuas ac triumphos ſplendidiores decernebant. Nec Ambroſius qui factum hoc prædicavit in Theodoſio, bellum quamlibet neceſſarium juſtumve probat; niſi adſit animus

Exod. 32.

Digitized by Google

religiosus, totam victoriæ fiduciam in Deo collocans, nec aliud spectans quam Reipublicæ tranquillitatem. Quidam nobis percontantibus, qui consistere possit Respublica Christianorum, si nulli sint qui legibus & armis protegant, mutua percontatione respondere solent, quomodo substitit & crevit Respublica Christiana, quum nec Magistratus haberet profanos, nec arma, nec tormenta? verum ut talibus initiis expediebat exoriri Ecclesiam, ita nihil necesse est ut perpetuo sit idem rerum status. Crevit miraculis, quæ nunc requirenda non sunt. Quamquam Ecclesiæ tranquillitatem tum temporis utcumque tuebantur Ethnici Magistratus, neque enim cuivis tum licebat Christianum occidere. Porro quod attinet ad Lutheri rationem, Si ideo non est fas Turcis obsistere, quod per illos Deus castigat suorum malefacta, nec in morbis licebit accersere Medicos, quod Deus & morbos immittat ad purgationem suorum. Quin ad idem abutitur Satanæ malitia, cui tamen jubemur resistere. Fas est igitur & Turcas depellere, nisi Deus evidenti signo id fieri prohibeat. Quamquam si nos ad bellum exstimulet, non Reipublicæ Christianæ tranquillitas, sed latius regnandi libido, aut opum cupiditas, aut similis aliqua causa, aut si nostris freti viribus magis quam Dei præsidio cum illis congredimur, aut si præter conventa, liquet bellum irato Deo suscipi. Addam & illud: Si Deus toties in nos immittit Turcas, ut ad vitam emendatiorem provocet, nosque paramus arma, nec ea corrigimus quibus offensus Deus nobis immittit Barbarorum immanitatem, infelicibus auspiciis bellum geremus: quod hactenus evenisse perspicimus, vereorque ne in posterum atrociora videamus, nisi toto pectore convertamur ad Dominum, eique sacrificium offeramus quod nobis Psalmus ostendit. Sed objiciunt aliqui, ut fas sit Christianis adversus Christianos bellum gerere, adversus Turcas non licet, quod Paulus neget esse suum de his qui foris sunt judicare, satis habere si de his qui intus sunt judicet. Sed Turcæ foris sunt, nec ad Ecclesiam pertinent. Quod si nobis fas est occidere Turcas, cur olim Ecclesia non armavit se adversus Gentes tam immaniter sævientes in professores Christiani nominis? Atqui Augustinus ne tum quidem id fieri volebat, quum nostri numero & opibus essent illis superiores, intercedens etiam pro quibusdam qui Christianos occiderant, ne per Imperatorem afficerentur supplicio: nec aliam adfert causam, nisi quod ea ratione Martyrum esset obscuranda gloria. Legimus, Imperatores idololatras crudelissime sævisse in fortunas & corpora Christianorum, sed Christianos armis se tutatos, aut vindictam molitos numquam legimus. Unico fugæ præsidio sunt usi, quod illis Dominus indulserat. Quamquam non desunt auctores, quorum est Tertullianus, qui censeant, fugam non simpliciter concessam, sed ad tempus divino quodam consilio permissam, ut quoniam pauci adhuc erant Euangelicæ doctrinæ præcones, illorum fuga latius spargeretur Euangelium. Quo per urbem disseminato, fugere negandi genus erat. Quod si fugere non licet, minus licet ad arma procurrere. At Christianorum vulgus perperam existimat, cuivis licere Turcam non aliter occidere quam canem rabidum, non ob aliud nisi quia Turca est. Quod si verum esset, liceret cuivis occidere Judæum, quod tamen si audeat, non effugeret pœnam legum civilium. At Magistratus Christianus Judæos punit si quid delinquant adversus leges publicas, quibus sese submiserunt, ob diversam religionem non occiduntur, eo quod Religio Christiana suadetur non cogitur, & inseritur non obtruditur. Hoc autem jus quo puniuntur Judæi quemadmodum & Christiani, habebant olim Ethnici Principes in Christianos, & nunc haberent Turcæ, si, quod Deus avertat, sub illorum ditione legitime viveremus. Proinde misere se fallunt, qui se credunt recta subvolaturos in cœlum, si contingat in prælio adversum Turcas cadere: nisi pura sit conscientia, nec si pro Christo cervicem porrigas ad idololatriam vocanti Tyranno, in cœlum pervenies.

Porro, tanta fuit priscorum Ecclesiæ Præsulum mansuetudo, ut ne relapsos quidem Judæos vellent plecti supplicio capitis. Id perspicuum est ex distinctione de consecratione IV. *cap. plerique ex Judæis.* Quum enim Sisemandus Rex comperisset multos Judæos, qui detestati priorem impietatem, professi fuerant fidem Christianam non solum relapsos in veterem blasphemiam, verum etiam abominandos ritus Judaicos exercere circumcisis liberis ac servis suis: consuluit Ecclesiæ Præsules, quibus modis hoc immane scelus corrigendum esset. Responsum est illi ex decreto concilii Toletani decimi. Tales Judæos Pontificali auctoritate correctos ad cultum Christianæ dignitatis revocandos esse: ut quos propria voluntas non emendabat, animadversio Sacerdotalis coërceret: liberos a parentum consortio separandos, servos pro injuria corporis libertate donandos. Jam constat Sacerdotes nullum habere jus occidendi quemquam. At nunc blasphemia in Christum ac Virginem Matrem, etiam sine relapsu, punitur supplicio plusquam capitali, & in Hæreticum errorem prolapsus traditur incendio, etiamsi non accedat crimen blasphemiæ. Berengarius autem in tam abominandum errorem revolutus adeo non est occisus, ut nec Archidiaconi dignitas illi sit adempta. Exuritur & Christianus in Paganismum revolutus. Sed justius erat Judæum exurere, qui, adulta ætate, catechismo edoctus, sponte Christum professus est, quam qui infans & insciens baptizatus.

Hæc eo spectant, non ut reprehendam hodiernæ consuetudinis severitatem, fortasse necessariam, sed ut ostendam Ecclesiam quo magis vigebat in ea germana pietas, hoc magis a bellis & capitalibus suppliciis abhorruisse. Divus Ambrosius probat in Cæsare, quod Barbarorum incursionem ab Italia depulerit, nec aliter probat nisi cum fide & religionis amore sumantur arma, quamquam, inquit, hoc non est Euangelicæ perfectionis. Vides, quam circumspecte, quamque contanter bellum approbarit. Verum, ut omne gladii jus profanis Principibus ac Magistratibus adimere, nihil aliud est quam universum Reipublicæ statum subvertere, civiumque fortunas ac vitam facinorosorum audaciæ prodere: ita nullo bono exemplo fieri potest, ut Sacerdotes non dicam bellum gerant ipsi, sed bellicis negotiis implicentur. Deo militant, nec implicari debent secularibus negotiis. Bellum autem adeo res est secularis, ut propemodum sit Ethnica. Quod si fas est Sacerdotibus præliari, fas sit & carnificem agere. Nunc, quum Pontificum constitutiones arceant Sacerdotem a medicando, qua fronte admittitur ad bellandum, cum medici studium, & ars sit servare, bellatoris occidere? Exemplum autem de depellendis morbis non per omnia congruit rei propositæ. Nam pharmacis uti, cum nullius injuria damnove conjunctum est, at qui bello rem gerit, sic ab sese depellit injuriam, ut aliis moliatur exitium. Quod si bellum parum justis de causis suscipitur, aut secus quam oportet geritur, nihilo magis probandum est, quam si quis morbum maleficis artibus depellere conetur. Quin & illud in disquisitionem vocatur, an, qui sibi male conscius, agnoscit morbum ab irato Deo immissum, fas sit concessis remediis morbum propellere, quum interim hæreat in proposito eadem perpetrandi quæ perpetraverat. Videtur enim is manifeste repugnare divinæ voluntati. Sed, ut donetur, licere cuique secundum primum naturæ jus, suam tueri incolumitatem, qualicumque spe correctionis, etiamsi ob curatam valetudinem non incurrat novum crimen, tamen constat illum gravissime peccare, quod Dei misericordiam ad emendationem vitæ sollicitantis respuit, seseque in summum discrimen conjicit, ut non levetur morbo, sed gravius etiam malum sibi accersat. Nam arbitrari, medicorum arte morbum depelli posse invito Deo, extremæ impietatis est. In simili statu sumus, si quum agnoscamus nos Turcarum incursionibus ad vitam emendatiorem, ad mutuam concordiam sollicitari, tamen in sceleribus nostris persistentes, existimamus nos irato Deo, viribus nostris calamitatem posse depelle-

re.

re. Quod ſi violata fide jurisjurandi fœderumque Turcas laceſſimus, perinde facimus ac ſi ægroti remedium non a medicis, ſed a maleficis petamus. Proinde quemadmodum fidele conſilium dederit ægroto, qui illi ſuadeat ut in primis ſe Deo reconciliet, agnoſcatque Dei manum quam pro meritis mitiorem, imploretque Domini miſericordiam, ſumto propoſito vitæ correctioris: ita ſalubre conſilium nunc dederit Chriſtianis Principibus, qui ſuadeat illis, ut priuſquam ad arma procurrant, ea ſubmoveant, quibus offenſus Deus Turcas toties nobis immittit. Alioqui ſi nobis noſtris viribus promittimus victoriam, quid aliud quam nos ipſos fallimus, ac Numinis iram magis ac magis in nos exacerbamus, Deo repugnantes verius quam ipſis Turcis? Non eſt autem neceſſe, ut ea commemorem, quæ Deum avertunt a nobis: In ſe quiſque deſcendat, ac domi reperiet affatim. *Concluſit* rurſus *Deus omnia ſub peccatum, ut omnium miſereatur.* Alius aliis laborat vitiis, alius apertius malus eſt, alius tectius: Omnes tamen egemus Dei miſericordia. Quæ tamen præcipua ſunt & evidentiſſima, maxime diſſimulantur. Quæ ſunt illa? Utinam in pauciores caderent quæ dicturus ſum invitus ac dolens, utinam in nullos, Eccleſiæ Paſtores immane quantum degenerarunt ab archetypo ſuo. Quam hic omnia vitiarunt tinearum peſſimæ, ambitio quæſtuſque; dein quot annis vidimus externos Principes irreconciliabilibus odiis inter ſe decertare? Pro Helena decennio bellum actum eſt inter Græcos ac Trojanos. At pro Helena Mediolano quanto diutius conflictatum eſt? Quid malorum non eſt paſſa Italia? Quibus non malis afflicta eſt Gallia? Flent etiam victrices regiones. Belli quod nobis tot annos fuit cum Ghelriis myſterium ſatius eſt non attingere: nimium eſt quod ſenſimus: ac ne ſingula perſequar, quæ regio ſupereſt ubi non incredibili rerum caritate miſere premitur tenuis plebecula? Ubi nunc veræ fidei, ubi Chriſtianæ caritatis, ubi pacis & concordiæ veſtigia? Quo umquam ſeculo plus licuit, fraudibus, audaciæ, rapinæ & impoſturis? Et interim ceu germani Chriſtiani Turcas deteſtamur. Si nobis ſuccedere cupimus, ut Turcas a noſtris cervicibus depellamus, prius teterrimum Turcarum genus ex animis noſtris exigamus, avaritiam, ambitionem, dominandi libidinem, noſtri fiduciam, impietatem, luxum, voluptatum amorem, fraudulentiam, iram, odium, invidiam, & his gladio ſpiritus jugulatis ſumamus animum vere Chriſtianum, atque ita ſi res poſtulet ſub vexillis Chriſti, militemus adverſus Turcas homines, & eodem propugnatore vincemus. Hoc enim promiſit in Levitico, ſed legem ſervantibus: *Perſequimini inimicos veſtros & corruent coram vobis: perſequentur quinque de veſtris centum alienos, & centum de vobis decem millia.*

Tum autem fuerit Chriſto gratiſſimus triumphus, ſi hoc egerimus, non tam ut illos occidamus, quam ut eos in religionis ac pietatis conſortium adjungamus. Tales victorias amat qui gaudet Servatoris cognomine, qui ſic occidit ut vivificet, ſic vulnerat ut ſanet. Pium Deoque gratiſſimum eſt homicidium, ſic jugulare Turcam, ut exſiſtat Chriſtianus, ſic dejicere impium, ut exoriatur pius. Hic igitur ſit ſcopus unicus, hoc præcipuum ſtudium, ut Chriſti ditionem augeamus potius quam noſtram. Alioqui jugulare Turcas quid aliud eſt, quam Orco litare? Poſſidere quod Turca poſſidet, imperare quibus imperat, nec aliud ſpectare, ſuperbiores nos & avariores reddere poterit, feliciores non poterit: ac periculum fuerit, ne nos degeneremus in Turcas citius, quam ut illos ad ovile Chriſti aggregemus. Quiſquis conſiderat præter Syriam ac Paleſtinam tot Græciæ regna, tot Aſiæ minoris provincias, in quibus olim per Apoſtolos prædicatum eſt Euangelium, nunc propemodum deſolatas eſſe, ac Barbarorum tyrannide premi, qui fieri poteſt, ut non totis præcordiis indoleſcat, optetque Chriſti nomen, quod nunc in anguſtum videtur contractum, per univerſum terrarum orbem agnoſci, celebrari, adorari, juxta Pſalmum. Univerſas nationes variis linguis, ſed concordibus in eodem templo, hoc eſt, in unitate Eccleſiæ Redemtori ſuo canere gloriam? Nam beatus Paulus nobis ſpem bonam oſtendit, fore, ut aliquando Judæorum pertinaciſſima natio ad idem ovile congregetur, ac nobiſcum agnoſcat unum Paſtorem Jeſum. Quanto magis id ſperandum de Turcis reliquiſque barbaris nationibus, quarum, ut audio, nulla colit Idola, ſed dimidiatum habent Chriſtianiſmum. Si totum orbem tam pauci diſcipuli potuerunt ſub Chriſti jugum mittere, non aliis inſtructi præſidiis, quam fiducia erga Deum, & gladio ſpiritus, quidni nos idem auxiliante Chriſto poſſimus, qui præter Monarchas Chriſtianos tot habemus Theologiæ Doctores, tot egregios Præſules, tot Cardinales, tot Euangelicæ perfectionis profeſſores? Non eſt abbreviata manus Domini, niſi nos illius gratiæ defuerimus. Exitus totius negotii pendet ab illius nutu qui dixit: *Sine me nihil poteſtis facere.* Illo protectore, unum fugient mille: illo averſo, nihil profuerit quamvis numeroſa militum manus, nec belli quamlibet operoſus apparatus. Ergo cum primis fixa in illo totius noſtræ ſpei ancora, nihil vetuerit humanorum conſiliorum rationes accedere: quæ ſic adhibendæ ſunt, ut nihilo ſetius toti pendeamus a Numinis æterni præſidiis: cujus favorem fruſtra ſperamus nobis adfuturum, ſi titulo quidem pro illo pugnemus, cæterum revera adverſus illius voluntatem belligeremur.

Ut autem intelligamus, an volente Deo bellum ſuſcipiatur, & an proſpere ceſſurum ſit, nihil neceſſum eſt Prophetas accerſere, nec ad exemplum Davidis admoto Ephod oraculum conſulere, aut ad exemplum Gedeonis triplex ſignum expetere. Judæorum ac Gentium eſt exigere miracula, non fidelium. Multo vero minus oportet exemplo Gentium, Augures aut Aruſpices adhibere. Nullum certius oraculum Scripturis divinis, nullum certius augurium quam mens ſibi recti propoſiti conſcia. Si gladium eximit tibi e vagina publicæ tranquillitatis ſtudium, ſi fratrum oppreſſorum miſericordia, ſi religionis amor, ſi tota victoriæ ſpes eſt in præſidio Numinis, ſi rectus oculus non alio ſpectat quam ad Chriſti gloriam, ac Chriſtiani gregis utilitatem, puta, tibi divinitus de propitiatorio reſponſum, aggredere, vinces. Sin Scriptura divina reclamat animo tuo, puta, per Angelum eſſe denuntiatum ut quieſcas. Si crudelitas, ſi proferendæ ditionis amor, ſi rapinæ cupiditas vocat ad arma, ſcito, nullas aves volare poſſe inauſpicatiores. Nam etiam ſi quid interdum feliciter cadere videtur iis qui talibus auguriis bellum ſuſcipiunt, non felicitas eſt, ſed eſca fallax in graviores illectans calamitates. Interdum hoc noſtris debetur ſceleribus, & hominum erga Deum diffidentiæ, ut multæ res certam promittant victoriam, quum divinitus paretur extrema calamitas. Sic apud Homerum emittitur ὄλος ὄνειρος, qui Græcos victoriæ ſpe ad arma concitatos in ſummam cladem pertraxit. Sic in divinis litteris legitur ſpiritus Domini mendax, qui per ora Prophetarum omnium Achab Regi Iſrael promitteret magnificam victoriam, quum Dominus illi pararet exitium. Nam in primo ſtatim prælio vulneratus interiit, pœnas luens non auditi Micheæ. Auditi ſunt quadringenti Prophetæ, uno ſpiritu mentientes, & contemtus eſt Micheas ſolus vera prædicens. A talibus Prophetis & noſtris Monarchis cavendum cenſeo. Sunt enim qui ex anulis ac divinationibus promittant victorias, ſunt qui per induſia & gladios fortunatos, ſunt qui ex ventriloquiis & aſtris, ſunt qui ex humanis artibus præſidiiſve pollicentur ſucceſſum. Tot ſumus, inquiunt, numero, tantum habemus machinarum: his locis aggrediemur, ſic & ſic fallemus hoſtem: adſit Deus, non adſit, noſtra eſt victoria. Alii de ſuggeſto ſacro clamant: Ite proſpere, tradet Dominus hoſtes in manus veſtras, cornibus ferreis ventilabitis eos, donec funditus deleatis univerſos. Hujuſmodi fortiſſimas voces, interdum & venales, impune jactant populi periculo, ipſi procul a telis domi ſe continent, & culinæ ventriſque negotium agunt. Tales olim fuiſſe quamplurimos belli prædones, nimium compertum eſt. Utinam nunc ejuſmodi nulli ſint!

Hic fortaſſe videbor alicui ſuſcepiſſe negotium dehortandi a bello Turcico. Nequaquam, ſed hoc ago po-

Digitized by Google

potius, ut feliciter bellum cum illis geramus, vereque ſpecioſos triumphos Chriſto reportemus. Nam nihil aliud vociferari, quam bellum in Turcas, in immanes belluas, in Eccleſiæ perduelliones, in gentem omni ſcelerum ac flagitiorum genere contaminatam, quid aliud eſt quam imperitam multitudinem hoſtibus prodere? Quin ipſe non ſemel admiratus ſum, quum de propinquo audiremus crebras Hungariæ clades, nuper Lodovici miſerandum exitium, Mariæ Reginæ triſtiſſimam ſortem: nunc præter occupatum Hungariæ regnum tam crudelem Auſtriæ vaſtationem, noſtras regiones, atque ipſam adeo Germaniam adeo frigere, quaſi quod geritur nihil ad nos attineat. Contrahimus manus & voluptatibus ac nugis impendimus, quod tuendis Chriſtianis impendere gravamur. Neque vero me clam eſt, quid hic plerique cauſari ſoleant. Toties per Pontifices Romanos acta eſt hæc fabula, ſemper ridiculus fuit exitus. Aut enim nihil profectum eſt, aut res ceſſit in deterius. Pecunia, inquiunt, collecta hæſit in manibus Pontificum, Cardinalium, Monachorum, Ducum ac Principum. Nam gregatio militi ſtipendii vice relinquitur prædandi licentia. Toties audivimus Cruciatam expeditionem, recuperationem Terræ Sanctæ, toties vidimus rubram crucem, triplici corona inſignitam, cum rubro ſcrinio, toties audivimus ſacroſanctas conciones omnia pollicentes, toties acta præclara, ſpes ampliſſimas, nec aliud triumphatum eſt, quam pecunia. Itaque, quum proverbio moneamur, eſſe turpiſſimum bis ad eumdem lapidem impingere, nos plus tricies falſi, qui poſſimus fidere promiſſis quamlibet ſplendidis toties aperte deluſi? Eadem res in totum prope alienavit animos hominum ab indulgentiis. Senſimus, inquiunt, meras eſſe nundinas: Subinde mutabatur titulus. Nunc erat res cum Turca, nunc Pontifex bello premebatur, nunc erat jubilæum, quod duplicatum eſt, ut eſſet quæſtus geminus: ſub Alexandro etiam triplicatum eſt, quia forte pœnitebat nundinarum: nunc offerebatur poteſtas plus quam plenaria, & periclitabatur Purgatorium, ne prorſus nullum haberet incolam. Nunc ædificabatur templum divi Petri in Vaticano. Nunc eſuriebat Jacobus Compoſtellanus, nunc Sanctus Spiritus ille largitor omnium implorabat opem, nunc egebant Monachi in monte Sinai, nunc offerebatur compoſitio clementiſſima debentibus reſtitutionem, ac juſtificatio bonorum male partorum etiam e templis ſpoliatis. Quid plura? Nullus erat componendi modus aut finis. Pecuniæ partem ſecabant Principes ut reciperent diploma Pontificium, partem Decani & Officiales, partem Commiſſarii, partem qui præerant exomologeſibus. Aliis datum eſt aliquid ut loquerentur, aliis ut ſilerent. Nec minima pars peribat inter ſceleroſos, ut fere ſunt, miniſtros, ac diplomatophoros. Hos, inquiunt, luſus toties ac palam actos, & intellexit, & tulit craſſus Germaniæ, craſſior Galliæ populus. Quum in Flandriam occidentalem inundaſſet mare, totique regioni miſerabile ſpectaculum exhibuiſſet, mox præſto fuerunt indulgentiæ quam maxime liberales: Cauſa movebat omnes vehementer, nonnihil etiam auctoritas Adriani nuper Pontificis. Collatum eſt affatim, ut ea pecunia miſeris ſubveniretur. Miſſi ſunt delegati, qui locis inſpectis renunciarent quid quibus modis ſarciendum eſſet; Res picturis exhibita eſt. Quonam dilapſa ſit ea pecunia, non eſt cur memorem, certe nihil impenſum eſt in eum uſum in quem fuerat collecta. Hæc aliaque permulta nobis occinunt hodie, quoties ſuademus ut omnes Monarchis adſint adverſus Turcarum ſævitiam, &, utinam haberemus quo liquido poſſimus declarare vana omnia quæ prædicant. Magnis ſtudiis actum eſt hoc negotium olim a multis Pontificibus, & quod mirum eſt ab ipſo Bernardo, & Monacho & ſancto: nihil omiſſum eſt, a Beſſarione, a Pio ſecundo: genuit ea res multos ordines Cruciferorum, deſignati ſunt ampliſſimi proventus, additæ dignitates. Quid profectum ſit, ipſa res clamitat. Leo decimus in hoc ipſum totis viribus incubuit, dimiſſis per omnes Chriſtianorum provincias legatis Cardinalibus, non quibuſlibet, ſed viris apprime doctis: nuſquam pronis auribus audita eſt legatio, quum Lutherus nondum ſcripſiſſet adverſus indulgentias Pontificias, nondum prodidiſſet articulum, adverſus Turcas belligerare nihil aliud eſſe, quam Deo per illos viſitanti nos repugnare. Hæc eo commemorare viſum eſt, imo res ipſa compellit, ne ſatis exiſtimemus vociferari, in belluas Turcas, ſed ut rationem ineamus, qua fieri poſſit ut poſthac ſi pugnandum eſt, felicius quam hactenus factum eſt, pugnemus cum Turcis, & animos hominum non omnino nulla de cauſa averſos, ad officium pietatis revocemus. Nunc propius urget nos mali vis, & habemus Principes, non minus ditione præcellentes quam religionis ſtudio præſtantes, Carolum Imperatorem, & hujus germanum Regem Ferdinandum, ac jam tandem, utinam maturius fœderatum Chriſtianiſſimum Galliarum Regem Franciſcum. Nec tum pro ſua pietate, tum pro cognominis honore (Nam fidei Catholicæ defenſor dici meruit,) defuturus eſt huic negotio inclytus Angliæ Rex Henricus. Orandum eſt atque etiam ſperandum eſt, fore, ut noſtri miſertus Dominus Jeſus, Vicario ſuo Clementi VII. mentem inſerat ipſo dignam, eamque confirmet ac bene fortunet, quam præ ſe ferre dicitur, & a bonis creditur.

Quibus rationibus effici poſſit, ut proſpere cedat bellum, jam antea ſatis declaravimus, ſi primum omnium placemus iram Domini, ſi pura rectaque ſit intentio, ſi tota fiducia ſit in Chriſtum, ſi ſub illius vexillis pugnemus, ſi ille triumphet in nobis, ſi Dei noſtri juſſis obtemperantes, veluti ſub illius oculis aggrediamur hoſtes. Nam ſi propter unius Acham furtum totus populus Iſrael infeliciter pugnabat cum hoſtibus, quid nobis ſperandum eſt, ſi ſceleribus onuſti per milites ſceleroſos, qui venalem habentes animam nihil non flagitiorum admittunt, dum prædabundi proficiſcuntur ad bellum, prædabundi redeunt, aliquanto immitiores in ſuos quam in hoſtes, qui ſcorta circumferunt, qui in tentoriis temulenti, ludunt aleam, pejerant, rixantur, ac pugnant? Quos non alia res elicit in bellum quam licentia peccandi & prædæ ſpes? Si volumus Deum propugnatorem, nec tales eſſe poſſumus quales erant illi milites, quales deſcribit divus Bernardus, de quibus ambigit utrum Monachos appellare debeat an milites, tanta erat & in moribus integritas, & in præliis fortitudo: ſaltem animus vacet crimine, nec ſub ipſius ſignis agentes Dominum noſtris ſceleribus provocemus. Ut autem talis ſit miles, multum momenti eſt in ducibus, plurimum in Monarchis, qui ſi ſpectent opes, ac latius regnandi dulcedinem potius quam commodum Reipublicæ, id quod de noſtris mea quidem ſententia minime ſuſpicandum eſt, omnia noſtra quamvis operoſa molimina vergent in infelicem exitum. Item, ſi Pontifex, quod abſit, ita cogitet, proferam meum Principatum, creſcent ex novis Eccleſiis annatæ, conſtabiliam regnum meum, Cardinales meos mihique juratos urbibus ac provinciis præficiam, & per hoc bellum ipſis imperabo Monarchis, vereor ne magno rei Chriſtianæ malo bellum hoc ſuſcipiamus. Verum id ne fiat, in nobis ſitum eſt, nobis in manu eſt præparare animos, & Dominus dabit lætum eventum. Porro, ſi quis craſſior hæc ceu delira rideat, etiam atque etiam videat, ne rideat riſum Sardonium, nec recuſo videri ridicula loqui, niſi toties nobis conflictatio cum Turcis ceſſit infeliciter. Et querimur, nobis infeliciter cadere quæ gerimus, quum ſub titulo Chriſti, hactenus negotium egerimus Satanæ, quum irato Deo ſumſerimus arma? Clamat per Eſaiam Dominus, & clamat nobis quotidie, quibus illa ſcripta ſunt: *Auferte malum ab oculis meis, quieſcite agere perverſe, & diſcite benefacere, & venite atque arguite me.* Promittit inæſtimabilia, minatur atrocia, nec pollicens auditur nec minitans. Beneficia diſſimulamus, minas contemnimus, adverſus caſtigantem queruli ſumus. De bellis querimur, quum ipſi nobis bellum accerſamus. Pacem ſublatam comploramus, quum pacis tranquillitate ad luxum ac voluptates abutamur, ac nec in pace pacem inter nos habeamus; Quieſcenti-

Joſue 7.

In ſermone ad milites templi.

Eſa. 1.

Digitized by Google

tibus armis hoſtium, fervent inteſtinæ ſimultates, rixæ, lites, ac ſeditiones, & cum nemo cadat in prælio, multi pereunt in jurgiis ac temulentia. Querimur terram non reſpondere noſtris votis, quum nos tam male reſpondeamus juſſis divinis: obmurmuramus Deo, quod ſterileſcant agri, quum nos illi nihil gignamus præter folia, ſpinas & zizania. Miramur aſſidue ſtillare cœlum quum tanta ſit cordium noſtrorum ſiccitas, ut vix quiſquam lacrymulam emittat pro commiſſis ſuis. Querimur de rerum penuria & caritate, quaſi non in quamvis ubere proventu, per rapacitatem, avaritiam, & monopoliorum artes, tum inopiam ipſi pariamus, tum caritatem. Dolemus minus ſolito naſci, quum ea quæ nata ſunt non præbeantur egentibus. Poſtremo, de tot malis querimur, quum de bonis Deo non agamus gratias, de malis querimur quaſi male vivendo quidquam boni mereamur. Deploramus infelicitatem noſtri ſeculi, quum in tot calamitatibus nobis vacet eſſe malis: quumque non ſine cauſa quidam divinent inſtare finem hujus mundi, tamen non ſolum jungimus matrimonia, licita & illicita, quemadmodum in diebus Noe, verum etiam epulamur, ambimus honores, venamur dignitates, exſtruimus, longo molimine captamus regna, latifundia latifundiis, civitates civitatibus, ditiones ditionibus veluti linum lino connectimus. Audiamus ergo vocem Domini præcipientis, & ille audiet vocem populi ad ſe clamantis. Si nos fecerimus quod ille juſſit, niſi ille fecerit quod promiſit, adeamus eum, expoſtulemus cum illo, non recuſat ita redargui, qui quærit occaſionem miſerendi.

Supereſt, ut de revocandis mortalium animis dicam nonnihil. Equidem arbitror, populum aliquanto propenſiorem fore ad hoc bellum, ſi conſpexerit per ſummos ac legitimos Monarchas, eoſque vere concordes ſuſcipi: quorum hac in re primum jus eſt Cæſari, cum ſuis Satrapis, proximum Regi Chriſtianiſſimo, tertium Regi Ferdinando, cui propius imminet illa barbaries, dein aliorum Principum. Nam ſi fas eſt vera loqui, hujuſmodi negotia per Cardinales, Epiſcopos, Abbates, ac Sacerdotes geri, nec decorum eſt, nec conſonum ſacris litteris, nec Eccleſiaſticis ſanctionibus; denique, nec hactenus umquam bene ſucceſſit. Haud enim ſcio, quo pacto Mars iniquior eſt viris ſacratioribus dicatis negotiis, & miles libentius paret ducibus profanis quam ſacris. Denique, bellum habet multa ſtratagemata pro rebus præſentibus neceſſaria magis quam honeſta; quæ tolerabilius geruntur per homines ab Euangelicæ perfectionis profeſſione alieniores. Nam bellare res eſt neceſſitatis potius, quam dignitatis, licet hinc quondam omnes fere dignitatum tituli nati videantur, Comitum, Ducum, Baronum, Mariſchalcorum, Lantgraviorum. Hæc, videlicet, erant vel auctoramenta, vel ſolatia, ſeſe ob publicam tranquillitatem in vitæ diſcrimen exponentium: ſed quidquid ejuſmodi titulorum eſt aut munerum, etiam ſi regnum addas, longe eſt infra dignitatem eorum qui in Chriſti vices ſucceſſerunt. Quamquam & illi viciſſim Principibus debent honorem & obſequium, ſuum munus obeuntibus. Veniam dabit vera loquenti, Principum æquitas, qui fere ſolum Pontificem agnoſcunt quum ipſis eſt commodum. Vitæ merita ſolus judicat Deus; cæterum, quod ad ordinationem politicam attinet, nullus eſt Epiſcopus tam humilis, quin ſit quovis Monarcha ſublimior, functionis dignitate. Ambroſius urbis unius erat Epiſcopus, huic ſe ſubmiſit Theodoſius non venali titulo Imperator, ſed tam late imperans Princeps. Chriſtus numquam bellaſſe legitur, ſed tradidit nobis cœleſtem Philoſophiam, oſtendit viam ad immortalitatem, docuit errantes, redarguit incredulos, conſolatus eſt puſillanimes, fovit imbecilles, ſtuduit quam plurimos Patri lucrifacere, beneficiis devinxit & dignos & indignos, ſanavit omne morborum genus. Hæc eſt vere ſublimis Regiaque functio, ad quam ſi conferas omnia militarium dignitatum munia, plebeja ſunt ac ſervilia. Non elevo Principibus debitum honorem, quem agnoſcit & Paulus, ſed ordinem indico. Et tamen neſcio, quomodo fit, ut plerique quod honorificentius eſt negligant, quodque humilius eſt affectent, quum nemo tam ſtultus ſit, ut ſi gemmas & aurum habeat, his faſtiditis plumbo ferrove magis delectetur. Quam male cohærent illa vocabula, Cardinalis ſtrategus, Epiſcopus dux, Abbas comes, Sacerdos centurio? Perinde quaſi ſtatuam oſtendas, ſemigemmeam ac ſemiluteam, aut centaurum ex homine & equo mixtum. Non ſuaſerim ut cuiquam per vim ac tumultum, quod poſſidet, adimatur, ſed ſi Dominus hanc mentem impertiret Eccleſiæ Miniſtris, ut ſponte ditionem mundanam abjicerent, nihilo pejus haberet Religio Chriſtiana, mea quidem ſententia, & ipſis non paulo plus accederet tum quietis, tum dignitatis. Tantum cenſus æquum eſſet illis relinqui, quantum ad honeſtam mundiciam atque etiam dignitatem ſufficeret. Auctoritatem adderet morum integritas ac doctrinæ ſacræ præminentia In hoc tantum adeſſent Principibus, ut ſi quando per inſcitiam, aut iram, ambitionemve tenderent in tyrannidem, ſalubribus ac paternis monitis eos revocarent in viam. Eos vero qui loco proxime ad Chriſtum accedunt, oportebat ab his craſſioribus functionibus eſſe puriſſimos. Apud Britannos ſumma eſt dignitas Eccleſiaſticorum ac cenſus opimi. Nec ibi tamen quiſquam eſt Epiſcopus aut Abbas, qui micam habet profanæ ditionis, aut arces, aut bombardas, aut ſatellitium: neque quiſquam monetam cudit, præter unum Archiepiſcopum Cantuarienſem, idque dum taxat honoris gratia: hoc dignitatis illi promeruit mors divi Thomæ Acrenſis. Numquam tamen bellicis negotiis implicatur, ſed Eccleſiarum curam gerit. At vereor ne hæc in aliis optare liceat magis, quam ſperare. Nec expedit quidquam tentare per tumultum.

Minus itaque diffidet populus, ſi viderit legitimorum Monarcharum concordibus animis rem geri, ſi magna pecuniarum pars committatur præcipuis civitatibus, ut ubi res urgeat, tum exhibeantur in uſum præſentem. Si utetur omnis ſuſpicio, nec hoc prætextu captetur occaſio premendi libertatem ac jura civitatum, aut Regum Principumve Chriſtianorum: ſi, quantum fieri poteſt, ſervetur immunitas Eccleſiarum, ne fiat, ut dum ſiniſtris conſiliis quietem nobis molimur a Turcis, civilibus bellis univerſam ditionem Chriſtianam concutiamus, & dum Turcicam tyrannidem demolimur, in nos ipſos pluſquam Turcicam tyrannidem accerſamus. Quamquam autem ſine pecuniis nullum omnino bellum geri queat, nedum hoc omnium graviſſimum, tamen ita moderandæ ſunt exactiones, ut tenui populo ſit unde vivat. Meminerint Principes quantopere multis jam annis bellis, ſponſalibus, inaugurationibus, peregrinationibus, exactionibus precariis & non precariis, monopoliis, monetæ mutandis æſtimationibus, aliiſque titulis compluribus, ſit attenuatus populus, exhauſta civitatum ærariа, quanta laboretur etiamnum rerum neceſſariarum tum inopia, tum penuria. Quadruplo emendum eſt ſi quid velis. Quis autem neſcit quam ſeditioſa ſit fames ac ſitis? Expertus eſt hoc olim Moſes. Et hactenus videmus totam fere molem exactionum rediſſe ad agricolas ac tenuem plebeculam. Jam quoſdam audio vociferari, ſpolientur Abbates opulenti, indocti, & luxu perditi, ſpolientur Epiſcopi Regias opes male prodigentes, ſpolientur Canonici ſacerdotiis onuſti, & interim genio ſervientes. O voces ſeditioſas! Quin eadem opera clamant, ſpolientur omnes divites, ſpolientur Magiſtratus ac Proceres? Sunt enim & inter hos qui ſuas opes aut male ſervant, aut deterius profundunt. Non omnes Epiſcopi tales ſunt, & aliquos Epiſcopos omnino eſſe oportet, quemadmodum & Magiſtratus oportet eſſe. Atqui exemplum ſpoliandi malos, feneſtram aperit ad ſpoliandos quoslibet. Æquius eſt ne probi lædantur, improbis ignoſcere, quam dum dignis afficiuntur mali, boni indigna patiantur: ut ne commemorem, quod ſæpe fallit populum nimis prona in malam partem ſuſpicio, & quorum intolerabilis eſt improbitas, legitimis rationibus poſſit corrigi: atque in totum pauciores erunt mali, ſi deligantur boni. Poſtre-

Digitized by Google

ſtremo, non magni retulerit, ſi male profundentibus eripiant ſceleratius profuſuri. Vetus eſt ulcus militarium ac plebejorum invidia adverſus otium & opes Sacerdotum, cui ſi Principes ſubminiſtrent occaſionem, nihil aliud quam oleum camino addiderint. Bellatur, inquiunt, pro Religione Chriſtiana, par eſt illos potiſſimum impendere. Quid ego audio, Principes & populus alieni ſunt a Religione Chriſtiana? An non hoc præcipue nomine Principes ſuſcipiunt Principatum, ut Chriſtianæ Religionis tranquillitatem tueantur? Quod ſi faciunt, quid aliud præſtant, quam quod jurejurando profeſſi ſunt? Ac populus dum arma capit, quid aliud præſtat quam quod ſine nefario ſcelere non poterat omittere? Pugnamus, inquiunt, pro otioſis: imo, pro vobis ipſis pugnatis, dum pro conjugibus ac liberis, dum pro aris ac focis, ut ajunt, pro templis ac templorum miniſtris bellum geritis. Nec illi ſunt otioſi, habent functionem ſuam, orant, docent, conſolantur, admonent, tractant myſteria, interpellant Deum pro ſceleribus populi, impetrant ſuis precibus veſtris armis victoriam. Fateamur illos eſſe otioſos, ſi Moſes otioſus erat quum pugnantibus adverſus Amalechitas Hebræis, nihil aliud quam precabatur Dominum. Magis præliabatur hujus deprecatio, quam illorum arma. Oculi proſpiciunt toti corpori, manus laborant toti corpori, ſtomachus concoquit toti corpori, ac ſibi ſerviunt dum ſingula membra ſerviunt toti corpori. Hæc eo dixerim, ut ſi viris Eccleſiaſticis immunitas omnino ſervari non poteſt, moderata ſit exactio: quamquam iniquum non eſt, ut qui feuda poſſident, pro ſua portione conferant, & qui participes eſſe voluerunt honoris, oneris quoque partem ferant.

Ut autem citra magnum populi gravamen pecuniæ ſuppetant in bellum, hac ratione fieri poteſt, ſi Principes impendia ſupervacanea reſecent: id ſi fecerint, videbunt quantum vectigal accreſcat cenſibus. Quis enim digne recenſeat, quantum illis pereat in pompis, in largitionibus, in conviviis, in ambitioſis legationibus, in luſibus & alea? Si ſanctum ac pium exiſtimant belligerari contra Turcas, quam eleemoſynam præſtare valeant Deo gratiorem, quam ſi ſuum vectigal augeant parſimonia, & quod de ſtrepitu detraxerint, impendatur pietati? Quod de Principibus loquor, idem de divitibus quibuslibet ſentiendum eſt. Bis gratum erit Deo, ſi, quod pietati impenditur, vitiis detrahitur. Hac ratione fiet, ut nemo largiendo fiat pauperior, & virtutis acceſſione fiat opulentior. Minuet & illud populi diffidentiam, ſi quod decretum fuerit maturetur. Hactenus in colligendis pecuniis adhibita eſt celeritas, in negotio peragendo mira fuit contatio, ne dicam, ceſſatio.

Supereſt, ut paucis reſpondeamus his, qui dictitant, hoc bellum non pertinere ad Religionem Chriſtianam, ſed de regno Ungariæ tantum decertari inter duos Principes, quorum alteri Turca tulerit ſuppetias, ſed accerſitus: cui non ob aliud favet, niſi quod horret tam potentem vicinum, cujus ditio videatur indies accreſcere, tum qui fratrem habeat, cujus potentia Chriſtianis etiam Principibus formidini eſt. Conſultius, inquiunt, fuerat, regnum illud cum Joanne partiri, aut in totum etiam cedere, quam tam potentem tamque ſanguinariam gentem in Chriſtianos irritare. Non enim ſemper urgendum eſt jus, ſed interdum videndum quid expediat, interdum de jure tuo concedere, maximum eſt lucrum. Ne dolo dicam, ceſſionem ipſe ſuaſurus eram, ſi ſerio fuiſſem in conſilium adhibitus: at non dubito quin ſingulari tum prudentia, tum pietate prædito Regi Ferdinando, hac in re ſatis conſtet ſui conſilii ratio. Nec noſtrum eſt de parum cognitis ferre ſententiam. Verum illud expediant iſti, num æquum exiſtiment, ut poſthac arbitrio Turcarum, Reges habeamus aut non habeamus, mox & Epiſcopos ex illorum commodo accepturi. Quid porro, ſi Deus, videns illorum immanitatem ad extremum deveniſſe, hanc immiſit occaſionem finiendæ tandem numquam ſatiatæ illius rapacitatis? Et ſi nos quieſcamus, num arbitramur illum quieturum, qui numquam ceſſavit ſuæ ditionis proferre pomeria? Jam obſcurum non eſt, quin aliquot Principibus ſuſpecta ſit tanta Cæſaris potentia, nuper etiam Gallis devictis aucta, præſertim quum non ignorent, quam neſciat ſibi præſcribere terminos regnandi dulcedo, ſed hunc metum facile excludet potentia major optimi Cæſaris lenitas & humanitas. Exaudiuntur interim & aliorum voces abominandæ, qui jactant, eſſe tolerabilius agere Chriſtianos ſub imperio Turcarum, quam ſub Chriſtianis Principibus, ac ſub Pontifice Romano. Hoc genus homines ſi modo loquuntur ex animo, aut prorſus non intelligunt quid ſit vivere ſub Turcarum imperio, aut ipſi gerunt Turcicos animos, ac pœnitet eos Chriſtianæ profeſſionis. Scythæ & Ichthyophagi non ferebant jugum Romanæ ditionis, & nos optabimus colla ſubmittere jugo Turcarum? Hic exaggerent quantum velint quorumdam Principum ſeveritatem, rapacitatem, ac violentiam, quota portio fuerit ad Turcarum immanitatem? Quis enim eſt paulo generoſioris animi, qui non malit in acie oppetere, quam ſub illis Barbaris indignam pati ſervitutem? Meliore conditione ſunt apud nos Judæi, quam apud illos Chriſtiani, quos non habent pro hominibus, ſed pro jumentis. Pueros ac ſenes trucidant, adoleſcentes ac puellas laboribus aptas ac libidini, abigunt, abactas diverſim ſpargunt, & ſi quid forte coaleſcentes contraxerint rei, rapit quod collectum eſt, & ipſos alium alio diſpergit. Si quis auſit adverſus illius mutiri leges, diris ſuppliciis exanimatur. Si quis Chriſti nomen abneget, ita demum fit ſatrapas. Abjectiſſimi mancipii capillos in corde geſtet oportet, qui tam diram tamque fœdam optet ſervire ſervitutem. Quid autem dicam de politia? Quæ legum æquitas apud illos? Quidquid tyranno placuit, lex eſt. Quæ Senatus auctoritas? Quæ Philoſophia locum illic habet? Quæ Theologorum ſcholæ? Quæ ſacræ conciones? Quæ Religionis ſinceritas? Sectam habent ex Judaiſmo, Chriſtianiſmo, Paganiſmo & Arianorum hæreſi commixtam. Agnoſcunt Chriſtum ut unum quempiam ex Prophetis. Idem faciunt Judæi, ſed hominem tantum fuiſſe prædicant, quod deteſtabilius eſt Arianorum dogmate, qui Chriſtum Deum eſſe profitebantur, & magnum quidem Deum, ſed verum Deum ac natura Deum negabant, quod exiſtimarent nullam creaturam eſſe natura Deum. Quid, quod peſtilentem ac ſceleroſum hominem Machumetem Chriſto, in cujus nomine flectitur omne genu cœleſtium, terreſtrium, & infernorum, præferunt? Quis non prius habeat in extremis ſolitudinibus inter lynces, lupos, leopardos, ac ſerpentes vivere, quam inter tales, ubi quotidie ſint audiendæ deteſtabiles in Chriſtum blaſphemiæ, ad quas arridere ſumma ſit impietas, obticeſcere cruciatus morte triſtior, contradicere certa mors, nec ea ſimplex? Procul abſit ab animis Chriſtum diligentium iſta cogitatio. Si quos fatalis neceſſitas in eam conjecit calamitatem, ut ferendum ſit Turcicæ immanitatis jugum, ſit hoc extremæ tolerantiæ, foris ſervire Barbaris, intus Chriſtum ſervare in pectore. Tum demum exemplo Iſraelitarum qui Pharaoni in luto & latere ſerviebant, clament ad Dominum, imitentur beatum Loth, qui in Sodomis agens quotidie diſcruciabatur animo, videns & audiens abominanda civitatis illius ſcelera: imitentur Hebræos ſedentes ac flentes ſuper flumina Babylonis, quod non liceret cantare cantica Domino in Sion: quod tantum licet, pſallant Domino in cordibus ſuis. Imitentur Danielem, jejuniis, precibus aſſiduis ſollicitantem aures Numinis, ut populum ſuum eximat e miſerando exſilio.

Rurſus, ſunt qui putant Turcam eſſe potentiorem, quam ut laceſſitus opprimi poſſit, etiam ſi tota ditio Chriſtianorum vires ſuas & opes in unum conferat, cum hydra nobis rem fore, non ſeptem, ſed innumerabilium capitum. Etiam ſi decem conflictibus fuerit conciſus, non deerunt milites, per quos bellum inſtauret. Adde quod bellare quemadmodum illi bellant facillimum

mum est, exurunt, trucidant, vastant omnia & fugiunt. Exiguus grex deploratus potest ingentes edere clades. At sic bellare Christianorum non est. Hoc ergo bellum, inquiunt, quoniam uno atque altero prælio confici non potest, si duret annos aliquot, ut feliciter cedat, tamen exhauriet omnes opes Christianorum, absumet fortissimos quosque duces. Quod si victoria nobis tot orbitatibus, viduitatibus, ac luctibus constabit, quid futurum est si victoria sit ab hostibus? Sed demus, inquiunt, omnia, & celeriter & feliciter cadere ex animi nostri sententia, fingamus nostris armis occupatum quidquid usquam Turca possidet, quibus præsidiis tot regiones tuebimur? Nisi forte quis universas illas nationes internecione delendas censuerit. Si victis parcitur, haud dubie molientur rebellionem, & si quidquid est illic hominum protriverimus, an quiescent vicini? Nam habet ille fœderatos aliquot. In singulis igitur regionibus collocabimus præsidia, addemus præfectos donec adsueverint nostro imperio? Quibus eas præfecturas delegabimus? Ignavis & improbis? Res in deterius relabetur. Cordatis ac strenuis? Nos ipsos necessariis ducibus spoliabimus, nostræque opes eo demigrabunt.

His ita respondendum, arbitror, nec mihi placere bellum adversus Turcas, nisi huc adigat inevitabilis necessitas. Fateorque, vix sperandam esse victoriam, nisi Dominus a nobis steterit, quem si studuerimus habere propitium, etiam si centum congrediamur cum decem millibus, nostra est victoria. Id vero frustra nobis pollicemur, nisi per universum orbem Christianum præcedat universalis & insignis vitæ correctio. Tot sunt Christiani, qui dira necessitate premuntur jugo Turcarum, & probabile est, inter Turcas non paucos esse quos piget barbaricæ tyrannidis: hi se facile committent fidei nostræ, si viderint paratum mitius imperium. Nam si servitus servitute mutanda est, levius fertur cui adsuevimus. Porro, quod quidam queruntur Christianos aliquot Principes intolerabili jugo premere suos, & indies aliquid addere sarcinæ, ut jam olim Turcicam tyrannidem moliri videantur, quemadmodum non omnino vanum est, ita optarim prorsus absque causa dici. Majores narrant nobis quis rerum status fuerit ante annos septuaginta, quem si conferas cum hisce temporibus, incredibile dictu, quantum decesserit libertati populi, civitatum auctoritati, majestati Senatuum, ordinis Ecclesiastici reverentiæ. Contra, quantum accreverit Principum potentiæ, quantum exactionibus, in summa, quantum additum illi nimium jactato, quod Principi placuit lex est. Hæc etiam si non narrent natu grandiores, ex annalibus & actis non ita vetustis abunde liquet. Non accuso Principes, fortassis hoc nostra meruit intractabilitas, ut jugo duriore premeremur; Gravior est querela de Proceribus Ecclesiasticis, præcipue de his qui Romani Pontificis negotia procurant. Quorum gesta si quis conferat cum his quæ veterum annalibus & Pontificum decretis prodita sunt, immane quantum reperiet discrimen. Quod si Dominus dignetur his immittere mentem, honoribus, quæstu, voluptatibus mundanis superiorem, patribus se multi libenter submitterent, quos nunc quidam horrent ut tyrannos ac prædones. Quorum animos ut ab hac suspicione revocemus, expedit, ut Ecclesiæ Primates ab omni specie luxus, ambitionis, avaritiæ, ac tyrannidis semet abducant. Multum increvit numerus Cardinalium, qua de re vetus jam est hominum querimonia, quibus si summus Pontifex ut galerum purpureum mittit, ita possit & mentem Christo dignam immittere, profecto, gratulandum esset Ecclesiæ. Nam ideo dicti sunt Cardinales, quod sanctimonia morum, quod eruditione sacra, quod zelo Christianæ pietatis præ cæteris fulciant domum Dei. Debetur quidem egregiæ virtuti sua dignitas, & ad persuadendum momenti non parum habet auctoritas, modo adsit Christiana sinceritas. Quales inter illos esse nonnullos sperandum est, & fieri potest, ut Dominus populi votis permotus tales reddat omnes, sed querelis hominum his turbulentissimis temporibus expedit mederi. Obmurmurant in magno venalem titulum, quum alioqui tot Episcopos, Archiepiscopos, & Abbates opulentissimos habeat mundus, queruntur quidquid habent Cardinales, in jus Pontificis cadere. Triadas ac tetradas Episcopôn ac Abbatiarum, Sacerdotiorum turbam alendæ Cardinaliciæ dignitati concedi: socios esse Regum, & aliquanto Regibus haberi velle superiores, eoque quosdam ex his Regum strepitum pro viribus æmulari, ne dicam, præire. Nonnulli verentur ne ab his exordiis eo proficiant tandem, ut si pietatem superet ambitio, ex sociis Regum fiant Reges, denique & Regum domini. His, si quis respondeat, quid hoc mali est, si tantum dignitatis accedat Ecclesiæ? protinus in os nobis recinunt, satis, ô præclari, satis dominorum ac satraparum habet orbis Christianus, etiam si non conduplicentur Principum ordines: patribus opus est, patres desiderat Christi grex, patrum ubique magna est penuria. Jam qui sunt lingua petulantiore, vitam quoque non verentur incessere, idque præter doctrinam Scripturæ divinæ, quæ vetat in Principem populi dicere convicium. Hic, quum in cæteris illis obturamus os, alia refellentes, alia in partem meliorem interpretantes, non proferimus, inquiunt, arcana, non calumniamur ambigua. Quæ mundo nota sunt, dissimulari non possunt: Luxum, inquiunt, ac strepitum ipsi nobis ostentant. Ex his vidimus schismatum auctores, vidimus alios exsutos dignitate, alios opibus mulctatos, complures conjectos in carcerem, nonnullos actos in exsilium, quosdam etiam capitis affectos supplicio. Non deest omnino quod hujusmodi maledicentiæ respondeatur: sed tamen haberemus animos multitudinis longe propensiores & ad conferendam pecuniam, & præstandam operam, si Primates Ecclesiæ dignitatem suam contraherent ad Christianam modestiam. Quin potius hoc agamus omnes summates pariter & infimates ac medioximi, ut quidquid invisum est oculis Dei, a nostris auferamus & cordibus & moribus. Etenim, si apud Esaiam aversatur victimas eorum quorum manus plenæ erant sanguinis, multo magis aversabitur bella nostra, si vitiis onustiores, quam armis rem aggrediamur. Hæc eo spectant, ut, si irato Deo, bellum cum Turcis suscipiamus, nihil exspectemus nisi luctuosum exitum, & omnium rerum miseram confusionem: sin, quod necesse est, vitam nostram corrigimus, ut Dei misericordiam nobis conciliemus, a Principibus exordiendum. Nam ut in populo nemo sit malus, vix sperandum est, licet vehementer optandum. Ne refert quidem perinde, qualis sit miles gregarius, si Monarchæ Ducesque in bonum consentiant. Quod ut Dominus efficere dignetur, communibus omnium assiduis precibus votisque flagitandum est.

Jam sunt nonnulli, qui suspicantur hoc obliquis artibus agere Principes, ut Turcici belli prætextu, expilatis civitatibus, agricolis & plebe, oppressis legibus, extincta rerum publicarum libertate, submota Senatuum auctoritate, protrita ordinis Ecclesiastici religione, paucorum libidine res administretur, & armis verius quam honestis rationibus agantur omnia quemadmodum fit apud Turcas. Itaque futurum, ut quemadmodum Octavius, Lepidus & Antonius junctis copiis oppresserunt libertatem Populi Romani, ita post fictos tumultus icto fœdere prodant ditionem Christianam Pontifex Cæsar & Turca. Has impias ac seditiosas suspiciones procul rejiciendas ac detestandas censeo. Mihi longe meliora pollicetur & Clementis ingenium, & Cæsaris pietas, & Ferdinandi Regis integritas, & Christianissimi Regis humanitas, & Germanorum Principum fides. Terret nonnullos universalis Monarchiæ vocabulum, quo videntur spectare quidam. Ut omnia, inquiunt, teneamus quæ Turca possidet, si consulas Geographorum tabulas, quantulum est hoc præ his quæ supersunt, aut quando sperandus bellorum finis? Ea res male cessit Alexandro, nec contigit quod affectavit: magno constitit Romanis, nec his contigit, quod tanto molimine ambiebant. Optima quidem est Monarchia, si Princeps detur Deo similis,

Digitized by Google

lis, verum, ut ſunt hominum mores, tutiſſima ſunt moderata imperia, Chriſtianis fœderibus inter ſe connexa.

Alii metuunt ne quæ nobis veniunt e Turcarum regionibus pluris ſint emenda quam nunc emuntur. Objiciunt de ſaccaro quod nunc quadruplo pluris emitur idque corruptius, ac periculum eſſe putant, ne idem accidat in cæteris omnibus. Sed hoc quoque non dubito, quin Cæſaris æquitati ſit curæ futurum. Nec enim par eſt, ut impendia gravent omnes, compendia redeant ad paucos.

Hic urgebit aliquis, quid, inquiens, agis hoc tam prolixo ſermone? Dic exſerte, cenſes bellandum an non? Si mihi loquutus eſſet Dominus, pronunciarem expedite, nunc quid optem proclive eſt dicere, quid futurum ſit, non item: attamen nec præſcius eventus, nec ſatis cognitas habens negotii circumſtantias, Monarcharum prudentiæ materiam ſuppedito vigilantius ſuper hac re deliberandi. Nec bellum diſſuadeo, ſed ut feliciter & ſuſcipiatur & geratur ago, pro mea quidem virili. Quum enim negotium ordiamur omnium periculoſiſſimum, aut in ſummum orbis Chriſtiani malum exeat oportet, aut ſummam adferat felicitatem. Quid, feremus igitur impune quæ Turcarum immanitas in nos & fecit tot ſeculis, & facit, & facturam minatur? Durum quidem, fateor, ſed hoc tamen quamvis durum ferre præſtat, ſi ita viſum eſt Domino, quam nobis panolethriam accerſere. Illud in primis erat optabile, ſi liceat Turcarum ditiones ita ſubigere, quemadmodum Apoſtoli cunctas A mundi nationes ſubegerunt Imperatori Chriſto: proximum eſto votum, ſub armis hoc potiſſimum agere, ut ſe victos eſſe gaudeant. Ad id præcipue conducet, ſi viderint Chriſtianiſmum non eſſe verba, ſed in nobis conſpexerint mores Euangelio dignos. Tum, ſi mittantur in meſſem integri Præcones, qui non quærant quæ ſua ſunt, ſed quæ Jeſu Chriſti. Poſtremo, ſi qui nondum poſſunt allici, ſinantur aliquamdiu ſuis vivere legibus, donec paulatim nobiſcum coaleſcant. Sic olim Imperatores Chriſtiani paulatim aboleverunt Paganiſmum. Initio patiebantur illos æquo cum noſtratibus jure vivere, ſic ut neutri alteris faceſſerent negotium. Deinde, templis idololatrarum ademerunt ſua privilegia. Poſtremo, victimas ab illis immolari palam, vetuerunt, mox omnem ſimulacrorum cultum ſubmoverunt. Ita ſenſim invaleſcente noſtra Religione, Paganiſmus exſtinctus eſt, & Chriſti trophæa mundum univerſum occuparunt. B

Hæc ex noſtris litteris, quibus non optime cum bello convenit, ad te ſcribere viſum eſt, Vir clariſſime, quo tuum provocarem ingenium, ut ex legum oraculis in quibus tu præcipuam laudem obtines, nobis meliora proferas. Quod ut facias, te etiam atque etiam rogo. Rem facies non alienam a Rinckorum cognomine, quorum hæc omnium conſenſu præcipua laus ſemper fuit, quod unice ſtudio habuerint habeantque de Republica quam optime mereri. Dominus Jeſus te cum tibi cariſſimis ſervet incolumem, Amice incomparabilis. Datum apud Friburgum Briſgoiæ, XVII. *die Martii. Anno a Chriſto nato* M D XXX.

CONSULTATIONIS DE BELLO TURCICO, PER DESIDERIUM ERASMUM ROTERODAMUM,

FINIS.

ORNATISSIMO PRÆSULI,

EIDEMQUE ILLUSTRISSIMO PRINCIPI

D. D. CONRADO,

EPISCOPO WIRCENBURGENSI,

ORIENTALIS FRANCIÆ DUCI,

DESIDERIUS ERASMUS ROTERODAMUS

S. D.

EXimiæ cujuſdam felicitatis loco deputo, Præſul ornatiſſime, quod tantus Princeps hunc infimæ ſortis homunculum, in tuam clientelam, atque adeo, quæ tua eſt benignitas, in tuam amicitiam recipere dignatus ſis, idque non vulgaribus etiam argumentis teſtatum eſſe volueris. Quamquam non hinc perinde magnam cepi voluptatem, quod viri ſumma utriuſque ſtatus dignitate pollentis, & antiquiſſimis Majorum imaginibus cum primis clari, favorem nactus eſſem, atque ob id, quod in ſummam ſpem erigerer, fore, ut aliquando hæc Religionis Chriſtianæ tempeſtas nobis in tranquillitatem verteretur, poſteaquam ſummatibus viris, Eccleſiæ clavo aſſidentibus ſacras litteras, veramque pietatem cordi eſſe videbam. Sed optimo jure videar ingratus, ſi tam optabile bonum, quod tua ſingularis humanitas occaſione levi, ſubmonita verius quam provocata tam amanter obtulit, ego mea negligentia patiar obſoleſcere. Nam hominum benevolentia quemadmodum diutino ſilentio, ſive ut elegantius a Græcis dicitur, ἀπροσηγορίᾳ, primum refrigeſcit, dein paulatim emoritur: ita viciſſitudine litterarum, & officiolis ultro citroque commeantibus alitur ac vegetatur. Verum, ne Tuam Reverendiſſimam Amplitudinem inanibus appellarem litteris, quæ nihil haberent præter vulgare ſalutationis officium, Pſalmum adjunxi, quem in hoc ipſum recenti lucubratiuncula enarravi, quo non ſolum te tui clientis commonefaceret, verum etiam ceu xenium quoddam reponi poſſet, quotieſcumque luberet depromere, vel aliquid oblectamenti curis defeſſo, vel ab externis negotiis ad ſacratiora ſecedenti nonnihil utilitatis allaturum: ſi quid tamen omnino hic eſt, quod tali Præſuli, ulli poſſit eſſe uſui. Certe, per te aliis non parum fructus acceſſurum ſpero. Nec dubito, quin, optime Paſtor, in tuis lucris numeres, quidquid ullo pacto gregis Dominici pietatem vel adjuvat, vel excitat. Cui fovendo tuendoque, te ſummus ille Paſtorum Princeps, ut quam diutiſſime ſervet incolumem, precor. Vetuſtiſſimus mos eſt, ut clientes ac liberti ſubinde miſſo munuſculo gratam erga patronos voluntatem teſtarentur. Puta igitur hanc eſſe ſtrenulam a clientulo, tenuis quidem fortunæ, ſed devoti animi profectam. Apud Friburgum Briſgoiæ nono Calend. Martias. Anno a Chriſto nato M D XXX.

ENAR-

Digitized by Google

ENARRATIO PSALMI XXXIII.

BENEDICAM DOMINO IN OMNI TEMPORE, &c.

PER

DESIDERIUM ERASMUM ROTERODAMUM.

MUltum diſcriminis eſt, fratres unicedilecti, inter adamantem & vitrum, ſed multo plus diſcriminis eſt inter corpus & animum, longe plurimum vero inter res divinas & humanas. Hoc ideo viſum eſt præfari, ut ſpectaculo quod hodie, donante Chriſto, vobis exhibere ſtudeo, oculos atque aureis dignas accommodetis. Nam ita demum fiet, ut ex eo, quum voluptatis plurimum, tum utilitatem inæſtimabilem referatis. Qui ſedent in amphitheatris, ſpectaturi gladiatorum paria, aut hiſtriones comœdiam tragœdiamve ſaltaturos, quoniam oculos & aureis adferunt talibus ſpectaculis dignas, e theatro fere diſcedunt ſe ipſis deteriores. Tales oculos, tales aureis ſi quis habet veſtrum, oret Dominum ut ipſi dignetur impertiri oculos mundi cordis, quibus cernuntur ſpiritualia, aureis puras, quibus percipiuntur arcana cœleſtis ſapientiæ. Tales oculos, tales aureis, nec nativitas dat, nec medicorum ars: ſolus ille cujus ſpiritu renaſcimur, novatque totum hominem, tales oculos inſerit animis noſtris, tales aures addit ſpiritui noſtro. Illius igitur benignitatem pulſetis votis communibus, cariſſimi, ut quod ex noſtra imbecillitate non habemus, de ſuæ bonitatis abundantia largiatur. Alioqui ſi quod proferetur, oculis humanis ſpectaveritis, vereor ne nihil eximium videatur, ſed tale quiddam, qualia permulta leguntur & in profanis Hiſtoriis. Sed ne pluribus morer caritatem veſtram, adfero Pſalmum XXXIII. ad cujus enarrationem priuſquam accedamus, diligenter excutiendus eſt titulus, qui niſi nobis argumentum indicaſſet, ex ipſo Pſalmo quis potuiſſet colligere? Habet autem ad hunc modum:

Titulus Pſalmi. *Pſalmus David quum mutavit vultum ſuum coram Abimelech, & dimiſit eum & abiit.* Hiſtoria contexitur libro Regnorum primo, capite XXI. Eam non ab re fuerit vobis paucis repetere, quo cætera liquidius intelligatis. Poſteaquam David rebus præclare geſtis ſibi gravem Saulis invidiam conflaſſet, ac tandem indicio Jonathæ cognoviſſet immedicabilem Regis iram, qui certum conſilium ceperat de quaqua via tollendo David quem oderat, ſpem incolumitatis non alibi quam in latitando fugitandoque ponens, contulit ſe in civitatem Nobe, unam e Sacerdotalibus, ſitam in regione Galaad, ubi tum agebat Abimelech Sacerdos, idem dictus Achias, pronepos Heli. Ad hunc David confugit & ſolus & inermis, nec ille cuiquam fidebat, nec cuiquam tutum erat ſeu favere ſeu fovere David: adeo terribile fulmen habet Regis indignatio, præſertim ſtulti & furioſi, qualis erat Saul. *Sicut fremitus leonis*, ait ſapiens ille David filius, *ſic & ira Regis.* Ac rurſum: *Grave eſt ſaxum & oneroſa arena, ſed ira ſtulti utroque gravior.* Ira non habet miſericordiam. Cum tali Rege res erat noſtro David, qui ſimul & ſtultus erat, & arrogans, & invidus, & lymphatus. Abimelech Sacerdos admiratus quod incomitatus veniret, percontatus eſt quid eſſet novæ rei? David hoc commento Sacerdoti exemit ſuſpicionem, ut diceret, ſibi Regem mandaſſe quiddam arcani negotii, cujus neminem vellet eſſe conſcium, eoque pueros ſuos certis locis juſſiſſe commorari, donec mandata peregiſſet. Jam Sacerdoti præcluſa erat via plura ſciſcitandi, qui ſciret non eſſe tutum ſcrutari Principum arcana: Sed Davidem urgebat aliud periculum, famis: hac compulſus rogat, ecquid panum haberet in promtu, aut aliud quidvis quod ſedare famem poſſet. Vehemens fames fuerit oportet, quæ nullum cibi delectum habebat. Nec tutum erat aliunde petere, ne hac occaſione innoteſceret. Abimelech negavit ſibi quidquam eſſe panum, præter panes ſacros, quibus nefas eſſet veſci, præterquam ſolis Sacerdotibus: attamen cupiens periclitanti ſubvenire, percontatus eſt, num eſſent illius pueri puri a congreſſu feminarum. David rurſus diſſimulans ſolitudinem ſuam, reſpondit, intra triduum pueros ſuos fuiſſe puros a coitu: Et adjecit, nihilominus eam viam non eſſe puram, quæ & ipſa tamen eſſet purificanda per vaſa pura, juxta illud beati Pauli: *Omnia munda mundis.* Sacerdos ob humanitatem auſus eſt aliquid de legis rigore relaxare: at David qui ſpiritualis erat, docet, eam legem abrogatam eſſe quoties periclitatur ſalus hominis, ſive purus ſit a coitu, ſive impurus. Corpus enim hominis ſanctius eſt ſexcentis panibus propoſitionis. Et hoc factum Davidis approbavit in Euangelio Dominus, eoque exemplo ſibi diſcipuliſque patrocinatur adverſus Judæorum calumnias. Refectus eſt David, accinctus eſt gladio Goliath, quo David illum interfecerat. Is enim illic ut res ſacra pulcherrimique facinoris monumentum ſervabatur involutus pallio poſt Ephod. David expedierat cur incomitatus veniſſet, ſed Sacerdos demirari poterat, cur prorſus veniſſet inermis ſtrenuus ille bellator. Huic quæſtioni occurrit David, dicens, Regis negotium tantam requirere celeritatem, ut non vacarit arma tollere. Erat aliquid humanitatis in Sacerdote, ſed animio conſtitit illi. Saul enim ut indicio Doëg Idumæi cognovit quod Abimelech paviſſet armaſſetque David, proque eo conſuluiſſet Dominum, accitos ad ſe Sacerdotes juſſit interfici, nec hoc contentus: Nobe civitatem internecione delevit, nec lactentibus pueris, nec lactantibus matribus, nec bubus, nec aſinis parcens. Hinc conjicere licet, quanto odio Saul fuerit in David, qui tam inclementer ſæviit in innoxios. Pulchre ſe purgavit Abimelech, ſed ira caret judicio, nec aures habet dementia. Porro, quoniam David repperit illic Doëg Idumæum, qui paſcebat mulos Saulis, ſentiens minime tutum eſſe illic hærere, profugit ad Achis Regem Geth, ſperans ſeſe apud alienigenas ignotum poſſe latere. At protinus obfuit illi virtute parta fama. Agnitus eſt a ſervis Achis, qui dixerunt: An non hic eſt David Rex terræ? An non hic eſt cui mulieres in foris canebant, percuſſit Saul mille, David autem decem millia? Hæc erat cantio, quæ præcipue Saulis animum irritarat in Davidem: Hæ voces tam invidioſæ altius deſcenderunt in cor David. Oderant eum ut apparet, quondam hoſtem, & invidebant victori proſtratum Goliath ejus gentis fortiſſimum virum. Fortaſſis & gladius agnitus refricuit ſpecioſi facinoris memoriam. Jam illud Rex terræ, non tantum ad Saul, ſed etiam ad Achis Regem pertinebat Getheorum Principem. Quid hic reſtabat niſi mors? David igitur ad extremas arteis confugit. Cum a ſatellitibus Regiis attraheretur ad Achis, mutavit os ſuum, furorem ſimulans, ſubinde collabens inter manus ducentium, impingens in oſtia portæ, diffluebantque ſalivæ in barbam ejus. Hoc tam deformi ſpectaculo Rex Achis offenſus objurgavit ſervos. Cum videretis, inquiens, hominem inſanum, cur illum adduxiſtis in conſpectum Regium? Non decent oculos Regum funeſta. An deſunt nobis furioſi, ut hoc ſpectaculum ceu rem novam exhiberetis conſpectui meo? Ita ſervi Regis pro officio malam iniere gratiam, juſſique ſunt dimittere David, ne furioſus ingrederetur palatium Regium. Servatus eſt homo dementiæ ſpecie, quem ſua benefacta adduxerant in capitis periculum. Adhuc ſcio, videmini vobis nihil audiviſſe, præclari. Nec mirum, corticem nucis dumtaxat exhibui, ſili-

Digitized by Google

quam hordei guſtaſtis, clauſum Silenum hactenus oſtendi. Si Dominus dignabitur nobis adeſſe, dum eruimus nucleum, dum emolimus ſimilaginem, dum expandimus Silenum, delectabuntur animi veſtri ſpiritualibus deliciis, paſcentur cibo ſalutari, obſtupeſcent ad divinæ ſapientiæ contemplationem. Alioqui quod ad rerum geſtarum nudam commemorationem attinet, multa ſimilia leguntur in profanis Hiſtoriis. Sic Ulyſſes, ſimulata dementia, ſtuduit domi relinqui. Sic Junius Brutus, dum ſe ſtupidum fingit, effugit periculum. Et frequenter ad eaſdem artes confugiunt homines ſceleroſi, cum non datur alia elabendi rima. Verum, abſit ut quiſquam Chriſtianus exiſtimet hic nihil aliud eſſe, quam rerum geſtarum ſimplicem hiſtoriam: quia quod geſtum eſt, non fortuito geſtum eſt, ſed peculiari diſpenſatione Dei. Peculiari, inquam, quia nihil geritur nec in rebus humanis, nec in rebus Angelicis, niſi Numinis arbitratu. Sed non omnia ſic geſta ſunt, ut altiora quædam nobis delineent. Si aperuerimus Silenum, videbimus in David illo mortali, latitare alium David multo ſublimiorem, in Saule alium Tyrannum longe pernicioſiorem. Si aperuerimus oculos fidei, in illo profugo, famelico, mutante vultum ſuum, & tot obnoxio periculis, videbimus vere dictum Regem cœli & terræ, Dominum Jeſum Chriſtum: in Saule invido, ſuperbo, furioſo, & ſitiente ſanguinem innocentum, videbimus illum devotum humani generis hoſtem, Principem tenebrarum, & hujus mundi dominum, ut ait Paulus, qui primum electus a Deo, poſt ob ſuperbiam rejectus eſt a facie Domini, quemadmodum & Saul: qui ſtatim ab orbe condito, invidia ſtimulatus pertraxit hominem in ruinam, & Chriſtum Tyrannidem illius demoliturum, omnibus machinis conatus eſt exſtinguere. Aperui fores, ſed prius quam hoc adytum ſubeamus, capita noſtra ſubmittamus oportet, alioqui ſublimes illidemur. Humile eſt oſtium, ſed intus aperitur rerum cœleſtium majeſtas. Chriſtus noſtra cauſa mutavit etiam in ſacris litteris os ſuum, mutemus & nos illius cauſa palatum noſtrum, oculos noſtros, ut quemadmodum hic idem habet Pſalmus, guſtemus & videamus quam ſuavis Dominus. Sapientia carnis inflat, nec turgidos recipit anguſtus & humilis aditus. Si quis igitur inter vos eſt, qui ſibi videtur ſapiens, juxta Pauli conſilium, cum Chriſto Principe mundo ſtultus fiat, ut ſit vere ſapiens. Qui tument Ariſtotelica, Averroica, aut Platonica Philoſophia, myſticas allegorias in ſacris voluminibus contemnere ſolent, quidam etiam irridere proque ſomniis ducere. Iſtis quid ſupereſt, niſi ut eadem opera Chriſti & Apoſtolorum auctoritatem rejiciant? Legimus a Moſe ſerpentem æneum erectum in deſerto. Hiſtoria eſt, fateor, & quidem veriſſima. Sed nihil aliud eſt quam hiſtoria? Credi poterat, niſi Dominus ipſe figuram aperuiſſet in Euangelio dicens: *Sicut exaltatus fuit ſerpens in deſerto, ita exaltari oportet filium hominis.* Jonam Prophetam balæna, quæ abſorbuerat, tertio die revomuit vivum. Non eſt figmentum, factum eſt vere quod narratur. Sed nihil aliud nobis figurat? Credamus nihil aliud latere, niſi Chriſtus ore ſuo dignatus eſt aperire myſterium. *Signum*, inquit, *non dabitur ei, niſi ſignum Jonæ Prophetæ: Quemadmodum enim Jonas fuit in ventre ceti tribus diebus ac tribus noctibus, ita erit filius hominis in corde terræ.* Videtis, quantum numen clauſerit ille Silenus? Legimus Iſraelitis in deſerto pluiſſe manna de cœlo. Qui non credit factum quod narratur, impius eſt: qui credit eo facto nihil ſublimius nobis ſignificatum, æque impius eſt. Siquidem ipſe Dominus, & ut rem geſtam adfert, & allegoriam indicavit, dicens, Judæorum patres non comediſſe verum manna, hoc eſt, panem de cœlo venientem, ſed dumtaxat illius panis figuram. Verum enim manna Chriſtus erat, cujus typum gerebat illud quod fluxit Hebræis in deſerto. Illud manna corpus alebat ad tempus, hoc animis ſimul & corporibus donat immortalitatem. Hieroſolymis erat templum admirandæ ſtructuræ, ſummæque religionis. Nemo neſcit hoc eſſe verum, ſed quid illud templum ſignarit, non omnes ſciunt. At, Chriſtus nos docuit dicens: *Solvite templum hoc, & in triduo excitabo illud.* Deus non habitat in manufactis ſtructuris, ſed in vero templo Chriſto habitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter. Videtis, quam ſublime quamque Angelis etiam adorandum myſterium latebat in illo Sileno? Longum fuerit ſingula perſequi. Quum Dominus ita loquitur Judæis: *Si crederetis Moſi, utique & mihi crederetis, de me enim ille ſcripſit*, declarat totam Veteris Teſtamenti ſcripturam eſſe de Chriſto vaticinium. Rurſum quum ait, *Lex & Prophetæ uſque ad Joannem*, declarat eum veniſſe, quem & lex typis præfigurarat, & vatum oracula promiſerant. Cedunt umbræ veritati, & fruſtra exſpectantur promiſſa, quum id quod promiſſum eſt, ſub oculos venit. Similiter quum ait, *Scrutamini Scripturas, in quibus creditis vos vitam habere*, docet univerſam Scripturam eſſe myſticam. Scribæ & Phariſæi, quibus hoc dictum eſt, memoriter tenebant legem & Prophetas, ſed quod in illis latebat ſcrutari jubentur, ut vere in illis vitam inveniant. Poſtremo apud Lucam, ambulans cum duobus diſcipulis *aperit illis Scripturas, incipiens a Moſe & omnibus Prophetis.* Quid eſt, *aperit?* Oſtendit allegoriam in hiſtoria latentem. Quid eſt, *a Moſe?* A figuris pentateuchi. Hoc intereſt inter figuram & Prophetiam. Figura eſt mutus ſive factum loquens. Prophetia eſt vox loquens. Utrumque vaticinium eſt, licet aliter loquens. Sextus Tarquinius, rebus apud Gabios turbatis, miſit ad patrem Tarquinium Superbum, qui peteret ab eo conſilium quid in hoc ſtatu rerum eſſet faciendum. Is nihil reſpondit, ſed duxit hominem in hortum qui erat poſt ædes, velut deambulandi gratia, atque illic virga, quam manu tenebat, amputavit ſumma papaverum capita. Hoc facto, ſine reſponſo dimiſit hominem. Rediit nuncius a quo fuerat miſſus, negat ſe ullum tuliſſe reſponſum. Alter rogat, ecquid alioqui ſit actum. Ille cum cæteris memorat etiam de papaverum capitibus inciſis. Qui viderat & quod viderat narravit, non intellexit arcanum: alter intellexit, primores eſſe decollandos. Illud, nimirum, eſt, quod ſcribit Apoſtolus ad Hebræos: *Multifariam multiſque modis olim Deus loquutus patribus in Prophetis.* Loquutus eſt condito mundo. Quidquid enim in hoc pulcherrimo theatro videmus, habet linguam ſuam: omnia loquuntur, potentiam, ſapientiam ac bonitatem Conditoris: quod teſtatur & Pſalmus; *Cœli enarrant gloriam Dei, & opera manuum ejus annunciat firmamentum; Non ſunt loquelæ neque ſermones, quorum non audiantur voces eorum.* Non ſolum ergo loquuntur, ſed & ſublime quiddam loquuntur, atque inprimis auditu dignum. An non magnum eſt noſſe inviſibilem Dei naturam? Eam nobis loquuntur res tam mirifice conditæ. An non præclarum eſt, comprehendere ſempiternam Dei virtutem ac divinitatem? Et hanc Deus hominibus patefecit. Quomodo? Loquens per opera ab ipſo condita: quemadmodum Romanis ſcribens docet Paulus. Non hoc contentus, locutus eſt nobis per legis præcepta, locutus eſt per figuras, locutus eſt per Prophetas, locutus eſt per hiſtorias myſticas. Exitus ab Ægypto, tranſitus Rubri maris, profectio in deſerto, manſiones, tabernaculum, columna ignis & nubis, petra fundens laticem, ſerpens æneus erectus in ſtipitem, manna cœlitus defluens, terra fluens lacte & melle, hæc cæteraque omnia linguam ſuam habent, nobiſque ſpiritualem loquuntur ſapientiam. Itidem & phaſe, holocautomata, cæterique ritus innumeri nobis Chriſtum loquuntur, modo ne ſurdi ſimus. Surdi erant Stoici, [1] qui negabant mundum eſſe conditum. Surdi Epicurei, qui negabant illum a Deo gubernari. Surdus Anaxagoras, qui negat ullum eſſe Deum. Surdi & hodie Judæi, qui nolunt legem ſpiritualiter intelligere, proinde ſomniant adhuc Meſſiam ſuum, exſpectant inſtaurationem templi, exſpectant ſacrificiorum cæremonias. Quid quod ipſe Joannes Baptiſta docuit talibus figuris expreſſum Chriſtum, qui ait, *Ecce agnus Dei, qui tollit peccatum mundi*; Quid aliud dixit, quam: Vos antiqua religione celebratis phaſe,

Num. 12.

Joan. 3.

Matth. 12.

Joan. 6.

1 Fallitur *Eraſmus*. Vide *Diogenis Laërtii* Lib. VII. §. 134, 135, 136. & *Juſt. Lipſium* Phyſiolog. Stoïcorum Diſſ. IV. Lib. I.

Digitized by Google

phaſe, mactantes agnum abſque macula, cujus olim ſanguis liberavit vos ab Angelo peremtore. Hic eſt ille verus agnus non Moſis, ſed Dei, qui ſolus ſuo ſanguine purgabit orbem terrarum ab omni peccato. Succinit huic beatiſſimus ille Paulus: *Paſcha noſtrum immolatus eſt Chriſtus; Expurgate vetus fermentum, ut ſitis nova conſperſio, epulemur in azymis ſinceritatis & veritatis.* Quid quod idem in aliis compluribus locis dignatus eſt nobis aperire ſpiritus myſterium. Moſes percuſſit petram & fluxerunt aquæ. Nihil hic ultra litteram videt Judæus. Quid Paulus? *Bibebant de ſpirituali conſequente eos petra: petra autem erat Chriſtus.* Quis ad eum modum auſus fuiſſet interpretari, niſi tam certum haberemus auctorem? Idem de manna dicit, *Omnes eſcam ſpiritualem comederunt.* At manna non omnes comederunt: non enim fluxit niſi ad tempus. Nullus vero Judæorum ſervatus eſt, qui non ederit de manna ſpirituali, quæ eſt cœleſtis Chriſti doctrina, quæ fide percipitur. Simile eſt illud: *Omnes ſub nube fuerunt, & omnes ſub Moſe baptizati in nube & mari.* Hoc juxta litteram falſum eſt, juxta allegoriam veriſſimum. Jam quid dicit de duobus Abrahæ filiis, quorum alterum ſuſcepit ex ancilla, alterum e libera? *Hæc*, inquit, *ſunt duo Teſtamenta.* Quid quod idem oſtendit nobis alterum Abraham, patrem omnium credentium, alteram circumciſionem, quæ eſt cordis, alias pecudum immolationes: *Mortificate membra veſtra, quæ ſunt ſuper terram.* Idem in tota Epiſtola ad Hebræos quid aliud agit, quam ut totam legem nobis reddat ſpiritualem, deſcribens novum Sacerdotem ſecundum ordinem Melchiſedech? Scribens Corinthiis, commemoratis aliquot Veteris Teſtamenti hiſtoriis, ne ſingulis referendis prolixior eſſet, in ſumma dicit, *Hæc autem omnia in figura contingebant illis, ſcripta ſunt autem propter nos, in quos finis ſeculorum devenit.* Si omnia illis contigerunt in figura, nihil in litteris divinis myſterio ſpirituali vacare credendum eſt. Addamus his quod Petrus Apoſtolorum Princeps, diluvium & arcam exponit de baptiſmo & fide, per quam recipimur in Eccleſiam, ac ſalutem æternam conſequimur. Idem in Actis, quod Judæi ſimpliciter intelligunt de David: *Non relinques animam meam in inferno, nec dabis ſanctum tuum videre corruptionem:* audet affirmare juxta litteram in David Regem non competere, ſed vaticinium eſſe de Chriſto, cujus anima rediit ab inferis, & in corpus ſepultum migravit. Deinceps Chriſtus jam non moritur, nec mors illi ultra dominatur. Hæc eo pluribus inculcare viſum eſt, quo ſimul & illorum errori mederemur, qui non multo religioſius legunt ſacras hiſtorias, quam Herodotum aut Titum Livium: & eorum fidem ac vigilantiam excitarem, quibus perſuaſum eſt in omnibus Scripturis divino ſpiritu proditis latere Chriſtum. *Littera occidit*, inquit Paulus, *ſpiritus vivificat.* Non ſemper occidit littera, ſed eſt ubi occidat prorſus, eſt ubi nihil aut minimum proſit, ſed non vivificat, niſi perveneris ad Chriſtum. Judæus circumciditur, & a littera occiditur. Clamat Apoſtolus, *Si circumcidamini, Chriſtus nihil vobis proderit.* Qui legit ſerpentem æneum ſublatum in ſtipitem, & a ſerpentium morſu liberatos, qui in illum intenderant oculos, non peccat ſi credit hiſtoriæ. Sed quid fructus? Si credit hoc naturæ vi factum, nihil eſt fructus. Si virtute Dei, aliquid eſt fructus, ſed non liberatur a peccatis, niſi qui in Chriſtum crucifixum intendit oculos. Ibi demum vita eſt, ubi Chriſtus eſt. Hæc autem admonitio, non hic tantum vobis utilis erit, ſed quotieſcumque aliquid e divinis libris vel audietis recitari, vel ipſi legetis. Nunc ſi placet redeamus ad ſpectaculum, quod oculis noſtris proponit Spiritus Sanctus. Non novum eſt in arcanis litteris David gerere perſonam Chriſti, qua de re nobis alias ſatis multa diſſerta ſunt. Noſter itaque David manu fortis, cui Pater cœleſtis deſtinarat regnum Eccleſiæ, quemque unxerat oleo lætitiæ præ participibus cunctis, ſive Moſen proferas, ſive Patriarchas, ſive Prophetas, ſive Prophetis ſuperiorem Joannem Baptiſtam, dum ſtudet electos ſuos a tyrannide Diaboli liberare, nullo non genere inſidiarum fuit impetitus: primum arte dum tentatur in deſerto, quod idem in David molitus eſt Saul, ſub prætextu affinitatis objiciens illum periculis, non ut vinceret, ſed ut periret. Saul habuit ſervos ſuos furioſæ crudelitatis miniſtros, & Diabolus per Scribas & Phariſæos, per impios Judæos veluti per organa ſua, quid non machinatus eſt in Chriſtum? primum inſerens in pectus illorum occultam invidiam, quæ mox erupit in obtrectationem. *Non eſt hic a Deo qui non cuſtodit ſabbatum; Nos ſcimus quod Chriſtus manet in æternum*: &, *Si hic eſſet Propheta, ſciret qua & qualis ſit mulier quæ tangit ipſum*: &, *Vini potator eſt, cum publicanis & peccatoribus agitans convivia.* Hoc ulcus incrudeſcens erupit in manifeſta convicia, Samaritanus es & Dæmonium habes, præſidio Beelzebub ejicit Dæmonia. A conviciis ventum eſt ad lapides, & ad præcipitium. Tandem ſpiritus Domini malus invaſit Scribas, Phariſæos & Sacerdotes primum, mox Seniores, Principes, denique, univerſum populum, ut uno ore clamarent omnes, tolle, tolle, crucifige eum. Quoties autem ſuaviſſimus ille citharœdus omnes modulos incinuit, omnes cœleſtis muſicæ chordas movit, ut furorem hunc ex animis Judæorum eximeret, aut certe mitigaret, nunc blandiſſime invitans ad ſalutem, nunc adhortans ad pœnitentiam, nunc promittens æternam felicitatem, nunc revincens illos teſtimoniis, nunc increpans ac minitans væ, ni reſipiſcerent? Nihil profecit, ſemper in pejus crevit ira Saulis. Invidiam conceperat ex benefactis David, urebat vox illa canentium, *percuſſit Saul mille, David autem decem millia.* Urebat vox puerorum; *Benedictus qui venit in nomine Domini, Rex Iſrael, oſanna in excelſis.* Ac frequenter conſpectis miraculis populus magnificabat Deum, dicens: *Propheta magnus ſurrexit in nobis, & viſitavit Dominus plebem ſuam.* Hæc cantio ſpargebatur de Chriſto per univerſam Judæam, inſuper & per regiones Judææ finitimas. De Phariſæis nihil ſimile canebatur, quia nihil ſimile faciebant. Hinc agitabat illos ſpiritus Saulis, nec audiebant vocem incantantis ſapienter, ſed cum Saule dicebant: Quid ſupereſt ei niſi regnum, nobis in ordinem coactis? Quid facias illi morbo, qui remediis admotis increſcit? Quid facias illi vulneri, quod malagmatis exaſperatur? Pellebat Dæmones, mundabat leproſos, aperuit oculos cæcis, erigebat contractos, ſanabat ægrotos, excitabat mortuos, docebat, paſcebat, hortabatur, pollicebatur. Quo plus in illos beneficiorum contulit, hoc magis exacerbabatur illorum odium in bene merentem, *Multa*, inquit, *bona opera oſtendi vobis, propter quod horum lapidatis me?* Saul objiciebat David, quod eſſet hoſtis, quod affectaret regnum. Quid Phariſæi Chriſto? quod abrogaret legem, quod ſeduceret populum, quod loqueretur blaſphemias. Tot annorum millibus Diabolus ſævierat in homines pios, exorſus ab Abel, imo ſæviebat in Chriſtum per membra Chriſti, operans per organa ſua, donec veniret ipſe Chriſtus, immutans vultum ſuum coram Achis, quamquam & coram Abimelech mutavit vocem ſuam, diſſimulans fugam ac ſimulans legationem; aliud agens, aliud præ ſe ferens. In David mendacium eſſe videtur, quum ſit diſpenſatio: in Chriſto nihil eſt affine mendacio. Totum eſt conſilii divini quod agitur: Quædam celavit Dominus, quædam ſimulavit, quædam ita loquutus eſt, ut ſciret tum temporis non intelligenda: ſed nihil horum non conducebat ad ſalutem noſtram, nec erat illa vanitas fallens, ſed caritas ſeſe ad noſtram imbecillitatem demittens. A Sacerdote paſtus eſt, ſed panibus ſacris, præludens ad cæremoniarum legalium abrogationem: a Sacerdote armatus eſt, ut ipſa lege convinceret, legis ſedulos quidem profeſſores, ſed malos interpretes. Hic eſt gladius quem ſtrinxit in Phariſæos falſa legis ſcientia turgidos & eodem illos jugulavit, a quibus acceperat. Chriſtus cujus filius eſt? Quærit gladium, illi porrigunt dicentes, David. Armatus eſt noſter David. Quomodo jugulat? *Quomodo ergo*, inquit, *David loquens in ſpiritu vocat eum Dominum, dicens: Dixit Dominus Domino meo, ſede a dextris meis?* Hoc gladio jugulati obmutuerunt, quia non intellige-

1 Pet. 3.

Act. 2.

Roman. 2.

Luc. 7.

Digitized by Google

bant Christum juxta corpus adsumtum esse filium David, juxta divinam naturam esse Dominum David. Rursum, calumniantibus Pharisæis, quod discipuli per segetem iter facientes sabbato vellerent spicas, Dominus ex hoc ipso loco petit gladium: *Non legistis quid fecerit David, quando necessitatem habuit & esuriit, quomodo comedit panes propositionis, quibus vesci fas non erat, nisi solis Sacerdotibus?* Quid hic responderunt Pharisæi? Verbum non audimus, sed suo gladio jugulati obticuerunt. Non ausi sunt negare factum, quod refertur in libris quorum etiam apud illos erat sacrosancta auctoritas, non ausi sunt damnare factum, ne læderent majestatem Davidici nominis, de quo præcipue gloriabantur. Sed audi vulnus letale; *Sabbatum propter hominem factum est, & non homo propter sabbatum. Itaque Dominus est filius hominis etiam sabbati.* Quoties in Euangelio legimus, *& non poterant respondere ei*, toties David noster strinxit gladium in superbum Goliath. Rogatus quod est maximum mandatum in lege, ait: *Quomodo legis?* Respondit Pharisæus, *Diliges Dominum Deum tuum, ex toto corde tuo, ex tota anima tua, ex totis viribus tuis, & proximum sicut te ipsum.* Porrexit Abimelech gladium, eum stringit in jugulum Pharisæi: *Hoc fac & vives.* Pharisæus enim plenus odii, invidiæ, gloriæ & avaritiæ, fidebat jejuniis, prolixis precibus, latis phylacteriis, lotionibus manuum & poculorum, id quod erat omnium caput negligens. Achimelech, sic enim habent quidam codices, interpretantur frater meus Rex. Lex quodammodo duabus constat partibus, littera ceu carne, mystico sensu velut anima. Hi duo sensus quasi fratres sunt, amant jungi, nolunt distrahi. Judæi tamen distrahere conati sunt, qui littera pugnant adversus spiritum. Ita fratres fuerunt Ismael & Isaac. Sed natu major Ismael, quia juxta Paulum prius est non quod spirituale, sed quod animale, & prius est lac solido cibo. Christus ergo spiritualis doctrinæ Princeps gladium accepit a fratre, quo jugulet superbos Rabbinos litteræ fiducia supercilios, cui e manibus illorum extortæ, si addatur spiritus, fit *sermo Dei vivus & efficax, penetrabilior omni gladio ancipiti, & pertingens usque ad divisionem animæ & spiritus, compagum quoque ac medullarum, discretor cogitationum & intentionum cordis.* Eoque Paulus non improbat loqui linguis, sed si adsit Propheta, hoc est, spiritualis interpres. Nunc vide fratrum horum discrimen. *Si universa Ecclesia conveniat in unum, & omnes loquantur linguis, intrent autem idiota aut infideles, nonne dicent vos insanire?* Talis est ille frater natus ex ancilla. *Sed si prophetent*, inquit, *omnes, intret autem infidelis aut idiota, convincitur ab omnibus, dijudicatur ab omnibus. Occulta enim cordis ejus manifesta fiunt, & ita cadens in faciem adorabit Deum, pronuncians quod vere Deus in vobis sit.* Quin & famelicus est Abimelech, non habet nisi panes aliquot, paucis alendis paratos: At Christus dives paterfamilias profert de thesauro suo nova & vetera, & ad suum opulentum convivium convocat universum hominum genus, etiam debiles, cæcos & claudos, non tantum Judæos velut initiatos. Tanta autem erat apud Judæos istiusmodi panum religio, ut citius passuri fuerint hominem laicum perire fame, quam de sacris panibus quidquam impertirent. Quin & hodie Judæi negant David panes illos edisse, quoniam hoc in Historia non est expressum, tantum legitur, quod Abimelech dederit David panem sanctificatum. Credunt Judæi, Davidem adulterium junxisse homicidio, & non credunt illum in periculo vitæ gustasse panes sacros. Hi sunt, nimirum, qui quum bovem in foveam delapsum extrahant die sabbato, pro impio facinore objiciunt Domino, quod homines sanaret sabbato, non pharmacis, sed verbo: postremo, quos religio deterruit ne ingrederentur prætorium, quo puri comederent phase, eos non deterruit religio, ne virum innocentem, sanctum, ac bene meritum adigerent ad crucem. Abimelech dedisse legitur, sed ubi legitur recusasse David? Et si accepit esuriens, cur non comedit? Abstinuit religione. Cur igitur petiit? Cur excusavit vasa, atque etiam viam? Quid his, obsecro, næniis frigidius? Et hujus generis fere sunt, quibus se venditant Judæorum Rabbini, quorum utinam inter Christianos nulli sint similes! Jam si tantopere urgent litteram, David non accepit nisi unum panem sanctificatum: At in Euangelio Matthæi, Marci & Lucæ legimus, quod acceperit panes propositionis, quod ederit dederitque comitibus suis. Nec adeo magni refert ad sensum mysticum, utrum nomen Sacerdotis sit Achimelech, an Abimelech, quemadmodum legunt Græci, modo illud conveniat, quemadmodum Joannes Baptista legis abrogandæ typum gesserit, ita Abimelech Mosaicæ legis juxta crassiorem partem figuram exhibere. Abimelech autem Hebræis sonat *Pater meus Rex.* Nimirum, ista populi Judaici vox est, sine fine gloriantis se patrem habere Deum & Regem. De patre Deo gloriantes usurpant illud Psaltæ: *Ego dixi Dii estis & filii excelsi omnes.* Regis autem est dare legem. Et de hac velut a Deo data sese jactitant. Sed non intelligunt finem, id est, perfectionem legis esse Christum ad salutem omni credenti. Itaque lex sine Christo mors est, imo lex non est, quia *lex*, ut ait Paulus, *spiritualis est.* Vides, quam insuavis res sit littera, si quis illi tantum assideat. Hoc uno in loco quantum nobis exhibet negotii? Liber Regum nomen Sacerdotis ponit Achimelech, sive [1] ut legendum arbitror, Abimelech, pro quo Marcus ponit Abiathar. Nam Matthæus & Lucas nomen Sacerdotis non exprimunt. Rursus, Regem Geth liber Regum appellat *Achis*, titulus Psalmi vocat *Abimelech*, quum tamen indubitatum sit ad eum locum pertinere Psalmum, quum non reperiatur evidentius alibi David coram ullo Rege mutasse vultum, ac dimissus abisse. Jam quanta est inter Septuaginta Interpretes & Hieronymum lectionis varietas? Septuaginta sic reddiderunt: *Et mutavit vultum suum coram eo, & simulavit in die illo, & tympanizabat ad portam civitatis, & saliva ejus defluebant in barbam ejus, & ferebatur in manibus ejus, & concidit ad portas civitatis.* Hieronymus ita transtulit: *Et mutavit os suum coram Achis, & collabebatur inter manus eorum, & impingebat in ostia, porta*, &c. Rursum, ab utrisque vide quantum dissonet Augustinus. Sic enim legit: *affectabat & tympanizabat ad ostia civitatis & ferebatur in manibus suis, & procidebat ad ostia porta, & saliva decurrebant super barbam ejus.* Quod Græci legunt προσεποιήσατο, aliquis forte verterat, *affectabat:* quisquis enim simulat, affectat videri quod non est. Simulabat enim insaniam, quum sanæ mentis esset. At divus Augustinus hic interpretatur, *affectabat*, id est, affectum habebat erga genus humanum. Quod interpretatur, de Christo verissimum est, sed eum sensum hujus loci verba non exprimunt: nec apud ullum auctorem legere memini, *affectare* positum, pro affectum esse. Certe προσποιεῖσθαι non potest nisi ad simulationem referri. Jam quod Hieronymus vertit, & collabebatur inter manus eorum, Græci legunt, καὶ παρεφέρετο ἐν ταῖς χερσὶν αὐτῶ, *& ferebatur in manibus suis.* Quod ipsum rursus ambigue dictum est. Potest enim pronomen reciprocum pertinere ad David, potest & ad Achis Regem, quasi inter manus illius temere ac furentium more ferretur, quod Hieronymus vertit *collabi.* Divus Augustinus sic accipit, quasi David se ipsum ferret manibus suis, & hoc potest habere sensum aliquem. Sic enim solent furiosi, quoniam suum corpus pedibus sustinere nesciunt, huc & illuc prolabentes manibus se sustinere, quod idem faciunt temulenti vacillantes, nonnumquam & in terram procidentes. Verum an hæc verba accommodentur ad Christum, qui panem consecratum tenens manu, dixit discipulis, *hoc est corpus meum*, non satis perspicio. Neque enim huic sensui affinis est Hebraica veritas, quam Hieronymus nobis expressit: neque verbum quo sunt usi Septuaginta, sensum eum patitur. Nam παραφέρεσθαι dicitur non is qui quocumque modo portatur, sed qui impetu ac temere fertur, quo non oportet. Item quod Hieronymus reddidit, *impingebat in ostia porta*, Græci legunt, ἐτυμπάνιζεν, hoc est, *magno sonitu impellebat ostia.* Verum an hic quadret allegoria de corpore Christi, quod in cruce distenten-

1 Cor. 15.

Heb. 4.

1 Cor. 14.

[1] Fallitur iterum vir summus. Vide 1 Sam. XXI: 1.

Digitized by Google

ſtentum mirum edidit ſonitum, aliis expendendum relinquo. Ad hæc Græci bis ponunt *ad oſtia civitatis*, quum Hieronymus civitatis nullam faciat mentionem, ſemel tantum habet *ad oſtia portæ*. Et congruentius videntur intelligi fores palatii Regii. Nam mox ſequitur, *ne ingrediatur domum meam*, niſi libet accipere Regiam domum portæ civitatis fuiſſe proximam. Quod ſane non videtur dictu abſurdum, ſolent enim Principum arces, aliquam urbis portam complecti, & in portis urbium apud Judæos exercebantur judicia, quod
2 Reg. 15. proprium Regum munus. Huic opinioni ſuffragatur, quod Abſalon adſpirans ad regnum mane in porta præbebat ſe cognitorem cauſarum. Item illud Pſalmi, *Non confundetur quum loquetur inimicis ſuis in porta*. Nec abhorret hinc quod ex Hebræorum, ut ſuſpicor, commentariis, adfert is, qui divi Hieronymi commentarium in Pſalmos inexpiabili ſacrilegio contaminavit, David in porta civitatis agnitum a miniſtris Regis, a quibus quum timeret occidi, confugiſſe ad palatium Regium. Ex his liquet, in his quæ vertunt Septuaginta, quæque reddidit Hieronymus, quæque ex vetere editione legit Auguſtinus, in verbis dumtaxat eſſe diſſonantiam, in ſententia concordiam, licet prima ſpecie videatur & hic eſſe diſcrepantia. Et ecce tibi alteram ſalebram, quæ remoretur curſum noſtrum. Liber Regum narrat, David ad Abimelech veniſſe ſolum, quum Euangelium narret ipſum cum famulis comediſſe de ſacris panibus. Rurſus, quomodo comederunt de panibus, quum Abimelech non dederit niſi panem? Hoc prius quidam ſic expediunt, ut dicant illum non prorſus veniſſe ſolum, ſed abſque ſolito comitatu, veluti qui conſuevit ambulare comitatus quinquaginta famulis, ſi veniat duobus tantum comitatus, ſolus venire dicetur. Poteſt autem fieri ut David vere de panibus communicarit pueris alicubi latentibus, ne per illos agnoſceretur. Jam donemus, David veniſſe prorſus incomitatum, mihi non videtur periclitari fides Euangelica. Illic enim diſputatur, quid liceat, non quot fuerint veſcentes ſacris panibus. Sacerdos credebat David alicubi collocatos habere famulos, quibus vellet impertiri panes ſacros: aſſenſus eſt, ac tradidit. Quod igitur ad Sacerdotis permiſſum attinet, comederant & pueri. Nulla vero Scriptura ſignificat in hoc reprehenſum eſſe Abimelech. Sive igitur comederunt pueri David, ſive ſolus ipſe comedit, æque valet exemplum ad coarguendos Judæos calumniantes. Puerorum autem ideo fit mentio, quoniam David erat Propheta, æquandus dignitati Sacerdotum. Itaque poterant objicere Phariſæi, Quid tuos diſcipulos confers cum David, qui non erat omnino laicus, ut tui ſunt? Certe cum pueris David mere laicis conferri poterant. Et illis conceſſum eſt in fame quod manifeſte prohibet lex: vos in meis calumniamini, quod concedit lex, excepta ſabbati calumnia. De pane & panibus facile ſolvitur nodus. In libro Regum *panis* non individuum, ſed ſpeciem ſignificat, qua diſtinguitur ab aliis eduliis: In Euangelio ſecus accipitur. Si quis verbi cauſa dicat, hoc triduo nihil comedi niſi panem, vere dicit, etiamſi decem panes interim ediſſet, modo ne aliud edulii genus. De nominibus videtur eſſe nodus explicatu difficilior, Marcus nominat Abiathar, liber Regum Abimelech: atque hic idem tertium habet nomen ejuſdem libri cap. XIV. dictus Achias. Hoc, ne cui dubium ſit, additur patris, patrui, avi & proavi nomen. Et Achias filius eſt Achitob, fratris Ichabod, filii Phinees, qui ortus fuerat ex Heli Sacerdote. Item, multum intereſt inter Abimelech & Achis, ut non queat prætexi, vocum affinitatem dediſſe locum errori. Inter Achiam & Achim multa ſimilitudo eſt, quum ille ſit Sacerdos, hic Rex. Quamquam in Regnorum libris poſtea David legitur confugiſſe ad Achis Regem Getheorum, & ſub illius vexillis pugnaſſe adverſus Saulem. Id, quoniam videtur abſurdum, ut quem paulo ante tantopere metuerit, mox belli ſocius eſſe voluerit, Hebræi dicunt, hunc Achis ſuperioris eſſe filium, dictum autem filium Maoch non Achis, quod pater illius David abjecerit, eoque ſuppreſſum patris cognomen, & matris additum, quæ dicebatur Macha. Hujuſmodi rerum ac verborum varietas, quoties incidit in claris quidem, ſed tamen profanis rerum Scriptoribus, accidit autem frequenter, fatemur, aut oblivione factum, aut inſcitia, aut alio quopiam caſu. Neque raro fit, ut inter varia narrentes nemo ſit qui dicat verum. Quid mirum, quum ne illic quidem ubi maxime conſentiunt, ſemper vera narrent? Abſit autem ab animis Chriſtianorum, ut ſi quando in ſacris libris ſimilis occurrat ſpecies, ſuſpicentur oblivionem aut errorem Prophetæ. Titus Livius, Thucydides, Herodotus, Plutarchus, cæterique hujus generis, docti, facundi, diligenteſque fuerunt, ſed quoniam nihil aliud erant quam homines, ſubinde falluntur & fallunt. At cœleſtis ille ſpiritus, cujus afflatu proditæ ſunt ſacræ litteræ, nec labi poteſt, nec fallere novit. Huic fundamento innixi, ſi qua ſpecies occurrat, quæ remoratur intellectum noſtrum, poſteaquam exploratum habuerimus nihil eſſe commiſſum incuria librariorum, exiſtimabimus verborum diſſonantia noſtram oſcitantiam excitari, ac ſpecie abſurditatis nos admoneri, ut latens ibi myſterium ſcrutemur. Quod ſi non aſſequimur, agnoſcamus vel tarditatem vel indignitatem noſtram, non criminemur Scripturam, conſulamus eruditiores, ipſi pulſemus Dominum, ut nobis theſaurum abditum aperire dignetur. Proinde hoc loco quoniam videmus mutata nomina, quoniam conſtat non eſſe librariorum errore commiſſum, perſuaſum habeamus ipſam mutationem non vacare myſterio. Primum, extra controverſiam eſt, hunc Sacerdotem fuiſſe binominem, cap. XXI. dicitur Abimelech, cap. ejuſdem libri XIV. dicitur Achias, ſive, ut alii pronunciant, Ajas. Quid autem vetat eumdem eſſe trinominem, quales aliquot habent divinæ litteræ. Sunt qui alia ratione difficultatem explicant. Regum liber Abimelech appellat ſimpliciter Sacerdotem, Marcus autem appellat Abiathar Sacerdotum Principem, atque hunc putant illius eſſe filium. Poteſt autem fieri, ut filius tunc primas tenuerit, & quod geſtum eſt communi conſilio ab ambobus geſtum ſit. Jam non temere eſt, quod Matthæus & Lucas nomen ſupprimunt, Marcus exprimit, ſed aliud quam habet Regum liber. Sacerdos auctoritatis nomen, & hic quærebatur auctoritas: & fortaſſe nomen expreſſum apud aliquot minuiſſet Sacerdotis auctoritatem, ac præbuiſſet anſam calumniæ. Denique ut probabile eſt, nomen Abiathar & notius & gratioſius erat apud Judæos, quod is ſolus e cæde Sacerdotum elapſus, adjunxerit ſe comitatui David, ſocius omnium periculorum. Nam cap. XXII. legimus, eum qui ſe junxit David fuiſſe filium Abimelech, an idem fuerit Abiathar, quem Marcus appellat ſummum Sacerdotem, non admodum liquet, certe diſſimile veri non eſt. Marcus igitur facto prætexens auctoritatem expreſſit nomen gratioſius, & addidit ſummi Sacerdotis titulum, ne Judæi dicerent, quid noſtra refert, quid fecerit hic aut ille? Quid autem ſonat Abimelech? *patris mei regnum*. Audis typum Judæi litteræ regnum aſſerentis, & omnes a libertate ſpiritus ad litteræ ſervitutem pertrahere conantis. Quid Abiathar? *pater meus ros*. Agnoſcis populum ſpiritum legis amplectentem, cui ros de cœlo veniens novo cibo recreat animos credentium. Abimelech occiditur, littera cum cæremoniis abrogatur. Abiathar recipitur in conſortium David. Ubi nunc Judæorum templum? Ubi Sacerdotium? Ubi ritus? Deleta ſunt omnia, ſolus Abiathar ſervatus eſt, qui ſe per fidem adglutinavit David manu forti. A littera tamen Chriſtus accepit panes & gladium, ſed panes fregit & benedixit, ut fierent cibus ſpiritualis: gladium ſtrinxit in arrogantes, Scripturarum teſtimoniis eos revincens, atque ipſum etiam tentatorem jugulans. Lege Euangelium, & invenies Chriſtum Satanæ Scripturarum teſtimoniis inſidianti, nihil reſpondere niſi per Scripturas. Scriptum eſt; non tentabis Dominum Deum tuum. Scriptum eſt; non in ſolo pane vivit homo. Scriptum eſt; Dominum Deum tuum adora-

Digitized by Google

bis & ipſi ſoli ſervies. Verum hujus myſterii tractatione, quoniam ad id quod agimus proprie non pertinet, non morabor diutius pietatem veſtram, ad illa properans, quæ hujus argumenti ſunt peculiaria. Achis eſt in libro Regnorum, Abimelech in titulo. Varietas hæc non eſt erroris, ſed myſterii. Nihil abſurdi ſit, ſi quod a doctis juxta ac piis hominibus dictum eſt, credamus hunc Regem Geth fuiſſe binominem: ſed hanc quæſtionem priſci Scripturarum enarratores, quorum & divus Baſilius, admodum probabiliter expedierunt. Putant Achis fuiſſe nomen ei Regi proprium, Abimelech quaſi prænomen multis commune. Quemadmodum apud Romanos Julius proprium nomen eſt C. Cæſaris, at Cæſaris appellatio poſt dimanavit ad omnes illius ſucceſſores. Sic & Auguſti cognomen factum eſt omnium commune. Itidem & Claudii, Neronis, Veſpaſiani, Pii, Antonini, multorum fuerunt communia. Similiter apud Ægyptios multos Pharaones ac Ptolemæos legimus. Siquidem Abraham repperit in Ægypto Pharaonem Regem, dein Joſeph ſub Pharaone fuit. Rurſus poſt quartam generationem Pharao regnavit tempore Moſis. Ac multis poſt ſeculis Solomon Pharaonis Regis Ægypti filiam duxit uxorem, ut narrat Regnorum liber III. cap. III. Sic plerique Reges Geth dicti ſunt Abimelech, licet huic proprium nomen fuerit Achis. Nam Geneſeos XX. legimus Abimelech Regem Arare, temporibus Abrahæ. Item capite XXVI. ejuſdem gentis Rex memoratur Abimelech quum illic peregrinaretur Iſaac patre mortuo. Tametſi nuſquam, quod equidem ſciam, legitur hic Achis Getheorum Rex dictus Abimelech, niſi quod adfertur a priſcis Doctoribus, quibus viſum eſt Pſalmi titulum congruentius accommodari ad Getheos, apud quos David ſimulavit inſaniam, quamvis fateantur eum ad utramque hiſtoriam pertinere. Apud utrumque mutavit faciem ſuam David, apud Abimelech Sacerdotem diſſimulans metum, & ſimulans accelerandum negotium Regis. Apud Achis diſſimulans ſanam mentem, præ ſe ferens inſaniam. Et hoc eſt mutare vultum, quemadmodum qui ſpem vultu ſimulat, premit altum corde dolorem, utique mutavit vultum. Quin & de Domino legimus, erat facies ejus vadens Hieroſolymam. Mutavit vultum quum Magdalenæ videretur hortulanus, quum diſcipulis euntibus Emauntem videretur hoſpes viator. Habemus cauſam mutati nominis, ſupereſt ut inquiramus myſterium. Quid ſonat Abimelech? *Pater meus Rex.* Quid Achis? [1] *quomodo eſt.* Abimelech igitur nomen eſt de generis nobilitate gloriantis. Achis nomen eſt mirantis ac diffidentis. Jam ſi Dominus aperuit oculos veſtros, ſi aperuit aures veſtras, nimirum, videtis incredulum Synagogæ populum, ſine fine gloriantem, quod patrem habeat Deum, quod cæteris gentibus idola colentibus, ſolus unum Deum agnoſcat: auditis jactantes, *Nos Abrahæ filii ſumus, nec umquam ſervivimus ulli:* ſed omnia falſo. Neque enim Deum Patrem novit, qui Filium illius non agnoſcit, & impudenter ſe jactant colere Deum, qui factis Deum abnegant, eoque audiunt a Chriſto: *Vos ex patre Diabolo eſtis.* Et abſurde ſe gloriantur eſſe filios Abrahæ, qui fidem Abrahæ nolunt imitari. Mentiuntur denique quum dicunt, nemini ſervivimus umquam, qui litteræ, qui vitiis omnibus, qui Diabolo ſerviebant. Agnoſcit, opinor, caritas veſtra, quis ſit Abimelech, apud quem David noſter mutavit os ſuum. Sed idem Abimelech fit Achis, quum audiens cœleſtem Chriſti doctrinam, quum videns miracula, mirans, calumnians ac diffidens dicit: *Quomodo eſt?* Homo carnalis, quoniam non percipit ea quæ ſpiritualiter judicantur, numquam non dicit: *Quomodo eſt?* Sic Nicodemus, quomodo poteſt homo naſci denuo quum ſit ſenex? Eadem tamen vox eſſe poterit diſcere cupientis. Sic illa ſanctiſſima virgo loquitur Angelo: *Quomodo fiet iſtud?* Et Apoſtoli dicunt, Domine ediſſere nobis parabolam. Hac ſpecie Phariſæi frequenter adorti ſunt Dominum, ſed inſidiantes, non diſcendi avidi: Licet dare cenſum Cæſari an non? Quod eſt magnum mandatum in lege? Quid boni faciens vitam æternam poſſidebo? Quomodo didicit litteras? Quomodo dicit Patrem ſuum Deum, quum ſit fabri filius & Mariæ, & fratres ejus apud nos ſunt? Quomodo hic poteſt eſſe Chriſtus, quum ſe dicat moriturum? Quomodo facit miracula, quum ſit homo peccator, violans ſabbatum? Quomodo hic dicitur Meſſias, quum ſit Nazarenus, & Chriſtus nobis promittatur ex Bethleem? Vivit adhuc Abimelech & Achis in noſtrorum temporum Judæis, quos ita loquentes audimus: Quomodo lex abrogata eſt, quum Deus promiſerit nobis Teſtamentum ſempiternum? Quomodo Chriſtus potuit naſci de Virgine? Quomodo poteſt credi Meſſias, quum non liberarit populum ſuum? Quomodo potuit eſſe Deus, qui crucifixus, mortuus, ac ſepultus eſt? Quomodo poterit reviviſcere ſemel exſtinctus? O infelices Getheos, opprimentes gratiam Euangelicam, ac miſeranda oppreſſos ſervitute, non tantum externa, levis eſt illa calamitas, ſed animorum. Utinam Dominus aliquando dignetur illis innovare cor, ut ex Getheis quod dici nolunt, quum eſſe gaudeant, fiant Judæi, quod dici gaudent, quum nihil ſint minus. Judæus confitentis nomen eſt. Quid hoc ad illos, qui & ore, & corde, & factis Chriſtum abnegant? nec abnegant tantum, ſed blaſphemiis inceſſunt nomen illud Angelicis etiam poteſtatibus tremendum & adorandum. Ad hunc populum inaniter glorioſum juxta nomen Abimelech, & incredulum juxta vocabulum Achis, venit David noſter. Fruſtra enim tot Prophetas ad illos miſerat, quos crudeliter interfecerunt. Quid faceret? Venit ipſe, ſed immutavit vultum ſuum. Non apud Patrem, manſit enim Verbum Deus apud Deum in ea claritate quam habuit antequam mundus naſceretur, ſed apud Achis mutavit vultum, adſumta forma ſervi, & habitu repertus ut homo, celavit illam faciem, quæ eſt imago Dei inviſibilis, & ſplendor gloriæ ejus, & adſumto corpore humano venit quaſi perſonatus. Abſit invidia verbo: ſic enim expediebat his quibus remediandis venerat. Quomodo enim ferrent glorioſam illam faciem qua Patri ſimillimus eſt, qui non poterant intueri faciem Moſis, quæ lucis nonnihil ex colloquio Dei contraxerat? Moſes faciem ſuam texit velo, Chriſtus divinam naturam velavit mortali corpore. Quæ poteſt eſſe major vultus mutatio, quam quod verbum caro factum eſt, quod qui ab æterno eſt in ſinu Patris, condens, ſervans & gubernans univerſa, vagiit infans in ſinu matris? Eſuriit, ſitiit, defatigatus eſt, doluit, lacrymatus eſt: parum eſt quod dixi, captus eſt, ligatus eſt, damnatus eſt, flagellatus eſt, cæſus eſt, conſputus eſt, pro ſceleroſo inter ſceleroſos crucifixus eſt, poſtremo, mortuus ac ſepultus eſt. Angeli quorum unica felicitas eſt intueri vultum Filii Dei in cœlis, an non merito hic dicere poterant: *Hei mihi qualis erat, quantum mutatus ab illo,* qui ſuo adſpectu beat univerſas menteis æthereas? Ad cujus lucem ſol hic mera caligo eſt, ad cujus pulchritudinem deforme eſt quidquid hic mundus habet delectabile. Non debet offendi pietas veſtra, ſi de rebus ineffabilibus utcumque balbutimus verbis hominum. David ſimulavit furioſum: In Chriſto nulla fuit ſimulatio naturæ, celavit ad tempus divinam naturam, non depoſuit: adſumſit humanam, non ſimulavit. In hoc uno videri poterat ſimulatio, quod geſſit perſonam nocentis, quum eſſet juſtificator omnium. Non tamen hic fucus erat, nam caput & corpus idem ſunt. Juxta hunc ſenſum Chriſtus quodammodo peccator erat, qui corporis ſui peccata in ſe recepit. Alioqui non competebant in eum verba, quæ recitavit in cruce. Longe a ſalute mea verba delictorum meorum. Si vere debitor fit qui alienum debitum in ſe recipit, quodammodo peccator fit, qui peccata omnium in ſe transfert. Transferre enim videtur, qui pro eis dependit pœnas. Hunc David noſtrum ſic immutato vultu ſanctus Eſaias non vidit oculis corporeis, ſed oculis Propheticis contemplabatur, quum diceret: *Non eſt ſpecies ei neque decor, & vidimus eum* 53.

& non

Luca 9.

1 Cor. 2.

[1] Hanc explicationem habet *Hieronymus* in libro de nominibus Hebraicis, ſed abſurda eſt. Quiſquis enim ſcit Hebraice, novit אכיש *achis* deduci a כוש *chous*, cujus radicis ſignificatio eſt ignota. Itaque inania ſunt quæ hic habet *Eraſmus*.

Digitized by Google

& non erat adſpectus, & deſideravimus eum deſpectum, noviſſimum virorum. Virum dolorum & ſcientem infirmitatem, & quaſi abſconditus vultus ejus, & deſpectus, unde nec reputavimus eum: verum languores noſtros ipſe tulit, & dolores noſtros ipſe portavit. Et nos putavimus eum quaſi leproſum, & percuſſum a Deo & humiliatum. Hactenus depinxit ſpeciem nocentis ac damnati. Sed quid ſequitur? *Ipſe autem vulneratus eſt propter iniquitates noſtras, attritus eſt propter ſcelera noſtra: Diſciplina pacis noſtræ ſuper eum, & livore ejus ſanati ſumus. Omnes nos quaſi oves erravimus, unuſquiſque in viam ſuam declinavit, & poſuit Dominus in eo iniquitatem omnium noſtrum.* An non vehementer mutarat vultum ſuum, quum in Pſalmo myſtico loquitur: *Ego ſum vermis & non homo, opprobrium hominum & abjectio plebis?* Videtis, dilectiſſimi, quanta myſteriorum majeſtas latebat in illo hiſtoriæ Sileno. Non magnum erat quod fecit David, ſed ipſis etiam Angelis admirabile ſpectaculum eſt, quod nobis illa figurat hiſtoria. Bene habet, reliquimus David, & venimus ad Chriſtum, diſceſſimus a littera occidente, & invenimus ſpiritum vivificantem. Studeamus amare quod intelligimus, nitamur imitari quod propoſitum eſt ſpectaculum. Hic video quoſdam pios & ingenioſos homines, illud conatos, ut ſingulas hiſtoriæ partes ad Chriſtum accommodent, id quod ſuperius attigimus. Atqui iſtuc, mea ſententia, nihil neceſſe eſt. Nam in hiſtoria propter rerum contextum multa interjiciuntur, quæ non habent allegoriam. Satis eſt ea decerpere, quæ expreſſius reddunt typum veritatis. Quamquam non improbandum eſt illorum religioſum ſtudium, qui in contemplatione tam frugifera verſari gaudent. Ut nihil aliud, dum hoc agunt certe piis cogitationibus occupatur animus. Aliis igitur excutiendum relinquo, quid ſit *affectare*, quid *tympanizare*, quid *procidere ad oſtia porta*, quid *collabi inter manus*, aut quid *ferri manibus ſuis*, quid *ſaliva in barbam defluens*. Illud non arbitror negligendum, quomodo congruat in Chriſtum, quod David ſimulavit dementiam, aut morbum comitialem, ut elaberetur. Horrent enim aures piæ, ſi quis Chriſto tribuat furorem aut amentiam, & tamen Pſalmi titulus hoc propemodum habet, mutavit vultum ſuum. Vix ferunt ſimulationis vocabulum, mendacii nullo pacto. Nec mirum, ſi has voces Chriſtianorum aures horrent in Chriſto, quum Judæi non ferant eas tribui Davidi. Dementiæ ſimulationem hoc colore excuſant, ut dicant tum temporis in eum irruiſſe ſpiritum Domini. Quandoquidem olim quos ſpiritus Prophetiæ corripuiſſet, nonnullam amentiæ ſpeciem præ ſe ferebant. Sic & Saul correptus a ſpiritu prophetabat, & alibi cum Prophetis ſaltat nudus. Et III Reg. XX. quod Propheta minatur mortem ei qui juſſus ipſum vulnerare recuſavit, & ab alio vulneratus, os & oculos adſperſit pulvere, ne agnoſceretur a Rege, non multum abeſt a furore, niſi per ſpiritus energiam excuſaretur. Ethnici furorem tribuunt vatibus, quam malumus ecſtaſin dicere. Quoties enim divina vis agitat mortale organum, ſobriis videtur dementiæ ſpecies. Sic & a mendacio poteſt excuſari David, ſi modo concedas eſſe verum, quod pueros alicubi in latebris reliquerit. Nam quod ait, ſe negotium Regis agere, ſic accipi poteſt, ut intelligamus Regem ea mandaſſe David ad quæ compulit. Qui enim alteri minatur exitium, quodammodo mandat illi, ut ſaluti ſuæ conſulat: certe ut nulli pio mentiri fas eſt, ita dicto factove fallere licet eum qui falli dignus eſt, vel cui falli expedit. Falli dignus erat Achis. Abimelech expediebat falli, ut haberet apud Saulem juſtam excuſationem ignorantiæ. Quæ ſi nihil profuit, conſilium non judicatur ex eventu. Verum utcumque hæc habent juxta Hiſtoriam, nos ad res myſticas adhibeamus aures myſticas, & nihil eſt offendiculi. Non recedamus a veſtigiis Apoſtolorum. Beatus Paulus ita ſcribit Corinthiis: *Quia in Dei ſapientia non cognovit mundus per ſapientiam Deum, placuit Deo per ſtultitiam prædicationis ſalvos facere credentes.* Si Deus manſiſſet in ſua ſapientia, nulla mortalium ſapientia quantumvis ſublimis potuiſſet ad Dei cognitionem pertingere. Deſcendit igitur Deus ab illa ſua incomprehenſibili ſapientia, ſeque ad noſtram ſtultitiam quodam modo demiſit, ut noſtram tarditatem, craſſioribus rudimentis paulatim eveheret ad veram ſapientiam. Sic parentes balbutiunt cum infantulis ſuis, ſic eruditiſſimi viri ſemet ad rudium puerorum captum attemperant: quod ni facerent, ſine fructu manerent diſcipuli. Subjicit Apoſtolus: *Nos prædicamus Chriſtum crucifixum, Judæis quidem ſcandalum, Gentibus autem ſtultitiam.* Vides, in Chriſto nihil deceſſiſſe perfectæ ſapientiæ, verum exhibitam hominibus quamdam ſtultitiæ ſpeciem, ſed ſub qua lateat admirabilis ſapientia, ſi fides adferat animo docilitatem. Addit Apoſtolus: *Iiſdem autem vocatis, tum Judæis, tum Græcis Chriſtum Dei virtutem, & Dei ſapientiam: quia quod ſtultum eſt Dei, ſapientius eſt hominibus: & quod infirmum eſt Dei, fortius eſt hominibus.* Non ergo coram quibuſlibet David mutavit faciem ſuam, ſed dumtaxat coram Abimelech, hoc eſt, coram Judæis, qui aures habebant nec audiebant, oculos habebant nec videbant, cor habebant ſed incraſſatum, ut nihil intelligerent, niſi quod externis ſenſibus perciperetur. Quum audimus quod cognati ipſius [1] pararunt catenas ut alligarent eum, dicentes: *In furorem verſus eſt*, quum Phariſæi dicunt: *Samaritanus es & Dæmonium habes*; & Beelzebub habet, & in Beelzebub ejicit Dæmonia, nonne videmur audire Abimelech dicentem: Vidiſtis hominem inſanum, quare adduxiſtis illum ad me? An deſunt nobis furioſi, quia introduxiſtis iſtum, ut fureret me præſente? Dimittite illum, ne ingrediatur domum meam. Nec hodie Judæi Chriſtum habent in Synagoga aut in templo, quoniam ejecerunt illum. Et quum in Nazareth docuiſſet in Synagoga, Abimelechitæ ejecerunt illum extra civitatem, perduxerunt in ſupercilium montis ut inde darent illum præcipitem. Poſtremo, extra Hieroſolymam crucifixus & ſepultus eſt. Offenſus eſt Abimelech ſpecie epileptici: ſed multo gravius offenſi ſunt Judæi nova doctrina Chriſti: Hoc eſt quod ait Paulus, Judæis ſcandalum. Dominus non prædicavit Gentibus, ſed in Paulo doctrina illius viſa eſt Gentibus ſtultitia. Quum Athenis prædicaret Euangelium, dicebant illi μωρόσοφοι, hoc eſt, vere ſtultam ſapientiam hujus mundi profitentes, Stoici & Epicurei: Quid ſibi vult hic ſpermologus, hoc eſt, rabula? Videtur novorum Dæmoniorum annuntiator eſſe. Stultum illis videbatur mortuis promittere reſurrectionem, ſtultius Deum per hominem damnatum & crucifixum velle ſervare mundum univerſum. Docuerat illos humana ſapientia, a privatione non eſſe reditum ad habitum, docuerat in habitu virtutis ſitam hominis felicitatem, docuerat eas naturas, inter quas nulla eſt affinitas, non poſſe in unum redigi. Quoſdam eadem docuerat nullos eſſe Deos. Jam quum Dominus apud Joannem ita loquitur: *Adhuc modicum tempus vobiſcum ſum, & vado ad eum qui me miſit: Quæritis me & non invenietis, & ubi ego ſum, vos non poteſtis venire*, nonne dementem judicabant, dicentes: *Quo hic iturus eſt, quia non inveniemus eum? Numquid in diſperſionem Gentium iturus eſt, docturus Gentes? Quis eſt hic ſermo quem dixit: Quæretis me & non invenietis, & ubi ego ſum vos non poteſtis venire?* Rurſus, quum aperiret Dominus myſterium de eſu potuque corporis & ſanguinis ſui, nonne viſus eſt ipſis etiam diſcipulis inſanire? *Durus eſt*, inquiunt, *hic ſermo. Quis poteſt audire eum?* Et revera his qui nihil intelligunt niſi ſecundum carnem, nihil hoc ſermone dementius. Sed juxta ſpiritum eadem verba ſpiritus ſunt & vita. Rurſus, quum dixiſſet, *antequam Abraham fieret, ego ſum*, velut in furioſum ac dementem tollebant lapides. Etenim ignaris myſterii ſermo nec conſiſtit nec cohæret. Hac mutatione vultus Dominus impoſuit etiam Satanæ, qui verus eſt Abimelech, Rex & pater incredulorum. Impegit in hominem, & devictus eſt a Deo latente in homine. Jam quod habetur in titulo, *& dimiſit eum & abiit*, quidam ad hunc ſenſum pertrahunt, quod Chriſtus offenſus incredulitate Judæorum, Euangelii

1. Cor. 1.

Marci 3.

Joan. 7.

Joan. 6.

[1] Non dicam ambiguum eſſe hunc Marci III: 20, & 21. locum, ſed unitaxat catenarum in eo nullam fieri mentionem. Vide cum Interpretes, tum *Davidem Clericum* Quæſt. Sacr. XIII.

Digitized by Google

gelii gratiam transtulerit ad Gentes. Atqui contextus Historiæ magis declarat ab Achis sive Abimelech fuisse dimissum David. Meo judicio mollius videtur, ut accipiamus, imbecillitatis objecta specie factum esse, ut Judæi permiserint Christum peragere redemtionis nostræ negotium. Christus autem dimissus, ut nihil aliud quam homo, ut imbecillis, ut stultus, ut nocens abiit ad reliquas divinæ legationis partes exsequendas, donec in cruce clamaret, consummatum est. Id non licuisset, nisi coram illis mutasset vultum suum. Etenim ut Paulus ait: *Si cognovissent, numquam Dominum gloriæ crucifixissent:* & nisi Satanæ fuisset impositum infirmitatis humanæ specie, numquam instigasset Judæos ad immolandam victimam, qua liberarentur, quos tot seculis captivos tenuerat. Dimissus est ergo filius hominis, ut vaderet, sicut de illo scriptum fuerat. Utinam autem inter Christianos nulli reperiantur Abimelech similes, similes Achis, quibus divinæ litteræ sint offendiculo, quibus doctrina Christi, multum discrepans ab hujus mundi sapientia, videatur dementiæ plena, quum audiunt, *Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum. Beati qui lugent, qui esuriunt & sitiunt justitiam, beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram. Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt. Diligite eos qui oderunt vos, benedicite male dicentibus, benefacite calumniantibus vos. Qui non tollit crucem suam non est me dignus. Qui non abnegat semet ipsum, non potest esse meus discipulus. Qui amat animam suam, perdet eam: qui perdiderit animam suam, inveniet eam: Qui reliquerit domum, agros, uxorem, liberos propter me, centuplum accipiet in hoc seculo, & vitam æternam in futuro.* Ad ista conniti, professionis est Christianæ: non semper adsequi, imbecillitatis humanæ: deridere vero, Paganicæ impietatis, aut Judaicæ incredulitatis, a quo malo oportet nos semel Christum professos quam longissime abesse, carissimi.

Matth. 5.

Jam & illud animadvertat vestra vigilantia, in hac historia referri tres pastores. Nam Saul curabat asinas, ut habetur 1. Reg. IX. Doëg Idumæus pascebat mulos, David ab ovibus vocatus est ad regnum. Asina tardum animal est, libidinosum & ferendis oneribus natum. Nullum onus, peccatorum gravius sarcina. Hæc est enim mulier in cujus os immittitur talentum plumbi: & qui carnis voluptatibus dediti sunt, tardi sunt ad percipienda cœlestis Philosophiæ dogmata. Mulus autem, præterquam quod magis etiam sarcinarum est patiens, sterilis est & calcitrosus, sic ex duobus generibus mixtum, ut sit neutrum. Hi sunt, nimirum, qui professione sunt Christiani, vita & affectibus Ethnici, interim nec prorsus Ethnici nec Christiani, recalcitrantes gratiæ Dei, divitiis, cæterisque cupiditatibus onusti, nullum pietatis fructum adferentes. De his loquitur Psalmus XXXI. *In camo & freno maxillas eorum constringe, qui non approximant ad te.* Mulus erat Saulus quum audiret, durum est tibi contra stimulum calcitrare. Injectum est illi frenum, & ex mulo factus est agnus. Asinus erat Petrus, quum diceret Domino, propitius sit tibi Deus ne fiat istud. Dominus injecit illi capistrum dicens: *Non sapis ea quæ Dei sunt, vade post me, Satana:* Accepit capistrum, & versus est in arietem ovilli pecoris ducem. Nos, carissimi, sumus oves, & si non sumus, demus operam ut simus: fugiamus a crudeli tyranno Saul, a parricida Doëg, qui trucidavit Sacerdotes, adhæreamus ovium pastori David nostro. Ovis non eget neque capistro, neque freno, neque stimulis, sequitur agnitam vocem pastoris. Similiter & nos simpliciter obediamus doctrinæ Christi, nihil dubitantes de illius promissis. Non fallet, non destituet oviculas ab ipso pendentes. Et ad exemplum David, mutemus vultum nostrum coram Abimelech, videamur mundo stulti, ut sapientes simus apud Deum: videamur amentes, ut Deo simus sobrii. Simus imitatores beati Pauli, quemadmodum & ipse fuit Jesu Christi. Ille factus est omnia omnibus, ut omnes lucrifaceret: & qualis Abimelech visus est David, talis ille est visus Festo, a quo audit: *Multæ litteræ, ô Paule, te ad insaniam adduxerunt.* Et apud Corinthios asserens suam auctoritatem, sumit personam insipientis, *Insipiens*, inquit, *factus sum, vos me coegistis.* Et in eadem Epistola, *Sive mente excidimus Deo, sive sobrii sumus vobis.*

Zach. 5.

2 Cor. 11.

2. Cor. 5.

Diutius commorati sumus in titulo, sed ut spero, vos hujus moræ non pœnitet: nunc per Psalmi campum, quoniam planus est, expedite decurremus. *Benedicam Dominum omni tempore.* David simul ut effugerat summum vitæ periculum, quasi gaudio gestiens dicit. Quid dicit? Num murmurat tædio malorum? Num ita loquitur, quis tandem erit horum malorum finis? Mala succedunt malis, periculum periculo excipitur: Olim patrem, amicos & cognatos reliqui, traditus sum inimicis, toties petitus sum a furioso Rege, vix corpore declinavi ictum lanceæ, vix effugi manus illius: Missi sunt in domum meam carnifices, & ægre conjugis indicio doloque servatus sum, elapsus per fenestram noctu: Rursus, periclitatus sum in Najoth, & perieram nisi furor Domini corripuisset Saulem: post fame periclitans apud Abimelech Sacerdotem repperi Doëg Idumæum: Rursus apud Achis veneram in certum exitium. Quando finietur hæc calamitatum catena? Nihil tale audimus. Sed fortasse audimus vocem de sua calliditate gloriantis: Mea dexteritas elusit hastam insani Regis, meum ingenium imposuit Sacerdoti, mea calliditas imposuit Achis Regi. Ne tale quidem quidquam. Sed audimus male precantem hosti suo, minitantem, ac meditantem vindictam tam iniquæ tam crudelis persecutionis? Nihil horum. Quid igitur? Agit gratias Deo, cujus præsidio liberatus sit a tot tantisque periculis. Illi tribuit omnem gloriam, illi remittit omnem vindictam. [*Benedicam Dominum omni tempore*] Benedicendi verbum hoc sensu apud Latinos auctores inusitatum est, in sacris litteris frequentissimum. Est autem & laudantis, & gratias agentis, & bene precantis, beneque ominantis. Nec refert dandi casum addas an accusandi. Hic habes, *Benedicam Dominum:* & alibi legis in Ecclesiis, *benedicite Domino.* Siquidem Græci ut dicunt, *benefacio tibi*, & *benefacio te*, ita dicunt, *benedico tibi*, & *benedico te.* Hoc Christiani minus in loquendo curiosi sunt imitati. Id obiter admonere visum propter Grammaticorum filios, ne quid illorum cogitatio nobis obstrepat hæc differentibus. Nimirum, hoc peculiare signum est Christianæ mentis, in mediis afflictionibus agere gratias, & pro malorum auctoribus orare, ut resipiscant. Plures reperias qui jejunent, qui largiantur pauperibus, qui frequenter orent, qui sordidati incedant: perpaucos qui in continua malorum serie gratias agant Domino, qui non moliantur ultionem, qui ne maledictis quidem malefacta retalient. Hæc est certissima nota, qua mentem vere piam & Christianam agnoscas. Alia facile simulantur, hoc haud scio an quisquam diu simulare possit. Ostendit hanc notam Dominus in Euangelio, *Beati estis quum maledixerint vobis homines, & persequuti vos fuerint, & dixerint omne malum adversus vos mentientes propter me, Gaudete & exsultate.* Unde nos jubes in rebus afflictis gaudere? *Quoniam merces vestra copiosa est in cœlis.* Propter Christum persecutionem patitur, quisquis innocens ob benefacta affligitur. Ideo auditum est, mentientes. Nam, qui suo merito male audit aut affligitur, huic satis est si patienter ferat quod commeruit, & vexatione doctus convertat sese ad meliorem frugem. Similiter & Jacobus, *Omne gaudium existimate, fratres, quum in varias tentationes incideritis, scientes quod probatio fidei vestræ patientiam operatur: patientia autem perfectum opus habet.* In eamdem sententiam Paulus, *Gloriamur in afflictionibus, scientes quod afflictio patientiam operatur: patientia autem probationem, probatio vero spem: spes autem non confundit.* Idem ad Corinthios, *Maledicimur ac benedicimus, persecutionem patimur & sustinemus, blasphemamur & obsecramus.* Ad eosdem Epistola posteriore, recensens catalogum afflictionum ac periculorum, quæ perpessus fuerat Euangelii gratia, testatur se super his gloriari malle, quam de revelationibus. Atque hæc loquitur David elapsus e gravi periculo, sed exspectans graviora. Sciebat enim

Enarratio Psalmi.

Matth. 5.

Jacobi 1.

Rom. 5.

1. Cor. 4.

iram

iram Saulis implacabilem, nec ita loquitur, benedictus Deus qui me liberavit ab Abimelech; sed: Benedicam Dominum omni tempore, obstringit sese ad perpetuo laudandum Deum, quæcumque rerum facies incidisset. Quemadmodum enim sunt qui ad tempus credunt, & in tempore tentationis recedunt: ita sunt qui rebus ex animi sententia succedentibus gratias agunt Domino, rursus in tempestate queruntur de Domino, quidam etiam (horresco proloqui) maledictis impetunt tremendam illius majestatem. An non audimus tales voces interdum ex ore Christianorum, Deus fecit mihi injuriam, quum eriperet uxorem meam. Inclementer mecum egit, quod me liberis orbavit. Quid commerui, quod me florentissima ætate tollit e medio? At non ita Job, quum affluerent opes, quum floreret copia liberorum, quum abundaret amicis, agebat gratias Deo, cujus munificentiæ tribuebat illa omnia. At his omnibus ereptis, quum ipse sederet ulcerosus, neque quisquam supereset præter maledicam uxorem, non minimam calamitatis partem, & amicos aliquot, qui jurgando dolorem exprobrarent citius quam lenirent, quid dixit? Dominus dedit, Dominus abstulit, sit nomen Domini benedictum. Æstuariis quibusdam vicibus volvitur ac revolvitur humana vita. Est tempus pacis, est tempus belli: est tempus ubertatis, est tempus penuriæ: est tempus lucrandi, est tempus perdendi quod parasti: est tempus salubritatis, est tempus ægrotandi: est tempus convivii, est tempus luctus: est tempus gignendi liberos, est tempus orbitatis: est tempus ducendi conjugem: est tempus cælibatus: est tempus gloriæ, est tempus ignominiæ: est tempus juventutis, est tempus senectutis: est tempus nascendi, & est tempus moriendi. In tam varia rerum specie vir pius eamdem canit cantionem, *Sicut Domino placuit, ita factum est, sit nomen Domini benedictum.* Hoc, nimirum, est, quod Apostolus hortatur Ephesios: *Ephes. 4* *Domino gratias agentes pro omnibus.* Quid est, *pro omnibus?* Pro tristibus pariter ac lætis, pro jucundis ac molestis. Quare pro *lætis?* Quia beneficio Domini obveniunt. Quare pro *tristibus?* Quia ab eodem immittuntur ad purgandos nos. Dominus enim sine dubio omnia vertet in bonum timentibus ipsum ac diligentibus. Agis gratias medico, qui porrigit amarum pharmacum: & non agis gratias Deo, qui te flagellat, ut emendet, qui exercet ut coronet? Ethnici servati e naufragio, gratias agebant Neptuno ac Veneri: convalescentes a morbo, gratias agebant Apollini aut Æsculapio: sortiti uxorem ex animi sententia, gratias agebant Junoni pronubæ: ad imperium evecti gratias agebant Jovi: divitias nacti gratias agebant Mercurio Herculive. Cæci & infelices pro Dei bonis gratias agebant malis Dæmoniis, & pro benigni Numinis beneficiis laudes canebant maleficis spiritibus. David ostendit cui pro omnibus sint agendæ gratiæ. [*Benedicam*, inquit, *Dominum*] Unus est Deus & unus Dominus, cujus æterno consilio gubernantur omnia. Hic quæret aliquis, quid sentiendum sit de his, qui recepta merce quæ perierat, gratias agunt divo Nicolao, alibi Paulo, alibi Hieroni: qui incolumes e naufragio eunt Compostellam gratias acturi divo Jacobo, recreati a morbo tabellam ac donaria suspendunt Virgini Matri: quibus e prælio licuit redire salvos, honorant servatorem Georgium, aut servatricem Barbaram. Christi Matrem semper eximendam arbitror e plebe divorum ac divarum, Mater est, & Filium habet omnipotentem. Quod ad alios attinet, potest excusari pius idiotarum affectus, si quis agnoscens indignitatem suam, reveritus majestatem summi Numinis, per amicos Dei sollicitat Deum, perque illos gratias agit, sic tamen ut agnoscat Deum totius auctorem, & in eum præcipue intendat mentis oculos; vult enim Christus etiam sua membra glorificari cum capite, vult suos amicos qui fuerunt afflictionum socii, & honoris esse participes. Quamquam nec præceptum ullum nec exemplum hujus rei reperitur in sacris litteris, sive Vetus Testamentum excutias sive Novum. Cæterum, si quis existimet quemquam divorum posse quod Christus non possit, aut quemquam esse Deo magis exorabilem, is magna tenetur superstitione, ne dicam, impietate; nec ita multum abest a cæcitate Gentium, quæ, ut plures credunt esse Deos, ita putant, Apollinem posse, quod non possit Mars, Venerem posse, quod non possit Diana, & contra. Ferenda est hominum imbecillitas, ejicienda impietas: sed hactenus ferenda est imbecillitas, ut proficiat ad meliora. Tutissimum autem simul & optimum est, quod nos docuit Spiritus Sanctus, potius est quod præcepit Christus, quam quod induxerunt homines. Ille monstravit non solum quid orandum, verum etiam unde petendum. Jam mihi contemplare piorum hominum exempla. Moses cum Hebræis quum incolumis evasisset e mari Rubro, demersis Ægyptiis, quem prædicat, cui gratias agit? Num Abrahæ, num Job aut Melchisedech? Quid canit? *Cantemus*, inquit, *Domino, gloriose enim magnificatus est.* Quid illi tres beati pueri, posteaquam Angelus flammam vertit in refrigerium? Non agunt gratias Angelo, minister erat: sed quid cantant? *Benedictus es, Domine, Deus patrum nostrorum.* Quum ab exsilio Babylonico redeunt Hierosolymam Israelitæ, quem prædicant? cui gratias agunt? *Te decet*, inquiunt, *hymnus, Deus in Sion.* Solomo exstructo templo, quem laudat? Non populum, non opifices, non se ipsum: sed ait: *Benedictus Dominus Deus Israel.* Sed quid hæc persequor? Totum Psalterium plenum est his vocibus: *Cantate Domino, jubilate Domino, benedicite Domino.* Et ubique sibi constat Scriptura. Nam in Euangelio quid loquitur Zacharias? *Benedictus Dominus Deus Israel.* Quid Maria & utero & Spiritu fœta? *Magnificat anima mea Dominum.* Dixerit hic aliquis: An non est fas agere gratias homini bene merito, non licet prædicare virum egregiis præditum virtutibus? Si recte referimus gratiam his quorum beneficio sumus usi, qui minus licet agere gratias? Qui religiose loquuntur, prædicant non ipsum hominem, sed dona Dei in homine, hoc est, Deum prædicant verius quam hominem. Itidem & gratias agunt non ipsi homini, sed Deo qui dederit & facultatem & voluntatem benefaciendi. Solomon videns populum alacriter conferentem ad structuram templi, non illi gratias agit, sed Domino loquitur dicens: *Domine Deus, confirma in eis hanc bonam voluntatem.* Ita Paulus 1. Corinth. 12. commemorans varias credentium virtutes, easque non vulgares, adjicit: *Hæc autem omnia operatur unus atque idem Spiritus, dividens singulis prout vult.* Ac paulo ante: *Idem Deus qui operatur omnia in omnibus*, ne quid usquam boni sibi vindicaret humana superbia. Sic beatus Augustinus agens cum populo de creando successore, non dicit, ago vobis gratias quod vestra suffragia cum mea voluntate consentiunt, sed, *gratias ago Deo pro bona voluntate vestra.* Tutius est laudare mortuos quam vivos, sed in defunctis quoque quidquid laudamus, Deo tribuendum est, ut sit Deus omnia in omnibus. Ita loquendum est his qui accipiunt eleemosynam. Plerique dicunt, *orabo pro te.* Quid hoc est, *orabo pro te?* Referam tibi gratiam pro beneficio. Pie quidem facit qui orat pro bene merito, sed modestius loquitur qui accipiens eleemosynam dicit, ora pro me: *Beatior enim est qui dat, quam qui accipit*, nisi forte veste metimur sanctimoniam. Deus intuetur quid sub veste lateat. Porro, qui ex hoc vulgari sodalitio pauperum sunt, magna ex parte magis egent animorum, quam corporum subsidio. Et tamen illi quoque dicunt, *da, orabo pro te.* Aut sic gratias agant, Dominus qui tibi dedit istam bonam mentem, rependat mercedem, & augeat quod dedit. Decet enim & orationem Christianorum præ se ferre religionem, nec satis est animum & mores esse pios, nisi in omnibus quæ cogitamus, agimus, patimur, loquimur, cum David benedicamus Dominum, & laus ejus semper sit in ore nostro. Nihil novi dixit, sed eamdem sententiam, quam Psalterium cecinit, cithara concors recinit, quo penitius infigatur animis nostris quod dictum est, ne quis existimet esse vitiosam ταυτολογίαν. Interdum citra vitium repetuntur eadem verba, interdum eadem sententia commutatis verbis iteratur. Laudatur hic sermo in fabula

Digitized by Google

ludicra, sed bene Latina: *Negat hanc sibi esse cognatam Demipho? Hanc Demipho negat esse cognatam?* Laudatur illud Oratoris facundissimi de Catilina, *Abiit, rediit, excessit, erupit, evasit.* Laudatur ex eodem, ubi nec verba, nec res prorsus eadem iterantur, sed tamen affinia & eodem spectantia. Quod genus est illud, *Quid enim Tubero tuus ille districtus in acie Pharsalica gladius agebat? Cujus latus ille mucro petebat? Qui sensus erat armorum tuorum? quæ tua mens, oculi, manus, ardor animi? quid cupiebas, quid optabas?* His omnibus nihil aliud agit vir omnium suffragiis in eloquentiæ gloria Princeps, nisi ut inculcet animo Cæsaris, Tuberonem fuisse in castris hostium Cæsaris. Hujusmodi schemata quum in humanis scriptis laudem ferant, quoties idem accidit in divinis litteris, absit ut dicamus, Crambe bis posita; absit ut dicamus, molestum est toties audire eadem, sed gratias agamus divinæ sapientiæ, quæ sese ad nostram vel oblivionem vel tarditatem accommodat. Verbum caro factum est utique nobis, & miramur si Spiritus Sanctus ad hominis captum sermonem suum adaptat? Sic mater cibum præmansum inserit in os infantuli, sic solidum cibum stomacho concoctum vertit in lac, ut edentulo puero porrigat. Et si juxta vetustum Græcorum proverbium, sine vitio fit, quoties quod pulchrum est, bis terque repetitur, quum in Scriptura nihil sit nisi pulcherrimum, non oportet cuiquam molestam esse iterationem, etiamsi vicies recinatur idem. Hoc eo monere volui, quod hujusmodi schematibus undique referta sunt sacra volumina, præsertim in his quæ carminum instar contexta sunt. Auctor est universæ Scripturæ idem Spiritus, sed interdum mutat linguam suam. Veluti quum idem homo, alio charactere scribit Historiam, alio epistolam familiarem, alio carmen heroicum: ita non est eadem sermonis figura in Sacris Historiis & in Psalmis aut Canticis. Eadem verba repetit David, deplorans mortem Absolonis filii: *Fili mi, Absolon, Absolon, fili mi.* Item Psalmus, *Deus meus, Deus meus.* Rursus in Euangelio: *Hierusalem, Hierusalem, quæ occidis Prophetas:* Dolor enim vehemens habet affectum suum. Sed reliqua duo genera passim obvia sunt. Quod genus est illud Proverbiorum XVI. *Contritionem præcedit superbia, & ante ruinam exaltatur spiritus.* Bis idem dictum est, sed aliis verbis. Ejusdem generis est initium hujus Psalmi, *Benedicam Dominum in omni tempore:* huic velut echo resonat, *semper laus ejus in ore meo.* Idem fit in illo versiculo, *Magnificate Dominum mecum, & exaltemus nomen ejus in id ipsum.* Sed non onerabo vos commemorandis exemplis, quæ numquam non offerunt sese. Ex affinibus conflatæ sententiæ sit hoc exemplum: Misericordia & veritate redimitur iniquitas, & in timore Domini declinatur a malo. Nam Domini timor impellit ad opera misericordiæ. Præter hæc, est sententiæ genus, quod habet annexam rationem. Id quidam vocant enthymema. Quod genus est illud Ecclesiastici V. *Ne dixeris, peccavi, quid mali accidit mihi?* Subjicitur ratio: *Dominus enim vindicans, est patiens redditor.* Frequenter accinitur contrarius sensus velut Proverbiorum X. *Filius sapiens lætificat patrem, filius vero stultus mœstitia est matri suæ.* Huic proximum genus est, quum accinitur diversus sensus. Quale est illud quod inibi mox sequitur: *Non proderunt thesauri iniquitatis, justitia vero liberabit a morte.* Est ubi pars sententiæ velut accinitur, ut ibi: *Et erexit cornu salutis nobis in domo David pueri sui.* Hic si teneremus exactam musicæ rationem, qua prisci sunt usi, præsertim Hebræi, dilucidius ista tractaremus. Legimus enim fuisse varios choros musicorum, qui vicissim inter sese diversis organis canebant. Interdum vox præcedebat, eam recinebat aptis modulis organum: Interdum organum præcedebat, cui succinebat vox: Interdum concinebant pariter & voces & organa. Sed horum multa jam vetustate obsoletorum, vix obscura nobis vestigia sunt. Itaque satius est ut ad Psalmum recurramus: *Benedicam Dominum in omni tempore, semper laus ejus in ore meo.*] Si quis hæc audeat humanis auribus, videtur inconsistens, quod pollicetur David.

Terentius in Phor.

1 Delendum *rediit*, quod non potuit esse, nisi in depravatis Codicibus Catilinariæ II.

A Qui namque fieri potest, ut quis laudet Dominum in omni tempore, & sine intermissione sonet illius laudes, præsertim ore? Quidam putant dissolutam quæstionem, si locum accipiamus de ore mentis, de quo Psalmus alius loquitur: *Os meum aperui & attraxi spiritum.* Item alius: *Dilata os tuum & implebo illud.* Habet enim interior homo noster sua membra, aureis, oculos, manus, pedes, & os. Hoc ore comedunt qui saginantur pane cœlesti, qui bibunt sanguinem Filii hominis, qui vescuntur carne illius. *Non solo pane vivit homo, sed omni verbo quod procedit ex ore Dei.* Sermo igitur divinus cibus est, & editur: sermo Dei fons est saliens in vitam æternam, & bibitur sed ore spirituali. Hæc, fateor, pie vereque
B dici, sed, an nodum quæstionis ad plenum expediant, nescio. Nec animus semper potest vacare laudibus divinis, vel dum aliis curis necessariis occupatur, vel dum somno profundo consopitus est. Sed mihi videtur hic nodus eadem bipenni dissecari posse, qua solvitur Euangelicus. Hortatur Dominus discipulos ut *semper orent*, nec umquam ab orando cessent. Id juxta sensum humanum impossibile est, sed facilis est exitus e quæstione, si recipiamus hyperbolen, non quæ mentitur, sed quæ vehementia sermonis excitat segnitiem nostram. *Semper* enim dictum est pro *frequentissime.* Si
C quem offendit nomen hyperboles, sciat hunc tropum in arcanis litteris esse frequentem, nec raro a probatissimis Scripturarum enarratoribus indicari. Quid quod hoc schemate nihil usitatius vulgo? *Assiduus in studiis* dicitur, qui maximam diei partem impendit studiis: & de eo qui frequenter male loquitur de nobis, dicimus, *numquam cessat maledicere.* Quid quod ipsa parabola, quam Dominus proponit, adstipulatur huic interpretationi? Neque enim illa vidua, noctes ac dies interpellabat durum & impium judicem, sed frequenter, quoties dabatur veniendi facultas. Postremo, nec illa dormiens interpellabat dormientem. Sic *numquam cessat orare*, qui, quoties datur opportunitas, orat. Nec alio sensu Paulus jubet suos sine intermissione orare. De
D Christo præstat silere, certe Paulus qui hoc præcipit, non oravit sine intermissione. Idem hortatur conjugatos, ut ex consensu nonnumquam abstineant ab usu conjugii, nimirum, precandi gratia. Sed eos jubet redire ad copulam, ne distractos tentet Satanas. Quod si coitus impedit precationem, non semper orant conjugati. Eadem forma dicitur, semper adesse concionibus, qui tum adest, cum fit concio. Hæc mihi quidem videtur simplicissima difficultatis explicandæ ratio. Quamquam & illa pie dicuntur, cujus animo semel impressius est habitus veræ pietatis, ut in omnibus quæ facit, cogitat, loquitur, non alio spectet, quam ad gloriam Dei; is etiam comedens ac bibens,
E etiam dormiens, audeo addere, etiam ludens, etiam lepidis fabulis ingenii vires recreans, laudat Dominum, juxta Pauli doctrinam, *Omnia in gloriam Dei facite.* Qui jejunat valetudinis, aut parsimoniæ, aut gloriæ causa, aut metu humano, aut frigida consuetudine, non laudat Dominum. Rursus, qui non jejunat, ut sufficiat corpus laboribus, quibus alit uxorem ac liberos, aut quibus docet populum, aut aliud simile caritatis munus obit, etiam non jejunans laudat Dominum. Qui preces intermittit, ut uxori debitum reddat, hoc ipso laudat Dominum, quod non orat. Postremo, semper orat cui mens est semper affecta ad orandum, quum
F datur orandi tempus. Quemadmodum omnis piorum vita est laudatio Dei, ita omnis impiorum vita est blasphemia in Deum, sive edant, sive bibant, sive dormiant, sive ludant. Christus autem, qui in omnibus quæsivit gloriam Patris, merito dixit: *benedicam Dominum omni tempore, semper laus ejus in ore meo.* Et a capite habet Christi corpus, quod est Ecclesia piorum, ut & ipsa possit dicere: *Benedicam Dominum in omni tempore, semper laus ejus in ore meo.* Sub lege Naturæ, sub lege Mosaica, sub Euangelii gratia, ab exordio mundi, usque ad consummationem incessanter Ecclesia benedicit Dominum, sive dum persecutione Principum laceratur, sive dum Hæreticorum pervicacia concutitur, sive dum tranquillitate temporum fruitur,

Luca 18.

sem-

Digitized by Google

ſemper Dei laudem habet in ore ſuo, perſuaſum habens utcumque ſe variarit rerum tempeſtas, per illum omnia ſibi ceſſura in bonum. Habet & unumquodque Eccleſiæ membrum, modo vivum, ut juxta ſuum quemdam modulum dicat, *Benedicam Dominum in omni tempore, ſemper laus ejus in ore meo.* Verum illud *ſemper* non contingit ad plenum in hac vita, quum brevi, tum innumeris curis obnoxia, per quas interrumpitur canticum noſtrum: verum poſteaquam ab hoc exſilio redierimus in cœleſtem illam Hieruſalem, tum erit ſemper laus Domini in ore noſtro: quemadmodum dicit alius Pſalmus, *Beati qui habitant in domo tua, Domine, in ſecula ſeculorum laudabunt te.* Sequitur: [*In Domino laudabitur anima mea, audiant manſueti & lætentur*] Hic verſiculus nec cum eo qui præcedit, nec cum eo, qui ſequitur, videtur apte cohærere. Sequitur enim, *Magnificate Dominum mecum.* Quomodo velut ex abrupto deſilit in mentionem ſuæ laudis, quum hoc ſit hujus Pſalmi caput, ut omnem laudem transferamus in Deum? Nunc dicit *in Domino laudabitur anima mea.* Si propius inſpiciamus non eſt diverſum quod dicit. Nam *laudari in Domino*, nihil eſt aliud quam gloriari in Domino. *Qui gloriatur*, inquit Paulus, *in Domino glorietur.* Laudatur ille in Domino, pro quo gratiæ aguntur Domino. Et ſunt Hebraicarum litterarum periti, qui pro *laudabitur anima mea*: verterunt, *gloriabitur anima mea in Domino.* Anima vita eſt. Servatus eſt David, evaſit ſummum vitæ diſcrimen: hoc qui legunt audiuntve, laudant animam illius, non ob calliditatem qua impoſuit Getheis, ſed ob fiduciam quam habebat in Domino. Quiſquis enim ſic laudat David, quaſi ſuo ingenio, ſua ſapientia, ſua verſutia, animique præſentia, aut etiam felicitate e tot periculis elapſus ſit, non laudat animam illius in Domino. Quod de David dictum eſt, idem accipiendum eſt de ſanctis omnibus. Si Martyrem laudas, lauda in Domino: ſi Virginem laudas, lauda in Domino. Noli ſic laudare, quemadmodum Ethnici laudare ſolent præſtantes viros, qui in bello fortiter occubuerunt, aut alioqui bene meriti ſunt de Republica. In talibus encomiis nulla eſt mentio Dei, ſed prædicatur illorum patria, genus, opes, vires, fortuna, ingenium, calliditas. Atque ut facinorum memoria latiſſime ſpargeretur, ac diutiſſime viveret, libris editis ea celebrarunt, fornicibus, columnis, & ſtatuis ad poſteros tranſmittere conati ſunt. Talium nec anima laudatur, nec laudatur in Domino. Anima pars intima eſt hominis, bona fortunæ & corporis extra hominem ſunt, quæ quoniam frequenter improbiſſimis quibuſque contingunt, non reddunt hominem per ſe laudabilem; Animi bona vere ſunt hominis, ſi tamen agnoſcat unde acceperit. Quamquam & pro corporis fortunæque commodis, ſi citra fraudem contingant, Deo ſunt agendæ gratiæ. Beatus David hoc factum voluit Pſalmo per univerſum orbem celebrari, non ut ipſe prædicaretur, ſed ut in eo Dominus. Sciebat futurum, ut omnes pii pro mirifice liberato Davide gratias agerent divinæ bonitati, laudibus veherent divinam ſapientiam, quæ ſinit ſuos objici periculis, ſinit in eos mundum expedire omnes machinas ſuas, ut per illos illuſtret nomen ſuum, dum, juxta Pauli doctrinam, ſuam virtutem profert in vaſis fictilibus, & per imbecilles vincit fortes, per inermes dejicit armatos. Quum Alexandri Magni facinora prædicantur, non ſine mendaciis, erigunt criſtas Macedones: quum laudatur Pericles aut Themiſtocles, gaudent Athenienſes: quum celebratur Annibal, gloriantur Afri: quum Julius Cæſar, exſultant Romani, *Tales*, inquiunt, *viros nos habuimus.* Hæc gloria bis ſtulta eſt, & quod de alienis facinoribus ſibi placent, & quod laudem omnem adſcribunt hominibus. Adde, quod ea mirantur, quæ nullam merentur laudem. Quid enim in his laudant? Dirutas urbes, populatos agros, mutuas hominum cædes, & orbem bellorum furiis concuſſum, actos triumphos, poſitas ſtatuas, erecta trophæa, ſuperbiæ monumenta. Cruenti ſint oportet, quibus placent cruenta, & crudeles ſint oportet, quibus placet alienа crudelitas. David autem, nec ob talia laudari vult, nec a talibus. Quum laudatur Abraham, aut Moſes, aut David, efferuntur Judæi: ſed ſuperbe de his gloriantur, quos non imitantur. Laudentur Principes Chriſtiani, ſed ob ſtratagemata Chriſtiana, idque in Domino, ut non ſolum exſultent Hiſpani, Germani, aut Galli, ſed omnes qui diligunt Dominum. Solent quidam ambitioſe prædicare Franciſcum, ſic ut plerique ejus ſodalitii criſtas tollerent, Dominicani ringerentur. E diverſo quidam ſic efferebant Dominicum, ut Franciſci nepotes inviderent, Dominicani ſibi plauderent dicentes: *Ecce talem virum habuit Ordo noſter auctorem.* Fortaſſe ſimilis affectus habet aliquot Benedictinos, aut Bernardinos, aut Auguſtinianos. Laudant illi quidem viros Deo cariſſimos, ſed non eos laudant in Domino: nec qui ad iſtum modum de illis gloriantur, gloriantur in Domino: poſtremo, nec illi ſic laudari gaudent, nec agnoſcunt pro ſuis, qui ſic de ipſis gloriantur. Quomodo enim agnoſcant ſuo inſtituto contrarios? Neque enim ideo Franciſcus ſubmiſſus fuit, opum, gloriæ, totiuſque mundi ſummus contemtor, ut aliqui ſub illius titulo ferocirent, ſed ut omnes imitarentur. Piorum laus communis eſt totius Eccleſiæ. Proinde glorietur anima cujuſque, ſed glorietur in Domino: id audiant, non hi aut illi ſuperbiæ materiam undique venantes, quemadmodum & hodie Judæi gloriantur de David erepto: ſed, *Audiant*, inquit, *manſueti & lætentur.*] Mitis a mitibus laudari vult. David, juxta litteram dictus eſt & fuit *vir ſanguinum*, quamquam exſtant & hujus plurima manſuetudinis exempla, erga Saulem, erga Abſolonem, erga Semei. Sed ille ſine exceptione mitis fuit, cujus figuram gerit David, qui loquitur in Pſalmo *Memento, Domine, David, & omnis manſuetudinis ejus.* Prædicatur & Moſes omnium virorum manſuetiſſimus. Nam crudelitas dici non debet, quod Domini juſſu geritur. Verum ubi verus ille Moſes protulit nobis legem gratiæ, ubi verus ille David induxit regnum cœlorum, nihil jam per ferociam, nihil ferro, cæde aut ſanguine geritur, ſed omnia gladio ſpiritus, quod eſt verbum Dei. Sic bellavit Chriſtus, ſic vicit, ſic triumphavit: ſic Apoſtoli, ſic Martyres, ſic quotquot fuerunt aut ſunt veri Chriſti diſcipuli, eumque audiunt dicentem: *Diſcite a me quia mitis ſum & humilis corde, & invenietis requiem animabus veſtris.* Feroces dicunt bello parari pacem, corporum fortaſſe: at veram pacem animarum ſola parit tolerantia malorum. Hæc requies etiam in mediis tormentis ac mortibus aderat Martyribus. Hæc audiunt feroces, & ſubſannant: ſed audiunt manſueti Chriſti diſcipuli, & lætantur. Audiunt leones, & rugiunt: audiunt oves, & ſolatio recreantur. Quare lætantur? Quia ſciunt ſe curæ eſſe Domino, adverſus quem nihil poteſt hominum crudelitas. Sciunt poſt temporarios dolores, paratam eſſe vitam æternam. Chriſtus itaque per ignominiam crucis, per cruciatus & mortem receptus in gloriam Patris merito dicit: In Domino laudabitur anima mea, audiant omnes mei diſcipuli, mites & humiles corde & lætentur. Capitis enim victoria, membrorum ſalus eſt. Nobis enim periclitatus eſt, nobis afflictus eſt, nobis vicit ac triumphavit Dominus. Par eſt igitur, ut qui per fidem ac baptiſmum idem facti ſunt cum Chriſto, ſimul cum illo prædicent Deum, qui fuit in Filio, mundum reconcilians ſibi. [*Magnificate*, inquit, *Dominum mecum, & exaltemus nomen ejus in id ipſum.*] Quærit chorum tanto facinore dignum. Pulcherrimus concentus eſt, quum univerſa Chriſti membra eamdem cum capite canunt cantionem. Suaviſſima muſica eſt, quum voces variæ ſunt, mens eadem. Canit Hebræus, canit Græcus, canit Romanus, canit Scytha, canit Thrax, canit Indus, canit Gallus, canit Germanus, canit Britannus, canit univerſus Orbis, Chriſto Paſtori concinens, magnificans Dominum & exaltans nomen ejus *in id ipſum* ſive *in unum.* Nam & hoc habent nonnulli codices, nec refert ad ſenſum. Eo verbo myſticæ litteræ ſignificare ſolent, mirabilem illam concordiam,

Digitized by Google

diam, quæ propria eſt diſcipulorum Chriſti, qui ſicut ſunt unum corpus, ita eodem ſpiritu vegetantur. De hac concordia dicit alius Pſalmus: *Ecce quam bonum & quam jucundum habitare fratres in unum.* Habet mundus ſuas concordias, habet ſodalitates & factiones: habent & Hæretici ſuas conſpirationes, ſed illud, *in id ipſum*, nuſquam eſt, niſi inter eos quos Chriſti ſpiritus conglutinat. Nec uſquam vera pax eſt aut requies, niſi ubi adeſt illud *in unum*. Eam ſenſit ille qui dixit: *In pace in id ipſum dormiam & requieſcam.* Dominus autem cupit omnes ad ſe venire, ut eamdem cum ipſo canant cantionem. Quam diſſona muſica eſt, quum aliud canit Arianus, aliud Sabellianus, aliud Ebionita, aliud Pelagianus, aliud Donatianus, & quid memorem ſectas omnes, quarum non eſt numerus, quum horum ſinguli ſuam canant cantionem, ſed omnes a Chriſto diſſonantes, ne inter ſe quidem conſentientes. Idem eſt baptiſmus, eadem profeſſio, idem titulus, ſed non eſt eadem mens. Utinam nos omnes concordemus cum Chriſto, & ad chorum hunc accedant etiam Turcæ & Judæi! ut uno ore, uno ſpiritu Dominum magnificemus, *Magnificate Dominum mecum.* Dominus non creſcit hominum laudibus, ſed illius gloria creſcit apud homines. Hanc gloriam cupit inclareſcere, non quod ipſi quidquam accedat, ſed quod nos reddimur meliores, dum illius ſublimitatem, bonitatem, ſapientiamque contemplamur: quod dum mentis oculos ad illius ſummi boni ſpeculationem intendimus, vileſcunt hæc omnia, quæ mundus ſuſpicit, ac per fas nefaſque ſectatur. Neque enim protinus magnificat Dominum, qui labiis ſonat laudes illius, ſed qui mundi cordis aciem ad æternarum rerum conſiderationem dirigit, hoc modeſtior quo ſeſe ſublimius erigit, hoc ſuperbior erga mundum, quo ſe magis ſubmiſerit Deo. Non magnificat autem Dominum, niſi mitis & humilis corde. Qui ferox eſt, magnificat ſe ipſum, nec glorificat nomen Domini, ſed ſuum nomen glorificat. Magnificat Dominum, qui illius agnoſcit ſublimitatem, & ſuam confitetur humilitatem. Domini nomen exaltat, qui dicit cum Pſalmiſta & dicit ex animo: *Non nobis, Domine, non nobis, ſed nomini tuo da gloriam.* Quid canit illa beata Virgo, qua nihil ſublimius, nihil rurſum modeſtius: *Magnificat anima mea Dominum, Quia reſpexit humilitatem ancillæ ſuæ.* Ex tot virtutibus, ex tanta felicitate nihil ſibi vindicat, ſuum nomen dejicit, Domini nomen attollit, *Quia fecit mihi magna qui potens eſt, & ſanctum nomen ejus.* Nec dicit, promeritam me dicent omnes generationes, ſed *beatam me dicent.* Rurſum non ait: *Et gloria mea a progenie in progenies*, ſed *miſericordia ejus.* Solus Deus vere magnus eſt, humile eſt quidquid humanum eſt. Nec eſt periculum, ne minor fias demittens te ipſum. Nam hac unica via magnus eſſe poteris in Domino, ſi te ipſum quam maxime dejeceris. Sic Chriſtus factus eſt omnium maximus, adſequutus nomen quod eſt ſupra omne nomen. Sic factus eſt magnus David, ſic Apoſtoli, ſic omnes Divi Divæque, quorum nomina tanta religione veneratur orbis Chriſtianus. Neque enim ſatis eſt ore magnificare Dominum. Paſſim enim audimus hanc cantionem: *Magnus Dominus & laudabilis nimis, & magnitudinis ejus non eſt finis.* Magnifica Dominum lingua, ſed magis magnifica ſpiritu. Id fiet ſi in te ipſum deſcendens diſpicias, quam nihil ſis ex te ipſo, quam perditus, quam miſerabilis, mox erigas oculos in Deum, ſumme bonum, ſumme ſapientem, ſumme potentem, conſidereſque quid ille pro te factus ſit, quanta te miſericordia proſequutus, quanta benignitate locupletarit, denique, conſidera hinc illius bona, hinc tua mala: ex hac contemplatione inardeſcit animus, ut pro tot beneficiis præter meritum tuum acceptis, magnifices Dominum & exaltes nomen illius. Sed noli abſcondere divinam expertus benignitatem, noli theſaurum repertum in terram defodere. Myſterium Regis abſcondere bonum eſt, opera autem Dei patefacere & celebrare, honorificum: quemadmodum hortatur Angelus beatum Tobiam: *Benedicite*, inquit, *Deum cœli, & coram omnibus viventibus confitemini illi, quoniam fecit vobiſcum miſericordiam.* Suam miſericordiam vult prædicari Deus, non noſtra merita. Quantum addimus meritis noſtris, tantum detrahimus magnitudini bonitatis divinæ: & quantum attollimus dignitatem noſtram, tantum dejicimus ſublimitatem gloriæ Dei. In Euangelio qui liberatus erat a legionibus impiorum ſpirituum, jubetur redire ad ſuos, & annuntiare omnibus, quanta ipſi feciſſet Deus. De leproſis autem novem queritur: *Nonne decem mundati ſunt, & non eſt reverſus qui daret gloriam Deo, niſi hic alienigena?* Quin & mulierem a profluvio ſanguinis contactu veſtis Dominicæ ſanatam, quia furtim volebat auferre tantum beneficium, non malitia ſed pudore, compulit ad confeſſionem. Sic & beatus Paulus ſubinde prædicat qualis fuerit, & qualis per Dei miſericordiam factus ſit. Medicus mercedem accipit, & tamen ſi revaluit ægrótus, vult prædicari quod talem ſanarit. Chirurgus qui dentem nec ſine mercede, nec ſine magno hominis cruciatu eduxit, ſervat illum & oſtentat dicens, hunc ego ex ore illius extraxi. Quare quærunt hanc gloriam? Ut uberior ſit quæſtus. Et Dominum qui tanto majora præſtat nobis, fraudabimus ſua gloria? Fraudabimus ſuo lucro? Lucrum illius eſt, ut plures ad ipſum confugiant & ſerventur, illius lucrum eſt hominum ſalus. Proinde cum Paulo demus operam, ut quam plurimos Chriſto lucrifaciamus, ſpargamus illius in nos beneficia, ut ſimus bonus odor Deo in omni loco. Nec nobis curæ ſit, ſi amaricino ſues intereant, modo lætentur manſueti. Nec ſolum reſonet gratiarum actio in Eccleſia ſanctorum, dum glorificato uno membro pariter gaudent omnia, ſed dimanet divinæ bonitatis fragrantia etiam ad eos qui foris ſunt. Sunt enim & illic qui poſſint manſueſcere. Quomodo tractus eſt beatus Auguſtinus? Delatus eſt ad illum ſuaviſſimus odor divi Antonii, eo odore ſanatus mortuus eſt mundo, & cœpit Chriſto vivere. Qui repperit theſaurum egregium, celat illum ut ſolus fruatur: qui nactus eſt uxorem formoſam, hoc agit ut ſolus eam amplectatur. Theſaurus enim communicatus minuitur, & amor in multos diductus, frigeſcit. At diverſæ naturæ ſunt bona ſpiritus, quam plurimis communicari gaudent, & plus habet qui pluribus impertiit quod habet. David itaque, licet ſervatus ſit ſolus, omnes tamen convocat ad communem gratiarum actionem, ut gaudium ſit omnium commune. Sic in Euangelio qui invenit ovem erraticam, non celat ſuum gaudium, ſed convocat amicos dicens, *Congratulamini mihi, quia inveni ovem quam perdideram.* Itidem & mulier, quæ quæſitam drachmam invenit, non ſatis habet gaudere in ſinu, ſed vicinos & amicos ad gaudii conſortium invitat. Denique in domo patris familias, qui filium receperat, univerſa familia gaudiis & gratulationibus perſonat. David itaque univerſos homines, & qui tum erant, & qui nunc ſunt, & qui poſt futuri ſunt, ad commune gaudium, ad idem canticum invitat dicens, *Magnificate Dominum mecum, exaltemus nomen ejus in id ipſum.* Sed jam præſto eſt chorus ad communiter laudandum Dominum hactenus invitatus. Quod eſt argumentum cantionis? *Exquiſivi Dominum, & exaudivit me, & ex omnibus anguſtiis meis eripuit me.* Quum omnibus præſidiis eſſem deſtitutus, & in unius inermis, imbecillis, deſtituti exitium armarentur omnia, quum multus ubique pavor & plurima mortis imago, non conſului Pythonicos, non confugi ad artes maleficas, ſed exquiſivi Dominum, in eo ſpem omnem ſalutis fixi, ab illo petii ſubſidium, qui ſolus plus poteſt omnibus, nec repperi ſurdum precibus meis, exaudivit me, quia cum magna fiducia clamavi, ſciens illum in promiſſis eſſe veraciſſimum, ſciens illum ſic immittere ſuis afflictiones, ad explorandam illorum fidem, ut faciat cum tentatione proventum, nec patiatur nos tentari ſupra quam poſſimus. *Et ex omnibus anguſtiis meis eripuit me.* Hoc neſcio an quiſquam in hac vita vere poſſit dicere. Neque enim David, quum eſſet dimiſſus ab Achis Rege, liberatus fuit ab omnibus periculis, ſed in ipſo etiam regno magnis tempeſtatibus jactatus eſt. Tota piorum vita multis

Cap. 12.

Luc. 15.

Digitized by Google

tis afflictionibus oppoſita eſt. Quis ergo vivens dicere poſſit, ex omnibus anguſtiis meis eripuit me Dominus? Hæc quæſtio trifariam ſolvi poteſt. Primum, juxta litteram verum dixit Propheta; nimirum, ſentiens de præteritis anguſtiis, quas jam non paucas perpeſſus erat. Hoc ſenſu beatus Paulus ſcribit Tomotheo: quum enim illum admoniſſet quam multa perpeſſus fuiſſet Antiochiæ, Iconii & Lyſtris, adjecit, *& ex omnibus eripuit me Dominus.* Deinde, quoniam certus erat Dominum in omnibus periculis adfuturum, hoc velut factum prædicat, quod certo noverat futurum. Nec hic ſermonis color infrequens eſt in Propheticis litteris, ut præteriſſe dicant, quod multo poſt venturum eſt: Propheticis enim oculis etiam quæ procul abſunt, præſentia ſunt. Ita Paulus ſcribit Corinthiis: *Qui de tantis periculis nos eripuit & eruit, in quem ſperamus, quod adhuc eripiet.* Eripuit, qui certam ſpem dedit: & liberatus eſt, qui certo novit ſe brevi malorum omnium lætiſſimum finem habiturum. Conſimili forma ſcribit Coloſſenſibus: *Qui eripuit nos de poteſtate tenebrarum, & tranſtulit in regnum filii dilectionis ſuæ.* Quomodo eripuit, optime Paule? An non ipſe ter rogaſti Dominum, ut auferret Satanam colaphiſtam, nec aliud audiſti, quam *ſufficit tibi gratia mea?* Nonne inter tuas viduas exſtiterunt quæ abierunt poſt Satanam? Nonne apud Corinthios alius eſuriebat, alius ebrius erat? Nonne clamas illos eſſe carnales, & inter ſe contendere ac litigare? Nonne Galatæ deſciverant ad Judaiſmum? Nonne repertus eſt qui patris uxorem haberet domi? Quid porro ſibi volunt illa tua verba: *Timeo enim ne forte quum venero, non quales volo inveniam vos, & ego inveniar a vobis, qualem non vultis, ne forte contentiones, æmulationes, animoſitates, diſſenſiones, detractiones, ſuſurrationes, inflationes, ſeditiones, ſint inter vos?* An non talibus objurgationibus refertæ ſunt tuæ epiſtolæ? Quomodo ergo Deus illos eripuit de poteſtate tenebrarum? Quomodo translati ſunt in regnum filii, qui ſubinde vincuntur a Satana? Niſi quod eripuiſſe dicitur, qui non patitur illos opprimi in æternum: & in regnum tranſtulit, qui certam regni ſpem dedit. In qua ſpe ſi conſiſtimus, jam vicimus omnia quæcumque nobis ingruunt pericula. Animadvertendum eſt quod Pſalmus dixit, *ex omnibus.* Sunt mala, in quibus homines non audent opem polliceri, veluti ſunt morbi, in quibus medicus dicit, malum eſt immedicabile, non admoveo manum. Sunt vulnera quibus chirurgi nolunt admovere manus. Sunt infeliciter apud Turcas captivi, quibus nec Pontifex, nec Cæſar poteſt opitulari. Sed nullum eſt mali genus unde non eripiat ille, qui ſuſcitat etiam mortuos, qui poteſt & ab inferis revocare jam olim ſepultorum animas. Nec oſcitanter prætereundum, opinor, quod dictum eſt, *Exquiſivi Dominum.* Magis enim quadrare videbatur, *Invocavi Dominum & exaudivit me.* Sed *quærendi* verbo divinæ litteræ commendant nobis ſtudium & vigilantiam. Neque enim periit Deus ut quærendus ſit, quum ſit intra nos. De ſapientia legimus: *Si quæſieris eam quaſi pecuniam, & ſicut theſauros effoderis illam.* Quid non tentat avarus, ut theſaurum inveniat? Pſalmus LXVIII. locum hunc velut aliis verbis exponens dicit: *Videant pauperes & lætentur, quærite Deum & vivet anima.* Quod hic ait: *Benedicam Dominum in omni tempore, ſemper laus ejus in ore meo:* illic dicit: *Laudabo nomen Dei cum cantico, & magnificabo eum in laude.* Jam & Euangelicus ſermo tribus illis verbis, *petite, quærite, pulſate,* quid aliud nobis commendat, quam ſtudium, inſtantiam ac vigilantiam? Non ſatis eſt accendere cereolum in meridie, non ſatis eſt labiis dicere, Domine adjuva me. David exquiſivit Dominum, & liberatus eſt. Dices: Ubi quæram Dominum? Latet in ſacris litteris, illic ſcruteris, illic fodias, & invenies eum. Latet in membris ſuis. Qui ſublevat pauperes Chriſti, qui conſolatur afflictos, qui docet errantes, recte quærit Dominum, & illic inveniet. Deſcende in te ipſum, diſpice quot modis offenderis Dominum, & quam miſericorditer ille tecum egerit: accende lucernam fidei, ut, juxta Jacobum, *poſtules in fide nihil hæſitans*: excita ſcintillam caritatis, illic invenies Dominum. Nec protinus abjicito ſpem, ſi non ſtatim impetras quod petis, inſta, urge, preme, aut quod poſtulas accipies, aut aliquid illo melius. Ne properemus ab hoc loco recedere. Divina Scriptura ſimilis eſt eximiæ cuipiam tabulæ, quam ſi diutius contemplere, ſemper aliquid novi ſeſe aperit, quod ſpectaſſe juvet. David ſciebat ſe fore Regem, jam erat unctus a Samuele, & tamen omnem cautionem adhibet, ne occidatur a Saule. Et ubi ſunt interim qui dicunt, quid attinet me ſollicitum eſſe, ſi non ſum prædeſtinatus, fruſtra nitar: ſi ſum, ſupervacanea eſt ſollicitudo, fiet quod deſtinavit ille, cujus decreta reſcindi non poſſunt. Vult Deus ſervari quos elegit, ſed ita ſervari vult, ut ſuam operam jungant cum voluntate divina. Servat eos per gratiam, ſed eam gratiam vult a nobis ambiri, precibus, lacrymis, ſuſpiriis, eleemoſynis. Faceſſat invidioſum nomen *liberi arbitrii*, quod in ſacris litteris nuſquam reperitur, ſed a ſuperciliosis Stoicis in Theologorum Scholas venit. Verum, ſi nihil agit voluntas hominis, quid ſibi vult hic ſermo, *exquiſivi Dominum, & exaudivit me?* quid qui ſequitur: *Accedite ad eum & illuminamini:* præſertim quum ſimilis loquendi forma nuſquam non ſit obvia in ſacris litteris? Vult te Dominus eripere, ſed clamantem. Si tu aliter vis eripi, non eripieris. Aperit nunc Propheta quid ſibi velit tanta exſultatio, ad cujus conſortium invitat omnes manſuetos, ut apud omnes glorificetur nomen Domini. Sed quid Dominus eget hominum celebratione? Ille quidem, ut ante diximus, non eget, ſed nobis opus eſt. Ad quid? Ut omnes idem ſperemus a Domino quod impetravit David, ſi ad illius exemplum inquiſiverimus Dominum. Exemplum propoſuit, & addit exhortationem: *Accedite ad eum, & illuminamini, & facies veſtræ non confundentur.* Quotquot ſedetis in tenebris mœroris, & umbra mortis, accedite ad eum qui eſt lux vera, & illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, & ab hoc illuminentur oculi cordis, & facies veſtræ non confundentur, hoc eſt, non pudefient. Pudor enim in facie eſt. Fruſtra quæretis Dominum in tenebris obambulantes. Oculus animi, intentio eſt; Sed hic luſcioſus eſt niſi illuſtretur lumine: lumen autem fides eſt. Nemo porro ſibi dat fidem, ſed accipit a Domino. Nullus tamen accipit, niſi accedat. Quid eſt, *accedite*? Ne ponatis obſtaculum gratiæ Dei, ſed potius illi vos precibus & eleemoſynis præparate. Sol hujus mundi ſe profert omnibus, ſed non illuminat omnes. Noctuas etiam magis excæcat, & lippientibus moleſtus eſt, nec prodeſt natura cæcis, aut his qui occludunt oculos. Gravis eſt lippitudo peccatum: ſed videt lippus tamen nonnihil, ſed quemadmodum temulenti, quorum oculos gravet crapula, talibus multa videntur quæ ſunt unum, & ambulare videntur quæ quieſcunt. Tales oculos primum habebat cæcus Euangelicus, qui vidit homines ut arbores ambulantes. Sed qui caret fide, prorſus cæcus eſt. Quamquam eſt & infirma fides, quæ a Domino poſtulat augmentum. Qui caret fide, oret ut accipiat: qui paulum habet fidei, clamet, Domine adauge mihi fidem. Qui oculos habet pituita gravatos, expurget animum a vitiis & cupiditatibus malis, ut purgatos oculos poſſit intendere in Dominum. Id ſi fiat, facies illius non pudefiet. Pudeſcunt enim qui ferunt repulſam. *Quidquid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis.* Hoc qui toto pectore credit, non pudefit deſertus in periculis, ſed ex omnibus angoribus ac pavoribus liberabit illum Dominus. Hic fortaſſe ſubibit animos quorumdam humana cogitatio. Si pudeſcunt qui non liberantur, pudefacti ſunt ergo tot Martyres, qui in acerbiſſimis cruciatibus exhalarunt animam: pudefiunt & hodie complures pii homines, quos non relinquit afflictio priuſquam vita. Ad iſta reſpondeo: Non pudefit niſi qui vincitur: ſed quiſquis vicit, utcumque confoſſus jaculis, gloriam habet. Hi demum pudefacti ſunt, qui in cruciatibus defecerunt a Chriſto: Nam hi vere victi ſunt, etiamſi lucrifecerunt vitam. At qui in exquiſitis ſuppliciis, ſpe vitæ cœleſtis alacer eſt, & extremis

2. Tim. 3.
2. Cor. 1.
Col. 1.
2. Cor. 12.
Prov. 2.

Digitized by Google

tremis vocibus Christum animose profitetur, nec victus est, nec desertus: proinde nec pudescit, imo per glorioſam mortem transit ad æternæ gloriæ triumphum. Sed potius victus ac pudefactus est tyrannus, & in tyranno Satanas. Qui torquetur, agit gratias: qui torquet, furit: uter victus? Sed an non repulsam patitur Martyr, qui orat ut liberetur a cruciatibus, nec liberatur? Quomodo orat Martyr? *Domine Jesu, accipe spiritum meum.* Hæc vox non est deprecantis supplicium, sed anhelantis ad triumphum per mortem. Talia, probabile est, & Paulum fuisse loquutum, qui cupiebat dissolvi & esse cum Christo. Fas tamen est piis orare Deum, ut ab impiorum afflictionibus, aut aliis hujus vitæ molestiis liberentur, velut a morbo cruciabili, a bello, a pestilentia. Sed quomodo orat vere pius? Domine, si vis, si expedit, & ad tuam gloriam & ad meam salutem, eripe me ab his malis: sin minus, fiat quod bonum est in conspectu tuo. Tantum da famulo tuo robur spiritus tui, ne succumbat tentationi. Hic precator, sive liberatur a malis, non pudescit: sive superat ipsa mala, non pudefit, sed ut strenuus miles in bello virtute fit illustrior: Quomodo enim pudefacti videntur, quos ipse Dominus in Euangelio *beatos* appellat? Nec magni faciendum est, si quibusdam carnalibus videtur pudefieri talis. Ille vere pudefactus est, cujus facies probris operta est apud Deum, qui tunc confundetur, quum in illo mirabili theatro, coram judice Deo, coram universis Angelis, coram toto cœtu piorum hominum, patefactis omnium conscientiarum latebris, videbit justos impavidis vultibus stare cum magna constantia. Visus est ignominiosus Lazarus, procumbens ante fores divitis, sed dives ille re vera confusus est, quum ipse in tormentis agens, videret mendicum in sinu Abrahæ. Lazarus obtinuit quod petebat, dives orans repulsus est. Quam victus, quam confusus videbatur Dominus gloriæ, quum ligaretur, damnaretur, colaphis cæderetur, conspueretur, spinea corona, & chlamyde purpurea, & arundine derideretur, quum ab Herode lineis indutus contumeliæ causa ad Pilatum remitteretur, quum in crucem tolleretur, socius latronum. Quam videbatur a Deo desertus, quum Pharisæi moventes capita sua insultarent pendenti: Si Filius Dei est, liberet eum Pater, si bene vult ei. Sed interim dejecit Satanam, interim parabat & sibi & suis omnibus immortalitatis gloriam. Ergo si nolumus pati repulsam, si nolumus pudefieri, accedamus, sive ut alii verterunt, curramus, non ad mundi præsidia, non ad merita nostra, sed ad Dominum, huc hortante nos Filio, qui viam nobis aperuit, ostendit ac muniit. Sequitur in Psalmo, [*Hic pauper clamavit, & Dominus exaudivit eum, & ex omnibus tribulationibus liberavit eum.*] Quod præcessit in capite, sperandum est membris: non enim Christus deseret ullam sui partem, totus liberabitur, totus resurget in gloriam. Se ipsum igitur nobis exemplum proponit, quod imitemur, unde fiduciam sumamus. Si sequeris præcedentem, adsequeris quod ille consequutus est: si illius vestigiis ingrederis, sine dubio pervenies quo ille pervenit. Quid huc & illuc distorques oculos? Quid intueris eos qui nihil aliud sunt quam homines? Qui beati videntur in hoc seculo pollent auctoritate, florent dignitate, abundant opibus, fruuntur prospera corporis valetudine, habent uxorem ex animi sententia, habent liberos, abundant amicis, stipantur clientibus ac famulis, honorantur, coluntur, adorantur ab omnibus. Hos, inquis, videtur exaudisse Dominus, hos ex omnibus angustiis eripuisse. Quin eo dirigis oculum, quo te vocat Prophetæ digitus, indicans quem imiteris, unde spem certam concipias? [*Hic pauper clamavit, & Dominus exaudivit eum.*] Si spectes externe, Dominus juxta carnem e paupercula matre natus est: ipse pauperior, qui hoc ipsum quod habere potuit, reliquit propter Euangelium. Si animum spectes, nullus umquam hominum vixit Christo pauperior, quia nullus umquam exstitit, nec exsistet purior ab omni cupiditate rerum mundi. Quoniam autem opulentiam comitari solet ferocia, eamdem vocem Hebræam alii pauperem, alii manſuetum vertunt. Nec Græce est πένης, sed πτωχὸς, quod *mendicum* sonat, hoc est, *petacem pauperem.* Sicut autem sunt multi facultatibus pauperes, cupiditatibus divites: ita sunt multi virtutum inopes, sed falsæ pietatis persuasione locupletes. Si cupimus exaudiri a Domino, simus vere pauperes, agnoscamus nuditatem nostram: & si quid in nobis virtutum est, nihil inde nobis arrogemus, sed totum transscribamus misericordiæ divinæ. Non pudeat confiteri nostram inopiam, sed mendicorum improbitatem imitantes, clamemus ad Dominum, & exaudiet nos. Sed unde pauperi tanta securitas inter undique imminentia pericula? Superne telis igneis nos impetunt impii spiritus, insurgit mundus omnibus machinis in pios, Christus reliquit terras, unde pauperi imbelli, inermi, destituto fiducia? Christus corpus subduxit in cœlum, ut nos eo subveheret: at non deseruit suos, cum illis est usque ad consummationem seculi. Rex est cœli & terræ; Non est necesse ut rursus descendat, satis est descendisse semel. Habet innumerabilem Angelorum exercitum, per quos tueatur oves suas. Audi ergo non leves suppetias: *Angelus Domini immittet in circuitu timentium eum, & eripiet eos.* Verbum *immittet* non satis exprimit vim dictionis Hebraicæ, quam Septuaginta melius reddiderunt per παρεμβαλεῖ, quod proprie est locum fossa valloque communire castris, quo se milites in tutum recipiant. Nam quod Latini vocant *castra*, Græci dicunt παρεμβολὴν, eo quod arceant inruptionem hostium. Quid si quis pro castris vertat *immissionem*, nullus, opinor, intelliget, quod dicitur. At nihilo dilucidius loquutus est, qui vertit *immittet* pro *communiet.* Unde quidam absurditate sermonis offensi, corruperant hunc locum, ut indicat Augustinus, & verterant: *Immittet Angelum Dominus in circuitu*: quam lectionem adhuc habent commentarii in Psalmos, qui Hieronymo tribuuntur. Rectius igitur expresserunt Prophetæ sensum, qui verterunt, *circumdabit Angelus*, ut divus Hieronymus, aut *castra metabitur Angelus Domini.* Nec ad sensum refert, utrum hic accipias Angelum Christum ipsum, qui dictus est *magni consilii Angelus*, an Angelum aliquem e numero eorum, de quibus beatus Paulus scribit Hebræis, *Nonne omnes administratorii spiritus sunt, in ministerium missi propter eos qui hæreditatem capient salutis?* Quorum meminit & in Euangelio Dominus, *Angeli eorum semper vident faciem Patris, qui in cœlis est.* Et in Actis de Petro, *Angelus ejus est:* & Danielis x. *Michael auxilio est Angelo adversus Regem Persarum.* Item in Psalmis, *Angelis suis mandabit de te, ut custodiant te in omnibus viis tuis.* Non timuit Helisæus imminente hostili turma, qui Propheta videbat Angelorum præsidia. Ad illius preces Dominus aperuit oculos ministri, & vidit montem plenum equis & curribus igneis, cingentibus Helisæum undique: plures erant Angeli protegentes, quam hostes impetentes. Itaque solo Angelorum præsidio vicit Helisæus. Porro, de missis Angelis ad sanctos, vel ut opitularentur, vel ut læta nunciarent, vel ut consolarentur, quid attinet commemorare, quum id tot locis doceant Scripturæ? Nec in magno discrimine ponendum est, utrum juxta divum Basilium intelligas unum quemlibet Angelum tantæ esse amplitudinis, ut universos Deum timentes possit circumire: an cum beato Augustino accipias *Angelum* dictum pro *Angelis*, quemadmodum usitatissime dicimus militem pro militibus licet innumeris. Non enim hic agit de numero, sed de specie. Nomine enim Angeli excluditur præsidium humanum, & declaratur divinum. Ne illud quidem officit sensui, quod Hebræus habet *circumdat*, tempore præsenti, & Græcus nobiscum, *circumdabit*, tempore futuro, nisi quod tempus præsens significat hoc perpetuo fieri, ut Angelus Domini custodiat servos Domini. Sed interim militari verbo admonemur, vitam hominis esse militiam super terram, nec hic nos in patria vivere, sed in castris agere, ne dormiamus, ne luxui ac voluptatibus indulgeamus, sed semper in procinctu stantes, clypeum læva, gladium dextra teneamus. Excubant pro nobis Angeli,

Hebr. 1.

4. Reg. 6.

non

non ut nos ſtertamus, ſed ab illis adjuti fortiter pugnantes ſuperemus hoſtem, qui numquam non circumit, quærens quem devoret. A quo ſi tuti eſſe volumus, maneamus in caſtris, ne recidamus a ſeptis Eccleſiæ, ne incurramus in manus Satanæ: & ſi confligendum eſt cum hoſte, ſub Imperatoris ſignis militemus: bona ſpe militemus, quandoquidem Angelos habemus vallantes nos ſuis præſidiis, nec id ſimpliciter, ſed *in circuitu* ſive *gyro*. Caſtra hominum nulla cura ſic poſſunt undique muniri, ut non aliquà pateant inſidiis, per cuniculos ſuffodiuntur, vallus injecto igni exuritur, fluvius ponte transmittitur, foſſa impletur, murus arietibus dejicitur: ut nihil horum ſit, certe ab his quæ e ſupernis immiſſa decidunt, tuta reddi non poſſunt. Sed Dominus per Angelum ſuum undique communit ſuam Eccleſiam, ut nec impiis hominibus nec inimicis ſpiritibus ullus pateat aditus, niſi nos ipſi noſmet prodamus, modo ne caſtra deſeramus, modo ne Angelos auxiliares impudicis moribus abigamus. Apes abiguntur fumo, columbæ fœtore, ſed multo magis Angeli turpibus factis abiguntur. Tum demum ſoli ſumus, cum crapulæ, temulentiæ libidinique indulgemus, imo non ſoli ſumus, ſed pro ſtipatu Angelorum habemus Dæmonum comitatum. Proinde ſi nolumus deſeri a propugnatoribus Angelis, timeamus Dominum. Sic enim legis, [*In circuitu timentium ipſum.*] Ut nec homines timeas nec Satanam, unica ratio eſt, ſi timeas Dominum. Qui timet metuit offendere, & hic timor continet nos intra cancellos innocentiæ, donec proficiamus ad amorem divinæ ſapientiæ. Qua guſtata, non eſt jam opus cancellis, ſed in libertate ſpiritus vivitur, quemadmodum ſcribit Joannes, *Caritas foras pellit timorem.* Et Paulus, *Ubi ſpiritus, ibi libertas.* Ad tam benignum Dominum, qui hominem tanto dignatur honore, ut Angelorum ſuorum præſidiis illum undique communiat, quis trepidet accedere? quis dubitet ſe illi committere? Hanc tam admirabilem Dei erga homines caritatem ac ſollicitudinem expertus Propheta, ad eamdem experientiam invitat omnes homines. Sic Paulus prædicat ſe ex perſecutore Chriſti factum Apoſtolum, & ex primo, ut ipſe loquitur, peccatore, factum inſignem Euangelii prædicatorem, utique per Dei gratuitam miſericordiam, ne quiſquam quamlibet peccatis oneratus dubitaret accedere. Non enim invida eſt caritas, ſed cupit omnia bona cum omnibus habere communia: Ego, inquit Propheta, acceſſi & guſtavi, hoc eſt, experimento comperi. [Accedite & vos, *& guſtate, & ſi parum eſt guſtaſſe, videte quam ſuavis eſt Dominus.*] Quod Latini legunt *ſuavis*, Septuaginta reddiderunt χρηστὸς, quod magis ſonat *benignum* & *commodum*. Idem enim verbum eſt in Euangelio, *Jugum meum ſuave eſt*, χρηστὸν. Non ſuccedit omnibus ad Reges ac Satrapas acceſſiſſe. Multis negatur aditus, multi rejiciuntur admiſſi, multi pro ſperato beneficio referunt ſupplicium. Et a multis Principibus tutius eſt abſtinuiſſe, quam acceſſiſſe propius, quod & Græcorum proverbio teſtatum eſt: Procul a Jove & fulmine. At non talis eſt Dominus, qui ſic eſt omnium maximus, ut idem ſit omnium benigniſſimus. Occurrit accedentibus ad ipſum, & convertitur ad eos qui ſeſe ad ipſum convertunt, teſte Propheta ſub perſona Dei loquente: *Convertimini ad me, & ego convertar ad vos*: & Euangelica parabola de prodigo filio, cui conſpecto procul pater obviam properat. Ex omnibus ſenſibus duo certiſſimi ſunt, tactus & viſus. Nam guſtus tactus quidam eſt linguæ ac palati, ſed tactus perfectiſſimus. Non enim ſolum indicat dura molliaque, aſpera & lenia, calida & frigida, ſed ſaporum mille differentias. Proinde Dominus in Euangelio, volens omnem dubitationem e diſcipulorum animis eximere, *Palpate*, inquit, *& videte, quod ſpiritus carnem & oſſa non habet.* Dicit & Thomas, *niſi videro veſtigia clavorum, & miſero manum meam in latus illius, non credam.* Tetigit, vidit, credidit. Similiter & Joannes in Epiſtola certiſſimam fidem ſignificans, *Quod audivimus*, inquit, *quod vidimus oculis noſtris, quod perſpeximus, & manus noſtræ contrectaverunt de verbo vitæ.* Sed plus eſt guſtare, quam contrectare: quod enim guſtatur, vivificat, alitque: quod manibus contrectatur, non item. Acceſſerunt ad Jeſum Judæi, contrectarunt illum ac viderunt, ſed non guſtarunt, quia quod audiebant, calumniari malebant, quam credere. In rebus externis, prius eſt videre quam guſtare, in ſpiritualibus contra. Panem corporis alimentum prius inſpicis, quam mittis in os. At verbum Dei qui eſt panis animi, nemo perſpicit, niſi crediderit, quemadmodum ait Propheta, niſi credideritis non intelligetis. Dominus ergo quæritur dum nos a vitiis ad pœnitentiam convertimur. Accedimus fide, guſtamus acceptis primitiis ſpiritus, velut arrabone: videmus dum eo fruimur contemplantes illius in nos mirificam caritatem, ſimulque ſperantes perpetuam illam ac beatificam divini vultus contemplationem. Nam hic videmus per ſpeculum, & in ænigmate, tum viſuri ſicuti eſt. Tum enim ceſſabit quærere, ceſſabit & accedere, quia non eſt fides, ubi eſt perfecta experientia. Ceſſabit & guſtare, quia non dabitur arrabo ad confirmandam ſpem, ubi quod promiſſum eſt totum exhibetur. Solum videre perficietur ac manebit in æternum. Hæc eſt unica beatitudo, unica voluptas totius militiæ cœleſtis, noſſe, hoc eſt, intueri verum Deum, & quem miſit Jeſum Chriſtum. Habet mundus hic bellaria ſua, habet animorum avocamenta, quæ nec ad plenum explent, quum interdum copia moveant tædium; Sed hic ſolus cibus ſatiat animam ſine ſaturitate. Tum enim quæque res conquieſcit, quum ad ſuum finem pervenerit. Huc autem natus eſt homo, ut cognoſcat conditorem ſuum eoque fruatur. Hic eſt panis Angelorum, qui de cœlo deſcendit, ut fieret panis hominum. *Verbum caro factum eſt*, hoc eſt, homo factus eſt Filius Dei, ut hominum fieret cibus. Beati ſunt qui eſuriunt hunc panem, ſed beatiores qui comedunt illum in regno Dei. Quidam hunc locum interpretantur, de eſu potuque corporis & ſanguinis Dominici, ac ſenſus pius eſt, ſi de ſpirituali ſumtione accipiatur. Nam hac quoque parte ſuavis eſt Dominus. Sed ut ipſe ait, *Caro non prodeſt quidquam*, niſi adſit ſpiritus qui vivificat. [*In hoc qui ſperat* ſive *confidit vir beatus eſt.*] Vana eſt igitur omnis humana beatitudo, ſola vero beatitudo eſt, fiduciam ac ſpem omnem collocare in Domino. Ea ſpes non confundit, ſed poſt hanc vitam abſolvitur. Interim ſpe beati ſumus, tenentes arram ſpiritus, donec venerit quod perfectum eſt. Qui guſtarunt bonum Dei verbum, qui fidei oculis intuentur bona futuri ſeculi, quæ præparavit Deus diligentibus ſe, hi demum vere beati ſunt. In rebus humanis timor & ſpes inter ſe pugnant, at in myſticis nulli certiores, quam qui timent Dominum. Impudenter enim ſperat a duce præmium, qui ducem non timet. Qui enim non timet, non paret imperatis. Celebratur Imperatoris cujuſdam apophthegma, qui dicere ſolitus eſt: *Satius eſſe ut miles timeat ducem, quam hoſtem.* Ita qui non timet Chriſtum Principem, & Diabolum & homines timeat oportet. Eos igitur qui ſub Chriſti vexillis in Eccleſiæ caſtris militant, David alloquitur dicens: *Timete Dominum omnes ſancti ejus, quoniam non eſt inopia timentibus eum.*] Timor vos non ſolum tutos reddet ab incurſione Dæmonum, ſed efficiet, ne quid omnino vobis deſit. Interdum enim milites ob inopiam commeatus coguntur ſeſe hoſti dedere. Vos autem qui ſemel dediſtis nomen Imperatori Chriſto, ſi illum timentes præceptis illius parueritis, non eſt quod ullius rei metuatis inopiam. Imperatoris eſt proſpicere militibus ſuis, vos ergo tantum quærite regnum Dei & juſtitiam ejus, & hæc omnia adjicientur vobis, illius videlicet benignitate cui bona fide militatis. Ne mihi quis hic objiciat Lazarum, cui deerat tectum, cibus ac bona valetudo, ne objiciat Job omnibus bonis ſpoliatum. Omnia habet qui Deum habet. Job ditior erat quum nudus ſederet ulceribus plenus, quam quum opibus abundaret, quia tentatione factus eſt Deo carior. Miſera egeſtas eſt, carere fide, carere caritate, carere juſtitia. Miſeranda egeſtas divitem eſſe vitiis, & omnium virtutum egenum. Timenti Deum

Luc. 24.

1 Joan. 1.

non

non eſt ulla inopia, videlicet, eorum, quæ reddunt hominem vere beatum. Cui mori lucrum, is non patitur vitæ inopiam moriens. Cui paupertas magiſtra eſt ſobrietatis ac pudicitiæ, huic paupertas magnæ ſunt divitiæ. Quamquam & illud in genere verum eſt, eis non deeſſe victum & amictum neceſſarium ad vitam, qui metuentes Dominum non recedunt a juſtitia. Quid ergo dicemus quum videmus totam Chriſtianorum vitam plenam eſſe fraudibus? Quid eſt in omni rerum natura quod non vitiat quæſtus? Quis venditor non iniqua mercede vendit mercem, ſi queat circumvenire proximum? Quot ſunt artes vitiandi farinam, vitiandi vinum, vitiandi ſaccarum? Quot impoſturæ ſunt in adulterandis pannis, in adulterandis gemmis? Stannum vitiamus plumbo, æs cupro, argentum & aurum non uno modo corrumpimus. Quod artificium non habet varias impoſturas? Quod opificium non habet ſua furta? Non jam loquor de furtis molitorum, piſtorum, veſtiariorum, & aurigarum, quorum rapacitas tam eſt vulgaris ut propemodum laudi detur. Quis operam proximo debitam præſtat bona fide? Quotus quiſque eſt qui materiam ſuis manibus commiſſam bona fide tractat? Chirurgus qui ſtudio producit ulceris ſanationem, quo plus auferat mercedis, nonne furto ſceleratius quiddam committit? Fortaſſis & medicos hujuſmodi nonnullos reperias. Jam quanta rapina eſt ex moneta, dum & vitiatur materia, & ponderi detrahitur. Accedit huc ſubinde mutata monetæ æſtimatio, magna calamitas pauperum, ingens compendium negociatorum. Adde huc monopolia, per quæ fit, ut quod vendebatur dodrante, vendatur aſſe. Inter hæc ubi, quæſo, timor Domini? Sed vitiis noſtris præteximus metum egeſtatis, propemodum Scripturam arguentes mendacii. Si timerem, inquiunt, Dominum, ac ſine fraude viverem, res mihi rediret ad famem: & ille illeque dum abjecerunt timorem Domini, quantum opum ſuis fraudibus ſibi pepererunt? Hæ voces an non videntur hominis falſum eſſe judicantis, quod ait Scriptura: *Non eſt inopia timentibus Deum?* Sed audi contra, Natura minimis contenta eſt, verum avaritiæ, ambitioni, luxui, ac deliciis, nec terra nec maria ſufficiunt. Quotidie luditur alea, quotidie celebrantur Bacchanalia, aluntur ſcorta: & dicitur, ars mea non poſſet alere me, ſi nihil fraudis admiſcerem. Vivas, ô nugator, ſobrie, labores gnaviter, ſi tum defuerint neceſſaria, veni & argue Dominum. Sed præſtat ad Pſalmum redire. Annotandum eſt, quod dictum, [*Sancti ejus.*] Videtur enim indicare eſſe ſanctos, qui non ſint Domini. Quid ni? quum Turcæ habeant ſanctos ſuos, abſtemios, caſtos, rigidiſſime viventes, ſed hi ſunt ſancti Satanæ. Habebant & Gentes divos ſuos ac divas. Habent & Judæi ſanctos ſuos. Poſtremo, habent & Hæretici ſanctos, quos magna veneratione celebrant. Quin & in Eccleſia multi ſunt admixti ſancti, qui non ſunt *ſancti Domini*. Sunt enim qui jejunant parſimoniæ aut gloriæ cauſa, ſunt qui ſordidati incedunt, ſunt qui multum orent, qui dent eleemoſynam. Hi ſancti ſunt, ſed coram hominibus, coram Deo ſepulcra ſunt dealbata. Sed qui purum habent cor, nec alio ſpectans quam ad Chriſtum, hi ſunt ſancti quos alloquitur David. Sancti ſunt qui puri ſunt, ſed ſancti Dei non ſunt, niſi qui puri ſunt in oculis Dei. Fortaſſe nec illud myſterio vacat quod ait, [*Omnes ſancti.*] Videtur enim indicare etiam inter ſanctos Dei magnam eſſe varietatem, quos tamen omnes ad communem Domini timorem invitat. Quæ ſunt illa diſcrimina? Sancti ſunt qui pure vivunt in Sacerdotio. Sancti ſunt Principes, qui Rempublicam bona fide adminiſtrant. Sancti ſunt Præſules, qui ſedulo curant gregem Dominicum. Sancti Monachi, qui mortui mundo tantum anhelant ad cœleſtia, mortui carne ſpiritu aguntur. Sanctæ ſunt Virgines, quæ ſponte ſeſe totas dicavere ſponſo Chriſto. Sancti ſunt qui ſervant honorabile conjugium & thorum immaculatum. Sancti ſunt qui juſto opificio ſine fraude parant, unde & ſe ſuoſque alant, & habeant unde tribuant neceſſitatem patienti. Non tam refert quo quiſque ſtatu ſit, quam quantum timeat Dominum. Ne quis dicat, non ſum Monachus, ſed conjugatus, & negotiator, quomodo perveniam ad cœlum? Time Dominum, & nihil tibi deerit dumtaxat neceſſarium ad ſalutem. Si conſulas oculos carnis, nulli magis egent, quam qui timent Dominum: nec ulli bonis omnibus magis florent, quam qui abjecto timore Domini, per fas nefaſque venantur hujus mundi commoda. Sed ſi res ad verum judicium exigatur, comperiuntur eſſe pauperrimi, qui pro divitibus habentur: contra ditiſſimi, qui pro egenis habentur. Hoc nobis nunc loquitur Propheta, [*Divites eguerunt & eſurierunt, inquirentes autem Dominum non minuentur omni bono.*] Scriptura fere ſolet appellare *divites* non eos qui multa poſſident, ſed qui fidunt opibus ſuis, nec his umquam ſatiantur. Velut in Euangelio, *Quam difficile eſt divitem intrare in regnum Dei.* Alibi divitibus inclamat *væ:* & Paulus, *Qui volunt divites fieri, incidunt in tentationes & in laqueum Diaboli.* Confirmat quod dico, contentio partium. Nam hæc ſententia conſtat e contrariis, & divitibus opponit inquirentes Deum, ut intelligas hic agi de divitibus, qui conquieſcentes in opibus ſuis, negligunt Deum. Ac tales plerique ſunt qui divitiis abundant, aut male partis, aut fraude auctis, aut avare ſervatis. Nec enim temere jactatum eſt illud, *Omnis dives aut iniquus, aut iniqui hæres.* Iſte igitur qui exſtruit magnificas ædes, qui domum habet aureis argenteiſque vaſis, aulæis, variaque ſupellectile ornatam, qui ſplendide epulatur, qui Regaliter cultus, multo famulitio ſtipatus incedit, qui multos alit equos, qui multa poſſidet latifundia, qui multum habet auri in ſcriniis, multum in fœnore, qui cenſus habet amplos, ab omnibus ut dives honoratur, ac tantum non pro ſemideo colitur. Verum ſi Silenum iſtum invertas, invenies intus turpiſſimam egeſtatem, animum vacuum fide, nudum caritate, nulla ſapientia, nulla virtute ornatum. Jam mihi confer illas ſpiritus opes, cum his quæ poſſident divites, & perſpicies quanto miſerabilior ſit illius locupletis egeſtas, quam cujuſlibet mendici publici, qui veſtem habet laceram, crumenam vacuam, cibi minimum, deliciarum omnino nihil, ſed habet in penetralibus mentis pietatem, pudicitiam, modeſtiam, caſtitatem, ſobrietatem. Pretioſior eſt ſapientia cunctis opibus. Hanc quiſquis habet, ſuperat omnes Croeſos & Craſſos. *Divites*, inquit Jacobus, *fide, & hæredes regni.* Proinde qui deplorant paupertatem ſuam, quum abundant animi bonis, ingrati ſunt erga Deum. Si fides per quam juſtificamur, ſi caritas quæ nos ditat bonis operibus, pretio queat emi, quid non libenter impenderes? Nunc quum tam inæſtimabiles dotes Deus gratis in te contulerit, clamas te pauperem, qui non abundes opibus, nec veris nec firmis, quippe quæ nec beatiorem reddant hominem, & fortunæ arbitrio tum dentur, tum eripiantur. Negant Stoici, quemquam eſſe divitem niſi ſapientem, quum illi tantum umbram veræ ſapientiæ veluti per ſomnium viderint: & tu quereris de inopia, qui noſti verum Deum & quem ille miſit Jeſum Chriſtum? Immo qui habes ipſum Deum, in quo bona ſunt omnia? Proinde ſi de veris bonis accipiamus, perpetuo verum eſt, quod ait hic Pſalmus: *Divites hic eguerunt, inquirentes Dominum non deficient omni bono.* Et tamen hoc de rebus etiam externis ſi non perpetuo, certe frequenter verum eſt, ut divites vel bello, vel naufragio, vel alea, vel luxu, vel alia quavis calamitate redigantur ad inopiam. Nec omnino ſine cauſa jam olim hoc vulgo dicitur: *De male quæſitis non gaudet tertius hæres.* Ut nihil horum accidat, certe mors eripit univerſa. Ibi demum videas extremam inopiam, ibi rerum vices inverſas, quum dives mendicet guttulam aquæ, nec accipit, Lazarus reficitur in ſinu Abrahæ. Adde, quod nemo dives eſt, qui plura concupiſcit, qui non audet uti quæſitis, qui ſemper addit acervo: tam deeſt avaro quod habet, quam quod non habet. Animus divitem facit, non circumfuſa rerum copia. Quod noſtra editio habet *eguerunt*, Græci verterunt ἐπτώχευσαν, id eſt, *mendicarunt*: qui callent Hebraice, vertunt *depauperati ſunt*, hoc eſt, ad inopiam redacti ſunt: & ut intelligeres

geres extremam paupertatem, addidit, *& esurierunt.* Venit enim tempus quum animi bona frustra quærentur, ab his qui hic oblata negligunt. Convertentur *Psal.* enim ad vesperam, & famem patientur ut canes, & *58.* frustra circumibunt civitatem, quemadmodum & jam olim infelices Judæi circumeunt Ecclesiam, vident illam tot Dei donis locupletem, vident corpore Christi refici, calice sanguinis illius inebriari, Scripturarum medulla saginari, & ipsi fame sitique pereunt. Rursus, pro eo quod nos legimus *divites*, Hieronymus reddidit *leones*, alius *catuli leonum*. Hæc vocum varietas nihil officit sensui, sed explicat magis. Non enim, ut dictum est, sentit de quibuslibet opulentis, sed divitibus in hoc seculo, qui tument ac ferociunt fiducia divitiarum, qui rapinis & pauperum laniatu rem augent, qui opprimunt imbecilles, qui mercedem pauperum apud se detinent, qui usuris ac monopoliis exedunt tenues. Hi leones sunt carnivori, & horum filii catuli leonum, aut ipsi etiam illius leonis catuli, qui semper obambulat captans quem devoret. Talibus divitibus Jacobus denunciat imminentem egestatem: *Agite nunc divites, plorate ululantes in miseriis vestris, quæ advenient vobis. Divitiæ vestræ putrefactæ sunt*, &c. O miseras divitias! Illi porro vere divites sunt, qui thesauros suos recondiderunt in cœlis, ubi nec suffodiunt fures, nec erodunt tineæ, nec corrumpit ærugo. Nec male sentiunt qui locum hunc ad Judæos & Gentes referunt. Judæi sibi videbantur divites operibus justitiæ, & Christum qui veras divitias offerebat adspernabantur. Gentes autem, quæ nec legem habebant, nec Synagogam, nec Dei notitiam, nec omnino quidquam quo sibi placerent, per fidem ditati sunt, Judæis ad extremam redactis inopiam, qui nunc nec civitatem habent, nec templum, nec sacrificia, nec Deum, nec Christum. Nam Patrem abnegavit quisquis abnegat Filium. Gentes itaque sitientes justitiam Dominus implevit bonis, & divites dimisit inanes. Merito esuriunt qui nausæaverunt ad panem cœlestem, qui excusarunt invitati ad cœnam magnam: merito sitiunt, qui terra sibi oppleverunt venas aquæ vivæ quas aperuerat Isaac; Et jam illis esurientibus, debiles, cæci & claudi accumbunt in mensa Dominica. Quod Judæis usu venit, idem accidet & Christianis Judaicis, qui fide caritate[illegible]e in[illegible] vacui, de cibis, de jejuniis, de cultu, similibusque cærimoniis gloriantes dicunt, nos divites sumus & nullius egemus, atque adeo redundat nobis operum bonorum copia, ut possint & alios ditare. Quid istiusmodi diviti dicit Spiritus Sanctus in Apocalypsi? *Nescis quod tu es miser, & miserabilis, & pauper, & nudus, & cæcus?* Unde ergo fiet ille vere dives? *Suadeo tibi a me emere aurum ignitum*, &c. Qui suis bonis dives esse vult, fit vere pauper: qui vere cupit esse dives, emat ab eo qui dives est in omnes, & illi ferat acceptum quidquid habet boni. [*Hos thesauros qui inquirunt, non deficient in ullo bono.*] Sed his inquisitoribus desunt aurum, ebur, gemmæ, byssina. Si desunt, bona non sunt. Sed deest forma, robur corporis, prospera valetudo. Ne hæc quidem vere sunt bona. Quibus hæc desunt, illis præstat ea non habere. Rursus usus est inquirendi verbo, studium ac vigilantiam nobis commendans: *Si* *Prov.* *quæsieris*, inquit Solomon, *sapientiam quasi pecuniam,* *2.* *& sicut thesauros effoderis illam, tunc intelliges timorem Domini, & scientiam Dei invenies.* Sapientia cœlestis venas habet inexhaustas, quam diu sumus in hac vita sine intermissione fodiendum est. Judæi thesaurum hunc quærunt in superficie litteræ, quærunt in discriminibus ciborum. Sed altius abstrusæ sunt divitiæ spiritus. Quid impendunt, quid laborum non suscipiunt homines, quam alte fodiendo penetrant in viscera terræ, ut aliquid auri tandem inveniant in pulvere: & nos pigritamur scrutari tam inæstimabilem thesaurum, ut inveniamus Deum? Posteaquam Propheta tam magnificis promissis excitavit omnes ad timorem Domini, ad inquirendum Dominum, dixerit aliquis, quid est timere Dominum? aut quomodo inquirendus est Dominus? Qui sic loquuntur, declarant sese dociles jam esse, quia discendi sunt avidi. Hac igitur voce delectatus Spiritus Sanctus dicit: [*Venite, filii, audite me, timorem Domini docebo vos.*] Audis vocem amantissimi Doctoris ac blandissimi, si modo præbeamus nos dociles. Et qui fingit animum, magis est pater, quam qui gignit corpus. Ac discipulus plus debet bono præceptori, quam parenti, quod ab hoc accepit ut vivat, ab illo ut bene vivat. Frustra autem vivit, qui non vivit bene. Judæi qui obturabant aures suas ad hanc Philosophiam, quid audiunt a Doctore? *Progenies viperarum quomodo potestis* *Matth.* *bona loqui, quum sitis mali?* Aspides erant, occludebant *12.* aures suas ad vocem incantantis sapienter. Nos si filii Dei esse volumus, præbeamus aures dociles & attentas: dociles per fidem, attentas per spem. Si boni discipuli fuerimus Dei, erimus & filii. Ne cum Judæis dicamus, recede a nobis, scientiam viarum tuarum nolumus, nam hoc est peccatum in Spiritum Sanctum, quod nec in hoc seculo remittitur, nec in futuro: sed recipiamus verbum Domini. Quotquot enim receperunt illum, dedit eis potestatem ut efficiantur filii Dei, credentes in nomine Jesu. Ita Jacobus: *Voluntarie genuit nos verbo veritatis, ut simus initium aliquod creaturæ.* Et Dominus in Euangelio discipulos suos *filiolos* appellat. Jam enim illos parturiebat, ac veluti sollicita mater in sinu fovebat, hoc tenerius diligens quo erant imbecilliores. Quin & Paulus Corinthiis ita loquitur: *Nam in Christo* *1. Cor.* *Jesu per Euangelium ego vos genui.* Quid autem Galatis? *4.* *Filioli mei, quos iterum parturio, donec formetur Christus in vobis.* Semen est verbum Dei, cui si accesserit fides, gignit novam creaturam. Clamat ergo cœlestis Doctor e cathedra, *Venite, filii.* Audiamus tam amanter invitantem, eamus ad illum, quandoquidem ille prior non est dedignatus venire ad nos: [*Venite ad me, præparate cor.*] Nam [1] quidam ex Hebræorum lectione pro *venite* legunt, *præparamini.* Præparatus est qui se docilem præbet: docilis autem est, qui simpliciter credit. Qui Philosophiam humanam profitetur dicit, Oportet discentem credere. Sed non est tutum semper homini quamvis docto credere, Deo credere tutissimum est, qui nec falli potest, nec fallere novit. Estote filii, & venite, non ad Judæos, non ad Philosophos, non ad Mathematicos, non ad Magos, sed *ad me*, de quo Pater dixit, *hic est Filius meus dilectus, ipsum audite.* Quid auscultatis frigidas Judæorum fabulas? Quid Pharisæos, qui docent doctrinas hominum? Quid Stoicos aut Peripateticos, qui profitentur quod non intelligunt? Audite me, qui cœlestem doceo Philosophiam, qui certa compertaque doceo, quæ vidi apud Patrem meum. Sic sapientia apud Solomonem clamat in plateis, in foribus portarum urbis profert verba sua: *Usquequo,* *Prov. 1.* *parvuli, diligitis infantiam?* Convertimini ad correptionem meam. Tantus præceptor qui tam amanter invitat, dubium non est quin aliquid magni profiteatur. Quid tandem? *Timorem Domini docebo vos.*] Antea præclaris elogiis commendavit nobis timorem Domini. Quibus? Quod qui timent Dominum Angelico præsidio tuti sunt ab omnibus periculis. Quid amplius? Quod timentes Deum nullius rei tangit inopia. Insignia sunt præmia, sed ut recte timeas Dominum, præceptis opus est. Quot regulas edisces ut fias Dialecticus? Et tamen non statim felix est qui Dialecticus est. Quot præceptionibus opus est, ut discas artem pingendi? At quam exile lucrum. Quanto studiosius discenda est ars timendi Dominum. Accedamus alacriter. Nam qui docet, idem dat quod præcepit. Ergo doce nos, Præceptor optime, præsto sumus. Sic itaque Doctor vocalis omnes mortales alloquitur. Quisquis expavescit terrore hominum, non potest recte timere Dominum. Nec statim beatus erit, qui quovis modo timuerit Dominum. Dæmones horrent judicii supremi diem, & contremiscunt. Et homines impii timent Dominum tonantem, fulminantem, terram concutientem, pestilentiam immittentem, naufragium intentantem. Ibi mali quoque procidunt in genua, tollunt in cœlum manus, votis Deum sollicitant, vociferantur, implorant opem.

[1] Illi *quidam* non inspexerant Hebraicum Codicem, qui habet לכו *lchou*, hoc est, *venite*, ut recte & LXX. & Vulgatus & omnes. Aliquis hic bono *Erasmo* os sublevorat.

Digitized by Google

Sed non aliter illi timent Dominum, quam timerent latronem, aut malum genium. Timent ne noceat. Sublato periculo simul avolat timor. Servilis hic timor est, ac sterilis & temporarius: at timor Domini fœcundus est, gignens in nobis spem, quemadmodum
26. scribit Esaias: *A timore tuo, Domine, concepimus & quasi parturivimus, & peperimus spiritum salutis.* Nec huic diversum est illud Solomonis, *Initium sapientiæ timor Domini.* Audis felicissimam fœcunditatem. Nunc audi constantiam. *Timor Domini sanctus, permanet in seculum seculi.* Si servus es, esto servus frugi, non ad oculum serviens, time Dominum, non ne iratus immittat paupertatem, morbum, aut aliud corporis malum, sed time judicaturum vivos & mortuos, time dicturum inobedientibus, *Ite maledicti in ignem æternum, qui paratus est Diabolo & Angelis ejus.* Servus hominis potest fallere Dominum, potest effugere supplicium, tu quo fugies ut effugias? Ubi te abdes ut illum fallas? Ergo si bonæ spei servus es, sic punientem time: sin filius, reverere sic te amantem Patrem, sic de te meritum, ut etiam si tollantur inferi, caritas tamen efficiat, ne qua in re velis offendere. Si quis dicit se timere Deum, ac nihilo secius perseverat in peccatis suis, nec servat præcepta Domini, sciat se non recte timere Dominum. Clamat itaque Doctor cœlestis, auscultate universi; [*Quis est homo qui vult vitam, qui diligit videre dies bonos?*] Nonne ad hanc vocem protinus acclamant omnes, volumus, diligimus. Sed si delectat præmium, præstate officium, [*Prohibe linguam tuam a malo*, &c. Sed quum audis vitam, ne cogites hanc vitam corporalem, quæ mors verius est quam vita. Nam hanc habemus non solum cum impiis, verum etiam cum brutis animantibus communem. Non loquitur pecudibus, sed hominem invitat rationis participem. Est hominis vita quædam peculiaris, quam bruta nesciunt. Hac vivunt qui Spiritu Dei aguntur, hac vivunt qui pie vivunt. Anima est vita corporis, animæ vita Deus est, post hanc vitam est beata immortalitas. [*Quis est igitur homo, qui cupit hanc vitam, qui diligit videre dies bonos?*] Vulgus *bonos dies* appellat, quibus indulgetur genio, quibus lucrum opimum obtigit, sed non est vera hilaritas, ubi est mala conscientia: nec est verum lucrum, ubi jactura fit bonæ mentis. Dixerit quispiam, quinam hæc inter se cohærent: *Qui sequitur me tollat crucem suam*: Qui volunt pie vivere in Christo Jesu, persecutionem patientur, & quod hic pollicetur *dies bonos*? Momentaneum est quod hic patimur, æternum est quod nobis pollicetur per Prophetam Dominus. Et tamen quidquid est veræ hilaritatis, quidquid est veri gaudii, in animis est timentium Dominum. *Secura mens*, inquit Solomon, *quasi juge convivium.* Quis omni malorum genere Paulo exercitatior? Et tamen quam is passim exsultat in suis
2 Cor. 7. Epistolis? Ad Corinthios ita scribit: *Repletus sum consolatione, superabundo gaudio in omni afflictione nostra.* Non satis erat dicere, abundo, *superabundo* inquit, temulentiam, ut ita loquar, quamdam gaudiorum exprimere studens. Sic in auctionibus clamat præco, quis est homo, qui vult emere servum Musices & Grammatices bene doctum? Cuivis potestatem emendi faciens, si pretium adferat. Ita Christus neminem excludit ab auctione tantæ felicitatis, sed clamat: Quis est homo qui vult vitam, & amat videre dies bonos? Unusquisque pro se respondet, ego volo, ego diligo: plus aliquanto est diligere quam velle. Si vis, ecce parata merx, tu pretium depone. Quod pretium? [*Prohibe linguam tuam a malo, & labia tua ne loquantur dolum.* Eadem sententia sibi commutatis verbis accinitur. Satis est, non peccare lingua? Minime, sed protinus additur, [*Declina a malo,*] hoc est, discede ab omni genere vitiorum. Ne id quidem satis: addit, [*Et fac bonum.*] Hæc enim arguunt in nobis esse verum timorem Domini. Sed cur ex omnibus membris corporis, solam linguam nominat? Quia nullum membrum utilius, si recte utaris: nullum pestilentius, nisi
Prov. 8. recta ratione gubernetur. Eoque Solomon ait, *Mors & vita in manibus linguæ, Qui custodit linguam suam, custodit animam suam.* Contra juxta dictum beati Jacobi, *Qui se putat religiosum, & non refrenat linguam suam, hujus vana est religio. Et qui non lapsus est verbo, hic perfectus est vir.* Quoniam autem membrum natura lubricum est ac volubile, ideo cohibere jubemur timore Domini veluti freno. Primus virtutis gradus est silere, non ore tantum, sed & cogitatione, ut in silentio & spe sit fortitudo nostra. Nam in multiloquio non potest abesse peccatum. Pythagoras a suis discipulis exegit quinquenne silentium, & miramur si Christus a cœlestis Philosophiæ auditoribus exigit linguæ continentiam? Esto tardus ad loquendum, velox ad audiendum, & in rebus divinis diu disce quod doceas. Sed Pythagoras vult mutos esse discipulos, Christo satis est linguam cohiberi a malo, mali nomine complectens omnem vitiorum speciem. Psalmi hujus exordium fuit, *benedicam Dominum in omni tempore, semper laus ejus in ore meo.* In hunc usum præcipue data est homini lingua: proximum est, ut hac doceamus, moneamus, consolemur proximum. Tertium, ut resistentes pertinaciter gloriæ Christi, lingua pro gladio repellamus ac dejiciamus. Quemadmodum autem malorum extremum est blasphemias evomere in Deum, ita pernicio sissimum est maledictis obtrectare proximo. Nam id homicidii genus. A blasphemiis in Deum minimum absunt, qui scientes pejerant, minus etiam, qui vel ex malitia, vel ex prava consuetudine jurant abominandis modis. Galli quum Regem suum forte nominant, aperiunt caput, & addunt bene precantes, *Deus det illi bonam vitam*: & Christianus nulla reverentia subinde polluto ore nominat Deum aut Christum. Quidam nec frivolam aut obscœnam fabulam narrare possunt, nisi tertium quodque verbum sit, *per Deum, per Deum.* Atque, utinam hoc vitium in Germania tantum audiatur! At eo res devenit, ut prope aulicum ac civile videatur idemtidem interjicere, *per Deum.* Quomodo sonat hæc vox ex ore puellæ, quomodo ex ore Sacerdotis ac Monachi? Sed consuetudo facit, ne sentiatur mali turpitudo. Hæc pueri discunt a parentibus ac nutricibus, & puer puerum audit jurantem per Deum. Hoc, inquam, blasphemiæ proximum est, sed propiores sunt qui jurant *per martyrium Christi, per quinque vulnera, per caput, per cerebrum, per capillos Christi, per ventrem, per umbilicum, per intestina, per pedes & calceos Dei.* Jam omnem blasphemiam superant (abhorret animus a commemoratione) qui jurant *per meretricem Dei, per naturam matris Dei.* Item qui non possunt aliquid certo promittere, nisi dicant, *hoc efficiam invito Deo*, sive, *in despectum Dei.* Nec ista dicuntur tantum in malis atrocibus, in quibus intolerabilis dolor interdum exprimit voces impias, sed in levissimis, si parum commode cecidit tessera, si pila manum fefellerit. O linguas Gehennæ veneno infectas! Et in tam abominabili malo prætexitur consuetudo. Valeat nonnihil hæc excusatio in vitiis levioribus, in blasphemia nihilo magis patrocinari debet usus, quam in parricidio sacrilegiove. Sed cur non dediscitur ea consuetudo, quæ si quis advigilet, uno mense penitus aboleri potest. Qui blasphemus est in Deum, quomodo benedicet proximo? Jam non commemoro quid iratus imprecetur homini, sed quid civilitatis gratia amicus imprecetur amico. Nonne in quibusdam regionibus quum volunt videri comes, ita salutant amicum diu non visum, *ut tibi det Deus centum glandes* (ita pestem notant) *ubi abfuisti tam diu?* Alibi dicunt, *ut tibi det Deus morbum comitialem, quando compotabimus?* Tanta absurditas, inolita consuetudine facit, ut videatur urbanitas. Tolerabilius est quod quidam exsecrantes se ipsos, quoties cum fide loqui volunt, ajunt, *ingens genius malus me tollat e medio, si umquam vidi melius ludentem pila.* Jam irati quot habemus devovendi formas? *Malus Dæmon frangat tibi cervicem, veniat tibi pleuresis, veniat tibi scabies Lazari*, sic lepram indicant, *veniat tibi profluvium sanguinis.* Ab his tantis malis qui non cohibent linguas suas, quomodo sibi videntur timere Dominum? An ejusdem est timere & blasphemiis impetere? Maledicenti patri aut matri mors erat pœna, quid supplicii de-

Digitized by Google

debetur blaſphemis in Deum? Quamquam qui proximo maledicit, maledicit Deo. Chriſtus juvatur ac læditur in membris ſuis. Quiſquis illudit Regis inſignibus aut ſtatuis, ut Majeſtatis violator ad ſupplicium rapitur: & Deum non timet qui exſecratur hominem, ad imaginem Dei creatum, & Chriſti ſanguine redemtum? Fuimus olim blaſphemi in Deum, quum honorem illi debitum exhiberemus Dæmonibus. Erat illa vetus lingua, ſed poſteaquam nobis novam linguam dedit Dominus, qua ſemel verum Deum, & Filium ejus una cum Sancto Spiritu profeſſi ſumus, abſit ab ore noſtro blaſphemia, nec organo ad benedicendum conſecrato abutamur ad maledicendum vel Deo vel homini: ſed audiamus Apoſtolum admonentem: *Omnis ſermo malus ex ore veſtro non procedat, ſed ſi quis bonus ad* Epheſ. 4. *edificationem fidei, ut det gratiam audientibus.* Atque ut intelligeremus maledica lingua non ſolum lædi proximum, ſed & Deum, ſubdit: *Et nolite contriſtare Spiritum Sanctum Dei, in quo ſignati eſtis in diem redemtionis.* Audis in piis hominibus habitare Spiritum Dei. In his contriſtatur ille, blaſphema, perjura, exſecratrice, contumaci, turpiloquaque lingua. Quantus gladius penetrat animum vere timentis ac diligentis Deum, quum audit ex ore Chriſtiani blaſphemas voces, quarum aliquot ſupra retulimus. Ut autem pura ſit lingua, fac ut purum habeas cor, hinc enim velut e fonte ſcatent omnia linguæ vitia. Eoque ſubjicit Paulus, *Omnis amaritudo & ira & indignatio.* Audis fontem: audi fructum, *& clamor & blaſphemia tollatur a vobis.* Satis eſt cor habere purum ab amaritudine, ira & indignatione? Nequaquam, eoque ſubnectit, *cum omni malitia.* His affinia præcipit Coloſſenſibus, Col. 3. *Deponite nunc vos omnia, iram, indignationem, malitiam, blaſphemiam, turpem ſermonem de ore veſtro. Nolite mentiri invicem.* Cur addit *nunc?* Antea Pagani paganice loquebamini, nunc poſteaquam os veſtrum conſecratum eſt Chriſto, tantum illius gloriæ ſerviat. *De cætero igitur, quæcumque* Philip. 4. *ſunt vera, quæcumque pudica, quæcumque juſta, quæcumque ſancta, quæcumque amabilia, quæcumque boni ominis, ſi qua virtus, ſi qua laus diſciplina, hæc cogitate.* Hæc intus verſentur in animo, & foris ſonet lingua. [*Et labia tua ne loquantur dolum.*] Superior pars videtur magis ad blaſphemiam pertinere, hæc ad fraudem proximi. Qui convitiis debacchatur in proximum, non quidem illum dolo, ſed aperte vulnerat: cæterum, hoc quoque nocentior eſt, qui idem efficit dolis veluti veneficiis. Dolus eſt fallere perjurio, mendaciis imponere, infamare clancularis ſuſurris, traducere famoſis libellis, ſed alieno nomine proditis, adulatione corrumpere, pravis callidiſque conſiliis in malorum naſſam inducere, falſa doctrina inficere, hypocriſi fallere; denique, quidquid artificio lædit, dolus eſt. Hinc, quoniam maxima pars malorum naſcitur, eo linguæ ſanctitas inter præcipuas hominis pii laudes recenſetur. Pſal. 14. *Qui loquitur veritatem in corde ſuo, qui non egit dolum in lingua ſua.* Si lingua fuerit cohibita, ſi purus animus, ſua ſponte conſequitur quod addit uterque Pſalmus, ille collaudans, *Nec fecit proximo ſuo malum*, hic præcipiens, [*Declina a malo & fac bonum.*] Declinat a malo qui per baptiſmum aut pœnitentiam exuit veterem Col. 3. hominem cum actibus ſuis & induit novum, qui renovatur in agnitionem Dei, ſecundum imaginem ejus qui creavit illum. Facit bonum, qui purgatus a peccatis, ornat vacuam mentis domum operibus pietatis, ſobrietate, pudicitia, modeſtia, ſinceritate, eleemoſynis, precationibus, gratiarum actionibus, ſacris ſtudiis, ſanctis contemplationibus. Prima rudimenta pietatis ſunt recedere a vitiis, pectuſque noſtrum purum organum præbere Spiritui Sancto, per quod ſe digna operatur. Neque hoc temere addidit Spiritus Sanctus. Videas enim & hodie quoſdam qui ſibi ſat pii videntur, ſi neminem lædunt; neminem fraudant, neminem ſpoliant, ſed quod habent ſibi habent: nemini faciunt convitium, nemini obtrectant, ſed non docent proximum, non admonent, non increpant. Non indulgent crapulæ, ſed non opitulantur fame pereuntibus: Non loquuntur impia, ſed impia molientibus non obſiſtunt. Quid multis? Innoxii vivunt, ſed ſibi vivunt ſuæque quieti conſulunt. At non ita Paulus, qui flet cum flentibus, qui uritur offenſo quolibet, qui infirmatur cum quolibet, qui per infamiam & bonam famam procurat ſalutem hominum. Quum tot ſint malorum ſpecies, cur ſingularitatis numero dixit, *declina a malo?* Quia non potuit abſolutius ſignificare corpus & univerſitatem malorum omnium. Sic de Chriſto loquitur Joannes Baptiſta, *Ecce qui tollit peccatum mundi.* Similiter & ante dixit, *Cohibe linguam tuam a malo.* ne quod mali genus nobis exciperemus. Sunt enim qui dicunt, a blaſphemia cohibeo linguam, ab obtrectatione non eſt neceſſe: vulgare vitium eſt. A perjurio refreno, a mendaciis ac turpiloquio non item. Rurſum, audimus quoſdam dicentes, ab adulterio & inceſto mihi tempero, in ſimplici ſtupro mihi indulgeo. A furto contineo manus, ſed a vinolentia non poſſum. Ne voces hujuſmodi audirentur, ſimpliciter dixit, *declina a malo.* Fortaſſe nec illud indignum animadverti. Non dixit, *vita malum*, ſed *declina a malo.* Quum in hac vita malorum plena ſint omnia, nemo poteſt vitare malum, ſed declinare poteſt, ne vulneretur. Declinat autem qui corporis flexu telum effugit. Ita quoties incurrit in nos malum objecta peccandi materia, deflectamus, & alio vertamus animum. Quo? ad preces, ad eleemoſynas, ad ſacrarum litterarum ſtudia, ad cruciatus Gehennæ, ad æternæ vitæ præmia. Si declinandum a malo quum incurrit, quid ſperandum de his, qui ſibi prudenter accerſunt peccandi materiam? Rurſus hic aliquis quærit, quod eſt malum, quod bonum? Manifeſta mala indicat illa lex omnium hominum inſita mentibus, *Quod tibi fieri non vis, alteri ne feceris.* Cæterum, malum eſt, quidquid prohibent divinæ litteræ: bonum, quidquid præcipiunt, ſuadentve. Occurrit interim & alia ratio, quare in arcanis litteris primæ partes tribuantur linguæ. Nam illud omnibus conſpicuum eſt, multorum cauſam malorum eſſe ventrem, & ea quæ ſub ventre ſunt, multa mala committi oculis & manibus, at una lingua cæteris omnibus nocentior eſt. Sed quæ tandem eſt altera illa ratio? Quoniam ut omnis mali principium a lingua profectum eſt, ita ſalutis omnis origo per linguam venit. Lingua ſerpentis mendax pariter ac blaſphema in errorem pertraxit Evam. Deus dixerat, *Si comederitis morte moriemini.* Serpens dicit, *non moriemini, ſed aperientur oculi veſtri & eritis ſicut Dii.* Dolus eſt quum falſa pollicetur ut fallat, blaſphemia dum Deo impingit vanitatem. Nec dubium eſt quin Eva blanditiis pellexerit maritum, *Corrumpunt bonos mores colloquia mala.* Vide, quantum mali ex hoc colloquio brevi contraxerint humani generis Principes auctores. Abdunt ſeſe, jam hoc eſt volentis dolo fallere ſi poſſit. Evocantur ad confeſſionem. In lingua enim erat medicina mali. Jam lingua erat infecta dolo. Celat Adam crimen, & prætexit falſam cauſam, poſteaquam latere non potuit, *Timui eo quod nudus eſſem.* Si vere timuiſſet, abſtinuiſſet ab arbore interdicta. *Quod nudus eſſem*, & hic tacite Deum accuſat, qui non providerit colono ſuo de amictu. Audit a Deo commiſſum ſuum, ediſti de ligno, de quo ne guſtaris vetueram; Saltem nunc cohibe linguam a malo, infelix, confitere peccatum. Non facit, ſed addit malum malo, culpam rejiciens in mulierem, imo oblique in Deum ipſum, qui talem ſociam adjunxerat. Quid mulier? Incuſat ſerpentem. Hoc non eſt loqui veritatem, ſed ipſi etiam Deo velle fucum facere, qui inſpector eſt cordium. Hinc illud malorum agmen, quibus nunc agitatur vita mortalium. A lingua morbus, ſed ab eadem medicina. Pro ſerpentis blaſphema mendacique lingua, venit Dei verbum, in cujus ore non eſt inventum mendacium, ſed glorificans Deum in omnibus, hominum generi protulit verba vivifica. Fecit quod docuit, præſtitit quod promiſit. Audiit Eva ſerpentem, & in mortem corruit fraude Diaboli: audiit Eccleſia Chriſtum, & revixit ſpiritu Chriſti. Illa ex colloquio ſerpentis didicit excuſare peccatum, & me-

Digitized by Google

ruit maledictionem. Ecclesia ex alloquio Christi didicit confiteri peccata, & impetravit benedictionem: *Hier. 18.* *Benedictus enim vir qui confidit in Domino.* Nam transfigurati in benedictum, fiunt & ipsi benedicti. Corde creditur ad justitiam, ore confessio fit ad salutem. Qui renuntiat Diabolo & omnibus pompis ejus, cohibet linguam a malo: qui profitetur Jesum esse Filium Dei, & totius salutis auctorem unicum, loquitur lingua nova, magnificans Deum, & sublevans proximum. Abjectus est vetus homo, in novo fides per dilectionem operatur. Etiamne restat aliquid? Nihil aliud, quam ut in via Domini sine intermissione progrediamur, donec occurramus in virum perfectum, in mensuram plenitudinis Christi. [*Inquire pacem, & persequere eam.*] *Non est pax impiis, dicit Dominus.* Sola pietas donat veram pacem, eamque triplicem. Efficit enim ut homo liberatus a peccatis pacem habeat cum Deo, quemadmodum ait Apostolus, *Justificati per* *Roman. 5.* *fidem, pacem habemus ad Deum.* Unde? Ex meritis nostris? Nequaquam, sed per Dominum nostrum Jesum Christum. Cum autem in nullo redarguit nos nostra conscientia, pacem habet quisque secum. Nihil enim inquietius, nihil rixosius animo sibi male conscio. Cum hominibus autem facile pacem habebit, qui nemini maledicit, qui nemini imponit, sed qui omnibus pro viribus & benedicit & benefacit. Postremo, qui maledicenti non remaledicit, qui lædentem non ulciscitur, sed malefacta potius benefactis pensat, quem- *Rom. 12.* admodum Paulus ad Romanos, *Si fieri potest, quod in nobis est, cum omnibus hominibus pacem habentes.* Qui potest hoc fieri? *Non vosmet ipsos*, inquit, *defendentes*, sive, quod dilucidius est, *ulciscentes, carissimi, sed date locum iræ: Scriptum est enim, Mea est ultio, & ego rependam, dicit Dominus.* Difficillimum, inquies, est quod præcipit, sed difficilius est quod in eodem capite præcepit; *Benedicite persequentibus vos, benedicite & nolite maledicere.* Fecerunt hæc Apostoli, fecit hæc Paulus, nec tamen habuerunt pacem cum omnibus hominibus, & eo præfatus est Apostolus, *Si fieri potest*: certe quod in ipsis erat, etiam cum Judæis ac Gentibus pacem habuerunt Apostoli. Hic est præcipuus bonæ arboris fructus, nullis hominum injuriis a mentis tranquillitate dejici, nullis contumeliis a benefaciendi studio alienari. Alia facile vel simulantur â nobis, vel fallunt nos. Legimus olim Monachos in desertis agentes, precibus, jejuniis, vilitate vestitus ac ciborum, chameuniis, & æstus frigorisque patientia inter se decertasse: quosdam produxisse inediam in quartum diem, alios in septimum, nonnullos etiam diutius, adeo ut fuisse legantur, e quorum dentibus scaterent vermes ob inediam: atque his rebus magnam sanctitatis opinionem sibi apud vulgus conciliabant. Et tamen ex his sanctis qui vocabantur ad munus Episcopi, lacessiti contumeliis, vexati injuriis, prorsus, ut inquit Chrysostomus, furiosi reperiebantur, ac ne levibus quidem injuriis ferendis pares. Tales arbores radicem habebant vitiatam, frondibus luxuriantes, fructu veræ pietatis vacuæ. Ac probabile est, Satanam ex hujusmodi certaminibus nihilominus lucri tulisse, quam ex aliorum crapula. De his loquor qui ista vel immodice faciunt, vel ob humanum aliquem affectum. Fortasse & hodie reperias, qui tum sibi, tum aliis mira sanctimonia præditi videantur, ob similium rerum observationes: sed dum non dicam colaphis cæsi, sed verbo læsi, totum mundum excitant ad vindictam, quantum absint a vera pietate, res ipsa clamitat. Omnes Dominum timeamus, & omnes efficiamur filii pacis, condonantes invicem in caritate Dei, ut quæ pacis sunt invicem sectemur, & quæ ædificationis sunt, invicem custodiamus. Plurima occurrunt in hominum vita, quæ pacem concordiamque labefactant, eoque ad hujus custodiam vigilantes cautosque nos esse vult Propheta dicens: *Inquire pacem & persequere eam.* Si tibi parum convenit cum proximo, da operam ut redeas in gratiam, placa si offendisti, sarci si læsisti. Si ille non lacessitus te læsit, condona ex animo, iram illius expugna comitate verborum, obrue illum beneficiis, hoc enim faciens, carbones igneos congeres in caput ejus. Sed quidam beneficiis exasperantur. Quid facias illis? Tales non sunt homines, sed feris immitiores, quæ natura immites, beneficiis cicurantur. Tu tamen quod est hominis fecisti, inquisisti pacem, supereſt ut persequaris eam. Persequimur fugientia, & persequimur ea quæ perficiuntur. Non contingit in hac vita simpliciter perfecta pax, sed tamen ad perfectionem comitendum est, quantum patitur humana imbecillitas. Nisi enim hic inquiramus & persequamur pacem, non perveniemus ad illam beatam pacem regni cœlestis. Interea pax *Phil. 4.* Dei exsuperans omnem sensum, custodiet corda & intelligentias nostras in Christo Jesu, donec venerit illud quod perfectum est omni ex parte, quum nihil erit admixtum adulterinum, sed Deus erit omnia in omnibus. Verum interim si pii nullam moliuntur vindictam, geminum videtur imminere discrimen, ne in tanta malorum conspiratione boni non subsistant, & impios ad lædendi majorem audaciam exstimulet impunitas. Utrique periculo Propheta duobus versibus occurrit, docens, nec piis utcumque pressis defutura præsidia, nec impiis suam malitiam fore impune. *Oculi*, inquit, *Domini super justos, & aures ejus in preces eorum. Vultus autem Domini super facientes mala, ut perdat de terra memoriam eorum.*] Quid timeant, aut a quibus timeant, quos Dominus semper propitio respicit oculo? Sinit ad tempus affligi suos, gaudet spectare certamina piorum: sed idem spectator dat vires, ne succumbant, addit robur, ut superent. In unum imbecillem, inermem, conspirant tot Reges, ferociunt tot agmina cataphractorum, dolis, improbitate, venenatis linguis, favoribus & in primis hypocrisi armatorum. Cursitant sursum deorsum per orbem, nusquam non spargunt venenum aspidum quod habent in labiis, personant cornu Alectûs. Adeste omnes, nemo se subducat huic militiæ. Opprimamus pauperem justum, ne parcamus ei, *Sapien.* circumveniamus eum, quoniam inutilis est nobis, & *2.* contrarius est operibus nostris: exprobrat nobis peccata legis, & diffamat in nos peccata disciplinæ nostræ: promittit se scientiam Dei habere, & Filium Dei nominat. Factus est nobis in traductionem cogitationum nostrarum, gravis est nobis etiam ad videndum, quoniam dissimilis est aliis in viis suis, & mutatæ sunt viæ ejus. Tamquam nugaces æstimati sumus ab illo, abstinet se a viis nostris; Morte turpissima condemnemus eum. Nonne hic tam manifeste depingitur conspiratio Scribarum, Pharisæorum & Sacerdotum in pauperem Christum, ut nisi secus judicet Ecclesia, suspicari possim hunc librum post Christi resurrectionem fuisse scriptum. Quod Pharisæi fuerunt in Christum, hoc & hodie moliuntur in Christi oves Pharisæorum similes, qui timent regno suo, discruciantur aperiri fucos, metuunt ventribus & voluptatibus suis. Quid interim animi putatis habere pauperculum illum? Quid dicit, quid faciet circumdatus a tot leonibus, tot canibus, tot viperis? Quid aliud? Attollet oculos ad Dominum, committet se illi, qui unus potentior est universis & Dæmonum, & impiorum turmis, ejus præsidio fidens dicet cum Propheta: *Dominus salus mea, quem timebo? Dominus protector vitæ meæ, a quo trepidabo?* Et rursum: *Non timebo millia populi circumdantis me.* Sive vivo sive morior, Domino vivo ac morior. Nec est tamen quod illi molitores cogitent: Si in justos intentos habet oculos, non videbit nostra consilia, & impune faciemus quod facimus. Nequaquam. Quid igitur? *Vultus autem Domini super facientes mala*] Qui callent litteras Hebraicas, admonent, hic non simpliciter positum esse [1] *vultum*, sed *vultum iracundum* ac *terribilem.* Deus non commutat vultum suum, sed idem vultus, aliis adfert solatium, aliis terrorem. Velut eumdem Principem strenui milites intuentur, & gaudent exspectantes coronam: vident desertores, & horrescunt, exspectantes supplicium. Sic ubi venerit Filius hominis, quanto gaudio intuebuntur vultum ejus, qui pro nomine illius

[1] Alicujus hominis nequam opera usus hic est *Erasmus*, nam in Hebraicis codicibus est פנים *phanim*, quod per se iratum vultum non sonat. Si legeretur hic אף *aph*, posset admitti quod habet noster.

Digitized by Google

illius ignominiam, carceres, eculeos, ignes & mortes perpeſſi ſunt: quanta rurſus trepidatione ſpectabunt faciem illius, qui ſævierunt in membra illius? Proinde, qui hic oppugnamini malorum inſidiis, abſit ut deſpondeatis animum, pugnatis ſub oculis æterni Principis, non dimovet a vobis oculos ſuos, qui non dormitat neque dormit: ſi vos deficiunt vires humanæ, en! præſto eſt qui ferat auxilium, tantum ad illum mittite legatos, preces veſtras cum fiducia. Ut oculos habet amicos, ita aures habet promas & attentas: Nec eſt quod moliamini ultionem. Non latet illum quid machinentur hoſtes, quo tendant, quid moliantur. Habet & ad illos intentam faciem, non ut coronet, ſed ut perdat de terra memoriam eorum. Totus perit, cujus & memoria tollitur. Mors haud dubie de terra tollit omnes impios, ſed quomodo tollitur memoria? Nonne celebre eſt hodie nomen Caligulæ, Neronis, Annæ & Cajaphæ? Nomen accipe dictum pro gloria. Affectabant illi laudem, & adſequuti ſunt apud quam plurimos, dum occiderent Chriſtum ut impium, & Chriſtianos ut ſceleroſos, eamque gloriam conabantur variis modis ad poſteros tranſmittere. Sed omnem illorum gloriam Dominus vertit in ſummam ignominiam. Quos illi pro ſceleroſis interfecerunt, hodie pro divis toto orbe celebrantur: nomen autem illorum qui hæc patrarunt, apud omnes eſt exſecrabile. Et ſi ſupereſt illorum memoria, non ſupereſt niſi ad eorum ignominiam. Eorum vero memoria feliciter ſupereſt, quorum nomina ſcripta ſunt in cœlis, ubi nulla erit impiorum mentio. Infeliciter traditi ſunt oblivioni ſempiternæ, quorum nomina deleta ſunt de terra viventium, & cum juſtis non ſcribuntur. Hæc eſt terra quam in Euangelio Dominus pollicetur manſuetis: *Beati mites, quoniam ipſi poſſidebunt terram.* Habeant, occupent, teneant ad breve tempus leones hanc miſerandam terram, modo ovibus in æternum contingat illa terra feliciſſima. Quoque magis confirmet piorum fiduciam, ſicut antea ſuum propoſuit exemplum, ita nunc multos juſtos ob oculos nobis ponit, ut idem ſperemus in nobis quod perſpeximus in cæteris, ſi modo illorum juſtitiam imitemur. *Clamaverunt*, inquit, *juſti, & Dominus exaudivit eos, & ex omnibus afflictionibus eripuit eos.*] Clamaverunt ad Dominum Hebræi in Ægypto, & Dominus liberavit eos. A tot Regibus impetiti ſunt, clamaverunt, & Dominus eripuit eos. Clamaverunt in exſilio Babylonico, & Dominus eripuit illos. Clamarunt tres pueri in camino ardente, & liberati ſunt. Clamavit Jonas de ventre ceti, & Dominus eripuit illum. Clamavit Heliſæus, & excæcati ſunt qui miſſi fuerant ad occidendum eum. Clamavit Anna uxor Helcanæ, & liberata eſt a probro ſterilitatis. Dies me deficiet citius quam nomina, ſi pergam omnes commemorare qui clamaverunt ad Dominum & exauditi ſunt. Sed an ſemper eripiat clamantes, & an ex omnibus moleſtiis? expendendum eſt. Eruit tres pueros de camino ardente, ſed Maccabæos fratres non eripuit e tam immanibus tormentis. Eripuit Danielem de lacu leonum, ſed tot Prophetas paſſus eſt trucidari. Eripuit Petrum a vinculis miſſo Angelo, ſed Paulum ter clamantem non eripuit a ſtimulis Satanæ. Quoſdam Martyres ad tempus eripuit Dominus, quos tamen poſt occidi paſſus eſt. Hæc quæſtio a me bis antea ſoluta eſt. Ut petunt, ita liberantur. Qui pie clamat, non poſtulat liberari, ſi vel ipſi ſatius eſt non liberari, vel magis facit ad gloriam Dei. Sive igitur liberentur a tormentis, ſive perimantur, habent quod petiverunt. Deinde liberatur, quiſquis ſuperat. Ergo, quum Dominus tantum impertit robur ſpiritus, ut juſtus ſuperior ſit omnibus malis, liberavit illum, quia reddidit invictum. Poſtremo, mors eripit juſtum ab omnibus moleſtiis, ac tranſmittit eo ubi nullus eſt dolor, ſed æterna gaudia. Itaque juſtus quum moriens ſubducitur a malis, verius liberatur quam is, qui ad tempus eripitur, ſervatus aliis gravioribus certaminibus. Hic enim ut ceſſet perſecutor, ipſa vita mortalis multum miſeriarum ſecum trahit. Verius liberatur a naufragio, qui enatat in terram, quam qui in navi tempeſtatem effugit, ſed exſpectans aliam, aut Syrtes aut Charybdim, aut ſcopulos, aut aliud ſimile periculum. Ergo juxta ſecundam rationem etiam in hac vita eripitur ab omnibus malis, qui munitus gratia Dei, quamquam multis malis premitur, nullo tamen opprimi poteſt: juxta poſtremam, mors liberat etiam ab his incommodis, ſine quibus hæc vita mortalis non peragitur, a quibus nec illi ſunt immunes, qui videntur in hoc mundo feliciſſimi. *Prope eſt Dominus his qui tribulato ſunt corde, & humiles ſpiritu ſalvabit*] Quidam ex Hebræo verterunt, *Proximus eſt Dominus his qui contriti ſunt corde, & confractos ſpiritu ſervabit.* Multa congerit Propheta ad magis magiſque corroborandam noſtram fiduciam. Si proximus eſt Dominus: cur toties audimus clamandi verbum? An ſurdaſter eſt Deus, ut etiam proximo ſit occlamandum? In corde tuo Deus eſt, nec ut audiat ullo vocis ſtrepitu opus eſt. Audita eſt Anna, nihil dicens. Vehementer clamavit, qui cum vivida fide, flagrantique affectu, etiam ſilens petiit aliquid a Domino. Baalitarum eſt intendere vocem corporis dilatatis faucibus. Hic cordis clamor eſt, non oris. Penetralem habet vocem fides & caritas, pervenientem uſque ad aures Dei. Juxta ſenſum humanum Deus nuſquam eſt, quia nullo loco circumſcribitur, uti nec tempore, aut ſi uſquam eſt, æque eſt ubique ſine loco, quemadmodum ſemper eſt ſine tempore. Juxta myſticam Scripturæ linguam, aliis propinquus eſt, alios e longinquo proſpicit, quemadmodum in alios intentos habet oculos, ab aliis avertit faciem. Nos e ſublimi deſpicientes quo quidque humilius eſt, hoc minus cernimus. Contra Deus, quum ſit omnium maxime ſublimis, tamen humillima quæque maxime intuetur oculis miſericordiæ. Sic enim habet alius Pſalmus: *Excelſus Dominus & humilia reſpicit, & alta de longe cognoſcit.* Quid te attollis in altum & erigis adverſus Deum? Si vis ut te videat, ſi vis ut audiat, demitte te ipſum, ſed corde magis quam corpore. Amat cor mite, cor humile, cor contritum & confractum; *Super quem*, inquit, *requieſcet ſpiritus meus, niſi ſuper humilem & quietum ac trementem verba mea?* Deus ſuperbis reſiſtit, humilibus autem dat gratiam. Rurſus alius Pſalmus: *Cor contritum & humiliatum non deſpicies.* Quid eſt igitur *cor confractum*, & *ſpiritus contritus*? Cor nullam fiduciam ponens in viribus ſuis, ſed omnibus præſidiis humanæ naturæ diffiſum, totum ſe committit arbitrio divino, ut ipſe fingat velut e luto quidquid voluerit. Quid eſt aliud homo quamvis dives, quamvis potens, quamvis robuſtus, quamvis eruditus, quamvis prudens, niſi vas fictile? Quod ſi lutum induruit, non recipit impreſſionem ſpiritus, ſed reſiſtit fingenti gratiæ. Confringe, Domine, tua virga teſtam hanc & tamquam vas figuli comminue, ut denuo tua miſericordia maceratum, obſequatur Spiritui tuo refingenti. Nemo poteſt eſſe vas honorificum ad omnem uſum accommodum in magna domo Domini, niſi refingat eum cœleſtis ille figulus, qui nihil a nobis requirit, quam materiam obſequentem digitis ſpiritus. Induruerant operum ſuorum fiducia Judæi, eoque ſemper reſtiterunt doctrinæ Chriſti. Sed cor contritum non poteſt reſiſtere cuiquam, non erigit ſeſe, non molitur vindictam, tantum exſpectat manum Domini. Quid? an non videmus eos qui fundendi arte ſtudent imaginem quam maxime expreſſam reddere, pulverem aut quærunt aut faciunt quam minutiſſimum, maximeque friabilem? Tale cor nos exhibeamus artifici ſpiritui. Homini Judaico, & ſuis fidenti viribus ita per Eſaiam loquitur Dominus: *Ego autem annuntiabo juſtitiam tuam, & opera tua non proderunt tibi. Cum clamaveris, liberent te congregati tui. Et omnes eos auferet ventus, tollet aura.* Eſa. 57. Hoc ad teſtas induratas. Nunc audi cor contritum: *Qui autem fiduciam habet mei, hæreditabit terram. Quia hæc dicit excelſus & ſublimis, habitans æternitatem, & ſanctum nomen ejus in excelſo & in ſancto habitans, & cum contrito & humiliato ſpiritu, ut vivificet ſpiritum humilium, & vivificet cor contritorum.* Audis Dominum habitantem in excelſis, ſed eumdem habitantem in corde contrito, humili & confracto. Ergo ſi volumus

Digitized by Google

nobis proximum esse Dominum, præparemus illi cordis domicilium, ut ipse virtutem suam in nostra humilitate perficiat. Fingat, refingat, perire non potest quod illius commissum est manibus. Mundus promittit blanda jucundaque auribus, sed fallit: porrigit escam, & infigit uncum. At Dominus prædicit mala, quo præmoniti facilius feramus venientia. Utrum optabilius, per brevi finiendas molestias transilire ad æterna gaudia, an per fluxa commoda, momentaneasque voluptates ire in Gehennam? Sic Deo visum est, ut pietatem sectantes variis modis affligantur in hoc seculo, quo glorioſius coronentur in futuro. [*Multæ tribulationes justorum, sed de omnibus his liberabit eos Dominus*] Durum erat audire, plurimas fore afflictiones justorum, nisi adderetur, sed de his omnibus liberabit eos Dominus. Multa sunt toleranda militibus, sed præsto est certa victoria. Si hoc Imperator homo posset certo polliceri suis, quam haberet alacres ad omne periculum milites. Quid promittit Epaminondas, aut alius huic similis militi? Si vincat, prædæ partem. Si cadat, fortitudinis gloriam, eamque brevi abolendam. Noster Imperator Christus suis militibus, & hic promittit salarium bonæ conscientiæ, & in posterum sempiternam gloriam, & quod promittit non minus facile præstat quam promittit, cur non alacribus animis adimus pugnam? Si quis nosse volet quot tempestates sint ferendæ militi Christiano, legat beatum Paulum sua stratagemata commemorantem: *In laboribus plurimis, in carceribus abundantius, in plagis supra modum, in mortibus frequenter. A Judæis quinquies quadragenas una minus accepi. Ter virgis cæsus sum, semel lapidatus sum, ter naufragium feci, nocte & die in profundo maris fui, in itineribus sæpe, in periculis fluminum, periculis latronum, periculis ex genere, periculis ex gentibus, periculis in civitate, periculis in solitudine, periculis in mari, periculis in falsis fratribus: in labore & ærumna, in vigiliis multis, in fame & siti, in jejuniis multis, in frigore & nuditate*: præter illa quæ extrinsecus instant, intus discruciat urgens sollicitudo omnium Ecclesiarum. Quantum est hic agmen calamitatum, quum nec omnia, nec singula attigerit. Sed in his omnibus gloriatur; nimirum, intelligens hæc nihil aliud esse, quam materiam majoris gloriæ, *In mundo*, inquit Dominus, *pressuram habebitis, sed confidite, ego vici mundum*. Confidite in me, & vincetis per me. Si in vobis ipsis confiditis, dejiciemini: Confidite in me, & qui me eripuit, vos quoque mihi junctos eripiet. Multæ sunt afflictiones, quæ non sunt justorum. Habet hic mundus bella, pestilentias, simultates, lites, super omnia cruciatum conscientiæ. Quæ sunt ergo propriæ justorum afflictiones? Quæ obveniunt propter justitiam. Alioqui latrones & piratæ non paucas habent afflictiones, etiamsi supplicium effugiant. Sed hi demum beati, qui multa perpetiuntur propter justitiam. Esurire, sitire, frigere, æstuare, ægrotare, senescere, mori, nihil aliud nos declarant esse, quam homines. Quamquam hæc quoque nobis vertuntur in materiam beatitudinis, si toto pectore quæramus regnum Dei & justitiam ejus. Quid de his, qui ob commissa scelera dant pœnas legibus? Si vere resipiscunt, & his afflictio vertitur in bonum. Nam & is justus est aliquo gradu, qui suam agnoscit injustitiam, & patienter tolerat commeritam pœnam. Quod si quis quærat, cur Dominus, quos ad hæreditatem regni destinavit, tot malis hic exerceri voluit, quum potuerit eos post vitam hic suaviter actam ad immortalitatem transferre? O homo, tu quis es, qui respondeas Deo? Sic visum est Domino. An discipulus potior est Magistro, servus Domino? Si Christus hac via pervenit ad gloriam, tu postulas ut a deliciis ad delicias transferaris? Quisquis dicit, cur hic affliguntur justi, quid aliud dicit, quam cur milites objiciuntur hosti, cur athletæ opponitur adversarius? Nimirum, ut virtus illius inclarescat apud omnes. Quis admiraretur tolerantiam Job, nisi fuisset objectus Satanæ? Quis agnosceret magnitudinem David, nisi Saulis malitia illustrasset illius virtutem? Et si fas est huc e profanis aliquid admiscere litteris, Hercules obscurus esset, nisi

2 Cor. 11.

Joan. 16.

A illum objectum periculis Junonis odium reddidisset celebrem. Nec refert quibus monstris nos objiciat Dominus, quum idem qui mittit in periculum, largiatur victoriam, probatum vero spectatumque militem liberans ab omnibus malis. Hæc spes quo penitius infigeretur animis nostris, quater in hoc Psalmo repetitur eadem sententia: primum, *Exquisivi Dominum & exaudivit me, & ex omnibus afflictionibus eripuit me*. Mox, *Hic pauper clamavit, & Dominus exaudivit eum, & ex omnibus angustiis servavit eum*. Rursus in genere, *Clamaverunt justi, & Dominus exaudivit eos, & ex omnibus afflictionibus eorum eripuit eos*. Quarto hic, *Multæ tribulationes justorum, & ex omnibus his liberavit eos Dominus*. Repetitur idem in clausula, *Redimet Dominus animas servorum suorum*. Non est hoc humanæ battologiæ, sed toties repetitur, ut excitetur nostra surditas, ut attenta fiat oblivio, confirmetur incredulitas. *Custodit Dominus omnia ossa eorum, unum ex his non conteretur*] Hoc simpliciter accipi potest ita dictum, quemadmodum Dominus in Euangelio loquitur Apostolis: *Capillus de capite vestro non peribit*. Hæc enim hyperbole promittit totius hominis resurrectionem, utcumque hic vel igni, vel ferro pereat corpus. Alioqui quot capilli nobis defluunt in vita? quos nihil attinet nobiscum resurgere, nihilo magis quam unguium præsegmina. Sed fortassis in ossium appellatione latet abstrusior aliquis sensus. Legimus enim in C Exodo præceptum, ne agni phase confringerent ossa, idque de Domino prædictum ostendit Euangelista, quum juxta historiam etiam ossa Christi confracta non sint in cruce. Et tamen inirum est, si manus & pedes clavis transfigi poterant, nullo osse confracto. Verum ut donemus, in Christo nullum corporis os fuisse confractum, ad confirmationem figuræ tamen hoc quoque nobis aliquid sublimius indicat: quando credibile non est, ut in his qui leonibus & pardis objecti, dilacerati sunt, qui serra dissecti, qui securi percussi, qui lapidati, qui e præcipitio dejecti, nullum os confractum fuerit. Sed quemadmodum interior homo noster habet oculos & aures suas, habet os & caput, habet ventrem, D manus & pedes suos, ita habet & ossa. Quum audis, *sapientis oculi in capite ejus*, utique mentis providentiam intelligis. Item quum audis, *præceptum Domini lucidum, illuminans oculos*, intelligentiam animi cogitas. Quum audis, *os meum aperui & attraxi spiritum*, accipis os animi credentis. Similiter quum audis: *Qui habet aures audiendi audiat*: aut, *dentes eorum contrivisti*: &, *custodiam legem tuam in medio ventris mei*: &, *manus vestræ sanguine plenæ sunt*: &, *pes justi non offendit*, animi parteis intelligis, non corporis. Quid igitur sibi volunt *ossa*? Nihil solidius in corpore animantis quam ossa, quæ nervis inter se connexa, totam corporis molem sustinent moventque, & in ossium intimis natura veluti thesaurum pretiosum recondidit medullam. Si perspexeris quid sit illud quod maxime corroborat hominem in omni tentatione, scies quæ sint ossa justorum. Nihil præjudico his quæ super hunc locum homines pii vel commenti sunt, vel comminisci poterunt. Mihi per ossa significare videtur, robur fidei, quemadmodum scribit Petrus: *Cui resistite robusti fide*. Quamdiu durat in nobis integra & inconcussa fides, non potest nos hostis noster dejicere. Et si quando eveniat, ut supplantati pertrahamur in ruinam, facile nos ipsos in gradum recipimus, & ad pugnam alacriores redimus. At cui sunt ossa confracta, nec surgere potest, nec pugnare. Quantum autem in homine crescit fides, tantum crescit & robur animi, quemadmodum infantes & pusilli sunt, & imbecilles, quoniam mollia habent ossa paulatim adhuc crescentia, donec indurescant. Eoque Paulus infirmos in fide parvulos vocat in Christo. Tales erant Galatæ quos dejecerat Satanas in Judaismum. Quoties igitur sentimus in nobis vacillare fidem, clamemus cum Propheta: *Sana me, Domine, quoniam conturbata sunt omnia ossa mea*. Clamemus cum Apostolis: *Domine, adauge nobis fidem*. Si ossa sunt fides, quid nervi & caro? Nervi caritas est, quæ membra membris connectit, ut suo quodque fungatur officio.

E

F

cio. Caro ſunt bona opera, quæ ſicut fidei caritatique adhærent, ita viciſſim ornant & tuentur eam. Sed quum una ſit omnium piorum fides, qui convenit quod ait, cuſtodit omnia oſſa, unum ex his non conteretur? Una quidem eſt fides, ſed tot poſſunt dici fides, quot ſunt articuli fidei. Poteſt eſſe fractum brachium, cui ſint integra crura. Hæretici videntur habere quædam oſſa integra, quia multa pie nobiſcum profitentur. Sic & Judæi nobiſcum confitentur unum Deum, conditorem cœli & terræ. Magnum os eſt ſed unicum. Sed Dominus cuſtodit omnia oſſa juſtorum, nec patitur illos in ullo articulo a fidei Catholicæ veritate diſcedere. Nec enim ſalvus eſſe poteſt homo, ſi vel unum os habeat confractum. Nihil prodeſt Judæo quod profitetur unum Deum, ſi negat Filium & Spiritum Sanctum. Fruſtra profitetur Chriſtum pro nobis paſſum, qui negat corporis reſurrectionem. Quid igitur dicemus de his qui in aliquo errore Hæretico deceſſerunt? Irenæus adhæſit Chiliaſtis, Cyprianus retingendos cenſuit tinctos ab Hæreticis, Divus Hieronymus ut Hæreticam ſententiam damnat eorum opinionem, qui ſubmovent a munere Epiſcopi eum, qui mortua uxore, quam duxerat ante baptiſmum, lotus in Chriſto ducit alteram. Auguſtinus conſtanter affirmat infantes baptizatos, niſi ſumſerint corpus & ſanguinem Domini, in æternum perire, nec eis quidquam prodeſſe baptiſmum: & in hac ſententia propemodum conſtat fuiſſe totam Eccleſiam Occidentalem, & veriſimile eſt etiam Orientalem. Si ſancti fuerunt, quare non cuſtodivit Dominus omnia oſſa eorum: ſi non fuerunt, quare eos pro ſanctis veneratur Eccleſia? Aliud eſt os habere læſum aut luxatum, aliud confractum. Læſum ſanari poteſt, luxatum reponi poteſt, confractum vix ſanabile eſt. Rarum enim exemplum eſt, Hæreticum obfirmatum ex animo redire ad Eccleſiæ ſocietatem. Sed qui ſimpliciter errat intellectu, nondum corrupto affectu, facile revocatur in viam. Sic errabat Paulus, & ideo monitus continuo rediit in viam. Itidem ſi pios illos viros admoniſſet Eccleſiæ vox, protinus abjeciſſent errorem ſuum. Simplicius autem eſt, ut verſiculum hunc interpretemur de reſurrectione mortuorum, de qua vaticinatur Ezechiel, loquens ad oſſa arida, quæ recepto ſpiritu ſibi rurſus junguntur. Quidam exuſſerunt pios homines, ſic ut & oſſa redigerent in cineres, eoſque ſparſerunt in aquam aut in ventos, ne qua foret ſpes reſtitutionis. Sed Dominus omnipotens, non ſinit unum os ita confringi, ut non reſurgat in judicio. Spes ergo reſurrectionis facit ut mors juſtorum & felix ſit & optanda, quoniam reſurgent in vitam æternam: Sed eadem facit, ut mors impiorum ſit peſſima, quia velint nolint reſurgent in cruciatus Gehennæ: minus infelix futura, ſi morte periret totus homo. *Beati*, inquit Joannes, *qui in Domino moriuntur*. In Domino moriuntur, qui moriuntur cum certa ſpe reſurrectionis. Non ergo mori miſerum eſt, ſed male mori miſerum eſt, ſicut nec vivere per ſe bonum eſt, ſed bene vivere bonum eſt. Invertuntur rerum vices, impii dicunt, *morte peſſima condemnemus eum*: at Scriptura dicit, *mors peccatorum peſſima*. Si mors peccatorum peſſima eſt, & nullus hominum vivit abſque peccato, quis erit ſalvus? Non de quovis peccato loquitur hic Propheta, neque enim omne peccatum deprimit in Gehennam. Quod igitur peccatum dicit? Explanat occurrens tantæ cogitationi, [*Et qui oderunt juſtum delinquent*] Sed quem juſtum ſentit Propheta? Primum, eum, qui juſtificat per fidem omnem hominem venientem in hunc mundum. Hunc qui rejecerunt, qui credere noluerunt, audiunt: *Vos in peccatis veſtris moriemini*. Talis mors peſſima eſt. Poteſt & de quovis recte intelligi. Nolite mirari ſi odit vos mundus, & me priorem vobis odio habuit. Qui ſpiritu hujus mundi plenus eſt, odit omnes, in quibus videt imaginem Chriſti. De talibus vix ulla ſpes eſt. Sed qui ſubinde peccant, atque ob id ſibi diſplicent, amant tamen in aliis pudicitiam qua ipſi carent, amant ſobrietatem quam ipſi non habent, ac juſtorum egeſtatem ſuis facultatibus ſublevant, implorant illorum apud Dominum preces, de his, ſi modo abſit hypocriſis, bona ſpes eſt. Non enim hactenus peccant, ut oderint juſtum, ſed ſe ipſos potius oderunt quod juſti non ſint. Pro talibus orandum eſt, ut proficiant. Eſt enim nonnullus juſtitiæ gradus, alienam amare juſtitiam, & ſuam odiſſe injuſtitiam. Jam ſi mors impiorum peſſima eſt, mors piorum optima ſit oportet. Verum illud optimum ac peſſimum, non eſt æſtimandum ad vulgi trutinam. Vulgus enim ut eos bene vivere dicit, qui vivunt honorati, divites, ſalubri corpore, in deliciis, expertes laborum, expertes calamitatum: ita ſi quem conſpexerit ad juſtam ſenectutem perveniſſe integris facultatibus, incolumes relinquens liberos, inter honoratos amicos, in ſinu uxoris clauſuræ oculos efflavit animam, præſertim ſi morbus nec gravis fuit nec diuturnus, ſi commoda exſpiratio, quam Octavianus Cæſar ſolebat appellare εὐθανασίαν, mox magnificus funeris apparatus, ingens turba pullatorum, magnus luctus, magnus ordo daduchorum, ambitioſus campanarum ſtrepitus, parentalia venerabiliter decantata, monumentum marmore, ebore, auro argentoque decoratum, idque ſummo altari proximum, dicere ſolet, o quam feliciter ille mortuus eſt! At ſi mortuus eſt in peccatis, juxta Prophetæ judicium, peſſime mortuus eſt. Sic mortuus ac ſepultus eſt ille dives Euangelicus: at Lazarus videbatur miſerrime mori, quum illius mors fuerit pretioſa in conſpectu Domini. Illum mors tranſmiſit ad æternos cruciatus, hunc in requiem æternam. Fortaſſe in luto inter canes mortuus eſt pauper, nullo præſente amico, cognato aut uxore; & tamen hæc mors fuit illi feliciſſima, illa diviti peſſima. Quid enim refert corpus in templo putreſcere, ſi anima ſepulta ſit apud inferos? Magis autem credendum eſt Scripturæ, quam vulgo. Jam ſunt qui ſi quem viderint lenta ægrotatione contabuiſſe, tandem in lecto confeſſum & abſolutum perceptis omnibus Eccleſiæ ſacramentis, inter multos orantes efflaſſe animam, quam bene, inquiunt, ille mortuus eſt. Contra de eo qui paralyſi, apoplexia, aut alio præſentaneo malo correptus, ſine confeſſione, ſine ſacramentis exſpiravit, dicunt, quam miſere ille mortuus eſt, *Deus*, inquiunt, *avertat a me ſubitaneam mortem*. Cur judicamus proximum, ignari qua fide ſit mortuus? Varia ſunt mortis genera, nec eſt in nobis ut hoc aut illo modo moriamur. Equidem arbitror, multos qui ſuſpendio aut gladio lictoris, aut incendio, perierunt, ſanctius mori, quam divites quoſdam, quibus nihil non exhibitum eſt quod foris exhiberi poteſt. Quod in corde latet, ſolus novit Deus. Audiant ergo feroces, mors peccatorum peſſima, & a malitia ſua reſipiſcant: audiant ſimplices afflicti, & deſinant de vindicta cogitare. Si quid habet ſolatii ultio, juxta alium Pſalmum: *Lætabitur juſtus quum viderit vindictam*: nulla poteſt eſſe vindicta gravior, hac quæ manet impios, mors peſſima in peccatis, mors æterna in ſuppliciis. Olim ſancti delectabantur contemplatione veracitatis & juſtitiæ Dei, quoniam præſtitit quod minatus eſt, reddidit quod commeruit impietas. Nam in harmonia univerſi, & Gehennæ horror decorum adjuvat. Abſit autem ut in hac vita homo de hominis exitio gaudeat. Quamquam enim in Propheticis litteris frequenter oratur, ut confundantur, & pereant inimici, nos illa de alio vindictæ genere debemus interpretari, videlicet, ut confundantur ad pœnitentiam, & occidatur in eis impius, incipiatque vivere pius. Tale exitium ſibi quiſque debet optare, qui peccatis circumventus eſt, ut pudefiat reſipiſcens, & occidatur quod in ipſo male vivit. Pudeat adulterii, & occiſo adultero, vivat amator pudicitiæ. Qui fontes Hebraicarum litterarum excutere ſtuduerunt, aliter legunt hunc verſiculum: [*Occidet impium malitia, & qui odio habent juſtum, deſolabuntur*, ſive *deſtruentur*] Oſtendit eos nihil profecturos, qui odio pietatis homines pios affligunt. Nam, ut nemo moliatur in eos vindictam, ipſi ſemet occidunt ſua malitia. Ipſum enim peccatum animæ mors eſt. Mortui ſunt igitur & in hac vita, quicumque Chriſtum habent odio, eumque in ſuis membris perſequuntur: & quod in alios moliuntur, in ipſos reci-

Apoc. 14.

recidet. Quid moliuntur? Ut exſtinguant juſtum. At ipſis eveniet ut in æternum deſtruantur, ac deſolentur divina miſericordia. Contra, mala quæ machinantur in juſtos, juſtis cedent in lucrum, dum ex magnitudine certaminum creſcunt coronæ. Quid non tentatum eſt a Judæis, ut Chriſtum cum ſua doctrina funditus abolerent? Quid autem conata eſt illorum malitia, quod non ceſſerit in Chriſti gloriam? Quas machinas non expedierunt impii Principes adverſus Chriſti diſcipulos? Sed dum eos perdere ſtuduerunt, illuſtrarunt: dumque Religionem demoliri nituntur, confirmarunt auxeruntque: & dum ſibi regnum parare laborarunt, paraverunt exitium. Quare perierunt ac deſolati ſunt? Quia ſua ipſorum malitia interfecit eos, dum furentes impingunt in lapidem qui nulli cedit. Quare adverſus pios nihil valuit impiorum obſtinata perverſitas? *Quia Dominus redimit eos*] Nam Hebraica veritas habet verbum præſentis temporis, ut intelligamus eſſe perpetuum quod promittitur. Et ſi interdum non redimit corpora ſuorum, certe redimit animas, quas protegit a peccato quæ vera eſt mors, eoque ſubjicit: *Et non delinquent omnes qui confidunt in eo*] Exſtincta fide, peccatur ad mortem: quam diu vivit ſcintilla fidei, magnum licet crimen, morbus eſt verius quam mors. Ergo quotquot perſeverant confidentes in Domino, non peccant peccatum ad mortem. Petrus mox reſtitutus eſt, quia non abjecit fiduciam: Judas in æternum periit, quia ſpem abjecit. Pro eo quod nos legimus, *non delinquent*, quidam ex Hebræo ſermone legunt, *non deſolabuntur*; voces diverſæ ſunt, res eſt eadem. Vere deſolantur, quos deſerit Dei miſericordia. Eam abigit a nobis peccatum, non quodlibet, ſed capitale & perſeverans. Ideo non deſtituentur, quia non peccabunt: ideo non peccarunt, quia non deſerit illos gratia Dei. Sed cur quos ante vocavit filios: *Venite filii, audite me*, nunc appellat ſervos ſuos? Filius caritatis nomen, ſervus obedientiæ. Deus prior dilexit, & gratis juſtificatos adſcivit in numerum filiorum, cujus præcepta dum religioſo tremore ſervamus, exſequentes quidquid juſſit, & obedientes uſque ad mortem, ſervi ſumus, & eo magis filii ſumus, quia ſervi. Apud homines honorificum eſt dici filium, humile vocari ſervum, ſed glorioſa eſt appellatio vocari ſervum Dei. Filii vocamur, quatenus redamamus amantem Deum, quatenus hæredes ſumus regni, quatenus inſiti Chriſto per regenerationis lavacrum. Servi ſumus, quatenus a tyrannide Diaboli pretioſo Chriſti ſanguine redemti, & juxta doctrinam illius, in novitate vitæ ambulantes. Patris eſt fovere quod genuit, Redemtoris eſt tueri quod adſeruit. Quum miſericorditer nos vocat ad Euangeliæ gratiam, filii vocabulo veluti blanditur. Quum impios ac Satanæ miniſtros deterret a perſecutione piorum, ſervos eos appellat, ut quos ereptos Satanæ, in ſuum jus tutelamque vindicavit. Dementia igitur eſt, in eorum exitium conſpirare, qui tam amantem habent Patrem, qui tam potentem habent Dominum. Sub tali Paſtore non eſt quod timeamus oves illius, modo ſimus humiles ac ſimplices, contritum habentes cor, non fidentes noſtris viribus, ſed ſpem omnem in illo figentes, certum quod ille in hujus ſeculi procellis ſervavit animas noſtras a peccato letali, nec deſtituet nos illius miſericordia, ſed in reſurrectione totos reſtituet in conſortium regni ſui, ubi cum omnibus ſanctis benedicemus & magnificabimus illum in omni tempore, ſemperque laus ejus in ore noſtro, cui debetur omnis honos & gloria in omne ævum, AMEN.

ENARRATIONIS IN PSALMUM XXXIII. PER DESIDERIUM ERASMUM ROTERODAMUM,

FINIS.

R. PRÆSULI EIDEMQUE ILLUSTRISSIMO PRINCIPI

D. STANISLAO TURZONI

EPISCOPO OLMUTZENSI,

DESIDERIUS ERASMUS ROTERODAMUS

S. D.

UNas Amyclas perdidit ſilentium, ſed πολλὰς φιλίας ἀπροσηγορίᾳ διέλυσεν, *ſi qua fides priſcorum Adagiis. Quum autem inter omnes poſſeſſiones nulla ſit quæ cum fideli amico queat comparari, non exiſtimavi, Præſulum ornatiſſime, committendum, ut mihi perpetua litterarum intermiſſio tam inſignem Patronum videretur ademiſſe. Animo quidem meo numquam excideras amabilis ille Turzo. Id enim qui poſſim, ni eſſem unus omnium qui vivunt non ſolum inhumaniſſimus, verum etiam ingratiſſimus? Sed interdum audiebam te mutaſſe ſedem, interdum addubitabam, num in tantis rerum tumultibus eſſes incolumis, interdum nonnulla ſuſpicio vellicabat animum, ne quis forte ex iſtorum numero, qui aconitum in lingua circumferunt, veterem tuam in me benevolentiam vel exſtinxiſſet, vel certe refrigeraſſet. Sed* Gaſpar Velius *quondam tuæ benignitatis alumnus, quum Cæſaream ſynodum apud Spirenſes indictam petens, obiter nos inviſeret, ſcrupulum omnem depulit, confirmans, & tibi res omnes eſſe ex animi ſententia, nec priſtino tuo erga me ſtudio quidquam deceſſiſſe: ſed quod ante crebro fecerat per litteras, tum præſens præſentem objurgabat, quod apud tam eximium amicum, non aliquo ſtudiorum meorum monumento refricarem mei memoriam. Quum reſponderem, eam quidem voluntatem mihi fuiſſe perpetuam, cæterum hactenus nihil enatum, quod tanto Præſule dignum videretur, acrius etiam me objurgavit, qui non ſatis pernoſſem Turzonis humanitatem. Nullus, inquit, libellus eſt tam puſillus, quem ille non ſit magni muneris loco accepturus, modo is ſit* γνήσιος *Eraſmici ingenii fœtus. Hic rurſus quum excuſarem jam dudum effœtum laboribus, calamitatibus, morbis & annis ingenium, nullam accepit tergiverſationem, nec conquievit, donec pollicerer quod exigebat. Feci itaque quod ſolent Britanni: inter abſentes mittuntur ſymbola, ſigna vocant illi, in quibus nemo ſpectat pretium, ſed ejus qui mittit animus gratiam addit xenio, etiam ſi fragmentum ſit panni cujuſlibet, non majus ungue pollicis. Hoc exemplo provocatus, ac ſpe ſucceſſus*

Digitized by Google

e Velii *ſermone concepta, mitto Pſalmum trigeſimum octavum, a Veteribus varie tractatum, ſed ſic ut meo quidem judicio, quædam torſiſſe, quædam parum intellexiſſe videantur. Ego porro quid præſtiterim, tuum eſto judicium. Illud vere profiteri licet, mihi nonnihil ſudatum eſſe, ut totius argumenti tenor ſibi conſtaret. Hoc quidquid eſt munuſculi, ſi tua pietas fronte ſerena acceperit, magna me affecerit voluptate, ſed eam ipſam conduplicabis, ſi per litteras ſignificare dignaberis, ſi quid ſecus a me tractatum velles. Nec dubito, quin hujuſmodi multa ſint occurſura. Cæterum, in hoc Commentariolo videbis obiter nonnullam horum temporum imaginem, quibus inter tot humanæ vitæ calamitates, nulla pernicioſior, inter tot peſtes nulla peſtilentior, quam linguæ letali veneno tinctæ, quæ ſic* τυραννεύσιν *hoc ſeculo, ut non alio magis. Cognoſces autem & nonnullam partem rerum mearum, ac fortaſſe miraberis hunc ſeniculum ſemianimem in tantis undique laceſſentibus procellis ac tempeſtatibus, adhuc rectum tenere clavum. Sed* ὁ κύριος ὑπερασπιστὴς τῆς ζωῆς μου, ἀπὸ τίνος δειλιάσω; *Libet enim apud te* ἑλληνίζειν, *quem accipio jam pridem, licet ni fallor,* ἤδη ἐπὶ γήραος ὁδῷ, *factum eſſe* φιλέλληνα, *Græciſque litteris ſtrenuam navare operam, ingenti ſane multorum pudore, qui juvenes præcipuam hanc ſtudiorum partem negligunt, & ad Theologiæ adyta illotis, ut ajunt, pedibus irrumpunt. Bene vale. Datum apud Friburgum Briſgojæ Idibus Februarii.* M D XXXII.

ENARRATIO PSALMI XXXVIII.

DIXI CUSTODIAM VIAS MEAS;

Multum ab Enarratione Veterum differens.

PER

DESIDERIUM ERASMUM ROTERODAMUM.

TItulus in ipſo ſtatim Pſalmi frontiſpicio, ceu nitidiſſima quæpiam ſtellula, prælucens expergefacit oculos animorum noſtrorum, ac vellit aures mentium, ne dormitantes audiamus, aut oſcitantes accipiamus quod adfertur e divini Spiritus myſtico penu. Sic enim habet: *In finem pro Idythun ipſi David.* Quum audis *in finem*, quæ vox frequenter in ſacris litteris declarat non terminum, ſed conſummationem: quemadmodum beato Paulo Chriſtus dicitur *finis legis*, non quod legem abrogarit, ſed quod abſolverit: protinus admoneris, ne quid hic humile, ne quid vulgare, ne quid mediocre exſpectes, ſed ſublime quiddam ac perfectum. Virtus enim in infirmitate perficitur, & ut aurum igni, ita ſincera fides per tentationes ſpectata redditur & explorata. Quum audis pro Idythun, quæ vox Hebræis ſonat *transiliens eos*, agnoſcis animam piam, tædio rerum humanarum feſſam, in quibus longe plus aloes eſt quam mellis, ac veluti delaſſatam calumniis, conviciis, & inſectationibus improborum, ſuſpirantem ac geſtientem evolare e lutei domicilii latebris, in illam perfectam beatarum mentium requiem, a quarum oculis Deus abſterſit omnem lacrymam, nec jam metuendus eſt illis ullus luctus, clamor aut dolor. Quum audis *canticum*, intelligis hæc non magno vocis ſonitu, ſed ingenti cordis affectu dici. Dixerit aliquis, canticum in affliction, muſica eſt in luctu. Eſt quidem canticum graduum, & canticum ἐπινίκιον quo poſt victoriam gratias agamus Deo: verum qui rebus afflictis, agnoſcit culpam ſuam, & ad Deum erigit animum, gratiſſimam cantionem profert auribus Dei, quam niſi cecineris, numquam poteris canere canticum triumphale. Canticum autem hoc habet geminum affectum, terreſtris vitæ tædium, ac cœleſtis vitæ deſiderium. Multa ſunt quæ pias animas hinc velut extrudunt ipſa moleſtia, ſed majora ſunt, quæ mentes noſtras hinc proliciant, etiam ſi hæc vita non eſſet tot undique moleſtiis fermentata. Quum audis David, commoneris hanc cantionem non eſſe profectam ab humano ſenſu, ſed a ſpiritu Chriſti, cujus typum frequenter in myſticis litteris gerit Rex ille, citharœdus & ipſe. Ita demum harmonia grata eſt auribus æterni Regis, ſi David ſuggerat canticum, Idythun decantet: non quod ipſe commentus eſt, ſed quod præit ille Spiritus, qui nobis per Prophetas & Apoſtolos tot tam efficaces edidit cantiones, ut mortuos etiam ad vitam revocare poſſint, modo ne aures veſtras habeamus terrenis cupiditatibus obturatas. Doctor enim Eccleſiaſticus, nihil aliud eſſe debet quam organum Spiritus, per humanam linguam hominibus reſonantis. Quamquam autem in rebus externis, aliud eſt cithara, aliud citharœdus, & juxta hiſtoriam alius fuit David qui canticum hoc compoſuit, alius Idythun qui cecinit: tamen juxta ſenſum allegoricum, nihil abſurdi eſt ſi idem homo ſit cithara & citharœdus, idem David Rex, & Idythun fides movens. Juxta ſenſum igitur humiliorem, quem nobis tradit liber 1 Paralip. capite xxv. David ſegregavit in cultum Dei certos muſicos, qui non tantum canerent, ſed etiam prophetarent in citharis, pſalteriis, ac cymbalis: canerent autem non in nuptiis, non in theatris, non in choreis, non in conviviis & comeſſationibus, ſed in templo, nec apud homines, ſed coram Domino. Atque horum functio, ibi miniſterium appellatur, ne quis ſibi docendi munus arripiat, ſed exſpectet donec vocetur a David: vocatus autem ne vitiet traditum melos cœleſte, commentis hominum, aut terrenis affectibus. Quiſquis verus eſt Idythun: hoc eſt, qui jam factus ſpiritualis cunctos humanos affectus transiliit, is demum nihil canit niſi Prophetias. Nam Apoſtolo Paulo Prophetæ dicuntur, non ii tantum qui ventura prædicunt, verum etiam qui retruſos arcanæ Scripturæ ſenſus enarrant. Faliuntur enim qui credunt illam per humanas diſciplinas abſque ſpiritus afflatu poſſe intelligi. Prius illud Prophetiæ genus, quod olim in ſummo fuit apud Synagogam pretio, exortum Euangelii jubar non exſtinxit quidem, ſed tamen obſcuravit. Jam enim venit quem illi futurum annuntiabant, magnaque ex parte facta ſunt, quæ illi futura prædixerunt. Nunc igitur Eccleſia potiſſimum ornatur Prophetis, qui gregem Dominicum paſcunt doctrina ſpirituali proferentes de theſauris Scripturarum nova & vetera. Hoc Prophetarum genus vult Paulus ubique loqui in Eccleſiis, quo confirmentur infirmi, doceantur errantes, reſipiſcant impii. Sed ut omnium citharœdorum ac Prophetarum Princeps eſt David ille noſter, Dominus Jeſus Chriſtus: ita idem omnium Idythun, id eſt, ſalientium primus ac ſummus eſt: a quo uno velut a fonte manat omnibus, ut vel citharœdorum vel Idythun cognomine digni ſint. Olim apud Græcos proverbium jactatum eſt, *complures inveniri Thyrſigeros, ſed paucos Bacchos*: conſimiliter apud nos multos videre eſt pulſantes citharam, ſed, heu! pauci ſunt, qui canant Prophetias: aut ſi canunt Propheticam cantilenam, non aliqua chorda tacta, quam intactam oportuit, vitient ſpirituale melos. Solus ille meram puramque Prophetiam reſonare poteſt, cui Da-

1 Cor. 14.

Digitized by Google

vid citharam porrexerit, cuique ſonoras fides Chriſti Spiritus artificio ſuo temperat, qui ſi linguæ quoque meæ plectrum vobis precantibus modulari dignetur, fortaſſis nec inamœnum nec infrugiferum fuerit aliquantiſper velut in exquiſitæ quapiam artis tabula in hoc citharœdo immorari. In eodem igitur primo citharœdum, mox Idythun contemplemur, quo magis nos ad illud abſolutiſſimum exemplar componamus. Corpus Dominicum electa fuit cithara, quod Spiritus cœleſtis e puriſſima Virgine puriſſimum concinnavit, & ab omni terreni limi contagio prorſus immune compegit. Hæc cithara per omne tempus, quo in terris viſus eſt Chriſtus & cum hominibus verſatus, numquam deſiit emodulari gloriam Patris: ſive dum mirabiliter naſcitur, mirabilius adoleſcit: ſive dum divini vigoris ſcintillas oſtendens, verbo ſanat ægrotos, oculorum lumen reddit cæcis, integritati reſtituit mancos ac debiles, mundat leproſos, potenti juſſu propellit noxios Dæmones, imperat ventis ac mari, in vitam revocat mortuos, horum omnium laudem gloriamque transſcribens Patri velut auctori primario. Ad hæc dum hominis adſumpti veritatem adſtruit jejunans, orans, eſuriens, ſitiens, laſſeſcens, dumque capitur, ligatur, cæditur, occiditur. Siquidem, *gaudium patris non modo ſapiens eſt filius*, juxta Sapientis dictum, verum etiam obediens. Nulla autem major obedientia, quam uſque ad mortem, eamque crucis. Atque interim ſua cithara omne Prophetiæ genus explevit, dum ſe declarat noſſe ſecretas hominum cogitationes, dum aperit Scripturas, docens jam adeſſe tempus de quo tam multa vaticinati fuerant Prophetæ: dum prædicit mortem, ſepulturam reſurrectionemque ſuam, & in cœlos reditum, promittens Paracletum, præmonens Apoſtolos quid eſſent ob ipſius nomen perpeſſuri. Poſtremo ſuis pollicitus eſt in reſurrectione vitam æternam, incredulis denunciavit Gehennam. Numquam tamen hac cithara modulatius cecinit, ut eſſet vere ſummus in extremo actu artifex, quam quum membris omnibus in cruce diſtentis extremum illud edidit melos paternis auribus gratiſſimum, nobis ſaluberrimum. Quid amabilius illa cantione, qua Pſalmum vigeſimum primum recinens, innocens deprecatus eſt pro nocentibus, noſtram cauſam in ſe transferens? Quid admirabilius ea voce, qua Patrem deprecans pro his qui quum eſſent necis auctores, convitiis inceſſebant pendentem ipſa morte gravioribus: *Pater*, inquit, *ignoſce illis, quia neſciunt quid faciunt*. Nimirum, hæc erat vox perfectiſſimæ caritatis, nec ea fuit inefficax. Exauditus eſt enim citharœdus pro ſui reverentia. Tendi magis chorda caritatis vix poteſt. Extremam vocem edidit validiſſime tenſa chorda fiduciæ, quum egregius ille citharœdus valido clamore paternis manibus commendaret ſpiritum ſuum, & mox exſpiravit volensque depoſuit animam ſuam. Hujus chordæ ſonitus tantum valuit, ut ad ejus vocem velum templi a ſummo uſque ad imum diruptum ſit, terra concuſſa, petræ ſciſſæ, aperta monumenta, complures excitati mortui, territi ſatellites, converſus centurio, ſol caligine obductus. Quid umquam ſimile potuit humana muſica? Veterum litteris proditum eſt eſſe certos tibiarum modos, qui iſchiadicis cruciatum temperant: quo præſidio Hiſmenias Thebanus plurimis Bœotorum opitulatus fertur, quemadmodum Terpander & Arion Lesbios atque Jones graviſſimis morbis cantu liberaſſe. Apud Italos & hodie mos eſt tarantulæ, id eſt phalangii aranei genus, certis modulis ſuccurrere ictu proſtratis: ſicut apud Germanos morbo comitiali collapſos cantu erigunt ac ſanant. Inſomnia laborantibus & ad paraphroneſim tendentibus, muſica conciliant ſomnum. Nam infantes ſuavi concentu a ploratu ad quietem paulatim invitari notiſſimum eſt. Sunt modi quidam Phrygii qui in furorem agant: ſunt diverſi qui furentem ad ſobrietatem componant, quod Pythagoram in adoleſcente Taurominitano feciſſe narrant, dum tibicinam pro Phrygiis modis ſpondeos jubet occinere. Viros ad prælium animari cantu nemini incognitum eſt. Quin & illud in confeſſo eſt, nullam eſſe ætatem, nullum ſexum, qui non ſentiat muſicæ vim, etiam ſi quæ ſit ars neſciant: in cauſa putant eſſe, quod juxta Platonem anima mundi muſica ratione concinnata ſit: unde fit ut ſingulorum animæ naturali ſenſu modulato concentu delectentur, inconcinno offendantur. Jam creditum eſt eſſe modos ad quos fontes exſiliant, tripudii ſpecie, quo minus mirum quod de Arione ac Delphino celebratum eſt. Nec omnino fabuloſum eſt, quod ſcribit Maro,

Frigidus in pratis cantando rumpitur anguis.

Ne perſequamur omnia miracula, quibus artem muſicam, ſeu veris, ſeu confictis commendavit antiquitas. Sed ut hæc ſint omnia vera, adde & illa quæ plurima de Orphei cithara priſci commemorant, talem muſicæ vim quis umquam commemoravit? aut quis umquam auſus eſt fingere? David ad tempus cithara ſua temperabat furorem Saulis, ſed protinus recurrebat ſpiritus domini malus. Verum quid hoc ad omnipotentem Chriſti citharam, quæ Dæmones abigit, & Dei Patris iram vertit in miſericordiam? Obmutuerat hæc cithara pauliſper corpore Domini in ſepulcro recondito. At non ſuſtinuit Pater ſuaviſſimæ citharæ diutinum ſilentium. Excitat dormientem in myſtico Pſalmo clamans: *Exſurge gloria mea*, exſurge pſalterium & cithara. Cui mox reſpondet cithara: *Exſurgam diluculo*. Et hic quoque vaticinium loquitur cithara. Siquidem diluculo ſurrexit Dominus, per univerſum orbem illuſtraturus gloriam Patris. Quamquam idem citharœdus & hodie canit nobis in litteris ſacris, canit per pios Doctores, ſi modo nos aures purgatas adhibeamus. Et hodie, ſanat ægrotos, pellit Dæmones, excitat mortuos, dum excutit languorem animis, dum inſanis cupiditatibus liberat, dum ab impia vita revocat ad ſtudium pietatis. Juvaret in hujus citharœdi contemplatione diutius immorari, ſed tituli brevitas ad Idythun conſiderationem revocat. Quemadmodum enim Dominus fuit citharœdorum omnium præſtantiſſimus, ita etiam inter ſaliendi laude celebres longe primas tenet. Hic ſiquidem eſt ille, quem ſponſa Propheticis oculis vidit in cantico myſtico, quum ait: *Vox dilecti mei, ecce venit iſte ſaliens in montibus, transſiliens colles*. Non incedit vulgari gradu, qui ſic amat. Saltu fertur, qui impotenti fertur affectu. A monte transſilit in montem, colles properandi ſtudio transſilit. Excelſi montes ſunt, inter Angelos Seraphim & Cherubim, nec in his moratus eſt Idythun ille mirabilis, ſed per hos ſaliit Filius Dei. Eximii montes fuerunt ante legem Job, Melchiſedec, Abraham, Iſaac & Jacob: inſignis mons erat Moſes, ac reliqui Prophetæ: in nullo tamen horum conquievit, ſed veluti per gradus, amoris impatiens ad ſponſam ſuam Eccleſiam deſiliit Dominus, omnes hujus mundi ſapientes veluti colliculos transſiliens. Quod enim juxta vulgus hominum altiſſimum eſt, ad Dei ſublimitatem collatum humile eſt. Qui inſilit, figit pedem, ſed ad tempus modo: qui transſilit, prorſus contemnit: ita juxta profanas Hiſtorias Remus transſiliit mœnia Romuli. Fortaſſe colles non abſurde quis interpretetur legis vetuſtæ cærimonias ac præcepta. Cærimonias transſiliit Dominus, per præcepta ſaliit ad perfectiorem juſtitiam, quam fuerat Scribarum & Phariſæorum: non quod ipſe huc profecerit, ſed quod huc ſua membra provexerit. Vidit eumdem mirificos dantem ſaltus, Propheta David, ita loquens in ſpiritu Pſal. XVIII. *In ſole poſuit tabernaculum ſuum, & ipſe tamquam ſponſus procedens de thalamo ſuo*. Quum audis ſponſi nomen, agnoſcis, opinor, eumdem qui per montes ſalit in amoris cantico, nunc mihi ſpecta, quæſo, ſaltus prodigioſos ultro citroque factos. *Exſultavit ut gigas ad currendam viam, a ſummo cœlo egreſſio ejus, & occurſus ejus uſque ad ſummum ejus*. Quod ſol eſt in hoc viſibili mundo, hoc Deus eſt in univerſo. In hoc ſole Dei Filius poſuit tabernaculum ſuum, qui ſemper fuit apud Patrem lucem inhabitans inacceſſam. Ab hac ineffabili ſublimitate potens ille gigas non vi pertractus, ſed amore pellectus, magna alacritate deſcendit in Virginis uterum: ac tandem reſiliens ab inferis, quo potenter deſilierat, ad eam-

Prover. 10.

Digitized by Google

eamdem claritatem se recepit in qua fuerat ante mundum conditum. Sed quemadmodum sic a Paterna sublimitate processit, ut nihilo secius cum Patre maneret: ita supremo saltu sic ad Patris dextram consedit, ut sponsam suam adhuc ex parte in terris agentem non deserat. Psalmi vaticinium elegantibus numeris expressit Christianæ Philosophiæ præclarus ille choraules Prudentius: *Procedit*, inquit, *e thalamo suo pudoris aula Regia, gemina gigas substantia, alacris ut currat viam.* Egressus ejus a Patre, regressus ejus ad Patrem: excursus usque ad inferos, recursus ad sedem Dei. Nimirum, pedibus amor addidit alas. Profecto mirus erat saltus, quum Filius e gremio Patris desiliret in uterum Virginis: rursus a terra subsiliit in altitudinem crucis, illinc ad se pertracturus omnia. Rursus a cruce corpore quidem desiliit in sepulcrum, spiritu vero in extremos Tartari recessus: hinc denuo subsiliit in terras, a terris ad thronum Dei; nec ineleganter idem depinxit prosa, quam chorus Ecclesiasticus alternis canit in festo adscensus Dominici. Huic nomen exstat conveniens Idythun. Nam transsilivit omnes strenue montes colliculosque Bethel, saltum de cœlo dedit in Virginalem ventrem, inde in pelagus seculi: postquam illud suo mitigavit potentatu, tetras Phlegethontis assiliit tenebras. Principis illius disturbato imperio, manipulis plurimis inde erutis, mundum illustrat suo jubare, captivitatemque detentam inibi victor ducit secum: & redivivum jam suis se præbuit, servis & amicis. Denique saltum dederat hodie maximum, nubes poloque cursu perpete transsiliens. Hos gradus, quibus æterna sapientia dispensavit humani generis redemtionem, Scriptura nunc cursus, nunc saltus appellat: quod in his nulla fuerit necessitas, quæ trahere solet invitos, sed caritas ultro properans ac sitiens. Hanc spiritus alacritatem promtosque mentis impetus Scriptura nonnumquam & volatus nomine designat, veluti quum Esaias admirans Apostolos ad imitationem Dominicæ caritatis, infatigabili Euangelii propagandi studio per universas mundi plagas cur-
Esa. 60. sitantes, ait: *Qui sunt hi, qui ut nubes volant, & quasi columbæ ad fenestras suas.* Hujusmodi saltum meditaba-
Psal. 54. tur & præclarus ille citharœdus, quum caneret: *Quis mihi dabit pennas sicut columbæ, & volabo & requiescam?* Negant autem naturæ scrutatores ullam avem cum columba conferri posse volatus pernicitate, quum alioqui sit inermis atque imbellis. Proinde non optavit Propheta pennas aquilæ, aut accipitris, aut milvi, sed columbæ: quæ læsa vindictam moliri nescit, sed adversus omnes molestias, quibus vita mortalium undiquaque obsita est, non aliud quærit remedium, quam fugæ. Quo vero fugit columba Christi? Haud alio quam ad ipsum Christum in cœlis residentem, columbinæ simplicitatis amatorem ac patronum. Mira columbinarum mentium velocitas, quæ quum domicilium terreni corporis inhabitent, tamen subinde rapiuntur in cœlum, atque illic verius sunt ubi amant quam ubi animant. Congruenter igitur & Spiritus Sanctus in columbæ specie primum, deinde in figura ignis apparuit: quod eos quos afflavit, & simplices reddit, nihil habentes fellis ad vindictam, & alacres facit ad omne opus bonum, & igneos, semper ad cœlestem patriam suspirantes. Porro tametsi Christus Princeps citharœdorum ac salientium fuit, eximii vero citharœdi ac salientes Apostoli reliquique Martyres: cunctis tamen qui Christi nomen profitentur, pro viribus enitendum est, ut ipsi quoque fiant Citharœdi & Idythun: præcipue tamen iis qui in vicem Apostolorum successerunt, veluti Pastores gregis Dominici, Doctoresque multitudinis. Hos enim oportet semper aliquid resonare Propheticum de lege Domini, non solum cithara, dum erudiunt populum, verum etiam psalterio, dum increpant delinquentes, ac tympano, dum retundunt obstinate repugnantes veritati: nam in his tribus organis fuisse peritus narratur Idythun. Rursus cymbalis suave sonantibus, dum correptionis asperitatem dulcedine leniunt caritatis, ne frater absorbeatur graviore tristitia: denique lyra, dum errore lapsos, blandioribus monitis in viam revocant, & cum infirmis infirmantur. Ad hoc musices studium excitat Timotheum suum beatus Apostolus: *Testificor*, inquit, *coram Deo & Jesu Christo, qui judicaturus est vivos & mortuos, & per adventum ipsius, & regnum ejus, prædica verbum, insta opportune importune, argue, obsecra, increpa, in omni patientia & doctrina.* Cap. 2. & 3. Nullum autem musicum organum est, quod non porrigat divina Scriptura: nec ullum cantionis genus est, quod illa non suppeditet, quemadmodum ad eumdem idem scribit Paulus: *Omnis enim Scriptura divinitus inspirata utilis est* 2. 3. *ad docendum, ad arguendum, ad corripiendum, ad eruditiendum in justitia, ut perfectus sit homo Dei ad omne opus bonum instructus.* Sed bonus citharœdus esse non potest, qui non sit Idythun, omnesque cupiditates humanas spiritu transilierit. Etenim si inter canendum obstrepat, emolumenti studium, aut gloriæ sitis, aut ira odiumve, aut metus hominum, aut hæreticus error, una chorda dissonans vitiat totam hormoniam. Hujusmodi citharœdi erant de quibus ad Philippenses scribit Apostolus: *Quidam & propter* Cap. 1. *invidiam & contentionem, Christum annuntiant non sincere.* Quod si offenduntur aures hominum quoties in cantione resonat aliqua chorda præter melos, & concentum vitians: quanto magis offenduntur aures Dei, quum in divino cantico obstrepit chorda Satanæ? An non videmus ut homines, qui hominibus canunt testudine citharave, si qua fides æquo tensior sit aut remissior, mox levissimum etiam discrimen auribus deprehendant, puta semitonii aut diesеos, nec adduci possint ut pergant canere nisi prius chordam obstrepentem correxerint. Facit hoc Dionysiacus mercede conductus ut delectet temulentum convivium: & non facit idem divini verbi citharœdus, ut servet Christi sanguine redemtum populum? Hominis aures non ferunt citharam vel una chorda vitiatam, & Deus feret cantionem humanis cupiditatibus dissonantem? Subsiliat igitur, qui studet agere bonum citharœdum Domini, & juxta vocem Esaiæ, semet ab humilibus curis sustol- Cap. 40. lat in altum. *Super montem excelsum adscende tu qui Euangelizas Sion, exalta in fortitudine vocem tuam, qui Euangelizas Hierusalem.* Ecclesiæ civitas in monte sita est, non illi conveniunt humiles & Judaicæ cantiones. Quid autem sublime canet, cujus animus totus humi repit? Si quis hic interpellarit dicens, inter Christianos difficillimum esse reperire talem citharœdum, huic quid aliud respondeam, quam vetus proverbium: *Quæ pulcherrima sunt, eadem esse tum difficillima, tum inventu rarissima.* Quisquis Episcopum profitetur, munus profitetur homine sublimius. Id quisquis suscipit, se ipsum transiliat oportet atque ad Euangelicam sublimitatem evolet. Reperitur enim & hic saltus in mysticis litteris, quo homo transsilit se ipsum. Bonus enim citharœdus, juxta beatum Hieremiam, sedebit solitarius, quia levavit se super se. Qui Episcopatum desiderat, bonum opus desiderat, sed etiam atque etiam videat, quale sit quod optat, & quam ipse congruat functioni quam ambit, expendat. Si quis ambiat adscribi in militiam cui non sit telum, protinus audit, quid in bello facies inermis? Neque minus ridiculum fuerit, si quis cum balista veniat, neque tendendi neque jaculandi gnarus. Neque quisquam sic insanit, ut ornatu musico prodeat in theatrum aut non habens citharam, aut si habeat gemmis distinctam, auro ornatam, fides pulsare nesciat? Quid huic superest, nisi ut quo majorem de se concitavit exspectationem, hoc turpius exsibiletur? At multo justius qui ambit Episcopi functionem, ineptus ad prædicandum Dei verbum audiat, quid hic facis absque cithara & divinæ musices imperitus? Oportet enim Episcopum nihil magis esse quam bonum citharœdum, bonum psaltem, bonum tympanisten, & bonum cymbalisten, semper aliquid occinentem, obmodulantem, obstrepentem atque obtinnientem ovibus Christi. Sed organis Angelicis utendum est, ne quid terrenum resonet tua musica. *Labia*, inquit Malachias, *Sacerdotis custodiunt scientiam, & legem requi-* Cap. 2. *rent ex ore ejus, quia Angelus Domini exercituum est.* Ut

Digitized by Google

falsus est *nuncius*, nam id sonat Græcis *Angelus*, qui aliud nunciat quam mandatum est: ita falsus est citharœdus, qui canit canticum quod non composuit noster David. Sunt enim Prophetæ qui vaticinantur, non quod suggessit Christi spiritus, sed quod insibilavit spiritus ille mendax, & mendacii pater atque princeps. Tales citharœdi sunt, qui Scripturam detorquent ad suos affectus, eamque servire cogunt, quam decebat esse omnium dominam, totiusque vitæ nostræ magistram. Nec minus detestandi sunt citharœdi, qui Davidicas cantiones aliis modis personant quam oportet, quique nothas ac peregrinas cantilenas invehunt in templum Domini. Cantorum officium, Scriptura παραλειπομένων *ministerium* appellat, Paulus *dispensationem* vocat. *Minister*, alienæ voluntatis est executor, non suæ persecutor, & *dispensator* rem alienam tractat: pariter autem & inter ministros & inter dispensatores illud modo requiritur, ut quis fidelis inveniatur. Quisquis igitur Pastoris munus sumsisti, primum illud habeto curæ, ut seligaris a David, sic enim loquitur Scriptura: *David & Magistratus exercitus segregaverunt in ministerium filios Asaph & Heman & Idythun.* Apud multitudinem canit Doctor, sed a multitudinis affectibus segregatus sit oportet. Deinde ne cecineris aliud canticum, quam quod composuit David. Adhæc canas in templo, canas ad ædificationem Ecclesiæ. Male canunt Hæretici, qui non cantant in templo Domini, sed in profanis damnatisque conventiculis ganniunt. Postremo, ut canas Prophetiam, sinceriter enarrans mysticum Scripturæ sensum, idque coram Domino, haud alio spectans, quam ad illius gloriam. Ejusmodi citharœdus fuit ille qui dixit: *Modo hominibus suadeo, an Deo? Aut quæro hominibus placere? Si adhuc hominibus placerem, Christi servus non essem.* Atque hoc solet esse præcipuum citharœdi studium, ut placeat theatro seu convivio. Numquam autem tam præclare fuit actum cum rebus humanis, ut optima vulgo placuerint, sed plerique sibi quærunt cantores, qui jucunda canant potius quam salubria: & quoniam juxta Paulum, aures habent prurientes, malunt tibicinem qui assentationis voluptate scabat aures, quam qui veritatis sinceritate componat affectus. Hujusmodi nonnullos deplorat apud Galatas inveniri, quum ait: *Ergo inimicus factus sum vera loquens vobis.* Tales, nimirum, & apud Esaiam obstrepunt Propheticæ cantioni dicentes: *Loquimini nobis placentia, videte nobis errores: auferte a me viam, declinate a me semitam, cesset a facie nostra sanctus Israel.* Qui de terra est, terrena loquitur, & humana placent hominibus. Paulus autem divinis auribus placere studuit, bona fide resonans canticum non suum, sed Dei. *Euangelium*, inquit, *meum non est secundum hominem*, neque enim ab homine accepi illud neque didici, sed per revelationem Jesu Christi. Neque tamen eadem harmoniæ ratio convenit omnibus: in causa est, partim humanorum ingeniorum varietas, partim adsuetudo. Qui natura ferociores sunt, Phrygiis modis magis afficiuntur, ob animorum cognationem: qui molliores, malunt audire Lydios. Rursus ea cuique musica dulcior est cui adsuevit. Hanc varietatem non oportet latere citharœdum Ecclesiasticum, ut juxta Pauli exemplum, sic omnia fiat omnibus, ut tamen a sinceritate prædicationis non recedat. Consultum enim est optimis adsuescere, quibus jucunditatem addet usus. Nihil est magis varium Paulo, at rursus eodem nihil simplicius. Proinde quam erat insignis citharœdus, tam idem erat arte saliendi præcellens. An non egregius saltus est, quidquid hic mundus habet vel expetendum vel horrendum, magno animo velut e sublimi despicere? Sic enim scribit Philippensibus: *Sed quæ mihi fuerunt lucra, reputavi propter Christum detrimenta. Quin existimo omnia detrimenta esse propter eminentem scientiam Jesu Christi Domini mei, propter quem omnia detrimentum feci, & arbitratus sum stercora, ut Christum lucrifaciam.* Multos colles habet hic mundus qui obstant ad Christum properanti, velut affectus cognatorum, carnis imbecillitas, splendor divitiarum, dignitas honorum, voluptatum illecebræ, celebritas famæ: & his contrariæ eluviones, solitudo tristis, paupertas ubique conculcata, conditionis humilitas omnibus expositа injuriis, labores & cruciatus, infamia & ignominia. Hos omnes colles transiliat oportet, qui cantionem suam optat placere Domino. Deinde saliat per montes, progrediens de virtute ad virtutem, donec videatur Deus Deorum in Sion. Nam & Sion mons est, & Hebræis *speculam* sonat. Huc ab humilibus curis subvolet oportet, qui videre desiderat Dominum virtutum qui in excelsis habitat, & cujus fundamenta sunt in montibus sanctis: sed in his nullo magis delectatur, quam qui sustinet portas Sion. Hæc est urbs fidelis, quam convellere non queunt inferorum portæ. Huc igitur transiliat oportet, qui cantare velit hymnum de canticis Sion. Habet autem & hic mundus montes suos, quos exsecratur David dicens: *Montes Gelboe, nec ros nec pluvia cadat super vos, ubi ceciderunt fortes Israël.* Et alibi: *Omnes montes in circuitu visitet Dominus, a Gelboe autem transeat.* Hi sunt montes inanis gloriæ, quæ primum Luciferum dejecit e sublimi, & hodie multos occidit, qui videbantur jam pietatis tenere culmen. Metuebat sibi ab his montibus beatissimus Paulus, cui datus est stimulus carnis, & colaphistes Satanas, ne forte magnitudo revelationum transversum raperet in montem Gelboe, quæ vox declarat *decursum*. Huc enim adscendisse præcipitium est, quemadmodum demisisse sese verus adscensus est. Sterilis est Gelboe, quoniam in elatam animam non intrat sapientia, sed humilibus datur gratia. Quæ si forte & in montes effundatur, quoniam pluviæ ritu mox defluit, nihil adfert bonæ frugis. Quisquis igitur cupit vere sublimis esse in Christo, sit in se ipso humilis: & qui sibi videtur sapere, stultus fiat, ut sit vere sapiens. Quod si quis stultæ gloriæ flatus impulerit nos in montes Gelboe, mox resiliamus, nec illic figamus sedem, illius exemplo territi, qui dum thronum suum collocat in Aquilone, quod est cœli fastigium, similis esse studens Altissimo, dejectus est infra omnem humilitatem. Si Paulum, qui transiliit in tertium cœlum, ibique audivit verba arcana, quæ nefas est hominem homini proloqui, terruit ille mons exsecratus, quanto magis nobis ab omni celsitudine mentis cavendum est. Ingens collis est amor vitæ, horrenda vorago est, metus mortis, utrumque transilit Paulus, quum ait: Mihi vivere Christus est & mori lucrum. Ut igitur efficiamur Idythun, expediti ad saltum, exoneremus nos ipsos omnibus sarcinis, quæ deprimunt sensum multa cogitantem, abrumpamus omnes remoras & retinacula carnis. Quomodo subsiliemus onusti plumbo criminum? Quomodo subvolabimus irretiti visco voluptatum, involuti spinis divitiarum, illaqueati luxu, ebrii dulcedine gloriæ mundanæ, immersi limo terrenarum sollicitudinum, per quas vix umquam licet ad puriorem auram caput attollere? Cupienti sinceriter dispensare verbum salutiferum, multa frequenter occurrunt obstacula. Caro dicit, si hæc prædicavero, mulctabor damno: transili lamam hanc. Si veritatem libere profitear, incurram Principis indignationem: transili rupem istam. Judicabor Hæreticus iis qui ventri suo serviunt, magis quam Jesu Christo: transili remoram istam. Rapiar in discrimen capitis: transili scopulum. Ne trepida, sed leva oculos tuos in montes, unde veniet auxilium tibi. Sustulisse mentis oculos in montes, est subsiliisse in montes. Neque enim hi saltus corpore peraguntur, sed animo: In eo nimirum, fides habet oculos, affectus sunt pedes. Qui saliunt, prius destinant oculis locum, quem petunt pedibus. Ita prius est credere quam amare, prius, inquam, non tam tempore, quam natura. Quot sunt affectus in homine, tot sunt chordæ in cithara, tot sunt pedes in anima. Sed ut sunt affectus quidam improbi, quidam naturales, quidam spirituales, ita sunt variæ chordæ diversa sonantes. At chordæ quæ vitiant harmoniam, aut incidendæ sunt, aut si hoc fieri non potest donec animus versatur in hoc terreno corpore, certe transiliendæ sunt. Si ab affectibus turpibus subsiliisti ad affectus naturæ, e monstro factus es homo.

Nam

Digitized by Google

Nam si diligis uxorem, aut parentem, aut liberos eo affectu, quo probus Ethnicus diligit suos, nihil aliud es quam homo, vicinus periculo, si per occasionem, necessariorum caritas te pertrahat ad injustitiam. Verum si naturam transilieris, ac subvolaris ad spiritum, jam homine major, cœpisti ad Angelorum sublimitatem accedere. Amas uxorem, non voluptatis gratia, sed quod Christus jussit eam diligi, deserturus uxorem citius quam a Christi præscriptis recessurus, jam transiliisti ab anima ad spiritum. Sunt quinque sensus externi, sunt totidem interni. Hos omnes transiliat oportet, qui velit esse verus Idythun, & in templo coram Domino canere. Hujusmodi citharœdus erat Paulus quum ait; Non enim sumus sicut plurimi adulterantes verbum Dei, sed ex sinceritate sicut ex Deo, coram Deo in Christo loquimur. Sunt quatuor affectiones humanæ mentis, tyrannidem exercentes in vitam humanam, spes ac metus, gaudium & dolor. Has fides si intenderis ad res hujus mundi, vitiant melos: sin ad pietatem, hoc est, si spem figas in Deo, si metu Dei abstineas a turpibus, si nihil æque doleat ac turpitudo, si nihil jucundius lucro bonæ mentis, suavissimam reddunt harmoniam. Cui dolet jactura rei, nec dolet dispendium bonæ mentis, male tetendit chordam. Esse autem & animi fides ac musicam, Ethnicis etiam Poetis, tum animadversum est, tum litteris proditum. Sic enim apud illos Tragicus quispiam loquitur de homine, quem prava cupiditas transversum rapit ab honesto, κινοῦσα χόρδας τὰς ἀκινήτους φρενῶν, id est, *Chordas movendo non movendas pectoris.* Admonitus per insomnium Socrates, ut daret operam musicæ, Cono præceptore didicit canere fidibus. Quum nihilo secius rediret insomnium, composuit versibus aliquot Æsopi apologos, eosque decantavit. Nam & Poetice Musica quædam est. Quum subinde rediens visio moneret eadem, cœpit operam dare Philosophiæ morali, quod per hanc compositis animi cupiditatibus, admirabilis ille virtutum concentus ad rationem temperatur. Quemadmodum temperatura elementorum & qualitatum in corpore humano, tum animæ & corporis conjunctio, & animæ virium inter se modulatio, musica quædam est, quam Boetius *humanam* appellat. Ac mox desiit admonitrix visio. Verum humana Philosophia non potest hanc melodiam reddere, quæ digna sit templo Domini, quoniam illic ad rationem humanam tenduntur chordæ. At humana ratio frequenter discrepat a Spiritu Dei, ad cujus voluntatem nisi tendantur omnes animi nostri chordæ, non potest reddi bene modulata cantio. Pythagoras in cœlestibus orbibus admirabilem quamdam harmoniam deprehendisse creditur, quam mundanam appellant: negant enim esse verisimile, ut tam immensa corpora tanta celeritate silentio moveantur: sed illa demum vere cœlestis musica, quæ ad ejus voluntatem modulata est, qui cœlorum orbes & quidquid illorum ambitu cingitur, condidit & gubernat. Est apud Philosophos tertium musices genus, quod per organa flatu potissimum & pulsu constat. In quo juxta historiam præcelluit David & Idythun. Sed nostra musica spiritualis est, quoniam Deo, qui spiritus est, psallimus. Hujus illud est caput, ut totus homo concordet divinæ voluntati, quæ certissima regula est honesti, quemadmodum docet Apostolus scribens Ephesiis: *Nolite fieri imprudentes, sed intelligentes qua sit voluntas Dei.* Cap. 5. Audisti quæ res faciat veram harmoniam. Nunc audi quid vitiet organum. *Et nolite*, inquit, *inebriari vino, in quo est luxuria.* Siccis & extenuatis fidibus redditur sonus gratissimus. Organum autem hujus musices cor hominis est, quod divino Spiritu a carnea natura redditur subtile. Sed *replemini*, inquit, *Spiritu Sancto.* Apparatum est instrumentum, nunc audi canticum: Loquentes vobismet ipsis in psalmis, hymnis & canticis spiritualibus, cantantes & psallentes in cordibus vestris, Domino gratias agentes semper pro omnibus in nomine Domini nostri Jesu Christi Deo & Patri. Quoniam autem chorus inamœnum reddit cantum, nisi concordia jungat impares, & suo quisque fungatur officio, subnectit: Subjecti invicem in timore Christi. Mulieres viris subditæ sint, & cætera, quæ nisi serventur, non constat concordia. Similiter & Colossenses exhortans ad concentum, in primis commendat caritatem mutuam: *Super omnia*, inquit, *hæc caritatem habete, quod est vinculum perfectionis: & pax Christi exsultet in cordibus vestris, in qua vocati estis in uno corpore:* mox adjicit: *Docentes & commonentes vosmet ipsos, in psalmis, & hymnis, & canticis spiritualibus in gratia canentes in cordibus vestris Deo.* Cap. 3. Porro, quid sit Deo canere, protinus exponit: *Omne quodcumque facitis, in verbo aut in opere, omnia in nomine Domini nostri Jesu Christi, gratias agentes Deo & Patri per ipsum.* Qui gratias agit super omnibus, nusquam obtrepit divinæ voluntati: itaque corpus capiti congruit. Rursum, cum unumquodque membrum corporis suum tenet locum, suoque fungitur officio, dotemque a spiritu traditam confert ad communem utilitatem, nulla est inter homines dissonantia, veluti quum uxor obtemperat marito, maritus sic amat uxorem sicut Christus Ecclesiam: filii parentibus obsecundant, patres liberis clementer imperant: servi dominis ex animo placere student, heri sic eos habent, ut meminerint, conditione quidem esse servos, sed vocatione fratres. Nec absurdum fuerit flatilem musicam accipere, quæ facit ut omnis oratio nostra congruat præceptis Dei: pulsatilem, ut omnes actiones nostræ consonent illius voluntati. Id subnotasse videtur Apostolus, quum ait, *in verbo aut in opere*, verbum resonat, opus pulsat. Vitiat & illud harmoniam, quum vox loquentis a corde discrepat, aut quum orationi facta non respondent. Qui canunt hominibus, diligenter apparant citharam: nos autem si cupimus melos nostrum esse gratum divinis auribus, adaptemus cor, hoc est, mentem, & hujus chordas, id est, affectus recte tendamus, id fiet, si ad Christi gloriam, & proximi commodum intendamus. Vis audire rationem bene tendendi citharam hanc? Paulus longe Idythun illo superior ostendit: *Sive*, inquit, *manducatis, sive bibitis, vel aliud quid facitis, omnia in gloriam Dei facite.* 1 Cor. 10. Ad hunc modum temperato mentis organo resonat illa suavissima cantio, quam idem depingit: *De cætero, fratres, quæcumque sunt vera, quæcumque pudica, quæcumque justa, quæcumque sancta, quæcumque amabilia, quæcumque bonæ famæ, si qua virtus, si qua laus disciplinæ, hæc cogitate quæ & didicistis, & accepistis, & audistis & vidistis in me, hæc agite.* Philip. 4. Omnis itaque musica quæ dissonat a voluntate spiritus, & a præscripto mysticæ Scripturæ, inamœna est & ingrata Deo: magis etiam invisa, si eam ad quam oportuit affectuum nostrorum chordas dirigere, perversa ad nostras cupiditates distorqueamus. Quorumdam cithara nihil aliud sonat quam mundum, hoc est, quæstum, adulationem & gloriam. Hoc si quis vestrum non satis intelligit, efficiam exemplo perspicuum. Audivi quemdam concionantem de verbis, quibus Maria Virgo respondit Angelo: *Ecce ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum*, ex singulis verbis singulas Virginis virtutes colligebat, commentum hoc e Bernardo, ni fallor, mutuatus. Sed illius bene modulatam citharam, duabus chordis vitiabat. Quum enim exposuisset his verbis *secundum verbum tuum*, declarari fidem, adjecit in commendationem indulgentiarum Pontificiarum: qui velit eas sibi bono esse, necesse esse ut crederet, illud Pontifici Romano in manu esse, animam quam vellet ex inferis ereptam repente collocare in cœlo: simulque rem totius corporis gestu repræsentabat, primum demisso quantum potuit cum flexu corporis dextro brachio, moxque in sublime porrecto. Hæ, nimirum, duæ chordæ quæstus & adulationis corrumpebant alioqui bene modulatam cantionem. Tales non sunt citharœdi quos instituit David noster, sed Aspendii potius, in quos est jocus vetusti proverbii, quod intus canant sibi, videlicet, *suo ventri*, ut ait Apostolus, *servientes, non Jesu Christo.* Quidam alienis fidibus admixtis corrumpunt divinam harmoniam, dum vel humana Philosophia corrumpunt cœlestem sapientiam, vel sanæ doctrinæ admiscent errores Hæreticos: cujusmodi

di citharœdus fuit Origenes, Tertullianus, & Arius, qui unica chorda peſſime reſonante totum vitiavit canticum. Sunt nonnulli, qui nimia ſubtilitatis affectatione vitiant muſicæ ſimplicitatem. Laudantur Lacedæmonii, qui Timotheum Mileſium e ditione ſua ejecerunt, quod unica chorda ad citharam addita, muſicam reddidiſſet operoſiorem. Sed gravius peccant, qui cœleſtem doctrinam ſupervacaneis argutationibus & adſcititiis difficultatibus corrumpunt. Multa Veterum querimonia eſt de Eccleſiaſtis, qui dictionis amœnitate, crebriſque epiphonematis plauſum captabant imperitæ multitudinis. E Rhetorum ſchola manabat hoc vitium. Eloquentiæ ſtudio ſucceſſit amor Philoſophiæ, præſertim Ariſtotelicæ, nec levior hinc divinæ muſices corruptela, dum quidam ad oſtentationem acuminis, tantum illi non neceſſariæ difficultatis admiſcuerunt, ut Ariſtotelica Philoſophia ad hanc collata, ſimplex ac facilis videri poſſit. Male canunt & hodie infelices Judæi, qui ſe ſubducunt a choro, quia male temperatam habent citharam, ſedulo pulſantes imam litteræ chordam, quum nulla ſit harmonia, niſi graves acutis miſceantur, ac ſenſus hiſtoricus concinne ad allegoriam attemperetur. Interdum immodulate canit Origenes, allegoriam reſonans, litteram rejiciens: ſed frigidiſſima eſt Judæorum cantio, nihil aliud quam hiſtoriam crepantium. Ne Chriſtianorum quidem muſica Deo grata eſt, niſi totus homo ſibi conſonet, atque externus cum interno congruat. Modulate canebat Paulus, quum ait, *Pſallam ſpiritu, pſallam & mente: oraboſpiritu, orabo & mente.* Qualis autem illa melodia eſt, quum lingua ſonat laudem Dei, & cor meditatur vindictam proximo: quum vox canit cœleſtia, & animus cogitat ſceleſta. Male pſallit & is, qui corpore jejunat a cibis, nec animum abſtinet a vitiis. Rurſum, qui carnem continet a libidine, nec mentem puram ſervat, a ſuperbia, ira, cæteriſque vitiis. Poſtremo, ſcite dictum eſt a priſcis, virtutes omnes, velut anſas inter ſe cohærere: e quarum concentu ſuaviſſima redditur cantilena. Habent & illi male temperatam citharam, qui ſic Novi Teſtamenti libros recipiunt, ut Veteris reſpuant: qui alium faciunt Deum veteris legis, ac novæ. Rurſum qui e Scriptura Canonica alios libros probant, alios reprobant, quum omnium ſit abſolutiſſimus concentus. Arbitror & illos inter malos citharœdos numerandos, qui tantum tribuunt fidei, ut contemnant opera: contra, qui tantum tribuunt operibus, ut ea negligant, quæ ſunt ad pietatem præcipua. His addantur & illi, qui ſic addicti ſunt humanis conſtitutionibus, ut ob has violent præcepta Dei: e diverſo, qui dum ſedulo tuentur præſcripta Dei, contemnunt omnes hominum conſtitutiones. Item, qui dum exaggerant ea quæ ſunt ſpiritus, alba (quod ajunt) amuſſi damnant omnes cærimonias. Revocemus huc quod ſuperius attigimus, de ſingulorum membrorum officiis & ordine: unde tanta in corpore harmonia, niſi quod nec manus poſtulat eſſe auris, nec pes oculus, nec venter manus, nec oculus naſus, ſed natura ſuum cuique tribuit locum, ibique nervis apte colligavit, ac ſuam cuique functionem delegavit. Quantum perturbationis adfert unum membrum luxatum: quanta calamitas ſit, ſi quis manibus pedum loco, aut pedibus manuum vice cogatur uti, aut ſi quod nonnullis morbo accidit, lotium & alvi excrementa per os reddantur? Similis perturbatio naſcitur in rebus humanis, ſi populus imperet Magiſtratui, leges ſerviant privatis affectibus, Principes negotientur, Epiſcopi dominentur, Theologi calumnientur, Pontifices belligerentur, Monachi voluptuentur, agricolæ tumultuentur. Fortaſſis obiter attigimus aliquot fontes diſſonantis muſicæ, quam hiſce temporibus videmus ac deploramus in ditione Chriſtiana. Jam vero quoties affectus carnis inter ſe diſſonant, ut non ſolum inſuavis, verum etiam miſera ſit muſica. Veluti quum ſonanti chordæ libidinis, obſtrepit chorda avaritiæ, rurſus avaritiæ obſtrepit ambitio, ambitioni obſtrepit luxus ac deſidia. Minus enim miſer eſt qui conſtanter malus eſt. Hujus diſſonæ ſymphoniæ moleſtiam eleganter depinxit Eccleſiaſticus: *Præcordia*, inquit, *fatui quaſi rota carri, & quaſi axis verſatilis cogitatus illius.* Item. Solomon: *Vult piger & non vult.* Hoc cupiditatum inter ſe tumultu, rixaque quid fingi poteſt moleſtius aut miſerius? Nuſquam eſt Idythun, nuſquam vera ſymphonia, niſi ubi eſt pax Dei, quæ exſuperat omnem ſenſum, cuſtodiens corda & intelligentias hominis in Chriſto Jeſu. Ex corde vita procedit, id fruſtra cuſtodit homo, niſi cuſtodiat Dominus. Porro frequenter in litteris ſacris ubi fit mentio tympanorum, ibidem fit mentio chori. Chorus autem eſt, ubi plurium conſonantibus vocibus perficitur cantio, nec ulla cantio gratior divinis auribus. Sic enim per os Pauli loquitur Dominus: *implete gaudium meum, ut idem ſapiatis, eamdem caritatem habentes, unanimes id ipſum ſentientes.* Idem admonet Romanos capite XII. Idem Corinthios: *Obſecro*, inquit, *vos fratres per nomen Domini noſtri Jeſu Chriſti*, ut id ipſum dicatis omnes, ut non ſint in vobis ſchiſmata. Sitis autem perfecti in eodem ſenſu & in eadem ſententia. Vehementer offendebant concordiæ Magiſtrum illæ diſſonæ voces: *Ego ſum Pauli, ego ſum Apollonis, ego Cephæ, ego Chriſti. Deus, pacis Deus eſt, non diſſenſionis. Laus ejus in Eccleſiis ſanctorum*, hoc eſt, in congregatione piorum, non in diſſidiis impiorum. *Non enim eſt pax impiis* dicit Dominus: ubi vero non eſt pax, ibi non eſt chorus. In domo Patris Euangelici auditur ſymphonia & chorus. Eodem gaudio gaudent omnes qui ſunt intus, diſcruciatur invidus qui foris eſt. Quis autem ex animo diligens decorem domus Dei temperet a lacrymis, ubi reputet quam hoc ſeculo non concordent in cantico, qui tamen eodem Chriſti nomine cenſentur. Quam variæ voces audiuntur undique, ſic diſſonantes a cithara Davidica, ut nihilo minus inter ſe diſcrepent. Utinam & his omnibus Dominus det cor unum & animam unam! ut pariter omnes junctis vocibus in domo Domini, decantemus illi ſymphoniam in choris ſpiritualibus: ut ſimul perveniamus ad illam Eccleſiam cœleſtem in qua jugibus hymnis laudatur Deus Sabaoth, nec ulla eſt vocum diſſonantia. Hactenus myſterium citharæ Propheticæ, & nominis Idythun, quantum Dominus didit, expoſuimus.

Cap. 33. *Cap. 13.* *Phil. 2.* *1 Cor. 1.* *Luc. 15.*

Enarratio Pſalmi.

Ad Pſalmum properabimus, ſi duo quædam etiam de titulo admonuerimus Quorum prius eſt illud pro eo quod Septuaginta verterunt *in finem*, qui fontes Hebræorum ſequi maluerunt, verterunt *pro victoria Idythun* ſive *victori Idythun*. Exiſtimant enim inter cantores templi fuiſſe certamina, propoſitis victori præmiis. In eo certamine quoniam vicerat Idythun, David hoc canticum illi compoſuit, ſpiritualis victoriæ myſterium aperiens: cujus præmium eſt, non bucula quidem aut patera, qualia ferre ſolent qui viciſſent in Olympiacis, ſed vita æterna: Agonothetes Dominus, qui nec judicio fallitur, nec promiſſis fallit. Voces quidem diverſæ ſunt, in finem, & pro victoria, ſed in eumdem recidunt ſenſum. *Finis legis eſt Chriſtus ad juſtitiam omni credenti.* Quiſquis igitur a littera transſiliit ad ſpiritum, per Chriſtum vicit mundum, ſuperavitque Phariſaicam juſtitiam, & cum Idythun ſuave melos canit in templo coram Domino. Abominatur Dominus cantica Judæorum, qui dum legem mordicus tenent, nec finem legis agnoſcunt Chriſtum: gravantur ingredi domum benigni patrisfamilias, maluntque obſtrepere ſymphoniæ canentium & exſultantium in choris, quam cantionis ſimul & exſultationis fieri conſortes. Poſterius hoc: ſunt Pſalmi complures, quorum titulus indicat argumentum hiſtoriæ. Tale nihil habet hic titulus. Hebræi quidam conjectant Pſalmum hunc habere Prophetiam de malis venturis populo Iſraelitico in captivitate Babylonis. Huic conjecturæ quantum ſit tribuendum alii viderint, nihil enim aliud eſt quam humana conjectura. Vero propius eſt, quod alii divinant, Pſalmum hunc reſpicere ad hiſtoriam, quæ memorat quomodo Semei petulantiſſimis conviciis impetiverit David, non minus crudelis qui lingua ſævierit in afflictum, quam demens, qui dictis amarulentis ir-

Rom. 10.

2 Reg. 26. irritarit Regem, cui in promtu erat occidere & convitia retaliare nece. Et jam ſane perierat ille maledicus, niſi David Abiſai manus cohibuiſſet. Erat autem Semei de cognatione Saulis: eoque ſpirabat adhuc vetus odium: & in hunc demanaſſe videtur ſpiritus ille a Domino malus, qui Saulum agitare conſuevit. Alioqui quid aliud quam mortem quærebat, qui ſolus auſus eſt, & lapides & convitia lapidibus violentiora jaculari in David, ut Regem, ita fortiſſimorum bellatorum turmis dextra lævaque ſtipatum? Regius animus impatiens eſt omnis contumeliæ, & rebus exulceratis pronior eſt ad vindictam dolor. Contumeliam inſuper exaſperare poterat Saulis memoria, qui numquam deſierat Davidi pro rebus præclare geſtis moliri necem. At Semei furioſo non ſat erat ſaxis impetere Regem, ſed in omnes Regis ſervos jaculabatur lapides, ac terram ſpargebat, vociferans ex adverſo: *Egredere, egredere, vir ſanguinum, vir Belial. Reddidit tibi Dominus univerſum ſanguinem domus Saul, quoniam invaſiſti regnum: pro eo en dedit Dominus regnum in manum Abſalon filii tui, & ecce premunt te mala tua, quoniam vir ſanguinum es.* Non tulit effrenem petulantiam Abiſai: *Quare*, inquit, *maledicit hic canis moriturus Domino meo Regi? vadam & amputabo caput ejus.* Quid hic exſpectet reliquæ ignarus hiſtoriæ, niſi præclarum aliquod præmium pro tam ſingulari erga Principem ſuum ſtudio? At David tot ſeculis ante Euangelium, Euangelicæ lenitatis abſolutiſſimum exemplar exhibens, præmii loco refert objurgationem. *Quid*, inquit, *mihi vobiſcum eſt, filii Sarviæ? ſinite eum ut maledicat. Dominus enim præcepit ei, ut malediceret Davidi, & quis eſt qui audeat dicere, quare ſic fecerit?* Itaque fateor, non abſurdum fore, ſi quis peccatoris nomine adverſus juſtum conſiſtentis intelligat maledicum Semei, in quo adhuc ſpirabat exitiale odium ſuperbi Saulis. Adverſus cujus maledicta, non modo continuit linguam David, ne regereret convitia, verum etiam furenti patrocinatus eſt: & inaudito manſuetudinis exemplo, excuſatur maledicus, & arguitur benevolus. Hæc enim vox: *Quid mihi vobiſcum*, eſt amicitiam renunciantis, ni ſe contineat. Sic Petrus dum ex benevolentia non vult Chriſtum mori, audit, *vade poſt me, Satana, non ſapis quæ Dei ſunt.* Idem, dum adverſus impiam cohortem pro Domino ſtringit ferrum, increpatur. Cæterum, an univerſus Pſalmus congruat ad hoc argumentum? neſcio. Nec tutum eſt hominum divinationi fidere, præſertim quum Judæorum fabulis nihil ſit frigidius. Porro, nihil neceſſe eſt, ut Pſalmi argumentum ſemper ex hiſtoria repetatur. Nonnumquam ſumitur e loco quopiam Scripturæ Veteris, velut hic ſumtus videtur partim e Job, partim ex Eccleſiaſta, adeo multa congruunt quæ ſuis locis rectius indicabuntur. Atrociores querimonias videtur e Job mutuatus, querelam de vanitate rerum humanarum ab Eccleſiaſta. Habet autem quiddam Judaicum, hoc eſt, querulum ac plorabundum, quum poſt exortam Euangelii gratiam, omnia ſint alacriora. Ac fieri poteſt, ut perfectus fuerit qui hunc conſcripſit Pſalmum, fortaſſis & qui cecinit: ſed tamen inducitur in eo perſona hominis adhuc cum tentatione graviter luctantis, idque non ſine periculo: nec exitum habet lætum, ſed ut a dolore cœpit, & in progreſſu moleſtiam exaſperat, ita in ploratum deſinit. Mihi videtur in genere quadrare cuivis ex afflictionibus graviſſimis ac deſperatione, ſemet ab omnibus mundi præſidiis avertenti, & ad Chriſtum ſolum pectore toto convertenti. Eſt autem Pſalmus pœnitentialis, quemadmodum is qui præceſſit. Superior enim Pſalmus nihil aliud habet, quam luctum & preces pœnitentis. Incipit a tremore: *Domine, ne in furore tuo arguas me.* Nec aliter deſinit: *Ne derelinquas me, Domine, Deus meus.* Hic ſimiliter commemoratur gravis lucta cum adverſario: *ut omnibus humanis præſidiis deſtitutus cogatur ad Deum afflictionis auctorem confugere.* Tametſi uterque Pſalmus & alias cum altero in pleriſque ſententiis conſonat. Hic peccator conſiſtit adverſus David, illic amici & proximi adverſus illum appropinquant & conſiſtunt. Hic ponit ori ſuo cuſtodiam. Illic tamquam ſurdus non audit, & ſicut mutus non aperit os ſuum. Illic cor ejus conturbatum eſt, hic cor illius concaluit intra ipſum. Hic deplorat, quod datus ſit, aut orat ne detur, in opprobrium inſipienti: illic orat, ne quando ſupergaudeant ipſi inimici. Illic vicinus deſperationi, clamat, *Ne diſceſſeris a me:* hic precatur, *Remitte mihi ut refrigerer.* Breviter, cætera congruunt, ſolus hujus Pſalmi titulus habet victoriam, cujus ſpem intelligere licet quum ait: *Et nunc quæ eſt exſpectatio mea, nonne Dominus?* Bona victoriæ ſpes quoties homo diffiſus cæteris præſidiis omnibus, totum ſeſe convertit ad Deum. Nullus porro coronabitur, niſi qui legitime certaverit. Ea tamen victoria clarius exprimitur Pſalmo proxime ſequenti, nam & illius argumentum cum duobus ſuperioribus congruit. Hic inter moleſtiarum turbines, leviter affulgente cœlitus ſpei aura, dicit: *Et quæ eſt exſpectatio mea, nonne Dominus?* in altero dixit: *Exſpectans exſpectavi Dominum & intendit mihi. Et exaudivit preces meas, & eduxit me de lacu miſeriæ & de luto fecis: & immiſit in os meum canticum novum, carmen Deo noſtro.* Hoc, nimirum, eſt verum epinicion, quod canitur parta victoria. Quamquam hoc canticum non dabitur pure canere, quam diu militamus in hoc luteo tabernaculo corporis: lætitia noſtra vel doloribus vel metu contaminata eſt, ac tales ſunt cantiones qualis eſt illa apud veteris Comœdiæ Scriptorem, εἶα ὦ, ὦ εἶα. Hic enim quando per Domini miſericordiam contigit victoria, tamen exſpectatur alius hoſtis impetus, ut non liceat ceſſare, ſed ſemper in excubiis vigilandum & in procinctu ſtandum. Atque hic quoque verum eſt, quod vetuſtiſſimo Græcorum proverbio jactatum eſt, κοινὸς ἐννάλιος, *ſepties* enim *in die cadit juſtus, ſed exſurgit.* Mea quidem ſententia nihil obſtat, quo minus hic Pſalmus, vel ad Chriſtum, Eccleſiæ caput, vel ad Eccleſiam, myſticum Chriſti corpus, vel ad Prophetas, Apoſtolos, & Epiſcopos Eccleſiæ columnas ac duces, vel ad unum quemlibet ſub Chriſti vexillis militantem poſſit accommodari. Siquidem proponitur hic exemplar hominis, qui delaſſatus ingrata improborum malitia cogitet de relinquendo benefaciendi ſtudio, tandem incrudeſcente cruciatu animi, tædio vitæ morte quærat dolorum finem: ſed ab hac deſperatione reficitur, partim humanæ vitæ conſideratione, quæ ut ſit afflictiſſima, diu tamen quum ſit breviſſima diſcruciare non poteſt: partim reſpectu miſericordiæ divinæ, quæ ut interdum graviſſimis afflictionibus tentat ſuos, ita non patitur eos tentari ſupra vires, ſed facit cum tentatione proventum ut poſſimus ſuſtinere. Scimus autem Chriſtum exacte tentatum ac per omnia probatum. Nec obſcurum eſt Paulum tot malis exercitum fuiſſe, ut aliquando ceperit illum hujus vitæ tædium: nec ignoramus tempeſtates, quas olim paſſa eſt, & hodie patitur Eccleſia, plane defectura, ni Chriſtus illam præſente ope fulciret. Demum in ſe quiſque diſcit experimento non temere dictum Apoſtolo: *Quicumque volunt pie vivere in Chriſto Jeſu, neceſſe eſſe ut perſecutiones perpetiantur ab his qui diligunt hunc mundum.* Nos tamen, juxta poſtremum ſenſum, potiſſimum attemperabimus enarrationem, nullius auctoritati addicti, præſertim quum vix in alio Pſalmo major ſit Interpretum varietas: ſemper enim nobis placuit in Scripturis divinis ſimplex minimeque violenta tractatio. Tantum deprecamur Dominum noſtrum, ut & linguæ meæ citharam ita temperet, & veſtros animos ita præparet, ut me præcinente, vos ſitis chorus Propheticus, ſaltans & exſultans ſpirituali gaudio, & utrique reddamur Idythun, transſilientes hujus mundi colles, & exonerati peccatis, per Heroicarum virtutum montes ſaliamus, donec perveniamus ad conſpectum Dei Deorum in Sion, AMEN.

DIXI CUSTODIAM VIAS MEAS.

Abruptum videtur exordium, ut intelligas poſt variam diutinamque cogitationem, in hanc denique vocem erupiſſe æſtuantis animi dolorem. Quod genus eſt illud apud Comicum: *Quid igitur faciam?* Multa enim oc-

Digitized by Google

occurrunt undiquaque afflicto, & omni ex parte ſemet ingerentibus malorum procellis circumagit oculos diſpiciens ſi qua poſſit elabi, ac doloris invenire medelam. His vero quos ingens mœror occupat, grata eſt ſolitudo, ac velut pertæſi convictum hominum in quibus experiuntur tantum pravitatis, amant ſecum loqui, & ut nihil aliud, ſaltem profuſis lacrymis utcumque mitigare doloris acerbitatem. Tale quiddam accidiſſe ferunt Timoni cuidam Athenienſi, qui per adulatores ac fucatos amicos ad ſummam redactus inopiam, exoſus univerſum hominum genus, neminem admiſit in contubernium; ſic & noſtrum Idythun hominibus loqui tædet in quibus nihil ſani reperit: Deus fortaſſe nondum venit in mentem afflictionum undis perturbatam. *Dixi*, inquit. Cui dixit? Cui, niſi ſibi ipſi; jam igitur ſtatuit aliquid. Nullus enim mentitur ſibi. Quiſquis ſibi loquitur, ex animo loquitur. Rhetorum mos eſt, poſteaquam perorarunt, addere, *Dixi*: ſicuti Comœdiarum [1] recitator addit, *Calliopius recenſui*. At hic eo verbo ſuum orditur ſermonem ut intelligamus prius in animo factam conſultationem: ac ex variis ſententiis, tandem aliquam placuiſſe quam velit eſſe ratam, ſiquidem ea vox, *dixi*, non tantum indicat rationis finem, verum etiam declarat certum animi decretum. Ita Phormio in Terentiana Comœdia, *dixi Demipho*. Quin & divinæ litteræ frequenter hoc tropo decretum immutabile ſignificant, *Dicit Dominus omnipotens*. E diverſis igitur cogitationibus poſteaquam una placuit, ait, *Dixi*. Videtur igitur ſibi aliquod malorum excogitaſſe remedium, quod ex ſe præſtare poſſit. Quodnam eſt illud? [*Cuſtodiam vias meas, ut non delinquam in lingua mea.*] In ſimili fluctuatione mentis, aliud loquitur inſipiens dum reputat tot malis affligi pios homines, contra malos in hoc mundo, divitiis, honoribus, voluptatibus, reliquiſque vitæ commodis florere: eoque putans, res humanas fortunæ arbitrio temere ſurſum deorſum miſceri, *dicit in corde ſuo, Non eſt Deus*: aut ſi quis eſt, nullam habet rerum humanarum curam. At in ſimili mentis perturbatione longe cordatius loquitur Idythun in corde ſuo: *Dixi*, inquit, *cuſtodiam vias meas, ut non delinquam in lingua mea.*] Qui ſapit afflictione fit cautior: inſipiens proſperis rebus pariter atque adverſis fit diſſolutior. Apparet autem hunc Idythun, & lingua lapſum, & linguis hominum fuiſſe vulneratum. Itaque, ſicuti qui ſemel eſt ictus ſcorpio, huic ſub omni lapide dormit ſcorpius: ita qui lapſu linguæ linguas maledicorum in ſe concitavit, etiam tuta timens, circumſpicit omnes actiones ſuas, ne quid fallat imprudentem, & cum beato Job dicit, *verebor omnia opera mea.* [*Ut non delinquam lingua mea,*] Qui ſermo bifariam poteſt intelligi. Ideo circumſpiciam cogitationes, conſilia, rationes meas, ne quid excidat e lingua, quod tacuiſſe præſtiterat. Fons autem cogitationum cor eſt, eoque graviter monet Sapiens: omni cuſtodia ſerva cor tuum, ex ipſo enim vita procedit. Sapiens igitur velox ad audiendum, tardus ad loquendum, multa cautione cogitationes ſuas examinat, diuque cohibet, ne prorumpant in linguam. Donec enim premuntur in corde, ut minus ſunt noxiæ, ita ſunt & ſanabiliores. Quoties igitur cor æſtuat invidia, odio, ira, vindictæ cupiditate, amore, aliove ſimili affectu, tutiſſimum eſt ſilentium. Aliter hoc pacto. Tanta circumſpectione obſervabo rationes meas omnes, ut ne lingua quidem mea delinquam. Intelligebat linguam in udo ſitam eſſe lubricam, nec aliud membrum difficilius cohiberi, quin alicubi delinquat, etiam ſi adſit vigilantiſſimum bene dicendi ſtudium. Ea porro eſt mentium humanarum perverſitas & ad calumniandum proclivitas, ut non ſat habeat inſectari, ſi quid per humanam incuriam excidit, quod tacuiſſe præſtiterat, niſi & lapſum, cui pro Chriſtiana lenitate connivendum erat, verbis exaggeret: parum & hoc, quod recte dictum eſt, calumnia depravat in ſenſum impium, quodque eſt omnium malitioſiſſimum, affingunt de ſuo, quod nec dictum eſt, nec cogitatum. Eadem autem eſt ratio linguæ & calami, niſi quod ſcripto quemadmodum latius manat utilitas, ita tenacius adſtringuntur homines quam dictis. Ignoſci namque ſolet labenti linguæ, quæ ſæpenumero præcurrit animi cogitationem, & paratior eſt hic inficiatio: ſcripto veluti chirographo magis vinciuntur & convincuntur homines. Difficillimum itaque eſt, *eum*, qui multa loquitur, aut multa ſcribit, juxta Solomonis dictum, præſtare, *ut omnibus horis ſapiat*, ac non alicubi defluata recto. Quamquam non ſatis eſt recta loqui, niſi loquaris ut oportet, & quando expedit, & apud quos convenit. Multa enim licent quæ non expediunt, & peccat is quoque qui bona dicit non bene. Qui non lapſus eſt verbo, hic perfectus eſt vir, ait Jacobus. Aliquid eſt eſſe virum, ſed longe plus eſt eſſe perfectum virum. Atque haud ſcio an ex univerſo mortalium genere, præter unum Chriſtum, quiſquam inveniatur, qui nuſquam lapſus ſit verbo: aut inter omnia Scriptorum genera ſit ullus liber abſque nævo erroris, præter Scripturam Canonicam, quæ tam neſcit fallere, quam ipſe Spiritus divinus cujus afflatu prodita eſt. Ut enim omittamus Philoſophos Gentium, qui nihil aliud erant quam homines, quem dabis ex his, qui monumentis ſuis Eccleſiam illuſtrarunt, adeo vel cautum, vel felicem, ut nuſquam exciderit quod merito poſſit reprehendi, aut aliquo pacto vocari in calumniam.

Origenes. Magnus Eccleſiæ Doctor fuit Origenes, de cujus fontibus omnium ferme Græcorum ingenia ſunt irrigata: ad hæc Martyris filius, ipſe Martyrii candidatus: ſed quam multa in hujus viri ſcriptis leguntur pluſquam Hæretica? Ruinæ occaſio fuit Philoſophia Platonica. Quod Origenes fuit Græciæ, cujus in divinis libris ſtu- *Tertullianus.* dium feliciter excitavit, hoc Afris fuit Tertullianus, vir omni diſciplinarum genere perpolitus, perſpicacis ingenii, exactique judicii, ſed hic amore virginitatis impegit in errorem improbatæ digamiæ, tandem non tam in Montani dogma prolapſus, quam factioni Montanenſium adjunctus, a qua poſtea ſic amputavit ſeſe, ut tamen Eccleſiæ Catholicæ non reconciliaretur. *Cyprianus.* Quid Cypriano ſanctius, aut Apoſtolico ſpiritui propius? Non effugit nævum, quod ab Hæreticis tinctos cenſeret retingendos. Cujus erroris plurimos Epiſcopos habebat ſocios. *Irenæus.* Irenæus omnibus diſciplinis affatim inſtructus, & in ſacris litteris ſic verſatus, ut dicas illum nihil aliud ſciſſe, qui ſic tractavit rem fidei Catholicæ, ut ſentias illum amaſſe quod docuit, tamen prolapſus eſt in dogma Chiliaſtarum, nec de reſurrectione per omnia docuit quod nunc docet Eccleſia Catholica. Vix quiſquam ſanctior eſt habitus & ab omni errore purior, quam Ambroſius Epiſcopus Medio- *Ambroſius.* lanenſis: & tamen in hujus libris non pauca deprehenduntur ab Eccleſiæ dogmatibus diſſidentia. Quorum illud eſt Hieronymo notatum, quod Petri crimen Dominum abnegantis, violentiſſimis allegoriis torquet in laudem pietatis. Etenim, ſi Petrus Chriſtum non negavit, mentitus eſt ipſe Chriſtus, qui prædixit, futurum, ut ter ab eo negaretur: & qui Chriſtum non novit hominem, quod ille ſcripſit, nihilo levius peccat, quam qui non novit illum Deum. Scio, hic Ambroſium nihil impium ſenſiſſe, tantum in verborum tropis offendiculum eſt. Nam hic Scriptor in tractandis allegoriis mire ſuo indulſit ingenio, pie quidem ille, ſed ſi accedat malitioſus interpres, nec impietatis nec blaſphemiæ crimen evaſurus. Illud in verbis non eſt, quod enarrans caput VII. Epiſtolæ prioris ad Corinthios, permittit viro, qui uxorem ob adulterii culpam repudiavit, aliam ducere, nec idem permittit mulieri: quum, juxta divum Auguſtinum ac Hieronymum, in ratione matrimonii par ſit jus uxori cum viro. Enarrans prioris ad Corint. caput VII. ſcribit hunc in modum: [2] *Breviatum tempus & reliquum dicens, finem mundo imminere ſignificat, quamvis ſciret adhuc tempora ſupereſſe: ſed*

Job. 9.

1 Fallitur vir ſummus. *Calliopius* Grammaticus fuit, qui recenſuerat Comœdias *Terentii*. Vide hac de re quæ notavimus *Artis Critice P. 3. Sect. 1. Cap. XII. 12.* & in *Indice* ad vocem *Nicomachus Dexter.*

2 Id opus non eſt *Ambroſii*, ſed, ut multi credunt, *Hilarii*, Eccleſiæ Romanæ *Diaconi*, aut alius recentioris, vel etiam conſarcinatio ex plurium ſcriptis. Vide Admonitionem Benedictinorum Pariſienſium, in Tom. 2 Operum *Ambroſii.*

Digitized by Google

ſed aliter ſcribere non debuit, propter hos qui lecturi hæc tunc ſunt, quum perbreve ſupererit tempus. Ac mox: *Illud autem quod dicitur, quum adhuc longe ſit imminere, multum proficit*, &c. Accedat ad hunc locum iniquior interpres, nonne clamabit errorem, quod probetur officioſum mendacium? nonne clamabit blaſphemiam, quod Apoſtolo tribuit vanitatem? Quid enim aliud eſt tempus breve dicere quod perlongum eſt? Nam id Paulum non latuiſſe credit Ambroſius. Lactantium tranſeo, quem fortaſſis negabunt recipiendum in album Doctorum Eccleſiæ. Reſtat inſignis illa Eccleſiæ columna Hieronymus, qui in Epiſtola ad Oceanum ſententiam, quam & olim prodidit & hodie conſtanter ſervat Eccleſia, deridet hæreſimque *Cainam* vocat: videlicet, quod qui ante baptiſmum uxorem habuit, eaque defuncta, poſt baptiſmum duxit alteram, arceatur a Sacerdotio, veluti digamus: quum Eccleſia ſubmoveat a Sacerdotio, qui corruptam pro virgine imprudens duxit. In Epiſtolæ ad Galatas caput 4. ita ſcribit: *Eleganter autem & illud, quod is qui ſecundum carnem natus eſt, perſequitur ſpiritualem. Numquam enim ſpiritualis perſequitur carnalem, ſed ignoſcit ei quaſi ruſticano fratri* &c. Cui cordi eſt calumnia, nonne hic clamabit Epiſcopis adimi jus perſequendi Hæreticos, & Principibus bellandi adverſus Turcas? Idem in ejuſdem Epiſtolæ caput 4. hunc in modum loquitur: *Abſurdum quippe eſt, Moſen & cæteros confabulatores Dei in ea fuiſſe conditione*, &c. An non hodie quidam ad ſimilem vocem in ſcriptis horum temporum repertam lacerarent veſtes ſuas, &, quantum poſſent, vociferarentur, blaſphemia, blaſphemia? cui ſimillimum, quod exponens Epiſtolam ad Philemonem, ſcribit: *Longum eſt diverſa Judicum geſta percurrere, & totam Samſonis fabulam, ad veri ſolis trahere ſacramentum.* Sacram Hiſtoriam, de cujus fide dubitare ſumma impietas eſt, appellat *fabulam.* Super idem caput ita ſcribit: *Ut ſuper omnia Pater ſit, quia auctor eſt omnium*, & cætera. Si *omnium* accipias abſolute, nonne quidam impium eſſe judicant, Patrem dici auctorem Filii & Spiritus: ſin accipias omnium rerum conditarum, nonne dicent Filium quoque & Spiritum Sanctum eſſe auctorem rerum creatarum? De his loquor, qui nihil intereſſe putant inter *auctorem* & *conditorem.* Rurſus in caput 5. *Hoc*, inquit, *intereſt inter Gentium Principes & Chriſtianorum, quod illi dominantur ſubditis, nos ſervimus.* Nonne calumniator dicet his verbis eripi dominium Regibus Chriſtianis? In Epiſtolæ ad Titum caput primum, adſeverat, Paulum vere fuiſſe imperitum Græci ſermonis, & profundos ſenſus ob ſermonis inopiam explicare non potuiſſe. An non hic ſycophanticus lector impinget blaſphemiæ crimen, quum Paulus dicendi facultatem ac donum linguarum acceperit a Spiritu Sancto. Libro adverſus Jovinianum primo, ſcribit: *Super omnes Apoſtolos fundatam Eccleſiam, omnibus datas claves Regni cœlorum, & ex æquo ſuper eos fortitudinem Eccleſiæ fuiſſe ſolidatam.* In Dialogo contra Luciferianos dicit, *Baptiſmum ſine Euchariſtia tradi non poſſe.* Ibidem paulo poſt, dicit, *Hæreticos ſinendos, uſque ad conſummationem ſeculi.* Et addit hæc: *Nemo poteſt Chriſti palam aſſumere, nemo ante judicii diem de hominibus judicare. Si jam mundata eſt Eccleſia, quid Domino reſervamus? Eſt via quæ videtur eſſe apud homines recta, noviſſima autem ejus veniunt in profundum inferni. In hoc errore judicii quæ poteſt eſſe certa ſententia*: & cætera. Qui tanta moroſitate dijudicant, quid innuat, quid prætendat, quid ſonet jacens aut ſtans propoſitio, non obſcurum eſt, quas tragœdias hic excitare poſſint. In Epiſtola ad Nepotianum de vita Clericorum, nec nigras, nec albas geſtare veſtes permittit Clerico, & lineis uti damnat. In eadem omnem proprietatem interdicit Clericis. In Epiſtola ad Heliodorum ſic loquitur, quaſi nulli Chriſtiano fas ſit tenere poſſeſſiones ſuas: in libris adverſus Jovinianum, multa dure loquitur de matrimonio, ſi incidant in lectorem parum candidum: *Si bonum eſt*, inquit, *mulierem non tangere, malum eſt ergo tangere, nihil enim bono contrarium eſt, niſi malum. Si autem malum eſt & ignoſcitur, ideo conceditur, ne malo quid deterius fiat.* Quale autem illud bonum eſt, quod conditione deterioris conceditur? Pium eſt quod ſenſit Hieronymus, ſed blaſphemum iis qui ex verbis texunt calumnias. Fortaſſis Auguſtinus, quo nihil ingenioſius aut circumſpectius, evitavit omnem lapſum. Atqui is hanc ſententiam frequenter inculcat: infantibus nihil prodeſſe Baptiſmum, niſi detur caro & ſanguis Domini: perſuaſus Euangelii verbis apud Joannem cap. 6. *Amen, amen, dico vobis, niſi manducaveritis carnem filii hominis & biberitis ejus ſanguinem, non habebitis vitam in vobis.* Quem Euangelii locum ſi recte intellexit Auguſtinus, Hæreticum eſt, quod hodie ſervat Eccleſia, & pium eſt, quod pro Hæretico dogmate rejicitur. Quamquam hæc ſententia non tam fuiſſe videtur Auguſtini, quam totius Eccleſiæ, præſertim Occidentalis. Idem quot locis inculcat nulla eſſe hominum merita? Quoties univerſam hominis ſalutem adſcribit gratiæ? Nam liber de fide ad Petrum, in quo dicuntur infantes, qui citra Baptiſmum decedunt, æternis ignibus exurendi, meo judicio nothus eſt. His adjungi poteſt, quod adſeverat Petrum Apoſtolum poſt acceptum Spiritum Sanctum erraſſe in fide, tribuens illi perverſam voluntatem, ac ſuperſtitioſum ſtudium Gentibus imponendi Moſaicæ legis jugum. In Chryſoſtomo præter alia notatur, quod confeſſionem criminum, quæ fit Sacerdoti, putat, non eſſe neceſſariam, ſi quis confiteatur Deo, compluribus quidem locis hoc innuit, ſed expreſſe declarat, Homilia de incomprehenſibili Dei natura. Frivolum autem commentum eſt, quo quidam nituntur excuſare Chryſoſtomum, quaſi ſenſerit, illum Deo confiteri non homini, qui Deo confitetur per Sacerdotem. Hoc utcumque ferri poterat, niſi fuiſſet addita cauſa, ne prodat, ne exprobret. Nec enim vitatur hoc periculum, ſi quis Deo confiteatur per Sacerdotem. Idem de loco Euangelii *Nuptia factæ ſunt*, & cætera: in Homilia contra Judæos, Gentes & Hæreticos, ita ſcribit: *Habes fidem, habes omnia.* An non hic pium ſenſum calumniator facile torſerit ad crimen impietatis, quaſi ſenſerit ei cui fides adeſt, adeſſe caritatem, nec egere bonis operibus? In Commentariis ſuper Epiſtolam ad Philemonem ita loquitur: *Non enim novit Eccleſia, ſervi ac domini differentiam.* Id pio ſenſu dictum eſt a Chryſoſtomo, & tamen qui nunc de ſententiolis truncatim decerptis pronunciant, nonne pudendum errorem poſſint impingere? Nunc enim Eccleſia dirimit conjugium per errorem cum ſervo contractum, aut invito Domino. Illud ei cum multis, præſertim cum beato Hieronymo commune, Epiſcopos nihil habere oportere præter victum & veſtitum, an non ſub iniquo judice ſchiſmaticum videri poſſit? Idem enarrans parabolam de tritico & zizania, ſimpliciter exponit Hæreticos non occidendos. Homilia in Matthæum IV. ait, Mariæ quum diceret, *quomodo fiet iſtud*, aliquid humanum accidiſſe, videlicet, innuens eam de verbis Angeli ſubdubitaſſe. Rurſus Homilia v. Joſeph anteponit Virgini in cognitione Scripturarum, eam appellans *pietate rudem*, & *Prophetiarum prorſus ignaram.* Quibus auribus hæc ferrent, qui nunc impium exiſtimant dubitare, an Virgo ſtatim perfecte cognoverit infantem ſuum eſſe Deum & hominem? Hilarius quædam docuit in libris de Trinitate, quæ ſi quis hodie loquatur, vehementer offenderet aures Theologorum noſtratium. De rebus enim divinis loquens, multas inauditas voces uſurpat: veluti quod toties Patrem appellat *auctorem.* In duodecimo libro profitetur, Spiritum Sanctum a Patre proficiſci, per Filium mitti. Et quum Filium profiteatur Deum verum ex Deo vero, Spiritum Sanctum nihil aliud audet profiteri, quam Spiritum Dei Patris, Spiritum ſanctum & *promerendum*, licet in quibuſdam codicibus lector aliquis offenſus eo verbo, pro *promerendum* ſcripſerat *adorandum.* Sed quoniam Hilarius docuit Spiritum eſſe donum, congruenter dicit illum *promerendum.* Idem quum alias, tum libro IV. pronunciat ſolum Patrem innaſcibilem Deum, ſive ut Auguſtinus vocat *ingenitum*, Græci ἀγέννητον appellant. Hic calumniandi avidus ra-

La-ctantius.

Hiero-nymus.

Auguſtinus.

Chryſoſtomus.

Hilarius.

Digitized by Google

tiocinabitur Spiritum Sanctum aut non esse Deum, aut esse genitum. Libro nono tradit, Patrem hoc ipso majorem Filio, quod est Pater, Filium tamen non esse minorem ob id quod Filius. At si Pater hoc nomine recte dicitur major quia gignit, Filius hac parte minor sit oportet, quod non gignit. Divus Gregorius putat, omnem congressum uxoris cum marito esse impurum, eoque submovit a templo, qui noctu commixtus fuisset uxori, nec est efficax excusatio: sentit quoties voluptatis, non prolis, aut fidei causa, maritus cognoscit uxorem. Qui enim dicit, nullatenus, excludit omnem exceptionem. Sic enim loquitur: *Quia voluptas ipsa sine culpa nullatenus esse potest.* Idem scripsit, nullum manufactum ullo modo adorandum. Scripsit Angelos esse animalia rationalia. Quorsum nunc attinet recensere cæteros notæ inferioris Scriptores, Bernardum, Gersonensem, Thomam & Scotum, quum in excellentissimis Ecclesiæ columnis, non hæc tantum, quæ dumtaxat exempli gratia commemoravi, sed alia multa deprehendantur? In Decretis ac Decretalibus Epistolis Pontificum quam multa referuntur, quæ nunc haberentur Hæretica? Jam enim venimus ad summos Pontifices, quos quidam negant posse labi, dumtaxat in his quæ spectant ad fidem & bonos mores. Quid igitur sibi vult, quod frequenter posterior Pontifex rescindit demortui decreta? Nonne Joannes vigesimus secundus, de paupertate Christi & Apostolorum dissentit a Nicolao? Ne commemorem tot errores quos illi intentant Occanistæ, certe de piorum animabus, non fruituris visione beatifica ante resurrectionem, & huic adhærentes sententias damnavit etiam schola Parisiensium. Nonne Innocentius tertius pugnat cum Cælestino, qui jus fecerat iterandi conjugii, si alter fuisset prolapsus in Hæresim. Nonne Pelagii constitutionem de conjugibus adimendis Siciliæ Diaconis, quas ante edictum proditum legitime duxerant, Gregorius primus abrogavit, tamquam Euangelio repugnantem, & proinde Hæreticam. Rursus, quod damnat Gregorius, probat Innocentius tertius. Adhæc quod Romani Pontifices statuerant, ut qui cum duabus contraxisset ea esset uxor, quam cognovisset, nonne rescindit Innocentius tertius, pronuncians eam esse uxorem, cum qua prius contraxerat. Jam si quis excutiat priscas Synodos, quam multa reperiet, quæ nunc multis nominibus pateant calumniæ? Quorum illud est, quod in Symbolo Synodi Constantinopolitanæ, quod hodie canitur in sacrificio Missæ, Spiritus Sanctus tantum dicitur ex Patre procedere: atque inibi quum Filius pronuncietur Deus verus ex Deo vero, Spiritus Sanctus tantum Dominus dicitur. De Simonia quam multa decreta sunt, quorum alia nunc sunt usu abrogata, alia veluti perperam definita, reprobata. Prioris generis sunt tam multæ Constitutiones de Libertate Electionis, de multitudine Sacerdotiorum, de immunitatibus Ecclesiarum: posterioris quod Simoniacus ordinans nihil agit, sed quod accipit sacrilegium est, quod dat lepra est.

Gregorius.

Sent. 4. Dist. 31.

Sed quid ego hoc pelagus immensum ingredior? Laudata est Theologorum pia civilitas, qui talia quoties incurrunt, aut declinant, ut ipsi solent loqui, aut commode interpretantur: datur hoc antiquitati, datur vitæ sanctimoniæ. Audio & probo. Sed interim verum est quod proposui, ne summos quidem viros potuisse cavere quin alicubi laberentur, nec ulla cautione Sycophantarum morsus effugere. Nec illorum vitæ donatum est, quod donatur memoriæ. Chrysostomus audiit Origenista, tandem & a dignitatis fastigio dejectus periit in exsilio, idque opera Theophili & Epiphanii; quorum alter doctrinæ, alter sanctimoniæ titulo fuit commendatus. Sed ejusmodi quoque viris imponit Satanas transfiguratus in Angelum lucis. Hieronymus non a Ruffino tantum fuit agitatus, ubi ille non queritur de canibus suis? Augustinus coactus est ad certos articulos Apologiam edere. Quod si nunc talium Doctorum libros tentemus ad horum temporum gnomones exigere, neminem ex his dabis, qui non ducentis locis notari possit: imo vix quidquam reperies tam circumspecte dictum, quod non in aliquem calumniæ laqueum incidat, nunc ut temere assertum, nunc ut ignoranter & indocte dissertum, nunc ut affine damnato dogmati, nunc ut arroganter propositum, nunc ut parum reverenter dictum, nunc ut innuens quiddam non sanæ doctrinæ, nunc ut suspectum aut tale quod infirmis possit offendiculo esse, aut aliis verbis expressum quam oportuit. Sed quid conor numerare quæ numerum non habent? Quis inter tot laqueos ambulet, ut non hæreat alicubi, etiam si plures habeat oculos quam Argum ferunt habuisse veterum Poetarum fabulæ? Accedit huc prodigiosa quædam hominum ingratitudo; pro tam multis bene dictis nulla est gratia, unus & alter lapsus, licet humanus, sævis exagitatur modis. Tantorum laborum ac vigiliarum memoriam obruunt pauculi nævi. At miser ille pro tot vigiliis, pro tantis sudoribus præmii loco refert furiosos clamores, confoditur veneno tinctis linguis, lapidatur petulantissimis libellis, undique sic tunditur rixantium, & convitiantium vocibus, ut se nec aures habere credat, nec oculos. Ac primum quidem ab uno proficiscitur Tragœdiæ procœmium, quem vel odium privatum invidiaque stimulat, vel famæ gloriæque sitis compellit, vel ipsum ingenii naturæque vitium huc ultro concitat. Sunt enim ingenia quæ dicas in hoc nata, ut aliis aliquid præclari molientibus obstrepant, ac rem piam sedulo conantibus oppedant, ipsa nihil ex sese pariant. Deinde paulatim contagio serpit lues, & usque gliscit incendium, donec omnibus phanatico spiritu afflatis undique clametur, crucifige, crucifige. Generosus animus nihil habet famacarius, adeo ut multi mortem minus horreant quam ignominiam. At isti quo totum hominem perimant, primum invadunt famam, quæ sola homini post rogum supersit, parum esse judicantes, eripuisse vitam cum facultatibus. Hac via Pharisæi & Scribæ tendebant in Christum Principem nostrum. Primum ac summum studium erat, ut populo persuaderetur, Jesum esse hominem ex humili natum genere, indoctum, seditiosum, blasphemum, Mosaicæ legis hostem, Magum denique ac Dæmoniacum. Damnatus est infami supplicio, pependit inter duos latrones, scelere nobiles & merito exsecrabiles. Ubi compertum est illum revixisse, pretio conducti sunt qui spargerent in vulgus rumorem: corpus exanime noctu sublatum a discipulis: vestimenta milites inter se partiti sunt. Quis exspectasset fore, ut quisquam se talis hominis vel cognatum vel discipulum auderet profiteri? Et tamen unus ille vere dicere potuit: *Custodiam vias meas, ut non delinquam in lingua mea.* Nec hodie desunt, qui lymphati parricidialibus odiis, non tantum traducunt atrocissime lapsus humanos, verum etiam levissima errata miris modis exaggerant, e culice facientes camelum. Parum & hoc, quæ pie recteque dicta sunt impudenter depravant ad calumniam, nec interim a manifestis mendaciis temperant, nimirum, odio cæci, dum non considerant, fore, ut auditor aut lector statim exsecretur evidentissimam sycophantæ vanitatem. Ac facinus tam impium honesto fucatur titulo; videlicet, Christianæ Religionis zelo. Quæritur aliquis Pilatus, qui ipsorum furori subserviat. Nobis, inquiunt, non licet occidere quemquam: quasi ille solus sit homicida, qui ferro jugulat, & quasi non sceleratius interficiat, qui veneno necat, quam qui ferro. Non paulo sceleratius letale venenum gestatur in lingua, quam in pyxide. *Venenum aspidum*, inquit, *sub lingua eorum, pedes eorum currunt ad effundendum sanguinem.* Audis vitam & mortem esse in manibus linguæ, pedes sunt affectus. In votis erat occidere proximum, quid refert, quo telo id facias? Rursus Psalmo CXXXIX. *Acuerunt linguam suam sicut serpentes, venenum aspidum sub labiis eorum.* Item Psalmo LVI. *Filii hominum dentes eorum arma & sagittæ, & lingua eorum gladius acutus.* Et Psalmo LVIII: *Ecce loquentur ore suo, & gladius in labiis eorum.* Quid mirum si loquendo occidunt, qui gladium portant in labiis? Similiter Psalmo LXIII: *Exacuerunt ut gladium linguas suas.* Spiculum est igitur male-

Psal. 13.

maledica lingua, veneno tinctum. Veterum litteris proditum est, Lacedæmonium quemdam nomine Thearidam, quum gladium ad cotem acueret, rogatum num esset acutus, respondisse, *acutior calumnia.* Denique apud beatum Job, inter calamitates quæ conficiunt homines, tertius locus datur linguæ: *a flagello*, inquit, *linguæ absconderis.* Impudens igitur illorum sermo est, qui dicunt, Clericus sum, Sacerdos sum, Monachus sum: mihi ut non licet occidere quemquam, ita nec telum ferre fas est: quum in ore ferant arma multo omnium pernicioſissima, venenum aspidis, sagittas aconiti succo litas, gladium letaliter acutum, flagellum horribile Tisiphones, denique vallum obsidionale. Sic enim habet Psalmus CVIII: *Os peccatoris & os dolosi super me apertum est, loquuti sunt adversum me lingua dolosa, & sermonibus odii circumdederunt me, & oppugnaverunt me gratis.* Audis obsidionem crudeliſſimam. Os aperta fossa est, lingua vallum, sermones jacula. Legimus & apud Hieremiam, *venite & percutiamus eum lingua, & non attendamus ad universos sermones ejus.* Est igitur & saxum lingua calumniatrix, quæ percutit innocentem obturatis auribus. An putatis, quod Pilatus occiderit Dominum? Ille potius absolvit, justum pronuntians, in quem cogebatur dicere sententiam. Sacerdotes, Pharisæi & Scribæ occiderunt, qui confinxerunt in innocentem falsa crimina, qui subornaverunt falsos testes, qui Præsidem improbis clamoribus ac minis huc perpulerunt, ut Jesum ipsorum furori traderet. Illi, illi, inquam, vere occiderunt innocentem. Quomodo? Non ferro, sed linguis, dum traducunt apud populum, dum accusant, dum clamant, crucifige. Et tamen puritatis amatores, scilicet, horrent ingredi prætorium ne contaminarentur, parantque sese ad esum agni paschalis. Impia Religio, sed magis impium, quum Christianus Pharisæo similis, vel illo potius deterior, quasi bene purus accedit ad mensam Dominicam, tractat Angelis tremenda mysteria, qui gustato forte lupino, non auderet accedere. *Qui odit fratrem suum, homicida est*, ait beatus Joannes: & *os quod mentitur, occidit animam*, ut inquit Sapiens. Is est calumniator, qui fictis criminibus proximum pertrahit in exitium. Et si non perit qui petitur, tamen ille nihilominus parricida est. Id quo fiat dilucidius, fingamus esse quempiam, humili conditione, & ob id nullis stipatum amicis, ut nemo videatur exoriturus qui necem ulciscatur: ad hæc abhorrentem ab omni seditione, sic ut etiam si possit ulcisci, nollet: tum ætate simul ac valetudine imbecillem, adde & animo. Qui in talem ita conspirant: vociferemur simul omnes, alius traducat illum apud populum rudem & credulum in concionibus, in colloquiis, in conviviis, in navibus, in vehiculis: alius proscindat eum maledicis & calumnioſis libellis: alius instillet venenum auribus Principum: ac privatim in arcanis confessionibus aliquid veneni quibuslibet in aurem infundamus: id si constanter fecerimus, etiamsi nemo vim adferat, tamen infirmus homunculus animi mœrore contabescet: nos non solum homicidæ non erimus, verum etiam pietatis laudem auferemus, si minus apud æquos cordatosque viros, saltem apud maximam hominum partem. Hoc, inquam, animo qui sunt, an puri videntur a parricidii crimine, etiam si ille machinis omnibus impetitus non pereat? Dicent, quod facimus, facimus in commeritum, consulimus Ecclesiæ tranquillitati. Ut ubique sibi mentitur iniquitas, ut sibi blanditur odium & invidia. Quid enim facit ira, quod non putet esse justissimum? *Nam ut*, juxta Theocriti sententiam, *amanti pulcra videntur, etiam quæ pulcra non sunt*: ita cujus animum occupavit odium aut livor, huic & quæ pulcra sunt videntur turpia: quemadmodum quorum oculos sol affecit, his omnia videntur virere, non quod rerum nativus color sit immutatus, sed quod bilem gerant in oculis. Si organum corporis vitiatum perperam judicat, multo magis mens affectu corrupta, fallitur judicio. Proinde, quisquis gerit animum livore odioque vitiatum, eum oportet sibi ipsi diffidere, nec judicis partes sumere. Porro, ad

Cap. 5.

Sapien. 1.

pessima quæque scelera tegenda, nullus fucus accommodatior quam Religionis. Frustra itaque vitio suo blandiuntur qui sibi videntur immunes ab homicidio, quod nec ense rem gerant nec arcu, quum dentes illorum arma sint ac sagittæ, & lingua eorum gladius acutus. Fortasse haud alienum fuerit hic referre, non fabulam, sed quod pro vero narratur apud Germanos. In pago quodam rusticano graviter sæviebat pestilentia. Quidam gerebat capitale odium in ejus loci Pastorem. Commentus est novum vindictæ genus. Quum forte per eum vicum faceret iter, rusticis deplorantibus tantum hominum illic perire morbo, ac demirantibus mali causam, *Si vultis*, inquit, *continere arcanum, indicabo fontem hujus tanti mali.* Pollicentibus silentium, *Pastor*, inquit, *vester, vobis hanc luem imprecatur. Non postulo autem ut meis dictis fidem habeatis, nisi experimento comperiatis esse verum quod dico. Quum consecrat aquam lustralem, diligenter observate voces illius, & nisi inter reliquas exsecrationes audieritis illic mentionem pestilentiæ, sim ego vanus.* Hoc jaculo injecto, profectus est ille. Factum est quod monuit, auditæ sunt hæ voces. Rustici rudes ac feroces rem satis compertam rati, corripiunt Pastorem, & frustra reclamantem, in fossam forte tum patentem conjiciunt, vivumque sepeliunt. An hunc hominem absolvemus homicidii crimine? Nec veneno est usus, nisi linguæ, nec jaculis, nec gladio, nisi oris, id est sceleratissimi homicidii genus. Ulysses turpius occidit Palamedem calumnia, quam si ferro necasset. Non semper is qui stringit ferrum homicida est, sed qui necis est auctor. Joannes Baptista decollatus est, vis scire verum necis auctorem? Vide, quo delatum sit caput. Rex amore victus permisit, puella jussu matris petiit, spiculator amputavit caput, feralis missus illatus in convivium, exhibitus est puellæ, sed puella pertulit ad matrem, quæ lingua sanctissimum virum occiderat. Ut subornatis personis ad decimum gradum transferatur sceleris ministerium, Deum non fallit verus auctor.

Hæc nolim quemquam eo rapere, quasi patrociner manifestis ac legitime convictis Hæreticis, pervicaci malitia tranquillitatem Ecclesiæ turbantibus, aut notem Episcopos ac Theologos, qui cum tremore Dei cum Christiana mansuetudine, propriæ, nimirum, memores imbecillitatis suo funguntur officio: sed eos admoneo, qui sub obtentu Religionis indulgentes privatis affectibus, fratrem sceleratius occidunt lingua, quam si ferro necarent. Nam Christianæ mansuetudinis est, non esse præcipitem ad judicandum, suæque conscium imbecillitatis ignoscere lapsibus aliorum humanis, ambigue dictum in meliorem interpretari partem, quæ bene dicta sunt ingenue comprobare: ubi peccatum est gravius quam ut expediat dissimulare, si per imprudentiam, aut persuasionem peccatum est, secretis admonitionibus simpliciter in viam reducere: sin error malitia conduplicatus est, tamen nihil intentatum relinquere, quo medeamur proximo, nec ad extrema remedia, nisi magno cum animi dolore, descendere. Sed fere fit, ut nulli vociferentur odiosius, quam qui nec intelligunt quod reprehendunt, & si maxime sanus sit intellectus, affectu tamen sunt corruptiores quam ut valeant recte pronuntiare. Qui proximi lapsum hostiliter exaggerat, nec studet mederi sed lædere, turpius errat, quam qui per imprudentiam, aut incogitantiam labitur intellectu. Sic lapsi sunt præcipui Doctores Ecclesiæ, at odio livoreque nemo peccat, nisi Satanæ spiritu afflatus. Quid igitur sentiendum de eo, qui magna atrocitate damnat quod pie dictum est: reprehendit, quod non intelligit? Quot modis hoc compertum est ac demonstratum, quosdam qui ἀγνοηγνώμονες ἄνδρες videri volunt, Hæreseos ac Blasphemiæ crimen intendisse, quum ob imperitiam linguæ non intelligerent quod carpebant? quoties furiosis vociferationibus damnasse voces, ut impias, quæ non solum in piorum hominum monumentis, sed in Canonicis etiam libris inveniuntur? Nec erubescunt deprehensi, nec corriguntur admoniti, sed magis efferantur ad atrocius calumniandum, &, si Superis placet

cet, e ſcelere quærunt laudem. Ipſi ſibi ſemidei videntur, & pertinax vocatur, qui doceri poſtulat, quive non ſtatim ad quamvis impudentem calumniam, porrigit herbam. Inclamant, ſcandalum, ſcandalum. Quaſi non longe graviſſimum ſcandalum ſit manifeſtis calumniis impetere vitam ac famam proximi: ſic enim fit, ut rideantur etiam quum vera piaque docent.

In hoc igitur Pſalmo proponitur vir pius rectæque mentis, qui permiſſu Dei ab ingratis & improbis agitatus ſit uſque ad vitæ tædium: nolit tamen par pari referre, ne ſimilis eorum evadat, quos damnat: ſed ad tutiſſimam ſilentii arcem confugiat, præſertim, quum dolor etiamnum exæſtuans nondum patitur contactum medicæ manus, ſed, juxta veteris hominis ſenſum, flagitat ultionem. Hic enim multa ſuggerit animo, quibus homo inflammetur ad vindictam: quorum poſteaquam nihil perſpicit expedire ad ſalutem, tandem recepto aliquantiſper ſpiritu ſecum loquitur: *Dixi, Cuſtodiam vias meas.* Piſcator, ut ajunt, ictus ſapit, hic poſt lapſum. Ubique ſibi ſuſpectus eſt, omnes actiones ſuas obſervat, ne quid per imprudentiam excidat, quod in poſterum calumniantibus præbeat anſam. Quid timet, aut quid cavet? *Ut non delinquam*, inquit, *in lingua mea.* Expertus incredibilem hominum malitiam nihil non calumniantium, tanta cautione ſtudet omnes actiones ſuas componere, ut non ſolum in factis nihil ſit, quod jure reprehendi poſſit, ſed ut quod difficillimum eſt, ne lingua quidem ullum effutiat verbum, quod merito pateat calumniæ. Siquidem hic cuſtodire, non eſt ſervantis, ſed obſervantis. Obſervat autem qui cavet, ac periculum metuit. Nihil porro difficilius quam linguam membrum omnium maxime volubile ſic refrenare, ut non vel per incogitantiam, vel per iracundiam alicubi labatur: itaque frequenter experimur eſſe verum, quod ait Plato, *Leviſſimæ rei graviſſimam eſſe pœnam. Qui cuſtodit os ſuum & linguam ſuam*, inquit Sapiens, *cuſtodit ab anguſtia animam ſuam*: quoniam, ut alibi prædicat idem, *mors & vita in manibus linguæ.* Sua cuique cogitatio ſolet adblandiri, ſuis quiſque favet inventis, non ſecus ac parentes liberis. Sed hic juſtus hominum malitia doctus, omnes ſuas cogitationes habet ſuſpectas, eaſque diu examinat, antequam patiatur in linguam erumpere, aut calamo prodat in publicum. Donec error premitur in cordis receſſu, nec alios inficit, & facile corrigi poteſt. Sed volat emiſſum ſemel irrevocabile verbum: multo difficilius revocatur, quod chartis illitum, volitat per manus hominum. Eoque recte præcipit S. Jacobus, *ut omnis homo velox ſit ad audiendum, tardus ad loquendum*: & Horatius ſcriptum novem annis premi jubet, antequam exeat in publicum. Sunt qui hinc colligant, hunc, quem inducit Pſalmus, hominem fuiſſe, aut perfectum, aut perfectioni proximum, quippe cui omnia membra ſic domita ſint, ut citra rebellionem obtemperent ſpiritui, præter unam linguam, cui nunc vinculum injicit: id ſi verum eſſet, non poſt clamaret: Ab omnibus iniquitatibus meis erue me. Cur igitur ſolius meminit linguæ? Quoniam hac parte præcipue delinquunt homines magnis calamitatibus exacerbati. Non tantum enim efferveſcunt in calamitatum auctores homines, verum interdum non verentur obmurmurare Deo: quumque ob delicta flagellentur, in ipſa caſtigatione committunt, cur debeant atrocius verberari. Non ita beatus Job, ſed hunc in modum ſobrie loquitur? *Etiamſi habuero quidpiam juſtum, non reſpondebo, ſed judicem meum deprecabor.* Et in fine operis, reprehendit ſe ipſum agens pœnitentiam in favilla & cinere. Perfectionis erat ita cohibere linguam, ne quid perperam effutiret. Cæterum, quoniam hoc vix humanæ naturæ datum eſt, proximum eſt, ſilere: juxta illud Sapientis: *Fili, peccaſti ne adjicias.* Graviter Athenodorus Philoſophus Octavianum Auguſtum admonuiſſe fertur, ne quid iratus diceret faceretve, niſi prius Græcarum litterarum nomina ordine recenſuiſſet. Alluſit Philoſophus ad quorumdam ſuperſtitionem, qui certis vocibus pronuntiatis exiſtimant ſedari vehementes animi cupiditates: ſed revera admonuit, nullum eſſe præſentius iræ remedium, quam moram & ſilentium. Legimus, Ethnicos a puniendis mancipiis, quæ ſupplicium commeruerant, temperaſſe, non ob aliam cauſam, niſi quod erant ira commoti. Quanto magis decet hominem Chriſtianum, ut ſi quando ſe commotum ſenſerit, priuſquam faciat dicatve quidquam, pro Græcarum litterarum vocabulis apud ſe recenſeat aliquot e Scriptura diverbia, velut illud: *Ne te ſuperet ira, ut aliquem opprimas.* Et illud: *Superbus & arrogans vocatur indoctus, qui in ira operatur ſuperbiam.* Idem: *Stultus ſtatim indicat iram ſuam, qui autem diſſimulat injuriam, callidus eſt.* Rurſus illud e Pſalmis: *Iraſcimini, & nolite peccare.* Item quod habet Eccleſiaſtes: *Aufer iram a corde tuo, & malitiam a carne tua.* Item: *Ne ſis velox ad iraſcendum, quoniam ira in ſinu ſtulti requieſcit.* Sed in primis illud Euangelii: *Qui Iraſcitur fratri ſuo, reus erit judicio.* Tum illud Pauli: *Non vosmet ipſos ulciſcentes, cariſſimi, ſed date locum iræ.* Item illud Jacobi: *Eſto tardus ad iram, ira enim viri juſtitiam Dei non operatur.* Si quis hujuſmodi incantamenta occinat animo efferveſcenti, facile continebit linguam ne prorumpat in verba procacia, fietque Idythun a carne transiliens ad ſpiritum, dicetque ſuo cum animo: *Cuſtodiam vias meas, ut non delinquam lingua mea.* Vide vero, ut diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum, quandoquidem his magno bono eſt etiam malorum perverſitas. Multos videre eſt, qui laceſſiti calumniis excitantur ad tuendum, quidquid quocumque caſu excidit, adeoque non corrigunt, quod per incogitantiam effluxit, ut malis adjiciant deteriora. Bonum autem virum, calumniantium improbitas reddit circumſpectiorem in omnibus dictis pariter ac factis. Natura variis retinaculis revinxit linguam hominis, inſuper ſepſit duplici vallo dentium, & labiorum vallis incluſit: Quid ſapiens? Non his contentus, certo animi propoſito obdit ori ſuo *Cuſtodiam*, ſive ut ſignificantius habet Hebraica veritas, *Fibulam* aut *clauſtrum*, aut *proſtomidem*, aut *repagulum.* Talibus enim modis coërceri ſolent animalia indomita, & ſi ſolvantur, nocitura. *Linguam* autem, ut ait S. Jacobus, *nullus homo domare poteſt:* quum nullum ſit animal tam efferum natura, quod non arte curaque hominum cicuretur. Rurſus, inter innumeras animantium formas, nullum eſt mala lingua nocentius. Plus eſt obdere clauſtrum ori, quam obſervare vias ſuas. Obſervare vigilantiæ eſt, hic adhibetur violento membro violentia freni, ut quantum libet intus ferociat animus, non liceat tamen propter objectum repagulum erumpere. Quod autem illud repagulum? Quod aliud, quam *timor Dei.* Ergo, apud eos, qui diſcendi ſtudio tenentur, cautus eſt, undique circumſpectans, ne quid delinquat. Sed prorſus os habet clauſum & obſeratum, quoties peccator, ſive ut habet Hebraica veritas, *Impius conſiſtit adverſus juſtum.* Non dicit *peccatores*, ſed *peccator*: & Græcus addidit articulum ὁ ἁμαρτωλὸς, quaſi certum quempiam impium deſignet. Nimirum, hic eſt ille fratrum accuſator, qui a calumnia nomen habet, *Diabolus*, cujus inſtinctu aguntur omnes qui calumniantur proximum. Ille calumniarum omnium auctor eſt, homines improbi nihil aliud ſunt quam illius organa. Is quidem numquam deſinit faceſſere negotium his qui pie ſtudent vivere in Chriſto Jeſu, & quo ſanctius eſt opus in quo verſatur pius, hoc iſte majore ſtudio conatur obſiſtere. Nihil autem ſanctius, quam ſalutari doctrina Chriſtum inſerere mentibus hominum. Hæ ſunt Epiſcoporum ac Theologorum partes, & qui libris editis docent orbem. Et ſunt qui leves Satanæ adſultus facile ſuſtineant, at multo difficillimum eſt perferre conſiſtentem ex adverſo. Conſiſtit autem quum hominem undique velut obſidione vallat premitque, omnes admovens machinas ut expugnet juſti patientiam, plurimos incitans adverſus unum, nec ullum faciens impetendi finem. Adverſus hanc violentiam nihil tutius ſilentio, eoque pertinaci. Docent hoc nos priſcorum Proverbia: Σιγῆς ἀκίνδυνον γέρας, quam ſententiam eleganter expreſſit Flaccus in Lyricis: *Eſt & fideli tuta ſilentio Merces.*

Prov. 21. Cap. 18.

Job. 36. 21 12

Eo-

Digitized by Google

Eoque prudentiſſimi viri, qui ſtudium omne huc contulerunt ut ſe ſuoſque ſervarent incontaminatos ab omnibus vitiis, præcipue commendarunt ſilentium. Si verum eſt quod objicit calumniator: nam calumniator & ille eſt, qui lædendi animo vera impingit: aut ſi quod fere ſolet, falſa veris permixta ſunt: juſtus hoſtile convitium ſibi vertit in remedium, ſuo cum animo reputans illud Eſaiæ: *Si revertamini & quieſcatis, ſalvi eritis.* In ſilentio & ſpe, erit fortitudo veſtra. Apud eos quibus ſtudio eſt perdere, non ſanare, pro confeſſione culpæ ſufficit verecundum ſilentium. Interim huc omnis intenditur cura, ne quando rurſus ad eumdem impingatur lapidem, & denuo committatur quod hoſtis poſſit exprobrare. Si falſa intentat calumniator, & odio furit, nihil habens penſi quid dicat, modo perdat, non eſt recalcitrandum adverſus ſtimulum, nec oleum adjiciendum camino, ſed furori cedendum, quemadmodum cum blandimento monet Paulus: *Non voſmet ipſos ulciſcentes, cariſſimi, ſed date locum iræ.* Ira vehemens, brevis eſt furor: quæ ſi tranſeat in odium, furor eſt immedicabilis. Si peccaſti, conſcientia ſuadet ſilentium: ſi non peccaſti, ſilendum eſt ne pecces. Peccat enim, qui, quum nulla ſpes affulgeat ſanitatis, improborum furorem dictis exaſperat. Sapiens autem novit tempus tacendi, & tempus loquendi. Dominus apud Herodem prorſus obticuit, apud Caipham pauca locutus eſt, quemadmodum & apud Pilatum. Impiis ſi contumelioſe reſpondeas, malum exaſperas potius quam ſanas. Sin placide tentes docere, ſanctum projicis canibus & margaritas porcis. Difficillimum autem fuerit certo præſcribere, quando loquendum ſit, quando tacendum. Nec enim ipſe Dominus ad omnem contumeliam fuit mutus. Eſt ubi ſiluiſſe crimen eſt. Ad Samaritani convitium obticuit, ad Dæmoniaci convitium accurate reſpondit. Ad hæc Phariſæis tentantibus crebro reſpondit acriter. Alapam impingenti non fuit mutus, licet placidiſſime reſponderit. Erga ſubornatos teſtes, erga milites conſpuentes in faciem, cædentes colaphis, imponentes coronam e ſpinis contextam; breviter, nullum genus ludibrii prætermittentes, prorſus obmutuit, quia nulla ſpes erat fructus. Item, in cruce pendens, adverſus inſultantes pertinax ſilentium tenuit. Ita Paulus qui ſcribit, *maledictis impetimur, & benedicimus*, haud quaquam elinguis fuit Elymæ Mago, quin & Petro reſtitit in faciem. Præterea, nec mutus fuit Pontifici, cujus juſſu cæſus eſt alapa. Inſuper & Timotheum admonet, ut *increpet, arguat opportune, importune.* Solomon ait: *Ne reſpondeas ſtulto juxta ſtultitiam ſuam, ne efficiaris illi ſimilis. Reſponde ſtulto juxta ſtultitiam ſuam, ne ſibi videatur eſſe ſapiens.* Qui fieri poteſt, ut idem eidem reſpondeat & non reſpondeat? Utinam Dominus hic dignetur temperare chordas citharæ noſtræ, ut hanc diſſonantiam ad conſonantem harmoniam reducamus! Forſan nonnulla emphaſis eſt in pronominibus. In Euangelio loquitur hominis perſonam agens: *Fiat voluntas tua, non mea.* Et, *doctrina mea non eſt mea.* Dubium non eſt, quin Dominus volens ſuſceperit crucem. Sed hominis natura per ſe mortem horret. Atque Euangelicæ doctrinæ quatenus erat homo, miniſter tantum erat non auctor. Itaque non ſimpliciter negat eſſe doctrinam ſuam, ſed principalem gloriam attribuit Patri, quo plus auctoritatis apud Judæos conciliet ſermonibus ſuis, qui Deum noverant, Dei Filium non noverant. Plurimum itaque differunt viæ Dei a viis hominum, ſicut teſtatur Eſaias: *Non enim cogitationes meæ cogitationes veſtræ, neque viæ meæ viæ veſtræ, dicit Dominus. Quia ſicut exaltantur cœli a terra, ſic exaltatæ ſunt viæ meæ a viis veſtris, & cogitationes meæ a cogitationibus veſtris.* Hic itaque Propheta adhuc velut homo loquitur, quum ait: [*Dixi cuſtodiam vias meas, ut non delinquam in lingua mea:*] ut intelligas & hominis eſſe linguam, cui freno opus eſt: & Dei linguam eſſe, quæ non loquitur niſi perfecta. Similiter eſt os hominis cui opus eſt lupato: & eſt os Dei, quod Deo digna certaque loquitur. *Et videbit*, inquit, *omnis caro quod os Domini locutum eſt.* Et alibi objurgat populum, quod os Domini non interrogaverit. Hoc ore Deus olim locutus eſt per Prophetas, ipſius afflatos Spiritu, ac nobis loquitur loqueturque in Scripturis Sanctis uſque ad conſummationem ſeculi. Multa itaque circumſpectione eſt opus, quoties homo ſuo loquitur ore, hoc eſt, quum humano loquitur affectu, non juxta regulam Scripturarum. Conſimiliter peccator, quum perſequitur hominem citra Dei contumeliam, adverſus illum conſiſtit potius quam adverſus Deum: veluti quum objicit ignorantiam, ſuperbiam, avaritiam, inopiam, deformitatem, ignobilitatem, infantiam, quod hæc ſint humanæ conditionis fere communia, nec petunt niſi unum hominem: ad quæ reſpondere non pietatis eſt, ſed vindictæ. Cæterum, quoties petitur gloria Dei, aut ſalus populi Chriſtiani, tum non expedit eſſe mutum. *Ego*, inquit Dominus, *non habeo Dæmonium, ſed honorifico Patrem meum:* &, *ſi in Beelzebub ejicio Dæmonia, filii veſtri in quo ejiciunt?* Satanæ Scripturis ad fallendum abutenti, Dominus reſpondit, & non reſpondit. Repulit ad impia ſollicitantem, at non proloquitur quod ille captabat. Ita Paulus: *Non inſanio*, inquit, *optime Feſte, ſed verba veritatis & ſobrietatis loquor.* Inſani convitium tuliſſet tacitus, niſi vidiſſet perichtari Euangelium. Sadducæis quæſtionem de ſeptem fratribus unius uxoris maritis proponentibus, Dominus reſpondit juxta ſtultitiam ſuam: & Phariſæis percontantibus qua poteſtate fretus faceret quæ faciebat, reſpondit juxta ſtultitiam ſuam, dicens: *Baptiſmus Joannis unde eſt, de cœlo an ex hominibus?* Siquidem qui non diſcendi, ſed contendendi gratia repugnat, interdum ſic confutandus eſt, ut erubeſcat. Quoties igitur tempus, nullam oſtendens profectus ſpem, requirit exemplum Chriſtianæ tolerantiæ, non eſt reſpondendum ſtulto juxta ſtultitiam ſuam: ne rixa turpis naſcatur, utrimque reciprocantibus convitiis. Rurſus, ubi ſilentium officit gloriæ Dei, reſpondendum eſt non lingua humana, ſed ore Dei. Nam & in hoc utilis eſt divina Scriptura, ad retundendam impiorum blaſphemiam, & revincendum contradicentes veritati. His vero qui ſimpliciter errant, nec malitioſo ſtudio, ſed per ignorantiam veri diſſentiunt, reddenda eſt ratio ſpei noſtræ, cum omni manſuetudine ac tremore. Poſſumus & in hanc ſententiam interpretari quod dictum, ut accipiamus eum ſibi occludere os, non quum prorſus ſilet, ſed quum continet iram ne prorumpat in convitium. Reſpondet enim qui maledictum maledicto regerit. Cum odium eſt ſanabile, fit ſæpenumero, ut ſermo mollis frangat iram. Cæterum, ubi furor eſt immedicabilis, nihil conſultius, quam obticeſcere, quandoquidem quorumdam tanta eſt pravitas, ut placidiſſimis etiam dictis irritentur, & ſimpliciter dicta Ironiam interpretentur. Quod ſi licet, profuerit & loco cedere, omnemque furori malitiam ſubtrahere. Abſolutæ tamen manſuetudinis eſt, maledicentem benedictis proſequi, non in ipſo paroxyſmo, ſed poſteaquam ſenſerimus primos impetus aliquantum refrixiſſe. Quamquam mea ſententia, non hic proponitur exemplum Euangelicæ perfectionis, ſed hominis cum gravi tentatione colluctantis, & Judæi potius quam Chriſtiani.

Aliquem gradum perfectionis attigit, quum ait, *obmutui.* Sed adhuc pugnantis cum humano affectu eſt quod ſequitur: [*Et humiliatus ſum, & ſilui a bonis. Concaluit cor meum intra me, & in meditatione mea exardeſcit ignis.*] Cohibita eſt lingua, factum eſt frequenter idem a Philoſophis, ſed adhuc æſtuat animus. Silet os, ſed intus tumultuantur affectus. *Obmutui*, ſed ſic, ut ſim humiliatus, ac dejectus animo. Minimum igitur abeſt, quin victus ſit ac proſtratus. At qui profecerunt ad Euangelicam perfectionem, adeo non perturbantur convitiis ac perſecutionibus impiorum, ut, juxta Chriſti doctrinam, gaudeant magis & exſultent, non ignari, præmium hoc amplius eſſe repoſitum in cœlis, quo hic majoribus affliguntur malis propter Chriſtum. Sed humanius exemplum nobis propoſitum eſt, ut hac imagine diſcamus, quomodo pugnandum ſit in procella tentationis. Nondum plane dejectus

Cap. 30.

Act. 23.

Eſa. 40.

Cap. 55.

Digitized by Google

eſt, ſed tantum humiliatus. Pro eo quod Septuaginta tranſtulerunt *humiliatus ſum*, Hebraica veritas habet *ſilentio. Obmutui ſilentio.* Hoc tropo ſolent Hebræi vehementiam ſignificare, videlicet, ejuſdem vocis iteratione, quod genus, quum ajunt, ſi auditu audieritis, & videntes videbitis, & plorans plorabit. Plus eſt *obmuteſcere* quam *ſilere*, ſed utroque vehementius eſt *ſilentio obmutuiſſe*. Qui ſilet poteſt loqui quum vult: qui mutus eſt, etiamſi velit aliquid dicere, non poteſt. Solet autem ſupra modum vehemens affectus fandi quoque poteſtatem eripere homini, quod & a Tragico quodam animadverſum eſt, cujus eſt hic verſus: *Cura leves loquuntur, ingentes ſtupent.* At beato Job ſeptem diebus doloris magnitudo negabat eloquendi facultatem. Sunt qui humiliatum intelligant, compunctum ad pœnitentiam. Mali quoties convitiis impetuntur, intumeſcunt, dumque reſpiciunt ad ſua benefacta, ſcelerum mantica in tergum rejecta, ſic indignantur, quaſi hæc immerentes patiantur. At juſtus non tam reputat, quo animo inceſſat maledicus, ſed quid ipſe commeruerit apud Deum. Nam ut falſum ſit quod objicit adverſarius, tamen aliis factis meruit Dei flagellum. Obmuteſcit igitur ad ſua reſpiciens merita, & ad pœnitentiam humiliatur: ſeque patitur vinci ab homine, ut vincat iratum Deum, qui nulla re citius vincitur, quam corde contrito & humiliato. Terreri non poteſt Omnipotens: ſi muneribus fidem ſollicites, nullius eget, & ab illo proficiſcitur, quidquid
1 Pet. 5. eſt bonorum. Si contendas, in conſpectu illius nemo vivens juſtificatur. Quid igitur ſupereſt, niſi ut in afflictionibus agnoſcamus Dei juſtitiam, & noſtram confiteamur iniquitatem, abjiciamus ferociam, & humiliemur ſub potenti manu Dei, ut ipſe exaltet nos in tempore viſitationis. Et ſilui a bonis. Non ita David. Siluit a convitiis, at non ſiluit a bonis, dum Abiſai cum ſuis ad homicidium properantem revocat, & Semei furioſam petulantiam excuſat, hoc argumento, quod Dominus ei juſſit ut tam immaniter ſæviat in afflictum. Nimirum, hic eſt affectus humanus, ut qui pro meritis nihil reportet, niſi odium, contumeliam & afflictionem, offenſus ingratitudine mortalium deſinat benefacere. Nam in arcanis litteris interdum omnis quies *ſilentium* dicitur. Sic fluctus maris dicuntur ſiluiſſe: & terra ſilere, quum a tempeſtatibus ac bellis quieſcit: & piæ mulieres apud Lucam dicuntur ſabbato ſiluiſſe, quod ab opere quieverint. Euangelicæ perfectionis erat bene dicere male dicentibus, bene mereri de male merentibus, videlicet, ad exemplum Patris cœleſtis, qui ſolem ſuum oriri facit ac pluit ſuper juſtos & injuſtos: proque malefactis reponere benefacta, atque ita carbones igneos congerere in caput adverſarii, ſi quo modo tandem victus emolliatur ad pœnitentiam, & odium vertatur in benevolentiam. Reclamat interim caro. Quid iſtis benefaciam? Nulla re bona digni ſunt. Non perdam officium. Recte ſic cogitat qui beneficium præſtat homini. At, qui vere pius eſt, quoniam Chriſto fœnerat beneficium, non poteſt fruſtrari mercede ſua. Nec abſurdum eſt, quod a nonnullis adfertur: *ſilui a bonis:* id eſt, non jactavi mea benefacta, ſed ad malefacta verti oculos, ſic enim fit, ut humilietur homo, humiliatus ſum, agnoſcens injuſtitiam meam, non jactitans juſtitiam. Juſtus ſilet ſuas laudes, ſed eas Deus non ſilet, quemadmodum Pſalmus CVIII. *Deus laudem meam ne tacueris, quia os peccatoris & os doloſi ſuper me apertum eſt. Mihi*, inquit, *vindicta, & ego retribuam.* Ne tu ſileas Dei laudem in afflictionibus, ille viciſſim pro te prædicabit laudem tuam. Neque qui ſe ipſum commendat, ille probatus eſt, ſed quem commendat Deus. Ita ſummus ille Idythun, non quærebat gloriam ſuam, ſciens, eſſe qui
1 Pet. 2. & quæreret, & judicaret: nec ſecus quam ovis, quum ducitur ad mactandum, ſilet, ita non aperuit os ſuum, & quum maledictis inceſſeretur, non regeſſit maledicta, quumque indigna pateretur non comminabatur vindictam, ſed tradebat ſe ipſum judicanti juſte. Nihil reſpondit falſis teſtibus, nihil aſperius dixit in impiam cohortem, nihil in Phariſæos inſultantes: num-

A quam tamen ſiluit gloriam Patris, ſed ille viciſſim non tacuit laudem Filii, ſed ab impiis illatam ignominiam vertit in ſummam gloriam, deditque illi nomen quod eſt ſupra omne nomen, ut in nomine Jeſu flectatur omne genu, cœleſtium, terreſtrium, & infernorum. Chriſtus paſſus eſt pro nobis, ut ſequamur veſtigia ejus. Si ad illius exemplum pertulerimus manum Domini, ad illius exemplum cum illo glorificabimur. Judæi accuſabant, Pilatus judicabat, milites crucifixerunt. In omnibus erat inſtigator Satanas, ſed ille reſpiciebat principalem totius negotii auctorem Patrem, qui pro nobis redimendis tradidit Filium. Siluerunt Martyres in
B tormentis, non prædicabant vires ſuas. At Deus non ſiluit illorum laudem, ſed adorabilem ac ſacroſanctam reddidit eorum memoriam & coram hominibus & coram Angelis Dei. Ad horum exemplum ſileamus & nos de bonis noſtris, quoties Dei permiſſu variis modis affligimur, ſed non ſileamus bonitatem illius qui clementer hic repurgat ſuos, ut recipiat in ſuam ſempiternam gloriam. Hæc, fateor, pie diſſeri, ſed prior ſenſus, mea ſententia, magis quadrat ad totius argumenti ſeriem. Qui offenſus hominum malitia, ceſſat ab officio, nondum pervenit ad Euangelicam perfectionem. Eſt tamen in aliquo virtutis gradu, qui reſipiſcit, nec culpam tuetur, aut qui tantum abſtinet a bene faciendo, nec aliam
C molitur vindictam. Legimus quoſdam eloquentia claros, probatæque ſanctimoniæ viros, quoniam exciderat aliquid diverſum a ſinceritate doctrinæ Catholicæ, ſibimet in omnem vitam indixiſſe ſilentium. Rectius quidem hoc, quam tueri lapſum, aut errorem errore cumulare: abſolutioris tamen virtutis erat, humanum erratum bene dicendo penſare, quam perpetuo ulciſci ſilentio. Hic autem fruſtra remedium quæſivit a pertinaci ſilentio, per quod animi ægritudo adeo ſedata non eſt, ut dum premitur, vehementius etiam incruduerit.

[*Et dolor*, inquit, *meus renovatus eſt*, ſive *conturbatus eſt.*] Tectus (ut ait ille) magis æſtuat ignis: & malum quieſcens, ſi moveas, rurſus exacerbatur. Eſt
D autem nonnullum doloris levamen, ſi quis animi curas æſtuſque lingua profuderit: interim talione mitigatur ira. Quemadmodum autem ſi in picem accenſam injicias aquam, exaſperatur incendium, ita ſi reſiſtas impotenti mentis acrimoniæ, magis accreſcit dolor. Poteſt & ſic accipi: dolor meus innovatus eſt, dum nec ſilentio miteſcit impius, ſed novis convitiis exaſperas vulnus, jam ceu victo inſultans. Tum enim fit furor, ſæpius læſa patientia. Hi ſunt tumultus carnis, adverſus ſpiritum idemtidem efferveſcentis. Ideoque proſequitur juſtus: [*Incaluit cor meum intra me, & in meditatione mea exardeſcit ignis.*] Foris lingua friget ſilentio, ſed quid juvat, ſi incendium manet in corde.
E Non minitatur lingua, ſed cor meditatur vindictam. Non enim hic erat ignis caritatis, quo flagrabant diſcipuli Domini quum dicerent: *Nonne cor noſtrum ardens erat in nobis?* Habet & dolor ignem ſuum, hoc vehementiorem, quod ab his malum adfertur nobis, de quibus ſumus bene meriti, dumque pro gratia rependitur opprobrium. Tale incendium ſenſiſſe videtur Hieremias in corde ſuo quum ait: *Factus ſum in deriſum tota die. Omnes ſubſannant me, & factus eſt mihi ſermo Domini in opprobrium, & in deriſum tota die. Et dixi:* Cap. 20.
Non recordabor ejus, neque loquar ultra in nomine illius. Et factus eſt in corde meo quaſi ignis exæſtuans, clauſuſque
F *in oſſibus meis, & defeci, ferre non ſuſtinens. Audivi enim contumelias multorum, & terrorem in circuitu: perſequimini & perſequemur eum: ab omnibus viris qui erant pacifici mei & cuſtodientes latus meum, ſi quo modo decipiatur, & prævaleamus adverſus eum, & conſequamur ultionem ex eo.* Similiter & hic juſtus non ferens tantam hominum malitiam æſtuat animo, & incaleſcit illi cor, ſed intra ipſum. Nondum erumpit incendium, cui tamen proximus videtur, quum addit: [*Et in meditatione mea exardeſcit ignis.*] Nondum emicuit ignis, ſed intus tumultuatur jamjam erupturus. Nam hic meditatio non eſt cogitatio, ſed μελέτη, hoc eſt, ſtudium vehemens aliquid agendi. Quid igitur meditatur juſtus

jam

Digitized by Google

Jam totus igneus? Varia, nimirum, meditantur homines quos doloris magnitudo ſuperavit. Interdum animus incitatur ad vindictam, interdum diſpicit ſi qua ratione placari poſſint inimici, vel abjecta dignitate, quæ concitavit invidiam, vel aucta eo uſque fortuna ſimul & dignitate, ut jam extra invidiæ tela conſiſtant. Extrema enim humilitas & extrema ſublimitas ſolent eſſe tuta a livoris inſultu. Interdum libet ad artes Magicas confugere. Interdum juvat ſpontanea morte calamitatibus quærere finem. Verum ubi juſtus videt, ultionem nihil aliud profecturam, quam ut incrudeſcat perſecutio, & uno Hydræ capite reſecto, ſubnaſci plura: rurſus ubi perpendit inſanabilem eſſe malitiam perſequentium, fas autem non eſſe, ut Chriſti militis anima de præſidio decedat injuſſu Imperatoris: denique, ubi circumſpectis omnibus humanis præſidiis, nullum cernit malorum effugium, nullum efficax ſolatium, undique excluſus, neceſſario ſeſe vertit ad Dominum. Magna profectus ſpes eſt, ubi quis mutus adverſus improbos homines, ſermonem transfert ad Dominum. [*Locutus ſum*, inquit, *in lingua mea, notum fac mihi, Domine, finem meum, & numerum dierum meorum quis eſt?*] Antea ſibi tantum loquebatur: *Dixi cuſtodiam vias meas.* Qui ſibi loquitur, lingua non eget. Et tamen lingua tacente nonnumquam magna garrulitate perſtrepit animus. Hic lingua loquitur, ſed ſua etiam num, id eſt, humana: ſic rurſus humana ut tamen Idythun, hoc eſt, paulatim ad perfectiora ſalientis. Nondum enim accepit, per Spiritum cœleſtem linguam igneam, quæ pro convitiis reſonet verba caritatis, quæ pro ſævientibus deprecetur. Proficit tamen paulatim. Bene habet, quod loqui cœpit, bene, quod Deo, non hominibus loquitur. Maledictus qui confidit in homine. Loquitur quidem Deo, ſed nondum prorſus Deo digna loquitur lingua ſua: [*Notum fac mihi, Domine, finem meum.*] Eſt finis univerſalis Eccleſiæ, quemadmodum fuit finis Legis ac Prophetarum. Per hunc ceſſavit exſpectatio adventus Domini, ſimul cum typis ac cærimoniis: per illum ceſſabit afflictio piorum, & omnis totius creaturæ gemitus ac vanitas; videlicet, quum Chriſtus tradiderit regnum undiquaque purgatum ac pacatum Deo Patri. Finem legis, hoc eſt, Chriſti adventum juxta carnem, omnes pii Judæi ſcire cupiebant: pauciſſimis tamen patefactus eſt, idque per ænigmata. *Vidit Abraham diem illum, & gaviſus eſt.* Didicit Daniel, ſed per nebulam. Finem Eccleſiæ ſciſcitabantur Apoſtoli: *Domine, quando præſentaberis, & quando regnum Iſrael?* ſed audiunt: *Non eſt veſtrum noſſe tempora, aut momenta temporum, quæ Pater poſuit in ſua poteſtate.* Sed eſt peculiaris cuique finis, a Deo præſcriptus, ſolique Deo notus, quem noſſe nec datum eſt homini, nec expedit. Hunc tamen noſſe cupit Idythun, undique punctus malorum aculeis, nec inveniens in quo mens delaſſata moleſtiis acquieſcat. Conſimilem in modum loquitur Beatus Job: *Quis det, ut veniat petitio mea, & quod exſpecto tribuat mihi Deus, & qui cœpit, ipſe me conterat. Solvat manum ſuam, & ſuccidat me, & hæc mihi ſit conſolatio, ut affligens me dolore non parcat, nec contradicam ſermonibus ſancti. Quæ eſt enim fortitudo mea ut ſuſtineam, aut quis finis meus, ut patienter agam?* Cap. 6. Sic & Propheta Jonas, præ magnitudine dolorum, orat mortem. Bonus gradus eſt, ubi quis ad hujus vitæ contemtum tædiumque profecerit. Ac felix calamitas eſt, quæ nos compellit ad Deum. *Notum fac mihi finem meum.* Idem eſt finis malorum, qui finis humanæ vitæ. Æterna mala finem neſciunt. Humana hoc ſunt tolerabiliora, quod eſſe diuturna non poſſunt, quum ipſa hominis vita ſit brevis. Ut nihil aliud, certe mors piis adfert calamitatum finem. Videtur hujuſcemodi quemdam affectum ſenſiſſe Dominus, quum exclamat: *O generatio incredula & perverſa, quo uſque ero vobiſcum? uſque quo patiar vos?* Matth. 17. Et hic Pſaltes alibi: *Heu mihi quia incolatus meus prolongatus eſt.* Senſit Job, quum in tentationis paroxyſmo ſic deplorat: *Tædet animam vitæ meæ.* Item: *Suſpendium elegit anima mea, & mortem oſſa mea.* 2 Cor. 1. Senſit & beatus Paulus ſcribens Corinthiis: *Non enim volumus ignorare vos, fratres, de tribulatione noſtra quæ facta eſt in Aſia, quoniam ſupra modum gravati ſumus, ſupra virtutem, ita ut tæderet nos etiam vivere. Sed ipſi in nobiſmet ipſis reſponſum mortis habuimus, ut non ſimus fidentes in nobis, ſed in Deo qui ſuſcitat mortuos.* Res eſt acerba carni tentatio, ſed vide quantum boni gignat electis, ut non collocemus fiduciam in nobis, ſed in Deo. Nihil homini periculoſius quam ſuis fidere viribus, quaſi ex ſeſe poſſit aliquid. Confidens erat Petrus ante tentationem, ſed ruina docuit illum non in ſe, ſed in Domino ponere ſpem ſuam. Confidentiæ vox erat: *& ſi oportuerit me mori tecum, non te negabo.* Sed ruina factus cautior, timide reſpondet: *Domine, tu noſti omnia, tu ſcis quod amo te.* Quoties igitur permiſſu Dei procella tentationis ſimilem affectum gignit in nobis, ne prorſus deſpondeamus animum, neve ad mundi præſidia confugiamus, ſed ad Deum dirigantur oculi noſtri, qui ſic temperabit afflictionem ut poſſimus ſuſtinere. Non eſt in nobis efficere, ne rebus naturæ moleſtis conturbetur animus, ſed is ſpe maturæ recreationis fulciendus eſt. Hoc tædium in ſe recepit Dominus, inſtante crucis ſupplicio, quo nobis formam proponeret, ne in ſimili affectu properemus vel ad ultionem vel ad deſperationem, ſed proſtrati, hoc eſt, noſtris diffiſi opibus, ad Domini exemplum prolixis precibus auxilium Divinum imploremus? Non pigeat pati ſervos, quod paſſus eſt Dominus: ſed clament membra cum capite: *Pater, ſi fieri poteſt, tranſeat a me calix iſte.* Vox hæc eſt carnis, ſed addat vocem ſpiritus: *Verum tamen non ſicut ego volo, ſed ſicut tu.* Adeo Dominus non quærit per homines ultionem, ut ne per Angelicas quidem legiones defendi voluerit. Quam multi ſunt qui levioribus afflicti malis, tædio vitæ confugiunt ad præcipitium, aut ad flumen, aut ad laqueum, aut ad venenum. At juſtus ne in graviſſimis quidem cruciatibus tale quidquam molitur. Ex infirmitate carnis quærit ſcire finem vitæ, nec hunc tamen cupit diſcere, a Magis, a Sortilegis, a Ventriloquis, a Chiromantibus aut Genethliacis aut Pythonicis, quemadmodum fecit Saul: ſed a Domino, qui ſolus novit rerum omnium exordia, progreſſum & finem. *Oſtende*, inquit, *mihi finem meum*, qui ſi in propinquo eſt, moderatius feram hujus vitæ calamitates, quæ ultra vitæ terminum proferri non poſſunt. Sic nauta quum incruduit tempeſtas, præſentemque intentant omnia mortem, optat oſtendi portum: qui ſicundi appareat vicinior, erigitur in bonam ſpem, atque hac recreatus, alacrius luctatur adverſus vim undarum ac ventorum. [*Et numerum dierum meorum quis eſt?*] Solent enim, qui vivunt in mœrore, & a temporis modo ſolatium exſpectant, veluti pupilli ſub duris tutoribus inſuaviter viventes, non annos modo, ſed & ſingulos dies & horas numerare: quibus hoc levior fit moleſtia, quo propius acceſſerint ad annos pubertatis. Sic Paulus tædio malorum, cupit diſſolvi & eſſe cum Chriſto, apud quem eſt omnium moleſtiarum finis. Et illud quidem commune juſtis & injuſtis, ut in anxietate cupiant ſcire finem, ſed non eodem animo. Injuſtus conſulit Babylonios numeros, ut tandem liberatus malis, præteritas moleſtias penſet, avidius fruendo carnis voluptatibus. Ita loquitur quidam Epicuri diſcipulus: *Rapiamus, amici, occaſionem de die.* Similiter impii loquuntur in libro Sapientiæ: *Exiguum & cum tædio eſt tempus vitæ noſtræ. Umbræ tranſitus eſt tempus noſtrum, & non eſt reverſio finis noſtri.* Hactenus cum piis communis eſt oratio. Sed, quid ſequitur? *Venite ergo, & fruamur bonis quæ ſunt, & utamur creatura tamquam in juventute celeriter.* Vino pretioſo & unguento nos impleamus, & non prætereat nos flos temporis. Alius quidam eleganti ſane carmine exemplo roſæ eodem die naſcentis ac ſeneſcentis, demonſtrat brevem ac fugacem hominis vitam: ſed quid hinc ratiocinatur? *Collige*, inquit, *virgo, roſas, dum flos novus & nova pubes; Et memor eſto ævum ſic properare tuum.* Ineptus, quod ultro perit, vult etiam turpiter perdi. Sic impii. Quid juſtus? *Ut ſciam*, inquit, *quid deſit mihi.* Perfici cupit, non ſolum a moleſtiis liberari.

Do-

Digitized by Google

Doceri optat, quantum vitæ ſpatium ſuperſit, quo magis advigilet benefactis reconciliare Deum, & ad emigrandum ſarcinulas componere. Nec perinde referre putat quam diu vivat, modo purgatus hinc exeat. Scit Deo tentationem immitti propter hominum commiſſa. Itaque ſi cognorit in proximo eſſe vitæ finem, metuit ne nondum ſatis purgatus emigret. Sin multum adhuc vitæ ſupereſſe, gaudet a Deo conceſſum pœnitentiæ ſpatium, quo ſuperioris vitæ delicta, benefactis compenſet. Paulo vivere Chriſtus erat, & mori lucrum. Si dabatur vita, bonis operibus ſibi Chriſtum magis ac magis conciliabat: ſi mors oſtendebatur, lucro deputabatur. Geminum enim lucrum mors adfert homini pio, finem horum malorum: & initium æternæ felicitatis.

Poſt hæc quaſi reſponſum acceperit, non multum illi vitæ ſupereſſe, ait: [*Ecce menſurabiles poſuiſti dies meos.*] Pro *menſurabiles*, Hieronymus vertit *breves*, ſenſum exprimens potius quam verbum. Quidam indicarunt Hebraicam vocem ſignificare *menſuram pugilli*. Nam vulgo, quum minimus rei modus declaratur, *pugillum* dicunt: hoc eſt, quantum contracta manu, id eſt, pugno complecti poſſis. Porro quod Septuaginta verterunt παλαισὰς, Symmachus vertit σπιθαμάς. *Spithame* enim Græcis *palmus* eſt, videlicet, ea forma manus, qua porrecta metimur aliquid. Nam ut porrecta manu metimur ſpatium, ita compreſſa metimur res acervi. Eamdem menſuram Græci δῶρον ſive δόχμην appellant, quod explicata manu donamus; palmus autem minor, ſive palæſta, quatuor digitorum eſt ſibi junctorum: major duodecim, videlicet, manu diſpeſſa a ſummo pollice, uſque ad ſummum medii digiti. Quod ſi credimus Græcorum Etymologiis, σπιθαμὴ proprie *palmus major*, dicta παρὰ τὸ ἀποσπᾶσθαι τὰς δακτύλους, id eſt, *quod diducat digitos*: παλαιστὴ, *palmus minor*, dicta παρὰ τὸ πελάζειν τὰ ὀστᾶ, id eſt, *ab eo quod oſſa digitorum inter ſe jungat*. Quod ſi δόχμη ſive δῶρον, ſive *palæſta* habet quatuor digitos conjunctos: *Spithama*, hoc eſt, palmus major, duodecim digitos complectetur, hoc eſt, pollices novem. Utroque modo declaratur vitæ noſtræ brevitas: quam ſive porrectam conſideres, minimum habet longitudinis: ſive in ſummam collectam, minimus eſt acervus. Porro παλαισὰς, quod poſitum eſt a Septuaginta, varie reddidere Latini. Quidam dixere, *veteres poſuiſti dies meos*, quod παλαιὸς *vetus* ſonet Græcis. Quod autem veteraſcit, tendit ad interitum, & noſtra vita nihil eſt niſi curſus ad mortem. Sola æternitas neſcit vetuſtatem. Alii *palæſtas* dictos exiſtimant, quaſi luctarios, quod hæc vita militia ſit & colluctatio cum mundo, carne, & Satana. Fateor, utrumque poſſe ad rectum ſenſum accommodari, mihi tamen ſcopum attingere videntur, qui docent, palæſtas dici menſuras architectorum, quibus materiam dimetiuntur, quatuor digitis explanatis & conjunctis: quæ illis breviſſima menſura eſt, quum cubiti & decempedæ ſint longiores, unde & hodie proverbiali ſchemate minimum rei modum ſignificantes bolum, ac pugillum, aut latum digitum dicimus. Item Eſaias, volens ob oculos ponere totius Orbis exiguitatem, ſi conferatur
Cap.14. ad immenſitatem Dei, ait: *Qui palmo*, id eſt, σπιθαμῇ *menſus eſt terram*. Et eleganter cantat chorus Eccleſiaſticus, *Mundum pugillo continens, ventris ſub arca clauſus eſt*. Verum hæc varietas omnis eodem tendit, ut intelligamus hominis vitam, non ſolum eſſe brevem, ſed inſuper miſeram ac laborioſam. Quod laborioſa eſt, debemus peccato Adæ, cui dictum eſt: *In ſudore vultus tui, veſceris pane tuo*. Rurſus poſt ob exundantem hominum malitiam contractus eſt in anguſtum vitæ modus, ut quum ante diluvium quidam vixerint ultra ſexcentos & octingentos annos, poſt diluvium redacti ſint ad ſeptuaginta, ut jam hominis vita facta ſit non modo contractior, verum etiam pluribus morbis & calamitatibus obnoxia. Jam ut nec valetudo, nec peculiaris corporis imbecillitas mortem acceleret, extremus vitæ modus eſt octoginta anni. Sed quid, quod hodie quoque videmus quoſdam hunc vitæ modum excedere? Excedunt licet pauciſſimi, verum quod ultra eſt, vita dicenda non eſt, ſed juxta alterius Pſalmi teſtimonium, *labor* & *dolor*. Quis enim eam vitam exiſtimet, quum tremit omne corpus, caligant oculi, obſurduerunt aures, balbutit lingua, fugit vox, exciderunt dentes, titubant pedes, nec ulla corporis pars ſuo fungitur officio: quin & animi vires deficiunt, ſtupet intellectus, obtorpuit ratio, nihil continet memoria, ſed quod de dolio Danaidum eſt in fabulis, pene prius excidit quod traditur, quam infuſum eſt. An non hæc longa mors eſt verius quam vita? Hunc terminum vitæ humanæ præſcripſit Deus offenſus hominum malitia, qui ſemper peccaturi videbantur, ſi ſemper vivere licuiſſet. Nos vero vitiis noſtris, quod a Deo contractum eſt, reddimus multo contractius: quodque calamitoſum erat, reddimus multo calamitoſius. Unde enim tot morborum genera, unde tot funera præmatura, niſi ex luxus & libidinis intemperantia? Aut unde homini tot malorum eſt, quam ab homine? Quorſum vero juſtus commemorat vitæ brevitatem ac miſeriam? Non quod obmurmuret Deo, qui talem fecit. Juſtus eſt, nec ſine cauſa quidquam facit. Quamquam ne fecit quidem ille, qui condidit hominem rectum: ſed peccato debemus ævi noſtri vel brevitatem, vel calamitatem. Non igitur hæc commemorat juſtus, ut incuſet Deum, ſed ut illum flectat ad miſericordiam, ſi ſuos oculos vertere dignetur ad humanæ vitæ momentaneam brevitatem, quæ nihil aliud quam punctulum eſt, ſi ad æternitatem conferatur: & ſi non gravetur reſpicere ad calamitates, quibus hæc vita fermentata eſt omnibus, licet aliis plus aliis minus additum ſit aloes. Ad hoc ſpectaculum invitat oculos Dei, quum ait: *Ecce*. Sic mendici prætereuntium oculis oſtendunt ulcera ſua, ut moveant miſericordiam, & ſi quis adſpexerit, ſperant eleemoſynam. Hoc animo Beatus Job commemorat humanæ vitæ brevitatem, ut Dominum ad miſerendum provocet: *Parce*, inquit, *mihi, Domine, nihil enim ſunt dies mei*. Et alibi, commemorata vitæ brevitate & calamitate, ſubjicit: *Et dignum ducis ſuper hujuſcemodi aperire oculos tuos, & adducere eum tecum in judicium?* Quidam ob hoc ipſum liberantur a præpotente, quod indigni videantur, ira: quemadmodum aquila non capit muſcas, nec in murem ſævit leo. Quum Saulem crudelem, ad tempus flexerit vox David clamantis: *Quem perſequeris, Rex Iſraël, quem perſequeris? Canem mortuum & culicem unum perſequeris*: quanto magis noſtræ imbecillitatis commemoratio flectet Deum, natura mitem & exorabilem? [*Ecce vita mea quid aliud eſt quam pugillus dierum, & ſubſtantia mea tamquam nihilum ante te?*] Qui hic vivunt uſque ad annum octogeſimum, diu vixiſſe dicuntur: ſed hominis vita quamvis longa vix momentum temporis eſt ad illam immenſam æternitatem, quæ nec initium novit nec finem: & tamen hoc punctum perinde quaſi ſit aliquid, diſtinguimus in pueritiam, juventutem, virilem ætatem, & ſenectutem. Emimus, vendimus, ædificamus, amplificamus latifundia, ambimus regna, tumultuamur, quaſi perpetuo victuri. In cauſa eſt, quod adfixi terræ, non attollimus oculos ad ea quæ vere ſemperque ſunt. Cæterum, quemadmodum humanæ vitæ tempus collatum ad æternitatem, minimus pugillus eſt: ita ſubſtantia hominis nihil eſt ad illam ſubſtantiam incomprehenſibilem, quæ ſemper eſt ſui ſimilis, nullam in ſe recipiens mutationem, quum ipſa creet, recreet, mutet, moveat & gubernet omnia. Subſtantiam enim, id eſt, ὑπόστασιν, non οὐσίαν hic appellat, quod per ſe ſubſiſtit ac ſolide eſt. Solus autem Deus vere eſt ex ſeſe, nec ab alio quopiam pendens, ſed ipſe fulciens univerſa, quæ nobis eſſe videntur, quum revera in rebus humanis nihil ſubſiſtat, ſed fluant omnia. Si quæras a Dialectico, num homo ſit ſubſtantia? reſpondebit, maxime. At ſi idem quæras a Philoſopho, qui ſpiritualibus oculis contemplatur res æternitatis, etiamſi oſtendas hominem juvenem prægrandi validoque corpore, umbram eſſe dicet, non ſubſtantiam. Si bulla eſt homo

mo ad Deum comparatus, quanto magis bullæ & umbræ ſunt, quæ vulgus hominum ſectatur in hac vita? opes, forma, vires, honores, voluptates: quæ ludibrio fortunæ frequenter & vivis eripiuntur: & ſi maxime perſeverent, mors tamen aufert omnia. Quidquid hic videmus, ſive expetendum, ſive fugiendum, umbra eſt, fumus eſt præterfluens ac mox evaneſcens. Et hæc vita quid aliud eſt, quam torrens magno impetu currens ac rapiens omnia ad interitum? Fluctuat quiſquis hæret rebus non habentibus ſubſtantiam: quemadmodum habet alius Pſalmus: *Venerunt aquæ uſque ad animam meam, & non eſt ſubſtantia.* Qui velit ſubſiſtere, collocet ſeſe in ſolida petra Jeſu Chriſto, qui eſt heri & hodie, idem & in ſecula. Illud admonendum, particulam *ante*, ἐνώπιόν σου, hoc eſt, in conſpectu tuo, ad utrumque verſiculi præcedentis comma referendum. Momentanea eſt vita hominis in oculis Dei, qui ſolus vere vivit, ſolus vere eſt: & omne tempus quamvis longum videatur homini, momentum eſt apud eum, qui nullo tempore circumſcribitur. Si cornicem cum homine conferas, longæva eſt: ſi ceram cum chalybe conferas, ſolida res eſt chalybs: ſi hominem cum homine componas, alius vivax, alius brevis ævi videbitur: verum ſimul ut ventum eſt ad oculos Dei, frivola momentaneaque ſunt omnia. Quid autem mirum, ſi tempus humanæ vitæ tamquam nihil ſit apud Deum, quum univerſum ævum quo mundus hic cœpit ac duraturus eſt, nihil aliud in conſpectu Dei quam puncti inſtar ſit. Non mirum ſi unius hominis ſubſtantia tamquam nihilum eſt ante Deum, quum juxta Eſaiam *omnes gentes quaſi non ſint, ſic ſint coram eo, & quaſi nihilum & inane reputatæ ſunt.* Et *ſubſtantia mea tamquam nihilum ante te.* Quod in homine videtur eſſe naturæ ſolidiſſimæ, coram Deo nihil eſt. Solidior autem hominis pars eſt animus, & in animo ratio. Atque hæc quoque ſubſtantia pro nihilo eſt ante Deum, ſine quo nihil poſſunt humanæ naturæ vires. Quæ ſiml atque peccato corrupta eſt, ac ſpoliata gratia Dei, per quam erat aliquid, redacta eſt in nihilum, egens Reſtitutore, quemadmodum egebat Conditore, quum nondum eſſet. Tam nemo ſe poteſt refingere, quam nemo ſe potuit fingere. Sed numquam magis hominis ſubſtantia nihilum eſt ante Deum, quam quum ipſe ſibi videtur eſſe aliquid. *Qui ſe*, inquit Apoſtolus, *exiſtimat eſſe aliquid, quum nihil ſit, ipſe ſe ſeducit.* Qui alteri perſuadet eſſe gemmam quod vitrum eſt, impoſtor appellatur: ſed major impoſtor eſt, qui imponit ſibi ipſi, perſuadens hoc eſſe, quod non eſt. Quiſquis autem agnoſcere cœpit, quam ex ſe nihil ſit, jam hoc ipſo cœpit *eſſe aliquid*, hoc eſt, *initium aliquod creaturæ ejus*, juxta beatum Jacobum: aut *initium ſubſtantiæ ejus*, juxta Paulum. Jam enim cœpit transformari in Chriſtum, in quo quiſquis eſt, nova creatura eſt. Proinde, quemadmodum idem admonet Apoſtolus, *ut qui ſibi videtur ſapiens, ſtultus fiat quo ſit ſapiens:* ita monendi ſunt omnes, ut qui ſibi videtur eſſe aliquid, nihilum fiat, ut vere ſit aliquid. Abjiciat veterem hominem, ut in eo Deus condat novum. Ut autem perſpicias, quam ex te ipſo nihil ſis, prodeas in conſpectum Dei, ne te conferas cum hominibus, exemplo Phariſæi, qui ſibi videbatur juſtus ad comparationem Publicani. Sic formoſus homo videtur collatus deformiori, dives comparatus pauperiori, ſapiens compoſitus ſtultiori, juſtus admotus injuſtiori: verum hæc omnia nihil ſunt ſi prodeant ſub oculos Dei. Homo homini fallax eſt ſpeculum, ſolus Deus indicat quod vere bonum eſt. Ille enim vera lux eſt, ad quam evaneſcunt inanium ſimulacrorum ludibria, & coarguuntur eſſe vana quæ ſe magnifica ſpecie oculis hominum venditabant. Vocatio Dei facit ut homo ſit aliquid, non ipſius vires: *ille enim*, juxta Paulum, *vocat ea quæ non ſunt, tamquam ſint*: ut igitur voceris, eſto nihilum in conſpectu tuo, præbe illi cor contritum in pulverem, & quodammodo redactum in nihilum: ille liquore gratiæ ſuæ, e ſicco pulvere refinget mollem argillam, ex argilla vas honorificum in domo Domini. Huc igitur erigendus eſt animus, ut videat quam nihil ſit omnis ipſius ſubſtantia.

Huc jam pervenerat Idythun. An non egregium ſaltum dedit noſter tranſiliens, qui tranſiliit terrena omnia, qui tranſiliit omnes cœlos, Angelos inſuper & quidquid tempori mutationive obnoxium eſt, & ad ipſum æternitatis faſtigium pervenit. Dixerit quiſpiam: Quid utilitatis habet hujus vitæ miſeræ ac fugacis contemplatio? Ut quidquid hic obtingit rerum ſpecie bonarum, eas poſſideamus tamquam non poſſidentes: quidquid objicitur triſtium, æquiore feramus animo. Quis enim in eo figat amorem, quod intelligat præſtigium eſſe, & hoc ipſum mox relicturus? Rurſus, quis eſt tam abjecti animi, ut non fortiter ferat, quod ſcit mox finiendum, atque ita finiendum, ut temporariis moleſtiis ſuccedat æterna felicitas. Rurſus ea feruntur moderatius, quæ nobis cum univerſo mortalium genere ſunt communia. Eoque ſe veluti reprehendit Idythun, quod ſuam calamitatem ceu propriam ac peculiarem deploraverit, quum hæc ſit humanæ vitæ generalis conditio: quam tamen Deo non poſſumus imputare, ſed eam peccato ferimus acceptam. Hinc humanæ vitæ brevitas, hinc tot calamitatum formæ, ut nemini ſint numerabiles. Hinc tanta mentium humanarum caligo & pravitas. Sibi itaque quodammodo loquitur: Quid ita tuam unius deploras ſortem? circumſer oculos per omnia mortalium genera, videbis conditionis eſſe, quod tu putas eſſe calamitatis. Verum tamen *univerſa vanitas, omnis homo vivens*; Non dicit *omnia*, ſed σύμπαντα, id eſt, *ſimul omnia.* Vanitatem dicit, non mendacium, ſed quod inutile eſt, inane, ac fruſtraneum. Frivolum eſt, inane eſt, quidquid ſuis præſidiis in terris agunt homines, variis ſtudiis inter ſe tumultuantes. Alius nihil non tum facit tum patitur, ut decoretur honoribus: alius intentus eſt congerendis opibus: alius perungit ſe melle voluptatum, & quoniam diu vivere non eſt datum, dat operam, ut ſuaviter vivat. Quis non exiſtimet eſſe præclarum, obtinuiſſe præcipuum locum apud Principem, aut ipſum etiam Principatum, obtinuiſſe Præpoſituram, Epiſcopi dignitatem, Cardinalis majeſtatem, Pontificis faſtigium? Quis non beatum ducit eum, cui dormienti opima obtigit hæreditas? cui non felix videtur in delitiis vivens? Rurſus alius plorat repulſus, aut honore dejectus. Alius deflet opes bello aut naufragio periſſe: pro voluptatibus irruiſſe moleſtiarum agmen. Hos vulgus hominum miſeros appellat, illos felices. Sed quid dicit Idythun? *Simul omnia vanitas.* Siquidem nec humana felicitas vera felicitas eſt, nec humana calamitas vera calamitas eſt. Hoc eſſe verum perſpicies, ſi quæ hic vides momentanea, conferas cum æternis. Non dixit, omnia vana, ſed ἐμφατικῶς, *omnia vanitas*: quo tropo hominem vehementer ſceleroſum ſcelus appellamus, & vehementer contaminatum labem. Nec mirum, ſi vanitas eſt, quidquid geritur ſub ſole, quum ipſe homo, cujus cauſa condita ſunt hæc omnia, ſit vanitas. [*Omnis homo vivens*, ſive, ut Hieronymus vertit, *omnis homo perſeverans.*] Alius quidam reddidit, *ſtans ſemper.* Ergo qui velit effugere vanitatem, ex hac vita migret oportet. Stant hic divites qui ſolatium ſuum habent in hoc ſeculo, optantque vitam hanc eſſe perpetuam. Et perſeverat eſſe homo, qui totus affixus eſt huic mundo, nec ſpiritu ſubſilit in cœlum, quemadmodum facit hic Idythun, qui nunc velut in edito ſtans e ſublimi deſpicit quidquid habet hic mundus. Tranſiliit terram, lunam & ſolem, denique cœlos omnes, ac perſpexit nihil uſquam non obnoxium vanitati, donec tranſvolemus ad ipſum rerum omnium Conditorem, in quo uno vera, ſincera ac perpetua ſunt omnia.

Hoc igitur loco interpoſitum diapſalma ſignificat illum aliquamdiu detineri rerum conditarum contemplatione, quo magis inflammetur ad illam vitam, in qua non eſt tranſmutatio, nec viciſſitudinis obumbratio. Subvolemus & nos eodem, cariſſimi, quo ſubſiliit Idythun, cumque illo pauliſper conſideremus, nihil eſſe ſub ſole non obnoxium vanitati. Contemplemur ipſam terram ſolidum elementum, quo & ſu-

Digitized by Google

ſtinemur & alimur, quot malis obnoxia eſt, quot exitia gignit homini, quoties convulſa terræ motu, ædificia ſubruit, homines obruit. Nonnumquam ſubſidens totas urbes una cum populis abſorbet voragine. Alicubi jaculatur cinerem, fumos & flammas, frequenter exhalat ſpiritum peſtilentem e ſpeculis. Quid hic memorem arenarum cumulis obrutos exercitus, quid arenas quidquid inciderit abſorbentes? Quid malæ fidei terras, ingredientem in abyſſum demittentes? Jam quot nobis gignit animalia, vel vi perniciosa, vel veneno peſtifera? Quot fructus arborum, quot herbas præſentaneo veneno mortiferas? At ſæpenumero ſpecie blandiora ſunt, quæ lædunt maxime. Sorba pulcriora maxime præfocant hominem: mel, quod letifero ſi dore perimit guſtantem, cæteris dulcius eſt: ut dicas naturam non matrem, ſed novercam privignis ſuis inſidiantem. Fallit & rerum ſimilitudine. Quoties anguis pro anguilla ſumtus morte docuit errorem? Quoties cicuta pro ſerpillo devorata mortem attulit? Adde, quod ſubinde fallit ſpem cultoris. Nec minor ab aquis pernicies. Sunt fontes limpidiſſimis aquis, quæ potæ mortem adferunt. Quid non calamitatum adfert mare inundans unoque æſtu pagos & oppida innumera delens? Exundant & flumina, exundant lacus incredibili rerum hominumque diſpendio. Arva curſum mutante mari vertuntur in paludes, agrique feraces, in ſteriles arenas. Nec illinc raro veniunt flatus humano generi exitiabiles. Habet & piſces mare, qui vel ictu vel contactu, vel eſu mortem adferunt, ut ſcorpius, torpedo, & lepus. Porro navigantibus quot modis inſidiatur? Præter ventorum & undarum violentiam, ſyrtes undis occultantur & rupes navifragæ: & quaſi hoc parum ſit, habet vortices ac voragines, navim in gyrum circumactam abſorbentes, habet montes & ſpecus e longinquo navim attrahentes. Quid plura? vix ab ullo elemento plus exitiorum homini. Aëre vivimus ac ſpiramus, ſed frequenter cum aere mortem attrahimus. Ignis inter elementa puriſſimum quot calamitates, quot mortes quotidie invehit generi mortalium? Erigamus oculos in ſublime, illinc veniunt diluvia, illinc grando ſegetum pernicies, illinc fulmina ſubitam mortem adferentia. Illinc variis figuris funeſti Cometæ, horrenda mala minitantes homini. Altius attolle oculos, veniſti ad cœleſtes orbes, quorum infimus eſt lunaris: corpora ſunt immenſa, pulcra, ſimplicia, & ob id expertia mutationis ac ſenii. Sed hic quoque ſolis ac lunæ defectus, & quorumdam ſyderum inter ſe conjunctio aut divortium, reſpectus exuſtiones & retrogradus inceſſus, quantum calamitatum pariunt hominibus, pecoribus, arboribus ac ſegetibus? Hæc conſiderans Idythun, perſpicit univerſam creaturam ſubjectam magnæ vanitati. Et tamen his omnibus præſtantior eſt homo, cujus gratia ſunt condita omnia, quæ mundus hic complectitur. Sed hujus conditio tot incommodis obnoxia eſt, ut non ſine cauſa quidam pronunciarit, nullum animal eſſe miſerius homine. Non hic recenſeo nativitatem lacrymoſam, infantiam miſerabilem, pueritiam mille expoſitam injuriis, adoleſcentiam fugacem, juventutem laborioſam, virilem ætatem mille diſtentam curis, ſenectutem Ætna atque Athone graviorem, mortem omnibus certam, diem mortis nulli certum. Non commemoro, tot morborum formas, caſque ſubinde novas, tot caſus inopinatos & inevitabiles, ignobilitatem generis, paupertatem, deformitatem, &, ſi excutias animum, tarditatem, ignorantiam, ſtuporem, oblivionem. Illa ipſa quæ felicitatis nomine blandiuntur hominibus, & in quibus concupiſcit acquieſcere, quantum habent admixti fellis. De vitiis non loquor, ubicumque turpitudo eſt, ibi ſumma vanitas eſt. Legitimi honores quantum habent ſollicitudinis, quantum moleſtiarum, etiam ſi recte fungaris tuo munere. Tanta eſt hominum morositas, tanta ingratitudo. Dignitas livori obnoxia eſt, humilitas contemtui & injuriæ. De divitiis quid attinet dicere, quas ipſe Dominus ſpinas appellat? Dulce eſt conjugium, ſed quanto plus habet aloes quam mellis? Juvat habere liberos, ſed quotocuique contingunt tales, ut non pœnituerit ſuſcepiſſe? Supereſt amicitia, præcipuum humanæ vitæ ſolatium. Sed hic quam rara fides, quanta inconſtantia, quanta ſimulatio, quanta perfidia, ut vix aliunde plus malorum homini. Ab affinibus & cognatis non minima moleſtiarum portio accedit, ut quibus ſtudio eſt jucundam ac tranquillam agere vitam, nihil prius curandum exiſtiment, quam ut quam longiſſime abſint a ſuis. Sunt qui in liberalibus diſciplinis, & in contemplatione naturæ conquieſcunt, ſemoti a Reipublicæ negotiis. Verum hic quoque quantum laborum, quantum errorum, quantum caliginis, denique quantum contentionis. Verum, ut univerſam Philoſophiam ad plenum adſequaris, non hæc tranquillant animum: ubi uentum eſt ad articulum mortis, clamat homo, ſe perdidiſſe vitam in nugis. Quid, quod in ipſa Theologia, tanta eſt opinionum pugna, tam morosa plurimorum judicia, tam rara ſinceritas, tanta calumniandi libido, ut multos ejus ſtudii pœniteat pigeatque. Denique, nullum eſt vitæ inſtitutum uſque adeo felix, in quo non multa ſint devoranda tædia. Solitudo per ſe moleſta eſt & egena. In collegiis diſſidia & contentiones diſcruciant hominem. Quin & ipſa hominum benefacta, quantum habent vanitatis admixtum? Quis largitur eleemoſynam ſic ad unum Chriſtum ſpectans, ut non obrepat, vel inanis gloria, vel favor peculiaris, vel ſpes cum lucro redituri beneficii, vel aliquis ſimilis humanus affectus. Pſallimus, oramus, contemplamur, ſed quantus hic torpor, quanta ſegnities, quoties inanium cogitationum incurſus interrumpit mentis intentionem, ut poſt preces mox aliis ſit opus precibus, quibus pro negligenter dictis precibus veniam poſtulemus. Quis homo diligit hominem pure ob Chriſtum? Quis proximo ſuo non ſecus bene vult quam ſibi ipſi? Jam quantum abſunt etiam probatæ religionis homines ab ea caritate, quam a nobis exigit Deus? Nam ſi quis per laudatiſſimas etiam Monachorum ſodalitates obambulet, fatebitur eſſe veriſſimum, vetere Græcorum proverbio jactatum, *βολλοὶ βακχοῦνται, παῦροι δέ τε γῆς ἀροτῆρες*. Si in his quoque quæ videntur optima, tanta vanitas eſt in hac vita, non eſt quod quiſquam in hoc mundo quærat ſolidam beatitudinem, in quo ſunt pariter omnia vanitas, atque ipſe inſuper homo totus. Sic enim intelligi poteſt, *πᾶς ἄνθρωπος*; *πᾶς* enim & *omnem* ſonat & *totum*. Unde & plurimi Veteres, univerſum hoc, omnia complectens rerum genera, *τὸ πᾶν* appellabant. Conſtat autem homo, prima diviſione corpore & anima. Corpus quinque ſenſibus inſtructum eſt, animus totidem: quidquid his viribus adſequitur aut molitur homo, vanitas eſt, ut merito clamet Propheta: *Omnis caro fœnum, & omnis gloria ejus quaſi flos fœni*. Et in his quidam videntur eminere, veluti forma aut robore, aut ſalubritate corporis, ſenſuum acrimonia, ingenii celeritate, conſiliorum ſolertia, memoriæ fidelitate, eloquendi gratia. Exaggera hic quantum voles, tamen ad illam æternitatem omnia vanitas, atque in his omnibus homo quantus eſt, vanitas eſt.

Nunc ſi videtur, a diapſalmate ad Pſalmum redeamus. [*Verum tamen in imagine pertranſit homo.*] Incertum videri poteſt, an hic verſiculus confirmet ſuperius dicta, an adverſetur. Hieronymus pro *verum tamen* vertit *tantum*, [1] tametſi ſuſpicor ab illo ſcriptum *tamen*, idque Scribarum incuria vitiatum. Rectius igitur accipiemus vocem adverſativam, hac quidem ſententia. Quum nihil uſquam ſit in hoc mundo non obnoxium vanitati, ſi ad illa quæ vere ſunt comparetur, tamen hominum vulgus in imagine, hoc eſt, in rebus inanibus & umbraticis, perinde ut ſolidis ac veris ambulat, nec ambulat ſolum, ſed hæret quoque & una cum illis rapitur. Ob has tumultuatur, navigat, belligeratur, litigat, fœneratur, fraudat, pejerat. Hæc facit homo, nimirum, ut vanus, ita vanis gaudens. Quid enim

1. Fallitur *Eraſmus*, nam אך *ach* Hebraicum, quod hic legitur, ea vera ſignificat *tantum*.

enim aliud eſt quam homo, qui nihil amat niſi quod videt. Tales erant ex parte quos increpat Apoſtolus: *Nonne homines eſtis?* Tales de quibus dicit, *ſi adhuc hominibus placerem, Chriſti ſervus non eſſem.* Jam Idythun ſeſe ſupra hominem extulerat, exſiliit e ſpecu, in quo juxta Platonem, vincti nihil aliud quam rerum umbris commoventur. At ſapiens ille, qui res veras in ſole viderat, fruſtra clamat, quid inſanitis miſeri, ob inanes rerum imagines plaudentes, gaudentes, dolentes, metuentes? Nihil iſtic ſolidi eſt, umbrarum ludibria ſunt, quæ vos vel territant, vel delectant. Similiter Idythun jam ſublimis demiratur hominum dementiam, qui neglectis veris bonis, inanibus bonorum ſimulacris hærent, dumque horrent umbras malorum hujus vitæ, in vera æternaque mala ſeſe præcipitant. In hujus vitæ commodis ſibi videtur homo conquieſcere, ſed pertranſit & ambulat velit nolit. Præterit enim figura hujus mundi, ſibique affixum ſecum defert, quamvis invitum. Etſi illa manerent, homo tamen tranſire cogitur: & ſi homo maneret, illa pertranſeunt. Non aliter quam qui lembo vehitur, licet ipſe dormiat, tranſit tamen. Talis eſt igitur Prophetæ ſermo, ac ſi quis dicat: hic merum eſt triticum, & tamen vos oblectamini glandibus: hic eſt vinum purum, & tamen vos bibitis aquam turbidam: hic eſt purgatiſſimum aurum, & tamen vos laboratis in ruderibus, hic ſunt nativæ gemmæ, & vos amatis vitrum. Quod Septuaginta verterunt ταράσσεται, id eſt, *turbatur*, quidam verterunt, *ſtrepitum facit*, appoſito verbo ſignificantes tumultum vulgi pro rebus hiſce fluxis & inanibus ſine fine digladiantis. Quid enim aliud eſt vita Principum, Epiſcoporum, Negociatorum, Opificum, quam ridiculus quidam vel miſerabilis potius tumultus? Hic totus eſt in propaganda ditione, quaſi ſemper victurus, quum nemo ſibi unius diei vitam certo polliceri poſſit. Alius per fas nefasque feſtinat ad divitias, hoc avidior, quo plus congeſtum eſt, nec audit illam vocem Euangelicam: *Stulte, hac nocte repetunt abs te animam tuam, & iſta quæ congregaſti cujus erunt?* Itaque qui cum Idythun tranſilierunt omnem ſublimitatem felicitatis humanæ, oculiſque fidei contemplati ſunt verorum bonorum Ideas, leviter ac velut in tranſcurſu non fruuntur, ſed utuntur hoc mundo tamquam non utentes. Sed qui adhuc nihil aliud quam homo eſt, necdum exuit veterem hominem luteum, hic theſaurizat perinde quaſi jam ſit in patria, ac non potius, hoſpes paucorum dierum in terra aliena. Recondit in mundo, quaſi ſit quidquam ſolidum, quum nihil hic ſit præter falſas ac fallaces rerum umbras. Colligit hic, ubi ſpargendi locus eſt. Recondit hic, ubi nihil eſt certi, nihil tuti. Recondit hic, ubi diu manere non licet, & quum abierit, neſcit quis fruiturus ſit iis quæ repoſuit. Solet enim hoc eſſe aliquod ſolatium ex hac vita decedentibus, ſi paratus ſit hæres quem volunt. Atque hoc fuco morbum animi ſolent excuſare avari. Non mihi, inquiunt, colligo, ſed liberis meis. *Hæc pietatis vox eſt, ſed fucus iniquitatis*, ut eleganter dicit Auguſtinus. Verum honeſtior eſt ſpecies, quum ajunt, non mihi recondo, ſed inſtituendo ſacello aut exſtruendo collegio. Verum interim ignoras cui recondis iſta. Si liberis, fortaſſe non contingent, aut ſi contigerint, qui ſcis an tibi futuri ſint ſuperſtites, qui ſcis an tales futuri, ut digneris illos rerum tuarum ſucceſſione, quando multi patres filios ſuos exhæredant, & abdicant. Si recondis in pium uſum, fortaſſe quod repoſitum eſt fur auferet, aut bello incendiove peribit. Quod in pios uſus congregatum eſt, fortaſſis abſumet aleator, aut gurges, aut nepos aliquis. Sunt qui recondunt apud fœneratores, cum lucro recepturi quod depoſuerunt. Verum ut nihil aliud accidat, fit interdum, ut illi menſa, quod ajunt, ruptâ fugiant, tibique ſors una cum lucro pereat. Expedi omnes cautiones tuas, nuſquam tuto recondis quod congeris, niſi recondas in cœlo. Qui in præſentem pauperum egeſtatem diſpenſat quod poſſidet, tuto deponit, & ſcit cui theſaurizet. Depoſuit in ſinum Chriſti, qui depoſitum ſervabit in vitam æternam. Vile eſt quod deponitur, inæſtimabile quod reponitur. Quid theſaurum fodis in terram, avare? Quantumvis profunde infoderis, & eo penetrant fures ac prædones. Frequenter & hodie qui fodiunt in agris, aut fundamenta parant ſtructuræ, theſauros non quæſitos reperiunt. Qui depoſuerant, hoc agebant, ut eſſent in tuto, eoſque in aliquod egregium negotium ſervarant, ad ſtructuram palatii, ad magnifice elocandam filiam, ad emendam ſplendidam aliquam dignitatem, & ecce theſaurus ad eos devenit, ad quos minime volebat qui defoderat. Per *theſauri* vocabulum non ſolum deſignatur aurum, gemmæ & hujus generis alia, verum etiam quidquid homini magnopere carum eſt, & unde ſibi promittit in hac vita vel felicitatem vel ſolatium. Quid non tum faciunt tum patiuntur quidam, ut abſolvant Cyclopædiam, addunt linguam linguæ, diſciplinam diſciplinæ, ſemper aliquid adjiciunt theſauro. At frequenter inopinata mors conatus illos omnes interrumpit. Ibi ſemel periere tot annorum vigiliæ. Idem uſu venit iis, qui ambiunt dignitates. Fit enim non raro ut fruſtrentur eo, quod immenſis laboribus & impendiis expetunt. Fit rurſus, ut unde ſperabant tranquillam vitam, inde veniat exitium: unde voluptatem, inde capiant extremos dolores. At qui prudenter parant theſauros, ea congerunt, in quæ nullum jus habet fortuna, atque ibi reponunt, ubi nec fur effodit, nec tinea corrumpit. Vidit hæc eſſe plena vanitatis quiſquis factus eſt Idythun. Videt homines ob res inanes fruſtra tumultuari, & in his quærere ſolatium. Vulpes enim foveas habent, & volucres cœli nidos. Sed quid interim Idythun qui & hujus mundi malis affligitur, nec ullum invenit doloris levamen? Circumſpicit omnes res mortalium, nihil conſpicit in quo valeat mens conquieſcere, nec licet ſponte morte finem moleſtiis quærere. Quo ſe vertat in medio pendens, cui jam ſordet quidquid habet hæc vita, & ad illam nondum datur evolare? Quo ſolatio interim fulciet adflictum ac pene delaſſatum animum? Avertit oculos ab iis quæ videntur ad ea quæ non videntur, ſed ſperantur, a præſentibus ad futura. Maximum autem in malis ſolatium eſt, ſpes nihil hæſitans. *Et nunc quæ eſt*, inquit, *exſpectatio mea, nonne Dominus?* Sic Hieremias in mediis malorum procellis, *Pars mea Dominus, dixit anima mea, propterea exſpectabo eum.* Ac mox, *Bonum eſt cum ſilentio exſpectare ſalutare Domini.* Item Pſal. xxxix. *Beatus homo qui ſperat in Domino, & non reſpexit in vanitates & inſanias falſas.* Nec tamen ille beatus non eſt, qui poſt vanitates figit ſpem in Domino. Minimum intereſt, inter ſpem & exſpectationem, niſi quod ſpes poteſt eſſe qualiſcumque, vehemens, mediocris & languida. Rurſus ſperantur, & quæ procul abſunt: Sed exſpectatio vehemens eſt ac rei jam e propinquo apparentis. Vox enim inde Latinis dicta eſt, quod qui magno rei cujuſpiam deſiderio tenentur, ſolent ſubinde proſpicere ſi jam appareat. Quam emphaſim habet & Græca vox προσδοκία, licet ea Græcus Interpres non ſit uſus hoc loco, ſed poſuerit ὑπομονὴν, quod *ſuſtinentiam* ſonat: quo verbo uſus eſt beatus Lucas xxi. *In patientia veſtra poſſidebitis animas veſtras*, ἐν τῇ ὑπομονῇ. Item Paulus Rom. 2. *Secundum patientiam boni operis*, καθ' ὑπομονὴν. Ea vox pulcre competit in eum, qui in rebus moleſtis perdurat exſpectatione præmii, ac ſpe fulcitur ne preſſus ſarcina malorum ſuccumbat. Sed qui commodis hujus vitæ innituntur, innituntur arundini, quæ fracta non ſolum non ſuſtinet innitentem, ſed ſæpe etiam perforat manum. *Maledictus qui confidit in homine*, ſed æque maledictus qui ſpem ſuam figit in rebus hujus ſeculi. Varius eſt hominum error, ſimplex autem eſt pietatis propoſitum. Hic plurimæ rerum ſpecies, ſed omnia plena vanitatis. A multis igitur ad unum confugiendum. Et nunc quæ eſt exſpectatio mea? Quod in tantis malis ſolatium? Unicum eſt, ſed cæteris omnibus in unum conflatis efficacius. Quod? Quod niſi Dominus? Quis Dominus? Ille qui clamat in Euangelio, *venite ad me omnes qui laboratis & onerati eſtis, & ego reficiam vos.* Hoc margaritum bene emitur jactura rerum omnium. *Et con-*

Digitized by Google

junctio servit adfectui. Nec otiose additum est adverbium, *nunc*; vim habet colligendi. posteaquam omnia viluerunt quæ mundus ostentat, posteaquam nulla datur hic a malis requies, quid supereſt, nisi ut in Domino figam spem? Nam fides & spes cessabunt, quum retecta facie gloriam Domini contemplabimur. Nunc interim dum hic versamur in ænigmate, nec aliud videmus quam in speculo utcumque redditas imagines, nostra felicitas non in re est, sed in spe. Sed spes hominum plerumque fallit. At hæc spes quæ figitur in Domino, non confundit nec pudefacit umquam, quia numquam fallit. Audis hominis Christiani professionem. Qui alibi fixit spem quam in Domino, nomine Christianus est verius quam re. Jam ipsa percontatio habet epitasin fiduciæ. Quum omnia sint inania, quæ mundus hic habet, quid supereſt nisi ut me totum conjiciam in Dominum, qui solus divitem, solus honoratum, solus potentem, solus sapientem, solus felicem potest reddere. Sat diu vixit, qui se illi reconciliavit. Beatus qui mundo mortuus, vivit Domino, sed & beati qui in Domino moriuntur. Sive enim vivimus, sive morimur, Domini sumus. Et qui sunt illius, in tuto sunt; perire non possunt, etiam si fractusi llabatur orbis. Itaque totus ad Dominum spectans illum alloquitur, [*& substantia mea apud te est.*] In arena ædificant qui fluxis rebus innituntur, in quibus nihil est solidi: *sed substantia mea apud te est*; si quid in me boni est, abs te est a quo proficiscitur omne bonum: & apud te est apud quem reposita sunt piis benefactorum præmia. Id demum in tuto est, quod apud Dominum est. Qui sua merita jactant, non habent suam substantiam apud Dominum, sed apud se, & ideo perdunt quod habere videntur. Quin & quæ per se vana sunt, si deposueris apud Dominum, fiunt solida. Si obtigit claritas generis, si opes, si uxor ex animi sententia, si liberi, si ingenium, si robur aut salubritas corporis, vanitas est nisi apud illum deposueris, cujus munificentia contigit. Idem sentiendum de benefactis hominum omnibus. Si apud te servaveris, corrumpentur arrogantiæ tinea, deprædabitur ea Diabolus. Quidam admonet apud Hebræos hic aliam esse vocem pro *substantia* quam paulo ante, licet utrobique Septuaginta verterint ὑπόστασις. Verum qui hoc admonuit, non addidit rationem discriminis. Latini *substantiam* appellant facultates, Græci οὐσίαν, quo verbo usus est Lucas capite xv. referens Domini parabolam de filio prodigo, qui dissipavit partem substantiæ a patre traditæ. Fortasse tale quiddam exprimit hic Hebræa vox. Audite, qui magna sollicitudine torquemini, ubi tuto collocetis ea quæ possidetis. Idythun ostendit locum tutissimum, ostendit custodem fidelissimum. Nemo se deploret pauperem, aut abjectum, aut adflictum qui suam substantiam deposuit apud Dominum. Ille nobis est unus omnia, divitiæ, robur, forma, honos, sapientia & justitia, modo totam spem in illo figamus. Beatum dixerunt populum cui hæc sunt, sed Christus vere beatos appellat, quorum merces copiosa est in cœlis. Illic igitur, dilectissimi, sit cor nostrum, ubi thesaurus noster est, ut & ipsi simus aliquid in eo qui solus vere est, quum in nobis ipsis simus nihil, & in illo simus divites, qui in nobis sunt egeni. Qui Filium unicum suum dedit nobis, utique simul cum illo donabit nobis omnia. Videte, quantum bonum operantur in nobis undique circumvallantes hominem afflictionum procellæ. Dum pungunt omni ex parte, dum non sinunt usquam animum requiescere, huc compellunt, ut tum sibi, tum rebus omnibus externis diffisus, fiduciam omnem collocet in Domino, domum ædificans non in arena, sed in solido lapide, qui est Christus Jesus. In hoc qui confisit, etiam si omnis ventorum impetus, omnis undarum violentia insurgat, non potest dejici. Si facultates eripiuntur, dicit Domino, [*Substantia mea apud te est.*] Si ab honoribus dejicitur, ait: *honor meus Christus est.* Si apud homines adficitur ignominia, propter justitiam, gaudet, quod nomen habeat scriptum in cœlis. Si quis mortem intentat, æquo animo dicit:

A Etiam si mille mortibus afficiar, & si præcipiter in Gehennam, tamen substantia mea apud te est, qui tuis pollicitus es capillum capitis non periturum ab ipsis. Vide, quantos saltus dederit qui ad hunc usque montem transilierit, e quo res conditas universas despicit, totiusque felicitatis spem in uno Deo fixerit. Jamne igitur quietus est, nec est quod molestе ferat? Gravatur adhuc corpore mortali, oneratur peccatis, quo minus liceat subvolare ad perfectam illam requiem, quam oculis fidei prospicit modo: intelligit afflictiones externas ob scelera immitti hominibus, ac velut ab amico medico pro pharmacis adhiberi: intelligit, quidquid per improbos homines in nos molitur Satanas, propitii Patris permissu geri, qui nos hic flagellat, ut correctos ac purgatos in æternam domum suam recipiat. Clamat igitur Idythun noster: [*Ab omnibus iniquitatibus meis erue me. Opprobrium insipienti dedisti me.*] Non clamat, eripe me Domine ab homine malo, sed ab omnibus iniquitatibus meis. Horret omne peccatum, tamquam separans a Deo. Nam sunt qui quædam vitia sua detestantur, sed iidem aliquibus blandiuntur, quum sint omnium gravissima. Oderunt libidinem aut ebrietatem: avaritiæ, superbiæ, invidiæ blandiuntur, illam appellantes providentiam, hanc constantiam, tertiam justitiam, atque item de cæteris. Qui ex animo diligit illud summum bonum, ac pretiosum ex Euangelio margaritum, is odit omnia, quæ quocumque modo ab illo separant. Non jam orat ut liberetur ab afflictionibus, quæ si ob commissa infliguntur, medicina est: sin ob probationem, corona: sed ab omnibus iniquitatibus optat fieri liber. Jam enim magna ex parte purgatus erat. Fontem malorum attigit, nam a peccato scatent omnia hujus vitæ mala. Ergo si commeruisti quod pateris, patienter tolera Christi pharmacum spe sanitatis: si non commeruisti, patienter exspecta coronam. Quis autem non commeruit? Dolet amissio facultatum, sed medicina est avaritiæ. Molesta est orbitas, liberos antepositi Deo. Cruciat erepta placens uxor, intemperantius illam amasti. Discruciat morbus corporis, sed immodice delectarunt carnis voluptates. Gravis est infamia, nimium dulcis fuit humana gloria. [*Opprobrium insipienti dedisti me.*] Quorumdam vitia latent sub umbra sanctimoniæ, periculosius autem est apostema quod non erumpit. Sic latebat peccatum David, sed Dominus cupiens illi mederi, in apertum protulit, ut per confessionem tolleretur. Ecce clamat Idythun, [*ab omnibus iniquitatibus meis eripe me.*] David admonitus dicit, peccavi Domino, & tu dicis: Unde hæc calamitas immerenti? Quod Nathan Propheta fuit David, hoc nobis frequenter est afflictio. Per hanc igitur quoties admonemur, dicamus cum David, peccavi Domino. Et si proscinderis improborum maledictis, dic cum eodem: Dominus præcepit illis ut maledicant mihi. Illi quidem petulantiæ morbo faciunt, sed horum morbo Dominus abutitur ad correctionem famuli sui. Felix augurium est, quod te perire non vult. [*Opprobrium insipienti dedisti me.*] Quem ante vocavit peccatorem, hic appellat insipientem, de quo Psalmus alius, *Dixit insipiens in corde suo, non est Deus.* Non est piorum, peccatorem resipiscentem probris afficere, sed misereri potius ac sublevare. At Pharisaicum est dicere, sicut hic Publicanus. Nulli enim petulantius alienos errores insectantur, quam qui ipsi gravioribus madent vitiis. Talis erat Semei, superbi Saulis cognatus, & odii in Davidem hæres. Exsulabat David, ibat lacrymans, nudis pedibus, operto capite, expulsus regno, expositus morti. Huic sic abjecto quam ferociter insultat Semei vere insipiens. Gravis erat in tantis calamitatibus petulantissimi hominis insultatio, terram insuper & lapides e sublimi jacientis: sed felix erat insultatio, quæ Davidi conciliavit Domini misericordiam. Eoque patienter tulit, quod sciret a misericordia Domini immitti. Sed quid? Tantam afflictionem secuta est læta victoria, reddita est regni dignitas. Sic & Dominus noster verus David, datus est in opprobrium insipienti, quum audit,

audit, *Samaritanus es, & Dæmonium habes*, quum audit per ludibrium, *ave Rex Judæorum*, quum audit, *vah qui destruit templum Dei, descendat nunc de cruce* &c. Cæca impietas insultat veluti jam exstinctis & conclamatis quos castigat manus Domini, & perniciem esse putat quæ est curatio. Atque haud scio, an quidquam animis generosis sit molestius hac insultatione, præsertim quum non unus Semei, sed undiquaque furentium voces obstrepunt auribus, undique sex linguarum millibus impetitur fama, tam ficti pravique tenax quam nuncia veri. Nec tamen inter hæc despondet animum, cui substantia est apud Dominum, intelligens, quod a Domino datus sit in opprobrium insipienti. *Opprobrium*, inquit, *insipienti dedisti me.* Hæc non est vox conquerentis, sed agnoscentis medici curam. Alioqui si murmurans hæc diceret, respondere poterat Dominus, imo tu te ipsum dedisti opprobrium insipienti, qui te peccato inquinaris & probro digna commiseris. Nisi tu morbum collegisses intemperantia, non opus erat curatione. Insipientium opprobriis objeci te, quia tu te ipsum reddideras insipientium maledictis ac probris obnoxium. Quid enim dementius quam creaturam anteferre Creatori, proque momentaneis ac mox evanituris bonis, amittere æterna? Quid probrosius quam deserto Christo servire servitutem Satanæ? Et quoniam noluisti apud Deum erubescere de peccatis tuis, effeci ut velis nolis erubescas coram hominibus, quo vel sic resipiscas a malis tuis. Non erubuisti peccare, & pudet emendari? Et quoniam a sapientibus amice monitus, noluisti relinquere peccatum, curavi ut insipientium hostilis exprobratio exstimulet te ad pœnitentiam. Hæc audire merentur, quicumque in rebus adversis obmurmurant Deo. Id quidem impiorum est. Quid justus? Dat Deo gloriam, agnoscens sua commissa, Deique justitiam prædicans, ad ejusdem confugit misericordiam. Sunt qui ἄφρονι interpretantur Satanam omnium insipientium dominum. Is enim primus reliquit eum a quo conditus erat, & recessit a Deo salutari suo. Idem ad ruinam impulit humanum genus, nec umquam desinit per organa sua piis negotium facessere. Et hactenus quidem Satanam agit, verum dum eosdem quos in scelus impulit, sceleris infamia denobilitat, Diabolum agit, hoc est, infamatorem, traductorem, & calumniatorem. *Hic est* enim *ille fratrum accusator, qui accusat illos in conspectu Dei nostri, die ac nocte.* Si quem pertraxerit ad ruinam, insolenter exsultat, deque victo triumphum agit. Sed hunc calumniatorem non timent pii, scientes se habere bonum Advocatum apud Patrem: & cum Paulo dicunt, *si Christus pro nobis, quis contra nos? Quis accusationem instituet adversus electos Dei?* Hic est ille insipiens qui per se ipsum calumniatus est Job apud Deum. Hic idem qui per uxorem maledicam & impiam insultavit afflicto, sed non victo. Hic itidem per mulierem exprobravit Tobiæ. Hic qui per Semei insultavit David, per Micol uxorem irrisit, per Pharisæos & Scribas Christo conviciatus est. Hic qui quotidie per maledicos homines insultat piis, sive quum resipiscunt ab erroribus ad pœnitentiam, sive quum spreto mundo, hærent justitiæ. Nam utrumque videtur insaniæ genus iis, quibus non sapiunt ea quæ sunt Dei. Illis sapere videntur qui supplices sunt homini Regi, ut cum eo redeant in gratiam: & insanire videntur qui se submittunt Deo, ut illum pro irato habeant propitium. Beatus Hieronymus legit, *opprobrium stulto ne des me.* Idque congruit cum eo quod habet Psalmus superior, *ne quando supergaudeant mihi inimici mei.* Jam non ego tantum admonui Prophetici sermonis esse morem, ut pro futuro ponat præteritum, & contra. Justus patienter fert, si hic pudefiat per improbos modo ne in extremo judicio pudefiat: nam illic aderit Satanas, cuique sua exprobrans flagitia, quæ hic per pœnitentiam deleta non sunt. Tunc enim beati futuri sunt, quorum tecta erunt peccata, ut traductor ille non habeat quod exprobret. Id ne fiat, orat justus, ut ab omnibus iniquitatibus seu transgressionibus hic liberetur. Qui hic celant sua commissa coram Deo & hujus vicario Sacerdote, illic erubescent coram Angelis Dei, prolatis in lucem omnibus turpitudinum scenis. Rursus, qui hic produnt sua scelera apud Deum & Dei vicarios, illic erunt tecta improbo exprobratori. Nec absurdus fuerit sensus, si quis accipiat hoc dictum de genio cujusque malo. Is enim exsultat, quoties homo prolabitur in peccatum, & dum conspicit illum a Deo tradi in varias calamitates, sperat esse desertum, ac magnitudine afflictionum deventurum ad desperationem ac blasphemiam. Orat igitur justus, ne in hoc probrum incidat, neve exsultandi & insultandi materiam præbeat hosti. Id enim gravius est homini quam ipsa calamitas. Potest insipiens intelligi Judæus, aut Ethnicus, qui divinæ dispensationis ignari, si quando conspiciunt Christianos turpiter vivere, blandiuntur impietati suæ, & dicunt: isti sunt qui nos pro impiis abominantur, ipsi nobis sceleratius viventes: rursum, si quando vident Christianos atrocissimis calamitatibus atteri, insultant; Bene, inquiunt, tractantur a Deo suo, habent culturæ præmium. Ea contumelia quoniam in Deum recidit, orat justus, ut, sublatis aut mitigatis malis, insipienti subtrahatur exprobrandi materia. Hoc, mea quidem sententia, oravit Paulus, ter deprecans Dominum ut discederet spiritus Satanæ: verebatur enim, ne nonnullos deterreret alienaretve ab Euangelio Apostolus tot malis exercitus, toties cæsus, toties lapidatus, toties pulsus, toties naufragus, postremo eo redactus inopiæ, ut consuendis pellibus sibi pararet victum. Sed interim, dum per maledicos homines undique insultat Satanas, dum pro saxis ac pulvere, omni probrorum genere lacessit, quid facit Idythun? Deo loquitur quem scit misericordem, homini tacet, sciens quis per illum loquatur, & cujus permissu loquatur. Deo confitetur quem novit exorabilem, & facilem ad ignoscendum, nec exprobrat quæ semel ignovit: insipienti mutus est, ne fiat illius similis, ac bis victus discedat, si semel prostratus in lucta tentationis & in peccatum prolapsus, nunc turpius dejiciatur, convicia conviciis regerens, & vel per proterviam mala sua defendat, vel per hypocrisim & arrogantiam bona sua jactitet. Etenim, qui in tentationibus obmurmurat, Deo obmurmurat, non homini: & qui maledicum vincit conviciis, vincitur ab eo qui oppugnat per maledicum. Illum viceris, si te ipsum viceris. Patientia vinces, obluctando vinceris. Dicit igitur. [*Obmutui, & non aperui os meum, quoniam tu fecisti.*] Pertinax silentium indicat idem sensus repetitus. Obmutescere, plus est quam obticescere: & non aperire os, plus est quam obmutuisse. Fit enim sæpenumero, ut convicium natet in lingua, licet non erumpat, interdum gemitu aut interjectione proditur irritatus animus. At Idythun adeo non reponit maledicta, ut nec labra diducat ad loquendum: non quod id promereatur conviciator, sed quoniam justus intelligit hanc esse manum Domini flagellantis, non ut perdat, sed ut emendet. Silentio igitur agnoscit & suum vitium, & Domini judicium. Quum enim a Domino judicamur ab eo corripimur, ut ne cum hoc mundo damnemur. Si patienter fert homo ferrum medici secantis, aut urentis, ut tollatur vitium corporis, qua fronte recusat ferre Dei manum animi salutem procurantis? *Ideo*, inquit, *obmutui, quoniam tu fecisti.* Tuo permissu mihi percellit os conviciator, quemadmodum Satan tuo permissu vexavit beatum Job. Agnosce quid lateat in organo. Exemplum nobis exhibent taurorum certamina. Taurus ad primum adspectum sese moventis machinæ, oris rictu, aut cornuta fronte minitantis, metu resilit: sed mox deprehendit homines esse, qui latentes intus, machinam movent. Eos igitur conatur impetere, machinæ latera concutiens. Sentit hoc brutum animal, & homo non sentit hominem maledicum esse Satanæ machinam, atque organum. Illi indignare, non homini. In illum molire vindictam. Nulla autem vindicta tibi speciosior, illi gravior, quam si confitens culpam tuam patienter feras manum Domini. Ad tempus molestum

Apoc. 12.

esse potest, quod facit Dominus, sed pernicioſum esse non potest. Cruciat flagellum, sed exspecta sanitatem. Divus Augustinus hic legit, *quoniam tu feciſti me*, sed deceptus mendo Codicis. Quamquam & illa lectio pium habet sensum. Absurdum enim sit, si creatura reluctetur Creatori suo, hoc est, calces jactet adversus stimulum. Quidquid igitur calamitatis obtigerit homini, tutius erit, si tacitus apud se dicat illud Davidis & Heli: Dominus est, Conditor est, Redemtor est, faciat de me quidquid bonum est in oculis ipsius. Dicit illi, tu auctor es hujus tentationis, sed rationem habere dignaberis lutei plasmatis, proque tua misericordia facies cum tentatione proventum, ut possim sustinere. Ergo, posteaquam tua manus hæc vulnera pro peccatis meis merito infligit, eam pro tua misericordia digneris amovere, ne inter flagella tua deficiam. Una manus famulo vulnus opemque ferat. *Quoniam tu feciſti*, hæc particula potest utrolibet referri. Solus amovere potes, quia solus potes infligere. Aut ideo obmutui in tentatione, quoniam sciebam hæc per te infligi, cui nemo potest dicere, quare sic facis. Duo sunt qui vulnerant, Deus & Satanas, & tamen soli Deo dicitur, *Quoniam tu feciſti*: soli dicitur, *Amove a me plagas tuas*. Ita Job afflixit Satanas, & tamen ille Deo loquitur: *Aufer a me virgam tuam, & pavor ejus non me terreat*. Et rursum: *Manum tuam longe fac a me, & formido tua non me terreat*. Iterum: *Quia sagittæ tuæ in me*. Uterque flagellat, sed alter ut judex, alter ut supplicii minister. Alter ut emendet aut coronet, alter ut perdat. Ea propter Deo aguntur gratiæ, Satanas exsecrabilis est. Sic reus, quum judicis sententia plectitur, nec indignatur, nec supplicat carnifici: sed judicem rogat ut mitiget pœnam, penes quem est auctoritas. Carnifex agit ex præscripto, nec jus habet vel augendi vel minuendi cruciatum. Eoque qui spem suam fixerunt in Christo, non terrentur sævitia Satanæ, cui quamquam adest perpetua voluntas perdendi hominem, tamen ne pilum quidem ejus lædere potest, ultra permissum Dei. Adnotandum & illud quod plagas Deo tribuit, dicens, *amove a me plagas tuas*. At quum de peccatis loquitur: *ab omnibus*, inquit, *iniquitatibus meis erue me*. Mortiferæ plagæ sunt quas homo infligit sibi, sed medicæ plagæ sunt quas Deus infligit homini: Gravis est medicina, sed efficax. Hac perturbata humana infirmitas, clamat inter cruciatus, *Quoniam tu feciſti, amove a me plagas tuas*. Rectissimus ordo servatus est: prius clamat, *ab omnibus iniquitatibus meis erue me*, post *amove a me plagas tuas*. Præpostere facit hominum vulgus. Omnes clamant: a pestilentia, a fame, a bello, a diluvio, a fulmine, libera nos, Domine; prius clamandum erat: a luxu, a libidine, ab ambitione, ab ira & odio, a vitiis omnibus libera nos, Domine. Siquidem hæc mala quæ sibimet ipsis accersunt homines, sunt radices malorum quæ immittit Deus. Alioqui, qui perseverant in peccatis, & postulant ab externis malis liberari, quid aliud orant, quam ut Deus sinat ipsos diu ac tranquille frui vitiis suis? Cupis a corpore depelli pestilentiam, quum volens tot pestes multo capitaliores foveas animo? Deprecaris famem, quum ipse monopoliis, fraudibus ac furtis non desinas proximum ad famem adigere. Oras benigniorem annonæ proventum, quum ea, si quando obtigit, te nihilo faciat in fratrem egenum benigniorem, sed avidiorem potius. Non vis bello minui rem tuam, quum ipse quotidie facias proximo, quod hostis facit hosti? Metuis diluvium quod lædit agros, quin potius horres diluvium quod inundatione vitiorum corrumpit animos? Horres fulmen quod vibratur e nubibus in corpora, quin potius illud fulmen horres, quod corpus pariter & animam præcipitat in Gehennam? utrumque postulandum est a Domino, qui ut solus condonat peccata, ita solus quum vult liberat ab externis afflictionibus. Sed prius cura ut amoveas quod tu fecisti, mox ora Dominum ut auferat aut mitiget quod ipse fecit. Tecum reputa quod dixit beatissimus Job: *Beatus homo qui corripitur a Domino*. Increpationem ergo Domini ne reprobes,

Job 9.

Cap. 5.

quia ipse vulnerat & medetur, pereutit & manus ejus sanabunt. Hic enim est qui loquitur per Esaiam; *Ego Dominus & non alter, formans lucem, & creans tenebras, faciens pacem & creans malum. Ego Dominus faciens hæc omnia*. Similiter apud Ezechielem: *Et scietis quod ego sum Dominus percutiens*. Agnosce percussorem, ut scias unde petenda sit medela, & revertaris ad Dominum: quia juxta vocem Oseæ: *Ipse cæpit, & salvos faciet nos, percutiet & curabit nos, vivificabit post duos dies*. Non solum igitur curat vulneratos, sed & otiosos revocat in vitam, & quemadmodum habet Annæ canticum: *Dominus mortificat & vivificat, deducit ad inferos & reducit*. Chirurgi a quibusdam vulneribus abstinent manum, quod negant esse sanabilia. Quid autem periculi est illo percutiente, qui potest & mortuum excitare? [*Jam enim a fortitudine, sive a virga manus tua ego defeci.*] Qui secantur a Chirurgo, formidant ferrum, ne profundius quam expedit infigatur. Quid igitur mirum, si homo tam imbecillis horret manum illam omnipotentem secantis Dei? Sed quomodo defecit, qui paulo ante dixit, *Et nunc quæ est exspectatio mea, nonne Dominus, & substantia mea apud te est?* An subito ex tanta spe relapsus est in desperationem? Absit. Caro est hic quæ loquitur, quæ infirma est, non spiritus qui promtus est. Defeciſſe se dicit, qui jam, ne deficeret, periclitatur, & jam quod in ipso erat defecerat. Et quid mirum, si sic in tentatione loquitur homo non omnino liber a peccatis, quum ipse Dominus ante mortem præ tædio & horrore supplicii impendentis, sudarit sanguinem, & in cruce sic oraverit: *Deus meus, Deus meus, quare deseruisti me?* Patitur suos interdum Dominus aliquousque deficere, ut agnoscant imbecillitatem suam, & abjiciant confidentiam suam; sic defecit Petrus ter abnegans Dominum. Cecidit, ut fortior atque etiam cautior resurgeret. Non est valida manus Tyrannorum, quæ corpus tantum potest occidere. Robusta manus est, quæ sic percutit quum vult, ut corpus simul & animam præcipitet in Gehennam. Nec est qui de manu illius possit eripere. Quis sibi male conscius, manum illam ad plagam extentam non horreat, non præ horrore deficiat? Imo, quis tam purus est a crimine, ut Dei judicium sustinere possit? Sensit hujus manus vim Paulus, cum ter Dominum rogaret, ut amoveret Satanæ flagellum. Clamat qui secatur, Omitte, satis est, ferre non possum: at medicus nihilo secius suum peragit officium. Novit eas voces humanæ imbecillitatis esse, quum ratio desideret sanitatem. Audit patienter, quod loquitur: sed facit quod cupit spiritus. Bene deficit a fortitudine manus divinæ, qui suis diffisus viribus, totum se submittit voluntati Dei, agnoscens culpam, deprecans rigorem judicii, implorans misericordiam. Horrescit caro, sed non in totum desperat spiritus, sciens qualis sit artifex qui secat aut urit. Interdum atrocia infligit vulnera, sed non errat illa manus. Certa est, si gravius vulnerat, addit plus gratiæ, & habet parata remedia. Non deficit a fortitudine manus Dei qui calamitatem studet humanis viribus consiliisve depellere, qui culpam vel negat vel extenuat. Sed hic justus sciens calamitatem licet per homines inferatur, tamen a Deo proficisci, abjicit virium ac meritorum suorum fiduciam, seque totum permittit dextræ Excelsi, in cujus conspectu nemo justus videri potest: præsertim, quum haud ignoret, Deum in hoc infligere plagas, non ut enecet, sed ut sanet, eoque subdit: [*In increpationibus propter iniquitatem corripuisti hominem.*] In increpationibus juxta Hebraicum idioma dictum est, pro eo quod erat, per increpationes. Agnoscit Dei justitiam, qui juste punit hominem: sed simul agnoscit clementiam, quod puniat in hac vita malis temporariis, ne puniat in æternum gehennæ suppliciis. Dolet medicina, sed novit morbum esse graviorem. Defecit ab impetu manus Dei, quum sua merita cum justitia Dei comparat, sed recreatur, dum cogitat quanta sit misericordia, pro gehenna quæ debebatur factis ipsius, levibus hic ac mox transiturisafflictionibus esse contentum. Eoque non dixit ἐκλάσατο, sed ἐκλάδευσε, hoc

Oseæ. 6.

hoc est, *erudiendi gratia castigasti.* Et quoniam in rebus secundis oblitus tui, defluxit in delitiis, & incrassatus recalcitravit, sibique visus est esse aliquid. [*Ideo tabescere fecit sicus araneam, sive tineam animam ejus.*] Merito sic contabescit ad pœnitentiam qui male floruit in voluptatibus. Leo fuit cum potentia divitiisque ferox opprimeret inopem, equus erat libidini, & adulterio serviens, & adhinniens omni fœminæ. Sus erat luxu, quum velut ex adipe prodiret illius iniquitas. Pavus erat, inani gloria turgens, sibique magnum quiddam esse visus, quum re vera nihil esset. Verum simul atque tetigit illum robusta Domini manus, e leone, equo, sue aut pavone fit araneus aut tinea. Nam utrumque legunt hoc loco. Nihil aranea siccius, nihil imbecillius, nihil tabidius magisque tabificum. Texit operosas telas, sed fragiles. Venatur, sed muscas, easque minores. Nihil tinea abjectius, in situ suo contabescit, ac tabefacit quæ attingit. Ferunt qui rerum naturas prodiderunt, eos, qui veneno aranei contacti sunt, paulatim lento quodam torpore contabescere. Neque enim eodem modo lædunt omnia venena. Poetæ, qui singulis rebus norunt epitheta accommodata tribuere, araneam appellant *aridam*:

Arida cum tota descendat aranea tela.

Habet & ipsa tela siccandi vim, eoque vulneribus admovetur sistendi sanguinis causa. Iidem animantis naturæ affixere fabulam. Ajunt, fuisse puellam texendi peritissimam, sed adeo fidentem arti suæ, ut ipsam etiam Palladem præ se contemneret. (Nam apud Poetas, etiam Deæ textrices sunt.) Ventum est in certamen, at Pallas non ferens puellæ arrogantiam, rupit opus, radioque percussit Arachnen, nam id fœminæ nomen. Illa se laqueo suspendit. At Pallas pendentem succo hecateidis herbæ perfudit. Hanc eamdem putant cum aconito, quod ita temperatur, ut longo tempore paulatim tabefaciat hominem, vix post duos annos interimat, sed hoc miseriorem quo vivit diutius. Ita vixit Arachne, sed suo malo, versa in araneam, minimo capite, turgido ventre, levissimis pedibus, adeo imbecillem, ut, si digito impositio leviter contingas, protinus ruina sit, quemadmodum memorat beatus Augustinus. Posteaquam homo persuasu Satanæ cœpit affectare æqualitatem cum Deo, in hanc miseriam conjectus est, ut ob res nihili jugibus curis semet ipsum discruciet. Hinc est, quod vulgus hominum confidit in rebus nihili, loquitur vanitates, ac telas arancarum texit, & sicut tela aranearum fiducia ejus. Aranea fila producit e suo ventre. Quidquid homo molitur suis viribus, nihil aliud est quam aranearum tela, utcumque magnum quiddam esse videatur, sed his qui ipsi nihil aliud sunt quam aranei. Hic ædificat Regia palatia, ille regna regnis connectit, alius venatur uxorem cum ampliſſima dote, alius mitram mitra cumulat, alius ad triplicem coronam eluctatur. At hæc stupet hominum multitudo, sed re vera, nihil aliud hæc sunt omnia quam aranearum telæ. Levis ventus a Deo veniens dissipat omnia. Ubi sunt nunc Memphiticæ Pyramides, ubi Fornices, & Arcus triumphales? Ubi Colossi? Ubi reliqua monumenta quibus Reges æternitatem magnis studiis & impendiis moliebantur? Quid aliud texuerunt, quam telas aranearum? & opera eorum non profuerunt eis, & opera eorum inutilia. Nihil solidum, nisi quod in nobis extruit Spiritus Christi. Nihil autem vetat, quo minus hic locus accommodetur ad peculiaria cujusque commissa, in quibus sine fine contabescit homo, nisi per Dei misericordiam, in novam transformetur creaturam, hoc est, ex elephanto vertatur in araneum, ex aranco in aquilam, renovata juventute ad æterna subvolantem. Hæc est illa divina metamorphosis, novam meditans creaturam in Christo, ac veterem Adam transfigurans in novum. Sic natura, dum ex vili eruca refingit picturatum papilionem, tabefacit, ac propemodum occidit vetus animal, ut evolet novum ac succulentum volucre. Sed ejusdem est refingere ac fingere. Solus potest hominem transformare, qui formavit illum. Formatus est e limo, ne efferretur insuperbiam, memor originis suæ, mox auditurus quid superbis, terra & cinis. Sed homo ad hæc surdus intumuit lutum contra figulum suum, limus adversus conditorem suum: periit prima conditio, rursus opus est manu Domini, quæ restituat quod collapsum est. Juxta naturæ rationem nihil novi gignitur ex aliquo, nisi prius corrumpatur quod erat. Quidquid autem corrumpitur, a contrario corrumpitur. Proinde, dolore quum extenuatur anima, fit araneus, & ex aranco vertitur in agnum immaculatum, ex agno in aquilam. Pro eo quod nos legimus, *animam ejus*, quidam verterunt, *pretiosum ejus*, sive, *desiderabile ejus*. Sic & Romani sermonis consuetudo, quod cuique insigniter carum est, *animum* illius vocat: *Meus fac sis animus, quando ego sum tuus*, ait amans in Comœdia. Nihil autem homini carius anima, hoc est, vita, quæ si periclitetur, nemo dubitat omnium rerum jactura illam redimere. Vitam itaque qua nihil habuit dulcius homo, quum in delitiis agenti amara esset mortis memoria, Domini manus adeo reddit amaram, ut præ dolorum magnitudine, mortem optare incipiat; nimirum, spoliatus his quæ habebat in delitiis, & excussus ab his in quibus acquiescebat. Opulentia vertitur in egestatem, auctoritas in contemtum, gratia in odium, gloria in ignominiam, voluptas in cruciatum, forma in deformitatem, salubritas in miseram valetudinem, animi tranquillitas in anxietatem. Quo vehementius illa delectabant, hoc acrius discruciant in diversum versa. Ægre enim ponitur quod magnopere fuit carum. Omnibus igitur spoliatus homo, quibus sibi beatus videbatur, contrahitur, exarescit, contabescit, considerans se delusum falsa rerum imagine, a veris bonis excidisse: atque interim nec illis frui licet, nec hæc adsequi. Quod dulce fuit, ademtum est & evanuit, quoniam erat inane: quod præteritum est, in edito situm est: in medio contabescit homo totusque colliquescit, ac plane perit, nisi Domini succurrat misericordia. Nam tristitia seculi mortem operatur, at qui patienter ferunt manum Domini, & secundum Deum contristantur, hi contristantur ad salutem. Affligitur & exarescit caro ad tempus, ut spiritus salvus fiat in die Domini, qui dies non habet vesperam. Medicorum ars prius exhaurit & inanit corpus ægroti, ut purgatum novo succo vegetet. Interim quidam artis imperiti clamant, quid facis, medice, occidis hominem. Quid huic respondeat medicus peritus ac fidelis? Sinite, macrescat nunc, ut aliquanto post pingueſcat felicius. Malis humoribus turgenti non potuit prodesse mea ars. Quod nunc ferre molestum est, paulo post juvabit pertulisse. Qui secundum hominem contabescunt, alii vertuntur in phrenesim, alii confugiunt ad laqueum, aut venenum, bis perituri. At qui agnoscunt manum Domini, patienter exarescunt lacrymis, jejuniis, vigiliis, metu Gehennæ, quia sperant successuram sanitatem, & quidquid amissum est, multo cum fœnore rediturum. Beato Job nihil reliquum fecerat Satanas, sed Dominus illi restituit omnia duplicata. Et si non restituat quæ detracta sunt, sola conscientiæ tranquillitas & gaudium spiritus potius est universis hujus mundi bonis, dulcius universi seculi delitiis. Tota itaque fiducia sese committat homo manui Dei castigantis, pater est, non infligit plagas ultra quam expedit. Sapiens & omnipotens medicus est, non vulnerabit ad mortem: & si profundius impingat ferrum, id facit non ut perimat, sed ut sanet celerius. Et si occidit, occidendo vivificat. Sic Paulum dejecit furentem, ut exsurgeret Paulus prædicator. Prostravit lupum, ut exsisteret agnus. Feliciter moriuntur, qui mortificatis cupiditatibus vivunt Christo. Dominus beatos dixit, qui hic lugent, quod hos maneat consolatio, sed perfecta consolatio non contingit in hac vita. Tentatio tentationem, tempestas tempestatem excipit, velut unda supervenit undam. Non omnes igitur beati, qui lugent, quum hominis conditio lacrymosa sit undique ac lugubris? Circumspicite etiam illos qui pro felicibus habentur, nulli deest lugendi materia.

Esaiæ 59.
Job. 8.
Esaiæ 56.
Esaiæ 59.
2 Cor. 7.

Digitized by Google

teria. Cæterum, quum lugeant omnes, hi ſoli beati ſunt, qui lugent ad pœnitentiam, qui lugent ob juſtitiam, qui lugent deſiderio rerum cœleſtium. His enim etiam communia conditionis humanæ incommoda, cedunt in lucrum pietatis. Hæc publica mortalium omnium conditio, levius reddit afflictionis pondus. Si recuſes affligi a corripiente Deo, tamen affligeris ut homo. Quod igitur neceſſitatis eſt, fac bene ferendo tibi vertas in virtutis materiam.

Poſteaquam Idythun huc & huc tranſiliens ac deſiliens, a ſuis privatis malis vertit oculos ad communem hominum ſortem, dicit [*Verum vane perturbatur omnis homo*, ſive *vanitas eſt omnis homo.*] Quiſquis nihil aliud eſt quam homo, miſere tumultuatur, variis rationibus conatur effugere quidquid moleſtum eſt, nihil non molitur, ut ſibi pariat jucundam ac tranquillam vitam, oblitus ſeſe hic peregrinari in valle lacrymarum: ſed fruſtra tumultuatur, hic vitare ſtudens, quod hic vitari non poteſt, hic quærens, quod hic non invenitur. Vitat moleſtiam, ſine qua nulla eſt vitæ humanæ pars. Captat perfectam tranquillitatem, quæ negata eſt homini in hac vita. Cui non inſanus videatur, qui natans in mari ſtudeat eſſe ſiccus? aut qui piſcetur hamo in aere, aucupetur in mari? Ad hanc ſententiam acclamat *Sela*, id eſt, *ſemper*, quiſquis eo ſubduxit animum quo ſubſiliit Idythun. Non acclamat *Amen*, quia voti res non eſt, ſed veritatis inevitabilis. Semper omnis caro fœnum, & omnis gloria ejus quaſi flos fœni: Exareſcit velit nolit caro, ſed feliciter exareſcit, mox refloritura per Chriſti ſpiritum. Granum frumenti non germinat, niſi prius in terra computruerit. Nec mediocrem ad ſalutem gradum attigit, qui huc profecit ut intelligat, ut ſentiat, ut ex animo pronunciet, hominem, quantus quantus eſt, nihil aliud eſſe quam vanitatem, omnem carnem nihil aliud eſſe quam fœnum, etiam quum floret viretque maxime. Hoc quiſquis non ſentit, quoniam non agnoſcit ſuam miſeriam, non inclamat miſericordiam. Vidit hoc Idythun, eoque clamat: [*Exaudi orationem meam, Domine, & clamorem meum exaudi, ad lacrymas meas ne obſurdeſcas.*] Ter idem dixiſſe videtur Propheta, precandi vehementiam ſimul & inſtantiam hac repetitione nobis commendans. Primum orans *audiri* cupit. Rurſus clamans *exaudiri* poſtulat. Exaudimus enim proprie quod e longinquo percutit aures noſtras. Maximum autem intervallum eſt inter hanc terram, quam calcamus, & thronum Dei. Et tamen illinc exaudit preces humilium Dominus ad ſe clamantium. Quamquam hic clamor non eſt vox corporis ſpiritu vehementi producta, ſed igneus affectus animi. Tertio loco meminit lacrymarum. Nam habent & hæ vocem ſuam, etiam in ſilentio linguæ. Alioqui parum appoſite dictum videri poterat, ne obſurdeſcas ad lacrymas meas. Nam lacrymæ cerni poſſunt oculis, non auribus audiri. Dicere poterat, reſpice ad lacrymas, ſed tropi novitas admonet nos non abſque myſterio dictum, *ne obſurdeſcas ad lacrymas.* Apud homines ſæpenumero qui nullis precibus flecti poſſunt, tacitis lacrymis emolliuntur ad miſericordiam. Adeo res petax eſt lacryma, nec ulla vox efficacior, quam fletus ſingultu vocem intercipiens, ſed refert quem appellent manantes lacrymæ. Ab hominibus nihil eſt auxilii eoque beatus Job dicit: *verboſi amici mei, ad Deum ſtillat oculus meus.* Agnoſcit egeſtatem ſuam qui orat, magno deſiderio tenetur qui clamat, ſed vim facit qui lacrymat. Porro, lacrymis & ſuſpiriis ſuam eſſe vocem, teſtatur Eccleſiaſticus. *Non deſpiciet*, inquit, *Dominus preces populi, nec viduam ſi effundat loquelam gemitus.* Nonne lacrymæ viduæ ad maxillam deſcendunt, & exclamatio ejus ſuper ducentem eas? A maxilla enim deſcendunt uſque ad cœlum, & Dominus exauditor non delectabitur illis. Nihil ergo lacrymis taciturnius, ſed iiſdem nihil clamoſius, nihil infirmius, ſed iiſdem nihil violentius. Primo loco eſt προσευχή, quæ vox eſt optantis. Secundo δέησις, quæ ſupplicis eſt & egeni. Tertio lacryma. Votum impellit ut oremus, egeſtas urget ut clamemus, lacryma facit ut extorqueamus. Ubi eſt votum, ibi non eſt ſimulatio: ubi eſt clamor, ibi non eſt ceſſatio: ubi ſunt lacrymæ, ibi quodam modo vis admovetur divinæ miſericordiæ. Clamore improbo vicit Cananæa, & audit, ô mulier, magna eſt fides tua, fiat tibi ſicut vis. Nihil dixit Magdalena, ſed ad hujus lacrymas non obſurduit Dominus & audit: *Dimiſſa ſunt tibi peccata.* Sunt qui pro, *obſurdeſcas*, legant, *ne ſileas.* Diverſis vocibus res eadem declaratur: qui ſilet ad opplorantis lacrymas, videtur non audire. Agnoſcunt Grammatici ſynecdoches ſpeciem, quum aliud ex alio intelligitur, veluti quum *expalluiſſe* dicitur, qui metu correptus eſt, aut *erubuiſſe*, quem pudor cepit. Si non obſurduiſti, Domine, ad lacrymas meas, audiam vocem tuam. Quam vocem? Vocem quam audivit illa beata peccatrix: *Remittuntur tibi peccata.* Vocem miſericordiæ. Clamat in corde meo ſpiritus tuus: *Abba Pater.* Vult exaudiri, ſed operæ pretium eſt audire quibus titulis ſeſe commendet, ut dignus videatur quem exaudiat Dominus. [*Quoniam*, inquit, *advena ſum & peregrinus apud te, ſicut omnes patres mei.*] Quid hoc ad commendationem deprecantis? Quin potius commemorat, hoſtias immolatas, decimas bonorum erogatas in pauperes, evigilatas noctes, chameunias, inedias aliaque benefacta ſua. Id ſi faceret, jam ſecum ipſe pugnaret, quum bis in hoc Pſalmo pronunciarit omnem hominem eſſe vanitatem. Citius flexeris Dominum, ſi commemores illi miſerias tuas, quam ſi merita. Nec mediocris ad virtutem profectus eſt, ſi quis vere ex animo dicere poſſit Deo: *Advena ſum & peregrinus apud te.* Is enim intelligit ſeſe hic non habere manentem civitatem, ſed futuram inquirit. Obiter autem utitur hoc mundo veluti non utens. Non hic theſaurizat, ſed excuſſis omnibus impedimentis, per læta ac triſtia feſtinat ad cœleſtem illam Hieroſolymam. Omnes quidem homines ſive agnoſcant ſive non agnoſcant, advenæ ſunt & peregrini, ſed apud Dominum non omnes ſunt peregrini. Rurſus, hæc inter ſe pugnare videntur, eſſe apud Dominum, & peregrinari a Domino. Ac re vera pugnarent, niſi duplex eſſet hominis ſubſtantia. Qui corpore contingunt terram, ſed cor habent in cœlis, hi vere peregrini ſunt & advenæ apud Deum. Ibi patria eſt. Eo ſuſpirant vota; ſed hic hæret externus homo. Hujuſmodi peregrinus erat beatiſſimus Paulus qui ſic ſcribit Corinthiis: *Quæ videntur, temporaria ſunt: quæ non videntur, æterna. Scimus enim quod ſi terrenum noſtrum domicilium hujus tabernaculi deſtructum fuerit, ædificium ex Deo habemus domicilium non manufactum, æternum in cœlis.* Et aliquanto poſt: *Itaque bono animo ſumus ſemper, & ſcimus, quoniam dum ſumus in corpore, peregrinamur a Domino: per fidem enim ambulamus, non per ſpeciem; confidimus autem & probamus magis peregre abeſſe a corpore, & præſentes adeſſe apud Deum.* Peregrinum ſe fatetur, quod adhuc corpore verſetur in terris, ſed fide ac ſpe verſabatur apud Deum. Ut peregrinus contemnebat temporaria, quæ cernebat oculis corporeis, ſed feſtinabat ad æterna, quæ proſpiciebat oculis fidei. Hac ratione quo quis hic magis eſt peregrinus, hoc eſt felicior. Filii hujus ſeculi, quoniam hic toti habitant, quam diſcruciantur quum emigrandum eſt e corpore, quas emittunt querimonias. At pius qui per Chriſtianam Philoſophiam didicit a corpore, quatenus licet, peregrinari, gaudens exſilit; nimirum, ab exſilio in patriam. Quo magis autem exaggeret hujus vitæ peregrinationem, non ſatis habuit dicere, *advena ſum*: ſed addidit, *peregrinus*, πάροικος eſt, qui aliunde commigravit in alienam domum, πάροικος, qui ad alienum populum. Nemini veniat hic in mentem Platonis ſomnium de animabus, quæ delapſæ e cœlis hic ſortitæ ſunt alia corpora. Cæterum, unde igitur commigravit hic advena? E Paradiſo. Quo demigravit? In vallem lacrymarum. Quo properat? Ad veram patriam noſtram Hieroſolymam, ibi conſpecturus evidenter, quod hic cernit in imagine. Talium lacrymas exaudit Dominus, obſurdeſcens ad clamorem

Job. 16.

Cap. 25.

2Cor. 5.

Digitized by Google

morem eorum, qui ſolatium ſuum habent in hoc ſeculo. Addit, [*Sicut omnes patres mei.*] Utique de juſtis loquitur, Abraham, Iſaac, Jacob, aliiſque pietatis elogio commendatis. Divites erant, potentes erant, ſed tamen omnes apud Deum erant advenæ & peregrini. Vivebant in tabernaculis, ſubinde vertebant ſolum. David exſtruxit civitatem Sion, ſed nihilo ſecius & is peregrinus erat apud Deum. Alioqui quid eſt quod clamat, *Heu mihi, quia incolatus meus prolongatus eſt?* Non refert ubi ſedem habeat corpus, ſed ubi habitet animus. Eoque ſubjungit, multum incola fuit anima mea. Beatus hic qui multum eſt peregrinus. Alius igitur eſt alio minus advena. Quo minus eſt in hac vita quod delectet, quo vehementius ſuſpirat animus ad illam beatam requiem, pertæſus hujus vitæ labores, hoc magis eſt advena homo apud Deum. Exſpectat igitur finem hujus ærumnoſæ peregrinationis, ac tantum non delaſſatus tot malis undique vallantibus ſibique ſuccedentibus, petit aliquam tentationis relaxationem, ne deficiat humana infirmitas. [*Remitte*, inquit, *mihi ut refrigerer, priuſquam abeam & amplius non ero.*] In hac peregrinatione non audet poſtulare requiem a laboribus. Militandum eſt uſque ad extremum vitæ diem, tantum orat aliquid laxamenti quo reſpiret, ut alacrior redeat ad certamen. Nec enim Deus ſemper urit aut ſecat, admiſcet in mediis afflictionibus arcana ſpiritus ſolatia. Non enim petit relaxationem a Principibus, ab amicis, aut cognatis; ſed, a Deo, ut ab eodem veniat recreatio ſpiritus, unde venit afflictio carnis. Quidam viri pietatis ſtudioſi, hoc nomine ſibi diſplicuerunt, quod poſt diutinos labores, jejunia, vigilias, eleemoſynas, deprecationes, meditationes, non ſentirent illam arcanam mentis alacritatem qua Deus intus adſpirans ſolet amicis ſuis interdum dare guſtum æternæ felicitatis. Quod de Joanne Gerſonenſi commemorant, nec de illo tantum referri ſcio. Sunt & aliorum ſuper hac re querelæ. Quoniam autem illud ſpiritus gaudium, non tantum eſt ſolatium afflictionum, verum etiam teſtimonium nos eſſe filios Dei, homines pii, quoniam ſibi metuunt, ne Deum non habeant ſatis propitium, orant ut hoc afflatu recreentur, priuſquam exeant e vita, videlicet, quo ſecurius hinc emigrent confirmati teſtimonio ſpiritus. Hoc ſpirituale ſolatium, Deus aliis in hac vita impartit crebrius, aliis rarius: rurſus aliis maturius, aliis ſerius, quibuſdam in ipſa denique morte. Novit ille pro ſua inſcrutabili ſapientia quid cuique expediat. Nec eſt quod ideo quiſquam ceſſet a benefactis, aut patientiam abjiciat, ſi non ſtatim contingit hoc ſpiritus gaudium. Amat Deus interdum ſibi velut extorqueri gratiam, interdum ultro largitur affatim. Permittamus nos illius arbitrio in omnibus, pro lætis pariter ac triſtibus illi gratias agentes. Nec hanc recocillationem tacuit Paulus, quum ait: Porro, qui paravit nos in hoc ipſum, Deus eſt qui idem dedit nobis arrabonem ſpiritus. Hoc, nimirum, eſt hujus ærumnoſæ peregrinationis ſolatium. Nec abſurdum ſit hunc ſenſum accipi: Relaxa manum tuam, a cujus impetu deficio: da pauliſper a labore certaminis requieſcere, ut quemadmodum hactenus agnovi juſtitiam punientis, ita experiar miſericordiam conſolantis. Vita brevis eſt, mors imminet, res omnium triſtium triſtiſſima: ut igitur ad extremum illum conflictum, multo omnium graviſſimum veniam vegetior, ſine me nunc pauliſper a malis reſpirare. Aut ſi vis afflictionem eſſe perpetuam in hac vita, intus adſpira ſolatium, quo leniatur malorum acerbitas: hoc petit, prius quam abeat & amplius non ſit, hoc eſt, emigret, numquam in hanc vitam rediturus. Hic ubi certaminis locus eſt, quam diu vivimus, ut eſt periculum ne vincamur, ita ſpes eſt victoriæ. Poſt hanc vitam, nec ceromati locus eſt, nec brabei ſpes, niſi hic parata fuerit. Certantibus autem robur addit, certaminis intermiſſio. Ubi reſpirarint, veluti redintegratis viribus alacriores redeunt ad conflictum. Interdum vox Imperatoris excitat vim militis, aliquoties donativo reddit alacriorem. Nonnumquam theatri applauſus & acclamatio confirmat pancratiſten. Sic & Imperator noſter, aut depulſa tempeſtate malorum, reſpirandi ſpatium concedit militi ſuo; aut arcano afflatu addit robur & alacritatem ſpiritus, ut, licet afflictio ſuperet humanas vires, tamen infracto perferat animo. Alioqui quis Martyrum defecturus non erat in illis immanibus Tyrannorum cruciatibus, quos tantum audientes commemorare inhorreſcimus, niſi ſpiritus donativum illos intus confirmaſſet. Pro eo quod legimus *remitte mihi*, ſive ut Hieronymus, *parce mihi*, quidam verterunt *declina a me*. Verba diſſonant, ſenſus concordia eſt. Premebatur Idythun robuſta manu Domini, & periclitabatur ne ſuccumberet humana fragilitas, tentationis ponderi ſuſtinendo impar. Sentit ſibi luctam eſſe non cum hominibus, ſed cum Deo, cujus permiſſu poſſunt improbi quidquid poſſunt. Quod ſi Deus urgeat hominem pro meritis, nequaquam poterit ſubſiſtere. Declinat itaque cum urgere deſinit. In Scripturis autem interdum rogatur Deus ut diſcedat, interdum ut adſit. Qui ſibi male conſcius timet judicem, cum Petro dicit: *Domine recede a me, quoniam peccator homo ſum.* Qui ſperant miſericordiam, clamant: *Excita potentiam tuam & veni. Oſtende faciem tuam & ſalvi erimus.* Oramus ut diſcedat juſtus judex, & veniat miſericors & miſerator: ut abeat caſtigator, & veniat ſervator. Non tamen dicit diſcede, ſed *declina*. Declinat qui dat locum, qui concedit & obſecundat nec utitur ſuo jure. Sic interdum & homines pii rogant Deum, ut avertat faciem, interdum ut adſpiciat. Averte faciem tuam a peccatis meis. Oculus divinæ juſtitiæ nulli quamvis ſancto tolerabilis eſt, ſed oculus miſericordiæ ſuper juſtos, hoc ipſo juſtos, quod ſuam agnoſcunt injuſtitiam. Et Pſal. *Pſal.* 174. *Ante faciem frigoris ejus quis ſuſtinebit?* Idem alicubi clamat: *Quærite faciem Domini ſemper.* Habet ergo Dominus geminam faciem, ac geminos oculos, juſtitiæ quibus terret, & clementiæ quibus opitulatur ac recreat. Proinde quum clamat Idythun, declina a me, a juſtitia Conditoris appellat illius miſericordiam, a vindicante provocat ad ſervatorem, ut illum habeat propitium priuſquam animus emigret e corpore, *priuſquam abeam & amplius non ero*, hoc eſt, non amplius futurus. Conjunctim enim legendum eſt: nam hæc particula deſignat migrationem ex hoc mundo, a qua non eſt remigratio. Abſit ut exiſtimemus Idythun ſentire cum quibuſdam Philoſophis aut cum Sadducæis, qui putarunt, a morte nihil hominis ſupereſſe, præter cadaver: ſed Judaico tropo mortem naturalem ſignificavit, quod genus eſt illud: *Rachel plorans filios ſuos, & noluit conſolari, quia non ſunt.* Exſtinctos dicit non eſſe, non quod periſſent animæ, ſed quod nobis non exſtarent. Similiter Hieremias, *Patres noſtri tranſierunt, & non ſunt.* Rurſum Pſalmo xxxvi. *Adhuc puſillum & non erit peccator.* Solent autem Judæi magno luctu proſequi mortuos ſuos, quod ante Servatoris adventum, animæ piorum nondum evolabant in cœlum, ſed apud inferos detinebantur, eoque ſæpenumero plorant morituri. Sic Ezechias: *Ego dixi in medio dierum meorum vadam ad portas inferi.* Et Job x. *Antequam vadam & non revertar ad terram tenebroſam & opertam mortis caligine.* Quod hic dicit *non ero*, illic dicitur, *& non revertar.* At poſt devictum a Chriſto regnum inferorum, non jam plorant homines pii quum mors imminet, ſed cupiunt diſſolvi & eſſe cum Chriſto, ac ſuaviter obdormiſcunt, certa ſpe reſurrectionis: quam Judæorum multi non credebant, & qui credebant, frigidius credebant quam nos, qui audivimus Chriſtum expreſſe promittentem corporum reſurrectionem, qui vidimus illum vere mortuum vereque in eodem corpore quod mortuum fuerat in ſepulcro revixiſſe. Quanta cum alacritate beatus Andreas acceſſit ad crucem: & Paulo mori lucrum eſt, quod mors recta tranſmittat ad Chriſtum. Similem ſpiritus alacritatem cognovimus Martyribus in horrendis corporum cruciatibus non defuiſſe. Sed habet hic Pſalmus quiddam adhuc Judaicum, *Thren.* 5.

Digitized by Google

neque nobis ob oculos ponit exemplum Euangelicæ perfectionis, ſed hominis adhuc cum carne luctantis, eoque paulatim per afflictiones proficientis, ut diffiſus humanis præſidiis, ad Dominum convertat oculos, a quo ſeſe jam intelligit ob peccata juſte meritoque caſtigari: nec ab alio petit, ut a doloribus liberetur, quam a quo ſcit immiſſos. Implorat autem Domini miſericordiam, ut qui ſævit iratus, propitius factus mitiget afflictionem, idque antequam veniat ſupremus vitæ dies: ut Deo reconciliatus tutius ac ſecurius hinc demigret.

An impetrarit Idythun quod petit, præſens Pſalmus non indicat, ſed æſtuantem & opplorantem reliquit. Cæterum, Pſalmus qui ſequitur, declarat, Deum non obſurduiſſe ad lacrymas orantis, eoque illic dicit, [*Dedit in os meum canticum novum, carmen Deo noſtro.*] Et hic Pſalmus, canticum habet vetus, canticum pœnitentiæ: proximus, canticum gratiarum actionis, quod Deo canitur, non hominibus. Illud canitur in Synagoga, hoc in Eccleſia. Lex enim minitabatur pœnam tranſgreſſoribus. Euangelium pollicetur gratiam credentibus. Proinde, cariſſimi, ſi qui ſunt inter nos, qui nondum profecerunt ad Euangelicam alacritatem, ſaltem cum hoc Idythun proficiant primum ut intelligant calamitates nec ab aſtris, nec ab hominibus, nec a fortuna, nec a Satana nobis immitti, ſed a Deo ſceleribus hominum offenſo, qui flagellat, non ut perimat ſed ut emendet. Hoc reputantes, ne qui moliantur vindictam, ne convitia convitiis regerant, ne injuriam injuria retalient, nec Deo flagellanti obmurmurent, ſed dolorem intus æſtuantem taciti ac patienter ferant, ſic apud ſe cogitantes: juſtus eſt Dominus, graviora commerui. Ad hæc, conſiderata hujus vitæ miſeria ſimul & brevitate prorſus abducant animum ab amore rerum inanium & umbrarum ritu evaneſcentium, ad æterna bona quæ piis promiſſa ſunt in vita futura. Tum advigilent, ut a ſceleribus, ob quæ Dominus immittit externos cruciatus, repurgentur ante mortem corporis, ſcientes poſt hanc vitam nihil exſpectandum niſi judicium. Huc ſi profecerint & inſtanter cum lacrymis clamaverint ad Dominum, futurum eſt ut a malis recreati, poſt canticum pœnitentiæ, cantent canticum victoriæ, dicantque: Exſpectans exſpectavi Dominum & intendit mihi. Fortaſſis veniet alicui talis cogitatio in mentem. Si credimus eſſe manum Domini caſtigantis quoties affligimur, quin taciti ferimus eam? Scit ille quantum nobis expedit ad emendationem. Conceſſum eſt hoc imbecillitati noſtræ, ut ea quæ moleſta naturæ ſint inculpatis rationibus a nobis depellamus, aut ſi minus hoc licet, a Domino liberationem precemur. Sic puer, quamvis norit ſe a patre benevolo cædi ad emendationem, clamat tamen inter plagas, ac dolorum finem optat. Vult autem Dominus rogari, ut citius miſereatur, & ut copioſius penſet tentationis acerbitatem, modo precibus addatur hæc clauſula, verum tamen non ſicut ego volo, ſed ſicut tu. Non fuit Paulo fraudi, quod ter appellarit Dominum, tædio Satanæ flagellantis: ſed laudi fuit, quod æquis animis audivit, *ſufficit tibi gratia mea.*

Scio, me in hujus Pſalmi enarratione multis in locis receſſiſſe a Veterum veſtigiis, qui & ipſi inter ſe diſcrepant, ut vix in alio Pſalmo magis: & interdum affectatius quædam videntur interpretari, quod priſci Doctores Origenis exemplo crebro ſibi permittunt in explicandis allegoriis: in quibuſdam lapſi videntur, videlicet, decepti, vel mendo Codicis, vel culpa Tranſlatoris: velut in eo quod habetur, [*& numerus dierum meorum quis eſt,*] quidam ingenioſe philoſophantur de diebus illis qui numerum non habent, quaſi parum conveniat, ut Idythun cupiat ſcire modum hujus vitæ, ſed ad æternam adſpiret vitam. Beatus autem Auguſtinus, ut ante attigimus, argute quidem & pie πλατωνίζει in eo quod legit qui eſt, quod hic nihil vere ſit, ſed ille ſolus vere ſit, qui dixit, ego ſum qui ſum, quum nec Hebræa veritas nec Græca tranſlatio patiatur, ut hæc vox, *qui*, ſumatur relative. Atque ad eumdem ſenſum applicant quod ſequitur, Ut ſciam quid deſit mihi, quaſi hic ſermo ſit deſiderantis immortalitatem. Neque falſum eſt tamen quod adferunt, verum id Prophetæ verbis non exprimitur, ſed colligitur. Conſequens enim eſt, ut vir juſtus pertæſus hujus vitæ miſerias, adſpiret ad æternam requiem. Sic & finem interpretantur Chriſtum, qui eſt finis legis, imo totius Eccleſiæ principium & finis, hoc eſt, exordium & conſummatio. Jam quoniam παλαισὰς quidam per errorem verterunt veteres, pro eo quod Hieronymus reddidit breves, ſenſum tenens a voce recedens; quidquid hujus occaſione verbi diſſerunt, non poteſt eſſe accommodum ad germanum hujus loci ſenſum. Nec multo magis quadrat, quod alii palæſtas interpretati ſunt luctatores: quamquam enim Græca vox affinitatem habet cum lucta, tamen Hebraica reclamat veritas. Et Pſalmum minorem dici palæſtam in confeſſo eſt, an palæſtæ dicantur palæſtritæ neſcio; certe nondum reperi. Rurſus quod ait Propheta, *in imagine pertranſit*, detorquent ad Chriſtum, qui eſt imago Patris, & ad hominem, qui factus eſt ad imaginem Dei. Sed quid hoc ad exaggerandam humanarum actionum vanitatem? Similiter quoniam tu feciſti, amove a me plagas: Auguſtinus legit, *quoniam tu feciſti me*: quum *me* pronomen nec ſit apud Hebræos, nec apud Græcos. Nec eſt ἔπλασας, id eſt, *finxiſti*, ſed ἐποίησας, *feciſti*, ut ad plagas referatur aptius quam ad hominem. Denique quod eſt in extremo verſiculo: [*Remitte mihi ut refrigerer, priuſquam abeam,*] interpretantur de remiſſione peccatorum, nec id ſane perperam, ſi rurſus huc adhibeas ſynecdochen. Nam afflictionis relaxatio, ſignificat jam remiſſa peccata, ob quæ caſtigabatur. Sed ἄνες qui dicit, non eo verbo petit remiſſionem peccatorum, ſed afflictionis relaxationem: in precatione Dominica habetur ἄφες non ἄνες. Mox ſuper hac clauſula, [*Et amplius non ero,*] varie divinant, non ero amplius peregrinus, non ero obnoxius vanitati: non ero in ſtatu merendi, non ero, id eſt, peribo cum impiis. Nam hi ſunt & non ſunt, ſicuti vivunt & non vivunt. Hujuſcemodi multa ſuper hunc Pſalmum diſſeruerunt homines pii juxta ac docti, quos ut non eſt animus reprehendere, ita malui id ſequi quod viſum eſt ſimplicius, & ad totius Pſalmi tenorem ac ſeriem accommodatius. Equidem non ignoro, aliquid libertatis conceſſum tractantibus allegorias, & habent delectationem ac pietatem ſuam, etiam falſæ, modo ſcite tractentur. Cæterum, ſinceri Doctoris, arbitror, eſſe, nuſquam ſcientem a germano Scripturæ ſenſu diſcedere, qui ſi dubius eſt, præſtat ab aſſeverando temperare: nec omnia tamen attingere, quæ dici per occaſionem poſſunt, ſed ea dumtaxat, quæ ad alios Scripturæ locos collata, & ad totius argumenti perpetuum ſenſum accommodata, videntur vero proxima. Quod ſi cui Dominus aliquid melius inſpirarit, prior taceat, & gratias agat Spiritui Sancto. Simul illud omnes junctis precibus flagitemus a ſummo choragonoſtro Jeſu Chriſto, ut quibus erudiendi populum munus delegatum eſt, nihil aliud præcinant gregi Dominico quam Prophetias, hoc eſt, doctrinam non terrenam, ſed cœleſtem, & ad horum melodiam ſaltet chorus, correptus & ipſe Spiritu Prophetico. Porro, ſaltare Prophetice, eſt cum alacritate mentis obtemperare præceptis Dei, cui laus & honos in omne ævum, AMEN.

ENARRATIONIS IN PSALMUM XXXVIII. PER DESIDERIUM ERASMUM ROTERODAMUM,

FINIS.

DE-

Digitized by Google

DESIDERIUS ERASMUS ROTERODAMUS,

CLARISSIMO VIRO

JULIO PFLUG,

S. D.

QUantopere te pigeat horum ſemper in pejus gliſcentium diſſidiorum, quantoque pectoris ardore ſuſpires piis omnibus optabilem Eccleſiæ concordiam, Juli, Vir ornatiſſime, ſatis arguunt tot tuæ ad me epiſtolæ, ſemper eamdem occinentes cantilenam, magnaque inſtantia efflagitantes, ut hujus tempeſtatis me ſedatorem præbeam: quod tu quum nihilo verecundius facias, quam ſi jubeas pygmæum Atlantis vice ſuſtinere cœlum, tamen a me nullam admittis excuſationem. Erras tu quidem, mi Juli, vehementer ignorantia mei, verum hic error quo major eſt, hoc magis declarat inſignem tuam pietatem erga Dei domum, in qua tu non infimum tenes locum, teneſque ob eximias virtutes tuas meritiſſimo: quibus hoc decentius ornaris, quod hinc nullum omnino tollis ſupercilium, ſed agnoſcis Domini munificentiam, quales viros ſi multos haberet Reſpublica Chriſtiana, aut hi tumultus non exſtitiſſent, aut jam pridem eſſent conſopiti. Ipſe vero ſic inter ſacrum, ut ajunt, & ſaxum conſtrictus, ut, quod flagitas, nec recuſare per te liceat, nec ex me præſtare valeam, medium quiddam reperi, quo te poſthac utar aliquanto placatiore. Tractavi Pſalmum LXXXIII. in quo divinus ille Spiritus mire nobis commendat Eccleſiæ concordiam. Non parum juvat hortator in hoc ſane negotiorum genere, in quo bona pars facti eſt, propenſa voluntas, cui numquam deeſſe ſolet benigni Numinis præſidium. Quod ſi Chriſtus & illud largiri dignetur, ut Eccleſiaſticæ pacis amor, quo tu tam inſigniter flagras, omnium animos corripiat, brevi futurum eſt, ut nec tu flagitando, nec ego recuſando ſumam inanem operam, ſed uterque alteri gratulemur. Verum a Pſalmo non te remorabor diutius. Datum Friburgi pridie Calend. Auguſti M D XXXIII.

DESIDERII ERASMI ROTERODAMI

DE

AMABILI ECCLESIÆ CONCORDIA,

LIBER.

Enarratio Pſalmi LXXXIII.

PSalmum octogeſimum tertium ob id ſelegimus enarrandum, quod in eo Spiritus ſanctus, multis argumentis magnaque tum evidentia tum vehementia, nobis ſpecioſam illam ac beatam Eccleſiæ concordiam commendat: qui ſermo quum omni tempore ſalutaris eſt atque utilis, tum vero hoc ſeculo Sectarum feraciſſimo videtur ita neceſſarius, ut non alio magis. Quiſquis igitur diligit pacem illam, quæ juxta beatum Paulum *exſuperat omnem ſenſum*, quæque ſola cuſtodit & ab omnibus malis tuetur corda & corpora noſtra in pacificatore Jeſu Chriſto Domino noſtro, ad hanc auditionem aures animoſque attentos adferat. Titulus nonnihil habet ſcrupulorum; ſed his quanta poterimus brevitate diſcuſſis, ad pulcerrimi ſimul & amoeniſſimi ſpectaculi contemplationem alacriores ingrediemur. Titulus igitur in codicibus nonnihil variat, ſive id accidit Scribarum ſtudio, ſive ſermonis Hebraici ambiguitas hanc nobis peperit varietatem. Septuaginta ſic reddidere: *In finem pro torcularibus filiis Core Pſalmus.* Hieronymus hoc pacto: *Vincenti pro torcularibus filiorum Core Pſalmus.* Quum audis *in finem*, intellige Pſalmum tractare de Chriſto, qui finis, hoc eſt, perfectio legis eſt omni credenti. Nulla eſt enim vera perfectaque juſtitia, niſi per fiduciam ſinceram erga illum, qui ſolus fide purificat corda mortalium. Quum audis *Vincenti*, ſive *pro Victoria*, protinus in mentem tibi veniat illud Paulinum: Neminem aſſequi beatam illam coronam gloriæ numquam marceſcentis, niſi qui legitime certaverit. Quidam ex Hebræi ſermonis peritia ſubmonuit pro *Vincenti*, potuiſſe verti, *Effundenti ſanguinem*; ut non levem & mercentam pugnam, ſed acre prælium, & ut Græci dicunt ἀσταυρόδον πόλεμον, intelligas. Quum enim qui huic militant mundo toties ſua corpora telis hoſtium objiciant, ſummque vitam ambigui Martis aleæ committant, ut ſupplicationem, ovationem, aut etiam triumphum adſequantur, eumque ridiculum verius ac ludicrum, quam ſpecioſum, quem nemo vir gravis abſque riſu videre poſſet, cujus univerſa pompa uno circumagitur die, quid non facient Chriſti milites, ut æternum illum triumphum adſequantur in cœlis? Quanta nunc eſt gloria Martyrum, qui ſuum effundendo ſanguinem, per fidem vicerunt regna, operati ſunt juſtitiam, & adepti ſunt beatas promiſſiones? Quorum encomia per univerſum reſonant orbem, & Angelis adplaudentibus ſempiternum cum Duce ſuo Chriſto triumphum agunt in cœleſti Hieroſolyma. Quamquam & hi, qui Paulo auſcultantes, amore Chriſti mortificant membra ſua, quæ ſunt ſuper terram, libidinem, avaritiam, iracundiam, alioſque id genus affectus, ſpiritui reluctari ſolitos, non incruento bello vincunt Satanam. Jam & in ipſo Pſalmo firmentio tabernaculorum, ſive tentoriorum, quod militiæ verbum eſt. Porro, quod in titulo additur, *pro torcularibus*, nonnihil torſit Divum Auguſtinum, eo quod in Pſalmo nulla fiat torcularium mentio. Itaque confugit ad allegoriam. Verum animadvertere poterat Pſalmorum titulos interdum indicare argumentum ex hiſtoria, velut in Pſalmum XXXIII. *Pſalmus Davidquum mutavit vultum ſuum coram Abimelech, & dimiſit eum & abiit.* Interdum diem feſtum quo decantari ſolet, velut Pſalmus XCI titulum habet: *Pſalmus cantici in die ſabbati*, XCII *Laus cantici David in die ante ſabbatum.* XCIII *Pſalmus David quarta ſabbati.* Nec oportet hiſtoricum ſenſum rejicere, quo locus fiat allegoriæ, quum ille ſit hujus baſis & fundamentum, qui cognitus facit, ut aptius tractetur intelligentia retruſior ac myſtica. Itaque titulus Propheticus quum addit: *Pro torcularibus*, indicat menſem ſeptimum, qui apud nos September eſt. Nam priſci a menſe Martio quum ſol ingreditur arietem, faciebant anni initium: & ab hoc numerantibus,

A

B

C

Rom. 10.

Heb. 11.

Auguſtinus attactus.

Hiſtoria baſis allegoriæ.

September a Martio ſeptimus.

bus, quoniam quintus erat is qui post dictus est Julius, Quintilis appellabatur: & huic succedens Augustus, Sextilis: ac cæteri item usque ad Decembrem, ex ordine sortiti sunt nomen. Quoniam autem mense Septembri vindemiæ tempus est, significantius erat, & ad mysterium accommodatius dicere, pro torcularibus, quam mense Septimo. Sic Horatius initium Veris indicans, non inamœna figura dixit, *Zephyris & hirundine prima*. Simul autem indicantur dies festi, quibus hoc canendi certamen inter Prophetas celebratur. Hinc est quod aliquot Psalmorum titulus habet mentionem *liliorum* sive *rosarum*, vernum tempus indicans, & ejus temporis festa. Nam quum Judæis tria fuerint festa præcipua, Pascha in memoriam prodigiose transmissi maris, & Pentecostes in memoriam legis in monte Sinai latæ ac receptæ, & Tabernaculorum, de quo mox dicemus. Primum incidebat in Veris initium, Secundum in Ver jam adultum, Tertium in Autumnum. Nam septimi mensis die XV. festum erat scenopegiorum, a figendis tabernaculis dictum. Septem enim diebus jubebantur commorari in tabernaculis in memoriam veteris historiæ, quod ex Ægypto profugi, per vastam & horridam solitudinem peregrinantes annis quadraginta habitarint in tentoriis, Deo viam monstrante, nocte per columnam igneam, interdiu per columnam nubilam, cujus interim beneficio nec potus nec cibus illis defuit, nec vestes aut calceamenta detrita sunt. Quo tempore & Templum ipsum erat Tabernaculum, mansitque donec Solomon exstrueret magnificum illud Templum Hierosolymis, ipsis etiam Ethnicis venerabile. Hujus tam benignæ Numinis providentiæ ne vel ipsi possent oblivisci, vel ad eorum posteros non perveniret tanti miraculi notitia, jussi sunt quotannis circa vindemiæ tempus tabernaculorum festum agere per dies octo, idque mense Septimo: qui quodam modo sic in mensibus est Sabbatum, quemadmodum in diebus dies septimus, in annis septimus annus, qui terris quoque suum dabat otium, in annorum hebdomadibus Jubilæus septem annorum complectens hebdomadas. Ex his ergo Septimi mensis octo diebus primus erat Sabbatum, utpote tertiæ hebdomadis initium, & item Octavus quartæ hebdomadis initium. Uterque jejunio & otio peragebantur. Cæteri, qui inter hos intercedebant, sacrificiis, hymnis, gratiarum actione & gaudiis solennibus transigebantur. Octavus tamen dies velut novi festi principium erat, videlicet cœtus sive collectæ, quod tum præter impendia sacrificiorum ac donorum nonnihil a singulis colligeretur in sumtus tabernaculi. His de rebus tractatur Levitici XXIII. & Numerorum XXIX. Proinde, quamquam in titulo non est expressa mentio tabernaculorum, est tamen tacite comprehensa, designato mense, quo Scenopegiorum festum celebrabatur collectis jam omnibus terræ frugibus. Mensis autem ille ferme totus festis & sacrificiis peragebatur, quo simul & Levitis provideretur, & populus agnosceret se quidquid terra produceret, divinæ munificentiæ acceptum ferre debere: ut nec ad luxum abuterentur, si quando annona proveniisset largior, nec desponderent animum, si quis annus exstitisset sterilior, ab ipsis admoniti tabernaculis, quod quum per steriles arenas ac sitientes facerent iter, Dominus non passus sit illis quidquam deesse, sed manna demiserit e cœlo, aquam effuderit e petra. Nam qui fieri possit, ut qui sic vestit agrestia lilia, qui pabulum suppeditat passerculis, sinat famulos suos egere necessariis, præsertim quum piorum sobrietas pauciissimis sit contenta? Quo turpius est, quod hodie Christiani quidam, ubi divina benignitas uberiorem annonam effudit, non ad gratiarum actionem, non ad liberalitatem in Sacerdotes & pauperes, sed ad lasciviam, luxum, ac libidinem convertuntur. Contra, si paulo malignior fuerit proventus, tum obliti superioris abundantiæ ac de futura diffidentes intendunt rerum pretia, contrahunt manus in egenos, accidunt quod debetur Sacerdotibus, frustrantur creditores. Quanto dignius erat iis, qui Christi titulo gloriantur, ut quo parcior fuerit anni proventus, hoc effusior esset divitum in pauperes benignitas. Non enim Deus in hoc dedit messem uberiorem, ut in tuis horreis frumenta computrescerent, sed ut quod supereset in usus pauperum dispensaretur. Ita fieret, ut superiore fertilitate videare non indignus, & insecuturis annis majorem Domini liberalitatem promerearis. Porro, festum illud tabernaculorum quod olim a Judæis celebrabatur, τυπικῶς designasse celebritatem Ecclesiæ Catholicæ, non obscure declarat Propheta Zacharias capite XIV. *Erit ruina qua percutiet Dominus omnes Gentes quæ non ascenderunt ad celebrandam festivitatem tabernaculorum.* In eodem capite fit mentio torcularium, ut hujus Psalmi argumentum ex eo Prophetæ loco sumtum videri possit, aut contra. Illud vigilanter annotatum est ab Hieronymo, tres esse Psalmos, quorum titulus meminit torcularium. Octavus qui inscribitur *David*, Octogesimus qui inscribitur *Asaph*, & hic Octogesimus tertius qui inscribitur *filiis Core*. Quibus & hoc commune est, quod omnes meminerunt victoriæ. Ogdoas autem resurrectionis gloriæ dicata est. Hic est enim dies quem fecit Dominus a mortuis resurgens, in quo jubemur lætari & exsultare tripudiis spiritualibus. Nam ubi resurrectio, ibi vita est. Vita autem est innocentia, quemadmodum peccatum mors. Primus igitur dies plausibilis erat hominis ad imaginem Dei conditi, de quo tractat Psalmus octavus, ostendens hominem ita conditum, ut Angelis esset proximus. Secundus erat hominis per legem ad innocentiam revocati, quod indicat Ogdoas decies multiplicata, Decalogum figurans. Hic tertius ostendit hominem per Euangelii gratiam eo perfectionis evectum, ut licet corpore degeret in terris, per fidem tamen ac spem conversationem haberet in cœlis. Eoque decem ogdoadibus additur ternio, quod per Euangelicam lucem mundus universus cognovit dilucide mysterium sacræ Triadis. Patrem noverant & Judæi, sed posteaquam Filius adsumta natura humana in terris visus est, & cum hominibus versatus est, moxque receptus in cœlum, emisso cœlitus Spiritu innovante linguas ac mentes omnium: tum demum dilucide mundus agnovit, in tribus personis unum Deum, & in eadem natura divina tres personas, Patrem & Filium & Spiritum Sanctum. Quoniam autem Gentes solent vindemias profanis & impiis ritibus in honorem ridiculi Bacchi celebrare, incompositis ludis, indecoris saltationibus, & obscœnis verbis lascivientes, cujus insaniæ dolemus in hodiernum usque diem nonnulla conspici vestigia: Moses publicam lætitiam ad religiosam gratiarum actionem, petulantes motus ad Propheticas saltationes (Nam & David in honorem Dei ante arcam saltasse legitur) impios hymnos, & impudicos sermones ad mysticos Psalmos convertit, effecitque ut impurus cultus, quem aliæ nationes Dæmonibus exhibebant, in veri Dei cultum verteretur. Habebant & Gentes in his festis sua certamina, in quibus homines parum sobrii, facie fecibus oblita de plaustris ridicula carmina jaciebant in obvios: victori præmium erat hircus, dignum, ut ajunt, patella operculum. Hic inter Prophetas erat certamen, plenum religionis ac reverentiæ. Unde Psalmi complures in titulis habent, *pro victoria*. Tale certamen & Apostolorum temporibus erat in cœtibus Christianorum. Unus loquebatur linguis, plures, Prophetæ officio fungebantur. Nec hic fervebat indecora contentio, sed si cui alteri fuisset revelatum, prior tacebat. Nec victus sibi displicebat, sed gratias agebat Spiritui, qui per alium hoc docere voluit quod ipsum fugerat. Nec victor efferebatur animo, sciens totum hoc esse divini Spiritus energiam, qui cuique dividebat sua dona prout volebat. Tale canendi saltandique certamen erat inter hos Prophetas. Hoc exemplo nos erudimur, ut sive laboramus, & affligimur adversis, sive rebus prosperioribus delinimur, omnia in gloriam Dei faciamus. Nunc complures Christiani tantum in morbis, bellis, aliisve periculis Deum invocant, & ita distinguunt tempora, ut tristia secent Deo, lætiora tribuant Satanæ. In funere carorum videas aliquam pieta-

Lilia in titulo.

Sabbata varia.

Ogdoas victoria.

Tres hebdomadis dies.

Lasciva vindemia.

Certamen poëtarum.

Admonitio salubris.

Digitized by Google

pietatis ſpeciem, in nuptiis, in victoriis, in conviviis nullum Chriſtianæ mentis veſtigium. Exiſtimant abunde ſatisfactum Deo, ſi per tempus Quadrageſimæ paulo vivant ſeverius, ſed imminente Quadrageſima quam irreligioſa licentia? rurſus exacta ea feriis Paſchalibus, quanta aviditate reditur ad intermiſſas voluptates? Atqui decebat Chriſtiana gaudia non minus habere Religionis quam luctum. Quam diu verſamur in his tabernaculis, ſunt variæ rerum vices. Eſt tempus naſcendi, & eſt tempus moriendi: tempus nubendi, & tempus abſtinendi a nuptiis: tempus gaudendi de natis liberis, & tempus lugendi defunctos liberos: ſed Chriſtianis nullum oportet eſſe tempus vacuum a pietate. Sub feſtum diem celebretur jejunium, ſed religioſum, feſtus dies requirit lætitiam, ſed ſpiritualem. Illic nonnihil contriſtamur, ſed ſecundum Deum: hic lætamur, ſed coram Domino. Quemadmodum de gaudiis Euangelicis loquens Eſaias capite IX. ait: *Lætabuntur coram te, ſicut qui lætantur in meſſe.* Bene lætantur qui lætantur coram Deo, qui pura conſcientia illi pro triſtibus pariter ac lætis gratias agunt. At qui lætitiæ temporibus, aleæ, temulentiæ, turpiloquiis & ſcortis indulgent, coram mundo fortaſſe lætantur, coram Deo inſaniunt. Sed his forſitan diutius immoramur, quam ſat eſt, utinam & ſine cauſa!

Gaudium coram Domino quod?

Abſolvamus igitur tituli myſterium. Octavus Pſalmus inſcribitur *David*, quæ vox Hebræis ſonat, *manu fortem*: octogeſimus *Aſaph*, quæ ſonat, *congregantem*: hic octogeſimus tertius, *filiis Core*, hoc eſt, *Calvariæ*. Juxta ſenſum retruſiorem, tribus nominibus idem Chriſtus ſignificatur. Ille condidit hominem rectum: Pater enim per Filium condidit univerſa, quæque in cœlis quæque in terris. Id nemo poteſt niſi Omnipotens, unde Paulus ſcribens Hebræis, Filium appellat *verbum virtutis Paternæ*. Idem hominem collapſum, eoque dejectum, ut jam comparandus eſſet brutis animantibus, & ſimilis factus eſſet illis, ne dicam, deterior, recollegit per legem, & donec veniret plenitudo temporum velut cancellis incluſit. Unde & Synagogæ vocabulum, & Pſalmus Aſaph, increpando provocat ad legis obſervationem: *Iſrael*, inquit, *ſi audieris me, non erit in te Deus recens.* Denique, congregatoris perſonam ipſe Dominus profitetur in Euangelio: *Hieruſalem, Hieruſalem, quæ occidis Prophetas, & lapidas eos qui miſſi ſunt ad te, quoties volui congregare te, ſicut gallina congregat pullos ſuos ſub alas, & noluiſti.* Tandem ubi venit plenitudo temporis, idem factus filius Core, in monte Calvariæ ſublatus in crucem univerſum orbem ad ſe congregavit, & in eodem reſurgens devicto Satana triumphavit. Hic fortaſſe ſcrupulus aliquis tanget animum lectoris, quomodo Chriſtus Filius Dei, dicatur *filius Core*, qui quum eſſet ex Levitis præcipuus, ambiit ſummum Sacerdotium, & adjunctis ſibi Dathan & Abiron, totam fere multitudinem concitavit adverſus Moſen & Aaron, ſicut refertur Numer. XVI. Cui quotquot pertinaciter adhæſerunt, partim vivi a terra dehiſcente abſorpti ſunt, partim igni cœlitus emiſſo abſumti. Sed nihil abſurdi habet allegoria. Chriſtus juxta carnem e gente Judaica duxit originem, pertinaciter rebelli adverſus Deum, de qua queritur per Eſaiam Prophetam: *Extendi manus meas tota die ad populum non credentem & contradicentem mihi.* Rurſus in Pſalmis: *Quadraginta annis proximus fui generationi huic, & ſemper dixi, hi errant corde.* Quam pertinacem rebellionem exprobrat illis & Stephanus in Actis Apoſtolorum: *Vos ſemper Spiritui Sancto reſiſtitis.* Complures autem Pſalmi in titulis habent *Filios Core*, nec ullius tamen nomen exprimitur, quaſi ſatis eſſet ad illorum laudem dici, filios Core, quum juxta communem hominum ſenſum ignominia videatur, ſcelerati patris & horrendo exemplo damnati cognomine deſignari. Quis enim ſuſtineat appellari filius aut nepos Judæ proditoris? Et tamen Scriptura laudis gratia notat poſteros Core, progenitoris nomine, cujus impietas illuſtravit filiorum pietatem, qui quum eſſent arctiſſimis naturæ vinculis adſtricti ſeditionis auctori, tamen in illis affectum naturæ vicit amor Religionis. Siquidem ut eſt probabilis conjectura, aut auſcultantes Moſi reſipuerunt ſepararuntque ſe a patre, aut ſic apud illum remanſerunt, ut impio propoſito nequaquam aſſentirentur, eoque illo cum ſuis abſorpto filii ſervati ſunt, ut legis Numer. XXVI. nec ob patris ſcelus a tabernaculi miniſterio ſubmoti ſunt, ſed honorifico janitorum officio functi ſunt, quemadmodum refertur 1 Paralip. capite XXVI. Inſuper & Prophetico ſpiritu præcelluerunt. Ergo, quum Deus non imputet parentum commiſſa filiis, niſi facta illorum imitentur, inique facit hominum vulgus, qui liberis non aliter exprobrat progenitorum ſcelus ac ſupplicium, ac ſi ipſi perpetraſſent. Tuus, inquiunt, pater de peculatu convictus, in crucem actus fuit, & audes hiſcere? audes venire in conſpectum hominum? Sed pulcrius eſt, ex malis prognatos virtute claros evadere, quam ſi quis bonus naſcatur ex bonis. Cæterum, iniquius etiam faciunt qui filiis non ſcelera parentum, ſed fortunam aut calamitatem probri gratia objiciunt. Novi, inquiunt, patrem illius ſervum, aut vidi mendicum. Et qui hæc dicunt ipſi ſibi ignoſcunt, quod dediti vitiis turpiſſimam ſervitutem ſerviunt Satanæ, quod pauperum rapina diteſcunt. Ex patre ſervo naſci non eſt turpe, ſed ſervire libidini, avaritiæ, cæteriſque vitiis turpiſſimum eſt. Mendicare panem, ſi urgeat egeſtas, non eſt turpe: ſed egenis non impertire neceſſaria, ac rapto vivere, crimen eſt exprobrabile. Et qui ſibi ignoſcunt vera propriaque commiſſa, proximis exprobrant alienam fortunam. Quanto Deus civilior erga nos. Non imputat nobis delicta, quorum ſemel pœnituit. Quod facinus exſecrabilius quam fuit Core? Aut quod ſupplicium deteſtabilius? haud illud quidem homine judice, qui nonnumquam fallitur, ſed Deo. Et tamen hujus filios ſermo Propheticus honoris gratia progenitoris nomine ſignare maluit quam propriis vocabulis. Similis inhumanitatis eſt, quod qui ex Judæis progeniti, a parentum impietate converſi ſunt ad veram pietatem, contumeliæ cauſa vocamus Maranos, quum ea gratia plus illis honoris debeatur. Quod ſi juſtum eſt, majorum vitia impingere nepotibus, unde nos prognati ſumus? Nonne ex his, qui in veri Dei contumeliam, coluerunt ligna & lapides? qui Martyrum ſanguinem effuderunt? Sed ad rem. Core, Dathan, Abiron, & Hon, conati ſunt dividere tabernalum, quemadmodum Hæretici ac Schiſmatici ſemper conati ſunt Eccleſiam diſcindere: ſed ut in illos præſens ira Dei deſæviit, ita qui moniti nolunt ab impiis ſectis ac ſeditioſis conatibus reſipiſcere, hos ſine dubio manet Gehennæ incendium. Atque in ſimili rerum ſtatu, oportet omnes eſſe filios Core, ut nec filius, contra pietatem adhæreat patri, nec frater fratri, nec uxor marito, nec gener ſocero, ſed ab impiorum tabernaculis ſecedendum eſt, ſi non corpore, certe animorum diſſenſione: & ſi quid erroris per incogitantiam obrepſit, auſcultemus Moſi, & moniti meliora ſequamur: quo poſt exantlatos hujus vitæ labores, in monte Domini bibamus muſtum ſempiternæ lætitiæ, & concorditer viventes in tabernaculo Dei, quod eſt Eccleſia, recipiamur in cœleſte tabernaculum Eccleſiæ triumphantis. Video me in explicando titulo prolixiorem fuiſſe, quam propoſueram. Ad Pſalmum igitur properabimus.

Tertius. David, Aſaph, Core, idem Chriſtus. Primus dies. Secundus. Core filii qui? E malis boni. Exprobratio inepta. Seditio & Hæreſis. Concordia in bona.

Quam dilecta tabernacula tua, Domine virtutum, &c.

Abruptum hujus Pſalmi exordium declarat impotens animi deſiderium. Quod genus eſt & Pſalmi LXXII. *Quam bonus, Iſrael, Deus, iis qui recto ſunt corde.* Aptius eſt quod legit Auguſtinus: *Quam amabilia*, Græce eſt ἀγαπητὰ. Nihil eſt pulcrius, nihil amabilius, nihil tutius aut firmius bonorum in bonis conſenſu: ut contra, nihil turpius, nihil abominabilius, nihil infirmius conſpiratione malorum in malum. Habent enim & impii tabernacula ſua, quorum & hic Pſalmus meminit, & is qui hunc proxime præcedit. Quoniam cogitaverunt unanimiter, ſimul adverſus te teſtamentum diſpoſuerunt: Tabernacula Idumæorum & Iſmaelitæ, & Moab & Agareni. Gebal & Ammon, & Amalech, alienigenæ cum habitantibus Tyrum.

Digitized by Google

rum. Et Pſalmus ſecundus: *Principes convenerunt in unum, adverſus Dominum & adverſus Chriſtum ejus.* Sicut eſt unica Eccleſia, & tamen Paulus ita loquitur: *Sicut in omnibus Eccleſiis doceo*, ſentiens, eſſe multas diſtinctione locorum ac perſonarum, unicam profeſſione fidei, & ſacramentorum communione: ita multa leguntur tabernacula Dei, quum revera ſit unicum tabernaculum univerſos electos complectens, quoniam omnes in Chriſto ſunt idem. Contra, impiorum, quoniam in Religione ac Fidei dogmatibus diſſentiunt, nullum eſt commune tabernaculum, ſed impii cum impiis ſic diſſentiunt, ut variis quidem modis ac nominibus, ſed tamen pari impietate diſſentiant a tabernaculo Dei. Olim Græci ac Romani deridebant Ægyptios, Bovem Serapim & Cercopithecos, atque adeo Cæpe pro Diis colentes, ſed ipſi interim Lapides ac Ligna, aut in his latentes Dæmones pro vero Deo colebant. Sic Lacedæmonii habebant ſua tabernacula diverſa a tabernaculis Aſianorum. Habebat & Gallia Druidas propriæ cujuſdam Religionis magiſtros, ſed cum vera Religione pugnantes. Horum typum geſſit Dathan, Abiron, & Hon. In ſuo quiſque tabernaculo ſtabat paratus ad pugnam. Erant inter ſe diviſi, in hoc concordes, ut Moſen expugnarent, quemadmodum diverſarum Gentium diverſæ Religiones, inter ſe diſcordes, mira tamen concordia & ſyncretiſmo, perſequebantur Judæos, ac poſt majore conſpiratione Chriſtianos. Hæreticorum autem diſſidia figurabat Core, qui corpore non receſſit a tabernaculo Dei, licet animo eſſet ſejunctiſſimus. Siquidem Hæretici adfectant videri veræ Religionis adſertores; & quemadmodum ille conabatur Aaron a ſacris ſubmovere, ita iſti perſuadere conantur Catholicæ doctrinæ ſectatores eſſe Tyrannos & hoſtes Eccleſiæ. Et quemadmodum unuſquiſque Hæreſiarcha clamat, hic eſt Chriſtus, non iſtic: ita Core grex dicebat, omnis multitudo ſanctorum eſt, in ipſis eſt Dominus. Ante Redemtoris adventum apud Judæos Sadducæi & Herodiani habebant ſua tabernacula, ſed nec amabilia, nec ſpecioſa. Cæterum, jam per orbem diffundente ſeſe luce Euangelica, quam multa quam abominanda tabernacula Hæreticorum conſtiterunt adverſus tabernaculum Dei? Quis non inhorreſcat ſi vel legat quæ turpitudinum ſcena fuerit in tabernaculis Ophitarum, qui ſerpentem pro Chriſto venerabantur, Cainorum, qui Cain parricidam & Judam proditorem inter præcipuos habebant ſanctos? Nicolaitarum quibus uxores erant communes. Adamianorum, qui nudi cum nudis fœminis ad ſacra conveniebant, hac, ſcilicet, ſpecie, Adam & Evam adhuc innocentes e Paradiſo nobis repræſentantes; & tamen iidem nuptias averſabantur. Quæ dogmatum portenta, quæ monſtra turpitudinum peragebantur in tabernaculis Baſilidis, Colarbaſi, Priſcillæ ac Marcionis? Manichæorum fœda myſteria, quis poſſet abſque nauſea vel legere vel recenſere? Quis non exſecretur Sabellianorum, Arianorum, Eunomianorum blaſphema in Chriſtum, aut in totam potius Trinitatem conventicula? Quibus præſtigiis, quibus technis, qua crudelitate conati ſunt Catholicam veritatem obruere? Operæ pretium fuerit unum & alterum illorum ſtratagema referre, ut hinc fiat conjectura, quantum malitiæ texerunt illa tabernacula. Athanaſium invictum Catholicæ veritatis propugnatorem, quoniam Scripturis & argumentis ſuperare non valuerunt, fictis criminibus ſtatuerant opprimere. Conſtantium Cæſarem malitioſis ſuggeſtionibus ſic irritarunt in virum ſanctiſſimum, ut juſſerit apud Tyrum coacto Concilio cognoſci de Athanaſio, delegato ad id Comite quodam a latere ſuo, qui cognitioni præſideret. Duo præcipua crimina intentabantur, mulier vi conſtuprata, & brachium homini defuncto abſciſſum in uſum maleficarum artium. Conducere mulierculam quæ hujus tragœdiæ partem ageret, non erat difficile: ſed ad probandum maleficii crimen accerſierant Arſenium quemdam, olim Athanaſii Lectorem, qui, veritus Epiſcopi quem offenderat correptionem, ab eo profugerat. Hunc diebus aliquot abditum ſervarant Ariani, ut cum fide mentirentur eſſe mortuum. Is tamen ut intellexit, quid in Athanaſium molirentur, ſive exhorrens facinoris atrocitatem, ſive cupiens hac occaſione cum Epiſcopo ſuo redire in gratiam, noctu clam profugit e latebris, & Tyrum ad Athanaſium navigio pervenit, eique rem omnem aperit. Ibi vir ut inſigniter pius, ita mire ſolertis ingenii, quippe qui juxta præceptum Domini columbinam ſimplicitatem cum ſerpentis prudentia conjunxerat, jubet Arſenio, ut abdat ſeſe, donec in rem præſentem evocaretur: coacto Concilio prodit mulier, infertur horrendo ſpectaculo loculus defuncti, oſtenditur brachium hominis reſectum loculo impoſitum. Horror etiam bonorum animos pervaſerat. Quis enim crederet illa fingi a Sacerdotibus? Mulier quæ fuerat edocta narrat, ſe quondam Athanaſium excepiſſe hoſpitio, & ab eo noctu, quum nihil ab illo metueret, per vim fuiſſe conſtupratam. Athanaſius introductus eſt, ad hæc reſponſurus. Is, qua præditus erat ſolertia, ſubmonet Timotheum Presbyterum ſuum, ut ipſo tacente mulieri reſpondeat. Sciebat enim ſe mulieri ne de facie quidem notum eſſe. Quum illa peroraſſet accuſationem, Timotheus, *tune*, inquit, *mulier, ais, te a me vi conſtupratam?* Tum illa muliebri pervicacia, *Tu*, inquit, *tu, inquam, illo loco, illo tempore per vim meam pudicitiam contaminaſti.* Erubuere quidem tam facile detecta mulieris calumnia. Nec tamen abſolutus eſt Athanaſius, nec ad calumniæ pœnam vocata mulier, quod iidem eſſent judices qui accuſatores. Itum eſt ad ſecundum crimen: *En*, inquiunt, *ipſa res loquitur*, hoc eſt Arſenii brachium, quod, in quem uſum amputaris, tu nobis, Athanaſi, exponito. Hic ſimili ſolertia vir prudens rogat illos num ſatis noſſent Arſenium, cujus hoc eſſet brachium. Reſpondent quidam, ſe probe noſſe Arſenii faciem. Petit Athanaſius, ut liceret ſibi accerſere quemdam, quo ad eam cauſam haberet opus. Conceſſum eſt. Introductus eſt Arſenius, cujus facie nudata, *Ecce*, inquit, *Arſenius vivus, ecce brachium dextrum, ecce ſiniſtrum incolume, unde vos iſtud brachium amputaveritis, ipſi narrate.* Quid hic exſpectas? ut Athanaſius a cauſa fuerit expeditus? Imo diſcerptus erat inimicorum manibus, ni Archelaus, Orientis Comes, qui & ipſe ei concilio præſidebat, virum ſanctum e manibus illorum extractum, per occultos meatus dimiſiſſet. Quid autem tergiverſari poterant, tam evidenter confutati? Vociferabantur hominem eſſe Magum ac præſtigiis imponere oculis hominum, nec ullo pacto committendum eſſe, ut talis artifex viveret. Rurſus coacto concilio, perinde quaſi legitime convictus condemnatur Athanaſius. Spargitur per univerſum orbem fœdus rumor, edicto Præfectorum Imperialium, per omnes latebras terra marique quæritur vir cœlo dignus: propoſitis etiam præmiis, qui vivum adduxiſſent, aut ſi minus poſſent, qui mortui caput attuliſſent. Quid ſimile Judæi moliti ſunt in Chriſtum? Imo quis fando audivit inter Ethnicos facinus exſecrabilius? Specimen dedi, talia ſunt Schiſmaticorum & Hæreticorum tabernacula. Quid nunc commemorem de Circumcellionum furioſa crudelitate? Quid de Donatiſtarum vafricie, technis ac violentia? Hæc non ignorant, qui legerunt Auguſtini de his actis commentarios. Sed hæc vetuſta. Magis deplorandum quod noſtra etiam memoria, reperta ſunt conventicula in quibus noctu poſt decantatas Dei laudes, exſtinctis lucernis, promiſcua Veniere viri cum fœminis miſcebantur. Sit hoc leve; in quibus matres ultro tradebant ſuos infantes occidendos, & tam immane facinus hilari vultu ſpectabant, perſuaſæ ſic interfectos inter præcipuos ſanctos habendos. Quæ dementia videtur ex hæreſi, quæ κατὰ Φύγας dicitur, traxiſſe originem, qui Euchariſtiam ex farina ſanguine infantis macerata conficere ſolent. Eum minutis punctionibus excipiebant. Quod ſi puerum eum mori contigiſſet, pro Martyre colebatur. Vides in quæ portenta devolvantur homines, qui, ſemel deſerto Dei tabernaculo, ſeſe manciparunt ber-

Tabernacula multa & unum.

Errores varii & inter ſe pugnantes.

Arianorum perverſitas.

Hæreſes Judaicæ.

Hæreſes antiquæ.

Hæreſes recentiores.

Digitized by Google

Comparatio tabernaculorum.

bernaculis impiorum. Jam si præstanti forma puellam, cum anu deformi componas, & illa videbitur amabilior, & hæc aspernabilior. Ita Propheticus ac spiritualis oculus conferens Synagogas Satanæ, cum Tabernaculo Dei, in quo regnat cœlestis illa veritas, in quo exuberat pax exsuperans omnem sensum, in quo fervet caritas fuci nescia, triumphat fides invicta, in quo uno ore, unaque anima canuntur laudes Dei, magis erumpit in vocem: *Quam amabilia, tabernacula tua, Domine virtutum.* Piorum enim concordia cœlestis illius Ecclesiæ imaginem nobis repræsentat, in qua nulla est opinionum dissensio: Jam enim gloriam Domini non in ænigmate, sed revelata facie speculantur. Summa animorum concordia, summa caritas, uno ore eademque mente Deum hymnis celebrant. Adde huc, quod spiritualis oculus, quem perspicacem reddit lumen fidei, plus cernit quam oculus corporis. Quid igitur ille videt præterea? Videt Christum in medio suorum residentem ac benedicentem cœtui suo, quemadmodum ipse pronuntiavit in Euangelio: *Ubicumque sunt duo vel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum.* Vidit Angelos protectores ac ministros sanctæ congregationis, magna frequentia summaque reverentia versantes. In tabernaculis impiorum omnia diversa sunt, in quibus præsidet Satanas, numquam nocentior, quam quum se transfigurat in Angelum lucis, intersunt impii spiritus ad omne malum instigantes. Ut ne jam commemorem diversum exitum. Quid Core & illius conjuratis acciderit, sciunt omnes. Horribile spectaculum erat terram dehiscere, ac viva corpora devorare: aut igni cœlitus emisso, aut fulmine, consumta tot hominum millia. Nam postridie recrudescente populi seditione, quatuordecim millia perierunt incendio cœlesti. Sed horribilius est, & animam & corpus mitti in Gehennam. Nec omnino falsum est, quod dicunt quidam, invisibilem esse Ecclesiam. Solus enim Deus introspicit corda hominum, ac vere novit, qui sint ipsius. Multis tamen argumentis sæpe deprehenditur ubi sit Ecclesia Dei, ubi Synagoga Satanæ. Multorum enim peccata præcedentia sunt ad judicium. Sed hæc ipsa Ecclesia visibilis, quæ bonis habet admixtos malos, quantum habet alacritatis ac majestatis quoties ad pietatis cultum convenit. Ubi is cui datum est donum Prophetiæ, sincere tractat ac dispensat verbum Dei, populus religiosa attentione ac reverentia auscultat, non ut verbum hominis, sed ut verbum Dei. Quum interim qui docet sic afficitur, ut sentias Christi Spiritum per os hominis loqui. Interea videre est præsentem Spiritus energiam in auditoribus. Alii suspirant, aliis erumpunt lacrymæ, aliis hilarescit facies, in summa, dicas omnes transfigurari. Rursum, quum in solenni cultu, suo quisque munere fungitur, alius recitat sacram lectionem, alius decantat laudes Deo, alius orat totius multitudinis nomine, tractatque mysteria, alii hæc agenti subserviunt, populus interim religioso silentio veneratur hæc omnia. Quis hæc spectans non fateatur, amabilia esse tabernacula Dei? Itidem, quum procedit Ecclesiæ supplicatio decenti digesta ordine, etiam ii qui tantum spectandi gratia prospiciunt, venerabunda quadam alacritate tanguntur. Postremo, omnis legitimus conventus hominum ad rem honestam habet dignitatem quamdam, atque adeo lætitiam. Cujusmodi sunt discipulorum ad professionem, aut diversorum hominum ad disputationem publicam. Alcibiades, quum primum esset verba facturus apud populum Athenienſem, sensit animi trepidationem. Eam illi sic exemit Socrates. Rogat, num posset contemnere coriarium aliquem? Respondit, Maxime. Num figulum? respondit, facile. Num fabrum, aut cementarium? Quum de singulis interrogatus respondisset apud quemvis istorum posse intrepide dicere: *Atqui*, inquit Socrates, *ex his constat ille populus quem tu vereris.* Quod si per se contemtissimis hominibus ipse conventus conciliat dignitatem ac reverentiam, quanto venerabilior est cœtus piorum hominum ad cultum Dei viventis congregatorum? Tantam autem vim habet chorus unanimiter Deo fidentium, ut profanos etiam rapiat in admirationem sui, sicut testatur Paulus; Idiotam aut incredulum ingressum Ecclesiam sanctorum, procidere in faciem tuam, & adorare Deum, profitentem quod vere Deus sit in medio suorum. Balaam Propheta quidem erat, sed impius. Is tamen e monte conspectis Israelitarum tabernaculis, coactus est exclamare: *Quam pulcra tabernacula tua, Jacob, & tentoria tua, Israel.* Videbat idem felicem illorum mortem qui perseverat in castris Ecclesiæ. *Moriatur*, inquit, *anima mea morte justorum, & fiant novissima mea horum similia.* Conspicit horum tabernaculorum pulcritudinem Propheta sanctus, quum exclamat in Cantico graduum: *Ecce quam bonum & quam jucundum habitare fratres in unum!* Vidit & Petrus, sed tamquam per somnium, quum in monte contemplatus esset Domini gloriam, & audisset Mosen ac Heliam, de gloria mortis Dominicæ colloquentes: *Domine*, inquit, *bonum est nos hic esse, faciamus hic tria tabernacula.* Illic demum vera est concordia, ubi Lex & Prophetæ consentientes Christum Novi Testamenti Ministrum, non littera sed Spiritu prædicant. Hoc nec fit in Synagogis Judæorum, qui legem detorquent, non ad Christum, sed ad nescio quem alium Messiam, quem tot jam seculis frustra exspectant infelices: nec in tabernaculis Manichæorum, qui totum Vetus Testamentum ut non a Deo, sed a principe tenebrarum proditum rejiciunt: Novum seu multis locis falsatum suo arbitrio probant aut improbant. Denique, in nullis Hæreticorum tabernaculis, ubi Scripturæ non ad Christum, qui est veritas, accommodantur, sed ad sensum humanum detorquentur. Id enim semper fuit Hæreticorum proprium. Siquidem Priscillianistæ nullius libri vel Veteris vel Novi Testamenti auctoritatem rejiciebant, sed quum absurdissima docerent, quidquid cum ipsorum dogmatibus pugnabat, falsa interpretatione ad alienum sensum depravabant. Verum, ut ad Psalmi tenorem redeam: Si tabernacula Dei intelligis, Ecclesiam adhuc in terris militantem, puta hæc dici, vel a Catechumeno, vel ab Ethnico aut Judæo resipiscente, vel a peccatore sive Hæretico Schismaticove redeunte ad cor. Sin de ea parte Ecclesiæ, quæ jam triumphat cum Christo, puta quemvis pium hominem, cum Paulo cupientem dissolvi & esse cum Christo, dicere: [*Quam amabilia tabernacula tua, Domine virtutum.*] Abruptum sermonis initium declarat desiderii magnitudinem a profunda contemplatione proficiscentis. Nec otiosum est, quod alloquens Dominum dicit *Tua*. Quidquid in Ecclesia virtutis, roboris, aut felicitatis est, Domini est, non hominum. Ille gratis sibi redemit Ecclesiam, ille gubernat, ille tuetur adversus omnes procellas. Et quicumque Ecclesiæ resistit, non rebellat hominibus, sed Deo. Hoc aperte loquitur per os Zachariæ capite II. *Qui tetigerit vos, tanget pupillam oculi mei.* Et Paulus audit: *Saule, Saule, quid me persequeris?* Rursus, quemadmodum in Euangelio agnoscit sibi præstitum quidquid beneficii collatum fuerit, vel in infimum Christiani nominis professorem: ita quidquid malorum ingeritur in Ecclesiam Catholicam, sibi ingestum esse deputat. Talem Præsidem ac Propugnatorem quum habeat Ecclesia Catholica, frustra sunt omnes impiorum conspirationes adversus illam. Eoque Psalmus addit, *Domine virtutum. Virtutes* autem hic appellat, non ἀρετὰς, quæ opponuntur vitiis, sed δυνάμεις, quæ vox sonat *potentiam.* Atque hoc cognomento sacræ litteræ nonnumquam designant Deum: veluti Psalmo XXIII. *Dominus virtutum ipse est Rex gloriæ,* δυνάμεων. Præcesserat enim, *Dominus fortis & potens in prælio.* Et in Veteris Testamenti voluminibus frequenter appellatur *Dominus Sabaoth*, quod Hebræis sonat *virtutum* sive *exercituum*, quam vocem & hic habet Psalmus apud Hebræos: δυνάμεις in mysticis litteris interdum declarat, præcipuos Angelos, quorum ministerio Deus utitur ad electorum suorum protectionem. Hunc exercitum vidit Helizæus, quum puero ad conspectum Syrorum exercitum exanimato dice-

Exitus hæreseon.

Ritus ecclesiæ.

Concio ecclesiastica.

Multitudinis auctoritas.

Numer. 14.

Tua.

Matth. 15.

Deterquere scripturam pernicioſiſſimum.

1. *Tim.* 5.

4 *Reg.* 6.

diceret: *Noli timere, plures ſunt nobiſcum, quam cum illis.* Et ad Prophetæ preces aperti ſunt oculi miniſtri, mox & ipſe vidit montem plenum equitibus & curribus igneis. *Nemo*, inquit Chriſtus, *poteſt eos de manu mea eripere, quos Pater dedit mihi.* Concinit his canticum graduum: *Niſi Dominus ædificaverit domum, in vanum laborant qui ædificant eam*, &c. Tempore Pauli nec opibus, nec viris, nec ullis mundi præſidiis erat munita Eccleſia, & tamen magna fiducia loquitur: *Si Deus pro nobis, quis contra nos?* Moxque eo fiduciæ provehitur, ut quum Eccleſia tot malis undique premeretur, non vereatur dicere: *Certus ſum, quod neque mors, neque vita, neque Angeli, neque Principatus, neque inſtantia, neque futura, neque altitudo, neque profundum, nec ulla creatura alia poterit nos ſeparare a caritate Dei, quæ eſt in Chriſto Jeſu Domino noſtro.* Unde tanta fiducia, Paule, inter tot mortes, inter tot pericula & foris & intus urgentia? Unde iſte ſpiritus, paucis, indoctis, privatis, tenuibus & oppreſſis? *Ex nobis*, inquit, *nihil poſſumus, ſed Dominus noſter eſt Dominus virtutum.* Sive igitur accipias virtutes Angelos, Eccleſiæ Protectores, ſive miracula, uterque ſenſus declarat Eccleſiæ Dominum prorſus invictum eſſe, quum ſit omnipotens, ad cujus nutum præſto ſunt omnes Angelorum legiones, & qui facit mirabilia magna ſolus, quique ſolus, quidquid voluit, fecit, in cœlo pariter atque in terra. Eccleſiæ primordia miraculis non humanis præſidiis invaluerunt. Et quoniam quicumque pie vivunt in Chriſto Jeſu, impiorum perſecutionem patiuntur, humiles juxta mundum ac pauci præ his qui oppugnant, ad conſolationem gregis puſilli dictum eſt, *Domine virtutum.* Hic eſt enim ille qui dicit in Euangelio: *Nolite timere puſillus grex, quia veſtrum eſt regnum cœlorum.* Et rurſus, *confidite, quia ego vici mundum.* Solus hic potuit alligare fortem domumque illius ac ſupellectilem diripere. *Æſtimati*, inquit, *ſumus ſicut oves occiſionis.* Quod animal ove imbecillius aut magis imbelle? Sed quid dicit Paulus jam e lupo factus ovis? *Arma militiæ noſtræ non carnalia ſed potentia Deo, ad deſtructionem munitionum, conſilia deſtruentes, & omnem altitudinem extollentem ſe adverſus ſcientiam Dei*, &c. Eodem in loco objurgat Corinthios, quod, quum adhuc eſſent carnales, ea tantum viderent, quæ erant ſecundum faciem, atque e rebus externis æſtimantes Apoſtolos, quod non ſolum juxta mundum tenues eſſent, & humiles, verum etiam afflicti, contemnerent eos quum eſſent ſpiritualibus opibus ditiſſimi, ſpiritualibus armis munitiſſimi. Ita quorum oculos occupavit hujus mundi potentia, quum metiuntur Eccleſiam Chriſti externa ſpecie, non ſolum contemnunt eam, verum etiam abhorrent & averſantur. Tales erant olim qui baptiſmum in extremæ vitæ diem ſtudio proferebant, nec niſi triſtes ac deplorati veniebant ad atria Domini. At, qui ſpiritualibus oculis cernit gloriam filiæ Regis ab intus, dicit cum Propheta: *Concupiſcit & defecit anima mea in atria Domini.* Mediocria bona moderatis affectibus expetuntur, at illa quæ nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis adſcenderunt, quæ Deus præparavit diligentibus ſe, ingenti deſiderio expetantur oportet. Hanc deſiderii magnitudinem Propheta expreſſit addens, *& defecit in atria Domini.* ἐπιθυμεῖν vulgare eſt, ſed ἐκλείπειν non eſt niſi ſupra humanum modum deſiderantium. Græci λειποθυμίαν appellant, quum propter vehementem & ſubitum ſpirituum motum homo deſtitutus animo ſibi excidit ad tempus. Eam affectionem aliquando gignit in homine, vehemens pavor aut admiratio: unde ſtupefactos & attonitos dicimus. Nonnumquam ingens dolor, aut lætitia præter ſpem objecta, aut amor impotens. Unde & in profanis Tragœdiis, Phædra ad Hippolyti conſpectum concidit exanimi ſimilis. Et Hiſtoriis proditum eſt, mulierem ad inexſpectatum filii ſui introitum, quem acceperat in bello cecidiſſe, fuiſſe exanimatam. In eumdem ſenſum uſus eſt hoc verbo Pſalmo CVIII. *Defecit in ſalutare tuum anima mea.* Defecerunt oculi mei in eloquium tuum. Huc pertinet quod ſponſa loquitur in Cantico Solomonis. *Fulcite me floribus, ſtipate me malis, quia amore langueo.* Quæ fulciri poſtulat, periclitatur ne concidat. Idem enim accidit in ſpiritualibus quod in rebus externis. Requiritur moderata cognatio inter potentiam & objectum. Alioqui ſi quod ſenſui objicitur careat modo, ſenſum obruit: veluti ſol nulla nube temperatus, ſi intendas oculos corrumpit viſum, & ſonitus immodicus adducit ſurditatem. Sicut litteris eruditorum proditum eſt, apud Stadiſin oppidum, ubi Nilus per Cataractas ingenti fragore præcipitat, indigenas naſci ſurdos. Item illud ſæpenumero videmus accidere, ut qui vehementer intendunt animum rebus ſupra modum ſubtilibus inveſtigandis, incidant in dementiam. De Ariſtotele litteris proditum eſt, (vere an falſo, nunc non excutio,) quod poſteaquam ingenium ſuum diu multumque torſerat ſtudio perveſtigandi cauſas, cur mare Euboicum ſecus quam alia maria ſepties in die decurreret, ac recurreret, neque quidquam proficeret, ſeſe in ipſum abjecit mare, dicens, *quando ego non te capio, tu capies me.* Quo minus mirandum eſt, ſi qui non contenti credere, quæ nobis tradidit Scriptura, de divina Triade multa ſcrutantur humanæ mentis captum in immenſum excedentia, in delirationem decidunt, ut jam communi quoque ſenſu careant, qui ſupra humanum ſenſum ſapere voluerunt. De quibus vaticinatus eſt Solomon: *Qui ſcrutator eſt majeſtatis, opprimitur a gloria.* De eiſdem Eſaias: *Qui dat ſecretorum ſcrutatores, quaſi non ſint.* Sed jam dudum audire cupis, quæ ſint iſta præclara bona, ſenſum humanum exſuperantia, quæ conſpexit hic qui tanto deſiderio geſtit in atria Domini ingredi, ut præ admiratione deficiat animo? An quiſquam digne valeat exiſtimare, quanta ſit dignitas, quantaque felicitas, hominem peccatorem ac Satanæ laqueis irretitum, per fidem ac baptiſmum gratis e mancipio Diaboli cooptari in numerum filiorum Dei, inſitum corpori Chriſti, unum cum illo fieri, ex hærede Gehennæ fieri hæredem regni cœleſtis, allegi in illud glorioſum contubernium ſanctorum omnium qui a condito mundo fuerunt, quique uſque ad conſummationem ſeculi futuri ſunt, ſive in cœlis, ſive in terris? Tantus honos tantaque beatitudo præſtatur Catechumenis in atriis Domini, priuſquam admittantur ad penetralia. Nam atrium proprie nobilium ædium ingreſſus dicitur; unde *ſervi atrienſes*, qui atrio præſunt. Itaque qui fidei oculis perſpicit majeſtatem domus Dei, quid mirum, ſi ad res divinas, & humana natura ſuperiores animo deficit, & affectu impotenti raptus ſeſe præ deſiderio non capit? Horatius homo facundus ad Mecænatem accitus pauca loquitur, idque, ut ipſe ait, *ſingultim.* Nec raro accidit viris alioqui magnis & eruditis, ut in celebri conſeſſu Pontificum aut Principum dicturis vertigo oboriatur, ſibique repente ſic excidant, ut quæ menſibus aliquot meditati ſunt proloqui non poſſint. Sed quid illius conſeſſus majeſtas ad Eccleſiæ gloriam? Certius autem cernitur oculis fidei quam oculis corporeis. Proinde qui frigidi & invitis ſimiles veniunt ad baptiſmum, nondum perviderunt ad quantam felicitatem recipiantur, eoque indigni ſunt qui potiantur ad quod invitantur. Age, ſi cui plebejo in tetro carcere marceſcenti veniat nuntius dicens: Bono eſto animo: hodie liber Regiam ingredieris, futurus inter aulæ Proceres, & Regi carus: nonne periculum eſſet ne ſubito gaudio deficeret, & ne poſt carceris tenebras ad Regalis domus lucem ac majeſtatem admiſſus ipſe ſibi excideret? Sed quis carcer, quod barathrum tam tetrum eſt, quam eſt in quo detinentur, quos Satanas alligavit criminum vinculis? Aut quæ eſt uſquam Regia, etiam ſi omnium ſplendorem in unam conferas, quæ cum Eccleſiæ majeſtate poſſit conferri? Quod ſi merito reprehendendi ſunt, qui tantam gratiam ſegnes ac languidi accipiunt, quanto juſtius culpandi ſunt, qui in hujus regiæ penetralibus ſordide & incompoſite vivunt? Arbitror & in ipſis Prophetæ verbis aliquid latere myſterii: non dicit ego defeci, ſed, *Anima mea defecit:* nec ait, ego exſultavi,

Rom. 8.

2 Cor. 10.

Cap. xxv.

Cap. xl.

Introitus in eccleſiam.

Defectus ſpiritualis.

Apud Senecam.

tavi, ſed, *Cor meum & caro exſultaverunt.* Animæ vox in litteris Sacris interdum humanum quiddam & infirmius ſonat. Veluti, quum Paulus loquitur Corinthiis: ψυχικὸς, hoc eſt, *animalis homo non recipit ea quæ Dei ſunt.* Sic & Jacobus hujus mundi ſapientiam, quæ fidem rejicit & humanis rationibus ſcrutatur divina, animalem appellat. Sic & caro hominis craſſius quiddam ſonat, cui perenne bellum eſt cum Spiritu Dei. Cordis vero nomine ſpiritum hominis ſive mentem ſignificare videtur. Spirituum enim vitalium juxta Phyſicos fons in corde eſt. Eſt igitur *Caro* quæ, auctore Paulo, *regnum Dei non valet poſſidere.* Et eſt, *Caro, cujus conſortium non patitur Spiritus Dei.* Puta, hanc eſſe infimam hominis partem. Sic eſt & anima quæ repellit Spiritum Dei, quemadmodum ait S. Judas, eos ceu digito notans, qui ſectantes ea quæ ſunt hujus mundi, per Sectas & Schiſmata ſecedunt ab Eccleſiæ conſortio. *Hi ſunt*, inquit, *qui ſegregant ſemet ipſos, animales, ſpiritum non habentes.* Jam eſt & cor hominis, in quod *non adſcenderunt ea quæ Deus præparavit diligentibus ipſum.* Quum igitur totus homo, ut omnes ſuas vires in unum conferat, non ſit capax donorum cœleſtium, quid ſupereſt, niſi ut totus deficiat in ſeſe concidatque, quo renovatus & erectus Spiritu Dei, per fidem perſpiciat, quam ingentia ſunt quæ divina benignitas nobis per Filium gratis largitur, ſi digne accedamus ad illius tabernacula. Sic deficere proficere eſt, ſic exanimari vivificari eſt, ſic ſibi excidere, eſt reddi ſibi, ſic concidere, eſt erigi, ſic ſuis viribus deſtitui, eſt robuſtum fieri in Chriſto, ſic emori, eſt in Deum transformari. Niſi enim mortificetur quod animale eſt, non exoritur quod eſt ſpirituale. Itidem in rebus naturæ, corrumpitur ſiccum & informe ſemen, ut exſurgat viridis arbor. Emoritur deformis eruca, ut provolet nitidus ac picturatus papilio. Marceſcit cicada jam anus, ut ex ſicco exuvio, prodeat nova ſucculenta modulatrix. Poſtéaquam igitur totus homo defecit, & defecit in tabernacula Dei, tunc caro ſimul & anima, & cor illius exſultat in Deo vivo, Spiritus enim Dei per fidem innovat omnia, fitque totus homo *nova creatura* in Chriſto Jeſu. Nam eſt caro quæ videt ſalutare Dei, & juxta Paulum, eſt corpus ſpirituale, & eſt cor mundum quod in nobis creat Deus, & eſt ſpiritus rectus quem innovat in viſceribus noſtris. Hinc, nimirum, naſcitur illa ſpiritualis exſultatio, non in opibus aut honoribus aut voluptatibus hujus mundi, non in forma viribuſque corporis, non in ſapientia humana, ſed in Deo vivo, qui vitam dat mortuis. Is demum tuto gloriatur, *qui*, beato Paulo monitore, *in Domino gloriatur.* Scriptura frequenter hoc vivi cognomen attribuit Deo, non tantum ad differentiam ſimulacrorum mortuorum, ſed etiam ad declarandum illius omnipotentiam. Vivum enim dicitur quod eſt efficax. Non eſt magnum ſi credamus Deum eſſe viventem, quum vivant & bruta animalia, ſed hic ſolus ſic eſt vivus, ut ſit ipſa vera vita, unde velut a fonte manat omnibus vita. *Ego*, inquit Dominus, *ſum via, veritas & vita.* Mortificato igitur vetere homine & ſepulto in baptiſmo, novus homo in ſe quidem mortuus, ſed in ſe viventem habens Chriſtum, totus exſultat, gratias agens ei cujus gratuita munificentia ſic transformatus eſt. Sara enim non genuit Iſaac, hoc eſt, gaudium ſpiritus, niſi poſteaquam illi defecerant muliebria. Cæterum, unde genuit? ex Abraham, carne emortuo, ſed fidei vigore vivo vividoque. Cæterum, ipſe Propheta cauſam hujus exſultationis maluit per allegoriam nobis exprimere: [*Etenim paſſer invenit ſibi domum, & turtur nidum ſibi ubi ponat pullos ſuos.*] Quam magnificam rem quam humili tropo expreſſit ſpiritus Propheticus. Quid eſt igitur quod ſic exſultas, ſic gaudio geſtis ac triumphas qui paulo ante defeceras? *Quia paſſer*, inquit, *invenit ſibi domum, & turtur nidum, ubi ponat pullos ſuos.* Naturæ inſtinctu omnia animantium genera parant ſibi locum aliquem, in quo poſt labores tuta conquieſcant, & in hoc mira ingeniorum varietas. Pleraque procul in avia & impedita loca recedunt, quæ vix a venatoribus perve-

ſtigantur, ut Cervi. Apri fruticetis abdunt ſeſe. Leones ac dracones ſpeluncarum receſſibus. Lepus averſo ſaltu mire fallit venatorem, ne deprehendat cubile. Serpens in cavernis ſuis tutus eſt. Cuniculi ſubterraneis labyrinthis ſeſe tuentur. Formicæ in cavis effoſſis per hiemem latitant. Apes in cavis arboribus exſtruunt cellas ſuas, eaſque cruſto tenaci & amaro foris oblinunt, quo tutæ ſint adverſus injuriam. Habent & piſces receſſus ac latebras ſuas. Avium magna pars in ſaltus inacceſſos aut in loca paluſtria recipiunt ſeſe. Aquila in præruptis ponit nidum, perdix humi. Alcyones in mari ſuſpendunt nidum, tanta arte contextum, ut ne ferro quidem rumpi poſſit, nec adhuc a quoquam deprehenſum eſt, unde conficiat fluitantem domunculam. Complures ſurculis ac ſtipulis arte congeſtis in ædium fumariis, aut in arbore ſuſpenſis nidulantur. Paſſeres & hirundines nos quoque docuerunt ex uda argilla paleis temperata ſtruere macerias. Et ne ſingula commemorando fiam prolixior, unumquodque animal, ubi reperit, in quo tuto conquieſcat, ſuamque ſobolem educet, ſuam felicitatem adſecutum eſt, nec amplius quidquam deſiderat. Habet enim naturæ principia, quæ ſunt, tueri ſeſe, & ſuam propagare ſpeciem. Sed mirabitur aliquis, cur ex omnium animantium generibus ſolæ nominentur aves, & in his paſſer tantum & turtur. Inter omnia animantium genera minutiſſimum eſt avium genus. Habet terra elephantos, mare balænas, immani magnitudine. Inter aves autem minimus eſt paſſer, cujus vilitas, & vita ſollicitudinis expers, nobis ore Domini commendata eſt. Non amat Spiritus Sanctus animos faſtu turgidos, corporaliumque bonorum amore gravatos, & ob id humi gradientes: volucres amat animas, cœli commercio gaudentes: amat in ſuis oculis puſillos, juxta mundum contemtos, amat totos de Dei providentia pendentes. Si Deus ſic veſtit, ſic alit paſſerculos quorum bini aſſe veneunt, quid tu te diſcrucias, in extremam ſenectam, ad quam fortaſſe numquam perventurus es, & in liberos, nepotes ac pronepotes, per fas nefaſque congerens divitias, fortaſſis ad eos perventuras, ad quos tu minime velles. Et ſi ex paſſerculis unus non decidit in terram: nam hoc interdum fit, ex immodico, ut quidam tradunt, coitu: quid tu cooptatus in gregem illorum de quibus Servator pronunciavit, ne pilum quidem capitis periturum ſine providentia Patris, ad Genethliacos, & Aſtrologos curris, metuens ne ante diem tuum pereas? Turtur hoc habet commune cum columbis, quod ſuſpirium edit pro cantu, quod adulterium neſcit, imo ne digamiam quidem: fertur enim, compare mortuo, nulli alteri ſe jungere. Quare vox hujus grata eſt Sponſæ, in myſtico Solomonis cantico, *Vox*, inquit, *turturis audita eſt in terra noſtra.* Alioqui vernis menſibus longe dulcius canunt alaudæ ac luſciniæ, ſed Sponſæ placent turturum ſuſpiria. Quotquot enim contemnunt hunc mundum ſpe vitæ cœleſtis, quamdiu verſantur in hoc corporis tabernaculo, ingemiſcunt gravati, eo, ſicut ait Apoſtolus, quod nolint exſpoliari, ſed ſuperveſtiri, ut abſorbeatur quod mortale eſt a vita. Adde, quod in Veteri Teſtamento turtur pauperum erat oblatio, ut vilitas huic avi ſit cum paſſere communis. Sibi viliſſimus ſit oportet, qui vere agnoſcit in ſe nihil eſſe boni. Quid Paulo ſublimius? tamen ut paſſerculus loquitur, quum ait ſeſe abortivum, & Apoſtolorum minimum ac prorſus indignum Apoſtoli nomine, denique rejectamentum ac peripſema hujus mundi. Sed hæc vilitas una res eſt, quæ nos reddit pretioſos in oculis Dei. Hæc exiguitas magnos & excelſos facit apud juſtum Judicem. Vis audire hujus paſſerculi magnitudinem? *Omnia*, inquit, *poſſum in eo qui me corroborat.* An non dicas hic e paſſerculo aut turture factum leonem? Ex diametro pugnant judicia Dei & judicia hujus mundi. Itaque ſicut mundus amat ac magnifacit eos qui de mundo ſunt, ita odit & contemnit eos qui de mundo non ſunt. Circumierunt, inquit, in pellibus ovium & caprarum, egentes, anguſtiati, afflicti, in ſolitudinibus errantes, in mon-

1 Cor. 2.
Gen. 6.
2 Cor. 6.
Deus vivus.
Iſaac quid myſtice.
Paſſer & turtur.
2 Cor. 5.
Heb. 11.

Digitized by Google

tibus & ſpeluncis & cavernis terræ. Quid contemtius? ſed audi dignitatem. *Quibus*, inquit, *dignus non erat mundus*. Quid Paulo juxta mundum abjectius, qui ſeſe appellat peripſema, hoc eſt, purgamentum quod abjicitur? Sed idem ille tam deſpectus mundo, quanti fuit apud Chriſtum, qui teſtatur illum ſibi vas eſſe electum. Sed quid de cæteris ſanctis loquor, quum ipſe gloriæ Dominus dicat per os David: *Ego ſum vermis & non homo, opprobrium hominum & abjectio plebis.* Atqui idem ille mundo contemtiſſimus, eſt, in cujus nomine ſe flectit omne genu, cœleſtium, terreſtrium & inferorum, quique pari conſortio in gloria eſt Dei Patris. Nullus igitur pie vivens diſpliceat ſibi, ſi contemtus & inviſus eſt iis, qui hauſerunt ſpiritum hujus mundi. Eſt quidem pro viribus enitendum, ne cui præbeamus offendiculum, attamen magnum eſt argumentum nos eſſe gratioſos apud Chriſtum, ſi citra culpam noſtram mundo ſimus invidioſi. Quum mundum dico, non deſigno profeſſionem, veſtem, cibos, aut titulum, ſed animum Chriſti Spiritu vacuum. Vulgus enim hac voce, quemadmodum aliis multis, abutitur, mundanos appellans, qui ſacris initiati non ſunt, aut qui Monaſticam vitam profeſſi non ſunt. Profeſſos autem appellant extramundanos & mundo mortuos. Atqui, ſicut ſub omni veſte, quantumvis ſit vilis aut ἱεροπρεπὴς, latere poteſt mundanus animus, ita ſub veſte quamvis laica, aut etiam militari latere poteſt animus a mundo alienus, etiam ſi pluma ſtruthiocameli volitet in pileo ſecto. Sed interim fortaſſis ſubibit alicujus animum admiratio, quomodo repente, a tanta exſultatione totius hominis, ad ſuſpiriorum mentionem dilapſi ſimus, velut a calcaria (quod ajunt) in carbonariam. Quoniam hæ duæ res, licet inter ſe pugnare videantur, tamen ita ſibi connexæ ſunt, quamdiu verſamur in hoc mortali tabernaculo, ac theſaurum cœleſtem portamus in vaſis fictilibus, ut altera ab altera ſejungi nequeat, imo quod majus eſt, altera viciſſim ex altera naſcatur. Omnis noſtra exſultatio qui per fidem ambulamus, eſt in ſpe futurorum bonorum. Quæ quo clarius cernimus oculis fidei, quoque certius ſperamus, hoc majora trahimus ſuſpiria, ſicuti vehementibus deſideriis omnis moleſta eſt dilatio. Quoque magis ad illam vitam ſuſpiramus, hoc magis exſultat cor & caro noſtra in Deo vivo, dum in mundo triſtitiam habemus, in Chriſto ſolatium. Nihil hic perfectum eſt, vix quidquam tutum. Ex parte cognoſcimus & ex parte prophetamus. Et qui ſtat, huic videndum eſt ne cadat. In medio laqueorum ambulamus, quos omnes effugere difficillimum eſt, ne dicam impoſſibile. At hæ moleſtiæ quas hæc vita ſecum defert, etiam ſi non tantum valeant, ut nos abducant a caritate, quæ eſt in Chriſto Jeſu, tamen ab illa ſpirituali mentis exſultatione frequenter avocant, & cogunt ingemiſcere deſiderio ejus diei, quo continget quod perfectum eſt. Quis enim a tali exſilio non ſuſpiret ad talem patriam? Vis audire turturem ſuſpirantem? lege Pſalmum CXIX. *Heu mihi! quia incolatus meus prolongatus eſt: habitavi cum habitantibus Cedar, multum incola fuit anima mea. Domine, libera animam meam a labiis iniquis, & a lingua doloſa.* Piis hominibus magna pars afflictionum eſt perpeti mores & linguas malorum. Hic enim locum habet quod ait Eccleſiaſtes; *Qui apponit ſcientiam, apponit dolorem, & in multo ſenſu multa indignatio.* Lumen ſolis omnibus commune eſt, at non omnibus commune lumen fidei. *Cedar* Hebræis *tenebras* ſonat. Quidquid autem moliuntur, qui mundi hujus ſpiritum habent, mera caligo eſt, oderunt lucem veritatis ac magis amant tenebras. Et quum propemodum plus diſcriminis ſit inter hominem fide illuminatum ac ſpiritualem, & hominem fide vacuum & carnalem, tamen in hac peregrinatione pii coguntur cum tam diverſis animis in eadem urbe & in unis ædibus vivere. Sic Loth vivens Sodomis animo diſcruciabatur, optans eripi a nefariorum conſuetudine. Sed turturem eumdem quem modo audiſti graviter ſuſpirantem, Heu mihi quia incolatus meus prolongatus eſt: Audi rurſus exſultantem ſpe promiſſæ felicitatis: *Lætatus ſum*, inquit, *in his quæ dicta ſunt mihi, in domum Domini ibimus.* Auſculta & alium turturem inſignem, graviter ingemiſcentem patriæ cœleſtis deſiderio: *Infelix ego homo quis me liberabit de corpore mortis hujus?* Nunc & hunc auſculta exſultantem: *Repletus ſum conſolatione, ſuperabundo gaudio in omni afflictione noſtra.* Hos gemitus videmus ſemper fuiſſe graviſſimos in viris ad cœleſtem beatitudinem anhelantibus. Hinc Prophetarum in deſerta loca ſeceſſus. Hinc olim poſt Chriſtum paſſum tot hominum examina non ferentium idololatrarum impietatem ac ſævitiam, occupaverunt ſolitudines Thebaidis. Hinc prima Monachorum origo. Satius eſſe ducebant cum leonibus ac pantheris habere commercium, quam cum hominibus impiis. Alii ſeceſſerunt in ſolitudines Syriæ, quorum eſt beatus Hieronymus. Alii in deſertas inſulas ſeſe abdebant. Alii montium cacumina, pene inacceſſa obſidebant, ut divus Benedictus. Nonnulli paludes horridas, & vix ulli animantium habitabiles ſcrutabantur, ut Patricius ac Bernardus. Alii rupes & ipſo adſpectu horrenda quærebant loca, ut Bruno, aut ſi quis alius fuit auctor Carthuſianæ ſodalitatis. Hæc ſuffugia perſuadebat piis hominibus hujus exſilii tædium. Studebant ſejungi ab his qui habitabant Cedar. Sed hic quocumque te vertas, quocumque te abdas, in exſilio es. Quære, pete quam voles retruſas latebras, homo ad homines vadis, atque ut univerſum hominum commercium effugias, hominem tecum effers, mortale corpus tecum circumfers quo gravatus ſic ingemiſcit Apoſtolus. Divus Baſilius legitur Monachos, qui in ſolitudinibus procul ab hominum commercio degebant, ad urbana ſodalitia revocaſſe: quod vir prudens intelligeret illorum pleroſque non evadere vere pios, ſed ſupercilioſos, falſa ſanctimoniæ perſuaſione turgidos, irritabiles, vindices, moroſos, ſenſus communis expertes, & ad omnem vitæ functionem ineptos. Fatetur idem divus Chryſoſtomus, experimento cognoſci, ſi quando ab illis jejuniis, vigiliis & chameuniis ad Epiſcopi munus accerſerentur. Foris quærebant, quod intus quærendum erat. Ponebant nidos, ſed non in atriis Domini, quum regnum Dei ſit intra nos. Hic ipſe ſermonis curſus admonet nos ut ad nidos revertamur. Nidus eſt in quo acquieſcit hominis deſiderium, & in quo tranquille fovet pullos, hoc eſt, curas ac cupiditates ſuas. Felix enim ille dicitur, qui quum ſapiat, nihil præterea deſiderat. Id nulli mortalium in hac vita poteſt contingere. Cæteris animalibus natura felicitatis terminos præſcripſit, quæ ſimul ut ad id pervenerint, ad quod condita ſunt, ſuam quamdam beatitudinem adſecuta ſunt. At hominis animus, quoniam divinus eſt & immortalis, nihil invenit in hac vita in quo vere conquieſcat, niſi id fuerit adſecutus ad quod conditus eſt. Quid eſt igitur illud ad quod conditus eſt homo? Ut corpore ſimul & animo cognoſcat, amet, glorificetque Deum Conditorem, & Redemtorem, ac Dominum ſuum. *Hæc eſt*, inquit Dominus, *vita æterna, ut cognoſcant te ſolum verum Deum, & quem miſiſti Jeſum Chriſtum.* Cognoſcere, videre eſt, & videre, frui eſt: frui, beatitudinis extrema linea eſt. Hæc felicitas non continget plene, niſi in reſurrectione juſtorum. Hic tamen aliquis nidus eſt in atriis Eccleſiæ, ſed penſilis ac fixus in ſpe futurorum. Nam extra Eccleſiam nulla eſt veræ felicitatis ſpes. Tam immenſa, tam capax res eſt animus humanus, ut eum ſolus Deus poſſit explere, etiam ſi illi præter Deum ſexcentos mundos addas. Quid quod etiam in rebus inanimis videas unumquodque ad ſuam ferri ſedem? Lapis ex alto dejectus, ſimul ut terram contigerit, quieſcit, flamma quanto impetu fertur ad ſuum locum? Quid eſt hoc, quod interdum ſic concutit terram, ut ſaxeos etiam montes diſrumpat, niſi Boreas, nitens in nativum erumpere locum? Sic veſica vento diſtenta vi in aquam depreſſa exſilit. Ignea res eſt animus hominis, qui, quamquam gravatur hoc terreno corpuſculo, tamen non quieſcit, donec ad nativam ſedem ſubvolarit.

Mundus quid?

Cedar mundus.

Origo monachorum.

Seceſſus inutilis.

Nidus quid?

2 Cor. 7.

Digitized by Google

rit. Ac natura quidem omnes homines venantur otium, quærunt aliquid in quo conquieſcat animus, ſed quoniam in rebus vel inanibus vel perituris figunt nidum, quo magis expetunt quietem, hoc majoribus turbis involvuntur. Quid enim aliud ſibi volunt tot Veterum volumina, De ſummo bono, De bonorum finibus, Deque animi tranquillitate, quam Græci vocant εὐθυμίαν. Alius poſuit nidum in ſcientia, alius in indolentia, alius in voluptate, quidam in habitu virtutis, quem appellant ſapientiam, nonnulli in actu uſuque virtutis. Sed iſti omnes, teſte Paulo, *evanuerunt in cogitationibus ſuis*: & quum lingua magnificis verbis, aliis εὐθυμίαν pollicerentur, ipſi cor habebant irrequietum. Cur ita? Quoniam non exſultaverunt in Deum vivum. Si ſic delirarunt ſapientum Proceres, quid attinet dicere de idiotis, qui divitiis metiuntur felicitatem? Atqui poſteaquam ad præſcriptum ſibi modum perveniunt, ſentiunt eſſe veriſſimum quod ſcripſit ille Venuſinus:

Creſcentem ſequitur cura pecuniam.

Et:

Creſcit amor nummi, quantum ipſa pecunia creſcit.

Alii contemtis opibus regnum ambiunt ac monarchiam. Quid enim aliud tanto rerum tumultu moliebatur Alexander Magnus? Sed quotam ille mundi partem ſibi potuit ſubigere? Et ſi totum ſubegiſſet, quum ex Democrito didiciſſet innumerabiles eſſe mundos, ingemuit, qui in unius orbis parte tam diu laboraſſet. Quid non & fecit & paſſus eſt Julius Cæſar, ut orbis Romani Principatum teneret? Tenuit, ſed ibi non conquievit animus: imo curis & conſcientia ſcelerum urgente mente defectus eſt, ut vitæ tædio mortem optarit, ſed inopinatam. Non poteſt eſſe vera quies, ubi eſt animus ſibi male conſcius. Finem neſciunt humanæ cupiditates. Hic ſibi promittit otium, ſi talem puellam nanciſcatur uxorem inſigni forma, pulcreque dotatam, ſed pro quiete moleſtiarum agmen reperit. Ille ſibi beatam vitam pollicetur, ſi tale Sacerdotium adipiſcatur, ſed adſecuto creſcit venandi acrior ſitis. Connectitur Sacerdotium Sacerdotio, eluctatum eſt ad Abbatis dignitatem, petitur Epiſcopi mitra, & mitra magis opima mitra permutatur: jam animus anhelat ad Cardinalitium faſtigium: hoc ubi contigit, ambitur Corona Triplex. An hic tandem conquieſcit animus? Reſpondeat nobis Julius Secundus, cujus extrema ſenectus intolerabilibus rerum fluctibus jactata eſt. De cæteris judicent alii. Non eſt abſurdum, quod divus Auguſtinus interpretatur pullos, bona opera noſtra, quæ niſi ponas in nido Eccleſiæ Catholicæ, fruſtranea ſunt. Phocion & Ariſtides, Trajanus & Antoninus, aliique complures multa fortiter, juſte ac pie geſſerunt erga patriam. Laudatur Zenonis continentia, Xenocratis integritas, Socratis patientia, ſed quoniam extra Chriſtum facta ſunt, non contulerunt veram felicitatem. Julianus Imperator immenſam pecuniæ vim effudit in ſubſidia pauperum. Sed adverſus Chriſtum. Itidem in multis Hæreticis quædam eximiæ virtutes vixque credibiles prædicantur. Magna divitiarum contemtio in Ebionitis, prodigioſa orandi aſſiduitas in Euchitis, magna abſtinentia ac vitæ ſeveritas in Manichæis. Sed hi fruſtra hæc omnia faciebant, quia non ponebant pullos ſuos in nido Eccleſiæ, ſed in ſuis quiſque tabernaculis nidulati ſunt, eoque convenit illis illud veteris proverbii, ut *e malo corvo naſceretur malum ovum, & exſpectatis turturum pullis, excluderentur aſpides.* Nos igitur, ſi quærimus veram animi quietem, perſeveremus in tabernaculo Domini virtutum, maneamus in unitate Eccleſiæ Catholicæ, quæ eſt Hieruſalem, & ædificatur ut civitas, cujus participatio in id ipſum. Hæc eſt enim illa beata quies, de qua dicit alius Pſalmus: *In pace in id ipſum dormiam & requieſcam. Quoniam, tu Domine, ſingulariter in ſpe conſtituiſti me.* Sion autem mons eſt Hieroſolymis, in quo Tabernaculum erat & Regia. Sion autem *ſpeculam* ſonat Hebræis. In hunc igitur montem adſcendamus. Quomodo adſcendemus? Contemtu rerum terrenarum ac deſiderio vitæ cœleſtis. Ibi poſt longas errorum ambages, poſt infrugiferas rerum humanarum curas delaſſati, inveniemus nidum in quo refocillemur, inveniemus requiem, quemadmodum dicit Pſalmus XIV. *Domine, quis habitabit in tabernaculo tuo? aut quis requieſcet in monte ſancto tuo?* Ingrediamur ſine macula Hæreſeos, & proficientes in fide, quæ per dilectionem operatur, faciamus juſtitiam, non Judaicam ſed Euangelicam, totum quod recte videmur agere Deo tribuentes. Ut autem in hunc montem ſubvolemus, ſimus animi demiſſione paſſeres, viles minimique pretii in oculis noſtris, non ſolliciti de craſtino, ſed omnem ſollicitudinem projicientes in eum, cui noſtri cura eſt. Simus innocentia & caſtitate turtures, & intelligentes nos non hic habere ſtabilem ſedem, ad cœleſtem illam Hieruſalem aſſidue ſuſpiremus. Auſcultemus voci Domini ad veram animi quietem invitantis: *Venite ad me omnes qui laboratis & onerati eſtis, & ego reficiam vos.* Matth. 11. *Tollite jugum meum ſuper vos, & diſcite a me quod mitis ſum & humilis corde & invenietis requiem animabus veſtris.* Juxta ſenſum humanum abſurdus eſt ſermo. Nam quæ requies mitibus & humilibus, qui conculcantur, & e ſedibus ſuis exiguntur? Aut quæ requies ducentibus jugum? Servitutis nomen eſt jugum, & juxta Græcorum proverbium, *Servis nullum eſt otium.* Sed qui ad Chriſti exemplum mites ſunt, terram poſſident: & qui juxta mundum humiles ſunt, in Chriſto ſublimes ſunt, pertingentes uſque ad cœlum: & qui placido Chriſti jugo ſubmittunt colla, vere liberi ſunt. Submittunt autem qui citra diſquiſitionem fidunt illius promiſſis. Sequamur Prophetam Myſtagogum, qui e veſtigio nobis oſtendit, quam amabilia, quam pulcra, quam ſuſpicienda ſunt atria Domini, quamque placida ſit in illis animorum requies.

Nunc ex atrio oſtendit nobis altaria Domini, quæ ſanctior & pulcrior Templi pars eſt. *Altaria tua, Domine virtutum, Rex meus, & Deus meus.*] Apud Judæos magna erat Templi, ac Vaſorum Templi, religio, magnificus Altarium ornatus. Hinc illæ voces, *Templum Domini, Templum Domini*, & ſanctiſſimum jusjurandum erat, jurare per Templum & Altare. Nec fuit impune Domino dixiſſe, *Solvite Templum hoc.* Sed iſta nihil aliud erant quam typi rerum ſpiritualium. Propheta dum hæc loquitur, aliud quoddam tabernaculum non manufactum contemplatur, alia videt altaria, quæ ſic admiratur, ut attonitum verba deficiant. Quidam enim hunc ſermonem, *Altaria tua, Domine*, referunt ad ſuperiora: *Quam dilecta tabernacula, quam dilecta altaria.* Auguſtinus adnectit proximis, *Paſſer invenit ſibi domum, turtur nidum:* ut appoſitive ſequatur, *Altaria tua:* ut intelligamus ipſa altaria eſſe nidos, in quibus conquieſcimus. Mihi rectius videtur, ut ſermo ſit inabſolutus, quo magis exprimantur admirantis affectus. Sic quum videmus Principis domum magnifice exſtructam ſtupefacti dicimus, Palatium Regium. Et quemadmodum hic emphaſis eſt in voce *Regium*, ita in Prophetæ verbis magna emphaſis eſt in pronomine *Tua.* Tu unus es Dominus virtutum, & hæc tua ſunt altaria, te digna, tibi grata. Rurſus pro *Virtutum*, Græcis eſt δυνάμεων, de quo prius admonuimus, Hebræis *Sabaoth*, hoc eſt, *Exercituum.* Iteratio ad hoc fit, ut intelligamus Eccleſiam licet juxta mundum contemtam & inermem, tamen protectore Deo exercituum invictam eſſe, atque ipſis etiam portis inferorum inexpugnabilem. Non hæc ſunt altaria quæ vitulorum, hircorum & arietum ſanguine cruentantur. Dominus jam olim per os Eſaiæ hoc victimarum genus faſtidiebat. Quid igitur? Deus Spiritus eſt, & ſpiritualibus victimis delectatur. Non gaudet cæde pecudum, ſed mortificatione cupiditatum ſpiritui reluctantium. Si amore Chriſti mactaſti in te ipſo pecuniæ ſtudium, & quod prius habitum pro Deo colebas, nunc erogas in membra Chriſti, gratiſſimam Deo victimam immolaſti. Si jugulaſti luxum & libidinem e lurcone factus ſobrius, ex incontinente caſtus, acceptam Deo hoſtiam mactaſti. Si læſus a proximo, in gratiam Chriſti compeſcis efferveſcentem animum, ac vindictam remittis, gratiſſimum Deo ſacrificium obtuliſti.

Beneficia extra eccleſiam.

Hæreticorum virtutes.

Sion myſtice qua.

Victima ſpiritualis.

Digitized by Google

tuliſti. Si fide firmus & caritate fervens tua, omnia teque totum tradis voluntati Divinæ, paratus & mortem & Gehennam ſubire ſi ſic illi viſum fuerit, gratum holocautoma poſuiſti Domino virtutum. Hic eſt cultus rationalis ſive ſpiritualis, & hoſtia viva, ſancta, ac Deo placens, ad quam cum obſecratione nos hortatur Apoſtolus Rom. XII. Ita Deus non delectatur vapore thuris, aut myrrhæ, aut ſtoracis, ſed amat ſuffitum ſpiritualem, vota, ac preces piarum mentium, gratiarum actionem, & ſacrificium laudis, quo Deus gaudet honorificari. Per has victimas iter eſt ad videndum ſalutare Dei, qui finis eſt & hujus Pſalmi. *Videbitur Deus Deorum in Sion.* Preces acceptæ ſunt, quæ fiunt cum fide: & in nomine Chriſti, gratiarum actio; non tantum in proſperis, verum etiam in adverſis immolanda eſt. Sacrificium laudis ita gratum erit, ſi juxta Pauli doctrinam, quidquid facimus ſive in verbo ſive in opere, non in gloriam noſtram, ſed in gloriam Dei faciamus. Hæc oblatio vere munda, quia ſpiritualis, per univerſum orbem jugiter offertur in altaribus Eccleſiæ. In hoc nido tuti conquieſcimus ad tempus, quia altaria non ſunt hominum, ſed Domini virtutum, cujus voluntati nemo poteſt reſiſtere, qui per ſimplices & humiles coli voluit, qui puſillis impartire voluit dona regni cœleſtis. Quo nomine & ipſe Patri gratias agit in Euangelio: *Abſcondiſti hæc a ſapientibus & prudentibus, & revelaſti ea parvulis; Ita, Pater, quoniam ſic placitum fuit ante te.* Non eſt quod metuas mundum aut Satanam, ſi te recipit in tabernacula ſua Dominus virtutum. Ille tuetur quod inſtituit, ille regit ambulans in medio ſuorum, ille conſummat quod fecit: Dominus virtutum tuetur, Rex gubernat, Deus evehit ad regna cœlorum. [*Rex meus & Deus meus.*] Similiter loquitur Pſalmo XLIII. *Tu es ipſe Rex meus & Deus meus.* Hoc proprie poteſt ad Chriſtum Eccleſiæ Principem accommodari: qui Pſalmo ſecundo loquitur, *Ego autem conſtitutus ſum Rex ab eo, ſuper Sion montem ſanctum ejus.* Sub ditione Dei ſunt univerſa. Et Dæmones agnoſcunt omnipotentem & contremiſcunt, ſed fidei vox hæc eſt peculiaris: *Rex meus & Deus meus.* Nemo poteſt dicere Dominum Jeſum, niſi in Spiritu Sancto. Paſſim tamen audimus voces appellantium Dominum Jeſum. Sic nemo poteſt dicere, Rex meus & Deus meus, niſi qui ſe plena fiducia Dei voluntati permiſit, & ab hoc uno præmium æternæ felicitatis exſpectat. Alius Pſalmus populum illum beatum pronunciat, cui Dominus eſt Deus. Item quum aliis aliquot Scripturæ locis, tum Levitici vigeſimo ſexto, ita loquitur Dominus: *Ponam tabernaculum meum in medio veſtri, & non abjiciet vos anima mea. Ambulabo inter vos & ero Deus veſter, voſque eritis populus meus.* Quem hic Regem appellat, poſt appellat Legislatorem. Itaque ſi Regem agnoſcimus, pareamus illius legibus. Si Deum agnoſcimus, nihil ſupra eum diligamus, immo nihil omnino diligamus quod non propter ipſum diligamus. Nomine Regis & illud admonemur, quod ſanguine Chriſti redemti ſumus a tyrannide Diaboli, & pro turpiſſimo ſimul & crudeliſſimo Domino venimus in jus clementiſſimi Regis.

Hactenus myſtagogus ſive hierophanta noſter, oſtendit nobis amabile Domini tabernaculum, introduxit in atrium, commonſtravit altaria, & hoſtias ſpirituales. Nunc oſtendit nobis eximios illos ac Deo dignos ſacerdotes, ſacris operantes in templo Domini. *Beati*, inquit, *qui habitant in domo tua Domine, in ſecula ſeculorum laudabunt te.* Qui fortes ſunt in fide, qui radicati in caritate, jam habitant, non in atriis, ſed in domo Domini. Nam habitare ſtabilitatis verbum eſt. Et quare ſunt beati? Num quod abundent opibus, aut præfulgeant honoribus, aut affluant delitiis? Nequaquam. Quamobrem igitur? *Quoniam*, inquit, *in ſecula ſeculorum laudabunt te.* Ecce tranquillam domum, quam reperit ſibi paſſer, ecce quietum nidum quem reperit ſibi turtur. Hic eſt enim ſupremus finis, ad quem conditus eſt homo, ut agnoſcat, amet, & hymnis celebret Conditorem, Redemtorem, Gubernatorem ac Remuneratorem ſuum. Juxta ſenſum humanum qui laudantur potius beati videntur quam qui laudant. At in rebus divinis, ſecus eſt. Deus enim nullis laudibus fit felicior. Eſt enim æternus fons omnis gloriæ. Sed quicumque illum laudant, hoc ipſo beati ſunt quod laudant. At non omnes illum laudant qui canunt, *Gloria tibi Domine*, ſed in quorum cordibus habitat caritas, quod eſt vinculum perfectionis, & exſultat pax Chriſti, ad quam vocati ſunt, Col. 3. qui in unum corpus coaluerunt, ſeſeque mutuo cohortantur in Pſalmis & Hymnis & Canticis ſpiritualibus in gratia, canentes in cordibus ſuis Deo. Quod ſi voce corporea laudandus eſt Deus, *Pſallamus ſpiritu, pſallamus & mente.* Non eſt ſpecioſa laus in ore peccatoris, non eſt grata Deo ſymphonia, ubi vocibus concordibus diſſonant animi, denique extra domum Dei, quæ eſt Eccleſia, non eſt hymnus acceptus Deo. Si volumus eſſe beati, ſic unanimes laudemus Deum, quemadmodum laudant Angeli, inter quos nulla eſt diſſenſio. Univerſa creatura ſuo quæque more laudat Dominum; Neque enim cœli tantum enarrant gloriam Dei, ſed omne animantium genus, ipſa elementa & quidquid ex his gignitur, dum ipſo adſpectu conditoris omnipotentiam, ſapientiam ac bonitatem nobis declarant, clamitant laudes Dei. Eoque in Pſalmis, & in Cantico trium puerorum, non tantum ſol & luna, ſed & pecudes & piſces, & montes, & colles, & maria & flumina, invitantur ad laudandum nomen Domini. Soli ſpiritus impii, & homines mali non invitantur ad hanc ſymphoniam, quia per hos, quod quidem in ipſis eſt, blaſphemia potius afficitur nomen Domini. Sed quid ſibi vult quod addit Propheta: *In ſecula ſeculorum laudabunt te.* Quo loco ſubjicitur, *Sela.* Quod Hieronymus vertit, *ſemper.* Tametſi ſunt qui negant eam vocem *æternitatis* habere ſignificationem, quod in Scripturis nuſquam reperiatur præterquam in Pſalmis, & interdum his locis ubi nulla ſit æternitatis ſignificatio. Proinde exiſtimant idem pollere *Sela*, quod *diapſalma*, quod indicium erat mutandæ melodiæ. Nam Pſalmi vocibus ac muſicis organis canebantur. Habent autem & hodie Muſici ſignæ quædam quibus admonentur, mutandam eſſe cantionis rationem. Neque enim omnis harmonia, cuivis ſententiæ congruit. Sic & in Comœdiarum deverbiis tibiæ modos quoſdam accinebant, aut fortaſſe præcinebant, ex quibus populus intelligebat ſententiæ genus, gravis eſſet an ſecus. In hoc certe Pſalmo ab hac clauſula videtur eſſe alterius argumenti exordium. Sed hoc utcumque habet, certe verba *in ſecula ſeculorum* declarant æternitatem, ut non poſſint quadrare in Templum quod erat Hieroſolymis. Id enim non ita multo duravit ultra ducentos annos. Quamquam Judæorum vulgus ſibi perſuaſerat legem & illius Templi religionem uſque ad mundi finem duraturam. Quemadmodum Romani ſibi perſuaſerant, Capitolium fore ſempiternum, quum hodie Romæ nec veſtigium quidem Capitolii poſſint oſtendere, nec Judæi Templi ſui Hieroſolymis. Aliud igitur Templum videbat oculus Propheticus, in quo ſine fine laudaretur nomen Domini. Ea, nimirum, eſt Eccleſia Catholica.

Sed quî poſſit eſſe perpetua laudatio, quum mortales ſint qui laudant? Hæc Eccleſia laudatrix Domini, conſummationem exſpectat, finem neſcit. Et ſicut in piis caritas numquam excidit, ita laudatio Dei, hic exercetur, in cœlis perficitur. Simul ut animus evolarit ex hoc terreno domicilio, jam cum Angelis ac beatis animabus limpidius canit laudes Deo, donec recepto corpore non jam animali ſed ſpirituali totus homo ſine fine citraque interruptionem reſonabit conditoris ſui laudes. Eſt enim una eademque domus Eccleſia militans in terris, & Eccleſia triumphans in cœlis, niſi quod illa pars eſt purgatior. Quemadmodum idem eſt aer terræ quam calcamus proximus, & qui, juxta quoſdam Philoſophos, lambit convexa orbis Lunæ, ſed hic ob terræ contagium craſſior, ille purior. Nihil autem obſtat quo minus unuſquiſque noſtrum

Pſalm. 49.

Matth. 11.

Diſtributio

Digitized by Google

ſtrum licet gravatus hoc mortali corpore, tamen ſine intermiſſione laudet Deum ſuum. Qui poteſt, inquis? Poteſt. Si, quidquid cogitamus, loquimur, aut agimus, omnia in gloriam Dei faciamus, etiam quum edimus ac bibimus, etiam cum dormimus, aut luſu corpuſculum reficimus, laudamus Deum noſtrum. 1Cor.6. *Glorificate*, inquit Apoſtolus, *& portate Dominum in corpore veſtro*. Non omnia membra loquuntur, ſed omnia membra corporis noſtri glorificant Deum, ſi ſerviant juſtitiæ, etiam ſi lingua ſileat. Poſtquam Propheta velut ecſtaſi raptus pervenerat ad illam cœleſtem Hieroſolymam, in qua nulla eſt moleſtia quæ interpellet, nulla animorum diſſenſio quæ vitiet melodiam, nulla neceſſitas, quæ interrumpat hymnos Dei: quod ait beatus Paulus, *ſive excidimus, Deo, ſive ſobrii ſumus, vobis*: velut ad ſe rediens, meminit ſe hominem eſſe, & in hoc exſilio verſantibus oſtendit viam qua ad illam beatam tranquillitatem perveniatur. Dixerat: *Beati qui habitant in domo tua, Domine*, etiam Angelos & pias animas cum Angelis viventes complectens. Hic mutata jam harmoniæ ſpecie dicit: *Beatus vir*, ſive ut ex Hebræo vertit Hieronymus, *Beatus homo*. Viri nomen non excludit fœminas. *In Chriſto non eſt vir aut fœmina, non ſervus aut liber, ſed nova creatura*. Hominis vocabulum admonet nos fragilitatis noſtræ, cui niſi Dei miſericordia porrigat manum, ne ad Eccleſiæ quidem atrium poteſt accedere, tantum abeſt ut ad illam ſupernam beatorum ſedem poſſit evolare. Aditus in Eccleſiam fides eſt, ſine qua nihil prodeſt baptiſmus. At fidem nemo ſibi largitur, Dei donum eſt, quo Deus quos vult prævenit, & ad Chriſtum trahit. Nam homo quatenus eſt homo carnalis eſt, & nihil niſi mundum ſapit. Hoc perſpiciens Propheta ſubmiſſioribus jam modis ait, *Beatus homo cujus eſt auxilium abs te*: ſive ut legit D. Auguſtinus, *aſſumtio*, Græce eſt ἀντίληψις, quæ vox convenit in eum qui manum porrigit conanti adſcendere. Nam & Eccleſia civitas eſt in edito ſita, quemadmodum Templum Hieroſolymitanum erat in monte Sion. Hieronymus pro *auxilio* vertit *fortitudinem*. Voces diſſonant, ſenſus idem eſt. Nitentibus ad arduâ, viribus opus eſt. Homo autem ex ſeſe nihil poteſt. Fides vero proprie robur addit homini, ut jam nec mundum nec Satanam metuat. Itaque qui totam fiduciam in Deo collocant, ii demum confirmati vigore Spiritus valent conſcendere in montem Domini. Ad Templum illud Judaicum quod exſtruxit Solomon, quindecim gradibus adſcendebatur. In primo gradu Propheta queritur de improbitate linguarum, tædioque exſilii. In ſecundo confirmatur dono fidei, dicens: *Levavi oculos meos in montes, unde veniet auxilium. Auxilium meum a Domino qui fecit cœlum & terram*. Fides eſt quæ ſtabilit greſſus noſtros, ne vacillent. 2Cor.1. Ita Paulus Corinthiis: *Fide ſtatis*. Ita Rom. *Tu autem fide ſtas*. Et beatus Petrus hortatur, ut *reſiſtamus Diabolo fortes fide*. Is enim demum vere fortis eſt, qui in ſe imbecillis fortitudinem habet ſuam in Deo. Quod indicans Eſaias ait fore, ut *hoc canticum canatur in terra Juda*. Canticum eſt Euangelicæ profeſſionis. Juda enim Hebræis confitentem ſonat. Quod igitur canticum? Eſaiæ 26. *Urbs fortitudinis noſtræ Sion*. Sion Eccleſia eſt, ſed unde fortitudo imbelli? *Servator ponatur in ea murus & antemurale*. Audis inexpugnabile munimentum: Idem 30. ait, *In ſilentio ac ſpe erit fortitudo veſtra*. Tacitus exſpectat qui nihil diffidit de promiſſis: & ſpes tantæ felicitatis quæ non pudefacit, quia non fallit, etiam in mediis afflictionibus ac mortibus exhilarat animum. In hac igitur vita non eſt perfecta beatitudo, & tamen magna quædam beatitudinis pars eſt, dum reputamus animo, quam ſit momentaneum totum hujus vitæ 2 Tim. 2. ſpatium, & *quam non ſint condignæ afflictiones ad futuram gloriam quæ revelabitur in nobis*.

Ad hæc, quam bonæ certæque fidei ſit qui nobis eam promiſit: Ut enim nos illum abnegemus, ille fidelis permanet, ſe ipſum abnegare non poteſt, tantum ut perſeveremus in fide & caritate, continentes nos ipſos intra ſepta domus Dei, in qua ſuccreſcentes A ad menſuram plenitudinis Chriſti, per quindecim myſticos gradus adſcendamus in æternum tabernaculum, & per quadraginta duas manſiones, ad terram illam quietis, quam Dominus in Euangelio promiſit mitibus, alacriter proficiſcamur. In arduo eſt quod petimus, egregium eſt quo tendimus. Nemo repente ab imo ad ſumma provehitur. Opus eſt qui commonſtret viam, quemadmodum Deus Iſraelitis, qui noſtri typum gerebant, dux fuit per invia deſertorum: opus eſt qui e ſublimi porrigat manum, & nitentem ſurſum trahat. Horum nihil ipſi nobis præſtare poſſumus. *Dominus eſt qui & velle & perficere operatur in nobis*. Ille per fidem aperit nobis oculos, ut videamus ubi ſimus, ut horreamus quod ſumus, & ſuſpiremus ad ea quæ nondum ſumus. Primum igitur auxilium a Domino, hoc eſt, primus beatitudinis gradus eſt, ut levemus oculos in montes. E cœlo datur ut emendemus cæleſtia, & contemnamus terrena. Qui circumſpectant ſuam ſapientiam, ſuas vires, ſua merita, qui tantum reſpiciunt ad cæremonias, condonationes ac diplomata Pontificum, numquam perveniunt ad illam beatitudinem. Quid igitur facit ille beatitudinis candidatus, cui Dominus per fidem dedit, ut faſtiditis humilibus mundi curis, oculos attollat in montes æternitatis? ἀναβάσεις *adſcenſiones*, ſive gradus aſcenſorios diſponit in corde ſuo. Quas hic appellat ἀναβάσεις, in canticis graduum appellat ἀναβαθμοὺς, qui gradus ſunt, ſed adſcendentium, quum Latinis iiſdem gradibus deſcendatur quibus adſcenditur. Cæterum in negotio pietatis non oportet umquam retrocedere, ſed oblitos a tergo relictorum ſemper ad perfectiora tendere. Reſpexit Euridice, & relapſa eſt in Orcum. Reſpexit uxor Loth, & verſa eſt in petram ſalis. Habet autem & pietas gradus ſuos, quemadmodum hominis ætas. Catechumeni parturiuntur, modo baptizati, velut infantes aluntur lacte, adultis pro ſolido cibo proferuntur retruſiora myſteria. Et Paulus *ſapientiam loquitur inter perfectos*, inter infirmos profitetur ſe nihil ſcire, *niſi Jeſum Chriſtum & hunc crucifixum*. Ergo qui ſuſtulit oculos ſuos in montes, diſponit gradus adſcenſorios. Ubi? *In corde ſuo*. Nec mirum, ad illum enim montem non adſcenditur pedibus, ſed affectibus. Sunt externi gradus, quos ut non oporteat reprehendi, tamen inutiles ſunt, niſi gradus diſponantur in corde. E Laico fit Clericus, e Clerico Hypodiaconus, ex Hypodiacono Diaconus, e Diacono Archidiaconus, ex hoc Presbyter, e Presbytero Epiſcopus. Rurſus e Laico Monachus, e Canonico Regulari Dominicanus, e Dominicano Franciſcanus, e Franciſcano Benedictinus, e Benedictino Charthuſianus. Quamquam de his gradibus multa inter ipſos controverſia eſt, qui gradus hos diſponunt ac digerunt juxta res externas. Sunt qui putant Franciſcanos in altiore gradu conſiſtere, quod ſeminudis incedant pedibus, quod pecunias non contingant. Rurſus ſunt qui his præferant Dominicanos, quod domi non veſcantur carnibus. Utriſque præferunt Benedictinos, qui & pluribus horis canunt in Templis, nec umquam domo prodeunt. Jam inter omnes ſummum gradum obtinent, qui lorica ferrea pro induſio cutem defricant. Hi gradus ita demum proſunt ad pietatem, ſi Domino auxiliante veri gradus diſponantur in corde. Deſiiſti rapto vivere, nonnullus ad pietatem gradus eſt. Non ſolum reſtituis fraude parta, verum etiam tua profundis in egenos amore Chriſti: altiorem adſcendiſti gradum. E violento ac feroce factus es innocens: aliquem adſcendiſti gradum in corde. Studes omnibus benefacere, in ſublimiorem gradum te recepiſti. Tandem & illis a quibus graviter læſus es, non modo remittis vindictam ex animo, ſed in Chriſti gratiam bene velle & benefacere gaudes: ad vere ſublimem gradum emerſiſti.

Gradus beatitudinis.

Ordo monachorum.

Hæc exempli cauſa propoſui, de cæteris item quiſque apud ſeſe conſideret. Hi gradus digeruntur in corde hominis, in intimis animi receſſibus. Hos igitur gradus quibus ad perfectionem tendimus, beatus ille diſponebat in corde ſuo, non ſe jactans apud homi-

Digitized by Google

nes, sed se probans inspectori cordium, sed auxilium non aliunde exspectans quam a Domino. Atque hæc meditatur in valle lacrymarum. Quid enim aliud est totus hic mundus, nisi convallis obscura, nascentium, parturientium, morientium, ægrotantium, egentium, navigantium, belligerantium, aliisque millè lacrymarum occasionibus plena: a quibus nec potentes, nec divites, nec Reges ulli sunt immunes. Hæc est illa vallis *Achor*, id est, *tumultus* ac *perturbationis*, in quam præcipitatus est Acham, ut habetur Josue septimo. In hoc loco nos posuit Dominus, postea quam e Paradiso per inobedientiam excidimus, ut aliquantisper in exsilio degentes per obedientiam fidei, & observationem præceptorum Dei moliremur reditum in patriam. Nec est quod nos hujus vallis pigeat; in hanc descendere dignatus est ipse Dei Filius, ut nobis esset *via, veritas & vita*. Ergo, quam diu vivimus in hoc corpore mortali versamur in valle lacrymarum. Sed dixerit aliquis: Frustra igitur homo disponit gradus adscensorios in corde suo, si permanendum
Vallis Achor. est in valle lacrymarum. Sed hæc vallis Achor vertitur in requiem armentorum, juxta Esaiam sexagesimo quinto. Daturque Hierusalem ad declarationem spei, Oseæ secundo. Præter hæc oportet meminisse, quod in arcem Sion affectibus adscenditur, non pedibus, corde adscenditur, non scalis. Corpus hæret in valle, animus eluctatur in montem. Ita visum est Regi nostro, ut per temporarias afflictiones hujus mundi, pertingamus ad coronam immortalitatis. Nec videatur hujus militiæ dura lex. Rex noster, qui nobis hanc legem præscripsit, ipse eam in se præstitit. Nec est quod despondeamus animum: qui nos ad certamen vocat, ipse dabit benedictionem, auxilians nobis in periculis, consolans in afflictionibus, ut possimus sustinere. Agonotheta noster evocat suos ad certamen, proposuit ingentia præmia, iis qui legitime certaverint: præsidet, non tantum ut spectator ac judex, verum etiam ut auxiliator. Ille suppeditat vires, suggerit alacritatem. Nam hic *benedictio* non est *laudis* vox,
Εὐλογία liberalitas. sed *liberalitatis*, quemadmodum loquitur Apostolus: *Qui parce seminat, parce & metet. Qui seminat in benedictionibus, de benedictionibus metet vitam æternam.* Aspera lex est, *qui non tollit crucem suam quotidie & sequitur me, non potest meus esse discipulus. Qui non odit patrem, & matrem, præterea & animam suam, non est me dignus, &c.* Dura inquam, & horrenda lex est, nisi accedat gratiæ largitas, quam ut ostenderet & gratuitam & minime parcam esse, maluit εὐλογίαν appellare, quam alio nomine. Sub lege Mosaica parcior erat gratiæ dispensatio, verum simul ut effulsit humanitas ac benignitas Dei nostri, qui non ex operibus justitiæ, quæ fecimus nos, sed secundum misericordiam suam salvos nos fecit per lavacrum regenerationis & renovationis, Spiritum suum abunde effundit in universam carnem. Apud homines aliud interdum est *benedicere*, aliud *benefacere*: immo frequenter hominis benedictio maleficium est non beneficium: sed Deo idem est benedicere & benefacere. Religiose faciunt qui procumbunt & accipiunt Episcopi benedictionem, sed quanto justius est, nos prosterni coram Deo, ut illius impetremus benedictionem? Vide porro quantum efficiat Dei benedictio: *Ibunt*, inquit, *de virtute in virtutem, & videbitur Deus Deorum in Sion.*] Mirabitur hic aliquis subito mutatum verbi numerum. Modo dixit: *Beatus est cujus auxilium abs te, & disposuit in corde suo.* Hic, *ibunt de virtute in virtutem.* Unde repente ex uno plures facti sunt? In mysticis litteris, Dei benedictio affert fœcunditatem, sicut maledictio sterilitatem. *Maledicta terra in opere tuo, quum exercueris eam, spinas & tribulos producet tibi.* Contra quum Deus creasset hominem ex uda argilla, uxorem ex una costa lævi lateris, benedixit eis dicens, *Crescite & multiplicamini, & replete terram.* Item Psalmus CVI. *Benedixit eis, & multiplicati sunt nimis.* Atque ista quidem typi sunt rerum spiritualium. Itaque postea quam per Euangelii gratiam exemti sumus a maledicto Legis, ac per Spiritum Sanctum effusa est in Apostolos benedictio, quanta celeritate veri Dei cultus, qui prius apud Judæos velut in orbis angulo coercebatur, sese diffudit per universas mundi nationes? Quot Virginum, quot Martyrum, quot Confessorum examina prosilierunt? Unde hæc prodigiosa fœcunditas? Unde, nisi ex benedictione Dei? *Filii*, inquit, *tui de longe venient, & filiæ tuæ de latere surgent.* Itaque deserta illa & vidua mulier, admiratur insperatam fœcunditatem suam, dicens: *Et isti filii unde venerunt?* Venerunt ex omni natione quæ sub cœlo est, ab Indis, a Gadibus, a Thracibus, a Gothis, a Scottis & Hibernis. Itaque jam multiplicati benedictione Dei, & animosi fide, alacres spe, *ibunt de virtute in virtutem*; Ne hic quidem est ἀρετὴ, sed ἐκ δυνάμεως εἰς δύναμιν: quod Hieronymus ex Hebræo vertit, *de fortitudine in fortitudinem.* Nonnulla fortitudo est, pro Christo negligere voluptates, opes & honores hujus mundi: sed fortius est vincere pietatis affectus in parentes, uxorem ac liberos, longe vero fortissimum est, mortem & morte graviora tormenta vitæ cœlestis amore negligere.

Qui gradibus nituntur in altum, quo magis adscendunt, hoc magis lassescunt: at qui hos gradus adscendunt, quo longius eunt, hoc redduntur fortiores & alacriores. Unde tandem? Nisi quia res non est humanarum virium, sed benedictionis Divinæ. Alioqui unde tam præsens animi robur, tanta alacritas Apostolorum, Juvenum, Virginum in squalore carcerum? in flagris & aculeis? in ipsis etiam mortibus, ad quarum etiam commemorationem humanus inhorrescit animus? Non aliunde, nisi quod Agonothetes ac legislator pro magnitudine tentationum auget benedictionem. Mirantur homines, qui foris vident afflictionem, sed non vident internam benedictionem. Non inelegantèr a viro quodam ob pietatem celebri dictum est de Monachis austeram vitam agentibus: *Multi vident cruces nostras, sed non vident unctiones nostras. Vident corpus attenuatum vigiliis, jejuniis ac laboribus: vident solitudinem, omniumque voluptatum abstinentiam: & tamen in corpusculo exiguo & imbecilli, non vident, quantis delitiis reficiatur animus ad cœlum anhelans.* Sed quod tandem præmium petitur tantis laboribus? *videbitur*, inquit, *Deus Deorum in Sion*: sive, ut vertit Hieronymus, *apparebunt apud Deum Deorum in Sion.* Hoc est brabeum omnium certaminum, hæc est requies omnium votorum, hæc est felicitas summa: *Domine*, inquit, *ostende nobis faciem tuam, & salvi erimus.* Et Philippus: *Ostende nobis Patrem, & sufficit nobis.* Atqui *Deum nemo vidit umquam*; Invisibilis est oculis corporeis, sed cordi mundo visibilis est. Itaque Dominus in Euangelio beatos pronunciat, *qui sunt mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt.* Cor autem intellige non intestinum corporis, spirituum, ac sanguinis fontem, sed mentem hominis fidei illustratam lumine. Videtur autem interdum & in hac vita purgatis mentibus, sed per speculum & in ænigmate, sed non nisi in Sion. Nam extra Ecclesiam nemo videt Deum, quia nemo habet puram mentem. Et si qui sibi videntur videre, hallucinantur, jam spectrum videntes pro Deo. Non vulgaris autem beatitudo est *apparere apud Deum Deorum.* Quid est parere apud illum? Cum plena fiducia venire in conspectum illius, qui novit omnes latebras humani cordis. Hoc non ausit nisi pura & undiquaque sincera conscientia. Alioqui videbitur & impiis Deus, sed horribilis erit adspectus illius, qui piis est amabilis. Non est alius Deus, sed diversi sunt oculi. Ut ægris oculis molesta lux est, quæ sanis est jucunda: *Omnes enim sistendi sumus ante tribunal summi judicis*, a quo non est provocatio. Miles qui fidelem & strenuam operam navavit in bello, servus qui gnaviter dispensavit talenta Domini, gaudens prodit in conspectum ducis & heri sui, auditurus: *Accipe coronam vitæ æternæ, & intra in gaudium Domini tui.* Ille beatus est, qui non veretur suam conscientiam aperire Domino, dicens cum Ezechia Rege, *Obsecro Domine, memento quæso quomodo ambulaverim coram te in veritate & corde perfecto, & quod bonum est in oculis tuis fecerim.* Simili
Bernardi dictum. *Esaiæ 38.*

fiducia

fiducia fortiſſimus ille Chriſti miles prodit in conſpectum Imperatoris ſui: *Ecce*, inquit, *coram Deo in Chriſto loquimur*. Et ad eoſdem Corinthios de ſe loquens: *Non ambulantes in aſtutia, neque adulterantes verbum Dei, ſed in manifeſtatione veritatis commendantes noſmet ipſos ad omnem conſcientiam hominum, coram Deo.* Idem alibi, *Bonum certamen certavi, curſum conſummavi, fidem ſervavi: de cætero repoſita eſt mihi corona juſtitiæ.* An non magna felicitas eſt, ſic poſſe comparere apud *Deum Deorum in Sion*, in ſpecula perfectionis Euangelicæ? *Deum Deorum* dixit, judicem omnium indicans. Sive enim accipias populi Judices, ſive pios homines ad quos ſermo Dei factus eſt, ſive Angelos qui & ipſi dicuntur Eloim, ſive Dæmones aut Dæmonum miniſtros homines, qui ſe pro Diis coli paſſi ſunt, hic unus eſt *Deus Deorum*, Judex univerſorum, ſicut teſtatur Pſalmus octogeſimus primus: *Deus ſtetit in Synagoga Deorum, in medio autem Deos dijudicat*, ipſe a nemine dijudicandus. Nec Angelorum, nec Prophetarum, nec ullius Sanctorum adſpectus confert homini veram beatitudinem: ſolus hoc præſtat Deus Deorum. Huc ut pertingamus, Dominus impertit benedictionem, ſed orantibus. Aſſidue rogari vult, non ut admoneatur, ſed ut nos rogando digni efficiamur, quibus largius impertiat ſuam benedictionem. Nam & hoc pacto paremus apud Deum, quoties vel appellamus illum puris precibus, vel pro beneficiis acceptis gratias agimus. *Domine Deus virtutum exaudi orationem meam, auribus percipe Deus Jacob.* Angelorum Deus eſt, eoque Deus virtutum dicitur: & hominum Deus eſt, qui Patriarcham Jacob imitantur. Is luctando cum Angelo meruit benedictionem, & idem dixit, *Vidi Dominum facie ad faciem, & ſalva facta eſt anima mea.*

Deus Deorum.

Sequitur, *Protector noſter adſpice Deus, & reſpice in faciem Chriſti tui.* Nondum plenam ſecuritatem aſſecutus eſt, qui requirit protectorem. Adhuc metuit ignea jacula malorum Spirituum e ſublimi nos impetentium. Adverſus hæc implorat Deum exercituum, *ut ſuus ſit clypeus.* Hoc enim vertit Hieronymus, quod Septuaginta verterunt *hyperaſpiſten.* Magna eſt Dæmonum potentia, ſed Dominus virtutum unus potentior eſt univerſis. Si ille dignatur nobis eſſe clypeus, non eſt quod metuamus ulla jacula. Sub hoc clypeo tutus latebat qui dicit, *Dominus, protector vitæ meæ a quo trepidabo?* Et alibi rurſus, *Domine ut ſcuto bonæ voluntatis tuæ cinxiſti nos.* Nullum eſt hominis ſcutum, quod totum hominis corpus reddat invulnerabile, quin & ipſum ſcutum interdum prodit hominem: at quem tegit Dei clypeus, nulla ex parte poteſt ſauciari. Adſpici a Deo, tegi eſt. Adſpicit autem cui propitius eſt ac bene vult. Eoque Pſalmus quem modo citavi, *ſcutum* appellat *benevolentiæ.* Græce *εὐδοκίας.* Hieronymus vertit *placabilitatem.* Qui ſuis meritis ſeſe protegunt, & his veluti clypeo fidunt, an tuti ſint, ipſi viderint. Qui fiduciam ſuam collocant in cæremoniis, in cultu Divorum, in veſte, quaſi tutum reddat ab inſultu Satanæ, non ſatis fideli utuntur clypeo. Sed gratiæ Dei & hujus promiſſis tuto fiditur. Adſpicere Deum, beatitudo eſt, ſed illum non poſſumus adſpicere, niſi prius adſpexerit nos. Quum eſſemus cæci & in tenebris plus quam Cimmeriis verſaremur, ille dignatus eſt adſpicere nos, aperuit oculos noſtros, & quum eſſemus inimici diligendo nos effecit, ut ipſum redamaremus. *Reſpice in faciem Chriſti tui.* Non arbitror, anxie diſquirendum utrum hoc ad perſonam Davidis, an alterius cujuſpiam juxta communem ſenſum, referatur. *Chriſtus* Græcis *unctum* ſonat, quod Hebræis *Meſſias.* Omnes Chriſti ſunt, qui in Chriſtum renati ſunt. Ab horum facie numquam avertit oculos Deus, ſed cuſtodit illos ut pupillam oculi, modo ne ipſi faciem ſuam avertant ab eo. Regum autem ac Sacerdotum eſt ungi. Utrumque ſuo quodam modo ſunt, qui ſuo cognomini reſpondent, quos beatus Petrus adloquitur: *Vos autem genus electum, Regale ſacerdotium, gens ſancta, &c.* Sed ille Chriſtorum omnium Princeps eſt, qui dictus eſt *Princeps pacis, ac Sacerdos in æternum ſecundum ordinem Melchiſedech,* quem ſingulariter *unxit Deus oleo lætitiæ præ participibus ſuis.* In hujus faciem, quoniam caret omni nævo, Deus Pater gaudet adſpicere, quem profitetur eſſe Filium unice dilectum, in quo ſibi placitum ſit. Quid ſibi vult igitur, quod ait Propheta, *adſpice, & reſpice in faciem Chriſti tui?* Quidquid Deus largitur nobis, per Filium ac propter Filium largitur, non propter opera juſtitiæ, quæ fecimus nos. *Nos enim in multis offendimus omnes.* Solus ille agnus eſt omnis expers maculæ. Ergo protector noſter Deus, ſi tuos oculos offendit facies, hoc eſt, conſcientia noſtra, reſpice in faciem Chriſti Filii tui, quem ſine exceptione diligis, per illius merita nobis largire, quod ipſi non meremur. Judæi quoniam non noverant incarnationis myſterium, in precationibus ſuis diffitentes ſuis meritis obteſtabantur Deum per memoriam Patriarcharum, Abraham, Iſaac & Jacob, quorum pietas Deo fuiſſet accepta. At Chriſtiani nihil petunt a Patre, niſi per Jeſum Chriſtum, quem habemus in cœlis advocatum efficacem, quique ſuam fidem nobis obſtrinxit, fore ut acciperemus quidquid poſtularemus Patrem in ipſius nomine. Qui ſcripſit hunc Pſalmum non viderat Chriſtum in carne, ſed oculis fidei, qui longe proſpiciunt, viderat illum venturum: quemadmodum & Abraham tot ſeculis Chriſti adventu antiquior viderat diem illius, & gaviſus eſt. Nos igitur, quoties a Deo aliquid petimus, cum fiducia petamus, ſed eam fiduciam hauriamus, non ex noſtris benefactis, ſed ex gratuitis Chriſti promiſſis. Ne dicamus, reſpice ad jejunia mea, aut eleemoſynas, aut vigilias, aut chameunias, ſed *reſpice in faciem Chriſti tui.* Docet hoc Paulus Epheſios III. *In Chriſto Jeſu Domino noſtro habeamus fiduciam ac acceſſum in confidentia per fidem ejus.* Quid eſt per fidem ejus? Quia fidendum eſt illi toto pectore, qui non fallit in promiſſis, etiamſi promittat, quæ videntur nobis impoſſibilia. Quis enim credidiſſet fieri poſſe, ut divina humanaque natura ſic unirentur ut coirent in unam perſonam? At ille promiſit & præſtitit. Quis crederet fieri poſſe, ut homo verus ſederet ad dexteram Dei Patris? promiſit & præſtitit. Quid eſt igitur quod non ſperemus a Deo, modo reſpiciat in faciem Chriſti ſui.

Pſal. 26.

Pſal. 5.

1 Pet. 2.

Ut autem intelligas hanc interpretationem non eſſe ſomnium ſenſus mei, ſed Prophetam agnoſcentem dignitatem ſuam confugiſſe ad faciem Chriſti, attende quod ſequitur: *Quia melior eſt dies unus in atriis tuis, ſuper millia.* Nihil vetat quo minus hæc juxta ſenſum humiliorem referantur ad Iſraelitas captivos apud Babylonios. Tenebantur ingenti patriæ deſiderio, tædebat Ethnicarum ſuperſtitionum, ſuſpirabant ad priſtinos ritus ac Templum illud magnificum, quod exſtruxerat Solomon. Jam enim ſibi videbantur diutino Ethnicorum commercio facti Ethnici. Sed nos retruſiorem intellectum ſequi maluimus. Non addit chiliadum numerum, ut intelligas infinitum diſcrimen. Nec dicit in domo tua, aut ſanctuario tuo, ſed *in atriis tuis*, quod eſt Templi quaſi veſtibulum, in quod admittebantur & profani: unde Paulus Hebræis ſcribens, appellat *ſanctum ſeculare κοσμικὸν*, quod toti pateret mundo. Nec eſt apud Hebræos unus dies, ſed tantum dies. Non eſt enim dies ubi non lucet ſol juſtitiæ, & incontaminata veritas. Nuſquam igitur dies eſt, niſi in Eccleſia. In nocte ſunt, qui ſunt extra hanc, quod olim vaticinatus eſt Zacharias, capite ultimo, de incredulis loquens: *In die illa non erit lux, ſed frigus & gelu.* Mox de fide Eccleſiæ ſic loquitur: *Et erit dies una quæ nota eſt Domino, non dies neque nox.* Vulgarem diem facit ſolis exortus, noctem occaſus. Quis igitur eſt hic dies & non dies? Explicat hoc Eſaias capite LX. *Non erit tibi ſol in lucem diei, neque ortus lunæ illuminabit te per noctem. Sed erit tibi Dominus lux æterna.* Utrumque duorum Prophetarum locum imitatus eſt qui ſcripſit Apocalypſim. *Et civitas non habebit opus luce ſolis, quoniam Dominus omnipotens lumen ejus erit.* Porro non eſſe lucem niſi in Eccleſia, teſtatur Eſaias eodem quod modo citavi capite, de his agens qui non receperunt fidem Euangelicam: *Quia ecce tenebræ operient terram, &*

Digitized by Google

& caligo populos. Super te autem orietur Dominus, & gloria ejus in te videbitur. Mox subjicit de iis, qui, relicta patria superstitione, crediderunt Euangelio: *Et ambulabunt gentes in lumine tuo, & Reges in splendore ortus tui.* Ad hæc, quum ait, ὑπὲρ χιλιάδας, non addit quarum rerum, complectens universa commoda in unum conflata, quæ non possunt homini contingere extra Ecclesiam. Nam quæ potest esse felicitas hominis, si in tenebris ambulet? Quam diu militamus in hoc tabernaculo, per fidem intuemur solem. At in illo cœlesti templo non est nisi unus dies, quia non est transmutatio, nec vicissitudinis obumbratio, nec ulla erroris aut ignorantiæ nebula lucem offuscat. Æternitas enim nescit ortum & occasum. Interim tamen ambulare in luce fidei, & simplici animo sequi eum qui dixit: *Qui sequitur me non ambulat in tenebris*: beatius est omnibus opibus, regnis, gloriis & oblectamentis hujus mundi. Hæc stulta dictu videntur iis, quibus Christus nondum aperuit oculos: Verum si perconteris eos, quorum cordibus illuxit Christus, num velint pietatis jactura totum mundum lucrifacere, detestabuntur, aversabuntur & abominabuntur sermonem tuum. Norunt enim quantum bonum sit, quod jam velut arram tenent, & quam inæstimabile sit illud, ad quod mox sunt transferendi.

Nunc illud mihi spectato, quanto desiderio teneatur domus Dei qui hæc loquitur. *Elegi abjectus esse in domo Dei mei, magis quam habitare in tabernaculis peccatorum.* Quid est abjectum esse? Jacere in limine aut vestibulo & conculcari. Quod mendicorum est. Tanta autem est Ecclesiæ majestas & felicitas, ut quod in ea contemtissimum est, longe præstet omnibus mundi splendoribus. Sicut in cœlesti Hierosolyma multæ sunt mansiones, quarum infima tamen potior est omnibus Regum palatiis: sic in Ecclesia velut in magna domo, diversi generis vasa sunt, quorum aliud est alio honoratius, & tamen quod in his vilissimum est, pretiosius est universo mundo. In corpore hominis naturali membrum aliud alio est præstantius. Functiones quidem diversæ sunt, sed eodem spiritu vegetantur omnia. Sic in corpore Christi mystico, quod est Ecclesia, diversi sunt ordines hominum, diversa munia donaque Spiritus, omnes tamen membra sunt Christi, & eamdem exspectant hæreditatem. Quod hic infimum est, sublimius est omni fastigio mundi. Pes humani corporis beatior est oculo suis, aut canis, & eæ partes per quas egeruntur recrementa cibi ac potus, in humano corpore, beatiores sunt capite asini. Hic obiter Propheta aperit fontem, quamobrem plerique mortales, vel non accedunt ad Ecclesiam, vel recedunt ab Ecclesia, vel ejecti ob culpam gravantur redire. Qui tument honoribus mundanis nolunt deponere cameli gibbos, ut per humile ingrediantur ostium. Et ex historiis discimus complures Hæresiarchas esse factos, quod ad Episcopi dignitatem non admoverentur. Itaque maluerunt primum tenere locum inter canes & sues, quam inter oves Christi mediocri esse loco. Hæc stulta ambitio genuit nobis, Basilides, Marciones, aliaque inauspicata nomina. Sed quid consecuti sunt infelices? Apud homines sibi conflarunt sempiternam ignominiam, apud Deum meruere Gehennam. Quanto satius erat, vel ignotissimum esse inter oves Ecclesiæ, modo nomen habeas scriptum in libro vitæ. Simili tenentur amentia, qui quum magnis ac manifestis criminibus meruerint submoveri a consortio Ecclesiæ, tamen recusant profiteri pœnitentiam ut Ecclesiæ reconcilientur. Humile & abjectum esse putant arceri ingressu, nudo capite nudisque pedibus stare in vestibulo, flexis genibus introeuntium preces implorare, gestare pro purpura saccum, pro unguentis conspergi cinere. Quid in causa? Quia non vident, quanta sit dignitas, quanta felicitas, quanta securitas versari in atriis Domini. Quanta utilitas, quantumque periculum vel ad horam esse extra domum Dei. Vidit hæc ille Deo carus Theodosius Imperator, qui maluit universum imperii strepitum deponere, & in abjectum pœnitentium ire locum, quam non esse in domo Domini. Illi ipsi pœnitentes cultu squalidi, jejuniis attenuati, lacrymis & mœrore confecti, qui tamquam mendici jacent in limine domus Dei, multo feliciores sunt, quam qui sub Satana regnant in tentoriis impietatis. Siquidem hi, si modo vere pœnitent, licet corpore sint extra domum Ecclesiæ, animo sunt intus. Quid est igitur quod tanto ardore desiderat Propheta, per Christi faciem obtestans Deum? ut vel in extremo angulo aut limine domus Dei versari liceat, & vel inter abjectissima Christi membra censeatur, extra quem nulla cuiquam est spes salutis. Sed si ad limen domus Dei vel accedamus vel redeamus, parata est misericordia Domini, quæ sublevat infirmitatem nostram, ut proficiamus ad perfectiora: parata est veritas Domini, ut abundemus in omni scientia spirituali: parata est gratia Domini, ditans nos spiritualibus charismatibus: postremo parata est gloria Domini, quæ nos transformet in imaginem Christi. Christus, veritas est: Christus, justitia nostra est, quem si sequamur antecedentem, fit quod dicit Esaias: *Et anteibit faciem tuam justitia tua, & gloria Domini colliget te.* Misericordia condonat errorem: veritas illuminat mentem, ne revolvaris in errorem: gratia instruit donis Spiritus, ut conversus confirmes fratres tuos, & quam plurimos ab impietate revoces: quemadmodum ait beatus David expertus misericordiam Domini magnam, ac per Nathan ad veritatem revocatus. *Docebo iniquos vias tuas, & impii ad te convertentur.* Hoc est quod hic sentit Propheta: Quia misericordiam & veritatem diligit Deus, gratiam & gloriam dabit Dominus. Similiter & Paulus, per Domini misericordiam revocatus a furore persequendi, & per veritatem Euangelicam edoctus viam Domini, denique per gratiam sancti Spiritus præclaris donis locupletatus, factusque vas & organum electum, eo profecit ut etiam in mediis afflictionibus in Domino gloriaretur. Quamquam potest hic versiculus & aliter intelligi, ut misericordiæ divinæ sit, quod trahimur ad cognitionem veritatis, juxta verbum Hieremiæ XXXI. *Ideo attraxi te miserans.* Tum ut veritas sit hominis, confitentis sua mala, & agnoscentis gratuitam Dei misericordiam. Hoc enim sentit Psalmus L. *Ecce enim veritatem dilexisti, incerta & occulta sapientiæ tuæ manifestasti mihi.* David quam diu celabat peccatum suum, mendax erat, & fucum facere conabatur, non hominibus tantum, sed & Deo. Verum Deus ex sua misericordia per Nathan Prophetam revocat eum ad veritatem confessionis: declarans inutiliter celari peccatum apud homines, quum oculos Dei nemo possit fallere. Misericordiam revocantem & veritatem confitentem, sequitur gratia & gloria. Peracto enim luctu pœnitentiæ, & ita castigatis membris, ut quemadmodum antea servierant iniquitati ad iniquitatem, ita facta templa Spiritus sancti serviant justitiæ ad justitiam, fit ut glorietur Ecclesia illic superabundare gratiam, ubi abundarat peccatum, & inter Angelos major sit gratulatio super uno peccatore revocato quam super nonaginta novem justis. Non est quidem absurdum quod adfert Augustinus, veritatem referens ad fidem Dei in promissis. Solus enim ille verax est, quum sit omnis homo mendax, non quod semper fallant homines, sed quod in ipsis non sit præstare quod pollicentur, incerti an in proximum diem victuri sint. Quamdiu circumferimus hoc mortale corpusculum, multis injuriis multisque periculis obnoxium, misericordia circumvallat nos undique scuti vice, ne revolvamur in vitia. Veritas Dei in promissis fulcit erigitque mentes nostras, ut contemtis hujus vitæ bonis pariter ac malis feramur ad cœlestia. Concinit huic sensui Psal. XXXV. *Prætende*, inquit, *misericordiam tuam scientibus te, & justitiam tuam iis qui recto sunt corde.* Justitia reddit cuique quod suum est. Quid autem reddet nobis Deus, qui nulli cuiquam debet? Nihil enim habemus quod illius benignitati non oporteat acceptum ferri. At aliud est liberalitas, aliud justitia. Verum & illud justitiæ genus est, præstare quod gratuito promiseris. Hac ratione Deus se ipsum nobis

Digitized by Google

nobis quodammodo debitorem constituit, ut licet ob merita nostra non possimus appellare, ob promissa tamen appellare possimus. Quod si nos meminerimus officii nostri, ille non recusat vocari injustus, si minus præstet quod pollicitus est. *Venite*, inquit, *& arguite me, dicit Dominus.* Hanc Dei justitiam appellat David, quum ait: *Ut justificeris in sermonibus tuis, & vincas quum judicaris.* Prorogat interdum exspectationem nostram Deus, fallit numquam: interim qui non norunt illius veritatem, obmurmurant ac dubitant, quemadmodum illi duo discipuli quum ajunt: *nos sperabamus quod esset redempturus Israel.* Quin & discipulos ingens habebat mœror, quod quia non credebant eum resurrecturum, putarent sibi data verba. Quod hic ex Hebræo vertit Hieronymus, & alii quidam, id ita discrepat ab eo quod transtulerunt Septuaginta, ut non videatur ejus generis esse varietas, quæ frequenter accidit ex eo, quod eadem sententia variis effertur modis, aut ex iisdem verbis alius alium sensum colligit, sed apparet Scripturam Hebraicam in codicibus variasse. Id usu venit interdum, quum Scriba aut Interpres elementi similitudine deceptus, aliud pro alio legit, aut quum diversa litterarum distinctio, diversum efficit sensum. Nam quod ex Hebræo reddunt, sic habet: *Quia sol & scutum Dominus Deus, gratiam & gloriam dabit Dominus.* Quæ lectio si germana est, *solem* posuit pro *veritate*, quæ est Christus, *qui illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum: scutum* pro *misericordia* protegente credentes, adversus omnes insultus Satanæ. Sicuti loquitur Psalmus XXXI. *Sperantes in Domino misericordia circumdabit.* Quamquam & Paulus hortatur, ut sumamus scutum fidei; & alius Psalmus dicit: *Scuto circumdabit te veritas ejus, nec timebis a timore nocturno.* Vis igitur tutus esse ab omni malo? Ne circumferaris omni vento doctrinæ, sed quod e Scripturis divinis tradidit nobis Ecclesia Catholica firma fide teneamus; quod præcipit, simplici obedientia servemus; quod promittit, alacri spe exspectemus. Simpliciter ambulantibus non deerit neque misericordia, neque veritas, neque gratia, nec ullum bonorum genus, quod ad beatitudinem pertinet. Eoque subdit: *Dominus non privabit*, sive *non fraudabit bonis eos, qui ambulant in innocentia.* Pro quo Septuaginta verterunt ἐν ἀκακίᾳ, quod magis sonat *simplicitatem omnis expertem fraudis ac malitiæ.* Columbinos animos amat Spiritus sanctus. Dabit hic gloriam sinceræ conscientiæ, in futuro dabit ineffabilem illam gloriam. Interim arrabone tam pretioso contentus, exspecta bona futuri seculi, spe gaudens, ut vere & ex animo dicas cum Propheta: *Domine virtutum, beatus homo qui sperat in te.*

Atque hæc est complurium Psalmorum clausula. Frequenter enim repetendum est, quod oportet semper infixum esse mentibus nostris. Secundus Psalmus ita desinit: *Beati omnes qui confidunt in eo.* Quartus: *Quoniam tu Domine singulariter in spe constituisti me.* XXVI ita: *Exspecta Dominum, viriliter age, & confortetur cor tuum, & sustine Dominum.* XXX ita: *Viriliter agite, & confortetur cor vestrum, omnes qui speratis in Domino* Trigesimus secundus: *In nomine sancto ejus speravimus* XXXIII. *Non delinquent omnes qui sperant in eo.* XXXVI. *Salvabit eos qui speraverunt in eo.* Item XXXXI. & XXXXII. ad spem in Deo figendam hortatur. Similiter & LXIII. & CXXX. Nec est illa vulgaris spes quam nobis tanto studio commendant litteræ sacræ. Agricola sperat a Deo lætum agrorum proventum, nauta prosperam navigationem, gravida felicem partum, ægrotus convalescentiam. At vir pius qui vere sperat, hoc est, spem omnem fixit in Domino, plena fiducia totam sollicitudinem conjicit in Deum, persuasus sive læta obtigerint sive tristia, sive mors, sive vita, omnia per Dei misericordiam cessura in bonum, inscrutabili sua sapientia sic temperantis res mortalium. Itaque quum beatus sit homo, Domine virtutum, qui fiduciam omnem in te collocavit, nec id fieri possit, nisi sit intra domum tuam Ecclesiam, dignare, quæso, aperire oculos omnium nostrûm, ut videntes quam sint amabilia, quam pulcra, quam tranquilla, quam tuta, quam felicia tabernacula tua: rursus quam his dissimilia tabernacula impietatis, positis opinionum & affectuum dissidiis, eodem sensu, eademque sententia concordes versemur in illa beata sodalitate sanctorum omnium, ut vere de nobis dici possit: *Ecce quam bonum & quam jucundum habitare fratres in unum.* Numquam autem coalescemus in unum, nisi pariter spem nostram ponamus in Christo Jesu Rege Sion ac Domino nostro, & ad illum unum spectemus omnes. Ubi regnat ambitio, ubi pecuniæ studium, ubi pervicacia, ubi cæcus favor, aut odium cæcius ut pertendamus tueri quidquid semel diximus aut scripsimus, ubi in gratiam partium probamus quæ scimus esse improbanda, aut odio privato damnamus, & ea quæ pie dicta: denique, ubi quisque ad se spectat, & undique trahitur funiculus contentionis, non potest res ad concordiam redigi. Reputemus quam sit stultum sic odisse mores quorumdam Pontificum aut Sacerdotum ac Monachorum, ut ipsi fiamus illis deteriores. Deterior enim est qui recedit ab Ecclesiæ consortio & in Hæresim aut Schisma demigrat, quam qui impure vivit salvis dogmatibus. Cum hoc, perquam iniquum est, nos ad aliorum vitia lynceos esse: ad nostra ipsorum talpis cæciores; & in aliorum oculis videre festucam, ipsos trabem in oculo circumferentes. Homines cum hominibus versamur. Quamquam gravius, fateor, peccant, qui in potestate constituti publica, non meminerunt officii sui, tamen populi pervicacia sæpenumero in causa est, ut qui præsunt, alii sint quam esse conveniret. Sic populus Israeliticus pro mitissimo Samuele, accepit superbum Saulem. Placabilior erit alienis erratis, qui prius sua inspexerit. Præcipuum est discordiæ seminarium, quod sinistro tantum oculo proximorum vitia intuemur. Claudatur ille sinister, & dexter vicissim ad eorum virtutes aperiatur. Si virtutum candidi fuerimus æstimatores, levius offendemur vitiis. Inter fratrem ac fratrem, inter uxorem ac maritum non constat amicitia, nisi vicissim inter se ad quædam vitia conniveant. Quomodo igitur constabit totius Ecclesiæ concordia, si quisque ad alterius virtutes luscioſus, ad vitia tales habet oculos, qualia sunt specula quædam, quæ faciem oppositam & multo majorem reddunt & deformiorem? Dolendum est tam multos esse Monachos, qui præter vestitum ac frigidas cæremonias minimum habent religionis, tam multos esse Sacerdotes, qui nec caste vivunt, nec sacris vacant litteris: nonnullos etiam Abbates & Episcopos, qui minimum differant a profanis Principibus aut Satrapis: sed interim dissimulamus quam multi sunt inter illos pii, sobrii, docti, deque Republica bene merentes, in divitiis pauperes, in dignitate modesti, in potentia mites. Nec cogitamus quanto nos essemus ferociores, si tot rebus ad licentiam invitaremur.

Expedit igitur, ut plebs, quæ dissimulatis Sacerdotum virtutibus, vitia tantum videt exaggeratque, suam inspiciat manticam, a tergo in pectus revolutam. Quotus quisque est opifex, ut ab infimis incipiam, qui *Opifices.* in præstanda opera fidelis est, in mercede exigenda æquus. Nec enim temere natum est illud vulgo celebre proverbium: *In sua quemque artificem arte furem esse.* Jam quod omnino genus rerum est, quod illi non corrumpant quæstus gratia? Quot modis vitiatur triticum ac farina, quot modis vinum ac cerevisia, quot modis pannus reliquaque texta. Omitto nunc in promissis perfidiam, in commercio supercilium ac morositatem, ut propemodum commodius sit cum Rege quopiam aut Cardinale agere, quam cum Latomo, qui vix habet domi unde cœnet. Qui tales sunt in servili sordidoque opificio, quales probabile est futuros, si ad eorum dignitatem evehantur, quorum mores ferre non possunt? Vulgus, sacris initiatorum incontinentiam incesti, sacrilegii, ac violati voti titulis exaggerant, sibi ut liberis ac solutis blandiuntur. Atqui, ne errent, nemo Christianus ad peccandum liber est, omnes religiosissimo sacramento sunt adstricti, nisi forte ludum esse credunt quod in Baptismo

Digitized by Google

professi sunt. Si infami cognomine vocantur Apostatæ, qui a Benedicti aut Francisci instituto desciscunt, quanto magis eo nomine digni sunt, qui in Baptismo mundi contemtum professi, toto animo serviunt mundo, & a Christo Imperatore transeunt ad Satanam. Jam adulterium, crimen, quod apud Ethnicos gladio, apud Judæos lapidatione puniebatur, neutiquam leve est, utcumque nunc pro joco ducitur. Quod si quis propius inspiciat, invenies fraudibus, rapinis, perjuriis referta omnia. Ut ne commemorem interim, quantam malorum Lernam tegat umbra belli. Nihil attinet hic de magistratibus inferioribus loqui, deque iis qui ob nobilitatis titulum sibi volunt licere omnia, deque Principibus cæteris. Quocumque vertas oculos, heu nimium multa est querelarum materia! Sed hæc est rerum humanarum natura, maris in morem multa secum deferre, quæ malis abesse. Mutat sæpe vitia, ponit numquam. Quid igitur supereſt, nisi ut se quisque discutiat, & omnes ad Christi misericordiam confugiamus? Quædam vitia leviora sunt, quam ut expediat asperam admovere medicinam. Quædam minore religionis incommodo dissimulantur, quam exagitantur. Porro, quæ graviora sunt, quam ut oporteat dissimulare, manum doctam & artificem requirunt, ne nobis eveniat quod solet imperitis medicis, qui dum parum dextre admovent remedia, pro morbo exstinguunt hominem, aut ex leviore malo reddunt immedicabile. Pleraque paulatim ac per occasionem irrepserunt, ea paulatim ac per occasionem tollenda sunt, si fieri queat absque gravi tumultu: sin minus, dissimulanda, donec ipsa dies porrigat occasionem commodiorem. Eadem dexteritate utendum est in dogmatibus. Quidam dum impotenter vociferantur, *Hæresis*, *Hæresis*, *ad ignem*, *ad ignem*, in pejorem partem interpretantes quæ dicta sunt ambigue, per calumniam depravantes & quæ pie dicta sunt, plurimum favoris conciliarunt iis quos exitio dignos judicabant. Rursus qui sub Euangelii plausibili titulo moliuntur ea, quæ ex diametro pugnant cum Euangelio, vehementer adjuverunt partes eorum quos oppressos volebant. Itaque dum illi nihil omnino patiuntur innovari, hi nihil sinunt relinqui, tempestas orta est pene insedabilis, & dum utrimque nimium tenditur funiculus contentionis, fit, ut utraque pars rupto fune in tergum cadat. Non quod Ecclesia concidat, quæ nixa saxo immobili Christo, nullis turbinibus concutitur: sed de quibusdam hominibus loquor, qui causam Ecclesiæ tuentur, magno quidem zelo, non enim dicam malo, sed non secundum scientiam. Nondum eo processit hoc morbi, ut sit immedicabile. Exstingui potest hoc incendium, si materiam igni subtrahamus. Præcipuus autem hujus tumultus fons sunt impii mores hominum. Non est quod alii in alios culpam rejiciamus. Primum hoc humani generis parentum exemplum est, sed ut per se pravum, ita nobis infelix: *Mulier decepit me*; *Serpens decepit me*. Omnes iram Domini provocavimus, restat ut omnes ad illum simul sincero corde convertamur: ille ut est exorabilis, vicissim convertetur ad nos, atque hos inconditos rerum motus vertet in tranquillitatem, nobis eodem pro nostra quantulacumque portione annitentibus.

Quomodo tollenda vitia.

Modus sedandi schismata.

Quo pacto, inquis, id fiet? Sit unusquisque quod esse debet. Sint Pontifices, Pontifices Christi Vicarii, sincero corde gregis Dominici curam agentes. Sint Principes, Principes divinæ justitiæ ministri, tamquam Deo reddituri rationem, quem hoc magis oportet ab illis timeri, quo liberiores sunt a timore hominum. Magistratus bona fide Rempublicam administrent. Monachi perfectionem, quam titulo profitentur, moribus præstent. Sacerdotes noctes ac dies meditentur in lege Domini, quo possint esse sal populi. Qui Laici sunt, sint quod dicuntur, non præeant, sed reverenter obtemperent Sacerdotibus, fideliter pareant Principum legibus, in suo quisque opificio probet suam conscientiam summo illi καρδιογνώστῃ. Nam beati Lucæ verbo libenter utimur. Qui negotiator est, bona fide negotietur: qui molitor est, bona fide sit molitor: qui pistor est, bona fide sit pistor: qui faber est, bona fide sit faber: qui vestiarius est, bona fide sit vestiarius, fiduciam habens in eo qui non deserit rectos corde: atque item de cæteris dicendum est. Nemo suis vitiis hoc nomine blandiatur: *Ita mos est, sic nemo non facit*. Ne circumspicias, ô bone, quid alii faciant, sed quid abs te fieri velit supremus ille Judex, cujus oculos nemo fallit, ad cujus tribunal omnes sistendi sumus, sive Reges, sive inopes erimus coloni. Ibi non valebit hæc tergiversatio: *Ita mos est, sic nemo non facit*. Interim ponatur ambitio, & pertinax vincendi studium, faceſſant favores cum privatis odiis, consilescat dementis rixæ surda vociferatio, ita demum eluceſcet veritas illa pacifica. Accedat illa συγκατάβασις, ut utraque pars alteri se nonnihil accommodet, sine qua nulla constat concordia. Sed hactenus obsecundetur, ut ne moveantur τὰ ἀκίνητα, & hactenus feratur hominum infirmitas, ut paulatim invitentur ad perfectiora.

Accommodatio.

Illud autem omnibus penitus infixum esse oportet, nec tutum esse, nec ad fovendam concordiam utile, temere desciscere ab iis, quæ majorum auctoritate tradita sunt, quæque longo seculorum usu consensuque confirmata. Nec quidquam omnino novandum est, nisi huc aut cogat necessitas, aut insignis invitet utilitas. De *libero arbitrio*, spinosa est verius quam frugifera disputatio. Et si quid de hoc quærendum est, in Theologicis Diatribis sobrie discutiatur. Interim inter nos illud convenire satis est, hominem ex suis viribus nihil posse, & si quid ulla in re potest, totum ejus deberi gratiæ, cujus munere sumus quidquid sumus, ut in omnibus agnoscamus imbecillitatem nostram, & glorificemus Domini misericordiam. Conveniat inter nos fidei plurimum esse tribuendum, modo fateamur & hoc esse peculiare Spiritus sancti donum, idque multo latius patere quam vulgus hominum credit, nec omnibus adesse qui dicunt: *Credo Christum pro me passum esse*. Concedamus fide justificari, hoc est, purificari corda credentium, modo fateamur ad consequendam salutem necessaria caritatis opera. Neque enim vera fides potest esse otiosa, quum sit fons & seminarium omnium bonorum operum. Quin potius distinguamus justitiam repurgantem mentis nostræ domicilium, quam recte dixeris innocentiam, & justitiam ornantem ac locupletantem eam bonis operibus. Deus proprie nulli debitor est, nisi forsitan ex gratuito promisso, quamquam & hoc ipsum ut præstemus promissi conditionem, illius est munificentiæ: non tamen rejiciendum est *mercedis* aut *meriti* vocabulum, quod Deus, quæ in nobis, aut, per nos operatur, pro sua bonitate acceptat ac pensat. De verbis nulla sit digladiatio, modo de re conveniat, nec interim ingerantur auribus imperitæ multitudinis illa παράδοξα. Nihil refert qualia sint nostra opera, tantum habeto fidem & servaberis: Et homo, quidquid agit, nihil aliud quam peccat: quæ ut in aliquo sensu vera sint, tamen ab imperitis alio rapiuntur quam expedit. Quemadmodum & illæ voces, *Christus pro nostris peccatis dependit*. An ille pro nobis mortuus est, ut nos vivamus in peccatis: an potius ut semel illius sanguine loti, abstineamus ab omnibus inquinamentis? Mortuus est & resurrexit, ut ipsum imitantes, moriamur peccatis, & in vitæ novitatem resurgamus: pro nobis crucem gestavit, sed idem clamat: *Qui non tollit crucem suam quotidie, non est me dignus*. Cæterum, qui Dominum suis sceleribus quotidie, quod in ipsis est, crucifigunt, iis mors illius adeo nihil profutura est, ut cessura sit in gravem supplicii accessionem.

Usus antiquus.

Dogmata.

Opifices.

Pii cujusdam affectus est credere, preces ac bona opera viventium prodesse defunctis, præsertim si hæc illi dum viverent facienda curarunt. Tantum admoneantur, qui funebres pompas ac missas gloriæ causa instituunt, perdere mercedem suam: ac certius esse lucrum, si quod morientes legant, vivi ac sani in pios usus erogent. At quibus hoc nondum persuasum est, ne obstrepant aliorum simplicitati, sed ipsi tanto benignius sublevent pauperum inopiam, tantoque fer-

Pro defunctis orare.

Digitized by Google

ferventius incumbant bonis operibus, quo minus credunt defunctos, vivorum benefactis juvari.

Invocatio Sanctorum. Religiosi item affectus est, credere Sanctos ac Sanctas quos Deus adhuc mortali corpore gravatos tanti fecit, ut ad illorum preces, Dæmones expulerit, mortuos ad vitam revocarit, nunc quoque nonnihil apud eum posse. At quibus diversa sedit opinio, pura mente, sinceraque fide invocent Patrem, Filium & Spiritum Sanctum, ne obturbent odiose iis, qui citra superstitionem implorant Divorum suffragia. Superstitio quam fateor in invocatione cultuque Divorum esse plurimam, coarguenda est; pius ac simplex affectus interdum tolerandus est, etiamsi sit cum aliquo conjunctus errore. Ut nostra vota non sentiant Divi, sentit tamen Christus, qui & amat simplices animos, si minus per Sanctos, certe pro Sanctis dabit nobis quæ petimus.

Imagines. Qui sævierunt in Divorum imagines, non prorsus ab re concitati sunt ad eum zelum, licet immodicum, mea quidem sententia. Nam horribile crimen est Idololatria, hoc est, Simulacrorum cultus: qui, tametsi jam olim sublatus est e moribus hominum, tamen periculum est, ne technis Dæmonum eodem revolvantur incauti. Sed quum Statuaria & Pictura olim inter liberales artes habita sit tacita Poesis, plus interdum repræsentans affectibus hominum, quam homo, quamvis facundus, possit verbis exprimere, & Plato agnoscens Poesim plurimum habere momenti ad Rempublicam bene secusve instituendam, non omnes Poetas submoverit ex illa quam fingit civitate, sed Homerum tantum aut Homeri similem, qui Diis ac Deorum filiis attribuit adulteria, puerorum amores, furta, mendacia, impotentes iras, dissidia aliaque vitia, quæ nemo bonus Reipublicæ gubernator ferret in suis civibus, aut frugi paterfamilias in uxore, liberis aut famulis: corrigendum erat, quod per imagines irrepserat superstitionis, utilitas erat servanda. Utinam omnes omnium ædium parietes haberent vitam Jesu Christi decenter expressam! In Templis autem, quemadmodum in Africano Concilio decretum fuit, *Ne quid recitaretur præter Scripturas Canonicas, ita conveniret nullam esse Picturam, nisi cujus argumentum in Canonicis Scripturis contineretur.* In peristyliis, porticibus & ambulacris possent & alia pingi ex humanis historiis desumta, modo facerent ad bonos mores. Stultas vero aut obscœnas aut seditiosas Tabulas oportuit non solum e Templis, verum etiam ex omni Civitate sublatas esse. Et quemadmodum blasphemiæ genus est Sacras litteras ad ineptos ac profanos detorquere jocos, ita gravi pœna digni sunt, qui cum pingunt Canonicarum Scripturarum argumenta, de suo capite miscent ridicula quædam, ac Sanctis indigna. Si libet ineptire, a Philostrato potius petant argumenta. Quamquam sunt & in Ethnicorum Annalibus multa argumenta, quæ idiotarum oculis utiliter exponi possent. Ergo cui persuasum est, Divorum imaginibus, quoniam non sentiunt, nihil habendum honoris, fruantur suo sensu: ne tamen obstrepant iis, qui citra superstitionem, sic venerantur imagines eorum amore quos repræsentant, quemadmodum nova nupta sponsi absentis amore exosculatur annulum aut strophium ab illo relictum aut missum. Hic affectus Deo non potest ingratus esse, qui non e superstitione, sed ab abundantia quadam amoris proficiscitur.

Idem sentiendum est de iis, qui simili affectu exo-
Reliquiæ. sculantur ossa aliasve reliquias Sanctorum. In his Paulus, opinor, concederet, *ut in suo quisque sensu acquiescat.* Novi Theologum, qui, cum videret quemdam per cœmiterium euntem, nam erat iter publicum, non aperire caput ad signum Crucifixi, haud quidem studio, sed intentum fabulis comitum, quibuscum deambulaverat, miro zelo dixit ad suos confabulones, *ausim jurare illum esse Lutheranum.* Illud, profecto, non recte: quemadmodum altera pars peccat, odiose obstrepens non superstitioni, sed simplici religiosoque affectui nonnihil tribuentium imaginibus. Illud citra noxam omnibus potest inculcari, Divos ac Divas optime coli imitando vitam illorum.

Itidem quibus nondum persuasum est horum temporum sacramentalem Confessionem fuisse ab ipso Christo institutam, servent eam ut rem salutarem multisque commendabilem utilitatibus, ac multorum seculorum usu comprobatam. Ut autem illa tutior sit, tum minus gravis, magna ex parte in nobis situm est. Videlicet, si deligamus integrum, eruditum, ac silentii tenacem sacerdotem, nec eum ambiguis ac perplexis sermonibus remoremur, ut percontando cogatur velut expiscari crimina, sed tamquam coram Deo aperiamus ea dumtaxat, quæ certo sunt letalia vulnera. Quod genus sunt, adulterium, homicidium, furtum, ebrietas enormis ac voluntaria, obtrectatio malitiosa, quod homicidii aut veneficii genus est, perjurium, fraus, rapina, aliaque hujus generis seu facto perpetrata, seu certo animi proposito destinata: quibus enim nihil defuit præter occasionem, jam perpetrarunt. Absit autem repetendi confessionem superstitio, absit anxietas enumerandi commissa & circumstantias, aut totam iterandi confessionem apud alium Sacerdotem, si quod crimen in priore fugit. Præcipua cura sit, ut quod admissum est, detestemur, & in pristinum remigremus affectum. Illud omnium caput est, sic instituere vitam, ut non incidamus in ullum crimen letale. Id qui potest, liber est ab onere confitendi. Leviores culpas vitare vix cuiquam concessum est in hac vita: at non difficile est auxiliante Deo, vitare crimina ei qui semel sit radicatus in caritate Dei ac proximi. Hoc igitur fundamentum ante omnia jaciendum ac stabiliendum est in animis nostris. Quod si accidat in crimen prolabi, non est necesse protinus ad Sacerdotem currere, sed ad Deum illico fugiendum est. Cum illo statim redeundum in gratiam, ut Sacerdoti quoque confitearis exspectanda est temporis opportunitas. Consultum tamen est culpas de quibus dubitas, criminales sint nec ne, Sacerdoti quum opportunum fuerit referare. Idem dico de pactis de quibus ambigis, utrum legitima sint an non. Complures enim perplexi casus incidunt in vita mortalium, veluti de usura, de matrimonio, de restituendo, de votis. Qui credunt eam ut nunc est a Christo institutam, tanto observent religiosius, sinantque alios in suo sensu acquiescere, donec sacrosancta Synodus aliquid expressius de hoc pronuntiarit. Hoc pacto fiet, ut nec scindatur omnino Christiana concordia, nec mores infirmorum in omnem licentiam proruant. *Confessio.*

In missam si quid superstitionis, aut sordium irrepsit, æquum est corrigere. Ipsam missam cur usque adeo exsecremur, non video. Constat psalmodia, qui dicitur *introitus*, doxologia, precatione, sacris canticis, recitatione verborum Propheticorum aut Apostolicorum, quam vocant Epistolam, recitatione Euangelii, professione fidei Catholicæ, gratiarum actione, quam appellant Eucharistiam, ac religiosa commemoratione mortis Dominicæ, rursus precationibus, inter quas est precatio Dominica: dein sequitur pacis Christianæ symbolum, mox communio, rursus sacrum canticum, & precatio. Postremo loco Sacerdos totum populum velut in suam tutelam receptum, Deo benedictione tradit atque commendat, ut perseverent in affectu pietatis, mutuaque caritate. Quid in his non pium ac venerandum? Quos offendit sordida turba conductitiorum Sacrificulorum, submoveant indignos, dignos retineant. Quibus non placent prosæ, præsertim indoctæ, licet eas prætermittere. Neque enim Romana Ecclesia ullas novit prosas. Similiter & cantionem quam nunc in nonnullis templis canunt, post consecratum corpus & sanguinem Dominicum, pro pace aut contra pestilentiam, aut pro felici adventu frugum, sine religionis detrimento liceret omittere. Id enim omnino præter veterem morem inductum est. Nam id temporis olim populus non cursitabat ad videndum id quod Sacerdos ostendit, sed prostratis humi corporibus, animis in cœlum erectis gratias agebat Christo, Redemtori,

qui nos ſuo ſanguine lavit, ſua morte redemit. Nihil porro tale novit Eccleſia Romana. In ſacello Pontificis, non eſt niſi unicum altare & unicum ſacrum. Quin & hodie in multis Eccleſiis Romanam imitantibus, non licet privatim ſacrificare, dumtaxat id temporis quum ſummum peragitur ſacrum. *Plures miſſæ.* Illorum inſolentia eſt arguenda qui cum ſummi Sacrificii tempore ambularint nugantes de rebus frivolis, proprium requirunt Sacerdotem, qui ipſis proprie ſacrificet: aut in veſpertino cultu, quemvis obvium arripiunt Sacerdotem, qui ipſis ſeparatim dicat veſpertinas laudes, etiam ſi is jam ſuas abſolvit: qui ſi recuſet, ſic commoventur, ut periculum ſit ne illi pugnos in faciem ingerant. Adeo quod publicum eſt contemnitur, & quiſque privata quærit. Si non placet in templis illud modulatæ muſicæ genus, & organorum cantus, poſſunt citra pietatis jacturam omitti: ſi placet, curandum eſt ut illa quoque muſica ſit digna templo Dei. Jam & illud non recte fit in quibuſdam Eccleſiis, ut ob muſicorum aut organorum concentum omittantur aut decurtentur ea quæ ſunt præcipua. Hora prope conſumitur in proſa, ac decurtatur ſymbolum fidei, & omittitur precatio Dominica. Nec minimum temporis abſumunt illæ vocum caudæ, ad ſingulos verſus in longum productæ. Atqui præſtabat cultum ſolennem, nullis ſupervacaneis verti in tædium. Ad ſuperſtitionem vergunt tot peculiaria miſſarum argumenta, miſſa de ſpinea corona, miſſa de tribus clavis, miſſa de præputio Chriſti, miſſa pro navigantibus, pedeſtri aut equeſtri itinere peregrinantibus, pro ſterilibus, pro gravidis, pro parturientibus, pro febri quartana aut tertiana laborantibus. Hæc & hujus generis multa facile poſſent vel tolerari vel corrigi. Nec erat neceſſe ut miſſam tot ſeculis receptam, quaſi rem peſtilentem & impiam exigeremus. Jam quæ quidam tradiderunt de qualificatione, de merito principali & ſecundario, de opere operante & operato, poterant inter humanas opiniones ſeponi, donec ſuper his quoque Synodus pronuntiaret, aut ſuo quemque arbitrio relinqueret. *Sacrificii* atque *Immolationis* vocabulum veteres ſacri Doctores non horruerunt. Chriſtus ſemel mortuus non moritur iterum, fateor, ſed unicum illud Sacrificium myſticis ritibus quotidie quaſi renovatur, dum ex illo fonte inexhauſto nobis novam ſubinde gratiam elicimus. Immolamus hoſtiam pro vivis ac defunctis, dum pro illis Patrem per Filii mortem obteſtamur. Poſtremo, quum omnis precatio, laus & gratiarum actio recte dicatur Sacrificium, maxime nomen hoc convenit in miſſam, hæc omnia ſacratius continentem. Sunt qui requirant in miſſa communionem. Sic, fateor, fuit a Chriſto inſtitutum, & olim ita conſuevit obſervari. Verum id quo minus fiat, haud ſtat per Sacerdotes, ſed per laicos, in quibus heu nimium refrixit caritas. Cœleſtis ille cibus non eſt obtrudendus invitis, aut nauſeantibus, avide petentibus non negabitur. Nunc quæ poſſit eſſe communio quum quibuſdam in locis templa fere ſint vacua communionis tempore. Quidam adſperſi mox abeunt domum, & ante introitum faciunt exitum. Alii poſt auditum, & non intellectum Euangelium abeunt. Atqui poſteaquam Sacerdos dixit, *ſurſum corda*, & *gratias agamus*, tum præcipuæ populi partes erant, quando tacente Sacerdote quiſque cum Deo loquitur. Atque interim illi fabulantur in foro, aut potant in popina. Quamquam & hi verecundius faciunt iis, qui toto ſacro nugantur in Templis.

Denique, tametſi inter ſacrificantem & aſſiſtentes non eſt ſignorum Sacramentalium communio, quæ nec olim inter omnes fuit, eſt tamen ſacræ doctrinæ, piæ exhortationis, precationis, laudis & gratiarum actionis communio. Commune eſt igitur quod vivificat, illud commune non eſt quod ſine illis nihil prodeſt. Sed objicitur ſcrupulus de adorando. Si in Euchariſtia totus eſt Chriſtus, cur non eſt adorandus? Quamquam Chriſtus in eo ſacramento eſt, ſub ratione cibi ac potus, ut ſumma cum animi puritate ſumatur, non ut oſtentetur, aut in ludis publiciſque pompis circumferatur, aut in equo circum arva vehatur. *Adoratio in miſſa.*

Id nequaquam eſt veteris exempli, ſed in hoc multitudinis affectui plus ſatis indultum eſt. Quidam ſibi valde pii videntur, ſi quoties Sacerdos ſinit videri corpus Domini, undique accurrant ac e proximo defixis oculis intueantur. Quanto religioſius erat cum publicano procul a cancellis abſtinere, & corpore humi fuſo, mente adorare crucifixum. Nullus eſt tam ſtolidus, ut humanam Chriſti naturam adoret pro divina, aut ut panem & vinum adoret pro Chriſto. Quoniam autem nemo certus eſt, an Sacerdos vere conſecraverit, præter ipſum unum, nullus adorat ibi Chriſtum, niſi ſub tacita conditione, & tamen id quod in Chriſto proprie adoratur nuſquam non adeſt. Adde huc, quod nullum ſit Sacramentum tam humile cui non aſſiſtamus nudis capitibus quum adminiſtratur, velut in Baptiſmo, in Confirmatione puerorum. Quid ſentiunt igitur, qui putant idololatriam eſſe, ſi huic ſacramento caput aperiant, etiamſi Chriſti corpus & ſanguis tantum ibi ſint in ſacro ſigno? Quot porro videmus Sacramentariorum formas? Quoties ipſi ſuam mutarunt ſententiam, quoties alienam rejecerunt? Nam & nuper exortus eſt, qui tam impiam de hoc ſacramento ſententiam commentus eſt, ut totum ſuſtulerit ſacramentum. Neque enim ſacramentum dici meretur, quod nullo externo ſigno, ſed tantum animi cogitatione peragitur. Hæc qui faciunt, utrum ſibi videntur talis ludere, an de graviſſimis rebus diſputare? Quod ſi ambigunt, ut ipſa declarat res, quanto ſatius erat in eo perſeverare, quod nobis tradiderat Eccleſia Catholica? Tradidit autem ibi verum eſſe corpus & ſanguinem Domini, haud dubie quin vivum. Quod ſi credimus in ſepulcro divinam naturam non fuiſſe ſeparatam ab exanimi corpore Domini, quanto credibilius eſt eam a vivo corpore non eſſe ſeparatam in ſacramento? Itaque ſi in hoc concordes eſſemus, cætera quæ diſquiruntur, quomodo ſit ibi corpus & ſanguis Domini, ſub panis ſubſtantia, an ſub ſpeciebus panis ac vini, & quid accidat ſumto corpori, & ſi qua ſunt his ſimilia, poterant in Synodo definiri. Nunc, quum quiſque de re tanta quod libet comminiſcitur, nonne illud unicum piarum mentium ſolatium & delicium, quodammodo in nauſeam vertimus.

Turbam Feſtorum dierum, quos vel Epiſcopi multitudinis affectibus indulgentes induxerunt, vel Romani Pontifices cauſis non neceſſariis inſtituerunt, ipſi facile patientur abrogari, quod genus ſunt feſtum Conceptionis & Nativitatis Virginis Matris, item feſtum præſentationis in Templo. Et haud ſcio an expediret nullum omnino feſtum ſolenne indici, niſi cujus argumentum exſtet in Sacris Litteris: diem Dominicum ſemper excipio. Facile patientur eſſe feſta pauciora, modo ea quæ ſuperſunt, majore religione celebrentur. Non eſt omnino profanus dies, quo licito labore citraque fraudem paratur, quod uxorem alat ac liberos, aut proximi ſublevet inopiam. Feſta quæ Sodalitates ſibi privata conſtituunt auctoritate, una cum ipſis ſodalitatibus, a magiſtratu tollenda ſunt. Nihil enim aliud ſunt quam Comi & Bacchi conventicula. *Feſti dies.*

Delectum ciborum ac Jejunia non indixit Eccleſia niſi ad ſanitatem corporis & animi. Itaque qui piſcium eſu periclitantur, aut jejunio & valetudinem corporis & animi vigorem lædi ſentiunt, hos nequaquam obligat Eccleſiæ conſtitutio. Qui vero ſe ſentiunt ex abſtinentia carnium & jejunio & corpore & animo melius habere, quæ, rogo, contumacia eſt, velut in odium Eccleſiæ hoc rejicere, quod tantam adfert utilitatem? Hic igitur nullus alium dijudicet, veſcens non inſultet abſtinentibus, abſtinentes non condemnent veſcentes, etiam ſi cauſa non ſit evidens. *Suo Domino ſtant aut cadunt.* *Jejunia.*

Idem ſentio de cæteris Epiſcoporum Conſtitutionibus, quæ ſi piæ ſunt, ſi utiles, ſi æquæ, ob hoc ipſum obſervandæ ſunt, quod tales ſunt: & ſi diſplicet legis vocabulum, amplectamur eas tamquam ſalubria conſilia. Si ſervus de lapide emtus dat tibi conſilium utile, auſcultas & obtemperas, non quia ſervus dedit, ſed quia eſt in rem tuam. Et nos eorum conſilia rejicimus, qui *Conſtitutiones.*

Digitized by Google

qui publica dignitate præminent, quique nobis Patrum ac Doctorum loco ſunt? Hæc eo ſpectant, non quod quæ dicimus, pro certis haberi velimus, aut præeamus Eccleſiæ quid ſit ſtatuendum, ſed ut interim dum apparatur Synodus, ipſi diſſenſionum cauſas omnes, quantum in nobis eſt, amputemus, nihil per vim ac tumultum agamus, neque cuiquam hoc faciamus, quod ſi nobis fieret, cœlum ac terram ac maria inclamaremus, neque quemquam ad novam religionem a qua abhorret, perpellamus. Æquiſſimum enim eſt, ut qui ſibi religionis cauſa vim fieri nolunt, ab aliis eam abſtineant, præſertim quum hic quoque melior ſit cauſa, tam longi præſcriptione temporis ſeſe tuentium. Hæc admonitio ad utramque partem attinet: ſi moderata συγκατάβασις prælolliat diſſidiorum paroxyſmum fiet ut Synodi medicina felicius operetur ad concordiam. Sic enim medici priuſquam porrigant validum pharmacum, levibus quibuſdam ac blandis potiunculis, Sirupos illi vocant, præparant corpora. Hoc exemplum utinam omnes imitemur! At vereor ne ſint, qui vel ob inopiam judicii, vel ut ipſi ſint in tuto, properent ſic exulcerare omnia, ut fruſtra coeat Synodus.

Anabaptiſta. Quis autem malus genius effaſcinavit infelices Anabaptiſtas? Nam audio hos errore falli, magis quam incitari malitia, ut ad iſtum modum in proprium ruant exitium. Non ſufficit illis baptiſmus, qui mille quadringentis annis ſuffecit Eccleſiæ Catholicæ? Nam temporibus Auguſtini tam vetus erat conſuetudo tingere infantes, ut hujus exempli auctor ignoraretur, admodumque probabile eſſet, ab ipſis Apoſtolis fuiſſe inductum. Quamquam enim non eſt expreſſum in Sacris Libris, quod Apoſtoli baptizarint infantes, ta-
1 Cor. 1. men ex his ſumitur non levis conjectura. Paulus enim
Act. 16. fatetur ſe baptizaſſe tres familias, Criſpi, Caji, & Stephanæ. Et apud Philippenſes noctu baptizavit carcerarium cum univerſa familia. Et Petrus in Actis x. baptizavit Cornelii non ſolum familiam, ſed etiam cognatos ac neceſſarios, quos ille ſub adventum Petri convocarat. In his familiis probabile eſt fuiſſe nonnullos infantes aut pueros. Chriſtus ait: *Date Cæſari quæ ſunt Cæſaris.* Et Apoſtolorum Principes, Petrus & Paulus, diligenter admonent, ut Chriſtiani cives obtemperent Regibus ac Præfectis, licet idololatris. Volunt ſervum baptizatum fidelius etiam ſervire hero ſuo, quam antea fecerat, & iſti gravantur parere Principibus eodem lavacro tinctis, eamdem profeſſis religionem? Dicuntur exigere a ſuis rerum omnium communitatem. At iſta quidem fuit aliquamdiu temporibus Apoſtolorum in primordiis Eccleſiæ naſcentis, ne tum quidem inter omnes Chriſtianos. Nam latius propagato Euangelio non potuit ſervari communitas, exitura videlicet in ſeditionem. Hoc ad concordiam eſt accommodatius, ut rerum proprietas ac diſpenſandi jus ſit penes legitimos Dominos, caritas vero faciat uſum communem. Nunc audimus apud Bohemos exoriri novum Judæorum genus, *Sabbatarios* appellant, qui tanta ſuperſtitione ſervant Sabbatum, ut ſi quid eo die inciderit in oculum, nolint eximere, quaſi non ſufficiat eis pro Sabbato dies Dominicus, qui Apoſtolis etiam erat ſacer, aut quaſi Chriſtus non ſatis expreſſerit quantum tribuendum ſit Sabbato. Beatus Paulus anathema minatur Angelo, qui vel cœlitus adferret aliud Euangelium quam ipſe tradiderat. Nunc multorum animos adeo conſpicimus vacillantes, ut ſi vel obſcuriſſimus homuncio proferat novum dogma, licet abſurdum, inveniat diſcipulos. Unde tanta vacillatio in animis Germanorum, qui ſemper cæteris nationibus fortitudinis & conſtantiæ laude præcelluerunt? Quid nobis felicius, ſi poſitis diſſidiis concordes verſemur in domo Domini? Agit hoc ſummo ſtudio Carolus Cæſar, agit idem Romanorum, Hungariæ, Bohemiæque Rex Ferdinandus, Princeps ſingulari pietate præditus. Nec Chriſtianiſſimus Gallorum Rex in hoc negotio ſuo cognomini non eſt reſponſurus. Nec Anglorum Rex obliviſcetur, ſe non ita pridem, *Defenſoris Fidei Catholicæ* ſpecioſum meruiſſe titulum. Qui Clementis Pontificis ingenium propius norunt, pollicentur illum ad æquiſſimas conditiones deſcenſurum, modo ſarciatur Eccleſiæ pax. Nec defutura eſt eruditorum Cardinalium æquitas. Res auſpice Chriſto feliciter ceſſura eſt, ſi cæteri quoque Principes ac Civitates huc intendant animum. Jam nimium diu rixis indultum eſt, vel delaſſati quæramus concordiam. Si Domini lenitas nos provocat ad licentiam, quæ ad pœnitentiam debebat invitare, verendum eſt ne *furor fiat læſa ſæpius patientia*, & quod de Judæis ſcripſit Paulus, *perveniat in nos ira Dei in finem.* Ne Regum quidem manſuetudine abuti conſultum eſt. Non ignorant illi vires ſuas, ſed pro ſua clementia, mollioribus ſi fieri poſſit remediis huic malo mederi malunt, quam cauteriis aut ſectionibus. Fortaſſe nos credimus dormitare Cæſarem: at is plane vigilat in hoc negotio: lentior eſt, ſicut oportet Principem ſumma potentia præditum, non eſſe præcipitem in rebus gerendis, ſed tamen ille tandem perficit, quidquid animo deſtinavit ſemel. Regis Ferdinandi bonitas & animus plane Philoſophicus, qualem in Principe requirit Plato, non meretur contemtum, ſed abundantiorem reverentiam, ac religioſiorem obedientiam. Numquam habuere felicem exitum auſus Cyclopici & inconſulta temeritas. Sed ut veriſſime dixit ille Vates acutiſſimus, *Vis conſilii expers mole ruit ſua.* Vim temperatam Dii quoque provehunt in majus. Ergo ſi moderatis conſiliis, affectibuſque ſedatis incubuerimus ad ſarciendam Eccleſiæ concordiam, fiet quod vaticinatur Eſaias, *Et ſedebit populus meus in pulcritudine pacis, & in tabernaculis fiduciæ, & in requie opulenta:* jamque ſimul omnes uno ore nobis invicem gratulantes dicemus: *Quam amabilia tabernacula tua Domine virtutum.*

PSALMI LXXXIII. ENARRATIONIS PER DESIDERIUM ERASMUM ROTERODAMUM,

FINIS.

Digitized by Google

R. IN CHRISTO PATRI AC D. D.

JOANNI LONGLONDO,

EPISCOPO LINCONIENSI IN ANGLIA

DESIDERIUS ERASMUS ROTERODAMUS

S. D.

VETUS *ac vera sententia est, suspiciende Præsul*; Rogando cogit, qui rogat potentior: *sed longe magis rogando cogit, qui rogat bene meritus. Potentiori non gerere morem, parum est tutum, sed bene merito non obsequi turpissimum est. Longe detestabilius est ingratitudinis, quam imprudentiæ vitium. Porro, quoties rogat, cui jus est imperare, is hoc ipso magis imperat, quia non imperat, sed rogat. Siquidem imperanti negare, contumacis est, roganti, inhumanitatis. Jam qui quum possit pro sua auctoritate præcipere, pro meritis reposcere, verecunde etiam rogat, & quodammodo rogando non rogat, is nimirum multo violentissime rogat, ut frequenter impetret pudor, quod nulla impetrasset flagitatio. Tot igitur machinis quum me pulsaris, Reverende Pater, auctoritate, meritis, verecunda petitione, hoc minus libuit excusare, quod ipse quasi suggesseris excusationem. Mihi vero nec una, nec simplex erat excusandi materia, eaque fortasse justior, quam tu quoque velles, sed tanto Præsuli, sic merito, sic petenti, negare non potui. En, habes Psalmum, utcumque tractatum, tamen obsequii citra omnem exceptionem devoti testimonium. Animum probes oportet, si minus probas ingenium. Nec conatum potes aspernari, si parum respondet eventus. Non te remorabor a Psalmo diutius. Bene vale. Datum Basileæ mense Aug. Anno* M D XXVIII.

IN PSALMUM LXXXV.

EXPOSITIO CONCIONALIS

PER

DESIDERIUM ERASMUM ROTERODAMUM.

Exordium.

PHILOSOPHUS quidam rogatus, quid esset dulcissimum? respondit, *accipere*. Applausit huic dicto sensus communis mortalium. Sitis igitur alacribus animis, fratres, cœlestis Philosophiæ studiosi, ac spiritualium opum avidi, adfero quod gratis accipiatis, & quidem hoc majore fructu vestro, quo accipietis avidius. Dei munus est, quod adfero, ipse nihil aliud quam porrector alieni muneris. Utrique nimirum & auctori & porrectori, gratiam optatam retuleritis, si quod defertur, sitientibus animis receperitis. Si quis vobis dono offerat byssum, gemmas, aurumve, ut repente serenatur frons, hilarescunt animi, B quanta cum alacritate porrigitis purgatas manus? Si quis offerat cibum prælautum, patinis purgatissimis excipitis. Ecce defero, quod omnibus gemmis, byssо & auro pretiosius est, quod omnibus placentis suavius est, atque etiam salubrius. Injuriam facitis muneri, imo potius vobis ipsis, si quod gratis offertur, somnolenti, segnes ac tristes excipitis. *Hilarem datorem diligit Deus*, rectissime dictum est ab Hebræo sapiente, sed æque diligit hilarem acceptorem. Qui tristis dat, deterit partem gratiæ beneficio suo, qui tristis accipit, ingratus est & prius quam accipiat. Hilariter accepisse magna pars est relatæ gratiæ apud homines, apud Deum pro in solidum relata gratia deputatur. At ne diu vos teneam ænigmate suspensos, adfero Psalmum octogesimum quintum, cujus initium : C *INCLINA DEUS AUREM TUAM.* Arrigite illi aures vestras, ut ille vicissim inclinet aurem suam vobis. Siquidem & illud de illius munere venit, ut quod offert, alacriter accipiamus, fideliter teneamus, cum fructu exerceamus. Quare agite, Fratres in Domino carissimi, purgate cordis aures, expandite sinus animorum, porrigite manus affectuum avidas, ut hic Psalmus fiat in vobis fons aquæ salientis in vitam æternam.

Titulus Psalmi.

Quamquam Psalmi titulus communis est omnium, totumque hoc opus Psalterium appellatur, tamen quidam peculiaribus titulis distinguuntur, dum aliis præ- A scribitur, *Canticum*, aliis *Canticum Psalmi*, aliis *Psalmus Cantici*, aliis *Intellectus*, aliis aliud: nec est otiosa titulorum varietas, indicat pie curiosis argumenti, quod in Psalmo tractatur, vim ac rationem, ad quam oportet eum, qui Psalmi adytum ingreditur, mentem ac spiritum religiosa diligentia componere. Quem nunc adfero cum paucis aliis titulum habet προσευχὴ τῷ Δαβὶδ, *Oratio Davidi*. Nihil humile, nihil terrenum loquuntur Psalmi, aut homines canunt cum Angelis gloriam Deo, quam veteres δοξολογίαν appellabant: aut pro beneficiis agunt gratias Divinæ benignitati, aut aliquid postulant a Deo, aut Deus loquitur hominibus, & utique loquitur se digna, vel deterrens a malis, vel invitans ad bona, vel consolans, vel docens non humanam sapientiam, sed Cœlestem Philosophiam. Impudenter itaque huc irrumpunt animi profani, somniculosi crapula, graves curis humilibus. Nec tamen hæc ita sunt in Psalmis, ut singula tantum sint in singulis. Quin potius ut natura cohærent, ita in Psalmis permixta sunt. Qui laudibus vehit potentem, etiamsi nihil petat verbis, re promeretur accipere. Quoniam autem Deus non sibi tantum, sed nobis magnus est, sapiens ac benignus, illum laudare, est gratias agere. Porro, qui gratias agit diviti, quid aliud quam grate commemorandis acceptis, invitat ad plura largiendum? Itaque videbimus in hoc ipso δοξολογίαν εὐχαριστίαν, & προσευχήν. Non torquebo caritatem vestram superstitione vocum, εὐχὴ votum est animo conceptum, προσευχὴ votum est apud Deum effusum, quasi dicas, precationem & apprecationem. Precatur qui simpliciter optat, non laborans unde contingat, at qui προσεύχεται, novit unde petere debeat quod optat. Qui salutem petit, non petit a Dæmonibus, non ab incantamentis, non a se ipso, denique non a Mose, aut Helia, sed ab unico salutis auctore Deo. Jam fortasse non cujuslibet precationis eadem est ratio. Est oratio Mosis, est oratio pauperis ignoti hominis, sed eximium quiddam habet precatio David, Regis & Prophetæ, qui tot figuris repræsentavit personam Domini Jesu Christi. Proinde quum omnis precatio requirat animum vehementer ab omni fece terrenarum cupiditatum purgatum, quippe penetrans

Digitized by Google

netrans ad ipſum thronum Divinæ Majeſtatis, & in illius conſpectu loquens, cujus ſublimitatem tremunt Cherubicæ Seraphicæque mentes, eximium quiddam ac divinius habet precatio David. Nihil humile petit Rex, nihil non Deo dignum orat vir ſecundum cor Dei. Atque ut hoc magis credatis, hic David eſt unicus ille manu fortis, qui devicto Satana conſtruxit nobis ac munivit arcem Sion, Eccleſiam, qui ſolus undiquaque placuit cordi Dei, obediens uſque ad mortem, & in cujus ore non eſt inventus dolus, agnus expers omnis maculæ. Hoc elogium non competit in David Solomonis patrem. Puris igitur atque attentis auribus audiamus, filii Sion, quod oret Rex noſter, Sacerdos noſter, & Caput noſtrum. Nobis enim orat quidquid orat. Et ſi volumus, in nobis & pro nobis orat ille, ac nos viciſſim in illo, & per illum. Caput enim & membra corporis unum ſunt. Ita Dominus Jeſus Eccleſiæ totius caput, & Eccleſia juxta myſticam conglutinationem, totus & unus Chriſtus eſt. Dicam craſſius quiddam ob ſimpliciores: quum eſtis in templis, auditis Sacerdotem hortantem ad precandum, quum dicit *oremus*, & præbetis aures, alioqui quomodo ad illius precationem reſponderetis, Amen, ſi neſciretis quid oraſſet? Solus ille dictat preces, ſed per unum totius Eccleſiæ vox ſonat, & ſi vox unius eſt, votum tamen eſt omnium commune. Nec enim quorumlibet eſt, orare ſicut oportet. Donum eſt Dei, quemadmodum & prophetia. Sed fieri poteſt, ut homo Sacerdos ſi de corde ſuo precetur, non juxta præſcriptum Eccleſiæ, perperam oret, quemadmodum Paulus interpellans Deum, ut a ſtimulo carnis liberaretur, audivit, *ſufficit tibi gratia mea*. Nam ipſi neque quid orandum ſit, neque quomodo orandum ſit, ſcimus, niſi ſpiritus Chriſti ſuggerat hoc quoque, *qui*, juxta
Rom. 8. beatum Paulum, *pro nobis & in nobis interpellat gemitibus inenarrabilibus*. Qui poſtulant a Deo exitium inimicorum ſuorum, quibus jubemur & benefacere, quid orent neſciunt, & cum Apoſtolis perperam orantibus audient, *neſcitis cujus ſpiritus ſitis*. Nam humana cupiditas homini perſuadet hoc eſſe Deo gratum, quidquid impenſius optat. Itaque quum orent humano ſpiritu, precari ſe credunt divino ſpiritu. Rurſum, qui flagitant opes ac vires corporis, ut ſuaviter, ut cum dignitate vivant in hoc mundo, neſciunt quomodo ſit orandum. Rurſus, qui ſalutem animi & corporis petunt a divo Chriſtophoro aut Barbara, neſciunt quomodo oporteat orare. Poſtulant enim ab hominibus, quod ſolus Deus poteſt largiri, & unde illi ipſi gratis acceperunt, quod ab iis petitur. Sed in his, ſi abſit affectus impius, Divinus ille Spiritus ignoſcens hominum ſimplicitati, corrigit precationis errorem, id largiens non quod poſtulatum eſt, ſed quod conducit poſtulanti. Ergo, ſi homini Sacerdoti altaribus adſtanti, & ad orandum invitanti, quum ſonat, *oremus*, præbemus aures animoſque: quanto religioſius attendere debemus, quas preces concipiat *Epiſcopus animarum noſtrarum*, *Sacerdos in æternum ſecundum ordinem Melchiſedech*, Dominus Jeſus Chriſtus, jam accinctus ad ſacroſanctam aram crucis, atque hoſtiam Deo gratiſſimam, ſe ipſum immolaturus pro ſalute generis humani? Puris ac piis animis, religioſis cordibus audiamus, Chriſti milites, quid oret Rex & Imperator noſter, cum hoſte noſtro pro nobis conflicturus. Auditur ille quidem pro ſui reverentia, ſed tamen poteſt quiſque noſtrum hoc efficere ſua negligentia, ut ipſi quidem ſit inefficax & irrita precatio tanti Regis, tam ſancti Antiſtitis. Ut igitur proſit nobis Sacerdotis noſtri precatio, ſimus in Eccleſia, extra quam nulla eſt ſalus, ſimus inter nos concordes, ut quum Epiſcopus noſter dixerit, *pax vobis*, hæreat pax illius in cordibus noſtris, ſimus viva membra Chriſti, ſimus unum cum Chriſto, ut pariter oremus in illo, ille viciſſim in nobis & pro nobis, tamque ſacroſanctæ victimæ participes ſemper vivamus in illo, & regnemus cum illo, qui ſolus immortalitatis eſt auctor, ſolus regnum habet, cujus non erit finis. Proinde quum auditis Pſalmi titulum, *Precatio David*, exiſtimate Dominum Jeſum Sacerdotem vere ſummum, dicere ſuis omnibus, oremus, formamque præſcribi, quid quemadmodum nos quoque orare oporteat. Poteſt enim quiſque noſtrum eſſe David, & eſſe Chriſtus juxta modum quemdam ſuum. Unus eſt quem unxit Deus præ participibus ſuis, ſed hinc colligitur illum eſſe ſummum non ſolum. Alioqui qui ſolus, quum habeat participes? Ne cujuſquam aures horreant, me Chriſti nomen tribuere homini, quod Scriptura tribuit ſanctis, *Nolite*, inquit, *tangere Chriſtos meos*. Ut igitur ille unicus Filius eſt, multos tamen habens fratres, quos adduxit Patri: ita unice unctus eſt, gaudens habere multos participes ejuſdem per ipſum unctionis. Ergo Chriſti ſimus, ut oremus cum Chriſto, ne quid perperam oremus. Habet ille plenitudinem Spiritus, & ſolus novit, quid quo pacto ſit orandum. In Ethnicorum myſteriis, Antiſtes jubet exire profanos, ipſe profaniſſimus. Non idem clamat Antiſtes noſter, quin potius invitat profanos, ut accedentes ad hoc myſterium deſinant eſſe profani. Si profanus es, profanus eſt autem qui ſervit Satanæ, exi a te ipſo, & intraſti in Eccleſiam, exue te ipſum, & Chriſtum induiſti. Qui Chriſtum induit, profanus eſſe deſiit, allectus in ſortem ſanctorum Dei. Sancti igitur ſanctum & ſanctificatorem omnium audiamus, orantem, ut ex animo dicamus, Amen.

Neque vero cuiquam noſtrum ſit illud offendiculo, quod orat Dominus, quum orare videatur egentis & inferioris. Quid miraris pro te orantem, qui pro te factus eſt infans, qui pro te vagiit in cunis, qui pro te mori dignatus eſt? Orat ſecundum hominem aſſumtum, quo ſimilis factus eſt nobis: idem quod orat largitur, juxta divinam naturam, qua æqualis eſt Patri. Ne quemquam offendat humilitas, ſed omnes inflammet admiranda caritas. Juxta naturam noſtram nihil habebat Dominus Jeſus, quod non acceperat a Patre; juxta naturam divinam, nihil eſt cuiquam boni, quod ab illo non acceperit. Adora ſublimitatem, & imitare humilitatem. Frequenter in Euangelicis litteris legimus oraſſe Dominum, legimus egiſſe gratias, ob id etiam, ut nobis formam exprimeret. Quod ſi qua reperiuntur in precibus Chriſti, quæ non videntur illius dignitati congruere, etiam juxta naturam aſſumtam, cogitemus caput & corpus idem eſſe. Quid mirum ſi recipit in ſe voces noſtras, quum receperit in ſe peccata noſtra? non quod his inquinatus ſit, ſed quod pro his pœnas dependerit. Orabat in cruce peragens adorandum illud & unicum ſacrificium, *Longe a ſalute mea verba delictorum meorum*. Unde tibi peccata, Domine Jeſu, qui ſolus agnus eras ſine macula? Quæ crimina ſuadebant animæ tuæ ſanctiſſimæ ſalutis deſperationem? Nihil horum proprie competit in Chriſtum. Noſtram illic agebat perſonam, noſtris peccatis oneratus erat, pro quibus abolendis pretioſum ſanguinem ſuum fudit. Itaque noſtræ voces ſunt quas loquitur, quum de peccatis loquitur, *qui peccatum ipſe non fecit*, *nec eſt inventus dolus in ore ejus*. Nihil mirum, ſi tunc loquebatur voce membrorum ſuorum, quum poſt aſcenſum in cœlum adhuc perſecutionem patiatur in membris ſuis, reclamans Paulo, *Saule*, *Saule*, *quid me perſequeris?* refocillatur in membris ſuis, ſibi patiens imputari, quidquid uni cuilibet ex minimis ipſius membris fuerit impenſum. Quum adhuc mortalis ageret in terris, ſimilitudinem quidem habebat carnis peccati, peccatoris ſuſtinens perſonam, dum capitur, dum accuſatur, dum vincitur, dum flagellatur, dum cæditur, dum damnatur, dum in crucem tollitur, immunis ab omni contagione peccati. Cæterum ex peccato profectas pœnas, non gravatus eſt nobiſcum habere communes, dum eſurit, dum laſſatur, dum perfert graves corporis cruciatus, dum angitur animo, dum moritur. Agnoſcentes in eo communem naturæ fragilitatem, adoremus illius bonitatem, qui volens eam amore noſtri ſuſcepit: audientes verba peccatoris, intelligamus noſtram in illo perſonam loqui, & gratias agamus, tam benigno medico, qui ſuo dolore noſtris morbis remedium attulit. Sed audia-

Digitized by Google

audiamus orantem, non modo jungentes vota noſtra cum votis illius, ſed & obſervantes orandi formam, ac reputantes quis oret, quem oret, quid oret, quomodo oret. Quis ſit qui orat, jam oſtendimus caritati veſtræ, non ignari, quod qui litteris Hebræorum affatim tribuunt, volunt hujus Pſalmi argumentum eſſe, Saulis perſecutionem, a cujus manibus quum ope divina jam ſemel atque iterum eſſet liberatus, orat ut a periculis ac mœroribus provehatur ad lætitiam & regnum. Hinc illud eſſe: Da imperium tuum puero. Hæc ut recte conjectent Hebræorum Rabini, nihil officiunt interpretationi noſtræ: ſenſus enim Hiſtoricus veluti ſubſtratum fundamentum, non excludit, ſed ſuſtinet ſenſum myſticum. Non itaque certabimus cum Hebræorum divinationibus, ſed Eccleſiaſticorum Doctorum auctoritatem ſecuti, adferemus pro incertis certa, pro parum frugiferis ſalutifera. Jeſus Chriſtus David noſter, Rex noſter, & Antiſtes noſtor orat hoc Pſalmo. Quem autem orat? Num Abraham? Major eſt Abraham, qui optabat videre diem ejus, vidit & gaviſus eſt. Num Heliam? Prophetarum Dominus eſt, & Prophetarum omnium Redemtor. Num Moſen? Ille ſervus eſt, hic Filius. Num Angelum quemquam? Condidit Angelos, & juxta dignitatem animæ major Angelis. Quem igitur orat? Quem niſi illum, quo nihil eſt majus, *Adonai*, Patrem luminum, a quo bonum omne promanat omnibus, a quo Chriſtus etiam juxta ſuperiorem naturam, citra æqualitatis detrimentum habet originem. Quid orat? Num opes, num voluptates, num dignitates hujus mundi, num vindictam de inimicis ſuis? Quæ ne Solomon quidem petiit a Domino, & hic Solomone major, imo cum hoc nullus eſt conferendus Solomon. Atqui in mediis hujus ſacrificii myſteriis pendens in cruce, orat pro his a quibus occidebatur. Quid igitur poſtulat? Eccleſiæ ſuæ ſalutem, ac propagationem gloriæ paternæ, id quod in explicando fiet dilucidius. Jam quod reſtat, quomodo orat? Multo ſecus quam ille publicanus. Non commemorat ſua benefacta, non exaggerat ſua merita, ſed egeſtatem, humilitatem, neceſſitatem ſuam aperit Deo, fiduciam erga Deum profitetur. *Quoniam inops*, inquit, *& pauper ſum ego, & filius ancillæ tuæ, & quoniam in te ſperavi, & quoniam ad te levavi animam meam.*

Beneficia Dei commemorat, nimirum, orandi formulam nobis oſtendens. Talibus enim precatoribus aurem inclinat Pater cœleſtis. Dominus cujus erant immenſa merita, ſua merita non commemorat, & nos homunculi, commemorandis benefactis noſtris, ceu debitum flagitamus a Deo? [*Inclina Domine, aurem tuam & exaudi me, quoniam inops & pauper ſum ego.*] Qui in forma Dei, Patri eſt æqualis, nunc juxta ſervi formam clamat ſupplex, *Inclina, Domine, aurem tuam*, nimirum inferior, ac juxta perſonam quam agebat, abjectiſſimus omnium virorum, quemadmodum in alio Pſalmo dicit, *Ego ſum vermis & non homo, opprobrium hominum & abjectio plebis.* Quando igitur terreni vermiculi preces pervenirent ad illum, qui ſedet ſuper Seraphim, niſi inclinaret aurem ſuam? Non hic, arbitror, repetendum, quod toties admonui caritatem veſtram, in Deo quum ſit mens puriſſima ſimpliciſſimaque, nihil eſſe corporeum, aut earum rerum, quæ corporibus accidunt, neque quidquam affectuum humanorum, quod genus ſunt ira, miſericordia, dolor, gaudium, pœnitentia, odium, ſed Scriptura verbis hominum balbutiens, quo familiarius intelligatur, accommodat ſemet ad hominum imbecillitatem, veluti nutrix aut mater cum infantulo ſuo blæſe loquitans, ut vel ſic intelligatur. Deus itaque loco nec attollitur, nec demittitur, ſed juxta modum humani ſermonis avertit aurem, quum non præſtat ea quæ rogamus, inclinat aurem, quum propitius audit vota noſtra: Quemadmodum iraſcitur, quum punit, miſeretur, quum ſervat & ignoſcit: Quemadmodum & vulgo dicuntur audire pronis auribus, qui favent oranti, ſupinis & averſis, qui non favent. Ita quum nos intuemur mendicum afflictum, pannoſum, ulceroſum ac morbidum, ille ſpem concipit auxilii. Adſpectus enim calamitoſi, provocat ad miſericordiam. Ac ſane veriſſimum eſt, quod auris cœli audit omnia, neque quidquam poteſt latere conſpectum Dei, qui ſedet ſuper Cherubim & intuetur abyſſos, & tamen de pio dicit, *Clamabit ad me & exaudiam eum.* De impiis vero loquitur Sapientia, *Tunc invocabunt me & non exaudiam.* Æquum eſt, ut qui noluerunt audire monentem, non audiantur opplorantes. Ita *reſpexit Deus ad munera Abel, ad Cain autem & illius munera non reſpexit.* Sic *novit Dominus viam juſtorum*, & *novit Dominus qui ſunt ipſius.* At fatuæ virgines quid audiunt? *Non novi vos*; & juxta Paulum, *Qui ignorat, ignorabitur.* Fratres cariſſimi, agnoſcamus Dominum obeundis illius juſſis, ut ille nos agnoſcat in afflictionibus noſtris. Reſpiciamus in omnibus ad illum, ut ille viciſſim adſpiciat nos. Inclinemus aurem noſtram illius præceptis, ut ille dignetur aurem ſuam inclinare precibus noſtris. Denique ſi volumus, ut illius ſublimitas inclinet ſe nobis, illi ſe inclinet noſtra ſuperbia. Averſatur elatos, non audit ſua merita jactantes, non agnoſcit ſibi juſtitiam arrogantes. Non hæc eo dico, quaſi non oporteat bonis operibus diteſcere, ſed ne quid hinc nobis arrogemus. Etenim qui commemorat, velut exprobrat ei, cui decuit gratias agere. Exauditus eſt publicanus humilis, non eſt auditus Phariſæus arrogans. Agnoſcit in Euangelio, qui quod boni fecerant non noverant, & agniti non ſunt qui dicebant, *Domine, nonne in nomine tuo prophetavimus, & in nomine tuo Dæmonia ejecimus, & in nomine tuo virtutes multas fecimus?* Quid audiunt glorioſi commemoratores geſtorum ſuorum? *Non novi vos.* Item apud Lucam, qui familiaritatis etiam argumenta commemorant, dicentes, *Manducavimus coram te & bibimus, & in plateis noſtris docuiſti*, Quid audiunt? Horribilem vocem audiunt. Quam? *Neſcio unde ſitis.* Si non agnoſcuntur, qui vere commemorant in nomine Jeſu prophetias, ejectos Dæmones, actam familiaritatem, decimas bonorum datas pauperibus, quadruplo penſatum, ſi quid cui fraude detractum eſt, quomodo agnoſcentur qui majore ſupercilio his frigidiora jactant? Tot annis carnes non guſtavi, tot annis veſtem illius aut illius hominis geſſi, tot annis cingulum coriaceum portavi, tot annis non attigi carnem, tot annis non egreſſus ſum hunc locum: non quod hæc mala ſint, ſed quod ejus generis, ut fieri poſſint & a ſceleratis. Ne bonum quidem opus agnoſcit Dominus, ſi adſit arrogantia. Omnis quidem inviſa Deo ſuperbia, ſed nulla inviſior, nulla periculoſior, quam quæ de virtutis imagine tollit ſupercilium. Inclinemus igitur cervicem noſtram, amici cariſſimi: ut cum humili Pontifice noſtro dicamus orantes, *Inclina, Domine, aurem tuam & exaudi.* Et quid mirum ſi noſtra cauſa inclinat aurem, ut audiat preces noſtras, quum inclinarit cœlos & deſcenderit ad nos, ut ſatisfaceret pro peccatis noſtris? *Siquidem Pater erat in Filio, mundum reconcilians ſibi.* Pro quibus autem hic orat Dominus Jeſus? Orat pro infirmis, orat pro impiis, & blaſphemis, *Inclina, Domine, aurem tuam & exaudi*; Quando enim Deus audiret talium preces, niſi inclinaret aurem? Erigit aures Dei juſtitia, inclinat miſericordia. Inclinaſſe autem, exaudiſſe eſt. Præceſſit illius favor hominum merita. Quum enim eſſemus inimici, ille prior dilexit nos, & ita dilexit, ut Filium unicum traderet in mortem pro nobis. Hic Filius pro nobis interpellans Patrem dicit, *inclina, Domine, aurem tuam & exaudi me.* Non agit cauſam unius, ſed electorum omnium, qui fuerunt, ſunt, eruntve ab orbe condito, uſque ad conſummationem ſeculi. In uno Chriſto ſunt omnes. Nulli non fuit opus inclinata aure Dei, niſi ſi quis fuit, cui non fuerit opus gratia Dei.

Sed quo tandem jure poſtulat, ut Deus inclinet aurem? Num commemorat ſacrificia, num eleemoſynas, num jejunia, num alia merita? Nihil horum. Quid igitur adfert cauſæ? *Quoniam inops & pauper ſum ego.* Et hæc vox juxta quemdam modum convenit in Chri-

Ir. verb. 1.

Matth. 7.

Cap. 13.

Digitized by Google

Christum secundum naturam hominis assumtam, juxta quam vere dixit, *Vulpes foveas habent, & volucres cæli nidos, Filius autem hominis non habet ubi reclinet caput suum.* Vere dixit, *regnum meum non est de hoc mundo:* neque falso descripsit illum Esaias, *novissimum virorum, non habentem speciem neque decorem.* Talis erat Christus in mundo invisus Scribis ac Pharisæis, contemtus ac desertus a fratribus, irrisus ab Herode, consputus a cohorte, damnatus a Pilato, destitutus & abnegatus ab iis ipsis quos unice selegerat. Talis, inquam, erat oculis mundi, sed qualis erat oculis Propheticis? *Speciosus forma præ filiis hominum, diffusa est gratia in labiis tuis.* Qualis in oculis Dei? *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacitum est.* Hæc in eum competebant etiam secundum hominem. Unde ergo *pauper & inops*, in quo habitabat plenitudo divinitatis corporaliter, de cujus plenitudine accipiunt & illi, quos Scriptura prædicat gratia plenos, & plenos bonis operibus? Qui pauper est, quî ditat tot sanctorum millia? Hic bifariam responderi potest, egenus & pauper est ipse, qui, quidquid habet, agnoscit quod ex sese non habet, sed ex alio. Quidquid in Christo homine fuit, Dei donum fuit. Deinde nos profecto vere sumus egeni, & pauperes, quorum nomine loquitur. Loquitur enim Ecclesiæ nomine, sed peculiariter ex gentibus collectæ, quæ dicit Psalmo XXXIX. *Ego autem mendicus sum & pauper, Dominus sollicitus est mei.* Judæus habebat in speciem quod jactaret apud homines, Ecclesia gentium nihil habebat, quod vel apud homines, vel apud Deum gloriaretur, nisi de misericordia Redemtoris. Ex nobis enim ipsis nihil habemus nisi malum. Si quid habemus boni, Dei gratuitum munus est. Sive igitur Ecclesiæ, quod est Christi corpus, hic sermo tribuitur, sive cuilibet ex Ecclesiæ membris, vere dicitur, *quia egenus & pauper sum ego.* Erubescat nostra superbia, fratres mei, quum dicit, *illa & illa opera feci.* Hæc vox fuit Abrahæ, fuit Mosis, fuit Prophetarum omnium, fuit Joannis Baptistæ, *egenus & pauper sum.* Fuit Petri, fuit Pauli, fuit Martyrum ac Sanctorum omnium. Quid autem sumus nos ad illos? Si licet fateri quod res est, malarum rerum divites sumus omnes, bonarum egeni, quarum si quid assecuti sumus, alienum est, nec aliter fit nostrum, quam si alienum esse confiteamur. Tunc enim incipit esse nostrum, quum intelligimus non esse nostrum: & tunc desinit esse nostrum, quum nobis arrogamus, quod aliunde profectum est. Nova ratio possessionis spiritualis, tunc fit nostri juris, quum alteri ceditur proprietas, tunc amittitur, quum in nostrum jus vindicatur a nobis. Nulla possessio pretiosior aut certior, quam quæ nobis gratis donatur a Deo, neque quidquam tam nostrum est, quam quod sic nostrum non est. Quod jure vendunt homines, sæpe lite repetunt, quod donant amici, frequenter eripiunt, ex amicis facti inimici. At Dei benignitas nescit pœnitentiam. Ille ditissimus est, cui suas opes largitur Deus, dives in omnes, qui invocant illum: ille pauperrimus est, qui agnoscit quidquid habet, non ex suo merito habere sese, sed ex gratuita Dei benignitate. Qui ære alieno divites sunt, non divites sunt, sed pauperes divitiarum ostentatores, hoc miseriores, quod alienis bonis sese venditant. Qui virtutes jactat quas non habet, ambitiose miser est, indignum se reddens ut quidquam accipiat. Qui suis viribus arrogat, quod habet ex dono Dei, dignus est qui hoc ipso quod habet spolietur. *Bene habenti dabitur, ei vero qui non habet, etiam id quod habere videtur, auferetur.* Si grate habes agnoscis te egenum & pauperem, & hoc ipso dives es, quod egestatem tuam agnoscis. Commonstravit beatus Paulus novam viam, ad sapientiam. *Si quis*, inquiens, *videtur sapiens inter vos, stultus fiat, ut fit sapiens.* Hic Psalmus indicat unicam viam ad opulentiam. Si vis ditescere in Christo, in te ipso fias pauper. Agnosce paupertatem tuam, & parata est opulentia Dei. Agnosce injustitiam tuam, & parata est Dei justitia. Agnosce insipientiam tuam, & accipe Dei sapientiam: agnosce tuam miseriam, & accipe Christi beatitudinem. Audi bene pauperem Apostolum, *Scio quod non habitat in me, hoc est, in carne mea, bonum.* Audi eumdem in Christo divitem, *Omnia possum*, inquit, *in eo qui me confortat. Ut egentes*, inquit, *& multos locupletantes.* Quis est tam opulentus, ut omnia possideat? Idem alicubi dicit, *Minimus sum Apostolorum, & indignus qui dicar Apostolus.* Audis pauperem respicientem sua merita; Sed audi eumdem divitem, *Plus*, inquit, *omnibus laboravi.* Gloriosa vox est, non pauperis, sed divitis. Sed quid addit? *Immo, non ego, sed gratia Dei, quæ adest mihi*: hic vides divitem ac pauperem, pauperem in se, qui sibi nihil laudis arrogat, divitem in Christo, cujus gratiæ tribuit omnia. Porro, locupletare multos plane Regium est. Quos autem locupletavit ille ditissimus pauper? Omnes nationes per quas obambulans repleverat Euangelium, ab Hierosolymis usque ad Illyricum, & eos quibus scribit, *Omnia vestra sunt, vos autem Christi.* Item Corinthiis, *In omnibus*, inquit, *divites facti estis in illo, in omni verbo, & in omni scientia, ita ut nihil vobis desit in ulla gratia.* In se pauper erat & infirmus, in Christo fortis & omnia potens; & ideo addidit, *in eo qui me corroborat.* Multos locupletavit, sed adjecit, *dispensatio mihi credita est*; Et, *minister ejus, cui credidistis. Neque qui plantat, neque qui rigat est aliquid, sed qui incrementum dat Deus.* Quumque dixisset, *omnia vestra sunt*, adjunxit, *vos autem Christi.* Quod si ipsi erant Christi, quid habebant suum, unde gloriari possent? Et ne videretur abjectius ac servilius esse juris alieni, clausulam addidit, *Christus autem Dei.* Væ tibi, cordis humani superbia, Christus non gravatur esse Dei, & tu vis esse tui juris? Similiter Philippensibus optat, *ut jam divites magis ac magis abundent in omni scientia, & in omni sensu, repleti fructu justitiæ.* Audis voces opulentas, sed quid addit? *Per Jesum Christum in gloriam & laudem Dei.* Itidem quum Corinthiorum opulentiam exaggeraret, non omisit hanc particulam, *in illo*, ut scirent alieni muneris esse quidquid haberent, & si gloriari vellent, non in se, sed *in Domino gloriarentur.* Quid autem est *gloriari in Domino*? Est illius benignitatem laudibus vehere; Est illi pro sua in nos munificentia gratias agere; Est nostram confiteri indignitatem, illius efferre benignitatem. Huc hortatur & Psalmus LXXX. *Exsultate justi.* Ubi? in vestris meritis? Nequaquam, sed *in Domino.* Hæc est sancta Deoque gratissima pauperum gloriatio. Quoniam autem non ita gloriabantur Corinthii quidam, scribit illis, *Non est bona gloriatio vestra.* Quamobrem? Quia non in Domino, sed in se gloriabantur. At Paulus noverat quomodo gloriandum esset, qui scribit Thessalonicensibus, *Quæ enim est spes nostra, & gaudium, & corona gloriæ?* Nonne vos? Gloriosa vox, sed audi quid addit, *Ante Dominum nostrum Jesum Christum, in adventu ejus.* Tuto gloriatur, qui in Christo gloriatur. Periculose gloriabatur ille, cui Paulus impingit in os, *Quid habes quod non accepisti? Quod si accepisti, quid gloriaris, quasi non acceperis?* Sed stultius gloriabatur ille Laodiceæ Episcopus, qui audit in Apocalypsi, *Et dicis, dives sum, & locupletatus sum, & nullius egeo: & nescis, quod tu es miser & miserabilis, & pauper & cæcus & nudus.* Nihil invisius Deo paupere superbo; hoc enim Ecclesiasticus indicat unum e tribus esse, quæ odit & aversatur anima Domini. Carissimi, si deflectimus oculos ad eos, qui spiritu aguntur hujus mundi, quibus artibus, quibus sceleribus, quibus laboribus, quibus difficultatibus grassantur ad divitias, mox morte ad alios transituras, etiamsi nullus interim casus eripiat? Quibus vigiliis, quo studio, quibus periculis contendunt ad gloriam, primum inanem, deinde mox evanituram? *Omnis enim caro fœnum, & omnis gloria ejus quasi flos fœni.* Ob hæc navigatur & ultra Phasim, ultra Gades & Gangem; ob hæc bellatur; ob hæc sursum deorsum miscentur res humanæ. Quin igitur nos vigilantissimo studio paramus nobis solidam gloriam, & in æternum nobis permansuram? Id fiet, si gloriabimur in Domino: paramus nobis veras æternasque divitias? Id fiet, si in nobis pauperes, didicerimus in Domino ditescere

scere. Homo novit homini dicere, tua sum creatura. Tui muneris est, quidquid sum, quidquid possum, quidquid habeo. Hoc dicit servus gratus Domino; hoc dicit filius frugi patri. Hoc dicit aulicus suo Principi, cujus favore evectus est; hoc dicit Episcopus aut Cardinalis Pontifici, per quem assecutus est dignitatem. Quanto justius id dicemus Deo, imo quanto majore cum fructu? modo dicamus ex animo. Atque ubi sunt interim qui tantum absunt ab hac professione, *inops & pauper sum ego*, ut merita sua quasi ipsis domi redundent, aliis divendant unciatim?

Vidimus in Christo pauperis exemplum, vidimus in Paulo, quod unusquisque nostrum sequatur. Nunc videamus Ecclesiæ personam, in se pauperem, in Christo divitem. Spectaculum hoc exhibuit nobis Euangelium, quo spectaculo delectatum Dominum legimus. Spectavit ille, ut exemplum nobis commendaret, spectemus & nos ut imitemur. Quid illa vidua pauperius, quæ universam substantiam suam misit in gazophylacium? Atqui hoc ipsum universum quam nihil erat. Quantulum? Duo minuta, quod est quadrans. Quis hodie tam mendicus est, ut non plus habeat? Et tamen voluit esse pauperior. Id posteaquam abjecit, quid sibi fecit reliquum? Nihil nisi meram egestatem. Intellectum naturalem subjecit fidei, voluntatem caritati. Si quis habet aliquid dotis beneficio naturæ, quamquam & hujus conditor est Deus, ut & in tuto sit & augeatur, conjiciat totum in gazophylacium, totum Domino dedicet. Hæc paupertas, unica est ad veras divitias via. Nunc mihi contemplare mulierculam eamdem, suis spoliatam, Christi opibus locupletatam. Exhibet eam nobis Psalmus quadragesimus quartus. *Adstitit Regina a dextris tuis, in vestitu deaurato, circumdata varietate. Omnis gloria ejus ab intus, in fimbriis aureis.* Nihil est piis interius, quam Christi Spiritus. In hoc est omnis justorum gloria. Et tamen hæc vidua quantumvis dives benignitate novi sponsi, tamen clamare non desinit, *Inclina, Domine, aurem tuam, & exaudi, quoniam inops & pauper sum ego.* Hoc molestum esse solet etiam utcumque benignis divitibus. Si dederunt hodie farinam, cras redeunt mendici cum utre, postridie cum lecytho, rursus cum lebete; Interim clamat homo dives, Ohe, quis modus? In dolium pertusum confero quod largior, & verissimum esse comperio, quod Græcorum proverbio dicitur, *Mendicorum sacculos semper inanes esse.* Nam humana benignitas, ut exhauriri potest, ita potest & delassari. At hæc mendicorum petax improbitas benignissimo Deo gratissima est. Quid ni sit, cui naturalis est bonitas, & cujus liberalitas largiendo non potest exhauriri? Sed hoc proniorem invenies tuis precibus Deum, quo tu proniores exhibueris pauperibus aures tuas. Apud Deum nemo non mendicus est, apud homines, alii divites sunt, alii tenues. Quos gravat egestas, obsident fores potentum, opplorant auribus divitum, *Inclina aurem tuam, quoniam inops & pauper sum.* Hoc ipsum quod hic habent divites, Dei dono habent, & tamen homo dives & abundans, non inclinat aurem fratri egenti, & audet Deo dicere, *inclina aurem tuam*? Qui surdus est ad clamorem pauperum, opplorabit surdis auribus Dei. Deus enim non audit nisi pauperem. Atqui quomodo pauper est, qui moriente proximo, sibi habet quod habet? Clamat ad te pauper, imo clamat in paupere Christus, & tu transis supina aure? Peccavit in te proximus & clamat, *ignosce, peccavi*, nec ponis iram, frustra clamabis tu Deo, *inclina aurem tuam.* Agnosce pactum Dei, *Date*, inquit, *& dabitur vobis.* Et *beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur.* Huic concinit alius Psalmus, *Beatus qui intelligit super egenum & pauperem, in die mala liberabit eum Dominus.* Quis est dies malus? Dies tentationis, dies afflictionis, dies iræ & judicii, non misericordiæ. In illo die malo Dominus inclinabit illi aurem suam, quoniam ipse proximis afflictis non supinavit aurem suam. Euangelicus ille dives non inclinarat aurem Lazaro mendico, & in die malo quum cruciaretur apud inferos, non reperit qui ipsi opplorranti inclinaret aurem.

Jam quod non simpliciter dictum est, *quoniam pauper ego sum*, sed cum congeminatione, *inops & pauper*, aut iteratio vocis idem declarantis facit ad vehementiam inopiæ, aut si quid interest, πτωχὸς dicitur qui profitetur egestatem mendicando, πένης cui desunt necessaria. Nec semper est pauper, qui mendicus est: nec semper est mendicus, qui pauper est. Porro πτωχὸς quod hic vertit *inops*, interdum vertit *pauper*, ut in Psalmo nono: *Tibi derelictus est pauper.* Rursus Psalmo trigesimo nono vertit, *mendicus. Ego autem mendicus sum & pauper*, πτωχὸς καὶ πένης, quasi minimum aut nihil interesit. Multi dicunt Domino, *inops & pauper sum ego*, sed his non inclinat Dominus aurem suam, quia non dicunt ex animo. Clamemus ex animo, *quoniam inops & pauper sum ego*, & exaudiet nos, qui in Scripturis ubique favet pauperibus. Psalmo decimo, *Oculi ejus in pauperem respiciunt.* Psalmo vigesimo primo, *Non spernit neque despicit deprecationem pauperum.* Trigesimo septimo, *Paravit in dulcedine sua pauperi Deus.* Centesimo sexto, *Audit pauperem de inopia.* Centesimo octavo, *etiam adstat a dextris pauperis.* Nono, *Desiderium pauperum exaudit Dominus.* Quid multis? Tota Scriptura facit Deum in pauperes propensum. Denique, in Euangelio pronuntiantur *beati, pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum.* Habet mundus suos pauperes, sed magna felicitas est esse pauperem Dei, nisi forte vulgaris felicitas esse creditur, habere propitium Deum. Non exaudit Deus nisi pauperes. Quem non audit Deus, quid restat nisi ut pereat in æternum? Nullus excipitur, non Rex, non Cæsar, non Satrapes, non Cardinalis, non summus Pontifex; nisi clament pauperes, non audiuntur. Nec pudeat eos hujus cognominis, cujus non puduit David, talem Regem, tantum Prophetam, ac talem Dei amicum. Magis hoc agant, quod ut difficile est, ita & necessarium est, ut digni sint hoc cognomine. Jam & pronomen additum nonnullam habet emphasim, *inops & pauper sum ego*, significans ipsum in se pauperem esse, sed agere cum eo, qui solus vere dives est in omnes, & cujus opulentia superat omnem egestatem. Si vulgus hominum æstimes, quantum adest singulis vitiorum, quam raræ virtutes, & hæ quam imperfectæ, quot modis contaminatæ. Deinde quanta naturæ imbecillitas, quot nos circumstant pericula, *qui thesaurum hunc habemus in vasis fictilibus*, semper anxii, ne hoc ipsum quod habemus, eripiatur nobis. Ne Sanctorum quidem quisquam est, cui non multa desint, cui non supersit quo proficiat, & quo se extendat, eorum quæ a tergo sunt oblitus. *Inops* igitur *& pauper* est omnis homo, quamlibet pius in hac vita, semper esuriens & sitiens justitiam, donec in resurrectione saturetur.

Inops & pauper.

Sed operæ pretium est audire, quid roget hic pauper. Nec enim vulgare est, cujus gratia sic opplorat Divinis auribus, *Custodi*, inquit, *animam meam, quoniam sanctus sum.* Hoc si capiti accommodes, erat ille re vera Sanctus Sanctorum, per quem sanctificantur omnia, solus absque peccato, atque ut sanctificaret omnes in se credituros, tradidit corpus suum in mortem, ac sepulturam, anima descendit ad inferos. Id facturus, animam suam commendat Deo, quemadmodum & in cruce clamasse legimus, *Pater, in manus tuas commendo spiritum meum.* An ille Sanctus Sanctorum aliquid timuit animæ suæ? Nequaquam. Certus erat de promisso Patris. Certus erat animam suam non posse teneri captivam apud inferos. Verum his tropis Scriptura nobis declarat, quidquid hic gestum est, gestum esse Patris auctoritate, Filii obedientia, dumtaxat juxta naturam adsumptam. Ab hujus unius anima pendebat salus animarum omnium. Si enim non resurrexisset Dominus, cætera nec profuissent, nec credita fuissent. Ait itaque, *Pater, juxta tuam voluntatem, animam meam pono pro ovibus meis*, cui mille modis insidiatur hostis, cui devorandæ jam inhiat mors, sed eam tuæ commendo fidei, Pater, vel cruciatibus ac doloribus affligendam, vel e corpore migrantem, vel in regnum mortis descendentem. Te

custo-

Digitized by Google

custode tuta futura est, nec trepidabit in medio umbræ mortis ambulans. Deglutiet illam mors, quemadmodum Cetus absorbuit Jonam, sed intra triduum reddet vivam. Et quoniam tu me, Pater, sanctificasti Filium tuum, quem sanctificandis omnibus misisti in mundum, juxta promissa tua, *non dabis Sanctum tuum videre corruptionem*, nec in corpore, nec in anima. In me profer, quid per me crediturі in te, sperare debeant. Ideo me misisti in mundum, ut animas servarem, non perderem. Una datur pro omnibus. In una serva omnes, quas dedisti mihi. Unus potentior es omnibus, te servante nemo rapiet de manu mea, quos æterno consilio tuo semel dedisti mihi. Anima Christi non periclitabatur, & tamen frequenter quasi periclitans, clamat: *Educ de carcere animam meam,* Psa. 21. *ut confiteatur nomini tuo: Erue a phramea Deus animam meam, & de manu canis unicam meam: Et, Ne derelinquas animam meam in inferno.* Per unam animam innoxiam, consulitur omnium animabus.

Caput & universa Ecclesia sanctorum, qui fuerunt ab exordio mundi, usque ad consummationem, quodammodo unus homo sunt, numquam clamare desinens: *Serva animam meam, quoniam sanctus sum.* Clamat Caput pro membris, clamant membra in Capite, clamant membra pro membris. Quemadmodum enim qui Christum induunt, *una cum illo caro fiunt, unus spiritus*, juxta rationem corporis mystici, ita omnium, qui eumdem Christi spiritum hauserunt, *una est ani-* Act. 4. *ma.* Sic enim de Ecclesia recenti prædicat Lucas: *Multitudinis autem credentium, erat cor unum & anima una.* Hanc animam pauper ille, nec alibi fiduciam habens, quam in bonitate clementiaque Patris, commendat ei, cui cura est pauperum: quique solus orphano & pauperi adjutor est, juxta Psalmum, *Ego autem mendicus sum & pauper, Dominus sollicitus est mei.* Huic animæ quot laqueos tendit Mundus, quot insidias struit Diabolus, *obambulans ut leo rugiens, quærens quem devoret*, sed tua vigilante custodia, nihil potest prædonis malitia. Satanas expetiverat Petrum cum cæteris Apostolis, ut cribraret sicut triticum. Deinde quot mortibus, quot artibus ac blanditiis mundus impetiit animas piorum? Nulla periit sanctorum, hoc est, qui fiduciam omnem in tua misericordia collocarant. Hoc ipsum est, quod oramus in precatione Dominica: *Ne nos inducas in tentationem, sed libera nos a malo*, hoc est, custodi animam nostram. Carissima possessio est anima, nec hujus corporis vita potest ulla permutatione pensari, juxta sententiam Euangelicam, & fortunatus habetur, qui jactura rerum omnium vitam redemit, paulo post tamen fugituram. Corpus collabitur, si discedit anima, at ipsa perit, si discedit ab illa Deus. Quam anxie clamamus ad hominem, serva penum, serva vestes, serva pecuniam, ne quid pereat. Clamamus ad medicum, serva vitam meam. Quin clamamus ad Deum, *serva animam meam*, quæ ni sit incolumis, reliqua frustra servantur, nec servari potest, nisi custodiente Deo? Jam si quisque nostrum in se descendens, reputet quam undiquaque sit inops & pauper, in quantis versetur periculis, quî fieri potest, ut non assidue clamet ad Deum, *custodi animam meam*; sed fortasse non audebit adjungere, *quoniam sanctus sum*, tot criminum sibi conscius, præsertim apud Deum. Ut sit, qui apud homines sanctus dici possit, quis est nostrum, qui stans in conspectu Dei, cujus oculis aperta sunt omnia, dicere audeat: *Sanctus sum?* Petrus horruit Christi præsentiam, quem nondum, opinor, plane credebat esse Deum: *discede*, inquit, *a me, Domine, quia peccator ego sum.* Nondum abnegarat Dominum, nec legimus illum ante hoc tempus aliquid sceleris commisisse. Sed in conspectu Dei, nec astra munda sunt, qui & in Angelis suis reperit iniquitatem. Qua fronte igitur audebit quisquam dicere Deo, *quoniam sanctus sum?* Unus est sanctus, Sanctificator Sanctorum omnium Dominus Jesus, unus in quo per omnia complacitum est Patri citra exceptionem. Absit ut hujus cognominis honorem sibi vindicet ullus cæterorum hominum. Est tamen inferioris gradus Sanctorum genus, quorum subinde meminit in Epistolis suis Apostolus Paulus, qui salutat Romæ agentes, quotquot erant vocati Sancti, non quod immunes essent ab omni peccato, sed quod per Christi mortem ac fidem Euangelicam purgati essent a peccatis vitæ pristinæ, gratuitaque Dei bonitate vocati ad vitæ sanctimoniam, quos alibi secundum propositum vocatos Sanctos dicit, non utique juxta propositum hominis, sed Dei, quo gratis sanctificati, Sancti sunt, si qui sunt. Et Ecclesiam Catholicam Sanctam dicimus, quæ tamen non caret omni peccato, quam diu versatur in hac mortalitate, corpus circumferens, quod aggravat animam, carne onusta, quæ concupiscit adversus spiritum: alioqui quid est, quod quotidie clamat: *Dimitte nobis debita nostra?* Nec enim dubium quin debita vocet peccata. Sanctus est juxta suum modum, non in quo nullum est peccatum, sed in quo non regnat peccatum. Septies enim cadit justus, & resurgit, nec interim amittit justi cognomen. Vocem igitur discernamus, simulque nostram imbecillitatem secernamus a sublimitate Capitis, nec nobis vindicantes, quod illi proprium est, nec abnegantes, quod illius munificentia datum est. Ille totus Sanctus juxta naturam adsumtam, & idem omnium Sanctificator juxta naturam Divinam. Impius est qui sibi usurpat laudem Capitis, sed ingratus est, sed injurius est, qui se negat esse Sanctum, posteaquam illius sanguine purgatus est a peccato originali, posteaquam Baptismo seu pœnitentia remissa sunt illi delicta omnia, vel quæ contraxit nascendo, vel quæ veluti malum fœnus malæ sorti addidit, impie vivendo. Ille te gratis sanctificavit, cur dissimulas Domini beneficium ingratus? Induisti Christum, & ita factus es membrum Christi, cur injuriam facis Christo, negans illius membra esse sancta? Habes sanctitatem, sed ex te non habes, ne efferaris in superbiam: nec tuo merito nactus es, ne Redemtoris obscures gratiam. Dic igitur Deo, quum essem natura filius iræ, tua gratuita bonitate factus sum sanctus; ita nec impius eris, nec ingratus.

Hactenus partim loquitur de peccatis sanctorum, quæ per injuriam committit humanæ naturæ infirmitas. Quid de eo, qui criminibus pollutus est, odio proximi, adulterio, temulentia, livore, amarulentia, homicidio, veneficio? An is etiam audebit dicere: *Custodi animam meam, quoniam sanctus sum?* An potius clamabit procul: *Sana animam meam, quia peccavi tibi, & miserere mei, Deus, secundum magnam misericordiam tuam?* Et tamen quum hæc dicit, & dicit ex animo, jam sanctus est, quia posuit affectum impium. Fortasse & illi, qui nondum exuerunt affectum peccandi, modo maneat in illis semen fidei, quoniam Baptismum habent & Ecclesiæ Sacramentis utuntur, licet indigne, tamen non absurde dicuntur Sancti, veluti vasa dicuntur sancta, quæ semel sacris usibus dicata sunt. Sed præstat istos ab hoc Psalmo tam sublimi relegare ad alios Psalmos, pœnitentibus magis accommodos. Ubi se lacrymis purgarint, ubi viva Christi membra esse cœperint, tum cum Capite poterit quisque canere: *Custodi animam meam, quoniam sanctus sum.* Et is, qui Christi sanctissimam animam servavit ab omni peccato, servavit in morte, servavit apud portas inferorum, servabit & animas sanctorum suorum, ut non regnet in eis peccatum. Et si patietur illas tentari, quo fiant probatiores, faciet cum tentatione proventum, ut possint sustinere, servabit eas a morte secunda, restituetque eas suis quasque corporibus, in resurrectione justorum. Sed interim ne cui subrepat impia cogitatio; Animæ custodem habeo Deum, illi semel eam commisi, non poterit tanto custode perire; Ego securus vivam, nec est, quod me bonis operibus discruciem. Voces tam absurdas, proh dolor! audimus hodie spargi a nonnullis, fiduciam nescio quam jactantibus in Deum, quasi ibi sit viva fides, ubi sunt mala opera. Qui profecto misere fallunt se ipsos. Deus custodit animas, sed pro sua quoque virili vigilantium, eoque monet Solomon, *ut omni custodia servemus cor nostrum, quoniam ex ipso vita prosedit.*

dit. Tu frustra vigilaris, nisi Dominus eam custodierit, sed ille non custodiet, nisi pro tua proportione advigilaris. Quod ille servat, beneficii est, quod tu vigilas, officii. Subveni pauperibus, doce indoctos, exhortare cessantes, consolare afflictos, ignosce delinquentibus, macera corpus jejunio, & inter hæc clama, *custodi animam meam.* Quo merito, qua fiducia postulas, ut custodiam animam tuam? Quoniam tua misericordia, per Filii tui sanguinem purgatus sum a peccatis, & ex peccatore factus sum sanctus, ut posthac non mihi vivam, sed tibi. Tuæ munificentiæ est, quod sanctus sum. Serva tuum beneficium. Ut enim ex me non potui liberare animam meam, ita sine te custodire non possum liberatam. Absolvat in me tua gratia, quod cœpit. Te largiente sanctus factus sum, non mea justitia, sed Filii tui, te custode perseverem, ut perficiar. At perfectus non ero, nisi totum servaris, totum restituas in resurrectione. Sunt enim qui profitentur resurrectionem animarum, corporum negant. Hi dividunt sanctorum felicitatem. At æquum & conveniens est, ut qui se totum mancipavit obsequiis divinis, totus servetur: quemadmodum orat Paulus pro Thessalonicensibus: *Ipse autem Deus pacis sanctificet vos per omnia, ut integer spiritus vester & anima & corpus sine querela in adventu Domini nostri Jesu Christi servetur.*

Prior erat animæ cura, quia potior hominis pars est: nunc corpus etiam, quod fuit quasi socius ac minister laboris, vult esse consors gloriæ. *Salvum fac servum tuum, Deus meus, sperantem in te.* Primo versu Dominum appellans, professus est paupertatem suam: Servus enim nihil habet, & si quid habet, Domino habet, cujus beneficio habet. Quid enim ille habet suum, qui ipse non est suus? Hic sese servum appellat, non hominum, sed Dei. Gloriosus titulus est, appellari servum Dei. Magna felicitas est, esse servum Dei. Nisi enim fueris servus Dei, non regnabis cum Deo. Nemo sibi blandiatur, Regno, summo Pontificio, aliave quavis humana Dignitate, salvus non erit, nisi sit servus Dei. Atque ut in summo Dignitatis splendore, potest quilibet esse servus Dei: ita nullus est tam abjectæ servitutis apud homines, quin possit esse servus Dei. Qui Deo possidet divitias, qui Deo tenet ac gerit imperium, apud homines Rex est, apud Deum servus est, & hoc ipso vere Rex est, quia Dei servus. Qui facit peccatum, servus est peccati, nec potest quisquam duobus Dominis servire. Cui dominatur libido, avaritia, ira, ambitio, etiam si decem Regnis præsideat turpiter servus est, non Dei, sed cupiditatum suarum. Somniabant Philosophorum acutissimi, quos Stoicos appellant, libertatem quamdam, in qua summam felicitatis ponebant, rursus servitutem, in qua constituebant summam infelicitatem. Sed hujusmodi insomniis deludebantur, ignari veræ libertatis. Non adfert veram libertatem habitus ille sapientis, quem illi prædicant, efferunt ac jactitant. Quid igitur? Gratia Dei. Nam vere liberi sunt, quos Filius liberaverit. Quomodo liberat ille? Eramus servi peccati, liberi justitiæ, Christus abstulit nostra peccata, itaque exemit a servitute Satanæ, & suam nobis contulit justitiam, quam ex nobis nec habebamus, nec habere poteramus. Hoc pacto commutata est feliciter nostra conditio. Desivimus esse servi Diaboli, & cœpimus esse filii ac servi Dei; filii propter caritatem, servi propter obedientiam. Servus totus pendet a nutu Domini, nec agitur arbitrio proprio, sed Domini voluntas illi pro lege est. Nihil enim aliud est servus, quam vivum instrumentum Domini. Proinde in quibus mortuæ sunt humanæ cupiditates, nec ipsi jam vivunt, sed in eis vivit agitque Christus, hi vere sunt servi Dei. Hunc titulum ubique jactat Apostolus Paulus, Jesu Christi servum sese appellans, non quærens quæ ipsius erant, sed quæ Jesu Christi, nec hominibus placere studens, sed Deo. Quid enim dicit? *Si adhuc hominibus placerem, Christi servus non essem.* Quid autem est hominibus placere? Est ab hominibus laudem, aut emolumentum venari potius quam a Deo.

Gal. 1.

At qui vere servus est, numquam dimovet oculos a vultu Domini sui, ad illius nutum semper intentus, ad illius voluntatem moderans omnes vitæ actiones, non discernens quid ipse ferre possit, non expaveſcens minas hominum, non mortem imminentem. Alacer capessit, quidquid viderit Domino placere. Talem servum undique perfectum solus egit Christus, qui non faciebat voluntatem suam, sed Patris, id est, non tristis ac responsans, sed lætus, volens & alacer. Quum enim instaret hora mortis, exsultavit in spiritu, & gratias egit Patri.

Non hic agitabo quæstionem, an in Christum competat servi vocabulum? Qui favent ejus dignitati, malunt filium dici, quam servum. Qui respiciunt illius humilitatem, & ad mortem usque obedientiam, non horrent servi vocabulum. Filii nomine magis gaudent Sacræ Litteræ, & ipse Dominus Patrem sæpius appellat, quam Dominum aut Deum suum, & tamen Paulus scribit illi susceptam formam servi, hoc est, hominis; ita interpretantur quidam, nec servi modo, verum etiam servi mali & verberibus digni, quemadmodum dictus est eidem, venisse in similitudine carnis peccati. Sed absit hac de re inter conservos contentio, qui servum appellare gaudent imitentur illius obedientiam, quibus magis arridet filii nomen, imitentur illius caritatem, qui utrolibet nomine, agnoscunt Dominum Jesum, utrumque pro viribus exprimant. In rebus enim spiritualibus nihil vetat eumdem nunc servum, nunc filium appellari. Imo quemadmodum admonui, eos solos vere divites esse, qui vere pauperes sunt: ita dicendum est, neminem vere liberum esse, nisi qui Dei servus sit. Triste nomen est servitus, & nulli non dulcis est libertas. Sed innumera sunt servitutis genera, a quibus omnibus liberat una servitus Dei. Audimus quotidie querimonias hominum. Alii deplorant se durius haberi ab heris suis, alii vix ferunt jugum Principum, plerique prædicant intolerabiles hominum constitutiones. Sunt & filii, qui gravantur imperio parentum. Sunt uxores, quas premit imperiosa maritorum auctoritas, quamquam verissima servitus est servire peccato. Sed nullum est servitutis genus, unde non eximat servitus Dei. Ad hanc libertatem vocat Paulus 1 Cor. VII. *Pretio emti estis, nolite fieri servi hominum.* Habes herum, ex animo servias illi, non metu plagarum, sed amore Dei, qui hoc jussit per Apostolum Paulum. Si Deo ministras in hero, jam desiisti esse servus hominis. Sin contemto Deo, falleres aut compilares herum tuum, ni metueres furcam, jam vere servus es non Dei, sed hominis, Deum negligens, hominem metuens. Hæc est Christiana libertas, ad quam nos sæpe vocat Apostolus. Sic excutere jugum hominum pium est ac Deo gratum. Alioqui si religio liberaret a conditione servitutis, Paulus non remisisset Onesimum fugitivum servum domino suo Philemoni. Si Principum jussa sunt æqua, parendum est alacriter, ob hoc ipsum, quia vocant ad bonum: sin iniqua, modo ne impia, Domino in illis obtempera, qui jussit nos audientes esse præpositis, non solum commodis, sed morosis etiam ac difficilibus. Et ubi jussit hoc, inquies? Jussit per os & calamum Petri: *Subjecti*, inquit, *estote omni creaturæ.* Clamabis protinus, ô miseram servitutem, sed indicat libertatem, quum subdit, *propter Deum.* Qui propter Deum subjicitur homini, non homini servit, sed Deo. Ac mox: *Quia sic est voluntas Dei, ut benefacientes obmutescere faciatis imprudentium hominum ignorantiam, quasi liberi, & non quasi velamen malitiæ habentes libertatem, sed sicut servi Dei.* Fucata libertas est, sub Euangelici nominis umbra servire propriis affectibus. Esto vere ac totus servus Dei, & excussisti jugum hominum. Si monet amicus quod est in rem tuam, lubens audis, & agis gratias, nec tibi videris servus, quod obtemperas alienæ voluntati, sed gaudes tuum negotium agere. Ita si constitutiones Principum invitant ad honesta, non traheris, sed admoneris: sin iniquæ sunt & graves, sic eas tolera, quemadmodum martyr tolerat impium Tyrannum. Jubet ire in vincula, it: jubet

Christus servus.

1 Petr. 2.

Digitized by Google

bet extendi in eculeo, extenditur, non Tyranni jussis obtemperans, sed Domini voluntati, Deo subditus, homine superior. Quamquam impia præcipienti, nec homini nec Angelo parendum est. Dicit Tyrannus Martyri, pone cervicem, ponit. Dicit, incende thura Jovi, recusat. Ita si maritus aut pater præcipit honesta, puta, Deum tibi per illos præcipere. Sin molesta, in illis morem gere Deo, & incolumis tibi manet tua libertas. Sin impia, jam nec est quod amplectaris, velut a Deo præscriptum, nec quod amore Dei toleres, ut illic obedientiæ, hic patientiæ laudem feras. Hac via proficiscamur ad veram libertatem, ita desinentes esse servi hominum, ut simus servi Dei. Nam servire Deo, regnare est. Infeliciter autem affectant libertatem, qui sic excutiunt jugum hominum, ut cervicem induant jugo Diaboli. Faciat alacriter caritas, quod præscribit constitutio, & liberes ab imperio legis.

Sed ne vos diutius circumagam digressione, ad Psalmum redeo. Dominus Jesus Christus cum toto corpore, quod est Ecclesia, unus quodammodo servus est, quem perire non vult, & proclamat, *salvum fac servum tuum*. Annotandum & illud, quod ait, *Deus meus*. Deus enim juxta suam omnipotentiam, omnium Deus est, sed juxta Scripturarum proprietatem, non dicitur Deus nisi piorum, qui illum pro Deo colunt, qui nihil illi præferunt, qui illum ex toto corde, tota anima, totis viribus amant, quemadmodum dictus est Deus Abraham, Deus Isaac, & Deus Jacob. Impudenter hic dicit *Deus meus*, cujus Deus venter est, cujus Mamona Deus est, cujus Deus est voluptas, aut aliud quidvis, cujus gratia Deum negligit. Pari impudentia *Patrem* illum vocant, qui sunt ex Patre Diabolo, hujus autem filius est, quisquis odit proximum. Impudenter illum appellant *Dominum*, qui jussis illius non obtemperant, sed multo impudentissime *Deum suum* appellant, qui tot Diis suis serviunt. Non est Deus hæreticorum, qui se separant a Christo & Ecclesia. Simus igitur in Christo, simus in Ecclesia, ut communi voce dicere possimus: *Salvum fac servum tuum, Deus meus*. Vide quot argumentis hic peccator sollicitat, & quodammodo urget Dei benignitatem. Primo versu dixit, *quoniam inops & pauper sum*, quasi Deus non audiat nisi tales, & quasi talem esse, sit emeruisse divinum favorem. Proximo versu dicit: *Quoniam sanctus sum*. Non audire pauperes, est contra Dei misericordiam, non custodire, quod ipse sanctificavit per mortem unigeniti sui, non congruit divinæ substantiæ. Pauperes occlamant, ut audiantur. Sancta violare nefas est. Nunc quid allegat? *Servum tuum*. Etiam mali homines succurrunt quibuslibet servis suis periclitantibus, non ob aliud nisi quia servi sunt. Sed sunt & servi nequam, hoc est, ψευδόδουλοι, ab his ut se distingueret, adjecit, *sperantem in te*. Veri servi tota gloria in Domino est, tota spes in Domino. Cui si probatur, habet, quidquid habet ille. Spes est eorum, quæ nondum apparent, quemadmodum docet beatus Paulus. Servus itaque Dei dum est in hac vita, omnia facit alacriter, omnia tolerat patienter, & ad mortem oppetendam paratus, non alia re fretus, quam Domini promissis, quem scit non posse fallere, quum sit ipsa veritas. Quamquam hic *spem* positam arbitror, pro *fiducia*. Aut si quid interest, spes exspectat, fiducia non dubitat, & fiduciæ vocabulum latius patet, quam spei. *Beati autem omnes, qui confidunt in Domino*. Contra *maledictus homo, qui confidit in homine*. Quid igitur dicemus de his, qui confidunt in incerto divitiarum, qui fidunt in viribus suis, qui fidunt ingenio suo, qui fidunt meritis suis? hoc est, qui fiduciam collocant in se ipsis, non dissimiles illi pessimo servo e Comœdia, qui ita loquitur: *In me omnis spes est mihi*. Est spes humana de rebus humanis, qua quædam sperant homines ab hominibus. At quisquis ancoram spei, qua speramus salutem æternam, collocat in homine, maledictus est. Id adeo verum est, ut nec in Christo collocanda fuerit spes nostra, si nihil aliud esset quam homo. Non enim servat in æternum, nisi solus Deus. In hoc igitur uno ponenda est spes omnium, qui se gaudent illius servos appellari. Spes reliquæ frequenter pudefaciunt hominem, spes in Deo fixa, neminem confundit: & si confunduntur ad tempus, non confunduntur in æternum, quia liberantur ab ignominia, & probrum vertitur in gloriam, non per justitiam ipsorum, sed Dei, juxta Psalmum alium: *In te, Domine, speravi, non confundar in æternum, in justitia tua libera me*. Quæ autem est hæc *justitia Dei*? Quia pollicitus est auxilium suum omnibus, qui spem suam fixerunt in ipso. Justus autem est, qui, quod recepit, facit. Ergo debiti est, non gratiæ, quod opitulatur servis suis? Esset, ni fuisset gratuita promissio. Sic ad tempus confusus est Dominus gloriæ, quum esset opprobrium hominum & abjectio plebis, sed ignominia redundavit in gloriam. Quod si nec in Christo ut homine, reponenda est spes Ecclesiæ, quantum aberrant isti, qui contaminate viventes spem salutis collocant in Barbara, Christophoro aut Georgio, sibi persuadentes se non perituros utcumque vixerint, modo illos certis quibusdam ritibus colant. Porro, quod cantio quædam olim nautica, nunc etiam in Templis quibusdam canitur, in qua sacratissimam Virginem appellamus *spem nostram*, quamquam ad ejusmodi connivet Ecclesia, indulgens simplicium affectibus, & probabiliter excusatur a piis hominibus, tamen spiritualibus viris hoc debet esse carius, quod in litteris divinis ita frequens est, ut aliud non reperiatur.

Ne quis vero suspicetur hunc sermonem eo tendere, ut damnetur cultus Divorum, sed ut intelligamus, in quo Scriptura doceat esse figendam spei totius ancoram. Ut multum valeant Sanctorum suffragia, certe salutis sacram ancoram non oportet figere nisi in Deo, cujus beneficium est, quidquid accipimus, undecumque aut quomodocumque collatum. Ita quidam spem suam collocant in precibus Monachorum aut Monacharum. Dant cibum & stipulantur meritorium consortium, atque hac spe freti, vivunt suarum cupiditatum arbitrio. Quod opitulantur egentibus, laudo, quod sentiunt piorum preces multum valere apud Deum, probo. At quod plus fidunt hominibus quam Deo, quis possit approbare? Hic protinus dices, imo spero in Domino. Si speras, muta vitam. Qui enim sperat in Domino, timet Dominum, diligit Dominum. Stulta spes est, quæ sibi pollicetur a Deo quæ non est ille pollicitus. Pollicitus est misericordiam suam, sed conversis, sed timentibus, sed invocantibus, sed diligentibus. Adde piorum interpellationes, veluti secundaria subsidia, sed ipse potius implora Domini misericordiam, ut victor affectuum, spem tuam colloces in Deo. Nemo vere sperat in Domino, nisi contemnit omnia mundi præsidia. Omnes undique clamant se sperare in Deo, cæterum ignis tentationis prodit, quis vere spem suam fixerit in Deo. Complures videmus, qui quum orbantur liberis, excutiuntur facultatibus, spoliantur honoribus, quas querimonias edunt, quos ejulatus excitant, quos tumultus miscent? Lacerant capillos, percutiunt pectus, vellunt genas, quidam etiam ad laqueum properant. Sunt qui nec a blasphemiis in Deum temperant. Hos si rebus tranquillis perconteris, num spem habeant in Deo, nihil cunctantes respondeant, maxime. At afflictionis procella satis arguit, ubi spem fixerint. Qui orbatus filio, clamat: O me deploratum, ô me perditum, in filio fixerat spem suam, non in Deo. Qui amissa uxore despondet animum, ac vitam sibi acerbam clamat, spem in uxore collocarat, non in Deo. Qui spoliatus facultatibus quærit morte finire dolorem, in facultatibus spem suam reposuerat, non in Domino. Qui vere spem fixerunt in Deo, dicunt cum beato Job: *Dominus dedit, Dominus abstulit, sicut Domino placuit ita factum est, sit nomen Domini benedictum*. Dicunt cum Paulo: *Mihi vivere Christus est, & mori lucrum*. Non est quorumlibet dicere, spero in Domino. Præcipua commendatio pietatis hoc elogio continetur. Nam & hoc beatus Paulus inter titulos veræ viduæ posuit: *Si speravit in Domino*. Fortasse humilius videbitur alicui,

In Phormione.

Digitized by Google

parumque dignum concione, sed tamen in simplicium utilitatem dicetur. Doctorum caritas patienter audiet, quod imperitorum tribuitur necessitati. Apud Latinos qui dicit *clamavi*, significat se finisse clamorem, qui dicit *fletis* aut *speravit*, rem significat præteritam. Apud Græcos non item, sed plurima verba sunt, quæ declarant actionem cœptam quidem, sed etiamnum manentem, veluti quum dicunt *speravi in te*, non significant abjectam spem, sed fixam. Quum dicunt *lætatus sum*, non significant transisse gaudium, sed inhærere: ita quum dicunt *clamavi*, non indicant silentium, sed clamorem perpetuum, quemadmodum & in paucis Latinis activæ vocis: qui novit, non desiit nosse, sed impressam animo notitiam tenet: qui odit non desiit odisse, sed odium conceptum habet in animo: qui meminit, non desiit tenere memoria, sed habet impressum. Itaque *speravisse in Domino*, est, spem fixisse in Domino: & *clamasse ad Dominum*, est jugiter illum deprecari, quod verbum habet versiculus sequens. Sequitur enim: *Miserere mei, Domine, quoniam ad te clamavi tota die.* Quid habebat Christus miserabile, nisi quod nostram adsumserat miseriam, ut eam nobis verteret in felicitatem? Pro toto igitur corpore suo clamat Caput, *miserere mei, Domine.* Non est proprie miseria, ubi non est peccatum. Nam solus vere miser est, qui habet iratum Deum. Solum autem peccatum separat inter Deum & homines. *Eramus autem omnes natura filii iræ, & inimici Dei.* Orat igitur Antistes noster, ut Deus omnibus in ipsum crediturus, per mortem ipsius, sua peccata condonet. Hic non appellat Dei justitiam, sed misericordiam. Gratis enim liberati sumus, magno quidem pretio, sed alieno. Verum ut in litteris divinis, vox malitiæ non semper sonat vitium, sed interdum afflictionem, velut in Euangelio: *Sufficit diei malitia sua.* Psalmus item *diem malum* vocat, diem horroris & periculi. Et Patriarcha Jacob Gen. XLVII. dicit, *vita sua dies paucos & malos*, non utique sceleroſos, sed afflictos. Quin & Ephesiis scribens beatus Paulus, jubet *redimi tempus, quod dies sint mali.* Similiter & Ecclesiastes, jubet nos *frui die bono, & præcavere malum*, bonum appellans prosperitatis, malum calamitatis. Sic & miseria nonnumquam sonat afflictionem, quæ maxime solet urgere sanctos in hoc mundo, quemadmodum legimus Psalmo XI. *Propter miseriam inopum & gemitum pauperum, nunc exsurgam*: ubi Græci legunt ταλαιπωρία, quæ vox a tolerandis molestiis dicta est, non a vitiis. Eamdem vocem usurpavit Paulus Rom. VII. *Miser ego homo, quis me liberabit*, ταλαίπωρος: Porro libri Hebræorum, juxta linguæ illius proprietatem, interdum quodvis beneficium, pietatis ergo gratis collatum, appellant misericordiam, nos etiam Latine loquentes, Græcam vocem usurpamus, dicentes eleemosynam. Est ergo locus misericordiæ, ubi peccatum quidem non est, sed non deest afflictio, non deest periculum. Ubicumque igitur misericordia, ibi miseria, quæ nemini deest, quamdiu gravatur hoc mortali corpore. Ergo quamdiu versamur in mundo, clamandum est ad Dominum: *Miserere mei, Domine.*

Clamor est vehemens cordis affectus, non vocis intentio, quemadmodum inclamabant Sacerdotes Baal, quorum tumultus optimo jure irrisit Propheta, quasi stertentem, aut peregrinantem, aut aliis intentum, vociferatione voluerint excitare Deum suum, non quod improbandum sit orare voce, convenit enim ut oret totus homo, sed vox corporis inanis est, nisi clamet affectus: nec clamor in voce debet esse, sed in affectu, qui vel in silentio ferit aures Divinas. Corporis vocem oportet esse modestam. At hodie quidam in templis mira vocis ostentatione tonant verius, quam canunt, quum interim animus sit otiosus. Habent & pietatis officia vocem efficacem. Ut enim caritas vocalis est, ut fides μεγαλόφωνος est, quæ ferit aures Dei, etiam si lingua sileat: ita clamorem suum habet eleemosyna, vocem suam habet condonata proximo offensa, denique clamant omnia hominis benefacta, & clamant ad Deum, quæ a caritate in Deum profecta sunt. Quæ autem gloriæ causa fiunt, clamant ad homines, apud Deum muta sunt. Vis tibi probari, quod opera bona clamorem suum habent? Audi Dominum per os Esaiæ loquentem, *dimitte eos, qui confracti sunt liberos, & omne onus dirumpe. Frange esurienti panem tuum, & egenos vagosque indue in domum tuam; cum videris nudum, operi eum, & carnem tuam ne despexeris.* Quid sequitur? *Tunc invocabis, & Dominus exaudiet, clamabis, & dicet, ecce adsum; quia misericors sum Dominus Deus tuus.* Nimirum, hæc fecisse, clamasse est. Astipulatur huic Ecclesiasticus: *Conclude*, inquit, *eleemosynam in corde pauperis, & hæc pro te exorabit ab omni malo.* Quæ retrusa sunt, non solent facile audiri: at eleemosyna, quo magis est in abdito, hoc vehementius occlamat Divinis auribus. Gratissimus Deo clamor, quum simul & affectus pius opera caritatis, & vox corporis, ubi res postulat, suavem harmoniam occinunt auribus Dei. Quamquam corporis vocem nihil moratur Dominus: *Clamabat sanguis Abel ad Deum de terra*, quum nihil loqueretur. Audiit a Deo Moses: *Quid clamas ad me*, quum prostratus oraret tacitus? Clamavit, & audita est Anna Helchanæ quum vox nulla proflumperet. Cum his clamemus, Fratres, ut exaudiamur. Sed clamemus ad Dominum, non contra Dominum. Clamant multi rebus afflictis, sed contra Dominum, qui vociferantur sibi a Deo fieri injuriam, quod talia patiantur. At qui spem fixerunt in Domino, clamant ad Dominum. Qui fiduciam collocarunt in Principibus, ingruente procella, clamant ad Principes. Qui confidunt in divitiis, ad has clamant, quum periclitantur. At oves Dei nesciunt clamare, nesciunt balare, nisi ad pastorem suum Deum. Quid autem clamant? *Miserere.* Nihil nominatim orant. Satis est si misereatur. Quomodo sit miserendum, ipse novit optime. Miseretur interdum, quum immittit afflictiones, audeo plus dicere: Miseretur, quum patitur suos labi in grave crimen. Miseretur, quum afflictionem solatio temperat, ut nostra imbecillitas possit sustinere; miseretur, quum liberat a malis ac pro tristibus immittit lætiora; miseretur quum largitur gratiam; miseretur quum auget; miseretur quum servat. Quidquid muneris accipimus a Deo, quoniam indebitum, quoniam gratuitum est, misericordia est. Unde non solum misericordia Domini plena est terra, sed & super cœlos & apud inferos misericordia ejus. Nec est simplex Domini misericordia, sed misericordiæ illius multæ, paratæ omnibus clamantibus ad illum. Alia liberat, alia prævenit, alia comitatur, alia sequitur, alia tuetur, alia consolatur, alia flagellat ut emendet, alia largitur ut ditet. Quid plura? Ut sapientiæ, ita nec misericordiæ ejus est numerus. Divites hujus mundi nimium vocales & clamosos mendicos submovent a vestibulo, quod obstrepant delitiantibus. At Deus talibus mendicis favet, non quod ipse hinc capiat voluptatem, sed quod nos utilitatem. Videte enim hujus mendici improbitatem: Clamavit toto die, & hoc ipso postulat esse commendatus, quod non desiterit clamare. Quid autem est toto die, nisi per omne vitæ tempus? Exortus mundi diem incipit, occasus finit. Ita suus cuique dies incipit nascenti, occidit morienti. Nasci nobis oriri est, senectus vespera est, mors occasus. Quamquam occasum nostrum non semper monet instare præcedens vespera. Nec quisquam hominum numerare potest horas sui diei, quemadmodum metimur clepsydris & horologiis diem mundi. Morituros nos scimus omnes, quando quisque moriturus sit, novit nemo. Quod expediebat nobis, scire datum est: quod non expediebat, celatum est. Exspectemus singulis horis occasum nostrum, nec comperendinemus converti ad Dominum. Viator si desint æra aut horologia, quæ nuntient horas, quam sollicitis oculis observat umbras arborum, metitur cœlum: quod si nubium densitas obstat, quo est incertior, hoc magis accelerat iter, ne nox occupet. Nobis autem ut nihil est certius morte, ita nihil incertius hora mortis. In foribus esse credamus, quod omni momento potest accidere. Ne cesse-

mus

Matth. 6.

Digitized by Google

mus in hac via noſtra, properemus, acceleremus, ne nos occupet æterna nox. Viator oppreſſus nocte, ſpe lucis redituræ conſolatur noctis tædium, at noſtro diei, ſi ceſſaverimus, ſuccedit æterna nox. Clamemus ad Dominum, Fratres cariſſimi, & clamemus indeſinenter, & clamemus in die. Ubi venerit nox, inutilis erit clamor. Fruſtra clamarunt fatuæ virgines, quia nocte clamaverunt. Fruſtra dives Euangelicus, quia poſt occaſum: fruſtra qui in nomine Jeſu Prophetias ediderant, quia noctu clamarunt. *Omnia tempus habent*, Fratres, quemadmodum ſcribit Eccleſiaſtes. *Eſt tempus loquendi, eſt tempus tacendi.* Quamdiu ſumus in hac vita, tempus eſt loquendi, ubi hinc migraverimus, tempus erit tacendi. Ibi loquetur adverſarius, accuſans nos apud Deum: ibi loquetur judex, reddens unicuique, prout geſſerit in corpore. Quid enim illic loquamur, aut cui loquamur? Miſericordiæ? Audiemus, miſericordiæ tempus præteriit, nunc judicii tempus eſt. Tunc clamandum erat, quum dies eſſet. Appellabimus juſtitiam? Audiemus, ante judicium para juſtitiam. Quamquam tutum non eſt appellare juſtitiam Dei, niſi adſit miſericordia, quæ ſuperexultat judicio. Ibi juſtitia ſua agit partes. Hic Domini miſericordiam appellemus, & per illam juſtitiam præparemus, ut ad illud tribunal, juxta vaticinium Eſaiæ, præcedat nos juſtitia noſtra, & gloria Domini colligat nos. Toto die clamandum eſt, ſed qui non clamavit in aurora, qui ſiluit in meridie, qui non clamavit veſperi, ſaltem in extremo crepuſculo clamet ad Dominum. Nec enim deſperandum, quamdiu ſpirat homo, ſpes eſt. Simul atque efflavit animam, nox eſt. Fortaſſe alii poſſunt clamare pro te, ipſe pro te clamare non potes. Atqui legimus in arcanis litteris ſanctos media nocte clamaſſe ad Dominum. Nam nox erat, quum Chriſtus in horto clamaret ad Patrem. Quicumque vivi clamant ad Dominum, in die clamant, etiamſi cœlum habeat profundam noctem. Eſt & nox afflictionis ac tentationis. In hac maxime clamandum ad Dominum. Nox erat gemina, quum fugerent Apoſtoli, quum Petrus abnegaret Dominum. Nox erat etiam hora ſexta, claro die, quum Dominus crucifigeretur, quia hactenus erat poteſtas tenebrarum. Ibi recitavit Pſalmum XXI. in quo ſic loquitur, *Clamavi per diem & non exaudies, & nocte, & non ad inſipientiam mihi.* Et in proſperis & in adverſis clamandum eſt ad Deum, etſi non protinus dat quod petimus, ne deſinamus a clamando, ſi non audivit clamorem diurnum audiet nocturnum. Audiet, inquam, etiamſi non dederit quod votis expreſſiſti. Hoc præcipuum votum tuum eſt: Optas ſalutem æternam, ad id ſi non conducunt res proſperæ, Deus immittit afflictionem, ut vel vexatio det intellectum auditui. Hoc quoties fit, tum non auditus in die clamans, audiris in nocte. Habes ſummam votorum tuorum, etiamſi negatum eſt quod humanus flagitabat affectus. Jam eſt & nox ignorantiæ, in qua verſabantur Judæi, litteræ adhærentes, ſed longe magis Ethnici, Deum ignorantes, ac muta Idola pro Diis venerantes. Hanc noctem diſpulit exoriens Euangelii lux, diſcuſſit umbras legis, detexit errores gentium, per univerſum orbem emittens radios clariſſimæ veritatis. Hoc eſt quod ſcribit Apoſtolus: *Nox præceſſit, dies adeſt, abjiciamus ergo opera tenebrarum.* Hic erat dies quem fecit Dominus, ut qui prius eramus filii tenebrarum, nunc exſultemus & lætemur in lumine Domini Dei noſtri. Totum autem hoc tempus, quod annorum, menſium ac dierum vicibus ab Euangelii exortu decurrit, uſque ad conſummationem ſeculi, unus eſt dies, quemadmodum ex Paulo docuimus. Imo tempus univerſum, quod ab orbe condito numeroſa ſeculorum ſerie volvitur, uſque ad judicii diem, unicus eſt dies. Quamquam enim ante prædicatam Chriſti gratiam, Euangelium erat in multis abſconditum, tamen nulli piorum defuit dies Euangelicus, quantum illi ſeculo ſatis erat. Nec toto hoc die ceſſat Eccleſia velut unus homo, clamare ad Dominum, *miſerere mei.* Alii nondum nati ſunt, alii migrarunt hinc, perpetuus tamen eſt Eccleſiæ clamor in his, qui ſuperſunt: nec muta eſt pro his, quos leviora commiſſa cum ſpe relaxationis remorantur in cruciatibus.

Quoniam autem miſeriam ac moleſtiam ſuam profitetur, qui implorat miſericordiam, ideo ſubjicit, *Lætifica animam ſervi tui, quoniam ad te levavi animam meam.* Toties Scriptura myſtica nominat animam Chriſti, & ubi ſunt Apollinaris diſcipuli, qui negant Chriſto fuiſſe animam humanam, mentientes illi loco animæ fuiſſe Divinam naturam? Tres diverſæ res ſive ſubſtantiæ erant in Chriſto. Verum corpus humanum doloribus ac morti obnoxium, aut certe harum affectionum capax. Divina Natura, quæ ſibi Naturam humanam adſumſerat: & Anima humana, pura quidem a peccatis, ſed ejuſdem conditionis, cujus noſtræ ſunt. Et hæc omnia unus & idem Chriſtus, cui gloria in omne ævum. Totum hominem adſumſit, ut totum hominem reſtitueret. Corpore mortem pertulit, anima cruciatus. Atqui in Divinam Naturam nihil horum cadit. Porro dolorem ſentit in anima, qui rogat lætificari animam ſuam. Triſtis erat anima Chriſti uſque ad mortem, quum horreret & angeretur, adeo ut guttæ ſanguineæ defluerent in terram ab ipſius ſacratiſſimo corpore. Hunc dolorem in ſe recepit, non ficte, ſed vere, partim ut nobis argumenta daret adſumtæ noſtræ infirmitatis, partim ut ſuis martyribus formam oſtenderet, unde in ſimili rerum ſtatu ſolatium petere deberent. Nec tam dolebat mortem imminentem, quam quod videret tam multos infirmitate carnis ipſius offenſos, in æternum perituros. Sitiebat hominum ſalutem ardore ineffabili. Nec ſolus triſtis erat, ſed erant & electorum ipſius omnium, quos mortis ſuæ conſcios eſſe voluit, animi mœſtitudine gravati. Quin & poſt reſurrectionem, confabulantur duo diſcipuli euntes in Emauntem de Jeſu, ſed triſtes, ac propemodum deſperantes. Orat igitur Caput pro membris ſuis periclitantibus, ut qui fuerant contriſtati morte Domini, lætificarentur reſurrectione Domini. Quamquam autem Dominus Jeſus ſemel mortuus eſt pro peccatis noſtris, numquam poſtea moriturus, ſemel reſurrexit, ſemper in cœlis victurus, tamen poſt commemoratam Quadrageſimæ diebus mortem illius, ubi illuxerit ille reſurrectionis dies, ut hilareſcit univerſa Eccleſia, ut geſtit, ut triumphat, quam lætas voces decantat, ſubinde repetens *alleluja*, ſubinde recinens illum verſiculum: *Hæc dies quam fecit Dominus, exſultemus & lætemur in ea.* Verum hæc lætitia in multis inepta eſt, in nonnullis otioſa, ſi non adſit alacritas ſpiritus. Quidam male precantur tandem, tandem exhauſtæ Quadrageſimæ, gaudent ſubmota jejunia, redditas carnes, abjiciunt veſtes ſordidas, ſumunt ſplendidas. Inſtruuntur menſæ lautioribus epulis, revocatur faſtus, revocantur deliciæ, choreæ, quas in Quadrageſima non abjecerant, ſed diſſimularant. Quid multis? Ita lugere deſinunt, ut de integro lugenda committant. Fratres mei, non hæc eſt lætitia, quam tanto clamore rogat hic Pſalmus, neque enim clamat, lætifica ventrem, gulam, aut carnem ſervi tui, ſed *lætifica animam ſervi tui.* Nemo vere lætificatur reſurrectione Chriſti, niſi qui cum illo reſurgit a vitiis, in novitatem vitæ. Quid refert ſumſiſſe veſtem candidam, ſi anima magis etiam ſordidetur, quam antea? quid prodeſt ore ſonare alleluja, ſi infelix animus ſibi male conſcius, intus decantet lamentationes & væ!

Vis autem impetrare veram animæ lætitiam? vide quid ſequatur, *quia ad te levavi animam meam.* Niſi levaris animam tuam ad Deum, non ſenties illud verum paſchale gaudium. Reſurrexit Chriſtus, ſurge & tu. Mundus in humili eſt. Et *in mundo*, inquit Dominus, *triſtitiam habebitis.* Sed ubi gaudium? Ipſe demonſtrat. *Iterum*, inquit, *videbo vos, & gaudebit cor veſtrum, & gaudium veſtrum nemo tollet a vobis.* Utinam reſurgat Chriſtus in nobis omnibus, & iterum dignetur videre nos, ut gaudeat non lingua noſtra, non gula noſtra, non venter noſter, non caro noſtra, ſed cor noſtrum. Nemo non quærit gaudium, plurimæque ſunt artes, quibus homines id ſibi conantur adſci-

Eccl. 12.

Cap. 58.

Digitized by Google

adſciſcere, ſed non eſt gaudium cordis in mundo, mihi credite, non eſt gaudium cordis in mundo. In Chriſto verum eſt gaudium, in Chriſto cordis eſt gaudium, in Chriſto gaudium eſt, quod numquam auferetur. Sed Chriſtus ſubvectus eſt in cœlum, eo ſi non poſſumus tollere corpora noſtra, ſaltem tollamus corda noſtra, eo levemus animas noſtras, non ſapientes ea, quæ ſunt ſuper terram, ſed quæ ſunt in cœlis. Ubi amas, ibi verſatur anima tua, ut poſſis cum Apoſtolo dicere: *Noſtra autem converſatio in cœlis eſt.* Ibi verſans anima, guſtat ea *quæ nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis adſcenderunt, quæ præparavit Deus diligentibus ſe.* Homines ſunt, qui carnem ſapiunt. Res eſt terrena caro. Supra hominem ſit oportet, qui velit hoc ſentire gaudium. Multi levant animas ſuas contra Deum, & implicant ſe doloribus multis. Quiſquis levat animam ad Deum, ſentit eſſe verum, quod dixit Sapiens Hebræus: *Secura mens quaſi juge convivium.* Orantes levamus capita, manus & oculos ſuſtollimus in cœlum, & recte facimus, ſi ſimul levemus & animas ad Deum. Qualia ſunt quorum amore ducimur, tales fiunt animi noſtri. Nihil eſt peccato gravius, hoc onuſta anima quomodo ſe levaret ad Deum? Apud Zachariam Prophetam mulier inſidet plumbo, & plumbea maſſa conjicitur in os ejus: plumbum eſt iniquitas, mulier eſt prava cupiditas, adhæſit plumbo, & hauſit plumbeam maſſam. Habes imaginem animæ peccatis gravatæ. Jam mihi perpende, quam ſint humiles res, quarum amore tumultuantur homines, huic mundo dediti. Aurum, argentum, & gemmæ, in intimis terræ tenebris naſcuntur. Illic habitat anima avari. Libido corporis in extremas corporis partes relegata eſt. Illic habitat anima libidinoſi. In cellis vinariis habitat anima temulenti. Nonne tales cum Vulpibus & Urſis habitant in foveis terræ, nonne cum Suibus volutantur in cœno? Nonne cum Anguillis volvuntur in limo, cum Limacibus humi repunt? Quando iſti poſſint animas in cœlum attollere, niſi ex Vulpibus & Suibus fiant Columbæ, ut ſubvolantes in foramina petræ, petra autem Chriſtus eſt, inveniant requiem, inveniant veram lætitiam, quam in ſe non inveniunt? Columba fieri cupiebat Propheta, qui in alio quodam Pſalmo, pertæſus corporis hujus ſarcinam: *Quis*, inquit, *dabit mihi pennas ſicut columbæ, & volabo & requieſcam?* In volatu labor eſt, ſed ſuccedit requies. Durum eſt humanæ naturæ, ab his rebus, quæ in præſenti delectant aut cruciant, animum ſubducere ad amorem ſpemque cœleſtium, ſed niſi ſubvolaris, non habebis requiem, non habebis cordis gaudium. Humile eſt totum quod habet hic mundus viſibilis, humilis totus homo, niſi tranſvolarit ſe ipſum, non lætificabitur anima ipſius. Parum dicit, qui dicit ſordidas voluptates, ſordidius lucrum, eſſe rem humilem. Cape ſummum faſtigium humanæ dignitatis, humanæ ſapientiæ, humanæ juſtitiæ, humile quiddam eſt, nec lætificare poteſt animam hominis, niſi ſurrigatur in ſublime.

Dices, quomodo poterit hoc fieri, ut quod Græcis eſt in proverbio, *fiat aſinus avis?* Effectus a Domino eſt, qui nos attrahit, ut levemur ad ipſum. Adimit ſarcinam peccatorum, addit alatam fidem, igneam caritatem, geſtientem ſpem, his vehiculis levatur anima ad Dominum. Modum autem docet Hieremias: *Bonum eſt*, inquit, *viro quum portarit jugum ab adoleſcentia. Sedebit ſolitarius & tacebit, quia levavit ſe ſuper ſe.* Hic occurrit animis quorumdam, quid jugum ad volatum? Deprimit magis, quam ſublevat. Sed Domini jugum leve eſt, adeo ut & in cœlum ſubvehat. Ergo quiſquis ſubvolare cupit ad Dominum, excutiat jugum Satanæ, & hujus mundi, & ſuſcipiat in ſe commodum ac leve jugum Chriſti, idque ab adoleſcentia ſua, hoc eſt, quum poſita infantia, cœperit proficere ſpiritu. Habet enim & pietas infantiam, adoleſcentiam, juventutem, ac virilem ætatem ſuam, ſenectutem neſcit. Senectus enim peccantium eſt. Cæterum quiſquis exuit veterem hominem cum actibus ſuis, repubeſcit in Chriſto. Sedebit autem jam ſedatis carnis cupiditatibus, quæ degravant animam: & ſedebit ſolitarius, abdicatis præſidiis omnibus, quæ ſeſe ingerunt, non reſpiciens, nec ad Patrem aut Matrem, nec ad Uxorem aut Liberos, nec ad Principes aut Dignitates, nec ad juventutem corporis, nec ad vires aut opes, nec ad hujus mundi ſapientiam, nec ad mortem, nec vitam, denique nec ad Divos, nec ad Angelos. *Sedens autem tacebit*, non obmurmurans in adverſis, non jubilans in proſperis, ſed quemadmodum habet verſiculus præcedens apud eumdem Prophetam: *Cum ſilentio præſtolabitur ſalutare Domini.* Quſ poteſt, inquies, homo terrenus rem tam arduam? *Quia levavit ſe ſupra ſe.* Pedibus terram contingit, ſed cor habet apud Deum. Oremus Dominum, Fratres, ut ex animalibus reptilibus faciat Columbas eos, qui nondum poſſunt animas ſuas levare ad Dominum. Ille devolavit e cœlis, nobiſcum repſit in terris, ut nos ex terreſtribus animantibus faceret cœli volucres, paulatim affectus noſtros ſubvehens ad cœleſtia, velut Aquila provocans ad volandum pullos ſuos. Frequenter orabat in monte, in monte transfiguratus eſt, ſublatus in crucem, mortuus eſt cœlo vicinior, e monte ſublatus eſt in cœlum. Quid hoc aliud erat, quam pullos adhuc involucres ad volandum provocare? Miſit Spiritum igneum, ex terrenis fecit homines flammeos. Ignis autem non alio fertur, quam in cœlum. Quam erant humiles, quam craſſi diſcipuli prius quam levarent ſe ſupra ſe? At quanto alios, vidit illos Propheta Eſaias, quum admirans diceret: *Qui ſunt hi, qui ut nubes volant, & quaſi columbæ ad feneſtras ſuas?* Cap. 60. Petrus & Paulus in Epiſtolis ſuis numquid humile, numquid terrenum habent? Meras flammas loquuntur, fulgura crepant, ac tonitrua cœleſtia reſonant. Horum exemplo commoti rogemus Dominum, ut trahat animas ſuas ad ſe, ut illius ope adjuti, levemus animas noſtras ad ipſum, & inveniamus veram lætitiam ab eo, qui fons eſt omnis gaudii. Sed, ut dixi, levemus animas ad eum, in ipſius benignitate, non in noſtris meritis collocantes noſtram fiduciam.

Unde ſubjecit: *Quoniam tu, Domine, ſuavis es & mitis, & multa miſericordiæ omnibus invocantibus te.* Ideo lætifica animam ſervi tui, non quod ego merear, ſed quod natura benignus es ac mitis. Quod nos legimus *ſuavis*, Græcis eſt χρηστὸς, quod magis *bonum*, *commodum* ac *benignum* ſonat. Quod nos *mitis*, Græce eſt ἐπιεικὴς, quod *humanum* poſſis vertere. Item quod in Euangelio legimus, Jugum Domini *ſuave*, Græce eſt χρηστὸν, ut diſtinguat a jugo tyrannico Satanæ, quod grave eſt & iniquum. Et ἐπιεικὴς proprie dicitur, qui non utitur ſummo jure ſuo, ſed humanitatem potius ſequitur. *Tollere jugum Domini*, eſt levare animam ad Dominum. Sed nemo poteſt tollere jugum Dei, niſi prius excuſſerit jugum Diaboli, quo miſere deprimuntur, qui ſerviunt peccatis. Nec eſt quod horreas jugum Domini. Commodus eſt ac benignus, dono caritatis levia reddens quæ præcepit, & in æſtimatione noſtrorum operum æquus eſt & humanus. Agnoſcit infirmitatem noſtram, & ignoſcit imbecillitati noſtræ, ſi minus, quam oportet, ſuſtulerimus ad illum corda noſtra, adjuvat viriculas noſtras, & condonat nobis negligentiam noſtram, tolerans & opitulans, donec proficiamus: nec ſolum benignus eſt & humanus, ſed etiam πολυέλεος, hoc eſt, *multæ miſericordiæ.* Miſericordia eſt donare peccata, ſed multa eſt miſericordia, etiam ditare gratia ſpirituali, cui peccata remiſit. Accedamus igitur imbecilles cum fiducia ad Dominum, ſed benignum ac lenem: accedamus imperfecti ad Dominum humanum, & æquum levioribus erratis: accedamus pœnitentes ad eum, qui magnus eſt miſericordia. Sic enim ſonat Hebræis, quod Septuaginta verterunt πολυέλεος. Horres magnitudinem potentiæ, cogita magnitudinem miſericordiæ. Tantum invoca, agnoſce culpam, & implora veniam. Non eſt apud illum perſonarum diſcrimen, multum miſericors eſt omnibus, qui invocant illum. Judæi conabantur gentes ab Euangelii gratia ſecludere, non agnoſcen-

Digitized by Google

scentes magnitudinem & amplitudinem divinæ misericordiæ, sed Dominus neminem submovit a sua gratia, non Judæum, non Græcum, non Asianum, non Barbarum. Invocavit Scytha, auditus est: invocavit Danus, non repulsus est: invocavit Hispanus, admissus est: invocavit Hibernus, expertus est misericordiam: clamavit Indus, auditus est: clamavit Æthiops, exauditus est. Gentes tam efferatis moribus, ut dubitari potuerit, homineſne essent an feræ, invocarunt nomen Domini, & expertæ sunt illius divitem misericordiam. Nec sexus ullus, nec ætas ulla submota est a misericordia Domini, prius angusta apud Judæos, mox largius effusa per omnes terrarum nationes. Hoc est, quod iturus ad victimam Dominus orabat Patrem, ut non solum in angulo orbis Judæa, sed in omnibus quaqua patet orbis, nationibus invocaretur nomen Domini, & experirentur omnes illius benignitatem, humanitatem ac misericordiam. Et hodie quicumque invocat nomen Domini, salvus est. Sed invoca Dominum, hoc est, servus agnosce Dominum, & invoca non voce tantum, sed & corde. Alioqui nihil moratur illos, qui labiis clamant Domine, Domine, quum cor ipsorum longe aliud clamet. Nec Dominum invocat, qui petit aliquid inutile ad æternam salutem. Qui petit mortem inimici, non invocat Dominum, id postulans quod displicet, Domino. Dominus jussit inimicum diligi, & tu illius petis exitium? Malus servus est, qui Domino suo præscribit, quid per eum velit fieri. Qui petit, ut morbo levetur, nescit an invocet Dominum, quippe ignarus, an hoc expediat ad salutem. Ergo si durat morbus, ne murmuret, ubi est ille Dominus benignus, humanus & multum misericors invocantibus ipsum? Ecce toties invocavi, non exaudior. Si vere invocasti, exauditus es. Non datum est quod petebas, sed majoris erat misericordiæ negare, quam dare quod petebas. Summa votorum esse debet, ut habeas ipsum Dominum. Proinde id datum est, quod isti voto conducibilius erat. Invocemus Dominum cum Christo, & in Christo, qui nos invocare docuit, qui pro nobis invocavit, & in nobis invocat, si modo illius spiritu ducimur, & per illum exaudiemur. Et si differtur quod petimus, ne protinus desperemus. Imitemur viduam improbam in Euangelio nobis propositam, imitemur nocturnum petitorem, qui vicinum instantia sua coegit e lecto surgere, & tres panes porrigere. Iterum atque iterum pulsemus fores, clamantes: Auribus percipe, Domine, orationem meam, & intende voci deprecationis meæ. Auxit huic mendico clamandi fiduciam, considerata Domini benignitas, humanitas & misericordia multa. Primum clamabat, inclina aurem tuam, nunc factus audacior, orat ut precationem suam recipiat in aures suas, nec leviter recipiat, sed intentum se præbeat oranti. Agnoscitis linguam Scripturarum, tropis quibusdam humanis, hominibus balbutientem. Deus inclinat aurem, quum non aversatur preces. Percipit aure, sive inaurit, ut Græcam vocem imiter, quæ est ἐνώτισαι, quum largiri dignatur, quod petimus. Intentus est precationi nostræ, quum hoc largitur, quod nobis potissimum conducit ad æternam salutem. Homo rogatus interdum dat, quod quia petenti nocet, dedisse pœnitet. At qui intentus audit preces, dijudicat precationem flagitantis, melius illi prospiciens, quam ipse prospicit sibi.

Homines interdum recipiunt preces in aurem, quas non demittunt in animum, at Deo non est aliud auris, aliud animus. Et si recipiunt in animum, rursus oblivisCuntur, ut subinde sint appellandi. At Deo nihil excidit, quod semel demisit in aures, quamquam nostris interpellationibus gaudet, non ut commoneatur, sed ut noster augescat in ipsum affectus. Petamus igitur ipso digna, si volumus ut intendat vocibus nostris. Multi petunt a Deo, quæ non auderent petere a bono Principe homine, & audent dicere, intende voci deprecationis meæ. Hoc non est emereri misericordiam, sed provocare iram Domini. Oras exitium proximi, crudeliter oras, & postulas Domini misericordiam? Dicis Domino, *quoniam suavis es & mitis*, & tu tam asper atque immitis es in fratrem? Quomodo placabis Dominum, qui placando offendis, aut quo sacrificio propitiabis illum, quum tuum sacrificium crimen sit? Aut qua fronte postulas, ut Dominus intendat precibus tuis, quum tu surdus sis ad preces proximi tui? Aut quo ore rogas, ut tuam deprecationem recipiat in aures suas, quum tu ad illius præcepta surdas habeas aures? Verum ut hæc libera fronte petere possimus, Fratres, utque cum fructu dicamus, ne dimoveamus oculos nostros a Præsule nostro Christo Jesu. Ille semper aures intentas habuit præceptis Patris, usque ad mortem, semper habet aures patulas ad clamorem miserorum. Hunc pro viribus imitemur, ut cum illo exaudiamur. Clamavit ille in cruce, & exauditus est. Conscendamus & nos crucem quisquis suam, & inde clamemus ad Dominum: *In die tribulationis clamavi ad te, quoniam exaudisti.* Vide ut crescit inter orandum fiducia. Proximo versu prædicavit Domini benignitatem, humanitatem, misericordiam. Unde cognitam? Expertus sum, inquit. Dicit Psalmus alius: *Videte & gustate, quoniam suavis est Dominus.* Hic pauper gustatam Domini benignitatem, majore fiducia implorat denuo, contra quam faciunt multi, qui experti, quam bonus sit Dominus, tamen obliti beneficiorum illius, alio se vertunt. *In die tribulationis*, Græce est θλίψεως, quod aliquoties vertit *pressura*, interdum *afflictionis*. Jam diximus totam hominis vitam esse diem unam, atque is vere dies est tribulationis. Nam hoc verbo delectati sunt Interprètes Ecclesiastici. Est enim vere juxta Græcorum proverbium ἀκανθώδης βίος, id est, *spinosa vita hominis*, qui natus de muliere, brevi vivens tempore, repletur multis miseriis. Excussis enim e Paradiso, & in hoc relegatis exsilium, quid aliud profert nobis terra nostra, quam spinas ac tribulos? Pungimur undique, laceramur undique. Habent & divitiæ spinas suas, habent & honores spinas suas, habent & voluptates spinas suas, non tantum afflictiones. Hanc spinosissimam vitam Dominus nostra causa susCepit, pauper, contemtus, afflictus, denique spinis coronatus, nostras spinas in se recepit, ut nos Paradiso restitueret. Oravit a Baptismo, & exauditus est. Argumenta quæris? Cœli aperti sunt, Columba descendit, vox Patris audita est, *hic est Filius meus dilectus.* Hic erat exordium afflictionis. Quid enim postea legis in vita Christi? Jejunium, peregrinationes, pernoctationes in precibus, docendi labores, sitim, famem, lassitudinem, toleratas obtrectationes, persecutiones, probra, verbera, crucem. Hic postremo clamavit, & exauditus est. Rursum Joannis XII. loquitur: *Nunc anima mea turbata est. Et quid dicam? Pater sanctifica me ex hac hora, sed propterea veni in hanc horam, Pater clarifica nomen tuum.* Quum audis turbatam animam, agnoscis diem afflictionis. Dolores enim nostros ille portabat. Exauditus est. Sequitur enim: *Venit vox de cœlo: Et clarificavi, & iterum clarificabo.* Oravit post mysticam cœnam, & exauditus est. Oravit in horto, & exauditus est. Venerunt enim Angeli, & ministrabant ei. Clamavit in ara crucis, denique clamans reddidit spiritum. Agnoscimus hic imaginem quamdam sacrificii nostri. Sunt precationes, quæ præcedunt consecrationem, sunt quæ fiunt in ipsis mysteriis, sunt quæ finiunt mysteria. Peractis itaque mysteriis ejus sacri dixit, *consummatum est*, & postrema voce clamavit ad Dominum, dicens: *Pater, in manus tuas commendo spiritum meum.* Et hic exauditum esse, testabatur sol, subducens mundo lumen suum, testabatur velum templi, scissum a summo usque ad imum, testabantur petræ fissæ, monumenta aperta, redivivi mortui. Hanc igitur extremam precationem editurus dicit: *In die tribulationis clamavi ad te, quoniam exaudisti prius clamantem, sciens quod semper me audis.*

Quidquid autem hic egit Caput, pro corpore suo egit, quod est Ecclesia. Huic viam aperuit, ac formam præscripsit. Quot afflictionibus impetita est Ecclesia? Quot persecutionum undis pulsata, quot cruciatibus ac mortibus examinata? In hanc Principum

crudelitas, in hanc Judæorum perverſitas, in hanc Hæreticorum impietas, in hanc totus mundus, omni machinarum genere inſurrexit. At ea memor exempli Dominici, in die afflictionis num confugit ad arma bellica? Num ad favores Regum? num ad Philoſophiæ præſidia? Nihil horum. Quid igitur? In die tribulationis clamavit ad Dominum, & audita eſt. An non audita eſt? Quid enim aliud perfecit immanitas perſequentium, quam quod latius inclaruit Euangelii gratia & Jeſu gloria? Hoc erat quod illi petebant Euangelii præcones. Datum eſt quod petebant. Occiſi ſunt martyres, vicit Euangelium. Quamquam autem non ſemper ſunt Annæ & Cajaphæ, non ſemper Nerones ac Diocletiani, tamen ab exordio mundi uſque ad finem, verum eſt quod ſcribit beatus Paulus: *Quicumque volant pie vivere in Chriſto Jeſu, perſecutionem patientur.* Breviter, undique ſpinarum ſatis cuique eſt. In his clamemus ad Dominum, non ad Baal, non ad artes magicas, non ad homines, vel vivos vel mortuos, clamemus ad illum, quo ut nihil eſt clementius, ita nihil potentius. Exaudivit nos in Capite clamantes, quum liberaret nos a tyrannide Belial, exaudiet rurſum nos quoties in eodem manentes, clamamus afflicti propter juſtitiam, ac noſtram afflictionem vertet in noſtram multorumque ſalutem, & in nominis ſui gloriam. Videmus orbem terrarum ſubjectum Euangelio. Trophæa crucis nuſquam gentium non erecta, tantam mundi mutationem videmus, admirabili conſilio Dei procuratam, per ignominias, per mortes, per paucos, humiles, & juxta mundum idiotas Apoſtolos. Summi Monarchæ ad nomen Jeſu cervices inclinant. Idola Gentium cum agminibus Deorum proſtrata ſunt, imo ut melius dicam, nuſquam ſunt, ab uno Deo, ſalus petitur ab omnibus. Hoc ut fieret clamavit Chriſtus accinctus ad ſacrificium, hoc & hodie clamant omnes, qui ſunt membra Chriſti. Ut omnes Gentes renaſcantur per Chriſtum, & illius amore fortiter perpetientes omnia propter juſtitiam, crucifigantur huic mundo per Chriſtum, ut ambulantes in novitate vitæ ad exemplum Chriſti, mereantur cum eodem regnare & glorificari. *Non eſt ſimilis tui in Diis, Domine, & non eſt ſecundum opera tua.* Clamavit pro gentium converſione, & exauditus dicit: *Non eſt ſimilis tui in Diis, Domine.* Hoc gentes per Euangelii tui lucem cognoſcent, & abjicient, quod impie coluerunt. Nam qui ſunt Dii Gentium? Portenta deteſtanda. Coluerunt Dracones, Crocodilos, Boves, & Simias pro Diis. Quid dementius? Sed hoc quoque ſtultius, quod lapides mutos, ac ligna pro Diis coluerunt, ut præ his excuſandi videantur, qui quibuſdam hominibus honores Divinos detulerunt. Sed his omnibus exſecrabilius, quod Dæmones impios, impoſtores, & generi humano inimicos pro Diis venerabantur. Ab his majoribus orti ſumus, ab his abominandis malis per Chriſtum liberati ſumus. Sed qui Solem & Lunam, reliquamque cœli militiam pro Diis coluerunt, magnifica quidem corpora coluerunt, ſed quid ad Deum, qui iſta condidit, quum nihil eſſent? Da creaturam quamlibet ſublimem, da Poteſtates ac Principatus, da ſupremum Angelum ex ordine Seraphico, nihil conditum cum conditore conferri poteſt. Angeli miniſtri ſunt Dei, cum tremore ſervientes illius majeſtati, cujus ſublimitas nobis eſt incogitabilis. Ad tantæ majeſtatis ſplendorem exortum, merito evanuerunt omnia ficta Deorum nomina, & uno ore nunc clamat univerſus orbis: *Non eſt ſimilis tui in Diis, Domine.* Unde id liquet? Ex ipſis factis, ſubjicit enim: *Et non eſt ſecundum opera tua.* Dii gentium Dæmonia, Deus autem cœlos fecit. Dei virtus, ſapientia & bonitas undiquaque nobis relucet in rebus ab ipſo conditis. Nam hic primus eſt gradus ad cognoſcendum Deum. An non admirandum opus hic mundus? In hoc opere quanta relucet auctoritas, potentia, bonitas & ſapientia? Ex hujus contemplatione, quidam mundi Sapientes perſpexerunt Dei virtutem ac ſempiternam illius Divinitatem, quanto plus viſuri, ſi contemplati fuiſſent oculis fidei. Nec cœlos fecit tantum, ſed & Angelos fecit. Breviter, nihil factum eſt, quod ab ipſo factum non eſt. Quam admirabiliter autem hoc opus ſuum tuetur & gubernat? Quanto admirabilius genus humanum reſtituit? Quam incomprehenſibili conſilio Eccleſiam ſuam redemit, inſtituit, ditavit, provexit? Ipſe Deus induit hominem, & morte ſua reconciliavit homines Deo. Quid ſimile fecerunt Dii Gentium? Illi deluſerunt miſeros, ut haberent mortis ſocios, hic patefacta veritate ſanavit omnes. Illi pelliciebant ad turpitudinem, hic abſtulit peccata mundi. Illi demergebant cultores ſuos in barathrum, hic evehit in cœlum. Quorſum igitur attinet alios Deos quærere, quum unus ſit adeo cæteris ſublimior, ut nullus ſit illi ſimilis, nec in cœlo, nec in terra.

Hic ſi reſpicimus ad horum temporum mores, fortaſſe non invenimus templa, in quibus Jovi, aut Mercurio, aut Veneri thurificatur, at vereor ne in multorum pectoribus velut in templis, hujuſmodi Diis fiant ſacra. Quidquid Deo prætuliſti, Deum tibi feciſti, & quodammodo Deum unicum ac verum abnegaſti. Quemadmodum autem piorum corpora templum ſunt Dei, quæ profanare vetat Paulus, ita pectus avari, templum eſt Mamonæ, corpus libidinoſi templum eſt Veneris, pectus ambitioſi templum eſt Jovis, pectus Genethliaci, templum Apollinis, pectus luxui vacantis, templum eſt Comi, aut ſi mavis Sileni. Quoties ejuſmodi cupiditatibus, contemtis Dei præceptis obtemperas, toties victimam offers non Deo, ſed Dæmonibus. Non eſt quod horreant aures veſtræ, ſermonem ominis abominandi, magis horreant animi veſtri rem multo deteſtabiliorem. Atqui hic ſi quis velit animo ſerio rationem ſubducere, quantum interſit inter ea, quæ nobis largiuntur iſti Dii cupiditatum noſtrarum, & quæ donat Deus noſter, toto pectore clamabit: *Non eſt ſimilis tui in Diis, Domine, & non eſt ſecundum opera tua.* Si quæris honorem, ille largitur æternam gloriam. Si Principatum, adſciſcit in Regnum ſuum, cujus non erit finis. Cum hoc confer, quæ tibi promittit tuus Jupiter, ſi quid omnino poteſt promittere. Si divitias, in illo poſſides omnia, qui ſolus Dominus eſt omnium. Ad hoc quid eſt, quod tuus tibi pollicetur Mercurius? Si oracula, habes Scripturam certiſſimæ fidei, qua tibi loquitur Deus ex adyto ſuo, quoties vis. Si voluptatem, ſolus ille dat gaudium plenum, quod auferre nemo poteſt. Quid ſimile dant ſuis cultoribus Venus & Comus? Liceat apud pietatem veſtram, Fratres, quod verum eſt, libere dicere: Quid refert exploſos eſſe Deos e templis Gentium, ſi nos illis immolamus victimas, in mentibus noſtris? Multi ſunt titulo Chriſtiani, qui re colunt Dæmones. Explodamus itaque, exſibilemus Deos inutiles e pectoribus noſtris, & tota fiducia collocata in uno Deo, qui fecit & cœlum & terram, memores tot beneficiorum, quæ in nos effudit, dicamus, & dicamus ex animo: *Non eſt ſimilis tui in Diis, Domine, & non eſt ſecundum opera tua. Omnes Gentes quaſcumque feciſti venient, & adorabunt coram te, Domine.*

Judæi Hieroſolymis adorabant. Samaritani in montibus. Gentes innumeris ſuperſtitionibus, variiſque ritibus varios Deos adorabant. Verum hoc impetravit mors Chriſti, ut unius veri Dei nomen, per univerſum orbem omnibus Gentibus inclareſceret. Non omnes homines crediderunt Euangelio, ſed nulla eſt natio, quæ non recepit Chriſti doctrinam. Quid mirum ſi reſtituit omnes Gentes, qui fecit omnes Gentes? Non paſſus eſt benignus Conditor perire plaſma ſuum, refecit per mortem Filii, quod fecerat per Filium. Nam verbo ſuo condidit univerſa. Semel illas fecerat, & averſæ a conditore, coluerunt creaturam ſupra eum qui condidit omnia. Denuo fecit illas, regenerans verbo vitæ, ut eſſent nova creatura. Judæi crucifixerunt Dominum, & judicarunt ſeſe indignos regno Dei. Horum itaque incredulitas januam aperuit omnibus Gentibus, ut venirent per fidem, qui per impietatem receſſerant a Deo, & contemtis ſimulacris adorarent. Venient omnes, quid obſtrepis, invide Judæe? Venient citra diſcrimen omnes Gentes,

Digitized by Google

tes, in latitudine populi gloria Regis. Invitat omnes ad nuptias, vult impleri domum ſuam undecumque convocatis: Ante canebatur: *Lauda Hieruſalem Dominum, laua Deum tuum Sion.* Venit tempus alterius Pſalmi: *Cantate Domino canticum novum, Cantate Deo omnis terra.* Et: *Laudate Dominum omnes Gentes, laudate eum omnes populi.* Venient igitur, ſed vocati: venient, ſed attracti. Alioqui nemo venit ad Chriſtum, niſi tractus a Patre. Deus prior ad illos venit, ut poſſint ad ipſum venire. Unde venient? A profundis ignorantiæ tenebris, a ſervitute Dæmonum, ab inquinatiſſimis moribus. Quo venient? Ad lucem Euangelicam, ad cultum veri Dei, ad vitæ ſanctimoniam. Quo venient? Num ad Moſen, num ad Cherubim, num ad propitiatorium? Nequaquam. Quo tandem? Ad domum invitantis, quæ eſt Eccleſia. Illic ſacro lavacro renaſcentur, exuentes veterem hominem cum actibus ſuis, & induentes novum. Illic impoſitis manibus Sacerdotum, accipient Spiritum Sanctum, ut incipiant loqui novis linguis, non juſtitias ſuas, quas habent nullas, ſed magnalia Dei. Vetus lingua canebat Jovem, Mercurium & Bacchum, acclamabant: *Magna Epheſiorum Diana*, blaſphemias jaciebant in Dominum & in Chriſtum ejus: Innovata lingua, omnes uno ore glorificabunt nomen Domini, quem unum adorabunt. Ubi? Non eſt deſignatus locus, ſed adorabunt coram te, Domine. Antea provolvebantur coram muta ſtatua Jovis, ab eo petentes vitam, qui ipſe vita carebat, procidebant ante Crocodilum, Anguem aut Bovem; nondum enim venerant ad lucem, ſed poſthac *adorabunt coram te, Domine.* Quid eſt coram te? Deus Spiritus eſt, & hunc novi adoratores in ſpiritu adorant. In tuo pectore Deus eſt, illic adora eum. Dilatavit Eccleſia tentoria ſua, pro exigua Judæorum gente, recepit univerſitatem omnium Gentium, & in omni loco offertur nomini illius, immolatio munda in ſpiritu, non mactatis pecudibus, ſed correctis mentibus. Quum legimus impias Majorum noſtrorum Religiones, animo inhorreſcimus, ac deteſtantes Idola cum ſuis Dæmonibus, glorificamus nomen Domini, cujus potentia, ſapientia, bonitate liberati ſumus ab illa turpiſſima ſervitute, & adſciti in regnum Filii Dei. Hoc erat quod ſitiebat, hoc orabat Antiſtes noſter, ut exaltatus a terra, omnia traheret ad ſe, & ex infinita diverſitate errorum, fieret unus paſtor, & unum ovile. Nec ſolum adorabunt Dominum, ſed adorabunt etiam coram Domino, perſuaſi eum nuſquam non eſſe præſentem, & illum intuentes oculis fidei, & mundo corde, quatenus in hac mortali vita cerni poteſt. Ut autem adores coram Domino, ab omni ſenſus humani phantaſia ſubducas animum, oportet. Nihil eloqui, nihil cogitatione fingere potes, quod Deus eſt, qui unus eſt adorandus. Ubi tranſcenderis omnem ſublimitatem mentium Angelicarum, adhuc infinitis partibus abes a celſitudine Dei, qui lucem habitat inacceſſam. Sed adorans adſpicis imaginem Dei. Adſpice, ſed ne lignum aut lapidem, hominis manu factum. Clauſis oculis, ſed erecto corde optime videtur Deus. Et tamen non obturbabo, ſi corporis oculos intendas in Statuam, modo mens tua ſit apud Deum: tametſi mira craſſitudo eſt in homine Chriſtiano, non poſſe contemplari Deum, niſi per imaginem, ſi tamen Dei poteſt ulla fingi imago. Mendax imago fallit. Et tamen hominis licet vera imago, quantulum eſt hoc, quod repræſentat hominis? Et Dei requiris imaginem? Non hæc eo dicuntur, quod probem iſtos Idolomachorum tumultus, ſed quod congruentius exiſtimem, ut templa Chriſtianorum nec multas habeant imagines, nec quaſlibet, alioqui pura, & ipſa mundicie ad religionem provocantia. Præter hæc habet ſuos geſtus adoratio. Compoſitæ manus tolluntur in cœlum, flectuntur genua, figuntur oſcula, totius corporis habitus ad religionem componitur. Hæc decenter fiunt, ſi fiunt pariter intus, ſi fiunt coram Domino. Effundis verba, ſimul & cor effunde coram Domino. Interim illud cogitate, Fratres, quanta puritas, quanta reverentia requiritur ad hoc, ut quis adoret in conſpectu Dei: tum quantum abſint ab hac adorandi religione, qui in cultu divino ſtantes, aut ſacris etiam adſtantes altaribus, animo volvunt non ſolum inania, ſed etiam turpia, non minus incompoſiti corporibus, quam mentibus. Qui tales ſunt, nondum ex his gentibus ſunt, quas fecit Dominus. Gerunt ſignum Dei, ſed adhuc ignorant Dominum, nec adorant coram eo. Oremus ut & illos refingat Dominus, ut rurſus veniant cum cæteris, & ſimul adorent coram Domino, & glorificent nomen ejus.

Sequitur enim: *Glorificabunt nomen tuum.* Judæus dum elatus jactat ſuas juſtitias, non glorificat nomen Dei, ſed ſuum. Gentes autem quoniam nihil habebant meritorum, quæ commemorarent, gratuito a tantis malis vocati ad conſortium Eccleſiæ, quid aliud poſſunt, quam glorificare nomen Domini, cujus miſericordiæ debent, quidquid habent? Conſiderant ſua facta, & horrent quod meruerunt. Conſiderant magnitudinem dignitatis ac felicitatis, ad quam ultro vocantur, & confitentur Domino quoniam bonus, quoniam in ſeculum miſericordia ejus. Qui ſuam agnoſcit miſeriam, & gratias agit Dei miſericordiæ, ille glorificat nomen Domini. Hominum ſalutem, vult non hominum, ſed ſuam eſſe gloriam, quam non cedit alteri, quemadmodum ipſe loquitur apud Eſaiam. Cap. 42.

Acceptis itaque novis linguis, cantabunt canticum novum Dei, cujus laus eſt in Eccleſia ſanctorum. Quod canticum? *Quoniam magnus es tu, & faciens mirabilia, tu es Deus ſolus.* Quidquid habet hic mundus quamlibet ſublime & altum, humile eſt, imo nihil eſt, ſi conferatur ad Deum. Solus ille vere magnus eſt ſuapte natura. Solus facit mirabilia, quemadmodum ſolus vere bonus, ſolus vere ſanctus. Mirabiliter condidit mundum, mirabiliter reſtituit, mirificentiſſime conſummabit. Nec in ſe tantum, ſed & in ſanctis ſuis mirabilis eſt, per quos operatur quidquid vult, immenſa potentia, inſcrutabili conſilio, ut ſublimitas ſit virtutis Dei. Solus Deus omnia quæcumque voluit, fecit in cœlo & in terra. Quantum videmus miraculorum in animantibus, in fontibus, amnibus, arboribus, herbis, gemmis, in ſtellis & ſole, in ipſo cumprimis homine. Hæc omnia ſolus Deus facit. Quidquid miraculorum editum eſt per Prophetas, Apoſtolos, Martyres aut alios Sanctos, ſolus Deus operatur. Quid aliorum Deorum miracula? Præſtigiæ ſunt ac ludibria, & ſi propius inſpicias, impoſturæ. Certe maleficia ſunt, quidquid mirandum objiciunt oculis hominum. At Dei miracula, ſunt hominum beneficia. Magi vertere vedebantur virgam in ſerpentem. At quotidie Deus quot rerum ſpecies mirabilius transformat in uſus hominum, dum ex tantillo grano facit arborem, dum ex paululo liquoris creat hominem, cæteraque animantia. Non eſt magnum miraculum, virgam in ſerpentem vertere, aut ex culice facere camelum, maximum miraculum eſt ex homine impio, idololatra, facere pium Dei cultorem. Non eſt miraculum, urbem unam aut alteram expugnare machinis, totum orbem innovare ad eamdem Euangelii religionem, ſolo verbo, magnum erat miraculum. Quis hoc hominum aut Deorum potuit?

His pie conſideratis dicunt uno ore gentes: *Tu es Deus ſolus. Solus magnus*, legit Auguſtinus, pio quidem ſenſu, ſed codicis mendo falſus. Audis novæ linguæ vocem. Superius dixit: *Non eſt ſimilis tui in Diis, Domine, & non eſt ſecundum opera tua.* Præfert ibi Deum, ſed tamen alios quoque Deos nominat. Hic conſpectis tot mirabilibus, libera voce profitetur: *Tu es Deus ſolus.* Gradus profectus nobis expreſſit hic ſermo. Principio gentes irridebant Euangelii prædicationem, quemadmodum inquit Paulus: *Gentibus quidem ſtultitiam.* Verum ubi viderunt per Apoſtolos tenues & humiles, invocato nomine Jeſu profligari Dæmones, depelli morbos inſanabiles, reviviſcere mortuos, quod nec Dii, nec illorum Vates, Magi, aut Augures potuerunt, expavefacti dicebant: *Quis ſimilis tui in Diis, Domine?* Hoc erat mutatæ mentis præludium.

Digitized by Google

Mox per Catechiſmum edocti, Patrem, Filium, & Spiritum ſanctum unum ſolum verum eſſe Deum, nec eſſe alium, præter illum, in cœlo aut in terra, abjuratis Diis prioribus, abominati ſimulacra, relictis Fanis, currunt ad Eccleſiam, accepto dono linguarum profitentur, *Quia tu es Deus ſolus.* Sic Caput Eccleſiæ glorificavit Patrem, *ut cognoſcant te ſolum verum Deum, & quem miſiſti Jeſum Chriſtum.* Judæus agnoſcit Patrem, Filium negans, nec Spiritum ſanctum adorans. Non dicit igitur *tu es ſolus Deus*, ſed Deum mutilum facit. Item Arius dum facit Filium & Spiritum ſanctum creaturam, lacerat Divinitatem, quæ dividi non poteſt. Ubi Deus eſt, ibi tota eſt Trinitas, quam confundit Sabellius, diſſecat Arius. At Eccleſia docta diſcernere Perſonas, ne diſcerpere Naturam Divinam, quæ ſecari non poteſt, clamat cum Chriſto: *Tu es Deus ſolus.* Quamquam arbitror, hoc omnes in Chriſto renatos profiteri, ſed veraciter nemo poteſt dicere, *tu ſolus es Deus*, qui pluris facit hominem, quam Deum, qui quidquam ſic amat, ut illius potiundi ſtudio, negligat juſſa Dei. Qui deperit in ſcortum, invenit ſibi alium Deum. Si idem ſit temulentiæ deditus, ſuperbiæ reliquiſque vitiis, quum pluribus ſerviat Diis, qua fronte dicit: *Tu es Deus ſolus?* Pſalmus hic videtur pugnare cum eo, qui præceſſit LXXXII. Illic enim orat adverſus omnes gentes, hic cauſam agit omnium gentium. Attamen ſi propius inſpiciamus, idem precatur utrobique. Non enim poterant gentes glorificare Deum, niſi prius occiſis impiis gentibus. Deus enim ſic occidit, ut vivificet. Occidit impium, & erigit pium, ſicut proſtravit Saulum, & erexit Paulum, occidit lupum & erexit paſtorem ovium. Nam in Baptiſmo moritur vetus homo, & exſilit novus. Porro hoſtilia illa nomina Moab, Agar, Gebal, Ammon, Amalech, cæteraque quæ illic referuntur, in pectoribus noſtris erant, nimirum, affectus impii, his interfectis, gentes glorificant Deum. Adverſus tales impios affectus orat Dominus: *Deus meus pone illos ut rotam, & ſicut ſtipulam ante faciem venti. Sicut ignis qui comburit ſilvam, ſicut flamma comburens montes. Ita perſequeris illos in tempeſtate tua.* Dura interpellatio, ſed audi felicem exitum: *Imple facies eorum ignominia.* Ad quid? Ut turpiter intereant? Non. Quid igitur? *Et quærent nomen tuum, Domine.* Prima vox Euangelii eſt, *pœnitentiam agite, adeſt regnum cœlorum, & ſecuris ad radicem arboris poſita eſt, & revelatur ira Dei de cœlo, ſuper omnem injuſtitiam.* Territi ſunt, docti ſunt, erubuerunt, reſipuerunt. Tales erant Romani, quibus ſcribit Paulus: *Quem ergo fructum habuiſtis tunc, in quibus nunc erubeſcitis?* Hæc arguunt has minas non ad exitium ſpectare, ſed ad ſalutem. Durius eſt autem, quod ſequitur: *Erubeſcant & conturbentur in ſeculum ſeculi, & confundantur & pereant. Pereat impietas, & reſipiſcentes cognoſcant, quia nomen tibi Dominus, tu ſolus altiſſimus ſuper omnem terram.* Sic interficit Deus, vere juxta Græcorum proverbium, *benevolus trucidator.* Ab illo interfici, vivificari eſt. Habemus exordium Eccleſiæ, quæ primum cœpit a Judæis. Habemus dilatationem Eccleſiæ, confluentibus ad eam undique gentibus. Nunc profectum orat, ut perſeveret in fide & caritate, ut ſemper in melius proficiat. Redemit ac purificavit ſibi ſponſam, ſed abſque præſidio Dei nemo poteſt in bono perſiſtere, niſi gratia Dei, quæ vocavit immeritos, dirigat, modereturque vocatos. Reſtat acre certamen adverſus Poteſtates aereas, adverſus Principes hujus mundi, adverſus incredulos & indociles. Hinc atque hinc ſollicitant vel terriculamenta, vel blanditiæ, quæ revocant a via veritatis. Orat igitur pro Petro, hoc eſt, pro tota Eccleſia, ne deficiat fides ejus.

Deduc me Domine in via tua, & ingrediar in veritate tua. Per fidem ac baptiſmum abducti ſunt a viis ſuis peſſimis, inducti ſunt in viam, quæ ducit ad vitam. Quid reſtat? Ut progrediantur in via Domini. Ut ingrediamur in viam, opus eſt deductrice gratia, ut in ea gnaviter ambulemus, opus eſt comite gratia. Chriſtus oſtium eſt, per hunc inducimur in viam. Idem eſt via, quæ ducit ad vitam, anguſta quidem, ſed certiſſima & compendiaria. In hanc mirabiliter inductæ ſunt gentes. Mortuæ ſunt peccatis, reſurrexerunt cum Chriſto, ſupereſt ut juxta doctrinam & exemplum illius, in novitate vitæ ambulent. Nec enim res eſt otioſa fides, ſed ſi viva eſt, per dilectionem operatur: ſi non operatur, mortua eſt, & indigna fidei nomine. Ne quis igitur dixerit: Per gratiam juſtificatus ſum, inſitus ſum membris Chriſti, ſalvus ero. Inſitus es, ſed ut fructifices, non ex te ipſo, ſed ex ſucco radicis. Gratia te ab erroribus reſtituit in viam, ſed quare dicitur via, ſi te nuſquam deducit? quomodo deducet, niſi per eam ambules? Hic domum non habemus, in via ſumus. Ut autem ambules in via Domini, opus eſt illius deductrice gratia, ut quæ prævenit, eadem comitetur, donec pervenias ad vitam. Ni fructifices inſitus Chriſto, vide ne excidaris. Minitatur hoc tibi Dominus in Euangelio Joannis: *Omnem palmitem in me non ferentem fructum tollet Pater.* Factus es arbor bona, ſupereſt ut bonos edas fructus. Nam ficum quæ foliis nitebat expers fructuum, exſecratus eſt Dominus. Quum Gentes eſſent carnales, carnis fructus adferebant: poſteaquam hauſerunt Chriſti ſpiritum, ſpiritus fructum producunt. Fructus autem ſunt opera bona, per quæ dignoſcitur arbor bona. Eum fructum Pelagianus tribuit libero arbitrio, ſemel per gratiam liberato, nec canere dignatur hunc verſiculum: *Deduc me Domine in via tua.* Lex oſtendit viam, lex prælucet ambulanti, juxta Pſalmum, qui dicit: *Lucerna pedibus meis verbum tuum*; ſed gratia largitur, ut ambules in via. Dono cujus? Cujus? niſi illius, qui dixit in Euangelio: *Sine me nihil poteſtis facere?* Si incipis fidere tuis viribus, & obliviſci gratiæ, jam excidiſtia via. Nam ipſe Chriſtus via eſt, in quo quiſquis manet, ſecurus ambulat in via Domini. Itaque quod hic orat, aliis verbis orat in Euangelio Joannis: *Pater ſancte, ſerva eos in nomine tuo, quos dediſti mihi, ut ſint unum ſicut & nos.* Quam multi dilabuntur a via Domini, & in priſtinos errores relabuntur, etiam poſt actam pœnitentiam. Id ne cui noſtrum accidat, clamet unuſquiſque: *Deduc me Domine in via tua.* Beati enim immaculati in via, qui ambulant in lege Domini. Habes præceptis Dominicis ſeptam viam, ne declines ad dextram, aut ſiniſtram. Hanc viam anguſtiorem reddidit Euangelica perfectio. Verum ne te terreat anguſtia viæ, dilatata eſt gratia, dilatatum eſt cor, ut non ſolum ingrediaris, verum etiam alacriter curras in hac via, quemadmodum loquitur Pſalmus CXVIII. *Viam mandatorum tuorum cucurri, quum dilataſti cor meum.* Porro verbum *ingrediendi* non ita poſitum eſt in hoc Pſalmo, quemadmodum ingreditur domum, qui foris erat, aut ingreditur viam, qui ſuſcipit iter, quod Græcis eſt εἰσελθεῖν ſive εἰσέρχεσθαι, ſed *ingredi*, poſitum eſt pro *ambulare*, nam Græci codices habent προκόψωμεν, id eſt, *proficiſcar* ac *pergam.* Habet & impietas viam ſuam, in qua ingredi pernicioſum, ſtare pernicioſius, ſedere perniciofiſſimum, ſicut nos docuit primus Pſalmus. Contra in via Domini, nec ſtandum eſt, nec ſedendum, ſed aut ambulandum, aut currendum. Ambulant mediocres, ac paſſatim in melius proficientes, currunt perfecti, quo Paulus hortabatur, quum ſcriberet: *Sic currite ut comprehendatis.* Talis erat ipſe quum ait: *Curſum conſummavi.* Quoniam autem hic agitur de primordiis Eccleſiæ, mediocritatis, non perfectionis verbo eſt uſus Propheta. Nam plane quod ad Chriſtum attinet, ſtrenuiſſimus omnium in hac via curſor fuit, quemadmodum docet Pſalmus XXXVIII. *Exſultavit ut gigas ad currendam viam.* Ambulemus, Fratres, per anguſtam viam, ſi nondum poſſumus currere, ſemper detrahentes vitiis, addentes virtutibus, donec expediti fiamus curſores, & ſi fieri poteſt etiam volucres. Nihil deſperandum Chriſto duce, & auſpice Chriſto. Ne circumſpice vires tuas, ne tibi vertiginem moveant hinc atque hinc præcipitia, reſpice deductorem tuum, ut tutus ambules. Quod igitur Chriſtus oravit pro Eccleſia, hoc Eccleſia quotidie orat pro filiis ſuis, quos Chriſto gignit. *Deduc*

Digitized by Google

dus me, Domine, in via tua. Nemo dicat libero arbitrio: *Deduc me in via Domini*, nemo Philosophiæ humanæ, *deduc me in via Domini*, dic ipsi Domino, *deduc me in via*, non in viis hominum, sed *in via tua.* Hæc sola nescit errorem. Variæ sunt viæ Philosophorum, variæ Judæorum, variæ sunt Hæreticorum, sed unica est ad salutem via, non hominis, sed Dei. Ita est & hominum veritas, sed incerta, nec raro fallens admixtis erroribus. Unica est Domini veritas, quæ manet in æternum. Si tu mihi dignaberis esse deductor, ingrediar in veritate tua, ambulans per fidem & spem. In his enim est veritas Dei, credimus illius verbis, & speramus promissa, utrobique solus est verax. Qui juxta doctrinam Euangelicam operatur, qui fretus promissis Euangelicis, non ponit spem in hac vita, sed in futura, securus ingreditur in veritate Dei. Nec enim periculum est, ne sit falsitas in doctrina, neve sit vanitas in promissis. Securus ambula, incessanter quod bonum est operare, Magistrum habes, qui nec seducit, nec seducitur: remuneratorem habes, qui se ipsum abnegare non potest, quum sit natura veritas. Et habet quidem piæ vitæ studium initio nonnihil amaritudinis, dum consuetudo peccandi subinde meditatur repullulascere, dum caro belligeratur adversus spiritum, sed hanc molestiam deductor ille clementissimus, spirituali solatio mitigat, adspirans alacritatem bonæ conscientiæ, qua fit, ut non solum non pœniteat tædeatve vitæ, verum etiam cum gaudio peragas.

In veritate.

Eoque sequitur: *Lætetur cor meum, ut timeat nomen tuum.* Hic sermo juxta sensum communem videtur subabsurdus. Quis enim in hoc gaudet ut timeat, quum gaudium & timor inter se pugnent? Gaudium dilatat animum, timor contrahit. Et si alterum paratur ex altero, ex timore nascitur gaudium, non ex gaudio timor. Siquidem *initium sapientiæ timor Domini.* Sed Græca sic habent ut magis hunc reddant sensum: *Lætetur cor meum, eo quod timet nomen tuum,* εὐφρανθήτω ἡ καρδία μου, τῷ φοβεῖσθαι τὸ ὄνομά σου. Antea Gentes velut impune peccabant, quia non timebant Dominum, partim quia non noverant, partim quia spreverant. Deinde revelata per Euangelium justitia Dei super omnem impietatem, didicerunt timere nomen Domini, & per hunc timorem respuerunt ad vitam correctiorem, sequentes præcepta Dei. Ac sicut post amarum pharmacum, gaudet homo restitutus sanitati, ita gaudet peccator, timore Dei compulsus ad vitæ puritatem. Quid igitur orat Antistes noster? Ut dolorem pœnitentiæ, excipiat gaudium bonæ conscientiæ. Non celabo pietatem vestram, quod Latini sonamus *deduc*, Græcis esse ὁδήγησον, quod verbum proprie competit in eum, qui dux ac monstrator est itineris. Nam Latinis *deducendi* vox anceps est. Interdum enim *deducere* dicitur, qui hospitem aut amicum aliquo proficiscentem, officii causa prosequitur. At Divus Hieronymus juxta veritatem Hebraicam ita transtulit: *Doce me, Domine, viam tuam.* Ne quem offendat sermonis varietas, quæ nonnihil lucis etiam adfert ad intelligentiam. Nam sensus eodem tendit. Animadvertite, dilectissimi, pulcre servatum ordinem. Primus ad salutem gradus est, ex ipsis rebus conditis ac miraculis agnoscere divinam potentiam, atque hinc illius timorem concipere, quoniam ultor est malorum. Itaque prima vox est, *non est similis tui in Diis, Domine.* Secunda: *Tues Deus solus.* Hæc profitentur nobiscum Judæi. Ac nonnihil promovit, qui didicit unum ac solum esse Deum, conditorem, gubernatorem ac judicem omnium terrestrium pariter ac cœlestium. Proximus gradus est catechismus, baptismus & professio Christianæ militiæ. Nam hæc quodammodo rudimenta sunt nostræ religionis. Est autem doctrina duplex. Simplicior illa, quæ paucis articulis comprehensa, traditur catechumenis. Perfectior, quæ jam initiatis aperitur. Ea constat duabus partibus, quarum altera patefacit abstrusiora quædam Christianæ Philosophiæ mysteria, altera vivendi rationem præscribit. Habet enim mater Ecclesia lac suum, quo recens focillat infantes, habet & solidum cibum, quo pascit jam grandes in Christo. Sit ingenii mei somnium, nisi palam indicat hoc Euangelium Matthæi: *Euntes ergo docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris & Filii & Spiritus Sancti, docentes eos servare omnia, quæcumque mandavi vobis.* An non auditis geminam doctrinam, unam ante baptismum, alteram post baptismum, quæ de servandis mandatis meminit? Nec dubium est, quin de adultis loquatur Euangelium. Nunc vero quoniam ex prisca Ecclesiæ auctoritate baptizantur infantes, qui tingi possunt, doceri nondum possunt, utinam saltem post baptismum ea discant, quæ nefas est hominem Christianum nescire. Quamquam hæc posterior doctrina numquam est omittenda, sed semper proficiendum est in ea, quemadmodum in operibus & affectu pietatis. Jam abjectus est error, jam tradita sunt rudimenta fidei. Post hæc ostensa est via, quæ juxta Christi formam ducit ad vitam. In hanc sumus inducti, rogante pro nobis capite nostro, *doce me, Domine, viam tuam.* Consistimus in secundo gradu. Quid supereſt? Ut juxta id quod didicimus ambulemus, proficientes de cognitione ad cognitionem, de virtute ad virtutem. Hic est status proficientium tertius, quibus tandem incipit dulcescere jugum Domini, quod initio videbatur subasperum: ac dicunt, *Lætetur cor meum, quod timeat nomen tuum.* Tandem eo perfectionis provehuntur, ut cum Paulo gaudeant etiam in afflictionibus suis, quod Deus ipsos hoc honore dignatus sit, ut pro nomine Jesu contumeliam patiantur. Hic perfectorum gradus est ordine quartus. Tales erant quorum pietatem collaudans Paulus, ait, *Rapinam bonorum vestrorum cum gaudio suscepistis, cognoscentes vos habere meliorem & manentem substantiam.* Huc hortatur beatus Jacobus, quum scribit, *Omne gaudium existimate, Fratres mei, quum in tentationes varias incideritis.* Quin & ipse Dominus in Euangelio discipulos in persecutionibus gaudere jubet & exsultare. Unde gaudium in rebus tam tristibus? A certa spe futuri præmii, *Quoniam merces vestra copiosa est in cœlis.* Adnotandum & illud, quod dixit, *Lætetur cor meum.* Non omne gaudium, cordis est gaudium. Est iræ gaudium ex vindicta, est libidinis gaudium ex flagitio, est ventris gaudium ex luxu, est oculorum gaudium, ex honoribus delatis. At cordis gaudium non habet, nisi qui timet nomen Domini. Imo cor non habet, qui non timet hoc nomen. Quomodo autem cordis gaudium habebit, qui cor non habet? Tales erant, ad quos per Hieremiam loquitur Dominus, *Audi populestulte, qui non habes cor.* Rursus per Oseam, *Effraim factus est quasi columba seducta, non habens cor.* Quidam redeuntes ad vomitum, abjiciunt timorem Domini. Ab hoc malo procul absunt, qui de hoc ipso gaudent etiam, quod dono cœlesti conceperint timorem Domini. Qui sunt enim qui laudant Dominum, juxta Psal. xxi? Ac verum quidem est, quod scribit Joannes in Epistola, *Caritas expellit timorem:* sed æque verum est, quod habet Psalm. xviii. *Timor Domini sanctus permanens in seculum seculi.* Verum, est timor, quem servilem appellant, qui sic coercet a peccando, ut tamen animus dicat: facerem, si liceret impune. Servus malus fustem metuit potius, quam Dominum. Et tamen hic quoque nonnullus est gradus ad emendationem vitæ. Sed hunc timorem expellit caritas, per quem jam non metu gehennæ, sed amore Dei volentes, & alacres facimus, quod ille præcepit. Prius est quod animale, deinde succedit quod spirituale. Manet tamen in seculum seculi timor sanctus, hoc est, reverentia quædam cum caritate conjuncta, quæ facit ut nec in minimis si liceat, velimus offendere tam benignum Dominum. Ab illo timore concipitur spiritus, qui quo magis viget in vobis, hoc magis evanescit tristis ille metus, & anxius timor verius, quam sanctus. At filii qui conceperunt spiritum dilectionis, norunt exsultare cum tremore hoc impensius timentes Patrem offendere, quo vehementius diligunt. Cedit pædagogus, ubi ratio prompta voluntati melius persuadet, quid sit agendum, quam ille cogebat.

Hebr. 10.

Digitized by Google

Cæterum Hebraica veritas hic nonnihil discrepat ab eo, quod & Latina & Græca cantat Ecclesia. Nam pro eo quod est, *lætetur cor meum*, Hieronymus vertit, *unicum fac cor meum*, sive ut aliis placet, *uni cor meum*. Juxta naturam corporum nihil est compactius, & ut ita loquar, unitius corde animantis, quod velut ex filis in sese replicatis conglomeratum est. Nec ullum est animal, quod non habeat unicum cor. Verum juxta sensum tropologicum, quam multi sunt homines, qui habent diversa corda, quam multi, qui habent divulsa & distracta corda. Illi quos Scriptura narrat locutos in corde & corde, non habebant unicum cor. Qui dicebant, *ego sum Apollo, ego Cephæ, ego Pauli, ego Christi*, non habebant unicum cor. Inter Hæreticos nec cum Ecclesia consentientes, & inter ipsos dogmatibus dissentientes, non est unicum cor. Qui dictis ac rebus externis pietatem simulant, quum intus sint longe alii, non habent unicum cor: denique qui distrahuntur curis hujus mundi, solliciti de divitiis, de voluptatibus, de dignitate, non habent cor unicum, sed quod de conjugata dicit Paulus, divisi sunt ac diffluunt corde. Sed quomodo cogitur in unum tale cor? Coagulo timoris Domini, per hoc peccator redit ad cor, colligit sese in unum. Natura metu contrahitur animal. Expelluntur gaudia carnis, ut succedat gaudium spiritus. Hujus gaudii non est capax cor nostrum, nisi fiat unicum a multitudine Deorum, a varietate cupiditatum, a diversis Philosophorum opinionibus, a multitudine dogmatum hæreticorum, a contentionibus ac dissidiis, a vacillatione fidei, a distractione curarum mundanarum in unum redactum, & in simplicitatem spiritus conglutinatum. Et hoc Dei munus est. Ille contrahit cor nostrum timore sui, ille dilatat cor nostrum amore sui. Si confiteris peccata tua, & gratiam non exspectas, nisi a solo Deo, cor habes unicum & simplex. Tale cor orabat David, prius corde diffluens, dum fictis verbis agit cum Uria, dum dolo procurat illum occidendum, dum ad alienam uxorem cor applicat, *Cor*, inquit, *mundum crea in me, Deus*. In immundo corde, quod potest esse gaudium? Nec est mundum cor, nisi Deus creaverit, creat autem per Spiritum suum, de quo Psalmus, *Emitte Spiritum tuum & creabuntur*. Quorum unus est spiritus, his unum est cor, Ecclesiæ variæ sunt dotes, sed in uno spiritu. Ad cor unicum loquitur Deus, ut exhilaret illud. Sic enim Oseas, *Loquar ad cor ejus, & canet juxta dies juventutis suæ*. Loquitur ad cor unicum Hierusalem, quæ est mater nostra. Tale cor promittit Dominus populo suo, Hier. xxxii. *Dabo eis cor unum & viam unam, ut timeant universis diebus*. Idem pollicetur Ezechielis ii. *Et dabo eis cor unum, & spiritum novum tribuam in visceribus eorum*. Ad unicum cor multa cum obtestatione hortatur beatus Paulus, *Si qua ergo consolatio in Christo Jesu, si quod solatium caritatis, si qua societas spiritus, si qua viscera miserationis, implete gaudium meum, ut idem sapiatis, eamdem caritatem habentes unanimes, id ipsum sentientes*. Ergo qui cor unit, & unicum facit, qui mundat, idem lætificat. Proinde orat, *Lætetur cor meum*. Orat hoc caput, qui ovem perditam humeris bajulans cum gaudio reportat, lætior de una recuperata, quam de nonaginta novem, quæ non aberrarant. Orat idem mater Ecclesia, quæ non habet abundantius gaudium, quam si videat filios suos in veritate ambulantes, & in timore Domini suam salutem operantes. Pacem amat Ecclesia, quum credentium est cor unum, & anima una, tunc cordis uniti gaudium habet Ecclesia. Sic affectos etiam vulgus appellat concordes & unanimes. An non lætissimus timor est, per quem fit, ne quid timeamus? Si times Deum, non est quod timeas Satanam, aut gehennam. Si vere times Deum, non timebis quid faciat tibi homo, non timebis egestatem, orbitatem, exsilium, non denique mortem. Unus igitur cum gaudio timendus, ne multa cum dolore timeamus.

Solent autem qui petunt aliquid abs quopiam, vicissim polliceri gratiam, quo magis impetrent, quod cupiunt. Hic vero pauper, qui tam multa flagitat, inclinatas aures Dei, custodiam animæ suæ, lætificationem animæ suæ, deductionem per viam, quid tandem pro his omnibus pollicetur? Quid autem polliceatur ei, qui nullius est indigus? Nihil aliud pollicetur, quam sacrificium laudis, quo delectatur Dominus, non quod ejus gloriæ per nos accedat aliquid, sed quod nos illo laudando reddimur meliores. *Confitebor tibi, Domine Deus, in toto corde meo, & glorificabo nomen tuum in æternum*. Si custodieris animam meam, ne absorbeatur a morte, si resurrectione lætificaveris animam servi tui, confessionem laudis offeram tibi coram universis Gentibus, idque ex toto corde meo, non labiis tantum, & glorificabo nomen tuum in æternum. Nec enim mihi adscribam quidquam eorum, quæ voluisti fieri per me, sed tuo nomini transcribam omnem gloriam, & ut Ecclesia non est habitura finem, ita numquam desinam celebrare tuam gloriam. Per mortem enim meam & resurrectionem voluisti Gentibus omnibus inclarescere nomen tuum. Misericordiam tuam ineffabilem agnosci vis ab omnibus, & hoc nomine glorificari cupis apud homines. Redditus ab inferis, liberatus de manibus Judæorum, redivivus a morte, devicto Satana, *confitebor, quia misericordia tua magna est super me, & eruisti animam meam ex inferno inferiori*. Quanto insignior fuit illorum crudelitas, tanto futura est illustrior tua misericordia. Quanto terribilius periculum, tanto clarior est servantis benignitas. Eruisti animam meam ab inferno inferiori. Extremum malorum audis, unde nemo potest eripi, nisi misericordia Dei, & magna misericordia. Ubi enim abundavit delictum, ibi abundavit & gratia. Quod ad Capitis personam attinet, hoc temporis, quo corpus Domini in monumento jacebat exanime, anima descendit ad inferos, atque illic destructo mortis regno, Spiritibus qui in carcere erant, prædicavit Euangelium, nuncians illis morte sua devictum Satanam, & apertam viam in cœlum. Hoc crediderant futurum, hac fide vixerant, hac spe decesserant, hac spe apud inferos alebantur, desiderantes videre Christum Domini. Viderunt & gavisi sunt. Ante in inferno nulla erat redemtio, donec veniret anima, in quam nihil habebat omnino juris Princeps hujus mundi. Aperuit Tartarus fauces suas, prædam advenire credens, & pro præda accepit prædonem, qui ingressus est domum fortis, & diripuit vasa illius. Vertitur itaque cantio; Et qui sedebant in tenebris & umbra mortis, nova luce exhilarati, & unicum agnoscentes Redemtorem, dicunt: Quia apud Dominum misericordia, & copiosa apud eum redemtio. Talis anima numquam descenderat ad hoc regnum, sed omnes detinebantur, licet dispari spe, nec eadem conditione. Quemadmodum Dominus corpore descendit ad nos corporibus amictos, ita spiritu descendit ad spiritus: & quemadmodum hic corpus videbatur absorbuisse mors, jam in sepulcro conditum, nec tamen tenere potuit, sed bellua revomuit Jonam nostrum intra triduum, adeoque non potuit quem absorbuerat, tenere, ut per unum corpus, multa corpora coacta sit revomere: ita anima descendit in carcerem mortis infernum, unde non erat fas cuiquam redire, & adeo detineri non potuit, ut illinc adscendens, secum captivam abduxerit captivitatem. Non hoc erat humanæ virtutis, sed misericordiæ divinæ. Videtis quanta res sit timere Dominum, per quam non timentur inferi. Christus itaque juxta susceptum hominem agit gratias Deo Patri, cujus potentia debellasset regnum inferorum. Jam enim veluti factum narrat, quod certo noverat futurum. Propheticis oculis interdum quæ longe post futura sunt, vel peracta sunt, vel præsentia. Hinc fit ut in litteris divinis interdum quæ futura sunt, ita narrentur, quasi jam fiant, aut quasi facta sint. Nos Christum ab inferis cum triumpho redeuntem cernimus oculis fidei. Ille Propheticis oculis hoc cernebat veluti factum, quod nihilo minus erat certum, quam si factum fuisset. Magnum erat erui ab inferno, sed majus quiddam indicare videtur, quum ait, *ab inferno inferiori*. Certe non temere hoc additum est, *ab inferiori*. Hæret hoc loco Divus Augustinus,

Digitized by Google

ſtinus, deprecans veniam ab auditoribus, ſi minus certa proferret de rebus incertis. Eſſe enim perdifficile de his liquido definire, quæ nec vidimus ipſi, nec manifeſta Scripturarum narratione didicimus. Nullus noſtrum apud inferos verſatus eſt, ut vel mentiens argui poſſim, vel ab alio audire compertiora. Et tamen quoties incidunt in Scripturis hujuſmodi nodi, ut vitanda eſt pronunciandi temeritas, ita probata eſt inquirendi ſedulitas. Hanc igitur veniam, quam barbaricus ille populus tanto viro non negavit, vos mihi concedere dignabimini. Non abſurda ſententia eſt, quæ inferos in tres dividit regiones; Unam, quæ ante Chriſti adventum tenebat animos piorum, cum quiete exſpectantes Redemtorem; Alteram, quæ tenebat animas eorum, qui in fide quidem obdormierant, ſed aliquid ſecum traxerant ex carnis inquinamentis, quod igne purgatorio excoqueretur; Tertiam, quæ tenebat animas impiorum, juſto Dei judicio æternis cruciatibus addictas. In prima regione videtur fuiſſe Lazarus & Abraham, nimirum, in requie. In tertia dives ille voluptuarius, diſcruciatus in flammis. Nec mea refert, ſi quis velit animas ad tempus purgandas, ab iis quæ ſine ſpe redemtionis cruciantur non loco, ſed conditione diſcerni, nec alio torqueri igne, ſed alio fine; Erunt igitur veluti duo Tartari, unus ſuperior, alter inferior: Id propemodum liquet ex verbis Euangelicis, quæ referunt divitem ſublatis oculis vidiſſe Lazarum, utique ſuperiorem: narrant & ingentem hiatum ita diremiſſe regionem ſuppliciorum, a regione quietis, ut nec inferioribus eſſet adſcenſus, nec ſuperioribus deſcenſus ad alteram. Utrumque Tartarum probabile eſt adiſſe animam Chriſti, ſuperiorem, quem totum evacuavit, & inferiorem, unde liberavit omnes, quæ cruciatibus purgabantur. Etenim, ſi Romanus Pontifex tot animas liberat ab inferis, quanto probabilius eſt, ſummum illum Eccleſiæ Principem, fretum plenitudine poteſtatis divinæ, cunctas a cruciatibus liberaſſe, exceptis iis, quos divina juſtitia ſempiternis ſuppliciis tradidit, non purgandos, ſed cruciandos? Nec defuerunt qui ſuſpicarentur, animam Chriſti guſtaſſe pro nobis dolores inferorum, quemadmodum hic guſtarat mortem, verum eam ſententiam non agnoſcit Eccleſia. Anima Chriſti debellatura deſcendit, non paſſura, prædatura, non crucianda. Sed quomodo dicitur erui, qui captus non eſt? Liberari nonnumquam dicitur & ille, qui ſervatur a periculo. Sic medico conſilium qui dedit vitandæ peſtilentiæ, dicimus; Liberaſti me a morte. Sic qui nauclero procul ignem erigit, ne impingat in ſymplegadas, dicitur liberaſſe a naufragio. Sic eruit Deus animam Chriſti ab infimis etiam inferis, quia nuſquam teneri potuit, ſed victrix opima ſpolia retulit. Jam ſi quis dicat, quod in Euangelio refertur de Lazaro, parabolam appellari, fortaſſe quæret alium hujus loci ſenſum, quem equidem non arbitror deterrendum, modo ne moleſtus obſtrepat aliorum piæ probabilique ſententiæ.

Beatus Auguſtinus digerit univerſitatem rerum in tres ordines, ut ſuperi dicantur, qui verſantur in cœlis, ubi neque mors eſt neque peccatum, nec afflictio, nec tentatio, ſed perpetua felicitas. Ad eum tametſi nos interim adſpiramus, tamen quamdiu animæ noſtræ degunt in hoc domicilio, quod Paulus *corpus mortis* appellat, dum dolent, gaudent, cupiunt, timent, pugnant adverſus concupiſcentiam, periclitantur & interdum velint nolint vincuntur, quodammodo apud inferos ſunt. Ubi peccatum, ibi mors; ubi mors, ibi inferi. Circumſpice miſerias hujus vitæ, & confer cum vita cœlitum, fateberis hic eſſe Tartarum, ſed quem dicere poſſis ſuperiorem, ſi conferas cum eo, quo demigrant impiorum animæ. Siquidem ut nos cœlites vocamus ſuperos, ita qui tenentur illic, nos ſuperos appellant. Hoc commentum Auguſtinus hauſiſſe videtur e Platonicis, etiamſi diſſimulavit errorem. Animas enim alibi commiſiſſe, quod immerſæ corporibus humanis luerent, alienum eſt a pietate. Cæterum animas ob corruptam Adæ peccato naturam, hic ea fere pati, quæ Plato, & hunc ſecutus Maro tradidit de inferis, nec impie, nec abſurde dicitur. Habet ſuum quiſque Rhadamanthum in pectore, patiuntur ſuas furias animi, criminum ſibi conſcii. Sunt quos ſine ſpe reditus habet barathrum illud profundiſſimum, quamvis nos quibus ignota ſunt hominum corda, neminem oporteat deſperare, quamdiu vivit. Sunt quorum commiſſa cruciatibus quibuſdam expiantur: ſunt qui eo profecerunt, ut velut in campos Elyſios tranſlati, domitis carnis affectibus, in tranquillitate ſpiritus vivant, jam nunc præguſtatione quadam fruentes cœleſtibus gaudiis, donec ſoluto corpore ſubvolent ad Dominum. Et ab his inferis Deus eruit animam Chriſti, quam nec ullo peccato paſſus eſt inquinari, & a laboribus hujus vitæ, a cruciatibus & a morte reſtituit, & ab inferiori Tartaro inviolatam reduxit ad hos inferos, ſed immunem jam omnis mortalitatis ac denique glorioſam & immortalem, cum corpore immortali ſubvexit in cœlum, ubi veri ſunt ſuperi. Hæc omnia mihi videntur probabiliter diſſerta. Nec enim me movet ille ſcrupus, quod in Pſalmo non habetur *inferiori*, ſed *infimo*, ἐξ ἅδε κατωτάτε. Etenim ſi diſtinguis in hac vita gradus peccantium, invenies plures inferos, & poſt mortem oſtendimus, non eamdem eſſe conditionem inferorum. Et cœlum ſuos habet ordines. Ut igitur ſummus eſt Deus, quo nihil ſublimius, ita infimus eſt Tartarus, quo nihil eſſe poteſt a Deo ſemotius. Nihil enim a ſummo bono longius abeſt, quam ſummum malum. Quiſquis obſtrictus eſt crimini, profecto apud inferos agit, vivit ſub imperio Diaboli, abſorptus eſt a morte, longiſſime receſſit a Deo. Sed quoniam in hac vita nemo, ut dixi, deſperandus eſt, nobis quidem nondum eſt in inferno infimo, in quo nihil eſt boni, nihil non eſt mali, Deo tamen eſt. Ab omnibus inferis Deus eruit animam Jeſu. Nunc contemplemur velut unam perſonam capitis aut corporis, & juxta myſticam rationem, ut unam omnium carnem, ita omnium piorum unam eſſe animam, quam magna miſericordia liberavit a tot inferis, dum gratis condonavit nobis peccata, redemit a ſervitute Satanæ, non ſinit nos obrui tentationibus, dat vincere in cruciatibus, & ſi mori patitur, non patitur mortem eſſe perpetuam; etiam hæc mortalia corpora revocaturus ad immortalitatis gloriam. Sentit anima Chriſti beneficium, quod ſingulis animabus impenditur, quemadmodum & adhuc quodammodo paſcitur ac refocillatur in membris ſuis. Quam longe Gentes erant a Deo, dum vel nullum crederent eſſe Deum, vel Beſtias ac muta Signa colebant pro Deo, tam contaminate viventes, quam erat illorum impia religio. An non tum in profundo tartaro verſabamur? Judæi, qui videbantur Deo propiores, nonne in profundiſſimum barathrum devenerant, quum occiderent Filium Dei? Et tamen tanta fuit miſericordia Domini, ut ab his inferis tot animarum millia liberaret. Quid dicam de nobis, qui poſt baptiſmum toties revolvimur in barathrum criminum, in adulteria, in homicidia, & tamen toties relapſas, per pœnitentiam miſericordia Domini liberat animas noſtras ab inferno inferiori. Qui agnoſcit in quibus tenebris fuerit, celebret Domini miſericordiam, dicens hunc verſiculum: *Confitebor tibi, Domine Deus, in toto corde meo, & glorificabo nomen tuum in æternum; Quoniam miſericordia tua magna eſt ſuper me, & eruiſti animam meam ex inferno inferiori*; ſive ut divus Hieronymus vertit, *extremo*. Nam & in Euangelio quidam conjiciuntur in tenebras exteriores.

Pugnavit pro nobis caput noſtrum, vicit nobis, oſtendit ſpem & exemplum præmii, ſed reliquit Eccleſiæ ſuæ perpetuam certandi materiam. Tradidit illi crucem ſuam, ſed eidem impertit opem ſuam, oſtendit certandi formam, fregit hoſtis vires non exſtinxit, exhibuit victoriam, oſtendit coronam. Adverſus hanc conflictationem Dominus orat ſponſæ ſuæ victoriam, *Deus iniqui inſurrexerunt ſuper me, & Synagoga potentium quæſierunt animam meam, & non propoſuerunt te in conſpectu ſuo*. Hæc in ipſo capite præceſſerunt, quando *fremebant gentes, & populi conveniebant in unum, adverſus Dominum & adverſus Chriſtum ejus*. Quid non tentavit Sata-

Satanas per Scribas & Phariſæos, per Seniores & populum, per Annam & Cajapham, per Pilatum & Herodem, per cohortem & milites, ut occiderent Dominum: non hoc erat ſatis illorum impietati, ut occiſi nomen funditus abolerent? Atqui hoc erat nomen, in quo ſalutem aſſequuntur omnes, quicumque ſalvi fiunt. Qui inſurrexerant in Dominum, an parcerent diſcipulis? Si patremfamilias appellarunt Beelzebub, filii non debent ſperare mitiora. *Si mundus*, inquit, *vos odit, ſcitote quod & me priorem odio habuit.* Sed *nolite timere, puſillus grex, veſtrum eſt enim regnum cœlorum*, & *confidite quia ego vici mundum.* Quo faſtu, quibus artibus, quibus minis mundus intumuit adverſus diſcipulos Jeſu? Quantus erat fremitus Judæorum, quantus tumultus Gentium? Quod Latinus vertit *iniqui*, Græce eſt non ἄνομοι, ſed παράνομοι. ἄνομοι dicuntur *exleges*, quod magis congruit Gentibus, παράνομοι, *tranſgreſſores legis*, quod aptius dicitur in Judæos. Unde divus Auguſtinus legit, *prætereuntes legem inſurrexerunt ſuper me.* Sanctus Hieronymus ex Hebraica veritate vertit *ſuperbi*, quæ vox congruit iis, quæ ſequuntur, *Et ſynagoga potentium*, ſive *robuſtorum inquiſierunt animam meam.* Initium omnis iniquitatis ſuperbia, Lex jugum eſt, quod excutiunt, nec ferre dignantur ſuperbi. Habebant gentes naturæ legem inſitam cordibus earum, & hac excuſſa, proruperant in omnem impietatem. Judæi non excutiebant legem, ſed prævaricabantur, ſtudio legis adverſus legem pugnantes, & in eum, quem lex promiſerat ac depinxerat, conjurantes. Nimirum, hæc erat Synagoga potentium, ſive robuſtorum, & ideo ferocium. Turgebant gloria legis a Deo datæ, penes illos erat arx religionis, tumebant ſcientia legis & Prophetarum, ſuperbiebant juſtitiis ſuis ac cæremoniis; Animos addebat templum Dei juſſu conſtructum, ſacerdotium & victimæ. His rebus robur collegerat Synagoga, ferox adverſus Eccleſiam Dei, humilem & imbecillem in ſe, ſed fortem ac potentem in Deo corroboratore. Acceſſit ad robur etiam concordia. Quidquid potuerunt Scribæ verſutia, Phariſæi peritia, Seniores auctoritate, Annas & Caiphas muneris dignitate, populus clamoribus ac tumultu, id omne expeditum eſt in Chriſtum, ac mox in Apoſtolos. Homicidium fortuito commiſſum, ſolet leviore plecti ſupplicio. At Phariſæi diu prementes animi malitiam, quot cuniculis moliti ſunt mortem Jeſu? Quærebant illum occulte interficere. Ubi hoc conſilium viciſſet animi furor, quæſitus eſt prætextus, ut amore pietatis ac religionis viderentur ad necem adegiſſe Dominum. Sic & Nero urbis incenſæ invidiam tranſtulit in nomen Chriſtianorum, ſic objiciebantur illis maleficia & infanticidia. Nimirum, hoc eſt quærere animam juſti. Sed magis in Judæos quadrat, quod addit, *Et non propoſuerunt te in conſpectu ſuo.* Gentes enim non noverant Deum, Judæi noverant quidem, ſed non propoſuerunt eum in conſpectu ſuo, ſed vocanti & invitanti obverterunt dorſum, averterunt oculos, obturaverunt aures. Et enim ſi Deum Patrem propoſuiſſent in conſpectu ſuo, quomodo non veriti fuiſſent illius occidere Filium? Sed pravæ cupiditates veluti lemæ obverſabantur oculis illorum, ut Deum videre non poſſent. Obverſabatur avaritia, obverſabatur auctoritas, quam obtinebant apud populum, obverſabatur vitæ dignitas, qua cæteris præminebant, aliaque commoda, quæ tueri malebant, quam intueri Deum. Quiſquis oculos figit in Deum, non poteſt diu peccare; At qui averſus a Deo ſeſe permittit animi ſui cupiditatibus, tandem in barathrum extremæ impietatis devolvitur, in tantum excæcatus, ut ſibi perſuadeat, etiam ſancte fieri, quæ ſceleratiſſime deſignat. Dicunt Judæi, hominem occidimus, Deum eſſe neſciebamus. Eſto ſane, occidiſtis hominem, ſed innocentem ac bene meritum, nec horruiſtis, quod horruit facere Pilatus, qui quæſivit occaſionem dimittendi innoxium, quod horruit uxor Pilati, & mulier, & Ethnica, ſed vicit veſtra malitia, quæ niſi prorſus excæcaſſet vos, potuiſſetis in Jeſu perſpicere quiddam homine majus: Si pepercisſetis homini, per hominem perveniſſetis ad Deum. A nobis, inquiunt, occiſus non eſt; imo vos illum veſtris vocibus occidiſtis, hoc ſceleratius, quod dolis diu quæſiſtis animam illius, & juſtum Præſidem ad impii facinoris miniſterium, improbis vociferationibus adegiſtis. Hæc erat querimonia Capitis, hæc erat querimonia naſcentis Eccleſiæ, quæ non ſolum Principum ſævitia, per exſilia, cruciatus & mortes fuit crudeliter exagitata, verum etiam per Judæos, in ſervitutem legis retrahere molientes, per Hæreticos, Eccleſiæ retia variis dogmatibus rumpentes, per falſos Fratres, qui hoc crudelius perſequebantur Eccleſiam, quod in illius ſinu foverentur. Quamquam autem non ſemper eadem eſt rerum humanarum facies, tamen ab exordio mundi uſque ad conſummationem, corpus Chriſti clamat ad Deum: *Deus, iniqui inſurrexerunt ſuper me, & Synagoga potentium quæſierunt animam meam, nec propoſuerunt te in conſpectu ſuo.*

Nulla ætas non habet Herodes ſuos infantium trucidatores, nulla non habet Annas & Cajaphas, Scribas & Phariſæos ſuos, etiam tranquilliſſimis Eccleſiæ temporibus, non ſolum hoc turbulentiſſimo ſeculo, quo diſſidiis & opinionum & animorum ita diſciſſa ſunt retia, ut vix ab iis, qui tenent Apoſtolorum vices, reconcinnari queant, quod in Euangelio legimus feciſſe Apoſtolos. Atque ut hæc tempeſtas abſit, numquam non tolerare cogitur Eccleſia intra ſinus ſuos, titulo Chriſtianos, vita Paganos, qui dum peſtiferis colloquiis & exemplis corrumpunt mores bonos, quanto plures quantoque crudelius occidunt, quam fecit Herodes, aut Nero? Quid enim potuit illorum ad extremum exaſperata crudelitas? nihil aliud quam occidere corpus. Hi tot animas mittunt in gehennam. Proinde non deflet martyrum mortes Eccleſia, ſed eas gaudiis celebrat, *natales* appellans: hic vero deplorat amariſſimis lacrymis intra complexum ſuum ſuos filiolos, quos Chriſto genuit, trucidari. Super his plorans, lamentans & ejulans non recipit conſolationem, quia non ſunt. Nam totus ac vere periit, quod quidem eſt in ipſo, qui crimen admiſit, crimen, inquam, quod occidit animam, quod illi vitam eripit Deum. Intelligunt quid dicam, quicumque ſunt viva Eccleſiæ membra, qui gaudent quoties glorificatur unum membrum, ac diſcruciantur, quoties offenditur, aut obfuſcatur aliquod membrum. Siquidem in vivo corpore, membrorum omnium conſenſus eſt, ſive ut melius Græci, συμπάθεια. Qui fieri poſſit igitur, ut hæc non diſcrucient animum hominis vere pii? Paulus ſubinde parturiens clamat, *Quis ſcandalizatur & ego non uror?* Quot avellunt a Chriſto, temulenti, aleatores, ſcortatores, ambitioſi, malefici? Non potes non videre, quod nuſquam non ingeritur oculis. Si vides nec doles, non vivit in te Chriſtiana caritas. Quin hunc tumultum quiſque noſtrum in ſe ipſo ſentit, niſi totus mortuus eſt. Beatus Paulus nullam relaxationis ſpem dedit in hac vita, neque quemquam exemit ab hoc certamine, ſed omnibus qui volunt pie vivere in Chriſto Jeſu, denunciat futurum, ut perſecutionem patiantur. Si ſentis, utique clamas, ſi non ſentis, non pie vivis in Chriſto. Appello ſingulorum conſcientias, quis noſtrum eſt, qui non diſcruciatur, quoties adverſus bonum propoſitum noſtrum cooriuntur impiæ cupiditates, vere παράνομοι, non obtemperantes legi, ſed excitantes novam legem in membris noſtris, repugnantem legi mentis noſtræ? Si quis inficietur ſe nihil tale perpeti ſecum, quid aliud lucrifaciet, quam impudentis opinionem, quum ipſe Paulus hoc certamen profeſſus, ac veluti tædio victus, clamet, *Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus?* Lex Dei dicit: Communica pauperi de tua ſubſtantia, adverſus hanc cooritur avaritia reclamans, immo rem, quocumque modo poſſis, auge. Lex Dei clamat: Noli omnino reſiſtere malo: ſed reclamat ita; Perde hoſtem, ut fruaris vindicta. Clamat lex Dei; vigilate & orate; ſed animo ad hæc properanti graviter obſtrepit luxus, & hujus comes ſomnolentia. Lex Dei invitat ad pudicitiam & continentiam, ſed inſur-

Digitized by Google

insurgit libido prorsus alio stimulans. Et quis sufficiat commemorandis omnibus affectibus, qui veluti conjurati moliuntur in nobis Christum occidere? Superbi sunt & paranomi, qui contemto Deo abducunt a præceptis Dei; Synagoga sunt, quia cupiditas cupiditatem adjuvat; potentes sunt, quia dejiciunt interdum viros fortissimos. Quam validis machinis quatit animum nostrum carnis libido, quam vehementes impetus habet iracundia? *Quo non mortalia pectora cogit auri sacra fames?* Quos arietes admovet ambitio? Adversus unumquemlibet hostem tam potentem confligere durum est, quanto durius adversus talium agmen vel phalangem potius? Verum in his nemo despondeat animum, gaudeat potius, agnoscens in se sortem piorum communem, & accinctus armis spiritualibus, fortiter pugnans clamat ad Dominum hoc quem nunc tractamus versiculo: & qui Christo dedit victoriam a morte, qui Ecclesiam suam tot fluctibus agitatam mergi non patitur, neminem nostrum sinet opprimi rebellione cupiditatum, si modo fiduciam in ipsius misericordia, non in nostris viribus collocaverimus, nec averterimus oculos nostros a Deo, sed illum in omnibus proposuerimus in conspectu nostro, illi offerentes corda nostra, cunctasque nostras actiones ita moderemur, tamquam versantes coram oculis Dei. Quod autem exposuimus de Judæis & Regibus, deque pravis cupiditatibus, potest & ad impios spiritus accommodari, quibuscum est omnibus piis assidua conflictatio, donec militamus in hoc tabernaculo. Sed quid petit hic clamator, tot inimicorum conspiratione gravatus? Num exitium hostium? Nusquam legimus in Euangelicis aut Apostolicis litteris, Ecclesiam orasse mortem persecutorum hominum, sed magis exemplo Capitis orat pro persecutoribus, ut convertantur & vivant. Pro Diabolo non orat, quia nec interire potest, nec converti. Adversus affectus carnis pugnat ac suspirat, hactenus vincens, ut illis non serviat, non ut exstinguat. Scit enim hoc non dandum, nisi post hanc vitam, & ideo optat dissolvi & esse cum Christo. Cæterum, pro hominibus quamlibet impiis, quam diu vivunt, orat, ut resipiscant a laqueis Diaboli. Victoriam orat, sed si fieri possit incruentam. Ea demum læta victoria, quum & qui vincit, liberatur a molestia, & qui vincitur, liberatur a malitia. Tanta enim est Domini misericordia, ut & persecutorem ad se trahat, per eos qui persecutionem patiuntur.

Hanc ineffabilem misericordiam implorat Antistes noster Dominus Jesus, *Et tu, Domine Deus, miserator & misericors, patiens & multæ misericordiæ & verax.* Magna & multiplex misericordia sit oportet, quæ tantam superet malitiam, & pro tantis malis tantum bonorum reponat. Principio *Dominum Deum* vocat, qui potest quos vult, exitio dare, sed pro immensa bonitate sua non vult mortem peccatoris, magis autem cupit omnes fieri salvos, quum nemini debeat salutem, videlicet, per Adæ peccatum corrupta generis humani massa. Nec arbitror otiosum, quod quinque voces hic tribuit Deo, *miserator, misericors, patiens, multæ misericordiæ & verax.* Quod Latine est *miserator*, Græce est οἰκτίρμων. Ea vox competit illis, qui miseris ac miserandis opitulantur. Quod nobis est *misericors*, Græcis est ἐλεήμων. Quod nobis est *patiens*, illis est μακρόθυμος, quæ vox declarat animi lenitatem, segnis ac lenti ad vindictam. Quod nobis est *multum misericors*, illis est πολυέλεος. Si quis velit hac vocum congerie nihil aliud quam exaggerari magnitudinem Divinæ misericordiæ, mea sententia non absurde dixerit. Nec tamen impia fuerit curiositas, hæc ita distinguere, ut *miserator* pertineat ad remissionem peccati originalis. Hic enim miseria verius est, quam malitia; Peccatum est, sed alienum, & huic obnoxii, ita sunt miseri, ut sint & miserandi. Vagiunt infantes, ac ploratu suo appellant miseratorem, & horum infelicitati subvenit Dei miseratio, per circumcisionem sub lege Mosaica, per baptismum sub Euangelica; Sine sua culpa pirierant, sed sine sua opera servantur. Alieno peccato mortui sunt, sed aliena fide reviviscunt. *Miserator* igitur est infantibus, *misericors* etiam iis, qui adulti baptizantur, magis gravati suis peccatis, quam Adæ. Jam quum omnibus sit paratus baptismus, tamen multi solent differre in extremum vitæ, servientes interim cupiditatibus suis, quumque cunctos invitarit ad Euangelii gratiam, tamen a Judæis fere spreta est Dei benignitas, & a Gentibus irrisum est Euangelium. Quid talibus debebatur, nisi extremum exitium? Sed hos quoque diu toleravit Dei lenitas, si forte tandem resipiscant, & ad cor redeant. Est ille quidem præscius, qui mutaturi sint animum, qui non, & tamen tolerat, partim ut illustriorem reddat suam justitiam, partim ut nos doceat lenitatem erga peccantes, de quibus certi non sumus, quando sint ad bonam frugem convertendi. Judæi tot seculis persistunt in cæcitate sua, & tamen tolerat illos Dominus, quotidie per Ecclesiam suam invitans ad regenerationem. Tolerat eosdem populus Christianus blasphemos in Christum, male precantes nobis omnibus, quum possit illos funditus exstinguere si velit. Magna paucitas est Judæorum ad numerum Christianorum, non habent Civitatem, non habent Leges, non habent Magistratus aut Principem, non habent arma, neque copias; possent uno die trucidari omnes, sed tolerantur in spem, quam nobis dedit Paulus Apostolus scribens Romanis. Negat enim sic prolapsos esse Judæos, ut conciderint, & arcanum aperiens amicis prædicat futurum, ut posteaquam plenitudo Gentium intraverit, resipiscentibus denuo Judæis omnis Israel fiat salvus, juxta vaticinium Esaiæ, *Veniet ex Sion, qui eripiet & avertet iniquitatem ab Jacob.* An non hæc admiranda Domini lenitas? Si quis convitium jaciat in hominem Principem, ut subito rapitur ad supplicium, quam atrocibus modis exanimatur? Et tamen interdum vere digneque dicitur, quod in Principem dicitur. At Deus, cui debetur omnis gloria, tanta lenitate tolerat Judæos, Paganos & Hæreticos, invitans ad pœnitentiam. Miranda sane lenitas, sed admirabilior est, qua quotidie tolerat Christianos, post acceptam baptismi gratiam, post gustatum bonum Dei verbum, toties relabentes in omne scelerum genus, ostentui habentes Filium Dei, & illius sanguinem pollutum ducentes, eumque, quod sane in ipsis est, denuo crucifigentes. Nec in hos saltem vibrat fulmen iræ suæ justissimæ, sed aversos revocat, conversos recipit remedio pœnitentiæ. Nec recipit semel atque iterum, quotiescumque ingemuerit peccator, recipit ac restituit. Habetis insignem Dei lenitatem, quam Septuaginta verterunt μακροθυμίαν, eam nonnulli verterunt *longanimitatem*: μακρὸν enim *longum*, & θυμὸς interdum significat *impetum* atque *ardorem efferveſcentis animi*. Unde quidam ex Hebræo sermone, pro *patiens*, vertere maluerunt, *lentus furore*. Apud homines enim quamvis placidos, *furor fit læsa sæpius patientia*, at divina lenitas invincibilis est. Quam diu durat hæc vita, parata est misericordia, & si quando immittit hic afflictionem peccantibus, medicina verius est, quam vindicta. Nec vero solum *miserator* est erga parvulos, *misericors* erga adultos, & suis quoque sceleribus contaminatos, *patiens* erga recrastinatores ac subinde relabentes, verum etiam πολυέλεος est erga resipiscentes, vel ex Judaismo, vel ex Paganismo, vel ex sceleribus in Christianismo commissis, non modo condonans eis omnia peccata, sed insuper locupletans multis donis spiritualium gratiarum, centuplum reddens in hoc seculo, & insuper vitam æternam in futuro. Fratres dilectissimi, an non hæc *largissima misericordia*? Quid simile reperitur inter homines quantumvis placabiles aut misericordes? Hic memineritis, quod frequenter admonui, quidquid nobis remittit Deus, quidquid nobis largitur, misericordiam esse, ne perdamus munus, si non agnoverimus auctorem muneris. Postremo loco posuit *verax*, quæ vox ad promissa Dei pertinet. Hæc enim omnia, quæ largitur nobis, non facit nostris meritis provocatus, sed ita destinarat æterno suo consilio, prius quam mundus oriretur, & ante tot annorum millia pollicitus est per Prophetas sanctos,

Digitized by Google

nec hactenus quidquam omissum est eorum, quæ promiserat. Nec dubitandum, quin eadem fide sit præstaturus, quæ promisit de consummatione mundi, de judicio supremo, resurrectione & felicitate justorum. Promisit autem, ut nobis augeret fiduciam. Siquidem ut dona, ita & promissa Dei nesciunt pœnitentiam. Natura verax, etiam si nos negaverimus eum peccando, ipse se ipsum abnegare non potest subtrahendo misericordiam, qui pollicitus est veniam cuivis resipiscenti. Ergo Deus meus quum talis sis bonitate naturali, quum per Prophetas tuos fidem tuam omnibus obstrinxeris, quum hactenus cœperis præstare promissa, me misso in mundum, ut mea morte restituatur genus humanum, *Respice in me & miserere mei.* Reluctatur tuæ bonitati pertinax Judæorum malitia, ac mox totus mundus universis machinis insurget adversus Euangelium, exstinguere studens regnum cœlorum. Ne respicias Deus cæcitatem illorum, sed in me respice, cui pollicitus es hæreditatem omnium gentium, & possessionem meam terminos terræ. Dixisti, *Intende prospere, procede & regna*; Ecce adsum conflicturus cum hoste pro regno tuo, quod per me tibi voluisti vindicare. *Fave prælianti, da victoriam, da imperium puero tuo*, sive *da potentiam filio tuo*: κράτος enim, & *robur* significat & *imperium. Robur* convenit certanti, *imperium* victori.

Hic enim est ille David manu fortis, qui dilaceravit ora leonis & ursi, pro gloria totius Israelis, singulari certamine congressurus cum superbo Goliath, cujus fiducia erat in gladio, hasta & clypeo: hic autem venit exarmatus gladio Saulis & galea ærea, loricaque: non enim assuevit dux noster talibus armis, nec in hoc venerat, ut armis sibi pararet regnum hujus mundi: sed aggreditur armatus fiducia nominis Divini. Orat igitur David noster sub conflictum, cupiens totam victoriæ gloriam adscribi Deo, *Respice in me, Deus, & miserere mei, da imperium puero tuo*, sive *filio tuo*; Nam Græca vox anceps est παιδὶ, declarans vel ætate tenerum, vel filium, vel famulum. Quidquid horum intellexeris, nihil exsistit absurdi sensus. David adolescens fuisse legitur, quum adoriretur Goliath, sic enim habet historia Regnorum: *Erat autem adolescens rufus & pulcer aspectu.* Et Dominus juxta carnem florenti erat ætate, quum adiret crucem. Juxta mysticum sensum, *viride lignum* erat, sicut ipse testatur, erat juxta Pauli testimonium ille *novus Adam*, qui sustulit veternum, ac senium totius mundi, nimirum, innovator omnis creaturæ. Postremo puer erat expers omnis maculæ dolive. Erat & *Filius Dei*, non adoptione tantum, sed & natura. Erat Minister ac Servus juxta dispensationem ipsi creditam, legatus Patris, Novi Testamenti Minister, & peractor sacrificii, quod Pater injunxerat. Ut *Puer*, caret omni macula, ut *Filius*, nihil non impetrat, ut *Minister*, nihil omittit eorum, quæ mandavit Pater. *Rufus* erat, totus ardens igne caritatis, animosus, sed in nomine Domini, *pulcer aspectu*, quia plenus gratia, quemadmodum habet alius Psalmus, *Speciosus forma præ filiis hominum, diffusa est gratia in labiis tuis.* Pulcerrimus erat in oculis Patris, qui non semel testatus est in eo sibi complacitum esse. Neque solum pulcer oculis Dei, verum etiam hominum ac Dæmonum oculis, in quo nec Judæorum rabies ullum crimen potuit invenire, nec Princeps hujus mundi reperit quidquam, quod accusaret, & Pilatus homo profanus perspexit innocentiam, quam de illo professus est etiam Judas proditor. In initio Psalmi clamarat, ut Deus inclinaret aurem, quo causam cognosceret: hic petit, ut oculos etiam ad hoc certamen deflectat, ut quod Patris jussu gerebatur, in conspectu ipsius gereretur. Beati quos Deus dignatur adspicere, cujus oculi non sunt nisi super justos. Quicumque potest ex animo & in spiritu dicere Deo, *Respice in me*, jam injustus esse desiit. Illud fortasse movebit aliquem, quî congruat, ut implorata misericordia, mox postulet imperium, ac denuo sequatur, *Et salvum fac filium ancillæ tuæ.* Qui misericordiam orat, profitetur miseriam, & qui rogat ut salvus fiat, profitetur discrimen. Sed propius intuenti sermo nihil habet absurdi. Misericordiam orat, ut victoriæ laus uni Deo tribuatur. Imperium postulat, ut labefacto regno Satanæ, nascatur regnum Ecclesiæ. Rursus petit ut salvus fiat, hoc est, ut regnum Ecclesiæ sit perpetuum, nec adversus hanc prævaleant inferorum portæ. Quod si hic contempleris unum illum hominem, ex capite cunctisque membris constantem, nihil erit quod offendat. Liberatur enim is Dei misericordia, cooptatur in regnum cœlorum, servatur ut perveniat ad bravium immortalitatis. Tum enim vera, solida, certaque salus erit, quum Christus in unum collectis omnibus membris suis tradiderit regnum Deo Patri. Hic nec securitas est, nec perfectio.

Quæret fortassis & illud, caritas vestra, quid sibi velit, quod non satis habuit semel dixisse, *puero tuo*, sed adjecerit, *salvum fac filium ancillæ tuæ*: hæc enim clausula videtur innuere, quod *puerum* pro *servo* posuerit, idque more Scripturarum infigere voluerit iterando, & *filium ancillæ tuæ.* Juxta mundum discrimen est inter servum & servum, id quod indicat etiam Græcorum proverbium, δοῦλος πρὸ δούλε, & potest tibi servus esse, qui non sit filius ancillæ tuæ. Viliores sunt emtitii, vernæ cariores, ac propemodum pro liberis amantur. Si placet iterationis tropus, intellige summam in Christo obedientiam: si placet gradus, ita servus fuit Christus, ut idem esset Filius dilectus & unice carus Patri. Sunt qui *ancillam* interpretantur sanctissimam virginem Mariam, quæ profitendo se *ancillam Domini*, concepit Jesum juxta carnem. Hic sensus arrisit Augustino & Arnobio, nec video cur sit rejiciendus, quum sit & pius & verus. Alii tamen malunt interpretari de Ecclesia, cujus Filius an Christus dici possit, nescio. Magis videtur Sponsus Ecclesiæ, quam Filius. Nec tam hunc genuit Ecclesia, quam ipse genuit & condidit Ecclesiam. Synagogæ filius non absurde diceretur, quod juxta corpus humanum natus est ex Judæa, sub Judaismo, quemadmodum testatur & Paulus, de Judæis loquens, *Ex quibus Christus secundum carnem.* Serviebat & Mosis lex ad tempus voluntati Divinæ, dum pædagogi vice fungeretur, deducens ac præparans ad Christum Ecclesiæ sponsum, *Ancillæ* vero cognomen melius congruit Synagogæ, quam Ecclesiæ, quæ Sponsæ Filiæque nomine cohonestatur. Illa metu coercebat, hæc gratia consolatur. Joannes Baptista dixit, *Qui habet sponsam sponsus est*, & ipse Dominus in parabolis aliquoties Sponsi nomine se ipsum indicat. Canticum Solomonis sub titulo Sponsi, figuravit mysticum amorem inter Christum & Ecclesiam: & Psalmo XLIV. dicitur Ecclesiæ, *Audi filia & vide, & inclina aurem tuam. Et concupiscet Rex decorum tuum.* Ac Dominus noster Ecclesiam suam appellavit *regnum cœlorum*, cujus summam potestatem Christo traditam legimus. Sic enim ipse loquitur in Euangelio, *Data est mihi omnis potestas in cœlo & in terra.* Sed ubi potestas tradita corpori mystico? An non magnam potestatem dedit, quum illis daret potestatem ejiciendi Dæmonia, pellendi venena, sanandi morbos quoslibet? An non magna potestas tradita est, quum diceret Dominus: *Quidquid solveritis super terram, solutum erit in cœlis: quidquid ligaveritis super terram, ligatum erit in cœlis?* Rursum, quum inflans in eos, diceret, *Accipite Spiritum Sanctum, quorum remiseritis peccata, remittuntur, & quorum retinueritis, retenta erunt?* Tantum in hac vita. Quid simile habuerunt umquam hujus mundi Monarchæ? Sed majoris auctoritatis est, quod in futuro promisit Dominus, *Quum sederit Filius hominis in sede majestatis suæ, sedebitis & vos super duodecim sedes judicantes duodecim tribus Israel.* Et Paulus, *Nonne*, inquit, *& Angelos judicabimus?* Regnat itaque Christus in sua Ecclesia, & in illo regnat Ecclesia, tam potens, ut nec Inferorum portæ valeant adversus illam, nec Judæorum improbitas, nec Tyrannorum immanitas, nec Philosophorum arrogantia, nec Hæreticorum pervicacia. Illa per Christum omnia vincit, triumphat, ac regnat. Hoc regnum quoniam nondum undi-

Digitized by Google

undiquaque tranquillum ac plenum est, ut dilatetur ac perficiatur, quotidie clamat Ecclesia, *Adveniat regnum tuum, fiat voluntas tua, sicut in cœlo & in terra.* Quod igitur oravit Christus, quod orat totum Christi corpus, nihil vetat, quo minus unusquilibet oret Christianus, *Da imperium* seu *robur puero tuo, & salvum fac filium ancillæ tuæ.* Cujus ancillæ, nisi Ecclesiæ? Hæc nos denuo genuit sponso suo, per lavacrum renascentiæ verbo vitæ. Unusquisque renatus in Christo David est, fide fortis, innocentia decorus, vitæ novitate adolescens. Unusquisque conserit manus cum Goliath, eumque dejicit, dum superat Diaboli tentationem, victaque carnis concupiscentia, spiritu agitur. Qui vincitur affectibus carnis, in eo regnum habet Diabolus. Qui ducitur in spiritu Dei, in eo regnat Christus. An non præclarum regnum est, imperare libidini, calcare avaritiam, subigere luxum, dejicere superbiam, contemnere mortem? Non ille major est, qui occidit, sed qui superat. Occidebantur Martyres, sed moriendo vincebant, ac triumphum agebant de his, a quibus occidebantur. *Rex eris*, inquit Ethnicus quidam, *si te ratio rexerit.* Imo Christianus quisque Rex erit, si illum Christi spiritus rexerit. Quid enim possumus ex nobis, qui ne cogitare quidem aliquid boni possumus ex nobis? Proinde si quando spiritu facta carnis mortificaveris, ne tibi canas encomium, sed gratias age Domino. Etenim si hoc imperium haberes ex te, quid opus erat quotidie clamare, *da imperium puero tuo?* Ergo David quum rogaret imperium, orabat ut veniret Christus a Prophetis promissus: & Ecclesia quum idem orat, ut accipiat imperium, illud orat, ut in toto corpore suo vincat & regnet Christus. Hoc quum unusquilibet nostrum orat, petit ut cohibitis carnis affectibus agatur spiritu Christi, quum orat ut salvus fiat ancillæ filius, orat ut in Ecclesia perseverans, vitam finiat in Christo, & ad eam perveniat vitam, ubi jam non periclitatur certator, sed coronatur victor.

Vult autem Dominus adeo victoriam esse illustrem, ut suo splendore perstringat oculos repugnantium, ac tandem vel inviti resipiscant, agnoscentes amentiam suam, vel pudefiant in æternum. Ad confirmandam autem Ecclesiæ suæ fiduciam, petit ut Dominus faciat cum ipso signum in bonum. Multi signum petunt, sed in malum. Nec dicit *fac mihi signum*, sed *fac mecum signum*, ut intelligas esse signum confirmans pactum ac fœdus. Sic legimus quod *Dominus posuit irim, signum fœderis inter ipsum & terram, ut eo conspecto non exspectarent rursus simile diluvium.* Hoc ni datum fuisset, ad omnes nubes, & ad quamvis pluviam trepidassent homines, qui audierant prius diluvium. Et Abraham petiit signum a Deo in bonum, quo certior esset promissio, sic multiplicandam ipsius posteritatem, ut stellis cœli posset æquari. Petiit & Moses signum, & accepit multa signa, quæ tamen efficere non potuerunt, quo minus detrectaret mandata Dei, *Obsecro*, inquit, *Domine, mitte quem missurus es.* Et ob hanc diffidentiam iratus est Dominus in Mosen. Achas jussus est petere signum a Domino, & recusanti datum est signum. Simile signum petiit Gedeon, & accepit. Quamquam nec is unico signo fuit contentus. Primum signum dedit Angelus exustis sacrificii carnibus, ad quod expavit Gedeon. Secundum jam conflicturus cum hoste, postulavit a Domino, quoque certior esset victoriæ spes, iteratum est cum varietate miraculum. Datum est & Abrahæ signaculum fidei circumcisio, quam in Genesi Dominus signum fœderis appellat. Post multa signa quæ Moses edidit coram Pharaone, quod virga dissecuit mare, signum erat, quod nubes præcedebat interdiu, noctu columna ignis, signum erat, aqua e petra exsiliens, & comitans proficiscentes signum erat, Manna cœlo defluens, signum erat, serpens in deserto sublatus in stipitem, signum erat. Breviter, quæcumque mirifice gesta sunt in veteri Testamento, signa sunt, & figura nostrorum temporum. Habet & Satanas sua signa, sed in malum, etiam quum videntur data in bonum. Deus autem nullum dat signum nisi bonum, quamquam interdum nobis nostro vitio vertitur in malum. Posuit Dominus signum super Cain, hominem impium, sed tamen in illius bonum, ne quis illum interficeret. Datum est impio vitæ spatium, ut resipisceret. *Judæi signa quærunt*, ut scribit Apostolus, nec tot insignis acceptis didicerunt fidere Domino. Nam & ipsi Domino dicunt, *Quod signum ostendis nobis, quod hæc facis?* Et *flagitabant signum e cœlo*, quasi tot miracula quæ quotidie dabat Dominus, non essent satis signi. Quoniam igitur multitudine signorum, non ita multum profectum est, diffidentibus Judæis, irridentibus Gentibus, Pontifex ac Dux noster, conflicturus cum hoste, unum tantum petit signum, sed eximium, sed in bonum, utique credentibus, sed evidens & efficax, quod sublatum totum orbem ad se trahat. *Fac*, inquit, *signum mecum in bonum.* Da signum, quod & consoletur amicos, & pudefaciat inimicos. Hoc signum solus potuit dare Deus. Quod autem signum? Quod signum nisi Jonæ Prophetæ? Hoc signum promittit ipse Dominus in Euangelio. *Sicut* Jonas *fuit in ventre ceti tribus diebus & tribus noctibus, ita &* Filius hominis *erit in corde terræ.* Dictum est illis hoc signum, sed non intellectum. Idem signum aliis verbis proposuit. *Solvite templum hoc & in triduo restituam illud.* Hoc signo semel confirmata fide totius Ecclesiæ, non est quod exspectemus alia signa. Habemus signum Jonæ, Christum juxta carnis infirmitatem mortuum, juxta spiritus virtutem resuscitatum. Habemus signum crucis, trophæum ducis nostri: habemus in Eucharistia symbolum æterni fœderis inter caput & membra. Verum hæc omnia unum sunt signum, nimirum, ipse Dominus Jesus, qui datus est in ruinam & resurrectionem multorum, & in signum cui contradicitur a multis ad hodiernum usque diem. In hoc signo absoluta sunt omnia signa Veteris Testamenti. Verbum caro factum est, & habitavit in nobis, visum est, auditum est, contrectatum est ab hominibus, occisum est in propatulo, resurrexit, adsumtum est in gloriam, prædicatum est cunctis gentibus, creditum est mundo; lucet, eminet, coruscat omnibus ad salutem. Tale signum nusquam legimus editum in Veteri Testamento. Nullus perit usquam, nisi qui ab hoc signo avertit oculos. Signum datum est in bonum, ne tua incredulitate tibi vertas in malum, quod evenit Judæis, de quibus testificatur Dominus, *Si non venissem & locutus fuissem eis, peccatum non haberent.* Hoc signum jam erigi volebat Dominus iturus ad crucem, sitiens humani generis salutem; hoc per universum terrarum orbem inclarescere, ut videant, inquit, non solum diligentes me, quorum de numero erat Simeon ille senex, verum & illi qui oderunt me, ut qui sermoni meo credere noluerunt, velint nolint, videant hoc signum evidentius, quam ut possit dissimulari; & pudeat saltem tali signo tam diu, tam pertinaciter repugnasse. Illi videant ut confirmentur, hi ut convertantur. Quod enim nos legimus *confundantur*, Græcis est ἀισχυνθήτωσαν, quod magis sonat *pudefiant.* Felix erubescentia, quæ revocat ab impietate, *Erubuit*, inquit senex ille Comicus, *salva res est.* Hoc rubore suffusus erat ille Publicanus, qui procul stans non audebat oculos in cœlum attollere. Sic erubuit filius ille profugus, qui reversus ad se, ultro abdicat filii cognomen, quo se fatetur indignum, & ambit inter mercenarios habere locum. Sic erubuerunt multi Judæi, qui per ignorantiam crucifixerant Dominum. Sic erubuerunt gentes, a simulacris & inquinatis moribus conversæ ad Euangelicam lucem, *In quibus nunc*, inquit Paulus, *erubescitis.* Sic erubuit ipse Paulus, negans se dignum Apostoli nomine, quod persecutus esset Ecclesiam Dei. Feliciter itaque pudefiunt, qui erubescunt ad pœnitentiam. Nec tamen omnes sanat pudor, sed quosdam indurat magis, si frontem perfricuerint. Quandoquidem & Græca vox anceps est ad eum, qui suffunditur pudore, & ad eum, qui convictus & redargutus probro afficitur. Frequenter cum ignominia recesserunt a Domino Scribæ & Pharisæi, non habentes quod responderent, nec tamen erubuerunt ut resipiscerent,

In Adelphis.

Digitized by Google

sed perfricta facie, sumserunt sibi frontem meretricis, ut pessimis artibus obstinatissime pugnarent adversus manifestam veritatem. Nec tum saltem erubuerunt, quum viderent eum resurrexisse, quum viderent post missum Spiritum Sanctum in nomine crucifixi sanari claudos, fugari Dæmones, pelli morbos, excitari mortuos; quum inclarescente per orbem Euangelii gloria viderent frustratos omnes conatus suos, in diversum recidere. Et ô miram & insanabilem impudentiam! Tot annis regnat toto orbe Christi nomen, nec adhuc erubescunt Judæi. Probro gravantur, pudore non sanantur. Ut videant, inquit, & pudefiant. Utinam hic pudefiant, ne pudefiant in æternum! Vident hoc signum, velint nolint, ingestum est oculis omnium. Si vident & erubescunt, signum erit illis in bonum: Sin vident & insultant, quemadmodum majores illorum insultarunt pendenti in cruce, subsannantes & moventes capita sua, signum erit illis in malum. Videbunt iterum hoc signum in cœlo, quum Dominus ad judicandum venerit, videbunt in quem compunxerunt, videbunt in majestate Patris, quem hic omni contumeliarum genere prosecuti sunt. Illic pudescent in conspectu omnium gentium, & Angelorum, sed pudescent in æternum, quia signum datum in bonum, sibi verterunt in malum.

Nec Judæi solum ibi pudefient, sed omnes etiam Principes, omnes Philosophi, qui viribus & ingeniis suis bellarunt adversus hoc signum. Nihil illic erit occultum. Conspicient frustratam malitiam suam, conspicient victoris gloriam, conspicient Martyrum triumphos, quos hic exquisitis cruciatibus enecarunt, pudescent, sed sero. Pudescent omnes Hæresiarchæ cum suis gregibus, qui dum viverent, salubriter noluerunt erubescere; quamquam & hodie quid aliud, quam probrum retulerunt, quicumque Dei domum labefactare sunt adorti? Ubi Simon Magus Divinitatis affectator? Ubi Cerinthus Christo detrahens naturam Divinam? Ubi Montanus Pseudo-paracletus? Ubi Valentinus monstrosarum fabularum artifex, ubi Marcion, ubi Basilides, nonne victi obmutuerunt? Ubi Arius dissector, ubi Sabellius confusor sacræ Triadis? Nonne pudefacti sunt, explosi sunt, prostrati sunt? Ubi Apollinaris humanam Christi naturam meliore sui parte spolians? Ubi portenta Manichæorum, ubi tumultus Donatianorum, nonne pudefacti silent omnes? Ubi blasphemus ille Porphyrius? Ubi Celsus æque blasphemus? Tot Hæreseôn species, tot tempestates coortæ sunt adversus Ecclesiam armatæ Philosophia, instructæ Eloquentia, quædam etiam favore Principum formidabiles. Quid, obsecro, quid tantis tumultibus effecerunt? Pudefacti consilescunt omnes, & pudefient quotquot vel hodie sunt, vel in posterum exorientur. Similiter pudefient mali Christiani, nisi hic properent erubescere. Apud nos nulli sunt Ethnici, Judæi aut nulli sunt, aut minimum molesti sunt, insaniunt in speluncis suis, & tamen Ecclesiæ frumentum tantum loliginis ac zizaniorum habet admixtum, ut nusquam non sint, qui pie simpliciterque volentem vivere in Christo Jesu, rideant, circumveniant, spolient, opprimant. Utcumque ferendum erat, si Gentibus olim Christi crux visa est stultitia, si Judæis fuit offendiculo; At quanto gemitu deplorandum est, quod per crucem redemtus, cruce signatus, crucem professus, deridet crucem? Deliros appellant, qui carnem macerant jejuniis; Miseros, qui frugaliter vivunt; Dementes, qui nec ambiunt opes, & quod habent egenis impertiunt; Stultos, qui fugitant honorem hujus mundi; Fatuos, qui nullius lucri spe cuiquam volunt imponere; Miseros, qui fugiunt inconcessas voluptates; Asinos, qui sedulo obtemperant jussis Superiorum; Ignavos, qui non retaliant injurias; Dementes, qui contemto mundo, totam spem suam ponunt in Deo. Atque interim illi feroces, ac suaviter agentes in delitiis, hi mœrentes, humiles & abjecti. Sed utinam tales propius atque interius contemplentur! quos contemnunt, simul & se ipsos universos inspiciant, quæ Lerna turpitudinum occupet animum, qui cruciatus brevi sint excepturi voluptates non minus falsas, quam momentaneas. Id si faciant, nimirum, operietur ignominia facies eorum. Sed unde perspicient ut erubescant, ni Deus aperuerit oculos eorum, quemadmodum aperuit oculos Adam & Evæ? Simul atque enim gustaverant de ligno interdicto, aperti sunt oculi eorum, nimirum, a Deo, provocante ad pœnitentiam. Sic enim habet Genesis, *Apertis oculis viderunt se esse nudos & erubuerunt*. Quanto magis oportet eos erubescere coram Domino, qui vestem innocentiæ in baptismo datam abjecerunt, & nudi obambulant, non solum nullis amicti virtutibus, sed vitiis innumeris commaculati. Fratres, spero vel nullos vel paucos tales inter vos esse, tamen si qui sunt, eos hortor & obtestor per Christi caritatem, ut erubescant mature, dum prodest suffundi rubore, nec differant vitæ correctionem in extremum halitum. Multos inopinata mors occupat, ut hoc non accidat, qui scis an tum Deus sit aperturus oculos tuos? Nullus enim resipiscit quum vult, etiamsi nemo desperandus est, ante efflatam animam. Si converti non vis, quid tibi blandiris de sera pœnitentia? Si converti vis, & hoc tua refert, cur recrastinas? Quin potius hoc anno fit quod factu est optimum, quam proximo, cur magis mense secuturo, quam hoc ipso, cur non potius hodie quam cras? Si periclitatur corpus, non differs medicinam, periclitatur totus homo ne pereat in æternum, & differs in dies, in menses, in annos. Contemplemur nos ipsos ad speculum doctrinæ Christi, vitæ Christi, aliorumque Sanctorum, & pudeat nos nostri. Videant qui nos oderunt, qui nobis moliuntur sempiternum interitum, & erubescant. Qui sunt, inquies, isti qui nos oderunt? An non capitalis inimicus est livor, odium proximi, avaritia, superbia, luxus, libido; breviter, omnes carnis affectus? Quid aliud agunt, quid moliuntur, nocte dieque, nisi ut Christum in nobis jugulent? Agamur spiritu Christi, & pudefient omnes ejusmodi cupiditates cum suis fructibus. Simul erubescent impii Spiritus carni nostræ stimulos, velut oleum camino, adjicientes. Qui hic nolunt suo bono erubescere apud Deum & paucos homines, post hanc vitam frustra suo malo pudefient, coram universitate Sanctorum omnium. Quosdam malus pudor deterret a confitendo, magis reverentes hominem quam Deum. Si pudet confiteri Sacerdoti, magis oportuit Dei reverentia deterreri a peccando. Quod ausus es facere coram oculis Dei, pudet referre homini? At in corporis morbo pudorem excutit sanitatis amor, in animæ discrimine, quanto magis id factum oportuit? Nec solum oportet erubescere de gravibus commissis, verum etiam de levioribus. Omne peccatum turpe est ac fœdum, eoque pudendum. Pudet tuberis in fronte, aut nævi in naso, & non pudet otiosi sermonis, aut risus solutioris, aut cessatiuncula perditi temporis, quod poterat bene collocari.

Sed quid videbunt, quid erubescent isti, qui male volunt Christo? *Quoniam tu, Domine, auxiliatus es mihi, & consolatus es me*. Clamabant Judæi in Christum velut in deploratum, & a Deo pariter atque hominibus destitutum. *Si Filius Dei est, descendat nunc de cruce. Speravit in Domino, servet illum nunc, si vult eum*. Insultabant ut victores victo, verum inversis rerum vicibus, victus triumphat, victor flet, *Auxiliatus es mihi in certamine, consolatus es victoria*. Consolatio non est, ubi nulla præcessit molestia. Geminus pudor occupavit Judæos, vident adjutum ope Dei, quem putabant a Deo desertum; vident glorioſum, quem putabant æternæ traditum ignominiæ. Deinde vident suas spes ipsis esse mentitas, juxta illud: *Mentita est iniquitas sibi*. Magis autem erubescent, quum Filius hominis in majestate sua veniet, judicaturus vivos & mortuos. Quid ibi dicent Annas & Caiphas, quid Scribæ & Pharisæi, quid Seniores, qui clamarunt, *tolle, tolle, crucifige*? Quam pudebit ipsos sui, quum audient: *Ite maledicti in ignem æternum*. Quid ibi dicet Nero, cæterique qui nullum immanitatis genus non exercuerunt in Apostolos ac Martyres Christi, ubi conspexerint illos sole splendidiores, socios & consortes

Digitized by Google

tes regni Christi? *Videntes turbabuntur timore horribili, & mirabuntur in subitatione insperatæ salutis, gementes præ angustia spiritus, dicentes intra se, pœnitentiam agentes: Hi sunt quos habuimus aliquando in derisum, & in similitudinem improperii. Nos insensati vitam illorum æstimabamus insaniam, & finem illorum sine honore. Ecce computati sunt inter filios Dei, & inter sanctos sors illorum est.* Auditis admirabilem erubescentiam, sed inutilem; auditis pœnitentiam, sed seram. Auditis confessionem, sed infrugiferam. Nam juxta vulgi quoque proverbium: *Frustra mortuo adhibetur medicina.* Hic, hic erubescamus, amici: hic pœnitentiam agamus, hic confiteamur: major pudor veluti clavus clavum, propellat minorem, hic ad tempus rubore suffundamur, ne confundamur in æternum. Tempus breve est, vita fugit, mors accelerat, cuique nostrum propior fortasse, quam suspicamur. Dies ille veluti fur in nocte veniet. In hunc itaque vigilemus, ne inopinantes opprimat. Annotandum, arbitror, & illud in sermone Prophetico, quod dicitur, *quoniam tu Domine adjuvisti me, & consolatus es me*, victoriæ laudem non sibi arrogat, sed Deo tribuit: Tu qui es Deus solus, qui facis mirabilia solus, auxiliatus es mihi solus, auxiliatus es, ut miserator, consolatus es ut benignus, & multæ misericordiæ & verax. Tui muneris sunt hæc omnia, tibi debetur omnis gloria. Latet interim auxilium tuum, latet & consolatio nonnumquam, qua secreto mitigas asperitatem afflictionum, unctione tui Spiritus, sed exitus certaminis docet, non hic fuisse præsidium aut solatium hominis, sed tuum, quo protectore superamus & carnem, & mundum & Diabolum. Hæc interim sentiunt pii, non vident impii, sed veniet tempus, quum videbunt, & erubescent, perspicientes non esse auxilium nisi a Domino, & beatos esse qui hic lugent, quoniam æterno fruentur solatio, quum Deus absterserit omnem lacrymam ab oculis eorum; nec jam erit quod vel metuant, vel doleant, sed perpetua securitas, & gaudium perfectum, gaudium cordis & corporis numquam auferendum. At interim dum ambulamus in via, spe felices potius quam re, cavendum est cuique nostrum, ne ipsi desimus auxilio solatioque Divino, sed cooperantes gratiæ Dei, pro sua quisque virili demus operam, ut luceant opera nostra bona coram hominibus, ut videant & glorificent Patrem nostrum, qui in cœlis est. Per vitam enim nostram, vel infamatur vel glorificatur nomen Dei. Non est novum quod loquor, Fratres. Paulus ita scribit Corinthiis jam Christi nomen professis: *Emti estis pretio magno, glorificate & portate Deum in corpore vestro.* Rursum in Levitico de eo, qui dederit de semine suo Moloch, scriptum est, *eo quod contaminaverit Sanctuarium meum, & polluerit nomen sanctum meum.* An non contaminant Sanctuarium Dei, qui turpiter vivunt in Ecclesia Dei? Ita polluunt nomen sanctum Dei, qui quum titulo sint Christiani, tota vita contradicunt Christo. Quod in Judæos impie viventes scripsit Paulus, multo magis convenit in Christianos nomine, re mundanos, *Qui in lege* Euangelii *gloriaris, per prævaricationem legis Deum inhonoras? Nomen enim Dei per vos blasphematur inter gentes.* Per nos vero, & inter Judæos, & inter Paganos, & inter Christianos. Quid enim dicunt Judæi Paganive, quum viderint quorumdam Christianorum vitam pene sceleratiorem, quam tum fuit Gentium? Ecce quales cultores habet ille Deus, ecce quales discipulos habet Christus. Ecce quales filios gignit illa Sponsa Christi. Si Deus misericors est, cur illos non corrigit? Si justus, cur sinit impune peccare? Hanc ignominiam inurunt sancto nomini Dei, Christi & Ecclesiæ, qui titulo tenus Christiani, vita & affectibus plus quam Pagani sunt. Nullum crimen atrocius blasphemia, at istorum blasphemia redundabit in caput eorum, qui causam dederunt. Quin ipsi blasphemias jaciunt in Deum, si non dictis, certe quod est sceleratius, factis. Id quidem ad omnes pertinet Christianos, sed præcipue ad illos, qui primas tenent in Ecclesia. Nam hos ceu lucernam in candelabro posuit Dominus, ut luceant omnibus, qui in domo Dei sunt, quæ est Ecclesia: imo luceant etiam iis, qui sunt extra domum, ut ingrediantur. Nam Paulo non est satis, si Episcopus habeat bonum testimonium ab his, qui sunt intus, ni habeat & ab his, qui sunt foris. Christianus diceris, glorifica nomen quod geris, & quo tu gloriaris, fac ut vicissim in te glorietur. Episcopus es, Christi vicem geris, ne dedecora nomen illius, cujus titulo superbis, sed glorifica nomen sanctum illius. Glorificabis autem, si populus e vita tua conspexerit in te habitare Christum, si te viderit in laboribus indefatigabilem, in tentationibus invictum, in persecutionibus alacrem, paratum & animam pro illius ovibus ponere, tum improbi quoque qui prius oderant te, videbunt & erubescent, perspicientes quod Dominus auxiliatus sit tibi in conflictu malorum, & consolatus sit te, certissima spe futuri præmii. Quis enim ista toleret propriis viribus. Aut quis in his non solum constans & fortis, verum etiam alacer esse possit, nisi adsit solatium spiritus, & spes quæ non pudefacit? Vincamus in bono malum, ac juxta beati Petri doctrinam, benefacientes obmutescere faciamus impudentum hominum insipientiam, ut vel resipiscant a malitia, vel saltem pudefiant apud sese. Dicet mihi fortassis aliquis vestrum, quæ sunt ista, quibus glorificemus Deum, & homines improbos ad pudorem adigamus? Paulus compendio nobis hoc ac dilucide monstrat, scribens Romanis: *Qui tribuit*, inquiens, *in simplicitate, qui præest in sollicitudine, qui miseretur in hilaritate. Dilectio sine simulatione. Odio habentes malum, adhærentes bono, caritate fraternitatis invicem diligentes, honore invicem prævenientes, sollicitudine non pigri, spiritu ferventes, Domino servientes, spe gaudentes, in afflictione patientes, orationi instantes, necessitatibus Sanctorum communicantes, hospitalitatem sectantes. Benedicite persequentibus vos, benedicite & nolite maledicere; Gaudere cum gaudentibus, flere cum flentibus, non alta sapientes, sed humilibus consentientes. Nolite esse prudentes apud vosmet ipsos, nulli malum pro malo reddentes, providentes bona, non solum coram Deo, sed etiam coram hominibus. Si fieri potest, quod in vobis est, cum omnibus hominibus pacem habentes, non vosmet ipsos defendentes, carissimi, sed date locum iræ. Scriptum est enim: Mihi vindicta, & ego retribuam, dicit Dominus. Si esurierit inimicus tuus, ciba illum, si sitit, potum da illi, hoc enim faciens carbones igneos congeres super caput ejus. Noli vinci a malo, sed vince in bono malum.* Habetis velut in tabula depictam hominis Christiani formam ministerio Pauli, sed afflatu Spiritus Sancti. Non hæc proprie scripta sunt Episcopis, non Sacerdotibus aut Monachis; scripta sunt citra discrimen Christianis omnibus, summis pariter atque infimis.

Sap. 5.

2 Cor. 6.

Cap. 20.

Rom. 2.

Nunc quoniam juxta quod idem Paulus scripsit Corinthiis: *Spectaculum facti sumus Deo, Angelis & hominibus*, ponamus ob oculos theatrum nostrum, & consideremus in una theatri parte sedere gentem Judaicam, in altera Paganos, aut Turcas, aut Mahumetanos, aut si quod aliud est hominum genus alienum a Christo. In tertia, Schismaticos aut Hæreticos. In quarta, homines mundo deditos, affectibus corruptos potius, quam dogmatibus. In quinta, infirmos, hoc est, vel lactentes adhuc in Christo, vel languentes. In sexta, perfectos. In septima, superne Dominum Jesum Christum cum Angelis ac piorum animabus, spectantem vitæ nostræ fabulam. In octava, inferne Satanam cum impia cohorte Dæmonum, observantem exitum certaminis. In medio pone vere Christianum, hæc constanter & alacriter præstantem quæ Paulus docuit; nonne sibi displicebunt mali omnes, nonne pudefient, & agnoscent in illo signum datum in bonum, agnoscent Divinam opem, & consolatorem Spiritum, & qui sunt in his sanabiles, veluti carbonibus vivis in caput omnium congestis, inflammabuntur ad amorem Dei, qui tales habet famulos? Imbecilles excitabuntur ad studium pietatis, perfecti spirituali lætitia perfruentur, glorificantes in illo nomen Domini. Satanas invidia rumpetur, videns & in famulis suis agere ac vincere Christum. Christus

Digitized by Google

agonotheta cum omnibus Sanctis, quos jam recepit in tutum, gaudium aget in cœlis, veluti renovato mortis ſuæ triumpho, quemadmodum Deus in myſticis litteris gloriatur de ſervo Job adverſus Satanam. Nondum enim conſummata eſt Capitis gloria, & perfici deſiderat collecto toto corpore. Optat idem Eccleſia militans, optat triumphans. Gaudium itaque commune eſt omnium. Rurſus in eodem theatro ponite Epiſcopum, Sacerdotem, Monachum, aut quemcumque Chriſtianum impie viventem, cultorem Mamonæ, inhiantem honoribus, indulgentem luxui & libidini, ſuperbum, vindicem, iracundum, implacabilem, averſum ab omnibus quæ ſunt veræ pietatis. An non hic videbis prorſus aliam theatri faciem? Paganos & Judæos blaſphemias jacere in Chriſtum, Hæreticos & Schiſmaticos in ſua pravitate confirmari dicentes; quid nobis cum tali Eccleſia, quæ Chriſtum non habet? Excommunicant nos ac tradunt Satanæ, qui toti ſunt dediti Satanæ. Quid malis Chriſtianis, an non exemplum animos addet ad licentius peccandum, præſertim ſi, qui verſatur in Scena, præmineat Eccleſiaſtica dignitate? Quid infirmi, nonne graviter offendentur & pertrahentur ad ruinam? Denique exſultabunt & inſultabunt inimici Spiritus, mœrebit Sanctorum cœtus, & Chriſtus quodammodo pudefiet in nobis vincente Satana. Abſit vocum calumniator. Si totum Chriſtum conſideres, adhuc gemit, ſuſpirat, offenditur, erubeſcit, dolet. Hæc quum ſic habeant, Fratres cariſſimi, ſtudeamus opitulante Dei gratia, glorificare nomen Domini, quod profitemur, ne ſignum, quod nobis Deus dedit in bonum, noſtra culpa vertatur in malum. Simus bonus odor Deo in omni loco, perſiſtamus in fundamento Dei, *quod*, juxta Paulum, *ſtat firmum, habens ſignaculum hoc. Cognovit Dominus, qui ſunt ejus, & diſcedit ab iniquitate omnis, qui invocat nomen Domini.* Invocat autem omnis, qui vere Chriſtianus eſt. Ergo qui Chriſtianus dicitur, nec conatur ab iniquitate recedere, is nec ſtat in fundamento, & mendax habet ſignaculum: aut ſi non habet mendax ſignaculum, certe mendaciter habet, de illius nomine glorians, quem ſua vita, quantum in ipſo eſt, dedecorat, & oſtentui habet Deum ac Filium ejus unicum Jeſum Chriſtum. Certemus fortiter armati fide, habemus auxiliantem Deum, certemus alacriter, habemus eumdem Conſolatorem, quem habemus Agonothetam. Teneamus ſignum militiæ noſtræ, ſignum bonum, ſignum triumphale, ſignum adverſario formidabile, ſi non in veſte tantum geſtemus, ſed in pectore. Appareat crux in fronte, ſed magis appareat in vita. Ibi terret adverſarium, ibi fugat, ibi vincit. Quo ſecurius pugnemus, maneamus in phalange, maneamus intra mœnia, maneamus in arce. Hæc eſt inexpugnabilis Eccleſiæ civitas, de qua Pſalmus proximus loquitur, *Fundamenta ejus in montibus ſanctis*, & de qua Canticum novum promittit Eſaiæ vaticinium, canendum non in terra Babylonis, ſed in terra Juda, hoc eſt, profitentium totam hominis ſalutem deberi Deo. Quod autem canticum? *Urbs fortitudinis noſtræ Sion, ſalvator ponetur in ea murus & antemurale.* Sion in edito eſt, unde Hebræis *ſpeculam* ſonat. Hanc nobis ædificavit David noſter, huic ipſe eſt & murus & antemurale, murus adjuvans in conflictu, antemurale, gratia ſua præmuniens ante conflictum. Ac dictu mirum quam totum hujus Cantici argumentum conſentiat cum Pſalmo præſenti, qui, ut jam intelligit pietas veſtra, depingit nobis Chriſti victoriam, devictum Satanam, abolitam Idololatriam. Gentes ad Euangelii gratiam receptas, Eccleſiæ gratulationem, devictis ac pudefactis omnibus, qui adverſus hanc moverant arma, totam hujus rei laudem adſcribi Deo, qui in nobis pugnat pro nobis, robur addens in conflictu, ſolatium impertiens in afflictionibus. Pſalmus hic dicit, *Venient & adorabunt coram te, Domine.* Canticum dicit, *Aperite portas, & ingredietur gens juſta, cuſtodiens veritatem.* Urbs hæc vocatur *Sion*, id eſt, *ſpecula*, & Pſalmus dicit, *Quoniam ad te levavi animam meam.* Pſalmus habet, *Non eſt ſimilis tui in Diis, Domine.* Canticum habet, *Vetus error abiit*, & in Pſalmo gens Chriſti ſanguine juſtificata canit in Juda Canticum Deo, *Magnus es tu & faciens mirabilia, tu es Deus ſolus.* Pſalmus habet, *Deduc me, Domine, in via tua, & ingrediar in veritate tua.* Canticum reſpondet, *Semita juſti recta eſt, rectus callis juſti ad ambulandum.* Pſalmus habet, *Lætetur cor meum, ut timeat nomen tuum.* Canticum reſpondet, *Et in ſemita judiciorum tuorum, Domine, ſuſtinuimus te, nomen tuum & memoriale tuum in deſiderio anima.* Pſalmus habet, *Salvum fac ſervum tuum ſperantem in te.* Canticum accinit, *Servabis pacem, pacem quia in te ſperavimus, ſperaſtis in Domino in ſeculis æternis, in Domino Deo forti in perpetuum.* Pſalmus dicit, *Fac mecum ſignum in bono, ut videant qui me oderunt & confundantur.* Quid canticum? *Domine, exaltetur manus tua, ut non videant, videant & confundantur zelantes populi, & ignis hoſtes tuos devoret.* Pſalmus habet, *Da imperium puero tuo.* Canticum ita reſpondet, *Quia incurvabit Dominus habitantes in excelſo, civitatem ſublimem humiliabit, humiliabit eam uſque ad terram, detrahet eam uſque ad pulverem, conculcabit eam pes, pes pauperis, greſſus egenorum.* Et in Pſalmo ſe pauperem atque inopem profitetur, qui petit imperium. Videtis ut totus Pſalmus Cantico concinit; Quid mirum, quum utrumque dictaverit idem Spiritus? Hujuſmodi ſpiritualibus delitiis liberet diutius immorari, ſed non onerabo pluribus infirmiores. Fidamus ex animo Deo, ſpem figamus in Chriſto, levemus animas ad Deum, ambulemus in via Dei, progrediamur in veritate Dei, cum gaudente timore, cum tremente gaudio, cum alacritate ſpiritus, cum ſollicita cautione, ne relabamur in ea, quæ deteſtati ſumus. Maneamus in Chriſto, ſub illius ſignis militemus, illo auxiliante vincamus adverſarium, nihil noſtris viribus arrogantes, ſed omnem laudem attribuentes miſericordiæ Divinæ. Vita factiſque Chriſtum exprimamus, ut per nos pudefiant, & ſi fieri poſſit, etiam convertantur, qui prius oderant nomen illius, cui uni cum Patre & Spiritu Sancto debetur omnis laus, honos, gloria & imperium in ſempiterna ſecula, AMEN.

2 Timoth. 2.

CONCIONIS

FINIS.

REVE:

Digitized by Google

REVERENDO IN CHRISTO PATRI
AC D. D.
CHRISTOPHORO,
EPISCOPO BASILIENSI
DESIDERIUS ERASMUS ROTERODAMUS
S D.

SAcello, quod perquam elegans tua veneranda pietas Misericordiis Domini dicatum instituit, nos misericordiæ Encomium consecravimus, nec ulla in re libentius paruimus voluntati tuæ, Præsul integerrime, cui semper paremus perlibenter. Nullum enim argumentum magis congruebat vel isti tuæ pietati, qua vehementer cupis universos mortales per Dei misericordiam salutem consequi, vel huic seculo longe corruptissimo. Nimirum, in tanto miseriarum diluvio conveniebat omnes ad asylum Divinæ misericordiæ cohortari. Hanc operam eo libentius tuo jussu suscepimus, quod reputaremus nos simul & tuæ sanctissimæ voluntati gratificaturos, & Deo rem non ingratam facturos. Utinam autem & apud homines tantum valeat studium utriusque nostrum, ut nostro hortatu quam plurimi pristinam abjicientes malitiam, ambiant Domini misericordiam; quæ tuam venerabilem senectutem semper fovere dignetur. Basileæ IV. *Calend. Aug.* ANNO M D XXIV.

DE MAGNITUDINE MISERICORDIARUM DOMINI
CONCIO,
DESIDERII ERASMI ROTERODAMI.

Propositio. QUoniam hodie de magnitudine misericordiarum Domini verba facere constitutum est, Fratres ac Sorores in Domino carissimi, sine cujus præsidio nihil omnino potest humana imbecillitas, communibus votis imploremus Domini communis misericordiam, quæ sic moderetur organum linguæ meæ, sic afficiat animos vestros, ut quemadmodum ipsi per misericordiam Domini discedemus cœlesti gratia locupletiores, ita in suum quisque proximum largius effundat officia misericordiæ. Nonnullis mos est hic salutare Virginem matrem, cui non inficiamur ubique plurimum honoris deberi, verum ad id quod nunc agimus videtur magis appositum, si me sequamini sic vobis præeuntem.

Invocatio. Æterni Patris omnipotens Sermo, Jesu Christe, qui pollicitus es te interfuturum, ubicumque duo treve conveniissent in tuo nomine, vides quam hic multi in tuo nomine convenerint: digneris igitur juxta tuum promissum huic interesse cœtui, ut sancto tuo Spiritu, per omnium corda diffuso, plenius intelligant misericordiæ tuæ magnitudinem: quo simul & alacrius gratias agamus omnes pro misericordia, quam toties experti sumus, & avidius imploremus eam in omnibus nostris necessitatibus: postremo, ut Domini nostri misericordiam, quam ampliter in nobis experti sumus, conservi in conservos pro viribus æmulemur. Amen.

Attentio. Quod si juxta Rhetorum præcepta, ea quisque sollicitus & attentus audit quæ intelligit vehementer ad se pertinere: non oportet quemquam vestrum in hoc Sermone dormitare, quandoquidem omnibus ex æquo salus pendet ex Domini misericordia. Neque quisquam est tam infans aut tam senex, tam plebejus aut Rex, tam pauper aut dives, tam servus aut liber, tam doctus aut indoctus, tam peccator aut justus, quin & expertus sit in se Domini misericordiam, & ad omnia

Benevolentiæ. quæ recte conatur, egeat Domini misericordia. Quod autem argumentum favorabilius tractari potest, quam omnibus per Dei misericordiam esse paratam salutem æternam? Æquum est igitur, ut in hac concione, quotquot adestis, præbeatis vos non solum attentos, verum alacres etiam ac lubentes. Nam sibi quisque faverit, quisquis huic faverit orationi.

A Inter multa mala, quæ genus humanum pertrahunt in æternum exitium, duæ præcipuæ pestes sunt, & capitales, a quibus in primis oportet cavere quibus cordi pietas est, quique desiderant ad æternæ felicitatis consortium pervenire. Eæ sunt, fiducia sui ac desperatio, alteram parit mens elata adversus Deum, quam excæcavit amor sui: alteram gignit hinc perpensa criminum admissorum magnitudo, hinc Divini judicii severitas absque recordatione misericordiæ. Utrumque malum tam pestiferum est atque exsecrandum, ut a multis dubitatum sit, utrum altero sit detestabilius. *Confidentia, Desperatio.*

B Quid enim insanius aut deploratius, quam hominem, qui terra est ac cinis, qui, quidquid est, aut potest, id totum debet Divinæ beneficentiæ, cornua tollere adversus eum a quo conditus est, a quo redemtus est, a quo tot modis ad æternæ vitæ consortium invitatur? Ingratitudinis est, eum contemnere, unde tantum beneficiorum acceperis. Dementiæ est, ei velle rebellare, qui nutu potest perdere. Impietatis est, non agnoscere Conditorem, non vereri Parentem, non amare Servatorem. Ausus est hoc primum infelix Lucifer, qui sibi vindicans, quod a Deo gratis acceperat, dixit in corde suo: *In cœlum conscendam, supra*

C *astra Dei exaltabo solium meum, sedebo in monte Testamenti, in lateribus Aquilonis, adscendam super altitudinem nubium, similis ero Altissimo.* Atque utinam mortales saltem hujus infelix ruina deterreret ab imitatione nefarii exempli, si non ipsa deterret impietas. Etenim *si Deus superbientibus Angelis non pepercit, sed in Tartarum præcipitatos, ac æternis vinculis adstrictos tradidit servandos supremo judicio*, quid merebitur homo vermiculus, qui ut modo prorepsit e terra, ita mox est in terram vertendus, si erigat cristas adversus Deum? Quo dejectior est hominis conditio, hoc detestabilior est arrogantia sibi cum Deo æqualitatem affectantis.

D Proditum est veterum fabulis, ortam olim inter Deos seditionem, quæ Jovem ipsum compulerit relicto cœlo fugere in Ægyptum, atque illic aliena specie latitare: sed sceleratius erat, quod moliti sunt terrigenæ Gigantes, qui conjurati adversus Jovem, montes imposuere montibus, ut expugnato cœlo Jovem ex arce depellerent. Merito ridetis, profanæ sunt Fabulæ quas auditis, sed tamen erudita vetustas hujusmodi Fabularum involucris aliquid significare voluit, quod ad hominum mores exprimendos pertinet. Salomoneus

Esaiæ 14.

2 Petr. 1.

Digitized by Google

neus in Tartarum præcipitatus est, quod Jovis fulmen ac tonitruum imitaretur: sit sane Fabula, sed quot fuere mortales homunculi, qui re ipsa ac serio sibi Divinos honores postularunt? Nonne Nabugodonosorem, qui se Deum fecerat, Deus vertit in brutam bestiam, ut ex pecude rediret in hominem? Alexander Magnus Jovis filius haberi voluit, seque in conviviis passus est adorari. Domitianus Cæsar in omnibus Diplomatis & Epistolis, atque etiam sermone Deus ac Dominus appellari voluit. Adrianus Antinoo suo Divinos honores instituit. Quid autem hæc commemoro, quum solenne fuerit apud Romanos, Imperatores suos, posteaquam homines esse desierant, facere Deos? Quibusdam etiam vivis Divini honores habiti sunt, quos oblatos admittere impiæ dementiæ est: usurpare, deploratæ cæcitatis. Si levis est historiarum auctoritas, audiamus quid Paulus Apostolus Thessalonicensibus scribat de Nerone, sic enim interpretantur quidam, *Et revelatus*, inquit, *fuerit homo peccati, filius perditionis, qui adversatur & extollitur supra omne quod dicitur Deus, & quod colitur, ita ut in templo Dei sedeat, ostendens se tamquam sit Deus.* Sed fortasse mirum non videbitur, si qui boves, simias, canes, & his viliora, saxa muta, lignaque pro Diis venerabantur, se pro Diis haberi voluerint, nimirum, his rebus longe præstantiores, quibus populus Divinos honores tribuebat. In Actis Apostolorum Herodes non ignarus unum esse Deum, cujus honos esset incommunicabilis, passus est sibi acclamari in concione: *Dei vox, non hominis.* Mox ab Angelo vindice percussus miserabilis ille Deus pediculari morbo periit, quo non alius vel fœdior vel cruciabilior. Atque utinam non esserent inter Christianos, qui Luciferi impietatem imitarentur, non enim dicam vincerent! Quid? An exspectatis hic, ut aliquid proferam ex arcanis confessionibus? Quid autem opus, quum in quibusdam regionibus in foro, in templis, in conviviis, in lusibus, passim audiamus pejerari per adorandum nomen Dei. Leve est quod dixi, audimus abjurari nomen Dei, manifestis convitiis affici sanctum nomen Christi, præmorso indice, minas intendi in Deum: pollice inter indicem & medium digitum porrecto, hoc fieri adversus Deum omnis gloriæ fontem, quod in hominem extremæ ignominiæ, contumeliæ gratia fieri consuevit? An non comperiuntur inter Christianos, si tamen hi Christiani vocandi sunt, qui ob mox relinquendas opes, aut fœdam corporis voluptatem, aut momentaneos honores deserto Principe suo, fœdus impium pangunt cum hoste Satana, conceptis verbis semel abjurantes quidquid interceserat fœderis cum Christo, & sui corporis primitias inferis immolantes, quorum Principi totam animam suam devoverant? Hæc comperta videmus publicis suppliciis expiari. Quid simile fecit Lucifer? Non pro illo mortuus erat Dei Filius, nec tamen ausus est blasphemias jacere in Deum, tantum affectavit honoris æqualitatem. Infelix illa regio, quondam quinque civitatibus potens, nunc pestilens & abominandus lacus, pro dulcibus Jordanis aquis tetrum ferens bitumen, nec horrendi exempli memoriam sinens apud posteros intermori, homines habebat luxu libidineque perditos. Cæterum, neminem illorum legimus eo progressum impietatis, ut Deum incesseret convitiis, ut male precaretur, ut minitaretur. Et tamen illi sulphurea pluvia funditus interierunt omnes. Et, ô rem detestabilem, inter Christi nomen professos inveniuntur, qui audent, quod non ausus est Lucifer, quod non ausa est Gomorra, inveniuntur, inquam, qui tam abominandis malis etiam blasphemiæ malum adjungunt.

Blasphemia.

Video vos, Fratres carissimi, ad horum commemorationem inhorrescere, nec mirum, & ipse commemorans toto corpore simul & animo perhorresco, sed tamen hic sermo non solum eo conducit, ut declaremus quantum malum sit, desperatio veniæ, verum etiam quam immensa sit Dei misericordia, cujus hodie suscepimus Encomion, quæ tales etiam homines tolerat, ac differt ad pœnitentiam. Ac fortasse nobis placemus quod inter nos rara sunt exempla criminum quæ modo commemoravi; sed quid refert, si lingua non sonet blasphemiam, quum multorum tota vita nihil aliud loquatur, quam blasphemias in Deum? Qui gulæ serviunt, ventrem pro Deo colunt, qui sine fine per fas nefasque congerendis opibus inhiant, qui per cædes, proditiones, veneficia, magicas artes grassantur ad honores, qui tyrannide pauperes opprimunt, qui, ut suo obsequantur animo, bellorum incendiis miscent orbem, nec in his tantis malis perseverantes erubescunt aut resipiscunt, sed sumta fronte meretricia, gloriantur etiam in rebus pessimis, irridentes interim piorum vitam, nonne isti factis ipsis loquuntur, non est Deus, &, vana sunt Dei promissa, inanes sunt Dei minæ, mendax est Euangelicus sermo, beatitudines cœlorum tribuens his qui hic lugent, qui sitiunt & esuriunt justitiam, qui mites sunt, qui persecutionem patiuntur, qui maledictis incessuntur ob justitiam? Hac blasphemia quid esse potest detestabilius? Et tamen si quid esse potest pejus eo quod pessimum est, omni Lerna scelerum pejor est desperatio. Impius videns sibi impune licere quidquid libet, elatus rerum successu, dicit in corde suo: *Quomodo scit Deus, & si est scientia in excelso? Non sunt illi curæ res mortalium.* Porro quemadmodum minus injurius est in hominem, qui non credit illum esse, quam qui credit illum esse crudelem aut vanum: ita levius impii sunt, qui prorsus negant esse Deum, quam qui credunt illum esse inexorabilem, spoliantes eum a virtute, sine qua Reges jam non Reges sunt, sed Tyranni. At quisquis abjecta spe veniæ, dejicit se in desperationis barathrum, is non solum non credit Deum omnipotentem, existimans aliquod esse flagitium, quod ille non possit diluere, verum etiam facit illum mendacem. Pollicitus est ille per Prophetam se protinus commissorum omnium fore immemorem, simul atque peccator ingemuerit; Contra, Caina posteritas dicit: Majus est peccatum meum, quam ut veniam merear. Quid ais, impie? Si Deus victus magnitudine peccati, non potest ignoscere, detrahis illi omnipotentiam: si non vult, quod potest, mendax est & vanus, qui nolit præstare, quod toties promisit per ora Prophetarum. Infinitum est, quidquid in Deo est. Tria sunt autem in illo præcipua, summa potentia, summa sapientia, summa bonitas. Quamquam autem *potentia* solet adscribi Patri tamquam peculiaris, *sapientia* Filio, *bonitas* Spiritui Sancto: tamen nihil horum est, quod non sit omnibus Personis ex æquo commune. Summam potentiam declaravit solo nutu condito hoc opere mirabili, cujus nulla pars est non plena miraculi, ipsis etiam culicibus & araneis clamitantibus opificis immensam virtutem. Rursus, quum dividit undas maris Rubri, dum cohibito Jordanis defluxu pediti reddit pervium alveum: dum pugnanti Josuæ sistit Solem ac Lunam: dum contactu sanat leprosos, voce defunctos ad vitam revocat, se naturæ Dominum ostendit. Porro dum quæ inenarrabili potentia condidit, pari sapientia conservat & gubernat, demonstrat se non minus esse sapientem, quam omnipotentem. Quamquam autem nusquam non relucet illius bonitas, quandoquidem hoc ipsum summæ bonitatis erat, Angelos & hunc mundum condidisse, quum ipse ad summam felicitatem quam habet ex se, nullarum rerum accessionem desideraret: tamen mortalium genus in hoc proprie condidit, ut in his præcipue bonitatis ac misericordiæ suæ magnitudinem explicaret: siquidem hac parte Deus nobis voluit non solum amabilior esse, verum etiam admirabilior. Regis potentiam ac magnitudinem admirantur nonnumquam & hi, qui oderunt aut invident. Cæterum clementia ac beneficentia amabilis est etiam his qui non egent, videlicet contemplatione sortis humanæ, per quam unicuique potest incidere ut egeat. At nullus est, aut fuit, aut erit hominum, qui non egeat Dei misericordia. Quandoquidem juxta testimonium Scripturæ Veteris, *nec astra munda sunt in conspectu Dei, & in Angelis suis reperit iniquitatem.* Et Paulus ad Romanos clamat: *Non est distinctio,*

Mala vita blasphemia est.

Desperatio.

Psal. 72.

Palam

ſtinctio, omnes peccaverunt, & egent gloria Dei, ut omne os obſtruatur, & ſubditus fiat omnis mundus Deo. Nunc audiamus quam huic concinat myſticus ille Pſaltes, qui magna ſpiritus alacritate juſtos omnes exhortatur, ut ſpirituali Cithara, ut Pſalterio decachordo, ut Cantico novo, ut ingenti vociferatione celebrent Dei gloriam. *Diligit*, inquit, *Dominus miſericordiam & judicium, miſericordia Domini plena eſt terra.* Semel duntaxat mentio eſt facta judicii, ſed miſericordiæ mentio repetitur, cum hoc elogio, quod hac plena eſt terra. Auſim & illud addere, ſancti Jobi & Apoſtoli fretus auctoritate: *miſericordia Domini non ſolum terram eſſe plenam, ſed & cœlum & inferos.* Quid canit Pſalmus trigeſimus quintus? *Domine, in cœlo miſericordia tua, & veritas tua uſque ad nubes.* Senſerunt inferi miſericordiam Domini, quum refractis tenebrarum portis, educeret vinctos in regnum cœleſte.

Si quis contempletur opera Dei, quæ juxta myſticam Moſis narrationem perfecit primis ſex diebus, non poterit non vehementer admirari potentiam & ſapientiam ineffabilem, & exclamare voce totius Eccleſiæ: *Pleni ſunt cœli & terra gloria tua.* Nec ſibi temperabit, quin erumpat in hymnum trium puerorum: *Benedicite omnia opera Domini Domino, laudate & ſuperexaltate eum in ſecula.* Quidquid conditum eſt in cœlis, quidquid ſupra cœlos, quidquid in terris, quidquid ſub terra, quidquid in aquis, quidquid in aëre, perenni voce prædicat gloriam Domini. Sed quid dicit Pſalmus centeſimus quadrageſimus quartus? *Miſerator & miſericors Dominus, patiens & multum miſericors. Suavis Dominus univerſis, & miſerationes ejus ſuper omnia opera ejus.* Ergo eſt aliquid mirabilius, quam condidiſſe cœlos cum tot ſiderum luminibus, condidiſſe terram cum tanta animantium, arborum, ac rerum omnium varietate, condidiſſe tot Angelicarum mentium agmina? Quis hoc auderet affirmare, niſi Propheta clare pronunciaret, miſerationes Domini ſuperare reliquorum omnium illius operum gloriam? Et tamen non dubitabit hoc eſſe verum, quiſquis religioſa curioſitate conſideraverit, quanto mirabilius reſtituerit hominem, quam condiderit. An non mirabilius eſt, Deum eſſe factum hominem, quam Angelos eſſe conditos a Deo? An non mirabilius eſt, Deum involutum pannis vagire in præſepi, quam illum regnare in cœlis quos condidit? Hic demum Angeli velut in facto omnium maxime ſtupendo canunt gloriam in altiſſimis Deo. Vident infimam humilitatem, & agnoſcunt excelſiſſimam ſublimitatem. Totum hoc conſilium redimendi generis humani, Chriſti vita, Chriſti doctrina, Chriſti miracula, afflictio, crux, reſurrectio, apparitio, adſcenſus, miſſio Spiritus, per paucos humiles & idiotas homines innovatus orbis: hoc, inquam, conſilium nonne undique miraculis plenum eſt, ipſis etiam Angelicis Spiritibus imperveſtigabile? Conditi mundi rationem vident & intelligunt impii Dæmones, inſtaurati mundi conſilium latuit illos, atque hic ars artem fefellit, ars miſericordiæ fefellit artem malitiæ. Conditus mundus, opus erat potentiæ: ſic reſtitutus mundus, opus erat miſericordiæ: *Cornua*, inquit Abacuc, *in manibus ejus.* Ibi abſcondita eſt fortitudo ejus. Quid cruce deſpectius? quid infirmius crucifixo? At ſub illa infirmitate latebat immenſa potentia divinæ miſericordiæ, quæ fregit, devicit, contrivit univerſam Satanæ tyrannidem. Idem Propheta quum haberet aures eruditas, quum haberet oculos fide perſpicaces, audivit univerſam hanc mundi fabricam ex omni parte narrantem Dei magnitudinem, & extimuit. *Conſideravit opera illius, & obſtupuit.* Et tamen quaſi in his omnibus parum adhuc eſſet perſpicua Dei magnitudo, ſubjecit quod hæc omnia vinceret opera: In medio duorum animalium cognoſceris. In confinio Veteris ac Novi Teſtamenti factus homo prodidit illud unice ſtupendum miſericordiæ ſuæ miraculum. Nimirum, hoc eſt quod mox adjicit Propheta: *Quum iratus fueris, miſericordiæ recordaberis.* De his qui miranda geſſerunt, ſolemus dicere: *In cæteris vicit omnes, in hoc vicit ſe ipſum.* De Deo fas erit ſimile quiddam dicere: In omnibus factis ſuis Deus incomparabilis eſt & inimitabilis, in miſericordia ſuperat ſe ipſum. Nullam autem virtutem Litteræ Divinæ ſic attollunt in Deo, ut miſericordiam, quam aliquando magnam, aliquando nimiam appellant, aliquando multitudinis quoque numero copiam exuberantem illius exaggerant. Rex ille Propheticus eodem in loco magnitudinem ac multitudinem Divinæ miſericordiæ complectitur: *Miſerere mei, Deus, ſecundum magnam miſericordiam tuam, & ſecundum multitudinem miſerationum tuarum dele iniquitatem meam.* Ubi magna miſeria eſt, ibi opus eſt magna miſericordia. Si conſideres, quam atrox fuerit peccatum David, agnoſcis miſericordiæ magnitudinem: ſi reputes quot modis peccarit in uno crimine, vides multitudinem miſerationum ejus. Numquam ingens flagitium ſolum committitur, culpa culpam, velut in catenis anſam anſa, trahit. Primum duo capitalia facinora conjunxit, homicidium & adulterium, utrumque gravius erat in Rege, cujus officium erat in aliis talia commiſſa punire. Principes enim quo impunitius peccant apud homines, hoc gravius offendunt Deum. Gladium gerebat ultorem homicidii, & ipſe perpetrat homicidium. Per illum adulteræ tradebantur lapidantibus, & ipſe compellit ad adulterium. Porro adulterium etiam illud peculiariter exaggerat, quod domi haberet uxorum greges & concubinarum, tamen non ex inopia, ſed ex laſcivia concupivit alienam, ut rapto potius, quam ſtupro delectari viſus ſit. Neque enim par crimen eſt ejus, qui coactus egeſtate ſuffuratur aliquid diviti: & ejus qui domi opulentus, tenuem veſte quam habet unicam ſpoliat. Hanc criminis atrocitatem impingit illi Nathan Propheta ſub parabola divitis raptoris, & pauperis ſpoliati. Jam nullum homicidii genus immanius, quam quod non caſu, aut ſubita animi commotione, ſed deſtinato conſilio, captata opportunitate committitur. Nihil commeruerat Urias, noverat Rex illum fidelem, & hac ipſa hominis ſinceritate abuſus eſt ad illius exitium. Ille non ſuſtinuit ingredi domum ſuam cubiturus cum uxore, quod arca Dei teneretur ſub pellibus, & Joab dux belli cum populo dormiret humi: nec tanta probitas hominis avertit Regis animum a maleficio. Poſtridie vocatum ad cœnam inebriavit, captans, ut eſt conjectandum, occaſionem perdendi illum, ſi quid per temulentiam incircumſpectius effutiſſet: nec temulentus Urias ſuſtinuit ingredi domum ſuam, fruiturus uxore. Additus eſt alius dolus, quo fortis ac fidus bellator interiret. Tradita eſt Epiſtola homicida, nihil ſuſpicanti, quod Rex ob perſpectam hominis ſinceritatem non metuebat ne reſignatam legeret. Communicata eſt homicidii culpa cum duce Joab, quemadmodum cum Berſabea communicarat adulterium. Nec unus periit Urias, verum ut lateret fraus, complures vocati ſunt in diſcrimen, magna vis hominum jaculis hoſtium objecta eſt, ut unus innocens interimeretur, Regis libidini locum daturus. Igitur in uno crimine quantum ineſt criminum? Si unicum fuiſſet flagitium, ſed ingens, opus erat magna miſericordia. Nunc David videns multiplex ac varium eſſe peccatum ſuum, implorat multitudinem miſerationum.

Quam vero late pateat Dei miſericordia, declarat Pſalmus trigeſimus quintus, *Homines*, inquit, *& jumenta ſalvabis, Domine, quemadmodum multiplicaſti miſericordiam tuam.* Deus non ſolum ſervat homines, verum etiam jumenta propter homines ſervare dignatur. Rurſus alibi quam exſultat Spiritus Propheticus, quum ait: *Miſericordias, Domini in æternum cantabo.* Et in cœlis igitur ſemper hymnus celebratur Dei miſericordia, quemadmodum dicit & alius Pſalmus, *Confitemini Domino, quoniam bonus, quoniam in ſeculum miſericordia ejus.* Atqui videbatur futurus finis canendæ miſericordiæ, poſteaquam veniſſet finis omnis miſeriæ, niſi & ipſa felicitas, qua pii fruuntur in cœlis, donum eſſet miſericordiæ, & ipſe cruciatus impiorum, multa Dei miſericordia temperatus eſſet. Quid autem dicendum eſt, ubi tota vita mille malis & omni vitiorum Lerna undique corrupta eſt? Nimirum, cla-

Digitized by Google

mandum cum Asaph: *Domine, ne memineris iniquitatum nostrarum antiquarum, cito anticipent nos misericordiæ tuæ, quia pauperes facti sumus nimis.* Rursus alibi:
Psal. 88. *Misericordiæ tuæ multæ Domine, secundum eloquium tuum vivifica me.* Iterum alio in loco David velut expostulans cum Deo, clamat: *Ubi sunt misericordiæ tuæ antiquæ, Domine?* Rursum Psal. CVI. *Confiteantur Domino misericordiæ ejus, & mirabilia ejus filiis hominum*: qui versus velut intercalaris in hoc Psalmo subinde repetitur. Item in Psalmo qui proxime præcedit: *Et dedit eos in misericordias in conspectu omnium qui ceperant eos.* *Misericordias* dixit, quia multa commemoraverat impie
2 Reg. 24. facta, quibus iram Dei provocarant. Et David undique prementibus malis, ait: *Melius est ut incidam in manus Domini, multæ enim misericordiæ ejus sunt, quam in manus hominum.* Frequenter ut in uno crimine multa insunt crimina, ita in una misericordia multæ insunt misericordiæ. Semel redemit genus humanum, sed hic quam multiplex inest misericordia? Id oculo fidei prospiciens Esaias, ita loquitur sub persona Dei
Esa. 56. promittentis Servatorem Jesum: *Et feriam vobiscum pactum sempiternum, Misericordias David fideles.* Simili tropo Deus placatus, loquitur apud Hieremiam: *Et dabo vobis misericordias & miserebor vestri.* Multis urgentibus malis, multæ promittuntur misericordiæ. Similiter post multas afflictiones Deus propitius factus populo suo, sic loquitur apud Zachariam: *Revertar ad Hierusalem in misericordiis, & domus mea ædificabitur.* Sed quid recensemus hæc ex Veteris Testamenti libris, in quibus toties obvium est misericordiarum nomen. Et tamen ea lex a justo Deo, non a bono profecta quibusdam Hæreticis creditur, quum nihil aliud fere crepet quam misericordias Domini. Quo minus
Cap. 11. mirandum, si Paulus Apostolus in secunda ad Corinthios Epistola, consona verbis Propheticis, scribit hunc in modum: *Benedictus Deus, & Pater Domini nostri Jesu Christi, Pater misericordiarum, & Deus totius consolationis, qui consolatur nos in omni tribulatione nostra.* Apostolus aliquid addidit misericordiæ. Nam misericordiæ est ignoscere quod commissum est. Hic, quod majus est, Deus ex ultore fit consolator. Hæc ideo repetivimus ex arcanis libris, ut intelligamus hoc tropo sermonis significatam immensam & ineffabilem erga omnes & in omnibus malis, Dei misericordiam. Idem indicatum est alio tropo, qui vel *Anadiplosis est*, quam Latine possis vocare *Conduplicationem*, vel Anadiplosi finitimus. Etenim quemadmodum Hebræi *bonum bonum* vocant, quod eximie bonum videri volunt: & *malum malum*, quod insignite malum: ita frequenter Deus in arcanis litteris *misericors & miserator* dicitur, ob excellentem misericordiæ magnitudinem. Sic legis Psalmo Centesimo quadragesimo quarto, *Miserator & misericors Dominus*, & quasi hoc quoque parum esset, adjecit: *patiens & multum misericors.* Rursus alio Psalmo, *Memoriam fecit mirabilium suorum misericors & miserator Dominus.* Consimiliter apud Johelem: *Scindite corda vestra & non vestimenta vestra, misericors enim & miserator est Dominus, & agens pœnitentiam super malitiis.* Et apud Hieremiam: *idcirco conturbata sunt viscera mea super eum, miserans miserebor eis, ait Dominus.* Quid est miserantem misereri, nisi supra modum misereri. Eodem pertinet, quod quum immensum sit, quidquid est in Deo, tamen quod apud homines in vitium sonat, id illi videntur tribuere Sacræ litteræ, nimiam quamdam & immodicam misericordiam. Hoc dictum sic accipiet vestra pietas, ut persuasa nihil esse in Deo, quod ulli vitio sit obnoxium, intelligat hoc tropo Scripturam sese ad humanos sensus accommodantem, significare miram quamdam & incredibilem hyperbolen misericordiæ divinæ.

Quod ut explanatius dicam, vosque rectius accipiatis, sic vestro cum animo perpendite. Si quis Rex severas leges tulisset in homicidam, semel condonanti perpetratum homicidium, fortassis adscriberetur clementiæ. Quod si idem eidem jam decies ac sæpius in idem facinus revoluto condonaret, nonne clamarent omnes immodicam esse Regis clementiam, quæ legum vigorem dilueret, & improbitatem ad peccandum invitaret impunitate? Item pater qui semel aut iterum filio pecuniæ nequiter profusæ veniam daret, fortassis lenis ac mitis diceretur. Idem si sæpius peccanti subinde pecuniam crederet, nonne dicerent omnes, immodice lenis est, & indulgentia sua corrumpit filium? Multo justius id diceretur, si idem faceret servo. Ad hæc, si quis maritus uxorem semel in adulterio deprehensam reciperet in gratiam, nimirum, omnes admirarentur tam lenem inveniri maritum, qui talem mulierem dignaretur suo cubiculo. At idem si mulierem subinde fallentem conjugii fidem, & nunc huic nunc illi adultero sese conglutinantem receptaret, nonne totus populus diceret eum aut insigniter fatuum, aut uxoris suæ lenonem? Deus autem, qui Rex est noster, qui Pater est, qui Dominus, qui Sponsus, nullum excipit peccati genus, nullum præscribit peccandi numerum, quoties resipiscimus remittit pœnam, quam æterna lex illius comminata est: recipit in familiam, introducit in cubiculum caritatis suæ, nec recipit solum, verum etiam omnium admissorum obliviscitur. Ovem perditam humeris suis reducit ad caulas, invitat sanctorum Ecclesiam ad commune gaudium, occurrit filio prodigo redeunti domum e longinqua profectione, profert stolam & annulum, jubet occidi vitulum insignem. Quid hæc sonant aliud, quam immodicam quamdam ac nimiam, ut ita dixerim, Dei misericordiam? Jam vero minus mirum videatur, si homo sæpius ignoscit homini peccanti, qui & ipse sit aliquando prolapsus in eadem peccata, aut certe prolabi possit, si Rex ignoscat ei, cujus officium aliquando expertus est sibi commodo fuisse: aut pater condonet filio, cujus consuetudine sentit sublevari senectutem suam, si Dominus gratiam faciat servo, cujus opera juvetur, si maritus adulteræ, cujus convictum expertus sit aliquando fuisse jucundum. Inter homines nonnumquam is metuit qui ignoscit, eum cui condonat, nonnumquam ulcisci nec potest, si velit. At Deus qui nullius est indigens, qui nutu potest, si velit, perdere, toties a nobis spretus, desertus, abnegatus, tolerat, invitat, recipit, amplectitur. Ut non est vehementior caritas, quam inter maritum & uxorem, nec arctior conjunctio, ita non est implacabilior ira, quam proditæ fidei conjugalis. Et tamen audi quid apud Hieremiam loquatur lenis Dominus adulteræ suæ, tot adulteriis pollutæ: *Vulgo dicitur: Si dimiserit vir uxorem suam, & illa recedens ab eo duxerit virum alterum, numquid revertetur ad eam ultra? Numquid non polluta erit, & contaminata mulier illa? Tu autem fornicata es cum amatoribus multis, & tamen: Revertere ad me, dicit Dominus, & ego suscipiam te.* Homo maritus uxorem quam ipse fortassis ob levem culpam aut causam dimisit, non recipit, si post divortium se junxerit alteri viro: Non enim patitur alterius viri consortium maritalis amor? Deus autem Sponsam suam, pro qua mortuus est, quam sibi suo sanguine purificavit, toties ultro fugientem, seque prostituentem immundis Spiritibus, tamen non fastidit revertentem. Nec mirum est, si nimiam habet misericordiam, qui nimiam habet erga nos caritatem. Non veretur hoc scribere Paulus Ephesiis: *Eramus natura filii iræ, sicut & cæteri, Deus autem qui dives est in misericordia, propter nimiam caritatem suam, qua dilexit nos, & cum essemus mortui peccatis, convivificavit nos in Christo.* Planius exprimit nimiam Patris erga nos caritatem Joannes in Euangelio suo, *Sic*, inquit, *Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret, ut omnis qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam.* Cui congruenter succinit Paulus scribens ad Romanos: *Qui etiam proprio Filio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum, quomodo non etiam cum illo omnia nobis donavit?*

Jer. 3. Ephes. 2. Joan. 1. Roman. 8.

Hæc tanta caritas, hæc tanta misericordia si conferatur ad omnem humanam caritatem ac misericordiam, si ad merita nostra, nonne merito videatur immodica? Atqui id sane magis verum esse liquebit, si perpenderimus qualis sit ille, qui sic nos diligit, sic sua misericordia prosequitur, quales nos, quos Deus tanto

Digitized by Google

tanto dignatur honore. In se quisque descendat, post nomen in baptismo datum, post abjuratum Satanam cum pompis suis, quoties sacramenti desertor ad hostem sponsi sui defecerit, quoties post acceptam a Sacerdote criminum absolutionem in graviora relapsus sit, imo quoties eodem die recidat in ea quæ detestatus est. Nemo sibi blandiatur, carissimi, quisquis furatur aut adulterium committit, quisquis invidet aut obtrectat fratri, quisquis ambit honores hujus mundi, deseruit Sponsum suum Christum, divertit a Patre suo, defecit a Rege suo, profugit a Domino suo. Sed de his plura dicendi fortasse paulo post dabitur locus commodior. Nunc quo plenius intelligatis quam late pateat immensa Domini misericordia, scire debetis quod in Sacris litteris *misericordia* vocabulum nonnumquam sonat *munificentiam*, interdum *gratiam prævenientem*, interdum *sublevantem*, aliquoties *consolantem*: rursus, alibi *medicantem*, frequenter autem *ignoscentem*, aut etiam *punientem*. Nam mea quidem sententia quod apud Lucam loquitur Dominus: *Estote misericordes sicut & Pater vester misericors est*, ad beneficentiam potissimum pertinet. Perfecta siquidem beneficentia est, si quis benefaciat inimicis. Explanatius hoc dixit Matthæus in simili sermone Domini: *Estote*, inquit, *vos perfecti sicut & Pater vester cœlestis perfectus est, qui solem suum oriri facit super bonos & malos, & pluit super justos & injustos*. Quoniam autem nihil habemus, quod non gratis acceperimus a Deo, quidquid possumus aut sumus, quidquid possidemus, Dei misericordia est. Imo quod Angelos, quod hunc mundum condidit, Dei misericordia est. Si sibi condidisset, potentia aut sapientia laudari poterat: nunc quoniam hæc omnia nobis condidit, nonne agnoscimus immensam Dei misericordiam? Cui volvuntur orbes cœlestes, cui lucent Sol per diem, Luna cum stellis per noctem, nisi homini? Cujus usibus hæc omnia condita sunt, quum nihil essent, cui pendulæ nubes umbram faciunt, & arva rigant? Cui spirant auræ, cui fluunt amnes, scatent fontes, æstuant maria, stagnant lacus, cui tellus fœcunda tantum gignit animantium, tantum gignit opum, nisi homini? Nihil enim omnium rerum non subjecit homini, solum hominem voluit sibi subjectum esse. Quemadmodum testis est & Paulus ad Corinthios scribens: *Omnia vestra sunt, vos autem Christi, Christus autem Dei*. Et quod in Genesi narrat Moses, repetit Psalmus octavus, admirans Dei bonitatem, qui pro sua misericordia tantum beneficiorum in hominem contulerit: *Quid*, inquit, *est homo, quod memor es ejus, aut filius hominis, quoniam visitas eum? Minuisti eum paululum ab Angelis, gloria & honore coronasti eum, constituisti eum super opera manuum tuarum. Omnia subjecisti sub pedibus ejus, oves & boves universos, insuper & pecora campi, volucres cæli & pisces maris*. Dicam adhuc, quod sublimius est, etiam Angelos cœlestes debemus misericordiæ Domini. Sit leve pondus meo sermoni, ni Paulus hoc clare docet scribens Hebræis, etenim de Angelis loquens: *Nonne*, inquit, *omnes sunt administratorii Spiritus, in ministerium missi propter eos, qui hæreditatem capiunt salutis*; Et in veteri pariter ac novo Testamento frequenter legimus Angelorum ministerio refocillatos famelicos, liberatos captivos, propugnatas regiones, depulsa mala, læto nuncio recreatos pios. Quin ipse Dominus in Euangelio: *Angeli*, inquit, *eorum semper vident faciem Patris, qui in cœlis est*. Quid hac dignatione mirabilius, homunculis additos Angelos pædagogos? Ergo quidquid habes, homo, habes autem omnia, donec manseris in Christo, totum hoc illius misericordiæ feras acceptum. Alioqui Paulus obstrepet tibi: *Quid habes, homo, quod non accepisti? Et si accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis?* Porro, quidquid mali videris in aliis, agnosce Dei prævenientem misericordiam, de quo David non uno in loco: *Et misericordia ejus prævenit me*. Non es natus nothus, claudus aut cæcus, non pauper, non hebetis ingenii quemadmodum nascuntur multi, age gratias misericordiæ prævenienti. Quidquid malorum accidit homini, tibi poterat accidere, nisi tui tutelam egisset Dei misericordia. Rursus non es adulter, non perjurus, non homicida, non sacrilegus, quemadmodum sunt heu nimium multi! agnosce Dei misericordiam, hoc enim eras, nisi te protexisset Dei misericordia. Quum Physionomus quidam de Socrate pronunciasset, quod esset homo luxus avidus & immoderatæ libidinis; Discipulis, quibus nota erat Præceptoris incredibilis temperantia, partim irridentibus hominem, partim etiam indignantibus, Socrates & illos coercuit, & illum sublevavit dicens, rem divinavit, *Hæc omnia eram, ni me Philosophia docuisset temperantiam*. Sed rectius, quod Socrates tribuit Philosophiæ, vir optimus Franciscus tribuit Divinæ misericordiæ. Quum enim quodam tempore socius ejus sic ab ipso jussus, conjecisset in eum, quidquid convitiorum in hominem sceleroſum dici posset, sacrilegum, parricidam, sycophantam, stupratorem, veneficum appellans, patientissime tulit, ac semet ipsum deploravit. Alio vero tempore roganti socio, cur compulsus esset, ut tanta mendacia diceret in innocentem, nihil enim horum in ipsum competere? *Nihil*, inquit, *mentitus es, omnia hæc eram, & multo etiam plura, ni misericordia Dei servum suum servasset ab his malis*.

Nec prævenit nos solum Dei misericordia provocans ad pietatem, verum etiam conantes adjuvat, comitatur proficientes, denique largitur ut perficiamus quod humanæ vires præstare non poterant. Hujusmodi misericordiæ genus mihi videtur significare Paulus Apostolus, quum alias frequenter, tum in salutationibus, imprecans gratiam, & pacem, in Epistolis ad Timotheum addit etiam misericordiam. Etenim citra præjudicium melioris sententiæ si quis adferet, mihi videtur gratia pertinere ad vocationem, vocamur autem per fidem, hoc est, credulitatem. Ea fides gratuitum est Dei donum, & ob id quibus id contingit, debent Divinæ misericordiæ. Misericordia ad charismata, quæ varie distribuuntur cuique pro modulo fidei. Pax ad totius vitæ innocentiam, sine qua nec cum Deo constat amicitia, nec cum fratribus vera concordia. Quoties autem eripimur a malis, quibus affligimur, ne tribuamus astris, ne fortunæ, ne prudentiæ nostræ, totum misericordiæ Dei adscribamus. Nemo peccatorum vinculis irretitus liberari potest, nisi subveniat Divina misericordia. Docet hoc Psalmus centesimus vigesimus nonus: *Quia apud Dominum misericordia, & copiosa apud eum redemtio, & ipse redimet Israel ex omnibus iniquitatibus ejus*. Porro, quod ex corporalibus etiam malis eripit Dei misericordia, declarat Paulus scribens Philippensibus, Epaphroditum ægrotasse usque ad mortem, *sed Deus*, inquit, *misertus est ejus, non solum autem ejus, verum & mei, ne tristitiam haberem super tristitiam*. Neque quidquam interest inter misericordiam sublevantem, & consolantem; nisi quod sublevamur ademtis malis, quibus premebamur: cæterum adest misericordia consolatrix, quoties in mediis afflictionibus lætarum rerum admixtu temperat adversitatis molestiam, *faciens cum tentatione proventum*, ut inquit Paulus, *quo possimus sustinere*. Atque hæc ipsa mala frequenter immittuntur a miserante Deo, quo nos vel purget a malis admissis, vel retrahat ab admittendis, vel ut virtutis exercendæ materiam subministret. Ita tentatus est Abraham, ita Job variis malis exercitus, ita quicumque umquam pie vixerint in Christo Jesu, in mundo hoc velut aurum igni, variis afflictionibus probati sunt. Ubi sunt isti, qui Deo obmurmurant quoties incidit morbus corporis, aut mors liberorum, aut uxoris, quoties res familiaris damno minuitur, quoties fallunt agrorum proventus, non intelligentes hæc esse certissima signa miserentis nostri Dei? Audiamus potius, quid nos admoneat Solomon: *Disciplinam Domini, fili mi, ne abjicias, neve deficias, cum ab eo corriperis: quem enim diligit Dominus, corripit, & quasi pater in filio complacet sibi*. Eamdem sententiam verbis nonnihil mutatis, ad Hebræos repetit Paulus, *Quem enim diligit Dominus, castigat, flagellat autem omnem filium, quem recipit*. Ergo, dilectissimi Fratres, quoties ingruit

Misericordia verbum in sacris litteris varie accipitur.

Misericordia beneficia.

Misericordia prævenions.

Misericordia sublevans.

Misericordia medicans.

Cor. 3.

Genes. 1.

Hebr. 1.

Prover. 3.

Hebr. 12.

gruit adversitatis procella, juxta Pauli consilium, *in disciplina perseverate, scientes quod tamquam filiis offerat se vobis Deus.* Audite vocem misericorditer corripientis filios suos Patris in Psalmo octogesimo octavo: *Si justitias meas profanaverint, & mandata mea non custodierint, visitabo in virga iniquitates eorum. Misericordiam autem meam non dispergam ab eo, neque nocebo in veritate mea.* Sic & Paulus filiis, quos amabat, minitatur dicens: *Quid vultis, in virga veniam ad vos, an in spiritu lenitatis & mansuetudinis?* Atidem: *De his,* inquit, *qui foris sunt, quid attinet me judicare?* Nulla vox acerbior filiis quam quum audiunt a patre, agite quidquid libet, mea nihil refert; Siquidem hic est sermo meditantis abdicationem. Nimirum, hæc parentum lenitas quavis obduratione durior est.

1 Corinth. 4. Ibidem 5.

Ut igitur est crudelis indulgentia, ita est misericors correptio. *Corripiet,* inquit, *me justus in misericordia, & increpabit me, oleum autem peccatoris non impinguet caput meum.* Paulus Æmilius Romanus Dux, rebus miro successu ex sententia gestis, magnum aliquod malum imminere divinabat. Et Polycrates Samiorum Tyrannus conatus est fortunæ perpetuo blandientis invidiam annuli pretiosissimi jactura redimere. Quanto magis nobis impie viventibus metuendum est, ne justa Dei vindicta immineat, quoties nobis rerum temporalium diu blanditur prosperitas. Deus enim in Propheticis litteris, quum implacabilem iram exprimere vult, comminatur se ablaturum virgam suam ab illis, nec ullis afflictionibus medicaturum peccatis illorum. Absit nobis, carissimi, talis felicitas. Quin potius, si quid serenitatis indulget Patris nostri misericordia, gratias agamus illi, solliciti necubi abutamur illius benignitate: sin urgent adversa, nihilo secius illi gratias agentes, totos nos illius dedamus arbitrio. Ut corpore valeas, permittis te medico homini, credis te chirurgo ligandum, secandum, urendum: ut animæ salutem æternam compares, non credes te Conditori, Domino, Patri, & Servatori? Non audes præscribere medico, hac & hac ratione curato me, & Deo præscribemus quomodo oporteat nostræ saluti consulere? Paulus Apostolus tolerat Angelum Satanæ, sibi imminentem & colaphos impingentem, quod sic expediret ad dotium quas acceperat custodiam, *Quum infirmor,* inquit, *tunc fortis sum.* Et libenter gloriatur in infirmitatibus suis, ut possideat inhabitantem in se virtutem Christi. Nos qui sumus ut deprecemur hanc Dei misericordiam, variis afflictionibus velut amaris pharmacis salutem nostram procurantis? Vulgus ubi quem videt claro genere prognatum, in re splendida, corpore felici, cumulatum honoribus, dicere solet: *Quantum ille debet Deo?* Sic judicant homines, felicitatem æstimantes ex his quæ foris videntur. At si quis rem ad Dei judicium exigat, sæpenumero plus debet misericordiæ Dei obscurus, tenuis, valetudinarius, abjectus inter homines, quam felices illi, quos imperita multitudo Diis æquat. Congere quantum voles infelicitatum juxta mundum, abunde felix es, si istis malis temporariis redimis felicitatem æternam. Jam ignoscentem misericordiam, quam & clementiam vocamus, nemo non agnoscit, nisi qui se credit immunem ab omni peccato. Sed quid ait Joannes Apostolus? *Si dicimus nos non habere peccatum, mendaces sumus, & veritas in nobis non est:* si nec astra sunt munda in conspectu Dei, si & in Angelis suis reperit iniquitatem, si nemo purus est in conspectu Dei, nec infans unius diei, quis nostrum gloriabitur se castum habere cor? Apud homines multi justi videntur, apud Deum nemo justus est, sed *omnes justitiæ nostræ sunt veluti pannus mulieris menstruo profluvio conaminatæ.* Paulus sentit legem carnis in membris suis repugnantem legi mentis, & clamat: *Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus?* Job justi titulo honoratur, & tamen ex Dei colloquio deprehenditur non omnino vacare culpa. Horret etiam ipse Propheta David Dei judicium, nisi multa misericordia diluatur. *Ne intres,* inquit, *in judicium cum servo tuo, quia non justificabitur in conspectu tuo omnis vivens.* Nunc unusquisque nostrum descendat in cubiculum conscientiæ suæ, considerans quot modis, quoties, quam graviter offenderit Deum, quam omnia etiam beneficta nostra sint variis vitiis inquinata; atque ita intelliget quantum debeat immensæ Dei misericordiæ, qui nostram imbecillitatem tam patienter tolerat, qui tot occasionibus invitat ad pœnitentiam, qui resipiscentibus tam placide remittit omnem noxam. Addam his omnibus quod quibusdam fortasse non videbitur admodum probabile, quum Deus impios ad summum malitiæ profectos perdit & in gehennam conjicit, nec hic illum oblivisci misericordiæ suæ. Hebræos, divisis maris fluctibus liberat, Pharaonem cum suo satellitio mergit. Utrobique erat misericordia, sublevans erga populum suum, puniens erga Regem deploratæ jam malitiæ, ne peccata peccatis accumulans, graviores etiam gehennæ pœnas sibi colligeret. Misericordiæ medicantis erat, quod illum tot plagis invitarat ad pœnitentiam. Jamque fractus malis cœperat resipiscere, verum ubi salutaris pœnitentiæ rursus impia pœnitentia ductus, dixit: *Non novi Dominum, nec dimittam populum,* nec tanto denique miraculo commotus destitit a persequendo, sed ira cæcus ausus est sese mari credere, Deus pro sua misericordia deploratam malitiam oppressit, ut quando sanari non poterat, certe levius interiret. Idem sentiendum de reliquis severitatis exemplis, quæ referuntur in Veteris Instrumenti libris, velut de his quos ignis exussit, terra absorpsit, gladius exstinxit, serpentes trucidarunt. Nam in Euangelicis litteris rariora sunt exempla vindictæ, sed omnia misericordiæ. Lenis enim erat correptio, quod Elymas subita cæcitate percussus didicit non repugnare sermoni Euangelico. Paucos Paulus tradidit Satanæ in afflictionem carnis, ut spiritus salvus fieret in die judicii, & pudore correcti sese verterent ad meliorem frugem. Nullum exstat severius quam Ananiæ & Sapphiræ ad Petri correptionem subito collabentium, & tamen incertum an horum animæ corporis interitu servatæ sint. Ad summam hoc ipsum quod apud inferos patiuntur damnatæ malorum animæ, minus est illorum meritis. Nec defuere qui tantum tribuerent misericordiæ Divinæ, ut impios etiam Dæmones ac damnatos homines crederent aliquando post longas seculorum periodos recipiendos in gratiam. Hæc opinio, quamquam magno nititur auctore, tamen ab orthodoxis Patribus reprobata est: quæ tantum in hoc a nobis recitatur, ut declaremus, quam magnificam de Dei misericordia conceperint opinionem eruditissimi Viri, qui noctes dieisque versati sunt in Sacris Voluminibus, quæ fere nihil aliud canunt, efferunt, celebrant, quam Dei misericordiam.

Misericordia puniens. *Exod.* 14. *Act.* 13. *Act.* 5.

Jam si satis demonstratum est, quidquid sumus aut habemus boni, quod protegimur ab imminentibus malis, quod eripimur ab opprimentibus, quod in mediis malis cœlesti solatio refocillati fortes & alacres persistimus, quod temporariis afflictionibus vel erudimur ad pœnitentiam, vel exercemur ad perfectam virtutem, quod non imputantur nobis commissa nostra, in quæ toties relabimur, id totum esse Divinæ misericordiæ, quo magis hujus immensam altitudinem, latitudinem & profunditatem queatis perspicere, quæso, ut vos ipsos mecum pauliſper contemplemini, primum, ea parte qua estis abjectissimi, deinde, ea qua præcellitis, postremo, circumferatis oculos ad mala quæ vobis foris imminent ac circumvallant, ac rursus ad bona, quorum spes vobis ostensa est. Horum omnium contemplatio docebit nos amplitudinem misericordiæ Divinæ, cujus vere nec modus est, nec numerus.

Si corpusculum hoc contemplemur, animi nostri vel organum vel domicilium, vix aliud animal reperias imbecillius, abjectius, aut etiam miserius. Si quæras originem, Princeps noster generis luteus erat. Jam illud quisque consideret quam nihil sit magnificum illud quidquid est humoris, e cujus coagulo capiunt initium humani fœtus rudimenta, dum adhuc est in uteri fœminei latebris. Tum quantum absit a nectare atque ambrosia liquor ille, quo nondum editus infans alitur. Non hic commemorabo humanæ nativitatis sordes,

Misericordia ignoscens. *1 Joan.* 1. *Psal.* 140. *Esaiæ* 64. *Rom.* 8. *Job.* 1. *Psal.* 142. 2 Cor. 12.

Digitized by Google

sordes, tantum quod sæpe vidistis, in memoriam revocate. Quid humano partu miserabilius? quam diutini, quam periculosi parturientium nixus, quam miserabiles ejulatus. Tandem prorepens & ipse puer, protinus a lacrymis ac ploratu vitam auspicatur, quumque natura cæteris animantibus statim ab ortu varia tribuat vel tegumenta vel munimenta, testas, cortices, coria, spinas, villos, setas, plumas, pennas, squamas, vellera, truncos etiam & arbores cortice nonnumquam gemino a frigoribus & calore tutetur: solum hominem nudum, & in nuda humo natali die abjicit ad vagitus statim ac ploratum. Quis hic non vel pullum gallinaceum ovo rupto prosilientem judicet homine feliciorem? Adde nunc fasciarum vincula, os edentulum, linguam infantem, oculos novæ lucis impatientes, ac veluti requirentes relictas uteri tenebras, verticem diu palpitantem, summæ inter cuncta animalia imbecillitatis indicium, breviter, totum imbecille corpusculum, in quo nullum membrum sit quod suo norit officio fungi. Cæterorum animantium pleraque statim ab ortu naturæ suæ dotes explicant. Aliis adest pernicitas, ut equis: statim ut e membrana emersit, volat papilio: cum leonis catulo luctari tutum non est: protinus ab ovo natant pisces, volvunt se magna celeritate gyrini, prius quam ranarum vel nomen vel formam meruere, solus homo quid aliud novit naturæ sponte, quam flere? Quam diu discendum ut ingrediatur, ex quadrupede factus bipes, quam diu ut fari possit? ne vesci quidem novit, nisi doctus. Adde nunc tot morborum genera, ut ne recenseri quidem possint, atque hi quidem subinde novi, ne facile sit mederi, quamquam inter veteres quoque & notos sunt multi immedicabiles. Hi statim natos excipiunt, quidam etiam una cum homine nascuntur, ut lepra, morbus comitialis, per quos multi moriuntur prius quam cœperunt vivere. Ne quid interim dicam de partubus vitiosis aut etiam prodigiosis. Jam illud mihi quisque secum reputet, quot injuriis obnoxiam expertus sit adolescentiam, quam fugax sit juventus, quam sollicita virilis ætas, quam misera senectus, denique quam brevis tota vitæ summa, ut contingat senectus, quæ tamen contingit pauciſſimis. Quisquis vestrum ætatem virilem attigit, recolat actæ vitæ seriem, ac supputet a quibus morbis, e quantis periculis evaserit, agatque gratias Divinæ misericordiæ. Ego vero vel inter præcipua corporis mala duxerim, penitus insita nobis omnium vitiorum semina. Quantam ad iras, ad libidinem, ad luxum, ad invidiam, ad ambitionem, ad rapinam ab ipso matris utero proclivitatem nobiscum trahimus, quum cætera animantia intra naturæ cupiditates probe degant? Cum his veteris Adæ reliquiis quam est omnibus laboriosa colluctatio? quam paucis felix? Gravatur animus mole terreni corporis, & velit nolit ad ea quæ non probat, demergitur. Post hæc considera, quantum malorum agmen nos foris circumvallet, & comperies multo plures interire casu quam morbis. Quam multos absumunt fulmen, terrarum concussio, telluris hiatus, lacuum, fluminum & marium exundatio, aer pestilens, venena, noxiæ bestiæ, ruinæ, mali medici: sed non aliunde major clades quam ex bellis. Verum hæc mala non minitantur exitium nisi corporibus. Animo quot imminent pericula, a Carne hoste domestico, a Mundo nunc blandiente ut strangulet, nunc sæviente ut opprimat, a Spiritibus impiis, qui se nonnumquam transfigurant in Angelos lucis. Quis non expaveſcat horum multitudinem, vires, astutiam, malitiam, & insatiabilem perdendi libidinem? Jam vero quem non exanimet inter hæc mala, mors omnibus certa, dies incertus, extremi judicii severitas, gehennæ numquam finiendi cruciatus.

Video vos ad tantorum malorum solam commemorationem inhorrescere, nec injuria: sed quo plus hic videtis malorum & periculorum, hoc plus debetis Divinæ misericordiæ, quæ non solum inter hæc omnia protegit sibi fidentes, verum etiam hæc omnia nobis vertit in occasionem majoris felicitatis. Quidquid est calamitatis, debemus peccato veteris Adæ, verum felicitatem, ex calamitate cum fœnore redditam debemus novi Adæ misericordiæ, qui est Christus Jesus in omne ævum laudandus omnibus. Satanas expulit e Paradiso, Christus pro Paradiso terrestri, nobis aperuit Regnum cœleste: Serpens impulit in varios hujus vitæ dolores, Christus nobis restituit æterna gaudia vitæ immortalis: Satanas fraude sua nobis conciliavit mortem corporalem, Christus misericordia sua nobis largitur vitam æternam, cui quisquis sese sincero corde tradiderit non est quod ullum hostium genus formidet. Ille vicit mundum, ille fregit universam Satanæ tyrannidem, ille carnem vertit in spiritum. Quod vicit, potentiæ est: quod nobis vicit, misericordiæ est. Adoremus misericordem potentiam, & fruamur potenti misericordia. Omnia possumus per eum, qui nos reddit potentes, si modo maneamus in eo: omnia possidemus per eum, in quo summa bonorum est omnium, undique nos protegente, sublevante, consolante, locupletante illius misericordia, quemadmodum Psalmus dicit Propheticus: *Sperantes in Domino misericordia circumdabit.* Quantis malis patent, qui fiduciam suam posuerunt in dotibus corporis, in opibus, in curribus, in equis, in mundana prudentia, in meritis ac factis suis. Quibus autem præsidiis securus est justus? *Ego autem*, inquit, *in multitudine misericordiæ tuæ*: Ac paulo post: *Domine, ut scuto bonæ voluntatis tuæ coronasti nos.* Quum audis bonæ voluntatis, intelligis excludi fiduciam tuorum meritorum. Ubi deficiunt nos naturæ vires, ubi merita destituunt, ibi succurrit misericordia. Bellatorum scuta non tegunt nisi unam corporis partem, scutum Divinæ misericordiæ totos nos undique protegit, superne adversus Spiritualium Nequitiarum ignea tela, quæ nobis imminent e cœlestibus; inferne adversus versutiam Serpentis insidiantis calcaneis nostris: a fronte ne nos lædant instantia: a tergo, ne nos repetant præterita: a dextris, ne rerum successus reddat insolentes: a sinistris, ne dejiciat adversitas. Hoc scuto fretus clamat ille; *Dominus mihi adjutor, non timebo quid faciat mihi homo.* Et alibi: *Non timebo millia populi circumdantis me.* Sed animosius etiam Paulus Apostolus scribens Romanis: *Si Deus pro nobis*, inquit, *quis contra nos?* Induerat egregius bellator panopliam fidei, quæ nos munit, non operum fiducia, sed misericordiæ Divinæ. Hac armatura fretus, non tantum contemnit angustiam, famem, nuditatem, periculum, persecutionem, verum etiam gladium Tyranni, mortem præsentem intentantis. Nihil potest humana crudelitas, ubi adest protectrix Dei misericordia, imo quod fortius est, contemnit præter mortem ac vitam, Angelos, Principatus, Virtutes, Instantia, Futura, Fortitudinem, Altitudinem, Profundum; denique, si qua est alia creatura vel in Cœlis, vel in Terris, vel apud Inferos. Et hic est ille, qui suæ imbecillitatis conscius appellat se ipsum vas fictile: *Habemus*, inquit, *thesaurum hunc in vasis fictilibus.* Unde igitur huic testæ fragili tantum roboris? *Gratia*, inquit, *Dei sum id quod sum.* Quid est gratia Dei, nisi misericordia Dei? Gloriemur & nos libenter cum Paulo in infirmitatibus nostris, ut inhabitet in nobis virtus Christi: sic enim magis expedit nobis, ut contemplatione miseriarum nostrarum glorificemus Dei misericordias.

Psal. 13. Psal. 15. Psal. 117. Psal. 3. Rom. 8. 2 Cor. 4. 1 Cor. 9. 2 Cor. 12.

Et tamen interim, si placet, contemplare te ipsum, ô homo, ea parte, qua præcellis cæteris animantibus. Etenim si te ipsum metiare bonis corporis, vides quam multis animantibus brutis sis inferior, magnitudine superant Cameli, celeritate Tigres, robore Tauri, colore Cygni, ornatu Pavones, salubritate Pisces, si quidem proverbio credimus, imo pene omnia, oculorum acie Lynces & Aquilæ, olfactu Vultures, vivacitate Cervi Corvique. Et tamen si quis corporis humani dotes consideret, inveniet hic in quo laudet Dei misericordiam. Quanta sensuum sagacitas, quanta membrorum symmetria, quam accommoda ad varios usus organa? Verum his de rebus etiam librum edidit Vir eloquentia singulari Lactantius, cui titulum indidit, *De Opificio Dei.* Is cum utilitate legetur,

si quidquid in corpore boni est, meminerimus & hoc totum ut a Dei misericordia profectum, mancipandum esse Divinis obsequiis. Alioqui qui volet in corporis dotibus gloriari, statim audiet: *Omnis caro fœnum, & omnis gloria ejus quasi flos fœni.* Item illud: *Quid superbis, terra & cinis?* Ne in animi quidem dotibus, qua parte mirabilior est homo, habet quod sibi vindicet. Qui corpus condidit, idem condidit animum, corpus finxit e limo, animum indidit afflatu oris sui. Et idcirco reliquorum animantium anima una cum corpore perit, nostra superstes est corpori suo, donec recipiat illud in resurrectione promissa. Jam quam sit res efficax anima, mors ipsa declarat, quæ simul atque decesserit, jacet inutile cadaver: ubi calor, ubi color, ubi motus, ubi sensuum omnium vigor? Et tamen dum anima tenetur illigata tam infelici corpusculo, nihil agens nisi per organa corporea, quæ frequenter obstant quo minus nativam vim suam exerat, quam admirabilis est illa mentis humanæ celeritas & perspicacia? Quam immensus memoriæ thesaurus? Quid est tam abditum in arcanis naturæ, vel in cœlis vel in terris, quod hominis ingenium non observarit, deprehenderit, absolverit? Magnum est, quod multi ex astrorum situ motuque prædicunt seculis aliquot post ventura: sed majus est, quod ex rebus conditis deprehensa est illius opificis sempiterna virtus ac Divinitas, teste Paulo. Quanta vero volubilitas humani ingenii, quam brevi spatio, quam multa simul contuetur intellectus hominis? Memoriæ vero quam immensa vis est, quæ tot rerum formas, tot rerum vocabula sensuum ministerio tradita, bona fide complectitur? Non enim hic loquar de his, qui tot tam cognitu difficiles disciplinas, tot insuper linguas, perdidicerunt, quodque didicerunt, tenent. Cogitet apud se quivis e vobis, quot hominum facies ac nomina memoria complectitur, quot animantium, arborum, herbarum, locorum, aliarumque rerum innumerabilium formas agnoscit, ac memoriter reddit vocabula. Has naturæ dotes vulgus appellat, quum sint revera Divinæ misericordiæ munera, quæ cuique partitur, non pro meritis nostris, sed pro sua benignitate. His omnibus quoniam filius prodigus abusus est ad humanæ voluntatis libidinem, non solum non detractum est quod datum erat, sed per gratiam addita est uberior charismatum munificentia. Per legem nos instituit, per Filium quem totum nobis impendit, docuit nos arcana suæ sapientiæ, per Spiritum suum locupletat animos nostros variis dotibus, humanas vires superantibus. Dat intellectum mysticarum Scripturarum, quæ nobis prælucent & consolantur in omnibus malis: dat præscire futura, dat loqui linguis, contemnere venena, pellere morbos, excitare mortuos, profligare noxios Dæmones, dat vincere portas Inferorum, dat esse membra Christi, filios Dei, consortes regni cœlestis, cujus non erit finis. Hic mihi reputa qualis fueris conditus, nimirum, altera ex parte luteus: deinde quanto infra pecudum conditionem te dejecerit peccatum. Rursus ad quam dignitatem, ad quam felicitatem voceris, & perspicies Domini misericordias nec numerum habere nec mensuram. Quid scarabæis contemtius? At purus est scarabæus, si cum peccatoris sordibus conferatur. Quid Angelis sublimius? Nonne supra modum omnem erat ex scarabæo facere Angelum? Nunc hominem scarabæo abjectiorem, fecit Angelo majorem, ausim dicere, fecit Deum. Cur enim non ausim dicere, quod audet Scriptura divina? *Ego dixi Dii estis, & filii excelsi omnes.* Quidquid ex Deo nascitur, quodammodo fit Deus. Quidquid adglutinatur corpori & spiritui Christi, venit in consortium cognominum. Hic si nihil est quod tuis meritis possis adscribere, glorifica Dei misericordiam, adora Dei misericordiam, exosculare Dei misericordiam. Quod si quis conetur hic aliquam portionem sibi quoque vindicare, reclamabit illico Paulus Apostolus, hæc omnia gratiæ Dei tribuens. Omnes hujus Epistolæ crepant gratiæ vocabulum, quod quoties audis, intellige tibi commendari Dei misericordiam. Gratiæ est, quod purgati sumus a peccatis: gratiæ quod credimus, gratiæ quod per Spiritum ejus caritas diffusa est in cordibus nostris, juxta quam operamur ea, quæ sunt pietatis. *Nos enim non sumus sufficientes aliquid cogitare a nobis, quasi ex nobis, sed omnis sufficientia nostra ex Deo est.* Si verum dixit Paulus, ubi sunt impudentes isti, qui vendunt quibuslibet sua bona opera, quasi tantum ipsis domi supersit, ut possint & alios ditare? Miserabiles sunt, qui sic venditant sua benefacta, maledicti qui confidunt in operibus hominum. Qui priore morbo laborat, audiat quod in Apocalypsi audit Ecclesia Laodicensis, *dicis: Dives sum & locupletatus, & nullis egeo, & nescis quoniam tu es miser & miserabilis, & pauper & cæcus, & nudus.* Sed gravius etiam peccant, qui cæteris ex bonorum operum suorum exuberantia pollicentur divitias. Porro, quid suadet hujusmodi Spiritus Sanctus? *Suadeo*, inquit, *tibi a me emere aurum ignitum, probatum, ut vere locuples fias.* Et tu qui conscius es paupertatis tuæ, cur mendicas a mendicis? *Si quis*, inquit Jacobus, *indiget sapientia, postulet a Deo, qui dat omnibus affluenter, nec exprobrat. Omne datum optimum, & omne donum perfectum desursum est descendens a Patre luminum.* Et tu petis ab homine vestem bonorum operum, qui hoc miserabilius est nudus, quo sibi videtur magnificentius vestitus? Agnosce tuam miseriam, & parata est misericordia. Apud homines, qui imputant beneficium, qui repetunt officium mutuum cum fœnore, nihil carius constat, quam quod precibus emtum est: apud Deum nihil æque gratuitum est, quam quod duobus nummulis emitur, precatione & fiducia, quandoquidem hoc ipsum pretium largitus est, qui sic vendere vult suam misericordiam.

Multa jam nobis dicta sunt, Fratres optimi, de Dei misericordia, sed longe plura restant dicenda, si velimus omnia repetere e Scripturis arcanis, quæ nobis Divinæ misericordiæ magnitudinem commendant. Superest ut vos paucis cohorter, ne quis ob arrogantiam se præbeat indignum tam obvia Dei misericordia, aut ob animi perversam dejectionem desperet Dei misericordiam. Post hæc paucis indicabimus, quibus rebus provocetur Dei misericordia. Hæc erit denique nostræ Concionis summa, si nobis dicentibus misericordia Domini adesse dignabitur. Nihil æque aversatur Deus ac cervicem elatam & contumacem; *superbis enim resistit, humilibus autem dat gratiam.* Ad hanc cæcam dementiam, ac dementem cæcitatem multos perducit temporalium rerum successus, ut velut obliti Conditoris sui, vivant ex animi sui libidine, adeo non cogitantes de corrigenda vita, ut glorientur etiam in malitia, potentes iniquitate. Et ut alibi legimus: *Gloriantur quum male fecerint, & exsultant in rebus pessimis.* De quibus scripsit Solomon: *Impius quum in profundum malorum venerit, contemnit.* De talibus & Paulus: *Tradidit eos Deus in reprobum sensum, ut faciant ea, quæ non conveniunt.* Horum nonnulli sibi perpetuam malorum impunitatem pollicentes, aspernantur salubrem admonitionem, non recipiunt quidquid provocare potest ad pœnitentiam, dicentes, habeat sibi Deus cœlum suum, nobis relinquat terram. De his loquitur Moses in Cantico suo, quum commemoratis multis ac magnis Dei beneficiis in populum Israelitarum subjicit: *Incrassatus est dilectus & recalcitravit, incrassatus, impinguatus, dilatatus, dereliquit Deum factorem suum, & recessit a Deo salutari suo.* Depingit hoc hominum genus Psal. LXXII. *In labore hominum non sunt, & cum hominibus non flagellabuntur; Ideo tenuit eos superbia, operti sunt iniquitate & impietate sua, transierunt in affectum cordis. Cogitaverunt & locuti sunt nequitiam, iniquitatem in excelso locuti sunt. Posuerunt in cœlum os suum, & lingua eorum transivit in terra.* Sed audi quis exitus sequatur hanc infelicissimam felicitatem, *Verum tamen propter dolos posuisti eis, dejeciisti eos dum elevarentur. Quomodo facti sunt in desolationem, subito defecerunt, perierunt propter iniquitatem suam. Velut somnium surgentium, Domine, in civitate tua imaginem ipsorum ad nihilum rediges.* Qui semet ad exemplum Luciferi erigunt adversus Deum, iis eveniet, quod

Esa. 40. Eccles. 19.

Psalm. 18.

Apoc. 3.

Apoc. 3.

1 Petri 5. Jacobi 4.

Psal. 51.

Proverb. 2. Ibidem 18.

Roman. 1.

Deut. 5.

in

Luc. 10. in Euangelio comminatur Dominus: *Vidi Satanam tamquam fulgur de cœlo cadentem.* Audit & Corozaim opulentia rerum fluxarum impie tumens: *Va tibi, Corozaim: quoniam qua nunc es sublata in cœlum arrogantia tua, vindicta Dei ad inferos detraheris.* Tumebat quondam & Paulus fiducia patriæ legis ferox, ac spirans minas & cædes adversus discipulos Domini, ideoque dextra Dei subito prostratus in terram, audit: *Durum est tibi contra stimulum calcitrare.* Verum in hujus facto quoniam error erat, non perversitas, misericordiam consecutus est. Mox ut ille agnovit, Dominus peccatum ignovit, nec ignovit modo, verum etiam ex lupo fecit ovem, ex tyranno Apostolum. Sed illos manet exsecratio, qui perseverantes in peccatis, tandem callo ducto nolunt intelligere ut bene agant, qui dicunt Deo: *Recede a nobis, scientiam viarum tuarum nolumus.* Rursus, qui apud Esaiam similia loquuntur, quique Domino vocante ad fletum, planctum, decalvationem & cilicium, ipsi faciunt lætitiam & exsultationem, mactantes vitulos, & immolantes oves, ut comedant carnes, & bibant vinum, dicentes: *Edamus & bibamus, cras enim moriemur:* quique apud eumdem Prophetam irrident minas Domini, ad pœnitentiam provocantis, *manda remanda, manda remanda: exspecta reexspecta, exspecta reexspecta: modicum ibi, modicum ibi.* Quique rursus alio loco dicunt: *Non audiemus Dominum, sed in peccatis nostris moriemur;* his, juxta vetus proverbium, *furor fit læsa sapius patientia,* & spreta Domini misericordia vertitur in graviorem condemnationem; Subjicit enim apud Esaiam Dominus irrisus: *Et erit eis verbum Domini, manda remanda, manda remanda: exspecta, reexspecta, exspecta reexspecta: modicum ibi, modicum ibi, ut vadant & cadant retrorsum, & conterantur, & illaqueentur & capiantur.* Vadunt infelices, relictis suis pravis cupiditatibus semper in pejus proficientes: cadunt in barathrum impietatis, illaqueantur funiculis peccatorum; capiuntur æternæ damnationis sagena, ducentes in bonis dies suos, & in puncto ad inferna descendunt. O vere miseros homines, & exitio devotos! qui tamquam victimæ pingues saginantur ad cædem, quos nec peccatorum enormitas dedocet arrogantiam, nec tanta Dei lenitas emollit ad pœnitentiam; Dei clementia toties peccantem tolerat, ut resipiscas: indulget pœnitentiæ spatium, nec interim aufert abs te benignitatem suam, dat prosperam valetudinem, dat opes, dat reliqua vitæ commoda, veluti carbones ignis congerens super caput tuum, ut si peccatum tuum odisse non possis, quia per se turpissimum est, ideo saltem incipias odisse, quod tam amabili Patri displiceat. Æschinum adolescentem in Comœdiis comperta patris mira lenitas erga peccantem commovet, ut in posterum observet eum religiosius, sic enim loquitur: *Quid hoc est negotii? hoc est patrem esse; aut hoc est filium esse? Si frater aut sodalis esset, qui magis morem gereret? Hiccine non amandus? hiccine non in sinu est gestandus? Hem, itaque adeo magnam mihi injecit sua commoditate curam, ne forte imprudens faciam quod nolit, sciens cavebo.* Si bene nata ingenia parentum lenitas docet odisse peccatum, tu infelix peccator tanta Patris tui bonitate magis ac magis indurescis, nec audis Paulum a dementia revocantem? *An,* inquit, *divitias bonitatis ejus, & patientia & longanimitatis contemnis? An ignoras quod benignitas Dei ad pœnitentiam te adducit? Secundum autem duritiam tuam & impœnitens cor thesaurizas tibi iram in die iræ, & revelationis justi judicii Dei.* Nulla fera tam immanis est, quæ non mansuescat officiis hominum, & tu tam inaudita Dei munificentia provocatus, magis etiam ferocis in illum? Nulla res est tam dura, quæ non molliscat hominum arte. Æra liquescunt fornace, ferrum mollescit igni, cornu infusa cera lentescit, adamantis invicta durities hircino cruore domatur: & ô cor plusquam corneum, plusquam ferreum, plusquam adamantinum, quod nec ignis Gehennæ, nec Patris leniissimi indulgentia, nec Agni immaculati pro te effusus cruor emollit, imo quod his omnibus fit rigidius. Tolle trophæa, age triumphum impietatis, vicisti miser, vicisti artem divinam, infelicissima victoria: *Infelix terra est,* ut ait Paulus, *& exsecrationi proxima, quæ quum frequenter exceperit cœlestem imbrem, nihil aliud progignit quam spinas & tribulos,* quanto infelicior, quæ toties irrigata pluvia divinæ misericordiæ, durescit etiam in lapidem adeo rigidum, ut nullam Divini Spiritus recipiat impressionem. Mosis legem tabulis saxeis inscripsit digitus Dei, proinde tuum cor saxis illis rigidius est, cui nihil Euangelicæ legis inscribere potest Dei Spiritus. Quis nobis scindet hæc corda saxea, nisi ille, cujus mors scidit petras, ut exirent e monumentis qui mortui erant? Quis dabit nobis cor carneum, nisi sermo Dei, qui pro nobis caro factus est? Verum his quoque deploratiores sunt, qui suis peccatis blandientes, blasphemas & impias ferunt opiniones, negantes esse Deum in excelso: aut si est, nihil ad illum pertinere res mortalium: non esse vitam post corporis interitum, non esse paratam immortalitatem his, qui hic pie vixerunt in Christo Jesu: nec esse paratam gehennam his qui hic servierunt Satanæ, inanes esse minas Scripturarum, vana esse promissa Euangelii: aut qui perversa Scripturarum interpretatione sua scelera pro benefactis defendunt: ac sermonem Dei, ad cujus regulam oporteret depravatas animi cupiditates corrigere, cogunt patrocinari turpitudini suæ, cæteris criminibus, hæresis impietatem ceu pessimum colophonem imponentes.

Optimo jure ad tantæ impietatis mentionem, pallor occupans faciem, ac totius corporis tremor obortus, declarat quantopere quod audistis, exsecremini. Sed, utinam ista non audiremus etiam inter Christi nomen professos! Ostendi vobis Scyllam, in quam illisi complures, pereunt. Ostendam & Charybdim, periculum & illo graviissimo gravius ac formidabilius. Hi sunt, quos Cain & Judam proditorem secutos, in æternum exitium absorbet veniæ desperatio. Eadem pernicies est, licet diversa sit pereundi ratio. Pharao indu- *Exodi 5.*
ratus, dicet: *Non novi Dominum nec dimitto populum.* Quid Cain? *Majus est peccatum meum, quam ut veniam merear.* Porro Judas quid? *Peccavi prodito sanguine in- Genes. 4. Matth. 27.*
noxio.* Uterque peccati magnitudinem agnoscit, utérque confitetur, utrumque facti pœnitet, sed uterque recedit a facie Domini, apud quem solum est misericordia, & copiosa a peccatis redemtio. Sic enim legis de Cain: *Egressusque Cain a facie Domini, habitabat profugus in terra ad Orientalem plagam.* &c. Et Judas egressus e convivio sanctorum, non est reversus. Infelix, qui sic egreditur a facie misericordiæ Dei, ut non revertatur. Hic est, opinor, de quo sensit Hieremias, *Cap. 22.*
quum ait: *Nolite flere mortuum, neque lugeatis super eum, plangite fletu eum, qui egreditur, quia non revertetur ultra.* Mortuum non vult defleri, quod aliquando sit revicturus. Ille omni lacrymarum genere deplorandus est, qui semet avertit a fonte vitæ perennis, nec umquam per pœnitentiam, unde abiit, revertitur. Abierat filius ille profusor ac nepos in regionem longinquam, reliquerat domum amantissimi patris, sed reversus est. Longe recesserat a Domino Petrus, quum ter illum abjuraret: sed mox reversus est, dum recordatus sermonis, quem dixerat Jesus, cœpit amare flere. Exciderat sibi, sed reversus in sese, reversus est ad Jesum. Sic clamat Esaias: *Mementote istud, & confun- Cap. 40.*
damini, & redite prævaricatores ad cor. Recordatus est Petrus, & rediit ad cor: ablatum est ab eo cor saxeum, cor pumiceum, unde nulla lacrymarum stilla poterat extundi: datum est cor carneum, unde mox erupit fons lacrymarum: amarus ob dolorem pœnitentiæ, sed salubris ob redditam innocentiam. Judas autem non est reversus ad Jesum, sed abiit ad Sacerdotes & Pharisæos, retulit funestam pecuniam, inde confugit ad infelicem laqueum & crepuit medius. Hæc ad nostram institutionem in suis discipulis permisit Dominus. Vides duorum Apostolorum peccantium quam diversus sit exitus. Judas toties Domini mansuetudine provocatus ad resipiscentiam, perstitit in impio proposito. Sed Petrus ad intuitum Jesu recordatus sermonis Dominici, statim agnovit se ipsum, ac velut indignum

Digitized by Google

dignum præsente Domino, subducit sese, non ad laqueum, sed ad fletum, hoc est, non ad desperationem, sed ad remedium. Judas imitatus Cain hujus mali Principem, agnovit quidem peccati sui magnitudinem, sed non est recordatus sermonum Divinorum, qui nusquam in Libris Sacris non invitant ad reditum, provocant ad pœnitentiam, & pollicentur misericordiam. Nam quæ pagina est in Libris Sacris, quæ non sonet Dei misericordiam? Non loquor solum de Libris Novi Testamenti, quæ lex est gratiæ, verum etiam de Veteri Testamento, quæ rigidior esse putatur. Audiamus quam blande Dominus apud Hieremiam sub persona Sponsæ, quæ deserto marito, se prostituerat passim omnibus, populum suum revocet ad
Hier. 3. pœnitentiam: *Convertimini*, inquit, *filii revertentes, dicit Dominus, quia ego vir vester.* Et apud Job, *Dominus revelat aurem peccatorum, ut corripiat: & loquitur,*
Job. 16. *ut revertantur ab iniquitate.* Sed miseri, qui ad hanc Domini vocem obturant aures suas, similes aspidi surdæ, quæ studio obstruit aures, ne audiat vocem in-
Psal. 49. cantantis sapienter. *Hodie*, inquit Psalmus, *si vocem ejus audieritis, nolite obdurare corda vestra.* Hodie nostrum est, quamdiu sumus in hac vita, quamdonec manet, non desinit nobis loqui Dominus, provocans ad pœnitentiam, offerens paratam veniam. Quid dixi veniam? Major est misericordia Dei, quæ reversis pollicetur opimam munificentiam. Sic enim legimus in
Job. 22. libro Job: *Si reversus fueris ad Omnipotentem, ædificaberis, & longe facies iniquitatem a tabernaculo tuo: dabit pro terra silicem, & pro silice torrentes aureos.* Audiamus
Cap. 21. misericordiam Domini apud Esaiam invitantem ad pœnitentiam: *Si quæritis*, inquit, *quærite, convertimini & venite: si quæritis finem malorum, ne quærite a filiis hominum, in quibus non est salus: ne a maleficis, ne a laqueo, sed a me quærite, qui solus & possum, & paratus sum ignoscere. Tantum avertamini ab his quæ turpiter amastis, & conversi, venite ad me.* Rursus apud eumdem Prophetam, universum genus mortalium invi-
Cap. 45. tans ad se, loquitur: *Numquid non ego Dominus? & non est ultra Deus absque me. Deus justus & sanctus non est præter me: convertimini ad me, & salvi eritis omnes fines terræ, quia ego Deus, & non est alius.* Hæc Dominus loquitur Gentibus idololatris, homicidis, sacrilegis, parricidis, incestis, blasphemis: & tu miser per desperationem averteris a Domino?

Olim quum impune regnaret inter Gentes peccatum, misericordia videbatur contracta intra angustos Judææ terminos. Cæterum, per Euangelium dilatata
Hier. 18. est misericordia per universos fines terræ. Apud Hieremiam item comminatur pœnam obstinatis, sed offert paratam veniam resipiscentibus: *Si gens*, inquit, *illa pœnitentiam egerit a malo suo, quod locutus sum adversus eam, agam & ego pœnitentiam super malo, quod cogitavi facere ei.* Et qui paulo ante minitabatur subversionem, eradicationem, ac dispersionem, diversa promittit, & subito inquit: *Loquar de gente & regno, ut ædificem,*
Ezech. 18. *& ut plantem illud.* Similiter apud Ezechielem, non solum promittit veniam redeunti, verum etiam amnestiam illam Græcorum proverbio celebratam, hoc est, omnium superiorum malorum oblivionem: quum enim ante commemorasset omne genus facinorum ac flagitiorum, subjicit: *Si autem impius egerit pœnitentiam ab omnibus peccatis, quæ operatus est, & custodierit universa præcepta mea, & fecerit judicium & justitiam, vita vivet & non morietur: omnium iniquitatum ejus, quas operatus est, non recordabor. Numquid voluntatis meæ est*
Ibidem. *mors impii, dicit Dominus Deus, ac non magis ut convertatur a viis suis & vivat?* Et aliquanto inferius: *Convertimini & agite pœnitentiam ab omnibus peccatis vestris, & non erit vobis in ruinam iniquitas: projicite a vobis omnes prævaricationes vestras, in quibus prævaricati estis: & facite vobis cor novum & spiritum novum. Et quare moriemini domus Israel? Quia nolo mortem morientis, dicit Dominus Deus, revertimini & venite.* Cur desperas, miser, quum Deus in hoc miserit Filium suum in terras,
Psal. 47. ut spem bonam haberes? Ipse nimirum est Dei misericordia, de quo canit Psaltes: *Suscepimus Deus miseri-*

A *cordiam tuam in medio templi tui.* Esto in templo, & amplectere misericordiam. Ille resurgens clamat: *Nolo mortem peccatoris, sed magis ut convertatur & vivat*: Audi vocem hanc, infelix peccator, excute letalem somnum, resurge cum Christo, ut vivas in illo. Tibi revixit ille, ne te semper occuparet mors peccatorum. Ac ne quis suspicetur hanc Dei clementiam non esse paratam: aut non paratam, nisi his qui levia quædam & pauca commiserint, audi Dominum clara voce pollicentem: *Quacumque hora ingemuerit peccator, omnium iniquitatum illius non recordabor.* Non excepit criminum genus, non perpendit magnitudinem aut multitudinem admissorum. Tantum ingemisce, & parata est
B. omnium superiorum criminum oblivio. Pro levioribus commissis, sine quibus non vivit humana imbecillitas, quotidie Dei misericordiam inclamamus, dicentes: *Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris*: & audimur si modo audierimus proximum orantem ut ignoscamus. Quin & in capitalibus admissis ordo quidam est, quemadmodum apud homines quidam levius dormiunt, sic ut facili sibilo excitentur: sunt qui altius, ut clamore sit opus, sunt qui altissime, ut vix multa vellicatione expergiscantur: ita apud Deum alii levius mortui sunt, alii gravius, alii gravissime. Nullum autem mortis genus tam deploratum & conclamatum, quod ille sua voce non pro-
C pellat, ad cujus vocem resurgunt etiam hi, qui in monumentis sunt: neque quemquam tam profundus mortis sopor occupat, ut per eum non possit excitari. Hoc triplex peccatorum discrimen pii Scripturarum Interpretes existimant nobis significatum in tribus funeribus, quæ legimus a Domino Jesu revocata in vitam. Archisynagogi filiam, puellam duodecim annos natam excitavit in ædibus paucis admissis testibus, vetuitque proferri quod erat gestum. Hi sunt qui primum non ex destinata malitia, sed vel per lubricum ætatis, vel per imbecillitatem humanam, sic in crimen aliquod prolapsi sunt, ut nondum in malo callum duxerint, non-
D dum fœdus tumor ex scelere contractus sit. Hos porrecta manu facile erigit Dominus Jesus, tegens etiam illorum turpitudinem, & pudori consulens. Cæterum, viduæ filium excitavit majore negotio. Jam cadaver efferebatur ad sepulcrum. In tempore vero factus obvius Dominus, commotus mulierculæ lacrymis, jubet sisti loculum, erigit adolescentem. Is primum resídet, deinde loquitur, mox exsilit e loculo, ac matri redditur. Hi nimirum sunt, qui eo progressi sunt in vitiis, ut nec infamia revocari potuerint a peccando. Hi per publicam pœnitentiam paulatim revocantur ad vitam. Resídet enim, qui peccare desinens erigit sese ad propositum vitæ melioris. Loquitur, qui confes-
E sus suam turpitudinem agnoscit Dei misericordiam; redditur vivus matri, qui peractis remediis, restituitur Ecclesiæ communioni. Lazarus autem jam fœtebat in monumento. Tantum defletur a desperantibus sororibus & amicis. Hic Jesus jubet ostendi sepulcrum, lacrymatur, infremit & turbatur spiritu, jubet tolli saxum, magno clamore jubet prodire foras, prodit, sed obvinctus, solvitur, atque ita demum redditur sororibus. Non magnum erat Domino fuscitare cadaver quatriduanum, majus est excitare peccatorem qui jam annis quadraginta in omni turpitudinis genere non vixit, sed computruit. *Puer*, inquit, *centum annorum* *Esa. 65.*
morietur, & peccator centum annorum maledictus erit.
F Et hunc dignabitur suscitare Dominus Jesus, modo tandem audiat vocantem. Quotidie clamat, *surge puella, surge adolescens. Lazare veni foras.* Sed heu! plerique plusquam mortui, non audiunt vocem revocantis in vitam. Quid autem est audire nisi credere? Incredulitas obturat aures impiorum, quo minus vox Scripturæ divinæ penetret in animos. Rogemus Domini misericordiam, dignetur intendere vocem suam omnipotentem, talibusque miseris ac deploratis occinere: *Surde & mute spiritus, ego præcipio tibi, exi ab* *Marci 8.*
eo, & amplius ne introeas.

Jam quo rectius perspicias, quam parata sit misericordia Domini resipiscenti, audi David: *Dixi confi-* *Psal. 31.*
tebor

Triplex mortuorum genus.

Digitized by Google

tebor adversùm me justitiam meam Domino, & tu remisisti impietatem peccati. Nondum confesso, sed tantum meditanti confessionem occurrit misericordia. Ingemisce, confitere, sed coram Domino. Multi ingemiscunt apud homines, plorant apud homines, confitentur apud homines, scindunt vestes, sed apud homines, induunt cilicium, adspergunt capiti cinerem, sed apud homines. Quæ si fiant apud Deum, hoc est, ex toto corde, ex sincero affectu, non cessat misericordia Do-
Joh. 2. mini: *Scindite*, inquit, *corda vestra, & non vestimenta vestra. Nam cor contritum & humiliatum Deus non*
Psal. 50. *despiciet. Ploremus*, inquit Psalmographus, *coram Domino, qui fecit nos.* Multi jejunant, sed non eo jeju-
Ibidem. 94. nio quod vult Dominus, multi commutant amictum, at non commutant affectum. Et tamen incidit, ut hæc quoque sint apud homines facienda, ut quos nostra malitia provocavit ad peccandum, eos ad resipiscendum revocet pœnitentia. Sed hæc inutiliter fiunt apud homines, nisi prius fiant in oculis Dei. Confessus est Judas peccatum suum, sed apud Pharisæos: si confessus fuisset Domino, statim complexa fuisset eum clementissima Domini misericordia. Et quo gratior sit Domino nostra confessio, Oseas Propheta confessionis etiam formam nobis dictat: *Tollite*, inquit, *vobiscum verba, & revertimini ad Dominum, & dicite ei, omnem*
Osee 14. *auser iniquitatem, & accipe bonum, & reddemus vitulos labiorum nostrorum.* Revertamur & nos qui multis modis aberravimus ad eum, qui solus tollit peccata mundi, qui pro nostris peccatis effudit pretiosum sanguinem, dicamus illi: Auser a nobis omne malum, quod perpetravimus. Gratisne? Et accipe bonum. Quod bonum? vitulos labiorum nostrorum. Agemus gratias tuæ misericordiæ, cui debebimus quidquid post lapsum boni gesserimus: auferes a nobis quod nostrum est, & accipies a nobis quod tuum est. Vide vero quam huic concinit Propheta Johel eamdem sententiam aliis verbis referens: siquidem apud hunc Deus dira comminatus his, qui negligerent oblatam ipsius misericor-
Joel. 2. diam, sic infert: *Convertimini ad Deum vestrum, quia benignus & misericors, patiens & multæ misericordiæ, & præstabilis*, sive ut Græci codices habent, *μετανοῶν*, hoc est, *pœnitens super malitia.* Dejicit te magnitudo criminum, sed erigat magnitudo misericordiæ Divinæ, eam vide quot modis exaggeret Propheta. *Benignus est*, pro quo Septuaginta verterant, *ἐλεήμων*, hoc est, *misericors.* Id quamquam satis erat, ne desperaremus veniam, addit, *& miserator*, quod Septuaginta *οἰκτίρμων*, ut intelligamus illum nostris malis etiam indolescere, non solum succurrere. Nec hoc contentus, addit *patiens*, quod significantius Græce dicitur *μακρόθυμος*, hoc est, *leni animo, minimeque celer ad vindictam*, quemadmodum humana misericordia facile vertitur in indignationem. Et adhuc desperas, ô peccator. Audi igitur quod sequitur, *& multæ misericordiæ*, quod Græcis est, *πολυέλεος.* Si multa sunt peccata, ne diffide, multa est misericordia. Quid nunc superest, nisi ut convertaris & adeas invitantem? Sed terrent minæ supplicii, audi & respira, & præstabilis super malitia. Incertum quare quod Septuaginta verterant *μετανοῶν*, hoc est, *pœnitens*, divus Hieronymus verterit *præstabilis*: nam Latinis præstabile dicitur, quod præstari, hoc est, effici potest: *malitias* autem dixit, afflictiones, quæ nostris peccatis debebantur. Aufert peccata, remittit æternam pœnam commeritam. Quid igitur superest? nihil nisi ut agnoscas Dei misericordiam. Nimirum hoc est, quod sequitur apud Johelem: *Et dimittet post se benedictionem, sacrificium & libamen Domino Deo nostro.* Videlicet, hoc erat quod Oseas dixit, *vitulos labiorum*, id est, *sacrificium laudis & gratiarum actionis.* Si quis graviter ac frequenter offendisset hominem, quam difficilis reconciliatio, quam memor injuriarum animus, quam tarde senescit ira, quam facilis quavis ex causa relapsus ad veterem simultatem, quam morose exigitur offensæ pensatio: & tamen si sic quoque recipiunt in gratiam, clementes vocantur. Deus toties offensus ultro provocat ad pœnitentiam, invitat ad veniam, remittit minas, condonat Gehennæ pœnam, offert pro supplicio benignitatem, & adeo non avertit sese a resipiscente peccatore, ut ultro etiam occurrat revertenti, & obviis (ut ajunt) ulnis excipiat conversum. Nimirum, hoc est quod apud Zachariam pollicetur: *Con-*
Zach. 1. *vertimini ad me dicit Dominus exercituum, & convertar ad vos, dicit Dominus exercituum.* Quid est, *convertimini ad me?* Agnoscite vestram miseriam & expetite meam misericordiam. Quid est, *& ego convertar ad vos?* Illico ex vindice factus opitulator, adjuvabo conatus vestros, ut quod vestris viribus non potestis efficere, meo favore consequamini. Nemo potest salubriter odisse peccata sua, nisi Deus dederit, nisi auferat cor lapideum & inserat cor carneum: nisi pro corde polluto, creet in nobis cor mundum: nisi pro spiritu pravo spiritum rectum innovet in visceribus nostris.

Sed cur hæc opera mihi sumitur in recensendis aliquot Veteris Scripturæ locis, quæ declarent admirabilem Domini misericordiam? Tota Veteris Instrumenti Scriptura undique nobis prædicat, occinit, inculcat Dei misericordiam. Et ubi sunt illi phrenetici verius quam hæretici, qui duos ex uno faciunt Deos, alterum Veteris Testamenti, qui tantum justus fuerit, non etiam bonus: alterum Novi, qui tantum bonus fuerit, justus non item. Non saltem illam audiere cantionem, quæ toties iteratur in Psalmis: *Con-*
Psal. 117. *fitemini Domino, quoniam bonus, quoniam in seculum misericordia ejus?* Ubi væsanus Manichæus, qui docuit eum, qui nobis tam amanter locutus est per Prophetas, quique Mosis legem condidit, non fuisse verum Deum, sed unum e noxiis Dæmonibus? Idem Deus est, utriusque legis, eadem veritas, eadem misericordia, per Jesum Christum Dominum nostrum, nisi quod in Mosis lege sunt umbræ, in Euangelio veritas; in illa promissio, hic exhibitio; ibi multa & magna misericordia erga Judæos, hic totus ille misericordiæ fons, vel mare potius exuberavit in omnes totius orbis nationes, inundatione sua proluens, & profligans omnium mortalium mala. Hoc videlicet erat illud felix diluvium misericordiæ. Vetus illud diluvium servatis paucis oppressit peccatores, hoc salutare diluvium, deletis criminibus servat omnes credentes Filio Dei. Qui in Veteris Testamenti libris resipiscentibus Hebræis promittit veniam, idem præsens in Euangelio clamat omnibus: *Venite ad me omnes, qui laboratis*
Matth. 11. *& onerati estis, & ego reficiam vos. Tollite jugum meum super vos, & invenietis requiem animabus vestris. Jugum enim meum suave est, & onus meum leve.* Relege totam Christi vitam, quid aliud vides quam perpetuam in omnes misericordiam? gratis sanabat ægrotos, pavit famelicos, sublevavit periclitantes, mundabat leprosos, cæcis impartiit lucem, debiles & mancos restituit, Dæmonia profligavit, mortuos restituit, pœnitentes absolvit. Rursus, excute doctrinam illius universam, quid aliud resipit, quam immensam Dei misericordiam? Quot parabolis rem eamdem inculcat animis nostris, ne qua posset elabi? Quid enim aliud agit parabola de ove revecta humeris pastoris, de drachma perdita & inventa, de sanis quibus non est opus medico, de servo cui donatum est omne debitum: rursum, de fœneratore, qui donavit utrisque debitoribus, de Publicano & Pharisæo, de viatore saucio, quem Samaritanus curat, de œconomo benigno in debitores, fraudulento in Dominum: de filio prodigo recepto? Quin ipsum Euangelii vocabulum, nonne statim misericordiam pollicetur? Quid enim pollicetur? Cæcis lucem, captivis remissionem, confractis restitutionem; breviter, annum acceptabilem Domino, qui nihil aliud sitit quam salutem hominum. Jam ipsum nomen *Jesu*, hoc est, *Servatoris*, quid aliud pollicetur peccatori, quam salutem & misericordiam? Si Judicem professus venisset, erat cur sibi quisque formidaret, nunc Servatorem audis, & desperas salutem? Denique quo certior esset fiducia salutis, quoniam incredibile videri poterat sanguine hircorum ac vitulorum expiari tantam Lernam criminum, quibus inqui-

Δίλυσιν τῶν πολλῶν κακῶν.

Digitized by Google

natum erat genus humanum universum, ipse Dei Filius conseendit aram crucis, ac pro nostris peccatis immolavit se ipsum victimam efficacem omnibus omnium peccatis expiandis. Atque in ipsa cruce pendens orat pro crucifixoribus. Pro convitiantibus & insultantibus: & tu putas negaturum veniam agnoscenti peccatum tuum & imploranti misericordiam? Confide misericordi, & experieris misericordiam. Fides nihil non impetrat a Christo. Qui diffidit medico, sibi obstat, quo minus recipiat sanitatem. In tantum vero non aversatur preces miserorum ad se clamantium Deus, ut alienæ quoque precationi, si modo adsit fiducia, tribuat misericordiam. Clamat Chananæa, & sanatur filia: confidit Centurio, & restituitur famulus: rogat Archisynagogus, & revivisci filia: deprecatur pater, & filius a pessimo Dæmonio liberatur. Clamant Apo-
Matth. 8. stoli: *Domine, serva nos, perimus*, & servantur omnes. In multis non exspectavit preces oris, videt fidem ba-
Matth. 9. julorum, & dicit paralytico: *Confide, fili, remittuntur tibi peccata.* Tantum plorat mater & comites, & surgit exstinctus adolescens: tantum lacrymantur Mar-
Luc. 7. tha & Maria, & revivisci Lazarus: plorat Maria peccatrix, ungit & osculatur, & audit: *Remittuntur tibi peccata.* Satis rogat, qui morbum agnoscit, vehementer rogat, qui plorat & confidit. Mulier profluvio sanguinis obnoxia furtim contingit vestem Jesu, & illico sensit vim prodeuntis misericordiæ. Multos item alios sanatos legimus contactis vestibus Jesu. Adeo nusquam non est parata illius misericordia, & ad quamvis occasionem sublevat miseros. Si non audes compellare Jesum, si non potes contingere Jesum, saltem furtim continge fimbriam, adito Sanctum aliquem in quo relucet pietas ista, ut suis precibus te commendet misericordi Domino. Per hos enim exerit sæpe virtutem suam, undiquaque paratus ad conferendam omnibus salutem. In hoc venerat, hic erat cibus quo pascebatur, ut peccatores adduceret ad pœnitentiam.

Quin & in Genesi quum impii sceleribus suis provocassent iram Domini, tamen ad preces Abrahæ tot civitatibus exitio devotis, veniam daturus erat Dominus, si decem ibi justos invenire contigisset. Commerucrat internecione deleri populus Israeliticus, & Dominus ad unius Mosis preces cohibet vindicem gladium. O cæcos, ô ingratos, qui tam obviam, tam ubique paratam Domini misericordiam negligunt! sed infeliciores qui desperant quod ultro, quod gratis offertur. Facile placatur, qui nolens ulciscitur. Quid enim
Ezech. 18. aliud sonat illa vox: *Et quare moriemini domus Israel?* Rursum, alibi deplorat, quod expanderit manus suas tota die ad populum incredulum & contradicentem.
Mich. 6. Iterum apud Michæam: *Populo meus quid feci tibi, aut quid molestus fui tibi, responde mihi.* Similiter apud Esa-
Esaiæ 5. iam: *Quid est quod ultra debui facere vineæ meæ, & non feci ei?* Dominus nihil non facit, ut nos servet, & nos volentes abjicimus spem salutis? In Euangelio lacrymis etiam prosequitur Hierosolymam, quæ sibi pertinacia peccandi exitium accersebat. *Quoties*, inquit, *volui congregare te, sicut gallina congregat pullos suos sub alas, & noluisti?* Dominus clementissimus plorat, quod non liceat servare miseros, & nos illi diffidimus, quasi servare nolit? In Euangelio tota domus perstrepit gaudio, quod filius qui mortuus fuerat, revixerit: qui perierat, receptus sit. Pater ille bonus cohortatur totum Angelorum ac Sanctorum cœtum ad commune gaudium, quod unus peccator reductus sit ad pœnitentiam: & tu miser desperas, & tibi salutem invidens, & Domino tam ingens gaudium? Quem cruciat peccatorum interitus, quem exhilarat impiorum conversio, eum credimus negaturum veniam resipiscentibus? Vocat omnes ad nuptiale convivium, vult impleri domum suam, etiam cæcos & claudos compellit intrare. Quid tu restitas, miser? Cur non potes avelli a porcorum siliquis? Cur pugnas adversus misericordiam Domini? Sapientia Dei Christus est. Et
Proverb. 1. juxta Solomonem, *egressa domum paternam, venit in mundum, foris prædicat, & in plateis dat vocem suam, in capite turbarum clamitat, in foribus portarum urbis pro-*

fert verba sua, dicens: Usque quo parvuli diligitis infantiam, & stulti ea quæ sibi sunt noxia cupient, & imprudentes odio habebunt scientiam? Convertimini ad correptionem meam. En proferam vobis spiritum meum, & ostendam vobis verba mea. Quid est stultius, quam ob res fluxas ac momentaneas privari bonis æternis? Quid sapientius, quam brevi tolerantia lucrifacere immortalitatem? Desipiunt igitur omnes qui perseverant in peccatis: sapiunt qui vitam in melius commutant. Quantis laboribus scrutamur rem vilissimam in metallis, & tantum thesaurum oblatum & gratis oblatum aspernamur: aut, quod stultius est, desperamus? Dives est in misericordia Deus. Opum humanarum thesaurus exhauritur largiendo: misericordiæ thesaurus non potest exhauriri. Addam & illud, quo magis adimam omnibus veniæ desperationem. Obstrinxit homini Deus suam fidem, *nec*, ut ait Paulus, *se ipsum abnegare potest.* Non recusat argui, si quod pollicitus est, non præstiterit. Sic enim loquitur apud Esaiam populo undique contaminato: *Lavamini, mundi estote, auferte malum cogitationum vestrarum ab oculis meis, quiescite agere perverse, discite benefacere, quærite judicium, subvenite oppresso, judicate pupillo, defendite viduam, & venite & arguite me, dicit Dominus.* Audisne peccator? Quid aliud requirit abs te misericors Dominus, nisi vitæ mutationem? Et ne quid dejiciat animum tuum flagitiorum enormitas, audi paratam omnium veniam: *Si fuerint*, inquit, *peccata vestra ut coccinum, quasi nix dealbabuntur; & si fuerint rubra quasi vermiculus, velut lanæ albæ erunt. Si volueritis & audieritis me, bona terræ comedetis.* Quis tam demens, qui nolit servari? Quid facilius, quam audire Patrem amantissimum, nihil imperantem, nisi quod ad nostram pertinet felicitatem? *Si volueritis*, inquit, *& audieritis.* Nemo servare potest invitum. Salus autem per fidem, fides per auditum. Prope est sermo salutifer in corde tuo & in ore tuo. Tantum ne clauseris aures cordis. Jam si Rex quispiam perduellionibus aut læsæ majestatis convictis ita loqueretur, quidquid hactenus tentatum aut gestum est, totum condono, parata est omnibus venia, modo posthac a simili facinore conquiescant: nonne omnes fateantur prodigiosam Principis misericordiam, qui nec in corpora fontium sæviat, nec bona fisco suo applicet? Deus autem etiam præmio invitat ad correctionem vitæ. *Bona*, inquit, *terræ comedetis.* Prorsus enim indigni sunt ut fruantur hujus mundi bonis, qui largitorem omnium suis sceleribus offendunt. Sed quanto munificentius est, quod nobis promittit Euangelium? Dabo vobis cor novum, dabo spiritum novum, per quem ex mancipiis Diaboli fietis filii Dei, per quem efficiemini membra Filii mei unigeniti, per quem succedetis in hæreditatem regni cœlestis. *Hic est*, inquit, *Filius meus dilectus, ipsum audite.* Cur, ô Judæe, a veritate aures avertens, converteris ad fabulas Talmudicorum & Deuterotarum? Cur tu, Morosophe verius quam Philosophe, obturatis adversus hunc Doctorem auribus, Platonibus auscultas, & Aristotelibus? Cur, infelix Evæ progenies, audis Serpentem vanis promissis ad exitium prolicientem, & non audis Dei Filium ad æternæ felicitatis consortium invitantem? *Pœnitentiam*, inquit, *agite, instat regnum cœlorum.* Filius promittit, Pater fidejubet, datur interim arrabo Spiritus: & tu dubitas amplecti tantam felicitatem oblatam?

Esaiæ 1.

Nec alia vox est Apostolorum, quam Domini: *Pœnitentiam agite, & baptizetur unusquisque vestrum in nomine Jesu Christi, in remissionem peccatorum vestrorum, & accipietis donum Spiritus Sancti.* Ac mox: *Servamini a generatione ista prava, ut servemini*: relinquite vitam spurcam, fœdam, miseram, & accipite vitam æternam. Accurrunt milites, publicani, meretrices, idololatræ, parricidæ, magi, lenones, incesti. Nullus excluditur, omnibus ex æquo patet aditus ad misericordiam. Non imputatur vita superior, modo pœniteat, ne vero putes hanc Domini misericordiam, ultra baptismum non porrigi, quamvis Montanus a baptismo prolapsis occludat fores Ecclesiæ, Dominus num-

Actum 2.

Digitized by Google

numquam occludit ostium regni cœlestis. Datus est semel ingressus in Ecclesiam per baptismum, cujus typum gerit arca Noe, sed relicta est per Dei misericordiam omnibus secunda post naufragium tabula, imò reditus in arcam per pœnitentiam. Nec enim iteratur baptismus, quemadmodum nec mors Christi, sed superest aqua lacrymarum, qua jam exterguntur sordes criminum: supersit nitrum salutiferæ contritionis, & herba Borith. Oportebat quidem eos, quibus semel gratis condonata fuerunt omnia peccata, quique consepulti cum Christo, per baptismum, cum eodem resurrexerunt in vitæ novitatem, perseverare in tanto dono, quod acceperant. At misericors & miserator Dominus, non ignorans imbecillitatem humanæ naturæ, pœnitentiæ remedium usque ad finem vitæ omnibus paratum esse voluit. Verum, quoniam nulli certus est mortis dies, vigilandum est omnibus, ne contemnant Dei bonitatem: sed si relapsi fuerint, statim properent ad remedium, prius quam morbus adsuetudine reddatur immedicabilior. Quidam olim ingenti periculo differebant baptismum usque ad extremum vitæ diem, quos alii clinicos, alii adsperſos appellabant, veluti Christianos parum γνησίους: sed majore periculo peccator prorogat pœnitentiæ remedium, quod nusquam non est paratum. Non semper adest Baptistes, sed vel in lecto cubans potes injustitiam tuam confiteri Domino, vitæque correctioris propositum sumere. Non semper adest, qui corpus abluat: semper adsunt lacrymæ, quibus abluas animæ sordes. Nec sine causa dubitatum est, an efficax esset ille baptismus, quo jam desperata vita, ac tantum non animam agentes adspergebantur, verius quam tingebantur. Declarabant enim se perpetuo peccaturos fuisse, si perpetuo licuisset vivere, sed multo justius dubitatum est a magnis viris, an frugifera sit pœnitentia, quam studio dilatam, jam hinc exituri suscipiunt, non suscepturi nisi mors urgeret. Quemadmodum enim terra frequenter irrigata cœlesti pluvia, nec aliud proferens cultori suo, quam spinas & tribulos, exsecrabilis est & igni traditur: ita Deus nonnumquam ob pertinaciter spretam ipsius bonitatem, tradit eos in reprobum sensum. Quare consultissimum est, Fratres dilectissimi, non in longum proferre correctionem vitæ, sed protinus ad vocem invitantis Domini exuere veterem hominem cum factis suis & concupiscentiis, ne toties non exauditus Dominus, vicissim non audiat nos clamantes ad ipsum. Terribilis vox est qua comminatur his, qui misericorditer vocantem nolunt audire, *Quia*, inquit, *vocavi & renuistis: extendi manum meam, & non fuit qui adspiceret: despexistis omne consilium meum, & increpationes meas neglexistis. Ego quoque in interitu vestro ridebo & subsannabo, quum vobis id quod timebatis advenerit. Quum irruerit repentina calamitas, & interitus quasi tempestas ingruerit, quum venerit super vos tribulatio & angustia: tunc invocabunt me, & non exaudiam. Mane consurgent, & non invenient me, eo quod exosam habuerint disciplinam, & timorem Domini non susceperint, nec acquieverint consilio meo, & detraxerint universæ correptioni meæ.*

Prov. 1.

Variis modis Deus corripit nos ut corrigat. Tandem ubi pertinacia nostra vicit omnia remedia, destituit nos ut deploratos, proprioque relinquit arbitrio. Quemadmodum medicus nihil non expertus quidquid ars potest ad depellendum morbum, ubi videt ægrotum omnia pharmaca respuere, tandem illum suo morbo relinquit, tamquam qui nolit vivere. *Misericordiam*, inquit, *& judicium cantabo tibi, Domine.* Judicii dies manet omnes, posteaquam hanc vitam reliquerint. Quam diu durat hæc vita, spes est misericordiæ. Ergo dum vivis, implora Domini misericordiam. Verum qui agunt animam, aut quos extrema senectus gravat, jam quodam modo vivere desierunt. Audi sapientis Hebræi consilium: quisquis ex die in diem trahis funiculum iniquitatis, nec finem peccandi facis: *Convertere*, inquit, *ad Dominum, & relinque peccata tua. Precare faciem Domini, & minue offendicula. Revertere ad Dominum, & avertere ab injustitia tua, & nimis odito exsecrationem: & cognosce justitias & judicia Dei, & sta in sorte propositionis & orationis altissimi Dei, in partes vadis seculi sancti cum vivis & dantibus confessionem Deo. Non demoreris in errore impiorum, ante mortem confitere. A mortuo quasi nihil perit confessio. Confiteberis vivens, vivus & sanus confiteberis, & laudabis Deum, & gloriaberis in miserationibus ejus, quia magna misericordia Domini, & propitiatio illius convertentibus ad se.* Audis paratam magnam Dei misericordiam, sed si vivus & sanus confitearis Domino. Quid autem dicemus de his quibus corpore jam defecto ad peccandum, tamen non ponit animus peccandi libidinem: quique quum ob corpus senio præmortuum, turpia patrare non possint, tamen nequiter dicere non desinunt? Quomodo vivi confitebuntur Domino, qui prius vivere desierunt, quam peccare? Quin & tu, cui floret ætas, cur in dies, menses, & annos prorogas vitæ correctionem? Si corpus tuum laboraret hydrope, ac præsto esset præsens, certumque mali remedium, num diceres: Anno proximo curabo morbum? Non sic desperes, sat scio, sed avidissime properares ad sanitatem. Et in animi morbis tanto periculosioribus, cessas, recrastinas, comperendinas, imo in mortis diem salutem tuam profers? Et quis tibi sponsor est, vel in crastinum diem victurum te? Hæc autem nequaquam eo spectant, ut cuiquam incutiamus veniæ desperationem, sed ut omnibus excutiamus, sine fine peccandi securitatem. Est peccatum, quod nec in hoc seculo remittitur, nec in futuro. Avertat Deus, ne quis nostrum eo usque feratur. Et ideo tutissimum est vitare peccatum. Proximum est, ut protinus deleamus pœnitentia, quod admissum est incogitantia. Cadit & justus in die septies, sed resurgit, quamquam hoc de levioribus culpis dictum est. Et ideo frequenter atrociter comminatur in litteris sacris Dominus, ne fiducia paratæ veniæ subinde revolvamur in cœnum flagitiorum. Nec enim ideo datum est pœnitentiæ pharmacum, ut volentes perseveremus in morbo: sed ne qui forte recidit, pereat in æternum. Apud Amos frequenter intonat Dominus, *super tribus aut quatuor impietatibus, nonne aversabor eos?* Impietas est cogitare malum. Hic protinus erat resipiscendum, sed major impietas est velle perficere, quod cogitaris: saltem ab hoc gradu referendus erat pes ad meliora. Gravissimum autem crimen est, quod animo flagitiose destinaris, turpiter perficere. Nec hic resipiscimus, sed addimus quartam impietatem, in malis nostris ducentes consuetudinem, & mala malis accumulantes. Nonne hic merito jam aversetur nos Dominus? Merito sane, nisi misericordia Illius superaret justitiam ejus. Vide quid post tam sævas minas sequitur apud eumdem Prophetam: *Hæc dicit Dominus domui Israel: Quærite me, & invenietis, quærite Dominum, & venite.* Audiamus Dominum comminantem, ne peccemus; audiamus revocantem, ne desperemus. Alioqui væ nobis, si quod per Prophetam comminatur, faceret nobis: & post tertiam aut quartam impietatem averteret a nobis suam misericordiam, ac nosmet nostræ voluntati relinqueret. Imo cum plerisque nostrum male ageretur, si post millesimam impietatem Dominus averteret faciem suam. Verum statim ut cœperit sævire justitia, interpellat misericordia? *Domine Deus, propitius esto: obsecro, quis suscitabit Jacob, quia parvulus est?* Et rursum: *Domine Deus, quiesce obsecro: quis suscitabit Jacob, quia parvulus est?* Sic agit causam imbecillitatis nostræ optima patrona misericordia. Nunc audi quam parata sit venia resipiscenti, *Misertus est*, inquit, *Dominus super hoc. Non erit, dixit Dominus.* Vides, quam promta sit pœnitentia minitantis ultionem, si nos vere pœniteat admissorum. *Non erit hoc, ait Dominus.* Obsecro, quæ mater tam facile placatur filio suo.

Amos 2. 3.

Amos 5.

Psal. 100.

Eccl. 17.

Itaque quum Dominum habeamus tam placabilem, quum interpellatricem tam efficacem, quid est, cur aliquis sui desperans, vel in vitiis perseveret, vel cum Juda fugiat ad laqueum? Ob hoc ipsum Dominus nostræ saluti modis omnibus consulens, passus est summos ac probatissimos viros in gravia crimina prolabi,

ut nos horum exemplo consolaretur & erigeret ad spem veniæ. Quid in Libris sacris laudatius Rege David? Rex erat, Propheta erat, vir erat juxta cor Dei, ex hujus stirpe promissus erat Christus. At in quam fœdum, quam multiplex crimen vir tantus prolapsus est? Audit a Nathan objurgationem ac sævas minas Domini. David autem totam hanc iram Dei duobus verbis vertit in misericordiam, *Peccavi*, inquit, *Domino*: ac
2 Reg. 12. mox Nathan, *Dominus quoque transtulit peccatum tuum, non morieris.* Prolixæ sunt minæ, ut corrigatur, sed quam expedita vox misericordiæ, *Non morieris.* Sic
Esaiæ 38. per Esaiam audit Ezechias: *Morieris & non vives.* Flevit Ezechias fletu magno. Nondum Propheta mortis denunciator egressus fuerat dimidium atrii, revocat il-
4 Reg. 20. lum Domini misericordia, *Revertere*, inquit, *& dic* Ezechiæ *duci populi mei: Hæc dicit Dominus Deus* David *patris tui, audivi preces tuas, & vidi lacrymam tuam, & sanavi te. Die abhinc tertio adscendes templum Do-*
3 Reg. 21. *mini.* De Achab hoc testatur Liber Regum tertius. *Non fuit alter talis sicut* Achab, *qui venumdatus est ut faceret malum in conspectu Domini.* Et hic audit, *occidisti*, insuper *& possedisti.* Siquidem occiso Naboth occuparat illius vineam. Ille vero tandem territus atrocibus minis scidit vestimenta sua, & operuit cilicio carnem suam, jejunavitque & dormivit in sacco, & ambulavit demisso capite. Durus erat Achab, sæpe contemserat objurgantem Dominum, scelera sceleribus accumularat, & tandem terretur metu malorum imminentium potius quam resipiscit, & tamen immensæ misericordiæ Dominus loquitur Heliæ, *Nonne vidisti humiliatum* Achab *coram me? Quia igitur humiliatus est mea causa, non inducam malum in diebus ejus.* Si tanta vis est falsæ pœnitentiæ, ut gladium ultorem extorqueat e manu Dei, quid faciat animus vere mutatus in diversum affectum, jamque non metu supplicii, sed amore Dei detestans quod admisit? Hoc consilio passus est & Petrum, quem destinarat Ecclesiæ suæ Principem, insigniter labi. Tantum flevit & misericordiam est consecutus. Quum huic tradit oves suas, pro quibus mortuus fuerat, pascendas, num exprobrat illi crimen ter abjurati Domini? Nequaquam, jam enim totum hoc sic erat dilutum lacrymis, ut ne vestigium quidem remaneret in memoria clementis Domini. Prostratus est Paulus Ecclesiæ Dominicæ persecutor, & factus est Doctor Gentium. Habemus magna exempla peccantium, habemus & pœnitentium, non oportet cujusquam exemplo provocari ad peccandum, ne tentemus Dominum, sed si quis peccato fuerit circumventus, habet exempla pœnitentiæ ne desperet. Præpostere vero faciunt qui quos secuti sunt peccantes, eosdem nolunt sequi pœnitentiam agentes. Quot sunt Principes, qui suis adulteriis & homicidiis blandiuntur exemplo David? Quamquam in David exstiterant alioqui tot egregiæ virtutes, ut crimen hoc posset illarum pensatione condonari: sed utinam quemadmodum sequuntur errantem, ita sequantur & pœnitentem. Ipse peccatum suum traduxit per universas orbis nationes, ac spretis aulæ delitiis pro purpura sumit cilicium, cinerem tamquam panem comedit, & poculum suum miscet fletu, lavat singulis noctibus lectum suum lacrymis, & stratum suum fletu rigat. Nec puduit illum omnibus peccatoribus dictare
Psal. 50. ac præcinere carmen pœnitentiæ. *Miserere mei, Deus, secundum magnam misericordiam tuam. Et secundum multitudinem miserationum tuarum dele iniquitatem meam.* Judex erat, & pronunciaverat adversus se ipsum sententiam capitalem. Nam vehementer indignans: *Vi-*
2 Reg. 3. *vit*, inquit, *Dominus, quia filius mortis est qui fecit rem hanc.* Non potuit evidentius condemnari quam voce propria. Deus erat Judex, & tamen veluti versa persona detulit ipsi reo judicium. Captus est judex, & vicit qui detulit judicium. Victus est feliciter David, vicit misericorditer Deus, dum peccatorem sui oblitum ipsi ostendit. Antea ceu victor ac temulentus infelici prosperitate, fruebatur adamata muliere, fruebatur dulcissimo puero: verum ubi conversus esset ad Dominum, tum demum vidit, ubi fuisset, & quid esset

A inter justum & impium, inter servientem Deo, & non servientem ei, quemadmodum docet alia Prophetia. *Quum peccator ex animo agnoscit turpitudinem suam, seque dignum supplicio fatetur, tunc justificatur Dominus & vincit quum judicatur*, hoc est, quum judicium defert homini velut ipse judicandus. *Ma-*
lach. 3

Cæterum, qui suam justitiam constituunt, Deum quodammodo faciunt injustum ac mendacem, qui misericordiam suam agnosci vult in omnibus, & gaudet nostram injustitiam in suam gloriam vertere, dum ubi exuberavit peccatum, ibi exuberat illius gratuita beneficentia. Non sic ille vetus Adam, sed appellatus ad confessionem rejicit culpam in Uxorem. Itidem illa
B provocata ad confessionem, confert crimen in Serpentem. Si novissent dicere Canticum David? *Miserere mei, Deus*, non exsulassent e Paradiso. Ab his majoribus non degenerans Cain, quid dicit ad pœnitentiam provocatus a Domino? *Num ego sum custos fratris mei?* Si
Psal. 50. *Gen. 4.* dixisset, *peccavi, miserere*, & si dixisset ex animo, parata erat Dei misericordia. Est dolor juxta carnem, qui mortem parit, qualis erat Judæ: sed rursus est dolor secundum Deum, qui salutem adfert & solidum gaudium. Paulus tenere diligens omnes suos, tamen gaudet quod Corinthios in hujusmodi dolorem conjecerit, damnato eo, qui rem habuerat cum uxore patris, siquidem ex hujusmodi dolore velut ex amaro pharmaco sequitur perpetuum gaudium. Et interim
C certa salutis spes admixta pœnitentiæ temperat doloris amaritudinem. Ita David quum ingenue confessus
Psalm. 50. esset peccatum suum, ac commeritam Dei vindictam, audi quantum spei conceperit ex misericordia Domini: *Adsperges me*, inquit, *Domine, hyssopo & mundabor, lavabis me, & super nivem dealbabor.* Non ex suis benefactis, sed ex adsperfione sanguinis Agni immaculati pollicetur sibi munditiem, quumque agnoscat sese ex utero matris sordibus inquinatum, tamen ex hoc lavacro sperat candorem innocentiæ, cui cedat etiam candor nivis. Nec solum sperat redituram innocentiam, verum etiam pœnitentiæ mœrorem vertendum in spirituale gaudium. *Auditui*, inquit, *meo da-*
D *bis gaudium & lætitiam, & exsultabunt ossa humiliata. Redde mihi lætitiam salutaris tui, & spiritu principali confirma me.* O miram peccatoris fiduciam, etiam amplius quiddam sibi promittit: *Et exsultabit*, inquit, *lingua mea justitiam tuam. Domine, labia mea aperies, & os meum annunciabit laudem tuam.* Expertus tantam Domini misericordiam, hortabitur & alios ut resipiscant. Ita Dominus Petro: *Et tu conversus aliquando confirma* *Luc. 22.* *fratres tuos.* Perierat David, si justitiæ sese commisisset, sed hac parte inferior appellavit misericordiam, & ideo misericordias Domini cantat in æternum. Qui litem agunt apud homines, quoties de causa periclitantur, si queant, appellant aliud tribunal, quam-
E quam incerti an illic sint experturi judicem æquiorem. Neque enim raro fit, ut qui appellavit, suo malo appellarit. Nobis autem, carissimi, longe tutissimum est non contendere cum justitia Dei, hoc est, non jactare adversus stimulum calces, sed protinus appellare tribunal misericordiæ. Et in humanis quidem judiciis nihil ajunt esse tutius, quam si quo liceat fuco pernegare crimen intentatum: & Rhetores miserrimum causæ statum esse docent, quam vocant deprecationem, quum reus dicit, *peccavi, ignosce.* Hic contra nihil tutius quam ultro confiteri, quidquid admissum est, & implorare judicis misericordiam. Huc quum in omnibus sacris libris nos tam amanter provocet divina bonitas, huc quum tot insignium virorum exempla cohortentur, cur invenitur qui sui desperans malit in malis consenescere? In Deo, qui simplicissimæ naturæ est, nihil
F est, quod cum alio pugnet: & tamen si spectemus ea, quæ nobis eveniunt, videtur certamen esse inter Dei justitiam & ejus misericordiam. Justitia vocat ad pœnam, sed misericordia juxta Jacobi dictum κατακαυχᾶται κρίσεως, hoc est, exsultat adversus judicium veluti victrix. Quis umquam occlamavit, Jesu miserere, quin illico misericordiam sit adeptus? Clamat Chananæa, *miserere Domine*, & sanatur filia; Clamet & unusquisque

Digitized by Google

que peccator, *miserere, Domine*, & sanabitur anima. Clamat mendicus ille cæcus, *miserere, fili David*, & abjecto palliolo recipit oculos. Clamemus & nos, miserere, Jesu, Fili Dei, clamemus fortiter & constanter inter medias obstrepentium malarum cogitationum turbas, & ex hujus mundi mendicis faciet regni cœlestis hæredes. Quisquis ambit hujus vitæ commoda, cæcus est, mendicus, in sordido pallio stipem rogat a populo. Qui regnum ambiunt, etiamsi rem magnam ambire videntur, nihil aliud quam stipem misere mendicant a turba. Qui venantur honores & quamlibet amplas dignitates, populo occlamant, miseremini, date stipem. At si quis occlamet Jesu: *Domine, miserere*, paratus est ille dare nobis se ipsum. Restat Dominus, vocat ad se, quin accurris infelix? Cur cessas in pannis tuis infelicibus. Patet ara misericordiæ, & tu te vertis ad vincula dementiæ? Aperitur Asylum Divinæ clementiæ, & tu profugis in barathrum infelicis desperationis? Servator porrigit tibi manum, & tu avertis vultum? Reseratur tibi cœlum, & tu te propipis ad præcipitium? Aperitur tibi Divinæ bonitatis gremium, & tu fugis ad infelicem laqueum? Latro audit in cruce: *Hodie mecum eris in Paradiso*, & tu te ipsum addicis Gehennæ?

Sed jam tempus est, ut absolvam quod postremo loco sum pollicitus, quibus modis potissimum extorquenda sit Dei misericordia. Nam de precibus, lacrymis, jejunio, cilicio, cinere, hoc est, de corde contrito jam sparsim dictum est in tota oratione, atque hæc quidem impetrant Dei misericordiam: cæterum, beneficentia in proximum extorquet etiam, ut ita loquar. Qualem quisque vult esse Deum in se, talem se præbeat proximo suo. Græcorum proverbio dicitur, *gratia gratiam parere*: apud nos vero misericordia parit misericordiam. *Date & dabitur vobis, remittite & remittetur vobis, & qua mensura mensi fueritis proximo, eadem Deus metietur vobis.* Misericordiam autem sive eleemosynam appello, non solum quando remittitur vindicta, aut sublevatur egestas proximi, sed officium quodcumque quod pio animo confertur in fratrem. Qui docet errantem, qui corripit delinquentem, nonnumquam & qui verberibus castigat peccantem, si id faciat Christiano affectu, misericordiam confert in proximum: qui exhortatur cessantes, qui consolatur afflictos, qui in spem erigit desperantes, misericors est in proximum suum, & misericordiam Dei vel pensat vel provocat. Neque vero convenit Christianorum misericordiam esse vulgarem, mendico stipem dat etiam Ethnicus, amico periclitanti succurrit etiam quilibet, errata quædam condonant etiam Gentes. Qualem oportèat esse nostram misericordiam docet Euangelium: *Estote misericordes, ut sitis filii Patris vestri, qui in cœlis est.* Si vulgaris est Dei in nos misericordia, sufficiat nobis & in proximum vulgaris misericordia. Quod si ille solem suum jubet oriri super bonos & malos, & tam divitem hujus mundi proventum patitur esse communem piis & impiis, si volumus illius germani videri filii, simus & nos benefici, non solum in amicos, cognatos & bene meritos, sed etiam in alienos, etiam in inimicos & male meritos. Si Deus pro nobis idololatris ac gehennæ filiis unicum Filium suum tradidit, magnum videtur, si nos vicissim in inimicum officium conferimus, qui vel ob hoc frater est, quod homo est? Et si Dominus justus pro peccatis nostris semet ipsum immolavit in ara crucis, magnum videtur si proximo remittimus injuriam? Qua fronte peccator clamat, *miserere mei, Deus*, qui fratri suo negat misericordiam: Nonne is merito audiet illud ex Euangelio: *Serve nequam, omne debitum remisi tibi, nonne oportuit & te misereri conservi tui?* Quidquid beneficentiæ contulerimus in proximum, id Dominus patitur sibi imputari, quum nullius egeat, & quamquam quidquid in fratres nostros collocare possumus officii, id totum cumulatissime collocatum est prius in nos a Deo, tamen perinde quasi nostris in proximum benefactis obstringatur, pollicetur se cum fœnore multo repositurum mensuram bonam, confertam & coagitatam. An non est bona mensura, quum pro paupere collecto hospitio Dominus te recepit in regnum cœleste? Optima ditescendi ratio est, hujusmodi benignitate paupereścere. Prudentes hujus mundi non sinunt pecuniam suam in scriniis otiosam esse, sed apud mensarios deponunt, ut pariat usuram. Qui cœlestibus bonis volunt ditescere, cum hoc liberalissimo fœneratore rem habeant. Beatos appellamus divites, & in Euangelio *beati* dicuntur *misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur. Fœneratur*, inquit sapiens ille Hebræus, *Domino, qui miseretur pauperis, & vicissitudinem suam reddet ei.* Et Propheta: *Peccata*, inquit, *tua eleemosynis redime*; quoniam, ut ait Apostolorum princeps; *Caritas operit multitudinem peccatorum.* Audis permutationem, sed cum ingenti lucro. Similiter & Psaltes ille mysticus: *Beatus homo qui miseretur & commodat.* Fœnerat igitur Deo, quisquis amore Dei beneficium collocat in proximum. Audis mutuum, audis fœnerationem, audis redemtionem. Quisquis læsit proximum, obnoxius est illi, quem læsit: quisquis officio juvat proximum, obstringit illum quem afficit beneficio. Ne exige vindictam ab eo qui læsit, sed cum Deo permuta: condona proximo pauca leviaque delicta, & Deus ex pacto tibi condonabit universa. Ne repete mercedem a proximo, cui benefeceris, sed a Deo reposce, quidquid erogaris, & ille pro temporariis reponet æterna.

Varia sunt sacrificiorum genera, quibus placatur Deus, hymni spirituales, cantus, preces, vigiliæ, jejunia, vilitas vestium: sed nullum sacrificii genus efficacius, quam misericordia in fratrem. *Ite*, *inquit Dominus, & discite quid sit: Misericordiam volo, & non sacrificium.* Non damnat sacrificia reliqua, sed omnibus præfert misericordiam. Quod nos Dominus Jesus ore suo docere dignatus est in Euangelio, id multo ante docuit per os Micheæ Prophetæ. Quum enim Dominus exprobrasset populo suo invincibilem in malis obstinaciam, populus anxius, quo pacto queat placare Deum, merito tot sceleribus irritatum, ait: *Quid dignum offeram Domino? Curvabo genu Deo excelso? Numquid illi offeram holocaustomata, & vitulos anniculos? Numquid placari potest in millibus arietum, aut in multis millibus hircorum pinguium? Numquid dabo primogenitum meum pro scelere meo, fructum ventris mei, pro peccato anima mea?* Hactenus populus, intelligens nullum ab homine sacrificium immolari posse satis idoneum peccatis expiandis, etiam si supra multa arietum millia, primogenitum Filium, quo nihil habet carius, immolaret: sed indicat Propheta sacrificium efficacius, quo statim placetur ira Dei: *Indicabo tibi, o homo, quid sit bonum, & quid Dominus quærat a te: utique facere judicium, & diligere misericordiam, & sollicitum ambulare cum Deo tuo.* Quid est facere judicium? Neminem lædere. Quid est facere misericordiam? Etiam immerentibus benefacere. Paulus Apostolus addit insuper aliquid Encomio misericordiæ. *Si tradidero*, inquit, *corpus meum ita ut ardeam, caritatem autem non habuero, nihil mihi prodest.* Magnam rem præstitit Abraham, qui paratus erat unicum filium quem diligebat immolare: sed plus præstiterit, si quis proprium corpus amore Dei tradat incendio. Atqui hoc quoque sacrificio gratior est caritas. Porro, caritas in proximum quid aliud est, quam misericordia? Itaque quum omnes in omnibus assidue egeamus Dei misericordia, perpetuo nobis studium esse debet, ut mutua misericordia nos invicem sublevemus, & alii aliorum onera gestantes invicem, impleamus legem Christi, quæ misericordiam exigit potius quam sacrificium, & suam nos misericordiam redimere vult misericordia collata in proximum. Verum ut gaudio gestit animus, quum repeto mecum, quanta sit in nos misericordia Domini, quamque eam nobis parabilem esse voluerit: ita ingens dolor oboritur cordi meo, quoties contemplor, quam rarum sit inter Christianos misericordiæ studium. Si vere misericordes essemus, etiam in Turcas se proferret nostra beneficentia, congereremus carbones igneos in capita illorum, ut victi nostra

Luc. 6. Luc. 6. Matth. 18. Osea 6. Mich. 6. Matth. 5. Prov. 19. Daniel. 4. 1 Pet. 4. Psal. 111.

bonitate, tandem accederent ad religionis consortium. Nunc Christiani Christianos bellis, latrociniis, furtis, rapinis crudelius incessimus ac vexamus, quam ullæ feræ genus inimicum infestant. Si quæstum spectes, quid aliud quam mutuo laniatu vivimus, piscium ritu? Quis compendioli causa non paratus est imponere fratri suo, cujus egestati vel gratis debebat succurrere? Nunc ex inopia fratris intenditur indicatura. Moritur frater inopia cibi, quo majus video periculum, hoc illi carius vendo quod desiderat. Quam immitis erga inferiores ferocia, quanta inferiorum erga superiores rebellio, quam numquam sincera caritas. Rixis, obtrectationibus, sycophantiis plena sunt omnia. Nec solum levem injuriam atroci talione pensamus, verum etiam immerentes ultro lædimus. Nec interim nobis venit in mentem, quantam misericordiam Dominus in nos effuderit: repetiturus utique quod dedit, nisi quod accepimus, refundamus in proximum. *Si quæritis*, inquit Propheta, *quærite*. Si quærimus Dei misericordiam, vere & ex animo quæramus. *Convertimini & venite*. Illa se convertet ad nos, si nos convertamur ad illam. Venit ad nos Dei misericordia, quum in terras descenderet Dei Filius: nos vicissim veniamus ad illam. Inclinat se Dominus clementissimus, ut absolvat adulteram, sed vicissim erigamus nos affectum nostrum ad inclinantem se nobis. Primus gradus est abjicere mala. Sic medici primum corpus inaniunt, ut post inferant succos meliores. Evome & tu, peccator, ex animo tuo pravas cupiditates, quæ militant adversus Deum, libidinem, avaritiam, luxum, arrogantiam, iracundiam. Quum persistens in peccatis implorat Dei misericordiam, nonne perinde facit, quasi hostis armatus gladium & clypeum tenens petat pacem? *Qui petit, accipit: qui quærit, invenit: qui pulsat, huic aperitur.* Si petitis misericordiam, vere petite: si quæritis, vere quærite: si pulsatis ostium misericordiæ, vere pulsate.

Isaiæ 21. Joan. 8. Matth. 7.

Vultis exemplum vere petentis misericordiam? Recte petebat filius ille profusor, sed jam relictis porcis, sed jam reversus ad patrem: *Pater, peccavi in cœlum & coram te, fac me sicut unum ex mercenariis tuis.* Jam audi Publicanum, qui ob conscientiam suorum criminum non audet attollere oculos in cœlum, non audet propius accedere ad propitiatorium, sed procul stans, tundit pectus suum, ac dicit: *Domine, propitius esto mihi peccatori.* Petit, qui mutatis in diversum affectibus, pro temulento fit sobrius, pro ganeone castus, pro nepote temperatus, pro rapace beneficus, pro mendaci verax, pro maledico benedicus, pro fucato simplex, pro vindice mitis, pro crudeli misericors. Pulsat autem, qui pia improbitate veluti vim facit misericordiæ Divinæ, numquam cessans misericordiam exercere in proximum. Clama Domino: *Miserere!* sed si vis audiri, fac ut illum vicissim clamantem audias. Clamat ille in membris suis egenis & infirmis. Hic si tu obturas aurem tuam, ille vicissim non audiet te clamantem ad se. Ille in suis pusillis refocillatur: ille in iisdem sitit, esurit, ægrotat, affligitur: in iisdem negligitur, & offenditur. Sed impudentius etiam dicit Domino: *Miserere mei!* qui non solum claudit viscera supra fratre suo, verum etiam vexat immerentem, opprimit imbecillem, traducit innoxium, spoliat inopem, imponit incauto. In his factis perseverans, frustra inclamat Domini misericordiam. Si qui Christum in suis membris non refocillarunt, audient: *Ite maledicti in ignem æternum*: quid audituri sunt, qui Christum in suis membris convitiis incessunt, conspuunt, irrident, cædunt, affligunt, criminantur, occidunt? Celebratur inter mimos, ni fallor, Publianos, digna Christiano sententia: *Beneficium dando accepit, qui digno dedit.* Quid hic contaris morosus expensor alienæ dignitatis? Digno dedit, quisquis membro Christi dedit: digno dedit, quisquis fratri dedit. Denique digno dedit, quisquis amore Jesu dedit homini. Si quæris lucrum, illi fœnera: si metuis malum, habes quo redimas. Post sævam objurgationem, quid ait Dominus in Euangelio? *Verum tamen date eleemosynam, & ecce omnia munda sunt vobis.* Quum tempestas maris urget, non dubitas mercium quamvis pretiosarum jactura redimere vitam: quum imminet vindicta Dei, gravaris in proximum erogare pecuniam? Quid non facis, exorto incendio? Quod autem incendium formidabilius, quam iræ divinæ, quum exarserit in brevi ira ejus, nec uteris ad hoc exstinguendum monstrato remedio? Quos, inquies? quis monstrat? Optimus ille Syrach: *Ignem*, inquit, *ardentem exstinguit aqua, & eleemosyna resistit peccatis.* Eleemosyna nescit ostentationem, alioqui perdit nomen suum. Qui præcinente tuba, dant sportulas, non præbent eleemosynam, sed licitantur gloriam. Ea demum est eleemosyna Deo, quum nescit sinistra tua, quid faciat dextera tua. *Pone*, inquit ille, *thesaurum tuum in præceptis Altissimi, & proderit tibi magis quam aurum: Conclude eleemosynam in corde pauperis, & hæc exorabit pro te ab omni malo.* Numquam tutius defoditur thesaurus, quam in corde pauperis: hic longe melius includitur, quam in scriniis ferreis. Obliviscere tu depositi: ignoret pauper, si fieri potest, auctorem beneficii, quum res poscet intercessorem, non erit muta eleemosyna, sed exorabit Dominum, ut qui proximum sublevaris in aliquo malo, libereris ab omni malo. Vult audire loquentem eleemosynam: *Venite, benedicti Patris mei, quia quum esurirem, dedistis mihi cibum, quum sitirem, dedistis mihi potum: quum essem nudus, vestistis me: quum egerem tecto, collegistis me: quum agrotarem, invisistis me: quum essem in carcere, venistis ad me.* Illi non meminerant officiorum, & dicunt: *Domine, quando vidimus te egentem his rebus, & suppeditavimus tibi?* Pars altera commemorat suas virtutes, & audiunt: *Ite in ignem æternum.* An non hic tempestiva interpellatrix fuerit nobis eleemosyna, quæ liberabit a gehenna, hoc est, ab omni malo: & adjunget Domino, qui fons est bonorum omnium? Quid igitur superest, carissimi, nisi ut imploremus Domini misericordiam, ut hoc quoque nobis largiatur, ut esse misericordes possimus in proximum, ne si hic illius misericordiam neglexerimus, post eam frustra requiramus: sed tanto severius judicium experiamur, quanto fuerimus hic majori misericordia provocati. Vincat in nobis humanos affectus misericordia in fratres, ut in Deo vincat erga nos misericordia judicium. Ita fiet, ut concordibus animis simul misericordias Domini cantemus in æternum, profitentes miserationes ejus esse super omnia opera ipsius. Cui laus & gloria per omnes fines terræ in omne ævum. AMEN.

Luc. 13. Matth. 25. Luc. 11. Eccl. 3. Matth. 6. Eccl. 29. Matth. 25.

CONCIONIS DE MISERICORDIA DOMINI, PER ERASMUM ROTERODAMUM,

FINIS.

DESI-

Digitized by Google

DESIDERIUS ERASMUS ROTERODAMUS

INTEGERRIMO DOCTISSIMOQUE PATRI

HELIÆ MARCEO

MACHABÆITICARUM,

HONORATISSIMI MACHABÆORUM COLLEGII MODERATORI

S. D.

Mittimus libellum & brevem, & sero: sed quem fatearis & prolixum, & satis maturatum, si scias quam nihil otii mihi reliquum faciant ad gratificandum amicis in hujusmodi materiis crebræ ægrotationes, pene jugis occupatio, quum aliis in rebus, tum præcipue in mittendis ac recipiendis Epistolis: deinde studiorum labor, quem exigunt argumenta suscepta. Si satisfactum est voluntati tuæ, vehementer gaudeo: sin minus, certe promtam animi nostri voluntatem probes oportet, si modo non falso nobis tua prædicatur humanitas. Quum dabitur plus otii cumulatius tuo pio desiderio satisfaciemus. Bene vale cum honorabili choro tuo, Vir optime. Basileæ III. *Cal. Aug.* M D XXIV.

DESIDERIUS ERASMUS ROTERODAMUS

VENERABILI COLLEGIO

VIRGINUM MACHABÆITICARUM,

APUD COLONIAM AGRIPPINAM,

SALUTEM IN CHRISTO JESU VIRGINIS FILIO,

AC

VIRGINUM OMNIUM CORONA.

JAm iterum atque iterum tragematis ac dulciariis quibusdam provocat me vestra pietas, Virgines optimæ, ut aliquo scripto simul & thesaurum vestrum quem sane pretiosissimum tenetis, celebrem, & vobis vestrum propositum commendem: in quorum altero religiosa quadam ambitione ducimini, quæ non vestram quæritis gloriam, sed Dei, qui in sanctis suis vere gloriosus est: in altero sentio vos spirituale lucrum quærere: nimirum, illud venantes, ut pro xeniis quæ delectant palatum, recipiatis ea quæ pascunt animum. Pia captatio est, sancta aviditas est, prudens & vere lucrifera commutatio, planeque digna sapientibus Virginibus: si modo is essem, qui possim ex Divinarum Scripturarum myrotheciis aliquid depromere, quod æque reficiat mentem vestram, ac vestra munuscula reficiunt corpusculum nostrum. Non erratis in affectu, sed erratis in delectu. Quod optimum est diligitis, verum non eum diligitis qui possit sanctissimis votis vestris satisfacere. Ne tamen simpliciter ingratus videar, etiam atque etiam gratulor vobis, Deo dilectæ Virgines, istum animum nihil aliud sitientem quam gloriam Sponsi vestri. Est enim & hoc argumentum Sponsæ vere castæ, Sponsi sui gloriam suam ducere. Et *Psal. 44.* est ille quidem speciosus præ filiis hominum, cui vos peculiariter estis addictæ, gloriosus in omnibus factis suis, si quis hujus mundi fabricam admirabilem undique contempletur, gloriosior tamen in orbe redemto quam in condito. Nutu condidit mundum & Angelorum agmina, sed pretioso sanguine suo restituit quod condiderat. Eadem sapientia, qui est Jesus Christus, quique mirabilis hujus operis opifex est, quo mirabilius quiddam ederet, arte divina construxit domum æternam, ac templum Deo dignum, quæ est Ecclesia, quam veluti ditissimus Rex, omni genere spiritualium ornamentorum decoravit. Quid enim est aurum, argentum, marmor, ebur, quid smaragdus, topasius, beryllus, variusque gemmarum splendor: si conferatur ad opes Divini Spiritus, quæ sunt, prophetia, donum linguarum, virtus in edendis miraculis, ac sanandis morbis, pax, puritas, caritas, tolerantia? Totum ædificium vivis e lapidibus admirabili concordia inter se coagmentatis surgit usque ad cœlum, ipso Christo-lapide angulari totam fabricam complectente, ne qua possit labefactari. Hi sunt varii Sanctorum ordines. In hoc templo gaudet versari, quemadmodum alicubi dicit: *Delitiæ meæ sunt esse cum filiis hominum.* *Prov. 8.* His opibus magnificus ille Solomon sese jactat, nusquam admirabilior, nusquam glorioſior, quam in sanctis suis, quos hoc honore dignatus est, ut illos sua membra reddiderit, & in fratrum nomen ac jus cooptatos regni cœlestis fecerit cohæredes. Pro omnibus mortuus est, præcipua tamen illius gloria est in Martyrum turmis, & Virginum choris. Hæc sunt pretiosissima monilia, quibus hactenus superbit & jactat se Christi Ecclesia, quæ non novit nisi de Sponsi sui donis gloriari. Quidquid enim in Sanctis gloriosum est, Christi munus est. Variæ sunt delitiæ, varia sunt ornamenta Sponsi vestri, optimæ Virgines. Septus incedit diversis virtutum gemmis, innumeris flosculorum generibus, sed potissimum oblectat animum suum, vel rosis Martyrum, vel liliis Virginum. Nec mirum si hoc amat, quod est ipse, imo cujus ipse fons est aliis. *Ego*, inquit, *flos campi, & lilium convallium.* *Cant. 2.* Ille Martyrum Princeps est, per hunc Martyres fortes sunt: ille Virginum dux est, & per hunc Virgines vincunt carnem cum suis concupiscentiis. Posteaquam ille descendit in terras, & immisso caritatis igni, abiit hiems ac recessit, hi flores passim apparuerunt in terra nostra. Quam erat ante rara Virginitas? At posteaquam Christus eam consecravit, quot millia subito exorta sunt per universum terrarum orbem, Juvenum ac Puellarum, qui se sponte castrarunt propter regnum Dei? Posteaquam ille moriens in cruce docuit esse felices, qui in Domino morerentur, quot examina virorum ac mulierum exstiterunt, qui volentes atque adeo gaudentes sua corpora tradiderunt in mortem pro gloria Christi? Nimirum, hoc est quod Sponsus vester gloriatur in Canticis: *Surge, propera, amica mea, columba mea formosa, & veni.* *Ibidem. 2.* Jam enim hiems transiit, imber abiit & recessit, flores apparuerunt in terra nostra. Quanta sterilitas esset in omni terra nostra, nisi Sol ille cœlestis accenderet animos nostros caritate sua, nisi foveret mentem nostram imbre suæ gratiæ? At quid Euan-

Digitized by Google

Euangelico vere vernantius? Quid uberius? Quid amabilius? Rosa brevem habet purpuram, & liliorum brevis est gratia, unde quidam Ethnicus ita scripsit: *Nec vivax apium, nec breve lilium.* At isti flores quibus fœcunda est Ecclesia, numquam marcescunt. Christus enim est lilium immortale, & suis liliis confert immortalem gratiam: rosa est immortalis, cujus decor numquam marcescit, & suis eamdem præstat perpetuitatem. Dicitur autem *flos campi* propter Judæos. Campi culturæ sunt idonei: Apud Judæos tinctus est pretioso sanguine suo quos excoluerunt Moses & Prophetæ, licet illi cultoribus non satis responderent. *Lilium* erat *convallium* apud gentes asperas & incultas, quibus persuasum est illum ex Virgine Maria humana carne vestitum fuisse, omnis maculæ nescium. Nimirum, ille erat lilium Euangelicum, quod Deus Pater sic vestiit, quo modo non erat vestitus Solomon in omni gloria sua. Nec enim Solomon aut quisquam alius sortitus est carnem ex virgine, nulla primi Parentis labe sordidatam.

Huic lilio qui sese adjungunt per fidem, quoniam fiunt una caro cum illo & unus spiritus, purgantur a sordibus, accipiunt candorem innocentiæ, & fiunt ipsi quoque lilia. Sic enim eodem in loco continenter
Cant. 2. loquitur Sponsus, qui se lilium dixerat: *Sicut lilium inter spinas, sic amica mea inter filias.* Quid est lilium inter spinas? virgo inter conjugatas. Honesta res est
1 Cor. 7. matrimonium, sed spinis ac tribulis obsita. *Tribulationem*, inquit Paulus, *carnis habebunt hujusmodi.* Si quis dubitat an matrimonium habeat spinas, consulat uxores, quid molestiarum adferat maritus morosus, ebriosus, aleator, adulter, profusor, quid affines, quid impii liberi, & neget, si videtur, virginem esse lilium inter spinas. Virgo libera curis hujus seculi, cogitat ea quæ Domini sunt, quomodo placeat illi: quæ maritum habet, velut hinc atque hinc lacerantibus variis curis in multa distrahitur. Omnes quidem qui Christum induerunt, lilia sunt, sed præcipue virgines. In his pascitur ac delitiatur Sponsus ille mirabilis, qui non
Cant. 2. capitur quibuslibet. *Dilectus meus mihi & ego illi, qui pascitur inter lilia, donec adspiret dies & inclinentur umbræ.* Tales flores ille colligit, ut contexat ex eis coronam immarcescibilem in cœlis. Quemadmodum &
Cant. 6. alibi dicitur: *Dilectus meus descendit in hortum suum, ad areolam aromatum, ut ibi pascatur in hortis, & lilia colligat.* His, nimirum, liliis dicitur apud Ecclesiasti-
Eccl. 39. cum: *Florete flores sicut lilium, & date odorem, & frondete in gratiam, & collaudate canticum, & benedicite Dominum in operibus suis.* Virgineis cantilenis delectatur virgo Sponsus. Hoc est canticum novum, quod nesciebat synagoga, in qua maledicta erat sterilis, quæ
Apoc. 14. non pareret. Sed in Euangelio canunt novam cantionem innumeri, qui emti sunt de terra, & in Angelorum consortium adsciti, eo quod virgines neque nubunt neque ducunt uxores, sed sequuntur agnum, quocumque ierit, versantes absque macula ante thronum Dei. Multæ erant immaculatæ in conspectu hominum, sed felices quæ tales apparent ante thronum Dei, felices quæ vere canunt novam cantilenam novo Sponso, psallentes in corde suo, sibique gratulantes, quod pure puro puros hymnos modulantur. Frequenter & vester chorus Sponso suo canit hunc hymnum, *Jesu, corona virginum, quem Mater illa concipit, quæ sola Virgo parturit, hæc vota clemens accipe.* Quanta puritas! In Virgine concipitur e Spiritu cœlesti, e Virgine nascitur incolumi virginitatis decore, ipse Virginum Princeps & Sponsus & Virginum corona. Uxorum gloria maritus est, Virginum gloria Christus est. Porro ut obiter & illud admoneam, metri ratio postulat ut *concipit* legamus, non *concepit*. Est enim hypallage temporis, quæ gratiam etiam habet quoties res ipsa ponitur ob oculos, absque temporis discretione, alioqui quem offendit tempus in *concipit*, cur non offensus est in *parturit*? *Qui pascis inter lilia septus coronis Virginum, Sponsas decorans gloria, Sponsisque reddens præmia.* Pastor est Sponsus vester, qui animam suam dedit pro ovibus suis, qui nec hodie deposuit curam gregis sui. Quotidie servat, quotidie revocat, quotidie sanat, quotidie pascit. Habet autem & ipse delitias suas, quibus fruitur, habet sodales proximos, quos hic Sponsos vocat, habet comites adolescentulas, quas appellat Sponsas. In rebus spiritualibus non est sexus, sed ex meritis induntur sexus aut ætatis vocabula. Unica est Sponsa Christi, quæ est Ecclesia, ea multas habet sodales, quarum unaquæque Sponsa dici potest. Ipse Sponsus est unicus, habet tamen quosdam unice caros, quibus committit Sponsas suas, ut & illi quodammodo Sponsi dici possint. Etenim si Episcopi recte dicuntur Pastores, quum unus sit Pastor Dominus Jesus, quid vetet eosdem dici Sponsos? Et Sponsæ quidem hujus seculi semper tument muneribus ac dignitate suorum Sponsorum, ostentant ac jactant mundum suum: porro quæ Sponsum non habent, videntur repudiatæ ac destitutæ; Sponsus autem Jesus suas Sponsas pro spretis hujus mundi ornamentis, decorat eas animi dotibus: pro mox evanitura carnis gloria, confert illis gloriam immortalem. Sponsis vero qui ad exemplum summi Pastoris, ad mortem usque depugnarunt pro ovibus illius, tamquam strenuis athletis reddit præmia. Quæ præmia? Non coronam quernam aut lauream, non statuam aut titulum aut aliud simile præmium, quod mundus pro rebus bene gestis solet reponere, sed coronam immarcescibilem in cœlis, & nomen inscriptum libro vitæ, quod nulla umquam ætas sit abolitura.

Hoc sodalitio peculiarius delectatur Sponsus ille delitiosus, qui neminem tamen quamvis humilem fastidit. Sequitur enim: *Quocumque pergis, Virgines sequuntur, atque laudibus post te canentes cursitant, hymnosque dulces personant.* Juxta mundum indecorum est Virginem ultro cursitare post Sponsum, turpius autem sit, si plures Virgines unum Sponsum sequantur. In rebus animi secus est, nihil enim pulcrius quam si quamplurimæ Virgines adhæreant uni Sponso Jesu. Non mirum autem si cursitant velut amore Sponsi lymphatæ. Trahit enim ille secretis illecebris, amabilis supra omnem amorem humanum, speciosus præ filiis hominum, in cujus labiis diffusa est gratia, cujus vultum intueri Angeli pro summa felicitate ducunt. Afflat odoribus suis quos vult, & afflatæ dicunt: *Trahe me post te, curremus in odore unguentorum tuorum.* Non pos- *Cant. 1.*
sunt currere, nisi trahantur, non possunt amare, nisi prius adamatæ. Et quæ jam tractæ sunt, cupiunt copiosius trahi: quæ currunt, cupiunt accurrere, ut jungantur propius ei quem amant. Porro gratiam in labiis illius diffusam senserunt illi, qui dicunt: *Domine, quo ibimus? verba vitæ habes.* Omnes qui Chri- *Joan. 6.*
sti nomen profitentur, sequuntur Pastorem suum Jesum, sed hi soli sodales individui sequuntur quocumque ierit, sequuntur usque ad verbera, sequuntur usque ad crucem. Dominus Jesus quum esset in terris, sæpe ducebat post se ingentem numerum promiscuæ multitudinis: quum iret Hierosolymam occidendus, rarior erat comitatus: sed longe rarior, quum crucem suam bajulans iret in montem Calvariæ. At qui vere sunt Sponsi sodales, quæ vere Virgines sunt, ne hic quidem divelluntur a Sponso. Quum penderet in cruce, nusquam erat Petrus, qui uxorem habuisse creditur, sed Virgines adhærebant cruci, Maria mater Jesu & Joannes, reliquæ mulieres procul stabant spectatrices eorum quæ gerebantur. Sequuntur igitur, & quidem alacres ac volentes, nec sequuntur mutæ, sed cum cantilenis ac laudibus, hymnosque dulces personant. Quæ nuptæ sunt hominibus, his non vacat interesse choreis, non vacat, imo non libet aliquoties canere; mos gerendus marito, rixandum cum ancillis ac famulis, castigandi liberi. Nostræ Virgines ab omnibus hujus mundi sollicitudinibus liberæ, nihil aliud quam in spiritualibus choris dulces hymnos canunt Sponso suo. Nihil enim sibi tribuunt, omnem felicitatis suæ gloriam transfundunt in eum, cui uni debent omnia. Hujusmodi cantilenis delectatur amator ille, vult cani sua dona: Pharisaicas cantilenas odit: *Jejuno bis in sabbato, decimas bonorum meorum do pauperibus, non sum sicut cæteri homines.* Virgo quo castior est, hoc est modestior.

Digitized by Google

Luc. 1. deſtior. Audite vocem veræ Virginis: *Ecce ancilla Domini. Et reſpexit humilitatem ancillæ ſuæ.* In Canticis Sponſam ſuam appellat columbam, hujus formam videre deſiderat, hujus vocem audire exoptat: *Veni*, inquit, *columba mea in foraminibus petræ, in caverna maceriæ, oſtende mihi faciem tuam, ſonet vox tua in auribus meis, vox enim tua dulcis, & facies tua decora.* Habet & animus faciem ſuam, habet & vocem ſuam. Ex oculis æſtimatur potiſſimum facies, oculis indicamus, oculis etiam abſque voce ſignificamus intimos animorum affectus. Simplex eſt oculus Virginis, non invidet, non inſidiatur, non ſuſpicatur malum, non male cogitat. Hujuſmodi facies delectat Sponſum, qui paulo poſt ita loquitur: *Quam pulcra es, amica mea, quam pulcra es, oculi tui columbarum.* Dixerit hic aliquis, quid habet dulcedinis columbæ vox querula ac gemebunda, ut quemquam delectare poſſit? Luſciniæ vox potius erat vocanda ad parabolam. Habet rarus ac vehemens amor perpetuas querimonias, ſed blandas & Philip. 1. Sponſo gratiſſimas. Audi gementem columbam: *Cupio diſſolvi & eſſe cum Chriſto.* Et rurſus: *Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus?* Audi alteRom. 8. ram columbam: *Heu mihi, quia incolatus meus prolonPſal. 119. gatus eſt.* Et, *Super flumina Babylonis illic ſedimus &* Ibidem. *flevimus, dum recordaremur tui Sion.* Hæ voces querulæ 136. ac ſuſpiriorum plenæ, gratiſſimæ ſunt auribus Sponſi, hujuſmodi cantionibus oblectatur.

Quoniam autem dixerant, *Hæc vota clemens accipe*, tempus eſt ut expromant quid optent a Sponſo: num divitias, num honores, num voluptates, num regnum, num longævitatem? Harum rerum ſecuræ ſunt, quas ſemel medullitus corripuit vehemens amor Sponſi. Quid igitur? *Te deprecamur largius, noſtris adauge mentibus, neſcire prorſus omnia corruptionis vulnera.* Agnoſcunt quantus theſaurus ſit virginitas, id eſt, animus incorruptus in corpore incorrupto. Agnoſcunt totum hoc quod habent munificentiæ eſſe Sponſi. Optant igitur ut quod largitus eſt, augeat, ut beneficium beneficio cumulet. Nulla eſt tam pura Virgo, quæ non habeat, quo proficiat. Vix enim invenias, quæ ut corpus ſit illibatum, non aliquando delinquat cogitatione. Jam virginitas vera non tantum ſita eſt in dono caſtitatis, ſed omne animi vitium hujus virginitatis eſt corruptio. Qui deflexit a rectitudine fidei Catholicæ, hujus contaminata eſt virginitas. De hac puritate lo2 Cor. 11. quitur Paulus, ſcribens Corinthiis: *Deſpondi vos uni viro virginem caſtam exhibere Chriſto: Timeo autem, ne ſicut Serpens ſeduxit Evam aſtutia ſua, ita corrumpantur ſenſus veſtri, & excidant a ſimplicitate, quæ eſt in Chriſto Jeſu.* Virgo contaminata livore, obtrectatione, arrogantia, non caret vulnere corruptionis. Orant igitur ut munificentiſſimus Sponſus augeat ſuas dotes, detque neſcire prorſus omnia corruptionis vulnera. Quid eſt prorſus? Animo & corpore. Quid eſt omnia? Quidquid humanus affectus ſuggerit. Videri poterat hoc votum improbum, ni Sponſus eſſet omnipotens, optimæque fidei. Ille ſuos non ſolum vult eſſe ſui ſimiles, verum etiam vult idem eſſe. Sed demus in hac vita nemini perfecte contingere, quod optat chorus Virginum, non erit tamen irritum votum gratiſſimi chori. Quod hic meditatæ ſunt favente Sponſo, continget plenum augente Sponſo. Habet ordines ſuos Eccleſia militans, habet ſuos & triumphans. Neſcio an videar *Verſus hexametro natus caſu.* vobis diutius quam par eſt, immoratus hymno, me certe non pœnitet, Ambroſiano. Nam auctorem, ut alia prætermittam argumenta, prodit in ſingulis dimetris dictio in fine triſyllaba. In quo puto virum illum non tam captaſſe metri concentum, quam ſacræ Triadis delectatum ſymbolo.

Multos hymnos habet Eccleſia Chriſti Sponſa, ſed haud ſcio, an ulli majore cum omnium tripudio canantur, quam qui Sponſum celebrant in victoriis martyrum, aut in virginum triumphis. Sed ut redeamus ad duos illos floſculos longe fragrantiſſimos, roſam & lilium. Quemadmodum Chriſti mors odore ſuo plurimos pertraxit ad hujus vitæ contemtum: ita Chriſti virginitas plurimos allexit ad amorem caſtitatis. Qui A tracti ſunt ab illo, flores jam & ipſi facti, traxerunt alios. Chriſtus dixit Petro: *Sequere me.* Petrum quam multi ſecuti ſunt? Quis negat plurimum deberi ſanctis Doctoribus, qui tranquillis rebus docuerunt viam Domini? Sed quanto plures pertraxit ad Euangelii profeſſionem Martyrum fragrantia? quanto plures Virginum exemplum? Magnum eſt, fortiter & erudite diſputare de Euangelio, ſed maximum eſt alacriter mori pro Euangelio. Magnum eſt contemnere gloriam aut opes hujus mundi, ſed longe majus eſt mortificare carnem cum ſuis concupiſcentiis. Et agnoſcit Eccleſia quibus debeat. Nullis ſecundum Chriſtum uberiorem habuit honorem, quam his qui ſua corpora volentes ac lubentes tradiderunt carnificum immanitati, pro B gloria Sponſi, proque ſalute gregis, pro quo mori dignatus eſt ipſe: proximus honos habitus eſt his, qui ſe ſponte caſtraverunt propter regnum Dei. Quantum erat Eccleſiæ totius tripudium, ubi martyr conſtanter exhalaſſet animam pro Chriſto? Quantus luctus, ſi quis defeciſſet? Rurſus, quanta Eccleſiæ exſultatio, ſi qua Virgo, cui liberum erat nubere Sponſo homini, ſumto velo ſacro, maluiſſet nubere Sponſo Chriſto? Quantus mœror, ſi qua relicto velo, flammeum accepiſſet matronale? Nimirum, rei cariſſimæ gravis eſt jactura. Quanto ardore olim curſitatum eſt a Chriſtianis ad Martyrum cineres? Quam ſacroſancta fuit illorum apud omnes Chriſti cultores memoria, quum C quotidie Senes, Juvenes, Matronæ, Virgines curſitarent ad carceres, velut ad loca Deo conſecrata: quum oſcula figerentur catenis, quibus fuerant alligati: quum gladius quo fuerant interfecti, ſervaretur inter ſacras Reliquias? Quæ memoria lætior ac feſtivior Eccleſiæ, quam Martyrum? Quando modulatur exſultantius, quam in illorum Anniverſariis? Quin horum afflictiones palmas vocat, ſupplicia triumphos, horum mortes natales appellat: nec in his celebrandis quidquam lugubre, ſed omnia plena gaudii, plena gratulationis, plena plauſus, plena tripudii. Nec in ullo argumento ſe magis oſtentavit eruditorum hominum eloquentia, quam in celebrandis Martyrum ac Virginum laudibus. D Hic Prudentius Lyrico carmine vicit Pindari grandiloquentiam, vicit Horatii inimitabilem elegantiam. Hic Græcorum pariter ac Latinorum tuba neſcio quid grandius ac divinius intonuit Heroico carmine. Hic Ciceronis felicem copiam ſuperant Chryſoſtomus, Cyprianus, Ambroſius, aliique plures quam ut numerandi ſint. Quid eſſe conjectamus in cauſa? Nimirum, Martyrum magnitudo ſuppeditabat eloquentiæ copiam, pectoris ardor addebat orationi vim, pietas alacritatem. Fluit illis ubique dives oratio, verum quoties ad Martyres ventum eſt, & Virgines, tum velut E afflatu Numinis neſcio quid grandius humano modo ſonant. Non hæc fiunt humanis ſtudiis, afflatu Divini Spiritus hæc geruntur, qui ſic vult glorificari Sanctos ſuos, in quibus ambit videri glorioſiſſimus. Fateamur hæc eſſe humana, niſi Deus, qui mentes afflat piorum, tot etiam prodigiis decorat Martyrum ac Virginum monumenta. Ubi magis torquentur impii Dæmones? Ubi magis profligantur morbi medicis immedicabiles? Quis Imperator, quis Rex ullis Statuis, Titulis, Pyramidibus, Templis, Collegiis, Divinis honoribus indictis, tantum honoris impetravit etiam in hoc mundo? Nimirum, ſic Deus honorat Martyres ſuos, qui hic videbantur afflicti, humiles ac dejecti: ſic Virgines ſuas, quæ veluti mortuæ mundo, F totam ſuam ſpem collocarunt in Sponſo Jeſu. Sed Martyrum gloria non temere niſi a morte clareſcit. Virginitas etiam in hac interim vita ſuum habet decus. Quis enim tam barbarus eſt, ut non faveat Virgini? In mediis bellorum tumultibus immanis hoſtis virginitati parcit. Et ſi credimus hiſtoriis, mutæ belluæ, truceſque feræ virginitati deferunt. Quantum honoris olim habitum eſt Romæ virginibus Veſtalibus? Quod eſt illud nativum virginitatis decus, quod agnoſcunt idolatræ, quod reveretur barbarus hoſtis, quod ſentiunt mutæ belluæ, cui pareunt feræ? Quanto jam honorabilior virgo Chriſti, ſi tantus eſt honos vir-

Digitized by Google

ginibus hujus mundi? Sume virgo ſanctam ſuperbiam, & infra tuam dignitatem putato, quidquid hic mundus jactat voluptatum aut honorum. Sanctum eſt ſuperbire in Sponſo: pium eſt gloriari in eo, cui debes omnia. Tutum etiam eſt illius fiducia criſtas tollere adverſus mundum, ſuas oſtentantem delitias.

Non eſt animus in præſentia, quidquid in laudem Martyrum aut Virginum dici poteſt, perſequi. Habetis Cypriani libros, habetis Ambroſii, habetis Tertulliani & Hieronymi, quorum poſteriorum uterque pene nimius fuit in admiratione virginitatis. Non enim ſic attollenda virginitatis excellentia, ut hujus laus cum injuria caſti matrimonii conjuncta ſit: ſed hæc eo repeto, cariſſimæ Virgines, ut perſpiciatis quam felix ſit veſtrum Collegium, cui contigit utrumque poſſidere, quod dives illa Chriſti Sponſa Eccleſia præcipuum habet in ſuo mundo. Servatis enim fragrantiſſimas illas roſas ſeptem fratrum Machabæorum, ac Matris, cujus fœcunditas non marito genuit, ſed Deo. Feliciter illa quidem ſarſit virginitatis jacturam tot filiorum Virginum martyrio. Non genuit Virgo, nam id uni fœminarum datum eſt, ſed Virgines genuit & Martyres: Virginitatis exemplum ex ſe præbere non potuit, ſed quod potuit, magno ſtudio præſtitit. Ad Virginitatem inſtituit filios, ad Martyrium cohortata eſt, præceſſura quoque, ni metuiſſet teneræ ſuorum ætati. Itaque Virginitatis gloria non contigit matri cum filiis: ſed in Martyrii negotio tanto major eſt laus matris, quod ſpectatrix crudelium ſuppliciorum in ſingulis filiis paſſa eſt, quidquid in illorum corpora potuit carnificum crudelitas. Hoc fortius eſt quam ſemel ſuppliciis finire dolorem. Parentes atrocius torquentur in liberis, quam in ſe ipſis. Novit hoc & Tyrannorum ingenioſa crudelitas, qui, quod tormentis extorquere non poſſunt, a parentibus extorquent tortis in illorum conſpectu filiis. Toties videt dilacerari ſua viſcera & mulier & mater. Ubi hic ſexus imbecillitas? ubi pietatis affectus, qui in matribus ſolet eſſe, quam in viris impotentior? Nimirum, pietas in Deum ſuperavit pietatem humanam, & ſexus imbecillitatem vicit ardor fidei. Salve feliciſſima virago, quæ viris omnibus fortitudinis exemplum dediſti. Salvete floſculi belliſſimi Eccleſiæ, qui veluti præcoces delitiæ præveniſtis ver Euangelicum, & ante proditum Euangelium præſtitiſtis Euangelicam virtutem. Nondum erat audita vox ejus, qui virgo natus eſt ex virgine: *Beati qui ſe caſtraverunt propter regnum Dei*, attamen hanc laudem vos occupaſtis. Nondum erat auditum: *Qui vult eſſe meus diſcipulus, tollat crucem ſuam & ſequatur me:* vos tamquam prodromi Chriſtum paſſurum adumbraſtis. Atque animæ quidem veſtræ nunc in cœlis ſequuntur Agnum, quocumque ierit: cæterum, illibata veſtra corpora, quæ ut habuiſtis ſocia ſuppliciorum, ita recipietis olim in æternæ felicitatis conſortium, non decuit alibi ſervari magis quam in ſancto virginum Collegio.

Matth. 19.

Nunc ad vos, ô Virgines, hujus tanti theſauri cuſtodes, mea ſeſe vertet oratio. Habetis in eiſdem adoleſcentibus & caſtitatis exemplum, quod imitemini: & Martyrii lauream quam prædicetis, glorificantes Sponſum veſtrum, qui certavit in illis, qui vicit in illis, qui triumphat in illis. Habetis in eodem calatho lilia mixta roſis. Utrumque decus cum altero certat, nec alterum tamen ab altero obſcuratur, ſed utrumque alterius acceſſione fit illuſtrius, veluti *cum ebur*, ut ait ille, *corrumpitur oſtro*, aut quum gemma candens includitur fulvo auro. Eſt autem tam ambiguum gloriæ certamen inter Martyrem & Virginem, ut ego, ſi res in contentionem vocetur, non auſim pronunciare utrum alteri præferri debeat. In Chriſto fuit utrumque conſecratum, ſed tamen plus debemus illius cruci, quam virginitati. Beatitudinis elogium tribuit his, qui ſe caſtraſſent propter regnum Dei, ſed crucis imitationem exegit. Majus autem videtur, quod quum non exigatur, tamen beatum reddit, ſi quis ultro præſtet, ac perſecutionis quidem tempore magna quædam res eſt, animus pro Dei gloria ſemper paratus ad omnia mortium genera. Sed habent tempora, quemadmodum & mare, ſuas tranquillitates, & licet nonnumquam effugere carnificis manus. Quod ſi urget certamen extremum, mors, corporis & cruciatuum finis eſt, & felicitatis initium. Virgini longum ac perpetuum certamen eſt cum hoſte domeſtico, quem nec occidere fas ſit, nec effugere poſſis. Hic, nimirum, eſt caro, quam, velimus nolimus, circumferimus ſubinde rebellantem ſpiritui. Hanc vincere ne cui videatur leve, ſæpe legimus illecebris ſuperatos, qui terrore mortis ſuperari non poterant. Hactenus expendit noſtra collatio, utrum ſit altero fortius: ſed mihi quidem videtur virginitas in hoc etiam felicior, quod quemadmodum ante per occaſionem diximus, Martyrii flos non eniteſcit niſi poſt mortem, Virginitas etiam in hoc ſeculo ſuum habet candorem, ſuam habet fragrantiam, ſuam habet gratiam ac dignitatem. Animi flos eſt virginitas, ſed relucet etiam in vultu, in oculis, totoque corporis habitu Angelica quædam puritas ac nitor virens, ſeniique neſcius, hic veluti meditans eſſe, quod omnes exſpectant poſt hanc vitam, qui pie vixerint in Chriſto Jeſu. Animus integer & incorruptus vigorem ſuum transfundit in corpus, quemadmodum mens vitiis infecta quodammodo relucet, vel horret potius in ipſa corporis ſpecie. Porro libido in proprium etiam corpus contumelioſa eſt. Cur in reſurrectione non ſeneſcent piorum corpora? Quoniam his jam imperabit animus, qui ſenium neſcit. Ut mors, ita morbus & ſenium ex peccato eſt. Tolle peccatum, & minus erit ſenii, & ſi contingat ſenectus, continget floridior. Itaque virgo jam hic aliquam felicitatis ſuæ partem præcipit, in corpore mortali ſpeciem quamdam exhibens futuræ immortalitatis. Principes hujus mundi non majori ſtudio curant milites ſuos, quam ſeminarium: unde quum res flagitat, colligant tirones: quod ſi deficiat, unde ſufficies exercitum? Ac jam ſeculis aliquot ſub Principibus Chriſtianis nullæ procellæ ſunt exortæ, quales olim erant ſub Nerone, Domitiano, Juliano, Maxentio. An ſub his melius habeat res Chriſtiana, non eſt meum definire: certe per hos in arctum contracta eſt. Verum utcumque ſe habet, ſi rurſus incideret tempeſtas, quæ poſceret Martyrem, unde potius hæc manus colligenda videatur, quam ex his, qui ſpretis omnibus hujus mundi blandimentis, ſeſe totas conſecrarunt Jeſu Sponſo cœleſti, qui ſua ſponte carnem ſuam crucifixerunt cum vitiis ac concupiſcentiis: eamque voluptatem amore Sponſi contemſerunt, cujus unius gratia plerique mortales cuperent hic perpetuo vivere. Vera Virgo minimum abeſt a Martyre. Martyr patitur a carnifice cædi carnem ſuam: Virgo quotidie volens mortificat carnem ſuam, ipſa ſui quodammodo carnifex. Aliquanto fortius eſt domare captum hoſtem, quam occidere: Martyr tradit corpus ſuum, virgo ſubigit & in ſpiritus ſervitutem redigit. Cur trepidabit virgo Chriſti ad manum percuſſoris? An requiret opes, delitias, faſtum, luxum, voluptates, quæ cæteros remorantur in hac vita? At his omnibus jam dudum renunciavit. Quæ nihil amat in hoc ſeculo: quæ mortua mundo, ſoli vivit Chriſto, quæ quotidie columbinos edit gemitus, cupiens propius jungi adamato Sponſo ſuo, & illius ſtringi amplexibus: nonne libens emigrabit ex hoc corpuſculo, in quo ſcit ſe peregrinari a Domino? Qui viri mirabilius animi robur præſtiterunt in tormentis, quam Virgines martyres, Agnes, Cæcilia, Agatha, & harum ſodales innumeræ? Proinde Virgo, quum traditur carnifici, non incipit martyrium, ſed abſolvit jam pridem inchoatum.

Hæc ſi cui videntur ardua, cogitet & virginis profeſſionem ſupra vires hominis eſſe, dignitatem Angelicæ parem. Neque vero omnes virgines ſunt, quæ velo nigro tectæ ſunt. Etenim, quemadmodum juxta Pauli doctrinam, quæ veræ viduæ ſunt diſcernuntur ab his, quæ falſo nomine dicuntur viduæ, & eidem quæ vivit in delitiis dicitur mortua: ita virgo, quæ aliud amat in hoc mundo quam Sponſum ſuum, virgo non eſt. Sunt in Euangelio virgines prudentes quæ ſibi multis operibus pietatis proſpexerant,

1 Tim. 5.

Digitized by Google

rant, ne deficeret oleum in lampadibus: erant & fatuæ. Et Hieremias deplorat virgines ſqualidas, neque enim hujus nominis dignitas competit in eam, quæ licet corpus habeat intactum viro, tamen animus impuris cogitationibus cum adultero Satana colloquium habet. Quæ nolens vivit cælebs, jam nupta eſt: quæ corrumperetur ſi liceret, jam corrupta eſt. Difficillimum eſt volantis animi cohibere cogitationes omnes, & tamen adverſus has ingruentes precibus, ſacra lectione, jejuniis, piis occupationibus pugnandum eſt, aſſentiri venenum eſt. Collocuta eſt prima virgo Eva cum Serpente, & hinc omnium malorum origo: oculos habebat impudicos, quos pomi blandientis illecebra adulteravit. Veſtitus cultior, picta facies, epiſtolæ adoleſcentum blandæ, munuſcula ultro citroque miſſa, morituræ virginitatis indicia ſunt. Cui colitur virgo, ſemel Chriſto conſecrata? Cur expetit juvenum conſortia, quæ in hoc accipit velamen, ne mundus conſpiceret, quod Sponſo Chriſto dicatum eſſet? Mulier quæ nupta eſt ornat ſe viri oculis, virgo quæ Chriſto nupta eſt, cur ullius hominis oculis ſe colit? Audite quid illa dicat apud Poetam eruditum, ſed Ethnicum:

Cui colar, infelix, aut cui placuiſſe laborem?
Ille mei cultus unicus auctor abeſt.

Si cultum negligit illa, quia non adſit ſponſus, qua fronte comit ſe virgo in hoc mundo, cujus Sponſus eſt in cœlo? Quorſum adſtat ſpeculo, ſemel deſponſa Chriſto? Quin temet ipſam contemplaris in fonte Scripturæ Divinæ? Cur autem his ornamentis expolit ſeſe, quibus ille offenditur? Iſta mundities in oculis Sponſi veſtri ſordes ſunt meræ, iſte nitor ſqualor eſt, iſti odores nauſea ſunt. Amat ille ſpiritus nitelas, amat animi munditiem, amat pigmenta mentis. Quidquid habet mundus earum quæ ſe comunt oculis mundi, virgo Chriſti magnificentius ornatur earum rerum contemtu, quam copia: decentius ornatur deraſa coma, ſacroque velamine, quam ulla Sponſa ſericis, auro, gemmis, ac purpura. Nam fucorum mentitus nitor, etiam in Ethnicis ſemper vitio datus eſt. Sponſa Chriſti tot habet ornamenta, quibus commendatur oculis Dei, quot ornamenta mundi contemſit amore Sponſi ſui: pro gemmis ornatur virtutibus, pro purpura caritate, pro auro ſapientia, pro fucis animi ſimplicitate, pro ſericis caſtitate, verecundia, pro monilibus modeſtia. Non offuſcatur veſtium ſordibus pudicitiæ candor.

Ex Veterum monumentis liquet, quæ fuerint præcipuæ virginum laudes, abluere pedes miſerorum, lavare pannos pauperum, aſſidere & inſervire ægrotantibus, contrectare corpora ulceroſorum amore Chriſti. His rebus ſordidata virgo formoſiſſima eſt Chriſti oculis. Cæterum, quoniam nunc diverſum eſt ſacrarum virginum inſtitutum, inter ſe certent officiis caritatis, manibus parent, quo ſubveniant pauperum inopiæ. Et ſi quando virgini inciderit cum profanis colloquium, illud ſtudio ſit, ut a colloquio ſuo dimittat illos emendatiores, non ut ipſa diſcedat corruptior. Reddat vos cautiores primæ virginis exemplum, quæ corrupta veteratoris colloquio, conjecit ſeſe in miſeriam lamentabilem. Adoleſcens lubrico vultu, laſcivis oculis, impudica lingua quovis ſerpente perniciosior eſt. Imitemini novam Virginem, Ducem ac Principem inſtituti veſtri, ea non colloquitur cum Serpente, ſed incluſa penetralibus ſuis colloquitur cum Angelo, & hinc initium omnis ſalutis. Virgo quæ loquitur cum impudico juvene, cum Serpente loquitur. Virgo quæ piis votis ſollicitat Deum, quæ meditatur in Sacris Libris, cum Angelo loquitur, vel cum Sponſo potius. Utrum tutius eſt? utrum honeſtius? utrum magnificentius? Quare ſi quando titillabit animos veſtros deſiderium earum rerum, quas ut & ſuaves & præclaras oſtentat mundus, cogitate, quod res eſt, eas vos non reliquiſſe, ſed magno lucro veſtro permutaſſe. Proinde nihil infelicius illis, quibus nec mundi commodis frui licet, quas ſitiunt, nec ſuis delitiis fruuntur ob animum carnis cupiditatibus vitiatum. Habent mundi virgines ſuas ſodales, habent ornamenta, habent luſus, habent cantiones & choreas, ſed hæc qualiacumque ſunt, tantiſper habent donec ætatis florem marito proſtituerint. Verum hæc omnia Chriſti virginibus ut vera ſunt & interna, ita ſunt & perennia. Illæ mox poſito ſerto virginali flammeum accipiunt matronale, nimirum, ſervitutis indicium, etiam Paulo teſte. At virgines Deo dicatæ ſemper velatæ ſunt Sponſo ſuo, ne videantur ab adultero mundo. Eſt enim zelotypus amator Jeſus, non patitur ſuas delitias profanis oculis proſtitui. Immo utrum eſt felicius, ancillam eſſe mariti, an Chriſti? *Ecce*, inquit illa, *ancilla Domini.* Quæcumque vere eſt ancilla Domini, domina eſt mundi. Interpretare virgo velamen tuum, regni inſigne eſt, non ſervitutis. Quæ maritis velantur, ſervitutem humanam profitentur. Nec ſemper eſt, ô bonæ, maritorum leve imperium. Sæpe pro maritis contingunt domini difficiles, procaces, inclementes, aleatores, ebrioſi, profuſores, obærati, ſcabioſi, rabioſi, percuſſores. Ne quid interim dicam de gravioribus maleficiis, aut morbis. Accedit his, cura rei familiaris, cura liberorum, negotia affinium, lites, orbitas, viduitas. *Luca* 1.

Nec enim eſt ſimplex afflictio carnis, quam Paulus denunciat his, qui conjugium malunt. Non eſt hujus inſtituti declamatoria ratione perſequi quidquid incommodorum ſequitur conjugium. Hæc experimento diſcere miſera eſt prudentia, præſtat e libris eruditorum hominum diſcere. Quod ſi ne his quidem habetur fides, accerſe, ô virgo, quampiam ex his, quæ ſatis feliciter nupſerunt, hanc obteſtare ut narret tibi veram ſui matrimonii hiſtoriam: audies unde minus pœniteat te tui propoſiti. Jam propone tibi exempla virginum, quæ nupſerunt infeliciſſime, quæ plurima turba eſt, & quidquid illis accidit, puta tibi accidere potuiſſe. Quidquid malorum, quidquid calamitatum frequenter accidit iis, quæ nubunt ſponſo mortali, huic in totum ſubductæ ſunt, quæ vere, quæ ex animo nubunt immortali Sponſo Jeſu. Non eſt, mihi credite, triſtis aut inamabilis Sponſus Jeſus. Viſus eſt olim non habens ſpeciem neque decorem, ſed numquam erat amabilior, quam cum amore Sponſæ formam illam induiſſet. Quæ puella non pluris faceret procum ſuum, ſi relictis paternis opibus ruſticano ſago tectus confugeret ad humilis virginis caſulam, ut illius conjugio potiretur? Quid autem ſi per vulnera ad adamatam ſponſam properaret? An non ille in pannis, & ſanguine perfuſus videretur amabilior? Haud dubie videretur amanti. Jam cogitate, an veſter Sponſus, qui veſtra cauſa Patris arce relicta deſcendit in terras, & diſſimulata Divinæ Naturæ majeſtate induit formam ſervi, ſeſe dejiciens uſque ad ignominiam crucis, ſit vobis faſtidiendus. Amanti Sponſum virgini monaſterium non carcer eſt, ut quidam calumniantur, ſed paradiſus eſt. Non licet vobis vagari quo libet, iſtuc virginibus nec tutum eſt nec honeſtum, proinde nec exoptabile. Niſi forte placet exemplum Dinæ. Non eſt triſtis aut inamœna res virginitas, habet in Sacris Litteris ſua viridaria, in quibus cum optimis Sponſi ſodalibus ſpatietur. Deum immortalem cum qualibus? cum Tecla, cum Cæcilia, cum Agatha, cum Theodora, cum Euſtochio, aliiſque innumerabilibus. Habet ſua ſerta ſpiritualia ex variis virtutum floſculis concinnata: habet unguenta ſua, ut poſſint cum Paulo dicere: *Bonus odor ſumus Deo in omni loco:* habet Sponſus delitias unguentorum ſpiritualium, quorum fragrantia ſuperat omnia aromata. Quid amabilius nomine Jeſu? Unguentum effuſum eſt nomen ejus. Quæ hoc odore tractæ, curſu ſequuntur illum, quid tædii ſentire poſſunt in hac vita? habet & virgo ſuum unguentum, quo viciſſim oblectat Sponſum ſuum. *Dum eſſet*, inquit, *Rex in accubitu ſuo, nardus mea dedit odorem ſuum.* Et in Euangelio ducturus Sponſam ſuam Eccleſiam nardo peccatricis perfunditur. Habent a David cytharas ſuas, habent pſalterium, habent cantilenas, & hymnos ſpirituales, quibus jugiter pſallunt in cordibus ſuis Domino, gratias agentes, laudantes & obſecrantes, nonnumquam & dulcibus ſuſpiriis deſiderantes Sponſi præ- 2 Cor. 2. Cant. 1.

Digitized by Google

sentiam, si quando ille sese ad tempus subduxerit: declinat enim ille nonnumquam ac transit, non ut deserat, sed ut amorem redintegret. Quid habent mundi virgines quamlibet felices, quod ad hæc solatia conferri possit? Locus angustus videri non potest, quibus mox aperitur immensitas cœli: sodalitium infrequens videri non potest, quibus propediem continget omnium Sanctorum sodalitas. Quid ni dixerim propediem? quantula enim est hujus vitæ summa? ut jam contingat senectus, quæ quotocuique contingit? Proinde, Virgines optimæ, agnoscite vestram felicitatem, & non invidebitis mundo suas delitiarum præstigias: agnoscite vestram dignitatem, & non expetetis sordida mundi commercia. Nisi te cognoveris, inquit, pulcerrima inter fœminas. Comminatur Sponsus virginibus, nisi agnoverint suam beatitudinem. Non agnoscunt autem, quas instituti pœnitet, quæ mundi delitias suspirant. Cogitate quali Sponso nupseritis, illi totis præcordiis adhærete, in quo semel habetis omnia, quæ vere læta sunt aut magnifica. Animet vos ad constantiam exemplum sanctissimorum juvenum, qui magis etiam gaudebunt suorum corporum pignora servari in vestro collegio, si senserint vos æmulatrices suarum virtutum, quibus Deo placuerunt. Ornant illi vestrum sodalitium, sic illos vicissim ornabitis integritate morum vestrorum. Illi tot suppliciis excarnificari maluerunt, quam gustare carnem suillam. Vos putate carnem esse suillam, quidquid ingratum est Sponso vestro. Si fueritis æmulatrices pulcerrimi certaminis, eritis & gloriæ consortes opitulante Sponso vestro Jesu, qui cum Patre & Spiritu Sancto vivit & regnat in æternum, AMEN.

VIRGINIS ET MARTYRIS COMPARATIONIS PER DESIDERIUM ERASMUM ROTERODAMUM,

FINIS.

DESIDERII ERASMI ROTERODAMI

CONCIO

DE

PUERO JESU,

PRONUNCIATA A PUERO IN NOVA SCHOLA

JOANNIS COLETI,

PER EUM INSTITUTA LONDINI,

IN QUA PRÆSIDET IMAGO

PUERI JESU,

DOCENTIS SPECIE.

PUER apud pueros verba facturus de ineffabili puero Jesu, non optarim mihi Tullianam illam eloquentiam, quæ brevi atque inani voluptate aures deliniat. Quantum enim abest Christi sapientia a sapientia mundi (abest autem immenso intervallo) tantum oportet Christianam eloquentiam a mundana differre eloquentia. Sed illud una mecum ardentibus votis impetretis velim ab optimi Jesu Patre Deo, a quo ceu fonte bonorum omnium summa proficiscitur, quique solus fœcundo illo suo Spiritu linguas infantium reddidit disertas, vel e lactentium ore laudem absolutam depromere solitus: ut quemadmodum omnis nostra vita non alium exprimere debet, quam ipsum, de quo dicturi sumus, Jesum, ita & oratio nostra illum sapiat, illum referat, illum spiret, qui & verbum est Patris, & verba vitæ solus habet, cujus sermo vivus & efficax penetrantior est quovis gladio ancipiti, ad intimos etiam cordis recessus penetrans: utque ipse, de cujus ventre flumina promanant aquæ vivæ, non gravetur per organum vocis nostræ veluti per canalem, in omnium vestrum animos influere, multoque gratiæ cœlestis irrigare succo. Id ita futurum confido, commilitones mei carissimi, si piis votis purgatas, ac vere sitientes aures adjungetis, eas videlicet aures, quas æternus ille Sermo requirens in Euangelio, *Qui habet*, inquit, *aures ad audiendum, audiat.* Nos porro cur non audeamus rem hanc arduam quidem illam, sed tamen piam aggredi? præsertim ipso adjutore Deo, in quo hoc plus potest mortalis infirmitas, quo minus suis nititur viribus, & in quo Paulus omnia se posse gloriatur. Jam vero cum tanto studio flagrent isti qui mundanæ, hoc est, Diabolicæ militiæ dedere nomina, ut suum quique ducem laudibus vehant, nobis quid prius, aut antiquius esse debet, quam ut Præceptorem, Vindicem, Imperatorem nostrum Jesum, ac eumdem quidem omnium, sed tamen peculiariter nostrum, id est, puerorum Principem, certatim piis celebremus præconiis? Hunc in primis cognoscere studeamus, cognitum laudemus, laudatum amemus, amatum exprimamus atque imitemur, imitantes eo fruamur, fruentes immortali felicitate potiamur.

Sed in tam ubere, tamque immensa rerum copia, unde, quæso, initium, aut ibi finem nostra reperiet oratio, cum is, de quo loqui paramus, fons sit, vel (ut verius dicam) Oceanus bonorum omnium. Verum ut ipse natura incomprehensus & infinitus, tamen sese velut in arctum cohibuit contraxitque, itidem & nostra oratio in explicandis ejus laudibus, quæ modum nesciunt, modum tamen ipsa sibi faciat oportet. Equidem tria potissimum esse video, quæ vel discipulorum, vel militum animos solent ad gnaviter agendum inflammare, ea sunt ducis admiratio, amor, & præmium. Itaque quo Præceptori nostro ac dulci Jesu studiis alacrioribus pareamus, agedum singulatim hæc in eo pia curiositate consideremus: Primo loco quam sit suspiciendus undique, ac stupendus: deinde quantopere diligendus, atque ob id imitandus: postremo quam ingens dilectionis fructus. Ac mos quidem est Rhetorum in hoc dicendi genere illustrium Principum adhibere exempla, videlicet, quo collatione crescat is quem conantur laudibus attollere. Verum Imperator noster usque adeo superat omne celsitudinis humanæ fastigium, ut quidquid quantumvis egregium adhibueris, tenebras admoveris non lucem. Cujus enim imagines ac natalium splendor non videatur esse fumus, si

cum

Digitized by Google

cum Jesu componas, qui quidem ineffabili, imo etiam incogitabili ratione Deus a Deo semper absque tempore nascitur, æterno summoque Parenti per omnia æqualis? Quamquam hujus vel humana nativitas nonne facile Regum omnium claritatem obscuraverit? quippe qui, stupente rerum natura, auctore Patre, afflante Spiritu, pronubo Angelo, citra virilem operam, Virgo de Virgine, cœlitus gravida, natus est homo in tempore, & rursum ita natus est homo, ut neque Deus esse desineret, neque sordium nostrarum quidquam omnino contraheret. Jam vero quid eo fingi potest amplius, qui infusus per omnia, nullo tamen loco cohibitus, in se ipso manet immensus? Quid illo ditius, qui summum illud est bonum, a quo bona promanant omnia, nec tamen ipse diminui potest? Quid illustrius eo, qui splendor est Paternæ gloriæ, quique solus illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum? Quid illo potentius, cui Pater omnipotens universam tradidit potestatem in cœlo & in terra? Quid efficacius eo, qui simplici nutu condidit universa, ad cujus jussum silescit mare, vertuntur rerum species, fugiunt morbi, concidunt armati, pelluntur Dæmones, serviunt elementa, scinduntur petræ, revivisscunt mortui, resipiscunt peccatores, denique novantur omnia? Quid augustius eo, quem admirantur Superi, tremunt Inferi, medius hic orbis supplex adorat, ad cujus comparationem summi Reges nihil aliud quam vermiculos esse sese confitentur? Quid eo fortius atque invictius, qui solus mortem aliis invictam, sua morte devicit, ac Satanæ tyrannidem cœlesti virtute demolitus est? Quid triumphantius eo, qui perfractis ac spoliatis inferis, tot piis comitatus animabus, victor cœlos adiit, ibique sedet ad dexteram Dei Patris? Quid illo sapientius, qui tam admirabili ratione cuncta condidit, ut vel in apiculis tot tantaque suæ sapientiæ reliquerit miracula, quique tam stupendo rerum ordine atque harmonia nectit, continet, administrat universa, obiens omnia, nec tamen a se ipso discedens, omnia movens ipse immotus, omnia concutiens ipse tranquillus: postremo in quo id quod stultissimum est, universam mortalium sophorum sapientiam longo superat intervallo? Cujus debet nobis esse gravior auctoritas, quam ejus de quo Pater ipse palam est testificatus? *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui, ipsum audite.* Quid æque reverendum, atque is cujus oculis perspicua sunt omnia? Quid perinde formidandum atque ille, qui solo nutu potest & animam & corpus in Tartara mittere? Quid autem formosius eo, cujus vultum intueri summa est felicitas? Denique si multis pretium addit antiquitas, quid illo antiquius, qui nec initium habet, nec finem est habiturus? Sed fortasse magis convenerit, ut pueri puerum admiremur, quandoquidem hic quoque stupendus occurrit, usque adeo quod illius est infimum, sublimius est iis quæ sunt apud homines excelsissima. Quantus erat ille, quem infantulum vagientem, pannosum, abjectum in præsepe, tamen cœlitus canunt Angeli, adorant Pastores, adorat & quæ genuit, agnoscunt bruta animantia, indicat Stella, venerantur Magi, timet Rex Herodes, trepidat omnis Hierosolyma, sanctus amplectitur Simeon, vaticinatur Anna, & in spem salutis eriguntur pii. O humilem sublimitatem & sublimem humilitatem. Si nova miramur, quid simile umquam aut factum, aut auditum, aut cogitatum? Si magna suspicimus, quid nostro Jesu modis omnibus amplius, quem nulla creatura possit vel exprimere voce, vel cogitatione concipere? Hujus magnitudinem qui velit oratione complecti, is multo stultius agat, quam si conetur vastissimum Oceanum angusto exhaurire cyatho. Adoranda est ejus immensitas magis quam explicanda, quam vel hoc ipso magis mirari convenit, quo minus adsequimur. Quid ni nos faciamus, cum magnus ille præcursor indignum sese pronunciet, qui corrigiam calceamentorum ejus solvat? Agite igitur, pueri suavissimi, hoc tam inclyto puero Jesu Præceptore, hoc tam insigni Duce, sancta superbia gloriemur, hujus sublimitas nobis ad pie audendum animos addat, in hoc uno nobis ipsi placeamus, ut existimantes illius omnia nobis esse communia, nos ipsos meliores arbitremur, quam qui semel tali addicti Imperatori, mundo vitiisve, sordidissimis utique Dominis serviamus.

SECUNDA PARS.

Sed admirantur, & contremiscunt etiam Dæmones, amant soli pii. Quamobrem altera hujus orationis pars, ut propius ad nos pertinet, ita est attentioribus auribus accipienda, videlicet, quot nominibus Jesus sit nobis amandus, vel redamandus magis, ut qui nos & nondum conditos, ante omne tempus amarit in se, in quo jam tum erant omnia. Itaque nativa sua bonitate cum nihil essemus, nos finxit, finxit autem non quodvis animal, sed homines, & finxit ad sui ipsius imaginem, hoc est, summi boni capaces, ac sacro sui oris afflatu spiritum vitalem indidit. Ad hæc cæteris animantibus imperio nostro parere jussis, quin etiam Angelis in nostri tutelam designatis, latissimam hanc, ac pulcerrimam mundi fabricam nostris addixit usibus. In qua nos velut in admirabili quodam theatro constituit, ut in rebus creatis opificis sapientiam admiraremur, bonitatem amaremus, potentiam veneraremur, quoque id magis fieret, tot animi dotibus ornavit, tam perspicaci ingenii lumine condecoravit. Quid hoc animante fingi poterat vel admirabilius, vel felicius? Sed ô semper felicitatis comitem invidiam! Rursum Serpentis astu in peccatum, hoc est, plus quam in nihilum relapsus est miser. Sed hic tu rursum, optime Jesu, quam ineffabili consilio, quam inaudito exemplo, quam incomparabili caritate tuum figmentum restituisti? Nam ita restituisti, ut labi propemodum expedierit, eamque culpam quidam non absurde felicem vocaverit. Omnia debebamus conditori, at reparatori plus quam omnia debemus. Ultro temet ipsum e regno Patris in hoc nostrum exsilium demisisti, ut nos paradiso exactos, cœli cives rederes: nostram humanam carnem adsumsisti, ut nos in tuæ Divinitatis consortium adscisceres: nostrum hunc limum induisti, ut nos immortalitatis gloria vestires: nostra tectus forma, nobiscum in hoc calamitoso mundo complures annos agere voluisti, ut vel sic in tui raperes amorem: nudus in hanc lucem, imo noctem emersisti, nobiscum atque adeo pro nobis vagisti, sitisti, esuristi, alsisti, æstuasti, laborasti, delassatus es, eguisti, vigilasti, jejunasti: tot malis nostris obnoxius esse voluisti, ut nos ab omnibus exemtos malis, in tui, hoc est, summi boni communionem adsereres. Deinde per omnem sanctissimæ vitæ tuæ seriem, quam efficacibus exemplis animos nostros inflammas? quam salutaribus præceptis erudis, ac formas? quam stupendis miraculis expergefacis? quam blandis monitis trahis? quam certis promissis invitas, ut non sit alia commodior via ad te, nisi per te ipsum, qui unus es via, veritas, & vita. Sed viam non indicasti modo, verum etiam aperuisti, dum pro nobis vinciri, trahi, damnari, rideri, cædi, conspui, vapulare, probris affici, demum in ara crucis agnus sine macula immolari voluisti, ut nos tuis vinculis solveres, tuis sanares vulneribus, tuo lavares sanguine, tua morte ad immortalitatem eveheres. In summa, totum te nobis impendisti, ut tui (si fieri posset) jactura nos perditos servares. Vitæ redditus, toties tuis apparuisti, atque illis intuentibus Patrem repetisti, ut membra confiderent eo se perventura, quo caput jam præcessisse conspicerent. Deinde quo magis confirmares amicos Patre placato, egregium illud perpetui amoris tui pignus misisti, sacrum illum Spiritum, quo mortui mundo, longe verius ac felicius jam viveremus in te, quam nostro hoc spiritu vivimus. Quæso, quid his summæ caritatis argumentis poterat accedere? Ne hæc quidem tam multa, tam magna flagrantissimo tuo in nos amori sat erant. Quis enim commemorare possit, quot Martyrum mortibus nos ad hujus vitæ contemtum animas? quot Virginum exemplis ad continentiam accendis? quot Sanctorum monumentis ad pietatem sollicitas? quam admirandis Ecclesiæ tuæ sacramentis communis pariter & ditas? Ut consolaris, erigis,

Digitized by Google

gis, armas, doces, mones, trahis, rapis, mutas, transformas nos arcanis tuis litteris, in quibus vivas quaſdam tui ſcintillulas condi voluiſti, magnum amoris incendium excitaturas, ſi quis modo pia diligentia conetur excutere. Denique, quam undique nobis obvius es, ne quando liceat obliviſci tui. Ad hæc quam paterne toleras peccantes, quam clementer recipis ad te redeuntes? Nec imputas beneficia tua gratis, nec reſipiſcentibus noſtra imputas malefacta. Ut ſubinde tacitis vellicas, ac trahis inſtinctibus? ut emendas adverſis? ut allicis proſperis? ut omnem moves lapidem, ut nuſquam ceſſat ardentiſſima tua caritas in fovendis, adſerendis, tuendis, beandis nobis.

Sed quam pauca de tam innumeris perſtrinximus, commilitones? & tamen videtis quam ſit immenſus beneficiorum acervus. Eat nunc qui volet, & Pyladas, Oreſtes, Pirithoos, Theſeos, Damonas, ac Pythias verbis phaleratis efferat, mera præ his nugamenta. Atque hæc quidem contulit ultro nihil promeritis, imo transfugis, atque hoſtibus, & a quibus nihil omnino mutui beneficii redire poterat. Si mediocribus officiis homines ad amandum hominem accendimur, hunc conditorem, vindicem, ſic amantem, ſic promeritum, num ſaltem redamabimus? quandoquidem hanc ſolam gratiam ille a nobis repoſcit, quam tamen ipſam in noſtrum refundit lucrum. Adamas ſanguine molleſcit hircino. Aquilæ, Leones, Pardi, Delphines, Dracones agnoſcunt ac referunt beneficium: & ô duritiam cordis humani plus quam adamantinam, ſi tam inaudita caritate non miteſcit: ô ingratitudinem plus quam belluinam, ſi tantorum meritorum poteſt obliviſci: ô ſingularem impudentiam dicam an potius dementiam, ſic conditus, ſic reſtitutus, ſic locupletatus, tanta obrutus beneficentia, ad tantas vocatus ſpes, quidquam amare poteſt, præter illum unum, in quo, & a quo ſunt omnia, quique nobis omnia ſecum impertit. Porro autem quamquam hæc caritas mortales omnes complectitur, tamen nos illi peculiariter debemus, propterea quod in noſtrum, hoc eſt, puerorum ordinem ſingulari quadam propenſione atque indulgentia fuiſſe ſeſe, pluribus declaravit argumentis. Primum quod ita, ut erat Vatum oraculis promiſſus, puer parvulus naſci voluit, cum eſſet immenſus. Propterea quod adhuc uteri virginei latebris incluſus, infantis item nondum nati geſticulatione, atque exſultatione gaviſus eſt ſalutari. Deinde quod ſtatim innocentium puerorum ſanguine, ſuam nativitatem voluit conſecrari, ut his quaſi velitibus, dux invictus bellum auſpicaretur. Adde his, quod inſtante morte triumphali Hieroſolymam veniens, puerorum occurſu, atque officio decorari, puerorum voce ſuas laudes decantari maluit. Jam vero quam amantem, quamque ſollicitum puerorum patronum agit, cum matribus infantes ſuos offerentibus, ut Jeſu contactu conſecrarentur, diſcipulos ne poſſent admitti vetantibus indignans: *Sinite*, inquit, *parvulos venire ad me*. Neque vero pueris benedixit tantum, verum etiam negat ulli mortalium aditum patere in regnum cœlorum, niſi qui ad parvulorum formam deſcenderit. Rurſum, quam amanter & illud? cum tam graviter deterret ab offendendis puſillis, affirmans magis expedire, ut molari ſaxo collo alligato præceps in mare detur aliquis, quam ut unum quemlibet ex his parvulis offendat. Atque his quam inſigne addidit elogium ad puerorum commendationem. *Amen, dico vobis, Angeli eorum ſemper vident faciem Patris.* Gratias agit tibi tuus, tibique dicatus grex, Jeſu Præceptor, cui, quæſo, ut ſacras tuas manus ſemper admovere velis, & ab omni ſcandalo procul arceas. Quid illud? nonne magnum amoris indicium, cum, puero in medium collato, diſcipulis eum exemplum proponit? *Niſi*, inquiens, *converſi fueritis, & efficiamini ſicut parvulus iſte, non intrabitis in regnum cœlorum.* An non eodem pertinet? cum Nicodemo ſciſcitanti, qua via poſſit ad vitam immortalem pertingere, jubet ut denuo renaſcatur, hoc eſt, in puerum redeat. Uſque adeo Chriſto duci noſtro placuit infantia, ut ſenes etiam cogat repueraſcere, ſi modo velint ad illius admitti conſortium, extra quem nulla ſalutis ſpes eſt. Neque vero a Chriſto diſſonat Petrus cum admonet, *ut tamquam nuper editi infantes lac concupiſcamus.* Neque diſcrepat Paulus, *Filioli mei*, inquiens, *quos iterum parturio, donec formetur Chriſtus in vobis.* Idem parvulos in Chriſto lacte potat. Multa ſunt id genus in myſticis litteris. Omnino Chriſtianiſmus nihil aliud eſt quam renaſcentia, quam repueraſcentia quædam.

Magnum igitur pueri, magnum pueritiæ ſacramentum, qua Jeſus tantopere delectatus eſt. Non contemnatis ætatem noſtram, quam verus ille rerum æſtimator tanti fecit. Tantum demus operam, ut ejuſmodi ſimus pueri, cujuſmodi diligit Jeſus. Diligit autem innocuos pueros, dociles, ſimplices, atque illud interim meminerimus, hanc Deo gratam pueritiam non in annis eſſe ſitam, ſed in animis, non in temporibus, ſed in moribus. Eſt enim præpoſterum quoddam, nobiſque magnopere fugiendum puerorum genus, qui mento levi, mente ſunt hirſuta, & ætate impuberes, vitioſa aſtutia ſenes ſunt. Eſt igitur novum quoddam pueritiæ genus quod a Chriſto probatur, pueritia citra puerilitatem, & omnino ſenilis quædam pueritia, quæ non annorum numero conſtat, ſed innocentia, ſed ingenii ſimplicitate. An non id palam indicat Petrus, cum ait: *Deponentes igitur omnem malitiam, & omnem dolum, & ſimulationes, & invidias, & detractiones, ſicut modo geniti infantes, rationale, & ſine dolo lac concupiſcite, ut in eo creſcatis in ſalutem.* Cur addidit rationale? nempe, ut excluderet ſtultitiam, quæ hujus fere ætatis conſuevit eſſe comes. Cur detrahit invidias, ſimulationes, ac reliqua id genus vitia, quæ ſenum ſunt quaſi peculiaria? nimirum, ut intelligeremus, Chriſti pueros ſimplicitate ac puritate æſtimari, non natalibus. Ad eumdem modum & Paulus: *Malitia*, inquit, *parvuli eſtote, ſenſibus autem perfecti.* Quamquam eſt omnino in ipſa puerorum ætate nativa quædam bonitas, & velut umbra quædam ac ſimulacrum innocentiæ, vel ſpes potius atque indoles futuræ probitatis: mollis, & in quemvis habitum ſequax animus, pudor optimus innocentiæ cuſtos, ingenium vitiis vacuum, corporis nitor, ac veluti flos quidam vernantis ævi, & neſcio quomodo quiddam ſpiritibus cognatum ac familiare. Neque enim temere fit, ut quoties apparent Angeli, puerili ſpecie ſeſe offerant oculis. Quin etiam Magi ſi quando ſuis incantamentis Spiritum eliciunt, in puerile corpus feruntur accerſere. At quanto libentius Spiritus ille Divinus, piis ac ſanctis evocatus votis, in hujuſmodi domicilia demigrabit? Ergo ad has naturæ dotes ſi acceſſerit ſummi illius & abſoluti pueri imitatio, tum demum & grati in illum, & illo digni pueri videbimur. Etenim ſic promeritum quis poſſet non amare? Verum enimvero ea veri amoris vis eſt, ut ejus quod ames quam ſimillimus eſſe cupias. Quod ſi in nobis efficit amor humanus, quantum æmulandi ſtudium excitabit amor Divinus, cui ille collatus, vix amoris umbella eſt? Proinde ſi vere atque ex animo non verbo tenus Jeſum amamus, Jeſum pro noſtra virili conemur exprimere, vel potius in illum transformari. Quod ſi virum adſequi non poſſumus: ſaltem pueri puerum imitemur. Quamquam hoc ipſum facinus eſt haud quaquam puerile, imo ſenilibus etiam viribus majus, ſed quod fere nuſquam ſuccedat felicius quam in pueris. Etenim quoties negotium ab humano pendet præſidio, tum robur, ætas, ſexus expenditur, verum ubi gratiæ res agitur, non naturæ, tum hoc efficacius exerit ſeſe miraculum Spiritus, quo minus erat opis ac fiduciæ in carne. Denique quid dubitemus, aut diffidamus ipſo formante, fingente, ac transformante nos, quem conamur exprimere? Quis Danieli puero tantum addidit prudentiæ? quis puero Solomoni tantum tribuit ſapientiæ? quis tribus illis pueris tantum adjunxit tolerantiæ? quis puerum Hely dignum Divino fecit alloquio? quis Nicolao puero? quis Ægidio? quis Benedicto? quis Agneti? quis Cæciliæ? quis tot tam teneris virgunculis tam maſculam atque invictam virtutem dedit? Profecto, non

Digitized by Google

non natura, ſed gratia, & ubi minus ſuccurrit natura, ibi mirabilius operatur gratia. Hac igitur freti, magno animo ſtudium æmulandi puerum Jeſum capeſſamus, nec umquam oculos ab eo velut a ſcopo deflectamus. Abſolutum exemplar habemus, nihil eſt quod aliunde petere oporteat. Omnis illius vita, quid nos ſequi debeamus, clamitat. Quid autem docuit puer ille puriſſimus de puriſſima Virgine natus, niſi ut omnem hujus mundi ſpurcitiam & inquinamenta vitemus, atque Angelicam quamdam vitam jam nunc in terris meditemur, hoc eſt, id eſſe ſtudeamus, quod illic ſemper ſumus futuri. Porro Spiritus Jeſu cum omnes ſordes averſatur, & odit, tum præcipue belluinam illam, & prorſus homine indignam libidinem. Quid autem docuit nos, natus peregre, editus in tuguriolo, abjectus in præſepe, pannis involutus, niſi ut ſemper meminerimus nos hic paucorum dierum hoſpites eſſe, utque calcatis opibus, ſpretis mundi falſis honoribus, per pios labores ad cœleſtem illam patriam expediti feſtinemus, in qua jam nunc animo vivamus oportet, etiam ſi corporeis interim pedibus terram contingimus. Rurſum, quid admonuit in Ægyptum aufugiens, niſi ut inquinatorum commercium modis omnibus devitemus, qui Jeſum in nobis, hoc eſt, innocentiam, ac mundi neglectum conantur exſtinguere? Quid vero docuit circumciſus, niſi ut omnes carnis affectus, ad Chriſtum properantibus obſtrepentes, amputemus, ac tamquam in nobis ipſis mortui, ſolo Jeſu Spiritu ducamur ac vegetemur? Quid docuit oblatus in templo, niſi ut totos nos ab ipſa jam infantia Deo, rebuſque ſacris dicemus, conſecremuſque, ac protinus recenti adhuc mentis teſtula Jeſum imbibamus? Neque enim ulla ætas ad diſcendam pietatem immatura eſt, imo non eſt alia magis tempeſtiva ad diſcendum Chriſtum, quam ea quæ mundum adhuc neſcit.

Jam ipſi apud vos æſtimate, pueri, puer ille ſic natus, ſic Deo dicatus, quam ſanctis ſtudiis totam pueritiam tranſegerit: non otio, non cibo, non ſomno, non ineptis luſibus, non ſtultis fabulis, non evagationibus, quemadmodum puerorum vulgus facit, ſed aut parentum obſequiis, aut ſacris precationibus, aut auſcultandis doctoribus, aut piis meditationibus, aut ſanctis ac ſeriis cum æqualibus pueris colloquiis. An non hæc, & multa ſimilia ſummatim complexus eſt ſanctus Lucas, cum ſcribit ad hunc modum? *Puer creſcebat, & confortabatur plenus ſapientia, & gratia Dei erat in illo.* An non palam videtis novum pueritiæ genus? De priſtinis pueris dictum eſt: *Stultitia colligata eſt in corde pueri.* De novo hoc auditis, *plenus ſapientia.* Quid adhuc ætatis inſcitiam præteximus, cum audiamus non ſapientem, ſed plenum ſapientia puerum? Videte ut omnem rerum ordinem hic puer invertit, qui loquitur in Apocalypſi: *Ecce ego nova facio omnia.* Perditur ſapientia ſenum, ac prudentia prudentium reprobatur, & pueri implentur ſapientia. Nimirum, hoc nomine gratias agens Patri: *Quoniam*, inquit, *abſcondiſti hæc a ſapientibus, & revelaſti ea parvulis.* Porro ne ſtultam hujus mundi, ac fucatam ſapientiam adfectaremus, protinus adjecit, *& gratia Dei erat in illo.* Is vero demum ſapit, qui mundo deſipit, & nil niſi Chriſtum ſapit. Is non e Philoſophorum libris, non e Scoticis argutiis, ſed ſincera fide cognoſcitur, ſpe tenetur, caritate devincitur. Jam vero quam multa docuit nos, ubi duodecim natus annos, a parentibus furtim ſubducit ſeſe, ne inter notos quidem, ac propinquos repertus, poſt triduum denique inventus eſt. Sed ubi tandem inventus? num in circulis? num in choreis? num in viis aut foro? Audite, pueri, ubi repertus ſit Jeſus, relictis parentibus quodammodo fugitivus, & ubi vos verſari conveniat intelligetis: *In templo*, inquam, *inventus eſt, in medio Doctorum ſedens, audiens illos, ac viciſſim interrogans.* Quid docuit nos Jeſus his tam admirandis factis? Non dubium, quin rem magnam, rem ſeriam, rem imitandam docuerit. Quid autem? quid? niſi ut grandeſcente in nobis Chriſto, quandoquidem & in nobis naſcitur, & habet ſuos ætatum gradus, donec occurramus in virum perfectum, & in menſuram plenitudinis ejus? Ergo cum grandeſcit in nobis, docet ut naturales parentum & amicorum affectus in Deum transferamus, nihil hic amemus, nihil miremur, niſi in Chriſto, & Chriſtum in omnibus. Meminerimus nos verum Patrem, patriam, cognatos, amicos habere in cœlis. Verum, ne quis imaginetur hunc parentum neglectum, faſtum, aut inobedientiam ſapere, conſequitur, *& erat ſubditus illis.* Imo, nemo ſuos parentes verius amat, nemo magis pie colit, nemo obſervantius morem gerit, quam qui ſic contemnit. Quid autem eſt *ſedere in templo*, niſi in rebus ſacris conquieſcere, & ad diſcendum animum ab omnibus tranquillum curis adferre? Nihil autem vitiis eſt turbulentius, & otium ac quietem amat ſapientia. Jam a quo tandem nos gravemur diſcere, quam attentas aures præceptoribus præbere convenit, cum puer ille cœleſtis, ſapientia Dei Patris, in medio Doctorum ſedeat, audiens viciſſim ac reſpondens, ſed ita reſpondens, ut omnes ejus ſapientiam admirarentur? Neque id mirum, cum is eſſet, ad quem omnis mundi ſapientia ſtulta eſt. Præclara res Legum Prudentia, egregia res Philoſophiæ cognitio, ſuſpicienda res Theologiæ profeſſio, verum ſi quis Jeſum audiat, illico ſtulteſcunt omnia. At noſtra reſponſio, ſi ſapientiæ miraculum excitare non poteſt, certe ſapiat modeſtiam, ſonet innocentiam. Rurſum, obſecro, quam morigeros, quam obſequentes nos eſſe decet parentibus ac præceptoribus, quos potiores velut ingenii parentes habemus, poſteaquam ille Dominus omnium, cum a parentibus non intelligeretur, tamen ſubditus illis redierit in Nazareth. Debetur hoc pietati, debetur parentum reverentiæ, ut aliquoties illorum voluntati concedamus, etiamſi nos meliora viderimus.

Sed jam operæ pretium eſt audire, quam apto fini Lucas Jeſu pueritiam concluſerit: *Et Jeſus*, inquit, *proficiebat ſapientia, ætate, & gratia apud Deum, & apud homines.* Quam multa quam paucis nos docuit? Primum, cum ætatis acceſſione pietatis item acceſſionem oportere copulari, ne illud in nos jure dici poſſit, quod in hominum vulgus divus dixit Auguſtinus: *Quis major eſt ætate, major eſt iniquitate.* Neve in hoc pulcerrimo certamine umquam reſtemus, aut nos adſecutos arbitremur, ſed in morem currentium in ſtadio, a tergo relicta negligentes, in anteriora nitamur, ac ſemper a bonis ad meliora, a melioribus ad optima proficere conemur, donec ad metam, hoc eſt, hujus vitæ finem perventum erit. Socrates jam admodum ſenex perinde quaſi nihil ſciret, ita ſemper & a quovis diſcere ſitiebat. Itidem & nos, quo magis in Chriſto fuerimus, hoc minus nobis placebimus, ſi modo vere in illo fuerimus progreſſi. Adeo φιλαυτία peſtis eſt & ſtudiorum, & pietatis, ac juxta Fabium, præcox illud ingeniorum genus, non temere pervenit ad frugem vel eruditionis, vel innocentiæ. Equidem nec ordinem otioſum eſſe puto apud Deum, & apud homines, ut intelligamus in primis dandam operam, ut vita noſtra Deo placeat. Id agentes humanus favor ultro conſequetur. Nihil enim virtute pulcrius, nihil amabilius, quam laus hoc magis ſequi ſolet, quo minus appetitur. Paucis ut potuimus vobis expreſſimus exemplar pueri, quem & amare plurimum, & imitari ſtudioſiſſime debemus. Atque omnino tantum videbimur amare, quantum fuerimus imitati. Rurſum, tanto plenius imitabimur, quanto amabimus ardentius. Proinde hoc ipſum ab illo quotidianis ac puris precibus flagitemus, ut nobis donet amore ſui flagrare, ſui ſimiles evadere, hoc eſt, caſtos, puros, incontaminatos, mites, ſimplices, tractabiles, expertes fuci, ignaros doli, neſcios invidiæ, parentibus morigeros, præceptoribus dicto audientes, mundi contemtores, rebus divinis addictos, piis litteris intentos, nobis ipſis quotidie meliores, probatos ſuperis, gratos hominibus, odore bonæ famæ quam plurimos ad Chriſtum allicientes. Hæc, inquam, aſſidue flagitemus, hæc manibus pedibuſque conemur, dum habilis ætas, brevi alioqui fugitura. Etenim ſi recte monuit Fabius, *optima*

Digitized by Google

ma ſtatim ac primo diſcenda: quid prius diſci debet, quam Chriſtus, quo nihil eſt melius: imo quid aliud diſcere oportet Chriſtianum, quam eum unum, quem noſſe, vita eſt æterna? quemadmodum ipſe teſtatur, Patrem orans in Euangelio. Id ſi curabimus, utcumque pro virili gratiam referemus, tam ſingulariter de nobis merito, & illi referendo gratiam, ipſum nobis lucrifaciemus. Referemus autem hoc plenius, quo vehementius redamabimus. Porro, hoc magis illum redamabimus, quo magis vita ac moribus exprimemus. Jam quo magis exprimemus, hoc magis ipſo locupletabimur.

TERTIA PARS.

At interim nonnullis forſitan ſuccurret animo, duram hanc eſſe militiam, repudiatis omnibus, cum Chriſto crucem tollere. Sed memineritis, Fratres dilectiſſimi, longe diverſam mundi & Chriſti eſſe naturam. Mundus ceu fucata meretrix, prima fronte blandus nobis & aureus occurrit, poſtea quo ingrediare altius, quo propius inſpicias, hoc magis ac magis tetra, putida, fellita ſunt omnia. E diverſo Chriſtus procul intuentibus durior apparet, dum cruces videmus, dum voluptatum ac vitæ contemtum. Verum, ſi quis fidenti animo totum ſeſe in illum rejiciat, reperiet nihil eſſe mollius, nihil expeditius, nihil dulcius. Niſi forte verum non dixit veritas in Euangelio, cum ait: *Tollite jugum meum ſuper vos, & invenietis requiem animabus veſtris, jugum enim meum ſuave eſt, & onus meum leve.* Hæc, nimirum, vere eſt ardua illa virtutis via, quam & olim tanto ante Chriſtum, utcumque ſomniavit Heſiodus, *primo aditu aſperior, progreſſu ſemper & facilior, & amœnior.* Sed quid tandem aſperum videri poteſt, quo ad tam ingens, tam certum itur præmium? Si juxta Sapientis dictum, *ſpes præmii minuit vim flagelli*, quis in hac momentanea vita, non leve, non dulce judicet, quo cœleſtem illam, & numquam deſituram ſibi paret vitam, æternum regnare cum Chriſto, aſſidue ſummum illud intueri bonum, verſari in Angelorum contubernio, ab omni malorum metu procul abeſſe? Quis, oro, tantum hoc præmium, non vel ſexcentis mortibus emtum velit? Atqui hoc tantum donativum pollicetur militibus ſuis Imperator noſter Jeſus, qui neque fallere poteſt, neque mentiri novit. Jam apud voſmet ipſos expendite fructus æternitatem, ac magnitudinem, contra, quam breve hujus militiæ tempus, nimirum, haud longius ipſa vita, quæ quid aliud eſt, quam vapor ad exiguum tempus apparens, aut unius horæ ſomnium? Sed agedum, de hoc interim inæſtimabili præmio ſileamus, atque inſpiciamus quam abunde magna mercede dux noſter militum ſuorum labores etiam in hac vita compenſet, quamque diſparem metant meſſem, qui mundo militant, & qui merent ſub Chriſto Jeſu. Audiamus quid ipſi dicant impii in libro Sapientiæ: *Laſſati ſumus in via iniquitatis, perditionis ambulavimus vias difficiles, viam autem Domini ignoravimus.* Illectat mundus fucatis bonorum ſimulacris, quæ nihil aliud ſunt, quam mellita venena. Mox attractos, & velut inauctoratos, Deum immortalem! in quas curas, quas ſollicitudines, quas turbas, quæ diſpendia, quæ dedecora, in quam conſciæ mentis carnificinam, in quem infelicem exitum miſeros adducit? ut hic quoque jam abunde magnas impietatis pœnas dediſſe videantur, etiamſi nulli conſequantur inferi. At qui rejectis mundi fucis, in Jeſum, hoc eſt, ſummum bonum, omnem amorem, curam, ſtudiumque transferunt, totique ab illo pendent, ii juxta promiſſum Euangelicum, non modo vitam æternam poſſidebunt, verum etiam in hoc ſeculo centuplum accipient. Quid eſt autem accipere centuplum? Nempe pro fucatis bonis vera, pro incertis certa, pro fluxis æterna, pro veneno tinctis ſincera, pro curis otium, pro ſollicitudine fiduciam, pro turbulentia tranquillitatem, pro diſpendiis utilitatem, pro flagitiis integritatem, pro conſcientiæ cruciatu ſecretum & ineffabile gaudium, pro turpi atque infelici exitu glorioſam ac triumphalem mortem. Spreviſti divitias amore Chriſti, in ipſo veros inveņies theſauros: rejeciſti falſos honores, in hoc longe eris honoratior: neglexiſti parentum affectus, hoc indulgentius fovebit te Pater verus, qui eſt in cœlis: pro nihilo habuiſti mundanam ſapientiam, in Chriſto longe verius ſapies, ac felicius: aſpernatus es peſtiferas voluptates, in ipſo multo alias invenies delitias. Breviter, ubi arcanas illas, ſed veras opes Chriſti, diſpulſa mundi caligine, videris, omnia quæ prius arridebant, quæ ſollicitabant, ea non ſolum non admiraberis, ſed perinde ut peſtes quaſdam fugies, rejicies, averſaberis. Fit enim mirum in modum, ut ſimul atque cœleſtis illa lux animos noſtros penitus attigerit, protinus nova quædam rerum omnium facies oboriatur. Itaque quod paulo ante dulce videbatur, nunc amareſcit: quod amarum, dulceſcit: quod horrendum, blanditur: quod blanditur, horreſcit: quod ſplendidum ante, nunc ſordidum: quod potens, infirmum: quod formoſum, deforme: quod nobile, ignobile: quod opulentum, egenum: quod ſublime, humile: quod lucrum, damnum: quod ſapiens, ſtultum: quod vita, mors: quod expetendum, fugiendum, & contra. Ut repente mutata rerum ſpecie, nihil minus eſſe judices, quam id quod eſſe videbantur. Ergo in uno Chriſto compendio, ac vera reperiuntur omnia bona, quorum inanes ac mendaces imagines & umbras ceu præſtigias mundus hic oſtentat, quas miſerum mortalium vulgus tanto animi tumultu, tantis diſpendiis, tantis periculis, per fas nefaſque perſequitur. Quam, obſecro, beatitudinem cum hoc animo conferre queas? qui jam liber ſit ab errore, liber ab affectibus, ſecurus, ſemper gaudens ob teſtimonium conſcientiæ, nulla de re ſollicitus, altus, ſublimis, ac cœlo proximus, jamque ſupra ſortem humanam, qui Chriſto excelſiſſima petra nixus, omnes hujus ſeculi fucos, tumultus, procellas ex alto rideat, negligat, vel potius commiſeretur? Quid autem timeat is, qui propugnatorem habeat Deum? Ignominiam? At ſumma eſt gloria pro Chriſto ignominiam pati. Paupertatem? At opum ſarcinam lubens abjicit, quiſquis ad Chriſtum properat. Mortem? At ea maxime in votis eſt, per quam ſcit ſeſe ad immortalem vitam eſſe tranſmittendum. Qua de re ſit ſollicitus, cujus Pater cœleſtis etiam pilos habet annumeratos? Quid autem cupiat is, qui in Chriſto poſſidet omnia? Quid enim non commune membris & capiti? Jam vero quanta eſt hominis non modo felicitas, verum etiam dignitas, vivum eſſe membrum ſanctiſſimi corporis Eccleſiæ, idem eſſe cum Chriſto, eamdem carnem, eumdem ſpiritum, communem cum illo habere Patrem in cœlis, Chriſtum habere fratrem, ad communem cum illo hæreditatem deſtinatum eſſe: breviter, jam non hominem eſſe, ſed Deum? Adde his guſtum quemdam felicitatis futuræ, quem piæ mentes ſubinde percipiunt. Hæc, nimirum, viderat, hæc ſenſerat Propheta, cum ait: *Nec auris audivit, nec oculus vidit, nec in cor hominis adſcendit, quæ præparaſti Deus diligentibus te.* Proinde, cariſſimi ſodales, ſi dabimus operam, ut vere Chriſti membra ſimus, juxta illud Propheticum dictum: *Juſtus ut palma florebit*, etiam in hac vita perpetua quadam adoleſcentia vernabimus, non animo tantum, verum etiam corpore. Etenim quemadmodum floridus ille Jeſu Spiritus in noſtrum ſpiritum redundabit, ita noſter viciſſim in ſuum corpus influet, & quoad fieri poteſt, in ſeſe transformabit. Nec poterit tantus animi ac corporis nitor veſtium ſordes ferre. Nam animus noſter habitaculum eſt Dei, animi domicilium eſt corpus, porro veſtis & ipſa corporis quodammodo corpus eſt. Ita fiet, ut capitis puritati totus homo reſpondeat, donec peracta hac vita ad immortalitatem traducatur.

EPILOGUS.

AGITE *igitur, optimi commilitones, ad hanc tantam felicitatem ſummis viribus enitamur, Ducem noſtrum Jeſum unum admiremur, quo majus nihil eſſe poteſt, immo, ſine quo nihil eſt omnino magnum. Hunc unum amemus, quo nihil eſſe melius poteſt, immo extra quem nihil eſt omnino bonum. Hunc imitemur, qui ſolus eſt verum & abſolutum pietatis exemplar, extra quem quiſ-*

Digitized by Google

quisquis sapit, desipit. Huic uni inhæreamus, hunc unum amplectamur, hoc uno fruamur, in quo est vera pax, gaudium, tranquillitas, voluptas, vita, immortalitas. Quid multis? summa bonorum est omnium. Extra hunc nihil suspiciamus, nihil amemus, nihil appetamus, huic uni placere studeamus. Memineri mus nos sub illius oculis, & illius Angelis testibus, quidquid agimus, agere. Zelotypus est, nec ullas mundi sordes patitur. Quare puram & Angelicam in illo vivamus vitam, ille sit nobis in corde, in ore, in omni vita. Hunc penitus sapiamus, hunc loquamur, hunc moribus exprimamus. In illo negotium, otium, gaudium, solatium, spem, præsidium omne collocemus. Hic a vigilantium animis numquam discedat, hic dormientibus occurset. Hunc & littera nostra, & lusus etiam sapiant, per hunc & in hoc crescamus, donec occurramus in virum perfectum, & gnaviter obita militia, perpetuum cum illo triumphum agamus in cœlis. DIXI.

DESIDERIUS ERASMUS ROTERODAMUS
SACRIS VIRGINIBUS,
JUXTA
DIVI FRANCISCI INSTITUTUM
CHRISTO MILITANTIBUS PROPE CANTABRIGIAM,
S. D.

BENE nos hortatur Dominus, dilectæ in Christo Virgines, ut recondamus nobis thesaurum in cœlis, ubi neque tinea corrumpit, neque fur furatur. Xenium, quod vestra pietas misit, intercipi potuit, sed vestram caritatem, vestras sanctissimas preces, quibus me quotidie Sponso vestro commendare dignamini, homo quamlibet furax intervertere non potuit. Demus igitur operam, ut hoc opum genere ditescamus, quarum elargitione non pauperior, sed locupletior fit, qui communicat egenti, nec fraudari potest is in quem fit elargitio. Minima tam gratis, tam alacribus animis accipere, quid aliud est, quam ambire majus beneficium? Itaque quoniam intellexi vobis Epistolam illam, quam sic ex tempore, efflagitante *Thoma Grejo*, cui negare nihil possum, effudi verius quam scripsi, tantopere gratam fuisse, visum est una cum Epistola mittere flosculum, ex Esaiæ semper vernantibus hortis decerptum, qui vestros animos sacri Spiritus fragrantia simul & recreet, & corroboret. Etenim si flos terrenus admotus naribus non solum exhilarat, verum etiam vires cordis confirmat, quanto magis hujusmodi flores, quos aura divini Spiritus genuit aluitque, animis & hilaritatem & robur addent spirituale, si animis admoveantur. Quis enim est cui non obrepat mœror ac tædium quoddam intuenti mala, quibus hisce temporibus undique plena sunt omnia? Quis tam confirmatus spiritu, cujus animum in tantis opinionum dissidiis non perstringat aliqua tentatio? En igitur vobis Esaiæ flosculus, qui pro tædio det alacritatem, & animum fidei robore confirmet fulciatque: *In silentio*, inquit, *& spe erit fortitudo vestra.* Quis hæc dicit? Non Esaias, sed Sanctus Israel, hoc est, æterna veritas, quæ nec falli potest nec fallere. Quoties adversa nobis immittit Dominus, qui flagellat omnem filium quem recipit, meminerimus esse Patrem qui nostræ consulit saluti, non ignarus quid expediat nobis, ne obmurmuremus, sed taciti patienterque feramus manum emendantis, licet naturæ sensui molestam: hoc est silentium quod per Prophetam exigit Dominus: feramus autem non solum absque murmure, verum etiam alacres, nimirum, spe mox secuturæ sanitatis. Quod affligit leve est ac momentaneum, quod delectat æternum & inæstimabile. Caritas fidei ministra est (*per hanc enim*, ut ait Paulus, *operatur*) utriusque filia spes est. Ut enim demus fidem a caritate sejungi posse, certe spes, de qua loquimur, non nisi ex fide & caritate nascitur. Proinde si filii sumus potius quam servi, Patri fidamus; Patrem amemus oportet, & si nostram salutem illi cordi esse credimus, non ignari quam immensa sit illius misericordia in omnes qui diligunt ipsum, in mediis etiam molestiis multam alacritatem nostro spiritui præbebit exspectatio Divinæ consolationis, quæ non patitur nos tentari supra quam possimus, sed facit cum tentatione proventum, ut valeamus sustinere, sæpe miscens tristia lætis, semper addens unctionem Spiritus, quæ tristia quoque vel leniat vel exhilaret. Sunt autem quædam incommoda quorum finem in hac vita non exspectamus, qualis est senectus, *morbus*, ut ajunt Medici, *immedicabilis*, & alii morbi nonnulli arte medicorum superiores. Et in his silentium ac spes est fortitudo nostra. Nam & *levius fit patientia, quidquid corrigere est nefas*, ut ait ille, & *nequaquam condignæ sunt afflictiones hujus temporis ad futuram gloriam, quæ mox revelabitur in nobis.* Cur enim dicam mox, quum hæc vita omnis vix temporis momentum ac punctum sit ad æternitatem? Quod si spes humana tantam habet vim, ut vere meritoque quidam Ethnicus Poeta de illa scripserit:

Spes bona dat vires, animum quoque spes bona firmat,
Vivere spe vidi, qui moriturus erat;

quid non efficiet illa spes quam in nobis gignit Spiritus Christi? Spes humana sæpenumero fallit, *spes autem hæc non confundit*, ut scribit beatus Paulus. Cæterum, *confundendi* verbum, quo usus est Apostolus Græce scribens, non est *perturbationis*, sed *pudoris* potius & *probri*. Siquidem iis qui præsidiis hominum freti, magna de se jactarunt, si res præter spem evenerit, propemodum acerbior est exprobratio quam ipsa calamitas, pudore malum conduplicante. Verum quisquis totam fiduciam suam collocavit in Domino, certam habet spem, nec periculum ullum est, ne frustratus exspectatione sua pudefiat. Etsi nonnumquam pii videntur hic ad tempus pudefieri, certe non pudefiunt in æternum. Opprobria opprobrantium ceciderunt super Dominum in cruce pendentem, audivit voces omni felle amariores: *Speravit in Deo, liberet eum nunc, si vult eum.* Hæc audivit caput, audiunt similes voces & illius membra. Sed quemadmodum afflictionis exemplum habent a capite, ita habent & spei fiduciam. Numquid ille ad impias voces respondit? Nihil invenies, sed in silentio & spe posuit fortitudinem suam, tranquillo animo dicens Patri: *In te Domine speravi, non confundar in æternum.*

Ubi vident homines, pios morbis, bellis, damnis, exsiliis, cruciatibus, & mortibus affligi, vox est impiorum: *Ubi est Deus eorum?* Quæ, utinam interdum non audiatur & inter Christianos! Sed gravius est quoties hæ voces perstrepunt intra præcordia nostra, nonnumquam & ad blasphemiam usque prorumpentes, quum animus dolore tædioque victus, Deum vocat immitem, injustum, negligentem rerum humanarum, benigniorem erga malos quam erga bonos, quod illis fere res magis secundæ sint, quam iis qui pietatem sequuntur: non intelligentes quod Dominus noster,

Esa. 30

Gal. 5.

Rom. 8.

Digitized by Google

per cruciatus & ignominiam transit ad gloriam, & obliti quod Paulus scripsit ad Timotheum: *Omnes qui volunt pie vivere in Christo Jesu, persecutionem patientur in hoc seculo.* Si nihil adjecisset, tædere poterat afflictionis perpetuæ, nunc spem mox finiendi cruciatus & secuturæ felicitatis ostendit dicens: *in hoc seculo.* Quin & Hebræus ille sapiens hoc præceptum inter pietatis rudimenta ponit: *Fili, accedens ad servitutem Dei, sta in justitia & in timore, & præpara animam tuam ad tentationem.* Vide ut Scripturæ divinæ sibi consentiunt in sententiis, licet verbis ac figuris varient. Idem dicit Sirach quod Petrus, Paulus & Esaias. Quod hic vocat *silentium*, ille dicit, *state in justitia & timore.* Quod ille *spem*, hic *tentationis* verbo significavit. Qui stat non turbatur, non dejicitur animo. Qui stat in justitia, agnoscit suam injustitiam ac Dei flagellantis justitiam adorat. Qui stat in timore, non obmurmurat ei, qui potest & animam & corpus mittere in Gehennam. Rursus, qui præparat animam, non exanimatur, velut insperatis malorum procellis; sed boni consulit, quidquid Deo visum fuerit immittere. Quod aliis verbis præcipit Petrus Apostolus: *Carissimi, nolite peregrinari in fervore, qui ad tentationem vobis fit, quasi novi aliquid vobis contingat, sed communicantes Christi passionibus gaudete, ut in revelatione gloriæ ejus gaudeatis exsultantes.* Jam qui intelligit afflictionem esse tentationem, hoc est, explorationem divinam, exspectat probationem, quæ spem habet comitem, omnis molestiæ lenitricem, quemadmodum Romanis scribit Apostolus: *Sed & gloriamur in tribulationibus, scientes, quod tribulatio patientiam operatur, patientia autem probationem, probatio vero spem, spes autem non confundit, quia caritas Dei diffusa est in cordibus nostris, per Spiritum Sanctum qui datus est nobis.* Non satis erat Divinæ benignitati, gaudiis æternis pensare temporarios ac momentaneos cruciatus, in mediis etiam afflictionibus dat suis pignus arcani Spiritus, tam efficax, ut non solum non deficiant in malis, verum etiam glorientur & exsultent. Itaque piorum spes, etiamsi videatur eos pudefacere apud homines, revera non pudefacit, dum intra se sentiunt testimonium Spiritus testificantis humano spiritui quod sint filii Dei, gaudentque se manu clementissimi Patris, ad hæreditatem vitæ cœlestis explorari fingique. Sic enim prosequitur ille Sapiens: *Quoniam igne probatur aurum & argentum, homines vero receptibiles in camino humiliationis. Crede Deo & recuperabit te, & dirige viam tuam & spera in illum.* Qui credit se Deo, silet. Silentem ille sic flagellat, ut emendet: sic prosternit, ut erigat: sic necat, ut vivificet. Tu sine medicum suo more operari, tantum relinque peccata, & ira Dei vertetur in misericordiam. Frustra speras Dei misericordiam, si persistis in his quæ provocant iram Dei.

Eccles. 2.

Narrant humanæ litteræ, quemdam negotiatorem ubi conflatis facultatibus proficisceretur in longinquas regiones, ut multo ditatus lucro rediret in patriam, postea quam naufragio perissent omnia, dixisse: *Age, Fortuna, sentio quid velis, ad Philosophiam me vocas, venio quo vocas.* Huic jactura rerum cessit in maximum lucrum, siquidem ex avaro mercatore, factus est insignis Philosophus, ditior contemtu pecuniarum, quam possessione. Saltem hujus exemplum nos imitemur, quoties nobis accidit vel publica vel privata calamitas, ne consternemur animo, ne murmuremus adversus manum omnipotentis, quemadmodum fecerunt Hebræi, qui a serpentibus perierunt; sed quod Ethnicus ille dixit Fortunæ, nos dicamus Deo, rerum humanarum unico gubernatori: Age, clementissime Pater, sentio manum tuam, invitantem ad pœnitentiam, en, ad te venio, me totum tibi trado, finge ac refinge pro tua sancta voluntate filium tuum hactenus male dicto audientem. Nunc hominum vulgus, si quid immittitur adversitatis, non cogitat hoc immitti a Deo, sed alii Sideribus, alii Naturæ humanæ, alii his atque illis hominibus, aut etiam Occasionibus irascuntur, & ulcisci student, haud multo sapientiores canibus, qui lapidem mordent ab homine jactum, ipso relicto homine. Tempestas perdidit fruges, merces periere naufragio, cœlum pestilens afflavit corpori morbum, miles incendit horrea, Sycophanta facessit negotium, obstrepit maledica lingua. Quid male precaris cœlo & mari? Quid ultionem paras in hominem? Istud est mordere lapidem. Primum illud cogita hæc a Deo immitti, nec multum referre per quos immittat, utitur enim ille & elementis & improbis hominibus ad ultionem. Mox circumspice te ipsum, nuncubi tuis sceleribus iram Dei provocaris, & si deprehenderis, quis autem non deprehendat, primum ultionem a te ipso sumito, correctis moribus, & ad Deum conversus, qui misit lapidem. Sin minus, tamen cogita, tentat me Deus, an vere diligam ipsum, orabo ut in me augeat caritatem. Ab hoc animo quantum nunc absumus plerique? Quot annis jam omni malorum genere affligimur? Decem plagis afflicti sunt Ægyptii, & ad singulas cœperunt resipiscere. Nos tot jam annis tanto pluribus atterimur, nec agnoscimus Domini manum, nec quisquam ad vitæ correctionem confugit, sed in alios alii culpam rejicimus, sibi quisque blanditur, molimur vindictas, quasi quidquam possint homines adversus Divinam potentiam. Quod enim mali genus est quod non premit nos? Aut quæ pars est orbis ab horum malorum immunis contagio? Ubi terrarum non furit Mars, quum Martem dico, non unum aliquod malum dico, sed malorum omnium Oceanum. Ubi non pestilentia? ubi non rerum caritas & fames? ubi non expilationes? ubi non latrocinia? Nec alicubi desunt inundationes. Quam acres & implacabiles Principum iræ, quantum calamitatum invexerunt rebus humanis, quantoque graviora minitantur? Quamquam hæc levia sunt, si conferantur ad Ecclesiæ dissidia. Quot Sectis discerpimur, & subinde suppullulant novæ? Quos jungit sanguinis propinquitas, quos eadem domus, quos idem lectus copulat, distrahit opinionum dissensio. Inter has plagas quotumquemque videmus, qui cogitet de corrigenda vita, qui confugiat ad Domini misericordiam? Suam quisque vicem ulciscitur. Sua quisque commoda tueri conatur, nec aliud quam conduplicamus nobis mala, & aggravamus Domini manum. Mittimus legationes in Ægyptum, oneramus camelos opibus, confugimus ad veloces, & irritis tumultibus miscemus omnia. Nec audimus Sanctum Israel clamantem nobis: *Si revertamini & quiescatis salvi eritis. In silentio & spe erit fortitudo vestra.* Quid est *reverti*? relinquere mores & affectus pugnantes adversus Deum. Quid est *quiescere*? Est abdicatis cupiditatibus carnis, nos submittere voluntati Divinæ. Ita demum felix illud ac verum sabbatum erit in animis nostris, si nostris affectibus consopitis & requietis, Dominus in nobis, quæ vult, operetur. Quid primum curant Medici? Exhauriunt corpus noxiis humoribus, cætera permittunt naturæ. Abjiciamus & nos scelera nostra, Dominus, in cujus manu sunt corda Regum, illico flectet ea ad studium pacis & concordiæ, tollet e medio locustas militum omnia depopulantium, & ranas opinionum; auferet tenebras nostras, ac veritas illucescet cordibus nostris. Audimus vocem Domini cunctos ad vitæ correctionem provocantis, ne auribus obturatis obduremus & corda nostra, dicentes cum impiis apud Esaiam: *Nequaquam, sed ad equos fugiemus & super veloces adscendemus*: Ne rursus illud ingerat nobis: *Ideo fugietis, ideo velociores erunt qui vos persequentur.* Fortasse talibus verbis nemo reclamat nunc Domino, sed factis pene reclamamus omnes.

Esaiæ 30.

Hæc publica tempestas vos levius perturbat, ô beatæ Virgines, quæ seculo mortuæ jam in terris cœlestem quodammodo vitam agitis, & abditæ cum Sponso Christo delitiamini, cui quo propiores estis, hoc magis decet vos Ecclesiæ tranquillitatem piis votis sacrisque precibus illi commendare, levantes non modo puras manus juxta Paulum, sed multo magis pura corda ad Dominum, veluti columbæ in foraminibus petræ & in cavernis maceriarum, gratissimo gemitu semper obmurmurantes Sponso. Petra autem Christus est, quæ

Digitized by Google

quæ multas habet latebras, in quibus piorum animæ tuto latitent, ab hujus mundi tumultu. Ubi dulci temperie refrigerantur ab æstu carnalium desideriorum, quæ militant adversus spiritum. In his foraminibus hoc tutius ac felicius delitescitis, quo minus instructæ estis præsidiis humanis, quemadmodum columbæ, nec rostro, nec unguibus, nec vi, nec dolis armatæ sunt adversus injuriam aliarum avium, tantum fuga latebrisque tutæ sunt, neque norunt ulli cæterorum animantium moliri vim aut injuriam. Grata simplicitas relucet in oculis, quam & Sponsus adamat in Canticis, & Euangelicæ litteræ nobis commendant. Nec obstrepunt molesto garritu quemadmodum aliæ permultæ, tantum amabili murmure solitudinem suam solantur. Ad hanc imaginem, ô beatissimæ Virgines, & vos in Christi cavernis latitatis, in silentio & spe collocantes fortitudinem vestram. Est murmur impium quod odit Dominus. Est & tacitum gratumque murmur, quo non desinunt gemere mentes afflatæ Spiritu Christi, donec evacuetur quod ex parte est, veniatque quod perfectum est. Talia sunt columbina murmura. Est & pernicioſum silentium, quo vetus proverbium dicit perisse Amyclas. Est silentium impium, quod nescit fateri commissa, quod premit gloriam Deo debitam. Nimirum, hoc erat mutum Dæmonium, quod solus Jesus potest ejicere. Est & gratum tranquillumque silentium, quod cum spe junctum, reddit invictum animum adversus omnium malorum incursus. Hic silent affectus carnis, sed audiuntur gemitus spiritus. Sic ingemiscebat Paulus quum diceret, *Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus?* Sic David quum diceret: *Quam dilecta tabernacula tua, Domine virtutum, concupiscit & deficit anima mea in atria Domini. Sicut cervus desiderat ad fontes aquarum, sic desiderat anima mea ad te, Deus.* Habent vulpes latebras suas, habent volucres cœli nidos, in quibus conquiescunt, Columbæ quietem nesciunt, nisi in foraminibus petræ & cavernis maceriæ. Ideo perforatus est in cruce tot vulneribus, ut illic piis mentibus, quæ mundi præsidiis omnibus renunciassent, quietum ac tutum esset suffugium. Idem dictus est lapis angularis, connectens utrumque parietem. In hujus cavernis dulciter ac feliciter latitate, Virgines, donec audieritis vocem Sponsi ad æternam felicitatem evocantis: *Surge, propera, amica mea, speciosa mea, & veni, columba mea in foraminibus petræ, & in cavernis maceriæ, ostende mihi faciem tuam.* In his cavernis latitavit instituti vestri parens *Franciscus*, humillimus apud mundum, apud Deum maximus. In his latitavit sanctissima virgo *Clara*, vestri sodalitii Dux & Patrona, quæ nullis hujus mundi præsidiis, nullis humanis freta viribus, sed silentio & spe fortis, calcavit mundum, prostravit Satanam, vicit carnem, & post temporarios gemitus, meruit vitæ cœlestis coronam, regnans cum Sponso, quem spretis omnibus Satanæ pompis & illecebris unum adamavit. Hujus vestigiis ingredientes perseverate, virgines, ac semper ad meliora proficite, ut quemadmodum nunc estis sociæ certaminis, ita sitis & gloriæ, quæ mox revelabitur in vobis. Ne vos terreat ætas tenera, sexus fragilis, corpusculi imbecillitas, Satanæ potestas mille dolis armata, petra in qua latitatis fortior est omnibus, comminuetur quisquis in hanc impegerit, tutus erit, quisquis constanter inhæserit. Quo quis magis fidit suis viribus, hoc est imbecillior: at qui sibi diffidit totus, qui nullum aliud spectat præsidium quam Christum, is omnia potest cum Paulo, non in se, sed in eo, qui elegit infirma mundi ut confunderet fortia, elegit stulta hujus mundi, ut pudefaceret sapientes, elegit ignobilia & ea quæ non sunt, ut ea quæ videntur esse magni momenti derideret. Jam, etiamsi quæ sunt inter vos quæ juxta carnem gloriari possunt, quemadmodum potuit Paulus, non expedit tamen gloriari, nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi, qui quum omnem mundi gloriam usque ad crucem contemserit, quem postea non pudeat in hoc mundo gloriari? Paulus in tertium cœlum raptus, non audet gloriari, nisi in infirmitatibus suis, & nos homunculi gloriabimur in viribus nostris? Ille imbecillitate sua potens est. Non est igitur quod metuas, pusille grex, confide, quoniam qui vos tuendas suscepit, vicit mundum. Te vero, religiosissima Domina, quæ virgineæ sodalitatis curam agis, nihil arbitror necesse ut horter, admoneamque tui officii, gratulari magis liberet, nisi vel parum id tutum esset humanæ fragilitati, vel parum gratum tuæ singulari modestiæ. Tantum oro, ut quod facitis, pergatis nostri in vestris ad Dominum precibus meminisse, nominatim autem *Greji* sororibus ex me salutem dices. Dominus vos omnes servet incolumes. Simul orabit vestra caritas pro interceptore, ut ex milvio vel harpya potius fiat columbus, desinatque tandem cretissans involare quidlibet, ne provocet in se manum Christi, & nomen illi vertatur.

FINIS.

INCLYTÆ ANGLORUM REGINÆ

D. CATHARINÆ,

MATRONARUM DECORI,

DESIDERIUS ERASMUS ROTERODAMUS

S. D.

JAM *plus quam biennium est, Regina Clarissima, quod Clarissimo* GUILHELMO MONTIJOVIO, *aulæ tuæ Præfecto, recepi me nonnihil conscripturum de Institutione Christiani matrimonii. Quamquam autem mihi perpetua fuit usque voluntas præstandi quod spoponderam, tamen toties tot negotiis, molestiis, ac morbis, ab hoc negotio vel submotus sum, vel avocatus, ut cœperim vereri, ne fidem meam hic requireret, quam sero quidem libero, cæterum, an in totum liberem, nescio. Nam qui justo numero, sed iniquo pondere nec satis proba materia resolvunt æs alienum, a commodis creditoribus dimittuntur, cum difficilibus habent litem. Idem mihi metuo, nisi quod res est cum æquissimis ac facillimis creditoribus. Ad hoc ut vivat spiretque, deinde ut sibi constet quod scribis, plurimum habet momenti calor & impetus animi, si liceat illum persequi. Nunc mihi numquam contigit totum biduum in argumento suscepto perseverare. Unde mirabor ipse, si non offendet passim frigens & abruptus sermo. Quod si ego in depingendo matrimonio non satis probum artificem præstiti, tamen ex tuis sanctissimis moribus absolutum exemplar petere licebit, vel sanctissimi vel felicissimi conjugii. Absit adulationis suspicio. Non tua bona, sed dona Dei in te*

Digitized by Google

tum miramur tum prædicamus. ELISABETHÆ Hiſpaniarum quondam Reginæ, Matris tuæ virtutes Heroicæ pridem Orbe toto celebrabantur, cujus integerrimi mores vere bonus odor erat Dei in omni loco. Tuæ dotes nobis propius cognitæ ſunt, ex quibus & illius virtutes æſtimamus, non aliter quam ex tabula pictoris artem agnoſcimus. Nec minus abſolutum opus in MARIA Filia tua exſpectamus. Quid enim non exſpectemus a Puella ſanctiſſimis prognata Parentibus, & ſub tali Matre educata? Dominus hanc felicitatem orbi Chriſtiano ut perpetuam eſſe velit, precor. Bene vale. Datum Baſileæ. Anno M D XXVI. *Id. Julii.*

CHRISTIANI MATRIMONII INSTITUTIO,

PER

DESIDERIUM ERASMUM ROTERODAMUM.

Fontes bonorum ac malorum.

QUUM nulla vitæ noſtræ portio ſit quæ non curam haud vulgarem deſideret, tamen præcipua ſollicitudo debetur iis, quæ non ſolum ſuam quamdam adferunt vel utilitatem, vel perniciem, verum etiam ſeminaria ſunt unde pullulat omnium affectuum, opinionum & actionum vel ſanitas vel peſtis. Proinde vigilans agricola, quamquam nulla in parte ſibi dormitandum putat, tamen arborum radicibus ante omnia proſpicit, nimirum, intelligens, hinc proficiſci totius arboris incolumitatem. Et Ædiles, quibus hujuſmodi provincia delegata eſt, canales quidem non negligunt, ſed ipſis fontibus primam impertiunt curam, quod his vitiatis, plurimum incommoditatis ad univerſam rem publicam perveniat. Proinde ſancti Patriarchæ, quorum omnis vita, nobis vivendi formam depingit, quocumque terrarum demigrabant, ſummo ſtudio parabant ſibi fontes aqua ſalubri ſcatentes, pro his belligerabantur, hos obturatos refodiebant, quos & poſteritas ut rem ſacram a majoribus traditam venerabatur. Ac mihi quidem præcipua radix, præcipuuſque fons, unde maxima pars vel felicitatis vel infelicitatis ſcatet in vita mortalium videtur eſſe conjugium. Huic ineundo, colendo, peragendoque ſi juſta cura impenderetur, profecto longe melius ageretur cum rebus humanis quam nunc agitur. Et tamen haud ſcio quo pacto fit, ut vix ulla vitæ functio neglectior ſit apud Chriſtianos, quam hæc. Magni refert quomodo quis naſcatur, ſed multo maxime, quibus rationibus & exemplis a teneris formemur & inſtituamur. Atque hos duos vitæ fontes complectitur matrimonium, gignendi & educandi. Quid quod hinc rerum publicarum etiam felicitas pendet, niſi forte nihil intereſſe putamus, quibus majoribus prognatus, quibus opinionibus imbutus, quibus exemplis formatus domi ſit, qui capeſſit Rempublicam, aut niſi credimus eum ſancte tractaturum rem aliorum, qui ſuæ domi nequiter atque turpiter vivere conſueverit. Proinde veteres illi Philoſophi, qui naturam ducem ſecuti, recte vivendi ceu leges quaſdam tradiderunt, nulla de re ſanctius religioſiuſve conſcripſerunt, quam de conjugio, quum alii complures, tum præcipue, quorum ſane monumenta nobis exſtant, Ariſtoteles, Xenophon, & Plutarchus. Quin etiam ii, qui legibus proditis vitæ mortalium conſulere ſtuduerunt, præcipuam curam habuerunt matrimonii, multa præſcribentes, quæ ad firmitatem ſanctitatemque conjugiorum, & ad liberos ſicut oportet habendos educandoſque pertinent. Hinc tot leges de ſponſalibus, de divortiis & adulteriis, de jure parentum in liberos, de officio liberorum erga parentes. Apud Chriſtianos videtur minor habita matrimonii ratio, quam par erat. Id quam ob rem acciderit, non ſatis liquet. Equidem præter alia ſuſpicor & illud in cauſa fuiſſe, quod priſcos illos admirabilis quidam ardor habebat cælibatus ac perpetuæ integritatis. Itaque complures exſtiterunt, qui pro viribus extulerunt laudes virginitatis, qui virginibus & viduis pie ſancteque vivendi præcepta tradiderunt, erga conjugatos non ſuit eadem ſollicitudo. Sed bene habet, quod ipſe Dominus JESUS, haud gravatus eſt conjugatis non ſolum honorem habere multis modis, verum etiam vivendi formam præſcribere, quod idem non indiligenter fecit Petrus Apoſtolorum Princeps, ſed hoc diligentius Paulus præcipuus Eccleſiæ Doctor. Hos igitur potiſſimum imitati, conabimur & nos aliquid adferre pro noſtra virili, quod Conjugii Sacramento copulatos vel excitet vel formet, in hoc ut ſanctiſſimæ profeſſioni, quam a Chriſto traditam & honeſtatam ſuſceperunt, reſpondeant.

Allegoria fontium, quos foderunt Patriarchæ.

Conjugium fons.

Nativitas & educatio.

Reſpublica.

Philoſophi de matrimonio.

Leges civiles.

Chriſtiani.

Non erat quidem alienum ab hoc argumento matrimonii laudes verbis attollere. Religioſius enim in eo verſatur, qui didicit meminitque, quanta ſit dignitas ſanctitaſque conjugii: verum quoniam id alias a nobis factum eſt ſatis, ut mihi cum pleriſque videtur, plus ſatis ut quibuſdam iniquioribus, nunc tantum ea trademus quæ pertinent primum ad ineundum auſpicandumque matrimonium, deinde ad confirmandum tranſigendumque feliciter, poſt hæc quæ ad ſobolem educandam faciunt. Nam hic eſt præcipuus conjugii fructus. Igitur natura (ut ab hujus elementis ſumamus exordium, quamquam & naturæ Conditor Moderatorque Deus eſt cujus omnium præcipua providentia fuit, ut quod conditum eſſet, haberet addita præſidia, quibus ſuam incolumitatem tueretur) nullum firmius præſidium judicavit, quam hominum mutuam inter ipſos caritatem ac benevolentiam. Quoſdam igitur neceſſariis vinculis copulavit, ut eam conjunctionem homini nec accerſere ſibi fuerit in manu, nec excutere ſi velit. Quam tenacibus neceſſitudinis vinculis pietas adſtringit parentes liberis, ac liberos parentibus, cujus admiranda veſtigia licet & in brutis animantibus intueri, denique in feris etiam & immanibus. Quam arcto caritatis fœdere fratres ac ſorores conſociavit. Atque hæc naturæ vis adeo penitus inſita eſt cunctarum gentium ſenſibus, ut publica nominum uſurpatio in obſervantiæ, caritatis & concordiæ ſignificationem abierit. Siquidem vulgo *Patrem* appellant cui reverentiam debent & obſervantiam, *Filium* quem unice carum habent, *Fratrem* quicum eximie convenit. Atque hæc benevolentia quaquaverſum longe lateque ſpargit ramos, agitque radices, ſuperne recta ſerie ad avos, proavos, abavos, atavos, tritavos: inferne ad nepotes, pronepotes, abnepotes, trinepotes: a dextera lævaque ad fratres, ſorores, patrueles, conſobrinos, cæteroſque quibus deſunt propria vocabula. Jam ſi per obliquas adſcendas lineas, occurrunt patrui, avunculi, amitæ, materteræ, patrui & avunculi magni, propatrui, proavunculi, proamitæ & promateterteræ, cæterique quibus non ſunt peculiares voces inditæ. Sin ad eumdem deſcendas modum, occurrit turba nepotum ex fratribus ac ſororibus, & ex iiſdem nepotes ac pronepotes. Quin & in adſcenſu ſtirpis ſeſe latius uſque fundunt caritatis cognomina. Dyas enim quæ eſt in parentibus, duplicatur in avis & aviis, fit ogdoas in proavis & proaviis, quæ & ipſa rurſus duplicatur in abavis & abaviis, atque ita deinceps in cæteris. Si deorſum ſpectes, occurrunt filiorum ac filiarum, nepotum ex his ac pronepotum examina, quemadmodum

Diviſio.

Prima naturæ Caritas ex cognatione.

&

Digitized by Google

& in ramis cæteris, donec longo progressu paulatim evaneſcat cognationis affectus. Verum hic rursum inſtaurandæ benevolentiæ ſuccurrit affinitas, veluti renovans naturæ neceſſarias copulas. Eſt enim hæc conjunctio ceu media inter eas quas natura nobis inſcientibus aut nolentibus adjungit, & eas quas nobis volentibus judicioque adſciſcimus. Nam & filia nupta parat tibi filium, & ſoror elocata parat tibi fratrem. Quin & officia neſcientibus exhibita, ſuccedunt in pietatis vocabula. Nam veluti mater eſt, quæ vagienti mammam dedit, & nutritius ætatis teneræ patris amatur vice. Similiter qui puericiam honeſtis diſciplinis expolierunt, ut parentis affectum obtinent in diſcipulos, ita viciſſim ab illis obſervantur parentum loco. Jam adoptio cognationem imaginatione inſtaurans ſæpe firmior eſt vera ſanguinis propinquitate. Reperit autem Eccleſiaſtica pietas, quo latius etiam propagaret inter Chriſtianos mutuæ benevolentiæ cauſas, cognationis religionem innovans, inter Baptiſtas, Suſceptores, ſive Catechiſtas, & eos qui ſacro lavacro regenerantur in Chriſto. Verum haud ſcio, an hæc omnia fœdera ſuperet, animorum conjunctio quæ ſola voluntatum propenſione judicioque coiit. Apud priſcos enim, quum adhuc integritatis veſtigia reſiderent in moribus hominum, vix ullum affinitatis aut propinquitatis nomen ſanctius erat, quam amicitiæ, quod hoſpites etiam ac bene meritos complectitur. Non hic remorabor lectorem commemorandis amicitiæ legibus, aut exaggerandis inſignium amicorum exemplis, quæ clariſſimorum hominum litteris celebrata nemini poſſunt eſſe obſcura. Verum inter omnia vel naturæ, vel judicii, vel utriuſque fœdera nullum vel arctius, vel ſanctius conjugio, quod abſolutiſſimam fortunarum omnium communionem eamque perpetuam ſic induxit, & corpori corpus, animum animo, ſic connectit, jungit & coagmentat, ut e duobus hominibus videatur unum reddere. Pythagoras amicitiam definivit *unam animam*, hic plus eſt, nimirum, *unum etiam corpus*. Præcipua conjugii pars eſt animorum conjunctio. Proinde qui corpora jungunt animis diſſidentes, in ſtupro vivunt verius quam in matrimonio.

Affinitas. *Caritas ex officiis.* *Adoptio.* *Cognatio ſpiritualis.* *Caritas ex inductione animi.* *Hoſpitium.* *Arctiſſima ſocietas e conjugio.*

Definitio matrimonii. Eſt enim proprie matrimonium *legitima perpetuaque viri ac mulieris, ſtudio gignendæ ſobolis, inita conjunctio, vitæ ac fortunarum omnium individuam ſocietatem adducens*. Manebit interim Jureconſultis illabefacta ſua definitio. Definivimus enim ad commoditatem negotii quod inſtituimus, ad quod convenit exemplum omnibus numeris ſuis abſolutum. Hanc enim formam propoſuiſſe non in hoc tantum profuerit, ut oſtendamus, quidquid in ulla ſocietate firmum ſanctumque eſt, id multo uberius firmiuſque eſſe in conjugio, verum etiam ad alia permulta, quæ in hac incident diſputatione. Eoque depinximus germani verique conjugii ſimulacrum, quo ſcopus ſit evidentior, ad quem deſtinanda ſit omnis intentio ducentis ac nubentis. Nam huic ſermoni non admiſcemus unicum illud & ſingulare conjugium Virginis Matris, quod omni prorſus exemplo caret, ſemperque carebit. Nos vulgaris matrimonii cauſam tractamus. Et ſi tempeſtivum videtur, huc aliquid e Dialecticorum ſcholis adducere, quum audis *legitimam conjunctionem*, genus habes nominis definiti. Nam & fœdus & contractus legitimæ ſocietates ſunt, quum abſint ab appellatione matrimonii: quum audis *ſtudio gignendæ prolis*, habes differentiam. Nam ea matrimonii rationem diſcernit, a cæteris quamlibet legitimis conjunctionibus. Porro, quod adjicitur, *vitæ ac fortunarum omnium individuam ſocietatem adducens*, ſit ſane proprii loco. Solet autem natura rei, ſecundum quatuor cauſas expendi: proinde ſi requiris materiam, audis *viri & fœminæ*, ſimulque admoneris, conjugia quæ coeunt inter impuberes, aut effœtos, non proprie dici conjugia juxta exactam hujus vocabuli rationem, quod in illo nondum ſit vir ac fœmina, in hoc jam eſſe deſierint. Si cauſam efficientem ſcire cupis, audis, *legitima conjunctio*. Lex enim auctor eſt veri matrimonii, ſed hujus legis auctor eſt Deus, qui primus junxit marem ac fœminam, moxque conjugii leges præſcripſit, dicens: *Et erunt duo in carnem unam*. Et, *Propter hoc relinquet homo patrem ac matrem, & adhærebit uxori ſuæ*. Item, *Creſcite & multiplicamini & replete terram*. Itaque matrimonia quæ non coeunt legitime, hoc eſt, auctore & auſpice Deo, non cadunt in hanc germanam appellationem matrimonii, licet Eccleſiæ indulgentia quædam conjugii genera, haud quaquam γνήσια, patitur venire in hujus vocabuli conſortium. Formalem cauſam accipe, dum audis *conjunctionem & ſocietatem vitæ*. Non enim eſt matrimonium, niſi connubialis animorum conſenſus intervenerit. Unde excluduntur ab hac formula, ſtupri ſocietas, & coacta matrimonia. Finis autem eſt *propagatio ſobolis*, unde nec inter effœtos ſenio, nec inter eos qui deploratæ ſunt ſterilitatis, verum coit matrimonium, juxta propriam & exactam, quam nos propoſuimus, matrimonii rationem, tametſi quaſdam matrimoniorum ſpecies ſecundæ tertiæque claſſis non rejicit Eccleſia, de quibus nonnihil attingemus ſuo loco, ſi forſitan inciderit opportunitas. Nunc illud tantum agebatur, ut perſpicuum eſſet, quidquid in ullo Societatis genere firmitatis eſſet, id omne in uno matrimonio conjunctum eſſe.

Matrimonia quædam tolerat Eccleſia. *Coacta non ſunt matrimonia.*

Sunt autem tria præcipue, quæ ſocietates hominum firmas reddunt & indiſſolubiles, Natura, Lex, & Religio. Naturæ vocabulo continentur non ſolum parentum ac liberorum, fratrum, affinium & cognatorum inter ipſos fœdera, verum etiam omnis honeſta conjunctio, quam omnibus inſita ratio jubet ſervari, nefariam eſſe commonſtrans ejus violationem. Nulla Lex hominum punit amicum perfidum, aut ingratum, ſed quis non exſecratur proditorem amicitiæ, & ingratum erga bene meritos? Hoc malum ideo non punit Lex Civilis, quia nulla par flagitio pœna potuit excogitari, & publicam exſecrationem abunde magnum ſupplicium eſſe duxit. Eoque turpius eſt amicitiam reſcindere, quam contractus legitimos, quod hæc ſine tabulis, ſine teſtibus, ſine pignoribus, ſola fide, liberaque animorum benevolentia coit. Nec ullis inſtrumentis quiſquam arctius obligari poteſt, quam qui gratuita benignitate adſtringitur, ita ſponte credentis beneficium, ut ſibi nec repoſcendi, nec exprobrandi jus faciat reliquum, nimirum, fretus accipientis animo, de quo tanti ſceleris ſuſpicionem non ſuſtinet in pectus recipere. Verum ubi propior animorum conjunctio, ubi certior fiducia, quam in matrimonio, quum uterque volens ſeſe tradat in poteſtatem alterius, ſibi quodammodo jus adimens ſui corporis, adeo nihil ſuſpicans de divortio, ut in nuptiis vel nominaſſe divortium peſſimi ſit ominis? Quamquam enim apud Judæos & Ethnicos leges videntur indulſiſſe viris repudiandi poteſtatem, tamen ſenſus communis mortalium ſemper inter inauſpicata poſuit divortium, quemadmodum ingratitudinem & amicitiæ proditionem. Quin & hoc nomine ſuperat omnem amicitiam quamvis arctam, conjugum copula, quod nihil vetat, quo minus multos amicos unus habeas: nec poteſt idem eſſe benevolentiæ vigor in multos diſtractæ, qui unius in unum collectæ, id quod ſit in matrimonio. Apud Scythas indecorum habebatur, unum eſſe multis amicum, quam Græci vocant *polyphiliam*, nec Heſiodo placet πολυξενία, nihilo magis quam ἀξενία. *Polygynæcia* vero quamquam Patriarchis quibuſdam ac Regibus conceſſa legitur, certe nunc in totum ſublata eſt. Accedit autem & efficax naturæ glutinum, quod ſexus in ſexum genuina propenſio, penitus inſitum gignendæ prolis deſiderium, addit fœderi animorum. Et hactenus de naturæ firmitate. Jam Leges quibus modis caverunt, ne reſcinderentur hominum ſocietates? addiderunt ſtipulationes, teſtes, tabulas, obſides, pignora, pœnas. Quid horum non multo ſanctius adhibetur matrimonio, germano veroque quod nunc tractamus? Interponitur auctoritas majorum, legitimis tabulis ac teſtibus fiunt ſponſalia. Intercedit inter Sponſum & Sponſam ſtipulatio verbis conceptis. Olim juxta Romanorum leges, apud Cenſorem verbis conceptis edebatur ſolenne jusjurandum. Unde & Aulus Gel-

Societatis firmas reddunt tria. Natura. *Amicitiæ jus.* *Divortium.* *Lex.*

lius narrat, cuidam a Censore dictam mulctam, quod interrogatus ex more: *Et tu habes uxorem ex animi tui sententia?* intempestivo joco responderit: *Equidem habeo, sed Hercle non ex animi tui sententia.* Id nunc agitur apud Sacrificum publice, privatim apud testes. De futuris nuptiis præmonetur populus, si quis quid forte novit quod in posterum dirimat conjunctos. Solenni pompa, spectatore populo, ducitur ac reducitur Sponsa, quo magis excludatur omnis caussificatio quæ semel initam societatem queat labefactare. Quod autem pignus certius adstringat ullum fœdus quam liberi communes, qui ob hoc ipsum Latinis pignora vocantur? Porro pœna violati matrimonii triplex est. Prima, quam ego levissimam esse arbitror, est apud Judæos lapidatio, apud Romanos gladius. Secunda, mortalium publica detestatio. Tertia, supremi Numinis ultio, quam nemo nocens potest effugere. Sed de his fusius loquendi dabitur alias opportunior locus. Nunc quod instituimus, absolvetur. Summa contractuum firmitas petitur ex Religione, quæ fere constabat hisce rebus, jurejurando, devotione, obtestationibus, sacris, aliisque cæremoniis. Siquidem apud Ethnicos, tametsi superstitiosos Dæmonum cultores, magna tamem religione peragebantur nuptiæ. Habebant Jovem Gamelium, cui persuasum habebant esse curæ conjugii fœdera, per quem non essent impuniti qui ea violassent: habebant Pronubam Junonem, cujus auspiciis prosperarentur conjugia: habebant Venerem, a cujus munere fluere credebant fœcunditatem, qui nimirum fructus est matrimonii. His auspicibus ac veluti testibus inibatur conjugium, ac præter sponsaliorum conventa, præter jusjurandum, quod apud veteres sanctissimum habebatur, magno Christianorum hujus temporis pudore, præter exsecrationem violaturi, præter commissas dextras, fidei symbolum: præter junctum osculum, mutuæ caritatis indicium: præter stipulationem & datam arram adhibebatur & sacrificium: id peragebatur Junoni, Veneri, & Gratiis. Juno castum reddere putabatur, Venus fœcundum, Gratiæ benevolentiam mutuam interrumpi non sinebant. Atque illi quidem impiis symbolis piam doctrinam nobis commendabant. Quod impietate differimus ab illis, gratias agamus Divinæ misericordiæ, quæ nos per Filium Dei liberavit ab impio cultu Dæmonum.

Religio.

Dii Præsides crediticonjugiorum.

Cæterum, pudeat nos Christiani cognominis, si negligimus quod homines Ethnici tanto studio servandum tradiderunt: & si nos ad sancte colendum matrimonium non commovet vera Religio, quum illos huc adegerit vana Superstitio. Nos enim pro Jove Gamelio habemus Deum Patrem, qui in Paradiso dicavit conjugium, remunerator servantium ab ipso præscriptas matrimonii leges, ultor violantium. Habemus pro Junone, Dei Filium, qui sua præsentia miraculorumque primitiis conjugium consecravit. Habemus pro Gratiis, Spiritum Sanctum, qui sacramentum hoc sicut oportet accipientibus adspirat arcanum mutuæ caritatis affectum, ut jam non humana benevolentia juncti studeant voluptati corporis, sed cœlesti dono caritatis afflati, propius jungantur Religione mentium erga Deum, quam inter ipsos corporali convictu sociantur. Pro Venere, habemus sanctam Ecclesiam, cujus auctoritas decorat confirmatque legitime coita matrimonia. Denique, res veluti sacra, ut est, peragitur in loco sacro, adhibetur legitimus sacramenti Minister, proferuntur læti ominis preces, admovetur Euangelii codex, immolatur non hostia pecudis, sed Agni immaculati, qui sacratissimum hoc nobis reliquit numquam interrumpendi fœderis symbolum. Tantum veræ Religionis adhibetur consecrando matrimonio, & adhuc reperiuntur inter Christianos, qui non vereantur illud ceu rem profanam violare? Quoque sanctius esset nobis conjugium, habereturque juxta Pauli doctrinam *honorabile connubium in omnibus, & thorus immaculatus*, aliqua ex parte Deus plus habuit honoris matrimonio, quam virginitati, quamquam & hæc habet sua peculiaria decora,

Heb. 13.

quibus ad Angelicam usque dignitatem adsurgit. Quid enim habet Ecclesia secundum Deum carius aut sacratius septem illis mysteriis, quæ Sponsus Christus Sponsæ suæ veluti pignora quædam redituri, & absentis interim sui, quod quidem ad corporis sensus attinet, pretiosissima mnemosyna reliquit? Inter hæc carissima pignora, inter hæc pretiosissima monilia, inter hæc sacra sui monumenta, matrimonium esse voluit. Nam hoc honoris virginitas sibi non potest vindicare. Quoque magis liqueat quam magnifica res significetur hoc nomine *Sacramenti*, sive ut Græci vocant *Mysterii*, sciendum est in conjugio legitimo, velut in cæteris fere Sacramentis, tria spectanda esse, imaginem, arram, & exemplum. Imaginem voco congruentiam signi, cum archetypo cui respondet similitudine: arram donum spiritualis gratiæ, quod velut ex pacto per administrationem Sacramenti infunditur: Exemplum quod in illa similitudine nobis commendatur imitandum. Quemadmodum autem statuis hoc plus exhibetur honoris, quo major est personæ majestas quam repræsentant, cujusmodi sunt Principum, Divorum, ac supremi Numinis imagines: ita Sacramentorum dignitas ex eo quod arcana significatione repræsentant, æstimatur. Quid autem significat nobis illa sensibilis viri fœminæque conjunctio? In primis summum illud & ipsis etiam Angelis adorandum mysterium, quo se Divina Natura ineffabili nexu sic junxit humanæ, ut in unam & eamdem hypostasim jungerentur Filius Dei, anima humana, & corpus humanum, ac cœlestia cum terrenis, æterna cum mortalibus, visibilia cum invisibilibus, infinita cum finitis, creata cum increatis, summa cum imis, indissolubili copula sociarentur. Quid hac societate divinius? In unam personam conveniunt tam dissimiles naturæ, citra substantiarum confusionem, sed tanta communione hypostaseos, ut unus & idem vere prædicetur Deus & homo, Filius Dei, Deus ex Deo, immortalis ex immortali, sine tempore natus, & in tempore homo natus ex homine, idem conditor omnium & conditus, mortuus & vivificator omnium quæ vivunt, suscitator mortuorum & morti traditus. Audis utrobique unitatem, hic ex Deo & homine unam hypostasim, illic audis hujus unitatis imaginem: *Et erunt duo in carnem unam.* Hic junguntur, non confunduntur naturæ, illic copulantur, non confunduntur sexus. In illa divina copula, naturis junctis non confusis, suus manet ordo, & quod potius est amplectitur id quod est infirmius, nimirum, humanam naturam Divina.

In conjugio tria.

In matrimonii fœdere viro sua manet auctoritas: quæ tamen infirmiorem sexum sic fovet atque amplectitur, ut æqua sit vitæ societas, non dominatus. Vir enim formæ & actus rationem habet, fœmina materiæ formam appetentis. O dyadem ineffabili ratione redactam ad henadem, in Deo & in homine, in marito & uxore: utriusque conjunctionis auctor Deus, conciliatrix caritas. Filius suscepit humanam naturam, sed opificium totius erat Divinitatis. Quid audis de matrimonio? *Quod Deus conjunxit, homo ne separet.* Si in persona Christi separari potest Deus ab homine, separetur in conjugio maritus ab uxore.

Ubi divortium incidit, ibi videtur numquam fuisse verum matrimonium. Si recte dixit ille, *Amicitia quæ desinere potuit, numquam vera fuit*, rectius dixeris: *Conjugium quod disjungi potuit, numquam verum conjugium fuit.* Facessat calumnia, verum appello matrimonium, non quod legibus ratum est, sed quod inter virtute pares veris affectibus conglutinatur. Quidquid autem animi dotibus copulatur, vix umquam rescinditur. Contulimus unam similitudinem, quatenus res hominum congruere possunt rebus Divinis. Habes ex duobus disparibus unum, habes copulam indisgregabilem, habes auctorem utriusque eumdem, habes caritatem utrobique conciliatricem. Quid enim pertraxit Filium hominis in nostræ naturæ consortium, nisi caritas ineffabilis? Et matrimonium quod non conciliat mutua benevolentia, non meretur nomen conjugii. Sed ubi fructus conjunctionis? Hoc ornatu Sponsus

Fructus

conjugii inter Christum & sponsam Ecclesiam

sus ille cœlestis trabea nostri corporis ornatus processit e thalamo suo, primum depulsurus rivalem, mox sibi vindicaturus sponsam suam Ecclesiàm, quam liberavit morte sua, quam lavit ac purificavit sanguine suo, quam dotavit arcanis Spiritus sui dotibus. Quam vero numerosam ac felicem sobolem genuit & quotidie gignit e sua Sponsa Christus, infuso cœlesti semine sermonis Divini, quemadmodum scribit Jacobus Apostolus: *Voluntarie enim nos genuit verbo veritatis, ut simus initium aliquod ejus creaturæ.* Etenim si Paulus recte
1 Cor. 4. dicit: *Nam in Christo Jesu ego per Euangelium vos genui.* Et rursum, *Filioli mei, quos iterum parturio, donec formetur Christus in vobis*: quanto justius Christo tribuitur, hujus novæ generationis Auctori Principique filiorum, *qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate viri, neque ex voluntate carnis, sed ex Deo nati sunt.* Hæc, nimirum, est illa felicissimæ fœcunditatis Sponsa Christi, de qua prædixerat afflatus Spiritu David: *Uxor tua sicut vitis abundans in lateribus domus tuæ.* Una domus est omnium filiorum Ecclesia. Hic est ille pulcerrimus liberorum chorus, de quibus ibidem cecinit: *Filii tui sicut novellæ olivarum in circuitu mensæ tuæ.* Excisi sunt veteres oleastri, subnatæ sunt recentes olivarum plantulæ, innocentia teneræ, dulcissimo fidei & caritatis fructu gravidæ. Cingunt mensam Dominicam, unde reficiuntur cœlesti cibo potuque corporis & sanguinis sui Redemtoris. Spiritu contemplatus est hanc admirandam sobolem Hebræus ille sapiens quisquis fuit, quum exclamaret: *O quam pulcra est casta generatio cum claritate.* Quid mirum est eam esse pulcram castamque, quam a peccatis abluit Sponsus, quam tot cœlestibus ornamentis decoravit? Quid mirum est esse cum claritate, quam illustravit ille verus Sol mundi, *qui illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum?* Hæc est illa Sponsa nova, quæ Synagogæ videbatur sterilis, penitus exstincto, sicut arbitrabantur, Sponso, sed re vera in cœlum subvecto. Subduxit quidem ad tempus corporalem præsentiam, sed tamen efficax divini sermonis semen in ea reliquit, non desinens interim cum illa congrediens secretis afflatibus insinuare semet in Sponsæ gremium, ut quotidie gignat ipsi copiosam sobolem, ex omni natione quæ sub cœlo est, adeo ut ipsa demirans tam uberem filiorum proventum, lo-
Cap. 49. quatur apud Esaiam: *Quis genuit mihi istos? Ego sterilis & non pariens, transmigrata & captiva: istos quis enutrivit? Ego destituta & sola: isti ubi erant?* Quare non gignit amplius Synagoga? Quia occidit Virum suum, & pro Sponso amplectitur jam dudum effœtum Mosen. Verum nova Sponsa quum maxime vexaretur per Judæos ac Gentes, exsiliis, cruciatibus, ac mortibus, tum maxime pariebat Sponso suo legitimos filios ac filias. Nec hunc felicem proventum adscribit
Esaiæ 8. sibi, sed Sponso gratias agens dicit: *Ecce ego & pueri mei, quos dedit mihi Dominus.* Primum igitur & omnium maximum mysterium est, quod Dei Filius humanam naturam ceu sponsam ita sibi junxit, ut ex utraque fieret una hypostasis: quemadmodum in matrimonio e viro & fœmina fit una caro.

Huic proximum est, quod is de quo loquitur Joannes Baptista: *Qui habet sponsam sponsus est*: indissolubili vinculo sibi copulavit Ecclesiam, non aliter quam membra corporis sociantur capiti. Quum audis,
Caput & corpus unum. caput & corpus, audis duo vocabula, sed rem communione factam eamdem. Sic enim orat in Euangelio Sponsus pro Sponsa sua, quam a se distrahi non vult:
Joan. 10. *Non pro eis rogo tantum, sed & pro iis qui credituri sunt per verbum eorum in me, ut omnes unum sint, sicut tu Pater in me & ego in te, ut ipsi in nobis unum sint. Pater sancte, serva eos in nomine tuo quos dedisti mihi, ut sint unum sicut & nos.* Ac mox ibidem: *Ego in eis & tu in me, ut sint consummati in unum.* Et ut intelligas in hoc conjugio mystico esse bonorum ac malorum omnium societatem, ipse sic loquitur in Euangelio: *Quod uni ex his minimis meis fecistis, mihi fecistis.* Et in Actis Apostolorum occlamat Paulo sævienti in filios Sponsi, *Saule, Saule, quid me persequeris?* dicturus haud dubie, Cur meos persequeris, nisi unum esset Sponsa cum Sponso. Nescit hæc conjunctio divortium, *Ego, in-* *Joan. 17.*
quit, *vitam æternam do eis, & non peribunt in æternum,* &, *Nemo rapiet illos de manu mea.* A calumnia nomen habet Diabolus, vigilans & callidus est ad seminandas discordias inter Fratres, rixas inter Sponsum & Sponsam: fremit ereptam ipsi ancillam, ad tantam dignitatem evectam esse, nihil intentatum relinquit, quo moliatur inter bene conjunctos divortium: sed nihil *Divortium.*
agit, optimus est Sponsus Ecclesiæ, non repudiat semel adamatam: omnipotens est, vi non potest depelli: sapientissimus est, technis Satanæ circumveniri non potest. Veterator ille procurat maleficiis sterilitates & aborsus, sed Sponsus omnia illius veneficia vertit Sponsæ in beneficia. Habes igitur & in hac parabola Sponsi Sponsæque conjunctionem legitimam, habes nexum indissolubilem, habes omnium rerum communionem, habes conjugii fructum, cœlestem generationem, & *novam*, uti Paulus appellat, *creaturam.* Atque hac quidem parte Matrimonii Sacramentum respondet Baptismo. Per Matrimonium enim nascimur huic mundo: per Baptismum renascimur Christo: præstantius quidem sic renasci quam nasci, sed tamen nisi per Matrimonium nasceremur, non essent qui Christo per Baptismum renascerentur. Porro quod, ut ait Paulus, ex conjugio nascimur *filii iræ*, non est culpa conjugii, sed Diaboli, qui primus auctor infelicis divortii, naturam bene conditam peccato corrupit. Conjugium prius erat quam culpa, quæ si non fuisset secuta, felices & nihil aliud quam erasmios genuisset matrimonium. Nec defuerunt homines eruditi, quorum est *Joannes Gerson*, quibus visa *In sermone de nativitate virginis.*
est opinio non omnino rejicienda, si quis hanc spem conceperit ex Divinæ misericordiæ magnitudine, infantes ex piis parentibus ortos, si quo casu contingat citra culpam hominis, absque Baptismi munere decedere, non omnino dedendos esse suppliciis æternis. Verum, utcumque de hoc judicarit Ecclesia, nam meam hic sententiam non interpono, illud constat, etiam si nunc omne Christianorum matrimonium gignit filios iræ, gignere tamen in spem paratæ gratiæ. Baptismus enim nulli negatur, & a nullo quum est necessitas, non datur.

Fortasse non absurdum fuerit, & illud mysterium in matrimonio scrutari: Pater cœlestis qui ante secula genuit sibi parem Filium, & rursus condito per illum mundo quodammodo generi mortalium genuit: idem eumdem crassius etiam ex Virgine Maria produxit. Nec impiæ, mea sententia, fuerit imaginationis, hic *Conjugii similitudo inter Deum & beatam Virginem.*
ponere Deum Patrem Sponsum, sanctissimam Virginem Sponsam, Paranymphum Angelum, conceptus opificem Spiritum Sanctum, fœtum Deum & hominem, velut ex homine Deoque mixti generis prolem, quam Latini vocant *hybridam*, vocabulo, videlicet, a rebus Divinis secludendo, tantum hic significationis gratia sumus abusi. Nec enim sanctorum Patrum litteræ verentur Virginem Matrem appellare *Sponsam Dei*, nec Ecclesia veretur huic accommodare, quæ Solomon in Cantico tribuit Ecclesiæ & Christo. Quam hic multa congruunt matrimonio? Gabriel internuntius excipit Virginis assensum, virtus Altissimi obumbrat, videlicet, suo complexu. Spiritus Sanctus, conceptus inenarrabilis opifex supervenit, Virginis uterus intumescit, nascitur admirandus ille *Geryon*, triplicis substantiæ Gigas, cujus decursus fuit primus a summo cœlo in uterum Virginis, hinc a cruce ad Inferos, recursus ad thronum majestatis Dei, ubi nunc sedet victor ad dextram Patris. Apostoli Dominum abnegarunt, sola Virgo, ut pie creditur, perseveravit in fide conjugii. Habes exemplum firmi matrimonii, quod nescit ullum divortium. Si quis volet hic quartam imaginem matrimonii contemplari, quemadmodum tota Ecclesia, quæ complectitur omnes pios ab orbe condito usque ad mundi finem, una est Sponsa Christi, *Omnis anima pia sponsa est Christi.*
una columba immaculata: ita juxta moralem sensum, unaquæque anima ad felicitatis æternæ consortium electa, sponsa est Christi: nec potest in æternum a Sponso suo sejungi, cui tot filios genuit quot virtutibus præ-

dita

dita est, quotque pia doctrina sanctisque moribus pertrahit ad amorem Christi. Quum igitur tot mysteriorum symbola sint in legitimo matrimonio, merito dixit Paulus: *Sacramentum hoc magnum est, ego autem dico in Christo & in Ecclesia.* Et hactenus quidem de imagine, quod ad hanc rem satis esset, dixisse videor.

Arra sive munus.

De munere variatum est sententiis Orthodoxorum. Vetustiores enim Theologi hactenus admisisse videntur Matrimonium in vocabuli consortium, ut faterentur esse rerum sacratissimarum *signum*, de quibus iam disseruimus. Cæterum, quoniam negabant infundi gratiam peculiarem ac Sacramentalem, excludebant Matrimonium ab exacta ratione Sacramentorum: in quibus esse signum efficax, idque ex pacto Divinæ bonitatis, Orthodoxorum consensus est. Sed vicit plausibilior recentiorum sententia, quæ tradit, in Matrimonio rite suscepto, quemadmodum in cæteris Sacramentis, infundi peculiare donum Spiritus, quo simul & firmiores redduntur ad perpetuam concordiam, & robustiores ad pariter toleranda hujus vitæ incommoda, & instructiores ad sobolem piis moribus educandam. Sed, quemadmodum in aliis Sacramentis pro gratia paratur ira, nisi quis ut oportet suscipiat, itidem fit & in Matrimonio. Habetis, ô conjuges, vestræ professionis dignitatem, ne vobis Virginum aut Sacerdotum splendor dejiciat animos. Est abunde multum quod gloriemini, *sed qui* vere *vult gloriari, in Domino glorietur.* Gloriabitur autem in Domino, qui sic gloriabitur de dignitate conjugii, ut dignitati imaginum ac magnitudini muneris respondeat officio pietatis: alioqui dignitas ordinis ad graviorem condemnationem facit, tantum abest ut juvet. Habetis exemplum honorabilis in omnibus conjugii thorique immaculati, conjugii quod auspice Deo coierit, quod divortium ignoret, dissidium nesciat, expers omnis impudicitiæ, piis operibus fœcundum, semper in majus meliusque suboleſcentibus. Nec insitum est illud quod a Theologis adfertur, in Matrimonio Sacramentum, hoc est, sacrum signum esse rei duplicis aut triplicis. Nam visibilis illa conjunctio, quæ fit stipulatione verborum, data arra, junctis dextris, porrecto osculo, aliisque solennibus cæremoniis, designat mutuam animorum benevolentiam, deinde mysticam & ineffabilem conglutinationem Divinæ Naturæ & humanæ, Christi Sponsi & Ecclesiæ Sponsæ, de quibus jam diximus. Postremo Sacramentale donum quod invisibiliter infunditur ex pacto Divino rite contrahentibus Matrimonium. Quod nos *Imaginem* diximus, illi vel *Sacramentum* vel *Signum* appellant: quod imagine significatur, illi rem appellant. Nihil autem prohibet quo minus idem res sit & sacramentum, si diversa respiciamus. Est autem duplex signum, admonens & efficax. Itidem & duplex res est, quam assequimur, & quam imitamur. Conjunctiones arcanas quas in Christo demonstravimus, non efficit conjunctio maris & fœminæ, sed repræsentat imagine quadam, velut archetypum ostendens quod sit imitandum, eoque pronunciant conjunctionem hominis & Dei in hypostasi Christi, rem tantum esse non etiam signum. Mutuam inter conjuges caritatem, rem etiam esse non modo signum, sed hoc ab illa differre, quod connubialis conjunctio ritibus externis peracta, sit aliquo modo causa rei quam significat, hoc est, caritatis & concordiæ conjugalis, sed multo magis insensibiliter infusæ sacramentalis gratiæ: non quod Sacramenti Minister, aut ipsa signa conferant gratiam, sed quod per hæc Deus velut ex pacto largiatur peculiare donum, quoties ut oportet peragitur Sacramenti functio. Et si quis non recipiat hanc opinionem, tamen Sacramentum admonet illius caritatis & concordiæ, & admonendo velut hortatur ad illam. Porro, juxta Comœdiæ dictum: *Qui monet, quasi adjuvat.* Jam animorum individua conjunctio, quamquam sensibus corporis exposita non est, eoque signum fortassis recte non potest, tamen imago recte dicetur. Quidquid enim ad exemplar aliquod expressum est, imaginem obtinet illius quod imitatur. Cur autem non etiam & signum? quandoquidem & Statuas, hominem aut Deum repræsentantes, signa dicimus, etiam quum non videntur. Sacramentum igitur hoc primum significat tibi quod & venereris & imiteris, fontem indicans omnium charismatum, & archetypum omnis Christianæ concordiæ: commonstrat & officium, quod ex imitatione archetypi debet utrimque præstari, & addit cœleste donum, cujus auxilio possis etiam præstare quod debetur. Paratum est donum, si tu præbueris doni capacem animum. Verum hæc alias fusius disserentur, si se dederit occasio, quæ sese dabit, ni fallor.

Gratia sacramentalis in matrimonio.

Nunc illud demonstrare studuimus, inter omnia mortalium pacta, societates, fœdera, nullum esse sacratius aut firmius, quam sit conjugium. Nullus enim est contractus inter homines tam adstrictus, quin ex causis enascentibus possit rescindi legibus humanis: unius Matrimonii nodum sola mors dissolvit, ac vix hæc quoque. Quandoquidem perfecta caritas, quoniam in animis sita est, non finitur morte corporis, &, ut dixi, præcipua conjugii pars est animorum conjunctio. Proinde quæ toto pectore dilexit Sponsum suum, non putat morte diremtum Matrimonium, memoria Sponsi fruitur, exspectans breve tempus, quo secuta procedentem, jungatur uni, quem unum elegit: & adulterii genus esse putat, in thalamum prioris novum sponsum inducere, canens apud se Virgilianum illud, ab amore vere connubiali proditum:

Ille meos, primus qui me sibi junxit, amores
Abstulit, ille habeat secum servetque sepulcro.

Permissa quidem est imbecillitati corpusculorum humanorum Digamia, sed Monogamiæ applauditur, Digamia toleratur. Quod si quando fit ut mulier defuncto marito compellatur ad repetendum connubium, certe in votis habuit Monogamiam quum primum nuberet: optabat enim si licuisset cum uno ætatem degere. Et virginitatis genus est uni tantum esse cognitam. Hunc animum quæ non adferunt ad nuptias, hoc est, quæ nolint esse perpetuum utrimque matrimonium si liceat, & uni nubentes, cogitant alteras nuptias, habentur quidem uxores apud homines, apud Deum concubinæ verius sunt quam uxores. Divortium secessu corporali, & adulterium commixtu corporum admissum, puniunt leges. Cæterum, exactiora sunt Dei judicia, apud quem mulier, cujus oculis vir alius placuit, jam adulterium commisit. Quæ conjugis mortem optavit, viricida est: quæ cogitavit de deserendo marito, jam fecit divortium, imo cui male convenit cum marito, licet iisdem ædibus, eodem cubiculo, eodem lecto societur, tamen dissociatis animis periit melior conjugii pars. Quid quod ipsa quoque nomina consensu gentium indita declarant individuam conjunctionem ac rerum omnium societatem? Conjunx enim & conjugium, a communi jugo dici notissimum est, metaphora ducta a bubus, eodem adsuetis jugo, quos posteaquam concordes reddidit adsuetudo, commode ferunt jugum. Sin jungantur impares aut ignoti, repugnant conanturque jugum excutere. Eadem ratio nominis apud Græcos σύζυγος, qua voce usus est & D. Paulus ad Philip. IV. σύζυγε γνήσιε, quod quidam ad uxorem Apostoli pertinere credunt, quam ob Euangelium Dei verterat in sororem. Est autem jugum non modo servitutis, verum etiam benevolentiæ. Sic enim Horatius:

Etymologia.

Diffugiunt, cadis
Cum fece siccatis amici,
Ferre jugum pariter dolosi.

Ac rursus:

Ductosque jugo cogit aheneo.

A veteribus amicitia definita est ἰσότης, hoc est, *æqualitas.* Jugum autem æquat, sed non proprie nisi duos jam cicures & inter se concordes. Et habet Dominus suave jugum quo premit carnis nostræ ferociam. Qui se pariter jugo accommodant, commode ferunt matrimonium, qui repugnant, nihil aliud quam molestiam sibi congeminant. Liberum enim erat jugum non recipere, receptum excutere non licet. Sunt qui

Digitized by Google

qui γάμον ab eadem ratione dictum existiment, quasi dicas δύαμον, quod *duos* pariter *jungat*: alii malunt dictum a γεννᾶν, id est, a *generando*: sed a conjugio minus recedunt qui γάμον dici putant, quasi δάμον, quod impositio jugo cicuret ac mansuefaciat indomitos. Nam & Homero dicta est παρθένος ἀδμὴς, id est, *virgo indomita*, quæ nondum matrimonii jugum acceperat. Porro *nubendi* verbum, quod nunc Latini sermonis usus proprium fecit fœminis, unde & *nuptæ* dicuntur, olim erat viris fœminisque commune. *Obnubere* autem veteres dicebant *obtegere* sive *obvolvere*, quod olim nupturæ caput flammeo obtegeretur: sive, quemadmodum Paulus Apostolus interpretatur, ut admoneretur quod iret in potestatem viri: sive pudoris gratia, quemadmodum sentit divus Ambrosius tractans de conjugio Abrahæ lib. 1. *Rebecca enim ubi fuisset admonita, Isaac adesse cui ducebatur nuptura, descendit e camelo, & pallio caput obnubere cœpit.* Apud Romanos Sponsa jam obtecta flammeo capite quum extulisset pedem e paternis ædibus, vertebatur in gyrum, itaque ducebatur in domum Sponsi, ne sciret redeundi viam ad ædes parentum. Quamquam operiendi signum proprie datum est fœmineo sexui, tamen res ipsa competit in utrumque. Velatur puella jam uni dicata, ne plurium oculos sollicitet: velatur & sponsus, uni sponsæ placuisse contentus. Quorsum enim puella sollicitat procorum oculos, quæ jam nacta est quod cultu venari poterat? si cultu sollicitandus est sponsus. Cui colitur juvenis, qui se uni addixit: & pluribus velle placere, stuprum est & adulterii genus.

Jam *Maritus* apud Latinos, & ἀνὴρ apud Græcos, sexus cognomina sunt, ut intelligamus conjugium in hoc potissimum paratum, ut ex societate viri fœminæque gignatur proles. Quemadmodum autem vir a vigore dictus est Latinis, ita Græcis ἀνὴρ ab ἀνύω, quod est *perficio*, velut ἀνυήρ. Auctoritas enim penes virum est, ut & actus generandi principalis. Unde & πόσις dicitur, quod ut imber fœcundam reddit subjectam terram, ita citra virilem irrigationem sterilis est uxor. *Uxorem* dici putant ab *ungendo*, quasi dicas *unxorem*. Id inde profectum est, quod, ut Plinius scribit, apud priscos nova nupta priusquam ædes Sponsi ingrederetur, postes inungeret adipe Lupino, ne quid mali medicamenti inferretur. Axungia, qui est adeps suillus, ab ungendis vehiculorum axibus ducto vocabulo, primas tenet in medicamentis, adeo ad multa malorum genera medicandi vim habet, alioqui promtum parabileque remedium, sed quod peculiariter ad matrimonium attinet, sincera partus in abortum vergentes nutrit, collyrii modo sublita. Rursus ex sue quæ nondum peperit, conducit ad cutem leniendam mulieris. Quibus, arbitror, antiquitatem significare voluisse, primum non facile medicos in ædes esse recipiendos, sed si quid incommodi natum esset, id ab ipsa matre familias facili parabilique remedio corrigendum esse, veluti balneis & unctionibus: quin potius occurrendum frugalitate victus ac salubritate, ne quid morborum irrepat in familiam: eoque remedium postibus illinitur, quo malum arceat. Deinde hoc symbolo felices partus auspicabantur, & aborsus abominabantur. Postremo jam monebant, ni fallor, sponsæ deponendam esse cutis expoliendæ curam, posteaquam inventus est, cui citra fucum, probitate morum & obsequio queat commendari. Habet illud peculiare axungia, quod rupta, convulsa, spasmata & luxata sanat. Proinde videri potest adeps posti illitus, omnem tumultum ac discordiam ab ædibus excludere. Adde his, quod biga quædam est conjugium duobus innitens axibus, quos si leniat morum comitas & animorum sinceritas, nec rixarum inamœnus stridor audietur in familia, & utrisque concordibus, quidquid agitur, felicius succedet. Fortassis habet & hanc significationem adeps lupinus, hoc esse probæ cordatæque matrisfamilias, ut, quemadmodum tradidit Xenophon, etiam ex inimicis aliquid utilitatis conferat in domum. Nam id fieri posse, quibusque rationibus fiat, docuerunt Auctores gravissimi, Xenophon & Plutarchus. Si quis irridebit allegorias hujusmodi, consideret divum Ambrosium ex omnium rerum naturis aliquid elicientem ad morum institutionem, veluti serpentium cum murena congressum, quot modis trahit ad declarandum officium conjugis erga conjugem? Porro Gentium exempla vehementius nos debent afficere quam nostra. Turpissimum fuerit Christianis non obtemperare doctrinæ cœlesti, quum Idololatræ solo naturæ ductu meminerint officii conjugalis. Jam & Græcis societate thori Maritus dictus ἀκοίτης seu παρακοίτης, Uxor ἄκοιτις, admonet concordiæ, deterret a divortio: quemadmodum iisdem conjunx a domestico consortio dictus σύνοικος, uxor σύνοικος. Supereſt unus de vocabulis scrupulus, cur *Matrimonium* dicatur potius quam *Patrimonium*. Nam quæ fit mater utique marito patris nomen conciliat. Primum hoc ipso statim vocabulo taxantur, qui libidinis, aut honoris, aut opum gratia ineunt conjugium. Sola prolis spes ad castum matrimonium debet invitare. Quoniam autem domestica res est gignere, nutrire, educare & instituere teneram ætatem, & hæc peculiaris est matrisfamilias intra parietes administratio, veteres maluerunt Matrimonii quam Patrimonii vocabulum. Maritus foris, vel in Foro, vel in Republica, vel in Provincia, vel in Negociatione versans, auget patrimonium: uxor parta servat ac dispensat, domi curans liberos teneros ac familiam. Eamdem provinciam gerunt maritus & uxor: sed habet suam uterque functionem, in qua si concordibus animis versentur, præcipua felicitas est vitæ: sin minus, nullum vitæ genus ærumnosius quam conjugium. Verum hac de re plura dicemus, ubi locus admonebit, de rationibus bene gubernandæ domus differere.

Magna vero pars hujus negotii pendet a *delectu*, in quo convenit hoc esse cunctantiorem ac circumspectiorem, quod hic, quemadmodum nec in bello, sicut habent proverbia, non liceat iterum peccare. Amicum dimittere licet, & tamen admonet Pythagoras, ne temere cuivis manum injiciamus, sed diu deligamus quos diligamus. Quod autem judicio cœpimus amare, semper amari solet. Quamquam leges nullam pœnam minantur iis qui discedunt ab amicitia, tamen nemo prudens ac bonus recipit in amicitiam, nisi quem perpetuo velit amare: & si quid, ut fit in rebus humanis, inciderit, ut vel fefellerit delectus, vel ita mutatus fuerit amicus, ut corrigendi spes non sit, tamen illud tribuitur honori nominis, ut amicitia dissuatur non discindatur. Proinde si Christiana lex permitteret divortium, quemadmodum Ethnicorum ac Mosis lex permisit, tamen hic in deligendo major erat adhibenda cura, quam in amicitia. Etenim, si discedit amicus, unus tantum decedit amicorum numero. Uxor sola est totius vitæ fortunarumque socia, quam nemo dimittit totam. Jam enim illius aliquid delibavit, præsertim si quam virginem accepit, mulierem repudiat. Dimittit, sed spoliatam eo quod habebat pretiosissimum, quoque maxime poterat bonis commendari. Quod si accesserint pignora, quomodo dimittes? excludes una cum liberis omnibus? hoc est abdicare liberos, non repudiare conjugem. Dimittes matrem absque liberis? hoc est alienum usurpare. Dimidiatum dumtaxat in liberos jus habes. Amicus si repudietur, fortassis effutiet, quod amicitiæ fiducia creditum est; at quis magis conscius omnium secretorum, quam uxor? etiam si nihil illi credas. Adde nunc sexum & garrulum & vindicem, de vulgo mulierum loquor. Postremo qui dissuit amicitiam, si quem offendit, unum dumtaxat offendit: qui repudiat uxorem, cum tabulis, cum pactis, cum dotibus utrimque traditis, cum affinibus rem habet, qui placandi sunt, imo cum populo rem habet, qui suspicionis fabulis traducit omne divortium. Hæc tam multa persuadere debebant, ne quis temere contrahat matrimonium. Nunc quum Christiana lex nullam spem faciat reliquam dirimendi quod semel coiit matrimonii, lente festinandum est ad id, de quo non nisi semel licet deliberare. In aliis turpe est dicere: Non putaram: hic etiam serum est, non modo turpe. Legimus aliquam multos magistratum aut vitasse, aut susceptum deposuisse, quod non placeret collega. Ea cura si prudentiæ laudem habet in functione muneris ad summum annui,

Dilectus.

28 cap. 9.

Digitized by Google

quanto magis idem facere convenit in deligenda collega muneris œconomici, quod ad finem usque vitæ tibi gerendum: nec fas est semel admissam collegam mutare? Minor quidem est provincia domus quam Reipublicæ: sed hæc habet tibi carissima pignora. Pauciorum est cura, sed quibus posthabenda sunt omnia. Jam quis est qui non optat liberos prospera valetudine probaque indole præditos? Si nihil aliud, certe in hoc erat deligenda conjunx, nisi forte nihil referre putamus, unde nascantur homines, quibus modis enutriantur, quibus institutis & exemplis imbuantur, formentur, & educentur a teneris annis. Ad convivium vocati excusamus, si sit inter convivas futurus cujus mores displiceant: neque cum quibuslibet eadem navi aut curru vehi sustinemus: & in adsciscenda uxore nullus adhibetur delectus, sed fere clanculum seu furtim potius inter vix puberes, inter bene potos, per lenones ac lenas coit matrimonium, idque inter Christianos, quum ne Gentium quidem leges agnoscant tale conjugium. Hinc, nimirum, inter nos tot pœnitenda matrimonia, tot male cohærentia, dum uterque *lupum*, ut ajunt, *auribus tenet*, quem nec retinere nec amittere potest: hinc tot infelicia divortia, hinc unius sponsi decem interdum sponsæ. Norunt hoc lenæ talium nuptiarum conciliatrices, quod a nostris Jureconsultis traditum est: *Verba præsentis temporis reddunt matrimonium ratum.* Quin & verba futuri temporis, si succedat conjunctio corporum, vertuntur in verba præsentis temporis, fitque matrimonium non modo ratum, verum etiam consummatum. Eoque hoc ipsum procuratur a lenis, ut coitus accedat, vix prolatis etiam verbis. In hoc largiore potatione vini pudor ac mens excutitur, nudantur corpora, datur solitudo. O matrimonia non Christiana! Quid interest inter adolescentem ebrium & mente captum? Quid mentis habet puella, cui Baccho juncta Venus conduplicavit insaniam? cui lenonum & instigatricum voces incantarunt dementiam? Et hic appellatur consensus legitimus. Hæc quum fiant de composito, veluti structis imbecilli ætati insidiis, idque insciis, & si sciant, improbaturis parentibus aut tutoribus: tamen apud Christianos, quibus matrimonium inter Ecclesiastica Sacramenta numeratur, appellantur conjügia, nec interim exspectatur vel pubertas vel emancipatio. *Malitia*, inquiunt, *supplet ætatem:* hoc lemmate datur & impuberibus matrimonii contrahendi libertas. Deinde habent, inquiunt, liberi naturale jus suorum corporum, quod quidem attinet ad propagationem speciei, quemadmodum & servi. Id nec parentes liberis, nec heri servis possunt adimere.

Abusus bonarum legum.

Non hæc commemoro quasi præter rationem a majoribus tradita, sed ex his constitutionibus pro suo tempore bene proditis, hominum malitia conglutinat perplexas & infelices nuptias, quibus, utinam Ecclesiæ Procerum auctoritas possit aut velit aliqua ratione succurrere! Nec enim pium, arbitror, nec ad publicam tranquillitatem conducibile, temeritate privata verius quam auctoritate, majorum scita rescindere. In hoc vigilant Cæsareæ leges, & scita populi, ne quid litium oriatur ex hominum contractibus. Et tamen tanta est hominum perversitas, ut ex nullo contractuum genere plus turbarum oriatur, quam ex matrimonio. In causa videtur esse, partim ipsius rei natura, partim utriusque Juris collisio. Nam profanæ leges Ethnicorum diligentissime tradiderunt de sponsalibus, de contrahendis ac dirimendis matrimoniis, quas in plerisque secutæ sunt Imperatorum Christianorum constitutiones. Verum, præcipuam hujus negotii curam ad se pertraxit jus Pontificium, sic multa corrigens ex legibus Principum, ut ipsum tamen parum secum consentiat: nec ab hoc recedunt Theologorum placita. Quum enim inter Ecclesiæ Sacramenta numeretur Matrimonium, multique super hoc statuerint Euangelicæ ac Paulinæ literæ, visi sunt Pontifices suo quodam jure tractationem hujus materiæ sibi vindicare. Nec alibi jus Cæsareum magis ac reverentius cedit Decretis Pontificum, quam in causa matrimonii. Quamquam autem nullum fuit umquam Ecclesiæ tempus, quo non constiterit suus honos conjugio, tamen in exordiis Ecclesiæ suboleſcentis minus habuit dignitatis, quam olim habuit aut nunc habet. Nondum inter Sacramenta novæ legis juxta exactam nominis rationem ponebatur, quod quidem ex veterum Orthodoxorum scriptis licet colligere: & sic recipiebantur qui ducerent uxores, ut hanc laudem auferrent, quod non peccarent: cæterum qui se castrassent propter regnum Dei, felicitatis elogio decorabantur. Sic enim Paulus: *Virgo si nubat non peccat. Et qui sibi non temperat, non peccat si ducat uxorem. Melius enim est nubere quam uri.* Sed Dominus beatos pronunciat Eunuchos, non natos neque factos, sed quos exsecuit studium Euangelicæ pietatis. Tantum autem honorem habebat Ecclesia Virginibus Deo dicatis, ut horum dignitas pene obscuraret matrimonii gloriam. Tantum castitatis amorem Spiritus ille cœlestis immiserat in animos hominum, ut non solum adolescentes ac virgines volentes abstinerent a conjugio, verum etiam quibus ante susceptam Euangelii professionem ductæ fuerant uxores, haberent eas tamquam non habentes, aliis conjuges vertentibus in sorores, aliis crebris precationibus usum conjugii interrumpentibus, in tantum, ut Paulus immodicum pene dixerim castimoniæ studium oppositis legibus coactus sit moderari, præscribens, ne secubarent nisi ex consensu, moxque redirent ad jura matrimonii: deinde ut uxor digressa viro suo reconciliaretur: ne ab impio quidem diverteret, modo ille convictum diversæ Religionis pateretur: viduas adolescentiores adhortans etiam ad nubendum, quod tum ætas lubrica, tum experta voluptas exiguam spem præberent stabilis ac perpetuæ continentiæ. Nec erant defuturi, qui Christianos omnes submovissent a conjugio, nisi Paulus clara voce fuisset matrimonio patrocinatus. Quamquam autem idem viduas vult nubere, tamen id temporis parum secunda fama erat digamia. Deus autem omnium seculorum moderator, quemadmodum statim ab orbe condito quum esset conjugio propagandum genus humanum, admirabilem quemdam gignendæ prolis amorem immittebat in animos hominum, præsertim mulierum: ita mox ab orbe redempto, quum per Euangelicum sermonem esset propaganda nova generatio, parem castitatis amorem inspiravit mentibus hominum, videlicet, affectum illis temporibus accommodum. Messis erat multa, quaqua patebat orbis: pusillo gregi non vacabat simul & gignendis mundo liberis, & cœlo procreandis hæredibus dare operam. Tot liberos se genuisse gaudebant, quot animas Christo lucrifecerant. Ita factum est, ut intra paucos annos per universum orbem numerosissima sobole triumpharet Ecclesia.

Virginitatis dignitas.

Cæterum, ubi Christianæ gentis seges universas mundi nationes occupasset, minus erat causæ cur abstineretur a conjugio. Itaque mansit virginibus sua dignitas: cæterum, paulatim accrevit honos conjugii. Nam diu vestigia veteris affectus remanserunt in Pontificibus, præsertim Romanis. Siquidem ætate divi Gregorii usus Ecclesiæ Romanæ obtinebat, ut qui dormisset cum uxore, aliquantisper abstineret ab ingressu templi, multo magis a communione corporis Dominici, nec ingrederentur nisi loti. Idem cum sancto Augustino consentiens, existimabat, mulieris ac viri congressum non peragi sine peccato, si libidinis potius quam prolis habendæ causa sumsissent usum conjugii. Quin & vetusti Patres certis anni diebus dirimebant usum conjugii. His legibus non cogebantur inviti: sed quod ultro pietas hominum agebat, Patrum constitutionibus approbabatur. Quandoquidem & in aliis multis rebus probabile est legem ex consuetudine natam, non consuetudinem ex lege: veluti de Jejunio Quadragesimali, de interdicto certis temporibus carnium & lactariorum esu. Itaque pii Pastores Ecclesiæ veluti gratulantes

Quando natales quasdam Pontificum.

Digitized by Google

lantes ultroneæ ſui gregis pietati, in anguſtum contraxerunt matrimonii pomeria, quo latius ſe propagaret variis ex cauſis inter Chriſtianos neceſſitudo, ſimulque daretur occaſio tuendæ pudicitiæ. Verum cur hic adſtrinxerint, contractis cognationis gradibus, addita cognatione ſpirituali & affinitate item ſpirituali, cauſam reddunt ſatis probabilem. Cæterum, cur alibi laxarint contrahendi matrimonii jus, non perinde facile eſt expedire. Docent enim placita Pontificum ſolo conſenſu per verba præſentis temporis declarato, coire matrimonium ratum: & huic decreto ſubſcribunt Theologi magno conſenſu. Atqui Juſtinianus Imperator non permittit filiisfamilias uxorem ducere, citra parentum auctoritatem, in quorum poteſtate ſunt: idque putat Naturali ſimul & Civili rationi congruere, quod natura parentibus jus dederit in liberos, id confirmavit jus civile uſque ad emancipationem. Idem, opinor, cenſuit de pupillis & minoribus, qui in tutorum poteſtate ſunt. Quod ſi licuiſſet inſciis parentibus contrahere matrimonium, fruſtra movebatur illa quæſtio, *Num furioſi filius filiæve poſſit abſque patris conſenſu contrahere matrimonium.* Id permiſit Juſtinianus, ſed præſcripta ratione. Quin & in Sacris Litteris qui ſponſam ambiunt, poſtulant eam a parentibus: nec fit ſtipulatio de voluntate liberorum, tametſi probabile eſt tum quidem liberos nihil aliud voluiſſe, quam quod parentibus eſſet placitum. Sic Abraham accerſit Iſaac filio ſuo Rebeccam, eaque ex voluntate patris ducitur. Sic Jacob juſſu patris deligit affinem Laban, & ex pacto accipit duas ſorores, nec murmurat obtruſa dormienti, nec queritur præterita, cui poſt hebdomadam dierum erant exſpectandæ nuptiæ. Ex arbitrio ſoceri gerebatur omne negotium. Rurſus Deuteronomii XXII. ſtuprator virginis nondum deſponſæ, numerat patri quinquaginta ſiclos, & ducit uxorem volente patre: virginis adſenſus non memoratur. Sic Thobiæ filius tradentibus parentibus accepit Saram. Declarat idem caput Exodi XXII. *Si ſeduxerit quis virginem nondum deſponſatam, dormieritque cum ea, dotabit eam, & habebit uxorem: ſi pater virginis dare noluerit, reddet pecuniam juxta modum dotis quam virgines accipere conſueverunt.* Vides & hic nuptiarum arbitrium in patris eſſe poteſtate. Rurſus inibi XXXIV. *Cave, ne umquam habitatoribus terræ illius*, &c. *nec uxorem de filiabus eorum accipies filiis tuis, &c.* Non præcipitur filiis ne ducant, ſed patri, ne adſciſcat nurum ex improbata gente. Quin etiam Geneſis XXI. Agar ejecta, quoniam patris aberat auctoritas, ipſa accipit uxorem filio. Multa ſunt hujuſmodi in Veteris Teſtamenti voluminibus, quæ declarant jus contrahendi matrimonii penes matrem ac patrem fuiſſe potius quam penes liberos. Liquet idem ex Epiſtolæ prioris ad Corinth. VII. *Si quis autem turpem ſe videri exiſtimat ſuper virgine ſua, quod ſit ſuperadulta, & ita oportet fieri, quod vult faciat: non peccat ſi nubat. Qui autem firmus ſtat in corde ſuo, non habens neceſſitatem, poteſtatem autem habens ſuæ voluntatis, & hoc judicavit in corde ſuo ſervare virginem ſuam, bene facit. Itaque & qui matrimonio jungit virginem ſuam, bene facit: & qui non jungit, melius facit.* His, nimirum, verbis tota poteſtas conjugii defertur patri. Neque ſecus interpretatur Theophylactus, ne Ambroſius quidem, niſi quod excludit coactionem aut impulſionem ad conjugium minime proclivis puellæ. Tale fuit & omnium conjugiorum exordium. Qui condidit Adam, uxorem adjunxit. Non ipſe queſtus eſt, *Uxorem volo:* ſed conditoris providentia dixit: *Non eſt bonum Adam eſſe ſolum, faciamus illi adjutorium ſimile ipſi.* Breviter, nullum exſtat exemplum, quod equidem ſciam in Sacris Voluminibus matrimonii contracti inſciis aut invitis parentibus. Jam & illæ vulgo receptæ voces: *Dare nuptum*, & *elocare filiam*: teſtantur parentibus fuiſſe jus deligendi ſponſum filiæ.

Fortaſſis alienum videbitur huc citare Tragœdiarum & Comœdiarum teſtimonia, quum tamen in illis velut in ſpeculo reluceat omnis vita priſcorum: Tindareus enim quum perſpiceret ſibi periculum imminere, ſi ſponſum delegiſſet Helenæ, jus eligendi tranſtulit in puellam: ſed priuſquam illa deligeret, procos omnes adegit ſacramento, ut ſi quis conaretur eam vi diſtrahere ab eo quem delegiſſet maritum, omnes communibus auxiliis raptorem ulciſcerentur. Sic & Danaus & Belus inter filios ac filias pacti ſunt conjugia. Quin & in Comœdiis ex auctoritate parentum pendent matrimonia. Audit illic Pamphilus: *Hodie uxorem ducas, volo:* Audit idem, *Uxorem his moribus dabit nemo*, aliaque permulta. Et ſi quid contractum fuiſſet inſciis parentibus, per eos reſcindebatur, ſi minus placuiſſet conjugium: comprobabatur, ſi placuiſſet. Sic in Andria Pamphilus depellitur ab adamata Glycerio: & in Phormione Antipho depellitur a ſponſa ſua, niſi utrique præter ſpem ſuccurriſſet error. Quin & apud Catullum in Epithalamio ſponſus hunc in modum affatur ſponſam:

At tu ne pugna cum tali conjuge, virgo.
Non æquum eſt pugnare, pater cui tradidit ipſe,
Ipſe pater cum matre, quibus parêre neceſſe eſt.
Virginitas non tota tua eſt, ex parte parentum eſt.
Tertia pars matri data, pars data tertia patri.
Tertia ſola tua eſt, noli pugnare duobus,
Qui genero ſua jura ſimul cum dote dederunt.

Simo parat abdicationem, patris nomen recuſans, quod Pamphilus clam ipſo duxiſſet uxorem, unde & puerum ſuſtulerat. Sic enim loquitur ſenex: *Quid, mi pater? quaſi tu hujus indigeas patris. Domus, uxor, liberi inventi invito patre.* Hæ voces minantur abdicationem. Quid autem adoleſcens? *Tibi, pater, me dedo, quidvis oneris impone, impera. Vis me uxorem ducere hanc, vis amittere, ut potero, feram.* Quoniam autem videbatur inhumanum, ut parentes cogerent ad ingrata conjugia: quod quidem pene durius erat quam in ſervitutem dare, eo quod ſervitutem utcumque conſolatur ſpes manumiſſionis, quum a conjugii vinculo ſola mors liberet: leges Cæſareæ pariter ac Pontificum ſtatuerunt, ne citra liberorum adſenſum ratum haberetur matrimonium. Deinde ne parentes impii, vel ob quæſtum, vel ob aliam quamcumque cauſam detinerent liberos ſuos in cælibatu, aut obtruderent eos conjugibus quibus nollent. In favorem liberorum pronunciavit humana conſtitutio, ratum eſſe matrimonium quod inſciis etiam & invitis parentibus inter puberes contractum eſſet per verba præſentis temporis. At hic uſu venit legiſlatori, quod ferunt Herculi, cui, dum unum cornu diſſecuiſſet Acheloo fluvio, magis etiam intumeſcens ex alia parte minitaretur amnis: imo fit, ut pro reſecto uno Hydræ capite, plura ſuppullulent. Non ſolum enim verum eſt, quod dicitur, *ex malis moribus naſci bonas leges*, verum etiam ex optimis legibus, hominum perverſitas gignit mores peſſimos.

Coacta conjugia.

Opinor autem, humanum eſſe decretum, *ſolo conſenſu coire matrimonium*, ut qui legem pro ratione temporum ſtatuit, poſſit eamdem pro ratione temporum vel abrogare vel moderari. Atqui jam nunc ex hac lege, quot adoleſcentes bene natos, quot puellas etiam ſummo loco natas, vidimus & videmus implicari infauſtis perplexiſque conjugiis, ingenti luctu parentum ac propinquorum, nonnumquam & ſummo Reipublicæ diſcrimine? Ab exemplis prudens tempero. Hanc feneſtram, quæ plus ſatis patebat hominum malitiæ, clandeſtinorum conjugiorum opifici, magis etiam dilatat hæc rima: Verba futuri temporis vim habent præſentis, ſi ſuccedat corporum congreſſus, etiamſi in ipſo congreſſu verba pronuncientur, mente jam abſorpta, etiamſi id dolo malo procuratum ſit a puella, quo juvenem illaquearet, etiamſi plurimis argumentis conſtet eum non eſſe locutum ex animo. Dixit, coiit, habeat uxorem. Non hæc refero quod damnem conſtitutionem: ſed quo cautiores reddam juvenes ac puellas in contrahendis matrimoniis. Nam receptis ab Eccleſia legibus adverſari, non arbitror eſſe conſultum. Cæterum, illius eſt mutare legem e

A Juriſconſultis proditum, quod ſolo conſenſu coit matrimonium.

re nata, qui legem condidit. Additæ sunt & alteræ rimæ, per quas irrepere possis in matrimonium. Quæsitum est, *an etiam solo nutu possit contrahi matrimonium*, & responsum est, *posse* Quæsitum, *an litteris scriptis coeat matrimonium*, responsum est, *coire*. Quæsitum est, *an signo, veluti si quis nummi fracti dimidium det puella*, responsum est, *coisse matrimonium*. Quæsitum est, *an per procuratorem inter absentes coeat matrimonium*, responsum est, *coire, si procurator a certa persona de contrahendo cum certa mandatum acceperit*. Quæsitum est, *an facto fiat ratum matrimonium, veluti si juvenis dicat: Si me habes pro conjuge, da basium*, responsum est, *coire*. Quæsitum est, *an silentio coeat matrimonium*, veluti si puellæ pater dicat patri juvenis: *do filium meam uxorem filio tuo*: rursum proci pater respondeat, *& ego filium meum do maritum filiæ tuæ*: si nec juvenis nec puella contradicat, sed tantum obticescat uterque, *ratum erit matrimonium*. Denique, *si quocumque modo vir mulieri significare queat adsensum conjugalem, ratum est matrimonium*. Hæc sat bene haberent, nisi in moribus hominum esset tanta levitas ac dissimulatio. Primum de consensu animorum nemo potest certo judicare, nisi solus Deus. Quum autem Ecclesia non judicet nisi de notis, oriuntur frequenter perplexa matrimonia, dirimuntur qui vero matrimonio juncti sunt, & coguntur in jugum, qui stupro vel adulterio potius cohærent. Quod si quis per verba præsentis temporis, sed ficte prolata, contraxit matrimonium, ac deinde cum alia paciscitur ex animo, etiamsi interceserit jusjurandum, copula & proles successerit, tamen ad priorem redire cogitur. Si obtemperat Ecclesiæ judicio, provocat iram Dei: si non obtemperat, feritur anathemate. Quid faciet? E duobus malis quod levius est eliget, patienter feret hominis fulmen, ne Divino fulmine pereat in æternum. Episcopum incusare non potest, qui suo functus est officio: *sibi imputet qui ficte promiserit, si levissimæ rei*, ut ait Plato, *gravissimas pœnas dare cogitur*. Et tamen interim alteri, quæ nihil peccavit, non licet secura conscientia nubere: maritum habet, quem nec tenere potest, nec amittere.

Perplexa matrimonia.

Rursum his ex fontibus nascitur varia difficultas, quæ sint verba præsentis temporis, quæ futuri? Apud Deum quidem nihil refert, quibus verbis significes præsentem conjugii consensum, de judiciis humanis loquimur. Hæ voces, *accipio te in uxorem, & ego te in maritum*, contrahunt matrimonium. Fortasse tutius erat addere duo pronomina, *meam* & *meum*. Nam & pater accipit uxorem filio. Major etiam scrupulus fuerit, si vir dicat, *accipio te in meam*: & illa respondeat, *ego te in meum*. Nam subaudiri potest amicum & amicam. Verbum infiniti modi multam adfert dubitationem. Si dicat uterque, *volo tecum contrahere matrimonium*, futuri temporis verba sunt, nec contrahunt matrimonium, nisi successerit usus conjugii. Si dixerit: *volo te habere in uxorem, & ego te in virum*, coit matrimonium. Verum, hic magna inter Jureconsultos controversia est, dum alius ait, alius negat, alius amplius deliberandum censet. Atqui si dicat, *providebo tibi tamquam uxori*, ratum est matrimonium, si quidem illa similia referat. Jam, qui roganti, *vis hanc uxorem?* respondeat, *volo*: similiter & mulier interrogata respondeat, coit matrimonium, quod admiror in quæstionem vocari, quum vix alia ratione certius possit contrahi matrimonium quam stipulatione. Rursum, si dicat vir: *non te deseram, neque pro meliore neque pro deteriore*, quidam existimant ratum esse conjugium, alii dubitant. Denique, si dicat vir, *promitto tibi quod habebo te pro legitima uxore*, ac paria respondeat mulier: arbitrantur per hæc verba, licet futuri temporis, contrahi præsens conjugium. Secus si dicat, *promitto me ducturum te*. Causam adferunt, quod in his verbis, *promitto tibi quod habebo*, subauditur *ex hoc tempore*. Quamquam aliud subaudiri poterat, videlicet, *aliquando*, aut *brevi*, tamen id ajunt subaudiendum esse quod facit ad favorem contrahendi matrimonii. Atque hujus

Quæ sint verba præsentis temporis.

A quidem generis sexcenti casus possunt incidere. Plus habent ambiguitatis nutus, aliaque signa. Neque enim apud omnes nationes idem significant gestus: & quidam nutus adeo sunt ancipites, ut fallant frequenter & illum cui innuis. Nam eodem capitis motu minamur quo concedimus: eodem annuimus puero roganti potestatem ludendi, quo mendico negamus stipem. Et Itali subductis scapulis negant se scire quod rogantur, qui gestus nihil certi significaret Sicambro. Hujusmodi fere sunt & oculorum significationes. Jam sæpenumero fit, ut vultus a verbis dissentiat, adeo ut injuriarum detur actio, qui vultu non bono dictus sit vir bonus. Quamquam tutius est a talibus joeis temperare.
B Quidam igitur nutus ac gestus, aliaque signa interpretantur ex verbis quæ præcesserunt. Si præcesserunt verba jocosa, pro joco habebuntur signa: si verba futuri temporis, ad futurum tempus pertinebunt nutus & signa: si præsentis, præsens erit matrimonium. Ubi per litteras aut per Procuratorem inter absentes contrahitur matrimonium, si qui mandarat, prius mutet sententiam, quam ille contraxerit cum puella, aut illa per litteras responderit, irritum erit conjugium. Eadem est dubitatio, si viro dicenti: *Volo te uxorem, vis me maritum?* puella ex intervallo longo respondeat, num vir teneatur contractu. Potuit enim interim mutare sententiam. Hic variantibus sententiis consultius esse putant, ut absque mora mulier respondeat, aut
C si interceserit intervallum, renoventur verba connubialia. Exsistit hic alia quæstio, num ubi contracta sunt inter impuberes ex auctoritate parentum sponsalia, si non contradicentes his quæ sunt acta, perveniant ad pubertatem, ratum sit matrimonium? negant, nisi signis aliquibus renovatus sit sponsalium consensus. Et tamen apud Benedictinos, ut audio, si puer tacitus perveniat ad pubertatem, silentium habetur pro professione. Rursus hic varia disceptatio, quæ signa ad id sufficiant.

Jusjurandum & conditio quid valeat.

His addunt novas dubitationes, jusjurandum & conditio. Si vir simpliciter dicat, *accipio te pro conjuge*, rursus alteri dicat totidem verbis, addatque jusjurandum,
D etiam si successerit copula corporum, priore contractu tenebitur, secundus erit irritus. Qua quidem in re Romanorum Pontificum varia fuit sententia, id quod testantur Decretales. Quod si quis cum puella contraxerit per verba futuri temporis cum accessione jurisjurandi, deinde cum altera contraxerit per verba præsentis temporis citra jusjurandum, secundam ducet. Jusjurandum enim non idem potest quod conjunctio corporum. Conditione turpi nullus coit contractus, multo minus matrimonium. Honesta conditione coit, si præstetur. *Accipio te uxorem, si es virgo*: Hæc conditio pro turpi habetur, & tamen valet matrimonium.
E Nam juxta legem Mosaicam, quæ pro virgine nupsisset, si Sponsus comperisset illam corruptam, occidebatur. Hic certe probari debet Christianorum legum clementia. Illud mirum, cur existiment per conditionem impossibilem coire matrimonium, velut: *accipio te, si cœlum digito tetigeris*. Etenim qui stipulatur quod fieri non potest, declarat se non consentire. Ubi igitur illud axioma, *sine consensu non contrahi matrimonium?* Rursus aliud quæstionum examen, ex scopo consensus. Si quis ducat uxorem hoc animo, ut mox ductam relinquat, quibusdam videtur non contrahere matrimonium. Item si sciens ducat sterilem, non ducturus si sciret parituram, aliis videtur contrahere,
F aliis secus: imo si quis ducat anum non ut coeat, sed ut dotem auferat, quidam putant esse matrimonium, alii negant. Etenim qui rem exactius pensiculantur, censent ad contrahendum matrimonium sufficere generalem consensum in conjugium, etiamsi nec habitare decrevit cum illa, nec habere rem, nec suscipere liberos, nec servare fidem conjugii, imo si in hoc ducat ut uxorem vendat aut prostituat. Alii dubitant, an qui dotis aut libidinis gratia ducit uxorem, non ducturus nisi commoveretur his causis, contrahat matrimonium. Et hic prodit distinctio, finis principalis & secundarii discecans nodos. Ad hæc quod dictum est de

Consensus quid.

copu-

Digitized by Google

copula carnali, quæ promissionem futuri vertit in rem præsentem, non est simpliciter accipiendum. Ex animo promisit, sed non coiit animo maritali, veluti cum uxore, sed veluti cum quavis puella: eoque si post cum altera contraxerit verbis præsentibus citra congressum, prior contractus irritus est apud Deum, secus apud hominem Judicem. Jam non raro contingit, ut alter eorum inter quos coiit verborum consensus & corporum copula, inficietur utrumque, quid fiet, utroque parato jurare? Quidam existimant viro deferendum jusjurandum, si mulier ante congressum hunc non fuerit virgo, contra si vir eo congressu ex virgine fecit mulierem. Præterea num mulier ultra debeat sui copiam facere viro, qui post aliquamdiu habitam cum ea consuetudinem fateatur se ficte contraxisse matrimonium. Non debet, inquiunt, illi credere. Sed quid si ille persuadeat, nec illa viro persuadere queat ut vere consentiat? Hic misere hæret mulier.

Sunt alii perplexarum quæstionum innumeri Labyrinthi, quos sciens prætercurro, ne molestus sim Lectori, qui mihi nunc quoque rogandus est, ut hæc differentem paulisper etiam patienter audiat, donec eo pervenero quo volo: non enim sine causa his immoror, alioqui spinosis ac parum amœnis. Ostendimus quantum difficultatum invehat ista contrahendi matrimonii facilitas, quæ tolerabilior videri poterat, si contrahendi facilitati responderet divertendi facilitas. Datum enim esset vel errori vel temeritati remedium. Nunc facillimus est aditus in nassam datus, exitus nullus, adeo ut hoc ipsum, quod concessisse videtur Euangelium, jus repudiandi adulteram, expositione Patrum sit adstrictum ad divortium thori dumtaxat, non ad libertatem ronovandi conjugii. Mosaicæ legis licentiam, quæ permittebat quacumque de causa repudiare, merito contraxit Dominus. Nunc hoc ipsum quod quibusdam liberum reliquisse videbatur, maxima ex parte sustulimus. Quantum enim solatii est, ejecisse adulteram, si immerenti præscribitur misera solitudo, quamdiu vixerit repudiata? Quamquam hoc argumentum de divortio tale est, ut plane requirat *Delium*, quod ajunt, *natatorem*. Et hic a maximis viris apprime sudatum est, tum vetustis tum recentioribus. Accedunt ad hæc per se satis impedita, octodecim impedimenta matrimonii, quorum alia sunt ejus generis, ut non dirimant contractum, sed obsistant contrahendo, & contemtorem impedimenti crimini faciant obnoxium, non depellant ab uxore: alia dirimunt ad tempus: alia & contrahendo obsistunt, & contractum distrahunt. Quædam dirimunt matrimonium ratum, non dirimunt consummatum. Nonnulla sic dirimunt, quamvis contractum, ut nec Romanus Pontifex relaxet legis rigorem. Nonnulla, licet non recte contracta, tamen per eum comprobari possunt, si velit. Rursus alia dirimunt convictum domesticum aut societatem thori, alia restituunt marem & fœminam in integrum. Sunt quæ neque vinculum perpetuum discindant, neque thori contubernium, tantum adimunt jus exigendi debitum, interim alteri, nonnumquam utrique. Jam circa unumquodque impedimentorum mille quæstionum examina pugnæque innumerabiles opinionum humanarum.

Impedimenta matrimonii

I. Primum impedimentum est *interdictum Ecclesiæ*, sive generale, quale est quod prohibet clandestina conjugia; sive speciale. Quod si interdictum sit perpetuum, erit & diremptio perpetua.

II. Huic ut proximum, ita finitimum est, *ne nefastis anni temporibus contrahatur matrimonium, & si contractum fuerit, dirimi jubetur*. Attamen hic putant interdictam celebritatem & usum conjugii, non contractum ipsum. Dubitant tamen an quoties cognoscat uxorem, crimen admittat.

III. Tertium est *conditio*, eaque quadruplex, honesta, turpis, indifferens, impossibilis: & hinc mille casuum varietates, magnaque sententiarum dissensio, quas omnes referre perlongum sit.

IV. Quartum est *error*, idque rursum duplex, personæ & qualitatis sive fortunæ. Si error incidat in eo quod ad matrimonii rationem quasique substantiam attinet, velut error personæ, vel status, hoc est, si cui obtrudatur Barbara pro Margarita: aut si liber putatur cui datur puella quum sit servus, non coit matrimonium, quod in altero non sit consensus certæ personæ in certam personam, in altero non est libera potestas reddendi debitum. Item si pro viro ducatur Eunuchus, hoc est, ad coitum invalidus. Et hic rursus innumeræ distinctiones, casus & opiniones. Studium ac diligentiam hominum non improbo, tantum illud admiror, nullum errorem fortunæ obstare quo minus coeat matrimonium. Sunt enim quædam fortunæ mala servitute tristiora. Quis enim non malit cum servo, quam cum leproso, aut Neapolitana scabie corrupto vivere? Valet enim matrimonium si mulier non recuset transire in jus Domini cum marito. Et sunt quædam morum vitia, morbis comitialibus aut lepris abominabiliora. Nec enim consentit puella quæ nubit ei qui pro bono sanoque commendatus est, nequaquam factura si sciret qualis esset, præsertim si dolo perperam circumventa est puella. Quod si conditio fuisset expressa, accipio te si cares talibus morbis, non coiret, opinor, matrimonium, si compertum esset illum non esse liberum ab illis malis.

V. *Votum castitatis.*

Quinto loco commemorant *Votum castitatis*, id diducitur in duo genera, alterum quod solenniter fit ac certis ritibus in Templo, alterum simplex quod absque cæremoniis ejusmodi peragitur. *Scotus* addit publicum ac privatum. Hic ita definiunt humanæ leges, Votum simplex obstat quo minus legitime contrahas: si tamen contraxeris, dirimi non potest. Votum autem castitatis solenne non solum obstat contrahendo, verum etiam dirimit contractum, etiamsi copula cum jurejurando interceserit. Tantum autem honoris habetur Voto solenni, ut Sponsalibus & Matrimonio rite contractis, ante corporum mixturam, alterutri altero invito liceat solenne Votum suscipere, sic ut edita professione nec Sponsus possit exigere debitum ab Uxore, & Sponsæ liberum sit alteri nubere. Sed hic rursus varii casus existunt. Si Sponsus per vim cognorit Sponsam, an puellæ periit jus suscipiendi Voti solennis? Qui propensiores sunt in favorem religionis, negant periisse: alii dicunt, nihil peccasse Maritum, qui re sua ex pacto debita usus est. Illa peccavit, quæ negavit quod negare non licuit. Atqui non idem jus tribuunt Sacerdotio quod Instituto Monachorum. Qui legitime contraxit, ac mox initiatur Sacerdotio, manet quidem Sacerdos, nec tamen desinit esse Maritus, etiam si jus non habet exigendi debitum, ut nec negandi, si exigat Mulier. Rursus alia difficultas, an Puella cogatur manere innupta, donec profiteatur Sponsus? Id fere non fit ante annum exactum. Variantibus sententiis ea vincit, quæ jubet mulierem differre novum Matrimonium usque ad tempus professionis, videlicet, in favorem Voti. At quid si Sponsus eludat deque Monasterio in Monasterium transmigrans, ex uno probationis anno faciat plures? Res sane perplexa fuerit. Exoritur alia difficultas de Voto simplici: An qui post susceptum Votum simplex contraxit Matrimonium, admittat capitale crimen, quoties utitur Uxore, an semel dumtaxat, primo, videlicet, congressu? Variant sententiæ, sed in hoc fere consentientes, ei qui sic contraxit non esse jus petendi debitum, quamvis exigenti potest ac debet reddere. Iterum, an qui sic contraxit, Uxore defuncta liber sit ad contrahendum Matrimonium? Quidam ajunt, quidam negant. Tamen qui sunt humaniores, primo congressu putant aboleri totam Voti vim. Quod si Matrimonium coierit inter duos, quorum uterque tenebatur simplici Voto castitatis, valet quidem Matrimonium, sed neutri jus est exigendi debitum: cæterum, neuter peccat, si morem gerat exigenti. Hic rursum difficultas existit, haud quaquam simplex. Primum, cur Matrimonium ratum dirimatur, consummatum nequaquam, quum utrumque perfectum sit Matrimonium, & licet major injuria fiat cognitæ quam intactæ, tamen haud mediocriter læsa est conditio Puellæ quæ nupta fuit: hæret etiamnum in varia suspicione, num

Digitized by Google

vere sit intacta: & si coitus non interceſſit, potuerunt alia multa incidere, quæ nullus æquo animo ferret in ſua Sponſa. Deinde multos tangit ſuſpicio, ne propter occultum aliquod vitium corporis aut animi dimiſſa ſit. Quod ſi ſimpliciter Dominus vetuit diſtrahi conjuges, niſi ſtupri cauſa, dixerit aliquis, unde Voto ſolenni tanta vis, ut ex conjugatis faciat cælibes, contra præſcriptum Euangelicum, ſicuti videtur? Ratiocinor enim, non pronuncio. Quod ſi perpetuo verum eſt, minus bonum cedere majori, videtur Sacerdotii profeſſio præſtantior conjugio, præſertim quum caſtitatis profeſſio ſit, ut ajunt, annexa Sacerdotio. Imo non abſurde quis dubitarit, an Sacerdotis profeſſio ſit anteponenda profeſſioni Monachorum, de his loquor, qui ſacris initiati non ſunt. Sacerdos jurejurando interpoſito profitetur obedientiam Epiſcopo: apud nonnullas nationes etiam caſtitatis Votum exprimitur, ſed apud eas ubi minime ſervatur. Solo Voto paupertatis ſuperior eſt Monachus, ſed huic opponi poteſt dignitas & obligatio Sacramenti. Nullum enim novum Sacramentum accedit Monacho, ni fallor. Verum hæc valere ſinamus. Fortaſſe dubitari poſſit, an Monachi votum ſit anteponendum obligationi conjugali. Humanum eſt enim quidquid in profeſſione Monachi geritur. In Matrimonio, quod eſt Sacramenti caput, violatur diremptione, quum clara voce dicat Dominus: *Quod Deus conjunxit, homo ne ſeparet.* In propatulo eſt Pontificum conſtitutio: verum in reddenda conſtitutionis cauſa non mediocriter ſudatum eſt a ſummi nominis Theologis. Quidam adferunt hanc rationem, quod ſcandali cauſa Matrimonium cedit Voto ſolenni. Nam ſimplex votum non adfert offendiculum. Hoc lemma rejicitur duplici nomine. Primum, quod nonnumquam ſimplex Votum non minus habet ſcandali quam ſolenne, nec minus vulgo notum eſt. Deinde quum Sacræ litteræ pronuncient Matrimonium non eſſe dirimendum, negant tantum oportere valere ſcandalum, ut violetur Euangelicæ doctrinæ auctoritas. Imo ipſa profeſſio ſuſcepta potius debebat offendere pios homines quam relicta. Reprobatur & hoc argumentum, majus bonum non debet impediri per minus bonum. Nam ſecundum hanc rationem etiam conſummatum Matrimonium dirimendum erat per votum ſolenne, quod melior habeatur profeſſio Monachorum, quam Matrimonium etiam conſummatum. Quamquam per acceſſionem coitus Matrimonium non fit melius, ſed firmius. Item melior eſt, ut diximus, ſtatus Sacerdotalis quam conjugatorum: poteſt igitur Maritus dirimere Matrimonium, & initiari ſacris. Alii ducunt rationem ex jure civili: Sponſus ante congreſſum nondum accepit plenam traditionem corporis uxorii: qui profitetur, ſimul ſe totum tradit Deo. Proinde quod firmius eſt ac plenius, non debet cedere infirmo & imperfecto. Hoc ita rejiciunt: Si potior eſt conditio poſſidentis, conſequeretur, ut qui prius verbis dumtaxat contraxerat Matrimonium cum *Catharina*, poſt cum altera contraheret, accederetque corporum mixtura, prior contractus eſſet irritus, quod ſecus eſſet ab Eccleſia definitum. Deinde conſequeretur, quod talis hominis profeſſio eſſet illicita, licet peracta valeret: quemadmodum peccat, qui poſt ſimplex Votum caſtitatis contrahit Matrimonium. Sunt qui cauſam hanc allegant, quod Votum ſolenne poſſit probari, ſimplex non item. Hanc rejicit Scotus, eo quod dicat Votum ſimplex, etiam ſi ſit publicum ac notorium, tamen dirimi per Matrimonium. Facit enim quatuor Voti differentias, publicum, privatum, ſimplex, & ſolenne. Poteſt autem idem eſſe ſimplex & publicum.

Probabilius eſt quod adferunt quidam: Quum profitetur Monachus, tradit corpus ſuum in poteſtatem ejus cui promittit, videlicet, Abbati, ad faciendum id quod habet Voti natura. Igitur non poteſt conjugi corporis ſui poteſtatem facere ad uſum contrarium, & tamen hoc quoque rejicitur. Per ſimplex enim Votum homo tradit corpus ſuum Deo, & tamen tradit Uxori corpus ſuum in uſum contrarium continentiæ.

Nam quod adferunt quidam Deum nolle ſibi corpus ſuum quemquam tradere niſi per hominem, ſomnium eſt, & eadem facilitate negatur qua dicitur, quum hæc Dei voluntas probari non queat. Rejicitur & illud quod comminiſcuntur quidam, quod Votum ſimplex tantum habet promiſſionem, Votum ſolenne mittit eum cui fit votum in poſſeſſionem. Nam quod ſola voluntate geritur inter Deum & hominem, tam eſt firmum in Voto ſimplici, quam in Voto ſolenni. Jureconſulti fatentur nullam aliam cauſam poſſe reddi meliorem, quam quod ita ſtatuit Eccleſia. Verum ne hanc quidem recipiunt Theologi, dicentes: Si ſola hominum conſtitutio tantum valeret, poſſet & contrarium ſtatui, videlicet, ut profeſſione ſolenni non dirimeretur Matrimonium. Quod ſi reciperemus, finis eſſet controverſiæ: nunc hoc veremur dicere, ne per homines videatur diſtrahi Matrimonium quod Deus conjunxit. Concedunt Pontifici tantum juris, ut poſſit perſonas inhabiles reddere ad contrahendum, aut pronunciare Matrimonium non coiſſe legitime: dirimendi quod rite contractum eſt, poteſtatem nequaquam permittunt. Quærenda eſt igitur ſacra ancora, cui nitamur in tanta ſententiarum vacillatione. Quamquam ne in hac quidem conſentiunt. Nam ut alios prætermittam, *Aquinas* ſic argumentatur: Votum ſolenne non ex voluntate Pontificis, ſed ſuapte natura, ut impedit Matrimonium contrahendum, ita dirimit contractum, quod per hoc amittit homo corporis ſui poteſtatem. Sed huc recurrit illa quæſtio de Voto ſimplici. Et hanc opinionem *Thomas* tam frigide narrat, ut appareat nec ipſi placuiſſe. Sic enim loquitur: *Et quia Matrimonium quod ſequitur tale Votum, nullum eſt, ideo tale Votum dirimere dicitur Matrimonium contractum.* Non auſus eſt dicere *dirimit*, ſed *dicitur dirimere*. Quid quod hic res controverſa probatur per controverſam, aut certe dubia per dubiam? Nam hoc ipſum quæritur, quare Votum ſolenne dirimat Matrimonium rite contractum, quum Paulus dicat, *ſola morte alterutrius ſolvi. Durandus* adfert cauſam ſane quam argutam, an veram, neſcio: In Matrimonio duplex eſt conjunctio, ſpiritualis per conſenſum, & carnalis per conjunctionem corporum. Duplex item mors eſt, carnalis, qua ſeparatur anima a corpore: & ſpiritualis, qua quis moritur mundo. Proinde ſicut mors carnalis dirimit Matrimonium conſummatum, ita mors ſpiritualis dirimit Matrimonium ratum ſed nondum conſummatum. Hæc ratio ſi valeret, profitentium bona reciderent ad cognatos, quemadmodum & mortuorum. Quæ ſane lex olim ab Imperatoribus Chriſtianis oppoſita fuit avaritiæ Clericorum ac Monachorum, ut ſcribit *Hieronymus*. Nunc quum imaginaria mors non valeat in cauſa bonorum, multo minus valere videtur in cauſa Matrimonii, quod Dominus unam tantum ob cauſam dirimi permiſit. Exſilium mors eſt civilis, & tamen hæc imaginatio mortis non excludit exſulem ab hæreditate, aut poſſeſſionibus ſuis. Deinde qui Monaſterium ingrediuntur palam infame, ubi nec caſtitas ſarvatur, & habentur propria, non liberarentur a vinculo contracti Matrimonii. Item qui non ob aliud fiunt Monachi quam ut fiant Abbates ex pacto. Palam eſt enim, hos non totos mori mundo. Deinde ſi tantum valet iſta mors, ut liberet a Matrimonio, multo magis liberaret a debitis, & fruſtra rogarentur profeſſuri, num quid cui deberent, aut num quid cui puellæ ſpopondiſſent. Ad hæc vera mors ſpiritualis fit in Baptiſmo, quemadmodum palam docuit nos Paulus Apoſtolus, & tamen profeſſio Baptiſmi non liberat hominem nec a vinculo ſervitutis, nec a vinculo Matrimonii, juxta Pauli doctrinam: multo minus imaginaria mors profeſſionis, quam non tradunt Sacræ litteræ. Nec ſatis firmum videtur, quod hic diſtinguunt inter Sacerdotem & Monachum, quorum hunc ajunt eſſe mortuum, illum tantummodo mutilum. Imo Sacerdos, ſi teneţur Voto continentiæ, æque mortuus eſt, quod attinet ad rationem Matrimonii. *Scotus*, ne cum aliis ſentiat,

Inhabilitas.

Thomas.

Durandus.

Scotus

sentiat, hoc commentus est, quod Ecclesia profitentem Votum solenne reddiderit inhabilem, sive, ut ille loquitur, illegitimarit ad matrimonium, nec idem fecit in Voto privato. Hoc pacto vitatur, ne contra præceptum Domini lædatur rigor Matrimonii. Materia siquidem Matrimonii redditur inidonea, salvo Matrimonii jure. Jam si roges, cur non eadem potestate reddidit inhabilem, qui simplici Voto semet adstrinxit, præsertim quum contrahendo cum proposito cognoscendi Uxorem, capitalem noxiam admittat? respondet: Quia non sic se ipsum posuit in manu Dei, quemadmodum alter, qui se posuit in manu Ecclesiæ, quod attinet ad actum Matrimonii, eoque Ecclesia liberat a vinculo Matrimonii eum, qui sese commisit Ecclesiæ judicio. Alterum vero, qui se sine arbitrio Ecclesiæ, tradidit Deo, Ecclesia relinquit suæ conscientiæ. Si quis roget, cur in simplici Voto Pontifex aut non tollit jus contrahendi, quemadmodum in solenni: aut non liberat a peccato, quemadmodum facit in Voto solenni, ubi solvisse Matrimonii vinculum etiam pietatis laudem meretur. Hic *Scotus* respondet per forte: Forte, inquit, majus malum sequeretur. Hæc sacra ancora quot modis convelli possit, opinor, Lectori vel me tacente perspicuum esse. Tantum ostendere volui quæstionis difficultatem.

VI. Sextum impedimentum est *Ordo*. Nam Ecclesia Romana, quæ dicitur Occidentalis, Sacerdotes submovit a Sacerdotio, deinde Diaconos quoque, demum & Hypodiaconos: de minoribus Ordinibus dubitatum est, ita temperata sententia, ut Clerici Occidentales si habeant uxores, habeant quidem, sed submoveantur ab officio ministrandi, spolienturque fructibus Ecclesiasticis, si quos habebant. Græcorum Ecclesia hodie jus suum retinere dicitur.

VII. Septimum impedimentum adfertur, *Cognatio*, quæ gradibus & lineis distinguitur. Linea recta sursum ducit usque ad tritavum, tritavi patrem & avum, cæterosque quibus non sunt peculiaria vocabula, sed generali nomine dicuntur *majores* sive *progenitores*. Deorsum ducit per filiam, nepotem, & cæteros, usque ad trinepotem, trinepotisque filium, ac nepotem, aliosque qui generali cognomine dicuntur *minores*, sive *posteri*. In hac linea quidam existimant perpetuam esse Matrimonii contrahendi prohibitionem, adduntque facete, si hodie viveret Adam, in cælibatu fore vivendum. Aliis placet, in quinto gradu redire contrahendi jus. Et hactenus quidem convenit legibus Cæsareis cum decretis Ecclesiæ: tum in numerandis gradibus, tum in prohibitione Matrimonii. Tot autem supputantur gradus, quot sunt personæ, excepta una. In lineis transversis, quas *collaterales* vocant, jus contrahendi Matrimonii redit post quartum gradum: gradus autem supputandi sunt juxta jus *Pontificium*, non *Civile*. Quod si mas & fœmina per lineam inæqualem distant, gradu dispari, hoc est, alter sit cognatus in gradu tertio, alter in septimo aut quinto, quidam putant coire Matrimonium, alii negant. Hic variat jus *Divinum*, jus *Civile*, & jus *Pontificum*. Jus *Divinum* non nisi a proximis gradibus, iisque paucis, submovet Matrimonii contrahendi potestatem. Nam in exordio mundi necessitatis erat, ut frater gigneret ex sorore, quo colore quidam elevant & incestum puellarum cum patre Lot. Ubi crevit hominum genus, contractum est jus Matrimonii, sed in paucis gradibus, nimirum, primo & secundo, quemadmodum traditum est Levitici cap. XVIII. Ibi vetaris ducere matrem, sororem, licet ex altero tantum parente, neptem ex filio filiave, materteram & amitam, hoc est, matris & patris sororem. Similis autem est ratio de sexu fœmineo. Fas igitur erat ex fratre sororeve neptem ducere, quemadmodum Abraham duxit Saram ex fratre neptem, Genes. xx. & frater Caleph accepit illius filiam, Josuæ xv. In cognatione quæ a lateribus accedit, primum in recensione graduum differentia est inter *Leges Civiles* & *Constitutiones Pontificias*: secundum has enim hæc traditur regula: Quoto gradu personæ distant a communi stirpe, ejusdem numeri gradu distant inter sese; secundum illas vero, quo numero personæ distant a communi stirpe, eodem numero duplicato distant inter sese: atque id dumtaxat in æquali linea. Rursum in linea inæquali quot gradibus persona, quæ longissime abest, distat a communi stirpe, totidem inter se distant, idque dumtaxat juxta jus *Ecclesiasticum*: juxta *Civile* vero, quot sunt personæ, demto stipite, tot sunt gradus. *Cajus* itaque prohibetur uxorem ducere sororem, sororis filiam ac neptem, ac proneptem etiam, hoc est, ex sororis filio filiave nepote nepteve natam, quæ *Cajo* proneptis est, quæ distat a *Cajo* quarto gradu, juxta supputationem juris Canonici. Idem prohibetur ducere amitam & materteram, ne magnam quidem amitam ac materteram ducere potest, hoc est, avi aviæve sororem, quod vice parentum habeantur, nec earumdem filias, neptes, vel proneptes. Nec eidem fas est ducere promateterteram vel proamitam, hoc est, proavi vel proaviæ sororem, nec earumdem filias, neptes, vel proneptes. Eadem est ratio de fœminis. *Tulliolæ Caji* soror non potest nubere fratri, patruo, avunculo, patruo magno, avunculo magno, propatruo, proavunculo. Item non permittitur nubere fratri, nepotibus, pronepotibus ex fratre. Jam in transversa linea jus *Pontificium* olim prohibebat nuptias usque ad septimum gradum, adeo ut contractum Matrimonium nullius esset roboris. Ea prohibitio posterioribus Constitutionibus temperata est, ut non excedat quartum gradum. Porro juxta jus *Civile* in transversalibus triplex est ordo, unus spectans superiora, alter inferiora, tertius quæ a lateribus adhærent. In duobus primis ordinibus idem statuunt leges *Cæsarum* quod *Pontificum*. Ex latere vero nuptiæ valent in quarto gradu. In linea recta, ut diximus, eadem est supputatio graduum juxta jus utrumque. In transversali frater & soror sunt in secundo gradu juxta leges *Cæsareas*, secundum *Pontificias* Constitutiones in primo. Quæ sit hujus differentiæ causa, nihil attinet ad id quod hic agimus exponere. Juris *Cæsarei* supputatio valet adhuc in hæreditatibus ac tutelis: *Pontificii* juris, in Matrimonio. Nihil autem refert utrum cognatio accesserit ex stupro an ex Matrimonio.

VIII. Octavum impedimentum nascitur ex *Adoptione*. Ea dividitur in duas species, quarum altera generis nomine dicitur *Adoptio*, altera *Arrogatio*. Adoptantur filii familias, arrogantur qui sui juris sunt. Habet autem hoc *Arrogatio* peculiare, quod quisquis arrogatur, in arrogatoris potestatem transeat: non solum ipse, verum etiam familia ejus & liberi, si quos habet, transeunt in jus nepotum, quemadmodum ipse in jus filii. Dividitur autem *Adoptio* generalis in tres species. Prima est superiorum & inferiorum, quæ attenditur inter patrem adoptantem, & filium aut filiam adoptatam: item inter avum adoptantem, & nepotem vel neptem adoptatam. Non enim solum in filii locum adoptari potest aliquis, verum etiam in nepotis aut pronepotis. In hac prima specie perpetua est Matrimonii prohibitio, quemadmodum in recta linea cognationis, adeo ut etiam si solvatur *Adoptio*, maneat tamen prohibitio. Secunda est quodammodo collateralium inter filium & filiam naturalem adoptantis, & inter filium vel filiam adoptivam: inter quos quamdiu constat *Adoptio*, non cohæret Matrimonium: soluta vero per emancipationem aliove modo *Adoptione*, licet contrahere. Tertia est inter adoptatorem patrem, & uxorem filii adoptati: Item, inter filium adoptatum, & uxorem adoptatoris: & inter hos est prohibitio Matrimonii perpetua, adeo ut si filius adoptivus emancipetur, eam quæ patris adoptivi uxor fuit, non possit uxorem ducere, quod novercæ loco habeatur. Et contra adoptator filii adoptati uxorem ducere non potest, quod loco nurus habeatur.

IX. Nonum impedimentum nec jura Gentium, nec leges Cæsareæ, nec lex Mosaica novit, nec lex Euangelica, sed addidit ex abundanti veterum Pontificum pietas. Ea dicitur *Cognatio Spiritualis*, & contrahitur ex

Digitized by Google

ex administratione Sacramentorum, non omnium, sed e duobus dumtaxat, Baptismo, cui adhæret Catechismus ac Susceptio, & Confirmatione frontis. Et hic non simplex examen quæstionum, quid intersit inter baptizantem, levantem, & catechistam, & quousque se porrigat hæc cognatio, ut dirimat Matrimonium, & in quibus non dirimatur contractum, licet vetitum sit contrahi. Verum ut rei summam in pauca conferam: *Cognatio Spiritualis* non habet proprie certos gradus, sed in tres species dividitur. Prima dicitur illis *paternitas*, cui adhæret *filiatio* (nam in re nova novis vocabulis utendum est) estque inter baptizantem, confirmantem, susscipientem, & inter baptizatum, confirmatum, & susceptum. Secunda dicitur *compaternitas*, estque inter baptizantem, confirmantem, susscipientem, & inter parentes baptizati, confirmati, susscepti. Tertia est *fraternitas imaginaria*, inter baptizatum, confirmatum, susceptum, & inter proles baptizantis, confirmantis, & susscipientis. In his tribus speciebus perpetuum est, quod *spiritualis cognatio* per maritum contracta, ad uxorem ab ipso cognitam profertur, non ad sponsam: quandoquidem copula secuta, tum demum quod unus conjugum agit, & alter intelligitur agere. Si quis igitur desponsaverit mulierem, ac susscipiat filium tuum in baptismo antequam sponsus sponsam cognoverit, tu licite cum ea contrahis. Itidem si alter susciperet uxori meæ puerum in baptismo, ex alio viro genitum, mihi per eam non acquiritur *compaternitas*. Hæc locum habent, etiam si laicus in casu necessitatis baptizaret. Igitur in summa sunt viginti casus, in quibus *cognatio spiritualis* prohibet Matrimonium, decem ratione Baptismi, & totidem ratione Confirmationis. Primus est inter baptizantem, & baptizatum. Secundus inter uxorem baptizantis prius cognitam, & baptizatum. Tertius inter baptizatum & liberos baptizantis. Quartus inter baptizantem & parentes baptizati. Quintus inter uxorem baptizantis & parentes baptizati. Ad hanc formam ponendi sunt alii quinque casus, de susscipiente & susscepto. Similiter & circa Confirmationem alii decem sunt, quinque ratione confirmantis & confirmati: totidem ratione susscipientis & confirmati. In his viginti casibus Cognatio spiritualis obstat Matrimonio contrahendo, & dirimit contractum.

X. His finitimum est decimum impedimentum, quod nascitur ex *Affinitate*. *Affinitas* autem juxta leges Civiles non nascitur nisi ex nuptiis, secundum jus Ecclesiasticum ex quocumque coitu, de imperfecto & inordinato dubitant. Nec hic mediocris difficultas quæstionum de præcedente & sequente *affinitate*, & quousque se proferat jus *affinitatis*, & quid agat, an dirimat contractum & contrahendum: & an possit relaxari? Non est autem hoc impedimentum commentitium, sed petitur e jure Cæsareo, atque etiam Levit. XVIII. Illic enim prohiberis ducere novercam tuam, item filiam novercæ tuæ: nurum tuam, hoc est, uxorem filii tui, quod haud scio an accipiendum sit de uxore a filio vivo dimissa: Uxorem fratris tui, fortassis vivo fratre: nam mortuo fratre sine liberis, jubetur frater superstes suscitare posteritatem fratri defuncto. Et Herodes a Joanne reprehenditur, qui fratris uxorem duxerat vivo fratre: Item, filiam uxoris tuæ ex alio viro susceptam, aut uxoris filii filiæve filiam. Item sororem uxoris vetaris in pellicem habere, quamquam Jacob duas sorores Matrimonio sibi junctas habuit. Hic in prohibitione Matrimonii fere consensus est legibus profanis cum sacris Constitutionibus, nisi quod, ut dixi, juxta placita Pontificum, ex quocumque coitu nascitur *affinitas*, sive licito sive illicito. *Affinitatis* autem cognomina sunt hæc: Socer socrus, gener nurus, vitricus aut noverca, privignus privigna. Sponsus autem ita loqui poterit: Socer est uxoris meæ pater, & ego illius gener: socer magnus, uxoris meæ avus, ego illius sum progener. Et e converso, pater meus, uxoris meæ socer est, hæc illi nurus. Et avus meus, socer magnus est uxori meæ sive prosocer, illa illi pronurus. Item prosocrus mihi, uxoris meæ avia est, & ego illius progener: & retro mater mea uxoris meæ socrus est, illa huic nurus: & avia mea socrus magna est, & uxor illi pronurus. Privignus autem meus est uxoris meæ filius ex alio viro natus, ego illi vitricus: & contra uxor mea liberis meis aliunde susceptis, noverca dicitur, liberi mei illi privigni sunt. Frater meus levir est uxori meæ, soror mea glos. Duorum fratrum uxores Græcis inter se εἰνατέρες vocantur. Sororis meæ maritus non habet speciale nomen quo illum appellem, quemadmodum nec uxoris frater. Hos igitur omnes quoniam *affinitatis* causa inter se parentum loco liberorumque habentur, Matrimonio copulari nefas est. Quoties inter cognatos accidit *affinitas* per carnalem copulam viri & mulieris, inter consanguineos mulieris & virum, item inter consanguineos viri & mulierem contrahitur *affinitas* ejusdem gradus, cujus est consanguinitas. Præterea, quoties inter unam personarum de quibus quæritur, & conjugem alterius non est, vel non fuit consanguinitas intra quartum gradum, nulla est prohibitio. Ergo quæcumque uxori meæ consanguinea est usque ad quartum gradum, mihi eodem gradu est affinis, & contra. Non possum igitur uxorem ducere, matrem, sororem, aviam, proaviam, abaviam, ataviam, materteram, amitam, materteram magnam, amitam magnam, promaterteram, proamitam uxoris meæ: nec earum filias vel neptes usque ad quartum gradum: nec aliquam ex his quas supra *affinitatis* appellatione contineri diximus. Olim decreta Pontificum ponebant tria genera *affinitatis*, quia persona addita personæ per carnis copulam mutabat genus, sed non mutabat gradum. Verum ex his tribus secundum ac tertium sublatum est, eoque non prohibeor in uxorem ducere uxorem sororii mei, quam post sororis meæ mortem duxerat, quod olim non licuisset, quia coisset Matrimonium in primo genere *affinitatis* in secundo gradu. *Affinitas* primi generis, quemadmodum sanguinis propinquitas quarti & citerioris gradus, impedit Matrimonium contrahendum, & dirimit jam contractum.

Affinitatis cognomina.

Undecimum impedimentum dicitur *publica honestas*, quod potissimum inductum est a Pontificibus ad imitationem affinitatis, quemadmodum spiritualis cognatio imaginatur propinquitatem sanguinis, eoque dirimit matrimonium usque ad quartum gradum, quemadmodum affinitas. Tantumque tribuitur huic impedimento, ut Monachus etiam dicatur habere consensum ad contrahendum, & ex hoc contractu nascitur *publica honestas*, dirimens Matrimonium juxta quorumdam opinionem, quæ quidem originem ducit ex sponsalibus puris ac certis quæ contracta sunt, sive per verba præsentis temporis, sive futuri, Matrimonio nondum consummato. Tum enim nascitur impedimentum inter sponsum & consanguineos sponsæ. Item inter consanguineos sponsi & sponsam. Sed hinc nonnihil relaxatum est, videlicet, hoc genus honestatis, quod nascebatur ex secundis nuptiis. Uxor Caji defuncti nupsit alteri viro, unde gignit liberos, talis proles cum nullo consanguineo *Caji* poterat contrahere, nunc licet. Dirimit autem honestas hæc sequentia sponsalia ac matrimonia, non præterita. Inter minores septem annis contracta sponsalia non gignunt potestatem publicam. XI.

Duodecimum est *Consuetudo* sive *Constitutio*. XII.

Decimum tertium impedimentum est *crimen admissum*, & hic multa opinionum varietas. XIII.

Decimum quartum est *disparcultus*, hoc est, *diversa religio*, veluti si Christiana nubat Ethnico aut Judæo. Ac Paulus quidem non vult uxorem ab Ethnico discedere, nisi ille recusat convictum: cæterum non permittit mulieri liberæ, jamque Christum professæ nubere, *nisi in Domino*, hoc est, suæ religionis viro. Unde miror hoc a quibusdam horum temporum Scriptoribus tradi, fas esse cum Judæo, cum Ethnico jungere Matrimonium. Si satis est esse marem & fœminam, etiam frater & soror mas sunt & fœmina: quod XIV.

si

Digitized by Google

si prohibitio Divinæ legis movet, tale Matrimonium vetuit Paulus.

XV. Decimo quinto loco *metus* obstat Matrimonio, quandoquidem consensus, si liber non sit, non est consensus, adeo ut nihilo firmius sit, etiam si jusjurandum intervenerit.

XVI. Decimum sextum est *præcedens obligatio*. Et pronunciantur pura sponsalia nullius esse ponderis, si quis cum alia verbis efficacibus contraxerit Matrimonium. Eadem est ratio si præcesserit consensus per verba futuri temporis, quamvis interceſſisset jusjurandum. Hic oritur quæstio, an quemadmodum mortuo marito liberatur uxor, ita liberetur diutina mariti absentia sine spe reditus, aut morte certo nunciata.

XVII. Decimum septimum est *inhabilitas corporum* ad usum Matrimonii, nisi vitium accidat post uxorem cognitam: quod si sit ex habitu perpetuo corporum, dirimit Matrimonium, aut si ex proportione organorum genitalium. Temporariis enim affectionibus succurri potest. Nam medicus corrigere potest aliquod corporis vitium, & ætas accedens auget corporis modum. Supereſt privatio, ubi quis caret his sensibus, sine quibus nec intelligi potest quid sit Matrimonium, nec declarari consensus animorum, veluti qui idem cæcus sit surdus & mutus. Hæc eo commemoravi, quo sub oculos ponerem quanta sit difficultas, quantumque periculum in contrahendo Matrimonio, quod tamen semel utcumque contractum rescindi non potest juxta vigorem Euangelici præscripti. Multum difficultatis habet ipsa rei natura, nonnihil addidit Euangelica præscriptio, divortii Judaici licentiam maritis adimens: sed multo maximam partem Pontificum Constitutiones: nec minimam hominum circa casus variantes sententiæ: denique non mediocrem hominum malitia, bonis legibus abutens ad male agendum. In aliis itaque Contractibus, ubi supremum periculum est, rei pecuniariæ jactura, quanto studio vitant captionem? & in hoc contractu multo omnium difficillimo, unde pendet totius vitæ felicitas, magna etiam ex parte salus animi, nulla adhibetur cautio, sed plerique sese dant præcipites velut in foveam, unde nullus datur exitus. Hinc, nimirum, illæ quæ passim audiuntur infeliciter junctorum querimoniæ. Verum hic, si usquam alias, adhibendum erat illud *σπεῦδε βραδέως*, &, *κατὰ ποδὸς βάσιν*. *Simile.* Videmus enim illos qui scalis paulatim descendunt in puteum quamvis profundum, citra læsionem id facere, quum ii qui in puteum incidunt minus altum, graviter offendantur, sæpe rupto membro, nonnumquam & fracta cervice. Rupto aut luxato membro succurrit Chirurgus; Matrimonii pedicis infeliciter illigato nullus invenitur Medicus. Et arbitror, corporis mortem levius esse malum infelici conjugio. Vivi enim suos patiuntur manes, & ad æternos præludunt ejulatus. Emturus equum, circumspectas numquid appareat vitii, & stipularis redibitionem, si quid habeat vitii latentis: percontaris qui sit ejus loci mos aut jus in hoc negotio: nec satis fidens oculis tuis, adhibes alium te peritiorem: & inter pueros ac teneras virgines tribus verbis in complexu dictis coit Matrimonium. Mercaturus domum aut fundum exploras ac percontaris omnia, num jus habeat tradendi qui vendit, num quam res habeat servitutem, num gravata sit censu: conficiuntur tabulæ, adhibentur testes, & stipulatio: & unde in Matrimonio contrahendo tanta temeritas, tantaque socordia? Quotusquisque est, non dico juvenum aut virginum, sed senum etiam, qui norit, verba futuri temporis verti in præsens tempus, si succesſerit congressus? Quotusquisque novit pro digamo haberi, qui puellam, quam pro virgine duxit, post comperit fuisse vitiatam? Quotusquisque est, qui sciat cognationem suam quaqua versum usque ad quartum gradum supputare? Imo quotusquisque est, qui norit omnes cognatos & cognatas suas? De cognatione spirituali multo pauciores cogitant, quemadmodum & affinitatis jura plerisque sunt ignota. Atqui hæc erant discenda prius quam ineas Matrimonium. Alioqui nimio constabit tibi frequenter unius constitutionis peritia, si tuo periculo didiceris. Post contractum Matrimonium curritur ad Jureconsultos, vexantur quæstiunculis Theologi: quanto satius erat istud antequam contraheres facere? *Nunc heu sero sapiunt Phryges.* Sic leo cassibus irretitus dicit, si præsciſſem. Atque hic non solum *turpe est*, verum etiam infelix dicere, *non putaram*: nec enim ulla venia datur primæ experientiæ.

Proinde sunt qui Pontificiarum legum auctoritatem conantur subvertere, quo suam excusent temeritatem. Atqui quod publica sancitum est auctoritate, id privata temeritate rescindere, tum seditiosum est, tum etiam impium: adeo ut si quid etiam parum circumspecte statuerit hic aut ille Episcopus, vel quia parum fuit attentus, vel quia perperam edoctus, vel quia privato quopiam affectu corruptus, modestiæ Christianæ, quæ quantum licet satisfacere cupit omnibus, sit ferre ac mussare, nisi patientia secum trahat impietatem. Quanto minus illa non oportet spernere quæ Synodis universalibus rite congregatis decreta sunt, præsertim si acceſserit populi Christiani comprobatio? Quamquam autem Decreta corriguntur per Decretales: & Decretalis pugnat interdum cum Decretali, quæ fere sunt rescripta Pontificum, tamen usus gentium consensus multum his adjungit auctoritatis. Et inter humanas opiniones quum inter se pugnant, adhærendum est illi, quæ videtur omnium tutissima. Nam id curandum homini vere Christiano, qui cupit undique tranquillum conjugium, ut impleat omnem justitiam, primum Deo satisfaciens, deinde etiam hominibus quantum licet omnibus. Qui nimium festinant in initio, fere serius perveniunt ad finem destinatum: hic qui plus satis festinant in principio, numquam assequuntur quod affectabant. Quisquis enim destinavit conjugium, hoc spectat, ut habeat quicum sancte tranquilleque degat ætatem cum bona fama. At præpostera res est amor ac temeritas, brevisque voluptatis lenocinio pertrahunt hominem in perpetuos & inexplicabiles angores. Contra ratio in consilium adhibita, non quod dulcissimum, sed quod optimum est eligit, id etiam jucundissimum reddit assuetudo. Quum autem fons veræ tranquillitatis ac jucunditatis sit bona conscientia: quæ potest illic esse vera voluptas, ubi fons est vitiatus? In certis casibus nec Pontificis auctoritas potest tibi mederi, & tamen relaxationes ejusmodi fere non carent scrupulo, dum aut omissum est aliquid, aut aliter positum quam oportuit, aut secus impetratum quam decuit. *Tutius est* itaque, juxta Comici dictum, *non admittere morbum, quam admisso quærere remedium.* Postremo, ut Romanus Pontifex tranquillet tuam conscientiam, linguas hominum non habet in manu sua. Proinde veterum prudentia, quo magis excluderet omnem captionem, præmittere solet nuptiis sponsalia, quæ parentum auctoritate inter impuberes contrahebantur, sed non minores annis septem, quod hæc ætas tametsi nondum valet judicio, tamen habet aliquam rerum cognitionem, maximeque docilis est eorum quæ traduntur. Non absolvuntur autem nisi post adolescentis annum decimum quartum, puellæ duodecimum, quod hæc ætas in genere pubertatem adferat, licet apud nationes aliquas serius contingat pubertas, nec eodem anno pubescant omnes licet ejusdem regionis. In causa est corporum diversus habitus, vel educatio sincerior aut corruptior. Verum hac ratione Princeps consultum esse voluit pudori, ac reverentiæ vel ætatis vel sexus, quum antea pubertas, corporum inspectione solita sit explorari. Multum igitur moræ interceſſit olim inter Sponsalia & Nuptias, ne possit ignotus in ignotam incidere, quod si tot annos perseveraſſet adolescentium consensus, bonam spem concipiebant parentes, firmas & auspicatas fore Nuptias. Nunc tametsi lex Christiana non exigit Sponsaliorum moras, & ratum jubet haberi Matrimonium, quod inter puberes contractum est per verba præsentis temporis, aut etiam scriptis aut nutibus, idem declarantibus quod verba prolata, tamen appro-

συγγνώμη πρωτοπείρῳ.

Dispensatio.

bat parentum diligentiam, qui non ſubito proſiliunt ad Nuptias, ſed Sponſalibus ſic excludunt captionem, ut tamen irrita ſint per majores ac tutores acta, niſi liberorum aut pupillorum conſenſus acceſſerit. Igitur ſi reſpicias illorum temporum ſtatum, quo fervebat inter Chriſtianos caſtimoniæ ſtudium, nec adhuc exuberabat malitia, refrigerata caritate, dices Pontificum de Matrimonio Conſtitutiones recte pieque proditas. Sin contempleris horum temporum mores, ſi reputes, tot hominum millia per orbem Chriſtianum illaqueari conjugiorum pedicis, fortaſſis optabit omnibus bene volens caritas, ut Eccleſiæ matris indulgentia, quæ ſemper vigilat ad ædificationem ſuorum, non ad deſtructionem, quædam relaxet, quædam aliter explicet, non aliter quam docti fidique Medici ſua remedia pro regionum, temporum, ac perſonarum qualitate moderantur. Corporum remedia ſunt Pharmaca, Medici Hippocratis diſcipuli: morum Pharmaca ſunt Conſtitutiones, Medici Pontifices, Chriſti Succeſſores. Si Decretales corrigunt ſuperiorum Decreta quædam, ſi Decretalis corrigit Decretalem, ſi Romanus Pontifex in pluribus perſonis relaxat ſuæ Conſtitutionis rigorem, ſi in Conſtitutionis interpretatione diſſidet Theologus a Jureconſulto, Theologus a Theologo, Jureconſultus a Jureconſulto, arbitror, & Eccleſiam poſſe pro commodo gregis novare leges quas ſtatuit, & interpretari quod controverſum eſt. Qua de re nonnulla proponemus. Cæterum quoniam hiſce turbulentiſſimis temporibus ſunt, qui Pontificum & Epiſcoporum Conſtitutionibus omnem derogant auctoritatem, rurſum e diverſo qui eas æquant ac propemodum anteponunt Euangelio, illud mihi præfandum eſt, me, dum hæc in medium confero, nec contemtoribus velle patrocinari, nec Eccleſiæ Proceribus velle præire, nec aliud omnino conari, quam ſi qua fieri poſſit, ut infelicium conſcientiarum tranquillitati conſulatur, idque ex auctoritate Præſulum, quorum vigilantiæ commiſſus eſt grex Dominicus. Proinde quidquid hic dicturus ſum, non aliter accipi velim, quam ſi in Concilio, in quo tractaretur hæc cauſa, quilibet e turba conſidentium ſedulo ſuam adferret ſententiam, meliori ceſſuram, aut irridendam etiam, ſi mereatur.

Spiritualis cognatio.

In primis mihi videtur multo minus perplexum fore Matrimonii negotium, ſi, quæ de *cognatione ſpirituali* conſtituta ſunt, exhortationis vim habeant, non præcepti, ſic ut laudetur illorum pietas, qui hoc reverentiæ deferunt his, quibuſcum ſpiritualis contracta eſt propinquitas. Cæterum nihil obſtet imaginatio cognationis Matrimonio quod Deus inſtituit, Chriſtus approbavit. Nam rationes quas hic adferunt vel Jureconſulti vel Theologi, tametſi piæ videntur, tamen non habent tantum momenti, ut neceſſe ſit ob eas dirimere Matrimonium, rite contractum: alioqui prodita fuiſſet hæc Conſtitutio mox a temporibus Apoſtolorum, quibus maxime flagrabat caſtimoniæ ſtudium. Nunc videmus a recentioribus additam. Nec ſemper efficax eſt argumentatio, quæ per majus, minus, & par confert ſimilitudinem. *Cognatio carnalis* dirimit Matrimonium, multo magis *ſpiritualis*. Non enim conſequitur: *Cognatio carnalis* facit hæredem, multo magis igitur *cognatio ſpiritualis*. Et Pontifex non poteſt concedere ut quis ducat Sororem ſuam, igitur non poteſt concedere, ut aliquis puellam ducat uxorem, quam Pater aut Mater ſuſcepit in Baptiſmo. Item *cognatio carnalis* ſe quaqua verſum ſpargit uſque ad quintum gradum, impediens Matrimonium, igitur idem faciet cognatio ſpiritualis, quod ſecus habet. Rurſus, in generatione carnali nullus habet præter duos parentes, marem & fœminam: igitur in regeneratione ſpirituali non deberent adhiberi plures. Nunc licet adeſſe quot velis, & tamen omnes obligat cognationis imaginatio. Deinde ſi tantum tribuimus fictioni propinquitatis, rectius congruit Euangeliſtæ quam Baptiſtæ. Non enim proprie generat qui baptizat, ſed qui docet. Paulus enim ita ſcribit iis, quos non baptizarat, ſed quibus prædicarat Euangelium: *Fi-*

1 Cor. 4.

A *lioli mei quos iterum parturio, donec formetur Chriſtus in vobis.* Atque iterum: *Nam in Chriſto Jeſu per Euangelium ego vos genui.* Et Oneſimum appellat *filium*, quem in vinculis genuerat, utique doctrina. Nam olim Apoſtolorum miniſtri plerumque baptizabant. Sermo Dei ſemen eſt quo renaſcitur homo. Naſcitur igitur ſpiritualis cognatio inter omnes qui eumdem audiunt Euangeliſtam, inter Diſcipulum & Præceptorem, inter Maritum & Uxorem a Marito converſam. Jam qui dicuntur Catechiſtæ, mea ſententia, juſtius deberent appellari Patres quam Suſceptores, ſi modo vere ſunt quod dicuntur: & tamen his propemodum licebat ducere Catechumenam, niſi
B Bonifacius octavus interpretatus fuiſſet fieri, quod vix fit: quamquam qui dicit, vix credo, ſignificat ſe non credere: ita quod vix impedit, interpretari poterat in favorem Matrimonii, Catechiſmum non eſſe ſufficiens impedimentum Matrimonii. Nunc autem ubi adſunt Catechiſtæ, quum Infantes accipiunt Baptiſmum? Suſceptores quos levantes appellant, videntur in fidejuſſorum locum ſucceſſiſſe, aut in utrumque: reſpondet pro infante, *Credo*. Id ita habere ſatis declarat S. Dionyſius in Hierarchia Eccleſiaſtica. Quamquam quid nunc faciunt in Baptiſmo Suſceptores, niſi quod vetuſtæ conſuetudinis ſimulacrum referunt? Spondent in poſterum. Quid opus Sponſoribus quum parentes & Sacerdotes hoc præſtare cogantur ex profeſſione?
C Quum igitur id quod nunc agitur, nihil aliud ſit quam priſcæ conſuetudinis veſtigium, non video gravem cauſam, cur contrahentium conſcientiæ tot laqueis impediantur. Graviſſimum autem ſit oportet quod dirimat Matrimonium contractum inter quos oportet, & quibus modis oportet: præſertim quum Dominus dicat: *Quod Deus conjunxit, homo ne ſeparet.* Audio: Pontifex reddit perſonas inhabiles, nec Deus conjunxit eos, qui contra Conſtitutionem Eccleſiæ contraxerunt Matrimonium, & expedit diſpenſare cauſas dilatandæ inter Chriſtianos amicitiæ. Has equidem rationes non improbo: ſed vereor ne vigorem Divinæ legis opprimant,
D ſi incidant in impios Eccleſiæ Paſtores. Verum interim hoc mihi ſufficit, quod humana conſtitutum eſt auctoritate, per eamdem poſſe mutari pro commodo Reipublicæ Chriſtianæ. Denique ſi plus valet *cognatio ſpiritualis* quam *carnalis*, in quibus gradibus non relaxat propinquitatis legem Pontifex, nec hic debebat relaxare. Quod ſi minus valet quam illa, dilutum eſt argumentum, quod nobis non hic tantum occinitur. Minor autem cognationis ratio videtur in unctione frontis. In Baptiſmo renaſcimur, in Confirmatione velut adverſus hoſtem pugnaturi donativum accipimus. Hic nulla generationis imaginatio. Hæc diſſerens non labefacto Conſtitutionem,
E ſed Doctorum rationes examino, num ad tantam rem irritandam ſatis habeant momenti. Et reddunt quidem rationes, cur ex cæteris Sacramentis non naſcatur *cognatio ſpiritualis*, ſed quas probabiles poſſis dicere, neceſſarias non item.

Idem ſentio de *publica honeſtate*, quæ naſcitur ex imaginatione affinitatis. Quum enim Matrimonium ſit juris Divini, non video cur ob ſcandalum, ex affinitatis fictione natum, oporteat impediri. Similis eſt ratio interdicti & feriarum, quum hæc pendeant ex hominum voluntate, poſſunt ex hominum voluntate mutari, ſi publica ſuadeat utilitas. Quamquam interdicti caſus non ita frequenter incidit: ex diebus nefaſtis contractum Matrimonium hodie valet, tantum celebritas prohibetur. Jam in *adoptione* duplex eſt imaginatio, cognationis & affinitatis, velut inter adoptatum & adoptantem matrem. Similiter inter adoptatum & adoptantis filium naturalem eſt imaginatio cognationis. Rurſus inter patrem adoptantem, & uxorem filii adoptati, vel contra: cui tantum tribuunt leges Cæſareæ, ut in prima & ultima ſpecie etiam ſoluta adoptione, maneat prohibitio contrahendi Matrimonii. Pro cauſa adferunt reverentiam ex adoptione contractam. Cæterum ubi in fictione propinquitatis

a la-

Digitized by Google

a latere, ſoluta adoptione reddit jus contrahendi. Hic quoque multa ſunt, quæ Pontificum indulgentia citra pietatis jacturam poſſent relaxari. Etenim ſi Matrimonium eſt Sacramentum Eccleſiæ, idque coit per verba præſentia declaratum, videndum eſt an Principi liceat ob imaginariam cognationem affinitatemve, aut reverentiam imaginariam quod contractum eſt dirimere. Cui debemus plus reverentiæ quam Præceptoribus? & tamen hæc reverentia non impedit Matrimonium. Senectuti pueritia debet reverentiam ex præcepto Divino, juxta illud Levit. x. *Coram cano capite conſurge, & honora perſonam ſenis, & time Dominum Deum tuum.* Inter ſenem & puerum imaginatio eſt parentis & filii, & tamen recipit Eccleſia Matrimonia inter ſeptuagenarium & puellam vix puberem contracta, non obſtante ſcandalo, quod avus videatur neptem ſuam ducere, aut puella patri ſeni nubere. Multo vero minus erit pedicarum in contrahendis Matrimoniis, ſi prohibitio contrahendi conſiſtat intra eos limites, quos Dominus præſcripſit Levit. xviii. ſive inter cognatos, ſive inter affines. Si quis dicat: Judicialia ſunt, non habent robur niſi ex approbatione Eccleſiæ: mihi videntur magna ex parte eſſe moralia. Nam naturæ ſenſus defert reverentiam perſonis, cum quibus illic prohibemur contrahere Matrimonium. Porro quod adferunt quidam, ideo Pontificem in Matrimonio poſſe materiam reddere inhabilem, quum in aliis Sacramentis non poſſit, quod Matrimonium contractus ſit, & contractus ſubeſſe legibus humanis. Eſt quidem contractus Matrimonium, ſed ſacramentalis: qui ſi rite coeat juxta præſcripta legis Divinæ, quid eſt neceſſe inducere inhabilitationem? Non dico quod Eccleſia non potuerit contrahere jus jungendi Matrimonii, aut quod perperam contraxerit: ſed propono diſpiciendum, an his temporibus expediat illaqueatis hominum conſcientiis hac indulgentia ſuccurrere, quæ quondam adſtringendo favit & indulſit affectui populi ultro feſtinantis ad occaſiones caſtimoniæ, & benevolentiæ mutuæ. Reddit & illud involutiorem Matrimonii cauſam, quod affinitas, quemadmodum & cognatio, ex quocumque coitu naſcitur, quum ex furtivis congreſſibus plurimæ lateant cognationes & affinitates. Simplicius eſt quod jus Civile non agnoſcit affinitatem, niſi ex legitimis nuptiis natam. Odioſa eſt diremtio conjunctionis, juxta præſcriptum Divinæ legis initæ. Porro cognationis & affinitatis reverentia, ſi libet ultra legis a Deo traditæ præſcriptum proferre, ſit illi ſane ſua laus, ſed incolumi legis Divinæ vigore: intra quem ſi conſiſteremus, non eſſet quod interdictum aut conſtitutio conſuetudove loci dirimeret Matrimonium. Multum igitur laqueorum decederet Matrimonio, ſi tolleretur illa diſtinctio, *impedit contrahendum, ſed non dirimit contractum.* Quod enim contractum dirimi non debet, quid opus vetare ne coeat? Et ſi tantum valet prohibitio, ut perſonas reddat inhabiles conjugio, dirimat & contractum. Nunc Ordo etiam Hypodiaconi ſi præcedat, dirimit Matrimonium etiam contractum: ſi ſequatur, neque dirimit, neque non dirimit, ſed manet dimidiatum conjugium, ſic ut ille non habeat uxorem, illa nec cælebs ſit nec nupta: ſed citra ſuam culpam irretita eſt infamibus & infelicibus nuptiis. Si cælibatus natura cohæret cum Sacerdotio ac cæteris Ordinibus, ſimplex erat aut dirimere contractum Matrimonium, alteri reddita ſua libertate: aut detrahere ſacrum Ordinem, quemadmodum olim ex Sacerdotibus fiebant laici: & adhuc fiunt apud Græcos, ut audio, ob crimen admiſſum. Quod ſi Romanus Pontifex poteſt inhabiles reddere perſonas, ne per conſenſum coeat Matrimonium, juxta rationem prædictam, poteſt itidem & inhabiles reddere ad accipiendum characterem ordinis, qui ut impreſſus deleri non poſſit, certe videtur obſtari poſſe ne imprimatur. Deinde ſicut irritum habetur Matrimonium ſecundum, eo quod qui ſemel contraxit, non habet liberum conſenſum: ita qui ducta ſemel uxore ſibi jus ademit iterum contrahendi, nihil agere videtur ſi conſecretur. Hæc argumentandi tantum cauſa dicta ſunto.

Nunc in quem uſum datur conſenſus Sacerdoti & Monacho, quibus exercendi conjugii jus ademtum eſt, & hic conſenſus qui nulli eſt utilis, propter honeſtatem publicam cenſetur officere connubiis alienis. Hæc & civilium legum ſeveritas, ceu Tenedia bipennis, aliquam difficultatis partem diſſecare poterit, ſublato e medio qui in ludificationem Matrimonii ſimul & Eccleſiæ, poſt ductam uxorem initiatur Sacerdotio, injurius in mulierculam, contumelioſus & impius in Eccleſiam, unde dolo malo ſacrilegii ſuffuratur Ordinis Sacramentum. Simplex furtum luitur pœna capitis, atqui hoc crimen quovis furto gravius eſt. Prætexitur hic favor Ordinis, ſed tacetur injuria Matrimonii. Quamquam qualis eſt ille favor Ordinis, ſi rima detur irrependi dolo malo? Eſt & altera diſtinctio, quæ ſublata vehementer explicaret nodos conjugiorum. Profeſſio vitæ Monaſticæ dirimit ratum Matrimonium, at conſummatum nequaquam. Statuere poſſet Eccleſia juxta præſcriptum Euangelicum, ne qua res dirimat Matrimonium, ſive ratum ſive conſummatum, niſi ſola mors & adulterium. Si Divini juris eſt Matrimonium, & coit per conſenſum verbis præſentibus expreſſum, quomodo dirimitur humana diſtinctione duarum vocum, rati & conſummati, voti ſimplicis & ſolennis? Si in gradibus cognationis Pontifices inhabiles reddunt perſonas, poſſunt & eos qui ducunt uxores, inhabiles reddere, ne voto ſint habiles citra conſenſum conjugis. Quamquam is conſenſus probandus erat per Epiſcopos, ac gravate ſuſcipiendus, in ætate præſertim ſuſpecta, quod experientia doceat raro bene cedere talia divortia. Hic prætexitur favor Religionis, cui merito favebat olim Eccleſia, eo quod aulis ac popularibus in Paganiſmum pene relabentibus, quantum ad vitam attinebat, in Monachis ac Virginibus videretur adhuc ſuperſtes Euangelicæ profeſſionis vigor: quod utinam & hodie poſſimus gloriari! Verum id temporis quum maxime promereretur favorem Monachorum pietas, nuſquam tamen legimus illi ſic indultum, ut quiſquam invita ac deſerta uxore proriperet ſeſe in Monachorum contubernium. Cavetur ne per Monaſticæ vitæ profeſſionem fiat injuria creditoribus, quum ſanctius ſit conjugis debitum quam ullus contractus. Si Monachus revocatur ad uxorem, nulli fit injuria: ſi manet, fit injuria puellæ, ob cauſas quas ante retulimus. Hanc materiam non ingrediar altius, ne lectorem plus ſatis remorer: tantum oſtendo quid poſſit Eccleſia, & quid horum temporum ſtatus poſtulet. Quod ſupereſt, eorum arbitrio defero, qui clavo navis Eccleſiaſticæ aſſident.

Jam quoniam ex Votis perplexæ dubitationes oriuntur plurimæ, profuerit admonuiſſe Chriſtianos omnes, ut a Votis non neceſſariis, aut etiam inutilibus abſtineant. Si cui cordi eſt Hieroſolymam aut Compoſtellam viſere, morem gerat animo ſuo, Votum interponere non eſt neceſſe. Et ſi quod interceſſit, ſemper ei quod eſt ad ſalutem & ad Chriſti doctrinam propinquius, cedat id quod longius abeſt. Qua de re ſi dubitas, Epiſcopum, Parochum, aut alioqui gravem doctumque virum conſulas licebit: ſi non dubitas, ſequere judicium animi tui, tantum ut ſincera ſit conſcientia. Oportet enim Vota Chriſtianorum plurimum abeſſe a votis Paganorum, qui decimam bonorum pollicebantur Herculi, quo felicius creſceret res familiaris: Lenones aliquid vovebant Veneri, quo quæſtus eſſet uberior, aliaque id genus innumera. Ne Jephtæ quidem Votum in exemplum trahendum eſt. Cætera Judæorum vota aut ad figuras legis pertinebant, aut erant facilia præſtatu, aut redimi poterant. Cæterum oportet omne Votum eſſe maturum, ac liberum. Qualia ſunt igitur Vota quæ in morbo, navigatione, aut bello metus mortis extorquet, aut alia quæpiam affectio mentis, tendens ad inſaniam? Ad hæc Votum hominis Chriſtiani non alium ſcopum habere debet quam ſalutem æternam. Quod ſi palam eſt, Votum minus conducere ad ſcopum, quam quod Votum non eſt: id quod minus conducit ad ſalutem, videtur de-

bere credere conducibiliori. Hæc de Votis vulgaribus, quæ, mea ſententia, non ſuſcipere tutiſſimum eſt, aut temere ſuſcepta pro nullis haberi. Hanc opinionem non alia conditione meam haberi velim, quam ſi comprobabit Eccleſia, cui conſtat in manu eſſe quod proponimus, ſi velit.

Jam de Voto continentiæ non ſimplex eſt quæſtio. Quidam enim negant Monachum violare Votum, ſi ſcortetur, niſi duxerit uxorem, quod Votum ſit abdicatio rei prius licitæ. Neque enim Votum dici poſſit, ſi quis voveat ſe numquam fore lenonem. Sed omiſſis iis quæ non admodum faciunt ad id quod agimus, plurimum conducet ad expediendam Matrimonii cauſam, ſi ſtatuerit Eccleſia, Votum caſtitatis irritum eſſe, niſi cum auctoritate Præſulis ſuſcipiatur, quem oportet & in hac re eſſe difficillimum: deinde inter Votum *ſimplex* & *ſolenne* non eſſe tantum diſcrimen, ut alterum ſi præcedat, faciat dimidiatum conjugium: alterum etiam ſi ſequatur, ſolvat ratum Matrimonium, ſed utrumque pari pœna dignum eſſe, qui cum uxoris injuria vel ſuſceperit Ordinem, vel vitam Monaſticam profiteatur, majuſque ſcandalum cenſeatur ſi Maritus fiat Sacerdos aut Monachus, quam ſi redeat ad uxorem, cui debet perpetuam vitæ conſuetudinem, niſi mulieris liber ac maturus aſſenſus intercedat. Paulus *genuerat* Oneſimum *in vinculis*: Nullum poterat eſſe Votum ſanctius. Inſerviebat Apoſtolo Paulo propter Euangelium vincto. Nullum officium religioſius, & tamen remittit illum hero ſuo Philemoni. Et impium ſit ſi Sponſa remittatur Marito? Durius enim eſt, ſi Uxor voveat invito Marito, quam ſi contra. Penes Virum enim manet auctoritas. Jam hoc etiam durius apparet, ſi contempleris quæ ſit nunc diſciplina in pleriſque Monaſteriis tum virorum, tum virginum, quantaque paucitas eorum in quibus vere monaſtice vivitur. Ad Euangelii profeſſionem ſemper licuit invitis parentibus ac maritis convolare. Licebat idem ſervis. Nec tamen Apoſtolus permittit ſervo Chriſtiano, ut herum Ethnicum relinquat: nec uxori Chriſtianæ, ut idololatram maritum deſerat: & impium nobis videatur, ſi Monachus aut Sacerdos jubeatur redire ad uxorem Chriſtianam? Audio quoſdam ita loqui: Nec parentum nec maritorum auctoritas obſiſtere poteſt ei, qui afflatu ſancti Spiritus totum ſe dedicat Deo. Quid igitur in Baptiſmo eſt actum? an dimidium hominis dedicatum eſt Deo, dimidium Diabolo? Utinam autem omnes, qui profitentur inſtitutum Monachorum, afflentur Divino Spiritu. Nullus deberet obſiſtere, etiamſi ſe præcipitarent in flumen. Atqui palam eſt quod multos afflat ſpiritus ſtultitiæ, temeritatis, phreneſeos, ambitionis, avaritiæ, otii, libidinis & luxus. Certe eos qui clam, aut invitis parentibus, quibus lex Divina jubet obediri, dedunt ſeſe in vitæ genus, unde non queant ſemet in poſterum extricare, veriſimilius eſt malo afflari Spiritu, qui quum habeant probos pioſque parentes, tamen illis reclamantibus profugiunt ad Monachos. Decreta Pontificum jus faciunt parenti retrahendi filium e Monaſterio minorem annis duodecim. Recte quidem hoc olim, at nunc, ut opinor, expediret idem jus parentibus prorogari uſque ad annum vigeſimum quintum. Eſſent fortaſſe pauciores Monachi, ſed puriores. Olim filio, qui erat in poteſtate patris, non erat liberum baptizari furtim, ſi parentum aſſenſum impetrare licuiſſet: nec baptiſmus liberabat illum ab obſequiis patri debitis, niſi vocaſſent ad manifeſtam impietatem: & fortaſſe debebat filius adferri patri, ſacrificaturo Jovi, thus, ſi juſſiſſet, ipſe ſacrificare juſſus non debebat. Conjunctius autem Matrimonii vinculum Deus eſſe voluit quam patris & filii: *Propter hoc*, inquiens, *relinquet homo patrem & matrem & adhærebit uxori ſuæ.* Non igitur, arbitror, pugnaturum cum pietate, ſi ſtatuat Eccleſia, ne Votum *ſolenne* ſpoliet Maritum Sponſa ſua. Habet Maritus cui obediat, etiam cui debeat obedientiam: paupertatem ipſe ſibi conflabit, ſi quæ poſſidet eroget pauperibus, & quod habet, non ut proprium habeat, ſed ut commune. Continentiæ dimidium, fateor, tantum habet in manu ſua, ſed hic calculus multis aliis bonis operibus penſari poterit, viſendis ægrotis, ſublevandis pauperibus, erogandis eleemoſynis, audiendis concionibus, erudiendis liberis, gubernanda familia, parando manibus quod det egentibus: a quibus officiis, nunc fere ſecluduntur Monachi, Monachæque, qui maxime prædicantur ſanctitatis nomine, quum tamen hæc in primis Hieronymus, Ambroſius & Cyprianus præſcribant Virginibus Deo dicatis. Hæc non eo ſpectant, ut Monachos æquem conjugatis in univerſum, ſed declarare volui, incolumi Religione ſtatui poſſe, quod conjugio ſit accommodatius, cujus negotium agimus in præſentia.

Jam *criminis* multa genera commemorantur, & rurſus ex his multa quæſtionum examina. Res fuerit expeditior, ſi leviora crimina jubeantur ferri, veluti ſi quis ante Matrimonium habuiſſet ſtupri commercium cum ea, quam ducit uxorem. Sin crimen ſit enorme, aut lex civilis capitis pœna liberet alterum conjugum, aut is liberetur in totum a Matrimonio, qui vacat crimine: & pro mortuo habeatur, qui mortem meruit, niſi recuſat etiam innoxius a noxia diſtrahi. Nam æquum eſt eos non dividi, qui criminis ſocietati juncti ſunt, velut in adulterio: quod nunc pro ludo ducitur, quum nulli facinori pœna ſeverior apud priſcos fuerit præſcripta. Furem nocturnum, & alienæ domus perfoſſorem, non erat fas occidere, niſi cum ferro deprehenſum. Breviter in nullo facinore lex homini privato porrigebat gladium, niſi quum eſſet propulſanda vis, aut quum Maritus adulterum in adultera deprehendiſſet: ne id quidem impune, niſi corpus utrumque perimeret. Et tamen peracto facinore periclitabatur apud judices, homicidii damnandus, ni docuiſſet teſtibus & argumentis, ſe corpus utrumque in ipſo congreſſu deprehenſum occidiſſe. Dabatur hoc dolori maritali, ſed non ſine diſcrimine. Lex Moſis tradit, adulteram deprehenſam lapidandam populo. Quin & apud Græcos & Romanos capitale crimen erat adulterium. Equidem haud improbarim Eccleſiæ manſuetudinem, quæ mavult pœnitentiam malefici quam mortem. Cæterum civilium legum videtur hic præpoſtera clementia, quæ ſimplicem furem, etiam πρωτόσειρον ſuffigunt in crucem: & hominem multis adulteriis inquinatum, nulla pœna dignum exiſtimant. Indicebatur quidem olim maleficiis ab Eccleſiæ Paſtoribus ſatisfactio, & in gratiam Eccleſiæ Principes frequenter connivebant ad quædam facinora: numquam tamen Eccleſiæ pœna, quantumvis auſtera, gladium excutiebat poteſtati civili. Animæ medetur Eccleſia, corpora nocentium debentur legibus, quæ ſi parcunt adultero, nec uxor animum inducere poteſt ut cum eo vivat, non abſurdum videatur, pro mortuo haberi qui morte dignus eſt, itaque liberetur innoxia. Et tamen video veteres graviſſimis cauſis adductos, ut has quas nunc habemus Conſtitutiones de Matrimonio proderent. Tantum igitur hæc conſideranda propoſui.

De *conditione* jam dictum eſt, nullam cauſam ſatis gravem adferri, cur conditio impoſſibilis ratum faciat Matrimonium, veluti: *ſi tu es virgo accipio te uxorem*, quam ſcias eſſe corruptam quæ peperit. Rurſum non video, cur conditionem hanc habeant pro turpi: *Accipio te in matrimonium, ſi te comperero virginem.* Quum enim puella ſibi conſcia ſit, non debet fallere excipientem quod honeſtum eſt. Nam Deuteron. capite XXII. ſevere quidem animadvertitur in eum, qui, quam pro virgine duxit, fingit ſe comperiſſe vitiatam: convictus enim & cæditur & pecunia mulctatur: at multo ſeverius in ſponſam, cujus virginitas non erat ſervata ſponſo, educebatur extra civitatem, & lapidabatur a populo. Nunc autem gravior eſt cauſa, cur virginitatem puellæ depaciſci poſſet ſponſus, quod ut digamus arcetur in Sacerdotio, qui pro virgine vitiatam duxerit etiam imprudens. Fortaſſe quotidianæ fierent redibitiones, ſi daretur ſtipulatio virginitatis, cujus probatio non minus difficilis quam cuſtodia, ſed hanc corruptelam docuit legum indulgentia. Si placet igitur has odioſas quæ-

quæstiones excludere, saltem ne obstet ad Sacerdotium, quod insciens duxerit vitiatam. Nec enim urget nos hic auctoritas Pauli, etiam si sciens duxisset vitiatam, etiamsi priore defuncta duxisset alteram, eo quod idem Apostoli præscriptum complectitur alia multa, quæ nunc non submovent a Sacerdotio: certe ratio naturalis non repugnat, quin si conditio, quam excipit contrahens Matrimonium, sit ejus momenti, ut verisimile sit non coiturum fuisse Matrimonium, nisi latuisset vitium, solvi possit contractus. Veluti si quis se fingeret esse prædivitis cujusdam filium, quum esset mendicus: aut claro genere prognatum, qui natus esset ex incesto: aut sanum, qui lepra, scabieque quam Neapolitanam vocant: aut morbo comitiali laboraret, liberandus esset, qui conditionem apposuisset consensui, puniendus qui sacramento fraudem admiscuisset. Gravior enim pœna debetur illis, qui re sacra ad malitiam abutuntur, veluti qui per Confessionem sacramentalem exercent lenocinium, aut per Eucharistiam magicas artes. Siquidem hic dolus cum impietate conjunctus est, nec solum afficit injuria proximum, verum etiam Ecclesiæ Dei contumeliam irrogat. Atque adeo si non esset expressa conditio, constaret tamen esse falsum opinione, qui pactus est conjugium. Æquitas itaque videtur suadere dissolutionem per dolum initi contractus, si, qui falsus est, remittere fraudem nolit, præsertim si constat, ab altero contrahentium data opera procuratum, ut alter falleretur, quod genus exempla permulta jactantur popularibus fabulis, neque tamen non vera. Non enim consentit qui addit consensui conditionem, si ea non exstiterit. Jam vere dictum est hoc a Jureconsultis, nihil minus cohærere cum assensu, quam errorem. Ubi enim error est, ibi consensus non est: & personæ quidem error liberat eum qui circumventus est, error vero qualitatis aut fortunæ non item. Sed quid si gravius incommodum adferat error qualitatis aut fortunæ, quam error personæ? Levius enim esse potest nubere Joanni quem putabas esse Petrum, quam nubere lunatico, aut leproso, aut morbo comitiali obnoxio, quem credebas esse sanum. Erit quidem destinantium Matrimonium, quanta fieri potest cura providere ne capiantur: verum in his quæ magni momenti sunt, nec provideri quibunt circumventæ personæ, partim succurrere poterit Pontificum auctoritas, pronunciando non coisse Matrimonium: partim Civilium legum severitas, per quas non sit impune malis imponere Matrimonii fuco. Non enim ad hoc institutum est Matrimonium, ut in fraudem illiciatur simplicitas, sed ut conjugum uterque suo bono jungatur alteri. Captio est non conjugium quum alter habet prædam quam captabat, altera decepta plorat: nisi mavis hoc raptus appellare genus. Sunt autem hodie permulti, qui hoc nomine pro lepidis ac facetis habentur, quod subinde vertentes solum nunc hanc, nunc illam ducant uxorem, nonnumquam usque ad duodecimam, nec alio quæstu vivunt. Hos impios impostores & humani generis pestes oportebat in crucem tolli. Ac, mea sententia, minus impeditum esset Matrimonii negotium, si crimen alia ratione puniretur. Nunc dirimitur Matrimonium, si sponsus stupro mixtus fuit sorori sponsæ: quamquam hoc ad affinitatem pertinere videtur. Poterat alia via caveri, ne bono sit illi sua malitia, etiamsi maneret Matrimonium libero legitimoque consensu contractum. Sed has diremtiones facile tulerim, si liberentur ambo: in crimine capitali lex civilis alterum liberaverit. In his aliisque permultis poterit auctoritas Pontificum habiles & inhabiles reddere personas, sic ut aut nihil sit actum contrahendo, aut simpliciter ratum sit quod contractum est, ut vel utraque persona teneatur obstricta, aut utraque pariter liberetur.

Crimen.

Recte quidem Ecclesiæ leges damnant clandestina conjugia, sed utinam hisce temporibus sic damnarent! ut furtim contracta pro non contractis haberentur, nisi majorum accederet auctoritas, & solennis utrimque stipulatio, quod olim apud Censores fieri soli-

A B C D E F

tum, nec sine jurejurando, supra demonstravimus. Nullum, opinor, in sacris litteris exemplum inveniri, filiosfamilias, aut pupillos clam iis, in quorum potestatibus sunt, contraxisse Matrimonium, quod illis reclamantibus valuerit. Olim parentes etiam jus vitæ ac necis habebant in liberos. Et quamquam iniquum est, ut parentes liberos suos ad cælibatum adigant, posteaquam pubuerint, tamen sacri Doctores, in quibus est Ambrosius, æquum putant, ut inter complures procos deligendi jus sit penes parentes, qui si tam sint inhumani, ut liberos habeant pro servis, aut jumentis, & aut nolint illis prospicere de Matrimonio, aut alicujus commodi gratia obtrudant illos Maritis aut Uxoribus palam indignis, designari poterunt qui talibus succurrant. Sunt patrui, sunt avi, sunt Magistratus, sunt Episcopi, quibus hoc negotii poterat delegari. Quum leges Cæsarum servis subvenerint, durius apud Dominos habitis, aut infami contumelia affectis, quanto magis oportet consulere liberis ac pupillis adversus parentum, tutorum & curatorum iniquitatem? qui si suum commodum venantur ex incommodo liberorum, jam ex parentibus fiunt tyranni. Quid autem mirum huc degenerasse mores Christianorum, quum & hodie reperiantur (dictu abominandum!) qui suos liberos turpis quæstus gratia prostituant? In tutoribus & curatoribus alienis rarior est fides. Apud Britannos Nobilium filii, orbati patre, veniunt in potestatem tutorum. Id jus emitur aut impetratur a Rege. Quod quoties incidit in alienos, sic aliquando tractantur bona pupilli, ut ni uxorem ducat, quam præscribit tutor, haud multum fructus sit accepturus e suis agris. Tempus autem tutelæ profertur usque ad annum vigesimum secundum. Et hæc vocantur Matrimonia, quum jure Civili cautum sit, ne tutor aut curator pupillam fidei suæ commissam ducat uxorem, ne liberi quidem horum: quamquam hoc jus Ecclesiasticum non vetat. Nec tutorum igitur, nec parentum tantum valeat auctoritas ut liberis aut pupillis obtrudatur uxor nolentibus: nec tamen usque adeo laxandæ sunt habenæ licentiæ, inconsultæ ætati, ut furtim, ut temere, ut poti, ut incantati, ut dictis in ipso corporum complexu tribus verbis, contrahant Matrimonium, hoc est, conficiant Ecclesiæ Sacramentum. Utinam vigeret illa prisca inter parentes & liberos pietas! ut nec illi secus consulerent suis quam sibi consultum vellent, nec hi diffiderent majorum suorum providentiæ. De virgine loquens Paulus, totam auctoritatem defert patri, de vidua dicit, *Cui vult nubat, tantum in Domino*. De virgine non dicit: cui vult nubat, sed: *si nupserit virgo, non peccat*, quasi nuptias virgini permittat etiam invitis parentibus, sponsi delectum non permittat.

Æquissimum tamen videtur, ne res tanta peragatur, nisi quorum periculum vertitur, consensus intercedat. Damnanda sunt enim coacta Matrimonia. Proinde si sponsus vehementer abhorret ab ea quam parentes volunt obtrudere, aut si sponsa, non illico obtemperandum erit illorum affectibus, sed dandum aliquod temporis spatium, si forte corrigatur juvenilis illa cupiditas, rebus ad rationis judicium exactis. Verum si durat affectus non omnino absurdus, erit humanitatis parentum, hic aliquid de suo jure concedere, quemadmodum apud Comicum Clitiphoni rejicienti quas mater offerebat, pater concedit illam ducere, quam filius malebat. Talis autem sit temperatura, ut nec majorum spernatur auctoritas, nec liberis pereat sua libertas. Valeat vincatque contrahentium consensus, sed sit consensus liber, verus ac legitimus, præsertim in negotio, cum omnium difficillimo, tum immedicabili, si quid peccatum fuerit. An ibi liber est consensus, ubi metus urget; cadens in ætatem adolescentis teneram? aut in puellam, præter ætatem & sexu imbecillem? Ingens telum est paternarum facultatum amissio. Quosdam magis terret infamia quam pudor. In coercenda pueritiæ lascivia valeat parentum severitas usque ad verbera: in negotio Matrimonii, persuasioni locus esto, coactioni nequaquam. Rursum ubi

Consensus liber.

Digitized by Google

per lenam, per vinum amentiæ parentem, per impudicos luſus, per noctem pudore carentem, per magicas epagogas, inter vix puberes intercedunt tria verba: an illic eſt conſenſus, ubi nullus eſt ſobrius ſenſus, ſed totum pectus temulentia, libido, & maleficæ voces triplici occuparunt inſania? Nullus valet contractus initus cum homine mente capto, non valet cum impubere, aut cum annis minore quam oportet: & ratum eſt omnium maximum Matrimonii fœdus, quum adſit ætas, cui leges ob rerum imperitiam inopiamque judicii ſuccurrunt in levibus etiam contractibus: ubi præeſt temulentia, quæ plus eſt quam inſania, adeo ut nonnumquam ebrietas continua ſit perpetuæ dementiæ? Ira brevis inſania dicitur, temulentiæ vix prolixus medetur ſomnus. Olim ita præibat judex: *Habeſne uxorem ex animi tui ſententia?* At quam animi ſententiam mihi narras, ubi non uno modo excantatus eſt animus? *Cum abſente loquitur*, ut habent proverbia, *cum ebrio qui litigat*: & præſens præſenti loquitur puer, qui temulentus cum temulenta paciſcitur Matrimonium, quem ſi perconteris experrectum, quid dixerit feceritque, non ſatis meminerit. Nihil habent ponderis verba, quæ proferuntur ab homine parum integræ mentis, niſi conſtat actum fuiſſe lucidis intervallis. Pro irritis habentur quæ metus expreſſit, quod mens nec libera nec ſui juris ſit: & valebunt per inſaniam cum vi conjunctam dicta? Nam artibus hujuſmodi expugnare puellarum aut adoleſcentum animos, non modo fraus eſt, verum etiam violentia. Legimus quoſdam voluptate ſuperatos, qui cruciatibus ſubigi non poterant. Et ad has fraudes inſtruuntur puellæ, quo maritum locupletem inveniant: iiſdem & juvenes inſidiantur bene dotatis. Etſi his machinis parum proficitur, adduntur magicæ preces & veneficia. Quot juvenes novi ſummo loco natos, reque lauta, mulierculis irretitos, quibus tam nihil erat bonæ famæ quam rei. Quantus illic parentum luctus, quantus cognatorum mœror? Tentabatur divortium, utriuſque ablegatione, ſponſi in Galliam, ſponſæ in Hollandiam: mulier ſollicitabatur ad vitam monaſticam, recuſanti parabantur venena: ſponſus ne perderet Eccleſiaſticos fructus, quos habebat opimos, exſpectabat novæ nuptæ mortem, illa profuga ſecuta eſt virum, parentes abdicabant ſponſum. Breviter, omnibus fruſtra tentatis, erat indiſſolubile Matrimonium. An in hoc Matrimonium congruit, quod ait Dominus: *quod Deus conjunxit, homo ne ſeparet?* An ita magis dicendum: Quod Diabolus per ſuos miniſtros conjunxit, Deus per ſuos miniſtros ſeparet? Non poteſt Romanus Pontifex irritare conſenſum inter perſonas legitimas declaratum. Eſto, ſed pronunciare, ni fallor, poteſt talem conſenſum non eſſe legitimum, ne perſonas quidem eſſe legitimas, quæ mentis non ſunt compotes. Si Romanus Pontifex inhabiles reddit, inter quos interceſſit *cognatio ſpiritualis*, nimirum, poterit & hos inhabiles ad contrahendum reddere, ut non ſolum non ratum habeatur Matrimonium, verum etiam pœnas dent, qui malis artibus tales conglutinant nuptias. Si dixeris: Diſcant ſuo malo cautiores eſſe: Audirem, ſi liceret, uxores vel revendere, vel permutare. Hæc ſi ſemel male ceciderit alea, non eſt quod arte corrigas. At leges civiles non gravantur pupillos & minores ſublevare ſuo favore, reſtituentes in integrum, ſi contractus incommodus eſt pupillis: ſi commodus, comprobatur. Cavetur ætati obnoxiæ dolo, & plectitur qui ſtruxit inſidias ſimplicitati, cui debebatur favor. Oportet autem Eccleſiaſticas leges humaniores eſſe quam civiles.

Quod igitur controverſiarum naſcitur ex verbis præſentibus & futuris, ex Matrimonio rato & conſummato, ex ſignis, nutibus, ex ſcriptis, magna ex parte tolletur, ſi dignarentur Eccleſiæ Proceres ſtatuere, nullum Matrimonium prius eſſe ratum, quam apud Magiſtratus ad hoc deſignatos, adhibitis teſtibus, clare conceptis verbis uterque ſobrius ac liber alteri condicat conjugium, eaque verba ſcripto ſerventur. Quod furtim inter ſeſe fecerant, ſi coitus ſit, pro ſtupro cenſeatur: ſi conſenſus qualibuſcumque verbis declaratus, pro ſimplicibus verbis habeantur: Matrimonium non ſit, donec apud judices ac teſtes a ſobriis ac liberis, ſolennibus verbis declaratus ſit matrimonialis conſenſus. Idem cenſeo de iis, qui, quum loqui non poſſint, ſigno aut nutu declarant animi voluntatem. In aliis contractibus excipitur dolus malus, & reſcinditur pactum: hic in re tam ardua ſacraque juvat eſſe doloſum, & captioni patet ſimplicitas. Fruitur ſuo maleficio captator, & in damno hæret ætas innoxia. Nec dubito, quin his quæ proponimus tum meliora tum plura ſint diſpecturi Proceres Eccleſiæ, ſi Deus hanc curam, mea ſententia, non minimam, immiſerit cordibus illorum. Neque enim, quod ſæpius mihi teſtandum eſt, hic propoſitum eſt, ullo pacto Conſtitutiones aut Conſuetudines, in publicum uſum receptas, convellere, ſed potius ex auctoritate majorum firmitati felicitatique conjugiorum conſulere. Quam ad rem cum primis conduceret, ſi impedimentorum laquei, quantum fieri poſſet, ſalva pietate tollerentur, & a præſcriptis Divinæ Scripturæ quam minimum recederetur: & ſi quid eſſet adjiciendum Sacræ Scripturæ, id potiſſimum eo ſpectaret, ut quam expeditiſſimus eſſet conjugii contractus. Nunc, ut antea dictum eſt, alibi vehementer laxata eſt contrahendi facilitas, per ea quæ magis petita ſunt ex opinionibus Jureconſultorum, quam e ſacris litteris: alibi quod ex ſacris litteris laxari poterat, id contractum eſt. Pro digamo habetur, qui bona fide duxit puellam pro virgine, quam poſt comperit furtivo ſtupro fuiſſe cognitam, & arcet avidum a Sacerdotio digamiæ imaginatio: ſive, ut melius dicam, inculpatiſſima rei ignoratio, quam nec præſcire potuit maritus, nec præſtare. Idque ſi factum eſſet ante baptiſmum, arbitror, ceu digamum rejiciendum a Sacerdotio: quemadmodum imputatur uxor ante viri baptiſmum mortuo, ſi poſt baptiſmum duxerit alteram, fruſtra reclamante Hieronymo. Fateor, beatus Paulus vult *Epiſcopum eſſe unius uxoris virum*, videlicet, qui tum temporis cogebatur habere teſtimonium non ſolum a Chriſtianis, verum etiam ab Ethnicis & Judæis, quos ſollicitabat ad Euangelii profeſſionem. Id autem ætatis idem erat Epiſcopus, Sacerdos & Presbyter. Quod igitur de illorum temporum Epiſcopo, quem oportuit undiquaque inculpabilem eſſe velut impiorum juxta ac piorum oculis expoſitum, ne quod offendiculum daretur Euangelio, dixit Apoſtolus, dilatatum eſt ad omnes Presbyteros, præſertim quum horum paucitas, quæ fuit ante annos nongentos, ſic excreverit, ut mundus undique ſcateat agminibus Presbyterorum, ut jam periculum non ſit, ne quis alienetur ab Euangelio, ſi recipiatur in Presbyterorum Ordinem, qui ſciens etiam antea Maritus fuiſſet viduæ, modo cætera reſponderent Ordinis dignitati. Nam hodie ſi quis Epiſcoporum vulgus contempletur, longe alia ſunt quam uxor non virgo, quæ populo poſſent eſſe offendiculo, ſi ex illorum moribus æſtimet Euangelii doctrinam, ne quid interim commemorem de Hæreticis, Schiſmaticis, Judæis, & aliis, qui ſunt a profeſſione Chriſtiani nominis alieni. Proinde quum mutata ſit ſeculorum ratio, ſublataque prorſus ea cauſa, propter quam Paulus non vult Epiſcopum eſſe digamum, ne repetita conjunx ſuſpicionem præbeat incontinentis animi, tamen adhuc urgemus tria Pauli verba, *unius uxoris virum*: quaſi ſolum hoc Apoſtolus præſcripſerit in Epiſcopo deligendo, quum eodem in loco poſtulet *ut ſit irreprehenſibilis, ſobrius, ornatus, prudens, pudicus, hoſpitalis, doctor, non vinolentus, non percuſſor, ſed modeſtus, non litigioſus, non pecuniæ cupidus.* Ac mox, *non neophitus, ne in ſuperbiam elatus, in judicium incidat Diaboli.* Eadem fere exigit ab Epiſcopis, ſcribens ad Titum: *Oportet enim*, inquit, *Epiſcopum ſine crimine eſſe, ſicut Dei diſpenſatorem, non ſuperbum, non iracundum, non vinolentum, non percuſſorem, non turpis lucri cupidum, ſed hoſpitalem, benignum, ſobrium, juſtum, ſanctum, continentem, amplectentem eum qui ſecundum doctrinam eſt fidelem ſermonem, ut potens ſit exhortari in doctrina ſana, & eos qui con-*

2 Tim. 3.

Cap. 1.

Digitized by Google

contradicunt arguere. Cur ex tam multis hujus Conſtitutionis Apoſtolicæ capitulis, ſola urgetur uxorcula, quum ſcortorum colluvies & concubinarum greges non imputentur? Si non admitteretur ad Epiſcopi ſive Sacerdotis munus, niſi qui pudicitiam ſervaſſet illibatam, videbatur pulcre congruere, ut Virginitatis honos cum Ordinis dignitate jungeretur, quo magis eſſet populo venerandus Epiſcopus: nunc pudicitia non exigitur, ſed imputatur uxor vel altera, vel non virgo: & adeo imputatur, ut nec inevitabili ignorantiæ fiat gratia. Digamus non arcetur a Sacerdotii functione, quod crimen admiſerit, qui nihil peccavit, ducens uxorem legitime: laudem etiam promeruit, caſte ſancteque colendo Matrimonium, & ad pietatem educandis liberis. Cur igitur arcetur? Nempe, quia apud populum, ad calumniandum propenſum, magis autem apud Chriſtiani nominis hoſtes incontinentiæ ſuſpicioni patet, qui conjugium iteravit. Oportet autem Epiſcopum non tantum a malo, ſed ab omni ſpecie mali cavere, ne doctor Euangelicæ Philoſophiæ, ne diſpenſator myſteriorum Dei, ne lucerna candelabro impoſita ut luceat omnibus, qui in domo ſunt, quacumque occaſione det offendiculum vel impiis vel infirmis.

Hæc ratio valebat illo ſeculo, quum eximia puritas exigeretur ab Epiſcopis. Nunc hoc quod leviſſimum eſt, exigitur, neglectis tam multis quæ magis decent Epiſcopum. *Qui adhæret meretrici*, inquit Apoſtolus, *unum corpus efficitur.* Qui imprudens duxit corruptam pro virgine, dicitur diviſiſſe corpus ſuum: & qui cum tot meretricibus habuit conſuetudinem, non diviſit corpus ſuum, ſed tamquam purus ac putus, & ut Græci dicunt τέλειος, recipitur ad quatuor aut quinque, ſi libet, Epiſcopas. Si qui ſecundam uxorem extulit, non obſtat crimen admiſſum, ſed levis ac popularis ſuſpicio, vel metus potius incontinentiæ, quod apud Ethnicos etiam olim male audiebat digamia, quid eſt quod arcet eum qui duxit viduam? an quod Moſis lex vetat, ne Sacerdos ducat corruptam aut viduam, trahitur ad eum qui nondum cogitat de Sacerdotio? Auguſtino non obſtitit gemina concubina: & nunc imputatur uxor ab alio furto delibata, neſcio ſponſo. Si placet vigor Apoſtolicæ legis, ut arceatur ab Epiſcopi functione, qui jugum iteravit: cur recipitur omni libidinum genere per omnem vitam conſpurcatus? Etſi Paulo videtur ad gerendum Sacerdotium idoneus, *qui domui ſuæ bene præſit, qui liberos habeat morigeros ac pudice educatos*, cur in quo hæc expetunt judicatur indignus vel Presbyteri nomine, non ob aliud niſi quod erraverit in virgine: Romanus Pontifex non relaxat Apoſtolicæ Conſtitutionis vigorem, etiam in iis qui tantum pietatis ergo Sacerdotium expetunt, niſi fiant Monachi. Tunc enim pro mortuis habentur, ac nomine commutato, pro Laurentio digamo renaſcitur Thomas monogamus. Verum ut hæc recte fiant, cur diſſimulatur primum hujus legis capitulum: *Oportet Epiſcopum irreprehenſibilem eſſe?* Non dixit, nullius criminis convictum ac damnatum, ſed ἀνέγκλητον, hoc eſt, adeo inculpatis moribus, ut in eum non cadat ulla probabilis mali facti ſuſpicio. Si dicent digamiam in propatulo eſſe, vitæ ſordes non æque patere, quid dicemus de neophyto? Eligi poteſt Epiſcopus nondum baptizatus, quod accidit divo Ambroſio: imo divi Hieronymi temporibus, ut ipſe teſtatur, ſumma pietas habebatur eſſe neophytum. Commendarat illum vitæ integritas, ante baptiſmum actæ, eoque non metuitur ne neophytus elatus in ſuperbiam, incidat in laqueum Diaboli. Laxatur hic vigor Apoſtolicæ legis: in ſola uxore non relaxatur. Quid autem dicemus de manifeſtis criminibus quorumdam Sacerdotum & Epiſcoporum? Admittitur ad multiplex Sacerdotium, qui in multis præliis ducem geſſit: qui palam ac populo teſte homicidium admiſit: &, qui profanis legibus pœnas dare debuit, recipitur ad Epiſcopi dignitatem. Quod ſi urget adhuc lex Pauli, juxta quam incontinentiæ ſuſpicio, ex iterato Matrimonio concepta arcet a Sacerdotio: multo magis arcebunt nefariæ libidines.

Rurſus ſi crimen quod probabiliter objici poteſt, *obſtat* quo minus aliquis fiat Epiſcopus, multo magis ſubmovebit ab officio ſuſcepto crimen manifeſtum. Digamum igitur a Sacerdotio non ſubmovit vigor Apoſtolici præſcripti, quod ne Theologi quidem inficiantur, ſed humana Conſtitutio. Optarim legem a Paulo præſcriptam, in omnibus partibus ſuis obtinere ſuum vigorem: nunc ubi ſublata eſt cauſa quæ Paulum movit, tamen manet impedimentum digamiæ etiam uſque ad ſemel ductam viduam, aut corruptam pro virgine ductam, idque per imprudentiam: & cætera tam multa vel negliguntur omnino, vel facile relaxantur Romani Pontificis indulgentia. Quod ſi tantum poteſt hominum auctoritas, ut Matrimonium contractum dirimat, optarim ut eadem auctoritas caveret, ut conjugia inter vix puberes, furtivis congreſſibus & arte maleficarum conglutinata, reſcinderentur, aut pro non contractis haberi juberet: legemque præſcriberet, ad cujus regulam contracta Matrimonia pro ratis ac legitimis haberentur. Hac ratione conſuleretur tot hominum millibus miſere conjugiorum pedicis irretitis. Deinde quemadmodum ſtudio caſtitatis, quod olim vehementius erat inter Chriſtianos, Conſtitutiones quaſdam receptas eſſe, veluti de gradibus prorogatis & ſpirituali cognatione dictum eſt; ita poterunt eædem pro temporum ratione mutari. Nam leges humanæ, quemadmodum & pharmaca medicorum, ad ſalutem hominum accommodantur. Verum ea res erit curæ primoribus Eccleſiæ, quum Chriſti Spiritus hanc voluntatem illis inſpiraverit: nobis hæc tantum admonendi gratia dicuntur: quæ ſi præter rationem dicuntur, pro non dictis haberi volumus. Nos enim haud quaquam præimus iis quos duces ſui gregis Dominus eſſe voluit: nec Eccleſiæ Conſtitutiones aſpernandas ducimus. Si quid placet in his, quæ pro noſtra ſimplicitate contulimus, gaudebimus hominum conſcientiis explicandis aliquid adjumenti dediſſe: ſi nihil placet, certe votum caritatis & pia ſedulitas veniam promeretur, ſi nihil laudis auferat. Hæc tamen pluribus verbis ſaltem in hoc diſſeruiſſe profuerit, ut cognita Matrimonii difficultate circumſpectiores ſint in contrahendo. Hactenus quæ dicta ſunt a nobis, utcumque caveri tum poſſunt, tum debent.

Cæterum, ut contingat uxor apta, morigera, docilis, & in his quæ didicit perſeverans, non eſt procis in manu, ſed a Deo, qui auctor eſt ac proſperator omnis conjugii, petendum eſt, ut quod agimus, velit eſſe lætum ac felix. Huc nimirum vocat nos Solomon dicens: *Domus & divitiæ dantur a parentibus, a Domino autem proprie uxor prudens.* Quo quidem in loco divus Ambroſius notat Græcæ vocis emphaſim. Sic enim ea lingua refert ſententiam: Οἶκον καὶ ὕπαρξιν μερίζουσι πατέρες παισὶ, παρὰ δὲ Κυρίου ἁρμόζεται γυνὴ ἀνδρί: id eſt, *Domum & facultates diſtribuunt parentes liberis, cæterum a Domino adaptatur uxor viro.* Nec enim poteſt eſſe felix conjugium, ubi non eſt harmonia, quæ naſcitur ſimilitudine morum & ingeniorum, ac mutuis obſequiis. Nam his rebus potiſſimum gignitur alitur-que concordia. Eodem verbo uſus eſt Paulus ſcribens Corinthiis: *Deſpondi vos uni viro*, ἡρμοσάμην. Triſte 2 Cor. 11.
jugum eſt, non conjugium, ubi diſſidium eſt animorum: & inamabilis cantio eſt, quæ non habet harmoniam. Rurſus Solomon? *Qui invenit mulierem bonam, invenit bonum, & hauriet jucunditatem a Domino.* Hic rurſus pro eo quod *bonam* habet noſtra Tranſlatio, Græci legunt χάριτας, id eſt, *gratias*, tametſi ſenſu conſentiente. *Bonum* enim dixit pro *inſigni bono*, ac veluti mundo bonorum: & qui vertit *gratias*, copiam bonorum expreſſit numero multitudinis. Si per tuam incuriam tibi contigit infelix Matrimonium, agnoſce culpam, & memento patienter ferre malum, quod ipſe tuo jumento accerſiviſti: ſi citra culpam, tolerato, quia ſic Domino viſum eſt ob cauſas occultas, qui te melius novit quid expediat ſaluti tuæ. Sin obtigit proſperum ac felix, ne tribuas humanæ prudentiæ, ſed agnoſce, juxta Sapientis doctrinam, eam Cap. 18.

hila-

hilaritatem tibi profectam a Domino. Huic igitur tuarum nuptiarum auſpici gratias agito. Confirmat Syrach, quod dixit Solomon: *Pars bona, mulier bona, in parte bona timentium Deum, dabitur viro pro factis bonis. A Deo manat omne bonum*, teſte Jacobo: is pro ſua inſcrutabili voluntate partitur inter homines ſua dona. Vulgus autem exiſtimat, illos plurimum debere Deo, qui formoſi, aut divites, aut generoſi naſcuntur. Sed quid prædicat nobis Eccleſiaſticus? *Cui contingit uxor bona, partem bonam ſortitus eſt.* Ea pars non temere datur quibuſlibet, ſed timentibus Deum, quique ſibi bene factis Deum reddidere propitium. Item Solomon parœmiographus: *Sapiens*, inquit, *mulier ædificat domum ſuam, inſipiens exſtructam quoque manibus deſtruet.* Ad hæc Eccleſiaſtes, luſtratis omnibus quæ ſub cœlo ſunt, comperit *amariorem morte mulierem.* Si res tam acerba eſt uxor mala, cogita quam ingens ſit Dei donum, mulier bona. Ubi ſunt igitur, qui conſultis aſtris venantur horam fortunatam ineundo Matrimonio? qui magicis artibus illiciunt puellas aut juvenes? His ſi contingit infelix conjugium, ut fere fit, non habent quod incuſent Deum, ſed aſtris impoſtoribus ſcribant dicam, & mendacibus Dæmonibus intendant crimen, vel potius ſibi ipſis, qui Spiritibus impiis fidere maluerunt quam Deo longe benigniſſimo, diviti in omnes qui invocant ipſum. Veteres illi, quamquam ignari veræ Religionis, tamen pro ſua ſuperſtitione nihil rerum ſeriarum auſpicabantur, niſi a ſacris ac Numinis alicujus invocatione. Geſturi bellum immolabant Marti, navigaturi Neptuno, negociaturi Mercurio, ducturi ſponſam Junoni ac Veneri; & Chriſtiani ſic Matrimonium inimus, quaſi res ſit ludicra, & utcumque lubitum erit reſcindenda, quum ab hoc fonte pendeat totius vitæ vel calamitas vel felicitas. Merces aliquo deportaturi vovemus aliquid muneris Nicolao, & ſponſam ducturi nullum appellamus Numen? A quo vero potius petamus auſpicatum conjugium, quam ab eo qui inſtituit, qui conſecravit connubium? Deprecamur adverſam valetudinem, & non deprecamur malam uxorem, morte triſtiorem? Precamur a Deo felicem annonam, & non precamur fauſtum conjugium? Soli Chriſtiani noverunt Eccleſiæ Sacramenta, extra quam nulla eſt vera Religio. Gentium autem ſuperſtitio in mille diſcrimina fuit diſſecta, nec defuit aliqua Natio tam barbara, quæ vix ullum Numen agnoſceret: nulla tamen fuit tam immanis & effera, quin Religionis aliquid tribueret Matrimonio. Ariſtoteles, Xenophon, Plutarchus Chriſtum non agnoverunt, tamen de nulla re ſcripſerunt ſanctius ac religioſius, quam de Matrimonio. Siquidem Peripateticus ille, quamquam alioqui non admodum memor Numinis, de conjugio ſic loquitur: *Exiſtimare debet mulier bene compoſita, mores viri eſſe legem ſuæ vitæ, impoſitam ipſi a Deo per conjunctionem Matrimonii, atque conſortii.* Quis docuit hunc atheon, auctore Deo jungi Matrimonia? Iterum aliquanto poſt: *Quamobrem qui iſta negligit, & Deos videtur negligere. Propter Deos igitur, quibus præſentibus ſacra fecit? & uxorem duxit*, &c. Qui negat mundum a Deo conditum, fatetur Matrimonium abſque Deo non coire. Quid autem Xenophon? apud quem quum Socrates interrogaſſet Iſchomachum, *num ipſe ſponſam docuiſſet ea, quæ ſpectant ad bene gubernandam familiam*? reſpondet hunc in modum: *Minime, ſed rem divinam feci, cum cæteris Diis, tum præcipue Jovi, ut mihi quæ forent optima docere contingeret, illi perdiſcere:* & colligit ſimilia fuiſſe vota ſponſæ, vel hoc argumento, *quod ſe mariti monitis docilem ac morigeram præbuiſſet.* Meminit & Plutarchus de ſacrificio, quod ex more fiebat Junoni conjugali. Quin & lectulum ipſum connubialem, Genio cuipiam ſacrum habitum declarat Juvenalis, ſic invehens in adulteros:

Antiquum & vetus eſt, alienum, Poſthume, lectum
Concutere, & ſacri genium contemnere fulcri.

Apud ignaros veræ Religionis religioſum erat conjugium: & apud veræ Religionis profeſſores, res eſt profana ludicraque. Si nos non movent Ethnicorum exempla, certe vertamus oculos ad exempla Patriarcharum, quos nobis proponunt ſacræ litteræ. Iſaac quomodo junctus eſt Rebeccæ? Num furtivis congreſſibus? num ſortilegiis, aut maleficiis? Abrahæ patri conceſſit delectum uxoris. Is ſpectatæ fidei famulo, ſed prius ſanctiſſimo jurejurando obſtricto, delegat hanc provinciam, ut omnium maxime ſeriam: nec aliis tamen auſpiciis quam æterni Numinis. Sic enim loquitur: *Dominus cœli & terræ, qui tulit me de domo patris mei, & de terra nativitatis meæ, qui locutus eſt mihi, & juravit mihi, dicens: Semini tuo dabo terram hanc, ipſe mittet Angelum ſuum coram te, & accipies inde uxorem filio meo.* Rurſus, ubi famulus pervenerat quo proficiſcebatur, orat juxta puteum, & ad bene fortunandas nuptias implorat Domini miſericordiam: ubi votis reſpondiſſent omnia, proſtratus in terram, adorat Dominum, agitque gratias, quod illo proſperante res eveniſſet ex ſententia. Nec tamen abducitur puella niſi ex conſenſu parentum, qui filiam lætis ominibus tradunt, dicuntque: *A Domino egreſſus eſt ſermo, non poſſumus extra placitum ejus quidquam aliud loqui tecum.* Sic, nimirum, ſic inire debent fortunata conjugia. Filius ſimpliciter obediens, unice diligit ſponſam ſuam, veluti per parentem a Deo datam. Famulus fidelis ac pius, exſequendis mandatis meminit & religionis & obedientiæ, familiæ ſuæ referens diſciplinam. Abraham non legitur conſuluiſſe filium, quam vellet uxorem: nec Rebecca rogatur, num talem vellet maritum. Neuter alterum viderat: & tamen inter eos vehemens & conſtans amor fuit, adeo ut Iſaac obliviſceretur mœroris, quem ex obitu matris conceperat: videlicet, & matrem ipſam relicturus, & adhæſurus uxori ſuæ, ſi res ita tuliſſet: nunc matris memoria quodammodo ceſſit amori conjugis. Neutra ex parte fit mentio de ætate, de forma, de cenſibus. Sufficit ſocero & ſocrui, quod ita Deo viſum eſt.

Non hæc eo dicuntur, quod probem adacta conjugia, ſed imagine propoſita demonſtrare volui: quantum abſint a forma Chriſtiani conjugii, qui furtim, inſciis & invitis parentibus libidinis & vini auſpiciis, per malas artes conglutinant inceſtas nuptias. Quanto plures ſunt inter Chriſtianos, qui propius accedunt ad exemplum Sichem Evei, qui poſt raptam & conſtupratam Dinam filiam Jacob, per patrem Emor ambiit Matrimonium, nihil non deferens. Quis fuit exitus violenti ac præpoſteri Matrimonii? Poſt triduum interfecti ſunt omnes ejus civitatis mares, rebus cunctis in prædam abactis. Conveniebat inter puellam & juvenem, at non conveniebat inter parentes. Novi quemdam clari generis, qui noctu appulſus navigio, & furtim ingreſſus arcem, rapuit filiam una cum patre ſene, raptam abduxit quo voluit, & viſum eſt aulicis facinus elegans. Sic ille temulentus, nepos, prædo, furioſus, habuit optimo genere ſanctiſſimiſque moribus ac probe dotatam conjugem: illa crucem perpetuam, ac ſuæ pietatis materiam. Quid autem beatus Iſaac, nonne formam ineundi Matrimonii, a patre traditam, transfudit in filium Jacob? præſcribit familiam, unde volebat accipi conjugem. Nihil recuſat Jacob, ſuſcipit longinquam ac periculoſam peregrinationem, nec vim inferre cogitat, nec inſidias ſtruit puellæ, ſed poſt viſionem Angelorum, adorat Dominum, & erecto lapide, quem capiti ſuppoſuerat dormiturus, obiter noſtrorum temporum procis ſuam exprobrans mollitiem, quorum cervices vix durant innixæ plumis anſerinis, votum nuncupat Deo. His auſpiciis fretus adit puellam, nec illi clam loquitur de Matrimonio, ſed paciſcitur cum Laban patre conjugium Rachelis ſeptem annorum ſervitio: nec interim attingit adamatam puellam, verſans in iiſdem ædibus, atque adeo paſcuis communibus. Demum obtruſa per dolum Lea, non ſuſcitat divortium, ſed renovata pactione, recipit alterius hebdomadis conditionem, tanta vis erat amoris: ſed rurſus tanta pudicitia, ut intra tot annos nulla conſuetudinis occaſio perpulerit animum illius, ut ante legitimum tempus furtivo congreſſu delibaret con-

Cap. 26. Cap. 14. Geneſ. 24.

Digitized by Google

conjugem ſuam. Quotuſquiſque nunc inter Chriſtianos celebrat nuptias, ut non ordine præpoſtero prius cognita ſit conjunx quam ducta, imo ſæpius cognita prius quam deſponſata? Nonnullis ſponſis tam impotens eſt ardor libidinis, ut corpuſculo puellari vim adferant, non tam delibantes virginitatem, quam ipſam virginem in ſummum vitæ diſcrimen adducentes. Et miramur inter Chriſtianos eſſe parum auſpicata conjugia, quæ ſic coeunt abſque Deo? Vis audire exitum ſancte initi conjugii? Genuit Jacob duodecim filios, Iſraeliticarum tribuum Principes, quibus ubi benedixiſſet, mandaſſetque quæ voluit, collegit pedes ſuos ſuper lectulum, & appoſitus eſt ad populum ſuum. Cæterum Eſau, quoniam non accepit uxorem ex patris ſententia, ſed opes ac formam ſecutus, duxit uxores tres ex gente Chananitide, ex his ſuſcepit filios, impiarum ac reprobatarum gentium, ſemperque Iſraelitico populo rebellium auctores. Unde de diſparibus fratribus diſpar editum eſt oraculum: *Jacob dilexi, Eſau autem odio habui.* Nam ad hoc quoque valet conjugium, divinis initum auſpiciis, ut piam Deoque gratam gignas poſteritatem, non tantum in hoc ut ſuaviter ætatem cum uxore tranſigas. Eoque toties vetuit Dominus, ne Iſraelitici miſcerent connubia cum impiis ac profanis gentibus. Quin & Thobiæ filius Angeli ductu auſpicioque Dei reperit uxorem, coit Matrimonium fidejuſſore Dei nuntio Raphaele, patre filiam in manum juvenis tradente cum bonis omnibus: *Deus*, inquit, *Abraham, & Deus Iſaac, & Deus Jacob vobiſcum ſit, & ipſe conjungat vos, impleatque benedictionem ſuam in vobis.* Quoque magis ratum eſſet conjugium, ſumta charta deſcribitur initum conjugium. Sponſus & ſponſa tres dies ac noctes in eodem cubiculo peragunt in ſanctis precibus, & pudicis cum Deo colloquiis. Quarta demum nocte jungunt caſtos complexus, idque juxta monita Raphaelis, cum timore Domini, prolis amore potius quam libidinis, ut in ſemine benedictionem conſequerentur: ſic enim legimus in eo libro. Ea demum ſunt auſpicata conjugia quæ bene fortunat Deus, quæ non ab Aſtrologis, aut ineptis ominibus, ſed a ſanctis precibus ſortiuntur auſpicia. Vis audire quam fuerit felix hoc conjugium? Duas luctuoſas domos vertit in gaudium, & abacto malo Genio, liberata ſponſa, illuminato Thobia patre, piis gratulationibus reſonant omnia. Quod autem umquam fuit conjugium felicius quam ſacratiſſimæ Virginis & Joſeph? Id vero num coiit clancularis congreſſibus? Nequaquam. Quid enim audis ex Matthæo? *Quum deſponſata eſſet*: & juxta Lucam audis, *Angelum miſſum ad virginem deſponſatam viro, cui nomen erat Joſeph de domo David.* A quibus deſponſatam? nimirum, a parentibus, qui teneræ virgini ſponſum ex tribu legitima, juxta legis præſcriptum delegerant. Et in ſanctis parentibus agebat voluntas Numinis. Vivebat ſponſus cum ſponſa, jungebatur eodem tecto, fortaſſis & cubiculo communi, & incolumis fuit integritas. Thalamus non coitu, ſed ſanctis precibus dedicabatur. Cubiculum in templum eſt verſum, ubi quotidiano piorum votorum ſuffitu litabatur Deo: exſpectabatur cœleſte oraculum, nec prius judicabant eſſe fas auſpicari connubialem congreſſum. Quod auctoribus parentibus juncti ſunt, erat obedientiæ, quam illis debebant: quod abſtinent a congreſſu, religionis erat. Video plurimos beatiſſimæ Virginis cultores, qui laudes illius decantent, qui Statuas illius donariis ornent, cereis adorent: verum ubi ſunt, qui Virginis exemplum ſtudent æmulari? Atqui hic erat cultus illi longe gratiſſimus. Cur petitur conjugii felicitas ab aſtris aut ſortibus? ab exemplis erat petenda. Editum eſt hoc exemplum, non ut aſſequaris in omnibus, ſed ut ſequaris pro viribus. Audis deſponſatam a parentibus: ne ſperes igitur felices nuptias, quas invitis aut inſciis parentibus, furtivo congreſſu per verba de futuro, & copulam de præſenti conglutinas. Si parentes aut neſciunt, aut fungi nolunt officio: ſunt alii cognati, ſunt Seniores, ſunt Magiſtratus & Epiſcopi, quorum conſilio felicius coire poteſt Matrimonium. Audis ſponſi & ſponſæ domeſticam conſuetudinem abſque contactu eorporum. Hoc abs te quidem non exigitur, verum in hoc valeat exempli ſplendor, ut uxor habeatur gignendæ proli potius quam libidini, utque parcus ac verecundus ſit uſus conjugii. Talem prolem ſic parere non niſi uni datum eſt Virgini: & tamen ſi pro tua virili fueris æmulatus exemplum legitime initi, pureque culti Matrimonii, ſperare licebit liberos ejus cultores, quem illa peperit. Genuit illa Filium Dei. ſine viri concubitu: ſi legitime natos ad pietatem inſtitueris, habebis & tu filios Dei, cohæredes Chriſti. Hæc erit abunde magna felicitas. Verum ideo videmus inter Chriſtianos eſſe tam multa luctuoſa conjugia, quod non ſolum recedimus ab exemplis Sanctorum, quæ nobis ſacris Voluminibus commendata ſunt, verum etiam ab Ethnicorum, qui conjugia, quæ nos approbamus, pro irritis ducebant. Detur hoc juri liberorum, ut inviti non adigantur ad Matrimonium: detur hoc auctoritati parentum, ut ſine his liberi non contrahant Matrimonium. Et ſi deſideratur in parentibus vel judicium vel integritas, ut nunc prolapſi ſunt hominum mores, deſignetur judex, cujus æquitas ſuccurrat commodo liberorum. Sunt Prætores, qui probant aut reſcindunt contractus vulgares: ſunt Ædiles, qui curant ne vini menſura ſit æquo minor, & res tanta per leves & inter leves, nullis gravibus arbitris peragitur.

Ergo quoniam judicium pendet utrimque, partim e parentibus, partim e liberis, convenit ea proponere, quæ judicium vitiant, aut ſincerum reddunt. Nec enim ideo ceſſare debet induſtriæ noſtræ ſedulitas, quod omnis ſucceſſus fiducia ſit a Deo, qui voluit in omnibus actionibus noſtris hæc duo conjungi, ſummam de ipſo fiduciam, & noſtram pro viribus, imo pro doni ab ipſo dati modulo vigilantiam. Vult nos ab ipſo pendere, non quemadmodum pendet infans a matre, ſed quemadmodum dux a Rege ſuo. Navanda eſt opera ſtrenue, ſed ex illius præſcripto, illi committendus eventus, cujus auſpiciis omnipotentibus res geritur. Primum igitur fuerit, quemadmodum diximus, judicium rectum ac felix a Deo precibus flagitare. Deinde conſiderandum quem ſcopum tibi proponas: hinc enim potiſſimum pendet judicii ſinceritas, aut corruptela. Qui in deligendo genero, aut nuru, ceu præcipuum ſcopum ſibi proponunt formam, ætatem, opes, aut generis claritudinem, aut factionem præpotentem, ſæpenumero pro feliciſſimis conciliant inauſpicatiſſima Matrimonia, quum caput hujus felicitatis in hoc ſitum ſit, ut apta ſit conjunctio, & inter bonos & æquales ſit perpetua concordia. Quod reliquum eſt procurabit Dominus: & quod optimum eſt faciet etiam feliciſſimum. Quamquam nihil poteſt infelix dici, quod approbante Deo geritur, quicumque ſequetur eventus. Nam frequenter ſumma, re vera, calamitas eſt, quam mundus appellat abſolutam felicitatem. Fateor, non ſine cauſa celebratur litteris eruditorum Pittaci dictum: *Æqualem ducito*, quandoquidem & juxta proverbium, *pares cum paribus ut facillime congregantur, ita firmiſſime cohærent*: verum hæc æqualitas non ex opibus tantum, ſed ex omni genere bonorum æſtimanda eſt: in quibus rurſum non eſt invertendus ordo, quod vulgus hominum ſolet, *protinus ad cenſum, de moribus ultima fiet quæſtio.* In hac ſupputatione primum ad calculum vocanda ſunt bona animi, deinde bona corporis, poſtremo quæ vocantur externa. Atque in ipſis animi bonis ordo quidam eſt: ſunt enim animi bona, quæ non ſtatim reddunt bonos, veluti docilitas, memoriæ felicitas, eruditio, facundia, ſolertia, dexteritas, quod his ad turpitudinem abuti liceat. Cæterum pudicitia, ſobrietas, temperantia, modeſtia, veritas, prudentia, taciturnitas, fides, vigilantia, protinus ubi adſunt, reddunt hominem bonum: & ſi ad hæc indoles ipſa videtur eſſe propenſa, ſpem optimam præbent, puellam ad tuos mores fingi poſſe: certior etiam ſpes fuerit, ſi ad bonam indolem acceſſerit proba educatio. De vitiis eadem fuerit judicandi ratio. Sunt autem quædam ani-

Delectus.

Juvenalis.

morum dotes, quæ ſe ſtatim in ipſa, quod ajunt, fronte proferunt, pudor, pudicitia, comitas, modeſtia, quamquam certiſſimus animi index eſt oratio. *Loquere*, inquit Socrates, *adoleſcens, ut te videam*: Philoſophus enim oculos habebat in auribus, non in facie. Multi ſat habent vidiſſe puellam, cujus nuptias ambiunt: ſi vere cupiunt videre, colloquantur. Quoque minus fallantur, illud diligenter inquirendum, apud quos & quibus rationibus puella ſit educata. Magni quidem refert, bene natam eſſe, ſed longe magis, recte fuiſſe educatam: adeo ut non raro videamus adoleſcentes, ac puellas ex optimis prognatas, & præclaris naturæ dotibus præditas, ſic educationis indiligentia degeneraſſe, ut ſpuriis ac ſuppoſititiis videri deteriores poſſint: rurſus nothos apud probos liberaliter educatos, ingenuis etiam honeſtate morum antecellere. In his rurſum, non tantum ſpectandum, quæ ſint dotes naturæ, verum etiam quæ ſit ingeniorum harmonia: non enim ſemper ſimilibus ſimilia congruunt. Si juvenis erit natura lentior, conveniet ſponſa vigilantioris ingenii. Si ſponſus erit profuſior, congruet uxor frugalior, & ad rem ſervandam attentior. Rurſus ſi juvenis erit ardentioris ingenii, accommodabitur puella temperantioris naturæ, quæ pro tempore norit & cedere, & obſequi. Quandoquidem hujuſmodi differentiæ ingeniorum etiam in bonis naturis reperiuntur, quæ niſi apte committantur, reddunt parum felix conjugium. Verum, inter omnes animi dotes in primis ſpectandum eſt, qua pietate ſe geſſerint erga parentes, & quantus ſit affectus pietatis erga Deum. Ad nullam enim virtutem non erit docilis, qui pietatem didicit. Verum, hic vigilandum, ne pro pia ducas ſuperſtitioſam. Quemadmodum enim vera pietate nihil tractabilius, ita ſuperſtitione nihil præfractius. Ea peſtis fœminis quam viris eſt familiarior. Eſt tamen aliqua levis ſuperſtitio, ad quam æquum eſt virum connivere, donec proficiat uxor. Jam ut Paulus uxori Chriſtianæ permittit, uti cum viro, qui nondum velit profiteri Chriſtum, maneat, ſi modo ille non exhorreat diverſæ Religionis conſortem: cæterum non permittit nubere, niſi ejuſdem Religionis viro: quamquam hoc a Chriſtianis parum fuiſſe ſervatum, declarat Tertullianus, ita temporibus hiſce conſultum videtur, ut vir ferat uxorem, uxor virum, ſi forte alter per alterum corrigatur, inter quos non omnino convenit de dogmatibus, de quibus hodie fervet per univerſum orbem diſceptatio, niſi rabies impietatis eo proceſſerit, ut abnegetur totus Chriſtus cum ſacris litteris, & Apoſtolorum ſymbolo, quæ manifeſta eſt apoſtaſia. Cæterum, illud providendum, ne matrimonio jungantur, quorum alter vehementer infectus eſt improbatæ factionis ſtudio. Nam, juxta doctrinam Apoſtolicam, impar conjugium ferri debet, ſi citra noſtram culpam contractum eſt: at contrahi non debet. Porro utrum ſit conſultius, virginem rudem ducere, an viduam jam inſtitutam, pro ſuo quiſque animo ſtatuat. Video quoſdam ejus eſſe ſententiæ, quæ videtur Iſchomacho Xenophontico placuiſſe, ut ſatius eſſe putent ducere virginem teneram, quæ e parentis ædibus nihil adferat ad ſponſum, præter pudicitiam, verecundiam, & mores ad omnia dociles. Quum enim non ſit eadem recte inſtituendi ratio, pro tanta ingeniorum varietate, non quævis inſtitutio cuivis accommoda eſt. Neque enim raro videmus duos optimos viros, quorum neuter alteri ſit accommodus ad perpetuam vitæ conſuetudinem. Proinde qui felicem quidem naturam, ſed rudem elegit, ſi bonus artifex eſt, fingit ad ſuos mores conjugem, & ſuccedet, auſpice Deo, ſi modo mores ipſius reſpondeant ad honeſti regulam. Contra alii fugientes inſtitutionis tædium, quod & longum eſt, nec ubique ſuccedit, malunt viduam, jam domitam ac formatam. Nec diſplicet horum ſententia, modo reputent, qualem illa ſe præbuerit viro priori, quibuſque rationibus & artibus fuerit ab illo docta. Confidendum enim eſt eam & tibi morigeram docilemque futuram, quæ ſe præbuerit obſequentem marito defuncto. In his igitur non tam diſpiciendum eſt,

Sponſa rudis.

an ſit æqualis uxor, quam an ſit apta: nam Pittaci dictum utrumque complectitur, τὸν κατὰ σαυτὸν, id eſt, *tibi congruam*. Congruunt autem nonnumquam quæ nec æqualia ſunt nec ſimilia. Stultiſſimum autem fuerit, ſtudio male moratam uxorem domum ducere, quæ tuam patientiam exerceat: quemadmodum a Socrate factum legimus, qui, cum duas haberet uxores moroſas & intractabiles, demirantibus amicis quamobrem eas ferret, more ſuo εἰρωνεύων reſpondit, *ſe domi diſcere tolerantiam, qua foris eſſet utendum*. Et fortaſſe Socrates non in hoc duxerat: illud tamen mirandum, hominem Philoſophum vel non delegiſſe ſibi dociles, vel non inſtituiſſe quemadmodum oportuit: niſi forte ſtudioſior fuit Reipublicæ quam rei domeſticæ. Atqui ut demus alicubi Rempublicam anteponendam rei domeſticæ: certe præcipuam curam ſibi poſcunt a bonis viris uxor, liberi ac familia. Quod ſi ſua cuique domus negligatur, nec civitas ex his conſtans poterit ſubſiſtere. Satis erit viro bono, aut probæ mulieri, ſi ferat quod nec mutari nec corrigi poteſt, malum accerſere dementis eſt. Abunde multum malorum, etiam ſi nihil a nobis prætermiſſum fuerit, invehunt caſus rerum humanarum, ſemper ad deteriora proclivium, tantum abeſt ut oporteat adſciſcere.

Quemadmodum autem de arte non recte judicat niſi artifex, ita de probitate non recte judicat niſi vir probus, ac rerum uſu callidus. Itaque qui cupit deligere probam ſponſam, neceſſe eſt ut ipſe prius ſe reddat virum probum. In hoc judicio potiores ſunt tribuendæ majoribus aut parentibus, non tantum ob id, quod juvenibus ac puellis fere ſolet amor imponere, cæcus, ut ajunt, judex: verum etiam ob id, quod ætas grandior, multa rerum experientia callidior, rectius conſulit quam juventus, quæ cupiditatibus ducitur magis quam ratione: cuique *rerum inſcitia*, juxta laudatam veterum ſententiam, *parit confidentiam*, atque hoc propior eſt periculo, quod non metuit periculum. Amori frequenter honeſta videntur quæ fœda ſunt, quemadmodum ſcripſit Theocritus, ſibique blanditur, violentiam ac ferociam in proco fortitudinis nomine donans, profuſionem appellat benignitatem, intemperantiam libidinis effrenem peculiari vocabulo γυναικοφιλίαν vocat: Item in puella meretriciam dicacitatem appellat urbanitatem, oculorum, inceſſus, ac geſtuum laſciviam interpretatur comitatem. Sunt qui totos mores in hoc eſſe ſitos exiſtimant, ſi puella conſuevit ſubinde flectere genua, componere manus, & os anguſtiore rictu contrahere, in convivio quam minimum attingere potus aut cibi, ſed corpore prius clanculum paſto, non porrigere ſiniſtram ubi dextram oportuit, ſummis digitis attingere cibum, in riſu non oſtendere dentes: hujuſmodi nugis edoctam exiſtimant ſatis inſtructam ut ad ſponſum eat. Immo penitus erat animis inſerenda probitas, quæ ſe fronte, oculis, vultu, totoque corporis geſtu proferat citra fucum, ſed quemadmodum bona corporis temperatura ultro ſe vero totius corporis colore atque alacritate prodit.

Ad recte judicandum non minimum habebit momenti famæ præjudicium, non quod hæc non ſæpe mentiatur, *tam ficti prævique tenax, quam nuncia veri*, ſed quod non abs re dixit Heſiodus, *non omnino de nihilo eſſe, quod populari fama jactatur*. Ad hæc quemadmodum arcet a Sacerdotio etiam falſa infamia: ita qui connubium optat undiquaque felix, curare debet ut talem deligat, de qua mentiri fama veretur. Etenim ſi C. Cæſar merito repudiavit uxorem ob adulterii ſuſpicionem, quum ipſe citatus teſtis, negaſſet ſe quidquam de uxore ſuſpicari, quod exiſtimaret Cæſaris uxorem non ſolum vacare oportere crimine, verum etiam omni criminis ſuſpicione; quanto juſtius abſtinebit juvenis ab ejus conjugio, quæ, licet innocens, tamen popularibus fabulis circumfertur. Quiſquis repudiat, labem inurit famæ conjugis. Procus qui abſtinet a conjugio, videtur non aſſecutus quod petebat: & manet integrum puellæ nubendi jus. Jure notatus eſt ab Olympiade juvenis ille, qui duxerat

uxorem

uxorem eleganti quidem forma, ſed fama parum ſecunda: *Demens*, inquit, *oculis duxit uxorem, non auribus*. Nihil autem periculi ſit, ſi quis ſimul & auribus & oculis ducat uxorem, modo oculos & aures habeat Philoſophicas, hoc eſt, aures habeat in oculis, & oculos in auribus. Oculus qui non videt niſi formam corporis, & ſummam cuticulæ gratiam, non eſt oculus Philoſophicus. Oculus Philoſophi per ea quæ ſunt corporis perſpicit animi formam, & huc potiſſimum transfert amorem ſuum. Nam ipſa frontis modeſtia, oculorum ſimplicitas, vultus ipſe, totiuſque corporis geſtus, ſermo quidam eſt viro prudenti. Itaque auditur etiam quæ tacita cernitur, quod contemplator in oculis habeat aures. Certius tamen judicium eſt ex auribus oculatis, quam ex auritis oculis.

Erit & illud ſpectandum in ſponſo & ſponſa deligenda, num quam artem didicerit atque exercuerit. Si res eſt tenuis, neceſſarium erit artificium: ſin ampla, tamen duplicem adferet commoditatem noviſſe artem. Primum enim ſi quis caſus eripuerit facultates, ut hoc genus rerum eſt fortunæ ludibriis obnoxium, habebit quo fugiat inopiam & abſtineat a malis artibus. *Artem* non ſolum *quævis alit terra*, juxta proverbium, ſed quævis etiam fortuna, aut ut rectius dicam, quamvis fortunam alit ars. Deinde minus indulgebitur otio, quæ morum præcipua peſtis eſt. Solon legibus caviſſe legitur, ut filius, quem parentes nullam artem docuiſſent, non cogeretur illos alere ſenio defectos, aut ad inopiam redactos. Atqui vetuſtiſſima lex erat inſcripta mentibus omnium nationum, ut liberi, ſi parentibus hoc officii graventur impendere, quod pulli ciconiarum reponunt ſuis parentibus, velut impii conjiciantur in vincula. At Solon indignos judicavit hoc officio parentes, quibus non fuiſſet curæ ſic inſtituere liberos, ut eſſet quo poſſent ipſis ſuccurrere. Impudenter enim videtur officium repoſcere, qui ipſe ceſſavit in officio: nec æquum videtur eum velle metere, qui quum eſſet tempus non fecerit ſementem. Quod ſi liberi a parentibus, quum eſſent minores, neglecti, poſt ſuapte induſtria paraverunt ſibi fortunam, non prohibebat legiſlator humanitatis officium, ſed tamen eos a ſuccurrendi neceſſitate liberavit, quo magis excitarentur progenitores ad juventutem honeſtis artibus inſtituendam: quæ res vel ad hoc conducit, ut rudis ætas ad otium ac libidinem proclivis, & ad vitium, ut inquit ille, cerea, minus pateat corruptelæ. Sunt autem artium varia diſcrimina. Summa diviſione ſecantur in liberales & mechanicas. Liberales animi judicio potiſſimum conſtant, quod genus ſunt, Rhetorica, Arithmetica, Geographia, & Juris ſcientia. Mechanicæ requirunt operam manuariam, qualis eſt Architectura. Sunt quædam inter has mediæ, ut Statuaria, Pictura, & Medicina: harum enim minima pars manibus peragitur, ſed animi judicio potius. Adverſus inopiam certiſſimum præſidium eſt ars medicandi, quæ longiſſime abeſt a neceſſitate mendicandi. Huic proxima eſt Juris prudentia, affinis Politicæ.

Plurimos alit & Grammatica, ſed alit tantum: quæ complectitur & Poeticen, &, ut nunc ſunt tempora, Rhetoricen. Nam ab adytis Theologiæ conjuges arcentur, idque non tam legibus Pontificiis, quam Theologorum conſpiratione. Inter Politicas artes præſtantiores ſunt, aut certe quietiores, quibus in pace locus eſt, ut Rhetorica ac Juriſprudentia, quam quibus utendum in bello: non quod præclara res non ſit, militaris rei peritia, vim hoſtium a civium capitibus ac fortunis propulſare: ſed quod ut nunc vetus mos inolevit, bellum fere per homines barbaros & immanes geritur, qui Carum more vitam habent venalem. Attamen tam perverſa ſunt hominum judicia, ut puellæ putent ſeſe præclaras nactas eſſe nuptias, ſi Cari nupſerint, qui venalem habet animam, & ad quemvis odorem belli provolat, relictis uxore liberiſque, conducendus ad lanienam: ac nobilitatis partem eſſe ducunt, commiſceri viro tot ſacrilegiis, rapinis, cædibus, inceſtis, aliiſque ſceleribus abominando. Exſpectent quidem a Deo præmium, quæ tales viros ſi corrigere non queant, perferunt. Cæterum, me quidem auctore, nulla puella talibus nubet, ſi continget alius maritus quamvis humilis, modo peritus artis innocuæ. Inter artes quæ corporis valetudini ſimul & augendæ rei familiari conducunt, primam laudem veterum conſenſus tribuit Agriculturæ: quæ quum olim potentiſſimis Regibus & clariſſimis Senatoribus fuerit honorifica, nunc ad abjectiſſimos homines relegatur, ad quos labor omnis redit, fructus ad otioſos: eoque rediere mores, ut puella prorſus abjecta videatur, quæ locata eſt Agricolæ. Atqui ſi corporum valetudinem ſpectemus, quæ jure numeratur inter præcipua bona, non eſt alia vita ſalubrior: ſi frugalitatem, nuſquam minoris vivitur: ſi quæſtum, non aliunde lucrum innocentius: ſi, quod eſt præcipuum, vitæ integritatem, non eſt alibi minus corruptelæ. Verum, non eſt hujus inſtituti, decantare laudes vitæ ruſticanæ. Factum eſt id eleganter, quum ab aliis multis diſertiſſimis viris, tum præcipue a Xenophonte Græco, & Virgilio noſtro. Nec error popularis tantum apud ſapientes viros valere debet, ut quod per ſe melius eſt, poſthabeatur deterioribus: quin illud potius agendum, ut exemplo laudabili ſuus honos reſtituatur. Cæterum, quos civilia munia non patiuntur ruri perpetuo vitam agere, tamen poterunt ſeſe velut amphibii, utrique vitæ inſtituto partiri. Id fiet, ſi, quoties datur ab urbanis functionibus vacatio, rus ſe conferant: quod quo fiet crebrius, hoc melius habebunt agrorum proventus: deinde ipſe vegetior & alacrior redibit ad civilia negotia, atque hac viciſſitudine nec urbis nec ruris umquam tædium ſentiet. Uxor interim domi ſervare ac diſtribuere curabit, quod maritus ex agro convehi juſſerit. Hoc vitæ genus longe tum felicius, tum innocentius, tum denique tutius eſt hac negotiatione, quæ nunc vulgo exercetur, quæ viros bonam anni partem procul arcens a penatibus, per montes ac maria, per loca latrociniis infamia, magno cum incolumitatis diſcrimine, ſæpe etiam rerum omnium jactura, volitare cogit. Talibus quæ nuptæ ſunt, non multum abſunt a viduis, nec umquam ſecuro, vacuoque ſunt animo, dum nunc maritis, nunc mercibus, frequenter utriſque metuunt. Et ut omnia recte ſint, tamen exanimantur vanis rumoribus, nonnumquam & inſomniis. Tutius & innocuum eſt cum fidelibus agris habere commercium, qui, quod acceperunt, multo cum fœnore reddunt. Nec male audit hæc fœneratio: quoque diligentius coluntur, hoc uberiorem reddunt proventum. Et ſi quando votis parum reſpondet annus, proximus ſarcit prioris diſpendium. Non ſolum autem accipiunt ac remittunt cultorem ſuum incolumem, verum etiam valentiorem reddunt, ſi ſublanguidum acceperunt. Hæc negotiatio neſcit fraudem, quum vulgaris iſta vix abſque dolis agatur, nec temere felix eſt, niſi vafris ac verſipellibus. Chriſtianis vero lucrum fraude partum, damnum eſt, non lucrum: neque quidquam oportet eſſe dulce Chriſtianis, quod arrodit conſcientiam. Quemadmodum docet Solomon: *Melior eſt buccella ſicca cum gaudio, quam domus plena victimis cum jurgio.* Ubicumque eſt animus ſibi male conſcius, ibi perpetua rixa eſt, quam effugere non poſſis quocumque te verteris. Et iterum: *Melius eſt pauxillum cum juſtitia, quam multi fructus cum iniquitate.* Concinit his & Pſaltes: *Melius eſt modicum juſto, ſuper divitias peccatorum multas.* Habent multa bona qui Deum habent, cum quantulacumque ſubſtantiola. Cæterum, ubi Deus abeſt, & adeſt mala conſcientia, quid eſſe poteſt amplum aut magnum? Valeat poſſeſſor oportet, ait ille, at impiis ea pars ægrotat, quæ ſi valeat, etiam adverſa vertit in hilaritatem. Adde his, quod lucri male parti fere infelix eſt exitus, juxta Plautinum illud: *Male partum male diſperit.* Quoties enim vidimus opes uſuris, monopoliis, aliiſque fraudibus diu congeſtas, ſemel in incendio vel tempeſtate perire, vel a Principibus confiſcari, qui diſſimulantes vendunt illis monopoliorum jus, ſinuntque ſpongias impleri affatim; at ubi viſum fuerit commodum, impletas exprimunt? Quid attinet hic com-

Cap. 17.

Prov. 16.

Pſ. 36.

memorare de planis & impostoribus, velut qui ex gemmis adulterinis, aut ex auro factitio quæstum faciunt, qui per Alcumisticam aut fictitiam magiam deludunt incautos: aut qui turpium voluptatum ministri sunt, quales cupediarii, popinatores, lenones, tibicines, & funambuli? Quid de chartariis & aleonibus? nam & hinc vivunt quidam. Puella, quæ sciens nubit talibus, digna est malo, quippe fautrix nequitiæ. Si dicat: Non possum cælebs vivere, nec obtingit alius maritus: felicius illi polliceor Matrimonium, si vel infimo veteramentario nupserit, quam talibus artificibus.

Hactenus de virorum artificiis. Cæterum puella, quæ sub parentibus didicit curare rem domesticam, artem didicit haud quaquam aspernandam. Huic enim numquam defuturum est quod agat domi: quin & ad confirmandam corporis valetudinem satis erit exercitationis, si domus partes frequenter obeat, nunc in culina, nunc in gynæcitide, nunc in andronitide, nunc in thalamo, nunc cœnaculis, aut ipsa componat quæ oportet, aut aliis præscribat quid facto sit opus. Fusus & colus omnium quidem fœminarum sunt instrumenta ad vitandum otium idonea. Otium autem quum omnibus pernicioſum est, tum adolescentibus ac mulieribus longe pernicioſissimum. Sunt enim viri, qui res magnas tractant sola mentis agitatione. Puellaris animus nisi detineatur occupatione, protinus in deteriora dilabitur. Et recte quidem faciunt, qui quod nolint suas filias ad opificium educari, vel ob facultatum abundantiam, vel ob generis ac fortunæ dignitatem, tamen docent eas artem texendi aulæa, aut Serica, aut canere fidibus, ne desit quo fallant otium: rectius tamen facturi, si eas bonis litteris erudiendas curarent. Nam quæ texit, sic est occupata, ut tamen interim vacet audire juvenum fabulas, & obiter respondere jocis. Cæterum, quæ libris intenta est, totum illic habet animum. Adde quod studia, si cœperint adlubescere, vehementiore quodam œstro percellunt animum, quam ulla cæterarum artium: quibus ut maxime depellatur otium, tamen hoc habent studia, quod quo magis exercentur, hoc magis dulcescunt, tum ad extremam usque senectutem cultorem non deserunt. Postremo, non solum excludunt otium litteræ, verum etiam puellarum animum optimis præceptis imbuunt, & ad virtutem instituunt. Penelopen Telemachus interdum remittit ad colum & fusum, quæ tamen & aulæorum texendorum perita fuisse legitur. Quin & aliis Heroinis fere artis hujusmodi scientiam tribuunt Poetarum monumenta. Ubi sunt igitur isti parentes, qui liberos suos parum ingenuos esse credunt, si quid omnino bonarum artium didicerint præterquam ducendi choreas, convivandi, & ineptis facetiis altercandi? Cyrus, ille magnus Persarum Rex, apud Lysandrum gloriatur, quod ipse suis manibus arborum ordinem in quincuncem digessisset, sic ut angulorum inter ipsos congruentia, & ambulationum apta series, ipso etiam prospectu delectaret oculos. Apud Romanos Principibus viris adeo non est sordida visa cultura agrorum, ut viri Nobiles, quorum est Cato & Varro, non gravati sint hac de re diligenter libris editis præcipere. Nunc plebei quoque, quibus tantum est census, ut citra manuariam operam propemodum vivere liceat, non patiuntur suos liberos artem innocuam discere, sed ad voluptates & otium illos educant, putantque pulcrius esse bonum aleatorem dici, quam bonum agricolam.

Epilogus. Igitur in bonis animi dijudicandis primum illud est, ut norit ea de quibus judicat. Virtutem autem fere nec novit nec amat, nisi qui possidet. Et hac quidem in parte, sicuti dictum est, potior esse debet parentum aut majorum quam liberorum calculus. Præstat enim illis habere fidem, qui tum suo tum aliorum malo docti, sciunt quid sit expetendum, quid fugiendum, quam committere, ut ætas imperita suo malo prudentiam colligat. Proximum, ut ratio adhibeatur in consilium, non affectus. Et hic rursus expedit, ut liberi parentum judicio deferant, quod hi liberi sint ab A œstro Cupidinis, qui frequenter imponit ætati juvenili. Tertium, ut inter animi bona distinguant. Sunt enim aliis alia præstantiora: summum autem locum tenet pietas. Sunt rursus quædam, quæ non statim bonum reddant possessorem. Potest enim esse bona textrix, quæ non sit bona mulier: & potest esse bonus Jureconsultus, qui malus sit vir. Quartum, ut non solum spectetur quid pulcrum sit, verum etiam quid sit aptum. Quemadmodum enim Christianis nihil aptum videri debet, quod non sit honestum, tamen pulcrum esse potest, quod huic aut illi non sit accommodum. Harmoniæ vero tanta vis est, ut aliquoties inter dissimiles, sed apte junctos firmior sit concordia B quam inter similes, etiamsi rectissime dictum est, *similitudinem esse conciliatricem benevolentiæ*: neque enim iisdem rebus capiuntur omnes, imo incredibilis est ingeniorum varietas. Quintum, ut in explorandis animi bonis, non tam oculis fidat quam auribus, quin potius ex omnibus conjecturis colligat puellæ mores & ingenium: ex majoribus, nam fere fit, ut ex bonis nascantur boni: ex educatione, quæ plus habet momenti, quam genus ipsum: ex ante acta vita, ex fama, cujus oportet parentibus non minorem esse curam quam pudicitiæ, quorum hoc oportet præcipuum esse studium, ut integram puellam tradant sponso. Verum non tradunt integram, cui si corpus illibatum est, C tamen est contaminata fama. Ex his itaque rebus longe certior erit divinatio, quam ex ullis præpetibus avibus aut soliſtimis tripudiis. Qui bene conjiciet, hunc vatem puta optimum. Verum tamen, ut in observando volo adhiberi diligentiam, ita nolim abesse civilitatem, quæ consulat pudori famæque, præsertim virginum. Quidam enim proci posteaquam vident alium prælatum, fingunt ac spargunt dedecora puellarum, ne videantur præteriti, sed contemsisse magis quod assequi non poterant. Quanto illud humanitati Christianæ congruentius, etiamsi quid deprehensum sit infelicitatis in fortuna moribusque virginis elocandæ, dissimulare ac tegere? Quemadmodum turpe non est D juvenibus ambire sponsam, quod virginibus sit indecorum, ita nihil decedit illorum famæ, si non adsequuntur quod ambiunt, quandoquidem uxa non potest nisi uni nubere. Proinde quoties unius puellæ plures sint proci, consultum fuerit electionem sponsi deferre parentibus, quo minus invidiæ recidat in virginem. Quod si una uni displicere cœpit propius inspecta, non difficile fuerit aliquid comminisci causæ, quod virginis nuptiis non officiat. Incivilis enim licitator habetur, qui gemmas venales aliis testibus vituperat. Si pretium placet, quid opus erat vituperare? sin minus, liberum est abire tacitum. Sed multo inhumaniſſimum est, puellæ, quæ tibi non contingit, fictis E probris officere, quo minus nubat alteri. Ad hæc incommoda vitanda consultum fuerit, ab hujusmodi negotiis populum arcere, sed clam inter parentes transigere. Sic enim & minus erit rumoris aut invidiæ, si quid fefellerit: & felicius cedet venatus, si rumor non invitarit æmulos. Interim dixerit quispiam, quum inter mortales semper bonorum magna fuerit paucitas, si boni cum bonis tantum jungantur, quid de malis futurum est? Habeant sane similes labra lactucas: & qui simul peccarunt extra conjugium, simul agant pœnitentiam in conjugio. Certe qui malis artibus virgines simplices illexerunt ad stuprum, deberent quidem bonorum virorum suasu ducere quas vitiarunt, saltem F ad elocandum cum dote, etiam legibus cogi oportuit. Cur hic adeo cessant Christianorum leges? quia hic Magnatum quotidianus lusus est, quorum arbitrio leges rogantur & abrogantur. Atqui non cessabit lex divina, quæ saltem apud Christianos plus valere debet quam lex humana.

Delectus ex corporis bonis. Hactenus quidem de delectu qui ex animi bonis sumitur, satis dictum arbitror, nunc de corporis bonis nonnihil attingendum, nec interim litigabo cum Stoicis ac Peripateticis de vocabulo, bona ne sint appellanda an commoda potius? Et in his fere præposterum est vulgi judicium. Forma & ætas spectatur in primis, quæ

Digitized by Google

quæ duæ res ſi ſolæ concilient amorem, non poterit eſſe perpetua benevolentia. Quum enim ætatis flos ſit admodum brevis, & formæ gratia, non ætatis tantum acceſſione, verum multis aliis de cauſis frequenter intereat, neceſſe eſt ſimul & benevolentiam perire, ſublatis fontibus unde manabat. Amicitiam igitur quam perpetuam eſſe volumus, ex his rebus oportet proficiſci, quæ nec caſibus expoſitæ ſunt, nec ætate marceſcunt. Audi, Chriſtiane proce, Sapientis conſilium: *Fallax*, inquit, *gratia, & vana eſt pulcritudo, Mulier timens Deum, ipſa laudabitur.* Te rapit flos ætatis, roſam adamas mox collapſuram, noli fidere, *fallax eſt gratia.* Stupes formam corporis: ſed audi, *vana eſt pulcritudo.* Quare vana? quia nitet ad breve tempus. Quare vana? quia ſæpe mendax eſt. Etenim fucus eſt, non vera ſpecies, quæ ſub cute formoſa tegit animum deformem. Quid igitur hærent oculi tui in ſuperficie? intende Philoſophicos oculos, & perſpice formam animi. Ea vel ſola ſufficit ad conglutinandam perpetuam benevolentiam, cui ſi accedat forma corporis, velut aurum additum gemmæ, *non ſunt rejicienda Divorum munera*, ut inquit Homerus, modo ne præpoſtera ſit rerum æſtimatio. Ad eam igitur formam deflectas oculos, ad quam altera collata fucus eſt ac mendacium. Ubinam ea? En tibi commonſtrat Sapiens, eo quem modo citavi loco: *Mulier timens Deum, ipſa laudabitur.* Hic eſt animi flos, hæc eſt æterni hominis vere ſuſpicienda ſpecies, pietas ac religio. Animus enim qui Deum timet, nullum illius præceptum violat, eoque nec rugam habet nec maculam. Quid prodeſt, ſi cutis nævum non habet, quum vitiorum maculis totus ſordeat animus? Clamat item Eſaias: *Omnis caro fœnum eſt, omnis gloria ejus quaſi flos agri: exſiccatum eſt fœnum, & cecidit flos: verbum autem Domini manet in æternum.* Hæc Propheta jubetur non loqui, ſed clamare, nimirum, mortalibus ad iſta ſurdaſtris. Si, quidquid corporeum eſt, flos fœni eſt, quanto magis ætatis aut formæ gratia? Sed audis aliam formam, perpetuo vernantem etiam in extrema ſenecta: *Verbum Domini manet in æternum.* Ubi viget verbum Domini, ibi perpetua gratia decoris, concilians amicitiam numquam intermoriturum. Verum tamen quoniam Matrimonium conſtat ex corporum & animorum conjunctione, nonnulla eſt habenda ratio commodorum etiam corporalium, ut hac quoque parte conſtet vel æqualitas vel ſimilitudo. Qui Philoſophus eſt, omnino negliget formam quamvis infelicem, ſi modo dotes animi penſabunt hujus rei detrimentum. Videmus inter decrepitos & decrepitas manere vigorem conjugalis benevolentiæ, quum jam veteris formæ ne veſtigium quidem ullum ſuperſit. Qui minus hoc in homine prudente præſtat ratio, quod in aliis efficit conſuetudo? Qui non ducit uxorem, niſi vel gignendæ proli vel refrenandæ libidini, huic ſexus abunde commendat conjugem. Qui non tenebit tantum Philoſophiæ, ut poſſit animi bonis eſſe contentus, eligat formam mediocrem, quam alii ſtatam, alii uxoriam vocant, quæ nec tædium habeat abominantis, nec illicis gratiæ tantum, ut adulteros invitet, aut accerſat infamiam. Et ſi forte contigerit inſigne decus formæ, morum integritas, vitæ frugalitas, & cultus ſimplicior, hæc incommoda facile vel excludet vel mitigabit. Nuſquam autem tutior eſt formæ theſaurus quam domi, nec uſquam magis verſari decet pudicam conjugem. Periclitata eſt Sara, ſed peregre: rapta eſt Dina, ſed apud exteros. Deus curam habuit pudicitiæ Saræ, quod maritum Dei juſſu peregrinantem comitata eſt: Dina violata eſt, quod præter auctoritatem patris obambularit in aliena civitate, ſpectatrix ac viciſſim ſpectanda.

De ætatis delectu certa præſcribere haud quaquam facile videtur: etenim qui rudem puellam quærunt quam ad ſuos mores forment, iis magis convenit ætas tenera, & in quemvis habitum flexilis. Qui malunt jam formatam, præferunt ætatem mediam, velut in fœminis uſque ad annos triginta, quæ nondum emarcuit, & adhuc ad pariendum eſt idonea. Ariſtoteles in Politicis deſignat in puella annos octodecim, in ſponſo xxxvii. minores jungi non vult, ne liberis natis nulla ſit erga parentes reverentia, ob ætatis viciniam. Majores jungi diſſuadet, quod parentes citius deficiant, quam ut poſſint frui liberis ſuis. Hanc ætatem, quam dixi, tribus de cauſis probat: Primum, quod mediocre diſcrimen ſit inter liberos & parentes. Deinde, quod illis annis maturuit tum viri tum fœminæ corpus. Poſtremo, quod ſic juncti fere pariter deſinunt gignere, mulier circiter annum quinquageſimum, vir circiter annum ſeptuageſimum, atque id quidem in genere dictum ſic habet: alioqui quemadmodum multi gignunt diutius, ita non pauci citius deſinunt. Quamobrem hic non tam numeranda eſt ætas, quam expendenda corporis affectio. Sunt enim quædam temperaturæ, quas Medici craſes appellant, tam infelices, ut prius conſenuerint quam ad juventutem pervenerint, non dicam ad ſenectutem. Quamquam autem ea cura parentum eſſe debet, ne ſponſus ſponſæ jungatur, niſi jam ad plenum maturuerint, & ad juſtam pubertatem pervenerint, non ſolum ob id ne præproperus congreſſus lædat, aut interimat etiam adhuc tenera corpora, verum etiam ne partus invalidi & imbecilles naſcantur, ob ſemen adhuc liquidius, minuſque concoctum quam oportet: tamen exſiſtunt ſæpenumero cauſæ, quæ ſuadent non exſpectare tempus, quod fortaſſe Medicus aut Philoſophus præſcriberet. Paulus nullum certum tempus auſus eſt præſcribere: *Si ſe non continet*, inquit, *cui vult nubat.* Cæterum, ad hoc ne juvenes aut puellæ præcoces evadant ad libidinem, plurimum habebit momenti diligens educatio, diſciplina parentum, victus ſobrietas, occupationes aſſiduæ, convictus pudicus, præſcripta doctrinæ Euangelicæ. Quid autem novum aut mirum, ſi qui ſumma parentum indulgentia, vel neglectu potius, per otium & luxum educantur ad laſciviam inter juvenes aut famulos intemperantes, otioſos ac laſcivos, inter ineptos luſus, & obſcœnas fabulas, ante tempus rapiantur ad libidinem? Verum ubi monitis, aliiſque laſciviæ frenis nihil proficitur, tutius eſt indulgere Matrimonio, ne quid accidat deterius. Hieronymus ut rem prodigioſam narrat, Solomonem adhuc puerum genuiſſe filium, & nutricem quamdam ex puero quicum cubitabat factam fuiſſe gravidam. Nunc rarum exemplum non eſt, præſertim apud Gallos, puellam vix decem annos natam eſſe uxorem, undecimo anno jam matrem dici. Verum hæc prodigioſa non oportet in exemplum vocari. Quin potius omnibus remediis, quoad licet, frenanda eſt ætatis, ad dulcia magis quam ad ſalutaria pronæ, laſcivia, ſed ita ut continentiam perſuadeas, non extorqueas.

Illud prodigioſum videtur, quod tamen in nonnullis fieri videmus, præſertim apud Britannos & Italos, ut tenera puella nubat ſeptuagenario. Certe Veneri, quod ajunt, litaſſe oportet tales ſponſos, ſi feliciter cedit Matrimonium. Sed multo etiam abſurdius eſt, quod & ipſi vidimus, ſi mulier ſexaginta ſex annos nata nubat juveni, vix vigeſimum annum egreſſo. Nam vir quamvis ſenex ex puella poteſt ſuſcipere liberos. Anus ex juvene mater fieri non poteſt. In utroque tamen fœda ſpecies eſt: nam talis ſponſus non cum uxore, ſed cum filia dormire videtur, & talis ſponſa filio nupſiſſe videtur non conjugi. Sed hujuſmodi nuptias ſi conciliat divitiarum amor, fœdæ ſunt, ſi libido, fœdiores. Eas tamen leges Eccleſiaſticæ non reſcindunt, quamvis populi ſalibus ac dicteriis flagellentur. Sunt tamen qui nolint duas ætates æque florentes conjungi, eo quod dicant temperantiorem fore voluptatis fervorem, ſi tenera puella ſponſo provectiori jungatur. Nam ut ſponſa ſit viro grandior, præter naturæ rationem eſſe videtur. Etenim qui grandiorem duxit, etiam in conjugio diu cælebs ſit oportet. Verum hoc quoque conjugiorum genus excuſat partim incontinentia, partim obſequiorum mutuorum commoditas. Indecora eſt ſenilis intemperantia, concordia ſemper eſt favorabilis. Inter bona corporis primum locum bonæ valetudini tribuunt priſca proverbia, proximum

Lib. 7.

Cap. 40.

Digitized by Google

formæ. Proinde qui ſapiunt, magis ſpectant, quam ſalubri, quam vegeto, quamque temperato corpore ſit ſponſus aut ſponſa, quàm ætatis modum. Seni nupſit, quæcumque nupſit valetudinario. Anum duxit, quicumque duxit morbis obnoxiam. Sunt autem morbi temporarii, qui depulſi reddunt interdum firmiora corpora, veluti febris, aut pituita: ſunt qui numquam relinquunt, quos ſemel ceperint, veluti podagra, hydrops, aut morbus comitialis, apoplexia, paralyſis. Sunt vitia morbis omnibus triſtiora, lepra, & ſcabies vulgo dicta Neapolitana, quæ vix ulli cedit lepræ. Sunt & animorum morbi, phreneſis, paraphroneſis, lethargus. Rurſus ſunt alia, quæ morbos dicere nequaquam poſſis, debilitates aut vitia poſſis, quod genus ſunt, cæcitas, claudicatio, aut membrum mutilum mancumque. Nam ſtrabi vitium formam lædit potius quam valetudinem. Sunt & leviora quædam vitia: quæ tamen offendunt ſi adſint, quale ſit oris graveolentia, aut inſignis linguæ balbuties, aures ſurdaſtræ. Nullum eſt horum tam atrox, quin ferendum ſit in conjugio, ſi poſt initum Matrimonium acciderit (eſt enim communis utriuſque ſors) eo quod nemo mortalium novit, quid ipſi ſit eventurum. Æquum eſt autem ut hoc ferat in conjuge, quod conjugi fuerat ferendum in marito, ſi fors ita viſum fuiſſet ſuperis. Sed parentum quorumdam inſaniam ſatis demirari non queo, qui puram ac ſanam virginem tradunt ſponſo lepra nova corruptiſſimo. Quid enim hæc ſcabies differt a lepra, niſi quod graviores habet cruciatus, majus vitæ periculum, & contagium præſentius. Et ejuſmodi cadaveri jungitur innoxia virgo? Quæſo, ſi parentem occidit puella, num excogitari poterat atrocius ſupplicium? Numerantur anni, ſpectatur forma, ſupputatur dos, & corporis ſanitas non vocatur ad calculum? Quis umquam ſciens leproſo locavit filiam? Quid refert hunc morbum non appellari lepram, quum ſit malum lepra deteſtabilius? Quæ caritas poteſt eſſe conjugis erga maritum, a quo ſtatim in ipſis nuptiarum auſpiciis tali monili donata eſt? Quæ pietas liberorum erga parentes, unde vitam acceperunt morte triſtiorem? Atque adeo quum Principibus ac Magiſtratibus ea curæ debeant eſſe, quæ ſpectant ad fortunarum & corporum incolumitatem, vehementer admiror, cur tot annis ea peſtis neglecta ſinatur tam late ſerpere, præſertim quum præſcriptum ſimul & exemplum habeamus e ſacris Libris de ſubmovendis leproſis? An ideo parcitur malo, quod a Proceribus ortum credatur, quemadmodum Elephantiaſis, de qua Plinius hunc in modum: *Ægypti*, inquit, *peculiare malum, & quum in Reges incidiſſet, populis funebre.* Lichen quamvis horrenda fœdaque peſtis pepercit fœminis, & infimæ plebi. Hæc nec genti, nec ætati, nec ſexui, nec conditioni parcit ulli, nondum etiam natos attingens. Submoventur ex urbibus quos leviter afflavit lepra: & hi poculis, lectis, menſis, colloquiis, oſculis, denique conjugiis permixti, terrarum orbem inficiunt, videlicet, in Procerum gratiam. Habet hoc malum & illud peculiare, quod qui hoc affectus eſt, gaudet etiam alios in mali conſortium pertrahere. Hoc, nimirum, eſt Diabolici cujuſdam livoris. Nam ipſe ſua culpa prolapſus in calamitatem, nihil aliud agit, quam ut quoſcumque poteſt, perpellat in ſocietatem malitiæ. Verum de his quomodo ſuo fungantur officio, quibus incolumitas civium commiſſa eſt, viderint alii. Certe parentum erit, qui minuta permulta ſpectant in deligendis ſponſis, nequaquam hoc tantum malum negligere, quod non ſolum filiæ certum minatur exitium, verum etiam poſteritati. Jam illud mihi reſpondeant velim, ſi caſu quopiam filia conſtuprata eſſet ab homine leproſo, nonne curarent ſtupratorem exurendum, ſi poſſent? Quid igitur ſanæ mentis habent, qui ſcientes ac volentes virginem innocentem leproſi tradunt amplexibus? Rurſum ſi filiæ nuptiis deſtinatæ, lepræ morbus præter exſpectationem obtingeret, nonne luctus miſerabilis totam familiam, totamque cognationem occuparet, plorantibus ob miſericordiam & alienis. Nunc quum filia, nepotes ac pronepotes totaque poſteritas lepræ proditur, quaſi re bene geſta, ſaltatur & canitur in nuptiis. Quis eſt ſanæ mentis, qui non malit ſemel omnibus fortunis ſuis exui, quam ingens opum incrementum lepra depaciſci? Felicius igitur collocaris filiam tuam, ſi tenui figulo, aut olitori ſano, quam ſi Satrapæ leproſo nuptum dederis. Et haud ſcio utri gravius impii ſint, qui exponunt liberos ſuos, an qui ſic elocant: niſi quod illis ut res peſſime cadat, velox interitus eſt, hic mors lenta. Tum videmus multis feliciter ceſſiſſe, quod expoſiti fuerint, hic quid poteſt eſſe felix, niſi hac in parte felicitatem ponimus, quod ob mentis inſaniam, nonnumquam noſtris malis ideo delectamur, quia non ſentimus eſſe mala. Reſcinditur Matrimonium cum eo contractum, qui ad congreſſum maritalem eſt inidoneus, & valet contractum cum eo, qui pus habet pro ſemine, & ſcabiem gignit pro liberis? Quid, quod nec mens valere poteſt affecta malis corporis? & talibus portentis obtrudunt, qui ſibi ſani videntur, filias aut filios ſuos: & minore cura paratur gener quam equus. Hic enim excipiunt occulta vitia, diligenter obſervantur ea, quæ venditor præſtare non cogitur: in Matrimonio contrahendo prudentes manifeſta negligimus. Proinde ſecundum morum expenſionem, prima ratio debet haberi valetudinis. Sunt autem quædam corporis vitia, quæ contagii periculo vacant, veluti claudicatio, cæcitas, pars corporis manca aut mutila, aut alioqui prodigioſa deformitas. Et in his æqualitas facit ad conjugii concordiam. Novi apud Britannos Sacerdotem procero ſanoque corpore, virum probum, qui mihi narrabat ſibi undecim eſſe fratres, quorum nemo corpus haberet infelicius quam haberet ipſe: patrem fuiſſe tibiis contractis, ut ſella vehendus eſſet, ſi locum mutare vellet, tum re tenui, duxit uxorem cæcam: & facti cauſam dixit: *Sic melius*, inquit, *inter nos conſtabit amicitia, feremus nos invicem pares calamitate, neutri futurum eſt quod exprobret alteri.* Nec fefellit hominem ſuum judicium. Nullus umquam inter illos ſermo fuit non amicus & blandus. Pietati Deus ſucceſſum addidit. Tranquillus & innocens erat convictus, felix fœcunditas.

Delectus ex bonis externis.

Supereſt ut de bonis externis dicamus, quæ partim talia ſunt, ut nobis imprudentibus obtingant, quod genus eſt, ex claris aut opulentis majoribus naſci: partim ejuſmodi, ut noſtra quoque induſtria parentur & augeantur. In hoc ordine primas tenet generis claritas, præſertim ea quæ vera virtute parta ſit. Vulgaris enim Nobilitas ſunt antiquæ divitiæ. Atqui non raro fit, ut opes ſceleribus parentur. Alioqui vera nobilitas ſi qua eſt præter ipſam virtutis opinionem, certe domeſticum habet exemplum recte vivendi ex majoribus: a quo ſi degenerarint, ad nihil aliud valent ſtemmata, niſi ut famoſior reddatur illorum improbitas. Nunc apud nonnullas nationes inane Nobilitatis nomen impunitatem adfert ſcelerum. Etenim ſi piraticam aut latrocinium exerceat plebejus, in rotam ſubigitur: ſi Eques, aut qui minimum nobilitatis poſſit fingere, & ſi quam habet turriculam, latronum ſpeluncam, bellum appellatur, quod aliquoties indicit is, qui pedem ubi ponat non habet. Unde talibus jus indicendi belli? unde jus ſub belli ſimulati prætextu, in publicis viis, in alienis ditionibus ſpoliare quoſlibet? Quoties ad aleam, ſcortationes, potationes deeſt pecunia, ad belli titulum confugitur, & hoſtis eſt, quiſquis habet aliquid ad prædam idoneum. Principes, ac præcipue Cæſar, optime mereretur de rebus mortalium, ſi talia portenta tolleret de medio, cum ſuis equis & turribus, nec ſineret illis in facinore deprehenſis in aliud prodeſſe generis titulum, niſi ut velut eminentes in altiorem rotam tollerentur. O parentum dementiam! qui putant rectius conſultum filiæ, ſi tali Equiti nupſerit, quam ſi bono Agricolæ, aut perito Fabro. Et inani Nobilitatis fuco decepti, malunt generum, qui bene parta male diſſipet, quam qui ſua induſtria rem traditam ſervet augeatque. Hic puellis poterat ignoſci. Sexus & ætas gloriæ cupientior eſt, nec

Digitized by Google

nec valet rerum judicio, ſed tantum, quod in præſens delectat, ſpectat. Parentibus venia dari non poteſt, qui poſtea turpiter deplorant calamitatem, quam excludere poterant. Etenim quum tot exſtent exempla ſic initorum conjugiorum, debebant ex alienis periculis ſapere. Valeat igitur Nobilitatis inane nomen vel ſacinoribus partæ, vel malefactis inquinatæ, vel ementitæ, vel adſcititiæ. Ementiri Nobilitatem impoſtorum eſt, quod tamen faciunt nonnulli, quo peccent excuſatius tutiuſque. Emere Nobilitatem ſtultorum eſt, veluti fumo gloriantium, quum ſapiens veram etiam Nobilitatem contemnat. Et tamen aliquid eſt eclaris probiſque Majoribus prognatum eſſe: ſed longe plus juxta Majorum decora educatum atque inſtitutum eſſe. Proinde ſi ad calculum vocantur Majorum imagines, ſimul expendatur ingenium, mores, & educatio, ne poſtea deplorent experti, quod proverbio Græco dici ſolet, *Heroum filii noxa*. Honeſti generis habeatur ratio potius quam clari. Neque quidquam apud te valeant iſti Proceres, quibus domi nihil eſt Nobilitatis, præter Majorum imagines. Abunde nobilis eſt, qui virtute præcellit, nec ignobilis videri poteſt, qui ex legitimo conjugio prognatus eſt. De nothis autem aut ſpuriis ſemper in pejorem partem vergit ſuſpicio: quamquam & ſæpenumero fallit. Quemadmodum enim res ipſa docet, ex optimis parentibus naſci peſſimos liberos: ita contra ex illicito concubitu videmus nonnumquam naſci præclaros viros. Jephte nothi nomen apud Hebræos inter virtute celebres habetur. Themiſtoclis gloriam non obſcurat nothi cognomen; Socrates nullius nominis liberos reliquit. Cicero, M. Tullii filius, vinoſus, ineptus, multumque patri diſſimilis fuiſſe legitur. Commodus Imperator omnium illaudatiſſimus, ex Antonino omnium laudatiſſimo prognatus eſt. Quod, arbitror, uxoribus imputandum, quæ gignunt & primam ætatem educant. Nam Socrates habebat uxores male moratas. Marci Tullii Terentia repudiari meruit. Antonini Cæſaris uxor, non unius adulteri familiaritate male audiit. Proinde conveniet utriuſque parentis non tantum ſtemmata, ſed & mores æſtimare. Si in cæteris paria faciunt nothus & ingenuus, patritius ac plebejus, præferendus eſt ingenuus ac patritius. Sin vera bona in plebejo præponderant, non tanti ſit apud te nomen Nobilitatis, ut malis filiam tuam apud illum vivere, qui alienis decoribus illuſtris eſt, quam apud eum qui talis eſt, ut ipſe poſſit etiam obſcurum genus ſuis decoribus nobilitare. Fateor, res eſt admodum plauſibilis, Majorum imaginibus commendata probitas: ſed quoniam nunc vulgo Nobilium artes fere ſunt alea, chartæ, potationes, choreæ, nugæ, ſcortationes, qui filiæ optat felix ſanctumque conjugium, educationem ac mores expendat, hoc eſt, propria bona potius quam aliena. Et hic patiar aliquid dari receptæ gentium opinioni, modo diſcrimen in veris bonis ſit exiguum. Nam in Chriſtianorum matrimoniis oportet hunc ſcopum ſemper eſſe præfixum, primum ut legitimum, deinde ut ſanctum, poſtremo ut concors ac tranquillum ſit Matrimonium. Nec infelix haberi debet, in quo contigerint hæc tria. Olim fingebant cœleſtes Deos cum Nymphis aut cum hominibus commiſceri, unde Semideos naſci credebant: quemadmodum ex Venere & Anchiſa natus creditur *Æneas*, ex Semele & Jove Bacchus, Jove & Alcmena Hercules. Nec deſunt qui ſomnient talem eſſe mixturam patritii cum plebeja. Verum hanc opinionem, quam in Ethnicis etiam rident Philoſophi, oportet ab animis Chriſtianorum quam longiſſime propulſatam eſſe. Omnes per Baptiſmum naſcimur legitimi filii Dei, omnes eadem manet hæreditas: ille nobilior eſt, qui melius exprimit imaginem Conditoris, qui Pater eſt communis omnium pie viventium: qui propius accedit ad exemplum Unigeniti illius, qui nos omnes fraterno cognomine dignatur. Si placet Nobilitatis ratio, hic demum eſt vera Nobilitas. Paulus ait, *Maritum infidelem ſanctificari per mulierem fidelem*, & contra: quanto magis oportet uxorem nothan aut plebejam nobilitari per virum patritium, & contra?

Servitus quidem odioſa res eſt, quam & Paulus jubet effugere, ſi modo liceat. Verum hanc oportuit a Chriſtianorum vita jam olim ſublatam eſſe. Quid enim magis indecorum, quam ut inter Chriſtianos, quos omnes ex æquo Chriſtus redemit pretio ſanguinis ſui, alius alium non pro fratre, & cohærede regni cœleſtis, ſed vix pro homine ducat, ære mercans perinde ut jumentum, ac ſi libet, revendens: nec aliter habens utenſque quam brutis animantibus: imo durius aliquando tractans religione fratrem quam equum ſuum. Qui Chriſtum non novit, admonet, ut ſervos homines eſſe memineris. Paulus Apoſtolus ſervum baptizatum tranſire vult in nomen fraternum. Sic enim commendat Oneſimum ſuo Domino, unde profugerat: *Tu autem illum ut mea viſcera ſuſcipe*. Et paulo ante dixerat eum *filium cariſſimum*: *Quem*, inquit, *genui in vinculis*. Ac mox: *Ut illum reciperes, jam non ut ſervum, ſed pro ſervo cariſſimum fratrem. Si ergo habes me ſocium, ſuſcipe illum ſicut & me*. Tantum hic valuit communis Baptiſmus, ut qui prius ſervus eſſet, & ſervus fugitivus, Paulo fieret *filius cariſſimus*, Domino *frater cariſſimus*. Apoſtolus non vult ſervum a Domino diſcedere, niſi manumiſſum, ne quod offendiculum daretur ſubolescenti Euangelio: qua de cauſa nec uxorem Chriſtianam vult a marito, licet Ethnico, divertere. Quod ſi leges hominum urgent dominii jura, certe vertantur animi, ſi minus vertitur conditio. Servi non jam metu fungantur officio ſuo, ad oculum, ut ait ille, ſervientes, ſed ex animo faciant omnia, in ſimplicitate cordis timentes Dominum, gnari quod ſi homines impii ſunt aut inhumani, quibus ſerviunt, tamen a Chriſto, cujus amore ſerviunt heri, recepturi ſunt pretium abunde magnum hæreditatis æternæ. Domini viciſſim quod juſtum & æquum eſt præſtare debent humaniter, tamquam fratribus, & conſervis, & cohæredibus: fratribus, quod eidem Patri renati ſunt per Baptiſmum: conſervis, quod communi Domino nihilo minoris conſtat ſervus homo quam Dominus: cohæredibus, quod in diſtribuendis præmiis, quæ promiſit Euangelium credentibus, nihilo potiores habebuntur heri quam ſervi: neque cuiquam officiet conditio, ſed proderit pietas. Verum alias fortaſſis hæc incident opportunius. Tantum hic admonere volui, cautionem adhibendam, ne quis imprudens ancillam ducat pro ingenua. Reſcindunt quidem & hominum leges hoc Matrimonium: commodius tamen eſt vitare laqueum, quam extricari poſteaquam incideris. Servi vero aut ancillæ qui ſe pro ingenuis obtrudunt liberis, idque dolo malo, deberent meritas pœnas dare legibus. Divitiarum vero debet eſſe leviſſima ratio, præſertim ſi ſit alterutri tantum cenſus, unde poſſint munde vivere, aut artificium fundi loco. In Comœdiis quidem pronunciantur infirmæ nuptiæ, quæ pauperem ſponſam jungunt diviti ſponſo, quod ea detur in ſervitutem verius quam in Matrimonium. Cæterum, inter Chriſtianos, quos tot modis æquavit Chriſtus, non oportet tantum valere dotis ſuppputationem. Quamquam felicius fere cedit, ſi ſponſus, ut dixi, locuples adſciſcat ſibi ſponſam indotatam, quam ſi contra. Proinde laudem meretur ille dives, qui puellam tenui fortuna, ſed indole bona, ſibi adoptat in Matrimonium, cui tanto plus habet honoris ex humanitate ſua, quanto fortuna eſt iniquior. Quamquam inter infirmos nonnihil ad concordiam facit & opum æqualitas, quæ ſpernenda non eſt, ſi cæterorum item commodorum aut incommodorum ratio ſubducatur, ubique ſervato quem indicavimus ordine. Hoc pacto ſi cocant matrimonia, videlicet, auctoritate parentum, aut majorum matura deliberatione, vigilanti delectu, ſano rerum judicio, ſed ſuper omnia in Deum fixa ſpe: non habebit mundus tot infelicia perplexaque conjugia, nec tam multa divortia. Solus Deus eſt qui mortalium animos perpetua caritate glutinat, qui noſtras actiones ſuo favore proſperat. Eum non aliare magis poſſumus emereri, quam ſi juxta illius

Cato.

Digitized by Google

lius præcepta viventes, fiduciam ſucceſſus omnem in illum conjiciamus, qui ſolus novit quid nobis expediat, qui nihil immittit ſuis, niſi felix ac fauſtum, etiam ſi juxta vulgare judicium videatur ærumnoſum. Proinde ſi contingit uxor ex animi ſententia, Deo gratiæ ſunt agendæ: ſin aliter, ſic cogita, quemadmodum nonnullos per morbos & rerum jacturas ad ſe trahit purgatque: ita tibi datam eſſe moroſam uxorem, quæ virtutem tuam exerceat, quod ſanctiſſimis viris Job & Thobiæ videmus accidiſſe. Qualis ſi tibi quoque contigerit, ſubjice te voluntati Divinæ: & ſi minus potes mederi vitiis uxoris, amplectere datam a Deo tolerantiæ materiam, dicens cum Paulo: *Virtus in infirmitate perficitur.* Dabit ille finem malorum, qui tamquam ſapiens Medicus novit tempora, & momenta temporum. Illud ſcito, nullam ibi eſſe infelicitatem, ubi conſtat mentium ac voluntatum ſinceritas. Jam præter hæc omnia quæ dicta ſunt, eſt quidam arcanus ingeniorum conſenſus, aut odium: unde fit, ut aliquis in hunc aut illum propenſus ſit, nulla intercedente cauſa, cur illi melius velit quam alteri: rurſus ab alio prorſus abhorreat, nec cauſam poſſit dicere, quam ob rem illum oderit. Veteres illi Sophi fingebant hic cognationem aut diſſidium geniorum: verum hoc commentum utcumque habet, comperimus inter homines occultam naturarum affinitatem, aut diſſidium, ut ſæpenumero dicas illud Epigrammatis:

Non amo te, Voluſi, nec poſſum dicere quare.
Hoc tantum poſſum dicere: non amo te.

Huic affectui nequaquam fidendum eſt, præſertim in mulieribus, quod plerumque temerarius ſit ac temporarius: cæterum ſi conſtat, ſi perpetuus eſt & invincibilis, non expedit θεομαχεῖν, mea quidem ſententia: ſed indulgendum eſt arcano naturæ ſenſui, quem & in animantibus, & in herbis ac plantis videmus.

Caritas mutua. Poſteaquam igitur ſano ſobrioque judicio coiit legitimum Matrimonium, proximum erit dare operam, ut inter conjunctos coaleſcat ac roboretur mutua benevolentia. Nam inter nonnullos in ipſis ſtatim initiis prius diſſiliit amicitia, quam cœperit conglutinari, aut quam alter alteri vel notus fuerit, vel aſſueverit. Quo quidem in officio primæ partes ejunt parentum ac majorum, videlicet, præmonere ſponſum ac ſponſam, ut deponant ferociam animorum, quæ ſolet rerum imperitis virginibus, & adoleſcentibus ætate fervidis adeſſe: ſed uterque manſuetis animis commune jugum ſuſcipiant, ſeſeque viciſſim alter alteri accommodent, donec adſuetudine familiaritateque contracta, uterque alterius ingenium ac mores noſſe cœperit. Quo facto, non magni negotii fuerit, mutuis obſequiis vitare offenſas, ac benevolentiam perpetuam alere, quæ ſi ſemel fuerit confirmata, haud facile rumpetur: fietque quod in vaſculis glutino commiſſis fieri videmus, ſi mox ut juncta ſunt offendas, udo etiamnum glutino, illico rumpuntur: ſin exſpectes donec durato viſco cohæſerint, vix igni ferrove diſtrahuntur: citiuſque franguntur ea quæ natura junxerat, quam quæ glutino commiſſa ſunt. Parentum itaque monitis inſtruenda puella eſt, ut ſe novo ſponſo commodam ac morigeram præbeat: & ſi quid offenderit, in meliorem partem interpretetur, aut certe ferat, nec temere ad rixas jurgiaque proſiliat, aut ex ædibus ſeſe proripiat, donec contracta fuerit convictu familiaritas, quæ faciet, ut quæ prius offendebant, delectent, quæque videbantur intolerabilia, facillime tolerentur. Cæterum, ab offenſis ſummo ſtudio cavendum, quod juxta fabulam Homericam, *velox ſit Ate, ſegnes Litæ.* Levibus autem offenſis ex altera parte recens ortis, non difficile fuerit mederi. Cæterum, ſi reciproca talione cœperint propagari, & altius agere radices, difficillimum fuerit revellere, ut non reſideant mali veſtigia: quemadmodum ruptura membrorum, aut altius actum vulnus, vix umquam ita tollitur arte medicorum, quin aut dolor per occaſionem recurrens, admoneat veteris mali, aut fœda cicatrix non ſinat obliviſci plagæ. Perſtricta cutis, aut leve vulnuſculum facile ſanatur, atque etiam oblitteratur. Quemadmodum autem nullum ingenium hominis tam felix eſt, ut nullum omnino nævum habeat: ita vix ulla natura tam eſt deplorata, quin aliquid habeat vitiis admixtum, quod poſſis vel probare, vel certe ferre. Hic igitur Epictetus eſt audiendus, qui monet unamquamque rem ea prendendam anſa, qua poſſit teneri, non ea qua teneri non poſſit. Eſt enim hominum genus, quibus omnia diſplicent in omni vita mortalium: nec mirum, quia non flectunt oculos niſi ad mala, rebus humanis admixta. Tales erant Heraclitus ac Democritus, quorum alter, quoties in publicum prodibat, flebat; alter ridebat: uter altero inſanior, incertum. Talis erat qui dixit, *optimum aut non naſci, aut quam ociſſime aboleri.* Contra Metrodorus quoniam ex omnibus quod inerat commodorum excerpebat, nullam vitæ partem non probabat. At ſapientis quidem eſt, commoda cum incommodis conferre, ſi quando libera eſt conſultatio. Cæterum, ubi mutare vitæ genus non eſt liberum, ab incommodis ad commoda flectendi ſunt oculi. Ita commodius feres, quod mutari non poteſt. Id eo facilius erit, ſi cogites in te quoque plus eſſe fortaſſe, quod ſit aliis ferendum. Deus, in quo nihil eſt mali quod ferendum ſit, tamen tanta lenitate fert errores & delicta noſtra: & tu tot vitiis obnoxius, nihil vitii ferre potes in ſocia vitæ, quæ tibi ferenda ſit, etiam ſi ferre nequeas? Si paria faciunt in vitiis vir & uxor, penſatio eſt non tolerantia, & hoſtimentum eſt non beneficium, ignoſcere ignoſcenti. Apud Jureconſultos quatuor ſunt contractuum formulæ: *do ut des: do ut facias: facio ut facias: facio ut des.* Quid enim meretur ille, qui dat veniam, ut ipſi viciſſim delinquenti venia detur? Si tua mala ſuperant, impudenter facis, qui non feras verrucam in altero, quum tuis tuberibus poſtules dari veniam. Quod ſi tu prudentia bonitateque præcellis, hoc magis oportet, juxta Pauli doctrinam, *fovere quod infirmius eſt.* Tuam firmitatem Dei donum eſſe memento, datum in hoc uti proximi ſublevet infirmitatem, præcipue conjugis. *Nullus enim carnem ſuam odit* aut horret, tametſi vitioſam, *ſed fovet* magis *ac nutrit eam.* Et alioqui vir interdum cedere debet uxori, tamquam vaſculo infirmiori. Uxor multo magis deferre debet auctoritati capitis. *Caput enim uxoris vir*, auctore Paulo. Hoc enim eſt maritus uxori, quod animus corpori. Præſtantior eſt animus, ſed bono corporis, cui ſemet accommodat ut proſit, non dominatur ut opprimat. Caritas, qua ſponſus proſequitur ſponſam, facile perficiet, ut puellæ mores ad tempus aut ferat aut corrigat: rurſum puella ſi ad ſponſum attulerit amorem conjugalem cum decente reverentia conjunctam, quæ vel juxta naturæ leges debetur tum ſexui, tum auctoritati, non facile reſponſabit marito, ſed obſecundans ac cedens, ſibi devinciet illius animum. Habent & dulciſſimarum rerum initia quamdam ſuam moleſtiam, velut acerbitatem quamdam, progreſſu temporis in dulcorem abituram. Quid vino ſuavius? At hoc ab uva venit primum acerba. Proinde qui ſtatim reſiliunt a virgine, cujus acerbitatem ferre non poſſunt, nihilo conſultius faciunt, quam ſi quis guſtatam uvam immaturam, offenſus acore, contemnat, aliiſque maturæ ſuavitatem relinquat. Exſpectas muſta vina, donec tempore deponant auſteritatem: exſpecta & tu pauliſper, donec nova nupta matureſcat. Seponis ſubacria Mala, donec tempore fiant mitiora. Hæc acerbitas frequenter arguit ingenium vegetum minimeque flaccidum. Minus enim virium habent, nec ætatem perinde ferunt, in quibus præcox eſt maturitas. *Neque mel*, inquit proverbium, *neque apes.* Si quod dulce eſt exſpectas, ferendum eſt quod adjunctum eſt moleſtiæ. Sic enim habet natura rerum humanarum, ut nihil voluerit eſſe tam ſuave, quin aliquid aloes admiſcuerit. Habent & adoleſcentes, nondum multo rerum uſu formati, quiddam ferox & inſolentius, quod paulatim ætate miteſcit. Proinde puellæ quæ protinus offenſæ reſiliunt a ſponſis ſuis & ſimultatem ſuſcipiunt, non minus inconſulte faciunt, quam ſi quis apis ictum perpeſſus, mel aliis relinquat. Gratiſſima roſa de ſpinis naſcitur. Nullus exſcindit roſarium, offenſus aculeo, ſed fructus amore,

amore, quod moleſtum eſt, diſſimulat. Tradunt, apud Bœotos hunc fuiſſe morem, ut ſponſam opertam ad ſponſum deducturi ſerto ex Aſparagis contexto coronarent. Id quidem quo magis ridiculum videtur, hoc magis excitat ſpectatorem, quid ſibi velit. Nimirum, Veteres illud intelligi volebant, in congreſſu primo rudis & indomitæ virginis ac juvenis rerum imperiti, nonnihil futurum aſperitatis ac moleſtiæ, quæ ſi perferatur, ex ea moleſtia conſequi ſuaviſſimam vitæ conſuetudinem, quemadmodum Aſparagus herba ſpinoſa eſt, vel potius tota ſpina: nihil enim habet foliorum, & tamen hinc naſcitur fructus & in cibis gratiſſimus, & ad multa utilis medicamenta. Et Aſparagus quidem ſemper Aſparagus eſt, nec ſemper habet fructum: at conjugum aſperitas vertitur in perpetuam dulcedinem, ac fructum habet perennem, ſi ſemel coaluerit mutuis officiis vitæ conjunctio. Sunt & in bonis ac bene natis ingeniis quædam non vitia, ſed tamen ita peculiaria, ut moleſtiam adferant niſi adſueveris. Veluti ſunt vina quædam, in quibus nec auſteritatem, nec acorem poſſis incuſare, ſed ſuum quemdam ac genuinum habent *ſaporem*, quem vulgo *foli* dicunt, ſubmoleſtum iis, qui nondum adſueverunt, quæ tamen moleſtia paucorum dierum aſſuetudine pellitur. Quod facis in vino, facere gravaris in conjuge?

Rurſum ſunt vitia, ceu nævi quidam, leviora, ad quæ præſtat connivere. Vitiat enim omnem vitæ jucunditatem moroſitas, quam Græci *μιχθολογίαν* appellant. *Ea* vel *de lana*, quod ajunt, *caprina rixam movet*. Plurimum autem faciet ad confirmandam amicitiam perpetua quædam morum comitas, ſic temperata inter blanditiem & auſteritatem, ut nec reverentiam tollat, nec conſuetudinis jucunditatem vitiet. Hæc faciet, ut nec correptio, ſi res ita tulerit, offendat, ſi tempeſtiva, ſi commode adhibita, ſi laude blanditiiſque temperata. Ad vitandas igitur offenſas, concordiamque conglutinandam præcipuum erit, cujus aliqua pars etiam a parentibus tradi poterit ſponſo & ſponſæ, ut uterque ſtudeat alterius mores & ingenium habere cognitum. *Ipſa*, inquit Maro, *viri molles aditus & tempora noſti*. Item apud Comicum ſervus, *ſenſum illius*, inquit, *pulcre calleo. Mores amici noveris, non oderis*, habet Proverbium. Id multo magis oportebit in conjugio facere. Ut ſuum cuique palatum eſt, ita & ingenium. Alii aliis rebus capiuntur aut offenduntur. Hic citra vitium, *obſequium amicitiam pariet*. Verecundum ſilentium, aut comis blandaque reſponſio ſæpe graves offenſas excludit. Cur recuſas hoc, quod interdum das famulo aut mercenario, dare conjugi, quicum, velis nolis, tibi perpetuo vivendum eſt? Quamquam autem oportet mutuum eſſe obſequium, tamen præſcribit hoc tum natura, tum ſacrarum litterarum auctoritas, ut mulier obſecundet viro potius quam vir uxori. Paulus enim maritis caritatem & comitatem præſcribit: *Viri*, inquit, *diligite uxores veſtras, & nolite amari eſſe ad illas*. Mulieribus autem quid præcipit? Obedientiam & obſequium: *Mulieres*, inquit, *ſubdita eſtote viris ſicut oportet in Domino*. Eoque natura torvum quiddam, ac ferorculum addidit maribus, blandum ac molle fœminis. Fortaſſis ridicula videbitur collatio, ſed tamen ad docendum, quod inſtituimus, apta. Qui beſtias, aut feras, aut equos indomitos tractant, nihil prius diſcunt, quam quibus rebus irritentur aut mitigentur. Leones adſpici limis indignantur; Tauri puniceo colore efferantur; Lynces ſonitu tympanorum in rabiem aguntur ſic ut ſe ipſas dilanient; Elephanti ſuis ſtridore terrentur, & in cœtu deprehendi indigne ferunt; Equus ferociens palpo & popiſmate miteſcit. Hujus generis alia ſunt innumera, quæ qui obſervant, facile vitant quod offendit, & adhibent, quod irritatas beſtias mitigat, itaque tuto verſantur cum natura noxiis ac feris animantibus. Idem ſi fiat inter conjuges, facile conſtabit convictus tranquillitas, & ſi quid diſſidii fuerit ſubortum, haud magno negotio ſopietur. Sunt quidam alioqui boni, natura celeriores ad iram, ſed quæ mox evaneſcat ſi non repugnes. Quid facilius quam hic vel obticeſcere modeſte, vel comi commodoque ſermone demulcere? Eſt qui reſponſantem non ferat, ſi quid offendit, ne conſolantem quidem, donec eſt ægritudo recens. Hic facile paratum ac minimo ſumtu remedium adferet in aliud tempus dilata oratio, dum vulnus admittet contactum. Eſt quem in conviviis delectat hilaritas, hic uxor quamvis ingenio ſeveriore deponet ſupercilium, & marito obſerviet aliquantulum, incolumi tamen pudore matronali, & reverentia marito debita. Eſt qui nec jocoſum mendacium perpeti poſſit, eſt qui fucos horreat, qui certo cibi genere aut colore figuraque veſtis delectetur aut offendatur: in hiſce rebus quamlibet minutis, tamen obſequii commoditas excludet offenſam, aletque benevolentiam. Sunt & fabulæ certæ, quibus pro ſuo quiſque ingenio delectatur aut offenditur. Interrumpendus igitur ſæpenumero ſermo moleſtus, & interjiciendus qui delinit. Ipſe novi quemdam, natura ſubiracundum, ſed ira placabili, qui numquam adeo ſuccenſuit uxori, quin ſi quis ad canendum aut recitanda carmina quæ compoſuerat, provocaſſet, illico velut oblitus omnium quæ præceſſerant, canere ac recitare inciperet. Quo minus mirandum, ſi quibuſdam uxoribus cum viris male convenit, quum data opera diſcrepent ab illorum moribus. Si dolet vir, tum vultu ſunt hilari: ſi gaudet, illæ mœrent: ſi ridet aut jocatur, loquuntur ſeria triſtiaque: ſi maritus voluptatem appetit, ibi pudicæ ſunt plus ſatis ac tetricæ. Nimirum iſtud, ut ſcite dixit quidam, fortaſſis eſt *cum viro habitare, convivere nequaquam*. Convictus eſt, voluptatum & curarum, jocorum ac ſeriorum, lætorum ac triſtium ſocietas. Non ſatis eſt uxorem eſſe probam ac pudicam, niſi ſit accommoda viri moribus. Nullus enim dixerit eſſe bonum ſpeculum, quantumvis auro gemmiſque decoratum, niſi ſimilem reddat imaginem: ita fruſtra mulier opulenta, clara aut formoſa eſt, niſi viro congruat. Quod ſi ſpeculum pro ridentis imagine reddat flentis, aut pro hilari mœrentis, nonne mendax & inutile judicabitur? Uxor autem quæ viro dolente gaudet, aut gaudente mœret, non ſolum non congruit, verum etiam contumax in illum videtur. Rurſus ſunt quædam, quibus abſente viro nihil eſt lætius, eædem præſente viro turbidæ ſunt ac putidæ, quas non diſſimiles dixeris Lunæ, quæ quum Soli proxima eſt, obſcuratur conditurque: quo longius abeſt, hoc magis eniteſcit. Atqui contra facere decet probam conjugem, quum eſt juncta viro, tum oportet eſſe ſociam hilaritatis: quum abeſt maritus, domi latitare, nec aliter quam ſi vidua ſit, agere. Peccant hic non leviter & mariti quidam, domi triſtes & auſteri, foris hilares ac feſtivi. Verum tales qui nolunt uxores domi ſuarum voluptatum eſſe participes, docent illas alibi quærere riſus jocoſque. Quamquam non eſt probæ mulieris ſic ulciſci conjugis vitium ut imitetur, ſed commoditate potius ac ſuavitate morum animum illius ad domeſticæ conſuetudinis amorem allicere. Qui ſtolones inſerunt in alienam ſtirpem, ſummam curam adhibent ut coaleſcant quæ commiſſa ſunt, argilla ſtupaque oblinunt, & quemadmodum eleganter a Marone dictum eſt: *Udo docent inoleſcere libro*: ne vel levis injuria vitiet recentem conjunctionem: ubi jam cicatrix vulnus obduxit, detrahunt illa fomenta, nec ullam peculiarem gerunt curam. Ita gravius eſt diſſidii periculum in primo ſtatim ſponſi ſponſæque congreſſu, dum adhuc tenera recenſque conjunctio eſt, quam corroborat diutina familiaritas. Videmus enim nec ejuſdem generis animantia velut equos ſeſe mutuo perpeti, priuſquam adſueverint, contra poſtquam contracta eſt familiaritas, videmus cani cum felibus, & lupo cum agnis eſſe concordiam. Quanto magis id ſperandum eſt inter hominem & hominem, animal ad ſocietatem natum, & quod amplius eſt, inter virum & fœminam, quos ita finxit natura, ut alter ſine altero vivere non poſſit, niſi vis quædam natura potentior eos afflaverit. Recte igitur conſulunt qui monent, ut primus ſponſæ cum ſponſo congreſſus careat omni moleſtia. Huc pertine-

Digitized by Google

re credunt veterem conjugiorum ritum, quo ſine lumine ſponſa in ſponſi thalamum inducebatur. Sic enim apparet fuiſſe deceptum Jacob Patriarcham, pro Rachele, obtruſa ſorore Lea. Ejus rei geminam cauſam adferunt Scriptores, vel ut conſuleretur pudori ſexus, vel ne quid primo congreſſu, qui moroſiſſimus eſt, offenderet oculos ſponſi. Solon autem non ſolum oculorum faſtidio videtur conſuluiſſe, verum etiam olfactus. Statuit enim, ut ſponſa priuſquam induceretur in thalamum ad ſecretum cum ſponſo congreſſum, malum Cydonium arroderet, ne quid offenderet oris halitus. Hæc cura videri poterat indigna legumlatore, niſi frequenter res nihili dirimerent mortalium amicitias. Et tamen illis lubens adſentior, qui putant ſapientem virum hujus legis involucro ſpectaſſe quiddam altius, videlicet, in primis cavendum novæ nuptæ, ne committat, ut in primo ſtatim colloquio, quidquam ab ore proficiſcatur quod aures & animum offendat juvenis. Nam ab ore proficiſcitur oratio, certiſſima tum imago tum teſtis animi, per quam evidentius intuetur qualis ſit puella, quam ſi totum corpus clariſſima luce contemplaretur. Quod ſi liberos ad honeſtum aliquem civem legatos inſtruimus, quibus verbis ſint eos compellaturi, quibus modis ad ſingula reſponſuri, ne quid offendat eos quos conveniunt: quanto magis hoc providendum eſt parentibus, ut prima conjugum colloquia careant offenſione, ſintque condita pudica quadam urbanitate, eo quod quum inter notos ac familiares etiam convitia cum riſu excipiantur, in primis congreſſibus ignotorum offendunt & ſimpliciter dicta. Nullum autem malum Contoneum, nullum aromatis aut unguenti genus ſuavius fragrat cordato juveni, quam ſermo pudicus, ſobrius, prudens ac reverens, promanans ab ore novæ nuptæ, & amabilis ingenii ſimulacrum ſecum deferens.

Porro nulla res efficacior eſt ad conciliandam, retinendam ac ſtabiliendam inter homines benevolentiam, quam ſermo mutuus. Hic homines ferarum ritu quondam palantes, contraxit in civitatis conſortium: hic civitates cum civitatibus, nationes cum nationibus, regna cum regnis fœderavit: hic Regem a Tyranno diſtinguit. Tyrannus cogit, Rex perſuadet. Eſt autem conjugium quaſi regnum quoddam, ſed quod longiſſime abſit a tyrannidis imagine. Nihil enim illic vi geritur, ſed ſuaſu ac benevolentia geruntur omnia. Plato non vult legem quidquam præſcribere, quod non perſuadeat eſſe tum honeſtum tum utile, nec video cur hanc opinionem impugnet Seneca. Eſt quidem maritus auctor & caput fœminæ, & imperat, at non quemadmodum poſſeſſor pecudibus, ſed quemadmodum animus corpori. Suntque hujus mores ceu viva lex uxori, quemadmodum recte docuit Ariſtoteles: ſed lex Platonica, perſuadens verius quam cogens, & ſpontaneam ducens potius quam trahens invitam. Græci Scriptores litteris prodiderunt, apud priſcos Veneri Mercurium adjungi ſolere. Hic ſtatim miretur aliquis, quid Veneri cum Mercurio? Antiqui Sapientes putant hoc eſſe ſignificatum, benevolentiam inter conjuges non tam coire voluptate corporum, quam conjunctione animorum, atque horum glutinum eſt oratio comis & amica. Venus enim per ſe tum ebria eſt, tum violenta, *multos vi cogit ſub jugum*, ut ille dixit, *aheneum*: ſed firma eſt benevolentia, quam ſanis boniſque rationibus conciliavit oratio, quam Mercurio tribuit Antiquitas: *Nolite*, inquit, *fieri ſicut equus & mulus, in quibus non eſt intellectus.* De quibus & apud Hieremiam queritur Dominus: *Equi amatores in fœminas, & emiſſarii facti ſunt, unuſquiſque ad uxorem proximi ſui hinniebat.* Tales erant Sponſi ſine Mercurio ſecuti Venerem, quos alium poſt alium occidit Dæmon Asbodæus. Et utinam inter Chriſtianos non laude etiam vehrentur hujuſmodi Mariti! qui ſic auſpicantur primos cum uxore congreſſus, quaſi viraptam conſtuprent, diſcindunt induſium lineum, lacerant veſtes, aut ſi quid aliud moratur equinam libidinem: dicas Sponſum furere non amare, neque quidquam minus illic eſſe dicas quam congreſſum Sacramentalem. Verecundius ineunt conjugium bruta quædam animantia. Nec hoc ſatis, numerantur & in vulgum ſparguntur primæ noctis congreſſus. O conjugium inter Chriſtianos minime Chriſtianum! Tametſi ſponſa ſponſo debet obſequium, tamen adhibendus eſt Mercurius, qui prius jungat animos quam corpora, & uſum corporis perſuadeat non rapiat. Qua quidem in re monendæ ſunt Virgines, ut neque provocent ultro Sponſos ſuos ad coitum, minuit ea res amorem: neque petentibus nimium tetricas ac præfractas ſeſe præbeant, quorum illud, neſcio quo pacto, reddit mulierem viro viliorem minuſque caram, alterum amorem vertit in odium. Non provocare, matronæ eſt, comiter negare pudoris, obſtinate recuſare perfidiæ eſt. Rurſum vereor ne quis dicat mihi, cur tu Chriſtianis auribus ingeris Veneres & Mercurios? Age, mutentur Deorum nomina, ſervetur bona ſententia. Habemus & noſtrum Mercurium, ſermonem Dei Patris, qui conciliat omnia quæque in cœlis quæque in terris. Hunc teſtem & auſpicem faciamus Chriſtiani conjugii, ne quid impurum geratur cum conjuge, ſed ex hujus præceptis ac legibus maritus uxori perſuadeat, ut volens ac lubens faciat quod didicit Domino placere. Hunc in primis comprecentur pariter conjuges, ut ſuo favore bene fortunet nuptias. Comprecationi ſuccedat ſancta confabulatio. Deinde congreſſus pudicus, & reverens, multumque diſſimilis ſtupro aut raptui. Scio non defuturos qui ſibi belli videntur ac feſtivi, quibus hæc abſurda videantur, ſed valeant illi ſine Chriſtianiſmo belli. Nos bonis & Chriſtianis hæc ſcribimus. Quibus Chriſti doctrina ſordet, ſaltem audiant ſenem Ethnicum in Comœdia loquentem filio: *Abi domum ac Deos comprecare, ut uxorem accerſas.* Ille profanus non vult accerſi ſponſam, nec putat ſatis auſpicatas fore nuptias, niſi ſponſus Deos comprecetur: at tu tibi parum elegans videris, ſi priuſquam ſponſam contingas, compreceris eum, qui primus junxit uxorem viro, ut velit tuum conjugium firmum, caſtum, ac felix eſſe. Si non pudet te Chriſtianum dici, ne pudeat id facere, quod maxime convenit homini Chriſtiano. Quod ſi quis requirat precandi formam, nec hanc gravabor tradere. In hanc igitur ferme ſententiam orare licebit: *Gentis humanæ Conditor, Redemtor & Propagator, Deus, qui primus in Paradiſo conjugii fœdus inter generis noſtri Principes dedicaſti, cujus Filius unigenitus nobis hoc Sacramentum multis modis commendavit, primum ineffabili modo ſibi velut in matrimonium adjuncta noſtra natura, rurſus in Sponſam adoptata ſibi Sanctorum omnium Eccleſia, ad hæc e conjugio naſcens citra virilem operam, deinde miraculorum ſuorum primitias in nuptiis auſpicans, aqua verſa in vinum optimum: denique qui ſacroſanctum hoc fœdus, quo rebus myſticis reſponderet, prorſus indiſſolubile eſſe voluit, dicens:* Quod Deus conjunxit, homo ne ſeparet: *quæſumus, ut quando mixta tua præcepta ſanctam hanc ſocietatem legitime pepigimus, digneris tuo perpetuo favore proſperare quod tuum eſt, ut pari jugo ſimilique ſtudio tuæ voluntati ſerviamus. Exſulet e noſtris ædibus omnis impuritas, omniſque diſcordia. Da nobis pacem illam veram, quam mundus dare non poteſt: da rem quantæ neceſſariis uſibus ſatis eſt: da prolem in tui nominis gloriam educandam, ut hic in tuis præceptis ſimul perſeverantes, ſimul ad vitæ cœleſtis hæreditatem pervenire mereamur.* Hac formula ſi quid habes melius, utere.

Jam colloquii formam potes ex Thobiæ libro colligere. *Filii*, inquit, *ſanctorum ſumus, & non poſſumus ita conjungi ſicut gentes quæ ignorant Deum.* Atque indidem potes & orandi formam mutuare, ſi minus placet noſtra. Cæterum colloquii forma hujuſmodi videtur congruere ſponſis Chriſtianis. Sponſus hunc in modum exordiatur: *Cariſſima mihi, religione ſoror, matrimonio conjunx, ita viſum eſt Deo, ut nos ſanctiſſimo conjugii fœdere copularet: mihi paratum eſt, quod parentibus etiam ipſis, quibus ſecundum Deum nihil habeo carius, ſit anteponendum: tu quoque ſortita es, quod carius habere juberis quam progenitores tuos. Sumus enim parentibus ſanguinis propinquitate junctiſſimi, ſed nos duo juxta Divinæ Scripturæ vaticinium,* in unam carnem, *hoc eſt,*

Pſal. 13.
Cap. 5.

est, in unum hominem, *quodammodo per matrimonium conflati sumus: jugum accepimus, quod excuti, quamdiu vivimus, non potest: nec est quod spectemus divortium, sed utrimque danda est opera, ut sit felix tranquillumque consortium. Si concordabimus inter nos, etiam in fortuna quamvis tenui suaviter hilariterque vivemus. Sin, quod Deus avertat, corpora quidem jungat domus & thalamus, animos disjungat discordia, quantumvis affluxerit opum, insuavem ac miseram vitam transigemus. Proinde sit inter nos talis quædam caritas, qualis est inter animam & corpus, inter Christum & Ecclesiam. Si nostram amicitiam nulla alia res conciliat quam ætas, aut forma, aut corporis voluptas, aut opes, nec firma nec sincera futura est inter nos concordia. Sin animos nostros inter se conglutinarit par erga Deum pietas, ac simile Religionis studium, nec paupertas, nec morbus, nec senium, nec ullus casus humanus poterit interrumpere jucundam vita societatem. Ego conabor pro viribus, ut tibi præstem maritum non pœnitendum: nec dubito quin tu contra pro viribus sis annixura, ut mihi officiis respondeas, aut etiam superes. Ego te gignendis liberis duxi, non libidini. Quod si juxta* Pauli *monita, volumus* nostrum connubium esse honorabile, & thorum immaculatum, *sit nostra consuetudo sancta & pacifica, sit congressus parcus & pudicus, sit pia sollicitudo in instituendis ad pietatem liberis reliquaque familia, sic tamen ut summum præsidium præcipuaque fiducia sit nobis in auxilio Dei, qui res famulorum suorum etiam parum fortunatas bene fortunat. Abunde multum voluptatis nobis suppeditabit concors animus, & bona conscientia. Totius rei domestica summam in duas partes dividemus: ad te peculiariter pertinebunt quæ domi geruntur, ad me quæ foris gerenda sunt, sed ita ut inter nos nihil sit proprium. Quoniam autem fieri non potest, ut homines omnibus horis sapiant, si quando te monuero, sic cogites velim, me tuæ rei consulere potius quam meæ: & si quid a me secus quam oportet geri videris, non gravabor admoneri a fortunarum omnium socia. Cæterum auctoritas, quam viro natura tribuit, confirmavit auctoritas Apostolica, te non gravabit: sed mutua caritas condulcabit omnia. Ad hoc igitur sanctum negotium, adspirante Deo, concordibus animis, paribusque studiis accingamur. Ita ceu par columborum tranquillam & innoxiam vitam agemus: tu servabis nidum, ego provolans circumagar, ut importem domum quod victus necessitas exigit. Unum simus, & quemadmodum scriptum est, miserebitur Deus duobus unicis.* Ad hæc Christiana sponsa quid respondebit? Fortassis hunc in modum excipiet: *Optime sponse, mihique non minus venerande quam amande, ego me cum primis felicem existimo, cui contigit conjunx, præter alias dotes, tam pius etiam & cordatus. Equidem tibi a parentum ædibus corpus adfero castum & illibatum, animum vero polliceor tuis monitis obsequentem, si quid præscribes, non solum in his quæ spectant ad munia rei familiaris; verum etiam ad ea quæ religionis sunt ac pietatis. Tu vide tantum quomodo me fingas & instituas. Spem optimam habeo, Deum bene fortunaturum quod amanter inter nos gesserimus.* A talibus exordiis, a talibus colloquiis auspicari debet Christianum matrimonium: eoque multa videmus conjugia, quæ nihilo plus habent honestatis quam concubinarum convictus, nec multo minus obscœnitatis: quorum ut sunt irreligiosi ingressus, ita progressus irrequieti, infelices exitus.

De celebrandis nuptiis. Jam ipse sermonis cursus me propemodum appellat, ut aperiam quæ sint officia mariti, quæ uxoris. Id quidem aggrediar, si prius admonuero nonnulla, quæ pertinent ad solennes ritus, hoc est, præludia nuptiarum, in quibus Christianorum vulgus propemodum gravius peccat, quam ulli fecerint aut faciant Ethnici. Nec hic simplex est error: peccatur ambitione, luxu, intemperantia, lasciviaque. Primum illud incivilitatis est, sponsum & sponsam, quum rem tantam tamque seriam aggrediantur, tot ridiculis cæremoniis gravari, quas alias alibi pro suo arbitratu comminiscuntur homines, quasi parva ludicraque res sit, juvenem cum virgine sancta pudicaque copulari. Detur hoc Sacramento, quod nupta deducitur in Templum, ibique peractis ritibus deducitur domum: quorsum attinent publica tumultuosaque convivia, mox a prandio lascivæ saltationes usque ad cœnam, in quibus tenera puella non potest cuiquam recusare: sed patet domus civitati? Cogitur ibi misera virgo cum ebriis, cum scabiosis, nonnumquam cum scelerosis, & qui furandi quam saltandi curiosiores veniunt, jungere dextram, apud Britannos etiam oscula. Rursus a tumultuosa cœna saltatio, mox repotia. Vix post noctis medium licet delassatis ire cubitum. Post exiguum intervallum ante thalamum insano tumultu perstrepunt omnia, irrumpitur in cubiculum, dicuntur obscœna verba, reditur ad prioris diei vesaniam. Nam hic Corybanticus furor in quibusdam Regionibus prorogatur in triduum. Quid inhumanius aut incivilius, quam sol licitos animos, & corpora novum laborem aggressura, talibus ineptiis delassare? Quanto suavius inter parentes ac pauculos ex proximâ cognatione, modeste, sobrieque agitare nuptiale convivium? Verum hic ut ubique, multa mala suadet ambitio, quæ luxum comitem trahit. Videntur mendicorum nuptiæ, nisi magna turba Procerum, matronarum, divitum, & honoratorum vocentur ad eam pompam: & dicuntur honorificæ nuptiæ, in quibus per luxum magna pecuniæ vis periit, in quibus quam plurimi vomuerunt, ac febrim ex intemperantia ac delassatione contraxerunt: in quibus quam licentissime indultum est turpiloquiis & ineptiis. Præclara, nimirum, auspicia ad vitam pudicam, frugalem, & sobriam, quam aggreditur sponsus, jam abjectis vitæ prioris ineptiis: & in hoc ducit sponsam, ut eam ad pudicitiam ac frugalitatem erudiat. Quis docuit sanctam conjugii possessionem a Bacchanalibus auspicari? Hiscine modis initur Sacramentum? & in ipso limine matronalis instituti docetur puella luxum, lasciviam, ambitionem, cæteraque quæ minime congruunt probis conjugibus? Quid hoc est aliud, ô Christiani, quam in ipso templo Vestæ agere Floralia? Hæccine sunt auguria quibus initur felix conjugium? Nefas erat olim in nuptiis verba mali ominis dicere. Quod autem omen sinisterius quam turpiloquii, quam obscœnitatis, quam impudicarum facetiarum? Olim virgo obtecta flammeo ducebatur ad sponsum. Quid enim opus erat eam ostendi populo, quæ virum invenit? Satis est uni notam esse, quæ non debet nisi uni placere. Apud Italos magna cura virgines innuptæ domi continentur: apud Venetos, si fors prodeunt, nec sine custode id faciunt, nec nisi caput ad scapulas usque tegente velo: Nonnas esse dicebant. Atqui tolerabilius erat virginem nudari, proferrique in publicum, cui sponsus est inveniendus. Sed, obsecro, quo consilio puella, cui jam turpe est pluribus placere velle quam uni, nuda traducitur in publicum? Cui jam nudatur? Cui pingitur & colitur? Nec illud minus ineptum, quod passis capillis virginem discernunt ab ea quæ virum cognovit. An non satis est, si marito sit probata virginitas, nisi populum faciat testem? Quid autem his nugis proficitur, nisi quod petulantes linguas in virginem provocant frequenter innoxiam? Proclivis est ad maledicentiam populus, & exitiale malum est invidentia, quam excitat ostentatio. Quas enim voces audimus nonnumquam jaci in virgines, dum ea pompa ducuntur & reducuntur per ora mortalium, præcinente cantore, & velut ad spectaculum evocante multitudinem? Quorsum attinet virginitatis decus exponere linguis & ludibriis hominum? Tutior est ille thesaurus, si recondatur. Deinde, quorsum attinet digamis exprobrare priores nuptias? Ante matrimonium sit aliquod sane discrimen inter innuptam & nuptam, inter virginem & viduam: ubi jam coiit matrimonium, quid utilitatis habet hoc discrimen? Monogamis & digamis suus honos erit apud Deum. Quamquam ignominia est, non honos, teneram ac verecundam virginem passis crinibus, nudam, addito fucorum & vestium lenocinio, juvenum intemperantibus oculis, & male loquacibus populi linguis exponere. An hoc honorificum virgini, cujus præcipua dos est pudicitia, juvenum suspiria voceseque post se trahere? Prostituendi genus est, non honorificentia.

tia. Qui videns mulierem concupivit, adulterium commisit, juxta sententiam Euangelicam. Et non minima virginitatis pars est, fama illibata. Decessit igitur aliquid pudori virginis, quæ tam multorum oculos delectavit, quæ concupita est, quæ vocibus impudicis impetita, & quæ fortasse noctu quibusdam occurrit in somnis, & inanis imaginis ludibrio stuprum, ut ita loquar, perpessa est. Atqui in Poetarum fabulis, indignatur Juno, quod Ixioni nubem pro ipsa subjecerit Jupiter: nec satis habet quod ab adultero contacta non sit, sed adulterii genus judicat, per imaginem & falsam opinionem fuisse stupratam. Tenera res est virginitas, nec aliter quam rosa lactea, quamvis levi auræ flatu perdit aliquid genuinæ gratiæ. Sinite itaque, parentes, sinite sponsam virginitatem totam adferre in sponsi sui thalamum: sic futura est marito carior, sic futura est fama virginis integrior. Res sancta, res casta, puris sanctisque ceremoniis peragatur, ut in his protinus discant sponsus & sponsa, quam sobrii, pudici, quietique mores deceant conjugium. Credis Matrimonium esse Sacramentum Ecclesiæ? Credis. Et credis ab ipso Deo institutum? Scio, credis. Credis infundi sicut oportet hoc utentibus Sacramento, donum Spiritus? Credis. Cur igitur res tam seria, tam sacra, profanis ritibus peragitur? Age, dic mihi, quum virgo quæpiam accipit velum divi Francisci aut Dominici, quis ferret si illic adhiberentur inepti lusus, risus, citharæ, fistulæ, moriones, choreæ? Quin potius illic confessione purgatur nuptura, orat, abjicit mundani fastus exuvium, prosternitur, velatur, adhibetur sacrum, interdum & exhortatio sancta. Nihil ibi petulans aut ineptum. Et tamen quæ sic nubit, non initiatur novis Sacramentis. Tu ad tantum Sacramentum, cujus Deus auctor esse voluit, quod ipse Dominus tot modis tum per se, tum per Apostolus suos nobis commendavit, velut ad rem profanam ludicris ineptiis, intemperantibus, parumque pudicis ritibus accedis? Qui Sacramentum accipit indigne, pro gratia reportat iram Dei. Quin in ipsis etiam templis non abstinetur ab his ineptiis. In ingressu juvenum pugnis contunditur sponsus. Inter sacrum ineptitur gestibus & nutibus: jaciuntur impudicæ voces. Quis credat illic rem seriam agi? An non turpe est apud Ethnicos, idolorum cultores, sanctiores fuisse ritus incundi conjugii quam apud Christianos? Nemo non optat sponsam frugalem, pudicam, & modestam: & in ipsis statim initiis docemus eas luxum, impudentiam, & arrogantiam. Qui Diaconus ordinatur, expurgat conscientiam suam, componit sese ad pietatem, ut purus accipiat purum mysterium: quanto magis congruebat idem fieri in nuptiis, quam ista quæ nunc fieri videmus? Certatur pompa vestium: certatur apparatu conviviorum: certatur donariis. Humanitatis speciem habet, quod novis conjugibus datur aliquid supellectilis. Qui mos illud invexit, ut sponsus exhauriretur donariis, ex quibus ad ipsum plus odii redit quam gratiæ? Quod sic datur, alii redditum non datum, alii debitum existimant. Complures indignantur se posthabitos aliis, quibus datum est majoris pretii munus. Oritur inter ipsos qui acceperunt æmulatio: tum sponsus nonnullam gratiæ jacturam facit, alienans eos suo sumtu, quos studebat conciliare. Et hinc æstimatur inter Christianos nuptiarum dignitas, si quam plurimum rei perierit in donariis. Adde his insanas impensas in sponsæ vestitum. Cur autem non dicam insanas, quum sciam quosdam tantum æris alieni contraxisse, dum ad ostentationem adornant sponsam, ut intra duos menses coacti sint & vestes & vasa divendere, sed iniquiore pretio quam emerant. Quid sibi vult talis ostentatio? An metuis ne sponsa tua mundi cultusque sit futura negligentior? An times ne videare plus habere mentis, quam ille qui nuper tali magnificentia decoxit? An vero studio habes tenuioris fortunæ civibus exprobrare suam paupertatem? An per se parum grave onus est paupertas? Si turpe ducis vinci re mala, nihil agis: ut omnes superiores præcurras, succedet qui te quoque superet insania. An opes parum obnoxiæ sunt invidiæ, nisi jactes etiam & ingeras oculis hominum? Quamquam nihil omnium magis perit, quam quod in esculenta poculentaque prodigitur. Pro convivio publico nullus proprie gratiam habet: quidam etiam male precantur convivatori, quod per illum febrim & cruditatem contraxerint. Atque in has ineptias interdum profunditur trium annorum census. Et apud Christianos nullæ sunt leges sumtuariæ, nulli censores, qui talia exempla coerceant? In hoc coeunt conjugia, ut etiam qui tenues sunt, *laborent manibus, quo*, juxta Pauli monita, *sit, quod suppeditent suis, deinde largiantur etiam aliquid egestate pressis.* Et Christiani quibus res est, in ipso limine matrimonii turpiter profundunt, ut jam neque sit quod erogent in egenos, neque quo familiam alant. Jam quod pauperculæ virgines magnifico cultu, sed vel conductitio vel commodatitio, nuptias celebrant, qui candidior est, interpretabitur solatium aliquod paupertatis, quæ nunc non tantum molestiam habet, verum etiam probrum. At quorsum attinet opulentas ostentare strepitum fortunæ suæ, quam tamen nolunt tenuibus impertiri? Discruciare juvat inopes, non sublevare. Sufficiat divitibus sua felicitas, nec aliis paupertatis onus conduplicent exprobrando. Imo, quo quisque potentior est, ac locupletior, hoc magis exhibeat aliis exemplum frugalitatis: ita pariter fiet, ut & divitibus minus invidiosa sit ipsorum felicitas, & tenuibus minus onerosa paupertas. Quid magni sit, si præpotens Heroina, gemmis, auro, purpura, pellibus magno emtis conspicienda procedat? Licet his domi, quoties libet, frui. At vere magnificum vereque splendidum fuerit, si mundo simplicique cultu redarguat mediocrium ambitionem, ultra domesticæ rei modum semet hisce rebus venditantium. Utra specioſior laudatio, stultæ ne plebeculæ, quæ stupens ad gemmarum & auri splendorem, sic loquitur: Hui quantum fundorum illa gestat in corpore? quod in cultu illius viliſſimum est, aurum est: interim nec corpus laudatur nec animus: an cordatorum, quorum hæc auditur oratio: Quanta est hujus præpotentis fœminæ probitas ac modestia, quamque mores hujus non sapiunt fortunam? Quanto decentius ornatur hac populari munditie, quam aliæ tota suæ fortunæ pompa? An non pudebit posthac plebejos homines, quibus vix suppetit census par necessariis usibus, tam insolenter jactare divitias, quas animo possident magis quam scrinio? In hisce rebus exempla sobrietatis ac frugalitatis non ab aliis utilius proficiscuntur, quam a vobis, ô Principes & Heroinæ. Libenter enim inferiores imitantur quod a vobis fuerit ostensum: & mediocris fortunæ qui sunt, vel pudore continebuntur, ne turpiter luxu diffluant, si conspexerint vobis damnatam esse divitiarum ostentationem. Intelligent enim id judicio fieri, quum alioqui fortunæ magnitudo, vitæque libertas posset apud multitudinem excusare luxum, nisi displiceret animo. Non oportet homines Christianos usquam oblivisci frugalitatis ac modestiæ, quibus adeo nihil per luxum oportet perire, ut necessariis potius aliquid detrahendum, quod sublevandæ proximorum inopiæ seponatur. Quod si quibus aliis in rebus, fastui, luxui, lasciviæque locus esse videtur, certe in nuptiis, unde vitæ conjugalis auspicium sumitur, procul abesse decet. Nunc hæc pestis irrepsit etiam in ipsa sacra remedia. Quid enim aliud professio matrimonii, quam abjuratio juvenilium voluptatum, stuprorum, comessationum, profusionum, aleæ, & si quid est in puellis fastus, si quis amor cultus elegantioris, si quid lasciviæ? Et his malis dedicatur inter nos conjugium. Quid est Baptismus, nisi abjuratio Satanæ? At nunc illic quoque superbiæ certamen est. Deliguntur susceptores, vel pro dignitate, vel in spem munerum. Atqui Paulus docuit, ut qui catechizatur suum Catechistam participem faciat omnium suarum facultatum. Nunc præpostere dant qui Catechistarum vices gerunt, magis ex more quam ex re. Si placebat benignitas in paupere, poterat clam alioque titulo dari, nunc cur Sacramentum ambitione contaminamus? Saltem mors, quæ divi-

Digitized by Google

divites æquat pauperibus, ſummos infimis, debebat nos docere frugalitatem ac modeſtiam. Quid autem noſtris funeribus ambitioſius aut minus frugale?

Sed ſatis jam diu mihi videor rixatus cum moribus vulgi, quos utinam corrigeremus! ut admonitionem vertere liceret in encomium. Nunc ad id quod intermiſeramus noſtra ſeſe recipiet oratio. Satis enim oſtenſum eſſe videtur, quibus modis ſit incundum Matrimonium, & initiis actionum fere reſpondet exitus. Qui ſemet in puteos, ut dixi, præcipitant, aut qui incidunt imprudentes, graviter offenduntur: qui paulatim deſcendunt in altiſſimos puteos, nihil patiuntur incommodi: ita qui temere nulloque judicio ducunt uxores, hi ſolent deplorare, ſero licet, infelix conjugium: raros autem comperias, quos pœniteat contracti Matrimonii, qui ex conſilio majorum, qui maturo ſobrioque delectu tales adſciſcunt, quas perpetuo queant amare. Quidquid enim affectuum arbitrio geritur, temporarium eſt: quod ratione judicioque tractatur, firmum eſt ac perpetuum. Verum ne in cæteris vaga deſluat oratio, ad tria capita contrahemus univerſum ſermonem qui ſupereſt: ſic tamen ut ab initio propoſita diviſione non recedamus. Paulus præcipua quædam bona recenſet, *fidem*, *ſpem*, & *caritatem*, quæ voces videntur & totius conjugii felicitatem complecti. Eſt enim & hic præcipua caritas, quæ ſi adſit, cætera prona ſunt ac proclivia. Eſt huic junctiſſima fides, ſine qua non poteſt ſubſiſtere mutua conjugum benevolentia. Eſt denique ſpes boni proventus. Siquidem præmia ſancte culti Matrimonii ſunt liberi dociles frugique. In primis igitur perſequemur quod orſi fueramus de *caritate*. Primum concilianda, deinde fovenda confirmandaque, poſtremo ſarcienda, reconcinnandaque ſi contingat reſcindi. Conciliatur autem, alitur, & conſtabilitur hiſce ferme rebus, materia, ſimilitudine morum, æqualitate, mutuis obſequiis officiiſque, ſanctis monitis & adhortationibus, pignoribus, & contrariis reſcinditur. Caritas enim quæ levi de cauſa vertitur in odium, non erat ſincera. Quemadmodum ignis e pilis leporinis aut ſtipulis aridis emicans, ſubito deſinit, niſi ſubſit materia ſolidior, quæ flammam conceptam alat: itidem amor, quem corporum voluptas, aut aliæ frivolæ cauſæ gignunt, etiamſi videatur admodum vehemens, tamen diuturnus eſſe non poteſt, nihilo magis quam hæ res unde naſcitur. At res ſolidæ, veluti ferrum, tardius quidem igneſcunt, verum ignem ſemel conceptum diutiſſime retinent. Rurſum, ſunt materiæ quæ fumidum & obſtreperum, quædam etiam ingrati odoris ignem reddunt: talis eſt amor inter improbos ex turpibus cauſis conciliatus, jurgiis ac rixis moleſtus, convictus intolerabilis, quem denique ſequitur fœdæ buccinæ famæ. Hujuſmodi ſtrepitum ac fumum videre licet inter nonnullos malis avibus conjugatos, adeo ut ſæpe maritum, nonnumquam & conjugem exigat ex ædibus, & uterque vertitur in vulgi fabulam. Purus autem ignis naſcitur ex lignis, quæ hinc vocantur *ἀκαρπα*, ex cedris odoratus, tranquillus ac purus, ſi puro linteo ceram puram circumlinas: aut ſi lino quod vivum vocant, eo quod igni non abſumitur, ſuggeras oleum ætate depuratum, nec quidquam aquei liquoris admixtum habens. Talis, nimirum, non eſt amor, quem in animis improborum ac ſtultorum gignit voluptas, aut ambitio, aut divitiarum admiratio, aut vitiorum ſimilitudo, ſed quem inter pios ac ſobrios virtus conglutinat, qua re vera nihil pulcrius aut amabilius, quæ ſi cerni queat oculis corporeis, longe plures excitaret in amorem ſui quam ulla forma aut ullum ornamentum. Sunt rurſus materiæ quædam, quæ ignem citius exſtinguant quam concipiant. Hujuſmodi ſunt & hominum ingenia quædam, ſic ab omnibus gratiis abhorrentia, ut nec ſe ipſos amare poſſint, tantum abeſt, ut amicitiam cum aliis diu tueri queant. Non mirum autem ſi ſunt & inconſtantes & infelices amicitiæ quas gignit Cupido, quippe cæcus & volucer. Hic eſt ille Cupido terreſtris, Veneris terrenæ filius, qui temere immittit nunc in hos, nunc in illos, impuros ac mercetricios amores. Cæcus fingitur, quod talis benevolentia non coit judicio rationis, ſed temerario carnis affectu: volucer quod turpis amor facile vertitur in odium, & alterne nunc bellum habet, nunc pacem, nunc inducias, nunc rurſum bellum, nihil conſtans, nihil tranquillum aut perpetuum. Eoque Poetæ amantium impetum *furorem* vocant non *amorem*. Nimirum, ubi ratio ſepulta eſt, ibi quid eſſe poteſt niſi dementia? Verum Philoſophus ait, & alterum eſſe Cupidinem, e Venere cœleſti prognatum, quo nihil oculatius. Is non exoculat, quos attingit ſuis jaculis, ſed ex cæcis reddit oculatos. Hic formas oſtendit animorum, qui ſummi illius pulcri referunt imaginem, quæ conſpecta protinus rapit in amorem ſui, jungitque puras, junctas ſtabilit amicitias, ſemper in melius majuſque gliſcentes. Nimirum, omnis veræ pulcritudinis fons eſt ipſe Deus, in quo quidquid eſt, pura bonitas eſt, mera ſinceritas, pura ſapientia. Nec invidet aliis ſuam pulcritudinem, impertit largiter, quemadmodum docet Jacobus Apoſtolus, omne donum optimum, & omne donum perfectum, non e terra proficiſci, ſed e ſublimi a Patre luminum. Spargit enim ſcintillas ſuæ lucis in animos electorum, ex quibus inter bonos oritur amabilis quidam & caſtus ardor mutuæ benevolentiæ, ſuo fonti reſpondens. Quemadmodum enim illa lux non novit nubilum, aut tenebrarum vices: itidem ſic contractus amor, ſemper ſerenus eſt ac tranquillus, neque novit rixarum ac ſimultatum viciſſitudines. Quos igitur hoc glutinum commiſit, inter hos non eſt opus pactis, teſtibus ac tabulis. Vera virtus neſcit interire. Interna igitur forma, internæ opes, interna nobilitas conciliare debet Chriſtiana conjugia: etſi fors aliis ex cauſis orta eſt benevolentia, tamen huc transferenda eſt quo fiat perpetua. Eſt enim hic ordo naturæ, ut ab his quæ ſenſibus patent corporis, proficiamus ad ea quæ non niſi mentis agitatione percipiuntur. Ne hunc ordinem in totum aſpernatur Chriſtiana pietas, quæ corporalibus rudimentis imbecilles homines paulatim evehit & manu ducit ad res animi. Proinde, quos in amorem rapit forma corporis, veluti ſomnio quodam admonentur illius vere ſummique pulcri, cujus ideo Plato putat in nobis excitari reminiſcentiam, quod inſita ſit ingeniis hominum propenſio quædam ad honeſta, quam in brutis nullam eſſe videmus. Quod ſi diſcuſſo ſomnio, mentis oculos, amans intendat in latentem animi formam, tum vere pulcris cedunt illa vanæ pulcritudinis ludibria. Quemadmodum fœtus editi cognato liquore nutriuntur, & adultorum etiam corpora cognatis elementis maxime vegetantur, ita verus amor iiſdem fere rebus alitur quibus gignitur. Nam amor quem voluptas, aut opes conciliarunt, tam non eſt verus amor, quam illa non ſunt vera bona. Qui conjugem bene dotatam ducit, non ducturus niſi dos invitaret, non amat uxorem, ſed pecuniam. Qui libidinis cauſa ducit formoſam, ſui ipſius amore ducitur, non conjugis. Quis enim illos dicit amicos, qui ſenes orbos captant in ſpem hæreditatis? Nihilo juſtius amans dicitur juvenis qui puellæ ſtruit inſidias, ereptu-rus illi, ſi poſſit, quod habet optimum, pudicitiam ac famam honeſtam. Quæſo, quid atrocius moliretur inimicus? An crudelius hoſtes ſæviunt in captas virgines? Probitate conciliandus eſt amor, ac probis item moribus alendus. Efficax habet philtrum, quam virtus facit amabilem. *Ut ameris, amabilis eſto*: nihil autem vere præter virtutem amabile.

Quo magis inſaniunt fœminæ quædam, quæ fucis, incantamentis ac veneficiis illectant viros in amorem ſui. Elegantur apud Xenophontem Iſchomachus hac iſagoga caſtigat uxoris vitium, quam animadverterat ceruſſa, purpuriſſo, ſtibio, fucis cæteriſque pigmentis utentem, quo videretur formoſior, tum cothurnis altioribus, quo procerior videretur, quales in Tragœdiis geſtantes inducuntur Divæ & Heroinæ. *Die mihi*, inquit, *uxor, nonne his legibus inivimus conjugium, ut quod eſſet utrique facultatum, in commune conferremus?* Annuit. *Jam ſi poſteaquam tu tuam portionem bona fide contuliſſes, ego pro veris gemmis fictitias, pro*

aurogneſio darem adulterinum: pro torquibus aureis, vitrum auri bracteis oblitum: pro monilibus ſolidis, ligna auro, argento & incruſtamentis obducta, num boni conſuleres? Et utrum judicares me plus tibi contuliſſe, ſi talibus technis tibi imponerem, quam ſi quod haberem ut eſt in medium conferrem? Quum uxor reſpondiſſet, ſe non poſſe diligere maritum a quo talibus dolis deluderetur: ille ſic perrexit: *Atqui nos in hoc potiſſimum convenimus, ut alter alteri corporum noſtrorum copiam faceremus. An non ita res habet?* Quum hoc annuiſſet uxor: *Sumne*, inquit, *tibi gratior aut carior futurus, ſi corpus hoc ut eſt nullo medicamento vitiatum, communicem, aut ſi os oculoſque minio infectos tibi præberem?* Ubi negaſſet illa conjugis oculos ullo minio pictos ſibi gratiores videri poſſe, quam ſi eos puros intueretur: *Et mihi*, inquit, *puta mentem eamdem eſſe, nec me tam mentito, quem ceruſſa ſtibioque inducis, delectari, quam nativo tuo colore.* Hoc tam commodo ſermone correcta mulier, abjecit omnia tectoria formæque medicamenta. Etenim fucata facies, perſona eſt, non facies. Nullus autem tam lenis eſt maritus qui ferat perſonatam uxorem. Cæterum, quæ ſe pingit comitque ſecus quam viro gratum eſſe novit, ſatis declarat ſeſe pluribus velle placere quam oportet mulierem pudicam: cujus præcipua laus eſt uni placuiſſe, cui deſponſa eſt, cui tradita eſt, cui velata eſt. Pingi virginem nubilem, impoſturæ genus eſt: fucari conjugatam, adulterii genus eſt. Quis autem eſt tam ſtultus maritus, ut fucis in uxore capiatur, ſi ſciat? quis tam ſtupidus, ut non ſentiat, vel mane dum comitur, vel in balneis, vel in ſudore, vel alio quopiam caſu decidente fuco, qualem fabulam memorat Galenus? " Quum enim in convivio luſus agitaretur, quo „ quiſque cogeretur facere quod primus feciſſet, ad „ quem ordo præſcribendi jus deferebat: Phryne mere„ tricula ſentiens multas adeſſe anchuſa, purpuriſſo„ que pictas fœminas, juſſit ut quiſque immiſſas in „ aquam allatam manus illico ſemel ad faciem admo„ verent, moxque linteolo detergerent aquam. Id „ ubi factum eſſet, fucatarum vultus variis maculis de„ formes apparebant, alibi delapſo tectorio, alibi ma„ nente, alibi convulſo, ſola Phryne veluti lota for„ moſior etiam apparebat quam antea, quod nihil ha„ beret fuci. „ Satis hoc erat pœnæ meretriculis, nam tales, arbitror, in eo fuiſſe convivio. Graviora meretur uxor Chriſtiana, quæ marito fucorum præſtigiis conatur imponere: nimirum, aut ipſa ſtultiſſima, aut maritum pro ſtultiſſimo ducens, ſi ſe ſperat falſuram, peſſime de mariti moribus ſentiens, ſi credit illum ementitis coloribus delectari. Quid enim dicturus ſit vir, cui conjunx oſculum petenti, folliculum offerat oblitum bitumine? Aut quid intereſt per vitrum intueatur maritum, an per ſtibium? Jam ſi maxime maritus obtingat tam ſtupidus, ut fucorum mendaciis falli gaudeat, non eſt Chriſtianæ, quæ conjugem profeſſa eſt non amicam, in ejuſmodi mariti votis obſecundare. Corporis pudicum uſum debet marito, non ſcortorum delitias. Procul igitur abſint a conjugio philtra, veneficia, medicamenta, picturæ, tantum adſit mundities in cultu, ſimplicitas in forma. Non amat qui deceptus aut coactus amat. Si maritus eſt candidus, ſufficiet ſexus commendatio. Sin eſt faſtidioſior, efficaciſſimum incantamentum & ἐπαγωγὴν habet morum comitas & orationis jucunditas. Apud Olympiadem Alexandri Magni matrem delata eſt muliercula quædam, in quam deperibat Philippus, quaſi medicamentis animum Regis in amorem ſui pertraheret. Itaque juſſit accerſi, ubi venit coram, forma viſa eſt liberalis, mores compoſiti, ſermo comis. Tum Olympias: *Valeant*, inquit, *veneficiorum calumniæ, tu medicamentum habes in te ipſa.* Quanto facilius uxor conjugem, quicum aſſidue vivit, pelliciet in amorem ſui? Circe veneficiorum perita fuiſſe perhibetur, ea viros ad ſe pertractos conſuevit in varias ferarum formas vertere, quo facto nec ipſa potiebatur ſuo voto, nec illi poterant amare quæ læſerat, ſi mens reddita fuiſſet. Inter ſocios Ulyſſis, quos in porcos verterat, nihil erat jucundæ conſuetudinis, niſi forte grunnitus illam

A

B

C

D

E

F

delectabat. Solum Ulyſſem, quem dementare non poterat, diligebat, moribus ac ſermone capta potius quam forma: at ille nec Circen, nec Calypſo, quoniam veneficiis utebantur, amare conſtanter potuit, conſtans in amore Penelopes, quæ pro fucis & medicamentis habebat pudicitiam. Inter Chriſtianos vero ne mundus quidem operoſior probandus eſt, ut animi ſobrietas non tantum in corporis ſimplicitate, non tantum in victus frugalitate, verum etiam in veſtitu reluceat. Nam ut corpus veſtis quædam eſt animi, ita cultus tegumentum eſt corporis: & quemadmodum corpus ipſo geſtu, vultu, fronte & oculis mentis imaginem quamdam præ ſe fert, ita cultus pudici, caſtique corporis veſtigia quædam oſtendit. Quanta vociferatio in eum, qui Benedicti aut Franciſci profitetur inſtitutum, ſi veſtis profeſſioni non reſpondeat? Nec minus indecorum, ſi, qui in Baptiſmo renunciavit mundo & omnibus Satanæ pompis, toto cultu mundum & Satanæ pompam præ ſe ferat. Quod ſi qua mulier eſſet nupta viro nondum profeſſo Chriſtum, fortaſſe Paulus illi daret veniam, ſi marito gerens morem paulo ambitioſius veſtiretur, uſurpans interim ſermonem Heſteræ: *Domine, tu ſcis neceſſitatem meam, quod abominer ſignum ſuperbiæ & gloriæ meæ, quod eſt ſuper caput meum in die oſtentationis meæ.* Cap. 14. At quæ Chriſtiana nupſit Chriſtiano, debet exiſtimare nihil eſſe gratius oculis mariti, quam quæ profeſſioni Chriſtianæ congruunt. Et ſi forte maritus non meminit ſuæ profeſſionis, admonendus eſt ut meminerit. Is ſi ſubito mutari non poteſt, temperandum obſequium ut paulatim proficiat, & aſſiduitate flectatur qui violentia vinci non poteſt. Magna vis eſt virtutis, ſi quis eam conſtanter urgeat. Monachus, qui pro veſte Franciſcana ſumſit chlamydem militis, Apoſtata dicitur: Chriſtianus homo, qui pro veſte modeſta veſtitur holoſericis, quod Romanis etiam Imperatoribus olim fuit invidioſum, imo holochryſis & gemmeis, ſuæ profeſſionis habitum abjecit: & hactenus quodammodo Apoſtata eſt, niſi neceſſitati reclamet animus. Habet autem uxor, quo mariti placet iracundiam, ob cultus modeſtiam obortam. Poterit enim illum his verbis compellare: Mi cariſſime conjunx, nonne ſic inter nos convenit, ut paribus ſtudiis ſerviremus pietati, quam in Baptiſmo profeſſi ſumus? Convenimus. At pietatis regulam unde potius petemus quam e ſacris Litteris? Non aliunde melius. Nec poſtulas ut tibi morem geram, ſi quid præcipias quod palam adverſetur præceptis earum. Non ſum tam impius ut quidquam tale poſtulem. Nec alia fuit umquam mea de te opinio, verum beatus Paulus ſcribens ad Timotheum, evidenter præſcribit qualis debeat eſſe cultus matronarum: *Similiter*, inquit, *& mulieres in habitu ornato, cum verecundia & ſobrietate ornantes ſe, non in tortis crinibus, aut auro, aut margaritis, vel veſte pretioſa, ſed quod decet mulieres promittentes pietatem per opera bona.* 1 Tim. 2. Vult hic Paulus uxorem eſſe tectam, non nudam oculis populi, deinde tectam habitu decente fœminam, quæ profiteatur pietatem. Decorum autem cultum non eſſe in compoſitione aut tinctura crinium, nec in auro gemmiſve collo circumdatis, nec in purpura byſſove pretioſa: ſed in veris ornamentis animi, quæ ſunt virtutes. Quemadmodum evidentius etiam docet Petrus: *Similiter & mulieres ſubdita ſint viris ſuis, ut etiam qui non credunt verbo, per mulierum converſationem ſine verbo lucrifiant, conſiderantes in timore ſanctam converſationem veſtram: quarum non ſit in capillatura, aut circumdatio auri, aut indumenti veſtimentorum cultus: ſed qui abſconditus eſt in corde homo, in incorruptibilitate quieti & modeſti ſpiritus, qui eſt in conſpectu Dei locuples. Sic enim aliquando & ſanctæ mulieres, ſperantes in Deo, ornabant ſe, ſubjectæ propriis viris.* 1 Pet. 3. Si Princeps Apoſtolorum veſtitus modeſtiam præcipit iis, quæ maritis impiis nuptæ ſunt, quo pertrahantur ad Chriſtianiſmum: quanto minus convenit ab uxore Chriſtiana conjugem profeſſionis ejuſdem, exigere cultum, nec decorum pudicis fœminis, nec utilem ad tuendam pudicitiam. Quanto ſatius hoc ſumtus, quod male periret ornando corpori,

Digitized by Google

ri, ſublevandis pauperum neceſſitatibus impendetur?

Similitudo. Rectiſſime quidem dictum eſt ab Antiquis, *ſimilitudinem, præcipue morum & ingeniorum, amoris eſſe parentem*: ſed plurimum refert quæ ſit materia ſimilitudinis. Turpiter enim cohærent, quos communia conciliant vitia: nec ſatis firmiter cohærent, quos res fortunæ ludibriis aut caſibus ſeniove obnoxiæ conglutinarunt, quod genus ſunt voluptas, ætas, forma, dos, valetudo, vires. Solus virtutum conſenſus nodum habet Herculanum, quem olim & in nuptiis ſacrum fuiſſe legimus. Neque tamen omnino falſum eſt, quod proverbio Græco dici ſolet, *homines conciliari malis, non animi, ſed fortuna*: veluti nothæ cum notho melius convenit, aut exſuli cum exſule, cum ancilla ſervo, claudæ cum mutilo, deformi cum deformi.

Æqualitas. In ſimilitudine vero ſpectatur *æqualitas*. Quamquam poteſt incidere ſimilitudo, inter quos non eſt æqualitas: rurſus æqualitas, inter quos non eſt ſimilitudo. Quum paupercula nubit prædiviti, nec ſimilitudo eſt, nec æqualitas, & ideo dicitur in ſervitutem dari potius quam in matrimonium. Rurſus, quum ſummo loco nata nubit plebejo, nec firmæ ſunt nec expertes infamiæ nuptiæ. Quum opibus, ætate, genere, forma pares coeunt, pariter & ſimilitudo adeſt & æqualitas. At quum prædiviti plebejo nubit claris majoribus prognata, licet re prætenui, ſimilitudo quidem non eſt, ſed tamen adeſt æqualitas. Item quum eruditione præcellens ducit Nobilem, aut inſignis Medicus bene dotatam, inter diſſimiles eſt æqualitas, dum inter ſe paria faciunt, diſſimili bonorum genere. Inter Chriſtianos autem non oportet eſſe moroſam æſtimationem æqualitatis, quos Dominus Jeſus, cujus auſpiciis coeunt nuptiæ, tot modis æquavit, eadem morte redemit, eodem ſanguine lavit, eadem fide juſtificavit, eodem ſpiritu vegetat, iiſdem roborat Sacramentis, eodem dignatur honore cognominis, fratres illos vocans ac filios Dei, ad eamdem hæreditatem vitæ cœleſtis vocavit omnes. Quid hic tu ſupputas reditus? quid generis imagines ex Annalibus confers? Conſidera non quid nati ſitis, ſed quid renati. Ignobilis tibi videri non debet, quam Deus agnoſcit pro filia, Chriſtus pro ſorore. Pauper videri qui poteſt, qui cohæres eſt Chriſti? Hic erit Chriſtiani candoris, ut ſuam quiſque conjugem ſibi commendet penſatione bonorum. Contigit infeliciore forma, ſpecta decus animi. Abunde formoſa eſt, quæ pudica eſt, quæ ſobria, quæ modeſta. Contigit indotata, ſed induſtria, ſed frugalis, ad rem parandam alacris, ad ſervandam vigilans: ſat habet dotis, quæ tali dotata eſt ingenio. Verum, hic adhibendus eſt columbinus ille ſimplex & Euangelicus oculus, non ille Phariſaicus, iniquus & inæqualis. Sunt enim conſpicilla, quæ res oſtendunt majores quam ſunt, & ſunt quæ minores videri faciunt: ſunt quæ lucem addunt, ſunt quæ caliginem: denique ſunt, quæ longius ſemota reddunt conſpicua, propius admota obſcurant. At Phariſaicus oculus ſui diſſimilis & inæqualis eſt, quum intuetur aliena mala, etiam quæ minima ſunt, videntur maxima: rurſum, quum ad propria mala deflectitur, quæ maxima ſunt, videntur minima: imo vel cæcutit non videns: vel hallucinatur, aut, ut Græco verbo melius dicam, παραβλέπει, virtutem eſſe judicans quod eſt vitium: rurſus in aliis ut vitium deteſtans quod eſt virtutis: ad ea quæ procul abſunt lynceus ac perſpicax, ad proxima luſcioſus: quales feruntur oculi lamiarum, quæ domi nec ea vident in quæ impingunt, foris nihil tam abſtruſum quod non perſpiciant. Huic longe diverſus eſt oculus ille bonus & columbinus, ad quædam proximi vitia connivens, quædam benigne interpretans, quædam elevans, propriorum malorum judex iniquior. Ubi tales adſunt oculi, non facile pariet diſſidium inæqualitas. Et tamen juxta ſenſum humanum, minus inæqualitas habet periculi, ſi vir præcellat, quam ſi mulier, quod in illo plus valeat ratio, in hac magis regnent affectus: quibus ſi accedat materia, facile rapiunt ad mariti contemtum. Erit autem hoc humanitatis Chriſtianæ, ſi forte contigit uxor, multo inferior his bonis quibus vulgus æſtimat homines, huic aliquanto plus honoris deferre, quam ſi paria cum marito faceret. Quibus res ſunt minus ſecundæ, proniores ſunt ad male ſuſpicandum, adeo ut ſæpenumero, quod caſu jocove factum eſt, rapiant in contumeliam. Si puellam felici forma præditam, ludens appelles aniculam, non offendetur: offenderetur autem provectior, ac forma parum ſecunda. Sic Paulus nos docuit, *membris noſtri corporis minus honeſtis plus addendum honoris*. Id autem quum facimus, utique nobis ipſis honorem deferimus. Proinde maritus, qui dehoneſtat conjugem ſuam, nonne ſe ipſum dehoneſtat? Perpetuo quidem oportet utrumque alteri deferre honorem, ſed potiſſimum aliis præſentibus, aut altero abſente. Nullus contemnet mulierem quamvis humilem, ſi viderit eam ſuo marito pretioſam & unice caram eſſe. Ne ſic cogites: Hæc ſic nata eſt, tantillum attulit: ſed, uxor eſt. Multo minus hæc cogitatio congruit uxori: Indignus eſt cui cedam ac perferam. Sic potius cogitet, Maritus eſt, cui dum præſto officium, Domino præſto. Rurſum, maritus ſic obſecundet uxori, ut ſupercilium aliquando deponat, auctoritatem numquam: ſæpe comem ſeſe præbeat, abjectum numquam. Hoc præſcribit natura, idem docent ſacræ litteræ, denique ſic expedit ipſis etiam mulieribus. Et in perſonis Divinis ordo eſt, licet nulla ſit indignitas. Ubi nullus eſt ordo, ibi nec honor eſt. Cæterum, ubi currus bovem agit, hoc eſt, ubi præpoſterus eſt ordo, ibi ſumma eſt infelicitas. Hic bifariam peccatur utrimque. Sunt enim mariti, qui conjuges opulentas honeſtoque loco natas, quoniam arte carent eas moderandi, deprimunt & abjiciunt, quo dignitate detracta, facilius imperent ſubmiſſioribus. Qui quidem, mea ſententia, nihilo conſultius faciunt, quam illi, qui, quoniam ob humilitatem aut imbecillitatem corporis, ſive ob imperitiam artis equeſtris, non poſſunt in equos generoſos & altos conſcendere, docent illos flexis genibus ſubmittere ſeſe. Tales, nimirum, videre eſt & amicos & Principes quoſdam. Illi viles ac depreſſos reddunt amicos, quo magis habeant obſequentes: hi populum & finitimos lædunt attenuantque, quo ſuam augeant potentiam. Atqui quemadmodum qui ſic tractat amicos, jam & ipſe ex amico tranſiit in dominum, habetque pro amicis ſervos & adulatores: itidem Princeps, qui non niſi malo ſuorum ac finitimorum novit ornare potentiam ſuam, ex Principe videtur in Tyranni nomen degeneraſſe: nec jam habet cives aut ſocios, ſed mancipia, & hoſtes diſſimulatos. Cæterum, qui callet artem gerendi Principatus, populum quem nactus eſt humilem, evehit ad dignitatem: ſin nactus eſt præpotentem & illuſtrem, erigit animum ſuum, ut præclaris virtutibus induſtriaque moderandi, ditionis ſuæ ſplendorem æquet, aut etiam ſuperet. Idem multo magis oportet fieri in amicitia: cui ſi deſit æqualitas, jam amiſit amicitiæ nomen. Proinde ſi quid habet uxor eximiæ dignitatis, ne deprime quod eminet, quemadmodum agaſones ſolent eminentem clitellarum partem impoſitis ſaxis ad æqualitatem redigere: verum adnitere potius ut decoribus virtute partis adſurgas ad uxoris dignitatem. Certe non invidebit uxoris ſplendori, qui ſemper cogitarit, id quod res eſt, omnia bona conjugis magis eſſe viri quam uxoris. Eodem animo ſunt erga familiam, perinde quaſi ſingulis invideant, non ferunt erectos animos, nec perpeti queunt niſi abjectiſſimos: tum denique agnoſcunt pro ſuis. Tales, opinor, famulos ſuos verterent in aſinos, ſi poſſint, quo magis haberent obnoxios ſervituti. Hic locum habet Mimus ille celebris: *Male imperando ſummum imperium amittitur*. Non eſt ſpecioſa res imperare aſinis, aut hominibus haud ita multum ab aſino differentibus: ſed erectis, liberis, & excelſis ingeniis liberaliter imperare, præclarum eſt. Hic uxor ita cedit viro, ut ſocia ſit imperii, ut latus viro claudat. Peccant igitur mariti, qui uxores, quantum poſſunt, vertunt in ancillas. Nec minus peccant ii, qui ſuapte culpa uxores

ſibi

Digitized by Google

sibi vertunt in dominas: quemadmodum crassa quidem Minerva, sed verissime monet Epictetus. Dum enim viret ætas & forma, voluptatis amore nimium indulgent illarum affectibus, captant muneribus, quod non sine causa profanis etiam legibus vetitum est: permittunt illis in cultu, in victu, in excursionibus, in fucis; breviter, in omnibus animo suo morem gerere: adulantur illis abjectissime, se servos, illas dominas appellando. Ubi defloruit ætatis gratia, jam vere dominas habent, & quidem imperiosas: de quibus tamen mariti jure queri non possint, quum eas ipsi tales reddiderint. Deprimere dignitatem uxoris, quo velut ancillæ quod libet imperes, tyrannidem sapit: abjicere te sub uxoris imperium, extremæ stultitiæ est. Qui frenum moderari nescit, hunc frequenter excutit generosus equus, quum peritus tuto premat tergum illius. His duobus modis non pauci peccant conjuges. Totidem modis peccant fœminæ. Quædam enim sibi displicent, marito suam excellentiam velut invidentes, seseque in servitutem datas, non in matrimonium elocatas queritantur: quod nequaquam facerent, si subrectæ animis cogitarent, omnem mariti felicitatem uxori communem esse. Cui igitur invides, ô mulier, quæ invides marito? cui nisi tibi ipsi? Odium profitentur multi, nemo fatetur invidiam. Minorem enim se profitetur quisquis invidet. Si res tam exsecrabilis est, invidere felicitati alienæ, quanto turpius est quemquam invidere sibi? E diverso nonnullæ, quo conjugibus suis imperent pro suo arbitratu, trahantque ceu bubalum naribus quo velint, dementant eos veneficiis, quæ philtra vocant Græci, quod nolentes etiam in amorem pertrahant. Quid tandem his artibus proficiunt? Exemplo Circes cum suibus & asinis ætatem degunt. Quid enim aliud sunt, quibus venena precesque magicæ mentem excantarunt? Quamquam quid mentis habent tales fœminæ, quæ malunt imperare stupidis, attonitis, & mente captis, quam parére sapientibus ac sanis? In profectione vero quis sanus non malit sequi videntem & viæ gnarum, quam ducere cæcum? Si lethargus aut paraphrenesis, aut casus quispiam reddiderit maritum mentis parum integræ: nonne clamitaret uxor, se mulierem omnium miserrimam, cui cum demente sit ætas omnis exigenda? Et felix sibi videtur, quæ ex sano reddiderit insanum?

Obsequia. De obsequendo jam ante nonnihil attigimus. Nulla est natura tam omnibus numeris absoluta, ut non aliqua ex parte sit quod mutatum velis. Nec temere reperias hominum par, tam compositum ad perpetuam vitæ consuetudinem, quin convictus satietas oboriatur, nisi vicissim alter alteri obsecundarit in loco. *Non necesse habet maritus*, quemadmodum ait e Comœdia Pater, *omnia pro suo jure agere*, multo minus uxor. Quemadmodum ingentes ventorum tumultus nonnumquam sedat exigua pluvia: ita rixam in immensum exituram, si quis repugnet, componit ac mitigat lenis commodaque responsio, nonnumquam & jocus in tempore dictus. Sermo lenis componit iras, atque idem facit interdum & silentium. Sunt qui facile & acriter commoventur, sed quorum ira ut subito oboritur, ita mox subsidit si nullus instiget. Hic maximo malo facillimum erit remedium, obticuisse tantisper, dum animus ad se redierit. Quod ubi factum fuerit, non solum manet incolumis pristina gratia, verum etiam accessit aliquid vigoris. Etenim qui sibi redditus est, agnoscens se præter causam fuisse commotum, jam ipse sibi irascitur, magisque propitius est uxori, quæ frustra destomachantem sua lenitate perpessa sit. Itaque si quid erit ejus generis, ut referat admoneri maritum, suo tempore tractabiliorem inveniet uxor sermoni necessario. Nec convenit uxorem meminisse, si quid per iracundiam dictum est odiosius, maxime quum ipse non meminerit qui dixit. Sic potius cogitet: Hæc ira loquitur non maritus. Hic silentium, quod semper ornat pudicam matronam, etiam præsens adferet pharmacum. Ne tamen ejusmodi sit silentium, ut tacente lingua vultus sit loquax, contumaciam & neglectum mariti præ se ferens; siquidem hoc loquax silentium pejus est quovis sermone. Sit vultus reverens ac submœstus, hoc est, animi præ se gerens imaginem, nihil habens torvum aut supercilioſum. Ut sunt autem qui responsantem non ferant: ita reperias qui non levius offendantur silentio. Hic juxta Græcorum proverbium, *animi ægre affecti medicus* adhibebitur *lenis & salubris oratio*, parca verbis, sed accommoda, ut media sit inter silentium & responsum. Dic rem melius habere quam delata sit, aut facillimum esse remedium, aut vociferando quod factum est infectum fieri non posse. Si periculum est, ne quamvis blandis dictis offendatur, tutissimum præsidium est silentium. Cæterum, asperis verbis ne tum quidem agendum est cum marito, quum maxime est placidus. Etenim uxorem pugnare cum viro, cum Deo pugnare est, qui dixit: *Quia sub potestate viri eris, & ipse dominabitur tibi.* Mitigat quidem hoc jus caritas: sed tamen non aufert auctoritatem viro. Paulus ideo mulieres jubet silere in Ecclesia, *quod potestatem habeant super caput suum.* Idem mulieris caput virum appellat. Pietas igitur hortatur, ut viro mulier subdita sit. Quod si minus traditum esset divinis Litteris, tamen ipsa ratio suaderet, esse lenibus dictis aut silentio potius utendum quam ferocia. Quid enim optat prudens mulier, nisi ut a marito quod vult impetret? Quod si plus impetrat sermo blandus ac modestus, quam ferox & asper, quid opus est experiri jurgiis, quæ fere nihil aliud proficiunt, quam quod ex irato reddunt insanum? ut ne dicam interim, quod nonnumquam pro malis dictis referuntur mali pugni. Boreas ventus est omnium vehementissimus, agitans nubes, ciens tonitrua, diffringens quercus, excitans terræ motum. Contra Zephyrus est omnium placidissimus, ad cujus auram flores exsiliunt e terra. Et tamen quum Boreas conatur vi penulam avellere viatori, quid proficit? Nimirum, ut ille magis ac magis adstringat penulam, aut vestem sumat villosiorem. Cæterum, ubi levi flatu spirare cœperit Favonius, jam ultro ponit & penulam & tunicam. Saltem hoc exemplum admoneat uxorem, quanto consultius sit cum viro blandius agere, quam jurgiis contendere. *Ignem*, inquit Pythagoras, *gladio ne fodias.* Ac recte monuit nobilis ille Mimographus: *Bona mulier parendo apud virum imperat.* Honestissimum victoriæ genus, patiendo vincere. Fœminæ pulcerrimum imperii genus, obsequendo imperare. Quod si molesta est torvitas, quam virili sexui addidit natura: cogitet mulier hanc austeritatem, etiam si nonnumquam subamara est, esse salubrem familiæ. Est hoc germen quoddam fortitudinis. Ubi pro conjugibus ac liberis subeundum est vitæ discrimen, quæ maritalis animi præsentia. An hic in conjuge desideret uxor abesse masculam ferociam? Ubi petitur fama matronæ, quid non audet maritus? Feras igitur, o mulier, torvum illud genuinum tui conjugis in quotidiano convictu, quod experiris tibi salutiferum, si quando res exigat fortem virum. Ubi propulsanda est vis hostium, a fortunis, a capitibus tum tuo tum liberorum tuorum, utrum tum maritum simium esse malles an leonem? Non dubium, quin leonem. Observi igitur leoni tuo commodis moribus, cavens ne illius iram merito in te exasperes. Plures te veluti leam reverebuntur, si tu leoni tuo detuleris reverentiam. Præstat esse leam amico leoni subditam, quam habere colluſorem simium. Olim sponsa quum primum in ædes sponsi deduceretur, ex more talibus verbis alloquebatur illum: *Ubi tu Cajus, ibi ego Caja.* Itidem & tu tecum cogita: *Ubi tu leo, ibi ego lea: ubi tu dominus, ibi ego domina: ubi tu herus, ibi ego hera: ubi tu domus gubernator, ibi ego gubernatrix.* Cæterum, si pro Caja tentes agere Cajum, jam nec domus erit, nec familia.

Sunt tamen in quibus & maritus interdum cedere debeat uxori, vel quia nullius momenti sunt, vel quia proprie ad muliebrem functionem pertinent, vel quia vehementer ad rem familiarem pertinent. Primi generis exemplum erit, si certo genere cultus delectetur mulier, qui tamen nihil habeat dedecoris: aut si suis quibusdam jejuniis aut precibus teneatur. Ad hæc interdum

Digitized by Google

terdum connivendum, tametsi tutius est uxorem sic assuescere, ut in maximis pariter ac minimis obtemperet animo conjugis sui. Proinde connivendum erit potius quam obsequendum. In his autem quæ sunt matronalis provinciæ, quod genus sunt, cura rei culinariæ penuariæque, cura infantium & ancillarum, maritus non facile interpellabit uxorem, nisi viderit aliquid admonitione dignum, & cedere non gravabitur, si viderit illam plus sapere. Et in seriis rebus habet ille sexus nonnumquam mascula consilia, veluti quum hortatur ad deponendum simultatem. Tribuunt enim Philosophi muliebri sexui solertiam, hoc est, dexteritatem quamdam in consiliis extemporariis, quod multa cogitatione negentur proficere, quemadmodum viri. Et viris nonnumquam vehemens affectus excussit judicium. Hic si bene monet uxor, ne pigeat audire virum. Obtemperavit Abraham Saræ conjugi, ac variantibus sententiis passus est uxoris suffragium vincere. Ejecit ancillam cum filio. Atqui primum durum erat audire: *Ejice filium tuum cum matre sua.* Sed audit a Domino: *Ne tibi videatur asperum super puero tuo, & ancilla tua. Omnia quæcumque dixerit tibi Sara, audi vocem ejus.* Puta & tibi, marite, idem dicta Domino, quoties id quod admonet uxor, ad famam salutemve tuam pertinet. Quidquid enim tibi dixerit ratio, hoc a Domino dictum existima. Multis saluti fuit servorum consiliis obtemperasse, quo minus te pigeat admittere consilium uxoris. Quorumdam autem est tanta morositas, ut si quid alteri placuit, ob hoc ipsum displiceat, quod illi placuit: nec ulla res tam frivola est, in qua dignetur alter alteri concedere. Inter tales non mirum est si friget caritas. Jam est hominum ingeniis insitum ἀψίκορον quiddam, id est, fastidium quoddam præsentium, quo fit ut nihil diu placere queat, sed jucundissimarum etiam rerum illico suboriatur satietas. Cui malo duplex est remedium, intermissio & officium. Nam intermissio consuetudinis quodammodo renovat amicitiæ jucunditatem, & officiis mutuis, non aliter quam ignis leni aura, alitur benevolentia mutua. Intermissione recte consulitur amicitiæ vergenti in tædium. Cæterum, interruptio convictus inter maritum & uxorem arrectanda non est: multis illam præscribit necessitas, veluti negociatoribus & aulicis: eo quod benevolentiæ connubiali plus imminet periculi ex diutina segregatione, quam ex perpetua conjunctione. Secubandi vero quis modus sit habendus, Paulus diligenter præscribit, quæ res sane si commode adhibeatur & ex consensu mutuo, multum attulerit adjumenti ad servandam conjugalis benevolentiæ fragrantiam.

Officia. Munusculis alere benevolentiam ineptum est. Emtus amor non est amor, nisi forte talia sint munuscula, ut non pretio, sed symbolo quopiam aut ingenii monumento commendentur, aut jocum habeant non illepidum. Quod genus sunt, epistolæ, carmina, prisca nomismata, novæ rei pictura. Quamquam in matrimonium non est tutum recipere exemplum, quod lege vetitis fenestram aperiam. Et officii quidem vocabulum complectitur quidquid facere debet uxori maritus aut uxor marito: Qualia sunt & inter liberos ac parentes, servos ac dominos, de quibus suo loco nonnihil dicetur. Sine illis enim non constat ulla familiæ concordia. Sed nos interim de leviore quodam officiorum genere loquimur, quibus tamen alitur servaturque mutua caritas, ac mitigatur si quid forte subortum est alienioris animi. Cujus generis sunt illa, Maritum proficiscentem cum osculo faustisque precationibus dimittere, redeuntem a peregrinatione cum suavio vultuque alacri excipere: Rursus euntem ad forum aut in aulam, ad limen usque deducere: Redeuntem hilariter excipere, in compellando non prætermittere caritatis aut honoris vocabula. Non decet uxorem de absente marito multa verba facere, ne in laudem quidem illius: si tamen ita res poscet, sit sermo brevis & honorificus: si quid in marito vitii est, vel dissimulans, vel elevans. Deinde, si quid senserit marito carum esse, sive sit avicula, sive canis, sive aliud quidvis, ejus curam præcipuam agat. Hæc levia sunt, tamen non leve momentum adferunt ad retinendam inter conjuges benevolentiam. Similibus officiis maritus certabit cum uxore. Si quid peccatum erit, officiis abolebitur offensa: si nihil erit, excitabitur ac rejuvenescet benevolentia. Jam & liberi communes si contingant, adamantinis vinculis adstringunt conjugalem amicitiam. Verum non ut officiosus esse potest qui vult, ita potest & liberos sibi dare. Illud tamen in nobis est situm, ut pietatis affectum in illos geramus. Porro quo cariores erunt liberi, hoc minus offensarum coalescet inter maritum & conjugem. Qui solo ductu naturæ vivebant, liberos appellarunt pignora. Pignus aut datur ad confirmationem contractus, in quem usum dantur & obsides. *Pignora.* Ac Principes quidem dum conantur fœdus inire perpetuum, eos quos habent carissimos, dant ac sumunt obsides, in quos sævitur interdum, si fides alterutrius eluserit. At natura quanto sanctiora pignora commenta est? Quum uxor gignit marito, uterque alteri dat obsidem, in quo spiret uterque, veluti duobus in unum conflatis, quod utrique sit carius quam ipse sit sibi. Hac arte natura maritum uxori, ac vicissim uxorem marito dedit obsidem, ut jam distrahi nec velint propter insitam erga liberos caritatem: neque possint, quod liberorum possessio sit indivisibilis. Verba divertentium sunt, tua tibi habe. Cæterum, quum ventum erit ad liberos, cui dices, tua tibi habe? Hic neuter sua sibi habere poterit, nisi simul habeatis, quod ambobus ex æquo commune est. Atque hic contemplari licet miram naturæ sollicitudinem, in eodem vultu duos simul depingit, & in eodem corpusculo duos repræsentat. Illic agnoscit uxoris imaginem maritus, & uxor agnoscit mariti simulacrum. Nonnumquam relucet aliquod avitæ figuræ vestigium, interdum & propatruum aut proamitam expressam dicas, quo pluribus argumentis tibi commendaretur pietatis affectus erga liberos. Proinde, qui ad hunc naturæ sensum obsurduerunt, non dicam, quod jam desierint esse Christiani, homines esse desierunt, imo infra brutorum naturam degenerarunt, & ultra leonum ac tigridum feritatem efferati sunt. Equidem hanc esse causam, arbitror, quod nullum exstet speciale præceptum quo parentes jubentur diligere liberos suos, quemadmodum nemo jubetur se ipsum diligere. Solon rogatus, cur nullam pœnam statuisset in parricidas, quum levioribus etiam commissis pœnas indixisset? respondit, se numquam fuisse suspicatum, in civitate sua exoriturum tam impium facinus. Hanc legem sic insculpsit intimis omnium affectibus natura, ut supervacanea videatur humana lex. Atque illud interim mirum, nusquam exstare plura officiorum exempla, quam ubi nulla lex est officium exigens. Historici commemorant amicorum paria non ita multa. Cæterum, vita mortalium scatet exemplis patrum, quos non piguit suæ vitæ jactura, liberorum vitam redimere. De Ænea legis, *Omnis in* Ascanio *cari stat cura parentis.* Clamat apud Esaiam Dominus: *Numquid oblivisci potest mulier infantem suum, ut non misereatur filio uteri sui?* Cap. 49. Sed væ malitiæ mortalium! Inveniuntur inter Christianos, quæ recens editos infantes jugulant: quæ cientes abortum, necant etiam nondum natos. Sed facessant ab hoc sermone rara quædam portenta verius quam exempla. Ergo si liberi contingunt, habetis obsides mutuæ caritatis: si non contingunt, non est orbitas ubi vivit caritas. Sic enim Helcana consolatur uxorem suam: *Quamobrem affligitur cor tuum? Numquid non ego melior tibi sum quam decem filii?*

Institutio. Jam institutio conjugis ut plurimum adfert momenti ad conglutinandam caritatem, ita magna ex parte viris in manu est. Etenim quod de liberis dixit Comicus, non minus convenit in uxorem: *Ut suam quisque vult esse, ita est.* Quemadmodum igitur deligenda est conjugio quæ docilem ac tractabilem indolem præ se ferat, ita post initum conjugium nulla debet esse potior priorve cura marito, quam ut uxoris animum imbuat Philosophiæ Christianæ decretis, paulatim instillans amorem studiorum ac veræ virtutis. Si fortunæ patiun-

Digitized by Google

tiuntur otium, saluberrimum est puellam Græcis Latinisque litteris erudiri. Sin facultatum tenuitas vocat ad operam manuariam, tamen hactenus erudienda est, ut expedite legat linguam popularem. Ex libris enim aliunde versis hauritur non minima pars sapientiæ. Verum tamen ne muliebris animus ad inania somnia delabatur, prius a marito certis dogmatibus ad lectionem præparanda est, & in ipsa lectione tam diu gubernanda, donec jam sine cortice nare consueverit. Neque vero hæc eo pertinent, ut mulier negligat conciones Ecclesiasticas, sed potius ut eas majore cum fructu audiat. Audiet igitur illas & frequenter & reverenter: sed plus eruditionis illinc domum referet, si lectione præparata accesserit. Quod si lectio desit, maritus instructor, lectionis vice fuerit, per hunc exercenda est uxor, non solum in hoc ut intelligat audita, verum etiam ut meminerit. Multis enim inexercitatis sic elabuntur omnia, ut nihil referat audisse. Credunt autem supra vires humanas esse tam prolixam orationem memoria complecti, quum exercitatis nihil sit facilius. Ad intelligentiam igitur simul & ad memoriam conducet, si priusquam adeat concionem, argumenti summam, de quo verba facturus est Ecclesiastes, prædidicerit uxor. Curabit obiter & illud maritus, ut eis audiendis adsuescat qui dicunt quam optime. Primum enim quod optimum eligendum est, id fiet adsuetudine jucundum etiam. Post auditam igitur communem concionem, maritus, otium & locum nactus, exiget ab uxore quod audivit, nec oportet primam exactionem esse severam, blanditiis & laude condulcanda est, donec proficiat rudis animus. Interim diligenter indicabit maritus quomodo sit ingressus Ecclesiastes, in quot propositiones diviserit concionem, quo quamque modo propositionem sit prosecutus, quid in quaque dixerit dignum memoria, tum si quid parergum admiscuerit, aut si quid in peroratione novi adjecerit. Hinc nascetur mulieri judicium simul & memoriæ vis. Nec alienum fuerit quasdam argumentationum formas seu rectas seu vitiosas indicare, tum usum similium & exemplorum. Ad hæc enim, quoniam a natura proficiscuntur, nemo non docilis est, & possunt crassiore, quod ajunt, Minerva tradi. Ubi id erit unum atque alterum mensem factum, jamque certum judicium, certaque memoria parata fuerit uxori, tum expediet interdum diversas audire conciones, hac lege, ut uxor quod audivit, viro communicet, vir vicissim uxori. Hoc pacto fructus cognitionis duplicabitur non absque sancta confabulationis voluptate. Sensim autem maritus eximet e pectore conjugis vulgares ac præposteras de rebus opiniones, proque his veras ac Philosophicas inseret. Muliebre corpus nihil præclari gignit, nisi maritus semen generosum indiderit: & si quid gignit, informe quiddam est, e corruptis humoribus concretum, medici molas vocant. Id multo periculosius accidit in animis fœminarum, nisi vir saluberrimas opiniones, veluti semen efficax instillarit, unde mox pullulabit honestissimus virtutum proventus, pietatis, sobrietatis, pudicitiæ, modestiæ. Ast ubi mulier jam senserit sese ex institutione mariti transformatam, ac se ipsam contulerit cum ea quæ prius fuerat, tum incipiet apud sese dicere: O me felicem quæ in talem maritum inciderim! Qualis eram futura bellua, nisi hic institutor obtigisset? Jamque incipiet non solum diligere ut Maritum, sed suspicere ut Præceptorem, revereri ut Patrem: aut ut Christianius dicam, Deum in marito venerari. Hic novo Cupidini cedet ille vulgaris amor, neque in magna felicitate ponet, quod opera mariti mater facta sit. Agnoscet se debere conjugi longe meliorem fœcunditatem, quæ non consenescit ætate, sed annorum accessione magis efflorescit. Inter fortunatas numeratur Hecuba, Regina erat Ilii, complurium ac præstantium liberorum parens. Hæc omnia debebat marito Priamo. Sed quid? fortuna in diversum commutata, præ doloris impotentia versa dicitur in canem. Quod si a marito didicisset, nec rebus asperis oportere dejici, nec lætis insolescere, aut neminem esse felicem vel infelicem nisi bonis ac malis animi, plus illi debuisset, quam si totius Asiæ Reginam fieri per eum contigisset. Apud Homerum sic Hectori loquitur Andromache:

Σύμοι ἔσσι πατὴρ καὶ πότνια μήτηρ,
Ἠδὲ κασίγνητος.

Quid adhuc magni dixit, pater, mater, frater, & maritus? Felicior est quæ dicere potest: Tuis monitis ex bestia facta sum homo, ex imbecilli fortis & intrepida, ex Pharisæa vere Christiana. Rideo magorum præstigias, non exanimor ad Solis defectus, tonitrua seu terræ motus, docta hæc naturalibus e causis proficisci. Pro secundis pariter atque adversis gratias ago Deo, sciens ab illo immitti quidquid obtigerit, & expedire nobis quidquid immittit ille. Sedulo quidem adnitor ut omnibus bene faciam, nec patior Dei gratiam in me vacuam esse. Cæterum, nec in factis nec in meritis meis pono spem salutis, sed in immensa misericordia Domini Jesu, qui sibi toto pectore fidentes non destituet. Itaque nec vitæ me tædet, & alacris supremum exspecto diem. Hæc qui me docuit, an non Numinis habendus est loco? Officiosus sibi videtur, qui donavit uxori vestem purpuream, aut annulum magni pretii. Imo is dedit maleficium. Officium præstitit, qui huc provexit uxoris animum, ut purpuram, aurum & gemmas contemnat, ut talium ornamentorum pudeat: ut intelligat se multo pretiosius ornari pudicitia, modestia, sobrietate, benignitate in pauperes: ut dulcius judicet immussare libris, quam itare ad choreas, ad licentiosa tumultuosaque convivia: cursitare ad conciliabula loquacium mulierculariam, unde nulla quantumvis proba matrona non redit deterior domum. Hæc, nimirum, sunt officia quæ perpetuam & immortalem gignunt amicitiam inter maritum & uxorem. Verum hanc mentem ut gignas in uxore, necesse est ut in te ipso prius conceperis, & ita demum judicabit te ex animo suadere quæ doces, si conspexerit in omni vita tua relucentem admonitionum tuarum imaginem. Efficacissimum docendi genus est, præstare quod suades; Hac ratione nihil vetat quo minus & uxor doceat maritum. Etenim vitæ probitas, quum supercilium non habeat, tamen vehemens habet ad æmulationem incitamentum.

Hic locus admonebat ut Philosophiam œconomicam paucis explicaremus. Id quamquam a Veteribus non indiligenter factum, tamen non abs re fuerit, si eadem Christianus tradat Christianis.

Primum igitur omnium illud persuasum esse debet utrisque, quod Deo volente matrimonio conjuncti sunt, nec posse conjugium infelix esse si perseverarint in præceptis Dei, & in hujus bonitate totam felicitatis fiduciam collocarint. Hic igitur sit murus aheneus, & in hoc primus ac summus conjugum consensus. Junguntur autem duo, mas & fœmina, non tantum ob id ut naturæ quod debent resolvant, quod nec vir sine fœmina, nec fœmina sine viro præstare valet, sed ad aliud quiddam sublimius. Nam & bruta animantia congregantur, gignunt, & adamant fœtus suos. In hoc jungitur Christiana Christiano, ut tutior sit pudicitia, ut ex societate major sit virtutum profectus, ut liberos educent non tam naturæ quam Deo, denique ut unam domum Christo lucrifaciant. Neque vero rem mediocrem præstat, quisquis hoc præstiterit. Est aliquid Spartam, quam tibi Deus delegavit, ornare. Quemadmodum autem non multum laudis illi debetur, qui civitatem condere & augere potuit, gubernare non potuit: ita nihil magni faciunt, qui liberis, famulis & opibus augent rem familiarem, nisi quod partum est, recte administrent. Jam ut ex multis civitatibus constat regnum, ex multis domibus civitas, ita domus civitas quædam est ac regnum. Quum regnum dico, gubernationem dico, alienissimam ab omni tyrannide, in qua tamen summa rerum ab uno pendeat. Is est paterfamilias. Ut vero nec regnum nec civitas constat absque concordia, ita res familiaris collabatur oportet, si adsit dissidium, præsertim inter regni Primates, maritum & uxorem. Nec potest esse perpetua

Digitized by Google

tua concordia, ubi frequentes ſunt injuriæ: neque non poteſt eſſe ſeditio, ubi confuſus eſt ordo. Legibus igitur excludetur utrumque. Harum condendarum auctoritas ſic erit penes virum, ut nemo tamen ſit in familia, quam ipſe, legum obſervantior. Injuriarum autem graviſſima eſt, ſi conjugum alter alteri faciat ſui copiam. Seditio capitalis, quoties liberi in parentes, aut uxor adverſus maritum conſpirat. Legibus igitur & ordine conſtabit res familiaris. Domus autem ſumma diviſione ſecatur in hominem & poſſeſſionem. Hæc enim prima domus exordia notavit Heſiodus, jubens parari

Οἶκον μὲν πρώτιστα, γυναῖκά τε βοῦν τ' ἀροτῆρα.

Id eſt:

Domum quidem primum, mulieremque & bovem aratorem.

Mulier enim primum eſt ad propagationem liberorum, bos ad parandum victum & ſubſtantiam. Ad operas præſtandas opus eſt famulis ac famulabus, quæ olim ſic in bonis erant, ut & hæreditate obvenirent, quemadmodum agri boveſque, & vendere jus eſſet dominis. Nunc fere conductitiis utimur. Domus igitur conſummata in has partes diſtribuitur, in maritum & uxorem, velut in ſenatum: in liberos, velut in ordinem equeſtrem: in famulitium, velut in plebem: & in poſſeſſiones. In his parandis primum utilis erit delectus, in tractandis ratio. De delectu conjugis jam dictum eſt: quantum autem in nobis ſitum eſt, ut liberi naſcantur probi, ſuo dicetur loco. Famulos autem & famulas adſciſcere oportet, non ſolum utiles præſtandis operis quas requirit familia, verum etiam moribus incorruptis, aut certe qui videantur ad probitatem eſſe dociles. Quemadmodum autem paranda eſt juſta ſupellex, nec ultra quam ſat eſt ad uſum: ita non eſt oneranda domus turba famulorum aut famularum otioſarum. Nonnullis enim hoc hodie magnificum videtur, alere gregem inutilium, ac nihili hominum, haud multo ſapientioribus iis, qui alendis ad voluptatem equis aut avibus, properant ad inopiam. Quum autem ſint tot membra Chriſti fame pereuntia, quàm non eſt Chriſtiani pectoris, ſervare tineis ac furibus reconditum aut ad nequitiam profundere, unde tot fratrum egeſtas poterat refrigerari. Jam de poſſeſſionibus quæritur, quæ ſit firmiſſima? & talis creditur agrorum, proxima ædificiorum. Et inter artes prima laus debetur agriculturæ. Et hic delectui locus erit. Sed tamen quæcumque obtigerit ars, ſine fraude exercenda eſt: atque illud ſemper habendum in animo, lucrum fraude partum, damnum eſſe, non lucrum. Et, *Melius eſt modicum juſto, ſuper divitias peccatorum multas.* Hoc demum in tuis bonis numera, quod ſine alterius injuria tuum eſt. Multi ſe jactant ut opulentos, e quorum facultatibus ſi ſemoveantur, quæ debentur aliis, eſſent admodum tenues. Fit autem duplex iniquitas, quum quod male partum eſt, pejus perditur. Turpiter perit apud Chriſtianos miſericordiam profeſſos, quod perit fucis, inſolenti cultu, luxu, & alea: Sacrilegium facis, ô profeſſor, pauperum eſt quod prodigis: immo Chriſti eſt, qui in ſuis membris refocillari poſtulat. Oportet igitur in omnibus adeſſe frugalem munditiem: quæ ſic excludat ſordes, ut procul abſit luxuries. Si quæſtus fallit, magnum vectigal parſimonia eſt. Si quis caſus auferet fortunas, levior erit calamitas parvo aſſuetis.

Illud in primis cavendum, ne quid ſit in poſſeſſionibus noſtris, unde non aliqua capiatur utilitas. Nam in hoc aluntur & liberi, ut parentibus ſenio defectis viciſſim opitulentur. Xenophon in poſſeſſionibus numerat etiam amicos, quos vel ipſis bubus anteponit, eo quod plurimam adferant utilitatem. Cum nemine quidem oportet habere ſimultatem: verum cum quibuslibet habere familiaritatem non expedit. Sat habet amicorum, qui paucos habet ſinceros. Et Heſiodus notat vicinum, qui ſi malus eſt, ait, noxam eſſe: ſin bonus, magnum adjumentum. Qui cupit bonum vicinum, ſit ipſe bonus vicinus. Frequenter enim ipſi facimus vicinos malos. Quin & inimicos Xenophon numerat in bonis noſtris. Undecumque enim nobis capitur utilitas, id in bonis noſtris eſſe videtur. Atqui ex inimicis, ſi quis norit uti, magna capitur utilitas, quemadmodum ex amicis frequenter ſumma naſcitur pernicies, ſi quis ſecus quam oportet utatur. Quibus autem rationibus fiat, ut utilitatem adferant inimici, perquam eleganti libello docuit Plutarchus. Quod ad præſens argumentum attinet, geminam utilitatem præſtant inimici: alteram exemplo, alteram nocendi ſtudio. Vides inimicum omnibus inviſum bonis ob linguam effrenem, cogita tecum: Ne idem mihi veniat uſu. Vides, quam ingeneroſa res ſit invidere commodis aliorum, cogita: Non committam, ut hæc lues irrepat in animum. Deinde quo magis advigilat inimicus, ut lædat rem aut famam tuam: tanto magis advigila, ne quid committas indignum bono viro. Si convitium in te dixit, corrige ne poſſit iterum objicere. Si præter meritum objecit, circumſpice, num quam anſam imprudens dederis. Si verum eſt quod objecit, gaude te fuiſſe admonitum. Pro hoc officio debiturus eras amico: inimico nullam debes gratiam. Sin falſum eſt, gratulare tuæ innocentiæ, vitans occaſionem, & augens virtutem. Ubi te rapit affectus improbus ad calidum aliquod facinus, in primis tibi veniat in mentem inimicus: propone tibi, quam ille voluptatem capturus ſit, quam perverſe interpretaturus quod feceris, quid dicturus in te, quid facturus. Hæc conſideratio moderabitur bona ex parte cupiditatem animi tui. Uxor, quum paras ob diſſidium abitum a marito, & in vulgus efferre domeſticam tragœdiam, tum tibi in mentem veniant, ſi quas habes inſigniter malevolas & invidas. Quid fuerit auditu jucundius illi & illi, ſi hoc factum cognorint? Aut ubi me libentius viſuri ſunt, quam in domo ubi maritus non eſt? Quid autem non affingent huic fabulæ? Quanto conſultius eſt, clam cum marito redire in gratiam, quam inimicis tantum ex me præbere voluptatis? Jam quando vindex dicitur mulierum genus, nulla ſpecioſior ultio, quam ut indies te ipſo evadas melior. Sic urendus, ſic enecandus eſt, qui nobis male vult. Hæc cogitatio curam tuam acuet in educandis liberis, ac moderanda familia, ne ſit quod merito calumnietur malevolus. Quemadmodum igitur hominum ingenio noxiæ beſtiæ multam adferunt utilitatem vitæ mortalium, quod harum pellibus veſtimur, viperarum carnibus ad remedium utimur: ſic tu quoque non mediocrem utilitatem feres ex inimicis, ſi recte noris uti. Supereſt igitur, ut in domo bene conſtituta omnia ſint in officio: id fiet, ſi ſua cuique tribuatur functio, ad quam videtur accommodus. Summa autem officiorum diviſione, dicuntur alia domeſtica, alia externa. Quæ foris geruntur, ad virum pertinent: quæ domi, fœmineæ ſunt functionis, præſertim ea quæ ad rem penuariam & culinariam pertinent. Item quæ ad penſa diſtribuenda familiæ, & ad operam debitam exigenda. Quin & educatio liberorum uxoris provincia eſt, dum adhuc tenera eſt ætas. Ubi jam ad hoc ætatis perventum erit, ut inſtituendi ſint ad aliquod vitæ genus, ad maritum redit officium. Similiter & in puellis elocandis cura quidem amborum communis eſt, ſed auctoritas erit penes maritum. In his autem quæ ſunt fœmineæ functionis, maritus non temere interponit auctoritatem, niſi viderit aliquid momenti majoris, quam ut ſit diſſimulandum. Multo parcius id faciet uxor in mariti partibus. Et ſi quando res flagitabit ut id fiat, captandus eſt locus ac tempus idoneum, multaque blanditie ac præfatione reverentiæ mitiganda eſt monitionis aſperitas. In fide conjugii lex eadem pariter adſtringit virum uxori, atque uxorem viro. Cæterum, auctoritas in virum nulla eſt uxori, quemadmodum præſcripſit Apoſtolus: *Docere autem mulieri non permitto, neque dominari in virum: ſed eſſe in ſilentio.* In congregatione ne loqui quidem permittit: domi ſermo non negatur diſcendi gratia: dominatus in virum ubique negatus eſt. Jam multum quidem reverentiæ mulier debet viro, ſed & vir viciſſim aliquam reverentiam debet uxori: quemadmodum & parentes, ſi volunt habere liberos reveren- 1 Tim. 2.

Digitized by Google

tes, debent ipſi primum & illos revereri, neque quidvis apud eos vel dicere vel facere. Et hic igitur mutua lex eſt, quamquam non pariter obligat. Itidem, quum omnia ſint communia marito cum uxore, tamen ad virum pertinet diſtribuendi auctoritas, & hujus cenſebuntur omnia. Quemadmodum ſi vinum diluas aqua, etiam ſi plus ſit aquæ quam vini, tamen vini nomen obtinet: ita tametſi plus attulit uxor quam maritus, omnia tamen mariti dici debent. Abſurdum enim ſit, alia dici mariti, alia uxoris: abſurdius autem, omnia dici uxoris. In reliquam familiam oportet ſecundum maritum primam eſſe auctoritatem uxoris, præſertim cum ille degit foris. Quamquam & inter famulos diſcrimen eſt. Sunt enim nonnumquam marito peculiares in negotiis virilibus. In hos non convenit imperioſam eſſe mulierem. Quamquam illi tanto majorem reverentiam exhibere debent dominæ ſuæ, ne cæteris præbeant exemplum contumaciæ. Operas igitur debent famuli: ſed famulis debetur victus ac veſtitus, non ad luxum, ſed ad uſum. Segnes exſtimulandi ſunt, alacres & induſtrii collaudandi. Et ſi perſeverent, aliquo præmio donandi, quo magis & cæteri ad induſtriam provocentur. Multum conducet rei famulari mulier, ſi, quamquam ipſa non laborat, tamen ſegnibus ſuas injungat operas, commoneat officii, exigat præſcriptum, commonſtret quomodo quid ſit agendum, comprobet quod recte factum eſt, indicet in quo ſit erratum: ubi monita non proficiunt, adhibeat objurgationem, ſed quæ ſalubrem habeat auſteritatem, qualem habent medicorum pharmaca, non inutilem amarulentiam, quæ non excitat animos famulorum, ſed alienat. Olim ſervi verberibus caſtigabantur, nunc quoniam mercenariis utimur, præſtiterit a plagis abſtinere, niſi ſit ætas quæ nondum judicio duci poſſit. Adultus autem quum nec pudore, nec blandis monitis, nec ſeveris objurgationibus corrigitur, ne verberibus quidem reddetur emendatior. Corrigi non poteſt, ſed mutari poteſt. De filiorum eruditione ſuo dicetur loco.

Hac igitur ſedulitate ſi materfamilias totam domum ſubinde luſtret, circumſpiciens quid deſit in thalamis, quid in cœnaculis, quid in conclavi ubi verſantur liberi, quid in locis ubi operantur famuli famulæve, quid in corte, quid in hortulo, magnum opus præſtiterit etiam ſi nihil operis fecerit ipſa. Phidias ſtatuarum inſignis artifex Elienſibus Venerem finxit inſiſtentem teſtudini. Ac prima quidem fronte ſpectaculum abſurdum videbatur, Deam tam teneram ac delicatam pro ſandaliis ac roſis calcare deformem beſtiam, cujus adſpectum etiam horrent plerique. Atque hæc abſurditas excitavit omnes ut diſquirerent quid ſibi voluiſſet artifex. Significabat autem illud vir prudens, duabus in rebus potiſſimum eſſe ſitam laudem matrisfamilias, in ſilentio & cura rei domeſticæ. Siquidem teſtudo voce caret, nec umquam prorepit e domo, unde Græcis φερέοικος dicta: & ſi quid metuit, illico ſe totam intra teſtam contrahit: itidem & uxorem obrepere decet per totam domum, ſed ita ut domum ſecum circumferat: & ſi quid proſpicit, ne ſit ultra cortem, aream, aut hortulum ædibus junctum proſpectus. Intra hæc pomeria matronæ regnum circumſcribitur. Et ſi quid metuit mali, ſciat ſe nuſquam eſſe tutiorem quam domi. Atque hactenus quod dixi videbitur utcumque congruere. Cæterum, qui congruit mutam fingi mulierem? Teſtudini enim nihilo plus vocis eſt, quam cochleæ. Non vox adimitur uxori, ſed clamor, ſed loquacitas: & ſi qua ſeria ſunt, rectius ea præcipiet uxor voce mariti quam ſua. Sic enim majore cum auctoritate loquetur: quemadmodum faciunt, qui per præconem graviore ſono loquuntur quam ſi loquerentur ipſi. Non eſt neceſſe ut clamet: *Sic volo, ſic jubeo*: placabilius erit hoc modo loqui: Sic placitum eſt Domino. Nolim hæc ſcire maritum, ſcitis quid vobis præſcripſerit Dominus. Itane excidit vobis, quid præcepit Pater veſter? Si quid igitur diſſidii natum fuerit vel inter famulos ac liberos, vel famulis adverſus matremfamilias, id protinus utriuſque dexteritate facile componetur. Non enim committendum eſt ut offenſæ neglectæ ſerpant ac radices agant, Ἀρχὴν ἰᾶσθαι πολὺ κάλλιον. Quod ſi quid natum fuerit inter uxorem ac maritum, multo minus oportebit tegere. *Hoc ibi fit*, inquit ille, *ubi non vere vivitur*. Filius deſperans profugerat in militiam. Senex deſiderio filii ſemet ipſum inclementer excruciabat: non ob aliud niſi quia neuter alteri aperuerat animum ſuum. Sit igitur velox, ſed amica expoſtulatio, ſitque reditus in gratiam plenus ac benignus. Quidquid autem intra parietes natum eſt, intra parietes componatur, ſic ut offenſæ ſenſus nec ad famulos, nec ad vicinos perveniat. Prima uxoris querimonia ſit apud maritum: quod ſi quid erit gravius quam ut ſine arbitris ſedari queat, uxor querelam ad mariti cognatos deferat potius quam ad ſuos, ne videatur divortium quærere. Xenophon exiſtimavit hoc multis verbis inculcandum, ut tota ſupellex in ſuum quæque loca digeſta ſit. Sic enim & in promtu fuerit, quoties uſus poſtulabit, & facilius diſpicietur quid deſit aut ſuperſit. Nihil autem refert utrum non habeas, an neſcias ubi ſit quod habes. Naſcuntur & hinc nonnumquam offenſæ ſupervacaneæ, dum periſſe creditur, quod alicubi neglectum jacet. Prima igitur cura ſit parare quidquid inſtrumentorum uſus domeſticus poſtulat, deinde quod paratum eſt ſervare, & in promtu reponere. Hæc præceptio videtur humilior, ſed plurimum adferet commoditatis rei domeſticæ. Plutarchus refert in Lepta, quæ Libyæ civitas eſt, patrium eſſe morem ut mulier poſtridie quam ad ſponſum deducta eſt, mittat ad ſocrum qui petat ollam commodato. Socrus autem ex more non mittit quod petitur, ſed negat ſe habere. Hujus inſtituti reddunt cauſam, ut puellam ſtatim guſtatis moribus ſocrus, tanto magis ſibi conciliet benevolentiam mariti, ac veterem matris ſuæ benevolentiam non negligat: præterea, ſi quid in poſterum durius dicetur fietve a ſocru, mitius ferat, quod id commune ſit omnium ſocruum, male velle nuribus. Mihi videtur & illud ſignificatum, eam oportere curam eſſe bonæ matrisfamilias, ut domi habeat quidquid ad uſum domeſticum ſpectat, memor illius non inſciti proverbii: *Emere malo quam rogare.* *Beatius eſt dare quam accipere.* *Diriventur*, inquit, *fontes tui foras, & in plateis aquas tuas divide, bibe aquam de ciſterna tua, & fluenta putei tui.* Abundet potius apud te, quod vicino egenti commodes, quam deſit quod utendum roges. Ad hunc modum oportet inſtructam eſſe domum, cujus ornamentum tale eſſe volo, qualis debet eſſe cultus hominum. Arrideat undique mundities, luxus abſit. Abſint aurea lacunaria, aulea magno emta, tabulæ fundorum aliquot æquantes pretium, cortinæ Sericæ, quum lino nihil ſit mundius. Si ſupererit res, quidquid ambitioni periturum erat, fœneretur in pauperes. Quemadmodum non decet in familia audiri ſermonem laſcivum, ita nec tabulas haberi convenit impudicas. Loquax enim res eſt tacita pictura, & ſenſim irrepit in animos hominum. Quid autem turpitudinis eſt, quod hodie non repræſentent Pictores & Statuarii? Et his delitiis quidam ornant ſua conclavia, quaſi juventuti deſint irritamenta nequitiæ. Membraque verecundiæ gratia celas ne videantur, cur in tabula nudas? Et quæ non judicares tutum ad tuendam filiarum filiorumve pudicitiam intueri, ſi fierent, cur ea num quam pateris abeſſe a conſpectu liberorum? Nota eſt fabula de juvene, qui in Statua Veneris ſuæ intemperantiæ notas reliquit. Addunt artifices quidam etiam verecundis argumentis de ſuo nequitiam. Etenim, quum pingunt aliquid ex Euangelica Hiſtoria, affingunt impias ineptias: velut quum exprimunt Dominum apud Martham ac Mariam exceptum convivio, interea dum Dominus loquitur cum Maria, fingunt Joannem adoleſcentem clam in angulo fabulantem cum Martha, Petrum exſiccantem cantarum. Rurſus in convivio Martham a tergo aſſiſtentem Joanni, altera manu injecta humeris, altera velut irridente Chriſtum, qui nihil horum ſentiat. Item Petro jam vino rubicundum cyathum admovere labris. Et hæc quum blaſphema ſint & impia, tamen faceta multis videntur.

Prov. 5.

Digitized by Google

dentur. De rebus Sacris, qualis debet esse sermo, talem decet esse & picturam. Si pictura caperis, quid potius convenit ædibus Christianis quam gesta Christi? quam exempla Sanctorum? Et si quid joci placet admiscere, sunt morales Apologi, sunt innumerabiles arborum, herbarum, florum & animantium formæ. Nihil igitur sit in domo, quod vel corrumpat inhabitantem, vel exteris ingredientibus infamet familiæ disciplinam. Verum, ubi viderit hospes, omnia suis locis digesta, nihil omnino otiosum, sed suo quemque muneri intentum, nihil neglectum, munditiem absque luxu, nihil lascivum, nec in gestibus, nec in sermonibus, nec in cultu, nec in picturis, optimam opinionem concipiet de ea familia, & si vir bonus est, exemplum in suam domum transferet. Uxor igitur ad hanc vitæ disciplinam erudita, postea quam intelligit quanta sit felicitas recte judicare de rebus, quanta sit quies, animus sibi bene conscius, quantum solatium habere familiam probe institutam: tum quam honestam etiam apud homines famam hæ res conciliant, an non maritum talis vitæ magistrum unice diliget? præsertim si contempletur in quas calamitates & in quod famæ dedecus complures familiæ devenerint, quod similem gubernatorem nactæ non sint. Et maritus qui his omnibus cum uxore fruitur, nonne eam singulari caritate prosequetur, quam habuit in omnibus morigeram & adjutricem?

Verum hunc de caritate locum non absolvam, nisi prius pauca de *fide* dixero, quemadmodum pollicitus sum. Nam ex fide pendet caritas. Ad hanc igitur revertemur, ubi quæ fidei sunt perstrinxerimus. Multa uxor debet viro, multa vir uxori: quibus de rebus jam nonnihil attigimus. Sed illa fides est mutua, parque inter uxorem & maritum, de qua loquitur Paulus 1 Corinth. VII. *Uxori vir debitum reddat, similiter autem & uxor viro. Mulier sui corporis potestatem non habet, sed vir. Similiter & vir sui corporis potestatem non habet, sed mulier. Nolite fraudare invicem, nisi forte ex consensu, & ad tempus, ut vacetis orationi.* Tolerabilis erat sermo, si dictum esset: *Mulier potestatem corporis sui non habet, sed vir.* Cæterum, quum vir apud nonnullas Nationes habere soleat jus vitæ ac necis in conjugem, quum Paulo quoque dicatur uxoris caput vir, illud dictum videtur durum: *Vir non habet potestatem corporis sui, sed uxor.* Mollius autem fiet, si commode accipiatur. Non enim simpliciter potestas corporis virilis est penes uxorem, & contra: sed tantum quod attinet ad usum conjugii. Principalis enim conjugii finis est gignere prolem, secundarius est remedium incontinentiæ. In his jus est mutuum alteri in alterum: quia nihil magis vir gignere potest absque uxore, quam uxor absque marito. Deinde, quoniam non minus periclitatur imbecillis sexus fœminæ quam viri, non minus præsto esse debet obsequium viri quam fœminæ. Aliter maritus jus habet in corpus uxoris, aliter in ancillæ. Ancillam potest venum producere, uxorem non potest. Nec quasvis operas oportet ab uxoribus exigere, si sint famulæ quæ idem præstare valeant. Et tamen si res ita poscat, uxor non gravabitur præstare, quod famula non dignaretur. Rursus, ab ancilla non potest exigere corporis obsequium ad remedium incontinentiæ, quod ab uxore suo jure exigit: quemadmodum nec uxor a servo. In veteri Lege non videtur idem fuisse jus uxori in virum, quod viro in uxorem: alioqui Rachel non redemisset noctem maritia sorore pretio mandragoræ, si potuisset suo jure poscere. Sed dilucidum est quod Apostolus præscribit, & ratio naturalis Apostolicam legem confirmat. Sed hic exsistunt variæ quæstiones de modo obsequii, de tempore, de numero. Et in his sunt casus quidam, qui vix sermone verecundo tractari queant. Proinde, ut simul & pudori studeam & brevitati, cum primis oportet Christianos meminisse dicti Apostolici: *Sit honorabile connubium in omnibus, & thorus immaculatus.* Quidquid igitur pertinet ad abominandas libidinum species, nec maritus jus habet ab uxore petendi, nec uxor tenetur obsequii lege. Immo, ipse ille corporum contactus, qui vitari non potest, debet esse castissimus. Jam ad gignendam prolem rarus congressus utilior est quam assiduus. Et remedium paratum est invincibili naturæ infirmitati, non perversæ libidini. Quemadmodum & famulis debetur victus, non qualem aut quantum optaret quorumdam concupiscentia, quæ finem nescit: sed qualis & quantus idoneus est ad satisfaciendum naturæ necessitati. Naturæ usus certis terminis circumscribitur: luxus & libido fertur in immensum. Quemadmodum igitur qui pietatem amant, corpus adsuefaciunt, ut corpus nec exquisitos flagitet cibos, nec plus appetat, quam propulsandæ fami sitique satis est. Itidem oportet consuescere in usu conjugii, ut matrimonium sit sobrium, verecundum, & castum, &, quantum licet, virginitati simillimum. Domus autem quæ perstrepit frequentibus ac tumultuosis conviviis, impudicis fabulis, cantionibus, choreis, ineptis lusibus, non potest in cæteris esse moderata. Luxus & otii comes est libido, frugalitatis & laboris comes est pudicitia. Nunc multi mariti suas uxores docent intemperantiam, & vicissim uxores suos viros irritant ad lasciviam: sic agitantes mutuam inter se consuetudinem, ut stuprum & adulterium dicere possis in conjugio. Talis enim est sermo, talis lusus, tales gestus, talis nequitia, ut ille imaginetur amicam non conjugem, illa amasium non maritum: pudet enim meminisse de turpi certamine nequitiæ. Docent hoc & gentium litteræ, si quid est voluptatis inter uxorem ac maritum, id clam ac semotis arbitris peragendum esse. Titus Flamminius a Catone Censore Senatu motus est, quod quum tonaret, uxorem, quo illi metum adimeret, amplexus sit præsente filia. Hic nihil erat nequitiæ. Mulierculæ timori subventum est. Quod igitur crimen admissum, ut vir Senatorius magno dedecore submoveretur ordine suo? Non est habita reverentia virginis oculis. Hoc peccatum tam gravi pœna dignum visum est ei, qui Christum non norat. Nunc plerique quæ non dicunt, quæ non faciunt, videntibus liberis? Tum in conviviis parum sobrii, quid reticetur de thalami mysteriis? At connubialium voluptatum solum thalamum oportet esse conscium. Nec desunt belluæ, quæ nobis porrigunt exempla pudoris. Elephanti nesciunt adulteria, nec umquam coeunt nisi in abdito, idque quinque dumtaxat in anno diebus: nec a coitu redeunt ad agmen, nisi perfundantur amne. Tantus inest mutæ belluæ sensus verecundiæ. Quid igitur decet hominem Christianum? Quorsum ista, dixerit aliquis? an in thalamo non licebit quidquid libet? & extincta lucerna, posita veste, ponetur & verecundia? Nequaquam. Nam stultissime scripsit quidam uxori:

Lucretia toto
Sis licet usque die, Thaida nocte volo.

Herodotus scripsit mulierem, quum vestem exuit, simul & pudorem exuere. Et mulier quædam, quum invita traheretur a Rege Philippo: *Omitte me*, inquit, *omnis mulier extincta lucerna eadem est.* Fortassis utraque sententia vera est in vulgo fœminarum: in bene institutis matronis contra res habet: quæ postea quam vestem deposuere, tum maxime sibi sumunt matronalem verecundiam: & sublata lucerna reverentius agunt cum maritis, cogitantes se tum maxime in eorum esse potestate. Nec maritus putare debet, thalami locum nequitiæ consecratum, sed sobrietatis potius ac pudicitiæ templum. Idem lectulus conscius sit precum viro cum uxore communium, vesperi quum itur cubitum, & mane quum surgitur, qui conscius est permissæ castæque voluptatis. De genere obsequii deque moderatione voluptatis hæc attigisse satis esto in præsentia. Operæ pretium autem fuerit excutere, quid Paulus præscribat de secubando, hoc est, de intermissione juris connubialis: *Nolite*, inquit, *fraudare invicem, nisi forte ex consensu ad tempus, ut vacetis orationi, & iterum revertimini in id ipsum, ne tentet vos Satanas propter incontinentiam vestram.* Ubi *fraudandi* verbum audis, ibi intelligis esse debitum mutuum. Nam *fraudare* proprie est non præstare rem debitam:

Digitized by Google

quemadmodum fruſtramur aliquem re ſperata. Quamquam igitur res præclara eſt continentia, tamen neutri liberum eſt eam ſuſcipere, niſi ex conſenſu mutuo. Non placet Deo ſacrificium, quod cum injuria proximi conjunctum eſt: neque quidquam bene fit in conjugio, quod fit abſque concordia. Si continentia placet uxori, remittat quidem ſuum jus marito: cæterum poſcenti quod debetur, morigeram ſe præbeat. Permittit autem Apoſtolus ſecubitum, ſed ex utriuſque conſenſu, ſed ad tempus, ſed orationis cauſa. Quam parcus eſt Paulus in remittendo jure conjugii? Non recipit quamvis ſecubandi cauſam, ſed deprecationis dumtaxat. Et quaſi parum fuiſſet dixiſſe ad tempus, repetit & infigit: *Et iterum revertimini in id ipſum.* Unde hæc tam ſollicita cautio? *Ne tentet*, inquit, *vos Satanas propter incontinentiam veſtram.* Novit Apoſtolus quantus ſit artifex Satanas, qui ſpecie Religionis ſolet plurimis imponere: novit lubricum humanæ carnis: neque neſcit quot ſint libidinis inſidiæ formæque, ſi natum fuerit incendium. Ideo ſecubandi tempus vult eſſe breve propter imminentia pericula. Atque hic locus fortaſſis peculiarius pertinet ad Corinthios, ad quos ſcribitur hæc Epiſtola. Græci videntur cæteris nationibus fuiſſe libidinis intemperantioris: verum Corinthus erat omnium luxu libidineque corruptiſſima. De luxu objurgat eos: *Alius eſurit, alius ebrius eſt.* Quamquam autem arbitror, eſſe nationes moderatiores ad libidinem, tamen ubicumque periculum eſt, ibi tenendum eſt Pauli conſilium. Nec perpetuum continentiæ votum temere ſuſcipiatur, etiam ſi conſenſus ſit mutuus. *Spiritus quidem promtus eſt, ſed caro infirma*: nec umquam dormit Satanas. Tutius eſt abſque voto præſtare, quod Dominus dederit. Nec Epiſcopi faciles eſſe debent, ut ex uxore & marito fiat Monachus & Monacha, niſi ſenectus ſpem faciat perpetuæ continentiæ: quamquam ne ſenectuti quidem tuto creditur. Habet ille corporum contactus craſſius quiddam parumque congruens rebus ſpiritualibus: eoque juxta legem Moſaicam, Sacerdotes quamdiu ſacris operabantur, ne domos quidem, in quibus habebant uxores, ingrediebantur, ſed in Templo perſeverabant. Nec David cum comitibus admittitur ad eſum ſacrorum panum, niſi præceſſiſſet aliquot dierum puritas. Et quum ferretur ipſa lex, populus jubebatur ab uxoribus temperare. Omnis autem Chriſtianus quodammodo Sacerdos eſt: hujus ſacrificium eſt precatio. Hic enim eſt ſuffitus, hoc thymiama Deo gratiſſimum. Dum igitur conjugati Sacerdotis functionem ſuſcipiunt, ac ſacris operari cogitant, intermittunt uſum conjugii, quo Deo ſit acceptius ipſorum ſacrificium. Dixerit aliquis: quum Paulus jubeat nos ſine intermiſſione orare, ſemper erit ab uxoribus temperandum? Id quidem optat Paulus, ut omnes ſint ipſius ſimiles: ſed quod optat, non audet exigere, ne lubricis det occaſionem gravioris ruinæ. Proinde quotidianæ preces non interrumpunt ſobrium uſum conjugii. Sed divus Ambroſius exiſtimat hic Paulum ſentire de ſumenda Euchariſtia. Tum enim oportet preces eſſe puriſſimas, nec abſque jejunio. Qui ſenſus an probandus ſit, neſcio. Nam ætate Pauli plerique quotidie ſumebant corpus & ſanguinem Domini, temporibus Ambroſii ſinguliis fere Dominicis. Nunc eo refrixit caritas, ut vix ſemel in anno fiat, idque gravate ac detrectanter. Commodior itaque ſenſus videtur, quoties vel dies vel animus hortabitur ad purius orandum, ut id temporis ex conſenſu abſtineatur ab uſu matrimonii. Velut in his diebus, in quibus Eccleſia vetuit celebrare nuptias, velut a Dominica adventus uſque ad octavam Epiphaniæ, a ſeptuageſima uſque ad octavam Paſchæ, a primo die Rogationum uſque ad octavam Pentecoſtes, & ſi qui ſunt alii feſti dies, qui ad ſimilem invitant puritatem. Quamquam ne id quidem videtur exigere Paulus, ſed permittere volentibus. Jus enim conjugii perpetuum eſt, relaxatio juris non imperatur, ſed conceditur. Porro, qui ſunt imbecilles, implorare debent opem Dei, qui ſolus largitur continentiam, ut illius dono proficiant.

A Quibus tantum obtigit a Deo donum, ut conjunctionem corporum non expetant niſi prolis gratia, his abunde multum temporis ſupererit ad orandum, ad viſendos ægrotos, ad ſacram lectionem, ad audiendas conciones, ad elargiendas eleemoſynas. Poſteaquam enim erit uxor gravida, quieſcetur a congreſſu: rurſus a partu diebus quibus purgatur. Jam in profluvio menſtrui liquoris non religio, ſed neceſſitas præſcribit ut temperetur a congreſſu. Vetuit id Deus Levit. xx. *Qui coierit cum muliere in fluxu menſtruo, & revelaverit turpitudinem ejus, illaque aperuerit fontem ſanguinis ſui, interficientur ambo de medio populi ſui.* Quamquam hodie ſublata eſt pœnæ ſeveritas: tamen ipſa naturæ ratio

B lege confirmata tantum habere momenti debet apud Chriſtianos, ut eo tempore nec vir moleſtus ſit uxori, & uxor excuſet marito, ſi petat quod petere non decet. Ergo ubi conſtiterit fides conjugii, ibi nec adulterium erit, nec zelotypia.

Quantum autem crimen ſit adulterium, declarat ipſa pœna per Moſen in adulteros præſcripta. Sic enim legis Levitici vigeſimo: *Si mœchatus quis fuerit cum uxore alterius, & adulterium perpetraverit cum conjuge proximi ſui, morte moriatur & mœchus & adultera.* At inter Chriſtianos, quoniam Sacramentum eſt Matrimonium, quiſquis adulterium committit, præter perfidiam & intolerabilem injuriam, etiam ſacrilegio ſeſe contaminat. Erat autem & apud Ethnicos capitalis animadverſio in adulteros. Unde igitur accidit, ut apud Chriſtianos ludus jocuſque ſit adulterium? Nec audeat faciem attollere qui ſemel furtum admiſit: inter primatos habeatur, qui multis adulteriis nobilitatus eſt? Adulteram ædibus exigere permittunt leges Pontificum: & idem jus eſt uxori, niſi quod hic mares uſurpant tyrannidem. Maritus adulter non habet jus divertendi ab adultera, quam docuit impudicitiam. Chriſtianæ lenitatis fuerit & hic ignoſcere, præſertim ſi lapſus eſt non malitia, ſi ſpes eſt correctionis. Atqui ſi poſt cognitum adulterium uxoris, miſcearis illi, periit tibi jus omne repudiandi. Sic præſcribunt humanæ Conſtitutiones. At non video, cur cuiquam fraudi debeat eſſe ſua clementia. Qui ſemel atque iterum ignoſcit confitenti, & correctionem pollicenti, & redintegrata gratia non abſtinet ab uxore, ne præbeat occaſionem relabendi, curis, velut fautor alienæ nequitiæ, ſpoliatur jure dimittendi, ſi compererit inemendabilem? At lex, inquies, ſic interpretatur. Sed caritas in partem meliorem interpretatur omnia. Sit igitur Chriſtiana moderatio contenta pœna repudii, ſic tamen ut deinceps vivat veluti cælebs. Nondum enim liberatus eſt ab obligatione matrimonii, quamdiu vivit uxor. Quod ſi poterit ferre conjugem impudicam, ſemper interim adhortans ad vitæ correctionem, primum tolerantiæ præmium referet a Deo: deinde non carebit incontinentiæ remedio. Nam jus occidendi utrumque corpus in adulterio deprehenſum, quod priſcæ leges concedebant dolori maritorum, oportet in totum eſſe ſublatum e Chriſtianorum moribus: præſertim quum lex Moſaica permittat adulteram accuſare, privato dolori occidendam non permittit. Jam zelotypia meretriciorum amorum comes eſſe ſolet. Inter quos igitur coaluerit Chriſtiana caritas, haud facile peſtis hæc orietur. Nam qui ſinceriter amant invicem, ſedulo cavent, ne qua ſuſpicio ſuboriatur veluti nubilum amicitiæ. Quo gravius peccant quidam, qui fictos rumores ad uxores deferunt de maritis abſentibus, ut ſuſpicione muliercularum animos exaſperent. Sed graviſſime peccant ipſi mariti, qui dedita opera ſponſarum ſuarum ſuſpiciones irritant. Procul abſint a matrimonio tales facetiæ. Quin potius ea ſunt adhibenda, quæ mutuam caritatem alunt augentque: hoc eſt, juxta Pauli doctrinam, *quæcumque ſunt vera, quæcumque pudica, quæcumque juſta, quæcumque ſancta, quæcumque amabilia, quæcumque bona fama, ſi qua virtus, ſi qua laus diſciplinæ, hæc meditanda, hæc agenda.* Quid præmii ſi fiat? *Et Deus*, inquit, *pacis erit vobiſcum.* Et *pax Dei, quæ exſuperat omnem ſenſum, cuſtodiet corda veſtra & intelligentias veſtras in Chriſto Jeſu.* Abſtinen-

Adulterium.

C

D

E

F

Digitized by Google

ſtinendum eſt igitur non ſolum a malis, verum etiam ab his quæ ſpeciem habent mali: quemadmodum Theſſalonicenſibus ſcribens docet Apoſtolus. Sunt enim, quæ licet ſimplici fiant animo, careantque culpa, non tamen carent ſuſpicione. Nutus laſcivi, riſus nequitiæ quiddam præ ſe ferentes, reſponſio petulantior, alacritas inſolita, blanda epiſtolia, munuſcula, clancularіæ confabulationes, etiam ſi caſu aut ſimpliciter fiant: tamen quoniam ſpeciem habent mali, ſtudioſe vitare decet. Medici judicant formidabiliorem eſſe febrem quæ ſenſim adrepit, ex levibus & occultis cauſis naſcens, quam quæ ex evidentibus ac gravibus cauſis orta eſt: ita nonnumquam minus eſt medicabilis ſuſpicio, quæ ex hujuſmodi minutis collecta paulatim gliſcit in majus. Frequens & avidus ad choreas & compotationes excurſus, longinquæ peregrinationes abſque marito, parum idoneæ ſunt ad excludendam zelotypiam: præſertim ſi forma & ætas & periculo & obtrectationi ſit idonea. Matrona quemadmodum nuſquam eſt vel tutius vel honeſtius, quam domi, aut apud maritum: ita nuſquam debet eſſe libentius. De latere ſumta eſt, non oportet a latere diſcedere. Jam vere quidem vulgo dicitur, familiam non adminiſtrari ridendo. *Admonitio.* Res interdum poſtulat admonitionem, interdum expoſtulationem, nonnumquam & objurgationem: verum ab his oportet omnem moroſitatem & amarulentiam abeſſe. Quin potius neceſſaria objurgationis auſteritas aliqua laude blanditieque lenienda eſt hunc in modum: Quum ſemper mihi placuerit hactenus tua in dicendo circumſpectio, miror quomodo hoc verbum tibi hodie in convivio exciderit? Et: Erit hoc dignum reliquis tuis factis? Inter tot recte factorum tuorum decora, nolim conſpici nævum iſtum. Si ſpeculum tibi monſtrare queat, quantopere te deceat modeſtia, numquam hanc deponeres. Hæc virtus quàm reluxit in matre tua muliere laudatiſſima? nolim eam in te deſiderari. Hujuſmodi monitis plus agitur, quam clamoſis objurgationibus. Olim qui Junoni pronubæ rem divinam faciebant, non immolabant victimam cum felle, ſed exſectum fel poſt aram abjiciebant. Eam legem qui ſtatuit, ipſa re monuit contrahentes matrimonium, ut ſimul victuri deponerent omnem amarulentiam, quæ non medetur erratis, ſed exaſperat odia. Clemens ille Samaritanus vulneribus infudit vinum & oleum. Vinum temperatam habet acrimoniam, emordentem pus ac ſaniem, quod tamen ipſum leniſſimi liquoris acceſſione mitigatur. Talem oportet eſſe objurgationem ejus, qui vitio mederi cupit, non hominem lædere.

Nunc, quoniam videor abſolviſſe quod de *fide* pollicitus ſum, redeamus ad *caritatem*, quam oportet eſſe ſummam inter uxorem ac maritum. Ab Apoſtolo tamen nominatim viro præcipitur dilectio, mulieri reverentia. Quoniam enim auctoritas ac poteſtas eſt penes virum, ne jus exeat in tyrannidem, adjungitur auctoritati ſumma caritas. Mulier autem quoniam inferioris eſt perſonæ & ſexus imbecillioris, jubetur revereri virum, quo veluti cancellis coerceatur ab affectibus. Hæc pleniſſime docet beatus Paulus, ſcribens *Cap. 5.* Epheſiis: *Viri*, inquit, *diligite uxores veſtras, ſicut & Chriſtus dilexit Eccleſiam, & ſemet ipſum tradidit pro illa, ut eam ſanctificaret, mundans lavacro aquæ in verbo, ut exhiberet ipſe ſibi glorioſam Eccleſiam, non habentem maculam aut rugam, aut aliquid hujuſmodi, ut ſit ſancta & immaculata: ita viri diligere debent uxores ſuas. Suum corpus diligit, qui uxorem ſuam diligit. Nemo enim umquam carnem ſuam odit, ſed nutrit ac fovet eam, ſicut Chriſtus Eccleſiam. Quoniam membra ſumus corporis ejus de carne ipſius & oſſibus ejus. Propter hoc relinquet homo patrem & matrem, & adhærebit uxori ſuæ, & erunt duo in carnem unam. Myſterium hoc magnum eſt, ego autem dico in Chriſto & in Eccleſia. Verum tamen & vos ſinguli unuſquiſque ſuam uxorem ut ſe diligat, mulier autem ut timeat virum ſuum.* Quoniam non uno in loco beatus Paulus prædicat virum eſſe caput & gloriam mulieris, multiſque nominibus præſtantiorem, vel quod prior conditus ſit vir, quodque mulier ex viro, non contra: vel quod mulier decepta dux fuerit prævaricationis, eoque mulierem vult eſſe ſubditam viro, quod hoc ipſo in loco paulo ſuperius repetivit. Cogitabit aliquis, ſi penes virum eſt omnis poteſtas, qui & ferocior eſt, & viribus ſuperior, quid eſt uxor, niſi ancilla in ſervitutem data? Protinus igitur Apoſtolus caritatem adjunxit auctoritati. Ubi caritas eſt, ibi tyrannidi locus non eſt. Quum audis *viri*, auctoritatis vocabulum audis: quum audis *diligite*, ſervitutem excluſam intelligis. In hoc valet auctoritas viri diligentis, ut proſit uberius ei quam habet in ſua poteſtate. Sic animus imperat corpori, ut non premat, ſed ut ſervet. Et ne putares vulgarem amorem a maritis exigi, proponit caritatis exemplum. Quod exemplum? non Penelopes, non Alceſtidis, non Portiæ, aut ſi quas alias eximia caritas erga conjuges fecit celebres, ſed *ſicut Chriſtus*, inquit, *dilexit Eccleſiam*. Non potuit abſolutius exemplum proponi. Chriſtus Eccleſiæ ſponſus eſt, Eccleſia Chriſti ſponſa. Quicumque eſtis in Chriſto & in Eccleſia, ſponſi ac ſponſæ ſequamini propoſitum archetypum, ſequamini pro viribus, ſi minus licet adſequi. Quomodo Chriſtus dilexit ſponſam ſuam? *Semet ipſum tradidit pro illa.* Tradidit in hujus naturæ calamitates, in probra, in flagella, in crucem denique. Habes amoris magnitudinem. Debes eamdem caritatem uxori tuæ, ut pro vita, pudicitia, famave uxoris exponas corpus tuum vitæ diſcrimini. Itane ſatis eſt uxoris incolumitatem defendiſſe? Nequaquam. Qui vere diligit uxorem, hoc agit ut tota ſit incolumis. Vix ſemiincolumis eſt, quum vivo corpore mortua eſt uxoris anima: mortua eſt autem, quæ mundum hunc diligit. *Ut eam*, inquit, *ſanctificaret, mundans lavacro aqua in verbo.* Adamavit immundam, ut puram & incontaminatam redderet, abluit illam ſuo ſanguine: virtus enim effuſi ſanguinis in elemento eſt poſteaquam acceſſit verbum vivificum, hoc eſt, verbum fidei. Si tibi contigit uxor Ethnica, ſive Judæa, noli illam abjicere, ſed da operam, ut per virum fidelem ſanctificetur mulier infidelis. Quod ſi baptizatam quidem habes, ſed quæ non ſapit Chriſtum, ſpirans mundum, ſummo ſtudio advigila, ut ſemper illius malis aliquid detrahas, virtutibus apponas, donec & ipſe tibi pares ſponſam ex animi tui ſententia, glorioſam apud Deum, illibati nominis apud homines, non habentem maculam aut rugam, aut aliquid hujuſmodi, ut ſit ſancta & immaculata. Talem Eccleſiam in terris nondum habet Chriſtus, ſed quotidie lavat ac purificat eam, ut aliquando habeat omnis expertem nævi, quando jam nulla reſidebit ad peccandum proclivitas, nullus error, nullus lapſus. Tolerat Chriſtus ſponſam ſuam adhuc infirmitate carnis circumdatam. Tolera & tu vir conjugem tuam, infirmus infirmam. Si marceſcit in uxore forma vigorque corporis, nihilo tibi ſit jucundior, ſi mores neſciant rugam, & maculam. Hæc quidem uxori præſtare non potes, ſed per te præſtabit Dominus, qui vult ſæpenumero ſua dona per hominem homini largiri, ut alter ſalute gaudeat, alter acceſſione præmii diteſcat. Puta enim in hoc tibi junctam uxorem, ut tua cura ſervaretur. Et ne tergiverſeris, cauſans nunc laboris tædium, nunc uxoris ingenium indocile: propius urget te ſermo Apoſtolicus. Quid imaginaris duas perſonas, alteram conferentis, alteram accipientis beneficium? Unum eſt maritus & uxor, qui uxori bene facit, ſibi bene facit: qui negligit eam, ſe ipſum negligit. Chriſtus Eccleſiæ ſuæ caput eſt, Eccleſia corpus. Hinc enim fluit omnis in Eccleſiam gratia. Caput & corpus nonne idem ſunt? Chriſtus clamat: *Saule, quid me perſequeris?* Et in Euangelio ſibi vult imputari, quidquid cuilibet minimorum membrorum collatum fuerit officii. Similiter & vir caput eſt mulieris, illa corpus. Quis autem umquam carnem ſuam odio habuit? Imo potius nutrit egentem, & fovet infirmam. Lenitatis & indulgentiæ nomen audis. Et adjicit, *ſicut Chriſtus Eccleſiam.*

Conſidera qua lenitate Deus tolerat infirma membra ſua, nunc admonens rebus adverſis, nunc invitans rebus

rebus prosperis, nunc aliis atque aliis modis alliciens: nec te pigebit ferre conjugis imbecillitatem donec proficiat, si cogitaris, quidquid in illam confers, id in te ipsum conferri. Quum Deus Evam obtulisset Adæ, agnovit eamdem substantiam: *hoc*, inquit, *os ex ossibus meis, & caro de carne mea, propter hoc relinquet homo patrem & matrem, & adhærebit uxori suæ, & erunt duo in carnem unam.* Secundum Deum nulli plus debes pietatis quam patri & matri, & tamen superat connubialis caritas arctissimos pietatis affectus. Agnoscit Christus corpus suum, agnosce & tu, Marite, carnem tuam. Christus quodammodo reliquit Patrem descendens in terras, reliquit Synagogam matrem, & indivulsus adhæret Sponsæ suæ, multa lenitate & indulgentia nutriens ac fovens illam, non ut alienam, sed ut proprium corpus. Quomodo vir & uxor socientur in unum & corporum & animorum conjunctione, satis in aperto est. Cæterum, quomodo per fidem sibi Christus adglutinarit mysticum corpus Ecclesiæ, ut ipse quoque unum sit cum membris suis, multam habet caliginem, eoque Paulus vocat *magnum mysterium*, quod in præsentia quidem non aperit, sed inde sumit exemplum, ut conjugibus commendet summam concordiam. Proinde enim quasi dixisset: Nunc non explico quod hic reconditum est mysterium, attamen docuisse, virum & uxorem unum esse, quemadmodum Christus & ipsius sponsa Ecclesia unum sunt, satis est ad commendandam summam caritatem conjugis erga conjugem, ut singuli suas uxores non aliter diligant quam se ipsos. Item ad obedientiam uxoribus commendandam satis est, quod Ecclesia sponso Christo subjecta est, quem sic amat ut revereatur, cui flectit genua quotidie, cui fert acceptum quidquid habet bonorum: Ecclesiam autem subjectam esse sponso, salus est Ecclesiæ. Qui enim Christo subjecti non sunt, non sunt illius membra. Sic & uxor debet subesse viro tamquam capiti suo, a cujus consortio si se distraxerit, semet ipsam conjicit in multas calamitates & infamiam. Similiter ad Colossenses scribens, vult imperium viri caritate mitigari, ne potestas exeat in
Cap. 3. amarulentiam. *Viri*, inquit, *diligite uxores vestras, & nolite esse amari ad illas.* Quid enim est quod non æquet, quod non condulcet caritas? Ea facit ut qui dominus est, frequenter agat ministrum. Quid enim Christo sublimius? Ut ministraret venit ad nos, non ut ipsi ministraretur. Ea facit, ut quod suapte natura triste est, fiat dulce. Auctoritas itaque præscribendi, monendi, castigandi, tradita est viris, sed addita est regula caritatis. Caritas autem benigna est, nec inflatur, nec agit perperam. Nunc quid uxoribus præscribat, audiamus: *Mulieres*, inquit, *viris suis subditæ sint sicut Domino, quoniam vir caput est mulieris, sicut & Christus caput est Ecclesiæ, ipse Salvator corporis.* Sed Ecclesia subjecta est Christo, ita & mulieres viris suis in omnibus. Prima lex a peccato: *Paries in dolore filios, & sub potestate viri eris, & ille dominabitur tui:* Quoniam uxor male præire cœperat viro, dux & illectrix ad mortem, jubetur sequi ducem ad vitæ reparationem. Æquo animo ferenda lex quam Deus præscripsit omnibus uxoribus. Nec simpliciter dixit, *subditæ sint*, sed adjecit, *sicut Domino.* Id quidam interpretantur, quorum est sanctus Hieronymus, hunc in modum: *Ut ancilla subdita est Domino, ita uxor subdita sit viro.* Quod si sensisset Apostolus, dixisset: *subditæ sint viris ut Dominis*, nunc dictum est, *ut Domino.* Proinde mihi videtur rectius ad Dominum Jesum referri, *sicut Domino*, quod uxor obsecundans marito, non tam homini se submittit, quam Domino, cujus vicem gerit Maritus, & cui Dominus vult uxorem esse subjectam. Sic præcessit: *Subjecti invicem in timore Christi.* Et aliquanto post: *Servi obedite Dominis carnalibus cum timore & tremore in simplicitate cordis vestri, sicut Christo.* Ac mox: *Servientes Domino & non hominibus.* Fortasse Maritus indignus est, cui se submittat uxor: at non indignus Dominus, qui præcepit ut subdita sit, non ob aliud nisi quia Maritus est. Fortassis ingratus est Maritus: At obsequii præmium recipiet ab eo cujus amore servivit indigno. Vir est caput mulieris, quod hujus origo sit a viro, sicut & Christus caput est Ecclesiæ. A Christo enim cepit originem Ecclesia, & ab eo fluit quidquid habet charismatum. Sed quale caput Christus est Sponsæ suæ, tale caput pro suo modulo deberet esse Maritus Uxori suæ. Corporis nostri caput principatum habet in omnia membra, quoniam in edito situm servat omnes sensus & animi vires, sed hunc principatum gerit bono corporis. Non enim sibi tantum audit, videt, olfacit, sapit, intelligit ac meminit caput, sed universo corpori. Eoque addit de Christo, *& ipse Salvator corporis.* Non debet esse molestus principatus, qui confert salutem, nec sibi displicere debet suo bono subjecta conjugi.

Si dixeris, Ecclesia merito subjecta est Christo: at Mariti mores aliquando vix ancillæ possunt ferre. Habet quidem Maritus exemplum, quod imitetur in Christo, a quo si degenerat, non tamen perit auctoritas, ne confundatur ordo, quemadmodum Paulus vult obediri præpositis, non solum commodis ac modestis, verum etiam iniquis ac difficilibus. Si tantum molestum est quod imperat Maritus, obtempera, non illius merita cogitans, sed Domini præceptum. Sin imperat, quod adversatur pietati seu bonis moribus, blande recusetur obsequium, & si urget, scito *magis obediendum Deo quam hominibus.* Etenim qui obsequitur impia jubenti, non obsequitur Deo in marito, sed Satanæ in membro ipsius. Et tamen Apostolus jubet esse subditas in omnibus. Magna est virorum auctoritas, etiamsi excludas ab hac universitate turpitudinem. *Sicut ego*, inquit Paulus, *per omnia omnibus placeo.* At is nec immolando simulacris, nec comessationibus accommodabat se moribus hominum. Operæ pretium autem fuerit considerare, quibus verbis Petrus Apostolorum princeps instituit simul & maritum & uxorem, ipse non imperitus conjugii. Et institutionem quidem auspicatur a muliere quemadmodum & Paulus: *Similiter*, inquit, *& mulieres subditæ sint viris suis, ut & si qui non credunt verbo, per mulierum conversationem sine verbo lucrifiant, considerantes in timore sanctam conversationem vestram.* Idem erat Pauli consilium, ne mulier ad Christum conversa discederet a viro, si modo ille pateretur diversæ religionis uxorem. *Qui scit enim mulier, an virum lucrifactura sit Christo.* Spem enim bonam de se præbet, qui non horret cum ea thalami consortium, quæ se cruce subinde signat, quæ ad Jesu nomen flectit genua, quæ sacrum illum panem adorat. Etenim ubi Maritus viderit Uxoris mores in melius commutatos, eamque factam magis quam antea pudicam, sobriam, tolerantem, morigeram, reverentem, nimirum, ex uxoris vita incipiet bene sentire de Christo. Non ferret Maritus Uxorem docentem, sed hujus vita sermo est efficacior. *Considerantes*, inquit, *in timore bonam conversationem vestram.* Non est superciliosa pietas Euangelica, magis reveretur impium Maritum honesta mulier, quam pium improba. *Reverentiam* enim Petrus *timorem* vocat. Observat necubi vel imprudens offendat. Quod uxor præstat Ethnico Marito, idem præstandum iis qui nihil habent Christianitatis præter Baptismum. Novi ipse tales aliquot viros, qui professi sunt se salutem animarum suarum debere conjugibus. Et rursus novi, quos uxores nullis obsequiis, nulla tolerantia, nullis lacrymis ab impura vita revocare potuerunt. Nunc Christianæ matronæ Petrus nobis depingit imaginem: *Quarum*, inquit, *non sit extrinsecus capillatura, aut circumdatio auri, aut indumenti vestimentorum cultus, sed qui absconditus est cordis homo in incorruptibilitate quieti & modesti spiritus, qui est in conspectu Dei locuples.* Duobus vitiis potissimum obnoxius est sexus muliebris. Appetit placere cultu, is affectus nascitur ex inanis gloriæ siti. Deinde impatiens est injuriarum, aviduſque vindictæ. Hoc malum proficiscitur ab imbecillitate rationis & ignorantia veræ celsitudinis. Nam vere excelsus est animus, qui lacessitus injuria negligit: commoveri, & ad ultionem currere, humilis est animi. Proinde mulier quoniam affectibus ducitur, re-
1 Petr. 3.

bus

Digitized by Google

bus externis metitur honeſtatem ſuam, & in his vinci non patitur. Dolent enim quædam mulierculæ, ſi vicinam conſpexerint operoſius cultam, aut ſumtuoſius veſtitam quam ipſæ ſint. Neque contentæ ſunt naturali decore, corpus fucis pingunt, capillos medicamentis tingunt, criſpant, & complicant: auribus gemmas, collo aurum geſtant, veſtes byſſinas & holoſericas trahunt, ne quid dicam interim de pellibus quarum pretium in immenſum auxit mortalium ambitio. Hic eſt cultus externi hominis, qui quo ſplendidior eſt, hoc magis ſordet homo interior. Is vero quo cultior eſt, hoc neglectior eſt cultus corporis. Poſteaquam igitur maritus videt contra naturam immutatum uxoris ingenium, odiſſe cultum & mundum ſuperbiæ, & hinc quidquid poteſt libenter in pauperes erogare, contentam ornamentis animi, quæ pretioſa ſunt apud Deum, cui ſoli ſtudet placuiſſe, deinde provocatam injuria viri, nihil remittere de caritate, nihil de alacritate obſequendi, ſed in morum integritate perſeverare, ſpiritu leni tranquilloque perferentem omnia, nimirum, intelligit Euangelium non eſſe nomen inane, cujus vi ſic immutentur ingenia. Tandem æmulationis aculeis exſtimulatur, cogitans ſibi pudendum fore, ſi quod mulier præſtat, ipſe vir præſtare non poſſet; ita ſine verbo, ex domeſtico convictu ſanctæ mulieris vir lucrifit Deo. Et fortaſſe reperias mulieres, quæ cultum corporis ſuſtineant contemnere: at quæ, cum neminem lædat, omnibus benefaciat, poſſit inter contumelias & convitia tueri tranquillitatem modeſti ſpiritus, vere ſpiritu agitur Chriſti. Et tales fœminæ permiſſu Dei nonnumquam incidunt in maritos temulentos, prodigos, pauperum expilatores, adulteros, aleatores, ut viros ſuos Deo lucrifaciant. Quo magis oportet probis ac modeſtis viris eſſe morigeras in omnibus. Ad id quo reddat alacriores, proponit exemplum nobiliſſimæ fœminæ: *Sic enim aliquando & ſanctæ mulieres ſperantes in Deo ornabant ſe, ſubjectæ propriis viris, ſicut Sara obediebat Abrahæ: Dominum eum vocans, cujus eſtis filiæ benefacientes, & non pertimentes ullam perturbationem.* Quum jam ageretur de circumciſione, & Iſaac promitteretur, auctum eſt nomen viro, qui pro *Abram* dictus eſt *Abraham*: mulieri contra diminutum, pro *Sarai* enim dicta eſt *Sara*. Quo magis viget in nobis ratio, hoc minus valet affectus, & amputatis malis cupiditatibus, bene convenit carni cum ſpiritu. Decet autem ut caro ſpiritus ductum ſequatur, non contra. Cæterum, quod Sara maritum *dominum* appellarit, legimus Geneſis capite XVIII. *Poſteaquam*, inquit, *conſenui, & Dominus meus vetulus eſt, voluptati operam dabo?* Si coram appellaſſet eum *Dominum*, videri poterat hoc tributum auribus mariti: nunc hæc ſecum loquitur, exiſtimans ſermonem a nemine audiri. Ex quo perſpicuum eſt, quod talem habuerit eum qualem appellat. Sed quæret aliquis, ubi proditum ſit exemplum obedientiæ hujus mulieris erga maritum? Equidem arbitror Geneſis capite XII. & rurſus XX. Ingreſſurus enim Ægyptum, quum ob inſignem uxoris formam ſuæ vitæ metueret Abraham, obteſtatus eſt uxorem, ut diſſimularet ſe eſſe conjugem, & fateretur eſſe ſororem. Hic mulier pudica non obmurmuravit dicens: Mihi mea pudicitia non minus cara eſt, quam tibi tua vita: quære aliam rationem conſulendi tuæ ſaluti, ne me proſtituas impiis hominibus: Sed obtemperavit marito, malens ſuam pudicitiam periclitari, quam illius incolumitatem. Peregrinationem Abraham juſſu Divino ſuſceperat, hujus comes non gravata eſt eſſe Sara. Vir paruit Deo; caput enim viri Deus. Viro paret uxor; caput enim uxoris vir eſt. Tutum obſequium eſt, quoties qui dux eſt, ipſe Dei Spiritu ducitur. Et ideo ſupremo Numine moderante ſuorum actiones, & Abrahæ exhibita eſt non mediocris humanitas, & Saræ manſit incolumis ſua pudicitia. Excuſatur Abraham, quod mulierem inſigni forma per varias ac Barbaras nationes circumduceret. Obtemperavit in uxore, quemadmodum obtemperavit in filio. Sic pariter & effulſit fides Patriarchæ, & utrique tutum fuit cui metuebant, alteri pudicitia, alteri vita. Sed quis color excuſabit maritos, qui conjuges ſuas ambitioſe cultas & velut ad illaqueandos hominum oculos inſtructas, producunt in tumultuoſa convivia, in mercatus, in publica balnea: quidam etiam Hieroſolymam aut Compoſtellam proficiſci patiuntur?

Multa cadunt inter calicem ſupremaque labra:

ſed plura cadunt inter Hieroſolymam & Hollandiam. Quemadmodum autem hic Sara morigerata eſt Abrahæ: ita dubitandum non eſt, quin illi in cæteris omnibus ſit obſecuta cum omni reverentia. Judæi gloriabantur quod eſſent Abrahæ filii. Quorum arrogantiam refellit Dominus, negans eos eſſe filios Abrahæ, qui ab Abrahæ moribus degenerarent. Latius enim patebat Abrahæ cognatio, nimirum, ad omnes qui fidem illius æmularentur. Sic & Petrus vult omnes mulieres haberi pro filiabus Saræ, quæ benefactis Saram matrem referrent. Dictus eſt Abraham pater multarum gentium. Sic & Sara mater eſt omnium piarum matronarum. *Cujus*, inquit, *eſtis filiæ benefacientes.* In ſpiritualibus igitur non propinquitas ſanguinis, ſed imitatio morum parit cognationem. Sed quid hoc ſibi vult, quod adjicit beatus Petrus: *Et non pertimentes ullam perturbationem?* Muliebre eſt expaveſcere. At quæ ſe ſemel ſincera conſcientia tradidit voluntati divinæ, Dei præſidio freta, nihil metuit: quemadmodum Sara intrepido pectore ſecuta eſt maritum, per efferas ac immanes nationes peregrinantem. Qui bene facit, non eſt quod metuat a malis, Deum habet protectorem, adverſus quem nihil valet hominum aut Dæmonum ulla poteſtas.

Hactenus fœminis locutus eſt Petrus, nunc ad maritos vertit orationem: *Viri*, inquit, *ſimiliter cohabitantes, ſecundum ſcientiam quaſi infirmiori vaſculo muliebri impertientes honorem, tanquam coheredibus gratiæ vitæ, ut non impediantur orationes veſtræ.* Quid hoc eſt, *ſimiliter cohabitantes?* Hoc eſt, cum integritate, cum contemtu voluptatum & ambitionis, cum ornatu interioris hominis, cum manſuetudine & modeſtia tranquilli ſpiritus, cum caritate & reverentia, gubernantes uxores veſtras, non ex imperio aut libidine, ſed juxta ſcientiam, nihil præſcribentes niſi quod expedit, nihil indulgentes quod perniciem aut corruptelam adferat bonis moribus. Etenim penes quem eſt auctoritas jubendi, penes eumdem debet eſſe ſcientia fugiendorum & expetendorum. Tyrannus imperat quod libet, aut quod ipſi commodum eſt: Maritus conſulit id quod optimum eſt, etiam illi cui præſcribit. Nec ideo deſpiciat uxorem, quod in jugo matrimonii perſonam gerit inferiorem, & corpore & animo imbecillior: imo tanto plus honoris illi deferatur, ut quod deeſt naturæ, penſet Mariti caritas. Idem corpus eſt vir & uxor: ſed quæ infirma ſunt membra, his copioſiorem honorem addimus, quemadmodum docet Paulus. Quidquid autem honoris impenderis uxori, tibi ipſi impendis. *Honoris* autem verbum non tantum pertinet ad ſalutationis officia, aut accubitus honorem: verum ad ſubminiſtrationem omnium quæ poſtulat uſus conjugis. Si Deus tantum honoris habuit fœminis, ut in hæreditate vitæ cœleſtis, quæ credentibus oblata eſt, eas æquet viris: qui convenit ut ab homine Marito faſtidiantur? Si Deus impertit fœminis eumdem ſpiritum quem viris: cur Maritus ſic gravatur providere neceſſitatibus uxoris, quaſi non ſit facultatum corporalium communio? Eſt gratia fallax & vana pulcritudo: ſed eſt gratia vitæ, hoc eſt, Dei benignitas per Jeſum filium, omnibus vitam æternam offerens, qui fiduciam in eo collocant. In re tanta cohæredem, & conſortem uxorem qui potes negligere? Et adjicit: *Ut non interrumpantur orationes veſtræ.* Vult igitur Apoſtolus aſſiduas eſſe preces, quas non patitur interrumpi. Interrumpit autem preces diſcordia. Oblatio Chriſtianorum eſt precatio; quam Deus non acceptat, ſi quid habet uxor juſtæ querelæ adverſus Maritum, aut contra: Et ſi uxor non meminit injuriæ, tamen Maritus reconciliari debet, priuſquam offerat munus ſuum. Sunt autem preces Deo gratiſſimæ, quas

Digitized by Google

concordibus animis communiter fundunt Uxor & Maritus.

Quoniam de mulierum ornatu, deque precibus meminit Petrus, libet & Pauli super eadem re proferre
Cap. 2. doctrinam, ex Epistola ad Timotheum priore: *Volo*, inquit, *viros orare in omni loco, levantes puras manus sine ira & disceptatione. Similiter & mulieres in habitu ornato, cum verecundia & sobrietate ornantes se, non in tortis crinibus, & auro, aut margaritis, vel veste pretiosa: sed quod decet mulieres promittentes pietatem per opera bona.* Uterque commendat assiduitatem orandi. Paulus in littore flexis genibus orat, orat Philippis & in carcere. Quivis locus sacer est oranti in spiritu. Samaritani adorabant in monte, Judæi Hierosolymæ. Christianus, quoniam scit Deum nusquam non esse præsentem, orat in quovis loco. Locus non reddit precationem puram aut impuram, sed animus: eoque dicit: *Levantes puras manus.* Qui factis impuris inquinati sunt, non habent puras manus. Sic apud Esaiam audiunt Judæi: *Manus vestræ sanguine plena sunt.* Qui vivunt rapto, qui fraudant tenues mercede, qui spoliant inferiores, qui opprimunt innocentem calumnia, quoniam manus habent impuras, etiam si orarent in cubiculo in quo natus est Dominus, ingratum esset Deo sacrificium. Attollantur manus, sed puræ: sed magis attollatur cor purum. Qui læsit alium, manus habet impuras: qui læsus irascitur, nondum habet cor aptum precationi. Remitte proximo culpam de corde, & purum erit cor. *Absque ira*, inquit, *& disceptatione.* Ira meditatur vindictam. Disceptatio levior est ira: consultat enim an dignus sit cui ignoscatur, sic apud se loquens: Tantum officiorum in illum contuli, & hanc mihi rependit gratiam. Si hanc condonaro noxiam, mox repetet. Noli expendere delicti magnitudinem, & an dignus sit ille cui remittas. Tantum cogita: Proximus est, & Dominus jussit ut proximo delinquenti remittamus ex animo. Nimirum, hoc est quod scripsit Petrus, *ut non interrumpantur orationes vestræ.* Inutilis est oratio, quam tales cogitationes interrumpunt. Pactum est inter nos & Deum: *Remitte, & tibi remittetur.* Impudens igitur est, qui contra pactum postulat sibi ignoscere Deum, quum ipse male cogitet proximo. Similiter vult & mulieres orare: nec addidit, *in quovis loco.* Non enim quivis locus decet pudorem fœminæ. In habitu ornato *cum verecundia & sobrietate ornantes se.* Habet hoc ille sexus, ut quum in publicum prodit, ornari gaudeat. Estne igitur sollicitus Paulus, ne uxores parum comptæ veniant in templum? Plane est, sed alium præscribit ornatum: *Ornantes*, inquit, *se verecundia & sobrietate*: & has virtutes ipse cultus præ se feret. Paulus scribens Corinthiis, præcipit ut uxores in Ecclesia velent caput suum, ac taceant. Quantum igitur absunt ab Apostolica regula, quæ non aliter cultæ prodeunt in templum, quam Heroinam quampiam acturæ in Tragœdia? adeo non velato capite, ut capilli gratius luceant per reticulum, & pectus pene pateat usque ad cingulum. Reliquus item cultus Theatricam quamdam habet ostentationem. Facies cerussa & purpurisso tincta: oculi stibio picti. Et cultui respondent lascivus incessus, & pedum, ut ait Propheta, lusus, oculi procaces, & vultus nunc huc nunc illuc deflexus. Istud non est ire ad orandum, sed ad spectaculum. O matrona, quam ista ornamenta, non decent tuam professionem! Dices: Quam mihi professionem narras? Non sum Benedictina, aut Franciscana. Imo professa es pietatem. Iste cultus decet mulieres quæ profitentur impietatem. Quæ mundi Satanæque pompas omnes abjurasti, cur eas circumfers & ostentas etiam in Templis? Cur tibi placet cultus similis, quum Religio sit dissimilis? Illa initiata est Veneri, tu Christo. In professione tam dissimili cur placet similis cultus? Et fortasse tu superas Ethnicam vestitus insolentia. Profiteris pietatem ore: ostende pietatem per opera bona. Reluceat pietas in vultu, in incessu, in oculis, in toto corpore cultuque. Audio vocem Christianæ, & video facta Ethnicæ. Pudor & castitas vera sunt ornamenta matronæ. At hunc ornatum dehonestant intorti crines, aurum, margaritæ, byssus, & Serum vellera. Vertantur illa pudoris inquinamenta in subsidia pauperum: & abunde multum decoris apponent tibi bona opera, quibus decentissime vestitur mulier Christum professa.

Ad hunc igitur modum cultus pudicitiam ac sobrietatem præ se ferat, ut hoc ipso videatur ornatissima, quod ornata non sit. Cui si accesserit silentium, nihil defuturum est muliebribus ornamentis. *Mulier*, inquit, *in silentio discat cum omni subjectione.* Id explanatius dixit, scribens Corinthiis: *Si quid volent discere, domi viros suos interrogent.* Si in cœtu virorum mulieribus prohibetur, ne discendi gratia loquantur; quid censendum erit de his, quæ in Templis ineptis fabulis garrire non desinunt? Et adjecit: *Cum omni subjectione.* Quemadmodum uxor ornatur ornamentorum contemtu: ita dum se per omnia submittit, redditur excelsior, dum semet erigit, tum vere fit abjecta & humilis.

Supereſt extrema hujus operis pars de liberis educandis, ad quam ipse sermo Paulinus nos deducit. Locum enim hunc ita concludit: *Salvabitur autem per filiorum generationem, si permanserint in fide, & in dilectione, & sanctificatione, cum sobrietate.* Operosa functio est recte educare liberos: sed ingens præmium: *Salvabitur*, inquit. Dum liberorum curat salutem, sibi salutem acquirit. An putabas, uxor, te defunctam officio tuo, si cum dolore qualescumque liberos parias? Non promittitur salus, nisi perseverarint in fide & dilectione, & sanctificatione, cum sobrietate. Non eris tota mater, nisi hæc præstiteris in liberis. Dices: Ut mihi non est in manu formosos an deformes pariam liberos: ita non est in mea potestate præstare ne recedant a fide, caritate, sanctificatione, ac sobrietate. Cur ego pœnas dem alienæ nequitiæ? Non hoc sentit Apostolus, matrem daturam esse pœnas ob liberos impios, si modo functa est officio: sed summam educationis curam exigere voluit a matribus, quarum studio tantum tribuit, ut vix perire possint, qui diligenter educati fuerint ad pietatem: nec fere sint impii liberi, nisi parentum culpa. Trifariam autem hic peccatur a multis, in concipiendo, in gestando, & in educando.

Primum vulgata sententia obtinuit, ex bonis progigni bonos, ex malis malos: quemadmodum ex formosis formosi, ex deformibus deformes fere nascuntur. Quod autem raro videmus nothos esse bonos, non unam esse causam, arbitror. Primum enim ex impudicis mulieribus nati, fere referunt aliqua ex parte maternum ingenium, etiam si pater contingat probæ indolis. Certe uterque cum mala conscientia miscetur alteri. Atqui in illo arcano naturæ opificio plurimum interest, quæ sit corporum & animorum affectio. Proximum est, quod indulgentius educantur quam legitimi. Tertium, quod generis vitium non sinit illos animum ad res egregias attollere, eoque fere degenerant ad technas & fucos serviles. Sic enim Euripides sapientissime scripsit:

Δυλοῖ γὰρ ἀνδρὰ κἂν θρασύστολος τις ᾖ,
Ὅταν ξυνειδῇ μητρὸς ἢ πατρὸς κακά.

Contra bonis parentibus procreatum esse, præclarus est thesaurus libertatis. Proinde quidam passim ex quavis muliere generantes prolem, indigni sunt qui amentur a liberis, ut quos afficiunt contumelia, priusquam in lucem prodeant. Excluduntur ab hæreditate, submoventur a dignitatibus, a sacris, a publicis functionibus: dicuntur probri causa spurii, & jubentur quærere patrem: vix habentur pro liberis. Quid multis? Vix datur ad virtutem eluctari. Tantum pœnarum luunt innoxii pro parentum incontinentia. Unum Themistoclem Græci, Jephtam Hebræi inter eximios viros referunt. Primum igitur officium erga liberos sit, ex uxore legitima eos suscipere. De uxore vero deligenda jam dictum est. Supereſt igitur, ut quoties vir & uxor gignendæ soboli dare volunt operam, nec vino, nec cibo, nec ira, nec odio sint perturbati: sed corpora sint sobria, animi tranquilli. Est enim occulta quædam

Digitized by Google

quædam contagio vitiorum animi in corpora, rursus corporum in animum. Sic ex morbo seniove corporis nascitur iracundia: & ex amore compertum est suboriri tabem corporis: quemadmodum & ex livore, ex ira calorem, ex metu frigus ac tremorem. Quas affectiones mutuas si videmus in corporibus sanis ac valentibus, quid fieri censendum est in liquidis illis rudimentis, unde natura fabricatur hominem? Itaque Diogenes quum forte conspiceret adolescentem vino delirantem, non ipsum incusavit, sed patrem: *Adolescens*, inquit, *ebrius te seminavit pater.*

Quod si non omnino præter rationem est, quod dicunt Physici, ex iis qui teneræ sunt ætatis, nasci prolem minus validam, quam ex provectioribus, quod semen in illis sit liquidius minusque concoctum: consequens est, ut idem efficiat temporaria corporis affectio. Quamquam autem Christiana Philosophia censet omnes animas esse pares, tamen magni refert in qualem corporis massam immergatur. Quod enim videmus quosdam natura propensos ad iram, aut vindictam, aut invidiam, plerumque constat a corporis habitu proficisci.

Quare si naturalium rerum curiosis credimus, non solum aliquoties parentum vitio fit, ut cæci, claudi, mutili, aut alioqui morbidi seu prodigiosi fœtus edantur: verum etiam ut bruti stupidique & ad insignia mala proclives. Ebrii gignunt dementes, commoti iracundos, crapula sepulti comitiali morbo obnoxios: scurriliter ineptientes, leves & nequam. Simile gignit simile. Proinde Christiani conjuges operam daturi gignendæ soboli, in eum corporis animique statum vos componite, ut & optare possitis vestri similes liberos, & sperare. Non descendam ad illa minuta, quæ tamen non piguit Aristotelem tradere, non nisi provecta firmaque ætate dandam operam soboli. Durat autem vigor corporis usque ad quintam annorum hebdomadem, hoc est, annum trigesimum sextum: vigor animi usque ad septimam hebdomadem, hoc est, circiter annum quadragesimum. Ab hoc tempore censet abstinendum a procreatione liberorum, quod nascantur, ut putat, & corporibus & animis imbecilliores. Deinde tempus hibernum judicat pro seminanda prole felicius quam æstivum: & inter ventos Boream judicat utilissimum, Austrum inutilissimum. Illud certe constat, gravato crudoque stomacho dare operam liberis intempestivum esse: a concoctione peracta commodius. Rideat hæc ceu frivola, apud quem nihil refert, validos an valetudinarios, ingeniosos, an stupidos gignas. Hæc cura communiter pertinet & ad maritos & ad uxores. Proxima peculiaris erit prægnantis. Dum enim fœtus adhuc fingitur in officina naturæ, dum augescit, ac formatur, omnem materni corporis & mentis affectionem, velut uda materia trahit ad sese: non aliter quam tenera plantula terræ in qua stat, naturam ad se trahit. Prima igitur gravidæ cura sit, ut sit pura tranquillaque conscientia. Siquidem ex hoc fonte nascitur vera voluptas animi. Deinde caveat ab ira, odio, invidia, cæterisque cupiditatibus, quæ ab animi morbo profectæ, corpus etiam inficiunt. Fugiat crapulam, vinolentiam, cachinnos, choreas, & quidquid æquabilem illam ac moderatam corporis temperaturam perturbat. Non exigitur a gravidis jejunium: sed tanto magis oportet sobrietatem esse perpetuam. Est & hæc educationis pars. Nondum natus est infans, & tamen jam nunc intra materni corporis latebras ad pietatem, qualicet, fingitur. Lædit inedia diutina, lædit & immodica cibi potusque copia. Peccatur & in genere. Offendunt supra modum frigida calidaque, & quæcumque subitam adfectionem adferunt corpori. Præsertim autem cavendum a subtilibus & acribus, quæque dejiciunt alvum aut cient urinam: Medici *diuretica* vocant, hæc enim præcipitant abortus. Quin & motus vitandus est vel immodicus vel incommodus. Neque vero pigebit mulierem in his observandis circumspectam esse, si cogitet duas animas in uno corpore periclitari. Exsecraris eas quæ venenis procurant abortus, aut fœtus recens editos interimunt. Merito quidem exsecraris: sed interim cogita, ab hoc crimine non ita procul abesse, quæ crapula, quæ tripudiis, reliquaque vitæ intemperantia causam dederunt abortus. A partu statim excipit lactandi cura. Atque hic quidem erat omni machinarum genere pugnandum adversus pravam consuetudinem, sed mirum quam vulgo receptam, qua matres infantulos suos conductitiis mulieribus tradunt nutriendos. Verum quoniam ea de re copiose differit Phavorinus apud Aulum Gellium, nec prætermisit hoc Plutarchus in libellis de pueris instituendis, hosque quum alias, tum in colloquio cui titulus est, *Puerpera*, non pauca diximus, non hic onerabo lectorem, inde petiturum si volet. Tantum illud repetam, nihil tam præter naturam esse quam ut mulier quod genuit recuset alere. Nam expositionis genus esse, recens natum infantulum ablegare ad, nescio quas, mercenarias, nec omnino matris nomine dignas, quæ hæc facere sustinent. Deinde, vix aliud æque facere vel ad bonam corporis temperaturam, vel ad indolem puerorum, vel ad mutuam inter liberos & parentes pietatem, quam ut infantes maternis uberibus alantur.

Quod si morbus, aut aliud quid obstiterit, quo minus id possint, hoc certe summo studio curandum erit, ut infans committatur nutrici corpore salubri, sobriæ, integrisque moribus, ne tener fœtus malam valetudinem & ingenii corruptelam simul cum lacte imbibat. Qui didicerunt curare mulos aut equos, profitentur artem suam: at nulla est ars difficilior quam fingere hominem, & hanc artem oportet omnes parentes scire. Quod si fieret, non esset tanta in orbe bonorum paucitas. Est aliquid bene nasci: verum Educatio superat omnia: de qua merito dixeris, quod de pronunciatione dixit Demosthenes: Rogatus enim, quid esset in Rhetorica primum? respondit: *Pronunciatio*: quid secundum? *Pronunciatio*: quid tertium? *Pronunciatio*: videlicet, summam totius eloquentiæ tribuens Pronunciationi. Id aptius tribuetur Educationi, quæ naturam quamvis alioqui potentem vertit in contrarium. Et quum natura facile flectatur, usus per Educationem partus flecti non potest. In cæteris quidem Disciplinis tria potissimum adhibentur, ut eo pervenias quo destinasti, *natura*, *ratio*, & *usus* sive *exercitatio*. *Naturam* voco aptitudinem quamdam ad discendum quod traditur. *Ratio* præceptis judicat quid expetendum, quid fugiendum. *Usus* ducit in habitum id quod præscriptum est. Crassius dicam, quo magis intelligatur quod dico. Finge puerum novalem esse, præcepta vivendi semen, usum exercitationem in his quæ tradita sunt. A primo igitur conceptu usque ad annum septimum, tantum novalis præparatur ad sementem. Potest enim natura nostro vitio seu culpa melior aut deterior fieri. Neque vero hic mediocre studium est Agricolæ. Exsiccat limosa, rigat arentia, liberat opaca, æquat aspera, exsecat frutices, exstirpat radices, invehit lætamen, macerat glebas. Hæc eadem facit Mater in Infantulo, dum vitat omnia quæ valetudinem & indolem illius possint corrumpere. Proxima cura est Agricolæ, ut semen quam optimum jaciat in novalem. Hæc cura Matris incipit ab anno septimo, sed non absque Patre. Verum uterque labor fuerit inutilis, nisi accedens Exercitatio provehat adolescentem, ut jam & facile præstet virtutem, eo quod assuevit, & quoniam videt honesti tum fructum tum pulcritudinem, libens etiam sequatur, quod intelligit esse optimum. Quam vero præclaram messem metent Parentes ex liberis suis, posteaquam huc profecerint, tum vere fiet illud quod prædixit Solomon: *Filius sapiens lætificat patrem: filius vero stultus mœstitia est matri suæ.* Et si nihil metant ex filiis, nimirum, vita defunctis, prius quam ad maturam ætatem perveniissent, a Deo tamen metent vitam æternam. Redeamus igitur ad curationem naturæ puerilis. Ea fere sita est in cibo potuque, in somno & motu, in vestitu locoque, & in convictu. In alimonia bifariam peccatur, juxta qualitatem, & juxta quantitatem. Nonnulli parentes quasi per lusum rem serio noxiam agentes, ingerunt Infantibus suis

Prov. 10

Digitized by Google

vinum, aromata, salsamenta. Quidam dum metuunt ne nimium graciles evadant, nolentibus etiam plurimum alimentorum infarciunt: quemadmodum solent, qui capos subito volunt obesos reddere. Ac priore quidem modo formantur Infantes ad vinolentiam, ad cupedias & Attica bellaria. Posteriore vero, si quid Aristoteli credimus, Puerorum ingenium redditur iners, stupidum, & hebes: quod idem facit somnus immodicus. Alantur igitur Infantes cibis lactariis, & aptis ætati: deinde sic temperato modo, ut nec copia sepeliatur ingenii vigor, nec inopia corpus reddatur flaccidum & imbecille. Quemadmodum autem somnus perpetuus ignaviam adfert tum corporibus tum ingeniis: ita motus debet esse moderatus, præsertim in grandioribus. Nam Infantibus natura addidit agilitatem quamdam, quo calore paulatim aucto grandescant ossa, ac motu confirmentur. Rursus circa vestitum bifariam peccatur. Quidam enim Puellos admodum teneros seminudos in summo hiemis rigore excludunt ab ædibus, ut adversus Boream & gelu durescant: haud multo mitiores illis Germaniæ populis, apud quos, ut ferunt Historiæ, Pater Infantem modo natum, clypeo impositum, exponit in Rhenum, qui si ferat aquæ rigorem, veluti natare meditans, sustollitur pro gnesio: sin minus, abjicitur pro notho. Etiam si Aristoteles mediocre frigus putat conducere Infantium valetudini: Et haud scio an magis etiam peccet nunc vulgus parentum, qui tenera Infantium corpuscula iisdem vestibus onerant, quibus se jactat adultorum ambitio. Et cranio adhuc palpitanti imponitur pileum duplex latis fimbriis, quod pondus ante annos nonaginta non tulisset homo sexagenarius. Additur thorax cum caligis a thorace religatis: thoraci inducitur interula, interulam premit summa vestis, multo panno lumbos & humeros tenellos onerans. Et hoc ornatu Pueri jubentur sibi placere. Idem crudelius etiam fit in Puellis. Caput oneratur vittis & caliendris, nonnumquam & pileis masculis. Additur epomis, induvio lineo inducitur subucula, nequaquam simplex. Subuculæ vestis præter omnem usum onerosa, primum a brachiis defluens in terram usque, tanta laxitate, ut ea pars quæ tantum onerat, satis sit justæ vesti: deinde a cingulo lacinios, multisque rugis onerans ilia: & velut hoc parum sit, additur ingens cauda, quæ replicata in cingulum a tergo, gravius etiam onus addit tenero corpusculo. Tales sunt & caligæ, & calceoli gravibus soleis, & undique duplici corio, perinde quasi ad calceum certamen pararentur. Quid tandem his rebus fit? Læduntur onere mollia corpuscula: deinde constringuntur, ne membra libera dilatentur ad justam magnitudinem. In re nihili prodigitur pecunia. Denique tenera ætas paulatim imbibit stultam ambitionem vestium, quam grandiores difficile dediscunt. Si parentes capiuntur talibus delitiis, præstat in puppis aut simiis has ineptias exercere, quam in liberis. Neque vero non refert, in qualibus locis enutriantur Infantes. In situ putridis contrahunt malæ valetudinis causas, similiter in vehementer calidis. Quamquam apud Germanos fere non aliter aluntur in hypocaustorum fervore, quam pyraustæ, dicas nonnumquam assos igni. Obest & locus ventis obnoxius, aut etiam clamoribus ac tumultui. His læditur infantis cerebrum. Balnea & unctiones prosunt pueris si recte adhibeantur. Fortasse quod addam, multis non videbitur ad rem pertinere, quum in primis, mea quidem sententia, pertineat, curandum, ut, quantum licet, Infantes educentur inter bonæ temperaturæ benignæque indolis pueros. Transit enim arcano quodam contagio in colluforem, si quod est vitium vel animi vel corporis. Quod si recte monent etiam adultos Medici ut consuetudinem agant cum his, qui sunt felici corporis temperatura, moribusque placidis & comibus, quod ex commercio natura hominis reddatur melior aut deterior: quanto probabilius est hoc fieri in udis ac mollibus corpusculis, & ob hoc in quemvis habitum sequacibus. Cæterum, ita natura comparatum est, ut citius lædant mala, quam prosint bona: Item in vitiis

A oculorum, in hæsitantia linguæ. Ferunt in Aristotele subbalbum quiddam fuisse, in Platone subductionem scapularum, quorum utrumque discipuli illorum referebant. In plerisque morbis vulgo confessum est, quid possit contagium. Verum quid prosit aut lædat temperatura ejus rei cum agis consuetudinem, quoniam sensim ac minutis accessionibus serpit utilitas, ut noxa, non æque sentitur ab omnibus. Non sentis adrepere malum, sed ex intervallo sentis adrepsisse. Sunt autem quidam Infantes plorabundi, morosi, irritabiles, & nescio quid malitiæ jam tum in ea ætate præ se ferentes, ab horum convictu, quantum potest, semove tuum Infantulum.

B Dixerit aliquis, parum esse Christianum tam anxie præcipere de cura valetudinis. Anxiam curam non approbo, diligentem exigo, non alio spectans, quam ut corpore bene composito animus sit ad institutionem habilior. Hic quæsitum est a priscis, ad quotum ætatis annum sit auspicanda institutio. Plerisque visum est usque ad septimum annum non esse vexandam eruditionis molestia teneram ætatem. Aristoteles a quinto anno putat auspicandam disciplinarum traditionem. Alii mox a tertio anno putant Infantem esse docilem. Ac mihi quidem omnes videntur recte sentire. Statim enim instillandum est aliquid tenellæ rudique testulæ, sed blande, tum cujus maxime capax est ætas illa: ita

C nec vexabitur ætas tenera, nec aberit eruditionis fructus. Noscitare litteras tum Latinas tum Græcas, & harum elementa pingere, atque exprimere sonos per lusum discunt pueri. Quæ res diu moraretur adultum in discendis litteris. Sunt enim quædam ad disciplinas præludia: quæ reddunt nos magis habiles ad discendum. Id non solum fit in disciplinis, verum etiam in moribus. Veluti flectere genua ad nomen Jesu, aut ad occursum honorati viri, in templo complosis manibus adorare Eucharistiam, exosculari Crucifixi signum, adstare composite quum mensa consecratur aut aguntur gratiæ, aliqua rudimenta sunt ad Religionem. In his tamen annis oportet omnem acerbitatem abesse, quam-

D quam non oportet abesse reverentiam. Fallendus est aliquando puer ut discat credens se ludere. Deinde blanditiis, laudibus, promissis ac munusculis allectandus est potius, quam minis, plagis & clamoribus cogendus. Hic vehementer peccatur a nonnullis litteratoribus, qui morosa sævitia nihil aliud docent pueros, quam odisse litteras. Quin & matres aliquot novi, quæ quum sibi viderentur miræ artifices formandæ puritiæ, bene natam indolem sævitia corrumpebant. Puer vix octo natus annos obstupuerat. Puella vix fari incipiens summo studio fingebatur ad mores aulicos. Quorum hoc erat caput, ut ad singula verba, quibus cum matre loquebatur, repeteret *Madame mameſe:* & si quid negaret, pro *nani* responderet, *ſalve vôtre graçe*

E *Madame*. Ob hæc puella nondum quintum egressa annum, cædebatur usque ad syncopin. Id quum crebro fieret in die, restabat alia disciplina, ut puella cæsa nec lacrymas, nec singultum, nec ploratum emitteret, sed absorberet hæc omnia, quod si non faceret, mox rapiebatur ad carnificinam. Et erat alioqui puella bonæ indolis. Vidimus illam interdum pene præfocatam, dum matre minitante cogeretur absorbere singultus ac sistere lacrymas. Quod ne fieret, etiam legibus prisci vitandum judicarunt: quamquam Aristoteles a legibus dissentiens, putat eam spirituum co-

F hibitionem ac repressionem facere ad robur infantilis corpusculi. Sit hoc sane verum in moderata repressione. Hæc violentia naturæ jam tum relucebat in ipsis puellæ oculis, in quibus vidisses concretas lacrymas, & attonitum quiddam, quale solet in his qui spectro territi fuere. Mater ipsa non major erat viginti sex annis, sed vidua, adeo suæ fidens prudentiæ, ut nec fratres nec cognatos ullos admonentes audiret: nec cædebat nisi serio commota. Ego judicabam illam matrem digniorem verberibus quam filiam. Neque enim simpliciter ibi peccabat. Primum si quid serium magnique momenti docuisset, tamen ob ætatis teneritudinem oportebat abesse sævitiam & acerbitatem, nunc

ob

ob aulicam ineptiam excruciabat infantem. Ita quidam parentes sæviunt in filios, si lævam manum porrexerint, ubi dextra fuerit porrigenda, dormitantes in his quæ magis ad rem pertinent. Quod si quid erit, cur expediat interdum uti virga in puerum, absit tamen amarulentia, sed dolori succedat aliquid quod puerilem animum consoletur. Jam sub annum septimum natura præbet indicia quædam indolis. Apparet enim alius iracundior, alius lenior, alius præfractior, alius benignior, alius tenacior, alius simplicior, alius fucatior & callidior. Hic igitur statim advigilandum, ut quod est virtutis provehatur, quod vitii corrigatur. Habes teneram ac quovis flexilem virgulam, habes ceram mollissimam, habes udam argillam, tu tantum age bonum plasten.

Institutio. Jam mihi de parando novali satis dixisse videor, quæ prima pars est *Institutionis*, eam *Naturam* vocare placuit, nunc de *semente* loquendum, quam appellavimus *rationem*. Plurimum autem refert, quid teneris animis infuderis. Nihil enim magis hæret in omnem vitam, quam quod illis annis imbibitur. Plurimis in ore est, paucis in animo dictum Horatii,

Quo semel est imbuta recens, servabit odorem
Testa diu.

Ac fere videtur optimum cui primum assueveris. Aristoteles in Politicis refert de Theodoro quodam histrione, qui nulli volebat concedere, ut ante ipsum ageret, quod existimaret eam actionem semper magis probari quæ prior occupasset oculos. Est autem duplex Institutionis cura, altera quæ pertinet ad disciplinarum cognitionem, altera quæ pertinet ad pietatem ac bonos mores. Nihil vetat utrumque simul agi, nisi quod pietatis potior debet esse ratio. De disciplinis in superioribus nonnihil attigimus, & in aliis lucubrationibus non pauca nobis dicta sunt, præsertim in libello *de Institutione Puerorum*, item *in Principe Christiano*, tum *in Colloquiis Familiaribus*. Si quis quid præterea desiderabit ex libris Platonis de Republica ac de Legibus: ex Aristotelis de Republica libris, præsertim septimo & octavo petere licebit. Illi publicam Institutionem magis probant quam privatam. Nunc omnis Institutio publica rediit ad ludorum litterariorum Magistros, in quibus adscisendis quum oporteret esse summam curam, huc allegantur fere sordidi abjectique homines, interdum & cerebri parum sani. Locus datur sordidus, & salarium datur exiguum, diceres illic porcos educari, non institui civium ingenuos liberos. Atqui hic periclitatur seminarium totius Reipublicæ. Sed pejus etiam agitur cum illis pueris, qui in antris tenebrionum quorumdam sane quam illiberaliter educantur. Nam hunc quæstum ad se trahunt Monasteria quædam, & genus hominum medium inter Monachos & profanos. Quidquid enim est malarum rerum, fere prætextu Religionis irrepsit in mundum. Verum hæc missa faciemus, ea potissimum persequentes quæ faciunt ad pietatis institutionem. Sint igitur prima Religionis semina, Deum esse super omnia metuendum & amandum, qui condidit, qui restituit ac gubernat universa, nusquam non præsens, nihil nesciens, nihil non videns: hunc per Filium suum Jesum sibi fidentibus, & ipsius præcepta servantibus detulisse vitam æternam, & utrumque per Spiritum Sanctum habitare in cordibus piorum: Deum autem, ut est remunerator omnium bonorum, ita & malorum omnium ultorem esse. Itaque nulli perire præmium recte factorum, etiamsi apud homines pro benefactis reddantur mala: neminem rursus, quantum vis occulte peccet, Dei vindictam posse effugere, nisi resipiscens semet illi reconciliet. Sic autem inseratur nomen Jesu mentibus puerorum, ut quam maxime fiat amabilis illorum affectibus. Deinde persuadeatur, & hoc, semper adesse pueris Angelos testes ac spectatores omnium quæ geruntur, aut etiam cogitantur, hos delectari pudicitia, modestia, sobrietate, caritate, concordia, diversis offendi. In quibus vero viderint has virtutes, iis multa bona referunt a Deo, quo magis proficiant. His proximum est, ut de sacris Scripturis quam reverentissime sentiant. In his enim Deum velut ex oraculo perpetuo loqui mortalibus. Hanc reverentiam magis imbibit puer, si viderit sacris Codicibus haberi honorem, si consuescat exosculari Codicem Euangelicum, si de divinis litteris numquam fiat sermo per jocum aut per contentionem, sed sobrie ac reverenter. Discat contemplari cœlorum ornatum, terræ divitem proventum, fontium scatebras, amnium lapsus, maria vasta, animantium innumeras species, & hæc omnia in hoc condita, ut serviant usibus hominum, tantum ut homo serviat suo conditori Deo. Discat & illa beneficia, quæ Deus peculiariter largitus est electis suis per Filium suum unicum, & quotidie largitur per Spiritum Sanctum. Postremo, quæ præmia maneant pios, & quæ supplicia impios. Admoneatur quid sit professus in Baptismo, ne desciscat ab Imperatore Jesu cui nomen dedit: ut vestem quam accepit candidam, servet immaculatam. Admoneatur autem, inter omnes Christianos esse cognationem arctissimam, qualis est inter ejusdem corporis membra; quo, videlicet, consuescat, omnem Christianum fraterna quadam caritate venerari, ob hoc ipsum, quod Christiani sunt, sciatque Christum & lædi in suis membris, & refocillari. Discat neminem esse miserum aut esse posse, qui manet in Christo, sive contingant adversa sive prospera, sive mors sive vita: in rebus tristibus agendas esse gratias Deo, qui nostræ salutis causa flagellat nos: in lætis non insolescendum, sed adorandam Dei benignitatem. Admoneatur qualiter se gerere debeat erga parentes, erga seniores, erga æquales, erga inferiores. Adsuescat non fastidire paupéres, comis erga pares, reverens erga seniores, pius erga parentes. In horum quemvis quidquid officii præstiterit, sciat se Deo fœnerari, cujus præceptis hæc faciens obtemperat. Exempla virtutum potissimum illi proponantur ex vita Christi, deinde ex aliis, potissimum iis, quorum sanctimonia sacrarum Litterarum testimonio commendata est. Admoneatur quam turpe sit invidere cuiquam aut irasci aut odisse: quam honesta res sit habere linguam parcam, sobriam ac circumspectam, non temere loquentem nisi res postulet, nec respondentem ad quidquam quod non intelligat: nihil autem turpius esse quam falsa loqui, vel obtrectare famæ alienæ, præsertim absentium. Hæc aliaque hujus generis si instillentur teneris puerorum animis, erumpent aliquando in morum egregiam frugem. Ubi jam ad annum pervenerint decimum quartum, scias optimam esse materiam, & omnium quæ digna sunt cognitu maxime capacem, quæ si negligatur, non continget altera similis. Hic igitur toto pectore incumbendum, ut & optimis opinionibus confirmetur & optimis disciplinis expoliatur. Plurimum autem contulerit ad hoc, ut talis evadat filius qualem volumus, si primum ipsi nos tales præbuerimus. Imitandi vis peculiariter inest pueris. Si nihil viderint in moribus parentum nisi pium, pudicum, sobrium ac modestum, vel usu referent quod assidue vident, quemadmodum balbo convivens discit & ipse balbutire. Monita vero non multum adjuvabunt, si puer viderit aliud in vita parentum quam præscripserant: nec sibi persuadere poterunt illos hoc serio monuisse, quod ipsi non præstant. Altera cura fuerit de Præceptore sive Pædagogo deligendo. Qua quidem in re mira parentum cessatio. Deligunt cui committant curandum equum, & filium cuivis committunt. Et matres nonnullæ diligentius curant catellam Melitæam, quam filium: & pluris conducitur equiso, aut curator accipitrum, quam Præceptor liberorum. Nec alia in re infelicius est Principum vulgus, quam quod statim non traduntur Præceptoribus sanctis & cordatis. Nec tantum in Præceptore spectanda est eruditio, sed multo magis morum integritas. Hic igitur oportet liberum ac serium esse judicium, nec accersendus ille qui semet ingerit, qui blandiens ambit, qui obtruditur ab amicis. Num ægrotus aut navigatione periclitans audias amicos ita loquentes: Hunc adhibe Medicum in meam gratiam: est enim mihi cognatus & amicus, aut, hunc admove clavo, vehe-

Digitized by Google

vehementer enim cupit: an potius respondurus es: Alibi serviam vestris affectibus, hic periclitor, mihi commendatissimus erit Medicus, quisquis sanandi peritissimus fuerit, Nauclerus adsciscetur quisquis erit gubernandæ navis peritissimus. Idem facere conveniet in deligendo cui filii tui primam ætatem formandam concredere destinas. Quod si contingit idoneus, ne tamen ita curam in illum transferas, ut ipse sollicitudinem omnem abjicias, Episcopum age, ex intervallo vide quid profecerit filius. Quamquam probus tibi contigit colonus, tamen subinde visis fundum, & si quid offendit, requiris officium. Si quid deest, expostulas cur hoc sit prætermissum quod non oportuit. Et si videris colonum non respondere tuæ spei, submoves cessatorem, & allegas alium magis idoneum. Id si facis in agello, non idem facies in eo quem omnium tuorum bonorum destinas hæredem? Itane vilior est filius quam agellus? Nihil non facis uti quam plurimum relinquas filio, nec curæ est ut filius is evadat qui norit uti relictis. Quod quidem nihilominus absurdum est, quam si illi compares quam pulcerrimas citharas, nec ullam interim curam adhibeas ut ille Musicam discat. Non mediocris artis est instituere primam ætatem, ac præcipuæ virtutis est instituere adolescentiam. Ex talibus enim potissimum pendet omnis vita mortalium, ex iis qui formant pueritiam, ex his qui concionibus docent populum, & ex Principibus. Diogenes, quum in auctione venderetur, rogatus a præcone, quo titulo deberet prædicari: *Dic*, inquit, *esse hominem qui sciat imperare liberis.* Audiit hoc præconium dives quidam qui teneros filios habebat domi, mercatus est Diogenem, eumque suis Præceptorem dedit. Qui vir malus est aut formandæ pueritiæ imperitus, etiamsi drachma conducitur, magno conducitur. Neque enim quisquis vir doctus ac bonus est, statim accommodus est erudiendæ pueritiæ. Multis deest lenitas, aliis laborum patientia. Cæterum qui compositus est ad tantam provinciam, satis magno conduci non potest. Quanti æstimas salutem filii tui, tanto præmio dignum existima bonum Præceptorem. Aristippus, quo vix alius fuit Philosophus in responsis dexterior, quum prædives quidam ageret de filio committendo, rogaretque Philosophum quantum mercedis posceret? popposcit mille drachmas. Quum dives admiratus postulationis impudentiam, exclamaret, *Hui ista summa servum emere licebit. At nunc*, inquit Aristippus, *duos tibi servos parabis, filium, & eum quem filio conduxeris.* Non improbanda videtur illorum sententia, qui domi Pædagogum alunt, donec tenerior est liberorum ætas. Sic enim & melius consultum est pueritiæ, & formatoris ingenium propius inspicere licet.

Quæri solet a nonnullis, utrum conducibilius sit, liberos ab uno privatim instituì, an in frequentissimo puerorum numero educari, velut in Pædagogiis, quæ alibi *Collegia*, alibi *Bursæ* vocantur. Ad hæc est hominum genus medium inter Monachos & Laicos, de quibus antea diximus, qui ducentos nonnumquam adolescentes alunt in iisdem ædibus. Ut vero negari non potest, solitudinem esse pueris inutilem, & ex frequenti victu multum esse commoditatis: ita fatendum est, in turba semper esse admixtos malos, quorum contagio plurimi corrumpuntur: deinde fieri non potest, ut cura in tam multos distracta, in singulos intenta sit. Postremo, tales eruditores non licet deligere, sed aliorum arbitrio dantur ac mutantur. In Collegiis autem illud est peculiare incommodum, indiligenter instituuntur in Grammatica, quod oportebat omnium diligentissime fieri. In causa sunt duo. Primum quod illico rapiuntur ad eas disciplinas, in quibus dantur tituli *Baccalariorum* & *Magistrorum*. Nam & ad honorem ac libertatem est ætas ea propensior, & ea res magis conducit ad quæstum Magistrorum. Quo minoris autem parent qui Grammaticam doceant, præficiunt puerum pueris aliquem, qui nudius tertius honore Magistri donatus est, vix annos natus sedecim. Atqui Grammaticam nemo recte docet, nisi qui versatus sit in omni genere Scriptorum ac Disciplinarum, qui stilum exercuerit. Itaque plerisque placet media quædam ratio, ut apud unum Præceptorem quinque sexve pueri instituantur. Ita nec sodalitas deerit ætati, cui convenit alacritas, neque non sufficiet singulis cura Præceptoris, & facile vitabitur corruptela quam adfert multitudo. Huic proximum est, ut qui in Collegio vivunt audiuntve, peculiares tamen habeant Institutores, qui privatim illos exerceant. Dixerit hic aliquis: Recte consulis divitibus, sed quid interim fiet tenuibus? Utinam liceret omnibus consulere! Certe moneri divites possunt, ut si quos viderint pueros e pauperibus quidem, sed generosa indole natos, eos suis impendiis curent educandos, aut suis liberis adjungant, ut sub eodem Pædagogo pari cura instituantur. Multa quidem sunt eleemosynarum genera, quibus opulenti commercantur regnum Dei, verum sciant hoc esse præcipuum Deoque gratissimum eleemosynæ genus. Quæcumque vitæ ratio deligetur, illud communiter omnibus pueris inserendum, ut articulate explanateque consuescant pronunciare, deinde ut expedite legant ac scribant. Ex libris plurimum est tum solatii tum utilitatis. At lectione delectari non potest, qui impromte legit. Expediet & eos quibus res ampla est, artem aliquam ex Mechanicis sed honestiorem discere, qualis est ars pingendi, Statuaria, Plastice, aut Architectonica. Etiamsi video genus hoc artium non probari Philosophis, nobis sordere non potest, qui Christum adoramus fabrum, fabri dictum filium. Dum hæc discunt, vitant otium, & si devolet fortuna, habent viaticum: sin minus verum est quod vulgo dicunt, *neminem arte gravari.*

Sunt qui puellarum absolutam educationem existimant, si usque ad nuptias sic inclusæ teneantur, ut nec adspiciant, nec adspiciantur a viris: quum interim vivant inter stultas & ineptas mulierculas, unde plus hauriunt corruptelæ, quam si cum viris agerent. Magnam, fateor, rem præstitit, qui virginis suæ pudicitiam servavit illibatam. Verum ea demum pudica est, quæ didicit quid sit pudicitia, quibusque modis servari possit. Sanctis opinionibus imbuendus est puellaris animus, ut quod facit, judicio faciat & ex animo. Vulgus ineptum existimant puellas instituì litteris, at qui sapiunt, comperiunt nihil esse vel conducibilius ad bonam mentem, vel tutius ad pudoris custodiam. Verum hac in re pro suo quisque judicio faciet, quod vel conditio præsens, vel rerum suadebit necessitas. Certe vigilantiorem custodiam requirit ætas puellæ jam grandescentis quam pueri: utriusque vehementer est lubrica, sed puellæ plures tenduntur insidiæ, & animus est imbecillior, & si quis lapsus acciderit, fœdior est famæ buccina. Rosa lactea facili contactu aut afflatu marcorem contrahit. Postremo, pretiosissimus ille Virginitatis thesaurus est irrecuperabilis. Hic, uti dixi, prima cura erit, ut animus puellæ sanctissimis opinionibus imbuatur, discantque nosse primum quid sit honestum, deinde etiam amare. Proxima erit, ut ab omni contagio turpitudinis servetur immunis. Diu vitia nesciat, amet numquam. Tertia, ut ab otio tamquam a peste nocentissima bonorum morum arceatur. Ad innocentis ingenii corruptelam plurimum valet convictus impudicus. Hic in primis requiram patris ac matris officium, ne quid nequiter dicant, faciantve præsente filia, quantumvis puella. Ad discendam nequitiam, nescio quo pacto, præcoces sumus omnes. Et si nondum sentiant, quod audiunt videntque, tamen hæret animis malum semen, aliquando in noxiam herbam erupturum. Maxima debetur puero reverentia, sed major teneræ virgini. Proinde pater aut mater, si quid paras parum pudicum, ne tu virgunculæ contemseris annos. Ubi vitabunt liberi convictum improbum, si a parentibus discunt nequitiam? Apud nonnullas nationes hæc est aulica puellarum educatio: Mane fervet opera comptricum ac fucorum, hinc ad sacrum quo spectent ac vicissim spectentur, mox jentaculum, deinde fabulæ. Post hæc prandium. A prandio stationes, nugæ facetiæque. Sparsim procumbunt puellæ, in harum gremium se conjiciunt viri. Quæ nemi-

Digitized by Google

neminem repellit, maxime laudatur a civilitate. Deinde luſus inepti, nonnumquam parum pudici. Sic tranſigitur intervallum pomeridianum, donec redeat cœnandi tempus. A cœna rurſus eadem civilitas, quæ fuit a prandio. Inter hæc exempla nutriuntur Principum pueri, teneræque puellæ. Nec multo ſanctius educantur in agris. Filii filiæque nobilium totos dies agunt inter ſaturos & otioſos miniſtros, plerumque ſordidos & moribus impuris. Alioqui quo pacto fallerent tempus? At quanto rectius tempus hoc fallerent texendis auleis? Ariſtoteles non vult liberos cum ſervorum grege miſceri, ob mores ac fabulas illiberales. Et habebant veteres Andronitides in quibus viri verſabantur, habebant Gynæconitides in quibus mulieres, habebant Parthenones in quibus virgines ſolebant verſari. Vis autem audire, quam anxia cuſtodia debetur pudicitiæ virginis, docet hoc nos ſapiens ille Sirach: *Filii*, inquit, *tibi ſunt, erudi illos, & curva illos a pueritia illorum. Filia tibi ſunt, ſerva corpus illarum, & non oſtendas hilarem faciem tuam ad illas.* Quod tandem præceptum audio? Qui fieri poteſt ut pater non amet filias, præſertim morigeras piaſque, & ſi amat, quo modo poteſt illas tetrico vultu obtueri? Imo quoniam vere diligis filias tuas, ob hoc ipſum diſſimulabis hilaritatem vultus erga illas. Quid periculi? Expedit eum ſexum & ætatem perpetua reverentia contineri. Ab hac nonnihil remittit paterni vultus hilaritas. Si quid indecore fit a puellis, paterni vultus ſeveritate caſtigandæ ſunt: ſi nihil peccant, tamen ne peccent ſerius ſit patris vultus, non amarulentus. Quid diceret Sirach, ſi conſpiceret quoſdam horum temporum patres, qui præſentibus filiabus jam pubeſcentibus aut etiam puberibus, vino hilares jactant ſuas priſtinas nequitias, & totam juventutis ſcenam aperiunt? Imo thalami myſteria effutiunt? Et tales patres in peccato filiorum parant abdicationem: & ſi quid acciderit filiæ, cœlum terræ miſcent. Quid ſævis in liberos, impie pater? De te ipſo potius pœnas ſumito. Ad hæc illos inſtituiſti. Miraris ſi faciunt adoleſcentes, quod abs te factum toties audiere gloriantem? Quo ore, inquit illa, objurgabis filium? Turpius eſt jactare turpiter facta, quam facere turpia. Sed turpiſſimum eſt id facere apud liberos. Et miraris ſi tui parum reverentes habes liberos, quum tu nullam erga illos habeas reverentiam? Aut ubi futura eſt tuta ſobolis tuæ pudicitia, ſi apud te periclitatur, quem oportebat eſſe cuſtodem incorruptiſſimum? Nonnulli ſic adſueverunt verbis obſcœnis, ut frequenter & imprudentibus excidant. Hujus rei vidimus exemplum memorabile Bruxellis in Æde, divæ Gudulæ ſacra. Quum eſſet illic denſiſſima hominum frequentia, ingreſſa eſt matrona quædam cum primis honeſta, clarique nominis. Cum ſubito collapſa eſſet in pavimentum, ex invecta pedibus nive lubricum, territa magna voce exclamavit, nominans, quod pleræque faciunt ex adſuetudine, pudendum viri membrum. Ingens omnium riſus obortus. Illa miſere erubuit. Lapſus erat, ſed quid opus eſt talibus adſueſcere? Nonne eadem opera poſſint adſueſcere, ut ſi quid ſubito fuerit objectum quod metuant, Jeſum aut Mariam nominent? Similis eſt in quibuſdam adſuetudo male precandi, ſi quid accidit moleſti: aut dejerandi, ſi quid narrant. Eadem opera qua dicunt, *centum Diaboli*, dicere poſſent: *Deus ſit mihi propitius.* Sunt qui non poſſint quatuor verba dicere, quin admiſceant jusjurandum. Hæc a teneris imbibunt pueri. Vehementer inficiunt teneros animos amatoriæ fabellæ, quibus ætas ea facile capitur. Harum bona pars non vacat obſcœnitate. Procul arceantur a virgine tales confabulatrices, quæ malis colloquiis corrumpunt mores bonos. Venenum eſt quod inſibilant teneris auribus.

Jam apud quaſdam Nationes etiam ſolenne eſt, quotannis edere novas cantiones, quas ediſcunt puellæ. Quarum argumentum fere tale eſt: Deluſus ab uxore maritus, aut puella fruſtra ſervata a parentibus, aut furtivus cum amatore concubitus. Atque hæc ita referuntur quaſi bene geſta, adplauditurque felici nequitiæ. Peſtilentibus argumentis additur tanta ſermonis obſcœnitas, per metaphoras & allegorias, ut ipſa turpitudo non poſſit loqui turpius. Et hic quæſtus alit multos, præſertim apud Flandros. Si leges vigilarent, talium næniarum artifices deberent cæſi flagris ſub carnificee, pro laſcivis lugubres canere cantilenas. Et hi qui publice corrumpunt juventutem, ex ſcelere vivunt. Et inveniuntur parentes, qui putent eſſe civilitatis partem, filiam non ignorare talia carmina. Priſci judicarunt Muſicam ad liberales diſciplinas pertinere. Sed quoniam numeroſi illi ſoni magnam vim habent ad afficiendos hominum animos, in tantum ut quidam hinc collegerint, ipſam animam eſſe harmoniam, aut certe habere harmoniam, nam ſimile ſimili delectari, ſtudioſe diſtinxerunt Muſicæ genus, Doricum cæteris præferentes. Et hanc rem tanti momenti judicant, ut cenſeant oportere legibus caveri, ne recipiatur in civitatem Muſica, quæ corrumpat animos civium. In noſtra vero Muſica, ut omittamus verborum & argumentorum obſcœnitatem, quantum eſt levitatis, quantum etiam inſaniæ? Erat olim actionis genus, qua ſine verbis ſola corporis geſticulatione, repræſentabant quidquid volebant. Itidem in hujuſmodi cantilenis, etiam ſi verba ſileantur, tamen ex ipſa muſices ratione deprehendas argumenti ſpurcitiem. Adde hic tibias Corybanticas, ac tympanorum ſtrepitus, in rabiem agentium. Ad hanc Muſicam ſaltant virgines, huic aſſueſcunt, nec putamus ullum eſſe periculum moribus. Quid quod hoc muſices genus a choreis & comeſſationibus inveximus in Templa? Et quod eſt abſurdius, magno conducuntur, qui ſacrorum majeſtatem ineptis garritibus contaminent. Non excludo Muſicam a ſacris, ſed harmonias requiro ſacris dignas. Nunc ſonis nequiſſimis aptantur verba ſacra, nihilo magis decore, quam ſi Thaidis ornatum addas Catoni. Interdum nec verba ſilentur impudica cantorum licentia. Hæc ſi leges negligunt, tamen oportebat advigilare Sacerdotes & Epiſcopos. *Qui adſueverit turpiloquio, non abhorrebit a turpibus factis*, inquit Ariſtoteles. Rogarit aliquis: Quid eſt turpiloquium? Nam ſunt turpia factu, quæ tamen citra obſcœnitatem referuntur, quod genus eſt furtum & homicidium. Sunt rurſus quæ ſuapte natura turpitudinem non habent: attamen ſi nudis verbis proferas, habent obſcœnitatem: velut habere rem cum uxore, exonerare ventrem, reddere lotium. Nulla eſt corporis pars inhoneſta: Deus enim omnia creavit & bona & pulcra: & tamen quibuſdam hoc reverentiæ debetur ut tegantur: nec ſolum hoc debetur, verum etiam ne nudis verbis nominentur, ſed verecunda circumitione ſignificentur. Vulva verecundum eſt vocabulum, æque atque matrix: & tamen apud imperitos infamatur. Naturam mulieris verecunde dixeris, pudendum illius membrum indicans. Item pudenda viri verecunde dixeris. Eadem reverentia ſervanda in nominandis horum membrorum actionibus, de quibus modo diximus. Primum igitur obſcœnus eſt, qui nude nominat ea quæ verecundiæ cauſa tecte debent ſignificari: Deinde qui turpiter facta, quamvis non obſcœna dictu, ſic narrant, ut laudent faveantque turpitudini. Veluti qui nominat adulterium, non eſt obſcœnus: ceterum qui cum voluptate depingit, quibus artibus uxor deluſo marito receperit adulterum, turpiloquus eſt. Si res poſcet ut turpia facta narrentur, cum deteſtatione narrentur: quemadmodum & benefacta cum approbatione referenda ſunt. Quamquam aliena malefacta numquam referenda ſunt, niſi ſuadeat utilitas. Qui res honeſtas vituperando narrat, turpiloquus eſt. Sed plus quam turpiloquus eſt, qui caſtos ſermones ad res obſcœnas accommodat: qualis eſt *cento nuptialis* Auſonii, ſimpliciter indignus homine Chriſtiano. Rurſum, ut non eſt obſcœnum dicere furtum, aut homicidium: ita ſunt prodigioſæ quædam criminum, præcipue libidinum, ſpecies, quas non expedit audire pueros ac virgines, niſi compellat neceſſitas, atque id tum quoque multo cum pudore, multaque cum deteſtatione faciendum eſt. De hoc genere loquitur Paulus Epheſ. v. *Quæ autem occulte fiunt ab ipſis*,

Digitized by Google

ipſis, turpe eſt & dicere. Interdum uſus habet obſcœnitatem, quæ nec in rebus eſt nec in verbis: itaque fit, ut eadem vox alio tempore locoque ſit verecunda, alio non. Veluti *bini* apud Latinos verecunda vox eſt, apud Græcos obſcœna. Ita *patrare* quondam fuit inverecunda vox, hodie caret obſcœnitate. Et apud noſtrates *amandi* vox, quæ olim pudoris gratia fuit adſcita, quo congreſſum viri cum muliere ſignificarent, nunc ſic infamata eſt, ut ne in pudico quidem ſenſu poſſis uti verecunde, adeo ut obſcœnitas offendat aures, ſi quis dicatur *amare matrem.* Oſtendi ſpecies omnes turpiloquii quo facilius vitetur omnis obſcœnitas.

De Picturarum obſcœnitate jam antea nonnihil attigimus. Ariſtoteles adeo putat Picturas Statuaſve laſcivas ad morum corruptelam facere, ut hoc velit per Magiſtratus publicis legibus caveri, ne quid imaginum ſit in civitate, quod admoneat turpitudinis. Lingua loquitur auribus, Pictura loquitur oculis, multoque loquacior eſt pictura quam oratio, & frequenter altius deſcendit in pectus hominis. Et pœnam atrocem præſcribit Ariſtoteles, ſi quis quid turpiter dixit. Quam inquiēs? Si liber fuerit, nec adhuc ad honorem comeſſatorum admiſſus, ab honore repellatur: ſin grandior, quoniam ſervile facinus admiſit, ſervili ignominia afficiatur, hoc eſt, cædatur loris. Servile crimen eſt linguæ petulantia, quod ab ingenuis oportet procul abeſſe, ſed multo longius ab iis quos Chriſtus ſuo ſanguine redemit a ſervitute peccatorum in libertatem filiorum Dei. Hæc erat Ethnici Philoſophi ſententia: & non pudet Chriſtianos, homines ſpurciſſimæ petulantiæ pro feſtivis ac lepidis amplecti? Quid memorem quanta ſit in Signis ac Picturis licentia? Pingitur, & oculis repræſentatur, quod vel nominare ſit turpiſſimum. Hæc argumenta proſtant publicitus in tabernis ac foro, & volentium nolentium oculis ingeruntur, quibus incendi jam frigidus ævo Laomedontiades & Neſtoris hernia poſſit. O Legum ac Magiſtratuum oſcitantiam! Philoſophus undiquaque profligat Imaginum obſcœnitatem, niſi ſi qui Dii ſunt, quibus leges attribuunt turpitudinem. Sentit, opinor, de Venere & Cupidinibus nudis, de cuſtode hortorum, de Satyris & Phallis Bacchi: in quorum feſtis ſolenniter turpia quædam agitabantur. O novam Philoſophi religionem! In Diis permittit turpitudinem, ubi maxime conveniebat abeſſe turpitudinem. Decet enim, Numina a puris pure, a caſtis caſte coli. Tantumdem & Seneca tribuit receptis legibus, ut populus ineptis ritibus colat Deos: non quod pium ſit, ſed quod præcipiat lex. Quamquam Ariſtoteles ab hujuſmodi ſacris vult arceri teneram ætatem. Agamus gratias Deo, quod noſtra Religio nihil habet non caſtum & pudicum. At tanto gravius peccant, qui rebus natura caſtis invehunt impudicitiam. Primum, quid eſt neceſſe quaſvis fabulas in Templis depingere? juvenem ac puellam eodem in lecto cubantem? David contemplantem e feneſtra Bethſabeam, & ad ſtuprum evocantem: aut amplectentem ad ſe delatam Sunamitin. Herodiadis filiam ſaltantem? Argumenta ſumta ſunt e Divinis Libris: ſed in exprimendis fœminis quantum admiſcent artifices nequitiæ? Hæc in altaribus ubi peragitur Euchariſtia, quæ ne in ædes quidem pudicas ſunt recipienda. Procul igitur abſint ab ædibus tuis laſcivi juvenes, otioſi, ſaturique, nonnumquam & ebrii famuli, garrulæ mulierculæ, ſaltatriculæ, & Atellanarum hiſtriones, mimi, ludiæ, turpiloquæ picturæ, breviter, quidquid per oculos, per aures, aut quocumque pacto teneræ pubis animos poſſit inficere. Quæ tantum abeſt ut ſint aliunde in ædes accerſenda, ut etiam ſi quis forte talis irrepſerit in familiam, protinus ſit exigendus cum peſſima gratia. Obſecro, quænam eſt iſta Chriſtianarum legum patientia? Quidam hoc quæſtu nunc vivunt, nanciſcuntur alicunde puellam elegante forma: eam adhuc teneram flectunt ad ſaltus & laſcivas geſticulationes: ingerunt ſeſe conviviis Magnatum, atque etiam Epiſcoporum. Ubi jam grandior eſt facta, proſtituunt. Itaque unius miſeræ virgunculæ pernicies alit tres valentes juvenes cum muliere quæ ſe prædicat eſſe matrem. Et talibus ganeonibus datur unus aut alter aureus pro re bene geſta. Si qua cura morum eſſet Magiſtratibus, hic deberet adeſſe: Rogaret illos errones, unde puellam ſint nacti; comperirent forte plagio ſublatam ex ædibus boni viri: Deinde, quum valeant corpore, cur hoc turpe genus otii ſibi delegerint. Ut commodiſſime reſpondeant, ſaltem hoc honoris promerentur, ut publice cæſi virgis pellantur e civitate. Suppetit quidem hoc loco copioſiſſima jurgandi materia: ſed rixæ modus eſto, quo tandem finiamus quod inſtituimus. Otium vero quum nulli non ſit peſtilens, tamen ætati lubricæ longe peſtilentiſſimum eſt. Semper igitur providendum eſt, ut aliquo negotio teneantur, vel luſu, ſi videtur, modo liberali. Periculoſius eſt otium, ſi acceſſerit luxus & ſolitudo. Nec omnino vanum eſt, quod habet Mimus celebris: *Mulier, quum ſola cogitat, male cogitat.* Nam paucæ ſunt fœminæ, quæ ad maſculum illud animi robur profecerunt, ut res egregias ſecum poſſint animo verſare, nec umquam minus ſolæ ſint, quam quum ſolæ ſunt. Certe pueris ac puellis inutilis eſt ſolitudo. Metuit adoleſcenti Philoſophus, quem quum videret ſolum inambulantem & cogitabundum, rogavit quid ageret? *Mecum*, inquit ille, *loquor.* Tum Philoſophus, *Vide, ne cum improbo homine loquaris.* Cæterum puella, quæ vel precibus vel lectioni intenta eſt, nec otioſa eſt, nec ſola. Si precatur, cum Deo loquitur. Si legit ſacros Libros, audit Deum ſibi loquentem. Sed præceptionum nullus eſt finis, de quibus multa tradidere veteres, multa recentiores. Ad compendium res conferetur, ſi parentes norint quid debeant præcipere, liberique parentibus obtemperent. Ætas enim illa nondum patitur, ut in primum ordinem referri poſſint, in quo ſunt qui & per ſe ſapiunt, & obtemperant recta conſulenti. Huic contrarium genus prorſum eſt inutile, videlicet, eorum qui nec domi habent conſilium, nec alienis conſiliis duci poſſunt. Satis eſt ſi fuerint in medio genere, nimirum eorum, qui per ſe quidem nondum perſpiciunt quid ſit optimum factu, tamen libenter obtemperant bene monentibus. Proinde Paulus Apoſtolus nihil aliud præſcribit filiis, quam obedientiam: *Filii*, inquit, *obedite parentibus per omnia: hoc enim placitum eſt Domino.* Quod dixit per omnia, non complectitur impia juſſa: ſed per hyperbolen indicat ſummam obedientiam. Sunt aliquoties moroſi parentes, qui præcipiunt quæ nihil ad rem pertinent: cædunt ubi nihil admiſſum eſt. In his obedient per omnia filii, donec ventum fuerit ad impietatem. Ibi pietas debita parentibus cedere debet meliori pietati quæ debetur Deo. Reſponſantibus & parentem iniquitatem allegantibus, compendio reſpondet Apoſtolus: *Hoc enim placitum eſt Domino.* Sit hoc unum ſatis adverſus omnes reſponſationes: *Sic placitum eſt Domino.* Par eſt obediendi ratio ſervis ac liberis. Optimum fuerit ſi utrique ſuo fungantur officio: ſin qui præditus eſt auctoritate vergit ad tyrannidem, præſtat ut inferiores obſecundent majoribus. Nihil enim ſeditione pernicioſius. Fortaſſe non meretur pater temulentus ac ſtupidus obſequium filii, ſed ita *placitum eſt Domino.* Domino præſtas iſtud obſequii, & ille reponet obedientiæ præmium. Idem præcipit ſcribens Epheſiis: *Filii, obedite parentibus veſtris in Domino: hoc enim juſtum eſt. Honora patrem tuum & matrem tuam, quod eſt mandatum primum in repromiſſione: ut bene ſit tibi, ut ſis longævus ſuper terram.*

Cur obedientiæ præcepto ſubjecit *in Domino*? *In Domino*, id eſt, *amore Domini*, qui referet gratiam, & in his quæ non adverſantur pietati, quam docuit Dominus. Prima tabula continet ea quæ pertinent ad Deum: ſecunda, quæ ad homines. Quoniam autem ſecundum Deum primus honos debetur parentibus, unde ſumſimus vitæ primordia, jure primum appellat præceptum, quod in ſuo genere cæteris antefertur. Adjecit autem, *in promiſſione.* Siquidem huic uni præcepto adjectum eſt præmium etiam temporale, quo forent ad parendum alacriores: quandoquidem ætas illa

Digitized by Google

la non perinde movetur ſpiritualibus. Sic enim legis Exodi vegeſimo: *Ut ſis longævus ſuper terram, quam Deus Dominus tuus dabit tibi.* Non ſemper longævi ſunt ſuper terram, qui morigeri fuerunt parentibus, propterea quod interdum felicius eſt celerius hinc emigrare. Certe non fallet immortalitas promiſſa in terra viventium. Longum enim dici non poteſt, quod aliquando finem habiturum eſt. Movere poterit aliquem, quid ſecutus Ambroſius; hæc verba promiſſionis: *Ut bene ſit tibi, & ſis longævus ſuper terram*, referat non ad filios, ſed ad parentes. Verba ipſius ſic habent: *Promiſſio hæc in Exodo continetur, ut honorifici ſint parentes, & bene eſſent, & provectioris fierent ætatis.* Illud ſentit, opinor: Qualem te præbueris erga parentes, tales erunt in te filii tui. Sunt enim filii, qui ſuis moribus excruciant animos parentum ſuorum: interdum & ante diem cogunt e vita decedere: quod ſane parricidii genus eſt. Rurſus filii morigeri floridam ac longævam reddunt parentum ſenectam. Nulla enim in re ſuavius acquieſcit progenitorum ſenectus, quam in liberis bene moratis. Sic enim ait beatus ille ſenior, plurimorum filiorum pater: *Abundantius gaudium non habeo, quam ut videam filios meos in veritate ambulare.* Quod igitur officii præſtiteris parentibus tuis, a liberis tuis viciſſim exſpecta. Summam quidem auctoritatem tribuit parentibus: ſed hanc refrenat Apoſtolus, jubens ut auctoritas careat ſævitia: *Et vos*, inquit, *patres, nolite ad iracundiam provocare filios veſtros: ſed educate illos in diſciplina & correptione Domini.* Quidam ſic reprehendunt vitia, quaſi nolint homines correctos, ſed exanimatos, & pejores etiam quam ſunt. Atqui paterna correptio ſic admoveri debet, quemadmodum Medicus ægroto pharmacum adhibet. Porrigit catapotia ſubamara, ſed interim conſolatur ſpe ſanitatis. Quod Latinus vertit *educate*, Græce dixit Paulus ἐκτρέφετε. Sunt enim patres, qui nihil indulgentes ætati, volunt illico filios ſuos naſci ſenes. At fovenda eſt imbecillis ætas, ut paulatim ſuboleſcat: hoc enim ſonat ἐκτρέφειν. *In diſciplina*, ἐν παιδείᾳ, quæ proprie eſt inſtitutio pueritiæ. Παιδεύειν enim Græce a puero deductum eſt, quod ætas illa ſit ad eruditionem compoſitiſſima. Unde & indocti dicuntur ἀπαίδευτοι, quod fere quibus ætas puerilis per otium ac luſum effluxit, non perveniant ad veram eruditionem. Παιδεύειν non tam eſt *docere*, quod Græci dicunt διδάσκειν, quam *cum caſtigatione docere*: ne, dum proficiunt in litteris, degenerent in moribus. Cæterum, quod addit νουθεσίᾳ, hoc eſt, *admonitione* ſive *correptione Domini*, ſciſcitabitur aliquis: Quæ tandem eſt *Domini correptio*? Paulus Hebræis ſcribens expedit: *Quem diligit Dominus corripit, flagellat autem omnem filium quem recipit.* Talis ſit ergo patris correptio, caritate temperata, & ex caritate profecta. Apparet hic Paulum de filiis natu grandioribus loqui. Unde id poteſt conjici? Primum quod totam auctoritatem hic defert patribus, matrum non meminit: Deinde quod omnem parentum caſtigationem circumſcribit correptionis cancellis: de cædendo nulla mentio, quum Solomon dicat: *Qui parcit virgæ, odit filium ſuum: qui autem diligit illum, inſtanter erudit.*

Eſt igitur ætas, cui virgæ ſunt utiles: eſt, cui pro virgis ſufficit objurgatio. *Phryx*, ut ajunt, *plagis emendatur.* At ingenuus, quem nec metus Dei, nec parentum reverentia, nec pudor, nec conſcientia movet, ne verberibus quidem fiet melior. Illud autem cavendum patribus, ne commoti vel cædant vel objurgent. Mulier autem, quoniam impotentius commovetur, temperabit a verberibus, præſertim ſexus maſculini: marito potius hoc negotium deleget. Similiter & Coloſſenſibus ſcribens Apoſtolus, patrum auctoritatem mitigat: *Patres*, inquit, *nolite ad iracundiam provocare filios veſtros, ne puſillo animo fiant.* Quod Latinus vertit, *ne puſillo fiant animo*, ſignificantius dixit Paulus, μὴ ἀθυμῶσι, id eſt, *ne deſpondeant animum*, ſive *ne dejiciant animum.* Sunt enim patres quidam in objurgando ſupra modum ſævi, nec ullum faciunt obtundendi finem, donec victus hujuſmodi convitiis adoleſcens clam aliquo ſubducat ſeſe, vel in militiam, vel in Monaſterium, vel in aliud aliquod præcipitium, ſuo malo parentis ſævitiam ulciſcens. Patris imperium cum perſuaſione conjunctum eſſe debet. Adoleſcentes autem plerumque delinquunt, vel inſcitia vel incogitantia. Inſcitiæ medetur παιδεία, incogitantiæ νουθεσία, cui repugnat ἀθυμία. Eruditio rationibus & exemplis propoſitis, demonſtrat quid expetendum, quid fugiendum: cauſaſque reddit, quare ſic expediat ei qui formatur. Νουθεσία vox inde dicta eſt, quod revocat in animum, quod per incogitantiam exciderat, ac mentem quæ jam elapſa fuerat, reponit. Nihil proficiebat Demea vociferans: *O cœlum, ô terra, ô maria Neptuni!* Quanto dexterius lenis ille pater, ubi ruborem & lacrymas excuſſiſſet adoleſcenti, adhibet paternam objurgationem: *In qua civitate tandem te arbitrare vivere? virginem vitiaſti, quam tibi jus non erat tangere. Nolim cæterarum rerum te ſocordem eodem modo.* 1 Reg. 2. Hac lenitate traxit adoleſcentis animum ad quodvis obſequium. Eſt tamen vitioſa quædam lenitas ac facilitas prava, cujus exemplum habes Heli Sacerdotem, virum pium, ſed qui filios haberet inſigniter impios, quos nihil movebat ſenilis admonitio: *Quia Dominus*, inquit, *decreverat occidere illos.* In humanis erratis dandum eſt aliquid humanæ fragilitati, cæterum ubi profecit eo malitia, ut nec a Divis, nec ab hominibus abſtineant injuriam, qui peccat ſi corrigi non poteſt, tollendus e medio eſt, ne plus noceat. Brutum, qui filios ſecuri percuſſit, quod Tarquinii dominationem expulſam reducerent, mirantur plerique, laudant pauci. In pueris pluribus de cauſis major celeriorque docilitas eſt. Primum, quod vacuum habent pectus, veluti tabula complanata, in qua poſſis quod velis exarare. Deinde, quoniam mirantur omnia, tenaciſſime retinent quod impreſſum eſt. Poſtremo, adeſt etiam infantibus imitandi dexteritas, prima ingenii ſignificatio. Occupanda eſt igitur ætas tenerior, priuſquam amoribus aliiſque cupiditatibus inficiatur, & utendum illius dotibus, quas in hoc addidit Deus, quo facilius ad virtutem fingeretur. Quoniam autem ſemper tenent, quod primum fuerit infuſum, inſtillanda ſunt optima. De præcipuis igitur virtutibus colligendæ ſunt paucæ, ſed exquiſitæ ſententiæ. Eas potiſſimum e ſacris Voluminibus oportet decerpere, quamquam & in Ethnicorum libris permulta ſunt, homine Chriſtiano non indigna. Rurſus quoniam facile quod vident, imitantur, providendum eſt ne quid videant quod imitari turpe ſit.

Ubi jam ventum erit ad illud non Pythagoræ bivium, nam ab ipſa ſtatim infantia via virtutis amplectenda eſt, ſed ad compitum, in quo de deligendo vitæ genere deliberatur, cavendum eſt ne parentes filios filiaſve ſuas ad aliquod vitæ genus, ad quod propenſi non ſunt, compellant: præſertim ſi tale ſit, ut ſemel ingreſſo non ſit reditus, quale eſt initiatorum ſacris ac Monachorum. Hic varie peccatur a parentibus. Quidam onerati numeroſa ſobole, deſtinant aliquot Sacerdotum & Monachorum inſtituto, quoque facilius illaqueent eos, curant ut adhuc impuberes initientur ſacris, aut in Monaſterium abdantur. Hypodiaconus reſilire non poteſt: vinctus ille eſt, & ſæpe non cogitat ſe eſſe vinctum, qui tenetur. Quod ſi metuunt ne ætas adferens judicium, mutet illorum ſententiam, procurant a Romano Pontifice Bullam, ut liceat ante tempus initiari Sacerdotio. Hi ſic cogitant: Si facultates dividantur inter tam multos, peribit decus noſtræ familiæ: nunc filius fortaſſis fiet Præpoſitus aut Abbas, tum nos cum illo bibemus, nobis non erit gravis. Alii non tam utilitatem ſequuntur, quam tutum. Conſiderantes enim effrenem vitam adoleſcentis, metuunt ne turpiter occidatur, aut nequando pœnas det legibus. Ab hoc metu liberant illos raſura & cuculla. Alii Religionis titulum prætexunt: Volo, inquiunt, ex liberis meis aliquot eſſe dicatos Deo, ut ſint qui orent pro me vita defuncto. Itane cæteri dedicati ſunt Diabolo, aut ſoli Sacerdotes ac Monachi poſſunt orare? Tolerabilius hoc quoque, ſi perſuaderent, nunc

Digitized by Google

cogunt, negant se æquo animo morituros nisi impetrent quod imperant. Illud consultius, ut si viderint filium aut filiam propensam ad simile Institutum, non statim parentes applaudant, sed explorent unde conceperint eum affectum, ex sese, an ex instinctu alieno. Si senserint esse Pharisæos, qui sui commodi gratia venantur proselytum, edicant illis ut abstineant ab alienis liberis. Sin ex sese conceperunt eum affectum, primum observent an reliqua illorum vita voto respondeat. Si compererint mores undique luxu, voluptatibusque corruptos, sciant eum affectum ex Deo non proficisci. Hic quidam connivent etiam ad filiorum nequitiam, dicentes: Expleat se semel, quo postea magis oderit voluptates. O stultas voces! sit homo pessimus ut subito fiat optimus. Quod si vita respondet proposito, ne tamen illico mos geratur illorum animo, sed, quemadmodum ad certamen Olympicum juvenili calore properantibus ponuntur ob oculos, quam multa sint tum facienda tum ferenda, qui velint vincere: ita conveniet his occinere difficultates & incommoda ejus vitæ, ac veri Sacerdotis verique Monachi proponenda imago. Deinde corporis & animi habitus A conferendus est cum eo vitæ genere quod ambiunt. Quod si filius ad singula sobrie saneque responderit, diuque in eo perstiterit affectu, bona spes est illum bono duci spiritu, nec parentes perpetuo debent reluctari, ne forte pugnent cum Deo. Nunc complures sunt, tum viri tum fœminæ, qui simul atque per ætatem intellexerint se parentum artibus ac violentia detrusos in vitæ genus, ad quod non erant natura compositi, Diris devovent illos, tantum abest ut pro eis orent. Sic educandi sunt liberi, ut sive flectant animum ad sacros Ordines, sive ad statum conjugalem, puri ad pura veniant. Si juvenis non amore religionis, sed ut licentius scortetur, abhorret a matrimonio, persuasione inducendus est, ut consulat animæ: sin vel natura, vel certo judicio abhorret, non est repugnandum. Idem sentiendum de genere studiorum, deque cæteris vitæ institutis, quæ sunt innumerabilia. Felicius enim fere succedit, ad quod natura compositus es. Video circulum hujus disputationis ad caput esse revolutum. Ab ea cœpimus ætate, quæ paratur fingiturque matrimonio, & eodem deduxit nos disputationis periodus. Hactenus igitur hujus voluminis modus esto.

FINIS.

VIDUA CHRISTIANA,

PER

DESIDERIUM ERASMUM ROTERODAMUM,

AD

INCLYTAM QUONDAM PANNONIÆ BOHEMIÆQUE REGINAM

MARIAM,

CAROLI CÆSARIS,

ET

FERDINANDI REGIS

SOROREM.

INTER innumeras calamitatum species, Maria, singulare Principum fœminarum decus, quibus undique cingitur vallaturque vita mortalium, haud aliud esse malum vel gravius, vel pernicioſius semper judicavi, quam bellum, hoc etiam nomine detestabilius, quod fere homini ab homine nascitur. Nam terræ motus, exundationes maris ac fluminum, fulgura, pestilentiæ, cæterique casus hujusmodi, quamlibet horrendi, calamitosos reddere possunt, impios facere non possunt. Deinde ut fatis imputari possunt, ita habent commune necessitatis, cui ne Superi quidem repugnare dicuntur, solatium: ut autem lenit ægrimoniam rigida fatorum necessitas, cui mortales omnes ex æquo sunt obnoxii, ita gravius vulnerant animos, quæ nostra nobis culpa accidunt. Hæc igitur ut afflictos faciant eos, in quos irruerunt, infelices certe non faciunt. Nullus enim jure potest infelix dici, nisi qui suo vitio miser est. Cæterum, quum funestum ac lugubre bellum, ingens malorum omnium agmen secum trahat, vix aliud habet atrocius crudeliusve, quam quod subito conjunctissimos affectus distrahit. Est enim aliquid omnino morte crudelius, quamquam huic inter ea quæ mentes hominum terrificant, primum locum tribuunt magni nominis Philosophi, atque hinc Mars velut a nocentissima sui parte Græcis Poetis dictus est βροτολοιγὸς, quod homines perimat. Quis enim hoc negat esse crudelissimum, quod homo trucidat hominem? Sed habet insuper hoc peculiare malum belli conditio, quod nullos frequentius tollat, E quam optimos, vitaque dignissimos: nullis frequentius parcat, quam quos nihil referebat incolumes esse, imo quos in rem omnium erat interisse, ut jam falsum videri possit, quod prisci Martem communem esse dixerunt, quum innocentissimo cuique sit infensissimus. An non miserandum est, quum subito perit juvenis, ætate, forma, viribus, ingenio, animi magnitudine, stemmatis, opibus, ac dignitate florens? Talis, nimirum, mors, lacrymas excutere solet, etiam alienissimis, nonnumquam & hostibus. Tolerabilior casus foret, si simplex esset interitus. Sed hic unius hominis mors, quam multos exanimat, quot parit funera, quot mortes gignit, hoc etiam acerbiores, quod lentæ sunt. Nam illa quæ in præliis accidit, hoc habet solatii, quod subita venit, quot cito cruciatu liberat. At dum parentibus orbitatem, liberis solitudinem, conjugibus viduitatem, fratribus luctum, amicis mœrorem, patriæ desiderium adfert, quid? an non una multos lenta morte discruciat? Quæ quidem hoc etiam est acerbior, quo caritatis nexus fuerit adstrictior, quo sanctior jucundiorque societas. Inter omnia porro animorum vincula nullus affectus conferri potest cum eo, qui maritum & uxorem legitimo castoque fœdere copulat, vincitque prorsus *Herculano*, ut prisci solebant loqui, *nodo*. Huic cedit & liberorum in parentes, & parentum in liberos pietas, qua secundum eam quam Deo debemus, nihil habetur sanctius. Neque vero necessitudinem hanc, naturæ tantum affectus, aut animi inductio tam arcto nexu commisit, sed summus etiam naturæ conditor ita præscripsit, *ut homo relictis parentibus*, si res ita tulerit, *adhæreat uxori suæ*. In cæteris enim necessitudinibus benevolentia mutua so-

cian-

Digitized by Google

ciantur animi, hic juxta Divinæ vocis oraculum, *duo conflantur in unum*, non aliter quam ex animo & corpore unus homo conſtituitur. Quid autem quum ad hanc animorum propenſionem, qua natura rerum æternitati conſulens, marem fœminæ, fœminam mari conciliavit, ad fœdus, quo una uni dicatur inſolubili copula, acceſſerit matrimonii religio? Quid quum peculiaris quædam morum & ingeniorum cognatio, cum fortunarum æqualitas, cum intima familiaritas, quæ facit ut commori dulcius ſit quam ſupereſſe? Si parum humanus eſt, qui vetat matrem in filii funere lugere, quanto inhumanius ſit non permittere lacrymas uxori maritum efferenti?

Sentis, opinor, Maria Clariſſima, quorſum hæc ſpectent. Hinc, nimirum, non difficile conjiciet aliquis, quam atrox vulnus animo tuo fortuna inflixerit, quum tibi Lodovicum maritum eriperet, & talem maritum, juvenem animo præclaro, vereque generoſo, nihil non eximium de ſe pollicentem, duobus opulentis regnis florentem, ab avis, proavis, abaviſque Regibus longa ſerie genus ducentem, ſed non alia re vel florentiorem, vel generoſiorem, quam animi dotibus ſummo Principe dignis. Adde huc & cito raptum, & ſic raptum. Pauculis annis tibi datum eſt illo frui, & ſubito juvenem immortalitate dignum, ſæva belli procella abripuit. Atqui æquiore animo dimittuntur ea, quorum uſus fructus juſto temporis ſpatio nobis permiſſus eſt, nimirum, temperat erepti deſiderium, partim diutinæ conſuetudinis memoria, partim pudor eſt, qui ſi minus tantum valet, ut omni dolore vacemus, certe illud præſtat, ut moderatius doleamus. Fortaſſe jure queratur aliquis de eo, qui creditum ante diem repoſcat, at ubi nullus eſt præſcriptus dies, & creditori jus eſt, quocumque velit die debitorem appellare: qua fronte quiſquam queratur de creditore, cujus lenitas longi temporis uſuram indulſit? Mutuum eſt, commodatitium eſt, quidquid habemus in hoc mundo. Quid attinet alia commemorare, hoc ipſum corpus quod circumferimus, hæc anima qua ſpiramus, commodatitia eſt, hac lege data, ut quocumque momento repoſcat qui dedit, ſit æquo reddenda animo. Poſt diutinum rei commodatitiæ uſum queri ſumma ingratitudo eſt: de mox repetita, ſi minus juſta, certe probabilior eſt querela. Tibi intra tam breve ſpatium, uxorem & viduam, Reginam & privatam eſſe contigit, quaſi fortuna ludibrii cauſa tantum in hoc dediſſet tantæ felicitatis guſtum, ut majore cruciatu poſſet, quod dederat, eripere. Adde his, quod eſt aliquod humanis affectibus in calamitate ſolatium, adſediſſe morituro, excepiſſe voces ultimas, dediſſe noviſſimum oſculum, dixiſſe vale æternum, clauſiſſe morientis oculos, præſtitiſſe ſupremum funeris officium. Fit enim his rebus, ut & qui moritur, æquiore demigret animo, & qui deſeritur, doleat moderatius. Atqui hoc quoque quidquid eſt lenimenti, tibi Mavortius furor invidit. Reſtabat ultimum doloris levamen, ſi quis parvulus aula luderet Æneas, in quo tibi quodammodo & conjunx & regnum maneret incolume. Conjugem videres in filio, regnum teneres cum filio. Et hoc ſolatii genus, Maria, tibi fatorum iniquitas invidit. Optabilius erat animo tuo cum cariſſimo ſponſo perire, quam exſtincto ſupereſſe. Et audio minimum abfuiſſe, quin te quoque aut mors aut morte durior captivitas abriperet. Tanta malorum procella, quem non virum dejiceret? At hæc tempeſtas tam ſæva, tam impia, tam atrox in te puellam incubuit. Philippi patris præmatura mors, mox paterni maternique avi te parvulam adhuc pullatam reddidit. Nuper fleviſti Iſabelam ſororem, pro Regina exſulem, mox pro viva mortuam. Vidiſti ſororem alteram pro Regina viduam.

Hic, opinor, mihi dicet aliquis, quorſum iſta pertinet oratio? An ut afflictæ lacrymas, quas abſtergere debueras, provoces, luctumque renoves, quem fortaſſe jam vel ratio ſopivit, vel tempus aliqua ex parte mitigavit? Conſolatoris eſt, vel extenuare quod accidit mali, vel ab hujus cogitatione lugentem avocare, vel Philoſophiæ præceptis animo robur addere: Tu malorum ſcenam ſic ponis ob oculos, ut alienos etiam ad fletum poſſis excitare. Triſte conſolandi genus eſt malorum acervo mederi dolori, quamquam & hoc interdum immodice dolentibus remedio fuit, quemadmodum ſunt his quoque rigidiores, qui jurgiis exigunt animi moleſtiam, quaſi ſectiones & uſturas ad curationem adhibentes. Verum hoc colore non excuſabo quod facio. Merito illa mihi dicerentur, Maria Clariſſima, ſi conſolatoris perſonam ſuſcepiſſem. Nunc longe aliud eſt propoſitum. Non enim hoc ago, ut tuo pectori mœrorem eximam, ut lacrymas abſtergeam, ut gemitus reprimam, ſed ut in aliarum viduarum conſolationem, puellam inclytam, fortitudinis exemplar proferam. Fuit iſta tibi procella cum multis nobilibus fœminis communis, quamquam nulli plus adimere potuit quam tibi, qua non erat ulla felicior. Quam multas habet Pannonia, atque adeo ipſa Ferdinandi Regis aula, quibus illa funeſta clades vel viduitatem vel orbitatem, vel utrumque conciliavit? Sed nullam omnium, arbitror, eſſe, quæ ſuam calamitatem, ſimili ac tu tuam, pectoris robore perferat. Quæ vero tam muliebri eſt animo, quam non pudeat impotentius diſcruciari, miſerandis lamentationibus indecoras voces emittere, modo te conſpiciat puellam, ſic natam, ſic educatam, atrociſſimam ſortem forti infractoque animo perpeti? Non quod ſenſu mali careas, ſed quod humanos affectus Chriſtiana pietate ſuperes. In te velut e ſpecula ſignum Deus extulit, ſaluti futurum omnibus doloris naufragio periclitantibus. Hoc exemplum quo magis in edito eſt, hoc magis omnium oculos feriet. Magis in edito locari vix potuit, lucem undique circumfundit tam numeroſa progenitorum tuorum ſeries, in qua nihil reperies præter ſummos Orbis Monarchas. Eos ne longius repetam, patrem habes Philippum, quo non alius Princeps fuit Orbi gratioſior: avum paternum Maximilianum Cæſarem: maternum Ferdinandum Regem Catholicum, quorum uterque non minus animi dotibus rebuſque prudenter ſimul ac fortiter geſtis, quam ditione floruerunt: proavum paternum Fridericum Cæſarem, maternum Hungariæ Regem: amitam Margaritam imperio dignam fœminam. Materteram Catharinam Angliæ Reginam, mulierem ea doctrina, pietate, prudentia, conſtantia, ut in ea nihil muliebre, nihil non maſculum deprehendas, præter ſexum ac formam. Hæc te præcedit pompa. A latere ſunt duo germani, Carolus Cæſar, cujus tanta potentia eſt, ut multorum invidiam contrahat, tanta benignitas, ut nullius mereatur: ad cujus benignitatem non video quid poſſit adjungi, ſi tanto rerum ſplendori, tranquillitas orbis contigiſſet. Tum Ferdinandus præter tot egregios titulos, Hungariæ Boemiæque Rex, juvenis tam magnis, tam multis excellens virtutibus, ut inter illius decora minima portio ſit, ſtemmatum claritas, aut ditionis magnitudo. Adde germanas tres, Iſabelam, Leonoram, & Catharinam, omnes inclytis Regibus aut nuptas aut nupturas. Ne quid interim vaticiner de fratrum ac ſororum liberis, quos jam aliquot in ampliſſimas ſpes natos gratulamur. De præteritis tuto gloriari licet, de præſentibus non eſt tuta gloriatio, propter Nemeſin quæ ſubito nonnumquam jactatam proſperitatem vertit in calamitatem, multo vero minus de futuris, quorum eventus nobis incertus eſt: certe bene precari licet, ut Deus hunc generis veſtri ſplendorem, orbi Chriſtiano proſperum ac fauſtum velit eſſe. Atque ut nulla ſit Nemeſis, non ſatis tuto judicarem hæc apud te prædicari, niſi ex his, qui te propius norunt, didiciſſem ingenii tui ſingularem modeſtiam, ac pietatem, quæ te abunde docuit beatitudinem nequaquam in hiſce rebus ponere, quas videmus interdum & improbis obtingere, & quemadmodum ſæpenumero obtingunt indignis, ita repente dignis eripit caſus aliquis. Poſtremo ejus eſſe generis, ut aliquando felicius ſit his ſpoliari, quam ornari, pluſque laudis habeat ea contemſiſſe, quam habuiſſe. Animi bona perpetua propriaque ſunt, ſolaque beatum reddunt ſi adſint, miſe-

Digitized by Google

rum, si absint. Hac Philosophia quum scirem & imbutum & confirmatum pectus tuum, ausus sum de generis tui fortunæque splendore nonnulla commemorare, quæ tamen ipsa paucis in hoc tantum attigi, ut ostenderem exemplum Christianæ tolerantiæ, Numinis providentia, quo latius pateret, in edito sublatum esse mortalibus, ut unius puellæ magisterio mulieres universæ, præcipue Nobiles, hoc fere molliores, quo fortunam habent indulgentiorem, discant in secundis rebus temperantiam, & in adversis æquanimitatem. Id adsequentur si prospexerint, quibus præsidiis armatus iste tuus animus tantis fortunæ tumultibus non cesserit. Verum illud interim mihi a tua modestia precibus impetrandum est, ut mihi liceat egregias tuas dotes, aut ut dicam Christianius, Optimi Maximi Numinis in te benignitatem, omnium oculis subjicere, quod si meis precibus non dandum putas, certe patientiam istam abs te extorquebit, Christiana pietas & caritas, quæ nihil refugit, vel pati vel facere, modo quam plurimis liceat prodesse. Id autem tametsi justum & æquum arbitror, tamen vix ausim mihi polliceri futurum ut permittas quod opto, nec aliud in te magis suspiciendum arbitror, quam quod laudum tuarum quam calamitatum es impatientior, si tamen calamitas vocari debet, quidquid homini citra bonæ mentis jacturam accidit.

Quid igitur faciam? Ut faciam, invitat publica utilitas, ne faciam, deterret tua singularis modestia. Sequar temperamentum. Sic indulgebo tuæ modestiæ, ut tamen ad universum fœmineum ordinem aliqua per te veniat utilitas. Non onerabo, Maria, pudorem tuum, sic proponam exemplum, ut nullius viventis personam adducam in medium, imago velut in tabula subjicietur oculis, ut cuivis liberum sit conferre, quum volet. Qui faciem hominis coloribus expressam attente contemplatus est, protinus agnoscit cujus sit, si tamen hunc ipsum propius est intuitus: sic qui ex interiore convictu mentis tuæ simulacrum perspexit, agnoscet haud quaquam mendacem imaginem, nisi quod plus videmus in homine vivo, quam in picta tabula. Paucis igitur ostendam, quibus rebus nobilem fœminam oporteat esse instructam. Primum adversus aulæ delitias, deinde adversus viduitatem aut orbitatem, similesque casus, qui multos sic animo consternare solent, ut aut dolore contabescant, aut sibi fatum consciscant. Nec mirum, si id accidat fœminis, quum ea res in viris propemodum laudem publicam tulerit, magno quidem consensu, sed maximo errore, Scriptorum. Cur enim hoc laudibus vehendum existimemus, quod impium est ac Dei jussis repugnans? Sibi manus adferre, aut immanitas est, aut dementia, aut infirmitas. Jam ut fortissimum sit spontanea morte finire dolorem, certe fortius est, quidquid erit malorum fortiter perpetiendo vincere. Atque adversus fortunæ quidem sævitiam, multi scriptis suis mortalium animos armare conati sunt, verum haud scio, an acrior sit lucta adversus fortunam blandientem quam tonantem. Certe multos novimus, quos adversus tristissimos casus invictos, rerum successus prostravit. Hic fortassis exspectas, Inclyta Maria, ut primum arma tibi porrigam adversus fortunæ blandientis insidias, mox alia, adversus sævientis minas. Non faciam, iisdem armis adversus utrumque licet esse tutos. Nauclerus aliis velis utitur tranquillo mari, aliis quum urget tempestas. Dux aliis armis instruitur adversus Parthos, aliis adversus Gallos, aut Germanos. Hic, quoniam res animo geritur, quisquis probe munitus est, ad omnem fortunæ varietatem æque tutus est. Quamquam ne gubernator quidem bonus est, qui non novit nisi secundis ventis & æstu navem moderari. Nec bonus dux, cujus animus non ad omnia præparatus est, quæ solent in bellis accidere. Frequenter aliis atque aliis pro re nata consiliis utitur, sed ars eadem est, & pugnanti & fugienti. Sic virtutis habitus ille, qui solus reddit hominem vere beatum aut miserum, variis modis exserit sese pro rerum differentiis, at ipse tamen semper sui similis est, semper idem est. Quemadmodum Polycletus aliter atque aliter operatur in ligno, marmore, gypso aut cera, quum ars sit eadem: sic animus virtutis habitu instructus, quamcumque materiam Deus objecerit, suo fungitur officio. Et in difficilibus quidem rebus magis elucet virtus, quum in prosperis aliquoties admirabilior sit, si propius contempleris.

Non hic repetam quæ Stoici magno quidem ingenio verbisque magnificis de Sapientis animo disputant in quem unum nihil potest fortuna, quem Diis æquant, interdum & anteponunt. Quid enim aliud illi, quam somnium quoddam & umbram veræ virtutis cernere potuerunt, qui Deum verum auctorem non noverant, qui de animorum immortalitate dubitabant, corporum resurrectionem ne per somnium quidem intellexerant, qui nec fontem nec finem sapientiæ deprehenderant. Si quæras ab illis quid est Deus, respondent qui minime desipiunt, anima mundi, aut totum hoc quod vides & non vides. Si de numero Deorum quæras, ambigunt, quum utique quod incomparabiliter summum est, non nisi unicum esse possit. Quum autem quidquid est homini boni, a Deo vero proficiscatur, ab eodem servetur, augeatur & consummetur, illi virtutis habitum, quo metiuntur hominis felicitatem, humanis viribus tribuunt, in tantum ut putent Sapientem illum suum ipsis etiam Superis medium unguem posse ostendere, nec aliud tamen illi benefactorum præmium pollicentur, quam magnificum illud Sapientis nomen, quo nihil alienius esse potest a modestia Christiana. Valeat igitur illa lusciosa pariter ac superciliosa sapientia, quæ tamen multas habet sententias, multaque exempla, quæ Christianis suam exprobrent oscitantiam. Siquidem illi quum nec Dei veri certam cognitionem haberent, nec cœlestis regni spe ducerentur, nec agerentur Spiritu Dei, tamen humanæ mentis viribus tam anxie de virtute cogitarunt, tam multa subtilissime pervestigarunt, tot exempla perfectæ virtutis, aut si mavis simulacra, factis prodiderunt; Contra bona Christianorum pars sic vivit, ut de vera hominis felicitate, ne leviter quidem umquam cogitasse videatur, quum ad hujus cognitionem non sit opus operosa dialectica, nec multorum annorum studio, sed Christus certissimus auctor, sic in compendium redactam Philosophiam cœlestem nobis explanaverit, ut nulla ætas, nullus sexus, nullum ingenium hominis non hujus docile sit, modo mentem adferat, mitem, obsequentem ac tractabilem. Atque hoc ipsum Deus præstat homini per quod docilis redditur, modo ne se subducat benignitati Numinis.

Proinde nequaquam audiendi sunt, qui ab hac Philosophia submovent Principes, alioque Rempublicam administrantes, submovent fœminas, præsertim in Regum aulis versantes, submovent ætatem adhuc virentem, quum nulla sit ætas docilior, quam ea quæ nondum vitiorum affuetudine, adversus bene monentem obduruit. Istos vero qui negant Euangelicam doctrinam utilem ad gerendum Principatum, aut Rempublicam administrandam, olim confutavit D. Augustinus, nos quoque nonnihil attulimus in *Panegyrico*, quem olim patri tuo Philippo; rursus in *Christiano Principe*, quem Carolo fratri, etiamnum adolescenti, & recens Principatui inaugurato, tradidimus: adeo vero non est inutilis, ut ad bellum quoque gerendum, rem omnium truculentissimam conducat. Siquidem imbutus Philosophia Christiana Princeps, omnia tentabit ne ad bellum veniatur, deinde si vitari non poterit, quanta poterit humani sanguinis parsimonia geret. Curabit ut militi quam minimum liceat, ad innoxios quam minimum calamitatis redeat, denique dabit operam ne latius serpat, ne in longum tempus proferatur. Nemo diu belligeratur, qui belligeratur invitus. Nihil enim moror istas voces, odi bellum, sed injuriis adigor, opto pacem, si detur æqua & honorifica. Simili modo tergiversantur & latrones. Nulli deest causatio, qua culpam suam elevet. Numquam inter illos pax est, inter quos de summo jure contenditur. In pace vero summa religione curabit, ut viros integros & incorruptos admoveat ad publicas

Digitized by Google

blicas functiones. Breviter, utroque tempore sic administrabit ditionem, ut meminerit se post pauculos dies, Christo Monarcharum Monarchæ, cujus potestas inevitabilis est, de singulis redditurum esse rationem. Tantum abest ut Euangelica doctrina officiat Rempublicam tractantibus, quæ cunctis quidem ad recte vivendum, sed non aliis magis quam Principibus est necessaria. Jam quod ad sexum & ætatem attinet: si Christus pueros amanter complexus est: si Ecclesia pueros septennes Catechismo judicat habiles, & ætati tam teneræ credit Euangelicæ Philosophiæ mysteria, & quod tradidit exigit, quis hominum audebit illos submovere? Idem si fœminas in privatum etiam colloquium admisit, si in intimam familiaritatem recepit, veluti Samaritanam & Mariam Magdalenam: Si idem fecerunt Apostoli, quorum Joannes Euangelista quamdam Epistola dignatus est, *Dominam* appellans: Si D. Hieronymus, Ambrosius & Augustinus, aliique celebres Ecclesiæ Doctores non Epistolis modo, sed justis Voluminibus agunt cum virginibus, viduis, & conjugatis, & agunt non de rebus frivolis, sed de divinarum Litterarum enarratione, cur quisquam eum sexum divinæ Sapientiæ judicet indocilem? Jam si spectemus exempla, pudet dicere, sed tamen res dilucidior est, quam ut inficiari liceat, plura propemodum religionis ac pietatis exempla suppeditat fœminarum ordo, quam virorum, si modo pietas est, puritate corporis & animi, vitam Angelorum æmulari, abdicatis mundi pompis & opibus in solo Deo spem, solatium, ac voluptatem omnem reponere, pauperibus & ægrotis pecunia pariter & officiis opitulari, in sanctis precibus, jejuniis, ac divinorum Voluminum meditatione indefesso studio versari.

Probe faciunt qui plebejos monent, ut cum religione ac tremore versentur in sacris Voluminibus, nec temere suo judicio fidant. Verum, qui simpliciter Libros divinos excutiunt e manibus Laicorum, quo spiritu ducantur, nescio; certe, decretum illorum pugnat cum exemplo Christi & Apostolorum: & a quo deterrent isti, ad hoc exhortantur Ecclesiæ probatissimi Doctores, summa laude dignum existimantes, quod isti velut impium exsecrantur. Exsibilandæ sunt autem istorum voces, qui, dum faceti videri student, impios sese declarant, negantes Euangelicam Apostolicamque doctrinam ad Primarias & Aulicas fœminas pertinere. Nonnarum hoc esse, non Principum. Omittamus istius nominis invidiam, quod apud eam gentem unde ad nos dimanavit, nihil aliud sonat quam *sanctas*, quam appellationem olim Christianis omnibus fuisse communem, declarant Apostolorum litteræ, declarant & recentiorum scripta, quingentis a Christo nato annis, quicumque Christum profiterentur, citra discrimen *sanctos* ac *sanctas* fuisse vocatos, quemadmodum *fratres* ac *sorores*. Quod si Christianorum omnium professio est, juxta Christi doctrinam, & Apostolicas traditiones vivere, quos pudet instituti, pudeat & cognominis. Sin contumeliam non ferendam existimant, si quis ipsos neget vocandos Christianos, cur indecorum putant juxta Christi doctrinam vivere. Imo si contumeliam non tolerandam ducunt a Christiani cognominis honore submoveri: facile colligunt quam non sit honorificum, vitam agere cum Christiana professione pugnantem; & si sordidum abjectumque putant pie innocenterque vivere, magnificum ac Regium existiment a consortio Cœlitum excluſos, cum Satana tradi sempiternis ignibus. Non est Christus tetricus ac supercilioſus, qualem illum fingunt hypocritæ, nihil illo popularius, nec minus communis est omnium quam hujus mundi Sol. Præclare vero de Principibus ac Principum aulis sentiunt, si putant illic veræ Religioni locum non esse, si quod in rebus humanis optimum est, Optimatibus adimunt, atque ibi judicant fœdum esse parere Christi legibus, unde Reipublicæ leges proficiscuntur. Qui fieri potest ut bene regant populum suis edictis, qui Christi jussa spernunt? Aut qua fronte postulant, ut sibi veluti Principibus populus honorem exhibeat, si ipsi non agnoscunt summum omnium Principem Christum? Imo quemadmodum fortasse vere dictum est, *non statim bonum esse Principem, qui bonus sit vir*, ita extra omnem controversiam est, non posse bonum esse Principem, qui vir sit non bonus; & quemadmodum Plato dixit, *non aliter civitates fore felices, quam si Principes haberent philosophantes*, ita verissimum est Rempublicam numquam esse florentiorem, quam sub Principe Christiano, qui in omnibus quæ gerit, Deum omnium cognitorum, judicem, vindicem, ac remuneratorem habet præ oculis: qui si contingat, cujus domus erit castior & a vitiis purior quam hujus aula? Hoc tantum interest inter Principem & hominem privatum, quod ille plurium malo, pius aut impius est. Ad mores Principis, omnes libenter vitam attemperant, & qui sunt improbæ mentis, tamen hos a sceleribus Principis integritas deterret. Itaque cujusmodi sint aulæ, potissimum a Principum ingenio pendet. Hic, opinor, agnoscis tuam felicitatem, Illustrissima Heroina, hujusque nomine Deo Optimo Maximo gratias agis, quod utrumque fratrem habes ea morum sanctimonia, ut illorum aula nihil aliud sit quam religionis ac pietatis exemplar. Dicas utrumque ad religionis decus & natum & educatum, atque ut liqueat penitus insitum supremi Numinis amorem, nulla fortunæ indulgentia potuit hactenus pietatis ardorem exstinguere: neque vero ad aulæ sanctimoniam leve momentum adfert, Principis uxor. Generosus, atque ut ita loquar, leoninus est Regum animus, nec a quovis tuto solet tractari: Leones & Elephantes viribus invictos arte mitigant & ad obsequium pertrahunt, quibus illorum compertum est ingenium. Uxor *viri molles aditus & tempora novit*, nec raro blandis precibus impetrat quod non impetraret acies armata. Summa potestas, citius exoratur quam persuadetur. Nam cogi omnino non patitur. Paulus scripsit, interdum per mulierem fidelem sanctificari maritum infidelem: ita non raro fit, ut Regem ferociorem aut dissolutiorem, Regina, partim sanctimonia morum, partim commodis ac tempestivis hortatibus, ad sanctiora consilia pertrahat, itaque si totam aulam purgare nequit, certe peccandi licentiam magna ex parte contrahat. Habes & hic exempla domestica, mirandam viraginem & a laudatis omnibus laudatam Elisabetam, aviam maternam, quæ singulari Religionis amore flagravit, nec suæ tantum aulæ, sed totius etiam Hispaniæ mores ad pietatis disciplinam inclinare conata est. Tum Joannam matrem tuam, hac in parte matri suæ simillimam. Nam de Britanniæ Regina matertera tua, jam ante meminimus.

Ab illorum igitur opinione, qui credunt, amplam fortunam pugnare cum studio pietatis, tantum absum, ut existimem, illam non modo nihil officere, verum etiam plurimum adferre momenti. Quum enim omnis Christiana pietas, tribus præcipue rebus constet, afflatu Numinis, doctrina & officiis pietatis, primum nescit Deus personarum respectum, sed ut dives est supra omnes, ita benignus est in omnes, cujuscumque status, aut conditionis sint, imo, si quid interest, benignius impertit sua dona iis, quos fortunæ splendor, velut in theatro omnium oculis exposuit. Quum enim ita visum sit Divinæ sapientiæ, ut plerumque munera sua per homines largiatur hominibus, copiosius impertit his, quorum pietas latius uberiusque fructificet. Sic David afflavit opulente suo Spiritu: sic Solomonem præ cunctis mortalibus ad populum gubernandum instruxit sua sapientia. Ad primam partem pertinet fides, cui comites individuæ sunt spes & caritas. Hic est fons, caput, radix & fundamentum omnis pietatis, atque hæc ex æquo communia sunt omnium, sive Reges sint, sive inopes, ut ille ait, coloni. Jam nulli magis egent doctrina Christiana, quam hi qui latam tenent ditionem, & a quorum auctoritate pendet summa rerum humanarum. At bene natis ac liberaliter educatis fere docilius est ingenium & ad pietatis habitum sequacius: Tum plus otii sup-

petit discendis ac meditandis iis quæ conducunt ad salutem æternam: Ad hæc Præceptorum, Codicum, cæterarumque rerum, quæ parandæ doctrinæ sunt necessariæ, paratior illis est copia. Quamquam hujus Philosophiæ, quam diximus omnium esse communem, nemo non docilis est, cujus mentem illustravit fides, instruxit caritas, excitavit spes. Per hæc enim Deus reddit animum hominis docilem. Siquidem ab eodem venit docilitas, a quo doctrina proficiscitur. Nec est tam perplexa Philosophia Christiana, quam multi volunt eam videri, si submoveas ea quæ ad ostentationem ingenii quorumdam invexit ambitio. Demum ad officia pietatis nemo magis instructus, quam qui opibus, auctoritate, splendore, dignitateque, cæteris antecellit. Hæc omnia, quum Principi nihil aliud esse debeant, quam instrumenta caritatis, quam seges materiaque virtutis exercendæ, cui magis in procinctu est subvenire egenis, adesse pupillis, sublevare viduas, eripere oppressos, componere simultates, coercere licentiam, legibus & exemplis ad recte vivendum vel exhortari vel cogere, quam ei qui Principatum gerit? Proinde multum aberrant a vero, qui putant religionis studium non convenire præcellenti fortunæ, quum nulli magis sit opus religionis studio, nullusque sit ad hanc vel discendam vel tradendam, vel exercendam instructior, quam quibus muneris dignitas summam adjunxit auctoritatem, quibusque proclive est vel metu terrere malos, vel præmiis allicere bonos. Habent denique & Principes, quos imitentur, si non Antonios aut Paulos, certe David, Solomonem, & Ezechiam, aliosque testimonio Divinorum Voluminum claros Principes. Non sunt Apostoli, quamquam quisquis publico fungitur munere, quodammodo Apostolus est, hoc est, Legatus. Sicut enim Deus mittit Prophetas ac Sapientes, ita mittit & Reges & Satrapas, bonos ad sublevandos suos, malos ad castigandos. Verum ut non sint Apostoli, habent tamen Magistros Apostolos, qui Spiritu Christi afflati, quum cæteris omnibus, tum Principibus quoque vivendi normam præscripserunt. Quin & concionandi munus regale est, habet enim Monarcha gladium ad vindictam malefactorum, sed habet & linguam non minus gladio necessariam, multo magis efficacem. Hac hortatur multitudinem, ad legum observationem, deterret militem a licentia violentiaque, commonefacit Judices ac Magistratus officii sui, cives ad mutuam concordiam animat, seditiones componit, finit lites, curat ut omnia sint in officio. Nulla potentior, nulla salubrior eloquentia, quam quæ cum auctoritate suadet honesta. Quum enim ipsa vis honesti per se moveat animos hominum, acres habet stimulos, si Principali dignitate commendetur. Si legeris Exodum, Numeros, Leviticum, Paralipomena ac Deuteronomium, perspicies Moysen tantæ multitudinis Principem, nihil aliud fuisse, quam Ecclesiastem, & qui totum fere Principatum lingua gesserit, interdum & precibus populi causam agens apud Deum. Et ubi sunt isti crassuli, qui ad hujusmodi monita solent cachinnos tollere. Eadem, inquiunt, opera, rade Principi verticem, & da illi longam vestem, quasi virtus dedeceat Regem. Hujus generis exempla non pauca reperies & in Principum Ethnicorum Annalibus. Assidue sedebant in judiciis, orabant apud multitudinem, versabantur in conciliis, ne in privatis quidem negotiis elingues, componebant vitam in exemplum Reipublicæ, ducebant noctes insomnes, ut populi rebus consulerent. Convenit autem ut Princeps Christianus hæc omnia multo præstet religiosius, quam vel antiquæ Legis alumni, vel Idolorum cultores præstiterunt. Istis igitur assentatoribus, qui regium esse putant, nihil habere cum Euangelica Religione commercii, qui eum demum regno dignum judicant, qui sit latroni simillimus, quid superest nisi ut illis Baptismi Sacramentum & Christiani nomen adimant? Alioqui quale est, nomen inane Christiani relinquere, rem detrahere? In aulam itaque non oportet impietatis culpam rejicere, quum hoc ipsum, ut dixi, magna ex parte sit in manu Principis, qualem habeat aulam.

Sed donemus aulam vulgarem, in qua regnent delitiæ, luxus, choreæ, alea, chartæ, moriones, nugæ, fuci, lascivia, profusio, opum ostentatio, fastus, ambitio, adulatio, stultitia. Nam hæc est fere summa vitiorum, Magnatum aulis familiarium. Cæterum, ut ad morum integritatem plurimum interest, inter quos vivas, ita perfecta pietas magis eluceſcit inter male moratos, & irritamentis nequitiæ magis accenditur ad studium innocentiæ. Loth sanctimoniam non inquinavit, spurcissimæ civitatis consortium. Joseph pudicitiam non corrupit, sed illustravit aula Potifaris. Danielem cum duobus æqualibus impii Regis aula non abduxit a cultu patriæ Religionis, uterque in hoc elatus, ut per eam occasionem illustrarent nomen Dei sui. Hester inter aulæ profanæ delitias non amisit animi pietatem. Inter bonos bene vixisse non tam mirum est, quam detestabile est, inter eos male vixisse. At veræ minimeque fucatæ probitatis argumentum est, inter eos rectum tenere vitæ cursum, quibus vel invisa vel ridicula res est morum integritas. Quid olim urbe Romana inquinatius? Illic sancte vixit Paulus Apostolus. Quid Corinthiorum urbe effœminatius? Et illic pietatis scholam aperuit Paulus. Idem fecit Athenis, qua civitate nihil erat corruptius. Idem Ephesi, quæ & ipsa non sine causa male audiebat. Non inquinat innocentem malorum convictus, sed assentire nequitiæ polluit hominem. Quamquam est impietas enormis & deplorata, quæ meretur excludi bonorum consortio, si liceat, qualis est Judæorum, aut si qui sunt alii, qui non verentur impiis convitiis afficere glorioſum nomen Domini nostri Jesu Christi, aut qui publicis homicidiis, veneficiis, latrociniis, adulteriis cooperti sunt, nec ipsos pudet sui dedecoris. Ab horum enim congressu temperandum est, nisi vel urgeat necessitas, vel ad meliora revocandi spes invitarit. Nam uxorem facinoroso conjugi, filium impio parenti adstringit naturalis pietas. Rursus spe profectus, & cum Hæreticis, Judæis ac Turcis miscere colloquia fas est. Jam est consuetudo quædam civilis ac vulgaris, qua comiter salutamus obvios, etiam illos quorum vita nobis displicet. Est propior quædam, quam familiaritatem, seu domesticam consuetudinem appellare solent: Ad hanc non admittendi sunt, qui gravibus laborant vitiis, nec de se spem præbuerunt melioris frugis. Quisquis enim horum arcta necessitudine delectatur, aut favet nequitiæ, aut certe pronus est in periculum. Talium igitur vitare familiaritatem, geminam habet utilitatem. Sic enim & tutior est innocentis integritas, & fieri potest, ut improbus ad se redeat, dum erubescit a bonis vitari. Quemadmodum autem vir bonus optaret in ea civitate, in qua vivit, neminem esse sceleroſum, ita mixtus malis bonisque, sic temperat vitæ suæ rationem, ut malos pro sua virili pertrahat ad vitæ correctionem, bonorum exemplo fiat ipse quotidie melior. Ita nihil vetat pium inter aulicorum delitias luxumque, vitam sobriam & innocuam peragere, eo temperamento, ut erga cunctos servetur comitas, cæterum in familiare contubernium non recipiantur, nisi vel virtute præditi, vel ad virtutem dociles: eorum vero mores, quorum vitiis mederi non potest, sic ferat, ut vitæ dissimilitudinem coarguat interdum & vultus tristitia. Ad obtrectationes, ad assentationes indecoras, frontem obducat, ad jocos lascivos, nec arrideat nec respondeat, quantumque licet a talium familiaritate sese subducat.

At sunt quædam in moribus hominum culpæ, quas, quoquo te vertas, feras, oportet. Cum hominibus homines hic vivimus, non Angeli cum Angelis. Rursum sunt quæ per se mala non sunt, nisi placeant, & animum nostrum avocent. Veluti vestitus splendidior, mensa lautior, ædificium magnificentius. Hæc non sunt interdicta Principibus, nisi modum in his excedant, nec his animum vehementer oblectent, sed vel consuetudini serviant, vel in hoc adhibeant, ut auctoritatem suam his quoque rebus commendent populari turbæ. Expedit enim hoc Reipublicæ ut Principum

Digitized by Google

pum quam graviſſima ſit auctoritas, quæ licet heroicis virtutibus potiſſimum & paretur & alatur, tamen apud rude vulgus hæc quoque nonnihil habent momenti. Odit Heſter ſuperbiæ ſignum, quod aliquando cogebatur in capite geſtare. Quid illi nocebat diadema, cui gratius erat cilicium ſi licuiſſet? Et ſi recentioribus exemplis magis tangimur, habet Germania ſuam Eliſabetam, dignitate Lantgraviam, ſed pietate Monacham, quæ ſic ſeſe partita eſt marito & Chriſto, aulæ & religioni, ut non ſolum ipſa malorum contagione, non ſit facta deterior, verum etiam multos ad pietatis amorem inflammarit. Veſtis quæ tangit corpus, non inquinat animum, niſi tangat animum, quemadmodum cibus non polluit animum, ſi tantum corpus tangat. Animus autem contingi non poteſt, niſi accedat affectus. Sæpe ſub veſte cinericea ſordidaque, ſæpe ſub pannis mendicorum latet animus faſtu plus quam Satrapico tumens. Sæpe ſub Diogenico pallio latet animus delitiis effœminatus. Quid confert ſordida veſtis, ſi holoſericis turget animus? Sub quovis amictu tegi poteſt mens pia. Opes habere non eſt vitium: ſed amare, vitium eſt. Eleganter habitare, ſplendide veſtiri, lautis menſis accumbere non eſt crimen, ſed ad has res applicare animum, crimen eſt. Plato quum apud Dionyſium Siciliæ Tyrannum ageret, juvenem luxu diſſolutum, in aula delitiis corruptiſſima, ſuam tamen frugalitatem non dedidicit, quin potius illum a voluptatibus ad diſciplinarum ſtudium inflexit. Anacharſis quamquam Athenis viveret, in qua civitate difficillimum erat probum eſſe, nihil tamen de ſua ſeveritate remiſit. Quamquam in his quoque quantum licet, Chriſtiana frugalitas locum habere debet, ſi licet; Sin minus, in quocumque vitæ habitu, animus Deo approbandus eſt. Heſter in purpura, Martinus in militari chlamyde, pium animum præſtabit Domino. Abeant igitur in rem bonam, qui Principibus adimunt id quod in vita eſt optimum, hoc eſt, religioſe vivere, puramque mentem exhibere Domino. Rebus ſecundis pariter atque adverſis illuſtratur ſincera pietas, quia utræque ſollicitant ad vitia, ſed haud ſcio, an ex adverſis interdum ſit plus diſcriminis. A quot commodis arcent, ad quæ dedecora plurimos impellunt, egeſtas, ignobilitas & inopia? Invitant quidem ad luxum ac ferociam divitiæ, verum anguſtia rei familiaris docet vafritiem, adulationem, impoſturas, lenocinia, furta, rapinas, maleficia, reliquaſque peſſimas artes: pudendum genus, dejicit animos, ne ſeſe ad res præclaras erigant, & obſcuritas præbet latebras ad licentius peccandum. In ſumma, fortuna blandiens illicit ad vitia, ſæviens cogit. Inſincerus animus utraque fortuna corrumpitur: at quem fides & caritas imbuit, in omni vitæ ſtatu ſui ſimilis eſt. Faceſſant igitur iſtæ excuſationes in peccatis! Sileant linguæ in hoc tantum diſertæ, ut virtutis ſtudium ad paucitatem relegent, nec ætas, nec ſexus, nec conditio, nec ſtatus, nec fortuna, nec locus, nec vitæ genus obſtat, quo minus pie vivamus in Chriſto Jeſu, qui nec hic eſt, nec illic, ſed intra nos eſt, & ubicumque ille eſt, ibi eſt regnum Dei. Quin potius cuncta iſta, quæ vulgus hominum ſolet prætexere ſuis vitiis, his qui Chriſti ſpiritum hauſerunt, cedunt in materiam incrementumque pietatis.

Venio nunc ad Viduas, a quibus Divinæ litteræ perfectius quiddam videntur exigere. Nec in hoc ſumam operam, ut Viduitatis dignitatem oratione celebrem: fecit hoc jam olim ille mellitus orator Ambroſius, tam ornate, tam copioſe, ut nihil poſſit accedere: nec ut te puellam ad perpetuam viduitatis profeſſionem adhorter, quum Paulus Apoſtolus id non auſus ſit facere, quin potius metuens ætati lubricæ Viduas adoleſcentulas velit nubere, ac matresfamilias fieri: non quod idem non liceat Viduis, quod laudatur in Virginibus, ſed quod perpetua continentia ſit peculiare Dei munus. Gratulamur ei cui datum eſt, non inducimus in laqueum cui non contigit. Ut igitur coronatur Virginitas, non præcipitur, ita proximam laudem fert Viduarum caſtitas, non præſcribitur.

A Quod ſi ideo a nemine exigitur perpetua Virginitas, quia rara dos eſt, nec ſine gravi periculo tentatur quod arduum eſt, minus convenit florentem ætatem, ad perpetuam Viduitatem impellere, quod plerumque facilius eſt, in totum a voluptate temperare, quam expertam contemnere. Quod igitur Dominus cuique liberum eſſe voluit, id adſtringere non eſt hominis. Quamquam haud ſcio an iſtam libertatem, quam Chriſtus, & ex Chriſti ſententia Paulus reliquit omnibus, quam & naturæ ratio & humanæ Conſtitutiones comprobarunt, tibi tueri liceat, præſertim cum ea ſit fortunæ tuæ ſublimitas, ut etiamſi gratior ſit animo tuo vidualis continentia, tamen publica utilitas vel invitam ſit ad conjugium adactura. Scio quam plauſibilis fuerit etiam apud Ethnicos Monogamia, quam deteſtabilis Polygamia; nec me fugit, olim apud Germanos fuiſſe receptum, ut non niſi Virgines nuberent. Nec immerito laudatur Cornelia Gracchorum mater, quæ maluit Cornelia Gracchi nominari, quam Ægypti Regina. Nam Ptolemæus Rex hujus fœminæ nuptias ambiebat: nec ſine cauſa celebratur illud Portiæ dictum, *Pudicam matronam non oportet niſi ſemel nubere.* Applauditur & Sulpitiæ Meſſalinæ reſponſo, quæ rogata num poſt elatum Sulpitium maritum, vellet iterum nubere, quod etiamnum florente eſſet forma pariter atque ætate? *Nequaquam*, inquit, *nam mihi ſemper vivet Sulpitius.* Laudatur & Carum Regina Artemiſia, & Carthaginis conditrix Dido, aliæque complures fœminæ, quæ ſic maritos ſuos dilexerunt, ut adulterii genus judicarent, illis alterum conjugem adſciſcere.

Sed non eadem licent omnibus. Hic partim animus tuus, partim Reipublicæ ratio in conſilium adhibenda eſt. Eoque non conabor verbis attollere, quantæ laudis ſit apud Chriſtianos, perpetuæ Virginitatis profeſſio. Nec tractabo comparationem Virginitatis, Viduitatis & Conjugii, quod argumentum a priſcis nonnullis contentioſius tractatum video. Invidioſum enim laudandi genus eſt, ſic efferre Virginitatem, ut Matrimonii dignitatem eleves, aut ſic mirari Viduitatem, ut ſecundas nuptias ſuggilles. Quanto plauſibilius eſt, ut hunc ceu trium Gratiarum chorum manibus conſertis jungamus, quarum unaquæque ſuis dotibus ſic eminet, ut ſit quam præferas, vix ſit quam poſtponas. Habet horum quiſque ſtatus ornamenta ſua laudeſque ex ſacris litteris. Prima quidem dignitas Virginitati defertur, ſi ſpontanea eſt, ſi cæteris virtutibus comitata. Proxima Viduitati, tertia Conjugio. Ordinem vides, ſed qui neſcit contumeliam, ſed qui conglutinat caritatem, non officit dignitati. Non enim ſic præfertur Virginitas Conjugio, quemadmodum præfertur aurum æri, ſed quemadmodum gemma præfertur auro, atque ita Viduitas cedit Virginitati, ut onyx cedit margaritæ, chryſopraſius ſmaragdo, cryſtallus adamanti. Si conferas aurum ſmaragdo, dubitare poſſis utrum eligas: ſi ſmaragdum auro conveſtias, mirum quam utrumque alterum deceat. Ad hæc habet quiſque ſtatus peculiare quiddam, quo cæteris etiam antecellat. In conjugatis ab Apoſtolo prædicatur liberorum procreatio, religioſaque educatio. Huic enim merito, ne leve putes, ſalutem ille promittit. Hoc certe nomine Virginitas cedit Conjugio. Neque vero mediocris eſt meriti, Domino ſerviſſe in marito, morumque pietate virum lucrifeciſſe Chriſto. Ea ſane res tanti momenti videtur Apoſtolo, ut hac de cauſa nolit uxorem Chriſtianam diſcedere a viro nondum Chriſtiano, ſi conjugium fuerit ante Baptiſmum contractum. Deinde e conjugio naſcitur Virginitas, atque hoc quoque titulo Virgines debent honorem matribusfamilias. Adde, quod conjugium in Paradiſo conſecratum eſt, ipſo Deo Antiſtite. Proinde ſi quid dignitatis adfert Antiquitas, hic potiores tenet Matrimonium. Virginitatem Dominus in matre primum conſecravit, Virgo natus ex Virgine. Cæterum, ne quis hoc in Matrimonii contumeliam poſſit interpretari, Virginis Filius eſſe voluit, ſed conjugatæ, ut ſi non ex conjugio, certe in conjugio naſce-

Digitized by Google

naſceretur. Jam ſi ſpectes Eccleſiæ judicium: Primum quidem decus illa tribuit Virginitati, ſed Conjugium inter ſeptem Sacramenta veneratur. Poſtremo, ut honoratior eſt Virginitas, ita tutius eſt Matrimonium. Habet & Viduitas quo poſſit utriſque præferri. Siquidem ut continentiam habet cum Virginibus communem, ita generationem educationemque liberorum habet communem cum conjugatis, ſi modo liberos ſuſtulit. Majoris autem virtutis eſt a guſtata voluptate temperare, quam inexpertam negligere, quemadmodum diximus. Deinde majoris eſt humanitatis, habere curam liberorum patre orbatorum, quam quum bonam hujus ſollicitudinis partem in ſe transfert maritus. Quod mater educat liberos, pietatis eſt, quæ naturæ quoque debetur: quod pupillos inſtituit, miſericordiæ eſt, quo ſacrificio nullum poteſt eſſe Deo gratius. Præterea auctoritas ac magiſterium penes Viduas eſt, erga Virgines ſimul & nuptas. Viduarum eſt enim nupturas, ac nuper nuptas edocere, quomodo ſe gerere debeant, erga maritos, erga liberos ac familiam, erga affines & cognatos. Earumdem eſt, Virgines in diſciplina continere, docere rationes, quibus & integritati & famæ debeant conſulere. Atque hoc ſane nomine, Virginitas ſimul & Conjugium honorem debet Viduitati, cujus magiſterio, conſiliiſque juvantur ambæ. Itaque quemadmodum florem exoſculamur in Virginibus, utilitatem probamus in matribusfamilias, ita auctoritatem veneramur in Viduis. Quibus ex rebus liquet, has tres vitæ ſpecies, non tam diſtare dignitate, quam gradibus, quemadmodum primam in pueris ætatem, quoniam veluti flos eſt ævi humani, exoſculamur; virilem ætatem, quoniam rebus gerendis idonea eſt, honoramus; Senectutem vero, quæ, quoniam utrumque fuit, poteſt utrique conſulere, veneramur & obſervamus. Habet enim omnis res initium, progreſſum & ſummam. Sic olim Romæ, Virgo Veſtalis primis annis decem diſcebat myſteria, alteris decem exercebat, tertio decennio docebat: Omnibus tamen eadem erat dignitas, niſi quod in diſcentibus erat ætatis gratia, in proximis uſus officii, in tertiis docentium auctoritas. Ita unumquodque vitæ genus ſua dote commendatur, itaque fit, ut ſeſe mutuis honoribus prævenire debeant, non mutuo faſtidio invicem contemnere. Frequentiſſimus enim plauſus datur Virginitati, verum hæc quo magis antecellit dignitate, hoc plus honoris debet Conjugatis ac Viduis: Conjugatis, ut matribus: Viduis, ut magiſtris. Atque huic inter humanos applauſus illud Solomonis potiſſimum occinendum eſt, *quo majores, hoc te ſubmiſſius geras in omnibus.* Poſtremo, laus harum rerum non tam pendet ab ipſo genere, quam ab animi pietate, cujus tantus poteſt eſſe vigor, ut alicujus mulieris ſecundæ tertiæve nuptiæ Deo ſint acceptiores, quam alterius Virginitas.

Jam ſi res exemplis æſtimetur, in Vetere Teſtamento paucæ Virginitatis titulo celebrantur. In Novo quam ſpecioſus, quam numeroſus chorus Virginum, quæ non ſolum voluptatem, ſed & vitam amore Chriſti contemſerunt, & habent agminis ſui ducem, Chriſti matrem, qua merito gloriantur, licet non ſolæ. Gloriantur de illa & Conjugatæ, quæ viro nupſit. Gloriantur & Viduæ. Non enim conſtat nobis an Joſeph ante conjugem ſuam deceſſerit; illud conſtat, quod ſanctiſſima Virgo, ſi tum maritum habuit, ſic habuiſſe quaſi non haberet, aſſidue verſantem inter Apoſtolos, atque illis cum cæteris mulieribus ac viduis inſervientem. Habent in Vetere Teſtamento conjugatæ Principem ordinis ſui Saram, habent in Novo Eliſabetam, Joannis Baptiſtæ matrem. Habent & Viduæ præclaras fœminas agminis ſui duces, egregiam illam viraginem Judith, quæ mulier geminum ex invicto viris hoſte triumphum reportavit, victoriæ, videlicet, & pudicitiæ, quarum alteram peperit deſperanti patriæ, alteram ſibi ſervavit illibatam. Nam & occidit fortiſſimum, & fefellit libidinoſiſſimum. Habent certioris hiſtoriæ Deboram, quæ prudentia, animique fortitudine viris præfecta, tot res præclaras geſſit. Habent Viduam Sareptanam, Chriſtianæ hoſpitalitatis exemplar. Habent Noemi, cujus pietas celebrata eſt ſacris Litteris. Habent admirandi roboris fœminam matrem ſeptem Maccabæorum, quæ plus ſuppliciorum in filiis, quam in ſuo corpore perpeſſa eſt. Et ecce tibi mox in ipſo Euangelii veſtibulo occurrit veneranda anus Anna, quæ mature Vidua, uſque ad extremam ſenectutem perſeveravit, non in delitiis, & otio, ſed in precationibus & operibus pietatis, velut in hoc ſervata, ut videret infantem, quem venturum afflatu Spiritus didicerat. Occurrit & Petri ſocrus, quam febri decumbentem Jeſus erexit, & ad ſolitum miniſterium reſtituit. Quid ego hic memorem tot Viduas, quæ de ſuis facultatibus miniſtrabant Apoſtolis, omnibuſque relictis affectibus, ſecutæ ſunt Euangelicum munus? Ad Viduarum preces Petrus vitæ reddidit Dorcadem. Quid referam tot recentiores illuſtrium virorum litteris commendatas? Marcellam, Principiam, Paulam, Lætam, Bleſillam, Fabiolam, Salviam, Suniam, & Frotelam, quas inſignis ille Doctor Eccleſiæ Hieronymus, libellis dicatis, æternæ ſeculorum memoriæ conſecravit? Quid Julianam, & hujus, ni fallor, matrem, Demetriadis aviam Probam, quarum gloriam divus Auguſtinus ab oblivionis injuria vindicavit.

Quamquam autem in Vetere Teſtamento, quoniam adhuc fœcunditati corporum ſerviebatur, ac perpetuæ Virginitati nondum ſuus cœperat haberi honos, viduitas etiam probro dabatur, quemadmodum & ſterilitas, ſed apud homines dumtaxat, non apud Deum; tamen & illic multum honoris habitum eſt a Deo viduis, ut quarum curam ſibi peculiariter vindicarit. Sic enim loquitur Exodi XXII. *Viduæ & pupillo non nocebitis, ſi læſeritis eos, vociferabuntur ad me, & ego audiam clamorem eorum, & indignabitur furor meus, percutiamque eos gladio, & erunt uxores veſtræ viduæ, & filii veſtri pupilli.* Quid hac providentia poteſt eſſe amantius? Qui Princeps eſt univerſorum, nominatim ſe profitetur Viduarum patronum atque ultorem. Rurſus Deuteronomii XXIV. *Non auferes*, inquit, *pignoris loco, Viduæ veſtimentum.* Et Job XXIV. veluti præcipuum ſcelus, quo provocaretur ira Dei, refertur, pignoris loco abegiſſe bovem Viduæ. Atque ejuſdem operis capite XXII. magni criminis vice memoratur, Viduas dimiſiſſe vacuas. Quod ſi ſcelus eſt nihil dediſſe Viduæ, quantum crimen eſt illas ſpoliaſſe? Atqui lex non vetat a debitore pignus accipere, ſed hanc Deus Viduarum prærogativam eſſe voluit. Pſalmo LXVII. Deus dicitur *pater orphanorum, & judex viduarum.* Quid? an non ille Pater & Judex omnium? Eſt, ſed peculiari quadam providentia Judex eſt & Vindex Viduarum. Rurſus Pſalmo CXXXI. *Viduam*, inquit, *ejus benedicens benedicam.* Quid eſt *benedicens benedicam?* niſi copioſam peculiaremque benedictionem viduis impertiam, benedicam in hoc ſeculo multiplici ſpiritualis gratiæ ſolatio, benedicam in futuro, numquam finienda felicitate, quia mihi præ cæteris curæ ſunt. Quemadmodum teſtatur & Pſalmus CXLV. *pupillum & viduam ſuſcipiet.* Quanta dignatio benigni Numinis erga Viduas? Deſtituuntur præſidio ſolatioque maritorum, & Deus illarum tutelam ad ſe recipit. Rurſus per os Eſaiæ Dominus inter præcipua pietatis officia commendat Viduarum defenſionem. Concinit huic caput XXII. quum Viduas ne contriſtari quidem vult. Eadem præcipit per Ezechielem, per Zachariam. In ſumma, toties recurrit, infigitur, inculcatur in arcanis Litteris hæc ſententia, ut ineptior videri poſſim, ſi velim omnia loca percenſere.

Si tranſeamus ad Novum Teſtamentum, parem curam Viduarum habitam reperiemus, imo plus honoris habitum huic ſtatui. Apud Matthæum XXIII. Dominus minatur Scribis & Phariſæis, quod *comederent domos Viduarum, ſimulatione prolixarum precum*, quo dicto tacite commendatur Viduarum religio, quam niſi magno ſtudio coluiſſent, non poterant hujus ſimulatione falli. Apud Marcum XII. Dominus delectatur ſpe-

Digitized by Google

ſpectaculo Viduæ pauperculæ mittentis duo minuta in gazophylacium, & hujus pietatem, omnium muneribus anteponit. Apud Lucam IV. refricat memoriam Viduæ Sareptanæ, ad quam unam miſſus fuerat Helias fame periclitans, ut ab illa paſceretur, ſubindicans in Helia fuiſſe perſonam ipſius, in Vidua Eccleſiæ gentium. Dominus enim famelicus venit in terram, eſuriens ac ſitiens humani generis ſalutem. In Synagoga non invenit famis ſolatium, quia non invenit fidem: in paupercula Vidua, quæ ſui nihil habuit, & hoc ipſum quod habuit totum Chriſto tradidit, refocillatus eſt. Nec latuit Judæos quid ſibi vellet exemplum viduæ Sareptanæ. Siquidem ejectum e civitate duxerunt in ſupercilium montis, ut illinc eum præcipitem darent. Dominus autem nondum ſe præbuit illorum malitiæ, quia nondum venerat tempus a Patre præfinitum. Proinde, ne vos veſtri pœniteat, ô Viduæ, Phariſæi inſidiantur facultatibus veſtris, fuco Religionis devorantes domos veſtras: Superba civitas odit vos opprimitque, ſed habetis Dominum Patronum, Judicem, & Vindicem, cujus potentiæ nemo poteſt reſiſtere. Apud eumdem cap. VII. non fert lacrymas mulieris Viduæ filium unicum exanimem efferentis, ſed adoleſcentem evocatum in vitam, reddit matri, quæ marito deſolata, totum vitæ ſolatium in unicum filium tranſtulerat. Apud eumdem XVIII. ſub imagine Viduæ, judicem licet impium, improbitate ſua ad vindictam propellentis, proponit nobis exemplar inceſſanter orandi. Nimirum, & illud obiter indicans, proprium eſſe Viduarum, aſſiduis vacare precationibus. Nec Paulus qui Chriſti Spiritum hauſerat, diſſentit a Magiſtri doctrina. Nam Timotheo præcipit, ut Viduas honoret, quæ modo veræ eſſent Viduæ. Quod Timotheo præcipit Paulus, id omnibus Epiſcopis præcipit Chriſtus, ut Viduis honorem deferant. *Honorem* autem appellat omne ſubſidii genus. Eidem ſcribens mandat, ut ſi quis Chriſtianus, aut ſi qua Chriſtiana habeat Viduas, ſuppeditet illis. Non erat ſatis Apoſtolo generali nomine paupèrum & Viduas commendaſſe; nominatim & extra ordinem illarum curam gerit.

Audiſtis, ô Viduæ, dignitatem ordinis veſtri, ne deſpondeatis animum, quod in mundo videmini abjectiores. Habetis ſolatium ac præſidium in Chriſto, ne ploretis vos eſſe deſolatas. Ille veſtri curam habet, ſine cujus providentia, ne paſſer quidem unus cadit ſuper terram. Ille veſtri patrocinium ſuſcepit, qui unus plus poteſt omnibus. Ille ſe vindicem injuriæ vobis illatæ profitetur, ne quærite vindictam ab hominibus, tantum omne gaudium, omnem gloriam, omne ſolatium, omnem fiduciam in illo collocate, qui vos ſibi peculiariter aſſeruit. Hoc demum eſt in tuto, quod illius tutelæ creditum eſt. Quo magis æquum eſt ut officii viciſſim veſtri memineritis, memineritis autem, ſi vere ſitis quod vocamini. Quum enim Paulus jubet honorem haberi Viduis, quæ veræ Viduæ ſunt, ſignificat eſſe quæ falſo nominentur Viduæ, ad quas nihil pertinent ea, quæ de dignitate, cura, tutelaque Viduarum diximus. Quemadmodum ſunt & fatuæ Virgines, quas non agnoſcit Sponſus amator Virginum, Sunt Pſeudoprophetæ, ſunt Pſeudapoſtoli, ſunt falſo nomine fratres, quibus uſurpati nominis honor cedit ad graviorem condemnationem; ita ſunt falſo nomine Viduæ, quæ ſi volunt in his, quæ commemoravimus, gloriari, dent operam ut vere ſint Viduæ, ſuoque nomini reſpondeant.

Videtur igitur ipſe ſermonis curſus hoc admonere, ut Viduarum inſtitutum paucis deſcribamus, cujus forma mihi videtur optime peti, ex his quæ jam attigimus, ſi modo ſcrutemur quod latet in Divinæ Scripturæ verbis, quorum ditiſſima vena eſt, ut quo penetres altius, hoc reperias pretioſiora. Alioqui non defuerunt qui Viduis humana quædam vivendi præſcripta tradiderunt, quæ ut non arbitror contemnenda, ita non eſt neceſſe illis adſtringi, veluti præceptis Divinis. Non enim eadem congruunt omnibus. Ac primo quidem loco contemplemur illam, Viduarum decus gloriamque, *Judith*, at non gloriam tantum, verum etiam exemplum. Cujus ſi nomen excutiamus, a *confitendo* ſive *laudando* dictum eſt. Nam juxta proprietatem ſermonis Hebræi, duplex eſt confeſſio, criminum noſtrorum & laudum Divinarum. Qui agnoſcit culpam ſuam, confitetur. Utraque confeſſio Deo gratiſſima eſt, non ipſius cauſa, ſed noſtra. Delectatur miſericors confeſſione criminum, ut condonet. Delectatur benignus confeſſione laudum, ut uberiora largiatur. Hæc eſt enim hominis præcipua juſtitia, ſuam confiteri injuſtitiam, ac Dei prædicare miſericordiam. Id quum ſit omnium Chriſtianorum commune, tamen Viduis peculiariter competit, quæ niſi agnoſcant imbecillitatem ſuam, non ſunt idoneæ quarum curam ſuſcipiat Dominus. Rurſus niſi gratias agant Divinæ benignitati pro his quæ receperunt, etiam hoc quod receperunt auferetur ab eis. Totum hoc Paulus Apoſtolus compendio complexus dixit, Viduam probam depingens, *ſi ſperavit in Domino*. Quæ totam ſpem fixit in Domino, luctum habet in hoc mundo, nec aliunde ſolatium exſpectat quam a Domino. Itaque Vidua quæ vivit in delitiis, non collocavit ſpem in Domino; nimirum, ab his rebus quærens ſolatium, quæ Domino diſplicent. Item quæ ſe parat novo marito, nondum totam ſpem fixit in Domino, ſed ad conjugis ſolatium reſpicit. Quæ congerit opes, quæ ambit honores, non eſt vera Judith, nec confitetur Domino, ſed his quæ Domino præfert. Quæ juventutis fiducia vivit ut libet, non eſt Judith. Lugere Viduarum eſt non maritum tantum: hic enim luctus brevis eſt, datur humanæ imbecillitati, non laudi. Etenim quæ impotenter luget mariti mortem, quid aliud quam alium ambit conjugem, nec cogitat quam feliciter mutarit maritum, cui pro mortali contigerit immortalis, nec agit Domino gratias, quod ideo maritum abſtulit, vel quia ſic expediebat marito, vel quia ſic expediebat uxori, vel quia forſitan utrique. Variis enim modis ille vocat homines ad æternam felicitatem, & ſolus novit quid cuique ſit optimum. Unde igitur manant Viduarum lacrymæ? Deplorant culpas ſuas, & ſi has non habent, quis autem non habet? deplorant alterius. Flent hujus exſilii tædio. Plorant deſiderio Sponſi cœleſtis, cui cupiunt jugiter & totæ copulari. Quæ ſic lugent, audient cum Apoſtolis: *Beatæ quæ lugent, quoniam ipſæ conſolationem accipient*. Merito Judith appellabitur, quæ, quidquid eſt mali, ſibi tribuit, quidquid boni, Deo adſcribit, quæ & in adverſis & in proſperis confitetur Domino, quoniam bonus, quoniam in ſeculum miſericordia ejus. Interdum magis propitius & miſericors eſt immiſſis triſtibus quam lætis. Erat autem Judith filia *Merari*, quod verbum Hebræis *amaritudinem* ſonat. Initium converſionis ad Deum, eſt pœnitentia, quæ luctum & amaritudinem habet. Pœnitentia gignit confeſſionem propriæ injuſtitiæ. Verum, *hæc triſtitia, quoniam ſecundum Deum eſt, gignit ſalutem ſtabilem*, ut ait Paulus.

Diabolus fere per eſcam voluptatis captat homines in exitium, Deus huic contrarius, per ſalutiferum dolorem, pellicit homines ad vitam æternam. Alter enim Inſidiator eſt, alter Medicus. Ille per temporariam delectatiunculam pellicit ad perpetuum cruciatum; Hic per brevem amaritudinem perducit ad æterna gaudia. Ad hæc, nulla fit Vidua niſi morte conjugis. Ita Judith omnis eſt filia Merari. Neque raro fit, ut hæc amaritudo temporaria Viduam tradat Chriſto, in quo plus eſt voluptatis, ſi toto pectore diligatur, quam in ſexcentis maritis quamlibet felicibus. Interim quæ ſit alea conjugii, nullus ignorat. Præterea profeſſio Viduarum eſt, abdicatis omnibus hujus mundi voluptatibus ſolatium omne ponere in Domino. Hujus propoſiti initium habet amaritudinem, quemadmodum omnis arduæ rei conatus, ſed quæ progreſſu temporis, adſpirante Domino, vertitur in gaudium ſpirituale. *Erat autem*, inquit Scriptura, *Judith opulenta, non ex quæſtu, ſed ex patrimonio*: quid hoc ad Viduæ laudem attinebat, quod abundabat poſſeſſionibus, quum divitiæ ſoleant etiam frugales animos ad

Digitized by Google

luxum ac laſciviam corrumpere? At huic Judith nihil aliud erant opes relictæ, quam inſtrumentum ſubveniendi pauperibus. Habebat tamquam non haberet, & aliis habebat potius, quam ſibi. Clari generis erat, ſed cilicio tegebatur. Numeroſam habebat familiam, ſed ſola cum paucis puellis orabat in cœnaculo. Inſigni forma præminebat, ſed hanc viris obſcuravit, animi formam ſponſo ſuo coluit. Adeſte huc, Viduæ, quæ in tenui quoque & anguſta re familiari delitiamini, quas ne paupertas quidem docere poteſt ſobrietatem. Ecce Judith nobilis, ætate & forma florens, opulenta, tres annos & ſex menſes Vidua vixerat, ad eum uſque diem, quo pulcerrimum illud facinus animo concepit. An nobili, diviti, formoſæ difficile fuiſſet invenire maritum? Imo non dubium eſt, quin a multis fuerit ambita. Cur igitur placuit Viduitas? An quia maluit Vidua ſuo more vivere, quam ſervire marito? Nam hac de cauſa videmus nonnullis diſplicere ſecunda conjugia. Nequaquam. Cur igitur? Non legerat Paulum, ſed hauſerat eumdem Spiritum quem Paulus. Sciebat in Matrimonio nonnihil eſſe ſervitutis, quæ tametſi non tantum valet, ut alienet a religione, tamen frequenter accidit, ut quæ nupta eſt viro, cogatur ea cogitare quæ ſunt hujus mundi, quo placeat viro: at Virgo Viduaque, quoniam ſoluta eſt a jure viri, non habet quo diſtrahatur a Domino, ſed jugiter illi, ſi vult, adhæret. Uxoris continentiam crebro interpellat maritus incontinens: liberalitatem in pauperes adſtringit ad rem attentior: precationes interrumpit aliis addictus ſtudiis. Excuſatur hic obedientia, fateor, atque adeo præcipitur, ſed interim abeſt illa feliciſſima libertas adſidendi Domino citra divulſionem. Id enim ſentit beatus Paulus quum ait, καὶ εὐπρόσεδρον τῷ κυρίῳ ἀπερισπάστως. Hoc quid ſit, non intelligunt, niſi quæ ſe totas Domino dedicarunt. Id, quoniam animo fit, quovis loco licet cuivis, ſi largiatur hunc affectum ille, qui ſolus poteſt. Uxor autem, quoniam ex Apoſtoli præceptis, etiam malo conjugi debet obſequium, ſaltem in his quæ citra crimen conſiſtunt, non poteſt cum Maria perpetuo ſedere ad pedes Jeſu, ut alatur mellitiſſimis illius colloquiis. At noſtra Judith tota libera in ædibus ſuis conſtruxerat ſibi ſecretum cubiculum, in quo ſola loquebatur cum Domino, juxta doctrinam Euangelicam, orans in occulto, ac præmium exſpectans non ab hominibus, ſed ab eo qui cernit in occulto. Habebat numeroſam familiam, & tamen oſtendit in turba quoque ſolitudinem eſſe vere piis. Quid aliæ faciant in ſuis cubiculis ipſæ viderint: at Judith orabat. Viduæ cubiculum nihil aliud quam Oratorium eſſe debet, ac Templum quoddam nullius culpæ conſcium, ſed pudicitiæ, gratiarum actioni, ſanctis cogitationibus, piiſque votis conſecratum. Id paraverat in cœnaculo, hoc eſt, ſuperiore domus parte: convenit enim ut cujus animus quotidie meditatur volatum in cœlos, hujus corpus quoque procul abſit a terra. Nam Spiritus Sanctus in cœnaculo jejunantibus ac precantibus miſſus eſt. Et Petrus orans in cœnaculo, vidit cœlitus demiſſam viſionem. Anna vidua Euangelica, quoniam ætatis erat pene decrepitæ, perſeverabat in Templo. At juvencula Vidua nuſquam eſt tutior, quam in ſecreto cubiculo. Ad hæc cilicium habebat circumdatum lumbis ſuis, jejunans cunctis diebus vitæ ſuæ, exceptis Sabbatis, Neomeniis & reliquis Feſtis, quibus apud Judæos vetitum erat jejunare: quod jejunabat, erat affectus: quod interdum cœnabat frugaliter, non carni datum eſt, ſed religioni.

Si hoc exemplum non tantum apud nos valet, ut quotidie jejunemus, certe huc proficiat, ut pudeat Viduas quaſdam, quæ nulli convivio non interſunt, quæ jentaculis, prandiis, merendis, cœnis ac recœnatiunculis totum conſumunt diem, & interim tutam arbitrantur ſuam pudicitiam, ac ſibi videntur Viduæ. Nunc mihi contubernia illius conſidera. Nam hinc licet intelligere mores & ingenium Dominæ. Morabatur in ſecreto cubiculo cum puellis ſuis. Erat ſuis Magiſtra ſanctimoniæ. Domus illius nihil aliud erat, quam Schola pietatis. Non illic verſabantur juvenes calamiſtrati, odoribus delibuti, oculis laſcivis, linguis impudicis. Non puellæ quæ vultu, cultu, & inceſſu, juvenum animos ſollicitarent: non perſtrepebat domus opulenta choreis, luſibus & opiparis conviviis. De liberis nulla fit mentio: quo mirabilius eſt in illa fœmina pudicitiæ ſtudium, quod apud Judæos male audiebat viduitas, pejus ſterilitas. Puellas habet famulas ac pudicitiæ diſcipulas, quarum opera non abutebatur in admovendo ſpeculo, in componendis capillis, in fucanda facie, in adſpergendis odoribus, in faciendo ventulo, ſed tempus omne aut precibus, aut ſacra lectione, aut ſalutiferis ſermonibus, aut opera manuum, aut officiis in pauperes conſumebatur. Geſtabat veſtem viduitatis, quam non niſi ad breve tempus depoſuit, idque non quamlibet ob cauſam, ſed ſervandæ patriæ gratia: Tum demum induit veſtem nitidam. Hanc veſtem non ſumſit illaqueandis Procerum oculis, ſed occidendo hoſti extrema minitanti, tum Civitati ſanctæ, tum divinæ Religioni. Itaque quod hic fecit Judith, in exemplum vocari non debet, niſi divinus afflatus, & cauſa par, huc invitet. Multo ſunt inexcuſabiliores, quæ nuptiarum aut convivii gratia, ponunt cultum Viduitatis. Hæc ad tempus ſumſit ſplendidam veſtem, liberandæ Patriæ, imo non erat illa veſtis, ſed laqueus ac decipula. Dignus enim erat hoſtis qui falleretur, & conveniebat, ut immanis illa bellua, quæ ſibi par Deo videbatur, fœminæ dextra concideret, mulieris ingenio caperetur, qui alienæ pudicitiæ ſtruere ſolet inſidias. Hanc igitur veſtem ſumſit, obeundo facinori multo omnium pulcerrimo. Alteram illam geſtabat ad tutelam pudicitiæ ſuæ. Eſt igitur aliqua veſtis quæ Matronam nuptam decet, Viduam non decet? Eſt omnino. Quamquam autem conjugatas quoque decet cultus modeſtus ac ſimplex, quique, juxta beati Petri dictum, religionis profeſſionem præ ſe ferat, quum totus cultus Chriſtianæ fœminæ ſit abſconſus penes hominem interiorem, tamen in nuptis amictus nitidior invenit excuſationem, ornari dicuntur maritorum oculis: in Viduis nequaquam. Et in illis laudatur veſtis ſimplicitas: in his non tam laudi datur adhibita, quam probro datur neglecta.

Dicet quiſpiam, quid ad rem facit veſtis? Extima pars hominis eſt veſtis. Ex habitu corporis deprehenditur animus: Corpus enim animi eſt indumentum. Ex habitu veſtis colligitur caſtigatio carnis. Et ſi veſtimenti ſimplicitas, non eſt neceſſaria Viduæ caſtitati, certe conducit arcendis juvenum oculis, quibus amictus ſæpe commendat corpus, ut appetant, quod appetere fas non eſt. Ita fit, ut licet tuta ſit pudicitia, non ſit tuta fama, & quamvis tuta ſit Viduæ pudicitia, periclitetur aliena. Jam fortaſſe rogabit aliquis, quæ veſtis deceat Viduam? Neque enim hic deſcribitur color aut forma. Sane nec potuit, quandoquidem non eadem eſt æſtimatio colorum, aut veſtium, apud omnes nationes, & aliis temporibus, alia ſunt in pretio, alia contemtui. Sunt alicubi quædam indecora, quæ alibi maxime decent. Apud quoſdam candida veſtis adhibetur in luctu, apud alios in triumpho. Hodie apud Hiſpanos nigro nullus eſt color aut honoratior aut carior: Candidus qui ſolet eſſe nuptialis ac triumphalis, nunc extremi contemtus eſt, niſi ſi quid adhibetur in ſacris. Ita color Sandicinus olim inter purpuras primam obtinebat gloriam, nunc nihil eo contemtius. Quam igitur veſtem dabimus Viduæ noſtræ? Suo tempori locoque congruentem, quæ neque ſordibus præ ſe ferat hypocriſim, neque prodigioſa novitate hominum oculos ad ſpectaculum invitet, neque nitore pretioque parum continentis animi ſuſpicionem præbeat: quæ velet eas corporis partes, quas non ſine periculo caſtitatis intuentur viri: Tum ſimplex, hoc eſt, neque ſumtuoſa, neque prodigioſæ vilitatis. Hic & fortunæ perſonæque habenda eſt ratio, certe quod ad pretium attinet: decebit enim Viduam Principem, quæ non deceret plebejam. Alioqui viduam nulla veſtis magis ornat, quam quæ nihil oſtentat ornatus,

natus, ſed tantum ad uſum ac verecundiam adhibetur, ad uſum, quia depellit frigoris injuriam, ad verecundiam, quia velat ea, quæ irritant virilem intemperantiam.

Fortaſſis hic aliquis obſtrepet mihi tacita cogitatione. Iſtam cantionem cane iis, quæ profeſſæ ſunt perpetuum cælibatum. Quid hæc ad illas quæ ſervantur nuptiis? Imo quemadmodum Virgo quæ alitur honeſto caſtoque matrimonio, non aliter inſtituenda eſt, quam ſi perpetuam Virginitatem decreviſſet: & fortaſſe tanto ſollicitius, ne quid ſiniſtri rumoris contrahat ante nuptias: ita Vidua quæ ſe ſervat ſecundo conjugio, interea dum Viduam agit, nihil omittat quod ad Viduitatis honorem pertinet. Quis enim non deteſtetur iſtos, qui filias ſuas ſic habent, non quaſi parentes caſto educent conjugio, ſed quaſi leno puellas alat ad quæſtum? Quæ bona Virgo non fuit, nec Uxor erit bona. Quomodo pudorem ſervabit apud maritum, quæ apud parentes didicit impudentiam? Decet autem Chriſtianorum conjugium, juxta Pauli monita, *honorabile eſſe, & thorum immaculatum*, verecundiæ plenum ac Virginitati ſimillimum. Nulla dos magis commendat fœminam, quam pudor & pudicitia. Inter Viduam nupturam, & eam quæ perpetuam eſt profeſſa continentiam, nihil intereſt, niſi temporis ſpatium. Non enim genere vitæ differunt, ſed propoſito. Si Vidua abhorret ab iterandis nuptiis, citius inveniet probum maritum, moribus ornata potius, quam amictu. Satis dotata venit ad ſponſum quæ pudicitiæ, modeſtiæ, ſobrietatis mundum ſecum adfert. Si decrevit perpetuo cælebs vivere, cur ſollicitat virorum oculos? Aut cui ſe colit, quæ Chriſtum ſponſum adoptavit? Jam conſideremus & commeatum hujus opulentæ Viduæ Judith. Unicam Abram ſecum duxit, cui impoſuit utrem vini, vaſculum olei, polentam, lapathes, panes & caſeum. Audis delitias ruſticanas. At probabiliùs eſt illam multo frugalius vixiſſe domi. Hoc victu jejunabat quotidie. Et ubi ſunt interim, quæ negant ſe poſſe pati jejunium unius diei, niſi prandium habuerit ſex piſcium genera? Judith polenta & oluſculis quotidie ſolvit totius diei jejunium. Quamquam, ut dixi, locus eſt & in mediis delitiis ſobrietati, ſi qua cauſa cogit his intereſſe. Litteris proditum eſt, clariſſimam fœminam Eliſabetam Haſſiæ Lantgraviam, arte quadam in mediis conviviis diſſimulaſſe jejunium; aderat vultus hilaritas, ſermonum comitas, urbanitas in miniſtrando. Quibus rebus ita fallebat convivas, ut nemo ſentiret illam non edere. Hic vero non ſolum habes frugalitatis, verum etiam Religionis exemplum. De commeatu ſibi proſpexit, ne quid attingere cogeretur, cujus eſum vetuerat Lex divina. Exprobrat nobis hæc noſtram rebellionem, qui cibos quos certis diebus interdixit Eccleſiæ auctoritas, hoc avidius devoramus, quia vetiti ſunt. Quemadmodum excuſandi ſunt qui juſtis de cauſis, ſobrie mutant cibi genus, ita nemo vere pius probare queat iſtam contumaciam.

Vitam Judith habetis, ô Viduæ, nunc famam æque illibatam accipite. Oportet enim & Virginem & Matronam, ſed præcipue Viduam nominis integritatem tueri, quod ut difficillimum eſt, ita pulcerrimum, nimirum, quo bonus odor ſint Deo & hominibus in omni loco. Melius eſt enim habere nomen bonum, quam unguenta pretioſa. Hoc decus, hic ornatus eſt præcipuus fœminei Sexus. Nec hanc dotem tacuit Scriptura, addens, Judith fuiſſe celeberrimi nominis apud omnes, non quod ſplendide epulabatur, ſed quod valde timeret Dominum. Hoc enim ſermone, ſummam pietatis complexa eſt Scripturæ lingua. Magnum eſt habere bonam famam apud omnes bonos, ſed longe maximum eſt, habere nullis improborum obtrectationibus contaminatam. Non erat, inquit, quiſquam qui loqueretur de illa verbum malum. Quid autem tutum eſt a linguis maledicorum? Hoc vix obtinet eximia conſtanſque vitæ probitas, quod tamen beatus Paulus requirit ab Epiſcopo, ut habeat bonum teſtimonium, non tantum a Chriſtianis, verum etiam ab Ethnicis ac Judæis. Nec id ſiluit in Viduæ dotibus; *In operibus*, inquit, *bonis teſtimonium habens*. Ingens theſaurus eſt bonum nomen, ſed quovis vitro fragilior. Nihil enim facilius contaminatur, nihil difficilius reconcinnatur. Quibus autem rationibus ſervatur bona fama? Non aliis, profecto, quam quibus ſervatur bona mens. Siquidem nullum compendium ad honeſtum nomen parandum expeditius eſt, quam ut talis ſis, qualis haberi velis. Prima Viduæ commendatio eſt, vitæ totius ſobrietas. Ea ſita eſt non ſolum in victu, cura corporis, & cultu, verum etiam in famulitio. Quis auſus fuiſſet in ædibus Judith potare aut laſcivire, aut aleam ludere, quæ talem habebant Dominam? Omnia linguam habent, præſertim in malum. Frons, oculi, inceſſus, nutus, motus, riſus, famuli, famulæ, liberi, contubernales loquuntur mores Dominæ. Oportet igitur Viduam undiquaque compoſitam eſſe, ne qua pateat maledicorum linguis, tantaque debet eſſe vitæ totius integritas, ut improbi quoque vereantur de illa male loqui: nec ſatis eſt abſtinuiſſe ab omni malo, ſed, juxta Pauli doctrinam, *cavendum eſt etiam ab omni ſpecie mala*. At fama procax malum, interim nec innocentiæ parcit. Fateor. Sed rumor, qui de nihilo naſcitur, mox ſua ſponte evaneſcit, nec in aliud proficit vanitas, niſi ut omnibus ſpectatior fiat innocentia. Contra, ubi ex vero naſcitur rumor, ſemper in majus creſcit, *vireſque acquirit eundo*, ut ait ille. Quarum cultus laſcivior eſt, ſermo impudicus, quæ bonam diei partem, ceruſſa, purpuriſſo, ſtibio, chartis, aleaque, conviviis, choreis, conſumunt: quæ juvenum comptorum conſuetudine delectantur, quæ liberos habent perperam inſtitutos, quæ famulitium male moratum, immerito indignantur ſiniſtro rumori. Quod ſi fieri non poteſt, quin aliquis male de nobis loquatur, ſaltem illud curandum, ne quis id merito noſtro faciat. Decet autem hoc præcipue ſexum fœminarum, ut famam habeat illibatam. De Chriſto multi male loquebantur, in Virginem matrem nullus auſus eſt ullum probrum dicere. Nam ſtupri ſuſpicionem, ipſe Dominus matrimonii titulo, & Joſeph falſo creditipatris velamento, excluſit. Ergo Vidua, quæ famam cupit incontaminatam, Judith Viduæ ſibi proponat exemplum, hujus ingrediatur veſtigiis.

Quid hic commemorem reliquas hujus Viduæ virtutes: ſtudium erga Patriam, auctoritatem erga Seniores & Principem, quos ad ſe accerſitos, deſperantes erexit in ſpem, inſcios docuit, hæſitantes inſtruxit ſalubri conſilio, denique victoriam, quam tot armati viri deſperabant, una mulier ſua pietate peperit. Retulit ſpecioſiſſimum ab hoſte trophæum, verum omnem triumphum Deo populoque tranſcripſit: Ipſa poſt peractum facinus pulcerrimum, ad cilicium rediit. Agnoſcas ſummam animi fortitudinem, cum ſumma modeſtia: ſummam prudentiam, cum ſumma pietate conjunctam fuiſſe. Habet hoc egregia virtus, ut homini cuivis reverentiam conciliet & auctoritatem. Judith mulier erat, Vidua erat, nullam obtinebat ditionem, nullo munere publico fungebatur, & tamen ad hanc non gravantur accedere Seniores populi, non dedignatur ipſe Princeps Ozias: quam poſt ſimili honore dignatus ſummus Pontifex Joachim, qui ejus viſendæ gratia, Hieroſolymis profectus eſt in Bethuliam. Jam oratio qua illos compellat quam eſt auctoritatis plena, quam non muliebris? *Quod eſt*, inquit, *hoc verbum in quo conſentit Ozias, ut tradat civitatem Aſſyriis, ſi intra quinque dies non venerit vobis adjutorium? Et qui eſtis vos qui tentatis Dominum? Non eſt iſte ſermo qui miſericordiam provocet, ſed potius qui iram excitet, & furorem accendat. Poſuiſtis vos tempus miſerationis Domini, & in arbitrium veſtrum diem conſtituiſtis ei?* Objurgantur a muliere Seniores ac Principes, & ſilent. Deinde, quid illius conſilio ſanctius? Invitat ad ejus facti pœnitentiam, oſtendit paratam Domini miſericordiam, docet totam fiduciam in illum transferendam, docet præteritas calamitates ipſorum peccatis imputandas, nec ad vindictam eſſe feſtinandum, ſed confugiendum ad Domini miſericordiam. Quis

Digitized by Google

nunc ferret fœminam objurgantem ac docentem? At Rex & Seniores non ſolum tulerunt, verum etiam gratias egerunt. Sic enim habet Hiſtoria, & dixerunt illi Ozias & Presbyteri, *Omnia quæ locuta es vera ſunt, & non eſt in ſermonibus tuis ulla reprehenſio. Nunc ergo ora pro nobis, quoniam mulier ſancta es & timens Deum.* Verum illa tam admirandi facinoris laudem nulla ex parte ſibi vindicat. Mandat ſenioribus ut precibus ſollicitent Domini miſericordiam, ut quod animo conceperat, vellet eſſe proſperum, ſimulque populum ad preces adhortentur, nimirum, animas omnium in hoc præparans, ut totius negotii fiduciam non in ſuis viribus, ſed in Omnipotentis bonitate collocent: peracto facinore ducis perſonam agit, præſcribens populo, ut hoſtes conſternatos opprimant. Denique parta tam ſpecioſa victoria, non ſibi curat erigendas Statuas, aut adornari triumphos, ſed ipſa cum virginibus ac mulieribus canit triumphale canticum Domino, qui victoriam dederat populo ſuo. Quidquid autem vaſorum aut opum erat ex direpta Holophernis domo, populus honoris gratia donavit Judith. Sed ut egregia virago declararet ſe non minus contemnere divitias, quam humanam gloriam, quidquid opum acceperat, conſecravit anathema oblivionis. Ipſa nec inſolentior, nec opulentior rediit in domum ſuam. Quanta verborum pompa viri diſertiſſimi celebrarunt quorumdam Imperatorum virtutes, qui ex rebus præclare feliciterque geſtis in bello, præter gloriam nihil retulerunt in ædes ſuas. At ingens tulit præmium, qui plauſum & laudem tulit ab hominibus. Nam de his quoque dixit Dominus, *receperunt mercedem ſuam.* Quanto magnificentius eſt, quod hæc Triumphatrix geſſit, quæ ſola benefactorum conſcientia contenta, gloriam pariter & divitias neglexit. Poſtremo, nec de nuptiis iterandis cogitavit, quum vixerit annos centum & quinque. Ut autem in eadem agnoſcas ſimul & clementiæ & frugalitatis laudem, Abram quam habebat unicam manumiſit. Qualis fuerat vita, talem volebat eſſe ſepulturam. Sunt enim quorum ambitionem ne mors quidem exſtinguit. Tanta in Rempublicam merita nonne requirebant aliquod inſigne monumentum? At Judith ſepulta eſt, in ſepulcro viri ſui Manaſſe. Unicum amore caſto fuerat complexa, nec mors hunc affectum exſtinxit: ſciens meliorem mariti portionem ſupereſſe, & aliquando futurum, ut toti priſtino convictui reſtituerentur. Nec, arbitror, viri nomen omnino vacare myſterio. *Manaſſes* neceſſitatem, ſive oblivioni datum ſonat. Primum conjugium dederat neceſſitati, urgebat parentum auctoritas, invitabat publica gentis conſuetudo, impellebat amor prolis, quæ ſine marito non contingit. Quaſdam etiam cogit fervor ætatis. Poſtremo, quæcumque nubit, in viri jus venit, ſeque neceſſitati ſubmittit, a qua non liberat, niſi mors viri. Hoc admonet igitur *neceſſitatis* cognomen. Sed qui congruit ut dicatur *oblivioni traditus*, in cujus ædibus perpetuo vixit, in cujus ſepulcro condi voluit? *Etſi novimus*, inquit Apoſtolus, *Chriſtum ſecundum carnem, ſed jam nunc non novimus.* Qui non novit, quem ante noverat, nimirum, oblitus eſt, juxta quemdam ſane modum. Ita Judith prius juncta viro ſecundum carnem, mox ut defunctus eſt, non meminit carnalis contubernii, ſed tanto ardentius amat juxta ſpiritum, eique fidem, quam vivo promiſerat, etiam mortuo ſervat.

Quantum ab hac abſunt imagine mulieres, quæ numquam poſſunt obliviſci conjugis defuncti, quibus ad quamlibet occaſionem renovatur luctus, prorumpunt lacrymæ, iterantur lamenta. Sed impudentius etiam faciunt, quibus nec ſecundus, nec tertius Maritus prioris memoriam excutere poteſt. Ad quamvis offenſiunculam exprobrant viro ſuo defuncti conjugis mores, & quem viventem contemſerant, prædicant exſtinctum, non quod gaudeant illius virtutes meminiſſe, ſed ut præſentem urant. Quanto, inquiunt, ille fuit blandior, quanto formoſior, quanto eram ſub illo cultior, quanto liberior, quanto nummatior. Nullæ melius meminerunt conjugum, quam quæ eorum quæ carnis ſunt, obliviſcuntur. Satis meminit mariti quæ recuſat alteri nubere, quæ pactam fidem præſtat, non jam ut mortuo, ſed ut abſenti. Feliciter oblita eſt quæ perſeverat in caſtitate, poſteaquam ſemel nupſit parentibus, naturæ, proli, ſimulatque reddita eſt ſuo arbitrio, priſtinæ voluptatis obliviſcitur, ſeſeque totam confert ad delitias ſpiritus. Hæc eſt oblivio digna Viduis Chriſtianis. Quædam enim prius oblitæ ſunt conjugum quam extulerint, quædam lacrymis immoriuntur. Eſt inter utrumque medium. Cito finiendus eſt luctus, ſed vix umquam ſolvenda eſt fides, non quod hanc debeat uxor exſtincto, ſed quod hoc ſuadeat inſignis pudicitia. Nonnihil nos docebit & Patria Judith, quandoquidem in Scripturis Divinis, non eſt ſimplex rerum geſtarum materia, quemadmodum in humanis Voluminibus, ſed in ipſis etiam apiculis latet aliquid reconditæ ſapientiæ, ſi quis pia curioſitate ſcrutetur. In Bethulia vixit ac ſepulta eſt. Quid autem ſonat Bethulia? *Virginem Domino caſtam.* Multæ ſunt Virgines caſtæ mundo, quæ Domino pollutæ ſunt. Olim parentum arbitrio nubere viro, obedientiæ laudem ferebat. Amore prolis jungi marito, pietas erat. In matrimonio nihil indulgere libidini, caſtitas erat. Hæc Virginitas quædam eſt, caſta non hominibus, ſed Domino, qui non habitum corporum, ſed animorum ſpectat affectum. Juxta tropologiam autem, quicumqe mentem ſinceram ſervat Domino, Bethulia eſt, hoc eſt, *Virgo caſta Domino*, quemadmodum loquitur Paulus, *Deſpondi vos uni viro, virginem caſtam exhibere Chriſto.* Ea caſtitas ſita eſt in tribus, ſinceritate dogmatum, puritate affectuum, & pietate operum. Primum eſt enim recte credere, nec uſquam a placitis Eccleſiæ Catholicæ deflectere. Hic eſt omnis Religionis fons & radix, qua vitiata, nihil inde ſincerum proficiſcitur. Proximum eſt ut affectus humani, ſubmittant ſeſe ſpiritui. Spiritus autem adverſatur carni. Fides ſcopum oſtendit, Caritas Dei & proximi, regula eſt, ad quam dirigantur affectus humani. Eadem impellit nos ad officia pietatis. His rebus fit, ut quod Paulus orat, & corpus & anima & ſpiritus integer inveniatur in die Domini. Nam hic dies examinat etiam intima cordis humani: Et quiſquis in hoc die probari meruit, is vere probatus eſt, ac Bethuliam habet Patriam. Etſi totius vitæ laudem uni adſcribit Domino, nec ſibi, ſed illi canit encomium, Judith etiam appellari poterit: confitens imbecillitatem ſuam, & agnoſcens Domini benignitatem, operantis in unoquoque pro ſuo arbitratu quæcumque voluerit.

Vide quantam dicendi materiam nobis ſuppeditarit hiſtoria Judith, cujus tamen quotam attigimus portionem? Quod ſi cui vacet omnes hujus loci ſinus, omniaque recondita eruere, quæ nunc ſingulatim recenſere perlongum ſit, comperiet nullam eſſe virtutem, cujus non eximium exemplar in Judith propoſitum ſit, ſive caſtitatem ſpectes, ſive pietatem, ſive prudentiam, ſive fiduciam erga Deum, ſive fortitudinem, ſive modeſtiam, ſive conſtantiam animi. Caput Holophernis enſe reſectum, magis propoſitum eſt, ut mirentur Viduæ, quam ut imitentur. Ad hoc certe valet, ut Viduis omnibus excutiat puſillanimitatem, dum hinc perſpiciunt, quantum valeat apud Deum etiam mulierciularum aſſidua deprecatio ſinceraque fides. Nihil eſt in Scripturis arcanis infrugiferum. Si parum utilitatis habet Hiſtoria, plurimum habet Allegoria. Neque enim hoc imitandum Viduis, ut periculo pudicitiæ ſuæ conſulant Reipublicæ, aut lenocinio vultus inſidias ſtruant hoſti. Verum, quod illa fecit Holopherni, hoc omnes Viduæ faciant Satanæ, qui numquam ceſſat extrema moliri Civitati ſanctæ, quæ eſt Eccleſia, & populo Dei, qui ſunt omnes cupientes pie vivere in Chriſto Jeſu. Cum hoc hoſte vobis bellum eſt perpetuum, ô Viduæ, hic fallendus eſt. Artem fallendi docuit ipſe Dominus. Quiſquis ungit oleo faciem ne videatur jejunare, inſidias ſtruit Holopherni: Qui ſic dat eleemoſynas, ut ſiniſtra neſciat quid faciat dextra: Qui ſecretus orat in cubiculo, bene

Digitized by Google

ne decipit Holophernem. Huc adhibenda est serpentis Euangelici prudentia. Hujus igitur Viduæ vitam in cubiculis quidem, sed in animis potius depictam habeant omnes Viduæ, ad hoc speculum sese contemplentur, quæ vivunt in delitiis, inter comptas puellas, inter lascivos juvenes, conviviis, choreis, alea, fucis, parum pudicis fabulis, maximam diei partem exigentes, aut, ut melius dicam, perdentes; ad hanc imaginem erubescant, sic suo cum animo loquentes: Hæc Judæa, cui nondum effulserat Euangelii lumen, quam nondum illustrium fœminarum exempla, nondum Apostolorum hortatus ad continentiam animarant: nondum audierat Christum clamantem, *Beati qui se castrâverunt propter regnum Dei:* tam insigni præminuit sanctimonia, quid decet me facere Christianam, quam tot erudiunt præcepta, tot excitant exempla, tanta follicitant præmia? Judith jejunat & orat in cilicio, & ego delitiis indormio.

Jam si satis contemplatæ estis hanc celeberrimam viraginem, agedum, producamus vobis hujus veluti germanam Deboram, quæ populo Israelitico triplicem viri personam una mulier exhibuit, Prophetæ, Judicis & Ducis. Illa cognoscit lites civium, illa ex vaticinio præscribit quid sit agendum, magna cum auctoritate loquens Barach: *Præcipit tibi Dominus Deus Israel.* Ipsa proficiscens in bellum animos ipsis addit Ducibus. Hujus fœminæ dexteritas, nonne merito pudore suffundet Viduas quasdam, quæ per ignaviam ne familiam quidem suam norunt administrare, & liberos suos illiberaliter educantes, & famulos famulasque indulgenter habentes? Prodeat nunc illa Sareptena hospes & alumna Heliæ, nosque doceat hospitalitatem erga proximos, ac fiduciam erga Deum. Illa non erat Israelitis, sed Sidonia, & tamen Prophetæ Israelitæ, quum forte occurrisset, non negat officium hospitalitatis, rogata mox currit ad exhibendam aquam sitienti, quumque Propheta clamaret a tergo ut in famis solatium, pauxillum etiam panis adferret, simpliciter respondet, sibi domi non esse farinæ, nisi quantum pugillo capi possit & olei paululum, id se jam destinasse sibi parare ac filio, ut eo quod supereresset consumto, fame morerentur. Quum instaret Helias, ut ex hoc ipso pusillo sibi primum exiguum panem faceret, deinde pararet ipsi & filio, futurum enim ut nec thylacus, nec lecythus deficeret: non excusavit, non tergiversata est, dicens: Quid habeam, scio, quid habitura sim, nescio. Primum mihi prospiciam, si tu poteris aliis promittere thylacum non deficientem, tibi primum hoc præsta quod mihi polliceris, de pleno farinario liberalis ero: Nunc nos æque ac tu periclitamur: Ego mihi meisque carior esse debeo, quam alieno. Nihil hujusmodi respondavit mulier Barbara: Confirmata pollicitis Heliæ, nihil hæsitans cucurrit domum, coxit panem, fortasse plorante puero, attulit Prophetæ. Nimirum, totum hoc voluntate Numinis actum est. Poterat enim undecumque Deus aquam porrigere Prophetæ suo, qui illum tanto tempore corvorum ministerio panibus & carnibus paverat in solitudine. Sed in alienigena muliere voluit hospitalitatis, ac fidei rarum exemplum exhibere, ut haberet Viduam quam post exprobraret Dominus suo populo, qui Prophetam unicum a Mose promissum, & tanto meliora nunciantem quam nunciabat Helias, non modo non refecit, sed in crucem adegit. Ex iisdem Sidoniorum finibus exierat illa mirabilis mulier Cananæa, quæ, dum Dominum improbis clamoribus, & fiduciæ constantia quodammodo compulit ad sanandam filiam, nobis declaravit, quantum valeant apud Deum assiduæ preces, si non desit sincera fides. Et hanc fuisse Viduam probabile est, quandoquidem filiæ fit mentio, mariti nulla, quum magis convenerit patrem pro salute filiæ procurrere, ac Dominum interpellare. Utraque typo præluſit, Ecclesiam ex Gentibus congregandam, quæ solo fidei merito irrupit in regnum cœlorum.

Noemi. Supererat Noemi, cui fames exsilium, mariti mors viduitatem, filiorum interitus orbitatem attulerat. Huic triplici vulneri accesserat sarcina duplex, senectus ac paupertas, utrumque grave onus, juxta mundum: sed invenit officii mercedem apud Ruth nurum suam, quæ socrum loco parentis habuit, adeoque dilexit, ut, relicta patria, cognatis, amicis, denique Diis ac Religione majorum, anum ac pauperem secuta sit. Noemi consilio, Ruth invenit maritum, ac rursus puellæ beneficio Noemi reperit & domum & alimoniam, denique pro filiis nepotem dulcissimum nomine Obed, avum David Regis. Ruth enim puerum natum statim posuit in gremio Noemi, ne sibi videretur sterilis, sed haberet solatium restituti generis. Nec aliter ex nuru sua suscepit filium, quam Sara ex ancilla, sed felicius. Itaque Noemi puero nato, nutricem ac gerulam præbebat, quemadmodum habet historia. Nec vaticinio carebat mulierum gratulatio. Sic enim loquuntur: *Benedictus Dominus, qui non est passus ut deficeret successor familiæ tuæ, & vocaretur nomen ejus in Israel, & habeas qui consoletur animam tuam, & enutriet senectutem tuam. De nuru enim tua natus est qui te diliget, & multo tibi melior est, quam si septem haberes filios.* Quin & vicinæ mulieres, gratulantes illi dicunt: Natus est filius Noemi. Etiam carissimos affectus non gravabatur illi cedere Ruth. Quin & ante quidquid in messe collegerat, deferebat ad socrum suam, ciborum etiam reliquias illi servans, suo genio nonnihil detrahens, ut sufficeret alterius egestati. Adeo Deus non destituit Viduas, quæ veræ Viduæ sunt. Si non inveniunt genituræ præmium a liberis, reperiunt educationis & institutionis mercedem ab alienis. Non habebat Noemi conjugii spem, nec liberorum solatium, sed tamen Moabitidis humanitate factum est, ut nec maritum, nec liberos desideraret. Minimo alitur Vidua sobria. Proinde quæ Viduam adolescentiæ suæ formatricem nutrit, multo minus reponit quam accepit. Præcepit Paulus, ut qui catechizatur, communicet Catechistæ suo in omnibus bonis, nec putat esse magnum, ut qui seminarunt spiritualia, metant carnalia. Ruth pietatem merito prædicamus, quod potuit præmii retulit socrui, plura factura, si licuisset. Sed quanto plus est, quod accepit a socru? Illius magisterio didicit gentium Deos esse Dæmonia, didicit unum colendum esse Deum, qui condidisset ac moderaretur universa. Didicerat venturum, juxta Prophetarum oracula, Messiam, qui, destructis omnibus simulacris, omnes orbis Nationes vocaturus esset ad salutem æternam; itaque ex oleastro insita est in olivam, ex Moabitide facta est Israelitis, ex cultrice Dæmoniorum, ancilla Dei vivi. Postremo, eo dignitatis evecta est, ut nomen illius in Genealogia Christi decantet Ecclesia, summique Regis ac Prophetæ proavia celebretur. Quæ merces huic officio par rependi poterat? Jam mihi hujus Viduæ singularem prudentiam contemplare. Quum repetit Patriam, utraque nurus effert se comitem. Verum illa diu recusans, tentat illarum constantiam, multum dissimilis Scribarum & Pharisæorum, quos reprehendit Dominus, quod *circumirent mare & aridam, ut facerent unum proselytum, quumque venati essent, facerent illum duplo filium gehennæ.* Matth. 23.

Nullus humanis artibus aut promissis humanis alliciendus est ad Religionem Christianam, nec ad professionem continentiæ, aut aliud simile vitæ genus, nec statim habenda fides primis mortalium affectibus, præsertim adolescentium aut puellarum. Sed diu suspendendi sunt, ut probetur spiritus an ex Deo sit. Præstat enim non aggredi, quam post manum admotam aratro ad relicta respicere. Nam humanæ cupiditates, aut refrigescunt mora, aut vertuntur in diversum. Contra, sancta desideria, quæ immittit Christi Spiritus, dilatione magis ac magis accenduntur, & calcis in morem, si dissuadeas ac repugnes, velut infusa frigida, vehementius efferveſcunt. Quo gravius etiam peccant, qui rudem ac simplicem ætatem, non solum blanditiis ac dolis, verum etiam minis ac terriculamentis impellunt in nassam, unde non patet reditus. Quid evenit? *Orpha*, cui nomen a *superbia*, reversa

est ad Deos suos. *Ruth*, quæ *festinantis* habet vocabulum, magis accensa dissuasione, redditaque alacrior, properavit in Bethleem. Ostendit illis desperationem conjugii ex ipsa, ostendit tenuitatem suam magis etiam aggravandam infelicium consortio. Non erat hæc dissuasio, cupiebat enim ambas ad Dei veri cultum converti, sed exploratio. Reversa est quæ non fuerat perseveratura si venisset. Ea dimissa rursus ad illius exemplum hortatur Ruth, nec recipit profectionis comitem, nisi satis perspecta puellæ constantia. Hæc non vulgaris prudentiæ specimen habent. Hic mihi rursus contemplare singularem mulierculæ pietatem. Ut socrui suppeditet alimoniam, ultro se confert in messem alienam, collectura spicas post terga metentium. Id enim Mosaicæ Legis humanitas indulsit pauperculis. Non se vertit ad improbum quæstum, nec puduit extremam profiteri inopiam, nec piguit peregrinam inter ignotos colligere. Pudorem naturalem vicerat pietas. Id quantulum abest a publica mendicitate? Quæ hoc sustinuit facere, non recusasset vel hostiatim rogato pane subvenire socrui. Nec id tamen ausa est, nisi petita venia. Tanta erat junioris erga majorem reverentia, tantus animorum consensus, quum hodie tam raro conveniat inter socrus & nurus, etiam vivis maritis. Hujus puellæ pietatem ne mors quidem conjugis aboleverat. Dedit evidentius obedientiæ specimen, quum jussa furtim se abjicit ad pedes Boos dormientis in agro. Ne qua libidinis suspicio hic obrepat animo cujusquam, tota res Numinis dispensatione geritur, nec quæritur voluptas, sed generis posteritas, quod ad Noemi quidem attinet: quod ad Ruth autem, captatur maritus, qui socrum alat: quæritur proles, quæ vetulam soletur ac foveat: quoque longius absit omnis suspicio, ex hoc conjugio Christus nasci voluit. Non erat hæc humana calliditas, sed Dei voluntas. Verum id facere jussa Ruth, quod improbitatis speciem præ se ferebat, cujusque exitus poterat esse parum felix, ni in virum bonum incidisset, nihil tamen responsat socrui. Sed quidquid, inquit, præceperis, faciam. Non interim pudet filias Christianas immorigeras esse Christianis matribus, quum hunc animum Moabitis præstiterit socrui? Soluta erat affinitas, at viguit caritas. Mors abrumpit conjugii vincula, sed verus amor finem non habet, solus manens etiam post obitum. Non jam ut socrum, sed ut matrem ac magistram observabat.

Perpetuum est, quidquid Spiritus Christi conglutinat. Temporarium est, quidquid humanum est. Tales oportet esse socrus omnes erga nurus suas, ut abducant eas a Moabitis, hoc est, a juvenilibus affectibus, & adducant in Bethleem, id est, *domum panis*: Panis autem est sermo Divinus, qui est ipse Christus Jesus, hoc saturatæ feliciter parient fœtum Christo dignum. Id vero socrus efficient, si sic se gesserint erga puellas, ut virtutis ergo & amentur & timeantur. Vulgus autem hodie tales se præbent nuribus, ut merito despiciantur. Nam vitæ integritas conciliat auctoritatem, officia benevolentiam. At illæ quum exemplis dissolutæ vitæ ad similitudinem morum invitent nurus, quoties iratæ volunt quod libet imperare, tum demum se socrus & anus esse meminerunt, omniaque miscent jurgiis, si minus dicto pareatur. Idem usu venit matribus, secus quam oportet educantibus liberos suos. Impudenter exigunt pietatem ab his, quos diversa docuerunt. Quam multa nos docuit hæc beata Noemi, sed quo propius inspicimus, hoc plura sese aperiunt exempla virtutum Ruth, nihil aliud edisse legitur in agro, præter polentam, quam sibi fecerat: & ne putes omnino nihil fuisse delitiarum, permissu Boos intinxit buccellam panis in acetum, atque hujus epuli reliquias detulit Noemi. Nulla virtus familiarior esse debet Viduis, quam sobrietas ac frugalitas. Habes hujus Viduæ apparatum, si potum quæris, Boos permittit illi sitienti ire ad sarcinulas, & bibere de eadem aqua, unde biberent illius pueri. Dicet mihi quispiam, hunc tam exilem victum non convenire omnibus. Fateor in quibusdam aliud postulare cœlum, in aliis corporis habitum, in nonnullis educationem, & velut in naturam versam consuetudinem, at nulli non licet sobriam agere vitam. Quæ nisi adsit, periclitatur pudicitia simul cum fama. Paula mater Eustochii, quum & anus esset & ægrota, tamen ad bibendum vinum, nec Hieronymi monitis, nec auctoritate Præsulis, perpelli potuit. Quid igitur frontis esse dicemus quibusdam Viduis, quæ bonam diei partem opiparis conviviis & compotationibus consumunt, quarum fastidiis vix ulla coquorum industria satisfacit? Non libet a Noemi discedere, video non frustra scriptum esse, quod ipsa sibi commutarit nomen: Quum enim reversa in patriam, audisset populi voces, hæc est illa Noemi: *Cur*, inquit, *vocatis me Noemi*, id est, pulcram, *rectius vocaturi Mara*, id est, amaram, *quoniam afflixit me Dominus*. Indecorum est Viduis formæ laudem captare a populo. Quæ comptæ prodeunt, quæ fucis oblitæ, quid aliud venantur, quam audire, hæc est illa Noemi? Quæ si professæ sunt continentiam, turpiter pugnant cum voto suo. Si non professæ sunt, tamen præter decorum est, Viduam ambire virum, quam magis ambiri convenit. Ut affectus pares sint inter sponsum & sponsam, tamen proprie decet eum sexum verecundia. Virorum est ambire, mulierum ambiri, vel rapi potius. Nam prisci quo succurrerent sponsarum pudori, solennem morem commenti sunt, ut sponsus virginem e sinu matris veluti raptam abduceret. Quod si virginibus indecorum est ambire conjugem, quanto magis hoc dedecet Viduam? Ambit autem quæcumque se colit virorum oculis, quæ frequens in publico est. Quamdiu vivit maritus licet esse Noemi, habet enim cujus oculis se comat. Mortuo viro nihil supereſt, nisi ut animi speciem commendet oculis Dei, quibus nihil videtur pulcrius, quam facies ac vestis, modestiam, pudicitiam, mundique contemtum præ se ferens. Dicet quispiam: In luctu vivere, non est vivere. Immo, si beato Paulo credimus, *Vidua in delitiis vivens non est viva, sed mortua*. Deinde, nullus Christianus excusate vivit in delitiis, quum omnium vita nihil aliud sit quam exsilium, quam militia laborum ac discriminum plena, sed tamen si non temperat animus a delitiis, excusatius his indulgebit mulier, viro nupta, quam Vidua. Et ad viduitatis professionem nulla cogitur, quo fœdius est ab eo resilire, quod volens tibi delegeris. Postremo Noemi quæ verso nomine cœpit esse Mara, non tam abjecit delitias, quam commutavit. Si relicta conferas cum receptis, bone Jesu! quam ingens discrimen. Quanto corpore præstantior est animus, tanto suaviores, sinceriores, constantioresque sunt spiritus, quam carnis delitiæ. Inæstimabile gaudium est, quod Christus sponsus inspirat mentibus, quæ se totas ipsi dedicarunt. Sed fingamus Viduarum luctum nullo interim solatio deliniri, quis sanus non fateretur exigui temporis luctu bene gaudium emi sempiternum?

Jam si non pœnitet nos fructus, quem ex Noemi contemplatione cepimus, age, redeamus ad pulcerrimum spectaculum fortissimæ Maccabæorum fratrum matris, cujus nomen ignotum est apud homines, sed multo felicius inscriptum est libro vitæ. Eaque summa laus est apud Christianos, ex benefactis nullam venari laudem. Quod si rerum vocabulis insigniuntur interdum homines, qui virtute quapiam aut vitio præcelluerunt, optimo jure hanc vel *Eusebiam*, vel *Carteriam* dixeris. Adeste, Viduæ, & auscultate, quid hæc vos beata doceat Vidua. Præcipua virtus vel conjugatarum vel Viduarum est, recte educare liberos, quod quidem officium tanti æstimat Apostolus, ut eo declaret pensari primæ matris culpam, quæ viro dux fuit ac magistra prævaricationis, ac prius mortem peperit omnibus, quam fœtum. Sic enim scribit Timotheo, *Adam non est seductus, sed mulier seducta, in prævaricatione fuit, salva tamen fiet per generationem filiorum, si permanserint in fide & dilectione, & sanctificatione cum sobrietate*. Habetis, matres, formam instituendi liberos, non ab Aristotele, aut Xenophonte, sed ab Apostolo, per cujus os vobis loquitur Deus. Ele-

menta

Digitized by Google

menta Christianæ institutionis est fides, ut dictum est, quæ mox teneris animis a parentibus est instillanda, huic adhæret caritas, quasi fidei ministra. Mox, quoniam in actionibus vitæ multa incidunt, quæ per occasionem inquinant hominem, adhibetur sanctificatio, quæ constat fuga vitiorum, & exercitatione piorum operum. Sanctum enim ac purum esse non potest quidquid non proficiscitur ab his fontibus, fide & caritate. At in bonis operibus nemo perseverat, nisi adsit sobrietas, quæ comites habet, modestiam, jejunium, & precationem. Mediis virtutibus insidiatur arrogantia, cui si locus datur, collabuntur omnia. Luxus autem magister est malorum omnium, hunc excludit jejunium. Nec ad precandum sumus idonei, si corpus habeamus gravatum crapula & somnolentia. Hæ sunt artes quas matres tradere debent suis liberis, si volunt salutem æternam consequi, quæ tamen illis non promittitur, nisi in his perseveraverint liberi. Prima cura est, docere quæ sunt optima. Secunda, curare ne improborum convictu, & hortatu pelliciantur ad deteriora. Eventus quidem rei, non est parentibus in manu, sed tantum habet ad hoc momenti parentum vigilantia, ut Paulus illis imputandum putet, si pietatis studium deseruerint. Qui fieri potuisset, ut septem adolescentes sua corpora, tanta animi præsentia traderent in omnem carnificinam, nisi hoc sanctissima mater illis a teneris annis instillasset, ac penitus infixisset, millies oppetendam mortem potius, quam violandam Dei legem: felicissime mori, qui sic occiderentur: nec horum perire corpora, quæ in resurrectione multa cum gloria sint recepturi. Hæc quoniam una cum lacte matris imbiberant, infractis animis Tyrannum detestantur, tormenta contemnunt.

Ad hoc exemplum vocentur matres, quæ sibi mire videntur amare liberos, quum re vera oderint, dum liberos suos adsuefaciunt cibis lautioribus, ut prius sapiant palato quam animo, prius linguæ judicio valeant, quam loquantur, docent superbire cultu, docent nequitiam, si quid nequiter fecerint, aut lascive dixerint, excipientes osculo. Mox ubi ad pubertatem pervenerint, favent libidini, & ad nequitiam luxumque sumtum suppeditant, abunde doctos arbitrantes, si belle saltarint, si lepide se gesserint in compotationibus, si nec aleæ, nec ullius inepti lusus fuerint imperiti. O matres omnibus novercis nocentiores! Quid aliud optaret hostis filiis vestris, quam vos facitis? Non lubet hic commemorare quasdam, quæ, quod dictu etiam est abominabile, filias suas ad quæstum prostituunt, quæ e matribus transierunt in lenas: quas equidem nec inter matres, nec inter homines numerarim, sed inter portenta. Nec satis est verbis præscribere liberis, quod facto sit opus. Quidquid parentes faciunt testibus liberis, hoc illos docent. Natura rudem illam ætatem pronam ad imitationem finxit; Exprimet quidquid viderit, etiam priusquam dignoscat, quid rectum, quid pravum. Sic igitur matres oportet omnem vitam suam componere, ut quidquid agunt, præsertim in conspectu liberorum, pietatis sit exemplum. Quæ curant ut pueri sive puellæ litteris ac liberalibus disciplinis instituantur, meo judicio probandæ sunt. Variis modis occupanda est ætas illa lubrica, &, ut ait Flaccus, *cerea*, ne prolabatur ad turpia: & humanæ disciplinæ fingunt excoluntque ingenium, & graviorum rerum cognitioni præparant. Nec eas improbarim, quæ, licet res familiaris angusta non sit, tamen liberos opificium aliquod docendos curant. Hoc pacto excluditur otium, res cumprimis noxia, omnisque turpitudinis magistra. Deinde si quis casus ad egestatem perpulerit, *artem quævis alit terra*, ut vetus habet proverbium. Sed nihil prius, nihil accuratius discendum est, quam pietas, in qua per omnem vitam proficiendum est, cujus usus ad extremum usque nos prosequitur halitum. Hujus mulieris adolescentes, mortem & morte duriores cruciatus poterant contemnere, & nostri juvenes, quam nihil habent animi masculi adversus voluptates, adversus iram & reliquas cupiditates. Quid in causa? Quid, nisi diversa institutio?

Nunc si videtur, fortitudinem hujus fœminæ contemplemur. In Annalibus repertum est, multos fuisse parentes, qui sui corporis cruciatus fortiter tulerunt, filiorum cruciatus ferre non sustinuerunt. At hæc mulier toties torta, toties mortua in filiis suis, manet invicta, quumque jam producendus esset ultimus natu minimus, flecti cœpit animus Tyranni. Movit illum ætas, cui parcunt & feræ. Movit indoles amabilis. Adhibetur mater: admonetur ut saltem unius saluti consulat, vel sibi parcat, uno incolumi, ne prorsus orba vivat. Quid hic nostra virago? Magis sibi metuit a Regis clementia, quam a sævitia: verita est ne mollior ætas vel territa fratrum horrendis exemplis, vel delinita Tyranni blanditiis, vitam corporis jactura pietatis pacisceretur, profitetur se pro virili consulturam incolumitati adolescentis. Nec mentita est, venit, fortissimis verbis hortata est, ut fratrum exemplum imitaretur, & corporis interitu salutem æternam mercaretur. Non potuit filio dare consilium melius. Adhibita sunt exquisitiora supplicia, quæ nihil aliud effecerunt, nisi ut adolescentis virtutem illustrarent. Hæc siccis oculis spectavit mulier, spectavit mater, spectavit vidua. An non amabat filios suos? Et maxime. Sed naturæ pietatem, vicit pietas in Deum: Clavus clavum pepulit, ferreum adamantinus. Amabat filium vehementer, sed prudentius, quam matrum vulgus solet. Si filii metu suppliciorum deseruissent legem, tum vere periissent, tum illa luctum inconsolabilem suscepisset. Nunc illorum salutem in tuto collocatam sciebat. Nunc demum sibi tuto gratulabatur quod tales genuisset. Quid ego nunc laudem, quod in se provocavit Tyranni crudelitatem, ut ipsis filiis adderetur? Vix credibile est fœminam diros cruciatus, ac mortem contemnere. At multo plus erat quod passa fuerat in filiis. Ubi nunc sunt matres quæ lugendi filium exstinctum nullum faciunt finem? Tum lugendum est, quum filius perit in pugna, in crapula, quum perit impœnitens scelerum: quum perit nec confessus admissa, nec absolutus a Sacerdote, nec reliquis Ecclesiæ sacramentis instructus ad emigrandum, quum, juxta vaticinium Hieremiæ, *asini sepultura sepelitur putrefactus & projectus extra portas Hierusalem.* Immo tum erat lugendus filius, quum perditam ageret vitam: Tum enim vere mortuus ac sepultus erat. Si moritur adolescens, quantus ejulatus? Indignum facinus, periit ante diem, in ipso flore, & impia lamentatio vix a convitiis in Deum temperat. O animos plus quam Ethnicos! Quum nequitiam discit ante diem, quum scortatur, quum ludit aleam, quum excurrit in militiam ante diem, tum quum res omnem postulet ejulatum, applauditur etiam. Mors corporis, si fortiter Christiani sumus, omnino lugenda non est: Si quomodocumque Christiani, brevis luctus dandus est infirmitati sortis humanæ. Hujus igitur fortissimæ viraginis exemplo, fœminæ, deponite mentis imbecillitatem, sumite masculos animos, nec vos dejiciat sexus infirmitas. *In Christo enim nec mas est, nec fœmina, sed nova creatura:* adolescentes erant & illi beati Maccabæi, sed virile robur addiderat fides. Mulier erat & illa, sed ubicumque adest Christi Spiritus, ibi naturæ habitus naturæ cedit conditori. Hoc exemplum eo debet acrius habere calcar exstimulandis animis ad religiosam liberorum educationem, quod Judæa tale præstiterit. Non noverat Christum nisi Prophetarum vaticiniis per involucra promissum, audierat e Pharisæis futuram resurrectionem, at nondum resurrexerat Christus primitiæ dormientium. Quid igitur facere decet mulieres Christianas, quibus tanto clarius per Euangelium illuxit veritas, quibus tot præceptis, tot exemplis aperta est via, quibus uberior Domini gratia parata est, si se illi præbeant?

Hæc abunde sufficiebant ad Viduarum institutionem, Maria, Viduarum decus, sed lubet per singula recurrere, excerpturis quid in quaque comperimus eximium. Rursum itaque contemplemur beatissimam anum Annam, Phanuelis filiam, senio luscioſam, sed oculis animi perspicacissimam: frigidam annis, sed spiritu *Anna Phanuelis.*

ſpiritu ferventem: Habebat enim Prophetiæ donum. Videtis eſſe verum quod ait Paulus, *in Chriſto non eſſe diſcrimen perſonarum, ſed novam eſſe creaturam, quiſquis Chriſto inſitus eſt.* Quid ſublimius Prophetis? Horum dignitati æquata eſt mulier, quæ πρόδρομον, ut ita loquar, Servatoris præſtitit, privatim eum pronuntians, quem paulo poſt Joannes publice prædicabat: *ſeptem annis vixerat cum marito a virginitate ſua.* Eo defuncto perſeveraverat in Viduitate ſua uſque ad annos octoginta quatuor. Primum illud animadvertendum, quod hæc Anna virginitatem ſuam ad maritum pertulerat, id quod haud ſcio an hodie faciant omnes, quæ tamen paſſis capillis nubunt. Quumque paucis annis marito convixiſſet, nec ex eo ſuſcepiſſet liberos, nam prolis nulla fit mentio, tamen puella non iteravit conjugium, ſed totum animum ad amorem Meſſiæ venturi tranſtulit, facile declarans, quod primo marito nupſit, obedientiæ fuiſſe, non propoſiti. Etenim ſi placuiſſet uſus conjugii, repetiſſet etiamnum puella. Sed quare temperavit a repetendo conjugio? Num ut liberius viveret, ſoluta a jugo viri? Siquidem hæc, ut dixi, cauſa, multas invitat ad perpetuum cælibatum, quas Paulus non agnoſcit pro Viduis, ſed mavult eas nubere ac matresfamilias fieri. Ea demum vere Vidua eſt, quam amor pietatis retrahit a matrimonio. Quæ res igitur perſuaſit huic puellæ cælibatum? Indicarat Spiritus huic Viduæ, futurum, ut ipſa viva, naſceretur ille tot ſeculis exſpectatus Infans. Hujus exſpectatione negligebat quidquid habet hic mundus voluptatum, hac ſpe nec ſenſit juventutis titillationem, nec ſenectutis onus. Ubi interim verſabatur? Auſcultate, Viduæ. Non in nuptiis, non in conviviis, non in conciliabulis, non in alienis ædibus; ſed ubi tandem? Lucas indicat, *non diſcedebat*, inquiens, *a Templo.* Jam eam exceſſerat ætatem, quam Paulus Apoſtolus non excludit ab Eccleſiæ miniſterio. Sed quid illic? Num oſcitabat, num garriebat anilia? nequaquam, ſed *jejuniis ac precationibus ſerviebat Domino, nocte pariter ac interdiu.* Noverat ſanctiſſima mulier, cui rei dicatum eſſet Templum, non profanis fabulis, non otioſis deambulationibus, ſed deprecationibus, juxta illud quod Chriſtus poſt e Prophetis docuit, *domus mea domus precationis vocabitur.* Non poteſt precatio gratum eſſe ſacrificium Domino, niſi adſit jejunium, ac vigilia. Et ideo additum eſt, *die ac nocte.* Sacerdotes immolabant, oves, boves, agnos & vitulos, hæc immolabat ſpiritualem victimam, thymiama votorum, ſacrificium laudis, ſe ipſam hoſtiam rationalem, ac puram, &, ſi vis, holocauſtoma cordis amore cœleſtium flagrantis. Jejunat anus octoginta quatuor annos nata, vigilat aſſidue, & non pudet Viduas quaſdam corpore vegeto, ætate florenti, dormire in multum diem, ac ne his quidem diebus abſtinere a cœna quibus auctoritas Eccleſiaſtica indicit jejunium? Et ſi quando ex more magis quam ex animo Templum adeunt, aut dormitant, aut garriunt, aut otioſis cogitationibus tempus terunt. Loquebatur & Anna, ſed quid loquebatur? de venturo Jeſu. Quibus? Quibuſlibet? Nequaquam. Sed *omnibus qui exſpectabant remiſſionem Iſrael.* Nondum erat tempus, ut prædicaretur Chriſtus opportune & importune, nec id conveniebat & mulieri & anui. Et ecce juxta promiſſionem Euangelicam præmium pietatis. Duo loquebantur de Jeſu, Simeon ſenex & Anna anus, & repertus eſt in medio ipſorum de quo loquebantur. Hoc erat quod illos tam diu remoratum fuerat in vita, ut viderent Chriſtum Domini. Quantulum autem eſt quod Annæ contigit? vidit Infantulum. At noſtræ Viduæ quanto uberius ſolatium invenient in Jeſu, ſi huc totum vertant animum, quibus totum Jeſum exoſculari quotidie licet, conceptum, natum, prædicatum, docentem, ſonantem, crucifixum, reſurgentem, diſcipulis apparentem, adſcendentem in cœlos, ſedentem ad dexteram Patris. Totus amabilis eſt, quacumque illum parte contrectas, ſenties illum mihi niſi meras eſſe delitias, ſi eum ſinui cordis admoveas. Dixerit aliquis. Aderat Annæ Prophetiæ donum quod nunc vix ulli datur. Nec enim opus eſt. At longe plus nobis patefecit Euangelium orbe toto coruſcans, quam illi Prophetiæ ſpiritus. Et quiſquis intelligit in Scripturis ſenſum myſticum, habet Prophetiæ donum. Quamquam nec hodie contractior eſt Spiritus benignitas quam olim fuit, ſi modo promereamur, & ſi res poſtulet. Paremus Spiritui dignum hoſpitium, nec gravabitur adeſſe. Amat mentes caſtas, puras, tranquillas ac modeſtas.

Age, tranſeamus hinc ad Viduam illam pauperculam, ore Domini laudatam, quod exiguo munuſculo, vicerit omnium divitum magnifica donaria: ſpectemus & nos cum Domino hujus mulierculæ pietatem, non tantum ut laudemus, verum etiam ut imitemur. Et ecce, quam multa nos docet brevis narratiuncula. Primum commendat benignitatem in pauperes, non in quoſlibet, ſed in eos per quos ædificatur Templum Domini. Templum autem Domini eſt, Eccleſia. Quidquid confertur in pios uſus, mittitur in gazophylacium Templi Dominici, non ſolum quod datur in fabricam Templi materialis, quamquam & hoc interdum recte confertur. Verum multo magis ad rem pertinent, quæ ſignificabat illud Templum Hieroſolymitanum. Paulus laudat benignitatem erga omnes quidem, ſed potiſſimum erga domeſticos fidei. Et inter hos diſcrimen eſt. Primitiæ benignitatis debentur iis qui nobis naturæ vinculis juncti ſunt, ut liberis, nepotibus, reliquiſque cognatis. Et hic quoque pronior debet eſſe liberalitas, in eos qui pietati vacant, quam qui carni indulgent. Dandum eſt aliquid improbis, ſed ut hominibus, & ut vivant, non ut luxurientur. Nec eſt periculum ſi quando erret in perſona benignitas. Si perdit ſuum beneficium qui accipit, non perdit caritas ſuum quod dedit, quidquid amore Chriſti datur, Templo datur. Quid præterea nos docet hæc Vidua? docet nihil referre quantum largiaris, ſed plurimum intereſſe quo animo largiaris: homines æſtimant munus pretio, Deus æſtimat affectu. Non eſt, ô Vidua, quod excuſes rei familiaris angustiam, hæc præter duo minuta nihil habebat, & totum hoc conjicit in gazophylacium. Quid an non timebat ſibi famem? Nam hoc titulo nunc ſeſe frequenter excuſant & divites, Non dabo, ne mihi meiſque deſit. Et quis eſt tam opulentus, qui non aliquando poſſit egere? Iſta cauſatione nullus quidquam dabit cuiquam. Novi tales aliquot, quibus quævis excuſatio ſufficit in hoc, ne quid dent. Ædifico, non poſſum eſſe benignus in pauperes. Uxorem habeo fœcundam. Malignus fuit hujus anni proventus, merx periit naufragio: quidam etiam ex vaticinio petunt avaritiæ ſuæ patrocinium. Aſtrologi dicunt inſtare rerum inopiam. Non diſſipabo quod collectum eſt. Si quid petunt amici, negant aliquid dandum amicis, quod ea res vitiet amicitiæ ſinceritatem. Si cognati, non eſt, inquiunt, eleemoſyna quæ datur propinquitati. Si quid petitur indulgentiarum nomine. Non dabunt, inquiunt, alendis Romanenſium delitiis. Si quid ſarciendo Templo, dicunt ſe nolle alere luxum Sacerdotum. Si quid petitur Monaſteriis, ajunt, nihil pejus collocari, quam quod datur illis otioſis, nec umquam ſatiatis ventribus. Si occurrunt mendici publici, negant illos eſſe pauperes quos Scriptura divina nobis commendat. Illos eſſe ſordidos homines & improbos, pleroſque etiam ſceleroſos. His gradibus diſcimus nemini quidquam impartire. Quando dabit, cujus liberalitatem retundit quælibet cauſatiuncula? Quanto magis convenit undecumque dandi cauſas comminiſci. Libentius dabo, quia ſanguine junctus eſt, mihi ipſi impendo, quod illi largior. Vir bonus eſt, ſed egenus, aut bonæ ſpei puer eſt, aut probitatis cauſa redactus eſt ad inopiam. Poſtremo dabo quia Chriſtianus eſt, & in illo Dominum meum refocillabo. Si ne Chriſtianus quidem, tamen ſuccurram periclitanti, ſi non ob aliud, certe quia homo eſt, & fieri poteſt ut aliquando reſipiſcat. Occidit qui non ſervat, quum poſſit. Nec eſt Chriſtianæ clementiæ, vel Turcam occidere, non ob aliud, niſi quia Turca ſit. Sareptena redacta in extremum famis periculum, nihil

nihil detrectans impertiit Heliæ quod habebat, haudquaquam factura, nisi verbis Prophetæ credidisset. Hic si adsit fiducia, non excusabimus tenuitatem nostram, sed freti promissis Dei, præsentem proximi egestatem alacres sublevabimus. Quid autem ille promisit? Ubertatem rerum, & cum multo fœnore redeuntem beneficentiam. Probabile est Euangelicam illam Viduam opera manuaria parasse quod conferebat in gazophylacium, & fieri potest ut eo die sibi cœna interdixerit, ne nihil esset, quod decideret pauperibus. Non erat sollicita de crastino, sciens Domini benignitatem, quæ pascit etiam passerculos, & vestit agrorum lilia, non defuturam in ipsa sperantibus.

Jam si res deest, est aliud eleemosynæ genus Deo non minus gratum, quod plus adfert utilitatis accipienti, nec rem dantis facit deteriorem. Inservire senibus aut ægrotis, bene monere puellas, consolari afflictas, exstimulare segnes. Hæc qui præstat, plus confert, quam si cibum impertiat, aut pecuniam. Felices Viduæ, quæ sic sese comparant, ut utroque munificentiæ genere præcellant. Quamquam nullum munusculum tam exile tamque minutum potest esse, quod non ingens lucrum pariat apud Deum, si bono animo datur, hoc est, si Christi respectu detur, si alacriter ac promte. Præterea nullum est officium tam sordidum, quod non sit nitidum ac pulcrum in oculis Dei, si fiat quemadmodum oportet. Quid sordidius quam tractare pauperum ulcera, vomitum & purulentiam oris excipere, manu confovere stomachum ægrotantis? At nullæ gemmæ, nullæ rosæ, nulla aromata pulcrius nitent, suavius olent oculis naribusque Dei. Hæc pro delitiis habebat nobilis illa virgo Eustochium, Romæ sub auratis laquearibus nata, in delitiis educata. Cur ita? Quia rem, ut erat, secum reputabat. Quidquid horum facio, Christo facio non hominibus, Christi membra tracto. Quid si ipse præsens hæc pateretur, num oporteret fastidire? Nunc professus est ipsi præstari quidquid membris ejus præstatur. Eadem erat pietas Elisabet Hassorum Landgraviæ, quod juxta sensum carnis abominabile est, pro delitiis habebat amore Christi. Hæc qui cogitat, & credit ex animo quæ cogitat, non nauseabit ad ullum obsequium pauperibus impendendum. Bonæ sordes sunt, quibus expurgantur animarum maculæ. Nec perit officium pro quo Christus se sponsorem obstrinxit. Hoc præcipue nos ad officia caritatis segnes reddit ac difficiles, quod parum animadvertimus quibus illa præstentur. Æstimamus hominum merita, supputamus quid inde nobis sit rediturum. Atqui cum homine nobis nulla est ratio. Deo præstatur quidquid impenditur. Quid ille promeruerit, quæ præmia redditurus sit, veniat nobis in mentem.

Occurrit & tertium quiddam, quod ab hac Vidua discatis, ô Viduæ. Hujus pauperculæ pietas, apud homines pudorem retulit potius quam laudem, soli divites erant suspiciendi, sed habebant omnes spectatorem Jesum, sola hæc meruit habere applausorem, qui solus intuebatur corda. Bono animo estote, Viduæ, si nullus hominum agnoscit vestram beneficentiam, si nemo probat, immo si complures suggillant, sitis unico spectatore contentæ, satis est si videt ille, si probat. Illi uni feceritis, quidquid ejus amore conferetis in egentes, nec ulla fors tutius est deposita, quam quæ absconsa est in sinum pauperis: etiamsi is qui juvatur beneficio, nescit unde proficiscatur. Tanto uberior veniet tibi merces a Deo, quanto minus præmii speratur ab hominibus. Hoc ipsum evidentius nos docet hæc Vidua, si paulo interius subeamus adytum tropologiæ: Ad omne opus bonum duo simul agunt, liberum arbitrium hominis, & gratia Dei. Porro quod hic nostrum est, tam minutum est, ut pene nihil sit, certe sine alterius auxilio nihil prosit umquam, frequenter obsit quoque: liberum autem arbitrium duo complectitur: rationem & voluntatem. Hæc sunt duo minuta quæ conficiunt quadrantem, extrema paupertas, si nobis servemus, sed quæ pariant ingentes spiritus divitias, si totum hoc quidquid est, Domino fœneremus. Ille sua maxima jungat nostris minutis. Illustrabit nostrum cæcutientem intellectum lumine fidei suæ, instruet voluntatem ardore caritatis suæ, conflabiturque mirabilis thesaurus, quem totum imputabit nobis illius benignitas. Tantum quidquid nostrum est, si quid tamen omnino nostrum est, cum Vidua paupercula totum conjiciamus in illius gazophylacium. Id quo minutius erit ex nobis, hoc magis dilatabitur Numinis munificentia. Si minimum est æstimatione nostra, maximum fiet æstimatione Dei. Divites jactabant multa, sed horum pretia non novit Christus, Viduæ pretium novit, quod eo carius est apud Deum, quo vilius est apud homines. Hæc est indicatura bonorum operum, si illinc nihil sibi vindicet homo. Modestia est quæ commendat benefacta nostra Domino. *Quum omnia fecerimus, dicamus, servi inutiles sumus, quod debuimus facere, fecimus.* Hoc si dixerimus ex animo, si, quidquid nostrum videri poterat, elevemus ac pro nihilo ducamus, Dominus æstimator benignus pro caro accipiet. Hæc sententia locum habet, non solum in naturæ dotibus, quibus & impii nonnumquam præcellunt, verum etiam in donis spiritus, quæ plerumque vel minuit vel abigit arrogantia. Sunt qui ædificent Templa, marmore candido. Sunt qui exstruant Monasteria, magnificis impendiis: foris & intus ad singulas columnas ac fenestras sculpta, pictaque sunt insignia divitis, cujus impendiis erectum est ædificium. Ejus nomen inditur Collegio, ipse ingens eo cultu procumbit super monumento, quo solet in bello procedere. Quis non miretur tam effusam liberalitatem? At, vereor, ne non perinde magno æstimet Christus, si hac via cogitavit suum nomen posteritati commendare, potius quam consulere pietati. Quamquam & in copiosa munificentia licet esse Viduam pauperculam, quando quidem res hæc non pretio rerum constat, sed animo. Si prædives multa millia confert in alimoniam pauperum, sic apud se cogitans, nihil de meo largior, etiam hoc quod mihi servo pauperum est, nihil mereor gratiæ, bene habet, si Domini vindictam effugio, & utinam liceret hoc ipsum sic largiri, ut utilitas ad Christi membra perveniat, ad me nulla redeat ab hominibus gratia, hæc, nimirum, Viduæ est paupercula, vixque mittit duo minuta, sed Domino pretiosa. Liberet diutius in hujus beatæ pauperculæ contemplatione morari. Quis enim non optet hanc pompam quam lentissime procedere? sed absolvendum est volumen.

Ab hac igitur digressis occurrit nobis Vidua filium unicum efferens ad sepulturam, quam fuisse locupletem vel hinc apparet, quod multa turba civitatis ornabat exsequias. Sic enim Lucas, *Hæc vidua erat, & turba multa civitatis cum illa:* solet autem tenuium infrequens esse pompa. Plorabat autem filium adolescentem, quem habebat unicum. Attendite, Viduæ, si quid bonæ rei vos docet hæc Vidua. Nihil est novi si Vidua mulier lacrymas impendit unico filio vita defuncto; nam mortem præproperam, flent etiam alieni. Quod Jesus hunc vitæ reddidit, si spectes historiam, semel dumtaxat accidit. Sed aliquid frugiferæ doctrinæ condit allegoria. Quot sunt matres, quæ impotenter lugent filiorum corporalem mortem? At hæc, ut diximus, non est admodum lugenda, quæ communis est omnium, multis etiam bono est. Sed paucæ sunt matres, quæ lugent filium, juxta spiritum exanimem, ac putre cadaver circumferentem. An non misere mortuus est adolescens, qui totus ægrotat meretriciis amoribus? qui delibutus est unguentis, qui pernox est in alea, in lusibus, in comessationibus, qui nec timore Dei, nec hominum reverentia cohibetur, quo minus faciat quidquid animo collubitum fuerit? Mortuus est, quisquis abjecit timorem Dei, effertur qui famam quoque contemnit, suisque cupiditatibus veluti bajulis defertur extra civitatem, defertur ad sepulturam. Civitas est Ecclesia, extra hanc sunt, Ethnici, Judæi, Schismatici & insanabiles Hæretici; sepulti sunt, jam deploratæ impietatis, & ab omnibus conclamati. Nullus enim inclamare pergit sepulcro conditos. At posteaquam juvenilis animus, semet in

Digitized by Google

omne vitiorum genus præcipitem dedit, omnem abſterſit pudorem, quid ſupereſt, niſi ut vel a profeſſione Chriſtiani nominis deſciſcat, vel in hæreſim prolabatur, quo vel ſic blandiatur ſuis flagitiis? Quid autem mentis habes, ô Vidua, quæ ſic mortuum adoleſcentem adeo non ploras, ut placeas etiam tibi tam eleganti filio, ut ſumtus libenter ad nequitiam ſuppedites? Non ſentis te ſimul cum illo mortuam? Illius animam abs te exiget Deus, quæ tua indulgentia corruperis adoleſcentem, quæ ſic inſtitueris. Proinde quæcumque Vidua talem habes filium, imitare Viduam Euangelicam, plora defunctum tuum, ſi forte occurrat tibi Dominus Jeſus, qui lacrymis tuis flexus reſtituat tibi filium tuum pro mortuo vivum. Solus enim ille poteſt vel e ſepulcro revocare puditos. Sic Paulus Apoſtolus ſummo cum dolore denuo parturiit Galatas, donec in eis formaretur Chriſtus. Sic Monica Vidua lacrymis filium Auguſtinum Chriſto lucrifecit: quam multæ vero matres ſunt, quæ filios habent multo perditiores, quam tum erat Auguſtinus, nec tamen ullam lacrymam impendunt miſeris, quum illis fuerint mortis cauſa. Plorate matres, plorate viduæ, quæ juvenes habetis, delitiis perditos, impiis opinionibus infectos, jamque periculo proximos. Ne extra civitatem Naum, in qua ſola eſt peccatoribus conſolatio, ſepulcro deſperationis obruantur: plorate, donec obvius Dominus, qui non vult mortem peccatorum, jubeat ſiſti loculum, erigat jacentes, ac vivos reſtituat matri Eccleſiæ. Parturite denuo quos ſemel peperiſtis.

Eamus nunc, ſi videtur, ad Viduam e parabola, ab hac diſcamus orandi improbitatem. Vicit illa judicem impium, *qui nec Deum metuebat, nec homines reverebatur*, multo magis nos flectemus Dominum natura benignum. Differt interdum vota noſtra, ut magis accendat deſideria noſtra. Ne ceſſemus opplorare, ne ceſſemus occlamare, donec miſertus noſtri, vindicet nos de adverſario noſtro. Habemus omnes adverſarium Satanam, qui numquam capit ſomnum, tot laqueis captans nos, quot ſunt carnis cupiditates. Adverſus hunc nulla certiora præſidia, quam aſſiduus clamor ad Dominum, ſed e corde proficiſcens magis quam e labiis. Clamemus cum fiducia, non meritorum noſtrorum, ſed Divinæ bonitatis, etiamſi videbimur aliquamdiu opplorare ſurdis auribus, tamen futurum, aut hoc quod petimus, aut aliquid illo nobis expedientius.

Hinc nos conferamus ad beatas illas Viduas, quæ miniſtrabant Apoſtolis, Euangelium per varias regiones diſſeminantibus, & harum exemplo diſcamus benignitatem erga illos præcipue, qui ſinceriter laborant in negotio pietatis, qui & vita & lingua docent Euangelium. Contemplemur Viduas quæ circumſtant Petrum lacrymantes & oſtendentes veſtes quas illis faciebat Dorcas. Tanta erat Viduarum auctoritas, ut Petrus harum lacrymis mulierculam vitæ reſtitueret, priſtinoque redderet miniſterio. Non eſt neceſſe Viduam hodie per regiones circumagi. Nuſquam non adeſt occaſio provehendi Euangelium. In agris, in civitatibus, templis plena ſunt omnia, ſed pleraque muta. Canitur & pſallitur affatim, at quam rarus, qui gregi Chriſtiano miniſtrat ſermonis Euangelici pabulum, idque pure & ſincere. Huc vigilet Viduarum pietas ac benignitas. Margarita, Henrici octavi, qui nunc Angliæ regnum tenet, proavia, quidquid opum congeſſerat, huc conferebat, ut viri probi doctique alerentur prædicando populis Euangelio. Eſt his quoque temporibus meſſis multa, ſed operarii nimium pauci. Italiæ felicitati, quum illic agerem, nihil magis judicabam deeſſe, quam Concionatores Euangelicæ doctrinæ. Populus ſatis docilis eſt, ſed concionum ſacrarum incredibilis inopia. Hinc tanta macies animarum, tantum frigus caritatis, tantus fidei torpor. Adjuviſtis Viduæ naſcentis Euangelii primordia, tueamini functionem veſtram, quam ſemel occupaſtis, adeſte facultatibus pariter & officiis, laboribus illorum, qui navant operam in excolendo agro Dominico, Viduarum eſt non ſolum ſuppeditare Apoſtolicis viris, verum etiam gignere. Viduæ debemus Timotheum Apoſtolo Paulo cariſſimum, qui juxta illius teſtimonium, matris optimæ cura fuerat a puero eruditus in ſacris litteris. Hunc tametſi juvenem tanti fecit Paulus, ut eum ſalutet γνήσιον τέκνον, hoc eſt, verum, germanum, minimeque degenerem filium. Et Philippenſibus ſcribens, appellat illum ἰσόψυχον, hoc eſt, paris animi, qualem negat alium eſſe quemquam. Adeo tenere dilexit illum viduæ filium, ut quum eſſet imbecilli valetudine, per litteras illum monuerit, ut temperaret a perpetua hydropoſia, ſed uteretur modico vino. Atque ut intelligas in hujus virtutibus nonnullam laudis partem dandam matri & aviæ, ſic ad hunc ſcribit: *Recordationem accipiens ejus fidei, quæ eſt in te non ficta, quæ & habitavit primum in avia tua Loide, & in matre tua Eunice. Certus ſum autem quod & in te.* Vides ex Viduis educatricibus Apoſtolum confirmare ſibi bonam de Timotheo opinionem? quaſi fieri non poſſit, ut qui puer nactus ſit pias educatrices evadat in virum impium, ſed neceſſe ſit, ut velut hæres ſuccedat in majorum ſuorum religionem, quam una cum lacte ſuxerat a parente. Idem indicat quum ad eumdem ſcribit hunc in modum, *Hæc proponens fratribus, bonus eris miniſter Chriſti Jeſu, enutritus verbis fidei, & bonæ doctrinæ quam adſecutus es.* Audis quid hic puer imbiberit a parentibus ſuis? A ſinu viduæ venit ad conſortium tanti Apoſtoli. Et tamen hic erat Græco patre natus, cujus mors profuit Timotheo, videlicet, tota educationis auctoritate ad aviam & matrem devoluta.

Hoc titulo laudatur & Joannis Apoſtoli vidua, quod filios haberet ambulantes in veritate & caritate. Hoc illi titulo nominatim gratulatur Apoſtolus. Habetis, Viduæ, quo conſolemini veſtram conditionem, habetis formam ad quam componatis ſtudia veſtra. Ne conqueramini vos deſtitutas, quarum ille, cui nemo poteſt reſiſtere, curam, tutelam & patrocinium ad ſe recepit: ne formidetis humanam violentiam, habetis protectorem & vindicem Deum. Ne mendicetis a mundo ſolatium, habetis omnis veræ voluptatis fontem, ſi vos totas conjeceritis in Deum. Mundo viduæ eſtis, in Chriſti thalamo delitiamini. Ne vos pigeat Viduitatis veſtræ, videtis quam eximias habeatis duces, quantaque ſit Domini erga vos dignatio. Nihil ſupereſt, niſi ut & Divinæ in vos benignitati, & ducum veſtrarum exemplis, pietate morum reſpondeatis. Solatium & dignitatem amplectuntur omnes: at officii non ita multi meminerunt. Summa fuit Apoſtolorum dignitas. Qui in horum locum ſucceſſerunt, pronis auribus accipiunt auctoritatis & ſublimitatis mentionem. Verum officii ſi quis admoneat, offenduntur plerique. Itidem Principes avidis animis audiunt, ſi quis e Litteris Sacris depromat ea quæ dignitatem & eminentiam ipſorum declarant, videlicet, quod *omnis poteſtas ſit a Deo, & qui poteſtati reſiſtit, Deo reſiſtit:* at ſi quis incipiat demonſtrare, quanta integritas, vigilantia, ſollicitudo, requiratur ab his qui poteſtate præminent, non ita multos reperias qui ſermonem æquis auribus accipiant. Attamen ita comparatum eſt, ut ſummus honos plurimum oneris habeat adjunctum, cui ni reſpondeas, honos vertitur in ignominiam. Veluti Præſules ſi de Apoſtolorum auctoritate præcellentiaque glorientur, quum vita tota diſſideat a moribus Apoſtolorum, nonne ſibi plus dedecoris quam gloriæ concilient? Ita ſi Princeps glorietur quod Dei vicarius ſit in terris, ut re vera eſt, a quo poteſtatem accepit in tot hominum millia, nonne ſimul illud meminiſſe debet, qui poteſtatem mandavit, in hoc mandaſſe, ut ad ipſius, quantum licet, formam, res hominum adminiſtret? Deus autem ſumma juſtitia ſummaque clementia gubernat mundum, nec adminiſtrando ſuum commodum ſpectat, ſed hominum ſalutem, & quum plurimum poſſit, neminem tamen lædit. Quiſquis enim læditur, a ſe ipſo læditur. Quin ſi libet hoc quod dicimus, ex ſuo quiſque animo æſtimet. Si cui Rex deleget adminiſtrationem Pro-

vin-

Digitized by Google

vinciæ, præscriptis rationibus, quibus illam tractari velit, atque ille contemtis Domini præscriptis, contra faciat omnia, proque sua libidine rem gerat, quam gratiam initurus est a Principe suo? Aut quid decoris illi conciliaverit Præsidis vocabulum. Habetis Antistites ac Præsules vestri ordinis, Viduæ, sed ex earum gestis liquet, quæ vita deceat Viduam.

Nihil hic ex humanis constitutionibus depromtum est, ex Divinis Voluminibus protulimus omnia. Non fallet vos promissa consolatio, nec erroris periculum est, si hinc commonstratam viam ingrediamini. Itaque Voluminis hujus finem faciemus, si paucis deliberaverimus quæ beatus Paulus de Viduarum statu litteris prodidit. Christianam enim Viduam formamus, & ille de Christianis Viduis loquitur, quamquam ratio temporum immutata facit, ut hodie non omnia perinde respondeant. Laudantur in Euangelio mulieres, quæ Dominum secutæ fuerant a Galilæa, ministrantes illi de facultatibus suis. Laudantur quæ post missum cœlitus Spiritum Sanctum idem officii præstiterunt Apostolis, quod Christo præstiterant. Nunc indecorum habeatur, si Viduæ per civitates & regiones vagantes sequantur Ecclesiastas, quum ubique sint, qui bene docentem alant, & alia via jam illis provisum sit. Deinde refrixit illa prisca sinceritas ac robur spiritus, ut jam nec tutum sit Ecclesiastis circumducere mulierculas, nec suspicione criminis carituram, etiamsi crimen abesset. Adde, quod illis temporibus, quoniam plerique tenues erant, & humiles juxta mundum, qui Euangelio adhærebant, summaque erat Euangelici nominis invidia, nec congruum videbatur, ut qui Christo nomen dedissent, ab his mendicarent alimoniam, qui Christi nomen detestabantur; qui præsidebant Ecclesiæ, viduarum, ac puerorum curam ad se recipiebant. In eum usum conferebant, quibus erat fortuna lautior, alii totas facultates, alii portionem pro modo rei familiaris, sic temperantes benignitatem, ut nec aliis deesset, quod requirebat necessitas, nec ipsi cogerentur gravare Ecclesiam. Hinc est quod Paulus Timotheo scribit, *Adolescentiores autem Viduas volo nubere, filios procreare, matres familias esse, nullam occasionem dare adversario, maledicti gratia. Jam enim quædam conversa sunt post Satanam.* Et paulo superius dixerat, *Adolescentiores autem Viduas devita.* Posset aliquibus hoc Apostolus videri sensisse, non esse fas Episcopo cum Viduis junioribus colloqui, nec his concessum ut in cælibatu permaneant semel amisso viro. Nec defuerunt qui monogamiam requirerent etiam a viris; quidam in totum conjugii jus a Christianismo submoverunt. Horum dogmata quoniam Ecclesiastica damnavit auctoritas, absit ut tale quidquam de Paulo suspicemur, maxime, quum secum ipse pugnare comperiatur, si quid tale docuisset. Quum enim Corinthiis scribens hortetur Virgines ad perpetuam continentiam, licet non cogat, quum matrimonio junctos eodem provocet, modo fiat ad tempus, ex consensu, quum de viduis evidenter scribat: *Dico autem innuptis ac viduis, si sic permanserint sicut ego*, satis aperuit quid sentiat. Non igitur deterret Viduas juniores a proposito continentiæ, sed Ecclesiæ consulit ne gravetur simul & infirmetur, talium ministerio. De his enim Viduis agit quæ recipiebantur ad Ecclesiæ ministerium, & hujus sumtibus alebantur, quod vel ob fortunæ tenuitatem, vel ob cognatorum vel affinium iniquitatem non haberent unde viverent. Huc si Viduæ juniores fuissent admissæ, duplex imminebat periculum, alterum, ne tenues Ecclesiæ facultates non sufficerent alendis omnibus: alterum, ne pronior in voluptatem ætas, si lapsa esset, Ecclesiæ dedecus conciliaret: Si non esset, tamen obtrectandi materiam Ethnicis ac Judæis malevolis præberet. Ad hæc, periculum erat ne quas Viduas, otium & cibus alienus potius quam pietas ad Ecclesiæ ministerium invitaret. Eoque præcepit, *ne recipiatur Vidua minor annis sexaginta*, quod hæc ætas minus sit lubrica, minusque obnoxia suspicioni. Nec ætati tamen satis fidit Apostolus, requirit totius vitæ testimonium: *ut fuerit unius A viri uxor*, repetitum enim conjugium, tametsi concessum est iis quæ se non continent, tamen præ se refert incontinentiæ speciem: *ut in operibus bonis habeat testimonium, ut filios suos ad pietatem & castitatem educarit, ut Christianis hospitalitatem exhibuerit, ut sanctorum pedes laverit, ut afflictis* pro nomine Christi, etiam cum suo periculo *subministraverit*, denique, *ut in omnibus bonis operibus fuerit assidua.* Æquum enim est, ut quæ suis facultatibus, quum suppeterent, juvit Ecclesiam, hujus vicissim inopia sumtibus Ecclesiæ sublevetur, & hospitium illic inveniat, quæ dum licuit præstitit hospitalitatem: & perpetuæ castitatis bonam de se spem præbuit, quæ semel experta matrimonium, B prius habuit educare liberos, quam repetito conjugio indulgere voluptati: atque adeo probabile est illam amore prolis, non libidinis nupsisse marito, quæ susceptis liberis, maritum alterum non desiderat: neque cadit superbiæ suspicio in eam, quæ non gravata est lavare pedes, nec verisimile est illam in fide non perseveraturam, cujus pietatem a sublevandis Christianis nec Tyrannorum sævitia deterrere potuit, nec simulavit caritatem quæ nusquam defuit officio. Res enim temporaria est hypocrisis. Postremo insigniter proba sit oportet, de cujus integritate consentiunt omnium testimonia. Tales quidem oportet omnes esse Viduas excepta ætate, quam nemo sibi potest nec dare nec adimere: sed hæc nominatim & expressius exiguntur C ab ea, quæ in Ecclesiæ tutelam ac ministerium sit admittenda.

Quid est autem quod ait, *Adolescentiores Viduas devita?* In hanc classem, videlicet, Ecclesiæ stipendiis alendarum, ne recipito Viduas juniores. Ne eas quidem quæ egent, ac dotibus prædictis omnibus commendantur? Non. Quamobrem? Quia est vitæ genus quod magis illis congruit. Ætas & forma facile inveniet illis maritum cujus impendio vivant, cui pariant liberos. In his educandis abunde magnum sacrificium præstabunt Deo, nec interim gravabitur Ecclesiæ census, nec periclitabitur vel mulieris vel Ecclesiæ fama. Nec hanc diffidentiam temere suscepit Paulus, D eventus illum docuit, quantum sit discriminis. *Quum enim juniores* receptæ in Ecclesiæ alimoniam *lascivire cœperint adversus Christum*, quem sibi sponsum delegerant, tum demum *volunt nubere* cum injuria sponsi, cum dedecore Ecclesiæ, *cum* animarum suarum *damnatione*, *quia primam fidem reliquerunt.* Hoc ipsum enim grave discrimen: sed huic accedit aliud, quod liberæ ab imperio maritorum, & otio corruptæ, discunt circumire domos alienas non solum inutiles, verum etiam molestæ aliis, quibus obstrepunt garrulitate sua, & curiositate, dum ea loquuntur, quæ turbant tranquillitatem Christianorum. Quisquis enim vitio curiositatis laborat, idem laborat & garrulitatis, & E quisquis delator est alienarum actionum ad te, idem de te non silet apud alios. Adversus hæc omnia mala remedium est Matrimonium. Nam sexus & ætatis levitatem, regit mariti auctoritas; Tum familiæ cura vix umquam dat locum otio. Quemadmodum autem omnibus Viduis præstanda pro viribus sunt, quæ Paulus requirit in proba Vidua, ita cunctis vitanda sunt, quæ notat in rejicula. Nec omnes tamen, licet anus ac probas recipit Ecclesia, sed eas dumtaxat quæ nec maritum inveniunt per ætatem, nec cognatos habent, a quibus alantur. Eoque subjicit, *Si quis, aut si qua fidelis habet viduas, subministret illis, ut non gravetur Ecclesia, & his quæ vere viduæ sunt sufficiat.* Apostolus itaque nec aniculæ præcipit monogamiam, nec puellas F viduas dehortatur a continentia, modo adsit animus spontaneus, & res suppetat familiaris ad victus sufficientiam. Satis tamen declarat eas ad professionem continentiæ non facile recipiendas ob ætatis ac formæ lubricum. Præclara quidem continentiæ virtus, sed si minus magnificum, certe tutius est nubere. Sic & in matrimonio suadet intermissionem usus connubialis, ut vacent precationi, sed ex utriusque consensu, ne non præstetur fides, quam uterque debet alteri, tum ut ex intervallo redeant in id ipsum, ne tentet illos Sa-

Digitized by Google

tanas propter incontinentiam carnis. Atque in summa, ut præclarius sit profiteri perpetuam continentiam, certe tutius est eam præstare libera voluntate, nec tamen interim quidquam omittere, quod ad pudicitiæ custodiam pertinet. Hic fortassis roget quispiam, quæ sit ætas idonea profitendæ pudicitiæ. Non me clam est veteres designasse ætatem omnem aptam professioni, quæ sit apta conjugio. Nunc quidem nec pubertatem exspectant. Verum, si Paulum a recipiendis Viduis junioribus deterret ætas, & exempla multarum, quæ desciverant a sancto proposito, quanto cunctantius nunc agendum est, quum infelicibus exemplis plena sint omnia, & discedentium & manentium. Quidam enim sic manent, ut longe satius sit abiisse. Fortasse tutissimum sit, in totum a votis humanis ac perpetuis abstinere: Nullus enim votum suscipere cogitur. Proximum huic, non nectere nodum insolubilem ante annum trigesimum, præsertim in sexu fœmineo, qui natura mobilior est, nisi peculiari gratia fulciatur, quæ sane non omnibus data est. Illud tamen omnibus Christianis curandum, ut a primis statim annis pueri simul ac puellæ ad castitatem, sobrietatem, ac pietatem educentur. Ita fiet, ut virtus adsit, nec laqueus cuiquam injiciatur. Atque hic sermo duntaxat ad illos illasve pertinet, qui quæve libertatem suam hactenus servarunt. De his qui jam vincti sunt nihil temere citraque majorum auctoritatem agendum censeo, quo simul & fama sit tutior, & conscientia tranquillior, atque interim summo studio cavendum, ne libertas cuiquam quæsita sit ad indulgendum carni.

Porro, Viduam sic oportet dum cælebs est, vivere, quasi perpetuam continentiam esset professa. Ad profitendum autem nulla perpellenda est, immo ne recipienda quidem temere. Relinquatur suo arbitrio, quod illi concessit Dominus, ostendatur præmium, sed eadem opera ostendatur & periculum. Quemadmodum beatus Paulus ingenue profitetur libertatem denuo nubendi, modo in Domino, verum simul indicat incommoda quæ libertatem hanc comitentur, *Afflictionem*, inquit, *carnis habebunt hujusmodi*. Vulgo quidem male audit polygamia, jocis ac dicteriis hominum exposita, tamen apud Deum nullum est crimen. Tria igitur sunt quæ Viduis, quibus liberi sublati sunt, dissuadent iteratum matrimonium, rumor, ætas & pietas. Virginum nuptiis bene ominantur omnes, Viduarum non item. Cæterum, rumorem ac loquacis populi fabulas, nec apud fœminam tantum oportet valere ut malit uri quam nubere: rumoris autem convitium magis sequitur provectiorem ætatem, præsertim si eo progressa est, ut prolis jam nulla sit spes: parum enim plausibilibus auspiciis coit matrimonium, quod conciliat incontinentia, & cujus usus numquam vacat culpa, etiamsi vacet crimine. Quamquam ne his quidem conjugii remedium negat Ecclesia, sic interpretans, quasi convictus solatium petatur ætati lassæ, non libido. Cæterum, pietas gemina est, erga Deum & erga liberos, quæ diffunditur & in proximum quemlibet. Prior pietatis species constat fide & caritate, exercetur aliturque deprecatione, gratiarum actione, ac meditatione rerum cœlestium. Hæc requirunt sobrietatem, jejunia, puritatem vitæ, vigilantiam, ac studium Euangelicæ Philosophiæ. Ea paratur frequenter audiendis concionibus sacris & colloquiis hominum pietate simul & eruditione præcellentium: & si quando desit horum copia, (Nam, ut talium magna raritas est, ita non adeo sæpe fit copia) sacrorum Voluminum lectione pascendus est animus, in quibus pia curiositate, sed cum debita Divinis oraculis reverentia versari par est, ut nec contemnas quidquam, nec ad tuum affectum Scripturam attemperes, sed tuos affectus magis ad Scripturæ legem accommodes. Procul absit judicandi temeritas, & inutilium quæstiunculariam ambitio. Ea potissimum discenda sunt, quæ fidem & caritatem in nobis excitant, quæ vitam corrigunt, quæ cœlestis vitæ desiderium inspirant, alunt, perficiunt. Id tametsi nusquam non facit Scriptura, tamen sunt in ea quæ alia aliis magis congruunt, veluti quæ Principibus ac Sacerdotibus, aut conjugatis accommodata sunt, non perinde conveniunt Viduis. Sunt & difficultates quædam, quæ tutius est eruditis & in disciplinis exercitatis relinquere. Nec inutile fuerit piorum hominum libros evolvere, undecumque decerpentes aliquid quod conducat ad profectum pietatis. Et in his habendus delectus, primum personarum, deinde rerum. Quidam enim a paucis legi voluerunt, velut Hilarius; Quidam stilum ad simplicium captum attemperarunt, ut Cyprianus, Ambrosius, Hieronymus & Augustinus; Quidam tantum docent, nec movent affectus, ut Thomas & Scotus; Quidam utrumque alteri miscent, ut Joannes Chrysostomus & Basilius. Tantum ab his cavendum qui pravis dogmatibus vitiant fidei sinceritatem, præstat enim quædam nescire quam cum periculo discere. Quomodo vero sit orandum, & nos alio libello commonstravimus; & ante nos celebres Ecclesiæ Doctores plenius docuerunt, ut nihil necesse sit hic repetere.

Nec audiendi sunt, qui, unde præcipuum Christianis solatium est & profectus, ab eo mulieres submovendas existimant, nisi forte dementes appellabimus, Principiam, Marcellam, Paulam, Probam, Julianam, Demetriadem, Suniam & Fretillam, aliasque pietate nobiles fœminas, & cum his insaniisse probatissimos Ecclesiæ Doctores, qui voluminibus editis Sacrarum Litterarum studium in fœminis & laudarunt & aluerunt. Tantum illud cavendum, ne in vos cadere possit illud Apostolicum convitium, *semper discentes, & numquam ad veritatis scientiam pervententes*. Hic oportebit Viduam columbinæ simplicitati adjungere serpentis prudentiam, ut cum delectu adsciscat quos audiat, quorumque consiliis vitæ rationes componat. Habet enim hoc sexus ille, ut in alicujus viri auctoritate gaudeat acquiescere. Fuerunt autem olim non pauci, sunt hodie plurimi, qui, juxta Christi sermonem, *devorant domos viduarum, prætextu longæ precationis*, quique juxta beati Pauli doctrinam, *penetrant domos, & captivas ducunt mulierculas oneratas peccatis, quæ ducuntur variis desideriis*. Atque huic periculo viciniores sunt, quæ pro fortunæ suæ magnitudine possunt quibus bene volunt, ad Mitras & Galeros evehere. Quem enim non doceat hypocrisim & adulationem præda tam opima? Porro ne fallaris imagine pietatis, ita caveris, si primum de delectu judicium adhibeas incorruptum, deinde mentis oculum intendas, ne præstigiis sanctimoniæ fallaris. Est enim varius artifex Satanas, subinde *se transfigurans in Angelum lucis*, nec usquam nocentior, quam quum sub umbra religionis fallit incautos. Animum igitur purum ac sincerum ad delectum adhibeas oportet, ne fiat quod idem scribit Apostolus, ut quum aures habeamus male prurientes, adsciscamus nobis Magistros, qui delectent potius, quam eruditant. Subaustera sunt enim quæ sanant. In his itaque deligendis ne spectes frontis tristitiam, supercilii torvitatem, ne pallia & phylacteria, reliquasque præstigias, quibus Pharisæi viduis devorandis insidias struere solent, sed interius introspice, priusquam te illi committas. Veniunt enim interdum tecti velleribus ovium, quum intus sunt lupi rapaces, quos similiter denotat Paulus, *Speciem quidem*, inquiens, *pietatis habentes, veritatem autem abnegantes*. Semel autem recepti, semet ingerunt in intima domus penetralia, nec quidquam est tam arcanum, quod non perveștigent, ut hinc etiam timeantur, si forte cœperit obolere fucus. Itaque fit, ut quoniam recepisti ante quam probares, non possis etiam improbatos excludere. Hoc hominum genus procul ab ædibus suis abigat Vidua, si suam, si filiarum ac filiorum, si ancillarum pudicitiam velit esse in tuto, si nolit devorari suas facultates. Tutissimum autem est, cum nullo talium habere domesticam consuetudinem, ut unum sincerum reperias, hominem tamen habes, qui per familiaritatem possit corrumpi. Atque ut id non fiat, non veniet incomitatus, nunc hunc nunc illum secum adducit. Alienam autem integritatem quis præstare potest? Porro,

qua

Digitized by Google

quæ in occulto fiunt ab istis, ut ait Paulus, *turpe est & dicere*. Nec difficile fuerit istorum fucos deprehendere, si modo libeat adhibere mentem. Ubi largius adbiberint, ubi sese obtulerit opportunitas, emicat quod latebat in pectore. Quod si vicerint, eoque processerint ut notæ deprehensæque nequitiæ faveat, jam non Magistrum pietatis mulier, sed Tyrannum adscivit in domum suam. Non hæc eo spectant, ut de omnibus male sentiamus, qui vestitu profitentur sanctimoniam. Potest enim sub quovis pallio latere pietas: sed ut caveas, ne talibus præstigiis capiaris, & quum agnum in ædes recepisse videaris, lupum aut vulpem, aut simium, aut suem, aut aliud animal receptum esse comperias. Nec satis est, Viduæ domum omni carere crimine; debet & omni carere criminis suspicione. Fabulas autem quæ vulgo de his jactantur etiam referre pudet. Quamquam illud Viduis omnibus curandum est, ne sola cum solo colloquatur, nisi teste gravi quapiam matrona. Nec arcanis Confessionibus subinde repetitis abuti convenit ad alia quam instituta sunt. In medio laqueorum ambulamus, vix ulla cautio tuta est. Tutior est igitur cum libris familiaritas. Nam & sanctiora loquuntur, & ubi velis, præsto sunt, & solitudinis tædium salutifera voluptate leniunt. Quoniam otium & solitudo multa mala docent, præsertim fœminas, habet Christiana Vidua, quo nec otio det locum, nec umquam sit sola. Etenim qui fieri possit, ut tam sanctis, tam sublimibus, tam mundis studiis adsueta, sustineat vagari per domos alienas, aut ineptis fabulis diem terere. Non enim otiosa est Maria, cujus otio invidet Martha: sed aliter occupata est, quum adsidet pedibus Domini.

Jam si veniamus ad alteram pietatis partem, adeo nihil erit otii, ut audituri simus frequenter Martham querentem adversus Mariam. Nihil autem vetat ambas sorores in eadem ponere fœmina. Atqui hoc murmur Christo gratissimum est. Deus quidem solus est & propter se, & super omnia diligendus, homines vel propter illum diligendi sunt, vel in illo. Propter illum diligimus & inimicos, in illo diligimus amicos. In his primus tenent parentes ac liberi. Ergo quid otii potest esse Viduæ, quæ domi habet filios ac filias, ac familiam, ab ipsius cura pendentem? Quid esse potest operosius, quam primæ ætatis formare mores & ingenium? Vidua quæ relictis domi teneris liberis cœnitat foris, subinde cursitat ad nuptias, ad spectacula, ad choreas, crebro peregrinatur, non est mater liberorum, sed noverca. Rursum Vidua, quæ sub prætextu Religionis, neglecta liberorum cura, vacat iis, qui modo Apostolicæ functionis titulo sese venditant, ac fraudatis hæredibus, aliorum luxum facultatibus suis alit, plurimum abest a vera pietate. Jactant Deo dari, quod ipsis impenditur, & omnino quod amore Dei datur cuilibet, Deo impenditur, sed in Divinis Litteris reprehensus est, qui bene quidem offert, sed male dividit. Non raro fit, ut quod illis datur, detur otiosis, detur robustis ac validis, qui sibi manibus possunt parare victum, nisi dulcius esset otium labore: detur abundantibus, & quod accedit, in luxus materiam insumentibus. Atque ut horum nihil sit, tamen prima pietatis cura debetur liberis, & in his est Deus, & Deus sibi patietur imputari, quod illis amore Dei impenditur. Si quis forte mihi volet indignari, quod hæc ausim docere, audiat Paulum austerius loquentem, & huic prius indignetur quam mihi. Sic enim scribit suo Timotheo, *Si qua autem Vidua filios aut nepotes habet, discat primum domum suam regere, & mutuam vicem reddere parentibus. Hoc enim acceptum est coram Deo.* Audis Apostolum? *Discat*, inquit, *primum*, & addit, *hoc enim est acceptum coram Deo*: quum ait *primum*, indicat ordinem: quum adjungit, *coram Deo*, jubet hominum constitutiones cedere jussis Divinis. Et ubi sunt isti Pharisaici, qui docent filium respondere destituto patri aut matri: *donum quodcumque ex me tibi proderit*: & illis auctoribus, *quod alendis parentibus debebatur, confertur in Corban, ac violatur præceptum Dei propter traditionem hominum.* An non hoc quoque notavit Apostolus, quum adjicit: *Hoc enim acceptum est coram Deo.* Semper & ubique acceptum est Deo, subvenire parentibus ac liberis, quia sic dictat natura, sic Deus diligenter præcepit. Mittere in Corban, non dicitur acceptum Deo. Quid? num igitur ingratum Deo jacere nummum in gazophylacium? Non, sed fraudatis parentibus, liberis ac nepotibus augere censum Templi, ingratum esse declarat ipse Dominus, qui reprehendit. Jam non erat difficile ad unius Templi, quod erat Hierosolymis, structuram suppeditare sumtus: quamquam ea pecunia partim in pauperum alimoniam conferebatur, licet Sacerdotes, quod egenis sublevandis dabatur, in luxum suum insumebant: nunc in singulis vicis & oppidis, quot sunt Templa, quot gazophylacia, unde nihil redit ad pauperes, sed totum fere vertitur in fastum, luxum ac libidinem eorum, qui sicut in Pharisæorum locum successerunt, ita utinam non successerint & in vitia! At de Pharisæis non agit Apostolus, sed de Apostolis ministris sermonis Euangelici. Quis neget pium officium, si Vidua egentibus suppeditet? Sed quid nos docet Paulus? *Si qua vidua suorum, ac maxime domesticorum curam non habet, fidem abnegavit, & est infideli deterior.* Quid durius? *fidem*, inquit, *abnegavit*, nec eo contentus convitio, addit, *& infideli deterior est.* At hodie, qui Christi fidem abnegant, traduntur incendio. Quid igitur fiet huic Viduæ? Nisi resipuerit, æternis ignibus addicetur. Verbis profitetur fidem, factis vero negat. Quum enim naturæ legem non abroget, sed confirmet Euangelium, an non abnegavit sanctiorem legem, quæ ad naturæ legem obsurduit? *Et infideli deterior est.* Quamobrem? Quia quum Ethnici obtemperantes affectui naturæ, curam habeant & parentum & liberorum, nonne Paganis deterior est, qui nec naturali instinctu, qui belluas etiam impellit ad curandos fœtus, non Euangelico præcepto commovetur, ut sanguine proximis prospiciat? Paulus enim in Epistola ad Romanos inter horrenda crimina, propter quæ Deus tradidit Ethnicos quosdam in reprobum sensum, commemorat & hoc, quod vacarint affectu naturæ erga cognatos, ἀσόργους illos appellans. Quando autem subveniet alienis qui sua negligit viscera? Hæc quum sic habeant, qua fronte persuadent mulierculis, quod nobis datis, Deo datis: quod filiis impenditur, datur carni & sanguini? Væ vobis, qui docetis violari præceptum Dei, ut alvis vestris, ne dicam luxui vestro, consulatis. Jam si Vidua damnatur a Paulo, quæ, neglectis liberis, facultates suas erogat specie studioque Religionis, quo loco ponendæ sunt illæ quæ facultates suas delitiis turpiter prodigunt, & liberos neglectos ad egestatem redigunt, nonnullæ etiam adulteris donant, quod filiis debebatur. Verum hæc sollicitudo quam Viduæ debent liberis ac propinquis, non solum pertinet ad alimoniam, sed multo magis ad omnem educationis disciplinam. Est quidem necessaria corporis cura, sed multo crudelius est, sinere ut liberi vacui sint ab omni pietatis affectu, quam si patiantur illos fame laborare. Si filii non sunt, in horum locum succedunt nepotes ac neptes, deinde reliqui propinquitatis & affinitatis gradus. Tertio loco, fratres ac sorores sunt omnes qui membra sunt Christi. Insignissima Christi Paula, non prius secessit Bethleem, quam liberos ad eam ætatem, eumque vitæ statum perduxisset, quæ parentum cura non eget. Naturæ primum satisfecit, quod supererat sublevandæ pauperum inopiæ dicavit, & pro paucis liberis, ingentem filiarum numerum collegit, quas & aluit, & in disciplina Domini instituit, ut omnium tota mater esset. Nec vero aluit otiosas, hoc enim corrumpere est, non alere. Quod exemplum oportet omnes imitari Viduas, ut nec cognatas, nec quoscumque pauperes alant in otium, si modo sint tales, ut operi sufficiant: sed cuique prospiciant quod agant manibus, nec horum inopiæ pecunia tantum succurrant, sed adjungatur vel admonitio, vel adhortatio ad bene vivendum: frequenter enim hoc hominum genus magis eget animi quam corporis subsidio.

Vides, quam non otiosa sit res Christianam agere Viduam? Tali nimirum Viduæ Dominus benedicens benedicet & pauperes illius saturabit panibus. Prima itaque Viduæ laus est, quæ ob hoc potissimum temperat ab iterando conjugio, quo tota vacet studio pietatis, citraque distractionem fruatur sponso suo Christo. Id quidem arduum esse non negamus, sed bona pars hujus negotii est, bona voluntas, quæ datur quidem a Domino, sed datur ambientibus, datur orantibus ac sobriis. Vulgus enim nimium bene meminit illius Paulinæ sententiæ, *melius est nubere quam uri*. At complures uruntur, quia volunt uri, quia sibi fomitem ac materiam accersunt incendii. Cæterum, ut optimus est spontaneus amor perpetuæ continentiæ, ita tutius est aut in totum voto non obstringi, aut pedetentim ad id accedere. Primos animorum impetus, oportet habere suspectos: diu variisque modis explorandum est mentis robur. Hæc est prima pietatis pars, de qua diximus. Proxima Viduæ laus est, cui liberorum caritas dissuadeat secundas nuptias. Decet enim ut Vidua mariti sollicitudinem in se recipiat, & in curandis liberis patrem simul & matrem præstet. At quæ filiis suis inducit vitricum, vix dimidiatam matrem præstare potest liberis ex priore marito susceptis, quippe jam non sui juris & fortassis offensura maritum si paulo propensior fuerit in sobolem priorem. Nam ut rarum est, novercam non odisse mariti liberos, ita non frequenter accidit, ut vitrici diligant ex animo privignos suos. Itaque fit, ut qui prius erant semiorphani, jam sint bis orphani, pro matre nacti novercam, pro patre hostem. Deinde, ut nihil horum eveniat, præter naturam hominis est, ut maneat amoris vigor, in diversa distractus, quemadmodum levior est amnium impetus, si in rivos diducantur. Quæ decrevit perpetuam Viduitatem, bis amat liberos suos, & quia liberi sunt, & quia conjugem in illis veluti superstitem videt. Ast iterum nupta, primum magnam benevolentiæ portionem transfert in novum sponsum. Rursum, si provenit soboles, in hanc diducitur quod erat reliquum benevolentiæ. Postremo, ut maxime perseveret illa pietatis in liberos flagrantia, nec vacat, nec licet exsequere pietatis officia. Atque hic cælibatus hoc laudatior erit, si non huc tantum spectabit, ut liberos locupletet, ac magnificentius elocet, sed ut illos ad sanctimoniam, ac morum integritatem instituat. Quemadmodum igitur primæ laudis est, si Vidua puella & orba, studio pietatis erga Deum negligit iterare conjugium, ita repetit excusatius nuptias, cui nihil superest ex marito pignorum. Siquidem prolis amor excludit captatæ voluptatis suspicionem. Ad tertium ordinem pertinent, quæ suæ imbecillitatis conscia, repetito conjugio vitant incendium, ne pereant in Sodomis; fugientes cum Loth, in civitatem Segor, magnam & non magnam, magnam numerositate incolentium, non magnam eminentia virtutis. Hæ laudem non auferunt, sed veniam tantum impetrant, quibus tamen negatum non est, hoc quidquid est infirmitatis humanæ aliis pensare benefactis, ut cum primæ quoque laudis Viduis, aut etiam Virginibus paria faciant. Cæterum, quæ nec amore pietatis, nec studio prolis abstinent a conjugio, sed in hoc tantum, ut licentius pro suo vivant arbitratu, liceatque quod libet, adeo nullam continentiæ laudem ferunt, ut nec veniam mereantur, nec crimen effugiant. Nec enim hoc est continentiam amplecti, sed habenas laxare concupiscentiæ.

Nunc ad te redeo, Maria, Regum stemmatis inclyta, studio pietatis illustrior, cujus fortunæ fortassis hæc præcepta non perinde videntur congruere. Quamquam hæc ita scribuntur ad te unam, ut tamen uni non scribantur, sed ideo tuo nomini inscribuntur, ut & præceptorum & exempli tui ad plures dimanet utilitas. Liberi quidem tibi non sunt, opinor, at non desunt nepotes ac neptes, non desunt famulæ, non matronæ, quas auctoritas tua ad pietatis disciplinam erudiat. Imo quo sublimiore loco te collocavit Deus, hoc latius patebit officii tui benignitas, hoc plures homines lux tuæ pietatis, ad vitæ sinceritatem inflammabit. Quidquid in Principibus conspexit populus, libenter imitatur. Pudebit viros non facere, quod vident a fœmina fieri, tum pudebit inferioris nobilitatis fœminas non id præstare, quod a puella tot Regum ac Cæsarum filia, sorore, nepte, fieri viderint. Postremo, Viduitas hæc non tam in rebus externis sita est quam in animo. Fœminas enim, quibus Deus ademit maritos, videtur speciatim ad suum ambire conjugium. Cupit enim omnes homines sibi propius jungi, sed nisi mortalium omnium animæ viduæ fiant ac desolatæ, non invenient consolationem in futuro seculo. Desolata autem non est quæ quidquam habet in hoc mundo, in quo fixit ancoram spei suæ, quodque vehementer amat, miseram se clamatura, si quis id casus eripiat. Anima, quæ confidit in divitiis, in honoribus, in stemmatibus, in potentia, in voluptatibus hujus seculi, Vidua non est, sed habet maritum quem optaret esse perpetuum. Item anima, quæ spem suam reponit in parentibus claris, in liberis, in robore, juventave corporis, Vidua non est, & ideo Deus propitius frequenter hæc commoda nobis adimit, ut ab illorum amore distractos ad se pelliceat: Zelotypus est, solus ac toto pectore vult amari. Ita fœminæ, quæ maritis junctæ sunt, nisi Viduæ fuerint, non possunt sperare in Domino. At, quæ non reposuit spem suam in Domino, non regnabit cum Domino. Sine spe enim impossibile est placere Deo. Si roges qui fieri potest, ut eadem sit Uxór & Vidua, facile expediam. Quæ maritum mortalem sic amat, ut illius amore, negligat ea quæ sunt pietatis, unicum tantum habet sponsum sed mortalem, quem tamen amat ut immortalem. Hoc quamdiu fruitur, Vidua non est, nec Christo sponso digna est. Sed quæ, juxta doctrinam Pauli, maritum habet, tamquam non habeat, nec in homine mortali & fortasse peccatore, felicitatis suæ præsidia ponit, sed in Deo, cui sanctiore fidei conglutinata est animo, etiam in matrimonio Vidua est & desolata. Neque vero sponsus ille cœlestis admissus in conjugii societatem, adulterio vitiat matrimonium, sed hoc ipsum corporale fœdus, sanctius reddit & auspicatius. Immo, nisi ille recipiatur in consortium, stupro cohærebunt verius quam conjugio. Neque enim Viduæ proprium est, quod dicit Paulus, quæ speravit in Domino, quasi virgines & conjugatæ probandæ sint, nisi sperent in Domino, sed juxta spiritum ad universos pertinet, nec ad quemquam pertinere potest, nisi viduus sit, & quod habet in hoc mundo, sic possideat, quasi non possideat. Leve enim ac momentaneum est, quidquid ostentat hujus mundi scena, & quantum vis magnum ac perpetuum videtur, æternarum contemplatione rerum humile quiddam est, & evanidum. Viduarum tamen nomine proponit nobis hæc Scriptura, quod sexus ille fere totus pendere soleat a viri præsidio, priusquam Christi spiritu conflatur in novam creaturam. Nec hæc eo spectant ut Christiana minus amet conjugem suum, minus obtemperet viro suo. Immo, hoc magis ac verius amabit, si amarit in Domino, hoc religiosius obtemperabit, si, quod marito præstat obsequium, sciat se non homini præstare, sed Deo.

Præterea non tantum huc spectat Scriptura mystica, ut exemplo Viduæ mulieris doceat, omnibus qui volunt pie vivere in Christo Jesu, fiduciam avocandam a rebus temporariis ad æternas: verum etiam consolari voluit fœminas adamatis conjugibus orbatas. Siquidem vellenti capillos & muliebriter vociferanti, heu me desolatam, ad quid vivo, Scriptura veluti consolatrix adest, immo, inquiens, sola non es: Adsum enim quæ sexcentis maritis potior esse debeo; Non est quod posthac te distrahas in hominis obsequium. Tota mihi vacare potes, hoc futura minus desolata, quo magis adhærebis illi, in quo bona sunt omnia. Et ideo maritum avulsi, ne sit quod nos a suavissimis complexibus separet. Sponsum suum Vidua complectitur & exosculatur animo, quoties orans, glorificans & gratias agens, cum illo loquitur, quoties sacræ vacans lectioni, sermonem illius transmittit in viscera sua.

Ab

Digitized by Google

Ab his non in totum distrahit humanum conjugium, sed tamen plerumque consuetudinem hanc cum Deo propiorem vel interrumpit vel refrigerat. Quamquam non omnis Vidua sic copulatur Domino, sed tantum ea quæ vere Vidua est. Sic enim beatus Paulus: *Quæ autem vere Vidua est & desolata, sperat in Deo, & instat obsecrationibus & orationibus nocte & die.* Illud *nocte & die*, nescio an ullis contingat matrimonio junctis, nisi qui sunt, qui ex mutuo consensu sibi in totum interdixerunt usum conjugii. Quemadmodum itaque nihil vetat in matrimonio Viduam agere, ita nihil prohibet in quocumque vitæ genere Christianum agere. Quisquis enim per lavacrum mysticum regeneratus est, renuntiat huic mundo & omnibus delitiis ac pompis ejus. Sed quemadmodum affectus separat nos ab hoc seculo, non discessio corporis, ita a delitiis ac pompis sejungit harum rerum contemtus. Nec enim raro fit, ut quos habet eremus, quos premit extrema paupertas, ditiores sint ac delicatiores, quam alii quos vel fortuna vel affinitas, vel alia quævis necessitas detinet in delitiis. Multum enim opum ac voluptatum in animo gerat oportet, qui ne tum quidem potest earum amorem ponere, quum necessitas subtraxit copiam. Rursus, illustrior est illius temperantia, qui præsenti rerum copia non corrumpitur, sed veluti pisces marini, suaviores etiam sunt fluvialibus, neque quidquam trahunt de sale marino. Itaque Vidua quamvis inclyta, quamvis opulenta, quamvis in palatio vivens, desolata est; & spem suam fixit in Domino & instat precationibus & obsecrationibus die nocteque, si mentis fiduciam abduxit a rebus temporariis, & in Deum transtulit, si circumspiciens non invenit in quo veram requiem, in quo verum gaudium inveniat, nisi in Domino, si, quoties datur opportunitas, gaudet cum Domino colloqui, gaudet de Domino audire; breviter, quæ, quidquid agit, quidquid cogitat, quidquid amat, ad Deum refert. Nec illud ad Viduas proprie pertinet quod apud Apostolum sequitur, *Vidua quæ in delitiis agit, vivens mortua est.* An Uxor in delitiis agens mortua non est? An Virgo in delitiis agens mortua non est? prorsus quisquis hominum in delitiis agit, vivens mortuus est. Nam voluptuariis istis hoc demum dicitur vivere, quod genialiter agere. Atqui ista mortua est vita, si Paulo credimus. Contra vera Vidua, quæ mortua est huic seculo, non corpore sed affectibus, ob hoc ipsum vere vivit, quod sic mortua est. Itidem de cæteris differi poterit: Nisi & orba sit mulier, & orphani filii, non sperant in Domino. Orba est autem, non quæ extulit liberos, sed quæ velut a Deo datos habet, æquo animo redditura, quandocumque ille repoposcerit. Et orphani sunt qui salutis ancoram non posuerunt in parentibus, sed in Patre cœlesti. Hic reclamabit populus, Quis est qui non ponit spem suam in Deo? Sic quidem loquimur omnes, rebus tranquillis: At ereptis his quæ diligebamus, apparet ubi fuerit fixa ancora. Si enim in marito tuo non collocaras arcem tuæ felicitatis, cur eo defuncto laceras capillos, percutis pectus, infelicem ac mortuam te clamitas? Amasti tamquam immortalem. Atqui mortali nupseras mortalis. Amasti tamquam qui beatitudinem conferre posset, quum id solus præstet Deus. Si maritum amasses in Deo, si Deum infinitis partibus amasses super omnia, si non alacriter ob carnis infirmitatem, certe æquanimiter ferres illum ereptum ab eo qui dederat, sic tecum cogitans: Laudetur Deus in omnibus, fortassis expediebat marito tolli ex hac vita, fortassis expedit & mihi. Novit ille solus, quid cuique conducat ad salutem æternam. Nec aliter loquendum in funere parentum, fratrum, aut liberorum. Laudantur voces duorum Ethnicorum, quibus quum nunciaretur mors filii, nihil commoti responderunt, *genueram mortalem.* Sic cogitet sponsus, duco mortalem. Sic sponsa, nubo mortali. Sic pater, gigno morituros. Sic mater, pario morituros. Non exigimus ut mulier in morte conjugis rideat, non cohibemus gemitum, non retundimus lacrymas, detur aliquid humanis affectibus: verum diuturnus ille & inconsolabilis luctus, præterquam quod & inanis est & noxius, unde proficiscitur nisi ab impietate? Quid vero velut novum deploratur, quod nulli non accidit, quod numquam abest oculis?

Sed, hæc tibi non dicuntur, inclyta Puella. Scio tuum dolorem pietate moderatiorem esse, quam ut vel objurgari mereatur, vel egeat objurgatione. Nec enim dubito, quin hæc aut his etiam fortiora remedia soleas aliis adhibere, præter modum indulgentibus dolori suo. Tuus vero animus sic robore fidei confirmatus est, ut illius præsidio, quibuslibet fortunæ casibus par esse queat. Ea vero fortunæ felicitas est, ut si tristium ac lætorum rationem subducamus, multo plura sint quæ tibi gratulari debeam, quam quæ consolando lenire. Ex isto tamen genere bonorum, quantumvis multa accesserint, nulla tamen re felicior eris, quam laude pietatis. Cætera vel aliena sunt, vel in potestate nostra non sunt, vel temporaria sunt. Hoc sic tuum est, ut nec ulla adversitas possit eripere, & in futura vita perpetuo tecum maneat. Perge igitur, Mulier Clarissima, signum pietatis omnibus Viduis, omnibus Magnatibus extollere, & laudatissimarum fœminarum vestigiis ingressa, Principum aulis esto Magistra, simul & exemplar Euangelicæ sinceritatis. Ita tibi contingat cum Judith cæterisque nobilissimis Matronis, quas commemoravimus, perpetuo frui Sponso Jesu Christo. Ante complures annos *Principem Christianum* dicavi Carolo, nunc Cæsari, nuper *Paraphrasim in Joannem* Principi Ferdinando, nunc Hungariæ Bohemiæque Regi, quibus & privatim & publice debeo omnia. Nuperius etiam *Christianum Matrimonium* inscripsimus materteræ tuæ Reginæ Angliæ, non quod meis egerent monitis, sed ut illorum titulo, si quid inesset illic fructus, omnibus commendaretur. Ut autem hunc Libellum tibi nuncuparem, nec semel nec frigide per litteras hortatus est, singulari pietate vir Joannes Henkellus, cujus egregiam industriam prædicandi veritatem Euangelicam alit tua benignitas. Quod si ille non dedit verba, operam hanc nostram, etsi tibi non necessariam, aliis tamen, ni fallor, non infrugiferam futuram, comiter accipies. Extrema linea fuerit studii, veniam impetrasse, quam sane triplici colore flagitabimus. Feci jussus, feci pro viribus, feci bono animo. Dominus tuam Celsitudinem cum omnibus Viduis impleat omni gaudio spirituali, AMEN.

VIDUÆ CHRISTIANÆ

FINIS.

CLA-

Digitized by Google

CLARISSIMO PRINCIPI,

ET AMPLISSIMO PRÆSULI

CHRISTOPHORO A STADIO,

Episcopo Augustæ Vindelicorum

DESIDERIUS ERASMUS ROTERODAMUS

S. D.

RE IPSA comperi, Christophore, Præsulum hujus ævi decus, nequaquam esse vanum, quod priscis oraculis proditum est, sponsionis comitem esse noxam. *Ante complures annos pollicitus sum opus aliquod de* Ratione concionandi, *nec serio, ut ingenue, quod res est, fatear, nec satis ex animo. Dein quum non serio promissum serio flagitaretur, nec esset otium ad præstanda de quibus appellabar, cœpi obiter in chartis quædam annotare, velut usui futura, si quando forte daretur voluntas & facultas opus aggrediendi. Verum id factum est nec diligenter, nec ordine, sed sparsim, ut quidquam sese cogitationi per occasionem offerebat. Postea quum magis etiam urgeret flagitatio, cœpi schedas recolligere, non disjectas modo, verum etiam laceras jam & situ corruptas. Quibus excussis, magis ac magis meus animus a negotio abhorrebat, cum antea semper arcano quodam sensu mentis abhorruissem. Videbam argumentum varium pariter ac vastum, quod in immensum volumen esset evasurum, si justa cura tractaretur, tum, ut nunc quidem est temporum status, non cariturum invidia. Cæterum, quum non esset appellandi finis, ne viderer omnino malæ fidei sponsor, reluctante genio calamum admovi chartis. Quum mihil succederet, rejeci quod orsus eram. Iterum atque iterum rejecta ex longis intervallis recepi in manus, si forte incalesceret animus: quem non aliter vinculis tenacibus strinxi, quam apud* Maronem Proteum *strinxit* Aristeus. *Sed illi successit conatus, mihi non successit. Sperabam interim in tanta mora aliquem exoriturum, qui sibi materiam hanc sumeret, præsertim in tanto proventu felicium ingeniorum, quæ producit hoc seculum, tantoque studio cudendi nova volumina. Quum nullus existeret qui vices meas susciperet, & indies acrius multorum tum vocibus tum litteris appellarer, nec jam sine convitio, propemodum invita Minerva sylvam operis congessi, rudem quidem illam & indigestam, sed quæ testari possit mihi voluntatem præstandi promissi non defuisse, si par animo fuisset facultas. Nec hoc ipsum tamen licuit perpetuo labore peragere. Sed nunc adversa valetudo, nunc alii labores transversim incurrentes compulerunt orsa de manibus deponere, vixque datum est post longa intervalla ad instituta redire. Hinc est quod eruditus lector fortasse deprehendet quædam hiulca, quædam inchoata, quædam repetita, quædam loco alieniore dicta. Dicet hic aliquis, quin igitur extrema manu, quæ displicebant, emendasti? Ne dicam dolo, piguit vastum opus retexere, quando hoc ipsum quod præstiti, ægre licuit per valetudinem in dies aflictiorem. Neque quisquam facile credat, quam misere animus jam dudum affectet ab his laboribus in tranquillum otium secedere, quodque supersit vitæ, supersit autem vix brevis palmus sive pugillus, solum cum eo solo colloqui, qui clamavit olim, nec hodie mutat vocem suam:* Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam vos. *Quandoquidem in tam turbulento, ne dicam furente seculo, in tot molestiis, quas vel ipsa tempora publice invehunt, vel privatim adfert ætas ac valetudo, nihil reperio, in quo mens mea libentius conquiescat, quam in hoc arcano colloquio.*

Has ob res magis etiam confido, fore, ut lector æquus hoc, qualecumque est, quod damus, boni consulat. Qua de re tecum non ago. Præsul ornatissime, cujus scio tantum esse candorem, ut ad Erasmi *tui nævos amanter connivere soleas, & sicubi conatum nostrum vires destituunt, promtam voluntatem pro officio interpretari. Summam argumenti in* quatuor *libros digessimus. In* primo *demonstravimus muneris dignitatem, & quibus virtutibus oporteat esse præditum Ecclesiasten. In* secundo *ac* tertio *quæ sunt in præceptionibus Rhetorum, Dialecticorum ac Theologorum, ad usum concionandi accommodamus.* Quartus *velut elenchus commonstrat Ecclesiastæ, quas sententias ex quibus Scripturæ locis petere debeat, quem tamen hactenus absolvimus., ut studioso lectori viam modo commonstraverimus, alioqui res erat nec unius nec exigui voluminis. Hanc operis sylvam, sic enim appellare malim, quam opus, non quidem promiseram, sed tacita dumtaxat cogitatione propemodum destinaram* Joanni Fischero, *Episcopo* Rossensi, *viro singulari pietate atque eruditione, quicum mihi vetus & arcta intercessit amicitia. Is enim potissimum me litteris suis ad hoc laboris impulit, significans, se in celeberrima Schola* Cantabrigiensi, *cujus perpetuus erat Tutor, illi* Cancellarium *vocant, tria instituere Collegia, unde prodirent Theologi, non tam ad* λογομαχίας *armati, quam ad sobrie prædicandum verbum Dei instructi. Erat ipse singulari linguæ gratia præditus, atque hoc nomine olim egregie carus Regis* Henrici, *qui nunc Angliam moderatur, aviæ paternæ. Inspirarat Deus ei mulieri cogitationem minime muliebrem. Quum enim aliæ Principes opimos census exstruendis Monasteriis legare soleant, idque, ut vereor, gloriæ causa magis quam pietatis: hæc omne studium suum ad rem omnium sanctissimam contulerat, vivens etiamnum ac valens, adeo nihil inde captans auræ popularis, ut hæc propemodum furtim ageret. Compluribus in locis non mediocribus salariis constituebat, si quos reperisset idoneos ad populo tradendam Philosophiam Euangelicam: atque etiam in hunc usum ingentem pecuniarum vim* Joanni *Episcopo tradidit, quam omnem Vir integerrimus vel in provehendos Ecclesiastas, vel in solatium egenorum impendit, adeo nihil inde sibi detruncans, ut suas etiam facultates largiter adderet. Recte judicaverunt & Heroina illa sancta & Episcopus veræ pietatis unicum exemplar, nihil esse, quod ad emendandos populi mo-*

Joannes Fischerus Episcopus Rossensis.

res

Digitized by Google

res plus habeat momenti, quam si per idoneos Concionatores spargatur semen Euangelicæ doctrinæ. Unde enim in plurimorum pectoribus adeo friget Christus, ne dicam, exstinctus est: unde sub Christiano nomine tantum Paganitatis, nisi ex inopia fidelium Ecclesiastarum? Mihi visus est etiam Italiæ populus, de Principibus nihil dicam, docilis ad pietatem, nisi deessent Doctores. Sed hæc alias tempestivius. Nunc, ut pergam quod cœperam, quando Præsul Rossensis *mihi infelici fato ademtus est, visum est hoc, quidquid est laboris, felicibus tui nominis auspiciis in manus hominum emittere, cujus insignis humanitas meum animum in tanta amicorum jactura præcipue consolatur. Deflentur merces naufragio amissæ, at quæ merx tam pretiosa, ut cum sincero amico conferri queat? Quid igitur hac tempestate crudelius, quæ me tot spectatissimis amicis spoliavit? Pridem* Guilhelmo Waramo *Archiepiscopo* Cantuariensi, *nuper* Guilhelmo Montiojo, *Episcopo* Roffensi *&* Thoma Moro, *qui fuit ejus Regni supremus Judex, cui pectus erat omni nive candidius, ingenium quale* Anglia *nec habuit umquam, nec habitura est, alioqui nequaquam infelicium ingeniorum parens. In tanta calamitate duæ mihi res præcipue dolorem leniunt. Primum, dum cogito nos brevi felicius apud Christum jungendos esse. Deinde, dum reputo quam insignem amicorum chorum mihi dederit* Augusta Vindelicorum, *cujus Tu ut primus es, ita longe sinceriſſimus, nisi quod tecum paria facere tendit magnus ille* Joannes Paungartnerus, *cui proximus est* Antonius Fuggerus, *benignissimus studiorum altor. Hic est funiculus triplex, quem Solomon negat facile rumpi: sed is fit firmior accessione* Joannis Choleri, *qui ceu quartus funiculus tribus illis circumvolutus, conjunctionem reddit prorsus indissolubilem. Vestra igitur benevolentia mihi præstat, non quidem ne doleam, sed ne dolori succumbam. Orandus Deus est, ut tam pretiosum thesaurum mihi servet incolumem.*

Porro, quod ad operis spem attinet, si minus contingat eruditorum calculis approbari, illud fortassis efficiet, ut doctior aliquis hoc exemplo provocatus, id præstet quod nos præstare voluimus, proque sylva proferat opus numeris omnibus absolutum, ac tandem fiat, ut Dominus plures ac sinceros operarios mittat in messem suam. Etenim, quemadmodum juxta veteris Proverbii jocum, multi sunt boum stimulatores, sed aratores pauci: *ita facile pares qui loquatur apud populum, at qui ex animo, qui instanter, qui bona fide dispenset verbum Dei, non perinde facile reperias. Dei munus est, ut sementis per fideles Ministros facta bene proveniat. Mundus videtur jam dudum parturire Christum, qui si vere formetur in animis nostris, multis indiciis sese proferet sincera radix cordis. Neque enim Euangelium verba sunt, ut lucus ligna, quemadmodum ait* Flaccus: *sed quoties semen efficacis verbi exceptum fuerit a terra bona, multiplices edit fructus, ac velut herbescens mentis occultam sinceritatem variis argumentis foras profert. Populus fit Magistratui obsequentior, legum tenacior, pacis amantior, a bellis alienior. Inter conjuges major est concordia, fides integrior, major adulterii detestatio. Maritus fit erga uxorem mitior, uxor erga maritum reverentior. Liberi majore cum tremore parentibus obsecundant, servi magis ex animo parent dominis suis, famuli inserviunt alacrius. Opifices, & qui debent operas, meliore fide eas præstant. Qui negociantur, nemini faciunt quod sibi fieri nolunt. Atque ut summatim dicam, omnes fiunt ad bene merendum proniores, ad vindictam ac lædendum tardiores, minus avidi, magis sobrii. In quorum moribus hæc non apparent, sed his diversa potius, periculum est, ne nondum bonum semen hæserit in cordibus ipsorum. Sed desino concionari, quo jam vacet tibi Concionatorem meum legere, si tamen tuis oculis auribusque dignus videbitur. Vale.* Basileæ *postridie Nonas Augusti, Anno a Christo nato* M D XXXV.

ECCLESIASTES
SIVE
CONCIONATOR EUANGELICUS,
PER
DESIDERIUM ERASMUM ROTERODAMUM.

DE DIGNITATE, PURITATE, PRUDENTIA, CÆTERISQUE VIRTUTIBUS ECCLESIASTÆ,
LIBER PRIMUS.

ECCLESIA Græcis est, quæ Latinis *concio*, hoc est, populus evocatus ad audiendum de Reipublicæ negotiis. Nam qui multitudinem ad nugas convocant, *ἀγύρται circulatores* & *circumforanei* vocantur: qui adversus Rempublicam, seditiosi nominantur. Ἐκκλησιάζειν est *apud concionem verba facere*: Ἐκκλησιαστὴς *qui publicitus orat apud multitudinem*; quod munus apud Ethnicos etiam semper & arduum in primis, & honorificum est habitum. Quemadmodum autem duplex est Politia, *profana*, quam quidam *externam* malunt appellare, quod inter Christianos Deo consecratos non conveniat quidquam esse profanum: & *sacra*, quam *Ecclesiasticam* hodie vocant: ita sunt duplices Ecclesiastæ, *profani*, qui Principum leges ac Magistratuum constitutiones proferunt suadentque plebi: & *sacri*, qui summi Principis edicta, promissa ac voluntatem exponunt suadentque promiscuæ multitudini. Hæ functiones licet titulo diversæ, haudquaquam inter se pugnant, sed utraque subservit alteri, & ad eumdem spectant scopum: videlicet, ut Respublica sit quieta ac tranquilla, eaque tranquillitas impendatur non voluptatibus aut luxui, sed Christianæ pietati. Nam hunc scopum oportet Christianis universis in omni actione unice propositum esse, quum privata, tum publica. Alioqui frustra civitas tuta est ab hostibus, aut inundatione maris, aut pestilentia, si civium animi pravis cupiditatibus infecti tumultuen-

Ecclesiastes quid proprie.

Politia duplex, ut Ecclesiastes,

Digitized by Google

tur. Nec est aliud omnino bellum intestinum exitialius, quam quum homo secum ipse dissidet. Fruſtra item pax cum finitimis, si cum Deo bellum est. Attamen, quemadmodum corporis habitus & valetudo frequenter impedit studium pietatis; ita externæ calamitates Reipublicæ frequenter officiunt Religionis disciplinæ, gravemque morum invehunt pestem, quod genus sunt bella, incursiones barbararum gentium. *Externa* igitur Reipublicæ primus ac summus Ecclesiastes est Rex, sive Princeps in sua quisque ditione: & sub hoc Præfecti, Legati ac Magistratus: *sacra*, Episcopus, & sub hoc Pastores aliive ad hoc munus obeundum legitime delegati. Videmus autem interdum & hic, sicut in aliis plerisque, rem præpostere geri. Ad externam concionem faciendam de Reipublicæ negotiis nemo se temere ingerit, nec quivis in suggestum admittitur, sed ex infinita hominum turba seligitur idoneus: & qui susceptit dicendi provinciam, ingenti sollicitudine discit causam de qua verba facturus est, omnem curam admovet, ne quid excidat quod discrepet a voluntate Principis, aut non conducat Reipublicæ commodis. Verum, ad conciones sacras admittuntur, interdum etiam assiliunt, quilibet adolescentes, leves, indocti, quasi nihil sit facilius quam ad populum exponere divinam Scripturam, & abunde sufficiat perfricuisse faciem, & abstersо pudore linguam volvere. Hoc malum ex eo fonte manat, quod non perpenditur, quanta sit Ecclesiastici Concionatoris tum dignitas, tum difficultas, tum utilitas, si recte suo fungatur officio. Nos igitur Hierarchicum Ecclesiasten, adspirante Christi Spiritu, instituere cupientes, hinc sumemus exordium.

Externa mala impediunt interna bona.

Rex Ecclesiastes.

Ecclesiastes inidoneus.

Divisio.

PLurima sunt variaque charismata, quæ Divina bonitas, ut est avida nostræ salutis, humano generi providit ad parandam vitam æternam, sed nullum in his est magnificentius aut efficacius, quam gregi Dominico dispensare verbum ipsius: nec est aliud munus in universa Hierarchia Ecclesiastica, vel dignitate præclarius, vel ad præstandum difficilius, vel usu copiosius, quam Divinæ voluntatis ad populum agere Præconem, ac cœlestis Philosophiæ dispensatorem. Proinde summus ille Ecclesiastes Dei Filius, qui est imago Patris absolutissima, qui virtus & sapientia genitoris est æterna, per quem Patri visum est humanæ genti largiri, quidquid bonorum mortalium generi dare decreverat, nullo alio cognomine magnificentius significantiusve denotatur in Sacris Litteris, quam quum dicitur *verbum*, sive, *sermo Dei*. Hic enim titulus nulli creaturæ communicabilis, proprie competit in Divinam illius naturam, quum *Christi Jesu* que vocabulum magis congruat humanæ naturæ quam adsumsit. Nam *Jesu* nomen cum multis habet commune, & *unctio Spiritus* non cadit nisi in hominem: quod ipsum cognomen illi cum Regibus ac Sacerdotibus commune est. Quin & *Filii Dei* dicuntur omnes in Christum renati & in illo pie viventes.

Ecclesiastes Hierarchici dignitas.

Christus Ecclesiastes summus.

Ὁ λόγος solus Christus.

An non præclarum elogium est, appellari *lucem mundi*? Hujus cognominis honore Dominus dignatus est Apostolos suos: *Vos estis lux mundi, vos estis sal terræ*. Atqui hujus tituli gloria debetur omnibus, qui, sicut in Apostolorum locum successerunt, ita vices illorum fideliter obeunt. Sublimius etiam est, appellari *Angelum Dei*. Hoc titulo Malachias cohonestat Sacerdotem peritum, & exercitatum in lege Domini: *Labia*, inquit, *Sacerdotis custodiunt scientiam, & legem requirunt de ore ejus, quia Angelus Domini exercituum est*. Sed hoc quoque elogio glorioſius est, appellari *Filios Dei*, atque etiam *Deos*. Audierunt hoc homines pii, ad quos sermo Dei factus est, & qui quem acceperant, bona fide tradiderunt populo: *Ego dixi, Dii estis, & filii excelsi omnes*. Neque vero fas est de hoc tergiversari testimonio, quod in Psalmo octogesimo primo Prophetico Spiritu dictum est, ipse Dominus Joannis decimo, ut Scripturam irrefutabilem adducit & interpretatur. In horum Deorum medio, stat ipse Redemtor summus Ecclesiastes, Judex eorum qui recte secusve dispensant verbum Dei. Sic enim habet Psalmus: *Deus stetit in synagoga Deorum, in medio autem Deos dijudicat*. Quemadmodum per mysticam regenerationem unum natura efficimur cum capite Christo, ita simul transferimur in cognominis honorem ac titulorum consortium. Ille *Filius Dei* nos sibi adscivit in jus fratrum, Patrem habemus communem, ut jam & ipsi merito dicamur *Filii Dei*, præsertim, si in prædicando Euangelio, Dei Filium imitemur. Ille Deus ex Deo, in quo si permanemus, recte & nos appellamur Dii. Quod enim ex Deo natum est, quod unum & idem factum est cum Deo, id Deus aliqua ratione sit oportet. Hæc ita dicta sint ad ostendendam Ecclesiastici muneris sublimitatem, ut tamen meminerimus, quo discrimine nobis & Christo tribuatur filii Deique cognomen. Ille natura filius est, nos adoptione. Ille ex Dei substantia sine initio genitus est Deus, nos per illum in immortalitatis consortium misericorditer adsciti sumus. Sunt item & alia permulta honoris cognomina, quibus Scriptura dignatur homines Divinæ voluntatis interpretes, *Cœlos* illos appellans, qui enarrant gloriam Dei. Dicuntur *Prophetæ*, de quo postea dicemus.

Lux mundi.

Angelus Ecclesiastes.

Malach. 2.

Filii Dei ac Dii.

Christus singulari modo Filius Dei.

Cœli Apostoli.

Verbum Dei nemo dictus est præter Christum, qui solus natura est Deus, juxta quam naturam hoc titulo designatur *verbum Dei*, cujus præcones sunt Ecclesiastæ. Sermo hominis verax imago est mentis, sic oratione quasi speculo reddita. *Ex corde enim procedunt cogitationes*, ait Dominus. Christus autem est *sermo Dei* omnipotens, qui sine initio, sine fine sempiternus, a sempiterno corde Patris promanat: per hunc Pater condidit universa, per hunc gubernat omnia condita, per hunc restituit prolapsum hominum genus, per hunc sibi conglutinavit Ecclesiam, per hunc singulari & inenarrabili modo voluit innotescere mundo, per hunc vivificat mortuos, per hunc dilargitur dona sancti Spiritus, per hunc arcanam energiam addit Ecclesiæ sacramentis, per hunc judicabit orbem terrarum, quum hædi separabuntur ab agnis, fietque cœlum novum & terra nova, non interitu substantiæ, sed ademptione corruptelæ: per hunc inebriabit saturabitque Pater Angelos & universam civitatem Hierosolymæ cœlestis, ubertate domus suæ. Filius enim sapiens gaudium & gloria est Patris. Hic est ille incomprehensibilis Sermo, divinæ mentis certissimus enarrator, & ab archetypo summæ veritatis nusquam discrepans: per hunc æterna illa mens locuta est mirabiliter condito mundo, per hunc locuta est nobis multifariam in Prophetis: per hunc evidentissime nobis locutus est, missum in terras, hominem ex homine natum, ut jam non aures velleret tantum, sed omnibus etiam sensibus percipi posset, manibus etiam ipsis contrectabilis. At verbum hominis non profertur absque spiritu. Cæterum, qualis est sermo noster, talis est spiritus noster. At in Divinis quemadmodum proferens verbum est omnipotens, & verbum prolatum æque omnipotens, ita & Spiritus est omnipotens, pariter ab utroque procedens. Ut autem supra mentis illius Divinæ sublimitatem nihil cogitari potest, si tamen illam ullo modo consequi potest humana cogitatio: ita nihil est in homine præstantius mente, qua parte longissime absumus a natura pecudum, referimusque quamdam Divinæ mentis imaginem. Hoc, nimirum, admirati Philosophorum præcipui, suspicati sunt humanas animas esse veluti scintillas quasdam lucis illius incommutabilis, quos imitatus Flaccus dixit: *Atque affigit humo divinæ particulam auræ*: in hoc quidem turpiter errantes, quod perinde, quasi Deus sit res corporea, sectilis, aut propagabilis, existimarunt ullam rem creatam posse Dei portionem esse: sed tamen illud recte perspexerunt, hominem non alia re propius accedere ad naturam æterni Numinis, quam mente & oratione, quam Græci νῦν καὶ λόγον appellabant. Mens fons est, sermo imago a fonte promanans. Quemadmodum autem unicum illud Dei verbum imago est Patris, adeo nulla ex parte promenti dissimilis, ut ejusdem sit cum illo individuæque naturæ, ita humanæ mentis imago quædam est oratio: qua nihil habet homo mirabilius aut

Verbum increatum omnipotens.

Verbum incarnatum.

Pater, Verbum, Spiritus. Mens sermonis fons.

Sermo verus non discrepans a mente.

Psal. 35.

Γλύκερον θησαυρὸς ἄριστος.

aut potentius: unde & Heſiodus eam appellat *præſtantiſſimum hominis theſaurum*, quæ ſi diſſideat ab animo unde proficiſcitur, ne orationis quidem meretur vocabulum, nihilo profecto magis, quam perſona meretur dici facies, aut fucus hominis color. Quemadmodum autem ventus ſpirans a loco peſtilenti aut ſalubri, vim ejus loci ſecum defert: ita ſermo promanans e corde, qui fons eſt orationis, mirabili vigore refert vim & affectum illius, ut homo homini non alia ſui parte ſit vel utilior vel pernicioſior.

Cor duplex Pſal. 11.

Porro, quibus duplex eſt cor, cujuſmodi notat Scriptura: *In corde*, inquiens, *& corde locuti ſunt.* Item Eccleſiaſticus: *Ve duplici corde:* iis omnino nullum eſt cor, nec loquuntur, etiam quum loquuntur maxime. Sermonis enim uſus eſt, proferre verbis, quod animo conceperis. Jam ut e quibuſdam fontibus ſcatent aquæ ebrietatem, inſaniam, morbum ac mortem adferentes, rurſus ut e ſpecubus quibuſdam efflantur exhalationes, quæ vicinis præſentaneum adferunt exitium, contra quæ corporum morbis medeantur: ita nihil ſalubrius oratione, quæ a mente ſana piaque proficiſcitur, e diverſo nihil pernicioſius ſermone, quem exhalat cor, impiis opinionibus, pravis cupiditatibus ac vitiis corruptum infectumque. Horrent homines ſerpentis ſibilum, moxque ſeſe propripiunt, metuentes, ne quid adflet veneni, nam ſic quoque lædunt ſerpentes, non morſu tantum: ſed multo magis exhorreſcendum eſt viri peſtilentis colloquium, qui nihil adflat niſi letale virus animæ. Recte monent Medici, ne propius colloquamur cum infectis ſcabie, quam vulgus *Gallicam* appellat, quum ea lepræ ſpecies ab Italia profecta ſit, proh dolor! omnium nationum ex æquo communis, quod non alia via facilius ſerpat contagium, quam hauſto halitu hominis hac lue corrupti. Sed infinitis partibus eſt periculoſius, haurire ſermonem ex infecto corde profluentem. Qualecumque eſt cor hominis, talis eſt oratio. Qui cor habet terrenum, terrena loquitur, qui cor habet carneum, carnalia loquitur, qui Diabolum habet in corde, Diabolum loquitur, & eum aliis adflat: qui Chriſti ſpiritum habet in corde, cœleſtia, pia, ſancta, caſta dignaque Deo loquitur. Eſt illud quidem commune Chriſtianorum omnium, habere Chriſti ſpiritum cordis inhabitatorem: ſed præcipue competit Eccleſiaſtæ, cui non aliud exemplar abſolutius liceat proponere, quam illius ſummi Concionatoris, qui dictus eſt *Sermo*, hoc eſt, imago & vox Dei. Nec aliter efficax eſſe poteſt lingua Concionatoris, quam ſi Chriſti ſpiritus inhabitans cor ejus, moveat oris plectrum, & vim arcanam verbis promanantibus addat. Vox concionantis aures audientium ferire poteſt: ſolus autem Deus eſt, qui ſecreto afflatu mentes transformat. Suam tamen operam ſedulo præſtat Eccleſiaſtes, plantans, ac rigans, a Chriſti ſpiritu poſtulans ut det incrementum, denique in omnibus ſummum illum Eccleſiaſten pro viribus imitans. Quid autem ille de ſe prædicat? *Ego*, inquit, *ſum via, veritas & vita.* Satanas, per ſerpentem loquens, ſeduxit humanum genus; Deus, per Filium loquens, reduxit oves erraticas. Ille mentiens decepit gentis humanæ principes, Chriſtus vera loquens liberavit mundum errore. Ille cœlo dejectus, orbem pertraxit in ruinam, involvit in defectionis conſortium, ac in mortis ſocietatem implicuit: Chriſtus e ſinu Patris deſcendens in terras, alienatos reconciliavit ac mortuos vitæ reſtituit. Ille ſibi credentes expulit Paradiſo: hic ſibi fidentes ſubvehit in cœlum. Habet Eccleſiaſtes exemplum quod fugiat, habet quod ſequatur: fugiat Serpentem & hodie loquentem per eos, qui Satanam ac mundum habent in pectore: ſequatur Chriſtum in Apoſtolis, qui non ipſi loquebantur, ſed per eos veluti per organum vivum loquebatur Spiritus ille Divinus.

Sermo peſtilens.

Chriſtus Eccleſiaſta exemplar.

Diabolus concionator.

Apoſtoli Eccleſiaſtæ.

Eccleſiaſtæ quæ neceſſaria.

Quiſquis igitur ſe præparat huic tam excellenti muneri, multis quidem rebus inſtructus ſit oportet, ſacrorum Voluminum recondita intelligentia, multa Scripturarum exercitatione, varia Doctorum lectione, judicio ſano, prudentia non vulgari, ſincero fortique animo, præceptis uſuque dicendi, & parata linguæ copia, qua dicendum eſt apud multitudinem, aliiſque quæ ſuo loco commemorabimus: mea tamen ſententia, nihil illi prius aut majore ſtudio curandum eſt, qui tam excellenti muneri ſeſe præparat, quam ut cor orationis fontem quam purgatiſſimum reddat. Hoc ut facile numeroque, quod ajunt, præcipitur, ita præſtare longe omnium eſt difficillimum, multamque requirit ac longi temporis meditationem. Eſt autem cum primis neceſſarium, non ſolum ad erudiendos & inflammandos auditorum animos, non tantum ad conſtanter tuendam veritatem adverſus oblatrantes, verum etiam ad parandam cognitionem cœleſtis illius Philoſophiæ quam aliis ſit traditurus. Humanæ diſciplinæ percipiuntur & ab improbis: hæc autem Divina ſapientia non ingreditur animum vitiis contaminatum, nec habitare dignatur in corpore peccatis obnoxio. Ut autem facilius diſcimus ea quæ credimus eſſe veriſſima, & ad perennem hominis felicitatem neceſſaria: ita efficacius aliis perſuademus, quibus ipſi vehementer afficimur: denique fortius tuemur, reputantes nos nihil aliud eſſe quam diſpenſatores myſteriorum Dei, Deum eſſe qui robur addit, ac felicem eventum humanæ largitur induſtriæ. Huc igitur futuro Eccleſiaſtæ a teneris ſtatim annis enitendum eſt, ut de Scripturis Divinis quam magnificentiſſime ſentiens, cor novum & ſpiritum rectum impetret a Domino. Cor novum in quo nihil, aut quam minimum ſit veteris Adæ: & ſpiritum rectum adverſus omnes Satanæ machinas infractum & erectum. Solus enim ille eſt, qui præſtare poteſt, quod per Ezechielem promiſit Deus: *Dabo vobis*, inquit, *cor novum, & ſpiritum novum ponam in medio veſtri. Novum vinum non capiunt niſi utres novi.* Quod Ezechiel appellat *cor novum*, David *cor mundum* appellat. Hoc inſtanter a Domino petit, præconis officio functurus: *Cor mundum crea in me, Deus, & ſpiritum rectum innova in viſceribus meis.* Hoc accepto pollicetur officium Eccleſiaſtæ: *Docebo iniquos vias tuas, & impii ad te convertentur.* Oculo purgato certius cernimus rerum externarum differentias: corde mundo rectius videmus Deum in Scripturarum involucris latentem. Prius petit cor mundum, deinde ſpiritum rectum. Invictus enim ſpiritus vigor e cordis ſinceritate naſcitur, ſed utrumque innovat Deus. Quale cor, talis oratio: qualis fides, talis fortitudo. Novato corde, protinus & novæ linguæ ſonare incipiunt, non jam ea quæ ſunt hujus mundi, non jam ea quæ ſapiunt terram, ſed magnifica Dei. Quid enim eſt tam ſublime in rebus humanis, quod non videtur luto vilius, ſi conferatur ad illa ſublimia Divinæ Philoſophiæ? Spiritus autem ille cœleſtis ac vere igneus non ſolum ſcrutator eſt cordium, verum etiam creator & innovator, idem habens vocis quoque ſcientiam. Errat itaque vehementer, qui credit ſe conſequi poſſe veram canonicæ Scripturæ intelligentiam, niſi adflatus eo Spiritu, quo proditæ ſunt. Nec minus errat, qui ſe credit verum Eccleſiaſten agere poſſe, niſi hauſto cœleſti ſpiritu, ſine quo nemo poteſt dicere Dominum Jeſum. Illo largitur cor igneum, ille linguas igneas.

Cor purum.

1 *Cor.* 4.

Cor novum.

Ezech. 36. *Matth.* 9.

Cor mundum.

Pſal. 51.

Actor. 2.

Sapien. 1.

Cor & lingua ignea.

Quid frigidius Apoſtolorum linguis, priuſquam hauſiſſent toto pectore cœleſtem illum novorum cordium opificem? *Petimus*, inquiunt, *ut alter tibi ſedeat dexter, alter ſiniſter in regno tuo.* Ita Jacobus & Joannes. Quid Petrus futurus Apoſtolorum princeps? *Domine, propitius eſto tibi ne facias rem iſtam.* Sed quid audivit? *Non ſapis ea quæ Dei ſunt, ſed quæ ſunt hominum.* Veteris & humani cordis eſt, horrere mortem, in hac vita regnum & felicitatem quærere. Ab eodem corde veniebat illa vox in monte; *Domine, bonum eſt nos hic eſſe, faciamus hic tria tabernacula.* Illa frigidior etiam, licet omnium Apoſtolorum communis, quum ajunt: *Quis noſtrum erit primus in regno cœlorum?* Illa vero frigidiſſima, quum ajunt: *Vis jubeamus ignem deſcendere de cœlis, & exurere civitatem?* Sed quid audiunt? *Neſcitis cujus ſpiritus ſitis.* Illa verba erant Judaici ſpiritus & vindictam ſitientis, quum ſe profiterentur Chriſti manſuetiſſimi Diſcipulos. Sunt aliæ complures

Luc. 9.

Digitized by Google

Apoſtolorum voces in litteris Euangelicis, quæ prorſus hominem & carnem ſapiunt, quum nondum eſſent idonei Euangelii præcones. At ſimulatque Spiritus ille novator omnium delapſus in illorum pectora cœlitus, finxerat cor in eis novum, cor mundum, cor æthereum, cor igneum, protinus cœperunt loqui novis linguis, verba non jam humana qualia prius, ſed digna Spiritu quem hauſerant. Si requiris fortitudinem, piſcator ille, qui prius ad vocem mulierculæ toties abjuravit Dominum, nunc audet apud infinitam hominum multitudinem e variis gentibus ac linguis conflatam, eamque tumultuantem, prodire in concionem intentis in turbam oculis, ſublataque voce prædicare Chriſtum, eumque crucifixum. Si quæris eventum, ad piſcatoris extemporariam & illaboratam orationem, circiter tria millia hominum eo die converſa ſunt ad Euangelicam fidem. Ergo, qui cupit juxta Paulum eſſe διδακτικὸς, hoc eſt, ad tradendam Dei doctrinam idoneus, det operam ut prius ſit θεοδίδακτος, id eſt, divinitus doctus. Dominus Jeſus non egebat nova unctione Spiritus, nec innovatore cordis, quem Pater unxerat omni plenitudine Spiritus ab ipſo ſtatim exortu: ſed tamen a baptiſmo deſignatus imagine columbæ vertici inſidentis ac manentis, in ſe ipſo nobis formam exhibuit, ne quis ad docendi munus proſiliat, niſi cœleſti adflatus Spiritu.

Spiritus rectus.

Eccleſiaſtes afflatus.

Habet autem in nobis Spiritus energia gradus quoſdam, ut non ſatis ſit futuro Eccleſiaſtæ qualemcumque Spiritus aurulam hauſiſſe, ſed proficiendum eſt uſque ad ſpiritum principalem. Triplicem enim ſpiritum David petit a Domino, docturus vias illius. *Spiritum rectum* adverſus incurſus tentationum: *Spiritum ſanctum* ad inflammandos ac ad ſanctimoniam adducendos etiam aliorum animos: & *ſpiritum principalem*, ſive ut Hieronymus vertit, *potentem*, alius *munificum* ſeu *liberalem*, ad perfectionis opulentiam. Inſpiravit Dominus Jeſus in faciem Apoſtolorum ſuorum priuſquam adſcenderet in cœlum dicens: *Accipite Spiritum ſanctum.* Sed tamen adhuc reſidebat in illis aliquid humanæ infirmitatis, quum ajunt: *Domine, num hoc tempore præſentaberis, & quando Regnum Iſrael?* Adhuc exprobratur illis duritia cordis, & ad credendum tarditas. At ſimul ut hauſerunt Spiritum illum munificum, qui torrentis in morem ſic inundavit, ut impleret totam domum, jam cunctis rebus humanis longe ſuperiores tanta fiducia prædicabant Euangelium, ut cæſi virgis gaudentes abirent a concilio, gaudentes autem non quod eſſent dimiſſi, ſed quod eximiæ gloriæ ſibi ducerent pro nomine Jeſu ignominia adfectos eſſe. Jam *Spiritu principali* confirmati, nec ullis impiorum minis terrentur, nec ullis adflictionibus dejiciuntur, nec ullis honoribus efferuntur, aut inſoleſcunt: nam & hæc non levis eſt machina. Quemadmodum enim ſincere prædicantibus verbum Dei, variæ tentationum procellæ ſunt excipiendæ: ita ſemper ſummus honos habitus eſt digne prædicantibus Euangelium. Ingens utrimque periculum, hinc minitantur Scyllæ ſcopuli, ad inſolentiam ſollicitantes, hinc Charybdis adflictionum magnitudine mentem abſorbens, & in deſperationem pertrahens. Adverſus utrumque diſcrimen Eccleſiaſten pulcre munitum eſſe oportet: & haud ſcio, an plus ſit periculi ab iis quæ blandiuntur, quam ab iis quæ territant. Paulus gloriatur in adflictionibus ſuis & infirmitatibus, ut in ipſo inhabitet ac regnet virtus Chriſti. De revelationibus metuit gloriari. Illic nomen ſuum profitetur, hic ἀνώνυμος eſt: *Scio*, inquit, *hominem.* Paulus eſt, quum cæditur virgis, quum vincitur catenis, quum objicitur beſtiis, quum lapidibus obruitur: at quum rapitur in tertium cœlum, nomen ſupprimit. Idem apud Philippos laceris veſtibus, virgarum vulneribus lacero corpore, vinctus, in imo carceris, jejunus, noctu canit cum Sila collega. At rurſus Lyſtris cum collega Barnaba, quum ob claudum erectum rudis ac ſuperſtitioſus populus appararet divinos honores, proſiliit conſciſſis tunicis, profitens ſe nihil aliud eſſe quam hominem mortalem illis ſimilem. Apud Cæſaream vero Petrus non fert Cornelium procidentem & adorantem: ſed erigens eum dicit, *Surge, & ego ipſe homo ſum*: æquans ſemet illi, cui mox erat daturus Spiritum ſanctum. Adeo mens illius erat ab omni gloriæ adfectu libera. Quanta veneratione credentes ſoleant Paulum excipere, quanto cum honore dimittere, ſatis liquet ex Apoſtolorum Actis. Quin & ipſe ſatis teſtatur hoc ſcribens Galatis: *Sicut Angelum Dei accepiſtis me:* audis inſignem honorem. Sed addit aliquid ſublimius: *Sicut Chriſtum Jeſum.* Ac mox inibi: *Teſtimonium perhibeo vobis, quod ſi fieri poſſet oculos veſtros eruiſſetis, & dediſſetis mihi.* Ob hos tamen honores, quos in omnibus Eccleſiis promeruerat, nullum ſibi ſumſit ſupercilium, ſed iiſdem per infirmitatem carnis Euangelizat, præſentiam exhibens infirmam, quum armatus eſſet ſpiritu adverſus omnem celſitudinem erigentem ſeſe adverſus ſcientiam Dei. Idem de ſe teſtatur ſcribens Theſſalonicenſibus: *Neque aliquando fuimus in adulatione, ſicut ſcitis, neque in occaſione avaritiæ, Deus teſtis eſt: neque quærentes ab hominibus gloriam, neque a vobis, neque ab aliis, quum poſſemus auctoritatem, & gravitatis dignitatem nobis vindicare, tamquam Apoſtoli Chriſti: ſed facti ſumus parvuli in medio veſtri, tamquam ſi nutrix foveat filios ſuos.* Idem ſtudio prædicandi, ſe ſervum fecit omnibus, quum eſſet liber ab omnibus. Non erat hoc adulationis, nec hypocriſeos, id arguit ſcopus: *Ut plures*, inquit, *lucrifacerem*: Domini lucrum captabat undique, non ſuum.

Actor. 10.

Galat. 4.

2 Cor. 10.

1 Theſſ. 2.

1 Cor. 2.

Spiritus principalis.

Act. 9.

Periculum duplex Eccleſiaſtæ.

Modeſtia Eccleſiaſtæ

2 Cor. 12.

Actor. 16.

Actor. 14.

Multi mirantur beati Pauli perpetuam in tot curis, periculis, adflictionibus, ignominiis, mortibus, fortitudinem & alacritatem, & optimo quidem jure mirantur. At ego magis admirandam arbitror conſtantem ac perpetuam in tantis virtutibus, tantaque rerum geſtarum gloria, animi modeſtiam ac ſubmiſſionem. Ad hujus igitur exemplum Chriſtianus Eccleſiaſtes, poſteaquam omni chariſmatum genere fuerit inſtructus, ſemper meminerit, habere ſe *theſaurum illum in vaſis fictilibus, ut ſublimitas ſit virtus Dei*, & non ex humanis viribus. *Habenti dabitur: non habenti, etiam quod habet, auferetur.* Neſcit habere dona Spiritus, qui ſuum inde quærit emolumentum, aut propriam venatur gloriam. Ille demum vere habet, qui ſedulo diſpenſat talenta ſibi credita, non in lucrum ſuum, ſed in rem Domini, cui debetur & ſors & uſura: non hic exſpectans præmium, ſat habens, quod opera fideliter navata auditurus eſt beatam & optabilem illam vocem: *Intra in gaudium Domini tui.* Sic igitur habenti addetur: ſecus habenti quam oportet, hoc ipſum, quod gratis datum eſt, eripietur. Si habes ut alienum, non ut tuum, jam vere fit tuum. Si habes ut tuum quod alienum eſt, non habes quod habes, eo quod habeas in tuum ipſius malum. Etenim ſi merito laudata eſt a viris eruditis illa Mimi ſententia: *Tam deeſt avaro quod habet, quam quod non habet:* eo quod nihil referat habere, ſi nullam inde capias utilitatem: multo magis dicetur non habere, qui quod habet, in ſuam ipſius perniciem habet.

2 Cor. 4.

Hiſtriones, qui populo ſaltant fabulam, poſteaquam nullum ſtudii curæque genus omiſerunt, quo Theatro placeant, coguntur tamen habere fortem animum adverſus multitudinis ſibilos ac ſupploſiones, cui non ſemper placent optima. *Eſt* enim vere, ut ait ille, *bellua multorum capitum omnis populus*, non Romanus tantum. Aſt Eccleſiaſtes non ſolum adverſus ſiniſtra populi judicia, adverſus malitiam etiam pie dicta culumniantium, adverſus ſimultates illorum, quibus ob vitam corruptam inviſa eſt veritas, ſed etiam adverſus acclamationes & applauſus hominum laudantium, debet habere ſolidum & immobilem ſpiritum, quem David *principalem* appellat. *Regum eſt, quum facias bene, audire male:* dixit quidam excelſæ mentis Ethnicus. Actor hoc agit, ut, quæ facit, populo ſint gratiſſima, applauſu alitur, ſibilis dejicitur. Eccleſiaſtes huc ſpectat, ut quæ per ſe ſunt optima, ea populo fiant gratiſſima. Hæc præſtare non poterit, niſi qui cor habeat mundum, purum ab amore divitiarum, purum a ſiti gloriæ mundanæ, purum ab ambitio-

Fortitudo Eccleſiaſtæ.

Digitized by Google

bitione cæteriſque cupiditatibus, quæ frequenter efficiunt, ut nec diſcendæ Philoſophiæ Chriſtianæ ſimus idonei, nec ad eam conſtanter prædicandam ſatis firmi, quippe nondum corroborati Spiritu principali, qui ſic fiduciam omnem collocat in Domino, ut nec mundum metuat, nec Satanam formidet, nec mortem horreat ob Euangelium intentatam, ſi modo id ſincera conſcientia prædicet. Hic igitur præciputus eſt fons eloquentiæ Eccleſiaſtæ, cor mundum & triplici communitum ſpiritu. Vidit hoc ceu per nebulam vir acutus Horatius, quum ait:

Sapere & ſcire diſſerunt.

Dicendi recte ſapere eſt & principium & fons.

Aliud eſt enim *ſcire*, aliud *ſapere*. Multa ſciunt & Dæmones, hinc, nimirum, & nomen ſortiti, ſi Grammaticis credimus, dicti Dæmones quaſi *δαήμονες*, hoc eſt, *ſcientes*; nemo tamen illos dicit ſapere. Sapiens eſt qui didicit non omnia, ſed ea quæ ad veram felicitatem pertinent, & iis quæ didicit, adficitur, ac transfiguratus eſt. Hoc fit, quoties cibus Euangelicæ doctrinæ cum plena fide ſumtus, trajectus eſt in animi viſcera, & in habitum ac robur ſpiritus tranſiit. Hoc igitur ſicut eſt præcipuum, ita par eſt ut prima ſit ipſius cura. Id vero nec humana præſtat Philoſophia, nec domeſticæ hominis vires cuipiam dare poſſunt, ab eo petendum eſt, qui ſolus largitur vera bona. Petendum autem non oſcitanter, ſed aſſiduis ſimul & ardentibus precibus. Nec votis modo poſtulandum eſt ut detur, ſed bonis etiam operibus ambiendum, ut quod datum eſt, ſervetur, & indies augeſcat. Qui tantum bonum frigide petit, indignus eſt qui accipiat: & ingratitudinis genus eſt negligenter habere, quod & pretioſum & gratis acceperis. Ingratus autem dignus eſt, etiam cui adimatur quod datum eſt. Largitur quidem Dominus cor novum, largitur ſpiritum confirmantem, idem ſervat & auget quod dedit, verum non oſcitantibus, non duplex habentibus cor.

Oratio.

Cor duplex.

Vacuitas a negotiis mundanis.

2 Timoth. 2.

Habent autem cor duplex, qui ſimul mundo militare ſtudent & Euangelio: hoc eſt, qui cor vetus cum novo miſcere conantur, ſpiritum Adæ cum ſpiritu Chriſti. Qui Cæſari militant, homines homini, non implicantur curis, ut ait Apoſtolus *βιωτικοῖς*, omittunt negociationem, agriculturam, fabricam, aliaque hujus generis opificia, quibus conſueverant ſibi parare victum, quo liberi a curis rei familiaris toto pectore ſerviant Imperatori, ſuo contenti ſtipendio. Quanto magis oportet eos, qui Deo præclaram hanc militiam militant, habere cor ſimplex, & immunes eſſe, non ſolum a luxu, voluptatibus & cæteris hujuſmodi vitiis, verum etiam a curis iſtis humilioribus, quæ, ut non pertrahant hominem ad crimen, tamen avocant animum ab illa ſublimitate, quæ requiritur in Eccleſiaſta. Militat quidem Chriſto, quiſquis illi dedit nomen in baptiſmo, ſed is præcipue, cui in alios commiſſus eſt gladius ſpiritus, quod eſt verbum Dei.

Ad cordis munditiem & illud pertinet, quod verbi Divini præconi non ſatis eſt eſſe purum ab omni crimine, miſi, juxta beati Pauli monita, ſeſe abſtineat etiam ab omni ſpecie mala, ne quà incurrat in ſuſpicionem criminis. Apoſtolus enim in Epiſcopo, cujus præcipuæ partes ſunt, docere populum, requirit tantam vitæ puritatem, tantamque cautionem, ut eorum quoque qui foris ſunt, teſtimonio comprobetur. Habet enim hoc eximia virtus, ut propius inſpecta, malis quoque ſit veneranda. Sic Balaam impius Propheta vidit & laudavit Iſraelitarum caſtra, conductus ut devoveret. Sic Pilatus reveritus, ac quoad potuit, tutatus eſt Chriſti innocentiam toto vultu relucentem. Sic populus Hieroſolymitanus reverebatur Chriſti diſcipulos; ut nemo ſeſe auderet illis adjungere, quod utique dictum eſt de iis, qui nondum crediderant. Et tamen jam tum populus eos magnificabat, non tantum ob miracula, ſed multo magis ob admirandam in tanta potentia modeſtiam, ob ſtupendam in tantis adflictionibus alacritatem, ob animum nullum avaritiæ aut gloriæ veſtigium præ ſe ferentem, ſed gratis ad bene merendum de omnibus expoſitum obviumque. Quin & in Ethnicorum hiſtoriis frequenter legimus, propter imaginem egregiæ virtutis, honorem eſſe habitum quibuſdam. Diogenes in Philippi Macedonum Regis caſtris pro exploratore captus, non tantum impune exprobravit armato Regi dementiam, verum etiam cum præmio dimiſſus eſt. Eidem impune fuit, Alexandro Philippi filio, juveni tam ambitioſo, ut totius Orbis imperium animo concepiſſet, nec aſſurgere, nec quidquam honorifice reſpondere. An non magna fuiſſet humanitas, ſi Monarcha tantus pro vindicta viciſſim contemſiſſet Cynicum? Non contemſit, ſed huc provocantibus reſpondit, *Niſi Alexander eſſem, Diogenes eſſe vellem*: proximum ſibi dignitatis locum Cynico mendico tribuens. Si tantam vim habet umbra fallax, ac mendax imago virtutis, quantum valebit Heroica veraque virtus Divini Spiritus relucens in ſermone, vita, vultuque Concionatoris? Unus eſt qui ſumma fiducia dixit; *Quis ex vobis arguet me de peccato?* Et rurſus: *Venit princeps hujus mundi, & in me non invenit quidquam.* Et tamen ille puriſſimus agnus, obambulans, & gratis benefaciens omnibus, tanta manſuetudine docens, non effugit hominum calumnias, audivit, *ſocius Publicanorum, vini potator, ſeductor populi, Samaritanus & Dæmoniacus, blaſphemus, & lapidatione dignus.* Quo minus hoc ſperandum eſt homini, qui, dum ex officio ſuo reprehendit aliorum vitia, ipſe non eſt omnino purus a vitiis. Huc tamen quantum fert humana imbecillitas enitendum eſt, ut Eccleſiaſtes, ſicut ad Chriſti puritatem & innocentiam, ſic ad ejuſdem patientiam quam poteſt proxime accedat. Ille Patri fuit obediens uſque ad mortem crucis, Eccleſiaſtes item obfirmet animum adverſus omnes Satanæ machinas, quas nullis aliis intendere ſolet vel plures vel acriores, quam iis, qui ſinceriter adminiſtrant eam rem, quæ quam plurimos retrahit ab ipſius tyrannide, & Chriſti acquirit ditioni. Ut Eccleſia Chriſtiana nihil habet ſalubrius, nihil utilius, nihil efficacius, quam verbum Dei, ita nulli Satanas eſt infenſior. Sed non eſt quod animum deſpondeat Eccleſiaſtes: Dominus eſt, qui dat verbum Euangelizantibus virtute multa. Ille dat, ut bonum ſemen bona fide jactum ſuo tempore proveniat. Ille dat, ut impiorum conatus illuſtrent Dei gloriam, ejuſque doctrinam confirment. Ille de ſuo corroborat humanam infirmitatem, ut par ſit, aut, ut melius dicam, ſuperior omnibus tentationum procellis. Dominus quidem ab omni leviſſimarum culparum nævo fuit puriſſimus. Hoc ut ab omnibus Eccleſiaſtis optandum eſt, atque etiam conandum pro viribus, ita non arbitror a quoquam præſtari poſſe, (Virginem Matrem ſemper excipio, cujus nuſquam oportet mentionem facere, ubi de vitiis agitur) ſaltem illud ope Divina præſtabit, ut ſit purus a criminibus, vitiiſque capitalibus.

2 Theſſ. 5.

1 Timoth. 3.

Virtus eximia.

Num. 24.

Joan. 8. & 14.

Fortitudo Eccleſiaſtæ.

Auctoritas Eccleſiaſtæ quibus rebus amittitur.

Quod ſi nec iſta ſemper vitavit humana fragilitas, proximum eſt, ut caveat ab iis, quæ ad populum traducat fœdæ buccina famæ. Quod genus ſunt, luxus, & quotidiana temulentia, notum adulterium, manifeſta ſcortatio, pugnæ, rixæ. Hæc enim omnem fidem atque auctoritatem adimunt Concionatori, etiam ſi recta doceat. Quis enim credat, illum ex animo ſuadere virtutem, qui ſic vivit? Non eſt levius vitium ſervire Mammonæ quam habere concubinam, ſed tamen hoc magis adducit in contemtum. Perniciоſius malum ambitio quam ebrietas, verum apud homines quam illa magis hæc attenuat hominis exiſtimationem. Quin & ante actæ vitæ crimina, Doctoris elevant auctoritatem, niſi quod ante baptiſmum commiſſa nec defendi ſolent, nec imputari, niſi quis ad eadem fuerit revolutus. Et quæ in adoleſcentia patrata ſunt, facilius oblitterantur, ſi juventus adoleſcentiam exceperit ſobria ac ſevera.

Species mali vitanda.

Quin & illud Eccleſiaſtæ perpendendum, quædam ejus eſſe generis, ut quamvis abſint a crimine, tamen, quoniam præ ſe ferunt malam ſpeciem, non abſint a criminis ſuſpicione. Ab his quoque circumſpecte cavendum eſt Eccleſiaſtæ, veluti poſſidere divitias, ſplendidius ædificare, veſtiri nitidius, convivari lautius,

Digitized by Google

vino hilarescere, consuetudinem habere cum fœminis, per se non sunt crimina, tamen maligno vulgo, & ad obtrectandum quam obtemperandum procliviori, præbent male suspicandi, maleque loquendi materiam. Has ob res Paulus non admittit ad Episcopi munus, qui defuncta uxore quam ante baptismum duxerat, post baptismum duxerit aliam: non quod hic ullum sit crimen, aut culpa, sed quod cum pudicitia summam auctoritatem conciliet doctori, repetisse conjugium nonnullam incontinentiæ præbeat suspicionem. Mirum non est, si matrimonium ambit, qui conjugii miserias non est expertus: & honesto colore quærit uxorem, qui liberos & hæredes desiderat. Sed, quemadmodum ait Comicus, *Improbe, Neptunum accusat qui iterum naufragium facit:* ita qui conjugium expertus, & susceptis liberis repetit matrimonium, quodammodo profitetur incontinentiam suam, ut periculum sit, ne tertiam aut quartam ducat, fiatque sine crimine populi jocus & fabula, quandoquidem & apud Ethnicos semper male audiit polygamia: aut si uxor abierit in fastidium, ab alienis venetur incontinentiæ remedium. Paulus quidem omnibus Christianis præcipit, ut abstineant ab omni specie mala, quoniam id temporis Christianorum novitas ac raritas, velut in theatro collocata, totius orbis oculos in se habebat intentos. Itaque tum cujuslibet Christum profitentis mala vita non leve damnum erat Euangelii. Et hodie profecto non leve damnum est, Christiana Religione in tantas redacta angustias, quum Turcæ & Mahumedani, Judæi, aliæque nationes, quæ Christum vel ignorant prorsus, vel ex parte sunt amplexæ, nostris moribus redduntur alieniores ab Ecclesiæ Catholicæ consortio. Atque utinam in his regionibus, quæ ex professo sunt ditionis Ecclesiasticæ, pauciores essent, qui nomine verius, quam re sint Christiani! ne quid interim commemorem de tanta fere omnium imbecillitate. Has ob res oportet Ecclesiasten ad hoc theatrum prodeuntem, & omnium oculos in sese convertentem, Argo oculatiorem esse, ne quid per incogitantiam committat, quod minuat usuram Domini, hujus lucri avidissimi, sed quod per servos suos vult quotidie crescere. Potest ille quidem ex ipsis viarum silicibus sibi excitare filios Abrahæ, nec quisquam dubitat quin hoc quoque majora possit, sed ita visum est illius incomprehensibili sapientiæ, per homines hominibus largiri sua dona: nec quisquam pius rogat, cur ita visum sit, si modo credat hujus auctorem consilii, infinitam esse sapientiam, infinitam potentiam, infinitam bonitatem: ut fas non sit addubitare, quin quidquid Optimus vult sit optimum, quin quidquid Sapientissimus statuit, sit sapientissimum, quin quidquid Omnipotens statuit, quocumque modo id statuit, sit præstaturus. Talis itaque Domini talenta dispensans Ecclesiastes, liber ab omnibus curis privatis totus intentus esse debet ad lucrum illius cui debentur omnia. Nec est quod dicat, docebo indociles, laborabo ingratis, canam surdis, benefaciam malevolis? Ille profecto te partibus infinitis major hoc fecit, extendit manus suas tota vita sua ad populum incredulum & reclamantem, nec desiit umquam seminare bonum semen, quamquam sciret non proventurum in omnium cordibus. Ille coluit vineam quæ pro dulcibus uvis produxit amaras labruscas. Tu cur id facere pigritaris, qui nescis sementis eventum? Jaciendi seminis, plantandi, rigandique tibi negotium traditum est, proventus in manu Dei est, qui qualiscumque erit, nihil decedet tuo præmio, qui bona fide navasti operam debitam fundi Domino, quum nihil ipse aliud sis, quam colonus, alienum semen in alienum agrum jaciens.

Inter dispensatores illud unum quæritur, quemadmodum ait Apostolus, *ut quis fidelis inveniatur*. Si hoc requiritur inter homines ab iis, qui rerum vilium dispensationem susceperunt, quanto magis hanc fidem requiret Deus ab iis, quibus mysteriorum suorum dispensationem concredidit? Qui dispensatorem profitetur, novit se tractare rem alienam, ex herilis animi sententia dispensandam in usum familiæ. Si non prævaricatur a mandatis Domini, sed sedulo bonaque fide peragit quod præscriptum est, etiam si non succedat quod agit, ipsi tamen sua merces in tuto est, damnum omne Domini est, quod sedulo œconomo non potest imputari. Sin quod accepit erogandum, non erogat, aut secus impendit quam habet in mandatis (par enim utrumque vitium est) adeo nihil feret præmii, ut vocandus sit ad pœnas. *Si euangelizavero*, inquit Paulus, *non est mihi gloria*. Rem alienam ago Domini auspiciis, effugi pœnam, non merui laudem, si metu supplicii tantum ac velut necessitate coactus Dominico gregi doctrinam impertio Euangelicam. *Va enim mihi*, inquit, *si non euangelizavero. Si autem volens hoc ago, mercedem habeo: sin secus, dispensatio mihi credita est.* Quis autem dispensat volens? Qui alacriter, qui instanter, qui non mercedis amore, sed caritatis impulsu totus in hoc incumbit, ut quamplurimos ad Christum vel alliciat blandiens & consolans, vel impellat territans & arguens, vel adducat erudiens: qui lucro Domini sui non minus gaudet quam suo privato, si quod tamen est peculium nostrum, qui Christi servi sumus, nec id simplici jure, primum ab illo conditi, deinde ab eodem redemti, e cujus gratuita munificentia venit quidquid vel possidemus vel sumus.

Olim servis, qui cæteris ingenio fideque præstare videbantur, committebatur rei familiaris œconomia. Atque hoc verbo sacræ litteræ gaudent designare Doctorem Ecclesiasticum. Ita Paulus de Ecclesia loquens, quæ est domus Dei, *Cujus*, inquit, *factus sum ego minister secundum dispensationem gratia Dei, quæ data est mihi in vobis, ut impleam verbum Dei.* Rursus alibi: *Si tamen audistis dispensationem gratia Dei, quæ data est mihi in vobis.* Ad Titum autem describens imaginem boni Doctoris: *Oportet*, inquit, *Episcopum sine crimine esse, sicut Dei dispensatorem, non superbum, non iracundum, non vinolentum, non percussorem.* Atqui inter homines Magnatum œconomi hoc ferociores sunt, quo potentiores sunt ii, quibus inserviunt. Nimirum, homo imponit homini, & interdum pro fideli habetur qui perfidiosus est: at Deo nemo potest imponere, qui scrutatur intima cordium. Adhæc potentes interdum metuunt suos œconomos, ut omnium domesticarum rerum conscios, & ab his nonnumquam subvertuntur: Deum autem ut nemo potest fallere, ita nemo potest lædere, nec illius vindictam quisquam potest effugere, quum hic infidi dispensatores sæpe fuga sibi quærant salutem. Sed quo te proripies ut effugias manum Dei? si adscenderis in cœlum, illic est: si descenderis ad inferos, & illic adest. Non est igitur quod quispiam dispensator sub tali Domino cristas tollat ac ferociam sumat. Si vis esse tutus, agnosce te nihil aliud esse, quam alienæ rei ministrum, quantoque muneris dignitate major es inter homines, tanto te geras submissius, non cauponans, sed sincere tractans verbum Dei. Sin optas habere laudem, cum alacritate & gaudio pasce gregem Domini tui, ex abundantia caritatis, multa insuper erogans, ad quæ te non adigit necessitas. Itaque dispensatoris titulus placuit Apostolo, suadens modestiam, deterrens ferociam, admonens debitæ fidei. Sic & beatus Petrus loquitur, *Unusquisque sic accepit gratiam, in vos invicem administrantes, tamquam boni dispensatores multiformis gratia Dei.* Ut autem intelligas dispensatoris titulum inculcari ad deterrendam arrogantiam, audi quid mox inibi sequitur apud Petrum: *Si quis loquitur, loquatur tamquam sermones Dei: si quis ministrat, ministret tamquam ex virtute quam suppeditat Deus, ut in omnibus honorificetur Deus, per Jesum Christum, cui est gloria & imperium in secula seculorum, Amen.* Rursum Paulus Corinthiis scribens: *Sic nos*, inquit, *æstimet homo, ut ministros Christi ac dispensatores mysteriorum Dei.* Animus ille cœlestis, ministri ac dispensatoris titulo contentus est. Quin & apud Lucam Euangelica parabola sub *dispensatoris* appellatione, fidi & infidi Doctoris imaginem proponit. *Quis putas est fidelis dispensator ac prudens*, &c. & suo fungentem officio *beatum* appellat: alter qui pro ministro gessit tyrannum, & quos dominico

Deus homini per hominem largitur sua dona.

Ingratitudo populi.

Esaia 95.

Esa. 8.

1 Cor. 3.

1 Cor. 4. *Dispensator fidelis.*

1 Cor. 9. *Euangelista voluntarius.*

Oeconomi verbum convevit Ecclesiastis. Col. 1. *Ephes.* 3. *Titum* 1.

1 Pet. 4.

1 Cor. 4.

Luc. 12.

Digitized by Google

nico frumento pascendos susceperat, fame enecat, nec hoc contentus, ipse satur & ebrius jurgiis ac verberibus sævit in conservos & conservas, celerius exspectato revertente Domino dissecatur in duas partes, & in hypocritarum sortem addicitur. Nam hypocrita est, qui alius est absente Domino quam præsente. Non quod Deus umquam absit, sed homines impii Dei lenitate sic abutuntur ad quidvis audendi temeritatem, quasi aut nesciat quid homines agant, aut impunitum sinat quod adversus ipsius imperata committitur. Utinam autem hodie nullos videremus hujusmodi dispensatores πλήκτας, ut appellat Apostolus, hoc est, in reprehendo sævos & asperos, non alio spectantes, quam ad opes, ad galeros virides ac purpureos, in gregem Domini lupis quam pastoribus similiores.

Ecclesiastes ferox.

Prudentia dispensatoris.

Illud animadvertendum, quod Euangelicus sermo in dispensatore non fidem modo requirit, verum etiam prudentiam. Fides ad columbinam simplicitatem pertinet, prudentia ad serpentis cautionem. In hoc præstatur fides, si præter ea quæ Dominus mandavit, nihil doceamus populum, si ubique sincero corde ad illius gloriam, & sacri gregis commodum spectemus. Prudentiæ partes sunt, ex temporum, locorum ac personarum circumstantiis dispicere, quid, quibus, quando, qua moderatione sit adhibendum. Paulus, in quo videmus summam simplicitatem cum pari prudentia fuisse conjunctam, ut sese vertit in omnia, non semper expendens quid liceat, sed quid expediat, ut interdum abjicit sese. Rursus ut attollit suam in Christo sublimitatem. Interdum exserit Apostolicam virtutem, ac minitatur virgam severitatis, sed sæpius obsecrat, blanditur, ac matrem se nutricemque præbet potius quam Apostolum. Interdum objurgat, rursum lenit quod durius dictum videri poterat: quædam differt, & in commodiorem locum dicenda rejicit. Quam porro circumspecte invitat ad ea quæ sunt consilii & perfectionis, cavens interim ne cui laqueum injiciat. Interdum præceptum Domini non habet, habet tamen consilium utile, tamquam fidelis dispensator. Quam dextre ad præsentem causam accommodat Scripturarum testimonia, quam sapienter aperit allegoriæ nubilum, ubi littera parum habet momenti ad pietatem. Idem inter perfectos loquitur sapientiam reconditam in occulto, apud infirmos nihil novit nisi Jesum Christum eumque crucifixum. Habet lac quo foveat infantes, habet solidum cibum quem porrigat adultis. Audet Petro Apostolorum principi resistere in faciem, & Philemoni supplex est, seque sponsorem facit, ut Onesimum servum fugitivum recipiat. Adversus eos agens, qui Mosaicis cæremoniis plus æquo tribuebant, sic verbis attollit fidem in Christum & Euangelii gratiam, ut videatur opera caritatis negligere. Rursus eos revocans, qui putantes satis esse baptismo tinctos esse & Christi nomen professos, non innovabant vitam, hortatur ad opera pietatis, caritatem omnibus præferens donis, etiam fidei, toties tam magnifice prædicatæ. Apud Areopagum Athenis differens, ab Aræ inscriptione sumit exordium, & Callimachi citat testimonium, elegantissimi quidem, sed Ethnici Poetæ, Christum sic prædicans, ut virum tantum appellet. Cæterum, quum ad eos scribit, qui jam Euangelicam doctrinam receperant, quam omnia sunt sublimia plenaque Divinæ majestatis, quæ de Christo loquitur. Denique dum omnibus sese accommodat, tam varius est, ut interdum videatur sibi contrarius, ac pugnantia loqui, quum sibi maxime constet undique. Sed hæc est fidelis dispensatoris prudentia, &, ut ita dicam, cœlestium opum promicondi.

Veritas interdum supprimenda.

Simili prudentia Dominus vetat sanctum dari canibus, & margaritas objici porcis, ipse populo loquens in parabolis, quas Discipulis propioribus aliquando non gravatus est exponere: quin & post resurrectionem ita mandavit Euangelii gratiam dispensandam, ut primum prædicarent Hierosolymæ, deinde in Samaria, tandem inter gentes usque ad extrema terræ. Postremo, dum Scriptura Veteris Instrumenti sermonem suum ad populi rudis affectus attemperat, modo minitans externa incommoda, modo pollicens hujus seculi commoda: quid aliud, quam prudentis dispensatoris exemplum nobis proponit? Nunc, si reputemus, in eodem populo quanta sit varietas, sexuum, ætatum, conditionis, ingeniorum, opinionum, vitæ institutionis, consuetudinis, quanta oportet esse prædítum prudentia Ecclesiasten, cui sic temperanda est oratio, ne, dum aliquorum medetur erroribus, aliis errandi præbeat ansam, & dum vitia persequitur, vitia doceat, aut dum scelera fortiter coarguit, seditionem excitet. Rhetores negant quemquam bene dicere, nisi dicat apte, etiamsi alioqui dicat ornate, copiose & splendide: & artis præceptiones jubent prudentiæ cedere, quam illi dividunt in *judicium* & *consilium*, quæ præceptis tradi non possunt, sed ex oratoris petuntur ingenio, & e negotii circumstantiis sumuntur. Inter judicium autem & consilium haud ita multum existimant interesse, nec mirum, quum priscis *consulere* fuerit judicare: inde *Senatus consulta*, &, ni fallor, etiam *Consulum* nomen. Nunc, si quid interest, hoc est, quod judicium adhibemus obviis & expositis, consilio utimur in retrusioribus ac dubiis, quæ nonnumquam extra causam e longinquo petuntur. Vel ut ars præcepit, ut ante causam exordio præparet auditoris animum, sed consideratis causæ circumstantiis orator videt aut omnino supersedendum exordio, aut per insinuationem exordiendum. Id judicium dicas licet. At quod M. Tullius in Verrem maluit dicendi tempora contrahere, quum alioqui expedierit ad causæ instructionem ea proferre, quam in eum annum, quo Hortensius erat Consul futurus, incidere, consilio tribuunt. Consulis enim patrocinantis auctoritas sublevasset causam Verris. Verum hæc obiter attigisse sat est in præsentia: dabitur plura dicendi locus, quum ad artis præcepta ventum erit. In tantum vero non prosunt artis præcepta sine prudentia, ut quidam Rhetoricen nihil aliud esse putarint, quam dicendi prudentiam: Prudentia vero quamquam tum institutione tum usu confirmatur, tamen a natura potissimum proficiscitur. Hinc est quod vere dicunt, *dicendi artem aut cito discí aut nunquam*. Si adsit naturalis illa prudentia, præceptiones agnoscuntur potius, quam discuntur. Si non adsit, ars efficit ut pejus ac molestius dicamus. Quemadmodum enim nulli ratiocinantur ineptius, quam ii, qui natura stupidi Dialecticen superstitiose didicerunt: ita nulli dicunt ineptius iis, qui invita, ut ajunt, Minerva præcepta Rhetorum religiose observant: quum sæpe summa sit ars, artem negligere. Hanc prudentiam quum in causis profanis requirant homines profani, quanto magis requirenda est in Ecclesiasta. Illic Oratoris imprudentia perit fundus, aut unius hominis status, hic innumeræ pericitantur animæ. Nunc mihi, quæso, perpendas, quantum sit periculi, quum citra delectum in suggestum admittuntur, juvenes interdum natura plusquam semifatui, rerum imperiti, nullo judicio, nec humanis, nec sacris litteris eruditi, interdum, quod non raro vidimus, cibo potuque onusti, atque ut absit crapula mentis vigorem obfuscans, nihil adferunt ad dicendum, nisi vestem religiosam & impudentiam. Audivi quosdam concionantes, qui jam non multum aberant a manifesta deliratione, sic ut a populo cum risu deseererentur. Non igitur satis est scire, quid dicendum sit, nisi consilio dispexeris, quando, apud quos, quomodo, quibus verbis, quo ordine, quibus figuris, quo vultu, quo gestu sit dicendum. Hæc prudentia tantum habet momenti, ut eadem causa ab hoc acta mereatur adplausum, ab alio acta explodatur. Nec tamen inficior, hanc prudentiam in Oratore sacro, Spiritus sancti donum esse. Verum ille Spiritus energiam suam temperat juxta quod nactus est organum, præsertim nunc, posteaquam miracula propemodum desierunt, ut non solum exercendus sit futurus Ecclesiastes, verum etiam deligendus, qui natura videatur ad hoc muneris compositus. Nullus ignorat, Deum & asinæ posse dare vocem hominis: nemo tamen est, qui hominem spirituosum, exili voce, infirmis lateribus, hæsitanti

Difficultas ex parte populi.

Judicium, Consilium.

Inidoneus Ecclesiastes.

Prudentia naturalis.

Natura aptitudo.

Digitized by Google

tanti & impedita lingua, aut etiam prodigiosæ deformitatis, nulla memoria, ad concionandum instituat. Sed hæc vitia, quæ tamen ex parte possunt emendari, quoniam externa sunt, vehementius movent nos: animi stuporem, inopiam judicii, iracundiam, intemperantiam, stultitiam, memoriam rimosam ac perfluentem, & hujus generis alia, quoniam non perinde sunt oculis exposita, negligimus, quum in his multo plus sit momenti, quam in illis. Divus Chrysostomus multus in hoc est, ut ubique commonstret prudentiam & consilium beati Pauli, quam vim illi a natura insitam Spiritus sanctus non abstulit, sed absolvit.

In Ecclesiasta igitur hæc in primis spectanda sunt, ut cor habeat ab omnibus vitiis & humanis cupiditatibus mundum, ut vitam habeat non tantum a criminibus, sed & a suspicione specieque criminum puram & inculpatam, ut spiritum habeat adversus omnes Satanæ machinas firmum, adamantinum, & inconcussum, ut mentem habeat igneam & ad bene merendum de omnibus flagrantem, ut animum habeat sapientem ad condiendum populi stultitiam, cor habeat prudens & oculatum, ut facile dispiciat, quid silendum, quid dicendum, & apud quos, quo tempore, quomodo sit temperanda oratio, qui cum Paulo sciat mutare vocem suam, & omnia fieri omnibus, utcumque viderit auditorum saluti expedire. Nam, hunc oportet unicum esse scopum, ad quem Ecclesiastes rationes suas omnes dirigat, a quo si deflectas oculos, continuo fit, ut quo magis instructus fueris ad dicendum, hoc majorem invehas perniciem in gregem Dominicum. Nam, linguæ volubilitas, plectri vocalitas, laterum firmitas, memoriæ fidelitas, Scripturarum cognitio, si desit animi sinceritas, nihil aliud sunt, quam vinum cicuta temperatum. Hac enim mixtura venenum fit præsentius. Ut igitur, quemadmodum ante dicere cœpi, non aliunde fructus uberior Ecclesiæ venit, quam a piis Ecclesiastis: ita non aliunde major pernicies quam ab impiis. Sed hanc eximiam facultatem nec homo dat homini, nec quisquam dat sibi: a Deo postulanda est, nec votis instanter postulanda tantum, verum etiam piis operibus ambienda.

Gal. 4.

Vinum cicuta temperatum.

Precationi addenda bona opera.

Operum bonorum duplex genus.

Est autem bonorum operum duplex genus, unum quod affine est cæremoniis, & ad corporalem exercitationem pertinet. Nam Paulino verbo libenter utimur. Alterum propius ad spiritualem pietatem spectat. Prioris generis sunt, abstinere a cibis lautioribus, jejunare frequenter, cubitare humi, pervigilia, cilicia, vilis amictus, æstus ac frigoris tolerantia, prolixæ preces, ad hominis præscripta vivendi necessitas, & alia his similia, quæ quodammodo frenum injiciunt carni, ne ferociat adversus spiritum, quam oportet in Ecclesiasta vehementer esse domitam ac subactam, &, ut Paulus loquitur, *in servitutem redactam*. Posterioris sunt illa, quibus optimus ille discipulorum formator suos potissimum instituit, & ex quibus præcipue cognoscitur arbor bona. Quæ sunt autem ista? Ut obfirmetur ac muniatur animus adversus iram & odium, adversus vindictæ cupiditatem, adversus omnem humanam gloriam pariter atque ignominiam, denique adversus omnes Satanæ machinas spirituales, quibus insignes etiam viros frequenter dejicit. Hæc igitur præcipue meditanda sunt Ecclesiastæ, priusquam in hoc theatrum prodeat. Primo ut sit adversus omnem inanem gloriam pauper spiritu, non hic venans laudem ab hominibus, sed contentus illo præmio, quod Dominus talium pronunciavit esse regnum cœlorum. Dein, sit adversus omnes improborum injurias mitis, non hujus mundi spectans emolumenta, sed omnibus neglectis properans ad id mercedis, quod talibus pollicetur Christus, adfirmans fore ut possideant terram: non hanc, quam habemus cum pecudibus & serpentibus communem, sed solidam illam, nec ullius mutationis capacem beatam immortalitatem. Nec sat habeat, sic confirmasse animum, ut nec pro meritis gloriam exigat ab hominibus, nec pro injuriis ultionem reposcat, nisi & in adflictionibus sit alacer, contentus solatio spiritus, cujus benignitas etiam hic interim mitigat tentationum acerbitatem, ut possint sustineri, donec veniat illud gaudium, quod nulla doloris amaritudine fermentatum est. In hac vita nihil esuriat, nihil sitiat, nisi justitiam, hoc est, optet Euangelicæ pietatis fructum quam latissime proferri, sciens futurum ut brevi cœlestibus epulis, ac vino novo quod bibitur in regno cœlorum, affatim saturetur. Excelsi cujusdam animi est, nullo tangi gloriæ adfectu, nulla hominum petulantia a mentis tranquillitate dimoveri, in exsiliis, expilationibus, carceribus, tormentis ac mortibus, non modo non dejici, verum etiam partim bonæ conscientiæ securitate, partim æternæ felicitatis exspectatione semper alacrem esse, nec ullis prorsus humanæ vitæ vel illecebris vel terriculamentis a cursu pietatis, ac ferventissimo de omnibus bene merendi studio retardari. Sed excelsioris animi est, pro malevolentia reponere benevolentiam, pro convitiis sermonem amicum, pro devotionibus bene precari.

Dixerit hic aliquis: Quis ista nescit? Adfer aliquid novi. Scio ista quotidie cani in Templis, recitari in Monasteriis, audiri in Concionibus, legi in Euangeliis. Sed, heu! nimium rari sunt, qui serio ac sedulo semet ad ista bene decantata exerceant, quum hæc demum sint, quæ vere magnum reddant Ecclesiasten Apostolorum similem, quum in priore genere non paucos videre sit, qui se gnaviter gerant. Multos reperias esu leguminum ac piscium pallidos, inedia macilentos, vigiliis ac laboribus attenuatos, vili cultu sordidos, duris culcitris & ciliciis strigosos: Sed quotumquemque reperies, qui gratis Euangelizet, qui contumeliam æquo ferat animo, qui lacessitus injuria, lacessentem vincat beneficentia. Hæc, nimirum, est illa pietas, quam D. Paulus ad omnia utilem prædicat, quum exercitatio corporalis exiguam adferat utilitatem. At non simpliciter exiguam, ne quis illa, quibus carnis domatur lascivia, putet negligenda; parum habent utilitatis, nisi ad illa veræ pietatis argumenta, veluti subservientia adhibeantur: plurimum vero si huc spectent ac præparent. Qui tantum in hoc austeram ac parcam agit vitam, ut adsuescat paucis esse contentus, nihil magni facit: fecerunt idem Philosophi Christum ignorantes: at qui in hoc corpus ad tolerantiam exercet, necubi spiritum remoretur ad illa sublimia Euangelicæ pietatis munia properantem, rem sane quam utilem facit. Tantum absint illa quatuor, *supercilium*, *superstitio*, *præposterum judicium*, & *oblivio mediocritatis*. Videmus & olim factum esse, & hodie fieri, ut non aliunde magis intumescant homines, quam ex illis externis justitiis, quæ se venditant oculis hominum. Superstitio variis obrepit modis, veluti quum hæc animo Judaico observantur, quasi cibi genus per se purificet aut inquinet hominem: aut quum ista sibi quisque præscribit, non ad usum, sed ad superstitiosum adfectum: veluti fuerunt quidam olim, qui pro vino & aqua succum herbarum non bibebant, sed sorbebant, idque non e poculo, sed e concha, quum & simplicius & utilius sit simplicem aquam pro vino bibere. Nec aberat a superstitione quod a quibusdam numerabantur jejuniorum dies, in triduum, in hebdomadam, in quadraginta dies, a nonnullis in omnem etiam vitam. Nec enim jejunium adhibendum est ad præscriptum numerum ut in rebus Magicis, sed ad utilitatem corporis & spiritus. Itaque qui sic jejunant, haud multo minus inepte faciunt iis, qui non ad modum sitis, sed ad præscriptum numerum cyathos hauriant, nunc quinque, nunc tres, nunc novem, quum cuique tantum bibendum sit, quantum siti sedandæ satis est. Præpostero judicio peccatur, quoties plus tribuitur iis quæ levioris sunt momenti, minus iis quæ propius ad rem pertinent. Hujus rei exempla, quoniam undique sunt obvia, non opus est referre. Unum tamen indicabo, quo dilucidius sit quod dico. Multi valde perturbantur, si die Veneris per imprudentiam gustaverint carnes; at iidem sibi non displicent, si calumniis & famam proximi læserunt, & animum contristarunt. Misere trepidant, si per occasionem

1 Tim. 4.

In externis operibus quatuor vitanda sunt.

sacrum

sacrum amictum posuerunt, at non trepidant si per temulentiam, avaritiam, odium, invidiam, abjecta veste candida animi, quam Christus in baptismo tradidit, nigrum Satanæ pallium induerunt. In modo vero fortasse non ita multi peccant, quod hominum vulgus ad dulcia, quam ad amara sit proclivius.

Basilii & Nazianzeni severitas.

Peccatur tamen & hic non leviter, interdum & a magnis viris, quorum de numero sunt Magnus ille Basilius & Gregorius Nazianzenus. Si quidem, ut hic narrat, uterque sibi jejuniis, hydropotiis, vigiliis, chameuniis, reliquaque vitæ austeritate parum moderata, valetudinem miseram accersiverat: ut Basilio vita fuerit acerba, mors optabilis: Gregorius cogeretur Episcopi munus deponere, quod obeundis Episcopi partibus corporis vires deessent. Nec divus Hieronymus dissimulat, inter Monachos fuisse quosdam, qui humore cellularum, assidua recitatione Psalmorum, ac parum moderatis jejuniis sic offenderent valetudinem, ut Hippocratis fomentis potius opus haberent, quam ipsius præceptis. Quin ipse novi quum alios multos, quos immoderata vitæ austeritas ad omnem egregiam functionem reddidit inutiles, tum præcipue Theologum quemdam, virum alioqui bonum, nec vulgariter eruditum: cui, quum post lauream Theologicam Parisiis acceptam, in Ecclesia quadam celebri ac Metropolitana datum esset Sacerdotium, sive, ut nunc vocant, Præbenda concionatoria, statuisset que vir pius, licet mutata fortuna, de pristina austeritate, in qua fuerat educatus, nihil remittere, adeo factus est inutilis, ut intra paucos annos in lepram inciderit. Novi & alterum quemdam, qui e paupertate ad similem fortunam evocatus, subito mutatis moribus, cœperit convivari, venari divitias, concubinam alere, seditionem excitare in Episcopum a quo fuerat evectus, vix etiam aulæ Principis tolerabilis ob arrogantiam. Peccavit uterque, ille honestiore specie quam hic, sed in utroque pariter periit fructus pietatis, nisi quod magis etiam in priore. Verum est media via inter Scillam & Charybdim. Olim e desertis, in quibus duram agebant vitam Monachorum examina, plerumque solebant ad Episcopi cathedram arcessi, præsertim ii, quos insignis actæ vitæ austeritas commendabat: ex his enim rebus imperita multitudo potissimum æstimat pietatem. At divus Chrysostomus ingenue fatetur, frequenter accidere ut qui ex eo vitæ genere vocati sunt ad Episcopi partes, reperiantur cæteris ineptiores, dum ad delitias resolvuntur, ad laudes & adulationes hominum intumescunt, ad leves etiam injurias conturbantur, difficiles aditu, morosi & asperi, ad omnem vitæ consuetudinem incommodi, in reprehendendis vitiis amarulenti: quum beatus Ambrosius nondum sacro lavacro renatus, a profana Præfectura ad Episcopi functionem vocatus, tum mitem, tum laboriosum, tum fortem, tum constantem & invictum egerit Sacerdotem. Quemadmodum & Chrysostomus a causis forensibus, Augustinus ac Cyprianus non e cellis Anachoretarum, sed e scholis Rhetorum, atque e vita communi ad regendam Ecclesiam vocati, quales se præstiterunt, res ipsa loquitur.

Non hæc eo mihi dicuntur, quasi e secessibus ac Cœnobiis non queant evocari, quibus docendi populum munus recte committatur, reperiuntur, nimirum, & illic animi vere spirituales: sed ut ostendam, quantum interfit inter institutionem Joannis Baptistæ, & Domini nostri Jesu Christi. Ille præparans ad doctrinam Euangelicam, Discipulis suis præscripsit jejunia, longas preces, victum parcum & austerum, ipse nemorum alumnus, ferarum socius, veste non e lana, sed camelorum pilis contexta, quæ cilicii quoque vinceret asperitatem, cinctus non zona serica byssinave, sed rudi loro. Si victum requiris, locustis vescens, & aquam bibens: & tamen hujus discipuli Christi gloriæ invident, ejusque discipulis obtrectant. Quid autem Christus? nec Joannem nec illius institutionem reprehendit, sed suis discipulis hoc præ cæteris inculcavit, ut omnem fiduciam in ipso collocarent, ut mundum

Institutio Christi & Joannis quid differrans.

contemnerent, cum omnibus suis vel blandimentis vel terriculamentis, ut per ignominias, afflictiones, ac mortes ad cœleste præmium anhelarent. Hæc, videlicet, est fidei vis: caritatis illa sunt, ut ab ira, odio, livore, vindicta, ambitione tam essent defecati, ut malis provocati bona reponerent, inimicos diligerent, ut dignis juxta & indignis bene vellent, ut quo majores essent, hoc magis semet amore Christi omnibus submitterent. Verum, inquies, discipuli Christi diffugerunt ac latitarunt capto & occiso Domino, unus eum abjuravit, cæteris idem facturis si similis incidisset tentatio. Sed hæc ante haustum Spiritum principalem, & subito objecto terrore, qui solet fortibus etiam viris mentem adimere. At probabile est, ex Joannis discipulis fuisse, qui clamarint, *tolle tolle, crucifige crucifige*. Multo aliud est metuere malum repente objectum, aliud innocenti infligere mortem. Hæc non temere gesta sunt, sed in his nobis forma proposita est quam imitemur. Qualis autem erat baptismus Joannis, talis erat & doctrina. Qui Joannis baptismo tincti fuerant, baptizantur denuo in nomine Jesu, Act. XIX. qui doctrina Joannis fuerant imbuti, egent exactiore doctrina, sicut Actorum XVIII. Apollo genere Alexandrinus, quum a Joannis discipulis esset edoctus viam Domini, ac fervens spiritu loqueretur apud Corinthum, ac doceret diligenter ea quæ sunt Dei, magnaque fiducia sese gereret in Synagoga, tamen a Priscilla & Aquila seorsum arripitur, atque e Doctore factus Discipulus, accuratius exactiusque discit viam Domini, atque, ut est probabile, retinctus etiam est. Et proximo capite duodecim Discipuli, quos Paulus reperit Ephesi, qui baptismo tantum Joannis tincti fuerant, ab Apostolo rogati, num accepissent Spiritum sanctum, ingenue fatentur, se ne id quidem didicisse, esse aliquem Spiritum sanctum. Hunc a Christi discipulo non discunt modo, verum etiam accipiunt. Et nos igitur, ut veri germanique Christi discipuli ne præpostero ducamur judicio, sed agnoscamus quid interfit inter elementa pietatis ac cœlestem Philosophiam, inter initium ac fastigium, inter fundamentum & colophonem: & illa quidem pro temporis ratione non negligamus, sed ad excellentiorem viam, quam Dominus ipse stravit, toto pectore festinemus: ut tales verbi præcones evadamus, quales fuerunt Apostoli, foris quidem decenter ornati, pudicitia, sobrietate, jejuniis, vigiliis, orandi assiduitate, eleemosynis reliquisque bonis operibus, sed intus solidi munitique robore spiritus Euangelici. Hic est animi succus, illa veluti flores sunt ac frondes.

Doctrina Christi & Joannis quid differrant?

Audit sponsa in Cantico mystico, *Nisi cognoveris te ô pulcra inter mulieres, egredere & abi post greges sodalium tuorum.* Idem Ecclesiastes suæ quisque animæ dictum existimet, nisi cognoveris quam sumseris personam, noli esse dux gregis Dominici, sed sequere magis gregarios homines. Ut longe difficillimum, ita multo splendidissimum est munus quod suscipis. De utroque jam antea nobis multa dicta sunt. Ut autem per eosdem locos recurramus, quanta sit Ecclesiastæ dignitas, quantumque differat a cæteris functionibus, evidenter pronunciat Divina Scriptura Danielis XII. *Qui autem docti fuerint fulgebunt quasi splendor firmamenti: & qui ad justitiam erudiunt multos, quasi stellæ in perpetuas æternitates.* Habet enim ipsum firmamentum nonnihil luminis, sed in hoc insigniter eminent stellæ, inter se quoque claritate differentes, quemadmodum docet Apostolus. Fons omnis luminis est Sol, qui unus illuminat universum Orbem, quum aliæ stellæ aliis regionibus appareant aut abdantur. Inter minores autem stellas maximi gratissimique luminis est *Hesperus*, quam eamdem *Venerem* ac *Luciferum* appellamus. Doctos autem hic appellari puto, quotquot crediderunt Euangelio. Cur enim indocti debeant appellari, qui, ut nihil aliud, e Symbolo Apostolorum didicerunt illam ultramundanam Philosophiam, quam non Pythagoras aut Plato, sed ipse Dei Filius tradidit hominibus: qui tenent præcepta legis utriusque, qui a Christo docti sunt, quomodo debeant orare, qua

1 Cor. 15.

Nemo Christianus indoctus.

Digitized by Google

via ad quem felicitatis ſcopum tendere. Qui hæc non didicerunt, quomodo credunt? qui didicerunt & credunt, qua fronte dicuntur indocti, & ruſticitatis cognomine digni videntur? Si verum fateri volumus, nulla eſt ſancta ruſticitas, ſicut nulla eſt ruſticana ſanctitas: ubicumque eſt vera ſanctitas, ibi eſt magna Philoſophia, minimeque vulgaris eruditio. Sed tamen inter hos egregie doctos excellunt, quibus peculiari Spiritus munificentia datum eſt, ut ad juſtitiam erudiant multos, quibus Dominus dedit cor undiquaque mundum, Spiritum principalem & invictum, prudentiam ſerpentinam cum columbina ſimplicitate conjunctam, linguam ſimilem calamo ſcribæ velociter ſcribentis, labia non in quibus reſidet illa gentium πειθὼ flexanima, ſed in quibus ex unctione Spiritus diffuſa eſt gratia cœleſtis.

Æquum autem eſt, ut, qui cæteris antecellit honore gradus, præcellat & virtutibus: nec ſatis eſt, ſi inter malos ſit bonus, niſi & inter bonos appareat melior, inter lucidos lucidior. Infelix enim Reipublicæ ſtatus eſt, ubi
Eſa. 24. locum habet illud Eſaiæ: *Et erit ſicut populus ſic Sacerdos, & ſicut ſervus, ſic Dominus ejus* &c. Eccleſiaſtarum autem ſublimitatem admiratur idem Propheta exclamans:
Eſa. 6. *Qui ſunt hi qui ut nubes volant, & quaſi columba ad feneſtras ſuas?* Nubes in ſublimi volant, ut terram ſubjectam irrigent reddantque fœcundam. Doctores autem Euangelici procul a terrenis cupiditatibus ſublati, cœloque vicini, cœleſtis pluvia verbi, mentes hominum humiles ac ſteriles imbuunt, ut evulſis vepribus producant fructus Deo dignos. Per hos enim præcipue noſtra terra aut fertilis eſt, aut ſterilis. Volitant ut nubes ubique ſpargentes Euangelii gratiam, ſed iidem volitant ut columbæ ad foramina ſua: non enim nidulantur humi, ſed in petrarum ſublimium cavernis jugibus ſuſpiriis ac precibus omnes humi repentes provocant ad amorem vitæ cœleſtis. Vidit &
Johel. 2. Johel ab his nubibus venientem Eccleſiæ fœcunditatem, gratulans terræ noſtræ, quum ait: *Noli timere terra, exſulta & lætare*, &c. Ac mox: *Filii Sion, exſultate & lætamini in Domino Deo veſtro, quia dedit vobis Doctorem juſtitiæ, & deſcendere faciet ad vos imbrem matutinum ac ſerotinum in principio, & implebuntur areæ frumento, & redundabunt torcularia vino & oleo.* Ab iiſdem nubibus venit ros Hermon, qui deſcendit in
Pſal. 132. montem Sion. Nimirum, a monte in montem, ſiquidem in monte eſt quiſquis eſt in Eccleſia, ſed qui huc effundat Euangelicæ doctrinæ rorem, in altiore monte ſit oportet. Is eſt mons Hermon ab anathemate dictus. *Montes.* Anathemata autem dicuntur, quæ in ſublimi fixa cum veneratione ſervantur, nec jam contrectantur hominum manibus, nec in plebejos adhibentur uſus, veluti jam Numini conſecrata, procul modo viſuntur, & ſpectatores ad Religionem provocant. Hujuſmodi decet eſſe vitam Eccleſiaſtæ. In Poetarum fabulis eſt, Prometheum in monte Caucaſo affixum, jugiter cruciari aquila jecur arrodente: verum in hoc monte ceſſat triſtitia, quam in hominum animis gignit humilium rerum ſollicitudo, dum alius luget filii mortem, alius pecuniam furto amiſſam, alius adverſam valetudinem, alius ſenectutem a voluptatibus ſubmoventem. Nam his omnibus affectibus ſuperior eſt, qui Philoſophiæ cœleſtis doctorem profitetur, ſi modo hoc eſt quod profitetur. In hunc montem adſcenderat Abraham, qui ſine cunctatione, ſine ſuſpiriis, ſiccis oculis immolabat unigenitum ſuum quem diligebat Iſaac. Quamquam de his montibus, quorum frequenter meminit Scriptura myſtica, declarans nobis virtutum eminentiam, fortaſſe dabitur alias dicendi locus.

Dignitas a Deo. Nunc ad inſtitutum ſeſe recipiat oratio. Agnoſcat dignitatem ſuam Eccleſiaſtes, verum meminerit etiam atque etiam, quidquid hic magnificum eſt, Dei donum eſſe, non hominis virtutem. Inter Veteris Teſtamenti Prophetas longe facundiſſimus eſt Eſaias, ſed
Eſa. 50. is agnoſcit tanti muneris auctorem. *Dominus*, inquit, *dedit mihi linguam eruditam, ut ſciam ſuſtentare eum qui laſſus eſt verbo:* nec inficior, nec ignoro, vaticinium hoc in Chriſtum præcipue competere, ſed nihil vetat, quo minus hæc verba congruant in Prophetam, & ſub illius perſona vaticinium habeant de Chriſto: de quo, quidquid ſcriptum eſt, utique nobis erudiendis ſcriptum eſt. Hoc autem capite veluti depingitur nobis probati Eccleſiaſtæ forma, ut non abs re fuerit in hujus loci contemplatione pauliſper commorari. *Dominus dedit mihi*, audis protinus auctoritatem irrefutabilem, dein modeſtiam ab omni tutam arrogantia: quis enim ſibi vindicet quod Dominus dedit gratis? Quid dedit? mentem bonam? id quidem omnium piorum commune eſt. Quid igitur? *linguam eruditam*, quod Eccleſiaſtarum peculiare donum eſt: nec dicit linguam inſtructam Philoſophorum ſyllogiſmis, aut Rhetorum floſculis ornatam, ſed eruditam in ſermonibus Domini, quemadmodum de Eſdra ſcriptum eſt. In quem uſum dedit? *ut ſciam*, inquit, *ſuſtentare eum, qui laſſus eſt, verbo.* Quum audis *ut ſciam*, intelligis Eccleſiaſtæ prudentiam, de qua jam nonnihil diximus: *ut ſciam ſuſtentare eum, qui laſſus eſt, verbo:* neque enim eadem eſt ſuſtentandi ratio, ſed aliis aliter adhibetur ſermo Divinus. Ergo non in hoc data eſt lingua Eccleſiaſtæ, ut ſibi famam, opes, ac dominium paret, ſed ut quamplurimis profit: *ſuſtentare*, non deprimere, contra Phariſæorum ſupercilium, *ſuſtentare laſſum*, juxta illud, *Facundus comes in via pro vehiculo eſt.* Non habemus hic manentem civitatem, ſed temporarii viatores ſumus, properantes ad cœleſtem patriam. *Anguſta eſt via qua ducit ad vitam.* Per deſertum hujus ſeculi, per myſticas manſiones tendimus ad terram illam repromiſſam, interim multa occurrunt quæ laſſitudinem adferunt proficiſcentibus, plane defecturis, ni aſſidue lingua erudita ſuſtentemur. Tot Hebræo- *Gal.* 6.
rum millia Moſes eduxit ab Ægypto, vix ullus perventurus erat ad terram fluentem lacte & melle, niſi idem lingua erudita ſubinde fulſiſſet eos. *Laſſitudo* enim *corporis*, ajunt Medici, *morbi imminentis, animi laſſitudo defectionis præſagium eſt.* Qui linguam habet eruditam, novit venienti morbo occurrere, novit infirmum in fide ſuſcipere, novit infantes fovere lacte, novit eum qui occupatus eſt delicto reſtituere in gradum ſpiritu lenitatis.

Sequitur apud Eſaiam: *Erigit mane, mane erigit mihi aurem, ut audiam quaſi magiſtrum.* Quid ſibi vult illa ἀναδίπλωσις, *erigit erigit, mane mane?* Hominum aures natura immobiles ſunt, cervi quum erigunt aures acutiſſimi ſunt auditus, quum demiſere ſurdi: ſed animus noſter habet aures maxime mobiles, quas oportet vehementer eſſe arrectas, ut audiat vocem Spiritus. Itaque conduplicatio emphaſim habet, ſicut in illo *mane mane.* Ad humanas diſciplinas ſufficit utcumque aures habere arrectas, ad hanc eruditionem oportet habere aures ſingulariter arrectas, nec eas tamen quiſquam arrigere poteſt niſi Deus, a quo magiſtro niſi docenda didiceris, fruſtra te magiſtrum profiteris, quemadmodum inquit Pſalmiſta: *Aures au-* *Pſal.* 40.
tem perfeciſti mihi: tunc dixi, Ecce venio. Fruſtra habemus aures, niſi eas perfecerit Deus; Perficiuntur autem fide & obedientia. Hæ ſunt aures de quibus Dominus in Euangelio loquitur, *Qui habet aures audiendi audiat.* Nemo dicit, *Ecce venio*, niſi tractus ab aure. Dominus autem non vellicat aurem, niſi *mane mane*, hoc eſt, primo diluculo. Qui profitentur humanas diſciplinas, ſi quid ſubtilius docere parant, matutinas horas eligunt, quod id temporis & corpora commodius habeant, & animus crapula liberior magis idoneus ſit ad rerum ſubtilium perceptionem: eoque Stagiriten illum nobilem ferunt, non niſi matutinis horis diſſerere ſolitum de Phyſices difficultatibus, pomeridianis autem docuiſſe Rhetoricam, idque inambulantem. Sed eximium mane ſit oportet, quod nos reddat dociles cœleſtis illius Philoſophiæ. *Nox*, inquit Apo- *Rom.* 13.
ſtolus, *proceſſit, dies appropinquat, abjiciamus opera tenebrarum.* Ecce ſummum mane. *Qui dormiunt*, in- *1 Theſ.* 5.
quit, *nocte dormiunt: & qui ebrii ſunt, nocte ebrii ſunt.* Si præceptor homo gravatur homini diſciplinam humanam committere, puta, Dialecticen, aut Arithmeticen,

Digitized by Google

ticen, ſomnolento, oſcitanti, aut crapula gravato, quanto magis ſapientia cœleſtis dedignabitur loqui, voluptatum hujus mundi amore temulentis, cœleſtium rerum neglectu nauſeantibus? Sic & apud Salomonem loquitur illa ſapientia pretioſior cunctis opibus, *Ego diligentes me diligo, & qui mane vigilaverint ad me, invenient me.* Et aliquanto inferius, *Beatus homo qui audit me, & qui vigilat ad fores meas quotidie, & obſervat ante poſtes oſtii mei.* Hoc faciunt amantes ad fores amicæ, damnoſam voluptatem aucupantes mox in pœnitudinem abituram: & dormitantes exſpectamus illam, qua nihil amabilius eſt, ſapientiam? Quid autem promittit hæc amatoribus ſuis? *Qui me invenerit*, inquit, *inveniet vitam, & hauriet ſalutem a Domino.*

Prov. 8.

Adde, quod illud *mane mane*, hoc quoque nos admonet, ut Eccleſiaſtes futurus ab ipſa ſtatim pueritia meditetur in lege Domini, ne eveniat, quod multis videmus evenire, qui poſteaquam in externæ Philoſophiæ diſciplinis, aut in politioribus litteris conſenuerunt, ſi de rebus ſacris vel diſſerere apud populum, vel aliquid mandare litteris tentent, mire frigeant. Nihil felicius agimus, quam quod a pueris didicimus agere. Laudat hoc in Timotheo Paulus, quod ab ipſa ſtatim infantia ſacras litteras didiciſſet, hoc eſt, *mane mane.* Præcipiendum igitur & hoc, ut concionatorio muneri deſtinatus, & mane, hoc eſt, mature, mane mane, hoc eſt, valde ſobrius, & quotidie vigilet ad fores arcanæ ſapientiæ, ut Dominus dignetur illi arrigere aurem, ut ipſum audiat quaſi magiſtrum, non ut circulatorem, aut fabulatorem audit otioſus, ſed ut verus diſcipulus audit ſublimis ſapientiæ magiſtrum, cum tremore, cum attentione, cum obedientia. Vis audire tremorem? *Dominus*, inquit, *Deus aperuit mihi aurem.* Quis talem magiſtrum non metuat? Vis attentionem? *Ego autem non contradico, retrorſum non abii.* Quando enim præſtabit quod audit, qui indiligenter auſcultat? Nunc accipe obedientiam: *Corpus meum dedi percutientibus, & genas meas vellentibus, faciem autem meam non averti ab increpantibus & conſpuentibus in me.* Ecce cor paratum ad omnia, cor obediens uſque ad mortem. Nunc audi fortitudinem: *Dominus Deus auxiliator meus, & ideo non ſum confuſus, ideo poſui faciem meam ut petram duriſſimam, & ſcio quod non confundar. Juxta eſt qui juſtificet me, quis contradicet mihi? ſtemus ſimul, quis eſt adverſarius meus: accedat ad me.* Mira fiducia, non modo non metuit adverſarios, verum etiam provocat ad congreſſum, ſed quibus fretus præſidiis? Suis? Nequaquam. *Ecce*, inquit, *Dominus Deus auxiliator meus, quis eſt qui condemnet me?* Itidem quum ait beatus Paulus: *Omnia poſſum*, non edidit confidentiæ vocem, ſed fidei: protinus enim addidit, *In eo qui me corroborat.* Sic demum magnanimum eſſe, tutum eſt.

Ab infantia diſcenda pietas.

Esa. 50.

Phil. 4.

Similem linguam, ſimilemque fiduciam Dominus dedit & Hieremiæ ad populum concionaturo: *Et miſit*, inquit, *Dominus manum ſuam, & tetigit os meum*, ecce mundum cor, unde naſcitur mundum os, quod non dat niſi manus Domini. Sequitur, *Et dixit Dominus ad me, Ecce dedi verba mea in ore tuo. Ecce ego conſtitui te hodie ſuper gentes & ſuper regna, ut evellas & deſtruas & diſperdas, & diſſipes & adifices & plantes:* Summam Paſtoralis officii complexus eſt, quod totum in hoc ſitum eſt, ut primum revellat ab animis auditorum pravarum opinionum radices, malaque dogmatum impiorum ſemina, unde pullulant fructus acerbi: ac malo fundamento ſuperſtructum ædificium demoliatur, zizaniam enatam diſſipet, ſtructuram male cœptam diſperdat, proque revulſis & dirutis inſerat bonam plantationem & ſtructuram erigat, nulli ceſſuram tempeſtati. Ad hæc omnia verus Eccleſiaſtes non utitur niſi linguæ inſtrumento, ſed inſtructæ verbo Dei, quæ eſt Scriptura divinitus inſpirata, *utilis*, ut ait Apoſtolus, *ad docendum, ad arguendum, ad corrigendum, ad erudiendum in juſtitia, ut perfectus ſit homo ad omne opus bonum inſtructus.* Sed qui polluto corde pollutoque ore tractat cœleſtem Scripturam, audit in Pſalmis: *Quare tu enarras juſtitias meas, & aſſumis teſtamentum meum per os tuum? Tu vero odiſti diſciplinam, os tuum abundavit malitia, &c.*

Hier. 1.

2 Tim. 3.

Pſal. 49.

Præcipuum igitur ad perſuadendum eſt, amare quod ſuades: amanti pectus ipſum ſuggerit orationis ardorem: & ad doctrinæ efficaciam plurimum adfert momenti, ſi quæ doces alios, in te ipſo præſtes. Pulcerrimum elogium, quo a viro longe omnium laudatiſſimo laudatus eſt Joannes Baptiſta, competit in bonum Eccleſiaſten: *erat lucerna ardens & lucens.* Ardere prius eſt, lucere poſterius. Ardor mentis eſt, lux doctrinæ. Habent & opera lucem ſuam, teſte Domino: *Luceat lux veſtra coram hominibus, ut videant opera veſtra bona.* Verum, ut lux operum ſine ardore hypocriſis eſt, ita doctrina diluta eſt & inefficax, niſi ab ardenti ſpiritu proficiſcatur. Quis enim credet laudanti pudicitiam ac ſobrietatem, qui concubinas alit domi, qui frequens eſt in compotationibus parum ſobriis? Aut, qua fronte, quave fiducia, reprehendet aliorum vitia, qui iiſdem aut etiam deterioribus madet? Talis objurgatio etiam ſi ſæva ſit, nihilo plus habet virium, quam *fulgur ex vitro*, ſicut eſt in Græcorum proverbiis; leviter præſtringit oculos fulmen imitatitium, non proſternit aut interimit. Proinde cor mundum, & vita inculpata, fiduciam ſimul & auctoritatem præſtat Concionatori. Trepidat & Eſaias donec labiis erat pullutis: at ſimul ut ardenti carbone unus e Seraphim purgarat os illius, Domino dicenti, *quem mittam, & quis ibit nobis?* intrepida fiducia reſpondet: *Ecce ego, mitte me.* Sed ut falſa mundities eſt, quam homo parat ſibi: ita falſa eſt fiducia, quam gignit humana mundities. Cedit enim, ubi ingruerit tentationis procella. Falſa mundities eſt quam quidam ſibi vindicant ex operibus externis, jejuniis, abſtinentiis, vigiliis, miſſis, precationibus, eleemoſynis, amictu & ſimilibus, quum cor habeant impurum & infectum ſtudio pecuniarum, ſiti gloriæ, amore ſui, odio proximi & invidia, appetitu vindictæ, interdum & hæreſeos lepra. Sed is demum vere mundus eſt, quem igneus ac vivus carbo non e foco profano, ſed ex altari Dei ſumtus ſuo contactu purgavit. Caritas enim vera fidei ſinceræ comes, operit multitudinem peccatorum, quia Dei donum eſt, ac neſcit fucum & ſimulationem. Hanc munditiem non præſtat aqua infuſa corpori, ſed is qui ſolus baptizat mentes hominum ſpiritu & igni. Ut impurum Deoque inviſum eſt omne ſacrificium quod igni vulgari profanoque adoletur: ita ingratum eſt Deo omne opus hominis, quod igni cœleſti non fuerit repurgatum: nam eſt & humana caritas, quæ gignit opera peritura, ſi per ignem cœleſtem examinentur. Hoc igni purgavit Dominus Apoſtolorum labia in die Pentecoſtes, ut digne loquerentur magnifica Dei myſteria. Quemadmodum autem apud Judæos animal quod mundum erat eſui, non ſtatim erat mundum ſacrificio: ita non quiſquis mundus eſt ad innocentiam, continuo mundus eſt etiam ad Euangelizandi munus. In corpore noſtro aliud eſt eſſe oculum, aliud quodvis membrum.

Amandum tibi quod aliis fundes.

Eximiæ dotes requiruntur in Doctore Eccleſiaſtico, exquiſita mundities, magnum fidei robur, ſingularis ardor caritatis: eoque Dominus a Petro ter requiſivit caritatem, non quamvis, ſed ipſius; *Amas me, amas me, amas me plus his*, in Petro docens omnes qui Sacerdotis munus ſuſcipiunt. Non audemus ad Dominicam menſam accedere, niſi jejuni, idque merito facimus, ſed major ſobrietas neceſſaria eſt Concionatori. Non aggredimur ad ſacrificandum, niſi ſemel atque iterum accurata confeſſione purgaverimus conſcientiam. Quod facimus probo, at quod tractaturi verbum Dei ſimilem curam non adhibemus, haud probo. Quoniam vero nobis perſuaſiſſimum eſt, ut eſſe debet, legem eſſe ſpiritualem, & quidquid in Veteri Teſtamento vel ſcriptum eſt vel geſtum, ad nos erudiendos ſcriptum geſtumque eſſe, & juxta eumdem Paulum, ſpiritualia ſpiritualibus comparanda ſunt: omnes Eccleſiaſtæ dotes, velut in tabula nobis depinxit Scriptura myſtica in Aaron Sacerdote, qui Moſi additus eſt ut loqueretur apud multitudinem, non

Esa. 6.

Mundities Eccleſiaſtæ eximia.

Rom. 7.

Aaron exemplar Eccleſiaſtæ.

Digitized by Google

hominum fabulas, ſed præcepta Dei, populique ſequeſtrum ac patronum ageret apud Dominum Sabaoth. Quamquam ipſe Moſes quam eſt ubique concionabundus, docens, exhortans, arguens, blandiens, minitans, lingua potiſſimum tam numeroſam multitudinem eamque duræ cervicis moderans, nihil tamen adferens niſi ex auctoritate Domini. Idem fecit Joſue & Samuel. Sed ut ad Aaronis imaginem redeam, hæc niſi ſenſum haberent myſticum, frigida curioſaque videri poterant illa, quæ tam multa tam exquiſita diligentia tradidit Moſes de conſecrandi modo, de ornatu Sacerdotis, de ritibus ſacrificiorum, & quid ex quoque animante rediret ad ſacrificum, deque tota ſacerdotalis vitæ ratione: quæ tam accurate deſcribuntur in Exodo, aliiſque Scripturæ Voluminibus, ut niſi ſpectemus retruſiorem ſenſum, vix abſque tædio legi poſſint. His omnibus nobis imago propoſita eſt, quæ doceat ſpiritualem Novi Teſtamenti Sacerdotem omnibus animi ornamentis longe vulgus antecedere oportere, munditie cordis, caſtitate corporis, ſanctitate morum, eruditione, ſapientia, ſed in primis eloquentia digna Divinis myſteriis.

Puritas Aaronis & conſecratio.

Verum horum ſingulis ad allegoriam accommodandis hic remorari lectorem non eſt animus, præſertim cum exſtent Veterum commentarii, unde liceat iſta cognoſcere. Nos in tranſcurſu velut alio properantes, quædam ſummatim attingemus. Principio quum totus populus Deum colens jure dicatur *ſanctus*, tamen Aaron peculiari ritu conſecratur: ut intelligas eum qui partes Eccleſiaſtæ ſuſcepturus ſit ante omnia a mundanis negotiis ſejunctum, toto pectore divinis rebus addictum deditumque eſſe oportere. Decebat enim, ut per quem omnium victimæ conſecrabantur, ipſe in primis eſſet conſecratus: ita qui in hoc conſtitutus eſt, ut omnium animos a mundi curis ad cœleſtium amorem avocet, ſit ipſe purus a profanis cupiditatibus. Conſecrabantur autem manus Sacerdotis, quarum contactus victimam reddebat mundam ſacrificio: & Apoſtoli per impoſitionem manuum dabant Spiritum ſanctum: & hodie Sacerdos confeſſum abſolvens manum imponit capiti, quaſi qui prius erat ſervus peccatorum, manumiſſus adſeratur in libertatem. Non decet autem Deo conſecratas manus, vel ſanguine pollutas eſſe, ut bello militent: vel impuras eſſe, ut impudicitiæ ſerviant: vel rapaces, ut avaritiæ ſint intentæ. Nam hæ ſunt duæ præcipuæ peſtes Sacerdotum.

1 *Tim.* 6. Impudicitiæ magiſter eſt luxus, avaritia mater & radix eſt malorum omnium, cujus primogenita filia eſt exſecrabilis illa Simonia, olim quidem exſecrabilis, quæ nunc pene in jocum abiit. Conſecrabantur & filii

1 *Tim.* 3. illius, quod, ſicut præcepit beatus Paulus, non ſat ſit ipſum Epiſcopum vacare crimine, niſi liberos totamque familiam habeat inculpatam. Ex horum enim vitiis interdum vulgus concipit ſiniſtram de Doctore opinionem, ita cogitans: ſi tam male morati ſunt quibuſcum aſſidue vivit, & in quos privatim habet imperium, quoſque facillime poterat ad ſuos mores fingere, & quos parat ſuæ functionis hæredes: aut hypocrita eſt, qui faveat nequitiæ ſuorum, aut indiligens moderator. Quando autem is bene præerit Eccleſiæ, qui domi ſuæ nequit bene præeſſe? Sic & hodie non ſatis eſt Epiſcopo, ſi ipſe pure & inculpate vivat, niſi curet ut Presbyteros ac Diaconos habeat ſui ſimiles, & idoneos, qui vel in ſocietatem ſacræ functionis veniant, quoties id res poſtulat, vel in demortui locum ſuccedant.

Conſecrabantur autem non manus tantum, ſed & caput & pedes. In capite ratio eſt, in pedibus adfectus. Nec corpus tantum unctione conſecrabatur, conſecrabantur & veſtes, ad ſignificandum, Eccleſiaſtæ vitam adeo a vulgi inquinamentis puram eſſe oportere, ut in externis etiam actionibus, velut in cibo, potu, cultu, vultu, inceſſu, domicilio, famulitio, nihil appareat, quod non præ ſe ferat ſanctimoniam, ut omnia, quæ facit, in gloriam Dei faciat. Oleum autem quod hilaritatem addit, excludit hypocriſeos triſtitiam. Alacris eſt enim, non triſtis vera ſanctimonia. Porro nihil horum abſque ſacrificio peragitur, quod abſque Divino præſidio nullus præſtare valeat hanc vitæ integritatem: & ſi quid præſtatur, non noſtris arrogandum eſt viribus, ſed cœleſti munificentiæ tribuendum, quæ dat ut mortificatis pecuinis adfectibus, puro ſpiritu ſerviamus Domino. Conſecrantur & hodie Sacerdotum manus, contrectaturæ corporis ac ſanguinis Dominici Sacramenta, conſecrantur veſtes ac vaſa, conſecratur & ipſum Templum: partim ut externis hujuſmodi cæremoniis populus ad reverentiam provocetur: partim ut qui ſacris initiantur, externis ritibus admoneantur, quanta vitæ puritas requiratur ab iis, qui ſacris functionibus admoventur. Septem diebus peragebatur conſecratio, idque in Tabernaculo Dei, quo tempore capitale erat ab eo loco progredi. Exſecrati ſunt non conſecrati, qui extra Templum per Simoniam conſecrantur, aut ſe ipſos domi conſecrant, quod faciunt Schiſmatici. Quin & per omne tempus quo ſacris operatur Sacerdos prohibetur a ſancto diſcedere, nec fas habet vel ad uxorem, liberos, aut cognatos accedere, non quod locus aut coitus licitus inquinet hominem, ſed hæc omnia veluti ſymbola quædam ad animi puritatem referenda ſunt. Quiſquis verbum Domini ſtatuit ſincere prædicare, perpetuus & aſſiduus ſit oportet in ſancti propoſiti meditatione, ut ſibi conſtent omnia vitæ ſtudia. Recedit autem a ſancto non qui Templum egreditur, ſed qui peracto ſacro, aut perorata concione, ad humanas ac profanas curas confert ſeſe, ad conciliandas aut dirimendas nuptias, ad quæſtum ac negociationem, ad adparanda convivia, ad herciſcundas hæreditates, ad profanas legationes, ad obeunda divitum negotia, ad venatum & aucupia, ut ne addam, ad comeſſationes, ad aleam, ad amicas, ad bella. Sunt in his quæ recte geri poſſunt, fateor, ſed non omnis functio decet Sacerdotem: quemadmodum in corpore, aliud agit oculus, aliud auris, aliud manus, aliud pes. Dominus rogatus, ut inter fratres divideret hæreditatem, cum ſtomacho recuſavit: non quod crimen ſit, inter hæredes poſſeſſionem dividere, ſed quod verbi præconem ſublimiora deceant. Idem nec imaginem nec inſcriptionem Cæſaris agnoſcit, non quod jura Principum ſint omnino reprehendenda, ſed quod in his multa inſint, quæ piis hominibus toleranda ſint magis quam approbanda, quædam vero diſſimulanda ac velut ignoranda. Quemadmodum Chriſtus a Petro ſciſcitatur, utri penderent tributum Regibus, filii regni an alienigenæ? Chriſtum nihil omnium rerum latuit, ſed ſuis indicare voluit, tantam eſſe dignitatem Euangelici muneris, ut ad humi repentia negotia non debeat ſe temere demittere. Qui ſuſcepit provinciam docendi Chriſtianos, neceſſum eſt, ut ipſe prius ſit Chriſti diſcipulus. Dominus autem negat quemquam diſcipulum eſſe ſe dignum, qui non ipſius cauſa oderit patrem, matrem, uxorem, liberos, propinquos, denique & animam ſuam: odit autem, qui hæc omnia pietatis amore negligit, ſi per occaſionem ab ea revocant. Aaron itaque perſeverans in ſancto, non agnoſcit carnis propinquitate conjunctos, quando Paulus profeſſus ſe neminem omnino noſſe ſecundum carnem, addit, ne Chriſtum quidem ſecundum carnem jam noſſe, etiamſi quando noviſſet alias. Adfectus autem humani, ut abſit crimen, tamen ſi quis illis indulgeat, frequenter avocant ab ea ſinceritate, quæ requiritur in Epiſcopo. Moſaici quidem Sacerdotes quoniam per vices miniſtrabant, non ſemper in Templo verſabantur: tamen juxta ſenſum ſpiritualem, Epiſcopo perpetua neceſſitas eſt miniſtrandi ſacris, nec umquam fas eſt a ſancto recedere: licet ſit in aula Principis, licet in conviviis, licet in navi, aut curru, ſi vita, ſi dictis provocat ad ſtudium pietatis non recedit a ſancto: Illic demum Sacerdos in tuto eſt, alioqui periturus.

A ſacro recedere quid.

Otium a negotiis ſecularibus. *Luc.* 12.

2 *Cor.* 5.

Eodem pertinet, quod in luctu filiorum vetatur admiſceri, nec ſinitur nudare caput, neque quod in acerbo luctu ſolent Judæi, veſtimenta ſua ſcindere. Durum eſt, parenti in morte filiorum interdicere lacrymas,

Luctus ſacerdotum. Levit. 10.

Digitized by Google

mas, durum est fratribus in tristi fratrum exitio non permittere gemitum, & tamen tacuit Aaron, & cum reliquis filiis, Mosis jussis obtemperat, quia sic præceperat Dominus. Insuper Levit. xxi. Sacerdoti summo perpetua lex præscribitur, ut ne matris quidem aut patris aut ullius omnino defuncti exsequiis interfit, sed in Templo maneat non intermissis sacris functionibus. Additur causa, quod oleum sacrum infusum sit in caput illius. Non decet enim ut caput per unctionem Spiritus Deo vitæ auctori consecratum, nudetur aut radatur ob carnales adfectus. Quo major est muneris dignitas, hoc major requiritur vitæ puritas. Vera mors peccatum est, oportet autem Ecclesiasten etiam ab alienorum criminum contagio purum & incontaminatum esse. Hæc lex inhumana videtur, si juxta litteram accipiatur: sepelire mortuos caritatis opus est: at lugere mortuos quemadmodum lugebant Judæi, illorum est qui non credunt resurrectionem corporum. Dignissimum vero Sacerdote est, ad spiritu mortuum accedere, at non ut conclamatum inutili ploratu lugeat, *ut exanimem lacrymis*, ut ait ille, *decoret*, sed ut verbo vitæ ad vitam revocet si queat. Hoc non est plorare mortuum, sed dormientem vellicare, & ægroto medicinam adhibere. Christo dormiebant etiam mortui, nobis quoniam incertum est an futurum sit ut aliquando resipiscat peccator quamlibet magnis criminibus insepultus, vox quidem salutifera semper admovenda est, contactus vero non nisi reviviscenti; contactus autem est familiaris vitæ consuetudo. Hanc qui impendit impie viventibus Ecclesiastes, videtur illorum favere vitiis. Imo Sacerdos jubetur in totum ab omnis morticini contactu abstinere, hoc est, ab omnis peccati contagio, etiam a specie mali. Alioqui leviter lapsis, & aliquo delicto præventis, non est omnino negandus contactus: nam & Dominus convivium agitabat cum peccatoribus, & Archisynagogi filiæ manum porrigit, at non sine voce, *Puella, tibi dico surge*, idque ejecta turba. Lapsus erat puellæ, mors erat recens, eoque pudori consultum est, ejecta turba duobus tantum discipulis cum patre & matre admissis. Hæc est prima correptio, quam Dominus jubet privatim fieri erga proximum. Adolescentem vero qui jam efferebatur, cujus luctus non intra domesticos parietes constiterat, sed extra civitatem peragebatur, non legitur contigisse: sed tantum loculum attigit, ut sisterentur bajuli. Primus enim ad correctionem gradus est, a vitiis desistere, priusquam consuetudo callum obducat, & mali sensum auferat. Vivum demum contigit, tradens illum matri suæ: peccator enim resipiscens benigna comitate fovendus est, quemadmodum beatus Paulus Corinthiis mandat, ut eum quem ob incestum ejecerant, amanter recipiant, & adflictum consolentur, ne graviore tristitia absorberetur. Quod ejectus est incestus, datum est Ecclesiasticæ disciplinæ: quod benigne receptus est pœnitens, caritatis est, quam oportet in ejusmodi comitiis valere plurimum.

Morticinum contingere quid.

Luc. 7.

Joan. 11.

Lazarum amabat Jesus, funeri tamen interesse noluit: flevit autem non perinde mortuum, qui illi dormiebat, ut Judæorum incredulitatem, cui tot miraculis mederi nondum poterat. Non novit amici sepulcrum: jam enim illos figurabat Lazarus de quibus dictum est, *Qui ignorat ignorabitur, & qui in sordibus est sordescat amplius.* Non attingit saxum funestum, vocem tantum sonoram adhibet: ac ne redivivum quidem contigit, sed ab aliis solvi jubet, darique protinus cibum, ut motu corporis naturali, atque esu daret evidens redditæ vitæ argumentum. Atque ita demum legimus Lazarum in convivio accubuisse, in quo erat Jesus. Qui in manifestis & atrocibus criminibus consenuerunt, iis non statim fidendum est, sed observandi sunt donec certis indiciis correctæ mentis fecerint fidem. Quin & illa ad declarandum insignem vitæ munditiem pertinent, quod si quis de stirpe Aaron teneatur profluvio sanguinis, vetatur ad Sacerdotis mensam accedere sacrisque vesci panibus: item quod quicumque vitio maculave corporis essent deformati, submoventur a sacris ministeriis: rursus quod ipse Pontifex jubeatur virginem suæ gentis ducere, a vidua, repudiata, ac prostituta, abstinere. Non statim quod plebi licet, licet & Sacerdoti: multitudini multa conceduntur, a Sacerdote summa requiritur puritas in omni vitæ portione. Nec Sacerdoti tantum, sed & filiis ipsius præcipitur, ne sacris ministraturi vinum bibant aut siceram: non enim convenit, ut qui se cœlestis Philosophiæ magistros profitentur, cor habeant crapula ac temulentia gravatum. Et hic additur causa: *ut habeatis*, inquit, *scientiam discernendi inter sanctum & profanum, inter pollutum & mundum, doceatisque filios Israel omnia legitima mea.* Qualis est Philosophia, talem decet esse professorem. *Hæc sapientia*, teste Jacobo, *pudica est, pacifica, modesta, suadibilis, bonis consentiens, plena amore & fructibus bonis, judicans sine simulatione.* At ebrietas & luxus gignit impudicitiam, parit rixas, docet violentiam, effutit silenda, adimit omne judicium.

Conjugium Sacerdotis.

Sobrietas Sacerdotum.

Jacobi 3.

Sed, ne singula, quæ plurima sunt, discutiens, fastidio sim lectori, pauca perstringam de ornatu Sacerdotali: qui totus, & lini candore purus est, & colorum varietate picturatus, & gemmarum insignium splendore stellatus, & auri fulgore lucidus, & undique artificis ingenio mire contextus. Conveniebant hæc illi populo, nobis, quibus illuxit veritas Euangelica, declarant interna spiritus ornamenta, quæ non præstringant imperitorum oculos earum rerum pretio, quas Dominus jussit contemnere, sed quæ mentes intuentium ad amorem inæstimabilis illius opulentiæ inflamment. Cultus Aaron fuit plusquam Regalis, at nihil horum gestavit ille vere summus Sacerdos secundum ordinem Melchisedech, nec hujus discipuli: sed intus habebant hæc omnia, multo splendidiora, non artificio Beselehel, sed energia Spiritus sancti. Ut autem commodius ostendamus totum Sacerdotis ornatum, a medio corporis, hoc est, ab intimis exordiemur, hinc ad ima summaque perventuri. In primis non ipse summus Pontifex tantum, verum & alii Sacrifici, sive sacrorum Ministri jubentur habere campestria linea, quæ a lumbis adstricta, sic tegunt verenda corporis, ad femina usque porrecta, ne forte, dum in sacris ministeriis ad varias operas corpus accommodant, aliquid adpareat oculis populi, quod velatur decentius. Supra hæc feminalia, erat ποδήρης tunica non dissimilis, ut opinor, ei, quam nunc vulgo *camisiam* appellamus, duplici sindone, colore hyacinthino, quæ superne erat aperta ut inserto capite posset indui, nullam tamen habens cucullam, sic adstricta toti corpori, ut nullam haberet rugam, ne laciniis impedirentur, qui sacris ministrabant: Hæc & brachia tegebat. Circa summam ejus tunicæ oram addita erat textura, qualis esse solet in oris ac fimbriis vestium, ne facile rumpantur: demittebatur autem longius quam feminalia, nimirum, usque ad crura sive talos. Hanc tunicam infra pectus ad umbilicum stringebat baltheus, variis coloribus ac flosculis picturatus, opere firmo, palmi latitudine, gestamen militare. Tiara, id est, rotundum pileoli genus, ex bysso contextum, sic reliquum caput tegebat, ut supra frontem nonnullam partem nudam relinqueret: ab occipitio stringebatur, ne facile excideret.

Vestes Aaron.

1 Cor. 14. Apoc. 22.

Quæ hactenus de cultu Aaronis dicta sunt, erant reliquis Sacerdotibus cum summo Pontifice communia: nam huic erant quædam peculiaria: velut illud, quod circa imam oram tunicæ, quam toti corpori adhærere diximus, addita erant mala punica ac tintinnabula, iisdem coloribus variegata, qui erant supra cingulum. Tintinnabula autem erant aurea, sic digesta, ut inter duo mala punica intercederet unum tintinnabulum: ut quocumque se moveret Pontifex, vocalis incederet, morte plectendus si absque sonitu ambularet. Erant autem tintinnabula numero septuaginta duo, ac totidem mala punica, quo clarior esset sonitus, & crebrior. Humeros tegebat epomis, quod vertunt *superhumerale*, id a tergo demissius velabat & aliquam scapularum partem: in pectus minus porrigeba-

Cultus Aaronis.

gebatur, quo locus esset omnium sacratissimo ornamento quod *rationale* vocant. Hieronymus existimat palliolum fuisse, non dissimile caracallæ, nisi quod cucullam non haberet: si quis quærit ex hisce temporibus exemplum, arbitror, non omnino fuisse absimile epomidibus, quibus hodie decenter teguntur fœminæ Germanorum, nisi quod superhumerale Pontificis erat catenulis, annulis & uncinis aureis miro opere connexum, quatuorque coloribus, hyacintho, coccо, bysso & purpura picturatum, in utroque humero habens gemmam onychinam auro inclusam. De onyche autem dubitatum est a priscis, an inter gemmas censeri debeat: invenitur enim tantæ magnitudinis, ut hinc pocula & unguentaria vascula sculpantur. In dextro lapide insculpta erant sex nomina filiorum Jacob majorum, in sinistro totidem minorum: & addit Scriptura; *ponebatque* Aaron *nomina eorum coram Domino super utrumque humerum ob recordationem.* Epomidi super pectus catenulis & annulis aureis adnexum erat indumentum cæteris magnitudine minus, sed omnibus aliis sacratius: λόγιον vertêre Septuaginta, Hieronymus *rationale*. Textum erat ex auro, iisdem picturatum coloribus quibus superhumerale. Erat autem duplex ob firmitudinem, & quadrum, undique palmi sive quatuor digitorum spatium habens; in hoc erant quatuor ordines pretiosissimarum gemmarum, quas nominatim recenset Scriptura: quisque versus habebat tres lapides, ut essent numero duodecim, in singulis gemmis insculpta singula Patriarcharum nomina. Arbitror, hoc ipsum pectoris velamen appellari δήλωσιν sive ἀλήθειαν, hoc est, *declarationem* & *veritatem*, ob admirabilem gemmarum fulgorem, in qua putant & divinationem quamdam fuisse. Superest Tiara, quæ hoc in Pontifice habet proprium, quod supra frontem hyacinthino filo alligatam ostendebat laminam auream, in qua scriptum erat nomen Domini tetragrammaton: eoque Pontifex vetatur cuiquam nudare caput, ne Dei, cujus personam gerit, homini submittere videatur.

Operosum vero fuerit quid horum, quodque juxta sensum moralem nobis declaret, explicare, quum hoc ipsum negotii plurimum habeat, referre singula, quemadmodum a Mose describuntur. Illud perspicuum est, hunc plusquam Regalem amictum, in Diaconis quidem ac Presbyteris significare mentem omni virtutum heroicarum genere exornatam summamque vitæ munditiem: sed ab eo qui munus Ecclesiastæ suscepit, his etiam excellentiora requiri charismata spiritus. In hac autem ratione omnes Presbyteri, Episcopique Pontifices sunt: sed posteaquam refrigescente hominum caritate, quod unius erat, in plures cœpit distribui, id quod in Pontifice præcipuum erat, videlicet, populum docere præcepta Domini, id nunc Ecclesiastis delegatum est. Æquum est igitur, ut qui primariam Pontificum functionem sibi vindicant, iidem universum Aaronis ornatum non ad litteram, sed secundum allegoriam exhibeant, ut quocumque se vertant, luceat lux illorum coram hominibus, resonet spiritualis doctrina, totaque illorum vita nihil aliud sit quam egregium pietatis exemplar. Cidarim gestat in capite hyacinthino lineo obtectam, quum mens, quæ summa pars hominis est, non spectat nisi cœlum & cœlestia: id declarat color cæruleus vittæ. Caput aperit Sacerdos, qui studet placere hominibus, qui metu potentum deserit Euangelicam veritatem, qui sacras litteras ad hominum adfectus detorquet. Gestat nomen Domini in fronte, cujus mysteria dispensat: ut turpe sit oblitum ejus quem Dominum & auctorem profitetur, submittere sese cuiquam hominum, quum Paulus neget se vel Angelo de cœlo prædicanti cessurum.

Gal. 1. Idem inibi: *Quid? utrum Deum suadeo an homines? si adhuc hominibus placerem, Christi servus non essem.* Prodit ac profanat unctionem suam, qui Prophetiæ donum, quod a cœlesti Spiritu accepit, vel in funere nudat, adulando peccatis hominum: vel hominibus aperit, metu potentum ac divitum adulterans verbum Dei. Primus honos primaque caritas debetur Deo, cujus nomen in summa fronte præfert: proxima gregi Dominico, eoque summis humeris portat nomina filiorum Israel: quæ portat non ad ostentationem humanam, sed coram Deo, ut habet Scriptura, cui pro commissis ovibus redditurus est rationem. Hoc est illud egregium onus, quod Pauli quoque gravabat humeros, sollicitudo omnium Ecclesiarum. Portat eos in humeris, dum agnoscit sibi impositam Euangelizandi necessitatem, injunctamque verbi Divini, quod est animarum pabulum, dispensationem: portat in pectore, ne possit obliviscі, quos in filiorum vicem adoptavit, & in quos parentis adfectum debet gerere. Omnes in pectore gestabat Apostolus, qui sic exsultat, *Philip.* 4. quoties conspicit filios in pietate Euangelica proficere, ut illos appellet gaudium & coronam suam in Domino, gaudens cum gaudentibus, flens cum flentibus, dum uritur si quis offendatur, dum cruciatur si quis infirmetur, dum iterum parturit filios suos ad Judaismum prolapsos, donec Christus formetur in illis, *2 Cor.* 11. dum cupit impendi & superimpendi pro animabus illorum, & anathema fieri a Christo, modo aliquos Christo lucrifaciat: dum mutat vocem suam inter illos ac submittit sese, quasi si nutrix foveat filios: dum omnes, ut ipse scribit, gestat in corde & in visceribus suis. Non *Philip.* 1. est igitur quod dicat Pastor, quid mihi cum sordido coriario, aut cum abjecto mendico, aut triobolari muliercula? Nulla anima vilis debet videri, pro qua Dominus gloriæ mori dignatus est: nec pigeat te gemmis inscriptos circumferre, quorum nomina scripta sunt in cœlo. Tibi vero quoniam incertum est, quæ nomina scripta sint in libro vitæ, quæ non, sic pro omnium salute vigilabis, quasi sint inscripta. Tibi non imputabitur quorumdam interitus, si delegatam functionem bona fide obieris, debes operam Domino tuo, eventus ipsi in manu est, non tibi. Unctio in capite est, λόγιον in pectore: quia ratio qua judicamus, quam Paulus spiritum appellat, si fuerit imbuta cœlesti adflatu, fons est, unde manat quidquid in nobis boni est. A capite venit ut sapiamus ea quæ sunt sanæ doctrinæ, e pectore prodit vox & oratio. Neque enim Sacerdoti sufficit scire quid rectum piumque sit, nisi adsit alios docendi facultas: ea quoniam complectitur utriusque Testamenti scientiam, geminum est λόγιον: Veteris, quod figurarum & ænigmatum involucris opertum est: & Novi, quod aperit mysteria, pro umbris manifestam proferens veritatem: quamquam hoc potest & ad geminum Scripturæ sensum pertinere: quorum alter humilior est, alter allegoricus & sublimior: utrumque callere debet Ecclesiastes. In his explicandis adesse decet ἀλήθειαν, ne quid erroris habeat Ecclesiastæ doctrina: ex perversis enim opinionibus nascitur perversa vita: deinde δήλωσις accedat oportet, ut, quod in Scripturis opertum est, commoda interpretatione sic explicetur, ut rudibus etiam fiat perspicuum: quo, videlicet, sublato velamine, quod positum fuerat super faciem Mosis, qui in Christum credunt retecta facie gloriam Domini speculentur.

Nondum autem audimus aureorum tintinnabulorum sonitum, quem reddit ima vestis: non enim statim ad docendi munus prosiliendum est: nisi prius multo tempore docendi facultas parata fuerit in pectore: nec aliis præcipiendum est, quid oporteat credere, quemadmodum oporteat vivere, nisi prius in vita moribusque nostris illuxerit, quod aliis sumus persuasuri. Primum cœpit Jesus facere, dein docere: & hoc efficacissimum doctrinæ genus est, ipsa vita declarare, quid sit pie vivere. In medio sunt feminalia linea, quæ sic lumbos ac pudenda cohibent, ut nec in animo lateat, nec invita appareat ulla turpitudinis macula. Accedit tunica duplex linea sive byssina, corporis ac mentis innocentiam figurans, quam in baptismo accepimus, in quo datur nobis candida vestis agni immaculati, pro pellicea veste quam acceperamus ab Adam. Hæc a mortuis animalibus detracta est, illa e terra progenita, vitæ candore nitens lucensque, nihil habens affine morticinis: *qui* enim *ex Deo natus est, non peccat.* Hanc stringit baltheus, quo Christi miles succin-

Ephes. 6.

Digitized by Google

cinctus ſtat in veritate, conſtringens tunicam ne qua diffluat, & rationale pectoris ornamentum adnectens ne fluctuet: nam rationale ſuperne adnexum eſt ſuperhumerali, inferne baltheo. Duæ res ſunt quæ cuſtodiunt vitæ innocentiam in Paſtore: timor & amor ſummi Paſtoris a quo reputat ſibi gregem eſſe commiſſum: & perpetua vitæ ſobrietas, quæ ſecum ducit vigiliam & precationem: eoque Apoſtolus Epheſiis ſcripſit, *State ſuccincti lumbos veſtros in veritate*, indicans, orationi caſtæ convenire vitam caſtam. Nam ubi ſimulatio eſt, ibi non eſt veritas: hoc Theſſalonicenſibus velut explicans ait: *Non ſumus noctis neque tenebrarum: igitur non dormiamus ſicut cæteri, ſed vigilemus & ſobrii ſimus. Qui enim dormiunt, noctu dormiunt, & qui ebrii ſunt noctu ebrii ſunt: nos autem qui diei ſumus, ſobrii ſimus, induti loricam fidei & caritatis, &c.* Quod Moſes appellavit tunicam, Apoſtolus appellat loricam: quod ille dixit baltheum, hic appellat ſobrietatem & vigilantiam in veritate. Milites in zona portant viaticum, in timore Dei ſuperne imminente, & perpetua vitæ ſobrietate ſervatur integritas. Timor initium eſt ſapientiæ retrahens a malis, ſobrietas cingens hominis mollia, cohibet concupiſcentiam ne diffluamus per luxum ac negligentiam: ita demum reſonant aurea tintinnabula mixta malis punicis, mala punica corticem habent amarum, ſed intus ſuccum grate refrigerantem: hæc eſt fraterna correptio, reprehenſionis auſteritatem Chriſtianæ conſolationis ſucco temperans: hæc non reſonant quoniam tegendum eſt proximi vitium, quantum fieri poteſt. Sic Paulus ſupprimit Pſeudoprophetarum nomina: ne inceſti quidem nomen nos ſcire voluit. Dominus vero nec proditoris nomen prodere ſuſtinuit, quia correctum malebat quam perditum. Tintinnabula reſonant, quoniam doctrina generalis prodeſt omnibus, neminem lædit.

Epheſ. 6.

1 *Theſſ.* 6.

Non dubito, quin in veſtitu Sacerdotum longe plura lateant myſteria, quam a me ſunt hic obiter perſtricta; præſertim quum ea Scriptura myſtica locis aliquot tam accurate depinxerit, ut in his explicandis præcipui Doctores Eccleſiæ non gravati ſint peculiarem operam ſumere, Origenes, Tertullianus & Hieronymus, quamquam Tertulliani volumen deſideravit ipſe etiam Hieronymus: ſed quod ad præſens inſtitutum attinet, ſi in Veteris Inſtrumenti Sacerdote typis hujuſmodi requiritur tanta mentis, ac vitæ totius mundities, tantus auri fulgor ſapientiam ſignificantis Euangelicam, tantus gemmarum ſplendor, quibus eximiæ virtutes, quas heroicas vocant, indicantur, tanta colorum pretioſiſſimorum varietas, quibus virtutes illæ morales indicari videntur, quatuor enim recenſentur, & ne longior ſim, tantus animi vitæque ornatus tam operoſe concinnatus, quanto majora requirenda ſunt ab Eccleſiaſta Euangelico?

Gal. 6.

Funcțio Sacerdotis Moſaici & Euangelici quid differat.

Quanto functio ſublimior eſt, tanto major exigitur a fungente perfectio. Aaron imponebat conſecratas manus mactandæ victimæ, filii Aaron mactabant pecudes, adſtabant lebetibus, fuſcina ſublaturi carnium portionem quæ Sacrificis debebatur, apponebant ac reportabant vaſa, purgabant altaria, in ſumma, ſpecies illius negotii non ita multum aberat a ſimilitudine lanienarum, culinarum aut popinarum, & tamen earum rerum miniſtris tantus honor eſt habitus. Quanta vero dignitas decet Novi Teſtamenti miniſtros, qui quotidie immolant illam cœleſtem hoſtiam Angelicis quoque Spiritibus adorandam, qui contrectant manibus carnem agni immaculati. Tantum de miniſteriis, nunc doctrinæ diſcrimen videamus. Quid docuit Aaron? legitima Dei. Quæ ſunt illa? ut populus ſciret quid intereſſet inter animal mundum & immundum, rurſus quid inter mundum ad immolationem & inter mundum ad eſum, quod animal, quando, quo more, quibus ritibus immolari deberet, quo tempore, & quibus modis coquenda lagana, quibus ex rebus conficiendum thymiama, hoc eſt, ſuffitus. Hæc aut certe hujuſmodi ſunt præcepta quæ Aaron jubetur docere populum Iſraeliticum. Quid autem promittebat? fore ut bene eſſet illis ac diu viverent ſuper terram, ut uxores haberent fœcundas, ut viderent filios filiorum, ut haberent agros fertiles. Craſſa craſſis conveniebant, & tamen in his obſervandis tam ſevera erat diſciplina, ut duo filii Aaron, quod præter Moſis præſcriptum ignem profanum adhibuerint ſacris, cœleſti incendio fuerint abſumti. Ozias Rex ob ſimile facinus lepra percuſſus. Oze, qui labentem arcam manibus non unctis fulcire conatus eſt, ſubita morte periit. Quantam igitur oportet eſſe religionem eorum qui populo tradunt illam inenarrabilem Philoſophiam: quam Filius Dei e ſinu Patris detulit in terras, & quam Spiritus ille cœleſtis inſpiravit Apoſtolorum animis, ſapientiam quam mundus capere non poteſt: nec promittunt longam vitam in terris, nec regionem lacte & melle fluentem, uxores fœcundas, gregem numeroſum, agros fertiles, ſed in hac vita pollicentur remiſſionem omnium peccatorum per fidem in Chriſtum Jeſum, & in reſurrectione promittunt in cœlis vitam æternam. Hanc ſacram functionem qui ſibi vel uſurpant temere, vel adminiſtrant indigne, non exuruntur igni cœleſti, non obruuntur ſubita morte, non lepra ſuffodiuntur, ſed cum corpore ſimul & anima conjiciuntur in ignem æternum. Quo ſublimior eſt dignitas, hoc gravius eſt ſupplicium delinquentis.

2 *Paral.* 26. 2 *Reg.* 6. 1 *Paral.* 13.

Doctrina Aaronis & Eccleſiaſta Euangelici quid differant.

Hic fortaſſis dixerit aliquis: ſi tantum eſt periculum & tam multa humanis viribus majora requiruntur ab Eccleſiaſta, ſatius eſt eam camerinam non tangere. Audirem iſta, ſi res humanis viribus eſſet gerenda: nunc ipſe ſuggerit vires qui delegat officium, & pro difficultate muneris auget dona ſua, tantum ut toto corde fiduciam in illo collocemus, & aſſiduis precibus Spiritum illius appellemus. Et hic rurſus alicui veniet aliud in mentem, meque compellans dicet: ſi iſta facultas pendet ex benignitate Numinis, deſine, jam tuo munere defunctus es, qui admonueris unde petenda ſit; nihil etiam opus tuis præceptionibus. Is ſibi rurſus hoc reſponſum habeat, plane cœleſti Spiritui acceptum ferri oportere, ſi quis habeat vel mentem vel linguam Eccleſiaſta dignam, ne tamen hoc nunc quiſquam exſpectet, quod olim in Apoſtolis exhibitum eſt. Conveniebant prodigia naſcentis Eccleſiæ primordiis, quamquam nec Apoſtoli ſubito ex idiotis facti ſunt Euangelii præcones, annis aliquot attentiſſimas aures præbuerunt doctorum omnium Doctori, Chriſto: jejunant & orant diebus decem accepturi Spiritum ſanctum, quod idem aſſidue poſt acceptum faciebant, & probabile eſt in ſacris Voluminibus aliquam temporis partem collocare ſolitos. Certe Paulus petit ſibi mitti libros, præſertim in membranis deſcriptos: hos non arbitror fuiſſe Platonis aut Pythagoræ, aut Cabaliſticos Talmudicoſve; ſed Veteris Inſtrumenti. Paulus qui ſcripſit, *puto quod & ego Spiritum Dei habeam*, ſciebat ſibi illius opem non defuturam: ſed idem ſciebat Spiritum illum odiſſe ſegnitiem, amare mentes induſtrias ac vigilantes: eoque Paulus non dedignatur eſſe diſcipulus Ananiæ, neque gravatur cum Petro & Jacobo conferre ſuum Euangelium. Ut horum nihil fuerit, tamen noſtrorum temporum diverſa ratio eſt: nec enim quiſquam nunc audiretur, qui diceret, *Ego Euangelium meum non accepi per hominem neque ab homine, ſed a Jeſu Chriſto:* quamquam & hodie ſint, præſertim apud Italos, qui propalam apud populum ſibi vindicant ſpiritum Prophetiæ. Unum certe his auribus audivi Romæ magna populi celebritate id aperte facientem. Non hæc eo dico, quod ſit abbreviata manus Domini, poteſt æque nunc atque olim aſinæ dare vocem humanam, operatur Chriſti ſpiritus & hodie in Prophetis: nam Prophetas appello, qui explanant arcanæ Scripturæ myſteria, & hoc Prophetiæ genus inter præcipua dona ſpiritus commemorat Apoſtolus: ſed requirit induſtriam noſtram, quo per illam non minus ſed occultius in nobis operetur. Quod ſi tum temporis quum tempeſtiva eſſent miracula, hortatur Petrus *ut intendam prophetico ſermoni, quaſi lucerna prælucenti in loco caliginoſo*; & Paulus admonet *quæcumque in ſacris Voluminibus ſcripta ſunt, ad noſtram doctrinam eſſe ſcripta, ut per patientiam & conſolationem Scripturarum*

Induſtria adhibenda.

2 *Pet.* 1.

Rom. 15.

ſpem

ſpem habeamus: quanto magis oportet hoc tempore, non dormitantes aut oſcitantes exſpectare dona Spiritus. Vult enim ea, quod crebro repetendum eſt, flagitari precibus, nec raris nec frigidis: vult ambiri bonis operibus, vult, ut ita loquar, emi laboribus, partim ut det dignis, partim ut det copioſius. Sic ille largitur quibus vult, & quatenus opus eſſe novit, & plane donum eſt gratuitum quod dat, ut inde nobis nihil arrogare valeamus, ne inflati incidamus in laqueum Diaboli: ſed hanc munificentiam ſuam non impertit oſcitantibus, non averſis, non aſpernantibus, ſed inſtanter cum fide poſtulantibus, ſeque totos pro ſua virili accommodantibus Divinæ benignitati.

1 Tim. 3.

Clamat Propheta, *Cor mundum crea in me, Deus.* Sed ſi nullam hic induſtriam noſtram requireret Dominus, non admoneret per Ezechielem Prophetam: *Facite vobis cor novum & ſpiritum novum.* Corde ſapimus, ſpiritu loquimur. Nec Salomon diceret: *Hominis eſt præparare cor, & Domini gubernare linguam.* Nec Roboam Scriptura vitio verteret: *quod cor ſuum non præparaſſet ut quæreret Dominum.* Nec Baptiſta, Chriſti πρόδρομος, juxta vaticinium Eſaiæ, clamaret in deſerto: *Parate viam Domini, rectas facite ſemitas ejus. A Patre luminum proficiſcitur omne datum optimum & omne donum perfectum*, a quo velut a ſummo fonte manant omnia quæ ſunt: ſed, quemadmodum ille dicitur ſibi peperiſſe morbum, qui Medico admonenti non obtemperavit: & quemadmodum morbo mederi dicitur, qui Medici imploravit opem, eique ſeſe curandum tradidit: ita quodammodo facit ſibi cor novum, qui ſe non ſubtrahit gratiæ Divinæ ad meliora vocanti, qui ſtanti ante oſtium & pulſanti aperit: & is præparat Domino venienti viam, qui agnoſcit morbum, ac Medicum venientem comiter excipit, qui pharmacum admoventi ſemet obedienter accommodat; nam, hoc eſt quodammodo juvare juvantem, & operanti cooperari. Sicut, qui Medicum rejecit, ſe perdidiſſe dicitur: ita qui Medico fideli ſeſe commiſit, vitam ſuam ſervaſſe dicitur, non quod ipſe ſibi ſalutem præſtare potuerit, ſed quod præſtare volentem non repulit. Neque vero hæc noſtra vel obedientia vel induſtriola, ſi qua omnino noſtra eſt, tantum habet momenti, ut non totum acceptum ferre debeamus Numinis munificentiæ: ſed niſi accedat hæc quantulacumque eſt opella noſtra, fit ut totum malum imputetur inertiæ noſtræ, qui tot modis undique provocanti bonitati Divinæ defuerimus. Olim quum Dominus conſultus juberet Judæos impetere hoſtem, pollicens victoriam, ipſi nihilo ſegnius armabant ſeſe, & quidquid ad victoriam parandam pertinebat, præparabant, nec diffiſi promiſſis oraculi, nec in ſuis viribus victoriæ ſpem collocantes, ſed hoc agentes, ne per ſocordiam ſuam Dei promiſſis redderentur indigni. Quemadmodum enim Ninivitæ ſubmittentes ſeſe ad pœnitentiam, coegerunt, ut ita loquar, Deum canere palinodiam, ac mutare promulgatam ſententiam, ira verſa in miſericordiam: ita qui promtam & invitantem Dei benignitatem vel rejiciunt, vel ingrati tenent, cogunt illum præter naturam ſuam, ſua dona vel negare, vel repoſcere, ac pro liberalitate ſpreta minas intentare: ſiquidem Dei natura eſt omnibus benefacere. Quod ſi priſcis illis ſeculis, quibus vel Judaicæ gentis durities, vel Eccleſiæ adhuc lactentis infantia miracula requirebat, Iſraelitæ ſuam operam non ſubtrahebant promiſſis Divinis, & Apoſtolus, ut dictum eſt, provocat ad ſtudium Scripturarum, ingenue profitens, quod ſpiritus Prophetarum Prophetis ſubjecti ſunt: quanto minus hiſce temporibus poſteaquam Euangelica fides jam adulta, & ad perfectam ætatem confirmata, nec oracula moratur nec prodigia, pro oraculis habens Scripturam canonicam, pro miraculis fidem, ac juxta Prophetam Eſaiam: *Lex Domini ligata & ſignata in cordibus noſtris*, nobis potior eſt omnibus vivorum ac mortuorum reſponſis: convenit, ut ſomnolenti exſpectemus donec gratia Spiritus oſcitantibus illabatur. Noſtra induſtria non minuet energiam Spiritus, tantum abſit noſtri fiducia, ſed ſucceſſum omnem illi tribuamus, qui ſolus proſperat actus hominum. Imo ſi cœleſtis gratia ſuperveniens reperit in nobis, ſive naturæ dotes aliquas, puta, corporis ſalubritatem, os vocale, linguam articulatam, ingenium velox, memoriam fidelem: ſive facultatem aliquam humana partam induſtria, veluti colligendi argutiam quam præſtat Dialectica, dicendi vim quam confert Rhetorica, naturalium rerum cognitionem quam præſtat Phyſica: eas non adimit, ſed perficit, vertens in uſum pietatis & gloriam Chriſti. Paulus Eccleſiæ perſecutor, magno ſtudio didicit legem ad pedes Gamalielis, hanc cognitionem prius exitialem, Spiritus ſuperveniens abſolvit, & vertit in uberrimum Euangelii fructum. Idem videtur natura fuiſſe compoſitus ad dicendum, præſenti animo, ferventi ingenio, lingua expedita: unde Barnaba tacente, qui Jupiter creditus eſt, ipſe dictus eſt Mercurius, quod eſſet dux verbi. At Spiritus acceſſio, nec Barnabæ minuit auctoritatem, ac dignitatem, quam vultu præ ſe ferebat, nec Paulo ſuas dotes ademit. Cypriani facundia, non mediocriter illuſtravit Eccleſiam Chriſti: at eam ſibi pararat, etiamnum Idolis pro Deo ſerviens: hanc igitur non ademit Spiritus, ſed perfecit. Similiter divus Auguſtinus Rhetoricam ac Philoſophiam in Paganiſmo didicit, in hæreſi Manicheorum exercuit. Neutrum illi ademit Spiritus, ſed quod erat imperfectum, abſolvit, illud etiam ipſum quod in eo ſceleratum erat, vertens in lucrum Eccleſiæ. Niſi enim aliquando cum Manicheis inſaniſſet, nec tam evidenter prodidiſſet, nec tam efficaciter redarguiſſet illorum inſaniam.

Dotes humanas perficit ſpiritus.

Act. 14.

Eſt igitur parentum aut educatorum, ſi quem Eccleſiaſtæ muneri deſtinarunt, a primis ſtatim annis organum Spiritui ſancto præparare, moribus ac diſciplinis inſtituere, iis præſertim, quæ propius ad docendi faciant facultatem. Quemadmodum enim non inſcite dixit quidam, *eum eruditum appellandum eſſe, non qui didicerit plurima, ſed qui optima maximeque neceſſaria:* ita non eſt neceſſe, ut futurus Eccleſiaſtes in quibuſlibet conſumat operam atque ætatem, quæ fugax eſt ac brevis, etiamſi contingat ſenectus, quæ non ita multis conceſſa eſt: ſed ea primum ac potiſſimum diſcat, quæ ad docendi munus ſunt accommodatiſſima. Ea cujuſmodi ſint partim alias commonſtravimus, partim in hoc opere, quum erit opportunum, indicabimus. Neque enim iiſdem rationibus educantur, qui inſtituuntur ad palæſtram, & qui ad agriculturam, ad nauticam, qui ad militiam, & qui ad gerendum magiſtratum. Rurſus qui ad medicinam, qui ad forenſes cauſas, & qui ad aulica miniſteria. Quod ſi filii hujus ſeculi tam vigilanter ac prudenter inſtituunt ſuos ad vulgares ac ſordidas functiones, & ſi populari ſibilo exploditur, qui ad has ſeſe ingerit imperitus: quanta cura oportet ad hoc munus omnium ut pulcerrimum ita difficillimum præparari. Si quis nunc ſtivæ manum admoveat, ejus artis indoctus, nonne ſtatim irriſus abjicitur? Si quis oborta tempeſtate clavum arripiat artis nauclericæ rudis, nonne protinus a vectoribus iratis impetitur, periclitans ne in mare deturbetur? Docendi gratia veniam ad humiliora. Si quis ad choream accedit ignarus ſaltationis Gallicæ apud Gallos, Germanicæ apud Germanos, Italicæ apud Italos, nonne protinus omnium riſu excipitur? & impudens habetur, qui ludit aleam ignarus legum ac morum quos habet ea diſciplina. Et occiditur interdum, qui gladiatorium ludum ingreſſus per imperitiam peccat adverſus ejus artis præcepta.

Optima ac neceſſaria diſcenda, non omnia.

1 Cor. 14.

Quam igitur ſunt præpoſtera mortalium judicia, qui quoſlibet admittunt ad munus Angelicum verius quam humanum, homines nec domitis affectibus, nec puros a vitiis, nec inſtructos litteris, nec adflatos Spiritu, nec fide ſtabiles, nec caritate ferventes, non addam nec ſobrios, nec ſani cerebri. Satis eſt habere veſtem cinericeam, pullum aut candidum pallium. Atqui non ſtatim ad militiam adſcribitur, qui geſtat galeam aut loricam, nec protinus clavo admovetur, qui veſtem habet nauticam, nec domum exſtruendam committimus ei quiſquis habet ſerram aut ſecurim: ſed dili-

Eccleſiaſtes inexploratus.

Digitized by Google

diligenter inquirimus qualis sit artifex, & quæ sint illius opera. Nunc in suggestum, hoc est, in cathedram plusquam Regiam, insiliunt, nulla institutione ad hoc munus præparati, qui perfricta fronte volvant linguam, intendant vocem, detonantes quidquid in buccam venerit, aut quidquid eis præscriptum sit ab indoctis, aut quidquid humanus dictaverit adfectus: ne interim eos commemorem, quos heu nimium frequenter audimus, ita loquentes, ut illorum oratio nihil spiret nisi adulationem, gloriam, ac quæstum: & quod his deterius est, odium & livorem proximi: idque tam evidenter, ut populus interdum quamvis crassus & rudis surgat, ac dicentem deserat.

Nec mirum, in theatro exploditur histrio, qui gerens personam Agamemnonis, Thersitem gestu repræsentet. Hoc enim nunc tantum licet multitudini, jam olim sublato more applaudendi, acclamandi, exsibilandi, atque explodendi, qui a profanis gentium concionibus, ac theatris ductus, diu hæsit in concionibus Ecclesiasticis. Quo magis detestandi sunt qui non verentur abuti, & sacri loci reverentia, & plebis religioso silentio, & verbi Divini auctoritate. Multo aliud est de plaustro aut de mensa loqui, aliud e sacro suggesto cœlestem docere Philosophiam. Quo sacratior est functio, hoc major est fungentis dignitas: at quo major est dignitas, hoc majore circumspectione peragenda res est.

In Politica Hierarchia prima est Regum dignitas, inter munia vero Regia nullum est magnificentius, quam quum pro tribunali sedens cognoscit causas, aut pro concione suadet ea quæ pertinent ad Reipublicæ tranquillitatem. In Ecclesiastica Hierarchia summa est Episcoporum dignitas, quorum quum multæ sint functiones, in queis præcipuæ sunt administratio Sacramentorum, & doctrina spiritualis, in fastigio dignitatis versatur, quoties animos populi pascit carne & sanguine Christi, quod est verbum Dei. Olim baptizabant Apostolorum discipuli, quemadmodum Dominus Jesus non ipse baptizabat, sed Apostoli in ejus nomine tingebant, ipse per se docebat: & subolescente Ecclesia, aliquamdiu in Templis nemo concionabatur præter Episcopum: post docendi vices in Presbyteros delatæ sunt, sed eximios, nec id perpetuo, sed si quando contigisset Episcopus sermonis vulgaris parum peritus, alioqui vir pius & doctus, quod accidit Augustino sub Valerio, natione Græco, & ob id Latino sermone minus expedito: sed Augustino ob muneris dignitatem tantus est habitus honos, ut vivente adhuc Episcopo, desideret in Episcopi cathedra: aut si negotiis urgentibus absentia morbusve Episcopi postulat operam vicariam. Nunc tametsi pars hæc passim Monachis ac Presbyteris delegatur, tamen quisquis ad eum locum conscendit, meminisse debet, sese versari in munere, quod longe superat Regiam dignitatem, & quod in Episcopo, Regibus omnibus majore, sane quod ad officii pertinet sublimitatem, primarium est. Hæc oratio illuc spectat, non ut sibi cristas sumat qui concionatur: sed ut sepositis humanis adfectibus, ingenti religione ac sinceritate respondeat muneris amplitudini. Epaminondas vilem & contemtum Magistratum, sibi populi suffragiis contumeliæ gratia delegatum, ita gessit, ut post cœperit pro magnifico ambiri munere. Merito laudatur ab Ethnicis Ethnicus, qui contemtæ functioni, suis virtutibus dignitatem addidit; sed quid laudis mereatur Christianus, qui munus per se honorificentissimum male gerendo vile reddit & contemtibile? Post ipsum Deum nihil habet Ecclesia sanctius, salubrius, venerabilius, ac sublimius quam verbum Dei, hoc est, Scripturam canonicam. Quemadmodum autem Dominus in Prophetia queritur nomen suum ignominiosum fieri ac male audire inter Gentes, ob impios mores profitentium: ita jure optimo queri posset, Ecclesiastarum vitio munus illud sacrosanctum aspernabile. Quin & hujus seculi Reges ad suam existimant contumeliam pertinere, si Legati præter decorum aliquid admiserint: proinde, quo major est is a quo mittun-

Ecclesiastæ summa functio docere.

tur, quoque gravius est negotium quod mandatur, hoc illi diligentius advigilant, ut & Principis dignitati, & delegatæ caussæ magnitudini respondeant.

At quod sæpe dicendum est, inter omnes humanæ vitæ functiones, nulla gravior, nulla splendidior, adde nulla periculosior quam Ecclesiastæ. Si quæris, unde missus sit? ab eo Principe, qui condidit, sustinet & gubernat universa. Quid habeat in mandatis?. ut illius populum doceat Philosophiam cœlestem. Nec igitur de matrimonio conciliando, aut de ditione vindicanda, nec de pangendo inter duos potentes fœdere: sed hoc agitur, ut quam plurimæ animæ despondeantur Christo, tam fervido amatori, ut pro his mori non dubitaverit: agitur ne quod Christus redemit suo sanguine, occupet sibi Satanas, ne lupi devorent gregem Domini, ne populus Christianus desciscat ab Imperatore suo, cui semel nomen dedit in baptismo. Hæc autem legatio sic commissa est Pastoribus, ut si nil præterierunt officii sui, nihil tamen hic laudis arrogent sibi, quod, quidquid gerunt, alieno nomine, alienis præsidiis atque auspiciis gerant; contra si perperam obierunt legationem, omne damnum ipsis imputetur. Hanc legem Dominus per Ezechielem præscripsit Euangelistæ, ut si ipso in officio delegato cessante, vel impius non fuerit conversus ad pœnitentiam, vel justus aversus fuerit ad impietatem, quum illum allicere debuerit, hunc retinere, ambo simul moriantur, & impius ob admissam impietatem, & Ecclesiastes ob neglectum officium. Et apud eumdem Prophetam minatur, si requisiturum oves suas de manu pastorum, qui neglecto grege se ipsos pascebant, tondentes, emulgentes, ac laniantes oves, quum earum nullam habeant curam. Quem igitur Paradisum sibi promittunt isti, qui multorum ovilium suscepta cura, quatuor, aut quinque Episcopatibus onusti, ne cogitant quidem de pascendo; sed pro pastoribus agunt depastores, ac de proventu ovium erigunt Satraparum palatia, apparant quotidie mensas Siculas, aut potius Sybariticas, alunt equos militares, alunt concubinas, alunt famulitium ipsis profanis Principibus ambitiosius.

Ezech. 3.

Ezech. 34.

Trifariam autem peccat Legatus, si vel non peragit ea quæ accepit in mandatis, vel obiter aliud agit, quod commissum non erat, vel alioqui in moribus aliquid ostendit, quod leganti pariat ignominiam, qui tali Oratori negotium suum commiserit. Qui Doctoris locum occupat, & censum accipit, nec docet, juxta primum modum peccat: qui sic docet verbum Dei, ut humana quædam admisceat dogmata, aut qui professus se militem ac ducem Christi, implicatur secularibus negotiis, colens Principum aulas, non ut eis impertiat salubria consilia, sed ut omnium horarum socium præbeat, in conviviis, in alea, in choreis, in venatu, in nugis, is peccat juxta secundum modum. Qui sat vigilanter citraque errorem prædicat Euangelium, sed impure vivendo fidem abrogat doctrinæ suæ, peccat juxta tertium modum. Qui primi ordinis sunt, eos Propheticus sermo vocat *canes mutos* non valentes latrare. In externis rebus, aliud est pastor, aliud canis: in hac materia idem sunt. Vident prædonem noctes ac dies obambulantem, & venantem quem devoret, vident lupos irruentes in ovile Domini, cum nec habent vocem qua furem abigant ac prodant, qua lupos absterreant, atque utinam interdum non habeant vocem, qua prædones ac lupos invitent. Hujusmodi pastores Zacharias appellat *idola*, hoc est, statuas ac simulacra, speciem modo summam pastorum præ se ferentia, cæterum nec mente, nec voce prædita. Si cultum inspicias, si titulum intueare, si decimas exigentes videas, pastores esse dicas: si pro conscientiæ medicina requiras salubre animæ consilium, si admonitionem, si consolationem, si sacræ doctrinæ pabulum, plus quam statuas esse dicas, quæ adorari volunt, bene mereri nesciunt. At paulo ante apud eumdem Prophetam, Dominus negat esse Pastorem in Israel: nec enim Pastoris meretur nomen, qui gregi nihil adfert utilitatis. Inutilem Pastorem his verbis describit Propheta: *Ecce ego suscitabo Pastorem in terra,* qui

Legatus trifariam peccat.

Esa. 56. Canes muti.

Zach. 11.

Pastor

Digitized by Google

malus non pastor.

qui derelicta non visitabit, dispersum non quæret, & contritum non sanabit, & id quod stat non enutriet, & carnes pinguium comedet, & ungulas eorum dissolvet. Ac protinus in tale monstrum exclamat vox irati Dei: *O pastor & idolum, & derelinquens gregem.* Huic Pastori stulto nihil objicitur, nisi silentium & neglecta cura gregis, cum e proventu gregis ipse pascatur, pro pastore depastorem agens. Et tamen audi gravissimas Domini minas: *Gladius*, inquit, *super brachium ejus, & super oculum dextrum ejus. Brachium ejus ariditate siccabitur, & oculus ejus dexter tenebrescens obscurabitur.*

Hunc Pastorem Propheta *stultum* appellat, qui sibi videtur esse aliquid, quum nihil sit nisi simulacrum: arrogat sibi potentiam, dum effulminat in subditos, arrogat sibi prudentiam hujus mundi, sed utroque privabitur, amputato brachio, & obscurato oculo.

Actio παραπρεσβείας

Secundæ classis sunt in quos competit actio παραπρεσβείας, id est, secus quam oportet obitæ legationis. Nec hic uno peccatur modo, quemadmodum paulo ante dicere cœperam. Primum, si qua pars ex mandatis prætermittitur: dein, si quid legatus præter mandata de suo addit: præterea, si recepta legatione Principis, obiter aliquid agit, sive quod sit indignum eo qui Regis personam sustinet, sive quod alienum sit, & a curando eo quod legatum est, avocet. Inter παραπρεσβείας crimina commemoratur & illud, si munus ab his ad quos missus est acceperit, præter illa mediocria, quæ honoris gratia solita sunt dari legatis: veluti si acceperit ditionem aliquam, aut opimum Sacerdotium, aut census annuos non exiles. Primo modo peccant qui tenuibus severe prædicant legem Dei, potentibus muti, aut, quod turpius est, adulantes: in quos destomachatur Esaias IX. sub ænigmate capitis & caudæ incurvantis ac depravantis. Apud plebeculam clamant obediendum constitutionibus Principum & Episcoporum sub pœna Gehennæ: apud Principes aut muti sunt, aut loquuntur ad gratiam. Princeps, inquiunt, est supra legem: Princeps ex certa scientia & plenaria potestate nihil non potest: omnia bona civium sunt Principis si exigat, nec est populi disquirere, quare exigat. Atqui Christus in nullos vociferatur severius, quam in Divites, in Scribas & Pharisæos populi Moderatores, non ignarus & in populo esse adulteros, avaros, ebrios & ganeones. Non hæc dixerim, quod eos probandos existimem, qui seditiosis & intempestivis clamoribus exasperant Principum animos. Aliud conveniebat veteris legis Prophetæ, aliud decet Euangelicum Doctorem: nec eadem congruunt homini Euangelistæ, qui peccator admonet peccatores, quæ Christo, in quem nullus omnino delicti nævus hærebat. Aliis aliter aperienda veritas, pro temporum ac personarum ratione, nulli tamen subtrahenda est, quum res postulat, ut cum Paulo liceat

Act. 20

gloriari, qui sic testificatur apud Ephesios: *Scitis quod nihil subtraxerim utilium, quo minus annunciarem vobis, & docerem vos publice.* Nec levior est eorum culpa, qui de suo addunt, quam qui de Divinis subtrahunt. Nam interdum celare verum fas est, vel quum indignus est auditor, vel quum nondum est docilis mysterii. Cæterum, humana miscere divinis quasi paria, sacrilegii genus est, toties hoc prohibente Scriptura: velut

Addere ac diminuere quid.

Deuteronomii quarto: *Non addetis ad verbum quod vobis loquor, nec auferetis ex eo.* Dira minitatur & in Apocalypsi Spiritus sanctus, qui adjecerit aut detraxerit aliquid verbis Propheticis. Non diminuit autem, qui quædam in præsens tempus reservat, dispensandi prudentia: nec addit, qui Scripturam suapte natura fœcundam ad varios sensus accommodat (qua de re suo loco nonnihil dicemus) modo pios & utiles. Nec addit, qui e verbis Scripturæ sensum interpretatur, pium quidem illum, sed quem forte Spiritus sanctus illis verbis non expressit, modo adsit simplex animus facile cessurus, si quis germanum intellectum docuerit. Quis igitur addit? Qui constitutiones mere humanas æquat præceptis Divinis, qui Scripturæ verba sciens detorquet ad sensum impium aut hæreticum, qui apud imperitos citat e canonica Scriptura quod illic nusquam reperitur, qui Platonem aut Aristotelem non minore supercilio citat quam Esaiam aut Paulum: non quod veritas non sit Christi ubicumque reperta fuerit, sed quod de verbis humanis dubitare licet, de divinis non item. Aristoteles docet, uxorem oportere morigeram esse viro, verum hoc non eo rectum est, quia præcepit Aristoteles, sed quia sic dictat lex naturalis pariter & divina: at quidquid Deus præcipit, ideo rectum est, quia præceptum a Domino est. Servus audit in Comœdia: *quis te ist hæc jussit loqui?*

Terentius in Phormione.

Quod si legibus agitur cum iis, qui tempore legationis vel Principis vel Reipublicæ nomine susceptæ, negotiantur aut simile quiddam agunt: quid dicendum de iis, qui, suscepto Ecclesiastæ munere, quod totum hominum pectus totasque animi vires requirit, non negotiantur modo, sed & fœnerant & belligerantur, atque ad sordida etiam ministeria semet abjiciunt, pudet referre, dum exigua mercede conducti præsunt culinis divitum, dum canum venaticorum, & avium aucupum assiduam curam gerunt. At, inquies, isti non sunt Ecclesiastæ, tantum Presbyteri sunt: verum, olim omnium Presbyterorum erat docere Euangelium, huc certe omnes debent incumbere, ut, si res poscat, ad docendi munus adsciscí possint. An igitur rem tantam molienti supereſt tempus, quod impendat negotiis supervacaneis, quæ ut jam turpia non sint, certe hoc ipso pernicioſa sunt quod avocant a curis necessariis; indecora, quod huic personæ non convenit ea saltatio; criminalia, quod his involuti, non præstant operam Domino quam debent, audituri servi nequam, quum ad exactam illam rationem ventum fuerit. Quod si in humanis legationibus tanta requiritur integritas, ut in crimen vocetur accepisse munus amplum ab iis ad quos mittuntur, quid dicendum de iis, qui populum, quem docent, expilant, qui testamenta captant, qui opes, qui mundi gloriam venantur, quum Paulus tam insignis Ecclesiastes dicat: *Habentes victum & vestitum, his contenti sumus.* Quamquam ille apud Corinthios ac Thessalonicenses plus hoc præstitit, suis manibus sibi parans victum, quo gratis doceret Euangelium. Scriptura vetat obligari os bovi trituranti, & Apostolus agnoscit æquum esse, ne quis militet suis stipendiis, fatetur operarium esse dignum mercede sua, & Galatis scribens jubet, *ut qui catechizatur ac docetur catechizanti communicet*, sed addit, *in omnibus bonis.* Cæterum, ditari in hoc seculo servum Dei, bonum non est, & mundi gloria deliniri bonum non est, & splendidis conviviis saginari bonum non est. Hæc igitur accipere a populo crimen est. In plerisque locis præscripta sunt Concionatoribus sua salaria, quæ ad munditiem vitæ sufficiunt, modo frugi sint & sobrii: datur stipendium Ecclesiastis, non convivatoribus, non satrapis, non scortorum aut equorum altoribus, hoc oportet eos esse contentos, præsertim quum exspectent inæstimabile stipendium ab eo cujus negotium gerunt, vitam æternam. Quamquam Dominus pollicitus est se & illa adjecturum, quæ ad corporis necessitatem pertinent, iis qui toto pectore quærunt regnum Dei. Dei regnum est Euangelii proventus.

Cap. 6.

Postremo inter mundanos si qui prius parum frugi fuerant, & dissolutius vixerant, suscepta legatione componunt sese, omnes ingenii vires advocant, ac velut aliam sumunt personam, quo muneri delegato respondeant: quanto magis oportet eamdem adhibere sollicitudinem, qui legatione fungitur pro Christo, ut per illum mundum reconciliet Patri, quemadmodum ad Corinthios scripsit Paulus: *Omnia autem ex Deo, qui nos reconciliavit sibi per Christum, & dedit nobis ministerium reconciliationis, quoniam Deus erat in ipso mundum reconcilians sibi, non reputans delicta ipsorum, & posuit in nobis verbum reconciliationis. Pro Christo ergo legatione fungimur, tamquam Deo exhortante per nos.* Quum audis *omnia ex Deo*, agnoscis dignitatem legantis: quum audis, *qui nos reconciliavit sibi per Christum*, audis sublime legationis argumentum, atque etiam plausibile:

2 Cor. 5.

quum

Digitized by Google

quum audis, *& posuit in nobis verbum reconciliationis*, agnoscis inevitabile mandatum. A Patre Deo mitteris, pro Filio Dei, adfers nuntium multo lætissimum, de pace sarta cum Deo Filioque ejus: tuæ partes sunt persuadere singulis & universis, qui in Christo collocarunt fiduciam, per eum gratis condonari peccata vitæ superioris omnia, vocari insuper ad hæreditatem vitæ cœlestis cum Christo, modo per illum resuscitati, posthac ambulent in novitate vitæ. Similiter scribit Ephesiis: *Ut detur mihi*, inquit, *sermo in apertione oris mei, cum fiducia notum facere mysterium Euangelii, pro quo legatione fungor in catena hac.* Ex qui tam arduam, tam magnificam, & tam plausibilem suscepit legationem, non se componet, & omnem sollicitudinem advocabit, ut bona fide, ut decenter, ut feliciter delegatum munus obeat? aut committet etiam, ut suis moribus, & sibi fidem abroget, & functionem dedecoret, & legantis iram in se provocet, & Christo suum lucrum intervertat? An potius hoc aget, ut vitæ sanctimonia, delegatam functionem commendabilem reddat. Paulus honorificat Euangelium suum: *Vobis enim dico Gentibus, quatenus sum Gentium Apostolus, ministerium meum honorifico, si quomodo ad æmulandum provocem carnem meam, & salvos faciam aliquos ex illis.* Sed quomodo Paulus glorificat functionem suam? Non numero equorum, non strepitu apparatuque famulorum, quod solent hujus mundi legati: sed quod studio lucrifaciendi quam plurimos omnia fit omnibus, omnium se servum facit, quod gratis, hoc est, ut illius utar verbo, ἀδάπανον administrat Euangelium, quod undiquaque circumspectus est, ne quod offendiculum ponat Euangelio, quod inter tot afflictiones, carceres ac mortes, constanti alacritate prædicat Christum. Ad hoc egregium exemplar oportet omnes Ecclesiastas properare pro sua quemque virili, & huc a teneris educandi sunt, qui huic muneri destinantur.

Eph. 6.

Honorificare Euangelium quid sit.

At non est, inquis, ambienda dignitas, nec quisquam eam provinciam debet capessere nisi vocatus tamquam Aaron. Sed aliud est ambire dignitatem humano adfectu, aliud ardere desiderio bene merendi de plurimis: rursus aliud est sese præparare pulcerrimæ functioni, si forte vocetur, aliud est, nullo delegante provinciam invadere. Apostolus ait: *Qui Episcopatum desiderat, bonum opus desiderat.* Si quidem officii nomen est, non dignitatis Episcopus, & militare verbum Episcopus, hinc dictum, quod qui se profitetur Ducem exercitus, ἐπισκοπεῖν, id est, *dispicere* debet, ne quid desit sui vexilli militibus. Unde & Homerus Hectorem ἐπίσκοπον, Agamemnonem Imperatorem ποιμένα λαῶν appellat, id est, *populi pastorem.* Laudatur igitur ore Pauli, qui officium egregium desiderat, modo simul & illa curet, quæ requiruntur ad gerendum officium. Horum enim protinus subtexitur catalogus, *oportet Episcopum irreprehensibilem esse*, &c. Bonum opus desiderare caritatis est, dignitas comitatur ultro, non adfectatur, & ea ipsa quæ contigit, tota vertitur in Christi gloriam. Qui Sacerdotium ambit, ut quotannis accipiat quindecim millia, ut equis quadraginta stipatus incedat, ut civitates & arces occupet, ut Dux aut Comes appelletur, non desiderat opus, sed opes: sed qui in hoc mortificat carnem suam cum vitiis & concupiscentiis, qui piis studiis in hoc colligit robur spiritus, qui in hoc instruit pectus suum salutifera doctrina, ut citra reprehensionem annunciet populo veritatem ac legem Euangelicam, is revera desiderat opus omnium maximum Deoque gratissimum, sed idem omnium difficillimum.

Ecclesiastæ munus desiderare non est vitium.

1 Tim. 3.

Difficillimum est autem, non ob id tantum quod ardua sit Philosophia quam docet, quod populus bellua sit multorum capitum, quod in omni hominum genere plures mali quam boni, quod multi vocati pauci electi: verum etiam multo magis quod Ecclesiastæ totum hoc negotium, non armis, non tormentis aut carceribus, sed lingua gerendum sit, non sævitia sed mansuetudine, non violentia sed persuasione, non infligendis malis sed perferendis, non occidendo sed mortem appetendo pro viribus. Nimirum, hæc provincia sublimem animum, ac pectus eximia quadam Philosophia instructum requirit. Hoc, videlicet, est illud, quod Propheta vocat *linguam eruditam*, beatus Paulus διδακτικὸν εἶναι, id est, *ad docendum appositum esse.* Ad docendum divina nemo idoneus est, nisi doctus divinitus. Sed lugendum est, quod præpostere rebus humanis ac levioris momenti longe majorem curam adhibemus, quam iis unde pendet hominum æterna felicitas. Qua de re sæpius queri compellor, quia sine fine modoque peccatur hoc vitio. Scio dictum a Domino, *filios hujus seculi prudentiores esse in sua generatione quam filios lucis*, sed nos Christiani, quibus illuxit Sol justitiæ Christus, quibus effulsit veritas Euangelica, *non sumus filii noctis neque tenebrarum, sed filii diei:* quo turpius est, in nobis inveniri non minus præpostera judicia. Quis locat arandum agrum colono, ni prius cognoverit illum ad agricolationem exercitatum? Quis conducit vinitorem vitis colendæ rudem? Quis committit currum aurigandi imperito? Quis committit equos suos hujus artis ignaro? Quid loquor de equis? porcorum gregem non cuivis committimus, sed fidelem, vigilantem, ac peritum requirimus subulcum. In rebus frivolis tam sollicite deligimus, & Domini gregem nullo delectu cuilibet concredimus. Simili socordia fit, quod majore delectu plerique potentes eligunt, quibus committant equos suos alendos, quam quibus liberos educandos. Principes sæpe negligentiore cura committunt magistratum quam aucupium. Sed quod de delectu diximus, ad Principes, Episcopos, ac Sacerdotiorum Patronos magis pertinet. Verum aliorum in suscipiendis functionibus divinis præposterus est pudor. Si quis gladiatori dicat: Esto nauclerus, Respondebit: Qui possum? Mare numquam vidi, non est res arenæ meæ. Si quis nauclero dicat: Esto Medicus, cura civium morbos: recusaturus sit, negans sibi lectum Hippocratem aut Galenum. Si quis agricolæ dicat: Exstrue mihi domum; Responsurus est: Ego aratrum ducere didici, non asciam, securim aut amussim. Et tamen ingerunt sese ad Sacerdotium, ad Pastoris dignitatem, qui multo minus idonei sunt ad provinciam quam suscipiunt, quam subulcus est ad regendam navim, aut calcearius ad dandum pharmacum. Quis est tam impudens, ut pro architecto velit haberi, qui numquam celtem sumsit in manum? Quis audet pictorem profiteri, qui nec colores terere novit, nec penicillum ducere? Quis sibi sumit citharœdi personam, qui Musices plane rudis est? Et tamen inveniuntur, qui Pastoris officium suscipiunt, qui sibi vindicant Episcopi munera, nihilo aptiores, quam *si sambucam caloni aptaveris alto*, ut inquit ille. Hic video quosdam responsuros, qui per alios facit, per se facere videtur: sic Reges navigant, sic divites ædificant. Fateor, verum nec illi vocantur naucleri, nec hi architecti: at quidam Sacerdotes quum nihil habeant Sacerdote dignum, tamen hoc titulo se jactant, honorem ac censum Sacerdotibus debitum exigunt, dici volunt & haberi quod non sunt. Tales divus Hieronymus alicubi exponens Malachiam admonet his verbis: *Sacerdos qui ignorantiam in cæteris diligentem, in Scripturis sanctis obtenderit negligentem, frustra jactat dignitatem, cujus opera non exhibet.* Sed hisce temporibus Episcopi quidam aliquo colore sunt excusandi, qua de re paulo post nonnihil dicemus: vix tamen invenio quo colore possint excusari, qui Sacerdotia Sacerdotiis accumulant: item Pastores qui per vicarium redemtorem, rursus vicarius qui per vicarium, usque ad tertium aut quartum vicarium præstat officium suum: immo, ne præstat quidem, quoties, ut fere fit, postremus vicarius omnium est deterrimus. Sed hæc de Episcopis ac Sacerdotibus vetus querela est, quam hic renovare non est hujus instituti, præsertim hisce temporibus, quibus adeo malis Sacerdotibus nullus habetur honos, ut boni quoque contemnantur a laicis. Si proficit admonitio, satis admoniti sunt in Scripturis canonicis, ac veterum Doctorum scriptis, in ipsis denique Pontificum decretis.

Delegendi Ecclesiastes.

In caput secundum.

Vicarii condu cti.

Ecclesiastes linguarum gerit.

Illud hodie magis suadendum est, ut universus po-

pulus vita in melius commutata, precibus assiduis a Deo flagitet, ut Principum & Sacerdotum animos ad ea convertat, quæ tum Christo grata sint, tum populo salutifera. Si populus præbeat se docilem, Deus non patietur deesse Doctores. Fit enim frequenter, ut ob duram populi cervicem, Deus pro Principe immittat Tyrannum, pro Episcopo hypocritam, per quos flagellentur potius quam curentur. Sic populo Israelitico pro Samule Judice mitissimo flagitanti Regem, dedit Saulem Tyrannum. Nec improbatur quod in sacris litteris sub persona non probata dicitur: *Qui regnare facit hypocritam propter peccata populi.* Quod hic appellat hypocritam, Zacharias vocavit Idolum & stultum pastorem, quem Dominus profitetur se excitaturum, nimirum, ob populi rebellionem. Et, juxta vaticinium Micheæ, mittitur a Domino spiritus mendax, qui decipiat Achab Regem. Digni sunt ut per malos adflicti discant stultitiam suam, qui bene monentibus auscultare nolunt.

Datur ob rebellionem populi malus pastor.

Job. 34.

3 Reg. 22.

Qui veterum scripta torquent in Sacerdotes & Episcopos, meminisse deberent nunc in quibusdam nationibus alium esse statum Ecclesiæ, fortasse necessariis de causis inductum. Germanorum feritas effecit, ut Episcopi adversus populi rebellionem, opibus, armis, arcibus, ac mundana ditione munirentur, quo multitudo, quæ monitis salubribus parere nollet, vi metuque mali coerceretur. Apud Anglos nulla quidem Episcopis aut Abbatibus profana ditio est, sed tamen bona pars opum est penes Ecclesiasticos. Arbitror idem esse apud Hispanos. Græci veterem adhuc servant frugalitatem, cujus non obscura vestigia & hodie videre est in Italia, utcumque jam olim irrupit ambitio strepitusque profanæ ditionis, idque per eos potissimum, per quos aliorum cupiditates oportuit corripi. Optandum quidem esset ut omnes Episcopi, nihil aliud essent quam Episcopi, spiritualibus armis instructi, spiritualibus divitiis opulenti, & quo quisque esset dignitate major, hoc esset a curis mundanis liberior: vicissim populus esset tractabilis, ac talibus Episcopis moriger. Verum Germanorum Episcopis par est hoc nomine æquiores esse, quod istud exemplum non ipsi repererunt, sed a priscis usque seculis traditum acceperunt: adde, quod multorum Præsulum ditio tam late patet, ut si quam maxime forent expediti omnibus mundanis negotiis, non possent tamen in omnibus oppidis concionari, quum hodie una civitas complures requirat Ecclesiastas. Quo magis admiror, si Mediolani, aut Constantinopoli non fuit nisi unus Episcopus ac Doctor, illic Ambrosius, hic Chrysostomus.

Episcopi Germaniæ.

Et quemadmodum expedit ad arcenda schismata unum esse Pontificem Romanum, qui præsideat Ecclesiis omnibus: ita eadem ratione expedit, ut multæ civitates uni pareant Episcopo, quem tamen deceret esse instructum sacris litteris, ut & ipse nonnumquam concionetur, & alios adsciscere valeat ad hoc munus idoneos. Exemplum excitabit alios, judicium submovebit inidoneos. Ac, mea quidem sententia, talis Episcopus majus operæ pretium fecerit, si sedulo per se suosque advigilet, ut singulis Ecclesiis idonei Pastores ac διδακτικοὶ præficiantur, palam autem inutiles ab eo munere submoveantur, quam si ipse concionandi negotio totus incumbat. Ut autem suppetat talium virorum copia, illa conducent plurimum, si curet adolescentes bonæ spei in Academiis publicis erudiendos, & si neminem ad presbyterii gradum admittat, nisi qui de se non obscurum specimen dederit, fore ut aliquando bonum Ecclesiasten possit agere. Hic enim fons est, unde scatet maxima pars calamitatum Ecclesiæ. Episcopus in omnibus Ecclesiis concionari non potest, unus tamen potest omnibus de fideli Pastore prospicere: id licet subito fortasse non potest fieri, tamen sensim ac paulatim fieri poterit. Quod si quis contingat Episcopus, qui magis idoneus sit ad administrandum quam ad docendum, hac cura facile pensarit quod diminutum est. Huc autem majore studio incumbet, si repetarit summum illum Pastorem ipsi imputaturum, quidquid illi deliquerint, quibus suas vices delegavit. Inter omnes igitur curas hanc decet Episcopis esse primam ac præcipuam. Cordati Principes nihil diligentius accurant, quam ut sibi parent fidos ac peritos belli Duces quibus committant exercitum, quippe persuasi, ab his pendere belli fortunam: nec existimant gravem esse jacturam, si gregarius miles cadat & sine nomine vulgus, modo strenui Duces sint incolumes: quanto magis advigilandum, ut grex Dominicus idoneos habeat Pastores; non agitur res ludicra, sed periclitantur tot animarum millia, pro quibus liberandis Christus sanguinem suum fudit, pro quibus vivificandis semet in mortem tradidit: sed in primis periclitatur ipse Episcopus, de singulis ovibus Domino rationem redditurus. Proinde si usquam sibi permittat Episcopus cessare, alibi cesset potius: si delinquere, ubivis delinquat potius, quam in hoc negotio, longe omnium periculosissimo. Nec satis ad excusandum est argumenti, si dicat Episcopus, isthuc vicariis meis & officialibus delegavi, quandoquidem & horum integritas ipsi præstanda est: in quos si animadvertit, in peculatu deprehensos, quanto justius puniendi sunt, qui hanc rem mala fide gesserunt.

Episcoporum præcipua partes.

Non ab re fuerit hoc loco referre quid acciderit Davidi quondam Episcopo Trajectensi, Ducis Philippi, cognomento Boni, filio: Vir erat apprime doctus, reique Theologicæ peritus, quod in nobilibus & illius præsertim ditionis Episcopis profana ditione onustis perrarum est: audierat inter tam multos, qui sacris initiabantur, pauciissimos esse qui litteras scirent. Visum est rem propius cognoscere: in aula, in quam admittebantur examinandi, jussit sibi poni cathedram, ipse singulis proposuit quæstiones pro gradus, quem petebant, dignitate, Hypodiaconis futuris leviores, Diaconis aliquanto difficiliores, Presbyteris Theologicas. Quæris eventum? Submovit omnes, exceptis tribus. Qui his rebus præesse solent, existimarunt ingens Ecclesiæ dedecus fore, si pro trecentis tres tantum initiarentur. Episcopus, ut erat fervido ingenio, respondit: *majus fore dedecus Ecclesiæ, si in eam pro hominibus admitterentur asini, & omnibus asinis stolidiores.* Instabant ii, quibus hinc aliquid emolumenti metitur, ut moderaretur sententiam, reputans hoc seculum non gignere Paulos aut Hieronymos, sed tales recipiendos, quales ea ferret ætas. Perstitit Episcopus, negans se requirere Paulos ac Hieronymos, sed asinos pro hominibus non admissurum. Hic confugiendum erat ad extremam machinam. Admota est. Quænam? Si qua cœpisti, inquiunt, visum est pertendere, salaria nobis augeas oportet, alioqui sine his asinis non est unde vivamus. Hoc ariete dejectus est erectus ille Præsulis animus. Atqui hic aries multis modis retundi poterat, Salaria vobis dantur non ad luxum & ambitionem, sed ad sobriam vitam, ad hanc sufficiunt quæ damus. Verum hoc dictum fortasse retorqueri poterat in Episcopum, cui census Ecclesiasticus datur ad mundum victum, non ad Satraparum strepitum. Generosius igitur erat dicere: si quid usibus vestris deest, aliunde sarcietur, vel de meo censu, modo ne Ecclesia talibus ministris contaminetur.

David Episcopus Trajectensis.

Periti belli duces malunt educere mediocrem manum, sed ad conflictum idoneam, quam numerosam inutilium militum turbam. Quid autem refert utrum Ecclesia pauciissimos habeat Sacerdotes ad Ecclesiasticam functionem idoneos, an infinitam inutilium turbam, qui citius onerent Ecclesiam quam sublevent? Omnes Ecclesiæ census desiderant, opus Ecclesiasticum pauci aut nulli desiderant: pasci desiderant non pascere: subtrahe pabulum, & videbis perpaucos ambire gradus Ecclesiasticos. Quid quod Ecclesia paucioribus haberet opus, si singuli necessariis ac propriis tantum fungerentur officiis. Diaconi recitarent sacram lectionem, Presbyteri docerent Euangelium, & administrandis sacramentis adessent Episcopis. Nunc ad canendum consecrantur Sacerdotes, quod olim

Turba sacerdotum.

erat

Digitized by Google

erat laicorum, & ad miſſandum: utrumque tolerabilius, ſi hæc tantum intra publica templa conſiſterent. Nunc in nonnullis regionibus ſingulæ domus privatim habent ſacellum ac Sacerdotes: & paſſim, ſicuti creantur a ſuffragiis Epiſcopi, qui poſſint a quovis conduci Epiſcopo, ita conſecrantur Presbyteri, nullo certo cenſu, ſed qui vel a coriarii cujuſpiam uxore conducantur, ut dominæ in templum deductæ codicem porrigant ter flexo genu, & eamdem ſimili cæremonia domum reducant. Atque in hunc uſum creantur, per ſaltum, ut ajunt, idque ante legitimam ætatem, modo numeretur aliquid. Paulus vult adoleſcentiores viduas nubere, neque quaſlibet recipi, ſed eas modo quæ vere viduæ ſunt, ne gravetur Eccleſia. Quod in muliebribus miniſteriis ſtatuit Apoſtolus, cur non fiat idem in ſublimioribus ordinibus, qui magis gravant Eccleſiam: ut non recipiantur Diaconi, niſi qui vere Diaconi ſint, hoc eſt, Eccleſiæ miniſtri; non admittantur Presbyteri, niſi qui vere Presbyteri ſint, vita puri, auctoritate graves, eruditione ſalubres. Nunc in nonnullis locis, ſi cadaver ambitioſi divitis ſit efferendum, quantam videmus Presbyterorum turbam! Videas ſexcentos ad manum eſſe qui canant lugubria, qui celebrent parentalia. Si prædicandum Euangelium, quanta eorumdem paucitas, ibi vix unum reperias. Qui bellum movent ob negatas decimas, indigne ferentes ac fulmen etiam torquentes in illos qui fraudant Eccleſias: quanto juſtius in eos commoverentur, qui quum luxurientur Eccleſiæ ſtipendiis, gravant ac dedecorant Eccleſiam univerſam, non tantum apud populum Chriſtianum, verum etiam apud illos qui ſunt extra Eccleſiæ conſortium. Nam hi ex miniſtris Eccleſiæ univerſam æſtimant Eccleſiam.

1 Tim. 3.

Igitur Epiſcopus, qui ex animo favet Eccleſiæ commodis, hic in primis deberet vigilare. Quod ſi fecerit, facile condonabitur quod ipſe non docet Euangelicam Philoſophiam, & admittetur illud apud Jureconſultos decantatum: *qui per alium facit, per ſe facere videtur.* Nec abſurdum videbitur illud Comici ſenis conſilium, qui, quum videret vicinum ſenem in agro aſſidue portantem aliquid, fodientem, arantem ac ſarrientem, ſic illum admonuit: *quod in opere faciundo opera conſumis tua, ſi ſumas in illis exercendis plus agas.* Itidem Epiſcopus, cujus late patet ditio, plus attulerit fructus, ſi totus in hoc ſit, ut idoneos Paſtores præficiat ſingulis Eccleſiis, ac præfectos in officio contineat, quam ſi ipſe unam aut alteram Eccleſiam diligenter adminiſtraret. Hæc cura non tantum impendenda eſſet oppidis, ſed etiam Vicis ac Monaſteriis. Vicorum ac pagorum Sacerdotes, arbitror, in priſcis canonibus appellari *Corepiſcopos.* Nam ſcribendum, opinor, *Chorepiſcopos*, quod χώρα Græcis interdum *rus* aut *agrum* declaret. Quo rudior eſt agricolarum populus, hoc magis eget a quo ſale condiatur Euangelico. Et antiquitus Monachi ac ſacræ Virgines in Templis communibus quotidie audiebant Epiſcopum docentem. Nunc, quoniam domi tenentur incluſæ, curandum eſſet, ut domi habeant a quibus ſacra doctrina doceantur, exſtimulentur, conſolentur & admoneantur. Unde alioqui videmus in Monaſteriis etiam bonæ diſciplinæ, pro vera pietate tantum ſuperſtitionis, pro caritate tantum frigoris ac languoris, niſi quod non paſcuntur aſſidue verbo Dei. Hinc roboratur fides, hinc incaleſcit caritas, hinc efferveſcit vitæ cœleſtis deſiderium: ſine his ciborum delectus, veſtis, cantiones, cæteræque cæremoniæ, ad ſuperſtitionem tendunt verius quam ad pietatem. Hic, quæſo, tecum cogites, an cujus humeris tot civitatum, tot Eccleſiarum cura incumbit, otium habeat ad venatum, aucupium, aleam, operoſa convivia, &c. Hoc quale ſit domi quiſque poterit æſtimare. Modicæ domus paterfamilias, cui ſit uxor, liberi aliquot & famuli, quot curis diſtrahitur ut paucos contineat in officio, quum in hos habeat ſummum jus, non imperandi tantum, ſed & includendi, & verberandi, & abdicandi: quum Epiſcopus quatenus eſt Epiſcopus nullum jus habeat niſi docendi, monendi, objurgandi, obſervandi, & conſolandi. Quod ſi nunc quoque ſingulis civitatibus ſinguli præeſſent Epiſcopi, tamen hoc etiam negotium quam ſit difficile, copioſe pariter & erudite declarat divus Chryſoſtomus in libris quos conſcripſit, *De Sacerdotio.* Scripſit ille quidem nondum Epiſcopus, at jam pertractus ad hoc munus, vaticinium ſuum eſſe veriſſimum, ipſa re expertus eſt. Utinam hodie minor eſſet Principum violentia, Clericorum rebellio, populi durities, hæreſeôn tumultus! Quantum igitur negotii credimus eſſe, cum præter vicos & pagos, viginti frequentes & amplæ civitates uni parent Antiſtiti. Sit hoc leve, unius humeris imponuntur quatuor aut quinque tales Epiſcopatus cum aliquot Abbatiis annexis. Quis non fateatur hanc ſarcinam eſſe majorem humanis viribus? Atque hæc quoque conduplicatur profanæ ditionis acceſſione. Cum primis arduum eſt præſtare bonum Regem, multo difficilius eſt præſtare pium Præſulem vel uni civitati. Quam igitur gravem ſarcinam portat, qui tot Civitatibus, tot Regionibus ſimul debet & bonum Epiſcopum, & bonum Principem?

Vicani paſtores.

Virgines incluſæ.

Sacerdotiorum pluralitas.

Hæc non ob id mihi commemorantur, ut ſuggillem noſtri temporis Epiſcopos, ſed ut commonſtrem, quanta ab illis requiratur ſobrietas ac vigilantia. Quædam enim ex his honeſto colore poſſunt excuſari. Ut uni Metropolitano plures civitates committerentur, perſuaſit concordiæ ſtudium ac ſeditionis metus: ut adderentur opes ac profana ditio, compulit gentis feritas. Quales & hodie feruntur Hyberni, & olim fuit Germania, ad arma promtior, quam ad Philoſophiam, priuſquam Chriſti jugo cervicem ſubmitteret, ac liberalibus diſciplinis miteſceret. Atque utinam nunc nulla exſtarent veteris ferociæ veſtigia! Hactenus igitur quod receptum eſt, & excuſari poteſt, & ferri debet. Cæterum, quod unus plures ambit Epiſcopatus, unus Sacerdos plura Sacerdotia, vix invenio colorem quo excuſem, niſi dixerimus, hoc non ex avaritia, non ambitione, ſed ex abundantia quadam caritatis proficiſci, qua deſiderant quamplurimis prodeſſe. Verum hæc quoque jam & palam & cum applauſu fiunt. Nec ignoro, quam violenta, quam tyrannica res ſit mos ſemel in publicum receptus uſum. Proinde quando præſtat hæc Numini fatiſque relinquere, ſaltem illud omnibus cordi eſſe deberet, ut inter profanas curas hæc non ſit in poſtremis, ut munia, quæ per ſe præſtare non poſſunt, idoneis viris delegent. Verum in hæc comitia non ſunt admittendi peſſimi conſultores, privatus adfectus & avaritia. Cognatus eſt qui petit διοίκησιν, vincat propinquitatis adfectum caritas ſponſæ Chriſti. Si Princeps obtrudit illum cui favet, ſit tibi prior ſummi Principis ratio. Denique, & huc valeat poteſtatis magnitudo, ut irrumpere conantes arceas, ingreſſos expellas. Huc valeant opes, ut de tuo ſi neceſſe fuerit quibuſdam Eccleſiis provideas, ut generoſam indolem præ ſe ferentes, benignitate provehas, ut collegia ſtudiorum in hoc peculiariter inſtituas, collapſa inſtaures, in quibus ſelecta ingenia formentur, non tantum ad diſputandum, ſed multo magis ad concionandum. Nunc enim fieri videmus, ut ex iis, qui in diatribis Theologicis diutius exercitati ſunt, quam plurimi prodeant ad diſputandum arguti, ad concionandum accommodi perquam pauci.

Sacerdotia ſincere conferenda.

Hic mihi ſuccurrit vir omni memoria ſeculorum dignus *Guilhelmus Waramus*, Archiepiſcopus Cantuarienſis, totius Angliæ Primas, non ille quidem titulo, ſed re Theologus, erat enim Juris utriuſque Doctor, legationibus aliquot feliciter obeundis inclaruit, & Henrico Regi ejus nominis ſeptimo, ſummæ prudentiæ Principi, gratus carusque factus eſt. His gradibus evectus eſt ad Cantuarienſis Eccleſiæ faſtigium, cujus in ea Inſula prima eſt dignitas. Huic oneri, per ſe graviſſimo, additum eſt aliud gravius. Coactus eſt ſuſcipere Cancellarii munus, quod quidem apud Anglos plane Regium eſt, atque huic uni honoris gratia quoties in publicum procedit, Regia corona ſceptro Regio impoſito geſtatur. Nam hic eſt velut oculus, os,

Guiliel. Waramus.

Digitized by Google

ac dextra Regis, ſupremuſque totius Regni Britannici Judex. Hanc provinciam annis compluribus tanta dexteritate geſſit, ut diceres illum ei negotio natum, nulla alia teneri cura. Sed idem in his, quæ ſpectabant ad Religionem & Eccleſiaſticas functiones, tam erat vigilans & attentus, ut diceres eum nulla externa cura diſtringi. Sufficiebat illi tempus ad religioſe perſolvendum ſolenne precum penſum, ad ſacrificandum fere quotidie, ad audiendum præterea duo aut tria ſacra, ad cognoſcendas cauſas, ad excipiendas legationes, ad conſulendum Regi ſi quid in aula gravius exſtitiſſet, ad viſendas Eccleſias, ſicubi natum eſſet aliquid, quod moderatorem poſtularet, ad excipiendos convivas ſæpe ducentos, denique lectioni ſuum dabatur otium. Ad tam varias curas uni ſufficiebat & animus & tempus, cujus nullam portionem dabat venatui, nullam aleæ, nullam inanibus fabulis, nullam luxui aut voluptatibus. Pro his omnibus oblectamentis erat illi vel amœna quæpiam lectio, vel cum erudito viro colloquium. Quamquam interdum Epiſcopos, Duces, & Comites haberet convivas, ſemper tamen prandium intra ſpatium horæ finiebatur. In ſplendido apparatu, quem illa dignitas poſtulat, dictu incredibile quam ipſe nihil delitiarum attigerit. Raro guſtabat vinum, plerumque jam tum ſeptuagenarius bibebat pertenuem cereviſiam, quam illi *biriam* vocant, eamque ipſam perparce. Porro, quum quam minimum ciborum ſumeret, tamen comitate vultus ac ſermonum feſtivitate omne convivium exhilarabat. Vidiſſes eamdem pranſi & impranſi ſobrietatem. A cœnis in totum abſtinebat, aut ſi contigiſſent familiares amici, quorum de numero nos eramus, accumbebat quidem, ſed ita, ut pene nihil attingeret ciborum: ſi tales non dabantur, quod temporis cœnæ dandum erat, id vel precibus, vel lectioni impendebat. Atque ut ipſe leporibus ſcatebat mire gratis, ſed citra morſum atque ineptiam, ita liberioribus jocis amicorum delectabatur: a ſcurrilitate & obtrectatione tam abhorrebat, quam quiſquam ab angue. Sic ille vir eximius ſibi faciebat dies abunde longos, quorum brevitatem multi cauſantur. Et tamen iſti, qui ſubinde queruntur ad ſeria negotia ſibi deeſſe otium, bonam diei partem, interdum & noctis perdunt in rebus non neceſſariis.

Verum ut eo redeam, cujus gratia interjeci hunc ſermonem: erat illi juxta morem horum temporum neceſſum præter familiam, quam alere cogebatur numeroſiſſimam, aulæ Regiæ, totius Regni negotiis etiam profanis dare operam, nec ibi moribus hodie receptum eſt, ut ſummi Præſules concionentur: tamen quod in hoc officii genere diminutum erat, abunde penſabat gemina vigilantia, partim proſpiciens, ne quis inutilis ad Dominici gregis curam abhiberetur, partim multos ſua liberalitate fovens in litterarum ſtuſtiis, quos ſperabat ad bonam frugem evaſuros: in hos erat tam expoſita liberalitas, ut moriens nihil omnino reliquerit præſentis pecuniæ, ſed æris alieni nonnihil, tametſi non deerat unde id diſſolvi poſſet. Hæc nequaquam loquor ad gratiam, amavi vivum, nec minus amo mortuum. Quod enim in illo amabam, non periit. Si ſupputem, quidquid ille mihi dare paratus erat, immenſa fuit ejus in me liberalitas: ſi ad calculum vocemus quod accepi, ſane modicum eſt. Unicum modo Sacerdotium in me contulit, imo non dedit ſed obtruſit conſtanter recuſanti, quod eſſet ejus generis, ut grex Paſtorem requireret, quem ego linguæ ignarus præſtare non poteram. Id quum vertiſſet in penſionem, ſentiretque me eam pecuniolam gravatim accipere, quod e populo cui nihil prodeſſem colligeretur, ſic me conſolatus eſt vir egregie pius. Quid, inquit, magni faceres, ſi uni agreſti popello prædicares? Nunc libris tuis omnes doces Paſtores fructu longe uberiore, & indignum videtur, ſi ad te paullum redeat ſtipis Eccleſiaſticæ? Iſtam ſollicitudinem in me recipio. Providebo ne quid illi deſit Eccleſiæ. Idque fecit. Nam ſubmoto cui reſignaram Sacerdotium, is erat illi a ſuffragiis, homo variis diſtractus negotiis, alium præfecit juvenem rei Theologicæ peritum, probatis & integris moribus. R. D. Joannem Fiſcherum, Roffenſem Epiſcopum, quod cum aliis omnibus officiis Præſule dignis, tum præcipue ſtudio docendi populum verum præſtaret Epiſcopum, ſic amabat, ſic venerabatur, quaſi ille ſuiſſet Metropolitanus, ipſe ei Suffraganeus. Hoc teſtimonium defuncto patrono citra adulationis ſuſpicionem præbere licet. Nec ille meis eget laudibus, nec ego ullum adulationis præmium ab eo exſpecto. Sed hæc ea gratia commemoravi, ut oſtenderem exemplar, quod ſecuti hujus ætatis Antiſtites facile poſſint penſare detrimentum officii, quod variis diſtenti negotiis ad concionandum non habeant vacuum tempus: tum quibus rationibus ſibi poſſint dies reddere longiores, ut ad varias curas & tempus & animus & valetudo ſufficiat. *Jo. Fiſcherus, Roffenſis.*

Agilis & negotioſa res eſt Chriſtiana caritas, ea quem ſemel occupavit, is, dictu mirum, quam multis, quam variis curis obeundis par eſſe queat. Vereor enim ne vulgus hominum, qui ſemper cauſantur ſibi deeſſe otium, ſi vere ſubducant rationem diurnarum actionum, comperiant, meliorem ac majorem temporis partem, vel voluptatibus ineptis, vel frivolis nugis impenſam eſſe: ad quas quum ampliter ſuppetat ac ſuperſit illis otium, turpe eſt in eo officio excuſare otium, cui vel ſoli cæteris omnibus negotiis excuſſis, toto pectore vacandum erat. Sed præſto eſt exemplum, hoc etiam illuſtrius, D. Gregorius Romanus Pontifex, ejus nominis primus: qui quum infirmo eſſet corpuſculo, adflictaque valetudine, tamen tot muniis obeundis ſufficiebat unus, peragebat ſacra ſolennia, concionabatur ad populum, interdum in die ſæpius, ſedebat audiendis cauſis, ſcholæ litterariæ curam gerebat, componebat ritus ac cantiones Eccleſiæ, tot Volumina, tot Epiſtolas conſcripſit; erudit catechumenos, eruditos examinat, ſacris initiat, initiandos excutit num ſint idonei: Regum tumultus componit, ſchiſma molientibus obſiſtit, ſingulis Eccleſiis præficit idoneos Paſtores, nec hoc contentus in longinquas regiones delegat Apoſtolico ſpiritu præditos, qui gentes efferas & agreſtes componant ad Philoſophiam Euangelicam ac diſciplinam Eccleſiæ, nihilo ſegnior interim in privatis officiis, dum inviſit ægrotos, dum increpat delinquentes, dum exſtimulat ceſſantes, dum conſolatur adflictos, dum erigit puſillanimes, dum opitulatur oppreſſis, dum diſſidentes redigit in concordiam, dum adeſt morientibus. Qui factum eſt, ut tale corpuſculum tot functionibus adminiſtrandis par eſſet? Nimirum, ignea caritas ſuppeditabat vires, & tempus vere ſumtus, ut quidam dixit, pretioſiſſimus tanta parſimonia diſpenſabatur, ut nulla inde periret portio. Sic beatus Baſilius corpore morbido, ſic Chryſoſtomus, ac D. Auguſtinus delicata valetudine jam & ſenio gravis, tot arduis Eccleſiæ negotiis ſuffecit. Scite dictum eſt a priſcis, *ingens eſſe vectigal parſimoniam.* Hæc enim facit, ut homini frugi licet modicæ facultates etiam ad liberalitatem ſufficiant, quum prodigo nec ad victum mundiorem ſint ſatis. Ille largitur ex re modica, huic ex amplis facultatibus non ſuppetit quo placet creditorem. Convenit autem ut quemadmodum in rebus humanis nihil eſt tempore pretioſius, ita nulla res circumſpectius diſpenſetur, quæ nunc a pleriſque ſic prodigitur, quaſi nihil ſit omnino vilius. Utinam omnes Paſtores ad hanc imaginem ſeſe componerent! Scio, quod hiſce temporibus, quoniam nimium refrixit illa vivida & operoſa caritas, atque exundavit voluptatum amor, profanæ ditionis ac pecuniæ ſtudium, variæ Sacerdotis functiones in multas diſtributæ ſunt perſonas, idque interdum præpoſtere, ut quæ ſumma eſt delegetur infimo, quæ infima eſt, ſummo reſervetur. Is, in cujus humeros tota domus inclinata recumbit, venatur, aut belligeratur: ab hoc conductus aliquis conſecrat, ordinat. Conſecrat parietes, vaſa, veſtes, lapides & nolas; Parochus cantat & adminiſtrat ſacramenta. Seorſum conducitur Eccleſiaſtes, qui certis diebus & horis unius oppiduli loquatur populo, quum olim unus his omnibus ſufficeret miniſteriis, nulla in re vigilantior aut frequentior, *Gregorius.* *Diſpenſatio temporum.*

Digitized by Google

tior, quam in docendo populum. Væ delitiis noſtris, & horum temporum moribus! Sic quoque vix paratur, qui tolerabilem præſtet Eccleſiaſten, quum hæc quota portio ſit muneris Sacerdotalis. Illud igitur primorum votorum erat, ut Dominus ſuo gregi præficiat Paſtores ſui ſimiles, hoc eſt, vere bonos, quos non pigeat & vitam ovibus ſuis impendere, qui & ipſi norint velintque præſtare munus delegatum, & alios adſciſcere ſtudeant, qui poſſint ac velint curarum partem capeſſere. Si non datur primus curſus, ad ſecun-
ὁ δεύτερος πλοῦς. darium, ut ajunt, confugiendum eſt. Quamquam hoc ipſum vix quiſquam recte præſtiterit, niſi vir ſit & prudens, ut ſciat eligere: & pius, ut commodo gregis nihil habeat antiquius: & integer, ut quod rectum eſt velit: & fortis, ut nec favoribus, nec odiis, nec metu, nec ſpe rerum humanarum a recto mentis judicio depelli poſſit.

Angustiæ Christianæ ditionis. Audimus quotidianas querimonias deplorantium collapſam Chriſtianam Religionem, eamque ditionem, quæ quondam complexa eſt univerſum terrarum Orbem, in has anguſtias eſſe contractam. Hoc igitur quibus ex animo dolet, eos decet ardentibus aſſiduiſque votis flagitare a Chriſto, ut operarios dignetur mittere in meſſem ſuam, aut, ut melius dicam, ſeminatores mittere in ſegetem ſuam. Deum immortalem, quantum in Orbe patet agrorum, in quibus aut nondum jactum eſt ſemen Euangelicum, aut ita jactum eſt, ut plus ſit zizaniarum quam tritici. Orbis minima pars eſt Europa, omnium florentiſſima pars eſt Græcia, & Aſia minor, in quam magno ſucceſſu primum a Judæa demigravit Euangelium, & hæc fere tota nonne tenetur a Mahumedanis, & iis, qui Chriſti nomen habent inviſum? Jam in Aſia majore, qua latiſſime patet, quid, obſecro, noſtrum eſt? quum ipſa Palæſtina, unde primo effluxit lux Euangelica, ſerviat Allophylis? in Africa vero quid noſtrum eſt? Nec dubitandum eſt, quin in tanta vaſtitate regionum ſint populi rudes ac ſimplices, qui facile poſſent ad Chriſtum allici, ſi mitterentur qui facerent bonam ſementem. Quid, quod quotidie regiones hactenus incognitæ reperiuntur, ferunturque ſupereſſe, quo nullus adhuc noſtratium pervenit. Omitto nunc infinitam Judæorum vim nobis admixtam, omitto plurimos qui titulo Chriſti tegunt Ethnicos, omitto tantas Schiſmaticorum ac Hæreticorum phalanges. Quantus in his eſſet proventus Chriſto, ſi gnavi ac fideles mitterentur operarii? qui jaciant ſemen bonum, qui revellant zizaniam, qui plantent plantulas bonas, ac malas exſtirpent, qui exſtruant domum Dei, demoliantur ſtructuras non innitentes petræ Chriſto, denique qui metant maturam ſegetem, ſed Chriſto metant, non ſibi, & animas Domino colligant, non opes ſibi. Nu-
Rex Æthiopiæ. per Æthiopiæ Rex, quem vulgus appellat *Preſtejan*, per Oratorem ſuum ſubmiſit ſe Sedi Romanæ, nonnihil expoſtulans cum Pontifice, quod ea gens, quum a fide Chriſti non ſit aliena, tam diu fuerit a totius Orbis Paſtore neglecta. Quidam viri boni, & propagan-
Pilapii. dæ Religionis ſtudioſi queruntur, Pilapios, Scythiæ Septemtrionalis populum, mire ſimplicem ac rudem, a neſcio quibus Principibus Chriſtianis teneri ditione, ſed ita duro premi jugo humano, ut eis non imponatur ſuave jugum Chriſti, atque ita ſpoliari bonis externis, ut non ditentur opibus Euangelicis. Pulcerrimum Deoque gratiſſimum erat dare potius quam eripere iis, quos ſtudemus Chriſto lucrifacere, ac ſic eos in ditionem noſtram recipere, ut gaudeant ſe ſubjectos eſſe Principibus, ſub quorum imperio commodius degant, quam ante degebant. Novimus cicurare beſtias feras & horribiles, vel ad voluptatem vel ad uſum vulgarem, & non novimus manſuefacere homines ut ſerviant Chriſto? Monarchæ alunt, qui doceant elephantos ad ſaltandum, qui doment leones ad luſum, qui doment lynces ac leopardos ad venatum, & Monarcha Eccleſiæ non invenit qui homines alliciat ad amabile Chriſti ſervitium? Scio, vix ullam reperiri belluam domitu difficiliorem, quam eſt Judæus obſtinatus, & obduratus Hæreticus, quamquam nullum eſt animal tam immite, quod non cicuretur beneficentia & ſuavitate: ſed nunc loquor de Gentibus, quæ velut oves errant, non habentes paſtorem, quia nullus ad eos mittitur qui doceat Philoſophiam Chriſtianam, & adeo non mittitur, ut, ſi vera narrant qui luſtrarunt eas regiones, illi ipſi Chriſtiani Principes, qui Gentem eam occuparunt, obſtent ne quis accedat Doctor Euangelicus, veriti ne ſi paulo plus ſapiant, excutiant jugum grave, quo premuntur. Malunt enim illi Satrapæ imperare aſinis, quam hominibus.

Quid autem dicam de iis, qui claſſe præterveheuntur ignota littora, & civitates nihil hoſtile exſpectantes diripiunt ac vaſtant. Hujus generis facinora quo tandem titulo celebrantur? Victoriæ dicuntur. Atqui tales victoriæ nec apud Ethnicos laudem merebantur, quum de improviſo opprimuntur, quibus bellum indictum non eſt. At favebant, inquiunt, Turcæ, hæc cauſa demum adfertur everſis oppidis. Quam excuſationem an ipſi accepturi ſint, neſcio, ſi Turca per occaſionem vaſtata civitate dicat, favebat Chriſtianis. Plurimum intereſt inter latrocinium, & bellum Chriſtianum, inter propagantem regnum fidei, & proferentem tyrannidem hujus mundi, inter quærentem ſalutem animarum, & inter venantem prædam Mammonæ. E repertis Regionibus evehitur aurum & gemmæ, ſed triumpho dignius erat illuc invehere Chriſtianam ſapientiam auro pretioſiorem, ac margaritum Euangelicum, quod omnibus divenditis bene comparatur, apud nos nimium eſt earum rerum, quæ corrumpunt animos noſtros. Dominus jubet ſuis rogare Dominum meſſis, ut extrudat operarios, quod meſſis eſſet ampla, operarii pauci. Non minus opus & nunc rogare Deum, ut in tam late patentes agros ejiciat operarios. Sed excuſant omnes, alius aliud. Atqui Chriſtiana ditio tot habet myriadas Franciſcanorum, in quibus probabile eſt quam plurimos eſſe, qui vere flagrant igni Seraphico: nec pauciores ſunt myriades Dominicanorum, & in his conſentaneum eſt permultos eſſe Cherubici ſpiritus. Ex his cohortibus eligantur viri, mundo vere mortui, Chriſto vivi, qui ſincere apud Barbaras gentes doceant verbum Dei. Excuſatur linguæ imperitia. Atqui Principes ob humanas legationes inveniunt, qui varias linguas perdiſcant, & Themiſtocles Athenienſis uno anno ſic didicit ſermonem Perſicum, ut abſque interprete cum Rege loqui poſſet, an idem non ſtudebimus in tam ſublimi negotio?

Inter Barbaras & ignotas nationes Apoſtoli invenerunt victum & amictum, & Deus pollicitus eſt, nihil defuturum quærentibus regnum Dei. Quod ſi inciderint in gentem tam ingratam, ut panem, aquam & tectum pernegent: ſupereſt optimi Eccleſiaſtæ Pauli multo pulcerrimum exemplum, qui ſuis manibus conſuebat coria, ne cuiquam eſſet oneroſus. Illis, inquam, ipſis manibus conſuebat pelles caprarum, quibus dabat credentibus Spiritum ſanctum, quibus conſecrabat corpus & ſanguinem Domini. Ne miracula quidem defutura ſunt, ſi res poſtulet, modo adſit ſincera fides cum Seraphica caritate. Aut certe pro miraculis erunt, animus ab omni rerum humanarum cupiditate liber, perpetua vitæ ſobrietas, ſtudium gratis bene merendi de omnibus, patientia nullis injuriis labefactabilis, perpetua ſpiritus alacritas in afflictionibus, modeſtia comis, nihil præ ſe ferens ſupercilii. Neque enim Apoſtoli paſſim edebant miracula, ſed iis, quas dixi, rebus, longe plures pertraxerunt ad ditionem Chriſti, quam miraculis. Hæc enim Magiæ tribuebantur a multis, illa declarabant Dei Spiritum agere per homines. Reſtat ultima cauſatio, vitæ periculum. Verum poſteaquam eſt omnibus ſemel moriendum, quæ mors contingere poſſit ſpecioſior, quam ob Euan-
Mors ob Euangelium. gelium, aut quæ felicior? Qui petunt Hieroſolymam ex ultimis mundi regionibus, exponunt ſe vitæ periculo, nec omnes domum redeunt incolumes ex ea peregrinatione, & tamen quotannis tanta hominum multitudo currit Hieroſolymam, ut videat loca, neſcio

Digitized by Google

scio quæ, & hic excusatur vitæ discrimen? Videre ruinas Hierosolymæ, quid, obsecro, magni est? sed spiritualem Hierosolymam ædificare in mentibus hominum, vere magnum est. Quot sunt milites, qui intrepide committunt se prælio, vitam habentes vilem in gratiam hominis Principis? Et summus ille Monarcha, qui pro stipendio pollicetur coronam æternæ gloriæ, non invenit milites simili præditos animo? Quanto optabilius sic mori, quemadmodum mortuus est Paulus, quam phthisi exarescere, podagra multis annis discruciari, paralysi torqueri, calculo toties mori? Jam ut accidat mors, non accidet ante diem, quem Pater suis præstituit. Apostoli in tanto mundi fremitu vixerunt, & ad justam senectutem pervenerunt. Non est igitur, quod mortem metuat protectore Christo, qui non patietur ullum pilum cadere in terram, nisi Patre volente. Postremo, qui convenit, ut qui vitam Apostolicam profitentur, amore vitæ ab Apostolico munere deterreantur? Id enim vel in primis Apostolicum est, Euangelio vitam impendere. Nam opes & Crates Thebanus & Socrates Athenienſis, & Diogenes Sinopenſis cum aliis plerisque contemsere, qui nec Christum, nec Apostolos noverant.

Agite igitur, viri fortissimi, eximii Christianæ militiæ duces, induite vos galeam salutis, loricam pietatis, adsumite scutum fidei, & gladium spiritus, quod est verbum Dei, ac succincti lumbos baltheo pudicitiæ, calceati pedibus, qui sunt adfectus, tota denique panoplia mystica præparati ad prædicandum Euangelium pacis, intrepidis animis ad tam præclarum facinus accingimini, dejicite, jugulate, mactate, non homines, sed ignorantiam, impietatem, cæteraque vitia. Sic enim occidere, servare est. Non hoc agite, ut ab illis ditiores redeatis domum, sed ut illos locupletetis divitiis spiritualibus. Opimam prædam existimate, si tot animas a Satanæ tyrannide ereptas Redemtori vindicaveritis, si illi numerosam captivitatem in cœlum triumphandam adduxeritis. Arduum est ad quod adhortamur, sed idem est facinus omnium pulcerrimum atque optimum. Utinam Dominus mihi dedisset talem spiritum, ut in tam pio negotio mortem oppetere mererer, potius quam in his cruciatibus lenta morte consumi! Sed ut non eatur ad Barbaras nationes, nullus est idoneus Ecclesiastæ officio, qui non paraverit animum divitiis, voluptatibus, ac morte etiam vitaque superiorem. Nusquam deest crux verbum Domini sincere prædicantibus. Sunt hodie Magnates quidam, Herodi non dissimiles, qui Christum, ejusque doctrinam, habent ludibrio. Sunt Annas & Caiphas, sunt Scribæ & Pharisæi, qui cœlum terræ misceant citius, quam patiantur aliquid suæ auctoritati quæstuique decedere. Sunt opifices non dissimiles illis, qui apud Ephesios concitarunt turbam in Apostolos, quod horum prædicatio minueret ipsorum quæstum. Nec desunt Judæ, qui, quum videantur Christo familiares, cauponantur illum ac produnt exstinctum cupientibus. Nec desunt in plebe, qui verso pollice clament, crucifige, crucifige.

Eccleſiaſtæ patientia.

Actor. 19.

Quod dico, verum esse fatebuntur, qui libertatem hanc & libertatis comitem crucem sunt experti. Difficillimum igitur Ecclesiastæ munus est, sed idem pulcerrimum. Certamen est haud vulgare, sed insignia præmia. In Principum ludis inveniuntur, qui pileolum in summa malo suspensum per fumum & ignem ultro petunt, qui ob tauri pretium prodeunt ad periculosam monomachiam: & Christus Agonothetes, qui feliciter certantibus perpetuum triumphum promittit in cœlis, non invenit generosos certatores? Atqui Agonothetes homo hoc ipsum præmium, quod admodum vile proponit, non semper ei decernit qui meruit, sed sæpius in eum transfert, cui magis favet. Et ut absit omnis in decernendo corruptela, qui præmiis propositis invitat ad certamen, non addit certanti vires: at noster Agonothetes, qui provocat ut vincas, dat etiam robur ut vincas. Nec hic concertator victus pro præmio aufert ignominiam, sed sua cuique merces est integra. Siquidem in Euangelio non ille tantum, qui quinque talenta in sortem data conduplicaverat, audit, *Euge serve bone & fidelis*, verum etiam qui duo conduplicaverat: idem auditurus erat & qui unicum acceperat, nisi defodisset in terram, quum se sciret habere Dominum, hujusmodi lucrorum avidissimum. Ubi sunt igitur, qui perfectionem Apostolicam profitentur? Cur non præstant animos Apostolicos? Cur ex tam multis nullus exoritur, qui Paulinam adfectet gloriam, ut gratis suoque victu doceat Euangelium? Si præmiis accendimur ad virtutem, nihil sunt omnia quæ promittit mundus, præ his quæ pollicetur Christus. Quisquis vere credit paratum tale bravium, quisquis anhelat ad illam immarcescibilem gloriæ cœlestis coronam, facile contemnet laborem nec diutinum (Momentaneum enim est, quidquid hic geritur) nec sine temperamento præsenti. Insidiantur mali, sed propugnant boni: detestantur impii, sed bene precantur pii: calumniantur improbi, sed laudant probi, atque ea demum vera laus est, quæ a probis virtuti datur. Contemnunt quorum animos occupavit mundus, sed suspiciunt & adorant, qui diligunt gloriam Domini Jesu. Quamquam hic interim non expedit gloriari, nisi in Domino. Pro neglectis autem externis oblectamentis satis esse debet Ecclesiastæ, vel præmii secura mens, quasi juge convivium, vel internum gaudium spiritus, quod Euangelica facta comitatur. *Ea nec oculus hominis vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis adscenderunt*: sed arcano mentis sensu præcipiuntur ab iis, qui promeruerunt gustare, quam suavis sit Dominus. Qui nihil aliud est quam homo, quantum sit hoc gaudium, ne cogitationis quidem imaginatione consequi potest. Homine major fis oportet, ut intus videas, intus audias, intus corde percipias. Quam lætitiam, quam exsultationem, quod tripudium credimus esse in pectore fidelis Ecclesiastæ, dum reputat, quot animas ipsius ministerio Dominus Satanæ tyrannidi subtractas sibi vindicarit? Quanta Pauli gratulatio, quantus triumphus, quoties meminit quam late propagarit Euangelium, præsertim his locis, in quibus non fuerat seminatum?

Matth. 25.

Præmii magnitudo.

Verum hic non perinde reor Christianis deesse robur animi atque judicium. Quandoquidem aliis in rebus multos videmus fortiter contemnere & opes & voluptates, & his diversa mala, usque ad vitæ contemtum. Quam multi sunt, qui per tot rerum discrimina proficiscuntur Hierosolymam, domi relictis dulcibus liberis & uxore carissima? Quot sunt non viri tantum, sed fœminæ quoque, qui, neglecta patria, parentibus, cognatis, sodalibus, facultatibus, cum omnibus vitæ oblectamentis, semet abdunt, velut in perpetuum carcerem, profitentes austerum institutum Brigidensium aut Cartusianorum, sive ut admissorum suorum remissionem consequantur, sive ut ampliorem gloriæ thesaurum sibi recondant in cœlis? Est Monachorum genus, quod pro cilicio ferrea lorica cutem nudam terat, quod nudis tibiis ac pedibus incedat, quod frigidam humum pro culcitra habeat, quod pro vino bibat aquam, pro ciborum delitiis siccum edat panem. Nec desunt, qui sponte flagellis corpus suum lacerent. Rursus alii, qui tantum veste cannabea tecti, nudo capite, nudis pedibus obambulent, nulli culcitræ incubent, nullis palliis noctu velentur, sed eodem cultu, quo interdiu incedunt, solo indormiant, nec vinum nec cerevisiam gustent: in cibo nihil attingant præter panem, olera ac mala cruda. Nam pomum assum illis Paschales sunt delitiæ. Nec attingunt pecuniam, nec usquam domum habent aut monasterium, nec procuratores unde petant aliquid: jejunant omnibus diebus quibus indixit Ecclesia, & ita jejunant, non quemadmodum nos jejunamus diebus Quadragesimæ, sed ut toto die, quo indictum est jejunium, nihil, neque cibi neque potus attingant usque ad prandium diei proximi, neque quidquam umquam remittunt de austeritate vitæ, ne tum quidem, quum versantur in regionibus frigidissimis. Quum tot homines ista tam aspera non recusent suapte sponte suscipere, ut sibi Christum demereantur, cur tam pauci capessunt Ecclesiastæ munus,

Digitized by Google

munus, quo non aliud Christo gratius, nec ad abolenda peccata, nec ad coronam insignem parandam efficacius? Dominus enim non promisit hydropotis, aut cannabe vestitis, nec impexis, neç hircosis consessum super duodecim cathedras, sed Apostolis, ac Apostolicas vices gerentibus, & his qui talem Prophetam in nomine Prophetæ exceperint, Prophetæ mercedem pollicetur. Si eleemosyna exstinguit peccatum, nulla Deo gratior eleemosyna, quam agere bonum Pastorem. Si tolerantia malorum meretur augmentum gloriæ, nulli labores Deo gratiores quam qui perferuntur ob Euangelium, qui satis multi sunt tolerandi, etiam si nullos arcessas.

Cur, obsecro, in his, quæ sibi præscribunt homines, tam multi fortes reperiuntur: & in eo, quo summis præmiis provocat Deus, adeo pauci sunt qui præstent virum perfectum, præsertim, quum mundus undique plenus sit Apostolicæ vitæ & Euangelicæ perfectionis titulo sese venditantium? Si vere mortui sunt mundo, in hoc pulcerrimo negotio declarent se vere mundo mortuos. In urbibus non desunt qui prædicent verbum Domini. Illic sementem facere pulcerrimum est, ubi nemo seminat, in pagis desertis, in regionibus Barbaris, ubi seges ampla, nullus agricola. Nec hic deerunt, qui pure viventibus ac sincere docentibus præbeant, si non delitias, certe victui necessaria. Sobriorum natura paucis contenta est. Quem enim quamvis tenuem agricolam gravet hospes, aqua simplici, pane cibario, & pro obsonio betis aut rapis contentus? Si dives suapte sponte invitat, eant quidem, sed inter appositas delitias proferant sobrietatis exemplum. Si pauper invitat, & illuc eant pari cum alacritate. Si nullus invitat, nusquam sese ingerant, sed jejuni petant alium vicum. Dominus non sinet suos famulos perire fame. Postremo, si fames obtenditur, quibus non est fas ferre æs in zona, concessum est panem & caseum gestare in sacculo. Non hæc est indignitas, sed Deo gratissima præconum superbia. Hæc de his qui dicuntur secum non circumferre pecuniam. Qui zonas habent, eos decet non solum non gravare vel tenues vel parcos, sed de suo quoque tenuibus impertire. Nam id demum est veri Pastoris, trifariam pascere, sacra doctrina, sancta vita, & subsidio corporali. Scio, non esse magnum, si, qui seminant sua spiritualia, metant aliorum carnalia. Scio, mercede sua dignum operarium, si aliunde non suppetat: sed, ut hanc mercedem largiter a volentibus datam legimus, ita nec a Christo, nec a quoquam Apostolorum exactam legimus, neque Dominus eis quidquam tale mandavit. Zachæo dixit: *Hodie volo tecum manere.* Zachæus non invitavit ore Dominum, sed Dominus audivit cor illius, & amavit modestiam, qua non ausus est petere, quod ardentissime cupiebat. Ibi igitur Dominus non ingessit sese in hospitium, sed vehementer amantis pudori succurrit. Judas accipiebat quæ sponte dabantur ab amicis, sed hinc dabatur pauperibus. Verum hodie, inquiunt, refrixit hominum liberalitas, nec mirum posteaquam in Euangelistis & decrevit sinceritas, & accrevit luxus. Recipiant illi sese ad pristinam sinceritatem, populus facile redibit ad pristinam liberalitatem. Agnoscant igitur Ecclesiastæ functionis suæ dignitatem, & cum Paulo studeant honorificare ministerium suum, non ut ipsi sibi gloriam pariant apud homines, sed ut Christus ditescat lucro animarum, & in famulorum suorum sanctis moribus glorificetur Deus. Orandus autem est Dominus, ut tales operarios mittat in vineam pene vastatam hisce temporibus.

Frugalitas Apostolica.

Nec Christus nec Apostoli leguntur mendicasse.

Hæ partes sunt omnium communes: sed a Principibus & Episcopis potissimum pendet multitudinis vel salus, vel exitium. Principum integritas dabit, ut quam minimum sit bellorum, aut latrociniorum, nec patietur ut Magnatibus liceat quidquid libet, dabit Magistratus ac Judices incorruptos. Episcopi dabunt Clericos vitæ compositæ, dabunt Ecclesiastas Euangelicis præditos virtutibus, dabunt adolescentiæ formatores, eruditos juxta ac pios, qui teneris annis instillent semina Christianæ pietatis. In his personis præcipue situm est, ut refloreſcat in populo vigor Euangelicus. Pro his igitur in primis orandum, ut Deus impertiat illis Spiritum principalem, ut suum quisque glorificet ministerium. Quemadmodum autem Deus horum ministerio utitur ad servandum populum, ita bonos aut malos Principes interdum dat, populi meritis aut etiam votis. Ipse Paulus tam insignis Apostolus frequenter postulat discipulorum precibus apud Deum adjuvari. *Fratres*, inquit, *orate pro nobis, ut sermo Dei currat, & ut liberemur ab importunis & malis hominibus.* Quoniam crassus populus nescit, quid, aut quomodo, petendum, præscribit Apostolus, quid per illos cupiat a Deo flagitari. Nempe id, quod est omnium maximum, *ut currat Euangelium*, hoc est, ut celeriter ac late divagetur Christiana pietas. Magnis clamoribus flagitamus a Deo felicem annonæ proventum, sed majoribus petendum esset, ut copiose proveniat seges Euangelica. Vulgus Principi optat longævitatem, victorias ac triumphos, quæ Deus non rogatus daturus erat, si sic expediret Reipublicæ. Rectius est Monarchis ea petere a Deo, quæ sibi postulavit ille Regum sapientissimus Salomon, & ob hanc prudentem postulationem collaudatus est a Domino, & quod nominatim petiit, accepit abunde, opes & gloria, cæteraque commoda, quæ non petiverat, adjecta sunt. *Salus populi Princeps sapiens*, ait Scriptura. Quin in omni genere rerum semper, quod præcipuum est, in primis orandum est. Qui Rempublicam externam Deo precibus suis commendat, postulet Principi, throno cœlesti adsistentem sapientiam, judicium, animi rectitudinem, Dei timorem, Reipublicæ caritatem, cæteraſque virtutes, quæ Principem reddunt vere magnum, ac populo salutarem. Sed multo instantius orandum est, ut Dominus det gregis sui Pastoribus cor purum ab omnibus terrenis cupiditatibus, animum sitientem lucrum & honorem Domini Jesu, spiritum adversus omnia terriculamenta intrepidum, linguam eruditam, pectus cœlestis doctrinæ thesauro confertum, breviter, ut toti undique mystico Aaronis ornatu sint instructi, utque sub his cæteri Prophetæ fideles inveniantur. Prophetas appello quicumque e Scripturarum oraculis Domini voluntatem annunciant populo, ut vere possint illo Prophetarum uti procœmio, *hæc dicit Dominus.* Nam Pseudoprophetæ importunius etiam clamabant, *hæc dicit Dominus*, quam veri Prophetæ: & semper fuere numero plures. Quisquis Scripturæ sensum bona fide interpretatur, jure præfari potest, *hæc dicit Dominus.*

Hi præcipui cardines sunt, unde pendet status Reipublicæ Christianæ. Proinde conveniebat, ut in votis hæc principem haberent locum, in delectu primam sollicitudinem. Vix ullis verbis consequi possit aliquis, quantum ad publicos mores vel corrigendos vel depravandos momenti adferat Princeps. Sed multo plus adferunt Ecclesiæ Primates, qui & Principum doctores sunt, in iis dumtaxat, quæ ad religionem ac pietatem pertinent. Cæterum evenit interdum, ut expediat populo ferre Principem durum & improbum, quo videlicet unius sævitia multos coerceat, & adflictos rebus externis ad pœnitentiam adigat. At Pastor impius non potest nisi summo multitudinis malo contingere, & tamen is quoque nonnumquam datur propter obstinatam populi rebellionem. Hinc illa frequens Domini indignatio, hinc atroces minæ in malos Prophetas, qui Prophetiam adferunt de suo corde, *dicentes hæc dicit Dominus, quum Dominus ipsis non sit locutus.* Qui Scripturam detorquent ad adfectus humanos, quantumvis clament, *hæc dicit Dominus*, mentiuntur: quia titulum quidem habent Scripturæ, sed sensum adferunt adulterinum. Hoc genus hominum eo periculosius est, quod humanis cupiditatibus prætexunt auctoritatem Dei, & sub imagine pietatis invehunt pietatis exitium. Proinde Dominus in Euangelio non jubet hos vitari, non jubet occidi, sed ab his cavendum admonet. Sic admixti sunt veluti zizania tritico, ut non expediat prorsus evelli. Cautio satis est ne quem fallant. Prosunt enim & illi per occasionem, dum electos

Ezech. 13.

ctos in fide confirmant, dum pios ad Scripturarum cognitionem acuunt. Si non esset ignis, non enitesceret aurum: Vasa figuli probat fornax, & homines justos tentatio adflictionis. At quum in publicis ac privatis functionibus magna in deligendo adhibenda est sollicitudo, tum vero multo maxima in seligendis qui populum doceant. Ab his comitiis, ut dictum est, oportet procul abigi cunctos adfectus humanos, quibus excæcatur animi judicium. Per hos enim fit, ut aut nullum sit judicium, aut præposterum. Sæpius enim inculcandum est, quod numquam oportet oblivisci. An non præposterum est, explorare fidem ac peritiam ejus cui destinasti boves aut equos tuos committere, & nihil habere pensi cui committas animas hominum pro quibus mortuus est Christus? Submoves colonum negligenter aut imperite colentem arva tua, & non submoves Pastorem, malum semen jacientem in bonam Domini segetem? An non præposterum est, in navigatione non cuivis committere remos, non quemlibet admovere clavo, sed eum, qui gubernandi sit peritus, & Ecclesiæ curam nullo delectu cuivis committere? Si quis ibi dicat, hic adsideat gubernaculo, bene natus est, prædives est, & habet quod det, & dat liberaliter, gratiosus est apud Principem, denique tibi cognatione propinquus est, & amicus: nonne protinus reclamares, quid mea refert qualis sit in cæteris, hæc tempestas peritum ac strenuum nauclerum requirit, alioqui periclitantur omnes: Et ista nulli veniunt in mentem, ubi longe gravius est periculum? In naufragio periclitantur merces, periclitantur corpora, quamquam fracta nave, multi enatant incolumes, & ipsum mare multas merces in littus ejicit: in hoc naufragio in extremum periculum veniunt animæ, merx Christo carissima.

Delectus Ecclesiastes.

Hæc igitur cura potissimum ad Monarchas, summos Pontifices, Episcopos, & Canonicorum collegia pertinet, aut si qui sunt alii, quibus est commissa cura conferendi præfecturas Ecclesiasticas, quando jus eligendi Præsulem, jam olim abrogatum est populo. Non improbo quod abrogatum est, persuasit præsens temporum status, modo hi, ad quos devoluta est eligendi potestas, in delectu corde sincero spectent Dominici gregis utilitatem. In nonnullis enim Regionibus sola Principis voluntas creat Episcopos aut Abbates; Nec perinde refert a quibus creentur, atque quo judicio, qua sinceritate creentur. Multi Reges existimant se magno beneficio demeruisse Deum, si missas aliquot fundarint: si Monasterium novum exstruxerint. Non inficior, esse pium opus quod faciunt, si recta mens est: at, mea sententia, non minore merito sibi Deum devincirent, si in deligendis Ecclesiæ Præfectis & animum & judicium adhibeant Christianum, sique his recte fungentibus officio suo, & debitum impendant honorem, & obedientiam præstent, quo facilius & populus illis obtemperet. Operæ pretium est autem, ut delegans pariter ac suscipiens intelligat muneris dignitatem, difficultatem ac periculum. Qui digno commisit sacerdotium, sibi gratuletur, suoque cum animo gaudeat, tamquam ardua magnificaque re feliciter peracta: cui demandata est provincia, secum reputet, quam magnificam receperit functionem, quam sublimem & excellentem, sed simul quam arduam ac difficilem. Expendat quam ampla præmia parata sint ei qui in administratione Domino, cujus vices gerit, fidem & operam suam approbarit. Rursus, quam grave judicium, quam atrox pœna maneat illos, qui potestatem Ecclesiasticam vertunt in tyrannidem: qui, neglecto lucro Domini, suum venantur compendium.

Quidquid autem hic dictum est de Episcopis, nam hi veri primique Pastores sunt ovium: idem in eos competit, qui nunc Parochi dicuntur, hinc ducta voce, quod curam susceperint præbendi laicis spiritualem alimoniam. Nec ideo negligentius agant, quod exigui gregis, aut rusticani, aut muliebris curam susceperint. Magnum est etiam pusilli pecoris esse bonum Pastorem. Alii fortasse titulis, mitris, pedis, ac palliis magis sunt Episcopi, sed ita demum præcellunt, si quod externo cultu profitentur, re ipsa præstent. At non est eadem dignitas, fateor, apud homines, apud Deum major est dignitas ejus, qui quamvis pusillum & humilem gregem bona fide curat, quam qui gemmatis coronis, qui pedis aureis, palliis gemmatis, reliquoque strepitu sese venditant oculis hominum. Audi igitur, Pastor exigui rusticanique pagi, audi Prior aut Abbas unius Monasterioli gubernator, audi Pater, cui paucarum virginum inclusarum cura obvenit, agnosce dignitatem tuam, non ut intumescas, sed ne muneris tui gloriam, rerum humiliorum admixtu contamines. Non refert quam numerosus aut splendidus grex tibi obvenerit, sed illud refert, ut pro sorte credita Domino fœneratori lucrum adferas. Nec tam spectato quid commissum sit, quam quis commiserit. Illius est æstimare quod concredidit. Amplius præmium ferent, qui numeroso gregi bene præfuerint, sed neminem suæ mercedis pœnitere debet, qui vitam æternam lucrifecerit. Audi igitur dignitatem, ne te abjicias: verum idem audi difficultatem & periculum, non ut despondeas animum, sed ut attentius advigiles. Eximiæ cujusdam Philosophiæ est, nec dignitate muneris attolli, nec difficultate dejici. Si titillat honos, cogita, te nihil aliud esse, quam dispensatorem: si terret difficultas, cogita, etiamnum vivere summum illum Pastorem, qui non deest gregi suo usque ad consummationem seculi: cujus fiducia Paulus, alioqui demissus, gloriatur sese posse omnia. Postremo magni cujusdam animi & illud est, e pusillo grege facere magnum, ex humili præclarum: istud siquidem est honorificare ministerium tuum.

Exigui gregis

bonus Pastor.

Nemo Rex sibi videtur humilis, etsi minus late patentem ditionem sortitus est: hoc ipso magnus est, quod Spartam quæ contigit regaliter administrat. Mirificus quidem splendor est Regiæ sublimitatis, quæ voce divinum quiddam & homine majus significante dicitur *Majestas*. Eam quocumque modo violasse capitale est. Nihil hinc diminuo. Jubet Apostolus Regibus deferri debitum honorem tamquam præcellentibus. Cæterum, si res ipsas justa pensemus trutina, nullus est Rex tam magnificus, quatenus Rex est, quin sit infra dignitatem, non dicam Episcopi, sed vicani Pastoris quatenus Pastor est. Quod si paradoxon videtur, in promtu est probatio, si utriusque functionis materiam & scopum consideres. Quid spectat Regum cura? Ut legibus coerceantur scelerosi, cæteris liceat tranquillam agere vitam: hoc est, ut facultates & corpora civium sint in tuto. At quanto sublimior Pastoris Euangelici scopus, qui hoc agit ut in singulorum animis sit tranquillitas, consopitis aut refrenatis hujus mundi cupiditatibus. Rex procurat ut pax sit cum finitimis: Sacerdos præstat ut cuique pax sit cum Deo, cui quisquis reconciliatus est, & secum ipse pacem habet, neque cuiquam meditatur malum. Rex agit ut a latronibus in tuto sint mœnia, domus, agri cum pecoribus; Audis humilem materiam Regiæ functionis. Quid Ecclesiastes? Ut a Satanæ incursu tuta sint bona mentium, fides, caritas, sobrietas, pudicitia, quæ servata felices reddunt, amissa miseros. Regia liberalitas quid donat? Stipendia, census, titulos honorificos, fluxa omnia, & fortunæ ludibrio expositа. Quid Ecclesiastes? Per Ecclesiæ sacramenta subministrat cœlestem gratiam: per baptismum ex filiis Gehennæ facit hæredes regni cœlestis: per sacram unctionem, addit animi robur adversus vim Dæmonum: per sacram Eucharistiam & homines inter sese, & eosdem concordia conglutinans Deo copulat, ut jam unum cum illo fiant: per pœnitentiæ sacramentum e mortuis reddit vivos, e servis liberos. Denique e penu Scripturarum quotidie depromit escas doctrinæ salutaris, quibus saginantur & vegetantur animæ, profert vinum spirituale quod vere exhilarat cor, profert medicinam, qua sanantur morbi mentium vere letales, profert antidota adversus vetusti Serpentis venenum efficacia. In summa, terrenum ac temporarium est quidquid proprie cadit sub curam Regiam: at divinum est,

Ecclesiastes & Regis comparatio.

Digitized by Google

est, cœleste est, æternum est, quod tractat Sacerdos. Proinde quantum est intervallum inter cœlum & terram, inter corpus & animum, inter temporaria & æterna, tantum interest inter Regium munus & Pastorale.

In hac æstimatione nolim spectes, quid homo deferat homini, sed quid ipsa functionis natura promereatur. Scio pluris fieri sceptrum Regium quam Episcopi pedum, coronam quam mitram. Quamquam quod hodie videmus fere Pastores haberi vulgo contemtui, si verum fateri velimus, maxima ex parte fit ipsorum vitio. Ex veterum monumentis liquet, olim Episcopos non tantum apud plebem, verum etiam apud Monarchas summo in pretio fuisse, ac tantum non adorari solitos. Testantur hoc manuum, genuum, ac vestium oscula. Nam pedum apud veteres Scriptores non memini legere, licet Euangelica peccatrix fixerit oscula pedibus Jesu, & post resurrectionem piæ mulieres tenuerint pedes redivivi. Non erat illud honoris officium, sed ardentissimæ caritatis affectus. Tametsi Dominus nullo non major est honore. Declarat hoc Theodosius senior, quum Ambrosio a Templo excludenti paruit, in pœnitentium locum abire jussus obedivit, deposita Regia Majestate publicitus solo procubuit, squalidus lacrymis veniam petiit, satisfactionis leges præscribenti non est reluctatus, denique e cancellis excedere jussus morem gessit, modeste sese excusans. Sed unde tanta unius urbis Episcopo auctoritas? Quia verus erat Episcopus, nec illa severitas ullum fastum aut arrogantiam præ se ferebat, sed auctoritatem Sacerdote dignam, adeo ut Imperator non erubuerit hoc apud alios testari, se non reperisse nisi unum Episcopum, *Ambrosium*, a quo didicisset, quantum esset discriminis inter Imperatorem & Sacerdotem. Qui dictabat Orbi leges, a Sacerdote legem accepit, ne ullum Cæsaris Edictum valeret, ante diem tricesimum. Ea lex profuit Antiochenis graviora ausis, quam ausi fuerant Thessalonicenses. Nec Theodosius tantum, sed alii quoque complures Monarchæ Regale sceptrum Sacerdotis auctoritati submiserunt. Quid ita? Quoniam videbant in illis relucentes Episcopo dignas virtutes. Habet enim eximia virtus vim admirabilem rapiendi mentes hominum in amorem & admirationem sui. Hac divus Basilius Modestum Cæsaris Præfectum impune contemsit, nec impune tantum, sed hominem ferocem rapuit in admirationem Christianæ fortitudinis: hac Eusebium Ponti Præfectum ira tumidum dejecit, ac mox dejecto est opitulatus: hac Imperatorem Valentem, Catholicis infensum, & Arianis faventem, quum esset ingressus Ecclesiam, ipsa rerum specie, vultus constantia, & oris dignitate primum in stuporem adegit: mox sapienti colloquio a concepta crudelitate deterruit, atque etiam ab Ariana factione, in quam dementi studio deperibat, revocarat, nisi post, quod Episcopi persuaserat auctoritas, aliorum pertinax subvertisset improbitas. Julianum impium ac subvertendæ Religioni Christianæ natum, adeo commovit Christianorum, quos securi percuti jusserat, intrepida constantia, ut Edictum crudele revocarit. Quid quod Allebichus, Cæsareæ aulæ Magister, Macedonii Monachi viri monticolæ simplicis & omnium litterarum rudis sanctimoniæ tantum tribuit, ut liberrime monentem audierit, atque, omissis sævitiæ mandatis, Cæsarem in diversam sententiam pertraxerit. Quod splendidus ac facundus Legatus non impetrasset, impetravit, aut imperavit verius, despicabilis seniculus, idiota, rusticanus, ac pannis vilissimis obsitus. Quid Allebichum, quid Cæsarem commovit? Sincera veritas, omnisque fuci nescia pietas. Eam si præstarent hodie Sacerdotes, & præstarent constanter absque fuco, nondum usque adeo degenerarunt ingenia mortalium, ut egregiæ pietati non sint habituri honorem.

Olim honorati Sacerdotes.

Jam si juxta Græcorum proverbium, *quo quidquid difficilius est, hoc est pulcrius*, vide quanto proclivius sit, bonum Regem quam bonum Episcopum agere. Rex quibus persuadere non potest, eos nutu suppliciisque compellit ad officium. Habet armatum satellitium, est, habet legiones, habet carceres, culeos, gladios, & mortis sexcentas formas, potest metu quem velit occidere. Sed multo facilius est vi cogere, quam oratione persuadere: proclivius est interficere corpus, quam animum ad bonam frugem convertere. Et tamen hoc ipsum, quod per se difficillimum est, lingua potissimum gerit Ecclesiastes, pro armis habet sacram doctrinam, lacrymas, preces, ac vitam inculpatam. Quemadmodum docet Esaias: *Et percutiet terram virga oris sui, & spiritu labiorum suorum interficiet impium, & erit justitia cingulum lumborum ejus, & fides cinctorium renum ejus.* Hæc sunt arma justitiæ, quibus a dextris pariter ac sinistris communitus Ecclesiastes res tam arduas gerit, ducens magis, quam compellens. Corpora cogi possunt, animi, quoniam cogi non possunt, flectendi sunt. Quantum putas hic sudoris exhauriendum esse Sacerdoti, ut non uno sed pluribus morbis laboranti, verbo medeatur, ut labantem fulciat, ut exanimem, ac sensu quoque mali carentem, in vitam revocet. Rex, dato auro, facile quem vult, reddit divitem. Cæterum, avaro persuadere contemtum auri, rapinis adsueto persuadere benignitatem in pauperes, denique efficere suadendo ut qui prius non tam possidebat opes, quam ab illis possidebatur, spontanea libertate paupereſcat, quo spiritualibus bonis fiat locuples, id demum plurimi diutinique laboris. Rex furem innectit laqueo, animi vitium non adimit: latronem erigit in rotam, rapiendi morbum non sanat, punit adulterium & incestum, non inserit castitatis amorem. Sacerdoti non est jus occidendi, sed agit ut animos jam dudum vitiis insepultos, non quadriduanos, sed quadragenarios interdum ac sexagenarios efficaci voce ad vitam revocet: cui sæpe cum aspidibus res est obturantibus aures suas: aversantur docentem, non ferunt monentem, minantur increpanti. Hic sapiens incantator efficacibus incantamentis utatur oportet, ut ex aspide faciat agnum.

Esaiæ 11.

Regem agere facilius

Agere Episcopum.

Quod si quis exaggeret Principum dignitatem, quam ego certe non attenuo, is cogitet, quod Sacerdos etiam Monarcharum & pater est & altor & doctor & censor: per hunc illi Christiani sunt, per hunc imbuti sunt Ecclesiæ sacramentis, per hunc didicerunt legem Domini ac viam salutis, per hunc revocantur ab errore, si quando tendunt ad inconsulta consilia. Idque oportere fieri vetustæ quoque legis exemplis demonstratum est. Siquidem IV. Regnorum XXII. Helchias Pontifex per Saphan Scribam mittit Josiæ Regi librum: qui coram eo recitatus admonuit quid esset præteritum. Rursus Paralipomenon XXIII. Jojada Pontifex in templo Regi ungendo tradit librum legis. Fit idem quod paulo ante commemoravi, II. Paralipomenon XXIV. Si Rex Christianus non est, nisi qui juxta leges Divinas regnum administrat, Sacerdos est qui tradit, recitat, & exponit volumen. Si unctio facit Regem, Sacerdos est, qui eam administrat. Quod si summæ dignitatis habentur, qui Regi ministrant externam unctionem, quanto sublimius est, mentes Principum impertire unctione Spiritus? Uter igitur præstantior, qui gignit, an qui gignitur, qui alit, an qui alitur, præceptor an discipulus, qui corripit, an qui corripitur, qui cutem ungit an qui mentem? Rex honorem debet iis, a quibus juxta corpus natus est huic mundo: at quanto plus honoris debet, per quem spiritu Deo ac cœlo renatus est? Quod Princeps juxta meliorem sui partem habet optimum, hoc debet Sacerdoti, & huic juxta nobiliorem sui portionem subjectus est. Quid quod hoc ipsum regnum quod sortitus est, quomodo recte administret, discit a Sacerdote, sicut modo dictum est.

Vel hinc collige quam difficile sit Ecclesiastæ munus, qui non populo tantum, sed & Monarchis debet consilium, doctrinam & correptionem. Est enim, ut Apostolus loquitur, sapientibus & insipientibus debitor, imo pueris & puellis, juvenibus & juvenculis, viris ac matronis, senibus & aniculis, magistratibus & negociatoribus, nautis & calcearіis, militibus & agri-

Difficultas.

Digitized by Google

agricolis, postremo lenonibus ac prostibulis imis ac summis debitor est. Qui pastor est ovium, unum modo genus animantis curat, cujus ingenium nosse non ita difficile est. Bubulcus facile discit armenti sui ingenium, quemadmodum & subulcus & opilio. Qui curant Elephantos, non magno negotio discunt unius animantis naturam. Sed in hoc grege tot sunt animalium species, tot mixturæ, ut vix Africa gignat plures. Omnium autem naturam deprehendere, & cuique quod est accommodum adhibere, non mediocris est negotii, præsertim quum nullum sit animal homine vafrius ac versatilius: habet cor specubus involutum ac sinuosum, & Polypi seu Chamæleontis in morem se in omnem vertit colorem, ipso etiam Proteo mutabilior. Tauri colore rubro efferantur, Elephanti albo, Tigres strepitu tympanorum aguntur in rabiem, Leones irritantur si quis ipsos limis intueatur oculis, Equi ferocientes poppismo mitescunt. Hæc in singulis observare non est admodum difficile, quæ suo cuique generi sint communia: at in uno homine reperies quidquid est in omnibus animantium generibus, addas licet & Libyæ monstra. Quid quod Ursi septis, Leones cancellis includuntur, & quæ prona sunt ad lædendum vi coercentur: Pastor hic noster tantum habet persuadendi potestatem. Verum ad Principes redeo, quorum aures plerumque teneræ sunt, blandimentis adsuetæ, ne dicam adulationibus corruptæ, liberi monitoris impatientes, animi indulgentia fortunæ tumidi, delitiis elumbes. An igitur mediocris artificii credis, ejusmodi tractare ingenia, & quæ cogere non possis, persuadendo sub jugum Christi mittere? Non cuivis liberum est, equo generoso ac natura feroci admovere manum: sed multo majoris est artificii, sic docere Principem ut persuadeas optima, sic admonere ut obtemperet, sic increpare ut non excandescens ira sese vertat ad deteriora: denique sic in publico notare vitia Principum, ut populum non irrites ad seditionem ac rebellionem.

Ecclesiastes bonus excellit Anachoretam.

Eximiam quamdam laudem olim promeruerunt, qui, mundo cum omnibus suis pompis ac voluptatibus contemto, procul recesserunt in horridas solitudines, in ferarum lustris aut in speluncis asperam agebant vitam, ab omnium hominum commercio semoti, sibi duriora imperantes quam patiuntur qui in desertas deportantur Insulas. At, judice Chrysostomo, rem præstat ut multo difficiliorem, ita multo sanctiorem, qui populo bonum præbet Pastorem. Monachum a multis vitiorum irritamentis ac tentationibus tutum reddit ipsa solitudo, nec ita magnum est unius animalis curam agere, quamquam & hoc magnum est: cæterum Pastor, dum unus vigilat omnibus, dum gregem curat ex tot animantium generibus conflatum, dum cum probis pariter & improbis habere commercium cogitur, dum adesse conviviis, dum quotidie videre quæ non licet concupiscere, dum aliorum contumeliis impetitur, aliorum adsensationibus delinitur, aliorum criminationibus incessitur, aliorum minis territatur, aliorum largitione sollicitatur, dum violentiæ Principum obsecundat, breviter dum tot undique machinis quatitur, nisi animum habeat adamantinum multa eruditione, multa Philosophia, multis arcani Spiritus charismatibus undique communitum, quî, quæso, posset subsistere? Itaque quum Sacerdos tam gravem sarcinam humeris sustineat, quum tam præclarum gerat munus, quanta est quorumdam populorum ingratitudo, qui eum, per quem sunt Christiani, quem habent pietatis magistrum, cujus interventu Deo reconciliantur, contumeliæ gratia plebanum appellant? Quantum absunt a vero judicio Principes, qui Episcopis contemtim pro famulis abutuntur? Rursus, quam dignitatem suam ignorant Episcopi, dum mirificam quamdam felicitatem arbitrantur, si possint esse Regum mancipia, quorum esse deberent Doctores ac Moderatores. Denique, quantus habet error Monachos quantumvis rigidos, qui suum institutum Episcoporum ac Pastorum ordini præferunt. Unius oppiduli, unius vici Pastor, qui recte suo fungitur munere, multis Carthusianis, Brigittanis anteferendus est. Nemo rapiat hæc in contemtum Monachorum, non est contumelia posthaberi melioribus, sed arrogantia quum sis inferior, æquari velle præstantioribus. Quamquam quod honoris populus debet Parocho, hoc Monachorum greges debent præpositis suis. Nec oportet inter ejusdem corporis membra fastum esse aut supercilium. Suum quisque donum habet ab eodem Spiritu, idque in communem utilitatem: ob vitandam tamen seditionem inter membra corporis oportet ordinem esse, dominatum, ambitum, ferociam, & hinc nascentem seditionem procul abesse decet. Qui major est, honore præveniat inferiorem: qui minor est, reverenter agnoscat superiorem. Siquidem juxta Christi doctrinam in Ecclesiastica Hierarchia, qui dignitate primus est, is maxime minister est omnium. Qui quo semet inferius demittet amore Christi studioque juvandi proximum, hoc revera major est: & quo sibi minus usurpat honoris, hoc illi plus debetur honoris. Ille certe mos probandus non est, quem apud Italos vidimus: privatus Monachus, nullius pretii neque doctrinæ, in convivio, non invitatus primum occupat locum, etiam cum elogio civili. Boni consuletis, scitis hunc esse locum meum, ostendens vestem. Quid, an ideo geris amictum vilem, ut pluris fias? Rursus, nec ille mos probandus, quem in quibusdam potentium familiis videmus: Sacerdos mantili injecto humeris cherniba sustinet, & pransuris infundit aquam, totoque convivio stans aperto capite ministrat laicis accumbentibus. Sed ut ad hunc modum eviluerint Sacerdotes, ipsi magna ex parte sunt in causa, qui, dum se præbent laicis, quam Sacerdotibus, similiores, a laicis contemnuntur, juxta illud Oseæ: *Quia scientiam repulisti, repellam te, ne Sacerdotio fungaris mihi.* Est autem non vulgaris prudentiæ, sic esse mansuetum erga omnes, ut tamen auctoritatem officii tuearis: sic esse familiarem, modestum & comem erga subditos, ut familiaritas ac lenitas non pariat contemtum. Monendus est igitur Sacerdos, ut susceptæ personæ decorum servet. Monendus est populus, ut meminerit, quid illis debeat, quibus animarum cura commissa est, non respiciat quanti pretii sit Conradus aut Gualterus, sed quam sustineat functionem, cujusque vices gerat. Christo defertur non homini, quidquid honoris homini Christi respectu impenditur. Sed audio reclamantes, non recte gerunt vices Christi. Istud homini judicare difficillimum est, & ut liqueat, tamen ob publicam tranquillitatem ipsi muneri debetur aliquid honoris: quandoquidem Apostolus præcipit Præpositis, etiam idololatris, suum honorem persolvi, donec ipse Dominus evidens signum dederit, eos esse submovendos. Quod signum non semper datur miraculo per bonos, frequenter etiam per malos, quemadmodum per Titum abolevit Judæorum sacrificia, funditus destructo Templo, & abductis monumentis quibus illorum nitebatur Religio. Jactabant tabulas Mosis, arcam sacram, virgam Aaron, & hujus generis alia quædam. Itidem per Gottos, aliasque Barbaras nationes declaravit abrogandum Romanis imperium: quod tamen initio per occasionem servivit Euangelio, sed post expediebat tolli, quod alioqui non poterant funditus exstirpari veteris Paganitatis reliquiæ.

Anachoretis præstantior.

Honos non adfectandus.

Et malis Sacerdoti debetur honos.

Ingratitudo populi erga Ecclesiastas.

Verum his, quæ transversum sese ingerunt, omissis, ad explicandam Ecclesiastici muneris dignitatem nostra sese referat oratio. Ad Numinis auctoritatem proxime accedit Prophetarum sublimitas, quos Deus suo peculiari dignatus est alloquio, & per quos interpretes suam inscrutabilem voluntatem mortalibus referari voluit. Est autem, ut ante dicere cœpimus, duplex Prophetiæ genus, alterum quod aperit præterita, aut prædicit eventura: alterum quod explicat arcana præsentia, aut citra temporis discrimen occulta pandit. In Euangelio Joannis audit Dominus, *Propheta es tu:* quod mulierculæ Samaritanæ sua prodidisset arcana. Hoc vero nomine Judæi non dignabantur quemquam, nisi in quo relucerent virtutes

Oseæ 4

Dignitas.

Prophetarum genera.

Digitized by Google

tutes humana conditione majores: ita tum temporis qui de Christo præclarissime sentiebant, Prophetico nomine illum decorabant. Quin ipse Dominus, volens Judæorum animis, qui de Joanne Baptista magnifice sentiebant, inserere eximiam quamdam & homine majorem opinionem, pronunciavit illum esse plus quam Prophetam. Quod si Dii vocati sunt, ad quos sermo Dei factus est, nimirum, Prophetæ, quanta laus est, dici plus quam Prophetam. Quamquam infinitis partibus hoc quoque major erat, qui minor erat in regno cœlorum: quippe, qui Prophetarum omnium gloriam suo splendore obscuravit, tametsi sic obscurari illustrari est. Sed quemadmodum post hunc cœlestem Prophetam miraculorum vis non nisi ad tempus floruit, ita veteris Prophetiæ genus paulatim ad Euangelii lucem non sublatum est, sed refrixit, aut, ut rectius loquar, in aliud genus sublimius mutatum est. Olim currebatur ad Oraculum & Ephod, requirebatur signum: nunc Scripturæ sunt pro oraculis, fides pro miraculis. Monet hoc Esaias VIII. *Ad legem*, inquit, *magis & ad testimonium*. Si credimus Scripturis recte intellectis, quid opus est miraculis? Ut autem Scripturas intelligamus, præstant Novi Testamenti Prophetæ, qui Scripturarum mysteria juxta sensum spiritualem eruunt, proferentes de thesauris suis nova & vetera, docti spiritualibus spiritualia comparare. Quid enim prodest Judæis, quod suos Prophetas tenent memoriter? Istis Prophetis aliis Prophetis opus est, alioqui de Judæis vere dici potest, quod de Philosophis mundi scribit D. Paulus: quod, *quum se profiterentur sapientes, stulti facti sunt, & evanuerunt in cogitationibus suis*. Stultiores facti sunt Judæi, qui, quum de Christo tot figuras, tot Prophetias quotidie legant, tamen non solum non agnoscunt illis designatum, sed implacabili etiam odio persequuntur. Quid in causa? Quia deest illis novum hoc & sublimius Prophetiæ genus, quod mysticum Scripturæ sensum aperiat. In hoc Prophetiæ genere Principatum tenuit Christus, post hunc Apostoli Christi Spiritu afflati, & in his præcipue beatus Paulus, dein cæteri Doctores Ecclesiæ.

Miracula.

Prophetia summa, scripturarum enarratio.

Jam quum in confesso sit, Spiritum sanctum post Dominum in cœlos receptum, largius ac latius effudisse sua dona, quam fecerat in veteri Testamento: Paulus tamen inter omnia dona Spiritus primam laudem tribuit Prophetiæ, quæ nisi adsit, existimat propemodum inutilem Christianorum conventum. Prophetiam autem dicit, non futurorum præsensionem, sed peritiam eruendi sensum mysticum, qui latet & quasi defossus est in Scripturis Divinis. Huic muneri nemo potest vere idoneus esse, qui vacat Spiritu Christi. Ut enim de artificio nemo judicat nisi artifex, ita de spirituali Scriptura nemo vere pronunciat, nisi spiritualis. Est quidem minus caliginis in novo Testamento, tamen hic quoque Prophetis opus est, eritque opus usque ad mundi consummationem. Per hos floret, aut languet, crescit aut decrescit Ecclesia. Nunc illud mihi expendas, velim, utrum Prophetarum genus sit suapte natura sublimius: In priore fuit Balaam, homo reprobus, & Saulem fuisse in Prophetarum numero, proverbiis quoque Hebræorum testatum est. Quin & in Euangelica parabola, qui in nomine Jesu Prophetias ediderunt, audiunt ab eo: *nescio vos*. Insuper & in ipso Euangelio vaticinium de Christo verum pronunciat Caiphas. Quid loquor de Caipha, quum in litteris Euangelicis Dæmones vera de Christo prædicent: & in Actis Pythonica puella verum testimonium perhibeat Apostolis? Demum hodieque Astrologi, Chiromantes, Ventriloqui, ac Magi multa prædicant eventura, cujus præscientiæ non admodum magnus est fructus. Etenim si eventurum est quod prædicunt, miseriæ cumulus est præscire quod vitari non potest: sin secus, metus ipse mali, magna pars mali est. Sed valeant illaudati, de laudatis agamus. Sedecim illi Prophetæ, quos recipit Scriptura canonica,

1 Reg. 10.

Actor. 16.

Prophetæ sedecim.

qui sine dubio de Christo vaticinati sunt, tantis obscuritatibus involuti sunt, ut ne tum quidem fuerint intellecti, posteaquam tam evidenter exhibitum est oculis quod illi prædixerant. Ænigmata vel somnia potius videbantur illorum vaticinia, priusquam largius sese infudit in animos novorum Prophetarum Spiritus ille cœlestis, qui suo afflatu deduxit in omnem veritatem, exponens typorum ænigmata, & vaticiniorum involucra explicans. Utrum præstantius, quod temporarium est, an æternum? *Lex*, inquit Dominus, *& Propheta usque ad Joannem*: Legis vocabulo typos designans, Prophetarum nomine prodita de Christo vaticinia. Ut igitur ante Redemtoris adventum, necessarium erat illud Prophetiæ genus, ita post emicantem Euangelii fulgorem maxima ex parte cessavit, non quod hoc dono privata sit Ecclesia, sed quod alia sit temporum ratio. Exhibita sunt omnia, sensibus omnibus exposita sunt, quæ Prophetæ ventura promiserant: Nihil supereſt, nisi supremus ille dies, quo consummabitur Ecclesia, & pro suo quisque merito præmia recepturus est. Ad id persuadendum non egemus Prophetis, quum ipse Dominus hæc omnia tam evidenter prædixerit, ut nemo possit ambigere, nisi qui diffidit Scripturis canonicis. Rem voluit nobis esse notissimam, ii qui viventem viderant, audiunt: *Sic veniet quemadmodum vidistis illum euntem in cœlum*: diem incertum esse voluit, ut ridiculi semper fuerint qui in hoc præscii videri conati sunt, quod Dominus præsciri noluit, & si præsciri posset, meliore fructu nescitur. Sed alterum hoc Prophetiæ genus usque ad extrema mundi tempora necessarium erit universis orbis partibus, sine quo nihilo magis durare possunt mortalium animi, quam absque cibo potuque corpora. Mystica siquidem Scriptura panis est vivus de cœlo descendens, qui sumentibus confert vitam æternam, sed opus est qui ad exemplum Redemtoris panem hunc commode frangat ac distribuat; Est fons aquæ salientis in vitam æternam, sed opus est qui hanc e venis hauriant, ac sitientibus justitiam porrigant. Denique, est illa caro Christi vere cibus, est sanguis Christi vere potus, unde nisi quotidie per Ecclesiastas saginentur ac reficiantur populi corda, vitam tueri non possunt, vitam, inquam, veram. Nam vita corporis, umbra vitæ potius est quam vita: veram vitam nihil dare potest nisi verus cibus ac potus. Utrumque discumbentibus dispensant Ecclesiæ Doctores & iidem ministri. Nam convivator est ipse Dominus, qui per manus Discipulorum multitudini famelicæ largitur cibum, hoc est, verbum vitæ, cujus promicondi sunt Episcopi, & qui vices Episcoporum gerunt. Per hoc qui non sunt gignuntur Deo, per hoc infantes in Christo lacte aluntur, donec grandescant, fiantque solidi cibi capaces, per hoc corroborantur adversus hujus vitæ mala, per hoc eriguntur ad spem vitæ cœlestis, per hoc languidi confirmantur, ægroti sanantur, mortui reviviscunt.

Hoc est Ecclesiastarum ministerium, quod quis non videat esse non jam Regiæ, sed plus quam Angelicæ dignitatis? Plus enim est Euangelistam esse quam Angelum. Angelus tantum nunciat, nunciantur autem & mala; Euangelista læta pacificaque nunciat. Ille dicit: *Accipe puerum & matrem ejus, & fuge in Ægyptum, & mane ibi donec admonuero te*. Hic porro quid agit? effici ut in nobis gignatur Christus, ut adolescat, ut retineatur, ut consummetur, quæ vera perfectaque est hominis felicitas. Qui linguis loquebantur, Prophetæ erant & ipsi. Nam in his Spiritus loquebatur mysteria, sed tamen in Ecclesia genus hoc adeo per se nullum habet usum, *ut si quis in cœtum infidelis ingrediatur aut idiota, continuo dicturus sit, insaniunt isti*. Hoc idem, opinor, diceremus nos, si videremus Saulem nudum inter nudos Prophetas tota die saltantem ac prophetantem. Contra, secundi generis Propheta loquente, irrisor ille transformatur in admiratorem, *& procidens in faciem suam agnoscit*

Angelo major Euangelista.

1 Cor. 14.

ſcit Deum in illis loqui, qui Scripturæ myſteria prudenter ac ſinceriter enarrant. Idem Spiritus eſt qui ſua dona pro conditione temporum ad generis humani ſalutem diſpenſat. Si auctorem ſpectes, par eſt dignitas: ſi temporum qualitatem, major eſt hujus Prophetiæ neceſſitas & uberior utilitas. Plurimum intereſt inrer Synagogam & Eccleſiam, ita non parum intereſt inter Synagogæ Prophetam & Prophetam Eccleſiæ. Quam paucos filios Synagoga peperit Domino, at quam numeroſam ſobolem genuit Eccleſia, gignitque quotidie: per quos? niſi per Eccleſiaſtas. Olim ante baptiſmum catechiſmus erat, idque ex inſtitutione Domini: *Ite, docete omnes gentes, baptizantes eos.* En in ipſo ſtatim exordio Euangeliſtæ munus. Catechiſta docet, traditque rudibus fidei elementa, & per hunc quaſi fœtus concipit mater Eccleſia, quos ejuſdem miniſterio gignit in baptiſmo. Nunc expende materiæ diſcrimen. Quid pollicetur Propheta Synagogæ? *Bene diuque vives in terra quam Dominus daturus eſt tibi. Filii tui ſicut novellæ olivarum in circuitu menſæ tuæ. Uxor tua ſicut vitis abundans in lateribus domus tuæ.* Quid Eccleſiæ Propheta? *Si credideris in Dominum Jeſum, gratis tibi condonabuntur omnia peccata, Spiritum illius accipies, inſereris in ordinem filiorum Dei, jam factus frater Chriſti, & cohæres regni cæleſtis, interim pro relictis centuplum accepturus in hoc ſeculo.* Neque vero centuplum tantum eſt, ſed centies millecuplum, gaudium puræ beneque ſperantis conſcientiæ, ſi conferatur ad omnia commoda quæ pollicetur mundus, ac ne id quidem bona fide. Rurſus, quid minitatur vetus Propheta? *Niſi ſervaris legitima Domini, dabit Dominus uxori tuæ vulvam ſterilem & ubera arentia: coles agrum, & alius ex eo colliget fructum, plantabis vineam, & ex ea vinum non guſtabis.* Quid novus? *Niſi renatus fueris ex aqua & Spiritu ſancto, & hic vivens mortuus eris, & in futuro ſeculo Gehennæ mors æterna manet animam & corpus tuum.* De diverſo vero doctrinæ genere jam ante nonnihil attigimus. Quod ſi tantus honos habitus eſt Synagogæ Prophetis, qui veluti e longinquo venturam felicitatem præcinebant, idque ſub involucris, quid debetur Eccleſiæ Prophetis, qui præſentem oſtendunt, nec oſtendunt tantum, ſed tradunt etiam quà fas eſt, idque dilucide, nullis involucris aut ænigmatibus. Quid eſt expeditius, quam dicere, fiduciam habe in Domino Jeſu? quid porro præſentius, quam per aquæ lavacrum ex iræ filio facere filium dilectionis, hæredem æternæ vitæ, unde non Prophetæ tantum, ſed plauſibiliore vocabulo dicuntur Euangeliſtæ.

Euangeliſta major Joanne Baptiſta.

Joannes Baptiſta, Domini teſtimonio Prophetarum ordini prælatus eſt, quod Chriſtum non venturum ambiguis oraculis prædixerit, ſed venientem digito commonſtravit. Sed quem demonſtravit? Mariæ & fabri filium, mortalem inter mortales velut unum e multis degentem, nondum miraculis ac doctrina clarum, nondum Satana dejecto redivivum, nondum ad cœlos receptum, nondum miſſo Spiritu Patris, cœleſtium donorum miſſilia e ſublimi liberaliſſime ſpargentem, nondum ſedentem ad dextram Patris in pari conſortio regni & gloriæ. Si magnum fuit quod oſtendit Joannes, majus eſt quod oſtendunt Eccleſiæ Prophetæ, qui jam oſtendunt triumphantem in cœlis, oſtendunt regnantem in animis fidelium, præſidentem Eccleſiæ ſuæ. Baptiſta Chriſtum adhuc carnalem oſtendit oculis hominum corporeis, at nunc Prophetæ eumdem oſtendunt ſpiritualem oculis fidei. Plurimi tunc viderunt, & offenſi externa ſpecie, contemſerunt aut etiam oderunt viſum. At hi ſic demonſtrant, ut intuentes in illum vivificentur. Baptiſta hoc oſtendit, quod quodammodo contemſit Paulus: *Etſi novimus*, inquit, *aliquando Chriſtum ſecundum carnem, ſed nunc jam non novimus.* Judæus Dominum noverat ſecundum carnem, factus ſpiritualis multo felicius novit eum fide. Galatæ non viderant Chriſtum, & tamen ante horum oculos Apoſtolus adfirmat Chriſtum fuiſſe depictum, quoniam commonſtrantibus eum crediderant. Evidentius eſt quod ſpiritu contrectatur, quam quod manibus: & felicius indicatur lingua, quam digito corporali. Nec ideo minoris æſtimari debent horum temporum Prophetæ fideles, quod hæc vis non videatur ut olim, donari adflatu Spiritus, aut evidente miraculo, ſed multis ſudoribus velut ematur. Imo quo plus eſt laboris, hoc amplius eſt præmium. Miracula ſuum habuere tempus, nec tamen ideo minus eſt miraculi, quod tacitus ſit Spiritus adflatus: poſtulabat hoc mutata temporum ratio, nec ideo minus eſt gratuitum Dei donum, quia ſic dare placuit. Ejuſdem Spiritus idem eſt donum, ſed pro conditione temporum aliter datum, nec dubitandum eſt, quin perfectiore modo datum. Ad fidei perfectionem expediebat externa ſigna adimi ſenſibus, quæ data fuerant incredulis & infirmis: uter autem perfectius munus adminiſtrat, Pædagogus, qui puerum verberibus metuque coercet, an, qui juvenem ſui juris factum, conſilio regit? Lex erat pædagogus ad Chriſtum: hujus miniſtri ſunt veteres Prophetæ. Inter veteres ac novos medius Joannes Baptiſta. Veteris Prophetiæ jam ſeneſcentis veſtigia quædam aliquamdiu remanſerunt in Eccleſiæ ſuboleſcentis primordiis, donec per univerſum Orbem irradiante veritatis Euangelicæ Sole, paulatim obſcurata ſunt illa minorum corporum lumina. In cœlo nulla fiunt miracula, ubi miraculum eſt quidquid videtur. Nos enim miracula vocamus, quæ præter communem rerum humanarum naturam accidunt. Quotidiana nemo miratur, etiam ſi plus habeant miraculi. Ingens miraculum dicitur quod Dominus paucos exanimes revocavit in vitam, & quotidie ex liquore mortuo gigni vivos homines nemo miratur. Dominus ſemel atque iterum manibus ſuis multiplicavit panes, ut perpauci multis ſufficerent millibus: & quod quotidie ex uno tritici grano mortificato ſurgit ariſta ſexaginta granis gravida nemo miratur. Idem dixit Matthæo telonio præſidenti: *Sequere me*, & illico mutatus paruit vocanti. Hoc miramur omnes, quia ſenſibus exhibitum eſt; magis autem miramur, quod Lazarum jam quatriduo defunctum evocavit ad vitam, mox iterum morte commutandam. Quanto mirabilius eſt, quod ad unius vocem tot zizania vertuntur in generoſum Domini triticum, quod quotidie per Eccleſiæ miniſtros arcana Spiritus energia ſexagenaria cadavera vitæ perpetuæ reſtituit? Quod externis ſenſibus exhibetur, ſuſpicimus ac ſtupemus: quod interius agitur multo præſtantius, non admiramur. Orat Petrus, & corpore reviviſcit Dorcas, obſtupeſcimus: concionatur bonus Eccleſiaſtes & multas animas excitat a morte, nec perinde miramur. Idem eſt qui excitat Dorcadem, & qui convertit peccatorem: ſed majus eſt quod in reſipiſcente peccatoris anima Deus operatur, quam quod in reviviſcente cadavere. Quod Petrus omnium linguis concionabatur, prodigium videbatur omnibus, & erat: quanto mirabilius quod ad unam piſcatoris orationem circiter tria millia hominum transformata ſunt in novam creaturam? Hoc longe magis ſtupendum, quam quod Nabuchodonoſor ex homine verſus eſt in figuram bovis, rurſus ex bove reverſus in hominem.

Miracula ad tempus.

Plus eſt convertere peccatorem, quam excitare defunctum.

Sed vulgaris craſſæque mentis eſt, quæ oculis, auribus, contactuque percipiuntur magis admirari. Qui ſpiritualis eſt, aliter judicat. Itaque ſi Petrus flexis genibus, diu oravit, ad multarum preces excitaturus unam mulierculam ad vitam corporis, cui revocari quid aliud erat quam bis mori: quid faciendum eſt pio Eccleſiaſtæ, qui hoc agit ut quam plurimas animas in peccatis velut in ſepulcro putrefactas, ad veram revocet vitam? Num videntur iſta perpendere, qui a prandio ſemitemulenti, aut mane nocturna gravati crapula prodeunt in ſuggeſtum, & abrupta verius quam abſoluta concione properant ad compotationem? Age igitur, ſi quis Concionatorem æquiparet priſcis illis Prophetis, nonne fateantur omnes egregiam dignitatem illi tributam eſſe? Atqui res ipſa nobis perſuadet, multis nominibus excellentiorem eſſe qui gregi Dominico ſubminiſtrat pabulum Euangelicæ doctrinæ,

Digitized by Google

ctrinæ, si modo sincere bonaque fide suum administret munus. Id si cui nondum persuasimus, dabitur crassius argumentum unde id colligat. In Ecclesiæ primordiis utri erant in majore pretio, Agabus cum suis comitibus aut filiæ Philippi, an Petrus & Paulus? Arbitror, & lapides confessuros nihil esse simile. Tum ab utris Ecclesiæ venit major utilitas, non opinor, obscurum esse. Quid contulit Agabus? prædixit venturam famem, monuitque ut illi neeessitati matura provisione occurreretur, non admodum juxta perfectam Christi doctrinam, qui vetuerat suos esse sollicitos de crastino. Rursus quum idem apud Cæsaream detracta Paulo zona stringeret sibi pedes, prædicens fore, ut is cujus esset ea zona Hierosolymis vincirctur a Judæis, ac Gentibus traderetur, quid profecit? Nimirum, ut Apostolus a tristioribus tristior discederet, non quod ipse formidaret catenas, qui paratus erat & mori pro nomine Jesu, sed quod amicorum lacrymis discrucietur illa beata anima, tota flagrans caritate proximorum. Cæterum, ad Prophetiam, id est, prædicationem Petri & Pauli, quantus Ecclesiæ fructus? At Agabus & Agabo similes in veterum Prophetarum vicem successerant. Tu Paroche, tu Ecclesiasta, in cujus locum successisti? Non in Agabi, sed Apostolorum, imo verius ipsius Christi, in quem potissimum competit Apostolici nominis dignitas. Sit penes alium titulus Domini Apostolici, Legati Apostolici, res & dignitas in eum competit, qui ex delegata auctoritate enarrandis Scripturis Christum annunciat: hoc qui præstat, non Propheta simpliciter est, sed Prophetarum Propheta. Siquidem nobis frustra scripserunt Prophetæ, nisi sit hoc Prophetarum genus, quod illos interpretetur. Est enim vere liber signatus, quem nec litteratus juxta mundum intelligit, quia signatus est, nec idiota, quia litteras nescit. In hoc ordine principatum obtinuit Christus Jesus, qui orsus a Mose & Prophetis aperuit discipulis Scripturas, & sic inflammata sunt illorum corda, quæ prius in Prophetarum verbis frigebant.

Prophetæ allegorias explicat.

Est autem in vetere Lege duplex Prophetiæ genus, *vocalis* ac *muta*; ad mutam Prophetiam pertinent *typi* ac *figuræ*, ad vocalem *vaticinia de Christo*. Mutam Prophetiam aperit Dominus in Euangelio, cum ait: *Sicut Moses exaltavit serpentem in deserto, ita exaltari oportet Filium hominis.* Item: *Sicut fuit Jonas in ventre balænæ tribus diebus ac tribus noctibus, ita filius hominis erit in corde terræ.* In altero crebrius versabatur: in genere, quum ait: *Si crederetis Mosi, crederetis utique & mihi, de me enim ille scripsit*: nominatim, quum Scribis & Pharisæis recte indicat, *Luca 4.* Psalmi vaticinium, *Dixit Dominus Domino meo*, non in Solomonem, sed in ipsum competere. Rursus, quum in Templo lecto Scripturæ Propheticæ loco qui est Esaiæ capite LXI. subjicit: *Hodie Scriptura hæc impleta est in auribus vestris.* Manna quod Hebræis defluxit in deserto, demonstravit fuisse typum cœlestis doctrinæ, quam e sinu Patris detulit in terras, aut esse corpus & sanguinem suum quo reficimur in Eucharistia: postremo in cruce recitans Psalmum XXI. declarat in eo prædicta, quæ tum gerebantur. Similiter & Euangelistæ demonstrant multa vaticinia de Christo prodita, velut quum Joannes indicat quæ de agno Paschali scripta sunt in Exodo, de Christo prædicta esse: quod genus illud, *Os non comminuetis ex eo*: verum hæc persequi non est hujus loci. Sed in utroque Prophetiæ genere nemo plures explicuit allegorias, quam beatus Paulus, veluti *Galat. 4.* quum historiam Agar ancillæ cum filio ejectæ, deque Isaac Saræ filio, item de monte Sina & Sion accommodat ad Vetus ac Novum Testamentum: petram, unde Hebræis sitientibus profluxit aqua in *Aflor. 13.* deserto, docet fuisse figuram Christi. Petrus in concione declarat Prophetiam, *Non dabis sanctum tuum videre corruptionem*, nequaquam competere in Davidem, qui corruptus est in sepulcro aliorum hominum more, sed in Christum, qui integro corpore surrexerit. Idem indicat, diluvium fuisse typum baptismi, *1 Petr. 3.*

arcam Ecclesiæ credentis. Paulus vero vitam omnem Christi commonstrat mysticis typis esse refertam, exponens quid sit illi commori, quid cum illo sepeliri, quid resurgere, quid in cœlum adscendere.

Habes, Ecclesiasta, muneris tui dignitatem, habes onus & præmium, supereſt ut illa vox Pauli, quam Archippo jubet renunciari, semper tinniat in auribus tuis: *Vide ministerium quod accepisti a Domino ut illud impleas.* Fideli Propheta nihil honorabilius, *Coloss. ult.* Pseudopropheta nihil detestabilius: sinceris Euangelistis nihil apud Deum pretiosius, Pseudouangelistis nihil abominabilius. Si agnoscis dignitatem, da operam ut glorifices susceptam functionem: si difficultatem, abjice socordiam, & vigila: si periculum intelligis, cave, ne declines ad dextram sive ad sinistram: si præmium consideras, ne te pigeat ullius difficultatis. Quocumque verteris oculos, est quod excitet sollicitudinem tuam: si sursum adspicias, vides quis sit qui tibi munus istud delegavit, vides paratum stipendium: si circumspicias quæ te circumstant, vides oves Christi tuæ concreditas fidei: si deorsum demittas oculos, vides horribilem male gesti muneris vindictam: si in te ipsum descendas, agnoscis quantam animi puritatem, quantam eruditionem, quantam prudentiam, quantum caritatis ardorem, quantam fortitudinem exigat ista functio, quo vel abstineas si te cognoveris parum instructum, vel ea pares quibus est opus. Qui destinavit ad Olympicum certamen accedere, quid non tum facit, tum patitur, ut palmam auferat? Quanta sollicitudine præparat omnia? Atqui totum illud, quid aliud est, quam ludus? quemadmodum & ludicra sunt præmia, stultæ multitudinis adplausus, corollæ quernæ quæ fatuum declarent citius quam virum cordatum aut fortem. Et, cum in rebus frivolis tam simus solliciti, tamen ad Ecclesiastæ munus audet aliquis accedere, nihilo magis instructus, quam arator ad citharam, nauta ad aratrum? proque tot eximiis virtutibus, quas officii postulat dignitas, nihil adfert præter perfrictam egregie frontem & impudentiam, nihil habens pensi quæ præmia maneant victorem, quæ pœna victum? Parum est exsibilari ab uno populo, sed explodi ab universo cœtu sanctorum Angelorum ac piarum animarum, summa est infelicitas. Itaque qui hoc certamen suscipiunt, Apostolum audiant adhortantem: *Sic currite ut apprehendatis:* ut cum eodem gloriari possint, *cursum consummavi, fidem servavi, nunc mihi reposita est corona justitiæ.*

Præparatio ad munus Ecclesiasticum.

Jam si satis constat Sacerdotis dignitatem multis parasangis, ut ajunt, anteire si cum quocumque mortalium genere conferatur, & ipsis Angelis aliqua ex parte superiorem, supereſt, ut ipsum Sacerdotem, secum conferamus, quo perspicuum fiat, qua parte sui sit maximus. Quinque sunt Sacerdotum, hoc est, Episcoporum, munia præcipua: administrant novæ legis sacramenta, orant pro populo, judicant, ordinant, & docent. Nihil horum non superat Regiam excellentiam. Nullum enim Sacramentum confertur nisi per Sacerdotes, excepto Baptismo, qui non repetitur, etiam a laico rite collatus, sed hoc factum, licet non rescindatur, tamen nihil excusat nisi necessitas, quæ excusatio in aliis locum non habet. Videtur autem Baptismus in locum Circumcisionis substitutus esse, Circumcisio vero nec Sacerdotem nec Levitam requirebat. Verum olim aqua Sacramentali tincto per impositionem manuum dabatur Spiritus sanctus. Hoc solis Episcopis servatum est. Dein progressu temporis baptizatis etiam Infantibus dabatur corpus & sanguis Domini, & hæc res requirebat os & manus Sacerdotis: pro victimis pecudum cæterisque cæremoniis inducta sunt Sacramenta magis spiritualia, Baptismus, Eucharistia, Confirmatio, Pœnitentia, & extrema Unctio, nihil autem horum fit absque deprecatione. Deprecatio vero novæ legis Sacerdotibus cum Veteris Testamenti Sacrificis communis est. Nam, quum incendium irato Deo sæviret in populum, Aaron accepto thuribulo medius stetit inter mortuos

Functiones Sacerdotis inter se collatæ.

Digitized by Google

tuos & vivos, & interventu ſuo Domini furorem vertit in miſericordiam. Orat Sacerdos pro puerpera, & mundatur: orat pro domo lepræ vitio contaminata, & purificatur: orat pro peccatis immolantium, & remittuntur illis: adhæc judicat inter cauſam & cauſam, inter lepram & non lepram: inter mundum & immundum. Et ſi quid controverſiæ incidiſſet gravioris, jubentur ire ad Sacerdotem, qui judicio ſuo litem dirimat. Nunc, ſi quæſtio difficilis oriatur, utrum fas ſit ſuſcipere bellum an non, utrum ratum ſit matrimonium an non, utrum hoc aut illud liceat Principi ac Magiſtratui an non, quo potius eundum eſt, quam ad Sacerdotes peritos in lege Domini? Per hos dirimi conveniebat Regum tumultus, conjugum diſſidia, per hos reconciliari ſimultate conflictantes. Id ſi fieret, ad bellum non eſſet opus tot militibus, ad lites componendas non eſſet opus tot Procuratoribus & Advocatis, nec eſſet tanta querimonia de corruptis judiciis. Summa tranquillitate vivebant Hebræi annis quadraginta ſub Samuele Judice & Propheta. Sed quo ſanctiora ſunt myſteria novæ legis, quo uberior eſt gratia, hoc major eſt dignitas hæc adminiſtrantis. Item quo majora ſunt quæ petuntur, quoque certior eſt per Chriſtum inpetrandi fiducia, hoc major eſt intercedentis auctoritas: rurſus, quo plenior eſt nunc Dominicæ legis cognitio, hoc ſplendidius eſt judicandi munus. Adde his, quod quo ſublimior eſt Eccleſiaſtica functio, hoc excellentior eſt ordinandi poteſtas, præſertim, quum adjuncta ſit facultas per Sacramentum conferendi donum Spiritus. Populus creat Magiſtratum, Rex creat Præfectum, at nec hic nec ille largitur vires ad recte gerendum.

Quum igitur in his, quæ hactenus commemoravimus, novæ legis Sacerdos longe ſuperet & Moſaicorum Sacerdotum dignitatem, quæ tamen id temporis erat in ſummo pretio, & Regum excellentiam, in ultima functione multis partibus ſuperat ſe ipſum: ea conſtat in docendo gregem Domini. Docendi vox complectitur & doctrinam ſanam & admonitionem, & increpationem, & conſolationem, & redargutionem oblatrantium Euangelicæ veritati. Baptizat & Laicus, orat viciſſim pro Sacerdote populus, non difficilis eſt reliquorum Sacramentorum adminiſtratio: at docendi munus implere, ut longe difficillimum eſt, ita idem eſt longe pulcerrimum, quippe cujus utilitas latiſſime pateat. Non ſemper tingit, non ſemper ungit aut abſolvit Sacerdos, ſed docendi munus perpetuum eſt, ſine quo cætera ſunt inutilia. Quid enim prodeſt adultis tinctos eſſe, niſi per Catechiſtam docti fuerint, quam vim habeat Baptiſmus, quid oporteat credere, quomodo juxta profeſſionem Chriſtianam vitam inſtituere? Quid prodeſt ſumtio corporis & ſanguinis Dominici, niſi didicerint, quomodo Sacramentum hoc inſtitutum, quid in nobis efficiat, qua fide quaque puritate debeat ſumi. De cæteris ſimiliter ſentiendum, ne ſingula commemorando fiam prolixior. Ergo, quemadmodum Actor, quum in ſingulis Fabulæ Scenis dat operam ut placeat populo, tum vero in extremo Actu profert quidquid habet artis: ita Chriſtianus Eccleſiaſtes, quum in cæteris functionibus magnam adhibere debeat ſollicitudinem ut placeat Domino, cujus negotium gerit, in hoc extremo docendi munere debet ſe ipſum vincere. Regum multa ſunt munia, eaque præclara, licet omnia Sacerdotalibus functionibus inferiora, ſed hi numquam in magis Regali verſantur officio, quam quum pro concione loquentes, ſuadent pacem, componunt ſeditionem, hortantur ad legum obſervationem, aut pro tribunalibus ſedentes audiunt cauſas, & jus æquum reddunt populo: ita Præſul in omnibus egregius, prorſus in faſtigio dignitatis eſt, quum e ſuggeſto doctrina ſacra paſcit gregem Dominicum, eique diſpenſat theſaurum Euangelicæ Philoſophiæ. Quo magis deplorandum eſt quorumdam præpoſterum judicium, qui jus ordinandi relegant ad factitios quoſdam ac mercenarios Epiſcopos, baptizandi abſolvendique poteſtatem committunt inexploratis, conſecrandi corporis & ſanguinis Dominici facultatem permittunt iis, quos interdum nec convivio nec alloquio dignarentur. Quod omnium eſt excellentiſſimum, docendi munus rejiciunt aliquoties in Sacerdotes abjectiſſimos & Monachos, quibus fortaſſe nollent ſtabuli aut culinæ ſuæ curam committere. Non reprehendo Monachiſmum neque Sacerdotium, ſed delectum præpoſterum. Ipſi vero quid interim ſibi reſervant Pontificiæ dignitatis? Curant equitatum, incolunt arces, alunt ſatellitia, præſunt rationibus, ſerviunt Monarchis, atque ita demum ſibi videntur egregii Præſules. Verum ut iſta reprehenſionem non mereantur, tamen erant potius abjectiſſimis committenda famulis, indigna quæ vel Hypodiaconis delegentur: pudet eorum quæ ſunt honeſtiſſima, in his gloriantur quæ ſunt ſordidiſſima.

Non hic tantum, ſed in omni fere parte vitæ præpoſtera judicia fontes ſunt unde ſcatet omnis morum pernicies. Quotuſquiſque eſt hominum qui non pluris faciat externa bona, quæ fortunæ tribuuntur, quam corporis? Quid non perpetiuntur homines ut locupletes evadant, ut honores conſequantur hujus mundi? navigant, peregrinantur, belligerantur, nullum eſt periculi genus quod non contemnunt. At quanto pauciores ſunt, quibus priora ſunt bona corporis quam animi, temporaria quam æterna? Quem reperias, qui non magis metuat Principem hominem, quam Deum; qui non pluris faciat cognatum aut amicum juxta carnem, quam Chriſtum? Quid in cauſa? niſi quod carnales ſumus, eoque propius accedimus ad naturam animalium, quæ ſenſibus reguntur quam Angelorum, nec agnoſcimus conditionis noſtræ dignitatem, nec ſuſcepti muneris ſublimitatem. Vetus ac profanum oraculum admonet, ut ſe quiſque norit. Philippus, Macedonum Rex, vir alioqui cordatus, quodám tempore cum temulentis bene potus ipſe per medium exercitum diſcurrens agebat choreas, quem Demades Athenienſis Orator ad hunc increpuit modum: *Quid facis, ô Rex? Fortuna tibi impoſuit perſonam Agamemnonis, & tu tibi ipſi ſumis perſonam Therſitæ.* A viro illaudato Rex profanus admonitus ad meliorem frugem recepit ſeſe. Utinam Sacerdotes audiant vocem Chriſti, minitantis in Cantico myſtico: *Si ignoras te, ô pulcra inter mulieres, egredere, & abi poſt veſtigia gregum tuorum.* Hoc puta dictum animæ Paſtoris, qui, quum ſe ducem Eccleſiarum profiteatur, oblitus ſuſceptæ provinciæ, ad quæſtum, ad otium, ad voluptates ſemet abjicit. Is, nimirum, jubetur mutare locum, & quoniam pro ductore gregis ſeductor eſt, abire poſt gregum veſtigia, ut ex Doctore factus diſcipulus parere diſcat prius quam imperet. Hoc ignorantia ſui facit, ut homo conditione proximus Angelo, comparetur jumentis inſipientibus, & ſimilis fiat illis. Facit ut quod in miniſterio ſummum eſt, deleget infimis: quod infimum, ſibi pro ſummo reſervet. Dic mihi, quiſquis es ſacra tiara inſignis, pudet te dum audis confitentes, dum conſolaris adflictos, ſervire Principi Chriſto in membris ſuis: & non pudet in aulicis negotiis, ne dicam in caſtris, ſervire homini Principi? Videris tibi abjectus, ſi e ſuggeſto doceas populum viam Domini: & tibi places, dum inter armatos milites, pene dixeram nebulones, armatus equitas? Laudata eſt in ſacris litteris humilitas, damnata ſuperbia. Sed eſt humilitatis genus, quo nihil deteſtabilius: eſt ſuperbiæ genus, quo nihil laudabilius. Male humilis erat filius ille prodigus, qui, relicta domo divitis ac benigni patris, factus eſt ſubulcus hominis alienigenæ, e cive exſul, e libero ſervus, pro delitiis veſcens porcorum ſiliquis, ſed bene rediit ad ſuperbiam poſtquam cœpit ſuam agnoſcere dignitatem: *quam multi mercenarii ſunt in domo patris qui abundant panibus, & ego hic fame pereo.* E regione eſt laudabilis quædam ſuperbia, quæ facit ut homo memor ad quam dignitatem ſit per Dei miſericordiam evectus, ſeſe judicet indignum, qui ad inhoneſta ſe dejiciat, ut adoptatus in ſortem filiorum Dei, Satanæ fiat ſervus: ut

Præpoſtera judicia hominum.

Perſonæ decorum noſſe.

Superbia bona.

ſacro

sacro lavacro purificatus, vitiis semet inquinet: ut ad cœleste præmium vocatus, venetur terrena commoda. Hæc superbia præcipue decet Sacerdotem & Ecclesiasten: vix enim, arbitror, alios hoc dignos titulo. Audi vulgaris superbiæ exemplum apud Paulum, neque enim illic sub sua persona loquitur: *Tollens membra Christi faciam membra meretricis?* Sed
1 Cor. 9. rursus audi vocem animosi Doctoris: *Melius est mihi mori, quam ut evacuem gloriam meam, quam habeo in Euangelio Christi.* Non gloriatur in palatiis, opibus, satellitio, equitatu, sed ob id erigit cristas, quod laboribus & ærumnis suis illustrasset Euangelium, quod Christi triumphum circumferret in omni loco. Quapropter a tergo relictorum oblitus, ad ea quæ a fronte erant, properat, ut coronam apprehendat: tantum abest ut ad humiliora degeneret.

Nunc quantus pudor est, si quis ex Medico fiat Chirurgus aut Pharmacopola, aut si ex aulico agricola, aut ex œconomo potentis hominis, plebejus coquus? ad quæ si quis adigatur, existiment rem laqueo dignam. Tam excelsi spiritus sunt, tanta animorum generositas in rebus humilibus, tanta vero humilitas & abjectio in iis quæ sunt excellentissimæ dignitatis. Cum primis optandum est a Christo, ut omnes Episcopi dignitatem suam agnoscant, ut Apostolicam superbiam imitentur. Tu certe, Pastor, cui curandi gregis vicariam sollicitudinem delegavit Episcopus: tu Ecclesiasta, cui docendæ plebis officium demandatum est, agnosce muneris tui dignitatem, agnosce quod in omnibus Episcopi functionibus maximum est atque pulcerrimum, in te derivatum esse. Sume igitur, sume tuo magistratu dignam superbiam, ac vehementer erubescendum existima, si quæstui, si luxui, si pudendis voluptatibus, si cæteris plebejæ fecis vitiis servias, sed honorifica ministerium tuum, memor cujus oves curandas susceperis, cujus thesauros dispenses, cui sis officii gesti mox redditurus rationem, quæ præmia maneant fidelem dispensatorem, quæ supplicia infidelem. Hæc qui secum reputet, quonam pacto possit esse securus? Si quis non animadvertit, quid eo stupidius? Si quis intellecta negligit, quid eo deploratius? Ab humi repentibus curis erigat animum tuum consideratæ functionis dignitas, a prævaricatione deterreat delegantis severitas, socordiam excludat suscepti muneris difficultas, industriam ac vigilantiam exstimulet præmii magnitudo, quod non ab hominibus, sed a Deo erit exspectandum: illi militas, ille reddet perenne stipendium. Ne dixeris, quid? gratis serviam populo? Non populo servis, ô bone, sed Christo servis in populo. Et ne quem e plebe contemnas, Christi membra sunt omnes, aut si qui nondum sunt, hoc agitur ut fiant. Puta tibi nominatim dictum quod
Esaia 40. per Esaiam jubet Dominus: *Super montem excelsum adscende tu qui euangelizas Sion, exalta in fortitudine vocem tuam qui euangelizas Hierusalem.* Magnifica legatio tibi commissa est, argumentum difficile persuasu iis qui mundum diligunt. Quodnam? *Omnis caro fœnum, omnis gloria ejus quasi flos fœni.* Quid igitur supereſt, nisi ut carnem abjiciamus, & vertamur in spiritum? Exaresçat fœnum nostrum ad exortum Solis, qui illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, decidat flos noster ad emicantem Euangelii gloriam, quia sequitur: *Verbum autem Domini manet in æternum.* Hujus verbi prædicatio tibi commissa est, noli loqui humilia, noli repere humi,
Mons Sion. e sublimi sublimia loquere. Sion Ecclesiæ typum habet: Siquidem & ipse mons est sustinens Templum Dei, quod est Ecclesia. Huic qui euangelizat, jubetur in alium excelsiorem montem adscendere. Sic Dominus docturus illa sublimia adscendit in montem, & sedit. Mons heroicas virtutes designat in Euangelista, sessio constantiam ac pectus ab omni carnalium cupiditatum tumultu tranquillum. In Sion speculamur cœlestia, in Hierusalem est pacis visio. Ergo, quisquis doces cœlestium bonorum amorem, ac terrenarum rerum contemtum, qui annuncias bona, qui prædicas pacem, quæ exsuperat omnem sensum, ascende in montem, inde clama. Clamoris verbum hic non vocis intentionem, sed ardorem adfectus & prædicationis instantiam declarat. *Non est pax impiis*, clamat Prophetia. Qui pietatem docet, ad pacem vocat. Magna tranquillitas est, habere Deum propitium, magnum oblectamentum, semper præ oculis habere pacem illam cœlestem, quam nec improborum malitia, nec Satanæ invidia, nec ulla iniquitas turbare potest. Hæc est illa cœlestis Ecclesia sanctorum omnium, quæ ædificatur ut civitas, cujus participatio in id ipsum. Videtur & hic pax illa, sed procul ex parte & in ænigmate, illic perfecta videbitur coram.

Ecclesia militans civitas est in monte posita, quemadmodum habet Euangelicus sermo. Sublimis est Euangelica Philosophia, quam attulit is qui venit e cœlis, & ut super omnes est, teste Baptista, ita cœlestia loquitur. Itaque, quî fieri poterit, ut aliquis sublimibus sublimia prædicet, ipse immersus cœno voluptatum, somnolentiæ, luxus & avaritiæ? Adscende igitur in montem, quisquis es, Euangelistâ, non pedibus, sed adfectibus: nam adscendere ad dignitatis gradum, & non adscendere ad sublimes virtutes, descendere verius est, quam adscendere. Hunc autem Prophetiæ locum ad Pastores pertinere, manifeste declarant ea quæ sequuntur: *Sicut pastor gregem suum pascit.* Idem Propheta capite LII. Propheticis oculis vidit tales Euangelistas: *Quam pulcri*, inquit, *super montes pedes annunciantis & prædicantis pacem, annunciantis bonum, prædicantis salutem.* Quid sunt *pedes speciosi?* adfectus ab humilium rerum cupiditate puri. Quid *pedes super montes?* Quid nisi conversatio in cœlis, & animus quæ sursum sunt sapiens, quæ sursum sunt quærens. Quid sibi vult illa repetitio, *annuntiantis, annunciantis & prædicantis? pacem, bonum, & salutem?* Quid nisi instantiam & assiduitatem in negotio Euangelico, quod divus Paulus vult annunciari opportune & importune. Annunciamus nova, prædicamus publica: nova lætaque nunciantis vox meretur adplausum, præconis vox ad omnium aures penetrat. Exilis erat vox Synagogæ, vix unam regionem personuit, quum de Euangelicis præconibus dictum sit: *In omnem terram exivit sonus eorum, & in fines terræ verba eorum.* Lex uni populo data est, gratia Christi ad cunctas orbis nationes porrigitur: præconi Euangelico dicitur: Clama, ne cesses, noli timere. Rursus LVIII. *Clama, ne cesses, quasi tuba exalta vocem tuam.* Ad hujusmodi tubarum concentum concideruht muri *Hiericho*, quæ vox Hebræis *lunam* sonat. Luna terræ proxima est, ipsa vaga ac mutabilis, quales sunt qui rebus humilibus ac fluxis sunt adfixi. Sed hujusmodi lunaticæ cupiditates corruunt concentu tubarum Sacerdotalium. Sacri sunt qui personant, sacræ sunt tubæ, quarum usus erat in Jubilæo, quemadmodum legis Josuæ VI. Dirutis terrenis adfectibus, qui nos in servitutem adigunt, sequitur libertas spiritus. Hæ tubæ non sonant profana, non humilia & lunatica, sed sublimem illum Justitiæ Solem, Christum, qui numquam mutatur. *Est* enim juxta Paulum, *heri & hodie, idem in secula.* Certa victoria est, quum ad Sacerdotalium tubarum clangorem acclamat armata multitudo. Id fit quoties energia Spiritus vox Ecclesiastæ penetrat in auditorum præcordia. Quemadmodum apud beatum Paulum, idiota qui audit Prophetam in sensu loquentem, procidit in faciem suam, glorificatque Deum. Et in Euangelio Judæi commoti tuba Joannis Baptistæ acclamant, *quid faciemus, ut salvi simus?* Et in Actis ad primam Petri buccinam, legitur enim sustuliſſe vocem, *compuncti corde acclamant: Quid faciemus, viri fratres?* Et amplexi sunt Euangelium homines ferme ter mille.

Verum ut ad priorem Esaiæ locum redeam. *Vox*, Eccle-
inquit, *speculatorum tuorum, levaverunt vocem, si- siasta*
mul laudabunt. Quisquis Euangelicus præco velit speculator.
haberi, in specula sit oportet, ut e sublimi non sibi tantum, sed & aliis vigilet. Septuaginta pro *speculatoribus* verterunt *custodes*, videlicet, qui agunt

Digitized by Google

excubias ſuper Eccleſiæ mœnia. Memineris igitur, quiſquis es, Euangelii præco, tibi juxta Prophetæ ſermonem ſtandum ſuper cuſtodiam die ac nocte, ut ſi ſonuerit vox ex Seyr, cuſtos quid de nocte, cuſtos quid de nocte, in promtu ſit quod reſpondeas. Quid eſt *laudabunt* ſive *lætabuntur ſimul*? declarat Eccleſiaſtarum in ſua doctrina concordiam, quam hiſce temporibus, proh dolor! in multis deſideramus: Audimus clamorem exſultantium, ſed diſſonum ac
Eſa.21. diſcordem. Quid autem ſonat præco legis? *Anima, quæ peccaverit, morietur. Et niſi perſtiteris in his, quæ ſcripta ſunt in libro hoc, omnes imprecationes evenient tibi.* Præcepta denunciat, & minis terrorem incutit præco Moſaicus: quid præco Eccleſiaſticus? Annunciat omnibus Gentibus, ſub quocumque cœlo degentibus paratam eſſe per fidem in Chriſtum Jeſum remiſſionem omnium peccatorum. Annunciat cum Angelis pacem hominibus in terra, non per legis opera, ſed per Dei liberam voluntatem ac benignitatem gratuitam, *qui erat in Chriſto mundum reconcilians ſibi*, annunciat pro vindicta bonum, pro exitio peccatis hominum debito ſalutem. Cui prædicantur iſta? Sion, quæ nunc eſt Eccleſia per univerſum Orbem ſparſa, ſic enim habet Prophetia dicens: *Sion regnabit Deus tuus.* Ubi regnat peccatum, ibi non eſt regnum Dei: ubi regnat caro, ibi non regnat ſpiritus: ubi regnat ſuperſtitio, ibi non regnat vera pietas. Itaque quotidie precatur Eccleſia, *Adveniat regnum tuum.* Si Deus regnat in nobis, & nos cum illo regnamus in libertate ſpiritus. Hoc regnum illuſtratum eſt, quum in die Pentecoſtes ſupervenit Spiritus in Apoſtolos. Fuerat eodem die data lex in monte Sina, audita ſunt tonitrua, viſa ſunt fulmina, horruerunt omnes montem fumigantem ac Moſis faciem quaſi fulgurantem, ſed in neminem deſcendit iſte Spiritus, qui gratis per fidem condonat peccata, confert juſtitiam ac libertatem. Utramque vero Prophetiam loqui de gratia per Chriſtum facta, illud declarat quod una ſic habet: *Conſolatus eſt Dominus populum ſuum, redemit Hieruſalem, paravit Dominus brachium ſanctum ſuum in oculis omnium gentium, & videbunt omnes fines terræ ſalutare Dei noſtri.* Altera ſic ingreditur: *Conſolamini, conſolamini populus meus, loquimini ad cor Hieruſalem.* Corde creditur ad juſtitiam, quæ per fidem in Chriſtum promittit ſalutem, & quoniam ſpiritualia loquitur, loquitur ad cor. Nullus autem poteſt loqui ad cor populi, niſi loquatur ex corde. Lex autem a Judæis exigens opera, territans ea non præſtantes, nec addens gratiam, non loquebatur ad cor, ſed ad corporis aures tantum.

Loqui ad cor.

Poſt eam vero Prophetiam, quam primo citavimus
Eſa.52. loco, ſequitur evidens de Chriſto vaticinium: *Ipſe vulneratus eſt propter iniquitates noſtras, attritus eſt propter ſcelera noſtra, diſciplina pacis noſtræ ſuper eum, & livore ejus ſanati ſumus: omnes nos quaſi oves erravimus, unuſquiſque in viam ſuam declinavit, & poſuit Dominus in eo iniquitatem omnium noſtrûm.* Alia Scripturarum loca ad alios pertinent, dum alia præcipiuntur Maritis, alia etiam Uxoribus, alia Virginibus, alia plebeis, alia Regibus, alia Sacerdotibus: hoc præconium ad univerſos pertinet, quod niſi pervenerit ad cor hominis, nulla cuiquam eſt ſpes ſalutis. Apud eumdem Prophetam præcipitur & illud ſpeculatori, ut quodcumque viderit, annunciet. Quid annunciat ſpeculator externus? e turri procul videt equitatum, aut claſſem, illico dat ſignum tintinnabulo, ne periculum inopinantes opprimat. Eſt igitur boni Paſtoris officium, videre procul, videre per tenebras, in omnem partem habere intentos oculos, ut non tantum præſentibus medeatur malis, ſed procul imminentibus vitiorum periculis occurrat, Schiſmatum, Hæreſeôn, Bellorum, Paganiſmi, Judaiſmi. Quiſquis prudenter de futuris conjicit, Propheticos habet oculos, & niſi clare tinnitu det ſignum dormitantibus, quidquid malorum acciderit, ipſius imputabitur ſilentio. In turri excubanti capitale eſt, ſi hoſtem adventantem aut non præviderit, aut non prædixerit: ſed nulli periculoſiores ſunt hoſtes, quam vitia capitalia, quæ perimunt animas, quæque Chriſtum occidunt in membris ſuis. Quæ igitur pœna manet ſpeculatorem ſi hic fuerit mutus? Speculator craſſus videt hominem inſidias molientem, & capitalis eſt niſi mature denunciaverit: & tu vides Satanam ſuffodientem cuniculos, & taces? Vigilantiſſimus ſpeculator erat Abacuc, qui ait: *Super cuſtodiam meam ſtabo, & figam gradum ſuper munitionem, & contemplabor ut videam, quid dicetur mihi, & quid reſpondeam ad arguentem me.* Eccleſiaſtas appellat & illud vaticinium quod eſt apud Eſaiam: *Super muros tuos conſtitui cuſtodes, tota die & nocte in perpetuum non tacebunt.* Qui reminiſcimini Dominum, ne taceatis, & ne detis ſilentium ei. Audin' concionator? non in popinis, ſed in mœnibus ſis oportet, ſi velis officio tuo fungi: nec fas eſt tibi ullo tacere tempore, neque nocturno neque diurno. Utrimque enim populo Dei imminet periculum: in adverſis per adflictionem ſollicitatur ad blaſphemiam, deſperationem, & defectionem a Deo; in proſperis per blandimenta carnis illicitur ad oblivionem Dei. Aut noctem accipe, quum Satanas abſque fuco ſollicitat ad ebrietatem, luxum, adulterium, & ſcortationes, quæ ſunt opera nocturna ac tenebrarum: diem, quum ſub perſona religionis ac pietatis inſidiatur Dæmonium meridianum: utcumque hoc habet, omnino vigilandum eſt cuſtodi Hieruſalem.

Eſa.62. *Aſſiduitas Eccleſiaſtæ.*

Nec audiendus eſt, ſi quis reſpondeat, hæc omnia quadrant in Prophetas primi generis, qui Redemtoris adventum prænunciabant, quid opus eſt nunc tot clamoribus, quum conſtet illum jam veniſſe? Imo Chriſtus nondum omnibus venit: nondum venit Judæis, qui Meſſiam ſuum etiamnum exſpectant: non venit iis, qui non credunt illum morte ſua redemiſſe mundum: non venit iis, qui alium eum fingunt quam eſt, velut Arianis, Eunomianis, Sabellianis: denique, nondum venit illis, qui illum ore profitentur, factis abnegant: iis demum vere venit, qui Spiritu illius vivunt agunturque, & quiſquis cum Apoſtolo dicere poteſt: *vivo autem jam non ego, vivit vero in me Chriſtus.* Erant qui reclamabant Chriſtum venturum annunciantibus, nec pauciores ſunt qui reſiſtunt illius Euangelio. Erant qui Chriſtum in carne verſantem occiderunt, utinam non eſſent qui periculoſius illum occiderent in animis hominum! Quicumque bene credentem pertrahit in errorem Hæreticum, Chriſtum occidit: qui puellam ſimplicem a pudicitiæ ſtudio pellexit ad libidinem, in ea Chriſtum occidit: proinde nec minus negotii, nec minus eſt hodie periculi ſincere Chriſtum annunciantibus, quam olim fuit. Per linguam potiſſimum occiditur Chriſtus, per linguam naſcitur ac renaſcitur in nobis. *Corrumpunt mores bonos colloquia prava.* Rurſus naſcitur in iis qui regenerantur verbo vitæ, & quoties erudita correptione denuo formatur in hominum mentibus. Etiam tum, quum in terris mortale corpus geſtaret Dominus, linguis confoſſus eſt & interfectus. Qui accuſabant apud Pontifices, apud Pilatum, qui clamabant, tolle, crucifige, pro gladiis acutis uſi ſunt linguis. Quidquid tunc geſtum eſt juxta ſenſus humanos, id quotidie fit juxta ſpiritum, & hoc majore pernicie, quo ſpiritualia potiora ſunt corporalibus. In his igitur præcipue locum habet, quod in Proverbiis dixit Solomon: *Mors & vita in manibus linguæ.* Sunt qui in lingua geſtant virus, aſpidum veneno præſentius: ſed rurſus ſunt qui lingua medentur lingua ſauciis, & lingua medica ſanant peſtilente lingua infectos, ſicut idem docet: *Linguæ ſapientis ſanitas.* Quin & gentium proverbiis teſtatum eſt, *animæ ægrotanti medicum eſſe ſermonem.* Pſalmus item habet: *Emiſit ſermonem ſuum & ſanavit eos.* Quanta vis ſit linguæ humanæ, & veterum monumentis abunde teſtatum eſt, & quotidie videmus, dum unius hominis lingua civitatem univerſam, imo totam regionem prius tranquillam, ad bellum concitat, rurſus inſtructas acies ac ſanguinem ſitientes cogit arma deponere, evertit Reſpublicas pernicioſo conſilio, & eaſdem ſi velit ſervat ſalubri conſilio, conciliat fœdera Principum, & conciliatas dirimit, conglutinat matrimonia, & conglutinata dirimit.

Chriſtus nondum omnibus venit.

Chriſtus quomodo occiditur.

Prov. 15.

Lingua medica.

Lingua vis.

Digitized by Google

mit. Si tantum valet lingua hominis, quanto præsentiorem vim habet Ecclesiastæ lingua, quæ organum est Spiritus sancti. In hujus linguæ manibus vere mors est & vita: vita est quum peccatores convertit ad pœnitentiam, mors est quum jugulat in eis veterem Adam cum actibus suis. Hic, nimirum, est thesaurus, unde dives paterfamilias profert nova ac vetera, videlicet, instructus utriusque Testamenti litteris. Sunt canes quos detestatur Paulus, jubetque caveri, quippe operarios iniquitatis: & sunt laudati canes, qui latratu deterrent fures nocturnos, conantes irrumpere in domum, unde Græci vocant οἰκουρὸς, id est, *custodes domus* & *excubitores*, cujusmodi canis non erat ille, quem redarguit Psalmus, *Si videbas furem, currebas cum eo.* Quemadmodum autem fures, solent objecta esca canibus vocem adimere, ita quibus carius est privatum emolumentum, quam gregis Dominici publicum, ii, Ecclesiastis latrare incipientibus, pecuniam aut Sacerdotium velut offam in fauces injiciunt ut sileant, & furibus prodant domum Dei. Atqui fideli excubitori, qui stat super muros Hierusalem, neque noctu neque interdiu tacendum: nec, ut solent ingenerosi canes, ad projectum cibum vocem continet, nec pro frusto panis sustinet a cœlesti excidere præmio. Hujusmodi canes apti sunt ad venatum animarum, qui norunt quando debeant mutare vocem, & quibus ambagibus feram in casses Domini protrudere. Postremo dicitur hoc animal vulneribus medendi vim in lingua habere. Elingunt saniem, nec sinunt saucium locum exputrescere. Talem oportet esse linguam boni concionatoris, ut nullus ab hujus colloquio discedat, nisi purior: bonis per infirmitatem prolapsis, blandis monitis lenique correptione medeatur, insanabiles fideli latratu submoveat. Ne quem pigeat hujus cognominis, magna est horum canum apud Deum dignitas: Nam in mysticis litteris qui vocantur *canes*, iidem appellantur *Dii*, appellantur *Prophetæ*, quemadmodum docuimus, appellantur & *Reges*, si quem tituli majestas delectat. Constat enim Psalmum LXVII. agere de præconibus Euangelii, in quò legimus: *Pluviam voluntariam segregabis Deus hæreditati tuæ:* Hæc, nimirum, est illa pluvia cœlestis doctrinæ, quæ fœcundat terram nostram. Et sequitur: *Dominus dabit verbum Euangelizantibus virtute multa.* Hi sunt qui dormiunt inter medios Cleros, in utriusque Testamenti litteris per fidem secure conquiescentes: *qui pennas habent columbæ deargentatas*, Euangelicam, videlicet, simplicitatem, cum puritate vitæ morumque nitore conjunctam, non sine grato tinnitu salutaris doctrinæ, non terrena tinnientis, sed cœlestia. Quamquam autem & nitet argentum, si recte exerceas, & tinnitu delectat, tamen si negligas, obnoxium est rubigini; Si Concionator assideat litteræ, rubiginem ducit illius doctrina. Sequitur igitur, *& posteriora ejus in pallore*, sive *virore auri*: prior est littera, posterior est sensus mysticus, is non corrumpitur, sed perpetua viret auctoritate. Cæterum, a quo auctore proficiscuntur hæc omnia? Nimirum, a Rege virtutum dilecti, qui *dat verbum Euangelizantibus virtute plurima*: a Rege exercituum, quem Paulus appellat Regem seculorum.

Canes boni & mali.

Judæi tinnitum habent argenti, sed multa ærugine vitiatum: nos aurum habemus, spiritualibus spiritualia comparantes. Summus Euangelista fuit Dominus Jesus, hunc Pater unice dilexit, tamquam unigenitum; prius est quod carnale est, deinde quod spirituale: Sed quod spirituale est, longe præstantius est. Siquidem & juxta Græcorum proverbia, τὰ δεύτερα ἀμείνω dicuntur. Vel hæc imago nobis depingit Christianum Ecclesiasten. Pennis opus est, ut spiritu subvolet ad cœlestia, atque eodem cæteros subvehat. Sed columbæ pennis est opus, vel quod nulla avis in volatu sit pernicior, vel quod nulla simplicior aut innocentior. Sed duplici tinnitu est opus, argenti & auri: videlicet, ut in explicando sensu humiliore, candidus sit & apertus: mox provectioribus, aperiat aurum reconditæ sapientiæ, quam Paulus loquitur in mysterio, non quibuslibet, sed perfectis. Mundana sapientia prima fronte magna quædam & admiranda profitetur, sed si penetres altius, plane carbones pro thesauro reperias. Diversa est Euangelicæ Philosophiæ natura, longe plus habet in recessu, quam fronte præ se ferat, & quo penitius fueris ingressus, hoc splendidiores ostendit opes. Quam igitur fuerit indecorum, si Ecclesiasten professus, sis pro columba sus in cœno vulgarium delitiarum volutatus, pro argento habeas lutum in pectore, pro auro carbones? Luteum vas nihil crepat nisi lutum, & qui terrenus est, terrestria loquitur. Sunt alia multa in Sacris Litteris, quæ declarant dignitatem, utilitatem, difficultatem, ac præmii magnitudinem paratam iis, qui bona fide gerunt commissam provinciam: sed plura sunt quæ dira minantur iis, qui Pastoris gerunt personam, re lupos aut proditores agunt gregis Dominici: nos tamen ea colligere maluimus, quæ alliciunt, quam quæ territant. Vix enim fieri potest, ut sincere gerat Ecclesiasten Euangelicum, qui metu compellitur ad officium. Fides est, quæ nullum refugit periculum, caritas est, quæ nullum refugit laborem. Quæ duo si adsint, nihil opus est terroribus: si non adsint, non multum conducunt terriculamenta, & si conducunt, conducunt rudibus. Ecclesiasten non oportet esse rudem, qui rudes suscepit erudiendos.

Tinnitus auri & argenti.

Ostendimus rationem, quæ facit ut nec dignitas adducat supercilium, nec difficultas desidiam, nec periculum desperationem. Huic itaque Volumini propemodum satis datum videtur argumenti, si paucis admoneamus, quibus rationibus Ecclesiastes sibi possit apud populum gratiam simul & auctoritatem parare, partamque tueri. Siquidem hi duo præcipui stimuli sunt ad docilitatem, amor & auctoritas docentis: amor facit, ut libenter citraque tædium auscultemus: auctoritas, ut quæ traduntur, vera esse credamus. Quum amorem dico, Christianum intelligo, non vulgarem: quum auctoritatem, eam intelligo quæ virtute, non fuco paratur. Quod si forte hæc aliunde contigerunt, prudentis est, humanis populorum adfectibus, qui nec immodici, nec cum vitio conjuncti sunt, ad pietatis profectum abuti. Multis formæ gratia conciliat favorem, aut patria communis, aut affinitas, aut alius quispiam adfectus humanus: hanc occasionem arripiat Ecclesiastes, quod humanum est, vertens in profectum spiritualem. Sunt qui miro studio prosequuntur divi Franciscl discipulos, sunt qui impensius faveant Dominicanis: hic adfectus mere humanus est, & inter æque pios sæpe diversus, eoque ut hic favor captandus non est, ita, si sponte adsit, est in auditorum commodum accommodandus. Itidem multis auctoritatem conciliat ipsa corporis species, atque oris dignitas, generis claritas, sacra vestis, titulus, ætas: aut aliud quidpiam his adsimile. Non est quidem Christianæ perfectionis quemquam e rebus hujusmodi externis æstimare: tales enim objurgat beatus Paulus, quod ea modo viderent quæ secundum faciem sunt, eo quod qui hisce ex rebus magni faciunt hominem, e diversis contemnunt: sed quoniam Ecclesiastes cogitur omnia fieri omnibus propter hominum imbecillitatem, hoc adfectu simplicium velut esca abutetur ad illiciendos imperitorum animos, donec proficiant ad meliora. Evenit hoc Domino Ecclesiastarum Principi: humanæ naturæ species, & vitæ humilitas offendit plerosque Judæorum, crucis infirmitas offendit etiam intimos discipulos. Dominus tamen passus est, a suis aliquamdiu juxta carnem amari, donec proficerent ad ea quæ sunt spiritus. Itidem Pauli vincula multis fuere scandalo, eoque firmioribus gratias agit, quod non resiliissent ab Euangelio, Doctoris sui adflictionibus offensi. Dominus jubet Doctorem ex operibus æstimare. Sub sordido pallio, despicabili turpique corpusculo latet interdum animus cœlo dignus: & tamen Moses vetat ne cæcus, aut claudus, aut gibbo deformatus, aut hernioſus, aut alia quacumque corporis macula notabilis accedat ad altare, quam vis genitus e stirpe Aaron, nec ingrediatur intra velum:

Quæ res Ecclesiastæ conciliant favorem & auctoritatem.

Levit. 21.

Digitized by Google

velum: non quod iſta contaminent Templum Domini, ſed externa ſpecies frequenter offendiculo ſit infirmis. Quid, quod poſt abolitas legis umbras, Romani Pontifices ſtatuerunt ne claudi, luſci, debiles aut mutili, aut minores ætate præſcripta recipiantur ad miniſterium Eccleſiaſticum: non quod ſit reſpectus perſonarum apud Deum: Nam in Euangelica parabola, mendici, cæci & claudi compelluntur ad convivium Regale: ſed quod vulgus hominum ex his quæ patent oculis corporalibus, ducitur in contemtum rerum ſpiritualium. Huic multitudinis adfectui ſic indulgendum eſt ad tempus, ut paulatim tamen alliciatur ad perfectiora: ita præceptor tolerat diſcipulum etiamnum rudem, veluti lactans illum munuſculis ac laudibus, ne reſiliat ab inſtituto. Alioqui nihil erat opus hac de re ullam facere mentionem. Quiſquis enim iis virtutibus præditus eſt, quas ante commemoravi, hunc facile & auctoritas & favor plurimorum comitabitur, ſi modo in his perſeveret. Nam omnium ſuffragiis adprobari, hactenus nulli mortalium contigit. Huc quatenus licet enitendum Eccleſiaſtæ, ut omnibus placeat per omnia, bonumque teſtimonium ſibi comparet, etiam apud illos qui foris ſunt, Paulinum illud ſemper habens in animo: *Omnia mihi licent, ſed non omnia expediunt.*

Ut igitur auctoritas & maturius & apud plures contingat Eccleſiaſtæ, diligenter ea vitet, quæ conciliant homini contemtum, eaque in ſe declaret, quæ vulgus ſuſpicit. Luxus, temulentia, ſomnolentia, voluptates, præcipue libido, inepta ac ſtulta loquacitas, futilitas, & nimia familiaritas, vanitas, inconſtantia, adulatio, captatio munerum, levium vulgariumque rerum admiratio, reddunt hominem contemtibilem, elevantque auctoritatem. Contra conciliant auctoritatem, ſobrietas, victus parſimonia, vigilantia, pudici mores, ſermo parcus ac ſale conditus, ſilentii fides, gravitas in moribus, in dictis veritas, comitas decenti gravitate temperata, convictus cum graviſſimis quibuſque, cum perditis ac proſtitutæ famæ hominibus aut nullum commercium, aut rarum, idque monendi gratia, non compotandi, ſi non aliter cum illis agat, quam ſicut medicus cum ægrotis, cum divitibus talia ſint colloquia, ut nec importuna auſteritate provocet illos ad iracundiam, nec ad gratiam loquens incidat in ſpeciem adulationis. Munera ne temere a quoquam recipiat, ſed in recuſando adſit comitas, ſervet undique integram libertatem ſuam. Quiſquis enim accipit munus, neſcio quo pacto perdit aliquam fiduciæ ſuæ partem: & qui donat, minoris illum facit qui accipit. Hoc vitium arguit occaſio. Quum Eccleſiaſtes liberius admonuerit eum qui dedit, tum incandeſcit ſtomachus, & ingratus vocatur, qui pro vili beneficio reponit multo præſtantius. Hoc perſpiciens Apoſtolus, non dignatur a Corinthiis accipere, ſed maluit coria conſuere, quam aliquam Apoſtolicæ libertatis partem amittere, non quod venaretur gloriam ab hominibus, ſed quod hoc expediret Euangelio. Itaque male conſulunt auctoritati ſuæ, qui ſponte currunt ad menſas divitum, ac venantur Magnatum opipara convivia: ſed multo pejus conſulunt, qui magnam diei partem deſident in publicis cauponum diverſoriis, inter homines parum ſobrios, ſimulque cum illis nugantur de rebus quibuſlibet, ebibentes & ipſi præſcriptum vini modum, ac viciſſim invitantes alios. Interdum & in multam noctem luditur chartis ac teſſeris, & ſaltatur inconditis motibus; denique domum redit Paſtor ovium ſic adfectus, ut eorum brachiis ſuffulciendus ſit quorum animos oportuit ab eo fulciri. Adde jam huc concubinam uxoris loco, nec eam unam, & ſi una eſt, procacem atque imperioſam. Quis illius dictis audiens erit, aut quis eum reverebitur, cui conſpicit imperare mulierculam? Obſecro, qui ſic perpetuo vivit, ut ſit unus e fece plebis, ut inter abjectos abjectiſſimus, quid auctoritatis habiturus ſit in docendo, quid gravitatis in admonendo? Aut quis audebit illi vitæ ſuæ ſcenam in confeſſione detegere, quem videat quotidie vino cereviſiave uvidum & ſua ipſius effutire arcana? Hæc ſcio dictu parum eſſe decora, ſed, utinam non majore dedecore paſſim fierent, nec jam in vicis tantum, ſed in urbibus quoque! Verum hoc veniæ mihi velim in hoc argumento perpetuo concedi, ut ſi quid admonendi gratia per occaſionem dicetur, nec bonos offendat ad quos non pertinet, nec his vitiis obnoxios irritet, quos cupimus non traducere, ſed Chriſto gratiores reddere.

Jam quum populus habeat ubique ſuas quaſdam peculiares ineptias, veluti ſodalitates & compotationes in Templis, ſuperſtitioſas circumlationes Divorum, velut apud Flandrios Livini & Winochi, ludoſque ridiculos, qui ſic diutina conſuetudine invaluerunt, ut abſque tumultu non facile queant abrogari, & ſi abrogentur, periculum eſt, ne abrogatis ſuccedant ineptiora, Paſtor ab hujuſmodi ſpectaculis ſeſe ſubducat, vel hoc modo ſignificans ſibi non probari quæ geruntur. Quoniam autem in diverſis regionibus diverſæ ſunt hujuſmodi ludorum formæ, ut lector intelligat quid velim, unam atque alteram exempli cauſa proferam. Apud Anglos mos eſt Londini, ut certo die populus in ſummum Templum, Paulo ſacrum, inducat longo haſtili impoſitum caput feræ, (Damas illic quidam appellant, vulgus Capros, quum re vera ſit hircorum genus cornibus palmatis, in ea Inſula abundans) cum inamœno ſonitu cornuum venatoriorum. Hac pompa proceditur ad ſummum altare, dicas omnes adflatos furore Deliæ. Quid hic faciat Paſtor? Si reclamet, violenta res eſt conſuetudo, ac citius aliquid ſeditionis excitet, quam medeatur malo. Alibi per ſegetes circumfertur corpus Domini, hoc indecentius quod geſtatur a Sacerdote equeſtri. In pagis atque etiam oppidis quibuſdam, opificum ordines habent pompas ſuas. Mali erecti geſtantur a multis ſudantibus ac defecturis, niſi ſubinde potu reficiantur, in ſummo eſt Divus, cujuſque opificii Præſes. Habet populus & alios ludos pompaſque, in quibus circumferunt ſpectacula, circumducuntur virgines mire cultæ, dicuntur fiuntque multa diſſimulanda magis, quam probanda. Hujus generis apud Italos ſunt Taurea certamina, & curſus aſinorum, bubalorum & equorum. Hujuſmodi ſpectaculis non decet eos intereſſe, quorum auctoritas, deberet populum a talibus ineptiis revocare. Idem ſentiendum de ſimilibus ſpectaculis, quæ fortuito incidunt: veluti quum ducitur opulenta ſponſa, quum Principes agunt ſuas comœdias, vel funebres, vel triumphales, ad quas inepto ſtudio currit imperita plebecula. Ægre a Chriſtianis ſublata ſunt pugilum & gladiatorum certamina. Verum hoc malum quando funditus exſtirpari non poteſt, Eccleſiaſtes prudens, ſi queat, temperabit licentiam, certe ſpectando non præbebit multitudini probantis ſpeciem.

Superſtitioſi populi ritus.

Porro, ut nimia familiaritas parit contemtum: ita patria nonnumquam elevat auctoritatem, id quod evenit Domino Jeſu, qui, quod proverbio dici ſolet, *Prophetam minus eſſe acceptum in patria*, non eſſe vanum, ipſe comperit experimento. Adverſus hunc hominum adfectum, geminum eſt remedium, ut Eccleſiaſtes idem faciat quod fecit Dominus, relictis propinquis & cognatis alio ſe conferat, docturus Euangelium: aut in procul diſſitam regionem ſecedat, præcipue Religionis & ſtudiorum nomine celebrem. Illic diu commoratus, tandem ceu peregrinus redeat, excitata jam & erecta multorum exſpectatione. Præterea & ætas utraque parit interim contemtum, juventus, & admodum provecta ſenectus: illa negligitur velut imperita rerum, hæc deſpicitur tamquam delirans: utrique malo remedium aliquod adhibebitur, ſi juvenis Apoſtoli conſilio pareat: *nemo adoleſcentiam tuam contemnat.* Quo pacto id fiet, inquis. Si vitam, ſi ſermonem, ſi vultum ac geſtus omnes ita componat ad ſobrietatem, ad pudicitiam, ad gravitatem & conſtantiam, ut in ſe declaret eſſe verum quod dixit ille Sapiens, *ſenectus venerabilis eſt non diuturna, neque*

Ætas contemtum pariens.

1 Tim. 4.

Digitized by Google

que numero annorum computata. Capitis canitiem & rugas frontis, etiam fatuis ac morionibus adfert ætas, sed ea demum venerabilis est canities, quæ renidet in moribus ab omni specie levitatis ac juvenilium desideriorum alienis. Senes ita tuebuntur auctoritatem suam, si perpetuo sobrii sint, si minime difficiles aut iracundi, si vitent inutilem garrulitatem, sed parci circumspectique sint in verbis, ut non loquantur nisi præmeditati vel necessaria vel utilia, nec quidquam excidat ineptum aut futile dictu, aut omnino indignum canitie, præsertim inter juvenes agenti: neque asper sit aut morosus in objurgando, si quando res postulat increpationem, sed admonitionis acrimoniam Christiana lenitate temperet: neque quibuslibet sese negotiis admisceat, non omnes fabulæ partes omni conveniunt actori, quædam in alios rejiciat. In summa, sic moderetur omnes actiones suas, ut illi senectus nihil attulisse videatur nisi majorem rerum usum, judicium perspicacius, consilium fidelius, animum placabiliorem. His rebus fiet, ut quemadmodum Paulus jubet honorari viduas, quæ vere viduæ sint, ita populus veneretur senes, qui vere senes sunt.

Gratuita prædicatio. Verum, ut redeamus ad id, quod de largiendo diximus, fatemur, esse æquissimum, ut qui ministrant altari, vivant ex altari, sed vivant tantum, non luxurientur. Vehementer tamen optabile sit, si plures imitentur præclarum Apostoli Pauli exemplum, qui gratuito prædicabat Euangelium, non ignarus quid deberetur, sed magis perpendens quid expediret ad propagandam Christi Religionem, & ad tuendam Apostolicam auctoritatem, præsertim apud Corinthios, ut opulentos, ita quæstus avidos. Sed, utinam non ita passim essent hoc seculo Corinthiorum similes! quum Pauli similes nullos reperias. Dixerit aliquis, exemplum hoc inutiliter inducendum esse, propterea quod quum populus seminanti spiritualia, debeat sua carnalia, ac perpaucos videas, qui bona fide, quid debent, exsolvant, quid futurum esset, si per gratuitum Ecclesiasten discerent nihil dare? Ab his intestinis semel gustatis numquam abigerentur: itaque brevi fieret, ut abrogatis salariis, nec ullis existentibus qui vellent gratis docere, in totum Pastoribus destituerentur Ecclesiæ. Verum ista ratio nihil commovit Paulum, quo minus gloriaretur se gratuitum agere Euangelistam, neque metuebat ne deessent verbi Præcones, sed magis verebatur ne populi liberalitas pro Pastoribus invitaret lupos: nam ad emolumentum properant omnes, ad gratuitum laborem nullus accedit nisi vere pius. Quod si temporibus illis, quum tanta esset Christianorum paucitas, nec ulla præscripta salaria quæ possent exigi, non defuerunt qui ultro suppeditarent Apostolis ac Senioribus, quomodo nunc metuimus, ne bonis ac fidis Pastoribus desit victus ac vestitus? non dabunt Corinthiorum similes, sed tanto largius dabunt Macedonum similes: nullus est populus qui non sit ex utroque genere mixtus, & Paulinum exemplum semel atque iterum editum fortassis alliceret plures ad æmulandum. Quid ni hic idem speremus, quod quotidie videmus in cæteris accidere? Apud priscos aliquis cœpit pallio semitectus cum baculo obambulare, ac mendicato vivere, & obviis maledicere: adeo non defuerunt qui institutum hoc imitarentur, ut hinc orta sit Philosophorum familia, quæ Cynicorum dicitur. Sic inter Christianos fuit aliquis, qui ferrea lorica indutus incederet, cætera nudus, adeo non defuit imitator, ut hinc Ordo novus Monachorum examinibus accesserit. Erat alius, qui cannabea tunica tectus reliquo corpore nudus obambularet per æstatem pariter atque hiemem, crucem ligneam gestans, nec domum habens quo se reciperet, nec pecuniam attingens, nec alia re vescens quam pane & herbis aut pomis crudis, nec aliud bibens quam aquam crudam, videmus non defuisse qui imitarentur. Quis credidisset fore qui beati Franciſci institutum imitarentur? Mundus his undique plenus est. Equidem arbitror fore, ut si quis exsisteret qui siculnis foliis pro campestriis pudenda tegens, cætera nudus, obambularet soleis æreis, sicut fecit Empedocles, pro tritico vesceretur fabis, pro oleribus vulgari gramine aut fœno, non defuturi sint qui imitentur: quanto magis sperandum est fore, ut si quis tam celebris Apostoli revocet exemplum, sint complures qui æmulentur, præsertim quum hodie nulla sit necessitas, Ecclesiasten per diversas mundi plagas divagari, nec quisquam sit, qui Sacerdotes suo spoliet patrimonio, aut facultates eripiat industria quæsitas. Quod si videtur inhumanius ultroneam bonorum liberalitatem rejicere, utatur hoc temperamento: comiter excuset sese iis, qui domi habent ejusmodi subsidiis magis egentes, aut iis qui non videntur ex animo dare, sed vel ad ostentationem, vel aliam ob causam humanam, fortassis ut injecta offa obturent os sincere prædicantibus Euangelicam veritatem. Talis erat benignitas Balaac Regis Moabitarum, qui mercede conduxit Balaam ut malediceret populo Israelitico. Illis commonstret, in quos melius conferri possit, quod destinarunt mittere in corbonam: his adimat spem corrumpendæ linguæ, quæ Christo prædicando dicata est. A cæteris ultro oblata si videtur accipiat, sed accipiat in alios dispensaturus, ipse ne amittat gloriam suam, qua glorietur non juxta carnem, sed in Domino.

Scio, nobis objiciendos Levitas & Sacerdotes ac Pontifices Veteris Testamenti, qui vivebant ex decimis, victimis ac donariis. Verum illis hac ratione provisum est, quia non habebant aliam sortem in partitione terræ promissæ. Sed hanc provisionem sustulit verius, quam comprobavit, novæ legis auctor, qui suos vocat ad exemplum passerum ac liliorum. Illud, nimirum, est Euangelicæ perfectionis, plus promereri & minus exigere, & in tantum abstinere a specie cauponandi verbum Dei, ut & divitibus impertias gratis doctrinam sacram, quo majore fructu id facias, & pauperibus addas etiam de tuo subsidium. Adde his, quod Mosaicæ Religionis Ministri ex his quæ concesserat Moses, non solum alebant se ipsos cum Diaconis, sed uxores quoque & liberos, & servos & ancillas. Nunc vero Sacerdotes, quo minus oneriati sunt hujusmodi sarcinis, hoc paucioribus egent. Illi posteros suos alebant, successuros in ministerium: nostri pro uxoribus ac liberis alant, sed alant spirituali doctrina magis, quam pecunia, quos cognoverint evasuros idoneos Euangelicæ Philosophiæ præcones. Non est efficax quorumdam syllogismus, si qui mactabant vitulos & hircos vivebant de decimis, quanto magis hoc debetur iis, qui tractant sacratiora. Quid debeatur, nunc non disputo, sed quid deceat exigere. Quo sublimius est munus Euangelicum, hoc purius esse decet a lucris temporalibus. Alioqui si placet enthymema a Levitis ad Euangelistas, eadem opera sic ratiocinabuntur: illi habebant uxores, multo magis idem licet nobis. Inverte enthymema & valebit. Non licuit Veteris Testamenti Sacerdotibus possidere divitias, multo minus licet nostris. Non licuit illis habere concubinam, multo minus idem licet nostris. Non licuit illis cum uxoribus habere commercium, dumtaxat id temporis quo Templo ministrabant, multo minus licet nostris. Quæ olim dabantur Euangelii præconibus, quoniam sponte & alacriter dabantur εὐλογίαι dicebantur, hoc est, *benedictiones*, quod donans sibi magis gratularetur, quam accipiens. Nunc in quibusdam regionibus, quum decimæ personales, prædiales & fortunales anathematibus ac minis extorquentur ab invitis & male precantibus, κακολογίαι verius sunt quam εὐλογίαι. Id quum per se sit odiosum, conduplicatur invidia, si qui sic exigunt ad unguem quod putant deberi, ne minima quidem ex parte meminerunt officii sui. At fieri videmus, ut nulli molestius exigant, quam quibus minime debetur. *Debetur* enim *Presbyteris duplex honos*, ut ait Apostolus, sed adjicit, *iis, qui bene præsunt*. Est laicus, qui excusat inopiam, uxorem ac liberos alendos, non auditur. Est qui excu-

set naufragium aut incendium, aut similem calamitatem, non auditur, sed audit, *Deus nihil vult amittere.* Hæc exempla nec apud Judæos edita legimus.

In præsentia non patrocinor ingratis, sed Ecclesiastæ consulo auctoritati. Posterioribus seculis Episcopi quidam accipiebant quæ offerebantur, sed ut dispensaturi in subsidium egenorum, quod sobrio victui superesset. At divus Cyprianus de suo jubet subveniri pauperibus. D. Basilius e propriis facultatibus aluit pauperes. Augustinus ab Apostolica libertate minimum recessit, nihil sibi ferens obtrudi, quod in communem usum transire non posset. Quibus porro verbis mendicat a populo? *Fratres, non habeo quod dem pauperibus, subveniat illis caritas vestra.* Quædam oblata ab iis, qui videbantur habere domesticos egentes subsidio, recusavit: quædam jam donata, & in Ecclesiæ jus transcripta reddidit ei, quem liberalitatis ceperat pœnitentia, non ignarus quod semel Deo dicatum est, repeti non debere. Sed vir excelsi animi maluit imminuere jus Ecclesiæ, quam videri petax, aut larus. Longius abest a sordibus, quod in nonnullis regionibus Pastor nihil exigit a populo, sed aliunde census illi designatus est, quantus homini frugali sobrioque sufficit. Habet domum commodam, hortulum qui varias delitias subministrat mensæ, viticulam quæ tantum gignit vini, quantum satis est, & bene dilutum & parce bibenti. Habet cortem, quæ suppeditat ovum & interdum etiam pullum. Si his accedunt duodecim ducati, jam supereſt etiam ultra mundam vitam, quod sublevet aliquorum inopiam. Sed quo sordium nunc deventum est apud nonnullos? Mendicatur in ipso sacrificio, & Ædituus tinnitu vasculi stannei, atque etiam clara voce subinde repetita, populum invitat, ne dicam, cogit ad dandum. Sacrificus interim indecore stat circumspiciens qui dent, qui non. Idem fit a quibusdam in concionibus. Circumfertur tabella, & subsidium petitur, immo efflagitatur Ecclesiastæ. Non ista reprehendo, si urgeat necessitas, sed ostendo quantum absint ab illa superbia Apostolica, cujus optarim quam plurimos esse imitatores. Repertus est unus absque litteris pius qui scripsit, *Vadant pro eleemosyna confidenter, nec oportet eos verecundari, quia Dominus se pro nobis fecit pauperem in hoc mundo:* & ecce videmus orbem plenum mendicitatem ultro profitentium. At insignis ille Euangelista, qui dicit: *Volo omnes esse sicut ego sum*, qui toties gloriatur, quod manibus suis sibi parârit victum, ut gratuito doceret Euangelium, quod nocte dieque laboraret, ne quem gravaret, vix ullum reperit imitatorem. Excusatur a multis necessitas, durum re vera telum. At videndum est, unde veniat illa necessitas: qui verus est Pastor, delegat vices suas alteri, paululum quiddam adspergens e decimis: ille rursus locat alteri, nihil aliud illi relinquens quam spicilegium demessa jam segete. Eadem querela est de nonnullis Monasteriis, deque Collegiis quæ curas habent incorporatas, sic enim illi loquuntur: censum, hoc est, lanam sibi reservant, oves tradunt famelico, frequenter indocto juxta ac improbo deglubendas. Et miramur Pastorem non esse in ea auctoritate apud populum, qua deberet? Hic Episcoporum aut Principum partes erant, eos, qui percipiunt emolumentum, compellere ad officium. Hactenus de auctoritate.

Favor quomodo conciliatur.

De benevolentia concilianda quid attinet dicere? Verus amor nulla re paratur efficacius, quam gratis & hilariter bene merendo de omnibus. Beneficentia curantur & ad amicitiam alliciuntur etiam immanes feræ. Jam mihi finge talem Ecclesiastem qualem nos quærimus, qui se totum exponat juvandis omnibus, plus quam paterna maternave sollicitudine pro singulorum vigilans salute, docens ignaros, blande revocans errantes, erigens ægrotos, consolans lugentes, opitulans adflictis, sublevans oppressos: nascentes Christo tradat, morientibus assideat, mortuos sepeliat, egenos foveat, oret sacrificetque pro salute omnium; in summa, nullum prætereat expertem suæ beneficentiæ, atque hæc faciat tum constanter, tum alacriter, pro his meritis nihil omnino petens mercedis a quoquam, non pecuniam, non obsequium, non gloriam: quis, obsecro, tam duræ mentis est, ut ejusmodi virum, non ut Numen quoddam e cœlo delapsum & amet & veneretur? Tanta caritas etiam malos compellit ad amorem mutuum. Quod si qui sint, qui talem constanter odisse sustineant, quid aliud lucrifecerint, nisi ut ab omnibus judicentur omnibus feris efferatiores. Hæc sunt incantamenta multo efficaciſſima, hæc philtra præsentissima ad conciliandum, nec conciliandum tantum, sed etiam ad extorquendum hominum benevolentiam. Cætera leviora sunt, quæ tamen his adhibita non parum habent momenti. Virtutes enim heroicæ non rejiciunt obsequia, si quas dotes humanas, vel indit natura, vel addit institutio atque industria, sed eas comiter amplectuntur, purgant, ac perficiunt. Accidit tamen interdum, ut homines eximiis illis virtutibus præditi, in his levioribus videantur parum attenti, sicut in rebus mortalium nihil est ab omni parte beatum. Socrati viro inter Ethnicos laudatissimo, non parum invidiæ conflavit in omni sermone familiaris ironia, quæ tamen in illo non erat vitium, sed natura. Platoni fastus est objectus, quum hic fuerit in eo non τῦφος, sed σεμνότης, melius enim dicitur Græce quod sentio. Irrisa est a multis Diogenis dicax ac faceta libertas. Molesta fuit nonnullis Xenocratis austeritas. Parum digna Philosopho visa est Stilponis comitas, omnia in bonam vertens partem, etiam illa, quibus hominum vulgus graviter offendi solet. Naturalis fuit in Scipione Africano majestas. In L. Crasso Oratore pudor non offundens tenebras ingenio, sed dictioni gratiam addens. M. Tullio nonnihil auctoritatis ademit jocandi studium. Catoni seniori non mediocrem invidiam conflavit censoria in omnes severitas. Quin & Uticensis ille visus est æquo præfractior. Similes ingeniorum varietates reperias, & in viris Religionis commendatione claris. Ambrosius ubique placidus est, ac jucundus magis quam vehemens. Augustinus blandus & hærens. Hieronymus vehemens, liber, interdum etiam austerior. Chrysostomo vitio verterunt æmuli, quod amaret solus cibum capere. Quod erat sobrietatis, inhospitalitatis nomine reprehensum: phrasis indicat hominem fuisse ad docendum pulcre compositum. In Basilio sentias eximiam animi celsitudinem, prudenti comitate temperatam. Gregorius Nazianzenus argutior est. Athanasio fuit in rebus gerendis admirabilis quædam solertia. In Cypriano mireris naturalem dicendi facultatem. Quid plura? Non est minor varietas in hominum ingeniis, quam in vultu ac voce. Nec semper tutum est in diversum habitum demigrare, quemadmodum in Comœdiis subito fit sui dissimillimus Demea: sed conandum est, ut, quod natura penitus insevit, si cum vitio conjunctum est, ad virtutem corrigatur: si simplex est naturæ habitus, cavendum ne in vitium confine degeneret: ut puta, ne gravitas a natura addita exeat in sævitiam, asperitatem & torvitatem, lenitas in negligentiam & contemtum, blandities in assentationem. In his autem corrigendis oportet abesse fucum. Perpetuum esse non potest quod fingitur, & infeliciter fere cadunt quæ tentes invita Minerva. Cui si non repugnamus, fit ut diversis moribus par tamen auctoritas & gratia comparetur. Qui natura comis est ac festivus, caveat a specie adulationis ac levitatis. Qui loquacior est, studeat numquam loqui, nisi quum suadet utilitas. Qui taciturnior est ac tristior, ad præsentem proximorum utilitatem, nativam austeritatem affabilitate temperet. Qui lenior est, huic caritas & pietatis zelus addat aculeum. Naturæ vitium consuetudo non diutina facile corrigit. In his tamen prodest admoneri. Nam aliena quam nostra rectius perspicimus.

Ingeniorum habitus varii.

Forma perfecti Ecclesiastæ.

Jam & ætas & patria adferunt non parvam ingeniorum differentiam. Adolescentia nisi refrenetur, diffluit in voluptates ac lasciviam. Juventus præceps est & incogitans. Senectus fere tristior est, iracundior, ad

Ætatum habitus.

Digitized by Google

ad rem attentior, & ad ignoſcendum difficilior. E ſingulis quod utile ineſt oportet excerpere, quod ad vitium tendit, corrigere. Teneræ ætatis laſcivia liberalibus ſtudiis edometur: juventutis ardor Philoſophiæ præceptis temperetur: ſenectutis imbecillitas ratione, conſilio & cura fulciatur. Itidem Germanus dabit operam, ut vitata immanitate ſit fortis, & ad impia illa befactabilis. Hiſpanus Chriſti gloriam ſitiat. Italus ſobrietatem, quam in cibis potuque præſtat, in cæteris etiam adhibeat. Gallus nativam facilitatem flectat in obſequium Dei. Gelrius nativam aſtutiam vertat in Euangelicam prudentiam. Hollandus nativam ſimplicitatem Euangelica prudentia condiat. De cæteris ſimiliter apud ſuum quiſque animum æſtimet, ne ſingula perſequens fiam moleſtus. His itaque ingeniorum, ætatum & regionum cognitis & animadverſis differentiis, ſibi quiſque leges præſcribat, quibus & ad vitium tendentia corrigat, & virtutis indolem præ ſe ferentia provehat. Hæc leviora ſunt, fateor, & ad humanam imbecillitatem accommoda, ſed tamen ſi ſublimibus illis Spiritus ſancti dotibus ſubſerviant, non negligenda, quoad homines cum hominibus, infirmi cum infirmis verſamur: quibus utinam efficaciora Dominus dignetur inſpirare Paſtorum ſuorum animis, ut omnes deſpectis hujus mundi vilibus emolumentis ad hanc omnium pulcerrimam militiam toto incumbant pectore, poſt breve tempus (quid enim hac vita fugacius?) ſempiternam

Præmium æternum.

accepturi coronam beatæ immortalitatis. Et ſi quid hic laboris devorandum, (nihil enim præclarum abſque negotio geritur,) cogitent quantum ſolatium

Matth. 25.

futurum ſit audire beatificam vocem: *Euge, ſerve bone & fidelis, intra in gaudium Domini tui*, accede ad triumphum cœleſtem, ſtrenue dux, eſto particeps gaudiorum, qui particeps adflictionum eſſe mea cauſa non recuſaſti. Quod erit illud tripudium, qui plauſus, quam læta acclamatio, quum illic multos videbis qui tibi ſuam felicitatem, ſuam ſalutem ferent acceptam, quos ad pietatem inſtituiſti, quos ab errore revocaſti, quos ad cœleſtium bonorum amorem inflammaſti. Imo quoniam illic perfecta caritas facit omnibus omnia communia, quid erit te felicius, ſplendidius aut illuſtrius, quum innumeræ cœleſtium ordinum myriades, uno ore, conſona voce undique tibi gratulabuntur, & Chriſto Principi gratias agent, qui per te dignatus eſt augere beatam illam ſodalitatem, cui nil deeſt ad conſummatam beatitudinem, niſi ut expleatur electorum numerus, ac reſuſcitatis corporibus omni ex parte plena erit & abſoluta felicitas.

Eorum vero, quæ ſupra memoravimus, conſideratio non Doctores tantum ad docendum, ſed Auditores quoque merito deberet exſtimulare ad diſcendi ſtudium & obtemperandi promtitudinem. Ut enim vigi-

Populi docilitas.

lanter alacriterque doceat aliquis, non minima ex parte ſitum eſt in diſcipulis. Quotum enim quemque reperias tam patienti ſtomacho, qui diu retinere poſſit in docendo ſtudium, alacritatem atque ardorem, ſi conſpiciat e tam multis tam paucos venire ad concionem, tum in his paucis tam paucos eſſe, in quibus non ludatur opera, dum alii crapula graves, audientes non audiunt, alii toto vultu totoque pectore tædium præferunt, oſcitantes, ſcreantes, ructantes, obtuſſientes, alii non alia facie concionantem auſcultant, quam ſolent hiſtrionem in Theatro ſaltantem, plerique dormitant, nec deſunt qui altum etiam ſtertant, quod diſtento ventre veniant in concionem. Qui non ob aliud eo veniunt, niſi ut diem fallant, domuſque tædium excutiant, ad cætera ſurdi, tantum exſpectant ſi quid feſtivum aut ridiculum excidat, quod in cœna recitent combibonibus. Quamquam his quoque pejores ſunt, qui non veniunt ut diſcant, ſed ut captent quod calumnientur, nec hunc animum diſſimulant, ſed riſu rictuque, interdum & ſibilo produnt & murmure. Omitto nunc pueros obvagientes; canes oblatrantes, confabulones obturbantes. Et miramur ſi Concionatores habemus parum diligentes? An non meminimus & illos eſſe homines? Comœdiarum Acto-

A res queruntur de ſpectatoribus, orantes ut illorum attentione & ſilentio ad recte agendum adjuventur, alioqui frigere actionem. Quod hiſtrio ſuo jure poſtulat, hoc negatur verbi ſalutiferi præconibus? Prodis in Theatrum, ut ſpectes nugas, & auſcultas: at in concione dormis, auditurus quæ & te tibi reddant meliorem, & Deo cariorem faciant. Si Eccleſiaſtes fabulam ordiatur de lana caprina, aut de umbra aſini (Nam ſunt qui ſtudio quædam admiſcent hujuſmodi) expergiſceris, defricas ſomnum ab oculis, arrigis aures, advocas animum: & ad ea quæ faciunt ad veram perpetuamque felicitatem aures non habes? Merito frigeat Eccleſiaſtes, ſi conſpiciat populum attente quidem audire quæ docentur, ſed in moribus nullum apparere doctrinæ fructum: quanto juſtius frigeat, ſi conſpiciat tantum multitudinis faſtidium, ut nec verba ſalutiferæ doctrinæ perferre valeant? Audiunt alacres circulatorem in foro ridiculas, interdum & obſcœnas nugas garrientem: & cœleſtis Philoſophiæ doctori non præſtant eamdem audientiam? Favemus hiſtrioni, ne ſi explodatur fruſtra fabulam edidicerit: quanto juſtius favendum Eccleſiaſtæ, qui per omnem vitam ſummis vigiliis ac laboribus paravit, quo populum redderet meliorem? Adde huc, quod etiamſi Actor exſibiletur, nullo ſpectantium id fiat detrimento: contra vero, ſi Eccleſiaſtes ſuadis narret fabulam, ad populum redit omne damnum, ipſe excuſatus habebitur apud Deum, qui munus delegatum pro viribus obierit. At quale damnum? non pecoris aut pecuniæ, non valetudinis aut ſenſuum corporis, ſed quod eſt omnium damnoſiſſimum, veri ignorantia, mentis cæcitas, impietas, lætiferæ peſtes animæ. Si quis miſſilia ſpargat in vulgus, puta, nummulos, aut cruſtula, quam alacer, quam frequens undique concurſus. At quanto ſunt pretioſiora quæ e ſuggeſto ſpargit Eccleſiaſtes e cœleſtis Philoſophiæ theſauro depromta. Sparguntur opes illius ſapientiæ, qui, juxta Solomonis teſtimonium, pretioſior eſt cunctis opibus. Sparguntur gemmæ virtutum Euangelicarum, quæ locupletent ornentque mentem tuam in æternum, & tu non accurris, non arripis quod jacitur, præſertim quum hic potior ſit colligentium conditio quam illic. Illic, quod alius præripuit tuum eſſe non poteſt: hic ſingulis integrum eſt, ſi velint, quod in commune mittitur. Alterius lucrum non fit tuum detrimentum, ſed ſingulorum lucrum fit omnium gaudium. Videmus ſi quis circumforaneus poſita menſa, pollicetur artem eximendi maculas veſtibus inlitas, aut remedia adverſus dolorem dentium, lippitudinem, febrim quartanam, miro ſtudio, frequentem accurrere populum: & eum qui commonſtrat quibus modis eluantur animorum maculæ, quibus propellatur avaritia, impudicitia, amor inſanus, odium & invidia, præſentaneæ mentium peſtes, audire gravamur.

Beatus Paulus deſtomachatur in eos, qui in conventu Chriſtianorum præter decorum epulabantur, contemnentes Eccleſiam Dei, rogatque illos an non habeant domos ubi pro ſuo arbitrio veſcantur, bibantque vel uſque ad ebrietatem, ſi libeat. Arbitror, illum gravius etiam deſtomachaturum, ſi conſpiciat noſtras conciones, exclamaturumque: Quid ita Eccleſiam Dei contemnitis? Si crapulam eructare, ſi temulentiam edormire libet, privata domus & cubiculum ad iſta magis ſunt accommoda quam Templum. Si ceſſare viſum eſt, ſunt ſphæriſteria ubi id fiat abſque contumelia Eccleſiæ: ſi nugari juvat, ſunt tonſtrinæ, fora, & porticus, ubi iſta fiant, non dicam decenter (nuſquam enim decet quod ineptum eſt,) at certe minus indecore. Ad convivium vocatus componis temet ipſum pro dignitate convivatoris, præparas oreximne videare conviva faſtidioſus, multaque civilitate ſubleyas invitatorem, qui pecuniam & curam impendit, ut lautum exhiberet convivium: & eum qui paſcit animum tuum pane cœleſti, qui propinat tibi vinum exhilarans cor, faſtidio nauſeaque tua contriſtas? Unde hæc in nobis tam præpoſtera rerum æſtimatio? Saltem ab infimis proficeremus ad ſublimiora. Venit veredarius

Digitized by Google

rius ad oppidum, dicens se missum non jam dicam a Cæsare, sed a Satrapa quopiam, auditur reverenter, non ob sua merita, sed ob legantis auctoritatem: & Ecclesiastes Dei, legatus despicitur in contumeliam legantis? Noli secundum faciem judicare. Homo, tui similis est qui loquitur, sed Deus tibi per illius os loquitur, & verba Dei, non sua loquitur. Dignus igitur est quem ut Christum audias, qui Christum docet. Audis hominem legatum ab homine, recitantem edicta quæ te gravent, fortunasque tuas attenuent: & non audis exponentem mandata Dei, quæ te beatum reddant?

Si par est, in Oratore venerari mittentis personam, nihil est Deo sublimius: si par est cum adplausu favoreque excipere quæ dicuntur in rem nostram, nihil est animarum salute præstantius, nihil Euangelio gratiosius. Diligenter auscultas profitentem quomodo colendus sit ager corporis altor, & non audis docentem quomodo excolendus sit animus, qui fructum adferat sempiternæ felicitatis? Medico mercedem exacturo pro tristibus remediis præbes attentas aures, ut a corporis morbo convalescas: & eum piget audire, qui gratis, qui blando sermone medetur animi morbis? Quis autem est nostrum, qui non multis vulneribus sauciam habeat animam, aut qui non multis laboret morbis capitalibus? aut si non laborat, certe periculum est omnium commune. Optimum est a medico discere quomodo vitandus sit morbus prius quam incidas. Quidquid umquam peccarunt homines, hoc in te cadere potest. Itaque si laici reputent, quanta sit Ecclesiastæ dignitas, quam laboriosam, quamque discriminis plenam provinciam sustineat, cujus vices gerat, quod agat negotium, quantas adferat utilitates, quam sublimia doceat, quam magnifica polliceatur, nimirum, & venerabuntur religiosius, & auscultabunt attentius, & obtemperabunt libentius. In quo si quid offendet humanæ imbecillitatis, non statim est insolenter fastidiendus, sed humaniter magis sublevandus. Quomodo, inquies, sublevandus? Si alacriter audias docentem, patienter audias corripientem, si teneas quod docuit, si emendes quod reprehendit, si sub illius disciplina quotidie evadas te ipso melior. His quasi stimulis excitabitur ut fiat in studio sacrarum Litterarum vigilantior, in docendo ferventior, in admonendo liberior. Quin & precibus omnium sublevandus est. Orandus est Deus, ut per suum oratorem indies largiatur gregi suo meliora. Hoc quum orat populus, pro se orat, & quoniam petit in nomine Jesu, Deus non se præbebit surdum votis hujusmodi. Ecclesiastes vicissim orat, ut Spiritus Christi reddat dociles omnium animos, præparetque segetem, ut bonum semen injectum feliciter proveniat. Clamat Dominus per Hieremiam: *Novate vobis novale, viri Juda & Hierusalem, & nolite serere super spinas. Circumcidimini Domino, & auferte præputium cordium vestrorum.* Hier. 4. Viri Juda sunt, quicumque confitentur & agnoscunt suam injustitiam: viri Hierusalem sunt, quicumque perseverantes in Ecclesia Catholica, sectantur ea quæ sunt pacis, erga Deum simul & erga proximum. Nam hi demum dociles sunt Euangelicæ Philosophiæ. Qui non agnoscit morbum suum, non est medicorum arte tractabilis, & *si quis contentiosus est, nos*, inquit Apostolus, *talem consuetudinem non habemus.* Amat nova doctrina novos agros, amat sobria sobrios animos, amat pura puras mentes. Excide spinas terrenarum sollicitudinum, exstirpa frutices inutiles malarum cupiditatum, evelle lappas, carduos, tribolos, & quidquid noxiorum adfectuum occupavit animum tuum, ita bono semini præparaveris bonum arvum. Circumcide præputium cordis tui, amputatis voluptatibus, luxu ac delitiis. Hortatur item per Oseam Spiritus sanctus: *Seminate*, inquit, *vobis in justitia, & metite in misericordia. Innovate vobis novale.* Osea 10. Tempus autem requirendi Dominum, quum venerit, qui docebit vos justitiam. Seminat in justitia, qui sitit justitiam: metit in misericordia, qui quod sitit, ampliter adsequitur, non suis viribus, sed Domini benignitate. Innovat sibi novale, qui pectus suum præparat Euangelicæ doctrinæ. Hoc est enim vinum novum, quod Dominus non vult immitti in utres veteres: hic est novus pannus, qui male cohæret in veste veteri. Utramque partem videor satis admonuisse. Quod si utraque suo fungatur officio; Ecclesiastes quidem bona fide, diligenter, alacriter, amanter, constanter dispenset thesauros Domini sui: populus vero piis & avidis animis quod datur, excipiat, haud dubium est, quin cœlestis ille agricola daturus sit uberem lætumque proventum. Quod igitur de dignitate, de difficultate, de puritate, de fortitudine, de utilitate, de præmio fidelis Ecclesiastæ dicendum videbatur, hoc Volumine complexi sumus: cujus, quoniam satis crevit magnitudo, quod superest, in proximum librum rejiciemus.

LIBRI PRIMI

FINIS.

ECCLESIASTÆ,

SIVE

DE RATIONE CONCIONANDI,

AUCTORE

DESIDERIO ERASMO ROTERODAMO,

LIBER SECUNDUS.

Vera pietas suggerit facundiam.

SI cui munificentia Numinis adsint ea, quæ superiore libro commemoravimus, huic non magnopere fuerit opus præceptis ac monitis verbosioribus, quod habitus ille mentis sincerus ac perfectus, facundiam rebus sacris dignam, & pronunciationem appositam, & gestus decentes ultro suppeditet, etiam non adfectanti. Fit enim, nescio quo pacto, ut interna species animi migret in hominem exteriorem, totumque ad suam transfiguret imaginem, non aliter, quam sanguinis & intestinorum occulta vitia sese proferunt externo corporis habitu. Pallent hepatici, nigrescunt aut flavescunt icterici, contrahuntur podagrici, tremunt spasmatici, & ἀποπληκτικοὶ. Neque enim minus certa sunt peritorum medicorum judicia ex oculis, vultu totiusque corporis specie, quam ex lotio pulsuve. Neque raro fit, ut cordis adfectus reluceant in externa hominis imagine. Non jam loquor de furore, de ira, de odio, de amore, de pudore, metu, spe, gaudio, dolore, cæterisque crassis adfectibus, qui se vel invitis nobis toto pectore proferunt, sed de his quoque, de quibus, quoniam sunt retrusiores, difficilius est

Mentis habitus relucet in corpore.

Digitized by Google

est judicium: quod genus sunt, modestia, aut arrogantia, timor Dei aut contemtus, neglectus aut amor divitiarum, constantia aut levitas, pudicitia aut impudicitia: doctrina aut imperitia, denique illa ipsa maxime spiritualia, fidei sinceritas, spes & caritas. Si tantum valent habitus humani, ut totum hominem velut in aliam speciem transforment, quanto magis Christi Spiritus inhabitans cor hominis totam illius imaginem componet? An non videmus in quorumdam oculis ac fronte quasi relucere Spiritum sanctum placidum, mitem ac fuci nescium? Agnoscas in illis jam nunc meditari vim Numinis, quod in resurrectione perficiendum est, ut spiritus potentior corpus ipsum quodammodo in se transformet. Quemadmodum e diverso, qui prorsus abjecto timore Dei semet ad omnem impietatem omneque scelerum genus dediderunt, ipsa corporis specie Diabolum videntur exprimere.

Ars ob-est nisi dissimuletur,

Proinde vereor, ne cui videatur ineptum hic de Rhetorum præceptis meminisse, quod artis significatio fidem dicentis elevet in tantum, ut summus ille Orator existimet caput artis esse, artem dissimulare. Quisquis enim credit, eum ex arte dicere quem audit, quoniam sibi putat strui insidias ab artifice, cavet ab assentiendo, & huc potius intendit animum, ut observet, quam ingeniose aut quam callide dicat, non quam salubriter. Quod si probatur veterum quorumdam sententia, qui dixerunt Rhetoricen nihil aliud esse, quam dicendi prudentiam, quum videamus permultos fuisse facundissimos, qui artem prorsus ignorarunt, non video quid utilitatis sint allatura Rhetorum præcepta Ecclesiastæ, quem & virum insigniter bonum, & divinitus eruditum, & Euangelica prudentia præditum esse volumus. Sed eadem ratione non esset Ecclesiastæ discenda Dialectica ars sic Rhetoricæ cognata, ut pene sit eadem, si Zenoni credimus, qui manu contracta & exporrecta, notavit utriusque discrimen. Et tamen hac nulla omnium traditur in Scholis exactius magisque serio, quum præter captiosas argutias & paralogismorum insidiosos laqueos, videatur etiam cogere, atque hominem ceu vinculis adstrictum in suam pertrahere sententiam: quis autem fidem habeat insidianti, aut quotusquisque est, qui non malit duci quam trahi? Sed has disciplinas Ecclesiasten didicisse oportet, non discere, & didicisse potius quam perdidicisse: ne, quod multis evenit, in dies magis ac magis adlubescente studio, illic velut ad Sirenum scopulos consenescat. Primæ adolescentiæ congruunt hæc studia, quamquam ut magni interim refert, quam sobria tradantur, ita plurimum interest, qualis sit exercitatio; neque enim parum officiunt puerorum ingeniis, qui Dialecticen reliquasque Philosophiæ disciplinas tradunt, non perinde spectantes ad discipulorum utilitatem, quam ad propriæ eruditionis ostentationem: tum eos magis exercent ad palæstram, quam ad bellum. Itaque dum teneros animos torquent difficultatibus & gryphis non necessariis, triplici illos adficiunt incommodo. Primum ingenia generosiora frequenter deterrent ab his disciplinis, deinde frustra conterunt ætatem, ut optimam ita fugacissimam, quum interim licuisset alia quædam utilia cognitu discere. Postremo efficiunt, ut quum ad seria ventum fuerit, inepti verius quam instructi videantur: quemadmodum vix alii sunt ad verum prælium ineptiores, quam qui per omnem vitam artem dimicandi gladiis didicerunt ac docuerunt. In ludo norunt sagittam in se missam ense dissecare, prius quam eo quo missa est perveniat. At in bello qui parat mittere, non præmonet illum quem petiturus est, nec ibi servantur ludi gladiatorii leges.

Rhetorica non ars, sed prudentia.

Dialectica cogit.

Artes per ætatem modice gustandæ.

Artes quomodo tradendæ.

Profuerit tamen has disciplinas a primis statim annis sobrie didicisse, & exercitationem adhibuisse ad eam functionem, ad quam destinatus est adolescens. Neque enim in eadem licet disciplina eodem modo exercendus est, qui destinatus est agendis causis forensibus, aut obeundis Principum legationibus, & qui præparatur sacris concionibus. Quemadmodum in Dialectica aliter exercendus est qui Scholæ educatur, aliter qui Theologiæ. His porro disciplinis sobrie traditis & appositè exercitatis paratur quædam ingenii dexteritas, tum ad recte judicandum, tum ad commode differendum. Eam facultatem humana partam industria, superveniens uberior Spiritus gratia, non dissolvit sed absolvit, nec adimit sed adjuvat: qui sicuti naturæ dotes egregias nactus magnificentius per eas exserit suam energiam, non aliter quam insignis artifex libentius & accuratius ostendit artem suam in splendida tractabilique materia: ita nostram industriam adeo non aspernatur Spiritus ille cœlestis, ut exigat etiam, nec indignatur sua dona nostro vicissim studio adjuvari, tantum absit impia nostri fiducia. Jam ut donemus fuisse nonnullos tam felici natos ingenio, ut absque cognitione Dialectices & perspicaciter judicarint, & acute collegerint, & absque Rhetorum præceptis eloquenter dixerint: tamen quoniam perquam rara est ista inter homines felicitas, naturæ imbecillitas non mediocriter adjuvatur præceptis & exercitatione, præceptis ad judicandum, exercitatione ad agendum. Similiter quoniam non omnibus, forte etiam nullis, ea donorum ubertas obtingit a Spiritu, quæ Apostolis, nulla fuerit impietas, quod donis illius diminutum est, supplere disciplinarum adminiculis. Rursus, ut donemus usu quibusdam hoc contigisse, ut quod ars docet, præstent experientia, tamen præceptorum accessio facit, ut & certius ea contingat facultas, & maturius. *Tardior enim est stultorum*, ut ait ille, *magistra experientia*. Et quemadmodum inauspicatus est Medicus, qui occidendo homines didicit mederi: ita non est optanda prudentia, quæ lædendo didicit prodesse. Hoc perspiciens Philippus, Macedonum Rex, filium Alexandrum a prima statim pueritia Aristoteli Philosophiæ decretis imbuendum tradidit, nimirum, intelligens, plus uno die disci præceptis, quam multorum annorum experientia, præsertim quum in ipsis præceptis insit experientia. Sunt enim ab iis tradita, qui præter egregias naturæ dotes diutino etiam rerum usu sibi prudentiam eam collegerunt.

Utilitas disciplinarum.

Experientia tarda.

Jam si quis in negotiis privatis multum putet tribuendum experimentis, cum hoc non admodum pugnabo. Cæterum in functionibus publicis, in quibus levis error haud levem perniciem adfert populo, non oportet sæpius audire vocem illam, *non putaram*. Inter eos autem unde Reipublicæ vel plurima salus, vel plurima pernicies proficiscitur, præcipui sunt Princeps & Ecclesiastes, & inter hos duos, Ecclesiastes plus habet momenti, ut a quo pendet etiam ipsa Principum institutio. Verum ut præceptiones plus adferunt utilitatis, si ingenio per se felici adhibeantur: ita plenius operatur Spiritus sanctus, si reperiat pectus liberalibus disciplinis præparatum. Rursus, artis præcepta non ita multum juvant, nisi per frequentem usum transierint in habitum quasi in naturam: ut quemadmodum Musices perito præsto est quod recte moduletur, etiamsi de modis & harmoniis non cogitet: ita Ecclesiastæ dicturo sponte occurrat, quod præsens argumentum exigit, etiamsi de Rhetorum præceptionibus ne cogitet quidem. Ad bene dicendum expedit artem contemnere, sed posteaquam ex ejus usu parata est dicendi facultas. Sic qui exercentur ad artem pingendi, circino explorant membrorum συμμετρίας: verum ubi jam præceptis & usu collegerint habitum, melius absque circino pingunt: quod majoris sit artificii efficere, ut membra quædam minora videantur quam revera sint, rursus quædam subsidere aut prominere videantur, quæ nec subsidunt, nec prominent. Hoc enim agit artificis prudentia, ut res exprimat non quales sunt, sed quales apparent intuentibus: apparent autem eædem diversa specie, e propinquo, aut e longinquo, ex alto, aut ex imo, a latere tergove, aut a fronte contemplantibus. Quemadmodum autem in Scholis non indecenter in explorandis Syllogismis aut Enthymematibus, fit mentio figurarum, quas in analyticis prioribus, ac solide colligendi rationum, quas

Præcipua persona in republicâ Princeps & Concionator.

Ars quomodo contemnenda.

Digitized by Google

in posterioribus tradidit Aristoteles, aut collectionum topicarum, nec intempestive produntur captiones elenchorum, excutitur difficultas modalium ac mixtorum: ita frigidum fuerit eadem apud judicem aut populum inculcare, quum tamen interim his omnibus utatur Ecclesiastes, sed occultans artem, & ratiocinationum argutias sic explanans, ut multitudo sentiat vere dici potius quam ingeniose, utque obscura fiant dilucida, involuta explanatiora, molesta facilia. Quibus autem modis id efficiatur, suo dicetur loco. Expedit tamen in illis per ætatem exercitatum esse, sed sobrie; quo videlicet certius ac promtius sit judicium. Necesse est enim ut prius sit judicium, quam eloquium, prius sapere, quam dicere: quemadmodum in natura prior est fons quam fluvius, & in artibus prior est delineatio, quam pictura.

Explanata concionantis oratio.

Cæterum, quoniam, ut diximus, oportet Ecclesiasten pro dignitate muneris variis dotibus esse instructum, quemadmodum non est meæ facultatis, ita nec hujus instituti, hic docere quidquid illum oportet didicisse, sed obiter circa singula quædam admonebimus, ad hoc argumentum propius facientia. Primum illud constat, Grammaticen esse disciplinarum omnium fundamentum, ex cujus neglectu quanta bonorum auctorum ac disciplinarum vel interitus vel corruptela sit profecta, notius est, quam ut hic sit ostendendum. Quum autem Grammaticam dico, non sentio inflexionem nominum ac verborum, & appositi cum supposito congruentiam, sed rationes emendate proprieque loquendi, quæ res non contingit, nisi ex multijuga veterum lectione, qui sermonis elegantia præcelluerunt. Ac nostro quidem seculo jure gratulamur, quod e ludis litterariis penitus sublatum est illud litteratorum genus, qui dum inculcabant modos significandi, aliasque commentitias difficultates, idque verbis illotis ac sophisticis, nihil aliud docebant pueros quam barbare loqui, quum Grammatica sit ars emendate loquendi. Videbatur hoc esse compendium, quum revera maximum esset dispendium. Rapiebant pueros ante tempus ad Dialecticam, atque adeo ad Sophisticam. Atqui Dialectica cæca est absque Grammatica. Quidquid enim agit Dialectica, per sermonem agit, per hunc enunciat, definit, dividit & colligit. Ad ea requiritur vocabulorum cognitio, quibus singulæ res declarantur, tum eorum compositio: quorum utrumque pendet non ab arbitrio disputantium, sed a consuetudine veterum, qui castigate locuti sunt. In utroque non mediocris est difficultas, quod multæ res in quibusdam regionibus aut prorsus non sint, aut diversa sint specie: hinc in vocabulis piscium, avium, quadrupedum, arborum, herbarum, fruticum, gemmarum, tanta varietas. Nos quid sit *Spinus* aut *Urtica*, aut *Mytilus* piscis, ignoramus; contra Veneti nesciunt quam nos *Asellam* aut *Sturionem* vocamus, quidam *Silurum* esse putant. Eodem errore fit quod nostri pictores pro Palma pingunt Buxum, ac Paulum Eremitam veste e buxeis ramis contexta amictum producunt, quum ex Buxo nihil possit contexi, e Palmæ ramis aculeatis corbes contexi possint: tegebatur corpus, sed pungebatur. Quin & in Dominica Quadragesimæ postrema, quæ Palmarum dicitur, pro palmeis buxeæ frondes consecrantur, quum plus discriminis sit inter Palmam & Buxum, quam inter Urticam & Betam. Ut omittam interim, quod ne inter veteres quidem semper conveniunt rerum vocabula. Id liquet ex Plinio, Dioscoride & Hermolao Barbaro, qui præter alios in hoc argumento strenue desudarunt. Major autem ambiguitas est in his rebus, quæ subinde per artifices mutantur in iisdem etiam regionibus, velut in vestibus, armis, ædificiis, navigiis, organis musicis, vehiculis, monetis, ponderibus ac mensuris. Interdum autem incidit, ut nisi priscam harum rerum formam teneamus, Scripturæ locus non satis commode possit explicari, quæ tota scatet hujuscemodi vocabulis: ut ne quid interim commemorem de vocibus apud eamdem gentem in eadem lingua varia significantibus. Similis difficultas est in civitatum, montium, fluminum, fontium ac lacuum vocabulis, quæ vel hominum institutio, vel ætas, vel consuetudo novavit, idque non semel. Accedit huc illa difficultas, quod idem fluvius, aut idem mare, aliis locis alia atque alia sortiatur nomina. Rursus quod in diversis regionibus reperiantur interdum complures ejusdem nominis civitates, & flumina. Accedit huc quod tanta vis est ætatis, ut non solum illa quæ constant artificum arbitrio, verum ea quoque quæ per se solida sunt, vertat in aliam speciem: quasi naturæ invidia caverit, ne qua posset esse certa rerum notitia, quæ litteris ad posteros indubitabili fide transmitti possiet, sed exigat experientiam peculiarem omnium. Nec solum ibi nunc campi sunt, ubi olim fuit mons; ibi lacus, ubi olim fuit civitas; ibi via strata, ubi olim fuit palus; sed in ipsis arboribus atque herbis sæpe non respondet veterum descriptio. Atque adeo si quis observet picturas ac statuas, non jam dico priscas illas, sed ante annos nonaginta factas, animadvertet, non in cultu tantum, sed in ipsis hominum vultibus esse speciem ab horum temporum forma diversam. Ipsa, denique, natura, quotidie gignit novas rerum formas, vel occulta siderum vi, vel mixtura generum, quemadmodum de Africa non falso jactat proverbium. Auget hanc varietatem hominum calliditas, multiplicatis aut admixtis medicatis arborum aut herbarum seminibus.

Grammatica.

Rerum vocabula.

Quod si quis hanc Grammatices partem contemnit, eadem opera contemnat tot egregia volumina, quæ Aristoteles, Macer, Dioscorides, Theophrastus, Nicander, Oppianus, de Animantium, Arborum, Herbarum ac Gemmarum formis viribusque conscripserunt. Verum ubi Ecclesiastæ tractanda erit similitudo, aut allegoria, non satis videbitur scire, quod ea vox est nomen arboris, aut piscis, aut gemmæ, aut fluminis. Talium enim schematum tractatio non sumitur a simplici nomine, sed a forma, natura, vi & effectu rei, a qua similitudo ducitur. Exempli gratia, Palmarum mentio frequens est in litteris, velut in Hebræorum XLII. mansionibus, aut in Cantico mystico: *Adscendam in Palmam, & apprehendam fructus ejus.* Quid hic dicturus est, qui prorsus ignorat qualis sit hæc arbor, aut qui putat Buxum esse Palmam? quum Buxi natura per omina dissideat a Palma, nisi quod utraque perpetuo viret. At qui didicerit laudatissimas hujus nominis nasci in Judæa, unde & regioni Phœnice nomen, procera stirpe, ramis in altum tendentibus, tanta naturæ vi, ut dicantur adversus onus impositum erigi sursum, fructum non inter folia latere, sed in summo cacumine uvarum in morem sibi cohærere, longe omnium dulcissimum, quum radix amet terram sabulosam ac salsam, folia pungant aculeis, sed quæ numquam decidant, semperque vireant, eoque dicata triumphis: arborem autem nusquam esse fœcundam nisi in Regionibus fervidis, in tantum ut nec Italia ferat Palmas: truncum cortice orbiculato velut gradum præbere volentibus adscendere: fructum ipsum & ad esum, & ad conficiendum panem, & ad conficienda vina esse idoneum. Hæc, inquam, & alia qui cognorit, & ipse accommodatius tractabit collationem, & populus libentius audiet. Nam hoc ipsum magnam habet voluptatem, formas ac naturas rerum insignium discere. Alioqui frigent collationes & allegoriæ, si prorsus ignorentur earum rerum naturæ, unde similitudo ducitur. Huc conducit diversarum peritia linguarum, qua nimirum in re laboravit Dioscorides. Siquidem hic rursus existit alia difficultas an eadem sit arbor, quam Hebræi sic, Græci sic, vulgus sic appellat?

Rerum natura in allegoriis.

Roget interim me quispiam. Quid igitur? Tune auctor sis, ut adolescens Theologiæ destinatus, hic inexplicabilibus difficultatibus discrucietur? Nequaquam, sed Grammaticum adhiberi volo, qui hæc & pulcre calleat, & commode doceat. Unius labor multis laborem adimet. Tantum de nudis ac propriis rerum vocabulis, quibus accedunt voces translatitiæ. Quid autem habebit gratiæ sermo hominem avarum appel-

Translata.

Digitized by Google

appellans *Larum*, si lari naturam ignorem? Aut *alba* vocans, quæ felicia lætaque sunt, si nesciam translationis causam; quum Græci paulo diversius translata voce λόγον λευκὸν appellent orationem claram & evidentem. Sic & *Maandros* appellamus perplexas ambages & involutas rationes. Hominem inconstantem *Euripum* dicimus. Gratiam amittit metaphora, si nesciam fluminis ac maris naturam. Supersest compositio. Quid mihi proderit Grammaticæ præceptio, de congruentia suppositi & appositi, si credam sic dici, *do tibi fidem*, quemadmodum dicimus, *do tibi pecuniam*. Qui putat simili forma dici, *faciam tibi scrinium*, & *faciam tibi fidem*. Hoc exempli gratia propositum esse sufficiat, quum res alioqui sit infinita. Aut quid proderit regula Dialectica, docens geminam negationem haberi pro affirmatione, quum sæpe reclamet Græci Latinique sermonis consuetudo? Apud Matthæum capite vicesimo sexto, quum Dominus dicit, *non bibam a modo de hoc genimine vitis* &c. quoniam Græce est ὐ μὴ πίω, num Dialecticus dicet, proloquium adfirmantis? Et quum Latinus dicit, *non dabo, ne teruncium quidem*: utrum dicet, teruncium esse promissum, an negatum? Rursus quum Latinus dicit, *Non potest non bene mori, qui pie vixerit*; Utrum proloquium hoc dicet adfirmantis an negantis? Adeo negantis non est, ut sit rem veluti necessariam adseverantis. Sed ne pelagus hoc ingrediar altius, infirmum, ut dicere cœperam, ædificium superstruit, qui ad Dialecticam prosilit non prius solide jactis Grammaticæ fundamentis: hæc autem Grammaticæ pars ex omni quidem auctorum genere petenda est, sed eorum præcipue, qui nec vetustate obsoleti, nec novitate sordidi, sed inter utrumque medii, sermonis elegantia præcelluerunt. Nec hic rursus onerarim adolescentem, ut per omnes omnium Scriptorum libros circumagatur. Deguștet optimos: reliqua suppeditet Præceptor.

Compositio vocum.

Grammatica multa complectitur.

Nondum excessimus e Grammatica, quæ & Historiam & Poeticen, & Antiquitatis notitiam, ad hæc trium linguarum peritiam complectitur. Historia porro sine Cosmographia & Arithmetica cæca est. Jam Poeticen appello, non quomodocumque claudere versum pedibus, sed rationem quæ sermoni dignitatem, gravitatem, jucunditatem, picturæ lenocinium, ac (ut ita dixerim) divinitatem atque ἐνθουσιασμὸν quemdam adjungit. Atqui hæc facultas nulli contingit, nisi qui pectus omni disciplinarum genere expleverit. Siquidem vera Poesis nihil aliud est, quam ex omnium disciplinarum delitiis ac medullis condita placenta, aut, ut melius dicam, ex electissimis quibusque flosculis compositum mellificium. Hæc olim erant Grammaticorum rudimenta, quæ quibus modis compendio tradi possent, quoniam alias sæpe disseruimus, non est operæ pretium hic repetere. Hæc per ætatem discere, ludus verius quam labor est. Cæterum, ut quorumdam desidiæ consulamus, multum adfert compendii, si ex optimis præcipua tradantur, idque commodissime, si quæ ad ostentationem aut superstitionem tendunt, resecentur, si singulæ disciplinæ ad mediocritatem percipiantur, non ad curiositatem. Mediocritas enim finem habet, curiositas semper incipit. Velut Astrologia quatenus docet situs ac motus orbium cœlestium, & facile discitur, & plurimam adfert utilitatem. Judiciorum autem ac genethliacorum curiositati, ne tota quidem hominis ætas suffecerit. Itidem Geometriam ac Perspectivam degustasse profuerit futuro Ecclesiastæ, sed nonnullis sic adlubescunt hæ disciplinæ, ut per omnem vitam nihil aliud meditentur, semper magis ac magis adblandiente studio. Verum, ut aliis concedamus in his porticibus desidere, ad tam egregium munus, quo de nunc agimus, properanti non est concedendum. Qui magnis de rebus legationem obeunt, multa obiter discunt in itinere, variamque capiunt voluptatem, sed in transitu, nusquam hærentes, nisi si quid occurrat quod ad susceptum muneris confectionem eximiam aliquam afferat utilitatem. Ad omnem vitæ partem plurimum tum fructus, tum oblectamenti affert rerum naturalium cognitio, sed peccant qui ad Magiam & Alcumisticam παραφέρονται: neque multo minus peccant, qui per universam ætatem de materia prima, de principiis, de infinito, de mundi generatione disputant, quum interim ignorent quod animal sit cicada, aut quæ sit arbor sorbus. In omnibus autem plurimum adferet levamenti, Præceptoris dexteritas. Nemo brevius aut dilucidius docet, quam qui rem exactissime tenet. Incommode docet, qui docendo discit. Sint sane quamlibet ingeniosa, quæ Scotus tradidit, de ultramundanis, sed quid hæc ad Ecclesiasten? Haudquaquam in postremis habenda est Jurisprudentia, præsertim sacri, quod appellant Pontificium. Verum, hinc quoque multos deterret, Voluminum ingentium turba, indiligenter digesta rerum congeries. Interpretum non tantum loquacitas, sed inexplicabilis etiam opinionum turba. Sunt & in Rhetorum præceptis non pauca magis ad ostentationem, quam ad usum accommoda, neque mediocris est turba tum apud Latinos, tum apud Græcos, eorum qui de ratione dicendi conscripserunt, ac de suo quisque conatus est aliquid aliorum inventis addere. Neque vero parum difficultatis attulerunt, qui in tradendis artis præceptionibus innovant vocabula, quod insigniter studio fuit Quintiliano, quique invertunt ordinem, ne nihil novi adferre videantur. Præceptionum igitur multitudinem præceptor in compendium contrahet, moxque ad usum vocabit discipulum, in ipso interim argumento commonstrans, quid ex arte dictum sit, quid secus. Quatuor autem præcipua sunt ad dicendi facultatem consequendam accommoda: natura, ars, imitatio sive exemplum, & usus sive exercitatio. Naturæ tanta vis est, ut omnium suffragiis laudetur illud Flacci dictum: *Tu nihil invita dices faciesve Minerva*; sed non alias plus habet momenti, quam ad Poeticen & Rhetoricen. Eoque veteres Poesim non arti, sed Numinis adflatui tribuerunt. De Rhetorica dictum est, quod aut cito discitur, aut numquam. Cito discitur ab iis quos natura huc finxit, numquam ab iis quorum Minerva abhorret. Arripitur enim protinus quidquid cognatum est. Sic naphtha flammam attrahit, magnes chalibem, succina paleam. Hæc autem indoles in primis statim annis sese nonnullis prodit indiciis, si quis advertat animum. Velut Athanasius e lusu puerili deprehensus est esse natus ad gerendum sacerdotium. Nec inscite Naso, patris jussu datus ad agendas causas forenses; *Quidquid*, inquit, *tentabam dicere, versus erat*. Certe docilitatem ingenii, ex imitandi facilitate jam tum deprehendas in infantibus, quemadmodum in paulo grandioribus linguæ organum expeditum atque articulatum, ac mox animum præsentem. Multos enim impotens pudor, aut naturalis timiditas reddit ad dicendum inutiles, quod de Isocrate proditum est litteris, quum alioqui scripta hominis mirentur eruditi. Sed mediocria naturæ impedimenta studio usuque vinci possunt, quædam adeo sunt enormia, ut illis repugnare nihil aliud sit, quam adversus torrentem jactare brachia. Est & illud a viris sapientibus animadversum ac proditum, pueros, qui serius incipiunt fari, firmiore linguæ plectro solitos evadere. Mox in adultioribus ostendit se & laterum firmitas, & pectoris robur, & vocis qualitas, mentis acumen ac memoriæ fides. Denique, Venus illa in dicendo peculiaris, quam natura paucis addit, nec adhuc nomen invenit, sentitur tamen ab observantibus non absque admiratione. Videre est sæpenumero ad quorumdam orationem, mox omnes oculos, aures atque animum adhibere: ad alterius narrationem, multo tum meliora, tum melius etiam dicentis vix ullum esse attentum. Ad dicendum vero magis appositi sunt, quibus sedatius est ingenium, quam quibus ad iram præceps. Hos Plato putat ad perdiscendas disciplinas idoneos, illos ad gerendam Rempublicam. Sublucent interim in adolescentulis & aliarum virtutum scintillæ quædam, veluti pudicitiæ, sobrietatis, pietatis, lenitatis erga proximum, amoris bene merendi de Republica.

Jurisperitia.

Gratia dicendi peculiaris.

Astrologia.

Physica.

Digitized by Google

Quemadmodum in Catone etiamnum puero emicuit infracta vis animi, ac tyrannidis odium.

Ad has naturæ inclinationes si accesserit apta, diligens rectaque institutio, magna spes est fore, ut præsidio sancti Spiritus evadant idonei præcones verbi Dei. His autem, quæ de linguarum peritia diximus, illud adjiciendum est, non satis esse, si concionandi muneri destinatus discat tres linguas, Græcam, Latinam & Hebraicam, quæ non in hoc valent, ut loquamur populo, sed ut veterum libros rectius intelligamus, & si quid in divinis libris occurrerit ambiguitatis, ad fontes eorum recurramus. Primi vero Scripturarum fontes sunt lingua Hebraica, & his cognatæ Chaldaica ac Syriaca. Ab hac gente manavit veræ Religionis disciplina, primum in proximas Regiones, Samariam & Arabiam, mox in Asiam Minorem & in Græciam, qua lingua constat Novum Testamentum, hinc in Italiam, ex Italia in longe dissitas nationes. Hæ tres linguæ vulgo olim erant communes. Nunc eo processit corruptio vulgi, semper omnia vertentis in deterius, ut nec Hebræi sacros libros Hebraice scriptos intelligant, nisi docti, nec Græci Græce versos scriptosve, nec Itali aut Hispani, Galli aut Afri Latine versos. Ex his porro tribus ut prima est Hebraicæ linguæ dignitas, ita utilitas arctissimis finibus circumscripta est. Græcanici sermonis latissime patet usus, non modo quod in hunc primum transfusum est Vetus Testamentum, quodque eodem conscriptum est Novum, verum etiam quod omnes fere disciplinæ liberales, omnisque Philosophia per Græcos Græco sermone ad nos permanavit. Ad judicium igitur parandum valet harum linguarum peritia. Cæterum, ut apud populum agenti præsto sit sermonis copia, curandum est, ut futurus Ecclesiastes inter eos educetur, qui vulgari aut ejus gentis vernaculo sermone diserti sunt. Eam rem magni Rhetores existimant viris quibusdam eloquentia claris, magno ad bene dicendum fuisse adjumento. Atque hæc commoditas nullo paratur negotio. Ac dictu mirum quam hæreat quidquid puerilibus auribus instillatum fuerit. Neque vero satis est, verbi gratia Gallo, si norit resalutare Gallice, aut de rebus communibus utcumque loqui. Suggestum, ubi de rebus maximis disseritur, requirit splendidam, aptam, significantem ac paratam verborum copiam. Quæ nisi multo usu in promtu ac velut in procinctu sit, frequenter hæret Ecclesiastes.

Linguæ vulgaris peritia.

Linguarum comparatio.

Jam sunt voces aliquot suapte natura verecundæ, quas tamen vulgi consuetudo subinde novans aliquid, vel in ludicrum vertit, vel in sensum obscœnum. Has expedit Concionatorem non ignorare, quo nimirum vitentur, & quærenda ratio, qua vel aliis verbis verecundioribus, vel periphrasi saltem explicetur, quod oportet intelligi. Veluti apud nostrates si *amare* dicas vulgata lingua, sonat obscœnitatem, non natura vocis, sed stulta vulgi usurpatione. Idem accidit, si *nuptias* interpreteris, voce vulgo recepta. Profuerit igitur adolescentem concioni destinatum frequenter ad eloquentium hominum conciones adducere, ac paulatim consuefacere, ut meminerint ac reddant quæ audierint. In hoc ubi profecerint, deinceps admonendi sunt, si quid in ea concione dictum fuit annotatu dignum; si apte sumtum Exordium, si nova & commoda Divisio. Si quis nodus scite dissolutus, si quis Scripturæ locus accurate explanatus, si quod πάθος tractatum graviter. Si qua sententia dicta est arguta & elegans. Super his admonitus puer, ipse per se consuesceat animadvertere similia. Contra, si quid exciderit reprehensione dignum, ut excidunt sæpe permulta, & illa profuerit indicare adolescenti, sed citra petulantiam, ne per hanc occasionem obrepat maledicentiæ vitium, & Ecclesiastæ contemtus. Indicanda sunt Ecclesiastæ errata, sed excusatione civili mitiganda. Quamquam autem illi potissimum sunt audiendi, qui dicunt optime, tamen expedit interdum & indocte dicentes audire, quo magis appareat quid deceat, quid non. Hoc, videlicet, consilio

Exercitatio futuri concionatoris.

Lacedæmonii solebant Helotas suos ebrios adhibere conviviis, & ad Barbaricas cantiones ridiculasque saltationes adigere, quo magis adolescentes ingenui conspecta turpitudine, a servilibus moribus abhorrerent. Primum igitur erit, inter eos versari, qui pure compteque loquuntur: proximum, audire concionantes, qui linguæ gratia pollent. Tertium evolvere libros eorum, qui linguæ vulgaris eloquentia polluerunt. Quales celebrantur apud Italos Dantes & Petrarcha. Nec est ulla tam barbara lingua, quin habeat suam peculiarem elegantiam, & emphasim, si fuerit exculta. Qui callent Italice, Hispanice & Gallice, constanter adseverant, in his linguis, utcumque corruptis, inesse gratiam, quam Latina lingua non adsequatur. Idem adfirmant de lingua Britannica, licet ex multis conflata, deque lingua Saxonica. Et in singulis linguis exstiterunt, qui libris editis non vulgarem dicendi laudem promeriti sunt. Ne pigritetur igitur futurus Ecclesiastes hujusmodi voluminibus aliquam temporis portionem impendere. Quamvis Eruditis jucundior sit Latinorum aut Græcorum lectio, tamen caritati Christianæ non videbitur sermo barbarus, per quem proximus ad Christum allicitur. Tantum hic vitetur inepta quorumdam adfectatio, qui relictis propriis linguæ vocibus peregrinas admiscent, vel a Gallica vel a Latina lingua detortas, ut quum apud Brabantos loquantur, tamen non intelligantur, nisi ab iis qui Latine quoque aut Gallice norint. Ubique servandum est illud Tiberii Cæsaris, *ne moleste loquamur*. Quod si quem labor deterret a linguarum peritia, cogitet Mithridatem, Ponti Regem, unam & viginti linguas ita perdidicisse, ut cuique genti citra interpretem jus diceret. Cogitet Themistoclem, Athenienstum ducem, Persicam linguam sic uno anno adsecutum, ut cum Rege absque interprete colloqui posset. Vix credas ad quam multa discenda sufficiat hominis ingenium, nisi primam ætatem, quæ longe optima est, in otio nugisque consumeremus.

Auctorum Ecclesiasticorum comparatio.

Hic si quis me consulat, ex Doctoribus profanis & Ecclesiasticis, quorum libri potissimum sint evolvendi futuro Concionatori, nullus est, quem Demostheni ac Ciceroni præferamus, vix etiam quem conferamus, sane quod attinet ad dictionis virtutes. Aristoteles ad judicandum & cognitionem conducit plurimum, ad popularem dictionem non ita multum. Plato longe ad hoc accommodatior, fusus ac jucundus, & per similitudines veluti manu deducens ad veri cognitionem. In Livianis tamen orationibus, aut si eas non explicet, in proponendis consiliis plurimum est, tum prudentiæ, tum eloquentiæ. Idem in mitioribus adfectibus, quos Græci vocant mores, jucundus est, quemadmodum & Virgilius. Acriores adfectus petuntur a Tragicis, quamquam Latini qui quidem exstant, plus hic habent vehementiæ, quam Græci. Sed de his erit dicendi locus, quum de movendis adfectibus tractabimus. Cornelius Tacitus, alioqui duriusculus, in orationibus acutus est & copiosus. Seneca in traducendis vitiis falsus est, & elegans ac vehemens etiam. Sed de moribus nemo felicius scripsit quam Plutarchus, cujus libelli digni sunt qui ad verbum ediscantur, e quibus Basilius & Chrysostomus multa videntur hausisse. Inter Ecclesiasticos nemo mihi videtur D. Basilio felicior. Dilucidus est, pius, sanus, suaviter gravis, & graviter suavis, nihil habens adfectatæ loquacitatis. Athanasius in docendo mirus est, nec dubito quin sui similis fuerit in concionando, si exstarent illius Orationes. Basilio proximus est Chrysostomus, cujus omnia fere scripta sunt popularia, & ad imperitæ multitudinis aures animosque accommodata. Quamquam in hujus viri nomen multa congesta sunt, quæ non referunt illius genium. Facile est ex eo imitari, quod fusior est, quod quædam repetit & inculcat, quod crebris percunctatiunculis excitat dormitantem auditorem, sed Chrysostomum ipsum exprimere nequaquam facile est. Proxima laus debetur Gregorio Nazianzeno, cui

Qui libri potissimum legendi Ecclesiastæ.

mul-

Digitized by Google

multum est acuminis, vehementiæ satis, quoties id postulat res. Origenes primum merebatur locum; qui omnium Græcorum ingenia excitavit, quod fatetur & Athanasius, nec excitavit tantum, sed etiam instruxit. Et hujus scripta pleraque popularia sunt. Verum, ut hic suas Orationes Homilias appellat, id est, colloquia, vix usquam adsurgit, sed totus est in docendo, nihil attingens adfectuum, nisi si quos ipsa movet res, quod est Atticorum. Ex hoc tamen diligenter lecto multa dicendi facultas accedet Ecclesiasticæ. Jam ut ad Latinos veniam, Tertullianus durus est, tametsi salsus in confutandis Hæreticis; nasutus in traducendis vitiis, in quo tamen optarim illum interdum longius abesse a scurrilitate; sed Afer erat. Hilarius parum utilis est ad parandam sermonis, præsertim popularis, gratiam. Utilior Cyprianus, apertus, vehemens & serius, nec infeliciter fluens. Dicendi genus quod secutus est Ambrosius, non admodum congruit huic tempori: habet enim argutias & sententias adfectatas, sæpe etiam subobscuras, ut ad illud genus accedant, quas Græci vocant νοήματα. Hieronymus ad omnem dicendi facultatem parandam appositus est, ardens in concitandis adfectibus, sed quoniam Presbyter tantum erat, non Episcopus, in concionando sese numquam exercuit. Augustinus in hoc genere extemporali felix est & argutus. Quod autem dulcior est quam gravior, quod numeris ac similiter definentibus gaudet, quodque crebris digressionibus moratur auditorum animos, suæ gentis ingenio tribuit vir pius & humanus. Gregorius Pontifex Romanus simplex & pius est in concionibus, verum pro temporum illorum ratione gaudet membris & incisis, similiter cadentibus, ac similiter desinentibus, quemadmodum & Augustinus, quæ si nunc adfectet Ecclesiastes, ineptus videatur. Prudentius, licet carmine scripserit, tamen multum spirat Christianæ facundiæ. Bernardus concionabundus est, natura magis, quam arte, festivus & jucundus, nec segnis in movendis adfectibus: sed apparet pleraque illius conciones apud cœtum Monachorum habitas, in quorum usum fere scripsit quæcumque scripsit. Fuerunt & alii, qui non infeliciter tractarunt hoc dicendi genus, velut Leo Pontifex, Maximus & Fulgentius. Joannes Gersonensis minimum juvabit Ecclesiasten, dumtaxat ad dicendi facultatem. Dissecat omnia, & hinc frigus: frequenter adfectat affectus, sed eos in se sensit magis, quam movet in aliis. Thomas ad dicendum non fuit natura ineptus, si sese perinde hic exercuisset, ut exercuit in Philosophia, & in argumentando. Scotus, & hujus similes ad rerum cognitionem utiles sunt, ad dicendum inutiles. Secutum est postea Concionatorum genus, fortassis aptum suo Theatro, sed prorsus ignarum artis, nec ita multum præ se ferens prudentiæ. Ab his prodierunt nobis Sermones de Paradiso, Sermones Jordanis, Sermones Voraginis, Sermones Roberti de Licio, & cæteri, qui nunc suapte sponte abierunt in oblivionem, ut jam nihil sit opus quemquam ab horum imitatione deterrere. Vere quidem dictum est, nullum librum esse tam malum, qui non profit aliqua ex parte, sed quoniam nec ætas, nec ingenium hominis ad omnia sufficit, consultum est, ab optimis exemplum petere.

De Rhetoricis præceptionibus.

Admonet nos ipse sermonis cursus, ut ex Rhetorum præceptis aliqua delibemus, quæ videntur ad Ecclesiastæ munus accommoda, quod ante nos ex parte tentavit beatus Augustinus in opere *de Doctrina Christiana*. A quo etiam si nihil esset prætermissum, tamen longe alia temporum ratio postulat, ut quædam crassiore Minerva explanatiusque tradantur. Primum igitur ex his, quæ Rhetores statim considerandæ proponunt, quid sit ars, quis artifex, quale opus, nos artis nomen libenter relinquimus, quando illi ipsi, qui de præceptis eloquentiæ conscripserunt, ambigunt, num Rhetorice sit ars, & ille summus eloquentiæ parens fatetur, caput artis esse, dissimulare artem. Qualis autem est ars illa, quæ nocet nisi dissimuletur? Proinde ut donemus sacri Concionatoris eloquentiam non constare arte, fateamur tamen oportet aliquam esse dicendi rationem ac prudentiam, quæ judicio consilioque constat. Et Spiritus cœlestis, cujus adflatu loquitur Ecclesiastes, non adspernatur hominis industriam, modo sobriam, quemadmodum scribit ille divinus orator Paulus: *Spiritus Prophetarum Prophetis subjecti sunt.* De artifice, qui est Ecclesiastes, satis nobis dictum est libro superiore, sane quod ad mores & eruditionem sacram attinet. De officiis illius in dicendo, tum de operis partibus hic nonnihil attingemus, si prius de materia paucis egerimus. Forense genus semotum est ab officio Ecclesiastæ, cui cum conscientiis hominum res est, non cum judicibus, nec tractat leges humanas, sed oracula divina, nec agit causas certorum hominum, sed omnium conscientias accusat in genere, qui male vivunt, & omnium conscientiis patrocinatur, qui simpliciter errant, aut mœrent, aut oppressi sunt aliqua gravi adflictione. Nec huc spectat ut hominem judicem, huic aut illi reo conciliet, sed ut omnes pariter Deo conciliet. Multa tamen in hoc genere præcipiuntur, quæ in suasorio quoque genere cæteris que sunt usui. Velut illud, quod sit argumenti caput, quem Rhetores *statum* vocant. Hæc consideratio præstabit, ut oratio nostra sibi constet, & ne quid extra rem dicamus, & quod nonnumquam incogitantibus usu venit, nobis ipsi contradicamus, ut cordatus auditor illud Flacci merito secum commurmuret, *Amphora cœpit Institui currente rota, cur urceus exit?* Alioqui puerile est absque scopo jaculari, & ut ait Persius, *passim corvos sequi testaque lutoque.* Usui fuerint & illa quæ tradunt de circumstantiis rerum & personarum, e quibus & argumenta sumuntur, & amplificationes in quovis argumenti genere. Incidit interdum controversia, de scripto & sententia, de Scripturæ locis inter se in speciem pugnantibus: sicut de vocabulo rei, quod definitione quæritur, ut quum quæritur, quid sit usura, quid lex, quid gratia: aut de qualitate rei, justa sit an injusta? Veluti, quum quæritur, num recte fecerit Abraham, quod peregrinans in Geraris, Saram uxorem suam dixerit sororem, atque hoc sermone quodammodo prostituerit conjugem suam Regi Geraræ. Atque hic obiter incidet status conjecturalis, quo animo id fecerit Abraham. Similiter an filiæ Loth peccaverint, e patre temulento suffuratæ partum. Hic est *status qualitatis.* Et si peccaverunt, an commiserint incestum. Constat enim Adæ posteritatem non potuisse propagari, nisi per conjugium fratris & sororis. Hic est *status definitivus.* Hoc genus innumera sunt in litteris Divinis. Incidit & ratiocinatio, quum nulla Scriptura exstat, quæ liquido definiat id, de quo quæritur, sed ex variis Scripturæ locis inter se collatis, ratiocinando colligitur Divina voluntas. Similiter incidunt cæteri status, præcipue *comparativus*, frequentissime in oratione, quæ nullam certam personam respicit, non raro tamen & quum certa persona designatur. Attamen Ecclesiastes potissimum versatur in docendo, in suadendo, in exhortando, consolando, consulendo & admonendo. Non me fallit, docere esse omnium causarum & statuum commune, ad præsens tamen negotium, visum est separare. Docemus enim ut intelligat auditor: veluti quum per Scripturas & rationes demonstramus, Deum esse incorporeum, animam hominis esse immortalem. Suademus ut quod honestum & utile est, auditor velit amplecti: veluti quum suademus avaro diviti, ut opes suas impertiat egenis. Exhortando, persuasis sed segnibus aut timidis addimus animum, ut audeant aggredi quod probant: veluti quum exstimulamus sollicitos, ut, contemtis hujus mundi præsidiis, tota fiducia sese Deo committant. Consolamur, ut hujus vitæ molestias patienter atque etiam alacriter ferant. Consulimus perplexis, quum viam ostendimus, qua sibi parent conscientiæ tranquillitatem. Admonemus vel objurgando, vel obsecrando. Hæc erant priscorum Christianorum inter ipsos colloquia.

Causarum genera.

Communia generi judiciali & suasorio.

Status.

Digitized by Google

Reſtat genus encomiaſticum, quod partim conſumitur in doxologia & gratiarum actione, partim in laude piorum, præſertim Martyrum, qui morte ſua Deum glorificaverunt. Olim enim certis diebus populus conveniebat, ad nihil aliud quam ad δοξολογίαν, ſic enim appellant Græci, & *gratiarum actionem*. Illic Propheta aut Epiſcopus magnificis verbis attollebat divinam in omnes creaturas bonitatem, populus pſallebat Hymnis & Canticis ſpiritualibus Domino. Cujus generis exſtant aliquot Pſalmi, & hos imitatus Hymnus trium puerorum in camino, quædam item Cantica a poſterioribus facta, quorum eſt illud quod ad imitationem puerorum Hebræorum canitur in die Palmarum; & aliud quod canitur feriis vernis, denique quod nunc ferme quotidie canitur in Miſſa, ad imitationem Angelorum, qui Chriſto nato cecinerunt, *gloria in excelſis Deo*. Additi ſunt Hymni, qui nunc omnes precibus admixti ſunt; inter hos primam laudem obtinent Ambroſiani. Vtinam non acceſſiſſent complures indocti! ne dicam deliri. In hoc genere nonnulli ſunt, qui nihil habent niſi precationem. Acceſſit huc proſa, quam appellant *Sequentiam*. Quo quidem in genere, fateor, eſſe quaſdam eruditas ac pias, ſed multo plures ineptas, ac Divino indignas cultu. Quamquam hanc partem non recipit Eccleſia Romana, Germanis & Gallis canendi ſtudioſis conceſſit. Quibus adeo placent hæc acceſſoria, ut horum gratia prætermittantur præcipua. Symbolum decurtatur, precatio Dominica non auditur, & proſæ cantio nulli intellecta totam ſemihoram moratur populum. Adduntur caudæ vocum ipſi cantioni pares aut longiores. Videmus & illud receptum apud priſcos Chriſtianos, ut quemadmodum inſignes viri, oratione funebri publicitus laudabantur apud populum, ita Præſul defunctus aut Princeps, ore Sacerdotis publicitus in Templo laudaretur. Declarant hoc duæ funebres orationes Ambroſii, altera in laudem Theodoſii Imperatoris, altera in laudem Valentiniani: declarat monodia Nazianzeni in laudem D. Baſilii, & aliquot Homiliæ Chryſoſtomi. Et ſi credimus libello de exceſſu beatiſſimæ Virginis, omnium Apoſtolorum qui aderant, encomiis celebrata eſt. Item liber qui Eccleſiaſticus inſcribitur, laudes inſignium virorum depræ-dicat, ſed eorum dumtaxat, quorum pietas ſacris Voluminibus eſt commendata. Quin & ipſe Dominus exemplum Abrahæ Judæis objicit. Petrus ad Saræ imitationem matronas invitat. Beatus Auguſtinus rumore de Antonio, qui tum recens omnium linguas & aures occuparat, ad Chriſtum inflammatus eſt. Sunt enim ſancti bonus odor Deo in omni loco, ſed iidem improbis odor letalis: quemadmodum amaracinum hominis mire delectat, quum idem ſubus ſit acre venenum, ut ait ille. Quamobrem ut non omnino damnanda cenſeo quorumdam celebrium encomia, modo abſit adfectus humanus, & ambitioſa contentio, addo etiam, vanitas: ita puto exemplum, quod veteres Epiſcopi hauſerunt ex publico Ethnicorum more, noſtris Eccleſiaſtis parcius imitandum eſſe. Illud in genere præcipiendum, ne Concionator in eo fine conſiſtat, quem præſcribunt Rhetores, videlicet, ut auditores tantum magnifice ſentiant de eo quem prædicamus: ſed ad hunc ſcopum omnia dirigat, ut ad recte factorum imitationem excitentur.

Doxologia.

Hymni.

2 Cor. 2.

Verum de materiis, quas recipit Eccleſiaſtes, ſatis dictum, quod quidem ad præſentem attinet locum. Nam de ſingulis ſuo loco tractabimus aliquanto fuſius. Conſequens eſt ut de officiis Eccleſiaſtæ ſimili compendio diſſeramus. Sed priuſquam ad partes deſcendamus, illud in ſumma ſpectet qui dicit, ut doceat, ut delectet, ut flectat. Docendo efficimus, ut res intelligatur ac perſuadeatur. Id potiſſimum fit in narratione & argumentatione, atque item in epilogo. Quod niſi fit, cætera ſunt ſupervacua. Nullus enim delectatur, aut movetur iis quæ non intelligit, aut non credit. Quod de delectando dictum eſt, bifariam accipitur. Eſt enim quædam jucunditas ſeu gratia potius orationis, quæ non aliter quam ſanguis per totum corpus fuſa eſt. Ita jucundior eſt homo ſanus, quam valetudinarius, juvenis quam ſenex, formoſus quam deformis. Ad hæc quibuſdam ipſa natura peculiarem quamdam & morum & orationis jucunditatem addidit. Velut in Bernardi ſcriptis ſentias molle quiddam atque facetum, in Hilario ſeverius ingenium. Simile diſcrimen animadvertere eſt, inter Hilarionem & Benedictum. Ille ubique feſtivus, hic tetricus. Eſt alia jucunditas, quam peculiariter requirit ipſum argumentum. Nam læta quibus debetur gratulatio, amœnioribus verbis explicanda ſunt, quam triſtia. Veluti ſi quis ſuſcepiſſet explicandum, quanta ſit felicitas Angelorum ac piarum animarum, in cœlis contemplantium faciem Patris, Chriſti & Spiritus ſancti, aut quæ vita futura ſit piis poſt reſurrectionem, aut ſi quis populo diutinis bellis adflicto nunciet certam ac firmam pacem. Eſt tertium genus, quod facetiis ac lepide dictis delectat auditorem, interdum & riſum movet, unde γελοῖα dicuntur Græcis, de quibus multa præcipiunt, M. Tullius libro de Oratore II. & Fabius capite de riſu. Verum an hoc conveniat Eccleſiaſtæ noſtro, viderint alii, in litteris ſacris nullum tale exſtat exemplum, niſi velimus ironiam inter jocos referre, quemadmodum in libris Regum Helias Sacerdotibus Baal loquitur: *Clamate voce majore, Deus enim eſt, & forſitan loquitur, aut in diverſorio eſt, aut in itinere, aut certe dormit, ut excitetur.* Verum hic non eſt jocus, ſed manifeſta inſultatio. Similiter fortaſſe nonnulla reperias in Novo Teſtamento, jocos nuſquam. Velut illud quod Dominus ait Diſcipulis tribus, *dormite nunc & requieſcite*, quidam per ironiam dictum putant. Item quod Phariſæis, *datis eleemoſynam, & omnia munda ſunt vobis.* Tale videri poteſt, quod Paulus ſcribit Corinthiis: *Nos ſtulti propter Chriſtum, vos autem prudentes in Chriſto. Nos infirmi, vos autem fortes: vos nobiles, nos autem ignobiles.* Tale jocandi genus eſt, quo Cyprianus utitur in idololatras, cæterique qui Gentium vanitatem exploſerunt ac traduxerunt, ut Tertullianus, Lactantius, Prudentius, & Auguſtinus. Sunt enim quæ melius refutantur irridendo, quam argumentando. Plus etiam ſibi permittit D. Hieronymus in Hæreticos, ſed non in hos tantum, hac in parte ſimilior Tertulliano quam vellem. Neque vero obſcurum eſt, veteres Eccleſiaſtas multum in hoc incubuiſſe, ut delectarent populum. Queruntur profani Rhetores, præſertim Fabius & Tacitus, ita fuiſſe corruptos olim hominum mores, ut judices ab oratore requirerent delectari, non contenti didiciſſe quæ ad cauſam pertinebant. Quod ni fieret, interpretabantur ſe contemni, non ſine periculo cauſæ. Ad hæc multitudo tum erat adſueta theatricis fabulis, ac mimis, quæ omnia voluptatis cauſa gerebantur. Ibi populus ſpectator, ſibilis, ſupploſionibus, pollicibus, applauſibus, & acclamationibus judicem agebat. Hujus moris magna veſtigia diu reſederunt apud Chriſtianos, ut Epiſcopi cogerentur multa dare auribus multitudinis. Notati tamen ſunt, qui confictis fabulis, aut ineptis jocis excitarunt imperitæ multitudinis applauſum. Nunc autem quum theatrici mores e Templis ejecti ſint, tamen non deſunt, qui nimium frequenter, ne dicam impudenter imitantur fabulam, quæ jactatur de Demoſthene, qui judices dormitantes in cauſa capitali excitavit, ex tranſverſo inducto joco de umbra aſini. Ut verum ſit quod narratur, ſemel hoc fecit Demoſthenes in foro, quod iſti pene quotidie faciunt in Templo. Nec ridicula tantum adferunt, ſed interdum inepta, anilia, parumque verecunda, nec habita ratione eorum apud quos loquuntur, nec ſui, nec loci, nec argumenti. E plurimis unum atque alterum proferam exemplum, cujus ipſe fui teſtis. Quidam Franciſcanus, vir ob vitæ ſanctimoniam omni populo venerandus, in Monaſterio virginum a prandio diſſerebat de pudicitia. Is quum videret aliquot e plebeis dormitantes, *Rogo*, inquit, *expergiſcimini, narrabo vobis lepidam fabulam. Maritus quidam ruri vivens, peregre abiturus mandavit uxori, ipſo abſente curaret, ut reverſus domum omnia reperiret ex animi*

Officium Eccleſiaſtæ.

Docere primum. Delectare.

Joci quatenus deceant Eccleſiaſtem. 3 Reg. 18.

1 Cor. 4.

animi ſententia. Tum illa, mi vir, manda quidquid voles, ſenties uxorem morigeram in omnibus. Hic vir. Nihil, inquit, *præſcribo, mea lux, niſi unum quiddam, idque factu facillimum. Quodnam? Ne umquam abluas faciem ex hac aqua, oſtendens lacunulam in ſimario, aqua tetra maleque olentis. Abſente marito, quoties muliercula præteribat, ſollicitabat animum illius admiratio, quam ob cauſam hoc unum diligenter vetuiſſet maritus. Neque enim aliud ſibi perſuadere potuit, quam aliquid eſſe rei ſeriæ. Quid multis, vicit tentatio, lavit, hoc eſt, contaminavit faciem: conſuluit ſpeculum, diſplicuit ſibi, & fœtorem atque tincturam vix diebus aliquot potuit eluere. Maritus reverſus reperit uxorem ſubtriſtem, & irata ſimilem. Rogat, ecquid mali? Illa tandem non continens ſtomachum expoſtulat, quod de aqua monuerat, & narrat eventum. Quid igitur? laviſti? Atqui ob iſtud ipſum vetueram ne lavares, ne tibi, quod evenit, eveniret.* Hac denarrata fabula rediit ad laudem pudicitiæ virtutis Angelicæ. Errabat vir bonus, ſic doctus ab aliquo, mutaturus, opinor, morem, ſi quis amicus admonuiſſet, quam non deceret quod agebat. Neque enim erat hypocrita. Puer audivi quemdam Dominicanum, eximia ac nativa linguæ gratia præditum. Is, ut excitaret dormitantes, hanc retulit fabulam, non abſque ſpecie nequitiæ. *Nonna*, inquit, *quædam uteri tumore prodita eſt, habuiſſe rem cum viro. Convocato virginum cœtu ſeveriter objurgata eſt a Præpoſita*, quam Abbatiſſam vocant, *quod ad eum modum dehoneſtaſſet ſanctum collegium. Illa excuſat vim, juvenis*, inquiens, *venit in cubiculum meum, me robuſtior, cui fruſtra fuiſſem reluctata. Porro vis non imputatur pro crimine.* Tum Præpoſita. *Excuſari poteras, ſi clamaſſes, quemadmodum admonet Scriptura.* Hic virgo. *Id quidem feciſſem, ſed res acta eſt in dormitorio, ubi ſolvere ſilentium erat religio.* Sed deſino, ne reprehendendo ineptias, ipſe fiam ineptus. Tolerabilius eſt, quod quidam dormitantes ſtrepitu aut voce excitant, quidam totius populi ſcreatu, quem ad ſingulas orationis partes fieri jubent. Sed impudentius eſt, quod feriis Paſchalibus quidam velut ex more populo riſum movent, idque fabulis manifeſte confictis, plerumque etiam obſcœnis, quales ne in convivio quidem vir probus ſuſtineat abſque pudore commemorare. Nequaquam ad hoc lætitiæ genus invitavit Pſalmus paſchalis, quum ait: *Hic eſt dies quem fecit Dominus, exſultemus & lætemur in eo.* Id eo quoque fit abſurdius, quod iſta non incidunt per occaſionem, ſed ex abrupto inſeruntur, vel impinguntur potius. Sunt enim aliquot veterum joci ſeriam ac ſalutarem habentes ſententiam, qui per occaſionem interdum apte poterunt inſeri, modo parcius ac citra ſpeciem affectationis, nec ſine mitigatione, quod divinis admiſceantur humana. Sed de his, quæ laudatam ac Templo dignam voluptatem adferant, ſuo dicetur loco. Illud obiter hoc loco tantum admonebo, ut ſi quid delectationis adhibendum putat Eccleſiaſtes, non ſat habeat *riſu diducere rictum*, ut ait Flaccus, ſed omnia conferat ad auditorum utilitatem, illud omnibus modis agens, ut quæ ſunt ſaluberrima, eadem reddantur auditoribus jucundiſſima. Præcipuam autem eloquentiæ vim in hoc ſitam exiſtimant, ut flectat, hoc eſt, ut, quo velit, rapiat adfectus auditorum: qua de re dicetur, quum ad adfectus ventum fuerit.

Flectere.

Orationis officia quinque.

Nunc per Oratoris ſingula officia decurremus, ſed ita ut memineris nos non Patronum forenſem, ſed Divini verbi præconem inſtruere. Sunt autem ab omnibus decantata, inventio, diſpoſitio, elocutio, memoria ac pronunciatio. Inventio quæ res ſuppeditat, tametſi re vera complectitur & elocutionem & ordinem, hoc eſt in oratione, quod oſſa in corpore animantis, quæ niſi ſolida ſint, cætera omnia collabuntur. Diſpoſitio ſive ordo, hoc eſt in oratione, quod nervi in corpore animantis, partes orationis apte inter ſe connectens. Siquidem ordo non ſolum reddit orationem concinnam, ſed adjuvat etiam docilitatem auditorum, ac dicentis memoriam. Nam, ut facilius diſcimus, ita melius meminimus, quæ congruo dicuntur ordine, quam quæ ſparſim & confuſim. Quin & ad perſuadendum magni refert, quid, quo loco, dicatur. Sunt enim quæ non recte committuntur animis, niſi jam præparatis. Præterea elocutio quæ verba & figuras ad rem appoſitas ſuggerit, hoc eſt in oratione, quod caro & cutis in corpore, decenter conveſtiens oſſa & nervos. Habent & ſacræ litteræ decorem ac ſpeciem ſuam, licet fucum & lenocinia neſciant. At quid, inquies, reſpondet memoriæ? Spiritus, id eſt, vita, quæ niſi adſit, dilabuntur omnia. Pronunciatio denique velut actus ac motus eſt animantis, qui niſi accedat, minimum aberit a ſtatua animal. Actus itaque & motus quaſi vitæ vita eſt. Nam ut fateamur nimium eſſe quod Demoſthenes actioni tribuit, primum, ſecundum ac tertium, quaſi univerſa eloquentiæ vis ſita ſit in pronunciando: tamen negari non poteſt, orationem eadem voce, eodemque geſtu, vel nullo potius geſtu pronunciatam, rem ſemimortuam eſſe. Nec ita multum juverint Eccleſiaſten, quæ traduntur de partibus operis, Exordio, Narratione, Diviſione, Confirmatione, Confutatione & Concluſione, niſi quod hæc quoque ſapienti dabunt occaſionem, ut fiat ſapientior. Nam ipſa Scripturarum majeſtas, quas enarrat Eccleſiaſtes, & utilitas non vulgaris, agitur enim de ſempiterna felicitate, ultro ſibi conciliat attentionem, docilitatem, ac benevolentiam, præſertim inter Chriſtianos. Quod ſi forenſis Orator Exordio ſuperſidet, quoties cauſa non poſtulat, ſed ultro adeſt quod captatur proœmiis, inepte faciunt quidam horum temporum qui numquam conſcendunt ſuggeſtum, niſi cum accurato Exordio, eoque, quod abſurdiſſimum eſt, ab argumento alieniſſimo, ut potius ſit nova Oratio quam Exordium. Atque hoc exiſtimant eſſe melius Exordium, quo fuerit alienius. Atqui doctis laudatur Exordium, quod e media cauſa ſumtum, &, quoad fieri poteſt, argumento ſit proprium, certe appoſitum & congruens. Non eſt opus hic exempla referre vitioſi Exordii. Nimis obvia ſunt, & abunde cuique ſua ſuggeret memoria, qui modo conciones frequenter audire conſueverit. Ipſe audivi quemdam, cui quotidie per totum Quadrageſimæ tempus concionanti fuit idem Exordium. Tribus nominibus laudabatur Virgo Mater, verbi cauſa, quod Sancta, quod Virgo, quod Prophetica: & quilque dies novum habebat ternionem, unde neceſſe fuit accerſere multos terniones, nec fieri potuit, quin in his eſſent aliquot frigidi & coacti. Pium erat adorandam Chriſti Matrem laudibus vehere, ſed quid hoc ad pœnitentiæ tempus?

Partes orationis.

Exordium.

Exordium alienum.

*Non eſt abſurdum, quod recentiores a Scripturæ ſententia quapiam ſermonem auſpicantur, Thema vocant, modo ea ſit hujuſmodi, ut argumenti ſummam complectatur, ex ipſo loco quem interpretatur, decerpta. Debet enim cujuſlibet orationis aliquod eſſe initium. Velut, ſi quis ex Euangelii loco, dehortaturus populum a temeritate jurandi & perjurio, Exordii loco proponat illud, *Sit ſermo veſter, eſt, eſt, non, non.* Huc enim tendit univerſa diſputatio, ut inter Chriſtianos tanta ſit fides tantaque ſimplicitas, ut nuſquam ſit opus jurejurando. Aut ſi quis reprehenſurus eos, qui ob humanas cæremonias violant præceptum caritatis omnium maximum, decerpat hæc Chriſti verba: *Sabbatum hominis cauſa factum eſt, non homo propter Sabbatum.* Aut ſi quis admoniturus populum, ut caveat ab hypocritis & hæreticis, qui falſa ſpecie ſanctimoniæ imponunt incautis, deſumat illud, *A fructibus eorum cognoſcetis eos.* A talibus enim Exordiis facilis gradus ad totius argumenti tractationem. Verum hic quoque ſunt, qui indoctum exiſtimant, quidquid ſimplex eſt & inadfectatum: eoque ſtudent comminiſci ſententiam quam maxime alienam ab inſtituto, aut certe e longinquo petitam, interdum verba ad alieniſſimum ſenſum detorta, quæ ſuo loco longe aliud declarant. Primi exemplum eſto, ut ſi quis hortaturus ad cautionem & prudentiam Chriſtianam, alleget illud ex Epiſtola beati Petri: *Eſtote prudentes, & vigilate in orationibus:* neque enim ille

Exordium e Scriptura, ſeu Thema.

Marc. 2.

Thema alienum.

Digitized by Google

ille locus commendat prudentiam, sed sobrietatem, ac damnat luxum crapulamque, cui comes est somnolentia, utraque res inutilis ad precandum. Aut si quis ad vitam Monasticam adhortaturus, proferat illud Gal. 6. Paulinum: *Mihi mundus crucifixus est, & ego mundo.* Apostolus enim non erat Monachus, certe quales nunc sunt, sed omnes Christianos vult esse mundo mortuos, quæ res in adfectibus sita est, non in cultibus, cibis aut aliis externis observationibus. Aut si quis dicturus encomium Virginis Matris adducat: *Ad initio & ante secula creata sum.* Locus enim ille sentit de sapientia Divina, qui est Filius Dei: qui creatus dicitur, non quod aliquando non fuerit, sed quod ad liberandum genus humanum ab æterno fuerit destinatus. Secundi sit hoc exemplum, si quis exhortaturus, ut obediamus præceptis Divinis, proponat e Psalmis, Psal. 18. *Cœli enarrant gloriam Dei.* In hoc enim condita sunt omnia, ut in his homines contemplentur potentiam, sapientiam ac bonitatem Dei. Porro quum illa obtemperent legibus Divinis, totque seculis præstent hoc ad quod condita sunt, turpe est hominem qui proprie in hoc conditus est, ut cognoscat, amet, timeat, glorificet Conditorem suum, non obedire jussis illius. Tertii exemplum quidam suggessit, qui de Barptolemæi martyrio dicturus, præfatus est illud ex Abacuci capite III. *Turbabuntur pelles terræ Madiam.* At Propheta de pellibus castrorum, hoc est, de tabernaculis loquitur, non de cute humana. In quo bis peccatum est, & quod Scripturæ verba detorsit ad sensum alienissimum, & quod ea accommodavit ad confictam historiam, quam Ecclesia rejecit.

Non libet hic referre fabulas, quibus traducitur quorumdam temeritas, qui scurriliter in Exordio lusisse dicuntur; unum attingam, ex quo spectentur cætera. Quidam a nocturna compotatione semisomnis prosiliit in suggestum, expositurus mortem Dominicam. Nam & hoc quibusdam videtur eruditum & ingeniosum. Auspicatus est his verbis, tamquam e Paulo desumtis, *Ebrii sunt & ego*, de se & compotoribus loquens. Apparet fuisse Gallum vel ex hoc, quod ea gens *Hebræi* pronunciat prima acuta, ut minimum absit ab *ebriis*. Sed dum repetit ex more Exordium, cœpit expergisci, sensitque errorem suum, ac protinus mira solertia quod temere dixerat huc detorsit, quanta ebrietas habuit infelices Judæos, quum Christo Domino mortem moliebantur. Cæterum oportet ab Ecclesiasta nostro, non tantum abesse omnem scurrilitatis speciem, verum etiam quidquid ineptum, adfectatum ac violentum est. Cui libet facetum esse, in aliis peccet potius, quamquam oportebat scurrilitatem prorsus ab omni vita Christianorum secludam esse. Porro hæc a Scripturæ verbis exordiendi ratio non caret veterum exemplis. Sic orsus est D. Basilius, populum adhortaturus ad placandum Deum iratum: *Leo rugit, & quis non timebit: Deus locutus est, & quis non prophetabit?* Similiter ad jejunium adhortaturus, sic incipit: *Canite tuba in Sion in insigni die solennitatis vestræ.* Facit idem interdum Origenes & Chrysostomus. Nec semper necesse est, ut quod Exordii loco sumitur, sit in eo loco Scripturæ, quem interpretandum suscipit Ecclesiastes, satis est si quadret: quemadmodum Basilius locum, qui est apud Johelem capite II. & Psalmo. LXXX. de jejunio Judaico, accommodat ad jejunium solenne quinque dierum, quod tum videtur ab Ecclesiis quibusdam fuisse receptum, ac tubis Judaicis licet clare resonantibus longe præfert vocem Propheticam, quæ nunc resonat non tantum in Sion, verum etiam per universum terrarum Orbem, ad verum & Christianum jejunium invitans. Illud tamen interdum expedit ad auditorem excitandum, ut Scripturæ locus proponatur cum laude auctoris, & commendatione sententiæ. Verbi gratia. Summus ille Doctor Ecclesiæ, Paulus, imo non Paulus, sed Spiritus Sanctus per os Pauli facilem & compendiariam viam nobis ostendit, ad æternam felicitatem; *Si Deus pro nobis unicum Filium tradidit, qui fieri potest, ut non omnia simulcum illo nobis donaturus sit?* Aut ita. Quicumque vel peccatis gravati, vel afflictionibus attriti mœretis, audite non hominem consolatorem, sed ipsum Dominum amabili voce clamantem: *Venite ad me omnes, qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam vos.* Quemadmodum igitur recte faciunt, qui Scripturæ locum adhibent pro Exordio, modo id faciant appositè: ita nequaquam est illis adsentiendum, qui putant non esse fas aliter exordiri. Frequenter enim incidunt occasiones ut expediat aliter exordiri. Quemadmodum M. Tullius dicturus pro Milone, non statim conciliat attentionem, docilitatem ac benevolentiam, sed prius eximit metum Judicibus. Ita Petrus in Actis Apostolorum, multitudini tumultuanti Christum annunciaturus, non statim orditur a Prophetia Johelis, sed prius amovet falsum rumorem a quibusdam sparsum, eos qui variis linguis loquebantur musto onustos sic delirare. Quamquam ipsa statim appellatione captat benevolentiam, *Viri Judæi, & qui habitatis Hierusalem.* Quemadmodum enim gratum erat auribus Athenienſium, τὸ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, Romanorum, *Quirites*, quod sibi viderentur cæteris urbibus excellentiores: ita Judæis plausibilis erat appellatio, *viri Judæi* & *Hierosolymitæ*, quod ea natio multis nominibus cæteris antecellebat, Lege divinitus data, Prophetarum gloria, cultuque veri Numinis. Tum quod addit, *hoc vobis notum sit, & auribus percipite verba mea*, attentionem conciliat & fidem. Quisquis enim sic orditur, hoc vobis notum sit, & auribus percipite verba mea, videtur de re comperta dicturus. Ad idem facit vox protinus in initio sublata, magnam dicentis fiduciam præ se ferens.

Nec illa displicet exordiendi ratio, quam videmus & Oratoribus Ethnicis usurpatam, ut ab insigni quapiam historia, nec inamœna sumentes initium, auditorem ipsa alacritate reddamus attentum, modo ad id, quod acturi sumus, sit accommoda. Sic enim M. Tullius secundum librum de Inventione Rhetorica exorsus est, cognitu jucundam ac festivam historiam fusius ac verbis amœnis prænarrans, de pictore Zeuxide, quam mox eleganter adplicat ad suum negotium. Id Ecclesiastæ hoc fuerit commodius, quod Scripturæ peculiaris sit allegoria. Quod genus fuerit, si quis hypocrisim damnaturus præfetur historiam non injucundam Exodi, quomodo magi Pharaonis præstigiis imitati sunt quæ Dominus operabatur per Mosen & Aaron. Projecerunt enim & illi virgas suas, & versæ sunt in dracones, sed virga Aaron devoravit dracones illorum. Simili artificio verterunt aquas in sanguinem, immittebant ranas & cyniphes: sed quemadmodum virgarum præstigiis terrorem incutere potuerunt, ita non potuerunt adimere: & quemadmodum sanguinem, ranas, aliaque incommoda potuerunt immittere, ita tollere non potuerunt. Coactique sunt tandem fateri, in his quæ gerebat Aaron, esse digitum Dei. Hæc rerum olim gestarum imago depingit nobis naturam hypocriseos. Externa specie veluti præstigio imitatur veram pietatem. Orat prolixe, vestitur sordide, jejuniis pallet, & chameuniis: sed animorum vitia non depellit, nec Deum iratum placat, quod sola potest vera pietas, sed irritat potius. Vulgo narratur de maleficis artibus, movent tonitrua, immittunt cruciatus & morbos horrendos: quum rogantur, ut auferant quod immiserunt, negant se posse. Aut si quam voluptatem adferunt, fallunt: veluti quum efficiunt ut homines sibi videantur in opiparo convivio variis epulis refici, qui domum reversi fame cruciantur. Dœmonum miracula, aut noxæ sunt aut fraudes. Christi miracula beneficia sunt. Simulata pietas & fallit intuentes & lædit utentes. Vera pietas vim habet solidam, devorans hypocritarum præstigias, & animum sibi bene conscium vero satiat gaudio. Simile fuerit, si quis admoniturus, ut qui dogmate quopiam hæretico contactus fuerit, statim excutiat venenum, priusquam ad cor penetret, præfetur historiam ex Actis; Quomodo Paulus viperam, Act. 28.

quæ

Exordia scurrilia.

Thema e Scripturis, veterum exemplum est.

Thema cum laude.

Act. 2. Exordium Petri.

Exordium ab historia.

Digitized by Google

quæ e ſarmentis prorepens manum ipſius arripuerat mordicus, protinus in ignem excuſſerit, & exſtincta beſtia manſerit incolumis. Viperam ſtatim in ignem excutere, eſt ſententiam hæreticam ut præſentaneam animæ peſtem deteſtari, ac gehenna dignam ducere. Suppeditant & Euangelici libri nonnullas hiſtorias nequaquam inamœnas, ſi commode narrentur, velut illam: Quod Dominus eſuriens procul conſpecta ficu pulcre virenti accurrit, quærens in ea fructus: quos quum non reperiſſet, iratus illam exſecratus eſt, quam paullo poſt Apoſtoli mirantur exaruiſſe. *Fames & mora bilem in naſum conciunt*, ait Comicus. Deus pro ſua immenſa erga nos caritate vehementer eſurit in nobis fructus juſtitiæ, clementer tolerans imperfectos, ut proficiant, aut peccatores donec reſipiſcant. Erant enim id temporis multæ arbores infrugiferæ, quarum nulli tamen maledixit Dominus, ſed eos præ cæteris odit, qui procul intuentibus, titulis, cultibus, ac ſimulatis operibus, miram ſanctimoniæ ſpeciem oſtentant, quum introſpecti non ſolum vacui ſint omni pietate, verum etiam ſimiles ſint ſepulcris dealbatis.

Matth. 21.

Exordium a parabola.

Eadem eſt parabolarum natura, quæ hiſtoriarum. Narrantur enim ibi quædam tamquam facta, etiamſi facta non ſint, ſed ejus generis, ut frequenter accidere ſit probabile. In his igitur, prima cura Eccleſiaſtæ eſt, electio, (eſt enim alia hiſtoria ſeu parabola, alia ad narrandum amœnior.) Proxima, ut quod adeſt in ipſa re de ſuo adjuvet narrandi commoditate. Vehementius autem adficit narratio, ſi ſit probabilis, hoc eſt, ſi naturæ ac mori reſpondeat, ſi ordine texatur, ſi ſit evidens, rem veluti depictam oculis ſubjiciens, ſi decorum ſervet in perſonis, & in ſermocinationibus ac dialogiſmis, hoc eſt, in adfingendo ſuum cuique ſermonem: veluti in hiſtoria cæci nati, alius ſermo congruit Chriſto, alius Phariſæis invidentibus, alius cæco audaci, alius parentibus timidis. Qua quidem in parte ut aliquid concedendum eſt ſacro Concionatori, ita non eſt fas ut ſibi permittat, quod ſibi permiſerunt in rebus profanis nobiles hiſtoriarum Scriptores: qui ſibi jus publicum fecerunt, ut pro ſuo quiſque ingenio adfingat, non quod dictum eſt, ſed quid quam accuratiſſime dici potuerit. Id autem conjectant partim ex qualitate perſonæ, quam faciunt, aut ſuſtinent loquentem, partim ex ipſius rei circumſtantiis. Verbi gratia, ſi quis Phocioni ſermonem affingat, brevem, ſententioſum, ſerium, ſanctum, liberum, minimeque adulantem tribuat oportet, multoque alium quam Demoſtheni, Themiſtocli, aut Alcibiadi. Item, ſi quis Catonem ſeniorem loquentem facit, liberum, ſubmoroſum, ac jurgabundum inducat oportet, multoque alium, quam Ciceronem, aut Cæſarem. Super omnia verò commendat narrationem, adfectuum obſervatio, quos Græci vocant ἤθη, id eſt, *mores*: qui quum ſimpliciter expoſiti delectent ac moveant, multo magis id faciunt arte tractati. Quoniam enim ſecundum naturam ſunt, ab omnibus agnoſcuntur. Hujus generis ſunt adfectus parentum erga liberos, liberorum erga parentes, maritorum erga uxores, uxorum erga maritos, ſenum erga adoleſcentes, adoleſcentum erga ſenes. Parium in pares, affinium erga affines, fratrum erga fratres. Nec ſatis eſt in genere noſſe hæc atque obſervare, eo quod ſunt peculiares ingeniorum differentiæ, quas in Comœdiis, non ſecus atque in ſpeculo licet intueri. Nam in Andria alius erat Simo in filium, quam in ſe ipſum excruciante Menedemus. Et in Hecyra alius in uxorem Laches, alius in eadem Phidippus. Atque ibidem alia Soſtrata in Lachetem, alia in Phormione Nauſiſtrata erga Chremetem. Eſt quidem juvenum amantium aliquid commune, attamen aliter amat Phædria, aliter Chærea, aliter Pamphilus in Andria, aliter in Hecyra. Nec omnes uxores tales fuerunt erga maritos qualis fuit uxor Job, aut Thobiæ, aut Michol Davidis. Commune erat Apoſtolorum diligere Dominum, & tamen Petrus erat liberior & ardentioris fidei quam cæteri; Joannes familiarior & quietior; Jacobus & Joannes ambitioſiores; Thomas ad credendum difficilior; Paulus facundia mirabilis; Barnabas majeſtate reverendus. Adhæc non idem ſermo conveniret Apoſtolis poſt acceptum Spiritum ſanctum, qui conveniebat eo nondum hauſto. Neque enim jam erant iidem, ſed in novam creaturam transformati.

Narratio.

Adfectus in narratione exordiali.

Quod de hiſtoria & parabola diximus, idem ſentiendum de exemplis aut naturis animantium, plantarum, gemmarum, aut aliarum rerum quarumlibet. Hic non remorabor lectorem exemplorum turba, tantum attingam, quantum ad intelligentiam rei ſatis eſt. In hominum ingratitudinem dicturus, non inepte præfabitur quod Plinius refert, haudquaquam pro fabula, ſed pro re geſta. Quidam draconem habuit in delitiis, verum ubi jam in immanem magnitudinem excreviſſet, exhorruit alumnum ſuum ac depoſuit in ſylvam. Multo poſt evenit, ut per eam ſylvam facturus iter, cinctus ſit a latronibus. Exſpectabat mortem, & quod unum potuit, exclamavit. Ad agnitam nutritii vocem accurrit draco, latrones metu territi diffugere. Sic belluæ beneficio ſervatus eſt homo. Simile quiddam narrant ex Apione Grammatico de leone, cui ſervus a domino profugus, ac metu latitans in profunda ſpelunca, ſpinam exemerat e pede, ac vulnus repurgarat. Animal natura ferum medicum ſuum illic aliquamdiu aluit, adferens carnem ferinam, quam ille ad ſolem coctam in regione ferventiſſima edebat. Tandem ejus vitæ pertæſus homo, relicto ſpecu cœpit vagari, & captus eſt denique, & a domino ad beſtias damnatus eſt. Stetit miſer in cavea, crudele ſpectaculum exhibiturus populo. Forte fortuna captus fuerat leo, cui vulnus ſanaverat. Is immiſſus in caveam, primum horrendo impetu ferebatur in hominem, mox quaſi noſcitans reſtitabat: tandem & blanditus eſt medico ſuo. Servus viciſſim agnoſcit altorem ſuum: ac ſecurus adſtabat, populo novitate rei ſupra modum attonito. Rogatus ſervus, quid eſſet monſtri? confeſſus eſt quod acciderat. Quid factum? Dominus, populo flagitante, donavit fugitivum non vita tantum, verum etiam libertate, atque ut eſſet unde viveret, populus ſtipem contulit, ſervo molli funiculo in leonis collum injecto per totam urbem, non aliter quam placidum ac familiarem canem circumducente, acclamante multitudine, Ecce homo medicus leonis, ecce leo ſervator hominis. Nimirum, delectavit turbam gratitudinis exemplum in bellua. Quo turpior eſt hominis in hominem bene meritum ingratitudo. In fera naturam vicit tantillum beneficium, homo præter naturam ingratus eſt homini multis magniſque nominibus benemerito. Parum eſt pro benefactis nullam referre gratiam, pro ſumma benevolentia reponit odium, pro meritis injuriam. Hoc Exordium non incommodum, opinor, fuerit in hominum ingratitudinem declamaturo. Porro quod exemplum ſumtum eſt ab animante bruto, ſic mitigari poteſt, ſi dicat hoc non eſſe alienum a conſuetudine Scripturarum, quum Solomon nos mittat ad formicam, ut ab ea diſcamus induſtriam: & Dominus in Euangelio revocat Diſcipulos ſuos ad exemplum paſſerum, liliorum, & grani ſinapis. Magis autem movent exempla imparia: veluti exemplum pudicitiæ, a juvene tranſlatum ad ſenem, fortitudinis, a muliere ad virum, fidei conjugalis, ab Ethnicis ad Chriſtianos; denique a brutis traductum ad homines. Ut quod Elephanti non coeunt niſi in occulto, & forte intervenientem occidunt, exemplum eſt verecundiæ: quod religioſa diligentia educant ſervantque fœtus ſuos donec adoleſcant, quemadmodum & de Delphinis proditum eſt, exprobrat parentibus incogitantiam ſuam, qui nulla diſciplina formant, ſervantque teneram ætatem, ſed filios ac filias ſuas tantum non proſtituunt. Sic aſina, per medios ignes tranſcurrens ad fœtus, exprobrat quibuſdam impietatem ſuam, qui infantes ſuos ſtatim abjiciunt ab ſeſe, ac propemodum exponunt, dum eos committunt quibuſlibet nutricibus exigua mercede conductis, frequenter etiam & morbidis & male moratis, & procul in agro quopiam agentibus. Fidem vero poterit hoc pacto conci-

Animantium natura.

Prov. 6.

Exempla magis movens imparia.

Plin. lib. 8. cap. 5.

Digitized by Google

liare, si dicat hanc non esse anilem fabulam, sed a vetustis, gravibus & pluribus auctoribus litteris proditam historiam, quæ nulli videri debet incredibilis, quum id quotidianis experimentis videamus, animantia, natura fera, beneficiis hominum cicurari, & ad obsequium redigi. Divus Basilius, Gordii Martyris Encomium dicturus, ab apum politia sumsit Exordium. Hac in parte quidam peccant, qui ficta pro veris narrant. Velut is qui commentus est Adam in monte Calvariæ fuisse sepultum sub ipsa cruce, qui contactus sanguine Domini revixerit, Christo sepultum his verbis appellante, huc detorquens quæ loquuntur apud Paulum incerto auctore: *Surge qui dormis, & exsurge a mortuis, & continget te Christus.* Sic enim habent quidam Græci codices. Alii bis peccant, qui non solum impudenter & indocte conficta narrant, verum etiam ἀπροσδιόνυσα, ut ajunt, neque quidquam ad præsens argumentum facientia.

Narratio ficta.

Ephes. 5.

Interdum ipsa res subministrat Exordium, aut certe ab ipsa arripitur. Quale est Ajacis apud Ovidium. Quum enim causa ageretur eo loco, unde in prospectu erat classis Græcorum, quam Ajax sua virtute servarat ab incendio, hinc arripuit procemium, *Agimus proh Jupiter*, inquit, *Ante rates causam, & mecum confertur Ulysses.* Ejusdem generis est quod apud Livium quartæ Decadis libro nono, Posthumius Consul versiculos, quibus ex more dicturi apud populum Deos suos precabantur, ut felix faustumque esset quod agebatur, accommodavit ad Exordium, dicens, *Numquam magis fuisse necessariam eam Deorum comprecationem, ut qua admoneret, hos esse Deos, quos illorum majores colere, venerari precarique instituissent, non illos qui externis ac prævis religionibus mentes hominum furialibus stimulis ad omne scelus impellerent*, &c. Erat enim detecturus nefanda mysteria, quæ in Bacchanalibus peragebantur. Item apud eum Scriptorem Decadis III. lib. VIII. Scipio Africanus castigaturus legionem quæ defecerat, posteaquam aliquamdiu veluti cogitabundus siluisset, sic orsus est, ut diceret, se, licet ab ipsa prope pueritia in castris habitum, ac militaribus ingeniis adsuetum, præter solitum non invenire, quomodo sermonis Exordium caperet, atque adeo hæsitare, quo nomine suos milites compellaret: *Corpora*, inquit, *ora, vestitum, habitum civium agnosco: facta, dicta, consilia, animos hostium video.* Nota est fabula de Leone Byzantino Sophista: qui, quum Athenis prodisset in concionem, suasurus concordiam, quoniam erat insigni corporis obesitate, mox populi risus obortus est. Hinc ille solers arripuit Exordium, *Quid*, inquit, *ridetis? Est uxor mihi me multo obesior, & tamen concordes unus capit lectulus, discordes ne tota quidem domus.* Quod Sophista fecit, artis & adfectationis videri potest: quod Scipio fecit, prudentiæ erat non artis, aut certe naturæ, quam fortitus erat ad res maximas feliciter gerendas appositam. Adsimilem prudentiam Paulo suggessit Spiritus cœlestis, quum Athenis in Areopago jussus dicere, Exordium arriperet a statuis ejus civitatis, nominatim ab ara, quæ titulum habebat, *Ignoto Deo*, ab hoc gradu paulatim perveniens ad Christum. Neque raro sic orditur Chrysostomus, præfans se gaudere bonamque spem concipere, quod ipsius oratio non sit caritura fructu, quum videret multitudinem frequentiorem solitoque alacriorem adesse. Probabile siquidem est, eumdem Spiritum, qui eam ad audiendum Dei verbum alacritatem dedit, & sermonis energiam additurum. Hic quidem a laude personæ quæritur benevolentia, verum sic laudare non est adulari, sed potius ad diligenter auscultandum exhortari. Quemadmodum beatus Paulus ab Agrippa Rege jussus dicere, sic orsus est, ut sibi gratularetur quod apud illum causam dicturus esset, cui Religio omnis rituque Judaicæ gentis essent probe cogniti. Neque enim hoc procemium delinit aures Regias, sed declarat magnam in reo fiduciam, qui victoriam in hoc sitam existimet, si judex causam penitus intelligat. At quemadmodum Chrysostomus a laudata multitudinis alacritate, ita Basilius a subito mutatis populi moribus auspicatur objurgationem, dicens, se ad dicendum segnem ac frigidum reddi, quod conspiciat populum post tot exhortationes, post Quadragesimæ jejunium ac vigilias, protinus in ipsa statim Paschæ vespera, ad profana spectacula, ad luxum vestitus & crapulam revolutum. Ad Poeticam licentiam propius accedit, quod Prudentius Hymnum de Natali Jesu auspicatur ab incremento dierum: *Quid est quod arctum circulum Sol jam recurrens deserit? Christus ne terris nascitur, Qui lucis auget tramitem?* Et Cassiani martyrium celebraturus procemium arripuit a pictura forte conspecta. Petri & Pauli triumphum celebraturus Exordium sumit a conventu hominum solito lætiore ac frequentiore.

Act. 17.

Exordium a re præsenti arreptum.

Interdum exordiuntur a similitudine ad argumentum congruente. Veluti si quis populum admoniturus, ut in rebus adversis prudentia animique fortitudine sese sustineat, in prosperis ne insolescat, sed ad modestiam sese contrahat, non inepte sic exordietur: Periti naucleri, quum ventis & æstu destituuntur, quidquid habent velorum ad paululum auræ captandum deflectunt, adhibent remos, & obliquo cursu quantum licet promovent. Rursus, quum vento nimium secundo feruntur, vela contrahunt, ne si navim desierint habere in potestate sua, vel demergatur, vel in rupes aut voraginem abripiatur. Intelligunt enim, plus esse periculi a tempestate vehementer secunda, quam ab adversa. Multo magis decet nos hanc adhibere prudentiam, qui in hoc procelloso seculo navigamus, longe majore periculo, quam qui sulcant Hadriæ aut Ægei fluctus &c. Atque hic protinus sese aperit campus, comparandi utriusque navigationis discrimina, ac spes si succedat. Item si quis adhortaturus populum ad pœnitentiam sic sumat initium: Quoties corpus aut graviter vulneratum est, aut periculoso morbo tenetur, quanta sollicitudine, vel e longinquo, si non adsunt, peritos chirurgos ac medicos arcessimus, nihil deterriti sumtu, quando de vita periculum est; At si reputemus, quanto formidabiliores sint morbi vulneraque animarum quam corporum, quantoque mors æterna sit horribilior morte carnis, nonne magnæ dementiæ sit, ibi medicum accersere pretio precibusque, corpus ad usturam sectionemque præbere, amara devorare pharmaca, spe sanitatis, quæ an contingat, incertum est: (Neque enim raro accidit, ut medicorum pharmaca pro sperata sanitate mortem adferant, aut certe malum exasperent) & animæ tot letalibus vulneribus sauciæ, tot capitalibus morbis ægrotæ, nullam quærere medicinam, sed quod infelicius est, ultro & gratis oblatam respuere. An medici potio febrim depulsura sit, incertum est: at certo certius est, per veram pœnitentiam tolli peccata, quæ sunt animarum vulnera morbique, ne dicam, mortes. Homini sanitatem temporariam pollicenti, nos totos committimus: ac Deo medicinam offerenti, quæ salutem æternam pollicetur, diffidimus. Quisquis enim sibi criminum conscius, non amplectitur pœnitentiam, aut Deo diffidit, aut propriæ salutis hostis ac proditor est. Deus clamat, *nolo mortem peccatoris, sed magis ut convertatur & vivat.* Auscultamus homini vel ignoto, & ad Dei vocem surdi sumus. Ad hunc modum frequenter exorditur Chrysostomus, velut in Sermone adversus Judæos, nec hic solus tamen. Exemplis referendis, quoniam passim obvia sunt, non morabor lectorem.

Exordium a simili.

Nonnumquam exordiuntur a transitione. Quod genus sit: Superiore sermone didicistis, quid officiorum parentes debeant liberis suis, & quatenus ea præstari conveniat: nunc vicissim accipite, quam pietatem liberi debeant parentibus. Hoc exordii genus convenit iis, qui tractatibus, quos Græci *tomos* vocant, perpetuo sermone Volumen aliquod exponunt Canonicæ Scripturæ, quemadmodum Chrysostomus enarrat Euangelium Matthæi, aut Epistolam ad Romanos, Augustinus Psalterium & Euangelium Joannis. Quamquam & alias poterit incidere, veluti qui pridie enarrasset Euangelii locum: *Qui odit animam suam in hoc*

Exordium a transitione.

Digitized by Google

hoc ſeculo, ſervabit eam: poſtridie Laurentii aut alterius Martyris certamen expoſiturus populo, hunc in modum poterit exordiri: Heri, fratres cariſſimi, audiviſtis ſummum Martyrum ducem & coronatorem nobis præſcribentem, quibus rebus inſtructus miles, qui victoriam & coronam cœleſtem ambit, debeat ad conflictum accedere: hodie ſpectaculum vobis edetur, quam invicto animo juxta Domini præſcriptum egregius Martyr hoſtem vicerit, proſtraverit ac proculcaverit, & Tyrannum dira minitantem, & cruciatus immanes & mortem tam acerbam, ut ipſa etiam commemoratio poſſit animis hominum terrorem incutere. Nec mirum, Chriſtus invictus eſt, qui pugnat in membris ſuis, ut cum Paulo dicere poſſint: *Omnia poſſumus in eo, qui nos corroborat*, &c. Sed de tranſitionibus mox plura tempeſtivius dicentur. Nihil porro vetat, quo minus Eccleſiaſtes commini-ſcatur ſententiam modo aptam argumento, cujus exemplum eſto. Ad bene merendi de omnibus ſtudium adhortaturus, ac invidiam & malevolentiam deteſtaturus, ſic ordiri poterit: Deus natura benignus & candidus eſt, qui *ſolem ſuum facit oriri ſuper bonos & malos, & pluit ſuper juſtos & injuſtos.* Contra Diabolus ſuapte natura invidus ac maleficus, qui & pios ſollicitat ad impietatem, & impios pertrahit in Gehennam. Omnes autem Chriſtiani filii Dei ſunt, qui quotidie clamant, *Pater noſter, qui es in cœlis.* Quod ſi vere filii Dei ſumus, cariſſimi, imitemur Patrem noſtrum beneficum in dignos pariter & indignos, potius quam illum impiorum patrem, quem in Baptiſmo ſumus exſecrati, qui non gratis tantum, ſed ſuo etiam malo ſtudet omnibus malefacere. Hujuſmodi ſententia poterit & cum amplificatione proponi, hoc pacto: Si Gentes eorum memoriam, qui pro patria fortiter occubuiſſent, ſolenni conventu celebrabant: quanto magis nos decet publica lætitia celebrare Martyrum victorias, qui pro Chriſto & ejus ſponſa Eccleſia ſemet in omne mortis genus tradiderunt, ſuoque ſanguine conſtabilierunt Eccleſiam. Verum ut omnium Martyrum memoria nobis debet eſſe celebris & læta, ita hujus inter omnes eminentis religioſiore gaudio celebranda eſt.

Exordium a ſententia.

Exordio non ſemper opus.

Sed non eſt quod torqueat Eccleſiaſten Procemii inventio, quæ ſæpe difficilior eſt ipſo argumento. Satis enim erit quod tractaturus eſt, cum brevi commendatiuncula proponere: veluti Pſalmum expoſiturus, ſic præfari poterit: Adfero ad vos theſaurum, ſpecie exiguum, pretio magnum, Pſalmum, inquam, adfero brevem quidem, ſi verba numerentur, at cœleſtis doctrinæ copia fœcundum, quem ut digne vobis poſſim exponere, adjuvate me precibus veſtris, & implorate mihi auxilium Spiritus illius qui ſcrutatur omnia, etiam profunda Dei. Ille locutus eſt myſteria per os Davidis Prophetæ, per me dignetur ad utilitatem veſtram ſua referare arcana. Interdum ipſa qualitas argumenti quodammodo flagitat Procemium.

Exordium quando neceſſarium.

Quod genus, ſi Scripturæ locus, quem enarrandum ſuſcepit, habeat Hiſtoriam in ſpeciem abſurdam: puta, de Jacob, cui noctu ſuppoſita eſt Lea pro Rachele, ac poſt pro adamata juniore ſervivit alterum ſeptennium: deque artificio, quo decepit ſocerum ſuum, variatis virgulis: de Rachele furata Deos patris. Rurſus de Lea mandragoræ malis a ſorore ſtipulante noctem unam mariti. Item de concubina Samſonis, de meretrice verſa in uxorem Oſeæ. De puella Sunamitide, quæ Davidem ſenio frigidum ſuo complexu calfaceret, deque aliis innumeris, quorum quædam imperitis videntur inepta, & indigna Divinis litteris, quædam cum vitio conjuncta, quædam abſurda & impoſſibilia, veluti ſerpens colloquens cum Eva. Deus ambulans ad auram in meridie. De tot animalium generibus concluſis in arcam Noë. Nonnulla moleſtam habent obſcuritatem, qualia permulta ſunt in Ezechiele ac Daniele. Quædam tædio ſunt, ut quum locus habet longam nominum Hebraicorum ſeriem, aut alte repetitas Genealogias. His incommodis expedit in Exordio mederi. Medebimur autem his ferme rationibus, ſi præfemur, hanc eſſe conſuetudinem Scripturarum, ut ſæpenumero ſub vili operimento claudant adoranda myſteria. Diverſam enim eſſe naturam humanorum Voluminum ac Divinorum. Illa prima fronte præclarum quiddam præ ſe ferunt; at ſi introſpicias, ſæpe fit, ut lector cordatus clamitet ſe pro theſauro reperiſſe carbones. Hæc contra ſub contemtibili ſpecie, celant Divinam ſapientiam, ut quo altius penetres, hoc magis ac magis obſtupeſcas, ſi quis modo ad ſpiritualem Scripturam ſecum adferat oculos ſpirituales. Nec hoc temere factum eſt, decuit hoc Divinam ſapientiam, ut a profanis oculis celaret myſteria, tantum irridenda, & piis daretur aditus ad recondita. Sic ipſe Dei Filius venit in mundum humani corporis involucro diſſimulans impiis Divinam naturam, & populo locutus eſt per parabolas, quarum myſticum ſenſum non gravatus eſt Apoſtolis ſeorſum exponere. Interdum Spiritus ille Divinus quædam admiſcet abſurda, minimeque cohærentia, juxta litteram, quo noſtrum ingenium depellat a ſenſu Hiſtorico, cogatque in illis verbis aliquid retruſius quærere. Quod ſi non piget nos perfodere montes, ut in putri terra reperiamus aurum & argentum, multo minus nos pigere debet aliquid devorare tædii in litteræ ſuperficie, ut ad theſauros veniamus, longe pretioſiores auro & argento. Nec oportet Hebraica nomina quamvis non intellecta cum tædio audire, quum in Canonicis litteris ne apex quidem unus temere poſitus ſit: ſed quemadmodum thecas rerum ſacrarum veneramur, ignari quid intus ſit, modo perſuaſum habeamus ſacrum eſſe quod occultatur: ita decet ea nomina, quorum omnia myſteria non poſſimus ad liquidum explicare, cum reverentia vel audire vel recitare. Nec ea religio ſuo carebit fructu. Etenim ſi ad Magorum voces ab ipſis non intellectas, adſunt impii Spiritus, ac prodigioſa quædam efficiunt: quanto magis credendum eſt, bonos Spiritus ad hujuſmodi voces cum fide pronunciatas adfuturos, ac per eas boni quidpiam a Deo impetraturos. Danda quidem eſt opera, ut quantum humana fert infirmitas, Scripturarum myſteria percipiamus, non carent tamen ſuo præmio, qui Scripturæ verba nondum ad plenum intellecta religioſa veneratione pronunciant. Obſcuritatis aut difficultatis tædium ſic præfatione poterit excutere, ſi rogabit, ut quod a Spiritu ſancto tam diligenter proditum eſt, utique noſtra cauſa, non graventur attentis animis audire: ſimul polliceatur ſe rem in compendium redacturum, ut cito facileque poſſit cognoſci: diſcuſſo nubilo, lætam ſerenitatem conſecuturam.

Quæ vitii ſpeciem habent, quum revera cum vitio conjuncta non ſint, excuſanda ſunt: velut quod Abraham paratus erat immolare filium ſuum, & quod Hebræi ſpoliatis Ægyptiis fugerunt. Dei ſiquidem voluntas regula eſt certiſſima juſti atque injuſti. Quidquid Deus vetat fieri, hoc ipſo impium eſt, quia Deus vetuit: & quidquid jubet, hoc ipſo rectum eſt, quia Deus juſſit. Porro nihil obſtat, quo minus in his, quæ cum vitio conjuncta ſunt, lateat myſterium. Quod enim David occiſo Uria, duxit Berſabeam, ex qua genuit Solomonem, non habet exemplum nobis imitandum, quia Dei injuſſu contra legem factum eſt, ſubeſt tamen adorandum myſterium. Quemadmodum & ipſe Dominus ex illaudatis hominum factis parabolam ducit, ad pietatis ſtudium. Veluti infidi diſpenſatoris aſtutiam accommodat ad ſtudium de omnibus bene merendi. Et Paulus ab exemplo certantium in agone, ducit exhortationem ad pietatem, toto pectore exercendam. Iis, quæ videntur fieri non potuiſſe, ſic præfari poterit Eccleſiaſtes: in rebus naturæ innumera eſſe, quæ nemo creditus ſit, niſi fidem faceret experientia ſenſuum. Veluti magnes altera parte attrahens chalybem, altera depellens. Stultum itaque ſit in his, quæ naturæ Dominus facit, quærere an fieri potuerit. Interdum ſunt & humanæ rationes, quibus fit ut fieri poſſe videatur, quod

Digitized by Google

prima ſpecie videbatur impoſſibile. Sicut quod legimus de Arca Noë, quam Apelles contendit eſſe confictam fabulam, hoc argumento, quod juxta rationem totius Arcæ in Geneſi expreſſam, ea pars, quæ tributa eſt animalibus, vix tres Elephantos capere potuiſſet: præſertim quum Noë juſſus ſit ex immundis inducere bina & bina, hoc eſt, duo paria, ex mundis ſeptena & ſeptena, hoc eſt, quatuordecim paria, atque his omnibus pabula reponere in annum ſuffectura. Atqui hoc minus videbitur abſurdum, ſi doceamus illic cubitum accipi non vulgarem, ſed Geometricum. Geometriam autem præcipue callebant Ægyptii, & Scriptura teſtatur Moſen in omni ſapientia Ægyptiorum fuiſſe eruditum. Hebraicarum autem antiquitatum periti, quemadmodum refert Origenes, tradunt ſecundum Geometricam rationem, quam Ægyptii virtutem appellant, cubitum ex ſolido & quadrato, unum vel in ſex deputari ſi generaliter accipias, vel in trecentos, ſi minutatim deducas. Ad hanc rationem ſpatium fuerit omnium generum capax. Præterea, quod ait bina & bina, ſeptena & ſeptena, juxta ſermonis Hebraici proprietatem non ſonare duplicationem numeri, ſed diſtributionem, videlicet, e ſingulis immundorum generibus unum par, ex mundorum ſeptem paria. Veluti quum Marci capite VI. ſcribit Apoſtolos miſſos δύο, δύο, non ſentit quatuor eſſe miſſos, verum per juga. Adde huc, ea tantum animalia recepta, quæ perfecta non propagantur niſi coitu. Præterea id temporis fuiſſe pauciores animantium ſpecies, quæ poſt mixtura creverunt. Poſtremo ut homines tum erant majores, ita cubiti modum fuiſſe majorem. Nam & Pythagoras e ſtadio quod erat Piſis, Herculanis pedibus metatum, collato cum aliis Græciæ ſtadiis pari numero pedum, ſed breviore ſpatio, collegit modum Herculani corporis.

Exordium reſpondens materiæ lætæ.

His affine eſt illud exordiendi genus, quo Proœmium ad argumenti qualitatem accommodamus. Veluti ſi læta ſit materia, de qua dicturi ſumus, puta de triumpho Chriſti reſurgentis, de celebrando feſto beatiſſimæ Virginis, Exordium recte ſumetur ab hujuſmodi ſententiis. Quemadmodum Imperatores militibus ſuis, quo facilius ferant caſtrenſes labores, interdum ferias quaſdam ac ludos concedunt ad relaxandos animos, præſertim re bene geſta: ita Deus ſuos milites frequenter exhilarare dignatur feſtis diebus, triſtia lætis temperans ut poſſint ſuſtinere. Sed oportet plurimum intereſſe inter lætitiam mundo militantium, & militantium Chriſto. Illorum lætitia quoniam luxu conſtat, ac temulentia, frequenter exit in rixas ac pugnas, & ut horum nihil accidat, non raro fit, ut unius diei hilaritas multorum dierum adferat cruciatum, febri aut cephalalgia e crapula contracta. Chriſtianorum feſta, ſobriam ac pudicam habent lætitiam. Tripudiatur enim ſpiritualibus gaudiis, ducunturque choreæ non ad aulœdi tibias, ſed ad ſancti Spiritus adflatum; pſallitur Domino in cordibus Pſalmis, Hymnis & Canticis ſpiritualibus. Hæc demum vera eſt hilaritas, ac digna Chriſtianis, quæ in multos etiam dies exhilarat conſcientias, nec ad medicos, ſed ad obeunda pietatis munia remittit alacriores. Nimirum, hoc ſentit Propheta, quum ait, *Hæc dies quam fecit Dominus, exſultemus & lætemur in ea*: quodque canit Eccleſia ſancta, *Gaudeamus omnes in Domino.* Convenit enim, ut in die quam fecit Dominus, exſultemus & epulemur, ſed in Domino. Nec decet, ut ex die quam fecit Dominus, faciamus diem Satanæ. Rurſus, ſi materia habuerit aliquid moleſtum humanis adfectibus, puta, adhortationem ad pœnitentiam, aut reprehenſionem vitiorum, ab hujuſmodi ſententiis poterit exordiri: Optandum eſſe, atque adeo ſtudendum, ut nullus egeat medicorum pharmacis. Verum, ubi morbus urgeat, grata debent eſſe remedia, quæ, tametſi dulcia non ſunt, ſunt tamen ſalutaria. Beati, qui nihil commiſerunt pœnitendum, ſed qui gerunt conſcientiam capitalibus morbis æſtuantem, multa cum alacritate debent amplecti pœnitentiæ remedium, tam lene, tam efficax,

Exordium reſpondens materiæ triſti.

quod, etiamſi ad tempus contriſtat hominem, triſtitia hæc mortem non adfert quemadmodum triſtitia ſeculi, ſed ſalutem ſtabilem operatur. Aut ſic: Qui vomicis & apoſtematibus laborant, ultro rogant ac mercede conducunt chirurgum, ut mordacia admoveat emplaſtra, aut ſi res poſtulet, ferrum & ignem adhibeat. Quam igitur lævæ mentis ſunt, qui indignantur ſi quis non lædendi, ſed medendi ſtudio contrectet ulcera conſcientiarum. Medicum ſecantem fers tolerantianimo, & Scripturam arguentem vitia, aut Paſtorem amicum gratis conantem ſanare mentis vulnera, ferre non potes. Si deterret dolor, perpetuum atque etiam multo acerbiorem adfert animus ſibi male conſcius, quam correctio, quæ ut brevem habet moleſtiam, ita perpetuam adfert mentis tranquillitatem. In vitia dicam, non in homines: qui puram habent conſcientiam, Deo gratias agant: qui ſibi conſcii ſunt, non traducentur ſermone noſtro; tantum agnoſcant ſeſe, & correcti ſimul cum aliis Deo gratias agant, illi pro ſervata innocentia, hi pro reſtituta. Utrumque Divini muneris eſt. Proinde non oportet efferri, qui ſe ſentiunt immunes ab his peccatis, quæ redarguuntur, fortaſſe pejora fuerant admiſſuri, ni miſericordia Numinis ſervati fuiſſent. Phariſaica vox eſt, *non ſum ſicut cæteri homines*, ac velut hic Publicanus Domino carior eſt peccator ſui pœnitens, quam juſtus ſibi placens: ac ſæpenumero fit, ut qui feſtucam videt in oculo proximi, ipſe trabem geſtet in oculo ſuo. Non eſt quis temulentiæ vitio obnoxius, ſed alio quopiam deteriore adfectu temulentus eſt, ut odii, invidiæ, avaritiæ. Cæterum, quando ſumus omnes unius corporis membra, par eſt, ut dolor & gaudium ſit omnium commune. Qui ſtant, videant ne cadant, orentque Dominum pro lapſis, qui adeo non eſt inexorabilis, ut ultro invitet ad reſipiſcentiam, paratam oſtendens veniam: *Convertimini*, inquit, *ad me & ego convertar ad vos.* Verum, hæc præceptio latius patet, & ad omne genus Exordiorum pertinet. De Exordio dicendi finem faciam, ſi illud adjecero, Proœmii loco ſumi poſſe Propoſitionem cum Diviſione. Quod genus: tria præcipue cognitu neceſſaria vobis hodie conſtitui, Deo opitulante, explicare. Quam grata Deo, quamque efficax res ſit eleemoſyna. Tum quam late pateat eleemoſynæ vocabulum. Poſtremo qua moderatione diſtribuenda ſit eleemoſyna. Atque hactenus de Proœmio ſatis diſſertum, arbitror, ut ſapienti Eccleſiaſtæ detur occaſio, ſimilia, aut his etiam meliora, excogitandi.

Exordii loco propoſitio & diviſio.

Invocatio.

Verum, prius quam ad cæteras partes veniamus, videmus a pleriſque receptum, ut Exordio ſubjiciatur Invocatio Numinis: qui mos a Poetis ſumtus videtur, quibus ſolenne eſt propoſito argumento continenter adjicere invocationem Numinis, ejus præcipue, in cujus poteſtate ſit ea res, de qua dicturi ſunt. Veluti Maro auſpicaturus libros de agricultura, poſteaquam propoſuit argumenta quatuor librorum, invocat omnes Deos, ad quos frumentorum, aut vitis, oleæ, aliarumve arborum, aut boum equorumve cura pertinere putabatur. Sic & Æneidem orſus eſt. Et Ovidius opus Metamorphoſeon, licet verbis paucioribus. Quamquam Homerus utrumque opus ab invocatione orditur, admiſcens propoſitionem, *Iram pande mihi Pelidæ Diva. Et dic mihi Muſa virum.* Hoc imitatus eſt Statius:

Magnanimum Æacidem, formidatamque tonanti
Progeniem, & patrio vetitam ſuccedere cælo,
Diva refer.

Quamquam pro illius temporis ratione, quum jam priſcam ſimplicitatem vitiaſſet declamandi ſtudium, obſcurius id facit. Quemadmodum & Lucanus in ipſo ſtatim Exordio captat argutiam declamatoriam. Homerum imitatus eſt Prudentius in ψυχομαχίᾳ:

Chriſte graves hominum ſemper miſer ate labores,
Diſſere, Rex noſter, quo milite pellere culpas
Mens armata queat noſtri de pectoris antro.

Similiter deſcripturus martyrium ſancti Vicentii, *Beate Martyr proſpera Diem triumphalem tuum.* Utraque exor-

Digitized by Google

exordiendi ratio conveniet Ecclesiastæ nostro, sive propositio themate subjiciat Invocationem, sive Invocationi admisceat Propositionem. Prioris exemplum erit: Psalmus, quem hodie sum caritati vestræ expositurus, abditis Divinæ sapientiæ mysteriis intus scatet: junctis precibus invocemus Christi Spiritum, ut nobis ea suggerere dignetur, quæ & ipso digna sint, & vobis salutaria. Posterioris hoc erit: Ante omnia, dilectissimi, imploremus auxilium Divini Spiritus, ut qui quondam Apostolis dedit igneis loqui linguis, nobis de caritate dicturis adesse dignetur, ac mihi quidem linguam, vobis autem simul & mihi mentes caritatis igni inflammet: Sed unde potius auspicemur caritatis Encomium, quam a Discipuli verbis, quem singulari caritate complexus est Dominus Jesus. Ait enim: *Deus caritas est, & qui manet in caritate, in Deo manet*, &c. Quamquam expedit admiscere Invocationem, quoties id suadet utilitas, veluti quum occurrit locus explicatu difficilior. Pulsemus illius aures, ut aperiat hujus Scripturæ mysterium, qui dicit, *pulsate, & aperietur vobis*. Siquidem id præterquam quod congruit pietati Christianæ, hoc insuper habet utilitatis, quod sic renovatur auditoris attentio. Excitatur enim tamquam ad rem non vulgarem, & cognitu dignam. Decet autem & Propositionem & Invocationem esse brevem ac dilucidam.

Invocatio propositionem complectens.

Propositio brevis ac dilucida.

Mirum vero unde mos inoleverit, quo nunc plerique perorato Exordio, salutant beatissimam Christi Matrem, idque majore religione, quam invocant Christum, aut illius Spiritum, appellantes eam omnis gratiæ fontem. Equidem non arbitror acrius insectandum, quidquid pio simplicique geritur animo. Sed tamen hoc meminisse debent, qui nimium urgent eam consuetudinem: Primum esse præter Scripturæ auctoritatem: Jacobus enim præcipit, ut *qui indiget sapientia, postulet* non a sanctis, sed *a Deo*; Dein esse præter omnium Veterum exemplum, quos magis oportuit imitari, quam istos, nescio quos, qui haud scio an blandientes sexui fœmineo, perperam imitati Poetas Ethnicos, pro Musa substituerunt Virginem Matrem. Hoc fit etiam ineptius, quoties argumentum non congruit personæ Virginis. Puta, si quis expositurus sit libidinis species, aut quot modis perdatur virginitas. Congruentius est quod Prudentius Vincentium celebraturus, non invocat pro Deo, sed tantum orat, ut prosperet diem suum triumphalem. Ita tolerabilius esset, si dicturus laudes Virginis, imploraret auxilium Virginis. Adde his omnibus, quod isti admonito populo, ut invocet beatam Virginem, nihil petunt ab ea, sed tantum salutant verbis Angeli & Elizabethæ. Id quum non sit cariturum ineptia, etiam si quis Deum invocandum præfatus, nihil ab eo petat, sed laudet eum Cantico Angelico, *gloria in excelsis Deo*: multo ineptius est pro precatione salutationem offerre beatæ Virgini. Pium quidem est laudare Deum, sed cuique rei suus est locus, & ineptum videtur quidquid non fit in tempore. Indignantur convelli laudabilem consuetudinem. At alii justius indignentur tolli laudabiliorem. Joannes Gersonensis, vir pius, concione quadam in ipsa Invocatione movet quæstionem, an Virgo Mater senserit primos motus ad vitia? Scio, repertam a quibusdam rationem, qua Virgo Mater dici possit *fons omnium gratiarum*. Quia genuit Christum, fontem omnis gratiæ. Hic nobis, opinor, occinent ex Aristotele: *propter quod quidque tale & illud magis*. Vocemus igitur Aristotelis patrem summum Philosophum, quod summum Philosophum genuerit? Quamquam ne in Christum quidem competit hic titulus, *fons omnis gratiæ*, juxta naturam humanam, quam adsumsit ex Virgine. Sed quid opus est præter Scripturæ auctoritatem, præter veterum Patrum exemplum, consuetudinem inducere quæ egeat excusatione. Congruentius erat ut Paulinam Epistolam expositurus, Paulum imploret, ut sibi impetret dicturo Spiritum, quo ipse scripsit: Et tamen is mos ab Ecclesia receptus non est. Postremo, non est necesse semper invocare, præsertim, quum ipsa statim oratio ab objurgatione vitiorum sumit initium. In sacro conventu semper tacita est Invocatio. Superest Narratio, de qua mihi videor admonuisse, quantum Ecclesiasticæ satis est.

Invocatio Virginis.

De Divisione quædam admonebimus, quæ vox bifariam accipi potest. Primum ut declaret nobis unam modo orationis partem, cujus gemina functio est. Non solum enim ostendit auditori in quod debeat esse intentus, verum etiam certo numero & ordine promittit, quibus de rebus sit dicturus. Hujus exemplum esto: De Christiano conjugio dicturus, tria cognitu necessaria, quam potero, pauciissimis expediam. Primo loco docebo, quibus modis ac ritibus legitimum conjugium sit ineundum, & quot de causis sit dirimendum, si perperam contractum fuerit. Secundo loco, quanta sit conjugii religio, & quam venerandum in Christo & Ecclesia sacramentum. Tertio loco, quam abominabile flagitium sit adulterium. Sed latius patet Divisionis vocabulum, quoties pro dispositione sive ordine usurpatur, quæ per omnes orationis partes sparsa est. De priore nunc agemus, de posteriore suo loco. Promissio certarum partium, ut plurimum habet utilitatis, ita nonnihil habet incommodi. Magnopere conducit ad docilitatem ac memoriam auditorum. Et hactenus prodest dicenti, quod habet certos gradus in quos se recipiat a digressionibus. Cæterum, in hoc potest officere, quod interdum quædam inter dicendum veniunt in mentem, quæ nec expedit prætermittere, nec alicui promissarum partium congruunt. Ita fit, ut aut cum argumenti jactura sint omittenda, aut durius ac violentius in locum aliquem infulcienda; Ne commemorem quosdam tam parum felici memoria, ut quod de Curione, ni fallor, scribit & M. Tullius, tribus partibus promissis, aut unam e tribus oblivione prætermittant, aut quartam addant. Proinde qui diffidunt suæ memoriæ, iis tutius est summam modo argumenti proponere, aut certe capita sermonis in charta notata habere ad manum. Quod in Psalmos aliquot feciisse videtur Augustinus, & haud scio an in omnes. Habet enim ille crebras ac longinquas digressiones, pleraque loquens ex tempore, quamquam vir memoria ad prodigium usque felici. Semper quidem dicturo aliquis ordo præparandus est, non tamen protinus necesse est, ut quod animo concepit, polliceatur. Cogitatio facile corrigi potest, pollicitatio non perinde libera est. Itaque in materia, quæ nec ex sese præbet partitionis occasionem, nec causam habet adjunctam, quæ postulet divisionem, adfectare in dividendo subtilitatem, non tantum inutili labore torquet Ecclesiasten, verum etiam fidem dicentis & gratiam orationis attenuat. Libentius enim illis credimus, quibus pectus potius quam ars suggerit dictionis copiam: & gratiora sunt, quæ velut ex tempore nata novitate commendantur, quam promissa & exspectata.

Divisio bifariam accipitur.

Divisio promittens certas partes.

Quod si tractandum est argumentum obscurius, aut perturbatius, ibi multum lucis adferet commoda & recta partitio, nec parum juvabit auditoris docilitatem, videlicet, rerum capitibus velut e turba extractis, & sub oculos positis. Item si materiæ ratio partes habet distinctas, & si nihil est causæ cur vitanda sit Partitio, cavenda erit concisa Divisio, quæ causam in articulos & in frusta secet, potius quam in membra. Vitanda enim semper est, quantum fieri potest, partium turba. Nam ea caliginem offundit causæ, etiam non obscuræ natura, officit docilitati ac memoriæ auditorum. Absurda vero Partitio est, quæ hoc ipsum incommodum adfert, augetve, cui tollendo aut leniendo adhibetur. Hujusmodi fere sunt sectiones Nicolai Lyrensis, Thomæ in enarrandis Scripturis Canonicis, & Joannis Gersonensis in suis lucubrationibus, qui subtilitatis adfectatione nonnumquam dissecant in multa, quæ sunt singularia, aut certe sic cohærentia, ut ægre dirimantur. Quem morem plerique obtinent Scholastici. Proponunt turbam Propositionum, ex his declaratis eliciunt Conclusiones.

Divisio quando necessaria.

Divisio concisa.

Digitized by Google

Tandem ſic quoque re magis involuta quam explicata, eliciunt ſententias. Hoc dividendi genus ut concedatur Scholis propter materiæ ſubtilitatem, certe Suggeſto non convenit, in quo tales argutiæ aut tractandæ non ſunt, aut ſi quid erit cur attingendæ ſint, danda eſt opera, ut abſit omnis ſubtilitatis oſtentatio, & res ipſa, quantum fieri poteſt, dilucide & expedite proponatur multitudini. Ut autem recte dividas, diſpiciendum eſt quæ ſint totius argumenti columnæ præcipuæ. Hæ in diviſione promittendæ ſunt, non plures tribus, ut quibuſdam placet; quod tamen obſervandum non eſt, ſi argumentum pluribus capitibus diſtinctum eſt, aut ſi, cui reſpondemus, certa capita propoſuit. Illud obſervari poteſt, ut promittantur, quam fieri poteſt, pauciſſima.

Subdiviſio. Quod ſi quæ partes ſunt minutiores, non eſt neceſſe eas in Diviſione promittere. Satis erit eas in tractando per Subdiviſionem adjungere generalibus illis. Verbi gratia, Divi cujuſpiam Encomion dicturus, ita partiri poterit: Exponam vobis, qualis fuerit erga Deum, qualis in ſe ipſum, qualis erga proximum. Prima pars multas habet partes ſubjectas, ſicut pietas erga Deum variis officiis diſtinguitur, quemadmodum & gubernatio proprii corporis & moderatio cupiditatum in multas partes diduci poteſt. Jam proximi vocabulum complectitur, parentes, uxorem, liberos, præceptores, cognatos, cives, amicos & inimicos, & harum partium ſingulæ multos habent articulos. Item, ſi ad jejunium exhortaturus in Diviſione commemoret nominatim omnia commoda quæ naſcuntur ex jejunio, turbam adferet potius quam partes. Sunt enim innumera. Satis erit in genere proponere hoc modo: Declarabo jejunium, quod vulgus hominum ut rem noxiam ac triſtem horret, eſſe multis nominibus amplectendum. Primum pietate nihil melius, ad hanc conducit animo. Quidam inter bona primas tribuunt proſperæ valetudini, & huic haud vulgariter confert jejunium. Denique bona pars hominum magnam felicitatis partem ducit habere divitias, & horret paupertatem. Etiam facultatibus confert ſobrietas, quas minuit luxus. In tractando vero diſtinguendum eſt, quot modis jejunium conducat ad pietatem, quod extenuato corpore reddit mentem & ad ſacram doctrinam & ad prædicandum & ad contemplationem rerum cœleſtium magis idoneam. Piis auget pietatem, pœnitentes Deo reconciliat. Corporibus item multiplicem parit utilitatem, vel quod ab innumeris morbis, quos gignit luxus, ſervat, vel quod morbos jam prementes aut tollit aut reddit leviores, frequenter efficacius quam medicorum pharmaca. Nam peritiſſimi quique medici, præſertim in Italia, nihil prius præſcribunt quam jejunium. Hoc utilius eſſe ducunt, quam quod faciunt Germani, qui mox aut incidunt venam, aut ad calida mittunt balnea. Præterea eas ipſas voluptates, quas expetunt homines, reddit ſuaviores. Poſt jejunium enim & ſomnus dulcior & refectio jucundior, & congreſſus cum uxore gratior atque etiam fœcundior. Nam crapula non ſolum obruit ſenſum illius voluptatis, verum etiam corpora reddit ad gignendum minus idonea. Quin & colloquium cum amicis dulcius eſt jejuno, quam crapula gravato. Denique, quum per quinque ſenſus externos voluptas percipiatur, quo quiſque ſenſus eſt ad ſuam functionem magis aptus, hoc plus adfert delectationis. Oculi cernunt clarius, aures audiunt acutius, lingua minus hæſitat, & ſapores melius dijudicat, naribus olfactus eſt ſagacior: in omnibus membris contactus judicium exactius. Inepta itaque partitio fuerit, ſi quis beati Franciſci dicturus Encomium ad hunc promittat modum: Oſtendam in Franciſco ſexaginta virtutes, quibus cæteris Sanctis antecelluit: eaſque nominatim in Diviſione recenſeat: quum ſatis ſit promittere ſe declaraturum, beatum illum in multis magniſque virtutibus primariis Sanctis eſſe conferendum aut etiam præferendum. Aut diſſuaſurus ne mater infantem mandet ălteri lactandum, ſed propriis uberibus alat quod genuit, non promittet omnes propoſitionum ſpecies. Primum oſtendam, infantem a maternis uberibus depellere, præter naturam eſſe, quæ cuique animanti addit alimentum, quo fœtus ſuos educet. Secundo oſtendam, præter divinæ Scripturæ doctrinam & exempla piorum eſſe. Tertio demonſtrabo, ne matris quidem nomine dignas, quæ partus ſuos alere recuſant: aut ſi matres ſunt, vix dimidiatas eſſe. Quarto dicam, abſurdum eſſe, quæ in utero aluit neſcio quid, jam hominem ac matris opem implorantem nolle alere. Quinto docebo, non multo minus impium eſſe, infantem recens natum ab ſe ablegare, quam nondum natum pharmacis per abortum ejicere. Sexto declarabo, expoſitionis genus eſſe, quod genueris nolle alere. Expoſiti ſæpenumero vivunt, at culpa conductarum nutricum, plurimi infantes pereunt. Septimo demonſtrabo, per hanc infantium ablegationem vigorem ac flagrantiam nativæ pietatis, quæ ſumma virtus eſt, inter parentes ac liberos magna ex parte exſtingui, & in nutrices transferri. Octavo dicam, alienum lac frequenter officere corporibus infantium, ſi, quæ conducta eſt parum proſperæ valetudinis ſit, aut lac habeat vitiatum, aut quoniam mercedis gratia plures alit uberibus, parcius infundat liquorem lactis, quam opus eſt. Nono probaturus ſum, non eſſe veriſimile, mulierculam, quæ mercede conducitur, eamdem curam geſturam infantis alieni, ac veram matrem, quam adfectus naturæ excitat ad officium, ut non modo tædium non ſentiat, verum etiam cum delectatione peragat omnia, quæ alienis videntur moleſta. Decimo docebo, ut horum quæ commemoravimus, nihil ſit, tamen fieri non poſſe, ut alienum lac æque juvet corpuſculum infantis, atque maternum. Cognatis enim & adſuetis melius alimur etiam adulti. At infans materno liquori jam in utero adſuevit. Nam idem eſt humor, quo alitur in matrice, & quem haurit e papillis maternis, niſi quod hic concoctior eſt, ac proinde candidior. Undecimo docebo, conductas nutrices non ſolum officere corpuſculis infantium, verum etiam ingeniis ac moribus, propterea quod harum non ſit libera electio: neque enim omnes lac habent, nec omnes locare volunt operam ſuam. Ita fit, ut plerumque adhibenda ſit improba, temulenta, aut impudica. Quorum vitiorum indolem infans cum ipſo ſtatim lacte combibit. Duodecimo docebo, hoc modo fieri ut minor ſit reverentia atque obedientia liberorum jam adoleſcentium erga parentes; vix enim agnoſcunt eas pro matribus, quarum lacte nutriti non ſunt. Decimo tertio loco docebo, non ſine gravi ſalutis ſuæ diſcrimine puerperas aliis mandare lactandos infantes, quod liquor ille retentus atque averſus non raro gignat graves morbos. Itaque fit, ut quæ metuebat ne lactando mammæ flacceſcerent, in capitis periculum veniat, ac longe plus ſenii morbus adferat, quam lactandi labor fuerat allaturus. Hæc Partitio bis vitioſa eſt, & quia verbis redundat, & quia totum argumentum non in membra, ſed in fruſta diſſecat. Iſta quidem omnia dicturo meditata ac diſpoſita eſſe debent: ſed ſingula in diviſione polliceri frigidum ſit. Quod ſi liberet uti Partitione, ſatis erat dicere: Quod matres infantes ſuos elocant alendos, pugnare docebo cum lege naturæ, ac divina, præterea inutile eſſe & ſanitati, & ingeniis puerorum; poſtremo ne matri quidem eſſe tutum. Ad has tres Propoſitiones, cætera omnia poterant reduci. Porro, cum argumentum ex ſe habet numeroſas partes, ſatius erit in ſumma polliceri, quam enumerare ſingulas, in Partitione dumtaxat. Veluti, quoniam circa Chriſti perſonam variis modis inſaniverunt Hæretici, non expedit in diviſione ſingulorum errores enumerare. Satis erit ita proponere: Quo firmius teneamus veritatem Catholicam, paucis exponam, quam variis erroribus ab ea delirarunt Hæretici. Symbolum Apoſtolorum in multas partes diſtributum eſt, quarum generales tantum complecti debet Partitio. Velut has: Primus articulus pertinet ad Deum Patrem; Complures ad Deum Filium; Unus ad Spiritum ſanctum. Poſtremi ad corpus Chriſti my-

Diviſio principales tantum partes promittens.

Digitized by Google

mysticum, Ecclesiam. Speciales qui his quatuor generalibus comprehenduntur, non sunt in Divisione promittendi, sed suis locis inferendi. Quod si pigebit nimis frequentium Partitionum, transitiunculæ non sinent orationem esse confusam. Habetis, quanta pietate fuerit in parentes, nunc accipite, qua fuerit in liberos. Atque item de cæteris.

Transitiuncula loco divisionis.

Quidam ita partiuntur, ut bis eadem dicant: & ita promittunt quæ sint dicturi, ut simul dicant quæ promittunt. Unde recte præceptum est a viris eloquentissimis, ut Partitio sit dilucida, ac brevis, nec obscuris involuta verbis, nec onerata supervacaneis. A nonnullis reprehenditur & illa Partitio, quæ, quum plura promittat, unum adjicit, quod efficit, ut cætera videantur supervacanea; qualis hæc fuerit: Docebo, huic non fuisse causam perpetrandi facinoris, docebo, non fuisse voluntatem, docebo, non feciſſe. Nam si doceat, non feciſſe, reliqua videri possunt supervacua. Item declarabo, nullam fuisse causam, declarabo, in hujus mores & ingenium ejusmodi suspicionem non hærere, declarabo, etiam si voluisset, non fuisse facultatem. Declarabo, eum hoc tempore fuisse Romæ, cum homicidium Florentiæ peragereretur. Extremum argumentum, quoniam necessarium est, si persuadeat, reliqua videntur supereſſe. Plinius tamen in dicendo omnia tentanda putat, quod varia sint hominum judicia, agricolarum exemplo, qui copiosius spargunt semina, ut aliqua saltem proveniant. Verum hæc ad Ecclesiasten non admodum pertinent. Notatur & illa Partitio, quæ generi subjicit speciem. Dicam de hujus virtute, dicam de modestia, de prudentia, justitia, ac fortitudine. Nam has species generale virtutis nomen complectitur.

Partitio vitiosa.

Propositiones non cohærentes.

Duræ sunt & illæ Partitiones, quum partes inter se non cohærent. Sic enim audimus nonnullos promittere: Primo loco exponam vobis parabolam Euangelicam, secundo proponam quæstionem Theologicam, tertio referam vitam sancti Christophori, postremo adjiciam moralem historiam ex gestis Romanorum. Sic enim appellant opus quoddam ex manifestis mendaciis conflatum, a quodam, ut suspicor, qui voluerit irridere Theologicas allegorias, ad moralem sensum detortas. Hoc tamen fit tolerabilius, si quæstio ex Euangelii loco nascitur, & Divi vita cum Euangelii loco congruit, alioqui etiam digna quæ narretur in Templis. Anilibus fabulis nusquam debet esse locus. Sed in hoc peccatur a quibusdam, quod hanc divisionem putant perpetuo observandam. Hac superfluitione sæpenumero fit, ut quæstio frivola sit, aut magis apta diatribis scholasticis, quam Concioni, & vita narretur indigna suggesto Ecclesiastico. Porro usque adeo non est facile rectam Partitionem invenire, ut Marci Tullii partitiones ab eruditis quædam improbatæ sint, quædam in dubium vocatæ, una tantum sine exceptione laudata. In causa est difficilis partium principalium inventio, & inventarum in ordinem commodum digestio. Qua de re nunc esset dicendi locus,

Divisionis difficultates.

Status.

priusquam ad argumentationem veniamus. Sed quoniam huic argumento adhæret statuum cognitio, quo res tota melius intelligatur, visum est hic prius attingere paucis, quæ Rhetores de genere suasorio & laudatorio præceperunt, quando in his potissimum versatur Ecclesiastes. Obiter adjiciemus quæ exhortationi, consolationi, aut objurgationi peculiaria videntur. Quisquis enim exhortatur, suadet ut audeat. Qui consolatur, suadet ut moderatius doleat. Qui objurgat, suadet ut agnoscat culpam suam & resipiscat. Nec enim aliud spectat quisquis objurgat Christiane.

Genus suasorium, in hoc quid spectandum.

De genere suasorio illud in summa præcipitur, ut dicturus expendat, quid, & quale sit, quod persuadere destinat, qui sint, quibus consulit, & quis sit ipse qui suadet. Quamquam enim Ecclesiastes non suadet nisi honesta, tamen aliter suademus honesta piis, aliter improbis ac seditiosis, aliter pravis opinionibus corruptis, aliter dubiis. Honestis enim facile persuadentur honesta. Improbi, tractandi sunt ut equi feroces. Corruptis eximendus est error, dubiis ostendendum quid sit optimum. Est & in natione discrimen aliquod. Non enim conveniret, apud Germanos eodem modo dicere, quo apud Gallos, aut Italos: nec similiter loquendum apud viros eruditione & dignitate præstantes, atque apud imperitam plebeculam. Rursus apud Monachos aut sacras Virgines, atque apud conjugatos, aut conjugio destinatos. Ad hæc, quæ æquis auribus acciperentur ab Episcopo, aut alioqui doctrina, ætate ac vitæ sanctimonia commendato viro, non acciperentur a dissimili. Quod Fabius suasorium appellat; alii vocant deliberativum. Verum ubi nulla est ambiguitas, ibi nulla est deliberatio. Dubitari potest, an expediat conjugatos continentiæ votum recipere virente etiamnum ætate. At nemo deliberat, an caste bonaque fide sit colendum matrimonium, hoc tamen suadetur, ut quod expetendum esse constat, alacrius expetatur. Ita venire potest in quæstionem, an fas sit profiteri vitam Monasticam, insciis aut invitis etiam parentibus, quibus liberorum officio sit opus, sed nullus ambigit, quin liberi parentibus debeant honorem & obedientiam. Quoties igitur suademus quæ citra controversiam pia sunt, exhortamur verius quam suademus, nisi quod est quorumdam tanta ruditas, ut de manifestis quoque dubitent.

Jam de suasorii generis partibus, unde sumitur divisio, & totius orationis propositiones: Stoici, qui putant nihil esse utile, quod non sit honestum: & quidquid honestum est, hoc ipso esse utile, quod honestum est: contenderent non esse nisi unicam propositionem suadentis. Rursus qui separant utilitatem ab honesto, putant tamen cæteras partes ad utile, tamquam ad genus, posse reduci. Quorum utrumque ut acute vereque dici fateamur, tamen ad instruendum oratorem, utilius est ista separari, crassiore (ut ajunt) Minerva. Nec simplex est honesti nomen: potest enim intelligi, quod per se rectum est: & potest accipi, quod pulcrum ac decorum. Neque statim quod natura rectum est, cuilibet est decorum. Sub recti genere multa comprehenduntur, secundum naturam, fas, pium, justum, æquum, magnanimum, mansuetum, breviter omnes virtutum species. Adde huc legitimum, hoc est, legibus ac præcipue litteris Divinis præscriptum, celebrium virorum exemplis commendatum, & diutina consuetudine receptum. Quamquam autem honestum factum natura consequitur honesta fama, turpe factum inhonesta, tamen aliæ virtutes aliis sunt vulgo plausibiliores, quemadmodum alia vitia aliis sunt magis obnoxia infamiæ. Pejus enim vulgo audit fur, quam adulter, quum hoc crimen illo sit gravius: & favorabilior est clementia quam justitia, & pietas in parentes clariores fert plausus, quam frugalitas ac sobrietas. Hanc ob causam quidam laudabile separarunt ab honesto, quod plerique mortales citius commoventur laude aut infamia, quam ipso honesto aut turpitudine, non quod in hoc adfectu relinquendi sint homines, sed quod eo ceu pædagogo ad virtutem ducendi. Nec est alienum a pietate Christiana metuere infamiam, qua plures alliciuntur ad peccandum & obtrectandum, quaque Dei nomen & Ecclesiæ dignitas dehonestatur, quemadmodum per honestam famam bonorum glorificatur. Igitur ad honesti genus pertinebunt fas & nefas, sive secundum naturam aut præter naturam, pietas & impietas, in Deum ac Divos, in patriam, in parentes ac liberos, in præceptores & eos quorum beneficio servati sumus, omnia virtutum ac vitiorum nomina, quæ sunt innumera: quibus adjungendum est legitimum, cui adhæret æquitas, quæ est legum moderatio, consuetum, & gravium hominum auctoritate exemplisque probatum, aut contra. Turpe enim videtur, Christianos committere quæ Gentium quoque legibus puniuntur. Porro, Divinis legibus non obtemperare, est Deo rebellem esse. Quod autem præter morem fit, etiamsi cum vitio conjunctum non sit, tamen ipsa novitate turbat publicam tranquillitatem. Tanta autem est consuetudinis auctoritas, ut huic sæpenumero cedant Pontificum ac Cæsarum leges. Dicta item factaque hominum, quorum memoria religione

Suasorii generis partes.

Laudabile.

Digitized by Google

ne quadam occupavit mentes hominum, oraculorum instar habentur. His omnibus, ut dixi, adhæret decorum & laudabile. Ad utilitatem, quæ proprie sita est in parandis commodis aut depellendis incommodis, puta, divitiis, honoribus, amicitiis, otio & tranquillitate, & si qua horum sunt similia, referuntur tutum ac jucundum, necessarium, possibile, facile, quomodo huc referri possint, non video. Tutum consistit in tuenda incolumitate sui ac suorum, puta, vitæ ac valetudinis. Ab honestis sæpe deterret molestia, allicit jucunditas. Multis enim persuasum est, eos, qui pietatis studio sobrie & continenter vivunt, inamœnam ac tristem vitam agere. Hic Concionator docebit, eos qui veram pietatem ex animo colunt, multo hilarius vivere, quam eos qui juxta mundum videntur omni genere voluptatum adfluere. Necessarium bifariam accipitur, partim pro eo ad quod majoris metu mali adigimur, partim pro eo quod simpliciter vitari non potest: veluti si mulier adducta sit in eam angustiam, ut aut stuprum admittendum sit, aut mors, minus malum videtur admittere stuprum, quod necessitatis nomine excusatur. Sed hic dubitari possit, utrum potius sit admittendum. Verum si res in eum articulum redacta sit, ut aut stuprum potius admittendum sit, aut occidendus stuprator; Augustinus putat, stuprum potius admittendum. Alterius necessitatis exemplum erit, ut, si quis suadeat, ut mala, quæ Deus nobis immittit, patienter feramus, quando, sive velimus sive nolimus, ferenda sunt. Aut, si suadeat avaro, ut divitias suas egenis impertiat, quas, velit nolit, brevi sit universas relicturus. Aut, si Sacerdoti suadeat, ut libenter sit quod est, quando aliud esse non potest. Nimirum, hinc est quod proverbio dicitur, *ex necessitate facere virtutem*. Quamquam autem quod nullo modo fieri potest, non cadit in genus suasorium, tamen in primis spectandum, an hoc, de quo deliberatur, possit fieri. Quædam enim nonnullis videntur ἀδύνατα, quæ non sunt. Exempli causa, multis videtur impossibile juvenem continenter vivere, quod tamen non est impossibile, vel hoc signo, quod multi adolescentes ac virgines continentissime vixerunt. *Impossibile est divitem intrare in regnum Dei*: non simpliciter, sed cum exceptione, nisi desinat fiduciam habere in divitiis. Simpliciter impossibile est eum, qui post Baptismum relapsus est in crimen, per Baptismum ad innocentiam restitui. Ut autem stulte tentantur quæ fieri non possunt, ita studiosius servantur, quæ semel amissa revocari non possunt, veluti juventus & ætas retroacta, & amici defuncti consuetudo. Multos deterret a cultu virtutis illud undique jactatum, eam circa difficilia versari. Hoc, quoniam in totum negari non potest, elevandum est, si dixerimus, magnam difficultatis partem abesse si toto pectore velimus esse boni. Amanti enim nihil difficile. Tum, quod initio submolestum est, brevi adsuetudine primum fit levius, mox etiam jucundum. Quoniam porro in rebus humanis incommoda commodis permixta sunt, qui suadet excerpet commoda, atque verbis exaggerabit: incommoda, si neque negari possunt neque dissimulari expedit, extenuanda sunt: contra qui dissuadebit. Negantur cum id, quod videtur esse incommodum, docemus esse commodum, aut contra. Veluti si quis infamiam a malis ob benefacta profectam, neget esse infamiam, sed veram gloriam: quemadmodum a turpibus aut ob turpia laudari, non est gloria, sed vera infamia. Item, litem adversario cedere non esse damnum, sed lucrum. Pluris enim est animi tranquillitas, quam pecuniola. Dissimulantur quæ non sunt insignia, aut quæ non multum habent momenti ad persuadendum. Quibus autem rationibus fiat utrumque, dicetur quum ad amplificationes ventum fuerit.

Utile. *Tutum.* *Jucundum.* *Necessarium duplex.* *Possibile.* *Facile.*

Nemo tamen putet his omnibus partibus, quas commemoravi, semper utendum esse, vix enim invenias argumentum in quod incidant omnes, sed ipsa causa docebit, quæ sint adhibendæ. In divisione vero, ut ante dictum est, aut nullæ promittendæ, aut præcipuæ tantum: Idem hic faciendum quod in locis argumentorum. Pulsandi omnes, sed eligendi qui possint esse usui. Veluti qui suaderet matrimonium juveni, varias habet partes. Prima, quia maxime secundum naturam fit, ut quoniam individua non possunt, species singulorum propagatione fiat immortalis quatenus licet. Deinde, honestum est, quod ipse Conditor instituit, Christus honoravit. Tertia, pium est, quod approbant sacræ Litteræ, quodque ab Ecclesia inter sacramenta commemoratur. Quarta, utile est habere conjugem pro ancilla, quæ domesticas curas magna ex parte in se recipiat, ac fideliter obeat, habere liberos, qui ex animo parenti inserviant. Quinta, jucundum est habere individuam omnium fortunarum sociam, habere dulces liberos, in quibus quodammodo repubescat, ac sibi superstes sit homo. Sexta, justum & æquum est, ut civis rempublicam bonis civibus augeat, cui debet ipse quod natus est. Septima, juveni decorum est operam dare liberis, quod senibus non perinde decorum est. Octava, legitimum est, quod Ethnicorum etiam leges honorarunt, maxime si soboles prognata declaret verum & castum fuisse matrimonium. Nona, laudabile etiam esse, quod a laudatissimis viris tum dicto tum facto comprobatum est. A tuto quoque potest sumi propositio, quod juvenis continens exponit se periculo vetitarum libidinum. Aut a necessario, quod impossibile sit juvenem diu continenter vivere, aut quod genus humanum alia ratione propagari non queat. Posset & ab utili sumi hæc propositio, quod uxor adferat dotem, & per affinitatem plures amici fiant. Nam utilitatis nomen late patet, multasque propositiones suggerit, quemadmodum & jucunditas, & cæteræ partes. A facili & possibili nihil sumetur. Contra, qui Monacho dissuadet matrimonium, huic non suffragabitur, quod est juxta naturam, nisi torqueas præter naturam esse, ut mundo mortuus gignat mundo. Ab illegitimo & pugnante cum Divinis litteris sumet propositiones. A decoro sumet & a laudabili: ut enim liceat Monacho alicui ducere uxorem, sequitur tamen fœdæ buccina famæ. Sumet ab impossibili: neque enim jam habet fidem, quam promittat, quam semel addixit Deo. A cæteris partibus non est opus aliquid sumere. Item qui dissuadebit jusjurandum, dicet inhonestum esse, quod Christus accurate vetuit. Præterea non esse tutum, quod quisquis homo jurat, exponit se periculo perjurii, sive quod jurandi consuetudo, paulatim suadet perjurium, sive quod voluntas hominis mutabilis est, sive quod frequenter accidit, ut quod juraris præstare nequeas. Sed de Suasorio genere satis, quod ad hunc quidem locum attinet.

Heb. 6. *Partium delectus.*

Laudatorium genus Ecclesiastæ, quem hic instituimus, fere consumitur in extollendis laudibus Dei, aut Divorum. Nam funebres orationes non perinde sunt in usu Ecclesiastis nunc, atque olim fuerunt. Quin & doxologiæ magis hodie canuntur in Templis, quam oratione prædicantur. Frequenter tamen incidit, ut Dei majestas sit attollenda: veluti quum deterremus a peccando, convenit exaggerare majestatem illam, quæ infinitis partibus excellit omnium hominum intellectum, non modo eloquentiam: quo crimen detestabilius videatur illum peccando contemnere, aut ullam rem creatam illi præferre, cujus tanta est magnitudo, ut nihil usquam sit neque in cœlo, neque in terra, quod cum illo possit conferri, etiamsi creaturas imagineris longe præstantiores Seraphicis Spiritibus. Sic prædicatur unico simplicique intuitu perspiciens omnia, præterita, præsentia & futura, ne quis tacita cogitatione vel in abdito delinquens, speret se posse latere; prædicatur summe justus, ne quis sibi promittat impunitatem suæ malitiæ; prædicatur infinitæ misericordiæ, ne quis desperet veniam commissorum si redeat ad cor; prædicatur summe verax, ne quis diffidat illius promissis. Græci genus hoc appellarunt ἐπιδεικτικὸν, videlicet, ab ostentatione. At Ecclesiastes non hoc tantum spectat ut Dei magnitudinem intelligamus, verum undique venatur quod ad bene vivendum conducibile est. Videlicet, ut summe

Demonstrativum genus.

Po-

Digitized by Google

Potentem revereamur, ſumme Bonum ſuper omnia diligamus. Hæc prima pars erit Orationis Laudatoriæ. Altera erit de beneficentia Numinis erga genus humanum, quod tam excellenter condidit Pater, cujuſque gratia condidit mundum, & quidquid mundo continetur; quod collapſum tam miſericorditer reſtituit Filius; quod in hac miſera vita tot donis ac ſolatiis fulcit ac ſuſtinet Spiritus ſanctus. Hinc oritur non modo gratiarum actio, verum etiam imitandi ſtudium. Ille ſic dilexit inimicos, diligamus nos proximos. Ille beneficus eſt in omnes, ſtudeamus & nos de proximis bene mereri. Ille gratis condonavit nobis omnia commiſſa, condonemus & nos fratribus noſtris. Itidem de cæteris, ne fiam prolixior. Quin & Chriſtianæ precationes fere habent admixtam doxologiam, quum ſic ordiuntur: *Deus a quo bona cuncta procedunt. Deus cui proprium eſt miſereri & parcere.* Ita claudunturs *Qui vivis & regnas*, &c. Tertia pars ſumetur, quomodo ſumma potentia, ſapientia, ac bonitas Dei reluceat in omnibus rebus conditis, ut quocumque vertamus oculos aut mentem, in omnibus celebremus opificem. Quarta erit, quam mirabiliter Deus operatus ſit in ſanctis hominibus, quos maxime in hoc ſelegit, ut in illis & per illos glorificaretur apud homines etiam impios. Hæc ſpecies generis laudatorii nunc frequentior eſt in Templis, quam illæ ſuperiores, nec apud veteres fuit infrequens. Indicant hoc Orationes panegyricæ Baſilii, Nazianzeni, Chryſoſtomi, Ambroſii & Auguſtini.

Laudatorii partes.

Loci partium laudatoriarum.

Hic nonnulla ſunt uſui futura, quæ Rhetores litteris prodiderunt. Ducuntur enim a tempore præterito, veluti quum referuntur oracula, miracula aut præſagia, quæ nativitatem præceſſerunt; ut, Iſaac promiſſus eſt Saræ, cui jam defecerant muliebria; Oracula, ſicut Rebecca ſenſit geminos colluctantes in utero, & ex oraculo diſcit quales eſſent futuri qui naſcerentur. Itidem Zachariæ promiſſus eſt Joannes Baptiſta, & Elizabetha ſenſit fœtum ad Virginis ſalutationem geſtientem in utero. Ac Bernardi mater audivit, *Optimi catuli mater eris.* Tempus præſens totam vitæ ſeriem, ab exortu uſque ad vitæ finem reſpicit. Niſi quod ea quæ infantibus accidunt, magis videntur eſſe præteriti temporis, & ſi quid inſigne accidit, præſagium magis eſt quam virtus. In adoleſcentibus laudari poteſt indoles, quia poteſt & vituperari. Ad inſequens tempus pertinent, prodigia mortem conſecuta, & fons ſalubris aquæ illic exſiliens, ubi Martyris caput amputatum terram contigit, aut oleum medicamentis efficax ſponte reſudans e monumento, aut ad Martyrum monumenta profligati Dæmones, quæ pro divinis teſtimoniis haberi debent.

Tempus.

Bona externa.

Obſervandum & illud, ut externa bona ſic in Sanctis laudemus, ut oſtendamus ea virtute & induſtria parta: aut ſi forte obvenerint, ſine fraude contigiſſe, & contemtim habita, & in pios uſus diſpenſata. Quædam enim pulcrius eſt abjeciſſe, quam paraſſe. Idem præceptum eſto de bonis corporis, forma, bona valetudine, ſagacitate ſenſuum, dignitate oris, facundia, & ſi qua ſunt alia hujus generis. Commendant quidem iſta virtutem per ſe, ſed ſpecioſa ſunt, ſi hæc paravit aut auxit animi probitas. Nam animus placidus ac modeſtus, nativam corporis formam commendat, quam dehoneſtat invidia, iracundia, luxus ac temulentia: quæ res officiunt frequenter & valetudini: nimirum, internis vitiis in externum corporis habitum demigrantibus. Itaque non ſatis eſt Eccleſiaſtæ laudare juvenilem ætatem in Martyre, cui natura favet adfectus humanus, niſi eam trahat ad miraculum pudicitiæ, ſobrietatis, manſuetudinis, prudentiæ, gravitatis, conſtantiæ, quæ res in florenti ætate raræ ſunt, & ob id ipſum habere pulcrius ac plauſibilius eſt. Itaque dicemus in eo nihil fuiſſe juvenile præter annos. Formam ita laudabimus, ut dicamus Deum pulcerrimam mentem in pulcro domicilio collocaſſe. Sic divus Hieronymus formæ decus laudat in Paula, Euſtochii matre, quam nec morbus, nec mors exſtinxerat; Sic in Paulo Concordienſi laudat floridam ſenectutem, immortalitatis imaginem, ac reſurrectionis ſimulacrum. Similiter in bonis externis non ſimpliciter laudanda eſt patria, ſed hujus quoque qualitatem ad veram laudem accommodabit. Ideo Deus voluit hunc naſci in civitate longe celeberrima nobiliſſimaque, quo velut in excelſo theatro poſitus latius ſua virtute diluceret. Favorabile eſt ex bonis naſci bonos, ſed pulcerrimum progenitorum virtutes non tantum referre, verum etiam ſuperare. Et illud veræ laudis eſt, parentum nobilitatem, nihil detraxiſſe ſancti viri modeſtiæ ac ſobrietati, qui magis gloriabatur, quod in Chriſto renatus, factus ſit frater humilium, quam quod e claris parentibus ortus inter Proceres locum ſortitus ſit. Nemo ſibi parentes eligit. Proinde non eſt ſolida laus ex opulentis, claris, aut potentibus prognatum eſſe: ſed gentis imagines amore pietatis contemſiſſe, id demum veræ laudis eſt. Ac ne ſingula perſequendo fiam moleſtior, illud in ſumma ſpectandum eſt, ut perſuadeamus quidquid hujus generis commodorum in eo fuit, non ſibi habuiſſe, ſed totum in alienam utilitatem effudiſſe.

Patria.

Parentes.

Bona corporis.

Simili ratione tractanda ſunt quædam animi bona, quæ tamen malis cum bonis ſunt communia, ut dociles, celeritas ingenii, ſolertia naturalis, quæ laudatur in Athanaſio, nativa in dicendo gratia, fidelis ac tenax memoria. Jam in tractandis animi bonis, quæ cum improbis communia non ſunt, duplex poteſt eſſe ordo: unus ut per omnes ætatis gradus referamus, quid in quaque geſſerit, dixeritve: alter, ut virtutes, quæ fuerint in eo præcipuæ, prædicemus, puta, pudicitiam, tolerantiam, modeſtiam, liberalitatem in egenos. Nam in aliis aliæ clarius eluxerunt: velut in Job inſignis eſt patientia; in Abraham hoſpitalitas, fides & obedientia; in Moſe manſuetudo, ſicut in Davide; in Paulo flagrantiſſima caritas, ac fervor mirus propagandæ Chriſti gloriæ; in Joſeph pudicitia, atque eumdem ad modum de cæteris. Porro quod a quibuſdam præcipitur, ut in laudando vitia quædam ad vicinas virtutes deflectamus, verbi cauſa, ut ſordes interpretemur, frugalitatem; auſteritatem, gravitatem; blandiloquentiam, comitatem. Rurſus, in vituperando, virtutes ad proxima vitia depravemus; nam liberalitati vicina eſt profuſio, & ſplendori luxus: non, arbitror, Eccleſiaſtæ convenire; poſterius tamen hoc nullo bono viro dignum eſt. Alterum fortaſſis excuſari poſſet, ſi apud parum æquos judices periclitetur reus, aut ſi quis eſſet feroci reconciliandus, aut conſolaturus deſperatione periclitantem. Quamquam hoc in Divis veteres quidam facere ſtuduerunt, elevantes eorum peccata, aut tropologiis crimina vertentes in virtutes. Veluti quum extenuatur adulterium David cum homicidio conjunctum, aut Chriſtus a Petro ter abjuratus, hoc colore defenditur, quaſi pie ſit locutus, tantum ambiguitate ſermonis fefellerit impios. Atqui Scriptura ob hoc ipſum commemorat quædam enormia ſcelera ſanctorum, ut omnibus ederet exemplum, nullis quantumvis enormibus admiſſis intercluſam eſſe Domini miſericordiam, modo ſeſe convertant ad pœnitentiam. Itaque Reges qui ſibi blandiuntur in adulteriis, quod David fuerit adulter, quem ſecuti ſunt errantem, ſequantur & pœnitentem. Sic Petrus & Magdalena plurimos habent criminum imitatores, lacrymarum ac pœnitentiæ, perpaucos. Itaque Sanctorum crimina, quæ Scriptura Canonica commemorat, nec ſunt exaggeranda temere, nec ultra, quam æquum eſt, extenuanda. Legimus Magdalenen, quæ unxit caput Domini, fuiſſe peccatricem in civitate: Hoc prædicare ſatis eſt, nec oportet eam facere publicam meretricem. Fuiſſe parum ſecundi rumoris, indicat Phariſæus indignans, quod Jeſus ſe ab ea contingi pateretur. Habet tamen locum exaggeratio aut elevatio commiſſorum in conſolando & in objurgando, modo ne quid veris adfingatur aut detrahatur. Prioris exemplum erit: David Rex, qui in aliis puniebat adulterium, ipſe viri fidelis & amici conjugem pertraxit ad adulterium, & turpi facto addidit crudeli-

Bona animi duplicia.

Digitized by Google

tatem. Dolo curavit occidendum maritum, non subito animi calore, sed destinato consilio: & tamen duobus verbis *Peccavi Domino*, meruit veniam: tu, cur desperas, qui contumeliis provocatus & præ iracundia parum tui compos lacessentem ac impetentem interfeciſti. Posterioris illud, Petrus abnegavit, sed insperato terrore attonitus, abnegavit mortalem, cujus gloria nondum inclaruerat hominum mentibus. Abnegavit Judæus nondum hausto Spiritu cœlesti, & tamen quam mox ille resipuit, ad intuitum Jesu, quam flevit amare, subducens sese a conspectu Domini. Quid tibi Petri exemplo blandiris, qui sponte procurris ad Turcas, Christum jam orbi prædicatum, jam in cœlis regnantem, cui in Baptismo dedisti nomen, cujus Spiritum hausisti, abjuraturus? Magdalena nihil aliud quam Judæa, sua sponte venit ad Jesum, nec erubuit in Pharisaico supercilioſoque convivio, pœnitentis agere personam. Tu, qui longe gravioribus commissis onustus es, pertinaciter recusas occultam Ecclesiæ medicinam: & qui non erubuisti turpia publice committere, erubescis commissa in occulto confiteri, tam facili parato remedio.

Occupatio in laude. Admonebitur & hoc, ea bona seu commoda potius, quæ bonis cum improbis sunt communia, posse per occupationem commemorari, hoc pacto: Non laudaturus sum in hoc Divo, generis inclytum decus, patentum gloriam ac dignitatem, opes, & honores juxta mundum magnos: cur enim hæc in eo laudem, quæ ipse propter Christum vel abjecit, vel contemsit? a veris bonis potius est prædicandus, quibus ille non sibi, sed Christo placuit, & universæ Ecclesiæ Christi bonus odor fuit ad plurimorum salutem.

Invidiosa laudatio. Cæterum, quoniam animi quoque virtutes ambitioſius prædicatæ movent invidiam, admiscenda est modestiæ laus, qua factum est, ut ipse sibi quodammodo fuerit ignotus, quumque bonis omnibus egregie placuerit, sibi uni non placuerit, nihil sibi vindicans in tantis virtutibus, sed omnem laudem Deo transcribens, cujus gratuitæ munificentiæ tribuebat, si quid habebat vere laudandum. Id multo magis observandum est, si inciderit, ut vivus aliquis sit laudandus. Nam fato functos tutius est laudare, & minus obnoxium invidiæ. Hic igitur ita laudationem moderabimur, ut magis in illo prædicemus dona Dei, quam ipsum hominem: adulatrices autem illæ Orationes, quibus apud Præpotentes utuntur Legati aut Oratores, velut in Epithalamiis, in Gratulationibus & Encomiis, a Templis in forum aut in Satraparum aut Divitum aulas relegandæ sunt. Quamquam hodie, proh dolor! eo ventum est impudentiæ, ut & Sacerdos in ipso sacro, & Ecclesiastes frequenter in concione publica, Pontificibus ac Principibus abjecte adulentur: idque nulli faciunt indecentius, quam qui tale vitæ genus profitentur, ut nulli minus cuiquam debeant adsentari. Nusquam oportet locum esse adulationi, non dicam inter Christianos, sed nec inter viros eruditos, attamen si quid ineptiendum, ad eam rem Theatrum aptius est, quam Templum, Aula quam Ecclesia. Verum hæc ad mores.

Bona externa utroque valens ut & mala. Illud ad artem pertinet, externa bona, quo nomine & corporis commoda complectimur, quandoquidem juxta Stoicos, & hæc extra hominem sunt, in utramque partem valere, sive laudes, sive vituperes. Ut enim fœda est paupertas ei, qui per luxum ac desidiam sibi eam accersivit, aut qui ejus impatiens inhonestis rationibus rem quærit, veluti lenocinio, calumniis & adsentando: ita res honesta est ei, qui sponte vel liberalitate in pauperes, vel alioqui pietatis amore paupertatem accersivit sibi, aut qui eam fert hilariter, quum possit si velit ditescere. Ille dicetur turpiter esse pauper facultatibus, sed longe turpius pauper virtutibus. Hic dicetur hoc ipso ditior veris bonis, quod falsa contemsit. Item turpis est opulentia, ei qui fraude & rapinis ditatus est, aut cui divitiæ nihil aliud sunt, quam alimenta vitiorum, ac sibi tantum dives est, in coquos ac scorta prodigus, in egena Christi membra sordidus. Contra, honestæ illi, cui non affectanti sponte obvenerunt, qui possidet tamquam non possideat, qui magis habet eas aliis quam sibi, egenis dives, sibi egenus: qui sic induxit animum, ut existimet se dispensatorem esse verius quam dominum, & in hoc a Deo datas interpretatur, ut earum sit promus condus erga membra Christi: qui per opes nec ad insolentiam, nec ad ferociam, nec ad luxum, nec ad ullas voluptates corrumpi potuerit. Sic inhonesta est generis claritas iis, qui majorum gloriæ benefactis partæ suis vitiis tenebras offuderunt, & qui nihil habent nobilitatis præter imagines, & quibus familiæ lux ad nihil aliud valet, nisi ut cum majore infamia sint improbi. Sic & progenitorum infamia gravat improbos filios. Itaque Joannes Baptista in Euangelio Judæos malos e malis prognatos, appellat progeniem viperarum: & Dominus per ironiam jubet, ut, quoniam progenitores illorum occiderant Prophetas, ipsi implerent mensuram patrum suorum, occiso Prophetarum Domino. Similiter exprobrari potest obscuro genere natis, quod sibi sceleribus peperint nobilitatem. E diverso laudabitur bene natus, quod sua virtute plus decoris adjunxerit suis majoribus, quam ab illis acceperit, & quod illorum lucem suo splendore non aliter obscurarit, quam ad solis fulgorem absconduntur stellæ minores cum ipsa simul luna. Et quod majorum stemmata semper contemserit, hoc se gerens submissius, quo juxta mundi æstimationem erat major, veram nobilitatem arbitratus per fidem esse filium Dei, fratrem Jesu Christi, cognationem propinquam habere cum omnibus Sanctis. Contra, qui fuit obscura aut infima gente, patria, parentibusve natus ignotis aut illaudatis, ob hoc ipsum laudandus erit, quod rem ut raram, ita præclaram præstiterit, ut ex impiis natus evaderet pius, propria virtute suis majoribus præluxerit. Insigniter enim bonus sit oportet, qui nec ex gentis barbarie, nec e corruptis parentum moribus, quidquam contagii traxerit. Laudabilior est Jonathæ fides ac sinceritas, quod ex impio patre natus, fuerit illi dissimillimus. Hoc colore Divus Bernardus laudat Malachiam, quod apud Hibernos natus, gentem, ut tum erat, efferam, ingenio fuerit minime immani, nihiloque plus traxerit de gentis barbarie, quam pisces de sale marino. Et inter Philosophos hoc illustrior est Anacharsis, quod Scytha natus esset, non Athenienſis. Nec Onesimus ob conditionis humilitatem vilior fuit Paulo, quem peculiari Epistola sempiternæ memoriæ commendavit. De forma superius nonnihil attigimus. Quæ si contigit infelix, in vituperando dicetur, quod natura turpissimæ mentis simulacrum in ipso corpore repræsentarit. In laudando dicetur, quod corporis vitium, egregiis virtutibus abunde pensarit, quem si quis propius introspiciat, reperiet sub contemtibili corporis involucro latere mentem pulcerrimam, & quæ neminem non rapiat in amorem sui. Misere deformis est, quem horret Deus & Angeli ejus. Bene formosus est quem amat Deus. Cætera lectoris ingenio relinquo, ne fiam verbosior.

Laudatio per comparationem. Est quædam laudandi ratio per Comparationem, Græcis quam Latinis usitatior. Sic apud Platonem Alcibiades laudat Socratem, comparans eum Satyris Marsiæ ac Silenis. Equidem, ut fateor, Comparationem in Encomiis posse incidere, ita mihi videtur ineptum, sit tota Oratio constet comparatione. Ut autem lector intelligat, quid sit per Collationem laudare, dabo exemplum, ut si quis, Maximilianum Cæsarem laudaturus, componat cum viris aliquot omnium consensu summis, puta, cum Alexandro Magno, cum Julio Cæsare, cum Trajano, cum Probo, cum Antonino, ac decerpens quod in singulis fuit eximium, ostendat, Maximilianum in omnibus fuisse parem, aut etiam superiorem. Hoc genus censeo parcius utendum Ecclesiastæ, vel quia ignavum est, vel quia *invidiosa est omnis Comparatio*, teste proverbio. Quo tamen nostris temporibus quidam immodice sunt usi, non sine gravi multitudinis offendiculo. Accidit ut dum Ecclesiastes D. Franciscum ad omnes cœlestis

Hie-

Digitized by Google

Hierarchiæ ordines deduceret Confessores, Doctores, Virgines, Martyres, Prophetas, & Prophetis majorem Joannem Baptistam, denique, ad ipsos Seraphicos Spiritus, atque ille ubique audiret, Adscende superius: ventum sit denique ad sacratissimam Virginem quæ Filio adsidet dextra: & hic audivit, Adscende superius, quum nihil supereſſet, nisi Filius Dei, non ausus est vir pius Christum e suo throno depellere, & tamen clamabat, nondum esse repertum locum illo dignum. Hic, cum hæreret laudator, & subinde rogaret, ubi collocabimus Patrem nostrum, quidam e turba morosior, *Si deest*, inquit, *locus, colloca illum in locum meum*: simulque abiit e concione. Nec ulli laudibus invidiosius extulerunt Franciscum, quam qui illius erant dissimillimi moribus & vita. Contra, qui se vocant Augustinenses, efferebant Augustinum suum: nec a convitiis in Franciscum temperantes: Dominicani, Dominicum ac Thomam & Catharinam Senensem, ultra æquum efferebant. Nimirum, hic est adfectus humanus, quo quæque provincia favet sui Patroni laudibus: ut Romani favent Petro, Græci Paulo, Parisienses Dionysio, Helvetii Gallo, Germani Henrico Imperatori, Angli Georgio, atque item de cæteris. Nam hæc exempli gratia tantum volo dicta. Interdum rixa exit in pugnam. Non amant ad istum modum laudari Sancti.

Laudatio per conficta miracula.

Jam illud non est recentis exempli Divos confictis miraculis adfectibus imperitæ multitudinis commendare. Et hac arte quidam magis inclaruerunt. Verum, hæc gloria Divis ingrata est, qui hoc ipsum, quod habent veræ laudis, Deo transcribunt. Deforme exemplum est pharmacopolarum, qui mensa in foro posita ostentant dentes eductos, lapides e vesicis exsectos, diplomata Magnatum, quos a morte revocarint, magnaque vanitate denarrant sua præclara gesta quæstus gratia. Horum non dissimiles sunt, quos nimium diu tulit mundus, qui circumferunt reliquias ac statuas Sanctorum, summa impudentia jactantes miracula quæ numquam gesta sunt, & interdum plus quam scurrili impudentia, fœnum aut stramenta ex latrina fortassis aut horreo sumta, offerunt simplicibus osculanda, ostendunt carbones e foco sumtos, mentientes his assum fuisse Laurentium. Ab his exemplis oportet verum Ecclesiastem quam longissime abesse. Plurimum enim decet interesse inter Pastorem & impostorem; de Sanctis rarius loquetur populo, præsertim iis, qui Divinarum litterarum testimonio non sunt commendati. Christus abunde fœcundus est, ut Ecclesiastæ non possit deesse dicendi argumentum, etiam si singulis diebus quater velit concionari. Quod si quando tempus postulet, ut de Sanctis quoque dicendum sit, maxima tamen concionis portio detur Euangelio & Epistolæ: si historia fabulosa est, ne attingat quidem: si verisimilis & celebris est, atque a gravi quopiam Auctore profecta, non est necesse totam referre. Præcipua decerpat, quæ proponat, imitanda magis quam laudanda. Velut in vita Nicolai adnotatu dignum est, quod auro suo trium Virginum pudicitiæ consuluit: docens, hanc esse Deo gratam eleemosynam, quum vulgus hominum non putet esse eleemosynam, nisi quod Monasteriis aut publicis mendicis datur. Præterea, quod non prius rediit ad benignitatem, quam vidisset unam elocatam filiam. Bene utentibus, addendum est. Postremo, quod furtim dedit, a solo Deo mercedem exspectans, juxta doctrinam Euangelicam, *Nesciat sinistra tua quid faciat dextera tua*. Miracula non temere admisceat, si qua tamen insignia sunt, ab Auctoribus non levibus prodita, præsertim, si contineant aliquid quod non solum miremur, sed imitemur etiam, sic commemoranda sunt, ut simul agantur gratiæ Deo, & populus ad exemplum provocetur. Tale est quod refert beatus Augustinus quemdam graviter periclitantem ob fistulas in postica corporis parte enatas, orasse amicos, qui officii causa aderant, ut precibus implorarent auxilium Numinis, simulque ipsum procubuisse, post preces omnem protinus morbi cruciatum abscessisse. Hoc miraculum docet, quanto satius sit in malis gravioribus quam ut ferri possint, ad Dei præsidium, quam ad Magicas artes, confugere: tum quantam vim habeat multorum unanimis deprecatio. Videtur olim fuisse moris, ut si quod recens miraculum accidisset, Sacerdos apud populum referret. Sed quoniam Episcopis piis magis quam eruditis aut cautis, est enim credula simplicitas, multa obtrudebantur conficta & inepta, jamque diffusa per universum orbem Euangelica doctrina, non perinde opus erat miraculis, paulatim exolevit ea consuetudo. Ne commemorem quod miracula quædam edunt & Magi, & impii Dæmones, qui se transfigurant in Angelos lucis. Et in his quæ a veteribus prodita sunt, nonnulla leguntur, quæ non usque quaque quadrant sanæ doctrinæ. Testantur hoc Dialogi beati Gregorii, & vita Martini a Sulpitio descripta, quæque referuntur in Actis beati Francisci, vita Catharinæ Senensis, & aliorum complurium. Non tamen desunt Ecclesiæ miracula, nec refrixit vigor Spiritus, si modo vigeat in nobis fides. Sed Spiritus miracula, fere sunt beneficia, qualia fuerunt Christi. Ac de genere quidem laudatorio hactenus.

Historiæ Divorum quatenus attingenda.

Miracula quatenus commemoranda.

Restat Exhortatio, quæ pars est suasorii potius, quam diversa species, nisi quod qui suadet, docet argumentis: qui exhortatur, stimulat adfectibus. Hic præcipuas tenent, laus, exspectatio publica, spes victoriæ, spes gloriæ, metus ignominiæ, magnitudo præmii, & horror pœnæ, exemplorum illustrium commemoratio, & maxime domesticorum. Laus gemina est, rei & personæ. Rei magnitudine exstimulabimus, si ostenderimus facinus esse summopere pium, magnificum, & hactenus a paucis aut a nullo tentatum. A persona cohortabimur, si dixerimus, unius, quem hortamur, virtutem esse tali parem facinori, & si quæ prius egregie gessit, in animum revocabimus, exigentes ut pulcerrimis cœptis, dignum imponat colophonem. Ita Paulus Galatas exhortans ad perseverantiam, *Currebatis*, inquit, *bene*: Et, *Ante quorum oculos Christus Jesus præscriptus est crucifixus*. Rursus, *Testimonium perhibeo vobis, quod si potuissetis, oculos vestros eruissetis, & dedissetis mihi*. Turpissimum autem est, a virtute degenerare, in qua oportet hominem semper se ipsum vincere. Et fœdum est, laudem virtute partam dissimilibus factis perdere. Egregios animos olim præstitistis in profligandis Turcis, nunc eosdem aut illis generosiores præstate adversus Hæreticos, certum exitium universæ Reipublicæ Christianæ molientes. Hanc tamen partem aliter tractaret Imperator, exhortans milites suos, aliter Ecclesiastes. Hic enim loquetur religiosius: Sitis animo forti ac fidenti, Imperator vester Christus, qui vobis tum suggessit mentem intrepidam, ut supra humanas vires auderetis, idem nunc profecto aderit, & hoc quidem præsentius, quo gravius est periculum. Major autem est de illis exspectatio, qui superioribus factis egregium aliquod sui specimen dederunt. Ut Christi præsidio vicistis in tormentis, quid aliud exspectat populus Ecclesiæ, nisi ut facillime contemnatis fallaces delitias. Item, videtis quantum alacritatis addat his qui nihil aliud sunt quam homines, quum magnis & multis spectatoribus facinus aliquod aggrediuntur: quanto magis oportet vos erectos animos sumere, qui juxta Paulum, spectaculum facti estis Deo & hominibus. In vos intenti sunt totius Ecclesiæ oculi, vestri certaminis spectatores habetis Deum cum universa cœlesti militia. Favent vestræ victoriæ, nec favent tantum, sed votis adjuvant quoque, dolituri si succubueritis. Nec mediocre calcar habet certa victoriæ spes. Nolite dispicere vires proprias. Ex vobis ipsis nihil potestis, sed cogitate eum omnipotentem esse qui pugnat in vobis. Nec vos terreant vires aut artes Satanæ, cum hoste jam olim fracto prostratoque vobis res, illa vox Ducis vestri semper insonet auribus vestris, *Confidite, quia ego vici mundum*. In hoc si totam fidu-

Exhortatorium genus. Partes exhortatorii. Laus rei. Laus personæ. Exspectatio. Spes successus.

fiduciam veſtram collocaveritis, viciſtis & vos, mihi credite; Ad eumdem modum tractabit locum de gloria & ignominia. Homines Ethnici nihil periculorum refugerunt, quidam etiam in certam mortem ſemet volentes tradiderunt, ob inanem gloriam: videlicet, ut audirent ſtrepitum adplaudentis turbæ, aut in foro ſtarent ænei, ſaxeive: aut quam illi Diis proximam gloriam ducebant, curru Triumphali, miniata facie ad Capitolium veherentur: & nos, quibus propoſitus eſt adplauſus totius civitatis cœleſtis, quibus in tuto eſt ſempiternus triumphus cum Imperatore noſtro Chriſto, levibus etiam incommodis fracti virtutem deſerimus? Illi prius habent mortem oppetere, quam apud unum populum ignominiam conflare: nos ad pietatem non exſtimulat veræ ac ſempiternæ ignominiæ metus? Horrenda ignominia eſt, a Dei contubernio, ad Satanæ partes deficere. Vera gloria eſt, audire a Deo, *Venite, benedicti.* Vera ignominia eſt, diſplicuiſſe Deo & omnibus Sanctis. A nobilibus Hiſtoriographis proditum eſt, Decium Syllanum, Manlii Torquati filium, parentis judicio condemnatum, nec ad aliam pœnam adactum, niſi ut a patris conſpectu recederet, ſibi laqueo conſciviſſe necem. Et nos æquo animo ferimus, a ſupremi Patris oculis ſubmoti in æternum. Gloria poterat ſub præmii nomine comprehendi, docendi tamen cauſa ſeparavimus, quoniam mercedis vocabulum latius patet. Qui mundo militant, quid non ferunt, ut cenſum aliquem aut magiſtratum præfecturamve ſibi parent, temporariam ac mox auferendam. Quanto præſtantiora ſunt quæ noſter dux promittit ſuis militibus? *Centuplum in hoc ſeculo, & vitam æternam in futuro.* Incomparabile bonum eſt, tranquillitas animi ſibi bene conſcii: & *ſecura mens*, ut ait ille, *quaſi juge convivium.* Summa dignitas eſt, eſſe filium Dei: ſummus honos eſt, cooptatum eſſe in ordinem omnium Sanctorum, eſſe templum ſancti Spiritus. Summæ divitiæ ſunt, hæredem eſſe regni cœleſtis. Vera ſolidaque felicitas eſt, contemplari vultum ſupremi Numinis. Hæc tam multa, tam eximia bona nobis pollicetur Deus, cumque his omnibus ſe ipſum, ſi hoſtem bonorum omnium devicerimus.

Gloria, ignominia.

Præmii magnitudo.

A cæteris item adfectibus licebit admovere ſtimulos, velut a miſeratione, ab odio, ab amore, invidia, ſive æmulatione. A miſericordia ſubdentur ſtimuli, ſi periculum, ſi calamitatem & innocentiam eorum, ad quos tuendos hortabimur, ob oculos poſuerimus, præſertim, ſi quos nobis naturalis etiam commendat adfectus, veluti parentes, liberos, uxorem, patriam: quibus tamen potentiores decet eſſe ſpiritus adfectus. Ethnici pro ſibi cariſſimis nec ferrum timent nec ignem: vos putate univerſos ſenes vobis eſſe patres, univerſos æquales eſſe fratres, univerſos juvenes eſſe filios, hos omnes una voce ſimul cum ipſa matre Eccleſia, in extremis conſtitutos veſtrum implorare præſidium. Quî fieri poteſt, ut horum opploratu non commoveantur viſcera veſtra? Ab odio, ſi ponamus ob oculos, quantam quamque miſerandam animarum in Eccleſia ſtragem edant Hæretici. Ab amore ſimul & odio ſic: In veſtra virtute ſitum eſt, uter gloriam auferat: Deus, cui vos totos debetis, an Satanas perpetuus & capitalis hoſtis. Nec vos exſtimulat alterius tanta benignitas, alterius tanta malevolentia? Invidiam quidem oportet abeſſe a Chriſtianorum moribus, tametſi eſt quædam æmulatio laudata in bonum, quæ maxime locum habet in exemplis, præſertim inſignibus, imparibus, ac celebratis: de quibus ſuo dicetur loco. Si res poſtulat, ut exhortatio leniatur, ne quid offendat (nam quidam ſic exhortantur, quaſi exprobrent timiditatem aut ſocordiam) id incommodi vitabitur, ſi ſpecie gratulationis adhortabimur, non ut exſtimulemus ceſſantes, ſed ut ſponte ad honeſta currentibus gratulemur, agamuſque gratias Deo, qui tam egregiam voluntatem inſpiraverit illorum animis, ut nullius egeant exhortatione. Hoc temperamento potiſſimum egent animi Principum ac divitum, quibus interdum ob publicam utilitatem obſequendum eſt, ſed citra adulationem. Nec ſegnes aculeos habet obſecratio, & obteſtatio, qua non infrequenter utitur & divus Paulus, velut ad Romanos duodecimo, *Obſecro vos, fratres, per miſericordiam Dei, ut exhibeatis corpora veſtra, hoſtiam vivam, ſanctam, ac Deo placentem*, &c. Rurſus ad Epheſios quarto, *Obſecro igitur vos, ego vinctus in Domino, ut digne ambuletis in vocatione qua vocati eſtis*, &c. Similiter ad Theſſalonicenſes, *Rogamus & obſecramus vos, fratres in Domino Jeſu, ut quemadmodum accepiſtis a nobis quomodo oportet vos ambulare & placere Deo, ſic & ambuletis.* Et Philemonem pro Oneſimo ſervo obſecrat triplici nomine, & quod Paulus, & quod ſenex, & quod vinctus ob Euangelium. Itidem ad Timotheum, *Obteſtor coram Deo & Jeſu Chriſto qui judicaturus eſt vivos & mortuos, & per adventum ipſius & regnum ejus, prædica verbum.* Iterum ad eumdem, *Teſtor coram Deo & Chriſto Jeſu, & electis Angelis ejus, ut hæc cuſtodias ſine præjudicio.* Hæc obteſtatio fieri poſſet per Epilogum, hoc pacto: Obteſtamur vos per egregiam laudem antehac apud Deum pariter atque homines veſtra pietate partam, per calamitatem & pericula fratrum indigna patientium, per fidem quam Imperatori Chriſto, per caritatem quam Eccleſiæ, quæ vos in Chriſto genuit, debetis, per æternam felicitatem, quæ vos pro rebus bene geſtis manet in cœleſti patria, ut in hoc pulcerrimo negotio animos vobis dignos præſtetis. Mitigat & illud exhortationem quemadmodum & admonitionem, ſi exhortator ſuam perſonam admiſceat, hoc pacto: Agedum, fratres cariſſimi, ſatis hactenus indulſimus carni, poſthac e luto rerum mundanarum erigamus animos, militemus bonam ac fidelem militiam, quam Chriſto in Baptiſmo profeſſi ſumus, & contemtis hujus vitæ falſis juxta ac fallacibus bonis, toto pectore ad æternum illum triumphum feramur. Tantum de genere exhortatorio.

Obſecratio.

Obteſtatio per Epilogum.

Perſonæ admixtio mitigat.

Exhortatio a miſericordia.

Ab odio & amore.

Ab invidia.

Exhortatio quo modo mitiganda.

Reſtat Conſolatorium, cujus frequens uſus incidit, cum privatim, tum publice, veluti in perſecutione impiorum, & in bello & obſidione, in peſtilentia & fame. Quo de genere illud in ſumma præcipi poteſt, duplicem eſſe conſolandi rationem: alteram, qua ſimpliciter oſtendimus aut omnino non dolendum, aut moderatius eſſe dolendum: alteram, qua fatemur eſſe juſtiſſimam dolendi cauſam, eumque affectum in nos ipſos transferimus, quem alteri conamur eximere. Vehemens enim dolor reſpuit omnem medelam, & odit diſſentientem. Cum his igitur arte agendum eſt, quod ſolent periti medici, cum iis, qui certo dementiæ genere laborant, ut exiſtiment ſe mortuos eſſe, eoque nolunt cibum capere, neque cum quoquam vivo colloqui, aut qui ſibi videntur habere naſum prodigioſæ longitudinis, aut taurina in capite cornua. His non aliter mederi queas, quam ſi te quoque fingas mortuum, & hoc fuco ad colloquium admiſſus, cibum in conſpectu laborantis capias, aut ingreſſus ſimules te mirari tam immania cornua. Fictus adſenſus facit fidem, & qui laborat viciſſim in recipiendo remedio adſentitur. Non hæc eſt hypocriſis, ſed Chriſtiana caritas, quæ omnia fit omnibus, ut aliquos Chriſto lucrifaciat. Bona ſpes ſanitatis eſt, quum vulnera patiuntur medicæ manus contactum. Hoc impetrato primum lenienda ſunt mala, mox oſtendendum, quæ mali ſpecie diſcruciant non eſſe mala ſed bona. Hic prudenti Eccleſiaſtæ diſpiciendum eſt, quæ res efficiant, ut moleſta æquiore feramus animo. Moderatius ferimus, quæ nobis ſunt cum omnibus, aut cum quam plurimis communia, veluti mortem quæ neminem habet eximium, ſive humilem ſive Regem, ſive ſenem ſive juvenem. Hanc igitur impotenter ferre, quid aliud eſt quam indignari hominem quod homo ſit natus, non Angelus. Item morbum, pauciſſimis enim contigit non ægrotare. Præterea, quæ, licet atrocia ſint, tamen diuturna eſſe non poſſunt. In hac autem vita nihil poteſt eſſe diu, quum ipſa vita nihil ſit, niſi temporis punctum; ſed illa præcipue, quæ non ſolum finem accipiunt, ſed pro brevi mœrore diutinam

Conſolatorium genus.

Moleſta quæ res mitigent.

Digitized by Google

tinam adferunt voluptatem. Talis est pœnitentium dolor, & Martyrum in tormentis certantium, aut animam agentium. Quin & illa minus graviter ferre decet, quæ nobis ipsis accersivimus, nostra sponte, propriaque culpa, veluti febrim e crapula contractam, aut e scortatione sacram scabiem. Latronis vox est in Euangelio, *Nos digna factis nostris recipimus.* Quidam indignius ferunt, quod præter meritum accidit. Imo hoc moderatius conveniebat dolere, quod in malis magnum habet solatium recta conscientia. Quod enim innocens patitur, cedit in cumulum pietatis. Interdum & necessitas minuit dolorem. Ita se ipsum consolatus est David, exstincto puero quem adamabat: *Ille ad nos redibit numquam, nos ad illum properabimus.* In his igitur quæ nec vitari possunt, nec revocari, frustraneo dolore discruciari, quid aliud est quam sibi ipsi conduplicare miseriam. Jam & consueta patimur æquiore animo, quemadmodum ait Comicus, *Nota mala, mala non sunt.* Ad omnium molestiarum allevationem plurimum habet momenti, si nobis persuadeamus sicuti res habet, nihil horum temere accidere, sed divinitus immitti, sive ad purgandos nos, sive ad revocandos ad vitam correctiorem, sive ad exercendam patientiam nostram, & augendam coronam nostram, ut in omnibus oporteat gratias agere Deo, tantum abest ut debeamus obmurmurare. Etenim quæ nostræ imbecillitati videntur mala, vera sunt bona: & absurdum est amara medicorum catapotia fortiter devorare, Dei medicantis manum ferre non posse. Lenit & comparatio ægritudinem. Ita Teucer apud Flaccum:

O fortes pejoraque passi
Mecum sæpe viri vino nunc pellite curas.

In tanto gravioribus malis fortem & invictum animum præstitisti, non decet ut in hoc incommodo tui sis dissimilis. Item comparatio aliorum malorum: quemadmodum narrant de Philosopho, qui immoderatius dolentem jussit in locum editum adscendere, unde totius urbis esset prospectus, & e singulis ædibus quod erat malorum in unum acervum conferre, ac secum expendere, num ex eo acervo in partes æquales diviso vellet suam accipere portionem? Quod si nollet, moderatius ferret suam fortunam. Item illa quæ gravibus honestisque de causis patimur, velut quæ pro tuenda fide Catholica, aut reparanda rei Christianæ tranquillitate, aut pro patria, uxoribus ac liberis. Ad hæc, juxta Sapientis dictum, *spes præmii minuit vim flagelli.* Hic locus erit illi Paulino, *non sunt condigna passiones hujus temporis ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis.* In summa, non minimum mali levamen est voluntas perpetiendi mala, quemadmodum ait Comœdia, *In re mala bonus animus dimidium est mali.* Ab his fere partibus sumitur consolatio, præter eas quas cum cæteris generibus habet communes.

Admonitorium genus.

Reliquum est ἐπιτιμητικὸν, sive quod mollius est verbum νουθετικὸν. Convenit enim hoc Euangelicæ mansuetudini, ut Ecclesiastes admoneat verius quam objurget. Quamquam interdum enormitas scelerum exigit, ut Ecclesiastes faciat, quod facere jubetur Esaias, *Clama, ne cesses, quasi tuba exalta vocem tuam, & annuncia populo scelera eorum, & domui Jacob peccata eorum.* 2 Cap. 4. Idem præcepit beatus Paulus Timotheo, ut arguat & increpet, sed Euangelicæ mansuetudinis memor, vino admiscet oleum: *Obsecra*, inquiens; Et, *Cum omni mansuetudine.* Rursus ad eumdem, fatetur Scripturam divinitus inspiratam utilem esse ad docendum, ad arguendum, ad corrigendum, & ad eruditionem quæ est in justitia. Nimirum, indicans quem oporteat esse scopum reprehensionis Ecclesiasticæ, & quo temperamento debeat esse mitigata. Si scopum quæris, *ut integer sit homo Dei ad omne opus bonum apparatus.* Nec satis est arguere vitia, sed doctrina præmittenda, quæ persuadeat esse nefarium quod reprehenditur; simul ostendenda ratio, qua possint corrigi scelera; postremo, revocatis ab errore commonstrandum, quanto rectius, atque etiam jucundius sit, per viam virtutis hominem Deo dicatum ambulare usque ad perfectionem. Hac quidem in parte non leviter peccatur a quibusdam, qui sanctimoniæ speciem apud imperitam multitudinem de se præbent, libere, ne dicam licenter, taxandis hominum vitiis, quidquid enormium criminum didicerunt in arcanis confessionibus, effutientes apud promiscuam multitudinem, ac tum sibi videntur egregie detestati vitia, si subinde furiosa voce exclament: Quo abibitis, miseri? In culum Diaboli, ad triginta millia Cacodæmonum, in ignem æternum: haud perpendentes quasdam esse scelerum species, quas non expedit apud populum traduci, sed expedit ignorari. Quod genus sunt, prodigiosæ libidinum formæ, artes Magicæ, aliaque, quæ nimis accurate reprehendisse, est docuisse. Est enim curiosum ingenium hominum. Quorumdam flagitiorum etiam ipsa commemoratio contagium habet. Quam igitur ineptum est in concione, quæ pueros habet & virgines, ac viros etiam fœminasque quam plurimas simplices, & hujusmodi monstrorum imperitas, describere, quomodo maritus cum uxore triginta modis committat crimen capitale, quid sit præcidere, mastrupare, irrumare, crissare, aliæque innumeræ species abominandarum immunditiarum, usque ad coitum cum brutis animantibus. Quanto satius est eorum consulere simplicitati, & innocentiæ, qui numquam erant suspicaturi, tam horrenda monstra inter Christianos inveniri. Est his redarguendis locus tempestivior, velut in secreta confessione, aut semotis colloquiis.

Vitia quæ-nas arguenda publice.

Quod si Scriptura præbet occasionem de his faciendi verba, nihil necesse est ea sic depingere, quasi propositum sit non tam detestari, quam docere. Audivi quosdam, qui videbantur hinc etiam laudem captare, quod ista mysteria tam exacte nossent. Satis est in genere crimen proponere, nec id absque horrore & abominatione: exempli causa, si tractandus esset locus Epistolæ ad Romanos, ubi Paulus disserit, quomodo Deus tradiderit Philosophos Græcorum in reprobum sensum, aut, quamobrem subversa sit Sodoma: Satis fuerit apud populum dicere: Erat scelus abominandum, quod vix ausim nominare, quomodo præter naturam masculus habeat rem cum masculo, fœmina cum fœmina. Huc turpitudinis olim pervenerat Gentium impietas, a qua, spero, Christianam gentem esse immunem, licet alioqui libidinum sit plus satis. Similiter, qui detestabitur Magicam impietatem, non est opus describere, quibus modis fiat divinatio ungui aut cribro, aut quid terant, misceant dicantve maleficæ, quum excitant tempestates, aut quibus verbis evocentur impii Spiritus, aut defunctorum animæ. Satis erit cum abominatione dicere, fortilegia, incantamenta, ventriloquia, necyomanticen, pyromanticen, cæteraque maleficiorum species, quoniam auxilio Dæmonum exercentur, habere, si non expressam, certe tacitam cum illis conspirationem, ac summæ Trinitatis abjurationem. Idem faciendum in levioribus criminibus, quæ sic reprehendenda sunt, ut vitentur, non ut doceantur. Recte arguentur, qui in mercibus imponunt emtori, similiter qui farinam, qui vinum & cerevisiam vitiant: quos, ostendet, non solum fures esse, sed etiam veneficos. Furti genus est, pro purpura vendere quæ non est purpura, aut vitrum pro gemma vendere. Veneficii genus est, vinum ita medicatum vendere ut bibentibus morbum aut mortem conciliet. Quibus vero modis corrumpant, non expedit docere, ne eveniat quod apud Brabantos accidit fœminæ cuidam Cerevisiariæ. Ecclesiastes declamarat in eos, qui sic imponerent populo, quod cerevisiæ jam vappescenti, quo videretur recens, addito sapone moverent, atque ita spuma dissimularet vappam. Illa reversa domum negabat se umquam audisse concionem commodiorem. Nam antehac, inquit, multo mihi damno fuit, quod evanidam cerevisiam nemini potuerim obtrudere. Alius acceperat in Exomologesi, se vicino Cerevisiario (nec enim figulus tantum invidet figulo) hac arte corrupisse cerevisiam, ut scobinæ, quæ solet alveo canalis imponi, quo per eam liquetur aqua hausta a

Digitized by Google

flumine, admiſceret ſaponem. Qua re factum eſt, ut univerſa coctio cederet infeliciter. Atque ita miſer ad pauperiem redactus eſt. Hoc apud concionem tacuiſſe præſtiterat. Satis erat dicere, hoc facinus multo dignius eſſe ſuſpendio, quam furtum. Adverſus furem cautio eſt, adverſus hæc nequaquam. Expedit in mulieribus deteſtari fucum, ſed quot quibuſque modis rugarum ſulcos complanent, quibus inducant candorem, ac ruborem in genis, quibus addant lucem, quibus tingant capillos, quo pulvere pingant oculos, non expedit docere populum.

Jam ſunt qui frivola ac ridenda magis, quam inſectanda, magnis tragœdiis exaggerant, prætermiſſis iis, quæ vere horrenda ſunt crimina. Me juvene omnia ſuggeſta perſtrepebant clamoribus in latas crepidas, in longa roſtra calceis addita, in flammea muliercularum candidata ac durata liquamine, ex alumine, ni fallor, & ſimilagine temperato, aut in ſuffuſcata fuligine. Audivi Paſtorem quemdam ſub Paſchæ diem minitantem populo, ſe non præbiturum corpus Domini geſtantibus latas crepidas, ni abjicerent. Alius clamabat in plumas, alius in magnas rugas, quibus inepti veſtiarii cœperant onerare miſeros fœminarum lumbos. Quidam excogitarat acre ſalſumque dictum, comparabat eas fiſtulis organorum muſicorum, addens, iſtas fiſtulas inflabit Diabolus. Nec deerant qui vociferarentur in caudas, quas vulgares fœminæ, Magnatum exemplo provocatæ, cœperant a tergo trahere, clamantes, illis inequitare Cacodæmones. Interdum admonendus eſt populus, ut veſtitus ſit Chriſtianis dignus, nec ſpecie, nec pretio notabilis. Sicut beatus Petrus hortatur Matronas, ut verum cultum exiſtiment, animum modeſtia, pudicitia, cæteriſque virtutibus ornatum, potius quam capillos arte complexos, aut aurum gemmaſve, aut alioqui veſtes pretioſas. Rectum eſt eas admonere, ut in publico tegant ea, quæ poſſint eorum oculos ſollicitare, quibus placere velle flagitium eſt. Satis eſt, ſi viris ſuis domi puleræ ſint. Porro, quum multus luxus ſit in veſtibus multaque etiam inepta, tamen quidam pueros ac puellas eodem cultu ornant, quo utuntur ipſi. Puellas onerant caliendris ac vittis, duplici interula, quarum exterior habet caudam fibula ad cingulum a tergo revolutam. Addunt caligas & calceos ſuppactos. At quid inutilius ad valetudinem, quam tenera corpuſcula ad iſtum onerare modum, ne poſſint ſuccreſcere? Sic & puerorum capita onerant pileo duplici, latis marginibus, quod virili quoque capiti poſſit eſſe moleſtum, bis peccantes, & quod officiunt valetudini infantium, & quod ante tempus docent eos luxuriem & ſuperbiam. Hæc & hujuſmodi multa ſunt quidem admonenda, ſed amanter ac placide. Ac ſæpenumero plus efficit ſobria moderataque admonitio, quam furioſa vociferatio. Illud potius admonendum, quod in quibuſdam Germaniæ civitatibus mulieres incedunt erectæ ac propemodum reſupinatæ, ſinuntque ſibi a viris aperiri caput, flecti genua, ipſæ nihilo plus honoris exhibent, quam ſi infimæ famulæ loquerentur. Quid hoc exemplo deformius? Multo aliud ſuadet Scriptura, atque etiam ipſa natura, quæ viris addidit auctoritatem, fœminis verecundiam ac modeſtiam. Verum in hunc campum altius ingreſſus ſum quam deſtinaram.

Objurgatio adulans. Sunt qui reprehendendo adulantur, præſertim mulierculis delicatis, quæ tacita cum voluptate audiunt prælongas caudas, quas a tergo ſuſtinet aliquis bene natus, alioqui nefas eſſet tam ſplendidum occupare munus. Item latas manicas ad terram uſque porrectas, nec in aliud utiles, quam ut onerent brachia, lautas menſas, elegans famulitium, pediſſequas fuco pictas, cœnas in multam noctem productas, ſomnos in multum diem, multum temporis & operæ conſumtum in comendo. Tandem progreditur magna ſtipante caterva, tum oculos lubricos, fractum inceſſum, & pedum luſum, aliaſque id genus nænias depingunt non ſine ſpecie nequitiæ. His admiſcent dicteria quædam feſtiva, quæ riſum moveant citius quam pœnitentiam, quæque reverſæ domum Heroinæ commemorent in conviviis ut rideatur. Nam hoc genus hominum quemadmodum gaudet depingi in tabula, ita amat & lingua depingi. Rurſus, alii ſic reprehendunt vitia, quaſi invideant: velut quum depingunt quam molliter ac ſuaviter vivant divites. Rurſus alii, quaſi homines oderint, non vitia. Verum oportet Chriſtianam admonitionem procul abeſſe a ſupercilio Phariſaico. Id fiet, ſi in reprehendendo dicamus, nos dolere verius quam iraſci, ſi quædam mitigemus: quemadmodum Petrus Judæorum, qui Dominum crucifixerant, impietatem elevat, dicens eos per ignorantiam peccaſſe, & culpæ partem in ipſa rejicit tempora: *Convertimini*, inquit, *a generatione iſta prava*: ſicut & Paulus apud Areopagitas, dementiam idola pro Diis colentium, rejicit in tempora ignorantiæ hactenus a Deo diſſimulata. Sic quædam admiſſa ſunt elevanda, nunc ætatis, nunc ſexus obtentu, nunc magnitudine tentationis. Minus autem ſæviet in reprehendendis alienis, qui ſecum reputarit, ſe, ſi non iiſdem, certe paribus aut fortaſſe gravioribus vitiis obnoxium eſſe: aut ſi non eſt, hominem eſſe, & fortaſſe graviora commiſſurum, ſi ſimilis incideret tentatio. Denique, ſi res poſcet indignationem, talis ſit qualis eſt patris in filium, non qualis hoſtis in hoſtem. Sentiat qui objurgatur, iram non ex odio, ſed ex amore naſci, nec quæri vindictam, ſed correctionem. Sic dejiciatur increpatione qui peccavit, ut mox erigatur. Hoc enim eſt quod Apoſtolus vocat ἐπανόρθωσιν. Hac moderatione Petrus objurgavit Simonem. Docet pernicioſam eſſe pecuniam, quæ datur pro donis Spiritus, *Quoniam*, inquit, *donum Dei exiſtimaſti pecunia parari*. Dein increpat, *Non eſt tibi pars neque ſors in ſermone iſto*; ſed mox erigit: *Pœnitentiam itaque age*. Vix quiſquam æquo animo fert objurgari ab eo, cujus vita palam contaminata eſt aut infamis: ſed intolerabilius eſt ab eo reprehendi, qui ſibi ignoſcit in his quæ caſtigat in aliis. Hanc invidiam mitigabit Eccleſiaſtes, ſi ſuam perſonam admiſceat, quemadmodum admonuimus in Exhortatione, hoc pacto: Homines ſumus omnes, nemo non aliquando labitur, licet alios alia vitia magis infeſtent. Ipſe peccator, peccatores admoneo. Simul erravimus, ſimul emendemur; ut quorum communis nunc eſt dolor, iis reconciliatis ſit communis omnium gratulatio. Minus offendit objurgatio a ſenibus, aut publica auctoritate præditis profecta, qui, quod faciunt, ipſo officio quod gerunt, coacti facere videntur. Principum aut Magiſtratuum aut Epiſcoporum ſcelera apud populum acrius inſectari ſeditioſum eſt. Sæpe minore malo tolerantur horum vitia. Utilius eſt his imaginem boni Principis ob oculos ponere, & admonere, ut ſe quiſque ad hoc ſpeculum intueatur. Quod ſi videbitur utilis reprehenſio, ſit generalis: quod oportet eſſe perpetuum, quoad fieri poteſt, ut nec certa perſona, nec certus ordo videatur impetitus. Hæc mihi viſum eſt de genere objurgatorio admonere, quod ad Eccleſiaſtæ munus pertinet. *Perſona propria admixtio in reprehendendo.*

Nunc ad id, quod intermiſimus, redeamus. De ſtatibus ſive conſtitutionibus, quas Græci στάσεις vocant, prolixa ſimul & perplexa eſt tum apud Græcos, tum apud Latinos Scriptores diſputatio; nunc breviter ea tantum attingemus, quæ videntur uſui futura Concionatori noſtro. Status eſt caput generale cauſæ ſive quæſtionis, ad quod qui dicit, omnia confert, & quod auditor præcipue ſpectat: velut in cauſis forenſibus præcipue ſpectatur, an ſit factum quod objicitur, quale ſit, & quid ſit. Primus ſtatus dicitur conjecturalis, ſive inficialis: ſecundus qualitatis, ſive juriſdicialis: tertius finis, ſive definitivus. In primo, verum quæritur conjecturis: in ſecundo, quoniam de facto convenit, quæritur an jure factum: in tertio, quoniam de utroque convenit, definitione quæritur nomen facti. Quamquam interdum mutato nomine, crimen quoque tollitur. Veluti, ſi Milo, *Status cauſarum.*

Digitized by Google

lo, cædis reus, negasset, a se Clodium occisum, fuisset status conjecturalis: nunc, quoniam id fatetur, supereſt alia conjectura, uter utri fecit insidias, quæ includit ſtatum qualitatis. Nam in confesso est, per insidias adorientem jure occidi. Sic Oreſtes non inficiatur, matrem a se occisam, sed nititur ſtatu qualitatis, adfirmans jure occisam. Item, si reus confiteatur, se sustulisse pecuniam profanam e loco sacro, furti crimen agnoscat, sacrilegii non agnoscat; dicens, tum demum sacrilegium esse, quum res sacra tollitur de loco sacro. Aut, si qui rem habuit cum uxore aliena in lupanari, stuprum fateatur, adulterium neget. Aut si quæratur, utrum quæ amatorium, odiive potionem dedit, teneatur veneficii, an injuriæ tantum nomine. Hæc e Rhetorum litteris delibasse satis est, ad declarandum quid sit ſtatus.

Roget aliquis, quid hæc ad præconem Euangelicum? Primum ad hoc valent, ut circumspecto argumento, de quo dicturus est, ad caput velut ad scopum omnia conferat, nec supervacaneis ambagibus a re digrediatur, aut deliranti similis oratione vagetur, vel aliena vel etiam pugnantia loquens. Et quamquam ſtatuum præcipuus usus est in causis forensibus, quisquis tamen loquitur populo, suadendi, exhortandi, consolandive gratia, certum aliquid sibi proponit quod velit efficere. Id utique ſtatus loco est.

Conjectura. Denique & hæc frequenter incidunt in argumentis concionatoriis, frequentius in privatis colloquiis aut consultationibus. Veluti si quæratur, ubi terrarum sit Paradisus, in quo Deus collocarat Adam. Et ubi locorum sit Purgatorium, in centro terræ, an alibi? Item, quo animo Judas tam exigua pecunia vendiderit Dominum, num hac spe, ut crederet illum elapsurum e manibus eorum, quemadmodum alias fecerat aliquoties: nam probabile non est, hoc illum egisse, ut occideretur: alioqui nec reddidisset denarios, nec se ipsum laqueo præfocasset: ſtatus esset conjecturalis. Quemadmodum si quæratur, quo consilio Satanas toties tentarit Dominum. Item, si Concionator hortaturus populum ad placandam iram Dei, dicat pestem aut aliam calamitatem ob impiam hominum vitam ab irato Deo immissam. Similiter, quo tempore, & quibus signis intellectum fuerit, Deum voluisse Judæorum cæremonias prorsus abolitas esse, sic ut crimen jam esset eas servare. Præterea, quo consilio filiæ Loth, patrem ad incestum sollicitarint. Item, an defunctorum animæ vere appareant, an totum hoc fiat impostoris Dæmonum. Ad hæc, quum causa legis inquiritur, puta, cur in lege Deus vetuerit arari bove & asino, aut uti veste ex lana linoque commixta. Hanc Augustinus appellat ætiologiam.

Qualitatis. Qualitatis ſtatus nusquam non incidit, quum dubitatur an fas sit Clericis aut Monachis gerere bellum? An permissum sit Christianis repudium, quemadmodum Judæis? An liceat sponsam legitime ductam, licet nondum cognitam, invitam relinquere propter Monasticæ vitæ professionem? An æquum sit, ut illa maneat innupta, donec sponsus fuerit professus, etiam si mutato Monasterio aut Religione in annos aliquot differat professionem? Jam innumeri casus sunt, in quibus definitione quæritur, usura commissa sit nec ne. Item, an qui in diplomate Pontificio correxerit litteram perperam a Notario scriptam, commiserit crimen falsi. Et an qui Principi, populi libertatem tyrannide opprimenti, obstiterunt, admiserint crimen læsæ majestatis.

Definitio.

Contraria leges. Præterea quum Scriptura cum Scriptura videtur collidi, ſtatus est a contrariis legibus, veluti quum Mosis tabulæ dicunt, *Honora parentes*: Et Christus dicit, *Qui non odit patrem & matrem non est me dignus.*

Ambiguum & obscurum. Quum ambiguitas aut obscuritas est in scripto, ſtatus est a scripto & sententia, veluti quum quæritur, quo sensu Paulus dixerit, *Cupio anathema fieri pro fratribus meis secundum carnem.* Et quo sensu Franciscus interdixerit fratribus suis, ne reciperent pecuniam, neque per se, neque per alios. Sunt complura loca in Scripturis Canonicis, quæ vel ex ambiguitate verbi, vel ex compositione verborum, vel ex varia lectione pariunt ambiguitatem. Cæterum, quomodo dissolvenda sit Scripturarum contrarietas aut explicanda ambiguitas, suo dicetur loco. Denique, quum in quæstionem venit, utrum magis expediat, auctoritate publica Sacerdotibus concedere matrimonium, an concubinas reliquasque immundities perpeti. Et utrum sit levius malum Sacerdotem, qui non continet, concubinam alere, an contra Pontificum leges uxorem ducere. Et utrum utilius sit Religioni Christianæ cum Turcis pacem, licet iniquam, habere, an justo bello confligere. Nec ulla res vetat in eodem argumento, si plures habeat partes, varios incidere ſtatus. Velut in argumento quod ante retuli, quum proponemus esse præter naturam non alere proprio lacte matrem quod peperit, ſtatus est qualitatis. Rursum, quum proponemus, non esse matrem, quæ tantum gignit & abjicit, ſtatus est definitivus. Quum proponemus improbæ nutricis ingenium per lac transire ad infantem, ſtatus erit conjecturalis. Nam dubitari potest an hoc verum sit, & a dissentiente potest negari.

Comparationis ſtatus.

Propositionum inventio. His igitur breviter delibatis, veniendum est ad inventionem partium sive propositionum, de qua supra dicere cœperamus. Hanc Fabius putat omnium esse difficillimam, & re vera non minima difficultatis pars in hoc sita est, nisi quod majore periculo dicit patronus apud Judicem quam Ecclesiastes apud populum. Adde, quod non est semper necesse, ut, quemadmodum ante dictum est, Concionator exprimat, quot, quibusque partibus sit utendum. Rarum est autem Concionatorem in genere judiciali versari, sed tamen ab hac specie non multum abest, quum e suggesto disserit adversus Judæos, Hæreticos, aut Schismaticos, aut etiam Paganos. Hic interdum adversarii ministrant defensuro propositiones. Veluti si quis ita proponat, quum alia multa, tum tria præcipue nobis intendunt Christiani nominis hostes, Infanticidium, Maleficium, & Rebellionem adversus Principes ac Magistratus. In his tribus erunt tres ſtatus: quum dicet, nihil alienius a Christianorum moribus quam Infanticidium, ſtatus erit inficialis. Rursum, quum ad secundam objectionem respondebit, non est Rebellio, sed Pietas, non obtemperare Principibus impia jubentibus, ſtatus erit qualitatis aut finis. Ad tertiam si dixerit, non est Maleficium, sed Sacramentum, quum verbis per Christi fidem efficacibus consecramus aquam, panem & vinum, ac peccata remittimus, Dæmones profligamus; Maleficia, Dæmonum auxilio fiunt: ſtatus erit definitivus. Aut si quis aliquorum calumniis respondsurus, ita partiatur: Tribus potissimum nominibus nos insimulant adversarii. Primum, quod Fidei parum, Operibus plus æquo tribuamus. Deinde, quod Peccati Originalis vim nimium attenuemus. Postremo, quod Pontificum Constitutiones æquemus præceptis Dei. Hic partes non excogitantur, sed ab adversariis subministrantur. Qualis est illa partitio Marci Tullii pro Murena, citra exceptionem laudata, *Intelligo, judices, tres totius accusationis partes fuisse, & earum unam in reprehensione vitæ, alteram in contentione dignitatis, tertiam in criminibus ambitus esse versatam.* Nihil hac parte lucidius, neque quidquam est superfluum, quum universam causam complectatur. Quod si confusa sit adversariorum criminatio, qui defendit ingenii laudem merebitur, si criminum acervum in certos ordines digerat partibus ita distributis, ut nil omittatur quod ad rem pertinet, neque quidquam redundet. Redundat autem, quod separatim ponitur, quum in aliqua partium sit comprehensum, nisi causam reddat, cur cohærentia separarit.

Divisio propositionum.

Divisionis partes non semper eodem ordine repetendæ in respondendo. Cæterum, ubi adversarius orationem suam digessit in partes, non semper convenit eas eodem ordine repetere, præsertim in partitione quæ per fictionem gradibus pervenit ad summum. Quod genus, si quis Tyranni filium occidit, cujus pater doloris impatiens se ipsum interemit, ita dividat: Si tam egregium facinus volvissem tantum & animo concepissem, nonne præ-

Digitized by Google

præmio dignus viderer? Si tantum adgressus fuissem, & hoc animo Tyranni arcem adscendissem, etiam si defuisset successus, an putaretis negandum esse præmium? Si vel unum satellitem interemissem, an non viderer præmio dignus? Si filium tantum occidissem, patre Tyranno crudeliorem & tyrannidis paratum hæredem, an negaretis præmium? Nunc præter hæc omnia ipsum etiam Tyrannum occidi crudelius, quam si mea manu trucidassem. Sed fingite hunc exitum non fuisse consecutum, an non sustulit tyrannidem, qui Tyrannum omni satellitio nudavit, ut jam nihil possit adversus Reipublicæ libertatem? Si pepulissem Tyrannum in exsilium, an negaretur tyrannicidæ debitum præmium? Exsul civitati bellum movere poterat: nunc senem filio, in quo tota spes erat, omnique satellitio nudatum, vobis inermem tradidi, ut impune possit a quovis occidi. Si non prævidissem quod evenit, an ideo viderer indignus præmio, quod virtuti meæ favit fortuna? Nunc prævidi, studioque peperci Tyranno, ut morte filii discruciatus periret crudelius. Hic partium ordo non conveniret contradicenti, ac ne partibus quidem iisdem utendum esset. Sed de hoc genere partitionis mox dicemus. In aliis commodissimum est eodem ordine respondere, quo proposuit adversarius, nisi si qua causa peculiaris diversum suadeat. Æschinus laudavit Philippum, Macedonum Regem, triplici nomine, quod esset formoso corpore, quod eloquens, quod ferret multum vini. Has partes sic elusit Demosthenes, ut diceret primam laudem esse fœminarum non Regis, alteram esse Sophistarum, tertiam Spongiarum, in quibus pro optima habetur, quæ est bibacissima.

In argumentis igitur, in quibus non aliunde suppeditatur partitio, aut non expedit iisdem uti partibus, & tamen materiæ vel difficultas vel varietas requirit divisionem, quomodo ea sit reperienda, nunc tractandum est. Qua de re illud in summa præcipi potest, propositiones optime reperiri ex totius causæ partibus ac circumstantiis diligenter circumspectis. Ex omnibus autem consideratis non magni negotii fuerit perspicere quæ sint in his præcipua, quibus universum nitatur argumentum. Quibus animadversis, supereſt dispicere, qui sit ordo partium commodissimus: Est autem commodissimus, quando prior pars quasi gradum præbet, sequenti, atque, ut ita loquar, subservit, videlicet, præparans auditorum animos ad facilius credendum ea quæ sequuntur. Verbi gratia, si dicturus adversus Hæreticos hunc in modum partiatur; Primo loco vitæ scenam aperiam, quam sint fucatis & impiis moribus: secundo refellam dogmata erronea: tertio Schismatica: quarto Hæretica. In his extrema pars summum argumenti caput est, cui cæteræ partes ordine subserviunt. Error enim intellectus facilius creditur in his quorum vita est impura. Et qui in multis turpiter hallucinantur, in his facilius creditur Schismatis improbitas, & Schisma fere aut cum Hæresi conjunctum est, aut gignit Hæresim. Sic in homine præferoci, qui multos pulsavit, facilius creditur homicidium, in luxurioso adulterium, quod illa scelera ad hæc quasi gradus quidam sunt. Hoc consilio divus Hieronymus irridet ineptam & prodigiosam phrasim Joviniani, quo verisimilius sit illum in dogmatibus in eumdem modum delirare. Nec parum obfuerit in dogmatibus Vigilantio, si prima pars divisionis, exponat quæstum cauponarium in Sacerdote, tum hominis impudentiam, qui in terræ motu territus, ab uxore nudus in templum prosilierit, nonnulla etiamnum libidinis vestigia secum deferens. Aut Manichæis, si primo loco abominanda vitæ illorum mysteria detegantur, sicut & Marcionitis, quod illis fecit divus Augustinus, his Irenæus, licet extra partitionem uterque. Contra, si quis laudare statuisset vitam monasticam, ipsa propemodum argumenti natura præbet divisionem, quod illius instituti summa in tribus præcipue consistat, in continentia, paupertate, & obedientia. In quibus exaggerandis tota consumetur oratio. Quod si hæc partitio non videbitur complecti omnia illius vitæ commoda, ex partibus generis suasorii, de quibus dictum est, reperietur alia. Non aliud vitæ genus esse magis secundum Euangelicam pietatem, neque tutius neque jucundius. Nihil est in ejus instituti commodis, quod his tribus partibus non comprehendatur. Nam præter tria vota, multa alia continentur in prima propositione. Tuti tractatio dure reduceretur ad obedientiam, præsertim quum hæc homini promittatur, non Deo. Jucundi nusquam poterit referri. Et tamen si possent hæc ad illa tria aliquo pacto referri, quoniam tutum multas habet partes, multas item jucundum, commodius est separari, ne turba propositionum particularium adferat confusionem. Particulares appello, quæ propriæ sunt singularum argumentationum.

Admonendus est enim lector, vocem hanc apud eos, qui de dicendi facultate conscripserunt, trifariam accipi. Nam propositio dicitur interdum, quæ statim in initio totius argumenti summam complectitur, ac tituli vicem habet, ut quum Ovidius sic orditur:

Si quis in hoc artem populo non novit amandi,
Me legat, & lecto carmine, doctus amet.

Hanc quidam vocant expositionem. Eccleſiastes item: Beatæ Agnetis purissimam ac fortissimam mortem, ad vos adfero. Hæc unica potest esse. Interdum declarat partes præcipuas, & columnas quasi argumenti, quæ promittuntur in divisione, in qua si ponatur unica, jam non est divisio. Nonnumquam propositio dicitur cujuslibet argumentationis initium, quæ post argumentationem repetita dicitur conclusio sive collectio. Quisquis enim adgreditur argumentationem, ostendit quid destinarit probare, probatione peracta repetit & infigit animis auditorum quod probavit. Eadem si proponatur ut dubia, quæstio vocatur. Exemplum erit: Optimum est primam ætatem salubribus imbui præceptis. Hæc est propositio. Sequitur probatio; Propterea quod ea tenacissime hærent quæ rudibus puerorum animis sunt impressa; Quemadmodum olla fictilis diu servat odorem, quo primum fuit imbuta. Adde, quod non solum tenacius hærent honesta, verum etiam facilius imbibuntur animis vacuis, nec adhuc pravis opinionibus vitiisve occupatis, quemadmodum tabulæ vacuæ facilius quod volumus, inscribimus. Alioqui plus est negotii in dedocendo quam in docendo. Hic repetitur propositio probata, jam conclusio: Itaque sapiunt qui pueros suos ab ipsa statim infantia curant liberalibus disciplinis ac recte vivendi præceptis erudiendos. Ergo qui singulas argumenti propositiones, quæ incident in argumentando, diligenter perspectas habuerit, atque eas etiam, quas adversarius aut tacita auditorum cogitatio videatur objectura, facilius ex his seliget generales, quæ causam universam contineant. Ad hoc adjuvabit statuum cognitio, & quæ his cognata sunt, intentionis, depulsionis, rationis, firmamenti, continentis & judicationis. Quæ res facillime elucent, in exemplo quo utuntur omnes, licet de verbis pariter ac rebus mira dissensio est. Oresten parricidii reum ago, quia occidit matrem, intentio est. Depulsio, occidit, sed jure. Cui protinus additur ratio, illa enim occiderat Agamemnonem, Orestis patrem, suum maritum: nec hoc contenta, pro occiso induxit adulterum. Huic actor opponit firmamentum. Non ideo tamen oportuit matrem a filio indemnatam occidi; Poterat enim pœnas dare legibus. Firmamento reus opponit continens. Illa hoc animo erat in liberos, & in totam familiam, ut non decuerit eam ab ullo magis occidi quam a liberis. Nec id citra auctoritatem fecit Orestes, sed admonitus oraculo Apollinis. Ex his commissis nascitur judicatio. Quum Clytemnestra occiderit Agamemnonem, & induxerit adulterum, ac tali animo fuerit in suos, tum quum Apollo id admonuerit, an Orestes jure occidit matrem? Hæc Rhetorum præceptio nihil aliud agit, nisi ut dicturus vigilanter circumspiciat quid pro se faciat, quid pro adversario aut dissentiente. Et judicatio nihil aliud

Propositiones unde inveniendæ.

Ordo propositionum.

Propositio trifariam accipitur.

Intentio, depulsio, ratio, &c.

Digitized by Google

aliud eſt, quam extremus cauſæ ſtatus, quo reperto nihil ſupereſt niſi ut judex pronuntiet. Quod autem in foro facit adverſarius, id in concione facit tacita diſſentientis cogitatio. Veluti ſi quis ſuſceperit laudandam virginitatem, animo præcipere debet, quid diſſentienti aut ambigenti ſit veniturum in mentem. Puta, Virginitas præter naturam eſt. Virginitas non adjuvat Rempublicam. Virginitas multis incontinentiæ periculis expoſita eſt, ut tutius ſit habere maritum. Similiter, quum prædicabit jejunii laudes, reputare debet multos apud ſe dicturos, jejuniis exhauriri cerebrum, debilitari vigorem mentis, reddi homines moroſos & iracundos, attenuari vires corporis, eſu piſcium gigni morbos innumeros, denique ad hoc ipſum eſſe inutile, cui juvando adhibetur. Adhibetur enim ut animus expeditior ſit & alacrior ad exercitamenta ſpiritualia. At jejunium unica refectione magis aggravat mentem, quam ſi tantumdem duabus refectionibus ſumeretur. Adverſus has propoſitiones aliæ ſunt inveniendæ.

Ad inveniendam diviſionem, quæ conducant.

Ad partitionis inventionem conducet & partium cognitio, quas in genere ſuaſorio, laudatorio, exhortatorio & conſolatorio monſtravimus. Conducet & locorum cognitio, de quibus mox dicemus, quemadmodum & vocum prædicabilium & prædicamentorum, quod per hæc ſub oculos venit quidquid ad cujuſque rei naturam & qualitatem attinet. Conducent & circumſtantiæ rerum ac perſonarum, denique, quidquid ad argumentationem utile eſt, idem aliqua ratione ad partitionem conducibile eſt. Cum primis autem conducet multarum artium peritia, Juris, Philoſophiæ, ac Theologiæ. Veluti, dicturus adverſus uſuras, ita partietur: Primo loco dicam, quid ſit uſura: ſecundo, qui contractus ſapiant uſuram: tertio, deplorabo inter Chriſtianos frequentem eſſe uſuram, quam Ethnicorum quoque leges prohibent: quarto, detegam fraudulentas negociationes, omnibus uſuris deteriores. Has propoſitiones facilius reperiet ac tractabit melius, qui Juris utriuſque, qui Philoſophiæ ac Theologiæ fuerit peritus. Nam Ariſtoteles quoque ſcripſit, præter naturam eſſe, ut pecunia pariat pecuniam. Et veterum leges certa moderatione probarunt uſuras, ultra vetuerunt. Judæis permiſſum erat alienis ad uſuram dare mutuum, ſuis popularibus nequaquam. At Chriſtianæ leges in totum damnant uſuras. Ad hæc externis pariter ac ſacris legibus definitur, qui contractus ſint legitimi, qui non. Illicitorum autem contractuum cum uſuris comparatio recte fieri non poteſt, ſine Juris ac Theologiæ cognitione. Similiter de matrimonio verba facturus apud populum, ſi ita dividat: Primo loco dicam, quibus modis matrimonium legitime contrahatur: ſecundo, in quibus caſibus non rite contractum dirimi oporteat, in quibus non: tertio, quas ob cauſas dirimi poſſit, etiam legitime contractum: quarto, quibus rebus ſit opus, ut maritus cum uxore caſte, tranquille, ac jucunde poſſit ætatem agere: vix hæc diſſerere poterit abſque diſciplinarum, quas dixi, cognitione. Tantum fere de inveniendis propoſitionibus præcipi poteſt, cætera ſunt ingenii & exercitationis. Illud ſuperioribus adjiciendum, eſſe propoſitiones primarias & ſecundarias, quarum altera principalis eſt, altera per fictionem aſſumitur, ac velut præjudicii loco extra cauſam adjuvat alteram. Sic Cicero defendit Milonem, ut principalis propoſitio ſit: jure occidit, quia per inſidias adorientem interfecit. Subſidiaria ſit, etiamſi quocumque modo occidiſſet peſtilentiſſimum civem, honorem merebatur virtus, non pœnam. Huic propoſitioni quoniam non erat tutum inniti, reditur ad alteram. Non occidit per inſidias, ſed inſidiantem. Nec tamen altera prorſus eſt otioſa. Judex enim æquior ſit principali defenſioni, ſi viderit illam quoque poſſe aliqua ratione obtineri. Hujus generis eſt, quum fictione per gradum aut plures gradus ad caput cauſæ pervenitur, ut ſi Eccleſiaſtes populum rebellionem adverſus Principem molientem hortetur ad obedientiam, ita proponat: Etſi Princeps improbus atque adeo Ethnicus contigiſſet, tamen Scriptura damnat rebellionem. Hic gradus eſt, nunc quum habeamus Principem Chriſtianum, atque etiam pium & clementem, cogitate ipſi, quam indignum ſit Chriſtianis illi non obedire. Contra, adverſus Principes Tyrannos ita poterit uti propoſitione: Si Ethnici in Ethnicos imperium teneretis, dictat hoc naturæ lex, præcipiunt Ethnicorum edicta, ut Principes non ad ſuam libidinem, ſed Reipublicæ commodum gerant imperium, alioqui Tyrannos fore, non Principes, & tyrannicidæ gentium leges pollicentur præmium. Nunc quum Chriſtiani imperetis Chriſtianis, quos communis Dominus, communis Religio, vobis pro ſervis fecit conſervos, communis hæreditas fratres reddidit, quanto magis oportet abeſſe ab omni ſpecie tyrannidis? Item contra filios inobedientes: Si vobis contigiſſent parentes idololatræ & impii, tamen offenderetis Deum, niſi illis dicto eſſetis audientes ob hoc ipſum, quod genuerunt & educarunt: Nunc quanto magis obtemperandum eſt Chriſtianis, qui vos non genuerunt tantum, verum etiam ad pietatem inſtituerunt, ut merito bis genuiſſe videri poſſint. Hic unicus tantum gradus eſt, potuerunt autem eſſe plures. Ut ſi veniat in conſultationem, an Julius Pontifex debeat movere bellum adverſus Venetos, ob ditiunculas aliquot ab illis occupatas, hos gradus habere poterit Diviſio. Primum magnis auctoribus nec levibus argumentis docere poſſem, Sacerdotibus Chriſtianis nulla de cauſa fas eſſe bellum gerere, quorum profeſſio eſt debellare vitia, & armis ſpiritualibus pugnare cum aeris Spiritibus. Sit hic primus gradus. Quem excipit ſecundus: ut demus eſſe fas arma movere, non licet ob profanas ditiones, quas nec habere convenit viris Eccleſiaſtica dignitate præditis, utpote ſublimiorem ſortitis provinciam, nec eſt ex uſu Chriſtianæ Religionis. Hunc excipit tertius: ut demus convenire aliis Sacerdotibus, non convenit Pontifici Romano, qui, quo vicinior eſt Chriſto, cujus vices gerit, hoc oportet eſſe puriorem ab iis rebus quas Chriſtus & contemſit & contemnendas docuit. Huic obſervit quartus gradus: ut aliis Pontificibus conveniat, non convenit Julio, jam ſeni ac morti vicino, natura clementi, & hactenus pacifico. Hinc ad quintum proſiliet: Verum, hæc non urgeo in præſentia, demus convenire, non decet ſummi Sacerdotis clementiam, cujus arma ſunt preces & lacrymæ, ob mundanam ditiunculam orbem Chriſtianum tumultu, cæde, ac ſanguine miſcere. Poterat enim negotium non grave per arbitros tranſigi. Hinc tranſibit ad ſextum gradum, ut liceat, ut deceat, minime tutum eſt: periculum enim eſt, ne dum unam atque alteram ditiunculam armis vindicare conatur, non ſolum amittat eas quas tenet, verum etiam univerſam Eccleſiam pernitioſo ſchiſmate concutiat, ut varius eſt eventus belli, & malum ex malo ſeritur. Carior autem eſſe debet ſummo Paſtori Eccleſiæ tranquillitas, quam paucorum oppidulorum poſſeſſio. Septimus gradus erit: ut horum nihil ſit, tamen haud æquum eſt, ob cauſas leviculas in eam gentem concitare Reges Chriſtianos, quæ toties optime merita ſit non ſolum de Sede Romana, verum etiam de tota Republica Chriſtiana, quæ niſi ſua virtute Turcam propulſaſſet, ac nunc etiam arceret, fortaſſe nec Romam ſuam haberet Pontifex. Ab his gradibus venietur ad principalem propoſitionem: Hæc dicere poteram etiamſi Julius juſtam haberet cauſam invadendi Venetos; Nunc docebo negotium eſſe ejus generis, ut Julius magis debeat agere gratias Venetis pro inſtauratis, auctis & locupletatis oppidis, quæ negligentia Pontificum perierant, quam bello laceſſere. Hæc autem propoſitio multas particulares in ſe complectitur, quemadmodum & ſingulæ ſuperiores: Veluti, Venetos non vi, non armis occupaſſe aliena, ſed in derelicta tamquam vacua veniſſe. Deinde quod occupatum eſt, præſcriptionis jure ceſſiſſe in alienum dominium; Poſtremo, tot ſeculorum ſilentium, nihil aliud eſſe quam Pontificum aſſenſum, quum res neque vi, neque clam gereretur:

Diviſio per plures gradus.

Propoſitiones primariæ & ſecundariæ.

Propoſitiones per fictionem.

Digitized by Google

cum eo quod neceſſitatis etiam erat, Venetos ea loca in ſuam recipere ditionem, quod fines ſuos tueri non poſſent, ſi finitimos haberent derelictos, & a nullo gubernatos. Impudentiæ inſignis videri, magnis ſumtibus alienis inſtaurata pro ſuis repetere, quæ quum frigerent pro ſuis non habuerant. Hoc exemplum tantum docendi cauſa propoſitum eſſe velim, non ut de re Sacerdotum pronunciem; poſſet enim ſimilibus agi gradibus pro Julio. Raro tamen incidit, ut in concione propoſitionibus, quæ ex ſingularibus perſonæ circumſtantiis petuntur, ſit locus, niſi forſitan in Divorum encomiis, aut in exhortando populum, ut novo Præſuli, novove Principi obediat. Sunt enim propoſitiones nudæ, quæ nullis circumſtantiis involutæ ſunt, ut ſi quis ſuadeat concordiam in genere, docens quantum bonorum hinc naſcatur Reipublicæ, quantum malorum e diſcordia. Et ſunt quæ ex certæ perſonæ circumſtantiis ſumuntur: ut ſi quis conjugium diſſuadeat Socrati aut Platoni, non tantum quod Philoſophi ſint, ſed quod tales Philoſophi. Sunt mediæ, quæ neq; plane ſimplices ſunt, nec ex ſingularis perſonæ circumſtantiis ſumtæ. Quod genus ſit, ſi quis diſſuadeat, ne Clerici ſe bellicis negotiis admiſceant, aut ne Sacerdotes involvantur matrimoniis. Primi generis exemplum erit, ſi quis diſſuadeat omne bellum: ſecundi, ſi quis diſſuadeat Julio bellum in Venetos: tertii, ſi quis Epiſcopis & Sacerdotibus diſſuadeat bellum. Primi generis & ultimi frequens uſus incidet Eccleſiaſtæ, ut dixi: ſecundi, per quam rarus.

Propoſitiones ſimplices & involutæ.

Quæſtio circumſtantiis involuta.

Id magis liquebit ex argumento, quod in Scholis declamatoriis olim jactatum videtur, Seneca confictum aſſeverat, aliis diſſentientibus. Antonius promittit vitam Ciceroni, ſi Philippicas, quas in ipſum ſcripſerat, exureret. Prima & principalis propoſitio ſumi poterat a conjecturis, ſi diſſuadens aſſumat, Antonium hoc callide agere, ut totum Ciceronem interimat, prius ademta numquam intermoritura gloria, quam illæ Orationes illi conciliaturæ ſunt, ſi ſuperſint. Hæc probabilis reddetur argumentis, quæ utriuſque perſonæ ſingulares circumſtantiæ ſuggerent. An homo leviſſimus, temulentus & natura crudelis hic ſervabit fidem, qui nec Octaviæ, nec Reipublicæ, nec ulli umquam hominum aut Deorum fidem ſervavit? & parcet hoſti, quem ſic odit, & a quo tam atrociter ſit laceſſitus, qui in innoxios ac ſocios tam fuit truculentus? Huic ſubſerviet altera: ut Antonius velit ignoſcere, quod tamen veriſimile non eſt, non patietur Fulvia, in cujus ille poteſtate totus eſt. Tertia poteſt eſſe generalis: ut demus nihil eſſe periculi, tamen vitæ citius facienda jactura quam famæ perennis. Hæc enim verior eſt hominis vita, per quam ſit immortalis. Corporis enim vita perbrevis eſt, honeſta fama cum ætate magis ac magis inclareſcit. Excellentius enim nunc vivit Demoſthenes toto terrarum Orbe celebris, quam quum Athenis ageret, multis ignotus nationibus. Huic ſubſervient tres, quarum duæ ſumentur a propria perſonæ circumſtantia, tertia rei. A perſona, prior ſumetur hoc modo: Etſi aliis condonandum ſit, vitam fama potiorem ducere, Ciceroni non eſt integrum, qui tot voluminibus egregiis eloquentiſſime docuit ac perſuaſit, corporis vitam non eſſe vitam, ſed curſum potius ad mortem, nominis immortalitatem eſſe veram hominis vitam, qua ſibi ſuperſtes eſt etiam a rogo. Poſterior ita: ſi juvenis eſſes, tamen iniqua foret permutatio, famæ jactura ſexaginta annorum vitam redimere. Nunc ſexaginta quatuor annos nato quantulum eſt hoc ævi quod ſupereſſe poteſt: puta, jam vitam tibi peractam, nec aliud ſupereſſe, quam vitæ portionem, ut breviſſimam, ita miſerrimam. Tertia ſumetur a re, hoc pacto: Si conditionem offerret, ut alia ingenii tui monumenta aboleres, nequaquam eſſet admittenda. Nunc Philippicas jubet exuri, in quibus relucet omnibus numeris abſoluta eloquentia, & in quibus te ipſum longo viciſti intervallo, quum in aliis cæteros omnes ſuperaris. His adjungetur alia generalis: Durum eſt, debere vitam, cui nolis. Teſtantur hoc cum alii complures, tum Scipio, Petreius & Cato Uticenſis, qui levius duxerunt, ſibi mortem conſciſcere, quam Julio Cæſari debere vitam. Huic ſubſerviet alia a propriis utriuſque perſonæ circumſtantiis ſumta. An Cicero, vir optimus, qui ſemper odit Tyrannos, vitam debere poterit Antonio crudeliſſimo & omnium hominum teterrimo, huic poterit ſupplex agere gratias, ac Servatorem appellare? poterit ſceleratiſſimo latroni ac publicæ libertatis oppreſſori ſuam incolumitatem acceptam ferre? qui inter pocula exprobret quod dediſſe videri vult, quia per ſcelus non erripuit, qui leviſſima cauſa provocatus, quod dedit, eripiat. At quanto honeſtior erat perſona Julius Cæſar, cui Cato ſalutem ſuam debere noluit. His gradibus conſtitutis redibitur ad propoſitionem omnium firmiſſimam, Antonium non hoc agere, ut Ciceronem ſervet, ſed ut totum perimat crudelius, quam ſi ferro trucidaret.

Utor profanis exemplis, ut hinc Eccleſiaſtes æmuletur ſua. Quale ſit, ſi exhortans ad innocentiam ſumat has propoſitiones, quarum prima ſit generalis ac ſimplex. Si nullum præmium eſſet virtutis, nulla pœna ſcelerum, tamen adeo virtus eſt ſecundum hominis naturam, vitium contra naturam, ut illa eſſet amplectenda, hoc fugiendum, non ob aliud, niſi quod homines ſumus. Rurſus alia generalis huic ſimilis: Tanta eſt pulcritudo virtutis, tanta turpitudo vitiorum, ut illa vel propter ſe ſit expetenda, hæc propter ſe deteſtanda. Virtus enim abunde magnum ſui præmium eſt. Nullus enim ſuſtineret habere figuram ſuis aut urſi, etiamſi nihil inde caperet incommodi: Nec aliam ob cauſam, niſi quod homo eſt. Quanto autem abſurdius eſt, animum humanum habere, formam bruti animantis? Tertia ſumetur hoc pacto, non ſine circumſtantia, Chriſtianus aliquid habet ſupra hominem, cognatus Angelis. Quo deteſtabilius eſt, hunc habere mentem Diaboli figura deformem. Quarta ſic: ſi nulla eſſet gehenna, ſi nullæ leges minantes ſupplicium, ſi commiſſa fallerent & hominum oculos & Dei: addo, ſi nulla eſſet poſt hanc vita: tamen tanta eſt interim tranquillitas mentis ſibi nullius mali conſciæ, tantus cruciatus & carnificina contaminatæ conſcientiæ, ut felices futuri ſint qui vivunt innocenter, miſeri qui ſcelerate. Poſtrema erit: nunc ejuſmodi præmia manent pios, ea ſupplicia impios, ut ſi pie viventibus, in hoc ſeculo nihil propoſitum eſſet, præter graves ac perpetuos cruciatus, impie viventibus omnia jucunda ac proſpera, tamen ingens lucrum eſſet amplecti pietatem, ingens damnum ſequi vitia. Quid igitur nobis faciendum eſt, qui certiſſimo auctore Chriſto perſuaſum habemus, pie viventibus & in hac vita parata eſſe quæ in cor hominis non adſcenderunt, hoc eſt, quæ ſuperant omnem humanum intellectum, & poſt hanc vitam, beatiſſimam illam cum Chriſto & omnibus Sanctis immortalitatem. Scio de propoſitionibus alia multa tradi a Rhetoribus arguta, nec injucunda cognitu, verum hic Eccleſiaſten inſtituimus, non Patronum cauſarum, aut Sophiſtam, aut Declamatorem.

Repertis igitur propoſitionibus, ſupereſt argumentatio ſive probationes, Græci πίστεις appellant, quod rei dubiæ faciant fidem. De quibus illud in genere præfandum eſt, quod indicat Ariſtoteles, tres eſſe res, quæ dicenti fidem conciliant, φρόνησιν, ἀρετὴν, καὶ εὔνοιαν, id eſt, *prudentiam, virtutem, & benevolentiam*. Quarum prima niſi adſit, fieri poteſt ut qui dicit, per ignorantiam prava ſuadeat pro rectis. Dein non ſatis eſt perſpectum habere quid expediat, niſi ſit vir bonus, qui ſciens nolit fallere auditorem. Jam ut adſit rectum judicium, ut adſit probitas, niſi adſit benevolentia, fiet ut aliquis quo noceat, ſciens ac prudens ſuadeat pernicioſa. Diabolus, quum perſuaderet eſum pomi vetiti, non ignorabat quid eſſet optimum, ſed illæ duæ res aberant, virtus ac benevolentia. Poteſt autem incidere ut vir bonus ſciens, pro utilibus nocitura ſuadeat, puta hoſti patriæ, aut Tyranno Rempublicam opprimenti. Verum, hoc nihil ad Eccleſiaſten, quem oportet ea virtute præditum

Probationum loci.

Digitized by Google

dictum esse, ut & amicis & inimicis bene velit. Illud igitur studio erit Concionatori, primum ne quid horum absit: dein ut populus intelligat ipsum ea sapientia eruditum, ut non fallatur judicio: præterea, meliorem esse virum, quam ut quemquam sciens velit fallere: postremo, tantæ caritatis, ut inimicis quoque cupiat prodesse. Tantum præfatus, redeo ad probationes a Rhetoribus traditas. Harum duplex est officium, confirmare nostra, & refellere contraria. Constat summa divisione probationes distribui in ἀτέχνους, quas *inartificiales* posses dicere: & ἐντέχνους, id est, *artificiales*. Prioris generis sunt, præjudicia, rumores, tormenta, tabulæ, jusjurandum, testimonia. Præjudicia sunt, ab aliis Judicibus in simili causa, aut in pari, aut in eadem pronunciata, quibus continentur & consulta Senatus, & Principum decreta. Rumores sunt, quasi publica populi consentientis testimonia. Tormenta sunt, quibus corporis cruciatu extorquetur veri confessio. Tabulæ quasi scripta sunt testimonia, quæ syngraphis, chirographis & codicillis continentur. Jusjurandum accedit ad naturam tormentorum, quod ut hæc dolore cogunt, ita illud metu. Olim enim jurejurando solebat addi exsecratio, *Me meosque omnes devoveo, si quid sciens fefellero*; Et hodie quum additur, *Sic me juvet Deus*: tacitam habet exsecrationem, quasi dicas, Ne juvet me Deus, si pejeravero. Testimoniis subjiciuntur Oracula, quæ sunt divina testimonia. Hæc, licet ab arte semota sint, tamen arte confirmantur aut refelluntur aut elevantur. Verum, hæ rationes sic a nobis tractandæ sunt, ut aliquam utilitatem adferant Ecclesiastæ.

Præjudicia. Præjudicia confirmantur auctoritate eorum a quibus profecta sunt. Refelluntur eorum manifesta culpa, aut corruptela judicii, aut dissimilitudine causæ. Exempli causa, quod Moses censuit falsum testem capite plectendum, præjudicium est, qua pœna dignus sit judex, qui corrupte pronunciavit. Item, quod censuit mulierem adulteram lapidibus obruendam, de viro nihil tale statuerit, præjudicium est in divortio non esse par jus uxori ac viro. Hic, quoniam contra personam dicere fas non est, aliquid inveniendum est, quod persuadeat, diversam esse causæ conditionem: vel quia Mosis lex quædam permisit duritiæ virorum, quæ lex nova non concedit, vel quia diversa est temporum conditio. At si quid statuatur legibus Ethnicorum, non protinus valere debet apud Christianos. Item, si quid Principum legibus decretum est, quod pugnet cum Jure Pontificio, aut Divino, par est Cæsarum leges cedere. Sunt porro quarumdam civitatum scita quædam & consuetudines, quæ jure possunt reprehendi. Nec enim ideo non est Usura aut Simonia detestabilis, quod utraque apud multos abiit in consuetudinem, nec punitur legibus.

Rumores. Ita Rumores quasi quædam præjudicia sunt multitudinis. Qui si pro nobis faciunt, dicemus famam vix umquam temere nasci, aut si quo casu falsa nata sit, protinus evanescere. Et vocem populi, vocem esse Dei. Ideoque Paulus non vult ad Episcopi munus recipi quemquam, nisi honesta fama commendatum, non tantum a Christianis, verum etiam ab Ethnicis. Simili prudentia non admittebant in numerum Clericorum, qui fama sinistra gravarentur. Cæsar etiam cum uxore fecit divortium, non ob crimen, sed quod adulterii suspicione esset adsperſa. Si rumores contra nos faciant, dicemus, minime tutum esse credere famæ populari, quæ, ut nonnumquam vera dispergat, sæpe tamen mentitur. Ea primum ex loquutulei cujusquam aut inimici fabula nascitur, incrementum addit Vulgi credulitas. Hoc modo constat quam plurimos innocentissimos fuisse oppressos. Proinde non statim pro rectis amplectenda, quæ populi sermonibus feruntur. Semper optima paucis placuerunt; Exempla passim obvia sunt. Quæ vestot millia Martyrum ad mortem adegit, nisi rumores populi? Imo quid Christum egit in crucem, nisi populi rumor, qui primum a paucis Pharisæis ortus est? Et a seculo Hieronymi usque ad hæc tempora pessime audiunt Monachi, quum pium sit illorum institutum, si, quod profitentur, servent. Contra, vitam Aulicorum vulgus miratur, quum nihil sit miserius. Vix ullum egregium virum reperias, cujus meritis popularis fama responderit. Sub rumorum nomine comprehenduntur proverbia, sententiæque vulgo jactatæ, de quibus suo dicetur loco.

Tormenta. Tormenta, quid ad Ecclesiasten pertineant, non video, nisi forte tractet Dæmonum confessionem, qui inviti verum confessi sunt: aut tormenta conscientiæ, quæ, si non voce, vultu tamen & habitu corporis extorquent animi secreta, juxta illud, *Conscientia mille testes*. Incidit fortassis locus dicendi adversus tormenta, quod quidam Prætores nimium parati sunt ad quæstiones, quemadmodum in Actis Lysias Tribunus, quoniam ob tumultum populi non quibat certum cognoscere, Hebraici sermonis ignarus, Centurioni mandavit, ut cruciatu verum extorqueret. Atqui oportuit prius cum ipso privatim agere quid esset rei, quod sic in illum furerent Judæi. Et nostris temporibus frequenter emergunt exempla, tum eorum, qui impatientia dolorum falsa confessi sunt, & perierunt innocentes: tum eorum qui vel naturæ duritia, vel adsuetudine cruciatuum vera pernegarunt, & vixerunt nocentes, delatis & exstinctis innocentibus. Tormenti autem genus est carcer, in quem apud quasdam nationes, ob quamvis levem delationem aut suspicionem detruduntur homines, atque ibi vel pudore Prætorum vel negligentia vel ob quæstum aliquorum computrescunt: Hac ratione maxime peccatur in bellis, aut in latrociniis quæ se belli nomine venditant. Capiuntur quicumque habent aliquid, nec dimittuntur nisi magno se redimant. Atque hæc vocantur pacta militaria.

Tabulæ. Minus etiam ad Concionatorem pertinent, quæ de Tabulis præcipiunt, nisi huc detorqueamus, certissimis tabulis nos obligatos ad præstandum ea quæ Deo, quæ proximo debemus. Adversus tabulas hominis manu conscriptas varia est tergiversatio, adversus eas quas natura & Spiritus sanctus scripsit in cordibus nostris, nulla est tergiversatio.

Jusjurandum. De Jurejurando sæpe dicendum est Ecclesiastæ, licet secus quam dicunt Patroni. Veluti, quoties detestabitur temerarium jusjurandum, aut perjurium, aut quum exaggerandi gratia dicet omne crimen cum perjurio conjunctum esse. Omnes enim in Baptismo abjuramus Satanam cum omnibus pompis & voluntatibus ipsius. Jurat Princeps populo, populus vicissim Principi. Uterque perjurium committit, nisi præstet ea quæ juravit. Sic & omnis Judex corrupte judicans perjurus est: & quum ita præfatur: Nos in cathedra justitiæ sedentes, & solum Deum præ oculis habentes, perjurium pronunciat si præter æquum pronunciat. Eadem est ratio solventium vota. Postremo decebat eam esse Christianorum sinceritatem, ut sermo simplex debeat esse pro jurejurando.

Testimonia. De Testimoniis jam ex parte dixi. Adversus testimonia Auctorum quorumdam tergiversari licet, velut adversus placita Philosophorum quantumvis gravium, adversus Doctores Ecclesiæ probatos, cum præfatione tamen honoris & reverentiæ. Adversus oracula Scripturæ Canonicæ nulla est tergiversatio. De germano tamen sensu potest esse dissensio. Nam Hæretici sua dogmata confirmant testimoniis Scripturæ Canonicæ, sed perperam intellectis; Nec verentur quibusdam libris auctoritatem adimere. Adversus responsa Angelorum, aut Animarum, aut Dæmonum, quæ Canonicis litteris prodita non sunt, fas est excipere. Interdum ista confinguntur aut simulantur, interdum secus narrantur quam gesta sunt, interdum impostores Spiritus se transfigurant in Angelos lucis, ut credulos ac simplices adliciant in errorem. Potest tamen horum omnium rectus usus incidere, veluti, si quis Athanasium, Hieronymum, Chrysostomum defendat adversus hominum calumnias. Sunt enim & hisce temporibus qui Chrysostomi auctoritatem conentur

nentur elevare, quod delatus sit de stupro, quod dictus sit faviſſe Origeniſtis, quod duris & improbis fuerit moribus, quod illi male convenerit cum Theodoſio religioſo Principe, quod a Theophilo viro docto, ac Epiphanio ſancto ſit depulſus a munere ſuo, quod Cæſaris juſſu in durum ac longinquum exſilium deportatus. Adverſus delationem excipi poteſt, quod hi rumores ab inimicis ſtudio ſint ſparſi, quum nihil horum de eo probari quiverit. Hic locum habet quidquid contra rumores aut contra teſtes adferunt Rhetores. Adverſus præjudicium Cæſaris adferri poteſt, quod licet ipſe ſit habitus orthodoxus, tamen uxorem habuit nomine Eudoxam, re cacodoxam, videlicet, Arianam: item, quod aula Cæſaris Arianis Proceribus fuerit differta: quorum improbis inſtigationibus magis indulſit Theodoſius, quam ſuo ductus eſt judicio. Adverſus Theophili præjudicium opponi poteſt, quod ut fuit vir eruditus, ita inſincerus, ambitioſus, amans pecuniarum. Præterea, quod non egerit adverſus Chryſoſtomum legitimis rationibus, ut oportuit Epiſcopum cum Epiſcopo agere, ſed fraude & violentia. Epiphanii judicium ſic poteſt elevari, ut dicatur fuiſſe vir indoctus & ſimplex, nimirum, per omnem vitam in ſolitudine verſatus, cujus opinione & bonitate Theophilus abuſus ſit ad tegendam aſtutiam ſuam; Poſtremo, ſi nunc ſanctus habetur, non protinus rectum eſt quidquid ſancti geſſerunt in vita. Nam ut nihil aliud, falluntur etiam boni. Porro quod Hieronymus Epiphanium appellat ſanctum, non eſt ſanctimoniæ titulus, ſed profeſſionis, quemadmodum hodie Romanum Pontificem appellamus ſanctiſſimum. Poſtremo, hæc omnia præjudicia ſuſtulit omnium Epiſcoporum judicium, qui non paſſi ſunt Chryſoſtomi nomen e catalogo eradi, & delatorum rumores abunde refellit totius orbis teſtimonium. Item hodie ſunt quidam iniquiores Hieronymo, quod rumore ab inimicis ſparſo gravatus, ipſum teneri amore Paulæ, compulſus ſit ſervum cubicularium ad quæſtiones tradere: præterea, quod ſenſerit cum Origeniſtis: cujus rei ut orbi facerent fidem, ſparſa eſt Epiſtola, ſub Hieronymi titulo conficta, qua deplorat ſe aliquando cum Origene ſenſiſſe; rurſus, quod contra jusjurandum legeret Ciceronem & Poetas. Denique quod eſſet Monachus. Videmus quoſdam & hodie parum æquos eſſe Hieronymo, qui contemnunt eum cum ſuo Monachiſmo. Sic & Athanaſio multa horrenda crimina ſunt objecta per Arianos, etiam libris illius corruptis. Et quoniam Arianorum hæreſis tentat rurſus attollere caput, incidere poteſt, ut Athanaſius quoque ſit adverſus iſtorum calumnias defendendus. Origenis quidam vix nomen ferunt, quum Athanaſius, vir & doctrina & pietate tantus, honorificis verbis illum excuſet, ingenue confitens illum omnium Græcorum ingenia ad Divinarum Scripturarum ſtudium excitaſſe. Errores autem, qui reperiuntur in monumentis illius, quidam hoc colore excuſant, ut dicant ab impiis admixta: alii ſic, ut dicant illum pleraque tantum in hoc proponere, ut lectori præbeat diſpiciendi materiam. Porro quod objicitur, non eſſe fas de fidei dogmatibus dubitare, ſic excuſant: Temporibus illis, quibus nondum expreſſe ſuam ſententiam oſtenderat Eccleſia, licuiſſe de multis ambigere, de quibus poſtea non licuit. Sed vereor, ne de his plus ſatis dixiſſe videar. Itaque reliqua quæ videntur alieniora ab hoc inſtituto, celeriore pede percurremus.

ἄτεχνα ſecundi generis. His quæ dicta ſunt, proxima ſunt *inartificialia*, quæ Rhetores σημεῖα, id eſt, *ſigna* vocant, quod & hæc fere non adhibentur ex ingenio dicentis, ſed aliunde ſubminiſtrantur, ut veſtis adſperſa cruore prodit homicidam. Proprie vero ſigna ſunt, quæ ex ipſa re, de qua quæritur, nata, veniunt ſub hominum ſenſus: ut minæ, quæ ſunt temporis præteriti, ut clamor exauditus e loco, quod eſt temporis præſentis, & expalluiſſe eum, qui de cæde rogabatur, quod eſt temporis conſequentis, aut cruorem exſiliſſe a corpore recens occiſi, accedente eo qui dicitur perpetraſſe cædem. Qui ſignorum appellationem volunt patere latius, iis ſignum eſt, Atalantam non fuiſſe virginem, quod cum juvenibus per nemora vagaretur: & parum virum eſſe, qui cultior eſt, aut mollius incedit, quod hæc animi corrupti ſint indicia. Rurſus ſigna quædam neceſſaria ſunt, quæ Rhetores τεκμήρια vocant, ut vivere eum qui ſpirat: quædam non neceſſaria, quæ Græci vocant εἰκότα, id eſt, *probabilia*, ut cruor in veſte, qui potuit e naribus profluxiſſe, aut ex mactata pecude, aliove caſu. Hinc aliquis erit uſus Eccleſiaſtæ, ſi contra temeritatem judicandi dicendum erit. Nam vulgus e ſignis non neceſſariis judicat. Si quem viderint non jejunantem, aut veſcentem carnibus diebus, quibus interdictum eſt, illico pronunciant hæreticum. Atqui fieri poteſt, ut quis bona conſcientia veſcatur, & hæretici ſint, qui jejunant & abſtinent etiam a piſcium eſu. Quales erant Manichæi, & Anthropomorphitæ, & in hunc uſque diem Judæi. Qui plumam geſtat in galero, aut aulico more cultus eſt, eum pronunciant arrogantem, & ſuperbum, quum ſæpenumero ſub vili tritoque palliolo lateat animus Thraſonicus. Contra ſi quem ſimplicius viliuſque cultum conſpexerint, aut leguminibus veſcentem, hypocritam vocant. Atqui hæc poſſunt eſſe religionis, non ſimulationis. Ex hujuſmodi itaque ſignis quoniam ambigua ſunt, nemo debet judicari, niſi certioribus ſignis aut argumentis confirmentur. Ut ſi qui cultu inſigniter vili utitur, prolixe orat, frequenter jejunat, & tamen obtrectat innocentibus, pronus eſt ad vindictam, inexorabilis ad ignoſcendum, attentus ad rem, certo colligitur eum eſſe hypocritam. Quidam natura ſunt auſteriores, nec ideo tamen ſuperbi. Alii natura blandiores, nec ideo ſtatim adulatores. Hic eſt in cæremoniis negligentior, ille ſuperſtitioſior, nihil tamen prohibet utrumque eſſe bonum virum. At malitioſa obtrectatio, turpiloquium, vindictæ cupiditas, neceſſaria ſigna ſunt corruptæ mentis. Quod ſi judex Ethnicus ex ambiguis ſignis non audet pronunciare in reum, multo minus decet nos pronunciare de proximo, quibus in totum interdictum eſt de quoquam judicare. Tantum de ſignis.

Propoſitiones per ſe notæ. Priuſquam autem ad argumenta veniamus, illud præfandum eſt, quaſdam eſſe propoſitiones adeo confeſſas ut nulla egeant probatione, præſertim apud Chriſtianos, quod genus eſt, Deum ſuper omnia diligendum & colendum eſſe. Nam qui dubitat, an ſit Deus, & an ſit ſumme bonus, Ethnicus eſt, non Chriſtianus. Et hunc mundum a Deo factum, per ſe notum eſt Chriſtianis, & tamen hujuſmodi propoſitiones interdum probandæ ſunt, ſi docendi aut redarguendi ſint Ethnici. Etiam illa quæ ſenſibus expoſita ſunt, Academici vocant in dubium, ſed nemo dubitat an quinque ſint plura tribus, & an ſenarius contineat quaternarium cum ejus dimidio. Rurſus, quædam in genere propoſita, quæſtionem non habent, ad ſpeciem arctata habent. Ut, nemo dubitat an virtus ſit expetenda, ſed an virginitas ſit virtus fortaſſis dubitarit aliquis. Et nemo negat honeſtum eſſe conjugium, ſed an Sacerdotibus ſit honeſtum, ambigi poteſt. Jejunium eſſe rem laudatam a piis, negari non poteſt: ſed an hoc jejunii genus, quo diſcruciantur corpora minuſque ſalubria redduntur, ſit laudandum, in dubium vocari poteſt. Hæc ideo viſum eſt admonere, quod animadverterim quoſdam in confeſſis probandis multam operam ſumere, quum frigeant in his quæ controverſiæ ſunt propria. Veluti quum multis argumentis docent notorios Hæreticos non eſſe audiendos, ſed puniendos. Verum illud probandum erat, qui talia aut talia docent, eſſe notorios Hæreticos. Item, quum verboſius diſputant, in controverſis Scripturam oportere judicem eſſe ac litem dirimere. Sed illud erat caput, docere quid de præſenti quæſtione Scriptura pronunciarit. Sæpe tamen quæ probatione non egent, egent exaggeratione. Verbi cauſa: Nemo neſcit ebrietatem eſſe vitium, at quibuſdam incognitum eſt, quam deforme ſit vitium, quantumque malorum agmen ſecum ducat. Illud etiam in univerſum præcipi

Digitized by Google

pi poteſt, nihil per ſe probari, ſed aliunde accerſendum quo probetur quod eget confirmatione. E diverſo nihil refutari ſimplici negatione. Et tamen audivimus quoſdam apud populum ita loquentes: Quidam negant Confeſſionem, & Satisfactionem eſſe partem Sacramenti Pœnitentiæ, nec eſſe neceſſariam ad remiſſionem peccatorum; Id ſi verum eſſet, noſtrum Sacramentum Confeſſionis nihil eſſet. Atqui hoc ipſum erat, quod proponunt adverſarii. Similiter: Quidam ajunt, non eſſe neceſſe confiteri Sacerdoti, ſatis eſſe confiteri Deo. Hoc falſum eſt. Atqui negare, non eſt refellere, opus erat argumentis. Non me clam eſt adſeverationem interdum habere vim argumenti, ſed ſi ſola non ſit.

Sublatio. Sic nonnihil eſt momenti in ea, quam quidam ſublationem vocant tum in confirmando, tum in refutando. Ea velut exordium eſt probationis, excitans auditorem ad auſcultandum. Sit hæc propoſitio: Nullam ætatem, quamvis teneram, eſſe indocilem ad virtutem. Subjicitur ſublatio: Evidens argumentum in promtu eſt. Deinde argumentum, quia nulla non docilis eſt ad vitia. Mox confirmatio. Facilius diſcimus ea quæ ſecundum naturam ſunt, quam quæ contra naturam. Virtus autem ſecundum naturam eſt, vitium contra naturam. Item ſi hæc propoſitio ſit refellenda, ſtuprum ſimplex non eſſe crimen letale. Sublatio: Ethnicorum iſta vox eſt, non Chriſtianorum. Argumentum, quum B. Paulus omni tuba clarius nobis reſonet: *Hoc autem ſcitote intelligentes, quod omnis fornicator aut immundus, aut avarus, non habet hæreditatem in regno Chriſti & Dei.*

Argumentationis initium.

Argumentorum inventio. Cæterum, ad probationem inventionum haud parum conducet & nativa vis ingenii. Alius enim alio facilius videt, quid ex quo conſequatur, & quid cui repugnet. Omnis autem confirmatio conſtat aut ex conſequentibus, aut ex repugnantibus. Quædam autem neceſſario conſequuntur, ut coiiſſe cum viro quæ peperit, aut moriturum cui cor ſit vulneratum. Quædam probabiliter: ut eſſe impudicam, quæ juvenum conviviis delectatur. Eadem de repugnantibus differentia eſt. Neceſſario repugnant, ſpirare & mortuum eſſe: Probabiliter, odiſſe filium quæ mater eſt. Interdum ex iis quæ conceſſit adverſarius, convincitur, ſi doceamus inde conſequi palam abſurda, aut ea repugnare manifeſtæ & omnibus confeſſæ veritati. Quemadmodum Cteſippus apud Platonem cum Euthydemo diſputans, ex iis quæ ille conceſſerat, colligit, ipſius patrem eſſe canem, & eumdem canem eſſe patrem omnium etiam gobionum, echinorum & porcellorum, hoſque eſſe fratres omnium. Facultas ratiocinandi fuit ante proditam artem Dialecticam. Eſt enim de numero animadverſorum, quemadmodum omnes diſciplinæ Mathematicæ, non ex eorum ordine quæ hominum arbitrio ſunt inſtituta, ut Leges & loquendi ratio. Non parum tamen conducet in Dialecticis a puero fuiſſe inſtitutum, tantum ne quis ibi tamquam ad ſcopulos Sireneos, ut inquit ille, conſeneſcat, & ut Auguſtinus admonet, abſit libido rixandi. Cui vitio propior eſt quam hodie vocant Sophiſticam, qua ſtatim rudis ætas apud quoſdam inficitur. Ea magis docet numquam ſilere, quam diſſerere. Conducunt omnes libri, quos Ariſtoteles ſcripſit de Logicis, de quinque vocibus prædicabilibus, qui liber Porphyrii quidem eſt, ſed ex Ariſtotele decerptus, de decem Prædicamentis, de Enunciatione, de Analyticis priores ac poſteriores, de Elenchis, qui tamen omnes ad judicandum aut in Scholis diſputandum appoſitiores ſunt, quam ad concionandum, quo magis conducent quæ de Topicis ſcripſit & Rhetoricis.

Dialectica utilitas.

Exercitatio diſſerendi in utramque partem, quæ Carneadi placuit, aut tractandi infames materias, quas Græci vocant ἀθέσεις, quemadmodum Glauco Platonicus vituperat juſtitiam, & noſtra memoria quidam laudavit ingratitudinem, alius ebrietatem, neſcio, an expediat futuro Eccleſiaſtæ. Ad hanc facultatem quoniam inſtructi ſunt, qui nimium operæ poſuerunt in Dialectica, aut quæ huic cognata eſt, Rhetorica. Plato non vult, eos, qui gubernandæ Reipublicæ deſtinati ſunt, has diſciplinas attingere ante annum trigeſimum. Cauſam adfert, ne nullas ſolidas habeant de honeſto & inhoneſto opiniones, adſueti quidvis probare & improbare. Oportet autem civitatis gubernatorem de expetendis & fugiendis habere perſuaſionem adamantinam, firmamque apud multitudinem: Sed multo magis Eccleſiaſten, qui verus eſt Demagogus. Quomodo autem confirmabit alios qui vacillat ipſe, aut quis credet ſuadenti honeſta, qui ſciat illum pari facultate poſſe diſſuadere quod ſuadet? Officiunt autem judicio, qui Dialecticam ſupervacaneis difficultatibus reddidere ſpinoſam & involutam, perinde quaſi ea ars non ſit reperta ad recte judicandum de veris & falſis, ſed ad oſtentationem ingenii. In his tricis immodice exercitatis fere uſu venit quod ſolet iis, qui ſub tecto profitentur artem dimicandi gladiis: Res autem agitur certis legibus, ad ſolam oſtentationem. Tantaque eſt artis fiducia, ut ſagittam arcu in ſe miſſam, gladio diſſecet, ſi modo ſteterit qui miſſurus eſt, quo jubetur loco, nec niſi juſſus mittat. Verum, ajunt, hoc hominum genere nihil ineptius ad ſeriam pugnam, velut in bello. Quin frequenter accidit ipſis in diatribis ſuis, ut quoties ira excuſſerit legum obſervationem, fiat cruentum ſpectaculum. Ita qui in Scholis per omnem vitam exercitati ſunt argutationibus, ſecundum placita Thomæ, aut Scoti, ſecundum viam nominalium aut realium, ſi quando vocantur ad ſeria ſuadendum populo, aut ad ſeriam pugnam adverſus Judæos vel Hæreticos, tirones hic eſſe dicas qui illic erant invicti duces. Sobrium Dialectices ſtudium, adjuvat naturæ vim, immodicum officit. Ut ſunt machinæ quædam tantæ ſubtilitatis ac difficultatis, ut plus negotii ſit in apparanda machina, quam in re conficienda, etiam ſi nulla adhibeatur machina. Veluti quum ratiocinatio conficitur ex mixtis, citius explicari quæſtio poterit, quam deprehendatur ex mixtis argumentatio. Atqui ut machina, ſic ars adhibetur, ut per eam citius atque commodius expediatur quod venit in quæſtionem.

Dialectica inutilis.

Argumenta igitur, ut dictum eſt, partim ingenio reperiuntur, partim ex arte petuntur. Citius autem ac facilius invenias, ſi ex præceptis loca noris unde argumenta petenda ſint. Omnis autem probatio ſumitur ex circumſtantiis. Quarum hæc eſt ſumma diviſio, quaſdam a perſona peti, quaſdam a cauſa ſive re ipſa. Si quis adhortans ad obedientiam, dicat: Fœminas, quoniam natura magis ſunt obnoxiæ adfectibus, minuſque valent judicio & ratione, periculoſe ſuo permitti arbitrio, ſed virorum ductu gubernari oportere: Similiter adoleſcentes, quoniam ob rerum imperitiam nondum ex ſeſe ſapiunt, & ob ætatis mollitiem ad vitia proniores ſunt, ſeniorum juſſis obedire oportere. Hic a perſonis ſumitur probatio, fœminæ & viri, adoleſcentis & ſenis. Rurſus, ſi quis dicat ad pudicitiæ cuſtodiam neceſſarjam eſſe ſobrietatem, & honeſtas occupationes, eo quod luxus naturæ ſtimulos acuat, velut oleum additum camino, & violentia pudorem excutiat, præcipuum caſtitatis cuſtodem, & otium lubricis cogitationibus velut feneſtram aperiat: hic argumentatur ab ipſa re, luxu, temulentia & otio. Profuerit igitur quid cuique perſonæ proprium ſit, & quid quæque res efficiat, in primis habere cognitum. Ad utrumque conducet Comicorum & Hiſtoricorum lectio, Philoſophiæ cognitio, & rerum plurimarum experientia. Et hi loci vocantur a Rhetoribus, nec prorſus diverſi ab iis, quos tradidit Ariſtoteles, nec prorſus iidem: quædam enim conveniunt, quædam in illos recidunt, quædam diverſa ſunt. Tradendi ratio diverſa eſt, quod Rhetores patronum inſtruant, Philoſophus in genere judicium adjuvat. Quæ perſonis accidunt hæc fere ſunt, genus, natio, patria, ſexus, ætas, educatio ſive diſciplina, habitus corporis, fortuna, conditio, animi natura, ſtudia, adfectatio, antedicta & facta, commotio, conſilium, nomen.

Argumenta unde petenda.

Circumſtantiæ perſonæ, rei.

Digitized by Google

Genus. Genus admonet ut conſideremus quibus quis majoribus ſit prognatus: Decet enim, & fere fit, ut filii majorum ſuorum ſimiles ſint, quod hinc interdum ad honeſte turpiterve vivendum cauſæ proficiſcantur.

Natio. Natio admonet, quod ſit cuique genti peculiare ingenium aut mores proprii; Nec enim eadem eſt natura, Græci & Scythæ, Romani & Germani, Galli & Angli. Itidem ſuæ cuique civitati leges ſunt, conſuetudines, ingenium ac mores: Plurimum enim intereſt inter Sybaritam & Maſſilienſem, Athenienſem & Thebanum. Sexus differentia nulli incognita eſt. Et aliis annis alia conveniunt. Magis autem refert, a quibus, & quibus rationibus inſtituantur homines, quam a quibus progenerentur. Habitus corporis complectitur ſpeciem, aut deformitatem, robur, aut imbecillitatem. In formoſo credibilius eſt adulterii crimen quam in deformi, & in robuſto credibilius eſt violentum facinus quam in imbecilli. Fortuna pertinet ad opes, propinquos, amicos, clientelas, dignitatem, honores, & his contraria. Conditio multa complectitur, clarus ſit an obſcurus, magiſtratus an privatus, pater an filius, civis an peregrinus, liber an ſervus, maritus an cælebs, parens liberorum an orbus, digamus an monogamus. Animi natura multiplicem in hominibus habet varietatem: Alii timidi, alii fortes, alii lenes, alii vehementes, caſti, libidinoſi, glorioſi, modeſti, & cætera. Studia: Nam alii ſunt mores ruſtici quam forenſis, negociatoris quam militis, nautæ quam medici. His addunt affectationem: refert enim qualis quiſque videri velit, ſive ſit, ſive non ſit: ut locuples an diſertus, juſtus an potens, pius an aulicus, feſtivus an gravis, popularis an Principum fautor. In perſona ſpectantur & antedicta & antefacta. Nam ex præteritis æſtimari ſolent præſentia, atque etiam futura. Commotio hoc differt ab animi natura, quod hæc perpetua eſt, illa temporaria, ut ira ſit commotio, iracundia natura animi. Et timor ſit commotio, timiditas ſit natura. Ebrietas ſit commotio, ebrioſitas ſive vinolentia ſit natura, hoc eſt, animi habitus. Hic addunt nomen perſonæ, unde tamen raro ducitur argumentum apud Judices, niſi ex cauſa ſit datum. Ariſtides dictus eſt juſtus. Alexander mammea, quod nimium obſecundaret matri: aut niſi nomen occaſionem dediſſe videatur aggrediendi facinoris, veluti quod ex libris Sibyllinis Aruſpices reſpondiſſent, tribus Corneliis dari dominatum. Hac fiducia Lentulus poſt Syllam & Cinnam auſus eſt adfectare tyrannidem, quod crederet ſe tertium eſſe Cornelium, quod ipſe quoque Cornelius eſſet quemadmodum illi. Fabius putat ex nomine ſumi materiam jocorum, potius quam argumenta, quemadmodum Cicero multa jocatur in Verris nomen, quod homo furax omnia converreret. Sic jocatur in teſtem Phormionem, & Plinius major in Hiſtoricum quemdam, qui bibaculus dicebatur, & erat, inquit. Nunc ſi videtur per ſingula recurrentes tentemus oſtendere, quomodo poſſint hæc Eccleſiaſtæ conducere. Nam exempla, quæ ab aliis proferuntur, propria ſunt judiciis forenſibus, quæ nihil ad Eccleſiaſten faciunt, niſi nobis permittimus quod ſibi permittit divus Hieronymus in Hæreticum deploratum, qui ex Vigilantio facit Dormitantium, & patriam vocat in crimen, & quod vicinus eſſet Hiberis, ideo illum ſcribere Hiberas nænias. Quin & Auguſtinus putat Manichæum ita recte dictum, quod inſana effunderet dogmata.

Generis tractatio. Genus ſine controverſia valet in genere demonſtrativo, ſuaſorio, exhortatorio & conſolatorio. Eadem enim laudamus in genere demonſtrativo, quæ ſuademus in deliberativo, & ad eadem exhortamur. Turpe eſt a progenitorum laudatis moribus degeneraſſe, pulcrum eos gloria ſuperaſſe. Hic ſi recipimus anagogen, quicumque per fidem & lavacrum regenerationis Chriſto inſiti ſunt, Filii Dei ſunt. Quo turpius eſt in horum vita conſpici facta Satanæ. Et Dominus Judæos hinc criminatur, negans eſſe filios Abrahæ, cujus fidem nollent imitari: ſed filios eſſe Diaboli, quem factis exprimerent, necem molientes innocenti. Ille enim primus omnium fuit homicida, & hujus inſtinctu Cain occidit Abelem fratrem ſuum. Poterit igitur ſic exhortari: Si, qui juxta mundum e claris magnæque opinionis viris progeniti ſunt, nihil non faciunt, ut majorum gloriæ reſpondeant, nos, qui filii Dei vocamur & ſumus, tueamur hujus nominis honorem, & priuſquam aliquod turpe facinus aggrediamur, circumſpiciamus progeniem noſtram, intueamur generis noſtri decora. Declaremus nos eſſe veros ac germanos Dei filios, ut libera fronte poſſimus illi dicere, quod quotidie dicimus, *Pater noſter qui es in cœlis.* Secundum Deum patres habemus Patriarchas & Prophetas, divino teſtimonio laudatos, progenitores habemus Apoſtolos, Chriſtum ipſum fratrem, Dominum, ac parentem, cumque hoc tot Martyrum millia propinqua cognatione conjuncta. Denique ut cuique ſanctorum pietate ſimiliores ſumus, ita quemque propinquiore gradu cognationis contingimus. Quod ad Nationem attinet, non eſt in Chriſto neque Græcus neque Barbarus, Thrax aut Romanus. Omnes, ſi volumus, ſumus ejuſdem nationis, de qua ſcriptum eſt in Deuteronomio: *Non eſt alia natio tam grandis, quæ Deos habet ſic appropinquantes ſibi, quemadmodum Deus noſter adeſt nobis.* Item Sapientiæ quarto: *O quam pulcra eſt caſta generatio cum claritate! Immortalis enim eſt memoria illius, quoniam & apud Deum nota eſt, & apud homines.* Hanc nationem adloquitur B. Paulus ad Philippenſes ſecundo: *Ut ſitis ſine querela ſimplices filii Dei, ſine reprehenſione, in medio nationis pravæ, inter quos lucetis ſicut luminaria in mundo verbum vitæ ſuſtinentes.* Quamquam citra tropologiam habenda eſt gentis ac patriæ ratio. Aliter enim Paulus agit cum Romanis imperio tumidis, aliter cum Corinthiis opulentis & avaris, aliter cum Galatis ſtupidioribus, quos liberius objurgat, aliter cum Epheſiis, curioſarum artium ſtudioſis. De patria ſimiliter dici poteſt, omnes eſſe cives illius Hieroſolymæ, quæ conſtruitur in cœlis e vivis lapidibus, de qua Pſalmographus: *Glorioſa dicta ſunt de te, civitas Dei.* Similiter, *in Chriſto non eſt mas neque fœmina.* Plus quam virile robur præſtiterunt teneræ virgunculæ. Spiritus vigor marem facit, non corporis habitus.

Natio. tractatio.

Patriæ tractatio.

Sexus tractatio.

Nec ætas annis æſtimanda eſt: Senectus enim venerabilis eſt, non diuturna, nec annorum numero computata: adulti ſunt, quicumque pervenerunt ad menſuram plenitudinis Chriſti, & Scriptura deteſtatur puerum centum annorum. Quam multos videmus, adhuc infantes in Chriſto, quibus cæremoniarum lacte ſit opus, quum annum jam exceſſerint quinquageſimum. Valet interim & ad objurgandum: turpe eſt enim nos ſecundum exteriorem hominem adultos eſſe, ſecundum interiorem vero pueros & infantes. Et præpoſterum eſt, ſenes, quorum auctoritate juvenes ad ſeveritatem erant revocandi, ea committere quæ in juvenibus reprehendunt. Valet etiam ad admonendum: Aliud enim præcipitur ſenibus, aliud juvenibus. Petrus ſeniores obſecrat conſenior, *ut paſcant gregem in quo vivunt, providentes ei non coacte ſed ſponte, ac ſecundum Deum, non turpis lucri gratia*, &c. Ex ætatis ratione oſtendit, quid deceat ſeniores, & quid ſit vitandum illi ætati. Officium ſenectæ eſt, recte inſtituere juventutem: periculum eſt ab avaritia, quod ætas illa ſit ad rem attentior. Sic & Paulus Titum inſtruit, qui admoneat ſenes, ut ſobrii ſint, ut venerandi ac modeſti, ut ſani in fide, caritate & patientia, quod hæc ætas ſit vinolentior, ineptior ac delirantior. Similia præcipit aniculis, ne ſint vinolentæ, ne calumniatrices, ut cultus talis, qui præ ſe ferat religionem, ut ſermo talis ac mores qui doceant alias ſobrietatem. Dedecet anum fucus & cultus juvenilis, ac pleræque gemino vitio garrulæ ſunt & obtrectatrices, ſexus & ætatis, futiles ſunt. Unde & aniles nugæ dicuntur. Paulus igitur juxta circumſtantias ætatis jubet temperari admonitionem. Mox docet, ſimili prudentia quid puellis, quid juvenibus ſit præcipiendum. Quoniam puellæ recens nuptæ, ob formam & adoleſcentiam ferocio-

Ætatis tractatio.

Digitized by Google

rociores sunt adversus maritos, interdum ob juveniles lusus ac voluptates liberos ac familiam negligunt, ideo præcipi jubet, ut viros suos diligant, eisque subditæ, sint: liberos ament, reliquæque familiæ curam habeant: erga omnes benignæ sint & affabiles. Juvenibus, quoniam illa ætas fere rapitur adfectibus & luxui indulget, ad vim & iram pronior, præcipi jubet, ut sobrii sint. Sobrietas autem omnium cupiditatum moderationem complectitur, amoris, iræ, odii, voluptatum. Idem Timotheum juvenem admonet, ut fugiat juvenilia desideria, & ita se gerat in officio Sacerdotali, ne quis adolescentiam ipsius jure possit contemnere; eumdem docet, qua moderatione sese gerere debeat erga seniores, quorum ætati vult juvenem hoc habere honoris, ut si quid admonendi sint, non objurget, sed obsecret ut patres: quomodo erga anus, quomodo erga puellas, quomodo erga viduas. Et alicubi distinguit viduas. Juvenculas vult nubere. Sexagenarias recipit in Ecclesiæ ministerium. Denique, obsecrando Philemonem, argumentum sumit ab ætate, quod jam senex esset. In encomiis vero, ut turpius est, si quid præter ætatis decorum gestum est: ita pulcrius est, si quid supra ætatis rationem gestum fuerit. Ut scortatio turpior est in sene, quam in juvene, & prudentia plus habet laudis in adolescente quam in sene. Joannes item ex ætatum congruentia sumit argumentum laudis. Scribit filiolis adolescentibus, gratulans illis de fide, per quam consecuti sunt peccatorum remissionem. Scribit senibus, quos patres appellat, gratulans, quod ante mortem agnovissent eum, qui quum ab æterno sit, numquam tamen senescit. Scribit juvenibus, gratulans quod fide robusti vicerint Satanam. Scribit infantibus, quod agnoscant Patrem cœlestem. Ad multa itaque conducet Ecclesiastæ nosse quid cuique ætati congruat. Jam & educationis consideratio copiosam dicendi materiam sæpenumero præbet. In encomiis Divorum, quædam insignia facta vix invenirent fidem, nisi cognita esset illorum accurata educatio. Proinde de matre beati Bernardi legimus, quod filium sic educarit, quasi illum eremo, non aulæ, institueret. Sic Athanasium, legimus, apud Episcopum fuisse educatum. Olim enim Episcoporum domus erant Scholæ pietatis, unde & Monasteria vocabantur.

Hinc copiosa exhortandi materia, quantum habeat momenti recta aut perversa educatio a teneris annis. Hoc nomine Paulus Matronis pollicetur salutem, si filios suos religiose educarint, & in fide continuerint. Et in eligendo Episcopo præter alia illud etiam spectari jubet, an filios habeat bene institutos. Quid multis? Videmus universam fere morum corruptelam ex corrupta educatione provenire. Nec ulla in re magis cessatur a Christianis. Quid bonæ frugis sperandum est ab adultis, qui pueri inter lascivas famulas & improbos famulos educantur ab infantia? Nihil audiunt, nihil vident, nihil discunt, nisi mollitiem, luxum & superbiam. Sed hoc etiam nocentius est contagium, si vitia ab ipsis imbibant parentibus; Sinunt adolescentulos in bellum procurrere, quid illic discant, pudet hic commemorare: sinunt illos suo arbitratu vivere, potare, vagari, otiari, chartis & aleæ adsuescere, denique amare, pulcre plumis ornatos incedere, cultu uti militari, donec omnibus vitiis imbuti adversus bene monentes obdurverint. Quidam sero expergiscuntur, & jam viginti natos annos, emandant ad Scholas, ubi ipsi citius sint aliis nequitiæ magistri, quam probitatis discipuli. Alii teneros etiamnum relegant in aulas Principum, ut discant civilitatem ac mores aulicos. Sed qui tandem sunt mores aulici? Nihil addam, æstimet apud se quisque. Supersunt Monasteria, præsertim ea quæ recipiunt ætatem teneram, quod maxime faciunt Benedictini; nec enim hoc vetuit Benedictus in regula. Et olim quum in Monasteriis vigeret pietas, erant quasi pædagogeia & Scholæ adolescentulorum ad eruditionem ac sanctimoniam. At nunc in quibusdam mera tyrannis est, assidue vapulant, non ob vitia, neque enim accipiunt virtutis præcepta, sed velut ex more, ad libidinem Priorum, quasi hæc ipsa sit magna religio, inclementer cædi. Quid ergo discunt primis annis? Cantiones, easque ediscunt etiam, flexiones corporum, meraque cæremonias. De studio pietatis verbum nullum. Nam qui docerent, quod ipsi numquam didicerunt. Ubi ventum fuerit ad annum decimum sextum, jam ut judicii compotes, habentur pro professis, hoc est, pro servis ac deditiis. Quid autem judicent ad istum educati modum? Toleratur hæc tyrannis spe majoris libertatis. Ea contingit, si quod officium delegetur. Hoc adsecuti, pensant licentia retroactam servitutem, atque etiam ulciscuntur, sæviores in pueros, quam in ipsos fuerant seniores. Vacare Sacris litteris, aut ad sinceriorem pietatem adspirare nec licet, si fors alicui liberet. Mox audiunt, utere consuetis, si vis esse Benedictinus. Huic tyrannidi Benedictus ipse quadantenus dedit occasionem, qui jubet adolescentes, si non pareant monitis, acerrimis verberibus esse coercendos. Verberandi morem exacte tenent, at bene monendi consuetudinem omittunt. Nec hæc nova est querela, questus est hac de re ante annos mille Divus Chrysostomus, ex Monachorum gregibus, qui desertis in locis vitam agebant, ac citra doctrinam veræ pietatis, jejuniis tantum, saccis, & leguminibus ac chameuniis, ad religionem exercebantur, pleroque, quum ad Episcopi munus accerserentur, prodisse, morosos, iracundos, omnis impatientes injuriæ, ac plane furiosos. Verum hæc non persequar longius. Sufficit enim admonuisse sapientem.

Habitus corporis tractatio.

De habitu corporis videor in genere demonstrativo satis attigisse, quemadmodum & de fortuna, quum de bonis externis ageremus, ad quæ fere pertinent, quæ conditionis vocabulo comprehenduntur. Illud tantum addam, ex his multam sumi admonendi materiam. Qui corpore valent, ad industriam & officia caritatis sunt exstimulandi. Qui minus valent, admonendi sunt ut tanto magis intenti sint officiis, quæ viribus animi præstantur. Ut reprehendendi qui corporis forma sibi placent, mox senio aut morbo defluxura, quum animum gerant vitiis deformem, ac mentis forma cum ætate magis adfloreſcat, ac ne morte quidem marcescat: ita laudandi, qui corporis deformitatem animi pulcritudine pensant.

Fortunæ tractatio.

Quoniam autem splendidiorem fortunam vitia quædam comitari solent, ut divitias luxus, & voluptatum amor, nobilitatem ac potentiam, fastus ac violentia: contra paupertatem & ignobilitatem pusillanimitas: adhæc temperanda est admonitio. Ad has circumstantias vult Paulus Timotheum suam attemperare doctrinam: *Divitibus hujus seculi præcipe, non altum sapere, nec spem figere in incerto divitiarum, sed in Deo vivo, qui præstat vobis omnia abunde ad fruendum: ut benefacientes ditescant bonis operibus, quæ vera sunt divitiæ, ut facile communicantes opes externas reponant sibi solidum thesaurum in futuro seculo, & pro contemtis hujus vitæ divitiis apprehendant vitam æternam.* 1 Tim. 6. Idem alibi pauperes ignobiles & impotentes consolatur, quod tales elegerit Deus præ cæteris. Et Jacobus admonet, ut mutatis rerum vicibus dives glorietur in hoc, quod, qui juxta mundum sublimis erat, religionis causa demissus sit ad æqualitatem eorum, qui judicio mundi viles sunt & abjecti. Contra, pauper glorietur in hoc, quod quum mundi judicio contemtus & humilis sit, Dei judicio sit Regibus ac Satrapis æquatus. Similiter, juxta ea, quæ conditionem solent comitari, Paulus attemperat admonitionem suam. Maritis præcipit, ut diligant uxores suas; Nihil adhuc novi dixit, sed addit: *sicut Christus dilexit Ecclesiam.* Et quoniam pronunciavit virum caput esse mulieris, jubetque eam viro subditam esse, temperat imperium mariti: *Et nolite esse amarulenti erga illas.* Similiter quia filii sunt in potestate patris, & hanc auctoritatem moderatur, admonens ne provocent illos ad indignationem, atque ita temperent castigationem ut emendentur, non ut animum despondeant, existimantes sese invisos esse parenti. Nam exstant

Conditionis tractatio.

exem-

Digitized by Google

exempla in externis hiſtoriis, filios amarulentius a patre objurgatos ſibi conſciviſſe necem. Filiis præcipit ut parentibus obediant. Ita, inquiet aliquis, ſi æqua præcipiant, ſed habeo patrem moroſum & aſperum: ideo addit, *per omnia*. Et ne hoc videatur iniquum, adjicit, *quia ſic placitum eſt Deo*. Non debet iniquum videri nobis, quod Deo videtur æquum. Jam quoniam ſumma poteſtas dominorum exit frequenter in ſævitiam, adeo ut profanæ etiam leges coactæ ſint eam refrenare: quidam enim vix eos habent pro hominibus, parciuſque ac vilioribus eos alunt, quam canes ſuos: Paulus admonet, ut heri ſervis quod juſtum & æquum eſt, præſtent, meminerintque ſeſe communem cum illis habere Dominum in cœlis, ut jam conſervi ſint verius quam Domini, quod illi ex ſervis facti ſint fratres. Eadem inculcat ſcribens Epheſiis, ut remittant minas, memores, licet apud homines habeantur abjectioris conditionis, tamen apud communem Dominum cœleſtem, nihilo pluris eſſe herum quam ſervum, niſi fuerit fide & caritate ſuperior. Rurſus, quoniam ſervile eſt, reſponſare dominis, aut ſi id non auſint, clam odiſſe, querique de illorum ſævitia, nec ex animo parere juſſis, ſed ad oculum ſervire: admonet illos, ut heros ſuos omni honore dignos judicent, eiſque ex animo obſequantur, quaſi officium hoc non præſtent homini, ſed Deo, unde mercedem exſpectare debeant, ſi fors inciderint in heros iniquos & ingratos. Conſimilem ad modum admonet privatos, ut iis qui ſunt cum imperio, ſolvant ea quæ debentur, tributum, vectigal, honorem: eiſque obtemperent, non metu ſupplicii, ſed propter conſcientiam, quoniam qui legitimæ poteſtati reſiſtit, Deo reſiſtit. Nec dubito quin admoniturus fuerit Principes & Magiſtratus officii ſui, ſi tum temporis civile imperium fuiſſet penes Chriſtianos.

Generis & patriæ tractatio.

Plus officiorum debetur civi quam peregrino, multum tamen humanitatis debetur peregrinis, & hinc toties ab Apoſtolo prædicatur hoſpitalitas. Et re vera quotquot ſumus Chriſtiani, ejuſdem civitatis ſumus, imo domus ejuſdem, quæ eſt Eccleſia. Item omnes peregrini & advenæ ſumus in hoc ſeculo. Quod ſi apud Ethnicos Paulo profuit eſſe civem Romanum, quanto magis oportet Chriſtiano prodeſſe apud Chriſtianum, quod uterque alteri civis ſit, & ambo domeſtici Dei. Adde his quod latius patet, perſonæ qualitatem non modo facere ad laudis aut vituperationis exaggerationem: verum etiam facti mutare ſpeciem. Atrocius eſt pulſare patrem, quam alienum: illa injuria eſt, hæc impietas. Et occidere alienum cædes, occidere fratrem parricidium eſt. Lædere privatum injuria eſt, lædere Principem aut Magiſtratum, majeſtatis læſæ crimen eſt. Contra, multa licent patri in filium, quæ non licent in alienum: multa item marito in uxorem, quæ in alienas inconceſſa ſunt. Et ſolutam cognoviſſe ſtuprum eſt, alienam uxorem adulterium, mulierem Deo dicatam, inceſtus. Verberaſſe laicum injuria eſt, Sacerdotem aut Monachum ſacrilegium eſt. Item indignius eſt circumveniſſe teneram ætatem, aut oppreſſiſſe pupillum, viduam ac deſtitutam, quam aliam perſonam. De conditionis varietate plura dici poterant, ſed tantum admonuiſſe ſatis eſt. Ex his facile ſimilia, atque etiam meliora reperiet, qui pollet ingenio.

Animi naturæ tractatio.

Porro, animi naturam pernoſſe, privatim ad plurima conducet. In hoc autem tanta eſt varietas, ut citius invenias, quorum vultus ac voces diſcernere nequeas, quam naturæ proprietatem. In hunc locum pleraque recidunt, quæ de natione, patria, ſexu, & ætate dici poterant. Verum, præter illa communia, ſunt quædam peculiares ingeniorum veluti notæ, quæ non niſi a peritis ac propius intuentibus deprehenduntur: quemadmodum autem medici niſi quæ ſunt cujuſque corporis peculiaria ſagaciter animadverterint, interdum pro remedio dant venenum, quin & animorum naturam noſſe ſæpe medico neceſſarium eſt, quod hinc aliquoties fluant corporum morbi: ſic

Peculiares animorum notæ.

& ſpiritualis medicus, ingeniorum peculiares adfectus noſſe debet, quo commodius medicinam ſingulis accommodet, non manu ſed lingua. Quod ut melius intelligatur, expedit intueri quantam varietatem Comici veteres, homines citra controverſiam acutiſſimi, & in obſervandis mortalium naturis vigilantiſſimi, perſonis tribuerint. Scripſerunt fabulas, ſed tales fabulas quales ſcripſit Menander, nemo ſcribet niſi Philoſophus. At ne lectorem morer ambagibus, una Andria nobis ad id quod agimus, fuerit ſatis. Tres ibi ſenes inducuntur, Simo, Chremes, & Crito. Simo vehemens & ſubmoroſus, qui tamen adfectet videri callidus. Chremes placidus & nuſquam incandeſcens, huc tantum intentus quid res poſtulet, nec ipſe tantum placidus, verum alios etiam, quantum poteſt, placans. Crito pauper ac vir probus, & ob hoc ipſum contumeliarum impatiens quia probus. Duo item juvenes multum diſſimili ingenio. Pamphilus vehementer amans, ſed diſſimulanter, & in amore quoque cordatus. Carinus ſimplicis ingenii, nullius calliditatis, aut conſilii. Duo ſervi, Davus verſutus ac pertinacis conſilii. Byrria nullius conſilii, ſed tantum deſperandi auctor. Hoc ſatis ad ſpecimen rei, quæ prorſus infinitæ varietatis eſt. Simile diſcrimen invenias, in viris ſanctimonia claris. In Athanaſio admirabilis quædam fuit ſolertia, & œconomia. In Cypriano fidei ardor. In Baſilio ſublimis animus mira comitate temperatus. In Chryſoſtomo docendi ſtudium, ambitionis & oſtentationis odium. In Hieronymo fervor animi & vitæ ſeveritas. In Auguſtino civilitas, & diſputandi libido infatigabilis. In Ambroſio nativa ſuavitas, etiam in reprehendendo. In Benedicto ruſticanæ vitæ amor, & hinc ſeveritas. In Bernardo veræ religionis admirabile ſtudium, & hinc tantus amor in locis deſertiſſimis ædificandi monaſteria. In Franciſco mirus omnium rerum, quæ ad mundum pelliciunt, contemtus, adeo ut nec ipſe litteras diſcere voluerit, nec fratribus ſuis diſcendas permiſerit, ſi prius eas non didiciſſent. Solitudinem autem non adfectavit, vel quia cupiebat omnes ad mundi contemtum adlicere, vel quia non inſtituebat agricolas, ſed qui docerent populum, quibus eſſet data ſermonis gratia, aut manuariis operis victum pararent, aut ſi nihil horum ſufficeret, ad mendicitatem tamquam ad ſacram ancoram confugerent. Si quis cæteros ad hunc conferat modum, reperiet omnes Deo fuiſſe caros diverſo vitæ genere, cum animorum natura fuerit diverſa.

Quorſum autem profuerit hæc noſſe? Primum, ne quem temere judicemus, ignari diſcrimen eſſe non in ſtudio pietatis, ſed in animorum natura. Antonius amabat ſolitudinem, Baſilius Monachos in civitatem vocabat. Hieronymus aquam bibebat & leguminibus veſcebatur. Auguſtinus bibebat vinum, licet parciſſime, nec delitias ciborum reſpuebat, ſi fors adeſſent, nec moleſte ferens, ſi deeſſent, nec minus ſobrius quoties aderant. At nunc, ſi quis paulo nitidius veſtiatur, aut cibis utatur lautioribus, aut ſi quis minus auſterus ſit, ſed comis, illico damnamus proximum, omnia depravantes in crimen. Si cui placet ſolitudo, inhumanus & ferinus dicitur. Si eſt affabilis, ad communem vitæ conſuetudinem appoſitus, adſentator dicitur. Si quis natura triſtior, hypocrita & ſupercilioſus vocatur. Si quis hilarior, levis dicitur. Tantum de judicio. Jam in conſolando objurgandove, eamdem ſermonis formam adhibere omnibus quid aliud eſt, quam quod dici ſolet, omni pedi eumdem inducere calceum, aut cuivis corpori eamdem adhibere curam. At Chriſtiana caritas ubique ſpectat quid cuique expediat: & quemadmodum aucupes ac piſcatores non eadem eſca captant quodlibet animantium genus, ſed obſervatum habent, quibus rebus quodque genus delectetur aut offendatur, & quod cuique convenit, admovent: ita illa cujuſque indoli ſtudet ea admovere, quibus ad veram pietatem valeat allici. Felicius cedunt ea ſtudia, quæ congruunt cum ingenii proprietate. In pueris deprehendas

Digitized by Google

das ingenia quædam immodice verecunda, putidula ac meticulosa: his convenit blandior admonitio; alia sunt improba ac subagrestia, his jugum asperius est imponendum. Quædam sunt erectiora, sed generosa tamen, quæ mollioribus habenis ad pietatem fingenda sunt. Quædam subiracunda, sed minime stupida, & placabilia: hæc natura genuit ad liberales disciplinas. Alia sunt placida ac lenia, ad gerendum magistratum, aut aliud publicum munus nata. Et ne singula persequar, ad omnium naturas attemperanda est admonitio. Quosdam si acrius objurges aut verberes etiam emendas, alios ad desperationem adigas, quosdam ad contumaciam, & omnis admonitionis impatientiam. Sic aliis consulendum ut ducant uxores, aliis ut Monasticam vitam amplectantur, aliis ut ad Theologiæ studium semet applicent, nonnullis ut agriculturam, aut artem manuariam perdiscant.

Studiorum tractatio.

Studia vocant Rhetores vitæ institutum, cui se quis addixit. Horum proprietates diligenter animadversæ, efficient ut Doctor habeat, quid quibus præcipiat, & quos a quibus deterreat. Aulicis præcipiet, ut in delitiis sobrietatis meminerint, ut simplices sint minimeque fucati, ut caveant ne fallantur, ipsi fallant neminem, ne Principibus turpiter adulentur, ne suggerant illis inauspicata consilia, ne sibi plus existiment licere, quod aulici sint, sed hoc incorruptius vivant, quod omnium oculis expositi sunt. Militibus, ne rapinis indulgeant, ne præter belli jus quemquam occidant ac spolient, ne plus noceant amicis quam hostibus, ne transfugæ sint aut collusores. Sacerdotibus, ut sobrie casteque vivant, sacros libros pro venatu, chartis ac tesseris habeant, laicis bona vita præluceant, verbo Dei sint instructi ad docendum alios. Monachis, ne ventri indulgeant, ne cui obtrectent, aut obmurmurent, ne se aliis præferant, ob vestem ac titulum, a magicis ineptiis abstineant, libris sacris otium suum oblectent. Negotiatoribus, ut sine fraude mercentur, ab usuris abstineant, opum affluxu ne insolescant, defluxu ne dejiciantur ad desperationem aut blasphemiam, nec in fortuna, sed in Deo ponant fiduciam. Singulis item opificum generibus præcipiendum est, ne quid suffurentur, ne quid vitient, ne ex conspiratione mercedem æquo majorem exigant, ut operam promissam bona fide præstent, nec sibi blandiantur hujusmodi causationibus: Nihil novi facio, idem faciunt omnes homotechni, & si pergam omnia bona fide gerere, ad mendicitatem mihi redierit res: Sed id quod est secum reputent, apud Deum peccata non excusari peccantium multitudine, & mendicitatem excludet frugalitas. Debetur opifici victus, non debetur quod profundat, in vinolentiam, luxum, otium, tesseras & chartas, aut fortassis in adulteria.

Adfectationis tractatio.

Adfectatio nihil ad Ecclesiasten, nisi ut hunc hominis adfectum arripiat in occasionem admonendi, ut hoc sit, quod se videri studet. Nam videri velle quod non sis, aut vanitas est, aut hypocrisis. Est tibi cordi ut inter nobiles habearis, noli mentitis imaginibus, plumis aut rapinis, id agere, sed eximias virtutes amplectere, quæ veram adferant nobilitatem. Gratum est haberi Religiosum: Compendiaria via ad istud est, si sis quod haberi vis.

De antedictis, & antefactis, jam dictum est nobis superius. Nomen autem quod non nisi ad jocandi materiam recipiunt quidam, Ecclesiastæ ad plurima valebit, quod in Scripturis canonicis nomina fere divina providentia creduntur indita. Quemadmodum in Poetis nomina ex ipsa re videntur adficta. Veluti, qui commentus est fabulam de Hippolyto ab equis dilacerato, idem adfinxit nomen Hippolyti. Idem liquet in Bellerophonte, Ajace, aliisque innumeris. Quemadmodum & in Deorum nominibus, qua de re copiose disserit Plato in Cratylo. In Scripturis non est fictio, sed providentia Numinis, quæ voluit nomen esse secuturæ vitæ præsagium, præsertim si persona typum gerebat ejus in quem nominis quadraret ratio. Ut Solomon pacificus dictus, non tantum ob id quod vir sanguinum non esset, quemadmodum Pater, sed quod figuram gereret Christi pacificatoris Dei & hominum, quique nobis æternum templum ædificavit Ecclesiam, in qua jugiter inhabitet Deus. Abigail autem, quo placaret David iratum, factum illius rejicit in stultitiam viri: *qui*, inquit, *secundum nomen suum stultus est.* Quibusdam legimus immutata nomina, velut Abraham dictus est pro Abram, Sara pro Sarai. Item in Genesi Jacob Beninomi vertit in Benjamin. Et Simon dictus est Cephas, quod Græce sonat Petrum, Latine petram sive lapidem, quo typus esset nullis malis cessuræ fidei. Item Saulus dictus est Paulus. Nec dissimile veri est viris egregiis nomina non fuisse fortuito indita. Basilius quidem in moribus habuit regale quiddam. Athanasius nunc est quod dicebatur, immortalis. Gregorius a vigilantia dictus est, fuit enim Pastor vigilantissimus. Quin & vitiis & virtutibus ac plerisque aliis rebus non sine certa ratione nomina sunt indita, unde peti poterunt argumenta hortandi & dehortandi. Sic Hieronymus Heliodoro: Quid facis in turba, qui Monachus es? Monachus enim solitudinis nomen est. Quin & Episcopi vocabulum admonet illos officii sui; & Sacerdos non a saccis, sed a sacris tractandis dictus est. Itidem Rex, non a rapina dictus, sed a regendo. Denique, *homo* Græcis est ἄνθρωπος, quasi dicas ἀνάτροπος, ut ipso vocabulo admoneantur, dissimiles esse brutis animantibus, quæ natura prona ac ventri obedientia finxit, & ad cœlos attollere vultum ac mentem. Pudicitia a pudore dicta est, quod pudor optimus sit pudicitiæ custos. Luxus a laxando, quod laxet & enervet omnem mentis vigorem. Sed rem infinitam non ultra persequar. Admonui, prudens lector intelliget, quantus hic pateat campus, & ad suadendum & ad exhortandum, & ad objurgandum, eos qui nomini suo non respondent, & qui vocabulis rerum supra modum offenduntur, quum a factis nihil abhorreant. Quis enim Princeps ferat se dici Tyrannum? Sed utinam omnes æque a tyrannicis factis abhorreant! Nec hunc campum altius ingrediar. Ad reliqua festino.

Circumstantiæ rei.

Demonstratum est, quantam dicendi materiam Ecclesiastes ducere possit, ex his quæ accidunt personis: nunc indicandum, quid suggerant ea, quæ accidunt rei sive causæ: qui loci sic tractantur a Fabio, ut ea locis quos Aristoteles octo libris complexus est, admisceat. Ac primo loco ponit Causam, nimirum, finalem sentiens, cum alioqui causæ cujusque rei sint quatuor; efficiens, materialis, formalis ac finalis. Nihil est enim præter unum Deum, quod non habeat auctorem, a quo factum sit. Filius & Spiritus sanctus habent auctorem, licet a nullo facti sint. Deus igitur est universalis ac primaria omnium rerum causa, efficiens ac finalis. Item nulla res est, quæ non constet his duobus, materia & forma. Materia quæ veluti receptaculum est omnium formarum. Forma quæ efficit ut hoc sit non aliud. Velut anima rationalis dat humano corpori ut sit homo, & ipsa anima quoniam substantia est, habet suam formam innominatam, per quam anima est, non Angelus. Quidquid autem conditum est, ad certum finem conditum est. Quamquam nihil vetat ejusdem rei diversos esse fines: ut, natura fœminis dedit mammas ad usum lactandi, atque etiam ad decorem corporis. Quemadmodum lingua ad multos usus data est homini. Neque quisquam sanæ mentis suscipit aliquod negotium, nisi expetens aliquid. Nihil autem expetitur, nisi sub ratione boni, commodive. Adulter voluptatem bonum aliquid esse judicat, & latro dum jugulat homines, habere pecuniam, sub ratione boni expetit, quamquam re vera sic habere pecuniam malum est ac fugiendum. Finis igitur, qui in eventu ultimus dicitur, in intentione primus, spectat commodorum acquisitionem, incrementum, aut confirmationem. Incommodorum item vitationem, diminutionem, aut depulsionem. Verum in his eligendis frequenter imponit multis falsa persuasio, dum errore delusi credunt hoc esse pium, quod est impium, veluti si quis in errorem inductus credat Arianos bene sensisse de sacra Triade. Aliis imponit animi commo-

Causa.

Causa quatuor omnium rerum.

Digitized by Google

tio, velut ebrietas, & ira, quorum utrumque furoris genus eſt, aut invidia, odium, amor immodicus.

Hic igitur locus ad plurima valet, ad elevandum aut exaggerandum crimen: ut ſi quis impetens hoſtem, interficiat amicum. Aliud enim deſtinarat quam fecit. Rurſus, atrocius eſt occidere hominem dolo, ut uxorem ejus abducas, quam ſi occidas eum a quo gravibus injuriis laceſſitus es. Aliquam facinoris partem attenuat provocatum eſſe. Nec Petrus excuſatur de homicidio, ſi, quod eſt probabile, hoc animo petiit Malchum, non ut amputaret auriculam, ſed diſſecaret illi cranium. Nec enim ab eventu, ſed ab animi deſtinatione fit ſcelerum æſtimatio. Verum e diverſo ſublevatur, quod non ſpectarit prædam, aut aliquid ſimile, ſed tantum ut innocentiſſimum Dominum liberaret a periculo, paratus illi vel commori. In genere ſuaſorio præcipuas partes agit finis, proponens quid ſit expetendum boni, quid vitandum mali. Tantum autem momenti habet finis, ut commutet facti nomen. David reprehenditur, quod occiderit Uriam, quia ſcelus erat, quod appetebat; At Phinees duobus occiſis, laudem meruit, quia nec odio, nec livore, nec prædæ gratia occidit, ſed ut populum a turpi exemplo deterreret, & legi Divinæ ſuam vindicaret auctoritatem. In admonendo præterea & objurgando non mediocrem dicendi materiam ſuppeditabit finis. Ad quid factus eſt homo? ut cognoſcat, timeat, ametque Conditorem ſuum. Quidquid igitur agit homo, ad Dei gloriam referendum eſt. Quam igitur deteſtandi qui ſic vivunt, quaſi luxui ac temulentiæ cæteriſque vitiis nati ſint, non enim dicam, Diabolo. Quam enim turpe eſt, cætera omnia fungi his muneribus ad quæ obeunda ſunt creata, Solem lucere, Nubes irrigare, Boves arare, Aſinos geſtare onera, ſolum hominem non agnoſcere cui rei ſit natus. Sic Regi ſuus finis eſt ingerendus, Epiſcopo ſuus. Ad quid factus es Sacerdos? Non ut molliter vivas, aut cenſus cenſibus cumules, ſed ut ſacris rebus vaces. Cur factus es Scholaſticus? Non ut licentius laſcivias, ſed ut liberalibus diſciplinis animum excolas. Cur porro diſcendæ ſunt diſciplinæ? Nimirum, ut bene vivas, patriæque & amicis poſſis eſſe uſui. Cur factus es Monachus? Non ut vivas in luxu & otio, ſed ut mortuus mundanis adfectibus, totus rapiaris ad cœleſtia. Cur factus es Judex? Non ut expleas ſcrinia tua, ſed ut innocentes tuearis, malos coerceas, lites inter cives dirimas. Magna felicitas accederet rebus humanis, ſi ſuum quiſque ſcopum intueatur, non quem propoſuit cupiditas, ſed quem Deus & honeſta ratio præfixit. Tantum autem momenti habet finis, ut hinc æſtimentur omnia, atque ex hoc petatur cujuſque rei felicitas. Jejunare, ut corpus animo ad pietatis munia obtemperet, ſanctum opus eſt. Jejunare, ut ſanctus habearis, hypocriſis eſt. Jejunare, ut rem augeas, avaritia eſt. Jejunare, ut corpore rectius valeas, nec aliud ſpectes quam bonam valetudinem, medicina eſt. Idem dicendum, de orando, de dandis eleemoſynis, deque cæteris operibus laudati generis.

Finis ſecundarius. Ad eamdem trutinam æſtimantur fines ſecundarii, quos vocant. Das eleemoſynam, ut egentem ſubleves. Cur ſublevatum cupis? Ut tibi gratias agat, aut refocillatus inſerviat, Humanum eſt opus tuum. Ut Chriſto obedias, eumque in ſuis membris reficias, Scopum attigiſti. Spectant hoc & Ethnicorum leges, præmium negant ei, qui Tyrannum occidit, alio ſpectans, quam ad liberandam Rempublicam. Et peregrinum abſolvunt qui contra verba legis murum adſcendit, & hoſtem depulit. Quin etiam legum intellectus ex fine colligitur, quem qui præſtitit, videtur legem impleſſe.

Extremus autem finis adfert felicitatem, ultra quam nihil deſideras. Velut ovis quum veſtit ac paſcit hominem, ſuam attigit felicitatem. Ad id enim natum eſt hoc animal. Floſculus decerptus, quum oblectat oculos & nares hominis, ſi loqui poſſet, gratias ageret Conditori, quod felix eſſet, finem, ad quem conditus, eſſet adſecutus. Errant igitur vehementer qui felicitatem quærunt in his rebus quæ non explent animum hominis, neque tranquillum reddunt. Qui vult habere quietum animum, in Deo conquieſcat, neceſſe eſt.

Altera rei circumſtantia eſt Locus, cujus conſideratio non tantum valet ad probationes conjecturales. Quiſquis enim facinus aggreditur, locum ad id opportunum deligit. Sed loci qualitas ſæpenumero gravat aut ſublevat factum, interim & rei nomen commutat. Tractantur hæc & a Theologis, qui docent quaſdam circumſtantias tantum aggravare factum, quaſdam etiam mutare ſpeciem. Circa locum ſpectatur, ſacer ſit an profanus, publicus an privatus, tuus an alienus, frequens an ſolitarius, pauperis an divitis, honeſti nominis an infamis. Turpius erat Antonio pro roſtris in conſpectu populi Romani vomere, quam ſi domi vomuiſſet. Nec indecorum eſt bono gravique viro, domi in nuptiis ſaltare, quod in foro faceret indecenter: aut in balneo nudare corpus, quod in convivio turpiter fieret. Item gravior culpa eſt in Templis garrire frivola, aut oculis licitari puellas, quam in foro aut theatro. Pecunia privata ſublata eſt, furtum erat: ſed quia de Templo, ſacrilegii crimen intenditur. Occidiſti adulterum in uxore deprehenſum, permiſſum eſt legibus: Sed occidiſti deprehenſum in lupanari, cædes eſt. Effractæ ſunt fores privatæ, injuria eſt: effractæ ſunt fores publicæ, crimen eſt læſæ majeſtatis. Evulſiſti arbores in tuo fundo, licuit. In alieno, injuria eſt. Reclamaſti Sacerdoti in convivio, licuit. Reclamaſti in Templo Concionanti, ſeditionis eſt actio. Domi licet tuo arbitratu loqui ac ſilere, apud tribunal ex Quæſtoris præſcripto loquendum aut ſilendum eſt. In Italia temulentum eſſe turpius eſt, quam apud Germanos. Et Athenis ſedentariam artem exercere honeſtum eſt, apud Lacedæmonios ſervile. Rurſus, apud Lacedæmonios Sophiſticam aut Oratoriam callere contemtum habetur; apud Athenienſes pulcerrimum. M. Tullius pro Milone ſtultitiam vocat, Romæ dicere, non eſſe fas vivere eum qui fateatur hominem a ſe occiſum, quum in urbe tam multi laudati ſint, quod ſeditioſos occiderint. Hinc ad tropologiam licet adſurgere. Si pudor eſt in civitate bene morata diſſolutius vivere, quanto turpius eſt, in civitate Dei, quæ eſt Eccleſia, vivere legibus Satanicis. Et ſi quovis loco Chriſtianis indecorum ſit, gulæ & ventri ſervire, quanto id abſurdius eſt in Monaſterio, ſobrietatis & caſtimoniæ Schola.

Locus.

His modis loci ratio valet, ad ſuadendum, ad exhortandum, ad objurgandum, & æſtimandum. Interdum valet & ad adfectus, puta, invidiam, aut commiſerationem. Qui Milonem accuſabant, hoc ad invidiam impingebant, quod Clodium non quovis loco, ſed in monumentis majorum ipſius occidiſſet. Et apud Ovidium indignatur Ajax, quod in conſpectu claſſis, quam ſua virtute defenderat ab incendio, de virtutis præmio, cum imbelli Ulyſſe cogeretur decernere. Et crudelius eſt hominem domi ſuæ occidiſſe, quam in via publica, in civitate, quam in agro. Hactenus de loco.

Nec minorem argumentandi materiam ſubminiſtrat temporis qualitas. Vox autem hæc *Tempus*, duabus Græcis dictionibus diverſa ſignificantibus reſpondet, χρόνῳ καὶ καιρῷ. Prius illud ſimpliciter tempus ſignificat, cujus tres ſunt differentiæ, præteritum, inſtans, & futurum, Ut quondam, nunc, olim. Annus, menſis, dies, hora: ſub Alexandro Magno, ſub Caligula. Poſterius indicat etiam opportunitatem ad rem gerendam. Itaque Græci, quum ſentiunt aliquem opportune veniſſe, non dicunt, ἐν χρόνῳ ἦλθες, ſed ἐν καιρῷ ἦλθες. Nihil omnino fit, quod non fiat ἐν χρόνῳ, at plurima geruntur quæ non fiunt ἐν καιρῷ, hoc eſt, *opportune*. Et Joan. VII. Quum referens verba Domini dicit, *tempus meum nondum advenit*, non dicit ὁ χρόνος ὁ ἐμὸς, ſed ὁ καιρὸς ὁ ἐμὸς. Et Paulus Galat. VI. *Itaque dum tempus habemus*, ἄρα ἐν ὡς καιρὸν ἔχομεν. At Joan. V. de paralytico decumbente ad piſcinam pro-

Tempus.

Digitized by Google

probaticam, quod jam multum tempus haberet, non dicit, ὅτι πολὺν ἤδη καιρὸν ἔχει, sed πολὺν χρόνον. Καιρὸς igitur complectitur has differentias, hieme, æstate, nocte, interdiu, tempore messis, tempore vindemiæ. Hæ siquidem species aliquid opportunitatis aut difficultatis adferunt ad rem gerendam ex sese. Quod idem interdum fit accessione fortunæ: ut in tempore pestilentiæ, belli, aut convivii. In hujus loci tractationem ex parte recidunt, quæ prius commemorata sunt inter attributa personæ, ut antedicta, antefacta: ex his enim ducitur conjectura, quæ certior fit, si triplex temporis differentia respondeat, antecedentis, adhærentis & insequentis: ut mortem minatus es, Ex antedictis est, noctu existi: Ex antefactis est, & ex temporis opportunitate; proficiscentem antecessisti, & hoc ex antefactis. Sonus auditus, clamor sublatus, temporis sunt adjuncti sive adhærentis. Latuisti, profugisti, livores & tumores apparuerunt, temporis sunt insequentis.

Dicet aliquis, Patronum instruis, non Ecclesiasten. Ostendam igitur quis hinc usus sit Concionatori. Ad probationem hæ conjecturæ sæpe valent: veluti, si quis adversus improbos disputans, doceat Christum sua sponte suscepisse mortem crucis: ex antedictis sumet argumentum, quod ipse Dominus hoc toties Discipulis prædixerit, & Petrum dehortantem sit adversatus: ex antefactis, quod se non subduxerit, nec occultarit, sed in locum solitum abierit: ex adjunctis sive adhærentibus adsumet, quod nec ipse se defenderit: & Petrum defensionem parantem cohibuerit: Item, quod tamquam ovis ad mortem ductus est, & in cruce pro inimicis suis oravit. Ex insequentibus, quod redivivus nec per se nec per Apostolos Judæis exprobrarit immane scelus, nec quemquam ultus sit, sed omnibus jusserit prædicari pœnitentiam ac remissionem peccatorum. Quomodo vero tempus valet ad consulendum, suadendum, exhortandum, consolandum, ac monendum, satis antea demonstratum est in tractatione ætatis. Jam temporis differentia sæpe juris & qualitatis quæstionem explicat. Multa enim licuerunt ante legem proditam, quæ sub ea non licebant Judæis, ut vesci quibuslibet. Et Judæis sub vetere lege licuerunt, quæ nobis sub lege nova non licent, quod genus sunt uxorum pluralitas, repudium, & Sacerdotum conjugia. Contra a nobis multa requiruntur, quæ a Judæis non requirebantur, ut baptismus, & certior cognitio articulorum fidei. Quin & hodie nefas est dubitare de nonnullis, de quibus in Ecclesiæ primordiis dubitare non erat impium. Et gravius peccant, qui post acceptum baptismum delinquunt. Ac leges etiam profanæ gravius puniunt furem nocturnum, quam diurnum. Sic tempore famis sceleratius est divitem claudere granaria sua, aut ultra justum pretium intendere, quam quum annona est uberior. Et in publico Ecclesiæ luctu, in quali nunc est, turpius est comessationibus & pompis indulgere, quam tranquillis temporibus. Et gravior est culpa in Quadragesima vesci carne, quam aliis temporibus: & turpius est scortari, aut inebriari, aut ludere aleam die festo quam die non festo. Item sanabilius malum est, quod recens est. Difficilius sanantur vitia, quibus multo jam tempore adsuevit homo.

Vulgus autem hominum a tempore frequenter arripit occasionem peccandi, veluti quum sibi persuadent nihil non licere diebus, qui Quadragesimam antecedunt, quasi tum non essemus Christiani. Itidem alii sibi persuadent, tempore belli nihil non licere. Quod pacis tempore sacrilegium erat, in bello vocatur jus militare. Rursus, sunt qui turpe ducunt, in nuptiis non inebriari. Durat in hunc usque diem Romæ, mos omnium absurdissimus: animam agente Pontifice (nam exspectare mortem perlongum est) quicumque possunt, invadunt ac diripiunt bona Cardinalium, civium ac peregrinorum, quibus est domi quod prædonem juvet. Rem tam sceleratam, stultissima ratione prætexunt, quoniam Pontifice mortuo leges omnes cum illo mortuæ sunt. Tam sceleratam ac plus quam barbaricam consuetudinem Principes deberent omni suppliciorum genere coercere. Imo Pontifice morienti magis conveniret, jejuniis, precibus & eleemosynis sollicitare Deum, ut Ecclesiæ suæ de bono Pastore provideat. Christianæ mentis est omnem temporis rationem ad bene agendi occasionem accommodare. Nox imminens admonet silentii & quietis, admonet ut odium aut iram erga proximum ante solis occubitum ponamus, admonet ut Deo reconciliemur, si quid eo die peccatum est. Sol oriens admonet, ut tamquam filii lucis, in die honeste ambulemus, nemini dantes ullum offendiculum. Et pium est quorumdam studium, qui Christi vitam ac mortem, in singulas diei ac noctis partes distribuerunt, quo facilius occurrat illorum memoria. Pios dies festus invitat, ut se Deo proximisque reconcilient, ut animum erigant a curis humilibus, ad contemplationem rerum cœlestium, ut quemadmodum cæteris diebus externis lucris dederunt operam, ita per ferias spiritualibus lucris ambiant ditescere: impios invitat ad luxum, libidinem, temulentiam & aleam. Sic temporum tranquillitas ac prosperitas bonos invitat ad gratiarum actionem, ad cultum religionis, ad beneficentiam in pauperes. Malos ad oblivionem Dei, ut incrassati & impinguati negligant deserantque Deum Conditorem suum, & ipsius prosperitatis largitorem, erga Deum ingrati, erga se ipsos crudeles, qui sibi quod ad pietatem datum est, vertunt in materiam impietatis. Contra, quum tempora sunt tristiora, bellis turbulenta, pestilentia mortifera, fame cruciantia, qui piæ mentis sunt, intelligunt se provocari ad placandum Deum scelteribus innumeris offensum, ad pœnitentiam & vitæ castigationis studium. Qui improbæ mentis sunt, ad murmur & blasphemiam convertuntur. Beatus Paulus frequenter a tempore sumit exhortandi materiam, *Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis.* Et alibi, *Nox processit, dies appropinquat.* Item Corinthiis commendans cælibem vitam: *Tempus*, inquit, *breve est.* Et hanc vitam, tempori sementis comparat: futuram, messis. Omnia suum habent tempus. Quamdiu sumus in corpore, sementis gnaviter est facienda, non parce, ut admonet Apostolus, sed copiose. Post hanc vitam non erit tempus seminandi, sed quod quisque seminaverit, metendi. Quid est copiose, sive ut Apostolus loquitur, *in benedictionibus seminare?* Est operari bonum erga omnes quidem, sed maxime tamen ad domesticos fidei. Et Ecclesiastes ille sapiens multis verbis declarat, quid cuique tempori conveniat, ut homo pius ad omne tempus sese accommodet, modo illud sit perpetuum, quod nullam admittit exceptionem, nimirum, ut perseveret in timore & amore Dei.

Tempori Rhetores subjiciunt Casum, quod exitus rei ad tempus insequens pertineat. Verum, hac de re tempestivius dicetur paulo post, quum locum tractabimus, qui dicitur ab eventu. Facultas est potestas perficiendi quod suscipitur. Nullus enim sanæ mentis opus aggreditur, cujus perficiendi nulla spes sit, nisi dixerimus, odium, iram, temulentiam illi judicium ademisse. Impotens enim adfectus non concedit moram inspiciendi. In conjecturis autem illa duo spectantur in primis, an voluerit, an potuerit. Voluntas multis e rebus colligitur, præcipue ex causis de quibus dictum est, e spe perficiendi. Nam spes interdum voluntatem parit. Probabilior fit conjectura, quum animi natura cum causis consentit. Ambitiosus & invidus est, non ferebat officientem suæ gloriæ. Et homo natura formidolosus virum fortem ferro aggredi non est ausus, veneno sustulit. Porro, quam utilitatem hic locus suppeditet ad suadendum, jam indicatum est, quum de facili & impossibili loqueremur. Ecclesiastes non solum ad suadendum, verum etiam ad consolandum & ad objurgandum accommodabit, ut quum jubebit inanem luctum ponere. Quid enim sibi volunt lacrymæ lugentium, nisi ut reviviscat qui mortuus est. Atqui stultum est optare, quod fieri non potest. Item bis stulte faciunt, qui in rebus externis & in hac

Casus.

Facultas.

Digitized by Google

vita quærunt felicitatem, quum in illis nulla sit veræ felicitatis pars, nec in hac ulli contingere possit perfecta felicitas. Item ad increpandum eos, qui negligunt eximias virtutes, ut continentiam, martyrium & voluntariam paupertatem, quod negent esse in potestate hominis eas servare. Stultum vero esse tentare quod non possis efficere. Diverso vitio peccant, qui sibi persuadent veram pietatem humanis viribus præstari posse. Omnis hominum facultas ab ope Divina proficiscitur, quæ si adsit, facilia sunt, quæ sensui humano videntur impossibilia.

Instrumentum.

Tantum de Facultate, cujus pars esse videtur Instrumentum. Nam Instrumenta præstant interim facultatem, ut arma, copiæ, naves, machinæ. Ex instrumento frequenter expenditur factum. Glorioſius David funda dejecit Goliath, quam si hasta fuisset aggressus. Et sceleratius est occidere veneno quam ense. Utroque sceleratius est occidere lingua. Quod homicidarum genus his temporibus heu nimium frequens habet mundus. Excutias illos, inermes reperies, inquiras attentius, nullum reperies aconitum aut cicutam. Et tamen scelerati sunt homicidæ. Quî potest fieri? Non gestant hastas, non balliſtas, non gladios, aut secures. Non habent ullum veneni genus. Imo habent præsentissimum venenum. Ubi? Non in pyxide, sed in lingua circumferunt. Hoc impune occidunt innocentes quam plurimos. *Os*, inquit Sapiens, *quod mentitur, occidit animam.* Hoc aconito inficiunt animos simplicium, hoc instillant auribus Principum, ac per hoc occidunt quibus male volunt. *Ipsi interim lavant manus suas, & dicunt: Puri sumus ab homicidio.* Adde his, quod corpus animi instrumentum est. Quod aliis felicius obtigit, aliis minus ad obsequia honesta tractabile. Quibus obtigit felix, his enitendum est, ut alios virtute præcurrant. Quibus incommodius, cura supplendum erit quod naturæ deest, & in primis cavendum, ne naturali inclinationi suppeditent materiam aut occasionem: Verbi causa, est aliquis ad iram pronior, ne quid sibi fidat, aut ne quid agat iratus, atque omnia fugiat, quæ mentis impetum exasperant, ut vinolentia, contentio cum rixosis. Ac sæpe suo cum animo philosophetur his remediis, quæ nos olim in Enchiridio militis Christiani commonstravimus. Eadem ratione admonendi sunt, qui naturam corporis habent, ad superbiam, libidinem, aut aliud vitium proniorem. Quod si Socrates potuit animi destinatione atque exercitatione naturam ad magna vitia proclivem, in diversum flectere, quidni idem possit Christianus Christi adjutus gratia, totque insignibus exemplis provocatus? Jam artifices norunt instrumenta sua non tantum ad suum quæque officium accommodare, verum etiam corrigere & ad usum adaptare. Quo turpius est non idem facere animum nostrum corpori suo. In summa, ad hoc corpus additum est animo, ut per illud Deum colat, & proximum juvet. Singuli item corporis sensus ac membra ad certum usum data sunt, veluti oculi non ad lasciviendum, sed ad prospiciendum omnibus membris. Aures non ad delectationem inanium fabularum, sed ad cognitionem rerum necessariarum. Lingua non ad obtrectandum, ad rixas aut turpiloquium, sed ad laudandum Deum, ad bene merendum de proximo. Manus datæ sunt, non ad violentiam, sed ad honestam operam. Pedes non ad saltandum, sed ad iter necessarium: membra genitalia, non ad immunditiem ac lasciviam, sed ad legitimam generationem data sunt. Nec venter datus est ad crapulam & luxum, sed ad concoctionem cibi necessariam. Qui vero membris suis ad inhonesta abutuntur, nihilominus absurde faciunt, quam si quis ense proscindat agrum, vomere scindat ligna. Expedit autem & juxta corporis aptitudinem vitæ genus eligere. Qui se sentiunt immodice propensos ad libidines, ducant uxorem: qui ad crapulam, adjungant se in convictum sobriorum. Nunc multi corrumpunt organa sua, & quæ natura dedit apta, faciunt inepta. Ingenium corrumpunt otio, somnolentia, memoriam obruunt vino, corporis vires exhauriunt vigiliis, Venereis ac immodica libidine. Hinc tam multi ante tempus luscioſi lippique, ante tempus surdaſtri, incurvi, contracti & tremuli.

Vides quantam dicendi materiam Ecclesiastæ suppeditabit hic locus, quem Rhetores appellant Instrumentum, cui tam vicinus est Modus, ut prope sit idem. Veluti si quis adulterum deprehensum ferro necavit, non punitur veterum legibus, qui veneno, cogitur causam dicere: ex instrumento nascitur quæstio. Illa magis proprie ad modum pertinent, quæ voluntate excusantur aut aggravantur. Bona mente fecit, quia palam: mala, quia ex insidiis, noctu in solitudine. Sic excusatur medicus, qui mulieri pharmacum petenti quod cieret alvum, quo illa fœtum excussit utero, dedit: quod palam dedit, utique non facturus, si scisset illam esse gravidam. Refert item plurimum quo vultu, quo animo, quid dicas. Si per iracundiam aliquem appelles ganeonem, injuria est: si idem amico dicas per jocum, familiaritas est. Similiter in æstimatione commissorum, non parum momenti habet modus. Hic constupravit uxorem alienam in quam forte incidit, aut etiam sollicitatus fuit ad adulterium, aut ignarus fuit esse conjugatam: alter malitioſis artibus, per lenas, per vinolentiam, per veneficia denique struxit insidias illi cui invidebat pudicitiæ laudem, quo gloriari apud suos congerrones posset laudatissimæ matronæ pudicitiam a se expugnatam. Uterque commisit adulterium, sed hujus adulterium centuplo gravius est adulterio alterius. Quod exempli gratia dictum est de adulterio, per omnes scelerum species duci potest, stuprum, furtum, ebrietatem, crapulam, homicidium, hæreticum errorem. Verum hæc persequi, nunc non est animus, vel quia est infinitum, vel quia nobis alias super hac materia satis admonuisse videmur, & expedit admoneri sæpius, quod in hoc supra modum vulgo peccatur.

Modus.

Jam priusquam ad communes illas argumentorum sedes veniamus, quas & Dialectici τόπους appellant, Latine *loços* possis dicere, admonendus est Lector, loci vocabulum quadrifariam accipi. Loci dicuntur communes, quod ab utraque parte tractentur, licet non in eadem causa. Veluti, qui testimoniis gravatur, suadet non esse fidendum testimoniis. Contra, qui juvatur, dicit pro testimoniis: atque item de cæteris quæ supra retulimus, quum de inartificialibus ageremus. Huic generi finitimæ sunt sententiæ, quas velut extra causam exaggeramus, sed ita ut causæ, quam agimus, serviant. Quod genus sunt amplificationes virtutum, & exaggerationes vitiorum. Veluti quum accusamus aliquem quod per improbos convictores pertractus sit ad sceleris consortium. Locus communis erit, verbis exaggerare, quantum ad innocentiam tuendam habeat momenti cum bonis versari. E diverso quantam perniciem moribus adferat improborum consuetudo. Sed de his quoque postea. Tertio sensu loci dicuntur, sedes argumentorum, quas Rhetores ad singula causarum genera accommodarunt, velut in suasorio, honestum, utile, jucundum, facile, necessarium, &c. In demonstrativo, genus, patria, bona corporis, & bona animi. In judiciali præsertim inficiali genere, quæ modo commemoravimus. Quarti loci sunt generales, qui declarant quid omnino cuique rei accidat, & quemadmodum e singulis ducantur argumenta, partim necessaria, partim verisimilia. Hi sunt Oratoribus cum Dialecticis communes, quamquam de his Aristoteles separatim conscripsit in Topicis, in Rhetoricis non attigit. Plurimum autem conferunt & ad judicandum & ad dicendum. Sed horum tractationem varietas Auctorum reddidit involutiorem, quod inter hos nec de vocabulis, nec de numero, nec de ordine satis convenit. De his accuratissime nostro seculo scripsit vir immortali gloria dignus *Rodolphus Agricola*, scripsit autem exactissima cura, phrasi vero qua nihil esse potest expolitius, sed acumina quædam adfectata, veluti de prima materia, ac digressiones, quibus nunc a Boetio,

Loci quadrifariam dicuntur.

Digitized by Google

Boetio, nunc ab Aristotele, nunc ab aliis magna quidem subtilitate dissentit, satis declarant illum hoc opus non cudisse pueris ediscendum, sed eruditis viris admirandum. Themistium, cujus perspicuitatem laudat Boetius, nobis videre non contigit. Aristoteles vero sic tractat hoc argumentum, ut vix aliud accuratius. Itaque factum est ut ipsa diligentia, qua minutissima quæque persequitur, nonnihil obscuritatis offuderit lectori. Jam satis desudat Boetius, ut Themistium, Aristotelem & M. Tullium redigat in concordiam. Nos quam simplicissime rem trademus, nec lectorem ullis falebris difficultatum remorabimur: neque enim hic Rhetorem aut Dialecticum instituimus, sed Concionatorem. Generalis autem

An sit, quid sit, quale sit.

omnium quæstionum divisio hæc est: An sit, quid sit, quale sit. An sit aliquid, conjecturis quæritur. Veluti si quis ambigat an sit Deus; Esse autem Deum, etiam Ethnicis Philosophis fuit compertum, non e Scripturarum auctoritate quemadmodum nobis, sed e conjecturis rerum conditarum; eo probato supereſt quærere, quid sit Deus? Hoc quoque constituto, an hoc aut illud sit. Fuerunt enim qui cœlum omnia complectens, putaverint esse Deum. Alii naturam rerum conditarum somniarunt Deum esse. Alii etiam magis delirantes putarunt animam mundi universalem esse Deum. Nos credimus Deum esse substantiam incorpoream ac simplicissimam, qua nihil majus neque melius sit aut esse possit. Non quod in Deum cadat ullum accidens, sed quod hæc de Deo vere prædicantur, sive concretis sive abstractis vocibus. Deus est immortalis & immortalitas, Deus est sapiens & sapientia, bonus & bonitas, æternus & æternitas, atque eumdem in modum de cæteris. Hæc exempli gratia proposita sciat lector, non quod fas sit de his ambigere Christianum.

Quoniam autem nemo quærit naturam eorum quæ non sunt, ideo primum locum obtinet ὅρος, quem

Definitio.

quidam *finem* aut *finitionem*, alii *definitionem* appellare maluerunt. Hæc paucis explicat rei naturam, juxta rationem substantiæ, ac formæ substantialis. Substantiam hic appello, non eam cui opponitur accidens, sed generalius solidam ac principalem cujusque rei naturam. Non solum enim quærimus, quid est homo, verum etiam, quid est justitia: non quod virtus substantia sit, sed quod sub ratione substantiæ proponatur. Quemadmodum Rhetores quærunt, quid sit status, quid schema, quid tropus: Jureconsulti, quid actio, quid injuria: quum nihil horum vere sit substantia. Et tamen sicut homini additur rationale, non in eo quod quid est, sed sub ratione qualitatis: ita justitiæ prudentiæque adduntur suæ formæ, per quas ab aliis virtutibus distinguuntur. Sic interdum substantiæ voces, sub ratione accidentium ponuntur: veluti quum Seneca dicit, *Quoties inter homines fui, minus homo redii.* In priore parte, homo substantiæ nomen est: in secunda qualitatis.

Definitio unde constet.

Et verum est quod tradunt Dialectici, veram Definitionem constare ex genere & differentia speciem constituente: ut *animal est substantia sensibilis*; substantia est genus, animal species, sensibilis additur loco differentiæ, quam si quis exactius excutiat, proprium sit magis quam differentia: & tamen absolvit Definitionem, eo quod cum voce definita convertatur, ut animalis vocabulum in nullam rem competat, in quam non cadat sensu præditam esse, neque quidquam sit sensu præditum, in quod non congruat animalis vocabulum. Ad hoc autem ut aliquid dicatur animal, sufficit unus sensus, quum alioqui sint quinque sensus animalis perfecti. Sunt enim in quibus unicus tantum sensus deprehenditur, ut in affixis sive adhæsis, quæ dicuntur animalia, licet imperfecta. De spongiis & urticis dubitant auctores an sensum aliquem habeant: & Pythagoras arboribus etiam & herbis tribuit sensum, licet stupidum. Ægyptiis ignis habetur pro animali, quod humore consumto emoriatur. Nec dubium est, quin unaquæque res habeat

Forma substantialis.

formam internam, per quam est id quod est, & non aliud. Verum ea quoniam fere proprio nomine caret, abutimur iis, quæ proxime ad differentiæ naturam accedunt. Nam cujusque genus invenire non est difficile. Veluti si quis quærat, quid sit homo, facile occurrit animal. Sed quid est hoc quod facit, ut hic homo sit non asinus aut simius? Si respondeas rationale, animalia erunt Angeli & Dæmones: ut enim corporibus careant, non tamen sunt expertes rationis. Quamquam Platonici tribuunt illis & corpora naturalia.

Vitiosa autem est Definitio, quæ quadrat in aliud quam quod definitur. Aut definiti vocabulum in aliquid competit, in quod non competit definitio; Veluti si dicas, *homo est animal erecto corpore bipes.* Est enim simiarum genus quod incedit erecto corpore. Rursus periclitabimur, ne multa animantia bruta adfectent haberi pro hominibus. Constat enim in multis, & simplicium agnitionem esse, & simplicium compositionem, & discursum, ut Dialectici vocant, syllogisticum, quum aliud ex alio colligunt. Adde his *memoriam* & *reminiscentiam*, quæ singula in brutorum genere comperiuntur experimentis. Porphyrius addit, *mortale*, cujus vocis accessio, ut nos separet ab Angelis, non separat tamen a brutis animantibus. Rursus, si hæc definitio esset absoluta, Christus, & qui eum eo surrexerunt, jam desiissent esse homines. Porro *risibile*, quod homini ceu proprium tribuitur, videtur & canibus & simiis commune. Sed nihil propius accedit ad vim differentiæ, quam τὸ λογικὸν εἶναι, id est, *fandi compotem.* Nullum enim animal proprie loquitur præter hominem. Ubi igitur vera differentia nos destituit, ad ea quæ sunt illi proxima, confugimus, puta, ad accidens aliquod, quod soli adest homini, & nulli hominum non adest, quatenus est homo. Quod si his quoque destituimur, multarum circumstantiarum congerie idem efficimus, quod paucis, sed efficacibus verbis facere non licet. Huic M. Tullius non indidit nomen proprium, quidam Descriptionem vocant, Græci extenuantes appellant ὑπογραφήν. Quod genus sit illud, abutar enim exemplo Ciceronis; *Hæreditas est pecunia:* hic pecunia genus est, modo priscorum more accipiatur, ut non nummos tantum, sed omnem possessionem complectatur. Constat enim a *pecu* dictam pecuniam, quod olim divitiæ ferme in gregibus & armentis erant sitæ: sed genus non absolvit definitionem, quod multis sit pecunia, quibus nulla est hæreditas. Adstringendum igitur genus: *quæ morte alicujus ad quempiam pervenit.* At ne sic quidem absoluta est definitio. Multis enim modis res defunctorum sine hæreditate ad aliquem pervenire possunt. Addatur unum verbum, *jure*: alioqui furtum dici posset hæreditas. Videtur jam propemodum suis numeris absoluta definitio, *Hæreditas est pecunia, quæ morte alicujus ad quempiam pervenit jure.* Deest adhuc aliquid, *Nec ea aut legata est testamento, aut possessione retenta.* Nunc perfecta est. Pluribus exemplis non remorabor lectorem, cui facile erit ad hanc imaginem alia confingere. Porro, vix reperias ullam descriptionem tam accurate communitam, ut non aliquà pateat contradictioni, si contingat parum commodus ac morosior interpres. At oportet sermonem ad materiam præsentem accommodare. Jureconsulti sic definiunt furtum: *Est contrectatio rei alienæ fraudulosa invito domino.* Poterit aliquis cavillari, num adulterium sit furtum: nam illi fraudem appellant damnum. At num si quis inscio domino contrectet rem illius: aut si non contingat, sed intactam alicui vendat, tradatve. Aut si quis catellam melitæam alienam manu demulceat invita domina. His cavillationibus nequaquam oportet esse locum, inter veritatis studiosos, non contentionis. Richardus quidam, cui cognomen a sancto Victore, quem non in postremis habent Sorbonici, hunc in modum definit articulum fidei, *Articulus est veritas indivisibilis de Deo, arctans nos ad credendum.* Hæc definitio commodo auditori satisfacit, per quam intelligit rei naturam: quemadmodum in corpore hominis natura di-

Definitio vitiosa.

Proprium.

Descriptio.

visit brachium a manu, & ipsum brachium in plures partes divisibile est: at digitorum articulos ita conjunxit, ut articulus quisque amplius dividi non possit, nisi frangas. Frangere autem non est dividere. In hac tamen definitione cavillator multa reperiet, quæ calumnietur. Quomodo *indivisibilis*, quum hic articulus, *Qui conceptus est de Spiritu sancto, natus ex Maria virgine*, a recentioribus Theologis in duos articulos divisus sit? Et quum veteres duodecim tantum articulos numerarint, recentiores autem alii tredecim, alii quatuordecim, in confesso est aliquos posse dividi. Si quis respondeat, indivisibiles dici quosdam, quod dividi quidem possint, sed divisi non sint, gemina est contradictio. Primum indivisibilis aliud significat Latinis quam indivisus, & a recentioribus aliqui divisi sunt, ante Richardum, ni fallor. Quis porro illos divisit, aut conjunxit, nisi pictor, qui singulis Apostolis suum attribuit articulum? Rursus, *de Deo*, non videtur in omnes articulos competere: velut *Ecclesiam sanctam*, *Remissionem peccatorum*, *Carnis resurrectionem*, de Deo non loquuntur. Hic si quis respondeat, & illos ad Deum reduci, cujus virtute sanctificatur Ecclesia, & cujus Spiritu remittuntur peccata, & cujus potentia reviviscunt mortui: Responderi potest, omnes virtutes esse articulos fidei de Deo, quod absque Dei gratia nulla sit virtus. Postremo quod additur, *arctans nos ad credendum*, sic potest convelli, Fides fundatur in intellectu, intellectus autem liber est, nec cogi potest, persuaderi potest. Nec hic deest quod respondeatur, sed, mea sententia, frivolum est. Commodius ita definisset, *Articulus fidei, est irrefutabilis ac divinitus revelata veritas, paucis verbis comprehensa, necessario credenda iis qui student æternam salutem amplecti per fidem in Christum Jesum*. Quamquam hæc particula *per fidem*, &c. poterat omitti.

Etymologia. Jam quibusdam Etymologia videtur habere speciem Definitionis, quod pleraque nomina ab ipsa rerum natura sumta sunt. Inde enim nomen habet Etymologia, quod vera sit aptaque rei nota quam significat. Ut *Rex* dicitur a regendo, *Lex* ab eligendo, quæ conducunt Reipublicæ, rejiciens quæ officiunt. Et *Conjuges* vocantur, quod in lætis pariter ac tristibus communicantes, velut idem ducunt jugum. Et *Posthumi* dicuntur, qui post humatum patrem nati sunt. Ut *Cæsones*, qui vivi ex utero matris excecti sunt. Quid autem differant *iter*, *actus*, & *via*: Item *prospectus* & *lumen*, ipsæ voces indicant. Sed de his antea nonnihil attigimus, quum de circumstantia nominis tractaremus, dicturi plura, quum per singula recurrentes usum cujusque commonstrabimus. Quum Plato sic definisset hominem, *Homo est animal bipes implume*: Diogenes in Scholam illius immisit gallum gallinaceum revulsis plumis, *En*, inquiens, *homo Platonis*. Hic jocus fortassis in Platonem confictus est. Sunt tamen qui non minus absurde definiunt, Dialectices imperiti.

Definitionum forma. Jam sunt quædam elogia sive sententiæ, quæ nonnullam Definitionis speciem præ se ferant quum revera non sint. Hujus generis variæ sunt formæ. Nam quum nomen obscurum exponitur notiore voce, videtur Etymologiæ species: veluti si quis *batuit* interpretetur, percutit. Paucioribus enim notum est quid sit batuere. Est & typus, quum definitionis loco ponitur exemplum, velut si quis rogatus, Quid est substantia? dicat, homo, equus, lapis. Quod definitionis genus ridetur a Socrate: quum quidam interrogatus, quid esset virtus? respondit, Justitia, prudentia, fortitudo, temperantia, & cætera. Tum Socrates suo more εἰρωνεύων, *Pape*, inquit, *hic nobis pro una virtute examen virtutum producit*. Fit & ex accidentibus descriptio: ut homo est, quod ad pietatem ac disciplinas liberales docile est. Fit ex pluribus conjunctis, quum nullum per se sufficiat: Ut, luxuriosus est, qui victu delicatior est, cultu sumtuosior, in libidinem effusior. Ducitur a fine diverso, Rex est, qui in gubernando spectet Reipublicæ commodum, non suum: Tyrannus, qui ad suum privatum commodum gerit Principatum. Item per similitudinem, ut adolescentia est flos ætatis, senectus est occasus vitæ. Peccatum est mors animæ. A contrariis, damnum est lucro contrarium. Pater est, qui habet liberos. Filius est, qui habet parentem. Mortuus est, qui non vivit. Interdum enim alterum e contrariis est altero notius ac magis in confesso. Per analogiam, ut homo est minor mundus. A causis, dies est, sol supra terram: nox est, sol infra terram. Sonus, est duorum corporum collisio. Jam & ænigmata ambiunt in definitionum ordinem recipi: ut homo est animal, primum quadrupes, mox bipes, deinde tripes. Et ne formas omnes persequar, quæ infinitæ confingi possunt: est quæ laudis causa sumitur, ut lex est mens & animus & consilium, & sententia civitatis. Veluti quum Paulus dicit, *Fides est substantia rerum sperandarum, argumentum non apparentium*. Encomium fidei verius est quam Definitio. Laudaturus enim fidem, hoc elogio præparat auditorem. Tantam vim habet fides, ut per eam illa quoque, quæ nec ingenio, nec sensibus comprehendi possunt, certius credamus, quam si sensibus haberemus comperta, eaque speremus, quorum interim nullum apparet vestigium. Alioqui si voluisset definire fidem, dixisset, *Fides est habitus divinitus infusus, per quem sine ulla vacillatione credimus omnia, qua ad salutem æternam necessaria sunt*. Sic qui dixit, *Comœdia est humanæ vitæ speculum:* non definivit, sed elogio notavit quod illa habet eximium. Similiter qui diceret, *Aurum est pater adulatorum, curarum filius:* non definit, sed elogium dicit. Sumitur & a vituperio, qualis est illa Platonis, *Voluptas est esca malorum*. Sententia est definitionis speciem habens.

Sequuntur genus & species. Genus quidam malunt appellare totum, speciem formam. Genus est quod latius patet, & plures species sub se continet, de quibus prædicatur in eo quod quid est: ut percontanti quid est homo, apte respondetur, animal: & percontanti quid est justitia, recte respondetur, virtus. Nam animal sub se continet asinum, equum, aquilam, piscem & hominem. Virtus continet justitiam, liberalitatem, prudentiam, fortitudinem & temperantiam. Nihil autem vetat eamdem vocem ad superiora relatam esse speciem: ad inferiora, genus. Quemadmodum idem potest huic esse filius, illi pater. Exempli gratia, Animal si referatur ad substantiam corpoream, species est: si ad equum, asinum, hominem, &c. genus est. Ita virtus si referatur ad habitum, species est: si ad justitiam, prudentiam, fortitudinem, temperantiam, &c. genus est. Hæc vocantur ὑπάλληλα, quod aliis subsint, aliis præsint. Porro genus ultra quod progressus non est, genus generalissimum appellant: ut speciem extremam quæ in alias species dividi non potest, sed tantum in individua, speciem specialissimam appellant: quæcumque in medio sunt, ὑπάλληλα sunt. Ut si a corpore animato transcendas ad substantiam, ad genus generalissimum perveniſti, nisi mavis ad ens, quod accidentia quoque complectitur. Et si ab animali descendisti ad asinum, aut hominem, non est quo descendas ulterius, nisi ad hunc & illum asinum aut hominem. Homo autem ab homine non differt specie, sed numero sive modis individualibus. Ita si ab habitu transcendas ad qualitatem, ad summum genus perveniſti, nisi mavis ad accidens. Rursus, si descendas ad liberalitatem, ad sobrietatem, &c. non est quo descendas amplius, nisi ad hanc & illam. Sunt tamen in his quæ vocantur individua tam insignes differentiæ, ut dubites specie distinguantur an numero tantum, ut sunt asini cornuti, & equi prælongo collo, homines unico pede, sed prælato, *Sciopodes* dicuntur: aligeri, *monophthalmi*, auribus utrimque ad terram demissis. Quidam pro sermone stridorem habent, nec aliter fugiunt cæterorum hominum consortia quam feræ. Si dicas, ratio separat hominem a brutis? Jam dictum est & in brutis esse rationem, in aliis stupidiorem, in aliis evidentiorem. Eadem difficultas

Digitized by Google

cultas est in herbis & plantis & gemmis. Illud admonendum, apud Scriptores genus frequenter usurpari pro specie, interdum & pro differentia accidentali. Veluti quum distinguunt genera aquilarum, aut genus dicunt pro specie, si tamen ulla aquila ab aquila differt specie. Aut genus appellant accidentalem differentiam. Sic medici dividunt apium in varia genera. Et Virgilius dicit, *quod genus hoc hominum*, quum loquatur de moribus inhumanis. Genus igitur & species non hoc suapte natura significant, ad quod usurpant Dialectici, sed docendi gratia ad hanc significationem a Dialecticis sunt accommodata. Id quod necessario factum est in omnibus disciplinis: ut στάσις, apud Græcorum populum significat *seditionem*, apud Rhetores *caput causæ*, quod idem sonat apud Latinos Rhetores *constitutio*: quum alioqui constitutio sit lex aliquid præscribens auctoritate publica.

Differentia. Ad definitionem faciunt differentia & proprium, de quibus jam per occasionem dictum est. Differentia est forma substantialis, quæ addita generi constituit speciem, atque eamdem ab aliis speciebus distinguit. Ut rationale (sit hoc interim differentiæ loco) additum animali constituit hominem, distinguens eum ab aliis brutis. Eamdem vim habet proprium, quod perfectissima ratione proprium est, hoc est, quod convenit uni tantum speciei, & omnibus sub ea contentis, & semper: ut homini potestas sermonis. Nec obstant impedimenta, quæ præter naturam hominis sunt. Est proprii genus quod omnibus sub specie constitutis convenit, at non solis. Quemadmodum ignis proprium calfacere, sed calfaciunt & alia, ut motus, vinum & aromata. Ita nullus est ignis, qui non habeat lucem, sed non solus ignis lucet. Lucent enim in tenebris & gemmæ quædam, & insecta, ut lampyrides, & pisces nonnulli, & ligna quædam putrefacta. Jam sunt quædam propria non speciebus sive formis (nam M. Tullius horret speciebus & specierum dicere) sed nationibus, ut nigror in Æthiope, candor in Germanis, perfidia in Pœnis, militiæ studium in Caribus, soliditas in Phrygibus, lepos in Atticis, barbaries in his qui sunt ultra Silesiam. Item in personis, ut perjurium in lenone, blandities in meretrice. Denique sunt quædam singulorum hominum propria: ut in Catone severitas, in Hortensio comitas & elegantia. Sed de his supra dictum est. Valent enim ad argumenta probabilia. De propriis autem ac differentiis non eodem modo differunt Rhetores atque Dialectici. Etymologiæ, quam M. Tullius vult esse Definitionis genus, subjicit Conjugata, quod utrobique ex ipsa vocum affinitate ducitur argumentum: sed hoc interest, quod in Etymologia est expositio nominis, in Conjugatis ex similitudine ac derivatione vocum ducitur argumentum. Neuter locus videtur Fabio multum ad probationem habere momenti: ut si quis assiduum interpretetur divitem, quod dictus sit ab asse dando, aut Philosophum sapientiæ studiosum, notatio est. At si dicas, si ager compascuus est, licet compascere, conjugatio est: quoniam compascuus & compascere, voces sunt sibi cognatæ. Et si Philosophus est sapientiæ studiosus, nihil aliud est philosophari, quam sapientiæ dare operam.

Conjugata.

Divisio, Partitio. His adjungitur locus qui appellatur Divisio & Partitio. Hæc enim docendi gratia distinguunt, ut Divisio sit generis in formas, ut animal diducitur in hominem, avem, asinum & piscem. Nam genus hæc omnia in se complectens quasi totum quoddam, cui quæ subjecta sunt, veluti membra sunt. Unde & Cicero fatetur, species quas ipse maluit appellare formas, interdum & partes vocari. Partitio vero, quum totum, sive (ut quidam appellare malunt) integrum, diducitur in suas partes, velut in membra, tum in corporalibus, tum in iis quæ intellectu tantum præcipiuntur; ut, quum corpus hominis dividitur in caput, humeros, brachia, thoracem, ventrem, ilia, crura & pedes: aut domus in tectum, fundamentum, & parietes. Hæc sensu percipiuntur. Rationis sunt illa. Jus dividitur in legem, morem & æquitatem. Si Rempublicam dividas in Monarchiam, Democratiam, Oligarchiam & Aristocratiam, divisio erit, qua totum in formas diducitur. At si Rempublicam dividas in partes, Equestrem ordinem & Populum, partitio erit. In summa tamen omnis divisio aut est substantiæ in substantias, ut animalis in hominem, & cætera bruta: aut substantiæ in accidentia, ut animalium aliud bipes, aliud quadrupes, aliud pedibus carens: aut accidentis in substantias, ut si volatilia dividas, in aquilam, noctuam, & alias species. Aut accidentis in accidentia, ut eruditorum alius ex se doctus est, alius a Præceptoribus institutus.

Exordium Locus. Divisioni Fabius subjicit locum ab exordio, incremento, & summa, quod omnis res in hæc tria dividi possit, initium, progressum, & consummationem: velut in prælio jurgium est exordium, quod Juvenalis appellat *tubam rixæ*, incrementum cædes, summa strages. Ex initiis summa colligitur, ut, non possum totam prætextam sperare, quum exordium nullum videam. Rursus e summa colligitur exordium, ut, Syllam non sum fisse arma dominatus causa, argumentum est, deposita Dictatura. Similiter ex incremento ducitur rei ratio in utramque partem, ut quum quæritur, an ei cædes imputanda sit, a quo jurgium cœpit. Cædes enim incrementum est, medium inter exordium & summam. Verum hæc magis pertinent ad tractationem temporis, de quo jam dictum est, & eventus, de quo mox dicetur.

Similitudo. Similitudo, quam Græci vocant ὁμοίωσιν, quoniam non solum facit ad probationem, verum etiam plurimum lucis ac dignitatis adfert orationi, inter schemata quoque refertur a Rhetoribus. Cui subest fictio, analogia, exemplum & imago. Quamquam extremum hoc nihil facit ad probationem, sed tantum ad evidentiam & gravitatem orationis. Ὁμοίωσις erit; ut, gravissime peccant, qui fontem publicum, unde hauriunt omnes, veneno inficiunt: ita pessime merentur de Republica qui Principis animum pernicios consiliis depravant. Item: Quemadmodum in periculosa navigatione non ei committitur clavus qui opibus aut nobilitate præcellit, sed qui gubernandæ navis peritia cæteris præstantior est: ita non oportet Principatum tradere ei qui cæteris ditior sit aut genere clarior, sed qui prudentia & fide cæteros anteeat. Fictionis exemplum erit: ut stultus sit qui navim in qua vehitur, perforet, ita stulte faciunt qui patriæ moliuntur exitium, qua subversa nec ipsi possint esse incolumes. Hujus usus latissime patet, in similibus, exemplis & comparationibus: aptissima est concionanti, quod ex confessis ac manifestis ratiocinatur, & rem mire subjicit oculis. Si Christus visibilis adesset, quomodo revereremur illius præsentiam, qua religione terræ quam calcasset, figeremus oscula? At is nobis adest in sacris litteris, nobis loquitur, nos hortatur, & illic eum improbe contemnimus. Quis illo præsente auderet quidquam indecens vel loqui vel facere? At nunc illius oculis conspicua sunt omnia, & perinde quasi cæcus sit ac surdus, quod homine teste non auderemus, illo spectatore audemus. Si Christus in terris versaretur, quid est in rebus nostris quod illi non gaudentes impertiremur? Et ecce is tibi adest in proximo egente, & gravaris illi vestem aut panem porrigere. Quam abominandus tibi videretur, qui Christum in corpore apparentem, convitiis impeteret, aut colaphis cæderet. At hæc non vereris illi facere in membris ipsius. Quidquid injuriarum ingeris in proximum tuum, in Christum ingeris. Hic juvatur, hic læditur, quum ipse nec egeat ullius beneficio, nec ulli pateat injuriæ. An non hoc ipse manifesto profitetur in Euangelio: *Quod unicuilibet ex his minimis feciſtis, mihi feciſtis.* Christus est in cœlo; Quid refert? posteaquam ille non minus videt, audit, sentit quæ facis, quæ loqueris, quæ cogitas, quam si adstaret proximus. Si qua esset saga, quæ magicis artibus etiam illa sciret quæ gereres in occulto, nonne sollicite caveres ne quid admitteres quod maleficam in te irritaret? Et tanta securitate Deum contemnis, cujus conscientiam fallere non posses, etiamsi te in intima

Fictio.

terræ

terræ abderes. Videt ingeniosus lector, quam multa possent ad hanc rationem confingi.

Paragoge, Inductio. Erit autem Paragoge, si quis multis similibus sive veris sive confictis, in medium adductis, assensionem ejus, quicum agit, eliciat, ac deinde inferat id quod concessis simillimum est, quod genus argumentandi Socrati fuit familiarissimum. Exemplum erit: Si in tempestate esset e multis admovendus aliquis clavo, utrum admoveres genere proximum, aut formosiorem, aut opulentiorem, an gubernandæ navis peritissimum? Responderetur, peritissimum. Si periculoso morbo laborares, utrum committeres te medico formosiori aut ditiori aut propinquiori, an medendi peritissimo? Utique peritissimo. Si liberos instituendos haberes, utrum eligeres moderatorem genere proximum aut nobilissimum, an eruditione fideque præcellentem? Haud dubium quin instituendæ pueritiæ peritissimum. Si equos egregie pulcros & caros haberes, utrum eos curandos crederes, propinquitate aut nobilitate commendato, an curandi arte spectatiori? Utique spectatiori. Si domum ædificare velles, utrum eam locares nobiliori an fabricandi artem melius callenti? Nimirum, fabricandi doctiori. Hujusmodi similibus propositis, adderet id cujus gratia id adhibuit. Stulte igitur faciunt, qui in eligendo Magistratu, magis spectant opes, claritatem, aut propinquitatem, quam administrandæ Reipublicæ peritiam cum fide conjunctam. Eamdem vim obtinent ficta similia: ut, si quis navim perforet in qua vehitur, nonne videatur insanus? Si quis domum convellat, cujus ruina sit ipse quoque periturus, nonne demens habeatur? Cæteris item ad hunc modum confictis inferat. Dementes igitur qui, quo quosdam ulciscantur, patriæ exitium moliuntur, quæ nisi sit incolumis, ipsi incolumes esse non possunt. Idem tamen efficiet una similitudo quod plures, modo quadret. Hac arte Nathan illexit Davidem, ut adversus seipsum pronuntiaret, proposito simili de paupere & ovicula abducta. Simile quiddam narratur accidisse apud Zelandos. Taurus Prætoris occiderat vaccam rustici cujusdam. Is adiit Prætorem, ac precatus pauca dicendi veniam, ea permissa dixit, *Meus taurus transiliit fossas, & occidit vaccam tuam, quid juris?* Prætor nihil metuens insidiarum, *Solves*, inquit, *hoc jus est.* Mox rusticus, *Domine Prætor, licetne pauca?* (nam illic mulcta præsto est, si quis in judicio loquatur, non præfatus veniam. Id factum est ne ex multiloquio vel rixa nascatur, vel tempus supervacuis teratur) Concessa igitur dicendi venia, *Lapsus sum*, inquit, *lingua: volebam dicere, Tuus taurus occidit vaccam meam.* Hic Prætor commotior, *Isthæc*, inquit, *alia res est.* Tum rusticus impetrata dicendi venia, *Imo*, inquit, *eadem res est, Et recte pronunciasti.* Exempla idem efficiunt quod Similia, nec quidquam interest, nisi quod hæc sumuntur a factis cum auctoritate. Ut, quemadmodum equus si paulatim exerceas, redditur ad ferendos summos labores tolerantior: ita corpus hominis si per gradus adsuescat majoribus, tolerat quæ alius non auderet attingere. Simile est. Exemplum erit Milo Crotoniates, qui singulis diebus ad aliquod stadia gestando vitulum, eumdem post taurum factum ad tantumdem spatii facile gestavit. Et fictio locum habet in Exemplis, quemadmodum & in Similibus. Veluti si fingamus aliqua similia facta a Milone, aut ab alio quopiam. Ad Exemplorum genus pertinere videntur multa, quæ sumuntur a brutis & inanimis. Ut, Elephanti non coeunt nisi in semotissimis locis, & forte intervenientem occidunt. Quanto magis decet in congressu conjugum, tametsi licito, multum adhibere pudoris. Et Delphini minores non sinunt vagari incomitatos, quanto magis oportet hominem liberis suis adhuc teneris adhibere Pædagogum. Et unaquæque arbor alit quod genuit, decet igitur & matres suo lacte nutrire filios suos.

Exempla. *Exempla a brutis.*

Analogia. Analogia vix distinguitur a Similitudine. Ut, quæ ratio est ternionis ad dyadem, eadem ratio est senarii ad quaternarium. Hic analogia est: an similitudo dici possit, nescio. Id quod oculus est in corpore, Princeps est in Republica. Par est igitur ut quemadmodum oculus prospicit toti corpori, ita Princeps consulat Reipublicæ universæ. Hic fortassis utrumque videbitur, & analogia & similitudo. Jam & illud commune est similibus & exemplis, quod sumuntur aut ex pari, aut ex minore, aut ex majori. A pari videtur quod adfert Cicero: *Si tutor fidem præstare debet, si socius, si cui mandaveris, si qui fiduciam acceperit, debet etiam procurator.* Nam omnes in hoc videntur pares, quod fiduciarii sint. Quid autem sit fiduciam accipere, ne quem hoc remoretur, Boetius exponit, *Si quis dubio tempore amico potentiori fundum mancipet, ut eum amoto periculo remancipet, cui mancipatur fundus, fiduciam accipere dicitur.* Sed ambigat interdum aliquis, quid sit majus aut minus. Majus est gubernare regnum, quam domum. Illud igitur qui potest, & hoc poterit. Rursus, majus est regere civitatem quam navim: & tamen non quisquis civitatem gubernat, poterit & navim gubernare. Et majus est callere Philosophiam, quam sutoriam: nec tamen statim hanc præstare poterit, qui illam potest. Nec semper oportet argumentari per posse. Consequens est, ut si nauta arte & cura regit navem, multo magis oporteat Principem consilio & vigilantia moderari Rempublicam. Item, majus videtur quod Deus facile gubernat universum mundum, quam si quis regat civitatem: nec tamen consequens est, hominem facilius præstare quod minus est. Oportet enim & in personis & in rebus esse analogiam. Si Semiramis exstruxit ac rexit Babylonem, consequens est, & virum idem posse. At non consequitur: si mulier parit, idcirco & vir. Jam accessione negationis quod majus erat fit minus, & contra. Nec enim consequens est eum non posse gubernare domum, qui non potest Rempublicam. Sed qui nescit regere domum suam, multo minus sciet Rempublicam. Sic argumentatur Paulus, *Qui domui suæ præesse nescit, quomodo providebit Ecclesiæ Dei?* Illud igitur in genere majus est, quod juxta sensum communem probabilius est adesse. Itaque Deum sine negotio gubernare mundum, minus est eo quod est Principem facile moderari Rempublicam. Porro quum sic argumentamur, mundum Deus regit providentia: igitur Princeps debet providentia regere civitatem, ab exemplo verius quam a simili colligimus. De exemplis suo dicetur loco.

Par, impar. *Etymologia.*

Argumentatio quæ fit per similia, dissolvitur per dissimilia. Ea Marco Tullio Differentia dicitur. Fallit enim sæpenumero similitudo; velut, Quemadmodum argentum vetus præferendum est novo, ita amici veteres spectatique pluris habendi sunt quam novi. Simile est. Dissimile illud, Non ut domus aut vestis nova melior est vetere, ita amicus novus præferendus est veteri. Similia videntur, servire, & servum esse, quum multum intersit discriminis. Nam addicti ad tempus servitutem serviunt, & tamen in eos non convenit jus quod in servos proditum est. Ciceronis exemplum hoc est, *Non quemadmodum quod mulieri debeas, recte ipsi mulieri sine tutore auctore solvas: ita quod pupillo aut pupillæ debeas, recte possis eodem modo solvere.* Hic similitudinis species est, quod mulier & pupillus æque sub tutela sunt, ut idem jus videatur cum utroque agendi: sed interest, quod mulieres olim sub perpetua tutela tenebantur, pupilli non nisi ad certum tempus, & pupillis non permittitur quidquam agere sine auctoritate tutorum, quod per ætatem nondum idonei sint ad expendendum quid expediat rei familiari, quod mulier adulta potest. Itaque dissimilitudo magis convenit refutanti, quam probanti. In Exemplis igitur pariter, atque in Similibus videndum est, ne falsa specie vel fallamus vel fallamur. Si patres carnis eruditores habuimus & reverebamur eos, multo magis obtemperabimus Patri Spirituum & vivemus. Recte adhibita est similitudo. Utrumque Dei præceptum est, obedire parentibus & obedire Deo. At si quis ad hunc colligat modum: Præceptores, animorum quodammodo sunt parentes: quod si carnis genitori fas non est

Differentia. *Dissimile.*

filiam

Digitized by Google

filiam ſuam uxorem ducere, multo minus licet præceptori diſcipulam ducere: Vides fallere ſimilitudinem. Et tamen ex hac natæ ſunt tot perplexæ conſtitutiones de affinitate ſpirituali, quum tale nihil vetuerit Deus. Maritus qui uxorem catechiſmo convertit ad Chriſtum, illi quodammodo pater eſt, & tamen ſine ſcelere dormit cum illa. Qui ſic ratiocinatur: Quoniam anima partibus infinitis præſtantior eſt corpore, magis metuendum eſt peccatum quod mortem adfert animæ, quam peſtilentia quæ corpori mortem minatur, is recte colligit. Verum qui hoc pacto: Si mors corporalis liberat alterum conjugum a vinculo matrimonii, multo magis mors ſpiritualis, an recte colligat neſcio. Prius illud evidenter docet Scriptura, hoc poſterius nequaquam. Jam ſi ſpiritualem mortem interpretamur mortificationem affectuum mundanorum, valde metuo ne perpauci ſint, qui hac mente Monachorum profiteantur inſtitutum. Sin ipſam profeſſionem accipimus pro mortificatione, hæc, nimirum, eſt omnium Chriſtianorum communis: & tamen ſi duo conjugati baptiſmum accipiant, neuter fit liber ad novandum matrimonium, quum juxta ſimilitudinem uterque alterius ſpirituali morte debeat eſſe liber. Quod ſi dicamus mortuos non contrahere matrimonium, incidimus in hæreſim, quæ inter Chriſtianos damnat omne conjugium. Præterea, ſi quis ita colligat: ut ei cui cor vulneratum eſt fruſtra adhibetur remedium, quoniam malum eſt inſanabile, ita qui mentem habet capitali culpa ſauciam, non eſt vocandus ad pœnitentiam, mortuo enim fruſtra adhibetur medicina: perperam ratiocinetur a ſimili. Sed de his incidet alias plura dicendi locus. Illud animadverti in quibuſdam Scholis pleroſque argumentari a ſimilitudine, quum in ſeriis argumentationibus parum efficax ſit collatio. Id primum inde, ſuſpicor, natum, ut, quoniam in ſolennibus Theologorum diſputationibus invitantur & Jureconſulti & Medici, aliquid adſpergeretur, quod & diverſæ profeſſionis auditores agnoſcerent.

Nunc quod inſtitui perſequar, quædam non ſolum diſſimilia ſunt in aliqua parte, verum etiam contraria & inter ſe pugnantia. At hæc in genere Ariſtoteles appellat ἀντικείμενα, quæ rectius dixeris *oppoſita*. Variis enim modis aliquid alteri opponitur ſive adverſatur. Eſt oppoſitorum genus quæ contraria dicuntur. Et horum quædam ſic inter ſe pugnant, ut nihil admittant medium, velut luxus, & frugalitas, ſanitas & morbus, integritas & debilitas, diligentia & ſocordia. Alia ut recipiant medium, ut albus & niger: neque enim ut qui ſtultus non eſt, conſequitur, eſſe ſapientem, ita qui niger non eſt, conſequitur eſſe album. Poteſt enim eſſe rubidus, pallidus, aut croceus. Utrumque eſt eorum quæ ſub eodem genere continentur, ut ſapientia & ſtultitia ſub habitu, album & nigrum ſub colore: mutato enim genere ſolvitur contrarietas. Velut, ſi de voce aut ſono loquaris, acuta & gravis contraria ſunt: ſi de gladiis, aut ſimilibus, acutum & obtuſum contraria ſunt. Sunt rurſus quæ contraria videntur, quum non ſint, ut amicis benefacere, inimicis male, videntur inter ſe pugnare, quum utrumque conveniat in bonum virum: ſed amicis benefacere & amicis malefacere revera contraria ſunt. Quædam ſibi adverſantur per privationem habitus, unde & στερητικὰ vocantur. Qualia ſunt videns & cæcus, audiens & ſurdus, vivus & mortuus, lux & tenebræ, & ſi Marco Tullio credimus, omnia quæ habent particulam privativam, qualis eſt ἀ Græcis: *in*, Latinis: ut ἔμπειρος *peritus*, ἄπειρος *imperitus*, & humanus inhumanus. Alia per relationem, ut pater & filius, dominus & ſervus, duplum & ſimplum: debitor, creditor, conducere, locare. Rurſus alia per contradictionem, quæ Tullius appellat ajentia & negantia, Dies eſt, non eſt: videns, non videns. Inter hæc irreconciliabile bellum eſt. Eoque Marcus Tullius appellat valde contraria. Reperias enim quod neque ſapiens neque ſtultum appelles, item neque mortuum neque vivum, neque patrem neque filium: nihil autem reperias, quod non aut vivum ſit, aut non vivum: album aut non album. Sequitur locus triplex, ab adjunctis, antecedentibus & conſequentibus juxta triplicem temporis differentiam. Quoniam autem de argumentis quæ a tempore ducuntur, ſatis dictum eſt, inter ea quæ accidunt rei, non eſt conſilium illis repetendis onerare lectorem. Sequuntur repugnantia, quæ ſic diſtinguuntur a contrariis, quod ex illis conſequantur: velut contraria, vel contradictoria potius ſunt, recte accipere, & non recte accipere: ex horum tamen priore conſequitur, non poſſe ab invito auferri: ex poſteriore, poſſe auferri. Quod autem teſtamento acceptum eſt, recte acceptum eſt, non poteſt igitur ab invito auferri. Quidam repugnantibus adjungunt conſequentia, ſive, ut quidam appellant plerumque, contingentia: ut repugnans ſit, ſi mater eſt non odit filium, quod præter communem naturam ſit matrem odiſſe filium, quemadmodum præter naturam ac morem ſervilem eſt, ſervos ex animo bene velle dominis. Conſequens vero, Qui amat non lædit ſciens. Nam hoc exemplum adfert Fabius, quum ſit ex repugnantibus, quod genus eſt illud, Quod quis non habuit, non perdidit. A conſequentibus erit, Si noverca eſt, male vult privigno. Verum hic locus unus eſt, negatio addita mutat titulum.

Sequuntur Cauſæ efficientes, & Effecta. Ex quibuſdam neceſſaria argumentatio eſt, ex quibuſdam probabilis tantum. Si ſol eſt ſupra terram, neceſſario ſequitur eſſe diem. Si dies eſt, neceſſario conſequitur eſſe ſolem ſupra terram. Et ubicumque corpus eſt in lumine, ibi umbra eſt: & ubicumque umbra eſt, ibi corpus eſt in lumine. Rurſus ſenectus adfert prudentiam, at non ſtatim prudens quiſquis ſenex eſt, neque ſenex quiſquis prudens eſt. Hic locus cognatus eſt ei qui dicitur ex conſequentibus. Ariſtoteles refert locum a generatione, quem Boetius putat eumdem cum cauſa efficiente. Jam quum argumentamur, cujus generatio bona, ejus corruptio mala eſt, a contrariis argumentamur verius quam a cauſis. Themiſtius hoc loco inſerit cauſam materialem, formalem & finalem. De finali jam nobis dictum eſt inter circumſtantias perſonæ. Si quid de formali dicendum eſt, continetur in his quæ diximus de definitione & differentiis ſubſtantialibus. Materia eſt ex qua fit aliquid, aut circa quod verſatur aliquid: ut ex argilla fit vas, ex puero rudi fit Philoſophus. Et circa honeſtum & inhoneſtum verſatur Philoſophia, & circa Reipublicæ gubernationem verſatur Politica. Fit autem fere ut quæque res reſipiat id unde confecta eſt, ut olla lutum, homo terram: & alimonia mutat ingenium, & decet ut illi quiſque reſpondeat circa quod verſatur ipſius profeſſio. Quidam Eventa ſeparant ab Effectis, quum illa etiam ſub conſequentibus & antecedentibus comprehendi poſſint. Ut Scipionem fuiſſe meliorem ducem quam fuit Annibal, argumentum eſt quod Annibalem devicerit. Et peritus nauclerus habetur, qui numquam fecit naufragium. Et pro malo medico habetur, ſub cujus curatione multi perierunt: & falſo delatum fuiſſe Catonem, quem ajunt quadragies dixiſſe cauſam, arguit quod ſemper fuit abſolutus. Cauſæ affinis eſt Occaſio: atque ut factum imputatur ei qui cauſam dedit, ita frequenter imputatur ei qui prudens magnam occaſionem dedit. Nec immerito dubitatur, uter gravius peccarit, qui perſuaſit facinus, aut qui peregit. Sic multi mariti præter æquum moliuntur divortium cum uxore, quum ipſi vel adulteriis ſuis vel intemperantibus conviviis huc veluti ſollicitarint uxorem. Hic oritur inexplicabilis quæſtio, quomodo nec præſcientia nec voluntas Dei adigat hominem ad peccandi neceſſitatem, ut quidquam malorum ipſi poſſit imputari. His adjicitur comparatio, quæ fit ex pari, majore, & minore: ea, ut dictum eſt, præcipue locum habet in ſimilibus & exemplis, de quibus jam nonnulla dicta ſunt nobis, & poſtea plura dicentur. Quamquam ea latius etiam patet, velut in conjecturis. Si quis audet fallere patrem, tanto magis audebit

Oppoſita. Contraria. *Privativa.* *Relativa.* *Contradictoria.* *Adjuncta.* *Repugnantia.* *Communiter accidentia.* *Causa efficiens.* *Eventa.* *Occaſio.* *Comparatio.*

Digitized by Google

bit & cæteros. Qui facit ſacrilegium, faciet & furtum. Qui non veretur committere furtum, non verebitur abjurare furtum. Hæc ex majori. Et ex minore illud, Qui facile ac palam mentitur, pejerabit. Non perinde urget argumentum a minore, ſed adfert tamen aliquam probabilitatem, quod *nemo repente turpiſſimus fit*, ut ait Satyricus, ſed a levioribus vitiis homines proficiunt ad graviora, quemadmodum facile ac temere jurando, diſcimus pejerare. Ex pari erit. Qui ob reum judicandum pecuniam accepit, & ob dicendum falſum teſtimonium accipiet. Conducit & ad juris confirmationem, quæ pertinet ad ſtatum qualitatis. Ex majore: Si adulterum licet occidere, licet & loris cædere; Si furem nocturnum occidere licet, quid ni latronem? Ex pari: Quæ pœna adverſus interfectorem patris juſta eſt, eadem adverſus matris. Hæc tractatio pertinet ad ſyllogiſmum. In ſtatibus enim ratiocinatio vocatur, quum de re quam agimus nulla certa lex prodita eſt, ſed ratiocinando ex aliis legibus probationem arceſſimus. Cæterum, idem erit uſus in his, de quibus Scriptura nihil expreſſit. Poſtremo valet & in definitione & qualitate: Si corporis robur bonum non eſt, minus ſanitas. Si furtum ſcelus, magis ſacrilegium. Horum prius ex majore, poſterius ex minore. Ex pari: ſi abſtinentia virtus, & continentia. Supereſt ut omnium catalogo propoſito per ſingulos recurramus, adjicientes ſi quid peculiarius ad Eccleſiaſten pertinebit.

Sunt igitur in ſumma hi loci:

Inartificiales,	Præjudicia
	Rumores
	Tormenta
	Tabulæ
	Jusjurandum
	Teſtimonia
	Divinatio
	Oracula

Quibus nihil addendum, arbitror, quod mihi videar ſatis indicaſſe, quis hinc uſus eſſe poſſit Eccleſiaſtæ. De ſignis quæ media ſunt, nonnihil attigimus. De Exemplis, ſuo loco dicetur.

Perſonæ,	Genus
	Natio
	Patria
	Sexus
	Ætas
	Educatio
	Habitus corporis
	Fortuna
	Conditio
	Animi natura
	Studia
	Adfectatio
Inter artificiales locos ſunt accidentia.	Antefacta &
	Antedicta
	Commotio
	Nomen.
Rei,	Cauſa
	Locus
	Tempus trifariam conſideratum
	Caſus
	Facultas
	Inſtrumentum
	Modus

Nec his opus eſt quidquam addere.

Subjiciam locos, quos ex Ariſtotele decerpſit M. Tullius ac Themiſtius. Sunt hi:

Definitio	Etymologia
Deſcriptio	Conjugata
Genus	Pugnantia
Species	Oppoſita
Differentia	Contraria
Proprium	Privativa
Diviſio	Relativa
Partitio	Contradictoria
Inductio	Repugnantia
Fictio	Conſequentia
Exordium	Caſus ſive Eventa
Incrementum	Cauſæ
Summa	Effecta
Similia	Generatio
Exempla	Corruptio
Diſſimilia	Comparatio

Per horum ſeriem quanta poterimus celeritate recurrentes, ſi quid ſeſe offeret, ad Concionatoris uſum accommodabimus, ſi prius illud admonuerimus, locorum obſervationem non tantum valere ad probationes, verum etiam ad docendum. Porro docendi verbum bifariam accipitur, ut ante dicere cœperam. Nam docet qui probat argumentis, quæ prima eſt Oratoris virtus; & docet qui tradit artis rei cujuſpiam abſolutam cognitionem, veluti qui laudat agricolandi ſtudium, docet argumentis: & qui tradit rationem colendi agros, aut qui præcipit de officiis juſtitiæ, docet, ſed alio modo. Ille docet ut perſuadeat: hic, ut intelligas. Ad utrumque dicendi genus confert locorum cognitio. De poſteriore paucis obiter dicemus, mox ad alterum redituri.

Definitionis tractatio. In hac ratione primas tenet Definitio, cum iis quæ illi ſunt affinia, Deſcriptione, Etymologia & Notatione, quæ vocem minus notam, exponit notiore. *Docendi ratio.* Primus enim docilitatis gradus eſt, ſcire quid ſit illud de quo ſermo futurus eſt, & quo nomine proprie vocetur; verbi cauſa: Qui præcepturus eſt de temperantia, primum definitione explicat quid ſit temperantia. Quod ſi vox eſt variæ ſignificationis, aut obſcurior, aut varie uſurpata, aut ſimilium nominum vicinia ambigua, obſcuritas explicatione tollenda eſt: cætera incommoda, diſtinctione ſunt amovenda. Qui profitentur Geographiam, diſtinguunt eam a Coſmographia. Quale ſit Euangelium, in ore habent omnes: at quid ſit Euangelium, non omnibus perinde notum eſt. Dein apud Græcos varie uſurpatur Euangelium. Interdum pro præmio, quod datur lætæ nuncianti, interdum pro monumento in lætæ rei memoriam erecto. Ab his igitur diſtinguendum eſt, & indicandum quid nobis proprie ſit Euangelium, Promiſſio vitæ æternæ per fidem in Chriſtum Jeſum. Atque hic protinus exſiſtit diſtinctio Euangelii a Lege vetere. Similiter Symbolum Apoſtolorum nemo non loquitur, verum non omnes intelligunt quot modis hæc vox uſurpetur, & quid nobis proprie ſonet Symbolum. Item Euchariſtiam omnes dicimus, ſed tantum Græce periti norunt quid ſonet Euchariſtia. Proinde videmus Ariſtotelem omnium Philoſophorum διδακτικώτατον cum ubique, tum præcipue in Moralibus, fuiſſe diligentiſſimum in explicandis ac diſtinguendis rerum vocabulis. De quibus niſi conveniat, cæca eſt diſputatio, ac propemodum quod dici ſolet, *Andabatarum pugna*. Expedit interdum ejuſdem rei diverſa explicare nomina, quod aliud ſit alio ſignificantius: velut uſura, nobis ab utendo dicitur, & ad alias quoque res accommodatur, quibus ad tempus utimur, quum aliud ſonet uſura quum vetamur proximo dare ad uſuram. Ea Græcis τόκος dicitur, id eſt, partus, quod pecunia mutuo data, pariat lucrum ei qui dedit. Fœnus autem dicitur a ferendo, quæ vox magis quadrat in terram, quæ plus reddit in meſſe, quam acceperat in ſemente. Conſimilem in modum encænia, non perinde a multis intelligitur ac dedicatio: Græca vox dicta eſt ab innovando ſive initiando: Latina dicitur hinc, quod res aliqua toto jure deſtinatur in certum uſum: quemadmodum nos, dum in baptiſmo initiamur & innovamur, utique dedicamur Chriſto & ejus cultui.

Hinc

Hinc translata vox ad consecrationem templorum, qua cultui Divino dicantur. Cæterum, quum Baptismum dicimus, Græca vox notior est Latina, tinctura. Utraque vox ambigua est, ad lotionem sive mersionem & colorem. Unde Græcis herba quædam dicitur ἄβαπτον, quod in eam non hæreat humor aquæ, si vi immergatur: at quum dicunt, βάμμα καρδονικὸν, de colore sentiunt, unde & bis tincta δίβαφα vocant. Utraque nominis ratio congruit in eos qui renascuntur lavacro. Siquidem mersione abluuntur a peccatis, & consepeliuntur cum Christo, revicturi in vitæ novitatem: & qui prius erant Æthiopes nigri criminibus, exuunt veterem hominem, & Christum induentes candido agni vellere amiciuntur. Ergo per Etymologiam, Notationem, Descriptionem ac Definitionem cognoscitur ratio nominis, quid proprie declaret in præsenti argumento, & quomodo differat a finitimis, & cui generi subsit, & quam habeat formam qua a genere ad certam speciem arctatur, quid habeat proprium. Per Divisionem autem cognoscitur quas sub se contineat species, & quibus notis differat species a specie, quibus accidentibus eadem species differat a se ipsa, aut individuum ab individuo. Neque parum lucis adferunt admota contraria. Fit enim sæpenumero, ut alterum contrarium sit altero notius. Veluti malignus est contrarium candido, si de animi rebus loquaris: si de rebus externis, candidum nigro opponitur: at in liquoribus, acri contrarium est lene, dulci amarum, blando austerum: in rebus animi, lene opponitur iracundo. Interim una vox utrimque contrario contingitur, ut frugalitati contraria sunt, luxus & sordes, liberalitati profusio & avaritia.

Divisionis tractatio.

Verum ne singulis hunc in modum commemorandis fiam prolixior, in uno exemplo demonstrabo quot in eamdem sententiam incidant loci, qui sapienti ministrent occasionem ut fiat sapientior. Sumatur in hoc Baptismus, cujus si requiras genus, est primum e septem novæ legis Sacramentis. Si quæris genus adstrictius, est de numero eorum Sacramentorum, quæ semel rite collata non possunt iterari. Hujus sit differentia: Vis per fidem in Christum gratis abluendi omnia peccata cujuscumque generis. Proprium videri poterat, quod est initerabile, nisi recentiores Theologi voluissent hoc & aliis quibusdam esse commune, in quibus constituunt characterem indelebilem, velut in Confirmatione, Unctione suprema, & Ordine: arrepta occasione ex Augustini verbis, an recte intellectis, nunc non disputo. De nominis interpretatione duplici jam diximus. Ex genere, differentia, & proprio, constituitur Definitio. Dividitur autem juxta accidentia in tres species, in Baptismum sanguinis, fluminis, & flaminis. Quamquam potest & aliter dividi secundum accidens, ut sit unus qui datur morientibus, quos olim per jocum Clinicos vocabant: in adspersionem, unde & adspersi vulgo dicebantur potius quam baptizati, in Baptismum infantium & adultorum. Si causas excutias, finis est vita æterna. Materia est aqua & verbum, nisi mavis hæc instrumenta vocare. Materia in quam agit vis Sacramenti, est anima hominis: forma, est actus sancti Spiritus. Efficiens, est sacra Trinitas. Nam Sacerdos aut alius baptizans nihil aliud est quam instrumentum vivum, sive minister. Effectum, est innocentia gratis data per fidem, sive homo renatus. Exordium est, perceptio elementorum fidei: incrementum, perceptio reconditioris doctrinæ. Summa est, perfectio in Euangelica pietate. Ex antecedentibus est pœnitentia vitæ prioris, ex adjunctis sive continentibus plena fiducia de promissis Christi. Ex consequentibus, vitæ innocentis progressus. Generatio & corruptio est, quia mositur vetus homo, exsurgit novus. Similitudo est, quemadmodum in mari rubro perierunt Deo rebelles, & incolumes evaserunt Hebræi: ita in Baptismo peccator occiditur, & exsistit innocens. Dissimilitudo est, Non ut in Baptismo gratis citra confessionem, etiam si non adsit contritio, remittuntur omnia peccata, etiam originis: ita per Sacramentum Pœnitentiæ sine contritionis nitro, & lacrymis abolentur omnia commissa. Possunt autem ad eamdem rem multa similia ac dissimilia accommodari. Analogia fuerit, quod in veteri lege præstitit infantibus Circumcisio, hoc in nova præstat Baptismus. Comparatio, utrum res efficacior, Baptismus nobis, an Circumcisio Judæis? Et an idem possit Pœnitentiæ Sacramentum quod Baptismi? Et an professio vitæ Monasticæ æquet aut superet Baptismum? Consequentia sunt, levius amare terrena, vehementius adspirare ad cœlestia, & hujus generis cætera; Repugnantia sunt, militare mundo & servire Satanæ cum qui Christo Imperatori dedit nomen. A casu sive eventu ita duci poterit argumentum, Baptismum non esse rem simpliciter humanam illud arguit, quod tanto studio ab universis nationibus jam olim expetitur, quodque hujus summos etiam Monarchas non pudet esse candidatos. Comparationes innumeræ possunt adduci. Si miles ob exiguum compendium Imperatoris jussa facit, usque ad vitæ jacturam, quanto magis oportet obtemperare Christo Duci nostro, qui pro brevi levique militia promittit vitam æternam in cœlis. Conjugata erunt, Si quis per Baptismum fit miles Christi, æquum est sub illius signis bona fide militare. Contrarium est, servum esse Satanæ: rem magnam præstat Baptismus, qui nos ex hac servitute restituit in libertatem filiorum Dei. Privationis erit: sed detestanda res est animus sceleribus maculatus, expetendus est Baptismus, qui creat in nobis animum immaculatum. Contradictio fuerit, Si filius Dei est quisquis cum fide baptizatus est: filius Dei non est, quicumque baptizatus non est. Relatio fuerit: baptizatus si recte Patrem appellat Deum, par est ut illi præstet obsequentem filium. Aut si Dei filius es factus, abnegandus est ille pater impiorum. Arbitror, me in uno exemplo locos fere omnes indicasse.

Loci complures circa rem eamdem.

Verum his contentus non est qui docet, sed omni ex parte accersit quæ juvant rei cognitionem. Velut a tempore antecedenti, quibus modis deceat hominem ad Baptismum præparari; A præsenti, qua reverentia, quibusque ritibus Sacerdotes hoc oporteat administrare Sacramentum, cum qua Religione deceat Catechumenum suscipere. Mox ad ea veniendum quæ servant & augent Baptismi gratiam. Contra, quæ vitiant, aut irritam faciunt: & hic aperit se campus de Baptismatibus inefficacibus aut improbatis. Quod genus erant Baptismi Gentium, quæ noctem, ut ait ille, flumine purgabant. Item de lotionibus Pharisæorum, qui a foro reversi lavabant corpus, domi subinde calices & æramenta proluebant. Habent & hodie Judæi sua Baptismata Sabbataria. Hic incidit locus de Baptismo Joannis, quid præstiterit; Item de Baptismis non rite peractis, de Baptismis Hæreticorum, rursum de Anabaptismis, qua peste nunc turbatur Ecclesia, deque quorumdam opinione, qui putant Baptismum non esse necessarium ad salutem, tantum esse signum honorificum adoptionis. Item an fides aliena sufficiat infantibus ad salutem. Dicendum interim & de officio Susceptorum, & unde hic mos ad nostram ætatem devenerit. Adhæc, de vitiis ministrantium Baptismi sacramentum, de vitiis ac negligentia Susceptorum, de culpa eorum qui male vivendo Baptismi gratiam sibi vertunt in augmentum damnationis, aut qui ficte & absque fide Baptismum accipiunt, tum his malis quod sit remedium. Adducet Baptismum internum & externum, quæ ratio locum habet fere in omnibus quæ tractat Ecclesiastes. Quo quidque reconditius est, hoc præstantius est & efficacius. Velut in homine præstantior est anima quam corpus, & ut quæque vis animæ maxime semota est a sensibus externis, hoc est excellentior. In externis crassissimus sensus est tactus, præstantiores sunt auditus & visus. Internorum maxime divinus est intellectus sive mens, quod a materia corporis sit purissima. In universo nihil est ipso Deo retrusius minusque sensibus expositum, quum nihil majus aut melius. Est quædam docendi ratio per gradus incedens ab extremis usque rei primordiis repetitos. Veluti de religione cultuque

Docendi ratio.

Digitized by Google

Numinis dicturus, illinc exordiri poterit, quod adeo secundum naturam est Religio, ut hujus manifesta vestigia deprehendantur & in brutis animantibus, velut in Elephantis; nec ulla reperta sit natio tam immanis & effera, quæ non aliqua religione commoveretur. Priscus cultus qualis fuerit, declarat Genesis, commemorans sacrificium Abelis & Caini. Superstitio gentium, quoniam veri Dei notitiam non habebant, in varios ritus degeneravit, quosdam etiam prodigiosæ absurditatis: a quibus ut populum Israeliticum revocaret Moses, certas colendi Dei cæremonias præscripsit, primum in tabernaculo, donec Hierosolymis exstrueretur magnificum illud Templum, cujus religio quoniam umbris constabat, ad coruscantem Euangelicæ pietatis lucem paulatim cessit. Quamquam autem immobilis est Euangelica veritas, tamen in ritibus progressu temporum multa novata sunt, nonnulla etiam pro nationum diversitate. Nam in hodiernum usque diem alius est cultus apud Græcos, alius apud Indos, alius apud Romanos: per hujusmodi gradus decurret qui totam rei naturam volet ob oculos ponere. Itidem de Confessione dicet, qualis fuerit sub lege naturæ, qualis inter Gentes. Nam apud eas quoque ab initiandis exigebatur criminum confessio. Qualis sub lege Mosaica, qualis in primordiis Ecclesiæ subolescentis, qualis hodie. Hæc aliaque permulta considerat, qui docendi munus suscipit. Quamquam autem hoc doctrinæ genus magis usui est iis qui scribunt libros, aut in Scholis profitentur, tamen profuerit Ecclesiasten in hoc quoque exercitatum esse, etiamsi non utatur: incidit tamen aliquoties ut utatur, velut quum explicandum est populo quid sit usura, & qui contractus ad usuræ speciem accedant. Frequentius autem incidit iis qui argumentum aliquod perpetuo tenore exponunt, veluti Decalogum aut Symbolum Apostolorum. Huic dicendum quid sit Ecclesia, & quot modis accipiatur. Quid fides, atque item de cæteris. Similiter quum tractabit de conjugio, de votis, de jurejurando, & illa proferentur ex quibus initiis hæc nata sint, & quæ his finitima, aut contraria sint, aut conducibilia aut noxia, quemadmodum medici, quum de bona valetudine differunt, non sat habent docere, quid sit bona valetudo, sed quibus rebus ea vel servetur vel vitietur. Aristotelicum est, primum rei summam & quasi capita deponere, dein per eadem vestigia recurrendo ad singulas partes quæ sunt exactioris scientiæ adjungere, exemplo artificum, qui prima manu deformant rude statuæ simulacrum, mox ad singula membra redeunt iterum atque iterum, donec summam imponunt manum.

Recursus per loca.

His igitur breviter expeditis, recurro ad seriem locorum. De definitione, quæ Theologis cum primis est necessaria, item de genere & specie, differentia, proprio, satis opinor dictum, sane quod ad Ecclesiasten attinet. Nam definitionem converti cum voce definita tum in tribuendo tum in removendo, quemadmodum differentiam & proprium cum specie, nemo puerorum nescit. Genus autem vere prædicari de partibus singulis, & quidquid sub his comprehenditur, non contra. Ut, quidquid est homo, idem est animal: at non statim quod est animal, idem est homo. Hæc ratio vertitur in diversum in removendo: ut, quidquid non est animal, homo non est: at non statim quod homo non est, animal non est. Præterea de quocumque prædicatur genus proximum, de eodem prædicantur & superiora: ut, quidquid est justitia, idem est virtus, habitus & qualitas. Hic cavendum ne nobis imponat homonymia & polysemia. Quum dicimus candidam vestem & candidum animum, prius candidum, proximum genus habet colorem, posterius habitum. Utrumque tamen continetur sub genere qualitatis. Similiter quum dicimus, canem marinum, & canem terrestrem, & canem pro sidere. Priores duæ voces differunt specie, quum in animali conveniant; tertia, nec cum pisce convenit, nec cum animali latrabili. Tantum est substantia corporea, quamquam non defuerunt qui stellas judicarunt esse animalia. Et haud scio, an omnia diversi generis sint quæ de Deo & rebus conditis prædicantur, veluti quum Deus dicitur, pœnitere, odisse, amare, irasci, misereri. Similiter varia dictionis usurpatio, sæpe tenebras offundit intellectui, sicuti Paulus multifariam utitur his vocibus, lex, caro, spiritus. Partitio remotis partibus principalibus removet totum, tributis iisdem colligit totum: ut qui nec tectum dedit, nec parietes, nec fundamentum, utique domum non dedit: qui hæc dedit, domum dedit. Item, qui nec corpus habet humana specie, nec mentem ratione præditam, homo non est. Rursus qui corpus habet hominis, mentem pecudis, pecus est non homo. Præcipua enim pars hominis est animus.

Partitionis tractatio.

Divisionis tractatio.

Divisio subministrat uberiorem argumentandi materiam. Remotis enim omnibus formis, removetur & genus; ut, ubi non est Monarchia, nec Democratia, nec Aristocratia, nec Oligarchia, ibi non est civitas. Item, si Deus nec loco movetur, nec generatur, nec corrumpitur, nec alteratur, constat omnino non moveri. Hic cavendum, ne qua pars aut species omittatur, quæ si proferatur vel cum risu solvitur ratiocinatio. Notatum est ab eruditis dilemma Theophrasti, ni fallor, dissuadentis matrimonium, *Si duxeris formosam, habebis communem: sin deformem, habebis molestiam*: quod in medio sit forma stata, quæ nec tædio sit marito, nec exposita omnium concupiscentiæ. Interdum propositis duobus convincitur esse totum falsum, quod adsumit adversarius: veluti, ut sit civis Romanus, aut natus sit oportet, aut factus. At quum nec natus sit, nec factus, qua fronte se prædicat civem? Idem fit interim propositis pluribus partibus, quemadmodum in superiore liquet exemplo. Velut in illo, quod a Cicerone refertur: *si nec censu, nec vindicta, nec testamento liber factus est, non est liber.* Hic si proferatur quarta ratio, qua quis fit liber, concidit argumentatio. Interdum duobus aut pluribus propositis, remotis cæteris, unum relinquitur verum. Ut, hic servus quem tibi vindicas, aut verna tuus est, aut emtus, aut donatus, aut testamento relictus, aut ex hoste captus, aut alienus. Remotis superioribus probatum erit esse alienum. Tertius modus est, quum duo proponuntur inter se contraria, quorum utrumcumque elegeris, consequitur id quod probare aut suadere nitimur; Veluti mentietur in tormentis qui cruciatus ferre poterit, mentietur qui non poterit. Rursus, quo schema si intelligitur? quo si non intelligitur? In priore argumentatione utrumcumque concesseris, sequitur non esse credendum tormentis: in posteriore, schematibus non esse utendum. Quoniam si intelligitur, caret gratia novitatis: si non intelligitur, frustra dicitur quod non intelligitur. Item, si tibi scelerum conscius es, cur tibi blandiens in alios sævus es? Si non es conscius, cogita, tibi posse accidere quidquid homini accidit. Ex utroque colligitur moderatius emendandos qui peccant. Scitum est illud Antigoni Regis, qui fratrem petentem, ut lis, quam habebat cum quodam, non in foro, sed domi cognosceretur, hoc dilemmate repulit: *Si causam habes injustam, cur litigas? si justam, cur fugis publicum & hominum conscientiam?* Rursus, aut vera prædicunt Astrologi, aut falsa, aut ambigua: si ambigua, perinde est ac si nihil prædicant: sin falsa, contumelia est deludi mendacio: sin vera, aut læta sunt quæ prædicunt, aut tristia: si læta, sollicitaberis spe, & quæ evenient, amiserint gratiam novitatis: sin tristia, miser eris ante tempus, & conduplicabitur malum: frequenter enim metus est ipso malo gravior. Consequitur igitur inutilem esse futurorum præscientiam. Item, si parum amicus est, stultum est illi committere arcanum, sin amicus, memento posse fieri inimicum: consequitur, nullum committendum arcanum. Consimiles formæ sunt, in quibus duobus aut pluribus propositis e singulis colligimus quod nobis commodum est. Ut, si vir bonus est, demus virtuti: sin malus est, demus homini. Item, in primis discendæ litteræ, quæ in rebus adversis erunt solatio, in prosperis orna-

Definitionis tractatio.

Digitized by Google

namento, in vita privata honeſtam adferent oblectationem, in magiſtratu dabunt ſalubria conſilia, adoleſcentiæ conciliabunt honeſtam famam, ſenectuti auctoritatem. Interdum proponuntur duo, quorum alterum, ſit magis eligendum: Si non litigas, perdis argentum: ſi litigas, perdis animi tranquillitatem, ſed pecuniæ levior eſt jactura. Eſt vitioſum dilemma, quod Græci vocant *ἀντίστροφον*, quod in adverſarium retorquet utrumque cornu: quale eſt illud Euathli, qui cum Corace ſic erat pactus, ut tum ſolveret mercedem poſteaquam artem Rhetoricam perdidiciſſet: vocatus in jus, ita propoſuit: Rogat Coracem, *quis eſſet artis finis*, quum audiſſet *perſuadere dicendo: Nihil*, inquit, *tibi do, Corax: nam ſi perſuaſero judicibus, nihil debeo ex judicum ſententia: ſi non perſuaſero, nihil debeo ex pacto, quod nondum adſecutus ſim finem artis.* Id ex pari retorſit Corax, *Imo ſi vicero hanc cauſam, debebis ex pacto, ſin victus fueris, debes e judicum ſententia.* Ad hoc genus pertinent, quos Soritas, Crocodilitas, & Pſeudomenos appellant. Sorites enim colligit ex remotione partium; Velut unus nummus non facit divitem, numquam igitur ex acceſſione nummi quiſquam fiet dives; velut unus dies non facit ſenem, nullus igitur fiet ſenex. Hunc ſyllogiſmum Latine dicere poſſis acervalem. Pſeudomenos ſive mentiens eſt in quo utrumcumque elegeris, falſum erit quod dicetur. Cretenſes eſſe mendaces dicit Epimenides ipſe Cretenſis. Si Cretenſes non ſunt mendaces, mentitus eſt Epimenides: ſi verum dixit, quoniam Cretenſis eſt qui dixit, falſum eſt Cretenſes eſſe mendaces. Verum hæc argumentatio non conſiſtit, niſi propoſitionem indefinitam accipias pro univerſali. Nam ut falſum eſt omnes Cretenſes eſſe mendaces, ita verum eſt, aliquos Cretenſes eſſe mendaces. Ejuſdem generis eſt Crocodilites. E fictione Dialecticorum nomen inditum eſt. Crocodilus rapuerat filium mulieris, cui ſupplicanti ſic reſpondit Crocodilus: Reddam ſi verum reſponderis. Dic igitur: Reddam an non? Non reddes, inquit, & ideo reddes quia verum dixi. Atqui ſi reddidero verum non dixiſti, & ideo non reddam. Verum hæc ſunt Chryſippi ſophiſmata, luſus non illepidi adoleſcentulorum.

Dilemma vitioſum.

Βίαιον. Ad Antiſtrophorum genus pertinet quod Græci vocant *βίαιον*, Latine *violentum* poſſis dicere, quoties argumentum retorquetur in adverſarium, quaſi quis ab hoſte miſſum telum arripiat, & in ipſum remittat. Hujus & frequens & ſerius uſus incidet Eccleſiaſtæ, præſertim in refutando. Exemplum aptiſſimum eſt in Euangelio: Servo cauſanti auſteritatem domini ſui, herus ita reſpondet, *imo tanto magis oportuit meam pecuniam deponere ad uſuram, quia ſciebas me eſſe hominem auſterum & lucri avidum.* Succurrit hic quiddam non infacetum, quod olim ex Thoma Moro tum adoleſcente, nunc viro omnium quos multis ſeculis habuit Anglia ingenioſiſſimo, accepi. Rex Henricus ejus nominis Septimus, propoſuerat exactionem precariam, mutui nomine. Richardus Epiſcopus Vintonienſis, cui cognomen Vulpi, vir minime ſtupidus, apud Clerum agebat Principis ſui negotium. Contra, Sacerdotes hoc agebant, ut quam minimum darent. Idque ut efficerent, duplici via captabant. Alii veniebant magnifice culti, ne viderentur eſſe pecunioſi. Splendidus enim victus exhaurit opes. Rurſus alii veniebant ſordide culti. Utrique ſe pariter excuſabant. At Epiſcopus utriſque retorſit argumentum. Tibi, inquit, non deeſſe pecuniam declarat iſte tuus amictus tam ſplendidus. Et, te colligere pecuniam declarat, quod tam miſere cultus es. Verum hoc illi natura non ars Rhetorum dederat. Simile eſt quod Plutarchus Alexandri Magni dictum torſit in diverſum. Is a Diogenis colloquio digreſſus, a ſuis admirantibus, quod ſordido Cynico hoc honoris habuiſſet, *Imo*, inquit, *ni Alexander eſſem, Diogenes eſſe vellem.* At eo magis optandum erat ut eſſet Diogenes, quia Alexander erat. Idem hodie reſponderi poſſet quibuſdam negantibus decoram aut utilem Principi eſſe Philoſophiam. Imo neminem magis decet aut juvat Philoſophia quam Principem, cujus officium eſt tot hominum millibus conſulere, cujuſque pectus tot negotiorum procellas ſuſtinet. Horatius frequenter hortatur ad voluptates hoc argumento, quod hominis vita tum brevis eſt, tum incerta. Imo hoc minus aliqua vitæ pars luxu perdenda eſt, ſed ob id ipſum tota virtuti danda quod brevis eſt & incerta. Quidam admiratus eſt cantoris improbitatem, quod quum artis eſſet imperitus, tamen muſicam profiteretur. Id alius detorſit in laudem, quod quum talis eſſet, mallet canendo quam latrocinio victum quærere. Quidam Catoni ſeniori vitio vertebant, quod quadragies fuiſſet vocatus in jus. Hoc ad laudem hominis retorqueri poteſt. Semper inviſa fuit plurimis eximia virtus, quia pauci boni, & ſimile gaudet ſimili. Rurſus e proximo poteſt arripi quo retorqueas. Imo hoc arguit inſignem Catonis integritatem, quod toties accuſatus, ſemper judicum ſententiis abſolutus eſt. Atque ut domo quoque nonnihil adferam: Amicus quidam a me rogatus, cur tam magnifice ædificaret? Ut, inquit, æmulis meis oſtendam mihi non deeſſe pecuniam. Immo, inquam, iſto pacto declarabis, tibi deeſſe pecuniam. Sed hic jocus erat. Addam aliud ſerium: Quum Romæ agerem, quidam non optime ſentiens de dogmatibus fidei Chriſtianæ quibuſdam congerronibus oſtenderat in Plinio libri VII. caput LV. in quo vir ille miſerandus deridet eos, qui putarent animas hominum a morte ſupereſſe, ſecus quam aliorum animantium. Accitus ſum, nam aderam in eodem conclavi cum alio confabulans. Veni. Rogatus ſum, Ecquid haberem, quo tantum auctorem refellerem. Reſpondi me nulla re magis confirmari ad credendum immortalitatem animarum quam illo capite, quo nihil eſſet in eo auctore ſtupidius aut indoctius. Exiſtimat enim vehementer abſurdum, ſi quis credat aliter ſpirare hominem, quam ranas aut aſinos. Deinde ait eſſe quædam animantia vivaciora homine, quibus nemo tamen tribuit immortalitatem. Ad hæc, rogat, quomodo animæ exutæ corporibus, cogitent, videant, audiant, guſtent, olfaciant, tangant, quæ ſi deſint, putat nihil eſſe boni reliquum. Et quod eſt omnium ſtolidiſſimum, ſollicitus eſt, ubi ſedeant tot animarum millia. Nullum autem plauſibilius vincendi genus, quam quum hoſtis ſuo jugulatur gladio.

In contrariis illud eſt annotandum, quod prius attigi, non ſemper eſſe vere contraria quæ prima fronte videntur, ſive in ſingulis vocibus, ſive in proloquiis. Velut, acutum & grave contraria ſunt, ſed dumtaxat ſi de vocibus aut ſonis loquaris: ſi de ſolidis corporibus, acuto contrarium eſt obtuſum, gravi leve. Nec vero ſemper opponitur falſum, ſed verum interdum ſonat perfectionem & eminentiam: ut quum pater de filio bene morigero dicit, hic eſt verus filius meus, non ſentit reliquos eſſe falſos, ſed hunc eſſe eximium. Nec veritati ſemper opponitur falſitas. Lex habet umbras, Euangelium veritatem. In lege tamen nulla erat falſitas, ſed in Euangelio dilucida veritas. Nathanael dictus eſt verus Iſraelita, nec ob id alii erant falſo Iſraelitæ: Sed hic eximie, qui & genere & moribus referebat Patriarcham Jacob. Ac de ſe Dominus, *Ego ſum vitis vera*, quod ſolus ex ſe daret membris ſuis, quod radix & ſtirps vitis dat palmitibus. Ita Dominus comparatus viti naturali, vera vitis dicitur. Rurſus vitis in agro naſcens Chriſto comparata vera dicitur, quia ſine tropo dicitur, nec ideo Chriſtus falſa vitis eſt. Verus Deus eſt qui condidit univerſa, nec tamen falſo Dii ſunt, de quibus ſcriptum eſt: *Ego dixi, Dii eſtis*, ſed mutata eſt appellationis ratio. Itidem ſolus, non ſemper excludit comitem, ſed aliquoties declarat eminentiam. Quemadmodum ſingulare & unicum dicimus, non quod ſolum ſit, ſed quod egregium. D. Auguſtinus hujuſmodi vocibus offenſus invertit ordinem ſermonis Dominici, ſed, mea ſententia, durius, *Ute, Pater, & quem miſiſti Jeſum Chriſtum cognoſcant ſolum verum Deum.* Sed interim juxta iſtos excluditur Spiritus ſanctus,

Contraria falſo.

ctus, si solus excludit socios: & Spiritus sanctus non erit verus Deus, si verus semper opponitur falso. Non me fugit, hunc locum recte exponi ab orthodoxis, ut nihil faciat pro Arianis: citra mutationem ordinis, quam induxit Augustinus, videlicet, ut solus & verus non excludant Filium & Spiritum sanctum, sed Gentium Deos. Nam Pater, Filius & Spiritus sanctus, unus Deus sunt, & solus ac verus Deus sunt. Potest tamen locus & aliter habere sensum Catholicum, ut prima persona dicatur solus verus Deus. Pater enim solus est Pater & solus verus Deus, quia solus est fons Deitatis, nec ab alio habet ut sit Deus, quemadmodum Filius & Spiritus sanctus, eoque in solo Patre est perfectissima principii ratio, quam illic designat nomen verus, nec tamen ex hac Patris eminentia consequitur naturæ inæqualitas. Hoc dictum velim, ut dictum non sit, si non probet Ecclesia. Tantum de singulis vocibus. In proloquiis hoc erit exemplum. Amicis benefacere decet, inimicis male. Contraria videntur quod ex verbis contrariis constent, quum revera contraria non sint, quum utraque competant in bonum virum, juxta sententiam Aristotelis. Sed amicis benefacere & amicis malefacere, revera contraria sunt.

Definitio latius tractata.

In cæteris locis non est magnopere quod addamus, & si quid erit, post incidet opportunitas. Illud in genere admonendum est, Ecclesiasten hos locos ad usum latiorem accommodare, quam faciunt Dialectici, quorum exempla fere suffrigida sunt: non enim magnum est, si persuadeamus non esse hominem quod non est animal, sed hujus occasione loci submovebit ab hominis cognomine, quicumque non gubernantur recta ratione, sed pravis cupiditatibus aguntur in omne flagitii genus. Hos dicet ipsis mutis pecudibus esse magis brutos. Nam illæ juxta naturam suam moderate vivunt. Hi rapiuntur ad ea quæ præter naturam sunt. Salsum est quod de Diogene legimus, qui in foro conscenso suggesto clamavit, *audite homines, audite homines*: quum accessisset frequens multitudo, flagitaretque ut quæ vellet, diceret, jam adesse quos vocarat: *Ego*, inquit, *turbam video, homines non video.* Idem accensa in meridie lucerna obambulabat per forum, quærenti similis. Rogatus, quid quæreret? *hominem*, inquit, *quæro*; sentiens in tam frequenti turba nullum esse dignum hominis cognomine. Scitum est illud Socratis, quem quum adolescens adiisset, dicens, *pater jussit me convenire te, ut me videas: Loquere igitur*, inquit, *ut te videam*: sentiens verum hominem intus esse, qui non cernatur oculis corporeis, sed in oratione tamquam in speculo reluceat. Similiter negabit Nobilitatis titulum competere in eos, qui pudenda committunt, quum vera Nobilitas sit honesta fama virtute parta. Dicet non esse ingenuos, sed turpissimam simul ac miserrimam servire servitutem, qui militant Satanæ, qui se manciparunt Mammonæ, & Veneri, aliisque vitiis, quum vera libertas sit habere pacem cum Deo. Negabit esse divites: qui rebus externis ac mox perituris opulenti sunt, quibus aut non utuntur ob avaritiam, aut turpiter abutuntur ob nequitiam. Negabit esse sanos, qui falsas bonorum imagines, pro veris bonis amplectuntur. Negabit esse virgines, quæ corpore intacto, mentem habent pollutam, quum vera virginitas sit, corporis simul & mentis integritas. Negabit esse matrimonium, ubi non est castus pudor, ac religiosa caritas, sed tantum studetur libidini, intemperantius, quam faciunt animalia rationis expertia. Negabit esse Christianos, qui non aguntur Spiritu Christi, utcumque baptismo tincti sunt. Negabit hanc esse vitam, quæ tot malis obnoxia, nihil aliud est quam cursus ad mortem. Negabit esse Principem, qui ad suum commodum tenet Rempublicam. Negabit esse Sacerdotem, qui nihil habet sacri præter unctos digitos & rasum caput. Hujus generis infinita exempla possint adduci. Ex his tamen colliget concionator, quantam dicendi materiam suppeditet definitio. Dialecticus unam modo sententiam adducit, de quo prædicatur definitio, de eodem prædicatur definitum, & contra;

Descriptio plenior.

At Ecclesiastes circa quemque locum plurimas inveniet sententias. Nec illud modo spectabit ad descriptionem, ut ea quadret ad rem descriptam, sed totam rei speciem velut in tabula depictam ponet ob oculos, ut spectatorem vel in amorem rapiat, si virtutis imago describitur, vel in odium, si vitium depingitur: veluti si quis describat, quam sit egregium animal verus Monachus ac φερώνυμος, aut quam fœda res luxus.

Etymologia.

Jam nominis Etymologia, tametsi non multum habet ponderis in causis forensibus, non mediocrem tamen usum adfert ad suadendum, laudandum & exhortandum. Homo juxta quosdam a Græca voce deducitur ὁμοῦ. Itaque ubi non est mutua caritas, ac societas amica, ibi non sunt homines. Ecclesia dicitur congregatio sive concio, quæ convenit ad audiendum verbum Dei. Proinde ubi non vacatur doctrinæ sacræ, ubi sunt discordes animi, ibi non est Ecclesia. Hæreticus dicitur ab αἱρέομαι *eligo*, quia mavult id sequi, quod ipse suo sensu eligit, quam quod per Scripturas Ecclesia tradidit. Schismaticus dicitur a σχίζειν, id est, a *secando*: quisquis igitur inter bene conjunctos, quippe unius corporis membra, serit discordiam, schismaticus est. Theologus hinc dicitur, quod de Deo loquatur. Itaque Theologi non sunt, qui nihil crepant nisi Philosophos & sophismata: Dominus in Euangelio, definitione retundit Judæorum arrogantiam, jactantium sese quod essent filii Abrahæ, negans eos esse legitimos Abrahæ filios, qui juxta carnem ex illius stirpe genus ducerent, sed qui fidem ejus ac pietatem imitarentur. Itidem cohibet suorum audaciam, negans eos sibi cognatos esse qui tantum sanguinis propinquitate ipsum contingerent, sed eos demum vere fratres ac sorores esse, qui parerent voluntati Patris cœlestis. Impios Judæos appellat Diaboli filios, quem factis exprimerent, calumniantes innocentem, ac bene merentem conantes occidere. Consimilem in modum beatus Paulus dejicit Judæorum arrogantiam, pronuncians non Judæos tantum, sed omnes homines esse filios Abrahæ, qui ad illius exemplum fidem Euangelicam complecterentur, hoc est, crederent promissis Dei per Filium Jesum Christum; veros esse Judæos, qui mente essent circumcisi, non præputio; veros esse Israelitas, qui Patriarchæ Jacob mansuetudinem ac pietatem æmulentur.

Definitio.

Definitio fuerit. Hypocrita est sanctimoniæ simulator.

Descriptio.

Descriptio est quum Dominus illos depingit suis coloribus: Dilatant phylacteria sua, prolixe orant in angulis platearum, & hoc fuco devorant domos viduarum, exterminant facies suas, dant eleemosynam præcinente tuba, subinde lavant, non solum corpora, verum etiam discos, sellas & æramenta. Itidem Paulus describit Pseudapostolos. *Hujusmodi Domino nostro Jesu non serviunt, sed ventri suo serviunt, & per dulces sermones ac benedictiones seducunt corda innocentium.* Et alibi, *inimicos crucis Christi, quorum finis interitus, quorum Deus venter est & gloria in confusione ipsorum, qui terrena sapiunt.*

Romanæ 16.

Philip. 3.

Etymologia.

Ab Etymologia ductum est, quod Angelus Virgini interpretatur nomen Jesu. Item quod Dominus ait Petro, *tu es Cephas, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam.* Non nisi super lapidem fundata est domus numquam ruitura. Tu es lapis, super te igitur. Ab eodem loco sumtum est, quod Paulus non Apostolos, sed Pseudapostolos appellat, qui semet in ejus muneris titulum ingerebant, quum nec a Domino essent missi, nec Christi negotium agerent, sed suis servirent commodis. Apostolus enim sonat missum sive legatum. Vides, lector, quam non parcam dicendi copiam suggerat definitio cum locis affinibus. Cæterum, Etymologiæ tractatio admonebit Ecclesiasten, ut interdum exponat idioma seu emphasim verborum, quod sæpenumero faciunt Ecclesiæ Doctores, præcipue Hieronymus. Idioma est, quod Paulus prodesse vocat *ædificare*, lædere, *destruere*. Emphasis est, quod idem fraudulentam persuasionem, qua Galatæ fuerant inducti in Judaismum, appellat *fascinationem*.

A ge-

Digitized by Google

Genus ac Totum latius.

A genere ac toto admonebitur, ad exhortandum, ut animos noſtros ab his minutis ac ſingularibus, quæ ſenſibus expoſita ſunt, attollamus ad ea quæ ſemper eodem modo ſunt, & ratione non ſenſu percipiuntur, uſque ad immenſum illum omnium rerum fontem & auctorem, in quo ſunt æterna cunctorum exemplaria. Ea res dilatabit anguſtias animi noſtri, qui contemplatione ſingularium contrahitur ac dejicitur. Sublimius eſt mundum hunc univerſum tamquam unam civitatem contemplari, cui præſidet Monarcha Deus: Totam Eccleſiam eſſe unum corpus, aut unam familiam, quæ neſcit interire. Conſimilem in modum dicendum eſt de cæteris, ne fiam longior.

Differentia & proprium latius.

Nec ſatis habebit Concionator dicere, rationis eſſe compotem, eſſe differentiam hominis, aut riſibile eſſe proprium hominis, eoque non eſſe hominem qui rationis ſit expers aut qui non ſit riſibilis: ſed altius ſpectans, dicet eos demum eſſe homines, qui pro ratione gubernantur Spiritu Dei, per fidem erga Chriſtum Jeſum. Homini proprium eſſe, Conditorem ſuum agnoſcere, & Euangelicæ Philoſophiæ docilem eſſe.

Exordium, incrementum, ſumma, latius.

In quovis argumento juvabit perpendiſſe, exordium, incrementum & ſummam. Exordium humani generis fuit in Paradiſo: incrementum, ſub triplici lege, Naturæ, Moſis & Euangelica: ſumma, ſeculi, conſummatio. Similiter ex rebus minoribus, exordium pietatis eſt odiſſe peccata: incrementum, profectus in fide & caritate: ſumma, perfectio. Item exordium Chriſtianiſmi eſt in Baptiſmo: incrementum in pietate vitæ: ſumma in morte. Contra in vitiis exordium eſt lapſus per incogitantiam: incrementum, progreſſus ad deteriora: ſumma, animus obfirmatus in malum, ac traditus in reprobum ſenſum. Sic inſtitutum Monachorum habuit exordium a Prophetis in deſerto parabili cibo viventibus, incrementum acceſſit ex his qui primum Thebaidem, mox alia loca ſolitaria occuparunt, donec ad hanc ſummam perveniret. Eadem conſideratio poteſt per omnes rerum ſpecies obambulare. Velut unde cœperit obſervatio dierum feſtorum, unde dedicatio Templorum, unde Confeſſio Sacramentalis, unde dignitas Epiſcoporum, unde primatus Romani Pontificis. Quemadmodum Plato docet, unde primum nata ſit civitas, unde Principatus: & Jureconſulti docent, unde nata ſit ſervitus, & quibus gradibus ventum ſit ad jus civile ſcriptum. Hic locus non tantum valet ad cognoſcendam penitus rei cujuſlibet naturam, verum etiam ad amplificandam laudem, ſi quid a pravis aut parvis initiis ad egregium ſtatum proceſſit, tum ad exaggerandum crimen, ſi quis a levibus ac laudatis primordiis ad ſummam iniquitatem profecit. A levibus ac moderatis initiis nata eſt Monarcharum exactio, vectigal ac tributum, quæ res quo nunc provectæ ſint rectius intelliget, qui legerit Acta centum aut ducentis annis antiquiora. A bonis initiis natum eſt, quod Princeps aut hujus vices gerens occupat bona apud furem reperta, quod Maris præfectus occupat navem ac merces e naufragio reliquas. Id enim agebat ea conſtitutio, ut publica auctoritate ſingula juſto domino reſtituerentur. Telonia ad hoc ſunt inſtituta, ut ſi quid a latronibus viatori fuiſſet ereptum, præſidio Principis vindicaretur. Nunc telonarum nullus eſt modus, quum ab his nihil ſit præſidii, moleſtiæ permultum, & adeo nihil revindicent ſpoliatis, ut ipſi interdum præter omne jus merces eripiant, & ab iis exigant vectigal, a quibus Princeps vetat exigi. Juſta de cauſa conſtitutum eſt, ut hoſpitis bona Princeps occupet, nimirum, in hoc dumtaxat, ut ad juſtos hæredes perveniant, nec ab aliis diripiantur.

Dedicatio Templorum unde.

Sed profanis omiſſis ad ſacra redeo. Templorum dedicatio a Judæis pariter atque Ethnicis ad nos defluxit, ſed apud nos res eo devenit, ut minimum abſit a ſuperſtitione. Quam ſuperſtitioſis ritibus conſecrantur ſolæ, exorcizantur, catechizantur, induntur nomina, adhibentur ſuſceptores ac ſuſceptrices, baptizantur, unguntur, reſpondere jubentur tinnitu. Nec ſolum evocant populum in quem uſum primitus recepta ſunt, ſed ſalutant Epiſcopum peregre redeuntem, obſtrepunt tonitruis, in quibuſdam regionibus cantillant totos dies, obturbant cultui Divino bombis ſuis, obturbant concionanti. Apud quoſdam Corybanticis ſonis ita complent omnia, ut non ſolum ægrotis morbum augeant, verum etiam ſanos in furorem aut in morbum comitialem adigant. Quid nunc loquar de conſecratis vaſculis, lapidibus ac linteis? Nihil erat neceſſe in hujuſmodi cæremoniis Moſen imitari. Nec iſta fiunt gratis, verum hic eſt Epiſcoporum a ſuffragiis quæſtus præcipuus. Olim Eccleſiæ nihil recipiebant niſi recitantis aut docentis vocem. Deinde irrepſit cantus, ſed ſimplex & loquentis pronunciationi proximus, qui verba non obſcuraret, ſed efficacius infigeret auditorum animis. Nunc res eo devenit, ut Templa lituis, fiſtulis ac tubis, atque adeo bombardis perſonent, vixque aliud audiatur quam varius vocum garritus, ac muſices genus tam operoſum atque laſcivum, ut ſimile numquam habuerint Ethnicorum Theatra. Idem accidit in Pontificum condonantibus. Principio pauci dies relaxabantur de ſatisfactione ab Eccleſia præſcripta, nec id niſi pia gravique de cauſa, puta, ſicubi Baſilica neceſſario foret exſtruenda. Grata erat relaxatio, nec ingratus quæſtus. Exſtructa Baſilica relaxationes cœperunt eſſe anniverſariæ. Hic Pontifices cohibuerunt licentiam, ne flacceſceret Eccleſiaſtica diſciplina. Verum res paulatim inundavit, ut quamvis leviſſimis de cauſis majus ſpatium relaxaretur, imo nulla de cauſa, ſi vel conductitius Epiſcopus moveret manum. Poſtremo relaxationes dilatatæ ſunt uſque ad Purgatorium. Hinc jam quæſtus uberrimus, ac per falſos Prophetas perſuaſum eſt populo, nummo in rubrum ſcrinium conjecto, omnes abſterſas eſſe maculas, Romanoque Pontifici eſſe in manu, animas, quas velit, aut quot velit, ex igni Purgatorio in Cœlum eximere. Satis eſt paucis exemplis indicaſſe rationem, ad quam lector prudens cætera examinet.

Diviſio.

A diviſione dictum eſt illud Eſaiæ: *Si Dominus veſter ſum, ubi eſt timor mei? Si pater ſum, ubi amor mei?* Dilemma eſt, utrumcumque conceſſeris, colligitur illos delinquere. Quamquam hic ſubeſt alius locus, a repugnantibus & conſequentibus. Dilemmate Chriſtus occludit os Phariſæis, rogans *utrum Baptiſma Joannis eſſet a Deo, an ex hominibus?* Senſerunt illi dilemmatis cornua. *Si dixerimus a Deo, protinus objiciet, quare igitur non credidiſtis illi de me teſtificanti: ſi dixerimus ab hominibus, turbam in nos exaſperabimus.* Ejuſdem generis eſt illud, *Utrum licet Sabbato bene facere an male?* Obticuerunt. Si dixiſſent male, nemo tuliſſet impium reſponſum: ſi bene, hoc ipſum erat benefacere, quod illi calumniabantur. Rurſus illud, *Si per Beelzebub ejicio Dæmonia, corruet regnum illius, ſi Dæmon ejicit Dæmonia. Sin in digito Dei ejicio Dæmonia, profecto pervenit in vos regnum Dei.* Utrumcumque conceſſeris, conſequitur inſtare regnum Dei. Ad dilemma pertinet illud Pauli, *Mihi vivere Chriſtus eſt, & mori lucrum.* Utrumcumque accidat, colligit commodum. Si vivo, Chriſti negotium ago: ſi morior, vocor ad coronam.

Inductio.

Jam Inductio non eſt proprie locus ab aliis diverſus, ſed eſt ratio quædam tractandi ſimilia & exempla, quæ niſi plura numero adhibeantur ad eliciendum aſſenſum, non erit Inductio. Quemadmodum nec Fictio locus eſt ſpecie differens a cæteris, ſed tractandi ratio, dum fingimus eſſe facta, quæ facta non ſunt. Similiter nec Comparatio locus eſt ſui generis, ſed ſimilibus & exemplis tractandis adhibetur. Itaque nihil prohibet in eadem argumentatione eſſe ſimilitudinem, Exemplum, Inductionem & Comparationem, atque etiam Fictionem. Velut in hoc exemplo: Si te aſinus aut mulus calce percuſſiſſet, num referires? Nequaquam. Si infans ungues in faciem injeciſſet, num referres talionem? Minime. Quid ſi ebrius te contumelioſe compellaſſet, utrum cederes an contenderes? Nimirum, cederes. Quid ſi fatuus aut mente captus colaphum impingeret, num referires? Non, opinor; At qui vehementi ira percitus eſt, minus habet mentis

quam

quam asinus, aut mulus, aut infans, aut ebrius, aut fatuus, aut mente captus.

Consimilem in modum tractari posset locus, qui est apud Paulum primæ Corinthiorum nono, ubi rem eamdem probat variis similibus, militis, vinitoris, pastoris, bovis triturantis, arantis, sacrario & altari deservientis, & quod alibi addit, operarii: quæ si Paulus in suam transferat personam, erit Fictio. Possunt enim omnia, nisi forte excipias bovem, quamquam & colonus qui circumagit bovem, vivit e frumento quod excutit. Potest & Comparatio quæ nunc intelligitur explicari. Si militaremus vobis externam militiam, nonne daretis stipendium? Nunc spiritualibus armis tuemur non domos aut agros, sed animas vestras. Si vinitores vestri essemus, & vineam plantaremus, sineretis nos participes esse fructuum. Nunc plantamus in vobis Christum, qui est vitis vera effundens vinum Spiritus. Si mercenarii pastores essemus, æquum duceretis nos de lacte gregis vestri pasci. Nunc non oves vestras, sed animas vestras pascimus cibo cœlesti. Si lex vetat bovi obligare os, dum in tritura circumagitur, quanto minus convenit nobis obligari os, qui vobis excutimus bonum semen Euangelicæ doctrinæ, quod Christus seminavit. Si coloni vestri essemus, & agros vestros proscinderemus, utique sineretis nos ex agrorum proventu ali. Nunc Euangelico verbo præparamus animos vestros ad percipiendum semen, quod si provenerit confert vitam æternam. Si in Templo lapideo mactaremus aut coqueremus hostias vestras, æquum judicaretis, ut juxta præscriptum legis ex immolatis victum caperemus. Nunc hoc agimus, Christi Sacerdotes, ut pectora vestra templa sint Spiritus sancti, ipsi sitis hostiæ Deo vivehti gratæ & acceptæ. Si fabri essemus a vobis conducti, ut maceriem, aut villam exstrueremus, nonne pro opera numeraretis mercedem? Nunc hoc præstamus, ut ipsi sitis domus spirituales Jesu Christo, in quibus per gratiam inhabitet. Hanc æquitatem si Ethnicis præstant Ethnici, quanto magis decet idem facere Christianos. Quod si nos majore periculo pugnamus pro vobis quam ullus miles, si majore labore & instantia quam ullus colonus aut opifex, si tanto præstantius est quod nostra opera præstatur, ut nulla sit comparatio, si quod recipimus minus est quam quod illi: Præter sobrium enim ac simplicem eumque diurnum victum nihil requirimus, quum illi frequenter & divitias colligant: nonne æquissimis conditionibus vobiscum agimus? Vides in eadem argumentatione, Similia, Inductionem, Fictionem, & Comparationem, quorum omnium fundamentum est similitudo. Hæc a me verbosius dicta non debent esse molesta lectori studioso. Conducent enim ad eruendas opes, quas in se Scriptura habet reconditas, rudique populo ob oculos ponendas.

Similia latius. Inter Similitudines illa summa est, qua filius dicitur similis patri: proxima, quomodo homo dicatur conditus ad Dei similitudinem, & quomodo illius imagini conformetur per gratiam. Rursus, quomodo corrupta fuerit imago, in qua conditus fuit homo, & quomodo male vivendo quidam pro imagine Christi sumant imaginem Satanæ. Quum hominem pium amamus, nihil aliud in eo amamus, nisi hanc imaginem. Item quum odimus malos, non oportet aliud odisse, quam imaginem Satanæ. Quamquam autem Deo juxta summam naturam nihil proprie simile dicitur, tamen reperiuntur tenues quædam velut umbræ, præsertim in his quæ Deus in creaturis operatur. Deus æternus est. Et spiritualis homo meditatur æterna. Deus omnium summus est. Et homo pius humilia negligit, in cœlis versatur animo. Deus est omnium communis. Itidem qui perfectus, est, studet de omnibus bene mereri. Deus immensus est. Et Spiritus dilatat piorum animos. Deus omnis mali expers est, ad hanc imaginem pro sua virili enititur mens pia. Deus a nullo lædi potest. Neque quidquam est damnationis iis qui sunt in Christo Jesu. Deus omnipotens est. Et Paulus omnia potest in eo, a quo corroboratur. Deus omnium Dominus est. Et Paulus piis ita scribit: *Omnia vestra sunt, sive Paulus, sive Apollo, sive Cephas, sive mundus, sive vita, sive mors, sive præsentia, sive futura, omnia vestra sunt, vos autem Christi.* Audis divitias plus quam regales. Nam quod Philosophus non inepte collegit, bonos viros esse amicos Deorum, amicorum autem omnia esse communia, Diis porro adesse omnia bona: Viris igitur bonis nihil bonorum deesse: multo rectius quadrat in eos, qui per fidem in Christum unum cum Deo facti sunt. In Deum nulla cadit immutatio aut perturbatio. Perpetuam mentis tranquillitatem meditatur pius, qui nec successu rerum effertur, nec afflictionibus dejicitur. Deus immortalis est, & immortalitatem meditatur pius, non animo tantum, sed & corpore. Siquidem pleraque corporum corruptio ab animorum vitiis fluit. Cætera hunc in modum conjicienda relinquo lectori, ne fiam longior. Ob has tenues Similitudines omnia per metaphoram prædicantur de Deo. Sol, vita, leo, agricola, & cætera. Rursus quoniam illi vere nihil simile est in rebus conditis, omnia negantur de Deo.

Idem sentiendum de Analogiis. Quod Deus in Universo, hoc Princeps in Regno suo, hoc paterfamilias in domo sua, hoc Episcopus in Ecclesia sua, hoc animus in corpore. Nihil autem necesse est ut Similitudo aut Analogia quadret per omnia, satis est ea parte congruere, qua admovetur. In suadendo mire ducit similitudo, in urgendo non habet tantumdem momenti. Proinde cavendum est, ne falsa similitudinis imagine fallamur aut fallamus. Sunt enim qui Confessionem sacramentalem hac asserant imagine: Judex non pronunciat de causa, nisi cognitis omnibus causæ circumstantiis. Sacerdos judicis locum tenet, confitens duas personas inter se pugnantes gerit, rei & accusatoris. Sed interim abest patronus. Adhæc apud tribunalia damnatur confitens reus, hic absolvitur. Præterea qui confert Baptismum, absolvit ab omnibus peccatis quamlibet incognitis. Tum si Sacerdos non absolvit nisi a cognitis, manent igitur irremissa quæ confitens oblitus est, aut ignorat. Ut ne commemorem quod Sacerdos, quantumvis cognita causa, incertus est an absolverit, an non. Nescit enim an adsit contritio vera. Contritis autem verisimile jam condonata esse peccata priusquam confiteantur. Sacerdos tantum confirmat Dei donum, ac velut obsignat. Simili ratione probant Satisfactionem. Princeps dat diploma condonationis, indicit satisfactionem. Proinde nec absolvendus est quisquam, nisi indicta satisfactione. Atqui infinitis partibus largior est Dei clementia quam hominis. Et Christus quum dicit paralytico, *fili, remittuntur tibi peccata.* Item, quum mulieri peccatrici, *missa sunt tibi peccata, vade in pace.* Rursus, quum adulteræ, *Vade, & noli amplius peccare*: nullam indicit satisfactionem. Dum hæc commemoro, non damno Satisfactionem, sed de probationis efficacia disputo. Vitandæ sunt insuper similitudines, & falsæ vel obscuræ & incertæ. Falsæ exemplum fuerit, Quemadmodum magnorum fluminum & fontes navigabiles, ita magnorum ingeniorum indoles statim perfecta præstat. Falsum enim est ullos fontes esse navigabiles. Obscuræ videri possunt, quas quidam adferunt ad probandam unicam Essentiam in tribus Personis, de mente & amore & notitia: de intellectu, voluntate & memoria. Evidentior est quam adfert Origenes, de sole, radio & calore. Ejusdem generis est, quam adferunt e Triangulo Mathematicorum disciplina, ac omnes fere quæ ducuntur e numerorum subtilitatibus. Hæc frigent apud imperitam multitudinem.

Analogia.

Exemplum omnium pulcerrimum & absolutissimum est nobis editum in Christo Jesu. Ad hoc exemplar ut quisque proxime accedit, ita maxime est imitandus. Proxime ad Christum accedunt exempla Apostolorum ac Martyrum, qui nascentem ac subolescentem Ecclesiam constabilierunt, & quod Christi passionibus deerat, quadantenus suppleverunt. Quamquam

Exemplum latius.

Digitized by Google

quam & in vetere lege ſunt exempla perfectionis Euangelicæ nonnulla. His autem exemplis potiſſimum eſt utendum, quæ nobis divinis voluminibus ſunt commendata. Porro quoniam exempla imparia plus habent energiæ, vel ad probandum, vel ad ſuadendum, vel ad exhortandum aut arguendum, omnia exempla, quæ petuntur a Chriſto, multis modis imparia ſunt, in univerſum quoniam κατ' ὑπεροχὴν ſunt inſignia. Aliorum caritas friget, ſi ad illam plus quam igneam Chriſti caritatem conferatur. Aliorum modeſtia pene dixerim ſuperbia eſt, ſi rationem ineamus unde, quo ſe demiſerit. Deinde quidquid in aliis elevare ſolet benefactorum laudem, id totum a Chriſto longiſſime abfuit, veluti neceſſitas, caſus, meritum, ſpes redituræ gratiæ: innocens, volens, præſciens, gratis vel paſſus eſt, vel præſtitit omnia. Impar exemplum eſt quod adducit Eſaias: *Cognovit bos poſſeſſorem, & aſinus præſepe domini ſui. Iſrael autem me non cognovit, populus meus non intellexit.* Primum non parum diſcriminis inter bovem aſinumve, & inter homines. Subeſt autem emphaſis & in nomine Iſraelis, qui populus erat electus, ac lege divina eruditus. Dein multum intereſt inter hominem & Deum. Homo jumentum fœno paſcit ad ſordidam operam. Deus in hoc ipſum condidit hominem, ut conditorem ſuum agnoſceret, ac vitam æternam conſequeretur. Vehementer impari exemplo retundit Dominus Archiſynagogi ſuperſtitioſam vocem: *Hypocrita, unuſquilibet veſtrum nonne ſabbato ſolvit bovem aut aſinum a præſepe, & ducit aquatum? Hanc autem filiam Abrahæ, quam alligavit Satanas ecce decem & octo annis, non oportuit ab iſto vinculo ſolvi die ſabbati?* Primum ingens diſcrimen eſt inter aſinum & hominem. Verum hanc inæqualitatem etiam exaggerat Dominus, quum eam vocat filiam Abrahæ, quod elogium perquam honorificum erat apud Judæos, apud Deum honorificentius, quod ad exemplum Abrahæ crederet. Illa non legitur quidquam prolocuta, ſed tacitum animi votum viderat Jeſus. Adhæc nonnulla epitaſis eſt in *unuſquilibet*; Quod quivis e media plebe ſibi permittit, vobis approbantibus, in me reprehenditis. Accedit inæqualitas ex modo vinculi: bovem alligavit homo ſune cannabeo, hanc alligavit Satanas miſero & cruciabili morbo. Denique e temporis ſpatio, Non ſinitis bovem aut aſinum uno die alligatum eſſe, & hanc, quæ tot annis alligata fuit, non ſinitis ſolvi. Simile eſt de bove & aſino delapſo in puteum. Hic ſimile eſt quod uterque periclitatur aqua, bos delapſus in puteum, & hydropicus. Nec illis obſtabat religio ſabbati, quo minus illico brutum animal extraherent. Hic cauſabantur ſabbatum, ne fas eſſet hominem diu de vita periclitantem eripere. Extrahere bovem aut aſinum, longe ſervilius opus eſt, quam ſimplici verbo ſanare hominem. Et illo non putabant violari ſabbatum, ut ſuccurreretur aſino: hic putabant, ſi ſervaretur homo. Impar eſt & quod adfert Matthæus XII. Ninivitæ, populus barbarus, & a Dei religione alienus, ad comminationem Jonæ Prophetæ ignoti converſi ſunt ad pœnitentiam: Judæi lege edocti, Prophetarum vaticiniis inſtructi, Prophetarum Dominum, apud ipſos natum, tot miraculis celebrem, tam efficaci doctrina provocantem ad pœnitentiam, non modo contemſerunt, verum etiam occiderunt. Similiter Regina Saba, mulier, & mulier barbara, tantum audita fama Solomonis, ab extremis Auſtri finibus profecta eſt Hieroſolymam, ut coram audiret ſapientiam Solomonis, & auditum immenſis muneribus honoravit: Judæi ad ipſos ultro venientem tam admirabilem cœleſtis ſapientiæ Doctorem convitiis & omni contumeliarum genere proſecuti ſunt.

Luca 13.

Contraria latius. Pugnantia ſive contraria medium non recipientia ſunt, ſervire mundo & ſervire Chriſto, quæ duo quidam miſcere conantur. Nulla conventio inter lucem & tenebras, inter Chriſtum & Belial. Ita pugnant amor delitiarum, & amor caſtitatis. Sunt quædam ipſis vocibus palam pugnantia, ut nocens innocens, placere diſplicere. Quædam tectius, ut opera & gratia, Lex & Euangelium. *Si ex operibus*, inquit Paulus, *jam non eſt gratia: ſi ex gratia, jam non ex operibus.* Aperte pugnant gratuitum & debitum, ſive debitum & indebitum. Lex minatur pœnam, Euangelium pollicetur remiſſionem. Pœna & gratuita condonatio pugnant aperte. Tecte pugnant Caro & Spiritus, Mundus & Deus, Fides & Operatio, a quibus beatus Paulus frequenter ducit argumenta.

Privatio latius. A privatione negant eſſe reditum ad habitum. Hoc apud Phyſicos fortaſſe verum eſt, apud Chriſtianos falſum. Chriſtus enim ut aliquot vita defunctos revocavit in vitam, ita reſurrexit ipſe, nobiſque reviviſcendi certam ſpem fecit. Infelicius autem cæcus eſt, qui caret lumine fidei, quam qui oculis corporeis capti ſunt: & miſerius mortui ſunt, qui carent gratia Dei, quam qui corpore ſunt exanimes, & tamen qui fidem amiſit, ad fidem revocatur, & qui gratia privatus eſt, gratiam recuperat, ſed neutrum abſque miraculo, ſi miraculum accipimus, pro peculiari Numinis energia. Minus quidem evidens, ſed longe majus miraculum eſt, peccatorem in vitiis inveteratum, ad bonam mentem revocare, quam cadaver quatriduanum excitare ad vitam.

τὰ πρός τι latius. Relativorum conſideratio latius patet, per omnes enim locos diſcurrit relatio, velut inter definitionem & definitum, inter genus & ſpeciem, inter totum & partes, inter ſimile, & id a quo ducitur ſimilitudo, inter quocumque modo oppoſita, inter conſequentia, & id cui comes eſt res aliqua, eſt relatio. Similiter nihil repugnat, quod non repugnat alicui. Sic eventa ſpectant id unde exſtiterunt. Item inter efficientia & effecta reciprocatio eſt. Inter materiam & formam, & id cujus eſt materia ac forma. Inter finem, & id cujus eſt finis. Jam inter paria, majora & minora nemo non videt eſſe relationem. Neque tamen ſtatim ubi relatio eſt, ibi & argumentatio eſt a relativis: veluti quum dicimus, ſi dominus eſt, debes illi timorem, ſi pater, debes honorem, non eſt proprie argumentatio a relativis, ſed a conſequentibus. Jam multa ſunt tectius relativa, velut in dicto cujuſdam Regis Lacedæmoniorum: cui neganti quod promiſerat, quum flagitator diceret, *promiſiſti*; *& Rex*, ita reſpondit: *ſi juſtum eſt*, inquit, *promiſi, ſi injuſtum, dixi.* Quum urgeret flagitator, *atqui decet Regis ſimplex promiſſum æque firmum eſſe atque aliorum jusjurandum? Non, hercle, magis*, inquit, *quam vos expendere decet, quid a Regibus petatis.* Mutuus reſpectus eſt, inter petere & promittere: nec minus peccat qui temere petit, quam qui temere promittit. Sic tecta pugna eſt inter filium & dominum, quod non conſiſtat, ut quis ſit dominus illius, cujus eſt filius. Sic colligit Dominus: *Si Chriſtus eſt Filius David, quomodo David in ſpiritu loquens vocat eum Dominum, Dixit Dominus Domino meo.* Adſimilem in modum Socrates refellit crimen quod Deos negaret, quum diceretur habere familiarem Dæmonem. Illorum opinione Dæmones erant filii Deorum. Non conſiſtit igitur, ut Dæmonem ſe fateatur habere, qui Deos negat. Tacita relatio videtur, & in argumentatione Domini: *Si crederetis Moſi, credcretis utique & mihi: De me enim ille ſcripſit.* Inter prædicentem & prædictum eſt relatio. Itidem relatio eſt inter orationem & animi ſenſum. Nam ſermo mentis eſt ſignum, unde qui ficte loquuntur, non promunt orationem, ſed voces tantum. Ita inter vocabula rerum & res ipſas eſt relatio. In quo præpoſtere facit hominum vulgus, a vocabulis abhorrentium, a rebus ipſis non abhorrentium. Quis non excandeſcat ad furti convitium? at quotuſquiſque eſt qui non furto rem ſuam augeat? Atrox convitium videatur, ſi quis Diabolus aut Sycophanta appelletur, at quam multi ſunt, qui obtrectationibus traducunt proximum? E diverſo Principis aut Epiſcopi titulum ambiunt omnes, rem tituli fortiter contemnunt. Sic ſacra veſtis ſignum eſt vitæ purioris, quemadmodum & raſus vertex. Abſurdum autem eſt ſigno gloriari, rem ſigni negligere.

Digitized by Google

Consequentia latius. Consequentia sunt quæ Dominus commemoravit, *Eos qui crediderint, signa hæc sequentur, linguis loquentur novis, serpentes tollent*, &c. In quibus si hæc secundum Allegoriam non adsint, colligitur eos non credere. Ex consequentibus ratiocinatur Dominus: *Si Abrahæ filii essetis, opera patris vestri faceretis.* Item, *si de mundo essetis, mundus quod suum erat diligeret: Nunc odit vos mundus.* Ex pugnantibus locus erit, si negemus illos vere credere, qui adhuc loquuntur quæ sapiunt ambitionem, avaritiam, vindictam & lasciviam, qui adeo non medentur aliorum moribus, ut ipsi potius inficiant alios, quique tantum absunt ut non corrumpantur improborum colloquiis, ut aliis sua propinent venena, atque adeo ex bene dictis fugant occasionem malitiæ. A repugnantibus ratiocinatur Paulus: *Si adhuc hominibus placerem, Christi servus non essem.* Servus & liber contraria sunt. Testimonii dictio consequens est libero, servo repugnans, & si qua alia consequuntur ingenuitatem, quæ pugnant cum servitute.

Repugnantia latius.

Causa latius. A causa efficiente sive generatione, sic ratiocinabitur. Peccatum gignit mortem æternam, proinde qui mortem horret, prius horrere debet peccatum. Crapula gignit morbos corporis, si a morbis abhorremus, cur ea sectamur ultro quæ illos pariunt? Multi detestantur infamiam, at malam vitam non detestantur, quæ gignit infamiam. Jam Deus est omnium causa efficiens universalis. An sint aliquæ secundariæ, nihil ad hunc pertinet locum. Sed ubi causa est omnipotens, ibi non oportet de effectu disputare: & ubi summe bona, colligendum est in rebus conditis nullum esse malum. Idem est universalis omnium finis, ut nihil in bonis esse possit, quod alio quam ad ipsum dirigatur. At sæpenumero res præposlere geritur, quum finis invertitur, velut sunt qui vivunt ut bibant edantque, quum ideo bibendum sit atque edendum ut vivamus. Item præposterum est, quum animus servit corpori, quum corpus in hoc datum sit, ut serviat animo. Jam quidam sic gerunt imperium, quasi Respublica sit Principis causa instituta, quum contra Princeps sit Reipublicæ causa institutus. Hoc nomine Christus reprehendit Pharisæos, quod ob sabbati religionem sinebant perire hominem, quum sabbatum hominis causa esset institutum, non contra. Idem sentiendum de Constitutionibus cæteris, dumtaxat externis. Jejunium certis diebus indixit Ecclesia, ut corpore extenuato animus aptus sit rebus divinis: quod si jejunium debilitato corpore, animum quoque reddit ad res divinas minus idoneum, ad rixas, iram ac vindictam proniorem, proferendum est illud Christi, *Jejunium propter hominem institutum, non homo propter jejunium.* Ab effectis ratiocinatur Paulus, *ex lege non esse justitiam, sed ex fide: quoniam iram lex operatur, quum justitia sit pax cum Deo, quam per fidem adsequimur.* Item ad Galatas, *Hoc tantum a vobis volo discere, ex operibus legis Spiritum accepistis, an ex auditu fidei?* De Forma nihil dicam, nisi quod in Deo sunt omnium rerum exemplaria. Homo juxta sensum mysticum, nihil aliud est Deo quam materia informis, aut lutum in manu figuli. Ille in nobis agit quidquid est boni, nos per fidem & obedientiam tantum præbemus obsequentem materiam, ut nihil sit laudis, quod nobis proprie vindicare possimus.

Finis latius.

Forma latius.

Comparatio latius. Jam si res humanæ comparentur humanis, reperias paria ac certis gradibus majora ac minora, velut, si purpuram componas purpuræ. At, si res animi conferas cum rebus corporis, vix ulla comparatio est ob immensum in medio intervallum, adeo ut quod per se videbatur aliquid magnum, collatione nomen suum amittat. Exempli causa, si mors aut vita animæ componatur cum morte aut vita corporis, aut si præsentis vitæ longævitas conferatur ad æternitatem. Tum enim quod longum videbatur, vix punctum dici potest. Id magis etiam accidit, si nostra conferantur ad Divina. Sic humana justitia comparata Divinæ justitiæ fit injustitia, aut humana sapientia collata cum increata sapientia, fit stultitia, quemadmodum lucerna in sereno meridie non est lumen. Tametsi & hæc comparatio longe est inæqualis. Inter finitum & infinitum, nulla est proportio, quemadmodum nec inter creatorem & creaturam. His rationibus Ecclesiastes potest Dialecticam subtilitatem ad multitudinis captum accommodare, & quæ videntur humiliora, ad sensum altiorem evehere. Adhæc sunt quidam Loci sic inter se confines ut iidem videantur: veluti contraria & repugnantia videntur eadem, ut effecta, eventa & consequentia, causa efficiens & generatio, causa efficiens, & finis. Nam finis quoniam impellit hominem ad aliquid agendum, velut effector est operis. Subtiliter tamen distinguuntur, licet admodum tenui discrimine. Verum his minutiis non morabor lectorem, nec enim refert, si in locum finitimum incidas, modo data occasione hoc inveneris quod opus erat. Interdum accidit ut idem argumentum diversis locis tractari possit. Ut filium non obedire parentibus absonum est. Argumentum est a repugnantibus, sed idem tractabitur a definitione. Filius, qui rebellis est parentibus, non est filius. Quæ mater est, gaudet alere quod genuit. Argumentum est a consequentibus. Erit a definitione si dicas, Mulier, quæ abjicit quod peperit, nec dignatur alere fœtum suum, mater non est, aut matris nomine indigna est.

Locorum confinia.

Non alienum fuerit ab hoc instituto Locorum exempla in Divinis litteris indicare, verum ea res infiniti sit laboris, fortasse ne magnopere quidem grati ob rerum subtilitatem, nec admodum necessarii, quod ex his quæ monstravimus, lector non stupidus ea facile deprehendet. Nec magni negotii fuerit, plerasque argumentationes, quæ sumuntur a Locis, redigere ad eas formas, quas in prioribus Analyticis tradit Aristoteles: verum id neque necesse est, neque satis convenit apud promiscuam multitudinem: in Scholasticis diatribis hoc fit tempestivius, si res postulet: Tametsi puerile est non intelligere vim argumentationis, nisi ad formam analyticam redigatur. Sit hæc apta adolescentulis exercitatio, an doctoribus ac senibus decora sit, alii judicent. Rhetores putant brevissimam argumentationem, constare tribus partibus, longissimam quinque, mediocrem quatuor. In longissima ponunt propositionem, rationem, confirmationem, exornationem & complexionem. Propositio est quod assumitur ad probandum. Ratio quæ probat quod propositum est. Confirmatio est ipsius probationis probatio. Exornatio est, quæ locupletandæ rei gratia adhibetur. Complexio, quæ superioribus compendio repetitis, iterat propositionem. Exempli causa, sit propositio: Optima primum discenda. Ratio, quoniam prima ætas ut est docilior, ita tenacior est eorum quæ percipit. Confirmatio, quoniam ingenium nondum est profanis curis aut vitiis occupatum. Quemadmodum enim in vacuis tabellis commodius scribis quidquid libet, & ut argilla, ceraque mollis facilius sequitur fingentis manum, & nova testa diutius servat odorem, quo primum fuit imbuta: ita tener animus & facilius percipit honestas disciplinas, & melius per omnem vitam meminit, quod a teneris unguiculis percepit. Porro quoniam ejusdem propositionis possunt esse variæ rationes, & singulæ variis modis possunt confirmari, tum exornatio variam supellectilem secum adducit similium, exemplorum, sententiarum, proverbiorum, prolixa nascetur argumentatio, ut merito complexio vice epilogi fungatur. Quod si omittatur exornatio, quod fit commodius in causis humilioribus, quatuor partibus constabit argumentatio: sin cum exornatione simul omittatur confirmatio, puta, quum ratio per se firma non eget alia fultura, tres partes habebit ratiocinatio, & brevior erit complexio. In brevi vero ac dilucida argumentatione, & complexio potest omitti, ut quam quisque sibi velut e proximo repetit. Exempli gratia, Principi impia præcipienti non est obtemperandum. Hæc propositio. Ratio: quoniam quoties ejus generis res est, ut aut Dei præceptum sit negligendum aut hominis, par est, ut Divina auctoritas præferatur humanæ. Hoc Dialectici

Argumentationum forma.

Argumentatio quinque partium.

Digitized by Google

lectici vocant Enthymema, quæ est sententia cum adjuncta ratione. Nec refert utrum priore loco ponas propositionem, an rationem. Quoniam nemo certus est, an sit in crastinum victurus, non est differenda vitæ correctio; Hic ratio proponitur. Non est tutum cuiquam homini fidere, quia animal mutabile est omnis homo; Hic ratio sequitur. Interdum idem proloquium commixtum habet utrumque. Ut nulli invidet sapiens. Nulli invidere, est propositio, sapiens habet inclusam rationem. Ideo non invidet, quia sapiens est. Item mater non odit filium, noverca non amat privignum. Explicueris si dicas, Hanc odisse filium, non est probabile, quia mater est: aut, hanc bene velle huic, non est credibile, quia noverca est. Aut, hunc cuiquam invidere, non est verisimile, quia sapiens est. Nemo enim sapiens, nisi vir bonus; Malus autem est, quisquis invidet. Interdum & confirmatio commiscetur, ut, Sapiens, quoniam vir bonus est, nemini invidet. Hunc in modum Rhetores. Aliter Dialectici, quibus perfectus syllogismus, constat majore, minore & conclusione: nec minor semper est ratio majoris, sed assumitur aliquid, quod concessum cum majore, evincit quod probandum erat: Ut, Quisquis sapiens est, idem vir bonus est, sed vir bonus nemini invidet, igitur nec sapiens. Tamen hic syllogismus constat ex propositione, ratione & confirmatione. Propositio est conclusio: ratio est, quia sapiens est. Confirmatio est, quisquis sapiens est, idem vir bonus est; Illico palam est malum esse, quisquis invidet.

Argumentatio unius proloquii.

Asseveratio.

Vereor ne cui videar in his locis diutius æquo desedisse, proinde de argumentatione dicendi finem faciam, si prius illud admonuero, nonnumquam Adseverationem probationibus admixtam habere pondus ac vim argumentorum, eo quod ostendat miram dicentis fiduciam, ut auditorem pudeat dissentire: velut in confirmando. Evidens argumentum in promtu est. Non postulo, ut quisquam mihi credat, nisi hoc manifestis Scripturæ testimoniis docuero. Id quum notius sit quam ut egeat ulla probatione, tamen ob morosiores non gravabor & rationibus & evidentibus Scripturarum testimoniis, quod dixi, confirmare. Hoc si cui videtur ambigendum, faxo sit luce clarius. Quis est tam cæcus ut hoc non videat, quis tam impudens ut neget? Perfrica frontem, & aude negare. Elegans est illud Cypriani: *Audi non diserta, sed fortia. Qui hoc non videt, nihil videt: qui dissentit, nihil sentit.* In refellendo; Quis non protinus videt hoc esse stultius quam ut sit refellendum. Nunc audi quam frivolis rationibus hæretici suum tueantur errorem. Quid hoc somnio vanius? Nunc ad adversariorum venio non rationes, sed meras blasphemias. Stultiora sunt quæ adferunt, quam ut absque risu possint commemorari, sed rursum tam impia, ut animus a commemoratione abhorreat. Nunc accipite adversariorum pugiones plus quam plumbeos, quibus invictam veritatem jugulare conantur. Si propius intuearis, comperies meros esse fumos, quæ isti adversum nos jactitant. Venio nunc ad adversariorum non argumenta, sed deliramenta. Hujusmodi sexcentæ formulæ confingi poterunt, quibus & probationem nostram adjuvemus, & adversariorum objectiones elevemus.

Obsecratio, obtestatio, jusjurandum.

Apud quosquam plus valet deprecatio, obtestatio, aut jusjurandum, aut aliquid his adsimile, quam argumentatio. Exempla frequenter obvia apud Paulum. Velut 1 Timoth. v. *Testor coram Deo, Christo Jesu,* &c. Item capite sexto, *Præcipio tibi coram Deo, qui justificat omnia,* &c. Et ad Philemonem: *Ita te fruar in Domino*, obtestatio est. Quoties citat testem Deum, aut ita loquitur, *coram Deo, Dominus novit*; Et, *per vestram gloriam*, jusjurandum est. Velut 11 Corinth. 1. *Testem invoco Deum in animam meam.* Obsecrandi verbum apud hunc frequens est. Quod si nostra propositio prima fronte videbitur absurdior, aut parum plausibilis, contra adversariorum probabili specie blandietur, expedit præfatiunculis occurrere. Interdum enim Hæretici e Philosophia proferunt argumenta valde probabilia, & e Scripturis adferunt testimonia, quæ prima specie videntur irrefutabilia. Orabimus igitur auditorem, ne protinus adsentiatur primæ fronti, sed propius oculos admoveat. Interdum enim usu venire in argumentis, quod accidit in rebus externis. Quædam enim eminus conspectæ, multo aliud præ se ferunt quam sunt. Nonnumquam quod procul homo videbatur, propius accedenti arbor est. Et mulier quæ procul formosa puella videbatur, propius intuenti deformis anus est. Quod adferunt Hæretici, venenum est falerno admixtum. Proinde suspendant tantisper adsensionem, donec amota falsaci specie, vera rei facies appareat. Adde, nec impiis, nec Judæis, nec Hæreticis esse Scripturas, quæ sunt Ecclesiæ, cujus illi sunt hostes. Libros habent, Scripturas autem non habent qui Spiritu carent, sine quo Scriptura non intelligitur. Quemadmodum Judæi frustra memoriter tenent legis volumina, quum verum legis sensum non teneant. Et Celsus & Porphyrius quoties adducunt Scripturam, nobis ridiculi sunt. Similiter Hæretici pugnant Scripturis non intellectis. Hoc genus Exordiolis ad causæ rationem commode adfictis præmuniendus erit auditor.

Propositio dura.

Argumentatio quomodo exhilaranda.

At ne frigida aut somniculosa sit argumentatio, commodis Interjectiunculis est excitandus auditor. Quod frequentissime facit Augustinus, non infrequenter Chrysostomus. Id autem fit variis modis. Tropo, veluti quum per interrogationem effertur, quod simpliciter dici poterat. Ut qui totus ad privatum suum spectat commodum, qua fronte sibi vindicat Principis titulum? Simplicius ac frigidius erat; Qui ad suum commodum spectans gubernat Rempublicam non est Princeps. Item, qui gregem suum deglubit, nec ullam illius curam gerit, utrum hunc Pastorem dicemus, an Prædonem? Interdum per Apostrophen: Ut, quid ais, os impudens? Ita Chrysostomus adversus Libanium, τί φῄς, ὦ παμμιαρέ. Et Paulus: *ô homo, tu quis es qui respondes Deo?* Interdum Exclamatione, O vocem stolidam! O linguam ferro exsecandam! O sermonem pecudis, non hominis! Postremo Percontatiunculis illis, quibus subinde excitatur auditor. Quis hoc dixit? non homo, sed Deus per Prophetam. Quomodo explicabitur hic nodus? Utrum hæc sufficiunt, an quæritis argumenta solidiora? Et hujus generis alia, quæ res ipsa melius suggeret dicturo. Poterunt & affectus & joci, nonnullis locis adspergi, ad exhilarandum disputationis molestiam. Eodem conducent crebræ Transitiunculæ. Audistis venena Hæreticorum, accipite nunc antidota. Audistis quæ suis pollicetur Satanas, nunc accipite, quanto meliora promittat Rex noster Christus. Verum de his pluris dicendi locus incidet, quum de Schematibus agemus.

Epilogus.

Supereſt Epilogus compendio renovans auditori, quod fusius dissertum: Latini quidam appellant Enumerationem, Græci ἀνακεφαλαίωσιν. Ea res triplicem adfert utilitatem. Prima est quod renovat auditoris memoriam. Altera quod totam causam simul oculis subjicit. Tertia quod quædam argumenta per se tractata videntur imbecilliora, ea tamen valent in turba, solidioribus admixta. Hic observandum, ut Epilogus quam pauciſſimis verbis absolvatur, ne non tam videatur Epilogus, quam nova Oratio. Eoque Græcis dicitur ἀνακεφαλαίωσις, quod capita modo rerum repetantur. Hæc pars frequenter etiam necessaria est, videlicet, quoties argumentatio pluribus constat partibus, aut habet ex subtilitate rerum nonnihil obscuritatis: præsertim si verba fiant apud imperitam multitudinem, quæ quoniam non habet sensus exercitatos, & ad percipiendum tardior est, & ad oblivionem proclivior. Hic igitur expedit summatim repetere quod dictum est, rogareque ut dicta penitus infigant animis, quo possint & aliis communicare quod didicerunt, & ad cætera quæ tradentur, sint dociliores: ita futurum ut ipse quoque Concionator reddatur ad docendum alacrior, si conspexerit seminandi laborem non fuisse inanem, sed inde ger-

Digitized by Google

minare fructum ſpiritualem. Nec hic multum eſt periculi, ne recte dictorum iteratio pariat faſtidium, quando non agit patronus ſollicitus apud ferocem judicem, ſed apud benevolam multitudinem doctor venerandus. In foro auctoritas eſt penes auditorem, hic penes dicentem. Convenit tamen ut in Epilogo, cum brevitate ſervetur perſpicuitas, & ſermo ſit vividior alacriorque, tamquam parta jam victoria, tum eadem non eadem facie referantur. De perſpicua brevitate nihil eſt præcipiendum. Dabit hoc uſus ac dicentis prudentia. Vividior erit ſermo, ſi cum affeverâtione proferatur, verbis Emphaſim habentibus, non ſine Schematibus ad alacritatem facientibus. Varietatem adferent Figuræ, veluti ſi quæ dicta ſunt ſimplici ſermone, repetantur per Apoſtrophen, aut Proſopopœiam, aut Interrogationem, ut ante dictum eſt.

Concluſio. Eſt alterum Perorationis genus fuſius, quod generali nomine dicitur Concluſio. Id potiſſimum conſtat adfectibus, qui facilius excitantur auditore jam perſuaſo, ac ſuapte ſponte propenſo, vel ad miſericordiam, vel ad indignationem, vel ad pœnitentiam, vel ad aliam animi commotionem. Porro Stoicorum dogma *Adfectus an movendi.* nullos probantium adfectus, non a Chriſtianis modo, verum etiam ab ipſis Stoicis paulo æquioribus, rejectum atque exploſum eſt. Nam quod Athenienſes ab actionibus cauſarum ſecluſerunt adfectus, poteſt aliquo colore defendi. Tum ad clepſydras dicebatur, nolebant aquam non neceſſariis abſumi, nec judicem nimium diu detineri cognitione: præterea quoniam a judice Religione adſtricto requirebatur incorrupta pronunciatio, maluerunt abſtineri a movendis adfectibus, quod ii ſæpe nubilum offundunt judicio, interdum eo rapiunt cognitorem, ut non ex jure, ſed ex animi commotione ferat ſententiam. Verum longe alia ratio eſt dicentis apud populum Chriſtianum, qui non in aliud movet adfectus, niſi ut ad ea quæ ſunt pietatis incaleſcant auditores: veluti quum laudata concordia, rapiuntur ad unanimitatis amorem, ac Schiſmatis odium. Laudata eleemoſyna, inflammantur ad liberalitatem in egenos, ac deteſtationem avaritiæ. Laudata innocentia, accenduntur ad ſtudium pietatis, & amorem vitæ correctioris. Poſtremo verum eſt, quod Platonem imitatus dixit Auguſtinus, *nihil amari niſi quadantenus cognitum, rurſus nihil cognoſci niſi aliqua ex parte amatum.* Sic Præceptoris amor docilem reddit diſcipulum, & admiratio diſciplinæ facit ut lubentius ac celerius eam percipiamus. Ad Theologiam docilior erit, cui perſuaſum fuerit Divinorum Voluminum auctorem eſſe Spiritum ſanctum, cuique perſuaſum fuerit, ſolam eſſe Theologiam, quæ hominem vere doctum, ſapientem, atque etiam beatum reddat. M. Tullius prius in Hortenſio laudata Philoſophia accendit ad illius amorem, quam eam docuit. Et qui diſciplinam aliquam profitentur, prius inflammant auditorem, per amplificationem oſtendentes quanta ſit illius dignitas, a quibus viris exculta, quid magni promittat, quantam adferat utilitatem. Hæc cui perſuaſa ſunt, non prorſus expers eſt ejus diſciplinæ, & tamen docilis eſt potius illius quam doctus. Hic igitur locus erat explicandi, quæ ſint adfectuum differentiæ, & quibus rationibus excitentur in animis auditorum. Sed commodius, arbitror, prius hunc orbem quem inſtitui abſolvere, tempeſtivius ad hanc partem acceſſurus, quum de amplificationibus & Orationis jucunditate vehementiaque dicendum erit.

ECCLESIASTÆ, SIVE DE RATIONE CONCIONANDI, AUCTORE DESIDERIO ERASMO ROTERODAMO, LIBER TERTIUS.

EX quinque artificis officiis unum per omnes operis partes abſolvimus, Inventionem. Nunc per eadem recurremus, addituri ſi quid videbitur omiſſum. Inventioni proxima eſt Elocutio, de qua mihi videor admonuiſſe, quod Eccleſiaſtæ ſatis eſt. Tertia eſt Diſpoſitio, ſive Ordo, qui, ut dicere cœperam, quum agerem de Diviſione, quadrifariam intelligitur. *Diſpoſitio quadruplex.* Eſt enim commoda verborum Diſpoſitio, quæ non tantum facit ad perſpicuitatem & modulationem orationis, verum etiam ad acrimoniam: incommodus ac perturbatus verborum ordo ſententiam obſcurat, & interdum involvit hyperbatis, aut ἀναπαιστοδότοις moleſtam reddit Orationem. Ut autem apte modulata ſit Oratio, præſtat compoſitio, de qua M. Tullius accuratiſſime ſcripſit, & poſt hunc Fabius. Verum hæc pars curioſior eſt, quam ut conveniat Eccleſiaſtæ. Tametſi D. Auguſtinus adeo non vitavit comparia, ſimiliter cadentia, ſimiliter deſinentia, adnominationes, & alias id genus Figuras, ut ingenue fateatur a ſe adfectatas, nec Pſalmum modo adverſus Donatiſtas, ſed juſtum Volumen hujuſmodi Schematibus floridum conſcripſerit. Dedit hoc auribus ſuæ gentis, cui vix quidquam ſimplex placebat. Cæterum, voces, quæ emphaſim habent, rectius initio aut in fine collocantur, quam in medio; Veluti, tu iſta audes in me? In utroque pronomine emphaſis eſt. Sus doces Minervam? Acrius eſt, quam ſi dicas, ſus Minervam doces. Ita Paulus, *O homo tu quis es, qui reſpondes Deo?* Vehementius eſt quam ſi dicas: Quis tu es, homo, qui Deo reſpondes. Eſt altera Ordinis functio, per quam commode diſponuntur principales Orationis propoſitiones: id fit in Diviſione, de qua diximus. In his, quemadmodum ante admonui, maxime probandus eſt ordo, quum propoſitio præcedens, velut ex ſe gradum præbet ad ſequentem. Quod genus ſit: Primo loco dicam, quanta ſit Virginum dignitas, quantaque felicitas. Mox, quantis periculis hic theſaurus ſit expoſitus: A re laudata ad ejuſdem rei cuſtodiam commodus eſt gradus, incommodus ſi invertas ordinem. Item, Primum dicam, quibus virtutibus ſummum Pontificatum promeruerit. Dein, qua integritate ſuſceptum geſſerit. Præpoſterum erit, ſi prius dixeris quomodo geſſerit, poſt quomodo ſit adſecutus. Interdum propoſitio præmollit ſecuturam, ſuapte natura duriuſculam. Velut hanc, Milo inſidiantem Clodium interfecit, præmollit illa, etiam ſi civem adeo Reipublicæ peſtilentem per inſidias eſſet adortus, præmium merebatur, non pœnam. Tertius Ordinis uſus eſt in *Ordo argumentorum.* ſingulis argumentationibus: frequenter enim eadem propoſitio pluribus argumentis confirmatur, quæ non oportunius initio aut in fine collocantur, quam in medio;

Digitized by Google

oportet nullo delectu velut inacervum congerere, sed ordine quodam velut in aciem producere. Cæterum, quæ quibus locis magis conveniant, dicentis judicio consilioque relinquendum est. Non improbatur quum ab infirmioribus itur ad firmissima. Probatur, quæ primo ac postremo loco collocat efficaciora, infirmiora veluti gregarios milites in medium agmen conjicit. Sola improbatur, quæ a firmioribus pergit ad infirmiora. Ita natura comparatum est, ut ad ea maxime simus intenti, quæ primo dicuntur loco, quæ si arrident, cætera cum favore audimus: quæ vero postrema sunt, maxime hærent animo. Quæ in medio sunt, etiam si per se parum valent, velut in monomachia, tamen numero & Synathroesmo valent. Quartus Ordinis modus est, quo tota dividitur Oratio: veluti qui libros conscribunt, hos prima cura torquet, ut totum argumentum ordine commodo sit digestum. Veluti si quis de rebus Romanæ Urbis paret scribere, hunc sequitur ordinem; Ut primo loco referat Urbis primordia, deinde Romam florentem, postremo deficientem. Idem ordo servari posset, si quis describeret Ecclesiæ statum. Ante diximus de Exordio, Incremento & Summa. Hæc tria in utraque parte locum habere poterunt. Veluti quibus exordiis cœperit Ecclesia, quibus modis invaluerit ac propagata sit, denique quomodo efloruerit & ad pietatis fastigium pervenerit. Rursus, quomodo primum cœperit degenerare, deinde quomodo magis prolapsa sit, postremo quomodo sic in angustum coarctata adeo refrixerit Religio, ut vix dicas eamdem esse Ecclesiam.

Olim quoniam Ecclesiastes fere versabatur in enarranda Scriptura sacra, ipsa Scripturæ series suppeditabat ordinem. Verbi causa, Psalmus proponebatur: Primo loco titulus explicabatur, deinde Psalmus. Si Martyr laudabatur, ordo sumebatur ex præceptionibus generis demonstrativi, veluti quum Chrysostomus celebrat Babylam, Basilius Quadraginta Martyres. Beatus Paulus hunc fere servat ordinem, ut primum doceat ac dissolvat difficultates quæstionum. Dein subjicit, monita de moribus, quæ minus torquent lectorem: postremo, salutationes, commendationes ac precationes. Hoc videtur imitatus Chrysostomus, qui post explanationem Scripturæ, excurrit in locum moralem, ex iis quæ dicta fuerant occasione arrepta. In his velut in viridariis amœnioribus requiescit ac reficitur auditor. Facit idem nonnumquam Hieronymus, ut quum e scopulis ac locis confragosis enavigavit oratio, ad amœniora devenit, vela pandens, & quasi celeuma canens, sic enim ille loquitur.

Recentiores quoniam a veterum exemplis recesserunt, varias ordinis formas commenti sunt, de quibus ante nonnihil attigimus. Quidam primum orant tacite, mox erecti signant se cruce, præfati nomen Patris Filii & Spiritus sancti. Deinde recitant Thema, ut vocant, de quo quædam generalia proloquuntur, quod improbandum non est, si modo quæ præfantur, auditorem præparent, vel benevolentia, vel attentione, vel docilitate. Posthæc comperio morem apud quosdam fuisse, ut recitaretur Euangelium lingua, ut opinor, vulgi. Deinde pro impetranda gratia, salutabatur illa gratia plena. Hinc repetebatur Thema, mox divisione facta, Sermo peragebatur. Vicani, & qui hos imitantur quibusdam in locis, primum attingunt nonnihil ex Euangelio, dein recensent Divos, qui vel in eum diem, vel in sequentes incidunt, deque eorum laudibus nonnihil attingunt, postea denunciant, si quæ feriæ, aut si qua jejunia in eam incidunt hebdomadem. Denique, si quid monendum est, admonent, veluti si sublevandi pauperes, aut si quis quid amisit, aut si quid mali premat immineatve, ut pro illius depulsione Deum deprecentur. Compluribus peracta Concione recitatur aliqua pars Symboli, cum exomologesi & absolutione. Quod apud Italos fit post recitatum Euangelium, in quo agnoscas aliquod pristinæ consuetudinis vestigium. Nam olim posteaquam Diaconus ad populum progressus, eoque salutato jussu Episcopi pronunciarat Euangelium, Episcopus enarrabat quod lectum erat, mox reversus intra cancellos peragebat mysteria. Simile vetustatis vestigium vidimus in Ecclesia Anderlacensi, haud procul a moenibus civitatis Bruxellanæ: Collegium est Canonicorum, Pastor extra cancellos sacrificat populo, sic moderato tempore, ut Canonicorum cantiones finitæ sint, antequam ipse recitavit Euangelium. Mox eodem cultu quo adstabat altari, conscendit suggestum, docetque populum: eo facto, redit ad altare, peragitque sacrificium, nec prius dimittitur populus. Hæ sunt prisci moris reliquiæ. Post ubi jam Sacerdotes imperiti occupaverunt Ecclesias, ne nihil referrent vetustæ consuetudinis, pro enarratione Scripturæ, recitant exomologesin, & absolutionem. Quod merito supervacuum videatur, quum exomologesis peracta sit ante Missæ exordium, quem introitum appellant. Sunt qui concioni & alteram addant Coronidem. Recitant multa nomina defunctorum vel ægrotantium, vel parturientium, vel alia quapiam de causa periclitantium, & pro singulis nominatim expressis exigunt Pater noster & Ave Maria, ipsi pro singulis accipiunt assem aut drachmam. Quis neget esse pium, orare pro laborantibus? Sed quid opus est tot nominibus? Quid necesse est ita viritim partiri precationes? Tum quid opus est concionem tot appendicibus extendere?

Audivi, qui proposito Themate, præfationis loco quædam narrarent, quæ a Themate erant alienissima: his peroratis, & invocata Virgine matre, thema repeterent, quod ipsum erat vulgare, id est, ad quodvis argumentum æque quadrans: post hæc exponebant ejus diei Euangelium, sed in transcursu, velut obiter. Tum proponebatur ex abrupto quæstio Theologica: postremo loco addebant, narrationes vel miraculorum, vel fabularum, quibus imperite fictis, affictæ sunt similes allegoriæ, *dignum*, ut ajunt, *patella operculum*. Hic, scilicet, est illorum excursus, ad reficiendos jam lassos auditorum animos. Hic ordo, tametsi non est concionis, veluti corporis, tamen tolerari poterat, si nihil esset ineptum aut frigidum, & si qua ratione inter se congruerent, Thema, Euangelium, Quæstio, & Exhortatio. Quæstionis accessio videtur e Scholasticorum ostentatione orta, unde & illud inductum, arbitror, quod quidam rei, de qua dicturi sunt, summam Latine præfantur, admirante turba non intellectam eloquentiam: hoc dicunt se tribuere auribus eruditorum, in quo bis peccant, mea sententia. Quid enim opus est lingua Latina, quum docti, qui adsunt, calleant etiam vulgatam. Præterea plerumque frigida sunt, quæ præfantur, nihil habentia ponderis neque subtilitatis, tantum ut consuetudini satisfiat. Aliquid esset, si, quæ Latine proloquuntur, ejus generis sint, ut lingua populi vix possint exprimi. Audivi qui illud præscripsisse sibi videbantur, haud scio unde haustum: intermiscebant orationes quasdam elaboratius, & exquisitis verbis compositas, multumque dissimiles reliquæ dictioni, non aliter quam in Græcorum Tragœdiis admiscetur Chorus, ut hinc ducta videri possit imitatio. Aliis hoc studio est, ut concionem e variis disciplinis velut emblematibus contexant, partem adferentes e Theologia vetere, partem e Scholastica, partem e Philosophia, partem e jure Pontificio, partem e jure Cæsareo, nonnihil adspergentes e Poetis: quæ res præterquam quod habet speciem inanitatis, inconcinnam reddit orationem, præsertim quum id affectatò fieri vel illud arguat, quod perpetuo fiat. Apud Italos quidam partiuntur orationem, non eodem modo, sed non minus inepte. Prima pars datur exponendo Euangelio, altera Judæis confutandis si adsint, tertia Prophetiæ, quam sibi complures illic publice vindicant. Quorum de numero fuit Hieronymus Savonarola: & ipse Romæ quemdam audivi tum quidem primi nominis, qui palam cum religiosa testificatione, sibi assereret Prophetiæ donum. Nonnulla pars dabatur Danti aut Petrarchæ, quorum rythmi voce canora, pleniſque, ut ajunt ti-

Digitized by Google

biis, & insigni corporis gesticulatione pronunciabantur. Dixisses aliquid dici sacratius Euangelio. Hujusmodi commentitiis novitatibus magis indulgent, qui religionis titulo commendantur, quam ii, quos ideo Seculares appellant, quod Monachi non sint, nimirum, gratificantes adfectui multitudinis potius, quam judicio consulentes. Nihil est indocta multitudine fastidiosius, cui si quis conetur morem gerere, subinde esset novanda concionandi forma. Consultius igitur est Ecclesiasten, quod optimum est, sequi, idem fiet adsuetudine populo quoque gratum. Audivi quosdam, qui paradoxa in speciem absurdissima, proferrent apud concionem: & in his involvendis verius, quam explicandis, venditabant acumen ingenii, quo negociatoribus, quorum liberalitatem sollicitabant, fidem facerent, se in Scholis non omnino lusisse operam. Est quidem aliquo usque morigerandum multitudini, sed hactenus ut a sinceritate verbi Divini non recedatur, semperque meminerimus plurimum interesse inter Euangelicum Ecclesiasten, & inter Patronum forensem, nihil non facientem ut causam vincat, aut histrionem solum hoc spectantem, ut Theatro placeat actio. Quis autem ordo sit optimus, partim ex illis quæ supra de divisione propositionum diximus, partim ex his, quæ nunc adjicimus, liquebit.

Memoria. De memoria quoque videor admonuisse, quod ad hoc institutum satis est: artificium, si quis exactius perdiscat, & anxie respiciat ad locos & imagines, meo quidem judicio, plus adfert impedimenti, quam adjumenti. Primum enim hebetius reddit ingenium, aut dicendi calorem refrigerat anxia cura, deinde nativam memoriæ vim, quæ plurimarum rerum est capacissima, præsertim sit ad naturam felicem accedat intelligentia, cura, exercitatio & ordo: quum iis qui anxie observant artem, interdum eveniat quod solet illis, qui machinis nimium operosis aliquid moliuntur, ut plus sit negotii in apparanda machina, quam futurum erat in opere vulgari more conficiendo. Ita citius edisces quæ velis meminisse, quam singula in locos & imagines digeras, ut jam duplici sit opus memoria, rerum de quibus paras dicere, & locorum atque imaginum, quas subinde novas fingere oportet. Ad studium igitur infigendi, accedit labor inveniendi, non mediocris. Hæc incommoda magis sentiunt senes, qui juvenes hoc artificio valde delectati sunt. Quod si usu veniat ut plura nomina sint recitanda, aut prolixior Scripturæ locus citandus, & memoria vel natura, vel senio fuerit imbecillior, non est turpe concionatori de scheda pronunciare turbam nominum: Scripturæ vero prolixius testimonium plus habet ponderis ac fidei, si de scheda aut e codice recites, quam si memoriter. Idem censeo de testimoniis Doctorum celebrium, maxime si locus sit insignis, & animadversione dignus. Nec semper necesse est Psalmi Capitisve numerum addere, atque in principio sit an in medio, an in fine designare, quod interdum Jureconsulti faciunt ad ostentationem, titulo addentes legem & paragraphum, interdum & versum. Quamquam illi hoc faciunt excusatius, quam si faciat Ecclesiastes. Habet hoc illa professio, exigunt auditores, quo facilius loca conferant. Priscis satis erat dicere; Quemadmodum docet Paulus scribens Romanis, aut, sicut in Euangelio Matthæi loquitur Dominus. Quod si sententia talis est, ut fide sit caritura, nisi confirmata certo Scripturæ testimonio, tum haud intempestivum fuerit eam citandi diligentiam adhibere. Hic nonnulli bis peccant, qui nihil dicunt absque Scripturæ testimonio, etiam si res ejus generis sit, ut nullo egeat testimonio, nusquam non addunt Capitis numerum. Quæ res non solum habet speciem ostentationis, verum etiam orationis fluxum intersecat, & caliginem quamdam rebus inducit. Id esse verum sentiet qui legerit commentarios Aquinatis in Epistolas Pauli. Quamquam id non erat Thomæ peculiare, sed cum omnibus aut certe plerisque illius seculi Scriptoribus commune. Res e bono fonte nata abiit in vitium affectatione. Unde quidam eruditi malunt numerum marginibus adscribere, quam addere in contextum, non ob aliud, nisi quod impedit dictionis cursum, & nonnihil adfert frigoris. Ad memoriam confirmandam nonnihil opis pollicentur & Medici, & secundum hos Marsilius Ficinus, sed præter ea, quæ diximus, plurimum confert perpetua vitæ sobrietas. Nam crapula aut ebrietas ut ingenium hebetant, ita memoriam prorsus obruunt. Officit etiam curarum varietas ac turba negotiorum. Officit & tumultuaria diversorum voluminum lectio. Hanc præcipuam, arbitror, causam, cur senectus sit obliviosa, quod ea vis animi multitudine rerum obruitur. Officit memoriæ pudor immodicus, auditorum novitas & anxia cura. Pudor & novitas vincitur adsuetudine. Demosthenes, apud Philippum Regem orans, excidit sibi, quod illi apud Athenienses numquam acciderat. At Æschines orator multo Demosthene deterior, apud eumdem Regem dicens, sibi non excidit: Nam anxium studium officit ad hoc ipsum, quod impendio affectat.

Pronuntiatio. Supereſt Actio sive Pronuntiatio, quæ est apta ad rem, vocis, vultus, ac totius corporis moderatio. Ad hæc quemadmodum & ad alia format hominem natura, ratio & usus perficit. Siquidem & iis qui prorsus sunt rudes artis, alia vox, alius vultus, alius reliqui corporis gestus est, iratis & propitiis, comminantibus & blandientibus, admirantibus & contemnentibus, mœstis & gaudentibus, quod de cæteris affectionibus ad eumdem modum lector intelliget. In his igitur optimum est naturam sequi, sed adhibita cura, ut si quid ea habeat vitii, aut si quid prava imitatio & usus adjunxerit, corrigat, si minus ad ingens illud Demosthenis speculum, certe ad liberi amici judicium. Frequenter enim fallunt hominem, quamvis alioqui doctum, quæ cæteris vehementer indecora videntur, & sunt. Interdum & placemus nobis ipsis, ob ea quæ merito displicent auditoribus. In quibus non mediocre præstabit officium amicus admonitor. Sibi quisque pulcer est, neque quisquam sibi satis notus esse potest, nisi se contempletur oculis alienis. Sed optimum erit ex aliis exemplum sumere, & quod decorum conspexeris, imitari, quod indecorum, vitare, habita tamen semper ratione personæ: neque enim eadem decent omnes, vel ob ingenium diversum, vel ob qualitatem adjunctam. Neque enim eadem decuissent Catonem & Ciceronem, quod ille natura rigidus ac severus esset, quippe Stoicus, hic popularis & jocis salibusque gaudens. Ita non statim decet juvenem quod senem, simplicem Sacerdotem quod Episcopum, Monachum quod non Monachum.

Vocis moderatio. Quibusdam vox est natura exilis vitio arteriæ & musculorum, quibusdam rauca, aliis infirmior laterum debilitate, aliis interrupta & concisa pulmonis aut pectoris vitio. Hos Medici spirituosos vocant. Nonnullis parum est articulata, linguæ faucumque vitio, unde blæsi, balbi, titubantes ac hæsitantes. His incommodis, si mediocria sint, medetur exercitatio, nonnullis vitæ sobrietas: nam raucitas interdum e vinolentia nascitur, exilitas aut asperitas vocis interdum e jejunio aut vigilia. Quantum valeat exercitatio etiam in magnis naturæ vitiis, luculento exemplo est Demosthenes: qui, quum lingua esset parum explanata, ut artis quam profitebatur primam litteram sonare non posset, sed pro Rhetorica Letolicam diceret, hoc vitium emendavit lapillos sub lingua volvens, atque ita pronuncians. Spiritus concisionem ita correxit: adversus montem conscendens, complures versus continua voce sine respiratione pronunciabat. Vocis autem infirmitatem devicit, ad Mare quum maxime fremeret, declamando. Vultum ad grande speculum, cujus modo meminimus, composuit. Jactationem humerorum hac arte correxit: In angusto pulpito stans dicebat, hastæ ex alto pendentis cuspide humero imminente, ut si dicendi calore excidisset, id vitare offensione admoneretur. Denique memoriam scripto confirmavit. Ad hunc modum vir ille natura pene

Digitized by Google

pene invita, ſummus Oratorum evaſit. Hac in parte nonnullam opem adfert & Medicorum ars. Incommoda quæ prava conſuetudine adſcita ſunt, diverſa corriguntur. Sunt enim qui vocem faciunt exilem, qualis eſt mulierum, ſpadonum aut ægrotantium, quod vitium etiam nationibus quibuſdam familiare eſt. Contra ſunt qui dilatatis faucibus grandem ſed preſſam & gravem emittant vocem, qualis eſt muſicorum infimam cantionis partem ſuſtinentium, non diſſimilis aſinorum rudentium. Atqui hæc vocis granditas, vel ὀγκηθμὸς verius, adeo placet quibuſdam, ut eam rupturis ſibi accerſant, non ſine valetudinis periculo. Idque potiſſimum faciunt in tranſcurſu a pueritia ad adoleſcentiam, quum natura ipſa mutat vocem: in qua ætate ut nocet non exercere, ita oportet moderatiſſimam eſſe exercitationem. Alii toto pulmone diſtento vocem edunt immanem potius quam magnam, quam megalophoniam Demoſthenes objicit Æſchini. Quidam per nares efflant; Alii quum volunt intendere vocem, gannitum indecorum edunt, non diſſimilem cantui gallinaceorum; Alii præcipitant verba verius quam promunt. Nonnullos vidi, qui ex gentis, ut ſuſpicor, more convolvunt verba, ac magnam ſyllabarum partem devorant intra fauces. Vidi qui dicturi quippiam prius edebant gemitum: admoniti mirabantur, nimirum, ignari ſe huic vitio obnoxios eſſe: adeo aſſueverant. Sunt qui ſermonem ſubinde vocibus aut frivolis, aut nihil ſignificantibus interſecant, his intervallis veluti quærentes quid ſint addituri. Quidam affectatione gravitatis ſingulis pene verbis interponunt ſilentium, quo nomine Hieronymus notat Grunnium quemdam: *ſingultire*, inquit, *hominem dicas, non proloqui*. Audivi, qui, quoties citabant verba Scripturæ Divinæ, canerent. Quod tamen tolerabilius viſum eſt, quam quod alii ſic eadem recitarent, quaſi ſingulæ ſyllabæ ſingulæ eſſent dictiones paribus intervallis inter ſe disjunctæ. Atqui iſthuc quidvis eſt potius quam loqui. Nam in cantu ſervantur accentus, & vocum diſtinctio: hic crepitus eſt potius quam ſermo, ubi nec ſervantur accentus, nec ſyllabarum quantitas, nec verborum diſtinctio, nec ſenſuum intervalla. Sed multi ſunt hoc ingenio, ut faſtidiant quidquid eſt multorum commune: & quidquid inſolitum eſt, idem exiſtiment eſſe pulcrum. Sunt innumera hujus generis incommoda, quæ ſi ad virilem uſque ætatem inveteraverint, ægre dediſcuntur, eoque conſultius eſt occupare teneriorem ætatem. Quæ cura priſcis fuit præcipua, puerorum os ad rectam formare pronunciationem.

Optima vox eſt, quæ leniter ac procul articulata verba tranſmittit in aures auditorum, qualis fuiſſe dicitur Thracalo, qui cauſam agens in tribus conſiſtoriis facile audiebatur, atque etiam intelligebatur. Nam eſt quædam vocis granditas, quæ ſonum procul emittit, verba non emittit: At Concionator fruſtra auditur, ſi non intelligitur. Rurſus eſt quibuſdam vox exilior, ſed quæ facile penetrat in aures auditorum, cum facili intellectu verborum. Nullus autem eſt tam infelici voce, quin eam poſſit aliquo pacto ad eorum, quæ dicuntur, rationem immutare, quod animadvertimus & in equis & canibus, quibus alia vox eſt iratis, alia blandientibus, alia gaudentibus, aut dolentibus, alia timentibus aliquid. Verum hic mediocritas ſervanda eſt Eccleſiaſtæ, ut nec mortua ſomniculoſaque ſit pronunciatio, nec rurſus ad hiſtrionicam varietatem immutetur. Olim fabularum recitator ad perſonæ ſententiæque qualitatem vocem attemperabat, & ad hujus vocem geſtus attemperabat Hiſtrio. Mimus utraſque partes obibat, & recitatoris & Hiſtrionis. Eſt imitatio quæ deceat Eccleſiaſten, eſt quæ non deceat. Rurſus eſt æqualitas quæ deceat, eſt quæ non deceat. Quidam perpetuo vocis tenore velut eadem chorda perficiunt orationem, quem morem fuiſſe Pio ſecundo loquenti apud populum, & Guarino profitenti, teſtati ſunt qui eos audierunt. Ipſe audivi quemdam Doctrina pariter ac Religionis opinione non vulgariter commendatum, qui immotis oculis, eodem vultu, eadem voce veluti de libro recitabat totam concionem. Statua videri poterat, niſi vox ac rictus utcumque declaraſſet hominem. Atqui iſtud ne loqui quidem eſt, quum oporteat Concionatorem aliquid habere ſupra ſermonem quotidianum. Nec minus moleſta eſt quorumdam æqualitas in arſi aut theſi vocis, quam devolvunt per ditonium, donec extremum membrum deprimant, ut ima vox ad ſummam relata faciat diapente. Cæterum apta vocis mutatio, non tantum ad movendos affectus, verum etiam ad fidem faciendam adjuvat. *Non parum intereſt*, ut ait in Comœdia Davus, *utrum ex animo quid, an de induſtria facias*. Quum enim ipſa natura juxta affectus mutet vocem ac vultum, non videntur ex animo loqui, qui res vehementer diverſas, eodem vultu ac voce pronunciant. Recte notatus eſt a M. Tullio Callidius quidam, qui res atroces frigide pronunciarat: *Niſi fingeres*, inquit, *Callidi, tu iſta ad eum modum narrares? ſomnum, me Hercule, iſto loco vix tenebamus*. Legimus, Dominum quædam clariore voce dixiſſe, & veriſimile eſt acriore pronunciatione uſum quum diceret, *væ vobis, Hypocritæ*! quam cum in convivio Simoni loqueretur de muliere peccatrice, aut quum Apoſtolis explicaret parabolam. Rurſus quum indignatus ait; *O natio perverſa & incredula, quouſque vobiſcum ero, quamdiu vos patiar?* Et quum diceret: *Venite ad me omnes qui laboratis & onerati eſtis, & ego reficiam vos*. Quin & Paulus optat mutare vocem ſuam apud Galatas, ſi liceret adeſſe, nunc terrendo, nunc obſecrando, nunc blandiendo.

Eſt igitur ſecundum naturam aliqua vocis mutatio, non indecora gravibus viris. Qua quidem in re naturam ſequi optimum eſt, modo quod naturæ deeſt, aut ſupereſt, aut vitiatum eſt, cura corrigatur. Quidquid autem notabiliter a natura recedit, ut delectet, tamen fide caret. E diverſo vitanda eſt Mimorum imitatio, ut ſi verba mulieris referas, mulierem loquentem exprimas, ſi pueri pueriliter balbutias, ſi ſenis ſeniliter, ſi ebrii temulentum agas, ſi irati iratum, ſi plorantis plorantem, atque item de cæteris, quod imitationis genus & in Scenicis improbatur. Sentias tamen in oratione facundi concionatoris facetam quamdam ac modeſtam imitationem, quæ ſic delectet ac moveat, ut nihil tamen habeat Theatricum aut ſimulatum. Jam ſunt plurima rerum vocabula data opera ſic ficta, ut ipſo ſono rem exprimant, ut gannire, garrire, barrire, ſibilus, fulmen, tonitru, fluctus, turbo, murmur, de quibus in Cratylo diſputat Plato. Atqui ridiculum fuerit, ſi quis, quum grunnire dicit, voce rauca per nares emiſſa, porcorum grunnitum imitetur. Alicubi tamen decebit modica vocis ac geſtus acceſſio. Apud Italos quorumdam Eccleſiaſtarum pronunciatio multum accedit ad pronunciationem mendicorum aut circulatorum, qui menſa in foro poſita mira vocis dexteritate commendant nugas ſuas. Vox autem canora eſt, lenis & explanata, procul reſonans, mendicorum blandior eſt. Quod ſi modice fiat, non improbarim. Multiplicem enim ea res adfert utilitatem. Primum dilatato vocis meatu ac muſculis, vox exit grandior, ſi natura ſit exilis: dein lenior, ſi ſit aſpera. Adde quod hac ratione tollitur, aut certe minuitur vitium titubationis, cui narrant obnoxium fuiſſe Pomponium Lætum in privato ſermone, quum de cathedra pronuncians, linguam haberet expeditam. Præterea latius diffunditur ad aures, poſtremo minus laborat qui loquitur. Apud Anglos eſt ſimile genus hominum, quales apud Italos ſunt circulatores, de quibus modo dictum eſt, qui irrumpunt in convivia Magnatum, aut in cauponas vinarias, & argumentum aliquod, quod edidicerunt, recitant, puta, mortem omnibus dominari, aut laudem matrimonii. Sed quoniam ea lingua monoſyllabis fere conſtat, quemadmodum Germanica, atque illi ſtudio vitant cantum, nobis latrare videntur verius quam loqui. Quod incommodum me nonnihil offendit in quibuſdam inibi Concionatoribus. Verum oportet vocem lenem eſſe magis

Imitatio

gis quam notabiliter canoram, ne quis illud in Concionatorem jaciat, quod audivit canorus recitator: *ſi loqueris cantas, ſi cantas male cantas.* Quidam utuntur perpetua contentione vocis, quam Græci μονοτονίαν vocant. Cui vitio ſe M. Tullius fatetur affinem fuiſſe, quum primum ſe ad dicendum contuliſſet. Nec hodie deſunt qui pulcrum exiſtiment, Stentorem Homericum nobis referre, atque hunc in modum prædicant ſe beatum Dominicum imitari, quem narrant, adeo fuiſſe vocalem, ut ab iis, qui ſeptem millibus paſſuum aberant, poſſet audiri, quod prorſus incredibile videtur iis, qui neſciunt Hiſpanorum milliaria multo eſſe breviora Germanicis. Nec levius peccant, qui vocem ſubinde tollunt clamore ſubito, ac repente demittunt, quum res nihil habeat vehementiæ. Quæ res non caret ſpecie dementiæ. Videmus in quorumdam Homiliis ſcripto editis locum deligi, quo quantum poſſunt exclament, non quod res poſtulet exclamationem, ſed quod ſic animum induxerint, exclamationem eſſe concionis partem: actum ſibi videntur mire vehementes, ſi ſexies aut octies, quanta poſſunt voce, clamarint: O deteſtandum vitium avaritiam! ô fontem ac radicem malorum omnium! ô morbum peſtilentem! ô filiam Diaboli! ô cæcitatem mentis! ô ſubverſionem Religionis! Atque his clamoribus interdum excitantur lacrymæ pueris ac mulierculis, ſed quæ ſimul cum clamore exareſcant. Cæterum, quoniam cordatis perſpicuum eſt, eos clamores non proficiſci ab affectu dicentis, nihil commoventur, ſed offenduntur potius. Siquidem ea demum vox gignit affectum in animis auditorum, quæ ab animo bene affecto venit, præſertim vultu geſtuque conveniente adjuta. Damnata eſt a Rhetoribus nimia vocis intenſio, quia nec a dicente, nec ab auditoribus diu tolerari poteſt. Damnatur item nimium gravis, quod obſcurior eſt, minuſque ferit aures.

Mediocritas decet Eccleſiaſten, quamquam in hac quoque multa varietas eſt, vel quia id poſtulat ſententia, vel quia nihil diu ferri poteſt, quod non aliqua varietate commendetur. Quæ res non fefellit cantores, qui organis nunc dant vocem clariorem, nunc ſuffuſcam, nunc ſubraucam. Sunt autem præter acutam, gravem & mediam innumeri vocis flexus. Interdum eſt concitatior, velut in membris & articulis, ac ſingulis dictionibus per ſe aliquid addentibus vehementiæ: interdum lentior ac porrectior, quum admiramur aut expoſtulamus, ſubmiſſior quum rogamus, aut miſericordiam quærimus, clarior quum indignamur, atque item de cæteris, ne, quæ natura ſunt infinita, perſequar. Hujus varietatis veſtigia deprehendas in cantu, qui recitationi ſimillimus a priſcis ad hanc uſque ætatem pervenit, velut in precatione Dominica non eſt prorſus eadem vox, ſed varietas non excedit diateſſaron, niſi quod in *ne nos inducas*, deprimit vocem, nec id præter artis præcepta, quæ docent ſubmiſſiorem ſonum convenire metuentibus. Quum recitatur in Templis mors Chriſti, ſumma vox tribuitur Judæis ac cæteris, ima Chriſto, media narranti Euangeliſtæ. Quod & ipſum admonet Fabius, medium ſonum convenire ſermonibus. Totus autem cantus volvitur per diateſſaron, quæ eſt harmoniarum obſcuriſſima, minimeque exſultans.

Quibuſdam hic imponit prava artis imitatio, quod Græci κακόζηλον vocant. Audierunt a Rhetoribus præcipi, Exordium oportere ſedatius eſſe, nec clamoſum, nec acrioribus affectibus concitatum, eoque ſic ordiuntur, ut ipſi vix intelligant quid dicant. Quaſi referat dici, quod nullus intelligit. Mox eadem verba paulo clarius efferunt, donec perveniant ad ſonum juſtum. Alii quoniam legerunt, inter Rhetorum ſchemata poſitam exclamationem, ſtatim a clamore incipiunt, quod eſt Ajacis, & ad inſaniam tendentium. Quo vitio notabiles ſunt aliquot Sermones, quos rabula quidam indoctus & impudens Auguſtini titulo conatus eſt nobis obtrudere. Res autem ipſa loquitur, fuiſſe ex eorum grege, quos hodie vulgus appellat Auguſtinenſes. Hoc fuco ſtuduit ſuum ſodalitium orbi commendare, ſi perſuaſiſſet tantum virum ejus inſtituti fuiſſe auctorem, ipſumque ab Ambroſio cucullam nigram, ac baltheum coriaceum accepiſſe, apud hos filiolos diu vixiſſe, ad hos vehementer adamatos Eremitas ſcripſiſſe Regulam, hos ut Religionis columina frequenter inviſiſſe, apud hos toties fuiſſe concionatum, ad hos ſcripſiſſe morientem. Illud debebant adfingere, quoniam apud idiotas Eremitas loquebatur, illum nec docte, nec Latine voluiſſe loqui, quemadmodum in aliis Homiliis loquitur apud cives. Quamquam in quodam ſermone loquitur hunc in modum: *O Fratres mei, licet groſſi ſitis, & ſubtilia non capiatis* &c. Ubi ſic ſolœciſcat Auguſtinus, ut groſſos appellet craſſos? Sed arbitror, eos ideo fuiſſe groſſos, quia bibebant cereviſiam. Nam in his Sermonibus cereviſiæ quoque meminit Flandricus, ut ſuſpicor, Auguſtinus, qui quoſdam Sermones ſic orditur: *Scire namque debetis, fratres dilectiſſimi.* Et, *Legimus enim, Fratres cariſſimi.* Exiſtimavit, *namque* & *enim* conjunctiones eſſe expletivas, quæ quovis loco poſſent inſeri ornatus gratia. Ibidem Auguſtinus *modernos* dicit, pro hujus ætatis hominibus. Et, *bene ſcio*, pro facile intelligo, *ſaporoſum*, pro ſuavi. Sed ineptus ſum qui hic ſolœciſmos quæram, hoc eſt, in Mari aquam. Omnia miram barbariem crepant, exceptis iis, quæ ex aliis Scriptoribus adſuta ſunt. Etenim ut quædam argumenta artifex ille ſumſit e vita Auguſtini, ita materiam e variis diverſorum Auctorum locis attexuit, licet indocte & impudenter omnia. Vide autem quot fucis ſtuduerit hoc quod deſtinavit perſuadere. Primum conficta eſt oratio D. Ambroſii, qui tradiderit novo militi nigram cucullam, & baltheum coriaceum ejuſdem coloris, illud etiam addivinans, ex eo multas Religiones exorituras. Tum pro una Regula quam fœminis ſcripſit, tres fecerunt ad viros. His ſuccedunt venerandi Sermones, adeo flagrantes, ut appareat Auguſtinum impotenti amore iſtorum ægrotaſſe. Sic enim orditur: *Fratres mei, & latitia cordis mei, corona mea, & gaudium meum quod eſtis vos.* Et mox ſe facit matrem fratrum ſuorum, quos iterum parturit, quum modo tantopere laudarit, Paulum imitatus, ſcilicet. Ac ne quis eſſet reliquus dubitandi locus, ſic orditur ſermonem quemdam, *Ut bene noſtis, Fratres cariſſimi, tria Monaſteria apud Hipponam Dei gratia merui laudabiliter ad honorem ſanctæ Trinitatis conſtruere. Quorum primum hoc eſt, in quo jam annis multis modico pabulo contenti hilariter commoramini, beſtiis aſſociati, avibus miniſtrati.* Ac mox: *Et ideo non ego miſer, ſed vos ſæpe Angelorum aſſueti eſtis colloquiis. Aliud quoque Monaſterium in horto, quem ſanctus noſter pater Valerius mihi dedit, ædificatum eſt. Et quoniam Presbyter Epiſcopus factus ſum, nec ſemper hic vobiſcum habitare potui, nec cum Fratribus, qui in prædicto Monaſterio poſiti ſunt, propterea infra domum Epiſcopi mecum habere volui Monaſterium Clericorum, &c.* Hæc ibi. An non inſigniter videtur Auguſtinus mutaſſe linguam ſuam apud illos Groſſos Fratres? Concederem vitio Scribarum *Hipponam* dictam pro *Hippone*, & *infra domum* pro *intra domum*, niſi reliquus ſermo totus ejuſdem eſſet Veneris. Veluti, quod dicit, eos avibus miniſtratos, quos ſentit avium miniſterio paſtos, alludens ad Paulum, quem faciunt Eremitarum Principem. Sed ubi eſt illa vaſta ſolitudo apud Hipponem, in qua ob hominum inopiam avium miniſterio fuit opus? & quis novit illam mirificam Sodalitatem, quæ frequenter confabulabatur cum Angelis, quum idem miſero Auguſtino eſſet negatum? Præterea quî factum eſt, ut Auguſtinus nec in Libris Confeſſionum, nec alias uſquam commemoret hæc tria Monaſteria in honorem Trinitatis conſtructa? Poſidonius ſcribit, illum plura Sodalitia inſtituiſſe, non Monachorum, ſed Chriſto concorditer ſervientium, verum ea vocat Diverſoria. Eſt alius

Sermo

Digitized by Google

Sermo numero XXI. in quo cſtatur ſanctus Pater Hieronymus, qui ſcripſerit tria fuiſſe Monachorum genera, quorum duo probarit, Eremitarum & Cœnobitarum, tertium improbarit, quo duo treſve ſine Patre vivebant in commune. At primum genus Hieronymus non vocat Eremitas, ſed Anachoritas. Nam Cœnobitæ non minus vivebant in deſerto, quam Anachoritæ, niſi quod plures ſub communi Patre, ac Decanis vivebant. Verum iſti ex Anachoritis fecerunt Eremitas, ut titulum, quem adoptarunt, redderent honorabiliorem. Et ab his ſanctis Monachis Auguſtinus fuit ad pietatem illuminatus. Tam inſulſi Sermones inter tractatus Auguſtini principem obtinebant locum, cum operoſo indice, marginariis annotamentis diligenter illuſtrati, ex his quædam citantur in Pontificum decretis. Accedunt huc mendaces picturæ, in quibus Auguſtinus barba ad pubem uſque demiſſa, cuculla & veſte nigra, coriaceo cingulo tres digitos lato, tenet librum dextra, cujus initium, *Ante omnia, Fratres cariſſimi, diligatur Deus:* circum pedes chorus eſt Auguſtinenſium ſimili panoplia. Non inſector Monachi vocabulum, quod apud bonos omnes gratioſum eſſet, niſi plurimorum mores feciſſent illud invidioſum: tum facile patiar, quod Monachorum Sodalitia confictis exordiis commendant Inſtitutum ſuum, aliis Heliſæum auctorem jactantibus, aliis Brigittam, aliis Auguſtinum, aliis Brunonem, modo æmulentur illorum pietatem, quorum titulis gloriantur. Sed nimis multa ſunt, quæ ſimilibus præſtigiis irrepſerunt in Chriſtianiſmum. Pernicioſa vero fuit, ſive civilitas, ſive negligentia, eorum, qui primum ad iſta connivebant. His enim debemus quos præcipuos Eccleſiæ Doctores habemus mutilos, depravatos, confuſos, & indoctis nugamentis contaminatos, tum Græcos, tum Latinos. Nec intra hos tamen conſtitit iſta temeritas. Ad ipſos uſque libros Divinos proceſſit impunita audacia. Nec his impoſtoribus quiſquam indignatur, nos calumniis proſcindimur, ſi quid recte monemus. Sed longius rapior. Ut ad compendium redeam, Auguſtinus, licet aliquando ſeceſſerit, quod eruditi plerique ſolent ſtudii gratia, numquam fuit Monachus Eremita. Tametſi finxerunt illum in quodam Sermone id profitentem, nec ipſe ullum certum veſtitus genus præſcripſit aliis. Tantum mulierculas, quæ vivebant ſub cura Sororis, monet, ne ſe notabiles præbeant in cultu, cui vitio genus hoc affine eſt. Et addit, nec affectetis veſtibus placere, ſed moribus: nec ipſe ſibi quidquam novavit in habitu Epiſcoporum, niſi quod pileum *pyrrhon*, hoc eſt, rubrum, modeſtiæ cauſa geſtare noluit, quemadmodum ipſe teſtatur in quadam apud populum Oratione: *Decet*, inquit, *Epiſcopum, at non decet Auguſtinum.* Si Monachus fuiſſet, dixiſſet, decet Epiſcopum, at non decet Monachum. Quin etiam ex ipſis Auguſtini monumentis perſpicuum eſt, eam Regulam, quam ſibi vindicant pleraque Monachorum Sodalitia, quæ nec Benedicti, nec Franciſci Regulam profitentur, non fuiſſe ſcriptam, neque Clericis, neque Eremitis, ac ne viris quidem, ſed mulierculis, quæ, ut dixi, ſub cura Sororis, Deo ſerviebant. Hanc aliquot verbis immutatis ad viros accommodarunt. Eas vero mulieres non fuiſſe Monachas, vel illud arguit, quod liberum erat illis ab eo contubernio diſcedere, & ſi qua eſſet inemendabilis, cogebatur migrare. Nec omnes erant virgines, quædam habebant liberos. Nec has uſquam Monachas, nec Clericos ſuos Monachos appellat, quibus & ipſis permiſit ad alios Epiſcopos commigrare, apud quos Clericis major erat libertas. *Malo*, inquit, *debilem, quam mortuum.* At qui nunc recedit a votis Monaſticis, non debilis eſt, ſed pluſquam mortuus eſt, & re vera mortuus eſt, qui non neceſſitatis cauſa, ſed amore mundi recedit. Porro Monaſterium olim dicebatur omnis locus, ſive in agris, ſive in Urbibus, a populi frequentia ſemotus.

Sed ut ad rem redeam. Qui confinxit eos Sermones Auguſtini titulo, non ſolum in medio vociferatur, O, O, O, ſed frequenter ſic exorditur, *O fratres cariſſimi, O fratres cariſſimi, quam timendus ille dies, O fratres cariſſimi, O ſi ſciretis quantum vobis in ſolitudine demorantibus neceſſaria ſit obedientia. O fratres cariſſimi, gaudium meum & corona in Domino.* Exſtant tot Orationes hujus ad populum habitæ, quando umquam ſic orſus eſt Vir ille & ſanus & ſedati ingenii? Immo ubi ſic temere exclamat, vel in medio ſermone? Satyricis fortaſſis iſtud convenit, quamquam Horatius omnium laudatiſſimus, a moderata incipit admiratione, *Qui fit, Mæcenas!* ne nihil haberet veteris Comœdiæ, in cujus locum ſucceſſit Satyra. Sic Ariſtophanes ὡς ἀργαλέον πρᾶγμ' ἐστιν. Sumit hoc interdum & nova Comœdia. *Quid igitur faciam? Occidi, perii.* Id nimium bene imitatus Perſius: *O curas*, inquit, *hominum, o quantum rebus inane eſt!* Aliquanto moderatius Juvenalis, qui tamen Satyram corrupit & vertit in Tragicam invectivam, *Semper ego auditor tantum?* Sunt & alia vitia, in quæ quidam incidunt, infeliciter affectantes artis præceptiones ſeu ſchemata, quæ nunc referre non quidem inutile, ſed perlongum fuerit, ac fortaſſis etiam invidioſum. Quamquam quæ hactenus attigi, citra cujuſquam perſonæ contumeliam, non debent quemquam offendere, ſi proſunt omnibus, lædunt neminem. Hactenus de prolatione vocis.

Diſtinctio in pronuntiando.

Supereſt diſtinctio, quæ & ipſa juxta ſententiarum naturam varianda eſt. Ea ſervatur & in ſcriptura. Breviſſima reſpiratio habet hypoſtigmen. Paulo longior ſtigmen, quam nos duobus punctis ſignamus. Hac quoque longior, unicum habet punctum. Longiſſima tale ſignum habet; inferiore puncto ad lævam inflexo. Tametſi de notis variant Scriptores, nec magni refert. Hypoſtigme convenit ſingulis aſyndetis, quorum unaquæque vim habet articuli, ſive inciſi. Ut, Hic totas noctes, editur, bibitur, vomitur, ſaltatur, luditur, ſubatur. Item: habes in uno multos quos imiteris, Philoſophum, Sacerdotem, Monachum, Epiſcopum. Hæc amittunt gratiam, ſi continenter pronunties. Parentheſis non ſolum reſpiratiuncula, verum etiam voce paullo depreſſiore a contextu ſeparanda eſt. Ut, narrant Circen (ut aliquid e fabulis admiſceam) veneficiis homines vertere ſolitam in ſues, aliaſque brutorum ſpecies. Idem fit poſt vocandi caſum. Ut, Tityre, tu patulæ. Quæ Fabius tradit hic ſubtilius ac minutius, Grammaticis relinquam. Nobis cum Eccleſiaſta res eſt. Nec multo plus intervalli poſtulant inciſa, præſertim ſi abſit conjunctio, quæ omiſſa nonnihil addit acrimoniæ. Veluti, Patrimonium prodegit, pudicitiam proſtituit, famam amiſit, parentes offendit, amicos abalienavit. Membra paulo longiore reſpiratione diſtinguuntur. Quale ſit: Quum hæc vita tota ſit brevis, quum omnibus incerta, quum tot malis obnoxia, demiror eſſe tam multos, qui ſic mortem horreant, congerant divitias, differant vitæ correctionem. In his tamen aliqua eſt differentia. Principalius membrum paullo longius ſilentium requirit, hoc eſt, ante demiror. Fortaſſis hoc totum videbitur alicui unum membrum, reliqua eſſe commata. Verum eſto ut libet, quando eadem eſt ratio in inciſis, in quibus eſt unum cæteris principalius. Certe periodus requirit prolixius intervallum. Quod idem concedit frequenter & interrogatio. Velut, Audiſtis involutam quæſtionem; Sed quomodo difficultatem hanc explicabimus? Hac quoque in parte peccatur a multis, qui ſtudio affectant, ut oratio continuo tenore volvatur, quaſi turpe ſit umquam ſilere, eo uſque continuantes vocem, donec defecerit ſpiritus, tubicinum more. Itaque crebro fit, ut illic reſpirent, ubi ſententia non dat reſpirandi ſpatium. Nec levius peccant, qui, ut ante dicere cœperam, ſingulis aut binis fere verbis interponunt moras, non ſine auditorum tædio. Quidam perorata ſermonis parte, tuſſiunt exſpuuntve, quos citius probes, quam eos, qui ex prava conſuetudine ſubinde tuſſiunt aut exſpuunt. Sunt qui in ſimili intervallo, ex imo ventre ducunt clarum ſuſpirium, quaſi dicendo laſſi. Atqui ſuſpirare, ubi res nihil habet gemitu dignum, ineptum eſt. Notantur & ii qui ſpiritum non recipiunt,

Digitized by Google

sed resorbent per dentes. Quum oratio longam vocis continuationem exigit, prius est recipiendus spiritus. Idem tacite faciendum est, quoties commata & cola dant respirandi spatium.

Vultus. De voce hactenus, veniam ad Vultum, in quo est tanta mentis significatio, ut sæpenumero pro sermone sit. Nam moto capite annuimus, renuimus, interdum & salutamus, minamur, advocamus: Erecto significamus fiduciam, depresso verecundiam, aut dubitationem. Indecorum tamen est viro gravi, crebro capitis motu loqui. Comam vero rotare phanaticum est. Neque mediocris est in Fronte mentis significatio, unde proverbiis quoque, qui sunt hilariores; frontem exporrigere dicuntur, qui tristes, corrugare: & effrontes appellamus, qui carent pudore. Nec minus agunt Supercilia, sublata declarant arrogantiam, unde in supercilios convitium, demissa verecundiam, adducta torvitatem, inæqualia severitatem cum lenitate conjunctam: quo habitu in Comœdiis inducuntur severi patres, altero supercilio sublato, altero composito: qui tamen gestus Ecclesiastæ fuerit indecorus, quando M. Tullius Pisoni exprobrat, quod in Senatu altero supercilio ad frontem sublato, altero in oculos depresso dixit, sibi non placere crudelitatem. Verum hic primas partes agunt Oculi, in quibus animus dictus est habere sedem, eo quod nullus sit affectus, qui non exprimatur oculis, amor, odium, gaudium, mœror, tædium, sollicitudo, metus, spes, simplicitas, fraudulentia, suspicio. Frequenter & in Scripturis Divinis exprimitur oculorum qualitas. Dominus in monte sedens, intuens turbam, requirit attentionem, quasi de rebus arduis dicturus. Adolescentis divitis responso delectatus, intuitus est eum. A Petro ter abjuratus intuitu oculorum admonuit non præstiti promissi: *Et si oportuerit me mori tecum, non te negabo.* Idem Patri gratias agit, sublatis in cœlum oculis. Petrus item in Actis, sedaturus confusam turbam, defigit in illam oculos, auctoritatem ac fiduciam præ se ferens. De sancta Paula refert Hieronymus, si quam e grege virginum conspexisset segniorem ad officia, aut lascivius cultam, eam non objurgatione, sed oculis ac vultus tristitia corrigebat. Ipse apud Italos interfui convivio, ubi qui invitarat, ne monendis aut objurgandis famulis interrumperet sermonum hilaritatem, oculis omnia peragebat, sive vellet mutari tabellas, sive addi vinum, sive novari cibum, intuebatur famulum, mox deflectebat oculos ad cyathum aut ad quadram, aut aliud quod fieri volebat. Verum & hac in parte oportet quam minimum a natura recedere. Damnantur enim oculi rigidi, extenti, languidi, torpentes, stupentes, lascivi, mobiles ac veluti natantes, quasi quadam voluptate suffusi, quod in recitatore notat Persius: *Patranti*, inquit, *fractus ocello:* damnantur & limi, hoc est, semiclusi, quibus adspici sese indignantur leones. Item quos Fabius appellat Venereos. Nam prisci Venerem petis oculis fingebant, quod vitium & hodie in nonnullis deprehendas, qui, quoties student videri blandiores, limos ac petos fingunt oculos. Contra, nimium diducti, stoliditatem arguunt. Nam quod Itali quidam, si quem videri volunt revereri, eum oculis attonitis intuentur, nihil ad Ecclesiasten. Indecore quidam in latus detorquent oculos. Sed indecentius faciunt, qui, quum loquuntur, claudunt oculos: quales ipse nonnullos vidi, hoc pacto, ut opinor, pudori medentes, qui dicitur in oculis esse, & si immodicus est, caliginem offundit animo, modicus & gratiam & fidem addit dicenti, qualem fuisse ferunt in L. Crasso Oratore. Is potissimum se prodit in genis & buccis suffundente se sanguine, qui refugiens inducit pallorem, quod in metu, nonnullis & in vehementi ira, solet accidere. *Nares* Jam est & in Naribus aliqua affectuum significatio, unde flatus emissus indicat iram. Hinc illud Theocriti de Pane, δρυμεῖαι χολὴ ἐπὶ ῥινὶ κάθηται. Item Plautinum illud, *fames & mora bilem in nasum concient.* Corrugantur ab irridentibus. Unde Plinius hanc vultus partem irrisioni dicatam dicit. Et Horatius: *Naso suspendis adunco.* Quidam rhonchos edunt irati aut comminantes. Verum in his nihil est quod deceat Ecclesiasten. Nec multo plus in *Buccis*, quæ inflatæ declarant arrogantiam, demissæ tristium sunt animumque despondentium. Unde audit Cain, *quare concidit vultus tuus?* Quin & risum oportet in Concionatore esse rarum ac moderatum, multum a cachinno, & ab eo quem Græci vocant συγχάσιον distantem. Nec minus dedecet risus Sardonius, qui nudat dentes. Quibusdam hoc vel natura vel prava consuetudo addidit, ut nihil dicant absque risu. Ipse novi Virum omnibus numeris laudatum, in quo vix quidquam potuisses reprehendere, nisi quod ad singulas orationis clausulas adderet risum. Novi alterum, quem, arbitror, adhuc in vivis esse, qui novi quippiam dicturus in concione, ridere solet, ut qui morem illius observarant, exspectarent aliquid insolitum. In diductione aut contractione labiorum, *Os.* quemadmodum & in rictu, ea moderatio est observanda, ut motus non sit major quam exposcit explanata verborum pronunciatio. Qua quidem in re quosdam vidi immodicos, qui longius æquo porrectis labris emugiebant litteram *U.* Contra quidam e labiis semiclusis emittunt vocem, quod vitium deprehendas in Hollandis, iis dumtaxat, qui nativam pronunciationem non dedidicerunt. Quidam toto vultu loquuntur, unde & vultuosos dicimus, etiam auriculas moturi, nisi natura dedisset immobiles. Pleraque muta animantia aurium motu produnt affectus.

Descendo nunc ad reliqui Corporis gestus. Attollere *Corpus.* Cervicem modice si fiat in loco non dedecet, quem- *Cervix.* admodum nec ad humeros demittere: in alterum humerum deflectere, ineptum est, licet hoc quidam pietatis indicium esse volunt. Ineptius etiam nunc in dextram, nunc in lævam partem distorquere. Bra- *Brachia.* chiorum prolatio non improbatur, quoties id exigit sententia. Et notantur qui semper manum habent sub pallio, quod numquam incalescant dicendo. Quosdam vidi qui subinde brachium utrumque, quantum possent, in lævum ac dextrum extenderent, vel projicerent verius, manibus explicatis, mox eodem impetu adductis, clarum sonum complosione palmamarum ederent, voce interim clamosa, ac totius corporis gesticulatione. In gestibus corporis loqua- *Manus.* cissimæ sunt Manus, quorum aliquot sunt omnium gentium communes. Veluti dextra mota silentium poscimus. Item quum de nobis loquentes, manum pectori admovemus, quum de aliis, ad eos de quibus verba facimus. Velut in Euangelio Dominus de discipulis dicturus: *Hi sunt fratres mei & mater & soror*, manum in eos extendit: & indice pronominum vice utimur, hic, iste, ille. Manu allicimus, manu aversamur aut depellimus. Digito ori appresso silentium indicimus. Commune forsitan & illud, quod in pœnitentiæ signum manu pectus tundimus, in admiratione percutimus femur. Judicum decimo quinto legimus, quod Philistæi stupentes, suram imposuerint femori. Vetus est, quod hodie quidam manum osculando adorant. Sunt rursus olim usitati gestus, nunc ignoti. Quis enim nunc agnoscit gestum, quem Fabius testatur fuisse ætate sua maxime communem omnium, quo medius digitus in pollicem contrahitur, explicitis reliquis tribus: quem ait convenire Exordiis, si levi motu modice in utramque partem feratur, simul capite atque humeris sensim in id, quo manus fertur, obsecundantibus. Eumdem convenire ad fidem narrationis, si motus sit paulo productior: idem acer atque instans, in exprobrando atque arguendo decet, si longius ac liberius exseratur. Sit unum hoc exempli causa positum: nam Fabius innumeros manuum ac digitorum gestus immodica pene diligentia prosequitur, quos hic commemorare nihil refert. Constat olim fuisse vulgatissimum pollice presso favorem indicare, quos testes ac memores esse volebant, eorum aurem contingere, qui-

Digitized by Google

quibus ſupplicabant genam ac genua contingere, quum nihil nunc ſit ab hominum uſu remotius. Sed quemadmodum hæc exoleverunt, ita quædam recepta ſunt, quæ neſciebat antiquitas, veluti quum manu dextra in crucis figuram contra faciem mota, miramur, abominamur: ad alios mota, bene precamur, aut valere jubemus. Partiri in digitos cauſam, quod ſolet Hortenſius, non ſemper dedecebat. Nam adorare aut invocare Deum junctis ac ſublatis manibus, arbitror, vetuſti fuiſſe moris. Nec ſemper conveniet indicem in cœlum tollere, quoties cœlum nominatur, aut demittere quoties terra, decebit tamen aliquando, quum id poſcet affectus. Mimus quidam dictus eſt manu feciſſe ſolœciſmum, quod cœlum nominans digito oſtendit terram, terram nominans oſtendit cœlum. Illud indecorum, læva perfricare faciem, quaſi pudorem abſtergeas, aut reſupinare nares, aut emungere citrà neceſſitatem, aut ſcabere caput. Qui geſtus ob hoc ipſum vitio dantur, quod ſint otioſi ac ſupini, & rem & auditorem contemnentis, cujuſmodi eſt ſpectare lacunar, aut ſuſpicere Baſilicæ teſtudinem, aut Statuam aliquam, & his ſimilia quæ ſingulorum fere ſunt peculiaria, adeo ut vix quemquam reperias tam natura aut arte compoſitum, quin aliquem ceu nævum deprehendas, quo nonnihil offendaris.

Quod autem Fabius ait quoſdam ſubito nunc in tergum, nunc in latus projicere brachia, ut tutum non ſit proximum adſtare, ab eo periculo nunc Eccleſiaſten liberat Suggeſtum editius. Illud ad Eccleſiaſten pertinet, quod præcipiunt ne manus ultra ſinum erigantur, aut infra cingulum dejiciantur. Ipſe tamen vidi quemdam utramque manum longe ſupra caput porrigentem in altum ſublatis oculis, quum Deum teſtem eorum, quæ dicebat, citaret, atque interim veſtis defluens nudabat brachia. Quamquam nihil non decet, quoties vehemens ac tempeſtivus affectus poſtulat. Manum dextram in altum porrectam vibrare in ſignum lætitiæ, militare eſt. *Pedes.* Corporis motus qui ſunt infra cingulum pleroſque Suggeſtum occultat, quod genus eſt immodica pedum divaricatio, aut venter contractior aut porrectior. Quoſdam prohibet, velut ambulationes aut procurſiones. Nec opus eſt hic linea, quam Caſſius Severus popoſcit adverſus eos qui calore immodico in aliena tribunalia procurrerent. Prohibet & ferire femur in indignatione aut dolore, quod primus apud Athenienſes fecit Cleon, referente Fabio. Id a Romanis receptum non improbatur eruditis. Qui geſtus videtur ab Hebræis profectus. Sic enim Hieremias capite XXI. *Poſtquam convertiſti me, egi pœnitentiam, & poſtquam oſtendiſti mihi, percuſſi femur meum.* Decentius nunc pro femore verberant Suggeſtum. Nam percutere frontem erat olim receptum, teſte Cicerone, licet improbet Fabius. Interdum ſe in latus dextrum aut ſiniſtrum vertit Concionator, quo commodius ab omnibus audiatur, & omnes reddat attentos. Verum id perpetuo facere dedecet. Nam quidam dum oratorios geſtus affectant, in metentium habitum ſe componunt. Sentitur etiam a populo vacillatio corporis, nunc dextro pedi, nunc ſiniſtro innitentis, quaſi e lintre, ut ait quidam, concionarentur. Dedecet item immodica totius corporis erectio aut incurvatio. Nec enim neceſſe eſt, ut ſi ſublimia loquimur, ipſi protinus fiamus ſublimes, aut ſi quid narramus, quod corpore fit inflexo, ſtatim ad eum habitum nos componamus. In utroque tamen peccant quidam, quum utrumque ſit mimicum. Notatus eſt mimus, qui quum recitaret in carmine, magnum illum Agamemnonem, quantum potuit corpus erexit in ſummos pedum digitos. Cui præceptor qui aderat in theatro, reclamavit, *longum facis non magnum.* Is populo flagitante, ut ipſe geſtum accommodatiorem adderet, fecit Agamemnonem cogitabundum. Quamquam & hoc ſcenicum, neque enim convenit Eccleſiaſtæ, ut ſi quem narret cogitabundum, ipſe ſe fingat in habitum cogitabundi. At ipſe vidi qui Regi blandientes, adulanter corpus inflecterent: in Epiſcopos, quos videri volebant contemnere, aliquid dicentes, corpus attollerent. Quemdam audivi qui quum narraret, quomodo Dominus onuſtus cruce inceſſerit, in geſtum onus grave bajulantis corpus incurvavit, pedum quoque ſtrepitu quantum potuit imitans ambulantem. Idem, me audiente, quum exaggeraſſet verbis, quam horribilis fuiſſet ille totius populi ſtrepitus, quum omnes una voce clamarent, *crucifige, crucifige*, juſſit univerſam concionem quantum poſſet vociferari, *crucifige, crucifige.* Cuidam ἐφοπτεύειν ridiculum quiddam accidit. Ipſe grandi proceroque corpore dicebat e Suggeſto minus profundo, unde alii ſolent dicere ſedentes: cumque vehemens videri ſtuderet, erectoque in altum corpore jactaret brachia, ſuperiore corporis parte, quoniam plus habebat ponderis, depreſſa, devolutus in turbam vicinam, oſtendit ea fœminarum ac virorum oculis, quæ verecundius teguntur. Inepta & indecora ſunt & illa, quæ quidam affectant ad movendos affectus. De vitæ contemtu deque mortalium faſtu dicturi, duo mortuorum capita e polyandrio ſublata, ſub veſte in Suggeſtum deferunt, quæ, poſtquam incaluit oratio, proferunt, magnoque fragore collidunt, ut excuſſi dentes in populum diſſiliant, vociferantes, *Quid vobis videmini? Hoc eſtis, miſeri.* Et hæc ſane movent affectus ſimplicibus, ſed non quidquid quocumque modo movet affectum, ſtatim decet Eccleſiaſten. Tolerabilius quod quidam exaggeratis Chriſti doloribus, quo majorem excitaret commiſerationem, ſubito promſit ſignum crucifixi, Ecce, inquit, Chriſtum indigne tractatum. Quamquam hoc & hujus generis alia non conveniunt gravi Eccleſiaſtæ. Alioqui probandum eſſet, ſi quis multa locutus, quam tetra bellua ſit Diabolus, cujus imperio ſe mancipant peccatores, ſubito proferret hominem Diaboli ſpecie perſonatum, quales diſcurrunt in ludis vulgaribus. Ridetur is qui pupillum cujus cauſam agebat, ſublatum in ulnas deportavit in tribunal, quo judicibus moveret miſericordiam, verum idem admodum frigide, nec ſine populi riſu reportavit puerum ſuum.

Eſt momenti nonnihil in cultu, de quo illud in genere præcipi poteſt, ut bono gravique Concionatore dignus ſit. Verum hoc decorum, pro loco, tempore, perſonis ac more variat. Audio nunc quoſdam in veſte lupina concionari apud populum, quo corrigant aliorum ſuperſtitionem. Atqui iſtud non eſt corrigere vitium, ſed mutare. Itali decentius veſtiuntur quam Germani. Nonnulli Religionem profeſſi nolunt tegi veſtem Ordinis ſui, quaſi nulla ſit ſacratior, ſed iidem tegunt in ſacrificio. Quod ſi Diaconus recte ſumit veſtem ſacram Euangelium recitaturus, quanto magis decet idem Sacerdotem Euangelium enarraturum, præſertim quum olim Euangelii enarratio pars fuerit Miſſæ. Nec enim Epiſcopus alia veſte docebat populum, quam qua peragebat myſteria. Neque vero novum eſt, in ſacris functionibus uti ſacris veſtibus. Fluxit is mos ab ipſo Moſe in Eccleſiam, & ab hujus primordiis ad nos uſque dimanavit. Porro quemadmodum veſtis modeſta decenſque commendat concionantem, ita dedecet indecora veſtis jactatio, ſubmiſſio, ſublatio, revolutio. Vidi ipſe Romæ primi nominis Eccleſiaſten, qui ſimul atque partem orationis abſolviſſet, utraque manu in tergum reflexa, veſtem a poſtica corporis parte in utrumque latus revolvebat, quo geſtu quum nihil eſſe poſſit fœdius, tamen, arbitror, hoc illum inſcientem feciſſe. Illud mirabar, neminem illi fuiſſe amicum, a quo admoneretur. Nam mihi cum eo ſemel atque iterum dumtaxat fuit colloquium, nondum interceſſerat familiaritas. De pronunciatione dicendi finem faciam, ſi illud adjecero, ante omnia ſpectandum quid quem deceat. Quibuſdam enim natura peculiarem addidit gratiam, ut deceat quidquid agunt, quod de bonis viris proverbio jactatum eſt: id nec arte tradi poteſt, nec verbis enarrari. In his etiam vitia decent ac delectant, quæ in aliis eſſent fœdiſſima, quum contra quibuſdam arcana *Decorum peculiare.*

Digitized by Google

quædam addita sit infelicitas, ut virtutes etiam displiceant. Oportet igitur Ecclesiasten sibi notum esse, nec artem modo, verum etiam naturam suam in consilium adhibere. Ab eruditis probatur mora mediocris initio dictionis, quod ea res exspectationem auditorum excitat: sed indecorum est quod in eo silentio quidam ter inflant buccas. Decet autem cogitantis habitus.

Vehementia. Loci communes amplificandi gratia triplices.

Redeo nunc ad illa, quæ paulisper distuli, ac paucis ostendam quibus rationibus fit, ut oratio sit vehemens, jucunda & copiosa. Ad vehementiam simul & copiam faciunt Loci communes. Locos communes hic appello sententias frequenter incidentes, quæ si per amplificationem adhibeantur, sive in laudem, sive in vituperium, adjuvant ad persuadendum id quod destinavimus. Frequentius tamen incidunt in genere demonstrativo. Veluti si quem Principem laudes ob clementiam, per locum communem amplificabitur, quam eximia virtus sit clementia, quam detestanda sit crudelitas. Rursus si quem Episcopum laudes ob pudicitiam, exaggerandum erit, quanta virtus sit pudicitia, quantumque bonorum pariat in homine. Item si suadeas quempiam accersendum ad Episcopi munus, quod castus sit, quod pecuniarum contemtor, quod ad docendum propensus, amplificandum erit quanta virtus sit castitas, quantam infamiam Sacerdoti conciliet impudicitia, quantam corruptelam secum adferat amor pecuniæ, tum quam sublime munus sit, quam Deo gratum, ad pietatem erudire populum. Si quem a vindicta deterreas, locus communis erit, neminem lædi nisi a se ipso. Similiter in objurgando & consolando. Si quem objurges, quod obtrectationibus indulgeat, exaggerandum erit, quantum crimen sit, linguæ virulentia proximi famam lædere, quod est homicidii genus. Si quem ægrotum consoleris, amplificandum erit, quam hæc vita sit brevis, incerta, malis innumeris obnoxia, breviter, quam non sit vita, si ad illam vitam, ad quam mors transmittit pios, conferatur: amplificandum quanta sit fides, quæ sola præstat, ut nec mortem, nec inferorum regnum timeamus. Atque hi loci primum ab omnibus virtutum vitiorumque generibus ac partibus duci poterunt. Partes appello species, in quas virtutis genus diducitur. Ut justitia genus est, cui subsunt variæ partes. Nonnumquam genus generi, aut species speciei adminiculatur. Prioris exemplum erit, ad suscipienda pro Republica discrimina, frequenter opus est prudentia, quæ docet, quid vere timendum, quid non: & ad constanter tuendam justitiam adversus potentes, frequenter opus est fortitudine. Posterioris hoc: Pudicitiam alit vitæ frugalitas, corrumpit luxus: igitur ad castitatem adhortanti profuerit amplificare laudem frugalitatis, & odium luxus. Illud perpetuum est, quod contraria contrariis admotis illustrantur. Deinde a sententiis hinc derivatis, & huc adjuvantibus. Quod genus sunt, nemo læditur nisi a se ipso: Et gravius læditur qui injuriam facit, quam qui patitur. Et fortior est qui negligit illatam injuriam, quam qui infert. Et lucrum facit non mediocre, qui perpeti mavult jacturam, quam lite aut bello persequi. Lucrum fraude partum, damnum est, non lucrum. Nulla speciosior victoria, quam si quis imperet affectibus. Iram vincere speciosius est quam urbem capere. Nullum certius excelsæ mentis argumentum, quam injuriam negligere. Qui malum malo pensat, odio mali fit ipse malus, & odio dignus. Qui contemnit hostem, vir fortis & sapiens est. Qui pro injuria reponit beneficium, vir Euangelicus est. Quisquis vindictam meditatur, homicidio proximus est. Nullo officio citius flectitur Deus ad ignoscendum nobis commissa nostra, quam si in gratiam illius ignoscamus proximo. Injuriarum reciprocatio finem nescit. Simultas optime finitur patientia. Ira furor est, hoc tantum differens, quod brevior est. Stultum est, ab equo conspersum, aut calce percussum ferre, ab homine stulto & improbo nil posse pati. Ebrio nemo fidit, at quum iræ temulentia multo periculosior sit quam vini, stulte facit, qui sibi irato quidquam credit. Ebrio convenit somnus, iræ quies & mora. Quod ira suadet, mox abit in pœnitudinem, quod ratio suadet semper placet. Beneficiorum oportet immortalem esse memoriam, injuriarum brevissimam. Hæc aliaque quæ innumera vel ex auctoribus peti, vel apte ad causam excogitari possunt, conveniunt hortanti ad pœnitentiam, & a vindicta deterrenti. Item, Dei est juvare mortalem, Beneficium dando accepit, qui digno dedit. Bis dat, qui cito & alacriter dat. Liberalitatis est interdum & perdere beneficium. Qui dat male usuro, non dat beneficium, sed noxam. Nihil tutius deponitur, quam quod confertur in bonos viros. Serere ne dubites. Qui dat ut plus recipiat, non est beneficus, sed negociator. Nil tam perit quam quod confertur in ingratum, at qui in proximum amore Christi liberalis est, non fraudatur gratia. Qui miseretur pauperis, Deo fœnerat. Nemo sibi natus est. Indignus est qui habeat, qui quod habet sibi uni habet. Hæc omnia juvabunt hortantem ad beneficentiam. Tertium genus est, quod sumitur a communi vita, hoc est, ab his quæ vulgo dicuntur, aut quæ accidunt, præsertim insignia. Nam quædam & dicuntur & accidunt, ut novercas male velle privignis, matrum indulgentia corrumpi liberos, servos heris clam obmurmurare. Et cuique tot hostes esse, quot habet servos. Ex improbis nasci improbos, ex malo corvo malum ovum. Male partum male disperire. Quæ subito grandescunt, non esse durabilia. Sat cito, si sat bene. Magistratus arguit virum. Quædam dicuntur ut fiant, aut vitentur. Ne quid nimis. Sponsori præsto est noxa. Nosce te ipsum. Præcipuum senectutis solatium est, bene vixisse in juventute. Optimum senectuti viaticum eruditio. Frustra sapit, qui sibi non sapit. Obscurus est qui nihil habet nobilitatis præter imagines. Turpiter pauper est, qui nihil habet virtutis. Plus vident oculi quam oculus &c. Insigniter & paucis accidentium sint hæc exempla. Insignis longævitas, vivida viridisque senectus, senilis juventa, admiranda fœcunditas. Rara felicitas, insigne corporis robur, insignis memoria aut oblivio. Rara facundia, insignis opulentia aut paupertas. Varia & insignis utriusque fortunæ experientia, subita fortunæ commutatio. Formæ præstantia, deformitas insignis. Egregius animus in deformi corpore. Deformis animus in specioso corpore. Insignis polygamia, insignis πολυγλωττία. Magnæ prosperitatis, tristis exitus. Vitam plus aloes habere quam mellis. Mors subita, mors spontanea, mors præmatura. Nihil est horum quod non ad vehementiam & copiam orationis possit accommodari. Veluti si quis consoletur senem aut ægrotum, ad hujus vitæ contemtum, ex loco de præmatura aut subita morte arripiet, quot infantes pereunt inter latebras uteri materni, quot in ipso exortu, quot in cunis? Tum quot adulti subita morte pereunt, & quam paucis contingit ad senectæ limen pervenire. Ex insigni longævitate sumet: Jam ut contingat longævitas, quanta contigit Matusalem, quid habet hæc vita, cur quisquam optet eam esse longam, quum multi fuerint qui tædio malorum mortem adsciverint. Aut quid est ætas centum annorum ad æternitatem, nisi punctum temporis. Hoc exempli causa positum esto, ad cujus imitationem lector de cæteris facile judicabit. Hujusmodi sententiæ, per amplificationem tractatæ adjuvant id quod agimus, & orationem accessione non inani locupletant.

Casus insignes in vita.

Amplificatio.

Quibus autem rationibus constet Amplificatio, a vetustis Rhetoribus abunde explanatum est, nec ea res nostram desiderat operam, nisi ut forte quædam crassiore, ut ajunt, Minerva declaremus. Non minima pars eloquentiæ sita est in augendo ac diminuendo, præsertim Ecclesiastæ, cui fere dicendum est apud imperitam & oscitantem multitudinem. Hoc tantum intereſt, quod forensis Orator amplificando conatur efficere, ut res major appareat quam est: elevando, ut minor quam est. Utrumque præstigii & impostura genus est. Ecclesiastæ satis est efficere,

re,

Digitized by Google

re, ut res tanta videatur quanta est, major aut minor, quam multis videtur. Nam vulgi de rebus fere præposterum est judicium, pessima pro optimis eligit, leviſſima bona pro maximis amplectens, rursus ſumma veraque bona pro minimis negligens. Quis enim est, qui non pluris faciat bona corporis quam animi, temporaria, quam æterna? Tum odium, dolor & ira facit, ut aliena mala nobis graviora videantur quam re vera ſunt. Contra amor ſæpe facit, ut quæ mala ſunt, nobis bona videantur, & quæ bona ſunt, majora videantur quam re vera ſunt. Id magis accidit in nobis ipſis. Quotum enim quemque reperias, qui ſibi non ſit adulator, vitia ſua extenuans, virtutes plus æquo attollens? Omnis autem amplificatio ac diminutio petitur, aut ex rebus, aut ex verbis. Ex rebus petuntur adfectus, ex verbis modi, quos nunc proponemus.

Vocabuli mutatio in ampliſicando. Prima augendi aut extenuandi ratio conſiſtit in commutando rei vocabulo, quod atrocius addimus in augendo, mitius in diminuendo. Prioris exemplum erit, ſi occiſum dicamus qui cæſus ſit: ſi pro improbo appellemus latronem, ſi pro impudica meretricem, ſi pro fure ſacrilegum. Si ſplendidius viventem, vocemus ebrium, ſi iratum furentem. Si jocis adſuetum ſcurram, ſi violentum carnificem, ſi obtrectatorem veneficum, ſi ſceleſtum ſcelus & cætera. Nam vulgatiſſimum est, ut qui moleſtior est, occidere aut enecare dicatur, qui dicto ſilentium impoſuit, jugulaſſe, qui diſcruciavit exanimaſſe dicatur; Præterea quum delicatius viventes, ſemiviros, eviratos & effœminatos dicimus. Hujus generis est, quod Saul Jonathæ matrem pro adultera appellat, mulierem ultro virum rapientem, ſignificans eum non eſſe legitimum filium, ſed ſuppoſititium. Poſterioris exemplum erit, ſi qui pulſavit attigiſſe dicatur, qui vulneravit læſiſſe, qui ægrotat ſibi diſpliceere. In ſumma, quoties vitium vicinæ virtutis nomine elevamus. Veluti quum crudelem appellamus paulo ſeveriorem, imprudentem ſimpliciorem, adulatorem comem & affabilem, corruptam licentia Civitatem liberam appellamus. Hæc ſpecies affinitatem habet cum loco qui est a fine. Commutatur enim rei vocabulum, nec id tamen falſo: veluti ſi quis omne bellum quod Chriſtiani gerunt cum Chriſtianis, appellet bellum civile, quod omnes inter ſe fratres ſint & cives. Aut ſi quis omne ſtuprum, quod Chriſtianus cum Chriſtiana committit, vocet inceſtum, quod omnes ſint dicati Chriſto. Aut ſi quis omnem quæſtum non expertem fraudis appellet furtum, aut peculatum, aut ſacrilegium. Item, ſi quis quemvis errorem Hæreticum appellet blaſphemiam, quod adverſetur Chriſto, qui eſt ſumma veritas, aut ſi quis cum Paulo, avaritiam vocet idololatriam. Atque hoc *Correctio in ampliſicando.* ſit vehementius, acriuſque ferit animos, ſi per correctionem ampliora verba cum his, pro quibus ponuntur, conferantur. Exemplo eſt illud Ciceronis in Verrem, *Non enim furem, ſed raptorem, non adulterum, ſed expugnatorem pudicitiæ, non ſacrilegum, ſed hoſtem ſacrorum religionumque, non ſicarium, ſed crudeliſſimum carnificem civium ſociorumque in veſtrum judicium adduximus.* Huic generi affinia ſunt illa, ſi quis teſtimonii pondus amplificare volens, ita adaugeat. Non hæc verba ſunt hominum fabulis jactata, ſed litteris prodita, nec quibuſlibet litteris, ſed totius orbis conſenſu comprobatis, nec ſunt cujuſvis hominis, ſed Eccleſiaſtici Doctoris, nec cujuſvis Theologi, ſed Apoſtoli, nec cujuſlibet Apoſtoli, ſed omnium excellentiſſimi Pauli, immo non Pauli, ſed Spiritus ſancti ore Pauli nobis loquentis. Item ſi quis obtrectationis crimen exaggeret hunc in modum: Non ſpoliaſti illum pecunia, ſed fama, quæ carior eſt univerſis opibus, nec hoſtem traduxiſti, ſed fratrem & amicum, bene de te meritum, immo non traduxiſti, ſed occidiſti. Fama enim vita eſt hominis. Nec occidiſti gladio, ſed linguæ veneno, ut jam veneficium ſit, non ſimplex homicidium. Nec unum hominem occidiſti, ſed omnes, in quibus linguæ tuæ veneno fraternam exſtinxiſti caritatem. Poſtremo non hominem occidiſti, ſed ipſum Chriſtum in membris ſuis, quod quidem in te eſt, occidiſti. Ab hac ſpecie non abhorret Hyperbole, quæ plus dicit quam res habet. Nec hoc ſtatim mendacium eſt, quum ſacri Doctores toties in libris canonicis indicent hyperbolen. Nullus enim hic decipitur, ſed omnes intelligunt exaggerandæ minuendæve rei cauſa dictum quod fidem excedat: ut ſi quis de rabula clamoſo dicat: hic ſua loquacitate poſtes & marmora poſſet rumpere, auditor nihil aliud intelligit, niſi loquacitatem inſigniter immodicam. Aut ſi quis de homine præter modum ſibi placente dicat: hic ſibi videtur cœlum digito attingere, auditor nihil aliud animo concipit, quam vix enarrabilem hominis arrogantiam. Itidem quum Pſalmus dicit, fluctus adſcendiſſe uſque ad cœlos, ac deſcendiſſe uſque ad abyſſum, hoc eſt, inferos, nihil aliud intelligimus quam immanem tempeſtatem. Item quum Paulus Philippenſibus ſcribit, ſe omnia habuiſſe pro ſtercoribus, ut Chriſtum lucrifaceret, nihil aliud accipimus ſignificatum, quam extremum rerum humanarum contemtum. Sed de hoc in ſequentibus plura dicendi occurret opportunitas. *Hyperbole in ampliſicando.*

Eſt alia augendi ſpecies per incrementum, quum exaggeratis inferioribus per gradum unum aut plures pervenitur ad ſummum. Vehementer enim increſcit extremum, ſi inferiora quoque videntur egregie magna. Præſto eſt evidens exemplum e Cicerone in Verrem, *Facinus eſt vincire civem Romanum, ſcelus verberare, parricidium necare. Quid dicam in crucem tollere?* Duobus gradibus auxit parricidium, quo quum nullum atrocius verbum poſſet inveniri, extremum gradum auditoris cogitationi reliquit. Eſt alter incrementi modus, quum ſummo aliquid additur præſtantius. Velut apud Virgilium: *Quo pulcrior alter Non fuit, excepto Laurentis corpore Turni.* Summum erat, *Quo pulcrior alter non fuit.* Ultra ſummum eſt, *excepto Laurentis corpore Turni.* Simile fuerit, Salluſtius omnium facile eloquentiſſimus, unum excipio Ciceronem. Diomedes Græcorum omnium longe fortiſſimus, Achillem ſemper excipio. Inter univerſos homines nihil Joanne Baptiſta ſanctius, Chriſtum ſemper excipio. Tertius modus eſt, quum non per gradus itur ad id, quod eſt pluſquam maximum, ſed ad id tantum, quo nihil majus dici poſſit. Velut, matrem tuam occidiſti. Quid dicam amplius? matrem tuam occidiſti. Quartus incrementi modus eſt, quum citra diſtinctionem in orationis contextu & curſu ſemper aliquid priore majus additur, & ad ſummum pervenitur, non nixu, ſed impetu. Velut Cicero in Antonii vomitum, *In cœtu vero populi Romani negotium publicum gerens, Magiſter equitum.* Singula habent augmentum. Per ſe fœdum erat etiam non in cœtu vomere, in cœtu etiam non populi, etiam non Romani, etiam ſi nullum negotium ageret, etiam ſi non publicum, etiam ſi non id faceret Magiſter equitum. Ad hanc formam haud quaquam difficile fuerit ſimilia fingere, velut illa. Non puduit illum aleam ludere, cum ſcurris in popina publica, Sacerdotem, Paſtorem, Theologum, Monachum. Non puduit inſigniter mentiri, in ſacra concione, frequentiſſimo auditorio, ſenem, Euangelii Præconem, Theologiæ Profeſſorem, candido pallio venerabilem. *Incrementum in ampliſicando.* *Incrementi modus ſecundus.* *Incrementi modus tertius.* *Incrementi modus quartus.*

Eſt aliud amplificandi genus, quod conſtat comparatione, & petit augmentum ab inferioribus, quæ ſi magna ſunt omnium opinione, maximum appareat neceſſe eſt, quod amplificatum volumus. Id plerumque fit per fictionem, de qua ſuperius dictum eſt. Interdum uno gradu, interdum pluribus. Nec refert, quod fictionem & comparationem inter locos argumentorum commemoravimus. Nihil enim vetat ex iiſdem locis peti amplificationem aut ornatum, ex quibus petitur probatio. Neque novum eſt res eaſdem ad diverſos uſus accommodari. Velut ex omnibus circumſtantiis tum rei tum perſonæ ducuntur argumenta, ſed ex iiſdem petuntur affectus, ſive exaggerationes, *Comparatio in ampliſicando.* *Ex iiſdem locis diverſa petuntur.*

Digitized by Google

quod manifeſtum eſt in genere demonſtrativo. Velut quum in juvene laudamus pudicitiam, non hoc agimus, ut perſuadeamus eum fuiſſe pudicum, ſed ut ea virtus major appareat in florente ætate. In eumdem uſum adhibentur interdum & genus, & ſpecies, & differentia, & proprium, & ſimilia, & exempla, & cauſæ, & definitio & eventa, & conſequentia & repugnantia, & contraria. Quod genus eſt illud apud Eſaiam: *Cognovit bos poſſeſſorem ſuum, & aſinus præſepe Domini ſui: Iſrael autem me non cognovit.* Bovis & Aſini exemplum non in hoc adhibetur, ut probet Hebræos non agnoſcere Deum ſuum; ſed ut amplificetur illius gentis impietas ac ſtoliditas. Ad probationem hoc ipſum accommodari poterat, hoc modo: Si Bos & Aſinus agnoſcunt dominos ſuos, a quibus aluntur iiſque inſerviunt: quanto magis convenit, ut homo agnoſcat Deum conditorem & altorem ſuum, eique corpore pariter atque animo inſerviat. Contra, Paulus quum ait: *Nemo militans implicatur ſecularibus negotiis*, a ſimili probat, non decere ut qui militant Euangelio, cogantur eſſe ſolliciti de victu. Ad amplificandum accommodaſſet, ſi ſic propoſuiſſet: Qui militant homini duci, non ſunt ſolliciti de victu, ſed ab Imperatore exſpectantes alimoniam tantum hoc ſtudent, ut illi fidelem ac ſtrenuam navent operam; Quanto turpius eſt quoſdam, qui Chriſto militiam profeſſi ſunt in Euangelio, de tali Imperatore diffidere, & congerendis opibus incumbere. Simile eſt illud quod ex M. Tullio refert Fabius de vomitu Antonii: *Si hoc tibi inter cœnam & in immanibus illis poculis tuis accidiſſet, quis non turpe duceret? In cœtu vero populi Romani*, &c. Hic a minore captata eſt amplificatio. Quemadmodum & in illo quod dixit in Catilinam: *Servi, me Hercule, mei ſi me iſto pacto metuerent, ut te metuunt omnes cives tui, domum meam mihi relinquendam putarem.* Et hoc a minore ductum eſt. Pauci ſervi comparantur univerſis civibus, & liberis non liberi, & herus Catilinæ, qui civium ſuorum non erat dominus, & domus comparatur civitati. Hactenus uno tantum gradu increvit oratio: Plurium illud erit exemplum. Si quis homo gratis tibi donaret in ſingulos annos reditus mille drachmarum, non hunc ex animo diligeres, ac pro virili tua gratiam referre ſtuderes? Si quis hoſpes te ſuo ære redemiſſet e miſera ſervitute Barbarorum, aut e tetro carcere liberaſſet, an non eum virum adamares, ac per omnem vitam coleres? Si quis in prælio, aut in naufragio periturum ſua virtute ſervaſſet, an non eum hominem Numinis loco coleres, profeſſus nullam umquam parem illi gratiam abs te referri poſſe? Quæ igitur ingratitudo eſt, Chriſtum Deum & hominem, qui te condidit nobiliſſimam ſecundum Angelos creaturam, cui totum debes quidquid habes, qui tibi præter corporis alimoniam gratis donavit juſtitiam, gratis impertit ſui Spiritus dona, qui pro te cum Satana depugnavit, qui te captum non ære, ſed ſuo ſanguine redemit, qui ſuper hæc omnia ad cœleſtis regni conſortium invitat, ſic negligere, averſari, ſic quotidie criminibus offendere, ac pro tanta benevolentia tantam contumeliam reponere? Hic pluribus gradibus increvit oratio a minoribus.

Comparatio parium. Interdum & paria comparantur, ſed tum verbis efficiendum eſt, ut quod exaggeramus, majus eſſe videatur, quam prima fronte apparet. Paria videntur, ſi mulier accepta pecunia procuravit abortum, & alium dediſſe pharmacum quod cieret abortum. Atqui hoc poſterius Cicero facit atrocius hoc modo: *Quanto eſt Opianicus in eadem injuria majore ſupplicio dignus: Siquidem illa cum ſuo corpori vim attuliſſet, ſe ipſam excruciavit: Hic idem illud fecit per alieni corporis vim, atque cruciatum.* Paria videbantur, quod fecit mulier, & quod fecit Opianicus, niſi Cicero verbis effeciſſet inæqualia. Inæqualitas autem ſumitur ex omnibus locis ac circumſtantiis. Hic frequenter incidet, ut qui dicit, abutatur opinione vulgi. Quis enim non exiſtimat turpe facinus, furto tollere pecuniam alienam? Aut quis tam patiens eſt, ut ferat furis convitium? *Ex inferioribus ſuperiora.*

Sed obtrectatio aut non habetur pro crimine, aut pro culpa levi habetur. Eccleſiaſtes igitur hic abutetur opinione populari, & ordinem invertens declarabit longe ſceleratius eſſe, obtrectare famæ alienæ, quam alienam pecuniam furto tollere. Id efficiet variis circumſtantiis & argumentis. Primum a loco Definitionis oſtendet, & obtrectationem eſſe furtum, & obtrectatorem eſſe furem & prædonem. Uterque tollit alienum. Mox addet, obtrectationem quovis furti genere deteriorem eſſe. Primum hoc argumento, quod bona fama multis partibus melior ſit pecunia. Deinde quod pecuniæ damnum facile recuperabile eſt, famæ damnum non ita. Quin ipſi furi in manu eſt quod eripuit, reddere. At obtrectatori in manu non eſt, famam quam eripuit, reſtituere. Ad hæc qui furatur veſtem aut pecuniam, unum tantum hominem lædit: at obtrectator omnium animos inficit, ad quos dimanat malus rumor ab ipſo ſparſus. Item adverſus furem cautio eſt, adverſus obtrectatorem nulla eſt. Ea porro facinora legibus puniuntur atrocius, quæ clam peraguntur ac dolo. Veluti veneno occidiſſe gravius eſt, quam ferro: & per inſidias occidiſſe gravius eſt, quam aperta vi. Ab inſtrumento ſive modo ſumetur augmentum. Fur manu peragit ſcelus, obtrectator lingua telo muliebri. Præterea omnium conſenſu turpe facinus eſt veneficium, ſed qui pravis conſiliis inficiunt animos Principum, turpius venefici ſunt: quippe qui idem faciunt, quod ſolent qui fontem, unde hauriunt omnes, veneno corrumpunt. Jam gravius eſt animum inficere, quam corpus. Vulgare eſt, nec habetur pro ſcelere, vina infecta pro ſinceris vendere, quum in uno facto multa ſint atrocia crimina. Furtum: nihil enim refert manu an dolo tollas alienam pecuniam, niſi quod turpius eſt, fidentem fallere. Veneficium: ſiquidem ejuſmodi vina plurimos homines in graves morbos conjiciunt, valetudinarios autem & ſenes etiam in mortem: unde & homicidium eſt longe crudeliſſimum, vel quia multorum, vel quia ſæpe tollit eos, quibus debetur honor & pietas. *Amplificatio a locis & circumſtantiis.*

Nonnumquam hæc comparatio fit, inter ea quæ prorſus eadem videntur. Veluti coitus ſoluti cum ſoluta, quemadmodum loquuntur Jureconſulti, ſtuprum appellatur. Verum circumſtantiæ faciunt, ut hujus ſtuprum fiat gravius alterius inceſtu: ſi unus per occaſionem lapſus eſt in impudicam, alter blanditiis, muneribus, vino, denique per lenas inſidiatus eſt ſimplicitati pudicæ virginis. Siquidem hoc etiam veneficii genus eſt. Ad hanc amplificandi ſpeciem pertinet, quum contraria inter ſe componuntur, quo fit ut utrumque majus appareat, aut evidentius: veluti ſi purpuram inſignem admoveas purpuræ deterioris tincturæ, & illa videbitur ardentior, & hæc languidior: aut ſi puellæ inſigniter formoſæ adjungas deformem, & illa videbitur formoſior, & hæc deformior. Ita ſi Eccleſiaſtes cupiens attollere frugalitatem, ex adverſo ſubjiciat oculis, quam fœda res ſit luxus & temulentia, mox vitii deformitas exaggerata, virtutis decus augebit. Item ſi adhortans ad placabilitatem, amplificarit iracundiæ ac truculentiæ vitium. Ad liberalitatem invitans oſtendet quam deforme vitium ſit avaritia. Ad ſtudia litterarum exſtimulans, e regione demonſtrabit, quam miſerum ſit animal homo, immo quam homo non ſit homo, & vita non ſit vita abſque litteris. Similiter ad pacem exhortans, oſtendet quam fœda, quam miſera, quam ſcelerata res ſit bellum. Idem fit in conferendis ſimilibus, exemplis ac perſonis, quæ virtute quapiam, aut huic contrario vitio nobiles ſunt. Velut imago conſtantiæ eſt in Sole, Palma, quadrato lapide: inconſtantiæ, in Luna, arundine, & Euripo mari. Rurſus in Ciconiis eſt exemplum pietatis erga parentes. In Viperis exemplum impietatis. In Gallinis exemplum ſollicitæ educationis, quo uſus eſt Dominus in Euangelio: in Aquilis diverſum, quæ ova protrudunt e nido, ſi plura ſunt tribus, idque tædio nutricationis. Itidem in Jacob exemplum eſt man- *Contraria in amplificando.*

Digitized by Google

mansueti & patientis ingenii, in Esau ferocis ac violenti.

Comparationis in amplificando aliud genus. Ad comparationem mihi quidem pertinere videtur & illud, quod subjiciam. Paulo ante ostendi quædam increscere, quum quæ paria videntur, aut etiam inferiora, demonstrantur esse majora. Cui diversum est, quum quæ omnium opinione gravia sunt, & a nobis exaggerata, rursus extenuantur, collata cum eo quod augemus. Ad hujus rei intellectum nullum exemplum accommodatius confingi potest, quam quod adfertur e Cicerone in Verrem: *Levia sunt hæc in hoc reo; metum virgarum nauarchus nobilissimæ civitatis pretio redemit, humanum est: alius ne feriretur, pecuniam dedit, usitatum est.* Atrox quoddam & immane facinus exspectat auditor, ad quod collata quæ per se sunt crudelissima, humana dicuntur & usitata. De personis hoc erit exemplum: Omnium judicio laudatissimus Imperator fuit Trajanus, laudatior Antoninus Philosophus, quorum virtutes non sunt extenuandæ; (Nam id est invidum laudandi genus, quæ clara sunt obscurare, ut clarius appareat quod admoveris, quod solent Pictores) sed attollendæ potius, tum eum quem ornandum suscepisti facere illis superiorem. Domitius Nero, omnium consensu, Princeps sceleratissimus fuit. At plus quam sceleratissimus videbitur, cui collatum Neronem dicas bonum Principem posse videri. Eadem ratio valet in amplificandis virtutibus, ac vitiis. Velut si quis ad pietatem adhortetur, posteaquam extulit cætera commoda, quæ pietatem comitantur, tranquillitatem mentis sibi bene conscia, libertatem spiritus, habere pacem cum Deo, communionem cum omnibus sanctis, pro servo Diaboli, factum esse filium Dei, solatium Spiritus, quod Propheta negat ab homine posse concipi, subjiciat: Quid his majus, quid honorificentius? quid felicius cogitari optarive potest? Et tamen hæc levia videri possunt, si conferantur ad illam beatam immortalis vitæ hæreditatem, quæ certo manet omnes qui hic pietatem colunt. Eadem ratione poterit augeri impietas, imo quidquid est fugiendum aut expetendum.

Ratiocinatio in amplificando. Est rursus alia amplificandi ratio, quam Fabius appellat ratiocinationem, quum ex his, quæ sequuntur, ac antecedunt, aut conjuncta sunt, colligit auditor, quantum sit hoc quod amplificatum volumus.

Ex antecedentibus. Ex antecedentibus est, quum Homerus in bellum armat Achillem, Hectorem ac Martem, ex quo apparatu ratiocinamur, quam atrox sit futura pugna. Quod genus est illud Maronis de ventis ab Æolo emissis:

Ac venti velut agmine facto,
Qua data porta ruunt, ac terras turbine perflant.

Ex tam violenta omnium ventorum eruptione colligimus quam sæva sit futura tempestas in mari. Ex insequentibus est, quod est apud M. Tullium de vomitu Antonii: *Tu istis faucibus, istis lateribus, ista gladiatoria totius corporis firmitate.* Videntur hæc otiose dicta, quum fauces, latera, & gladiatoria corporis firmitas nihil faciant ad ebrietatem: sed nequaquam otiose sunt addita. Siquidem hinc ratiocinamur, quanto vino se ingurgitaverit in Hippiæ nuptiis Antonius, quod illa totius corporis firmitate non potuerit concoquere, sed ubi minime decuit, vomitu coactus sit rejicere, idque postridie. Nam recentem cibum

Ex conjunctis. aut potum erumpere, non usque adeo rarum est. Ex conjunctis videtur illud Maronis de Polyphemo, *Truncæ manum pinus regit.* Hinc enim colligimus animo quanta fuerit totius corporis magnitudo, quum manus pro scipione haberet Pinum arborem. Quod si quem magis delectant exempla Ecclesiastica, unum illud erit: Ad genus humanum a Satanæ tyrannide liberandum, Deoque vindicandum, Dei Filius factus homo, crucis supplicium pertulit. Hinc enim ratiocinamur quam horrenda res sit peccatum, quam misera servitus, mancipium esse Satanæ, quam metuenda ira Dei, quanta Dei caritas erga genus humanum, quod tam admirabili ratione servare voluerit. Verum hoc exemplum si referatur ad nos, est ex antecedentibus, si ad eos qui præcesserunt adventum Servatoris, erit ex consequentibus. Velut illud quum exaggeramus gehennæ supplicia numquam habitura finem, auditor non imprudens animo colligit, quam tetra res sit peccatum, quod Deus natura clementissimus tam acriter punit. Ex conjunctis erit, quod Euangelica peccatrix invocata irruperit in convivium superborum Pharisæorum, illisque spectantibus, unxerit pedes Jesu, ac lacrymis rigatos, capillis suis exterserit. Hinc æstimamus, quanta fuerit illius pœnitentia, quæ pudorem ac metum omnem excusserit fœminæ. *Ex insequentibus.* Ex insequentibus erit, quod David tam dolenter deflevit interitum Absolonis. Hinc ratiocinamur, quanta fuerit illius erga filium pietas, quem impium, & patri exitium molientem sic desideravit. Est ratiocinationis species, qua aliud ex alio augetur hoc pacto: Homerus attollit in immensum virtutem Hectoris, ut majorem faciat Achillem, qui solus illum potuerit occidere. Et Virgilius amplificat virtutem Turni, quo fiat illustrior virtus Æneæ victoris. Et Historici dum exaggerant, quantus in rebus bellicis fuerit Annibal, attollunt Scipionis gloriam, qui illum devicit. Interdum augmentum petitur ex aliis per ratiocinationem, hoc pacto: veluti si Bassum dicas ventris onus excipere auro, unde colligitur quanta fuerit in conviviis cæterisque rebus luxuries: aut si quem dicas in soleis calcare gemmas. Tale est illud Ciceronis in luxum Antonii, quum ait, *in hujus servorum cellis lectos stratos conchyliatis peristromatis Cn. Pompeji.* Hic protinus auditor colligit, quam prodigiosa fuerit Antonii luxuries in rebus cæteris, quum in cellis, & in cellis servorum, non mensæ, sed lecti strati essent peristromatis, non quibuslibet, sed conchyliatis, iisque Cn. Pompeji, tanti Principis, quem omnia eximia decebant. Singula faciunt ad augmentum, & quæ diminuuntur, & quæ augentur.

Amplificatio ab instrumento. Jam si recipimus & illas amplificandi formas, quoties ab instrumento & occasione & persona petitur augmentum, vereor ne eatur in infinitum. Ab instrumento, ut quum ex Ajacis clypeo, quem narrant septem boum tergoribus fuisse contextum, & ex hasta Achillis, quam nemo Græcorum ferre potuit, præter unum Patroclum: colligimus quantarum virium fuerit ipse. Ex arcu, quem nemo procorum tendere potuit, colligitur robur Ulyssis. Sic in libris Regum, describitur pondus loricæ Goliath & clypeus æreus, & pondus ferri, quod additum erat hastæ, ex quibus animo concipimus quanti roboris fuerit vir ille, quem dejecit David. Et rursus Davidis victoria fit illustrior diminuendo, quod adolescens fuerit, quod non adsuetus gestandis armis, quod modica statura, quod nulla re instructus, nisi funda & quinque lapillis.

Amplificatio ab occasione & cæteris circumstantiis. Ab occasione, ut quum Socratis invicta continentia colligitur, quod tam obvia voluptate, quam plerique ambiebant, flecti non potuerit. A persona, ut quum quam insignis fuerit Helenæ forma, ex eo conjicimus, quod Priamus apud Homerum appellat eam filiam, negans illam sibi causam tam funesti belli. Nec hoc dixit Paris, aut alius juvenis, sed Priamus senex tot afflictus cladibus, tot liberis orbatus. Sic a loco sumi poterit augmentum, veluti si quis dicatur Athenis fuisse probus, & in aula Principis frugaliter vixisse. A tempore, si quis dicatur triginta annis in sacris litteris ferventi studio versatus, quod de se scribit Hieronymus, unde conjicimus quanta fuerit illius in Divinis Voluminibus experientia. Ab ætate, quod admirabilior est in juvene pudicitia, quam in sene. A sexu, plausibilior est in fœmina fortitudo, quam in viro. A conditione, admirabilior est in servo fidelitas erga dominum, quam in amico erga amicum, & laus ab inimico profecta plus habet ponderis. A difficultate, exaggeramus quam difficile sit in carne Angelorum more vivere, quo speciosior appareat virginitas. A varietate, quem-

admo-

Digitized by Google

admodum M. Tullius hinc colligit, quanta res sit eloquentia, quod quum in cæteris disciplinis tam multi exstitissent absoluti, in hac tam pauci excelluissent. Breviter, ab omnibus circumstantiis peti poterit amplificatio, de quibus antea dictum est: aut si quæ præterea reperientur. Velut illustrius est præclarum facinus, quod quis solus peregit, aut primus, aut cum paucis, aut in quo præcipuas egit partes, aut quod idem crebro cum laude gessit. Tum enim eo magnum videbitur, quod non casu, sed virtute prudentiaque gestum est. Speciosius omnino est, quod non tam fortunæ favore, quam consilio animique præsentia geritur. Laudatur Enos, quod primus invocaverit nomen Domini. Laudatur Christus, quod solus ab omni labe fuit immunis. Prædicatur Noe, quod cum paucis servatus sit. Prædicantur Lacedæmonii, quod trecenti infinitam Xerxis multitudinem apud Thermopylas remorati sint. Auget Pauli gloriam, quod toties gravissimis casibus afflictus, nihil refrixerit in promovendo Euangelio. Jam in contrariis eadem est ratio. Abominabilior est Cain, quod primus induxerit exemplum parricidii, quemadmodum notatur Lamech, quod primus violavit monogamiam. Et Paulus crimen ejus, qui patris uxorem duxerat, hac nota exaggerat, quod solus tale flagitium perpetrasset, quale nec inter gentes audiretur, quamquam hic & a personæ qualitate αὔξησις est. Gravius punitus est Ananias cum uxore Sapphira, quod e discipulorum numero ausus sit mentiri Spiritui sancto. Nec e circumstantiis solum, verum etiam e locis, nisi quod ipsæ circumstantiæ loci sunt. Velut Cato senior, quadragies scribitur vocatus in jus, & semper judicum sententia absolutus. Ab hoc eventu duo colligimus, & quam incorrupti fuerint Catonis mores, & quantæ invidiæ fuerit obnoxia illius severitas.

Emphasis in amplificando. Augmentum addit & Emphasis, quod fit verbis significantibus, quæ plus tradunt cogitationi, quam si res simplicibus verbis exprimeretur. Qua quidem in re regnat metaphora, & quæ hinc constabant schemata, parabola, allegoria, abusus, imago. Quum enim audimus, *frendebat homo*, plus animo concipimus, quam si dixisset *indignabatur*. Et quum audimus, *Hic nulli bono non oblatrat*, plus intelligimus quam si dictum esset *obtrectat*. Emphasis est in illo Virgiliano, *dum Cæsar ad altum Fulminat Euphratem:* Plus enim animo concipimus quam si dixisset, *bellat*. Rursus Hieremias exprobrans Judæis adulteria, non sine emphasi dixit: *Emissarii facti sunt, unusquisque ad uxorem proximi sui hinniebat*. Et Paulus quum ait, *Quorum Deus venter est*, significantius locutus est, quam si dixisset, *qui serviunt suo quæstui*. Verum de his & supra diximus nonnihil, & post incidet dicendi locus, quandoquidem hæc schemata fere primas tenent in omni virtute dictionis, sive copiam spectes, sive evidentiam, sive probabilitatem, sive vehementiam, sive splendorem & amplitudinem, sive jucunditatem & gratiam.

Congeries in amplificando. Fabius addit συναθροισμὸν, sive congeriem, quam tamen distinguit ab ejusdem nominis figura. Est autem hic congeries, multiplicatio verborum aut sententiarum rem eamdem velut inculcantium, hoc differens ab incremento, quod illic per gradus increscit oratio, hic velut acervo, qua forma mirifice usus est M. Tullius in Oratione quam apud Cæsarem habuit pro Ligario: *Quid enim tuus ille Tubero districtus in acie Pharsalica gladius agebat? cujus latus ille mucro petebat? Qui sensus erat armorum tuorum? Qua tua mens, oculi, manus, ardor animi? Quid cupiebas? Quid optabas?* Ad hanc orationis partem tradunt Cæsarem immutasse colorem. Quam multæ voces hic sunt idem significantes, gladius, mucro, arma, sensus, mens, animus, cupiebas, optabas. Tum quot sententiæ eodem spectantes, distringere in acie gladium, latus petere, sensus armorum. Mitius est, sed tamen ejusdem generis, quod est apud Virgilium:

Quid puer Ascanius superat ne, & vescitur aura
Ætherea, nec adhuc crudelibus occubat umbris?

Nihil aliud quærit, nisi an adhuc supersit Ascanius, sed adfectus est, quod rem eamdem ter expressit, *Superat ne* satis erat, sed addit, *& vescitur aura Ætherea*. Nec hoc contentus adjecit, *nec adhuc crudelibus occubat umbris*. Hoc genus amplificandi frequenter usui erit Ecclesiastæ, quoties res poscit adfectum. Non moror lectorem exemplis, quod ad hanc formam sibi quisque facile confinget similia. Et frigent hoc genus exempla, nisi præcedant quæ auditorem affectui præparent. Consimile quiddam nobis evenit in præceptis, quod aliis in declamando. Siquidem ambulatio, procursio, dextri brachii rotatio, aliaque quæ in causis agendis decebant, in declamatione speciem habebant insaniæ, & ridebantur.

Contentio in amplificando. Quidquid autem hactenus dictum est de augendo, idem valet ad diminuendum. Efficacissimum vero amplificandi genus est, quum aucta ac diminuta inter se componuntur, seque vicissim illustrant. Veluti si amplificatis Dei in nos beneficiis, extenuemus nostrum in illum cultum. Quamquam omnis fere diminutio secum adfert incrementum, licet non ejusdem rei. Velut elevatus cultus noster erga Deum, auget ingratitudinem, atque idem efficit amplificata erga nos Dei beneficentia. Est alius usus contrariorum ad vehementiam faciens, veluti si quis malos Sacerdotes taxans, quod vivant in otio luxuque, quod concubinas alant, quod aleam ludant, quod venentur ac belligerentur, quod avaritiæ serviant, idem faciet acrius si his adjungat contraria. Pro studio pietatis ac sobrietate illis est luxus, pro maceratione carnis, concubinæ. Pro nocturnis precibus alea, pro concionibus venatus & arma, pro scrutinio Scripturarum avaritia. Hujus formæ est illud Esaiæ III. *Et erit pro suavi odore fœtor, & pro zona funiculus, & pro crispante crine calvitium, & pro fascia pectorali cilicium*. Ad hæc e verbis pariter atque rebus petitur diminutio, quemadmodum amplificatio. Utriusque exemplum uno Ciceronis sermone potest ostendi. De oratione Rulli ita loquitur: *Pauci tamen qui proximi adstiterant, nescio quid illum de lege Agraria voluisse dicere, suspicabantur*. Quod ait *pauci*, & *proxime adstantes*, e rebus petit diminutionem. Rursus quod ait, *nescio quid*, & *voluisse dicere*, & *suspicabantur*, e verbis petita est diminutio. Atque eadem diminutio, auget obscuritatem orationis. Sunt & aliæ figuræ complures quæ faciunt ad augmentum aut diminutionem, sed id tempestivius fiet, quum breviter ostendemus quæ schemata, ad quas orationis virtutes conducunt.

Amplificatio simul & e verbis & ex rebus.

Πάθη, sive Adfectus. Nunc ipsa rerum vicinia monet, ut de Affectibus aliquid dicamus: de quibus & quomodo distinguantur, & quibus modis moveantur, quoniam accurate copioseque tum a Græcis, tum a Latinis præceptum est, non est consilium huc vulgata repetere, tantum per summa rerum capita decurrentes admonebimus, quod Ecclesiastæ nostro conducat. Rhetores huic parti palmam tribuunt, posse dicendi viribus judicibus vim facere, eosque sibi ipsis eripere, ut lacrymis totoque vultu jam de causa pronuncient, antequam pronuncient. Hoc in judiciis Aristoteli non probatur, pronunciaturo tenebras offundere, præsertim quum qui dicit, raro vir bonus sit, hoc unum spectans, ut causam vincat. Atqui apud rudem & imperitam multitudinem dicenti hæc facultas pene necessaria est. Primum quod crassam & oscitantem turbam citius inflammes quam doceas, trahas quam ducas. Deinde quod bona pars vulgi magis peccet adfectu corrupto quam ignorantia veri. Velut ebrietatem, adulterium, lucrum fraude partum, esse crimina nemo nescit, sed pravæ cupiditates transversos rapiunt ad ea quæ non probant. Hic conveniet adfectus adfectibus, veluti clavum clavo, pellere. Præterea plurimi sunt, qui suis vitiis blandiuntur, & pro levibus culpis ducunt, quibus adsueverunt. Hic erit usui amplificatio. Postremo nonnulli vix dociles sunt,

Digitized by Google

ſunt, ad omnia dormitantes, niſi velut excitentur adfectu. Unde non abſurdum eſt quod ſcripſit ille Peripateticus; *Adfectuum ſtimulos, ceu pædagogos a natura nobis additos ad virtutem, velut iram ad fortitudinem, amorem & miſericordiam ad beneficentiam, pudorem ac metum ad innocentiam.* Hinc eſt quod patronus, ſi modo vir bonus eſt, ſtatim initio ſibi reoque comparat benevolentiam, non ut fallat judicem, ſed ut adfectus veluti lenocinio reddat eum ad cauſam magis attentum ac docilem. Hac ratione Joannes Baptiſta terrore præparavit Judæorum animos: *Progenies viperarum, quis vos ſubmonuit fugere a ventura ira?* Et, *Jam ſecuris ad radicem arboris poſita eſt.* Similiter exorſi ſunt Diſcipuli: *Pœnitentiam agite, quoniam appropinquat regnum cœlorum.* Et Dominus: *Omnis arbor quæ non fecerit fructus bonos, excidetur, & in ignem mittetur.* Hinc eſt, quod pueros primum dolore, gaudio, pudore, laude, ſpe metuque ad virtutem inſtituimus. Docendo conſequimur, ut auditor intelligat, adfectu ut amet aut oderit: verum juxta beatum Paulum: *ſcientia inflat, caritas ædificat.* Intelligentia ſi nihil accedat, ad nihil aliud valet, niſi ut homo ſciens nec faciens voluntatem Domini, plagis vapulet pluribus. Adde huc, quod ad judicandum nemo conſtituitur, niſi mediocriter peritus legum ac negotiorum. Sed apud quos dicendum eſt Concionatori? non jam loquor de turba vicanorum & agricolarum, ſed de civili concione, e pueris, ſenibus, virginibus ac meretricibus, nautis, aurigis & ſutoribus permixta, inter quos ſunt, qui, quod ad docilitatem attinet, non ita multum abſunt a pecudibus. Ad hos corrigendos aut erudiendos plurimum momenti adferent adfectus.

Adfectuum duplex genus.

Conſtat autem inprimis duplex eſſe adfectuum genus, alterum mitius & quaſi Comicum, alterum vehementius ac Tragicum. Nec quidquam vetat inter hoc collocare medium, quod a Fabio factum video. Prius illud Græci vocant ἦθη, Latini *mores*. Poſterius hoc Græci πάθη vocant, Latini, quoniam propriam vocem non inveniunt, alii generali nomine abutentes pro ſpecie vocant *adfectus*, alii *perturbationes* aut *motus animorum*, alii *cupiditates*, alii *morbos*. Quamquam nec ἤθος Græcis, nec *mores* Latinis hoc proprie ſonant, quod hic ſentimus. Siquidem ἦθη Græcis mores ſunt, a quibus boni malive dicimur & ſumus. Sed ea vox ut illis, ita & nobis deflexa eſt docendi gratia, ut declaret adfectus communes ac moderatiores, quibus nemo non afficitur, quod ſint ſecundum naturam, & ab omnibus agnoſcantur, ac delectent verius quam perturbent. Movent tamen interdum vel uſque ad lacrymas. Hujus generis ſunt, quod parentes amant liberos, matres tamen indulgentius, ut & aviæ nepotes, unde delicatius educati vulgo dicti ſunt mammæthrepti. Patrui ſeveriores in nepotes. Socrus iniquiores in generos quam ſoceri. Novercæ in privignos. Fœminei ſexus inconſtantia, futilitas & infirmitas. In virili ferocia. In meretrice rapacitas & blandities. In ſervis furacitas & odium in dominos. Favor omnium erga pubeſcentem ætatem. Senum moroſitas, parſimonia & in reprehendendis juvenum moribus cenſoria ſeveritas, in milite profuſio & jactantia, in lenone perjurium. In Italo civilitas & eruditio, in Germano belli ſtudium; atque item de cæteris, quæ ſunt infinita. Tales adfectus commode adſperſi quum reliquis orationis partibus, tum præcipue narrationibus, reddunt eam & probabilem & jucundam, & ſi minus concitatam, tamen nec languidam. Non enim in Tragœdiis tantum, verum & in Comœdiis, ſi bene moratæ ſint, videmus interdum ſpectatoribus erumpere lacrymas. Quod ſi accidit in argumentis quæ ſcimus arte conficta, quanto magis id uſu veniet in veris & indubitatis, atque adeo ad nos pertinentibus. Hoc affectuum genus plane regnat in Comœdiis, tametſi frequenter incidit & in Tragœdiis, Græcorum præſertim: in quo tractando felix eſt Homerus, nominatim in Odyſſea, unde putant novam Comœdiam eſſe deſumtam. Hujus tamen non leves aculeos agnoſcas & in Sacris Voluminibus, velut in hiſtoria quæ refertur Geneſeos capite XLII. & aliquot ſequentibus. Similiter in parabola filii prodigi reſipiſcentis apud Lucam. Ex quo quidem argumento poſſet non inelegans texi Comœdia. Ad declarandam ἠθῶν καὶ παθῶν differentiam, caritatem Fabius ponit inter ἤθη, qualis eſt inter parentes ac liberos, inter amicos & affines: amorem inter πάθη, qua voce putat declarari vehementem affectum, qui nos diſcrucict, ac judicium mentiſque tranquillitatem eripiat, qualem fingunt Phædræ in Hippolytum, Medeæ in Jaſonem, Didonis in Æneam. Quod figmentum quum D. Auguſtinus ſciret falſo a Virgilio de muliere pudica compoſitum, tamen fatetur ſe juvenem, abſque lacrymis non potuiſſe legere. Hujus generis affectus præcipui ſunt, miſericordia, indignatio, amor & odium.

Utriuſque generis affectus plerumque petuntur ex iiſdem locis, de quibus ante per occaſionem nonnulla diximus, hoc eſt, ex omnibus circumſtantiis tum rei, tum perſonæ. Nec ex his modo, unde petuntur probationes, verum ſimpliciter ex omnibus. Nam ſunt circumſtantiæ, quæ quum nihil faciant ad probationem, ad affectus tamen conducunt. Velut indignior eſt contumelia in bene meritum, quam in nihil promeritum, & miſerabilior eſt afflictio innocentis quam nocentis, & deteſtabilius eſt fallere ſimpliciter fidentem, quam fallere cautum ac diffidentem: quum tamen meritum eſſe, aut innocentem eſſe, aut confidere, non faciant ad probationem. Horum omnium ſi quis requiret exempla, petat a Rhetorum libris, præcipue ex Macrobio, qui libro Saturnaliorum quarto ea diligenter exſequitur, quum ex aliorum monumentis, tum Virgilii Maronis: quem locum unde Macrobius hauſerit, demiror, niſi forte e libris, quos de Rhetorica ſcripſit Plinius major; Nam Macrobio mos eſt, quum nihil adferat ex ſeſe, tamen miro ſtudio celare auctores. Conſtat illum multa ad verbum decerpſiſſe ex *Noctibus Atticis* A. Gellii, ſed citra nomenclaturam ut omnia. Porro, quemadmodum utilius eſt Eccleſiaſtæ ſollicitare affectus auditorum, quam patronis, ita non paulo facilius eſt, eo quod pleræque res, de quibus illi dicendum eſt, primum ſint indubitatæ veritatis, his quoque certiores, quæ oculis & omnibus ſenſibus percepta tenemus: Deinde tam magnæ, ut præ his omnia, quæ vel accidunt in rebus humanis, vel a facundis hominibus in hoc ipſum conficta ſunt, ut moveant affectus, frigeant, meræque nugæ videantur. Primum quæ de Diis Ethnicorum prodidit Theologia, quid aliud ſunt quam ſomnia, ſi ad evidentem ſacræ Triadis cognitionem divinitus nobis patefactam conferantur; Ad Chriſtum vero generis humani ſervandi gratia factum hominem, natum ex Virgine, mortuum in cruce, ſepultum, a mortuis redivivum, adſcendentem in cœlum, ſedentem ad dextram Dei Patris, quid illa ſunt niſi aniculatum fabulæ? Jupiter Amphitryonis ſpecie cum Alcmena concumbens, & fabuloſum gignens Herculem, ſupparaſitante Mercurio, aut hominis falſa imagine tectus, apud Lycaonem diverſans. Illorum vero myſteria quid ſunt niſi impia deliramenta, ſi ad Eccleſiæ ſacramenta rituſque conferantur, velut ad Baptiſmum, aut ad Cœnam Dominicam. Quid Cereri aut Baccho initiandis præſcribebatur, nonne mera ſuperſtitio? Quid autem in illis myſteriis peragebatur, nonne præſtat ſilere? In noſtris vero præſcribitur ſuperioris vitæ pœnitentia, & per fidem confertur innocentia, adduntur varia dona Spiritus, non alio ſpectantia quam ad gloriam Dei & ſalutem hominum. Quid Pythius Apollo ſuis vatibus inſaniam immittens, ad cœlitus emiſſum Spiritum ſanctum, qui diſcipulos non in furorem egit, ſed aucta mentis ſanitate cœleſtium arcanorum conſcios, & adverſus omnia mundi Satanæque terriculamenta invictos reddidit. Tum quid Sibyllæ folia, aut verſiculi magna ex parte confecti, ad irrefutabilem auctoritatem Prophetarum, Apoſtolorum, ac totius Scripturæ Canonicæ? Jam confer Philoſo-

Digitized by Google

phorum sapientiam ad Euangelicam Propheticamque doctrinam, nonne tantum interest, quantum inter lucem & caliginem? Exaggerent quantum volent suos Codros, Decios & Curtios, quid sunt nisi frigidæ narrationes, ut jam fabulæ non sint, si componas cum tot Martyrum millibus, qui magna alacritate per immanes cruciatus, per mille mortis genera, Christi Rempublicam Ecclesiam constabilierunt. Confer illorum prodigiosa mendacia cum nostris miraculis. Daphne mutata in arborem laurum, Apollinis delitias, Io mutata in juvencam, Cadmus in anguem, Rustici in ranas, Arachne in araneam, quid sunt nisi puerilia ludibria, si conferantur ad tot mortuos excitatos, tot morbos ac Dæmones impios verbo profligatos. Dubitant illi num omnino sint Dii, & qui credunt, dubitant an illis curæ sint res humanæ. Nobis persuasum compertumque est, ne passerculum quidem cadere in laqueum sine Numinis providentia. Quid porro promittunt illi Deorum cultoribus? Saturnus certis diebus dat vincere talis. Jupiter, quo nihil majus meliusve, ut fingunt, largitur opes & imperium. Ceres frugum copiam. Quamquam nihil horum dant illi, sed omnia bona fluunt ab uno Deo, verum ut dent, quid ad illa quæ suis promittit Deus per Filium suum? Centuplum in hoc seculo, & vitam æternam in futuro. Longe minus dixit ipsa re, qui dixit centuplum. Minus dixisset etiam, si dixisset millecuplum. Tanta res est mens sibi bene conscia, & æternæ felicitatis spe semper alacris ac secura. Diana irata immisit aprum Calydonium, Juno Trojanis infensa tempestatem, ut ista verá sint, quid ad gehennam? Quid multis? In his, quæ tractat Concionator, tam grandia, tam certa, tam insignia, tam ardentia sunt omnia, ut vel citra exaggerationem simpliciter narrata, quamlibet duris excutiant lacrymas. Adde quod in his nihil est quod non ad unumquemque nostrum pertineat. *Omnia enim nostra sunt, nos autem Christi.* Quum agitur Alcestis mariti sui vice parata mori, erumpunt lacrymæ. Atqui ut hæc vere acciderint, quid ad nos attinet? Mulierculæ caritas erga maritum sic movet, & Christi Servatoris erga nos caritas non perinde movet? Atqui is noster totus est, & nos illius, Dominus est, frater est, caput est, amicus est, qui quum tantus esset, se totum nobis impendit. Olim plorabant mortem Adonidis ab apro exstincti, & Carthaginis Reginam sibi vim adferentem siccis oculis vix legere possumus, & iidem tot innocentium virorum, tot piarum virginum duros cruciatus, nimiumque veros absque fletu legimus & audimus, nec cogitamus, istos omnes esse fratres ac sorores nostras in Christo, & ejusdem corporis membra, quibuscum in cœlis speramus beatam societatem. Nec hoc tamen agendum Ecclesiastæ, ut vel Christi mortem, vel Sanctorum duros agones vulgari more deploremus, qui jam victores triumphant in cœlis, sed ut illorum admiratio nos rapiat in æmulandi studium. Frequenter insignis hominis in hominem pietas narrata compellit nos ad lacrymas, veluti puellæ, quæ matrem captivam diu aluit lacte suo, non quod illa sit miserabilis, sed favor, & gaudium quoque suas habet lacrymas.

Misericordiæ adfectus.

Misericordiæ quidem affectus crebro tentandus erit Ecclesiastæ, sive quum exhortabitur ad subveniendum egenis, sive ad sublevandos aut consolandos vel morbo, vel hominum injuria, vel alia quapiam calamitate adflictos, sive criminum conscientia de desperatione periclitantes. Christus flevit Lazarum, & misericordia motus est, conspiciens plebeculam imperitam ovium more disjectam ac palantem inopia pastoris. Cæterum, hic affectus latius patet, quam vulgus existimat. Quum videmus hominem, morbo luridum, ulceribus plenum, egentem, ejulantem præ cruciatu, merito indolescimus ipso naturæ sensu. Sed hoc longe miserabilior est qui mentem habet Hæreticis erroribus leprosam, virtutum omnium inopem, amore, avaritia, invidia, odio, cæterisque capitalibus morbis emortuam, infamia ulcerosam, conscientiæ stimulis discruciatam. Videmus hominem captum oculis, & miserescimus, reputantes quam acerba res sit in perpetuis tenebris vivere, imo non vivere, sed degere, nec umquam intueri lumen solis: at infinitis partibus miserabilior est, qui carnis cupiditatibus excæcatus impingit in tenebris, nec attollere potest oculos ad lucem æternæ veritatis. Item, si conspicimus hominem in tetro carcere ferro vinctum, illacrymamus, reputantes quam dulcis sit libertas, quantum ille tædii perferat. At quanto miserius captivi sunt, quos detinet Satanas inexplicabilibus peccatorum catenis alligatos ac gehennæ destinatos. Et quemadmodum nulli ægrotant insanabilius, quam qui se nesciunt ægrotare, quod accidit mente captis ac fanaticis, eo quod hi utroque laborent homine: ita nulli miserabiliores, quam qui traditi in reprobum sensum, sedent in cathedra pestilentiæ, conquiescunt in vitiis suis, aut etiam exsultant in rebus pessimis: quorum typum gerit Lazarus ille quatriduanus, quem defiens Dominus nos admonuit quam sint miserandi, qui peccandi adsuetudine obduxere callum, ut mali sensu careant, aut qui dogmatibus impiis infecti, sibi videntur pie sapere. Cæterum, ut est quædam crudelitas hominis erga se ipsum, ita est & misericordia. *Qui negligit famam suam crudelis est*, inquit sapiens Hebræus. Et, *miserere animæ tuæ placens Deo.* Quod si crudeles dicimus, qui corpori suo vim adferunt, quanto crudeliores sunt, qui se totos tradunt Satanæ, corpus & animam præcipitantes in sempiternum exitium. In hoc igitur Ecclesiastes proferet δείνωσιν suam, ut qui tam misere miseri sunt, sui misereantur, & a crudeli domino profugi, confugiant ad Domini misericordiam.

Crudelis in se ipsum.

Misericordia unde moveatur.

Hic autem adfectus potissimum movetur ab innocentia, ab ætate, ab impotentia, a magnitudine calamitatis, a propinquitate, a potentia violentiaque & crudelitate eorum qui lædunt, a priore fortuna. Vehementius nos commovent mala eorum, qui præter culpam dira patiuntur, aut etiam pro benefactis referunt afflictionem. Ita puerorum aut senum malis facilius indolescimus, quemadmodum & pupillorum, inopum ac destitutorum, denique fœminarum magis, quam virorum. Itidem, si nova, si subita, si enormis calamitas, citius ad misericordiam flecti mur. Unde fit, ut facinorosorum etiam atrocioribus suppliciis illacrymemus. Est & illud natura nobis insitum, ut quo quisque vel cognationis vel amicitiæ gradu propinquior est, hoc vehementius commoveamur, adeo ut liberorum, uxorum, aut fidelium amicorum afflictionibus gravius afficiamur quam nostris. Ab innocentia amplificata Concionator movebit misericordiam erga eos, qui non per luxum ad inopiam devenerunt, sed vel bello, vel naufragio, vel morbo, vel alio simili casu. Magis etiam si a liberis, cognatis, aut ab iis de quibus fuerant bene meriti, affligantur. In senes item libenter est conferenda liberalitas, quoniam ætas naturæ viribus destituta, alieno eget præsidio. Libentius in teneram ætatem, quæ variis injuriis obnoxia, nondum intelligit sua pericula. Ita Paulus indulgentissime tractat ac denuo parturit Galatas adhuc infantes in Christo. Solitudo autem & impotentia facit, ut propensiores simus ad opitulandum orphanis, viduis & advenis. Sic exaggerata peccatorum calamitas, efficit ut illis facilius ignoscamus, ac majore studio subvenire conemur. Non poterit autem aliorum malis non commoveri, qui secum reputet omnes Christianos inter se fratres esse, omnes ejusdem corporis membra, omnes ejusdem Domini conservos, & innumeris amicitiæ titulis fœderatos. Eorum vero qui vel erroribus involuti sunt, vel criminibus implicati, citius miserebimur, si consideremus quam astutus sit, quam potens, quot artibus instructus Satanas ad illaqueandos homines. Nusquam enim ille non insidiatur imbecillitati naturæ humanæ. Adjuvat huc prioris fortunæ consideratio. Quemadmodum enim magis patent invidiæ, qui ex humili loco ad summam dignitatem evecti sunt,

Misericordia adfectus.

Digitized by Google

Ejus a circumstantiis.

sunt, ita citius commiseramur eos, qui e magna felicitate ad magnam calamitatem devoluti sunt. Ab omnibus autem his locis sollicitamus Dei misericordiam, præterquam ab innocentia, quam apud illum nullam allegare possumus. Citius id effecerimus amplificantes nostra commissa. Deprecationis status apud Rhetores omnium est infirmissimus, confessio periculosa, apud Deum non alius est status efficacior. Ab ætate, quod hominis vita sit brevis ac fugax. Ab impotentia, quoniam nullam habemus spem salutis, nisi in sola Dei misericordia, quum homo ex se nihil valeat nisi ad gehennam. A magnitudine calamitatis, quod hæc vita tot malis undique tunditur. A propinquitate, quod illius figmentum sumus, illius servi licet inutiles, illius filii licet immorigeri. A violentia adversarii, quod nostra imbecillitas undique oppugnatur, a Carne, a Mundo, a Satana. A Carne, per innatam nobis ad vitia proclivitatem. A Mundo, per improborum vexationem, ac vexatione nocentiores illecebras. A Satana, per impias suggestiones. A priore fortuna, quod e tanta amœnitate Paradisi, in hoc luctuosum exsilium aliena culpa sumus ejecti.

Ira adfectus.

Porro ira, odium & indignatio non tam sunt excitanda in homines, quam in ipsa vitia & vitiorum parentem Satanam. Hæc indignatio parit vitæ correctionem, quum in aliis, tum in nobis ipsis. Sic medicus indignatur morbo, quum hominem salvum cupiat. Quod si quando usu veniat, ut Ecclesiastes indignetur homini, talem esse decet objurgationem, qualis est parentis in filium: ut qui reprehenditur, intelligat illam ipsam iram, non aliunde, quam a benevolentia proficisci.

Caritatis adfectus.

Cæterum, Caritatis adfectus omnibus modis inflammandus est. Caritatis, inquam, Christianæ, qua Deus tamquam summum bonum super omnia diligitur, & hujus causa diligitur, quidquid omnino diligitur in rebus conditis, ut ipse Deus ametur & glorificetur in omnibus. Quidquid autem excitat amorem in nobis, id in Deo summum est & inenarrabile. Natura quod eximie bonum est amatur, ille est summa bonitas. Quod egregie pulcrum est allicit ad amorem. Nihil illo pulcrius, quem intueri felicitatis summa est, ipsis etiam Angelis, quibus secundum Deum nihil est pulcrius. Jam juxta proverbia, *simile simili amicum est*: homo ad Dei similitudinem conditus est, juxta meliorem sui partem, & quo plenior esset similitudo, ipse Deus homo factus est. Corpus & animam humanam adsumsit ex Virgine, non ut phantasma aut involucrum, sed re vera juxta naturam, quo vel hominem amaremus homines, carnem nostram & spiritum nostrum. Nulla virtus vehementiorem populi benevolentiam conciliat Principi, quam clementia. Ille nobis gratis condonavit omnia peccata, pro nobis ipse dependit. *Amor gignit amorem, & gratia gratiam parit:* ille sic prior dilexit nos, non tantum alienos, verum etiam inimicos, ut Filium suum daret pro nobis. Caritatem etiam conciliat cognatio & familiaritas. Ille nobis bis Pater est, quos primum genuit ut essemus, dein verbo vivifico per unigenitum suum regeneravit ut essemus filii regni. Nos illius servi sumus, Christi fratres & amici, domestici Dei, qui per Spiritum suum habitat in nobis. Super omnia vero conciliat amorem beneficentia, quæ tantam vim habet, ut animantia natura fera & inimica, præter naturam reddat amica. Quæ porro lingua proloqui, quæ mens hominis valeat cogitatione consequi, quanta sit benignissimi Dei in nos munificentia, quantum largiatur in hoc seculo, quantum promittat in futuro. Hoc quantum sit tam nemo potest pro dignitate comprehendere, quam nemo potest comprehendere quantus sit ipse Deus, qui se totum nobis donavit: pro his omnibus nihil ille reposcit gratiæ, nisi ut ipsum vicissim amemus. Quisquis autem amat Deum, Deum habet. Nihil igitur aliud ille quærit, nisi ut in illo beate vivamus. Quisquis autem flagrat igni caritatis erga Deum, non potest non ardere erga proximum, tot nominibus conjunctissimum. Sed est improbus, est Hæreticus, est Judæus aut Paganus. Ama in eo quod homo est, quod ejusdem gratiæ capax, qua tu donatus es. Ama vel hostem, ob hoc ipsum, quod ille jussit, cui debes te ipsum.

Adfectus afficit.

De cæteris adfectibus concitandis non extendam orationem ne fiam prolixior. Tantum repetam quod in superioribus dictum est, & quoniam hujus rei caput est, expedit frequenter repetere: nihil esse efficacius ad concitandos pios adfectus, quam si ipse fueris pie adfectus: neque quidquam utilius ad sedandos improbos adfectus, quam si ipse fueris ab his alienus. Scite dictum est, *nihil incendere nisi ignem.* Mens ignea linguam facit igneam. Nec ignis aliud potest, quam urere, si propius accedas. Nemo efficaciter inflammat ad pietatem, nisi qui vere pius est. Nemo potentius revocat a vitiis, quam qui ipse ex animo odit vitia. Per hunc enim Spiritus ipse loquitur, suumque donum transfundit in auditores. Nec id mirum, quando vera pietas in oculis, vultu, totoque corporis habitu relucens, etiam si non accedat quasi vehiculum, oratio, rapit & afficit intuentes. Habitus enim qui semel fixit radices in animo, nusquam se non profert, sive loquaris, sive taceas, sive quid agas, sive quiescas, sive edas aut bibas, sive dormias, sive vigiles, denique sive ludas, sive tractes seria. Dixerit hic aliquis, quî fit igitur, ut quidam palam improbæ vitæ, in concionibus dicendi vehementia lacrymas extorqueant etiam invitis, quidam & ipsi collacryment? Non alienum fuerit hic referre, quod de *Roberto Licienſi* narrant Itali, qui illum audierunt. De vita hominis nihil effutiam, tantum illud dicam, quod ad hanc rem pertinet, si vera sunt quæ de illo rumore publico jactantur, nihil aliud erat quam homo, miris naturæ dotibus ad dicendum instructus. Ac primo fuerat de sodalitio eorum, qui se plausibili *Observantium* titulo secernunt a cæteris: quibus cum posteaquam illi parum conveniebat, demigravit ad eorum contubernium, qui vulgo dicuntur *Conventuales*, quod horum vita videretur esse liberior. Is quum in convivio, in quo simul accumbebat Vicarius quidam de grege Observantium, vir eruditus, pius & gravis, jactaret, se posse, quoties vellet, auditoribus excutere lacrymas, ex eo refutare cupiens quod alter objecerat infrugiferas esse conciones illius, quod nec oratio ex animo proficisceretur, nec vita congrueret cum oratione; Quibus, inquit Vicarius, tu excuteres lacrymas, nisi forte pueris, aut ineptis mulierculis? Ad quæ Robertus, tu igitur vir tantus, cras adsis concioni meæ, eo loco consistens, quem tibi designabo, ut mihi sis in conspectu, si non excussero lacrymas, victus dabo lautam cœnam: sin excussero, tu victus nobis eam parandam curabis; Nam illi generi contingere æs signatum religio est. Et commodum repertus est inter convivas Francisco bene volens, qui Vicarii nomine fide juberet. Conventum est; Adfuit Vicarius, stetit ubi jussus erat. Ibi Robertus quum multis modis amplificasset Dei erga homines caritatem ac beneficentiam, rursus hominum erga Deum ingratitudinem duritiemque, qui nullis invitamentis emolliri possent ad pœnitentiam atque amorem mutuum, fecit apostrophen ad cor hominis Dei nomine: *O cor plusquam ferreum, o cor adamante durius: ferrum igni liquescit, adamas sanguine hircino vincitur: ego quum nihil non faciam, non possum ex te vel unam extundere lacrymulam.* Nec desiit hanc urgere apostrophen magnis clamoribus, donec Vicario erumperent lacrymæ. Id simul ut vidit Robertus, porrecta dextra, *vici*, inquit. Hoc populus sub persona Dei dictum existimabat, quod aliquot essent in ea concione, qui lacrymas non tenerent. In convivio vero epinicio, quum Robertus jactaret suam victoriam, non inscite tergiversatus est Vicarius. *Non tua*, inquit, *facundia mihi excussit lacrymas, sed mea misericordia, reputanti quam indignum esset, quod tam felix natura mundo serviret potius quam Christo.*

Roberti Licienſis facundia.

Digitized by Google

Affectus temporarii.

Hos affectus temporarios, qui mox refrigeſcunt, non captat Eccleſiaſtes. Non enim eſt Hiſtrio aut Patronus forenſis. Hiſtrioni ſatis eſt ſi ſtet actio, & auferat populi plauſum. Patrono ſufficit, ſi tantiſper commotum habeat Judicem, donec pronunciarit, minime ſollicito, quid animi poſtea ſumat ponatve dömi. At pius Eccleſiaſtes illud ſpectat, ut tenaces aculeos relinquat in animis auditorum, & in eos velut in bonam terram bonum ſemen inſpergat, quod paulatim vim ſuam exſerat, donec erumpat in fructum pietatis. Hoc citius efficiet incondita, ſed ab animo flagranti proficiſcens oratio, quam omnibus Rhetorum machinis inſtructa, ſed e labiis non e corde profluens. Fortaſſe non abſurdum fuerit hic referre quod narratur in Hiſtoria Eccleſiaſtica. Aliquot Epiſcopi pulcre docti conferebant cum quodam inſigniter erudito, hoc agentes, ut illi perſuaderent Baptiſmum. Quumque in longum proferretur diſputatio, nec Philoſophicis illis & acutis rationibus quidquam proficeretur adverſus hominem iiſdem armis inſtructum, quidam ex Epiſcopis vir pius, ſed imperitus aſſurgens, ſermone indocto brevique flexit hominem. *Quid*, inquit, *credisne Dominum Jeſum pro nobis factum hominem, & crucifixum?* Quum reſpondiſſet ſe credere. *Quid igitur hic*, inquit, *terimus tempus ſupervacaneis cavillationibus? Quin potius imus ad Baſilicam, & illic accipis inſignia Principis ac Redemtoris tui.* Aſſenſus eſt, itum eſt ad Baptiſmum, & diſputatio verſa eſt in profeſſionem. Poſt rogatus, quomodo tam facile ceſſiſſet uni imperito, qui a tam multis eruditis flecti non poterat? *Donec*, inquit, *audiebam rationes humanas, humanis rationibus repugnabam. Cæterum, ſimul atque audivi Spiritum loquentem, ceſſi Spiritui.* Proinde nihil potentius ad excitandos bonos affectus, quam piorum affectuum fontem habere in pectore. Expedit tamen interdum mentis habitum veluti dormitantem expergefacere, quo major ſit orationis energia, quandoquidem qui Spiritus dono afflati ſunt, habent quidem pretioſum theſaurum, ſed in vaſis fictilibus, id tribus potiſſimum modis effici poterit. Primum per imaginationem ſive phantaſiam, qua ſibi rerum, de quibus verba facturus eſt, imagines attenta cogitatione repræſentat. Vehementius nos commovent quæ ſpectamus oculis, quam quæ tantum audimus. Quis enim non acrius animo perturbetur, ſi conſpiciat hoſtem ardentibus oculis, diſtricto gladio, immani clamore irruentem, ſupplici ac pavitanti, ferrum in pectus impingere, collabi ſaucium, & magno gemitu efflare animam, quam ſi tantum audiat hominem crudeliter occiſum?

Sibi quiſque quomodo excitet affectus.

Secundus modus per evidentiam.

Scio eſſe virtutem orationis quam Græci *hypotypoſin*, ſive *enargiam*, M. Tullius *evidentiam* appellat, quæ totam rei ſpeciem ita ſubjicit auditoris animo, ut geri ſub oculis, non narrari videatur: ſed plurimum intereſt, inter viſa dormientium, & conſpectum vigilantium: ut diſſimulem, quod hæc ipſa virtus evidentiæ, ab imaginatione proficiſcitur. Nec opus hic eſt, ut Eccleſiaſtes ſibi fingat quæ fieri potuerint, etiam ſi facta non ſint, quod ſolent cauſarum Patroni, ſed ipſa Scripturarum propior ac fixior inſpectio veras ſpecies abunde ſuppeditabit. In hiſtoriis tamen humanis, velut in Martyrum agonibus explicandis, ut licet ſermones aptos affingere perſonis, modo id fiat verecunde, ita non eſt nefas quaſdam circumſtantias addere, quas veriſimile eſt in negotio gerendo adfuiſſe. In utroque mirus eſt artifex Chryſoſtomus. Siquidem Scriptura ſimilis eſt inſigni picturæ, quam quo diutius contemplere, hoc plus videas quod admireris. Ad hanc qui artifices & exercitatos admoverit oculos, longe alia videbit, quam videret imperitus aliquis parum attente contemplans. Proinde Concionator, ubi ſingulas partes attenta cogitatione luſtrarit, & ipſe magis commovebitur, & alios vehementius inflammabit. *Ante quorum oculos Chriſtus crucifixus eſt*, ait Paulus. Atqui Galatæ numquam viderant Chriſtum in cruce, ſed ex evidenti prædicatione Pauli, ſic erat repræſentatus animis illorum, quaſi vidiſſent quod audierunt.

Sic Chryſoſtomus ex omnibus circumſtantiis amplificat hoſpitalitatem Abrahæ, manſuetudinem Davidis erga Saulem, aliaque fere omnia quæ tractat. Atqui iſtud non eſt affingere noſtra phantaſmata Scripturæ, ſed ipſam Scripturam, velut inſigne periſtroma explicare & oculis ſubjicere. Pluſculum veniæ datur humana narrantibus. Velut Baſilius, non ſat habet narrare quadraginta Martyres frigore interfectos, ſed ob oculos ponit quid accidat talibus qui frigore pereunt. Neque quidquam omnino prætermittit, quod vel ad evidentiam, vel ad amplificationem facit. Milites erant & juvenes erant, hic protinus perſonæ qualitas admirabiliorem reddit ardorem fidei. Nec unius regionis omnes, ſed ut in delectibus alii aliunde adſciti, atque hoc mirabilior erat tantus in profeſſione Chriſtianiſmi conſenſus. Eodem facit, quod non erant duo treſve, ſed numero quadraginta, uno ore, eademque mente. Erant in rebus bellicis eximii, ſuaque virtute primos honores promerverant apud Imperatorem. Nec protracti ſunt ad profeſſionem, ſed ultro ſeſe Chriſtianos eſſe profeſſi ſunt: nec unus loquebatur pro omnibus, velut ex conſpiratione, ſed ſinguli ſuum nomen profeſſi ſunt, idque quum viderent ad terribile Cæſaris edictum, paratos ignes, gladios, cruces, foveas, rotas, flagella. Quorum terrore complures profugerant, quod eſt abnegandi genus, nonnulli perſtiterunt in profeſſione. Aliquam multi certamen ingreſſi quum impares eſſent perferendis cruciatibus, coronam amiſerunt, ac jam portui vicini fecere naufragium. Nihil horum deterruit egregios juvenes, atque adeo nec blandis Præfecti dictis, nec ſplendidis promiſſis flecti potuerunt. Spreta, ut fit, Præfecti humanitas in furorem verſa eſt. Excogitavit immane mortis genus. Regio erat natura frigida, tum Boreæ expoſita, ad hæc præcipitiis ac rupibus inæqualis. Electa nox eſt, qua ut quum maxime ſæviebat Boreas. Inter præcipitia lacus erat in media civitate, adeo gelu concretus, ut tutum eſſet ſuper glaciem non aliter quam in terræ ſolo ambulare, atque etiam equos & plauſtra agere. In eum lacum juſſi ſunt milites deſcendere, ibique nudi totam noctem ſub dio agere. Quo cruciatu nihil horribilius. Corpus enim congelaſcens rigore primum fit totum lividum, videlicet concreſcente ſanguine. Mox corrumpitur ac refervescit, cum dentium colliſione, venarumque ruptura, donec tota corporis moles invitis contrahatur. Atque hinc dolor acris, & cruciatus inenarrabilis ad medullas penetrans, ſenſum gignit in frigore concretis minime tolerabilem. Poſt hæc tendit corpus in faſtigium, ſummis partibus velut igni concrematis. Siquidem calor depulſus ab extremis corporis, & univerſus refugiens ad intima, quemadmodum eas partes unde diſcedit, relinquit mortuas, ita ad quas fertur, graviter excruciat, morte paulatim ex rigore accedente. Nec iſta ſolum ponit ob oculos, verum etiam attribuit ſermonem cum decoro, quid dixerit Præfectus blandiens, quid Martyres blandienti reſponderint minitanti, quibus verbis ſeſe invicem cohortati ſint lacum ingredientes, quid deprecati ſint in ipſo cruciatu. Verum, ne ſingulis repetendis fiam moleſtus: ſic vir ille facundiſſimus exaggerat ac depingit omnia, ut plus videas in illius narratione, quam ſi coram ſpectaſſes. Sed hanc miſerandam rerum faciem ipſe prius repræſentavit animo ſuo, & ante ſe ipſum commovit, quam alios ad miſericordiam accenderet. Itidem Chryſoſtomus in Babyla, quanta evidentia depingit Imperatorem ſævum ac præpotentem cum ſuo ſatellitio magno faſtu ingredientem, Epiſcopum non alia re armatum quam verbo, ire in occurſum vultu intrepido, manum apponere in pectus Tyranni, denunciare ut impius a ſacris ſe ſubducat. Hæc exempli gratia produxiſſe ſufficit.

Ad concipiendas autem phantaſias alii natura ſunt propenſiores, alii uſu promtiores: veluti pictores quidam faciem ſemel viſam exprimunt coloribus, ſi diligentius fuerint intuiti, quod totam vultus imaginem ſecum animo deferunt: ſic in obſervandis Scripturis

alius

Digitized by Google

alius eſt alio oculatior, aut etiam exercitatior. Audimus enim quoſdam ſic exercitatos in hujuſmodi contemplatione rerum, velut Chriſti ſudantis in horto, aut diſtenti in cruce, ut affirment ſe ſimilia quædam pati, qualia perpeſſus eſt ille: quidam illud etiam aſſeverant, tantam eſſe vim imaginationis, ut res in ipſum etiam corpus tranſeant. Verbi gratia, veſtigia vulnerum Dominicorum in manibus, pedibus & pectore. Hic tamen adfectus naturæ in nonnullis uſque in vitium procedit. Sunt enim quibus ad alterius vomitum conſpectum illico vomitus ſtomachi oboriatur, aut audita voce morbo comitiali laborantium, corripiantur eodem. Quoſdam & mentio rei immundæ, aut morbi atrocis, aut ſectionis ſic offendit, ut graviter afficiantur. Hæc imbecillitas non convenit Eccleſiaſtæ, quemadmodum nec Medico. Neque enim idoneus eſt ad medendum, qui ſtatim morbo corripitur: nec aptus ad dicendum, cujus vocem ſingultus interrumpunt, vultum diſtorquet impotens ploratus. Quemadmodum Paulus ait, Prophetarum ſpiritus Prophetis eſſe ſubjectos, ita adfectus oportet eſſe in poteſtate concionatoris, ut norit erumpentes lacrymas reprimere, & immodicos animi motus pro re præſenti temperare.

His igitur duobus modis excitatur ardor animi temporarius. Tertius eſt, ut concionaturus ſi ſenſerit animum languidiorem, locum aliquem Scripturæ legat quam maxime appoſitum ad inflammandum, ei immoretur donec ſentiat animum incaleſcere, & priuſquam calor ille refrigeſcat, conſcendat ſuggeſtum. Quartus eſt, mea ſententia, omnium efficaciſſimus, ut ſub horam concionis Eccleſiaſtes det ſe profundæ deprecationi, & ab eo poſtulet ſapientiam, linguam & orationis eventum, qui linguas infantium facit diſertas. Incredibile dictu, quantum lucis, quantum vigoris, quantumque roboris & alacritatis hinc accedat Eccleſiaſtæ, imo cunctis hominibus ad quodcumque negotium arduum peragendum. Dexterius loquentur cum hominibus, qui prius tota mente cum Deo fuerint collocuti. Nec alia res potentius excutit pudorem aut trepidationem humanam, qui adfectus frequenter obſtant dicenti. Quod ſi ad id non datur ſpatium, ſaltem dum adſcendit, dum ſe componit, preces ejaculetur ad Deum, & deprecatio, quæ ex more fit in ſuggeſto, fiat ex animo, potius quam ex more, & fiat votis brevibus, ſed ardentibus. Abſit autem, ut pio Eccleſiaſtæ placeat quorumdam ambitio, qui quo videantur ingenioſi, a laicorum fabulis & riſu, nonnumquam & e parum ſobrio convivio procurrunt in ſuggeſtum, hoc fuco, extemporalitatis gloriam captantes. Boni Eccleſiaſtæ unicum ſtudium eſt, unica gloria, ſi ſenſerit Spiritum ſanctum per ipſius organum aliquos inflammaſſe ad amorem pietatis. Illud etiam hujus mundi Rhetores ſapienter perſpexerunt, acribus illis adfectibus, qui totum hominem concutiunt, non eſſe diutius immorandum, ſed quemadmodum non oportet ad illos ſubito prorumpere, ita ſenſim ab illis ad moderatiores deſcendendum. Nec enim natura fert, ut quæ ſumma ſunt, ſint diutina. Ne expedit quidem frequenter & immodice concitare animos auditorum, ne quemadmodum ad aſſidua verbera corpus ſerviliter obdureſcit, ita mens nimium acribus, nimiumque crebris commotionibus obrigeſcat. Repetendum eſt hic, de quo jam ante cœpimus dicere, non eſſe boni Eccleſiaſtæ, quovis modo concitare affectus, non immodica diſtortione vultus, non ſcurrili corporis geſticulatione, ſed potiſſimum verbis, nec tam verbis quam rebus. Res enim quædam ejus generis ſunt, ut ſimpliciter ac dilucide narratæ, aut etiam lectæ, ex ſe moveant affectus. Narrant, qui viderunt, hunc *Hieronymo Savonarolæ* fuiſſe morem, ut interdum ſic excandeſceret in populi ſcelera, ut ſubito ſe proriperet e ſuggeſto, & imperfecta concione, ſuſpenſoque populo domum abiret. Quam hoc illum decuerit, neſcio, non arbitror tamen, arripiendum in exemplum. Improbius eſt quod narrant de *Roberto Licienſi*, qui magna dictionis vehementia Principes ac populum adhortatus adverſus Turcas alioſque Chriſtiani nominis hoſtes, ubi ad ſummum impetum efferbuiſſet oratio, deplorare cœpit, quod nulli ſe ad rem tam piam duces offerrent. *Si iſtud*, inquit, *obſtat, ecce me, qui nihil verebor hanc Franciſci veſtem abjicere, & vel militem, vel ducem vobis exhibere.* Simulque cum dicto ſummam veſtem abjecit, intus plane miles erat byſſino ſago, accinctus prælongo gladio. Hoc habitu dimidium horæ ſub perſona ducis concionatus eſt. Accitus a Cardinalibus, quibuſcum habebat familiaritatem, quid hoc eſſet novi exempli, reſpondit, id eſſe factum in gratiam amicæ, quæ familiariter fuerat confeſſa, nihil in Roberto diſplicere, præter veſtem Fraternam. Tum ille, in quo cultu ſum tibi totus placiturus? In militari, inquit. Cras igitur fac adſis in concione. Simili novitate fertur Cardinalibus ac ſummo Pontifici exprobraſſe faſtum ac delitias. Erat apud illos dicturus, quos quum videret ſtrepitu plus quam Regio ingredi, denique & Pontificem geſtari hexaphoro, & omnibus adorari, ubi tandem conſediſſent, jamque exſpectaretur vox hominis, is nihil aliud prolocutus, *phy ſanctum Petrum! phy ſanctum Paulum!* ſubinde cum exſecrantis voce exſpuens, nunc in dextrum, nunc in ſiniſtrum, nec aliud addens, e medio proripuit ſeſe. relinquens omnes attonitos, aliis ſuſpicantibus eum eſſe verſum in furorem, aliis dubitantibus num in Hæreſim quampiam, aut Judaiſmum Paganiſmumve prolapſus in eas blaſphemias erupiſſet. Quumque ageretur de homine conjiciendo in vincula, Cardinalis quidam, qui propius noverat ejus ingenium, atque etiam amabat, perſuaſit, ut prius ad Pontificem evocaretur, pauciſque Cardinalibus teſtibus audiretur. Rogatus, quomodo in tam horrendas blaſphemias erupiſſet? reſpondit, ſibi longe aliud argumentum fuiſſe præparatum, & paucis ſummam orationis expoſuit: *Cæterum, ubi ſpectarem*, inquit, *vos tanto ſtrepitu tantiſque in delitiis vivere, ſimulque reputarem quam humilem, laborioſam & amœnam vitam egerint Apoſtoli, quorum vices geritis, colligebam aut illos fuiſſe dementes, qui tam ſpinoſo itinere contenderint in cœlum, aut vos recta ad inferos proficiſci. Sed de vobis, qui tenetis claves regni cœlorum, nihil malæ ſuſpicionis in animum inducere potui. Supererat ut illarum ſtultitiam deteſtarer, qui, quum licuiſſet ad iſtum modum ſplendide ſuaviterque vivere, maluerunt per omnem vitam jejuniis, vigiliis ac laboribus diſcruciari.*

Antonius quum oratione funebri C. Cæſarem laudaſſet apud populum, ejuſque præclare geſta, quantum potuit, verbis extuliſſet, oſtendit veſtem illius multis vulneribus pertuſam, multoque ſanguine contaminatam. *En*, inquit, *qualem virum, quam crudeliter necarunt conjurati!* Orationem ſat æquis animis audiebat multitudo, ſed conſpecta veſte, tantus exortus eſt tumultus, ut conjuratis, qui aderant, fuerit profugiendum, ne diſcerperentur. Verum hujuſmodi rationibus non decet Eccleſiaſten ſollicitare multitudinis affectus, quod hic conatus ſæpe vertatur in riſum. Ut is, qui multa locutus de dementia eorum, qui ſervirent Satanæ, ſubito oſtendit hominem, Diaboli ſpecie perſonatum, flammeis oculis, adunco roſtro, dentibus aprugnis, oculato pectore, aduncis unguibus, uncina terribili, vocem immanem emittentem. *Talis eſt*, inquit, *Dominus, cui voſmet ipſos, contemto Chriſto in ſervitutem tradidiſtis.* Expavere complures, ſed mox ea trepidatio verſa eſt in ludibrium. Populus eſt admirator rerum novarum, & externa ſpecie facilius commovetur quam veræ pietatis exemplis, aut ſana doctrina. Nec hac in parte Magnates, multum a vulgo differunt. Hoc humano naturæ vitio quidam præter modum abutuntur, ad ſuam gloriam verius quam ad multitudinis ſalutem. Suſpectum enim eſſe debet, quidquid præ ſe fert peregrinam & affectatam novitatem, præſertim quum nullum hujuſmodi exemplum nobis porrectum ſit a Chriſto & Apoſtolis. Vidi, qui per turbam ad Suggeſtum euntes cuculla tegerent faciem, quaſi vir pius non poſſet

Tertius modus ſibi concitandi affectus.

Affectus acres breves.

Affectus ex rei novitate.

habere vultum & oculos compositos, nisi tegantur utrimque: quemadmodum equis petulantioribus aurigæ solent affigere coria, ne quid videant nisi viam a fronte. In suggesto sic procumbebant oraturi, ut illisione genuum ederent clarum strepitum. De alio audivi, qui Suggestum petens, pallio totum contexit caput, nec huic quidquam placebat quod esset cum aliis commune. Non dignabatur in Templis concionari, sed sub dio, nec cuiquam faciebat sui copiam privatim, etiam si a Principibus rogaretur: humi cubabat, nec victus erat dissimilis, nempe panis & aqua, corpus macie confectum, cadaveri quam vivo homini similius: per interpretem loquebatur, mirisque gestibus & clamoribus territabat multitudinem, interdum fune distringens collum, oculisque stupentibus præfocatum imitans, pectus subito nudatum pugno tundebat, inclamans, misericordiam, misericordiam, misericordiam, nam Italus erat. Ad tam insolitum spectaculum etiam e longinquo confluebant, non amore pietatis, sed studio novitatis. Acerrima vociferatio erat, in aleas, in chartas, in tympana & plumas. Hæc igni cremabantur. Cuidam Aulico, qui forte proximus adstabat Suggesto, plumam e galero detraxit, & dilaceratam sparsit in populum, horribiliter vociferans in superbiam. Hunc quidam nimium bene imitatus, posteaquam strenue clamarat in hominum scelera, quibus Christum iterum crucifigerent, proferebat imaginem crucifixi, sed affixis folliculis, e quibus attactis sanguis erumperet, & in turbam spargeretur. His & hujusmodi gestibus, ne dicam præstigiis, moventur quidem affectus simplicibus, sed fere temporarii. Ipse familiariter novi quemdam ejusdem Ordinis, qui nec ambulabat nudis pedibus, nec humi cubabat, nec pane & aqua vivebat, nec ulli negabat sui copiam, pariter expositus omnibus magnis & pusillis, bonis & malis, ubique venans lucrum Christo, breviter, nihil habebat in rebus externis eximium. Is tamen doctrina non clamosa, sed Euangelica, tum moribus ab omni vitio puris, innumeros viros innumerasque fœminas perduxit ad verum mundi contemtum. Hic si quis excuset, quosdam esse tam brutos, ut aliis rationibus non queant commoveri; huic respondeo, multo aliud esse plebem erudire, aliud irridere. Nec est ullus populus tam crassus, quin assidua doctrina proficiat. Huic affine est, quod quidam per Imagines movent affectus, aut per ostensas Sanctorum reliquias, quorum neutrum convenit gravitati loci, in quo consistit Ecclesiastes: neque enim legimus umquam tale quidquam factum, vel a Christo, vel ab Apostolis. Alibi plurimum utilitatis habent Imagines, vel ad memoriam, vel ad rerum intelligentiam, quædam enim vix percipiuntur, nisi depicta, velut in descriptione vestitus aut locorum, aut arborum, vel ad infigendas animo phantasias, de quibus modo diximus: qua, nimirum, in parte conducunt & concionaturis. Verum ea dignitas est concionis, ut ejusmodi adminicula gravatim admittat. Idem sentiendum, arbitror, de reliquiis Sanctorum. Utrobique cavendum est a superstitione, quia par utrobique periculum. Videoquosdam ad affectus concitandos abusos narratiunculis quibusdam, pleriisque, ut arbitror, in hoc ipsum conflictis, de quibus fortasse post incidet dicendi major opportunitas. Et hactenus quidem de affectibus videor admonuisse satis quod quidem ad Ecclesiasten attinet.

Affectus ex fictis narratiunculis.

Schemata.

Restat indicare digito, quæ Schemata, ad quas orationis virtutes conducunt. Præcipuæ virtutes sunt, probabilitas, perspicuitas, evidentia, jucunditas, vehementia, splendor sive sublimitas. Quoniam autem inter artis Scriptores non satis convenit de generibus ac vocabulis Figurarum, ne quid hic Lectorem frustra torqueamus hac varietate, utemur fere nominibus, quibus usus est is qui de Rhetoricis scripsit ad Herennium, sive is Cornificius fuit, sive quis alius. Tametsi vix alius de Figuris scripsit negligentius. Ac primum quæ faciunt ad orationis acrimoniam ac vehementiam, illam Græci γοργότητα vocant, hanc δεινότητα, nos res inter se finitimas mixtim tractabimus. Tres primæ Figuræ, *Repetitio*, per quam eadem dictio iteratur in initio; *Conversio*, per quam in fine; *Complexio*, per quam in utraque parte, ad acrimoniam faciunt. Primæ exemplum est: Quum nudus sisteris ante tribunal supremi Judicis, ubi tunc divitiæ tuæ, ubi delitiæ, ubi superbum famulitium, ubi stipatores armati, ubi splendida ædificia, ubi latifundia? Posterioris illud: Solus Christus est qui condidit hominem, redemit hominem, Patri reconciliavit hominem, hominis causa induit hominem, variis Spiritus sui donis instruxit hominem, breviter, solus beat hominem. Tertiæ exemplum: Quid eras priusquam te conderet Deus? Nihil. Quid eras priusquam redimeret Christus? Minus quam nihil. Quid nunc futurus esses, si tibi subducat gratiam suam? Nihil. Quid est autem ad veram felicitatem conducibile, quod tibi non largiter submiistrarit? Nihil. Quid habes aut potes ex te ipso? Nihil. Quid igitur est, quod aliunde speres boni? Nihil. Hæc tria Schemata potissimum faciunt ad orationis vehementiam, videlicet, ad objurgandum, exhortandum & exprobrandum. Frigebunt autem si adhibeas in oratione simplici, quæ nihil habeat affectuum.

Repetitio.

Exclamatio movet acriores affectus, sed in loco adhibita. Nam statim, ut dictum est, ab Exclamatione ordiri, aut in re frigida tollere vocem, dementium est. Verum ubi res magnas persuaseris, ubi jam animos auditorum inflexeris, tum locus erit Exclamationi, quam tamen nec frequentem esse oportet, nec diuturnam. Scite Paulus, qui multa locutus de invincibili carnis imbecillitate, tandem exclamat, *Infelix ego homo! quis me liberabit de corpore hoc morti obnoxio?* Neque ibi tantum Exclamatio est, ubi auditur ô, neque satis est ad Exclamationem figuratam quantum potes inclamare ô, quæ vox est Asinorum: sed quoties impotens affectus erumpit, ibi demum est Exclamatio. Ea nonnumquam inseritur per parenthesim, velut, heu piget ac pudet. Aut, Deum immortalem, quam nihil usquam tutum in rebus humanis. Horresco referens. O tempora, O mores. Et, me miserum. Et, væ duritiæ cordis humani. Et, ô lutum, ô labes. Tale est illud Maronis:

Exclamatio.

Quid non mortalia pectora cogis
Auri sacra fames!

Conduplicatur autem vehementia, si accesserit Apostrophe, velut in hoc quod modo retuli. Non insciteD. Bernardus, quum Asinum quem conscendit Dominus, interpretatus esset carnem nostram indomitam, ac spiritui rebellem, exclamat: *conscende ac preme hunc asinum nostrum, Domine Jesu.*

Et Interrogatio tempestive adhibita multum vigoris & aculeorum addit orationi. In tempore autem adhibetur, in re vel perspicua, vel argumentis jam evicta, unde peculiariter convenit Epilogis. Quamquam in aliis quoque reddit orationem vividiorem. Eadem enim sententia per interrogationem prolata plus habet vigoris quam simpliciter enunciata. Velut illud ex Ovidii Medea: *Servare potui, perdere an possim rogas?* Ardentius est quam si dixisset: *Si potui servare, potero & perdere.* Item illud Ciceronis in Catilinam: *Quousque tandem abutere patientia nostra*, &c. Nam totus ille locus ardet Percontatione. Nec omnis Interrogatio Schema est, eoque distinguunt quidam has voces: ut Interrogatio sit volentis discere, & exspectantis responsum, Percontatio urgentis, ad quod responderi non possit. Hujus Schematis exemplum commode reddi non potest, eo quod pendet e superioribus. Ut si quis exaggerasset obstinatam malitiam hominum adversus Deum ad pœnitentiam invitantem, commode subjiciet: Quid est si hæc ingratitudo non est? An non ista mentis extrema cæcitas est? Et, Utrum isthuc est contemnere Deum an non? Servit autem hæc Figura variis affectibus; Asseverationi, miserationi, instantiæ, indignationi, admirationi, dubitationi, quæ Fabius exacte persequitur, ut non sit operæ pretium hic repetere. Illud e Tragœdia sumtum est, quod

Interrogatio.

Digitized by Google

quod tamen aliquoties imitatur Hieronymus, *Quid agimus anime?* Interdum & reſponſio figuram habet, quum aliud reſpondetur quam exſpectabatur. Veluti teſtis in reum rogatus, an ab eo fuſtibus vapulaſſet, & innocens inquit. Reſponſionis ſchemate auxit crimen. Alius rogatus an non occidiſſet hominem, reſpondit latronem, declinans crimen. Eadem gratia ſervari poteſt, etiam quum ipſi nobis reſpondemus. Indignationi ac tædio ſervit in Euangelio: *O generatio incredula & perverſa, uſque quo vobiſcum ero? Quam diu vos patiar?*

Membrum. Membrum & Articulus faciunt ad acrimoniam orationis, quod veluti crebris vulneribus feriunt animum. Hoc autem intereſt, quod ſingula Membra paucis verbis conſtructionem quidem abſolvunt, at ſententiam non item. Articulus idem acrius efficit ſingulis verbis, brevi reſpiratiuncula diſtinctis. Exemplum prioris erit: Vide quantum infelicitatis uno crimine tibi conſciviſti. Patrimonium prodegiſti, parentes in luctum conjeciſti, amicos abalienaſti, famam contaminaſti, Deum ad iram provocaſti. Poſterioris hoc: Rem, famam, parentes, amicos, Deum amiſiſti. Nec unum Membrum, nec unus Articulus facit Schema. Maxime probantur quæ tribus conſtant, quamquam nihil vetat, & duobus uti, vel pluribus. In Membris perit gratia Schematis ſi ſint longiora, numero & brevitate commendantur. In utriſque gratiam addit Disjunctio, quod Græci vocant ἀσύνδετον, omiſſa Conjunctione: tum enim videntur cum ſtomacho erumpere, ut patet in exemplis quæ retuli: quibus ſi addas Conjunctionem, erit oratio dilutior. Patrimonium prodegiſti, & parentes in luctum conjeciſti, &c. Ardentior tamen erit oratio, ſi primo quoque Membro aut Articulo addas Conjunctionem: & patrimonium prodegiſti, & parentes in luctum conjeciſti, &c. Item, & rem, & famam, & parentes, &c. In utriſque illud obſervandum, ut per gradus increſcat oratio, nimirum, ut quod graviſſimum eſt, ſit poſtremo loco. Quod ſi non fit, erit Congeries, de qua diximus in Amplificationibus. Nam ea, turba premit magis quam incremento. Membris gratiam addit

Compar. partium æqualitas, Græci παρισον, Latini *Compar* appellant, quæ tamen non digitis, ſed aurium ſenſu quodam dijudicanda eſt. Puerile ſiquidem eſt, numerare ſyllabas, quum pauciores ſi productæ ſint, frequenter æquent numero plures. Quamquam hoc rythmorum genus præter modum irrepſit in ritus Eccleſiaſticos, quemadmodum ſimiliter cadentia, & ſi-

Subjectio. militer deſinentia, de quibus ſuo dicetur loco. Subjectio qua nobis ipſis objicimus, quod ab auditoribus objici poterat, & quaſi ſit objectum, reſpondemus aut adverſarios appellamus ut reſpondeant, & quaſi reſponderint, refellimus, aut, quum quaſi deliberantes varia proponimus, ac ſingula refellimus. Primi generis exemplum hoc erit: Dixerit hic aliquis: Scio, quid hic reclamaturi ſint; Non me fallit quid hic pleriſque venturum ſit in mentem. Deinde illa ſubnectat ac refellat. Ardentius eſt quum juxta ſecundum modum compellamus adverſarios. Velut nunc appello vos, Judæi, quibus freti perſiſtitis in veſtra dementia? Prophetarum oraculis? Oſtendimus eos omnes pro nobis facere. Moſe? declaratum eſt illum non de alio quam de Chriſto noſtro ſcripſiſſe. Typis ac figuris? Omnes ad unguem in Chriſtum quadrare demonſtratum eſt Miraculis? Majora nemo potuit deſiderare. Numero conſentientium? Vos pauci muſſatis in angulis? Totus orbis Chriſtum adorat. Eventus vos ſpectat? Videtis jam olim everſum Templum, ſublata Sacrificia, diſſipatam Civitatem, diſperſam & abjectam Gentem, nec eam alio præſidio ſuperſtitem quam Chriſtianorum clementia. Quid igitur ſupereſt, niſi ut reſipiſcatis, & nobiſcum Meſſiam verum amplectamini? Tertius modus hic erit. Dic mihi, quæſo, quid habet mundi cultor quo turgeat, & in quo ſpem ſuam figat. In divitiis? Neminem reddunt magnum aut beatum, ſæpe vivum deſerunt, tantum abeſt ut morientem comitentur. In liberis? Poſſeſſio eſt ipſis opibus incertior. In uxore, famulitio, cæteriſque commodis? Nihil in his neque ſtabile, neque tale, ut animum hominis tranquillum efficiat. Ad Deum confugiet? Eum habet iratum. Ad ſuum ipſius animum? Illic inveniet carnificem conſcientiam. Primus modus convenit Argumentationi. Secundus Epilogo, quo & nos uſi ſumus in Declamatiuncula de morte. Uterque convenit Inductioni. Tertius aptus eſt ad deliberandum. Habet autem hoc Schema nonnihil affinitatis cum Interrogatione, de qua paulo ante dictum eſt, cum Sermocinatione, de qua dicemus, cum Occupatione, & cum Dubitatione. Nec ad unam orationis commoditatem utilis eſt. Facit ad perſpicuitatem, & ad vehementiam ſive gravitatem, & ad docilitatem. Eſt enim ſubjectionis ſpecies, qua, dum ipſi quæſtionem proponimus, ac mox ad eam reſpondemus, reddimus auditorem attentum ac docilem, fitque ut linguam noſtram animo ſequatur. Ita & Paulus ad Galatas tertio: *Quid igitur lex? propter tranſgreſſiones poſita eſt.* Et ad Romanos tertio: *Ubi eſt gloriatio tua? Excluſa eſt. Per quam legem? factorum? Non, ſed per legem fidei.* Quamquam hæc Figura tam frequens eſt apud Paulum, ut nuſquam non occurrant exempla. Qua tamen aliquoties uſus eſt & Dominus in Euangelio: Velut Lucæ ſeptimo: *Quid exiſtis videre in deſertum? arundinem vento agitatam? Sed quid exiſtis videre? hominem mollibus veſtimentis indutum?* & cætera. Ac mox in eodem Capite: *Cui autem aſſimilabo homines generationis hujus: Aut cui ſimiles ſunt? Similes ſunt pueris ſedentibus in foro*, & cætera. Item Matthæi ſeptimo: *Quæ eſt mater mea, & qui ſunt fratres mei?* & cætera.

Correctio. Correctio, quæ verbum aut ſententiam commutat in aliud commodius aut ſignificantius, auget orationis vehementiam. Cujus Schematis exemplum retulimus ex Cicerone inter ſpecies Amplificationis. Eleganter Terentius ſub perſona Menedemi: *Filium unicum adoleſcentulum habeo: Ah quid dixi habere me? Immo habui, Chreme.* Item, Chriſtus nos gratis redemit, immo non gratis, ſed pretioſo ſanguine ſuo. Summam in nos præſtitit caritatem, qui pro amicis ſuis vitam impendit. Immo pluſquam ſummam, qui pro inimicis mortem oppetierit. Item: Peccatum morbus eſt animi, aut ut melius dicam, mors eſt animæ. Item: tota hominis vita quid aliud eſt, quam temporis pugillus; nimium eſt quod dixi, Quid aliud eſt quam temporis punctum: Et hoc quoque nimium eſt: Nihil eſt, & nihilo minus eſt hæc vita, ſi ad æternitatem conferatur. Fit interdum Correctio abſque verbi mutatione: Ut, excanduit homo, ſi illum hominem appellare convenit, qui mentem habet belluinam.

Occupatio. Huic finitima eſt Occupatio, quæ in tranſcurſu dicit, quod ſe negat velle dicere. Et hæc Figura pertinet ad eam ſpeciem Amplificationis, quæ fit per Comparationem. Nam ſi per ſe magna ſunt quæ dicimus nos nolle commemorare, ut citius ad id quod gravius eſt perveniamus, increſcit illud, cujus Comparatione illa negligimus. Velut, Non hic commemorabo quam brevis, quam incerta, quot malis hæc vita ſit obnoxia, quot expoſita periculis, ut horum nihil ſit, quid eſt niſi ſomnium, ſi ad illam cœleſtem vitam comparetur? Rurſus, Non eſt mei pudoris occultorum ſcelerum Lernam movere, ſinam domeſticas illorum ſordes in tenebris latere, ſatis eſt ipſos ſibi conſcios eſſe, de manifeſtis autem loquar, quæ nemo neſcit, & de quibus ipſi tantum non gloriantur. Item, Pudet me dicere, quod iſtos non pudet facere. Ad leviora veniam, Venit ad nos paſtor, pene dixeram depaſtor. Hæc ſunt edicta Regis, nolim enim dicere Tyranni. Vertit Ariſtotelem, ne dicam pervertit.

Conduplicatio. Conduplicatio, qua verbum aut plura verba iterantur, non habet locum niſi cum fervet oratio. Alioqui frigeret battologia. Nihil autem vulgatius, quam in dolore, aut aſſeveratione, ſimilive affectu, bis eadem dicere. Unde illud Ovidianum:

Omnia

Digitized by Google

Omnia bis dices vera fuisse mea.

Et,

Terque quaterque beatos,

dixit Virgilius, quos egregie beatos voluit intelligi. Verbi conduplicatio est apud Homerum:

Ἄρες ἄρες βροτολοιγέ.

Plurium apud Terentium in Phormione, *Proh Deum immortalem! negat Phania esse hanc sibi cognatam Demipho? hanc Demipho negat esse cognatam?* Item, *Odio parricidiali fratris pollutus audes Deum appellare patrem? Patrem, inquam, audes appellare Deum, fratris odio pollutus?* Ab hac Figura minimum abest interpretatio, hoc tantum distans, quod in hac eadem iteratur sententia verbis commutatis. Cujus usus frequentissimus est in litteris Propheticis, in quibus plerumque sensus idem aliis verbis accinitur. Veluti, *Justus ut palma florebit, sicut cedrus Libani multiplicabitur.* Id fit vel in uno verbo, velut apud Ciceronem de Catilina: *Abiit, excessit, erupit, evasit.* Vel in pluribus, ut, Non te pudet manifestæ vanitatis? Non erubescis mentiri palam?

Interpretatio.

Permissio. Permissio simplex non est Schema, verum quoties aut exprobrationem habet, aut dissimulationem, aut asseverationem, aut fiduciam, fit Schema. Veluti quum in Adelphis adolescentes dicunt, *Immo, pater, permittimus tibi,* & cætera, sermo figuratus non est. At quoties concedimus adversario per Ironiam, Schema fit: ut is qui in causa liberali dicenti de quodam, *Ne faciem quidem habet hominis liberi,* quum ipse esset deformi facie, respondit Patronus, *Ex animi sententia dixisti, qui non habet bonam faciem, non est liber.* Asseverationem habet illud Calvi in Vatinium, *Perfrica frontem, & dic te digniorem qui Prætor fieres quam Catonem.* Fiduciam habet quod Petrus Apostolus respondit Concilio interminanti, ne postea verba facerent de Jesu: *An oporteat magis obedire hominibus quam Deo, vos ipsi judicate.* Vehementer enim confidit causæ suæ, qui non veretur adversario permittere judicium. Tale est illud Esaiæ 1. *Venite, & arguite me, dicit Dominus:* Et Dominus in Euangelio: *Quis ex vobis arguet me de peccato?* Schema quidem non est, sed tamen efficacissima Permissio, si homo se totum permittat arbitrio Numinis. Quemadmodum David ejectus: *Si non placeo, Dominus est, faciat quod bonum est in oculis ipsius.* Eadem res interdum non leve momentum habet & apud hominem judicem, vel ad benevolentiam inclinandum, vel ad misericordiam, si demonstremus nos omnem fiduciam in ipsius æquitate collocasse.

Dubitatio. Ad affectum facit & Dubitatio, non simplex, sed figurata, velut illud: *Eloquar an sileam?* Item illud Maronis:

Crudelis mater, magis an puer improbus ille?

Rursus illud Terentii: *Ubi quæram, ubi investigem, quem perconter, quam insistam viam, incertus sum.* Item, Quo me vertam? quos appellem? unde implorem opem? Item, Copia rerum facit ut dubitem, unde exordiar, quæ primo aut ultimo loco dicam? Utrum illi his malis erepto gratulari debeam potius, quam nostram vicem deflere, qui tantum Ecclesiæ lumen amiserimus, nondum statui. In hoc quid potissimum admirari debeam hæsito, malitiamne, an impudentiam, an vecordiam. In ipso statim dicendi initio dubius sum, quo nomine vos alloquar, Commilitonum, an hostium? Utris potius indignandum, iis qui te ad hoc facinus instigarunt, an tibi qui talium improborum consiliis, quam bonorum virorum monitis, obtemperare malueris.

Communicatio. Huic finitimum est Schema, quod a quibusdam appellatur Communicatio, qua cum judice aut adversario veluti deliberamus, quid faciendum sit, aut quid factum oportuerit? Nam id utroque valet. Si idem casus tibi incideret, cedo quid faceres? In hoc turbulentissimo rerum statu, date consilium, quid mihi censetis faciendum? Te appello inexorabilis, cui nunc nulla vindicta satis, quum ipse paria, aut etiam atrociora peccas in alios, quam facile tibi ignoscis, quam extenuas peccatum. Hic tuam appello conscientiam, an ferres hoc ab alio factum, quod tibi nunc vis esse impune? Hæc figura valet ad objurgandum.

Disjunctio. Disjunctio, quæ conjunctionibus sublatis continuat orationis partes, hoc ipso facit ad sermonis acrimoniam, quod velut impetu fertur, de qua nonnihil ante diximus in Membris & Articulis, Gravitatem addit præcipienti. *Deum time, Regem venerare.* Parentibus obedi, erga majores esto reverens, erga pares comis, erga inferiores modestus: bonos æmulare, malos tolera.

Præcisio. Præcisio est, quam Græci vocant ἀποσιώπησιν, Cicero Reticentiam, quum abrupto sermone, quod reticemus, auditorum animis æstimandum aut suspicandum relinquimus: hac ratione sæpe res fit atrocior, quam si proloqueremur. Id fit interdum aliò digrediendi studio, ut apud Virgilium:

Quos ego, sed motos præstat componere fluctus.

Sed potissimum convenit indignationi, ut apud Terentium: *Ego ne illam, quæ illum, quæ me, quæ non, Sine modo.* Ardentius est hoc, quam si dixisset: *Ego* ne illam feram, quæ illum admisit, quæ me excluſit, quæ me non admisit; *Sine modo* comminantis est, nec eas tamen minas exprimit. Interdum religionis aut pudoris gratia, Quale est illud Maronis: *Novimus & qui te & quo sacello.* Quam multi sunt, qui membris ad pios usus datis turpiter abutuntur, ad luxum, ad rapinas, ad scortationes, ad, pudet reliqua proloqui.

Pronominatio. Pronominatio verum nomen reticet, idque verbis aliis circumloquitur, aut alienum usurpat, vel indignationis, vel emphaseos, vel laudis causa. Veluti si quis pro Scipione dicat, *Carthaginis expugnatorem*, quemadmodum pro Paulo dicimus *Gentium Doctorem*, pro Petro *Apostolici ordinis Principem.* Pro Maria, *Virginem Matrem.* Pro Jesu *generis humani Redemtorem.* Similiter si quis turbatorem Reipublicæ appellet *Catilinam*, Principem immitem *Neronem* aut *Phalarim.* Denominatio & Intellectio species sunt Synecdoches, quum aliud ex alio intelligitur, quæ non ad ornatum modo, sed frequenter etiam ad vehementiam faciunt. Ardentius enim est, si quem dicas dedititium esse Mammonæ, aut Veneris, quam si dicas avaritiæ aut libidini deditum. Ita vehementius est, si quem appelles Mavortium, quam si bellacem. Item si quem delitiis luxuque corruptum, appelles ventris gulæque mancipium. Similiter acrius est, si dicas, huic Mavors in lingua est, huic Pallas in palato est; Et acrius est, ferro accinctus, quam si dicas, ense accinctus. Ita quum dicimus, nos gloriari in cruce Domini nostri Jesu Christi, sentimus nos esse redemtos morte crucifixi. Interdum hoc Schema valet non ad vehementiam, sed ad explicandas quæstionum difficultates. Veluti quum Christus scribitur resurrexisse post tres dies, & octo animæ servatæ in arca, quum octo homines intelligantur. Et Christus adsumsit carnem, quum totum hominem adsumserit. Similiter panis & vinum intelligitur corpus aut sanguis Domini. Verum hæc quoniam & apud Grammaticos, & apud Rhetores jactata sunt, nec exemplorum turba, nec distinguendi formas diligentia Lectorem remorabor.

Denominatio, Intellectio.

Hyperbole. Hyperbole vel ipso nomine declarat augmentum, superans fidem veri. Nec in tempore adhibetur, nisi quum ipsa res superat modum: Veluti quum Cicero dicit, Antonium totum tribunal impleviſſe vomitu, quod fieri non potuit, sed hinc intelligimus immensam fuisse crapulam. Verum non est quod dicitur, sed quoniam nemo fallitur, non est mendacium. Fit interdum per Similitudinem. Veluti Virgilius: *Credas innare revulsas Cycladas.* Interdum per Comparationem, ut quum dicimus, nive candidior, vento instabilior, fulmine ocyor, oculis & vita carior, morte tristior. Fit & per Translationem, ut quum ardere dicimus qui vehementer amat. Volasse, qui magnopere festinavit. Frendere, qui supra modum indignatur. Fulminare, qui minas intentat. Nonnumquam dupli-

Digitized by Google

duplicatur Hyperbole, quum per correctionem ei quod excedit veri fidem, additur quod magis etiam excedit. Exemplum est apud Ciceronem: *Qua Charybdis tam vorax, Charybdim dico, quasi fuit, animal unum fuit. Oceanus medius fidius vix videtur, tot res tam dissipatas, tam distantibus locis positas, tam cito absorbere potuisse.* Hyperbolen habebat rapacitas hominis Charybdi collata. Huic accedit major Hyperbole, totius Oceani comparatio. Idem fit per incrementum, veluti quum Pindarus in Hymnis, impetum Herculis in Meropas, non igni, nec ventis, nec mari, sed fulmini similem fuisse dicit; Hic, nimirum, tribus gradibus increvit Hyperbole. Eadem est minuendi ratio. De invalido dicimus, vix vivit. Et teruncium habere negatur, qui supra modum pauper est. De hoc Schemate nonnihil dictum est in modis amplificandi.

Illud hoc loco pluribus testimoniis confirmandum videtur ob Theologos quosdam, in argumentationibus, quam in sacris litteris exercitatiores, quibus absurdum existimatur in exponendis Scripturis hyperboles meminisse, quasi non omnes Tropi, quos Grammatici e Poetis colligunt, reperiantur in Divinis Voluminibus, primum quod Geneseos decimo tertio Dominus promittit Abrahæ, se æquaturum posteritatem illius pulveri terræ, nisi tropum admittas, sermo non consistit, sive interpreteris de iis qui juxta carnem prognati sunt, aut nascentur e stirpe Abrahæ: sive de iis, qui propter imitationem fidei dicuntur filii Abrahæ. Etenim si vel universum hominum genus accipias ab exordio mundi, usque ad consummationem, non æquabit tamen pulverem terræ. Quamquam hic aliquis tergiversari posset, quod in hoc æquarit Abrahæ posteros pulveri terræ, quod illi pariter atque hi ob immensam multitudinem homini sunt innumerabiles. Sequitur enim, si quis hominum potest numerare pulverem terræ, semen quoque tuum numerare poterit. Cæterum Augustinus Libro *de Civitate Dei* decimo sexto Capite vigesimo primo non dubitat hunc locum tueri per Hyperbolen, qua plus dictum est quam res erat: nec falsum tamen est quod intelligitur, videlicet, illius posteritatem fore numerosissimam, ac per omnes orbis nationes propagandam. Item quod Geneseos quadragesimo nono de Juda dictum est: *Lavabit in vino stolam suam, & in sanguine uvæ pallium suum*, Origenes Homilia decima septima negat sensum Historicum, quem hoc sane loco non rejicit, consistere, nisi hyperbolicôs accipiamus ingentem vini exuberantiam significatam, ut futurum sit aqua vilius. Subindicat & illud quod præcedit: *alligans ad vineam pullum suum, & ad vitem, ô fili mi, asinam suam*; Jumenta enim non ad vitem, sed ad quemvis palum alligantur. Similiter quod habetur Ecclesiastici decimo: *In mente tua Regi ne maledixeris, & in secreto cubilis tui ne maledixeris diviti, quia volucres cœli auferent vocem tuam, & habens pennas annunciabit verbum.* Interpres quisquis is fuit, ὑπερβολικῶς dictum putat, *Quomodo*, inquit, *solemus dicere, ipsos etiam parietes, quibus conscios loquimur, quæ audierint non celaturos.* D. Hieronymus enarrans Ezechielis caput trigesimum primum, quæ ibi referuntur de potentia & sublimitate Regis Assyriorum, vult ὑπερβολικῶς accipi: Neque enim ulla arbor, aut est, aut fuit, cujus rami nidos præbere potuerint omnibus volatilibus cœli, aut umbram omnibus bestiis terræ, aut sedem cunctis gentibus. Neque fuit Rex Assyriorum, qui populis omnibus imperarit; sed hoc tropo declaratur ingens lateque patens illius ditio. Quo tropo de Romana gente dixit Virgilius:

Imperium terris, famamque æquabit Olympo.

Similis locus est apud eumdem Prophetam de Principe Tyri. Rursus apud Danielem capite quarto: *Videbam, & ecce arbor in medio terræ, & proceritas ejus contingens cœlum, adspectus ejus erat usque ad terminos universæ terræ.* Juxta rectum sermonem nulla fuit umquam talis arbor: juxta infimam tropologiam, nullus Princeps umquam tali imperio potitus est: sed Hieronymus admonet hæc omnia accipienda per Hyperbolen de Rege Nabuchodonosor, ne rejiciamus sensum historicum. Ejusdem Schematis est quod in Exodo Deus promittit Hebræis se educturum eos in terram lacte & melle manantem, nec enim aliud intelligitur, quam insignis rerum fertilitas. Ita Virgilius:

Flumina tum lactis, tum flumina nectaris ibunt.

Hujusmodi Tropi complures reperiuntur in Veteris Instrumenti voluminibus, quos non agnoscentes quidam, rejecto sensu Historico, ad allegorias confugiunt.

Nec in Novi Testamenti voluminibus raro sunt obviæ Hyperbolæ. Velut Lucæ II. *Exiit edictum a Cæsare Augusto, ut describeretur universus Orbis*; neque enim Augustus umquam totius Orbis imperium tenuit, quippe qui nec Gothis, nec Armeniis umquam imperarit, ut fatetur Ambrosius, hunc enarrans locum. Itidem Joannis ultimo, *Nec ipsum, arbitror, mundum posse capere eos, qui scribendi sunt, libros.* Chrysostomus & Cyrillus ingenue agnoscunt Hyperbolen, nec refragatur Augustinus, tametsi is alterum quoque commentum adfert. Mihi videntur & illa ad Hyperbolen pertinere, quum Dominus dicit Capernaum ad cœlum usque exaltatam, ad infernum detrahendam, sentiens eos, qui tum sua felicitate supra modum superbiebant, ad extremam deventuros calamitatem. Item, quum jubet ferienti unam maxillam, & alteram porrigere. Cum eo qui compellit ad mille passus, ire & altera duo millia: tollenti tunicam & pallium relinquere, ab omni vindicta deterrens, & ad summam invitans patientiam. Alioqui ni tropum admittas, nec ipse præstitit, nec quisquam Sanctorum, quod jubet. Quin & in his Domini verbis, *nesciat sinistra tua quid faciat dextra tua*, Chrysostomus ac Theophylactus agnoscunt Hyperbolen. Quale est & illud, *Tu, quum oras, intra cubiculum tuum*: quum nihil aliud intelligatur, quam fugiendam benefactorum ostentationem. Item, quum jubet nos sine intermissione orare, precandi studium commendans. Hujus generis est, quod Paulus ad Romanos scribit, illorum fidem prædicatam in universo mundo, sentiens late sparsam famam. Siquidem id temporis ne Christus quidem erat prædicatus in universo mundo. Similis locus est ad Colossenses Capite primo quum dicit, *Euangelium prædicatum in omni creatura quæ sub cœlo est.*

Sed infiniti negotii sit, si pergam omnes e Scripturis locos annumerare. Hæc sufficiunt ad probandum in sacris Libris usitatam Hyperbolen, eamque ad explicandas difficultates utilem esse. Illud adjiciam, in probatis Ecclesiæ Doctoribus quosdam inveniri sermones deterrendi aut adhortandi studio vehementius dictos, qui citra Hyperbolen excusari non possent. Quod genus est in Epistola Hieronymi ad Heliodorum, *Qui dicit se in Christum credere, debet, quomodo ille ambulavit, & ipse ambulare.* Hoc testimonium adducit Hieronymus, ut doceat Christiano non esse fas habere quidquam proprii. Ibidem affirmat, nullum posse perfectum esse, cui sit aliquid suum. Rursus, *Omnis*, inquit Dominus, *qui non renunciaverit omnibus quæ possidet, non potest meus esse discipulus.* Nec hoc exegit ab Heliodoro tamquam a Monacho, sed tamquam a Christiano, quamquam id temporis a Monachis nihil exigebatur præter continentiam, quia sequitur, *Cur timido animo Christianus es?* Idem in Epistola ad Nepotianum Clericis interdicit omnem possessionem: *Quod si quispiam*, inquit, *aliud habuerit præter Dominum, pars ejus non erit Dominus, verbi gratia, si aurum, si argentum, si possessiones.* Sic interdum hortatur ad pacem, deterrens a bello, quasi damnet omne bellum. In hujusmodi si agnoscamus Hyperbolen, pios homines a calumnia liberabimus. Sunt alia loca complura quæ veteres Orthodoxi per Hyperbolen interpretantur. Verum hæc, arbitror, esse satis adversus quosdam, qui derident ceu rem profanam, quoties ad explicandam Scripturæ difficultatem, advocamus Hyperbolen, aut alium tropum e Grammaticis aut Rhetoribus petitum.

Digitized by Google

Permutatio. Permutatio videtur esse, quam alii vocant Ironiam, Græca voce, sed quæ Latina sit usitatior. Hac utimur, quum vel irridendi, vel exprobrandi, vel refellendi gratia aliud dicimus quam sentimus. Irridendi, ut apud Maronem Turnus in Drancem:

Meque timoris
Argue tu Drance, quando tot cadis acervos
Teucrorum tua dextra dedit.

Simile est quum vehementer pauperem appellamus Midam aut Crœsum: senem decrepitum, puerum: pusillum, gigantem. Exprobrandi, quum exaggeratis crudeliter factis, subjicimus: Hæc est illa tua misericordia. Hujus generis quidam arbitrantur esse illud Euangelicum Matthæi vigesimo sexto: *Dormite nunc & requiescite.* Certe Theophylactus agnoscit Ironiam, nec eam Augustinus prorsus aspernatur, sine qua Origenes, Chrysostomus, Hilarius & Hieronymus, satis sese torquent, & ad allegorias confugiunt. Alioqui quî consistit, ut qui paulo ante objurgarat suos quod dormirent, nunc dormire jubeat, præsertim quum mox subjiciat, *surgite, eamus hinc.* Item, citra controversiam est illud Heliæ III Regum XVIII. *Clamate voce majore. Deus enim est, & forsitan loquitur, aut in diversorio, aut in itinere, aut certe dormit, ut excitetur.* Similiter Paulus I Cor. VI. dum eos qui contemtibiles sunt, jubet constitui ad judicandum, glossa versus dirimens admonet esse Ironiam. Rursum 2 Cor. XII. *nisi quod non gravavi vos, donate mihi hanc injuriam:* Augustinus libro primo contra adversarium Legis & Prophetarum, negat simpliciter ab Apostolo dictum, sed Ironia potius exprobrantis, quale putat & illud in Genesi: *Ecce Adam quasi unus factus est ex nobis.* Et Virgilius: *Egregiam vero laudem.* Ita M. Tullius de Milone, *quum hic insidiator.* Refellendi, velut illud Pauli eodem loco: *Sed esto, ego vos non gravavi, sed quum essem astutus, dolo vos cepi.* Fit simulatione concessionis sive confessionis, interdum & laudis & admirationis. In summa, per omnes pene Figuras obambulat Ironia. Concessio est, quum absurda adseveranti, negamus nos velle repugnare; tacite illi exprobrantes impotentiam. Hujus generis est, quod Paulus Corinthiis scribens, fingit se insipientem, oratque ut patienter ferant stultum de se gloriantem. Confessio per Ironiam non probatur, nisi quum est innoxia: Qualis est illa Ciceronis, *Habes igitur, Tubero, quod est accusatori maxime optandum, confitentem reum.* Aut quum alio sensu confitemur quod objectum est; Salvius Liberalis in defensione divitis rei, dixit: *Quid ad Cæsarem, si Hipparchus sestertiûm millies possidet.* Vespasianum notans quasi divitum bonis inhiaret. Id Cæsar approbavit tamquam recte dictum, sic interpretans, quasi simpliciter esset dictum. Sed ab exemplis quæ passim obvia sunt, discedo.

Illud admonendus est Ecclesiastes, ut hoc Schemate parcius utatur. Neque enim deceret Christianum Concionatorem ad Socratis exemplum passim εἰρωνεύειν. In Scripturis tamen Canonicis, atque etiam in monumentis Orthodoxorum frequenter adhibetur hoc Schema, quum irridet Deos Gentium rituque superstitiosos, velut apud Esaiam, Cyprianum, Tertullianum, Augustinum & Prudentium. Quædam enim tam absurda sunt, ut magis traducantur irridendo, quam refellendo. Hujusmodi sunt & quorumdam Hæreticorum dogmata, Ophitarum, Basilidis, & Manichæorum.

Licentia. Licentia quam Græci *parrhesiam* vocant, non facit ad orationis acrimoniam, sed in hoc adhibetur, ut mitiget liberius dicta, ne offendant auditorem. Velut, Ignoscite si videbor æquo liberius dicere. Et si vos offendit sermo liberior, illis magis æquum est indignari, quorum improbitas ut hæc dicerem perpulit. Si molesta est orationis acerbitas, cogitate graves morbos non sanari lenibus pharmacis. Durius loquor, sed huc me compellit vestri caritas. Dicam invitus, nequaquam dicturus, nisi esset in rem vestram. Usus est hoc schemate Petrus in Actis: *Viri fratres: liceat apud vos audenter loqui de Patriarcha David*, &c. Nec raro Paulus mitigat asperius dicta. Mitigatur etiam libertas extenuatione mali, aut admixta laude. Sic Paulus Galatarum crimen per se atrox elevat, culpam rejiciens in pseudapostolos, qui illorum impositorum simplicitati, nec fraudem tamen, sed fascinationem appellat. Latet interdum sub hoc Schemate adulatio, hoc nocentior, quod libertatis fuco dissimulata. Velut is qui Cæsarem in publico appellavit, petens ut liceret libere loqui. Eo concesso, *Nullus*, inquit, *audet tibi dicere, ego tacere non possum. Conficis te ipsum vigiliis ac sollicitudine pro Republica, neque parcis tibi. Hoc populo molestum est.* Salse vero unus ex iis qui Cæsarem comitabantur, *Vereor*, inquit, *ne hunc sua perdat libertas.* Utinam inter Christianos nulli sint Concionatores! qui tali fuco adulentur mulierculis ac potentibus.

Porro, ut licentia præstat, ne offendat libertas, ita Diminutio facit, ne quod necessario dicitur, arroganter dictum videatur. Fastidiosæ sunt hominum aures, nec quidquam minus ferunt, quam ut quisquam aliquid de se prædicet magnificentius. Exemplis supersedeo, quod res nihil habeat difficultatis. *Diminutio.*

Descriptio quæ rerum consequentiam ponit ob oculos, non video quamobrem inter Schemata ponenda sit. Nam Hypotyposis eximia virtus est orationis, sed ad omne tempus pertinet, de qua mox dicetur. *Descriptio.*

Idem sentio de Divisione, quam Græci διλημμα vocant, de quo supra dictum est inter argumenta. *Divisio.*

Frequentatio, quam Græci vocant συναθροισμὸν, quoniam argumenta fusius ac sparsim tractata, velut in unum fascem collecta subjicit oculis, multas habet commoditates, de quibus ante diximus. Sed Schema non est nisi quum adhibetur attollendæ rei gratia, quemadmodum indicavimus, quum de modis amplificandi loqueremur. *Frequentatio.*

Expolitio, non est proprie Schema, sed argumentandi genus, constans quinque partibus. Quamquam nihil vetat etiam pluribus locupletare, quod probandum assumsimus. De hac quoniam satis multa diximus secundo libro de Copia, non est consilium hic lectorem remorari. *Expolitio.*

Contentio, Græcis *antitheton* dicta, fit vel verbis inter se pugnantibus, vel sententiis contrariis: licet non sit evidens pugna in verbis. Non statim Schema est, ubicumque sunt contraria, sed commoda contrariorum inter se relatio Schema facit, vel ad gratiam orationis, vel ad vehementiam. Virtutem præsentem odimus, absentem requirimus: hic pugna est in verbis. Virtutem præsentem odimus sublatam ex oculis quærimus invidi: Hic est in sententiis. In pace fortis est, in bello ignavus: Hic item in verbis est pugna. Domi leones sunt, belli damæ: Hic in sententiis est pugna. Quemadmodum in illo Ciceronis loco pro Murena: *Vigilas tu de nocte, ut tuis consultoribus respondeas, ille ut eo quo contendit mature cum exercitu perveniat: te gallorum, illum buccinarum cantus excitat*, & cætera. Hic minus evidens est rerum dissimilium comparatio. Jam ante admonuimus contraria inter se ex adverso composita, sese viciissim illustrare. Veluti si quis a voluptatibus ad honesta studia cohortetur, atque inter se committat, quid malorum ex illis, quid bonorum ex his, consequatur, multum aculeorum accedet orationi. Componuntur & alio modo contraria inter se non sine gratia, qua figura frequenter ac feliciter utitur Paulus, veluti 2 Cor. VI. *Per arma justitiæ a dextris & sinistris, per gloriam & ignominiam, per infamiam & bonam famam: ut seductores & veraces, sicuti qui ignoti & cogniti, quasi morientes, & ecce vivimus, quasi tristes, semper autem gaudentes, sicut egentes, multos autem locupletantes, tamquam nihil habentes, & omnia possidentes.* Illa vulgatissima sunt, quum pro omnibus, maximos minimosque, pueros & senes dicimus. *Contentio.*

Con-

Digitized by Google

Conformatio. Conformatio quam Græci προσωποποιΐαν, id est, *personæ fictionem* appellant, plurimum confert & ad varietatem & ad gravitatem orationis: sed friget nisi rerum magnitudo postulet hujusmodi fictionem, tum nisi sermo aut actio quam personæ affingimus, talis sit, ut verisimile sit illam, si adesset, talia dicturam facturamve fuisse. Hoc schemate non solum inducuntur hominum absentium personæ quasi adsint, verum etiam jam olim defunctos e sepulcris excitamus, ac velut in scenam producimus. Quin & regionibus & urbibus aliisque rebus inanimis sermonem affingimus. Quin & ipsis virtutibus, aut vitiis similibusque rebus personam damus. Denique Deum ipsum ac Divos loquentes facimus. M. Tullius patriam cum Catilina expostulantem inducit. Socrates apud Platonem in Critone leges fingit dissuadentes, ne se furtim subducat e carcere. Micheas Propheta, & Deum introduxit cum populo suo expostulantem. Et Solomon ipsam sapientiam facit exhortantem ad studium sapientiæ. Veluti Proverb. Capite VIII. *Dominus creavit me in initio viarum suarum.* Item, *Per me Reges regnant*, &c. Psal. CXIII. Propheta alloquitur mare, flumen, montes & colles, atque hos facit respondentes, *a facie Domini mota est terra*, &c. Similiter Baruch III. *Stellæ autem dederunt lumen in custodiis suis, & lætata sunt. Vocatæ sunt, & dixerunt, adsumus.* Hæc liberius fiunt in Poematibus, in Tragœdiis ac Dialogis. In Epistola Judæ citatur libellus, in quo Michael Archangelus contendit cum Diabolo de corpore Mosis. Extat Dialogus inter opera Augustini, quamquam pseudepigraphus, in quo Ecclesia disputat cum Synagoga. Citatur licet non extet Ennii Satyra, in qua fingit vitam & mortem inter se contendentes, quemadmodum Prodicus, ut refert Xenophon, fingit voluptatem ac virtutem apud Herculem concertantes. Plutarchus Gryllum porcum cum Ulysse disputantem facit. Virgilius & Homerus, famæ personam attribuunt. Ovidius somno ac terræ. Sed impudentius est, quam ut imitandum sit, quod Homerus equis Achillis, & navibus quibusdam sermonem attribuit, licet in litteris mysticis asina reprehendit dominum suum. Est prosopopœiæ species, qua personam incertam introducimus. Verbi causa: Hic forte dixerit aliquis: Hic scio reclamaturos Hæreticos. Huic Figuræ cognata est Sermocinatio, sive διαλογισμὸς. Quum personæ quam fingimus, sermonem perpetuum attribuimus, Conformatio est: quum ab illa propositis quæstionibus subinde respondemus, Sermocinatio est. Qualis est Gregorii Nazianzeni Theologiæ libro primo, quum Dialectico proponit multas quæstiones, & illum ad singulas facit respondentem. Verum hæc Figura, quoniam magis facit ad jucunditatem orationis, quam ad gravitatem, suo dicetur loco.

Apostrophe. Conformationi affinis est Apostrophe, quæ sermonem ab iis quibus loquebatur, avertit ad aliam personam, seu præsentem, seu absentem, aut rem cui personam affingimus. Ne hæc quidem locum habet, nisi quum fervet oratio. A Cæsare ad Q. Tuberonem sermonem flexit Marcus Tullius: *Quid enim tuus ille, Tubero, in acie Pharsalica gladius*, &c. Audivi quemdam, qui, cum incidisset sermo de Franciscanis quibusdam dissolute viventibus, non ineleganter sermonem avertit ad D. Franciscum: *O Franciscе, utinam videres! quid tui faciant Fraterculi, quantum degenerarint abeo instituto, quod tu illis præscripseras.* Sic mundum, peccatum & Satanam adloquimur. O munde, quam blanda sunt, quæ promittis, quam amara, quæ reddis. O mendax peccatum, quam dulcia pollicebaris initio, quanta nunc alia loqueris tuis cassibus involuto. Et Prudentius: *O tortuose serpens*, &c. Et Dominus in Euangelio: *O natio incredula & perversa, quousque vos patiar?* Et Zachariæ XIII. Deus alloquitur phrameam suam: *phramea suscitare super pastorem meum.* Ad concitandos affectus mire conducit hoc Schema, si in loco & scite adhibeatur.

Demonstratio. Demonstratio, quam significantius Græci vocant *Hypotyposim*, quia rem ita subjicit oculis, ut non rari sed geri videatur, utilis est, sive ad evidentiam orationis, sive ad quoscumque movendos affectus. Neque parum confert ad jucunditatem, si res est Comica. Hac Figura utimur, si non simpliciter narremus quod gestum est, verum etiam quid præcesserit, quid in ipso negotio acciderit, quid consecutum sit, addimus gestum ac sermonem congruentem, & quæcumque cernerentur oculis, si res coram gereretur, jucunditatem habet, quod M. Tullius veluti depingit, quomodo Antonius noctu, desertis castris, solus, obvoluto capite, ad amicam pervenerit, eique litteras, velut ab Antonio missas, reddiderit, quoniam ipsa res Comica est. Aliquanto gravius, sed ejusdem generis exemplum est apud Homerum in Iliade: Ubi Andromache Hectori occurrit ad portam, qui locus a me sat diligenter annotatus est commentario *de Copia* secundo: Quamquam hac virtute præcipue Lectorem retinet ille Poeta. Veluti quum Penelopen, quam pudicam haberi vult, numquam procis loquentem facit, nisi e cœnaculo quod ille vocat ὑπερῷον, facie velo tecta, & pedissequis innitentem. Laudatur ob hoc ipsum M. Tullii narratio, qua refert, quomodo Milo fuerit ab urbe profectus, &c. In ea sunt quædam, quæ non videntur ad rem pertinere, quum tamen specie simplicitatis faciant ad fidem. Velut illa: *Eo die quo a Senatu dimissus est, domum venit, calceos & vestimenta mutavit, paulisper dum se uxor, ut fit, comparat, commoratus est, deinde profectus*, &c. Acriores affectus concitantur, quum in atroci facinore describitur, fragor urbis, ardor oculorum, vox immanis, revolutum aut abjectum pallium, vibratus gladius &c. Hac in parte Rhetor multum habet affinitatis cum Pictoribus, quibus studio est rem omnem oculis subjicere, ut nihil omnino desit præter vocem. Exempla peti possunt a Poetis, quibus hæc virtus est peculiaris, si quando describunt prælium, excidium urbis, incendium, tempestatem, pestilentiam, famem aut terræ motum, aut diluvium, aut aliud simile.

Verum, illud cavendum Ecclesiastæ, ne, quemadmodum Pictores imperiti, frequenter appingunt parum congrua, ita parum decora affingat rebus ac personis. Velut nonnulli describunt Christum ut miserabilem, dejecto capite, distortis oculis ob spineam coronam cerebro impactam, novies in terram toto corpore collabentem, Virginem Matrem sub cruce syncopi concidentem. Atqui hæc nec in personam Christi Matrisve congruunt, nec consentanea sunt Canonicis Litteris, aut veterum Commentariis. Vehementer probabile sit oportet, si quid velis addere Scripturis. In humanis Historiis aliquanto plus veniæ est, ut ante diximus, sed citra licentiam, quam sibi usurpant Oratores aut Historici Gentium. Hoc schema ponit ob oculos, non ea tantum quæ facta sunt, sed illa quoque quæ futura videantur, si hoc aut illud acciderit. Quem locum summo artificio tractavit M. Tullius pro Milone, ponens ob oculos quæ facies rerum fuisset consecuta, si Clodius Præturam adsecutus fuisset, *Fingite*, inquit, *animis, liberæ enim sunt cogitationes nostræ, & quæ volunt sic intuentur, ut ea cernimus quæ videmus. Fingite igitur cogitatione imaginem hujus conditionis meæ*, &c. Exempla frequentia sunt in Veteris Testamenti voluminibus, quum ostenditur quanta felicitas sit futura, si Dei jussis paruerint, rursus quanta calamitas si Dei præcepta neglexerint. Huc pertinent Mosaicæ benedictiones ac maledictiones.

Epitheta in pios & impios commode addita, non solum faciunt ad orationis ornatum, verum etiam frequenter ad adfectum. Sed passim apponere ineptum est. Jure Aristoteles notat frigida Alcidamantis epitheta, quod his uteretur, non ut condimentis, sed ut cibis. Ubi de caritate agitur, recte citabitur flammeus ille Paulus; ubi de sublimibus mysteriis, altiloquus Joannes: & ipsa caritas recte vocabitur ignea, sicut invicta fides, spes longanimis, florida virginitas, sancta pudicitia, sincera sive casta veritas. Contra

Epitheton.

Digitized by Google

ſpurca libido, ſordidus luxus, perſonata hypocriſis. Item, fugax hominis ætas, amara mors, fervida juventus, pigra ſenectus. Duplex erit gratia, ſi epitheton tropo commendetur. Veluti quum dicimus: Viperinam obtrectationem, aut quod modo retulimus, pigram ſenectutem, triſte ſpectaculum, aut cæcum amorem, aut querulam paupertatem. Pyladeam amicitiam, clamorem Stentoreum, caninam rabiem, Diabolicam malitiam. Hujus generis ſunt, quod nunc quidam dicunt, ordinem Seraphicum, ordinem Cherubicum. Sed ſuperſtitioni propius eſt, quod certis perſonis attribuerunt epitheta peculiaria, quaſi nefas eſſet aliis uti, etiam ſi qua ſint magis accommoda: Velut, quum Romanum Pontificem appellant beatiſſimum, Cardinales & Archiepiſcopos reverendiſſimos, Epiſcopos & Abbates reverendos, Priores venerabiles, Cæſarem invictiſſimum, Reges ſereniſſimos, Principes illuſtriſſimos. Interdum convenit exclamationi. O ſcelus abominandum! O deteſtandam libidinem! Otioſa epitheta conceduntur Poetis, apud quos non mediocrem habent gratiam, qui lac niveum, & nivem candidam dicunt, aurum fulvum, liquidum aerem, ſolem aureum, lunam argenteam, brutam tellurem, vaga flumina, velivolum mare, oculis captos talpas, timidos damas, vulnificum chalybem, volubilem animam. Eccleſiaſtes non adhibet, niſi quum aliquid efficiunt. Efficiunt autem, quum abſque his, vel minus ſplendidum eſt, vel minus vehemens quod dicitur. Quamquam hic quoque modum adeſſe oportet. Sunt enim, qui ſingulis pene verbis addunt epitheta, quo videantur ardentius dicere. Quod genus ſit, fratres cariſſimi, adeſt optabile ſacratiſſimæ Quadrageſimæ tempus, quod clementiſſimus Dominus ſaluberrimo exemplo nobis miſeris dicavit, quodque ſanctiſſima Eccleſia nobis juſtiſſima conſtitutione & irrefutabili auctoritate indixit. Porro epithetis parum congruentibus uti, non minus vitioſum eſt, quam uti otioſis. Non injuria D. Auguſtinus ridet Petilianum Epiſcopum Donatiſtam, ſed indoctum, quod, quoties ſentiebat impios gehennæ tradendos, dicebat, illos crepitantibus flammis exurendos, idque quaſi bellum eſſet, ſubinde repetebat, ſcilicet, Virgilium imitatus, qui dixit,

Atque levem ſtipulam crepitantibus urere flammis.

Apte quidem Virgilius: nam ſtipulæ ſi accendantur, vere crepitant. Sed inepte Petilianus de flammis gehennæ. Aptius dixiſſet ſempiternis ignibus, aut flammis non exſtinguendis exurentur. Nihil enim refert, utrum illæ flammæ crepitent an non. Jam ſunt epitheta divina, in quibus par eſt adeſſe Religionem, veluti quum Patrem vocamus omnipotentem, ingenitum, inviſibilem, æternum; Filium ſapientem; Spiritum ſanctum, de quibus ſuo dicetur loco.

Hactenus de Figuris, quæ faciunt ad orationis acrimoniam & gravitatem, etiam ſi ſunt in his, quæ ad alias quoque commoditates conducunt. Metaphora vero cum aliis illi cognatis, quoniam omnes in ſe virtutes complectitur, in extremum differetur locum. Nunc eas indicabimus, quæ jucundam, perſpicuam ac ſplendidam reddunt orationem. Tradu-
Traductio. ctio magis facit ad orationis feſtivitatem, quam ad vehementiam aut gravitatem. Ea fit variis modis, quum eadem vox incertis locis repetitur cum gratia. Quorum primus eſt, ſi eadem repetatur eodem ſenſu. Ut minus amat Deum, qui aliquid amat præter Deum, quod propter Deum non amat. Secundus, quum eadem quidem vox, ſed alio ſignificatu repetitur. Hunc vix feria recipit oratio: Ut, Eum hominem tu vita, qui ſpem omnem collocavit in hac vita. Contemne res mundi, in quibus nihil eſt mundi, eas cura, quæ te liberent omni cura. Tertius argutior eſt, quum eadem vox per ſe quidem ambigua non eſt, ſed in diverſum ſenſum detorquetur, hanc Græci vocant ἀνταναάκλασιν, Exemplum. Proculejus querebatur de filio, quod exſpectaret mortem patris, quumque filius reſpondiſſet, *ego vero non exſpecto. Imo*, inquit pater, *rogo, ut exſpectes.* Exſpectat mortem hominis, qui imminet & optat: & exſpectat, qui nihil molitur ante mortem, ſed æquo animo fert illum eſſe vivacem. Quartus modus pluſculum habet dignitatis, quum eadem vox accinitur, quam παρηχίαν appellant Græci, Latine poſſis *aſſonantiam* dicere, quod velut echo ſonum referat. Quale eſt illud Pauli: *Cui vectigal, vectigal, cui tributum, tributum, cui honorem, honorem.* Huic finitima eſt admonitio, Græcis προσονομασία, quum vox repetitur non prorſus eadem, ſed aliqua ex parte immutata, vel adjectione, detractioneve litteræ aut ſyllabæ, vel productione, aut correptione, vel immutato caſu. Primi exemplum erit, Deligendus eſt quem diligas. Item, Videte, Patres Conſcripti, ne circumſcripti videamini. Rurſus, Sit divus, modo ne vivus. Et M. Tullius jocatur in fundum, quem poſſis mittere funda. Habent tamen hæc quoque gratiæ nonnihil, quum incidunt commode non affectata: veluti ſi quis dicat eos, qui ſtupidis divitibus emolumenti gratia blandiuntur, ſic eſſe arriſores, ut iidem ſint irriſores, atque etiam arroſores. Secundi hoc, Cur ego non dicam Furia te furiam. Furia prima ſyllaba producta mulieris nomen eſt: unde & Fuſii dicti, r mutato in s. Item, Hic non tantum curiam diligit quantum Curiam. Curia prima correpta meretricis eſt vocabulum. Tertii ſit illud exemplum, Eſt tibi pater indulgentiſſimus: Patris hujus caritate debuit ad obſequium invitare, patri tam æqua præcipienti non erat grave morigerum eſſe. Sic amantem patrem par erat redamare. A tam benevolo patre non oportuit diſſentire. Hoc adnominationis genus Græci πολύπτωτον appellant, parum conveniens de rebus ſeriis agenti, præſertim ſi accerſatur, fugiendum etiam ſi frequenter incurrat.

Nec minus frigent ſimiliter cadentia, & ſimiliter deſinentia, illa Græcis ὁμοιόπτωτα, hæc ὁμοιοτέλευτα dicuntur, quod illa fiant in vocibus, quæ per caſus variantur, hæc in cæteris, nimirum, generis vocabulo pro ſpecie uſurpato. Prioris generis exemplum erit, Numquam fruetur ſapientia, cui inviſa eſt induſtria. Poſterioris hoc, Difficile eſt ſapere ſimul & amare. Hoc Schema fit floridius, ſi contrariis, repetitione, converſione, adnominatione aliiſque ſimilibus commendetur. Mire his delectatus eſt beatus Auguſtinus, etiam in ſeriis concionibus: ſive quod apud Afros diceret, quibus florida erant gratiora quam ſeria, declarant hoc Apulei florida: ſive quod id temporis adeo faſtidioſus erat populus, ut ab Epiſcopo concionante exigeret etiam delectationem, quam Tacitus queritur ſuo ſeculo, & a Judicibus exigi ſolere. Et prorſus id agendum eſt Eccleſiaſtæ, ut aliqua voluptate detineat auditorem, ſed danda eſt opera, ut delectatio comitetur utilitatem non accerſita, ſitque digna concione Chriſtiana. Alioqui mihi videtur abſurdum id affectare in concionibus Euangelicis, quod in Ethnicorum declamationibus irridebatur. Verum hujuſmodi delitiæ quæ comparibus, ſimiliter deſinentibus, & adnominationibus conſtant, tum irrepſerunt in ſtudia, quum jam degeneraſſet illud naturale dicendi genus, adeo ut videamus etiam divi Gregorii Romani Pontificis libros per has Figuras volvi, membris diſtingui, periodis abſolvi, ſimiliter deſinentibus tinnire. Quid mirum, quum eruditis placuerit Echo, Auſonius centonibus, monoſyllabis, aliiſque puerilibus nugis luſerit. Res eo tandem devenit, ut nihil haberetur elegans, niſi rythmis ſimiliter deſinentibus adſtrictum. A quibus beatus Auguſtinus adeo non abhorruit, ut totos libros his Schematibus abſolverit, & Catholicam fidem defendens adverſus Judæos, hunc in modum loquatur: *Vos, inquam, convenio, ô Judæi, qui in hodiernum diem negatis Filium Dei.* Nec hoc illi rarum eſt, in Tractatibus præſertim & Homiliis, quibus agit cum populo. Nam Pſalmum adverſus Donatiſtas vulgo decantandum ſcripſit. Tribuuntur illi quædam hujus generis, quæ an ipſius ſint, neſcio: Velut in libro meditationum Hymnus

Similiter cadentia.

de

Digitized by Google

de gloria Paradiſi. Tradunt Rhetores hujuſmodi Figuras adimere fidem dicenti, & hinc partam voluptatem, mox abire in faſtidium. At nos quotidie audimus in Templis: *Laudes crucis attollamus*, *Nos qui crucis exſultamus ſpeciali gloria*, &c. Et audimus totas horas nec ſentimus faſtidium, præſertim quum multæ ſint *proſæ*, ſic enim vocant, & ſenſibus & verbis ineptæ. Et in his ſervantur numeri, neglecta ſyllabarum quantitate. Verum, utcumque hoc alibi toleratur, ineptiſſimum ſit, ſi nunc Concionator vulgari lingua conetur ad iſtum modum apud populum dicere, ne videatur ineptos quoſdam imitari, qui ſe Rhetoriſtas appellant.

Ratiocinatio. Ratiocinatio, quam Græci διαλογισμὸν appellant, commodiſſima eſt Eccleſiaſtæ ad imperitam loquenti multitudinem. Siquidem & intentionem excitat & ad docilitatem appoſita eſt, & perſpicuam reddit orationem atque etiam vividam non ſine jucunditate. Ea fit, quum ipſi nos interrogamus, & iidem ad interrogata reſpondemus, perinde quaſi duo ſint colloquentes. Hoc Schemate plurimum uſus eſt facundiſſimus ille Chryſoſtomus, magis etiam Auguſtinus, in his dumtaxat ſermonibus, quos habuerunt apud populum in exponendis Scripturis. Unum de innumeris exempli gratia proferam, quo Lector intelligat quid velim, proferam autem e Commentariis in Pſalmum xxx. Zelum Dei habent, ſed non ſecundum ſcientiam. Quid eſt quod dixit, Zelum Dei habent Judæi, ſed non ſecundum ſcientiam? Audi quid ſit, non ſecundum ſcientiam. Et mox. Quis eſt, qui non ſalvatur gratia? In quo non invenit Salvator quod coronet, ſed quod damnet. Ac paulo poſt: Omnes enim peccaverunt, & egent gloria Dei. Quid eſt, egent gloria Dei? ut ipſe liberet, non tu. Quia tu liberare non potes, indiges liberatore. Quid eſt, quod te jactas? Quid eſt, quod de lege & juſtitia præſumis?

Variis autem modis adhibetur hæc Figura, vel quum ipſi nobis quæſtionem proponimus, vel quum alium proponentem facimus, vel quum ab auditoribus reſponſum exigimus, aut ab alia perſona quam fingimus, interdum ab ipſo auctore, quem interpretamur. Primæ ferme exemplum erit, Hæc nonne videntur palam inter ſe pugnare: Atqui tam non pugnat Scriptura cum Scriptura, quam Spiritus ille, cujus adflatu prodita eſt, ſecum non pugnat. Quomodo igitur nodum hunc explicabimus? Perfacile id fiet, ſi diſtinxerimus tempora, &c. Itidem Paulus. *Quid igitur? Lex peccatum? Abſit, ſed peccatum non novi*, &c. Secundæ hoc, Hic nobis objiciet aliquis: Si fas eſt jurare, cur id Chriſtus tam accurate vetuit? Tertiæ hoc, Adeſte cariſſimi, mecum quærite, mecum pulſate, Quid ſibi hoc loco vult Spiritus ſanctus, &c. Item, Facio vos hujus cauſæ judices, utrum hæc contumelia eſt in Deum, an non eſt. Hanc quidam appellant Communicationem. Quartæ illud, Quid habes quod ad hæc reſpondeas, Judæe? Tu Scripturam de Davide interpretaberis, non de Chriſto. Sed ipſa res veſtram rejicit interpretationem. Davidis ante tot annos exſtincti, ſepulcrum exſtat, oſſa illius continens, ſed oſtende, ſi potes, oſſa Chriſti, &c. Frequenter ita Chryſoſtomus, *Quid hic agis, ô Paule, prius illa docuiſti, nunc longe diverſa videris loqui.* Nec minus frequenter Auguſtinus, ut in Pſalmum xxxi. *Sed ipſum Paulum ipſi Paulo opponamus & dicamus ei: At nos quodam modo permittis impune peccare, quum dicis*: Credidit Abraham Deo, &c. ac mox: *te ipſum audi, ô Paule:* &c. Deinde facit Apoſtolum reſpondentem: *Propterea hoc tibi dixi, ô homo.* Ad hujus Figuræ ſimilitudinem accedunt Interrogatio, Subjectio, Sermocinatio. Habent gratiam in loco adhibita, ſed non ſine modo. Immodicum autem erit quidquid addideris Auguſtino, dumtaxat apud populum diſputanti. Non in loco adhibebuntur, quum ſententia nec habet aliquid affectus, nec difficultatis. Audivi quemdam qui propoſita quæſtione, qua ſpecie corporis eſſemus reſurrecturi, vultum & ſermonem vertit ad Imaginem Crucifixi, quæ Chori locum ab inferiore Templo dividit, & cuculla paululum a fronte reducta, *Quid ais*, inquit, *bone vir, reſurgemus quales nunc ſumus?* Forte aderant ejus monaſterii Monachi aliquot admodum pueri. Concionabatur enim doctor Dominicanus in Templo Benedictinorum, *Videte*, inquit, *quam ſint puſilli. Num tantilli reſurgent?* Hæc & his frigidiora quædam ad Crucifixum. Mox compoſito vultu, quaſi pro Chriſto reſpondit, *Frater, tu multa quæris.* Hic dialogiſmus non uno modo frigidus erat & ineptus. Is qui impudentiſſime atque adeo impie contaminavit Hieronymi Commentarios in Pſalmos, frequenter affectat hoc Schematis genus, Auguſtinum ſcilicet imitatus, ſubinde infulciens, *videquid dicat*, quum res nullam exigat attentionem peculiarem: bis ineptus, & quod temere adhibet, ubi nihil opus, & quod non animadvertit hoc ſermonis genus, nec Hieronymo eſſe familiare, quum is Hieronymi perſonam ſibi ſumſerit, nec in Commentariis, qui ſcribuntur eruditis, perinde congruere, quemadmodum apud populum loquenti.

Contrarium hoc differt a contentione, quod illic vehementiæ cauſa contraria contrariis opponuntur. Hic idem fit probandi gratia, quum argumentamur ex comparatione. Proinde hoc contrarium aut ſchema non eſt, aut idem eſt cum contentione; alioqui omnis commoda collectio deberet eſſe ſchema. Tale eſt illud Euangelicum: *Si terrena loquenti non creditis, quomodo ſi dixero vobis cæleſtia, credetis?* *Contrarium.*

Continuatio, huic finitima, non eſt figura, ſed vel ſententia vel argumentatio, quæ ſi brevis eſt, aut evidens, aut alioqui commoda, non ideo ſtatim ſchema eſt. *Continuatio.*

Subjectio quoniam non eſt ſimplex argumentatio, jure inter Figuras recenſetur. Tolle quod idem interrogat, & reſpondet, nihil aliud erit quam argumentatio. Veluti ſi loquaris hunc in modum: Iſte divitias quas poſſidet, quum nec ex patrimonio ſit conſecutus, nam patris bona venierunt, nec ex hæreditate, quum ab omnibus neceſſariis ſit exhæredatus, nec ex induſtria, quum ſit ignaviſſimus, nec ex dono, quum nullum habeat amicum, ſupereſt, ut eas malis artibus ſibi paraverit. Simplex argumentatio eſt a diviſione. At ſi hoc pacto efferas, Quæro, unde iſte divitias nactus eſt? An amplum patrimonium relictum eſt? At patris bona venierunt. Hæreditas aliqua obvenit? non poteſt dici, imo a neceſſariis omnibus exhæredatus eſt &c. Ita demum fit figurata argumentatio, ſed alia figura. *Subjectio.*

Subjectionis ſpecies eſt Communicatio, de qua ſupra meminimus, quoties cum judicibus aut auditoribus veluti deliberamus: Ut, in hoc rerum ſtatu, quid unuſquiſque veſtrum feciſſet, aut quid mihi faciendum cenſuiſſet? Recuſaſſem munus quod Princeps imponere deſtinarat? Provocaſſem in me Principis iram. Suſcepiſſem? Nec ego par eram tanto oneri, nec ingenio meo congruebat hoc negotii genus. Excuſaſſem ætatem, valetudinem, imperitiam? Non audiunt Monarchæ cauſationes, ubi quid impenſe cupiunt. Sed agedum fingite me parem negotio. Fingite ſuſcepiſſe. Quid potui facere? Obtemperaſſem collegis. Crudelis fuiſſem in eos quos judicabam innocentes. Obſtetiſſem collegis? Conjeciſſem me in idem diſcrimen, in quo erant qui ad ſupplicium rapiebantur. Quod unum licuit feci, verti ſolum. Hoc ſchema ſi ſcite adhibeatur, non ſolum ad perſpicuitatem facit, verum etiam ad acrimoniam.

Gradatio Græcis κλίμαξ, multum addit venuſtatis ac jucunditatis. Ea fit, quoties ita per gradus oratio diſtinguitur, ut dictio finiens particulam præcedentem inchoet ſequentem. Quale eſt illud Maronis: *Vos hæc facietis maxima Gallo, Gallo cujus amor*, &c. Et, *Juvenum pulcherrimus Aſtur, Aſtur equo fidens. Torva leæna lupum ſequitur, lupus ipſe capellam.* Hæc plus habent jucunditatis quam gravitatis. Sed frigidius eſt quod affectavit Auſonius in monoſyllabis. *Gradatio.*

Digitized by Google

Res hominum fragiles alit & regit & perimit sors,
Sors dubia æternumque labans, &c.

Cæterum quum Gradatio fit per correctionem, etiam ad acrimoniam facit. Ut illud Ciceronis, *Hic tamen vivit, vivit? Imo etiam in Senatum venit.* Minus offendet affectationis species, si res ipsa gradus habeat, velut in Genealogiis aut in serie Magistratuum sibi succedentium. Atque etiam in rebus, Africano virtutem industria, virtus gloriam, gloria æmulos comparavit. Item, Ver propellit æstas, æstatem excipit autumnus, autumno succedit hiems: Pueritiam excipit adolescentia, adolescentiam juventus, juventutem ætas virilis,, virilem ætatem senectus, senectutem mors, mortem immortalitas. Item, Negligentia parit errorem, error lapsum, lapsus flagitium, flagitium consuetudinem, consuetudo impudentiam, impudentia mentem reprobam, mens reproba desperationem. Tale est illud Pauli: *Caput mulieris vir, caput viri Christus, Christi autem Deus.* Mirum vero quantopere Joannes Euangelista sit hoc Schemate delectatus: *In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum:* ac mox, *Sine ipso factum est nihil, quod factum est; In ipso vita erat, & vita erat lux hominum*, & *Lux in tenebris lucet, & tenebræ eam non comprehenderunt.* Est tamen hujus Schematis usus aliquis ad acrimoniam, si sumatur per amplificationem. Quale sit, Occidisti amicum, amicum inquam occidisti, & occidisti non ferro, sed veneno, veneno autem omnium præsentissimo linguæ, linguæ tartareo veneno tinctæ.

Definitio. Definitio per se non est Schema, alioqui omnis Definitio, quamvis recta, Schema esset. Quum enim dicimus, Justitia est virtus, qua cuique tribuimus quod debetur, nulla est figura. At quum dicimus, Adolescentia est flos ætatis, metaphora est, ut, senectus est hiems ætatis. Rursum si dicas, Sic amare ut lædas, non est benevolentia, sed imprudentia, Correctio est. Sed hac ratione omnis sententia, omnisque argumentatio posset inter Schemata referri.

Transitio. Transitio docenti accommoda est, revocans in memoriam quod dictum est, & paucis ostendens quid sit dicendum. De hac dictum est, quum de Divisione loqueremur. Quot autem sint hujus formæ, in Commentario *de Copia* demonstravimus.

Commutatio. Commutatio plurimum habet gratiæ, inverso sententiæ ordine. Non est vivendum ut edas, sed edendum ut vivas. Item, Non possidet pecuniam, qui servit pecuniæ, sed cui servit pecunia. Tale est illud Euangelicum: *Non homo propter Sabbatum, sed Sabbatum propter hominem.* Rursus illud Lacænæ, quæ rogata an ad virum accessisset, *Non*, inquit, *sed ille ad me.* Hujus generis est illa non sine causa laudata sententia, *Si quid turpe facias cum voluptate, voluptas abit, turpitudo manet: si quid honestum facias cum labore, labor abit, honestum manet.*

Circuitio. Circuitio Græcis *periphrasis*, unum verbum pluribus circumloquitur: interdum ornatus causa, velut illud:

Tempus erat, quo prima quies mortalibus ægris
Incipit, & dono divûm gratissima serpit.

Sentit initium noctis. Item illud ejusdem,

Adspice, aratra jugo referunt suspensa juvenci,
Majoresque cadunt altis de montibus umbræ,
Et jam summa procul villarum culmina fumant.

Tot verbis circumlocutus est vesperam. Interdum verecundiæ causa circumloquimur, ut Sallustius dixit, *ad requisita naturæ.* Et nos dicimus *exonerare alvum*, pro, cacare. Et *reddere lotium*, pro, mingere. Quamquam interdum obscœnior est periphrasis verbo simplici. Nonnumquam & ad dignitatem orationis facit, velut apud Poetas: *Divûm Pater atque hominum Rex*, pro Jove. *Romanæ facundiæ princeps*, pro Cicerone. Et nos pro Paulo, *Doctorem Gentium* dicimus.

Distributio. Distributio, quæ singulis personis aut rebus dispertitur quæ conveniunt, si commoda accedat brevitas, non parum adfert decoris orationi, præsertim in præcipiendo: Ut, Principis est toti Reipublicæ prospicere. Procerum, salubribus consiliis Principis sollicitudinem adjuvare. Magistratuum est, injunctum munus bona fide gerere. Populi est, Principis ac Magistratuum imperata fideliter obire. Episcoporum quæ ad pietatem faciunt, modis omnibus promovere. Monachorum, pro salute omnium deprecari Dominum. Item, Mariti est diligere mitique imperio regere uxorem. Uxoris est reverenter obsequi marito. Domini est, servis uti pro hominibus non pro jumentis. Servorum est, timere Dominos, & eis dicto audientes esse. Patris est, amanter erudire liberos. Liberorum est ex animo parere jussis parentum. Hujus generis est illud Apostoli ad Romanos XII. *Qui tribuit in simplicitate, qui præest in sollicitudine, qui miseretur in hilaritate.* Similiter illud Joannis in Epistola Capite II. *Scribo vobis patres*, & cætera. Congeminatur schematis gratia, si aliud accedat schema. Ut, Otio corrumpitur ingenium, industria crescit & augescit. Frugalitas servat rem, luxus dissipat. Divitiæ docent arrogantiam, Paupertas modestiæ magistra est. Imperitia confidentiam parit, eruditio timidos reddit: cæremoniæ superstitionem alunt, fides & caritas pietatem.

Notatio. Notatio, quæ Græcis ἠθοποιία dicitur, quoniam mores & ingenium cujusque suis depingit coloribus, plurimum habet oblectamenti. Veluti si describas imaginem luxuriosi, prodigi, parci, avari, amantis, meretricis, adulatoris, hæredipetæ, temulenti, glorioси, ambitiosi, zelotypi, iracundi, invidi, superstitiosi, ostentatoris, qui velit haberi doctus, quum non sit, dives quum non sit, nobilis quum non sit, aut sanctus quum non sit. Hujus schematis exemplum commode reddi non potest, nisi multis verbis. Exemplorum magna vis est apud Comicos & Tragicos, nec pauca apud Ciceronem. Feruntur notæ quædam nomine Theophrasti, non omnino rejiciendæ, sed vix dignæ tanto Auctore. Ecclesiastæ vero sic ubique temperandus est sermo, ut non tam personas impetere videatur, quam ipsa vitia.

Sermocinatio. Sermocinatio, quæ cuique personæ sermonem adfingit congruentem cum decore, velut viro forti, mulieri, tyranno, seni, puero, juveni, si scite adhibeatur, est quidem narrationis virtus, schema cur dici debeat, non video. Est autem notationis pars, siquidem illa adfingit mores, hæc orationem. Utraque pertinet ad Hypotyposin, quæ partes omnes complectitur. Video priscos illos tametsi pios sibi nonnihil permisisse in adfingendis sermonibus, dum loquentes faciunt, non ea quæ vere dicta sunt, sed quæ dici potuerint. Velut in historia septem Machabæorum, singulis adolescentibus & matri sermo tribuitur, non quod his verbis usi sint, sed talibus, aut similibus uti potuerint. Argumentum est, quod aliter loquuntur in libris Machabæorum, aliter apud Josephum. Ac ne verisimile quidem est inter Agnetem, procum & Tyrannum eos sermones intercessisse, quos illis attribuit Ambrosius. Idem sibi permiserunt quidam, qui Sanctorum vitas scripto prodiderunt. Veluti Pauli Eremitæ, Antonii, Hilarionis & Malchi. Hoc exemplum quatenus imitandum videatur, aliis dispiciendum relinquo. In sacris Historiis nolim quidquam affingi, quod tamen a nonnullis Concionatoribus ipse audivi. Adfingebant quibus verbis Herodes appellarit Christum, quibus verbis pronunciarit sententiam Pilatus, & quæ Christi anima ad singulos inferorum circulos fuerit concionata, & quid illi ab illic detentis responsum sit. Simili fictione ponebat ob oculos extremum judicium. Erat enim nativa quadam eloquentia præditus. Audiebam hæc non sine voluptate, sed puer. Hæc fiunt excusatius, si Concionator præfetur ea tradita in humanis historiis, aut probabilem esse conjecturam talia & talia fuisse dicta, aut dicenda. Quidam appellant pias contemplationes, & sunt profecto, si imaginemur ea, quæ rebus & personis congruunt. Quod in Sanctorum vitis frequenter deprehendimus parum attente observatum. Veluti Sulpitius in vita Martini, facit illum

ita

Digitized by Google

ita reſpondentem Imperatori: *Donativum tuum militaturus accipiat, mihi, qui Chriſtianus ſum, pugnare non licet.* Alia fuerat adferenda cauſa: Nam id temporis etiam ſub impio Cæſare ſi juſtum bellum indixiſſet, pugnare fas erat. Si nefas erat Chriſtiano pugnare, oportuit ante baptiſmum a militia recedere, nec ſtipendium Imperatoris accipere. Dein ne videretur ignavus, non recuſat inermis per medios hoſtium cuneos penetrare, hoc eſt, facere quod Chriſtiano nefas eſſe fuerat profeſſus; nec tanti erat ignaviæ convitium, ut ad id depellendum fuerit tentandus Deus. Nec ſatis meminiſſe decori videtur, qui ex Auctore, ni fallor, Bonaventura, fingebat, "Virginem Matrem a Filio petiiſſe, ne ſubiret mortem: quumque ille reſpondiſſet, ſecus eſſe decretum a Patre, adjecit illa, Saltem eligeret mortem minus crudelem, minuſque ignominioſam quam erat crux. Reſponſum eſt, tantam eſſe peccatorum enormitatem, ut alia morte dilui non poſſent. Virgo hic quoque repulſam paſſa, Saltem, inquit, verte me in lapidem, quo tantæ calamitatis ſenſu caream." In hac fictione quantum ſit abſurditatis, ne dicam blaſphemiæ, non eſt opus indicare. Res ipſa ſe ipſam loquitur. Ipſe hæc invitus commemoro, nec in aliud commemoro niſi ut vitentur.

Significatio. Significatio, quæ aut Emphaſis eſt, aut ἰμφάσεως ſpecies, quoniam plus indicat auditorum cogitationi, quam verbis exprimit, plurimum adfert jucunditatis orationi, nonnumquam & dignitatis acrimoniæque non parum. Ea fit variis modis. Per hyperbolen, de qua diximus, ut de prodigo: Iſte de tam amplo patrimonio ſibi ne teſtam quidem, qua petat ignem, reliquam fecit. Per ambiguum, ut, Cicero rogatus, *quando fuiſſet occiſus Clodius?* Reſpondit, *ſero.* Ancipiti verbo ſubindicans tam peſtilentem Reipublicæ civem multo ante fuiſſe tollendum. Per reticentiam, de qua dictum eſt. Ut, Fabius de pueris in majorum gremio ſedentibus, negat ſe velle, quid timeat, dicere: *Nimium eſt*, inquit, *quod intelligitur.* Per conſequentiam, quum ex poſterioribus intelliguntur priora: Ut, hujus pater ſeſe cubito ſolet emungere; Intelligimus fuiſſe ſalſamentarium. Per ſimilitudinem: Ut, Dionyſius Corinthi, quum tecte monemus, ne Princeps ita ſe gerat, ut regno exigatur. Tale eſt illud Hieronymi ad Auguſtinum, Memento Daretis & Entelli. Rurſus, Bos laſſus fortius figit pedem. Huc faciunt pleraque proverbia, quæ ad ænigmatis naturam accedunt. Quale eſt, *Noctua volavit*, quum ſignificamus inconſulte inſtituta, feliciter ceſſiſſe. Et, *Sub omni lapide dormit ſcorpius*, quum ſignificamus nihil eſſe tutum ob latentes inſidias. Per occultationem, ut apud Ovidium: Myrrha tecte nutrici confitetur amorem patris: *O felicem conjuge matrem.* Simile eſt illud in Hippolyto Senecæ, dum Phædra recuſat nomen matris ut ſuperbum, mavultque vel ſoror, vel famula vocari, ſed famula potius. Hujus ſchematis uſus interdum conveniet Eccleſiaſtæ, vel quum tutum non eſt rem aperte proloqui, vel quum id prohibet pudor.

Sententiarum genera. Eas dumtaxat Figuras recenſuimus, quæ viſæ ſunt Concionatoribus Euangelicis convenire. Supereſt ſententia Græcis γνώμη, quæ commoda brevitate demonſtrat quid in vita ſit agendum, aut quid fieri ſoleat. Variatur hoc genus per omnes Figuras, & ſi in loco apteque interſerantur velut emblemata ſeu gemmæ potius, multiplicem commoditatem adferunt orationi, fidem & auctoritatem, dignitatem, jucunditatem & acrimoniam. Cavendum tamen, ne nimium ſint crebræ: honeſtior enim veſtis eſt gemmis diſtincta, quam tota gemmis operta, præterea ne futiles ſint aut ſtultæ, ne palam falſæ, ne quovis loco infulciantur. Futiles appello, quæ nec ſenſus argutia, nec ullius Schematis gratia commendantur. Audivi quemdam ſub Feſtum conceptæ Virginis ſic adhortantem ad jejunium: *Quidam*, inquit, *ajunt, Eccleſiam hodie nulli indicere jejunium: Iſtud fateor eſſe verum, ſed qui non eget favore cauponaria, non eſt neceſſe ut jejunet.* Hæc ſententia multis vitiis laborat, ſimul & futilis ſordidaque, & ſtulta & falſa. Palam falſas, velut, Magnorum fluminum etiam fontes ſunt navigabiles. Aut, Numquam ex probo nati ſunt improbi liberi. Jam ut magni refert, quas gemmas, quo loco inſeras, ita plurimum intereſt, quod ſententiæ genus ubi intertexas. Vitandum & illud, ne præter decorum adhibeantur. Abſurdum enim fuerit, ſi quis adoleſcentulo, aut lenoni graves attribuat ſententias, aut in re ludicra levique Stoicorum adhibeat paradoxa.

Quiſquis ſententias dicit, quodammodo præcipit, ac leges præſcribit. Ea res magis congruit perſonis auctoritate præditis. Sed longe magis movent, aut plus habent gravitatis, ſi e probatis ac celebribus Auctoribus proferantur. Velut e libris Canonicis, e ſcriptis Philoſophorum, aut illuſtrium Eccleſiæ Doctorum, aut e ſermone hominum, qui prudentia ac virtute claruerunt. Quod ſi quando inciderit, ut improbatæ perſonæ dicto velimus uti, velut Tyranni, ſcorti, aut hiſtrionis, aut tractatione commendabimus, quemadmodum ſolemus in exemplis facere, aut argute quidem, ſed improbe dictum ad ſenſum commodiorem detorquebimus. Prioris exemplum hoc eſto, ſi deteſteris avaritiam, conveniet illud Publianum: *Tam deeſt avaro quod habet, quam quod non habet.* Sic ergo commendabitur, Non refert e cujus ore ſonet veritas, ubicumque ea eſt, illius eſt qui dicit, *Ego ſum via, veritas, & vita.* Ethnicus erat, mimus erat qui ſcripſit, ſed dictum eſt quovis Chriſtiano, quovis Apoſtolo dignum. Item ſi adhorteris ad liberalitatem in pios, ſed egenos, congruet illud ejuſdem Mimi, *Beneficium dando accepit, qui digno dedit.* Alterius exemplum illud eſto, Hortanti ad fiduciam de Chriſti promiſſis, conveniet illud, *Ego ſpem pretio non emo.* Lenonis dictum eſt, ſed cui res erat cum malæ fidei pollicitatoribus, Nobis tutum eſt ſpem pretio emere, quoniam ſponſorem habemus, qui ſe ipſum abnegare non poteſt. Auctoritatem habent & vulgo jactata, præſertim ſi accedat vetuſtas. Niſi enim illa vera eſſent, non uno omnium ore celebrarentur, nec tot ſeculis animos hominum occupaſſent.

Porro quum ſit infinita ſententiarum varietas, aliquot ſpecies referam, ſed præcipuas. Eſt ſententiæ genus quod Univerſale vocant, nullis circumſtantiis implicitum: Ut, *Omnes ſibi melius eſſe malunt quam aliis.* Eſt ad rem ſive perſonam relatum: Ad rem, ut, *Nihil eſt tam populare quam bonitas.* Ad perſonam: *Princeps qui vult omnia cognoſcere, neceſſe habet multa ignoſcere.* Simplex eſt cui nihil admiſcetur: Ut, *Nihil tenacius hæret, quam quod pueri didicimus.* Si admiſceas rationem, fit perfectum Enthymema: Ut, *Quoniam tenera ætas nondum vitiis praviſque cupiditatibus occupata eſt, tenacius hæret quod pueri didicimus.* Item, *Non eſt fidendum percontatori, quia garrulus idem.* Eſt gemina: Ut, *Obſequium amicos, veritas odium parit.* Obſequium & veritas, amicos & odium, voces inter ſe contrariæ ſunt. Duo tamen proloquia inter ſe non pugnant, Obſequium parit amicos, veritas parit odium. Laudatur genus quod conficitur ex duabus ſententiis diverſis: Quale eſt illud ex Tragœdia Vari, *Mors miſera non eſt, aditus ad mortem eſt miſer.* Mors & aditus ad mortem non ſunt contraria, ſed diverſa. Jam eſt ſententia recta, nihil habens tropi aut alterius ſchematis: Ut, *Amico fideli nihil eſt quod poſſit comparari.* Eſt cui gratiam auget additus tropus aut figura: Velut per interrogationem, *Uſque adeo ne mori miſerum eſt?* Acrius hoc quam ſi dixiſſet, Mors non eſt miſera. Tale eſt & illud ex Ovidii Medea: *Servare potui, perdere an poſſim rogas?* Eſt quæ transfertur ad perſonam certam, ut jam ſententiæ faciem amittat: Velut illud Ciceronis: *Nihil habet Cæſar tua fortuna majus, quam ut poſſis, nec natura melius, quam ut velis ſervare quam plurimos.*

Univerſale. *Enthymema.*

Eſt ſententia quam vocant Epiphonema. Ea eſt rei narratæ aut probatæ ſumma acclamatio. Quæ ſi commode accinatur, multum habet aculeorum. Narrationi accinitur illud apud Maronem:

Epiphonema.

Tanta

Tantæ molis erat, Romanam condere gentem.

Probatæ rei, ut illud M. Tullii, *Quorum igitur impunitas Cæsar, tua clementia laus est, eorum te ipsorum ad crudelitatem acuet oratio?* At non statim quod Epiphonema est, idem & Sententia est. Certe quod ex Virgilio prolatum est, sententia non est, nisi intelligas magna imperia, a magnis difficultatibus habere exordia. Hoc genus affectari cœpit in declamationibus applausus gratia: hinc demigravit in forum, tandem in omnia studia, ut jam post rem denarratam, aut probatam, auditor aut lector exspectaret aliquod argutum Epiphonema cui applauderet. Hinc factum est, ut quum hæc Figura rara sit apud Ciceronem, & ejusdem ætatis eloquentes, crebro tamen reperiatur in Hieronymo, Ambrosio & Gregorio. Velut de hoc Petro, qui dixit: Ecce relinquimus omnia, *Multum reliquit, qui sibi nihil retinuit.* Quin & vulgares Rhetoristæ senserunt hoc decus, qui interdum versibus certo numero comprehensis, pro clausula accinunt brevem & argutam sententiam. Velut in rythmis, quos Gallus quispiam addidit in choream mortis. Convenientius adhibetur in Epilogis, in quibus quæ præcipua sunt in toto argumento, infiguntur auditorum animis. Apte tamen & singulis partibus adhibetur interdum. Veluti si quis detestatus perjurium, sic acclamet: Deum negat quisquis per illum pejerat: Aut dehortatus a temere jurando, sic accinat, Qui sine causa assuevit jurare, is & pejerabit, si qua invitet causa: Aut si insectatus vitium ebrietatis hoc modo claudat, Cui placet ebrietas, placeat & insania. Item, qui humanitatis putat, amicum porrectis poculis ad temulentiam adigere, idem humanitatem appellet, amico dementiæ venenum dare. Similiter adhortationem ad liberalitatem in egenos, ita licebit claudere, Qui pauperem sublevat, Christum demeretur, non hominem. Aut ita, Non donat homini, sed Deo fœnerat, quisquis opitulatur egeno. Cæterum ut gratiam habet, si commode incidat, ita frequentia, & affectatio tædium adfert, & quod est gravius, fidem abrogat dicenti. Jam fieri non potest, ut qui ad singulas narrationis aut probationis partes conetur ἐπιφωνεῖν, non aliquando frigidas recipiat clausulas.

Noema. Est aliud sententiæ genus quod Græci νόημα vocant, nos *Intellectum* dicere possumus, quum tecte significamus, quod auditor ex sese divinet. Exemplum adferam ex declamatione. Soror fratri, quem sæpius e ludo gladiatorio redemerat, dormienti præcidit pollicem. Ille cum sorore agit injuriarum. Pro sorore itaque dicitur juveni, Dignus eras qui integram haberes manum. Hic sermo videtur esse commiserantis, quum exprobret potius servile ingenium, qui toties frustra redemtus, tandem pollice mutilatus ne posset esse gladiator, tamen cum benevola sorore agat injuriarum. Qui tali ingenio sunt, digni sunt qui depugnent in arena. Sed hæc species non video quî possit esse usui Ecclesiastæ, quemadmodum aliquot aliæ, quas a Fabio commemoratas ob id sciens prætereo. Nisi forte quum dicendum est de flagitio, quod honeste nominari non possit, sed auditorum cognitioni relinquitur. Quale est illud Hieronymi de Fabiola, *Puella nobilis pati cogebatur, quod nulla ancilla pateretur: vicinia loquebatur, ipsa tacebat.* Ex his facile divinat auditor non stupidus, quid Hieronymus voluerit intelligi.

In Divinis litteris frequenter occurrunt sententiæ geminatæ, vel subjecta ratione, de quo genere diximus, vel similitudine, vel comparatione, vel contrario, vel diverso, vel affini, vel eadem aliis verbis repetita. Similitudine: *Sicut aqua exstinguit ignem, ita eleemosyna exstinguit peccatum.* Comparatione, ut, *Pretium scorti vix unius est panis, sed pretiosam viri animam rapit.* Item, *Est aurum & multitudo gemmarum, vas autem pretiosum labia scientiæ.* Contrario, ut, *Stultus ut luna mutatur, Sapiens autem permanet ut sol.* Item, *Animus gaudens floridam ætatem facit, spiritus tristis exsiccat ossa.* Diverso, ut, *Peccare humanum est, sed in peccato perseverare, Diabolicum est.* Affini, ut, *Justus ut palma florebit, quasi cedrus Libani multiplicabitur.* Eadem, ut, *Os justi meditabitur sapientiam, & lingua ejus loquetur judicium.* His fere rationibus pleræque sententiæ duplicantur in libris Canonicis. Græci quod sic accinitur ad alterius imitationem, παρῳδὴν appellant, voce hinc ducta, quod olim in Canticis aliquid accini consuevit ad prioris modulationis imitationem. Is mos deinde transiit ad Poetas & Oratores. Quamquam in Comœdiis diverbia certis modis recinebantur, quo magis infigerentur animis auditorum. Constat autem apud Hebræos plurimum fuisse Musices usum. Ad multas quidem commoditates, ut dixi, conducunt sententiæ, si graves, argutæ & elegantes in loco intertexantur.

Metaphora. Restat Metaphora, quæ principatum tenet inter omnes orationis virtutes. Nulla persuadet efficacius, nulla rem evidentius ponit ob oculos, nulla potentius movet affectus, nulla plus adfert dignitatis, venustatis aut jucunditatis, aut etiam copiæ, de qua nunc dicendum est, si prius admonuerimus, Exempla magnam habere vim, & ad persuadendum, & ad inflammandos animos æmulatione virtutis. *Exempla.* Cum primis autem ea movent, quæ ducuntur ab iis, quorum est irrefutabilis auctoritas, quæ sic summa est in Christo, ut pene sit sola. Neque enim quidquid a Patriarchis aut Prophetis gestum est in Veteri Testamento, aut a Sanctis in Novo, protinus ad vivendi regulam trahendum est, nisi quod de illis narratur sit indubitatæ veritatis, aut ab ipsa Scriptura comprobetur. Veluti quod David, urgente necessitate, comedit sacros panes, quos Hebræi *propositionis* appellant. Magis item movent domestica & imparia. Id autem arte efficiendum est, ut omnia nobis domestica videantur, quæ Sacris Voluminibus prodita sunt. Una enim est omnium piorum civitas ac domus, & nobis illa gesta sunt, nobis prodita litteris; Imparia sunt quæ ducuntur ab Ethnicis, a Veteris Testamenti cultoribus ad Euangelii discipulos, a fœminis ad viros, a puerís ad senes, a Laicis ad Sacerdotes & Monachos, a patrefamilias ad Principem, a milite ad Theologum.

Petuntur autem ab animantibus brutis, quæ naturæ ductu plurimas habent virtutum imagines. Veluti quod columbæ viso milvo condensant sese, sicut boves & equi viso lupo, ipso facto nos admonentes firmissimum præsidium esse in concordia. Item, quod elephanti non sinunt juniores vagari absque pædagogo, quodque non coeunt, nisi in locis semotis ac solitariis. Quod columbæ servant fidem conjugii. Turtures etiam a digamia abhorreant amisso compare. Præterea quod pleraque animantia non ineunt, nisi certis anni temporibus, quodque nec mares appetant gravidas, nec gravidæ mares admittant, atque his similia innumera. Quin & a plantis, ab elementis, a corporibus cœlestibus virtutum exempla petere licebit. Velut ordinis, concordiæ, obedientiæ, quod leges a Deo præscriptas numquam violent, quod munia a Conditore delegata constanter obeant. Sed hæc fortassis alicui magis videbuntur ad similitudines pertinere. Illud artis est, ut exempla, quæ per se sunt imparia, per amplificationem ac diminutionem magis imparia videantur. Id fit collatis omnibus circumstantiis. Veluti si Sacerdotes ad continentiam exhorteris; Primus gradus est in sexu: Agnes & Cæcilia fœminæ erant: alter in ætate, puellæ erant. Tertius ab habitu corporis, egregia forma. Quartus in educatione & fortuna, e claris & divitibus prognatæ, in delitiis educatæ. Quintus in conditione, liberæ erant, nullis adstrictæ votis. Sextus in variis circumstantiis, ut a parentibus ad matrimonium urgebantur, a procis egregiis expetebantur, nec ullis tamen machinis expugnari poterant, ut virginitatem licito etiam matrimonio commutarent. Est isti viri, quidam etiam provectæ ætatis, in litteris ac monasteriis educati, votis adstricti, dehortantibus amicis, proposita infamia non levi, clamant se non posse continere, sed aut arripiunt uxores, aut alunt concubinas, aut quod est omnium sceleratissimum, vago concubitu contaminant omnia. Est & illud artis, effi-

Digitized by Google

efficere imparia quæ paria ſunt: aut quod eſt majus, imparia in diverſum vertere, hoc eſt, ex minore majus, ex majore minus facere. Verbi cauſa, ponamus eſſe paria, quod Petrus ter abjuravit Dominum, & quod nunc quidam deficiunt ad Judæos, Turcas aut Hæretieos. Hæc fiunt imparia per circumſtantias. Petrus abnegavit, ſed nihil aliud quam Judæus: nondum noverat Chriſtum, niſi velut in ſomnis, nondum hauſerat cœleſtem Spiritum: & abjuravit ſubito terrore perculſus, & abjuravit tantum, non profeſſus eſt ſectam Chriſto inimicam, non obtrectavit Domino ſuo. Denique ſui compos non erat quùm abjuraret. Mox ad ſe reverſus eſt, flevit amare. Sed quanto tu ſceleratior, qui nullo cogente metu, tua ſponte, poſt hauſtum in baptiſmo Spiritum, poſt guſtatum verbum Dei bonum, deſtinato conſilio deficis ad hoſtes, non Chriſti tantum, ſed totius nominis Chriſtiani. Et illic hæres, illic æquo animo audis blaſphemias in Deum & Dominum tuum: quin & ipſe non temperas a convitiis, rurſus illum ſuffixurus in crucem ſi liceret. Nec poſt tot annos ad te redis, ſed exſultas in malitia tua, &c. Inverſio fiet hoc modo: Major impietas videtur quod Judas vendidit proditque Dominum, quam ſi Pontifex aut Sacerdos vendat Sacramenta, aut Euangelium prædicet inſincere. Sed propius intuenti majoris impietatis eſt quod nos facimus. Illi nondum erat notus Chriſtus, quemadmodum notus eſt nobis. Nondum pro illo mortuus erat, nondum reſurrectione inclaruerat, nondum miſerat Spiritum ſanctum. Nec Judas hoc animo vendidit Chriſtum, ut occideretur, ſed ſperabat elapſurum, quemadmodum aliquoties ſe ſubduxerat. Argumento eſt, quod mox, ut vidit captum, confeſſus eſt apud emtores ſe prodidiſſe ſanguinem innoxium, abjecit denarios, abiit ac ſuſpendit ſe ipſum. Felix ſi Chriſto fuiſſet confeſſus, quod Judæis confeſſus eſt, & ad lacrymas ac miſericordiam potius quam ad laqueum confugiſſet. Et tamen quod Judas fecit, ceſſit in ſalutem totius Orbis. Sic erat decretum, ſic Chriſtus voluit, ſic erat neceſſe fieri. At quanto Judam anteeunt impietate, qui Chriſtum jam orbi notum, jam in cœlis regnantem interimunt, adulterantes Dei verbum, per quod reviviſcunt animæ, fidem, ſine qua nulla cuiquam eſt ſalus, corrumpentes, caritatem, quam ille voluit in animis hominum accendi, exſtinguentes. Et quum hæc aſſidue faciant, tamen non ſibi diſplicent ut Judas, non agnoſcunt crimen ſuum, ſed ex impiis factis laudem etiam quærunt. Chriſtum vere produnt, qui id perdunt, cujus gratia Chriſtus mortuus eſt.

Exempla fabuloſa.

Ab Exemplis fabuloſis, quamquam & his ratione quadam utuntur Oratores, Eccleſiaſtæ in totum abſtinendum cenſeo, dumtaxat apud promiſcuam multitudinem. Video quidem fuiſſe morem noſtra memoria, ut Concionatores narrationibus quibuſdam uterentur ſub orationis finem, quæ videri poterant ſtudio confictæ ad terrorem incutiendum rudibus & obduratis, aut ut rem alioqui frugiferam perſuaderent. Veluti de quibuſdam impie viventibus, qui a Dæmonibus abrepti ſunt: aut de Archidiacono, qui quum audiſſet in templo recitari, *Qui ſe humiliat exaltabitur*, *Falſum eſt*, inquit, *ſi me dejeciſſem, huc dignitatis numquam emerſiſſem.* Mox fulmen cœlitus immiſſum, & blaſphemam linguam & vitam abſtulit. Simile eſt de lena, cui Diabolus pollicitus eſt par calceorum, ſi quemdam virum ſanctum, quem ipſe multo tempore tentaverat fruſtra, ad incontinentiæ lapſum pertraheret. Lena perfecit ac petiit mercedem ex pacto. At Dæmon illi calceos longæ haſtæ præfixos porrexit ultra fluvium, ipſo facto confitens eam mulierem eſſe tam ſceleratam, ut ipſis etiam Dæmonibus eſſet abominanda. Non referam plures formas, hæc dixiſſe ſatis eſt, ut lector intelligat quid ſentiam.

Et in his ſunt quædam ab auctoribus haudquaquam levibus prodita, & ita veriſimilia, ut vera credi poſſint: rurſum quædam adeo arguta appoſitaque, ut etiam ſi conficta ſint, pro veris aut certe probabilibus referri debeant. Nam quæ pro confictis narrantur, quoniam fide carent, aut frigent, aut ridentur etiam, niſi abeant in naturam parabolarum. Totum autem hoc genus exemplorum parcius, & cum delectu adhibendum, præſertim apud eruditos. Tantum de exemplis hic admonuiſſe ſatis eſt; nam de his & ſupra in hoc opere, & in aliis meis lucubrationibus ſatis multa diximus.

Similia.

Nunc ad Metaphoram, & hinc derivatas Figuras redeo. Metaphora ipſo nomine declarat quid efficiat. Transfert enim verbum a propria ſignificatione per ſimilitudinem ad alienam alicujus commoditatis gratia. Veluti quum hominem ira commotum dicimus excanduiſſe aut exarſiſſe, quod ab igni tranſlatum eſt ad animum, aut adoleſcentiam deferbuiſſe, aut deſpumaſſe, quod ab ollis ductum eſt, initio exundantibus ac ſpumam rejectantibus. Metaphoræ ſimillima eſt *Catachreſis*, Latinis *abuſio*: hoc tantum intereſt, quod in Metaphora, quum vox ſit propria, tamen tranſlatitia malumus uti, quod hæc ad efficiendum quod volumus ſit commodior. Ut qui dicit, animum ſapientis adamantinum, dicere poterat conſtantem & immobilem. At qui gemmas dicit in vitibus, aut luxuriem in herbis, lætitiam in ſegetibus, abutitur voce tranſlatitia, quoniam propria deeſt.

Catachreſis.

Allegoria.

Quod ſi totus ſermo conſtat tranſlatitiis, fit Allegoria, hinc dicta, quod aliud loquatur, aliud intelligi velit. Qualis eſt tota Oda Flacci, cujus initium, *O navis referent in mare te novi Fluctus*, &c. Similitudo vero, ſive collatio, eſt explicata Metaphora: veluti, Demens ſit, qui Rempublicam conetur ſubvertere, qua perdita ipſe incolumis eſſe non poſſit: ſimplex eſt ſermo, quia propriis conſtat verbis. At ſi dicas: Manifeſtæ dementiæ ſit, Rempublicam velle demergere, qua demerſa ipſi quoque ſit naufragio pereundum; Metaphora eſt, quia propriis tranſlatitia ſunt admixta. Sin ita loquaris patriæ perniciem molienti: Tu, quid navem in qua veheris, ſtudes pertundere, qua demerſa tibi quoque communi naufragio pereundum ſit? Allegoria eſt. Rurſus ſi dicas: Quemadmodum demens haberetur, qui navem pertunderet, in qua veheretur ipſe: ita extremæ ſtultitiæ ſit, Rempublicam in qua vivis, velle perdere, qua perdita tu non poſſis eſſe incolumis, Collatio eſt.

Imago.

Imago minimum differt a Similitudine, quum ſit Similitudinis ſpecies. Nam Similitudo adhibetur ad ornatum, ad voluptatem, ad perſuadendum, ad evidentiam, ad gravitatem, & ab omni genere rerum adſciſcitur. Imago tantum ab animantis forma ducitur, & ad rem vel amplificandam, vel oculis ſubjiciendam facit: ut ſi hominem rapacem ac virulentum depingas: ſimilem jubato draconi, qui oculis ardentibus, dentibus acutis, unguibus aduncis, hiante rictu per omnia volitet, circumſpiciens ſi quem reperiat cui poſſit aliquid mali faucibus adflare, quem ore attingere, diſſecare dentibus, lingua adſpergere, unguibus dilacerare.

Effictio.

Effictio ſpecies eſt Hypotypoſeos, quæ non ab alia forma petit ſimilitudinem, ſed ipſam hominis formam pictura quadam ponit ob oculos, appoſite ad id quod agit, ſive velit inviſum reddere, ſive ſuſpiciendum. Veluti, An non vobis videtur natura, mentis turpiſſimæ imaginem in ipſo corpore depinxiſſe. Caput turbinatum, oculi ſtrabi, naſus aduncus; os viperinum, lingua hæſitans, vox gallinacei, gibbus a tergo propemodum capite altior, venter prominens, crura diſtorta, pedes utroque claudicantes; &c. Porro quot modis adhibetur Similitudo, & a quot rerum generibus petitur, quoniam abunde traditum eſt a Quintiliano, Rhetorum omnium diligentiſſimo, & a me quoque in Commentariis *de Copia*, non hic vulgata protritaque repetam. Illud tantum admonebo, curandum ut Similitudo quadret ad id cui adhibetur, ne ſit ſordida aut obſcœna, ne accerſatur a rebus ignotis populo cui loquimur, niſi natura rei ſit tam inſignis, ut hoc etiam ipſum diſcere ſit operæ pretium, ne dura & affectata, ne talis ut ſtatim in diverſum torqueri poſſit.

Digitized by Google

Similitudo frequens in litteris sacris.

possit. Hoc schemate scatet undique Scriptura Divina, præcipue sermones Euangelici, quæ tamen fere non sumuntur, nisi a rebus vulgo notissimis. Inter Ecclesiæ Doctores nullus largius utitur hac figura, quam Joannes Chrysostomus.

Similitudo, sive quod Cicero mavult, Collatio, hac nota differt, & ab Imagine, & ab Effictione, quod præter alias virtutes frequenter, non dilutam habet ratiocinandi vim: veluti quoties quod adversarius adfert, ad aliquid simile transferimus, in quo demonstratur evidens absurditas. Arianus sic argumentatur, Pater utrum gignit volens an nolens? Si nolens, non est Deus: si volens, utique verbum est Filius voluntatis, non naturæ. Hoc simili retunditur, Tuus pater utrum volens an nolens genuit? utique volens. Igitur non naturæ, sed voluntatis est filius. Atqui hoc manifestam habet absurditatem. Rursus quod adferunt, Quod gignit, prius oportet sit genito. Pater igitur est Filio antiquior, ita confutatur. Utrum est antiquius Sol, an radius a Sole promanans? Quod ibi videri poterat probabile, hic apparet egregie stultum. Similiter quum ita ratiocinantur, Genitum & ingenitum inter se pugnant, sed Pater solus dicitur ingenitus, proinde non est ejusdem naturæ cum Filio, itaque nec Deus: Simili repelluntur, Primus homo non est genitus, sed ex argilla factus, non est igitur ejusdem naturæ cum cæteris hominibus qui nascuntur. Unde consequitur, aut ipsum falso dictum hominem, aut ceteros qui progignuntur e parentibus, non esse vocandos homines. Quo nihil absurdius. Itidem quum Filium excludunt a consortio Divinæ Naturæ verbis Euangelii: *Ut cognoscant te solum verum Deum, & quem misisti Jesum Christum*; Si solus, inquiunt, Pater verus Deus est, quo ore Filius prædicatur Deus? Repelluntur testimonio Baruch III. *Hic est Deus noster, & non æstimabitur alius ad illum.* Id porro de Filio dici declarat id quod sequitur, *Post hæc in terris visus est, & cum hominibus conversatus est.* Similia sunt, Solus hic est Deus, & non est alius; quæ verba si urgeamus, solus Filius erit Deus, excluso Patre & Spiritu sancto. Hoc argumentationis genere sæpe feliciter utitur Gregorius Theologus & Hilarius. Exemplis congerendis supersedeo, præsertim quod hoc loco admonemus alieniore, quia prius non veniebat in mentem.

Solus quid excludat?

Orationis varius habitus.

Pro qualitate Similitudinis variabitur orationis character. Jucundus erit, si a rebus jucundis ducetur, grandis, si a rebus sublimibus, acris, si a rebus terribilibus, mediocris, si a rebus mediocribus, humilis, si ab humilibus.

Jucundæ dictionis exemplum erit, Quemadmodum blandis flatibus adspirante Favonio, squalor & tristitia hiemis depellitur, omnisque naturæ facies veluti nova juventa repubescit, arbores novis ornantur frondibus, gramina blande virentia variis florum luminibus distinguuntur, amnes labuntur amœnius, Sol ipse totaque cœli species mitiore adspectu delectat oculos: ita simul atque hominis animum adflaverit Divini Spiritus gratia, protinus abit vitæ prioris deformitas, pro vitiisque omnis vita decoris virtutibus enitescit: dicas eum feliciter renatum. Grandis illud, Sicuti Deus, quum nullius egeat, tamen suapte natura gaudet omnibus bene facere: ita qui Deum Patrem appellant, debent gratis de omnibus, quod in ipsis est, bene mereri. Acris hoc, Expallescis ad adflatum aut morsum viperæ, & ad medicum curris? Quanto magis horrenda turpitudo, quæ venenum habet omnibus viperis præsentius, quantoque celerius quærenda medicina?

Mediocris hoc, Quemadmodum qui juxta Hesiodi consilium crebro parva parvis addunt, tandem evadunt divites: ita qui in virtutibus semper ad meliora proficit, tandem perfectus evadit. Humilis sive submissæ illud, Quemadmodum mendici si quid habent boni, celant, sed pannos & ulcera ostendunt, quo spectantium benignitatem provocent; Sic nos oportet non jactare nostra benefacta apud Deum, sed mala nostra profiteri, si velimus illius in nos misericordiam prolicere.

Jam præter illos tres orationis characteres, quos Rhetores commemorant, & quorum Augustinus aliquot exempla profert, tum e Canonicis Libris, tum e Doctoribus Ecclesiasticis, sunt complures aliæ differentiæ. Est acris & mollis, est ardens & placida, est austera & florida, est dulcis & amarulenta, est elaborata & simplex, est dilucida & involuta, est recta & obliqua, est fusa & in compendium contracta. Ergo posteaquam Ecclesiastici muneris candidatus hæc, quæ de amplificationibus & schematibus commemoravimus, in promtu ac velut in numerato habuerit, hac ratione poterit ad usum accommodare. Thematis, quod sibi sumsit explicandum, omnes partes diligenter circumspiciat, facile deprehensurus quæ splendorem, quæ vehementiam, quæ jucunditatem, aliasve dictionis notas recipiant. Mox ad singulas virtutes artis præsidia accommodabit. Hoc exemplo demonstrare perlongum sit. Aliquod tamen qualecumque simulacrum proponam, unde reliqua conjiciat lector ingeniosus.

Schematibus quemodo utendum.

Sit argumentum concionis paralyticus ille Matthæi nono, Lucæ quinto. Primum si res gesta commode narretur, multum delectationis ac perspicuitatis habebit oratio, nonnihil etiam affectuum. In ipso statim Exordio offert sese locus communis, de admirabili bonitate Domini Jesu, cujus tota vita nihil aliud erat, quam in omnes homines exposita beneficentia. Reperies quibus ultro contulerit beneficium, velut ei qui manum habebat aridam: Non reperies cui petenti negarit opem. Adeo erat inexhausta bonitas, & indefatigabilis caritas. Subinde commutat locum, at non immutat benefaciendi studium. Obambulat non animi gratia, sed ut latius diffundat suam benignitatem. Aut docet, aut consolatur, aut vivificat, aut sanat, aut pascit, aut liberat, aut secedit oraturus. Docendo medetur animis, sanando morbis insanabilibus, reliquisque miraculis, fidem adstruit suæ doctrinæ, gratis omnia. Et quum secedit, nobis secedit, nobis orat, pro nobis gratias agit Patri. Nec ab ullo discedit loco, quin ibi relinquat & suæ caritatis monumenta, & Euangelicæ Philosophiæ semina, & honestæ opinionis fragrantiam, & paternæ gloriæ materiam. In Jesu igitur verissimum erat, quod ab Ethnico quodam dictum est, *Deus est juvare mortales. Erat*, inquit Lucas, *virtus ad sanandum omnes.* Erat ipsa virtus non ad lædendum, sed ad juvandum, non hos aut illos: nec enim est exceptio personarum apud Deum, sed simpliciter omnes. Erat illi naturale cunctis benefacere. Quocumque circumferas ignem, calfacit; Ubicumque Sol est, lucet; Quacumque dilabitur aqua rigat; Ubicumque diffunditur unguentum, spargit odoris gratiam. Servator erat, nihil aliud cupiebat, nihil aliud poterat nisi servare. Si quis perit, suo vitio perit. Talem decebat esse vitam eorum, qui se Christi Vicarios profitentur, & sunt. Recedit igitur a crassis Gerasenis, rogatus ut abiret a finibus ipsorum, qui magis timebant potentem, quam amabant benignum, ac vehementius commovebantur jactura porcorum, quam delectabantur salute hominum. Nec his tamen tam crassis indignatur mansuetissimus Servator, tantum abscedit, & rursus transmisso lacu redit in civitatem suam, Capernaum, non quod illic natus esset, sed quod ibi tum temporis perpetuum haberet domicilium, alioqui Bethlehem natus erat, Nazareth educatus. Civitas erat Galilææ, unde & pro Galilæo est habitus, littoralis, apta negociatoribus, & quod divitias comitari solet, luxu diffluens, ac fastu turgida. Hæc est enim in quam alibi clamat: *Et tu, Capernaum, numquid usque ad cœlum exaltaberis? usque ad infernum detraheris.*

Exempla per schemata tractandi argumentum.

Locus communis de bonitate Jesu.

Metaphora.

Sententia.

Contraria.

Prosopopœia.

Apud hos tamen corruptissimos non dedignatus est habere domicilium agnus ille mansuetissimus, qui venerat non ut vocaret justos, sed peccatores invitaret ad pœnitentiam. Quærit miseros ille misericors, quærit ægrotos tam amicus medicus. Solus absque fastidio versatur inter peccatores, qui solus erat ab omni peccati contagio immunis. *Docebat in domo quadam sedens.*

Apparet

Apparet domum fuiſſe plebejam quæ nomen non habet, nec ſella quidquam habebat inſigne, quum hiſce temporibus Rabini quidam Chriſto multum diſſimiles, non niſi in templis dicant e ſublimi ſuggeſto, quod byſſinum aut aureum periſtroma honoris gratia prætegat. Non improbo ſtudium illorum, qui hoc honoris deferunt Doctoribus, ſed improbandi ſunt qui affectant. Cæterum ubicumque Chriſtus eſt, ibi ſacra Baſilica eſt, ubicumque ſedet, ſive in colle quopiam gramineo, ſive in ſordida navicula, ſive in convivio, ibi ſublimis cathedra eſt cœleſtis Philoſophiæ. Hic locus eſt communis quomodo deceat Eccleſiaſten in omni loco de Chriſto loqui, non in Templo tantum. Primum docet, Deinde ſanat paralyticum. Potior hominis pars eſt animus. Hæc igitur merito priorem curam ſibi vindicat. Oratione medetur animis, quorum morbi longe periculoſiores ſunt quam corporum. Ubique Dominus ultro docet, miracula non edit, niſi per occaſionem, ac fere rogatus. Nec enim in aliud adhibentur illa, niſi ut dictis fidem & auctoritatem concilient apud incredulos; Et ecce inter loquendum præſto eſt exſerendæ virtutis materia. Paralyticus grabato affixus a bajulis aliquot defertur, qui nihil addubitant, quin Dominus & poſſit ſalutem dare, cui nullum morbi genus immedicabile, quin & velit, ſi modo ſub oculos miſericordis veniat miſerandæ calamitatis ſpectaculum: Sed differta turba fores obſidens, non dat aditum miſero: Quis enim patiatur divelli ab Oratore tam facundo? Tanta autem vis hominum adfluxerat, ut domo plena, plurimi ad fores ac feneſtras inhiarent ſermoni Jeſu. Tam ardentes animos oportet adferre Chriſtianos ad Eccleſiaſticam concionem. Non eſt ibi Chriſtus qui docet, ſed Chriſti verbum eſt quod docet, & Spiritus Chriſti loquitur per os hominis. Quid interim excluſi bajuli? Non ſinunt eam occaſionem elabi e manibus. Rem juxta mundum impudentem moliuntur: ſed juxta Græcorum proverbia, *inutilis eſt pudor viro egeno.* Et hic locus communis incidit, de his quos pudor deterret a confeſſione criminum. Felix impudentia eſt quæ per fidem impetrat totius hominis ſalutem. Exemplum ſimile eſt de muliere peccatrice, quæ non erubuit paſſis capillis in Phariſaicum convivium irrumpere invocata. Magno conatu ſarcinam ſuam in tectum domus ſubvehunt. Veriſimile eſt enim eam domum nullas habuiſſe contignationes, nec tectum noſtratibus ſimile, ſed planius, in quo liceat ambulare: quod genus ædificia nonnulla videntur adhuc apud Italos & Hiſpanos: ac nudata tecti parte, penſilem paralyticum cum ſuo grabato demittunt ad pedes Jeſu. Roget aliquis, quin exſpectabant finem concionis? Sciebant Dominum undique a multis appellari, nec uſquam procedere, niſi denſiſſima vallatum turba: ſe vero cum ſua ſarcina parum expeditos ad conſequendum aut per turbam penetrandum ad Jeſum. Hic amplificanda eſt admirabilis Domini manſuetudo; non indignatur ſermonem ſuum funeſto ſpectaculo interrumpi, non incuſat improbitatem bajulorum, ſed fiduciam approbat. *Ut vidit*, inquit Euangeliſta, *fidem illorum.* Quid? An non videbat fidem illorum prius quam paralyticum demitterent? Plane vidit. Quid enim non videt ille cujus oculis occultiſſima cordium ſunt conſpicua. Sed humano more Euangeliſta de Chriſto loquens, tum ait illum vidiſſe, poſteaquam omnibus factum eſt perſpicuum. Sic Deus in Geneſi: *Nunc cognovi quod timeas Dominum.* Poterat Dominus & foris manenti paralytico ſalutem dare. Sed hoc diſpenſatione factum eſt, ut excluſus paralyticus, ac demum per tegulas in domum demiſſus, illi theatro perſpicuum faceret, quantum apud Deum valeat fides nihil hæſitans, ſimulque declararet in Chriſto Divinam eſſe naturam. Convenerat enim numeroſa multitudo, non tantum ab omnibus caſtellis Galilææ, verum etiam ex oppidis Judææ, atque adeo ab ipſis Hieroſolymis, nec jam plebeja turba tantum, ſed Phariſæi quoque & Legis Doctores. Atque hic locus inſignis incidet, quantam vim habeat fides, poſteaquam bajulorum fides adeo fuit grata Chriſto, ut ob eam ſalutem dederit miſero. Nam de fide paralytici nihil expreſſum habemus. Solet enim is morbus & animi ſtuporem inducere. Habebant autem bajuli multiplicem de Chriſto fidem, de potentia, de miſericordia, de manſuetudine, quæ nulla interpellantium importunitate poterat offendi. Et hic adnotandum erit, quod Dominus interdum ad alienam fidem edit miracula. Veluti quum Archiſynagogo, cui nunciata eſt mors filiæ, dicit: *Noli timere, tantummodo crede.* Itidem quum ejuſdem Euangeliſtæ capite IX. patri dæmoniaci dicit: *Si potes credere, omnia poſſibilia credenti.*

Rurſus hic locus erat Hypotypoſi, quæ ponat ob oculos miſerandum illud paralytici in grabato jacentis ſpectaculum. Nihil enim aliud poterat infelix quam jacere, jam non homo, ſed ſemivivum cadaver, luridus, ſqualidus, ſitu & carie obſitus, atque in ipſis pene ſtragulis putrefactus. Hic e libris medicorum deſcribetur morbus, & per comparationem amplificabitur. Ipſum paralyſeos nomen indicat ea diſſolvi nervos, nervi autem motus auctores ſunt, motus eſt ipſius vitæ vita, ut ita loquar. Quid enim refert habere membra corporis, ſi nullus horum ſit uſus? Occupat autem hoc malum non modo corpus externum, verum etiam linguam, denique & ipſam mentis ſedem. Stupet animus, memoria perfluit, nullum judicium, nullus animi vigor. Qui ſic vivit, non vivit niſi in pœnam ſuam, ſi tamen ea vita dicenda eſt. Eſt autem hic morbus in primis ex illorum genere, cum quibus fruſtra luctatur ars medicorum, qui quum maxime expediunt omnia pharmaca, nihil aliud quam vexant miſerum, & cruciatum exaſperant, frequenter & mortem accelerant. Hoc loco plura dici poterunt, unde naſcatur hic morbus, & quibus rebus exaſperetur, & quantum malorum adferat homini. Dein cum aliis atrociſſimis morbis comparandus eſt. Horrendum malum lepra, ſed nec membrorum uſum adimit, nec mentis vigorem hebetat, & fœdus magis eſt, quam cruciabilis. Abominandum malum morbus comitialis, ſed magnis intervallis concedit requiem. Ingentes cruciatus habet pleuritis, ſed breves, ut quæ aut cito tollit hominem, aut abiens optatæ ſanitati reſtituit, nec ita contumax eſt adverſus medicorum remedia. Similiter dicet de cæteris morbis, ne fiam prolixior. Jacet igitur ad pedes Jeſu cadaver infelix, bajulis e tecto proſpectantibus. Non procumbit in genua, non componit manus, non orat, omnia membra morbus occuparat, tantum jacet cadaveri ſimilis. Et tanto magis procumbit, quia procumbere non potuit, tanto magis loquitur, quia loqui non potuit. Apud miſericordem loquax res eſt ipſa calamitas. Hic mihi contemplare promtam & effuſam Domini liberalitatem. Multo plus largitur quam exſpectabant bajuli. Probabile eſt enim illos nihil aliud exſpectare, quam ut homo paralyſi liberaretur. At Dominus qui perſpicit intima cordium, vidit hominem magis ægrotare animo quam corpore, & pleraque corporum mala ab animi vitio proficiſcuntur. Primum igitur interiorem hominem a peccatis liberat. Vide porro, qua manſuetudine, qua facilitate condonat univerſa delicta. Non prodit commiſſa, non exprobrat, non objurgat, non exigit pœnam aut ſatisfactionem. Sed quid? *Confide*, inquit, *fili, remittuntur tibi peccata*: juxta Matthæum, *filium* vocat, juxta Lucam, *hominem*. Ante nec homo erat, nec filius, utrumque fit condonatis peccatis. Jubet eſſe bono animo, pro commerita objurgatione conſolationem impertiens. Et quum tale exemplum nobis ediderit ſummus ille omnium Dominus, in quo nullus erat criminum nævus, non pudet quoſdam, tanto ſupercilio ſævire in lapſos, quum ipſi ſæpe gravioribus madeant vitiis? Vides, Lector, hic quoque locum eſſe per Comparationem amplificandi Servatoris manſuetudinem, & quorumdam Sacerdotum in peccantes ſævitiam. Nos brevitati ſtudemus. Nullus, opinor, erat in eo cœtu, cui liquido perſuaſum eſſet, in Chriſto geminam eſſe na-

Hypotypoſis.

Παροιμία.

Subjectio.

Comparatio exaggerans.

Γνώμη.

turam, Divinam & Humanam. Nondum enim venerat tempus hoc aperte profitendi, ſed prius dictis ac factis potiſſimum inſinuandum erat in animos hominum. Erant, ut dixi, in ea concione Phariſæi & Legis Doctores, quos Lucas ait, ſediſſe veluti Domino pares. Horum animos offendit ea vox: *Remittuntur tibi peccata.* Erat enim inaudita illorum auribus, præ ſe ferens Divinam auctoritatem. Didicerant ex Eſaia, ſolum Deum eſſe qui condonaret peccata. Sciebant Sacerdotes non ipſos remittere peccata, ſed tantum oblatis hoſtiis precibus agere cum Deo, ut dignaretur populi delictis ignoſcere, quum ipſi quoque delictis obnoxii egerent expiatione; ſolus Dominus velut ex propria perpetuaque virtute, ſine victimis, ſine precibus aut ullis expiationibus, ſolo verbo condonat, non has aut illas culpas, ſed univerſa peccata. Nuſquam enim legitur Dominus fuiſſe precatus miraculum editurus, quod poteſtatem haberet non precariam, aut certis limitibus circumſcriptam, ſed naturalem, propriam, perpetuam ac plenam. Nec tamen hic obliviſcitur ſuæ modeſtiæ. Sacerdos, qui nihil aliud eſt quam homo, dicit: *Ego te baptizo, Ego te abſolvo*; Chriſtus non dicit, *Ego tibi remitto*, ſed, *Remittuntur tibi peccata.* Hæc vox eſſe poterat Prophetæ, Dei clementiam nunciantis. Simili modeſtia dicit mulieri peccatrici, Lucæ VII. *Remittuntur tibi peccata.* Et tamen tacitis cogitationibus obmurmurant Phariſæi & Legis periti, *Quis eſt hic qui loquitur blaſphemias? Solus Deus poteſt remittere peccata.* Qua fronte ſibi vindicat homo quod Dei proprium eſt? Hic incidet locus communis, quam calumnioſa res ſit ſupercilioſa ſcientia. Item alter, nullam eſſe pernicioſiorem impietatem, quam quæ ſe pietatis obtentu venditat. Movet iſtos ſcilicet gloria Dei, & blaſphemiæ calumniam impingunt Filio Dei: Legis cognitio armat illos ad calumniandum, ex qua debuerant intelligere Jeſum eſſe Meſſiam a Lege promiſſum, qui liberaret populum Iſraeliticum a peccatis ſuis. Cur taciti murmurant? Quia metuebant turbam, quia nondum illorum invidia ad extremum profecerat. Qui nunc intra ſe murmurant, ii ſunt qui poſt clamant apud Pilatum: *Nos habemus Legem, & ſecundum Legem noſtram debet mori*: quique Crucifixo exprobrant, *Alios ſalvos fecit, ſe ipſum ſalvum facere non poteſt.* Et hic eſt locus communis, quomodo pravis cupiditatibus corruptus animus, per occaſionem paulatim gliſcit ad majorem impietatem, ac benefactis etiam magis ac magis exaſperatur, donec rapiatur in reprobum ſenſum, odiumque tandem in rabiem erumpat. Quid interim Dominus? Pergit tueri auctoritatem ſuam, ac vel hoc argumento declarat ſe non eſſe quemlibet hominem, quod ad tacitas illorum cogitationes reſpondet; Solus enim Deus eſt καρδιογνώστης, quas in hoc prodit ut ſanet. Nec blaſphemiæ convitium regerit, nec populum in illos concitat, ſed irrefutabilibus argumentis tuetur auctoritatem ſuam. *Cur*, inquit, *male cogitatis in cordibus veſtris?* Non creditis huic remiſſa peccata, quia mentis habitum non cernitis: Sed paralyticum videtis; Quem ſi verbo erexero, credite & animum verbo ſanatum eſſe. Quod non cernitis, per ſe majus eſt, ſed a vobis pluris fit quod ſenſibus expoſitum eſt, quia corporis oculos habetis, fidei oculos non habetis: *Utrum eſt facilius dicere, remittuntur tibi peccata: an dicere, ſurge & ambula.* Hac voce Dominus reddit illos attentos ad futurum miraculum, ne quid poſſent tergiverſari. Utrumque dictu facillimum eſt, *Remittuntur tibi peccata*, & *Surge & ambula*: ſed ut ſciatis, inquit, filio hominis utrumque æque facile, & oculis veſtris faciam fidem. Et hoc loco annotanda eſt Jeſu modeſtia. Non ait, ut ſciatis me eſſe Deum, ſed ipſa re Divinam Naturam ſibi aſſerens, verbo ſe filium hominis appellat. Hic ſuſpenſis exſpectatione miraculi omnium animis atque oculis, Dominus ait paralytico: *Surge, tolle grabatum tuum, & abi in domum tuam.* Nec mora, ſurgit alacer, integris viribus, nullum morbi veſtigium præ ſe ferens, adeoque non languidus, ut ipſum lectum, in quo decubuerat, tolleret in humeros, ac domum deportaret. Ejus generis ſunt fere Chriſti miracula, ut ſubito præſidio virtutem præſentaneam præ ſe ferant. Abit ille jam non mutus, ſed glorificans Deum. Roget quis cur jubetur abire domum? Ut ſuis qui paralyticum noverant, quoſque diutinis obſequiis vexaverat, prædicaret Jeſum, eſſentque certi teſtes redditæ ſanitatis, qui morbi fuerant conſcii. Quid hoc ſpectaculo glorioſius? Quid hic habes, Phariſæe, quod tergiverſeris? Quid habes, Legis perite? Num adhuc dubitas paralytico remiſſa fuiſſe peccata? Non erras dum credis ſolum Deum remittere peccata. Sed ex ipſis factis intelligere debueras in hoc homine latere Deum, & eum agnoſcere, quem tot oraculis promiſſum exſpectabas. Promittis aliis Meſſiam ex Lege, & præſentem occaſione Legis calumniaris. Sed neque turba obſtans, neque Phariſæorum invidia in aliud profecit, quam ut evidentiore miraculo Chriſti divina virtus pateſceret. Tacent interim Phariſæi, graviore paralyſi correpti, quam fuerat ille paralyticus. Multitudo indocta religioſius interpretans ea quæ gerebantur, timore concutitur, Deumque glorificat, qui talem poteſtatem dediſſet hominibus. Magnus ad pietatem gradus eſt timor Dei. Videt hominem Jeſum, nec ultra id quod videt, audet de illo concipere, ſed tamen ex admirandis factis glorificat Deum in homine operantem. Hic adfectus multum abeſt a Phariſæorum calumnia. Hactenus indicavimus quæ partes in ipſa narratione recipiant ex arte, vel jucunditatem, vel adfectum, vel vehementiam, tametſi Lector ipſe per ſe plura diſpiciet.

Interrogatio, Apoſtrophe.

Allegoriæ vero tractatio majores etiam affectus admittet, ſi declares paralyſim animi multis partibus eſſe miſerabiliorem paralyſi corporis. Quam infeliciter paralyticus eſt, qui manus non habet ad ſubveniendum egenis, ſed habet ad rapinas, qui membra non habet ad officia caritatis, ſed habet ad luxum, ad libidinem, ad violentiam. Qui linguam non habet ad docendum & conſolandum proximum, ſed habet expeditam ad nugandum, ad turpiloquium, ad obtrectandum. Cujus animus ad Chriſti doctrinam ſtupet, ad ea quæ ſunt hujus mundi vividus eſt. Totus jacet non in grabato, ſed in cœno vitiorum omnium. Defertur a bajulis non ad Chriſtum, ſed ad omne dedecus. Bajulos autem habet, ambitionem, avaritiam, luxum, libidinem, livorem & odium. Atque interim quum ſit omnium miſerrimus, ſibi videtur vivere ac florere. Hic locus erit Apoſtrophæ: Quouſque computreſcis in latebris tuis, infelix? Quin tibi paras alios bajulos, qui te deferant ad oculos Chriſti, ſi pedibus tuis ingredi non potes: eo te deferet eleemoſyna, ac piorum hominum preces: deferet proximo condonata injuria, deferet Eccleſiæ fides: Tantum ut agnoſcas tuam ipſius calamitatem. Nec eſt quod deſperes, ſi diu in vitiis computruiſti. Ibis ad miſericordem medicum, unde audies, *Fili, remittuntur tibi peccata tua, ſurge, & ambula.* Addi poterit etiam Exhortatio, quum ad omnes Chriſtianos, tum vero præcipue ad Epiſcopos & Paſtores, ut Chriſtum pro viribus imitentur, & ſi non poſſunt verbo tollere morbos corporum, tamen ſalubri ſermone ſtudeant mederi proximorum animis, docendo, admonendo, conſolando, ægrotos foveant, egenis opitulentur, oppreſſis patrocinentur, nec ob hoc ab hominibus captent emolumentum aut laudem, ſed a Chriſto mercedem exſpectent. Cætera Lectori conjicienda relinquo. Nam vereor ne in hoc Exemplo diutius videar immoratus, quam hujus inſtituti poſtulat ratio.

Senſus myſticus.

Referuntur apud Grammaticos & alii tropi præter eos quos commemoravimus, & ſunt qui nondum apud Rhetores aut Grammaticos invenere nomen. Totus enim hominum ſermo tropis differtus eſt. Sic autem viſum eſt Divinæ ſapientiæ nobiſcum vulgatiſſimo more quodammodo balbutire. Quod apud Matthæum legitur, *id ipſum & latrones improperabant ei*; Auguſtinus putat ἐπέρασιν ſive Hypallagen eſſe numeri, quum alii

Varii tropi in Scripturis.

Digitized by Google

alii Euangeliſtæ referant, unum tantum Chriſto fuiſſe convitiatum, quemadmodum dicimus Romanum militem pro exercitu. Tametſi non me fugit, eſſe qui locum hunc expediant abſque tropo. Itidem in verbis Pauli, quum de ſe aliiſque vivis Chriſtianis loquens ait, *qui ſimul cum Chriſto nos ſedere fecit in cœleſtibus*: Auguſtinus libro de Agone, indicat eſſe temporis enallagen. Et vulgo quod certo futurum credimus, factum dicimus. Si tales animos præſtiteritis in prælio, vicimus. Si iſta poteris Regi perſuadere, evaſiſti. Ad hunc tropum pertinere videtur quod habetur Geneſis III. *Pulvis es, & in pulverem reverteris.* Jam enim Adam non erat pulvis, alioqui quomodo diceretur reverſurus in id quod erat? Quamquam hic videri poſſet Synecdoche, quæ materiæ nomine vocat quod ex materia confectum eſt, quemadmodum pro gladio ferrum dicimus, & retia e lino contexta, lina vocamus. Eodem tropo Geneſis II. de Eva dictum eſt, *hoc nunc os ex oſſibus meis*, non quod jam eſſet os, ſed quod ex oſſe facta. Simili forma Exodi VII. quod jam ſerpens erat, adhuc dicitur virga, quoniam e virga mutatum erat. *Devoravit*, inquit, *virga Moſis virgas Magorum.* Rurſus, Hieronymus in Matthæum annotavit eſſe temporis ἐτέρωσιν, quum Simon dicitur leproſus, qui fuerat: & Paulo Eraſtus dicitur Arcarius civitatis: & Abigail adhuc dicitur uxor Nabal, quum jam tranſiſſet in matrimonium Davidis, mortuo Nabal. Multis autem Scripturæ locis Jacob & Iſrael uſurpatur pro gente ex eo prognata. Ut apud Eſaiam: *Iſrael autem me non cognovit.* Item Matthæi IX. *Numquam apparuit ſic in Iſrael.* Et in Cantico virginis, *Suſcepit Iſrael puerum ſuum.* Item Pſal. LXXVIII. *Comederunt Jacob, & locum ejus deſolaverunt.* Ad aliquam Synecdoches ſpeciem pertinent illa, *Non enim vos eſtis qui loquimini, ſed Spiritus Patris veſtri qui loquitur in vobis.* Apoſtolos fuiſſe locutos Lucas abunde teſtatur in Actis, ſed tropo is loqui dicitur, quo auctore, & cujus dono loquitur homo. Hujus formæ eſt illud: *Sermo meus non eſt meus, ſed ejus qui miſit me.* Tropus auctorem indicat, nam alibi Dominus ſæpe vocat ſermones ſuos. Annotavit hoc Auguſtinus in Pſalmum quartum, hunc eſſe morem Scripturarum, ut ipſi Deo tribuant quod in nobis agit. Quale volunt eſſe illud Pauli ad Romanos VIII. *Ipſe Spiritus poſtulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus.* Neque enim gemitus competit in Spiritum ſanctum. Porro quod legimus Pſalmo LIX. *Ego confirmavi columnas ejus*, ſine dubio Metaphora eſt. Neque enim terra columnis nititur, quæ ſuopte pondere libratur, ſed inconcuſſam illius ſtabilitatem Scriptura columnas vocat, annotante Ambroſio.

Ad Synecdochen & illud mihi pertinere videtur, quod in Euangelio Dominus loquitur ad ſiniſtram conſtitutis, *Non novi vos.* Nec eſt neceſſe, ut hic *noſſe* interpretemur *feciſſe*, quod facit Auguſtinus *Epiſtola* XLVII. *ad Valerianum*: *Quid eſt*, inquiens, *non novi vos, niſi vos ego tales non feci.* Ejuſdem ſchematis eſſe putat, quod de Chriſto legimus, *qui peccatum non noverat*, id eſt, non fecerat. Quin potius Scriptura ſic loquitur, ut dicat Deum illa noviſſe quæ approbat, ignorare quæ reprobat. Ita loquitur Pſalmus: *Novit Dominus viam juſtorum*, quaſi viam impiorum neſciat. Similiter Matthæi XXV. fatuæ virgines audiunt, *neſcio vos.* Eodem tropo dictum eſt Hieremiæ: *Priuſquam te formarem in utero novi.* Id eſſe verum confirmat quod ſequitur, *& antequam exires de vulva ſanctificavi te*; quod prius dixerat *novi*, velut interpretans explanat *ſanctificavi.* Rurſus 2 Timoth. II. *Novit Dominus qui ſunt ipſius.* Item 1 Cor. XIV. *Si quis autem ignorat ignorabitur.* Quin & vulgo a quibus abhorremus, ea dicimur ignorare: ut, Neſcit tarda molimina, Spiritus ſancti gratia: Et, Non novit adulari qui ex animo amicus eſt. Poſtremo, notos vocamus non inimicos, ſed amicos. Eos negamus nos noſſe, quos animo obfirmato odimus, citra ſpem reditus in gratiam. Significantius autem dictum eſt de Chriſto, *non novit peccatum*, quam ſi dixiſſet, non fecit, aut non commiſit peccatum. Eſt ſpecies Synecdoches, quum efficientem cauſam effecti nomine donamus, aut contra; Ut, horrere dicitur, qui friget, & palleſcere, qui timet, & erubeſcere, qui pudeſcit, etiamſi non mutet colorem, & deperire dicitur, qui impotenter amat, & averſari dicimur eos, quos odimus. Contra, notos admittimus & amplectimur. Adde huc, quod in parabola Euangelica inimicus homo feciſſe dicitur, quod fecit Diabolus, ipſo Domino in hunc modum exponente. Atqui Diabolus non eſt homo. Quamquam hic eſſe poteſt Allegoria, poteſt eſſe Synecdoches ſpecies, quæ ſigni nomen ponit pro re deſignata, ut eſt, idem valeat quod ſignificat. Quo tropo dictum eſt illud Geneſis XLI. *Septem ſpicæ ſunt ſeptem anni ubertatis. Septem boves ſunt ſeptem anni famis.* Eodem ſchemate Paulo dictum eſt, *petra autem erat Chriſtus.* Nam ideo ſpiritualem appellat, quod aliquid ſacratius ſignificabat. Itidem Dominus in Euangelio: *Bonum ſemen ſunt filii regenerationis, zizania autem ſunt filii maligni.* Sic de improbo facto dicimus, Hæc eſt tua impudentia, quum factum non ſit impudentia, ſed eam declarat, & ab ea proficiſcitur. Quemadmodum Scriptura nonnumquam concupiſcentiæ nomine deſignat peccatum, non quod omnis concupiſcentia ſit peccatum, ſed quod a peccato proficiſcatur. Sic infantibus adſcribitur peccatum, non quod proprie ſit in illis ullum peccatum, ſed tantum privatio gratiæ originalis, proclivitas naturalis ad peccandum, & calamitas humanæ vitæ peccatum dicitur, quod hæc a peccato primorum parentum proficiſcantur. Quamquam hac de re ſcio quorumdam variare ſententias. Præterea, quum Apoſtolus ſcribit Corinthiis: *Eum, qui non noverat peccatum, pro nobis peccatum fecit*: ni tropum recipias, ſenſus abſurdus & impius eſt: ſed per tropum quum ait, *peccatum fecit*, ſentit hoſtiam pro peccatis aliorum immolandam. Quod genus eſt illud, ſacerdotibus dictum, *peccata populi comedetis*, quod de victimis viverent. Præterea quod Paulus negat ſe accepiſſe Euangelium ſuum ab homine, ſive per hominem, rectus ſermo ſenſum exprimit impium: Chriſtus enim etiam nunc homo eſt, ſedens ad dextram Patris. Vix tamen invenias huic tropo nomen. Simile eſt quod ſcribit Galatis: *Si adhuc hominibus placerem, Chriſti ſervus non eſſem.* Atidem Paulus Corinthiis ſcribit: *Sicut ego per omnia omnibus placeo.* In priore loco placere dixit aſſentari, & homines vocat ſpiritu Chriſti vacuos. Secundo loco placere dixit obſequi ac morem gerere, ne quem offenderet. Quid hic memorem de ſermonibus, quibus undique redundant ſacri libri, præſertim Veteris Inſtrumenti, per quos quæ nobis vel juxta corpus, vel juxta animum adſunt, Deo tribuuntur, veluti quum dicitur, iraſci, furere, pœnitere, odiſſe, obliviſci, reminiſci, reſpicere, avertere faciem, extendere brachium, ſedere, ſurgere, inclinare aurem, aliaque hujus generis innumera, quæ ſi ſimpliciter accipias, falſum & impium habent ſenſum. Sed hæc quomodo ſint intelligenda, dilucide exponit Gregorius Nazianzenus libro Theologiæ V. & Auguſtinus quum alias, tum libro ad Simplicianum II. multum diſſentiens ab iſtis, qui tropos veluti res humiles, Grammatiſtis relinquendos arbitrantur, ceu Theologis indignos. At Auguſtinus, Vir tantus, cenſet vigilanter attendendos, atque etiam memoria tenendos, quod horum cognitio Scripturarum ambiguitatibus diſſolvendis ſit, ut ait, præcipue neceſſaria. Quod in annotationibus interdum indico quomodo medendum ſit hyperbatis, quidam magni nominis Theologus, religione Franciſcanus, nunc etiam opimi cenſus Epiſcopus ſic irriſit, non in convivio, ſed in publica frequentique concione: *Quid nos doces* Eraſmus? *Docet conſtruere. Ego didici conſtruere ante quadraginta annos:* eadem opera deridens Origenem, Hieronymum, Ambroſium & Auguſtinum, qui frequenter indicant ordinem contextus, & quod eſt his minutius, admonent quo loco ſit ponenda hypoſtigme, reſpirandi nota, quo caſu accipienda vox, & quomodo pronunciandus ſermo, enunciando an per-

Troporum cognitio neceſſaria.

Cap. 2.

1 Cor. 10.

2 Cor. 5.

Gal. 1.

Digitized by Google

contando, quibus de rebus Auguſtinus accurate diſſerit de Doctrina Chriſtiana lib. III. Alter in convivio, quum reſponderem id quod citabat per hyperbolen dictum eſſe, ſubſannans, *Ia*, inquit, *Quid eſt hyperbole?* Ea vox ſatis declarabat quam ſtudioſe verſaretur in evolvendis magnis illis Eccleſiæ Doctoribus, quum ſibi tamen videretur omnibus numeris abſolutus Theologus.

Conſtat igitur Scripturam Canonicam, typis, ſchematibus ac tropis opertam eſſe. Nullus tamen tropus, nec ullum ſchema plus exhibet Eccleſiaſtis negotii, quam allegoria, de qua nunc dicendum erat accuratius: diceturque, ſi prius admonuerimus, illud in primis ſpectandum Eccleſiaſtæ, ne qua occaſione deflectat a germano Scripturæ ſenſu, quam & aliis tropis, præter eos quos recenſuimus, variam eſſe conſtat. De quibus illud in univerſum præcipi poteſt, non eſſe accerſendum tropum, ſi rectus ſermo pium ac ſanum habet ſenſum, ac reliquis Scripturæ locis congruentem, niſi tropus adhibitus ſubſerviat ſimplici ſententiæ. Verbi gratia, quum audimus Deum dicentem, *Pœnitet me feciſſe hominem*, aut quum legimus *Dei brachium, vultum, aures & pedes*, quoniam rectus ſenſus palam abſurdus eſt, neceſſario tropus accerſitur, quod Scriptura manifeſte pronuntiet Deum eſſe Spiritum, nec in hunc ullum cadere adfectum humanum, quum ſit immutabilis eſſentia. *Ego ſum*, inquit, *qui ſum.* Quamquam abſurdus ille ſenſus non eſt Scripturæ, ſi proprie velimus loqui, ſed verborum juxta ſimplicem intelligentiam. At quum Dominus, porrigens panem Apoſtolis, dicit: *Accipite, hoc eſt corpus meum, quod pro vobis traditur*: ſi per tropum, *eſt*, interpreteris *ſignificat*, aut *corpus* interpreteris *ſignum corporis*, non ſunt defuturi qui tuæ reclament interpretationi. At ſi hunc in modum interpreteris, hoc ſymbolum quod vobis exhibeo, ſignificat indiſſolubilem unitatem meam, qui ſum caput, & corporis mei myſtici, quod eſt Eccleſia, quoniam tropus ſubſervit recto ſenſui, non eſt rejiciendus.

Germanus Scripturæ ſenſus in primis ſpectandus.

Hoc eſt corpus meum.

Jam ſunt quædam voces aut locutiones Scripturæ peculiares, ut, *ædificare*, pro juvare, *deſtruere*, pro lædere, *placere*, pro captare laudem. Et ſunt quædam multifariam uſurpatæ, ut *lex, caro, ſpiritus, mundus.* Sunt & idiomata quædam linguarum, quæ niſi agnoſcantur, verba nuda ſenſum reddunt abſurdum. Interim & in rectis ſermonibus vel ambiguitas, vel obſcuritas, aut contrarietas torquet lectorem. In his omnibus illud oportet perpetuum eſſe Concionatoris & votum & ſtudium, ut germanum ſenſum adſequatur, ſive ex Veterum interpretatione, ſive ex vigilanti ſagacique locorum collatione, ſive ex conſideratione temporum ac perſonarum, ſive ex præcedentium & conſequentium tenore, ſive ex ipſis Scripturæ fontibus, aut varia interpretatione, ſive ex diutina meditatione, ſive ex pura deprecatione cum fide conjuncta. Procul autem abſit ab illorum adfectu, qui ſe faciunt Scripturæ dominos, obtorto collo detorquentes eam ad ſenſum, quem ipſi ſecum adferunt, idque vel gloriæ cauſa, cujus pœnitet iſtos, ſi nihil niſi ab aliis dictum adferant, vel vincendi ſtudio, vel ſocordia quadam, dum ita tractant Divinas litteras, quaſi tractent cujuſlibet hominis ſcripta. Beatus Paulus locis compluribus ſe profitetur œconomum ac diſpenſatorem myſteriorum Dei, in diſpenſatoribus autem quoniam tractant rem non ſuam, ſed Domini, præcipue requiri fidem. Et alibi dicit, ſe ideo per Dei miſericordiam a Judaiſmo ſegregatum ad Euangelii prædicationem, ut eſſet fidelis. Timotheum vero filium ſuum in Chriſto cariſſimum ad imitationem ſui provocans, hortatur, ut in doctrina Euangelica ſe Deo, cujus negotium agebat, præbeat operarium probatum & ἀνεπαίσχυντον, hoc eſt, qui nec erubeſcat apud omnes profiteri Chriſti Philoſophiam, licet mundo ſtultitia, aut inſania videatur, & adeo recte tractet veritatem, ut ipſe ſuo vitio nullam invidiam aut ignominiam conciliet Euangelio.

Unde germanus ſenſus colligitur.

Id autem bifariam ſolet committi, ſi vel Eccleſiaſtes inquinatis moribus fidem abroget ſanæ doctrinæ, vel Scripturam in alienos ſenſus detorqueat, & ad humanos adfectus accommodet. Utrumque grave crimen, ſed poſterius hoc perniciosius. Paulus ſiquidem non admodum indignatur illis qui vel ad quæſtum ſuum, vel ad conflandam Paulo invidiam prædicabant Euangelium, dummodo alioqui ſincere Chriſtum annunciarent. Multos alienat Doctoris vita palam improba, at qui ſunt æquiores dum reputant Chriſtum dixiſſe: *In cathedra Moſis ſedent Scribæ & Phariſæi, quæ dicunt facite, quæ faciunt nolite facere:* primum ſi ſcelera docentis evidentiora ſunt, quam ut excuſari valeant, tamen elevant, aut ita ſecum cogitant: Homo eſt, ſi nunc malus eſt, cras fortaſſe bonus erit: ego Chriſti doctrinam amplector, per quodcumque os eam mihi promit Dominus. Cœleſtis illa veritas, nullius moribus poteſt inquinari. At qui Scripturam ad humanos ſenſus detorquent, funditus tollunt omnem illius auctoritatem, dum e divina faciunt humanam. Fit autem, ut deprehenſo fuco, etiam tum, quum recte ſincereque docent, fide careant. Id ſi ſtudio fiat, deteſtabilis eſt impietas, & adverſus Chriſti ſpiritum exſecranda blaſphemia, quæ nec in hoc ſeculo remittitur, nec in futuro. Huc fere deferuntur hæretici, dum increſcente pervicacia, tandem traduntur in reprobum ſenſum, & obſtinata malitia nullum refugiunt facinus, modo regnum infelix quod occuparunt, retineant. At idem ſi fiat per inſcitiam, aut incuriam humanam, aut pio denique ſtudio, probandus eſt animus integer, corrigendus error, excitanda negligentia, condonandum quod juvandi proximi adfectu commiſſum eſt. In prima culpa nemo non hæret aliquando. Nullus enim poſt Apoſtolos tam eruditus atque in Scripturis exercitatus fuit, ut nihil omnino reſideat quod diſcat. Item nemo tam vigilans eſt, ut per humanam imbecillitatem non dormitet alicubi. In tertio ſanctiſſimi etiam Eccleſiæ Doctores ſibi nonnumquam indulſerunt, præſertim ii qui ſeſe ad Origenis exemplum compoſuerunt. Quorum de numero ſunt Ambroſius ac Hieronymus. Cæteri Græci parcius ac verecundius uſi ſunt hac licentia. Sed de his poſt incidet dicendi locus.

Voces Scripturarum alio detorta.

Nunc operæ pretium arbitror, aliquot indicare voces, in quibus recentiores nonnihil ſibi permiſerunt, ſive id ignorantiæ, ſive incogitantiæ, ſive pio ſtudio quis velit adſcribere, aut alio quocumque colore vel tueri vel extenuare. Frequenter in Divinis Voluminibus obviæ ſunt hæ voces, *mundus, religio, religioſus, ſanctus, frater, obedientia, apoſtaſia, perfectio, eleemoſyna, paupertas*, aliæque conſimiles, quas videmus multis jam ſeculis deflecti, non dicam in ſenſum impium, ſed tamen nonnihil abhorrentem a germano ſenſu Spiritus. Quid ſit *Mundus* nativo ſignificatu, norunt omnes. Cæterum, quum Scriptura dicit: *Et mundus eum non cognovit. Ego vos elegi de mundo. Si de mundo eſſetis, mundus quod ſuum erat diligeret. Si mundus vos odit, ſcitote quod me vobis priorem odio habuit. Totus mundus in malitia poſitus eſt.* Item Paulus, dum impios Dæmones appellat *Rectores hujus mundi*; ad hunc, inquam, modum quoties loquitur Scriptura, non damnat mundum a Deo conditum, nec homines in hoc mundo vitam agentes, ſed perverſum amorem rerum hujus vitæ mortalis, quem comitatur diffidentia erga Deum, neglectus æternæ vitæ, & omnium virtutum, quæ nos eo conducunt. Hic autem mundus non poteſt oſtendi digitis, quoniam in animis & intimis adfectibus ſitus eſt, potius quam in cælibatu, amictu victuve corporali. Complures igitur abutuntur hac voce, qui, quoniam *Franciſci* aut *Benedicti* inſtitutum profeſſi ſunt, ajunt, ſe renunciaſſe mundo, ſeque mundo mortuos prædicant, cæteros non abſque contumelia mundanos ac ſeculares appellant, quum hæc ſit profeſſio Chriſtianorum omnium communis, qui in Baptiſmo renunciant mundo & hujus domino Satanæ, & omnibus pompis

Mundus quid ſit in Scriptura.

Digitized by Google

pis ac voluptatibus ejus. Qui diligunt ea quæ sunt hujus mundi, mundani sunt, quocumque censeantur titulo, quacumque veste tegantur, quocumque cibo aut potu placent naturæ egestatem. Qui mortificaverunt membra quæ sunt super terram, & cum Christo spiritualiter resuscitati, quæ sursum sunt quærunt, quæ sursum sunt sapiunt, hi vere mundo sunt mortui, quemadmodum gloriatur Apostolus: *Mihi mundus est crucifixus, & ego mundo.* Sed quæ sunt ista membra terrena, quæ sanctus Paulus jubet mortificari? Sunt adfectus & actus omnes, qui repugnant Spiritui Christi, quorum aliquot nominatim exprimit Apostolus, scortatio, immunditia, libido, concupiscentia mala, avaritia, ira, indignatio, malitia, maledicentia, sermo obscœnus, mendacium. Nam ambitio sub avaritiæ nomine potest intelligi. Hos & horum similes adfectus, neque enim omnes recensuit Apostolus, qui Spiritu Christi domuit, peremit, exstinxit, ac pro his in se viventes habet, misericordiam, benignitatem, humilitatem, modestiam, patientiam, ignoscentiam, caritatem, is demum cum Paulo gloriari, vel quod tutius est, Deo gratias agere potest, quod mundus ipsi crucifixus sit & ipse mundo. Quod si professio præstat ut dicamur mundo mortui, hæc, profecto, est omnium Christianorum communis; Sin malarum cupiditatum consopita rebellio præstat illud, excutiant se ipsos Monachi an ab his adfectibus puros gerant animos, nec jactent se apud homines, ne gloriando perdant thesaurum suum, sed apud se Deo gratias agant ut proficiant. Neque enim omnium est Pauli more de se prædicare: *Cursum consummavi, fidem servavi*, &c. Saltem ne cæteris Christianis faciant contumeliam, quum nullum sit vitæ genus, in quo non debeat ac possit homo esse mundo mortuus. Nam qui mundum hunc diligunt, quocumque se titulo venditent, frustra tincti sunt lavacro regenerationis. Verum ista quidam non negant, sed ajunt hunc titulum præcipue quadrare in Monachos, qui ob hoc ipsum quædam aliis concessa abjurarunt, quo facilius possint carnis adfectus exstinguere, subtracta illis materia, qua solent vel ali, vel reviviscere. Præstent igitur hanc eminentiam, non jactitent, ac tales se præbeant in omnibus, ut homines intelligant eos esse vere mundo mortuos, atque illorum exemplis ad perfectionis studium accendantur, ipsi vero de se modeste, tum sentiant, tum loquantur. Quod si spectamus non quid præstetur, sed quid præstari oporteat, in nullos magis competit hic titulus, quam in Episcopos, Cardinales ac summos Pontifices, qui proximas Christo vices occupant, quo mortalium nemo fuit magis huic mundo mortuus. Ex hujus autem dictionis abusu sequitur & aliud incommodum: Quodnam, inquis, illud? Dum Laici atque etiam Sacerdotes a Monachismo liberi, audiunt solos Monachos ac Monachas appellari mundo mortuos, putant ad se non pertinere, quæ de mortificandis affectibus tradunt Scripturæ: sibique concessum existimant amare quæ sunt hujus mundi. Atqui ad excitandum omnium pietatem magis conduxerit, si quæ de morte spirituali docent arcanæ litteræ, sic tractent, quasi non ad Monachos tantum, nec ad Sacerdotes aut Episcopos, sed Principes quoque, ad milites, ad conjugatos, breviter, ad omnes pertineant, qui in baptismo mundi & Satanæ contemtum professi sunt. Nunc non vulgi more tantum, sed Pontificum etiam decretis adeo mors hæc vindicatur Monachis, ut matrimonium quoque dirimat, ratum dumtaxat, non consummatum commixtione corporum, idque alterutro etiam reclamante. Quemadmodum, inquiunt, mors corporis in totum solvit omnem matrimonii nexum, ita mors spiritualis solvit verum licet ac perfectum matrimonium, nisi accesserit congressus connubialis. Meum non est Pontificum aut Theologorum placita convellere, arbitror tamen hunc unum esse articulum, quem expediret exactius discuti.

Col. 3.

Sanctus omnis

Apostolus *Sanctos* appellat omnes Euangelio initiatos, non quod omnes essent a vitiis puri, sed quod in baptismate Christo consignati, &, ut ita loquar, dedicati, unde & loca & vasa *sacra* sive *sancta* dicuntur. Atque hujus nominis usus perseveravit usque ad ætatem divi Augustini. Quemadmodum enim D. Paulus *sanctos* appellat honoris gratia, in Christo renatos, ita illi omnem Christianum honoris gratia *sanctum* appellabant & *fratrem*. Nunc eos tantum *sanctos* appellamus, quorum memoriam religiose colit Ecclesia, quive Pontificum auctoritate in Divos relati sunt. Atque haud scio an hodie quidam pro Divis colantur, quod veterum litteris *sancti* appellentur, veluti, quum Hieronymus honoris gratia Epiphanium *sanctum* appellat, quod esset Christianus.

baptizatus.

Frater omnis Christianus

Similiter *Fratrum* amabile nomen, quod olim erat omnium Christianorum commune, nunc usurpatione & ad paucos contractum est, & pene pro honorifico factum est contumelioſum. Judæi sui generis & gentis homines tantum *Fratres* appellabant, cæteros non dignabantur eodem titulo. At Paulus cæterique Apostoli dilatarunt hanc appellationem honoris & caritatis ad omnium nationum homines Christi Religionem professos. Non reprehendo, quod Monachi sese invicem *Fratres* appellant. Cæterum quod alios non dignantur eodem titulo, fortasse non vacat crimine, quum omnis Christianus Christiano sit Frater, & inter omnes oporteat esse, toties ab Apostolo prædicatam φιλαδελφιαν. Quo minus probandi? sunt qui factiis Sodalitatibus fœderati, se mutuo Fratres appellant. Si tibi Frater est, qui fuit Hierosolymæ, ubi tu fueris aliquando, quanto justius Frater haberi debet, qui eodem, quo tu, fonte renatus est, per eamdem fidem eidem Christo dicatus, iisdem imbutus sacramentis, in idem corpus, quod est Ecclesia, insitus, ad eamdem vocatus hæreditatem. Si divus Antonius, Cornelius & Georgius conciliat Fratres, nimirum, his omnibus major est Christus.

Sodalitates factitiæ.

Religio quid in Scripturis Jacobi 1.

Consimili abusu contractum est *Religionis* nomen. Religio vera est, cum tremore servare quæ nobis præcepit Deus, & ut beatus Jacobus docet, *Visitare pupillos & viduas in afflictione illorum*, quibus verbis continentur omnia caritatis in proximum officia, *& immaculatum*, inquit, *sese custodire ab hoc seculo. Seculum* appellat, quod Joannes appellat *mundum*. Atqui hanc Religionem omnes Christiani professi sunt, cujuscumque nationis, status aut ordinis fuerint. Proinde qui Monachos appellant *Religiosos*, humaniter faciunt, hoc illis tribuentes, quod esse deberent, & sunt fortasse. At qui se ob hoc ipsum *Religiosos* appellant, quod in verba *Benedicti* aut *Francisci* jurarint (nam hi soli apud Latinos scripserunt Regulam) mihi quidem videntur ambitiose facere. Nihil enim interest utrum quis dicat, Ego sum religiosus, an, ego sum pius, ego sum sanctus. Quis autem ferat ita loquentem? Si professio instituti, quod *Benedictus* aut *Franciscus* tradidit, aut amictus quem illi præscripserunt, si tamen ullum certum præscripserunt homines pii, sed quorum neuter eruditione Scripturarum præcelluit, præstat homini ut religiosus appelletur: quanto justius id præstabit professio, qua nos totos ad fontem sacrum Christo Redemtori addiximus. Quod si vitæ meritis tribuendus est hujus cognominis honos, ne spectemus pallium aut cingulum hominis, sed in dictis ac factis observemus, contemtum honorum, neglectum pecuniæ, modestiam in verbis, benignitatem in egenos, clementiam in delinquentes, caritatis affectum erga cunctos. Arrogans igitur sermo est, *nos religiosi*, *nos mundo mortui*: nihilo tolerabilior quam si dicant, *nos sancti*, *nos perfecti*. Verum ad arrogantiam accedit etiam contumelia, quum Sacerdotes a Monachismo liberos ac laicos negant esse religiosos, sed mundanos appellant ac seculares, quum ex diametro pugnent inter se esse, mundanum aut secularem esse, & esse Christianum. Jam illa est veræ Religionis natura, ut quo magis accedit ad perfectionem, tanto magis sese dejiciat. Pius itaque Monachus, quum ab aliis honoris gratia audit religiosus, dicat, utinam essem quod audio, sed heu procul absum ab istius tituli dignitate! Qui parem,

aut

Digitized by Google

aut etiam inferiorem appellat dominum, civilis est, sed si alter serio se prædicet dominum, nonne risui futurus est omnibus? Proinde ad corrigendos omnium mores fuerit conducibilius, si Ecclesiastes ea quæ Scriptura præcipit, de morte spirituali, de abnegando mundo, de mortificandis secularibus desideriis, de religionis observatione, doceat ad omnes Christianos pertinere.

Obedientia quid

His adhæret celebre nomen *Obedientiæ*, quod quidam detorquent ad confirmandam hominum auctoritatem, ne dicam tyrannidem, quum præcipua veraque obedientia sit, credere Scripturis Divinis, obtemperare præceptis illarum, & in omnibus omnes cupiditates & affectus humanos submittere voluntati Divinæ: quod non tantum pertinet ad præcepta credendi ac vivendi, verum etiam ad tolerantiam afflictionum, quas secum adfert hæc vita variis ærumnis obnoxia. Sic Paulus scribens Romanis appellat, *obe-*
2Cor.9. *dientiam fidei*. Similiter ad Corinthios scribit, *omnes sanctos glorificare Deum propter obedientiam confessionis*
1Pet.1. Corinthiorum *in Euangelio Christi*. Itidem Petrus: *In obedientiam & adspersionem sanguinis Jesu Christi*. De Christo scriptum est, quod Patri fuerit obediens usque ad mortem. Hinc eluxit Martyrum obedientia, ad quorum exemplum accedunt quicumque calamitates vel ob justitiæ studium adactas, vel ex hujus vitæ conditione objectas, tamquam a Deo immissas, æquo patiuntur animo. Hic si quis dixerit: Quid igitur? Non debet homo homini obedientiam? Maxime, sed secundum Deum. Alioqui Paulus nequaquam commemoraret inter enormia scelera, non obedire parentibus: Nec toties admoneret, ut servi obediant Dominis suis ex animo, uxores maritis, populus Regi ac Magistratibus. Itaque recte monent, qui exhortantur ut parcamus iis, quibus est in nos legitima auctoritas. Quod ni fiat, non potest consistere pax & tranquillitas. Cæterum & iis, qui sunt cum auctoritate, & iis qui subsunt, commendanda est obedientia Dei: qui præsunt, ne quid præscribant suis quod dissideat a præceptis Dei, cui & ipsi debent obedientiam: qui subsunt, ut homini pareant, non metu, aut adulatione, aut spe commodi, sed in homine obediant Deo: qui si justa & æqua præcipiet, sic reputent secum, Deum ista postulare, non hominem: sin molesta præterque modestiam, tamen obtemperent, non quod ille dignus sit obsequio, sed quod ita placitum sit Deo, ut amore pacis & concordiæ inferiores obsecundent superioribus suis, non solum commodis ac modestis, verum etiam morosis ac difficilibus. Hæc obedientia patientiæ laudem promeretur. Verum si superioris auctoritas compellat ad impietatem aut turpitudinem, primum erit Christianæ moderationis excusare nefarium obsequium. Si precibus nihil proficitur, quærenda ratio qua se subtrahat illius auctoritati, vel fuga, si non datur via commodior. Si nec hoc licet, audiat præscriptor injustus vocem illam Apostolicam: *Utrum oporteat hominibus obedire potius quam Deo, tu ipse judex esto*. Nunc quidam ita prædicant humanam obedientiam, ut summam illam, quam omnes Deo debemus, obscurent. Pontifex toties exigit obedientiam a Principibus; Episcopus, a Clericis ac Presbyteris suis; Abbas a Monachis; additur jusjurandum, ut perjurii crimen objici possit, nisi per omnia mos geratur hominis voluntati, ne dicam libidini. Nam interdum fit, ut Præpositus aliquis indoctus, stultus, fortassis nec sobrius, Monachum per sanctam obedientiam, quasi per rem divinam obtestetur, ut obtemperet. In quo? Non ut caste vivat, non ut abstineat ab ebrietate, non ut fugiat hypocrisim. Sed quid? Ne discat Græce, aut ne attingat libros eloquentium, aut aliud his etiam ineptius, quod intelligi malim quam exprimere. Si Monachus Baccho servit, si ventri indulget, si scortatur, si obtrectat, si odio & invidia madet, si nihil attigit sacrarum litterarum, nec perjurus est, nec inobediens. Si negligit imperata non sobrii ac supercilioſi Præpositi, horrendum facinus admissum est, violata sancta obedientia, scelus carceribus & capite plectendum. Tenetur subditus dicto audiens esse Præposito suo, sed non magis quam Præpositus tenetur expendere quid præscribat subditis suis.

Perfectionis nomen.

Sic & *perfectionis* vocabulum arctamus ad paucos, perfectionem æstimantes rebus externis: ac proinde Monachi, quibus in totum interdictus est esus carnium, perfectiores habentur iis, quibus non in totum interdictus est, & nudipedes, perfectiores judicantur calceatis. Atqui ad omnes Christianos pertinet illa vox Euangelica: *Estote perfecti, sicut & Pater vester perfectus est*. In quo igitur sita est perfectio, inquies? Id continenter explicat Dominus, *Qui solem*, ait, *suum facit oriri super bonos & malos, & pluit super justos & injustos*. Qui profecit ad eum caritatis gradum, ut ex animo de omnibus bene mereri cupiat, sive digni sint sive indigni, is sibi quidem non vindicabit, sed tamen promeruit perfecti titulum, quatenus in hac vita contingit perfectio. Nec ullum est vitæ genus, in quo non liceat esse perfectos, juxta suum cuique modum.

Caro.

Quidam ubicumque *Carnem* legunt in Paulo, putant fieri mentionem de concupiscentia Veneris, eoque quod Paulus Corinthiis scribit, sibi datum stimu- 2Cor.1. lum carnis, de libidinis adfectu interpretantur, quum Apostolus ibi stimulum carnis appellet externas afflictiones, quibus ob Euangelium divexabatur, in quem sensum & alias eam vocem usurpat, interdum carnis nomine designans quidquid ab hominis natura proficiscitur: ut jam caro sit non tantum adfectus crassior, puta, libidinis aut crapulæ, verum etiam ipsa hominis ratio, imo totus homo cum universis naturæ viribus, si desit Christi spiritus. Idem usu venit in nomine *concupiscentiæ*, quam fere de Veneris appetitu interpretantur, quum ejus vocis ratio multo latius pateat.

Apostata qui proprie.

Supereſt detestabile nomen *Apostatæ*, quæ vox Græce nescientibus atrocior est quam Latina, *desertor* aut *transfuga*: Et *apostasia* pejus sonat quam *defectio*. Græcis autem uxor, quæ divortium cum marito fecit, ἀποστῆναι dicitur, ac repudii libellus ἀποστάσιον appellatur. Item quum miles ab Imperatore suo deficit ad hostem, ἀποστάτης dicitur: & populus qui desciscit a Principe, ἀποστῆναι dicitur. Denique discipulus qui recedit a placitis sui Doctoris, ἀποστάτης appellatur. Veluti si quis ab Stoicis deficiat ad Peripateticos, aut si quis ex Nominali fiat Realis. Hinc veteres Christiani, qui ab Euangelica fide defecissent ad veterem Paganismum aut Judaismum, eos infami vocabulo vocabant *Apostatas*, quod ab Imperatore Christo, cui semel dederant nomen, ad Satanam, quem abjurarant, desciviſſent. Princeps autem omnium Apostatarum fuit Lucifer, quoniam primus defecit a Deo conditore suo, qui primos humani generis parentes eo pellexit, ut & ipsi neglectis Dei jussis serpenti potius obtemperarent. Optimo igitur jure Christianorum aures exhorrent Apostatæ nomen. Nihil enim exsecrabilius quam si Christo semel initiatus deficiat ad Belial. At hodie plerique nominis hujus invidiam detorquent in eos, qui Benedicti aut Franciſci deserunt institutum, aut si non deserunt, tamen aliquid immutant e sacro cultu. Nolim hic illis esse patronus, qui cum ætate matura, nullo metu compulsi, nullis artibus illecti, suapte sponte certoque animi decreto religioso cuipiam cœtui semet addixerint, amore hujus mundi deserunt institutum. Nam hi digni, profecto, sunt, quibus inuratur levitatis & inconstantiæ nota. Sed illud notandum, arbitror, quod, quum longe gravius sit mutare professionem, quam in baptismo Christo, testibus & Angelis & hominibus, nuncuparis, ad Satanam ac mundum abjuratum relabi, quam a genere vitæ ab hominibus reperto discedere: tamen Monachus etiamsi sit ebriosus, scortator, maleficus, maledicus, impostor, avarus, modo ne mutet amictum, non audit Apostata. Dira minantur illi ab irato Benedicto, qui ab hujus præscriptis discesserit, & ab irato Christo nihil

nihil putant metuendum, eis qui in contumeliam Imperatoris ſui toto pectore mundo Satanæque militant. At qui Scripturam ſincere tractare volet, hujus cognominis infamiam docebit in omnes hærere, qui, quum ſemel Euangelii regulam ſint profeſſi, veſtemque candidam, innocentiæ ſymbolum, ab Eccleſiæ manibus acceperint, tamen toto pectore mundo & Satanæ ſerviunt, interdum ne a verbis quidem blaſphemis & impiis temperantes. Proinde ſi Chriſtianis perſuaſum eſſet, tales homines quamvis laicos verius eſſe Apoſtatas, ac magis infames magiſque deteſtabiles eſſe, quam Monachum transfugam, quem horrent & abominantur, non ita paſſim vulgus lætaretur quum male fecerit, & exſultaret in rebus peſſimis. Quam multi ſunt qui, quod opes per fas nefaſque congerunt, prudentiæ volunt imputari, qui conſtupratas virgines, violatas aliorum conjuges in gloria numerant, ferociam in proximos, ſævitiam in vindicandis injuriis, fortitudinem ac magnanimitatem videri volunt, hoc freti quod laici ſint: quumque candidam veſtem, quam in profeſſione baptiſmi ſuſceperant, una cum tota Chriſti regula abjecerint, atque a totius Eccleſiæ contubernio ſeſe ſubtraxerint, tamen ſibi plaudunt, & Apoſtatam exſecrantur, qui pallii colorem mutarit, aut ab humano ſodalitio receſſerit, ſi non impio, certe humano.

Dicati Deo omnes Chriſtiani.

Simili errore *Deo dicati* dicuntur, qui Monachiſmum profeſſi ſunt: non hoc reprehendo, illud reprehendendum eſt, quod hoc elogium ſibi ceu proprium ac peculiare vindicant, quaſi cæteri Chriſtiani Deo dicati non ſint. Omnes ſunt eodem Chriſti ſanguine conſignati, omnes Chriſto ſacri ſunt, qui ſemel Euangelii gratiam profeſſi ſunt. Itaque qui Scripturæ locum, *Nolite tangere Chriſtos meos*, ad Sacerdotes tantum ac Monachos accommodant, rectius facerent ſi ad omnes Chriſtianos accommodarent. Qua fronte pro profanis habentur, quorum pectora Spiritui ſancto pro templis conſecrata ſunt? Si impium eſt polluere aut violare templum ab homine ſuffraganeo unctum, quanto ſceleratius eſt violare templum, quod Deus per cœleſtem ſui Spiritus unctionem ſibi dedicavit, quod unigeniti ſui pretioſo ſanguine conſignavit, non minio. Hoc pacto ſi Scripturam a ſua latitudine non contrahemus ad paucos, ſed ad omnes applicabimus ad quos pertinet, nequaquam ſimplex fuerit utilitas. Primum ſupercilium adimetur iis qui titulis hujuſmodi ſeſe venditant: deinde ſecuritatem excutiemus iis, qui, quod laici dicantur ac mundani, ſibi perſuadent ad ſe non pertinere, quæ Scriptura præcipit de perfectione vitæ Euangelicæ, deque ſinceritate Religionis. Exſecrabile flagitium habetur, ſi quis Monacham ſtupro polluat; idque eo habetur exſecrabilius, ſi patrator inceſti ſit Monachus. Nec in hoc ſane erratur. Atqui quum omnes Chriſtum profeſſi Deo dicati ſint, religioſe cogitat qui omnem coitum illicitum pro inceſto ducit, quandoquidem utrumque corpus Chriſto dedicatum eſt. Nunc vulgus levem ac prope nullam culpam eſſe putat, quoties ſolutus ſtuprum committit cum ſoluta, quum nullus Chriſtianus liber ſit ad peccandum, ſed quoniam Chriſti Religionem profeſſus eſt, quoties committit quod fas non eſt, adverſus arctiſſimam profeſſionem ſuam peccat. Ex eodem errore manat, quod inexpiabile crimen vulgus exiſtimat, ſi quis quid eripiat Sacerdotibus aut Monachis, nec in hoc ſane fallitur: ſed ibi fallitur, quum levem culpam ducit, ſpoliatis proximis laicis. Sacrilegium eſt, quandocumque Chriſtianus fraudat Chriſtianum. Sacrum enim eſt, quidquid poſſidet Deo conſecratus. Quod Monaſteriis datur, Deo dari dicitur, & verum eſt, ſi modo pietatis reſpectu detur: ſed errant qui putant non dari Deo, quod liberis, uxoribus, & cognatis egentibus datur: imo peccatum enorme, ac Paulo quoque deteſtatum committunt, qui fraudatis filiis ac domeſticis, facultates ſuas Collegiis ac Monaſteriis largiuntur. Et Dominus in Euangelio taxat eos, qui fraudatis parentibus ditant Corbonam.

Pſal. 104.

A

B

C

D

E

F

Fontes Scripturarum.

Ut autem Eccleſiaſtes apposite & ad rem Scripturam accommodet, non ſat habet e collectaneis aut elenchis ſententiolas decerpere, ſed ipſos adeat fontes, atque ex, iis quæ præcedunt, quæque ſequuntur, germanum Scripturæ ſenſum rimetur. Interpretes autem cum delectu judicioque legendi ſunt, in genere tamen Græci Latinos ſuperant in ſinceriter tractandis Scripturis, & antiqui recentiores. Ad Græcos enim prius dimanavit Euangelium quam ad Latinos, & ipſa natio ſemper ingeniis felicibus excelluit. Vetuſtas autem gemina eſt: altera priſca, & Apoſtolorum temporibus aut æqualis, aut vicina, cujus ordinis ſunt, Clemens, Papias, Ignatius, Juſtinus, Irenæus, Origenes & Tertullianus. Altera media eſt, quæ tulit Athanaſium, Baſilium, Chryſoſtomum & Cyrillum, apud Latinos, Ambroſium, Hieronymum & Auguſtinum, Eccleſia jam per inſultus Hæreticorum ſatis in Scripturis exercitata, & in fidei dogmatibus confirmata. Priſci igitur cum reverentia quidem legendi ſunt, at non ſine delectu, ſed rurſum majore cum venia quam recentiores, quod illis temporibus quoniam de multis nondum exſerte pronunciarat Eccleſia, non erat impium addubitare, modo hic adeſſet animus, ut veritate patefacta protinus vel error, vel dubitatio poneretur. Simul illud obſervandum, aliquot libellos vehementer priſcorum titulo editos, quos illi non conſcripſerunt, quod idem accidit in mediæ antiquitatis celeberrimis Scriptoribus, Ambroſio, Auguſtino, Hieronymo, ut de Græcis ſileam. In hoc ordine primæ tribuuntur Auguſtino, quod is ſuis definitionibus plurimum adjuverit Scholas Theologicas.

Græci præſtant Latinis.

A Doctorum interpretatione quatenus liceat diſſentire.

Hos ergo qui monent reverenter eſſe legendos, nec temere rejiciendum quod definiunt, recte monent: at qui nobis legem præſcribunt, ut quod illi in ambiguis aut obſcuris Scripturarum locis interpretati ſunt, pro articulo fidei habeatur, ut jam fas non ſit experiri an verior magiſque germanus Scripturæ ſenſus poſſit inveniri, & duram & parum æquam legem nobis præſcribunt: quando nec ipſi Doctores ſibi poſtulant hanc auctoritatem, ſed ſolis Scripturis Canonicis eam deferunt, & illi ipſi qui legem hanc præſcribunt, quoties res poſtulat, ab illorum opinione diſſentiunt. Adde, quod ipſi quorum auctoritatem nobis inviolabilem eſſe volunt, frequenter inter ſe diſſentiunt, interim & ipſi a ſe ipſis. Dein in confeſſo eſt, eos in enarrandis Scripturis frequenter hærere, neque raro non adſequi verum Scripturæ ſenſum, ſed multa perperam interpretari. Ut ne commemorem quod illi, quoniam plerumque vel loquuntur, vel ſcribunt populo, multa dederunt imperitæ multitudinis adfectibus, cui non ſemper conveniunt exactiora. Verum in iis, inquiunt, pro oraculis audiendi ſunt in quibus conſentiunt. Fateor, multorum celebrium conſenſum ad fidem vehementer facere, ſi is ſit perpetuus. Verum, quid facias, ſi duo treſve conſentiant, ac totidem diſſentiant? Totius Eccleſiæ conſenſus facit, ut credamus Chriſti matrem numquam a viro fuiſſe cognitam, tametſi id in Scripturis expreſſum non eſt, eo quod nullus umquam Orthodoxus hac de re dubitavit. Atqui quum in exponendo Scripturæ loco Hieronymus & Auguſtinus conſentiunt, Origenes & Ambroſius diſſentiunt, non arbitror, eſſe nefas id ſequi quod videtur eſſe rectius, modo adſit Chriſtiana modeſtia, abſit pervicacia. Nec ideo vacillat Scripturarum auctoritas, ſi quem locum hic aut ille non adſequitur: nec prorſus abrogatur Doctorum auctoritas, ſi cum judicio aut reverentia legantur. Siquidem horum commentationes etiam quum ambigunt aut errant, præbent occaſionem aliquid exactius inveniendi. Tanta autem eſt, tamque inexhauſta Scripturarum opulentia in myſteriis recondita, ut numquam defuerit neque defuturum ſit, quod rimetur eruatque ſtudioſorum pia ſedulitas, ſemper inconcuſſis fidei Catholicæ dogmatibus. Nec turpe eſt quamlibet magno Doctori in quibuſdam Scripturæ locis ambigere, in quibuſdam ingenue fateri, non intelligo, præſertim quum quædam illic habeantur,

Digitized by Google

quæ Spiritus sanctus noluit ad plenum intelligi: quod genus sunt, quæ Dominus in Euangelio vaticinatur de consummatione mundi. Item quæ Paulus scribit Thessalonicensibus: *Tantum nunc qui tenet teneat, donec de medio fiat.* Hunc locum Augustinus ingenue fatetur se non intelligere.

2 Thes. 2.

Porro, in citandis Scripturarum testimoniis pro nostra virili annitendum est, ne quid alio detorqueamus quam habet germanus Scripturæ sensus, præsertim quoties pro fidei dogmatibus pugnamus adversus Hæreticos. Videmus enim & veteres hac in parte sibi nonnihil indulsisse, & recentioribus quibusdam usu venire, ut quum in Scholasticis palæstris sint exercitatissimi, in allegandis Scripturarum testimoniis non perinde felices appareant. In causa esse, suspicor, quod quidam ad certas difficultates, quæ plus faciunt ad ostentationem, & eo magis indies adlubescunt ingeniosis, quodammodo consenescant. Itaque verso rerum ordine fit interdum, ut Aristoteles, aut humanæ rationes serio citentur, Scripturarum testimonia pro more potius, quam ex animo. Sunt quædam decantata, ac velut in proverbium versa, quæ a parum attentis, frequenter parum in loco adhibentur. Quod genus est: *Regnum cœlorum vim patitur, & violenti rapiunt illud.* Hoc fere detorquent ad vigilias, inedias reliquasque corporis afflictiones; ac pia quidem sententia est, exhortans ut vim faciamus cupiditatibus nostris, quæ rebellionem moliuntur adversus spiritum, utque cum beato Paulo castigemus corpus nostrum, & in servitutem redigamus: verum is non est germanus ejus loci sensus. Similiter quod Paulus Romanis scribit: *Rationabile obsequium vestrum*, huc deflectunt, quasi Apostolus admoneat moderandam esse corporis macerationem, & hæc interpretatio rectum quidem habet sensum, sed a Pauli mente longe alienum. Rursus locum, qui est Deuteronomii capite XXVIII. *Et erit vita tua quasi pendens ante te, & non credes vitæ tuæ*, quidam etiam veterum interpretati sunt de Christo crucifixo, quem Judæi viderunt pendentem, nec illi crediderunt, cui si credidissent, per eum vitam adsequi poterant. Verum ipsa sermonis consequentia declarat alium ejus loci sensum esse: videlicet, Deum minari populo, si violent ipsius præcepta, fore ut ad gentes ignotas dispergantur, inter quas summa cum formidine vivant, semper exspectantes ne occidantur, etiam si nemo paret occidere. Hanc Moses appellat vitam pensilem, cui diffiderent. Sic habet locus: *Erit vita tua quasi pendens ante te; Timebis die ac nocte, & non credes vitæ tuæ.* Quod in medio positum est, & quod præcedit, & quod sequitur, exponit: Porro *credere* positum pro *confidere*. Fatebitur aliquis hunc esse germanum sensum, sed per allegoriam de Christo intelligi. Vitiosa est allegoria, cui repugnat sensus rectus. Nam si de Christo accipis, frustra additum est *quasi*. Et Judæi non in alienis regionibus, sed in Judæa viderunt Christum in cruce pendentem, nec illi crediderunt. Recentiores quod habetur in Genesi: *Propter hoc relinquet homo patrem & matrem, & adhærebit uxori suæ*, huc detorquent, quasi his verbis prohibitum sit matrimonium inter parentes & liberos. Qui si vera prædicant, parum apposite citavit hoc testimonium Christus in Euangelio, in hoc allegans, ut ostendat conjugii vinculum esse prorsus indissolubile. Item quod est in Deuteronomio & in Apocalypsi: *Nihil addetis ad verbum quod vobis loquor, nec auferetis ex eo*: quidam eo detorquent, quasi nefas sit in editione Veteris Instrumenti fontes Hebræorum aut translationes Græcorum consulere, aut in Novo ex Græcis Codicibus petere vel lectionem sinceriorem, vel sensum magis germanum, quum multo aliud sentiat Scripturæ locus; Immo qui collatione locorum, ac præsidio linguarum rimatur germanum sensum, is vere implet quod jussit Moses. Contra qui ex Scripturæ verbis perperam intellectis aliud pro alio interpretatur, is demum & aufert non verba, sed quod est majus, ipsam Scripturæ mentem, & addit quod Scriptura non agnoscit. Ad hanc rem plurimum momenti adferet linguarum peritia, variaque diversorum translatio, modo adsit judicium ac delectus non sinister.

Detorta Scripturæ exempla.

Deut. 4.

Jam, ut dicere cœperam, prisci Doctores sibi nonnumquam permittunt, ut Scripturæ voces ad id quod agunt, detorqueant, præsertim ubi pugnant adversus Hæreticos, aut exhortantur ad perfectionem. Exempla crebrius sunt obvia quam vellemus. Nonnulla tamen proferam, partim quo dilucidius fiat quod dico, partim quo cautius vitemus hanc licentiam. Origènes in Homiliis quas scripsit in Lucam, quod est in Virginis Cantico: *Quia respexit humilitatem ancillæ suæ*: sic interpretatur, quasi Maria suam prædicet modestiam, qua promeruit fieri mater Dei, atque hoc commentum posteriores fere sequuntur, quum immodestiæ sit suam ipsius prædicare modestiam. Immo his verbis sanctissima Virgo suam profitetur indignitatem, quemadmodum divus Paulus profitetur, se Apostolorum infimum, atque etiam indignum Apostoli nomine. Neque enim hæc humilitas declarat virtutem, sed abjectam conditionem, &, ut ita loquar, vilitatem. Id esse verum, plane liquebit, si quis totius Cantici tenorem attentius observet. Qua de re, quoniam alias sat diligenter admonuimus, non onerabimus hic lectorem pluribus verbis. Non mentiuntur, qui dicunt Virginem summopere placuisse Deo per insignem illam modestiam. Verum illa modestia magis exprimitur, si accipiamus ipsam profiteri suam indignitatem. Minus quidem peccatur, quum aberrantes a germano Scripturæ sensu, quiddam adferimus quod æque pium sit, & aliis Scripturæ locis continetur. Optimum tamen est, si fieri possit, nusquam a vera Scripturarum intelligentia deflectere. Ita, quum ejusdem loci variæ feruntur interpretationes, non ea arripienda est, quæ maxime facit ad præsens argumentum, sed ea quam judicaris esse germanam. Veluti quum beatus Hieronymus adversus Jovinianum efferens virginitatem, arripit hanc lectionem, μεμέρισαι ἡ γυνὴ καὶ παρθένος, quasi tanta sit virginum dignitas, ut mulierum nomine non debeat censeri. Verum alibi fatetur, hunc sensum non esse veritatis Apostolicæ. Possem innumera hujus generis exempla proferre. Sed admonitionem scribimus, non reprehensionem. Hæc itaque docendi gratia dicta videntur sufficere.

Allegoria quomodo tractanda.

Eadem sinceritas præstanda est in explicandis Allegoriis, in quo veteres aliquot sibi plus satis indulserunt, præsertim Origenes, qui multis videtur nimium libenter recedere a littera, quum ea sit basis ac fundamentum Allegoriæ. Ad Origenis exemplum frequenter accedunt Ambrosius & Hilarius, interdum & Hieronymus, quum hujus verba sint in Malachiæ caput primum: Ubi manifestissima Prophetia de futuris texitur, per incerta Allegoriæ non oportet extenuare quæ scripta sunt. Origenem nonnihil excusat temporum ratio. Olim ingens dissidium erat inter Judæos & Gentes, adeo ut Judæi indignarentur quemquam ad Euangelii gratiam admitti, nisi circumcisus Mosis legem profiteretur. Contra, Gentes odio superstitiosæ ac supercilios æ nationis, etiam a lege abhorrebant, adeo ut exstiterint qui Vetus Testamentum in totum esse rejiciendum contenderent, nec ab eodem Deo proditum esse crederent, a quo proditum est Novum, videlicet, offensi, partim narrationum quarumdam specie, quæ parum videbantur consentaneæ veris, aut parum respondentes majestati Scripturæ Divinæ. Qualis est tota fere conditi Orbis Historia. Item Lea sponso nocte supposita pro Rachel, & unius noctis concubitus mandragora redemtus a sorore. Amores ac vindictæ Samsonis, acerbitates minarum quas habet Deuteronomii caput XXVII. Partim multitudine præscriptionum de lepra, de sacrificiis, de ciborum delectu, de vestitu, & cætera. Quæ prima fronte videntur ad superstitionem tendere magis, quam ad veram pietatem. Partim sævitia vindicandi, si quid in his prætermissum fuisset, ac duritia quorumdam præceptorum, quæ non satis

Quæ occasione Allegoria inducta.

huma-

Digitized by Google

humanitatis præ ſe ferunt: veluti quod legimus de Diluvio, & Arca Noæ, de tot millibus trucidatis ob erectum vitulum aureum, de tot millibus, partim terra dehiſcente abſorptis, partim igni cœlitus immiſſo exuſtis, ob ſeditionem motam adverſus Aaron ac Moſen. De Acham lapidato, totaque illius familia cum facultatibus igni conſumta, ob pallium coccineum, & nonnihil auri & argenti clam ex hoſtium præda ſubreptum. De hoc quod jubentur tot gentes internecione delere, perpetuoque averſari odio. De Oza ſubita morte percuſſo, quod arcam lapſuram porrecta manu ſuſtentaverit. Alia ſunt hujus generis innumera, quum in Novo Teſtamento ſit ſimplex ac perſpicua veritas, neque quidquam quod ſuperſtitionem aut ſævitiam ſapiat, ſed ſinceritatis & manſuetudinis plena omnia. Quemadmodum igitur Paulus, quo ſimul & Judæorum ſuperſtitionem corrigeret, & Gentibus perſuaderet Legem veterem nequaquam repudiandam, ſed ſanctam ac bonam eſſe, ſi recte intelligatur, poſt Chriſtum typorum involucra explicuit, & allegoriarum fontes aperuit; ſic & Origenes, vir pius ac Paulini ſpiritus, quo Græcis commendaret Veteris Inſtrumenti libros, per allegorias oſtendit etiam in illis, quæ in ſpeciem immitia ac ſuperſtitioſa videbantur, latere ſenſum Euangelicum. Quo in ſtudio ſi fuit immodicus, tempori eſt tribuendum. Quod ſic a me dictum accipi velim, non ut in totum Origenem culpa liberem, ſed ut venia dignus habeatur, vir alioqui multis magniſque virtutibus commendabilis. Quamquam autem in his locis, quorum allegoriam nobis non aperuit Canonicæ Scripturæ auctoritas, non imputatur crimen impietatis, ſi quis ſedulo citraque contentionem, adfert ſententiam, quam ibi fortaſſis non cogitabat is qui ſcripſit, modo pietati congruat quod adfertur: tamen quantum humana induſtria præſtari poteſt, bona fide cavendum eſt, ut quod interpretamur, quam minime ſit violentum ac detortum. Id autem fieri nequaquam poteſt, niſi ſenſus Hiſtoricus ſive Grammaticus, cui ſuperſtruitur allegoria, fuerit exacte perceptus ac perpenſus. Etenim ſi in fundamento fuerit erratum, non poteſt quadrare quidquid ſuperſtruxeris. Immo quo fuerit operoſior ſtructura, hoc erit deformior atque abſurdior.

Allegoria non poteſt quadrare, niſi ſenſu Grammatico bene percepto.

Exempla detortarum allegoriarum.

Omnes veteres uno ore myſticum Canticum Salomonis per allegoriam accommodant Chriſto ſponſo & Eccleſiæ ſponſæ. Hoc recentiores pertraxerunt ad ſacratiſſimam Virginem Jeſu matrem juxta carnem; nec deeſt quod tergiverſentur. Fatentur Canticum ad Chriſtum & Eccleſiam pertinere, non tamen abſurde per tropologiam applicari ad ſponſi matrem, quæ inter Chriſti ſponſas primas tenet. Omnes autem piorum animæ Chriſti ſponſæ ſunt. Paulus in Eccleſiæ corpore, ſecundum caput, quod eſt Chriſtus, primum locum tribuit Apoſtolis, qui fuerunt proximi ſodales ſponſi. Præclarum autem erat inter ſponſi ſodales Principatum tribuere Virgini matri. At ſit eximia beatiſſimæ Virginis dignitas, ac cedat huic etiam Ordinis Apoſtolici majeſtas, multa tamen ſunt in eo Cantico, quæ parum verecunde caſtiſſimæ Virgini tribuerentur, loquor juxta ſenſum humanarum aurium, alioqui ſcio in eo argumento nihil eſſe non myſticum. Hujus rei nullum pono exemplum, quod facile ſint occurſura, quiſquis hoc Canticum vel ſemel legerit. Adde his, quædam illic eſſe, quæ parum congruant Virgini ab omni labe criminis immuni. Quod genus: *Nigra ſum, ſed formoſa. Nolite me conſiderare quod fuſca ſim.* Et, *Quæſivi eum & non inveni, invenerunt me cuſtodes civitatis*, &c. Verum utcumque hic tergiverſetur aliquis, illud in confeſſo eſt, Scripturam myſticam præter omnium veterum interpretationem nonnihil deflexam a ſenſu germano. Quod ſi nobis permittimus, ut quicumque ſermones in myſticis libris figurant Eccleſiam, eos ad Virginem matrem accommodemus, quemadmodum dicitur ortus concluſus, fons ſignatus, ita dicatur & Arca Noæ, & domus in qua comedebatur phaſe, Domus Raab, Templum Salomonis, Caulæ ovium, unicum Altare. Cœnaculum in quo Chriſtus celebravit novum phaſe. Civitas Sion, Cœnaculum in quo diſcipuli acceperunt Spiritum ſanctum, & hujus generis alia. Durius eſt, quod quæ in libris Hagiographis dicta ſunt de ſapientia, qui juxta ſenſum anagogicum eſt Filius Dei, detorquemus ad Virginem matrem. *Ego ab initio & ante ſecula creata ſum, & uſque ad futurum ſeculum non deſinam; Dominus creavit me initio viarum ſuarum*, &c. Non me fugit hæc commento prædeſtinationis detorqueri ad Virginem, ſed eadem ratione poterant ad omnes homines pios accommodari.

Hujus generis eſt, quod D. Ambroſius in Oratione funebri, multa quæ in Cantico Salomonis dicuntur de Chriſto, confert ad corpus Valentiniani defuncti, plura ad animam illius, quæ ibidem dicuntur de ſponſa Eccleſia. Fateor, hoc pio ſtudio fieri, ſed ego maluiſſem Imperatorem abſque Scripturarum violentia prædicari. Beatus Auguſtinus non affectatione, ſed interpretatione parum commoda deceptus, dum enarrat titulum Pſalmi trigeſimi tertii, quam violentis utitur allegoriis? Titulus ſic habet: *Pſalmus* David *quum mutavit vultum ſuum coram Abimelech, & dimiſit eum & abiit.* Locus qui eſt primi Regnorum capite XXI. ſic a Septuaginta redditus eſt: Ἡλλίωσε τὸ πρόσωπον αὐτῦ ἐνώπιον αὐτῦ, καὶ προσεποιήσατο ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, καὶ ἐτυμπανίζεν ἐπὶ ταῖς θύραις τῆς πόλεως, καὶ παρεφέρετο ἐν ταῖς χερσὶν αὐτῦ. Hunc ex Hebraica veritate ſic reddidit Hieronymus: *Et mutavit os ſuum coram Achis, & collabebatur inter manus eorum, & impingebat in oſtia portæ.* Auguſtinus autem juxta Verſionem e Septuaginta tranſlatione ductam, legit hunc in modum: *Mutavit vultum ſuum coram eo, & affectabat, & ad oſtia civitatis tympanizabat, & ferebatur in manibus ſuis.* Quoniam autem hic erratum eſt in fundamento, hoc eſt, in ſenſu hiſtorico, vide quot modis claudicat allegoria, quam Auguſtinus ad Chriſtum accommodat. Primum quod eſt in titulo Pſalmi: *Dimiſit eum & abiit*, interpretatur quaſi David dimiſſo Rege Achis abierit, quum ſenſus ſit, Achis dimiſit Davidem, atque ille dimiſſus abiit. Eſt enim ἀπέλυσεν, ἀπολύει vero qui ſinit aut jubet abire quempiam. Et huic ſenſui magis congruit allegoria, quod Chriſtus, quem populus Judæorum pro inſano rejecit, Crux enim Judæis erat ſcandalo, per Apoſtolos Euangelii gratiam tranſtulit ad Gentes. Deinde quod legit pro προσεποιήσατο *affectabat*, accommodat ad Chriſti deſiderium, qui deſiderio deſiderabat ſua morte redimere genus humanum, pie magis quam apte. Nam προσεποιήσατο illic idem eſt quod ὑπεκρίνατο, id eſt, *ſimulabat*, hoc eſt, aliud præ ſe ferebat quam erat res. Rurſum quod legit, *ferebatur in manibus ſuis*, interpretatur de Chriſto, qui ſuum corpus & ſanguinem in ſuprema cœna ſuis manibus porrexit Apoſtolis ſuis dicens, *Accipite, comedite, hoc eſt corpus meum*; quum juxta verſionem Hieronymi longe ſit alius ſenſus hiſtoricus, videlicet, quod David collabebatur inter manus volentium eum apprehendere, quaſi parum conſiſtens pedibus, quod eſt furentium & ebriorum. Eſt enim non ἐφέρετο, ſed παρεφέρετο, quod eſt ferri impetu, quò non oportet. Jam ut demus, verum eſſe quod verterunt Septuaginta, *ferebatur in manibus ſuis*, ſenſus hiſtoricus nihil habet abſurdi. Quum enim ſimularet inſaniam, fingebat ſe deſtitui pedibus, & manibus ſuis ſeſe ſuſtentabat, corpore impingens in portam civitatis. At Auguſtinus hic recedit a littera: *Quomodo*, inquit, *intelligatur in ipſo David ſecundum litteram, non invenimus, in Chriſto autem invenimus, quando commendans ipſum corpus, ait*, Hoc eſt corpus meum: *Ferebat enim illud corpus in manibus ſuis.*

Allegoriarum non congruentium exempla.

Intolerabilius eſt quod quidam Arcam Noæ, quæ juxta veterum interpretationem typum habet Eccleſiæ, detorquent ad Virginem matrem Jeſu. Audivi ipſe quemdam, non Theologum, ſed ſacro amictu, quem & morientes ambiunt, venerabilem, ſuo judicio valde ſapientem, in celebri feſto Virginis, in templo primario, frequentiſſima concione, tota hora nihil aliud agentem vel ſatagentem potius, quam ut to-

Digitized by Google

tam Arcæ ſtructuram, quæ refertur in Geneſi, per allegoriam ad Virginem accommodaret, idque ea fronte eoque ſupercilio ac geſtu, ut facile agnoſceres hominem ſibi videri rem egregiam ac præclaram explicare. Dictu vero mirum quam ſudarit, ut perſuaderet, in Virginem quadrare ligna levigata, eaque intus ac foris oblita bitumine, trecentorum cubitorum longitudinem, quinquaginta latitudinem, triginta altitudinem, faſtigium cubiti unius, feneſtram additam in ſummo, in imo additum oſtium, cœnacula & triplicem contignationem, aliaque quæ nihil neceſſe eſt ſingillatim, & ad Eccleſiam accommodare. Quamquam beatus Petrus velut anſam porrexit anti-
1 Pet. 3. quis, ut Arcam interpretarentur Eccleſiam, *In diebus*, inquit, *Noe, quum fabricaretur Arca, in qua pauci, id eſt, octo animæ ſalvæ facta ſunt per aquam, quod & nos nunc ſimilis formæ ſalvos facit Baptiſmus.* In Baptiſmo mergitur homo vetus: in Arca, quæ eſt Eccleſia, ſalvi fiunt electi. Non tamen oportet omnes hiſtoriæ partes ad allegoriam pertrahere. Quomodo vero quadrabit in Virginem, quod octo homines cum omni genere animantium, exceptis piſcibus, ingreſſi ſunt Arcam? Quid autem fructus ex ea concione retulit populus? Fructus nihil, tædii permultum. Ibi, profecto, ſum admiratus Chriſtianæ concionis patientiam, qua vir ille ſatis impudenter abuſus eſt.

Hieronymus in allegoriis alicubi violentus.

Quin & divus Hieronymus hac in parte nonnihil indulget ſibi, præſertim quum omni armorum genere depugnat cum adverſario, aut quoties plenis velis fertur in laudem Virginitatis, aut quæ huic proxima eſt, Viduitatis. Unum atque alterum locum exempli cauſa proferam. Scribens ad Gerontiam adverſus viduam
Hierem. 3. iterantem conjugium, citat illud Hieremiæ: *Facies meretricis facta eſt tibi, impudorata es tu.* Neque enim illic Propheta quidquam agit de Digamia aut Polygamia, ſed gentem Iſraeliticam, quæ ad idolorum cultum & omnem impietatem, neglecto Deo, ſemet averterat, confert mulieri, quæ, relicto viro legitimo, proſtituit ſe multis amatoribus. Qua fronte ergo tam atrox convitium detorquetur in Chriſtianam fœminam, quæ conceſſis utitur, perſeverans in ſancta Religione? Nec interim quæcumque denuo nubit, libidinis cauſa nubit: fieri poteſt ut optet prolem, fieri poteſt ut quærat domus ſuæ gubernatorem, aut inopiæ nutritium. Sed fac incontinentiæ quæri remedium, longe aliud eſt obfirmata impietas, aliud humanæ carnis infirmitas. Denique culpa venialis, non divellit nos ab amicitia Dei. Alioqui nullus haberet Deum propitium. Huc accommodat & quod eſt Geneſeos ſexto, Digamiam inter immunda animalia, imo inter ſerpentes ponens. Non jam excutio quid diſcriminis ſit inter homines & animalia, rurſus inter munda & immunda, inter quadrupedia, volatilia & reptilia. Mihi immunda, in quibus ſunt & reptilia, videntur notare tinctos quidem Baptiſmo, ſed corrupte viventes, qui tamen in Eccleſia largius accepta, ſervantur in ſpem reſipiſcentiæ; ut conveniat hic typus cum parabola Euangelica, qua ſagena referta bonis & malis piſcibus trahitur ad littus. Itaque dure dicitur ſerpens, mulier quæ nupſit iterum, utens Apoſtoli conſilio: *adoleſcentiores viduas volo nubere.* Quod ſi ſerpens eſt, quiſquis imperfectus eſt, & virgines erunt ſerpentes, atque adeo Chriſtiani pariter omnes.
2 Tim. 2. Eodem adducit Pauli locum ad Timotheum: *Magnam domum* quidam interpretantur hunc mundum, ſed largiamur per *magnam domum* intelligi Eccleſiam. In hac vaſa aurea ſunt, inſigni pietate prædita, argentea probi quidem & illi, ſed notæ inferioris, atque hæc quidem honeſtis uſibus deputata ſunt. Lignea & fictilia quæ dicuntur in contumeliam facta, ſunt Hæretici, Schiſmatici, & impie viventes, quos tamen tolerat Eccleſia in ſpem pœnitentiæ, id quod indicat Apoſtoli ſermo qui ſubjicitur: *Si quis igitur ſe mundaverit ab iſtis, erit vas in honorem.* Et quemadmodum ollæ fictiles ac matulæ vaſa ſunt ignominioſa, tamen ad totius domus uſum neceſſaria ſunt: ſic Hæreticorum improbitas, & perſecutorum ſævitia, per occaſionem multum utilitatis attulerunt Eccleſiæ Chriſti, dum illi pios exercent ad eruditionem, hi ad patientiam ac manſuetudinem. Quo igitur jure, quæ bis nubit, matulæ comparatur? Quod autem Paulus illic agit de Hæreticis, declarant quæ præcedunt: *Ex quibus eſt Hymenæus & Philetus, qui devia verunt a veritate, dicentes reſurrectionem jam factam eſſe, & fidem quorundam ſubverterunt.* In hunc ſenſum & graviſſimi Doctores, Apoſtoli ſermonem interpretantur. Adnectit his parabolam Euangelicam: *Nam quum*, inquit, *in ſemente terræ bona, centeſimum & ſexageſimum, & trigeſimum fructum Euangelia doceant, & centenarius pro virginitatis corona primum gradum teneat; ſexagenarius pro labore viduarum, in ſecundo ſit numero; tricenarius fœdera nuptiarum ipſa digitorum conjunctione teſtetur; Digamia in quo erit numero? Imo extra numerum. Certe in bona terra non oritur, ſed in vepribus & ſpinetis vulpium, quæ Herodi impiiſſimo comparantur, ut in eo ſe putet eſſe laudabilem, ſi ſcortis melior ſit, ſi publicarum libidinum victimas ſuperet, ſi uni ſit proſtituta, non pluribus.* Hunc in modum Hieronymus ſtudio caſtitatis velut æſtu quodam propemodum abreptus, in Tertulliani ſcopulos impingit. Atqui hujus parabolæ allegoria non eſt eadem apud Interpretes. Siquidem Origenes primum locum tribuit Martyribus, proximum Virginibus, tertium Conjugatis. Quod ſi fœdera nuptiarum tertium gradum obtinent, quomodo eſt extra numerum, quæ eſt in fœdere conjugii? Jam ſi velimus ad ordinem, quem Paulus indicat, accommodare parabo- 1 Cor. 12.
lam, qui primas tribuit Apoſtolis, proximas Prophetis, tertias Doctoribus, quartas virtutibus, quintas gratiæ curationum, ſextas opitulationibus, ſeptimas gubernationibus, octavas generibus linguarum, nonas interpretationibus ſermonum, ubi erunt etiam monogami? An in nullo numero? Imo ubi quarti uſque ad nonum? quando parabola Euangelica tres tantum bonæ terræ gradus habet. Quod ſi Digamia nullo in numero eſt, nec oritur in terra bona, ſine cauſa damnatus eſt Tertullianus, quod Digamiam excludere tentarit ab Eccleſia: & rem impiam docet Paulus, qui adoleſcentiores viduas vult nubere, ac matresfamilias fieri, & filios procreare. Ad hæc, ſi mala terra ſunt, & cum impiiſſimo Herode vulpibus comparantur, quicumque curis ſeculi diſtringuntur, eodem titulo cenſebuntur & prima nuptiarum fœdera, quæ Hieronymus bonam terram appellavit. De utriſque enim ita
loquitur Apoſtolus: *Alligatus es uxori, noli quærere ſo-* 1 Cor.
lutionem: ſolutus es ab uxore, noli quærere uxorem: Si 7.
autem acceperis uxorem non peccaſti, & ſi nupſerit virgo non peccat. Tribulationem tamen carnis habebunt hujuſmodi. Tribulationem autem carnis appellat curas externas, quas ſecum trahit conjugium, velut cum affinibus neceſſaria commercia, marito debitum obſequium, fidem uxori debitam, ſollicitudinem alendorum, educandorum & elocandorum liberorum. Atqui hæ curæ adeo non ſunt malæ, ut crimen ſit eas non obire, modo hactenus gerantur, ut non avocent a pietate: tum enim demum incipiunt eſſe ſpinæ, quæ ſuffocant verbum ne fructum exſerat. Alioqui & vidua ſi liberos habet, cogitur hujuſmodi curis aliquam ſui partem dare. Quod ſi ob id Digamia comparatur malæ terræ ſpinis ac vepribus obſitæ, quod externam adferat ſollicitudinem: facit idem virginis conjugium, quod Hieronymus ad trigeſimum fructum exiſtimat pertinere. Simplicior eſt allegoriæ ratio, ſi per centeſimum fructum accipiamus ſummam pietatem, per ſexageſimum mediocrem, per trigeſimum infimam. At non ſtatim malum eſt, quod infimum eſt. Ubicumque enim eſt ordo, ibi ſummum, medium & infimum ſit oportet, quæ res ſunt & inter Angelos & Apoſtolos. Rurſum, ſi malæ terræ deputatur quod imperfectum eſt, hoc ipſum, ſi virgo nubat, defluit a perfectione perpetuæ caſtitatis. Præterea, ſi generatio & educatio liberorum, quoniam abſque ſollicitudine non geritur, ad infrugiferam terram pertinet, quomodo Paulus dicit mulierem fieri ſalvam per filiorum generationem ac fidelem educationem? Nam id ſubin-

Digitized by Google

ſubindicat quum addit, *ſi in fide permanſerint*. Minus itaque coactum erat, ſi fructum centeſimum, ſexageſimum ac trigeſimum, non ad profeſſionum formas, ſed in omni vitæ genere ad animorum puritatem referamus. Sunt virgines fatuæ, quæ a ſponſi thalamo excluduntur: ſunt virgines ſqualidæ, quæ vix trigeſimum adferunt fructum: ſunt conjugatæ, quæ centeſimum adferunt. Eodem accommodat, quod Lamech primus omnium memoratur duxiſſe duas uxores, atque hunc vult eſſe typum Hæreticorum, qui unicam Eccleſiam in plures dividunt. Hoc quid attinet ad mulierem, quæ defuncto marito nubit alteri, quum Lamech ſimul duas duxerit uxores, Ada & Sella. Hieronymus appellat illum maledictum, quod, unde hauſerit, neſcio, certe ſi fuit exſecrabilis, non ob hoc fuit quod duxerit duas uxores, ſed quod fuerit homicida, quemadmodum Cain. Quod ſi maledictus erat, qui duas habebat uxores, quid dicemus de laudatiſſimis Patriarchis, Abraham, Iſaac & Jacob, quid de Davide, qui, quum haberet plures uxores, Michol Saulis filiam repudiatam & poſt repudium alteri nuptam, rurſus ad ſe revocavit. Quomodo autem potuit dici Lamech maledictus, legitimo conjugio obſervans præceptum Domini: *Creſcite & multiplicamini, & replete terram*. Porro, quoniam ubi ſemel a ſinceritate Scripturarum diſceſſum eſt, pluribus opus eſt furcis, ut id quod vi detortum eſt, ſuo tueamur loco: ut oſtendat hoc præceptum, *Creſcite & multiplicamini*, ante diluvium & poſt diluvium valuiſſe, poſt editum Euangelium non item, adducit illud Pauli: *Tempus breve eſt*; Et illud Joannis Baptiſtæ, *Jam ſecuris ad radices arborum poſita eſt*, quæ ſylvam legis & nuptiarum Euangelica caſtitate ſuccidat. Item illud Eccleſiaſtæ: *Tempus amplexandi, & tempus longe fieri a complexibus*. Atqui Paulus non ideo commemorat tempus eſſe breve, ut abſtineretur a conjugio, ſed ut qui uxores haberent, haberent eas quaſi non habentes, hoc eſt, ne ſic eſſent uxorii, ut ſtudium pietatis voluptatis gratia negligerent. Atque hic Pauli ſermo pertinet non ad digamos proprie, ſed ad omne matrimonium, vel ad omnia potius humanæ vitæ negotia. Qui urgent de conjugio, quin eadem opera urgent de ementibus & poſſidentibus? An hodie qui ſe mundo mortuos profitentur, emunt tamquam quod emtum eſt non poſſideant? Nec illa ſecuris, qua Judæos terret Joannes, ſuccidit legem & nuptias, ſed carnales cupiditates: nec a conjugio revocavit Joannes, ſed ad pœnitentiam invitat. Jam ſi tempus amplexandi pertinet ad veterem legem, tempus abſtinendi a complexibus ad novam, non Digamia tantum, ſed omne conjugium interdictum erit Chriſtianis. Hujuſmodi permulta ſunt in ſcripturis veterum, quæ ſi pergam omnia commemorare, naſcetur ingens volumen. Quamquam autem hæc Scripturas detorquendi ratio excuſabilior eſt in exhortando, dehortando aut conſolando, quam in docendo, aut in convincendis hæreticis, tamen optabilius eſt, nuſquam a Scripturarum germana ſententia recedere. Huc pro viribus annitenti, ſi quid ſecus acciderit, par eſt paratam eſſe veniam, iis, qui conſulto id faciunt, non item. In antiquis vero, qui alioqui pleraque docte ac ſincere tractant in Divinis Voluminibus, æquum eſt hujuſmodi nævos diſſimulare potius quam imitari. Expedit tamen hæc commonſtraſſe, non ut ſuggillemus viros optime meritos de Religione Chriſtiana, quorum memoriam optimo jure ut ſacroſanctam veneramur, ſed ut Eccleſiaſten ad ſincere tractandas Scripturas reddamus inſtructiorem.

De allegoriis. Nunc, quando ipſe ſermonis curſus nos huc propemodum deduxit, non videtur intempeſtivum de ratione Allegoriarum diſſerere. Quamquam D. Auguſtinus abunde de iis tradidiſſe videtur, in libris de Doctrina Chriſtiana, & nos olim in Methodo nonnulla attigimus, non gravabimur tamen de iiſdem, quantum ad præſens inſtitutum ſatis erit, admonere. Metaphora fons eſt complurium troporum, collationis, imaginis & abuſionis, ænigmatis, allegoriæ, proverbii & apologi, & ſi qui ſunt alii huic affines generi.

Metaphora autem, ut in ſuperioribus attigimus, eſt, quum alicujus commodi gratia receditur a verbis propriis, ac per ſimilitudinem aliunde tranſlatitia mutuamur. Ea poteſt in uno verbo eſſe, ut quum dicimus, *juventutem hominis avolare*, aut, *animum ira incanduiſſe*. Avolare tantum, & incandeſcere tranſlatitium eſt, cætera propria. Quod ſi fit neceſſitate, quia deſit proprium verbum, abuſio eſt, quam Græci *κατάχρησιν* appellant. Veluti quum Virgilius dicit: *Lætas ſegetes*, & *Luxuriem ſegetum*. Vix enim reperias proprias voces, quibus exprimas quod ſenſit Poeta, niſi per circuitionem id efficias, ſed incommodius. Frequenter autem ſententia tranſlatitiis ac propriis inter ſe mixtis effertur. Quod ſi tota conſtat tranſlatitiis, erit Allegoria. Veluti ſi quis veterem dolorem ac jam tempore conſopitum oratione renovanti dicat: Cur vulnus cicatrice obductum refricas? Allegoria eſt, Matthæi III. *Cujus ventilabrum in manu ipſius*, &c. Huic ſi accedat commoda brevitas, ac publicus uſus, erit *παροιμία*, ut ſi quis involuto negotiis, quæ nec tueri poſſit, nec ab iis liberari, dicat, *lupum auribus tenes*. Cui ſi accedet obſcuritas, ænigma erit: Quod genus illud, *De ore fortis egreſſa eſt dulcedo*, quum ſenſus eſſet, *Jud.* in ore leonis repertum mel. Huic ſimile illud Diogenis, 14. qui malum tibicinem, quoniam ab omnibus deſerebatur, ſalutabat gallum. Gallus excitat a ſomno, & excitari dicuntur, qui ſurgunt & abeunt. Ut autem Metaphora brevis eſt ſimilitudo, ita ſimilitudo ſive collatio eſt explicata & ad rem accommodata Metaphora. Exempli cauſa, citra lectionem ſterileſcit eloquentia, Metaphora eſt. Explica, Quemadmodum ager niſi ſubinde lætamen adhibeas, cultu exhauritur ac ſterileſcit: ita ſtilus aſſidua ſcriptione jejunus redditur, niſi crebra auctorum lectione inſtruatur; Similitudo eſt. Quæ ſi in hoc adhibeatur, ut rei faciem ponas ob oculos, erit Imago. Veluti ſi dicas, virum ferocem ruiſſe in prælium ſimilem draconi, diducto rictu, ardentibus oculis, erectis jubis.

Allegoria an differat a tropologia & anagoge. Rhetores, ut ante diximus, Allegoriam definiunt perpetuam Metaphoram, verum in ſacris Litteris, & apud Doctores Eccleſiaſticos ea vox latius uſurpatur, interdum pro quovis tropo. Nonnumquam & pro typo; Velut Apoſtolus ad Galatas IV. quæ Geneſis narrat de Sara & Agar, deque Iſaac & Iſmaele, vocat allegoriam, quum conſtet in narratione nullum eſſe tropum, ſed in ipſis rebus geſtis ſubeſt altioris ſententiæ ſignificatio. Non me clam eſt, neotericos in Scripturis quadruplicem tradere intellectum, Hiſtoricum ſive Grammaticum, Tropologicum, Allegoricum & Anagogicum. Hoſita digerunt, ut ſingulis Doctoribus ſuum tribuant, Hieronymo Grammaticum, Gregorio Tropologicum, Ambroſio Allegoricum, Auguſtino Anagogicum: Hæc diſtributio non diſſimilis eſt illi, quæ ſingulos articulos Symboli in ſingulos Apoſtolos partita eſt. Cæterum, priſci Doctores non agnoſcunt niſi duos ſenſus: Grammaticum ſive litteralem, aut ſi mavis Hiſtoricum: & Spiritualem, quem variis appellant nominibus, nunc Tropologiam, nunc Allegoriam, nunc Anagogen, nullo tamen diſcrimine. Id quod perſpicuum eruditis eſſe poteſt, quum ex variis Doctorum locis, tum præcipue ex Hieronymi commentario in Epiſtolæ ad Galatas caput quartum, rurſus in Eſaiæ caput XV. in Ezechielis XVI. in Amos III. Item Origenis Homilia ſuper Numeros undecima. Quin & ipſe Paulus ad Galatas IV. allegoriam appellat, quum per Saram ait deſignatam cœleſtem Hieroſolymam, quæ eſt Eccleſia triumphans. Porro recentiores viderunt in his ſenſibus eſſe non mediocre diſcrimen, eoque vocabula generalia ad ſpecies coarctarunt. Etymologiæ harum vocum diverſæ ſunt, ſed eodem recidunt. Allegoria Græcis dicta eſt, quod aliud dicitur, aliud intelligitur, quæ ratio competit & in Ironiam: Tropologia quod receditur a ſimplicitate ſermonis, & quod ſentimus figura novamus, a *τρέπω verto*. Unde tropi dicuntur ſchemata, quod novam faciem addant orationi. Tametſi quidam & hæc diſtinguunt, licet parum conſtanter. Anagoge hinc

Digitized by Google

dicta est, quod ab humili sensu subvehat Scripturam ad sublimiora. Neque tamen absurde fecerunt, qui docendi gratia distinxerunt has voces, ut Tropologia sit, quoties Scripturam ad singulorum mores erudiendos accommodamus: Nam τρόπος Græcis tria significat, schema, modum, & vitam ac mores hominis. Hic autem sensus infimo proximus est, in ipsa obiter Historia indicans quæ ad bonos mores conferunt. Allegoria, quum Scripturam accommodamus ad Christum, & hujus corpus mysticum Ecclesiam militantem. Anagoge, quum hinc evehimur ad Ecclesiam triumphantem, & substantias separatas, usque ad Trinitatis fastigium, ultra quod nullus est excessus.

In eodem sermone tres sensus.

Sumamus, verbi gratia, Abrahamum tres viros excipientem hospitio. Hic historia quæ narratur Genesis capite XVIII. basis est. Hanc si accommodes ad commendationem hospitalitatis, multa suppetunt argumenta. Procul visis occurrit Abraham, ignotos homines dominos appellat, se ipsum servi nomine designans: procumbens in terram, obnixe rogat, ut ad se diverterent. Hoc ubi impetrasset, homo centenarius curriculo festinat in tabernaculum, mandans Saræ, ut celeriter coquat e simila panes subcinericios. Illa, licet anus nonagenaria, alacriter obit imperata. Sic instituerat uxorem suam Patriarcha. Ipse interim cucurrit ad armentum, adducturus vitulum, non quemlibet, sed tenerrimum & optimum. Alioqui poterat hoc mandare famulis, quos habebat non paucos. Vitulum tradit puero coquendum. Currit & puer, ac sine mora jussa peragit: ut in familia bene instituta omnes sunt in officio. Delectum vituli non committit famulo, delectum tradit famulo, non suffugiens ministerium, sed ut hospitalitatis officium celerius perageretur. Nec interim a ministerio cessat senis optimi sedulitas. Apparat butyrum & lac, vitulumque coctum apponit eis. Ipse interim honoris causa adstat vescentibus sub arbore, tamquam paratus ad ministerium: abeuntes deducit. Hæc omnia nobis declarant, quanta cum alacritate sint accipiendi hospites.

Hic incidunt loci morales, talem fere esse familiam, qualis est paterfamilias. Humanitatem ea alacritate præstandam hospitibus, quasi beneficium non des, sed accipias: neque notis tantum ac bene meritis, verum etiam ignotis & humilibus. Abraham enim nihil aliud existimabat eos esse initio nisi homines. Nam quod singulari numero ait, *Domine, si inveni gratiam in oculis tuis*, ob id unum appellat, quod is videretur honoratior, cujus assensum si impetrasset, de cæterorum animo non dubitabat. Annotanda & verborum modestia, quibus illos invitat: lassis, ut putabat, & famelicis nihil promittit nisi requiem sub arbore, lotionem pedum & buccellam panis, quasi dicat, nihil mihi sumtus aut negotii adferetis: quum tamen quam potuit lautissimum convivium illis destinasset. Item locus est, uxores maritis suis dicto audientes esse debere, similiter & famulos dominis. Ex his multa dicendi materia in eos qui cupide utuntur hospitio alieno, ipsi hospitem non aliter quam anguem fugiunt, aut si quos excipiunt, tristes & cum tædio id faciunt. Rursus in uxores, per quas non licet maritis hospitem in ædes suas inducere, alioqui rixis & jurgiis perturbant domum, non admodum dissimiles uxori Socratis, quæ vasa mensæ subvertit, quod convivæ diutius sederent, non jam vescentes, sed Philosophice fabulantes. Jam quod refecti promittunt Saræ sterili partum, significat, non perire quod hospitibus impenditur, sed a Deo multo cum fœnore reponi, siquidem Abraham pro vitulo filium accepit. Rursus quod pro hominibus accepit Angelos, significat, quidquid amore Dei proximis impenditur, Deo impendi, non homini, juxta Christi testimonium: *Quod uni ex his minimis feciſtis, mihi feciſtis.* Potest autem & ad frugalitatis exemplum accommodari, quod homo prædives ac liberalis quum tres exciperet, nihil apparatus fecit præter vitulum, ac panem subcinericium, neque quidquam addit condimentorum, præter lac & butyrum, hoc est, caseum: Vini nulla mentio. Tum enim delitiæ erant, haurire de puteo bonæ venæ. Quis nunc non fastidiret panem calidum modo sub cineribus coctum? aut vitulum coctum, priusquam e cæde refrixisset? Qualis erat domus in qua nec panis erat, nisi forte cibarius. Nam simila pro delitiis paratur hospitibus. At hodie in divitum ædibus inexspectatus hospes si advenerit, inveniet aprugnam arte coctam, ac cervinam crusto triticeo incoctam, inveniet capos & perdices similiter in crusto coctas, sueco jam gratiore, quam si recentes essent. Inveniet phasianos pridie assos & lepores, hoc palato gratiores, quod sunt teneriores, nihil horum absque condituris aromatum. Inveniet pretiosas aves muria conditas aromatica, ne quid dicam de piscium luxu, deque bellariis Atticis. Paratius erat occidere capos aut perdices, atque his teneritudinem arte adscisere, si occisi dulci vino mersarentur. Verum hæc artificia gulæ nondum noverat antiquitas. Frugalitatis exemplum habet & illud, quod tantus Patriarcha, pro domo tabernaculum habet, pro conclavi arborem, nec in arcibus habitat, sed in convalle, nostrorum temporum divitibus exprobrans luxus & ambitionis intemperantiam. Pertinet & illud ad mores, quod Sara non prodit in conspectum virorum, sed intra tabernaculum manens peragit quæ maritus imperarat. Maritus stat in ostio tabernaculi, Sara stat post ostium in tabernaculo occulta, eoque dicunt: *Ubi est Sara uxor tua?* Solus maritus novit, ubi sit uxor. Porro, quod deducit abeuntes, admonet, hospitem venientem alacriter excipiendum esse, volentem abire non esse remorandum, sed officiose deducendum: quum hodie mira videatur hospitalitas, si hospitem etiam ad seria negotia properantem arte retineant invitum, magno ipsius incommodo, velut occultatis equorum frenis, aut simili commento, quidam etiam non nisi bene potum. Atque ita demum existimant pulcre expletos omnes hospitalitatis numeros. Deinde quod Abraham intellecto periculo Sodomæ tam instanter orat, ut parcatur multitudini, admonet, esse piorum hominum pro impiis interpellare Domini misericordiam. Civilitatis videtur, quod Abraham non obtundit hospites percontationibus, unde venitis, quo tenditis, quid agitis? Sed tacitus illos deducit, donec ultro quid agant, aperiant. Si recipimus neotericorum distinctionem, hæc videri potest Tropologia, velut adhærens Historiæ, quæ tamen non minus habet jucunditatis quam utilitatis, ingerens idiotarum oculis exempla piorum hominum, quorum actus tam diligenter nobis commendant Scripturæ ut imitemur. In hac parte explicanda vigilans quidem ac dexter est Origenes, sed admiscens sensus retrusiores. Chrysostomus hanc fere solam tractat, sed argute juxta ac feliciter. Id, opinor, maluit, quod harum rerum annotatio præsentem adfert utilitatem ad instituendos hominum mores, & ob hoc magis movent auditorem, quod a singulis agnoscuntur, & ad singulos pertinent, tum majore cum fide audiuntur, quam Allegoriæ aut Anagogæ, quæ interpretis ingenio reperiuntur, & quodammodo arbitrariæ sunt, eoque nullum habent pondus ad confirmanda fidei dogmata. At Tropologicum sensum ipsa Historia secum defert, traditque sensui communi. Nec tam est sensus a Grammatico diversus, quam hujus declaratio; Veluti quum artifex in tabula magno artificio depicta ostendit spectatoribus, quid ibi sit egregium & admiratione dignum. Non omnes æque judicant de pictura, sed omnes agnoscunt quod indicatur, quemadmodum nos Tropologiam indicavimus in hac Historia.

Accedet Allegoria: si Abraham, qui dictus est *pater omnium credentium*, personam gerat populi fidelis, quæ est Ecclesia: quæ Christum, qui velut hospes venit in hunc mundum, excepit hospitio, sicut ait Joannes: *Quotquot autem acceperunt eum*, &c. Quum increduli audiant: *Hospes eram, & non collegiſtis me.* Huic Ecclesia mactavit vitulum tenerrimum & optimum, quidquid in terris amabile est, amore Christi contemnens, apposuit cibum ipsi gratissimum, de quo

Digitized by Google

quo teſtatur in Euangelio: *Ego cibum habeo manducare, quem vos neſcitis.* Fidem hominum eſuriebat, fidem eorumdem ſitiebat, quum diceret Samaritanæ, *Da mihi bibere.* Deducit abeuntem, dum contemtis iis quæ ſunt ſuper terram, deſiderio fertur in cœlum. Poſtremo, Sara prius ſterilis parit Iſaac, id eſt, gaudium, dum per fidem ad ſpiritum evectis humanis cupiditatibus, quarum typum habet mulier, tota fœcundatur ſobole virtutum, quæ gaudium adferunt numquam auferendum.

Verum hæc Allegoria Tropologiæ mixta videri poteſt. Sublimior erit, ſi vitulum optimum ac tenerrimum interpretemur Chriſtum immaculatum ac manſuetiſſimum, qui mactatus eſt pro ſalute mundi. Deus enim ſic dilexit mundum, ut Filium ſuum unicum tradiderit in mortem pro vita generis humani. Aut ſi ſubcinericios panes interpretemur reconditum Scripturarum intellectum, qui tres comeduntur a tribus, myſterio Trinitatis, idque ſub arbore Mambræ, quæ vox Hebræis ſonat perſpicaciam: proinde non comeduntur a Judæis, qui Moſis velamen habent impoſitum cordibus ſuis, nec agnoſcunt Patrem, Filium, & Spiritum ſanctum unum eſſe Deum, adfixi litteræ, nec perſpicientes reconditos legis ſenſus.

Superest Anagoge, quæ nobis aperit myſterium ineffabilis eſſentiæ Divinæ, quæ una eademque eſt in tribus perſonis, Patre, Filio & Spiritu ſancto. Tres vidit ſimul ſtantes, humanam ſpeciem videt, & tamen procidens in terram adorat, & jam mutato numero dicit, *Domine, ſi inveni gratiam in oculis tuis.* Ac mox: *Lavent pedes veſtri.* Et quum comediſſent, rurſus mutatur numerus. Cui dixit: *Revertens veniam ad te.* Ac mox: *Dixitque Dominus: Numquid celare potero Abraham.* Et, *Scio enim.* Rurſus quum intercedit pro Sodomis adſtans coram Domino, ſingulari numero dicit: *Numquid perdes juſtum cum impio?* Breviter, in tota hac narratione, Dominus unitatis numero refertur, nuſquam Domini, in aliis additur numerus multitudinis, ut agnoſcas unum Deum in tribus perſonis, quem noſſe & intueri cominus Eccleſiæ triumphantis eſt beatitudo. Ultra hæc quo progrediatur interpretatio Scripturæ, non invenies. De nominibus igitur non erimus anxii, ſi de re conveniat.

Littera occidit. Notati ſunt qui in Scripturis nimium libenter recedunt a ſenſu Grammatico, ſic amplectentes ſenſum Allegoricum, ut infimum illum negent conſiſtere. E diverſo, fuerunt qui ſic oderunt tropos, ut univerſam Scripturam in eum ſenſum accipiendam putarint, quem ipſa verba ſimpliciter exprimunt. Quorum de numero fuerunt Anthropomorphitæ, qui putabant Deum eſſe corporeum humana ſpecie, quod legerent hominem eſſe factum ad imaginem Dei, præſertim quum Scriptura paſſim Deo tribuat humana membra, faciem, os, oculos, aures, manus, brachia, pedes. Simili errore crediderunt Deum moveri ac mutari affectibus humanis, quia legunt illum iratum & placari, furere & flecti ad miſericordiam, facere aliquid & facti pœnitere, neſcire & reſciſcere, denique odiſſe & amare, quum in Deum nulla cadat mutatio. Idem error genuit nobis Euchitas, qui, quoniam in Euangelio legerant ſemper orandum, & numquam ceſſandum, per omnem vitam otioſi Pſalmorum infinitam vim quotidie demurmurabant. Nec defuerunt qui ſe ipſos exſecarent, quod in Euangelio legerent, eos fore beatos, qui ſe caſtraſſent propter regnum Dei. Nec alia res fefellit Chiliaſtas, quam locus Apocalypſeos ſine tropo intellectus. Erant & qui conarentur XL. dies ac noctes ſine cibo tranſigere, quod hoc a Domino factum legerent. Nec hodie deſunt qui lumbis præcinctis incedunt, quod Dominus jubeat ſuos eſſe lumbis præcinctis: qui cruces ligneas manibus geſtent, quia legerunt, *qui non tollit crucem ſuam & ſequitur me, non eſt me dignus.* In Africa, quæ, juxta proverbium, ſemper aliquid novorum monſtrorum gignit, erant, qui ultro in Ethnicorum convivia incurrerent, non ob aliud niſi ut ab eis occiderentur, quidam etiam minis adigerent alios ut occiderentur, quia legerant: *Qui perdiderit animam ſuam, in vitam æternam inveniet eam.* Ejuſdem ſuperſtitionis erat, quod Donatiſtæ quum juſſu Cæſaris conveniſſent, ut cum Catholicis ſub judice delegato de controverſis dogmatibus conferrent, juſſi ſedere a Comite Cæſaris, recuſarunt tam pertinaciter, ut & judex præter morem, ſtans, coactus ſit cauſam cognoſcere. Rogati cur nollent ſedere? reſponderunt, ſe commoveri Pſalmi verbis, *Non ſedi in concilio vanitatis, & cum iniqua gerentibus non introibo.* Hoc ſermone notantes Catholicos quibuſcum erat diſputandum, nam hos habebant pro vanis ac mendacibus & impiis. Salſe vero ſuperſtitionem illorum illuſit, qui reſpondit, Si vos movebat Pſalmi verſiculus, nec introiſſe in hoc concilium oportuit. Ibidem enim additur, *& cum iniqua gerentibus non introibo.* Dicuntur & hodie repullulaſſeere Sabbatarii, qui ſeptimi diei otium incredibili ſuperſtitione obſervant. Eodem e fonte manavit Phariſæorum ſuperſtitio, qui verba legis circumferebant in fimbriis ac phylacteriis, quo ſemper eſſent in oculis, eo quod Dominus præcepit Deuteronomii ſexto, *Eruntque verba hæc, quæ ego præcipio tibi hodie, in corde tuo, & narrabis ea filiis tuis, & meditaberis ſedens in domo tua, & ambulans in itinere, dormiens atque conſurgens: & ligabis ea quaſi ſignum in manu tua, eruntque & movebuntur inter oculos tuos,* & cætera. Nimirum, affixi verbis non intellexerunt hujuſmodi tropis commendari vehemens ſtudium ac meditationem legis. Feruntur & his temporibus eſſe Chriſtiani, qui baptizatis frontem inurunt ferro candenti, quod in Euangelio legunt, *Ipſe vos baptizabit in ſpiritu & igni*: non intelligentes per ſpiritum & ignem ſignificari vigorem fidei & caritatis Euangelicæ. Ab hac ſuperſtitione non videntur multum abeſſe quidam, qui verba ut ſonant amplectentes, quoniam legerunt: *Qui venit ad me, & non odit patrem ſuum & matrem & uxorem & filios, fratres & ſorores*: exiſtimant ſe nihil debere parentibus, nihil liberis, ſi ſe abdant in aliquod Monachorum collegium: ac ſponſam etiam deſerunt invitam & reclamantem, ſi nondum interceſſit coitus. Si Chriſtianus Ethnicis quoque parentibus debet honorem & obſequium, modo ne violetur pietas, quanto magis Chriſtianus debet Chriſtianis. Et, ſi Paulus jubet uxorem Chriſtianam manere in contubernio & obſequio mariti increduli & idololatræ, ſi modo ille non quærat divortium: quanto minus convenit, ut ob factitiam religionem ſponſus ſponſam deſerat? Quî vero conſiſtit, ut Dominus, qui alibi præcipit ut & inimicos diligamus, hic præcipiat ut parentes & uxores odio perſequamur? Odium non eſt hic malevolentiæ perverſus affectus, ſed fidei robur, quo naturalem pietatem ſpirituali pietate ſuperamus, quoties incidit caſus, ut alterutra ſit deſerenda. Alioqui ſi fas eſſet ob Monachiſmum uxorem aut parentes deſerere, liceret eadem ratione vitam abrumpere: ſed vita contemnenda non eſt, niſi quum incidit articulus, ut aut impietas ſit admittenda, aut mors oppetenda: veluti quum dicit perſecutor, aut thus incende Jovi, aut cervicem præbe ſecuri.

Ut igitur ad Judaiſmum vergunt qui Tropos & Allegorias excludunt a Scripturis, ex lege, quæ, juxta Paulum, ſpiritualis eſt, reddentes carnalem: ita Scripturæ fundamentum & robur ſubvertunt, qui ſenſum infimum rejiciunt, quum huc nulla cogat neceſſitas. Reddunt enim illam arbitrariam, ut jam humana ſit potius quam divina. In hunc lapidem, ut dixi, nimium frequenter impingit Origenes, nonnumquam tamen & alii: quorum eſt Ambroſius ingens Eccleſiæ lumen, in quo nihil eſſet reprehendendum, niſi hoc conduceret ad Eccleſiaſtarum eruditionem. Quemadmodum enim Hieronymus prodidit Origenis errores, quo minore periculo libri illius ab Orthodoxis legerentur: ita expedit in magni nominis Auctoribus lapſus quoſdam ceu nævos indicare, quo majore cum fructu, minore cum periculo legantur. Non tamen hic multis onerabo Lectorem, pauca quædam exempli gratia proferam. Divus Ambroſius, tractans locum Euangelii, quo narratur Petrus ter abnegaſſe Dominum, *Ambroſius* ut

indulgens allegoriis.

ut crimen Apoſtoli vel excuſet vel elevet, rem totam ad Allegoriam ſeu Tropologiam detorquet. Primum quod ſcribitur, ſtetiſſe ad prunas, quoniam frigus erat, interpretatur frigus mentis, & hactenus recte. Etenim in quo refrixit fidei vigor & caritatis ardor, abnegationi proximus eſt, neque quidquam deeſt præter urgentem occaſionem. At violentum eſt quod addit, Frigus erat mentis, non corporis. Item quod paulo ante præceſſit, Si tempus conſideremus, frigus eſſe non poterat. Quid enim vetat quo minus per Æquinoctium Vernum nox habeat ſuum rigorem, quum Romæ noctes etiam Solſtitiales habeant ſua frigora? Addit: Adeo novum fuiſſe Petrum potuiſſe peccare, ut peccatum illius nec ab Euangeliſtis potuerit comprehendi: ob id, opinor, quod Petri negationem non referant eodem modo, aut verbis obliquis referant. Jam quis non ſtatim videat hoc violentius dictum? Dein quod Petrus ab oſtiaria compellatus, quod eſſet ex eorum numero qui cum Galilæo, aut cum Jeſu Nazareno erant, reſpondit, *Neſcio quid dicas*: Ambroſius ſic interpretatur quaſi non ſit vox negantis, ſed ſeparantis ſeſe a proditione mulieris. Quod ſi verum eſt, quomodo conſtat veritas Euangeliſtæ, qui ait: *At ille negavit coram omnibus, dicens: Neſcio quid dicis.* Deinde quomodo verum erit quod Dominus futurum prædixerat: *Antequam gallus bis cantet, ter me abnegabis:* ſi hæc non eſt prima negatio, maxime quum ſequatur apud Matthæum, *Et iterum negavit.* Si, quod priori ancillæ reſpondit, *Neſcio quid dicas*, non eſt negatio: quomodo, quod alteri ancillæ abjuravit Dominum, Matthæus dicit, *Et iterum negavit.* Rurſus æque violentum eſt, quod Petri ſermonem abjurantis ſe fuiſſe cum Jeſu Galilæo, ſive cum Jeſu Nazareno, ſic interpretatur, quaſi Petrus negando ſe noſſe Jeſum Galilæum aut Nazarenum, profeſſus ſit Jeſu Divinam naturam: *Neſcio*, inquit, *Galilæum, neſcio Nazarenum quem Filium Dei novi: habeant homines locorum vocabula, Dei Filium patria non poteſt nuncupare, cujus majeſtatem locus nullus includit.* Primum certum eſt, hoc non ſenſiſſe Euangeliſtas, quod interpretatur Ambroſius, alioqui ejuſdem impietatis eſt, negare Jeſum hominis filium, & negare Dei filium. Hoc etiam frigidius eſt quod ſequitur: Petrus accuſatus quod eſſet ex his qui erant cum Jeſu Galilæo, reſpondit, *Non ſum*, huc detorquet, quaſi Petrus non abnegarit Chriſtum, ſed rejecerit verbum æternitatis, *Erat. Non enim*, inquit, *erant qui eſſe cœperunt, hoc eſt, dicere, Ille ſolus erat, qui in principio erat.* Atqui *erat* per ſe non eſt verbum æternitatis, ſed hic ſermo, *In principio erat*, ſermo eſt æternitatis. Quod enim fuit ante creaturam omnem, initio careat neceſſe eſt. Simillimum eſt quod protinus annectit, *Non ſum; Illius eſt enim eſſe, qui ſemper eſt*: Atqui hoc nec Petrus ſenſit, nec Euangeliſta. Rurſus, quum urgeretur quod inter Galilæi diſcipulos fuiſſet, juxta Marcum iterum negat. Hoc ſic excuſat; *Negavit ex illis ſe eſſe, non Chriſtum negavit. Negaverat hominum conſortia, non Dei gratiam. Negaverat ex illis eſſe ſe, qui cum Galilæo erant, non negavit cum Dei Filio.* Atqui quum hæc ſit una e tribus negationibus, ſi non negavit Chriſtum, quomodo verum eſt quod Chriſtus prædixit, *Ter me negabis?* Denique quum magis urgeretur a circumſtantibus, qui præter corporis ſpeciem etiam linguam in argumentum adducebant, tertio cum exſecratione negavit ſe noſſe hominem: *Bene*, inquit, *negavit hominem, quem ſciebat Deum.* Tandem fatetur Petrum negaſſe, ſed non pejeraſſe. Id probat arguta quadam ratione quam non ſatis aſſequor. *Denique*, inquit, *ubi jusjurandum eſt, ibi cauta reſponſio eſt. Nam etſi negavit Petrus, non tamen pejeravit, quia nec Deum perjuraturum eſſe memoraverat.* Hoc ſentit, opinor, quod Petrus, ſecundum Marcum, appellatus primum ab ancilla, quod fuiſſet cum Jeſu, tantum negavit dicens, *Neque ſcio, neque novi quid dicas.* Rurſus appellatus ab ancilla ac proditus, iterum negavit, nec aliud quidquam additur: *ut ſcias*, inquit, *Euangeliſtam veritati quam gratiæ plus dediſſe.* Veritatem, ut opinor, appellat ſimplicem facti enarrationem, gratiam ſenſum myſticum, quem vult in Petri verbis latere. Tertio quum ab adſtantibus urgeretur, cum jurejurando & exſecratione negavit, dicens, *Neſcio hominem iſtum quem dicitis.* Hanc Ambroſius cautionem vocat, Non novi iſtum hominem quem vos dicitis. *Et ideo non pejeravit, quia non promiſerat Chriſto ſe non negaturum Deum, quum diceret*, Te non negabo: *hoc eſt, quem Dei Filium ſemel profeſſus ſum. Igitur hominem abjurans non pejerat. Rurſus quum ait*, non ſum, *excuſat quod non eſſet hominis Apoſtolus, ſed Chriſti: quemadmodum Paulus negat ſe Euangelium ſuum accepiſſe ab homine aut per hominem, ſed per Jeſum Chriſtum.* Atque hunc locum perſequens hoc agit, ut perſuadeat Paulum æque negaſſe Chriſtum ac Petrum, niſi quod Petrus texit ſenſum ſuum, Paulus expreſſit. Atque ut multa tranſiliam, ne tædio ſim hæc legenti: Quod Lucas ſcripſit Petrum appellatum, reſpondiſſe *Non novi illum*, hoc commento tuetur: *Bene dixit; Temerarium quippe erat, ſi diceret quod noſſet eum, quem mens humana non poteſt comprehendere: Nemo enim novit Filium, niſi Pater.* Ita quum juxta Lucam iterum appellatus ita reſpondet, *Non ſum ego*, hoc colore fucat, *Maluit*, inquit, *ſe negare, quam Chriſtum.* Tertio appellatus juxta Lucam, reſpondit, *Neſcio quid dicas*: ſic interpretatur Ambroſius, *Sacrilegia veſtra neſcio.* Cæterum quoniam objici poterat, ſi Chriſtum non negavit Petrus, nec pejeravit, ubi eſt fides Domini, prædicentis, *Ter me negabis*; aut quid eſt quod ad ſe reverſus tam amare flevit Petrus? Sic elabitur ut dicat Petrum in hoc agnoſcere culpam, quod involute & ambiguis verbis Chriſtum profeſſus ſit Deum & hominem, quum id oporteat ingenue & exſerte facere.

Hæc, quis non intelligit, eſſe coacta præter Scripturæ mentem, ut jam excuſemus impietatem, ſic accipientes negari Chriſtum eſſe hominem, qui negat eum nihil aliud eſſe quam hominem. Sed interim dum commento ludit, excluditur exemplum quod in primis erat inculcandum, hominem quantumvis fortem, ex ſeſe nihil poſſe, ſi ſuis fidat viribus, & niſi totus pendeat a gratia Dei, quum Petrus qui fidei robore & caritate in Dominum cæteros Apoſtolos antecedebat, ac de ſe tam magnifice profeſſus eſſet haud dubium quin ex animo, ad mulierculæ vocem tam miſere ſit exanimatus, quid facturus in tormentis & mortibus? Tolerabilis eſt Allegoria, quod Petrus negavit in domo Caiphæ. In Synagoga negatur Chriſtus, in Eccleſia ſincera conſtanſque profeſſio eſt; Item illud, quod Petrus non erupit in fletum, niſi poſteaquam illum reſpexit Jeſus. Rurſus illud quod piorum hominum inſignes lapſus, plus ædificant interdum Eccleſiam quam aliorum innocentia. Ita Petri negatio docuit omnes, ne quis fidat humanis viribus. Docuit nemini in crimen lapſo ſpem eſſe reſipiſcentiæ, niſi Chriſtus eum ſuo dignetur intuitu. Docuit nullum eſſe tam atrox facinus, quod non abluant pœnitentiæ lacrymæ. Quemadmodum & peccatricis Euangelicæ exemplum, magno ſolatio eſt Chriſtianis omnibus. Poterant igitur & hæc & alia multa ad ſenſum tropologicum accommodari, quæ diligenter perſequitur Origenes, videlicet, quod Petrus ideo lapſus eſt, quoniam Jeſum ſequebatur e longinquo, quod Judæis ſeſe admiſcuerit, quod nox eſſet & frigus, quod nondum audiſſet galli cantum, quod non fleverit, niſi egreſſus atrium Pontificis. Petri vero peccatum non excuſat, ſed unico tantum colore extenuat, quod abjuravit Dominum nondum accepto Spiritu ſancto, *quum*, ut ait Joannes, *nemo poſſit profiteri Dominum Jeſum niſi in Spiritu ſancto:* Et ideo Petro fuit parata venia. Cæterum eos qui poſt acceptum Spiritum ſeu verbis ſeu factis abnegant Chriſtum, rurſus eum ſibi crucifigentes & ſacroſanctum illius ſanguinem pro polluto habentes, difficile eſt renovari ad pœnitentiam. Hæc, inquam, nec inutiliter, nec ſine gratia diſſeruntur apud populum. Quod genus eſt & illud, Petrus juxta Matthæum ad primam appellationem tantum reſpondit, *neſcio quid*

Digitized by Google

quid dicas. Quum ab alia ancilla impeteretur, negavit cum jurejurando: tertio quum urgeretur ab adstantibus, jurejurando addidit exsecrationem ac devovit se ipsum. Ita qui semel recessit a Christo, nisi revocetur per Domini clementiam, semper ad pejora prolabitur, donec tradatur in reprobum sensum: quemadmodum Petrus a mendacio devenit ad perjurium, a perjurio ad exsecrationem, fortasse cum Juda ad suspendium denique perventurus, nisi mature Jesus in eum flexisset oculos. Sed Ambrosii violentiam in excusando peccato Petri notat, ni fallor, Hieronymus in Commentariis his verbis: *Scio quosdam pii affectus erga Apostolum Petrum, locum hunc interpretatos, ut dicerent Petrum non Deum negasse, sed hominem, & esse sensum*, Nescio hominem, quia scio Deum. *Hoc quam frivolum sit, prudens lector intelliget: si sic defendunt Apostolum, ut Deum mendacii reum faciant.* Ita Hieronymus. Similis est violentiæ, quod hunc versiculum Psalmi XXIII. *Attollite portas principes vestras, & elevamini porta æternales, & introibit Rex gloriæ:* attribuit Angelis qui perstiterant in pristino statu, adhortantibus eos qui vacillabant, nec adhuc malitiosum a Deo desciscendi propositum sumserant, ut resipiscerent: & putat aliquos resipuisse, & hoc erat introire Regem gloriæ, quum tale quiddam nullus usquam memoret Scripturæ locus. Hoc hausisse videtur ex Origene; nam & Hieronymus in hunc Psalmum simile quiddam attingit, etiamsi non affirmat ullos resipuisse.

Figmento Scripturæ expositæ.

Impudentius peccant, qui confictam Allegoriam mendacio fulciunt. Cui vitio fuit affinis ille de quo refert beatus Hieronymus, enarrans Epistolæ ad Ephesios caput v. Is enim apud popularem concionem, cui interfuit Hieronymus, perinde quasi in theatro captaret plausum multitudinis, potius quam interpretaretur Scripturæ mysteria, hæc Apostoli verba: *Surge qui dormis, & exsurge a mortuis, & illucescet tibi*, sive, *continget te Christus*, accommodavit ad Christum in cruce pendentem, qui hoc sermone compellarit Adam ibi sepultum sub ipsa cruce, ut sanguine Christi potuerit adspergi. Atque ut hoc commentum redderet probabilius, *quasi linum*, ut ajunt, *lino connectens*, addidit aliud figmentum, eum locum ideo fuisse dictum Calvariæ, quod illic sepultum fuerit caput veteris hominis, videlicet, Adæ, quum Hieronymus doceat, Adam fuisse sepultum in Hebron Arbæ, non in monte Calvariæ. Itaque aut vanitas fuit asseverare secus quam habet Scriptura, aut temeritas pro certo affirmare, quod adeo certum non est, ut vix sit verisimile. Deinde mutavit Scripturam, ac pro ἐπιφάυσει σοι, id est, *illucescet tibi*, legit ἐφάψεταί σε, id est, *continget te.* Quamquam autem erant tum apud Græcos, tum apud Latinos exemplaria quæ hanc quoque lectionem aut similem habebant, ipse tamen Apostolici sermonis tenor indicat priorem lectionem esse germanam. Huic tamen commento mire fuit applausum ab imperita multitudine, cui sæpe gratior est novitas, quam veritas. At non convenit ut Ecclesiastes suam orationem ad multitudinis voluptatem accommodet, sed illud potius agendum, ut populus assuescat iis quæ sunt optima delectari. Hæc veterum negligentia demanavit ad posteros, quorum nonnullis etiam elegans visum est, Scripturam obtorto collo ad sensum quam maxime alienum pertrahere. Exstant Commentarii cujusdam, nomini parcetur, qui, quod est apud Pro-
Abac. 3. phetam Abacuc, *Turbabuntur pelles terræ Madiam*, (quod juxta litteram dictum est de tentoriis Æthiopiæ, juxta moralem intellectum applicari potest ad impios, quorum conscientia tandem perturbanda sit terrore judicii) detorsit ad Barptolemæum excoriatum, nimis impudenter, etiamsi vera fuisset historia: nunc hoc etiam impudentius, quod Ecclesia eam ut fabulosam rejicit. Quis enim sic loqueretur de Apostolo excoriato, *Turbatas esse pelles illius?* Quod nunc referam nec legi, nec ipse vidi, sed ab homine minime vano, qui præsens audivit, accepi: locus tacebitur, ne quis offendatur morosior. E Schola quidam prodiit jam aliquem gradum adeptus in Theologia, in urbe totius regionis celeberrima, in frequentissima concione sui specimen daturus. Is edidicerat duodecim Signa Zodiaci, eaque magno studio ad Allegoriam detorquebat, multis admirantibus, subridentibus nonnullis, quibus erat plus nasi. Quam inutili labore vir ille se torserat tribus aut quatuor mensibus. Nam ante tantum spatii solent præmoneri, qui certis diebus eo loco dicturi sunt, quo veniant præparatiores. Narrabat idem, alium Theologiæ Doctorem, non e multis unum, sed ut in Scholastica Theologia, ita in disciplinis liberalibus omnibus insigniter eruditum (nam mihi familiariter fuit notus) in eadem urbe, loco omnium celeberrimo, post trimestrem meditationem, ex infimis Grammaticæ rudimentis conatum docere mysterium sacræ Triadis, eam accommodando ad congruentiam nominis & verbi. Cum eo Theologo quum commentarer de variis Similitudinibus, per quas docti conati sunt aliquam Triadis imaginem ostendere, dixit, nulla ex re aptius proferri similitudinem unius essentiæ in tribus personis, quam in figura Trianguli Mathematica, in qua sunt tres lineæ æquales eadem superficie. Quod tamen ridiculi causa non commemoro, præsertim quum in privata confabulatione dictum sit. Prius illud in tam celebri frequentia nimis erat frigidum. Quid multis? hæc licentia paulatim eo processit, ut ista a magnis Theologis pro summa laude cœperint affectari. Ipse audivi Theologiæ Doctorem Parisiis laurea donatum, Ordinis divi Dominici, profecto doctum insigniter & humanum, qui per totam Quadragesimam aliquid admiscuit ex Euangelica parabola de filio prodigo, jucunde magis quam graviter affingens, quid illi accidisset discedenti a patre, quid revertenti, ad hunc modum: *Ubi nunc est noster filius male frugi? Quid rerum gerit? Venit ad molam aquatilem. Ibi restat.* Hic proferebantur e Scripturis testimonia de rotis molæ versatilis, & ad aberrantem accommodabantur. Postero die: *Ubi nunc noster prodigus? Quid agit? Reperit popinam. Quid illic? Vescitur. Quid eduliorum? Appositæ sunt illi linguæ incoctæ crusto triticeo, artocreavocant quidam.* Hic adhibebantur testimonia de linguis hominum pernicioſis. Singulis item diebus tale quoddam figmentum adferebatur, nonnulla fortasse cum titillatione aurium popularium, quanto cum animorum fructu, nescio. Atqui divina Scriptura fœcundior est, quam ut hujusmodi fabulis oporteat horam eximere. Et si delectandus est auditor, habet Scriptura sua viridaria, in quibus liceat decentius reficere animum. Jam compertum habeo, inter eos qui vitam profitentur contemplativam, ac sibi tales videntur, haberi libellos in quibus simili studio fictis narrationibus addebantur Allegoriæ. Unam exempli causa ponam. Viator quidam lassus, videns arboris truncum, insedit. Non erat autem arboris truncus, sed Draco convoluto corpore dormiens. At bestia pondere insidentis, & calore excitata, erexit caput, ac viatorem devoravit. Hinc affingebatur Allegoria. Viator est omnis Christianus, qui cupit in hoc mundo conquiescere, sed ubi quietem quærit, mortem invenit. Proinde qui tuto vult iter suum absolvere, a mundo sese subducat, & fiat Monachus. Quamquam hoc quoque tolerabilius, quam quod quidam manifesto falsis affingunt allegoricas interpretationes. Ipse meis auribus audivi quemdam non eruditum, sed Religionis opinione commendabilem, atque ob muneris auctoritatem gravem, qui in fine concionis feriæ, erat enim Dominicus dies Quadragesimæ, quo tempus expleret, adjecit aliquot fabulas, quarum unam exempli causa narrabo. Ajebat, in regione, nescio qua, esse avem ἀνώνυμον, pulcerrimis plumis decoram, eas plumas illi certis anni temporibus defluere, ac jam deplumem, miserabiles edere voces, nec finem omnino facere donec plumæ renascerentur. Hic Allegoria. Avis illa designat hominem, cujus plumæ sunt virtutes, quæ quum deciderint, lamentis pœnitentiæ revocantur. Templum erat auditoribus differtum, inter quos erant eruditi plures quadraginta, & in his Doctores

Allegoria confictis rebus addita.

res nonnulli. Euangelium erat ex Joannis capite IX. quomodo Jesus cæco nato restituerit oculos. Euangelistæ narratio tam prolixa est, ut hujus commoda expositio potuerit totam occupare horam, ac populum attentum retinere. Hæc si dissimulantur, quid supereſt, nisi ut Ecclesiastes in suggesto narret, interpreteturque sua somnia. Tametsi non defuerunt qui fictis somniis demulserint aures concionis. Verum ut hæc invitus commemoravi, ita libens ad alia digredior. Quædam exempli causa commonstrasse compulit necessitas. Prudentis Ecclesiastæ fuerit a tali specie quam longissime submovere sese.

Proinde ut ad id quod institueramus, sese nostra referat oratio. Pariter impii sunt, qui vel Typos vel Allegorias submovent e Scripturis, & qui sectantes Allegoriam, sensum historicum rejiciunt, ubi nulla cogit necessitas. Sed in his sobria mediocritas est servanda.

Typi & allegoriæ differentia.

Inter Allegoriam autem & Typum hoc interest. Quæ facta narrantur ut aliud significent, typos ac figuras appellamus: ut serpens æneus in stipite pendens, typus fuit Christi sublati in crucem in salutem omnium credentium; Allegoria magis sita est in doctrina ac præceptis, cujus generis fere sunt, quæ lex Mosis præcepit de ædificando Templo, de vestitu Sacerdotum, de ritibus Sacrificiorum, de Circumcisione, deque cibis mundis & immundis. Cæterum quod ad tractationem attinet, eadem est ratio Typorum & Allegoriarum.

Quando fas non est ab allegoriis recedere.

Bifariam autem ab Allegoria a Typisve recedituur, uno modo quum quod narratur factum aut futurum, simpliciter intelligitur, nec admittitur sensus interior. Velut si quis per petram, unde Hebræis in deserto fluxit aqua, neget significatum Christum, aut per Mosis faciem velo obtectam neget significari Judæos rejicientes Euangelii gratiam, per Christum omnibus reseratam. Item si quis quæ de regno Christi prædicta sunt a Prophetis, neget esse completa, quod juxta sensum Historicum non apparent ea quæ promissa sunt. Nam Prophetæ spirituale regnum intelligi voluerunt, Judæi exspectant regnum mundanum. Sic a typo recedere, impium est. Quum enim sensus historicus veluti corpus sit Scripturæ, sensus reconditior velut anima, nimirum, ab ipsa Scriptura recedit, qui quod illius est optimum repudiat. Sit hoc exempli causa dictum de Typis. Consimilem in modum impius sit qui, quæ Moses præcepit de victimis ac ciborum delectu, putet hodie juxta sensum externum observanda esse: aut quoniam Dominus beatos pronunciat eos qui se castrassent propter regnum Dei, sic accipiat, quasi Deo gratum sit futurum, si quis amore pudicitiæ sibi amputet membra genitalia. Nam juxta Domini sensum exsecuit sese, qui Venereæ voluptatis affectum studio pietatis abjecit. His modis impie receditur a Typis & Allegoriis.

Quando bene recedi-tur ab allego-riis.

Altero modo pie receditur, quum Historico sensui tamquam basi substratæ suus habetur honos, sed huic ad majorem auditorum fructum inducitur sensus mysticus. Veluti qui non negat Evam serpentis alloquio corruptam in criminis societatem vocasse maritum suum, sed huic fundamento addit Allegoriam sive Tropologiam: Satanam fallacibus promissis sollicitare inferiores hominis affectus, ut a Dei præceptis recedat, ab affectibus autem carnis etiam rationem pertrahi in assensum criminis. Eva persuasa comedit. Adam non persuasione serpentis, sed nimia in uxorem caritate victus est, potius quam seductus. Nostra Eva, caro est: Adam, ratio, sive spiritus. Caro infirma est, spiritus autem promtus. Item quod docet Solomon, *Responsio mollis frangit iram, sermo durus suscitat furorem:* juxta sensum Grammaticum quod dicitur verum est, iratum hominem placandum esse verbis blandioribus, quem si verbis asperis exacerbes, jam iram verti in furorem: non peccat tamen qui sententiam accommodat ad peccatorem resipiscentem. Deus hominum peccatis offenditur, qui si resipiscant, & suam agnoscentes culpam ad ejus misericordiam confugiant, frangunt iram ac minas Dei: sin persistant in sua malitia, & admoniti, dicant in corde suo non est Deus, jam ira Dei vertitur in furorem! & qui contemnunt Dei patientiam ad pœnitentiam provocantis, traduntur in reprobum sensum. A Grammatico sensu, quemadmodum superius admonuimus, quem Paulus litteram appellat, recedere interdum cogit necessitas, interdum suadet utilitas. Necessitas cogit, quum in verbis est absurditas. Evidens absurditas est in verbis Domini, quum jubet erui ac projici dextrum oculum, qui sit offendiculo, aut amputari manum & abjici: aut odisse patrem, matrem, fratres, sorores, atque insuper manum propriam: quum beatos pronunciat qui se castraverunt propter regnum Dei. Similiter quum beatus Paulus jubet mortificari membra nostra quæ sunt super terram, ac prunas ardentes congeri in caput inimici. Utilitas suadet, quoties in verbis Scripturæ simpliciter intellectis exigua aut nulla est utilitas, aut si qua est, tamen in sensu mystico longe est uberior. Historia quomodo Jacob auxerit gregem suum, quomodo huic Laban imposuerit Lea pro Rachele supposita, non video quid habeat utilitatis, si persistas in sensu Grammatico. Nisi forte quis hinc exemplum ducat temperantis pariter & constantis animi in Jacob, qui tanta contumelia deiusus non recesserit ab amicitia, sed conditionem, quamvis iniquam, admiserit, tum quatuordecim annis abstinuerit a congressu formosissimæ virginis, quam supra modum adamabat, quum hodie vix impetrari possit a sponsis, ut unum mensem sibi temperent, quin furtim cum nuptis misceantur, interdum nec ætate exspectata quæ puellas viri patientes reddit. Rursus, quum Solomon hortatur nos ad exemplum formicæ, ut illius exemplo paremus in juventute, quo alamur in senectute, non inutilis est admonitio, sed qualem Ethnicus ingereret filio suo. Multo autem uberior est fructus, si totam hanc vitam interpretemur ætatem nostram, in qua datum est bene agere. Hanc opportunitatem qui negligit, post mortem hiems est, in qua non licet bene operari, sed quisque mercedem accipit, prout gessit in corpore, sive bonum sive malum. Necessitate igitur depellimur a littera, quoties Scripturæ verba, ni tropum adhibeas, manifestam habent falsitatem aut absurditatem, aut alioqui sensum pugnantem cum doctrina Christi, piisque moribus. Veluti quum Propheta dicit, *Sedebit solitarius, & levabit se supra se.* Sermo Grammaticus non consistit: Nullus enim potest se ipsum levare supra se, sed fides est quæ mentem hominis attollit ultra naturam hominis. Item, quod de Christo vaticinatur Psalmus, *Super aspidem & basiliscum ambulabis*, &c. si legitur juxta litteram, falsum est. Nusquam enim legitur tale quidquam fecisse Dominus, nec alius sanctorum quisquam. Hæc tamen falsitas non est in Scriptura, sed in eo qui perperam accipit Scripturam, quum tale nihil senserit qui scripsit. Absurditatis exempla passim obvia sunt. Quod genus est, quum Deus in Genesi loquitur, *Pœnitet me fecisse hominem.* In Deum enim nulla cadit pœnitentia. Rursus quum Abrahæ loquitur: *Descendam & videbo, utrum clamor verus venit ad me, an non sit ita, ut sciam.* In Deum enim nulla cadit ignorantia. Tale est illud Pauli ad Romanos XII. quod modo retuli: *Hoc faciens, carbones ignis congeres super caput ejus.* Hic absurditas cum falsitate conjuncta est. Qui cibum & potum dat inimico, multum abest ab eo qui congerit ardentes carbones in caput hominis, quod adversus inimicos etiam absurde fieret.

Prov. 15.

Scripturæ sermo quadrifariam dividitur. Quædam dicuntur, nec sunt. Quædam sunt, nec dicuntur. Quædam dicuntur, & sunt. Quædam nec dicuntur, nec sunt. Primæ classis sunt, quum Deus dicitur obdormisse, aut irasci, aut avertere faciem, aliaque hujus generis innumera, quorum nihil vere cadit in Deum: sed quod sub his verbis latet, congruit Deo. Secundi ordinis est, quod Filius dicitur *homusios* Patri, Pater ingenitus & ἀναρχος, quum nihil horum expressum sit in sacris litteris, sed hinc certa ratiocinatione colli-

Digitized by Google

colliguntur. Tertiæ ſortis eſt, quod Paulus appellat Chriſtum Deum & hominem : hoc enim citra omnem tropum verum eſt. Quarti generis ſit, ſi quis dicat tres Perſonas eſſe tres Deos natura diverſos, aut mundum caruiſſe initio, quod nec ſcriptum eſt, nec ullo tropo verum eſt. In his igitur quæ ſunt primæ claſſis neceſſario recedimus a verbis, & ad tropologiam confugimus, alioqui littera occidit. Ut autem ejus, quod tertio loco poſuimus, exemplum aliquod proferatur: quod in Cantico myſtico in laudem Solomonis canitur, *ſexaginta ſunt Reginæ, octoginta concubinæ, adoleſcentularum non eſt numerus*, exempli pernicioſi ſit, ſi verba ut ſonant, intelligantur, & ad Chriſtianorum mores accommodentur. Huic aſſimile quod in eodem Cantico ſponſa loquitur ſponſi ſodalibus, quos invitat in hortum ſuum: *Comedite, amici mei, & bibite & inebriamini, cariſſimi.* Rurſus Hieremiæ xxv. *Bibite, inebriamini & vomite.* Multo aliud ſentit Scriptura, quam verba ſonant. Hujuſmodi quædam reperiuntur & in Euangelio. Dominus jubet ut ferienti maxillam unam præbeamus alteram, quod nec Paulus nec ipſe Dominus præſtitit alapa cæſus: & per injuriam auferenti pallium, addamus & tunicam. Atqui præter bonos mores eſt, peccanti, ſtudioſe gravius peccandi dare occaſionem. In hujuſmodi ſermonibus hyperbole eſt, deterrens a vindicta.

Illud annotandum, quod interdum etiam ſi conſtet infimi ſenſus veritas, nec nulla ſit in verbis abſurditas, aut aliud pugnans cum ſana doctrina, tamen occidit littera ſi illi adhæreſcamus. In cauſa eſt mutata temporum ratio. Tale fuerit, ſi quis nunc vitulos imponat altari, quod olim Religionis erat, nunc eſſet impietas. Præterea ſi typos legis & vaticinia Prophetarum de Chriſto venturo, ſic accipiamus quaſi nondum venerit. Qui pernicioſiſſimus error in hodiernum uſque diem tenet infelices Judæos. Huic ſimilis eſt error eorum, qui, quæ ventura promittuntur ſuo tempore, ſic accipiunt quaſi jam facta ſint. Sic inſaniit *Phygelus* cum ſuis gregalibus, qui dicebant jam reſurrectionem eſſe peractam, excitato Chriſto cum aliquot ſanctis, qui moriente Chriſto revixerunt juxta Matthæum, quum Dominus apud Joannem v. aperte doceat omnes reſurrecturos: *Venit hora, in qua omnes, qui in monumentis ſunt, audient vocem Filii Dei, & procedent qui bona fecerunt, in reſurrectionem vitæ, qui vero mala, in reſurrectionem judicii.* Idem docet Paulus. Simili dementia tenentur & hodie quidam, qui aſſeverant veniſſe Antichriſtum cum Pſeudoprophetis. Contra hos veniſſe Enoch & Heliam cum ſuis Prophetis. Quamquam certo certius eſt, venturam aliquando ſeculi conſummationem, neque vero pauca jam præceſſerunt indicia, tamen, arbitror, iſtos divinatores inſanire. Verum hæc utcumque habent, illud conſultum eſt, ut quiſque ſe paret ad extremum diem: ne, quum venerit, inveniat imparatos.

Jam quod beatus Auguſtinus in Epiſtola ad Vincentium ſcripſit, inſignis eſſe impudentiæ, ſi quis fidei Catholicæ dogmata tentet probare per Allegoriam, cum exceptione eſt intelligendum, quam ille non prætermiſit. Addit enim: *niſi habeat & manifeſta teſtimonia, quorum lumine illuſtrentur obſcura.* Proinde non eſt fas de Typis & Allegoriis dubitare, quarum involucra nobis aperuit Scriptura Canonica. Sicut Chriſtus aperuit quid ſignificaret ſerpens æneus, quid Jonas poſt triduum e ceti ventre redditus. Euangeliſtæ commonſtrarunt quid ſenſerit Dominus, quum diceret, *Solvite templum hoc & in triduo excitabo illud*: item quum juberet caveri a fermento Phariſæorum. Quin ipſe Dominus parabolas aliquot dignatus eſt explicare. Quemadmodum Eſaias expoſuit allegoriam de vinea, quæ pro uvis genuit labruſcas. Similiter Petrus indicavit diluvium typum fuiſſe Baptiſmi Chriſtiani. Paulus docuit petram, unde Hebræis fluxit aqua in deſerto, deſignaſſe Chriſtum. Idem hiſtoriam Saræ & Agar accommodat ad Legem & Euangelium. Et velamen quo Moſes locutus populo texit faciem ſuam, docuit eſſe typum cæcitatis Judaicæ, quæ non perſpicit ſpiritualem legis intelligentiam. Aperuit & Iſaac geſſiſſe figuram Chriſti: *non dixit in ſeminibus, ſed in uno ſemine, quod eſt Chriſtus.* De his & ſimilibus non eſt fas dubitare, eo quod habeant teſtimonium ab his, quorum eſt irrefragabilis auctoritas. Hæc ſi Gregorius fuiſſet interpretatus, non fuiſſet impium vel dubitare, vel etiam diſſentire, nec ex his quidquam potuiſſet efficaciter probari, propterea quod nobis incertum eſſet, an hoc ſenſiſſet Spiritus ſanctus. Fieri enim non poteſt, ut per id quod incertum eſt, aliquid certo probemus.

Quædam Allegoriæ vel per ſe, vel ex ipſo ſermonis tenore, vel ex aliis Scripturæ locis diluceſcunt. Quod genus eſt illud Joannis Baptiſtæ, Matthæi III. *Jam enim ſecuris ad radicem arboris poſita eſt.* Quoniam præceſſit, *Progenies viperarum, quis oſtendit vobis fugere a ventura ira*, & cætera. *Ne cœperitis dicere, Patrem habemus Abraham: quia poteſt Deus de lapidibus iſtis ſuſcitare filios Abrahæ*; Perſpicuum eſt quid ſibi velit *ſecuris* metaphora, nimirum, fore ut ni mature pœnitentiam agerent, populus Iſraeliticus inſanabiliter rejiceretur propter obſtinatam incredulitatem, & Euangelii gratia Abrahæ nepotibus promiſſa transferretur ad Gentes, Abrahæ fidem imitantes. Allegoria vero Pſalmi ſeptuageſimi noni, *Vineam de Ægypto tranſtuliſti*, perpetua uſque ad Pſalmi finem, etiamſi parum diluceret ex verbis admixtis, *de Ægypto*, & *ejeciſti Gentes*, tamen ex Eſaiæ capite v. lucem acciperet: Illic enim ipſe Propheta ſuam allegoriam interpretatur, *Vinea Domini exercituum domus Iſrael eſt, & viri Juda germen delectabile ejus.* Quod autem de vinea dixit, *Exſpectavi ut faceret uvas, & fecit labruſcas*, ſic explicat, *Exſpectavi ut faceret judicium, & ecce iniquitas*, & cætera. Item ex capite tertio, ubi Dominus expoſtulans cum iis qui moribus impiis corrumpebant & violentia opprimebant populum Iſraeliticum, ait, *Vos enim depaſti eſtis vineam meam.* Quemadmodum & Hieremiæ duodecimo: *Paſtores*, inquit, *multi demoliti ſunt vineam meam.* Quoniam autem Allegoria vineæ frequens eſt apud Sacerdotes, etiam Principes Sacerdotum & Phariſæi intellexerunt parabolis Jeſu de conductis in vineam, & de colonis vineæ qui occiderunt filium, ipſorum malitiam denotari, & offenſi quærebant injicere manus Domino. Parabola vero de tribus, quinque & decem talentis per ſe liquet, admonens ut quiſque facultatem ſibi a Deo donatam conferat ad utilitatem proximi ſui, donec veniat tempus judicii.

Rurſus ſunt, quæ tantum habent caliginis, ut nullo humano ingenio poſſint ad liquidum explicari; quales quum aliæ multæ ſunt apud Prophetas, tum vero apud Ezechielem, in initio ænigmata rotarum: & a Capite quadrageſimo, deſcriptiones & dimenſiones Templi. Igitur ex vehementer obſcuris nihil poſſis evincere, ſi incidat controverſia, nec ex ambiguis. Evidens ſit oportet, quod coarguat adverſarium, aut confirmet ambigentem. Etenim ſi cujus interpretationem proferas, dicet, hominis eſſe commentum, ſi tuam ipſius, ridebit ſomnium tuum, & locum aliter interpretabitur. Itaque nihil agunt, qui Confeſſionem Sacramentalem aſſerere conantur ex Chriſti verbis: *Ite, oſtendite vos Sacerdoti.* Juxta rectum ſermonem perſpicuum eſt, quare Chriſtus ita juſſerit, nimirum, ad evidentiam miraculi, ſi iidem Sacerdotes a quibus fuerant judicati, pronunciarent eos eſſe mundos. Quod iſti addunt allegoria eſt, juxta quam ſi lepram accipimus hæreticum errorem, ſolis Hæreticis impoſita eſt confitendi neceſſitas.

Hic fortaſſis alicui venit in mentem, ſi hæc vera ſunt, pleraſque Allegorias eſſe inutiles. Nam quo conducunt ſi nihil probant? Atqui longe ſecus eſt. Plurimum valent ad excitandum languentes, ad conſolandum animo dejectos, ad confirmandum vacillantes, ad oblectandum faſtidioſos. Neque enim Eccleſiaſtæ ſemper res eſt cum Hæreticis aut impiis, qui non Allegorias tantum, verum etiam evidentiſſima Scripturarum teſtimonia, vel rejiciunt vel depravant

Per Allegorias non probari dogmata fidei.

Quatenus utiles Allegoriæ.

Digitized by Google

interpretatione. At qui dociles sunt, etiam piorum hominum commentationes faventibus animis excipiunt. Adde huc, quod ut non constet Spiritum sanctum hoc sensisse quod adfert interpres Allegoriæ, non constat tamen Spiritum sanctum hoc non sensisse. Immo probabilius est eum hoc sensisse, si modo, quod adfertur, consentaneum sit fidei sanæ dogmatibus & aliis Scripturæ locis. Et piæ mentis est, credere Doctorem, vitæ sanctimonia probatum, divinitus accepisse quod interpretatur: Neque enim est abbreviata manus Domini. Nec absurdum est hoc quoque voluisse Spiritum sanctum, ut Scriptura nonnumquam varios gignat sensus, pro cujusque affectu: Sicuti manna cuique sapiebat quod volebat. Nec hæc est Scripturarum incertitudo, sed fœcunditas.

Quare Scriptura involucris operta.

Quamobrem autem Deus voluerit Scripturam hoc genus involucris, & aliis obscuritatibus opertam & involutam esse, eleganter explicat Augustinus in opere *de Doctrina Christiana*. Expediebat cœlestis Philosophiæ mysteria sic velari impiis, porcorum exemplo conculcaturis margaritas, ut tamen piis ac docilibus pateret aditus. Conducebant & humanæ mentis somnolentiæ excitandæ. Quod in promtu est, negligimus, juxta Græcorum proverbium, in foribus hydriam; ad recondita semotaque sumus avidiores, & ut magis illa juvant, quæ pluris emuntur: ita cariora nobis sunt, quæ cum labore sumus adsecuti, quam quæ ultro obtigerunt. Præterea quemadmodum multa per vitrum aut succina pellucent jucundius, ita magis delectat veritas per Allegoriam relucens. Postremo sicut habet plus caloris radius speculo aut ænea pelvi exceptus, ita vehementius afficiunt animos nostros quæ per Allegoriam traduntur, quam quæ simpliciter narrantur. Quod idem usu venit in picturis. Altius insidunt animis nostris quæ de Christo referuntur, quod sua morte nos liberarit a tyrannide Satanæ, ab ignorantia veri, a servitute peccati, si adhibeatur Allegoria de phase. Quid, quod etiam memoriam adjuvant. Nam qui profitentur artificium memoriæ, per imagines quasdam infigunt animis quod nolunt per oblivionem excidere. At hujusmodi signis, multo rectius imprimitur animis nostris, quod non oporteat oblivisci. Propheticum est, prius signo rem adumbrare, quam aperte narretur. Ea res tum facit ad fiduciam, tum ad docilitatem auditorum. Sic Euangelio fidem adstruunt figuræ Veteris Instrumenti, & oraculorum ænigmata. Denique perspicacissimus ille Gregorius Nazianzenus libro Theologiæ quinto, demonstrat in cœlesti Philosophia docendi rationem esse commodissimam, si non statim aperiantur summa, sed per gradus quosdam auditores deducantur ad perfectam cognitionem. Ita Vetus Testamentum typis & ænigmatibus veluti rudimentis præparabat mundum ad lucem Euangelicam, sic ipse Christus paulatim suis aperuit illa sublimia, non protinus, sed parabolis & ambigue dictis atque admirandis factis huc præparavit ac paulatim formavit animos discipulorum, ut primum crederent esse bonum Virum, deinde Prophetam, mox in eo suspicarentur aliquid Prophetica dignitate sublimius, tandem virtutem & homine majorem in eo agnoverunt. Sed hæc omnia velut in somnis, donec veniret Spiritus ille igneus, qui somnum excussit atque deduxit in omnem veritatem.

Ne ad fidei quidem dogmata prorsus inutiles sunt Allegoriæ. Non evincunt quædam, sed solidis adhibitæ testimoniis, lucem & gratiam addunt. Exemplum esto locus qui est apud Ezechielem capite XXXVII. de ossibus aridis, quæ ad vocem Prophetæ colliguntur, & adductis nervis in suum quæque locum reponuntur, mox carne convestiuntur, denique spiritu inducto reviviscunt surguntque. Sensus Grammaticus nihil habet nisi signum & imaginem vaticinii. Nec Allegoria prima designat resurrectionem corporum, quam nobis promisit Dominus: sed innuit fore, ut populus dispersus ac desperatus quasique mortuus ac sepultus, congregetur in unum, & ab afflictionibus respiret. Id esse verum ipsa Prophetiæ declarat interpretatio. Nec opus est hoc testimonio ad probandam resurrectionem, aliis Scripturæ locis abunde probatam. Si tamen accedat, non mediocrem gratiam & evidentiam adjungit, neque nobis constat an Spiritus sanctus illic geminam Allegoriam nobis commendarit. Similis locus est Job XIX. *Scio quod Redemtor meus vivit, & in novissimo die de terra surrecturus sum, & rursum circumdabor pelle mea, & in carne mea videbo Deum:* & cætera. Satis constat hæc dici adversus amicos Job, qui sic loquebantur, quasi ob impietatem Job afflictus esset a Deo, nec ulla spes supereset fortunæ melioris. Job autem sibi bene conscius, respondit, se certam habere spem, ut Deus qui immisit calamitatem, ab ea redimat, ac in sterquilinio jacentem erigat, & cui jam scabies & fames, pellem & carnes exederat, pristinam restituat valetudinem, rursusque cum Deo propitio colloquatur, qui tum videbatur aversus. Nam quod dixit, *in novissimo die*, sentit ante mortem. Impium tamen esset asseverare quod ibi Spiritus sanctus non significarit nobis veram corporum resurrectionem. Adsimili tropo dictum est in Psalmo XXVI. *Credo videre bona Domini in terra viventium*, pro eo quod erat in hac vita; quemadmodum Ezechias desperans vitam, ait, *Non videbo Dominum Deum in terra viventium.* Non evincit Allegoria, confirmat tamen, nec est a piis rejicienda.

Allegoriarum delectus.

Cæterum illud erit prudentis Ecclesiastæ, in Allegoriis adhibendis habere delectum. Is autem varius est: Primum quoties eamdem Allegoriam Doctores variis modis interpretantur, eam sumet, quæ ad germanum sensum proxime videbitur accedere. Quod si nullius commentum placet, ipse suum proferet, quod tamen temere fieri non oportet. Nec expedit apud imperitam multitudinem diversas auctorum interpretationes adferre, quod ea res præter tædium, quo gravantur auditores, elevat Allegoriarum fidem. Nec necesse est omnes Allegoriæ particulas superstitiose excutere. Ea res frigus adfert dictioni, sed eæ tantum attingendæ, quæ maxime congruunt, quæque tractatione magis splendescunt, & ad concitandos affectus sunt conducibiliores. Quemadmodum enim in exponendis Prophetarum oraculis quædam admixta sunt, non ut aliquid significent, sed ut narrationem concinnent connectantque: ita in locis Allegoriam habentibus quædam ad sermonis contextum admixta sunt. Nec oportet Allegoriam longius persequi quam res postulat. Exemplo fuerit ipse Dominus & Paulus, qui summatim attingunt Allegorias. Velut ex eo quod Christus dixit, *Solvite templum hoc, & in triduo excitabo illud*, quidam, quorum fuit Irenæus, ratiocinati sunt Dominum in carne vixisse annis quadraginta, eo quod Templum totidem annis exstructum legimus. Atqui non eo usque proferenda erat similitudo. Alioqui alia plurima quæ Templo adsunt, erant ad Christi corpus accommodanda. Satis erat per Templum intelligere corpus Domini; per destructionem, mortem; per erectionem intra triduum, resurrectionem. Hoc admoneo, quod nonnulli veterum hac quoque in parte sibi plus satis indulserunt. Quodque juxta Rhetorum præcepta monet Augustinus, ne in grandi genere dictionis, & in vehementioribus affectibus concitandis diutius immoremur, idem observandum in explicandis Allegoriis, quæ veluti condimenta sunt adspergenda, facile abitura in fastidium, si pro cibis adhibeantur. In his explicandis Concionator perspicuitate ac festivitate dictionis, tum crebra sententiolarum interjectione, postremo tropis ad probabilitatem ac jucunditatem facientibus studebit omne tædium ac frigus secludere.

Allegoriarum species.

Jam inter species Allegoriarum, eæ frequentius sunt adhibendæ, quæ longius absunt a periculo tædii, e quibus est Tropologia, de qua superius admonuimus. Origenes, & qui se ad hujus imitationem composuerunt, libenter philosophantur de littera & spiritu, de Ecclesia ex Gentibus congregata, & Synagoga. Verum, hoc Allegoriarum genus tempestivius erat in Ecclesiæ primordiis, quum adhuc ferveret con-

Digitized by Google

contentio inter Euangelium & Legem Moſaicam, inter Judæos & Chriſtianos, neque pauci ab Euangelii gratia in Judaiſmum retraherentur. Non deſunt tamen hiſce temporibus Judæi, qui in Synagogis ſuis convitiis lacerant Chriſtum, ſuper omnia glorificandum, at cum his non eſt nobis conflictatio. Tolerat hoc obſtinatum hominum genus Chriſtiana lenitas in ſpem reſipiſcentiæ, quam Paulus futuram aliquando prædixit. Plane Pauli beneficio ſuperſunt illius gentis reliquiæ, cui utinam Dominus aperiat cordis oculos! ut nobiſcum agnoſcant verum Meſſiam, Deum & Hominem, extra quem nulla eſt vera ſalus. In ſuperioribus oſtendimus, quantum commoditatis habeat ejus formæ tractatio, quam recentiores appellant Tropologiam. Eam D. Hilarius non attingit, ſed Origenem, ut opinor, ſecutus, Geraſenorum civitatem, unde Dominus rogatur ut abeat, interpretatur, populum Judaicum qui repulit Euangelii gratiam: Chriſti civitatem ad quam revehitur, populum fidelium, quæ eſt Eccleſia, paralyticum vult totius gentis humanæ habere typum, qui per fidem in Chriſtum ſanatur, & ab omnibus liberatur peccatis: adnotans & illud quod non dictum eſt paralytico, *Sanus eſto*, ſed dicitur *Conſtans eſto*: quum Græce ſit θάρσει, quod nihil aliud ſonat Latinis, quam *confide*, aut *bono animo eſto*. Mox & litteram convellit, idque nimis Origenice, quo Allegoriæ faciat locum, *Non legimus*, inquit, *aliquid peccaſſe paralyticum*: ac ſententiam violentam teſtimonio parum congruente confirmat, adducens de cæco nato: de quo Dominus pronunciat, quod nec ipſe nec parentes peccatis commeruiſſent, ut cæcus naſceretur: nec enim protinus ſimpliciter peccatis carent, quibus ob peccatum non eſt inflicta calamitas. Ad hæc ut conſtet cæcum caruiſſe peccatis, non ſtatim conſequens eſt paralyticum caruiſſe peccatis. At certo certius eſt, paralyticum non caruiſſe peccatis. Alioqui juxta ſenſum hiſtoricum, vanus erit ſermo Chriſti, *Remittuntur tibi peccata*. Non enim, inquit, paralyticum peccaſſe aliquid accepimus. An non palam dicitur peccaſſe, cui dicitur, *Remittuntur tibi peccata?* Ille bene adnotavit, a Chriſto per fidem remiſſum, quod lex laxare non poterat: & addit, *Fides enim ſola juſtificat*. Atqui hæc eſt vox tot clamoribus hoc ſeculo lapidata, quæ in Hilario reverenter auditur. Porro quod a Domino dictum eſt paralytico, *Abi in domum tuam*, interpretatur *Paradiſum*, unde fuit ejectus Adamus, cujus aditus denuo per Euangelium patefactus eſt homini. Iſta quidem non inepte dicuntur, ſed nemo non videt, quanto ſint duriora, minuſque probabilia iis, quæ de Tropologia commonſtravimus, cum hoc quod in Eccleſiæ primordiis tempeſtivius dicebantur.

Allegoria unde ſumenda potiſſimum.

Jam quemadmodum refert quam Allegoriæ ſpeciem tibi deligas, rurſus quam commodis rationibus eam tractes, ita nonnihil refert, unde ſumas Allegoriarum fundamenta. Qua de re videor idem admonere poſſe, quod de Scripturarum teſtimoniis, ut ex his potiſſimum libris proferantur, de quorum auctoritate nulla umquam fuit dubitatio, nec apud Hebræos, nec apud Græcos, nec apud Latinos. Cujus ordinis ſunt, Geneſis, Exodus, Leviticus, Numeri, Deuteronomium, Joſuæ, Judicum, Ruth, Regnorum quatuor, Paralipomenon duo, totidem Eſdræ, Heſter, Job, Pſalmi, Eſaias, Hieremias, Ezechiel, Daniel, Prophetæ duodecim. Atque hi quidem Veteris Inſtrumenti. Novi vero ſunt hi, quatuor Euangelia, Acta Apoſtolorum, Pauli Epiſtolæ omnes, excepta ea quæ ſcribitur ad Hebræos, prima Petri, & prima Joannis. Non quod cæteris adimam auctoritatem, ſed quod horum præcipua ſit auctoritas. Quidam impenſe candidi, conantur omnium auctoritatem æquare, nitunturque nobis perſuadere etiam tertium & quartum Eſdræ, quorum ſomnia contemnit Hieronymus, ſancti Spiritus afflatu ſcriptos eſſe: & librum cui titulus Sapientia, quem plerique Philonis eſſe credunt, a Solomone fuiſſe conſcriptum, quum nec ſtilus conveniat, & ipſa res ſatis præ ſe ferat, hoc opus poſt Chriſti tempora eſſe conſcriptum. Videbitur hæc alicui civilitas, verum ea civilitas magis elevat pondus Scripturæ Canonicæ, quam confirmat. Nec enim ſine cauſa primores Eccleſiæ rejecerunt Apocrypha, aut certe ſemoverunt.

Tropologiæ nuſquam non eſt locus, ut interim his vocibus abutamur docendi gratia. Cæterum Allegoria & Anagoge non pari felicitate in quibuſlibet Scripturæ libris inducitur. In Geneſi, Exodo, Levitico, Numeris, Deuteronomio, majorem habent gratiam. In Joſuæ, Judicum, Ruth, Regum, Paralipomenon, Eſdræ & Heſter, non item, niſi quædam e multis deligas. David enim & Solomon in quibuſdam Chriſti typum gerunt. Neque nullus tamen delectus eſſe debet in ſuperioribus libris. Neque enim myſticum ſenſum habent omnia, & ſunt quæ per Allegoriam aut Anagogen tractata frigent. Tametſi non defuerunt qui omnia deflexerint ad ſenſum ſpiritualem. Quorum de numero eſt Auguſtinus, & hoc recentior Eucherius, aliique nonnulli. Ut autem aliquid exempli cauſa proferam: Sunt qui Geneſis xxx. Leam deformem, ſed fœcundam, Rachelem formoſam, ſed ſterilem, detorqueant ad Allegoriam: Auguſtinus etiam illud quod eodem capite narratur, de nocte redemta mandragoris, quaſi citra Allegoriam locus parum haberet dignitatis aut utilitatis, mihi contra videtur. Primum hic animadvertenda eſt divinæ bonitatis diſpenſatio, quæ diverſis dotibus æquat omnes. Racheli formam dedit, qua commendaretur marito, Leæ fœcunditatem uſque ad quartam prolem, ut jam ſororem æquarit gratia. Leam mœſtam conſolatus eſt. Racheli formoſæ addidit ſterilitatem, ne nimis adverſus ſororem inſoleſceret. Ad bonos mores pertinet & illud, quod uxores tanto ſtudio nituntur placere viris ſuis, non philtris aut fucorum lenociniis, ſed pariendo. Vigebat adhuc illud præceptum, *Creſcite & multiplicamini & replete terram*. Rachel invidit ſorori ſuæ. Quid autem invidit? Non voluptatem concubitus, ſed fœcunditatem. Tantus autem erat amor prolis, ut prius quam ipſæ concipere poſſent, ancillas ſuas utraque marito ſubjecerit, quod ante feciſſe legitur & Sara: multo aliter affectæ, quam hodie quædam fœminæ, quæ pharmacis arceſſunt ſterilitatem, ne parturiendi nutriendive laborem ferant, aut ne quid ſenii formæ concilient, ut ne commemorem quarumdam exſecrandam impietatem, quæ fœtum jam vivum in utero necant aut pharmacis ejiciunt. Adnotandum & illud, quod pro ſingulis partubus Deo gratias agunt, nimirum, intelligentes & ſterilitatem & fœcunditatem arbitrio Numinis immitti.

Frigidius etiam fuerit, ſi, quod illic narratur de verſicoloribus virgis, ad Allegoriam detorqueamus. Nihilne igitur fructus præter narrationis voluptatem? Eſt aliquid moribus accommodum. Eximiæ fidei exemplum eſt, quod Jacob homini nec fido, nec commodo, tot annis ita ſervierit, ut ipſe Laban fateretur ſe Jacob fideli miniſterio fuiſſe locupletatum. Illud autem agit vir manſuetiſſimus, ut abſque jurgio & cum bona pace diſcedat a ſocero difficili & moroſo, *Da mihi*, inquit, *uxores & liberos meos, ut proſpiciam domui meæ*. Nihil petit mercedis præter uxorem & liberos. Hac verecundia vir alioqui durus commotus ultro offert mercedem. Jacob autem ne qua in re moleſtus eſſet, pro præterita ac futura ſervitute nihil aliud petit, niſi ut quod de gregibus in poſterum naſceretur varium, ipſius eſſet: quod unius coloris, ſoceri. Eam conditionem ut æquiſſimam Laban cupide recepit, ſciens in pecudibus rarum eſſe varium colorem. Hic vero pateſcit fiducia Jacob erga Deum. Neque enim ſecundum naturam eſt, ut ex virgis verſicoloribus objectis naſcantur variæ pecudes. Magni negotii eſt ab improborum commercio ſine rixa diſcedere. Vides in loco qui videbatur frigidus, & pene dixerim abſurdus, non vulgarem latere doctrinam Ethicam. Sit hoc exemplum unum plurimorum loco poſitum. In hujus generis locos ſi quando incidet Eccleſiaſtes, ab allegoriis & anagogis abſtineat: aut ſi putabit adhibendas,

bendas, ſummatim paucis & in tranſcurſu attingat: Tropologiam tractet accuratius.

Non ab re fuerit ob ſimpliciores quoſdam & illud admonere, nihil obſtare, quo minus eadem res typus ſit plurium, aut idem ſermo diverſas habeat Allegorias. Verbi cauſa, Manna quod Hebræis fluxit in deſerto, figuram habet ſermonis Euangelici, quo paſcuntur animæ piorum: & idem typum habere poteſt, corporis & ſanguinis Dominici in Euchariſtia, quemadmodum aperit ipſe Dominus Joannis ſexto. Et eadem Hieroſolyma nunc typum gerit Eccleſiæ militantis in terra, nunc triumphantis in cœlis. Item Goliath a Davide proſtratus figuram habet Chriſti dejicientis Satanæ tyrannidem, & hominis pugnantis ſpiritu adverſus carnem. Interdum unus typus gradus eſt alterius: veluti ſerpens æneus in ſtipite fixus præſignavit Chriſtum crucifixum. Ac rurſus Chriſtus in crucem ſublatus admonet nos, ut abducti ab amore rerum terrenarum, ſpiritu feramur in altum, ac mundo carnique moriamur. Idem dici poteſt de omnibus quæ Dominus geſſit in terris, quæ ſicuti figuris adumbrata ſunt in Veteri Teſtamento, ita nobis typi ſunt, quid agere debeamus. Tantum de figuris. Allegoriæ exemplum illud eſt: Moſes Deuteronomii XXII. vetat ne quis aret in bove & aſino; ſenſus allegoricus eſſe poteſt, ne miſceamus Judaiſmum cum Chriſtianiſmo: non enim conveniunt, clamante Paulo: *Si circumcidamini, Chriſtus nihil vobis proderit:* poteſt & hic eſſe: ne ſic profitearis te Chriſtianum, ut ſimul & mundum colas & Deum. Rurſus hic: noli ſimul & Theologiam profiteri, & pari ſtudio mundanæ Philoſophiæ deditus eſſe. Non onero Lectorem turba exemplorum, qui ex uno facile conjiciet cætera. Incidit interdum, ut videantur diverſæ Allegoriæ, quum non ſint. Verbi gratia, Origenes interpretatur ſiliquas porcorum, quibus ille parum frugi filius cupiebat explere ventrem, carmina Poetarum: alius interpretabitur eas, Platonicam aut Ariſtotelicam Philoſophiam: alius honores aut opes aut delitias hujus ſeculi. Nec hi ſenſus diverſi ſunt, ſed ejuſdem generis ſpecies; Solus Deus, qui eſt ſummum bonum, vere ſatiat hominis mentem, a quo ſi excideris, quidquid illud eſt in quo cupis acquieſcere, ſiliquæ porcorum ſunt. Poſtremo ejuſdem plures eſſe poſſe typos aut plures Allegorias, quemadmodum & ſimilitudines, notius eſt quam ut ſit admonendum.

Videor mihi de Tropis & Allegoriis ſatis diſſeruiſſe ad alia tranſiturus, ſi illud adjecero, quod admonet Divus Auguſtinus, ut in explicandis Scripturarum obſcuritatibus dilucida ſit Concionatoris oratio. Ob cauſas, quas commemoravi, expediebat Scripturam Canonicam alicubi involucris opertam eſſe. At non idem convenit Scripturarum Interpreti. Lux ſit, oportet, quod diſcutiat tenebras. Hoc fortaſſe videri poſſem ſine cauſa admonuiſſe, niſi viderem quoſdam in dicendo imitari ſermonem Propheticum, ut ad intelligentiam ænigmatum opus ſit alio Interprete.

Sunt qui fortiter negent in Canonicis Libris ullam ineſſe obſcuritatem, modo adſit peritia ſermonis & ſenſus communis. Quorum opinioni hactenus certe faveo, ut optarim eſſe veriſſimam. Sed una voce reclamant omnes Eccleſiæ Doctores, & in his ii quoque, qui nec linguarum peritia nec ſenſu communi caruerunt. Obſcuritas autem non ſolum ex tropis, ſed compluribus aliis ex cauſis naſcitur, quas hic ſummatim commemorare non ab re fuerit, ſimulque commonſtrare quibus rationibus difficultates poſſint expediri: tametſi de his ſparſim in ſuperioribus nonnihil attigimus, & vigilantiſſimus Eccleſiæ Doctor Auguſtinus, quum in diverſis opuſculis ſuis, tum præcipue in libris *de Doctrina Chriſtiana*, multa præcepit.

Obſcuritates unde & quomodo diſcutiendæ.

Ut autem ordiamur ab infimis: Interdum remoratur Lectoris intelligentiam codex ſcribarum aut depravatorum vitio mendoſus, id quod aliquot locis uſu venit beato Auguſtino. Huic incommodo remedium erit, ſi conſulueris exemplaria caſtigatiora. Interdum ex eo quod Græcus aut Latinus Interpres vel perperam vel obſcure, vel ambigue reddidit quod vertit. Huic incommodo quatuor rationibus licet mederi, ſi vel fontes ipſos conſulas, Hebræorum aut Chaldæorum in Veteri Inſtrumento, Græcorum in Novo, vel veterum interpretationes excutias, unde deprehendi poteſt germana lectio, vel diverſas conferas Verſiones: fit enim frequenter ut quod hic obſcure aut ambigue vertit, alius dilucide transferat: vel eorum denique Commentarios adeas, qui in hoc ipſo ſumſerunt operam, ut hujuſmodi difficultates ſubmoverent. Ad id tametſi veterum diligentia non parum adjuverit ſacræ Philoſophiæ ſtudioſos, tamen quoniam numquam ceſſat depravatorum improbitas & ſcribarum oſcitantia numquam expergiſcitur, ſemper erit neceſſarius reſtituentium labor. Qua quidem in re & nos præter alios pro noſtra virili ſumus adniſi. Utinam tantum præſtare potuiſſemus, quantum optavimus! Quot ſeculis in Templis canitur ex Pſalmo XLI. *Ita deſiderat anima mea ad Deum fontem vivum*, pro *fortem vivum*, quemadmodum verterunt Septuaginta, & habet Hebraica veritas. Auguſtinus hanc particulam non attingit, *fontem*, & *vivum* appellat, ut diſtinguat a ſimulacris mortuis, quæ non poſſint homini conferre ſalutem, & a malis liberare. Quot ſeculis ex Epiſtola ad Hebræos privatim ac publice legunt, *Fide quidam placuerunt Angelis hoſpitio exceptis*, pro *latuerunt Angelis hoſpitio exceptis*. Germanam lectionem ſcriba depravavit, non agnoſcens Græci ſermonis proprietatem. Et hujus generis ſunt innumera. Nonnumquam ex proprietate linguarum naſcitur difficultas. Habet enim unaquæque lingua ſuas loquendi formas peculiares, quas ſi transferas in aliam linguam, non intelliguntur ab iis quibus altera tantum lingua cognita eſt. Quod genus eſt, Hebræi geminatione vocis ſignificant ἐπίτασιν, ut quum dicunt, *Ficus bonas bonas*, pro vehementer bonis: & *Ficus malas malas*, pro vehementer malis. Et Græci dicunt, *Novi tibi gratiam*, pro habeo tibi gratiam: *Latuit adverſus ſe ipſum locutus*, pro inſciens adverſus ſe ipſum locutus eſt. Hanc, inquam, ſermonis formam, quoniam non agnovit, quiſquis ille fuit, depravavit locum apud Paulum, *Placuerunt Angelis hoſpitio exceptis*. Habet & ſermo Latinus idiomata ſua, quæ perturbant hujus peritia leviter tinctos. Septuaginta multum Hebraiſmi reliquerant in ſua Verſione, cujus partem aliquam explicuit Auguſtinus *in Libris Locutionum*. Hieronymus autem Editione ſua peregrinitatem eam adeo ſubmovit, ut propemodum plus ſit Hebraici idiomatis in Novo Teſtamento Græco, quam in Vetere. Idem remedium eſt adverſus ambiguitatem, ſive vocis, ſive compoſitionis. Paulus I Corinth. XV. jurat per ſuam gloriam, *Quotidie morior per veſtram gloriam*. Verum hæc præpoſitio apud Latinos anceps eſt, eoque qui tantum Latine ſciret, ambigeret utrum ea gloria Paulo cauſa fuiſſet, cur quotidie moreretur, an juraret per eam gloriam; At vox Græca νὴ non eſt anceps, ſed tantum jurando aſſeverantis, unde apud Latinos *per*, verterunt in *propter*, & in nonnullis Græcorum Codicibus deprehenditur διὰ pro νὴ, id quod duplici de cauſa potuit accidere: ſive quod aliquis Codicem Græcum emendavit ad noſtram depravatam lectionem, quod ſane pluribus in locis factum, eſt veriſimile, ſive quod Græci complures abhorruerint a jurejurando, tam diligenter a Chriſto interdicto, contendantque Paulum nuſquam juraſſe. Quidam horrent Dei Filium juxta Divinam Naturam dici *Creaturam*, quod Latinis *creari* dicitur hoc quod prius non erat. At non horret Athanaſius neque Gregorius Nazianzenus & Hieronymus, ſi modo ſic interpretemur *creatura* vocabulum, quemadmodum illi juxta Græcam vocem interpretantur. Græcis κτᾶσθαι vox eſt ambigua quemadmodum & κτίσις. Neque enim ſolum κτᾶσθαι dicitur quod inſtituitur aut conditur, ſed etiam quod paratur ad aliquem uſum, unde κτῆμα poſſeſſio, non quod poſſeſſor creaverit ſervum aut domum, ſed quod ſibi ad uſum pararit. Unde Tertullianus Græci ſermonis peritus κτίσιν fere vocat non *creaturam*, ſed

Depravata. *Pſal. 41.* *Heb. 13.*

para-

paraturam. Paratum autem esse quod est sine initio, nihilominus absurdum est quam prædestinatum esse. Porro Filius ab æterno fuit prædestinatus, ut homine assumto mundum redimeret. Non est igitur quod offendamur, quum legimus Ecclesiastici XXIV. de Sapientia dictum: *Et qui creavit me, requievit in tabernaculo meo.* Ac mox, *Ab initio & ante secula creata sum.* Item Proverbiorum VIII. *Dominus possedit me ab initio viarum suarum*, quod illic verterat *creavit*, hic vertit *possedit*, Græcis idem est verbum ἔκτισεν.

Nonnumquam obscurat intelligentiam, antiquitatis ignoratio, plurima siquidem in rebus humanis novat ætatis diuturnitas. Veluti quod scripsit Horatius,

Scriptor utroque tuum laudabit pollice ludum:

nemo fuerat intellecturus, nisi veteres admonuissent, olim qui faverent, pollicem premere solitos. Itidem quod est in Psalmo LXVIII. *Adversum me loquebantur, qui sedebant in porta*: juxta sensum Grammaticum minus liquebit, nisi moniti fuerimus, olim Judæos in portis urbium solitos exercere judicia. Ad id facit quod Deuteronomii vigesimo primo pater filium contumacem jubetur adducere ad seniores illius civitatis & ad portam judicii. Præterea secundi Regum decimo quarto, Absolon stans in ingressu portæ invitat ingredientes & egredientes, ut suas causas ad se deferant. Similiter quod Dominus Pharisæis exprobrat latas fimbrias & phylacteria, vix quisquam intellexisset, nisi periti antiquitatis admonuissent Pharisæos hunc morem arripuisse ex Deuteronomio capite sexto: *Ligabis ea in manu tua, & erunt immota ante oculos tuos.*

Interdum ambiguitatem parit vox diversa significans aut certe diversis modis usurpata. Prioris exempla multa sunt apud Hebræos, dictiones quæ iisdem litteris & iisdem notis res diversas significant: rursus, quæ iisdem elementis, sed mutatis notis diversa significent. Apud Græcos τέλος *finem* declarat & *vectigal*, unde dicti *telonæ* qui exigunt vectigalia. Celebratur Euripidis sententia, ἀχαλίνων στομάτων τὸ τέλος δυσχίον, quod ita vertere quidam non indocti, *Effrenis oris finis infortunium.* At, mea sententia, rectius vertissent, *Effrenis oris vectigal infortunium*; ut *vectigal* perinde valeat, quasi dicas, *fructus*. Apud Latinos *os* aliud significat quum paternus casus habet *oris*, & aliud quum habet *ossis*. Nisi quod juxta Grammaticos discrimen prodit ipsa pronunciatio: si producas *os*, est illud unde ducitur *oris*: sin corripias, est unde ducitur *ossis*. Produces, si sic efferas quasi sones *os* per geminum *oo*: corripies, si per unicum, ut nunc vulgus pronunciat. Nam longarum ac brevium syllabarum differentia pene in totum sublata est, nisi si quam faciat accentus: qua de re diximus in libello *de recte pronunciando*. Posterioris exemplum illud esto: *Consummatio* in Scripturis interdum sonat *perfectionem*, ut Dominus in cruce, *Consummatum est*: interdum πανολεθρίαν, sive *internecionem*; veluti Esaiæ decimo, *Consummatio abbreviata inundabit justitiam.* Item Hieremiæ quarto, *Deserta erit omnis terra, consummationem tamen non faciam*: id est, non semel perdam universos. Ira *spiritus*, interdum pro *flatu* ponitur, interdum pro *affectu* hominis, interdum pro *Spiritu sancto*. Idem sentiendum est de multis aliis vocibus, quarum de numero sunt, *mundus*, *lex*, *caro*. Exemplis, quoniam plurima sunt, supersedeo, ne fiam prolixior in re non obscura. De remedio mox dicam.

Propria nomina.

Huic incommodo finitimum est quum vel idem nomen proprium pluribus est commune, vel unus nominibus duobus aut pluribus designatur. Prioris exemplum est: apud Ægyptios multi Reges dicti sunt Pharaones: multi Ptolemæi: apud Babylonios multi Nabuchodonosores: apud Judæos sub Babyloniis multi Jechoniæ. Similiter in Scripturis, plures Darii, plures Xerxes, plures Antiochi, plures Cyri. Et in Euangelio leguntur tres aut plures Herodes, iidem nomine, personis diversi. Ea res etiam in humanis parit minus attentis magnam confusionem, in quibus occurrunt multi Catones, multi Tarquinii, multi Bruti, multi Scipiones. Idem usu venit in nominibus locorum. Notum est omnibus duas esse Galilæas, quarum altera discretionis gratia dicitur Galilæa Gentium. Ita sunt duæ Salem: altera juxta Jordanem in tribu Effraim, olim ditio Sichemitarum, ubi legitur baptizasse Joannes, Joannis III. altera quæ notiore vocabulo dicitur Hierosolyma. Eadem difficultas est & in humanis historiis, quam ex parte discussit Stephanus, qui scripsit *de Urbibus*. Nunc posterioris exemplum accipe. Libro Paralipomenon secundo, Ochosiam Regem trinominem reperimus, siquidem capite vigesimo primo appellatur Joachim natu minimus filiorum Jehoram, idem mox proximo capite dicitur Ochosias: *Constituerunt autem habitatores Hierusalem Ochosiam filium ejus minimum Regem pro eo.* Rursus in capite præcedenti, quum referuntur nomina filiorum Jehoram, pro Ochosia dictus est Azarias. Similiter qui apud Matthæum in genealogia dicitur Jechonias, apud Lucam III. dicitur Neri. Idem in libris Regum & Paralipomenon vocatur Joachim. Rursus qui apud Lucam vocatur Zorobabel, Neemiæ tertio dicitur Barachias: Sic Matthæus dictus est Levi; Paulus, Saulus. De locis res evidentior est, quam ut opus sit exemplis. Sed de homonymis & synonymis, quoniam hoc argumentum plures habet sinus & anfractus, non ingredior altius; qui volet & cui vacabit, poterit super his plenius edoceri ex libris Berosi, Philonis, Josephi, tum e Hieronymi variis annotationibus, præcipue e Catalogis quos de locis contexuit, tum ex commentariis Annii recentioris. Nec indiligenter hanc partem tractavit Joannes Driedo, nos ad reliqua properamus.

Ambiguitas aliquoties nascitur ex varia distinctione, velut Hæretici sic distinguebant: *In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat: verbum hoc erat in principio apud Deum*, ne cogerentur verbum profiteri Deum, sed tantum fuisse apud Deum. Rursus, qui volunt excludere Spiritum sanctum a consortio Divinitatis, ita distinguunt, *Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil quod factum est*, ut Spiritum faciant creaturam. Simile est ad Romanos quarto, *Quid ergo dicemus invenisse Abraham patrem nostrum secundum carnem*: hæc particula *secundum carnem*, referri potest ad verbum *invenisse*, potest & ad *Patrem nostrum*. Hujus formæ in Scripturis occurrunt innumera. In hoc ambiguitatis genere explicando eadem est ratio, quæ in polysemis dictionibus, aut varie usurpatis. Primum omnis sententia, quæ pugnat cum inviolatis fidei dogmatibus rejicienda est. Quod si in variis sensibus nihil est adversum sanæ doctrinæ, ex ipsa sermonis serie quærenda est germana lectio. Observandum quid præcesserit eum locum, quid consequatur, unde cœperit qui loquitur, quo progressus sit, & quo evaserit. Hic nonnihil valebit, & aliorum locorum collatio. Sæpe fit ut idem sensus hic verbis ambiguis enunciatus, alibi sermone perspicuo efferatur.

Quin & pronunciatio nonnumquam variat sensum. Plurimum enim refert, utrum enunciando pronuncies, an interrogando seu percontando. Quamquam in illo: *A Nazaret potest aliquid boni esse?* percontatio non voce tantum, verum etiam nota scribentis discernitur. Sed Ironia nullam habet notam, sola pronunciatione distinguitur. Quod genus est illud, *Dormite jam & requiescite.* Quod si notæ variant, partim ex ipso sensu, partim e sermonis tenore colligitur vera lectio. *Dormite jam & requiescite:* si accipias velut ab imperante dictum, sensus videtur absurdus. Rursus I Corinth. VI. *Secularia igitur judicia si habueritis, contemptibiles qui sunt in Ecclesia, illos constituite ad judicandum*: per Ironiam esse dictum indicat, quod mox sequitur: *Ad verecundiam vestram dico.* Verum de his nonnihil attigimus in superioribus, quum de Tropis ageremus, & in Annotationibus non pauca produximus exempla. Ab ambiguis recedam, si illud admonuero, sermonem Hebraicum & Græcum plus habere ambiguitatum, quam Latinum. Apud Hebræos partim in causa est, quorumdam elementorum simi-

similitudo, quæ parum attentis præbet erroris occasionem, partim puncta quæ subnotantur litteris: ea in priscis illorum codicibus non apponebantur, & tamen ex his mutatis varius nascitur sensus. Apud Græcos autem quod in verbis eadem vox frequenter ad diversa genera, aut ad diversos modos pertinet, ut in eo quod modo ex Paulo citavi, *ad judicandum constituite*, καθίσατε, incertum est, utrum sit *constituitis*, judicandi modo, an *constituite* imperandi. Item ad Colossenses II. *Quid adhuc decernitis*, δογματίζεσθε, incertum est, activene an passive accipiatur. Quamquam & apud Latinos sæpe per Hypallagen modus pro modo ponitur: *Non facies furtum*, non est prædicentis sed præcipientis. Unicum hoc exemplum pro innumeris positum esto. Quin & articulus in alium translatus locum, diversam parit intelligentiam.

Obscuritas ex contrarietate.

Non mediocre negotium exhibet tractantibus Scripturas species contradictionis, vanitatis, aut absurditatis, quum certo certius sit, tale nihil esse in libris Canonicis. Nonne quum Joannes scribit, *Si dixerimus quod peccatum non habemus nos ipsos seducimus, & veritas in nobis non est*: pugnare videtur cum eo quod habetur in eadem Epistola, *Qui natus est ex Deo non peccat, sed generatio Dei conservat illum.* Rursus quod scribit Paulus: *Viri diligite uxores vestras, sicut Christus dilexit Ecclesiam.* Et quod præcepit Moses, *Honora patrem & matrem*, contrarium apparet ei quod Dominus in Euangelio pronunciat Lucæ XIV. *Si quis venit ad me & non odit patrem suum & matrem* &c. *non potest esse meus discipulus.* Item quod Christus interdixit Apostolis, *In viam Gentium ne abieritis*, pugnat cum eo quod iisdem dicit, *Ite in orbem universum, & docete omnes Gentes.* Hoc autem incommodum facile per Tropos & Allegorias tollitur: aut certe temporum aut personarum discretione. Ante mortem dixit, *In viam Gentium ne abieritis*: post resurrectionem dixit, *Ite in orbem.* A pluribus exemplis abstineo, ne fastidio sim Lectori.

Obscuritas ex specie vanitatis.

Vanitatis species turbat Lectorem, quoties eadem res diverse narratur, aut numerus annorum rationi temporum non congruit. Marcus capite XV. scribit Jesum fuisse crucifixum hora tertia, quum Joannes XIX. tradat Pilatum hora ferme sexta sedisse pro tribunali. Non consistit autem ut crucifixum accipiamus, antequam esset damnatus. Sudatur etiam a quibusdam, ut quæ in Actis capite VII. habetur, Stephani narrationem doceant congruere cum ea quæ est in Genesi: quodque Lucas capite nono, refert de Saulo prostrato, videtur cum ipsius Pauli narratione dissentire. Nec eadem raro accidit in litteris Euangelicis. Vanitas autem videtur, quod discrepat, quum simplex sit sermo veritatis. Plurima vero de Messia prædicta sunt in Vetere Testamento, quorum nihil apparuit in Christo. Veluti quum Prophetia dicit, *Elevabitur mons domus Domini super omnes colles*, Et *sedebit super solium David*, & cætera. Item quum Deus legitur imposuisse capiti ejus coronam de lapide pretioso, & unxisse eum præ participibus suis. Præterea de pugnis & victoriis ex attritis hostibus, de gladio addito femori, quum nihil horum in Christo conspectum sit, sed omnia contra. Quæ res scandalo fuit non solum vulgo Judæorum, sed ipsis etiam Apostolis. Ne illa quidem umquam acciderunt, quæ Esaias XI. futura prædixit in adventu Christi, *Vitulus & leo & ovis simul morabuntur, & puer parvulus minabit eos*, &c.

Absurditatis species.

Absurditatis speciem habent quæ ante retulimus de eruendo oculo & projicienda dextera. Item de congerendis prunis in caput inimici. Præterea, Oportet nasci denuo. Et, *Nisi efficiamini sicut parvulus iste*, & cætera. Ad hæc, *Nisi manducaveritis carnem filii hominis, & biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis.* Ad redigenda in concordiam, quæ videntur pugnantia, præter alios plurimum adjumenti attulit beatus Augustinus multis voluminibus. Idem sentiendum de falsa specie vanitatis, quam frequenter Scripturis impingit impius ille Porphyrius; absurditatis species Tropis & Allegoriis discutitur. Interim & illud juvat ad concordiam, si loco diligenter inspecto deprehendas diversis verbis eamdem esse expressam sententiam. Rursus si meminerimus, nec Prophetas, nec Euangelistas res eo narrare ordine quo gestæ sunt, sed interdum ut ipsis in mentem venerunt, ita temperante Spiritu sancto ob nostram aliquam utilitatem. Quin & illud animadvertendum, quædam eadem videri, quum similia sint, non eadem. Rursus, quædam eadem bis esse facta, veluti quod Moses elicuit aquam e petra, bis factum est, quum plerique credant tantum semel factum. Siquidem Exodi XVII. Moses percussit petram Orebapud Raphidim mansione undecima, priusquam ventum esset ad montem Sina, ubi prodita Lex est, cui loco nomen inditum, tentatio. Idem Numerorum XX. bis percutit petram in deserto Sin juxta Cades mansione XXXIII. post perfectum Tabernaculum. In priore loco non legitur offendisse Dominum, hic legitur offendisse; & hic locus dictus est, contradictio. Chrysostomus existimat Christum bis flagello vendentes & ementes e Templo deturbasse, eo quod Euangelistæ insigniter in temporis ratione dissonant. Joannes enim capite II. refert factum statim in initio miraculorum, postquam Dominus in Cana Galilææ mutarat aquam in vinum, alii Euangelistæ narrant quasi factum sit paulo ante passionem Domini.

Difficultas ex persona non animadversa.

Quosdam turbat non animadversa persona sub cujus nomine sermo profertur. Quidam enim Scripturæ Canonicæ libri constant personis, ut Job & Canticum Solomonis. Quamquam & in his qui non sunt dramatici, interdum qui loquitur, tacite sibi sumit personam alienam, docendi gratia. Quæ Paulus scribit Romanis capite VII. *Scimus enim quod lex spiritualis est, ego autem carnalis sum, venumdatus sub peccato. Quod enim operor non intelligo. Non enim quod volo bonum, hoc ago, sed quod odi malum illud facio*, &c. quoniam non videbantur convenire in tantum Apostolum, vetustiores interpretati sunt, illic Paulum docendi gratia in se suscepisse personam hominis Judaici & imperfecti, atque adhuc aut carni servientis, aut ancipiti bello cum carne pugnantis. Similiter in Ecclesiasta, multa dicuntur sub aliena persona, quæ parum congruunt in eum qui loquitur afflatu divini Spiritus. Tale quiddam & in ipso Christo liceat deprehendere. Quum enim dicit Chananææ, *Non est bonum sumere panem filiorum & mittere canibus*: sub persona vulgaris Judæi loquitur, potius quam ex animi sui sententia, alioqui peccasset ipse qui, quod pronunciavit non esse bonum, fecerit. Eam vero personam induit, ut mulieris fidem redderet evidentiorem, simulque Judæis incredulis hac imagine declararet quam efficax res sit fides, quæ vel ab invito, ut ita loquar, Christo miraculum extorserit. Siquidem quasi lassatus tandem ac victus dixit, *O mulier, magna est fides tua, fiat tibi sicut vis.* Præterea cum loquitur discipulis, *Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis*, &c. Apostoli Episcoporum ac Sacerdotum personam gerunt, ipse Dominus Dei & hominis personam gerit. Rursus, quum satellitibus dicit, *Si me quæritis, sinite hos abire*: Dominus sub cujusvis Episcopi seu Pastoris persona loquitur, Apostoli plebei gregis personam gerunt. Est enim fidi Pastoris pro salute sibi creditæ plebis vitam impendere, si res postulet.

Christus & corpus eadem persona.

Adhæc quoniam Christus & corpus ipsius mysticum idem sunt: Dominus quædam in se recipit, quæ non in ipsum, sed in illius membra competunt. Veluti quod ex Psalmo XXI. Christus in cruce pendens usurpat, *Longe a salute mea verba delictorum meorum*: ad Christi corpus pertinet, cujus peccata in se recepit. Alioqui Christo tribuere delictum, extremæ sit impietatis. Rursus in Psalmo sexagesimo octavo, quem Christo patienti tribuunt juxta Allegoriam, sub corporis sui persona loquitur, *Domine, tu scis insipientiam meam, & delicta mea a te non sunt abscondita.* Simili modo apud Zachariam capite III. inducitur sordidatus,

Digitized by Google

tus, & a peccatis mundato dantur mutatoria, dicitur-
que, *Si ambulaveris in præceptis meis*: quæ omnia a
membris transferuntur in caput, eo quod caput & cor-
pus unum sunt, quemadmodum maritus & uxor una
caro sunt, quod mysterium Paulus appellat magnum
in Christo sponso & Ecclesia sponsa. Agnoscit hanc
individuam societatem etiam sensus communis, &
vulgaris loquendi consuetudo. Si quis lædat pedem
aut aliud membrum, lingua clamat cur me lædis,
quum ipsa læsa non sit, sed una loquitur pro membris
omnibus. Itidem Christus jam immortalis, nec ullis
patens injuriis, clamat, *Saule, Saule, quid me per-
sequeris?* Huc confert magnus ille Gregorius, merito
dictus Theologus, quod Paulus primæ Corinthio-
rum decimo quinto, scribit fore, ut *quum Deus Filio
subjecerit omnia, tunc & ipse Filius subjectus reddatur Pa-
tri.* Atqui Christus juxta naturam Divinam nulli sub-
jectus est nec erit umquam, quum sit æqualis Patri:
juxta adsumtum hominem, numquam fuit rebellis
Patri, sed obedientem se præbuit usque ad crucem:
cæterum, si contempleris caput & corpus unam esse
personam, nondum omnia subjecta sunt illi, nec ipse
totus subjectus est Patri, ob nostram rebellionem.

In Christo tres naturæ.

Huic simile est, quod quoniam in hypostasi sive
persona Christi sunt plures naturæ, quædam de ho-
mine prædicantur, quæ illi non conveniunt, nisi se-
cundum divinam naturam: rursus quædam de verbo
prædicantur, quæ in illum non cogruunt, nisi se-
cundum humanam naturam. Prioris exempla sunt
passim obvia, veluti quum apud Joannem dicit, *Ne-
mo adscendit in cœlum, nisi Filius hominis, qui est in cœlo.*
Christus enim id temporis juxta hominem adsumtum
non erat in cœlo. Posterioris illud, quum scribit Apo-
stolus, *Sic Deus dilexit mundum, ut Filium unigenitum
tradiderit in mortem.* Christus non fuit traditus in mor-
tem nisi juxta naturam humanam, nec dicitur uni-
genitus Dei Filius, nisi secundum naturam divinam.
Quin hoc ipsum Christus humanæ naturæ vocabulum
est, neque enim juxta divinam fuit unctus gratia, nec
secundum corpus quidem umquam fuit unctus, sed se-
cundum animam. Fuit enim ille tergeminus Gigas
e tribus, ut ita loquar, constans naturis, corpore hu-
mano, anima humana, & divina natura. Unitas au-
tem personæ facit, ut promiscue quædam de illo præ-
dicentur, non observata naturarum proprietate. Re-
cte dixeris Deum pro nobis mortuum, quum nec
juxta divinam naturam, nec juxta animam, sed tan-
tum juxta corpus adsumtum sit mortuus. Et in Sym-
bolo dicitur descendisse ad Inferos, utique juxta ani-
mam, quum corpus eo non descenderit. His mihi vi-
deor non absurde attexturus, quod quemadmodum in
eadem persona fuit Deus & homo, ita in tota dispen-
satione qua versatus est in terris, deprehendas licet
summæ illius naturæ pariter & nostræ terrestris mani-
festa indicia. Concipitur in utero fœmineo, sed de
Spiritu sancto, & Angelo paranympho. Illud homi-
nem decebat, hoc Deum ac Dei Filium. Statis mensi-
bus gestatus est & crevit intra latebras humani corpo-
ris, sed nondum natus agnoscitur Dominus ab Eliza-
beta: agnoscitur a Joanne, qui tum gestabatur &
ipse, prædicatur a Zacharia oriens ex alto mundi Re-
demtor. Nascitur humano more, verum ante omnia
secula natus ex Patre Deo Deus: nascitur ex muliere,
sed ex Virgine: nascitur sine commixtione viri, ac
matris integritatem non violavit, sed consecravit. Fa-
sciis aliorum infantium more est involutus, sed idem
resurgens semet e fasciis evolvit. In præsæpe reclina-
tus est, sed huic Angeli cœlitus decantant hymnum
Deo dignum. Hunc stella lucida designat: hunc Ma-
gi, spreto Herode, adorant, ac mysticis honorant
muneribus. Circumciditur infans, sed ab Anna &
Simeone agnoscitur, *lumen Gentium, & gloria plebis
Israelitica.* Profugit in Ægyptum, sed Ægyptiorum
idola profligat. Duodecim natus annos cum Legis pe-
ritis disputat in Templo, percontans vicissim & au-
diens, sed in puero senes demirantur quiddam homine
majus. Obtemperavit parentibus, sed non erat homi-
nis vox, quum ait, *Quid est quod me quærebatis? An
nesciebatis quod in his, quæ Patris mei sunt, oportet me
esse?* Lassus ex itinere petit aquam, sed idem in nuptiis
vertit aquam insipidam in vinum optimum. Idem ut
Deus clamat, *Venite ad me omnes qui laboratis & one-
rati estis, & ego reficiam vos.* Idem promittit ipsum
agnoscentibus aquam vivam, salientem in vitam æ-
ternam. Promittit in se credentibus, fore ut ipsi quo-
que profundant de ventre suo flumina aquæ vivæ. Tin-
gitur aqua ut homo, sed aquas ut Deus sanctificat, &
abluendis omnibus omnium peccatis efficaces reddit.
Orat ut homo, sed in orantis verticem descendit ac
manet Spiritus sanctus, auditur Paterna vox, *Hic est
Filius meus dilectus.* Cum peccatoribus venit ad bapti-
smum, sed honoratur Joannis testimonio, *Ecce agnus
Dei, ecce qui tollit peccata mundi:* prius illud erat ho-
minis elogium, sed innocentis: posterius hoc non
competit nisi in Deum. Tentatur, sed volens, sed
vicit, & nobis vicit. Esurivit, quod est hominis, sed
post dies quadraginta: sed idem e paucis panibus ex-
plevit multa hominum millia. Vehitur navigio, sed
idem quum vult ambulat super aquas, & Petrum si-
mul ut dubitavit pessum euntem levat. Somno grava-
tus est, sed excitatus verbo ventis imperat & mari,
moxque pro sæva tempestate facta est tranquillitas ma-
gna. Persolvit didrachmum, sed e pisce monstrato
extractum. Audit Dæmoniacus, sed idem virtute
Dei propellit omne Dæmonum genus. Quærit, quæ
sit inscriptio & quæ imago numismatis, sed idem to-
ties respondet ad tacitas Pharisæorum cogitationes.
Quærit ubi situs sit Lazarus, sed eumdem sola voce
evocat e sepulcro. Impetitur lapidibus, sed non at-
tingitur. Ducitur ad præcipitium, sed per medias
insidias evadit intactus. Lacrymatur, sed nostram
deplorans miseriam. At idem quum vult ejicit ploran-
tium turbam, excitaturus Archisynagogi filiam: &
viduæ lacrymas vertit in gaudium, restituens illi filium
pro mortuo vivum. Sensit humanæ naturæ incommo-
da, sed idem nutu pellit omne morborum atque in-
commodorum genus. Consputus ac flagellatus non
habebat speciem neque decorem oculis hominum,
sed Davidi apparet speciosus præ filiis hominum: sed
idem in monte transfiguratur, facies resplendet super
claritatem solis, vestes superant candorem nivis. Ges-
sit formam servi ut homo, sed ut Deus coruscat mira-
culis. Nec est quod quis hic obturbet, ediderunt &
alii sancti miracula. Fateor, sed nulli tam multa, nulli
tam præsenti virtute, nulli cum simili auctoritate.
Numquam enim Christus editurus miraculum orasse
legitur, aut invocasse Patris auxilium. Habebat qui-
dem a Patre, sed eamdem cum Patre, potentiam.
Judicatur a Cajapha, accusatur, atque ut agnus ob-
mutuit: sed quum adjuratus per Deum vivum, ait,
*Posthac videbitis Filium hominis sedentem a dextris virtu-
tis Dei*, &c. divinitatis vocem emisit. Sedere enim
ad dextram, æqualis est. Æqualem esse Deo non ca-
dit nisi in Deum. Tollitur in crucem, sed ibi devicit
Satanam. Pendet inter latrones, sed alteri voce Re-
gia dicit, *Hodie mecum eris in Paradiso.* Dira patitur
ut homo, sed obortæ tenebræ declarant Deum. Mo-
ritur, sed emisso valido clamore. Deponit animam
suam, sed sponte potestatem habens resumendi eam.
Velamen templi rumpitur, finduntur saxa, revivi-
scunt mortui. Moritur, sed ea morte mundo vitam
reparavit. Sepelitur, sed idem non aperto sepulcro
resurgit immortalis. Descendit ad inferos, sed rediit
triumphans, opimam prædam secum abducens. Sub-
ducitur visibili corpore in cœlum, sed mittit Paracle-
tum per quem inter homines dilargitus est cœlestia
donaria. Ad hunc modum si quis in omni Christi vita
philosophetur, ut illius persona e variis naturis fuit
permixta, si fas est eo verbo uti, quo tamen usus est
beatus Augustinus, ita comperiet ubique vicissim
emicantia Dei & hominis argumenta.

Ticonii regulæ.

Nunc ipse sermonis cursus nobis quodammodo vel-
licat aurem, ut paucis loquamur de regulis Ticonii,
cujus ingenio delectatus fuisse videtur Augustinus,

Digitized by Google

uamquam hominis dogma deteſtaretur. Erat enim in factione Donatiſtarum ſive Donatianorum, tametſi in multis ab illis diſſidens; quin etiam libris editis acerrime cum eis depugnavit. *Contra quos*, inquit Auguſtinus, *invictiſſime ſcripſit, & illic invenitur abſurdiſſimi cordis, ubi eos non omni ex parte relinquere voluit.* Primam regulam appellat *de Chriſto & ejus corpore myſtico*, quod eſt Eccleſia, ex quibus velut una conſtituitur perſona. Eoque Scriptura ſic temperat ſermonem, ut interdum a capite tranſeat ad corpus, contra a corpore ad caput. Exemplum adfert ex Eſaiæ capite LXI. *Quaſi ſponſum decoratum corona, & quaſi ſponſam ornatam monilibus ſuis.* Sponſi nomen ad Chriſtum pertinet, Sponſæ ad Eccleſiam. Poterit tamen e Scripturis exemplum depromi hoc congruentius.

Regula prima.

Regula ſecunda.

Secundam appellat *de corpore Chriſti bipartito*, Auguſtinus mavult de permixta Eccleſia. Eſt enim Eccleſia quædam nobis incognita, in qua non ſunt niſi pii, & ad vitam prædeſtinati. Attamen propter ſacramentorum communionem etiam impie viventes & Hæretici tolerantur in Eccleſia bonis admixti, ſicut in Euangelica ſagena mali piſces bonis admixti trahuntur ad littus, donec per Angelos fiat ſeparatio. Exemplum adfert e Cantico, *Nigra ſum, ſed formoſa ut tabernacula Cedar, ut pellis Solomonis.* Quod ait, *Nigra ſum ſicut tabernacula Cedar:* putat ad malos Chriſtianos pertinere, eo quod tabernacula Cedar ſunt Iſmaelis: At quod dicit, *Sed formoſa ut pellis Solomonis*, ad pios Chriſtianos, & viva Chriſti membra refert. Quamquam & hoc exemplum videtur coactius, & quoniam nititur Allegoria, non multum habet ponderis. Aptius eſt quod refert ex Eſaiæ capite XLII. *Et educam cæcos in viam quam neſciunt, & in ſemitis quas ignorant, ambulare eos faciam. Ponam tenebras coram eis in lucem, & prava & recta.* Hæc citra controverſiam pertinent ad eos qui Chriſto venienti crediderint. At ſubito ſermo Propheticus ad eos tranſit, qui reſtiterunt Euangelio, *Converſi ſunt retrorſum*, & cætera. Quamquam nec hoc exemplum ſatis quadrat ad regulam: neque enim Dominus ſecundum Allegoriam proprie loquitur de Judæis, ſed de univerſis Gentibus, ex quibus aliquot crediderunt, alii converſi ſunt ad deteriora. Hic igitur locus magis pertinet ad quartam regulam.

Regula tertia.

Tertiæ regulæ titulum fecit, *de promiſſis & lege*, ſive ut Auguſtinus mavult, *De littera & ſpiritu*, aut *de gratia & mandato.* Euangelium eſt promiſſio gratiæ per fidem abſque operibus. Lex mandatis terret ac dejicit conſcientias exigens opera, quum gratiam non addat. Omnia autem bona opera ex fide velut e radice naſcuntur & aluntur. Hic oportet ſacrorum voluminum lectorem eſſe cautum & vigilantem, ne quum videt exigi opera, exiſtimet ſe ſuis viribus implere poſſe quod præcipitur: aut quum legit eos qui ſunt ex fide liberos eſſe a lege, putet ſe non obligari ullis præceptis Scripturarum. Lex prælucens commonſtrat quid ſit agendum, quid fugiendum, gratia præſtat ut quod jubemur, præſtare valeamus. Neque tamen protinus oportet deſpondere animum, ſi propter carnis quam circumferimus infirmitatem non ad plenum præſtamus ea quæ præſcribit lex, modo perſeveremus in fide & caritate. Supplet enim de ſuo Chriſti bonitas quod noſtris deeſt viribus. Ipſe enim eſt juſtitia noſtra, & perfectio noſtra, ſi modo in illo permaneamus.

Regula quarta.

Quartam regulam appellat *de genere & ſpecie*, ſive *de toto & parte.* Frequenter in Scripturis de Babylone, aut alia quapiam gente dicitur quod ad univerſos pertinet. Juxta hanc rationem quod in Chriſtum maxime competit, etiam ad illius membra transfertur. Contra quod de tota Eccleſia dictum eſt, accommodatur ad ſingulos homines. Interdum Scriptura a ſpecie tranſit ad genus. Exemplum eſt Ezechielis trigeſimo ſexto: Prior prophetiæ pars nominatim convenit in domum Iſrael: *Non propter vos ego faciam domus Iſrael*, &c. At quod ſequitur, *Et effundam ſuper vos aquam mundam, & mundabimini ab omnibus inquinamentis veſtris*, &c. ad eos quoque pertinet, qui crediderunt ex Gentibus. Huic affine eſt, quod Scriptura frequenter veluti de univerſis loquitur, quod ad certos quoſdam tantum pertinet, veluti quum Dominus loquitur in Euangelio: *Quum exaltatus fuero a terra, omnia traham ad me ipſum.* Nonne videtur promiſſa mortalium univerſorum converſio? At pauci crediderunt, ſi conferantur cum his qui perſtiterunt in incredulitate. Tale eſt illud Pauli, *Omnes quæ ſua ſunt, quærunt.* Hic ſermo nec in Petrum nec in Barnabam alioſque complures competit. Item illud Pſalmi, *Omnes declinaverunt, ſimul inutiles facti ſunt, non eſt qui faciat bonum, non eſt uſque ad unum.* Hæc & quæ ſequuntur non quadrant in univerſos Judæos. In omni populo velut duo ſunt populi, alter bonorum, alter malorum. Geminus eſt Iſrael, qui quum laudatur quamquam ſermone generali, tamen de piis tantum eſt intelligendum. Rurſum quum accuſatur, de impiis accipiendum eſt. Idem ſentiendum eſt de Phariſæis, de divitibus, de Chriſtianis, de Sacerdotibus, de Monachis, de Principibus. Quod in genere dictum eſt, ad ſpeciem eſt referendum. Hæc pluribus diſſerit, quiſquis fuit qui ſcripſit duos perquam elegantes libros *de vocatione Gentium.* Nam phraſis multum diſcrepat ab Ambroſiana. Adjicit ibidem aliam regulam de obſervatione temporum. In Scripturis enim interdum quod ad diverſorum temporum homines pertinet ita promittitur, quaſi de una ejuſdem ætatis gente dicatur, veluti quod Petrus ſcribit, *Vos autem genus electum, Regale ſacerdotium, gens ſancta*, &c. *Qui aliquando non populus, nunc autem populus Dei: qui non conſecuti miſericordiam*, &c. Quum hæc ſcriberet Apoſtolus, jam illi qui dicti ſunt non populus, non erant in vivis, & tamen ita ſonat Petri ſive Prophetæ ſermo, ut ipſi videantur nunc eligi qui prius fuerant derelicti. Cæterum hujuſmodi locutiones pertinent non ad eoſdem homines, ſed ad ejuſdem gentis homines. Ab his non eſt prorſus alienum, quod Propheticus ſermo ita nonnumquam eſt temperatus, ut quum pleraque pariter & ſecundum hiſtoricum ſenſum congruant alicui perſonæ, puta Regi, ſecundum Allegoricum alteri, puta Chriſti, tamen admiſceant quædam, quæ non conſiſtunt niſi per Allegoriam, neque quadrent in utramque perſonam. Exemplum ſuggerit Pſalmus LXXXVIII. *Poſui adjutorium in potente, & exaltavi electum de plebe mea. Inveni David ſervum meum, oleo ſancto meo unxi eum. Manus enim mea auxiliabitur ei, & brachium meum confortabit eum*, &c. Hæc ſimul congruunt & in David ſecundum litteram, & in Chriſtum juxta ſenſum ſpiritualem. Cæterum illud, *Et ego primogenitum ponam illum excelſum præ Regibus terræ:* an in Davidem quadret, neſcio. At illud, *Et ponam in ſeculum ſeculi ſemen ejus, & thronum ejus ſicut dies cœli*, non congruit niſi in Chriſtum. Quemadmodum nec illud, *Semel juravi in ſancto meo, ſi David mentiar: ſemen ejus in æternum manebit.* Et, *Thronus ejus ſicut ſol in conſpectu meo, & ſicut luna perfecta in æternum.* Simile Eſaiæ XIV. ubi quædam admiſcentur, quæ juxta litteram non competunt in Nabuchodonoſorem, eoque de Diabolo Lucifero exponuntur, veluti quod de cœlo dicidit in terram, & quod dixerit in corde ſuo, *Adſcendam ſuper altitudinem nubium & ſimilis ero Altiſſimo.* Quin in toto hoc Eſaiæ vaticinio quod duobus capitibus XIII. & XIV., contexitur, quædam dicuntur quæ palam pertinent ad Babylonem a Medis evertendam, ſed admiſcentur quæ de terrena Babylone non poſſunt intelligi, velut illud, *Non habitabitur uſque in finem*, & cætera. Conſtat enim Babylonem poſt illud excidium fuiſſe inſtauratam & habitatam. Sed hujus generis exempla permulta occurrunt in Propheticis litteris, a quibus recenſendis abſtineo brevitatis ſtudio. Prudentibus ſat eſt ſpecimen indicaſſe.

Regula dua ex Ambroſio.

Regula quinta.

Ad Ticonii regulas revertor, quarum quintam ponit *de temporum quantitate* ſive *de numeris.* Quod Matthæus decimo ſeptimo ſcribit Chriſtum poſt ſex dies aſſumſiſſe tres diſcipulos ad viſionem montis, Lucas poſt octo dies, non conſiſtit, niſi per ſynecdochen intel-

intelligas partem diei qua hæc Dominus loquebatur, & partem diei poſt rem peractam, pro duobus diebus numerari. Simile eſt quod Chriſtus dicit, ſe poſt tres dies reſurrecturum. De numero ponit exemplum e Pſalmo, *Septies in die laudem dixi tibi*, ut cum illo conveniat ſenſus, *ſemper laus ejus in ore meo*; Tametſi neuter ſermo caret tropo. Siquidem & *ſepties* poſitum eſt pro *frequenter*, & *ſemper* poſitum pro *aſſidue*. Petro dictum eſt ut fratri condonaret, uſque ad ſeptuagies ſepties, quum Dominus ſentiat toties condonandum fratri, quoties peccaverit & reſipuerit. Verum hæc ratio latius patet, & in ſuperioribus de hac dictum eſt.

Regula ſexta. Sextæ regulæ Ticonius titulum fecit, *recapitulationem*. Scriptura frequenter dilatis quæ cœperat, redit ad ea quæ prius dixerat, quo rem explicet evidentius, veluti Geneſeos capite ſecundo, reditur ad deſcriptionem Paradiſi & hominis in eo collocati, quum in primo capite ſit hoc factum. Simile quiddam annotavimus Joannis XVIII. de Chriſto ducto ad Cajapham, deque Petri negationibus. Et alia quædam exempla profert Auguſtinus, in quibus ſit occultior ad priora reditus.

Regula ſeptima. Septima Ticonii regula eſt *de Diabolo & corpore ejus*, quæ velut unam perſonam conſtituunt, quemadmodum Chriſtus & Eccleſia. Ac ſimili ratione quædam dicuntur in Scripturis de Satana, quæ magis agnoſcuntur in membris ejus. Retrorſum, quædam de malis hominibus, quæ verius prædicantur de Diabolo. Hæc quanto potui compendio percurri, de quibus latius diſſerit Auguſtinus Libro *de doctrina Chriſtiana* tertio, Capite trigeſimo & aliquot ſequentibus. In ſuperioribus varias tradit rationes explicandi difficultates, ad quas in arcanis voluminibus reſiſtere poſſunt parum exercitati.

Quatuor modis tradi Scripturam. Idem libro ad Honoratum *de utilitate credendi*, Capite ſecundo, refert, ſe a neſcio quibus accepiſſe, neque enim eos nominat, Scripturam omnem Veteris Teſtamenti, quadrifariam tradi: ſecundum *Hiſtoriam*, ſecundum *Ætiologiam*, ſecundum *Analogiam*, ſecundum *Allegoriam*. Secundum *Hiſtoriam*, quum docetur quid dictum, quidve geſtum ſit, aut non geſtum quidem, ſed tamen ita ſcriptum quaſi geſtum ſit. Secundum *Ætiologiam* vero, quid qua de cauſa geſtum dictumve ſit, αἰτία Græcis cauſam ſonat, hinc αἰτιολογία cauſæ redditio: pro qua voce quidam ſuppoſuerunt Etymologiam. Secundum *Analogiam*, quum oſtenditur Vetus & Novum Teſtamentum nulla in parte diſcordare, ſed in omnibus conſentire. Nam ἀναλογία Græcis eſt rerum diverſarum ob aliquam interiptas ſimilitudinem collatio, pro qua quidam mutarant Anagogiam. Secundum *Allegoriam* autem quum docetur multa quæ ſcripta ſunt, non juxta ſenſum Grammaticum accipienda, ſed ut figurate dicta. Ad Hiſtoriam arbitratur pertinere, quod Dominus apud Matthæum Judæis calumniantibus, quod Apoſtoli Sabbato ſpicas evulſas manibus confricarent, ac veſcerentur, urgebat enim fames, reſpondet: *Non legiſtis*, inquit, *quod fecit David, quum eſuriret ipſe & qui cum eo erant, quum intravit in domum Dei, & panes propoſitionis comedit, quos non licebat ei manducare, neque eis qui cum eo erant, ſed tantum ſolis Sacerdotibus.* Hic nullus eſt tropus, ſed quod in Novo Teſtamento geſtum eſt Veteris Teſtamenti facto defenditur. Ad Ætiologiam refert illud, quod quum Dominus docuiſſet non licere cum uxore facere divortium, niſi adulterii cauſa, & objectum eſſet a Judæis quod Moſes permiſiſſet quacumque de cauſa repudiare uxorem, modo daret libellum repudii, Chriſtus nec rejecit quod adferebatur ex Vetere Teſtamento, nec ſuam ſententiam immutavit, ſed reddita cauſa ſolvit quæſtionem: *Hoc*, inquit, *Moſes propter duritiam cordis veſtri permiſit vobis*, oſtendens, temporarium fuiſſe quod conceſſerat Moſes, nec idem licere ſub luce Euangelica. Huic ſimile ſit; Olim dictum eſt, Creſcite & multiplicamini: & Patriarchæ habuerunt plures uxores: At Euangelium vocat eos beatos, qui ſe caſtraverunt propter regnum Dei. Verum hæc difficultas ſolvitur reddita cauſa, cur illis permiſſa ſit polygamia, ad generis humani propagationem, quo ſatis multiplicato, ad propagandum per orbem Euangelium expediebat ab uxoribus temperare. Similiter dicendum eſt de Sacrificiis aliiſque cæremoniis, quæ certis de cauſis Judæis præſcriptæ fuerunt, ſive ne prolaberentur in ritus Paganorum, ſive ut illa præfigurarent Chriſtum venturum. Hæc merito ſublata ſunt, velut umbræ, poſteaquam per adventum Chriſti illuxit veritas. Quædam præcipiuntur prima fronte ridicula, nulla reddita cauſa, ut Deuteronomii XXII. Moſes prohibet uſum veſtis e lino lanaque contextæ. Prohibet arari juncto bove & aſino. Si dicamus duobus jumentis imparibus incommodam eſſe arationem, cauſa videbitur levior, quam ut legi divinæ conveniat. Quis autem neſcit bovem & aſinum non congruere eidem jugo. Si dixerimus ideo prohiberi veſtem lino commixtam, quod olim linea fuerint in delitiis, oportuit in totum prohiberi linea. Interdum cauſa Legi addita, non minus abſurda videtur quam ipſa Lex. *Non feres*, inquit, *vineam tuam altero ſemine, ne & ſementis quam ſeviſti, & quæ naſcuntur ex vinea, pariter ſanctificentur.* Quid erat periculi, ſi utraque pariter ſanctificarentur? In talibus igitur ratio ab Allegoria petenda eſt, quemadmodum Paulus ad Allegoriam trahit, *Non obligabis os bovi trituranti. Numquid*, inquit, *boves curæ ſunt Deo?* Imo & paſſerculi curæ ſunt Deo: ſed præcipua cauſa erat, quam indicat Allegoria. Jam per Analogiam oſtenditur Veteris & Novi Teſtamenti congruentia, qua in re gnaviter ſudatum eſt a piis hominibus, qui conati ſunt prolatis innumeris exemplis demonſtrare, nihil præcipi in Novo Teſtamento, quod in Veteri non præcipiatur, neque quidquam eſſe geſtum, quod non ſit vel a Prophetis prædictum, vel typis adumbratum. Supereſt Allegoria, de qua videor in ſuperioribus dixiſſe quod ſatis eſt. Verum hoc opus Auguſtinus ſcripſit Presbyter, nondum ad plenum exercitatus in ſacris litteris, & ſcripſit amico, ſed Manichæo. Poſſent fortaſſis ex vetuſtis ac novis Auctoribus plures regulæ colligi, ſed mihi quidem videtur eſſe regula omnium efficaciſſima, ſi, quod recte admonet Auguſtinus, prius amemus ſacras litteras, quam diſcamus, idque certo perſuaſum habeamus, in illis nihil eſſe neque falſum, neque leve aut humana mente ſcriptum, ſed omnia plena cœleſtis Philoſophiæ, dignaque Spiritu ſancto, quacumque ſpecie ſeſe offerant, ſi ut oportet intelligantur. Mox cum hoc animo, totum Scripturæ corpus attente legatur, diutinaque meditatione reddatur familiare.

Hic tempus erat hujus operis libro tertio finem imponere, niſi quod in primo libro polliciti ſumus nos de *judicio* & *conſilio* quædam fuſius dicturos, tametſi ſi quis memoria teneat quæ in ſuperioribus ſparſim diximus, de utroque quod ingenioſo ſit ſatis dictum videtur. Oſtendimus enim ex variis Allegoriarum formis, quas potiſſimum expediat eligere. Rurſus univerſo themate cum omnibus ſuis membris atque opibus ſub oculos poſito, eas modo partes ſeligendas, quæ videbuntur & ad docendum utiliores, & ad commovendos auditorum animos efficaciores, & ad continendas aliqua voluptate mentes hominum magis accommodæ, atque in horum ſingulis præcipua ſumenda, ne turba laboretur. Quod idem faciendum in argumentis & ſententiis. Quamquam enim Quintilianus diſſentit ab illis qui judicium ſubnectunt inventioni, quod ne invenit quidem qui ſtulta aut inutilia invenit: dein non illic tantum, ſed in omnibus oratoris officiis, in omnibus orationis partibus adhibendum judicium & conſilium: eſt tamen & inter utilia delectus aliquis, & inventionis calore multa nobis prima ſpecie blandiuntur, quæ propius inſpecta diſplicent. Ad hæc indicatum eſt quæ vitia traducenda apud promiſcuam multitudinem, quæ ſilenda aut ſummatim attingenda, quæ rurſus depingenda & exaggeranda. Præterea quomodo ad auditorum ingenium, captum & affectum attemperanda ſit oratio. Breviter, quomodo

Conſilium Eccleſiaſtæ.

Digitized by Google

tota oratione ſpectandum, quid cauſa, quid perſona, quid tempus, quid locus, quid conſuetudo poſtulet, atque interim etiam quid deceat. Hæc, nimirum, ad judicium pertinent, quod Fabius putat nihilo magis arte tradi poſſe, quam guſtum aut odorem. Totum enim hoc a natura & ſenſu rerum præſentium proficiſcitur. Laudatur Demoſthenis conſilium, quod quum ſuaderet bellum Athenienſibus, mira ratione ſic temperarit orationis colorem, ut & ſpem faciat melioris in poſterum ſucceſſus; nec tamen offendat animos populi, cujus negligentia factum eſſet, ut hactenus parum proſpere fuiſſet pugnatum. Monſtrat igitur nihil hactenus ratione geſtum eſſe. Poterat enim emendari negligentia. Alioqui ſi nihil eſſet erratum, non erat cur in poſterum melior eventus ſperaretur. Rurſus, ſi incuſaſſet populi ſegnitiem, alienaſſet illorum animos. Difficile eſt autem perſuadere iratis; eoque in adſerenda Reipublicæ libertate majorum laude uti maluit, qui rem fortiſſime adminiſtraſſent. Siquidem populus ille faciles habebat aures, & natura conſequens erat, ut meliora probantes pejorum pœniteret. Plura Fabius refert e Cicerone, ſed unum ad id quod agimus ſatis eſt.

Conſilium Petri.

Hîc mihi reputa num majore conſilio Petrus oraverit apud Hieroſolymitas, ante omnia ſubmovens temulentiæ ſuſpicionem. Quis enim crederet vino delirantibus? Quoniam autem invidioſum erat futurum quod ſibi divini Spiritus adflatum vindicarent, non uſus eſt humana ratione, quemadmodum in ſuſpicione temulentiæ, ſed apud Judæos utitur Prophetæ teſtimonio, quod apud illos eſſet ſacroſancta Prophetarum auctoritas. Nec de ſe quidquam proprie loquitur Petrus, ſed de diſcipulis. Non enim ait, *Non ſumus ebrii:* ſed, *Hi non ſunt ebrii.* Ac Joelis vaticinium ita recitat, quaſi tantum donum non in illos paucos tantum, ſed in univerſos Judæos eſſet effuſum, ſi modo crederent in Jeſum, *Et prophetabunt*, inquit, *filii veſtri & filiæ veſtræ*, &c. Addit clauſulam plauſibilem, *Et erit, omnis qui invocaverit nomen Domini, ſalvus erit.* Quod autem de Jeſu crucifixo neceſſario prædicandum erat, aperte quidem narrat, ſed abſque ullo convitio. Quin potius elevat magnitudinem criminis, quum ait rem geſtam definito conſilio & præſcientia Dei, quumque addit, *Per manus iniquorum*, in certos quoſdam malos culpam rejiciens. Idem evidentius facit Capite III. *Et nunc*, inquit, *fratres, ſcio quod per ignorantiam feciſtis ſicut & Principes veſtri. Sed Deus qui pronunciavit per os omnium ſuorum Prophetarum, pati Chriſtum ſuum, ſic implevit.* Similiter tam impii facinoris invidiam in ipſam ætatem rejicit, *Salvamini*, inquit, *a generatione iſta prava.* Miraculorum autem a Chriſto editorum quoniam recens erat memoria, ipſos facit teſtes, *In medio*, inquit, *veſtri ſicut ſcitis.* Fuit & illud conſilii, quod apud rudem Judæorum turbam non pronunciat aperte Chriſtum Deum: tantum appellat eum virum approbatum a Deo. Et aliquanto poſt nihil aliud adſeverat, quam quod Deus hunc Jeſum, quem illi adfixerant cruci, feciſſet Dominum ac Meſſiam, quem a Prophetis promiſſum exſpectabant. Similiter in altera concione, appellat Jeſum Chriſtum Filium Dei. Judæi, qui deteſtabantur Gentes quod plures facerent Deos, ipſi penitus infixum animis habebant, non eſſe niſi unum Deum, haudquaquam tuliſſent protinus initio prædicationis hominem in cruce mortuum appellari Deum. Satis erat quædam adſpergi narrationi, quæ ſignificarent in Chriſto fuiſſe quiddam homine majus. Nec eſt cur hic quidam vociferentur, quod dico, a compluribus orthodoxis diligenter eſt adnotatum, & hanc docendi rationem probat ingenioſiſſimus ille Gregorius Nazianzenus in libris *de Theologia.* Nec vero probarim, ſi quis nunc apud Chriſtianos ad iſtum modum prædicaret Chriſtum, ſed detur tale auditorium quale tunc obtigit Petro, laudabo dicentis prudentiam, in ſuum tempus differentis, quod fruſtra & cum offendiculo diceretur ante tempus. Quod ſi indignantur hæc a ſanctiſſimis viris adnotari, videntur obliti quod Dominus quum primum mitteret ſuos ad prædicandum, interdixit, ne dicerent ipſum eſſe Meſſiam. Eodem pertinet, quod non dicit, *Suſcitavit ſe ipſum*, ſed *Deus ſuſcitavit illum a mortuis.* Atqui vere poterat illud dicere juxta dogma Euangelicum, *Solvite templum hoc & in triduo excitabo illud.* Miracula non probat teſtimonio Scripturarum. Erant enim ſub oculis omnium Judæorum geſta: ſed reſurrectionem quam pauci viderant, probat ex Pſalmo XV. *Quoniam non derelinques animam meam in inferno, nec dabis ſanctum tuum videre corruptionem.* Quoniam autem is Pſalmus titulum habebat, ipſi David, Judæi vaticinium hoc ad Regem David referebant, quod idem faciunt in aliis multis. At Petrus evidenti ratione demonſtrat Prophetæ ſermonem non competere in Davidem, ſed in Chriſto fuiſſe completum, qui non jacuit in ſepulcro, niſi partem diei ſexti & noctem. Sabbatum item totum cum parte noctis, nec illius caro ſenſit ullam corruptionem. Veritus autem Petrus, ne Judæi parum æquis auribus audirent, David, de quo magnifice ſentiebant, & ſepultum & in ſepulcro computruiſſe cæterorum hominum more, præmollit quod neceſſario dicendum erat, *Liceat*, inquiens, *fratres, libere loqui apud vos*; eumque honorifico titulo appellat Patriarcham & Prophetam. Et ut tollat omnem offenſionem, oſtendit ipſum Davidem de Chriſto, non de ſe locutum quum illa ſcriberet. Ad vitandam offenſionem facit, quod toties iterat, *Viri fratres*, ſicut in altera concione, *viri Iſraelitæ.* Erat hic titulus apud Judæos magnopere gratioſus. Tandem aperit cujus gratia hæc omnia dicta fuerant, ut reſipiſcerent & in nomine Jeſu Chriſti acciperent idem Spiritus donum, quod in aliis mirabantur: oſtendens Joelis vaticinium non ad paucos illos, ſed ad omnes pertinere. *Vobis enim*, inquit, *eſt promiſſio & filiis veſtris.* Nondum exſerte pronunciat Joelis promiſſionem etiam ad Gentes pertinere, tantum dicit, *Et omnibus qui longe ſunt, quoſcumque advocaverit Dominus*, quod Judæi non de Gentibus dictum accipiebant, ſed de Hebræis omnibus, qui per diverſas nationes erant diſperſi. Paulus aperte pronunciat Deum non Judaicæ gentis tantum, ſed omnium etiam Gentium eſſe Deum. Jam enim eluxerat Euangelium. Quid Petrus? *Deus*, inquit, *Abrahæ, & Deus Iſaac, & Deus Jacob, Deus patrum noſtrorum*: ad Judæorum adfectus ac morem verba temperans. Rurſus, quum docuiſſet Jeſum non ab uno atque altero, ſed ab omnibus Prophetis fuiſſe promiſſum, favorabili ſermone adjecit: *Vos eſtis filii Prophetarum & Teſtamenti, quod Deus diſpoſuit ad patres noſtros, dicens ad Abraham, in ſemine tuo benedicentur omnes familiæ terræ. Vobis primum Deus ſuſcitavit Filium ſuum, miſit eum benedicentem vobis.* Invidiam excitare poterat, ſi tantum dixiſſet Jeſum, quem illi crucifixerant, ad tantum honoris a Deo fuiſſe ſubvectum. Nunc omnis invidia tollitur, quum addit totum hoc, quod in Chriſto geſtum eſt, ad illorum ſalutem eſſe geſtum. Et tamen inter illos erant, qui Chriſtum toties ſpreverant, toties convitiis affecerant, interdum & præcipitium & lapidationem molientes, denique qui furioſis vocibus clamaverant, *Crucifige, crucifige.*

Pauli conſilium.

Adnotatum eſt a piis hominibus & Pauli conſilium prudentiaque, qua primum Athenis in Martis vico Chriſtum Gentibus annunciavit ad Euangelicam Philoſophiam prorſus rudibus. In his erant Epicurei, qui negant ullos eſſe Deos: aut ſi ſunt, negant illis eſſe curæ res mortalium. Et Stoici inutiles auditores gratiæ Euangelicæ, quippe qui ſapientem ſuum æquarent Diis, atque hominis ſummum bonum in ipſius hominis viribus collocarent; reliqua turba miſerabili caligine omnium Dæmoniorum genus pro vero Deo colebat. Apud tale theatrum, an non prudenti judicio ſit opus, ſi quis velit cum aliquo fructu audiri? Quomodo igitur Paulus inſignis ille dicendi artifex? Neceſſaria erant, deteſtari idololatriam, prædicare unum verum Deum, a quo foret ſperanda vera ſalus, iis qui reſipuiſſent, at non niſi per fidem in Jeſum Chriſtum. Cæterum, quo conſilio, quo temperamento pro-

Digitized by Google

proponit ista? Num orditur ab exsecratione criminis idololatriæ? Num appellat Deos Athenienſium ligna ac lapides, aut quod his deterius eſt, impios Spiritus, Deo inviſos, & generi humano inimicos? Num exprobrat illis nefaria crimina, per quæ traditi fuiſſent in reprobum ſenſum, qualia contexit in Epiſtola ad Romanos? Nequaquam. Nondum enim expediebat. Sed moderatiſſime dicit, ſe ex illorum ſimulacris ac monumentis deprehendiſſe, *Athenienſes non vacare omnino ſuperſtitione*: ſuperſtitionis verbum mollius eſt, quam idololatriæ, & hoc ipſum mitigat, per comparativum, *ſuperſtitioſiores*. Sic enim ſcripſit Lucas. Atque hoc ipſum rurſus attenuat, addens *quaſi*. Quid ſibi vult hæc Apoſtoli civilitas? Quo ſpectat? Quid captat? Num timebat Athenienſes? Nequaquam. Sed lucrum adfectat, & adſecutus eſt. Sciebat Athenienſes eſſe deditos cultui ſimulacrorum quemadmodum & cæteras Gentes, etiam antequam veniret Athenas. Verum, ne videretur ſiniſtram de Athenienſibus opinionem ſecum attuliſſe, aut eſſe curioſus in Republica aliena, ait ſe ſuperſtitionem illorum deprehendiſſe e ſimulacris in publico poſitis, idque non ſtudio, ſed forte prætereuntem. Nec ea vocat idola, aut impietatis monumenta, ſed mitiore verbo σεβάσματα, quod & in bonam partem ſonat. Quidquid enim colimus aut veneramur σέβασμα dici poteſt. Conſilii fuit & illud, quod Aræ titulum non refert ut habebat, *Diis Aſiæ & Europæ & Africæ, Diis ignotis ac peregrinis.* Volebant enim hanc Aram eſſe dicatam omnibus Diis, & ne quis Deorum indignaretur præteritus, adjecerant, *Diis ignotis & peregrinis*: ſed ait, ſe vidiſſe Aram inſcriptam *Ignoto Deo*, e titulo decerpens quod erat uſui futurum. Nec tamen hic eſt ullum mendacium. Titulus enim quum addit *Diis ignotis*, fatetur eſſe aliquem Deum Athenienſibus ignotum. Quid egit hac prudentia? Nimirum, quo pronioribus uteretur illorum auribus ſi non videretur novæ Religionis auctor, quod apud Athenienſes capite plectebatur, ſed eum prædicare Deum, quem ipſi jam dudum, licet inſcientes, colerent. Similis color habetur & in Rhetorum præceptis, quo jam factum eſſe docetur, de quo an fieri debeat, conſultatur. Olim lex pœnam minabatur exſulibus, ſi ad pomœria civitatis, unde fuerant ejecti, acceſſiſſent. Exſules quidam ad muros civitatis acceſſerunt, ac depulſis hoſtibus patriam obſidione liberarunt. Deliberatur an ob eam pietatem debeant in civitatem recipi. Qui ſuadet, hoc colore utitur, ut dicat eos jam tum fuiſſe receptos, quum inſigni pietate ſua declararent ſeſe exſilio indignos, ac ex eo tempore tacitis patriæ ſuffragiis fuiſſe reſtitutos.

Jam illud mihi conſidera, quibus verbis prædicet *ignotum*. Non ait, *Deus Abraham, Deus Iſaac, Deus Jacob*: quemadmodum Petrus apud Judæos verba faciens, ſed ſermone ita temperato, ut poſſet & ab Ethnicis patienter audiri: *Deus, qui fecit mundum & omnia quæ in eo ſunt.* De hoc quoque Philoſophi diſputabant, an mundus eſſet conditus. Et Plato fatetur illum conditum a Deorum ſelectorum filiis, quos ille Dæmones appellat; Ovidius autem non veritus eſt ſcribere,

Hanc Deus & melior litem natura diremit.

Oratio Pauli accommoda auditoribus.

Et addit Paulus, *Hic cœli & terræ quum ſit Dominus, non in manufactis habitat, nec manibus hominum colitur indigens aliquo, quum ipſe det vitam omnibus & inſpirationem & omnia.* Hactenus nihil dicit, quod ferri non poſſet. Nec enim deerant apud Ethnicos qui faterentur, unicum eſſe ſummum Deum, quem Jovis nomine deſignari credebant, cujus virtutes variis Deorum ac Dearum nominibus exprimerentur, veluti præſcientia Apollinis, ſapientia Palladis, fortitudo Martis, &c. Conſimilem in modum Maro dixit:

Jovis omnia plena.

Summi illius Dei providentia gubernari mundum Ethnici complures & crediderunt & ſcripto prodiderunt. Quin & primum hominem ex argilla formatum per ſomnium illos intellexiſſe, declarat vetuſtiſſima Promethei fabula, eoque nihil offenſi ſunt quum audirent, *fecit ex uno omne genus hominum, in hoc ut habitarent in terra diverſis regionibus*, addito lumine naturali, per quod ex rebus conditis deducerentur in notitiam veri Dei. Tametſi vel ex his quæ in nobis ſunt liceat Numinis potentiam, ſapientiam ac bonitatem deprehendere. Hoc ipſum enim quod vivimus, quod movemur, quod ſumus aliquid, Dei munus eſt, qui nos condidit & conditos ſervat. Nec hic uſquam audis teſtimonia Prophetarum, quibus uſus eſt Petrus apud Judæos; ſed Arati teſtimonium producit, *Ipſius & genus ſumus*: non illum quidem nominans, ſed quod erat ad perſuadendum accommodatius: *Sicut*, inquit, *& veſtratium Poetarum quidam dixerunt.* Tametſi vocem *Poetarum*, ſuſpicor, a recentioribus additam, vel hoc argumento, quod pervetuſtus ille Irenæus citans hunc locum, non apponit *Poetarum*, nec Auguſtinus: quaſi dicat, non adduco Prophetarum teſtimonia quæ contemnitis, ſed veſtræ profeſſionis Scriptores non oportet a vobis rejici. Dein, quum unius Arati verba proferat, tamen utitur multitudinis numero, *dixerunt*: quod eadem ſententia ſit apud Callimachum, Homerum & Heſiodum πατὴρ ἀνδρῶν τε θεῶν τε, nec apud Poetas tantum, ſed apud alios quoque Scriptores. Quemadmodum de Alexandro Magno proditum eſt, quod fuerit filius Jovis, non quod ille ſolus eſſet, verum quum Jupiter ſit omnium hominum pater, tamen eos potiſſimum pro filiis agnoſcit, qui virtute præcellunt, & in cæteros homines quam maxime benefici ſunt. Nunc illud obſerva, quanta prudentia Arati teſtimonium, ad id, quod agit, accommodet. Si Deus non abeſt ab unoquoque noſtrum, cujus beneficio ſpiramus & vivimus, non eſt utique viſibilis aut corporeus, aut aliquo ſenſu perceptibilis, multo minus quam anima noſtra, quum ille ſit animæ noſtræ velut anima. Dein, ſi genus illius ſumus, non decet ut filii de tanto parente humilem gerant opinionem. Conſtat enim, animum longe præſtantiorem eſſe hominis partem, ſine qua corpus nihil eſt. Atqui corpus hominis longe præſtat ſimulacris ligneis, lapideis, æreis, argenteis, aureis, in quibus nec ſenſus eſt ullus, nec motus, nec a Deo condita ſunt, ſed a fabro: proinde qui ſimulacra colunt, id habent pro Deo, quod eſt deteriore hominis parte vilius. Vides quanta cautione, quantoque temperamento demonſtrarit culturam idolorum non eſſe Religionem, ſed Superſtitionem. Hic certe erat locus excandeſcendi in Athenienſium cæcitatem, qui, quum iſta didiciſſent e ſuis Auctoribus, tamen res mutas ac mortuas pro Deo colerent. Verum, nec hic quidquam acerbius loquitur. Totam ſuperiorum ſeculorum amentiam in ipſa tempora rejicit, atque in Dei diſſimulationem, ut quidquid hactenus geſtum eſſet, per ignorantiam, in qua Deus paſſus eſt homines ad tempus cæcutire, excuſaretur: tantum ut nunc ad coruſcantem Euangelii lucem reſipiſcant: nec hic ad Athenienſes proprie ſermonem dirigit, ſed quo minus offenderet, in genere loquitur, *Ut omnes*, inquit, *ubique pœnitentiam agant.* Oſtendit præteritorum paratam eſſe veniam ad meliora ſeſe recipientibus. Alioqui inſtare ſeverum judicium iis qui tantam Numinis gratiam aſpernarentur. Nec ita loquitur: Nos vobis annunciamus inſtare judicium, & ad pœnitentiam confugiendum: ſed *Deus*, inquit, *annunciat.* Nulla adhuc mentio de Chriſto, cujus illi nullam habebant notitiam. Naturalis autem docendi ratio a notis capit initium. Hic adverte, Paulus qui in Epiſtola tam ſublimi tuba Chriſti majeſtatem perſonat, quam parce illum attingit. De divina natura, nulla mentio: de cruce item ſilentium quæ Gentibus erat ſtultitia. Tantum *Virum* appellat, quem Deus in hoc produxiſſet, ut per eum illuſtrata veritate, reſipiſcentibus gratis daretur venia criminum omnium, increduli jam inexcuſabiles juſtas darent pœnas. Nec hic adducit Prophetarum teſtimonia, ſed unico tantum argumento probat quod dixit, quod Deus illum a mortuis ſuſcitavit. Conſtat quam plurimis illum fuiſſe mortuum, & conſtat reſurrexiſſe. Hoc argumento fides facta eſt omnibus. Cæterum *ad reſurrectionis mentionem quidam*

Paulus apud Ethnicos citat gentium Poetas.

Additum eſt aliquid in verbis Pauli.

Arati teſtimonium arte tractatur.

Docendi ratio a notis incipit.

Digitized by Google

ridebant, *alii* modeſtiores *dicebant*, *Audiemus te de hoc iterum*. Aliquouſque profecit, qui cupit plenius edoceri. Atque hic videtur Apoſtoli ſermo fuiſſe interruptus, deſerentibus ipſum auditoribus. Nec ultra voluit illos urgere, ſed *exivit*, inquit Lucas, *de medio illorum*, exſpectans commodiorem occaſionem. Atque hoc ipſum factum eſt Pauli prudentia, quod nec conſputus eſt, nec convitiis affectus, nec manuum injectione violatus, ſed incolumis diſceſſerit, non tamen abſque lucro. Qui ipſi adhæſerunt, eos plenius edocuit, in quibus erat Dionyſius Areopagita, & mulier nomine Damaris, & alii quidam cum eis. Hinc liquet, quantam energiam habeat ſermo prudenti manſuetudine temperatus. Poſſem in aliis Apoſtolorum orationibus hoc pacto conſilium indicare, ſed nolo gravare lectorem. Hæc ingenioſis ſuffecerint. Dicet quiſpiam, Iſta ſunt obſoleta, quid ad horum temporum Eccleſiaſtas? Fateor, poſtea quam Chriſti nomen per univerſum orbem inclaruit, non eſſe ſimili temperamento de illo loquendum.

Invidia quomodo vitanda concionatori, aut offenſio auditorum.

Sed multa tamen incidunt Concionatoribus, in quibus conſimilem in modum & judicio & conſilio ſit opus. Veluti quum coguntur ſuam apud populum tueri auctoritatem, quod fieri non poteſt, niſi dicant aliquid de ſuis laudibus. At nulla in re faſtidioſius eſt hominis ingenium. Non fert ullam jactantiæ ſpeciem, etiam ſi dicantur veriſſima, atque adeo confeſſa quoque. Imo vix ferunt quemquam ab alio laudari. Eoque priſci adverſus faſcinationem adhibebant remedia. In hoc igitur caſu neceſſe eſt, eas adhibere rationes, quæ monſtrant quomodo quis ſe ipſum laudare poſſit citra invidiam. Prudenter attenuandum ſi quid virtutis in nobis eſt, & hoc ipſum divinæ munificentiæ tribuamus, a qua datum ſit ad auditorum utilitatem. Item ſi quid egregii præſtitimus, ita mitigabimus, ut dicamus nos illa voluiſſe magis quam præſtitiſſe, & voluiſſe ipſorum cauſa quibus loquimur. Tum ſi laudem omnem cum auditoribus communicabimus, adſcribentes illorum precibus aut alacritati ſi quid præclare geſſimus: Quorumdam vero officiorum ipſos teſtes faciemus, & ad eos judicium de nobis deferemus. Poſtremo, ſi tota oratione præ nobis feremus, quod inviti nec ſine pudore ad illa dicenda deſcenderimus. Interim ab invidioſis comparationibus abſtinendum, atque etiam a pravis ſubmiſſionibus: qualis ſit, ſi Theologiæ Doctor & in ſacris litteris eximius, dicat, ſe omnium ignorantiſſimum. Nam hic ſermo magis habet Ironiam, quam modeſtiam. Satis eſt dicere, *Si quid Theologica cognitionis auxiliante Dei gratia, diutino ſtudio ſum conſecutus*. Et, *Si quid Dominus ad veſtram utilitatem mihi largiri dignatus eſt*. Paulus Apoſtolus
2 Cor. 11. quum cogeretur apud Corinthios tueri auctoritatem ſuam adverſus pſeudapoſtolos, quanta cautione vitat arrogantiæ comitem invidiam. Imponit ſibi ipſi perſonam inſipientis, rogatque ut hæc velut ab inſipiente dicta ſapientes ipſi ferant æquis auribus. Solent enim homines cordati minus indignari, ſi quis per ætatem imperitus, aut natura parum ſapiens aliquid de ſe ipſo loquatur glorioſius. Mos erat olim ut Imperatores e bello reverſi ſua geſta apud populum denarrarent. Militaris ac plauſibilis erat oratio, eoque concedebatur illis aliquid magnificentius de ſe prædicare. Quid ni, quibus dabatur triumphus, res omnium maxime Thraſonica, & niſi conſuetudo excuſaret, ridicula. Et tamen illis etiam curæ erat vitare invidiam, dum laudis maximam partem cum militibus dividunt, omnemque rerum ſucceſſum Diis ſuis, & populi felicitati adſcribunt potius quam ſuæ virtuti ac prudentiæ. At Paulus ſuos egregios labores, quos Euangelii cauſa exhauſerat, immaniaque pericula quæ ſubierat, dum ſtudet omnibus prodeſſe, vocat infirmitates. Quum ad viſionis commemorationem ventum eſt, ſupprimit nomen ſuum, atque aliam ſupponit perſonam. *Scio*, inquit, *hominem*. Et clauſulam adjicit, *Factus ſum inſipiens. Vos me coegiſtis*. Eoſdem facit teſtes ſuorum officiorum. *In omnibus*, inquit, *manifeſtatus ſum vobis*. Idem mire facit 1. ad Theſſalonicenſes 2. *Nam & ipſi ſcitis fratres*: rurſus ibidem, *Et vos teſtes eſtis & Deus*, &c. Denique dum miracula vocat in teſtimonium, vide quanta utitur ſubmiſſione: *Tametſi*, inquit, *nihil ſum, ſigna tamen Apoſtolatus mei facta ſunt ſuper vos in omni patientia, in ſignis & prodigiis & virtutibus*. In priore ad Corinthios capite ſeptimo, quum certo ſciret ſe Dei Spiritum habere, tamen ad evitandam invidiam ita locutus eſt, *Puto autem quod & ego Spiritum Dei habeam*. Nec hoc temere adjecit, ſed ut doctrinæ ſuæ adſereret fidem & auctoritatem. Non tamen quidquid decuit Apoſtolum, idem deceat Concionatorem quemlibet. Ubique autem decori cum primis habenda ratio eſt. A juvene requiritur major modeſtia, præſertim ſi nondum meritis & officiis erga populum ſibi paravit gratiam & auctoritatem. Seniorum de ſe commemoratio levius offendit. Tribuitur aliquid & amplitudini perſonæ, puta ſi loquitur Epiſcopus aut Cardinalis, præter muneris dignitatem, etiam doctrina vitæque ſanctimonia commendatus.

Reprehenſio quomodo mitiganda.

Similiter quum res poſtulat, ut vitia quædam arguantur quibus populus omnis, aut e populo Proceres ſunt obnoxii, conſilio nimirum eſt opus. Vix reperias quemquam tam placidæ mentis, ut objurgationem patienter ferat, præſertim eos, qui opibus, nobilitate, honoribus, aut principatu tument, quos aculeatis ſermonibus irritare non expedit. Laudatur Theodoſii patientia, ſed unius erga unum. Quid hic faciet Concionator? Primum ita temperabit objurgationem, ut præ ſe ferat quod invitus ad eam deſcenderit, nec ſuum agat negotium, ſed eorum periculo commoveatur, quibus & pro ſua caritate ex animo bene vult, & ex officio delegato cogitur eorum ſaluti conſulere, ut pro quibus Domino ſit redditurus rationem. Interim cavendum ne reprehenſio ſapiat amarulentiam odiumve, ſed multo caritatis & humanitatis admixtu condiatur: interdum & laudis. *Optarim, cariſſimi, ut qui tam multis virtutibus eſtis commendabiles, ne ſinatis gloriam veſtram iſto nævo ſeu labe contaminari*. Tale eſt illud in Phormione, *Ut alia facta tua ſunt*: & illud Pauli, *Currebatis bene*. Nonnumquam extenuandum crimen aliquo modo, veluti ſi quod pleroſque habet involutos, dicat eſſe paucorum, & culpæ partem in alios rejiciat, aut in errorem vel ignorantiam. Sic Paulus Galatarum ab Euangelio *defectionem*, appellat *faſcinationem*, criminis atrocitatem in Pſeudapoſtolos transferens. Simili civilitate lenit incredulitatem ſuæ gentis, *Teſtificor illis quod zelum Dei habent, ſed non ſecundum ſcientiam*. Ita multa mala bonus excuſat animus. Moderatius ferimus corrigi factum, ſi probetur affectus. Si quid jam ad Principem pertinebit, poterit vel occupationibus illius adſcribi, per quas fit ut multa eum fallant, vel in delatores & infidos conſiliarios rejici. Illud perpetuo obſervandum, *Perſona, genti & ordini parcendum in reprehendendo.* ut perſonis quantum licet, parcatur. Gratioſa eſt apud omnes humanitas. Cavendum autem, ne gentem aut civitatem, aut ordinem univerſum vituperemus. Veluti quidam univerſam Germaniam inſimulant temulentiæ: quum hoc vitium ſit paucorum, nec ulla ſit natio quæ non habeat intemperantes. Italiam notant nefariæ libidinis, quum illic ſint plurimi ab ea labe intacti. Sic quidam inceſſunt Monachos, quaſi univerſi ſint mali, quum inter eos multi ſint boni: nonnulli fortaſſis & inter milites. Idem dictum eſto de Aulicis, Negotiatoribus, & ſimilibus hominum generibus, quæ non improbat Eccleſiaſtica doctrina. Etenim quum nullum ſit non permixtum bonis ac malis, qui univerſos damnat, quoniam odio potius quam judicio loqui videtur, fide caret, & apud æquos plus invidiæ ſibi conciliat, quam illis in quos invehitur. Idem accidit in unius hominis laude, aut reprehenſione. Vix ullum reperias hominem tam abſolutum, in quo non aliquid deſideres: rurſus vix ullum tam malum, quin habeat aliquid admixtum quod laudetur. Proinde qui ſic laudant aliquem, ut nihil in eo non mirentur, aut præter modum candidi videntur, aut adulantes, utroque modo fide carent. Contra, qui ſic inſectantur hunc aut illum, ut alba, quod ajunt, amuſſi damnent omnia

Laudis omnia aut vituperans omnia, uterque ineptus eſt.

omnia bene dicta pariter & male dicta, non de re judicare, sed hominis odio furere videntur. Adeo quidam favent Augustino, veterum enim exemplis utor libentius, ut piaculum existiment quidquam illius convellere. Rursus, Origenem sic odere nonnulli, ut vix nomen ipsum ferre possint, quum & Augustinus in quibusdam sit hallucinatus, & Origenes lapsus suos tam multis egregie dictis abunde pensarit. Eadem impotentia quidam utuntur in eos, in quorum scriptis deprehendunt, quod prima fronte videtur ab ipsorum placitis discrepare. Mox sævus clamor, Hæreticus, Hæreticus: surdis & impotentibus vociferationibus & illa damnant, quæ in Orthodoxorum libris ut pie dicta leguntur ab Orthodoxis. Si doctrinam impiam B vellent extrudere, majore cum fide id facerent, si bene dicta a perperam dictis separarent, atque etiam illa quæ pium sensum reciperent, commoda interpretatione juvarent. Etenim quæ recta sunt, laudari decet in quacumque persona: Qui vero in persona inviſa probat ea quæ probari merentur, quæ non probat integro certoque judicio damnare videbitur.

Quod Rhetores præcipiunt, si quando res compellat, ut contra parentes, fratres, sorores, aut alioqui cognatos sit dicendum, ita sermo temperetur, ut quoad fieri potest, & pietatis & caritatis & humanitatis habita ratio videatur: idem multo magis obser-
Reprehensio Ecclesiastæ debet esse paterna. vandum Ecclesiastæ erga populum. Paulus admonet C parentes, ne ad amaritudinem provocent liberos suos. Et in Comœdiis a viris ingeniosis observatum est, ut nulla sit patris tam acerba oratio, quin aliqua paterni affectus vestigia habeat inspersa. Talis itaque sit Ecclesiastæ reprehensio, ut caritas, non ira loqui videatur. Ea nec nimis acerbam, nec nimis frequentem esse decet, nec diuturnam, sed sic ad placidiora transeundum, ut appareat invitum in necessariis quidem illis, sed subamaris aliquantisper fuisse commoratum. Est & illa mitigandæ reprehensionis ratio, si nostram personam admisceamus: *Satis hactenus indultum huic vitio, carissimi. Nunc respiscamus & ad meliora convertamur.* Quod tamen non faciendum est, nisi aut in D genere, aut in his quæ non tam habent crimen quam humanam infirmitatem Neque enim conveniret, ut Concionator, objurgans adulteros, fateatur se adulterum. Satis est dicere, *Ego peccator peccatores admoneo.* Item si ipsos, quos reprehendimus, judices faciamus, quemadmodum fecit Petrus, *Utrum oporteat magis obedire Deo an hominibus, vos ipsi judicate.* Consulat quisque suum animum, fratres, an quod aliis facit, velit sibi fieri, & quantopere commoveretur simili injuria lacessitus. Accedant preces & obtestationes, quæ sæpenumero vehementius movent quam minæ. Nec pudeat hoc facere Ecclesiasten, quod non puduit facere Paulum tam insignem Apostolum. Interim tamen ca- E vendum Ecclesiastæ, ne, dum vitat admonitionis asperitatem, incidat in adulationem, præsertim apud Præpotentes. Ut palam latrare in Principes, seditiosum est; ita coram in os adulari, scurrile est & abjectum. Priore modo peccatur a nonnullis, sed posteriore
Consilium petit. multo plures delinquunt. Profuerit hoc quoque, si Concionator detestaturus crimen aliquod, Scripturam ipsam loquentem adducat sic, *Audiant qui talium scelerum sibi conscii sunt, non me, sed Scripturam: imo simul omnes audiamus Deum per os Apostoli sui loquentem, sequamur ad quod invitat, vitemus quod comminatur, omnium Dominus & Judex.* Hic vero non solum personarum, sed & rei, loci, ac temporis habenda est ratio. Id quatenus & quousque sit faciendum, certis regulis tradi non potest, sed ex re præsenti perpenditur. Itaque consilium frequenter pugnat cum artis præceptionibus. Tempore læto læta dicere convenit. At D. Basilius paschalem orationem auspicatur ab objurgatione, deplorans quod totius Quadragesimæ labores subito perdiderit, populo ad convivia solitasque voluptates revoluto. Reprehensionis occasionem præbuit auditorum raritas. Item aliter temperandus est sermo Ecclesiastæ in sacra concione, aliter in convivio, cui conveniunt hilariora, & molestus est qui per-

A petuo loquitur. Rursus aliter dicendum est apud virgines Deo dicatas, aliter apud milites ad bellum accinctos. Apud promiscuam turbam, quæ nullum hominum genus non habet, magno consilio est opus, ne quid dicat quod puram ætatem ac mentes innocentium inficiat: rursus ne quam personam, aut ne quem ordinem perstringat. Quædam ita dicenda sunt, ut non intelligantur nisi ab iis ad quos ea pertinent. Quædam in genere dixisse satis est, veluti de pudicitia conjugali. Nec enim expedit apud permixtam multitudinem singulatim explicare quot modis ea violetur. Idem sentiendum de virginitate; Imago castitatis ponenda ob oculos, non est necesse exprimere, quot modis B contaminetur virginitas etiam citra concubitum. Novi quemdam, qui populo expositurus, quot modis maritus abuteretur uxore, jussit e Templo discedere quidquid illic erat virginum. Discesserunt autem plurimi non virgines, itaque res in jocum abiit. Et ii qui jussi sunt abire, tanto avidius cupiebant ex aliis discere, quænam essent illa mysteria. Hujus generis multa sunt, quæ melius admonentur in privatis colloquiis aut in sacris confessionibus, quæ vel ob hanc tantam utilitatem non videntur respuendæ.

Jam sic est vulgi ingenium, ut multa quæ bene di- *Cautio in carpendis vitiis, & dogmatibus paradoxis.*
cuntur, rapiantur in alium sensum, aut trahantur in occasionem suis cuique vitiis blandiendi. Itaque necesse C est Concionatorem in omnem partem habere vigilantes oculos. Exempli gratia: Si quid dicitur in detestationem nefariæ Veneris, continuo sibi blandiuntur scortatores & adulteri, sibique sancti ac puri videntur. Horum igitur arrogantiæ protinus medendum est hoc pacto: *Spero quidem neminem esse in hac concione talibus obnoxium morbis, verum non est quod hinc nobis placeamus, quum sit alioqui abunde multum spurcitiarum in nobis, meretritiis amoribus, adulteriis, stupris virginum & incesto contaminatis.* Eadem cautio adhibenda est in proponendis dogmatibus, ne similes videamur imperitis medicis, qui sic opitulantur hepati, ut perdant stomachum. Imperita turba quum toties audit totam Legem abrogatam per Christum, qui nos redemit a D maledicto Legis, sic interpretatur sibi, quasi liceat cuique quod libeat facere, quum nunc minus liceat delinquere, per gratiam abrogata Lege. Sed illis Lex *Lex abrogata quomodo intelligatur.*
abrogata est, qui ex fide & caritate ultro præstant, quod Lex præcipit, nec tamen opera sua sibi arrogant, sed adscribunt gratiæ Christi: in quibus si quid per humanam infirmitatem prætermissum aut imperfectum est, confugiunt ad merita Christi, atque hinc supplent, quod in ipsis diminutum est. Itidem, quum *Sola fide nos justificari quomodo intelligendum.*
audiunt sola fide justificari hominem, ex operibus nostris nullam esse justitiam, nec referre qualia sint opera nostra, modo credamus Christum esse justitiam nostram: vulgus eo rapit, quasi non oporteat studere bonis operibus: quum Apostoli vix aliud magis inculcent, quam ut qui Christo commortui sunt in Baptismo, cum eo resurgant in novitatem vitæ. Quod si omnia opera nostra mala sunt, sicuti docent quidam, multum tamen discriminis est, inter largientem sua pauperibus, & inter rapientem aliena, inter jejunantem ac temulentum, inter orantem, & turpiloquio garrientem. Fiduciam operum humanorum adimere pium est, præsertim eorum quæ non proficiscuntur ex fide & caritate, quæ servit ubicumque potest proximi commodis, sed ad cæremonias accedunt, veluti sic vesci aut vestiri, aut currere Compostellam, aut Hierosolymam. Eundem in modum quum vulgus au- *Opera vicina superstitioni Satisfactio.*
dit, non esse opus satisfactione, quod Christus pro F nostris peccatis dederit pœnas, sic interpretatur, quasi liceat impune peccare, & in malefactis securum esse. Hic error plus habet periculi, quam si quis credat satisfactionem esse tertiam partem pœnitentiæ sacramentalis: quum sit præter naturam, ut qui certo credat Deum ultorem esse malefactorum, non timeat illum judicem: aut qui reputans illius in nos ineffabilem benignitatem, ardeat illius amore, non sibi displiceat, non indignetur, non a se pœnas exigat, qui tantum ac talem suis sceleribus offenderit. Ne dicam inte-

Digitized by Google

interim, quod non ſemper habent fidem juſtificantem, qui perſeverant in vitiis. Fides eſt res vivida, ubicumque eſt, otioſa eſſe non poteſt. Videant igitur illi ne ſibi dent verba, & aut vacui ſint dono fidei, aut mortuam habeant, & cum impiis Spiritibus communem. An fieri poteſt, ut qui pauperes ſpoliavit, ſi vere reſipiſcat, non conetur injuriam beneficio penſare? Quidam ſatisfactionis nomen rejiciunt, penſationis admittunt. Patiar immutari vocabulum, modo res A maneat. Nec his tamen officiis oportet prorſus acceptam ferre remiſſionem peccatorum, ſed miſericordiæ divinæ per fiduciam erga Redemtorem Jeſum. Pauca e multis exempli cauſa produxi. In cæteris omnibus eamdem circumſpectionem adhibere debet Eccleſiaſtes, ne, dum ſedulo commendat virtutem aliquam, quibuſdam foveam, in quam incidant, aperiat, dumque jacentes conatur erigere, allidat eorum capita.

ECCLESIASTÆ,

SIVE

DE RATIONE CONCIONANDI,

AUCTORE

DESIDERIO ERASMO ROTERODAMO,

LIBER QUARTUS.

SUPEREST Elenchus ſive Index materiarum, in quibus potiſſimum verſatur Eccleſiaſtes, quem tamen ſibi quiſque rectius finxerit: nos nihilominus vel occupatioribus quam ut vacet, vel pigrioribus quam ut libeat hoc laboris devorare, noſtra qualicumque opella ſaltem aliqua ex parte auxiliabimur. Primum igitur perſonas quaſi columnas quaſdam totius ædificii ſtatuamus, quo facilius ad ſuum quæque locum digerantur. Illud igitur in primis ſpectemus, triplicem eſſe Hierarchiam juxta Dionyſium, Cœleſtem, Eccleſiaſticam & Politicam. Tametſi Politica magis eſt pars Eccleſiaſticæ quam ſpecies diverſa. Ad præſens tamen negotium accommodatius eſt eam diſtinguere. Addi poſſunt docendi gratia duæ, Monarchica & Spiritualis. Cœleſtis eſt illa beata ſocietas Angelorum, qui non mutarunt domicilium ſuum, & animarum quæ vita pie acta in corporibus, meruerunt in Angelorum adſciſci conſortium. Hujus Reipublicæ felicitas, tametſi vacat omni moleſtia atque etiam metu malorum, nondum tamen conſummata eſt, conſummanda in reſurrectione corporum. Eccleſiaſtica eſt corpus Chriſti myſticum, piorum adhuc in terris militantium, & in fide ac ſpe ambulantium. Quod rurſus bifariam accipitur, vel ut hoc nomen non complectatur, niſi viva veraque membra Chriſti ad beatam immortalitatem deſtinata, quæ ſoli Deo nota ſunt: vel pro tota congregatione ſub communibus Eccleſiæ ſacramentis viventium, quæ malos bonis permixtos complectitur ac tolerat. Politica eſt publicus civitatis aut regionis ſtatus, qui legibus, plebiſcitis, conſuetudinibus & auctoritate Magiſtratuum tuetur externam multitudinis tranquillitatem, in his potiſſimum quæ ad facultates & corporum incolumitatem pertinent. Hanc nihil vetat eſſe variam in diverſis Civitatibus. Nam præter quatuor illas quas veteres commemorarunt, Monarchiam, Democratiam, Ariſtocratiam & Oligarchiam, poſſunt aliæ Reipublicæ ſpecies exiſtere. Et fieri poteſt ut in diverſis Civitatibus leges ſint contrariæ, quarum nulla tamen improbetur. Velut in quibuſdam regionibus, lex jubet ut hæreditas in ſolidum cedat natu maximo, rurſus in aliis, ut natu minimo. At Eccleſiaſtica Hierarchia, quoniam Divinis regitur legibus, & Chriſti immutabilibus inſtitutis, ſemper eodem ſtatu ſit oportet, licet in ritibus nonnullis ac cæremoniis ſit nonnulla varietas. Jam Politica poteſt eſſe penes Ethnicos, quam tamen Apoſtoli propter publicum ordinem & concordiam contemni vetuerunt, pronunciantes & illam poteſtatem eſſe a Deo, & ſuo quodam modo ſervire juſtitiæ Divinæ. Monarchica eſt, ſive univerſalis, qua Deus veluti Rex ac Dominus omnium agit & gubernat univerſa, quæ non ſolum complectitur corpora cœleſtia, verum etiam omne animantium & plantarum genus. Adhæc etiam impios Dæmones & animas æternis addictas ſuppliciis. Hæc tametſi per ſe deformia ſunt, tamen admixta illuſtrant decorum univerſi, demonſtrantque ſummi Monarchæ juſtitiam. Spiritualis eſt cuique homini peculiaris, per quam fit ne caro rebellionem moveat adverſus ſpiritum contemtis legibus Divinis. De hac Dominus in Euangelio: *Regnum Dei intra vos eſt.*

Hierarchia triplex. *Leges Chriſti immutabiles.*

His omnibus præſidet ſummus ille Monarcha Deus, conditor, ſervator & gubernator omnium, quo uno nihil majus, nihil melius eſſe poſſit. Cujus natura ut habet per ſe, nec ab homine, nec ab Angelis comprehendi poteſt. Nec ulla ſunt humana verba quibus proprie de illa loquamur, nec ullæ ſunt humanæ mentis imagines, quæ illam vere repræſentent noſtro intellectui. Infuſus eſt per omnia, ipſe tamen in ſe manet immenſus: complectitur omnia, ipſe incomprehenſus. Condidit & condit omnia in tempore, ipſe ſine tempore ſempiternus: conſervat & gubernat omnia ſine ſollicitudine, eodem intuitu videt omnia, præſentia, præterita & futura. Simpliciſſimus eſt, nec in eo aliud eſt ſapientia, aliud potentia, aliud bonitas, aliud ſcientia, aliud miſericordia aut caritas, ſed hæc omnia in illo ſimpliciſſima eſt eſſentia, ad quam omnia condita quantumvis ſublimia ſi conferantur, nihil ſunt. Solus enim vere eſt, qui in ſe ipſo eſt immutabilis, nec initium habens, nec finem habiturus. Ad hunc igitur ceu fontem omnia referenda ſunt, cujus nutu geruntur omnia. Quod mire fit in Veteris Inſtrumenti voluminibus, in quibus nihil geritur aut dicitur abſque mentione Dei. Expedit enim ut Dei nomen frequenter inculcet Eccleſiaſtes, *ut*, quemadmodum ait Apoſtolus, *ſit Deus omnia in omnibus.* Secus faciunt mundanæ Philoſophiæ dediti, qui Deum quodammodo faciunt otioſum, ac naturæ tribuunt omnia: atque etiam illa quæ ſacræ litteræ narrant, tamquam præter communem naturæ curſum facta, detorquent ad cauſas naturales, veluti de quinque civitatibus terræ hiatu abſorptis, quo loco emerſit lacus Aſphaltites, bitumen ferens, quem quidam appellant Mare Mortuum. Rectius illi, qui cuncta adſcribunt primariæ cauſæ, nec ullum diſcrimen eſſe volunt, inter miraculum & ea quæ fieri videntur naturalibus cauſis, niſi quod hæc quotidie fiunt, illa rarius. Veluti quod Mare certis vicibus recedit & accedit, quod fontes ſurſum ſcaturiunt, quod ſol oritur & occidit, ignis urit, aqua refrigerat, miraculo tribuunt. Neque convenit ut quiſpiam de illa imperſcrutabili natura Dei minus magnifice ſentiat, quod Divina Scriptura nobiſcum veluti cum infantibus balbutiens, ut ita loquar, Deo tribuit oculos, aures, manus, brachia, reliquaque membra hominis. Item quod tribuit illi affectus

Dei ſumma dignitas. *Cauſa ſecundaria.* *Deo Scriptura tribuit humana, ut ab hominibus in-*

telligatur. fectus humanos, iram, odium, pœnitentiam, aut quod eum vocabulis rerum conditarum interdum designat, veluti quum solem appellat, aut lapidem aut leonem, qua de re superiore libro nobis dictum est. De Deo proprie negantur omnia, nihil de eo proprie prædicatur, etiam quum vita dicitur aut mens, aut Pater, aut Deus denique, si Dionysio credimus. At ineffabilis illa Majestas, quatenus homini fas est, per fidem creditur magis quam intelligitur, sed in illo arcano silentio, ubi conticescunt omnes humani intellectus imagines. *Credendo*, ut ait quidam, *intelligitur*, *adorando enarratur*. Rursus, non officit simplicissimæ naturæ Dei, quod audimus eam tribus Personis esse distinctam, Patris, Filii & Spiritus sancti, quum his tribus sit una eademque individua essentia, ac proinde unus sit Deus. Unum enim sit oportet, quod simpliciter summum est. Patris persona invisibilis dicitur, quod in nulla specie visibili legitur umquam apparuisse, quum Filius apparuerit in corpore humano in eamdem personam adsumto, Spiritus sanctus in specie columbæ & linguarum ignearum, licet eas res non adsumserit, ut Filius naturam humanam, sed tantum ut signum adhibuerit. Patris itaque persona simplicissime est simplex. Filii persona tribus constat naturis, Divina quam eamdem habet cum Patre & Spiritu sancto, anima humana & corpore humano: sic enim conveniebat, ut medius esset inter Deum & homines. Pater autem cui summa est auctoritas, per Filium redemit Ecclesiam, per Spiritum sanctum gubernat. Deus tametsi nullius eget, tamen omnia creavit propter se. Siquidem hic est finis omnium rerum conditarum, ut cognoscant & glorificent Conditorem suum. Præsidet igitur in omnibus Hierarchiis idem, sed non eodem modo. In cœlesti præsidet & utitur Angelis ministris, ibi sine intermissione concordi omnium voce celebratur & glorificatur.

Una Deitas trium Personarum. *Patris persona.* *Filii persona.* *Spiritus sanctus.* *Monarchia Deivaria.*

In Ecclesiastica præsidet & utitur Angelis suis, hoc est, Episcopis, Prophetis & Doctoribus. Hæc autem ut adspirat ad illam cœlestem Hierosolymam, ita pro viribus illam imitatur, per fidem contemplans faciem Dei, & si non jugibus, tamen frequentibus hymnis glorificans Principem suum, quamquam hic interim nostræ cantilenæ suspiriis ac lacrymis permixtæ sunt, aliisque necessitatibus variis interrumpuntur.

Præsidet in Hierarchia Politica tamquam externorum quoque bonorum auctor, ad publicam tranquillitatem bonis Magistratibus utens, malis abutens. Et in hac est nonnulla cœlestis illius Hierarchiæ imago, licet obscurior, &, ut ita loquar, crassior.

Præsidet in ea, quam Monarchicam diximus, tamquam Conditor & Gubernator universi, in qua etiam illa quæ vocem non habent, ipso conspectu suo loquuntur potentiam, sapientiam ac bonitatem Conditoris sui. Nam juxta sermonem Euangelicum ille pascit passerculos, ille vestit lilia, ille solem suum jubet oriri, ille pluviam fœcundandis agris effundit. Quin & ipse Tartarus & impiorum Spirituum cohortes ipsa re prædicant invictam ejus potentiam, cui nemo potest resistere, veritatem in promissis, justitiam in præmiis, bonitatem in eos quos a tantis malis misericorditer servavit, & ad tantam felicitatem elegit.

Denique, præsidet singulariter in pectoribus hominum piorum per Spiritum suum, consolans eos in afflictionibus, corroborans in tentationibus, perficiens charismatibus spiritualibus. Et hic laudatur, dum pro lætis pariter ac tristibus aguntur illi gratiæ. Quemadmodum autem universus mundus, velut unum est animal, ita singulus homo veluti parva quædam Civitas est, sive parva Ecclesia. Quod in illa est Episcopus, hic est ratio: quod illic est populus, hic sunt adfectus: omnes hæ Politiæ aliqua ex parte referunt imaginem illius cœlestis, in qua summus est ordo, summaque concordia. Habemus igitur quatuor Personas, Patrem Conditorem & Auctorem omnium veluti fontem supremum, Filium Redemtorem, Spiritum sanctum Gubernatorem, & Christi corpus Ecclesiam. Quamquam enim Christus & Ecclesia una quodammodo Persona est, tamen ad docendum accommodatius est eam distinguere. Hæ tamen omnes in unum tendunt. Quemadmodum enim Pater, Filius & Spiritus sanctus natura sunt unum, ita qui per fidem & caritatem Christi membra sunt, per illum in Trinitatis unionem quatenus licet adsumuntur. Hic igitur habemus exemplum summæ concordiæ.

Nunc ad contraria veniendum. Deo Monarchæ oppositus est Princeps tenebrarum, non Rex sed tyrannus, cujus malitia Deus abutitur, ad exercendos electos ac puniendos impios. Quemadmodum autem Deus est fons & auctor omnium bonorum, ita Satanas princeps & pater est omnium malorum: non quod sint duo summa principia, quemadmodum delirant Manichæi, aut quod ulla substantia per se sit mala: sed quod sicut ipse Satanas bene conditus a Deo, sua perversa voluntate degeneravit in malum, ita res alias a Deo bene conditas, quantum potest, vitiat & corrumpit. Porro quum unus sit, tamen tres Personas divinas refert in diversum. Pater condidit omnia bona, hic quantum potest, corrumpit omnia condita. Et sicut ille habet Angelos, quorum ministerio utitur ad salutem hominum; ita hic habet impios Dæmones, per quos sollicitat homines ad peccandum. Filius redemit collapsum genus humanum, hic ut primos homines pertraxit in ruinam, ita quotidie totis viribus in hoc incumbit, ut redemtos retrahat in servitutem. Item, sicut Christus est caput Ecclesiæ, ita hic habet sua membra, suumque corpus in quo regnat. Jam, sicut Spiritus sanctus per fidem in Christum purificat corda mortalium, ita hic per diffidentiam ac rebellionem inquinat hominum mentes. Rursus, Patri tribuitur summa potentia ad servandum, Filio summa sapientia ad redimendum, Spiritui sancto summa bonitas ad gubernandum. In hoc summa potestas ad lædendum, nisi nutu Dei refrenaretur: item pro summa sapientia est summa astutia ad perdendum, summa malitia ad seducendum ac turbandum ordinem. Spiritus omnia conglutinat ac continet, hic omnia quæ potest, dissolvit ac dissipat.

Contraria Monarchiis Dei. *Comparatio Monarchiæ Dei & Satanæ.*

LEX.

Adhæc in omni Republica bene instituta primam auctoritatem obtinent Leges, quæ, quo sunt æquiores, hoc melior est civitatis status. Proximus igitur locus dabitur legi Divinæ, qua nihil justius, nihil sanctius, nihil salubrius. Ab optimo data est optima, quemadmodum a Satana pessimo pessimæ leges veniunt, ex diametro pugnantes cum legibus Divinis. Hæc est lex carnis, cujus satelles peccatum, stipendium mors.

Legis autem nomen multifariam accipitur in litteris arcanis. Interdum pro parte legis, quæ typos & cæremonias continet, velut in Euangelio: *Lex & Prophetæ usque ad Joannem*. Neque enim præcepta Decalogi per Christum antiquata sunt, sed quemadmodum Prophetas appellat, non totam Scripturam Prophetarum, quæ multa præcepta continet Euangelica, sed vaticinia tantum de Christo venturo, quæ non aliter cessarunt quam cessat promissio, eo jam exhibito quod promittebatur. Interdum usurpatur pro præceptis supplicium minantibus violatori, de qua Paulus, *lex iram operatur*: quam alibi vocat *legem operum*, cui opponitur *lex fidei*, sive *lex gratia*: quæ gratis promittit justitiam per fidem in Christum. Dei voluntas certissima regula est, honesti aut inhonesti. Hanc voluntatem suam expressit nobis per Scripturas Canonicas, quarum est inviolabilis auctoritas. Totum autem hoc Scripturarum corpus interdum appellatur *lex Divina*, complectens utriusque Testamenti volumina. Quemadmodum autem Joannes Baptista clausula fuit veteris legis, dumtaxat secundum eam partem, quam cessare diximus, & initium novæ: ita Epistolæ Apostolorum Catholicæ Novo Instrumento finem imponunt. Hactenus enim constitit irrefutabilis auctoritas. Cætera cum judicio recipienda sunt, & ad Divinam regulam examinanda.

Legis nomen varie usurpatur.

Digitized by Google

Legis temporæ quatuor.

Lex Dei ſemper eadem eſt, quemadmodum Dei voluntas eſt immutabilis. Varie tamen exhibita eſt pro ratione temporum & perſonarum. Quod ad hominem pertinet, quatuor tempora ſpectanda ſunt, conditi, lapſi, reſtituti & perfecti. Condito data eſt lex: *ne comedas, ſi comederis illico morieris.* Quemadmodum Angelis conditis data eſt lex, ut ſervirent Conditori ſuo, qua violata collapſi ſunt irrecuperabiliter. Ac ſtatim in Paradiſo lex Satanæ pugnare cœpit cum lege Divina. *Comedite, ſi comederitis non moriemini, ſed eritis ſicut Dii.* Hic homo primum ſuo ingenti malo expertus eſt Satanam eſſe mendacem, Deum veracem: ſimulque didicit quid ſit negligere legem Dei, & obtemperare legibus Satanæ. Secundum tempus eſt exſilii, in quo multis ſeculis vixerunt homines abſque præſcriptis legibus, ſed tantum lege naturæ, quæ nondum erat tam graviter vitiis obſcurata quam fuit progreſſu temporum. Nec huic legi defuit gratia Dei, ſuggerens piis, ſi quid forte naturæ deeſſet. Lex autem naturæ latiſſime patet. Ea quippe viget in omnibus rebus conditis, etiam in his quæ ſenſu carent aut ratione, veluti corpora cœleſtia tot annorum millibus obeunt præſcripta munia. Maria, flumina, fontes, plantæ & omne animantium genus, ſuæ quodque naturæ legibus obtemperant, quia carent libero arbitrio. Soli Angeli & Homo, quoniam data eſt libera voluntas, corruerunt ſuo vitio, non Conditoris. Quod enim datum erat ad felicitatis incrementum, ſibi verterunt in exitium. Quod ſi quando cætera creatura videtur oblita legum ſuarum, hoc eſt, quum Sol Lunæ objectu, aut denſis nubibus tectus ſubducit diem, quum ex ſiderum infauſto concurſu naſcuntur peſtes mortalibus, quum Mare egreſſum limites ſuos exundat in vicos & urbes, quum aer ad vitam datus peſtilenti adflatu adfert mortem, quum animalia, quæ dominio hominis ſubjecta ſunt, impetunt homines, nimirum, hinc eſt, quod omnia quodammodo per hominis peccatum vitiata ſunt, ſimulque cum homine congemiſcunt ac laborant, exſpectantia revelationem filiorum Dei, quemadmodum docet Apoſtolus. Et tamen quoties creatura ſævit in homines, quoniam id facit nutu Conditoris, a quo gubernatur, non recedit a lege Divina.

Lex Moſis quare inducta?

Poſt hæc jam increſcente hominum malitia, ac lege naturæ propemodum oblitterata, ſucceſſit lex per Moſen data, quæ nominatim oſtenderet, quid nefas eſſet quid fas, & ab illis pœna deterreret, ad recta præmiis invitaret. Vulgus enim exiſtimabat ſibi licere colere varios Deos, quos ſibi finxerat hominum ſuperſtitio, quemadmodum & ritus varios ſibi finxit. At lex Moſis clamat, *unum Deum coles*, & coles his ritibus. Qui læſus erat, putabat ſibi licere occidere inimicum. Sed reclamat lex: *Non occides.* Quod commiſſum eſt, lex ulciſcetur, non homo. Itidem qui vehementer amabant, perſuaſerant ſibi licere quod libebat. Reclamat lex, *non mœchaberis, non facies furtum, non concupiſces aliena.* His cancellis cohibita eſt hominis natura, ne prolaberetur in omnem impietatem. Poſtquam vero & hoc Dei donum hominum impietas ſibi verterat in materiam gravioris damnationis, noviſſimis temporibus data eſt lex Evangelica, quæ per fidem & gratiam daret ſalutem, ſub qua militamus auxiliante Chriſto, donec parta victoria ad perpetuum triumphum recipiamur in cœlos. Illic nulla eſt infelicitas quæ pugnet adverſus legem Dei, nulla eſt rebellio. Omnium harum legum auctor eſt Deus, ſed vetuſtæ legis miniſter fuit Moſes ſervus Dei, novæ legis miniſter eſt Chriſtus quatenus eſt homo, auctor quatenus Filius Dei. Poſt hanc nulla exſpectatur alia lex, ſed judicium extremum & conſummatio mundi.

Deus paulatim innotuit.

Temporum omnium diſpenſatio ſpectabat ad Chriſtum, qui vigor eſt & perfectio omnium legum. At ſub lege naturæ pene erat ignotus Filius, magis ignotus Spiritus ſanctus. Utrumque lex Moſaica inſinuabat magis quam declarabat, umbris & figuris delineans, ac Prophetarum oraculis demonſtrans, ſed velut eminus ac per nebulam. Chriſtus autem adveniens veluti A Sol diſpulſis omnibus nebulis, tum per ſe, tum per Spiritum ſanctum patefecit omnem veritatem, aperiens quod in cortice litteræ latebat, & palam exhibens quod lex typis deſignarat, Prophetæ ſub involucris promiſerant.

Lex vetus quibus conſtet.

Lex vetus conſtat Hiſtoria, Præceptis, Typis, Cæremoniis & Promiſſis. Quamquam ceremoniæ typi ſunt, at non retro quidquid typus eſt, cæremonia eſt: velut ſerpens æneus, aut aqua de petra fluens typus erat, cæremonia non erat, ſed holocautoma ſic erat cæremonia, ut pariter eſſet typus. Mundum ſic *Hiſtoria.* eſſe conditum a Deo, nemo certum ſciret, niſi docuiſſet hiſtoria Geneſeos. Præcepta duplicia ſunt: quæ *Præcepta triplicia.* præcipiunt bonos mores ac pietatem, perpetua ſunt: B quæ præſcribunt cæremonias, juxta litteram abrogata ſunt, juxta ſenſum ſpiritualem abrogata non ſunt. Nec enim jubemur immolare holocautomata: jubemur tamen nos totos in Dei voluntatem tradere: nec prohibemur veſci ſuilla, ſed a ſuillis affectibus abſtinere jubemur: nec prohibemur veſci anguillis, ſed limoſis terrenarum rerum curis involvi prohibemur. Pro cæremoniis autem quas plurimas habebant Judæi, quaſdam etiam in ſpeciem abſurdas, pauca Sacramenta data ſunt Eccleſiæ, veluti pro Circumciſione Baptiſmus, pro Victimis pecudum, ſumtio Corporis Dominici. Tertium præceptorum genus eſt judicialium. C Sic enim appellat D. Auguſtinus. Velut, lex vetus ci- *Nova lex quid in veteri mutarit.* tra perſonarum exceptionem prohibet adulterium, ſola tamen uxor deprehenſa jubetur lapidari, viro nulla pœna certa ſtatuitur. Et viri zelotypiæ, lex triſti remedio medetur. Viro permittit repudium ſi qua turpitudo offendat in uxore, mulieri nullum divertendi jus conceditur. Ad hoc genus pertinent, opinor, & gradus in contrahendo matrimonio, & talionis permiſſa vindicta, & ſupplicia certis facinoribus præſcripta, aliaque permulta, e quibus quædam videmus & hodie ſervari a Chriſtianis, quædam prorſus ſublata, quædam mitigata, quædam immutata, contracta quædam, rurſus alia dilatata. Zelotypiæ remedium quod D Moſes conceſſerat, ſublatum eſt. Quemadmodum præter alias & illa lex abrogata eſt, quæ Deut. XXII. jubet lapidibus obrui puellam quam maritus non reperit virginem, ob ſtruprum clam in domo parentum commiſſum. Adulterii pœna mitigata eſt, repudii jus contractum eſt, quod ad cauſas attinet, dilatatum quod ad perſonas attinet: quidquid enim juris habet vir ad repudiandum, idem nunc habet uxor. Immutatum eſt, inducto novo divortii genere, quod manente conjugii vinculo, ſeparat conſuetudinem connubialem. Gradus item propinquitatis contraxit Eccleſia, quemadmodum Diaconis & Sacerdotibus in totum ademit jus ineundi matrimonii. Dixerit hic aliquis, Eſt igitur liberum in hoc genere tollere, mutatare, dilatare, contrahere pro cujuſque arbitratu? E Nequaquam. Quæ Dominus aut Apoſtoli confirmarunt aut immutarunt, obſervanda ſunt ut ab illis præſcribuntur. Quæ publica Eccleſiæ auctoritas, præſer- *Conſtitutiones Eccleſiæ non ſpernendæ.* tim Conciliis univerſalibus præſcripſit, & uſu publico ac diutino comprobata ſunt, decet obſervare reverenter: nec aſpernanda ſunt quæ Pontifices juſtis de cauſis in publicam utilitatem præcipiunt. Tametſi interdum ita ſunt inter ſe confinia, quæ docendi gratia verbis diſtinxit Auguſtinus, ut vix poſſis liquido dignoſcere, & conſultiſſimum eſt a Scripturæ legibus non F temere diſcedere. Hujus generis ſunt illa, quæ pertinent ad humanitatem atque æquitatem, de Jubileo, de veſte non tollenda a vidua pignoris loco, de veſte reddenda pauperi ante noctem quam pignori acceperis, de remittendo ex acie qui ſponſam duxerit, nec eam cognorit, qui domum ædificavit, quam nondum dedicarit, qui pavido fit corde. Item de non prohibendis qui ſpicas colligere velint poſt terga metentium. Inter promiſſa quædam ſunt, in quibus idem *Promiſſa.* fit quod in præceptis cæremonialibus. Neque enim hic exſpectare decet terram melle & lacte manantem, internecionem hoſtium noſtrorum, aut omnium gentium dominium: Sed exſpectamus terram cœleſtem,

Digitized by Google

ſtem, quæ ſolidam & inconcuſſam habet tranquillitatem, mortificationem cupiditatum carnalium, ac victoriam ſpiritualem de omnibus quæ adverſantur pietati.

Lex nova quid ſit & quibus conſtet.

Nova Lex veteris eſt tum Explanatio, tum Epitome. Ea ſimiliter conſtat Hiſtoria, Doctrina, Præceptis, Sacramentis, Exhibitione promiſſorum, Gratia, & Exemplo pietatis omnium abſolutiſſimo. Hiſtoria nihil admirabilius, nihil amabilius, nihil certius. Ea continet ortum, progreſſum & exitum Redemtoris uſque ad Acta Apoſtolorum quæ nobis tradidit B. Lucas. Doctrina palam explicat, quod in lege fuerat ænigmatibus involutum, eruitque ſenſum myſticum in litteris abditum, quem abſque interprete percipere non poteramus. Quis enim ſuis viribus divinare potuiſſet, ſerpentem æneum, aut petram aqua ſcatentem, aut Jonam e ventre ceti redditum vivum, præſignaſſe Chriſtum in cruce tollentem peccata mundi, aut eumdem ſuo Spiritu reficientem & abluentem credentium animas, aut poſt triduum e ſepulcro reviviſcentem? An Euangelica doctrina aliquid addat veteri Legi, equidem in medio relinquo, quemadmodum & de Præceptis, aliis concedo judicium. Sunt enim viri graves qui putant ab Euangelicis præceptis ideo plus exigi, quod copioſior addita eſt gratia. Alii ſentiunt nihil exigi novi, tantum explanatius repeti quæ præcepit Lex vetus: verum in his parciſſimum eſt Euangelium, magis infigens ea quæ ſunt ſpiritus & gratiæ, vereque pium reddunt. Jam ſi Cæremonias accipiamus generaliter pro omni cultu externo, eſt & in Sacramentis novæ legis, aliquid expoſitum ſenſibus. Nam & aqua videtur ac tangitur, & oleum cernitur, tangitur, & odore ſentitur, verba audiuntur. Quædam autem recepta ſunt a priſcis Eccleſiæ Primoribus, quæ accedunt ad ſpeciem Judaicarum cæremoniarum. Velut otium diei Dominici, indictum jejunium iiſdem diebus quibus Judæis indixit Moſes, & ſi qua ſunt hujus generis alia, quæ non ideo valent, quod vetus Lex præcipiat, ſed quod ab Eccleſia recepta ſint, tamquam ab Apoſtolis tradita. Quædam non ſunt quidem eadem, ſed ſimilia. Ut quæ Eccleſia præſcripſit de otio dierum feſtorum, de diſcrimine ciborum, de unctione & raſura Sacerdotum, de formis & coloribus veſtium, in quibus Chriſtiana caritas quantum in ipſa eſt, vitat infirmorum offenſionem, hac tamen cautione, ne ſupra modum alat ſuperſtitionem. Nihil eſt autem promiſſum in veteri Lege, quod Chriſtus non evidentiſſime exhibuerit, exceptis iis, quæ ſpectant ad progreſſum Eccleſiæ & conſummationem mundi: & quo certior eſſet exhibitio, ipſe frequenter per ſe, frequentius per Apoſtolos dignatus eſt oſtendere, qui typus aut quod vaticinium quo facto fuerit impletum. Velut apud Lucam IV. Quum Dominus in Synagoga recitaſſet vaticinium Eſaiæ: *Spiritus Domini ſuper me, propterea quod unxit me, euangelizare pauperibus miſit me* &c. adjecit: *Hodie hæc Scriptura impleta eſt in auribus veſtris.* Sic & Joannes quum narraſſet Domino non fuiſſe fracta crura, citans ex veteri Lege, *Os non comminuetis ex eo*: ſignificat totum argumentum Agni Paſchalis fuiſſe figuram Chriſti. Et in Actis Philippus Diaconus locum Eſaiæ, quem Eunuchus non intelligebat, oſtendit in Chriſto completum: Ac Petrus turbam ad linguarum miraculum attonitam, docet hoc a Joele fuiſſe prædictum: quemadmodum quod eſt in Pſalmis, *Non dabis ſanctum tuum videre corruptionem*, docet non in Davidem competere, ſed in Chriſtum, cujus corpus exanime paucioribus horis fuit in ſepulcro quam ut potuerit putreſcere.

Cæremonias quaſdam ab lege veteri recepit Eccleſia.

Lex gratiæ quare dicitur.

A gratia vero nova lex potiſſimum habet nomen quæ dicitur Euangelium. Quid enim eo nuntio lætius quam per fidem in Chriſtum gratis condonari omnibus omnia peccata, ſolvi inimicitiam quæ prius erat inter Deum & homines, ac pro paradiſo terreſtri aperiri regnum cœlorum. Nec tamen abſque fide & gratia quiſquam Deo placuit in veteri lege, ſed in nova cuncta hæc, & evidentius prædicata, & largius effuſa, & latius diffuſa.

A Habebat vetus Lex exempla virtutum egregia, velut fidei in Abraham, manſuetudinis in Moſe & David: quorum ille Deum interpellavit pro ſeditioſis, hic Saulı toties pepercit quum liceret hoſtem interimere: juſtitiæ in Samuele, obedientiæ in Iſaac: ſed in uno Chriſto virtutum omnium abſolutum exemplar oſtenſum eſt, in quo nihil vitii aut defectus fuit admixtum.

Ex his, quæ diximus, loci complures oriuntur. De differentia veteris & novæ Legis, de ſacramentis utriuſque. De conſonantia utriuſque, & quatenus vetus abrogata per novam, quatenus non. De auctoritate Scripturæ Canonicæ, & quouſque porrigatur. B Auctoritas conſtat indubitabili fide eorum per quos prodita eſt. Primi auctores ſunt Chriſtus & Spiritus ſanctus, Moſes & Prophetæ omnium unanimi conſenſu, & quod majus eſt teſtimonio Chriſti probati: dein Apoſtoli, Martyres & Confeſſores, qui vel ſcriptis, vel omnium rerum contemtu, vel utroque fidem confirmarunt. Accedunt huc miracula tam evidentia & tam multa, ut nullam recipiant tergiverſationem. Præterea conſenſus Scripturarum inter ipſas. Novum Teſtamentum congruit cum Vetere, & univerſa Scriptura ſic undique ſibi conſtat, ut nihil uſquam diſſideat, modo recte intelligatur, id quod in nulla humana Philoſophia reperitur. Adde certitudinem: neque enim Scriptura quærit & ambigit, quod faciunt Philoſophi, dum argumentis variis diſputant: ſit ne mundus conditus: ſit ne poſt corporis obitum ſuperſtes anima: ſit ne Deo cura rerum humanarum: ſed de omnibus quæ cognitu neceſſaria ſunt, certo ac definite pronunciat. Adde his conſenſum tot ſeculorum ac tot nationum. Nullus enim Philoſophus tam exacte ſcripſit de rebus divinis & humanis, ut vel unius regionis aut civitatis concordem meruerit aſſenſum, quum per univerſum terrarum orbem, tantum honoris tantumque reverentiæ deferatur Scripturis, ut harum fiducia innumera virorum ac mulierum millia non dubitarint ſeſe in omnes cruciatus ac mortes tradere. Nam Scripturæ majeſtatem reverentur & impii. Itaque dum D hujus urgentur auctoritate, confugere ſolent ad adulterinas interpretationes. Poſtremo confirmatur effectu ſive energia. Nulla enim humana ſcriptura ſic rapit ac transformat totum hominem, quum ſimplici ſermone ſit prodita, nec Philoſophiæ mundanæ ſubtilitate ſe venditans, nec Rhetorum lenociniis blandiens auribus hominum. Addam illud coronidis loco, quod nulla alia doctrina magis conſentanea ſit naturæ quam Scriptura divina. Quid enim magis ſecundum naturam, quam ut creatura ſe totam ſubmittat ſuo Conditori. Natura per ſe ſui conſervationem appetit ac perfectionem. Utrumque vere præſtat Scripturarum obedientia. Summum bonum ac felicitatem natura deſiderant omnia. Utrumque ſola Scriptura divinitus inſpirata docet.

Auctoritas Scripturæ Canonicæ unde.

Hæreticorum confugium.

Exoritur alius locus de intellectu Scripturarum veſtigando, de quo ſuperiore libro ſatis mihi dixiſſe videor. Quoniam autem lex per occaſionem gignit & aggravat peccatum, peccatum autem parit mortem, hic locus exſiſtit de duplici genere peccati, deque duplici genere mortis. Sub peccati nomine continentur omnia vitiorum genera, quorum infinita eſt differentia. Vitiis opponuntur virtutes. Sed ex præcipuis conficiendus elenchus. In quibus principem locum obtinent *fides*, *ſpes & caritas*, quas quidam appellant Heroicas. Super his exſiſtit varia conſideratio, verbi gratia, quid ſit fides, & quot modis ea vox uſurpetur in ſacris voluminibus, & quotuplex ſit, & cui parti naturæ reſpondeat, & cur inter Heroicas virtutes primas teneat, & quid huic repugnet, aut quid affine ſit, poſtremo in quibus inſigniter eluxerit. Fides enim eſt certa perſuaſio de omnibus quæ neceſſaria ſunt ad ſalutem. Interdum uſurpatur pro fide præſtantis pollicita. Ita Deus dicitur *fidelis*, quia non fallit in promiſſis. Interdum pro fiducia ſimplici de promiſſis Dei. Ita laudatur fides Abrahæ, qui juſſus non dubitavit occidere filium unicum, in quo promiſſa erat illi numeroſa

Virtutes & vitia.

Fides. Spes. Caritas.

Digitized by Google

posteritas. Nonnumquam est assensio quæ subsistere possit sine spe & caritate. Sic Dæmones credunt pie viventibus per Christum esse paratam vitam æternam, quam tamen nec amant, nec sperant. Similiter multa credunt homines impii. Interdum fidei nomen complectitur hæc omnia simul, certam persuasionem de iis quæ narrant ac docent Scripturæ sacræ, certam fiduciam de promissis Dei, ac plenam obedientiam qua homo se totum submittit divinæ voluntati. Item est fides infusa, & fides acquisita, fides præteritorum, præsentium ac futurorum. Respondet autem ei parti quæ in nobis dicitur ratio sive intellectus, per quam cognoscimus & judicamus. Hanc naturæ vim offuscatam perficit fides. Huic ob id tribuitur principatus, quod ostium sit ad salutem: per fidem enim cætera nobis largitur Deus, & absque fide impossibile est placere Deo. Affinia sunt *opinio* & *scientia*. Opinio est probabilium, scientia est evidentium. Probabile est tingere infantes institutum fuisse ab Apostolis, non damnaretur tamen qui de hoc dubitaret. Hac moderatione recipienda sunt multa Scholasticorum Theologorum placita, quæ per Scripturas evidenter probari non possunt. At totum esse majus quacumque sui parte, non credo, sed scio; Et si animal est quidquid sentiendi vim habet, scio bovem esse animal. De plantis & urticis dubito. Contraria sunt: caro, quæ nihil credit nisi quod videt, ac disceptans curiositas: Philosophia mundana, quæ nihil credit, nisi quod hominum argumentis probatur: Judaica durities quæ diffidit verbis Dei, nisi subinde viderint miracula.

Fidei quare tribuatur principatus.

Fides quid efficiat in nobis.

Exsistit alius locus, quid efficiat in nobis vera fides? Ante omnia justitiam adfert gratuita peccatorum omnium remissione, & hinc tranquillam securamque conscientiam, dilucidam omnium rerum cognitu necessariarum cognitionem. Certissimam fiduciam de Scripturis Canonicis, promtam ac simplicem obedientiam. Verum Dei timorem, religiosam divinæ majestatis venerationem, contemtum mundi, cœlestium amorem, infractum animi robur adversus omnia terriculamenta, modestiam in prosperis, odium sui in delictis, diffidentiam virium ac meritorum, certam fiduciam de misericordia Dei. Rursus alius, quibus rebus alatur fides, quibus attenuetur? Alitur frequenti precatione, crebra gratiarum actione, crebra corporis Dominici sumtione, frequenti Scripturarum lectione, ac rerum cœlestium quotidiana contemplatione, & indefessis caritatis officiis erga proximum. His autem contrariis attenuatur, ac tandem emoritur. In quibus autem hæc virtus eluxit, in elencho tempestivius notabitur.

Fides quibus rebus alatur aut vi-tietur.

Fidei contraria.

E regione fidei est *diffidentia* sive *incredulitas*, cui congruunt quæ supra diximus, fidei contraria. Ac diversa gignit in nobis: accumulat injustitiam, per hanc enim & bona opera mala sunt, nec finit umquam requietam esse conscientiam, inducit mentis cæcitatem, dubia reddit omnia. De Scripturis ambigit, ut jam non omnino contemnat: parit rebellionem, docet Dei contemtum, aut timorem cum odio conjunctum. Docet hypocrisim, superstitionem & idololatriam, amorem rerum fluxarum, neglectum cœlestium. Dejicit animum in adversis, insolentem reddit in prosperis, facit ut homo tandem exsultet in rebus pessimis. Docet hominem suis fidere viribus, Dei misericordia diffidere.

Spes a fide quid differat.

Spes adhæret fidei, magisque est fidei pars quam diversa species, ac sic interdum loquuntur Scripturæ, ut fidem pro fiducia certaque spe videantur usurpare. Ita Paulus prædicans Abrahæ fidem: *Qui contra spem*, inquit, *in spem credidit*. Et ad Hebræos, *Fides est substantia rerum sperandarum*, &c. Ad Romanos VIII. spem appellat *exspectationem bonorum quæ non videntur*. Nemo sperat, quod non credit. At non statim speratur quod creditur. Ea igitur pars vivæ fidei qua exspectamus promissa Dei, spes dicitur. Hæc præstat, ne quando delassemur hic seminandis bonis operibus, certi in proximo esse tempus, quo messuri sumus vitam æternam: neve defatigemur perferendis malis, scientes hasce temporarias afflictiones nihil esse ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis. Spei opponitur *desperatio*, ac *temeraria præsumtio* sive *confidentia*, qua quis ex suo spiritu sibi promittit quod non promeretur, aut qua quis suis viribus absque Dei gratia sperat se consecuturum felicitatem æternam.

Caritas gemina.

Caritas est qua super omnia diligimus Deum tamquam summum bonum, eoque frui cupimus, & proximo bene volumus propter Deum. Neque enim Heroica caritas est, si naturali adfectu diligamus, parentes, uxorem ac liberos, nisi simul amemus eos propter Deum. Neque veram erga illos gerimus benevolentiam, nisi huc spectet affectus noster, ut illis opitulemur pro viribus ad consequendam vitam æternam. Utraque alteri sic cohæret, ut divelli non queant. Nemo vere diligit Deum, qui proximum non diligit. Nemo vere diligit proximum, si vacat amore Dei. Hæc autem virtus perficit naturæ vim, quæ dicitur voluntas, qua expetimus salutaria, ac refugimus adversa, quemadmodum fides perficit intellectum. In his enim duobus sita est summa felicitatis humanæ, ut per oculum ac lumen fidei citra errorem videat homo quid sit expetendum, quid fugiendum, per caritatem exsequatur quod dictavit fides. Fides gignit caritatem, caritas vicissim alit fidem bonis operibus, quod innuit Euangelica parabola. In fatuarum lampadibus fidei lumen exstinguitur, oleo caritatis deficiente. Fit enim frequenter ut mali mores, & peccandi assiduitas, fidem si minus exstinguant, certe reddant frigidiorem. Et aucta fides vicissim alacriorem reddit caritatem. Hi sunt duo fontes omnium virtutum, ac bonorum operum, quæ sunt fructus, per quos dignoscitur arbor bona aut mala. Fides radix est, caritas rami, quasi porrigens undique fructus, quos alit radicis succus. Quidquid enim ex his fontibus non oritur, etsi magnam habeat speciem pietatis, aut peccatum est, aut si peccatum non est, non confert ad veram salutem. Quoniam autem per pietatis viam ingredientibus multa occurrunt molesta, spes baculi vice addita est, quæ laborantes sustentat exspectatione præmiorum, ne delassentur aut desperent, etiam si mille mortes circumstent.

Fides & caritas fontes omnium bonorum operum.

Supereſt nunc virtutum omnium ac vitiorum Catalogum texere, ac per locos digerere. De quibus non me fugit, quum alios aliquot, tum *B. Thomam Aquinatem* fusissime scripsisse. Ax quibus cuivis proclive fuerit quæ commoda videbuntur, excerpere, & in Elenchum digerere, & ut ante sum testatus, satius erit ut sibi quisque contexat locorum Indicem. Cujus operæ si quem piget, huic præcipua magis quam omnia curabimus annotare, ut alienam industriam adjuvisse videamur, potius quam excluſisse. Theologicos fontes jam indicavimus. Quatuor autem illi fontes omnium recte factorum quos acute prodidere Philosophi, omnibus sunt noti, prudentia, justitia, fortitudo, temperantia. Ad hæc enim genera species omnes referri possunt. Prudentia cum fide congruit, justitia cum caritate, fortitudo cum spe. Temperantia justitiæ species est, docens quantum tribuendum sit affectibus, quantum corpori, quantum animo, & quantum negandum: & hactenus cum fide pariter & spe convenit, quod cupiditatibus frenum imponit, quæ tumultibus suis frequenter & fidei judiciis obstrepunt, & caritatis impetum remorantur.

Pietas heroica & moralis.

Primus itaque nidus designetur pietati. Hoc nomen complectitur omnem affectum, cultum, omniaque officia quæ debemus iis unde vitam accepimus. Summa itaque pietas debetur Deo, cui debemus quidquid sumus, proxima patriæ, tertia parentibus ac liberis, quarta Præceptoribus & Catechistis, qui sunt veluti mentium parentes. Quinta iis, quorum beneficio a morte aut alioqui gravissimis periculis servati sumus. Hæc omnia partes sunt justitiæ. Ad primam speciem pertinet summa illa veneratio, quam Græci λατρίαν appellant. Ea nulli rei creatæ communicabilis est. Hic cultus non animo tantum exhibendus est, verum etiam corpore, quod Deus totius hominis Conditor

Adoratio.

Digitized by Google

ditor est. Cultus autem divinus in eo primum situs est, ut de eo digna ipso sentiamus, ut illum super omnia revereamur, super omnia amemus, super omnia glorificemus, super omnia obediamus, ab illo petamus omnia, nec ab alio quidquam verorum bonorum tamquam ab auctore speremus, & in omnibus gratias agamus. Hic locus occurrit, quam effusa sit Dei erga humanum genus caritas & munificentia, cujus causa condidit hanc admirabilem mundi fabricam, cui & Angelos suos addidit ministros, cujus amore Filio proprio non pepercit, sed in mortem tradidit illum, &c. Alter locus adhæret, de immensa Dei misericordia, placabilitate & clementia erga nos.

Locus communis.

Jusjurandum.

Confertur eodem Religio in suscipiendo ac præstando jurejurando. Pietati contraria est impietas, ad quam propius pertinent idololatria, jusjurandum ob frivola susceptum, perjurium, blasphemia, murmur in adversis, oblivio Dei in prosperis, artes maleficæ, sortilegia, & quidquid est hujus generis quod vel manifestam, vel occultam cum Dæmonibus habet conspirationem. Postremo Hæresis. Hæresim autem appello, non quemvis errorem, sed pervicacem malitiam, alicujus commodi gratia perversis dogmatibus turbantem Ecclesiæ tranquillitatem. In genere vero omne crimen cum impietate conjunctum est. Quisquis enim admittit scelus, aliquam rem creatam Creatori præfert, & a Deo ad Satanam deficit, unde & Paulus avaritiam idololatriam appellat.

Hæresis quid.

Incidet & ille locus, de ingratitudine hominum erga Deum: quæ exaggerabitur, si inter se conferantur Dei benignitas, lenitas ac beneficentia, & hominum obstinata malitia.

Ritus varii.

Incidet quæstio de variis ritibus divini cultus, qui plerique nunc alii sunt quam fuerunt in Lege veteri. Item de cultu ac invocatione Divorum, deque usu statuarum & imaginum, deque superstitioso cultu Dei aut Divorum. Rursus incidet locus, quid sit tentare Deum.

Pietas in patriam.

Ad secundam speciem pertinet, quam multa debeamus patriæ, quæ genuit, quæ bonis legibus educavit, cui & ipsos parentes debemus, pro qua mors oppetenda sit si res postulet. Ex adverso, quam immane scelus sit, patriæ bellum inferre, aut aliis rationibus lædere. Tum, quibus modis optime gratia patriæ referatur. Contra, quibus potissimum violetur patriæ caritas.

Ecclesia civitas.

Huic adhæret locus de Ecclesia Catholica, quæ non solum est una civitas, verum etiam unum corpus. Christianus enim omni Christiano non tantum civis est, verum etiam frater. Hic tractabitur quanta reverentia debeatur Ecclesiæ; contra, quanta sit impietas, adversus eam rebellionem ac seditionem excitare. Adhibebitur amplificatio per comparationem, quanto arctiora sint vincula Spiritus quam naturæ.

Congruit his, quid honoris debeatur Regibus ac Magistratibus, & quanto plus iis qui muneribus Ecclesiasticis funguntur.

Pietas in parentes.

Ad tertiam pertinet tractare quibus modis servatur præceptum, quod jubet honorare parentes. Et quas ob causas fas sit parentum jussa negligere. Rursum quid parentes debeant vicissim liberis suis, & quomodo educandi sint.

Pietas in præceptores.

Ad quartam spectat tractare, non esse veros parentes qui tantum corpora gignunt educantque, multo plus deberi iis qui formant ingenium, veluti qui bonis legibus, liberalibus disciplinis, ac salubribus præceptis instituunt ad bene vivendum, sed ante omnia qui formant teneros animos ad pietatem. Ex diverso exaggerandum multo sceleratius esse, juvenum aut puellarum animos maleficis artibus, aut impiis opinionibus inficere, quam si parentes corpora liberorum vi detorqueant ad quæstum, aut prostituant, aut exponant etiam: quæ nemo non detestatur, quum illud sit vulgare.

Quinta tractabit locum, esse paria, dare vitam ei qui non habebat, & habenti servare perituram. Imo hoc esse præstantius. Neque enim parentes dant vitam liberis, qui frequenter in congressu ne optant quidem ut nascatur proles. Rursus quum maxime optent, non provenit tamen. At medicus aut amicus sua industria, suoque periculo restituit vitam, alioqui perituram. Hic per amplificationem accedit locus, quanta pietas sit, convertere impium ad pietatem: velut Ethnicum aut Judæum ad Religionem Christianam, aut Hæreticum ad columbæ consortium, aut mundo viventem ad pœnitentiam ac studium vitæ correctioris. Nimirum, hoc amplius est, quam corporis vitam restituere.

Christiana caritatis latitudo.

In his, quæ hactenus commemoravimus, sita sunt officia summæ caritatis, juxta gradus quosdam. Christiana vero caritas non his finibus includitur, sed latissime profert sese usque ad capitales inimicos, cupiens omnibus prodesse, & dignis & indignis, videlicet, ad exemplum supremi Patris, qui Solem suum facit oriri super bonos & malos, ac pluit super justos & injustos, & ad exemplum Christi, qui pro inimicis mortuus, & in cruce Patrem deprecatus est, pro iis a quibus occidebatur, & insuper amarulentissimis blasphemiis incessebatur.

Ordo caritatis.

Reliquæ igitur caritatis partes in his potissimum sitæ sunt, ne quem lædamus injuria, benefaciamus omnibus quibus licet, malos amore Christi toleremus, aut etiam corrigamus si detur facultas. Obligatio caritatis plerumque sumitur ex qualitate personarum, de quibus jam partim diximus. Verbi causa, plus officii debemus fratri, aut sorori, aut domesticis quam alienis, plus benemeritis quam nihil promeritis, plus Christianis quam Ethnicis, plus pie viventibus quam impure. Nonnumquam ex modo necessitatis. Alieno de vita periclitanti succurrendum est potius quam amico, qui vestem detritam mutare vult honestiore. Ordo vero sumitur ex genere rerum, quarum aliæ pertinent ad corpus, aliæ ad animum, præcipuam hominis partem. Et in utroque genere ordo est. Ad corporis necessitatem pertinent, tectum, vestitus, victus, sanitas, vita: & his contraria, inopia domus, nuditas, sitis & fames, morbus, cruciatus & mors. Ad animum eruditio, tranquillitas, pietas: & his adversa, insciitia, afflictio, impietas, quæ mors est animi. Majus autem beneficium est eximere malitiam ab animo, quam morbum corpore depellere. Et gravius lædit qui bonam famam eripit homini, quam qui pecuniam surripit. Nam fama vita quædam hominis est, & homicidii genus est calumnia. Hic exsistit locus, quot modis juvemus aut lædamus proximum. Juvamus suppeditando vitæ necessaria egenis, consolando afflictos, consilio perplexos, doctrina errantes, amanter objurgando, aut etiam castigando gravius delinquentes, in quos nobis est auctoritas. Ita caritatis officium præstat judex qui punit nocentem mœrens & invitus, & pater flagellans filium. Lædit autem qui lascivienti ætati pecuniam suppeditat peccandi materiam. Læditur proximus exemplo vitæ perniciosæ, sicut juvatur exemplo bono.

Loci communes de liberalitate & contrariis.

Hic aperit sese latissimus campus, de beneficentia, liberalitate, parsimonia & profusione. Item alius de sarciendis incommodis, quibus proximum læsimus. Quædam enim restitui possunt, ut facultates: quædam sanari possunt, ut irritatus convitiis, potest molli sermone placari, & in mœrorem conjectus, potest consolatione reponi ad tranquillitatem. Quædam utcumque restitui possunt, ut fama mendacio læsa, vera prædicando quadantenus reponitur. Alia nec restitui, nec sanari possunt, pensari tamen aliqua ex parte possunt, ut virginitas erepta, aut vita. Si ducitur stuprata, bene pensata est erepta virginitas: si dote data elocatur nuptum, utcumque pensata est pudicitia & sarta fama. Jam circa primum caritatis gradum, qui est neminem lædere, complures exsistunt loci, de homicidio & furto, de rapinis, damno & injuria, de adulterio, de calumnia, de negotiatione licita & illicita, de usura, de fide & perfidia, velut in celandis aut effutiendis arcanis, de sinceritate in commerciis, de fucis & impostoris, in verbis ac factis. De

Loci communes circa gradus caritatis.

veritate & mendacio, quid ſit, & an alicubi ſit licitum. Et ubi diſſimulanda ſit veritas. Denique omnis injuſtitia, adverſus Deum impietas, adverſus hominem injuria, utraque adverſatur caritati.

Radix vitiorum. Fons autem omnium vitiorum hinc eſt, quod hominum imbecillitas magis obtemperat carni quam ſpiritui. Hoc igitur præſtat Chriſtiana temperantia, non ut careamus in totum affectibus, quod quidam Stoici docuerunt, ſed ut illis devictis, quæ ſpiritus ſunt, ſequamur. *Temperantiæ chorus.* Hæc pulcerrimum virtutum chorum ſecum adducit, verecundiam, virginitatem, caſtitatem, ſermonis parſimoniam, ſobrietatem, candorem, ſimplicitatem, ignoſcentiam, & animi perpetuam conſtantemque tranquillitatem, cumque his omnium actionum ornamentum, decorum. Contra intemperantia teterrimum gregem ſecum trahit, impudentiam, centum impudicitiæ formas, futilem garrulitatem, quam Græci vocant ἀκριτομυθίαν, luxum, temulentiam & ſomnolentiam, concupiſcentiam, iram, vindictam, avaritiam, invidiam, ſuſpicionem, aliaſque innumeras animi perturbationes, & ſuper hæc omnia, omnium actionum dehoneſtamentum τὸ ἀπρεπὲς, id eſt, *indecorum.*

Fortitudo vera quid? Quoniam autem, ut dixi, pietatem ſectantibus multa perpetienda ſunt, quæ naturæ humanæ moleſta ſunt, atque etiam horrenda, opus eſt invicto animi robore ac fortitudine, non ea quam ſomniant Philoſophi, ſibique pollicentur ex propriis naturæ viribus, ſed ea quam in nobis gignit divinitus data fides & ſpes, animat excitatque caritas. Nihil non moliuntur in nos impii Spiritus, quos Paulus *hujus mundi Rectores* appellat. Sollicitat caro, quam, velimus nolimus, nobiſcum circumferimus, oppugnat mundus. Facultates eripit fur aut fraudator, hic abjurat creditum, ille depoſitum, ſycophanta famam eripit, violentus pulſat, tyrannus ſævit in liberos, aut cruciatus intentat, & vitam denique eripit. Nulli mortalium res tam proſperæ ſunt, quin habeat patientiæ materiam. Sed in his omnibus, ut ait Apoſtolus, ſupervincimus per fidem, ſpem & caritatem, quæ eſt erga Chriſtum Jeſum.

Virtutum omnium colophon. Virtutum ac vitiorum ſumma genera videor mihi magna ex parte complexus. Supereſt in bonis modeſtia ac perpetuum proficiendi ſtudium, in lapſis reſipiſcentia ac pœnitentia. Modeſtia excludit humanam gloriam, quæ perfectis quoque ſolet in mediis virtutibus inſidiari. Studium proficiendi duabus de cauſis neceſſarium eſt: vel quia quiſquis conſiſtit in via virtutis, proximus eſt periculo ne relabatur, vel quia vere bonus non eſt, qui non cupiat ſe ipſo fieri melior. In hac enim vita nihil eſt tam perfectum, ut non recipiat acceſſionem & incrementum virtutis: Extrema vitiorum linea eſt, deſperatio pertinax. Extrema virtutum linea eſt cum certa ſpe reſurrectionis, ac bona fiducia de miſericordia Dei, de meritis Jeſu Chriſti, deque gratia Spiritus ſancti, feliciter obdormire in Domino.

Reliquum eſt ut ex iis quæ propoſuimus, texamus indicis capita ſive titulos, ac deinde ad ſingulos ſylvam aliquam Eccleſiaſtæ ſuggeramus, præſertim e ſacris litteris.

TITULI.

1 DEUS quid, quantus & qualis in ſe ipſo, & quomodo diſtinctus in tribus Perſonis. Definitioni cognata ſunt, quot nominibus Deus deſignetur in ſacris litteris, & ſingulorum etymologia apud Hebræos, Græcos & Latinos: præterea quot modis Dei nomen uſurpetur in arcanis litteris.

2 Qualis Deus in rebus conditis.

3 Quomodo præſideat in ſingulis Hierarchiis, Monarchica, Cœleſti, Eccleſiaſtica, Politica, & Spirituali ſive peculiari.

4 Quis Satanas & quale illius regnum, ſeu tyrannis potius.

5 Lex divina, & quæ circa hanc.

6 Peccatum quid & quotuplex.

7 Fides, Spes & Caritas.

8 Pietas multiplex.

9 Caritatis partes ſeu gradus & ordo.

10 Temperantiæ chorus.

11 Fortitudo Chriſtiana.

12 Modeſtia ſive humilitas, ac juge proficiendi ſtudium.

13 Pœnitentia & deſperatio.

14 Mors Chriſtiana.

Hæc fere ſunt ſumma rerum capita, quæ nunc in ſuas partes dividemus; dividemus, inquam, non concidemus: nam ſi quid erit adjungendum, in ſylvis adjicietur.

Dei natura ſive eſſentia.

Deus infinitus & incomprehenſus univerſæ creaturæ.

Deus ſumme vel infinite potens, ſapiens & bonus.

Deus unus & ſimpliciſſimus.

Deo Patri quid proprium, & quid illi tribuitur?

Filio quid proprium, & quid illi tribuitur?

Spiritui ſancto quid proprium, & quid illi tribuitur?

Hic incidet locus, de rebus divinis religioſe & ſobrie loquendum.

Item locus contra curioſas quæſtiones ac temerarias definitiones.

Deus cognitus. DEUS, quum hæc vox complectitur tres Perſonas, quomodo præſideat & gubernet univerſa condita, in quibus & Dæmones cum damnatis, & bruta & inanima. Hic incidet locus, quomdo Deus reluceat in omnibus rebus conditis, & ex his cognoſcitur.

DEUS quomodo præſideat in Eccleſiaſtica Hierarchia, quæ eſt Eccleſia & corpus myſticum Chriſti. Hic multi incidunt loci.

Eccleſia & quæ circa hanc.

Quid ſit Eccleſia & quotuplex?

De mixta, an poſſit errare?

Quot ſunt ſacramenta & quæ ſingulorum vis?

Qui miniſtri, & quod illorum officium?

Quale Eccleſiæ exordium, incrementum & conſummatio?

Quomodo præſideat in Politica, & quid hæc ab illa differat?

Loci, Quæ ſunt Principum munia erga Rempublicam?

Quatenus his obediendum etiam idololatris.

De concordia publica.

De pace & bello & jure belli.

Quomodo Deus præſideat in ſingulis piorum animis.

Loci, De partibus hominis quæ ſunt corpus & anima.

Anima regit, corpus ſervit, ut in conjugio.

Item vires animæ, ratio, appetitus & voluntas.

Ratio rex. Appetitus ſæpe rebellis, voluntas rationi obtemperat. Sin ſecus, inteſtinum bellum ac ſeditio. Judex interim & carnifex conſcientia. Item quomodo ob hanc congruentiam in Scripturis ſæpe de Chriſto prædicentur, quæ ad corpus myſticum pertinent, & contra, quemadmodum in Chriſto ob unitatem perſonæ Deo tribuuntur quæ ſunt hominis & contra. Interdum quod in Eccleſiam univerſam quadrat, ad ſingulos homines accommodatur.

Quid ſit regnum Dei, & quotuplex?

Satanas & quæ circa hunc.

Quid ſit regnum Satanæ, id eſt, adverſarii.

An ſit aliquod mali principium, & an ulla ſubſtantia mala ex ſeſe?

Cur huic conceſſa nocendi poteſtas?

Quomodo in diverſum referat Dei proprietates?

Quale corpus illius & membra?

Quomodo a Chriſto devictus ſit, & a nobis vinci poſſit?

Quæ regni Satanici conſummatio?

LEX.

Lex & quæ circa hanc.

Lex unde dicta, & quid ſit, & quot modis uſurpatur in Scripturis?

Lex Dei & leges hominum quid differant?

Lex Dei in Angelis violata peperit exitium, & ex Angelo fecit Diabolum.

Lex Dei expreſſa in Paradiſo violata, ex innocente fecit nocentem, e felici miſerum.

Lex

Digitized by Google

Lex Dei servatur in brutis & inanimis.

Lex naturæ inscripta cordibus hominum vitiis semper in pejus fruticantibus pene obliterata fuit.

Lex Mosis tabulis inscripta lapideis per occasionem reddidit Judæos deteriores, & iram Dei provocavit, & quomodo?

Lex vetus quibus rebus potissimum constet?

Quatenus antiquata sit, quatenus non?

Lex nova quibus constet, & quibus veterem excellat, Miraculis. Historia sacratiore. Doctrina pleniore, evidentiore & certiore. Præceptis absolutioribus ac magis spiritualibus. Sacramentis levioribus, sed efficacioribus. Exhibitione promissorum in vetere. Promissorum sublimitate. Gratia latius & abundantius effusa.

Exemplis multo perfectioribus.

Scriptura & quæ circa hanc.

Canonicæ Scripturæ inviolabilis auctoritas quousque se proferat, & quibus rebus constet?

Indubitata fide auctorum.

Consensu tot seculorum ac nationum.

Approbatione Christi citantis veterem legem.

Innumeris & evidentibus miraculis.

Vita & morte Apostolorum, Martyrum ac Virginum innumerabilium.

Consensu utriusque Testamenti.

Consensu totius Scripturæ inter se se.

Consensu cum ratione naturali.

Certitudine dogmatum.

Energia sive efficacia in transformando.

Quibus modis pervenitur ad verum intellectum Scripturarum.

Quomodo quidam dicuntur a Lege liberi?

LEX SATANÆ.

Lex Satanæ quibus modis adversatur legi divinæ.

Lex Satanæ in omnibus adversatur Legi Divinæ.

Narrat falsa & impia.

Fallit præstigiis pro miraculis.

Depravat sanam doctrinam.

Præcipit absurda ac pestifera.

Sacramentis pestiferis in exitium trahit initiatos.

Promittit falsa bona, & pertrahit in vera mala.

Pro gratia afflat furorem.

Exemplis abundat pestilentissimis.

His præsidiis ac lenociniis conjicit miseros in mortem gehennæ.

VIRTUTES ET VITIA.

Virtutes Heroicæ & quæ circa has?

Virtutes Heroicæ.

Fides, quid, & quot modis usurpetur?

Fides quid in nobis efficiat?

Fidei cur primæ dentur inter Heroicas?

Fides comparata ad opinionem & scientiam utraque certior est.

Quæ cadant sub fidem?

ADVERSA.

Fidei contraria.

Fidei quæ adversantur.

Diffidentia.

Sapientia mundi animalis.

Fiducia propriarum virium.

Rebellio.

Murmur, & Inobedientia.

Spei contraria.

Spes quid, & quomodo a fide differat?

Adversantur huic desperatio, & temeraria præsumtio.

Caritas heroica quid, & quotuplex?

Caritas & fides inter se collatæ.

Dona spiritus varia.

DE VIRTUTIBUS IN GENERE.

Pietas in Deum & huic cognata.

Pietas in Deum quid?

Latria quid, & quibus modis persolvitur?

Immensa Dei in nos beneficentia & bonitas.

Adhæc est locus, de religiose suscipiendo & fideliter præstando jurejurando.

Item de votis suscipiendis aut non suscipiendis.

Quomodo Deus colitur in Sanctis?

Invocatio Divorum, & usus Imaginum qualis?

Quis optimus cultus Dei ac Divorum?

Divini cultus varii ritus.

CONTRARIA PIETATI.

Impietas & huic affinia.

Idololatria.

Quomodo generaliter in omni crimine sit idololatria.

Jusjurandum temere susceptum, & perjurium.

Blasphemia quæ & facto committitur.

Murmur in adversis.

Oblivio Dei in prosperis.

Artes maleficæ aut curiosæ.

Hæresis.

Ingratitudo in Deum.

Superstitiosus cultus Dei ac Divorum.

Tentare Deum quid?

Pietas in patriam.

Pietas in patriam, & quot nominibus huic debeamus?

Quibus modis patriæ referatur gratia?

Contra, quibus potissimum violetur patriæ caritas?

Hic locus incidet, de concordia, pace, seditione & bello.

Item, quod officium Regum, Principum & Magistratuum.

Quid vicissim his debeat populus.

Congruit his de Ecclesia locus, quæ est patria Christianorum omnium communis, & quantum honoris huic debeatur, & hujus primoribus.

PIETAS IN PARENTES.

Pietas in parentes & quæ circa hanc.

Quomodo servetur præceptum Dei de honorandis parentibus?

Quas ob causas liceat parentum imperata negligere?

Officia parentum erga liberos. Quorum præcipuum est recta educatio.

Officia liberorum erga parentes.

His congruunt officia maritorum erga uxores, contra, uxorum erga maritos.

Quid reliquis cognatis debeatur?

PIETAS IN PRÆCEPTORES.

Pietas in præceptores & quæ circa hanc.

Verius parentes dicuntur, qui gignunt ac formant animum, quam qui corpora.

De Catechistis, Episcopis & Doctoribus.

De ipsa Ecclesia quæ mater est credentium.

CONTRARIA.

Qui mentes inficiunt impia doctrina, sceleratiores sunt iis, qui distorquent aut exponunt, corpora suorum.

PIETAS IN EOS QUI DEDERUNT VITAM.

Pietas in eos qui dederunt vitam & huic adhærentia.

Paria sunt dare vitam ei qui non habet, & servare alioqui periturum. Imo hoc posterius esse præstantius.

Locus de honorandis Medicis.

Comparatio Medicorum corporis & animorum.

Nihil majus quam convertere peccatorem.

Occidit, qui pereuntem non servat, quum possit.

CARITAS IN GENERE.

Caritas in proximum & quæ circa hanc.

Qui gradus Christianæ caritatis, ne quem lædamus, ut quibus licet benefaciamus, ut malos si corrigere non possimus, toleremus ob Christum, aut etiam benefaciamus.

Locus de eleemosyna & liberalitate.

Ordo caritatis in proximum, & quid homo debeat sibi?

Quibus modis juvetur aut lædatur proximus?

Quibus modis homo lædat se ipsum?

Restitutio qua sarcimus incommoda, quibus proximum affecimus.

CONTRA GRADUS CARITATIS.

Caritati adversantia.

Primo & secundò adversantur homicidium, quo eripitur vita corporis.

Calumnia & obtrectatio, qua eripitur fama, cui adhæret falsum testimonium.

Furtum & hujus species, quibus eripiuntur facultates.

Adulterium, quo homini eripitur quod ipsi se ipso carius est.

Homicidium non solum venenis & ferro, verum etiam & lingua & animo committitur.

Sic adulter est quisquis concupivit uxorem alienam.

Adulter spiritualis qui corrumpit animam.

Ad furti genus pertinet iniqua exactio, injusta negotiatio.

Usura.

Digitized by Google

Usura.
Abnegatum depositum, aut debitum.
Opera quæ debebatur, mala fide præstita.
Impostura in promissis.
Fraus in promissis.
Mendacium quid sit, & an alicubi licitum?

CHORUS TEMPERANTIÆ.

Temperantia & huic adhærentia.

Pudor optimus innocentiæ custos.
Locus de pudore hominum & Dei cuncta videntis.
Virginitas spontanea & vera.
Virginitatis custodia.
Virginum officia.
Castitas conjugatorum & viduarum.
Horum statuum comparatio.
Sermonis parsimonia & gratia.
Sobrietas perpetua, & quatenus macerandum corpus jejuniis aliisque laboribus.
Candor omnibus favens.
Simplicitas nihil temere suspicans.
Perpetua animi tranquillitas.
Modestia sive humilitas.
Mansuetudo.
Comitas sine adulatione.
Decorum omnium actionum ornamentum.

CHORUS INTEMPERANTIÆ.

Intemperantia & huic adhærentia.

Improbitas sive intemperantia.
Contemtus Dei cuncta videntis, etiam abditissima cordis.
Virginitas adacta & falsa.
Stuprum & reliquæ libidinum species.
Impudicum conjugium etiam citra adulterium.
Lascivia viduitas a Paulo notata.
Futilis loquacitas.
Luxus, otium, somnolentia & ebrietas.
Ebrietas ex aliis affectibus.
Malignitas subinvidens alienis bonis.
Suspicio in malum prona.
Animus variis affectibus vacillans.
Arrogantia & philautia.
Sævitia, morositas & implacabilitas.
Asperitas vultus & morum.
Adulatio, quæ pernicioſissima est, quum quis sibi est αὐτοκόλαξ.
Indecorum sive ἀπρεπὲς, omnium actionum dehonestamentum.

FORTITUDO CHRISTIANA.

Magnanimitas & quæ circa hanc.

Magnanimitas Philosophica & Christiana quomodo differant?
Magnanimitatis species, prima quæ tolerat aspera corpori, ut damna, exsilium, cruciatus, mortem, & negligit his contraria.
Secunda quæ contemnit animo molesta, contumeliam, infamiam, injurias, & similia, & negligit vindictam.
Tertia quæ fiducia Christi contemnit Satanam, & quidquid potestas illius minitatur.
Mala non sunt accersenda, sed quum incidunt, patienter ferenda: persecutionem quatenus liceat fugere.
An veritas ubique proferenda, & quatenus?
Qua moderatione pœna sumenda de nocentibus?
Quatenus suscipiendum & gerendum bellum.
De falsa specie magnanimitatis.
De catena virtutum.

CLAUSULA.

Clausula virtutum ac vitiorum.

Perpetuum proficiendi studium.
Pœnitentia tempestiva & sera.
Desperatio pertinax ac sensus reprobus.
Mors Christiana.

ELENCHI FINIS.

SYLVA.

Sylva dicendi unde congerenda.

Reliquum est ut ad singulos titulos sylvam aliquam sibi quisque conferat. Ea constabit Rationibus, Confirmationibus, Testimoniis, præcipue Scripturarum Typis ac Figuris, Quæstionum solutionibus, Similibus, Exemplis, Amplificationibus, Sententiis, Proverbiis, & his similibus.

A

DEI NATURA.

Deus quid & qualis in se.

DEI NATURA explicari non potest verbis humanis. Describi utcumque potest, veluti si dicas: Deus est summum bonum, Deus est infinita virtus, Deus est quo nihil melius aut majus esse potest. Solus Deus vere est, qui incommutabiliter est sine tempore, *Deus solus vere est.* qui est ipsum esse, & ab hoc venit omnibus rebus conditis, ut sint aliquo modo. Exod. III. *Ego sum qui sum*, & ὁ ὢν *misit me ad vos.* Et in Apocalypsi sic notatur aliquoties, ὁ ὢν. Nec est alia vox quæ propius accedit ad exprimendam naturam Divinam. Quod ab Ethnicis quoque animadversum est, qui duabus litteris in Apollinis templo dicatis, E I, judicarunt aptissime exprimi Dei essentiam, simplicissimam, æternam & incommutabilem: nam εἶ Græcis sonat *es.* B Huic proximum locum vindicat nomen *Deus*, quod tamen relativum est, quemadmodum *Dominus.* Dicitur enim *Deus Hebræorum*, *Deus Abraham*, *Deus meus* & *Deus vester*, quemadmodum *Rex*, *Dominus* & *Princeps.* Ens hujus aut illius non dicitur. Proinde Dominus in Euangelio Divinam naturam suam exprimens, ait, *prius quam Abraham fieret ego sum.* Quum *Dei varia nomina.* Dei natura sit ineffabilis, tamen in Scriptura variis nominibus designatur. Gen. XXXII. *Cur quaris nomen meum?* In Angelo Deus erat. Id arguit quod dictus sit pro Jacob *Israel*, id est, *fortis erga Deum.* Et sequitur: *Vidi Dominum facie ad faciem*, &c. Ad idem facit nomen loco inditum, *Phanuel*, id est, *a conspectu* non Angeli, sed *Dei.* Similiter Judic. XIII. *Cur quaris nomen meum, quod est mirabile.* Rursus Exod. VI. *Et nomen meum Adonai non indicavi eis*, loquens de Abraham, Isaac & Jacob. Eodem facit nomen te- *Tetragrammaton nomen.* tragrammaton, quod quatuor elementis scribitur, sed quæ sonari non possint. Eas Judæi sic dedicarant ineffabili naturæ Dei, ut nefas esset quidquam aliud iisdem litteris describere. Rursum Psal. LXIV. juxta veritatem Hebraicam: *Tibi silentium laus Deus in Sion.* Sion *Silentium Dei summa laus.* *speculam* interpretantur: ubi res omnes corporeas & incorporeas usque ad ipsas mentes Seraphicas transD gressus, conscenderis in speculam illam sublimem, ibi consilescunt omnes humanæ voces, & omnes humani intellectus imaginationes. Item Psal. XVII. *Posuit tenebras latibulum suum.* Unde & ἀόρατος appellatur, id est, *invisibilis*, non quod corporalibus oculis cerni non possit, quod idem competit in animam hominis & in quemvis Angelum, sed quod a nullo creato intellectu, ut est, possit comprehendi. Exod. XXXIII. *Non videbit me homo & vivet.* Joan. I. *Deum nemo vidit umquam.* Paulus item *invisibilem* appellat. Id co- *Attributa Personis ex consuetudine Scripturarum.* gnominis quidam Patri veluti proprium adsignant, quum juxta superiorem naturam sit omnibus Personis commune. Filius adsumsit corpus visibile, & Spiritus E sanctus in specie columbæ super verticem Domini, super discipulos in specie linguarum ignearum apparuit. At similiter Pater Mosi in rubo ardenti apparuit, & Abrahæ in Angelo: & Patris vox audita est, *Hic est Filius meus.* Item, *Clarificavi & iterum clarificabo*, quum nullo hominis sensu percipi possit illa natura. Verum sic Pater dicitur solus invisibilis, quemadmodum dicitur solus sapiens, solus immortalis, quod ab hoc manet Filio & Spiritui sancto, natura invisibilis, immortalis, & omniscia. Paulus ad Colosſ. I. Filium appellat *imaginem Dei invisibilem.* Hilarius Patri peculiariter adscribit æternitatem, non quod ille solus careat initio temporis, sed quod solus careat origine naF turæ. Duæ Personæ ab ipso sunt, ipse a nullo. Quod Hilarius appellat æternitatem, Theologi recentiores appellant perfectissimam principii rationem. Danielis VII. eadem de causa dicitur *antiquus dierum.* Filio tribuit imaginem, quemadmodum facit & Paulus ad Hebræos primo, non quod Spiritus sanctus minus sit similis Patri quam Filius, sane quod ad naturam attinet, sed quod cum Filii nomine magis congruat similitudinis ratio. Cur autem Filius dictus sit nasci, Spiritus procedere, satis est credere, etiam si certa ratio reddi non possit a nobis.

Deus *unus* prædicatur: *Et non est*, inquit, *alius præ-* *Dei unitas*

Digitized by Google

men aliis commune in Scripturis.

ter me. At quum illa summa natura nulli sit communicabilis extra sacram Triadem, tamen vocabulum in mysticis litteris frequenter ad alios transfertur utroque numero. Velut Exod. VII. Mosi loquitur Dominus: *Ecce constitui te Deum Pharaoni*, quod per eum declaraturus esset suam divinam potentiam. Unde & Magi confessi sunt in Mosis miraculis esse digitum Dei. Frequenter autem appellatur *Deus Deorum*. ea forma qua Christus dicitur *Sanctus Sanctorum*, quod omnes infinitis partibus antecellat. Verum ut *Sanctus Sanctorum* non diceretur nisi essent plures sancti, ita non diceretur *Deus Deorum* nisi essent & alii dicti Dii. Ut Psal. LXXXI. *Deus stetit in Synagoga Deorum, in medio autem Deos dijudicat.* Item Psal. XLVI. *Dii fortes terræ vehementer elevati sunt.* Similiter & Angeli dicuntur Dii, ut in Psalmo: *Minuisti eum paululum ab Angelis:* Hebraice est *Eloim*, unum ex cognomentis Dei, tametsi vox est ancipitis numeri. Exod. XXII. *Diis non detrahes, & Principi populi non maledices.* Deos dicit publica dignitate præcellentes, quem locum Paulus citat in Actis. Nam si de simulacris aut Diis gentium sensisset Scriptura, secum ipsa pugnaret, quæ toties detrahit Diis. Rursum Psal. LXXXI. *Ego dixi Dii estis, & filii excelsi omnes*, quem locum in Euangelio Dominus aperuit in Prophetas competere, dum depellit blasphemiæ crimen, quod Deum Patrem appellans, significasset se esse Filium Dei. Gen. XXXI. Rachel furatur Deos patris sui, haud dubium quin idola. Et Paulus 2 Corinth. IV. Satanam appellat *Deum hujus seculi.* Idem fatetur, aliis esse multos Deos & multos Dominos, quum Christiani non agnoscant nisi unum Deum ac Dominum. Postremo de Pseudapostolis dicit, *quorum Deus venter est.* Cæterum Scriptura, quoties hoc cognominis tribuit aliis, addere solet unde liqueat discrimen. Mosi dicit, *ecce posui*, sive, *feci te Deum.* At fieri non cadit in verum Deum. Nec absolute dicit, *feci te Deum*, sed addit, *Pharaoni.* Similiter in Psalmo addit, *in medio autem Deos dijudicat*, dijudicari non competit in Deum verum. Item Psal. XLVI. sancti vocantur *Dii terræ*, & dicuntur *elevati.* Psalmus VIII. non potest intelligi de vero Deo, ad quem nulla creatura potest comparari. At illic homo pronunciatur paulo inferior. Exod. XXII. *Diis non detrahes*, Scriptura exponit se ipsam, *& Principi populi tui non maledices.* Psal. LXXXI. quum addit, *& filii excelsi omnes*, declarat eos sic Deos vocari, quemadmodum vocantur omnes sancti, quos Deus adoptavit in numerum filiorum. Itidem Rachel non appellat simpliciter *Deos*, sed *Deos patris sui.* Quemadmodum dicuntur *Dii gentium* Dæmonia; ita Satanas dicitur *Deus hujus seculi*, hoc est, incredulorum & in hac vita collocantium felicitatem. Sic *Deus venter est* non absolute, sed illis est qui quæstum anteponunt Deo. Item Deus dicitur illorum a quibus diligitur & colitur. Psalm. Beatus populus cujus Dominus Deus ipsorum.

Scriptura Dei nomen nulli tribuit, nisi cum additamento, unde liqueat non intelligendum de vero Deo.

Ad differentiam aliorum Deorum interdum appellatur *Deus virtutum*, sive *Dominus exercituum*, *Dominus omnipotens Conditor cœli & terræ*, *Deus Hebræorum*, *Deus Abraham*, *Isaac & Jacob*, *Deus patrum nostrorum.* Ab effectu *Deus pacis*, *Deus consolationis*, *Deus ultionum.*

Etymologia nominis.

Præbebit nonnullam dicendi materiam & nominis etymologia apud Hebræos, *El*, *Eloim*, *Adonai*, & mysterium tetragrammati, apud Græcos quare dicatur Θεὸς, apud Latinos *Deus.* Nam vulgo **God** a bonitate dictus videtur.

Dei nomen interdum persona est, interdum omnibus personis commune.

Adnotandum & illud, quod hæc vox *Deus*, aut *Dominus* in divinis litteris interdum sic usurpatur, ut complectatur universam Triadem, veluti quum dicitur *Omnipotens*, *Æternus*, *Conditor omnium*, *Redemtor ac Servator*: aliisve nominibus quæ personarum omnium sunt communia. Interdum ut sit nomen personæ. Veluti quum dicitur Deus tradidisse Filium in mortem, quemadmodum frequenter usurpatur apud Paulum, præsertim quum mox subjicitur mentio Filii, quem crebro Domini nomine designat. Ad Romanos I. *In Euangelium Dei quod ante promiserat de Filio suo.* Rursus in Euangelio: *Ut cognoscant te solum verum Deum, & quem misisti Jesum Christum.* Item in Psalmis, *Dixit Dominus Domino meo.* Vox prior Patrem notat, altera Filium. Item quum in symbolo Filius pronunciatur *Deus ex Deo*, intelligitur Filius ex Patre. Similiter, quum dicitur *Deus natus ex virgine*, aut adsumsisse corpus humanum, Deus personæ nomen est. De Spiritu Sancto non est perinde in promtu exemplum, quod & fatetur Gregorius Nazianzenus in Theologiæ libris, quamquam certissimis argumentis colligitur Spiritum esse Deum, nusquam tamen aperte vocatur Deus, nisi recipimus locum, qui est apud Paulum 1 Cor. III. *Qui violaverit templum Dei, disperdet illum Deus.* Præcessit enim mentio Spiritus. Unde quidam magni nominis Theologus litteris prodidit, hoc proloquium, *Tres sunt Dii, in aliquo sensu posse verum esse, nimirum, illo, tres sunt personæ quarum unaquæque Deus est.* Licet addat, *ejusmodi sermonis forma nequaquam utendum esse.* Cæterum, an recipiendum sit quod Theologus ille prodidit, aliorum esto judicium.

Spiritus divinitas.

Dei cognomina ex affectu.

Supersunt nomina quæ ex donis illius vel ob aliquam similitudinem attribuuntur. Veluti quum dicitur, *salus*, *pax*, *vita*, *gaudium*, *victoria*, *gloria*, *spes*, *auxilium* & *justitia nostra*, quod hæc nobis largiatur. Similiter cum dicitur, *Deus salutis*, *Deus totius consolationis*, &c. operationum ac donorum illius cognomina sunt. Item cum dicitur, *sol*, *lux*, *fons vivus*, *leo*, *lapis*, aut aliud simile. Et in his tutius prædicantur de Deo, quæ minus sunt specie magnifica. Fuerunt enim qui Solem colerent pro Deo, quum leonem nemo sanus pro Deo habuerit. De quibus quoniam satis fuse tractat Dionysius de divinis nominibus, non est cur hic repetam. Omnia vero nomina quæ declarant naturam sublimiorem, sunt omnium Personarum communia, quamquam Scripturæ consuetudo quædam certis Personis tamquam peculiaria tribuit, veluti quum Patri tribuunt omnipotentiam & æternitatem, Filio sapientiam, Spiritui sancto bonitatem. Primi generis sunt, *Deus*, *Rex*, *Conditor*, *Lux*, *Vita*, *Salus*, & his similia. Excipiuntur illa quæ pertinent ad Personarum proprietatem. Quod genus sunt, *Pater*, *Genitor*, *Principium sine principio*, *mandans Filio*, *operans per Filium*, &c.

Patri quæ propria.

FILIUS.

Filii Dei cognomina.

Idem sentiendum de FILIO, qui pluribus nominibus in Scripturis designatur quam Pater, aut Spiritus sanctus, propter triplicem in eadem persona naturam. Juxta superiorem naturam appellatur *Deus*, *Lux*, *Vita*, *Justitia*, *Sanctificatio*, *Redemtio*, *Resurrectio*, *Sapientia*, *Potentia*, *Veritas*, *Redemtor*, *Servator*, quæ quum absolute dicuntur, communia sunt Patri & Spiritui sancto, quum ad aliquid, non item. Veluti cum dicitur *Deus de Deo*, *lux de luce*, *sapientia Patris.* Tale est quod dicitur Filius *Verbum* aut *Sermo*, quod Patri sit intimus, & ab ejus mente velut a fonte promanet. Item quod dicitur *imago Patris* & *splendor & character Paternæ naturæ.* Rursus quod est *principium de principio*, & quod a se nihil operatur, licet operetur per se, quia nullius eget auxilio. Quamquam in his quædam habet cum Spiritu Sancto communia, licet in Scripturis non evidenter attribuantur Spiritui. Veluti quod dicitur *homusios*, tametsi vox hæc in Scripturis Canonicis non invenitur, est tamen a priscis orthodoxis magno consensu recepta. Quod si *homusia* dicuntur quæ sunt ejusdem essentiæ, trium Personarum eadem est essentia. Secundum hanc si intelligitur similitudo, omnes inter se *homusii* sunt. Sed an Pater recte dicatur Filio *homusios*, aut *similis*, dubito: certe non recte diceretur *imago Filii.* Nonnulla tribuuntur Filio juxta naturam assumtam, quæ nec in Patrem, nec in Spiritum Sanctum competunt. Veluti quum dicitur *Filius hominis*, *novus Adam*, *Jesus Christus*, id est, *unctus* a Patre plenitudine gratiæ, *Verbum incarnatum*, *Pastor*, *Ovis*, *Agnus*, *Pontifex*, *Melchisedec*, *sine patre in terris genitus*, *sine matre cœlesti nativitate*, *Filius Virginis*, *obediens*, denique *hostia*, *peccatum*, *exsecratio & vermis.*

Homusii cognomen etiam Spiritui convenit.

DE SPIRITU SANCTO.

Spiritus sancti cognomina.

SPIRITUI SANCTO vix ullum nomen proprium invenitur in sacris litteris, excepta *processionis* proprietate. Nam ipsum Spiritus vocabulum toti Triadi commune est. *Paracletus*, quatenus sonat *Consolatorem*, omnibus Personis convenit, quatenus sonat *Advocatum*, est Spiritui cum Filio commune. Christus enim intercessor est inter Deum & homines, & *Spiritus Sanctus interpellat pro nobis gemitibus inenarrabilibus.* Similiter *sancti* ac *boni* sive *benigni* cognomen omnium Personarum est commune. Quod vocatur χάρισμα, hoc est, *donum*, habet cum Filio commune, quem Pater donavit nobis. Dicitur *Spiritus rectus*, *Spiritus principalis*, *Spiritus omnia scrutans*, *digitus Dei*, *Ignis*, *Sanctificator*. Sunt & alia ex effectis ac donis ipsius nomina: veluti *Spiritus adoptionis*, *Spiritus veritatis*, *Spiritus libertatis*. Et apud Esaiam XI. *Spiritus sapientiæ & intellectus*, *Spiritus consilii & fortitudinis*, *Spiritus scientiæ & pietatis*, denique *Spiritus timoris Domini*. Hujus divina natura, quum ex aliis pluribus argumentis, tum ex eo præcipue liquet, quod in plerisque Scripturæ locis ejus mentio adjungatur Trinitati. Statim in Genesi, Patris vox *fiat* ad Filium pertinet, & *factum est*. Et *Spiritus Domini ferebatur super aquas.* Baptizatur Filius, auditur vox Patris, in specie columbæ descendit Spiritus sanctus. Pater resuscitat Filium, is in cœlum receptus mittit Spiritum sanctum. Dominus jubet credentes tingi aqua, in nomine Patris, & Filii & Spiritus sancti. Similia loca sunt non pauca, quæ declarant absque Spiritu sancto Triadem imperfectam esse.

Spiritus absolvit divinam Triadem.

PERSONARUM DISTINCTIO.

Persona nomen, & personarum distinctio.

PERSONÆ nomen non est in Scripturis Canonicis, hoc dumtaxat sensu. Græci *hypostases* appellabant, Latini quidam *tres substantias*. Ob Arianos utraque vox venit in suspicionem.

Subtilitates Theologorum Scholasticorum quæ variis argutationibus disputant, quomodo Personæ inter se differant, non sunt objiciendæ populo. Satis est profiteri unum esse Deum, tres Personas, quarum omnium eadem sit natura, eadem divinitas, potentia, sapientia, bonitas. Nec tutum est proferre simulacra rerum conditarum, ad declarandam eamdem naturam in tribus Personis, quod quidquid adhibueris, multam habet dissimilitudinem. Summæ illi naturæ nihil est simile. Quod si videbitur commodum adhiberi docendi gratia similitudinem, præfandum est eam non congruere, nisi tenui quadam umbra. *Pater gignit*, *Filius nascitur*, *Spiritus procedit*, sive, *emanat*, *a Patre in Filium*, ut Græci quondam: *a Patre & Filio*, ut nunc tradunt Latini. Quid autem intersit inter *nasci* & *procedere*, & quare *Spiritus* non dicatur *Filius*, satis est credere, non est necesse excutere. Proinde mihi videntur vix excusari posse a temeritate, qui quidquid de divinis Personis credimus, professi sunt se humanis rationibus demonstraturos.

Patris æternitas & auctoritas.

Patris æternitas statim ostenditur Gen. I. *In principio creavit Deus.* Qui erat in principio Deus, utique nullum habuit principium.

Auctoritas ejus declaratur ibidem. Creat omnia ex nihilo. Creata benedictione multiplicat, *Crescite & multiplicamini.* Designat homini locum, præscribit cibum, injungit opus. Jungit matrimonio, Gen. II. Præfigit legem, *Ex omni ligno* &c. Dat prolem, Gen. IV. *Possedi hominem per Deum.*

A Deo bono nihil nisi bonum. *Vidit Deus cuncta quæ fecerat, & erant valde bona.*

Deus Pater creat per Filium. Patris vox est, *fiat lux*: *Et facta est lux*, nimirum, per Filium. *Et initio Spiritus Domini ferebatur super aquas.* De quo prius dictum est, *creavit*, mox dicit *faciamus hominem.* Non est colloquium cum Angelis, sed Patris ad duas Personas.

DEUS INNOTESCENS.

Deus quomodo innotuit.

I. De sublimibus illis divinæ naturæ mysteriis, vix tutum est homini loqui. Certe non est fas quibuslibet, nec apud quoslibet, nec quovis loco, nec verbis quibuslibet.

II. Iis tantum fas est, qui sensus habent ad contemplationem rerum intelligibilium exercitatos, & quibus pura mens est, atque ab omnibus humanis affectibus tranquilla.

III. Atque hoc ipsum etiam religiose, sobrie, multaque cum reverentia & humanæ imbecillitatis testificatione.

IV. Nec apud crassos & rudes, aut impios citius irrisuros quam credituros, sed apud tales, apud quales Paulus aperiebat arcanam sapientiam suam, cæteris nihil sciebat nisi Jesum Christum, & hunc crucifixum.

V. Nunc apud quosdam mos est, ut in fine convivii apud crassos negociatores e Scoto aut alio simili Scriptore tractetur problema, de subtilitatibus rerum divinarum non necessariis, idque verbis fictitiis, quæ nec Scriptura novit, nec sensus hominum communis agnoscit.

VI. Deum esse etiam Ethnicis perspicuum fuit, videlicet, ex rebus mirabiliter conditis & gubernatis. Quid autem sit Deus, hoc est, Dei natura, ut est in se, aut quomodo generet Filium, aut quomodo spiret tertiam Personam, nulla lingua potest eloqui, multo minus intellectus creatus adsequi.

Nulla creatura ad plenum intelligit Dei naturam.

VII. Angeli multo dilucidius intuentur Deum quam nos terrenis corporibus onusti, & inter hos aliis alii perfectius. At ne Seraphici quidem Spiritus qui proximi adsistunt, infinitam illam majestatem ad plenum comprehendunt, sed eam cum tremore adorant.

Deus Moſi locutus facie ad faciem quomodo intelligendum.

VIII. Quod si *Deus* legitur *Mosi locutus facie ad faciem*, non posse simpliciter intelligi declarat ipsa sensus absurditas. Deus enim nullam habet faciem, sed per comparationem accipiendum est, Moses evidentius novit Deum quam cæteri. Item quod ait Joannes, *videbimus eum sicuti est*, per comparationem est accipiendum. Propius ac dilucidius videbimus, hoc est, intelligemus quam nunc intelligimus: videlicet, non per fidem, & in ænigmatum involucris, atque in speculo rerum conditarum, sed tum res conditas potius in ipso Deo contemplabimur, quemadmodum faciunt Angeli.

Quibus gradibus Deus innotuit.

IX. Operæ pretium autem est videre, quibus gradibus illa comprehensibilis natura humano generi innotuit. Ante omnia secula Deus Pater sibi, ut ita dicam, loquebatur per Filium præsente Spiritu sancto. Sed quamdiu in se manebat sibi soli notus erat.

X. At condito per Filium mundo, cœpit aliter loqui per Filium, &, ut ita loquar, alio modo genuit Filium, quando juxta illam supremam Philosophiam, Patri *promere verbum suum* nihil aliud est, quam *gignere Filium.*

Prima Dei notitia ex creaturis.

XI. Ex hoc igitur tam mirabili spectaculo etiam Ethnici ratiocinando collegerunt Numen sempiternum, omnipotens & immortale, non aliter quam si quis spectans tabulam incredibili artificio pictam, ex iis quæ videt animo concipiat egregium ingenium pictoris, licet alias ignoti. Aut si quis audiens insignem artificem scite modulantem cithara, miretur ingenium illius qui citharam temperat, etiam si non videat hominem. Sic intelligimus admirabilem animæ vim agentis in humano corpore. Item deprehendimus in universo mundo immensam Dei potentiam, sapientiam & bonitatem, etiam si Dei naturam ut est, cogitatione consequi non possimus. Universa enim creatura nobis quodammodo loquitur Deum, & hinc divinæ notitiæ rudimenta qualiacumque, dum curiosa mens hominis ex rebus visibilibus deprehendit naturam invisibilium. Primum animam hominis esse quiddam præstantius quam Aristoteles arbitrari videtur in libris de anima, sic nobis describens animam, ut eadem finitio quadret in animam asini aut anseris. Alii deprehenderunt animam esse rem immortalem & a corpore separabilem, & aliquo pacto participem esse divinæ naturæ, scintillam illinc profectam suspicantes, non ita multum aberrantes a Scriptura, quæ narrat Deum luteo Adæ simulacro inspirasse spiraculum vitæ. Deprehen-

Digitized by Google

henderunt etiam esse Spiritus incorporeos & invisibiles. Deprehenderunt unum Spiritum esse summum ac principem, quem Jovem appellabant. Postremo mundum hunc esse conditum. Per hos gradus venerunt ad aliquam notitiam summæ illius mentis unde condita sunt omnia, in quibus tamen nihil est tam egregium, quin infinitis partibus sit infra primam causam.

Secunda Dei notitia ex Prophetis.

XII. Post hæc evidentius innotuit per Spiritum suum loquentem per ora Prophetarum, per ænigmata quædam non minimam significationem præbens de Filio suo, sed paucis, & omnia typorum ac figurarum involucris operta.

Tertia Dei notitia per Filium ex Virgine natum.

XIII. Deinde præparatis utcumque mortalium animis, familiarissime nobis locutus est, per Filium suum natum ex Virgine. Jam enim Verbum quod erat Deus, apud Patrem Deum sine initio, factum est nobis contrectabile, & omnibus expositum sensibus.

XIV. Postremo efficacissime nobis innotuit per Spiritum sanctum cœlitus emissum in discipulos, qui & hodie requiescit in sinu sponsæ Christi, quæ est Ecclesia sanctorum.

Quarta Dei notitia per Spiritum sanctum. Deus quare voluit paulatim innotescere.

XV Qua quidem in re perspicere licet singularem Dei erga nos æquitatem, qui quum nosset naturæ nostræ imbecillitatem, non statim se totum nobis aperuit, sed paulatim ac per gradus quosdam ad tam sublimem Philosophiam perduxit. Aliquousque nos provexit lege naturæ, *Quod tibi nolis fieri, alteri ne feceris.* Atque hinc etiam apud Ethnicos tot leges prohibentes furtum, homicidium, adulterium. Nec omnino defuit legum æquitas, quæ sæpenumero certat cum quibusdam Christianorum constitutionibus; nam superat dicere religio est. Sint hæc prima Theologiæ cœlestis elementa.

XVI. Post hæc genus humanum eo cæcitatis prolapsum, ut pro uno Deo colerent innumeros, pro vero Deo Dæmones impios, bruta animantia, ligna & lapides, per legem Mosis promovit a monstris & simulacris ad unius veri Dei cultum, nec tamen prorsus interdixit pecudum immolationem, sed hoc permisit cum Gentibus idola colentibus commune. At interim solus Pater agnoscebatur. De Filio aut nulla, aut obscura mentio. De Spiritu sancto tum rarior tum obscurior.

XVII. A Mosis Lege traduxit nos ad Euangelium, non protinus exhibitum, sed promissum, hinc tam admirabilis Messiæ exspectatio.

Christus in carne quomodo paulatim insinuavit se nobis.

XVIII. Tandem Christus adveniens submovit velamen Legis, & a carnalibus provexit nos ad spiritualia. Nec id tamen repente, sed quasi per gradus ab humilioribus ad sublimiora promovit. Hominem primum exhibuit, deinde magnum hominem, videlicet Prophetam & Prophetis majorem, Deum frequenter appellavit Patrem suum, quum ipse se filium Adæ profiteretur, & aliis verborum involucris nonnullam Divinæ naturæ significationem dedit. Sed longe majorem miraculis & resurrectione. Ac discipulis jam utcumque edoctis promittit Spiritum paracletum a Patre procedentem, & per Spiritum sanctum tribuit Apostolis potestatem remittendi peccata, jubetque eos baptizare in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti. Alibi profitetur se plura habere dicenda, sed ea tacuit, quod nondum essent capaces. Magna Cœlestis Philosophiæ rudimenta parata sunt, sed hæc velut in somnis omnia adhuc carnem sapiebant, donec sublata corporis præsentia veniret Spiritus ille igneus, qui carnem vertit in spiritum.

XIX. Nec ista fuit Numinis invidentia, sed humanitas, semet ad nostram infirmitatem accommodantis, exemplo matrum: quæ si simul omnem cibum in os infantis invergerent, præfocarent citius quam pascerent, eoque lactea quædam ac præmansa paulatim inserunt, donec ætatis accessu, capaces fiant cibi solidioris. Si Moses, retrahens a cultu multorum Deorum, statim aperuisset Patrem, Filium & Spiritum sanctum pari honore colendos, a turba Deorum ad tres Deos revocasset. Quando enim illis crassis quibus ægre persuaderi potuit, non esse nisi unum Deum, persuaderi potuisset, tres esse pari honore colendos, & eos tres esse unum Deum.

XX. Atque hæc ratio & ad docendum aptissima est, & ad persuadendum efficacissima est. Præscribere tantum, est quodam modo cogere. At mens humana melius ducitur persuasione, quam præceptis cogitur.

Mosis lex quomodo paulatim abolita.

XXI. Eodem temperamento usi sunt Apostoli in propagando Euangelio. Ipse Dominus nulla in parte contemsit Legem, sed implevit omnem justitiam, clamans se non in hoc venisse ut Legem solveret, sed ut Legem consummaret. Apostoli vero non protinus damnarunt victimas & circumcisionem, non ignari quam difficile sit, ritus, quibus a progenitoribus traditis jam adsueveris, novare. B. Paulus Timotheum passus est circumcidi, & ipse tonsus suscepit votum in Cenchreis, nec Petrus audet baptizare Cornelium, nisi viso admonitus. Ac probabile est initio passos Apostolos, ut per circumcisionem ex Ethnico fieret quis Judæus, nimirum, ab hoc gradu provehendus ad Christum. In his Apostoli ad tempus indulserunt invincibili Judæorum pertinaciæ. Deinde in Concilio Hierosolymitano Petrus censuit Gentes ab onere legis esse liberandas. Quamquam Jacobus quædam excepit. Mox Petrus ausus est vesci cibis quibuslibet, & Paulus non dubitavit clamare, *si adhuc circumcisionem prædico, quam ob causam a Judæis patior persecutionem?*

XXII. Tandem eo profecit hæc Apostolorum æquitas, ut non Gentes tantum, sed ipsi etiam Judæi totam fiduciam collocarent in gratia Christi, suaque sponte circumcisionem cæterosque ritus patrios negligerent.

XXIII. Simili ratione conducit uti, si quis error inveteratus, aut si qua consuetudo, multis seculis occupavit animos. Non statim omnia, sed paulatim abroganda sunt, donec persuasi ultro recedant a consuetis. Sic medici non statim admovent efficacissima pharmaca, sed levioribus remediis morbum attenuant.

XXIV. Quin hoc ipsum fuit divinæ bonitatis, nostræ imbecillitati consulentis, quod Christus corpus suum subduxit in cœlum, nec id protinus, sed post resurrectionem frequentibus intervallis ostendens se suorum conspectibus, quo paulatim assuescerent spiritu non nisi cœlestia contemplari. *Expedit vobis*, inquit, *ut ego vadam.* Etenim si Deus inter nos assidue visibilis versaretur, tantaque lenitate toleraret hominum immania crimina, quanta nunc tolerat, nonne protinus veniret in contemtum, ac nobis usu veniret, quod evenit in Apologo ranis, trabi pro Rege missæ insultantibus.

XXV. Illud frequenter inculcandum auditoribus, ut omnia gerant tamquam sub oculis Dei cuncta videntis, etiam arcana cordium: qui si quando dissimulat toleratque mala nostra, timendum est ne graviorem ultionem paret, si clementem neglexerimus.

ANGELI.

Angeli quatenus amandi & colendi.

ANGELI quoque multis nominibus sunt nobis amandi, vel quia Domino communi familiariter inserviunt, vel quia jussu summi Principis ex animo bene volunt electis, additi nobis custodes adversus impios Spiritus, quorum præsentia nos deberet a peccando deterrere. Contristamus enim illos, & a nobis profligamus, quoties contemtis Dei præceptis Satanæ paremus instinctibus. Ille cum suis satellitibus nusquam non vigilat ut perdat, hi semper vigilant ut tueantur. Tot enim casibus exposita est humana vita, ut pauci infantes pervenirent ad adolescentiam, pauci adolescentes ad virilem ætatem, pauci viri ad senectutem, nisi nostri curam assiduam gererent Angeli. Par est redamare, qui nobis bene volunt: par est venerari, qui naturæ sunt sublimioris, & in amore Dei constabiliti. Deferunt nostra vota ad Deum, referunt ad nos illius munificentiam, solatium adferunt in afflictionibus. Nam & Christum in agone confortasse leguntur: inspirant sancta desideria, adjuvant in tentatione, bonis nostris exhilarantur, malis quodammodo indole-

Digitized by Google

ſcunt, omnes exſpectant conſummationem corporis Christi. *Adorandi* tamen non ſunt, licet in Veteris Inſtrumenti voluminibus legamus adoratos Angelos, velut Gen. XVIII. Sed intelligendum eſt, vel illos in Angelis adoraſſe Deum, vel *adorandi* verbum poſitum pro *venerandi*, quemadmodum legimus & Reges adoratos. Quamquam hoc ipſum honoris Angelus recuſat in Apocalypſi, agnoſcens ad quam dignitatem per Verbum carnem factum ſubvecta eſſet natura humana, ſeque conſervum profitetur, quum in Veteri Teſtamento patiantur ſe vocari Dominos. De natura Angelorum non eſt neceſſe altius philoſophari, quam in Canonicis libris traditum eſt. Angelos eſſe conſtat, ac per hos Deum adminiſtrare res hominum. Ordinum quorundam tituli proditi ſunt, quorundam etiam propria nomina. Mentes ſunt incorporeæ, quæ ſi quando apparent, adſumtitiam ſpeciem exhibent oculis. Dicuntur viri, non quod ullus ſexus ſit in Angelis, ſed quod ea ſpecie ſeſe oſtendunt. Quoniam autem humanæ mentis hebetudo ægre credit eſſe quod non videt, expedit illud teneris protinus animis inſtillare, eſſe Spiritus inviſibiles, teſtes omnium actionum noſtrarum, atque adeo cogitationum quoque, quibus grata eſt ſobrietas, pudicitia, veritas, ſimplicitas, & quidquid ad veram pietatem pertinet: ut omnes excludas homines, Angelum tamen habes ſpectatorem. Similiter agendum, ut de ſanctis vita defunctis religioſam imbibant opinionem.

Angeli quomodo leguntur adorati.

Angeli dicti viri.

Angelorum natura qualis.

Ex his, quæ tantum delibavimus, facile conjiciet Lector prudens, quot voluminibus eſſet opus, ſi quis ſingulatim omnia conetur perſequi, præterquam quod ineptum atque ingratum etiam eſſet omnia formulis præſcribere, ac velut infantibus cibum præmanſum in os inſerere. Quod igitur ſupereſt operæ, ſtudioſis peragendum relinquo, ut excuſſis divinis voluminibus ſibi quiſque decerpat, quod ad concionandum uſui fore judicabit, eaque in ordinem commodum digerat. Velut hæc, quod prima hominis nativitas fuit e luto, quemadmodum & reliquorum animantium, propagatio ex carne. Secunda nativitas e ſpiritu, propagatio per verbi prædicationem. Geneſis II. *formavit Dominus Deus hominem de limo terræ.* Geneſis primo, benedicit illis Deus, *Creſcite*, inquit, *& multiplicamini.* Sed hanc benedictionem Deus prius impartiit piſcibus, reptilibus & volucribus. Idem repetitur Capite VIII. & IX. hominibus & animantibus ad exiguum numerum redactis. De feliciore generatione propaganda præcepit Dominus: *Ite in orbem univerſum & prædicate Euangelium omni creaturæ.* Sic multiplicatus eſt novus homo & nova in Chriſto creatura. De priore dictum eſt, *maſculum & fœminam creavit eos:* de poſteriore dixit Paulus, *In Chriſto non eſt mas & fœmina, ſed nova creatura.* Debetur igitur honor conjugio, quod ipſe Deus inſtituit & benedixit, ſed major honor debetur iis qui ſe caſtraverunt propter regnum Dei, hoc eſt, Euangelii prædicationem. Præterea prima lex erat, *ne comederis, alioqui morieris.* Ea ſtatim declaravit eſſe verum quod ſcripſit Apoſtolus, *lex iram operatur.* Atque hic tota rei imago ob oculos ponitur, quo pacto ab innocentia prolapſus fiat in peccatum. Lex occaſio eſt, inſtigator ſerpens, abutens hominis libero arbitrio, ac promittens impunitatem. Illecebra pomum eſt. Seducitur Eva, caro noſtra, per hanc ratio pertrahitur in criminis ſocietatem. Peccatum illico comitatur conſcientia perturbata, quæ prius erat ſecura. Erubeſcunt, abdunt ſe fugitantque conſpectum Dei, quum poſt lapſum unicum ſit remedium ad oculos Dei confugere. Appellati tergiverſantur, Adam in Evam, Eva in ſerpentem culpam rejicit, quum ad placandum Deum efficaciſſima res ſit confeſſio. Hinc ærumnarum omnium examen, quibus vita mortalium affligitur, Mortis & Satanæ regnum. Eandem ob cauſam Cain non meruit veniam, quoniam appellatus parricidium tergiverſando diſſimulare maluit quam confiteri. Apud Deum quem nihil fugit, ſtulta eſt tergiverſatio, tutiſſima confeſſio. Ex peccato nata ſervitus. Gen. III. *Sub poteſtate viri eris, & ipſe dominabitur tui.* Dux fuerat ad delinquendum, abrogatur illi auctoritas. Quin & viro abrogatum eſt dominium in omne genus animantium, quæ nunc variis modis impetunt hominem, palam, dolo, vi, venenis, ut vix uſquam liceat eſſe tutum. In herbis ac fructibus arborum, in terra, in aquis, quot ſunt venenorum ſpecies velut inſidiantes hominum vitæ, ab his omnibus tuta fuiſſet innocentia. Jam matrimonii duo præcipui fructus ſunt, jucunda vitæ ſocietas, *non eſt bonum hominem eſſe ſolum*, & proles. Utrumque bonum vitiatum eſt per peccatum, mulier pro ſocio dominum habet, & ſæpenumero tales contingunt uxores, ut optabilius ſit hominem eſſe ſolum. Supereſt pariendi facultas, quæ graves adfert nixus, interdum & mortem. Quin & liberi fere tales contingunt, ut fortunatum videri poſſit orbum eſſe: quando primogenitus Evæ parricida fuit.

Que annotanda in Scripturis.

Lex peccatum operans.

Conſcientia.

Confeſſio.

Servitus ex peccato.

Conjugii bona vitiata.

Ad exprobrandum autem noſtri temporis hominibus luxum & gulæ delitias, cui nec terra, nec maria ſufficiunt, faciet quod Geneſis I. nullum cibi genus permiſſum eſt præter fruges terræ, & arborum fœtus. Atque hic paſtus erat homini cum cæteris animantibus communis uſque ad diluvium. Nec interim de vino ulla mentio. Primus Noe plantavit vineam Capite IX. atque experimento comperit e vino temulentiam, e temulentia omne dedecoris genus naſci. Quanta vero olim fuerit liberorum erga parentes reverentia declarat, quod Sem & Japhet averſis vultibus texerunt pudenda patris, quæ quoniam viderat Cham, diris exſecrationibus devovetur. Ab hac verecundia multum abſunt, qui nudi cum filiis ac filiabus in iiſdem lavant balneis. Poſteaquam homines cœperunt eſſe carnivori, cœperunt & animantia laniatu vivere, ac viciſſim homines devorare. Per luxum decrevit longævitas. Deceret autem, ut qui per gratiam Euangelicam meditantur priſtinum innocentiæ ſtatum, ad eamdem frugalitatem ſemet exerceant. Inter tam multos ſolus Noe prædicatur, quod fecerit omnia quæ præceperat illi Deus, eoque cum paucis fide ſua ſervatus eſt, cæteris diluvio obrutis. Per ſolam fidem ſalus, ſed intra Arcam, extra Eccleſiam nulla eſt ſalutis ſpes. Ante hunc laudatus eſt Enoch qui ambularit cum Deo, nec de hoc ſcribitur quod mortuus ſit quemadmodum de cæteris, ſed e medio ſublatus eſt a Deo, ne quis crederet clam per inſidias interfectum fuiſſe. Præreptus eſt ſeculo indies magis ac magis ad omnem malitiam devergenti. Jam enim invaſerat idololatria, juxta Hebræorum interpretationem, legunt enim Capite IV. *Tunc cœpit invocari nomen Domini*, quod Dei nomen Soli ac Lunæ tribui cœperit. Inundavit & nefaria libido, ut legis Capite VI. Sequitur Abraham Euangelicæ fidei nobiliſſimum exemplar, qui pro *Abram* dictus *Abraham*, uxoris nomine diminuto, ſignificat per fidem Euangelicam gliſcentem decreſcere in nobis carnis tyrannidem. Nec is genuit Iſaac niſi jam emortuo corpore, tum ipſius tum uxoris, cui jam deſierant muliebria. *Iſaac*, *riſum* ſeu *gaudium* ſonat. Hoc arcanum gaudium mentis ſibi bene conſciæ, non naſcitur in nobis, niſi per ſpiritum mortificatis carnis affectibus. Hinc Cap. XII. opulentia notatur diſcordiarum parens, inter famulos Loth & famulos Abrahæ. Sed Abraham æquitate ſua paci conſuluit. Interdum disjunctio melius alit amicitiam quam propinqua familiaritas. Abraham ut vere ſpiritualis non dijudicat terram, ſed ubivis habitat in tabernaculis, veluti peregrinus in hoc ſeculo, totus pendens a nutu Dei. Loth quamquam & ipſe juſtus, tamen gradu longe inferiore, ſeligit terram amœnam irriguam: ac civitates non ipſe quidem ædificat, ſed ab aliis ædificatas inhabitat. At Abraham in tabernaculis cum Angelis ac Deo colloquitur. Loth in civitate periclitatus eſt. Abraham nihil ædificat niſi altaria Domino, Dei gloriam quærens, non ſuam: nec colit vites, quæ res male ceſſit Noe, ſed effoſſis puteis quærit venas aquæ vivæ. At impii filii Adam dum conantur exſtruere Turrim uſque ad cœlum pertingentem, ac celebre reddere nomen ſuum ſuper terram, ex unica lingua, tot lin-

Luxus quomodo invaluit.

Longævitas.

De Enos qui præceſſit Enoch.

Caro & ſpiritus.

Digitized by Google

linguarum ſpecies nobis pepererunt. Diſſidiorum mater eſt ambitio, ambitionis parens ſuperbia. Nec aliunde veniunt inter mortales, tot bella, tot lites, tot ſectæ, tot opinionum diſſidia. Si vere quæreremus gloriam Dei, unanimes una voce Deum glorificaremus. Huc prodit Iſaac Chriſti typus, quem in nobis gignit fides, & cujus gratia benedictionem meruerunt omnes gentes. Cui reſpondet Iſmael ancillæ filius, homo ferus & pugnax. Nam ſtatim a puero pugnare cœpit cum Iſaac. Sed per Chriſtum ceſſit legis auſteritas contentioſos ac pugnaces gignens, & vicit gratia, ſpiritus libertatem adferens. Ejecta eſt Agar cum filio ſuo, nihil viatici ſecum deferens niſi utrem aquæ, videlicet, inſipidæ litteræ, donec illam Chriſtus vertit in vinum. Hinc origo circumciſionis puritatem Euangelicam deſignantis per ſpiritum reſectis carnis affectibus. Sed quemadmodum Iſaac per infantiam lacte alitus eſt, ita & Chriſtus in nobis habet infantiam ſuam, quibus lacte opus eſt nondum patientibus ſolidi cibi. Verum ubi crevit puer & a lacte ſubmotus eſt, apparavit Abraham grande convivium. Interim exprobrantur noſtrorum temporum matribus delitiæ, quod Sara viri tam potentis uxor ſuis uberibus non gravata eſt lactare filium ſuum, præſertim jam anus. Sed has quoque formas deſino perſequi, ne tædio ſim Lectori.

Pugna inter carnem & ſpiritum.

Cæterum, qui ſe parat Eccleſiaſtico muneri, quum in Scripturarum hortis aſſidue verſabitur, hujuſmodi ſibi decerpet, quo dicenti ſint ad manum. Nec ea ſolum annotabit, quæ faciunt ad virtutum commendationem ac vitiorum deteſtationem, verum etiam illa quæ pertinent ad dogmata Theologica, hoc eſt, quid ſentiendum de Deo ac Divinis Perſonis, quid de Chriſto incarnato, quid de Eccleſia, quid de reliquis fidei articulis. Super hæc vigilanter obſervabit, quas leges actionibus humanis præſcribant arcanæ litteræ: veluti quomodo contrahendum matrimonium, aut quibus de cauſis dirimendum: quatenus fas ſit bellum ſuſcipere. Quomodo creandi Magiſtratus. Quatenus obtemperandum Principum edictis. Quomodo tractandi Hæretici. Quid agendum in perſecutione fidei cauſa mota. In his tamen omnibus conſulet eorum lucubrationes, qui ſibi diutina meditatione reconditam Scripturarum ſcientiam pararunt, vitæque ſanctimonia, ac judicandi ſinceritate magnam in Eccleſia conciliarunt auctoritatem. Hic plurimum conducent Scholaſticæ conflictationes, ſi ſobrie peragantur, & Scripturarum fundamentis potiſſimum innitantur. Nec aſpernandum ſi quid ſuper his ſtatuit Eccleſiaſtica Synodus. Id ut longe tutius eſt, quam propriæ inniti prudentiæ, ita ad alendam concordiam utilius eſt.

Sententia de rebus divinis.

Officia vitæ.

Scholaſtica diſputationes probantur.

De locis communibus, de typis & allegoriis, de ſententiis, deque iis quæ inſigniter accidunt in hominum vita, ſatis dictum, arbitror, libris ſuperioribus: nihil ſupereſt, niſi ut exemplum aliquod proponatur univerſa ſupellectile dicendi perfectum & abſolutum: quod tamen ipſum res eſſet juſti voluminis. Veluti ſi quis concordiam ſtudeat commendare. Primum definiet quæ ſit vera concordia, conſenſus bonorum in re bona. Malorum enim in malis conſenſus non eſt concordia, ſed conſpiratio. Concordes autem dicuntur, quod omnibus ſit cor unum, quemadmodum dicuntur & unanimes, quod plurium una ſit anima. Quod eſſe non poteſt inter eos qui duplici ſunt corde, & aliud gerunt in ore, aliud celant in pectore. Hujus concordiæ auctor eſt cœleſtis ille Spiritus, omnia conglutinans & connectens. Quemadmodum enim ſpiritus hominis quamdiu viget in homine, ſingula corporis membra ſervat in ſuis compagibus, quæ deſtituta ſpiritu ſolvuntur: ita poſtea quam in diſcipulos deſcenderat Chriſti Spiritus, erat illis omnibus cor unum & anima una, teſtebeato Luca. Idem ſentiebant, idem loquebantur, nempe, magnifica Dei, non opiniones hominum. Ut autem primus ac ſummus concordiæ auctor Deus eſt, ita Satanas primus ſeminavit diſcordiam inter Deum & homines. Summum & archetypum concordiæ exemplum eſt, trium Perſonarum eadem natura, eadem voluntas, eadem potentia. Proximum Chriſtus, cui ſic adglutinata eſt Eccleſia, ut Deus, homo, & univerſa piorum ſocietas unam conſtituant perſonam, & per hanc individuam ſocietatem veniunt in conſortium Patris & Spiritus ſancti. Corpus unum eſt cum capite. Caput unum eſt cum Patre & Spiritu ſancto. Tertium eſt in ſocietate membrorum myſtici corporis inter ipſa, quod exemplum frequenter nobis ingerit beatus Paulus. Multa membra ſunt variis officiis deſignata, & tamen unum corpus ſunt, adeo ut cujuſlibet membri injuria ad totum corpus perveniat, & ſingulorum gloria communis ſit omnium. Utriuſque concordiæ ſymbolum eſt in *Sinai*, hoc eſt, in communione corporis & ſanguinis Dominici. Quartum eſt in conjunctione maris & fœminæ. Ex duobus fit una caro, adeoque tenaci caritatis glutino copulantur, ut homo citius ſuſtineat a matre ac patre divelli quam ab uxore. Quintum eſt in conjunctione corporis & animæ, quæ & ipſa conjugio quodam cohærent. Animus pro viro eſt, corpus pro uxore. Animus imperat ſed amanter, corpus obſequitur. Porro quam arcto nexu cohæreant, declarat divulſio. Nihil enim morte triſtius. Quantum animæ debeat corpus, declarat exanime cadaver. Ubi tunc ſpecies, ubi viſus, ubi auditus, ubi vox, ubi motus? Anima viciſſim divulſa non conquieſcit, donec ad vetus contubernium revocetur. Sextum exemplum eſt in corporibus cœleſtibus, quæ juſſu Conditoris, quum varie moveantur, tamen tot annorum millibus perpetuo fœdere tuentur concordiam. Septimum eſt in elementis, quæ quum nativis qualitatibus diſſideant, tamen admirabili temperamento ſibi viciſſim inſerviunt. Terra immobilis librat omnia circumfuſa, aqua irrigat, aer refocillat, ignis agit. Octavum eſt in brutis animantibus, iiſque diverſis. Apes & formicæ in commune laborant, admirabili politia inter ſe concordes. Boves viſo lupo velut in aciem ſeſe conjungunt. Viſo milvio condenſant ſe columbæ. Quin & priſci mortales, quo tutius ac jucundius viverent, civitatum fœdera repererunt. Nihil enim aliud eſt civitas, quam multorum amicitia iiſdem legibus concorditer parentium, ac mutuis auxiliis ſeſe tuentium. Poſſunt etiam ex rebus inanimis peti concordiæ exempla. Sagittas ſingulas facile frangas, junctas non poſſis. Itidem fila ſingula fragilia ſunt, conjuncta firmiſſima ſunt. Sic multæ res ſunt quæ junctæ ſervantur, corrumpendæ ſi ſepares. Veluti vinum in cyatho vapeſcit, in magno vaſe ſervat vigorem. Sic & aqua in hydria vitiatur, in puteo non vitiatur. Vitis quoniam ſibi non ſufficit, amplexu firmiorum ſeſe fulcit. Quod idem facit cucurbita. Huc addendum quod nulla tutior acies, quam quæ conferta mutuo ſeſe ſcutis defendit, nec fere vincuntur in bello, niſi quum milites ſe ſegregant deſertis ordinibus, aut quum inter Duces diſcordia eſt. Adeo res efficax eſt concordia, ut latrones quoque ac piratæ intelligant non ſucceſſurum quod agunt, niſi qualicumque amicitia inter ſe fœderatis. Quid quod ipſa natura tot lenociniis invitat, tot occaſionibus cogit ad amicitiam. Addidit genuinum affectum, inter parentes ac liberos, inter fratres ac ſorores, inter cognatos & affines, inter ejuſdem gentis ac civitatis homines. Breviter, inter omnes ſimiles, velut inter pueros, inter ſenes, inter eruditos. Hinc eſt quod graculi gaudent ſocietate graculorum. Grues ſimul devolant. Corporum autem & ingeniorum atque etiam fortunæ dotes, ita partita eſt inter homines natura, ut nemo ſibi ſufficiat, ſed omnes egeant mutuis aliorum auxiliis. Ex his facile perſpicit Lector, quot exempla concordiæ poſſent ex omni genere rerum congeri. Jam ut Satanas tyrannidem ſuam diſcordiis confirmat, ita Chriſtus regnum ſuum concordia ſtabilit. Hoc eſt quod oramus quotidie in precatione Dominica, *adveniat regnum tuum, fiat voluntas tua, quemadmodum in cœlo, ita & in terra.* Eccleſia petit univerſum regnum tranquillum ab omni rebellione liberum. Chriſtus erat lapis angularis, qui connectit utrumque parietem, & Judæorum & Gentium,

tium, qui demolitus est maceriam, quæ dirimebat Deum & homines, abrogavit chirographum delicti, quo nos Satanas tenebat obligatos, atque affixit cruci, novumque pacis & gratiæ chirographum nobis suo sanguine consignavit, per quod pro inimicis facti sumus filii Dei. Ipse est intercessor & conciliator inter Deum & homines, hodieque regnans cum Patre est advocatus noster, ea loquens quæ ad pacem nostram faciunt. Quam autem fuerit natura pacificus, vel illud declarat, quod Pilatum & Herodem redegit in gratiam. *Quum*, inquit, *exaltatus fuero a terra, omnia traham ad me.* Quanta erat turba Deorum in mundo, quæ portenta pro Numine colebantur? Quot erant nationes, linguis, ritibus ac moribus dissimillimæ, sed omnes ad unius Dei cultum pertractæ sunt, ad eamdem gratiam vocatæ, & in unam civitatem, immo in unum corpus coagmentatæ. Hinc distinguendæ sunt concordiæ species. Prima est hominis cum Deo, quæ per fidem & innocentiam contingit. Secunda est hominis cum homine, quam conciliat Christiana caritas. Tertia est cujusque hominis secum, quam præstat mens sibi bene conscia, & caro spiritui obtemperans. Hæ sic inter se cohærent, ut aut adsint omnes, aut absint omnes. Nemo secum habet pacem, in cujus pectore tumultus est cogitationum sese accusantium ac defendentium. Nemo cum Deo pacem habet, qui dissidium habet cum proximo. Post hæc e libris Divinis petentur exempla concordiæ. Veluti Genesis decimo tertio. Abraham de jure suo concedens inferiori Loth, excluſit rixas, & aluit concordiam. Consimilem in modum Jacob locum dans furori Esau, dein reversus blandis sermonibus ac muneribus mitigans eum. Pari comitate cavit ne inter Laban socerum & ipsum oriretur inimicitia. Judicum primo, Judas & Simeon junctis copiis superant Cananæum, juxta vetus proverbium, *frater adesto viro.* Lenitate ali concordiam, sævitia gigni discordiam, exemplum est ex tertio Regum duodecimo in Roboam, qui secutus juvenile consilium alienavit a se decem Tribus. Similium exemplorum magna vis colligi poterit e sacris voluminibus, nec pauciora e libris humanis. Supersunt loca quæ nobis commendant concordiam. Ac statim in Genesi: *Non est bonum hominem esse solum, faciamus illi adjutorium simile ipsi.* Similitudo mater est amoris, & amicitia in rebus difficilibus auxilio est, res prosperas facit jucundiores. Ecclesiastes quarto: *Væ soli, quia si ceciderit, non habet sublevantem*, & cætera. Proverbiorum decimo octavo: *Frater qui adjuvatur a fratre, quasi civitas firma.* Ecclesiastici vigesimo quinto, inter ea quæ probata sunt & apud Deum & homines, commemorantur hæc, concordia fratrum, amor proximorum, & vir ac mulier sibi bene consentientes. In Novo Testamento tot illa præcepta de caritate, de diligendis etiam inimicis, tot exhortationes Pauli ad unanimitatem, ad fraternam dilectionem, quo vocant nisi ad concordiam? *Cum omnibus*, inquit, *hominibus, quod in vobis est, pacem habentes, non vos defendentes, carissimi.* Sunt & apud Ethnicos sententiæ graviter dictæ. Qualis illa, *Concordia res parvæ crescunt, discordia magnæ dilabuntur.* Nec hanc partem longius persequar, sat habens indicasse. Ordinem & argumentorum copiam suppeditabit divisio. Nihil magis secundum naturam hominis quam amicitia: *Ecce quam bonum & quam jucundum*, & cætera. Nihil Deo gratius quam bonorum consensus: nihil ad incolumitatem corporis & animæ tutius. Ex his declarabitur quantum commodum secum adferat concordia. Adhærent istis, quibus rebus paretur vera amicitia, & quibus alatur confirmeturque, quibus vitietur atque amittatur. Hic locus erit explicandi quæ sint officia Christianæ amicitiæ, & quam res sit pestilens, fucatus amicus atque adulator. Jam totidem partes adhibendæ sunt ad discordiæ reprehensionem, quot ad concordiæ commendationem ostendimus adhibendas, quas omnes singulatim persequi, quam sit infiniti negotii, jam dudum, opinor, per se liquet, præsertim si quæ veluti per transennam ostendimus, conemur explicare. Quare visum est quarto libro finem imponere, perquam brevi, fateor, ut a me est inchoatus, sed abunde prolixo si quis sibi ad hoc specimen cætera congeret.

ECCLESIASTÆ SIVE DE RATIONE CONCIONANDI, PER DESIDERIUM ERASMUM ROTERODAMUM,

FINIS.

MODUS ORANDI DEUM,

PER

DESIDERIUM ERASMUM ROTERODAMUM.

CLARISSIMO POLONIÆ BARONI,

HIEROSLAO DE LASKO,

ET IN RITHVANIA, PALATINO SIRADIENSI,

DESIDERIUS ERASMUS ROTERODAMUS

S. D.

SIc reciprocis vicibus obambulant gratiarum munera, Hieroslae, Vir Clarissime. Reliqueras apud me pignus amoris in me tui, redit ad te vicissim pignus animi mutui, quem hinc proficiscens stipulabare. Quum omnia Mosaicæ Legis sacrificia sint antiquata per Euangelium, nullum sacrificii genus vel diligentius tradidit Princeps noster Jesus, vel religiosius amplexi sunt hujus discipuli, quam *vitulos labiorum*, ut Oseæ verbis Futar. Id constat tribus potissimum generibus, aut votis, aut gratiarum actione, cui finitima est laus, aut hymnis. Hymnus est, quum animus, considerata Dei sublimitate, rapitur in laudem illius, cui soli debetur omnis gloria. Paulus Apostolus ad Colossenses capite III. tria conjungit ejusdem generis, Psalmum, Hymnum, & Canticum: *Docentes*, inquit, *& commonentes vos invicem in Psalmis, Hymnis, & Canticis spiritualibus, in gratia cantantes, in cordibus vestris Deo.* *Psalmus* Græcis *cantionem* sonat, quod videtur esse vocabulum omnibus commune, quæ ad laudem Dei vel

Oseæ. 14.

Digitized by Google

vel hominis pertinent, unde & Pſalmi quidam inſcribuntur ipſi David, velut in laudem illius conditi. *Hymnus* proprie dici videtur laudatio Numinis; *Te decet Hymnus, Deus in Sion.* Unde & Ethnici Poetæ, carmina, quibus efferunt Divos ſuos, *Hymnos* appellant, quales exſtant adhuc Orphei & Homeri titulo. Porro *Canticum* quod Græcis eſt ὠδὴ, quiddam eſſe videtur utroque ſublimius, nimirum, laus illa, quam Deo canunt Angeli ac piorum animæ quæ jam mortalitatem exuerunt. Nam in Apocalypſi virgines habent Canticum novum, quod nemo poteſt diſcere, præter illos *qui ſequuntur Agnum quocumque ierit.* Alioqui quid queruntur in Pſalmo: *Quomodo cantabimus canticum Domini in terra aliena?* Et Paulus *cupit diſſolvi, & eſſe cum Chriſto*, ut hoc canticum Domini poſſit canere. Rurſus idem Paulus in Epiſtola ad Epheſios, eodem ordine jungit hæc tria: *Sed impleamini*, inquit, *Spiritu ſancto, loquentes vobiſmet ipſis in Pſalmis, Hymnis & Canticis ſpiritualibus, cantantes & pſallentes in cordibus veſtris Domino.* Totum autem hoc genus ſpirituale vocatur, quod omnis hæc laudatio, etiam ſi quando pars aliqua tribuitur homini, referatur ad gloriam Dei. Habet enim & Mundus Pſalmos, Hymnos & Cantica ſua, quibus aut noxios Dæmones, aut homines pro Diis celebrant, aut homines hominibus adulantur, laudantes nonnumquam & quæ turpia ſunt, non ſolum in hominibus, verum etiam in his quos pro Diis colunt. Cæterum qui Spiritum hauſere Chriſti, neſciunt laudare niſi Patrem, Filium, & Spiritum ſanctum: quibus ſolis debetur, quidquid eſt veræ laudis, ſive in cœlis, ſive in terris. Adjicit Paulus, *pſallentes in cordibus veſtris Domino.* Quid eſt *Domino?* Qui juſtitiam ſuis virtutibus tribuunt, non pſallunt Domino, ſed *ſibi* (quod ajunt) *intus canunt.* Rurſus qui fiduciam ſuam & gloriam collocant in Moyſe, Franciſco, Benedicto, Dominico, aut Auguſtino, non canunt Domino, ſed hominibus. Tunc maxime glorificatur Deus, quum homo agnoſcit, quam ipſe ſit nihil ex ſeſe. Quid ſibi vult, *in cordibus veſtris?* Ne quis putet Deum inani vocum boatu, aut modulato muſicorum hinnitu, aut organis, quibus nunc ubique Templa perſtrepunt, delectari, non quod muſicam corporalem damnem, ſi modice, ſi ſobrie, cultuque divino digna adhibeatur: ſed ut oſtendam iſta nihil eſſe, ſi abſit tacitus ille pietatis adfectus in Deum, quæ Deo cantio eſt gratiſſima, etiamſi nullus vocum ſtrepitus accedat.

Cap. 14. Pſal. 136. Philip. 1. Epheſ. 5.

Quoniam autem Deus ſemper, & ubique mirabilis eſt, non oportet hominem Chriſtianum umquam ceſſare a Pſalmis, Hymnis & Canticis ſpiritualibus. Huic generi finitima eſt gratiarum actio, quæ magis pertinet ad bonitatem Dei, quam ad magnitudinem. Pſalmus eſt, quum illi canimus: *Lauda anima mea Dominum, laudabo Dominum in vita mea, pſallam Deo meo quam diu fuero.* Hymnus eſt, quum illi canimus: *Benedicant omnia opera Domini Domino*; Hic enim mens in omnibus rebus conditis ſtupet potentiam, ac ſublimitatem incomprehenſibilem Conditoris. Canticum erit, quum animus afflatus deſiderio vitæ cœleſtis, ac veluti evolare geſtiens e corpore, canit illi: *Quam dilecta tabernacula tua Domine virtutum. Concupiſcit & defecit anima mea in atria Domini. Cor meum & caro mea exſultaverunt in Deum vivum.* Gratiarum actio erit, quum illi canemus: *Confitemini Domino quoniam bonus, quoniam in æternum miſericordia ejus.* Et, *Miſericordias Domini in æternum cantabo.* Quemadmodum Hymnus opponitur blaſphemiæ, ita gratiarum actioni opponitur ingratitudo. Detrahunt autem gloriæ Dei, qui quod illi debetur, tribuunt humanis viribus, & ex benefactis laudem humanam venantur. Eoque Paulus Coloſſenſibus ſcribens: *Omne*, inquit, *quodcumque facitis, in verbo aut in opere, omnia in nomine Domini noſtri Jeſu Chriſti*, nimirum, ut ſemper illud haberent in corde, quod omnibus Chriſtianis eſt in ore: *Sanctificetur nomen tuum.* Item non ſolum blaſphemi ſunt in Deum, qui verbis impiis in illum debacchantur, verum etiam quicumque nomen illius profeſſi vivunt impie. *Ut videant*, inquit, *opera veſtra bona, & glorificent Patrem veſtrum qui in cœlis eſt.* Gratiſſimum Deo canticum modulabantur Martyres, quum ſua corpora tradebant Tyrannorum libidini diris tormentis excrucianda, etiam quum lingua exſecta nullas laudes ſonare poterant. Jam vita quorumdam Chriſtianorum, præſertim eorum, qui dignitate ac titulo ſe Chriſtianæ Religionis duces profitentur, ſi nihil ament præter ea quæ ſunt hujus mundi, quid aliud eſt, quam perpetua in Deum blaſphemia? Si nomen Dei propter Judæos non obſervantes Legem, blaſphemiis afficitur inter Gentes, juxta Pauli ſententiam: quanto juſtius idem dicetur in eos, qui pietatis Euangelicæ culmen tenent, & tota vita pugnant cum Euangelicis præceptis? Nimium propter hos, non ſolum inter Gentes, male audit adorandum illud nomen Jeſu Chriſti, verum etiam inter Chriſtianos. Itaque quemadmodum numquam deeſt occaſio laudandi Dei, quoniam in omnibus & quocumque vertas oculos, glorioſus eſt & admirabilis: ita quoniam numquam ceſſat illius in nos beneficentia, ſemper eſt unde gratias agamus. Nec enim in lætis tantum agendæ ſunt gratiæ, verum etiam in afflictionibus, quas ideo frequenter immittit nobis, ut emendet ac ſervet, nonnumquam ut exercendæ virtutis materiam ſuppeditet. Egit gratias Paulus, quod Epaphroditum ex graviſſimo morbo reſtituit. Egit gratias, quum ter precatus Dominum ut auferretur ſtimulus carnis, & abigeretur Satanas colaphis ipſum cædens, audiſſet: *Sufficit tibi gratia, nam virtus in infirmitate perficitur.* Hoc ſenſit Paulus, ſcribens Epheſiis in loco, quem modo retulimus: *Gratias ſemper agentes pro omnibus in nomine Domini noſtri Jeſu Chriſti Deo & Patri.* Par eſt ſemper agere gratias ei, qui ſemper bene facit, tum in omnibus qui pro inſcrutabili conſilio omnia nobis vertit in bonum, etiam illa quæ videntur eſſe noxia. Laus igitur & gratiarum actio perpetuum eſt ſacrificium omnium Chriſtianorum, ſed præcipue quum illius mortem, qua nos redemit, ac myſtici corporis ſocietatem ſacri panis & myſtici calicis conſecratione repræſentamus. Unde & huic rei proprie nomen inditum *Euchariſtiæ*, quamquam eadem Græcis dicitur *ſynaxis*, id eſt, *conciliatio*, quod pariter ibi repræſentetur fœdus caritatis inter omnia Chriſti membra, unde & Latini *communionem* vocant. Horum utrumque, laus & gratiarum actio non modo non ceſſat poſt hanc vitam, verum etiam perficitur. Hic dum animus gravatur hoc mortali corpuſculo, ut eſt imperfecta cognitio magnitudinis & bonitatis illius, ita eſt imperfecta tum laudatio, tum gratiarum actio. Illic quo clarius intuebimur, hoc excellentius laudabimus, clamantes cum Seraphicis Spiritibus: *Sanctus, ſanctus, ſanctus Dominus exercituum: Plena eſt omnis terra gloria ejus.* Jamque quod ante ſuſpirabamus adepti, & quod ante ſpe ſequebamur, jam re adſecuti, canemus cum David: *Sicut audivimus, ſic vidimus in civitate Domini virtutum, in civitate Dei noſtri.*

Matth. 5. Rom. 2. 2 Cor. 12. Cap. 5. Eſaiæ 6. Pſal. 47.

Cæterum ut gratiarum actio laus quædam eſt, ita nonnumquam eſt & petitio, de qua nunc inſtituimus dicere. Quandoquidem & inter homines, qui diviti pro beneficio dato gratias agit, tacite provocat illius liberalitatem ad majora largiendum. Quis autem Deo ditior aut benignior? Nunc quidem interim gratias agentes pro Dei donis exſultamus, ſed cum tremore, nimirum, incerti, num quod datum eſt, ſit futurum nobis perpetuum. Siquidem ei qui ſtat videndum eſt ne cadat, & noſtra negligentia fit nonnumquam, ut ſubducat ſeſe Dei gratia, velut ab indignis: nonnumquam ipſe Deus, licet non offenſus, avertit a nobis vultum ſuum, noſque nobis ipſis ad tempus relinquit, ne veniamus in majus diſcrimen, impia noſtri fiducia. In civitate cœleſti, plena gaudiorum erit iſta gratiarum actio: quia ſecura erit præteritorum bonorum memoria, nec ullus perdendi quod tenemus metus offuſcabit lætitiam cordis noſtri, neque quidquam deerit votis noſtris, quod felicitatem noſtram reddet imperfectam, præſertim ubi totum Chriſti corpus jam erit ad felicitatis æternæ conſortium collectum,

ſuoque

Digitized by Google

ſuoque capiti ſociatum. Porro quamdiu verſamur in hoc exſilio, quoniam & malorum plena ſunt omnia, & bonorum vel imperfecta vel incerta poſſeſſio, conſequitur ut ſemper ſit orandus Deus, ut nos a malis urgentibus eripiat, ut ſua dona in nobis augeat, & quod largiri dignatus eſt, velit eſſe proprium ac perpetuum, & quod hic cœpit in nobis, perficiat in vita futura.

Primum itaque ſi videtur, diſcutiamus quid ſit *precatio* ſive *oratio*. Quamquam hæc vox in hoc ſenſu non omnino probatur his, qui religioſius obſervant elegantiam Romani ſermonis: nam ut Latine dicitur *orare* qui rogat, ita non ſatis Latine dicitur, pro deprecatione oratio, nec ſatis apte dicitur orator, qui rogat. Orationem pro precatione Chriſtianorum uſus recepit. Oratorem pro deprecatore, nemo veterum, quod ſciam, auſus eſt dicere. Sed ut, omiſſa verborum cura, de re pergamus, hæc tria, laus, gratiarum actio, & precatio, tametſi ratione verius quam re diſcreta ſunt, ac fere cohærent, nunc tamen docendi gratia ſeparabimus. Eſt igitur deprecatio erectio mentis in Deum cum ſtudio quippiam ab illo impetrandi. Iam hæc ipſa finitio ſtatim declarat, quantum abſint a precando, qui pſalmos non intelligendos, etiam ſi attenderent, inani laborum ſtrepitu perſonant, animo per omnia curarum inanium ludibria volitante. Paulus autem nonnumquam duas voces velut idem ſignificantes, ſibi copulat, orationem & obſecrationem, ſic ut precationi reſpondeat προσευχὴ, obſecra-
Philip. 4. tioni δέησις. Sic enim ſcribit: *Nihil ſolliciti ſitis, ſed in omni oratione & obſecratione cum gratiarum actione petitiones veſtræ innoteſcant apud Deum.* Rurſus ad Epheſios VI. *Per omnem orationem, & obſecrationem:* ubi quod Latinus vertit, *orationem*, Græcis eſt προσευχὴ, quod *obſecrationem* δέησις. Ambroſius pro *obſecratio-*
Cap. 2. *ne*, vertit *precem*. Idem in Epiſtola ad Timotheum priore, tres voces conjungit, προσευχὴν, δέησιν, καὶ ἔντευξιν. *Obſecro igitur*, inquit, *primum omnium fieri obſecrationes, orationes, poſtulationes, gratiarum actiones pro omnibus hominibus.* Ambroſius δεήσεις vertit, *deprecationes:* προσευχὰς, *orationes*. Cæterum, quod eſt ἐντεύξεις, verti poterat, *interpellationes*. Nam in Epiſtola ad Romanos Capite octavo, quod Græcis eſt, ὃς καὶ ἐντυγχάνει ὑπὲρ ἡμῶν, Interpres reddidit: *Qui etiam interpellat pro nobis*, videlicet, utens verbo unde deducta eſt ἔντευξις. Sunt autem, qui putent, his tribus verbis idem ſignificantibus, nihil aliud declarari, quam vehementiam, inſtantiamque precationis. Qui diſcrimen oſtendere conantur, inter ſe parum conſentiunt. Siquidem Auguſtinus in Epiſtola quadam ad Paulinum, exiſtimat δεήσεις, id eſt, *deprecationes*, dici preces illas, quæ fiunt, antequam benedicitur id quod eſt in altari: προσευχὰς, id eſt, *orationes*, quum benedicitur, aut, ut Auguſtinus loquitur, ſanctificatur, & diſtributioni præparatur: ἐντεύξεις, quum ſumtis myſteriis Sacerdos benedicit populo, velut interceſſor offerens ſuos miſericordiſſimæ poteſtati: demum in fine adduntur gratiarum actiones. Græcorum ſcholia ſic diſtinguunt, ut δέησις ſit, quoties precamur ut a malis urgentibus, aut etiam imminentibus liberemur: προσευχὴ quoties votis optamus bona: ἔντευξις, qua querimur de his, qui nos affligunt, quemadmodum vidua interpellavit judicem. Aut, ſicut interpretatur Theophylactus, quum intercedimus pro his qui affligunt nos, ut reſipiſcant. Huic differentiæ ſuffragatur & vocum ipſarum etymologia, & rerum natura. Siquidem δέομαι Græcis & *egeo* ſonat, & *rogo*. Porro, *rogo* ſupplicis verbum eſt. Et qui premente neceſſitate eget auxilio, *ſupplex eſt*. Item εὔχομαι Græcis ſonat, *opto*: εὐχὴ, *votum*. Poſtremo ἔντευξις *interceſſionem* ſonat, ſive interpellationem, qua periclitanti ſuccurrit qui auctoritate valet apud eum qui offenſus eſt. Primum autem eſt liberari a malis, unde & hodie rem divinam a confeſſione & abſolutione delictorum auſpicantur, proximum optare bona nobis ac fratribus, perfectiſſimum autem interpellare Deum pro his, qui Chriſtum in ſuis membris perſequuntur, ne dent pœnas impietatis ſuæ, ſed reſipiſcentes convertantur ad Dominum. Ambroſius deprecationes refert ad Reges, orationes ad cæteros, qui Magiſtratu publicave poteſtate funguntur: poſtulationes, ad eos, qui variis premuntur malis, ut eruantur, & liberati, Dominum collaudent incolumitatis auctorem. Mihi, ſi quid intereſt, vero propius eſſe videtur, quod a Græcis traditum eſt.

Et hactenus quidem de ratione nominum, deque varia rei proprietate. Nunc paucis aperiendum, quanta cura nobis Dominus Jeſus, atque hujus amici precandi ſtudium & aſſiduitatem commendarint, non tantum præceptis, ſed etiam exemplis: deinde cur ea res nobis tanta ſollicitudine fuerit tradita. Mox oſtendemus in orando quatuor potiſſimum eſſe ſpectanda, quis ſit quem oras, qui ſis qui oras, quid ores, & quomodo ſit orandum. Vt igitur primum abſolvam, Lucæ capite XVIII. quum Dominus ſuperiore ſermone docuiſſet, quantis in periculis verſetur hominum vita, dignatus eſt & remedium indicare. Certiſſimum autem in malis præſidium eſt auxilium Dei, quod nobis ſemper ille paratum fore pollicitus eſt, ſi votis ardentibus ac inſtantibus flagitemus. Hoc præceptum ut altius infigeretur animis auditorum, adhibuit parabolam, de judice impio pariter atque improbo, qui tametſi Deum non metueret, nec homines revereretur, tamen fatigatus indefeſſa viduæ cujuſdam interpellatione, fecit tandem quod rogabatur. Quod ſi muliercula quo pœnas ſumeret de adverſario, tanta inſtitit improbitate, quanto inſtantius oportet nos ea petere, quæ conducunt ad æternam felicitatem? Et ſi judex impius & impudens delaſſatus mulierculæ interpellationibus præſtitit quod petebatur, quanto magis Deus natura benignus audiet preces ad ſe clamantium? Rurſus apud eumdem Capite undecimo, rem eamdem alia commendat parabola nocturni poſtulatoris, qui clamoribus & pulſationibus improbis huc adegit excuſantem amicum, ut media nocte ſurgat e lecto, & donatis panibus, quotquot opus eſſent, flagitatorem moleſtum abigat, magis tædio victus, quam impulſus benevolentia. Confer interim frigidum illum amicum cum Deo, tres panes cum æterna vita, & intelliges quanto nobis inſtantius, majoreque fiducia ſit orandus Pater cœleſtis. Eodem pertinet, quod, quum Dominus ſuis diſcipulis nihil præſcripſiſſe legatur de veſtitu, de cibo, potuve, de jejuniis, tamen orandi formam diligenter præſcripſit, quam non juſſit peti a Moſe, aut Prophetis, nec a Joanne, qui peculiares quaſdam orandi formas tradidiſſe legitur: ſed ipſe peculiarem propoſuit: non uſurus tanta hac in re diligentia, niſi præcipua quædam pietatis pars eſſet deprecatio. Rurſum apud Matthæum Capite ſexto, quam diligenter cohortatur ad orandum? Quum enim prius exemiſſet illis omnem ſollicitudinem de veſtitu, de victu, de fama, de incolumitate, de vita: docet hæc omnia magna cum fiducia poſtulanda a Patre: *Petite*, inquit, *& dabitur vobis, quærite & invenietis, pulſate & aperietur vobis: quiſquis enim petit, accipit, & qui quærit, invenit: & pulſanti aperietur.* Et ne dubitarent, quin, quod peterent, forent accepturi, aut aliquid illo ſalubrius, adhibet ſimilitudinem ductam a vulgari patrum in filios adfectu, quorum nullus eſt tam durus, aut impius, *ut ſi filius poſtulet panem, porrigat illi pro pane lapidem: aut ſi poſtulet piſcem, porrigat illi pro piſce ſcorpium.* Si huc cogit homines alioqui malos, nonnumquam & idololatras, naturæ pietas, ut liberis neceſſaria petentibus non negent, quod petunt: quanto magis Pater ille cœleſtis, natura benignus ac beneficus, qui caritate ineffabili proſequitur ſuos, non negaturus eſt hoc petentibus, quod ultro etiam largiturus erat non petentibus? Repetit hoc promiſſum apud eumdem Euangeliſtam Capite decimo octavo: *Iterum dico vobis, quod ſi duo ex vobis conſenſerint ſuper terram, de omni re quamcumque petierint, fiet illis a Patre meo qui in cœlis eſt.* Item apud Marcum undecimo, veluti jurejurando ſe nobis obligat, dicens: *Propterea dico vobis: omnia, quæcumque orantes petitis, credite quod accipietis, & evenient*

Digitized by Google

nient vobis. Jam imminente crucis tempore, nullo præsidio magis consolatur discipulos suos, quos erat ad tempus destituturus, quam deprecationis. *Quidquid*, inquit, *petieritis Patrem in nomine meo, hoc faciam, ut glorificetur Pater in Filio. Si quid petieritis in nomine meo, hoc faciam.* Iterum, Capite decimo quinto, repetit & inculcat quod dixerat, ne possit elabi: *Si manseritis in me & verba mea in vobis manserint, quodcumque volueritis, petetis, & fiet vobis.* Ac mox: *Quidquid petieritis a Patre, det vobis.* Rursum, Capite decimo sexto expostulat cum illis, quod hactenus nihil petissent, affirmans ac velut adjurans eos nihil frustra petituros: *Amen, amen, dico vobis, si quid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis. Hactenus non petistis quidquam in nomine meo, petite, & accipietis, ut gaudium vestrum sit plenum.* Similiter apud Matthæum vigesimo quarto, ingruente publica mundi calamitate, non ad aliud præsidium nos mittit, quam ad precationem: *Orate*, inquit, *ne fiat fuga vestra hieme, vel sabbato.* Et ne quis existimaret precationem frigidam & somniculosam sufficere, apud Marcum ita loquitur: *Videte, vigilate, & orate.* Itidem munit illos adversus ingruentem tentationem: *Vigilate & orate, ut non intretis in tentationem.* Lucæ decimo: *Rogate*, inquit, *Dominum messis, ut mittat operarios in messem suam.* Nec dissonat a Domini doctrina, doctrina Apostolorum. Sic Paulus secunda ad Thessalonicenses quinto: *Semper gaudete, sine intermissione orate, in omnibus gratias agite.* Rursus prima ad Timotheum capite secundo: *Volo*, inquit, *viros orare in omni loco, sustollentes puras manus sine ira & disceptatione.* Similiter & mulieres. Idem cupit virgines ac cælibes manere liberos, ne divellantur ab orando: & hujus rei gratia vult ad tempus ex consensu dirimi usum conjugii. Sed præcipue viduas vult instare precationibus die ac nocte. Eamdem cantionem canit nobis Petrus: *Estote*, inquit, *sobrii, & vigilate in precationibus.* Item Jacobus: Eum cui opus est sapientia, jubet a Deo postulare. Si quis affligitur ac mœret, hunc orare jubet. Tantum autem hic tribuit precationi, ut non solum sibi impetret orans, verum etiam aliis, pro quibus oratur Deus. Si quis ægrotat, jubet accersi Presbyteros, quorum precibus & corporis & animi morbo liberetur. Denique vult, ut omnes Christiani mutuis apud Deum precibus sese vicissim sublevent: *Orate*, inquit, *pro vobis invicem, ut salvemini. Multum enim valet deprecatio justi assidua.*

Joan. 14. 1 Pet. 5. Jacobi 5.

Nunc considerandum erit, Dominus Jesus, quod jam diligenter tradidit, quanto studio conatus sit suorum animis infigere, suo frequenter exemplo provocans discipulos ad orandum, ac velut avis ad volandum incitans pullos suos. Sæpius repetitur hoc in Euangelicis litteris, quod Dominus secesserit in locum desertum, aut conscenderit montem ut oraret, interdum etiam solus. Nec dubitandum, quin quotidie cum discipulis suis oraverit, quemadmodum ante cibum benedixisse & gratias egisse & post cibum hymnos in laudem Dei cecinisse legitur. Quoties autem relicta multitudine secessit ad orandum, pastores docuit, ut pro his quos regendos susceperunt, frequenter orent Dominum, scientes infrugiferam esse doctoris ac monitoris operam, ni cœlestis adspiraverit favor. Nec enim dispendium est operis boni, si nonnumquam secretis precibus interrumpatur: nam & alacrior vegetiorque redit ad suum munus qui sic secessit, & auditoris desiderium intermissione modica redditum est vividius. Quoties autem magnum quiddam aggressurus esset Dominus, ab orando legitur cœpisse auspicium. Lucæ III. baptizatus & egressus aquam, orasse legitur. Descendit columba & vox Patris audita est: *Hic est filius meus, ipsum audite.* Hoc, videlicet, erat felix auspicium suscipiendi muneris Euangelici. Similiter & gentium vocationem auspicatus est, Joan. XII. Quum enim quidam ex gentibus venissent Hierosolymam adorandi gratia, ambientes per Philippum & Andream ut viderent Jesum, Dominus sic orat: *Pater, glorifica nomen tuum.* Ac mox audit vocem cœlestem: *Et clarificavi, & iterum clarificabo.* Orat excitaturus Lazarum, quod vel ex eo liquet quod scribit Joannes: *Pater, ego ago gratias tibi, quoniam audisti me:* nimirum, orasse perspicuum est, qui se prædicat auditum. Præterea Lucæ IX. professionem sui nominis, per quam salus esset omnibus parata, ab orando voluit auspicari. Sic enim legitur: *Quum esset solus orans, erant cum illo discipuli, & interrogavit illos dicens: Quem me dicunt esse turbæ?* Et, *vos autem quem me esse dicitis?* Et audit ex ore Petri, Christianorum omnium cœlitus inspiratam professionem: *Tu es Christus Filius Dei vivi.* Ac vicissim Petri nomine audit omnis Christi nomen ex animo profitens: *Beatus es, Simon Bariona.* Et paulo post apud eumdem Euangelistam, immortalitatis specimen aliquod ostensurus in monte, non prius transfiguratur, quam orasset. *Et facta est*, inquit, *dum oraret, species vultus ejus altera, & vestitus ejus albus ac refulgens.* Nec alteri titulo dedicat Ecclesiam suam, cujus typum gerebat Templum illud Hierosolymorum, unde profligavit impuram turbam vendentium & ementium: *Domus*, inquit, *mea domus orationis vocabitur.* Domus Dei Ecclesia est, in qua quisquis versatur, versatur autem omnis vere Christianus, eum non oportet aliud quam orare. Nam perpetuum pie vivendi studium, jugis est deprecatio. Dominus rogat pro Petro, ne deficiat fides illius: & rogat Patrem ut alium Paracletum mittat discipulis, ne deficiant in afflictionibus. Peracta cœna, quam postremam egit ante mortem cum discipulis suis, sublatis in cœlum oculis prolixius orat, ut per Euangelium illustretur gloria Patris, ut per Euangelii professionem serventur non solum Apostoli, verum etiam omnes, qui ex universis terræ nationibus, usque ad mundi finem crediturі forent Euangelio. Ubi jam ingruebat potestas illa tenebrarum, in horto non solum flexis genibus, sed facie quoque prostratus in terram ter, ac prolixius orasse legitur: præcipuosque discipulorum, quum subinde reperisset dormientes, monuisse vigilarent & orarent, ne venirent in tentationem. Denique, quum jam in ara crucis magnus Sacerdos secundum ordinem Melchisedeci peragit efficax illud & unicum sacrificium, quod & olim legis Mosaicæ typis adumbratum erat, & nunc quotidie sacri panis & calicis consecratione repræsentatur, ingenti clamore vociferans, orat Patrem pro membris suis: *Deus meus, Deus meus, cur me deseruisti.* Tandem profert & illam omnium absolutissimam caritatem, orans Patrem pro crucifigentibus, pro conviciantibus & insultantibus. Tot exemplis Dominus nos exstimulare voluit ad orandum.

Luca 22. Joan. 17. 1. Matth. 26. Marc. 15.

Nunc observemus, quam Apostoli non degenerarint ab instituto Præceptoris. Post ascensionem Domini, ingressi cœnaculum, perseverant unanimiter in oratione. *Erant*, inquit Lucas, *omnes unanimiter perseverantes in oratione, cum mulieribus & Maria matre Jesu & fratribus ejus.* Rursus, suffecturi Matthiam in locum Judæ, qui perierat, orant, *Tu, Domine, qui corda nosti omnium.* Hoc auspicio datus est Spiritus, unde cœpit regnum Euangelicum. Hoc auspicio sartus est numerus Apostolici Senatus. Hoc auspicio consecratus Euangelii proventus ille primus quasique primitiæ. Quum enim uno die accrevissent discipulorum numero tria millia, quid subjicit Lucas? *Erant*, inquit, *perseverantes in doctrina Apostolorum & communicatione fractionis panis & oratione.* Mox Petrus & Joannes orandi gratia petunt Templum circiter horam nonam, qua tum erat solenne Judæis orare, atque ibi pro foribus Templi claudum sanant in nomine Jesu. Rursum, quum Euangelii suboleſcentem indies gloriam Sacerdotes ac Pharisæi minis conarentur obruere, pusillus illi Christi grex non alio confugit quam ad preces. *Unanimiter*, inquit, *levaverunt vocem ad Deum, & dixerunt, Domine, tu qui fecisti cœlum & terram*, & cætera. *Et quum orassent, motus est locus, in quo erant congregati, & repleti sunt omnes Spiritu sancto.* Post ubi magis ac magis increvisset multitudo credentium, adeo ut Apostoli prospicientes omnibus, cura rerum humiliorum gravarentur, non alio prætextu requirunt Diaconos, qui mensis præessent, quam ut ipsis vacaret

Act. 1. Act. 2. Act. 3. Act. 4.

Act. 6. istare doctrinæ sacræ & precibus. *Nos*, inquiunt, *orationi & ministerio instantes erimus.* Agnoscimus & otium & negotium Apostolicum, nihil aliud esse quam docere & orare. Jam delectis septem Diaconis, non citra precationem traditur auctoritas ministrandi. *Hos*, inquit, *statuerunt ante conspectum Apostolorum, & oran-*
Act. 7. *tes imposuerunt illis manus.* Stephanus inter lapidum volitantium tumultus, flexis genibus orat: *Domine Jesu, accipe spiritum meum, & ne statuas illis hoc peccatum.* Extrema morientis vox, non gemitus erat, sed deprecatio. Erat Apostolis hæc potestas data peculiariter, ut impositione manuum traderent Spiritum sanctum, iis qui credidissent. Hac tamen non fungeban-
Act. 8. tur, nisi præmissa deprecatione. Proinde Petrus & Joannes in Samariam profecti, quod intellexissent & Samaritanos ex prædicatione Philippi, professionem Euangelicam ac Baptismum recepisse, cæterum, in neminem illorum adhuc venisse Spiritum sanctum: primum pro illis orasse leguntur, ut acciperent, deinde manibus impositis impertisse quod deerat. Quid ille mirabilis Euangelii propugnator Paulus, unde primum auspicatus est vitæ novitatem? Nimirum,
Act. 9. ab orando, sic enim Dominus loquitur Ananiæ: *Et quære in domo Judæ Saulum, nomine Tarsensem: Ecce enim orat.* Quid est *orat?* Ambit Christianismum. Quamquam autem Dominus non semper orasse legitur in edendis miraculis, quod ex sese naturaque virtutem haberet excitandi mortuos, quemadmodum & ipse testatur apud Joannem: tamen Apostoli quoties idem fa-
Ibidem ciebant, orasse leguntur. Quum enim Petrus Æneam paralyticum erigit Liddæ: *Ænea*, inquiens, *sanet te Dominus Jesus.* quid aliud quam orat? Rursum Joppe Dorcadem excitaturus, petit solitudinem, flectit
Act. 10. genua, & orat. Jam centurio Cornelius, cujus tantus fuit ardor fidei, ut prius meruerit accipere Spiritum sanctum, quam tinctus esset baptismo, quid audit ab Angelo? *Orationes tuæ & eleemosynæ tuæ ad-scenderunt in memoriam in conspectu Domini.* Oranti lætum nuncium adfert Angelus. Et Petro oranti de conversione gentium ostenditur visio. *Adscendit*, inquit, D
Ibidem *Petrus in superiora ut oraret circa horam sextam.* Jam ubi
12. Herodis sævitia eo progressa fuisset, ut occiso Jacobo, Petrum Apostolorum principem conjecisset in carcerem, quid fecit ille jam numerosus Christi populus? Non insiliit in Regem, non effregit carcerem, nullum concitavit in civitate tumultum, non confugit ad artes magicas. Quid igitur? nimirum, ut legitur, *oratio fiebat pro eo sine intermissione ab Ecclesia ad Deum.* Nec mora, liberatur ab Angelo, moxque petit domum Mariæ matris Joannis, ubi erant multi congregati, orantes. Quin & Antiochiæ, quum Paulus & Barnabas insigniuntur Apostolici nominis auctoritate, nihil fit absque deprecatione. *Tunc*, inquit, E
jejunantes & orantes imponentesque eis manus, dimiserunt illos. Et illis vicissim Listris, Iconii & Antiochiæ, quum per singulas Ecclesias ordinant Presbyteros, ad-
Ibidem hibetur deprecatio, cum jejunio. Quin & Philippis
13. Paulus egressus e civitate, petit locum ubi futura erat
Ibidem solennis deprecatio, atque illic Christo lucrifecit Ly-
16. diam purpurariam. Rursus euntibus ad orandum, obstrepit puella Pythoni obnoxia, & liberatur. Porro, quoties conveniebatur ad frangendum panem, eadem opera conveniebatur ad orandum: id quod priscis discipulis pene quotidianum erat. Isque mos & in posteros derivatus est, ut quoties Episcopi aut alioqui celebres viri coirent, primum hospitalitatis auspicium es- F
set deprecatio, deinde communio, mox colloquium. Paulus Mileto soluturus non prius adit navim, quam flexis genibus orasset cum omnibus fratribus, quorum
Ibidem aliquot exciverat Epheso. Rursus Tyro proficiscens,
20. steriles littoris arenas deprecatione consecravit, sic enim legitur: *Et positis genibus in littore oravimus.* Nimirum, hoc erat, quod præceperat, *levantes puras*
Ibidem *manus in omni loco.* Eidem Thessalonicæ, carcer erat
21. templum. Quin etiam, apud Agrippam ac Festum
Ibidem causam dicens, in vinculis orat, optans a Deo, ut
26. non solum aliquantulum, sed vehementer omnes, qui A in eo consessu audiebant ipsum orantem, tales redderentur, qualis erat ipse, tantum exceptis vinculis. Orat & in navi, cæteris exanimatis metu, & donatæ *Ibidem* sunt illi omnes animæ quotquot erant in navi. 27.

Idem omnes Epistolas suas auspicatur a precando. Quid enim illa solennia: *Gratia vobis & pax*, & cætera, aliud sunt quam precatio? Idem est exordium omnium, præter unicam ad Hebræos, quæ vel hoc argumento non videtur esse Pauli. Pleraque precatione claudit: Ad Romanos hanc habet clausulam: *Gratia Domini nostri Jesu Christi cum omnibus vobis, Amen.* Ad Corinthios prior, hanc: *Gratia Domini nostri Jesu Christi vobiscum. Caritas mea cum omnibus vobis in* B *Christo Jesu, Amen.* Posterior hanc: *Gratia Domini nostri Jesu Christi, & caritas Dei, & communicatio sancti Spiritus sit cum omnibus vobis, Amen.* Ad Galatas hanc: *Gratia Domini nostri Jesu Christi, cum spiritu vestro fratres, Amen.* Ad Ephesios hanc: *Gratia cum omnibus qui diligunt Dominum nostrum Jesum Christum in incorruptione, Amen.* Ad Philippenses hanc: *Gratia Domini nostri Jesu Christi, cum spiritu vestro, Amen.* Nec dissimilis est clausula cæterarum omnium, etiam illius, quæ inscribitur ad Hebræos. Has clausulas videtur ceu symbolum adjecisse sua manu, etiam in his Epistolis quas dictabat. Sic enim scribit ad Thessalonicenses secunda: *Salutatio mea manu Pauli. Quod est si-* C *gnum in omni Epistola: Gratia Domini nostri Jesu Christi cum omnibus vobis, Amen.* Jam in mediis Epistolis quoties erumpit vel in hymnum, vel in gratiarum actionem, vel in deprecationem, velut oblitus instituti sermonis? Sic ad Philippenses: *Et pax Dei, quæ* *Philip.* *exsuperat omnem sensum, custodiat corda & intelligentias* 4. *vestras in Christo Jesu.* Rursus ad Ephesios capite tertio: *Hujus rei gratia flecto genua mea, ad Patrem Domini nostri Jesu Christi;* & mox erumpit in hymnum: *Ei autem qui potest omnia facere,* & cætera. Rursus orat scribens Romanis: *Optarim anathema esse a Christo pro fratribus meis,* & cætera. Ac mox erumpit in hymnum: *Qui est supra omnia Deus benedictus in secula, Amen.* Rur- *Rom.* 9. sus orat Capite septimo: *Infelix ego homo, quis me libe-* D *rabit de corpore mortis hujus?* Rursum Capite undecimo disputationem interrumpit hymnus: *O altitudo divitiarum,* & cætera. Multis autem locis testificatur, quod in quotidianis precibus suis memor esset omnium qui credidissent Christo. Et horum mutuas preces, quanta sollicitudine flagitat, quum aliis in locis, tum Epistola ad Romanos Capite decimo quinto: *Obsecro,* inquit, *ergo vos, Fratres, per Dominum nostrum Jesum Christum, & per caritatem sancti Spiritus, ut adjuvetis me in orationibus vestris pro me ad Deum,* & cætera.

Ab his exemplis precandi assiduitas defluxit ad majores nostros. Adeo quidquid illis agebatur, aut erat E deprecatio, aut deprecatione consecrabatur. Primum congressum auspicabantur ab orando, colloquium & convivium precibus interrumpebatur, digressio deprecationem habebat, somni initium erat deprecatio, qui frequenter & precibus interpellabatur. Vigiliæ matutinæ principium erat deprecatio. Unde manent hodie in Ecclesia consuetudinis priscæ vestigia. Sunt preces nocturnæ, sunt matutinæ, quæ ad primam dicuntur, sunt tertiæ, sextæ & nonæ. Sunt vespertinæ, suntque quæ cœnam sequuntur & somnum præcedunt, quas *completas* vocant. Si quo discedebatur, sive redibatur aliquo, sive quid novi tentabatur, precatione consecrabantur omnia. Adeo, ut Philo de Christianorum instituto librum inscripserit, *de vita contemplativa supplicum.* Poteram hic ex priscis Historiis permulta colligere, quæ nobis declarant, quantum fuerit patribus nostris orandi studium, veluti de Jacobo, cujus genua ob frequentiam orandi, camelorum instar callum duxisse leguntur. Sed mihi non est animus deprecationis commendationem aliunde petere, quam e sacris libris. Nam & Veteris Testamenti volumina copiosam suppeditant materiam, hac de re differendi. In quibus omnis sanctorum sermo, quid aliud est quam deprecatio? Psalmorum liber quid aliud habet, quam perpetuum cum Deo colloqui-

Digitized by Google

loquium? Neque parum multa ſuppetent indidem exempla, quam potens & efficax res ſit, pura ad Deum deprecatio. In libro Geneſeos, non arbitror, Abel obtuliſſe ſacrificium abſque precibus. Certe Enos filius Seth, primus occupavit orandi laudem, de quo ſcriptum eſt Capite quarto: *Iſte cæpit invocare nomen Domini.* Artium humànarum inventores tantum commemorati fuerant, ſolus Enos hoc elogio decoratur, quod auctore Deo ſucceſſerit in locum Abel. Poſt diluvium egreſſus ex Arca Noe, nihil prius curæ habuit, quam ut ædificaret altare Domino, & immolaret
Geneſ. holocauſta. Abraham, ut primum audivit terræ pro-
12. miſſionem, exſtructa ara, invocavit nomen Domini: idem ſubinde feciſſe legitur, quoties mutavit ſedem. Exemplum hoc imitati ſunt cæteri quoque Patriarchæ, ne, ſingula perſequens, tædio gravem Lectorem. Ejuſdem operis Capite vigeſimo, orat Abraham, & a morte liberatur Abimelech: & hujus uxor, atque ancillarum grex, ſanatur a ſterilitatis vitio, quod illis
Cap. 8. immiſerat iratus Dominus. In Exodo Moſes orat Dominum, & intereunt ranæ, quæ totam occupaverant
Ibidem Ægyptum. Iterum orat, & deſinunt tonitrua grandoque vaſtare regionem Ægypti. Rurſus, quum offen-
Ibidem *23.* ſus Deus, ob vitulum aureum, quem pro Deo coluerant, Ægyptiorum more, parat univerſum populum internecione delere, deprecatus eſt Moſes pro populo & placatus eſt Dominus, ne faceret malum, quod locutus fuerat adverſus populum: ſed ante, fortuna belli cum Amalachite pendebat a brachiis Moſis deprecantis in monte. Non ſine precatione movebatur
Num. *10.* arca. Dicebat enim Moſes: *Surge Domine, & diſſipentur inimici tui: & fugiant qui oderunt te a facie tua.* Nec ſi-
Num. *11.* ne precatione deponebatur: *Revertere Domine ad multitudinem exercitus Iſrael.* Precatione dabatur ſignum belli, precatione canebatur receptui. Rurſum quum ignis Domini devoraret extrema caſtrorum Iſrael, clamavit populus ad Moſen, Moſes clamavit ad Dominum, &
Ibidem *12.* ſubito abſorptus eſt ultor ignis. Clamat idem ad Dominum, & Maria quæ Moſi detraxerat, lepra liberatur. Iterum murmurat populus adverſus Dominum, & paratur ultio. Sed Moſes blanda deprecatione mitigat ac-
Ibidem cenſam iram Dei. Et audit: *Dimiſi juxta verbum tuum.*
14. Jam quum Deus offenſus ſeditione Chore, pararet uni-
Ibidem *16.* verſam multitudinem internecione delere, Moſes & Aaron, prona facie ſe proſternentes in terram, precibus impetrarunt a Domino, ut pœna non involveret niſi paucos ſeditionis auctores, quos terra dehiſcens vivos abſorbuit. Mox ubi recruduiſſet populi murmur adverſus Moſen & Aaron, rurſuſque Dominus pararet exſtinguere rebellem populum, orant proſtrati in terram, juſſuque Moyſis Aaron ſtans inter mortuos, quos ignis Domini conſumſerat, & inter vivos jam morti proximos incendit thymiama, precibus Dominum exorans, ut ceſſaret plaga, quæ jam abſumſerat ſupra quatuor-
Exod. decim millia hominum ſeptingentos. In deſerto quum
20. populus ſiti deficeret, ac res ſpectaret ad ſeditionem, Moſes & Aaron proni in terram orant, & aquarum vis
Exod. 2. elicitur e petra. Iterum, orto murmure ob itineris prolixi tædium, Deus iratus, immiſerat in populum ſerpentes igneos, multiſque cadentibus multitudo territa, clamavit ad Moſen, Moſes clamavit ad Dominum. Erigitur Serpens æneus, qui conſpectus liberaret illos a mortis diſcrimine. Moſis ſucceſſor Joſua, precibus ad Dominum fuſis, Solis ac Lunæ curſum remoratus eſt, donec ultus eſſet hoſtes ſuos. Sic enim legis Joſuæ Capite decimo. Tunc locutus eſt Joſua Domino, nimirum, implorans auxilium Domini, mox locutus eſt Soli & Lunæ: *Sol contra Gabaon ne movearis, & Luna contra vallem Haylon.* In libris Regum tacite
1 Regum 1. precatur Anna conjunx Helcanæ, & pro ſterili fit mater feliciſſimæ prolis laudatiſſimi Samuelis. Qui, quum populus Iſraeliticus expaviſſet ad rumorem irruentium Philiſteorum, clamavit ad Dominum, & exaudivit
Cap. 7. eum Dominus. Vicit Iſrael, Domino pavorem omnem in hoſtem vertente. Idem clamavit ad Dominum, & in tempore meſſis ſubito orta eſt ingens tempeſtas tonitrui atque imbrium. Non arbitror, hic prætereundum, quomodo David tam atrox variumque crimen & iram Domini ſupplici precatione diluerit ac placarit. Idem Capite XXIV. plagam Domini ſævientem in po-
2 Reg. pulum, precibus mitigat, immolato ſacrificio in area Aureuna. Salomon, quod prudenter petit a Domino,
3 Reg. 3. multo cum fœnore cumulatum impetrat. Rurſus,
3 Reg. Templum jam exſtructum exornatumque prolixa dedicat precatione. 3 Regum Capite VIII. Helias clamavit ad Dominum, & in vitam revocat Saraptanæ filium. Idem precatione non longa impetravit ignem de cœlo, qui conſumeret totam victimam toties aqua perfuſam. Rurſum orat pronus in vertice Carmeli, &
Ibidem *18.* poſt diutinam ſiccitatem ſubito ingens pluviæ vis obor-
4 Reg. 4. ta eſt. Hujus ſucceſſor Helizæus hoſpitis ſuæ puerum vitæ reſtituit, fuſis ad Dominum precibus. Ezechias Rex mortem a Domino denunciatam, precibus remoratur in annos quindecim. Ubi reditur ad inſtauran-
4 Reg. 2. dum Templum Domini, non petuntur auxilia a Rege, ſed precibus ac jejunio proſperatur iter. Ac Nee-
1 Eſd. 9. mias nihil poſtulat a Rege, niſi prius comprecatus Dominum cœli. Orat & Tobias, orat & Sara filia Raguelis, & utrique pro triſtibus lætiora ſuccedunt. Tribus noctibus orat Tobias filius cum Sara uxore, & jugulato Dæmonio, felix conjugium pro funeſto contigit. Nonne fortiſſima virago Judith, Holophernem hoſtem orando dejecit? Nec Heſter pulcherrimum facinus aggreditur, niſi prius triduanis jejuniis ac precibus implorato favore Numinis. Daniel, quum ſerviret impio Regi, tamen ter in die flexis genibus orabat Dominum. Oravit Jonas de ventre ceti clamans ad
Cap. 2. Dominum, & redditus eſt vivus.

Jam ſuperſtitioſæ cujuſdam diligentiæ videatur, ſi pergam ex ſingulis Prophetis orandi vel præcepta, vel exempla colligere, quum totus illorum ſermo nihil aliud fere ſit, quam deprecatio. Hæc abunde ſufficerint ad declarandum, quanta fuerit antiquis orandi cura, quamque diligenter nobis Dominus Jeſus, ejuſque diſcipuli precandi aſſiduitatem inſtantiamque, tum præceptis, tum exemplis commendarint. Habebat Ethnicorum ſuperſtitio in depellendis malis, in auſpicandis rebus, in agendis gratiis, in conjectando rerum eventu, ſuas expiationes, procurationes, auſpicia, auguria, omina, oracula, annulos, incantamenta, triumphos, ovationes, ſupplicationes, ſine quibus in prælium non ibatur, non ſuſcipiebatur Magiſtratus, non adibatur hæreditas, non ducebatur uxor, non tentabatur navigatio, non deſignabantur exſtruendæ urbi pomœria, non conſultabatur de negotio publico, non fiebat concio apud populum, non expiabantur fulmina, aut portenta, nos pro tam multis unicum ac ſimplex habemus præſidium, ſed illis omnibus efficacius, videlicet, puram ad Deum deprecationem. Pro triumphorum, ovationum, & ſupplicationum inanibus pompis, habemus hymnos & gratiarum actiones. Verum, hic fortaſſe nobis aliquis moverit quæſtionem. Quum Dominus interdixerit Apoſtolis ſuis in orando multiloquium, teſteturque Patrem ſcire quid *Matth.* nobis ſit opus, etiam antequam petamus, cur apud *6.* Lucam idem doceat aſſidue orandum, nec umquam ceſſandum ab orando? Similiterque Paulus jubet nos citra intermiſſionem precari. Hæc ſibi non videntur conſtare. Deinde, quid opus ſit aſſiduis ad Deum clamoribus, quum ille non ignoret, quid requirat noſtra neceſſitas. Quod ſi tale eſt, ut conducat ſaluti noſtræ, ille vel ultro daturus eſt: Sin minus, ne rogatus quidem dabit. Poſtremo, quî conſiſtit, ut damnet in precando multiloquium, quum ipſe legatur in horto & oraſſe prolixius, & ter eumdem ſermonem inter orandum repetiſſe? Ad quorum ſingula ut paucis reſpondeam: Quemadmodum hymni & gratiarum actiones non in hoc a nobis requiruntur, ut hinc quidquam commodi accedat Deo, ſed ut noſtra imbecillitas exercitamentis hujuſmodi diſcat magis ac magis metuere venerarique Dei magnitudinem, magis ac magis amare bonitatem, crebra contemplatione majeſtatis illius, ac beneficiorum illius in nos commemoratione: Ita nobis expedit orare frequenter, non ut Deus diſcat a

Digitized by Google

nobis, quid ſit opus, ſed ut adſueſcamus ea quibus egemus ab illo ſperare, utque deſiderium æternæ vitæ magis ac magis accendatur in nobis, dum frequenter hic animum intendimus, ut ardenter petamus ab eo, qui ſolus dare poteſt. Frequentes hymni docent nos, omnem gloriam uni Deo debere. Crebra gratiarum actio docet, quidquid in nobis eſt boni, id totum Dei benignitati acceptum ferre oportere. Aſſidua precatio præſtat, ut ſemper creſcat in nobis cœleſtium bonorum amor, qui niſi ſubinde votis ardentibus velut ignis aura ſuſcitetur, primum tepeſcit, deinde paulatim exſtinguitur. Quemadmodum enim indignus eſt accipiendis, qui pro acceptis non agit gratias, hoc eſt, qui non agnoſcit Dei beneficentiam: ita non meretur accipere tantam felicitatem, qui eam non deſiderat, aut deſiderat frigide. Porro, qui vehementer aliquid amat ac ſperat, non poteſt non frequenter optare, ut quod amat, contingat. Quid eſt igitur non ceſſare ab orando? per omnem vitam deſiderare ſummum illud bonum, quod nobis in futuro ſeculo promittitur. Ad hunc ſcopum, quum homines pii dirigant quidquid agunt interim in hac vita, ſive comedunt, ſive bibunt, ſive dormiunt, nimirum, tota illorum vita perpetua quædam eſt deprecatio. Sic enim loquitur Raphael Tobiæ: *Quando orabas cum lacrymis, & ſepeliebas mortuos, & relinquebas prandium tuum, & mortuum abſcondebas per diem in domo tua, ego obtuli orationem tuam Domino.* Nimirum, totum hoc quod agebat, erat oratio.

Quoniam autem animus ob hujus corpuſculi neceſſitatem frequenter in multas curas diſtrahitur, ad excitandam hujus deſiderii ſcintillam, expedit frequenter animum ab hujus ſeculi curis avocare, quo ſecretis precibus incaleſcat in amorem vitæ cœleſtis. Præſtat & hoc inſtans deprecatio, ut copioſius, quod petitur, accipiamus. Nam vehementer optaſſe quæ nobis promiſit Deus, eſt quodammodo promeruiſſe. Porro, ſi quando legimus vota Sanctorum per Angelos internuncios perferri ad Deum, quemadmodum
Cap. 5. Raphael Thobiæ preces dicit ſe pertuliſſe ad Domi-
Cap. 8. num, atque in Apocalypſi Angelus adſtat altari geſtans thuribulum aureum, unde gratiſſimus ſuffitus aromatum adſcendens perfertur uſque ad conſpectum
Cap. 10. Dei. Rurſus in Actis legimus, quod preces & eleemoſynæ Cornelii adſcenderint in memoria in conſpe-
Cap. 4. ctu Dei. Quin & Paulus, ſcribens Philippenſibus, monet ut petitiones illorum innoteſcant apud Deum. Hæc, inquam, & hujuſmodi ſi quando ſunt obvia in ſacris litteris, non ſic accipienda ſunt, quaſi quemadmodum Rex aliquis per nuncios diſcit quid alibi geſtum ſit, aut per aſſiſtentem admonetur, cujus fuerat oblitus, ita per Angelos internuncios reſciſcat Deus quid nos optemus: aut commoneſiat quid fecerimus: aut noſtro clamore diſcat, quid deſideremus, qui melius novit corda noſtra, quam nos ipſi, aut mentes etiam Angelicæ. Sed hic eſt arcanæ Scripturæ mos, ut hominibus humano more loquatur. Quod rogari vult, noſtra cauſa vult, & ipſi potius orando diſcimus quid nobis ſit opus, quam ille. Denique ſi quando Angelorum miniſterio utitur, non ſic utitur, quaſi uſquam illis miniſtris egeat, ſed ſic rectius intelligimus, quantopere curæ ſimus Deo, qui nobis Angelos ſuos curatores & protectores addiderit. Et Angeli fruuntur caritate ſua, dum perlatis ad Deum votis noſtris, Dei dona viciſſim ad nos ferunt. Ad hæc juxta Scripturarum idioma ignorare dicitur Dominus quod non approbat. Sic non audit preces illorum, qui non, ſicut oportet, petunt. Rurſum innoteſcunt illorum petitiones, qui ſic orant, ut mereantur audiri. Proinde Paulus præmiſit, ut *nihil ſolliciti ſitis, ſed in omni oratione, & obſecratione, cum gratiarum actione, petitiones veſtræ innoteſcant apud Dominum.* Non audiuntur ſolliciti, qui præſidio cœleſti diffiſi, fidunt humanis opibus aut ingeniis. Non orant & obſecrant, qui non orant inſtanter. Non orant cum gratiarum actione, qui, quoniam quod accipiunt, ſuis adſcribunt meritis, potius quam benignitati divinæ, non tribuunt gloriam Deo: non innoteſcunt illorum preces apud Deum, qui cum Phariſæis ſtant in angulis platearum, & ſub prætextu prolixæ precationis devorant domos viduarum. *Marc. 12.* Jam ſi cui videtur impoſſibile, ut homo numquam ceſſet ab orando, quod apud Lucam præcipit Dominus: aut ſine intermiſſione precetur, quod docet Apoſtolus: aut intelligat totam piorum vitam eſſe jugem ac perpetuam orationem, donec contingat ſummum illud bonum, quod ſemel adepti deſinamus torqueri deſiderio: aut putet hic eſſe tropum, qui dicitur Hyperbole, ut accipiat eum indeſinenter orare, qui frequenter & inſtanter orat, nec deſinit a precibus donec quod petit, impetraverit. Sic dictum eſt: *Clama, ne ceſſes, exalta ut tuba vocem tuam.* *Iſaiæ 58.* Nec interrumpitur deprecatio, etiamſi remittatur ad tempus illa mentis intentio, niſi ponatur ejus rei deſiderium quam petimus.

Supereſt ut oſtendamus quî conſiſtant quæ videbantur inter ſe pugnare, pugnant enim in ſpeciem: *Nolite multum loqui*, &, *Sine intermiſſione orate.* Cujus quæſtionis nodum forſitan ſic expedierit aliquis, ut reſpondeat, non interdici nobis prolixiorem in precibus adfectum, ſed loquacitatem. Verum huic protinus reſpondebitur, Chriſtum non ſolum oraſſe prolixius, verum etiam eumdem ſermonem ter repetiſſe. Idem Lucæ capite VI. pernoctat in oratione Dei, quæ ſi vocalis fuit, ut fuiſſe probabile eſt, non potuit eſſe breviloqua. Proinde quum Dominus Matthæi VI. docet diſcipulos ſuos, ne in orando multiloqui ſint, nihil aliud docet, quam ne credant Deum inani verborum ſtrepitu flecti rem eamdem ſubinde flagitantium. Nam Græcis eſt βαττολογήσατε: βαττολογεῖν autem illis dicitur, qui voces eaſdem frequenter iterat ſine cauſa, vel loquacitatis, vel naturæ, vel conſuetudinis vitio. Alioqui juxta præcepta Rhetorum nonnumquam laudis eſt iterare verba, quemadmodum & Chriſtus in cruce clamavit, *Deus meus, Deus meus*: non erat illa βαττολογία, ſed ardens ac vehemens adfectus orantis. Non eſt loquax deprecatio, quam diu reſpondet adfectui. Non eſt battologia, quoties ardor animi, veluti flamma ſubinde major emicans, exprimit eaſdem voces: alioqui deprehendes in omnibus Pſalmis ſanctam quamdam ac pene perpetuam battologiam. *Domine, ne in furore tuo arguas me.* Id ſemel dictum inculcat, *neque in ira tua corripias me.* *Miſerere mei, Deus, ſecundum magnam miſericordiam tuam.* Id iterat: *Et ſecundum multitudinem miſerationum tuarum dele iniquitatem meam* Hujus verſiculi clauſulam recinit in proximo, *Amplius lava me ab iniquitate mea, & a peccato meo munda me.* Nec hoc ſatis adfectui Regis: *Averte faciem tuam a peccatis meis, & omnes iniquitates meas dele. Cor mundum crea in me, Deus, & ſpiritum rectum innova in viſceribus meis.* Eamdem battologiam animadvertere licebit in præceptis Veteris Teſtamenti, atque adeo in præceptis Chriſti, præſertim apud Joannem. Quoties iterat eadem, dum illis infigere ſtudet caritatem mutuam, fiduciam in ipſo, & precandi inſtantiam? Non eſt hæc Ethnicorum battologia, ſed vel adfectus pii vehementia, vel ſtudium inculcandi, cujus non meminiſſe pernicies eſſet. Itaque Dominus non ſimpliciter dixit, *nolite multum loqui*, *Matth. 6.* ſed adjecit, *ſicut Ethnici*, putant enim quod in multiloquio ſuo exaudiantur. *Nolite ergo aſſimulari eis.* Habent hanc battologiam etiamnum veteres Poetarum hymni, quos in Deorum ſuorum laudem compoſuerunt, in quibus nonnumquam unus Deus quadraginta diverſis nominibus inclamatur, ut ex tam multis, unum ſaltem agnoſcat. Talis erat oratio Prophetarum, quos legimus inclamaſſe nomen Baal, a mane *1 Reg. 18.* uſque ad veſperam nihil aliud dicentes, quam, *Baal exaudi nos.* Et iidem a meridie, majoribus etiam clamoribus fatigare cœperunt Deum ſuum. Nec defuerunt Hæretici, quos Pſallianos ſive Euchitas appellant, qui dum, quod Dominus dixerat, numquam ab orando ceſſandum, & quod Paulus jubet, ut ſine intermiſſione oremus, perperam acciperent, totos dies nihil aliud quam repetebant Pſalmos ac preculas, in

in hoc concertantes, ut qui quamplurimum Pſalmorum evolviſſet, is videretur cæteris ſanctior. Et tamen ne ſic quidem præſtiterunt, quod juxta Grammaticum ſenſum ſonat, *numquam ceſſandum ab orando*, & *ſine intermiſſione orare*. Certe vel cibus ac potus, certe vel ſomnus, certe vel tuſſis, ſternutatio aut oſcitatio interrumpebat illorum preces. Verum hac de re fortaſſe plura, quum locus admonebit nos de modo precandi nonnulla differere.

Ut igitur, quod polliciti ſumus, breviter abſolvamus: primum conſiderandum eſt, quis ſit is quem oramus, & quis ſit is qui orat. Sic cum Cæſare ſit loquendum, quanta ſollicitudine ſeſe componat, ne quid ſit in cultu, in corpore, aut in verbis, quod Cæſaris offendat oculos? Et tamen hic homini cum homine res eſt: mortali cum mortali. Proinde qui parat adire thronum Divinæ Majeſtatis, quam ipſæ quoque tremunt Angelicæ Poteſtates, quanto ſtudio par eſt ut ſe ipſum componat, ne quid ſit quod offendat oculos Dei? Regi non loqueris, niſi flexis in terram genibus, & Deo loqueris erectus, non dico corpore, ſed arrogantia, ſed fiducia tui. Hominem Regem non audes appellare, niſi pura veſte, pexo capillitio, loto corpore, ac fortaſſis etiam uncto, ne quid offendat pedor: & Dominum appellas tot modis inquinata conſcientia? Multis, apud Principes mundi dicturis, pudor ac reverentia ſublimitatis, licet humanæ, vocem ſimul ac mentem adimit: & tu oſcitans ac velut aliud agens loqueris Deo tuo? Deo clamas: *Exaudi orationem meam, auribus percipe verba oris mei*, nec ipſe percipis interim quæ loqueris. Ne quid interim loquar de iſtis, qui lingua ſonantes ſacras preces, oculis laſciviunt, animo verſant obſcœna. Cæterum, ne quem ab orando deterreat Dei conſiderata Majeſtas, illud ſecum cogitet, eumdem nulla re majorem eſſe, quam miſericordia & caritate erga genus humanum. Accedis ad Conditorem, ſed idem Redemtor eſt. Adis Dominum, ſed idem Pater eſt ipſi fidentium. Adis Judicem, ſed eum, qui Filium unicum tradidit in mortem, ut omnes ſervaret, condemnaret neminem. Adis juſtum, ſed interim tempus datum eſt miſericordiæ. Et quoniam juſtus eſt, non poteſt fallere promiſſis: promiſit autem per Filium, ſe nihil negaturum iis, qui cum fiducia petunt in nomine Filii. Interim & te ipſum contemplare, precator. Homunculus accedis ad ſolium Dei. Deo nihil cogitari poteſt ſublimius: homine vero quid abjectius, qui etiam ſi pius ſit, & innocens apud homines, tamen omnium hominum puritas, impuritas eſt, ſi ad divinam puritatem conferatur. Quid igitur hic faciet homo? Erigat ſeſe oportet in altum, ut cum eo qui in cœlis habitat, imo qui ſupra cœlos omnes, atque adeo ut melius dicam, qui ſublimitatem omnem, quæ dici verbis, aut animo concipi queat, tranſcendit, loqui poſſit. Et nova quadam ratione fit, ut quo magis ſeſe dejecerit, hoc Deo fiat vicinior. Procul aberat a Deo Phariſæus ille, qui proximus propitiatorio commemorabat ſua beneficia, & cæteros homines præ ſe faſtidiebat. Publicanus, qui procul ſtans orabat, propius ad Deum accedebat. Excelſus enim eſt Dominus, & humilia reſpicit, alta vero a longe cognoſcit, faſtidit faſtidioſos, & reſpicit in deprecationem humilium, & non ſpernit precem illorum. Vis audire quam res ſit ſublimis, hominis ſeſe dejicientis deprecatio? Docet hoc ſapiens ille Sirach: *Oratio*, inquit, *humiliantis ſe, nubes penetrabit, & donec propinquet non conſolabitur, & non deſcendet donec Altiſſimus reſpiciat*. Eſt & hodie videre quoſdam ſuperbos deprecatores, qui quum ſint Laici, tamen opibus aut ſtemmatis ſuis turgidi irrumpunt in chorum Sacerdotum, eoſque nonnumquam ſuis depellunt ſedibus. Nulla ſpecies orantis in geſtibus aut vultu, diceres illos in theatro quopiam oſtentare ſeſe. Principi datur tentorium aureum proxime altare, nonnumquam & ſupra. Vidimus & plebejos homines, depulſis aliis, ſic ingerentes ſeſe ad altare, ut ſacrificum contingerent, atque etiam nidore ſuo afflarent, quaſi Deo propiores quam cæteri qui procul abſiſtunt, citius exaudirentur. Quin etiam illud morientes ambiunt, ut in ſanctis ſanctorum proxime ſummam aram ſepeliantur: quaſi deprecationes, quæ fiunt pro defunctis, citius ad ipſos quam ad alios perventuræ ſint. Dicet aliquis, quomodo fiet, ut me dejiciendo erigam ad eum, qui eſt ſuper omnem altitudinem, erigendo dejiciam? Si vis volare ad Deum (nam omnino deprecatio volatus quidam eſt animæ) ſarcinam carnis deponas oportet, & alas induas. Quomodo ſubvolabit in cœlum animus plumbeo peccatorum onere depreſſus? Quomodo ſeſe ſubriget in ſublime, qui tanto auri, argentique degravatur pondere? qui præter terram nihil habet in pectore? qui totus eſt carneus? *Pater tales quærit deprecatores, qui ipſum orent in ſpiritu*. Itaque ſpiritus fias oportet, ut ſpiritus Spiritum adloquaris. Si peccator es, abjice peccatorum ſarcinam, exue peccandi affectus, dejice te ipſum in ſacco & cinere: cum Publicano ſubducito te a ſacris, proſtratus in terram tunde pectus: cum Magdalena plora demiſſus ad pedes Jeſu: cum Petro exi velut indignus conſpectu Domini, & amare fleto: ſis in principio accuſator tui: nihil aliud appella quam Dei miſericordiam: ſic a Deo recedens propinquus fies Deo. Si criminum mole gravatus non es, tamen deprecaturus, ſordidas humileſque curas tantiſper abjice, dum cum altiſſimo loqueris: expurga ſi quod malevolentiæ fermentum reſedit in animo tuo adverſus proximum: ac leves etiam culpas, ſine quibus hæc vita non tranſigitur, dilue. Hinc mos inolevit apud Chriſtianos, ut ingreſſuri ſacram ædem orandi gratia, ſemet luſtrent adſperſione aquæ conſecratæ. Quin & hoc ipſum corpuſculum, quod circumferimus multis obnoxium infirmitatibus, aggravat animam, ac terrena inhabitatio deprimit ſenſum multa cogitantem. Et ſi fas eſt hic Horatii verbis uti,

Corpus onuſtum
Externis vitiis animum quoque degravat ipſum,
Atque affigit humo divinæ particulam auræ.

Qui divites ſunt in hoc ſeculo, velint nolint coguntur frequenter humi repere: pauperes vero hinc interpellat uxor indotata, hinc liberi deſtituti. Cæterum, qui ſimul & uxoris, ac liberorum, & affinium cura degravati ſunt, & opibus onerantur, & honorum ac magiſtratuum mundanorum ſarcinam ſuſtinent, ac negotiorum undis obruuntur, hi nimirum piſcibus adſimiles ſunt, immerſi craſſiori elemento, & reciprocis undarum motibus huc & illuc vacillantes: ſunt tamen & mundi piſces, qui pinnulas habent, quibus nixi, ſubinde ſaltu promicant in auram puriorem: quidam etiam volatum meditantur. Quid igitur iſtis ſuadebimus? Quid niſi ut orent Dominum, ut dignetur ipſos Euangelico reti captos pertrahere ad littus vitæ tranquillioris. Sed quodcumque genus animantis ſit homo, metamorphoſim accipiat oportet, ut ex reptili, quadrupede, aut piſce fiat volucris: fiet autem, ſi ſumat alas columbæ, quas optat Pſaltes ille myſticus, qui multis oneribus degravatus: *Quis*, inquit, *dabit mihi pennas, ſicut columbæ, & volabo & requieſcam*? Innoxia quidem avis eſt columba, ſed perniciſſimi volatus. Hujuſmodi columbis delectatur in Cantico Sponſus. Columba eris, ſi nulli malum cogites, ſi neminem judices, ſi de nullo perperam ſuſpiceris. Verum alas, inquies, unde? Duas indicabo, quibus facile ſubveharis in cœlum: altera eſt contemtus rerum mundanarum: altera deſiderium rerum cœleſtium. Altera te ſubmovebit ab his quæ ſunt carnis, quemadmodum facer ille Pſaltes, jam impetratis alis dicit, *Ecce elongavi fugiens, & manſi in ſolitudine*: altera te admovebit throno Dei. Felix eſt ſolitudo, quæ ſubducit animum noſtrum ab omni conſortio vitiorum aut malarum cupiditatum, atque etiam quantum fieri poteſt, ab omni ſtrepitu ſollicitudinum carnis, ad quas tamen ipſa neceſſitas nonnumquam revocat, interdum & fraterna caritas. Vis audire priorem alam loquentem? Audi: *Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus*? Audis votum geſtientis ab his quæ videntur prorſus avolare. Vis audire alteram? *Quam dilecta tabernacula tua, Domine virtutum*,

Quis oret.

Luca 18.

Joan. 4.

Pſal. 54.

Cap. 6.

Rom. 7.

Pſal. 83.

Digitized by Google

concupiſcit & deficit anima mea in atria Domini: Et, *ſicut cervus deſiderat ad fontes aquarum, ita deſiderat anima mea ad te, Deus.* Audis affectum adſpirantis ad immortalitatis contubernium. Commonſtravit nobis utramque alam Paulus ad Coloſſenſes III. *Si conſurrexiſtis cum Chriſto, quæ ſurſum ſunt quærite, ubi Chriſtus eſt in dextera Dei ſedens, quæ ſurſum ſunt ſapite;* Habes alam ſubvehentem ad cœlum: Addit, *non quæ ſuper terram:* Habes alam fugientem. Eam clarius indicat paulo inferius; *Mortificate ergo,* inquiens, *membra veſtra quæ ſunt ſuper terram.* Membra vocat cupiditates carnales. Ac mox: *Exſpoliantes vos veterem hominem cum actibus ſuis, & induentes novum.* Vetus homo terrenus eſt, & ideo ſubvolare neſcit, ſed in terram pronus nihil amat aut quærit niſi terrenum. Cæterum quiſquis in novum hominem transformatus fuerit, is quoniam ea quæ prius faciebat plurimi, nunc ducit pro ruderibus: & quæ prius exiſtimabat ingens eſſe lucrum, nunc judicat eſſe damnoſa, ex pecude terreſtri factus eſt volucris cœli, factus eſt columba, habetque duas alas quibus ſe ſubrigat ad thronum Dei.

Hactenus conſideratum eſt, quis qui rogatur, & quis qui rogat. Monet hic temporum ſtatus, ut obiter paucis diſcutiamus, ad quem ſit dirigenda precatio. Videmus autem ſolennes Eccleſiæ preces a priſcis nobis traditas, de his ſentio quas *Collectas* vocant, pleraſque dirigi ad Patrem, nonnullas ad Filium, nullas ad Spiritum ſanctum, in omnibus tamen fieri trium Perſonarum mentionem. Idque tanta religione videmus a veteribus obſervatum, ut ne in his quidem, quibus multis utitur in Feriis Pentecoſtes, ulla ſit quæ Spiritum ſanctum appellet. Hoc dumtaxat in his, quas Sacerdos pro toto populo pronunciabat. Cæterum in Cantionibus quas populus decantabat, non vitatur invocatio ſancti Spiritus, velut in proſis, hymnis, & antiphonis. Tanta erat antiquis religio, ne quid auderent, quod Divinis litteris non eſſet expreſſum. Ideo fere precationes omnium diriguntur ad Patrem, quia palam & crebro legunt Apoſtolos admonitos ut Patrem cœleſtem orarent, ſed in nomine Filii; Et Filius in Euangeliis frequenter orans, Patrem alloquitur, Spiritum ſanctum promittit, non orat. In ſolo Joanne quum toties jubeantur rogare Patrem in nomine Filii, ſemel dumtaxat legitur, *Si quid petieritis me, in nomine meo hoc faciam.* Quamquam hoc pronomen *me* non additur in pleriſque Græcis Codicibus, ac ne in Latinis quidem omnibus. Certe Theophylactus nec legit, nec interpretatur, haud dubium interpretaturus ſi legiſſet, quum illic pugnet adverſus Arianos, ex his verbis, *Si quid petieritis hoc faciam*, arguens æqualem Filii poteſtatem cum Patre: collecturus idem efficacius, ſi ſcriptum fuiſſet, *ſi quid petieritis me.* Quamquam hic obſtrepit ſcrupus, quî conſiſtat, ut quis petat aliquid a Chriſto in nomine Chriſti, niſi forte petimus, ab homine Chriſto in nomine Filii Dei: tametſi Ste-
Cap. 7. phanus in Actis, nihil veritus eſt dicere: *Domine Jeſu, accipe Spiritum meum.* Proinde hic ſermo non eo ſpectat, ut dubitetur an ſit invocandus Spiritus ſanctus, ſed ut dicturus de invocandis Divis, indicem quam anxia fuerit majoribus religio ſuſcipiendi, quod auctoritate manifeſta ſacræ Scripturæ traditum non eſſet, præſertim in his, quæ ſuperant humanum intellectum. Eadem religione fuit ſanctus Hilarius, qui poſt diuturnum ſilentium, duodecim libris inſtantiſſime contendit, ut Filium doceat verum Deum, quum ſolus Pater dictus ſit in Euangelio *verus Deus*: Spiritum ſanctum nuſquam, quod ſciam, audet pronunciare *Deum*, nec adorandum profitetur, ſed promerendum: eumdem creaturam reveretur dicere, quum Hieronymus non vereatur *Filium Dei* pronunciare *creaturam.* Nos diligentius excuſſis ſacris Voluminibus, ac Majorum auctoritate freti, non veremur Filium Dei appellare *verum Deum*, & ad illum noſtras preces dirigere, non hoc animo quaſi quidquam poſſit dare Filius quod non daturus ſit Pater: ſed quod perſuaſum habeamus Filium idem velle, idem poſſe, quod vult & poteſt Pater: quamquam Pater auctor & fons eſt omnium.

Et fortaſſis hæc eſt bona pars Chriſtianæ Religionis, in rebus divinis venerari omnia, nihil autem affirmare, præter id, quod in ſacris litteris palam expreſſum eſt. Jam quamquam ſatis conſtat, & apud veteres orthodoxos invocationem Sanctorum fuiſſe, præcipue Martyrum: tamen illud inter pleroſque convenit, ex Scripturis Canonicis doceri non poſſe Sanctorum invocationem eſſe neceſſariam. Nec in ſolennibus precibus ulla precatio dirigitur ad Sanctum aliquem, ſed vel a Patre, vel a Filio petitur, ut illorum interceſſio ac merita proſint, eorum memoriam pie colentibus, ac veſtigiis illorum ingredi ſtudentibus. Nullus autem Sanctorum eſt, qui dicere poſſit, *quidquid petieritis a Patre, in nomine meo*, aut, *ſi quid petieritis a me, hoc faciam.* Sanarunt ægrotos Apoſtoli, ſuſcitarunt mortuos, ſed in nomine Jeſu, ſed invocato Patre: cujus nomen etiam ſi non exprimatur, tamen invocatur in Filio quemadmodum & clarificatur in Filio. Nunc duplex movetur quæſtio: An pium ſit, invocare Sanctos, & an ſit tolerandum? Etenim his qui contendunt, ideo non ferendam Sanctorum invocationem, quod id nobis non tradat aperte ſacrarum litterarum auctoritas, reſponderi poterat, probabilius colligi: Si Scriptura nec præcipit nec vetat, ideo nec exigendam ut neceſſariam, nec prohibendam ut impiam. Quandoquidem ipſa rei natura cum impietate conjuncta non eſt, ut interim hoc iſtis largiamur quod aſſumunt, nihil exigi poſſe conſtitutionibus hominum, quod non expreſſum ſit in litteris Canonicis. Hoc certe dogma fallit in perpetua virginitate Mariæ, matris Jeſu, quæ quum ſacrarum Scripturarum evidentibus teſtimoniis doceri non poſſit, tamen quoniam magno conſenſu nobis a priſcis orthodoxis tradita eſt per manus, nemo tolerandum exiſtimaret, qui aſſeveraret, illam edito Domino poſt a viro cognitam fuiſſe, ac fortaſſe ne illum quidem qui hac de re ambigeret. Quod ſi reſponderint, ideo non tolerandum hunc aſſeveratorem, aut dubitatorem, quod probabilem opinionem, jam olim magno conſenſu gentium probatam conetur convellere: id quod abſque turbatione publicæ tranquillitatis magnoque Chriſtiani gregis offendiculo fieri non poteſt: objici poterit, & Sanctorum invocationem ſimili conſenſu traditam a priſcis orthodoxis, eoque non leviori ſcandalo poſſe labefactari. Non hic audiam iſtos, qui objiciunt, exemplum erroris inveterati. Aliud eſt quidpiam quocumque modo inoleviſſe, aliud eſt rem natura piam ab his fuiſſe traditam, qui vicini fuerunt temporibus Apoſtolorum, magnoque & longo totius orbis Chriſtiani conſenſu fuiſſe comprobatam. Nec mihi videtur leve argumentum, quod Hieronymus adfert, pugnans adverſus Vigilantium. Si pii dum adhuc mortale corpus circumferentes nec omnino carent peccatis, & egent alienarum precum interceſſione, tamen audiuntur orantes pro fratribus: quanto magis credendum eſt, eoſdem jam exuta mortalitate, omnique vitæ hujus contagio liberos, poſſe aliquid apud Deum, præſertim cum neque fraternam caritatem, neque noſtri ſtudium cum vita poſuiſſe credendum ſit. Certe dubitari non poteſt, quin hi, qui jam in cœlis agunt, votis ardentiſſimis optent ſalutem omnium, qui Chriſti nomen profitentur. Et ſi, quum in vivis eſſent, orabant etiam pro his, qui erant a Chriſto alieni, atque adeo pro iis a quibus affligebantur & occidebantur: quî conſentaneum eſt eoſdem nunc nec pro fratribus periclitantibus orare, nec quidquam apud Deum poſſe, pro cujus amore ſeſe tradiderunt in mortem? Et ſi pie faciebat, qui Paulo in terris agenti dicebat: *Ora pro me Dominum*: impius habebitur, qui totidem verbis appellet eumdem nunc agentem in cœlis? Si reſponderint, hic eſſe ſtatum promerendi, poſt hanc vitam non item: regeri poterit in eos ipſorum dogma, ſiquidem hoc, quod afferunt, non eſt expreſſum in ſacris litteris, videlicet, poſt hanc vitam pios nihil promereri. Et ſi demus Sanctos vita defunctos nihil promereri, certe pius ille affectus non poteſt non eſſe Deo gratiſſimus: quo Sanctos amore Chriſti veneramur, imo in quibus

Chri-

Digitized by Google

Christum ipsum veneramur. Et ideo imploramus illorum intercessionem, quod nos judicemus indignos qui Deum ipsum appellemus, ac persuasum habemus, Deo, qui hic multa nobis per Sanctos suos largitur, quæ per se dare poterat, etiam hoc esse placitum, ut per eos, quos jam dignatus est regni sui consortio, multa nobis largiatur. Vivos pro vivis orare voluit, ut inter omnes aleret mutuam caritatem: sic eorum quos jam dignatus est cœlo, vota nobis prodesse voluit, quo magis illorum vitam studeamus æmulari, & ad illorum consortium properemus evolare, quorum intercessionem sentimus nobis efficacem. Jam quod adferunt ex Epistola Pauli ad Timotheum: *Unus enim Deus, unus & mediator Dei & hominum, homo Christus Jesus*, si quis urgeat simplici sententia, excludet etiam eam precationem, qua mortalis orat pro mortali. Etenim si solus Dominus Jesus intercedit inter Deum & homines, quare hic quæritur intercessor, qui intercedat apud intercessorem? Quod si ratio est, cur mortalis aliquid flagitet a Deo per hominem mortalem, quod tamen a Deo citra ullum intercessorem peti poterat: probentur & causæ, cur per Sanctos qui in cœlis sunt, aliquid flagitemus a Domino. Nodum hunc sic explicant quidam, ut fateantur ex verbis Pauli non futurum fuisse licitum, quemquam Sanctorum invocare præter Christum, nisi Scriptura manifeste prodidisset exceptionem. Quandoquidem orandi formam talem præscripsit Dominus, ut quisquis ea utitur, non solum pro se, verum etiam pro aliis oret. Et in hoc ipso loco, quem ex Paulo retulimus, præcipitur ut fiant obsecrationes, orationes, postulationes pro omnibus quidem hominibus, sed præcipue pro Regibus & in dignitate publica constitutis. Dominus autem præcipit ut oremus etiam pro inimicis. Cæterum quoniam nusquam in sacris litteris exstat exceptio de Sanctis vita defunctis invocandis, arbitrantur irreligiosum audere, quod illarum auctoritate traditum non est: multo etiam irreligiosius exigere. Ac, mea sententia, Paulus nequaquam hoc illic agit, ut dum unum intercessorem pronunciat Dominum Jesum, excludat intercessionem Sanctorum: sed ut declaret, Christum pro omnibus Gentibus esse mortuum, neque cuiquam in alio ponendam esse salutis spem. Nam Judæi, Christum abnegantes, fiduciam habebant in Mose & Abraham, & alium quemdam Messiam exspectabant præter Christum. Et plerique Judæorum qui Christum agnoscebant, non patiebantur Gentes ad Euangelicæ gratiæ consortium recipi, quod eum prædicarent uni genti Judæorum servandæ missum. Hoc Paulus Gentium Apostolus refellit: posteaquam enim jusserat orare pro omnibus hominibus, addit: *Hoc enim bonum est acceptum coram Salvatore nostro Deo, qui omnes homines vult salvos fieri, & ad agnitionem veritatis venire: unus enim Deus, & unus mediator Dei & hominum, homo Christus Jesus, qui dedit redemtionem semet ipsum pro omnibus.* Cujus testimonium temporibus suis confirmatum est: *In quo positus sum ego, prædicator & Apostolus, veritatem dico, non mentior, Doctor Gentium in fide & veritate.* Unaquæque natio suos habebat Deos, soli Judæi gloriabantur suo Deo, quasi is non esset Deus omnium Gentium, ideo dicit, unus est Deus Servator omnium, & unus est reconciliator Dei & hominum, qui mortuus est pro omnibus, sine exceptione personarum. Talis intercessor unus est, & idem est omnibus omnium communis, sic unus est Dei Filius, & tamen is dicitur habere multos fratres, nimirum, & ipsos Dei filios. Quemadmodum igitur unicus filius non excludit filios Dei a consortio nominis: itidem unus intercessor non excludit alios intercessores, siquidem hic solus erat in quo erat Pater, mundum reconcilians sibi, & per quem valent cæteri Sancti, si quid valent. Postremo donemus ex superfluo Sanctos otiosos frui Christo, neque nobis suis suffragiis prodesse posse: certe non meretur explodi pius ille hominis affectus, quo sibi totus displicens, non audet attollere oculos ad thronum gloriæ Dei, sed ad aliquem Sanctorum confugit quem putat esse Deo gratum, semperque versari cum Deo: atque hunc eo majore fiducia compellat peccator, quod sciat illum quoque fuisse peccatorem, ac Dei misericordiam consecutum. Neque enim Christus damnavit affectum mulierculæ, sanguinis profluvio laborantis, quod indignam se judicasset ut Christum ipsum palam adiret, sed contigit fimbriam vestis illius, & sanata est. Omnes sancti, Christi membra sunt. Si per fimbriam attactam dat beneficium, mirum est si dat per sua membra? Christus nullam suam vestem subduxit in cœlum, membra sua subduxit. In Actis Apostolorum legimus, sanatos ægrotos, quos umbra corporis illorum attigisset, & a Dæmoniis quoque liberatos, qui contacti fuissent sudariis, & semicinthiis, quæ contigissent corpus Apostoli Pauli. Harum rerum tota gloria debebatur Deo. Dices: cur igitur hanc gloriam tribuebat Discipulis? Quia sic illi visum est, sic ipse Pater voluit glorificari per Filium, sic Filius per discipulos, & sic expediebat nobis, quo magis agnosceremus illam ab Apostolis nobis traditam Sanctorum communionem, quæ non solum vivos, verum etiam pias defunctorum animas, atque ipsos etiam Angelicos Spiritus complectitur. Age si quis subinde salutet Angelum sui custodem, commendans illi vota sua Christo perferenda, num is dignus videbitur qui reprehendatur? non, opinor, & tamen Angelus nihil aliud est, quam minister. Si quis respondeat: Quid opus est hæc dicere Angelo, quum liceat compendio dicere Christo: Accipe vota mea? Huic vicissim objiciam, Quid opus erat nobis Angelos addi pædagogos, quum Deo protectore fuerimus satis tuti? Sic Deus voluit nobis & Angelos commendari, sic voluit suam erga nos caritatem per Angelorum erga nos ministerium illustrari. Quod pie dicitur Angelo, cur non pie dicatur Petro & Paulo? Ipsa rei natura nullam habet speciem impietatis. Primum pium est credere, animas Sanctorum superstites esse suis corporibus. Christianum est credere, illas jam vivere cum Christo, juxta Pauli votum: *Cupio dissolvi & esse cum Christo.* Pium est credere, illos esse Christo gratissimos, pro quo volentes vitæ dispendium fecerunt. Nec impium est credere Christum & illorum memoriam nobis velle sacrosanctam esse, & se per illos jam immortalitate donatos glorificari velle, per quos adhuc mortales nomen suum glorificari voluit. Pium est igitur credere, Deum nobis quædam per illos largiri velle, per quos convertit orbem terrarum, per quos judicaturus est mundum. Quod si crebra Sanctorum invocatio, simul & fidei exercitatio est, & caritatis redintegratio, & spei nostræ confirmatio, quid causæ est, cur eam existimemus reprehendendam. Si prosunt aliis merita militantium, quamquam sunt qui prædicent nulla esse merita, nusquam usui erunt merita regnantium? Nemo negabit Sanctos perpetuo teneri desiderio salutis nostræ. Atqui hoc ipsum est intercedere. Id illorum votum, ut ratum sit, precamur.

Nunc audire mihi videor, quos frequenter audio dicentes, ideo cohibendam Sanctorum invocationem, quod obscuret gloriam Christi, in quem unum tota nostra fiducia transferenda est. At ipse Christus nihil metuens jacturam suæ gloriæ, ausus est promittere Discipulis suis, si quis in ipsum credidisset, non solum ea facturum, quæ fecisset Filius, Patre in ipso operante, sed his etiam majora facturum. Sic enim illi visum est communicare suam gloriam, quibus dignatus est communicare regnum suum, & quorum non dedignatus est fieri minister. Porro autem quum Divorum cultus tribus rebus potissimum constet, imitatione vitæ, honore, invocatione: quemadmodum non inficiamur perfectissimum pietatis exemplar esse in Christo nobis editum, ita non arbitramur eos esse damnandos, qui Christum in Sanctis imitantur, in quibus illius dona refulserunt. Rursum quemadmodum ingenue fatemur, & summum cultum & gloriam omnem ad Deum esse referendam, ita non arbitror improbandam Ecclesiæ consuetudinem, quæ dicatis Templis, quæ consecratis diebus festis, quæ solenni-

1 Tim. 1.

1 Tim. 2.

Act. 5.

Philip. 1.

Joh. 14.

lennibus Canticis toto terrarum orbe Sanctorum memoriam veneratur, Christum in membris suis venerans, in quibus ipse gloriosus esse gaudet, per quos apud homines glorificatum est nomen ipsius. Postremo quemadmodum ingenue confitemur, in Christo salutis nostræ summum præsidium esse collocandum, per quem Pater cœlestis voluit nobis omnia largiri: ita non video cur obstrepi debeat quorumdam religiosæ modestiæ, qui reveriti Dominicæ sublimitatis magnitudinem, adhibent Sanctum aliquem intercessorem, cujus favore commendentur apud Deum, fortassis adversum. Etenim ut imitandis Sanctis, non detrahitur perfectissimo pietatis exemplari, quod est in Christo
1 Cor. 11. Jesu quemadmodum scribit Paulus: *Imitatores mei estote, sicut ego Jesu Christi.* Rursum ut in honorandis Sanctis non detrahitur gloriæ Dei, sed augetur potius, quod in Sanctis nihil aliud veneremur, quam ipsius Dei dona, *a quo proficiscitur omne datum optimum, & omne donum perfectum*: ita in invocandis Sanctorum suffragiis non minuitur Christi summi intercessoris auctoritas, non profecto magis, quam si quis sibi parum bene conscius, proinde reveritus Regis conspectum, subornaret deprecatores quos sciret Regi gratissimos esse. Primum hic ipse pudor hominis, quo & suam indignitatem agnoscit, & Regis magnitudinem reveretur, reddit illum Regi commendatiorem. Nec raro fit, ut Princeps per alios dare malit quod petitur, nimirum, si qui sunt, quibus apud populum velit hoc pacto gratiam & auctoritatem conciliari. Cæterum hanc mortalium pietatem Deo gratam esse, vel ipsis factis abunde testatus est ad sepulcra Martyrum, ad implorationem Sanctorum tot miraculis editis, liberatis dæmoniacis, sanatis ægrotis, excitatis mortuis. Nec enim, arbitror, quemquam fore tam impudentem, qui contendat omnes fabulas esse, quæ tot egregii Scriptores Ecclesiæ magno consensu tradiderunt: etiamsi fateamur, in hoc genere permulta confingi.

Hic, opinor, aliquis incipiet commemorare, quanta sit quorumdam in colendis invocandisque Divis superstitio: qua de re nos quoque frequenter admonuimus in libris nostris. Multi petunt a Divis, quod a probo viro non auderent petere: nec eos arbitrantur audituros, nisi certis quibusdam ritibus, veluti Magicis deliniantur: & quod ab hoc petunt, non audent ab alio petere, quasi singulis certa quædam officia designata sint, quemadmodum aliæ causæ deferuntur ad Centumviros, aliæ ad Prætores, aliæ ad Senatum, aliæ ad Amphictyones, aliæ ad Areopagitas. Quidam sic petunt ab illis bonam mentem, quasi talium rerum auctores sint, non intercessores. Verum hujusmodi superstitio, ut sunt res mortalium, aut ferenda est, si non excat in impietatem: aut citra tumultum quoad licet, corrigenda, nec ob quorumdam stultitiam, id damnandum, quod per se rectum est, sed quod inest vitii, corrigendum. Nec enim quia nonnulli perperam ac supra modum honorant Sanctos, ideo prohibetur illorum pius ac moderatus cultus: nec quia quidam in Sanctis imitantur, quod vitandum erat, ideo prohibemur imitari vitam Sanctorum. Itidem superstitio multorum, qui secus invocant Sanctos, quam oportet, efficere non debet, ut in totum reprobetur illorum invocatio: Alioqui vitanda esset Euangeliorum lectio, quod ex hac nonnulli concipiunt Hæreseos semina: & interdicenda esset invocatio Domini Jesu, quod hi quoque nomen illud invocant, qui Magicam exercent. Error coarguendus est, simplicitas monenda est, superstitio corrigenda est, si talis est, ut tolerari non debeat, qualis est cultus divi *Winoci* apud Flandros, qui ab illis ritibus quibusdam parum sanis colitur. Et tantum valet inolita consuetudo populi, ut nec Episcopi, nec Magistratus possint tollere. In ostentandis Sanctorum reliquiis, quantum in plerisque locis superstitionis est? In Anglia offerunt osculandum calceum divi *Thomæ*, quondam Episcopi Cantuariensis: qui forte calceus est alicujus balatronis: & ut sit, quid ineptius quam adorare calceum hominis? Vidi ipse quum ostentarent linteola lacera, quibus ille dicitur abstersisse muccum narium, Abbatem ac cæteros qui adstabant, aperto scriniolo venerabundos procidere ad genua, ac manibus etiam sublatis, adorationem gestu repræsentare. Ista Joanni Coleto, nam is mecum aderat, videbantur indigna, mihi ferenda videbantur, donec se daret opportunitas, ea citra tumultum corrigendi.

Rursum in publicis Supplicationibus, ac Pompis Ecclesiasticis, quantum videmus apud quasdam gentes superstitionis, unusquisque opificum ordo circumfert suos Divos, ingentes mali portantur a multis sudantibus, quos oportet identidem refocillare potu. Quædam Staturæ curru vehuntur, repræsentantur personæ, gestaque Divorum ac Divarum, atque interim multa ridicula tum fiunt, tum etiam dicuntur: & tamen quamquam docta pietas cuperet hæc esse sublata e moribus Christianorum, tamen tolerat, quoniam perspicit sine tumultu corrigi non posse, leviusque ducit tolerare malum, quam adhibere remedium. Quamquam hæc quoque qualia qualia sunt, moderatius ferunt, qui sciunt ac repetunt a quibus exordiis ea profecta sunt. Sunt enim ista vestigia veteris Paganismi. Olim in sacris ludis circumferebatur Bacchus, Venus, Neptunus, Silenus cum Satyris, & difficilius erat in Christianorum vita mutare professionem, quam publicam consuetudinem. Itaque religiosi Patres arbitrabantur magnum esse profectum, si pro talibus Diis circumferrentur Statuæ piorum hominum, quos miracula declarabant regnare cum Christo. Si superstitiosa consuetudo cursitandi cum facibus in memoriam raptæ Proserpinæ, verteretur in religiosum morem, ut populus Christianus cum accensis cereis conveniret in templum in honorem Mariæ Virginis: si qui prius in morbis invocabant Apollinem, aut Æsculapium, nunc invocarent sanctum Rochum, aut Antonium: si quæ prius petierant uterum ac felicem partum a Junone ac Lucina, peterent idem a sancto Jodoco, aut alio quovis Divorum: si qui consuessent rem domesticam tutandam & augendam Lari, Mercurio, aut Herculi commendare, committerent S. Erasmo aut Nicolao: si nautæ pro Venere & Geminis invocarent Virginem Matrem, eique pro impiis hymnis canerent nauticam cantionem, *Salve Regina*: si qui segetem stultissimis ritibus lustrare consueverant, aut Cererem puerorum ac puellarum cantu delinire, circumferrent per agros vexillum crucis, hymnos modulantes in laudem Dei ac Divorum: si pro Jove sospitatore miles ingressurus bellum sese committeret divo Georgio, aut Barbaræ: si civitates singulæ pro tutelaribus Diis, adoptarent Bavonem, Marcum: aut alium quem piam e numero discipulorum Christi: si qui popismatis aliisve profanis ac superstitiosis remediis fulmen arcere, aut procurare consueverant, sonitu consecratarum nolarum, aut suffitu consecratarum frondium idem facerent: si qui prius magicis artibus dolori cordis medebantur, jam admoto codice Euangelico mederentur: aut qui post auditum primum in Majo coccycem conspersо per cubiculum pulvere, quem circumscripto dextri pedis vestigio sustulissent, pulices ac pediculos profligare consueverant, idem facerent illata divi Francisci tunica: si qui capitis impetigini & alopeciis superstitiosis remediis subvenire consueverant, idem facerent admoto pectine, qui fuit Christo cum Matre communis, quem audio Treviris etiam nunc ostendi: si qui ad bellum se gladiis fortunatis & indusiis incantatis, solent armare, jam sese munirent ligno crucis.

Hæc tolerata sunt a Patribus, non quod in his esset Christiana Religio, sed quod ab illis, quæ commemoravimus, ad hæc profeciisse magnus pietatis gradus videretur. Eadem ratione toleratæ sunt Imagines, quas veteres Ecclesiæ Proceres aliquot vehementer detestati sunt, odio, videlicet, idololatriæ. Gaudebant igitur populum huc profeciisse, ut pro Deorum simulacris venerarentur Imagines Jesu Servatoris, & aliorum Divorum. Quamquam harum usus jam in immensum progressus est. Nec tamen ideo profligandæ sunt imagines

Digitized by Google

gines omnes e templis, ſed docendus eſt populus, quemadmodum his conveniat uti. Quod ineſt vitii, corrigendum eſt, ſi fieri poteſt abſque gravi tumultu: quod ineſt boni probandum eſt. Optandum eſſet nihil in Templis Chriſtianorum conſpici, niſi Chriſto dignum. Nunc illic videmus tot fabulas ac nænias depictas, ut ſeptem lapſus Domini Jeſu, ſeptem gladios Virginis, aut ejuſdem tria vota, aliaque id genus hominum inania commenta: deinde Sanctos non ea forma repræſentatos, quæ ipſis digna ſit. Siquidem pictor expreſſurus Virginem Matrem, aut Agatham, nonnumquam exemplum ſumit a laſciva meretricula: & expreſſurus Chriſtum aut Paulum, proponit ſibi temulentum quempiam ac nebulonem. Sunt enim imagines quæ citius provocant ad laſciviam, quam ad pietatem: & hæc tamen a nobis tolerantur, quia plus videmus mali in tollendo, quam in tolerando. Videmus quædam Templa foris & intus plena nobilium inſigniis, clypeis, galeis, leonibus, draconibus, vulturibus, canibus, tauris, bubalis, onocrotalis, vexillis ab hoſte direptis: videmus locum occupatum ambitioſis divitum monumentis, ſolum inæquale factum & ad ingrediendum inhabile, quaſi vel mortui ſtudeant graves eſſe populo: hæc ſi feruntur in Templis potius quàm laudantur, arbitror, & Divorum imagines recte tolerari.

Quid orandum?

Sed jam tempus eſt, ut ad id, quod inſtituerat, recurrat oratio. Habes, quis ſit orandus, & quis ſit, qui orat, quamquam de hac poſteriore particula nonnihil attingemus in fine. Nunc videndum eſt, quid ſit orandum. Hic non omnino male quidam Ethnicus admonuit:

Orandum eſt, ut ſit mens ſana in corpore ſano.

Nam vulgus hominum ſæpenumero pro ſalutaribus petit nocitura. Cæterum recte viſum eſt hoc orthodoxis Patribus, nihil omnino petendum a Deo, præter ea quæ nobis in Oratione Dominica præſcripſit Dominus, aut quæ ad aliquam eorum partem ſpectant. Nec dubium eſt, quin ea primum petenda ſint, quæ ad Dei gloriam & ſalutem hominum æternam conferunt, quæ tamen ad publicam utilitatem pertinent, potius eſſe petenda, quam quæ ad cujuſque privatam. Neque tamen fas non eſt hæc temporalia commoda, quorum inopia moleſtiam adfert, aut incommodorum temporalium depulſionem a Deo petere, ſi modo petentis animus non alio ſpectet, quam ad ſcopum æternæ ſalutis, veluti ſi quis petat a Deo corporis bonam valetudinem, ne gravis ſit fratribus, aut ut poſſit utilitati proximorum commodius inſervire. Si quis petat Epiſcopo longævam vitam, quod intelligit illius doctrinam ac mores conducere gloriæ Dei, & utilitati gregis. Ita Paulus jubet orare pro Regibus, etiam idololatris, non ut
1 *Tim.* 2. ſub illis diteſcamus, aut voluptatibus corporis indulgeamus: ſed *ut quietam*, inquit, *ac tranquillam vitam agamus in omni pietate & caſtitate.* Sic recte petimus liberis noſtris vitam, non ut in illis gloriemur: ſed ut ſancte educati, proficiant in Religione Chriſtiana. Proinde quum æternæ ſalutis votum oporteat eſſe perpetuum, in his petendis quæ ſunt hujus vitæ, ſemper debet ſubeſſe conditio, *ſi velit Deus, & ſi expediat ſaluti noſtræ.* Non enim peccat qui deprecatur, ut liberetur a moleſto morbo, modo ſic oret: *Domine, ſalus omnium viventium, ſi fieri poteſt, aufer hunc moleſtum morbum a me, verum tamen fiat voluntas tua, non mea. Si tu, quem nihil fugit, judicas hunc morbum ad æternam ſalutem eſſe neceſſarium, tracta me ut viſum eſt tuæ ſanctæ voluntati: tantum imparti robur ac vires, ut queam perferre, faciaſque cum tentatione proventum, ut poſſim ſuſtinere.* Quoties igitur precamur pacem, deprecantes bellum: quoties petimus ſalubritatem cœli, deprecantes peſtilentiam: quoties poſtulamus uberem annonæ proventum, deprecantes penuriam: quoties petimus animi tranquillitatem, deprecantes tentationem, etiam ſi non eveniat quod petimus, ne putemus non exauditas preces noſtras. Exaudiuntur ſi, quæ deprecamur, magis faciunt ad ſupremum illum ſcopum, quam ea quæ precamur. Frequenter etiam magis expedit nobis egere quam abundare, vexari bellis ac perſecutionibus quam frui rebus ſecundis, ægrotare quam recte valere, mori quam vivere, tentari quam non impeti tentatione. Audit Paulus: *Sufficit tibi gratia mea*, & gloriatur in
2 *Cor.* 12. infirmitatibus ſuis. Hunc ſecuti, gratias agamus & nos Deo, ſi quando pro jucundis maluit nobis dare ſalutaria. Cæterum quiſquis in hoc petit bonam valetudinem corporis, ut amicæ, quam nequiter amat, placeat: aut vires, ut ulciſcatur eum quem odit: aut longævitatem, ut diu fruatur hoc mundo, nullam, opinor, portionem inveniet in precatione Dominica, ad quam votum hoc ſuum referat. Qui poſtulat ingenii vires a Deo, recte facit, juxta Jacobi monita dicentis: *Qui indiget ſapientia, poſtulet a Deo.* Sed, qui
Jacob. 1. in hoc poſtulat, ut inter hujus mundi Rabbinos magni fiat, excidit a præſcripto Dominicæ precationis. Orat David: *Da mihi intellectum, Domine:* ſed quid addit,
Pſal. 11. *ut diſcam mandata tua.*

Jam in his quæ recte petuntur a Deo, non raro peccatur ordine. Peccat qui frequentius & inſtantius a Deo petit opes, aut corporis bonam valetudinem, quam fidem & caritatem, aut ſacræ Scripturæ cognitionem, quarum rerum ut oportet primam eſſe curam, ita præcipuam decet eſſe mentionem in precibus. Nunc videmus in his apud vulgus ordinem haberi præpoſterum, apud quoſdam ne mentionem quidem fieri eorum quæ vel ſola fuerant poſtulanda, ſed longius aberrant a præſcripto Chriſti, qui vel impia petunt a Deo, vel pernicioſa proximis. Quum miles conductitius orat: *Da ut ſpoliatis templis & innoxiis agricolis onuſtus redeam domum ſacrilega præda*; quum impius medicus orat: *Multos corripiat morbus, aut qui ægrotant, diu ægrotent, ut mihi quæſtus ſit uberior*; quum hæres orat: *Moriantur nimium vivaces cognati, ut mihi cito obveniat hæreditas.* Has preces quoniam a carne, non a ſpiritu proficiſcuntur, non audit Spiritus Deus: aut ſi audit, precantium malo audit, provocant enim iram Dei. Sic audivit vota populi Iſraelitici flagitantis Regem: quemadmodum ut eſt in Apologis, Jupiter annuit flagitationi ranarum, pro trabe petentium Regem magis impigrum, & accepere ciconiam. Sed ſceleratior eſt illorum precatio, qui ſtimulati livore ſibi ipſis male precantur, ut fratri, quem oderunt, ſit pejus: quemadmodum eſt in Apologis de duobus negociatoribus, quorum alter invidebat alteri: quibus cum Mercurius deferret, ut, quoniam cum Deo commercium habuiſſent, peteret alteruter illorum quidquid vellet, alterum qui non petiſſet, duplum ejus laturum quod alter optaſſet, uterque detrectabat petere. Tandem urgente Mercurio, alter petiit ut ſibi periret unus oculorum, ſperans futurum ut alteri periret uterque. Atque hæc quidem ridentur in Apologis, verum ſerio deflentur in vita mortalium, atque adeo (quod eſt gravius) Chriſtianorum, ſi modo tales hujus nominis honore digni ſunt. In his non ſolum reperias, qui hac lege cupiunt eſſe luſci, ut is cui male volunt fiat cæcus, verum etiam qui inimici mortem ſua morte cupiunt emtam: qui inimici infamiam, ſuæ famæ exitio mercari properent. Quid igitur iſtis faciendum eſt? Monendi ſunt ut multis cum lacrymis orent Deum, ut a talibus votis liberentur, per quæ miſeriores ſunt, quem eſſent his gravati malis quæ aliis imprecantur. Miles enim qui templa, qui domos innocentium diripit, infelicior eſt ſua prava cupiditate, quam is qui ſpoliatur ſua calamitate. Medicus qui mortem optat aliis, longe miſerior eſt avaritiæ malo, quam alii ſuo morbo. Invidus qui male precatur proximo, multo infelicior eſt ſuo voto, quam ſi malum hoc haberet, quod aliis imprecatur. Conſtat igitur nihil a Deo petendum, quod non referatur ad aliquam ſeptem Dominicæ precationis partium. Quidquid petimus quod ſpectat ad Divini nominis gloriam, ad primam particulam pertinet, *Sanctificetur nomen tuum.* Quidquid ad propagationem & conſummationem Euangelii, ad ſecundam refertur, *Adveniat regnum tuum.* Quidquid

ad obſervationem præceptorum Dei, ad tertiam pertinet, *Fiat voluntas*, &c. Quidquid ad corroborationem ac profectionem ſpiritus noſtri, aut etiam ad neceſſitatem hujus vitæ, ad quartam refertur, *Panem noſtrum*, &c. Quidquid ad fraternam concordiam & pacem cum Deo ſervandam pertinet, quarum hæc conſtat miſericordia Dei, quotidianis lapſibus noſtris clementer ignoſcentis, illa facilitate condonandi, ſi quid proximus in proximum deliquerit, ad quintam ſpectat, *Dimitte nobis debita*, &c. Quidquid pertinet ad impetranda præſidia cœleſtis gratiæ, quibus munimur adverſus inſultus Dæmonum, carnis, mundi, ad ſextam refertur, *Et ne nos inducas*. Quidquid pertinet ad finienda mala omnia, & conſummationem noſtræ felicitatis, quæ perfecta non contingit, niſi poſt hanc vitam, ad ultimam portionem ſpectat, *Sed libera nos a malo*.

Reſtat expediendum, quod quarto loco polliciti ſumus, quo modo ſit orandum. Ubi primum illud in quæſtionem vocatum eſt a priſcis, an fas ſit aliis verbis orare, quam habet formula nobis a Chriſto præſcripta, quum ſatis conſtet, nihil petendum, quod in hac formula non contineatur. Nec difficilis eſt hujus quæſtionis ſolutio, quum ex Euangelicis litteris conſtet Dominum ipſum aliis verbis oraſſe, velut Joannis Capite XVII. *Pater, venit hora, clarifica Filium tuum, ut Filius tuus clarificet te. Sicut dediſti ei poteſtatem omnis carnis, ut omne quod dediſti ei, det eis vitam æternam*, & cætera quæ ſequuntur: non paucis verbis, nihil aliud orant, niſi quod in oratione Dominica paucis dicitur, *Sanctificetur nomen tuum*. Rurſus in horto: *Pater, ſi fieri poteſt*, &c. quid aliud orat, quam ut fiat voluntas Patris in omnibus. Quin & Diſcipuli ſic orant, *Tu, Domine, qui corda noſti hominum*. Rurſus orant aliis verbis, Capite IV. *Domine, qui feciſti cœlum & terram, mare & omnia*, &c. Præterea quum plerique Pſalmi nihil aliud habeant quam deprecationes, non veretur tamen Eccleſia per Pſalmos ſua vota offerre Domino, quod certo ſciat, quod in Pſalmis quidquid habetur, licet diſcrepet a verbis, non diſcrepat tamen a ſententia Dominicæ precationis. Etenim ſi quis oret verbis Eccleſiaſtici, *Miſerere noſtri, Deus omnium, reſpice nos, & oſtende nobis lucem miſerationum tuarum, & immitte timorem tuum ſuper gentes, quæ non exquiſierunt te, ut cognoſcant quia non eſt Deus niſi tu, ut enarrent magnalia tua; Alleva manum tuam ſuper gentes alienas, ut videant potentiam tuam: ſicut enim in conſpectu illorum ſanctificatus es in nobis, ſic in conſpectu noſtro magnificaberis in eis, ut cognoſcant te ſicut nos cognovimus, quia non eſt Deus præter te, Domine. Innova ſigna, & immuta mirabilia, glorifica manum & brachium dextrum*: pluribus quidem verbis, aliiſque, ſed tamen nihil aliud petierit, quam quod tribus verbis petebant Apoſtoli, *Sanctificetur nomen tuum*. Nec aliud petierit, qui dixerit verbis Pſalmiſtæ: *Omnes gentes quascumque feciſti, veniant & adorent te, Domine, & glorificent nomen tuum. Quoniam magnus es, & faciens mirabilia. Tu es Deus ſolus*. Aut qui ſic oret, *Exaltare ſuper cœlos Deus, & in omni terra gloria tua*. Qui myſtico ſenſu dixerit illum e Pſalmo verſiculum, *Emitte Spiritum tuum & creabuntur, & renovabis faciem terræ*: diverſis quidem verbis, ſed tamen idem orarit, quod orabant Apoſtoli dicentes, *Adveniat regnum tuum*. Huc pertinet quod in Pſalmis aut Prophetis dictum eſt, de ſubigendis aut proterendis hoſtibus gentis Iſraeliticæ, de ſtabilienda & ædificanda Hieroſolyma, de regno David & Salomonis ſempiterno. Siquidem conſtat hujuſmodi typis ſignificari Regnum Euangelicum, & Eccleſiam Chriſti. Item qui ſic orat: *Greſſus meos dirige ſecundum eloquium tuum, & non dominetur in me omnis injuſtitia*. Aut ſic: *Deduc me, Domine, in via tua, & ingrediar in veritate tua. Lætetur cor meum ut timeat nomen tuum*: Nihil diverſum orat ab eo, *fiat voluntas tua, ſicut in cœlo & in terra*. Qui ſic orat: *Mendicitatem & divitias ne dederis mihi, ſed tantum tribue victui meo neceſſaria*. Aut qui ſic: *Da mihi, Domine, ſedium tuarum adſiſtricem ſapientiam*. Aut qui ſic: *Servus tuus ego ſum. Da mihi intellectum, Domine, ut diſcam mandata tua*: non aliud petit, quam qui dicit: *Panem noſtrum quotidianum da nobis hodie*. Nam ut *panis* nomine comprehenditur, quidquid ad hujus vitæ corporalem neceſſitatem pertinet, ita quidquid animum corroborat, panis eſt, ſed præcipue ſermo Domini. Qui ſic orat: *Memento, Domine, David, & omnis manſuetudinis ejus*. Et, *Domine, ſi feci iſtud, ſi eſt iniquitas in manibus meis, Si reddidi retribuentibus mihi mala*, Conſentit cum eo quod dicitur: *Et dimitte nobis debita noſtra*. Rurſus qui ſic orat: *Ne tradas beſtiis animas confitentium tibi*. Aut: *Ne tradideris me in animas tribulantium me, quoniam inſurrexerunt in me*. Aut: *Eripe me, Domine, ab homine malo*. Et, *Ne tradas me, Domine, a deſiderio meo peccatori, cogitarunt contra me, ne derelinquas me*. Aut ſic: *Domine Pater & Deus vitæ meæ, ne derelinquas me in cogitatu maligno, & conſilio eorum ne ſinas cadere in illa exprobratione. Extollentiam oculorum ne dederis mihi, & omne deſiderium pravum averte a me. Aufer a me ventris concupiſcentiam, & concubitus concupiſcentia ne apprehendant me, & animæ irreverenti, & infrunitæ ne tradas me*: quid aliud petit quam is qui dicit: *Ne nos inducas in tentationem*. Item qui ſic orat: *Libera me, Domine, a perſequentibus me, quia confortati ſunt ſupra me. Educ de cuſtodia animam meam ad confitendum nomini tuo: Me exſpectant juſti donec retribuat mihi*: verbis diſſonat, re conſentit cum eo qui dicit: *Sed libera nos a malo*. Ita ſi quis percurrat per univerſam Scripturam ſacram, quæ paſſim habet varias precationum formas, nihil comperiet quod non ad aliquam precationis Dominicæ particulam pertineat.

Summa vero omnium, quæ petuntur, ad eumdem ſcopum ſpectent oportet, de quo meminit Pſalmus: *Unicam petii a Domino, hanc requiram, ut inhabitem in domo Domini omnibus diebus vitæ meæ*. Itaque inter innumeras precandi formas, prima ſemper fuit apud Chriſtianos auctoritas ei, quam præſcripſit ipſe Dominus, atque hac velut omnium ſacratiſſima præcipue leguntur uſi Apoſtoli, & horum ſucceſſores in conſecratione corporis & ſanguinis Dominici, quæ quoniam convenit omni argumento, vix fieri poteſt ut quiſquam ea intempeſtive utatur, niſi quum idiotæ per orationem Dominicam Sanctos appellant, veluti quum negociator ſoluturus, ſancto Chriſtophoro merces ſuas committit, & occinit illi ter precationem Dominicam, non ſine ſalutatione Virginis Matris. Ridebatur nobis olim quidam Lovanii, vir ſimplex potius quam impius, qui ſolitus eſt peractis ſacris obambulare per ſingulas aras, & Divos ac Divas aliquot, erga quos peculiarem gerebat affectum, precatione Dominica ſalutare, eo peracto flexis aliquantulum genibus edebat nomen Divi aut Divæ, in cujus gratiam oraverat dicens, *hoc tuum eſt, ſancta Barbara; hoc tibi habe, ſancte Roche*, ne quis Divorum, qui in eadem ara ſtabant, præriperet ſibi, quod alteri fuerat deſtinatum, atque inter Sanctos naſceretur contentio. Horum ſimplicitas admonenda eſt, ut ſi quod orando dicant, non habent, ſaltem illud dicant: *Sancte Petre, ora pro me; ſancta Barbara, ora pro me*. Alioqui quid abſurdius quam Virgini dicere, *Pater noſter, qui es in cœlis*: aut ſancto Chriſtophoro, *Ave Maria gratia plena*: aut ſancto Georgio, *demitte nobis debita noſtra*. Poterunt & illud doceri, ut in precibus meminerint, qua virtute Divorum quiſque præcelluerit, ut Virgini Matri dicant, *impetra mihi a Filio tuo caſtitatis ac modeſtiæ donum*: Paulo dicant, *Euangelii fortiſſime præco, commenda me Chriſto, ut illius adjutus gratia præſtare queam, quod ille nos per te docuit*: Martino dicant, *Adjuva me tuis precibus, ut intolerandis injuriis tuæ lenitatis imitator eſſe poſſim*. Atque item de cæteris, ſic enim fiet, ut minus abſurda ſit idiotarum precatio, ſimulque commonefiant quid in quoque ſit imitandum.

Verum, ut quod cœperamus perſequamur. Si recedendum erit a verbis Dominicæ precationis, proximum erit uti verbis ex ſacra Scriptura decerptis, utcumque res ac præſens neceſſitas poſtulaverit. Hujuſmodi

Eccl. 36. Pſal. 85. Pſal. 103. Pſal. 118. Pſal. 85. Prov. 30. Sap. 9. Pſal. 142. Pſal. 131. Pſal 7. Pſal 73. Pſal. 26. Pſal. 139. Eccl. 23. Pſal. 141. Pſal. 26.

Digitized by Google

modi plurimas formulas ſuppeditabit liber Pſalmorum, quorum aliquot nobis indicavit Athanaſius. Quamquam & ex cæteris interim Voluminibus poterit ſibi quiſque formulas aliquot parare. Neque quidquam vetuerit eamdem precationem variis ex locis velut opere Muſaico contexere. Quod genus, ſi quis petat auxilium a Deo, ut vitare poſſit obtrectationis aut turpiloquii vitium, dicat ex Pſalmo centeſimo decimo nono: *Domine, libera animam meam a labiis iniquis, & a lingua doloſa.* Rurſus ex Proverbiis capite quarto, *Remove a me os pravum, & detrahentia labia ſint procul a*
Coloſ. 4. *me: Et pone cuſtodiam ori meo*: Item ex Paulo: *Sit ſermo meus ſemper in gratia ſale conditus, ut ſciam quomodo oporteat unicuique reſpondere.* Sit unum hoc exempli gratia productum, quum alioqui formulæ ſint innumeræ. Neque quidquam hic vetuerit modica deflexione ſermonem ad id quod agimus, accommodare, velut quum ex præcepto, aut narratione, ſeu promiſſione facimus deprecationem. Hujus rei hoc exemplum eſt.
Prov. 4. Præcipit Solomon: *Omni cuſtodia ſerva cor tuum, quoniam ex ipſo vita procedit.* Hoc ſic in precationem deflexeris: *Da, Domine, ut te cuſtodiente omni cuſtodia ſervem cor meum, ut ex ipſo procedat vita æterna.* Narratur IV. Regum quarto, Ezechias ſic oraſſe: *Obſecro Domine, memento, quaſo, quomodo ambulaverim coram te in veritate & corde perfecto, & quod placitum eſt coram te, fecerim.* Ex hac forma quivis Rex aut Epiſcopus ſic orare poterit: *Obſecro, Domine, da ut ambulem coram te in veritate & in corde perfecto, ut quod*
Joh. 14. *placitum eſt coram te, faciam.* Promiſſio eſt: *Si quis diligit me, ſermonem meum ſervabit, & Pater meus diliget eum: & ad eum veniemus, & manſionem apud eum faciemus.* Hinc ſic cudetur precatio: *Imparti mihi, Domine Jeſu, Spiritum tuum, ut diligam te, ac ſervem ſermones tuos, ut merear & a Patre tuo diligi, dignuſque cenſeri ad quem pariter veniatis in æternum manſuri.* Jam in deprecandis malis eadem ratio eſt contrariorum, hoc eſt, vetitorum, quæ præceptorum: narratæ rei malæ, quæ bonæ: & minarum, quæ promiſſorum. Non ſolum autem tutiſſimum eſt, verum etiam ad impetrandum quod optas efficacius, a verbis ac ſententiis divinitus afflatæ Scripturæ non recedere: Ineſt enim & in ipſis verbis ἐνέργεια quædam peculiaris, & Deus ſua verba libentius agnoſcit.

Tertium auctoritatis locum obtinebunt a veteribus nobis traditæ precatiunculæ, quas *Collectas* vocant, quibus olim ſolenniter Eccleſia conſuevit uti in cultu Divino, atque etiam in ſacrificiis ante conſecrationem & poſt conſecrationem corporis Dominici. Sunt enim & in his quæ reſipiunt Apoſtolicum ac ſincerum Spiritum, & pleræque commoda brevitate parique perſpicuitate ſententiam abſolvunt, ſic ut periodus conſtet fere duobus membris, quorum utrumque poteſt in duo commata dividi, & inter duo membra intercedat comma ſive membrum ſolitarium. Deinde ſuccedat coronis, quæ totidem fere partibus conſtat, *per Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum.* Etiam ſi commatum & colorum nec ratio, nec numerus ſic habeat perpetuo, quemadmodum dixi, nuſquam tamen non habent ſuas periodos modulatas. Si quis requirat exemplum, dabo: *Deus cujus providentia*, comma eſt: *in ſua diſpoſitione non fallitur*, alterum comma eſt abſolvens membrum prius. *Te ſupplices exoramus*, tertium comma eſt ſolitarium ac dirimens duo membra: *ut noxia cuncta ſubmoveas*, comma eſt prius ſecundi membri: *& omnia nobis profutura concedas*, comma eſt abſolvens membrum. Deinde ſequitur fere totidem verbis ac membris coronis, *per Dominum noſtrum.* Sunt quæ duobus membris conſtant, ſed quæ poſſis in quatuor commata diducere, præcedente commate ſolitario, velut hic: *da nobis Domine quæſumus, ut & mundi curſus pacifice nobis tuo ordine dirigatur, & Eccleſia tua tranquilla devotione lætetur.* Sunt quæ pluribus commatis conſtant, ſunt quæ paucioribus, unde hæc ſuperſtitioſius perſequi non eſt hujus inſtituti. Ex harum igitur precationum acervo poterit ſibi quiſque deligere certas ad pleraſque precandi occaſiones formas, velut ad implorandum auxilium adverſus tentationem, ad impetrandam admiſſi ſceleris veniam, ad impetrandum caritatis & fidei augmentum, pro pace publica, pro profectu Euangelii. Has Sacerdos olim ſic pronunciabat, ut totus populus & audiret & intelligeret, eoque veluti pariter cum illo oraret, tacitis dumtaxat affectibus, demum voce clara accineret *Amen.* Id tum commode fiebat, quoniam Sacerdos ea lingua ſacrificabat, quæ populo erat communis. Nunc linguis novatis, ritus tamen vetus manet. Nec ſatis adhuc conſtat utrum magis expediat, relinquere, an novare, quod jam inveteravit: Scio hanc eſſe multitudinis imperitæ naturam, ut magis revereatur, quod non intelligit. Sed interim minus utilitatis redit ad populum, ad quem ſola vox Antiſtitis pervenit. Ego novandæ conſuetudinis auctor eſſe nolim. Huic tamen incommodo hoc inveniri remedium poterit, ut ſingulorum dierum *Collectas* populus vulgari lingua ſcriptas privatim apud ſe legat. Idem fieri poterit in Epiſtolis ac Euangeliis, precationeque Dominica.

Oſtendi tres orandi formulas, quamquam nihil etiam vetat hominem ſuos affectus quibuſcumque verbis aperire Deo, præſertim quum orat ſolus, modo petat in nomine Jeſu, & ea poſtulet, quæ non pugnant cum ſcopo ſalutis æternæ, nec abhorrent ab his quæ nobis præſcripſit Dominus in ſua formula. Ethnicis tutum non erat Jovem aliis ritibus ac verbis evocaſſe quam oportuit: nec tuto verba facit apud Regem, aut apud Judicem, qui ſolennes dicendi formulas ignorat: Deus quum ſit omnium maximus, tamen nihil habet hujuſmodi moroſitatis, omnia boni conſulit, ne ſolœciſmis quidem offenditur, modo mens ſit ſincera. Habent Rhetores partes generis, quod *petitorium* vocant. Eſt autem hæc ſpecies ſuaſorii. Hujus rationem alias indicavimus, ut hic repetere non ſolum ſuperfluum ſit, verum etiam ineptum in re ſacra. *Nos*, inquit Paulus, *quid, quemadmodum oporteat orare neſcimus, ſed Spiritus orat pro nobis.* Rom. 8. Proinde qui Spiritum habent Chriſti, his ipſe Spiritus ultro ſuggerit, & quid orare debeant, & quomodo. Nihil tamen prohibet rationem aliquam orandi commonſtrare, non tam petitam ex Rhetorum præceptis, quam ex ſacrorum Voluminum exemplis, in quibus animadvertere licet laudem, aut conqueſtionem, quæ pertinet ad conciliandum favorem, procœmii loco: nonnumquam & gratiarum actionem, quam oſtendimus eſſe laudis genus. Adhibentur & ea quæ reddunt auditorem attentum, præterea & narratio, quæ plerumque conqueſtionem habet admixtam, & amplificationem, & ἐνέργειαν quæ rem ſubjicit oculis. Videas illic & argumentationem, & expoſtulationem. Breviter, quidquid adhibetur apud præpotentem hominem, unde cupias aliquid impetrare. Laus eſt nonnumquam in ſola appellatione honorifica, quam ipſam oportet eſſe accommodam rei, velut orans pro membris, quæ adhuc periclitantur in terris, dicis: *Pater noſter qui es in cœlis.* Et in Actis: Κύριε καρδιογνῶστα πάντων, quum ipſi ignari qualis intus eſſet homo, petunt ut deligat quem magis idoneum judicaſſet. Et ſapientiam a Deo petiturus, recte præfabitur: *Æterni Patris æterna ſapientia Jeſu Chriſte.* Nec aptitudinis ratio tantum habenda eſt in appellando, verum etiam in tota precatione. Quamquam enim non ita magni refert, quid a qua perſona petas, tamen auxilium adverſus hoſtes ac Dæmones, aptius petas ab omnipotente Patre: ut reconciliet nobis Patrem accommodatius petiveris a Filio: ut augeatur in nobis divina gratia, congruentius poſtularis a Spiritu ſancto. Conqueſtionis exempla quoniam paſſim in ſacris litteris ſunt obvia, non eſt neceſſe repetere. Querimoniæ nonnumquam additur velut expoſtulatio, ſic Hieremias: *Seduxiſti me, Domine, & ſeductus ſum, fortior me fuiſti & invaluiſti.* Hier. 20. Alicubi idem facit blandities, ſic Hieremias: *Ne ſis mihi tu formidini, ſpes mea tu in die afflictionis.* Et Hier. 17. in Pſalmis: *Spes mea ab uberibus matris meæ.* Et: *Domine, ſpes mea a juventute mea.* Pſal. 20. Gratiarum actio pauperum petax eſt. Etenim qui gratias agit prædiviti pro Pſal. 21.

Digitized by Google

beneficiis præteritis, tacite petit novum beneficium. Et dignos eos judicamus accepti beneficii qui agnoſcunt ac meminerunt. Attentio paratur partim flagitando, ut: *Exaudi, Domine, orationem meam, & clamor meus ad te perveniat.* Et, *Intret in conſpectu tuo oratio mea, inclina aurem tuam ad precem meam.* Partim ſi oſtendamus noſtrum malum ad ipſius injuriam pertinere: ita Pſalmo CXIII. *Non nobis, Domine, non nobis, ſed nomini tuo da gloriam. Super miſericordia tua, & veritate tua, nequando dicant Gentes: ubi eſt Deus eorum?* Item Pſalmo LXXVIII. *Ne memineris iniquitatum noſtrarum antiquarum, cito anticipent nos miſericordiæ tuæ, quia pauperes facti ſumus nimis. Adjuva nos, Deus ſalutaris noſter, & propter gloriam nominis tui, Domine, libera nos: Et propitius eſto peccatis noſtris propter nomen tuum, ne forte dicant in Gentibus: ubi eſt Deus eorum?* Sed hæc pars magis convenit argumentationi, de qua mox dicemus. Cæterum hic plurimum habet momenti, quum declaramus nobis nihil eſſe præſidii in noſtris meritis ac viribus, nec in alio ſpem eſſe nobis, ſed totos nos pendere ab ipſius ope, cujus miſericordia ſervantur univerſi. Narratio eſt Actorum IV. *Convenerunt enim vere adverſus puerum tuum Jeſum in civitate iſta*, &c.

Pſal. 101. Pſal. 17.

In argumentatione potiſſimum tractantur hæ partes, quia poteſt, quia vult, quia ſolet, quia debet. A facultate ſic: *Deus omnipotens qui ſolo nutu potes quidquid vis*: quia vult, nimirum, ipſa bonitas ac miſericordia: quia ſolet, vel commemoratis aliorum exemplis, vel his beneficiis, quæ in nos ipſos jam ſæpe contulit. Convenit autem ut ſui ſimilis ſit, qui ſemper benefecit. Debet autem, non quia nos promeremur, ſed quia ille promiſit. Nam, *Memento, Domine, David, & omnis manſuetudinis ejus: Exaudi, Domine, juſtitiam meam:* & hujuſmodi Pſalmi magis, opinor, quadrant in perſonam Chriſti quam hominis. Nimirum, hæc eſt illa veritas quæ in divinis litteris frequenter conjungitur miſericordiæ, velut Pſalmo LXXXVIII. *Miſericordia & veritas præcedent faciem tuam.* Miſericordia dicitur, quia non promeremur quod petimus: veritas, quia quodammodo debet ex promiſſo. Promiſit per Prophetam oblivionem omnium commiſſorum: Quacumque hora peccator reſipiſcens ingemuerit: promiſit per Filium vitam æternam, qui crediderint Euangelio, unde quodammodo exigitur a Deo qui pollicitus eſt. Commemoratur in petitione juxta Rhetorum præcepta pollicitatio. Et hæc invenitur in ſacris precibus. Sic David: *Docebo iniquos vias tuas, & impii ad te convertentur, & os meum annunciabit laudem tuam. Tunc acceptabis ſacrificium juſtitiæ, oblationes & holocauſta.* Nihil aliud homo poteſt polliceri Deo, nec ille aliud exſpectat præmium. Quidquid autem horum fit in orando, ad nos pertinet, non ad Deum. Nec enim Deus delinitur audiendo laudes ſuas, quemadmodum homines, ſed nos laudantes illum magis ac magis diſcimus, ac ſuſpicimus illius magnitudinem. Commemorandis autem & exaggerandis malis noſtris non hoc agitur, ut in diverſum mutatus oratione noſtra ex irato fiat propitius, ſed ut ipſi dum melius magnitudinem noſtræ calamitatis agnoſcimus, vehementius expetamus illius miſericordiam. Itidem quum ea dicuntur quæ pariunt attentionem, non huc proficitur, ut Deus ante dormitans excitetur, quum illum nihil fugiat eorum quæ latent in cordibus hominum, ſed ut nos inſtantius ac vehementius expetamus, quod non promerentur accipere, niſi qui vehementer ambierint. Similiter & inculcantes quod in alio nullo fiduciam habeamus, quam in ipſius promiſſis ac miſericordia, diſcimus cui debeamus acceptum ferre quidquid habemus boni. Dum pollicemur nos illius erga nos beneficentiam prædicaturos, admonemur ne nobis adſcribentes quod adepti ſumus, reperiamur indigni Dei gratia, ſed ad illius gloriam referamus omnia. Dum promiſſorum fidem ab illo requirimus, huc proficitur ut certa cum fiducia precemur, non meritorum noſtrorum, ſed illius qui neminem ſibi fidentem deſtituit: dum argumentamur & ad ipſius nominis gloriam pertinere, ut nos licet alioqui indignos exaudiat, hoc diſcimus ut in bonis & in malis noſtris non alio ſpectemus, quam ad gloriam ejus. Nec alio pertinent obteſtationes & obſecrationes per Filium ejus, per ipſius erga nos caritatem ineffabilem, per mortem, per reſurrectionem, per omnia quæ noſtra cauſa vel fecit, vel paſſus eſt, niſi ut penitus intelligamus, a quo & per quem nobis proficiſcatur, quidquid pertinet ad ſalutem æternam. Hæc omnia melius tractabit, qui fuerit in divinis litteris exercitatus.

Pſal. 50.

Jam illud quæri ſolet, utrum exigatur oris ac vocis deprecatio, an ſufficiat tacitus animi petentis affectus? Equidem arbitror, hoc eſſe liberum in privatis deprecationibus, utrum malis ſimul & labiis ſonare quod animo flagitas, an tacitis votis dumtaxat ſollicitare Dei clementiam, quæ nihil moratur voces noſtras. Ac ſæpenumero plus impetrant tacita ſuſpiria lacrymæque, quam magni clamores. Alioqui, quemadmodum in jejunio non ſolum abducimus animum ab omnibus hujus mundi delectamentis, verum etiam corpus inedia caſtigamus, ut totus homo Deo ſerviat, qui totus fruiturus eſt immortalitatis præmio: ita convenit, ut in ſacrificio precationis & ſpiritu pſallamus & mente. Id vero potiſſimum conducit his qui nondum exercitati ſunt ad orandum. Nam hi cantandis ſacris precibus, veluti diſcunt orare, & ex ipſa vocis agitatione naſcitur nonnumquam affectus animi. In hoc enim ſunt utiles cæremoniæ, ut per viſibilia ad inviſibilia proficiamus. Quemadmodum pueri prius docentur legere, quam intelligere poſſint quæ legunt. Eodem conducunt & loci nitor ac religio, & ſacra veſtis, & corporis habitus ſive procumbentis in terram, ſive flexis genibus demittentis ſeſe, ſive ſublatis manibus ſuſpicientis in cœlum. Nam hæc omnia nonnumquam adjuvant deprecationem noſtram, etiam ſi quocumque loco, quocumque geſtu fuſam deprecationem audit Deus, ſive id in lecto facias cubans, ſive in balneo lavans, ſive in officina laborans. In ſolennibus tamen precationibus non oportet negligere corporales cæremonias propter infirmos, quibus iſtiuſmodi conducunt: ſed his cæremoniis utendum eſt, quæ provocant & alios ad orandum. Nec enim decet ut militari boatu vocis, aut laſciva modulatione, flagites Dei miſericordiam, non convenit ut vox ſonet: *Miſerere mei, Deus, ſecundum magnam miſericordiam tuam*, & vultus oculique laſcivientes liceantur puellas. Optandum autem eſſet, ut totus cultus divinus, qui tribus potiſſimum conſtat, hymnis, doctrina & precatione, lingua toti populo nota perageretur, quemadmodum olim fieri conſuevit, omniaque ſic explanate diſtincteque ſonarentur, ut ab attentis poſſent intelligi.

Verum multa ſunt in vita mortalium, quæ magis optare liceat, quam ſperare. Optandum & illud, ut cultus qui publicitus peragitur in templis locisve ſacris, neque nimium prolixus eſſet, quod nihil ſit pejus quam rerum optimarum ſatietas, & apud omnes gentes Chriſtiani nominis idem eſſet. Nunc quanta in ſingulis pene Eccleſiis diverſitas, imo quantum fuit ſtudium quibuſdam ne quid cum aliis conveniret? Quam prolixis canticis ac precibus onerantur Monachi quidam, a quibus ingenti tædio utcumque perſolutis quanto cum gaudio diſcedunt? Atqui ſi laudantur convivia lauta magis quam prolixa, unde cum orexi ſurgitur; quanto magis oportet Divini cultus eum eſſe modum, ut citra tædium cum alacritate peragatur, & ad intermiſſum magna cum aviditate redeatur. Certe privatas preces fas ſit ſuo quemque animo metiri, & orationis modum vel pro mentis affectu, qui non ſemper æque fervidus eſt, vel pro negotiorum neceſſitate temperare. Nam in precibus, quæ ſimul a multis fiunt, & quas oportet ſimul a multis & incipi & finiri, ne quid oriatur tumultus in Eccleſia, talem oportet eſſe mediocritatem, ut & fervidis ac otioſis utcumque fiat ſatis, nec tepidi & occupati tædio enecentur. Ubi quis ſecum orat, aut cum unanimi quopiam amiculo, nihil vetuerit, ſi quando inter orandum inſignis aliquis

Digitized by Google

aliquis affectus corripuerit animum, in eo loco commorari, donec perseverabit animi libido, aut sancta confabulatione preces interrumpere. Cæterum occupatis congruunt illæ breviſſimæ quidem, sed subinde velut ejaculatæ precatiunculæ, quæ solebant olim Monachis apud Ægyptios opus manuum interrumpere, vel ipsum potius opus condire. Vix enim fieri potest, ut humanæ mentis intentio diu perseveret in eodem habitu, sed protinus aut tepescit mora, aut aliis cogitationibus intercurrentibus interrumpitur. Respondeat aliquis, ἄλλος βίος ἄλλη δίαιτα. Olim Monachi fere laici erant & operis manuariis exercebantur, nunc Sacerdotibus non idem convenit. Atqui Paulus Apostolus non judicavit sibi indecorum consuere pelles. Si in perferendo longiorum precum tædio laus est vel obedientiæ vel patientiæ Christianæ, quæro quam laudem essent habituri, si jussu Abbatis certis horis id facere cogerentur, quod apud inferos facere dicitur Sisyphus? Atqui congruentius, arbitror, ad id abuti saxo, quam sacris hymnis ac precibus. Optandum & illud, nihil in his admisceri, quod e divinis libris depromtum non sit, aut certe ab his viris profectum, quorum monumenta spirant Christum. Quo magis oportet omnem abesse lasciviam, quæstum, adulationem, cæterosque affectus indignos cultu sacro. Quum Christianus adornat bellum in Christianum, indecore Sacrificus precatur suis gloriosam victoriam, hostibus exitium, quum utraque pars nonnumquam Deo displiceat in precibus, quas ex institutione Pauli, pro Regibus & in dignitate constitutis fundit Sacrificus. Christianius esset optare Principi bonam ac Deo dignam mentem, sapientiam, pietatem, quam triumphos, victorias & glorias: parumque decore ad sacram mensam quum pro Principe supplicatur, audiuntur illi glorioſi tituli, victorioſiſſimo, invictiſſimo, & triumphantiſſimo. Magis etiam indecorum est, quod quidam inter sacrificandum adorant eum, in cujus gratiam sacrificant conducti, non sine specie servilis & abjectæ adulationis. Denique tametsi probandum est, quod pro suo quisque Principe orat, tamen conveniret, ut in publicis precibus non unius aut illius, sed omnium Principum Christianorum generalis fieret mentio. Quin etiam Turcis, aut si qui sunt hostes Christiani nominis, magis conveniat precari misericordiam Domini, quam exitium.

Verum hæc obiter admonere visum est, nunc ad id quod agebamus, revertimur. Itaque genus hoc orandi breve congruit his quoque, qui in publicis functionibus versantur, licet enim Regibus in concilium euntibus sic orare tacite: *Deus, sine cujus Spiritu nihil recte geritur, digneris huic intereſſe concilio, ne quid ſtatuatur, quod tuam offendat majeſtatem:* licet Judici pro tribunali sedenti, sic precari tacite: *Adsit, Domine, tua moderatrix omnium ſapientia, ne quid me judice patiatur innocens, quod non meretur, neve cuiquam fiat injuria:* licet & Legato inter equitandum sic precari: *dirige, Domine Deus meus, in conſpectu tuo viam meam*, aut si quid aliud suggerat pius affectus. Jam video persuasum Monarchis quibusdam, & exemplum, ut fit, indies ad plures dimanat, ut singulis diebus persolvant pensum earum precum, quas Clericorum Ordo solenniter in Templis peragit statis horis, unde & *horarias* vulgo dicunt. Eam Principum religionem nequaquam damnaverim, modo ne putent sese rem magnam præstitisse, quum hoc pensum persolverint, præsertim si quod ore sonant non intelligant, quod multis accidere verisimile est, certe juxta sensum mysticum, neve credant magnum quiddam esse verba illa tantum personuisse. Si quid otii supereſt Principibus a negotiis necessariis, id malim impendi perdiscendis præceptis Divinis, aut parabolis Solomonis, aut Apophthegmatis laudatorum Principum, quorum magnam vim collegit Plutarchus, aut his libris quos homines eruditi de re publica privataque administranda reliquerunt. Quod genus sunt Aristotelis Politica, Oeconomica, & Ethica, Officia Ciceronis, Platonis Dialogi de Legibus ac Republica, Isocratis de Regno, & Xenophontis Cyropædia, & Oeconomica. Eodem nonnihil conducent & nostra, quæ scripsimus de Principe Christiano, de bello, de reditu Philippi Principis ex Hispaniis. Satis oravit Princeps, si curavit ut integris & incorruptis viris committeretur Magistratus, si sua prudentia bellum exclusit: si vim Potentum depulit a cervicibus imbecillium, si quam minimo sanguinis humani dispendio, conatus facinorosorum coercuit, si sanctis legibus ac moribus publicam disciplinam stabilivit. Nam his neglectis tempus dicendis preculis absumere, non solum religio non est, sed est etiam piaculum & hypocrisis. Sublevandus est populus a prædonibus oppressus, & dicitur querelam deferentibus ac Principis opem implorantibus: *Abite, Princeps orat.* Dicitur interpellatrici viduæ aut pupillo! *Non eſt otium, Princeps orat.* Et tamen si qua puella, si quis morio, si quis qui canem bellum adducat, petat aditum, fortasse non auditurus sit, *Princeps orat.* Ipse Dominus Jesus, Regum omnium Rex ac Principum Princeps, quando legitur submovisse despicabilem illam & calamitosam hominum turbam? Quando jussit illis responderi, *abite, Dominus cœnat.* Secedebat ad orandum, sed in desertum, & rursus occurrit affluenti turbæ. Quæ frons igitur istis qui interpellantibus non verentur respondere: *Princeps ludit aleam.* Episcoporum nomine tolerabilius responderetur, *Præſul orat*, nisi quidam sese tam non excusarent hoc titulo vocantibus ad longe profaniora. Opinor, sanctum Gregorium, privatas suas preces ad similes interpellationes fuisse relicturum. Adrianus Cæsar inter multa, magnaque vitia, nonnullas virtutes habuisse legitur: hunc quum per viam euntem, mulier quædam appellasset, audiri cupiens, ille quoniam alio properabat, respondit, *non eſt otium.* Tum illa, *noli igitur*, inquit, *imperare.* Id liberius a muliercula dictum, tantus Monarcha civiliter tulit, restitit & audivit causam. Ita magis conveniebat ut ad preces illas vocanti Sacerdoti dicatur, *non eſt otium*, quam calamitosis & innocentibus afflictis. Ad hæc, quoniam propria Regum functio est, turpe est non esse otium, quum sit otium prolixis precibus, venationibus, lusibus, saltationibus, morionibus & aleæ, ne quid commemorem his etiam sceleratius.

Igitur ad orandum exercitatis argumenta copiosissime suppeditabit sacra lectio, deinde vita ipsa malis bonisque sic varians, ut tristium major sit copia: si quid imminet aut premit triste, orandum est: si quid accidit feliciter, actis gratiis orandum, ut Deus quod dedit, velit esse perpetuum: si quid commissum est, oranda venia: si quid cum virtute gestum, rogandus Deus, ut sua dona augere dignetur in nobis. Si quem videris hominem egregiis virtutibus præditum, & ob id perutilem Reipublicæ, ora Deum, ut multos tales velit esse: si quem insigniter improbum ac pestilentem, precare illi mentem meliorem, simulque ut servet te Deus, ne talis evadas. Si contigit Magistratus, pete sapientiæ donum ut possis recte gerere: si ademtus est, ora ut succedat te vir melior. Si affluxit rerum copia, roga ut qui dedit facultatem, idem det animum bene vivendi. Quin illæ ipsæ civiles precatiunculæ, si ex animo Christiano magis quam ex more dicantur, non absunt ab orando: veluti quum dicimus ingredienti iter: *Bonus Angelus te deducat & reducat incolumem*: marito: *Precor ut uxor tua feliciter pariat:* novo Magistratui: *Precor ut honor quem adsecutus es, sit & tibi & Reipublicæ felix:* pio Episcopo: *Christus Opt. Maximus, diu te ſervet incolumem Eccleſiæ ſuæ.* Cæteræque hujus generis innumeræ. Hæc mihi fere succurrebant, quæ scriberem de orando, Vir clarissime, sed idem optime, alioqui videri poterat alienius ad hominem aulæ Regiæ procerem de orando scribere. Si Petrus Apostolus omnes Christianos *Regale ſacerdotium* appellat, & si peculiare sacrificium Christianorum, ut diximus, est orare, nemini scribi potest inepte de orando, nisi qui Christianus non est. Imo haud scio an ullis frequentius & ardentius orandum, quam Magnatibus, qui quo graviori negotiorum mole pre-

1 Pet. 2.

Digitized by Google

muntur, hoc magis egent divino præsidio. Moses Sacerdos non erat, sed Dux populi, & tamen quoties orasse pro populo legitur? David Rex erat, non Sacerdos, & tamen plurimus est in orando. Solomon Rex erat, & tamen in dedicatione Templi veluti Sacerdos orat pro tota multitudine. Ne sit Regis orare pro populo, cujus non est bene velle populo: nec pro se laboret orare Princeps, cui non est opus ope supremi Numinis. Omnibus dictum est & summatibus & infimatibus, illud Jacobi: *Orate pro vobis invicem, ut salvi fiatis.* Paulus Apostolus in quotidianis precibus suis mentionem facit apud Deum eorum quos initiaverat Euangelio, sed vicissim illos rogat ut orent pro ipso. Ne roget pro se qui neque desiderio boni cujusquam, neque mali metu tenetur. Ne roget pro alio, qui nulli bene vult, præterquam uni sibi. In summa, ne curet hoc sacrificium offerre Deo suo, qui a sacerdotio Christiano se credit alienum.

Nec inficiamur tamen Antistitum peculiare munus esse, ut orent pro populo, quem regendum susceperunt, nec pro vivis tantum vota faciunt verum etiam pro mortuis. Jacobus ordinavit, ut *ad ægrotum accersantur Ecclesiæ Presbyteri, qui Deum orent pro illius salute, ungantque oleo in nomine Domini. Et oratio*, inquit, *fidei salvabit infirmum, & allevabit eum Dominus, & si in peccatis sit, remittentur ei.* Jubetur Abimelech implorare deprecationem Abraham, quod esset Propheta. Sic enim legis Geneseos Cap. xx. *Nunc ergo redde viro suam uxorem, & orabit pro te, quia Propheta est, & vives.* Norunt quia consuerunt Prophetæ colloqui cum Deo. Nam cum his colloquitur Dominus. Verum, quemadmodum post effusum in omnes Spiritum sanctum, omnes Christiani quodammodo Sacerdotes sunt, ita sunt & Prophetæ. Per Christum enim omnes accessum habemus ad thronum gloriæ illius. Nec interim tamen confundendus est ordo in Ecclesiis laudabiliter institutus, & a majoribus nobis per manus traditus. Sacerdos adstans mensæ Dominicæ, cum auctoritate deprecatur pro multitudine. Idem conscenso suggesto, dum enarrat Scripturas sacras, cum auctoritate Prophetam agit, auscultante cum silentio populo. Neque fas sit cuivis hoc muneris sibi sumere. Ubi enim non est ordo, ibi confusio est. Ubi confusio, ibi tranquillitas esse quî potest? At pax in primis decet Ecclesiam Dei, qui non dedignatur interesse cœtui, in suo nomine congregato. Orat igitur Antistes pro fratribus suis ex officio delegato, orat vicissim populus pro suo Antistite ex fraterna caritate. Prophetam agit Antistes ex ordinatione, neque tamen fas non est cuivis, quum opus est docere proximum suum, si quid adsecutus est eruditionis sanctæ. Christiana caritas, sic vicissim communicat officia sua, ut non luxetur ordo membrorum corporis.

Rogarit aliquis, quibus temporibus potissimum orandum censeam? Video litteras sacras hæc tria fere conjungere, vigiliam, sobrietatem & preces, quod luxus & somnus degravent animum cupientem cum Deo colloqui. Itaque mox a primo somno consuescendum est vel in lecto brevi precatiuncula compellare Dominum. Rursus idem mane faciendum, priusquam a cubiculo te conferas ad profana ministeria, postremo sub quietem nocturnam. Neque contemnendum est quorumdam exemplum, qui posteaquam reliquerunt cubile, priusquam cibum capiant, aut aliquid vulgarium negotiorum attingant, si detur commoditas, curant adesse sacro, si modo hic absit omnis superstitio. Sunt enim permulti qui credunt quidquid egerint, cessurum ex animi sententia, si species panis & calicem adspexerint, & interim hoc agit pirata laxaturus ancoram, hoc agit Caricus miles adornans deprædationem innocentium: hoc agit iniquus negociator, undecumque lucrum captaturus. Neque negligendus est mos laudatissimus, quo plerique convivium a precibus auspicantur, & actione gratiarum concludunt. Has tamen velim e sacris litteris depromi, & magis congruentes adhiberi, quam a nonnullis adhibentur. Nos & ea quæ sumus sumturi, benedicat dextera Christi, hujusque generis rhytmos, ut non arbitror damnandos, ita malim ibi melioribus cedere. Nec est necesse omnia infulcire in tales centones. *Kirie eleison*, nusquam non recte dicitur, sed alibi tamen aptius: Et, *beata viscera Mariæ Virginis*, pie commemorantur, sed his alibi locus erat. Pro bene meritis fortassis ibi non intempestiviter oratur, si paucis id fiat: pro Rege, pro Episcopo, pro pace, pro bello, pro cæteris nominatim orare, tempestivius videtur alias. Illud probo, quod apud quosdam consecratio mensæ sacram lectiunculam habet adjunctam, unde conveniret & in convivio primum oriri colloquium.

Rogabis forsitan, quid sentiam de his qui quotidie persolvunt liturgiam Virginis Matris. Equidem hæc malo, quam quorumdam superstitiosas ac magicis simillimas preces, quamquam illud in his offendit, quod ea quæ in sacris litteris de Ecclesia sponsa Christi dicta sunt, deque sapientia Patris, qui est Dominus Jesus, detorquentur ad Virginem Mariam, tum quod quædam ibi petuntur a Virgine, quæ rectius peterentur a Filio. *Tu nos ab hoste protege, in hora mortis suscipe*; Deo rectius dicitur: *libera nos a malo, & suscipe spiritum meum.* Tametsi ne in his quidem est impietas, si quis simplicem affectum candide velit interpretari. Simili affectu quidam in Concionibus implorant opem Virginis, appellantes eam *fontem omnis gratiæ.* Nemo negat plurimum honoris deberi sanctissimæ Virgini, cæterum ibi tempestivius erat implorare Spiritum Christi. Mihi magis probantur hæ preculæ brevissimæ, quas quidam quotidie dicunt de cruce Domini. Nam numerosas preces quibus quidam evolvendis globulis certo numero repetunt precationem Dominicam aut salutationem Angelicam, non omnino damnarim in laicis, nisi quidam ista facientibus prodigiosa quædam promitterent. Hic erat locus dicendi de variis vulgarium precum superstitionibus, quæ non multum absunt a magicis precaminibus, sed propositis optimis orandi formis, non difficile fuerit rejicere quidquid ab his discrepat. Nam error infinitus est, quum simplex sit quod rectum est.

Hoc munusculum, Hieroslae Nobilissime, quod non ante natum erat, quam tibi dedicaretur, sed tua causa susceptum est, ut esset quo vicissim nostri absentis commonefieres, si tibi probabitur, non graveberis idem optimis fratribus tuis Joanni & Stanislao communicare: sin habes aliquid in hoc argumento melius, sequere quod melius est, sed interim huic nostræ promtæ voluntati saltem hoc præmii repende, ut quod habes melius, velis nobis esse commune.

Jacob. 5.

MODI ORANDI PER DESIDERIUM ERASMUM ROTERODAMUM,

FINIS.

DILU-

Digitized by Google

DILUCIDA ET PIA EXPLANATIO SYMBOLI, QUOD APOSTOLORUM DICITUR, *DECALOGI PRÆCEPTORUM*, ET DOMINICÆ PRECATIONIS, PER DESIDERIUM ERASMUM ROTERODAMUM.

CLARISSIMO VIRO D. THOMÆ A ROSCHEFORD, *COMITI ORMONIÆ ET WILSCHERIÆ* DESIDERIUS ERASMUS ROTERODAMUS *S. D.*

Alibi indicat non Cypriani, *sed* Ruffini *opus esse, sed tum nondum deprehenderat.*

EQuidem videbam fore, Comes Illustrissime, ut a nonnullis mihi improbitatis dica scriberetur, si post tam multos tamque celebres Ecclesiæ Doctores, quorum Cyprianus sic primus apud Latinos hoc tractavit argumentum, ut præcurrentem hactenus nemo potuerit assequi, commentarer aliquid in Symbolum Apostolorum. *Rursus, improbitatis reus ipse mihi futurus videbar, si tibi non gessissem morem, præsertim rem tam piam pio affectu flagitanti: maxime, quum prius illud meum obsequium verius quam officium, quo Psalmum* XXII. *exposuimus, tam candide fueris interpretatus. Neque me clam est, te hanc opellam meam, non tibi, qui me Doctore non eges, sed aliis rudioribus postulare. Eoque sic tractavi rem, ut ad simpliciorum captum orationem totam accommodarim. Nec omnino video quid laudis hoc studio meo sim adsecuturus, nisi forte quod quædam dicta sunt crassius atque explanatius. Verum laudem nihil moror. sed utinam hinc tantum utilitatis hauriant Christianæ militiæ tyrones, quantum & tu, Vir clarissime, pro tua insigni pietate desideras, & ego pro mea quantulacumque portione dedi operam. Orandus interim Dominus, ut quod meis viribus diminutum est, de sua benignitate suppleat, & qui tibi istum Religionis adfectum inspiravit, dignetur felicem addere successum, non hac in re tantum, sed etiam in omnibus, quæ studio pietatis instituteris. Bene Vale. Datum apud Friburgum Brisgoæ, Anno a Christo nato* M. D. XXXIII.

SYMBOLUM SIVE CATECHISMUS.

PERSONÆ, CATECHUMENUS & CATECHISTA.

Prior habet KA. *Græcum, posterior* CA. *Latinum.*

KATECHUMENUS.

JAM DUDUM mihi gestit animus adscribi in consortium Ecclesiæ Catholicæ, quæ est domus Dei, extra quam nulli speranda salus æterna. Itaque precor, ut tua pietas ad hanc rem infantiæ meæ sit auxilio? CATECHISTA. Si rite tinctus es sacro lavacro, eadem opera cooptatus es in Ecclesiæ Catholicæ familiam. KA. Verum ea res inscio me, per sponsores gesta est: at posteaquam divina benignitas concessit ad hoc ætatis pervenire, quæ ut ad impietatem corrumpi potest, ita ad pietatem, opinor, est docilis, æquum arbitror, ut & sponsorum meorum fidem liberem, & ipse meæ saluti consulam ac meum per me ipsum quoque negotium agam. Proinde te rogo, ut ita mecum agas, quasi plane rudem instituas formesque. CA. Dominus ipse, fili carissime, qui istam tibi mentem inspiravit, idem pro sua bonitate ad id quod desideras, provehet. KA. Non igitur opus est Catechista? CA. Si non esset opus, frustra Christus dixisset Apostolis, *ite, docete omnes gentes.* Sed ut sexcentos adhibeas Catechistas, Dominus tamen est, qui vere docet hanc Philosophiam. Sic enim visum est Deo, ut sua munera homini per hominem velit impertiri. KA. Cur ita visum est? CA. Primum ut excludatur supercilium & arrogantia, quam horret Spiritus ille mitium ac mansuetarum amator mentium: dein, ut mutuis officiis inter Christianos concilietur, propagetur alaturque caritas. Nihil tamen est hic quod sibi vindicet vel Catechista, si suo fungitur officio, vel Catechumenus, si profecerit. Tota laus debetur illi, qui intus & docentis organum temperat, & discentis mentem transformat. Pariter itaque Domini misericordiam imploremus, ut illius afflatu & tu prudenter interroges, & ego quæ salutaria sunt, respondeam. KA. Fiat.

Digitized by Google

Fiat. CA. Nunc igitur percontare. KA. Mire, ut dicebam, afficit ac ſollicitat animum meum ineffabilis illa pulcritudo domus Dei. Sed qua, rogo, in illam patet aditus? CA. Qui vult ingredi domum, petit januam. KA. Oſtende januam. CA. Eam oſtendit cœleſtis ille Doctor Paulus: *accedentem*, inquit, *ad Deum oportet credere*. Et Rom. v. *Per quem habemus acceſſum per fidem in gratiam iſtam*. Rurſus ad Hebræos, *Sine fide impoſſibile eſt placere Deo*. Fidei oſtium eſt, humile quidem illud, ſed ingreſſo oſtendit inenarrabilem majeſtatem divinæ potentiæ, ſapientiæ ac bonitatis. Submitte igitur caput, ut introire merearis. KA. Quid eſt iſtud quod dicis? CA. Depone ſenſum carnis, & humanæ rationis argutias, ut ſimpliciter certoque credas quidquid nobis ad ſalutem tradit divina auctoritas, etiam ſi humano ſenſui videatur falſum, frivolum, abſurdum, aut impoſſibile. Fallit humana ratiocinatio, fallunt ipſi corporis ſenſus, ſolus Deus tam non poteſt falli aut fallere, quam non poteſt non eſſe Deus. KA. Quid eſt fides? CA. Ut tibi rudi definiam craſſius: Duæ ſunt præcipue vires animæ: *intellectus* & *voluntas*. Illo judicamus quid ſit eligendum, hac expetimus quod commonſtravit ratio. Utramque partem vitiavit crimen eorum, qui generis humani fuere principes. Hujus mali contagium in univerſam poſteritatem dimanavit: hinc fit, ut & ratione tamquam oculo vitiato putemus eſſe quæ non ſunt, aut non eſſe talia qualia ſunt: & voluntate corrupta, quod ægrotis ſolet evenire, expetamus pro ſalubribus mortifera. Adverſus hoc geminum malum divina benignitas providit nobis geminum remedium: *fidem* quæ purificat cor, hoc eſt, mentem ac rationem, ceu fontem animi: & *caritatem* quæ corrigit depravatam voluntatem. Fides quaſi prælucens in tenebris depellit omnem errorem, in his dumtaxat, quæ pertinent ad ſalutem: caritas ſubmovet pravas cupiditates, ut ad ea tantum feramur, quæ præſcripſit Deus. Fides dictat, caritas exſequitur, velut fidei miniſtra. Sed fidei oculus potiſſimum in Deum intenditur, caritas quaſi duos habet oculos: dextrum intendit in Deum, ſiniſtrum deflectit in proximum, dum illum ut ſummum bonum amat ſupra omnia, hunc ut cognatum diligit propter Deum. Fides igitur, de qua nunc agimus, eſt donum divinitus infuſum menti hominis, qua citra ullam hæſitantiam credit eſſe veriſſima, quæcumque Deus per utriuſque Teſtamenti libros tradidit ac promiſit. Ea ſe porrigit ad tria tempora, præteritum, præſens, & futurum: videlicet, mundum a Deo conditum eſſe, & quidquid ſuperioribus ſeculis geſtum, narrant divinæ litteræ: dein ab eodem & hodie Mundum Eccleſiamque gubernari: poſtremo eventurum, quidquid vel piis pollicentur, vel minantur impiis. Hæc omnia per fidei donum longe certius credimus, quam quæ vel ratiocinando colligimus, vel omnibus deprehenſa ſenſibus tenemus. KA. Sed quum ſacra Volumina per homines ad nos pervenerint, unde illa ſtabilis & inconcuſſa perſuaſio? Nemo tam impius eſt, ut exiſtimet in Deum cadere vanitatis ſuſpicionem. Sed dubitari poſſet an omnes illi libri afflatu Numinis conſcripti ſint. CA. E compluribus quidem rebus naſcitur hæc certitudo, ſed ex una præcipue. Primum e conſenſu naturali. Nam quæ in illis traduntur, magna ex parte conſentanea ſunt nativo rationis judicio, cujus ſcintilla quædam reſidet etiamnum in prolapſis. Deinde ex prodigiis admirandis, per quæ & Vetus Teſtamentum & Novum proditum eſt. Nam nec alias umquam geſta ſunt talia, nec quiſquam auſus eſt, aut potuit ſimilia confingere. Accedit huc mirificus quidam omnium inter ipſa conſenſus. KA. Quorum? CA. Figurarum & Oraculorum, quæ propriæ ſunt Veteris Teſtamenti, tum fides & evidentia in præſtandis iis, quæ Vetus Teſtamentum vel typis adumbrabat, vel Prophetarum ore promiſerat. In examinandis teſtimoniis ſcis plurimum habere momenti teſtium conſenſum. Confer Chriſtum tam variis ænigmatis delineatum in lege Moſaica, a tot Prophetis, idque temporibus diverſis promiſſum, cum eo quem Euangelica nobis tamquam in theatro ſub oculos ponit hiſtoria, videbis omnia conſentire ad amuſſim. Accedit huc Prophetarum inter ipſos admirabilis conſenſus, quum inter Philoſophos mundi tam varia ſit opinionum pugna. Adde jam his, conſtantem omnium ſeculorum ac nationum conſenſum, & conſpirationem in hanc Philoſophiam indivulſam. Quis enim umquam quidquam tam excellenti ingenio conſcripſit, quod univerſus orbis ſic amplecteretur, quod tanta conſtantia retineret, ut ab eo tot virorum, puerorum, fœminarum, virginum millia nec variis mortibus, nec morte formidabilioribus tormentis potuerint avelli, quorum animos fidei lux purificarat? Idque hoc etiam mirabilius eſt, quod hæc Philoſophia repente veluti ſol quidam per univerſum orbem illuxit ac vicit, nec virium, nec opum, nec eruditionis, nec humanæ calliditatis auxilio, nec ullis denique præſidiis hujus mundi: quodque hactenus adverſus Regiam potentiam, adverſus mundanam ſapientiam, adverſuſque Hæreticos mille modis ad impietatem inſtructos, breviter, adverſus omnes Diaboli machinas inconcuſſa ſtetit, juxta Chriſti promiſſum: *Et portæ inferi non prævalebunt adverſus eam*. KA. Sentio & meis oculis, licet cæcutientibus, nonnihil affulgere lucis. Sed quod eſt illud unum præcipuum? CA. Id quidem jam tua ſponte attigiſti. KA. Quinam? imprudens? CA. Sentis enim, ut ais, nonnihil lucis infulſiſſe oculis cordis tui. Is, nimirum, eſt Chriſti Spiritus, qui jam cœpit energiam ſuam exſerere in corde tuo, & quod cœpit, uti ſpero, perficiet. Hic enim eſt arrabo divini Spiritus, arcano afflatu ſic confirmans humanam mentem, ut nec inferorum poteſtas, nec Angeli, nec ulla creatura valeat eam dimovere a fide & ſpe, quæ eſt in Chriſto Jeſu. Hunc affectum nulla hominum perſuaſio gignit in animis noſtris, quod certiſſimum eſt argumentum, hæc omnia divinitus agi. Nulla enim res tranquillat animum hominis præter hanc Philoſophiam. KA. Felices quibus hoc contigit donum. CA. Oremus cum fiducia, continget & nobis. KA. Verum cum utriuſque Teſtamenti Volumina nominas, mare magnum, ne dicam, immenſum nominas. Quid mihi rudi etiamnum & in Chriſto pluſquam infanti proponis? CA. Habent, uti ſcis, humanæ diſciplinæ rudimenta ſua. Habet & hæc Philoſophia cœleſtis elementa ſua. KA. Unde petam iſta? CA. E *Symbolo*, quod partim ob auctoritatem, partim ad diſcretionem aliorum, *Apoſtolorum* dicitur, Veteres interdum appellant *Regulam fidei*. Is eſt ſermo paucis verbis complectens ſummam eorum, quæ omnibus neceſſario credenda ſunt ad ſalutem æternam. Hoc Symbolum olim qui adulti baptizabantur, publicitus ore quiſque ſuo recitabant Catechumeni, priuſquam aqua ſalutari tingerentur. KA. Cur appellatur *regula fidei*? Ca. Quoniam ad hunc inflexibilem veri gnomonem diriguntur & corriguntur omnes hominum opiniones, ac mille modis a recto divaricantes Ethnicorum, Judæorum, & Hæreticorum errores. Simplex enim in omnibus eſt divina veritas quæ ait: *Cælum & terra tranſibunt, verba mea non tranſibunt*. KA. Sed quid ſibi vult *Symboli* vocabulum? CA. *Symbolum* Græcis dicitur a συμβάλλω, quod nobis eſt *confero*. Ea voce multifariam uſi ſunt Græci. Nam Symbolum interdum appellant ſignum quod imprimitur Epiſtolis ac Vaſis, ne reſignentur a quibus non oportet. Interdum Symbolum dabant ex condicto celebraturi convivium, ne cui integrum eſſet ſe ſubducere. Jam & inter ſponſum & ſponſam ex conſenſu mutuo datur Symbolum, ne liceat a pacto recedere. Denique militibus ſub iiſdem ſignis merentibus dabatur Symbolum interdum vocale, quod certis verbis tradebatur, interdum ſine voce, quod illi vocant ἄφωνον. Id eo fiebat, ut ſub eodem Imperatore militantes inter ſeſe agnoſcerent, & ſi quis hoſtium tentaret facere fucum, eum hac nota deprehenderent. KA. Iſta quidem dilucide, ſed exſpecto congruentiam appellationum. CA. Vides in baptiſmo crucis figura conſignari frontem renaſcentis.

Obſignatio Vaſis aut Epiſtolæ.

Et

Digitized by Google

Et beatus Paulus Corinthios Euangelium profeſſos Epiſtolam ſuam vocat, *non quidem atramento ſcriptam in membranis, ſed in cordibus ſpiritu.* Spiritus autem dicitur *digitus Dei.* Mentem ſic obſignatam Deo ſemel, nefas eſt reſignare Satanæ. Et idem Paulus Corinthiis ita loquitur, *Habemus theſaurum hunc in vaſis fictilibus.* Mens igitur hominis per baptiſmum fit vas ſancti Spiritus, quod obſignatur ſigillo fidei, imo Chriſtus obſignavit ſanguine ſuo. In Euangelio vero Dominus regnum cœlorum, hoc eſt, Euangelii gratiam, ſplendido convivio comparat, ad quod vocantur omnes omnium hominum nationes. Quiſquis autem in baptiſmo profeſſus eſt Chriſtum, Symbolum in hoc magnificum convivium dedit, ut jam reſilire non liceat. Ad hæc crebro legimus Chriſtum *Sponſi* nomine deſignari, quemadmodum Eccleſiam nomine *Sponſæ*, velut in Cantico myſtico, & Joannis tertio. Quin & ſingulorum animæ in profeſſione fidei nubunt Sponſo Chriſto. Declarat hoc Paulus, ſcribens Galatis: *Deſpondi enim vos uni viro virginem caſtam exhibere Chriſto.* Idcirco utrimque datur Symbolum, ne fas ſit umquam moliri divortium. Chriſtus impartit arrham Spiritus ſui. Homo corde credens ad juſtitiam, & ore profitens ad ſalutem, viciſſim dat Symbolum Chriſto. Hujus conjugii magnum, ut ait Apoſtolus, myſterium eſt, quod indiſſolubili vinculo coit inter Chriſtum & Eccleſiam. KA. Equidem rebar, antehac virgines monaſticum inſtitutum profitentes, tantum Chriſto nubere. CA. Renubunt quidem illæ potius quam nubunt, & in Sponſarum ordine primas tenent, hoc Sponſo propiores quo ſimiliores, ſed in baptiſmo etiam nautarum & aurigarum, & ſutorum animæ fiunt Chriſti Sponſæ. Et idem Symbolum datur omnibus, æque mendico contemtiſſimo, ac Regum potentiſſimo. Ea, profecto, res piam quamdam ſuperbiam addere debet juxta mundum abjectis, quod in his quæ ſola veram conferunt felicitatem, quia vere magnos, vere divites, vere potentes, vere nobiles reddunt, cum quamlibet opulentis Monarchis paria faciunt. KA. Inauditam narras Domini benignitatem! CA. Phy. Quem rejiciat Agnus ille mitiſſimus, qui latronem in cruce profitentem protinus invitavit ad nuptiale convivium, & ex ſceleroſo atque in ipſum blaſphemo fecit regni conſortem? KA. Profecto, hactenus mire quadrant omnia. CA. Poſtremo, qui ſacro lavacro renaſcuntur, profitentur Euangelicam militiam, dantque nomen Imperatori immortali Jeſu Chriſto, hujuſque ſacramentis militaribus obſtringuntur, ac donativum Spiritus accipiunt, ut jam extremæ perfidiæ atque etiam ingratitudinis ſit ab hoc Principe ad tyrannum Satanam deficere. Deficiunt autem non ſolum qui Chriſtum abnegant, & ad Turcam aut Judæos transfugiunt, verum etiam qui toto pectore mundo mundaniſque commodis dediti ſunt. Labitur enim & juſtus, vel ſeptiesin die, ſed mox erigitur vigore fidei, quæ velut ignis ſemper ad cœleſtia nititur. KA. Utinam ille Spiritus dignetur inſcribere cordi meo, & quod ſcripſit, inviolabili Symbolo obſignare! CA. Utinam dignetur tuo meoque cordi theſaurum illum inæſtimabilem committere, & quod recondidit, ſuo tueri ſignaculo! KA. Sed illi membranam puram, & vas mundum præbeamus oportet. CA. Imo & iſthuc ipſe præſtabit nobis, quamquam non ſine nobis. KA. Quam felix illud convivium, quod & hic habet juge gaudium mentis ſibi bene conſciæ, & ad cœleſte convivium tranſmittit. CA. Imo quam felix conjugium, quod nos unum reddit cum Deo, cui adhærere ſumma atque unica felicitas eſt. KA. Sed militia, laboris vocabulum eſt. CA. Nemo coronatur, niſi qui legitime certaverit. Sed quod hic moleſtum eſt, momentaneum eſt, corona ſempiterna eſt & immarceſcibilis. Tum hoc ipſum quod hic eſt laboris, tot ſolatiis condulcat ille Spiritus, ut cætera non patienter modo, verum etiam alacriter perferantur. Vita hæc, velimus nolimus, militia eſt, aut Deo militandum eſt, aut Satanæ. Qui Satanæ militant, qui princeps dicitur hujus mundi, duriora tolerant, quam qui militant Chriſto. Nec minus gaudent Chriſti milites, quam illi qui terra marique venantur dulcia, ſed aliter, imo ſoli vere gaudent. Jam vero ſtipendia, immane, quam ſunt diverſa. Sempiternum in cœlis triumphum agere cum duce Chriſto, & æternis ignibus tradi cum Satana tyranno. KA. Mirum eſt itaque vulgus hominum ad hunc modum vitam agere. CA. In cauſa eſt, quia multi Symbolum ore pronuntiant, pauci corde credunt, aut ſi credunt, frigide credunt. KA. Jam dudum audire lubet cœleſtis Philoſophiæ rudimenta. CA. Rudimenta ſunt, ſed quod hic infimum eſt, ſuperat omnia faſtigia mundanæ ſapientiæ. Quoniam autem melius citiuſque percipimus ea quæ diſcimus avide, qui tradunt humanas diſciplinas, ſolent eas diſcipulis variis nominibus commendare, potiſſimum autem, auctoris, materiæ, formæ, & finis. KA. Non ſatis aſſequor quod dicis. CA. Veluti medicina auctorem habet Hippocratem, & ſi Poetis credimus, Apollinem. Verſatur circa res quæ juvant offenduntque corporis valetudinem: hæc eſt materia: conſtat cognitione rerum naturalium & experimentis: puta, hanc eſſe formam. Finis eſt, corporis bona valetudo, quatenus hic datum eſt recte valere. KA. Nulla quæſtus mentio. CA. Is fortaſſe ſcopus eſt quorumdam artificum, ſed tamen artis ſcopus eſt, proſpera valetudo. Itidem Stoica Philoſophia auctorem habet Zenonem, tractat quid turpe, quid honeſtum, colligit Dialecticis rationibus, promittit animi tranquillitatem, ſed in hac vita tantum, eamque falſam. Nihil enim vere tranquillat animum hominis præter gratiam Chriſti, quam illi ne per ſomnium quidem noverunt. At hujus Philoſophiæ, cujus tu candidatum nunc agis, auctor Deus, materia, pia vita, forma, afflatus æterni Numinis, finis vita cœleſtis. Imo ut melius dicam, hæc omnia Deus ipſe eſt. Ac Zeno quidem in multis & fallit & fallitur, & quoniam in ſcopo hallucinatur, neceſſe eſt, ut in mediis quoque cæcutiat. Cæterum hic ubi Deus eſt omnia in omnibus, nullus eſſe poteſt error, nulla nubes, nulla ambiguitas. Ipſe eſt initium, ipſe progreſſus, ipſe conſummatio. Quod ſi reperiuntur, qui humanas diſciplinas ſummis laboribus, magniſque impendiis, multo tempore diſcere ſtudent, quanto pectoris ardore par eſt hanc Philoſophiam perdiſcere, quæ a Deo vero profecta, per vitam immaculatam, miro compendio deducit ad illam beatam immortalitatem? KA. Profecto, vere pretioſum narras margaritum, quod omnibus divenditis merito debeat comparari. CA. Etiam vitæ jactura bene emitur, imo mille mortibus vili emeretur. Porro, non arbitror eſſe neceſſe hic ea commemorare, quæ te benevolum reddant, attentum ac docilem. Magnus eſt ad profectum ſtimulus, amor doctoris. Quid autem amabilius Deo, imo quid omnino præter illum amabile? Quis autem ſomnolentus audiat certo pollicentem æterna gaudia? Facile vero docilis eſt, qui & amat Deum ſuper omnia, & uni credit in omnibus nihil hæſitans. KA. Magis ac magis inardeſcit animus. CA. Sed ſit hæc ſi videtur prima Catecheſis, quam ubi tecum animo volutans quodammodo ruminaveris, implorata Divini Spiritus ope ad me redito, reliqua percepturus. KA. Fiet.

Symbolum convivii. *Luc. 14.* *Symbolum conjugii.* *Symbolum militare.*

CATECHESIS II.

FACTUM quod juſſiſti, & accrevit reliqua audiendi ſitis. CA. Gratia benigniſſimo Spiritui Chriſti: ſupereſt, ut in primis tibi recitetur Symbolum: quod eo facilius tenebis, ſi intellexeris, & rei ſummam ordinemque cognoveris. KA. Exſpecto. CA. Auſculta. KA. Hic ſum. CA. *Credo in Deum Patrem omnipotentem, Creatorem cœli & terræ, Et in Jeſum Chriſtum Filium ejus unicum, Dominum noſtrum. Qui conceptus eſt de Spiritu ſancto, natus ex Maria virgine, paſſus ſub Pontio Pilato, crucifixus, mortuus & ſepultus eſt, Deſcendit ad inferos, Tertia die reſurrexit a mortuis, Aſcendit ad cœlos, Sedet ad dexteram Dei Patris omnipotentis, inde venturus judicare vivos & mortuos: Credo in Spiritum ſanctum, Sanctam Eccleſiam Catholicam, Sanctorum communionem, Peccatorum re-*

Digitized by Google

missionem, Carnis resurrectionem, & vitam æternam, Amen. KA. Audio plane verbum abbreviatum. CA. Et vides granum sinapis. Jam tenes, opinor, esse unum Deum, quæ tamen appellatio complectitur tres personas, *Patrem* qui solus a nullo est, *Filium* a Patre sine tempore genitum, *Spiritum sanctum* ab utroque procedentem. KA. Teneo. CA. Ne quid hic temporarium aut corporeum imaginetur sensus humanus, æterna, ineffabilia, incomprehensibilia sunt omnia: ad quæ caligat humana ratio, sola fide percipiuntur. Tres sunt proprietatibus distincti, sed trium eadem est substantia sive natura, aut quod verbum quidam arbitrantur aptius, essentia, eadem omnipotentia, eadem majestas, eadem sapientia, eadem bonitas. Hic tertio ordinem quidem habet, sed inæqualitatem prorsus nescit. Nullus enim est alio vel tempore posterior, vel dignitate inferior. Trium una Deitas, & tres unus Deus. Hinc summa oritur Symboli distinctio. Principem locum obtinet Pater, secundum Filius, tertium Spiritus Sanctus, qui caritas est, & utriusque nexus quidam ineffabilis: Pater condidit universa, Filius restituit prolapsa, Spiritus sanctus utrique cooperatur. KA. Accipio. CA. Sed in Filio, quoniam solus assumsit humanam naturam, nulla ex parte diminuta aut mutata divina, quum sit una persona, triplicem tamen habet substantiam, divinam, quam eamdem habet cum Patre & Spiritu sancto, animam humanam & corpus humanum: qui quemadmodum ex Patre Deo natus est verus Deus, ita ex homine matre, natus est verus homo. Huic adhæret Ecclesia, veluti corpus hominis adhæret capiti. Quemadmodum autem divinus ille Spiritus conglutinat Patrem cum Filio, ita & Ecclesiam Christo adglutinat arcano & indissolubili vinculo. Corpus igitur Christi mysticum quartam Symboli partem occupat. Sunt aliæ divisiones, sed hæc ingredienti nonnihil lucis aperiet. Nunc igitur tu vicissim recita Symbolum. KA. Faciam. *Credo in Deum Patrem omnipotentem, conditorem cœli & terræ.* CA. Habes primam personam. KA. *Et in Jesum Christum Filium ejus unicum, Dominum nostrum.* CA. Jam ingressus es alteram Symboli partem, quæ tradit Christi divinam naturam, de qua diximus. KA. *Qui conceptus est de Spiritu sancto*, & cætera. CA. Audis veram & perfectam hominis in Christo naturam, mox auditurus humani generis redemtionem. KA. *Passus sub Pontio Pilato, crucifixus, mortuus & sepultus est.* CA. Audis præter tot certissima argumenta verum hominem declarantia, admirabilem Christi pugnam cum Satana tyranno. KA. *Descendit ad inferos.* CA. Audis quid egerit illa sacrosancta anima Christi, id temporis quo corpus exanime requiescebat in monumento. KA. *Tertia die resurrexit.* CA. Audis capitis victoriam, membrorum spem. KA. *Adscendit ad cœlos.* CA. Audis victoris triumphum. KA. *Sedet ad dexteram Dei Patris omnipotentis.* CA. Audis sempiternam & insuperabilem Christi Monarchiam, cui data est omnis potestas in cœlis pariter atque in terris. KA. *Inde venturus est judicare vivos & mortuos.* CA. Audis secundum adventum. Prius enim venit in humilitate carnis, Servator omnium, post veniet in gloria Patris, judicaturus & pios & impios, cuique pro meritis suum daturus præmium. KA. *Credo in Spiritum sanctum.* CA. Habes tertiam Symboli partem. KA. *Sanctam Ecclesiam*, & cætera. CA. Habes quartam Symboli partem, quæ depingit mysticum Christi corpus, Ecclesiam. Jam si totum Christum accipias, non sunt nisi tres personæ, Et congruenter Ecclesia sancta sancto Spiritui annectitur. Illius enim munere sanctum est, quidquid in rebus conditis vere sanctum est, unde & a Paulo dictus est *Spiritus sanctificationis.* Ille est sponsi Spiritus qui numquam recedit a sinu sponsæ: & quoniam; Ecclesia Græcis dicitur *congregatio*, per illum cohæret, quidquid feliciter conjunctum est. Hic est orbis ille inenarrabilis, tres personas inter se, & cum his pios Angelos ac pios homines in unum conglutinans. Nam Ecclesiæ nomen potest & beatos Spiritus complecti, licet his redimendis Dominus non venerit, qui perstiterunt in felici statu, in quo fuerant conditi. Humanum genus quoniam in primis parentibus fuit prolapsum, egebat Redemtore. Perge. KA. *Sanctorum communionem.* CA. Hanc particulam sic quidam accipiunt, ut per appositionem exponat priorem, *Sanctam Ecclesiam.* Societatis enim vocabulum est Ecclesia, & inter omnia Christi membra jugis & indivulsa conjunctio est. Quidam malunt his verbis significari, septem Ecclesiæ sacramenta: quidam omnium bonorum operum communionem. KA. *Peccatorum remissionem.* CA. Hic audis, quæ sit hujus civitatis politia in hoc seculo, in quo ut non est consummata felicitas, ita nec est perfecta puritas, nec plena saturitas. Itaque sæpe fit, ut graviter prolapsis remedio sit opus, infirmis robore. Utrumque quum aliis modis, tum vero præcipue per Ecclesiæ sacramenta suggerit gratia Dei. Itaque quum audis, *Peccatorum remissionem*: audis paratam geminam medicinam, unam e sacro lavacro, alteram per pœnitentiæ sacramentum. KA. *Carnis resurrectionem.* CA. Hic aperitur militiæ finis, Ecclesiæ consummatio, & totius hominis vel æterna felicitas, vel æterna calamitas. KA. *Et vitam æternam.* CA. Audis incomparabile stipendium, quod Imperator noster paravit suis militibus, si sui ducis exemplo, sub illius vexillis fideliter militantes, gnaviter sese gesserint usque ad mortem. Habes hujus salutiferæ Fabulæ, protasim, epitasim & catastrophen: habes Actus omnes ac Scenas cœlestis illius choragi ineffabili dispensatione digestas. KA. Sunt qui subtilius distinguant? CA. Sunt aliquot recentiores, qui pro duodecim articulis faciunt tredecim, sunt qui quatuordecim, non juxta sermonis ordinem, sed illud secuti, quod omnes articuli pertinent aut ad divinam naturam omnium personarum, aut ad humanam Christi, aut ad corpus Christi mysticum: ad horum quodque accommodant certas particulas, itaque conficiuntur quatuordecim. Verum hæc ad id quod agimus haud multum habet momenti. Ad istum enim modum fas esset & alias comminisci distinctiones, ut variæ sunt ingeniorum formæ, variæque rerum earumdem considerationes. Illud est omnium caput, quod hic dicit mundum a Deo potenter conditum, & ab eodem Deo per Filium sapienter & misericorditer redemptum, initium ac decursum Ecclesiæ arcanis afflatibus eam gubernante Spiritu sancto, consummationem Ecclesiæ, quum Filius regnum integrum ac pacatum tradit Patri. KA. Quidam singulis Apostolis accommodant singulos articulos. CA. Si verum narrant isti, falluntur qui malunt esse quatuordecim articulos. Sed istud tamen utiliter excogitatum est, quo videlicet illitterati eadem opera tamquam per imagines ordine dispositas simul & Apostolorum nomina, & articulos singulos infigant memoriæ. Vehementer enim conveniret, ut omnia Christianorum conclavia tabulis hujusmodi decorarentur. KA. Deum immortalem quam copiosam Philosophiam tantillum Symbolum complectitur! CA. Atqui probabile est apud priscos fuisse aliquanto brevius, siquidem illi videntur finisse Symbolum hac clausula: *Inde venturus est judicare vivos & mortuos.* Id colligere licet ex Athanasii Symbolo, qui quum explanet hoc Symbolum, nihil horum attingit: nec ultra progreditur Symbolum quod pro Niceno refertur in Canonibus, nisi quod addit, *Et in Spiritum sanctum:* alioqui multis verbis discrepans, tum ab hoc, tum ab eo quod canitur in Missa, quod videtur esse Synodi Constantinopolitanæ. Colligitur item e Tertulliano, veluti e libro *Adversus Praxeam*: rursus libro *De Virginibus velandis*, in principio: item libro *De præscriptionibus Hæreticorum.* KA. Redundat igitur quod adjectum est? CA. Bona verba. Sed ob contentiosos & crassos illa sunt adjecta, quo sermo foret expressior verius quam plenior. Nam quum audis: *Qui conceptus est de Spiritu sancto*, audis tertiæ personæ professionem. Rursus quum audis Christum esse passum, simul intelligis Ecclesiam, pro qua passus est. Neque enim pro Angelis, qui non egebant, aut pro Dæmo-

Dæmonibus, qui prolapsi sunt irreparabiliter, passus est Dominus, multo minus pro brutis animantibus. Simul audis fontem universæ remissionis. Nec enim baptismus aut pœnitentiæ sacramentum aliunde efficax est, quam ex sacrosancta morte Domini. Item quum audis: *Resurrexit, ascendit in cœlum:* vides ostensam carnis resurrectionem, quam certa spe exspectamus omnes. Neque enim caput in cœlo regnans patietur sua membra esse trunca ac dissidiata. Totus ille resurrexit, toti resurgemus & nos. Postremo quum audis, *Inde venturus judicare vivos & mortuos*, vox judicandi designat diversa præmia piorum & impiorum: quod post explanatius dictum est, *Et vitam æternam.* K A. Cur hoc Symbolum dicitur *Apostolorum?* C A. Ut titulo distinguatur ab aliis Symbolis, Niceno, Constantinopolitano, Athanasii, & aliorum complurium. Et probabile est, hoc omnium fuisse primum. Quemadmodum autem apud priscos illos Barbaros, simplices, fraudium ignaros, bonæque fidei viros, aut nullæ erant syngraphæ in contractibus etiam maximis, aut quam brevissimæ, satis erat in charta notare, tot agrorum jugera libere dono lego-ve tali Ecclesiæ: ita quamdiu vigebat in animis hominum fidei sinceritas, aut non erat opus hoc chirographo, aut satis erat quam pauciſſimis comprehensum verbis. Philosophorum impia curiositas, Hæreticorum perversitas, verborum ac Symbolorum induxit multitudinem: quemadmodum versutia hominum effecit, ut in contractibus tot tam verbosis sit opus instrumentis. In nulla autem Ecclesiarum diutius viguit pietatis ardor, fideique sinceritas: in nullam minus Hæresecon ac tardius irrepsit quam in Ecclesiam Romanam. Utinam non inundassent hujus mundi lenocinia! Quin hoc ipsum Symbolum quod explicuit beatus Cyprianus, hoc nostro aliquanto est brevius. K A. Recita, quæso, si molestum non est. C A. Auscultа. *Credo in Deo Patre omnipotente, Et in Jesu Christo, Filio ejus unico, Domino nostro: qui natus est de Spiritu sancto, ex Maria Virgine: crucifixus sub Pontio Pilato, & sepultus est: tertia die resurrexit: ascendit in cœlos, sedet ad dexteram Patris, inde venturus judicare vivos & mortuos, Et in Spiritu sancto, sanctam Ecclesiam Catholicam, remissionem peccatorum, hujus carnis resurrectionem.* K A. Video multa prætermissa, nonnihil etiam additum. C A. Nec hoc dissimulat beatus Cyprianus: in primo statim articulo, commonstrat additum apud Orientis Ecclesias potissimum: *Credo in Deo Patre omnipotente, invisibili & impassibili.* Rursus additamentum, *Descendit ad inferna*: negat haberi in Symbolo Romano. Similiter *in Hujus carnis resurrectionem*, fatetur, pronomen additum in Ecclesia Carthaginensi. Desunt nonnulla, imo non desunt, sed ex aliis intelliguntur. Cyprianus non videtur addere, *Creatorem cœli & terræ:* sed hoc colligit ex Græca voce. Παντοκράτωρ enim non tam sonat omnipotentem, quam omnia tenentem & omnibus imperantem: quæ vox non tantum exprimit mundum a Deo conditum, sed admonet ab eodem gubernari: non gubernaret autem ab alio conditum. Quoniam vero & Gentes ex Poetarum institutione credunt mundum a Deo conditum, idque tot verbis inculcat liber Geneseos, hanc particulam judicabant evidentiorem quam ut fuerit exprimenda. Omissa sunt & hæc verba, *Qui conceptus est*: quod in Euangelio, *natum est*, dictum sit pro *Conceptum est.* Sic enim loquitur Angelus Joseph: *Quod enim in ea natum est, de Spiritu sancto est.* Hæc itaque vox communis ad conceptum & editum fœtum, visa est Patribus accommodatior ad significandum divini Spiritus munere factum esse, quod nec in conceptione fuerit humana concupiscentia, nec in partu virgineæ dignitatis & integritatis violatio. Ad hæc conceptionis vox sonat informe quiddam & imperfectum. Paulatim enim in matrice concrescit semen, deinde animatur. Hæc de Domini conceptione prædicare veremur. Rursum in sequenti articulo non dicit, *Passus est:* quemadmodum nos, sed *Crucifixus est*, quo non tantum mortem ejus, sed & mortis genus exprimeret. Nec addit *Mortuus*, sed tantum, *Sepultus est:* ideo enim homines aguntur in crucem, ut illic moriantur, nec sepeliuntur nisi certo mortui. Et quum addit, *resurrexit:* hoc est, revixit: satis aperte profitetur fuisse mortuum. Nec hic a Cypriano discrepat Augustinus, ita repetens: *Credimus itaque en eum, qui sub Pontio crucifixus est & sepultus.* Nec dixit, *Resurrexit a mortuis:* sed tantum, *resurrexit tertia die.* Nullus enim reviviscit, nisi a morte. *Sedet ad dextram Patris:* non addit *Dei*, nec *Omnipotentis:* quæ duo verba videntur adjecta e Symbolo Athanasii. Quid enim erat opus, quum paulo ante Patrem Jesu appellarit, *Deum omnipotentem?* Nec legit, *Credo in Spiritum sanctum:* ne videatur novum aggredi Symbolum: sed respiciens ad superiora, maluit subaudire verbum quod subaudiebatur in Filio, *Credo in Deum Patrem, & in Filium ejus unicum, & in Spiritum sanctum.* Siquidem eadem est fides, qua credimus tres personas unius essentiæ. Mox, *in sanctam Ecclesiam*, omittit præpositionem, multis verbis causam reddens, quare non sit addenda: nec addit *Catholicam*, quemadmodum nec Augustinus addit in Symbolo: sed adjicit interpretans, *Utique* (inquit) *Catholicam.* Quid autem necesse fuit adjicere, *Catholicam:* quum nulla sit Ecclesia sancta, nisi Catholica? quam epitheton *Sanctam*, discernit ab omnibus Hæreticorum, Judæorum ac Gentium Ecclesiis. Quum autem dicit, *Et in Spiritu sancto*: moxque subjicit, *Sanctam Ecclesiam:* omissa etiam præpositione, palam est Cyprianum non legisse, *In sanctam Ecclesiam.* Denique omissa est clausula, *Et vitam æternam:* ea satis intelligebatur ex verbo Resurrectionis, quo comprehenduntur piorum & impiorum diversa præmia: tum ex eo quod præcessit, *Judicare vivos & mortuos:* quemadmodum antea dictum est. Porro Cyprianum non aliter legisse quam recitavi, non tantum ex illius interpretatione, verum & ex epilogo, quem in fine subjicit, perspicuum est. Ostendens enim soli Patri, Filio & Spiritui, addi præpositionem, cæteris nequaquam, ita recitat. Sequitur namque post hunc sermonem, *Sanctam Ecclesiam, remissionem peccatorum, hujus carnis resurrectionem:* non dixit: *In sanctam Ecclesiam*, nec *in remissionem peccatorum*, nec *in carnis resurrectionem.* Insuper expositurus, *Carnis resurrectionem:* ita præfatur. Sed ultimus iste sermo, qui resurrectionem pronuntiat, summam totius perfectionis succincta brevitate concludit. An non aperte clausulam hanc appellat ultimam? Duas porro voces *vitam æternam*, aliquis adjecisse videtur, vel ex Athanasii Symbolo, vel ex eo quod canitur in Missa. Nec aliter legit Augustinus, in libello de Symbolo, nisi quod pro *De Spiritu sancto*, legit *Per Spiritum sanctum:* & an adjecerit *Vitam æternam*, non satis liquet, probabile est eum cum Cypriano consentire: certe *Descendit ad inferna*, non attingit, nec addit pronomen *Hujus carnis.* Cyprianus autem, quum in cæteris indicarit si quid discrepat, in cæteris quoque commonstrasset, si secus habuisset Romanum Symbolum, quam ipse recitat. K A. Quum tanta sit in paucis verbis varietas, qua fronte quidam homines asseverant hoc Symbolum ab Apostolis communi assensu proditum, & quidem scripto? Quis enim ausit in unius cujuslibet Apostoli scripto vel unum apicem addere aut adimere? C A. Rex quidam Lacedæmonius roganti quamobrem Ephori non assurgerent Regi, *Ob hoc ipsum*, inquit, *quod Ephori sunt.* Similiter nunc tibi respondere possem, *Ob hoc ipsum sic asseverant, quod homines sunt.* Si quid apud recentiores legerunt, retinent mordicus: si quid adfertur ex veteribus, quos non legunt, ut sunt religiose meticulosi, suspicantur sub omni lapide dormire scorpium. K A. Non est igitur hoc Symbolum Apostolorum? C A. Maxime. Quidquid enim hic traditur, Apostoli a Christo didicerunt: & quod ab eo didicerant, nobis bona fide tradiderunt. Pauca verba non mutant incommutabilem veritatem. Sed his prætermissis, si videtur, recurre ab imis ad summa, ac de singulis percontare quæ suggeret Spiritus. K A. Cur Patri datus sit primus locus, me docuisti, quod fons

Digitized by Google

sit totius Deitatis, omniumque rerum conditarum: sed cur Patrem solum appellat Deum, Filium tantummodo Dominum, Spiritum nihil aliud quam sanctum, quum sit omnium eadem Deitas? CA. Hæc est mysticæ Scripturæ consuetudo, ut aliquoties de personis loquens, Patrem Dei nomine signet. Velut ipse Dominus in Euangelio, *Si creditis in Deum, & in me credite.* Et beatus Paulus: *Deus erat in Christo, mundum reconcilians sibi. Deus proprio Filio non pepercit.* Sed ex innumeris Scripturæ locis liquido patet, unam & eamdem trium esse. Divinitatem. Quum Dominus in Euangelio dicit, *Baptizantes eos in nomine Patris & Filii & Spiritus sancti*, nulli personæ Dei nomen tribuitur, ut intelligamus, tres unum esse Deum. Solus enim Deus per fidem ac baptismum remittit peccata. Interdum & Filium, Dei nomine designant: veluti quum dicimus Deum pro salute generis humani factum hominem, natum de Virgine, mortuum & revixisse. Neque enim Pater aut Spiritus sanctus assumsit carnem, aut mortuus est. KA. Potestne sensibili quopiam argumento demonstrari, quomodo tres personæ distinctæ dicantur, & sint unus Deus? CA. Nihil est in rebus creatis, quod proprie dici possit simile divinæ naturæ, nec ullæ sunt hominum voces, quibus proprie loquamur de ea. Nec ullæ sunt humanæ mentis imagines, quæ ad amussim, ut ajunt, divinæ congruant essentiæ. Et injuria fit illi adorandæ majestati, si temere cum humanis rebus conferatur. Dabo tamen simile, sed multum dissimile. Contemplare Solem, & ab hoc manantes radios, tum ex utroque profectum calorem. Ut Sol est fons luminis & caloris, ita Pater fons est Filii, qui est lumen de lumine. Et ut a Sole simul & radiis manat calor, ita a Patre & Filio procedit Spiritus sanctus. Nunc mihi imaginare Solem, qui numquam esse cœperit, nec esse desiturus sit, nonne ab hoc sempiterno sempiterni nascerentur radii, & utrimque proficiscereturcalor æque sempiternus? KA. Prorsus. CA. Quibusdam placet hæc collatio: mens, ratio & voluntas, eadem est anima: mens, fons est, ab hoc manans ratio judicat, ab utraque proficiscens voluntas amat. Ita Pater, fons est: Filius, λόγος, hoc est, ratio: caritas, Spiritus sanctus. Tertia maxime probatur eruditis, de mente, & verbo in mente concepto. Quod si qua mens esset increata, nimirum, & hujus verbum esset increatum. Verum ut Spiritum sanctum hac similitudine complectamur, ponamus mentem, & ab hac nascens verbum, & ita feriens aliorum aures, ut nihilo secius in corde maneat, deinde Spiritum, sine quo mens non profert verbum. Mens Pater est, verbum in mente conceptum Filius, prolatio Spiritus sanctus. Habet nonnullam similitudinem & fons cum Patre, amnis e fonte nascens cum Filio, fertilitas agrorum, quam fons per amnem donat, cum Spiritu sancto. Sed in his exemplis innumera discrepant. Radius non est idem quod Sol, ut jam sit substantia: calor autem accidens est, non substantia, tantum abest, ut sit eadem cum Sole & radiis. Et nostrum verbum accidens est, ac res transitoria: & Spiritus quo proferimus verbum, accidens est, nempe motus aeris: quemadmodum & fertilitas nulla est substantia, nec idem est cum fonte & amne. Quare hæc idola missa faciamus. Quod non assequitur humana ratio, teneat fides: quod tradunt sacræ litteræ, quod in carne docuit Christus, quod tot miraculis confirmatum est, quod per Ecclesiam docet Christi Spiritus, id multo certius habendum, quam quod mille demonstrationibus probatum sit, aut quod sexcentis sensibus percipias, si totidem haberes sensus. K. A. Nefas igitur est, de rebus divinis inquirere? CA. Fas, præsertim his qui sensus habent exercitatos, sed cum tremore, sed sobrie, sed stabiliter jacto fidei fundamento. Postremo quatenus concessum est in hac vita mortali, in qua Deum per fidem videmus, sed tamquam in speculo & ænigmate. Alioqui divinam naturam sicuti est, nec Seraphicæ mentes comprehendunt, ut & illic aliquis fidei sit locus, quæ credit quod superat omnem intellectum creatum. Optimo igitur jure hujus Philosophiæ prima vox est, *Credo.* KA. Duæ syllabæ? CA. Sunt. Sed has quisquis ex vero corde pronuntiat, beatus est. Non enim vere credit in Deum, nisi qui pro compertissimis habet omnia, quæ sacris prodita sunt Voluminibus, sine dubitatione sperans quæ promittunt illa, timens quæ minantur, quique in hac vita se totum, suos suaque omnia tradit divinæ voluntati, propriam abdicans in omnibus: etiam si mille mortes intententur, si universa Dæmonum potestas moliatur perniciem, tutissimus est, qui se fixit in hac petra. Si desit hæc fides, nec baptismus, nec ulla Ecclesiæ sacramenta prosunt, nec ulla bona opera conferunt salutem æternam. Nam Paulus peccatum etiam esse pronuntiat, quidquid absque fide est. Hæc nos Deo Patri copulat, hæc nos Christo capiti sociat: hæc per Christi Spiritum nos cooptat in numerum filiorum Dei: hæc nos inserit in æternum consortium Angelorum, ac sanctorum omnium: hæc in hujus vitæ tenebris prælucet, ostendens quid vere fugiendum, quid expetendum: hæc nos armat impavidosque & invictos reddit adversus omnes mundi Satanæque machinas: hæc efficaciter consolatur in rebus tristibus spe bonorum cœlestium, semper habens in ore, *si Deus pro nobis, quis contra nos?* Et, *Non sunt condignæ afflictiones hujus seculi ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis.* Heb. 11. Hæc vere tranquillat animum, huic beatus Paulus fert acceptum quidquid umquam fortiter, pie, temperate gestum est a viris sanctimonia claris. Per hanc Deo cari vivimus, per hanc alacriter bonaque cum fiducia morimur, per hanc ad beatam illam immortalitatem evehimur. Rursus, ex hujus defectu nascitur superstitio, sortilegium, idololatria, & hujus germana avaritia, ambitio, blasphemia, tristitia, desperatio, superbia, metus mortis, vindictæ cupiditas, denique quidquid malorum toto grassatur in orbe. KA. Equidem frequenter audio multos sibi precantes prosperam valetudinem, longævitatem, ac divitias, qui tantum bonum a Deo petant paucos audio. CA. Pauci videlicet norunt, quid, aut quomodo sit orandum. Pro hoc dono conveniebat jugiter pulsare divinas aures, ut fidem largiatur, & in dies donum suum in nobis augeat. KA. Attamen vulgus eos qui minus sapiunt, credulos appellat, & Hebræus quidam sapiens, leves corde nominat, qui facile credunt. CA. Primum nec levitatis nec credulitatis est, credere iis quæ tot argumentis declarata sunt non ab hominibus, sed a Deo proficisci. Paulus negat se Angelum auditurum, si quid adferret diversum ab Euangelio Christi. Quin potius arrogantis stultitiæ est, dubitare de his quæ nobis tanta cum auctoritate tradita sunt, eoque Paulus scribit, insipiens cor Philosophorum fuisse obscuratum, quod abesset lux fidei. Si quis idiota tali Philosophoqualis fuit Aristoteles, aut Pythagoras, aut si quis fuit doctior utroque, de materia prima, de rerum principiis, de infinito, aut de cœlestium orbium magnitudine, motu vique differenti obstreperet, ambigens de omnibus, quæ non posset assequi, nonne audiret arrogans & insanus? At quanto major est insania, ideo non credere divinæ Philosophiæ, quod multa non assequatur intellectus humanus. Porro inter Deum & hominem quantumvis eruditum discrimen est infinitis partibus majus, quam inter hominem sapientissimum, & subulcum stolidissimum. KA. Ita prorsus habet res. CA. Apud Philosophos impudens habetur, si quis rejiciat auctoritatem clari probatique Scriptoris. Nam Pythagoricis ad persuasionem satis erat, αὐτὸς ἔφα; Et Christianus tergiversatur quum audit, Deus hoc dixit, Deus hoc fecit? De Regis diplomate nemo dubitat, si modo sigillum agnoverit. Quanta igitur temeritas est de divinis ambigere, quæ tot modis, ut ostendimus, obsignata sunt? KA. Dum ista differis sentio & in me fidei semen augescere. Sed cur placet hæc sermonis forma, *Credo in Deum*, quam Latini emendate loquentes vix agnoscunt? CA. Deum crediderunt & Philosophi plerique, Deo credunt Dæmones. Sciunt enim illum mentiri non posse. Sed soli pii credunt in Deum, sive in Deo, nihil enim refert, qui totam fiduciam

Digitized by Google

fiduciam totamque ſpem fixerunt in Deo. Unde Cyprianus, vir doctus juxta ac pius, non putat ita legendum, *Credo in ſanctam Eccleſiam*, ſed *credo ſanctam Eccleſiam*. Ac fateor quidem ſenſum illius eſſe pium. Summa enim & ſacra, ut dici ſolet, fiduciæ ſpeique ancora non eſt figenda niſi in Deo, ſed re vera ſermonis figura fluxit ab idiomate linguæ Hebraicæ, quæ frequenter addit præpoſitionem *in*, ubi ſermo Latinus eam repudiat. Apoſtoli vero quamquam Græce ſcripſerunt, tamen interdum referunt proprietatem nativæ linguæ. Quod genus illud Lucæ XIV. *Si poteſt in decem millibus occurrere.* Quod ſi nullo pacto fas eſt addere præpoſitionem, quoties de rebus humanis loquimur, quomodo excuſabimus quod ſcripſit idem Euangeliſta Lucas Cap. XII. *Qui in me confeſſus fuerit coram hominibus, & Filius hominis confitebitur in illo coram Angelis Dei.* Videtur tamen præpoſitio nonnihil vigoris addere ſermoni. *Confido in te*, neſcio an Latine dicatur; *fiduciam habeo in te*, Latine dicitur: &, *in te ſpes mea ſita eſt*, recte dicitur, quum *ſpero in te* non auſint dicere qui religioſius obſervant Romanæ dictionis elegantiam. Proinde de ſermonis colore diſputationem miſſam faciamus, & rem ipſam toto amplectamur pectore, ſpem univerſam nec in Angelis, nec in ſanctis hominibus, ſed in uno Deo reponentes. K A. Cur non dicit, *Credo in unum Deum.* C A. Quia nunc ſic loquens, efficacius excluſit Deorum multitudinem. Nullus enim ita loquitur, *vidi unum Solem, exortus eſt unus Sol, vidi unam Lunam*, quod imaginatio hæc ne venit quidem cuiquam in mentem, eſſe aut eſſe poſſe plures Soles, aut Lunas. At qui dicit, *vidi unum Solem exorientem*, ſcrupulum injicit audientibus, quaſi ſentiat plures eſſe Soles aut Lunas, atque ad iſtum loquens modum, ridiculus haberetur. Et tamen natura ſimpliciter non repudiat, quo minus poſſint plures eſſe Soles, ſed prorſus impoſſibile eſt plures eſſe Deos. Nam quod ſimpliciter ſummum eſt, non poteſt eſſe niſi unum. K A. Cur igitur in Symbolo Niceno, ut quidam putant, ut tu, Conſtantinopolitano, quod in ſacrificio myſtico cani audio, dicitur, *Credo in unum Deum.* C A. Hoc poſt adjectum eſt non tam adverſus Ethnicos, qui plures colebant Deos, quam adverſus Hæreticos: quorum alii ſomniabant duo principia, alterum boni, alterum mali: alii dividebant unum Deum in duos, alterum quem juſtum appellabant, contendebant eſſe auctorem Veteris Teſtamenti, alterum Novi: quem bonum profitebantur, juſtum negabant, quum omnium rerum conditarum auctor ſit unus Deus, utique bonarum. Malorum enim Deus non eſt auctor. Nam vidit quæ fecerat & erant valde bona, idem juſtus & bonus, idem veteris Legis auctor, idem novi Teſtamenti princeps, & omnium ſeculorum moderator immutabilis. Cæterum quum nego Deum auctorem malorum, de peccatis ſentio, non de afflictionibus. Afflictio quam Deus immittit, bona eſt, vel quia juſta, dum pro commiſſis infligitur, vel quia medicina eſt ad reſipiſcendum, vel quia ſeges eſt ac materia majoris gloriæ. Quod ipſum tamen malorum genus nuſquam eſſet inter homines, ſi numquam exititiſſet peccatum. Peccatum autem a Diabolo profectum eſt: & ab hominis concupiſcentia depravata. K A. Cur addit *Patrem*? C A. Ut hunc diſtinguat a cæteris perſonis. Mox enim ſubjicitur, *& in Jeſum Chriſtum Filium ejus unicum*: Pater ſolus dicitur, quia ſolus genuit Filium. Quamquam Dei nomine ſic accepto, ut totam declaret Triadem ac pariter omnes complectatur perſonas, Deus recte dicitur Pater, quod origo ſit omnium rerum conditarum. Quod ſi Patrem intelligas generali ſenſu, a quo quid ducit originem, prima perſona Pater eſt ſimpliciter omnium. Non genuit Spiritum ſanctum, ſed nec hominem aut Angelum genuit de ſua ſubſtantia. Quod autem peculiari ratione dicitur *Pater timentium ipſum*, eadem ratione dicitur Deus eorum. Pſalmo XXXII. *Beata gens cujus eſt Dominus Deus ejus.* Itidem Pſalmo CXLIII. Sed Deum Filium genuiſſe de ſua ſubſtantia, primæ perſonæ proprium eſt. Genuit mundum, ſed non ſolus; Gignit pios verbo vitæ, ſed per Filium & Spiritum ſanctum; Unicum Verbum ſolus Pater genuit. K A. Quemadmodum homo gignit hominem? C A. Hoc convenit, quod de ſua ſubſtantia genuit, quod filium genuit, quod Deum de Deo genuit. Sed, ut modo dictum eſt, in omni collatione, quæ a rebus conditis transfertur ad Deum, plurima diſcrepant. Nec enim Pater ſubſtantiæ ſuæ partem transfudit in Filium, ſed eamdem ſubſtantiam totam Filio communicavit: nec gignens & genitus conſtituunt duos Deos, quemadmodum pater homo & filius homo faciunt duos homines: nec gignens tempore prior eſt genito, ſed eadem eſt utriuſque æternitas. Omitto recenſere cætera, quæ numero carent. K A. Homo quum hominem adoptat in filium, non vere gignit, quum ex uxore ſuſtulit filium, vere genuiſſe dicitur, quia ſecundum naturam. Quod ſi Pater tot modis diſſimiliter gignit Filium, quomodo dicitur vere gignere? C A. Imo hoc verius gignit, quod diſſimiliter, hoc eſt, perfectius gignit. Humana enim generatio ad illam ineffabilem collata umbra modo quædam eſt generationis. Si apud nos vera dicitur generatio, quia ſecundum humanam naturam eſt, multo juſtius vera dicitur illa quæ eſt ſecundum naturam divinam. Niſi forte negabis Deum vere condidiſſe mundum, quia multo aliter eum condidit, quam homo condit urbem aut domum. Nec ideo Deus non dicitur vere lux, vita, ſapientia, virtus, mens, quod hæ voces aliter de illo prædicentur quam de rebus conditis: ſed ideo imperfectius de creaturis prædicantur, quod ſecus prædicantur quam de Deo. K A. Eſtne fas Deum appellare ſubſtantiam? C A. Si per ſubſtantiam ſignifices perſonam ſubſiſtentem, non eſt impium unam profiteri eſſentiam in tribus ſubſtantiis: quamquam ab his vocibus, quibus olim pii quidam ſunt uſi, vel ob novitatem præſtat abſtinere. Si ſubſtantiam accipis, cui inhærent accidentia, impium eſt hoc nomen Deo tribuere, qui ſimpliciſſimus eſt nec ex materia & forma compoſitus, nec accidentibus admixtus, ſed quidquid in illo eſt, una ſimplexque ſubſtantia eſt. Quod ſi quid hujuſmodi vocabulorum attribuitur in ſacris litteris Deo, velut, iraſci, placari, pœnitere, obliviſci, recordari, ſcito Scripturam ad noſtros ſenſus attemperare linguam ſuam, quemadmodum mater balbutit cum infantulo. Porro ſi ſubſtantiam appellas rem ſolide per ſe ſubſiſtentem, nihil eſt in quod rectius quadret ſubſtantiæ vocabulum quam in Deum: per illum enim eſt, quidquid vere eſt: perfectiſſime autem ſit oportet, quod omnibus dat ut ſint. K A. Hæc quidem abs te pie dilucideque mihi videntur diſſerta. Cæterum quum multa elogia competant in Deum, Sapientiæ, Bonitatis, Æternitatis, Incommutabilitatis, Veritatis, Juſtitiæ, Miſericordiæ, aliaque innumera, cur hic tantum exprimitur *Omnipotens*? C A. Tu quidem ſapienter interrogas. Quiſquis enim vere profitetur Deum, eadem opera profitetur omnia quæ divinæ naturæ congruunt. Sed quoniam hic rudibus credenda proponuntur magis quam diſcutienda, & non ſolum in orbe condito, verum etiam in redemto & conſummando plurima ſunt quæ ſenſui humano videntur impoſſibilia, ad excludendas omnes iſtiuſmodi ratiocinationes additur hic omnipotentis cognomen. Ariſtoteli inſolubilibus argumentis probanti mundum hunc fuiſſe ab æterno, quod ex nihilo nihil poſſit gigni: reſpondetur, omnipotens eſt, qui mundum, quum non eſſet, condidit. Negant a privatione recurſum ad habitum, eoque nec Chriſtum natum ex Virgine, nec a mortuis reſurrexiſſe: reſpondetur, omnipotens eſt Deus, qui hæc operatur. Judæi negant hominem ex homine naſci citra virilem operam: reſpondetur, Deum eſſe qui hoc fieri voluit, Deum eſſe qui natus eſt, Deum eſſe qui præparavit Virginis uterum. Ad confirmandam igitur fidem imbecillium, præcipue facit omnipotentis cognomen. Cum enim infinita ſit & incomprehenſibilis Dei potentia, ſtultum eſt diſquirere, quomodo hoc aut illud fecerit, ſed cum fideli Pſalmographo dicendum

est: *Omnia quæcumque voluit Dominus, fecit in cœlo & in terra, in mari, & in omnibus abyssis.* K A. *Creatorem cœli & terræ.* Cur uni Patri tribuitur mundi creatio? C A. Est quidem omnibus personis mundi creatio communis. Siquidem Pater universam creaturam condidit per Filium, cooperante Spiritu sancto, sic tamen ut hic nec instrumentum imagineris nec ministrum. Sed conveniebat, ut exordium Euangelicæ professionis consonaret cum initio Veteris Testamenti, quo vel hinc intelligamus utriusque legis unum esse Principem & Auctorem. Sic orditur Genesis: *In principio creavit Deus cœlum & terram.* Judæis autem, de vulgo loquor, ignotus erat Filius & Spiritus sanctus, solum Patrem agnoscebant, non quod genuisset Filium Deum, sed quod conditor esset & gubernator humani generis, & universæ creaturæ fons. Pater enim originis verbum est, & constat perfectissimam originis rationem esse in Patre, quod hic solus, ut ait Cyprianus, sine auctore sit, qui solus auctor omnium est citra exceptionem. K A. Cur quod hic dicit *conditorem*, alius vocat *creatorem*, alius *factorem*? C A. Græcis unica vox est ποιητὴν, communis ad auctorem, creatorem, & quomodocumque factorem, tametsi factoris vocabulum repudiat lingua Latina. Quidam distinguendi gratia docuerunt eum *creare* qui de nihilo producit aliquid, quod est solius Dei: eum *facere*, qui ex materia fabricatur aliquid, quemadmodum natura ex grano gignit arborem, & artifex ex argento facit pateram. Venit igitur in disquisitionem an Deus creasset cœlum & terram, quum prius videatur fuisse chaos, hoc est, materia informis. Non igitur ex nihilo creavit: quamquam recte dicitur ex nihilo creasse, qui hoc ipsum creavit, unde facta sunt omnia. Hanc argutationem ut excluderent, quidam maluerunt *conditoris* uti vocabulo. K A. Cur maluit appellare *conditorem cœli & terræ*, quam *conditorem universæ creaturæ*? C A. Quia, ut modo dixi, maluit Geneseos verba referre. Cœlum universa complectitur, circum terram volvuntur elementa cætera, hæ duæ mundi partes nostris sensibus maxime sunt expositæ. Et ad sensus humanos, ut jam admonui, frequenter Scriptura sermonem suum attemperat. Qui condidit cœlum & terram, utique condidit omnia quæ his continentur. K A. At Nicenum sive Constantinopolitanum Symbolum addit, *visibilium omnium & invisibilium.* C A. Idem dixit, sed explanatius, ne quis putaret Angelos, aut animas hominum a Deo non esse conditas. Quod si recte dictum est, exserte pronunciat Apostolus ad Colossenses 1. *Quoniam per ipsum condita sunt universa in cœlis, & in terra, visibilia & invisibilia, sive throni, sive dominationes, sive principatus, sive potestates, omnia per ipsum & in ipso creata sunt.* Quidquid numquam esse cœpit Deus est, sed Angeli sunt ministri Dei, quem ut conditorem ac Dominum indesinenter cum tremore glorificant & adorant. Quidquid autem esse cœpit, ab uno Deo duxit originem, qui solus nec principium novit, nec finem, nec loco tenetur, nec tempore movetur. K A. Quid jam superest, nisi ut ad secundum articulum transeamus? C A. Satius arbitror, nonnihil etiam circa hunc articulum immorari. K A. Sequor. C A. Primus igitur ad salutem gradus est, credere, Deum esse. Secundus, credere Deo, hoc est, fidem habere verbis illius. Tertius, omnem sollicitudinem plena fiducia in illum conjicere. Qui non credit esse Deum profitetur nihil usquam esse, quum ab illo sint quæ sunt. Qui credit Deo, profitetur illum esse veracem in omnibus. Qui totam fiduciam in eo collocat, profitetur ab illo gubernari universa, nec quidquam illo esse vel melius vel sapientius. Quisquis de his posterioribus ambigit, nec primum illud vere credit. Non enim vere credit esse Deum, qui alium fingit quam est. Imo turpius errant, qui quum profiteantur esse Deum, tamen negant illum omnipotentem aut omniscium, aut negant ab eo conditum mundum. Et si conditus est, negant ab eo gubernari. Quemadmodum tu, ni fallor, levius indignareris illi, qui putaret te esse non natum, quam qui crederet, tibi non esse sensus, aut mentem humanam, aliaque sine quibus homo cognomen hominis amittit. K A. Profecto, sic est. C A. Qui Regem nominat, multas egregias res unica voce complectitur. Qui Deum nominat, infinitam omnium bonorum summam complectitur. Plurimi sonant ore, *Credo in Deum*, sed qui Christiano pectore dicit, *credo in Deum*, primum exsecratur Paganos quosdam Cyclopicos, qui non credunt ullum esse Deum. Nec minus istos qui numerant nobis multos ac multiplices Deos, quum eadem opera fateantur nullum esse Deum. Si enim plures sunt, est quo alius ab alio differat: id si bonum est, non est Deus qui caret aliquo bono: si malum, in Deum nihil cadit mali. Similiter & eos qui nihil omnino esse credunt præter ea quæ corporis sensibus percipiunt. A quibus non procul absunt Anthropomorphitæ, qui, quoniam in Scripturis legerant oculos, faciem, os, manus, cor, brachium, uterum & pectus Dei, putarunt Deum esse corporeum humana forma, humanisque membris compositum, quum nihil longius absit ab omni materia sensibili quam Deus, & Joannes scribat, *Deus Spiritus est.* Dein Epicureos, qui sic concedunt esse Deum aut Deos esse, ut negent illis curæ esse res mortalium. Hi Deum vel impotentem faciunt, vel stultum, qui non valeat regere quod condidit, vel malevolum qui nolit, vel socordem & ebrium, qui negligat. Hæc in hominem Monarcham dicta blasphemiæ plena sunt, quanto magis si dicantur in Deum. Atqui Dominus in Euangelio clamat, ne passerculum quidem cadere in terram absque voluntate Patris, ac discipulorum etiam capillos omnes esse numeratos Deo, ut nec pilus pereat, nisi illo volente. Et magistro accinit discipulus Petrus, *Omnem sollicitudinem conjicientes in eum, quoniam ipsi cura est de vobis.* Detestatur & Judæorum blasphemiam, Deum unum profitentium, sed Filium ac Spiritum sanctum abnegantiam, quum Dei substantia sive essentia sic una sit, ut eadem, atque ut Dialecticorum more loquar, eadem numero sit in Filio a Patre genito, & in Spiritu sancto ab utroque procedente. Pater clamat e nubibus, *Hic est Filius meus dilectus*, & Judæus dicit, non habet filium. Idem clamat per os Joelis: *Effundam de Spiritu meo super omnem carnem*, & Judæus reclamat, Deus non habet Spiritum sanctum, sed solitarius est? Huic dementiæ affinis fuit ἀνόητος Noetus & impius Sabellius, a quibus nata est Hæresis Patrispassianorum, quæ Dei substantiam non in tres personas, sed in tres voces distinxit. Pater, inquiunt, mundum condidit, idem Filii nomine carnem assumsit, & passus est. Idem commutato nomine jam Spiritus sanctus venit in discipulos. Sciens ac lubens hic prætereo Basilidis ac Marcionis plusquam blasphema somnia. Ad Judæorum impietatem accedunt Origenistæ, qui Filium Dei faciunt creaturam, & Spiritum sanctum creaturæ ministrum. Accedit Arius, qui fatetur Filium, sed voluntatis & similitudinis, non naturæ, quamquam hanc similitudinem vult imperfectam esse, qualis est umbræ ad corpus, quod existimet inter creatorem & creaturam non cadere nisi tenuem & obscuram similitudinem. Hujus impietatem vincit Eunomius, qui docuit Filium per omnia Patri dissimilem, quod nulla sit affinitas inter conditorem & rem conditam, velut inter infinitum & finitum. Ab hoc sic dissentit Macedonius, ut tamen Ecclesiasticæ doctrinæ non assentiatur. Fatetur Filium per omnia Patri similem, sed ait Spiritum sanctum nihil habere commune cum Patre & Filio. De Manichæis jam attigimus, qui dum fabricantur duo principia sibi contraria, a quorum altero condita sunt visibilia, ut mala a malo; ab altero invisibilia, ut a bono bona, nimirum, ex uno Deo faciunt duos, bonum & malum, sicuti & Gnostici. Synerus dum tria principia facit, totidem facit Deos. Rursus qui Filium aut Spiritum S. a Deo separant, quum illi natura cohæreant, mutilum Deum nobis obtrudere conantur. Item sunt qui pro Deo supponunt naturam: quæ si æterna est & omnipotens, profecto Deus est: si non est talis, Dei ministra

ministra est, & a Deo condita. Idem de secundis causis sentiendum arbitror. Quamquam, mea sententia, religiosius est, totum hoc vel quod agit natura, vel quod secundariæ causæ, unius Dei energiæ tribuere, quæ si cesset, nec Sol sit futurus lucidus, nec cœlum volubile, nec ignis calidus, sed repente corruent omnia. Exsecratur & Seleucum, qui mundum fatetur a Deo conditum, sed materiam ait fuisse ab æterno, rem informem & imperfectam Deo æquans. Exsecratur & Menandrum, qui Platonem imitatus docuit mundum non a Deo, sed ab Angelis conditum, Angelos appellans quos Plato vocat Dæmones Deorum selectorum filios: Atque his quoque turpius delirantem Saturninum, qui somniavit mundum a septem Angelis conditum, & omnium turpissime delirantem Basilidem, qui docuit mundum conditum a trecentesimo sexagesimo quinto cœlo. Sed jam piget errorum, quorum nullus est finis. In summa, quicumque de Deo secus sentit, quam revera est, aut non talem credit, qualem nobis depinxit divinarum Scripturarum auctoritas, non credit in Deum, sed in idolo ponit spem suam. Vides, quantam Philosophiam nos docuit tam brevis articulus, quantisque tenebris ac monstris errorum nos liberarit. K A. Profecto video magnam rem esse, ex animo dicere, *Credo in Deum*. C A. Istud etiam magis dicas, si reputaris, quanta sit hominum turba, in quos hæret illud Beati Pauli: *profitentur se nosse Deum, sed factis abnegant*. Quidquid homo præfert Deo, id sibi facit Deum. K A. Quo pacto? C A. Deus dicit, *non mœchaberis*, concupiscentia dicit, mœchare. Hic, qui neglecto Deo, auscultat concupiscentiæ, nonne quadantenus Deum repudiat, & in ejus locum substituit concupiscentiam? K A. Videtur. C A. Deus dicit, *noli pejerare*, avaritia dicit, pejera, nonne hic avarus pro Deo vero colit Mammonam? Scriptura docet nos ubique Deum præsentem esse, nec quidquam esse absconditum ab oculis ejus. An hi credunt hoc, qui quotidie committunt sub oculis Dei, quod homine teste non auderent committere? K A. Non videtur. C A. Qui ob mortem liberorum, aut ob ereptas merces confugiunt ad laqueum, num hi credunt omnes res humanas geri sapienter, ac misericorditer a Deo gubernari. K A. Mirum si vere credunt. C A. Qui toto pectore per omnem vitam mundo serviunt, lætantes quum male fecerint, & exsultantes rebus pessimis, an isti credunt Deum nihil malorum inultum relinquere, sed qui hic noluerunt sua scelera per pœnitentiam expiare, mitti in ignem æternum? K A. Meo quidem animo, aut non credunt, aut frigide credunt. C A. Rursus, qui considerata criminum suorum magnitudine, desperant veniam, an hi credunt Deum esse infinitæ misericordiæ? K A. Non est verisimile. C A. Plurimum igitur habet momenti ad pie beateque vivendum, vivida fide verum nosse Deum. Qui ex animo credit, illum esse summe bonum summeque pulcrum, quî poterit aliquid amare supra illum? Qui credit omnipotentem, non conabitur illi resistere qui vinci non potest. Qui credit summe sapientem, numquam illi obmurmurabit in rebus adversis. Etenim ut improbus omnium judicio videatur qui quum sit idiota, Medicum reprehendat, quod variis corporibus diversa præscribat: ita prorsus excors sit, qui Deum perinde judicat, quasi nesciat, quid cuique sit optimum. Medicus alium ungit ac lavat, alium urit aut secat, alii venam incidit, alii proluit alvum, alii sistit, alii præscribit inediam, alii cibum, alium jubet dormire, alium vetat, & dicimus, medicus est, novit quid expediat ægroto: & quum Deus huic largitur opes, alii adimit, alii dat liberos, alii negat, huic dat prosperam valetudinem, illi corpus obnoxium morbis, dicimus cur Deus ad hunc modum tractat homines, ac non potius dicimus, Deus est, novit quid cuique expediat. Qui credit summe justum, numquam sibi promittet malefactorum impunitatem. Qui credit omniscium, non facile committet illo spectante, quod apud bonum virum erubesceret facere. Qui credit summe veracem, horrebit impiis intentata supplicia, & ad æternam beatitudinem promissam piis adspirabit. Qui credit hunc mundum hominis causa conditum, quocumque se verterit, excitabitur ad adorandam tantam Numinis indulgentiam, & a Deo concessis uti verebitur secus quam ad illius gloriam. Sed sit hic hujus colloquii finis: postea quam oraveris, & hæc tecum velut animal mundum ruminaveris, ad me redito.

Heb. 4.

CATECHESIS III.

SENTIO granum sinapis in animo meo per te fatum magis ac magis exserere vim suam. CA. Utinam me plantante ac rigante Dominus det incrementum usque ad legitimam maturitatem! K A. Sed inter cogitandum hic scrupulus pupugit animum meum, quam ob causam, quum in disciplinis initia sumi soleant a facillimis, nostrisque sensibus familiariter notis, hæc Philosophia protinus a Deo cœperit exordium, quo nihil magis arduum, aut ab humanis sensibus remotius? C A. Quoniam hæc Philosophia fidei est, non disquisitionis. Disquisitio per longas ambages ac sinuosos Meandros ducit hominis mentem, ac sæpenumero seducit. Fides compendio subvehit ad summum, ac velut in sublimi specula collocat animum nostrum, unde certius ac plenius dijudicet hæc inferiora, ad Deum omnia referens, in quo est initium, incrementum, ac perfectio omnium. Cognitio quæ nascitur e sensibus, interdum incerta est, quod non raro fallant sensus: veluti quum Sol nobis videtur bipedalis, quum sit major tota Terra, quum fulmen prius videmus quam audimus tonitruum, & tamen visus & auditus inter sensus externos præcipui sunt. Nec semper certa est cognitio, quæ colligitur ex causis, sive principiis demonstratoriis, quum videamus sapientiæ professores aliquoties & de principiis ambigere. Porro quum fides a Deo veniens superat & sensuum & principiorum omnium certitudinem, nulla est certior cognitio quam per fidem, ac nulla etiam compendiosior faciliorque. Accipe argumentum: quot hodie sunt textores ac textrices, qui melius philosophantur de rebus divinis, quam Philosophorum præcipui Plato & Aristoteles? Quorum prior ille quam multa delirat de Diis selectis ac Dæmoniis Deorum filiis, de Mundo a Dæmonibus condito, de Animabus e cœlo delapsis? Hic posterior quum ab imis ad summa conatur emergere, per quot disciplinarum ambages ducit ingenium, quam diu remoratur nos in Dialecticis, in Poeticis, Rhetoricis, Physicis, Meteorologicis, priusquam veniat ad ultramundana? Nec tamen ad Dei cognitionem, cujus gratia tot gradus jacti fuerant, pervenit: ad quam nunc per fidem, & cito & facile provehuntur adolescentes, nullis humanis instructi disciplinis. Præcipua Philosophia quæ veram beatitudinem conciliat homini, est, nosse Deum, & a Deo missum Jesum Christum. Ad hanc quoniam maxime secundum naturam est, omnis quidem sexus, omnisque ætas docilis est, sed ea præcipue quæ nondum est pravis infecta cupiditatibus. In tantum vero secundum naturam est religio, ut hujus sensus aliquis elephantis aliisque brutis animantibus inesse credatur. K A. At qui simpliciter credit quæ de Deo prodita sunt, non poterit cum Philosophis & Hæreticis congredi. K A. Neque enim hæc Philosophia discitur ad palæstram, sed ad piam vitam. Quid autem arrogantius istis, qui rationibus humanis de divina natura disputant, quum nullus sit illorum, qui culicis aut araneoli naturam valeat ad plenum assequi, quum hæc quotidie videant? Qui scrutator est majestatis, opprimitur a gloria, non aliter, quam qui Solem intentis immotisque oculis diutius intuentur, cæcutientes discedunt, ut jam interdum impingant & in palum obvium. Fidei vero simplex & columbinus est oculus, hac reverenter contemplans Deum, qua nobis voluit innotescere, non curiose scrutans ea, quæ nobis voluit interim esse tecta, donec pervenerimus ad illud cœleste theatrum, in quo propius clariusque sese contemplandum præbebit purgatioribus oculis. In hac vita satis est, quod tenes Deum esse, & unum esse natura, triplicem personarum distinctione. Tenes Filium a Patre nasci, Spiritum

Digitized by Google

Spiritum ſanctum ab utroque procedere. Tenes Deum eſſe non corpus ſed mentem infinitæ virtutis, ſimpliciſſimam, æternam, ut quæ fuerit ante omnia tempora, nec tempore mutatur. Ab hac omnipotente mente tenes mundum univerſum eſſe conditum, & conditum hominis cauſa. Deus enim nec mundo eget, nec homine, nec prorſus ulla creatura, in ſeſe & ex ſeſe perfectiſſimus eſt. Verum quoniam ſumme bonus eſt, noluit ſolus eſſe beatus, ſed felicitatem ſuam in Angelos atque homines & in univerſam creaturam diffudit, quatenus quæque res divinæ munificentiæ capax eſt. Homini variis modis loquens voluit innoteſcere. Primitus quodammodo locutus eſt humano generi, dum per Filium, qui eſt Verbum Patris, de nihilo creat hanc admirandam mundi fabricam, ut ex opere conjiceremus opificem. Tale enim opus nec homo, nec Angelus poſſet abſolvere. Hic erat primus gradus ad cognitionem Dei. Succeſſit lex, quæ mentis humanæ caliginem nonnihil adjuvit, ſed ea præterquam quod uni genti data eſt, per typos & ænigmata nobis Deum delineavit, præparans animos hominum ad lucem Euangelicam, quæ per Filium nobis illuxit. Naturali lumine ad faſtum abuſi ſunt Philoſophi, lex pleriſque Judæis fuit majoris impietatis occaſio. Mundus erat refertus Idololatria, Judæi tumebant inani perſuaſione juſtitiæ, peccatum impune regnabat in Orbe, dum hominum maxima pars imitatur primos humani generis parentes: hic promſit ſeſe Dei miſericordia, quæ ſuperat omnia opera illius. Dignatus eſt nobis propius per eumdem Filium ac familiarius innoteſcere, ut vel ſic in mutuum amorem illius reparemur, tot tamque mirandis provocati beneficiis. Condiderat quum non eſſemus. Reſtituere voluit, quum periſſemus, præſtiterat enim non eſſe, quam perire. Poſt orbem mirabiliter conditum, poſt legem divinitus datam, poſt Prophetas Dei Spiritu afflatos, miſit unicum Filium factum hominem, ut ſaltem hominem homines amaremus. Miſit autem non ultorem, ſed Servatorem, cujus morte nos revocaret in vitam. Quid amplius potuit immenſa Dei caritas? Præbuit ſeſe nobis quodammodo palpabilem, ſe ipſum quatenus licuit in exitium tradidit, ut nos veræ ſaluti reſtitueret. Omnipotentiam ſuam præcipue declaravit orbe condito, nunc declaravit immenſam miſericordiam & inſcrutabilem ſapientiam: miſericordiam quod gratis redemit, ſapientiam quod ſic redemit. Proinde quæ jam ſupereſt homini tergiverſatio, ſi tam ſtupendam Dei bonitatem negligat? Hanc partem nunc docet Symbolum, *Et in Jeſum Chriſtum Filium ejus unicum, Dominum noſtrum.* KA. Cur iſtis cognomentis deſignavit perſonam Redemtoris? CA. Ut omnibus modis declararet ſecundam perſonam, quæ proprie carnem aſſumſit, eſſe verum hominem ex homine, ac verum Deum de Deo. KA. Quo pacto? CA. Sunt qui putant Jeſum eſſe Deitatis vocabulum, Chriſtum humanæ naturæ. In hanc opinionem adducti videntur, quod Jeſus Hebræis ſonet *Servatorem*, Chriſtus *unctum*. Nemo autem poteſt dare ſalutem æternam, niſi Deus, & unctio ſonat ſpiritualem gratiam, quæ non cadit niſi in hominem: ſed re vera utrumque vocabulum eſt humanæ naturæ. Jeſus eſt nomen perſonæ ſingularis, hoc eſt, illius hominis qui ſolus omnium natus eſt ex Virgine, quem Joannes indicavit digito, ne quem alium pro vero Redemtore amplecterentur, *Ecce*, inquit, *agnus Dei*. Chriſtus vocabulum eſt vel Regni vel Sacerdotii. Nam apud Judæos & Sacerdotes & Reges ungebantur unctione ſacra, & utrique honoris gratia *Chriſti* dicebantur. Uterque porro titulus Chriſto congruit, qui dictus eſt *Sacerdos ſecundum ordinem Melchiſedech*, qui ut Sacerdos ſe ipſum agnum vere immaculatum in ara crucis obtulit pro ſalute mundi, & ut Rex poſt reſurrectionem apparens, diſcipulis regaliter dixit, *Data eſt mihi omnis poteſtas in cœlo & in terra:* nec aſpernatus eſt latronis vocem Regem agnoſcentis, *Memento mei cum veneris in regnum tuum*. Quamquam Dominus numquam externo chriſmate fuit unctus quemadmodum Aaron Exodi xxix. aut Saul 1 Reg. x. Sed hic erat quem ſingulariter unxit Deus plenitudine Spiritus ſui. Quamquam in Jeſu vocabulo præterquam quod ſingularem deſignat perſonam, revocatur in memoriam Veteris Teſtamenti figura. Nam Jeſus ille Nave, geſſit Jeſu Redemtoris imaginem. Moſes qui typus eſt cæremoniarum, non potuit populum Iſraeliticum in terram repromiſſam perducere. Sed illi ſuccedens dux Jeſus eo perduxit; Neque enim eſt aditus ad veram felicitatem, niſi per fidem & gratiam, quam omnibus detulit Jeſus, Virginis filius. In cognomine Chriſti, quod in Euangelicis & Apoſtolicis litteris frequenter inculcatur, Judæis exprobratur ſtulta & pertinax incredulitas, qui in hunc uſque diem exſpectant ſuum Meſſiam. Nam quem Latini vocant *unctum*, Græci *Chriſtum*, Hebræi *Meſſiam* appellant. Exſpectant autem Regem opibus, copiis reliquiſque mundanis præſidiis affatim inſtructum, qui Judaicam gentem, nunc ubique rejectam & exſulem, in libertatem ac regnum reſtituat. Et hac inani ſpe infelix illa natio conſolatur ſuam calamitatem. At nos Chriſtiana fides docet, hunc eſſe vere Meſſiam illum unicum a Prophetis olim promiſſum, qui non unam gentem, ſed per omnes mundi plagas veros Judæos, hoc eſt, Chriſti nomen profitentes, & corde circumciſos, non armis corporalibus, ſed ſanguine ſuo liberaret a tyrannide Satanæ, & condonatis peccatis omnibus reſtitueret veræ libertati, ac tandem cœleſtis regni ſibi cohæredes & conſortes adſciſceret. *Jeſus* igitur expreſſius eſt, ne ſit error in perſona: *Chriſti* cognomen additum eſt, ne quis Judaizans exſpectet alium Meſſiam, aut alium Redemtorem. Semel venit, ſemel perfecit ſacrificium illud unicum & admirabile, cujus myſtica commemoratione voluit nos ali ſulcirique, donec denuo veniat non jam Redemtor, ſed Judex ac Remunerator. Primum igitur indicavit nobis verum hominem illum admirabilem, in hoc ab æterno deſtinatum, ut per eum mundus redimeretur. Mox in eodem indicat nobis verum Deum, *Filium ejus unicum*, *Dominum noſtrum*. Ex Deo nihil proprie naſcitur niſi Deus, quemadmodum ex homine juxta naturæ curſum nihil naſcitur niſi homo. KA. Atqui Scriptura frequenter homines pios appellat *Filios Dei*. CA. Et ideo addidit, *unicum*, ſive *unigenitum*, ut hunc natura Filium Dei, ſecernat a filiis per adoptionis gratiam in hunc honorem adſcitis. KA. An eſt nefas Chriſtum juxta naturam aſſumtam appellare *filium adoptionis*? CA. Religioſius eſt a talibus abſtinere titulis, ne quam anſam demus Arianis. Adoptatur qui prius non erat filius, quemadmodum nos qui nati filii iræ, per fidem in Chriſtum facti ſumus filii Dei. At Chriſtus numquam non fuit filius Dei, ſed ut conceptus eſt de Spiritu ſancto, felix illius anima ſimul creata eſt omnis gratiæ cœleſtis plena. Quamquam autem Dominus bis natus eſt, ex Patre ſine tempore, ex Virgine tempore præfinito a Deo, non ſunt tamen duo filii, ſed unicus eſt filius, non alius, ſed idem aliter natus. De ſubſtantia Virginis natus eſt, ut cognoſcamus humanæ naturæ veritatem: quod autem citra virilem operam de Spiritu ſancto conceptus, & illæſa matris virginitate natus eſt, prærogativa erat dignitatis. KA. Cur addit, *Dominum noſtrum*? CA. Hoc cognomento frequenter illum honorant ſacræ litteræ, præſertim Novi Teſtamenti. Quatenus erat Deus de Deo, Dominus erat omnium, non alius Dominus a Patre, quemadmodum nec alius Deus. Sed peculiari ratione dicitur Dominus electorum, quos aſſeruit a dominatu Satanæ, & ſibi fecit populum acquiſitionis. Quicumque enim committit peccatum, ſervum ſe conſtituit illius: per peccatum autem tyrannidem obtinet Satanas. Ab hoc igitur tyranno crudeliſſimo tranſlatum eſſe dominium in Jeſum Chriſtum multo clementiſſimum, admonet nos Symbolum: quo titulo Novi Teſtamenti litteræ frequenter deſignant filium Dei, oſtendentes cui ſeſe totos dedicent, qui baptiſmum accipiunt, & cujus imperatis poſtea per omnem vitam abſque ulla reſponſatione parendum ſit, & ſub cujus tutela ſecuri poſſint vivere. Nullus enim

Digitized by Google

enim illi, quod poſſidet, poteſt eripere. KA. Domini cognomen quomodo competit in Chriſtum, juxta divinam naturam, an juxta humanam, an juxta utramque? CA. Juxta utramque, ſed non eodem modo. Juxta ſuperiorem naturam Dominus fuit omnium ab exordio mundi, juxta aſſumtam, per mortem & ignominiam promeruit intrare in gloriam, *datumque eſt illi nomen, quod eſt ſuper omne nomen, ut in nomine Jeſu ſeſe flectat omne genu, cœleſtium, terreſtrium & inferorum.* KA. Ergo ut homo Dominus eſt Angelorum? CA. Maxime. Dæmonum quoque. KA. Utro refertur vox, *unicum*, ad Filium qui præceſſit, an ad Dominum qui ſequitur? CA. Ambigue quidem in confinio poſita eſt ea vox, quod utrique congruat. Nam ut eſt unicus filius natura, ita eſt unicus Dominus omnium rerum conditarum. Rectius tamen refertur ad Filium: quod hæc diſtinctio evidenter exprimit divinam naturam, quam habet a Patre naſcens, cum Patre communem. KA. Cur igitur non dictum eſt, *in unico Filio ejus?* Ita nulla fuiſſet ambiguitas. CA. Voci additæ ad diſcretionem, magis conveniebat locus poſterior. Etenim ſi dixiſſet, unicum filium ejus, accipi poterat, filii Dei cognomen non competere niſi in unum hominem Jeſum: nunc quum addit unicum, non dividit Filium, ſed diſtinguit generationis modum, ut intelligamus, verbum quod a Patre Deo ſine tempore naſcitur Deus, idem tempore ſuo natum ex Virgine, hominem ex homine. Auguſtinus in libello de Symbolo pro una voce duas ponit, *Et in Jeſum Chriſtum Filium ejus unigenitum, unicum Dominum noſtrum.* Sed quoniam ex interpretatione non liquet an ita legerit, probabile eſt *unigenitum* additum ab aliquo, qui conatus ſit explanare, quare dixiſſet *unicum.* Nam Dei Filius in Scripturis interdum dicitur *primogenitus* juxta naturam aſſumtam, *unigenitus* juxta divinam nativitatem. Ad Romanos VIII. *Ut ſit ipſe primogenitus in multis fratribus.* Joannis I. *Vidimus gloriam ejus, gloriam quaſi unigeniti a Patre.* Item Capite III. *Sic Deus dilexit mundum, ut Filium ſuum unigenitum daret.* Secundum priorem generationem, nec frater eſt noſter, nec hæres Dei, nec fratres habet, nec cohæredes: juxta poſteriorem & fratres habet & cohæredes. KA. Nihil intereſt inter unicum & unigenitum? CA. Unicus dici poteſt, qui ſolus e liberis ſupereſt, quem non recte dixeris unigenitum. Tametſi ſacrorum Voluminum Interpretes, eamdem vocem μονογενὴς interdum vertunt *unicum*, interdum *unigenitum.* Velut Lucæ VII. viduæ filius *unicus* dicitur, quem Euangeliſta dixit, μονογενῆ. Et πρωτότοκος, hoc eſt, *primogenitus*, interdum dicitur *unigenitus.* Sic enim Matthæus loquitur de matre Jeſu, *peperit filium ſuum primogenitum.* Nam *primum* interdum dicitur, non quod alia præcedit, ſed quod antea nunquam fuit. Veluti quum dicitur, primum hodie vidi Cæſarem, recte dicitur, etiam ſi poſtea nunquam videat. Ita primogenitus dici poteſt, qui primo partu editus eſt, etiamſi nullus ſequatur partus. Alioqui quæ lex jubet fieri in primogenitis, non fuiſſent præſtanda, niſi duo partus ſucceſſiſſent. Primus enim non dicitur, ni qui e tribus principem obtinet locum. KA. Sed ſi Chriſtus juxta naturam etiam humanam eſt omnium Dominus, quomodo dicitur habere fratres? CA. Etſi Chriſtus non eſſet omnium Dominus juxta naturam aſſumtam, tamen ob unitatem hypoſtaſeos, tres ſubſtantias complectentis recte diceretur omnium Dominus, quemadmodum pie dicimus Deum paſſum ac mortuum. Sed hic frater, non eſt vocabulum æqualitatis, ſed ſimilitudinis, cognationis & caritatis. Eadem dignatione diſcipulos ſuos appellat, pro ſervis amicos, non abdicans jus ſuum, quod alibi agnoſcit, quum ait, *Vos vocatis me magiſtrum ac Dominum, & bene dicitis, Sum etenim:* ſed eximiam caritatem ſuam declarans, quæ nihil recuſat, modo proſit. Quid autem novi ſi dignatus eſt eos fratres appellare, erga quos non dedignatus eſt agere miniſtrum? Judæi omnes ſuæ gentis fratres appellabant, ſed peculiarius cognatos. Dominus autem Judæus erat, natus ex Judæis, quod evidenter expreſſerunt in ejus genealogia Matthæus & Lucas. Sed revera quivis homo cuivis homini frater eſt, ob eamdem naturam ab iiſdem progenitoribus profectam, ac ſimilibus obnoxiam afflictionibus, in Chriſto dumtaxat excipio peccatum & quidquid eo vergit. KA. Peccatum originis non eſt proprie peccatum. CA. Sed obſtat plenitudini gratiæ, quæ fuit in Chriſto, teſtante Joanne, ſed inclinat ad peccatum, ut non perpellat. Hoc repugnat dignitati Chriſti. Non enim conveniebat, ut qui venerat purgaturus mundum ab omnibus peccatis, aliquo modo eſſet affinis peccato. KA. Sed eſurire, ſitire, laſſari, angi, tædere, mori, ſunt originalis peccati germina, quæ tamen in Scripturis Chriſto tribuuntur. CA. Plurimum intereſt inter naturam conditam & prolapſam; Adam antequam peccaret, verus erat homo, & tamen liber erat ab his incommodis quibus omnes urgemur, alii plus, alii minus. Peccatum in Scripturis interdum dicitur, peccatis debita pœna, interdum victima qua expiatur peccatum. Eoque dictum eſt priſcis Sacerdotibus, *peccata populi comedetis.* Et paulus II Cor. V. *Eum qui non noverat peccatum, pro nobis peccatum fecit.* Dominus in ſe recepit non ſolum veritatem humanæ naturæ, verum etiam incommoda quæ naturam prolapſam comitantur, exceptis iis, quæ vel non congruunt dignitati perſonæ, quæ ſimul erat & Deus & homo, vel excludunt, ut modo dicebam, gratiæ plenitudinem. Neque enim recepit proclivitatem ad peccandum, ac ne facultatem quidem, nec recepit errorem aut ignorantiam. Ea porro mala quæ recepit, non ex neceſſitate naturæ, ſed volens noſtra cauſa ſuſcepit, ut dependeret quod nos commerueramus. KA. Cur mutavit præpoſitionem, *de Spiritu ſancto, ex Maria virgine?* CA. Græcis una eademque eſt præpoſitio ἐξ, ſed hujus varia eſt ſignificatio. Ex ipſo & per ipſum ſunt omnia, tamquam ab auctore profecta. Ex auro fit patera velut e materia: ex arbore naſcitur arbor, propagatione ſpeciei, ſic ex homine gignitur homo. KA. Cur ſolum exprimit Spiritum, quum tota Trinitas ſimul operata ſit hoc adorabile myſterium. CA. Quoniam in Euangelio Lucæ loquitur Angelus virgini, *Spiritus ſanctus ſuperveniet in te.* Neque enim raro Scriptura, ſingulis perſonis quædam attribuit tamquam propria, quum ſint omnium communia: veluti quum Patri tribuit æternitatem & omnipotentiam, Filio ſapientiam, Spiritui ſancto caritatem & bonitatem, quum Pater per Filium dicitur condidiſſe mundum, per Spiritum dilargiri chariſmata. Symbolum igitur, & in hoc myſterio Gabriel, expreſſit trium perſonarum functionem, *Spiritus*, inquit, *ſanctus ſuperveniet in te, & virtus altiſſimi obumbrabit tibi.* Quum audis *altiſſimum*, intelligis adeſſe Patrem veluti fontem & auctorem, ut a quo Filius mittitur cum Spiritu ſancto: quum audis *virtutem altiſſimi*, intelligis Filium qui proprie carnem aſſumſit. Neque enim Pater aut Spiritus ſanctus aſſumſit hominem. Convenienter enim Spiritus ſanctus dicitur *ſupervenire*, ut excluderetur omnis humana cogitatio: quæ quum audit conceptionis aut nativitatis vocabulum, imaginatur virile ſemen exceptum utero fœmineo: aut quum admonetur hominem e Virgine natum, aliquid his etiam fœdius ſomniat, reputans quæ fabulis hominum ſparguntur de nonnullis mulieribus, quæ narrantur geſſiſſe uterum ex ſemine maris in balneo natante, de equabus vento gravidis, ac de incubonibus. Ut omittam Poetarum fabulas, quibus perſuaſæ gentes crediderunt ex Diis & hominibus naſci Heroas. Hæc omnia portenta ut excluderet Euangeliſta, profitetur illic adfuiſſe pro marito Patrem cœleſtem, qui quodam modo iterum gignit Filium ſuum, profitetur fœtus originem non fuiſſe ab incubone, nec ab ullo ludibrio Spiritus impii, ſed a Spiritu ſancto. Id ita habere, palam declarat Euangelici ſermonis tenor, dum Virgini ad conceptionis ac partus mentionem hæſitanti, percontantique, *quomodo fiet iſtud*, Angelus eximens illi ſcrupulum, reſpondit, *Spiritus ſanctus ſu-*

Digitized by Google

perveniet inte. KA. Cur Symbolum exprimit *Virginis* nomen? CA. Ad majorem hiſtoriæ fidem. Sic expreſſit nomen Jeſu Chriſti, ſic expreſſit nomen & cognomen præſidis, ſub Pontio Pilato. Eoque conſilio Lucas hic diligenter expreſſit omnia nomina, menſis, legantis Dei, Angeli legati, regionis, civitatis, ſponſi, tribus, & virginis, quum ait, *In menſe autem ſexto miſſus eſt Angelus Gabriel a Deo in civitatem Galilææ, cui nomen Nazareth, ad Virginem deſponſatam viro cui nomen erat Joſeph de domo David, nomen virginis Maria.* Non ſic narrant qui fingunt ac deprehendi metuunt. Olim afflatus Spiritu ſancto vaticinatus eſt Eſaias, *Ecce Virgo concipiet & pariet Filium, & vocabitur nomen ejus Emanuel, quod interpretatum ſonat nobiſcum Deus.* Eam Virginem eodem afflatus Spiritu nobis ceu digito demonſtrat Euangeliſta, & Angelus velut explanans Eſaiæ vaticinium, ait, *& quod naſcetur ex te ſanctum, vocabitur filius Dei.* Hæc eſt illa Maria, ad cujus nomen recreantur omnes animæ piorum. Cum Evam audimus, ingemiſcimus, quum Mariam audimus, in bonam ſpem erigimur. Per illam naſcimur filii iræ, per hanc renaſcimur filii gratiæ. KA. Habereturne pro Hæretico, qui crederet Mariam Virginem poſt editum Jeſum alios e ſponſo ſuo ſuſtuliſſe liberos? CA. Non tantum pro Hæretico, verum etiam pro blaſphemo. KA. Atqui negant hoc expreſſum in ſacris litteris. CA. Sic eſt, ſed evidenter colligitur e ſacris litteris, & manifeſte pugnat cum dignitate, tum geniti, tum genitricis. Poſtremo hoc tanto conſenſu ab Euangelii primordiis in hunc uſque diem, credidit, docuit, & aſſeveravit Eccleſia Catholica, ut nihilo minus perſuaſum eſſe oporteat, quam ſi eſſet ſacris expreſſum litteris. KA. Exſpecto Scripturas. CA. Perpetuam Virginis integritatem Ezechiel Prophetico ænigmate ſignificavit, quum converſus ad viam portæ ſanctuarii exterioris quæ reſpiciebat ad Orientem, audit ab eodem Spiritu, qui Mariæ pudicitiam conſecravit, *Porta hæc clauſa erit, & non aperietur, & vir non tranſibit per eam, quoniam Dominus Deus Iſrael ingreſſus eſt per eam, eritque clauſa Principi.* Nonne ſatis apte Propheta depinxit ſacratum Virginis uterum, ex quo nobis exortus eſt ille Sol juſtitiæ, *qui illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum*, de quo & Zacharias apud Lucam: *Viſitavit nos oriens ex alto, ut illuceſcat his qui in tenebris, & in umbra mortis ſedent.* Clauſa erat hæc porta ante partum, clauſa fuit in partu, clauſa manſit & poſt partum. Soli Chriſto Principi patuit, qui ſuo ingreſſu ſanctificavit eam, egreſſu conſecravit, quoniam illa non ſpectabat niſi ad Orientem, unde puriſſimus emergit Sol, Sol ille numquam occidens, innovans & exhilarans omnia. Spectabat ad viam ſanctuarii exterioris, quoniam ea nativitas erat extra vulgarem hominum nativitatem, nihil habens admixtum humanæ concupiſcentiæ: poſtremo, quum ipſa ſic loquitur Angelo, *quia virum non cognoſco*, ſatis aperit perpetuum virginitatis propoſitum. KA. Atqui quum per ſe ſit honorabile conjugium, cuipaque vacet ille connubialis congreſſus, quæ fuiſſet indignitas, ſi Dominus eo modo fuiſſet natus, quo nati ſunt Prophetæ cæteri, & omnibus Prophetis excellentior Joannes? CA. Eſt quidem honorabile conjugium caſte ſervatum, ſed longe honorabilior virginitas perpetua, modo ſpontanea & pietatis amore ſuſcepta. Per concupiſcentiam ſine qua non concipitur homo, tranſit originalis mali contagium. At cœleſtem illum partum decuit pluſquam Angelica puritas. Age, dic mihi ſi quis templum lapideum ſemel Deo conſecratum per hominem Epiſcopum verteret in officinam ſutoriam, nonne clamarent omnes indigniſſime factum? KA. Maxime, lapidibus obruerent hominem. CA. Non eſt tamen turpis ars ſutoria. Et ſi quis vas baptiſmo aut oleo ſacro, aliiſve piis uſibus conſecratum, adhiberet profanis uſibus culinæ, nonne videretur intolerabilis contumelia? KA. Certe. CA. Et tamen nihil habet vitii ars coquorum. KA. Sic eſt. CA. Quid igitur dicendum, de ſacratiſſimo Virginei corporis templo, quod non Epiſcopus quilibet oleo ſenſibili, ſed ipſe Spiritus ſanctus unctione cœleſti dedicavit, in quo tot menſibus velut in thalamo ſedit divinus ille fœtus, in cujus officina tota Trinitas illud Angelicis mentibus adorandum myſterium confecit? An non indigniſſimum videatur, ſi, non dicam homini, ſed vel Angelo patuiſſet? KA. Plane video. CA. Nunc illud reputa, utrum Eccleſiæ tam conſentienti potius ſit auſcultandum, an Judæis non hic tantum inſanientibus, aut obſcuro indoctoque Helvidio, cujus error e Scripturis perperam intellectis hauſtus tam manifeſtus eſt, ut vix ullos invenerit diſcipulos, ac priſcis Eccleſiæ Doctoribus vix dignus viſus ſit qui confutaretur. KA. Video quam decuerit eum partum perpetua virginitas. Sed cur Dominus e deſponſa naſci voluit? CA. Proviſum eſt adoleſcentulæ virgini, ut haberet cuſtodem, curatorem, nutritium & miniſtrum, ſine ulla ſiniſtra ſuſpicione maligni vulgi, haberet & teſtem graviſſimum integritatis ſuæ ſponſum. Summa tranquillitas decebat talem virginem, & Dei matrem oportuit non ſolum ab omni labe puriſſimam eſſe, ſed ne falſis quidem hominum fabulis attingi conveniebat. Nam ea demum inſigniter caſta eſt, de qua fama erubeſcit male loqui. Eoque myſterium hoc diu celatum eſt. Nam probabile eſt, Mariam & Joſeph hæc myſteria conſervaſſe in corde ſuo, donec emiſſo cœlitus Spiritu lucem ſuam per omnem terram Euangelium diffunderet. Per hunc igitur articulum paucis comprehenſum verbis vide quam multa didicerimus. Jeſum Chriſtum eſſe verum Deum ex Deo, & eumdem verum hominem natum ex homine Virgine, citra virilem operam, ſed actu divini Spiritus. Veniſſe in hunc mundum non tantum ut redimeret mundum, verum etiam ut pleniſſima nos auctoritate erudiret, & variis argumentis ad amorem cœleſtis vitæ accenderet. Nunc mihi conſidera, quot errorum ſpectra lux hujus veritatis diſcuſſerit. Invitus refero deteſtandas blaſphemias, cum inauſpicatis auctorum nominibus: ſed tamen hæc res eo proficiet, ut & firmius teneamus quod tenemus, & uberius agamus Deo gratias, qui nobis tantam lucem dignatus eſt aperire. Multos circa divinam ex Patre nativitatem deliraſſe minus mirandum eſt. Majoris inſaniæ eſt, humanam nativitatem tot, tam evidentibus argumentis exhibitam, tot opinionum portentis fuiſſe impetitam. Carpocrates, Cerinthus, Ebion, Paulus Samoſatenſis, ac Photinus nomine, Scotinus re, fatentur Chriſtum fuiſſe verum hominem, ſed merum hominem ex viro & fœmina more aliorum natum, licet animam habuerit Propheticam. Hi Chriſti perſonam pluſquam dimidio mutilant. Idem dicunt Chriſtum non dici filium, niſi per adoptionem gratuitam, quemadmodum pios cæteros homines. Nec omnino fuiſſe priuſquam ex Virgine naſceretur. Hos aperte refellit Joannes Euangeliſta, pronuntians hoc ipſum verbum, quod in principio fuerat apud Deum, & erat Deus, factum eſſe carnem. Et apud eumdem ipſe Dominus aperte loquitur: *Antequam Abraham fieret ego ſum.* Rurſum Paulus ad Romanos IX. *Ex quibus Chriſtus ſecundum carnem, qui eſt ſuper omnia Deus benedictus in ſecula.* Nec his levius inſaniunt Manichæi, tribuentes Chriſto partem aliquam divinæ naturæ, ſed aſſeverantes eum aſſumſiſſe corpus humanum, non verum, ſed phantaſma corporis, quemadmodum legimus Angelos ac Dæmones interdum apparuiſſe hominibus. Hi faciunt Chriſtum præſtigiatorem ac *Thaumatopœum.* Sed ſpectrum non naſcitur ex homine, neque facit ea quæ Dominus per omnem vitam tot annis egit, edens, bibens, dormiens, laſſeſcens, eſuriens, ſitiens, loquens, in media luce verſans, præbens ſe palpandum & contrectandum, crucifigendum & occidendum. Ipſe quoque Lucæ ultimo diſcipulis, expaveſcentibus quod putarent ſe videre Spiritum & umbram, dixit, *Quid turbati eſtis & cogitationes aſcendunt in corda veſtra? Videte manus meas & pedes meos, quia ego ipſe ſum, palpate & videte quia Spiritus carnem & oſſa non habet ſicut videtis me habere.* Succedit his Valentinus Æonum fabricator,

Cap. 44.

Digitized by Google

tor, qui commentus est, Christum non fuisse natum de substantia Virginis, sed cœleste corpus secum attulisse de cœlis, aut quod mavult insanus Apelles ab elementis in aere sumtum, atque ita per corpus transisse virgineum, quemadmodum liquor & lumen transit per fistulam aut rimam. Atqui istud non est nasci proprie, sed transire: neque enim radium gignit rima, sed Sol, nec liquorem gignit canalis, sed fons. Paulus autem Apostolus ad Romanos, quum ait, *qui factus est ex semine David secundum carnem.* Et Gal. IV. *Misit Deus filium suum factum ex muliere*, aperte profitetur Christum sumsisse corporis sui substantiam de substantia corporis Virginis. Neque statim quod utcumque nascitur ex homine homo est, alioqui pediculi dicerentur homines: sed quod concipitur in matrice, de vera hominis substantia, legitimoque tempore nascitur per membra naturalia, notis omnibus hominem referens: & quod dicitur filius, utique homo est. Arius hoc miserius delirans, quo subtilius, tribuit Christo corpus humanum, animam humanam detrahit, sed hujus loco ait fuisse Verbum, ut in Christo non fuerint nisi duæ naturæ, corpus humanum & Verbum, quod ipsum tamen Verbum Arius vult esse creaturam, cæteris omnibus excellentiorem, sed tamen creaturam. Verum qua fronte confitentur hominem, cui detrahunt potiorem hominis partem? Quis enim nescit hominem ex duabus substantiis separabilibus esse compositum, corpore velut ex materia, anima veluti forma. Quod si quis spiritus moveat corpus hominis defuncti, nemo vocabit hominem quod videt, sed prodigium ac monstrum. Cæterum quum tot locis ipse Dominus meminerit animæ suæ seque appellet hominis filium: veluti, *tristis est anima mea usque ad mortem.* Et, *Pater, in manus tuas commendo spiritum meum.* Et, *Nemo animam meam tollit a me, sed ego pono eam. Quæritis me interficere hominem qui vera locutus sum vobis:* attestante Paulo, *mediator Dei & hominum, homo Christus Jesus.* Si credunt Scripturis, qua fronte audent negare, quod illæ tam manifesto pronuntiant? si non credunt, quo ore volunt haberi Christiani? Si volunt videri Philosophi, quis umquam somniavit hoc posse dici hominem quod careat hominis forma: quæ quum adest, dat ut homo sit, quum discedit, amittit hominis vocabulum quod erat homo. Qui tam prodigiosa delirant, ipsi merito veniunt in periculum ne non videantur homines. Nec multo saniora somniavit Apollinarius, qui sic patitur animam tribui Christo, ut illi mentem detrahat. Nam in plantis vivis nonnulla est anima, alioqui non crescerent, neque dicerentur emori quum marcescunt. Et in brutis anima est, alioqui non sentirent, sed mens quam Græci νῦν vocant, inter animantia soli adest homini. Ea est præcipua vis animæ, qua dijudicat singula, qua connectit aut dividit, & qua aliud ex alio ratiocinando colligit. Sed qua fronte profitentur Christum hominem, qui hoc illi detrahunt, per quod potissimum homo differt a cæteris animantibus? KA. Ergo ne Christi mens ratiocinando ex notis collegit ignota? CA. Christo nihil fuit ignotum, & tamen quod ad naturæ conditionem attinet, habebat animam rationalem. Neque enim Angeli ratiocinando intelligunt quemadmodum nos, neque nos intellecturi sumus in resurrectione, quomodo nunc intelligimus. Sed perfectio accedens naturæ non tollit naturæ veritatem. Alioqui corpora glorificata non essent vera corpora. Nec tamen impium est animam Christi dicere quædam quæ præsentia Divinitatis perspiciebat, aliter cœpisse scire hominum more, non quod ea prius ignoraret, sed quod cognoscendi modus sit diversus. Viderat Nathanahelem quum esset sub ficu, quoniam id certius sciebat, quam quæ nos oculis intuemur. Sed post illum corporeis intuens oculis, nihil quidem didicit novi, sed aliter vidit quod viderat. Addit Apollinarius aliud deliramentum, Verbum non assumsisse carnem, sed aliquid Verbi fuisse conversum in carnem, perperam intelligens, quod ait Joannes, *Et verbum caro factum est*, hoc est, ut ille falso interpretatur, Verbum transmutatum est in carnem, quemadmodum aer condensatus vertitur in aquam, aqua extenuata in aerem. At ex verbo factitio in corpus humanum converso non constituitur homo, sed ex anima rationali & corpore mortali. Si Verbum intelligunt Dei Filium: Deus ut ex nullo constat, ita in nihil potest verti, neque quidquam in illud, si proprie loquamur. Quod si Philosophi negant inter elementa transmutationem esse, quæ nihil habent inter se cognationis, velut ignis non vertitur in aquam, quanto absurdius est rem increatam verti in creatam? Verum illi Verbum faciunt creaturam, sed Angelis omnibus excellentiorem. Atqui inter Angelum & corpus humanum plus est discriminis, quam inter ignem & aquam. Sed hunc errorem ex Euangelistæ verbis stulte conceptum aperte refellit quod inibi mox sequitur, *Et habitavit in nobis.* Neque enim in corpore dicitur versari, quod in corpus est transformatum: Sed animæ domicilium recte dicitur corpus, & Dei templum recte dicitur homo. Nihilo felicius deliravit ψευδώνυμος Eutyches, qui constituit in Christo unicam naturam, ex divina humanaque compositam. Si dixisset e duabus naturis unam unitam esse personam singularem, & ut Dialectici loquuntur, individualem, audiendus erat. Nam constat in Christo duas aut etiam tres fuisse naturas inter se distinctas. Homo compositus est ex anima & corpore. Sed divina natura quoniam simplicissima est, respuit omnia compositionis vocabula. In eamdem hypostasim, hoc est, personam univit sese, per animam mediam adhærens corpori, sed in eamdem naturam non est confusa. Nestorius dum intente vitat hanc calcariam in carbonariam incidit, profitens duas perfectas naturas in Christo, divinam & humanam: sed totidem facit personas, negans Verbum unitum homini in eamdem personam, sed dumtaxat per gratiam inhabitasse: unde colligit, in eodem Christo esse unam personam hominis, alteram esse personam Dei, nec Mariam recte dici *matrem Dei*, sed tantum *hominis*: quum Angelus apud Lucam dicat Virgini, *Quod enim nascetur ex te sanctum, vocabitur Filius Dei.* Unitas enim personæ facit, ut communione quadam idiomatum, etiam illa quæ non competunt nisi in naturam humanam, recte de Deo prædicentur, dumtaxat in vocibus concretis. Deus natus est ex Virgine, non Divinitas: Deus passus est, non Deitas: & homo Deus est, non natura humana Divinitas. Sed quoniam errorum nullus est finis, hujus catalogi finem faciam, vereorque ne jam tibi fuerim tædio tam multa commemorando. KA. Me quidem istorum miseret. Mihi tamen profuit illorum insania, per quos factum est, ut & dilucidius perspiciam veritatem, & credam firmius. CA. Hæreticis nihil debetur gratiæ, sed plurima gratia debetur Deo, cujus bonitas aliorum malitiam suis vertit in lucrum pietatis. KA. Cur Constantinopolitanæ Synodi Symbolum non sat habet dicere, *Natus ex Maria Virgine:* sed addit, *Et homo factus est?* CA. Quoniam, qui subtilius voluerunt de Christo disserere, licet errore vario teneantur, tamen in hoc consentiunt, quod negant illum esse hominem, dum illi detrahunt aliquid, quod ni adsit, nemo nostrum vere diceretur homo. Expressum est igitur, *Et homo factus est:* ne quis illorum veneno infectus accedat ad baptismum. Quis alioqui tam expers est sensus communis, ut quum audit Gracchos natos ex Cornelia, roget, num homines fuerint Gracchi? KA. Unde tam miranda hominum cæcitas? CA. Quia de divinis disquirere maluerunt, quam simpliciter credere. Scriptura negat intellecturos nos, nisi crediderimus. At illi per tumidam mundi Philosophiam intelligere voluerunt, prius quam credere. Sit igitur hic hujus colloquii finis, ut hæc apud te meditatus, post actas divino Spiritui gratias alacrior ad cætera percipienda redeas.

CATECHESIS QUARTA.

SEQUITUR, *Passus sub Pontio Pilato, crucifixus, mortuus & sepultus est.* CA. Qui Christo tribuunt corpus imaginarium, iidem dicunt omnia quæ

Digitized by Google

legitur in carne paſſus, non re vera paſſum, ſed in phantaſmate. Nos vero, qui divinitus edocti, credimus, illum verum fuiſſe hominem: pariter credimus, illum vere paſſum tum in animo, tum in corpore, vere crucifixum, mortuum ac ſepultum. Mors hominis naturalis, eſt animæ a corpore ſeparatio. Quod ubi factum eſt, quale ſit cadaver hominis novimus omnes: anima vero quoniam immortalis eſt, collapſo corpore ſubſiſtit, vivens apud Chriſtum ſi cum fide deceſſit, & exſpectans proprii corporis reſurrectionem. KA. Quid intereſt inter Angelum & animam a corpore ſeparatam? CA. Hoc quod anima mens quidem eſt, quemadmodum Angeli, ſed ita de nihilo creata dum infunditur corpori, ut naturaliter apta ſit ad animandum, gubernandum, movendumque corpus, non quodlibet, ſed illud cui eſt peculiariter deſtinata a Deo. Hoc intereſt inter mortem Chriſti & noſtram, quod noſtra anima vi morbi, aut defectu humorum depellitur a corpore. Dominus autem, volens animam ſuam depoſuit: ſicuti volens acceſſit ad crucem. Argumentum eſt, quod in cruce mox a valido clamore exſpiravit. Quin ipſe loquitur apud Joannem, *Nemo tollit animam meam a me, ſed ego pono eam a me ipſo.* KA. Sed ubi interim Dei verbum, quod dicebas ſic unitum homini, ut eamdem conſtitueret perſonam, in anima ne ſemota, an in corpore exanimi? CA. Divus Auguſtinus pie credidit, nec a corpore nec ab anima fuiſſe ſeparatum Verbum. Sed præſtat non ingredi quæſtionum iſtiuſmodi Labyrinthum. Nunc elementa tradimus, non faſtigia, & fundamenta jacimus, non colophonem inponimus: quia Catechumenum inſtituimus, non Theologum: denique tyronem inſtruimus ad fidem, non veteranum ad prælium. KA. Cur addimus, *Paſſus eſt:* quum ea vox apud priſcos non addatur. An non patitur, quiſquis crucifigitur? CA. Hanc quoque particulam apparet adjectam adverſus quoſdam, qui commenti ſunt Verbum corpus aſſumtum velut abſorbuiſſe, ac in ſe quodammodo transformatum tale reddidiſſe, ut nullo mali ſenſu tangi poſſet. Hujus dogmatis Galanum auctorem ferunt. Sed undique reclamat Scriptura: primum Eſaias, *Vere languores noſtros ipſe tulit, & dolores noſtros ipſe portavit.* Et ne quis cavillari poſſet, vaticinium obſcurum eſſe, fierique poſſe ut alium deſignet quam Chriſtum: beatus Lucas Actorum octavo, refert, quomodo Philippus qui admonitus a Spiritu ſancto adjunxerat ſe ad currum Eunuchi, eodem Spiritu ſit illi totum hunc locum de Chriſto paſſo interpretatus. Et a piis viris ad Chriſtum paſſum accommodatur, quod eſt in Lamentationibus Hieremiæ, *O vos omnes qui tranſitis per viam, attendite & videte, ſi eſt dolor ſimilis dolori meo.* Et in Euangelio Lucæ Dominus loquitur, *Nonne oportuit Chriſtum pati, & ita intrare in gloriam ſuam?* Item primæ Petri ſecundo: *Qui quum pateretur, non comminabatur.* Rurſus ibidem: *Chriſtus paſſus eſt pro nobis, vobis relinquens exemplum, ut ſequamini veſtigia ejus.* Quomodo autem imitabimur illum perferendis malis, ſi nihil ille malorum ſenſit? Et Paulus ad Romanos octavo: *Si tamen compatimur, ut & cum illo glorificemur.* Compati Paulus appellat, non indoleſcere malis alienis, ſed ad illius exemplum patienter tolerare perſecutionem improborum. Quod autem in anima quoque paſſus ſit teſtatur ipſe dicens, *triſtis eſt anima mea uſque ad mortem.* Adde, quod per omnem vitam multa pro nobis paſſus eſt Dominus, ſitiens, eſuriens, laſſeſcens, contumeliis affectus, ejectus, captus, vinctus, conſputus, colaphis cæſus: ad hæc & his ſimilia pertinere poteſt, *patiendi* verbum. KA. Cur Symbolum tam diligenter exprimit genus mortis? CA. Eadem ratione qua expreſſit prænomen ac nomen Pilati, videlicet, ad majorem hiſtoriæ fidem. KA. Sed cur Deus voluit filii morte mundum redimere, & tali morte? CA. Sed tu prius reſponde mihi. Si quis Medicus artis ſuæ longe peritiſſimus ſuſciperet morbo capitali laborantem, & hunc totius artis rudis interpellaret, cur iſta ratione curas hominem? nonne merito videretur improbus? Quanto impudentius eſt a Deo rationem exigere, quare hoc modo voluerit redimere mundum? Illud inconcuſſa fide tenendum, Deo non placere niſi quod optimum eſt: ſive nobis videatur, ſive non videatur. KA. Stat inconcuſſum fidei fundamentum, fas tamen eſt, opinor, religioſe ſuper hiſce rebus percontari. CA. Et nobis reſpondere, ſed eadem religione. Verum hæc peculiarem requirunt tractationem, pauca tamen attingam velut in tranſitu. Per hominem terrenum irrupit mors in mundum, per hominem cœleſtem conveniebat eam tolli. Per voluptatem illicitam irrepſit humani generis exitium, per dolores reparata eſt ſalus: per Virginem Serpentis afflatu deceptam venit calamitas, per Virginem Spiritus ſancti afflatu gravidam rediit beatitudo. Porro Deum offenſum, ſanguine ac cæde pecudum reconciliari non ſolum perſuaſit lex Moſis, verum & Abel in ipſo ſtatim mundi exordio ſacrificium obtulit de primogenitis ovium ſuarum, adeo ut Gentibus quoque verum Deum ignorantibus perſuaſum fuerit hominum ſcelera morte & ſanguine dilui. Apud quaſdam Gentes mos erat publicus, per totum annum diligenter alere hominem, qui ſe ſponte ad mortem obtuliſſet, atque hunc interim ut ſacram ac Deo dicatam victimam venerabantur. Eum, exacto anno, conjiciebant in mare, exiſtimantes, unius morte, quidquid malorum imminebat civitati, poſſe averti. Magnoque ſtudio celebrantur, Codrus, Q. Curtius ac Decii, qui ſe pro ſalute Reipublicæ Diis Manibus devoverunt. Congruebat igitur veram & efficacem hoſtiam immolari, non pro unius Civitatis aut Gentis incolumitate, ſed pro totius Mundi ſalute: quæ reliquas omnium victimas, vel ſuperſtitioſas vel parum efficaces ſuſtolleret. Tanta fuit enim Chriſti caritas, tanta puritas, ut ſemel immolatus ſufficeret ad omnia humani generis abolenda crimina, etiam ſi plures uno Mundi fuiſſent. Hoc, nimirum, erat illud verum holocauſtoma, quod humani generis amore totum conflagravit: hic erat ille puriſſimus Agni immaculati ſanguis, qui poſtibus illitus ſubmovit Angelum exſtinctorem. Mortis autem genus, præterquam quod erat maxime cruciabile, ſummam habebat ignominiam, præſertim apud Judæos, quibus exſecrabilis erat omnis pendens in ligno. Ingens cruciatus ſit oportet, qui pro omnibus luat æternos cruciatus, & felix ignominia quæ viam cunctis aperuerat ad ſempiternam gloriam. Nihil autem apud Deum exſecrabilius peccato. Hanc ignominiam ac maledictionem ad tempus in ſe tranſtulit, ut nobis impetraret Dei benedictionem. Ad hiſtoriæ quoque fidem pertinebat mori publico judicio condemnatum, & in ſublimi exhalare animam, ne quis ſuſpicari poſſet, aut non fuiſſe veram mortem, aut alium pro Chriſto ſuppoſitum. Poſtremo conveniebat in ſublimi porrectis brachiis mori, qui pro ſua ineffabili caritate cupiebat omnes complecti & ſalvos fieri, quemadmodum ipſe mortis genus ſignificans diſcipulis ait, *Quum exaltatus fuero a terra, omnia traham ad me ipſum.* Porro ſuperius admonui Dominum veniſſe in terras, non tantum ut nos expiaret a peccatis, ſed & tum viam oſtenderet, qua perveniendum eſſet ad æternam gloriam, tum robur adderet imbecillitati noſtræ, qua proclives ſumus ad relabendum in peccata, & infirmi adverſus læta pariter ac triſtia, quorum alteris corrumpimur, alteris frangimur ac dejicimur. Quiſquis enim cum plena fide in Chriſtum crucifixum intendit oculos, ut veretur illum toties quodammodo crucifigere, quoties illa committit ob quæ diluenda ille mortuus eſt: ita vix quiſquam eſt tam imbecilli pectore, qui non æquiore animo toleret afflictiones hujus ſeculi, dum reputat quam multa paſſus ſit ille pro nobis, qui erat immunis ab omni criminum contagio. Quis autem inveniatur tam inhumanus & ingratus, ut non redamet eum qui ſic prior dilexit, tantiſque beneficiis ad amorem mutuum provocavit? Breviter, tota Philoſophia, totum ſolatium, totum robur Chriſtianæ mentis eſt in cruce Chriſti. Sed harum rerum contemplatio non eſt hujus negotii quod inſtituimus. KA. Cur voluit inter duos latrones

Digitized by Google

latrones pendere medius? CA. Ut oſtenderet, etiam A ſceleroſis in ipſo ſupplicio eſſe ſpem ſalutis, ſi Chriſti miſericordiam implorent. KA. Cur noluit ſibi frangi crura? CA. Quoniam ita prædictum erat in ænigmate: *Os non comminuetis ex eo.* KA. At non ideo hæc ita geſta ſunt, quia prædictum erat fore ut ad eum gererentur modum, ſed ideo prædicta ſunt, quia ab æterno ſtatuerat Deus ut ita fieret? CA. Rectiſſime ſentis, nihil temere aut fortuito geſtum in Chriſto, ſed omnia ex æterni Numinis decreto. Scriptura tamen interdum ita loquitur, *Ut implerentur Scripturæ:* ſed in hoc genere ſermonis vocula, *Ut*, non ſignificat finem, ſed eventum. Scriptura præceſſit, eventus ſucceſſit. Decuit autem illud ſacratiſſimum corpus nihil habere vitii, puta, membrum mancum, claudum B aut diſtortum, quemadmodum nec noſtra creduntur habitura in reſurrectione. Ad fidem reſurrectionis ſufficiebant quinque vulnerum veſtigia, ceu gemmæ quædam corpus illud non dehonestantia, ſed decorantia. Eadem de cauſa noluit in ſepulcro corrumpi corpus ſuum. Exſpiravit prius quam veniretur ad frangenda crura, reſurrexit prius quam exanime corpus vitiaretur. Hæc ita commendant illius dignitatem, ut nihil obſtent naturæ veritati. KA. Cur voluit reponi in ſepulcrum novum, in quo nondum quiſquam fuerat repoſitus, tum e vivo ſolidoque exciſum lapide? CA. Id partim faciebat ad dignitatem Chriſti, par- C tim ad fidem hiſtoriæ. Sed in ſingulis horum latent magna myſteria, quæ audies ubi infantiam depoſueris, nunc lac porrigimus infanti. KA. Quum hæc hiſtoria ſit tot argumentis confirmata, fueruntne qui de veritate ambigerent? CA. Judæi fatentur, Jeſum fuiſſe vere crucifixum, ſed, pro ſalute mundi crucifixum, negant. Fuerunt & Chriſtiani, qui vere paſſum in carne profiterentur, & pro ſalute mundi, ſed ſuſpicabantur verius quam aſſeverabant, quod quemadmodum in terra paſſus erat in corpore pro vivis hominibus, ita & anima illius apud inferos paſſa ſit pro animabus illic detentis, ac rurſus ipſe poſt reſurrectionem in aere crucifixus aut crucifigendus ſit pro D Spiritibus aeris. Baſilides, homo miſericors, negat ipſum Chriſtum fuiſſe crucifixum, ſed pro eo ſuppoſitum Simonem Cyrenenſem, qui compulſus eſt Dominicæ crucis vicarius eſſe bajulus. Quod ſi alius pro eo crucifixus eſt, ipſe nec mortuus eſt, nec reſurrexit: nec redemit nos morte ſua. Verum hæc ſunt humanæ mentis ſomnia. Scriptura manifeſtiſſime docet nos, Chriſtum non eſſe niſi ſemel paſſum ac mortuum in cruce ſub Pontio Pilato, nec pro aliis mortuum, quam pro redimendis hominibus. Clamat Paulus, *Chriſtus reſurgens ex mortuis, jam non moritur, mors illi ultra non dominatur.* Et, *Quod mortuus eſt peccato, mortuus* E *eſt ſemel: quod autem vivit, vivit Deo.* Clamat Petrus: *Chriſtus ſemel pro peccatis noſtris mortuus eſt.* Audis expreſſe, ſemel mortuum, audis reſurrexiſſe, non amplius moriturum, & tu negas ipſum mortuum, ſed pro eo ſuppoſitum mortis vicarium, quemadmodum in fabulis eſt, pro Iphigenia in Aulide ſuppoſitam fuiſſe Cervam candidam. Tu vero rurſus apud inferos crucifigis illius animam. Tu, porro, totum Chriſtum rurſus in aere crucifigis. Audis Apoſtolorum Principem aperte clamantem, *Chriſtus paſſus eſt pro nobis*, & tu, Judæe, non vis illius mortem cuiquam hominum prodeſſe? Pergamus ad cætera. KA. Sequitur, *Deſcendit ad inferna.* CA. Hic eſt articulus, F quem, ut dixi, Cyprianus ait in Symbolo Romano non haberi, ac ne apud Orientis quidem Eccleſias addi. Atque adeo quum Symbolum Nicenæ ſive Conſtantinopolitanæ Synodi nihil aliud ſit, quam hujus Symboli explanatio, ne illic quidem quidquam eſt, quod huic particulæ reſpondeat. Ipſa denique inconcinnitas ſermonis arguit ab alio quopiam intertextum emblema. Sepultus eſt, ad corpus pertinet, quod morte ſopitum, reſurgit, hoc eſt, velut expergiſcitur. At deſcendere ad inferos, ad animam referunt, quæ nec ſepulta fuit, nec reſurrexit, ſed ad tempus ſejuncta mox in corpus exanime rediit. An Thomas Aquinas addiderit, ſubdubito. Nonnulla ſuſpicio eſt hanc particulam ab alio adjectam, vel hoc argumento quod non eſt ſuo loco: quum enim tertium articulum faciat de reſurrectione, quartum facit de deſcenſu ad inferos: niſi forte illud ſenſit, Chriſtum a morte redivivum, in corpore & anima deſcendiſſe ad inferos. Alterum opuſculum quod Thomæ titulo circumfertur de Symbolo, diverſum interpretatur, & diverſo utitur ordine. Deſcenſus enim ad inferos ibi præcedit reſurrectionem. Quamquam hoc opuſculum licet eruditum ac pium, non videtur eſſe Thomæ Aquinatis. KA. Cur hæc particula non fuit addita? CA. Quia vetuſtiſſimi Patres magna religione cavebant, ne quid aſſeverarent dumtaxat in Symbolo, quod non eſſet evidenter expreſſum in ſacris litteris utriuſque Teſtamenti. Tales ſunt articuli omnes, hoc uno excepto. KA. Qua igitur fiducia poſteriores addiderunt? CA. Quoniam ſibi viſi ſunt hoc ſatis evidenter e ſacris litteris diligentius excuſſis collegiſſe, quibus addunt nonnullas rationes, non illas quidem adamantinas, ſed tamen non prorſus improbabiles. Adducunt e Pſalmis: *Et in pulverem mortis eduxiſti me.* Item illud, *Quæ utilitas in ſanguine meo dum deſcendo in corruptionem.* Et iterum: *Deſcendi in limum profundi, & non eſt ſubſtantia.* Rurſus illud: *Domine, eduxiſti ab inferno animam meam, ſalvaſti me a deſcendentibus in lacum.* Item illud: *Non derelinques animam meam in inferno.* Quod teſtimonium Petrus in Actis docet, eſſe prædictum de Chriſto, non de Davide, quemadmodum interpretabantur Judæi. Adducunt & illud: *Eruiſti animam meam ex inferno inferiori.* Rurſus illud, *Æſtimatus ſum cum deſcendentibus in lacum, factus ſum ſicut homo ſine adjutorio inter mortuos liber.* Item illud Oſeæ: *Ero mors tua ô mors, morſus tuus inferne.* Producunt ex Euangelio Matthæi, Baptiſtæ ſermones: *Tu es qui venturus es, an alium exſpectamus?* Nam hunc quidam interpretantur de deſcenſu Chriſti ad inferos: producunt ex Epiſtola Petri: *Chriſtus mortificatus quidem carne, viviſicatus autem Spiritu, in quo & his qui in carcere erant, Spiritu veniens prædicavit.* Citant ex Eccleſiaſtici Capite vigeſimo quarto, ſub perſona Sapientiæ dictum, *Penetrabo inferiores partes terræ, & inſpiciam omnes dormientes, & illuminabo omnes ſperantes in Domino.* Et hujus generis alia nonnulla. Verum horum nihil eſt, quod tergiverſatorem cogat credere, Chriſti animam per ſe deſcendiſſe ad Tartarum, ſive, ut illi loquuntur, ad Limbum. Scriptura enim ſæpenumero mortem ac ſepulturam vocat inferos; ut Geneſeos quadrageſimo quarto, *Morietur, & deducent famuli tui canos ejus cum dolore ad inferos.* Canos dixit corpus ſenile, inferos ſepulturam. Id quod Cyprianus tribus verbis ſubindicat, quum præfatus hanc particulam nec in Occidentis, nec in Orientis Eccleſiis haberi, ſubjicit: *Vis tamen verbi eadem videtur eſſe, in eo quod* ſepultus *dicitur, quaſi* deſcendere ad inferna *nihil aliud ſit, quam* condi ſepulcro: *quod Dominus de ſua ſepultura loquens, dixit*, eſſe in corde terræ. In his teſtimoniis quædam ſunt quæ pene nihil habent ponderis: ſed nullum eſt, quod non vel allegoriæ nubilo ſit obſcurum, vel variam recipiat interpretationem. Neque multo plus ponderis habent rationes quas adferunt. Quarum una plane rejicitur. KA. Quænam illa? CA. Quoniam peccatum originis non ſolum adduxit mortem corporis, ſed animarum quoque cruciatum, quod per hoc privarentur adſpectu divini vultus, convenire putant, ut quemadmodum Chriſtus morte corporis abolevit pœnam corporalem, ita etiam in anima patiens tolleret animarum cruciatum. KA. Liberum eſt igitur iſtam particulam credere aut non credere? CA. Si jam recepit univerſalis Eccleſia, non eſt fas diffidere. Tibi ſatis eſt, profiteri Chriſtum ſic deſcendiſſe ad inferos, quemadmodum ſentit Scriptura & Eccleſia. Sed tamen ut eſt prudentiæ Chriſtianæ non facile pro certo credere, quod non expreſſum eſt in ſacris litteris: ita modeſtiæ Chriſtianæ eſt, non rejicere petulanter, quod piorum hominum religioſa contemplatio prodidit vel ad ſolatium, vel ad eruditionem creden-

Digitized by Google

tium. Quod genus ſunt & illa: Spiritum ſanctum puriſſimam ſanguinis guttam e corde Virgineo deſumtam depoſuiſſe in Virgineam matricem: hinc ſubito confectum abſolutum corpus hominis, tam puſillum quam eſt araneolus, qui modo prorupit ab ovo, membris tamen omnibus jam abſolutis: eodem momento infuſam animam jam tum omnibus dotibus æque perfectam, atque nunc eſt in cœlo. Similiter quod docent, Chriſtum ob conſtitutionem humani corporis, quam volunt in eo fuiſſe multo ſubtiliſſimam, eoque ſenſus acerrimi, acerbiores pertuliſſe cruciatus, quam ullus homo ferre poſſit, excepto cruciatu eorum, qui in æternum damnati ſunt apud inferos. Hæc & horum ſimilia, ſic audiantur, ut hominum piæ de Chriſto contemplationes, non ut articuli fidei. Talia multa & circa hanc adjectitiam particulam quidam commenti ſunt, narrantes quos Chriſtus abduxerit, quos ibi reliquerit, quæ quibus ad ſingulos circulos ſit locutus. Nobis illud ſatis eſt, quod ſemel in carne, vere natus eſt homo, vere paſſus eſt, vere mortuus ac ſepultus eſt, vere revixerit eadem anima in ſuum naturale corpus reverſa. Sequitur: *Reſurrexit tertio die.* Niſi Chriſtus reſurrexiſſet, nobis omnis ſpes immortalitatis fuiſſet ademta. Reſurrexit autem ſecundum Scripturas. Nam hoc addidit Symbolum Miſſæ. Quemadmodum ait beatus Apoſtolus, *Tradidi vobis in primis quod accepi, quod Chriſtus pro peccatis noſtris mortuus eſt, ſecundum Scripturas, & quod ſepultus eſt, & quod reſurrexit tertia die ſecundum Scripturas.* Porro quum Dominica reſurrectio tot typis fuerit adumbrata, quorum unum ipſe Dominus expoſuit, de Jona qui fuit in ventre ceti tribus diebus ac tribus noctibus, tot Prophetarum oraculis promiſſa, toties ab ipſo Chriſto evidentibus verbis, nulloque tropi aut allegoriæ nubilo obſcuratis prædicta, denique tot evidentibus Apoſtolorum teſtimoniis confirmata, tamen non defuerunt, qui vere quod dici ſolet, in Sole caligarent. Cerinthus enim dixit, Chriſtum nondum reſurrexiſſe, ſed olim reſurrecturum. Alii finxerunt, ipſum quidem Chriſtum reſurrexiſſe, noſtra tamen corpora numquam revictura: quos Paulus aperte refellit, colligens neceſſario conſequi, ſi Chriſtus non reſurrexit, nec nos reſurrecturos, & ſi nos ſumus reſurrecturi, oportet Chriſtum reſurrexiſſe. Quemadmodum enim ille pro nobis paſſus eſt, ut ab æterna morte per illum liberaremur: ita & pro nobis reſurrexit, ut per illum vitam æternam conſequeremur. Surrexit ille primitiæ dormientium. At qui primus eſt, ſolus eſſe non poteſt, neque caput deſeret ſua membra. Quidam, auctore Valentino, ſpiritus & animæ reſurrectionem fatentur, corporum negant, quum in Chriſto proditum ſit noſtræ reſurrectionis exemplar. Totus ille reſurrexit. Sed adverſus illos non eſt pugnandum, qui Scripturam evidentem ſibique conſentientem negant. Nihil enim accuratius traditum eſt ab Euangeliſtis quam reſurrectionis argumenta. Et beatus Paulus non modo confirmat ubique reſurrectionem, ſed & reſurrectionis modum Corinthiis ac Theſſalonicenſibus deſcribit. Nam quod Chiliaſtæ ſomniarunt, nos poſt corporum reſurrectionem mille annis in hoc mundo, omni voluptatum genere, quibus corporis ſenſus titillantur, affatim fruituros, non eſt dogma, ſed prodigioſum deliramentum. Porro cavillationes omnes quas humanus ſenſus gignit, quomodo corpus idem tot modis ex alio in aliud commutatum poſſit idem numero reſtitui, diſcutit fides, qua credimus Deum eſſe & omnipotentem eſſe qui hæc operatur, nec eſſe ſubjectum naturæ legibus, qui naturam condidit. Quid autem mirum ſi corpus reſtituit ex eo quod eſt, qui primum cœlum ac terram & Angelos ex nihilo condidit? Quumque tot miracula quotidie cernamus in rebus naturæ, ex minutiſſimo ſemine ſurgere vaſtam arboris molem, ex cicada jam vetula abjecto exuvio provolare recentem, ex moribunda eruca proſilire ſucculentum ac volucrem papilionem, cur videatur quidquam incredibile, quod præter naturæ leges facit omnipotens? Sequitur, *Adſcendit in cœlum, ſedet ad dexteram Dei Patris. Nemo*, inquit Joannes, *adſcendit in cœlum, niſi qui deſcendit de cœlo filius hominis qui eſt in cœlo.* Verbum deſcendit de cœlo, non diſcedens a Patre, nec mutato loco, quum divina natura ſic ubique ſit, ut nullo tamen loco contineatur: ſed idem Verbum quod diſpenſatione venit in uterum Virginis, peracto redemtionis myſterio jam incarnatum revera adſcendit in cœlum, corporis adſpectum ſubducens diſcipulis, & animos illorum ad cœleſtia ſubvehens, ut ſeſe capaces præberent venturo Spiritui. Neque corpus aſſumtum exuit, atque in Sole depoſuit, quemadmodum infelix Seleucius deliravit. Sic qui juxta divinam naturam ſemper fuit in eadem gloria, in qua Pater, nunc etiam cum humana natura, conſedit in gloria Patris factus omnium, quæ in cœlo & in terra ſunt, Dominus. KA. Non videtur abſurdum, Chriſto juxta corpus tribuere dextrum aut ſiniſtrum, ſed in Patre imaginari tale quippiam, videtur ad Anthropomorphitarum errorem accedere. CA. Sedere ad dexteram hic non ſine tropo dictum eſt, ut intelligas honoris æqualitatem regnique conſortium. KA. Verum quin potius iſtam ſententiam verbis ſimplicibus ac propriis expreſſerunt, adſcendit in cœlum, ubi regnat æqualis Patri. CA. Jam admonui, Scripturam frequenter linguam ſuam ad noſtros affectus demittere. Symbolum autem retulit verba Scripturæ myſticæ. Sic enim in Pſalmis de Deo Patre & Chriſto glorificato loquitur Spiritus ſanctus: *Dixit Dominus Domino meo, ſede a dextris meis.* Et ipſe Dominus in Euangelio: *Verum tamen dico vobis, a modo videbitis filium hominis ſedentem a dextris Dei.* Itidem Petrus Apoſtolus de Chriſto loquens, ait: *Qui eſt ad dextram Dei ſedens in cœlis.* Similiter Paulus ſcribit Epheſiis, *Eph. 1.* *Secundum operationem potentiæ virtutis ejus, quam operatus eſt in Chriſto Jeſu, conſtituens eum ad dextram ſuam in cœleſtibus ſuper omnem principatum & poteſtatem & virtutem & dominationem, & omne nomen quod nominatur non ſolum in hoc ſeculo, ſed etiam in futuro.* Quin & Stephanus in Actis *vidit cœlos apertos, & Jeſum ſtantem a dextris Dei.* KA. Quomodo illi viſus eſt *ſtare*, qui aliis locis dictus eſt *ſedere*? CA. Agnoſce & hic tropum. *Sedere* quieſcentis eſt, regnantis ac judicis, *Stare* auxiliantis. *Sedet* qui ſine ſollicitudine gubernat univerſa: *Stat* paratus ad opitulandum omnibus ipſum implorantibus. Ut judex *ſedet*, ut advocatus *ſtat*. *Habemus*, inquit Paulus, *advocatum in cœlis.* KA. Sed Chriſtus juxta naturam humanam non eſt æqualis Patri. CA. Quî poſſet creatura par eſſe Creatori? Sed ob perſonæ unitatem recte Chriſto tribuuntur omnia, quæ competunt in eum juxta naturam humanam, dummodo utamur vocabulis perſonæ, aut, ut alii loquuntur, ſuppoſiti. KA. Quum Chriſtus profiteatur ſe nobiſcum manſurum uſque ad conſummationem ſeculi, cur videntibus diſcipulis omnibus, corpore ſublatus eſt in cœlum? CA. Ad iſtam quæſtionem reſpondet Apoſtolus ad Coloſſenſes tertio: *Quæ ſurſum ſunt quærite, ubi Chriſtus eſt in dextra Dei ſedens, quæ ſurſum ſunt ſapite.* Exhibitum eſt hoc ſpectaculum oculis corporeis, ut animos noſtros a terrenis curis ad cœleſtis vitæ deſiderium accenderet. Quod igitur Deus noſtræ ſalutis gratia filium ſuum miſit in terras, eumque tradidit in mortem crucis, certos nos reddit, quod per eum liberati ſumus a regno Satanæ, & ab obligatione peccatorum. Quod reſurrexit, addita eſt nobis certa fiducia, fore ut in illo die, quem Deus nobis ignotum eſſe voluit, iiſdem corporibus quæ nunc geſtamus, reviviſcamus. Quod adſcendit in cœlum, evidenti argumento docuit, nobis hic non eſſe quærendam veram felicitatem, ſed utendum hoc mundo velut in tranſitu, tamquam non utamur, omneſque curas ad illam cœleſtem æternamque vitam transferendas. Quod autem ſedet ad dexteram Patris, magnam nobis parit ſecuritatem adverſus omnia terriculamenta mundi, quod tam amicum tamque potentem advocatum habemus in cœlis. Cæterum ne tanta Domini bonitas nos invitet ad licentius peccandum, additur: *Inde venturus judicare vivos & mortuos:* ut intelli-

Digitized by Google

intelligamus illic exſpectandam judicis inexorabilem ſeveritatem iis, qui hic Redemtoris benignitatem neglexerunt. Quo plus donatum eſt nobis, hoc plus a nobis exigetur. Veniet enim non jam in habitu ſervi, ſed in majeſtate Patris, quemadmodum evidenter ipſe loquitur apud Matthæum: *Quum venerit Filius hominis in majeſtate ſua, & omnes Angeli cum eo, tunc ſedebit ſuper ſedem majeſtatis ſuæ, & congregabuntur ante eum omnes Gentes*, &c. Illic fiet evidens æternaque ſeparatio piorum & impiorum, quum ſagena pertracta fuerit ad littus. Eadem concionatur Petrus Actorum decimo: *Hic eſt qui conſtitutus eſt a Deo judex vivorum & mortuorum.* Qui hic injuſte pro nobis judicari condemnarique ſuſtinuit, illic judicabit orbem univerſum, redditurus cuique juxta opera ſua. KA. Quare Deus voluit eum diem omnibus eſſe incertum? CA. Eadem de cauſa, qua voluit cuique ſuum extremum vitæ diem eſſe certiſſimum, & tamen incertum. Nemo enim dubitat quin aliquando ſit moriturus, nullus tamen certo novit, quando ſit moriturus, ut omni hora ſimus parati ad emigrandum, ſi Deus hinc evocaverit. KA. Cur addit, *Vivos & mortuos?* Nam corpora mortua quomodo poſſunt judicari? CA. Symbolum, quoniam totum e Scripturis deſumtum eſt, congruenter refert verba Scripturæ. Quidam interpretantur vivos, pios: mortuos, impios: verum id coactius eſt. Symbolo, quod ſimplicibus eſt paratum, conveniunt ſimplicia. Probabilius eſt, mortuos accipere eos, qui ante judicii diem exceſſerunt e corpore: nam ſimul ut revixerint, judicabuntur: vivos vero quos ille dies in carne viventes deprehendet: quos quidam credunt in ipſo raptu tranſituque exſpiraturos, ac mox revicturos: alii putant eos non morituros, ſed tamen ad immortalitatem immutandos. Neutram ſententiam rejicit auctoritas Eccleſiæ, quamquam ea, quæ ſentit tum in carne repertos, non morituros, ſed ad mortalitatem transferendos, magis congruit Pauli verbis 1 Corinth. xv. Et 1 Theſ. iv. Sed non gaudet contentione religioſa pietas. KA. Quid opus erat judicio, quum animæ mox ut emigrarint e corpore jam judicatæ ſint: ut aut ſi puræ hinc abierint, tranſeant ad vitam cœleſtem, ſin obnoxiæ crimini, pertrahantur in gehennam: aut ſi levioribus inquinatæ maculis, deferantur in ignem purgatorium, quiſquis aut qualis qualis is eſt? CA. Fuerunt qui docuerunt nec impios Spiritus nec impias animas eſſe tradendas æternis ſuppliciis ante ſupremum illum mundi diem, nec piorum animas cœleſti vita fruituras ante dictum diem. Sed horum opinionem rejecit auctoritas Eccleſiaſtica. Illud probabiliter creditur, impiis Spiritibus poſt illud judicium augendos eſſe cruciatus: impios autem homines plene jam pœnas in anima ſimul & corpore luituros: quemadmodum & piorum felicitas tum erit conſummata, quum receperint corpus jam glorificatum, ut quod habuerunt miniſtrum bonorum operum & afflictionum ſocium, habeant & præmiorum gaudiique conſors. KA. Si omnes homines, qui fuerunt tot annorum millibus in orbe condito, ſtatuentur ante tribunal Chriſti, quod tandem erit illud forum, infinitæ multitudinis capax? Aut quod tempus ſufficiet tot hominum factis diſcutiendis? CA. Scriptura quidem, ut admonui, ſermonem ſuum attemperat ad humanos affectus, obſecundans tarditati noſtræ, quum ait omnes ſiſtendos ad tribunal Chriſti, quomodo dicit alios fore reos judicio, alios concilio, alios gehennæ; Item quum ait de omni verbo otioſo reddendam rationem in die judicii. Rurſum, quum narrat, quid dicturus ſit judex his, qui ſtabunt a dextris, & quid illi reſponſuri ſint: ſimiliter quid reſponſuri aut viciſſim audituri ſint, qui ſtant a ſiniſtris. Longe aliter peragitur Dei judicium, atque hominum. Neque tamen non vere peragetur quia non peragetur humano more. Illud veriſſimum eſt, Chriſtum in corpore glorificato appariturum omnibus, piis ad ſolatium, impiis ad terrorem. Hoc enim expreſſe dicunt in Actis Angeli, qui mox ut ſublatus eſt in cœlum Dominus, apparuerunt, *Hic Jeſus qui aſſumtus eſt a vobis in cœlum, ſic veniet quemadmodum vidiſtis eum euntem.* Idem veniet, humana ſpecie conſpicietur, ſed jam immortalitatis gloria refulgens. Cæterum, totum hoc negotium geretur in momento punctoque temporis. Nec opus erit moroſa diſcuſſione, quando patebunt arcana cordium omnia, quum ſua quemque damnabit conſcientia. Corpora vero tum ad immortalitatem immutata non occupabunt quemadmodum nunc ſpatium loci juxta triplicem dimenſionem, longi, lati & profundi, ſed poterunt innumera corpora minimo ſpatio contineri. Alioqui demirari poſſet humanus ſenſus quomodo Tartarus, quem probabiliter conſtituunt in imis terræ, tot corporum futurus ſit capax. KA. Cur Eccleſiaſticus chorus hic accinit, *cujus regni non erit finis?* CA. Iſta particula attexta eſt ex verbis Angeli apud beatum Lucam ita loquentis Virgini, *Et dabit illi Dominus Deus ſedem patris ſui, & regnabit in domo Jacob in æternum, & regni ejus non erit finis.* Attexta eſt autem ob quoſdam, qui prodigioſas quaſdam blaſphemias ſomniarunt de periodis Platonicis, unde ſuum errorem hauſit Origenes, ſi tamen hoc vere ſenſit, quod in ſcriptis retulit verius quam aſſeveravit, fore ut poſt multa annorum millia, e Dæmonibus fiant Angeli, ex Angelis Dæmones, utque qui gehennæ addicti ſunt, aliquando liberentur a ſuppliciis, & purgati ad felicitatem redeant, denique ut Chriſtus iterum crucifigatur. Itaque regnum, quod Chriſtus ſibi morte ſua paravit, habeat aliquando finem. Stolidior eſt blaſphemia quam ut ſit refellenda, ſed quoniam apud Græcos erant qui huic ſomnio nonnihil tribuerent, Orientis Eccleſiæ adjecerunt, *& regni ejus non erit finis.* Diaboli regnum ad tempus diſſimulatum eſt, qui nunc quoque rebellat regno Chriſti. Similiter Antichriſti regnum erit temporarium. At Chriſti regnum ubi purgatum erit ab omni rebellione malorum, perſeverabit in æternum, quemadmodum evidenter prædixit Daniel VII. Poſteaquam enim adventum illius cum majeſtate, ac multis Angelorum millibus, mox formidabile judicium deſcripſit, ſubjicit: *& dedit ei poteſtatem & honorem & regnum, & omnes populi & tribus & lingua, ſervient ei.* Poteſtas ejus poteſtas æterna quæ non auferetur, & regnum ejus quod non corrumpetur. Hactenus ſufficiebat hoc Symbolum, ſi mundus ſimplici fide tenuiſſet quod erat traditum. Sed quoniam de tertia perſona, quæ eſt Spiritus ſanctus, quaſdam impias opiniones invexit Hæreticorum perverſitas, & de diſpenſatione Eccleſiæ in hoc ſeculo videbatur obſcurius ſignificatum, adjecta eſt hæc pars, quæ & Spiritui ſancto clarius aſſerit divinam naturam, quam habet cum Filio Patreque communem, & quæ ſit per Spiritum ſanctum in Chriſti corpore gubernatio, dilucide exprimit. Repetit igitur tertiam perſonam, *Credo in Spiritum ſanctum*, ut iiſdem verbis illum tertio loco profitens, declaret trium perſonarum juxta proprietates diſtinctionem, juxta naturam æqualitatem. Quemadmodum nemo credit fide Chriſtiana, hoc eſt, nemo ſummam fiduciam collocat in creatura, ſed in unico ſoloque Deo, qui profitetur ſe credere in Spiritum ſanctum, utique profitetur illum eſſe Deum, non alium, ſed eumdem. Quidam dixerunt, Spiritum ſanctum non eſſe ſubſtantiam, ſed concitationem piæ mentis. At ea concitatio noſtræ mentis proficiſcitur quidem a Spiritu, ſed non eſt ipſe Spiritus: quemadmodum imaginatio proficiſcitur ab anima, non eſt tamen ipſa anima. Nam ea concitatio in nobis eſt accidens, quod autem Deus eſt, nec eſt accidens, nec accidenti permixtum eſt. Alii dixerunt Spiritum ſanctum eſſe creaturam, Filio, quem & ipſum faciunt creaturam, in miniſterium additam. Et hi palam negant Spiritum ſanctum eſſe Deum. Dominus autem quum in baptiſmi formula jungit Patrem, Filium & Spiritum ſanctum, non commiſcet creaturam cum Creatore, nec accidens cum ſubſtantia, ſed unius eſſentiæ tres perſonas expreſſit. Quoniam autem errores de Spiritu ſancto non perinde labefactarunt Romanam Eccleſiam, ſed inter Græcos potiſſimum debacchati ſunt, Conſtantinopolita-

Digitized by Google

litanum Symbolum voces aliquot addidit de Spiritu sancto, *Dominum* eum appellans & *vivificatorem*. In eo quod *Dominum* appellat illum, Filio æquat, excludens ministri nomen, neque enim plures sunt Domini. Filius enim non dicitur Dominus sancti Spiritus, sed Dominus omnium rerum conditarum, quod dominium est trium personarum commune. Quamquam κύριος Græcis non semper dominii vocabulum est, sed interdum auctoritatis. Spiritus autem auctor est omnium Scripturarum, quas pro divinis habet Ecclesia, & quarum inviolabilis est auctoritas. Quoniam autem in Euangelio Pater de Filio testificatus est, *hic est Filius meus dilectus, ipsum audite*, tribuens illi summam auctoritatem, ne quis putaret minorem esse Spiritus auctoritatem, quam Filii, adjecerunt τὸ πνεῦμα κύριον. Quod autem appellat *vivificatorem*, rursus æquat illum Filio & Patri. Dominus enim apud Joannem loquitur, *sicut Pater vivificat mortuos, sic & Filius quos vult vivificat*. Ne quis igitur crederet hic excluſum Spiritum, addiderunt & vivificantem. Quemadmodum vero hoc interest, quod Filius palam in carne locutus est, Spiritus per Prophetas, & idem hodie per Ecclesiam occulte loquitur: ita Filius excitavit corporaliter mortuos auctor ac primitiæ resurrectionis, Spiritus vero sanctus condonans peccata, spiritualiter vivificat. Peccatum enim mors animæ est, unde revocare majus est, quam Lazarum quadriduo mortuum e monumento suscitare, nisi quod Deo omnia sunt æque facilia. Quoniam autem Spiritus hic externus res est inconstans, volubilis & instabilis, ne quid simile imaginaremur de Spiritu sancto, appellarunt eum κύριον, hoc est solidæ & inviolabilis veritatis: & apud Joannem ipse Dominus appellat eum *Spiritum veritatis*. Hoc ad differentiam. Contra, quoniam reciproco flatu ac respiratione spiritus aerei vivimus juxta carnem, congruenter appellatur *Spiritus vivificator*, qui largitur ut vivamus juxta meliorem nostri portionem. Rursus, quoniam hic spiritus res quædam videtur immitis, dum excitat maria, dum concutit terram, dum diffringit arbores, sancto Spiritui tribuunt bonitatem. K A. Cur appellatur *sanctus*? C A. Ad discretionem aliorum Spirituum. Legimus enim in Scripturis, Sauli fuisse spiritum a Domino malum, & spiritum mendacem in ore Prophetarum, spiritum vertiginis, spiritum Pythonicum, spiritum zelotypiæ, spiritum pessimum, spiritum fornicationis, spiritum nequam, spiritum immundum, spiritum hujus mundi, spiritum Satanæ, & spiritus hominis tumidos & elatos; Proverbiorum decimo sexto, *Ante ruinam exaltabitur spiritus*. Ab his omnibus secernitur *Spiritus sanctus*, qui reddit mites, pro ferocibus, qui eximit ab omni contortio Satanæ, qui inspirat hujus mundi verum contemtum, qui per fidem purificat corda, qui dispellit omnem malitiam, qui largitur veram caritatem, qui non est suspicax, nec cogitat malum, qui revelat Scripturarum arcana, qui deducit in omnem veritatem. K A. Nonne & Angeli dicuntur Spiritus, utique sancti? C A. Et sunt. Sic & hominis spiritus recte dicitur sanctus, sed unicus est Spiritus natura sanctus, & ex se sanctificans omnia, quæ vere sancta sunt. Quidquid incorporeum est, generali vocabulo spiritus dicitur. Sic Deus in Euangelio Spiritus dicitur, quod omnibus personis juxta naturam divinam commune est: sed quum tertiam personam proprie designamus, appellamus *Spiritum sanctum*, *Spiritum Dei*, *Spiritum Christi*, & *Spiritum paracletum*, hoc est, consolatorem, sive advocatum, & *Spiritum veritatis*. Adversus eos vero qui negabant Prophetas afflatu divini Spiritus edidisse vaticinia, sed phanatico spiritu, Nicena sive Constantinopolitana Synodus addidit, *qui locutus est per Prophetas*, ut intelligamus utrumque Testamentum eodem Spiritu fuisse proditum, nec alium fuisse Spiritum qui locutus est per ora sanctorum Prophetarum, ab eo qui in specie columbæ descendit super Dominum, & in specie ignis venit in discipulos, & hodie requiescit inter ubera sponsæ Ecclesiæ. K A. Assumsitne Spiritus corpus in quo apparuit, quemadmodum Christus? C A. Nequaquam. Christus enim assumsit corpus humanum in unitate personæ. Spiritus sic assumsit corpus, quemadmodum Angeli frequenter apparent in specie hominis. Ea corpora sunt assumtitia, non naturalia. Addit & hæc: *Qui cum Patre & Filio simul adoratur, & conglorificatur*, quo magis excluderet eorum blasphemiam, qui Spiritum faciunt inferiorem Filio. Glorificantur enim & adorantur creaturæ, sed cum Patre & Filio nihil adoratur nisi Deus: sub Deo, & propter Deum honorantur sancti homines, cum Deo glorificatur quod idem cum illo est. Eodem pertinet, quod adjiciunt, *qui ex Patre Filioque procedit*. Sicut enim Filius arguitur ejusdem esse substantiæ cum Patre, quod ab eo nascatur: ita colligitur & Spiritus sanctus, quoniam ab utroque manat, eamdem cum utroque naturam habere. Quamquam videtur a Latinis adjectum *Filioque*, quemadmodum & in Symbolo Athanasii: quod hæc particula nec habeatur in Græco Symbolo, quod editione secunda Novo Testamento præfixeramus, nec in ullo Symbolo quod refertur in volumine Canonum: nondum enim tum, opinor, receptum erat, præsertim apud Orientis Ecclesias, Spiritum sanctum ab utroque procedere: nec hoc exigebatur a Christianis: satis erat a Patre procedentem, & in Filio manentem profiteri, sicut exprimitur in vita Andreæ Apostoli. Non quod negarent illum a Filio procedere, sed quod non auderent asseverare, donec & hoc Dominus revelaret. Neque enim statim ab ejus substantia procedit, quod ab aliquo mittitur. Alia est missio temporaria, alia æterna processio. K A. Quum tot verbis Patres studuerint inæqualitatem excludere, quin compendio & exserte pronuntiarunt illum Deum ex Deo procedere, quum id diligenter expresserint de Filio, *Deum de Deo, lumen de lumine, Deum verum de Deo vero*. Sic enim excluſa fuisset omnis tergiversatio. C A. Hic nihil habeo quod respondeam, nisi priscorum admirabilem de divinis loquendi religionem, & quorumdam impiam garrulitatem fuisse in causa, ut Dei cognomen maluerint demonstrare quam exprimere, quo simul & piæ mentes intelligerent mysterium, & impii non irritarentur ad blasphemiam. Sed quod circumlocuta est illa Synodus, hoc exserte pronuntiat Athanasius, *Deus Pater, Deus Filius, Deus Spiritus sanctus, & tamen non tres, sed unus est Deus*. K A. Cur Spiritui sancto attribuunt bonitatem & caritatem? C A. Quoniam ad bonitatem sive benignitatem duæ res pertinent, condonatio peccatorum, & largitio donorum, ad caritatem pertinet conglutinatio. Quemadmodum membra corporis nostri cohærent integra beneficio spiritus, ita corpus Christi mysticum conglutinatur per Spiritum sanctum, *Christus in Spiritu Dei ejiciebat Dæmonia*. Digitum autem Dei vocant Spiritum sanctum. Per peccatum vero mali Spiritus regnant in homine, quemadmodum Dominus manifeste docuit in parabola, de Spiritu ejecto, & in domum vacuam reverso cum septem Spiritibus ipso nequioribus. Congruenter itaque Spiritus bonus abolitis peccatis ejicere malos Spiritus dicitur. Quo facto non sinit domum esse vacuam, sed variis dotibus ornat eam, ne sit ejectis vitiis reditus. Eoque blasphemia quæ committitur in Spiritum sanctum, in Euangelio dicitur *incondonabilis*. Quam enim remissionis spem sibi facit reliquam, qui provocat remissionis auctorem? *Caritas enim*, ut ait beatus Petrus, *operit multitudinem peccatorum*. Et Euangelicæ peccatrici remissa sunt peccata multa, quoniam dilexit multum. Ad hæc Dominus tradens Apostolis auctoritatem remittendi peccata, *sufflavit in eos dicens, Accipite Spiritum sanctum*, &c. Benignitas in hoc declaratur, quod dona, quæ multa variaque recensetPaulus, appellantur unius Spiritus esse beneficia, qui juxta fidei modum cuique partitur suo arbitratu. Triumphantium est e sublimi missilia in populum spargere. Ita Christus posteaquam triumphabundus adscendisset in cœlum, juxta Psalmographi vaticinium, *captivam duxit captivitatem*, secum abducens quos ab inferis eripuerat: nec hoc contentus, *dedit*

1 Cor. 12.

dona

Digitized by Google

dona hominibus in terra relictis, dona prophetiæ, dona linguarum, dona scientiæ, dona sanationum, dona depulsionum adversus venena & impios Spiritus, breviter, chorum omnium virtutum, quæ omnia Christus suis dilargitus est & hodie dilargitur per Spiritum suum. *Bonus* autem interdum Latinis sonat, mitem & clementem, interdum benignum & liberalem. Proinde Paulus Galatas a vindicta ad humanitatem provocans, Spiritus nomen inculcat dicens: *Si Spiritu vivimus Spiritu & ambulemus, fratres: si quis præoccupatus fuerit in aliquo delicto, vos qui spirituales estis, corripite hujusmodi in spiritu lenitatis.* David dicit, *Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam.* Et Paulus, *Caritas Dei diffusa est in cordibus nostris, per Spiritum sanctum, qui datus est nobis.* Et Romanis scribens, appellat illum *Spiritum υἱοθεσίας, per quem clamamus, Abba Pater.* Similia scribit Galatis, *Quoniam estis filii Dei, misit Deus Spiritum Filii sui in cordibus nostris clamantem, Abba Pater.* Filius & Pater caritatis vocabula sunt, quæ nemo potest vere pronuntiare, nisi beneficio Spiritus Sancti. Quemadmodum juxta Joannis testimonium, *nemo Jesum appellat Dominum, nisi in Spiritu sancto.* Qui spiritum habent hujus mundi, falso clamant *Abba Pater*, falso dicunt Christo, *Domine Domine*, cujus Spiritu carent. *Qui enim Christi Spiritum non habet, hic non est ejus.* Quemadmodum autem Spiritus sanctus nexus est ineffabilis, quo æterna concordia inseparabiliter sibi junctæ sunt tres personæ: ita idem indissolubili vinculo sponsam Christi jungit sponso suo, omniaque mystici corporis membra sempiterno fœdere inter sese copulat. KA. Si Spiritus sanctus e substantia Dei Patris ac Filii procedit, quid obstat, quo minus dicatur Filius? CA. Cypriano, Hilario & Augustino satis erat ad hanc respondere quæstionem, quia Scriptura secundam personam appellat Filium, & nasci a Patre prædicat: Spiritum sanctum nec nasci, nec Filium usquam memorat. Quod tantis viris satis erat, tibi quoque satis esse par est. Si e duobus fontibus emanaret unus fluvius, recte diceretur ab utroque proficisci sive mitti, neutrius tamen filius diceretur. KA. Satis est igitur hoc quod tradidisti credere de Spiritu sancto? CA. Non. Sed oportet credere quod hic Spiritus a Prophetis prædictus, a Christo promissus die Pentecostes descenderit in discipulos, sicuti refert Beatus Lucas: ob quorumdam impiam arrogantiam, qui non veriti sunt dicere: Ego sum ille Paracletus a Christo promissus, ut deducat vos in omnem veritatem. Sive is fuit Manichæus, sive Basilides, sive Montanus, exsecranda nomina. KA. Quod descendit in discipulos, quodque per impositionem manus Apostolicæ tradebatur baptismo tinctis, utrum erat ipsa Spiritus substantia, an donum aliquod & energia Spiritus? CA. Probabilius est Spiritum, qui juxta divinam naturam implens omnia manet incomprehensus, illic peculiari quadam ratione sub visibili signo fuisse juxta personæ proprietatem. Verum ista nunc tractare, est, quod dici solet, sepia transilire. Didicisti Spiritum omnia sanctificantem, nunc accipe Ecclesiam ab illo sanctificatam. KA. Si ab exordio mundi fuit sanctorum omnium societas, & piis omnibus adfuit Spiritus sanctus, cur ante legem nullum fuit huic arcanæ sodalitati nomen? Post legem editam dicta est *Synagoga*, post Euangelium proditum, mutato nomine dicta est *Ecclesia*. CA. Quod nomen fuerit ante legem veterem, nobis non constat; fuisse tamen aliquod vocabulum probabile est, quum res esset eadem. Semper Christus agnovit sponsam suam, nec umquam illi defuit Spiritus Christi. Verum initio quemadmodum paucis innotuit personarum distinctio, sed profitebantur unum Deum, qui sermo tres personas tacite complectitur, Filii personam pauci noverant, pauciores Spiritum sanctum: ita societas hæc inter paucos erat, & usque ad Euangelicam lucem angustis finibus coarctabatur. At posteaquam Christus assumto homine inter homines versatus est, sponsamque suam morte sua redemtam, sanguine suo mundatam evidenter adjunxit sibi, ac Spiritum suum evidenter & abunde effudit, nec in unam gentem, sed in universum terrarum orbem inundavit Euangelii gratia, Apostoli Synagogæ nomen mutaverunt in nomen Ecclesiæ: nec dubitandum est quin id factum sit suggestu Spiritus. KA. Exspecto causam. CA. Ut nullum sit discrimen in vocibus, tamen ad Euangelii gloriam faciebat nominis immutatio. Synagogæ vocabulum apud omnes receptum erat pro congregatione Judæorum, Mosis legem profitentium. Porro quemadmodum Mosis lex erat invisa cæteris nationibus, ita & Synagogæ vocabulum erat ingratum Gentium auribus. Apostoli vero quum essent a Domino jussi prædicare Euangelium omni creaturæ, non tantum intra Judææ Samariæque terminos, sed usque ad extrema terræ: atque a Spiritu edocti scirent exorituros Judæos, qui conarentur obscurare gratiam Euangelicam, & fidem in Dominum Jesum, docentes nulli esse spem salutis nisi circumcideretur, & hoc Symbolo totam Mosis legem profiteretur: abolendas deinceps legis cæremonias, & gratiæ novitatem, novitatis vocabulis declarare voluerunt, pro Lege vocantes Euangelium, hoc est, lætum nuntium, pro Synagoga Ecclesiam. Lex enim minabatur pœnam, exigens observationem præceptorum: Euangelium per gratiam Spiritus & fidem in Christum sine operibus legis promittit vitam æternam. Quod si tanta fuit Judæorum pertinacia, ut Apostoli ægre valuerint illorum superstitionem excludere, multo id fuisset difficilius, si pro Ecclesia, prædicata fuisset Synagoga. Audito vetere nomine, putassent in re nihil esse novatum. KA. Est igitur & in vocibus nonnihil discriminis? CA. Utraque vox Græca est. Synagoga dicitur a συνάγειν quod est *cogere*, hoc est, *in unum agere*. Sic enim loquitur Maro; *Tityre, coge pecus.* Ecclesia dicitur ab ἐκκαλεῖν, quod est *evocare*. Prior itaque vox magis congruit, crassiæ, duræ, & rebelli Judæorum nationi, qui pœnæ metu, aut spe terrenorum commodorum per legem velut intra sepia coercebantur, ne dilaberentur in omnem impietatem. Posterior autem accommodatior est Gentibus, quæ facile paruerunt Euangelio, ab auribus allectæ, quod est hominum, non bubalorum in morem tractæ naribus. Grex congregatur, homines evocantur in concionem, non ad operandum juxta legis cæremonias, sed ad audiendum; *Fides enim*, ut ait Paulus, *ex auditu est.* Evocatæ sunt a simulacris mortuis ad Deum vivum, ab ignorantiæ tenebris ad lucem Euangelicæ veritatis, & obtemperarunt. Judæi similiter evocati sunt, a cæremoniis ad veram pietatem, ab umbris ad lumen, a littera ad spiritum: & venire recusarunt. Eoque factum est, ut apud Gottos & Vandalos invocetur nomen Domini, contra Judæi in hunc usque diem convitiis afficiant adorandum Jesu nomen in Synagogis suis, & adhuc litteræ serviant, Spiritui sancto resistant, *Ubi vero Spiritus, ibi libertas.* Servorum est compelli, filiorum evocari. Unde & Paulus Euangelii gratiam profitentes appellare solet, κλητοὺς ἁγίους, *vocatos sanctos.* KA. Quid proprie Latinis declarat hæc vox *sanctus*? CA. Proprie sanctum dicitur quod violare est nefas, veluti leges ac mœnia portæque civitatis ob hoc ipsum sancta sunt, quia publica. Quædam vero ob hoc sancta sunt, hoc est, inviolata, quia Numini sunt consecrata, unde sanctum Domino dicitur, quod est illi sacrum. Transfertur autem usus vocis, & ad munditiam puritatemque significandam. Sancta autem Ecclesia adeo est inviolabilis, ut juxta Domini sermonem, nec inferorum portæ prævaleant adversus illam. Nec aliam ob causam est inviolabilis, nisi quod Christo dicata est, cui nemo potest eripere quod dedit Pater. Pura vero est, quod eam Christus sanguine suo purificavit, ut exhiberet sibi sponsam non habentem maculam neque rugam. Maculæ vox peculiariter ad Hæreticos pertinet, qui puram veritatem errorum aspersionibus deturpare conantur: rugæ vocabulum pertinet ad eos, qui recte quidem credunt, sed vitam agunt peccatorum sordibus inquinatam. Rugæ senectutem arguunt. Talis est ille vetus homo,

Digitized by Google

quem accepimus ex Adamo, quemque Paulus jubet nos exuere cum actibus ſuis, ut induamus novum, & renovati ſenſibus mentis noſtræ, Chriſti veſtigia ſequentes in novitate vitæ ambulemus. Delicatus eſt amator Chriſtus, non poteſt amare Synagogam priſcis cæremoniis ac vetuſtæ legis ſtudio rugoſam, nec fert Hæreticorum Eccleſias, lepra variiſque falſorum dogmatum notis deturpatas. KA. Si vere dictum eſt neminem abſque crimine vivere, ubi eſt illa ſponſa quæ in Canticis tota pulcra, & omnis expers maculæ prædicatur? CA. Abſque peccatis levioribus, quæ per incuriam obrepunt humanæ naturæ, vivere perpaucis datum eſt. Sed hi nævi verius ſunt quam maculæ, & quemadmodum quotidie exoriuntur, ita quotidie diluuntur, vel precatiuncula, vel eleemoſyna, vel alicujus boni operis penſatione, potiſſimum autem corporis Dominici ſumtione. A criminibus autem abſtinere qui Chriſtum profeſſi ſunt & debent & poſſunt, opitulante Spiritu Chriſti. KA. Ergo qui criminibus inquinantur, non pertinent ad ſanctam Eccleſiam? CA. Pertinent, & non pertinent. Quatenus fides remanet in illis integra, ad Eccleſiam pertinent, nec a communione ſacramentorum arcentur, niſi ob evidentem criminum enormitatem publico judicio ab Eccleſiæ conſortio reſecentur. Cæterum, quoniam Eccleſia proprie dicta eſt arcana ſocietas ad æternam vitam prædeſtinatorum, cujus magna pars jam agit apud Chriſtum, quæ vero ſupereſt in hoc vocata eſt, ut ad ſummam puritatem enitatur, recte negatur habere maculam aut rugam vel per ſynecdochen, vel a ſcopo ſeu fine, unde ſumi denominationem fatentur & Dialectici. Interdum tamen Eccleſiæ vox ita dilatatur, ut omnes baptiſmo tinctos complectatur, ſive pie vivant ſive ſecus. Nonnumquam Miniſtri ſive Judices Eccleſiæ dicuntur Eccleſia. Quibus obediendum etiam ſi palam male vivant, modo ne præcipiant aut doceant impia, præſertim ſi majore publicæ tranquillitatis diſpendio tollerentur, quam tolerantur. Sunt & Eccleſiæ malignantium, quos odit ſponſus. Quiſquis autem profitetur ſanctam Eccleſiam, exſecratur & abjurat omnem Schiſmaticam conſpirationem adverſus Eccleſiaſticæ Hierarchiæ tranquillitatem, ſimiliter omnia conventicula Hæreticorum quocumque titulo ſeſe venditant. Sunt enim innumera, quum unica ſit columba. KA. Olim & Hæretici habebant Eccleſias, in tali rerum ſtatu, ſingulis acclamantibus, non iſthic, ſed hic eſt Chriſtus, quo ſigno dignoſcimus unicam illam Chriſti columbam? CA. Quod aberrat a ſacris Voluminibus, non eſt Chriſti. KA. Sed his ipſis armis Hæretici oppugnant Eccleſiam. CA. Nec mirum, ſequuntur enim Spiritum illum impoſtorem, qui Dominum quoque Scripturarum teſtimoniis alio detortis ſollicitavit ad impietatem. Sed falſa Scripturarum interpretatio vera interpretatione refutanda eſt. KA. Id quidem facile fuit Chriſto, at nobis homunculis non perinde proclive eſt. CA. Non eſt omnium cum Hæreticis conflictari, ſed eorum qui ea panoplia ſunt inſtructi, quam Paulus aliquoties commemorat. Tibi tuique ſimilibus ſatis eſt ea conſtanti tenere fide, quæ pro neceſſariis exſerte & expreſſe tradidit Eccleſia. KA. Quid faciet is qui baptiſmum & catechiſmum accepit in Hæreticorum Eccleſia? CA. Baptiſmum non mutet, quem in nomine Patris & Filii & Spiritus ſancti accepit, doctrinam repurget, ab immundis conventiculis ſe ſubducat, Eccleſiæ ſanctæ ſeſe reconciliet. KA. Atqui iſtud eſt quod quærebam, qua nota dignoſci poſſit ſancta Eccleſia? CA. Plurimæ ſunt conjecturæ, ex quibus in unum conflatis facile deprehenditur ubi ſit columba. Prima eſt veterum Synodorum auctoritas, præſertim tot ſeculorum ac nationum perpetuo conſenſu comprobata. Huic ſuccedit Interpretum auctoritas, quorum & ſanctimoniam conſecravit Eccleſia, & libros approbavit: non quod ab his nuſquam liceat diſſentire, quum ipſi nonnumquam & inter ſeſe pugnent, & a ſe ipſis diſſentiant, ſed quod cum reverentia legendi ſint, nec rejiciendum quod docent. Idem ſentiendum, arbitror, de probatis Theologorum collegiis, quorum illud infatigabile ſtudium eſt, ut e Divinis Voluminibus eruant nobis reconditam veritatem. Tertio loco conſideranda eſt latitudo. Nulla enim umquam Hæreſis tam late patuit, quam Catholica doctrina. Poſtremo, vita propius intuenda. KA. Sed illi quoque Chriſtum habent in ore, & Manichæorum prodigioſa narratur abſtinentia atque etiam continentia, opes aſpernantur Ebionitæ, jugiter orant Pſalliani, in deſertis vivebant Anthropomorphitæ, cannabeis tegebantur, jejuniis, laboribus & chameuniis macerabant carnem. Cum tales viri agminatim conglomerati clamant hic eſt Chriſtus, an non merito quis velut in trivio poſitus hæſitaret quo ſe conferat? CA. Imo ipſum Euangelii theatrum exhibet tibi Phariſæos dilatatis phylacteriis venerabiles, jejuniis extenuatos, prolixe orantes, facultates in pauperes erogantes. Sed externa iſta, tametſi habent ſpeciem pietatis, ſæpenumero tamen ſimulantur, alicujus commodi temporarii gratia, præſertim quæſtus aut gloriæ, eoque adjeci ut propius inſpiciantur. Id ſi quis faciat, deprehendet eadem quidem geri a bonis ac malis, ſed aliter. Pii in jejuniis & abſtinentiis ſuis alacres ſunt, alii triſtes ac tetrici, nec iſta jactant, ſed celant potius, nec ea ceu magna prædicant, ſed contemnunt elevantque, nec alios faſtidiunt, qui non faciunt eadem, ſed benigne interpretantur, illos majora facturos ſi per imbecillitatem corporis liceret, aut habere carnem minus rebellem, ut non habeant opus eam talibus modis edomare, aut aliis benefactis hoſtiam Deo gratiorem immolare. Simplex & abſque fuco eſt piorum religio. Jejunabant diſcipuli Joannis, ſed Chriſti diſcipulis obtrectabant, quod rarius jejunarent. Abſtinebant ab omni animante Manichæi, ſed damnabant Dei creaturam, & clanculum explebant ſeſe delitiis, tum lautioribus, tum ſumtuoſioribus. Orabant Phariſæi, ſed in triviis, in cubiculo nugabantur, aut ſupputabant pecuniam. Orabant Euchitæ, ſed ſuperſtitioſe, & hoc prætextu vivebant de alieno, nec, juxta Pauli doctrinam, laborabant manibus, unde & ſibi ſuppeditarent victum, & aliquid impertirent egenis. Nihil proprii poſſidebant Ebionitæ, & falſo dicti Apoſtolici, ſed alios aliquid habentes damnabant, ſibi pietatem arrogantes, quæ non eſt ſita in agris aut nummis, ſed in affectibus. Apoſtoli ſe totos effundebant, ut quam plurimos ad Chriſtum allicerent, nec ullis injuriis perpelli poterant ut hunc affectum in quemquam deponerent. Nulli moliebantur vindictam, ſed conjecti in carcerem pſallebant & agebant gratias Domino, cæſi virgis, obruti lapidibus gaudebant, orantes pro iis a quibus hæc perpetiebantur. Quum excitarent mortuos, pellerent Dæmones, umbra ſanarent ægrotos, nullum umquam gloriæ verbum excidit illis, ſed ſe nihil aliud profitentes quam homines, totam laudem retulerunt in Deum. Hanc caritatem, hanc tolerantiam qui cum alacritate perpetuo præſtat, fructus edit, unde poſſit agnoſci arbor bona. KA. Audio vix ullum eſſe ſcriptorem veterem, in quo non deprehendatur aliqua a Catholicæ fidei regula diſſonantia. Cur eorum libros recepit Eccleſia? CA. Recepit, non ut Canonicam ſcripturam, hoc eſt, auctoritatis irrefutabilis, ſed ut eruditorum ac bonorum virorum Commentarios. Nec quivis error reddit hominem Hæreticum. Olim porro dabatur venia Scripturam enarrantibus, ſi de quibuſdam ambigebant de quibus nunc poſt evulgatam Eccleſiæ ſententiam ambigere fas non eſt, aut ſi quid ſecus interpretabantur in arcanis litteris, quam nunc credit Eccleſiaſtica auctoritas. Nec enim omnes Græci fuerunt Hæretici, qui profitebantur Spiritum ſanctum a Patre tantum procedere. Fortaſſe nec Origenes ideo fuit Hæreticus, quod veritatis inquirendæ ſtudio diſputabat, an Filius & Spiritus ſanctus habuerint eamdem cum Patre eſſentiam divinam, an fuerint creaturæ cæteris omnibus excellentiores. Licebat & poſt trecentos a Chriſto nato annos dubitare an eſſet aliquis Purgatorius ignis, quem quidam interpretati ſunt caritatem. Sed Hæreti-

Digitized by Google

reticum eſt adverſus evidentem & cum auctoritate publica proditam veritatem rebellare procaciter. KA. Nomen Scripturæ Canonicæ quot volumina complectitur? CA. Iſtud expedite docuit beatus Cyprianus. Primum univerſa Scriptura dividitur in Vetus Teſtamentum & Novum. In Vetere cenſetur Pentateuchus, hoc eſt, quinque libri Moſis: Geneſis, Exodus, Leviticus, Numeri, Deuteronomium. His accedunt duo Jeſu Nave, Judicum & Ruth. Poſt hos, quatuor libri Regnorum, quos Hebræi duos tantum faciunt. Præterea liber Paralipomenon, hoc eſt, prætermiſſorum, qui Hebræis dicitur Liber dierum. Dein duo priores libri Eſdræ, quos Hebræi pro uno numerant. Nam tertius & quartus Eſdræ inter Apocrypha cenſetur. Succedunt quatuor Prophetæ majores, Eſaias, Hieremias, Ezechiel & Daniel. His adjungitur duodecim Prophetarum minorum liber unus. Adhæc Job liber unus, & Pſalmorum liber unus, Salomonis libri tres, Proverbia, Eccleſiaſtes, & Canticum Canticorum. Intra hunc numerum concluſit priſcorum auctoritas Veteris Teſtamenti Volumina, de quorum fide neſas eſſet dubitare. Nunc vero receptus eſt in uſum Eccleſiaſticum & Sapientiæ liber, quem quidam ſuſpicantur eſſe Philonis Judæi, & alius qui dicitur Eccleſiaſticus, quem putant eſſe Jeſu filii Sirach. Receptus eſt & liber Thobiæ, & Judith, & Heſter, & Machabæorum libri duo. Receptæ ſunt & duæ hiſtoriæ quæ Danieli adnexæ ſunt, altera de Suſanna, altera de Belo & Dracone, quas Hebræi non habebant. Sed Hieronymus teſtatur, ſe vertiſſe ex Editione Theodotionis. Cæterum, an Eccleſia receperit hos libros eadem auctoritate, qua cæteros, novit Eccleſiæ ſpiritus. Sub titulo Novi Teſtamenti, primas tenent quatuor Euangelia, Matthæi, Marci, Lucæ, Joannis, cum his Actus Apoſtolorum. Proximum locum occupant Apoſtolorum Epiſtolæ, Pauli quatuordecim, Petri duæ, & Jacobi Apoſtoli una, Judæ una, Joannis tres, extremum ordinem tenet Apocalypſis Joannis. Hebræi trifariam diſtinguunt omnem Scripturam. Canonicam appellant citra controverſiam afflatu ſancti Spiritus proditam, in qua ſi quid occurrit abſurdum in ſpeciem, non eſt fas judicare quod ſcriptum eſt, ſed religioſe inquirendum eſt myſterium, & ingenii noſtri tarditas incuſanda, non Scriptura. Hagiographa nominant veluti de ſanctis rebus a ſanctis viris prodita. His tantum tribuebant, ut in conventu quidem reverenter legerentur: cæterum ut in ſeriis non urgeret illorum auctoritas. Apocrypha vocabant, quæ domi quidem pro ſuo cuique animo fas eſſet legere, cæterum in publicis conventibus non recitarentur, nec quiſquam illorum auctoritate premeretur. Nec ſtatim eſt Canonica Scriptura, quod in Templis canitur: atque utinam apud omnes ſervaretur, quod in Carthaginenſi Concilio fuit decretum; *Ne quid omnino recitaretur in Templis præter Canonicam Scripturam.* Cujus interpretatio per Epiſcopos ac Presbyteros olim viva voce peragebatur. KA. Hodie nos ſubmovemur a lectione ſacrorum Voluminum. CA. At iſtud olim ſummæ erat religionis. Sed legentium temeritas effecit, ut fuſtis fuerit oſtendendus. Qui legit reverenter, in illis adorans quod non aſſequitur, qui tanto libentius diſcit ab homine docto, quod lectione utcumque præparatus eſt, qui legit, non ut ſit inſtructus ad contentionem, ſed ad pie vivendum ſemper aliquid inde ſumat, eum non petit illa conſtitutio, quæ temeritati oppoſita eſt, non pietatis ſtudio. KA. Quum utriuſque Teſtamenti ſit idem Deus Pater, idem Chriſtus, idem Spiritus ſanctus, cur hoc dicitur Novum, illud Vetus? Divina neſciunt ſenium. CA. Divinitas, ut ais, neſcit vetuſtatem ac novitatem, ſed nobis expediebat quædam novari in rebus externis. Chriſtus appellavit Novum Teſtamentum conſecrans panem & vinum. Quod ſi quæris quæ ſint novata, permulta referre poſſem. Principio pro umbris legalibus ſucceſſit evidens veritas, & quod illa lex per ænigmata promittebat, palam exhibitum eſt ſenſibus hominum, reſerata eſt littera occidens, & apparuit Spiritus vivificans. Dein cæremoniæ externæ, quædam in totum ſublatæ ſunt, quædam in aliud aptius commutatæ. Judaicus ciborum delectus in totum ſublatus eſt, licet nobis uti veſte e lana linoque contexta, licet arare in bove & aſino, ne reliqua commemorem innumera. Pro tot generibus ſacrificiorum, unicam habemus hoſtiam myſticam, pro unico Templo Hieroſolymitano, neque enim alibi licebat ſacrificare, habemus Eccleſiam per univerſum orbem diffuſam, in qua nunc offertur hoſtia munda, levanturque puræ manus in omni loco: pro injuria circumciſionis, ſuppoſitum eſt molle lavacrum. Sabbatum mutatum eſt in diem Dominicum, Moſi famulo ſucceſſit Chriſtus filius: Spiritus gratia, quæ prius paucis ac parce diſpenſabatur, palam & copioſe profuſa eſt in omnes nationes quæ ſub cœlo ſunt. Denique cœlum quod prius occluſum erat etiam piis, per Euangelium eſt patefactum. Ob hæc aliaque multa novata recte dicitur Novum Teſtamentum, non quod ſit prorſus aliud Teſtamentum, ſed aliter traditum. Judæi qui ſpe vitæ cœleſtis in alacritate ſpiritus vivebant, in Novo erant Teſtamento. Rurſus qui hodie externis cæremoniis metiuntur pietatem, ac terrenis inhiant, caritate frigidi, ad vindictam calidi, adhuc hærent in Vetere Teſtamento, quia nondum exuerunt veterem hominem. KA. Iſta tu quidem dilucide omnia. CA. Venimus ad ſanctam Eccleſiam, in qua adoramus Patrem omnium Conditorem, Filium mundi Redemtorem, Spiritum ſanctum omnium Sanctificatorem, in hac maneamus, in hac juxta ſpiritum, non juxta carnem, ambulemus, in hac concordes bonam militiam militemus, ut perveniamus ad æternæ vitæ ſtipendium. Sed, ſi videtur, ſit hic hujus collationis finis.

CATECHESIS QUINTA.

QUID ſibi vult quod Eccleſiæ annectitur *Sanctorum communio*? CA. Hæc particula non additur apud Cyprianum nec apud Auguſtinum, ac ne per occaſionem quidem horum verborum faciunt mentionem, unde probabile eſt eam fuiſſe adjectam abs quopiam qui ſtuduit explanare, quid intelligendum eſſet per *ſanctam Eccleſiam*. Eccleſia ſocietas & contubernium eſt, non quorumlibet, ſed Sanctorum; quemadmodum *concio* Latinis declarat *conventum* non quorumlibet, ſed ejuſdem Reipublicæ civium, in unum congregatorum ad conſultandum de communibus commodis. Recentiores autem Theologi, quorum alii interpretantur, *ſanctam Eccleſiam*, ſocietatem militantium in terris ſub Imperatore Chriſto, & *Sanctorum communionem* ſocietatem Sanctorum in cœlis triumphantium: alii rurſus *Sanctorum communionem* exponunt, Eccleſiæ ſuffragia cunctis utilia, qui ſunt in corpore ſanctæ Eccleſiæ: alii ſacramenta Eccleſiæ: quæ non profunt niſi ad Eccleſiam ſeſe aggregantibus: alii *communionis* nomine putant deſignatam Euchariſtiam, quæ Græcis interdum dicitur σύναξις, id eſt, *conciliatio*, quod hoc myſterio figuratur & confirmatur arctiſſima conjunctio myſtici corporis cum capite, & omnium Chriſti nomen vere profitentium talem ſocietatem myſticam, qualis eſt naturalis omnium inter ſe membrorum in corpore ejuſdem animantis. Hæc, inquam, qui commenti ſunt, vera quidem prædicant, ſed quod his verbis proprie declaratur, meo quidem animo, non exprimunt, niſi quod in vocabulo ſanctæ Eccleſiæ hæc omnia tecte comprehenduntur. Illud extra controverſiam eſt, nihil donorum eſſe in Eccleſia Catholica, quod illi non defluat a capite Chriſto, licet aliis membris aliæ ſint functiones. KA. Ne in toto quidem orbe quidquam eſt boni, quod non manet a Chriſto. CA. Sic eſt, ſed nos de his bonis loquimur, quæ per fidem in Chriſtum, & Eccleſiæ ſacramenta conferunt veram pietatem. Alioqui multa commoda largitur Deus, & impiis & aſinis & bubus. KA. Si non ſunt in Eccleſiæ conſortio qui vivunt impie, nec nobis conſtat de pleriſque, boni ſint an mali, qualis eſt illa ſocietas hominum, qui ſe mutuo non noverunt? CA. Nec Angelorum quemquam novimus quum illi nobis inſerviant, nec tuam

ipſius animam noſti, & tamen illi debes, quod vivis, quod moveris, quod ſapis. Nemo cogitur ſcire an hic aut ille ſit unum Eccleſiæ membrum. Satis eſt credere in terris eſſe talem quamdam ſocietatem ad vitam prædeſtinatorum, quam Chriſtus ſuo Spiritu conglutinavit, ſive apud Indos, ſive apud Gaditanos, ſive apud Hyperboreos, ſive apud Afros. Fieri autem poteſt, ut in orbe ſint aliquæ terræ, vel inſulæ vel continentes, quæ nondum a Nautis aut Geographis repertæ ſint, in quibus tamen vigeat fides Chriſtiana. Intueri receſſus cordium ſolius eſt Dei, unde fit ut plerumque incerta ſint hominum judicia. K A. Cur igitur quidam ejiciuntur ab Eccleſia? C A. Sunt quædam crimina manifeſta, quæ, ut Paulus loquitur, præcedunt ad judicium. De his ut poſſunt homines pronuntiant ob conſervandum ordinem publicum. Et tamen interdum fit, ut fur, qui in crucem agitur, ſit expers criminis, judex, qui illum condemnavit, ſit dignus laqueo. Et fieri poteſt, ut excommunicatus ſit in communione Eccleſiæ, excommunicator reſectus ſit ab Eccleſia. Item fieri poteſt, ut qui pro Hæretico pertrahitur ad ignem, ſit victima Deo gratiſſima, qui pertraxerunt, ſint incendio digni. K A. Etiam quum ob confeſſum & evidens homicidium aut ſacrilegium quis ejicitur ex Eccleſia? C A. Scilicet. Nam fieri poteſt, ut priuſquam Epiſcopus fulmen in nocentem torqueat, ille jam vera cordis contritione redierit in gratiam cum Deo. Nec ea res quoniam homines latet, illi prodeſt, quo minus arceatur ab Eccleſiæ limine. K A. Quamobrem Deus hoc interim ignotum eſſe voluit, qui ſint vere boni, & ad vitam æternam prædeſtinati? C A. Ne mali deſperantes atrocius peccent, ut boni cautius ac modeſtius agant. Quum nunc ſint tanta diſſidia, quale bellum eſſet, ſi manifeſtum eſſet diſcrimen? Dominus nec proditorem ſuum reliquis diſcipulis prodere voluit. Nunc quoniam ignotum eſt, quos Deus elegerit ad beatam inmortalitatem, & qui ſtant, ſolliciti ſunt ne cadant, & qui jacent, annituntur ut reſurgant. Denique qui caritate fervent, de malis pariter ac bonis ſtudent bene mereri, de aperte malis, ut reſipiſcant, de dubie bonis, ut fiant meliores ſi boni ſunt. Ut hic caritas perdat officium, non amittit tamen præmium. K A. Quæ ſunt illa Eccleſiæ *ſacramenta*, quorum paulo ante obiter meminiſti? Et quid ſibi vult *ſacramenti* vocabulum? C A. Qui exactius locuti ſunt, *ſacramentum* appellant jusjurandum, aut obligationem, Numinis ac Religionis interventu confirmatam. At majores noſtri vocem eam accommodarunt, ad ſignificandum id quod Græci dicunt *myſterium*, quod *religioſum arcanum* poſſis dicere. K A. Quare dicitur *arcanum*? C A. Quia ab his tractandis ſecludebatur vulgus. Quamquam hodie multa fiunt palam, veluti quum conſecratur aqua baptiſmi. Sed hi ritus atque etiam verba quibus id peragitur, celabantur populum, & inter Epiſcopos per manus tradebantur, quo major eſſet ſacramentorum veneratio. Simul ut Epiſcopus apparabat conſecrare panem & calicem, nulli laico fas erat intra cancellos remanere. Et quidam Romanus Pontifex Epiſcopo cuidam Anglo, ni fallor, ſcitanti quiddam de ritibus myſteriorum, quum nonnulla reſpondiſſet, verba, quibus oleum conſecrabatur, non auſus eſt litteris committere, ne forte, quod ſæpe fit, litteris interceptis arcanum evulgaretur. Hæc cauſa non quidem omnino nulla eſt. Verior tamen & receptior eſt, quod in ſacramentis per ſigna quædam ſenſibilia, infunditur inſenſibilis gratia congruens externis ſignis. K A. Quot ſunt iſtius generis ſacramenta? C A. A veteribus ſeptem nobis ſunt tradita, *Matrimonium*, quo naſcimur huic mundo. *Baptiſmus*, quo renaſcimur Chriſto; cui adhæret *Pœnitentia*, velut alter baptiſmus, quo reconciliamur Deo, non jam omnino gratis, nec abſque cicatricibus ſanantur vulnera. *Sacra unctio*, qua confirmatur tyro adverſus Satanæ tentationes. Ea communiri ſolet ætas jam vergens ad peccandi periculum, videlicet, poſt annum ſeptimum. Mox veluti juveneſcentes ad juſta prælia roborat *Euchariſtia*, per quam excitatur in nobis fidei vigor, & copioſa gratia per ſacræ mortis commemorationem locupletamur, myſtico more, quatenus licet, renovantes nobis unicum illud ſacrificium, cui debemus ſalutem noſtram. Rurſus, quoniam in morte extrema lucta eſt, adhibetur *extrema Unctio*, qua vel convaleſcat ægrotus ſi Deo ita viſum, vel cum fide bonaque ſpe obdormiat in Domino. His ceu donativis interim conſolatur, animatque milites ſuos Jeſu ducis effuſa benignitas, donec conſummato certamine provehantur ad cœleſtis vitæ ſtipendium. Supereſt *Ordo*, qui confert auctoritatem gerendi ſacras functiones. Hoc ſacramentum facit ad dignitatem ſimul & tranquillitatem Eccleſiaſticæ Hierarchiæ. Decet enim ut in Republica Chriſtiana, non quibuſlibet delegentur Eccleſiaſtica munia, ſed ad hæc ſeligantur idonei: nec ibi poteſt eſſe concordia, ubi nullus alteri paret, ſed quiſque ſibi vindicat auctoritatem agendi quæ velit. Nam Paulus inter dona Spiritus commemorat & *gubernationis donum*. K A. Quæ gratia confertur per ſingula ſacramenta? C A. Si quis ea ſicut decet acceperit, per *Matrimonii* ſacramentum accedente Sacerdotali precatione, confertur donum Spiritus, quo vir diligat uxorem amore caſto, ſicut Chriſtus dilexit Eccleſiam, mulier viciſſim propter Chriſtum amet revereaturque virum ſuum ut Dominum, uterque liberos ſi dentur, ſumma cura inſtituant ad Chriſtianam pietatem. De *Baptiſmo* non eſt neceſſe loqui. Nemo neſcit illic perire veterem hominem, exſtincto omni peccato, ſive dicat originale, ſive perſonale, & exoriri novum, ab omni labe purgatum per fidem in Chriſtum, quem Paulus appellat *novam creaturam*. Non oportebat quidem eum, qui ſemel renatus erat & Chriſti ſanguine purgatus, redire in cœni volutabrum: cæterum quoniam in multis refrixit caritas, & languet fides, divina benignitas indulſit *Pœnitentiæ* remedium: de quo mox incidet dicendi locus. Quoniam vero tenera ætas proclivior eſt ad nequitiam, quam ad pietatem, per *Confirmationem* ſacram minuitur ea proclivitas, & augetur docilitas ad pietatem, ne prius inficiatur vitiis, quam plane norit quid ſit vitium. Porro quoniam poſt decimum ſextum annum Diabolus omnes admovet machinas adverſus Chriſti militem, primum libidinis, luxus aliarumque voluptatum, mox ambitionis & iracundiæ, jam ſolido cibo cœleſtique potu ſubinde reficitur, ut forti pectore excipiat omnes Satanæ aſſultus, Chriſtum ipſum & Spiritum ejus gerens in pectore. Olim Infantulis a Baptiſmo protinus dabatur corpus & ſanguis Domini. Ea conſuetudo mutata eſt: & fortaſſis expediret mutari conſuetudinem quarumdam Regionum, in quibus Infantibus datur Confirmatio: quod hæc duo Sacramenta non ſint neceſſitatis abſolutæ, quemadmodum Baptiſmus: eoque ad hunc recte properant matres, illa ſuo tempore dantur convenientius, & utilius dantur, ſi ſacramento addatur admonitiuncula. Qui vero deliguntur ad myſticas functiones, iis per ſacramentum *Ordinis* augetur donum Spiritus ad digne adminiſtrandum munus delegatum. Quemadmodum legimus Paulo & Barnabæ manus fuiſſe impoſitas, ut ad Euangelii propagationem proficiſcerentur. Et Timotheo a Presbyteris fuiſſe manus impoſitas teſtatur Paulus illi ſcribens. Tantum obiter de Sacramentis attigiſſe ſat eſt. Sequitur in Symbolo, *Remiſſionem peccatorum*. Nullus audet in Aulam Regiam ingredi pannoſus ac luto conſperſus, multo minus convenit in Eccleſiam ſanctam ingredi peccatis inquinatum. Eoque ſtatim ad ipſum limen datur lavacrum, ut purus ingrediatur. Quod & olim ſervabatur externo ritu. Ædituus enim pro foribus Templi ſacram aquam aſpergebat introeuntibus. Veteres autem hunc articulum referunt ad Baptiſmi gratiam, qua gratis condonantur univerſa peccata. Et in Symbolo quod in Miſſa canitur, Baptiſmi fit mentio, Pœnitentiæ nulla, *Confiteor unum Baptiſma in remiſſionem peccatorum*. In Symbolo Athanaſii, nec Baptiſmi, nec Pœnitentiæ fit ulla mentio: quoniam, ut antea admonui, non exponit hanc Symboli partem. Recentiores recte ſub Baptiſmi no-

1 Cor. 13.

Actor. 13.

1 Tim. 4.

Digitized by Google

nomine comprehendunt & Pœnitentiam, quæ vix inveniſſet locum in Eccleſia, niſi Paulus eum qui duxerat uxorem patris, juſſiſſet tradi Satanæ, & eumdem mox juſſiſſet in gratiam & contubernium ſanctorum recipi. Apud Afros non niſi ſemel dabatur reditus in Eccleſiam, ne Eccleſiaſticæ diſciplinæ ſeveritas elangueſceret. Ac ſeculis aliquot qui in grave crimen fuiſſent prolapſi, arcebantur a Templi limine, nec niſi per publicam confeſſionem, ſeveramque ac diutinam ſatisfactionem recipiebantur. Poſtea propter divitum protervitatem, qui malebant excitare Schiſma, quam ſeſe Eccleſiæ ſubmittere, per Epiſcopos temperatum eſt Pœnitentiæ remedium, ut quod populus audire ſolet, nunc ſolus audiat Sacerdos, qui longe mitioribus remediis adhiberet vulneribus medelam. Hæc lenitas non ſolum data eſt hominum imbecillitati, verum etiam ſimplicium & innocentium cuſtodiæ, quibus expedit multorum vitiorum neſcire nomina. KA. Circa hunc articulum nulli exſtiterunt errores? CA. Pelagius & Jovinianus docuerunt Infantibus ſupervacuum eſſe Baptiſmum, quod nihil haberent maculæ, quæ poſſet ablui. Negabant enim peccatum originis fuiſſe in quoquam, præterquam in Adam & Eva. Cæteros naſci puros ab omni peccato. In illis igitur Baptiſmum nihil aliud eſſe quam ſignum honorificum, quo reciperentur in adoptionem filiorum & Chriſtianorum affectibus commendarentur. Sed horum dogma rejicit Eccleſia ſecuta vocem Chriſti Joannis tertio, *Niſi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu ſancto, non poteſt introire in regnum Dei.* Et Paulus ad Romanos tertio: *Omnes peccaverunt & egent gloria Dei.* Apud Afros exorti ſunt, qui non recipiebant in Eccleſiæ communionem ab Hæreticis baptizatos, niſi denuo Baptiſmum reciperent ab Orthodoxis. Et hanc doctrinam rejecit Eccleſia, docuitque, juxta Paulum, non eſſe niſi unum Baptiſma, cujus quivis homo poſſit eſſe miniſter, quamvis impius ac malus, modo juxta Eccleſiæ mentem tingat per invocationem ſanctæ Trinitatis. Quamquam ubi nulla eſt neceſſitas, convenit per Sacerdotem aut per Diaconos dari Baptiſmum, & tutius eſt ab Ethnicis aut Judæis tinctos denuo tingere cum hac exceptione, *ſi non es rite baptizatus &c.* In eadem Africa, quæ, juxta Græcorum proverbium, *ſemper gignit aliquid novi monſtri*, exorti ſunt Donatiani, qui jactabant in omnibus Eccleſiis defeciſſe Baptiſmi gratiam, præterquam ipſorum, eoque prædicabant nihil cuiquam prodeſſe Baptiſmum, niſi rurſus apud ipſos acciperetur. Verum Eccleſia, juxta teſtimonium Joannis Baptiſtæ, *ſuper quem videris Spiritum ſanctum deſcendentem hic eſt qui baptizat*, docuit hominem nihil aliud eſſe, quam Baptiſmi miniſtrum, Chriſtum eſſe, qui verus eſt auctor Baptiſmi. Cujus vis eſt ex ſanguine Chriſti, capacitas per fidem: nec poſſe miniſtri culpa vitiari, quod per fidem largitur Deus: nec eam gratiam poſſe conſumi, quum ſit infinita, & abunde ſufficiens ad univerſa crimina mundi abolenda, etiamſi decem eſſent mundi, hoc longe inquinatiores. Ante hos fuere Seleuciani, qui non recipiebant aquæ Baptiſmum, ſed tantum Spiritus. Nec defuerunt qui adhiberent Baptiſmum ignis, quod Matthæi tertio dicat Baptiſta, *ipſe vos baptizabit in Spiritu & igni:* quum ille per Spiritum intelligat gratiam fidei occultam, quam ſolus Spiritus ſanctus infundit: per ignem, caritatem, ſine qua mortua eſt fides. Omnium primi fuere Judæi, qui falſo docuerunt Baptiſmum & fidem non ſufficere ad ſalutem conſequendam, niſi accederet circumciſio. Quorum error ab ipſis Apoſtolis, præcipue Paulo rejectus eſt, ut jam non ſit opus ulla confutatione. Novatus & Montanus non recipiebant in Eccleſiæ conſortium, qui poſt Baptiſmum enormi ac manifeſto crimine dehoneſtaſſet & contriſtaſſet Eccleſiam, non, ut opinor, quod talibus adimerent omnem ſpem ſalutis, ſed quod ad terrorem aliorum, honore conſortii privarent. Quod evidenter teſtatur Divus Auguſtinus, de iis qui ſemel per pœnitentiam Eccleſiæ reconciliati, in idem aut ſimile crimen fuiſſent prolapſi. Templi fores homo poteſt homini occludere, cœlum nemo poteſt claudere niſi Deus. Sic apud priſcos qui Diaconi aut Presbyteri crimen evidens admiſiſſent, ſine ſpe reditus e Clericorum albo radebantur. Idem fiebat Epiſcopis. Sed hæc quoque ſeveritas a poſterioribus mitigata eſt. De *Confeſſione* ac *Satisfactione*, & quondam magna fuit concertatio, & hiſce temporibus renovata eſt. Ego ut tutiſſimum, ita ad tuendam publicam concordiam accommodatius arbitror, ſimplici obedientia id ſequi quod nobis tradit Eccleſiæ auctoritas, hoc eſt, vere juxta Græcorum proverbium, *ad felicius inclinare latus*, & ab his abſtinere de quibus dubites. Reſtat ultima Symboli pars, *Carnis reſurrectionem.* Hic audis conſummationem ſeculi, quum ſeparabuntur boni a malis, ſic ut malis nulla ſit ſpes finiendi cruciatus, bonis nec dolor ullus, nec ullus mali metus, quum & ipſa creatura quæ nunc congemiſcit nobis, liberabitur ab omnibus incommodis. Erunt omnia nova, non mutata ſubſtantia, ſed qualitate. Carnem appellat corpus humanum, reſurrectionem reviviſcentiam. Omnes quidem articuli ſunt inconcuſſa fide tenendi, ſed hic præcipuum adfert ſolatium piis in hoc mundo afflictis: contra, impiis terrorem, qui ſine modo prolaberentur in omnia ſcelera, ſi poſt hanc vitam non perſolverentur pietatis & impietatis præmia. Hæc eſt baſis totius fidei noſtræ, quam oportet eſſe ſolidiſſimam, quæ ſi vacillet, reliqua pene fruſtra creduntur. Valeant igitur infelices Sadducæi, qui adeo non credunt corporum reſurrectionem, ut nec Angelos nec Spiritus eſſe credant, quaſi nihil ſit in rerum natura, niſi quod patet corporeis ſenſibus, quum ea maxime ſint, quæ longiſſime abſunt a ſenſibus, a quibus nulla res magis ſemota eſt, quam ipſa Deitas. Valeant qui profitentur animas reſurrecturas, corpora nequaquam, quum anima, quoniam eſt immortalis, tam non poſſit reviviſcere quam non poteſt mori. Sed illi reſurrectionem animarum appellant, quum e latebris in quibus ad certum tempus reconditæ fuerant, juxta illorum ſomnia, evocabuntur ad beatitudinem. Valeant qui negant hoc corpus quod gerimus, ſed aliud multo præſtantius ſingulis reddendum. At non erimus iidem homines, ſi non recipimus eadem corpora. Quid porro opus eſt nova creare corpora, quum Deus nutu omnipotenti, poſſit hæc corpora ad ſummam claritatem & beatam immortalitatem reſtituere, non mutata corporis ſubſtantia, ſed in melius commutatis qualitatibus. Valeant Chiliaſtæ, qui ex Apocalypſi Joannis perperam intellecta, ſomniarunt futurum ut aliquando reviviſcamus, & per mille annos omnibus hujus mundi voluptatibus fruamur affatim. Nos credentes verbis Beati Job dicentis: *Et rurſum circumdabor pelle mea, & in carne mea videbo Deum meum, quem viſurus ſum ego ipſe, & oculi mei conſpecturi ſunt, & non alius.* Auſcultantes Paulo qui ſcripſit: *Qui ſuſcitavit Jeſum a mortuis, & nos cum Jeſu ſuſcitabit:* perſuaſiſſimum habemus omnes homines iiſdem corporibus quæ gerunt in terris, revicturos in fine mundi, nec aliter reſurrecturos quam reſurrexit Chriſtus, qui conformabit corpora noſtra, corpori ſuo glorificato. Corporum immortalitas erit piis atque impiis communis. Sed impiis immortalitas adferet æternos cruciatus, piis æternam beatitudinem. Quamquam impiorum verius appellatur æterna mors quam immortalitas. Eoque quod quidam e Symbolo Miſſæ adjecerunt *vitam æternam*, ad pios tantum pertinet, quod reſurrectionis vox pertineat ad bonos pariter ac malos. Tametſi hæc quoque vox nonnumquam ſic uſurpatur, ut ad pios tantum pertineat, veluti quum Dominus ait apud Joannem, *Ego ſum reſurrectio & vita.* Quemadmodum Paulus vix uſquam uſurpat hoc nominis niſi in bonam partem. Dominus autem diſtinguit apud Joannem v. *Et procedent qui bona fecerunt in reſurrectionem vitæ, qui vero mala egerunt in reſurrectionem judicii.* Judicium enim appellat condemnationem. Id explanatius dicitur in Symbolo Athanaſii: *Ad cujus adventum omnes homines reſurgere habent cum corporibus ſuis, & reddituri ſunt de factis propriis rationem, & qui bona egerunt, ibunt in vitam æternam, qui vero mala, in ignem*

æternum. Sic & Paulus Rom. VIII. *Stipendia peccati mors, gratia autem Dei vita æterna in Christo Jesu Domino nostro.* Æternam addit, quod ut damnatis nulla erit spes relaxationis, ita piis nullus erit metus, ne quando vel finiatur vel minuatur ea felicitas, cujus jucunditatem vehementer augebit & illa sanctorum omnium communio. Caritas enim quæ non excidit, illic erit ferventissima. Caritas autem non minus gaudet de bonis alienis quam de suis. Nec est quod hic imaginemur voluptates corporum, quæ cibo, potu, aut Veneris usu constant. Tum enim harum rerum nullus erit usus, sed erunt corpora spiritualia, in quibus vivemus ut Angeli Dei. Angelorum autem felicitas est, videre faciem Patris, qui in cœlis est. Et Dominus idem apud Joannem: *Hæc est autem vita æterna, ut cognoscant te solum verum Deum, & quem misisti Jesum Christum.* Ea cognitio hic incipit per fidem. Ibi consummabitur, quum gloriam illius conspiciemus revelata facie. KA. Sunt ista ad consequendam salutem satis? CA. Ad consequendum Baptismum ista credere satis est homini laico: eruditis ac profectioribus omnia credenda sunt, quæ sacris Voluminibus expressa sunt, aut quæ illinc evidenter colliguntur: præterea quidquid universali perpetuoque consensu comprobavit Ecclesia Catholica: quæ si quid hoc pacto statuit, probabile est, aut ab Apostolis per manus fuisse traditum, aut e Scripturarum nobis occulto penu depromtum, aut a Spiritu sancto pro ratione temporum suggestum; in contentiosis autem & obscuris dogmatibus, tui similibus sufficerit hac cautione profiteri, de his credo sicuti credit Ecclesia. Hoc tutius quam asseverare, de quo dubites, aut quod non intelligas. KA. Sed in extremo discrimine, num satis est corde tenere fidem, an & voce profitendum est? CA. Paulus hic tibi pro me respondebit, *Corde*, inquit, *creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem.* Et Dominus minatur se non agniturum eum pro suo milite apud Patrem, qui ipsum apud homines profiteri vel timuerit vel erubuerit. Sed aliud est non profiteri, aliud negare. Ubi nulla spes fructus est, quum sit grave periculum, non est necesse ut te ipsum prodas, quemadmodum legimus quosdam ultro in forum procurrisse, ut cum cæteris Christianis occiderentur, aut in Paganorum solennes panegyres feciſſe impetum, non ut aliquem ad Christum pertraherent, sed ut ab illis occisi referrentur in Martyrum catalogum. Christus Apostolis suis nullam adversus impios violentam defensionem, sed tantum fugam permisit: fugit Petrus e carcere, fugit Paulus e Damasco per sportam demissus e mœnibus. Verum quoties in eum articulum deducta res erit, ut apud pios pariter atque impios illustrandum sit nomen Domini Jesu, contemtis omnibus vel illectamentis vel terroribus alacriter ingenueque profitendum est, quod tradidit Ecclesia. Rejectum est Elcesaitarum dogma, qui docebant tempore persecutionum fas esse verbis abnegare Christum, modo fidei sinceritatem servarent in pectore. Quod si verum est, frustra tot lacrymis deploravit Petrus Apostolus, quod terrore mortis attonitus ter abnegavit Dominum, quum nondum tantum de eo spiritualis cognitionis haberet, quantum nobis aperuit lux Euangelii. Tertullianus in diversam partem æquo propensior, ne fugam quidem concedit in persecutione, dicens tum fugere, genus abnegationis esse. Et quod dicit, in certis circumstantiis possit esse verum: certe levius peccant, qui humano terrore perculsi Christum ore tantum abnegant, quam qui temporalium commodorum respectu, ab Imperatore, cui dedere nomen, & corde & lingua desciscunt. KA. Quum intentantur cruciatus omni morte graviores, quid illic faciet humana fragilitas? CA. Dominus ipse nobis formam præscripsit: quum irruet ille pavor, tædium, & agonia, agnoscemus nostrarum virium imbecillitatem, & toti diffisi nostris copiis prosternemus nos in terram, magnaque fiducia divini Numinis opem implorabimus, haudquaquam considerantes quam atrocia sint, quæ intentantur, aut quam fragilis sit nostra conditio, sed quam potens, quamque misericors sit Dominus, cujus auspiciis militamus: qui non est surdus, quoties cum fide invocatur, sed aut a malis liberat, aut robur addit, ut fortiter perferamus: fides enim res est vere invicta in omni præliorum genere: neque enim vel inter Christianos desunt certamina iis qui studeant pie vivere in Christo Jesu. Qui vero sese in his levioribus quasi velitationibus quotidie exercent, ad supremum illum conflictum inveniuntur intrepidi. Quare præcipuum Christiani militis studium esse convenit, ut quotidie excitet augeatque fidei vigorem. KA. Quibus modis hoc assequi licebit? CA. Primum est quod Dominus ostendit: *Petite & accipietis.* Sed precationem, ne sit otiosa, adjuvet eleemosyna, non solum externa, corpus reficiens, sed etiam spiritualis, amanter monendo errantem, placide docendo indoctum, clementer ei condonando qui læsit. His accedant sacræ conciones assiduæ, ac vicissim sacra lectio, crebra mortis Dominicæ recordatio, præsertim sumto corpore & sanguine illius, denique crebra commemoratio virorum ac mulierum qui in tormentis ac mortibus bonam militiam pro Christo militarunt: his fomentis alitur, vegetatur, & augescit scintilla fidei. KA. Habeo gratiam Spiritui Christi, Vir optime, qui me per organum linguæ tuæ tam admirabilem docere Philosophiam dignatus est, nisi quid est quod adhuc restat. CA. Non multum restat quod doceam, sed fortasse restat quod admoneam, si tibi nondum oborta est satietas. Quamquam id obiter jam a nobis factum est antea. KA. Mihi vero sensim, audiendo crescit audiendi sitis. CA. Ergo quod supereſt, proximo colloquio adjiciemus.

CATECHESIS SEXTA.

ADSUM, exspectans extremum hujus suavissimi convivii missum. CA. Supererat ut singula quæ Symbolo continentur, variis utriusque Testamenti testimoniis confirmarentur: nihil enim hic traditum est, quod non ante multa annorum millia, Mosaicæ legis typis varie fuerit adumbratum, ac Prophetarum oraculis prædictum, quædam etiam evidenter expressa. Quod genus illud, non esse plures Deos, & ab uno conditum hunc mundum. Quicumque enim & ante legem proditam pie vixerunt, unicum coluerunt Deum, totius mundi conditorem. Jam Prophetiæ munus in Joanne Baptista velut in utriusque legis confinio constitit: cui contigit, ut quem alii veluti per nebulam e longinquo venturum ostendebant, præsens præsentem digito commonstraret. Omnium autem Prophetarum certissimus Propheta sibi fuit ipse Dominus, hoc factis exhibens & interpretans, quod ænigmatibus vetustæ legis fuerat delineatum, apud populum per parabolarum involucra, apud discipulos modo tecte, modo aperte. Divinam naturam factis exhibuit potius quam verbis expressit. Quis autem intellecturus erat, Serpentem æneum in stipite suspensum adumbrasse Christum crucifixum, nisi Dominus ipse dignatus fuisset exponere? Quod dixerat: *Solvite templum hoc, & intra triduum excitabo illud*, nec a discipulis intellectum est, nisi post resurrectionem. Quis porro suspicaturus erat, Jonam devoratum a ceto, ac tertio die vivum redditum, præfiguraſse Christi sepulturam ac resurrectionem? Quum autem propius urgeret mortis tempus, aperte præmonuit suos, fore ut traderetur Gentibus illudendus & crucifigendus: sed eosdem consolatus est, promittens se resurrecturum tertio die. Sic adscensum in cœlum ante mortem prædixit obscurius, post resurrectionem evidenter. Similiter prædixit, fore ut granum sinapis, hoc est, Euangelica fides, ex minimis initiis per universum orbem diffunderetur, & quid eventurum esset Euangelii præconibus. Nec illud tacuit, fore ut abolita Judaica Religione, pietas Euangelica transferretur ad Gentes, Judæis in sua caligine perseverantibus, donec suo tempore, juxta beati Pauli vaticinium, ex Judæis ac Gentibus fiat unum ovile sub unico Pastore Christo. Ne illud quidem siluit, fore ut variis Hæresibus Ecclesia impeteretur, non subverteretur. Quid multis? quum omnia

sic

Digitized by Google

sic evenerint, quemadmodum erant prædicta, de supremo judicio, deque piorum & impiorum præmiis quidquam addubitare videtur esse extremæ cæcitatis. Homini divino credimus, si ter quaterque verum prædixit: & ei qui in tam multis, tamque juxta sensum humanum incredibilibus fuit veridicus, non credemus in uno quod restat? Sed hanc partem quoniam ad Judæos ac Paganos pertinet magis quam ad Christianos, & a doctissimis viris Tertulliano ac Cypriano diligenter est tradita, in præsentia prætermittemus, contenti digito commonstrasse fontes unde queas ista, si videtur, haurire. Superest admonitio, ut juxta rectam fidem, recte vivamus. Ignea res fides est, ubicumque est, otiosa non est: sed quemadmodum in lucerna oleum alit flammam ne exstinguatur, ita caritatis opera fidem alunt ne deficiat. Fides gignit bona opera, sed illa vicissim nutriunt parentem, eoque in fatuarum virginum lampadibus defecit lumen, quia deerat oleum bonorum operum. Quamquam autem bene vivendi ratio ex omnibus sacris Voluminibus peti solet, tamen in hoc, quamvis brevi, Symbolo continetur tota pie vivendi Philosophia, nec ulla est virtus, ad quam non instruat, nec ullum est vitium, adversus quod non armet animam hominis. Obambulat enim calumniator ille per ovile Ecclesiæ, tamquam leo rugiens quærens quem devoret, cui beatus Petrus jubet nos resistere, fortes non fiducia operum aut virium nostrarum, sed fide. K A. Armasti me fide, nunc pie facis, quum tyronem doces uti suis armis. C A. Dominus ipse nos docuit universa legis præcepta summatim uno contineri, *Diliges Dominum Deum tuum, ex toto corde tuo, ex tota anima tua, & ex totis viribus tuis, & proximum sicut te ipsum.* Nullus autem diligere potest Deum super omnia, nisi credat illo nihil esse pulcrius, melius, veracius, aut amabilius. Etenim qui credit illo quidquam ab eo diversum esse præstantius, aut æquale, non credit esse Deum. In hunc igitur qui se totum conjecit, nihil amare potest nisi quod amet propter Deum, nihil timere, nisi quod timeat propter Deum. Atque hoc statim exordio, *credo in Deum*, resecantur aut certe mitigantur universæ carnis cupiditates: quarum si cui obtemperans, negligis Dei præcepta, constat te tibi alium fingere Deum, quidquid hoc est quod illi anteponis. Dominus Deum ac Mammonam, dum duos appellat Dominos, inter se contrarios, quasi duos Deos comparat: & Paulus avaritiam, hoc est, pecuniæ studium appellat idololatriam. Idem quæstui corporisque deditos emolumentis infami notat elogio, *quorum*, inquit, *Deus venter est.* Rursus idem Corinthiis scribens appellat instigatorem *Deum hujus seculi*, non quod revera sit Deus aut Dominus, sed quod illis quodammodo est utrumque, qui, neglecto vero Domino Deo, semet illi dedunt in servitutem. Quod autem de studio pecuniæ dictum est, idem sentiendum est de vitiis omnibus, præsertim capitalibus. Infame apud Christianos vocabulum est, apostasia, hoc est, defectio. Et merito sane; nam si apud eos qui nihil aliud sunt quam homines abominandum est transfugæ nomen, quanto ignominiosius est a tali Imperatore, cui tot sacramentis, tot donariis, tot auctoramentis adstricti sumus, ultro deficere, non ad meliorem aut parem, sed ab omnium optimo ad omnium pessimum. Et apostatæ nomen horrent fere Christianorum aures, sed utinam animus similiter abhorreat a re! Porro, Satanas tribus fere machinis nos impugnat, ignorantia, spe commodorum, ac metu contrariorum. Jam sincera fides, ut dictum est, omnem depellit mentis caliginem: cæterum nec spes blandiens fallit, nec metus territans de gradu dejicit eum, qui totam fiduciam collocavit in Deo. Quam misere torquet multos amor cognoscendi futura. Alius optat longam vitam, & horret mortem, consulit Genethliacos. At vere credens Deo, securus dicit cum Paulo, *mihi vivere Christus est, & mori lucrum.* Alius habet in mari navim onustam pretiosis mercibus, consulit Astrologos: pius autem dicit, Dominus prosperet negotiationem si judicarit expedire: sin minus, quod ille pro hoc damno dabit, melius est omnibus mercibus. Alius urgetur morbo, & accersit Incantatorem: pius dicit, Dominus est, Pater est, flagellet me pro suo arbitratu, modo agnoscat me inter filios suos, & æternæ felicitatis hæredes. In summa, leviter formidat quidquid habet hæc vita terrificum, qui vere timet illum, qui offensus animam & corpus mittere potest in gehennam: leviter sperat hujus mundi commoda, qui cogitat Deum post hanc vitam momentaneam promittere vitam æternam. Quis autem tam amens est, ut ullum hominem fastidiat, si cogitet se totum ad illam inenarrabilem Majestatem minus esse, quam culex sit ad elephantum? Aut quomodo vilem potest habere illum, quem Christus, minime stultus negotiator non gravatus est suo sanguine redimere? Si præclarum est habere Principem benevolum, hic est omnium Principum Princeps: si periculosum est in Regis iram incurrere, hic est Rex Regum & Dominus dominantium. Multos contristat generis ignobilitas, sed erigit fides, admonens eos vere nobiles esse, quos Deus agnoscit pro filiis hæredibus, & a quibus gaudet audire Pater. Alios tumefacit majorum claritas, sed fides ostendit illis omnium communem Patrem, apud quem non est discrimen Principis ac plebei, pauperis ac divitis, servi ac liberi. Quo quisque illi pietate commendatior est, hoc est nobilior, potentior, ac ditior. Hunc unicum Dominum ostendit nobis Christus, quem merito timeamus, hunc ostendit Patrem, quem amemus, cui citra responsationem obtemperemus, quem ut filii non degeneres imitemur. *Estote*, inquit, *perfecti, quemadmodum Pater vester cœlestis perfectus est, qui Solem suum oriri facit super bonos ac malos, & pluit super justos & injustos.* Quibus affluunt hujus seculi commoda, opes, honores, claritas, potentia, forma, aut si qua sunt alia quibus animus solet intumescere, his continuo tumor vertitur in tremorem, si cogitarint cui Domino debeant illa omnia, cui in manu est quandocumque velit ingratis eripere, quod gratis dedit, cuique de singulis sciant reddendam esse rationem, & a quo protinus audiant, quid superbis terra & cinis? Quid te plumis alienis venditas? Cur audes proximum despicere, velut ignobilem, quicum habes communem Patrem & communem Dominum? Cur aspernaris ut servum, quum ille sit eodem pretio redemtus quo tu? Cur ut pauperem contemnis, cujus curam gerit Pater omnium rerum Dominus? An illi pauperes erant quibus scribit Apostolus: *Omnia vestra sunt, vos autem Christi?* Cur tibi sordet ut tenuis, qui pariter in æternæ vitæ hæreditatem adscriptus est, hac in parte fortassis te potiores habiturus? Siquidem in Euangelio de tenuibus adversus divites dictum est, *ut vos recipiant in æterna tabernacula sua.* Ille quem tu ut servum premis, conservus tuus est: quem ut ignobilem despicis, frater est: quem ut inopem ac destitutum negligis, Angelos habet sibi ministrantes. Tu superbus palatio, derides pauperis διαίτιον tugurium, at illi pauperi communis Pater totius mundi Regiam construxit, illi lucent sidera, illi volvuntur orbes, illi germinat terra æque ac tibi. Ad hunc modum eadem fides efficit, ut nec hujus mundi prosperitas adferat insolentiam, nec adversæ res pariant desperationem. Quisquis autem Deum esse credit, omnia gubernantem, is credit illum singulis nostrum magis esse præsentem quam quisquam adest sibi, exactiusque perspicere latebras cordis nostri, quam nos in media luce cernimus corpus oppositum oculis. Quî igitur fieri potest, ut homo, sive in tenebris agat sive in luce, sive solus sive cum multis, non cum multo tremore multaque reverentia componat actiones suas, ne quid sit quod offendat oculos Patris ac Domini, atque etiam Judicis? Totus hic mundus templum est Dei, in quo præsidet ipse: quod si nos pudeat in templo lapideo quidquam indecori committere, quanto majore religione decet in hoc versari templo? Varia sunt jacula quibus nos impetit Tyrannus ille, sed adversus omnia sufficit unicus clypeus *credo in Deum.* Si te petit jaculo superbiæ, objice

1 Cor. 3.

Digitized by Google

ce clypeum, *credo in Deum*, qui quam oderit clatas mentes, in Lucifero declaravit: si stimulat ira ad vindictam, respondet, *credo in Deum*, qui sibi jus vindicandi servavit, clamans, *Mea est ultio, & ego rependam.* Si livor urit animum, dic, *credo in Deum*, qui sua bona dispertitur cuique pro suo arbitratu. Cur invideam fratri & conservo communis Patris ac Domini benignitatem? Quanto æquius est, illi duplici nomine gratias agere, & quod mihi tam multa largitus est supra meritum, & quod per fratrem ista quoque largitur? Quidquid enim uni membrorum datum est, totius corporis & lucrum est & ornamentum. Si avaritia sollicitat ad fraudes & rapinas, dicens, nisi properas per fas nefasque facere rem, senem opprimet egestas, mendicabunt liberi: respondet, non faciam, quia *credo in Deum*: qui alit passeres, qui vestit lilia agrorum, non sinet militem suum perire fame. Si concupiscentia sollicitabit ad luxum, dic, absit ut faciam, quia *credo in Deum*, cujus munificentia hæc mihi indulsit, non ad intemperantiam, sed ad sobrium usum, quidquid hinc impenditur concupiscentiæ, furtum est, rapina est, imo sacrilegium est & idololatria: quidquid supererat necessariis, pauperum res erat, Christi membris debebatur: & quod temulentiæ, crapulæque insumitur, in Dei contemtum Dæmonibus immolatur. Si libido provocat ad stuprum & adulterium, despue, dicens, *credo in Deum Patrem*, cujus oculis ista displicent: non committam ut ob tantillum voluptatis excidam ab hæreditate cœlestium gaudiorum, ac securitate mentis sibi bene consciæ. Stultus negotiator est qui talem admittit permutationem. Si quid tale puderet committere teste & arbitro patre terreno, quanto magis oportet vereri oculos Patris illius cœlestis? Jam si veniamus ad Christum, qui nobis familiarius exemplum pie vivendi proposuit, quæ pars est Christianæ Philosophiæ, quam non hinc abunde liceat discere? quis non accendatur ad virginitatis ac pudicitiæ studium, quum audit Christum natum ex Virgine, qui nobis in suo quoque corpore virginitatem commendavit? Quem non pudeat conjugium adulteriis inquinare, aut in conjugio servire libidini, quum reputat Mariæ & Joseph omni virginitate castius matrimonium? Ad hæc quum cogitaverit, tantum honoris habitum humanæ naturæ, ut ad Divinæ personæ consortium in Christo sit recepta, sedeatque ad dextram Patris, non vereatur sese ad pecuinas voluptates ventris & inguinis abjicere? Agnoscunt Angeli ac venerantur hoc mysterium, quemadmodum testatur Petrus in Epistolæ prioris Capite primo. Eoque in Apocalypsi decimo nono, Joannem procidentem ut adoraret, Angelus vetuit dicens, *Vide ne feceris, conservus tuus sum & fratrum tuorum habentium testimonium Jesu.* Atqui ante Christum incarnatum, non idem audivit Abraham aut Daniel adorans Angelum. Quum igitur humanæ naturæ dignitatem agnoscant Angeli, quam indignum est nos eam abjectissimis vitiorum sordibus conspurcare? Quin potius audimus
2 Pet. 1. Petrum hortantem, per quæ maxima & pretiosa nobis donavit, ut per hæc efficiamur divinæ consortes naturæ, fugientes ejus quæ in mundo est concupiscentiæ corruptionem. Jam qui sincera fide profitetur illum Dominum, qua fronte audebit aliquid sui suffuratus largiri Satanæ, quum totus sit illius cui se totum in Baptismo dedicavit? Qui se Jesu profitetur esse, cur aliunde venatur salutem? Qui Christum profitetur Regem ac Sacerdotem summum, qua fronte negligit illius leges, quo ore patitur illam adorandam victimam pro se frustra oblatam, quam ille voluit omnibus esse salutiferam? Dei Filius amore tui factus est homo, ut te ex homine faceret Deum: & tu in contemtum illius temet ipsum ex homine facis animal omni pecude abjectius? Quid porro est tota vita, mors, & resurrectio Christi, nisi clarissimum speculum Euangelicæ Philosophiæ? Non sine causa magnam habet laudem obedientia: ea sine exceptione primum debetur Deo: ille Patri obedivit usque ad mortem, mortem autem crucis; proxime parentibus: *factus est illis subditus*, quum ab eis non intelligeretur, Lucæ 11. Debetur autem & nonnulla publico munere fungentibus, etiamsi mali sint: ille non subduxit se judicio, sed adjuratus a Caipha, respondit, nonnulla respondit & Pilato. Herodem contemsit, quod is non fungeretur illic auctoritate publica, sed tantum animi causa venabatur ab illo miraculum. Satanam tentatorem rejecit in omnibus, a Spiritibus immundis ne prædicari quidem sustinuit. Magna virtus est humanæ gloriæ contemtus, ille quum esset Deus, servi personam gessit in terris, regnum delatum refugit, doctrinæ miraculorumque gloriam ad Patrem retulit. Caritatis vis est, nocere nemini, prodesse omnibus. Tota illius doctrina, tota miraculorum gestio, tota denique vita, nihil aliud fuit quam beneficentia: nusquam quæsivit quæ ipsius erant, sed se totum effudit in aliorum utilitatem: hoc erat unicum illud Deoque gratissimum holocautoma. Quam fervida caritatis vox est quum ait, *ignem veni mittere in terram, & quid volo nisi ut accendatur? Baptismo habeo baptizari, & quam angor ut perficiatur? Nemo*, inquit, *majorem caritatem habet, quam ut animam suam exponat pro amicis suis:* ille non solum vitam impendit, sed & crucis ignominiam sustinuit, idque pro inimicis quoque, extremis verbis orans pro his per quos actus fuerat in crucem, & quorum blasphemis vocibus in ipso supplicio lapidabatur. Nec tamen mentitus est Dominus: quum enim ait nemo, de caritate humana locutus est. Inter homines exempla quædam insignis amicitiæ narrantur verius quam creduntur, in quibus amicus pro amico semet in vitæ discrimen conjecerit: Christi caritas superat omnem humanam caritatem: ignis ille cœlestis erat non terrenus, quem Spiritus Sanctus accendit, non affectus naturæ: & non pudet nos appellari Christianos, qui non solum non impendimus animam amicis servandis, sed pro levi emolumento, fucis, mendaciis & perjuriis fallimus proximum, violentia spoliamus, calumniis pertrahimus in capitis periculum? Vulgaris morbus est divitiarum amor, ut earum contemtus rara præcipuaque virtus est. At quid illo in hoc mundo nudius, qui non habebat ubi vel reclinaret caput suum? qui Cæsaris numisma non agnovit, juxta hominem loquor: cujus etiam vestes, quod solum supererat exuvium, inter milites distributæ sunt. Non hæc dico quod gravis egestas sit accersenda, sed quod turpe sit Christum professo, tam impotenter ferre rei familiaris tenuitatem, ut se ter quaterque miserum clamitet. Cur autem te pudeat inopiæ, quam habes communem cum Christo rerum omnium Domino? Aut cur aliquis minoris æstimat proximum suum ob egestatem, ac non potius veneratur in illo Domini similitudinem? Tyrannicus affectus est ultionis cupiditas. Durum est bene velle ei qui rem diminuit, aut vitam famamve impetiit. Ad id fiet mollius si respicias ad illum agnum omnis expertem maculæ, tot convitiis lapidatum, tot insidiis appetitum, denique vinctum, conspütum, colaphis cæsum, & omni ludibriorum genere vexatum, & inter latrones in cruce suspensum, nullo verbo, nullo nutu ullam provocati animi significationem dantem, nec aliud sonantem quam verba flagrantissimæ caritatis ac mansuetudinis. Post resurrectionem item discipulis & amicis tantum apparuit, ut illis & mœrorem adimeret, & fidem confirmaret: cæterorum nemini sese ostendit exprobrans eis frustratos impiæ mentis conatus, dicensque: Hic est ille, quem injuste condemnastis, cui exprobrastis, quem sic extinctum voluistis, ut nec ullum honestæ memoriæ vestigium supereset, Vivo invitis vobis. Sed quid? Mandavit Apostolis, ut illis ipsis a quibus fuerat indignissime tractatus, prædicarent Euangelii gratiam, hoc est, per fidem in Christum gratuitam omnium scelerum veniam, & in futuro seculo vitam æternam. Hæc vita multas secum defert molestias, eas si respectu Domini patienter toleramus, simul cum illo patimur: sed multo magis, si ob justitiam ac pietatem affligamur immerentes. Si hoc quotidie meditemur, ut carnis cupiditates sine rebellione obtemperent spiritui, Chri-

Digitized by Google

ſto commori diſcimus. Si ab hoc mundo ſemoti, non tam corpore quam affectu, ad eam pervenimus perfectionem, ut in ſpe reſurrectionis conquieſcamus, una cum Chriſto ſepelimur. Si ſemel per baptiſmum ab operibus mortuis, ut Paulinis utar verbis, omnibus emundati maculis, deinceps in novitate vitæ ambulamus, non ſolum non revoluti in cœnum unde repurgati ſumus, verum etiam per omnium virtutum gradus properantes ad perfectionem, jam cum Chriſto reſurgimus, qui ſuſcitatus a mortuis non amplius moritur. Quum his modis in nobis quotidie creſcit rerum terrenarum contemtus, & accreſcit cœleſtis vitæ deſiderium, cum illo in cœlum adſcendimus, corporeis pedibus prementes terram, cordis affectibus verſantes in cœlo, ſic omnes cogitationes noſtras componentes, omnes actiones ita moderantes, quaſi coram Deo & in cœtu ſanctorum omnium agamus, ſicuti revera agimus. Jam venimus ad Spiritum ſanctum, qui, juxta Pauli doctrinam, hoſpes eſt piarum mentium, quas ſibi pro templis conſecravit. Hoc qui credit, quî fieri poſſit ut non vereatur Dei templum profanare? profanatur enim impuris etiam cogitationibus, ut abſint facta: ac expulſo tam amabili hoſpite, e templo Dei facere Satanæ ſtabulum? Laudatur Chriſtiana concordia, ſine qua nulla eſt Religio, nulla felicitas. Hujus abſolutum exemplum habes in Patre, Filio & Spiritu ſancto, habes proximum in nomine Eccleſiæ, quæ tot vinculis connectitur, habens unum Deum, unam fidem, unas leges, unum baptiſma, eadem ſacramenta, eumdem Spiritum, eamdem exſpectans hæreditatem. In hac Eccleſia ſi quis perſeverarit, etiam ſi quid prolapſus fuerit, habet multos a quibus ſublevetur, nec facile perire poterit, tot interceſſorum millibus pro ipſo deprecantibus. Intra ovilis ſepta ſeſe continentibus minus eſt a lupis periculi. Quoniam autem hic perpetua nobis colluctatio eſt cum adverſario, caute ambulandum eſt, juxta leges ab Imperatore Dominoque noſtro præſcriptas: ad quas ſervandas quoniam imbecillitas noſtra nequaquam ſufficit, aſſiduis precibus implorandum eſt auxilium cœleſte: quod omnibus præſto eſt, ſi quis ardenter, ſi quis aſſidue, ſi quis cum trementi fiducia poſtulet. Ad utrumque erimus magis idonei, primum ſi ad Deum veluti fontem & auctorem omnia noſtra referamus; Deinde ſi conſueſcamus non ad ſingulos, ſed ad univerſam ſodalitatem habere reſpectum. Si prius illud fecerimus, in omnibus, quidquid nobis ex animi ſententia ſucceſſerit, Deo gratias agemus: & ſi quid moleſti acciderit, dum patienter ferimus velut a Deo immiſſum, vel ad emendandos, vel ad exercendos nos, externum malum vertetur nobis in verum bonum. Dabo exemplum evidens: Feliciter provenit ſeges in agris: hic Paganus prædicabit induſtriam ſuam, laudabit ejus ætatis commodum cœlum. At Chriſtianus perinde quaſi hæc omnia de manu Dei acceperit, agit benigno Patri gratias, qui tanta largitate proſpicit filiis ac famulis ſuis. Et ſi quid boni nobis præſtatur per homines, agnoſcemus Domini bonitatem, qui tali homini dedit ut hoc & vellet & poſſet. Rurſus ſi quid moleſtiæ accidit nobis per homines, ac de vindicta cogitantibus ſubit animum, præſtat hanc injuriam concoquere, ne laceſſitus lædat gravius, poterit amicus hoc damni multo penſare fœnore: humanæ prudentiæ nonnullam laudem fortaſſe promeremur, pietatis nullam. Sed ſi cogitaverimus, Dominus me per hujus hominis malitiam flagellat, illius amore feram quidquid hoc eſt mali: hoc pacto & minus indignabimur proximo, & proniores reddemur ad correctionem vitæ, quam ad ultionem injuriæ. In ſumma, minus habebunt in nobis tyrannidis humanæ cupiditates, quarum violentia nos ab obſervatione legum divinarum ad maleficia ſolet abripere. Conſuefaciendus igitur eſt animus ut in omnibus, ſeu lætis ſeu triſtibus, protinus ad Deum intendat oculos. Proximum huic eſt, ut animo contueamur univerſam Eccleſiam velut unum corpus, ſub uno capite Chriſto. Hac ratione fiet ut & noſtra incommoda levius feramus, ſi ea pro multis & cum multis ferre nos reputaverimus: magiſque de bonis aliorum gloriabimur, quam de propriis, nec cuiquam invidebimus, ſi cogitaverimus noſtrum eſſe, quidquid bonorum habet Eccleſiæ ſodalitas. Denique, libentius audiet & Deus preces noſtras, ſi non noſtrum proprie negotium agemus, ſed commune commodum petemus, ad ipſius gloriam. Caritas enim Deo gratiſſima eſt: at ea non quærit quæ ſua ſunt, ſed quæ Jeſu Chriſti. Chriſti autem corpus eſt Eccleſia. Iſto pacto fiet, ut Dominus caritate tua delectatus, etiam hoc ipſum, quod tibi proprie poſtulaturus eras, largius donet, quam ſi tibi uni petiſſes. Hæc conſideratio ſi tranſierit in habitum, dilatabit animum noſtrum ut non quibuſlibet offendatur, nec ad minutas offenſiunculas reſiſtat, nec officium præſtaturus μικρολογῶν ſupputet, hic Gallus eſt, ego Germanus, ille obſcurus eſt, ego clarus, ille pridem hoc de me dixit, ſed alacriter impertiet beneficium, ut membro Chriſti, ut Chriſtiano, ut homini. KA. Si tibi moleſtum non eſſet, velim ex te & illud diſcere, quæ ſint præcipuæ leges ad quas oportet hominem actiones ſuas velut ad amuſſim dirigere: & quæ ſit optima precandi formula. CA. Decalogi præcepta nulli ſunt ignota: nec his meliora quiſquam poteſt tradere, quam quæ tradidit ipſe Deus: nec ulla melior precandi formula præſcribi poteſt, quam dignatus eſt ipſe Dominus præſcribere. Novit enim Filius, qua formula potiſſimum delectatur Pater. KA. Sed ea præcepta Judæis per Moſen tradita ſunt, ab ea lege nos liberavit Dominus. CA. Bona verba, fili cariſſime, tota lex noſtra eſt cum Euangelio conſentiens, niſi quod nos factum profitemur, quod illi futurum exſpectabant, & quod illis ut rudibus per ænigmata propoſitum eſt, nobis explanatius dicitur. Tantum externæ quædam cæremoniæ partim abolitæ ſunt, partim immutatæ, & ad Euangelicam pietatem accommodatæ. A præceptis autem cæteris non aliter liberat Euangelium, niſi quod aucta in nobis caritate, ea ſponte facimus ac lubentes, quæ Judæorum vulgus faciebat metu pœnæ: alioqui quæ tandem eſſet illa libertas, ſi nobis liceret pejerare, mœchari aut furari? Non eo Chriſtus venit in mundum, ut impune peccaremus, ſed ne omnino peccemus, renati in eum, qui non novit peccatum. Eumdem Deum colimus quem Judæi, licet, quod ad immolationum ritus attinet, alio modo colimus. Fons autem omnium præceptorum eſt, primum illud, hoc eſt omnium maximum, *dilige Deum ex toto corde, & proximum ſicut te ipſum.* Hic enim ſermo omnia vivendi præcepta ſummatim complectitur, & his quicaret; etiamſi præſtet quod verba legis præſcribunt, vitetque quod vetat, legem tamen non obſervat: veluti ſi quis inimicum non occidat, non quod illi minus male velit, ſed quod minas legis metuat, is apud Deum homicida eſt. At quem ira excandeſcentem, a facinore revocat dilectio Dei & proximi, atque ita ſecum cogitat: abſit ut ob hominem inimicum excidam ab amicitia Dei, & lædam proximum, cui, etiamſi malus ſit, tamen bene velle debeo propter Deum, cui gratiſſimum eſt, ſi pro injuria reponamus beneficium: nec mea refert, ſi malam pro benefactis gratiam refert homo, habeo certæ fidei debitorem, cui hanc ſortem fœnero, reddet cum inæſtimabili lucro: is demum Legis præceptum obſervavit. KA. Jam igitur exſpecto decem illas Leges digito Dei ſcriptas. CA. Referuntur Exodi capite XX. nec egent interpretatione: Legis enim verba debent eſſe dilucida, & ſi quid in his requirat interpretem, ſunt complures qui hoc abunde præſtiterunt. Tantum paucis admonebimus, ſingula præcepta latius patere, præſertim apud Chriſtianos, quam hominum vulgus exiſtimat. Primum itaque præceptum eſt, *Non habebis Deos alienos coram me, non facies tibi ſculptile neque omnem ſimilitudinem, quæ eſt in cœlo deſuper & in terra deorſum, nec eorum quæ ſunt in aquis ſub terra.* Hoc præceptum convenit cum primo articulo Symboli, ut hic non ſit opus pluribus verbis: & jam admonui præceptum hoc violari non ſolum ab his, qui Solem, Lunam ac Stellas, aut Hominem, Serpentem, Bovem Canemve, aut horum Dæmonumve ſimulacra colunt pro Deo: verum ad Idololatriam tendunt omnes Artes curioſæ, Divinandi, Præſtigiarum, Sanationum Magicarum, in quibus, etiam ſi non ſit expreſſa cum Dæmonibus conſpiratio, eſt tamen aliquod tacitum commercium, ac perinde tacita Dei abnegatio. Sed quæris argumentum, in promtu eſt. Quum tibi incantator parat e corpore teli cuſpidem eximere, dic bona fide tecum: ſi hoc fit volente Deo, proſit: ſin minus, malo vulnus corporis quam animi impietatem, videbis incantatorem nihil

Præcepta Decalogi.

Digitized by Google

agere. Neque me fugit, quid hic ſoleant cauſari, qui multum tribuunt Magiæ naturali, & Aſtrologiæ vaticinanti: Chriſtianæ pietatis eſt etiam ab illis refugere, quæ periculum aut ſpeciem habent impietatis. Deſpuit enim hæc omnia, quiſquis vere profeſſus unum Deum, abjuravit omnes Deos falſos. Ne ab homine quidem ullum beneficium admittendum eſt, quod datur cum offenſione Dei. Breviter, omne crimen pertinet ad Idololatriam. Qui ingratiam uxoris offendit Deum, Deum abnegavit, & uxorem pro Dea coluit. Qui in gratiam Regis ſpoliat pupillos immeritos, aut aliud ſimile crimen admittit, Principem pro Deo coluit. Blandiantur ſibi quantum volunt, recitent hoc præceptum quotidie millies, ore profitentur Deum. Paulus illis reclamat dicens, *factis negant*. KA. Cur igitur non puniuntur, ut Idololatræ? CA. Quia partim excuſat humana imbecillitas, partim turba peccantium: præcipue vero quod de hominis animo nobis difficillimum eſt judicare. Cæterum qui per omnem vitam deſtinato animo per fas nefaſque ſectantur divitias, venantur voluptates, rejecto timore pariter & amore Dei, ſciant ſe nihilo meliores eſſe iis, qui thus incendunt Jovi, aut Veneri mactant agnum, aut Baccho hircum. KA. Quum in eodem præcepto tanta diligentia vetentur fieri ſimulacra, quî factum eſt, ut hodie Templa Chriſtianorum plena ſint Imaginibus? CA. Judæorum populus erat craſſiſſimus, & ad Gentium ſuperſtitionem mire proclivis, ut vix crederent eſſe quod oculis non cernerent: eoque lex tot verbis eos deterret longius ſubmovens a periculoſiſſima fovea. Nunc poſteaquam per Euangelicam lucem exſtinctus eſt omnis Paganiſmus, non eſt idem periculum, & ſi quid reſidet ſuperſtitionis in quorumdam imperitorum animis, facile per admonitionem ſacramque doctrinam propelli poterit. Uſque ad ætatem Hieronymi erant probatæ Religionis viri, qui in Templis nullam ferebant Imaginem, nec pictam, nec ſculptam, nec textam, ac ne Chriſti quidem, ut opinor, propter Anthropomorphitas, paulatim autem Imaginum uſus irrepſit in Templa. Nec fortaſſe foret indecorum, ſi in his locis, in quibus ſolenniter adoratur Deus, nullæ ponerentur Imagines præter Imaginem Crucifixi. Pictura tamen, ſi apte adhibeatur, præter honeſtam voluptatem quam adfert, plurimum conducit ad memoriam & intellectum Hiſtoriæ. Unde non inſcite dictum eſt a neſcio quo, *picturam eſſe illitteratis, quod eruditis ſunt libri*. Imo doctus etiam interdum plus videt in tabula quam in litteris, ac vehementius afficitur: veluti magis commoveremur, ſi conſpiceremus Chriſtum in Cruce pendentem quam ſi legeremus illum crucifixum: pictura vero rem quatenus licet ponit ob oculos, & ἐνάργειαν, quam affectant Logodædali, præſtat: cæterum vita Chriſti & Apoſtolorum, ea præſertim quæ litteris Canonicis prodita eſt, in porticibus, veſtibulis, ac periſtyliis recte poneretur. Suggerunt enim Imagines ejuſmodi pias quaſdam cogitationes etiam aliud agentibus. Quemadmodum autem a priſcis recte conſtitutum eſt ne quid in Templis recitaretur, præter Canonicam Scripturam: ita conveniret, ſi in ſacris locis nihil pingeretur aut fingeretur, quod in ſacris Voluminibus non haberetur. Poſtremo in Tabernaculo Moſes ex præſcripto Dei duos Cherubim aureos poſuit in ſummis propitiatorii partibus, Exod. xxv. Et III Reg. VII. In vaſis Templi quod exſtruxit Solomon, erant Boum, Leonum & Cherubim ſculptiles imagines. Rurſus II Paralip. III. ſculpuntur Cherubim in parietibus. In mitra Pontificis erat imago Lunæ, in veſte malorum Punicorum ſimulacra. Non igitur eſt veriſimile Judæis ſimpliciter interdictum omne genus Imaginum, ſed ne more Gentium haberent Simulacra, quæ proponerentur adoranda. Idem velut exponens liber Deuteronomii, præceptum hoc referens addit, *non adorabis ea nec coles*: eodem pertinet quod addit, *coram me*. Coram Deo ponitur Imago quæ Deo æquatur. Nulla ſiquidem res rationis expers, capax eſt adorationis, hoc eſt, venerationis externæ, nec cultus, hoc eſt, internæ venerationis. Chriſtianus ſi caput inclinat ſigno Crucifixi, ſcit ligno nihil honoris deberi, ſed ad occaſionem imaginis veneratur illud quod ea repræſentat. Jam ſi quis amore Chriſti caram habeat imaginem Chriſti, ſic ut interdum exoſculetur, & in loco mundo reponat, modo abſit ſuperſtitio, arbitror eum affectum non eſſe ingratum Deo. Alioqui quum in Templis oſculamur Codicem Euangelicum, non adoramus membranam, aut aurum eburve, ſed Chriſti doctrinam veneramur. Ac fortaſſe non inutile fuerit, ut Epiſcopi in ſuis quiſque Eccleſiis ſuper hac re ſtatuant ſecundum præſentem gregis utilitatem, citra tumultum tamen & injuriam. Nam ut Imagines ſint in Templis nulla præcipit vel humana conſtitutio. Et ut facilius eſt, ita tutius quoque eſt omnes Imagines e Templis ſubmovere, quam impetrare, ut nec modus prætereatur, nec admiſceatur ſuperſtitio. Jam ut animus ſit ab omni ſuperſtitione purus, tamen non caret ſuperſtitionis ſpecie, orantem ad ligneum ſimulacrum procumbere, in hoc intentos habere oculos, ad hoc verba facere, huic oſcula figere, nec orare prorſus niſi coram imagine. Illud addam, quicumque ſibi aliuſmodi fingunt Deum quam eſt, contra præceptum hoc colunt ſculptilia. Judæi non habent ſimulacra in Templis, ſed habent in animo idola turpiſſima, dum Patrem fingunt orbum, quum habeat Filium, dum ſolum, quum in conſortio habeat Filium & Spiritum ſanctum. Non igitur Deum colunt, ſicuti jactant, ſed pro illo colunt idolum quod ſibi in animo ſuo fabricati ſunt. Hoc exempli cauſa dixiſſe ſat eſt, cætera ex te ipſo conjicies. Quoniam autem illius ſummæ majeſtatis hoc poſtulat dignitas, ut non ſolum apud te magnifice de ea ſentias, nec tantum abſtineas a cultu ſimulacrorum, verum etiam nec verbo parum reverente dehoneſtes apud homines: additum eſt, *non aſſumes nomen Dei in vanum*. Nam aſſuetudo levium verborum, paulatim minuit in loquentium & auditorum animis reverentiam Numini debitam. Is porro mos erat Gentium, paſſim inculcantium in ſermone quamvis ludicro aut etiam obſcœno, νὴ τὸν Δία, *Edepol Ecaſtor*, *medius fidius*: & utinam hodie nulli eſſent Chriſtiani, qui prava conſuetudine, tertio quoque verbo, addunt, *per Deum*, *per mortem Dei*, præſertim quum ludunt aleam, aut Baccho ſacrificant uvidi! Legimus Imperatores quoſdam Romanos, licet Ethnicos, juſſiſſe flagris caſtigari eos qui juraſſent *per genium Principis*. Apud Judæos vero tanta erat veneratio Divini nominis, ut myſticum illud nomen quod tetragrammaton appellant, ſcriberent litteris non efferendis. Verum ſit hoc datum craſſis Judæorum mentibus: nam Deus tam eſt innominabilis, quam eſt inimaginabilis & inviſibilis: Euangelicæ pietatis eſt, numquam nominare Deum, aut Chriſtum, aut Spiritum ſanctum temere, ſeu irreverenter, ne voces tranſeant in affectus, affectus in actiones. Illud animadvertendum, quod non dixit, *non nominabis Deum*, ſed, *non aſſumes nomen Dei*. Aſſumitur enim quod ad aliquem uſum adhibetur: *in vanum* ſive fruſtra ac temere aſſumitur, quod ad uſum profanum ac vulgarem aſſumitur: velut quum quis per Deum jurat in negotio parvi momenti. Nam qui jurant, ut facilius fallant, aut per temulentiam, iracundiamve, aut animi gratia, blaſphemiæ proximi ſunt. Saltem hoc tribuamus omnium Principi Deo, quod Galli tribuunt Regi ſuo, qui Regem non nominant, niſi adjectis verbis boni ominis, & attacto pileo. Nos itaque Deum ſeu Chriſtum nominantes, aut flectamus genua, aut aperiamus caput, aut ſi neutrum licet, modica capitis inflexione & vultu, reverentiam præ nobis feramus. KA. Ex iſto ſermone quatuor ſcrupuli pungunt animum meum. Primus eſt, quod hoc præceptum videtur ad proximi dilectionem pertinere, dum prohibemur, per hoc nomen fallere proximum. Secundus quod hoc ſecundo præcepto permitti videtur, quod primo vetitum eſt: nomen enim Dei res eſt creata, & ſimulacro ſimile. Tertius, quod idem videtur hoc præcepto vetari quod primo. Nullus enim ſciens pejerat per Deum, qui bene de illo ſentiat. Aut enim ſentit illum ignorare mentes hominum, aut non offendi malis. Quartus quod qui hodie jurant, magna ex parte videntur violare hoc præceptum, ſiquidem juxta ſermonem Eccleſiaſtæ, *in rebus humanis vanitas vanitatum eſt*, *& omnia vanitas*. In his igitur numquam fas eſſet jurare. CA. Ut ad ſingula tribus verbis reſpondeam: Tria prima præcepta quodammodo unum ſunt, ac præcipue pertinent ad *Latriam*, quæ eſt ſumma veneratio, quæ uni Deo deberur, tamquam omnium optimo, & cujus ſublimitas non recipit ullius creaturæ conſortium. Sed quatenus illius con-

contemtus redundat in proximi malum, hactenus hoc præceptum & ad proximi dilectionem attinet, quemadmodum & omnis in proximum injuria pertinet ad Dei contumeliam: Deum enim, quod in ipso est, lædit, qui contemto illius præcepto, lædit proximum: sed blasphemiæ propior est, qui per Dei nomen jurans fallit proximum, quam qui simplicibus verbis. Abutitur enim ad suam cupiditatem, & divini nominis honore, & proximi Religione, qui adhibito Dei nomine credit jurato, non crediturus injurato. Ad secundum ita respondeo: Nomen Dei ab homine prolatum est res creata; nec illi voci flectitur genu, sed ei quem vox indicat. De simulacro vero non est simile. Nullum enim est periculum ne vox hominis adoretur: sed in simulacris periculum est, quod Philosophi quidam docuerint, sicut in corpus apte compositum a natura immigrat anima, ita in statuam scite effictam immigrare Dæmones. Et necesse est Deum aliquo signo declarari. Ad quem usum præcipue instituta est hominis oratio. Ad tertium hoc habe responsum, juxta meam quidem sententiam: eos qui temulenti aut irati jurant, aut studio fallendi nocendive scientes pejerant, primi præcepti violatores esse verius quam secundi. Tales enim, ut tu fateris, aut non credunt esse Deum, aut stupidum esse credunt ut ignoret quid agant homines, aut somnolentum ut non curet, aut malum ut faveat, aut injustum ut non puniat. Sed qui vel consuetudine, vel sine gravi causa sponte jurant, adversus hoc præceptum peccant. Ne vero nihil ad quartum respondeam, Dominus inter perfectionis hortamenta, ponit & illud, ut in totum abstineamus ab omni jurejurando. Idem visum est quibusdam probatis Ecclesiæ Doctoribus. Cæterum quo colore possit excusari consuetudo nunc passim jurantium in omni pene negotio, viderint alii: mihi videtur jusjurandum vix excusari posse, nisi aut necessitate, aut negotii gravitate. Crebro jurando pejerare discimus. Nescio an quisquam bene juret qui volens jurat. Jurat Paulus, sed non pro penula aut ære, sed pro gloria Euangelii. Haud tamen dixerim omnem jurandi consuetudinem aut temeritatem esse crimen letale, sed certe crimini affinis est, & huic ripæ non bene creditur. Tutius est igitur Domini ac Jacobi consilium sequi.

Tertium præceptum.

Tertium præceptum varios habet respectus: Spectat enim ad cultum Dei, præscribens septimum quemque diem, quo totus homo vacet operibus latriæ, hoc est, hymnis, precationibus sacræ doctrinæ, sacrificiis, & eleemosynis, aliisque exercitamentis quæ fidem & caritatem erga Deum excitant, ne quis excusare possit sibi per necessarias occupationes non esse otium colligendi animum ad ea quæ sunt pietatis. Spectat & ad humanitatem erga proximum. Tanta siquidem fuit olim Judæorum, & hodie, proh dolor! nonnullorum Christianorum tum inclementia, tum avaritia, ut nullam relaxationem darent servis, ancillis, ac mercenariis advenis. Nec hanc causam dissimulat lex, quum addit Deuteronomii v. *Memento quod & ipse servieris in Ægypto, & eduxerit te inde Dominus Deus tuus:* ut divinæ mansuetudinis memoria, exemplum esset humanitatis erga proximum. Simili de causa institutum Jubilæum, id est, annus libertatis, septimo quoque anno. Quod autem Deuteronomii v. additur de *bove* & *asino*, vel oppositum est quorumdam inexpiabili cupiditati, qui quum ipsis non liceat exercere opus servile, tamen jumenta sua sabbato aliis ad quæstum locant: vel excessus est additus, quo longius submoveamur ab inhumanitate erga homines, quum jubeamur & jumentis parcere. Siquidem in hæc inclementia, gradus est ad inclementiam erga nobis subjectos homines. Nam & jumenta nobis serviunt. Porro quod Paulus ait, *Numquid de bobus cura est Deo?* non sentit Deo nullam esse curam boum, quum in Euangelio, testante Domino, *ne passerculus quidem sine illo cadat interram:* sed solam & præcipuam esse negat. Quemadmodum enim jumenta creavit propter hominem, ita & curat illa in hominis gratiam. K A. Quid est opus servile? C A. Omne opus externum, quod quæstus gratia solet exerceri, velut arare, fabricari, negotiari. K A. Cur prohibetur quod sanctum est? C A. Non vetatur quasi vitiosum, sed ut quod per se bonum est, cedat ei quod est optimum, ei cujus gratia præcipue conditus est homo, videlicet, ut cognoscat, veneretur, colat, ametque Deum super omnia. K A. Non potest is coli nisi per quietem corporis? C A. Et potest & debet etiam in mediis laboribus. Sed vix homo potest animum, ut par est, in Deum attollere, nisi liber ab his laboribus, qui & tempus absumunt, & magnam animi partem sibi vindicant, & a decore publici conventus avocant. Infirmis igitur & crassæ mentis hominibus hæc lex potissimum data est, quo per externum otium discerent, & animum habere a tumultuosis cupiditatibus feriatum, videlicet, ab odio, ab ira, ab ambitione, a libidine cæterisque carnis affectibus. Itaque qui sabbatis ita quiescebant, ut eos dies vel somno, vel fabulis, vel inertiæ darent, nequaquam servabant hoc præceptum, non præstantes hoc, cujus gratia præceptum est proditum. Eoque lex ita loquitur: *Memento ut sanctifices sabbati diem.* Sanctificare enim est sanctis operibus transigere, nec ullis Deo indignis actionibus profanare. K A. Cur ad id designatus est dies septimus? C A. Lex ipsa causam expressit: Septimo die Sabbatum Domini Dei tui est, Sabbatum autem Hebræis sonat requiem. Id explanatius dictum est Exod. xxxi. *Sex diebus fecit Dominus cœlum & terram, & in septimo ab omni opere cessavit.* Ne mihi hic imagineris fabricam sex dierum opera absolutam, deinde sexto die lassum Architectum septimo die recreasse lassitudinem otio. Tota Geneseos Scriptura mystica illud voluit, Judæos meminisse, quod hic mundus a Deo conditus sit, non ut in his quæ hujus mundi sunt, conquiesceremus, sed ut ex his quæ condita sunt agnoscentes Conditorem, ad illius exemplum requiesceremus ab amore rerum visibilium, ac per fidem vitæque innocentiam, quæ vera animi pax est, ad illam æternam requiem properaremus. Audis hic tria quodammodo Sabbata. Primum fuit solius Dei sine nobis. Secundum est nostrum per illius beneficentiam, sed imperfectum in hac vita. Tertium est absolutum in futuro seculo. Præterea voluit populum ingratum & oblivioſum meminisse misericordiæ divinæ, per quam fuisset e durissima servitute Pharaonis liberatus. Qui typus & nos admonet, ut meminerimus nos per Agni immaculati sanguinem a fœdissima tyrannide Satanæ redemtos, ne per ingratitudinem revolvamur in majorem servitutem. K A. Dicebas Mosaicam legem, quod ad cæremonias attinet, abrogatam esse. Sed hoc præceptum maxima ex parte videtur ad cæremoniarum genus pertinere. C A. Dixi quasdam cæremonias abrogatas, non omnes: Neque enim abrogatum est flexis genibus orare Deum, neque jejunium, aut conciones: quasdam immutatas & ad Euangelicam pietatem accommodatas; quorum de numero est Sabbati observatio. K A. Cur igitur septimus dies versus est nobis in octavum? C A. Id quidem credibile est Apostolorum auctoritate factum esse: mutatus est dies, ne in hoc convenientes cum Judæis, videremur & in reliquis consentire: quemadmodum Chrysostomus, nec is tamen solus, miro studio deterret Christianos, ne iisdem diebus jejunarent, quibus Judæi solenniter jejunabant. K A. Ergo non sine gravi consilio mutatus est in octavum septimus, potius quam in decimum, aut duodecimum. C A. Recte dicis. Deus enim quodammodo bis condidit mundum, & in hoc hominem. Primum enim creavit quod non erat, utique per Filium. Dein per eumdem incarnatum restituit quod perierat. Ibi requievisse dicitur ab opere condendi: hic Christus ab operibus dispensationis requiescens, dum corpore requiescit in sepulcro, velut abrogat Judaicum Sabbatismum: dumque octavi diei diluculo resurgit immortalis, Sabbatum Euangelicum nobis commendavit. Eoque is *dies Dominicus* dicitur, & in eo cantat Ecclesiasticus chorus, *Hic est dies quem fecit Dominus.* Dicitur & Paschæ dies, ipso vocabulo nos admonens veteris typi. Judæi refecti agno transierunt Mare Rubrum: nos refecti sanguine Christi, tendimus ad Terram Cœlestem. Illos agni cruor illitus posti, servavit ab Angelo exstinctore: nos Christi sanguis liberavit a tyrannide peccati. K A. Ista, profecto, mire quadrant per omnia. Verum, estne satis, si quis diebus Dominicis colat Deum? C A. Vere piis omnis dies Dominicus est, non quod semper abstineat ab externis operibus, sed quod omni die quoties datur opportunitas, frequenter attollit animum in Deum, fidem excitans, caritatem exstimulans, spem acuens, hymnis laudans, ali-

aliquid petens ſalutiferum, pro omnibus gratias agens. Sed A quemadmodum pietatis eſt, hoc quotidie meditari, ita ſcelus vix expiabile eſt id Dominicis diebus non facere, quum huc invitet Chriſti & Apoſtolorum inſtitutio, populi Chriſtiani ſolennis conventus, ſacra lectio, ſacra concio, ac religioſi ritus a patribus inſtituti. K A. Peccant igitur criminaliter qui feſtis diebus aliquid operis faciunt? C A. Peccant, niſi excuſet aut magna neceſſitas, aut magna utilitas: quod evidenter docuit nos ipſe Dominus, excuſans diſcipulos quod ſpicas vellerent ſabbato, & allegans Levitas, qui ſabbatis operabantur in Templo, & Phariſæis calumniantibus quod ſanaret ſabbato, objiciens, quod ipſi ſabbato bovem ducerent ad aquam, & aſinum in foveam collapſum extraherent Sabbato: denique pronuntians hominem non eſſe factum ſabbati cauſa, ſed ſabbatum hominis gratia inſtitutum, ut intelligas hoc præceptum non eſſe ejus generis, ut numquam debeat cedere caritati. K A. Quî convenit ut requiei dies dicatur, quum legamus aliquoties, *in eo affligetis animas veſtras?* C A. Iſta cantio Judæis decantata eſt, quorum eſt flere, quoniam non habent ſponſum. Chriſtianorum longe alia eſt cantio ſeſe cohortantium, *exſultemus & lætemur in eo.* Apud priſcos autem in pleriſque Eccleſiis, Sabbatis jejunabatur, ut purgatioribus animis ad Dominici diei celebritatem accederent. Quod ſi quis adhuc obnoxius eſt Judaicis affectibus per confeſſionem ac pœnitentiam affligat animam ſuam, ut Deo reconciliatus, animo requieto fruatur diei gaudiis: hinc enim vulgata Germanorum lingua dicitur *Soendach*, non a Sole, ut quidam interpretantur, ſed a *reconciliando*: ut ſi quid per cæteros dies ex humanis negotiis contractum eſt labis, vel ſabbato veſpere vel Dominico die mane cum Deo redeat in gratiam: tum ſi quid cum quoquam habet ſimultatis, rejiciat ex animo, ut & ab odio purus, & ab omni crimine requietus ingrediatur Templum Domini. Proinde qui juxta Domini vocem: *Diſcite a me quia mitis ſum & humilis corde, & invenietis requiem animabus veſtris*, quaſi modo geniti infantes depoſuerunt omnem malitiam, ac ſuperiores rebus humanis toto pectore rapiuntur ad illius æternæ quietis contemplationem. Hi demum ſentiunt quanta felicitas ſit, quanti gaudii, quantæ quietis res ſit Euangelicum celebrare Sabbatum: hoc eſt poſt Dominicæ ſepulturæ imitationem, ejus exprimere reſurrectionem, hoc enim vere eſt ſabbatum Dei. Nam habet mundus otia ſua foris, ſed intus labores longe ſerviliores quam pertulerint Hebræi ſervientes Ægyptiis in luto & latere. K A. Iſta profecto pro meo captu ſatis explanate diſſeruiſti. C A. Summa impietas eſt quæ recta petit Deum: proxima qua per homines læditur. Deus propter ipſum honorandus ac diligendus eſt, homo propter Deum. Secundum Deum primus honos debetur parentibus, per quos Deus nobis hoc vitæ munus dedit, quorum cura nos educavit, alioqui perituros, per quos nos inſtituit ad cognitionem Dei ſummi parentis omnium, & ad caritatem ipſius evexit. Proinde *Honora*, inquit, *patrem tuum, & matrem tuam, ut ſis longævus ſuper terram, quam Dominus Deus daturus eſt tibi.* Honos apud Latinos frequenter præmium ſonat, unde illud Comœdiæ, *Hic tibi ab illo honos eſt habitus*, &, *honos alit artes*. Ergo officium in parentes repenſatio quædam eſt impendiorum, moleſtiarum ac laborum quos nobis infantibus impenderunt; dum mater fert tædium geſtationis, pariendi, munus lactandi & nutricandi: longarum item curarum, quas pater tolerat ſumtus ſuggerens, & omnem exhibens curam, ut liberi ad pietatem erudiantur. Fit autem ſæpenumero ut parentes vel ætate defecti, vel alio quopiam caſu dejecti, egeant viciſſim filiorum auxilio. Hic primas debemus parentibus; id Græci vocant ἀντιπελαργεῖν, quod ciconiæ dicantur parentes ſenio laſſos geſtare viciſſim ac fovere: & apud Ethnicos laudatur Æneas, qui patrem Anchiſen, humeris ſublatum extulit ab urbis incendio. Apud eoſdem præmio non caruit puella, quæ matrem clam uberibus ſuis aluerat. Unde & vox communis addita eſt pietatis. Pietas enim proprie dicitur affectus in Deum, in parentes ac patriam, quæ quaſi communis eſt parens multorum, ſicut Deus eſt pater omnium. Referre gratiam iis per quos vitam vel acceperimus vel recuperaverimus, pietatis eſt. Bene mereri de his qui prius de nobis benemeriti ſunt, gratitudinis eſt:

Levit. 16.

Quartum præceptum.

præceptoribus autem eximiam debemus gratiam, quod ſicut per parentes contigit ut vivamus, ita per hos contigit ut bene vivamus, & quemadmodum illis corporis vitam ſerimus acceptam, ita his debemus animi vitam. Bruti naſcimur, quod enim aliud? inſtitutione reddimur homines. Plurimum igitur honoris debetur parentibus iis, qui hæc omnia ſimul præſtiterunt. K A. Quid ſi & lactandi tædium fugiat mater, neuter autem inſtituat ad bonos mores, ſed liberos pro ſervis habeant, & eorum obſequium ad inhoneſtas actiones exigant? C A. Quo minus præſtiterint officii, hoc minus illis debetur honoris: & tamen illis quoque propter Deum mos gerendus eſt, juxta illud Tragicum: *Ni pater eſſes:* niſi forte præſcribant ingrata Deo. Tum enim æquum eſt ut audiant, *Oportet obedire Deo magis quam hominibus.* Porro quod de parentibus dictum eſt, pertinet ad omnes qui nobis ſanguinis propinquitate juncti ſunt, aut qui ea præſtiterunt officia, quæ parentes pii ſolent ſuis præſtare liberis. Nam genuiſſe corpus, minima pars eſt officiorum. Decet quidem erga omnes eſſe beneficos, ſed in his ordo eſt. Secundum parentes, ut quiſque ſanguine proximus eſt, ita primum ſublevandus, ne in alios conſumta liberalitate, non ſit quo domeſticis opituleris. Paulus mulierem pronuntiat infideli deteriorem, quæ ſuorum curam non habet, non quod gravius ſit peccatum negligere cognatos, quam non credere Euangelio, ſed quod talis mulier ne id quidem officii præſtat ſuis, quod Ethnicæ ſolent exhibere cognatis, quum Euangelica pietas non abroget affectus naturæ, ſed eos perficiat. Et in Euangelio Dominus damnat eos, qui neglectis parentibus facultates ſuas mittunt in Corbonam. Addam & illud: Hoc præceptum non ſolum ad Parentes, verum & ad Epiſcopos, Præceptores ac Magiſtratus pertinere, qui quodammodo parentum funguntur vice. Quibus enim jubetur rependi honor, hi eadem opera jubentur ea præſtare officia quibus magna debetur gratia. Eoque beatus Paulus Epheſ. VI. aliiſque locis hoc præceptum repetens, utramque partem admonet officii ſui: *Et vos*, inquit, *patres, nolite ad iracundiam provocare filios veſtros, ſed educate eos in diſciplina & correptione Domini.* Quum vetat exacerbari filios, excludit herile imperium: quum addit *in correptione Domini*, commendat manſuetam ad pietatem inſtitutionem, ut tales ſimus erga nobis ſubditos, qualis Dominus fuit erga nos. Qua enim fronte queruntur de filiis ſuis quod ſint parum frugi, quum ipſi ad luxum ac nequitiam illos inſtituerint? K A. Ergo ne longævi ſunt omnes, qui pie colunt parentes. C A. Annotavit iſtud D. Paulus, huic præcepto primum additam meredem etiam in hac vita: verum ita loquendum erat craſſis Judæis, qui ſpe commodorum temporalium, velut infantes, alliciendi erant ad officia pietatis. Duriter habiti in Ægypto, longiſque per deſerta itineribus fatigati miro deſiderio inhiabant ad terram lacte & melle fluentem, eoque adjectum eſt, *ut bene ſit tibi, & longævus ſis ſuper terram, quam Dominus dabit tibi.* Probabile autem eſt multos ex eo populo cui data eſt lex, non perveniſſe ad terram repromiſſam, qui tamen erga parentes præſtitere pietatem. Verum qui ſpiritualia ſpiritualiter dijudicant, non hic exſpectant pietatis præmium, ſed in illa terra viventium. Nec enim illi bene eſſe poteſt, qui male vivit. Et hæc vita licet ad decrepitam uſque ſenectam proferatur, longæva tamen non eſt, imo temporis punctum eſt, ſi ad illam æternitatem conferatur. Ille diu vixit, qui hic benefactis æternam promeruit vitam, quique conſummatus in brevi explevit tempora multa. Quamquam & in hac vita Deus ſæpenumero reponit præmium pietatis erga parentes. Aliqua præmii pars eſt honeſta fama. Nam & vulgus Ethnicorum exſecratur eos, qui progenitores ſuos negligunt contriſtantque: ac fere fit, ut qualem ſe quiſque præſtiterit parentibus ſuis, tales habeat erga ſe liberos, nec eſt alia gravior homini calamitas, quam habere filios impios. Meretur autem ingratitudo, ut quod immerens accepit, invitus amittat. Vitam debemus progenitoribus, in quos ſi grati fuerimus, æquum eſt, ut eo quod accepimus, diu fruamur. Nec hi tamen falluntur promiſſo, quibus hic non contingit longævitas. Aut enim hoc datur, quod juxta litteram promiſſum eſt, aut aliquid illo multo præſtantius. Neque enim fallit, qui pollicitus vitrum dat gem-

gemmam. Quatuor his præceptis admonemur, ut grati A
simus erga benemeritos ac benemereamur de iis, erga
quos Dei vice quodammodo fungimur. Nunc ob retun-
dendam Judæorum crassam malitiam expresse vetantur ea
quibus homo lædit hominem. Omnium autem injuriarum
Quin-tum præce-ptum. atrocissima est, *homicidium:* quamquam homicidii no-
mine continentur omnes affectus, qui huc tendunt: quo-
rum primus gradus est, ira in animo concepta, & odium.
Ira est dolor flagitans vindictam: odium est ira inveterata,
affectus ad omnem occasionem paratus ad lædendum: illa
vehementior veluti crudi vulneris, hoc insanabilius. Utro-
que pejor invidia, quæ alienam felicitatem suam interpre-
tatur injuriam. Proximus gradus est, ira erumpens in vo-
cem indignationis, quam Dominus appellat *Raccha.* Ter- B
tius est dolor erumpens in manifestum convitium, ut quum
dicimus *effatue.* Apud homines homicidii defertur qui vitam
eripuit proximo: apud Deum homicida est, quisquis odit
proximum, hoc est, qui male vult. Nam irascimur & his
quibus bene volumns, non ut lædamus, sed ut corrigamus: & odimus in homine non quod fecit Deus, sed quod
fecit ipse. Calumniator & sycophanta pro gladio, jaculo
& veneno utitur lingua. Avarus dum egenti non succurrit,
fame occidit. Occidit enim qui quum servare possit, non
servat. Fortasse non perit proximus, sed tamen quantum
in illo est, qui periclitanti non tulit opem, exstinctus est.
Maleficæ perimunt incantamentis. Maledicus ad mortem
adigit. Non refert quo pacto quis adimat vitam, ubicum- C
que est lædendi perversa voluntas, ibi est homicidium.
Mulieres quæ pharmacis cient abortum, infanticidium
committunt. Qui libellis famosis lapidant hominem, in-
terficiunt calamo. KA. Si nullo pacto licet occidere, quid
dicemus de bellis ac publicis judiciis? CA. In legitimis ju-
diciis, lex ipsa occidit non judex. Lex autem a Deo est,
jubens unum membrum tolli ob totius corporis incolumi-
tatem, sed ad sectionem non accedunt medici, donec alia
via spes est recuperandæ sanitatis: ita Christiani Judicis
aut Principis est, ad capitis supplicium non nisi tentatis
omnibus & coactum venire. Qui corrupte judicat, aut le-
gibus ad privatum odium commodumve abutitur, etiam
si nocens morte dignus est, tamen Judex patrat homici- D
dium. De bello quid dicam? Utinam omnes sic a bellis
abhorreant quasi sit parricidium illic occidere, quando
omnis Christianus Christiano germanus est. Sed in bello
juste suscepto & legitime gesto, lex occidit non homo.
Cæterum Princeps qui non necessitate, neque rei publicæ
studio, sed ob privatos affectus bellum suscipit, tot homi-
cidia committit, quot homines in eo bello vel pereunt,
vel ad famem adiguntur. Adde, quisquis vel odio, vel spe
prædæ currit ad bellum, etiam si neminem occidat, ho-
micida est. Non enim voluntas abfuit, sed voluntati de-
fuit facultas aut occasio. KA. Quid si quis privatus occi-
dat invadentem? CA. Si certa mors intenditur, nec est E
ullum effugium, homini perfecto suaserim, ut a Deo im-
ploret auxilium, quod sæpe propinquius est quam credi-
mus, quando legimus & draconem ejus cujus olim fuerat
alumnus clamore excitum accurrisse, & a latronibus libe-
rasse. Hic si mavult occidi quam occidere, existimarim
Christiani hominis officio functum. Ad hoc autem ut li-
ceat capitis periculum, intentantis exitio depellere, mul-
ta requiruntur, quæ persequi non est hujus instituti. KA.
Quid de his qui sibi manus adferunt? CA. Si isti non sunt
homines, non committunt homicidium, morbum men-
tis omne judicium adimentem excipio. KA. Quid de his,
qui jejuniis, vigiliis, frigore, nuditate, reliquisque cor-
poris afflictionibus sibi vitam vel abrumpunt, vel abbre-
viant? CA. Si adest hypocrisis, homicidæ sunt: si sin- F
cerus animus, levius peccant, præsertim si studio juvan-
di proximum excedunt modum. Caritas enim multa excu-
Præce-ptum sextum. sat. Injuria in proximum atrocissima, est homicidium:
proxima *adulterium.* Ut enim viro, nihil conjunctius, ni-
hil carius uxore legitima, ita nulla est contumelia intole-
rabilior quam uxor per adulterium constuprata. Quam-
quam autem *adulterare* Latinis, ut μοιχεύειν Græcis, ver-
bum sit generale ad omnem corruptionem: nam & mone-
tam adulterat, qui eam vitiat, & adulterant verbum Dei,
qui illud corrupto affectu tractant, tamen frequentior usus
ad stupro violatum conjugium accommodavit. Nec aber-

rant qui putant hoc præcepto vetari omnem coitum nefa-
rium. Quod genus sunt incestus, externus & spiritualis,
Venus mascula, coitus cum incubonibus, aut brutis ani-
mantibus, omnis immundicies. Denique stuprum sim-
plex, quod ita levissimum est in hoc genere, ut interdum
ex circumstantiis gravius fiat adulterio. Quin & in legiti-
mo conjugio committitur adulterium, si immodice ser-
viatur libidini, aut congressus ita peragatur, ut inde nulla
sit spes prolis. Addunt huc adulterium spirituale, quod
in omni quidem crimine committitur, sed peculiarius in
Apostasia, quum quis a cultu veri Dei recedit ad cultum
Dæmoniorum, de quo dictum est in primo præcepto.
Nunc mihi considera decentem ordinem: tria prima præ-
cepta pertinent ad Deum, quo nihil melius aut carius.
Quartum ad parentes, quibus secundum Deum honos de-
betur. Quintum ad vitam & corpus, quæ possessio cuique
carissima est. Sextum ad uxorem, quæ est una caro cum
viro. Septimum ad externa bona, sine quibus tamen non *Præce-*
vivitur. Unde qui pauperem spoliat necessariis, quod in *ptum*
ipso est vitam eripit. De his enim vere dixit Poeta quidam *septi-*
Ethnicus, *pecunias esse animam miseris mortalibus.* Furti *mum*
vero nomen generale ad peculatores, qui suppilant ex æ- *Hesio-*
rario publico, ad sacrilegos qui res sacras auferunt, ad *dus.*
abigeos qui abducunt aliena jumenta aut pecudes, ad pla-
giarios qui abducunt aliena mancipia, seu liberos, ad pi-
ratas & prædones qui vi ac belli specie spoliant homines, &
ad eos qui clam aliena surripiunt: itaque hæc quidem fur-
torum genera, nulli non sunt notissima: illa sunt quidem
tectiora, sed æque scelerata, ne dicam sceleratiora. KA.
Quæ sunt ista? CA. Qui mercenarium debita mercede
fraudat, fur quidem ille non dicitur, sed est. Qui mu-
tuum aut commodatum aut depositum accepit, retinet ve
hoc animo, ut si possit, numquam reddat, non minus fur est,
quam is qui effractis scriniis rem alienam aufert. Similiter
& operarius, aut non præstans id quod pollicitus est, aut
decem diebus absolvens quod poterat quinque, si merce-
dem integram accipit, fur est. De iis qui monetam pu-
blicam arte reddunt deteriorem, quid attinet dicere? Aut
quid de impostoribus, qui gemmas factitias vendunt pro
nativis, aut simili fuco pauperiem faciunt proximo? Quid
de institutoribus, qui merces suas vendunt, non quanti de-
bent, sed quanti possunt? lucrum appellant, sed revera
furtum est. Idem de monopolis dicendum. Nec excusat
œnopolas & aurigas, quod in consuetudinem abiit, ut
aquam sulphuratam aut lixivium vendant pro vino. Nec
ideo molitores, pistores, ac vestiarii fures non sunt, rem
alienam vel subtrahentes vel vitiantes, quia fit a plerisque.
Quidam adjungunt huc Clericos & Sacerdotes, qui cen-
sus Ecclesiasticos accipiunt, nec ea præstare conantur,
ob quæ illi sunt instituti. Aut qui sacerdotii census accipi-
unt, quum abhorreant a sacris. Breviter, furtum est
quidquid cogeris restituere, si adsit facultas. Nam fur
est, & qui bona fama spoliat hominem, & qui puellæ sim-
plicem animum astu vitiat. Supersunt tria præcepta, quo-
rum primum cohibet linguam, reliqua duo concupiscen-
tiam animi, magisque sunt superiorum quorumdam ex-
planationes, quam nova præcepta. Nam si falso testimo- *Præce-*
nio proximum lædens, id faciat amore lucri, ad furti præ- *ptum*
ceptum pertinet: sin odio, ad homicidium. Tanta au- *octa-*
tem erat illius populi crassitudo, ut crederet non esse ho- *vum.*
micidium, nisi quod ferro fusteve perageretur, quum
lingua sit omni ferro nocentior. Nec absurdum est, quem-
admodum homicidii nomine comprehenditur omnis læsio
proximi, ita sub falsi testimonii titulo contineri noxam
omnem, qua per linguam afficimus proximum. Sed a
Mose positum est exemplum insigne: falsum enim testi-
monium complectitur perjurium. Nam olim & judices ju-
rati cognoscebant, & testes jurati respondebant. Nec mi-
nus occidit hominem, qui falso testimonio opprimit inno-
centem, quam qui ferro necat. Nec minus est prædo, qui
corrupto judicio, aut falso testimonio proximum facultа-
tibus exuit, quam qui latrocinio spoliat. Eadem mens
est, eadem est voluntas, organum modo mutatum est.
In hunc scopulum impingunt omnes, qui vel obtrectando,
vel adulando, vel subdolis consiliis, vel corrupta doctri-
na, nocent proximo: quæ quo magis adversantur Chri-
stianæ caritati, hoc propius accedunt ad peccatum capi-

Digitized by Google

tale. Reliqua duo conjunctim ponuntur in Exodo sic: *Non concupiſces domum proximi tui, nec deſiderabis uxorem ejus, non ſervum, non ancillam, non bovem, non aſinum, nec omnia quæ illius ſunt.* In Deuteronomio hoc modo: *Non concupiſces uxorem proximi tui, non domum, non agrum, non ſervum, non ancillam, non bovem, non aſinum, & univerſa quæ illius ſunt.* Si concupiſcentiam uxoris ſepares a cæteris poſſeſſionibus, duo erunt præcepta, quorum prius ad adulterium pertinet, poſterius ad furtum. KA. Quid erat opus his duobus præceptis? An non qui malum facinus prohibet, eadem opera prohibet malam voluntatem? CA. Datum eſt hoc ruditati illius populi, qui quoniam pravæ voluntati non eſt præſtituta pœna per legem, crediturus erat non eſſe peccatum apud Deum, quod apud homines eſt impunitum: non quia non ſit crimen, ſed quia volubilis eſt hominis cogitatio, & factum probari poteſt, voluntas ſoli Deo eſt cognita. KA. Sed cur in præcepto vetante perjurium & homicidium, non eſt expreſſa concupiſcentia? CA. Sunt qui ſic reſpondeant, libidinis & habendi affectum penitius eſſe cunctis a natura inſitum, quam perjurii aut homicidii: ab his enim abhorremus potius; niſi violenta cupiditas naturæ ſenſum obruat. Atqui Judæorum natio propenſior erat ad vindictam quam ad libidinem, eoque permiſſum eſt illis dare libellum repudii. Mihi, ut cum omnium pace dixerim, concupiſcentia videtur hoc loco non tam ſonare qualemcumque uxoris aut rei alienæ cupiditatem, quam conatum maleficii. Quemadmodum dicimur appetere inſidiis aliquem, non quod illum læſerimus, ſed quod ſtructis inſidiis conati ſimus lædere: craſſus autem ille populus judicaſſet non eſſe crimen tentatum adulterium, furtumve niſi ſucceſſus accederet. Alioqui non ſtatim crimen eſt concupiſcere: velut ſi quis optet mulierem ducere, ſi contingeret maritum decedere, aut ſi quis poſſeſſionem alienam dono, emptove cuperet fieri ſuam. Nec omne furtum punitur capite, nec adulterii conatus: non enim puniuntur niſi deprehenſi in congreſſu. Homicidium vero patratum capite punitur, & tentatum pertrahit hominem in diſcrimen judicii. Hanc ob cauſam expreſſe vetita eſt concupiſcentia, in his in quibus non punitur conatus. Hic video quoſdam in hoc elaboraſſe, ut univerſa præcepta ſive jubentia ſive vetantia ad hæc decem redigant: & capitalium peccatorum ſpecies, quæ ſeptem numerantur, in aliquod horum referunt, ſed ſedula diligentia verius quam ſeria. Ad iſtum enim modum fit omnium præceptorum confuſio, dum nunc omnia ſub uno comprehenduntur, nunc eadem ſub diverſis. Ad hæc quum hæ leges agreſti rudique populo traditæ ſint (oportet autem legem eſſe planam ac dilucidam) quî ſuſpicari poterant Judæi, ſub adulterii nomine vetari ſtuprum omne, quamvis ſimplex? aut ſub homicidii titulo omnem interdictam malevolentiam? Simplicius igitur eſt, mea quidem ſententia, dicere; quod hæc decem præcepta tradita ſunt intractabili populo, tamquam prima rudimenta, ne prolaberetur in omnia facinora: ut ab his elementis proficeret ad alia præcepta quæ ſunt innumera tum in Lege, tum in Prophetis, tum in Solomonis Proverbiis, donec veniret ad perfectionem Euangelicam, cujus & exempla quædam & præſcripta etiam in Veteris Teſtamenti libris continentur. Eoque Dominus, optimus legis interpres, adoleſcenti ſic reſpondet: *Si vis ad vitam ingredi, ſerva mandata*, indicans Decalogum eſſe limen & ingreſſum ad pietatem, non conſummatam religionem.

A Sed quoniam tu in hoc ſermone rudis & infantis perſonam agis, æquum eſt ut his rudimentis interim ſis contentus. Reſtat precatio, cujus optima formula ea eſt, quam ipſe Dominus nobis præſcripſit. Sicut autem Petrus profitens Chriſtum eſſe Filium Dei vivi, Apoſtolorum omnium voce locutus eſt: ita qui Symbolum pronuntiat, totius Eccleſiæ voce pronuntiat. Eadem eſt enim omnium Chriſtianorum fides. Itidem qui precatur juxta Dominicam formulam, totius Eccleſiæ voce precatur. Hoc indicant illa pronomina, *nobis*, *nos*, & *noſtra*. Inanis autem eſt precatio, niſi adſit fides & caritas. Fides addit fiduciam, caritas ardorem. Qui enim hæſitat, non credit illi qui dixit, *Quidquid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis.* B Qui vacuus eſt caritate, frigide orat, & ſibi magis orat, quam aliis. Sed ut eſt unus omnium filiorum Dei Spiritus, ita uno ore precantur omnes pro ſingulis, & ſinguli pro omnibus, Patrem cœleſtem cui per Chriſtum renati ſunt, appellantes, ut ipſius nomen glorificetur per univerſum orbem, quo pariter de Patre communi glorientur omnes, de ſe nemo: ut expulſa peccati tyrannide Spiritus illius regnet in animis omnium: ut quemadmodum in illa cœleſti civitate nulla eſt adverſus Deum rebellio, ita in hac ad illius imaginem enitente, & ad illius hæreditatem deſtinata, actiones omnes ad ſummi Parentis ac Principis nutum componantur: qua particula ſimul & præmium oſtenſum eſt & exemplum. Quiſquis enim in terris reprimit ſuam voluntatem, & divinæ paret, recta tendit ad cœleſtem vitam, ubi nulla eſt luĉta, nulla rebellio. Nec aliud interim filii petunt in hac vita, quæ militia eſt, ſalarii, aut commeatus, quam ut detur ab Imperatore cibus animi & corporis, quo valeant ſtrenue ſua obire munia. Non poſtulant honores, non opes, non voluptates hujus ſeculi, non theſauros: ad vitam corporis & ad ſalutem animæ neceſſaria tantum petunt: hæc enim *quotidiani panis* nomine comprehenduntur. Ut autem ſit plena concordia & filiis cum Patre, & fratribus inter ipſos, orant ut humana delicta, ſine quibus in hoc mundo non vivitur, velit ignoſcere: quod tamen nolunt impetrare, niſi mutuis inter ſe lapſibus ignoſcentes Patris erga ſe clementiam provocarint. Iniquum enim eſt poſtulare, ut Deus offenſus ignoſcat homini, ſi homo homini multo levius offenſus nolit ignoſcere. Poſtremo dum reputant quam benignum habeant Dominum, quam amantem Patrem, qui Filium ſuum unigenitum tradidit in mortem, ut eos Satanæ tyrannide redimeret, orant, ne ipſius permiſſu revolvantur in illius mali poteſtatem, & ita pertrahantur in tentationem, ut mereantur a bono Patre exhæredari. KA. Cur non petunt vitam æternam? CA. Quia bonorum militum eſt, tantum obire munia quæ præſcripſit Imperator, de mercede ſecuros: & bonorum filiorum eſt ad hoc tantum eniti, ut patrem habeant pacatum ac propitium, haudquaquam ſollicitos de hæreditate, præſertim cum talem habeant patrem, quo nihil ditius, nihil benignius, nihil veracius. De precatione Dominica non diſſeram pluribus. In promtu ſunt in hanc piorum atque eruditorum hominum commentarii, præcipue divi Cypriani. Si non gravaberis meam in eam paraphraſim olim a me ſcriptam legere, ſimul & orabis, & orando diſces orandi rationem, ſaltem illud aſſequeris, niſi fallor, ut ad lectionem eorum, quos dixi, venias aliquanto inſtructior.

Precatio Dominica.

C D E

PRE-

Digitized by Google

PRECATIONES ALIQUOT NOVÆ, AC RURSUS NOVIS ADAUCTÆ,

Quibus Adoleſcentes adſueſcant cum Deo colloqui,

PER

DESIDERIUM ERASMUM ROTERODAMUM.

OPTIMÆ SPEI PUERO

DAVIDI,

CLARISSIMI VIRI JOANNIS PAUNGARTNERI A PAUNGARTEN

FILIO,

DESIDERIUS ERASMUS ROTERODAMUS.

S. D.

PTIMA primum diſcenda ſunt, nihil autem homini pietate melius, eoque parens tuus, ſingulari prudentia vir, nihil prius habet, quam ut liberos ſuos protinus a teneris unguiculis ad pietatem inſtituat, videlicet, quo ſe vobis verum & integrum præſtet genitorem, nimirum, intelligens, ſeſe hac poſſeſſione longe beatiorem quam opibus quas habet ampliſſimas ſine fraude partas: multoque ornatiorem, quam antiqua generis nobilitate, Regum amicitia, populari applauſu, ditione externa, cæteriſque honoribus, quos ille magnos conſecutus eſt, majores promeritus. Hæc enim illum reddunt hominibus ſuſpiciendum & amabilem, ſola pietas Deo commendat. Ego vero ut pro mea erga illum benevolentia, & ipſius votis, & tuis conatibus nonnihil adferam adjumenti, mitto precationes aliquot, quibus jam nunc inſueſcas cum Deo colloqui, qui tuæ pueritiæ ſtudia ſuo favore proſperare dignabitur. Vale, apud Friburgum Briſgoiæ, Idibus Febr. Anno a Chriſto nato M D XXXV.

PRECATIO AD PATREM.

INDULGENTISSIME Pater, qui ſummus in ſummis habitas, audi famulorum tuorum adhuc in terris exſulantium vota, quos pro tua ineffabili benignitate filiorum nomine dignatus es, datoque tui Spiritus pretioſiſſimo pignore largitus es, ut cum reverente fiducia ad te clamare audeant, Abba Pater: Oramus ut tuum nomen adorandum ſic per univerſum orbem inclareſcat, ut quemadmodum in cœleſti civitate tu unus es omnium gloria, ita in terris nullus de ſe glorietur, ſed ſuam agnoſcentes indignitatem tuamque munificentiam, in te glorientur omnes, quæ ſola eſt vera gloria. Et quoniam nobis varia difficiliſque lucta eſt cum Mundo, cum Satana, & hujus miniſtris, cumque carne quam circumferimus, ſuſpirantes rogamus, ut adveniat regnum tuum: ut quemadmodum in cœlis omnia cum tremore ſeſe ſubmittunt tuæ Majeſtati, ita tuus Spiritus regnet in animis noſtris, agnoſcentibus te Regem eſſe Regum omnium, quo nihil eſſe poteſt, neque majus neque melius. Et quemadmodum in tuo ſancto palatio nulla eſt rebellio, ita cuncti mortales abdicatis omnibus humanis cupiditatibus toto pectore, tum in proſperis, tum in adverſis, tum in vita, tum in morte, pareant juſſis tuis Regalibus, nimirum, intelligentes, te ſolum nihil poſſe velle niſi quod eſt optimum, & hoc ipſo optimum eſſe quia tibi placitum. Voluntatem autem tuam, optime Pater, nobis in divinis libris notam & expreſſam eſſe voluiſti. At nullus hominum poteſt tuis imperatis facere ſatis, niſi tu dederis, ac pro tua ineffabili miſericordia noſtram imbecillitatem boni conſulueris. Et quoniam juxta Filii tui doctrinam nequaquam de futuro ſolliciti, toti de largiſſimi Patris providentia pendemus, tuo arbitratu da nobis quotidie, quod hujus vitæ poſtulat neceſſitas. Sed ante omnia, quoniam, juxta tibi cariſſimum Paulum, præcipue Spirituum Pater es, paſce animos noſtros alimonia ſpirituali, ſive lacte opus eſt infirmis, ſive

A ſolido cibo adultioribus. Cibus vere vitam largiens eſt tui per ſacras Scripturas cognitio tuique Spiritus gratia, per quam quotidianis virtutum acceſſibus juxta internum hominem grandeſcimus in te, donec adoleſcamus in virum, & in menſuram plenitudinis unigeniti tui Jeſu Chriſti. Per verbum tuum nos genuiſti quum nihil eſſemus, per idem ex Adam infeliciter natos denuo genuiſti, eodem alis ac vegetas quos genuiſti. Hic enim eſt panis ille cœleſtis, hoc eſt vinum novum, quo jugiter ac feliciter ſaturantur omnes beati Spiritus, qui in tua domo habitantes, in ſecula ſeculorum laudant te. Cujus portionem ſi quotidie dignaberis impartiri filiis tuis, in dies decreſcent in nobis fames ac ſitis rerum mundanarum. Quamquam autem ſemel in ſacro lavacro per fidem condonaſti nobis omnia delicta, attamen quoniam donec hanc carnem mortalem B circumferimus, & gratiæ tuæ theſaurum portamus in vaſis fictilibus, quotidie per infirmitatem humanam peccantes, quotidie egemus tua miſericordia, quæ nobis ignoſcat lapſus noſtros, ne excidamus a caritate tua, ſed perſeveremus in ea pace, qua tibi per unigeniti tui ſanguinem reconciliati ſumus: ac pariter dones, ut quemadmodum tu miſericorditer condonaſti nobis omnia delicta noſtra, ita nobis invicem condonantes quotidianas offenſiunculas mutuam inter nos pacem, concordiam, & caritatem alamus. Neque enim te Deum pacis propitium habere poteſt, qui proximo ſuo infenſus eſt. Sed quoniam dum interim C militamus in his tabernaculis, malitioſus ille Tentator, a cujus tyrannide nos in libertatem aſſeruiſti per Filium tuum Jeſum, non definit omnes admovere machinas, quo nos in ſervitutem retrahat, oramus ne nos tuo præſidio deſtitutos tradas in manus illius, qui ſitit exitium animarum noſtrarum, ſed per fidem & caritatem perſeverantes in conſortio benigniſſimi Filii tui perveniamus ad eam vitam, ubi nullæ ſunt offenſiones, nec ullum a Satana periculum. Amen.

AD FILIUM.

Generis humani Conditor ac Redemtor, Jeſu Chriſte, qui dixiſti, *Ego ſum via, veritas & vita*: Via, doctrina

Digitized by Google

ctrina, præceptis & exemplis: veritas in promissis: vita in præmio, Oro te per ineffabilem tuam caritatem, qua te totum servandis nobis impendere dignatus es, ne patiaris me umquam aberrare abs te, qui via es: nec umquam diffidere promissis tuis, qui veritas es, & præstas quidquid polliceris: nec in ulla alia re conquiescere, quoniam vita es æterna, ultra quam nihil est quod desideretur neque in cœlo neque in terra: Per te didicimus certum & expeditum iter ad veram salutem, ne diutius in hujus mundi Labyrinthis oberraremus. Tu nos exserte docuisti, quid credere, quid agere, quid sperare, in quo conquiescere debeamus. Per te didicimus, quam ex primo illo Adam fuerimus infeliciter nati. Per te didicimus, non esse spem salutis, nisi per fidem in te. Te unicam esse lucem, quæ præluces omnibus per hujus seculi desertum, perque nostræ mentis noctem a tenebris Ægyptiorum proficiscentibus, ad illam beatam terram, quam promisisti mitibus tuamque mansuetudinem imitantibus: in nobis enim nihil erat præter profundam caliginem, qui neque calamitatem nostram videre poteramus, neque unde mali remedium petere debebamus. Tu dignatus es in terram descendere, dignatus nostram naturam assumere, ut doctrina tua discuteres ignorantiæ nostræ caliginem, præceptis tuis dirigeres pedes nostros in viam pacis, vitæ tuæ exemplis stravisti nobis viam ad immortalitatem, ac tuis calcatam vestigiis, e salebrosa & aspera commodam levemque nobis reddidisti: Ita nobis via factus es, quæ nescit errorem, in qua ne lassesceremus, tua benignitas nos magnis certisque promissis fulcire dignata est. Quis enim possit delassari, secum reputans, per tua vestigia ingredienti paratam esse vitæ cœlestis hæreditatem? Ergo dum in hoc itinere sumus, spem certam nobis baculi loco esse voluisti, qua sustentemur. Nec his contenta fuit tua bonitas, sed agnoscens imbecillitatem nostræ carnis, interim solatio tui Spiritus subinde reficis vires nostras, quo ad te curramus alacriter. Atque ut tu nobis factus via propellis omnem errorem, ita factus veritas tollis omnem diffidentiam: Denique nobis factus vita, das hic peccato mortuos vivere per Spiritum tuum omnia vivificantem, donec in resurrectione prorsus abolita omni mortalitate, semper tecum & in te vivemus, quum Christus erit nobis omnia in omnibus. Vita enim æterna est, nosse Patrem & Filium & Spiritum sanctum esse unum verum Deum. Quem nunc per fidem videmus tantum in speculo & ænigmate, tunc autem cominus Domini gloriam speculantes transformabimur in eamdem imaginem. Proinde obsecro, clementissime Servator, ut adaugeas famulo tuo fidem, ne vacillem umquam in cœlesti tua doctrina: adauge obedientiam, ne umquam deflectam a præceptis tuis: adauge constantiam, ut tuis ingrediens vestigiis, nec Satanæ blandimentis illiciar, nec terriculamentis dejiciar, sed in te, qui solus es vera vita, perseverem usque ad mortem. Adauge mihi fiduciam ut tuis fretus promissis, numquam segnescam in studio pietatis, sed a tergo relictorum oblitus, semper ad perfectiora contendam. Adauge gratiam in me tuam, ut in dies magis ac magis in me ipso mortuus, vivam agarque Spiritu tuo: nihil metuens præter te, quo nihil majus aut potentius: nihil amans præter te, quo nihil est amabilius: in nullo glorians præterquam in te, qui vera es gloria sanctorum omnium: nil expetens præter te, quo nihil est melius: nihil desiderans præter te, qui plena perfectaque es felicitas, cum Patre & Spiritu sancto per omnia secula. Amen.

AD SPIRITUM SANCTUM.

Adorande Spiritus, qui Triadem illam omnipotentem absolvis e Patre Filioque procedens, utrique per omnia æqualis, sola personæ proprietate differens, qui tua bonitate condonas peccata resipiscentibus, qui tuo sancto afflatu purificas hominum mentes, consolaris afflictas, mœrentes casta lætitia exhilaras, nubilas tua luce serenas, errantes dirigis in omnem veritatem, frigentes accendis igne caritatis, pacis glutino concilias dissidentes, variis modis instruis ac ditas eos qui per te nomen profitentur Domini Jesu. Cujus actu vivunt omnia, quæ vere vivunt, cujus delitiæ sunt, versari in simplicium pectoribus, quæ tibi pro templis ipse consecrare dignatus es: Tuere, quæso, in me tuæ benignitatis munera, & in dies auge quod largiri dignatus es, ut te gubernatore magis ac magis in me moriantur carnis affectus, gliscat vitæ cœlestis desiderium, te prælucente sic transeam per caliginosum hujus mundi desertum, ut nec Satanæ vitiis inquiner, nec ullis erroribus involvar, qui dissonant ab inviolabili veritate, quam tui numinis instinctu nobis tradidit Ecclesia Catholica, qui cum Patre & Filio vivis & regnas in æternum. Amen.

AD VIRGINEM MATREM.

Ave Maria, prudentium virginum Regina, quæ nobis Evæ fatuæ virginis maledictionem vertisti in benedictionem. Salve Matrum pudicarum decus, quæ salutem omnibus peperisti. Gaude Angelorum & hominum gloria, quæ cœlestium gaudiorum fontem citra virginitatis jacturam enixa es. Cujus modestissima pudicitia tam grata fuit supremo Numini, ut ex tot virginum millibus te singulariter adamarit, unamque judicarit idoneam, e cujus castissimis visceribus Dei Filius orbi redimendo nasceretur. Eximii favoris illud est argumentum, quod quum Deus adsit omnibus piis, nulli tamen sese propius aut mirabilius copulavit quam tibi. Pater te sibi sponsam delegit, Spiritus cœlestis te totam implevit. Filius e virginei corporis tui substantia corpus humanum assumere dignatus est, in uteri tui latebris menses decem gestari, tuo lacte pasci, tuo confoveri sinu: quumque Deus esset ac Dei Filius, tamen virginis filius, tum esse dum dici sustinet. Quemadmodum autem Dominus singulari modo tecum fuit, ita per te nobiscum etiam peculiariter esse cœpit; Primum plusquam triginta annis in terris visus, & homo cum hominibus conversatus, nunc per Spiritum suum inhabitans corda piorum, nosque sua viva carne reficiens, & sacrosancto sanguine potans, in Eucharistia. Agnoscit orbis universus & quanto honore te dignatus sit Deus, & quantum ipse bonorum per te acceperit, eoque duo nomina præ cæteris veneratur: Jesu Filii tui, ad quod sese inflectit omne genu cœlestium, terrestrium & inferorum: & Mariæ virginis, ad cujus mentionem hilarescunt ac recreantur omnes animæ Jesu nomen diligentium. Ille tamquam Sol, omnium Sanctorum glorjam suo splendore velut obscurat. Tu inter universas laudatas mulieres non aliter luces, quam Luna pleno orbe inter minora sidera. Adeo vero tui nominis splendor cum Filii gloria conjunctus est, ut quoties auditur adorandum Jesu nomen, simul occurrat Mariæ beatissimæ Matris memoria. Olim Filio pro nobis patienti dolorum fuisti particeps: nunc in cœlis regnanti assides, dignitatis & gaudiorum socia. Amen.

DILUCULO AD CHRISTUM.

Domine Jesu Christe, qui verus es mundi Sol, semper oriens, numquam occidens, qui tuo salutifero conspectu gignis, servas, alis, exhilaras omnia & quæ in cœlis, & quæ in terris, illuesce, quæso, propitius animo meo, ut discussa nocte criminum ac nebulis errorum, te intus prælucente citra offensionem per omnem vitam incedam, & tamquam in die decenter ambulem, purus ab operibus tenebrarum. Qui cum Patre & Spiritu sancto vivis & regnas in omne ævum. Amen.

SUB NOCTEM.

Domine Jesu Christe, cujus inexhaustæ benignitati debemus omnia, qui diei clarissimam lucem bonis juxta ac malis ad obeunda actionum munia tribuisti, noctis amicum silentium ad quiete reficiendas corpusculorum vires, & ad diluendas animorum curas, leniendosque mœrores clementer dedisti: quum te diligentibus hæc omnia tu ipse multo felicius præstes intus, quibus ad omnes pietatis functiones fidei gratia multo clarius præluces quam Sol mundo refulget, quos tua promissa non sinunt umquam lassescere, tui Spiritus consolatio omnes animi molestias longe efficacius diluit quam corporis sopor, nec in alio totus homo tutius aut suavius conquiescit quam tua misericordia, Redemtor optime: Precor ut si quid hoc die per humanam incuriam commisi, quod offenderit oculos tuos, pro tua solita bonitate condones, simulque des ut hæc nox te prosperante sit mihi felix, te custode pura, te protectore a nocturnis Dæmonum ludibriis tuta, ut hic somnus corpus simul & mentem in crastinum diem reddat ad tibi serviendum alacriora. Porro quoniam hæc vita nec ullam horam habet certam, ubi venerit illius vespera, & urge-

Digitized by Google

urgebit corporis ſomnus, unde non expergiſcemur, niſi quum ad Angeli tui tubam excitabuntur mortui, quæſo, ut tum illumines oculos animæ meæ, ne exſtincta fide obdormiam in morte ſempiterna, ſed requieſcam in te, cui vivunt etiam mortui. Qui vivis & regnas cum Deo Patre & ſancto Spiritu in ſempiternum. Amen.

TEMPORE VERIS.

Omnipotens rerum omnium innovator, Domine Jeſu, qui mundum hunc pulcherrimum in noſtram gratiam condidiſti, cœlos tot luminibus in diei uſum ac noctis ſolatium decoraſti, terram, quam omnium animantium & in his etiam hominis benignam altricem eſſe voluiſti, variis horis temperas, ac nunc te redivivo reviviſcunt omnia, nobiſque reſurrectionis abs te promiſſæ ſpem confirmant: prata prius ſqualida novo revireſcunt gramine, gramina variis floſculorum gemmis decorantur, herbeſcunt ſegetes, exſiliunt e ſcrobe ſepulta ſemina, arbores prius mortuæ novis frondibus repubeſcunt, noviſque floribus picturatæ ſpem fructus nobis faciunt, Sol ipſe ſuæ lucis auget gratiam, & univerſæ naturæ facies, veluti renaſcentis, quocumque circumtulerimus oculos, loquitur tuam in humanum genus bonitatem, qua nobis ob culpam e Paradiſo depulſis tot ſolatiis mitigas commeritum exſilium: da, ut qui ſemel in te renati per Baptiſmum exuimus veterem hominem, facti nova creatura, numquam ad ſenium relabamur, ſed blando tui Spiritus afflatu perpetua vireamus innocentia, atque in dies magis ac magis virtutum floribus exornemur ad fructum Euangelio dignum proficientes: Qui cum Patre & Spiritu ſancto regnas in omnia ſecula. Amen.

IN ÆSTATE.

Sapientiſſime Gubernator ac Moderator univerſi, Jeſu Chriſte. En tuis juſſis obtemperans, tui fervore Solis inardeſcit annus, meditans in uſum famulorum tuorum fructus maturos edere: ſupplices deprecamur, tu qui verus es Sol noſter, ſine quo nec lucidum eſt quidquam in animis noſtris, nec gignitur aut fructificat quidquam, intende gratiæ tuæ radios in terram mentis noſtræ, ut indies magis ac magis incaleſcat igni tuæ caritatis, edatque varios bonorum operum fructus. Nam hoc cibo potuque te unice delectari teſtatus es in Euangelio: Hoc eſt vinum, quod tua erga nos pietas ſitiebat: hic eſt cibus, quem Apoſtolus nondum intellectum eſuriebat. Veniſti in terras, ut ignem immitteres, neque quidquam magis optabas, quam ut is accenderetur: ſed is non accenditur niſi tuæ gratiæ radiis tangatur cor noſtrum: Auge, Domine Jeſu, quod dediſti, perfice quod cœpiſti donec adoleſcamus in virum perfectum, in menſuram plenitudinis tuæ. Poſuiſti mortalitatem, at caritatem erga nos non poſuiſti, ſed nunc quoque pro nobis potentem & amicum advocatum agis apud Deum Patrem, cui æqualis regnas cum ſancto Spiritu. Amen.

IN AUTUMNO.

Agimus tibi gratias, indulgentiſſime Pater, conditor cœli ac terræ, quod tua clementi providentia maturuit annus, undique nobis prædivitem annonæ copiam effundens: largire, quæſumus, ut quemadmodum tua benignitas in alimoniam corporum noſtrorum variam & opulentam fructuum abundantiam ſuppeditat, ita per gratiam tui Spiritus, ſine qua nihil boni naſcitur, vivit aut alitur, matureſcat ac perficiatur in animis noſtris pietatis affectus, ut in unigeniti tui fide perſeverantes, per omnem vitam fructificemus bonis operibus, beatam meſſem facturi in reſurrectione juſtorum, per eumdem Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum, qui tecum vivit & regnat in conſortio ejuſdem ſancti Spiritus in ſempiterna ſecula. Amen.

IN HIEME.

Sapientiſſime mundi conditor & gubernator Deus, cujus imperio parens ſtatis vicibus immutatur ſeculum, & per eaſdem in ſe revolvitur, en adeſt anni quaſi ſenium ac mors hiems, cujus triſtitiam incommodaque ut levius feramus facit mox ſucceſſura veris amœnitas. Ad anni vero exemplum noſter hic exterior homo vernat in pueritia, fervet in juventa, matureſcit ætate virili, deficit atque emoritur ſenecta. Sed mortis horrorem mitigat ſpes reviviſcentiæ, quæ nobis vel ob hoc certiſſima eſt, quod eam tuus promiſit Filius, qui eſt æterna veritas, quique tam non poteſt falli aut fallere, quam non poteſt non eſſe tuus Filius. Per hunc interior homo noſter neſcit ſenium aut mortem, ſed illius munere perpetuo vernat innocentia, fervet ſtudio pietatis, fructificat, & in alios transfundit quod ab illo accepit: quoque magis deficit corporis vigor, hoc magis efflореſcit Spiritus. Quæſumus, ut quæ nobis per unigenitum tuum largiri dignatus es, per eumdem tueri & augere digneris, qui tecum vivit & regnat in omne ævum. Amen.

PRO DOCILITATE.

Audi preces meas, æterna Patris ſapientia Domine Jeſu, qui teneræ ætati docilitatis commodum addidiſti, adde quæſo ad naturæ propenſionem auxilium gratiæ tuæ, ut litteras ac liberales diſciplinas citius perdiſcam, ſed tuæ gloriæ ſervituras, quarum adminiculis adjuta mens mea plenius aſſequatur cognitionem tui, quem noſſe felicitatis humanæ ſumma eſt, utque ad tuæ ſanctiſſimæ pueritiæ exemplum indies profeciam ætate, ſapientia & gratia apud Deum & apud homines. Qui vivis & regnas in conſortio Patris ac Spiritus ſancti in æterna ſecula. Amen.

ADVERSUS TENTATIONEM.

Domine Jeſu Chriſte, præſidium noſtræ mortalitatis unicum, unica ſpes noſtra, ſalus noſtra, victoria noſtra, gloria & triumphus noſter, qui in carne, quam noſtra cauſa aſſumſeras, te paſſus es a Satana tentari, quique ſolus peccatum, mortem, mundum, Satanam & univerſum regnum inferorum deviciſti, & quidquid deviciſti, utique nobis deviciſti, nec tuos alio conſilio cum iis conflictari voluiſti, niſi ut coronares magnificentius, & hoſtem, quem in te ipſo debellaſti, in membris quoque tuis proſterneres: adde quæſo tu, leo invictiſſime de tribu Juda, militi tuo robur adverſus leonem rugientem, qui ſemper oberrat, quærens quem devoret. Tu ſerpens ille ſalutifer in ſublimi fixus ſtipite, adde parvulo aſtutiam adverſus callidiſſimi ſerpentis inſidias. Tu agnus ille niveus, Satanicæ tyrannidis expugnator, da oviculæ tuæ vires Spiritus tui, ut in ſe fragilis, in te fortis ſuperet omnes Diaboli aſſultus, ne de me glorietur hoſtis meus, ſed per te victor, gratias agam tuæ miſericordiæ, quæ tibi fidentes nuſquam deſtituit, qui vivis & regnas cum Deo Patre & Spiritu ſancto ſine fine. Amen.

PRO VICTORIA GRATIARUM ACTIO.

Gratias ago tibi, Domine Jeſu, cujus adſpirante gratia ceſſit tempeſtas, ſucceſſit tranquillitas, tibi canitur epinicion, tua eſt victoria, tuo nomine non tuis armis proſtratus eſt ſuperbus ille Goliath, tui muneris eſt totum quod geſtum eſt. Nam ego, quod ad meas quidem attinet vires, immane, quam turpiter concideram, in quod exitium præcipitatus eram: ſed ideo ſubſtiti, quoniam non in me ipſo, ſed in te ſolo fixeram ſpei pedem, ſedulo illud egregii militis tui dictum animo repetens, *Si Deus pro nobis, quis contra nos?* Et *omnia poſſum in eo qui me corroborat.* Idem nos docuit, ut omnibus ſtrenui militis partibus defuncti, non tradamus nos otio & ſecuritati, ſed quam diu militamus in hoc ſeculo, ſtemus ſpiritualibus armis inſtructi adverſus hoſtium, qui numquam dormiunt, inſultus. Quare te rogo, Servator omnium tibi fidentium, ut augeas meam erga te fiduciam, ut indies in me gliſcente fidei dono, vires inimicorum magis ac magis attenuentur, donec eo me dignaberis evocare, ubi nec eſt certamen ullum, nec labor, nec periculum, ſed æterna in te ſecuritas ac triumphus, cujus auſpiciis debellatum erit, quum tradideris regnum Deo Patri, quicum vivis & regnas in conſortio ſancti Spiritus in æternum. Amen.

IN AFFLICTIONE.

Clementiſſime Redemtor, qui ſemper es miſericors, ſemper es Servator, ſive triſtia nobis immittis, ſive læta. Magna enim miſericordia eſt, dum per externas afflictiones veluti per amara pharmaca ſanas hominem interiorem, perque temporarias moleſtias præparas nos ad ſempiterna gaudia, quandoquidem hanc ad veram felicitatem viam ipſe nobis tuis præſignaſti veſtigiis: da, ut hunc calicem velut abs te porrectum, patienter & obedienter ebibam. Sunt hæc quidem naturæ fragili permoleſta, ſed & tu pro me graviora paſſus es, & ego longe graviora merui, qui toties merui gehennam. Noſti tamen humanæ conditionis fragilitatem, eoque veluti clemens ille Samaritanus, vulneri-

Digitized by Google

bus noſtris infundis vinum emordens vitia noſtra, ſed addis oleum tuæ conſolationis, quo quæ nobis ſunt intolerabilia toleremus. Si viſum eſt addere doloribus, adde & patientiæ dono, veliſque has corporis afflictiones mihi cedere in remiſſionem delictorum meorum. Aut ſi tua paterna pietas hac miti caſtigatione contenta eſt, tempeſtatem hanc excipiat ſerenitas, ut tibi utroque nomine gratias agam, & quod inutilem famulum clementer emendaris, & quod afflictionis amaritudinem conſolationis dulcedine ſuſtuleris, illic rationem habens neceſſitatis, hic non immemor noſtræ infirmitatis. Tibi laus & gratiarum actio in omne ævum. Amen.

IN GRAVI MORBO.

Domine Jeſu, unica ſalus viventium, æterna vita morientium, tuæ ſanctiſſimæ voluntati me totum ſubmitto tradoque, ſive hanc animulam in hujus corpuſculi domicilio diutius commorari placeat ad tibi ſerviendum, ſive ex hoc ſeculo demigrare velis, certus non poſſe perire, quod tuæ miſericordiæ commiſſum eſt, carnem hanc fragilem ac miſeram æquo deponam animo, videlicet, ſpe reſurrectionis, quæ mihi illam reddet multo feliciorem. Animam, quæſo, ut adverſus omnia tentamenta, tua gratia corrobores: contraque omnes Satanæ aſſultus cinge me ſcuto tuæ miſericordiæ, qua olim martyres tuos adverſus horrendos cruciatus ac mortes crudeliſſimas invictos reddidiſti. Video quam nihil in me mihi ſit præſidii, in tua inenarrabili bonitate tota eſt fiducia. Nihil habeo meritorum aut bonorum operum quod allegem apud te, malorum heu nimis multum video, ſed per tuam juſtitiam confido me in numero juſtorum cenſendum. Tu mihi natus es, mihi ſitiſti, mihi eſuriſti, mihi docuiſti, mihi oraſti, mihi jejunaſti, mihi tantum bonorum operum in hac vita peregiſti, mihi tam acerba paſſus es, mihi in cruce pretioſam animam tuam in mortem tradidiſti. Proſint mihi nunc quæ ſponte donaſti, qui te totum mihi donaſti. Tuus ſanguis abluat maculas criminum meorum, tua juſtitia tegat injuſtitiam meam. Tua merita me ſupremo judici commendent. Ingraveſcente malo adauge gratiam tuam, ne vacillet in me fides, ne titubet ſpes, ne refrigeſcat caritas, ne terrore mortis dejiciatur humana infirmitas, ſed poſteaquam mors occuparit oculos corporis, mentis tamen a te non deflectantur, quumque linguæ uſum ademerit, cor tamen inſtanter ad te clamet, *In manus tuas, Domine, commendo ſpiritum meum*, cui honor & gloria ſine fine. Amen.

POENITENTIS.

Summe rerum omnium Conditor, quum mecum reputo quam Majeſtatem meis peccatis offenderim, horreo temeritatem meam: quum conſidero quam benignum ac munificum Patrem reliquerim, deteſtor ingratitudinem meam: quum animadverto, a quam beata libertate Spiritus, in quam miſeram ſervitutem me conjecerim, damno amentiam meam, totuſque mihi diſpliceo, nec aliud ob oculos verſatur niſi gehenna & deſperatio, videlicet, terrente conſcientiam noſtram tua inevitabili juſtitia. Sed ex adverſo quum contemplor immenſam illam tuam miſericordiam, quæ, juxta Prophetæ teſtimonium, exſuperat omnia opera tua, quaque te ipſo quodammodo major es, quum undique ſis omnium maximus, mox affulgens lætior quædam aura ſpei recreat animum meum. Cur enim deſperem ab eo peccatorum veniam, qui in litteris Propheticis toties ultro invitat peccatores ad pœnitentiam, clamans, ſe nolle mortem peccatoris, ſed magis ut convertatur & vivat? Tum quam parata ſit apud te venia reſipiſcentibus, multis parabolis nobis inculcavit unigenitus tuus, velut drachmæ perditæ & inventæ, ovis ab errore humeris reductæ, ſed evidentius filii prodigi, cujus imaginem in me prorſus agnoſco. Impie reliqui parentem amantiſſimum, omnem illius ſubſtantiam nequiter prodegi, & dum carnis obſequor cupiditatibus tuorum præceptorum oblitus in turpiſſimam ſervitutem vitiorum memet involvi, & ad extremam inopiam redactus ſum, nec video quo confugiam, niſi ad eum a quo profugi. Recipiat tua miſericordia ſupplicem, quem hactenus errantem leniter paſſus es. Indignus ſum qui ad te attollam oculos meos, aut qui Patris nomine te compellem, ſed tu, quæſo, digneris ad me flectere oculos tuos. Tuus enim intuitus facit ut peccator mortuus reviviſcat, perditus redeat ad cor. Siquidem hoc ipſum quod mihi nunc diſpliceo, tuo debeo conſpectui: procul abs te divagantem intueri dignatus es, mihique oculos reddidiſti, ut viderem in quantis verſarer malis, occurriſti, relictæ innocentiæ memoriam ac deſiderium aſpirans. Non peto complexum & oſculum ſervus omni ſupplicio dignus, non poſtulo ſtolam & annulum, priſtinæ dignitatis inſignia quæ projeci, non oro ut in filiorum tuorum honorem me recipias, abunde magnum erit, ſi me inter extremæ ſortis ſervulos tuos admiſeris, ſtigmaticos & e fuga receptos, ut ſaltem aliqua in parte tuorum hæream, quandoquidem in domo tua manſiones multæ ſunt. Non me pigebit in hac vita haberi inter abjectos, pœnitentia torqueri, luctu ſordidari, modo ne abs te ſeparer in æternum. Obſecro te, Pater, & obteſtor per mortem unigeniti tui dilecti, imperti mihi Spiritum tuum, qui purificet cor meum, ſuaque gratia confirmet ne relabar eo per incogitantiam meam unde ſum a tua clementia revocatus. Amen.

SUMTURI CORPUS DOMINICUM.

Quæ lingua aut quæ mens tibi digne gratias agere valeat, Domine Jeſu, pro ineffabili tua in nos caritate? qui ut hominem perditum redimeres, homo fieri dignatus es, omniſque noſtræ conditionis injurias in te recipere, denique in ara crucis agnus omnis expers maculæ hoſtia pro nobis fieri ſuſtinuiſti, pœnas noſtris peccatis debitas exſolvens, ut nos Patri reconciliares, quin & vivens & moriens te totum nobis impendiſti, donaſti, dedicaſti. Nec his contenta fuit tua benignitas, ſed nequando nobis obreperet tantæ caritatis oblivio, aut ne langueſceret noſtra de te fiducia, etiam nunc in cœlis regnans ſubinde reficis animas noſtras cibo corporis tui, & ſacro ſanguinis tui poculo exhilaras: purificet, quæſo, Spiritus tuus cor meum, ne ad cœleſtes epulas, & ad menſam ipſis etiam Angelis tremendam accedam indignus, ſed te diffuſo in mentis meæ viſcera, grandeſcam in te ac vegetior fiam ſpiritualibus incrementis, quo perſeverem in beata ſocietate myſtici corporis tui, quod ſic unum tecum eſſe voluiſti, quemadmodum tu cum Patre unum es, conglutinante Spiritu ſancto, cui laus & gratiarum actio in omne ævum. Amen.

ITER INGRESSURI.

Fideliſſime cuſtos hominum Jeſu Chriſte, qui Samaritani nomen non recuſaſti, impiorum blaſphemiam in noſtram vertens ſalutem, ſub cujus cuſtodia nil eſt periculi, ſine cujus cuſtodia nihil eſt uſquam tutum, qui per Angelum tuum proſperaſti iter ſervi Abrahæ, ac filii Thobiæ, omniumque tibi ſincero corde fidentium, da, precor, ut tuis auſpiciis hæc profectio mihi felix ſit ac fauſta, ac rebus ex ſententia geſtis, corpore pariter atque animo perveniam ac redeam incolumis, tuæque bonitati gratias agam cum omnibus, qui me ſalvum eſſe gaudent aut gaviſi ſunt. Aliud quod tibi nuncupem votum, non habeo, Servator hominum, qui cum Patre & Spiritu ſancto vivis & regnas in omne ævum. Amen.

NAVIGATURI.

Domine Jeſu, qui mortalem adhuc in terris carnem gerens, ad diſcipulorum preces ſolo verbo immanes ventorum tumultus compeſcuiſti, ſubitoque turbatas undas in magnam vertiſti tranquillitatem, quique ſuper undas liquidas perinde ut in ſolido ambulaſti, nimirum, Rex & Conditor omnium ſive quæ in cœlis, ſive quæ in terris, ſive quæ in mari ſunt, tu nobis, quæſo, pro geminis gentium Caſtoribus vere proſperum ac ſalutare ſidus in hac navigatione effulgeas, ut in omni elemento, tuæ miſericordiæ gratias agamus, cui honor & imperium in omnia ſecula. Amen.

INITURI PRÆLIUM.

Omnipotens Rex Sabaoth, hoc eſt, exercituum, qui per Angelos tuos ad id delegatos provinciarum tum bella tum paces adminiſtras, quique David adoleſcenti & animum & vires addidiſti, ut puſillus, inermis bellique rudis, immanem Goliath funda adoriretur ac dejiceret, ſi juſta de cauſa, ſi coacti militiam hanc militamus, primum illud precor, ut hoſtium animos convertas ad ſtudium pacis, ne quid Chriſtiani ſanguinis effundatur in terram, aut terrorem quem panicum appellant, injicias, aut quam minima ſanguinis jactura minimoque incommodo victoria con-

Digitized by Google

contingat iis, quorum causa tibi probatior est, ut cito finito bello, tibi concordibus animis cantemus triumphales hymnos. Qui regnas in omnibus & super omnia. Amen.

PRO CUSTODIA PUDICITIÆ.

Divine Spiritus, qui abhorres ab omni spurcitia, quique gaudes ac pro delitiis habes in castis purisque mentibus versari, te supplex deprecor ut hunc insignem thesaurum quem porto in fictili vasculo, sicut tuæ debeo benignitati, ita tuo beneficio servem incolumem, utque indies magis ac magis puro corde, puroque corpore tibi placens, perveniam ad illam vitam, quæ nullam novit corruptionem, in qua vivis cum Patre & Filio. Amen.

PRO FELICI CONJUGIO.

Omnipotens Deus, unice prosperator actionum humanarum omnium, qui per os Solomonis pronuntiasti, rem egregiam invenisse quisquis mulierem bonam invenerit, & huic gaudium ac jucunditatem fluxuram a Domino; Et alibi per eumdem admonuisti, mulierem rem esse morte amariorem: quæso, ut tua benigna providentia mihi contingat sponsa, quicum concorditer ac jucunde vivens tibi serviam unanimiter. In hoc enim Adæ primum uxorem addidisti, ut adjuncta socia solitudinis tædium depelleret, & in ministeriis familiari mulieris obsequio juvaretur. Eam de costa viri finxisti, quo conjugibus intimam necessitudinem, & indissolubilem vitæ societatem commendares. Verum hoc tantum bonum non obvenit nobis fortuito, neque nostra providentia, quibus frequenter usu venit, ut posteaquam totis viribus huc incubuimus, ut optimam ducamus, incidamus in pessimam: eoque fidelis Abrahæ fidelis minister, Isaac herili filio adducturus sponsam, ad puteum felix auspicium petit a Domino, & quod petiit obtigit. Non est Christianæ fiduciæ signum abs te poscere, certe spes in tua bonitate fixa est. Hæc nobis est pro felici augurio, clementissime Pater, qui dignaberis consilia parentum & amicorum in lætum exitum dirigere. Qui vivis & regnas. Amen.

SUB NUPTIAS.

Benignissime Pater, humani generis Conditor, Redemtor & Propagator, qui in ipso statim orbis exordio maris ac fœminæ conjugium instituisti, atque idem per unigenitum tuum si non e conjugio, certe e conjugata natum honorasti, ac rursus mystico in Cana Galileæ munere decorasti, aqua insipida in vinum eximium conversa, quique per vas electum Paulum docuisti conjunctionem hanc esse magnum sacramentum in Christo & in Ecclesia: ac per eumdem præcepisti, ut sponsus sic diligat sponsam suam quemadmodum Christus dilexit Ecclesiam: precor ut hoc matrimonium tuis auspiciis initum prosperare digneris, ut duobus in te super omnia diligendo colendoque unus sit animus, quemadmodum unam carnem esse voluisti, nosque rite copulatos castus, mutuus ac perpetuus jungat amor, ac te largiente proveniant liberi qui Patrem amabili oris similitudine referentes maternæ pudicitiæ testimonium perhibeant, & arctissimam caritatem reddant arctiorem, sic in tua Religione per nos educandi, ut per ætatum & charismatum tuorum accessus proficientes, perveniant tandem in plenitudinem Jesu Christi, qui tecum regnat in consortio Spiritus per omnia secula. Amen.

TEMPORE PESTILENTIÆ.

Non est mirum, ô Justissime Pater, si variis modis in nos sæviunt elementa hujus mundi nunc terræ quassationibus, nunc tempestatibus ac fulminibus, nunc fluminum ac marium exundationibus, nunc cœlestium corporum exitialibus concursibus, nunc aeris infecti contagio, qui tuis donis frequenter abutimur. Agnoscimus creaturam hic quoque servientem atque obedientem conditori suo, cujus præcepta nos toties negligimus, agnoscimus & paternam disciplinam, qua nos leniter correptos revocas ab hujus mundi fiducia, & ad æternæ vitæ desiderium attrahis: Supplices rogamus ut in ira tua misericordiæ recorderis, & quibus offensus immisisti has afflictiones, propitiatus submoveas. Non multum nocebit pestilentiæ contagium, si nosmet a vitiorum contagio subducamus. Sed utrumque, ô misericordiarum Pater, tui muneris est, primum ut mentem habeamus a malitiæ venenis liberam, & corpus a pestilentiæ contagio tutum. Qui in hac vita spei suæ fixerunt ancoram, in hujusmodi periculis confugiunt ad exquisita antidota, nonnulli ad certa Divorum nomina, puta Rochi aut Antonii, quidam & ad superstitiosas Magorum artes: nos, quibus persuasum est neminem manum tuam posse effugere, nihil arbitramur tutius quam ad te ipsum confugere, a justo ad misericordem, velut ad tutissimam aram nos ipsos recipere, qui numquam destituis spem omnem in tua bonitate repositam habentes, quo protectore in tuto sunt & qui moriuntur.

PRO GAUDIO SPIRITUALI.

Domine Jesu, Redemtor & Consolator humani generis, qui falsas hujus mundi voluptates amore tui respuentibus, per tuum Paracletum longe meliores delectationes parasti quas mundus non novit, hujus vitæ molestias internis & arcanis solatiis temperans, ac futuræ beatitudinis subinde quasi pignus quoddam nobis renovans, quo refecti recreatique alacrioribus animis ad te curramus, obsecro te, ut unctio tui Spiritus mihi frequenter excutiat malorum tædium, ac mentem meam salutari gaudio exhilaret, qui te in terris agentem, juxta naturam humanam unxit oleo lætitiæ præ consortibus tuis, qui cum Patre & eodem Spiritu vivis & regnas in omne ævum. Amen.

PRO TUENDA BONA FAMA.

Docuit nos, ô Pater cœlestis, Sapiens ille tuorum conscius arcanorum, thesaurum cum primis esse pretiosum honestam famam, quum ait: *melius est habere nomen bonum quam unguenta pretiosa.* Sed hoc tam insigne bonum nec parare nec servare possumus nisi tuo præsidio. Fons autem boni nominis est vita inculpata. Hanc igitur in primis abs te petimus. Verum quoniam frequenter innocentia tuta non est ab iis qui venenum aspidum gestant sub labiis suis, nec raro fit ut quum inter fidos amicos nos esse credamus, cum Ezechiele habitemus inter scorpios, cum sancto Citharœdo tuo clamamus: *Domine, libera animam meam a labiis iniquis & a lingua dolosa.* Quod si tuæ bonitati visum est tuos hac quoque afflictione exercere ad pietatem, da, quæsumus, ut cum Paulo fortissimo duce tuo, per ignominiam & gloriam, per infamiam & bonam famam, in tuis præceptis perseveremus, per Jesum Christum, qui & ipse dum in terris ageret, audivit *Daemoniacus, Samaritanus, vini potator, & populi seductor*, idem nunc tecum regnat in gloria cum Spiritu sancto. Amen.

PRO PARENTIBUS.

Domine Deus, qui nos secundum te plurimum honoris parentibus nostris habere voluisti, nec inter officia pietatis minimum est pro parentum incolumitate tuam bonitatem interpellare: serva, quæsumus, parentes meos cum omni familia, primum in tuæ religionis amore, deinde tutos a corporis & animi perturbatione: mihi vero præsta, ne quid illis ex me molestiarum accedat, denique ut ego illos, illi te propitium habeant, qui supremus es omnium Pater. Amen.

Digitized by Google

PRÆFATIO
AD
DAVIDEM PAUNGARTNERUM
IN SEQUENTES PRECES.

Djecimus, optime Adoleſcens, aliquot precationes e ſacræ Scripturæ libris concinnatas, quod in ipſis verbis a Spiritu ſancto proditis lateat arcana quædam energia Spiritus: eas appellavimus Ejaculationes, *quod breves quidem ſint, ſed quoniam erumpunt ab ardenti mentis affectu, celerius penetrant in cœlum, quod genus valde probatur beato Auguſtino: vel quod humani cordis infirmitas non poteſt diu perdurare in impetu, vel quod hujuſmodi precibus ubivis & in mediis negotiis uti licet. Has autem dumtaxat dedimus in ſpecimen & in exemplum, nam ſimiles innumeras undique ſacræ litteræ ſuppeditant.*

EJACULATIONES.

PRO TIMORE PIO.

DA Domine, ut tuis præceptis eruditus tibi ſerviam in timore, tibique exſultem cum tremore, apprehendens in omnibus diſciplinam tuam, ne quando iraſcaris, & peream de via juſta. *Timor Domini principium ſapientiæ.*

CONTRA DESPERATIONEM.

Multi dicunt animæ meæ, non eſt ſalus ipſi in Deo ejus. Sed tu Domine, ſuſceptor meus es, gloria mea, & exaltans caput meum.

IN MORTIS PERICULO.

Servator benigniſſime, illumina oculos meos ne umquam obdormiam in morte, ne quando dicat inimicus meus, prævalui adverſus eum. Qui affligunt me, exſultabunt ſi motus fuero, ego autem in tua miſericordia ſpem fixi. Ne intres in judicium cum ſervo tuo, quia non juſtificabitur in conſpectu tuo omnis vivens. Providebo Dominum in conſpectu meo ſemper, quoniam a dextris eſt mihi ne commovear. Propter hoc lætatum eſt cor meum, & exſultavit lingua mea, inſuper & caro mea requieſcet in ſpe.

ALIA DE EODEM.

Circumdederunt me dolores mortis, & torrentes iniquitatis conturbaverunt me. Dolores inferni circumvallaverunt me, præoccupaverunt me laquei mortis. In afflictione mea invoco te, Domine, ad te Deus meus clamo. Exaudi de ſancto templo tuo vocem meam. Clamor meus coram te penetret in aures tuas. Et ſi ambulavero in medio umbræ mortis, non timebo mihi, quoniam tu mecum es.

PRO DOCILITATE PIETATIS.

Servus tuus ego ſum, da mihi intellectum Domine, ut diſcam mandata tua. Quoniam lex tua immaculata convertens animas, ſapientiam præſtans parvulis, Juſtitiæ tuæ rectæ lætificantes corda. Præceptum tuum lucidum illuminans oculos. Declaratio ſermonum tuorum illuminat, & intellectum dat parvulis. Quoniam tu Domine, das ſapientiam, & ex ore tuo prudentia & ſcientia.

ALIA PRO EADEM.

Vias tuas, Domine, demonſtra mihi, & ſemitas tuas doce me. Dirige me in veritate tua & doce me, quoniam tu es Deus ſervator meus.

PRO VENIA DELICTORUM.

Erravi ſicut ovis quæ periit, require ſervum tuum, Domine, quia mandata tua non ſum oblitus. Delicta juventutis meæ & ignorationes meas ne memineris, Domine. Secundum miſericordiam tuam memento mei. Propter bonitatem tuam, Domine, cuſtodi animam meam, & erue me, non erubeſcam quoniam ſperavi in te. Converte planctum meum in gaudium. Conſcinde ſaccum meum, & circumda me lætitia, ut cantet tibi gloria mea, & non compungar.

PRO MUNDICIA CORDIS.

Cor mundum crea in me Deus, & ſpiritum rectum innova in viſceribus meis. Fiat cor meum immaculatum in juſtificationibus tuis, ut non confundar.

IN AFFLICTIONE.

Domine, da nobis auxilium de tribulatione, quoniam vana ſalus hominis. In te faciemus virtutem, & tu ad nihilum deduces affligentes nos. Tibi ſubjecta ſit anima mea, quoniam abs te patientia mea, quia tu Deus meus, & ſervator meus, adjutor meus, & non emigrabo. In te ſalutare meum & gloria mea, Deus auxilii mei, & ſpes mea in te eſt.

PRO DEVICTA TENTATIONE.

Tranſivimus per ignem & aquam, & eduxiſti nos in refrigerium. Poſuiſti animam meam ad vitam, & non dediſti in commotionem pedes meos. Secundum multitudinem dolorum meorum conſolationes tuæ lætificaverunt animam meam. Anima mea ſicut paſſer erepta eſt de laqueo venantium. Eripuiſti animam meam de morte, & pedes meos de lapſu, ut placeam coram te, Deus, in lumine viventium.

ALIA PRO EADEM.

Tu factus es fortitudo pauperi, Domine, fortitudo egeno in tribulatione ſua, ſpes a turbine, umbraculum ab æſtu.

CONTRA MALORUM INSECTATIONEM.

Eſto mihi, Domine, in Deum protectorem & in locum munitum, ut ſalvum me facias. Quoniam firmamentum meum & refugium meum es tu. Deus meus eripe me de manu peccatoris, & de manu contra legem agentis & iniqui. Quoniam tu es patientia mea Domine, Domine ſpes mea a juventute mea. In te confirmatus ſum ab utero de ventre matris meæ, tu es protector meus, in te cantatio mea ſemper.

PRO INNOCENTIA ET RECTITUDINE VITÆ.

Deduc me, Domine, in via tua, & ingrediar in veritate tua: lætetur cor meum, ut timeat nomen tuum. Sit lucerna pedibus meis verbum tuum, & lumen ſemitis meis.

IN MORBO.

Sana me, Domine, & ſanabor, ſalvum me fac & ſalvus ero. Adhæſit pavimento anima mea, vivifica me ſecundum verbum tuum. Secundum miſericordiam tuam vivifica me, & cuſtodiam teſtimonia oris tui. Adjuva me, Domine, & ſalvus ero, & meditabor in juſtificationibus tuis ſemper. Miſericordiæ tuæ multæ, Domine, ſecundum judicium tuum vivifica me.

REVALESCENTIS.

Caſtigans caſtigavit me Dominus, & morti non tradidit me. Confitebor tibi Domine, quoniam iratus es mihi, converſus eſt furor tuus, & conſolatus es me.

RESIPISCENTIS.

Si iniquitates obſervaveris Domine, Domine quis ſuſtinebit? Quia apud te propitiatio eſt, & propter legem tuam ſuſtinui te Domine. Suſtinuit anima mea in verbo tuo, ſperavit anima mea in te Domine. Quia apud te propitiatio eſt, & copioſa apud te redemtio. Et tu redimis Iſrael ex omnibus iniquitatibus ſuis.

ALIA PRO EODEM EX HIEREMIA.

Caſtigaſti me, Domine, & eruditus ſum quaſi juvenculus indomitus. Converte me & convertar, quia tu Dominus Deus meus. Poſtquam enim convertiſti me, egi pœnitentiam: & poſtquam oſtendiſti mihi, percuſſi femur meum. Confuſus ſum & erubui quoniam ſuſtinui opprobrium adoleſcentiæ meæ.

PRO

Digitized by Google

PRO STATU ECCLESIASTICO.

Sacerdotes tui induant juſtitiam, & ſancti tui exſultent.

PRO PRINCIPE ADOLESCENTE. EX ORATIONE SOLOMONIS 3 Reg. III.

Domine Deus, tu regnare feciſti ſervum tuum pro patre meo. Ego autem ſum puer parvulus, ignorans egreſſus & introitum meum, & ſervus tuus in medio eſt populi quem elegiſti, populi infiniti qui numerari & ſupputari non poteſt præ multitudine. Dabis igitur ſervo tuo cor docile, ut populum tuum judicare poſſit, & diſcernere inter bonum & malum. Etenim ſi quis erit conſummatus inter filios hominum, ſi abfuerit ab illo tua ſapientia, in nihil computabitur.

ALIA PRO EODEM. CAP. IX.

Mitte ſapientiam tuam de cœlis ſanctis tuis, & a ſede majeſtatis tuæ, ut mecum ſit, & mecum laboret, ut ſciam quid acceptum ſit apud te.

ADVERSUS SUPERBIAM ET LUXUM. Eccleſ. XXIII.

Domine Pater, & Deus vitæ meæ, ne derelinquas me in cogitatu malorum. Semove me ab homine cujus ſpiritus eſt in naribus ipſius, & qui ſibi videtur excelſus. Ne veniat mihi pes ſuperbiæ, extollentiam oculorum ne dederis mihi, & omne carnis deſiderium averte. Aufer a me ventris concupiſcentias, & concubitus concupiſcentia ne apprehendat me, & animo irreverenti & infrunito ne tradas me.

ADVERSUS AVARITIAM.

Inclina cor meum Deus in teſtimonia tua, & non in avaritiam.

MANE A SOMNO EXPERRECTI.

Ago tibi gratias, Chriſte, quod præteritam noctem mihi volueris eſſe proſperam, precorque ut diem itidem hunc totum mihi bene fortunes ad tuam gloriam, & animæ meæ ſalutem: utque tu, qui es vera lux occaſum neſciens, Sol æternus omnia vivificans, alens, exhilarans, digneris illuceſcere menti meæ, ne uſquam impingam in ullum peccatum, ſed tuo ductu perveniam ad vitam æternam. Amen.

EUNTIS AD LUDUM LITTERARIUM.

Precor, Jeſu Chriſte, ut qui puer duodecim annos natus, ſedens in templo docuiſti ipſos Doctores, cuique Pater cœlitus emiſſa voce dedit auctoritatem docendi mortalium genus, quum diceret, *Hic eſt Filius meus dilectus, in quo mihi complacitum eſt, ipſum audite:* quique es æterna ſapientia ſummi Patris, illuſtrare digneris ingenium meum ad perdiſcendas honeſtas litteras, quibus utar ad tuam gloriam. Amen.

QUUM RECITANTUR HÆC EX PAULO,

Expurgate vetus fermentum, ut ſitis nova conſperſio, ſicut eſtis azymi.

Ad hæc verba ſic tecum loquere cum Chriſto:

Utinam vere ſim azymus, purus ab omni fermento malitiæ! Sed tu, Domine Jeſu, qui ſolus es ab omni malitia purus ac ſincerus, largire ut indies & ipſe magis ac magis expurgem vetus fermentum, fiamque nova conſperſio, cordis ſinceritate & veritate. Amen.

QUUM LEGITUR EUANGELIUM de ſeminante ſemen ſuum, ſic ora tecum:

Felix ille qui meretur eſſe terra bona, precor ut me ex terra parum frugifera, tua benignitate facias terram bonam, quandoquidem ſine beneficio tuo nihil omnino bonum eſt, ut in me fructificet verbum tuum. Amen.

AD EUANGELIUM DE NUPTIIS, in Cana.

Jeſu, fons bonorum omnium, qui ad ſuggeſtionem Virginis Matris aqua verſa in vinum convivas exhilaraſti, da famulis tuis, ut muſto tui Spiritus ſalubriter inebriemur. Qui vivis & regnas per omnia ſecula ſeculorum. Amen.

ACCEDENTIS AD SACRAM SYNAXIM.

Ago tibi gratias, Jeſu Chriſte, pro ineffabili caritate, quod genus humanum tua morte redimere dignatus es, & oro ne patiaris tuum ſacroſanctum ſanguinem pro me fruſtra fuſum eſſe, ſed tuo corpore ſemper paſcas animum meum, tuo ſanguine vivifices ſpiritum meum, ut paulatim adoleſcens virtutum auctibus, efficiar idoneum membrum corporis tui myſtici, quod eſt Eccleſia, nec umquam deficiam ab illo ſanctiſſimo fœdere, quod in extrema cœna diſtributo pane & porrecto poculo pepigiſti cum diſcipulis tuis electis, & per hos cum omnibus qui per baptiſmum in ſocietatem tuam inſiti ſunt. Amen.

AD CHRISTUM PRO VERA PIETATE.

Precor, Jeſu Chriſte, ut quando ex nobis ipſi nihil poſſumus, tu tua inæſtimabili bonitate non ſinas nos umquam aberrare a via ſalutis, ſed abjectis umbris Judaicis, & hujus mundi præſtigiis, per veritatem Euangelicam perducas nos ad vitam æternam, hoc eſt, nos ad te trahas, qui ſolus es beata immortalitas. Amen.

PRO CONSENSU DOGMATUM.

Amator humani generis, Deus, qui donum linguarum quo quondam Apoſtolos tuos ad Euangelii prædicationem per Spiritum tuum ſanctum cœlitus inſtruxeras, largiri dignatus es, da ut omnibus linguis omnes ubique prædicent gloriam Filii tui Jeſu, ut confundas linguas Pſeudapoſtolorum, qui conjurati ſubſtruunt impiam turrim Babel, tuam gloriam obſcurare conantes, dum ſuam ſtudent attollere: quum uni tibi debeatur omnis gloria, cum Jeſu Filio tuo Domino noſtro, & Spiritu ſancto in æterna ſecula. Amen.

CONSECRATIO MENSÆ.

Quidquid appoſitum eſt, & quidquid apponetur, felix ac ſacrum eſſe jubeat, qui ſua benignitate paſcit univerſa. Amen.

ALIA.

Exhilarator omnium, Chriſte, & ſine quo nihil vere ſuave eſt, oro, ut huic noſtro intereſſe convivio digneris, tuaque præſentia exhilarare animos noſtros, teque omnibus & patinis & poculis miſcere, ut nihil te non ſapiat, illabariſque animis noſtris. Amen.

GRATIARUM ACTIO.

Gratias agimus tibi, Pater cœleſtis, qui tua ineffabili potentia condidiſti omnia, tua inſcrutabili ſapientia gubernas univerſa, tua inexhauſta bonitate cuncta paſcis ac vegetas, largire filiis tuis ut aliquando tecum bibant in regno tuo nectar illud immortalitatis, quod promiſiſti ac præparaſti vere diligentibus te, per Jeſum Chriſtum. Amen.

ALIA EX CHRYSOSTOMO.

Benedictus Deus, qui me paſcis a juventute mea, qui cibum præbes omni carni, reple lætitia & gaudio corda noſtra, ut affatim quod ſatis eſt habentes, abundemus in omne opus bonum, in Chriſto Jeſu Domino noſtro, cum quo tibi gloria, honor & imperium, cum ſancto Spiritu in omne ævum. Amen.

ALIA EX CHRYSOSTOMO IN MATTHÆUM, Homilia quinquageſima ſecunda.

Gloria tibi Domine, gloria tibi ſancte, gloria tibi Rex, quoniam dediſti nobis eſcas, imple nos gaudio & lætitia in Spiritu ſancto, ut inveniamur in conſpectu tuo acceptabiles, nec pudefiamus quando reddes unicuique ſecundum opera ſua. Amen.

PRECATIO ERASMI ROTERODAMI AD VIRGINIS FILIUM JESUM, Humani generis Aſſertorem.

Adoro te prona ſupplicique mente, generis inſtaurator humani, Dei ſimul & Virginis Fili Jeſu Chriſte, qui verum illud es lumen & immortale, ſine tempore prorſus, inenarrabili modo promanans a Patre, fonte lucis omnis, qui cum ſacri Spiritus incogitabili nexu ſic cohæres, ut neque *Monadis* ſimplicitas Perſonarum confundat diſcrimina, neque Triadis proprietas, *uſia* ſcindat communionem. Tu enim novus ille juſtitiæ Sol, qui ſemper oriens a ſemper generante Patre, ſemel autem viſibilis exortus orbi ſempiternis damnato tenebris, tartaream peccatorum noſtrorum caliginem depuliſti, novaque lampade prænitens, diem illum candidum, vereque almum, exſpectatiſſimum revexiſti mortalibus, diem quem unum fecit Dominus, noctem teterrimam (cujus ipſi fueramus auctores) profligans. Qui denique numquam deſinis inviſibilis oriri mentibus piis, ſubinde novus, ſed idem nulli tui vivificæ gratiæ radios invidens, niſi ſi quis excluſerit invidens ipſe ſibi. Qui perpetuo quietus, rotas ac verſas omnia, ſemper intra temet ipſum manens, æterna vertigine ambis

Digitized by Google

universa, illustras omnia, nihil non intuens, nihil non penetrans. Conspicuus pariterque invisus : modicus & idem immensus : complectens omnia, simulque incomprehensus : infusus per omnia, simplicissimus tamen. Temporum auctor sine tempore, omnia moderans sine sollicitudine. Qui nativo calore sensibiliter illabens, ad Patrem subducis animos mortalium ac terrenarum cupiditatum fece depuratos, quatenus licet, in tuam ipsius naturam sursum rapis, raptos attenuas, attenuatos transformas, uti quemadmodum tu cum Patre Deo natura, ita nos tecum unum simus adoptione. Quique salutifero radiorum tuorum influxu florentia vitaliaque facis omnia, parens educator, origo & finis omnium quæ nascuntur. Tuo sidere afflari revivisscere est, tuo foveri lumine proficere est, tuis accendi flammis perfici est, abs te deseri perire est. O ter felices, quibus tu mitis & roscidus exoreris: væ sempiternum iis, quibus iratus occidis. Tuum intueri vultum, gaudium est absolutum: tuo orbari conspectu, chaos & horror æternus. Ubi tu luces, ibi demum immortalitas : ubi non luces, ibi inferus est. Exorere, quæso, mihi faustus ac propitius, ô lumen oculis amabile, animique nebulas, quas mihi tinea terra suffundit, discute, iisque oculis quibus tu videri soles, serenus irradia atque illa affulge fronte, qua cœlum pariter & terram exhilaras. Tu, qui terrarum flammis opera omnia lustras, ne prætereas, quæso, hanc animulam, quam ipse finxisti. Ne pigeat, benigne Jesu, reficere, quod facere dignatus es: restitue quod instituisti. Ne graveris instaurare tuum ipsius plasma. Resarciat suo in opere tua clementia, quod meo vitio male est dissipatum. Corrige in tuo opificio, quod est meapte culpa depravatum. Agnosce & perfice, quod optimus optime constitueras. Vindica quod tuum est, ut omnia mala nostra nulli nisi nobis ipsis imputemus: omnia vero bona tuæ misericordiæ feramus accepta, qui singulari etiam tua bonitate nostrum malum in tuum bonum divina quadam arte soles vertere.

Tua me virtus, beneficentissime parens Jesu, cum nihil essem, mirabiliter condidit. Tua sapientia corpusculo huic organis ad omnem usum aptissimis, miraque partium omnium harmonia concinnato, tum sensuum incredibili sagacitate munito, vitalem animam indidit, de tuo sacro afflatu calentem, immortalem, seminis ætherei, ad tuimet imaginem exsculptam, quo tui, qui summum es bonum, capax esse posset. Cui quidem & tuo de lumine, docilitatis quasi scintillulas quasdam insperssisti, uti in medio mundi, veluti pulcherrimo quodam tuorum operum theatro collocata, per visibilium rerum cognitionem, quarum tu nihil non optime fabricatus es, te invisibilem opificem investigaret. Tua denuo miseratio, posteaquam cum gentilitiæ labis sordigine, tum autem meapte quoque impietate, in nihilum recidissem, salutiferæ tuæ mortis antidoto in vitam reposuit, deque tuo dependisti innocentissime, quod ego nocens contraxeram. Nullum novit modum tua benignitas, clementissime Conditor. En iterum sic gratuito restitutum, ne semel assertus in miserandam servitutem revolverer, tua profusissima liberalitas quot egregiis dotibus communiit? quot efficacibus sacramentis assidue de tuæ sacrosanctæ mortis fonte subscatentibus confirmavit, lavacro vivificans candidansque, sacro ceromate roborans, corporis sanguinisque proprii dapibus saginans, neque non efficaci unguine contra spirituales agones militem tuum durans, variis charismatibus, & arcanis muneribus locupletans, tacitis animorum instinctibus trahens aberrantem, exstimulans dormitantem. Et tamquam hæc omnia parum sint, ita mysticæ Scripturæ tuæ remediis undique periculis nostris occurrit tua pietas. Doces errantes, fulcis nutantes, promissis confirmas laborantes, hortatu conantes erigis, exemplis inflammas, minis deterres, nunc allicis beneficentia, nunc meritæ calamitatis flagello castigas. Denique ad hæc omnia, tam multa, tam magna, ingratum me atque obsurdescentem, toties spretus, toties capitaliter offensus, tamen usque & usque revocas Redemptor ignoscentissime, jamque in præceps eunti, pœnitentiæ salutaris asylum aperis, & aperis quoties a nobis aversi ad te refugimus, nihil scilicet interire volens eorum, quæ pulcherrimus ipse tam pulcre finxeras, quæque mercator, neque imperitus, neque stultus, tam cupide, tantoque impendio redemeras.

Hujus tam inæstimabilis tuæ bonitatis fiducia, en audet ad te redire post tam diutinas errorum ambages mancipium fugitivum, ad te suum omniumque Dominum. Assere postliminii jure quod tuum est, Domine Jesu, meque simul & tibi & mihimet ipsi restitue, quandoquidem utrique perii. Me miserum, quam multis, quam imperiosis, quam pudendis dominis inservivi, dum insanissimum Ægypti peregrinatio, dum Babylonica captivitas nimio delectat opere, dumque tuum vere suave jugum cervice demens excutio, cui servire summa unicaque libertas est, a quo asseri, eripi est: a quo teneri, beatitudo est: a quo profugere, interire est. Audet redire tamen ad indulgentissimum pastorem ovis iterum erratica, quam tu quondam diu multumque per vitiorum vepreta vestigatam, humeris tuis lætus reportasti niveoque innocentiæ vellere denuo tectam, communibus Ecclesiæ tuæ caulis reddidisti, in quibus jam luporum insidias non timeret. Audet redire ad amantissimum parentem filius male frugi, qui meliores annos corporis simul & ingenii dotes, hoc est, omnem ditissimi patris substantiam, cum turpissimis nepotibus, scortisque barbaris, nempe carnis cupiditatibus, nequiter prodegit. Revertitur autem e longinqua ignotaque regione vitiorum, quæ tu sola ignoras æterna scientia, nudus, egens, famelicus, nihil secum ex tanta benigni parentis liberalitate referens, præter infelicem conscientiam, sceleribus pudoreque coopertam. Superat tamen hunc tam immensum impietatis meæ cumulum tua genuina bonitas, qui servum hunc nequissimum non ad crucem, non ad compedes, quas alioqui æternas commeruerat, sed ad veniam vocas, non noxæ dedis, sed emendatum in familiam recipis. Ovem hanc ulcerosam & vagam, cura potius quam pœna dignam judicas. Filium tam male dicto audientem, tam a paternis moribus degenerem, non exhæredas, non abdicas, sed patria victus pietate resipiscenti ultro etiam in amplexus occurris. Non tu reversum domo prohibes, non supplicem a genibus repellis, sed ad primam statim pœnitentiæ vocem in collum infusus osculo dignaris, & quem lentissime sustinueras peccantem, pœnitentem lubens admittis, pannoso novam stolam depromi jubes. Supplicium merito paratur convivium, jam utique de tuo, veteres omnes noxas condonas. Et præ nimio recepti pignoris gaudio non vacat pristinarum offensarum meminisse, non sævis linguæ verberibus patria intonat ira, non auditur vel lenis illa Mitionis expostulatio. Quod umquam simile patris indulgentis exemplum solertes illi naturæ adumbratores ediderunt?

Væ hiemi pectorum nostrorum, clementissime Salvator, si tua tam inaudita nostri caritate, non incalescunt ad te redamandum, qui sic adamasti prior. Væ lethargo mentium nostrarum, si tantis meritis excitatæ non expergefiunt. Væ duritiæ cordis humani plusquam adamantini, si tanta tua indulgentia non potest mollescere. Sed quisnam, ô sola spes nostra, revellet hoc cor saxeum & inextricabile, carneumque & simplex reponet, nisi tu solus, qui quo vel sic nostram pervinceres duritiem, ipse caro factus es? Immo quis totum hunc hominem a summo capillo ad imum usque calcaneum refinget, nisi tu agnus immaculatissimus, qui non precaminibus aut herbis magicis, sed sanctissimi tui cruoris aspergine creaturam innovas universam? qui senium abolens mundi, cœlum novum, terramque novam solus creas. Quis hoc putre cadaver in vitæ novitatem restituet, nisi tu qui solus arentia deploratoque ossa vitali flatu animas? qui quadriduanum etiam Lazarum simplici voce in lucem exciviſti? Suscita, quæso, & nostrum hoc funus, tu qui vita es omnium, sana ægrotum hunc, qui vera medicina es animarum. Miserandum hunc hydropicum tua gratuita misericordia dignetur apprehendere, nil nisi res fluxas nihilique sitientem, morbique vim miserabili copia nequicquam alentem: proque inexplebili male dulcium aquarum aviditate, tui sitim insere, de cujus fonte qui biberit, non sitiet in æternum: tui famem excita, qui panis es vitæ, de quo qui semel ederit, nimirum, nauseam fecerint ollæ carnium Ægyptiarum. Solve omnipotenti tuo nutu animam hanc paralyticam, corporis affectibus veluti ignavo grabbato prorsus affixam, vitæque ac pietatis officiis restitue. Tu saucii hujus capitalibus plagis, pariter & salutaris pœnitentiæ vinum,

Digitized by Google

num, & tuæ conſolationis oleum infunde. Aperi cæci hujus internos oculos ut te adſpiciant lumen immortale, protinuſque evaneſcant omnes hujus mundi præſtigiæ. Poſtremo quoniam tu es unicus ille novi plaſmatis auctor, totum hunc Adam veterem, quantus eſt, detrahe, qui nihil niſi limum, unde profectus eſt, ſapit: proveniatque, te fingente, novus ille qui ſecundum te creatus ſit. Nam tu, dulciſſime Jeſu, pius ille es incantator & magus, qui non Theſſalis Colchiciſve venenis, ſed omnipotenti miſericordia tua, non corpus modo, verum etiam animam refingis, neque mutato tantum ſenio juvenem, verum etiam propulſata morte vivam facis & immortalem. Feſtina igitur & me totum Spiritus tui ſecretis incantamentis, tuæque gratiæ ſuccis transfigurare. Tolle putrem hanc & corruptiſſimam carnem, aſſidue cum ſpiritu bella gerentem, novamque ad tuæ carnis imaginem, inſere puram, incontaminatam, ſpiritui audientem. Emarceſcat hæc quæ fœnum eſt, neque te omnino videbit: ſuccedat ea, quæ videbit ſalutare Dei. Exime ſpiritum hunc brutum, animalem, tumidum, intractabilem, cum carne conjurantem, a te ſæpe deſciſcentem: tuum imperti ſuavem, mitem, cœleſtia ſapientem, aſpernantem ea quæ videntur, quoniam temporalia ſunt, ſubvolantem ad ea quæ non videntur æterna, ut mihimet velut exanimatus, per te ſpirem, in te uno, tibique uni vivam, mihi mundoque mortuus. Etenim ſuopte ſpiritu qui vivunt, ii vere mortui ſunt: tuo vero qui aguntur, neque in carne ſunt, neque ſub lege, ſed vitam vivunt immortalem, capitis numquam morituri membra immortalia facti. Sic igitur aufer me mihi, imo me mihi reſtitue, unice ſalutis auctor Jeſu Chriſte, me mihimet excide, ut tibi inſerar: mihi peream, ut in te ſim incolumis: mihi moriar, ut in te vivam: mihi marceſcam, ut in te floream: in me ſim inanis, ut in te abundem: in me nihil eſſe incipiam, ut in te ſim omnia.

Magnam rem a te petit vermiculus (neque enim me fugit) nec meritis modo, verum etiam votis humanis atque adeo intellectu majorem, nimirum, ut unum tecum fiat, & in Deum quemdam transfiguretur homunculus. Sed quid hoc uſque adeo mirum, ſi in Deum transfiguretur homunculus? magis mirum, quod in hominem transfiguratus es Deus. Incogitabile utrumque, incomprehenſibile utrumque, verum hoc demum incomprehenſibili tua miſericordia dignum, incomprehenſibilia beneficia largiri. Eoque te non per mea merita, quæ vel nulla ſunt, vel mala, ſed per te ipſum obſecro, Conditor optime maxime, perque omnia quibus tuum Numen placari flectique ſolet: per tibi communem Patris potentiam, qua me de nihilo magnum quoddam atque admirandum bonum finxiſti: per *homuſion* tibi ſancti Spiritus bonitatem, qua me tot gratuitis dotibus locupletaſti: per tuam admirandam ſapientiam, qua pertingens a fine uſque ad finem fortiter, & diſponens omnia ſuaviter, inenarrabili conſilio nos redimere dignatus es. Atque in primis per adorandum illum noſtræ reſtaurationis fontem, incomparabilem caritatem tuam, quæ te veluti muſto lymphatum atque bacchantem a ſinu Dei parentis in uterum Virginis, ex arce cœli in hanc lacrymoſam vallem exſilii noſtri deduxit, & hunc limum induere compulit oppido volentem. Perque omnes humanæ conditionis injurias, milleque hujus vitæ incommoda, quæ tu Dominus omnium ſervuli leviſſimi cauſa, triginta tres annos ſpontaneus pertuliſti. Per famem ſitimque, qua noſtram ingluviem dependiſti, per tædia, per labores, per vigilias, per æſtus, per algores, quibus exitialem luxum noſtrum luiſti. Per ſummam tuam pauperiem, in qua & naſci, & vivere, & mori voluiſti, ut noſtram ditares egeſtatem. Per obtrectationes, per contemtus, per convitia, per totius vitæ tuæ ſummam humilitatem, qua noſtram ſuperbiam fregiſti. Per ſanctiſſimas illas tuas lacrymas, quas toties pro noſtris ſceleribus effudiſti. Per extremos illos innocentiſſimæ tuæ mentis angores, quos inſtante crucis ſupplicio, neutiquam mortis formidine, quam tantopere ſitiebas, ſed incredibili quodam amore membrorum tuorum volens aſſumſiſti, noſtram in te transferens imbecillitatem, ut tua nos infirmitas confirmaret, tuaque triſtitia luctus æternos nobis adimeret. Per ſanguineas guttas, quas toto exſudabas corpore, cum gravem ſcelerum noſtrorum ſarcinam in tuos eſſes humeros impoſiturus. Per tua vincula, quæ nos æternæ captivitatis catenis exuerunt. Per tuum reatum, quo nos ſumus a vero crimine abſoluti. Per probra & virulenta *lædoria* in te congeſta, cum pro noſtris flagitiis tu male audiebas innocentiſſime. Per illita ſputa, per tibi impactos colaphos, qui noſtris debebantur malefactis. Per ingentem illum ingenuæ puriſſimæque mentis tuæ pudorem, quem & ipſum tua immenſa caritas volens lubenſque in ſeſe recepit, cum perinde ut maleficus quiſpiam a teterrimis carnificibus, de tribunali ad tribunal, de judice ad judicem, propalam trahereris: cumque fœde laniatus virgis lictoriis inſanæ plebi conſpiciendus producereris, noſtram ignominiam in te traducens, ut nos in tuam gloriam vindicares. Per livores tuos, quibus noſtris plagis remedium admotum eſt. Per tua vulnera, noſtram medelam. Per tua flagra, quibus ſervuli hujus noxias expiaſti. Per ſacroſanctum ſanguinem tuum, quem toties prodigus effudiſti, ut noſtram rubiginem elueres. Per crucem ter adorandam, probrum tuum, noſtram gloriam. Per pretioſiſſimam mortem tuam, quam indebitam pro noſtro omnium capite dependiſti, quaque genus humanum in hæreditatem immortalis vitæ reſtituiſti, ut cum noſtra nobis vita mortis eſſet ingreſſus, tua nobis mors vitæ fieret initium. Per inæſtimabilia pietatis in Deum Patrem, & amoris in nos tui merita, quibus peccatorum noſtrorum mala nomina cumulatiſſime diſſolviſti. Per venerandam virtutem puriſſimi ſacrificii tui, quo Sacerdos & idem hoſtia, nos Patri Deo, tibique ipſi reconciliaſti. Per adorandum illud myſterium, cum perfoſſo latere fontem arcanum ſanguinis & aquæ etiam exanimis aperuiſti, ut altero reviviſceremus mortui, altero purgaremur immundi. Per magnificum triumphum tuum, quem redivivus ab inferis, ſublata mortis tyrannide, cœlis plaudentibus invexiſti. Per immortalem tuam gloriam in cujus partem nos cohæredes adſciviſti. Per pietatem meritaque Eccleſiæ ſponſæ tuæ, virginis illibatæ, quæ tibi indiſſolubili copula conglutinata, tuo ſanguine calet, tuoque Spiritu animatur. Per meas ærumnas, materiam tuæ bonitatis. Per mea mala, a quibus me non liberabit niſi ſola tua miſericordia. Per tua bona, pro quibus equidem nihil habeo quod rependam niſi me ipſum, qui jam olim tuus ſum, neque hoc tamen ipſum, quidquid id eſt, donare poſſum, niſi tu ipſe arripias, quodque jure tuum eſt, etiam amore tibi vindices. Ergo non meis pro meritis, ſed pro multitudine miſerationum tuarum, quod tuum eſt tibi aſſere. Injice mancipio tuo manum, recude opus tuum opifex, teque dignum munus fingito. Exige procul ex animo meo templo tibi ſacro infandas abominationes Ægyptiorum, quibus eſt a me nimis impie profanatum, dono veræ fidei purga, purgatum illuminet tua ſancta ſpes, quæ neminem confundit, illuminatum caritatis igni perfice, meumque ſpiritum jam transfiguratum, ita cum tuo copula, imo ſic meum tuus abſorbeat, ut felicem conſenſum noſtrum nulla hujus mundi, neque proſperitas, neque adverſitas, neque vita, neque mors, queat diſtrahere, ut jam præter unum te, nihil amem, niſi tum in te, tum propter te. Carnem autem hanc adhuc humi ſerpentem, in crucis tuæ palmam ſuſtollito, atque illic tecum felicibus affigito clavis, ut liber ac terrena omnia e ſublimi ligno deſpiciens, ad te unum anhelet amor meus. Tu mihi dulceſcas unus, tu unus ſapias, tu ſolus delectes, te ſolum admirer ac deamem. Sordeſcat mihi magis ac magis, ô veta felicitas, mundus hic impoſtor cum ſuis præſtigiis & incantationibus, cumque exitialibus illectamentis, quæ ſevocant abs te. Expurga palatum meum quondam heu dulcibus venenis male imbutum, ut tua ſuavitate guſtata, protinus amareſcant mihi carnis delitiæ, olim in exitium uſque dulces. Poſthac nauſeæ mihi inſtar ſint venenatæ mundi lautitiæ, quas aliquando, me miſerum, quam avide devoravi. Ne jam capiant oculos meos quamlibet in ſpeciem decora, quæcumque tuis oculis non placent. Non placent autem niſi pia, cum ipſa ſis pietas: non niſi caſta, cum ipſa ſis puritas: odiſti fucata, cum ipſa ſis veritas: non probas quidquid carnem ſapit, cum Spiritus ſis ſimpliciſſimus. Exſecraris animalem ſapientiam, qui Patris es ſapientia. Abominaris quidquid mundus miratur, quoniam jam olim & te mundus, & tu mundum odiſti mutuo, a quo ſemoves, quotquot tuos vocari vis. Atque ita paulatim

tim attrahente te, mea mens tuo immoriatur amori, ut ad utriuſque fortunæ ſenſum penitus obſtupeſcat. Quid enim omnino boni ſine te, aut quid mali tecum mihi poſſit accidere? Immo quid non dulce tecum? aut quid tam malum, quod tu tuis non vertas in bonum? Cætera igitur miſceantur, ſurſum ferantur ac deorſum, modo ne te mihi ſubducas. Amores mei meique ignes tu ſis unus, qui pulchri ipſius idea es immortalis, cujuſque communione pulcra ſunt, ſi qua ſpecie placent: quem deperire ſervari eſt: cujus amore furere, unica ſanitas eſt. Tu mea voluptas, quo qui potitur, nihil eſt quod præterea deſideret. Tu meum decus, qui gloria es Patris, & honos ſanctorum omnium. Tu meum præſidium, qui nutu ſimplici ſervare potes quæ vis, vis autem omnia. Tu mea certa ſpes, qui idem & promiſſor es, & pignus, & præmium. Tu mea fiducia, qui nequaquam baculus es arundineus, manum innitentem ſibi deſtituens ac vulnerans, ſed fidelis illa petra, in qua quiſquis fundamenta jecerit, non metuit ruinam. Tu mihi parens, cui toties vitam debeo. Tu meum ſolatium, tu gaudium cordis mei, tu pax, tu tranquillitas. Denique pro te uno contemnam omnia, ut mihi viciſſim ſis unus pro omnibus, ad quem nihil ſunt omnia, & in quo uno ſunt univerſa, quæ ſunt. Nihil enim eſt, quod tui ſimile non eſt, cujus eſſe bonitas eſt & pulchritudo. A quo degenerare quid aliud eſt, quam in nihilum tendere? Ad cujus ſimilitudinem quo quiſque propius acceſſerit, hoc magis ac magis perficitur. Talem igitur uti fingere digneris, mitiſſime Jeſu, hunc homuncionem, quantus eſt, tibi do atque in manum trado, ut me tecum & te mecum mihi reddas, qui ſumma es honorum omnium, ſemper adorandus cum Patre & Spiritu ſancto, Amen.

DESIDERIUS ERASMUS ROTERODAMUS
CLARISSIMO LL. DOCTORI
JOANNI RINCO
S. D.

LITTERÆ tuæ, Vir Ornatiſſime, quibus & pro tua prudentia ſagaciter divinas imminentes Germaniæ calamitates, & eas pie deprecaris, permoverunt animum meum, ut ad omnipotentem illum pacificatorem, & ut Paulus vocat, μεσίτην, precationem conſcriberem, qua ſimul omnes Dominum, iratum quidem ut videtur, ſed exorabilem appellemus. De non movenda Camerina, amanter tu quidem ac fideliter, ſed ſero mones. Et merebatur hoc quorumdam ſcurrilis improbitas, nec deerant amici qui per litteras huc hortarentur. Bene vale, Vir amicorum candidiſſime. Friburgi V. *die Martii, Anno a Chriſto nato* M D XXXII.

PRECATIO
AD DOMINUM JESUM
PRO
PACE ECCLESIÆ.

DOMINE JESU CHRISTE, qui pro tua omnipotentia condidiſti creaturam omnem viſibilem pariter & inviſibilem, pro tua divina ſapientia ordine pulcerrimo gubernas ac digeris univerſa, pro tua ineffabili bonitate ſervas, tueriſque ac vegetas omnia, pro tua immenſa miſericordia reſtituis luxata, reformas collapſa, mortua revivificas: dignare, quæſumus, tandem ad unice tibi dilectam ſponſam Eccleſiam flectere vultum tuum, ſed illum placidum ac propitium, quo ſerenas omnia quæ in cœlis, quæ in terris, quæ ſupra cœlos infraque terras ſunt: flectere digneris oculos illos mites ac miſericordes, quibus Petrum Eccleſiæ tuæ ſummum Paſtorem intuitus es, ac mox reſipuit: quibus turbam palantem adſpexiſti, & miſericordia commotus es, quod ob inopiam paſtoris errarent velut oves diſſipatæ disjectæque. Vides, Paſtor bone, quam varia luporum genera irruperint in caulas tuas, quorum quiſque clamat, *hic eſt Chriſtus, hic eſt Chriſtus!* ut in errorem pertrahantur, ſi fieri poſſit, etiam perfecti. Vides, quibus ventis, quibus undis, quibus procellis jactetur tua navicula, extra quam nulli vis eſſe ſalutem. Quid ſupereſt, niſi ut illa demerſa fluctibus pereamus omnes? Hanc tempeſtatem accerſiverunt nobis ſcelera noſtra, agnoſcimus & confitemur. Agnoſcimus tuam juſtitiam, & noſtram injuſtitiam deploramus, ſed appellamus tuam miſericordiam, quæ, juxta propheticum Pſalmum, ſuperat omnia opera tua. Multum jam pœnarum dedimus, tot bellis attriti, tot exactionibus exhauſti, tot morborum ac peſtilentiarum generibus afflicti, tot inundationibus concuſſi, tot portentis e cœlo minantibus territi: nec inter hæc mala ſubinde nova laſſeſcentibus ullus undecumque portus apparet, ſed atrociora videntur impendere. Non querimur de ſeveritate tua, mitiſſime Servator, ſed agnoſcimus hic quoque tuam miſericordiam, longe ſiquidem atrociora merueramus. Verum noli, clementiſſime Jeſu, perpendere, quid noſtris meritis debeatur, ſed quid tuam deceat miſericordiam, ſine qua nec Angeli poſſent ſubſiſtere, nedum nos lutea vaſcula. Miſerere noſtri, Redemtor exorabilis, non quod ipſi ſimus digni, ſed hanc ſancto nomini tuo da gloriam. Ne permittas ut Judæi, Turcæ ac cæteri, qui vel non noverunt te, vel invident tuæ gloriæ, perpetuo glorientur de nobis, dicantque, ubi eſt Deus eorum, ubi Redemtor, ubi Servator, ubi Sponſus quem jactant? Hæc opprobria in te recidunt, dum ex noſtris malis æſtimatur tua bonitas: deſertos credunt, quos non intelligunt ad ſalutem emendari. Olim quum in navi dormires, & exorta tempeſtas minaretur omnibus exitium, ad inclamationem paucorum diſcipulorum experrectus es, & mox ad vocem tuam omnipotentem ſubſedere fluctus, conſiluere venti, tumultus ſubito verſus eſt in tranquillitatem magnam. Agnoverunt elementa muta Conditoris imperium. Nunc in hac longe graviore tempeſtate, qua periclitantur non paucorum corpora, ſed innumerabiles animæ, ad totius Eccleſiæ tuæ periclitantis clamorem rogamus ut expergiſcare. Tot hominum millia clamant, *Domine, ſerva nos, perimus.* Tempeſtas vicit humanam induſtriam, imo videmus opitulari volentium conatus in diverſum cedere. Tua voce opus eſt, Domine Jeſu, tantum dic verbo, conſileſce tempeſtas, & protinus illuceſcet optata tranquillitas. Parſurus eras tot ſceleratiſſimorum

Digitized by Google

rum hominum millibus ſi in Sodomis reperti fuiſſent decem juſti. Nunc tot ſunt hominum millia, qui diligunt nominis tui gloriam, qui ſuſpirant decorem domus tuæ: an non ad horum preces iram tuam remittes, ac veterum miſericordiarum tuarum recordaberis? Non cœleſti tuo artificio noſtram ſtultitiam vertes in tuam gloriam? Non improborum mala vertes in Eccleſiæ tuæ bonum? Solet enim tua miſericordia tum maxime adeſſe, quum rebus maxime deploratis hominum nec vires nec prudentia poſſunt opitulari. Tu ſolus res quamlibet diſcordes redigis in concordiam, unicus pacis & auctor & tutor. Tu chaos illud vetus, in quo nullo ordine nulloque decore confuſa jacebant diſcordia rerum ſemina, digeſſiſti, & admirabili ordine quæ natura pugnant, æterno fœdere ſociaſti. At quanto turpius eſt chaos, ubi nulla eſt caritas, nulla fides, nulla fœdera, nulla legum, nulla præpoſitorum reverentia, nullus dogmatum conſenſus, ſed velut in diſſono choro ſuam quiſque canit cantionem? Inter cœleſtes orbes nullum eſt diſſidium, elementa ſuum quæque locum ſervant, ſuis quæque funguntur muneribus. Et ſponſam tuam, in cujus gratiam condita ſunt univerſa, ſines perpetuis diſſidiis ire peſſum? Patieris ut impii Spiritus diſcordiarum auctores in tuo regno tyrannidem exerceant impune? Patieris illum fortem, quem ſemel expugnatum deturbaſti, rurſus occupare tua caſtra? Quum mortalis inter homines verſabaris homo, ad tuam vocem aufugiebant Dæmonia. Emitte, quæſumus, Domine, Spiritum tuum, qui diſpellet a pectoribus omnium tuum adorabile nomen profitentium, Spiritus impios, luxus, avaritiæ, ambitionis, libidinis, vindictæ diſcordiæque magiſtros, & ut Propheticis verbis utamur: *Cor mundum, Deus & Rex noſter, crea in nobis, & Spiritum ſanctum innova in viſceribus noſtris, Spiritum ſanctum tuum ne auferas a nobis.* Redde nobis lætitiam ſalutaris tui, & Spiritu principali confirma ſponſam tuam, ac ſponſæ tuæ paſtores. Per hunc Spiritum terrena cœleſtibus conciliaſti, per hunc tot linguas, tot nationes, tot hominum tam varias formas in unum Eccleſiæ corpus compegiſti, quod tibi capiti ſuo per eumdem Spiritum cohæret. Eum dignaberis in omnium cordibus innovare, ceſſabunt & illæ calamitates externæ: aut ſi minus ceſſabunt, certe te diligentibus cedent in lucrum pietatis. Digere hoc chaos, Domine Jeſu, expandat ſe Spiritus tuus ſuper has aquas male fluctuantium dogmatum. Et quoniam Spiritus tuus, qui, juxta Prophetæ ſermonem, continet omnia, ſcientiam habet etiam vocis, fac ut quemadmodum cunctis in tua domo verſantibus, una lex eſt, unum baptiſma, unus Deus, una ſpes, unus ſpiritus: ita ſit & vox una Catholicam veritatem profitentium. Adſcendens in cœlum triumphantium more ſparſiſti ex alto pretioſa miſſilia, dediſti dona in hominibus, dilargitus es varia Spiritus tui munera. Rurſum ex alto renova veterem munificentiam tuam, da Eccleſiæ tuæ labeſcenti, quod dediſti naſcenti. Da Principibus timorem tui, ut ſic Rempublicam adminiſtrent, tamquam brevi tibi Regum Regi rationem de ſingulis reddituri: da throno tuo ſemper aſſiſtentem ſapientiam, ut quid ſit optimum factu perſpiciant animo, factiſque perſequantur. Da Paſtoribus, quibus tuas vices delegare dignatus es, Prophetiæ donum, ut arcanas Scripturas non ex humano ſenſu, ſed ex tuo afflatu interpretentur. Da caritatem triplicem, quam a Petro ſtipulatus es, ovium curam illi demandaturus. Da Sacerdotibus tuis ſobrietatis & caſtitatis amorem. Da populo tuo bonam voluntatem obtemperandi præceptis tuis, ac promtitudinem obſequendi iis, per quos juxta tuum animum voluiſti res humanas adminiſtrari. Ita fiet, ut ſi Principes tuo munere, te digna imperent, ſi paſtores te digna doceant: populus bene imperantibus ac pia docentibus obtemperet, Eccleſiæ ſimul cum ordine redeat priſtina tum dignitas tum tranquillitas, ad tui nominis gloriam. Ninivitis internecioni deſtinatis, ſimul ut ad pœnitentiam converſi ſunt, pepercifti: & ſponſam tuam pedibus tuis advolutam aſpernaberis? quæ pro ſacco habet ſuſpiria, pro cinere lacrymas. Pollicitus es veniam ad te converſis: ſed hoc ipſum tui muneris eſt, ut quis ad te toto pectore convertatur, ut omnia bona noſtra redundent in tuam gloriam. Conditor es, inſtaura plaſma tuum. Redemtor es, ſerva mercem tuam. Servator es, ne ſinas eos interire, qui toti pendent ex te. Dominus es, aſſere poſſeſſionem tuam. Caput es, ſubveni membris tuis. Rex es, da legum tuarum reverentiam. Princeps es pacis, inſpira nobis caritatem mutuam. Deus es, miſerere ſupplicum, eſto, juxta Pauli dictum, *omnia in omnibus*, ut univerſus Eccleſiæ tuæ chorus concordibus animis & conſonantibus vocibus pro impetrata miſericordia gratias agat Patri & Filio & Spiritui ſancto, qui ad abſolutum concordiæ exemplum, Perſonarum proprietate diſtincti eſtis, natura unum, quibus laus & gloria in æternum. Amen.

DESIDERIUS ERASMUS ROTERODAMUS

JODOCO,

SIVE

JUSTO LUDOVICO WISSENBURGENSI,

SERENISSIMI POLONIÆ REGIS A SECRETIS, ET ORATORI,

S. D.

NON abs re multis jam ſeculis Mimo illi applauditur, Vir abſolutiſſime: Rogando cogit, qui rogat potentior: *Verum is haud ſcio, an in quemquam magis competat quam in te, qui tam eruditæ Epiſtolæ, munus tam elegans addideris, idque ſic e longinquo miſſum, ut recuſare non liceret, niſi voluiſſem abjicere. Quid autem non dicam a me, qui ſum plus ſatis expugnabilis, ſed a quantumvis etiam difficili, non extorqueat talis Epiſtola, tot machinis ad expugnandum animum inſtructa, blanditiis petax, argumentis urgens, eruditione perſtringens, eloquentia rapiens: ſed nulla re violentior, quam mira quadam & amabili modeſtia, quæ tantum apud me valet, ut non ſolum hanc rem & facilem & piam, verum etiam aliquid iniquius impetrare potuerit. Mox igitur ut tuæ mihi redditæ ſunt litteræ, redditæ ſunt autem ſerius, hoc eſt, ſub Calend. Septembres, arrepto calamo præſtiti quod volebas. Erit hoc qualecumque & noſtræ amicitiæ, & meæ erga Polonicam, aut ſi priſco vocabulo magis caperis, Sarmaticam gentem, benevolentiæ felix auſpicium. Genti gratulor, quæ quum olim ob barbariem male audierit, nunc & litteris, & legibus, & moribus, & Religione, & ſi quid aliud eſt, quod a barbariei probro vindicet, ſic floreat, ut cum præcipuis ac laudatiſſimis nationibus certare poſſit. Quamquam & olim quum inter feros ac barbaros cenſerentur Sarmatæ, tamen a morum cenſore Juvenale, integritatis nomine prælati ſunt cultiſſimis Athenienſibus,* Neque Sarmata, *inquit,* nec Thrax, qui ſumſit pennas, mediis ſed natus Athenis. *Ne commemorem interim ditionis amplitudinem, Ruſſos etiam albos, & Lituanos complectentis, quibus omnibus latiſſime imperat a Viſtula flumine ad Tauricam Cher-*

Digitized by Google

ſoneſum, a mari Balthico ad Carpathum montem Sigiſmundus Rex, quum omnibus magno dignis Principe dotibus excellens, tum multis ac magnis ex hoſte Tartaro Moſchoque relatis victoriis clarus, quibus haud ſcio an ullæ magis fuerint neceſſariæ tuendis Chriſtianæ ditionis limitibus. Verum hæc alias fortaſſe tempeſtivius dicentur. Nunc accipe Precationem Dominicam, in ſeptem partes digeſtam, ut & tu jubebas & ab aliis factitatum video: quamquam mihi duæ poſtremæ: Et ne nos inducas in tentationem, ſed libera nos a malo: *nihilo rectius videntur diſtractæ, quam ſi quis ex proxima:* Et remitte nobis debita noſtra, ſicut & nos remittimus debitoribus noſtris: *duas facere velit. Quod ſi tuæ pietati parum erit ſeptem diebus totam abſolvere, potes, quod etiam a majoribus video factum, ſingulos dies in ſeptem precandi tempora partiri. Bene vale, Baſileæ* IX. *Cal. Novemb.* M D XXIII.

PRECATIO DOMINICA

DIGESTA

IN SEPTEM PARTES, JUXTA SEPTEM DIES,

PER

DESIDERIUM ERASMUM ROTERODAMUM.

PATER.

AUDI, Pater in cœlis habitans, vota filiorum tuorum, corpore quidem hoc mortali adhuc in terris hærentium, cæterum animis ad cœleſtem patriam ac domum paternam anhelantium, ubi intelligunt ſibi repoſitum theſaurum æternæ felicitatis, hæreditatem vitæ immortalis. Agnoſcimus tuam ſublimitatem, Conditor, Servator ac Moderator omnium quæ in cœlis ſunt & quæ in terris: agnoſcimus noſtram humilitatem. Nec auderemus te Patris vocabulo compellare, indigni qui ſervi dicamur tui: nec honorificentiſſimum nomen filiorum nobis vindicare, quo nec Angelos tuos dignatus es, niſi tua gratuita bonitas nos in hujus nominis honorem adoptaſſet. Eramus ſervi peccati, infeliciter geniti ex Adam: eramus filii Satanæ, cujus ſpiritu ad omne flagitiorum genus agebamur. Sed tu noſtri miſertus per unigenitum Filium tuum Jeſum exemiſti nos a ſervitute peccati, emancipaſti a patre Diabolo, vindicaſti ab æterni ignis hæreditate: ac per fidem & baptiſmum in Filii tui corpus inſitos, adoptare dignatus es, & in nominis & in hæreditatis conſortium. Ac ne quid diffideremus tuæ erga nos pietati, veluti pignus quoddam tuæ erga nos caritatis, cœlitus immiſiſti in animos noſtros Spiritum Filii tui, qui propulſato timore ſervili non veretur in cordibus noſtris aſſidue clamare: Abba Pater. Docuit & hoc nos Filius tuus, per quem nobis largiris omnia, ut jam tuo Spiritu renati, poſteaquam in baptiſmo renuntiavimus patri Diabolo, poſteaquam deſiimus habere patrem in terris, ſolum Patrem cœleſtem agnoſceremus, cujus potentia conditi ſumus, quum nihil eſſemus: cujus bonitate reſtituti ſumus, quum periſſemus: cujus ſapientia gubernamur & conſervamur, ne revolvamur in exitium. Addidit ille tui compellandi fiduciam: præſcripſit precandi formulam. Agnoſce Filii tui precationem, agnoſce Filii tui Spiritum, te pro nobis per nos interpellantem. Non dedignaberis ab his appellari, Pater, quos Filius tuus, tui ſimillimus, dignatus eſt appellare fratres. Non eſt cur nobis placeamus, ſed eſt cur tuam Filiique tui benignitatem glorificemus, quum nihil hic ſibi vindicare poſſint noſtra merita, ſed totum hoc tuæ gratuitæ ſit liberalitatis. Placuerunt tibi magis caritatis & pietatis vocabula, quam timoris: Pater audire mavis, quam Dominus. Redamari præoptas a filiis, quam a ſervis timeri. Amaſti prior, & hoc ipſum tui muneris eſt, quod te redamamus. Audi, Pater Spirituum, filios tuos ſpirituales, te in ſpiritu adorantes. Talibus enim adoratoribus delectari te, docuit nos Filius tuus, in hoc abs te miſſus in mundum, ut doceres nos omnem veritatem. Audi vota concordiæ. Non enim convenit, ut fratres, quos tua bonitas æquavit in honore gratuito, ambitione, contentione, odio, livore inter ſeſe diſſideant. Omnes ex eodem Patre pendemus, omnes eadem petimus. Nec ſibi quiſque peculiariter rogat aliquid, ſed velut unius corporis membra, eodem animata ſpiritu, quod in commune omnibus expediat, poſtulamus. Nec enim auderemus aliud abs te petere, quam quod juſſit Filius tuus: nec auderemus aliter petere, quam ille præſcripſit. Sic enim petentibus promiſit Filius tuus fore, ut quidquid peteremus in ipſius nomine, impetraremus. Quoniam autem quum Dominus noſter Jeſus Filius tuus ageret in terris, nihil ardentioribus votis exoptavit, quam ut nomen ſanctum tuum non ſolum in Judæa, ſed per univerſas orbis nationes inclareſceret: nos quoque hujus & hortatu & exemplo flagrantibus deſideriis optamus, ut adorandi nominis tui gloria cœlum ac terram impleat, ut omnis creatura tremat tuam inevitabilem potentiam, veneretur æternam tuam ſapientiam, amet ineffabilem bonitatem. Tua quidem gloria ut immenſa, ita nec initium habens, nec finem habitura, ſemper florens in ſeſe, neque creſcere poteſt, neque decreſcere, ſed humani generis refert, ut illa cunctis innoteſcat. Nobis enim *vita æterna eſt, noviſſe te ſolum verum Deum, & quem miſiſti Jeſum Chriſtum.* Tui nominis ſplendor obſcuret & extinguat in nobis omnem humanam gloriam. Ne quiſquam ſit, qui ſibi vel minimam aliquam gloriæ portionem auſit uſurpare. Nam gloria quæ eſt extra te, vera eſt ignominia. Efficit hoc pietas naturæ in filiis juxta carnem progenitis, ut ingenti affectu deſiderent honeſtam famam parentum ſuorum. Videmus quam geſtiant gaudio, quam exſultent, quam ſibi placeant, ſi contingat aliquis egregius honos his unde prognati ſunt: puta, ſi triumphus, ſi ſtatua in foro cum honorifica inſcriptione, ſi Principatus. Parentis enim gloriam pro ſua ducunt. Rurſum quam mœrent, quam dejiciuntur animo, ſi quid ignominiæ contingat inuri nomini paterno. Adeo penitus inſevit hoc animis hominum naturæ affectus, ut parentes in filiis, & filii glorientur in parentibus. At nos, quo vehementior eſt pietas divina, quam affectus humanus, hoc ardentius ſitimus tui nominis gloriam, ac diſcruciamur unice, ſi, cui ſoli debetur omnis gloria, ignominia afficiatur. Non quod ullo probro poſſit inquinari tuæ gloriæ ſplendor, ſed quod ad nos attinet, quodammodo fit injuria tuo nomini, quum Gentes vel ignorato vel contemto rerum omnium Conditore, venerantur & adorant contemtiſſimas etiam creaturas, veluti ſaxeas aut ligneas, aut coloribus fucatas imagines, boves, arietes, ſimias, porrum, cæpe, & in his omnibus impuros Dæmones. His veluti Diis canuntur hymni, immolantur victimæ, incenduntur thura. Hæc videntes filii tui, diſcruciamur duplici nomine: & quod tu fraudaris debita gloria, & quod illi miſeri pereunt ſua dementia. Quin & Judæi non deſinunt in Synagogis ſuis Filium tuum unicum abominandis probris afficere. Quidquid autem probri confertur in Filium tuum unicum Jeſum, qui ſplendor eſt tuæ gloriæ, in te confertur. Nobis probri loco impingunt glorioſum cognomen Filii tui, ignominioſius ducentes, appellari Chriſtianum quam furem aut homicidam:

Digitized by Google

dam: nobis exprobrant crucem Filii tui, quæ noſtra eſt gloria. Nos hoc tuæ debemus miſericordiæ, quod te ſalutis omnis auctorem agnoſcimus, quod tibi æqualem Filium tuum adoramus, quod utriuſque Spiritum hauſimus. Miſereatur & iſtorum tua clementia, Pater cœleſtis, ut Gentes relicto ſimulacrorum cultu, te ſolum venerentur: Judæi relicta ſuperſtitione legis, Spiritu tuo docti, ſi agnoſcunt Deum, ex quo omnia: agnoſcant & Dei Filium, per quem omnia: agnoſcant & Spiritum ſanctum, divinæ naturæ conſortem: in tribus Perſonis adorent eamdem Majeſtatem, & in ſimplici eſſentia agnoſcant triplicem Perſonarum proprietatem: ut omnis natio, omnis lingua, omnis ſexus, omnis ætas ubique conſentiat in gloriam & laudem tui ſanctiſſimi nominis. Utinam autem & nos, qui filii tui vocamur, apud hos qui te ignorant, non ſimus dehoneſtamento tuæ gloriæ! Quemadmodum enim gloria patris eſt filius ſapiens, ita filii degeneres ignominiam conciliant parentibus ſuis. Non eſt autem germanus filius, qui pro ſua virili non imitatur ingenium ac mores patris ſui. Filius tuus Jeſus germaniſſimus eſt filius: quia perfectiſſima eſt imago Patris, quem totum refert ac repræſentat. Nos qui adoptione, non natura, filii ſumus, conformantes nos ad exemplum Filii tui, pro viribus accedere conamur ad aliquam tui ſimilitudinem: ut quemadmodum perfectiſſime glorificatus es in Filio tuo, ita pro modulo noſtræ imbecillitatis glorificeris & in nobis. Glorificaris autem, ſi mundus conſpiciat nos juxta Filii tui doctrinam viventes, te ſuper omnia diligentes, ſi proximum perinde ut nos ipſos diligimus, diligentes: ſi bene volentes qui nobis volunt male: benefacientes, qui nobis male faciunt. Hæc enim nos docuit Filius tuus, provocans ad imitationem Patris cœleſtis, qui Solem ſuum jubet oriri ſuper bonos ac malos. Quantum autem dedecus invehunt gloriæ tuæ, qui quum Chriſtiani vocentur, furantur, mœchantur, litigant, belligerantur, ambiunt, ulciſcuntur, fraudant, pejerant per adorandum nomen tuum, nonnumquam & blaſphemiis inceſſunt: ventrem habent pro Deo: te contemto, Mammonæ ſerviunt. Nam hominum vulgus Deum ex ipſius cultoribus æſtimat. Etenim quum vident tui nominis profeſſores impie viventes, dicunt: Valeat ille Deus, qui tales habet cultores: valeat ille Dominus, qui tales habet ſervos: valeat ille Pater, qui tales habet filios: valeat ille Rex, qui talem habet populum. Eoque Filius tuus nos docuit, ut quemadmodum ipſe & vivens & moriens glorificavit nomen tuum, ita nos quoque pro noſtro modulo caſtis & inculpatis moribus gloriam tui nominis illuſtremus? *Luceat*, inquit, *lux veſtra coram hominibus, ut videant opera veſtra bona, & glorificent Patrem veſtrum, qui in cœlis eſt.* In nobis, ô Pater cœleſtis, nihil eſt lucis, niſi fuerit abs te profectum, qui perennis es fons omnis luminis: nec ex nobis quidquam proficiſci poteſt bonorum operum. Ita tua bonitas in nobis operetur, tua lux in nobis luceat, quemadmodum lucet in rebus omnibus abs te conditis, æterna tua potentia, inſcrutabilis ſapientia, inæſtimabilis benignitas, quam præcipue tamen erga genus humanum declarare voluiſti. Itaque quocumque vertimus oculos, omnia canunt nominis tui gloriam. Ætherei Spiritus die noctuque Regem ſuum laudibus celebrant. Jam hæc tam admiranda cœlorum fabrica quam ſuſpicimus, elementorum diſcors concordia, ſtati maris acceſſus ac deceſſus, fontium ſcatebræ, perennes amnium curſus, tot rerum, tot arborum, herbarum & animantium ſpecies, ac ſingulis quibuſque ſua quædam vis inſita, ut magnes ferrum attrahat, herbæ morbis præſens remedium adferant: Hæc, inquam, omnia quid aliud nobis loquuntur, quam nominis tui gloriam? te ſolum eſſe verum Deum, ſolum æternum, ſolum immortalem, ſolum potentem, ſolum ſapientem, ſolum bonum, ſolum miſericordem, ſolum juſtum, ſolum veracem, ſolum admirabilem, ſolum amabilem, ſolum adorandum. Injuriam facit tuo glorioſo nomini, Pater, qui ex his titulis, qui tibi ſoli debentur, quidquam ſibi decerpit. Nam ſi quid harum virtutum in nobis eſt, id omne abs tua proficiſcitur munificentia. Da igitur, Pater, ut undiquaque glorificetur nomen tuum. Reluceat & in moribus noſtris, non minus quam in Angelis cæteriſque rebus abs te conditis, tui nominis gloria: ut quemadmodum qui mundum hunc contemplantur, ex admirabili opificio colligunt opificis magnitudinem: ita qui te non norunt, exemplo noſtro commoti, & ſuam agnoſcant turpitudinem, & tuam admirentur benignitatem, & hac ratione converſi, ſimul nobiſcum glorificent ſanctiſſimum nomen tuum, ac Filii tui Jeſu, & ab utroque proficiſcentis Spiritus ſancti; quibus ex æquo debetur omnis gloria per omnia ſecula, Amen.

ADVENIAT REGNUM TUUM.

Pater cœleſtis, auctor, conditor, conſervator, inſtaurator, & gubernator omnium quæque in cœlis ſunt, quæque in terris: a quo uno manat omnis auctoritas, poteſtas, regnum, imperium, & conditis & non conditis, viſibilibus pariter & inviſibilibus: cui cœlum thronus eſt, cui terra ſcabellum pedum, cui ſceptrum æterna atque immobilis voluntas, cui nulla potentia poteſt reſiſtere: olim per Prophetas tuo Spiritu afflatos pollicitus es tuis ad ſalutem humani generis regnum quoddam ſpirituale, quod in te renatos aſſereret in libertatem, exemtos a tyrannide Diaboli, qui jam pridem regnabat in hoc mundo peccatis obnoxio: & ad hoc regnum aſſerendum Filium tuum unigenitum e cœlis in terras mittere dignatus es, qui nos morte ſua redemtos, e ſervis Diaboli, redderet filios Dei. Nam & Euangelicam doctrinam ſuam, dum in terris eſſet, ſolitus eſt appellare *regnum cœlorum*, & *regnum Dei*, quod occultum & inter nos abditum eſſe docuit: optant & illud tui filii votiſque ardentibus flagitant, ut hoc regnum, quod Dominus noſter Jeſus cœpit tibi vindicare, indies magis ac magis ſeſe proferat: & quotidie latius propagetur in terris, donec illud tibi plenum & integrum tradat idem Filius tuus, ſubjectis omnibus quos æterna tua voluntas huic regno deſtinarat: ſublataque jam omni rebellione ſpirituum ac malarum cupiditatum, quæ nunc quoque militant adverſus Majeſtatem tuam, tuæque Reipublicæ tranquillitatem infeſtant, undique pacatum ac tranquillum ſit regnum tuum. Adhuc enim mundus hic omnibus machinis oppugnat filios tuos, mortali corpore onuſtos, adhuc humanæ cupiditates, veteriſque peccati reliquiæ rebellionem moliuntur adverſus ſpiritum: adhuc noxii Spiritus, quos tu e civitate tua cœleſti deturbaſti, e ſublimi aere telis igneis impetunt, quos tu gratuita tua bonitate ex hujus mundi regno ſelectos, cooptaſti in regnum tuum Filii tui cohæredes. Da, Pater omnipotens, ut quos tua pietas ſemel a peccati tyrannide liberatos, tuoque regno adſcriptos eſſe voluit, ejuſdem tuæ pietatis beneficio perſiſtant in libertate ſua: neque quiſquam abs te Filioque tuo deficiens revolvatur in Diaboli tyrannidem. Ita fiet, ut & nos feliciter per Filium tuum regnemus in te, & tu ad nominis tui gloriam regnes in nobis. Tua enim gloria, noſtra erit felicitas: & noſtra felicitas, tua erit benignitas. Docuit nos Filius tuus Jeſus hujus mundi regnum contemnere, quod opibus, quod ſatellitio, quod copiis & armis conſtat, quod faſtu violentiaque geritur, quod crudelitate & paratur & defenditur. Nam ille Spiritu cœleſti vicit impium Spiritum hujus mundi Principem, innocentia ſuperavit peccatum, manſuetudine vicit ferociam, per ſummam ignominiam recuperavit æternam gloriam, per mortem reſtituit vitam, per crucem de Spiritibus impiis egit triumphum. Sic mirabiliter bellaſti, ſic viciſti, ſic triumphas ac regnas, Pater, in Filio tuo Jeſu, per quem nos in hujus regni conſortium allegiſti. Sic regnas ac triumphas in ſanctis Martyribus tuis, in caſtis Virginibus tuis, in incorruptis Confeſſoribus tuis. Nec enim illi ſuis viribus aut præſidiis vicerunt Tyrannorum ſævitiam, aut carnis laſciviam, aut hujus mundi militiam: ſed tuus Spiritus, quem illis impertire dignatus es, ad tui nominis gloriam, & ad humani generis ſalutem hæc omnia cœpit, provexit, ac perfecit. Optamus ut in nobis quoque ſemper efflореſcat regnum tuum, qui tametſi non edimus miracula, quoniam tempus aut res non exigit, ſi non includimur, excruciamur, ſecamur, urimur, ſuffigimur in crucem, demergimur in mare, aut decollamur: tamen illuſtrabitur & in nobis vis ac ſplendor tui regni, ſi mundus conſpexerit nos tui Spiritus præſidiis invictos adverſus omnes inſultus Satanæ, adverſus carnem ad ea quæ ſunt inimica ſpiritui ſollicitantem, adverſus mundum omni machinarum genere provocantem, ut deficiamus a fiducia, quam ſemel in te fiximus. Quoties amore tui, ſpreto hujus mundi regno, ſequimur promiſſa regni

cœlestis: quoties rejecto mammona, unicum illud margaritum Euangelicum amplectimur; quoties repudiatis omnibus, quæ juxta carnem ad tempus dulcia videntur, æternæ felicitatis spe, omnia quamvis dura, fortiter perpetimur: quoties vehementissimos naturæ affectus, & ea quæ nobis sunt carissima, veluti parentes, liberos, uxorem, cognatos amore tui negligimus: quoties comprimentes æstus iracundiæ, pro convitio sermonem amicum, pro maleficio beneficium tui respectu rependimus: toties debellas in nobis regnum Satanæ, ac tui regni potentiam aperis. Sic visum est, Pater, tuæ sapientiæ, ut hac gravi perpetuaque colluctatione virtutem tuorum & exerceres & confirmares. Auge vires filiis tuis, ut semper e prælio discedant firmiores, ac paulatim imminutis adversariorum opibus, tu indies magis ac magis regnes in nobis. Sed nondum tuo jugo, Pater optime, totus mundus cervicem submisit. Multas nationes adhuc occupat Tyrannus ille Satanas. Nondum est unum ovile, & unus pastor, quod futurum exspectamus, Judæis etiam in regnum Euangelicum sese aggregantibus: multis adhuc ignotum est, quanta libertas sit, quanta dignitas sit, quanta felicitas, tuo cœlesti regno subjici: & ideo malunt esse mancipia Diaboli, quam filii tui, cohæredes Jesu, consortes regni cœlestis. Et inter hos quoque, qui nunc intra Ecclesiæ tuæ mœnia versantur, tuique regni insigne præ se ferunt, heu non parum multi sunt, qui conspirant cum adversario: regnique tui gloriam, quod in ipsis est, dedecorant, ac robur labefactant. Optamus igitur unice tempus illud, quod tibi soli notum esse voluisti, quo juxta Filii tui promissum, missi Angeli tui purgabunt aream Ecclesiæ tuæ, ac sublatis zizaniis purum triticum colligent in horreum, ac de regno tuo tollent omnia scandala, quum jam nec erit fames, nec paupertas, nec nuditas, nec morbus, nec mors, nec persecutor, nec ullum omnino malum, aut mali metus, sed totum corpus unigeniti tui simul agglomeratum capiti suo, regni cœlestis felicissimo consortio perfruetur. Qui vero interim Diabolo tyranno servire maluerint, cum suo Domino suppliciis æternis addicentur. Nimirum, hoc est regnum Israel, quod Jesu Christo Filio tuo relicturo terras, & ad te redituro discipuli mature restitui postulabant. Reddidisti cœlum ab omni rebellione tranquillum, ejecto Lucifero cum sua factione. Sic olim resuscitatis in vitam corporibus hominum, separabis oves ab hædis: & qui regnum Euangelicum hic pro sua virili sunt amplexi, ad æterni regni possessionem invitabuntur, quod illis destinarat tua bonitas ante conditum mundum. Hunc diem a Filio tuo Jesu promissum, optamus, Pater in cœlis habitans ac regnans, filii tui in terris, hoc est, exsilio habitantes, gravati hoc domicilio terreni corporis, & ingemiscentes, quod interim obnoxii multis incommodis distrahimur a tuo consortio: unde nobis tum denique perfecta felicitas proficiscetur, quum aperta jam facie videbimus Regem ac Patrem nostrum in decore gloriæ suæ. Hanc fiduciam non nobis præbent nostra merita, quæ scimus esse nulla: sed tua benignitas, quæ Filium totum nobis impendit, quæ Spiritum cœlestem velut arrabonem hujus hæreditatis impartit. Quod si dederis, ut constanter perseveremus in Filio tuo Jesu, non poteris nos a regni tui consortio sejungere, cui cum eodem Filio & Spiritu sancto debetur omnis honor, decus, & gloria in æterna secula, Amen.

FIAT VOLUNTAS TUA, &c.

Pater, altor ac moderator omnium, quos tuus Filius agnoscit fratres: agnoscit autem quicumque sincera fide nomen ipsius in baptismo professi sunt: clamant e terris filii tui ad te cœlos inhabitantem, & ab omni rerum conditarum mutabilitate procul semotum: optantes quidem venire in consortium regni tui cœlestis, quod nullo malorum admixtu vitiatum erit: sed intelligunt ad eam tranquillitatem non recipiendos, nisi qui hic interim piis studiis meditantur esse, quod illic futuri sunt. Idem enim regnum est, eadem civitas cœlestium ac terrestrium, nisi quod hic interim colluctatio gravis est cum carne, cum mundo, cum Satana. Et isthic tametsi non est quod cruciet, aut contaminet felicitatem beatorum Spirituum, est tamen quod ad consummationem felicitatis desideretur: nimirum, ut omnia Filii tui membra colligantur in unum, totumque corpus purum & integrum suo jungatur capiti. Itaque fiet, ut neque Christus ullum suorum membrorum desideret, nec animæ piorum desiderent sua corpora, quæ ut in terris habuerant consortia afflictionum, ita cupiunt in cœlis a gaudiorum consortio non separari. Porro regni cœlestis concordiam hic in terris meditantur, qui, quamdiu versantur in mortali corpore, velut germani & obedientes filii, student ea facere, quæ tua dictat voluntas, non ad quæ sollicitat cupiditas: non dijudicantes quare tu hoc aut illud volueris, sed satis habentes quod ita sit tua voluntas, quem sibi persuasum habent nihil velle, nisi quod est optimum. Quæ sit autem voluntas tua, ex unigenito Filio tuo didicimus. Ille voluntati tuæ fuit obediens usque ad mortem, & hanc vocem nobis depromsit, *Pater, si fieri potest, transfer a me poculum hoc: verumtamen fiat quod tu vis, non quod ego*: ut jam pudeat quemvis hominem suam voluntatem præferre tuæ. Habet caro voluntatem suam, quam tenere deamat homo, habet mundus voluntatem suam, habet Satanas voluntatem suam a tua multum diversam. *Caro enim concupiscit adversus spiritum*, quem nobis impertisti: & mundus sollicitat ad amorem rerum fluxarum: & Satanas vult ea, quæ pertrahunt homines in æternum exitium. Nec satis est, in baptismo nos esse professos, fore dicto audientes tuis jussis, ac renuntiasse imperio Satanæ, nisi per omnem vitam constanter id præstemus, quod summus professi. Sed hoc præstare non possumus, nisi tu vires addideris conantibus, ut jam non nostra voluntas, sed tua, Pater, in nobis operetur, quod tua sapientia judicavit esse optimum. Qui carni vivunt, tibi mortui sunt, & jam filii tui non sunt. Quin & filiis tuis, quamdiu corpus hoc terrenum circumferimus, subinde negotium facessit carnis voluntas, tuæ præire gestiens. Da, ut semper tua vincat voluntas, sive mori nos vis, sive vivere: sive affligi ut corrigamur, sive sublevari ut tuæ benignitati gratias agamus. Satanæ voluntatem sequuntur, qui sacrificant idolis, qui convitiis incessunt adorandum Filium tuum Jesum, qui diffidunt illius promissis, qui rebellionem parant Euangelio, qui per invidiam exitium moliuntur proximo, qui per fas per nefas in hoc mundo properant ditescere, qui fœdis voluptatibus inquinantur. At tua voluntas est, & corpus & animum habere purum & castum ab omnibus inquinamentis hujus seculi: tuum, Filiique tui honorem anteponere cæteris omnibus: nemini irasci, nemini invidere, neminem ulcisci, sed pro malefactis rependere beneficium: denique famem, exsilium, carcerem, cruciatus, mortem perpeti citius, quam a tua sancta voluntate discedere. Hoc ut indies magis ac magis præstare valeamus, adjuva, Pater cœlestis, ut indies caro minus reluctetur spiritui nostro, ut spiritus noster magis ac magis unanimis fiat Spiritui tuo. Et quemadmodum nunc multis in locis parent voluntati tuæ, qui obediant Euangelio Filii tui: ita idem fiat per universum terrarum orbem, ut omnes intelligant, te solum esse rerum omnium Monarcham, tuisque divinis legibus volentes ac lubentes obediant in terris, quemadmodum in cœlis nullus est qui tuæ voluntati repugnet. Nec possumus efficaciter velle quod tu vis, nisi tua divina voluntas nos attraxerit. Jubes ut tuæ morem geramus voluntati: neque enim filiorum nomen promerebimur, nisi paternis jussis per omnia fuerimus obsequentes. Sed tua pietas, quæ nos nihil promeritos ad hoc honoris adoptare dignata est, eadem dignabitur & promtam & constantem largiri voluntatem, ne qua in re divinæ voluntatis tuæ præscriptum prætergrediamur, sed mortificata carne nostra tuo Spiritu agamur ad omnia quæ pia sunt, grataque oculis tuis: ut & tu, Pater, agnoscas filios non degeneres, & Filius tuus agnoscat fratres germanos: hoc est, uterque suum in nobis agnoscat beneficium, quibus est communis cum Spiritu sancto gloria in æterna secula, Amen.

PANEM NOSTRUM, &c.

Pater noster cœlestis, qui tua ineffabili benignitate largiter pascis omnia, quæ mirabiliter condidisti, prospice & nobis tuis filiis in cœlestem familiam selectis, & ex te pendentibus, spiritualem ac cœlestem alimoniam, ut tuæ voluntati servientes, adolescamus & grandescamus quotidianis virtutum auctibus, donec juxta naturæ nostræ modulum perveniamus ad perfectum robur plenitudinis, quæ est in Christo Jesu. Filii hujus mundi quamdiu non sunt ab-

Digitized by Google

abdicati, sed parentibus utuntur propitiis, non sunt solliciti de victu, nimirum, prospiciente ipsis benignitate paterna. Nos autem multo minus sollicitos esse convenit, quos Jesus Filius tuus docuit abjicere omnem sollicitudinem crastini: confirmans Patrem tam opulentum, tam benignum, tam amantem, cui tantopere curæ sumus, non commissurum, ut quum passerculis etiam vagis de victu prospiciat, quum lilia pratensia tanto decore vestiat, nobis ad filiorum honorem cooptatis vestis desit aut cibus corporis. Sed illa potius omnibus neglectis quærenda, quæ pertinent ad regnum tuum, ejusque justitiam. Neque enim tibi placet justitia Pharisæorum, quæ carnalis est, quum tui regni justitia spiritualis sincera fide constet, & caritate non ficta. Non magnum est tuæ largitati, corpusculum hoc pane frumentitio pascere, quod etiam si non pereat fame, tamen morbo, senio, aliove casu brevi sit periturum: sed filii spirituales a Patre Spirituum spiritualem illum ac cœlestem panem flagitamus, per quem vere vivimus omnes, qui filii tui vere nominamur. Is est sermo tuus omnipotens vitæ largitor & altor, quem nobis de cœlo mittere dignatus es fame pereuntibus. Non enim explebat animum nostrum panis Philosophorum aut Pharisæorum: sed panis ille tuus, quem nobis misisti, vitam reddidit mortuis: de quo quisquis ederit, non morietur in æternum. Per hunc panem reviximus, per hunc alimur ac saginamur, & adolescimus ad perfectum robur spiritus. Hic nobis quotidie trajiciendus in animæ viscera: nec salutaris est, nisi tu Pater quotidie dederis. Corpus unigeniti tui panis est, cujus participes sunt omnes, qui versantur in magna domo tua, quæ est Ecclesia. Unus panis est omnium communis, quemadmodum & nos unum corpus sumus, constans ex membris diversis, sed eodem Spiritu vegetatis. Verum hic quamquam ab omnibus sumitur, multis tamen adfert mortem. Non enim adfert vitam, nisi tu dederis quotidie, addens tuæ gratiæ cœlestis condimentum, ut sumentibus sit salubris. Veritas est Filius tuus, & veritas Euangelica panis est, quem nobis reliquit in alimoniam spiritualem. Et hic panis multis amarus est, qui animi palatum febri malarum cupiditatum habent infectum. Quod si tu Pater eum porrexeris, suavis erit, reficiet afflictos, eriget collapsos, robur addet infirmis, eriget pusillos, denique & vitam conferet æternam. Quoniam autem infirmitas humanæ naturæ semper in deterius prolabitur: quoniam animus quotidie multis impetitur arietibus: quotidie tuo pane filios confirmes oportet, impares alioqui futuros tot tam validis hostibus, tot assultibus, tot terriculamentis. Quis enim ferat esse mundi ludibrium, relegari, protrudi in carcerem, vinciri, damnari, torqueri, exui facultatibus, spoliari uxore carissima ac dulcissimis liberis: denique crudeli morte perimi, nisi fuerit tuo cœlesti pane subinde confirmatus? Qui docet Euangelicum sermonem, porrigit nobis hunc panem: sed frustra porrigit, nisi tu dederis. Complures sumunt corpus Filii, complures audiunt sermonem Euangelicum, sed nihilo vegetiores discedunt, quam venerant, propterea quod non promerentur ut tu Pater illis porrigas invisibiliter. Hunc igitur panem, benignissime Pater, imparti filiis tuis quotidie, donec eo vesci continget in mensa tua cœlesti, quæ regni filios feliciter explebit perenni copia veritatis æternæ, qua perfrui perfecta felicitas est, nesciens desiderium alterius rei, sive quæ in cœlis est, sive quæ in terris. In te enim uno sunt omnia, & extra te nihil est quod sit expetendum, qui cum Filio tuo Jesu, cumque Spiritu sancto vivis & regnas in omnia secula, Amen.

ET REMITTE NOBIS, &c.

Est quidem illud tuæ voluntatis, Pater cœlestis, auctor pacis, & amator concordiæ, ut Filii tui, quos tua bonitas tot unanimitatis vinculis copulavit, quos eodem animas Spiritu, eodem baptismo purgas, in eadem domo quæ est Ecclesia, socias, communibus Ecclesiæ sacramentis foves, ad eamdem hæreditatem regni cœlestis ex æquo vocasti, quo sint firmiores, in tua familia vivant unanimes: neque quidquam diffidii sit inter ejusdem corporis membra, sed mutua caritate copulentur: tamen quoniam adhuc mortale corpus circumferunt, fieri vix potest, quin per imbecillitatem naturæ quædam incidant offensæ, quæ fraternæ concordiæ serenitatem, si non exstinguant, certe obnubilent, exstinctura tandem ni tua clementia quotidie condonet quotidie peccantibus. Quoties autem fratres nostros offendimus, offendimus & te, Pater, qui juslisti, ut proximum nostrum non secus diligamus quam nos ipsos. Sed Filius tuus non ignorans imbecillitatem membrorum suorum, & huic malo commonstravit remedium, in certam spem vocans nos, fore ut tua clementia remittat nobis peccata nostra, si nos vicissim ex animo condonaverimus quod frater peccavit in nos. Est autem æquissima impetrandæ veniæ conditio, quam præscripsit Filius tuus Jesus. Etenim qua tandem fronte deprecatur vindictam Patris, qui levem offensam in fratre suo parat ulcisci? Quo tandem ore tibi dicit: remitte iram, quum ipse perseveret irasci proximo? Qua fiducia se jactat membrum Filii tui, qui quum immunis esset ab omni delicto, te pro parricidis in cruce deprecatus est ut ignosceres, qui ipse peccatis obnoxius non vult ignoscere fratri, in quem & ipse subinde peccat: ut hic sit potius mutua veniæ permutatio quam ignoscentia? Ingratum est oculis tuis sacrificium, quod offert iræ memor, & concordiæ sarciendæ negligens. Ita nos docuit Filius tuus, etiam ad altare relicto munere properandum ad fraternæ pacis reconciliationem. Et, Pater optime, sequimur quod tuus docuit Filius, imitamur quod ille præstitit: si agnoscis a Filio præscriptam conditionem (nec dubium est quin agnoscas) largire quæsumus cujus ille spem certam nobis præbuit. Sic ille nos jussit orare, neque semel confirmavit nos exoraturos, quidquid abs te in ipsius nomine peteremus. Præbuit ille petendi fiduciam, tu per illum largire petentibus veniam. Agnoscimus imbecillitatem nostram, & hinc intelligimus quo turpitudinis essemus prolapsuri, nisi tua custodia nos arceret a vitiis gravioribus. Et hanc ipsam infirmitatem tua pietas reliquit in nobis adversus insolentiæ periculum remedium. Quotidie labimur, ut quotidie tuam glorificemus clementiam. Da, Pater, ut possimus ex animo condonare fratribus nostris, ut concordes inter nos te semper habeamus propitium: & si quid offendimus, sicut offendimus frequenter in multis, emendet nos tua paterna correctio: modo ne abdices, modo ne exhæredes, modo ne conjicias in gehennam. Semel in baptismo condonasti peccata omnia, non erat isthuc satis tuæ erga nos pietati, quotidianis etiam filiorum tuorum delictis ostendisti certum ac paratum remedium: pro quo tuæ benignitati gratias agimus, qui per Filium tuum ac Spiritum sanctum tantis beneficiis nos dignaris in gloriam sanctissimi tui nominis perennem, Amen.

ET NE NOS INDUCAS IN TENTATIONEM.

Pater noster cœlos inhabitans, quamquam nihil est quod te propitio vehementer extimescimus, & mutua caritas nos filios tuos firmiores reddit adversus omnem malorum incursum, tamen considerantes humanæ naturæ imbecillitatem, & incerti quos tua bonitas dignos judicet, ut ipsos in amore tui confirmet usque ad hujus vitæ finem, in qua quamdiu versamur, mille modis sollicitamur ad ruinam, non possumus esse securi. Tota hæc vita undique Diaboli laqueis est plena. Nusquam cessat Tentator ille, qui non veritus est & Filium tuum Jesum technis suis aggredi. Reputamus quot Satanæ machinis imperitus sit servus tuus Job. Recordamur Saulem prius electum, post rejectum a conspectu tuo. Meminimus David, qui dictus erat *vir secundum cor tuum*, eo turpitudinis pertractum, ut adulterium homicidio copularet. Videmus Solomonem, cui in principio regni dederas sapientiam ultra mortales omnes, eo dementiæ perductum, ut peregrinis simulacris immolaret. Venit in mentem, quid acciderit Apostolorum tuorum principi, qui fortem usque mortis societatem animum professus, ter Dominum suum abjuravit. Hæc atque hujusmodi multa cum consideramus, non possumus non horrescere tentationis periculum. Atque in hoc metu nos tua paterna pietas esse perpetuo voluit, ne dormitantes & oscitantes inciperemus nostris præsidiis fidere: sed jugiter adversus Tentatoris assultus, sobrietate, vigilantia, precatione nos muniremus, ut nec hostem provocaremus, memores imbecillitatis virium nostrarum, & tamen adversus ingruentem tentationis procellam infractis animis consistamus, tuo freti præsidio, sine quo nihil possumus. Pateris tu quidem nonnumquam incidere tentationes, vel ut explores spectatamque reddas tuorum tolerantiam, quem-

Digitized by Google

admodum tentatus est Job & Abraham: vel ut hujusmodi flagellis castiges & emendes delicta nostra: sed quoties id pateris, rogamus ut idem tentationis facias felicem exitum, ac vires impartias ponderi malorum irruentium pares. Ingens periculum est, quoties intentatur bonorum direptio, exsilium, probra, carcer, vincula, diri cruciatus corporum, mortes horrendæ. Sed non minus discriminis est a prosperitate blandiente, quam ab adversis terrorem ingerentibus. Cadunt a dextris pariter ac sinistris innumeri. Alii metu pœnarum territi sacrificant Dæmoniis, alii fracti malis, blasphemiis afficiunt adorandum nomen tuum. Rursus alii venenato poculo felicitatis mundanæ inebriati, spretis tuis dotibus revolvuntur in volutationem cœni prioris: velut Euangelicus ille filius, qui prodacta cum scortis omni paterna substantia, eo miseriæ perductus est, ut porcis etiam suas siliquas invideret. Scimus adversarium nihil in nos posse, nisi tu permiseris. Proinde non recusamus objici quibuscumque periculis, modo tua clementia & adversarii insultum, & nostras vires modereris. Sic enim fiet, ut etiam, si quando fuerimus inferiores in congressu, tamen hoc tua sapientia vertat in bonum nostrum. Sic vicit Filius tuus semper adorandus Satanam, sic carnem, sic mundum, ut quum maxime videretur oppressus, triumpharet maxime. Ac nobis ille pugnavit, nobis vicit, nobis triumphavit. Vincamus & nos illius exemplo, tuo præsidio per Spiritum sanctum ab utroque prodeuntem in omnia secula, Amen.

SED LIBERA NOS A MALO.

Pater omnipotens, tua gratuita benignitas nos semel a peccatis expiatos, ab impurissimo patre Diabolo liberavit per Jesum Christum Filium tuum, & in honorem nominis ac hæreditatis adoptavit: sed ita, ut quamdiu versamur in terris, perpetua lucta sit cum hoste nihil non moliente, ut nos, quibus invidet tuum beneficium, in suum jus retrahat. Horrescimus animo, quoties recordamur quam fœdum patrem habuerimus, quum essemus mancipia peccati, quam infelici hæreditati fuerimus destinati, quam immiti servierimus Domino. Nec ignoramus illius obstinatam malitiam, non solum viribus, sed mille etiam artibus ac dolis instructam in nostram perniciem: numquam dormit, numquam cessat, sed semper obambulat, veluti leo fame rugiens, captans, quæritans, ac venans quem devoret. Nimirum, tui, Pater, est dissimillimus. Tu enim natura bonus ac beneficus, ovem erraticam reportas ad ovile, morbidam sanas, exstinctam ad vitam revocas: inimicos etiam tuos blasphemos in sanctum nomen tuum, amore tuo prævenis, & ad salutem æternam invitas. Ille odio insatiabili erga nos, a quibus numquam læsus est, nihil aliud molitur, quam ut quamplurimos secum in exitium pertrahat. Insignis cujusdam malitiæ est, gratis nulloque suo commodo velle perdere, a quo quis non est injuria lacessitus. At hic suo etiam malo imminet in malum eorum, quos tu in tutelam tuam sevocasti. Non tu illum talem condideras, sed eo malitiæ delapsus est, posteaquam sibi placens, tuæ Majestati subjectus esse noluit. Proinde stimulatus invidia, primos nostri generis parentes ante circumventos pellexit in mortem, invidens illis Paradisi voluptates, quum ipse sese Cœli gaudiis spoliasset. Nunc etiam acrioribus invidiæ stimulis uritur, quod Paradiso excluſos subvehis in Cœlum: quod morti destinatos per fiduciam in Jesum Filium tuum ad beatam immortalitatem invitas: quod ipsius etiam malitiam vertis in cumulum tuæ gloriæ, nostræ salutis. Proinde quamquam ille multis merito formidabilis est, tamen consolatur nos tua bonitas, quæ plus potest ad salutem, quam universa illius malitia ad perniciem. Agnoscimus nostram imbecillitatem, sed non expaveſcimus hostis incursum, sive vivimus, sive morimur, quamdiu te merebimur habere protectorem. Non metuimus exitium ab illo malo, quamdiu continget adhærere bono. Hæc vota filiorum tuorum, Pater æterne, si pia sunt, si juxta formam a Filio tuo Jesu præscriptam concepta, certa nos habet fiducia, tuam bonitatem præstaturam quod petimus.

PÆAN VIRGINI MATRI DICENDUS,

COMPOSITUS IN GRATIAM DOMINÆ VERIENSIS,

PER

DESIDERIUM ERASMUM ROTERODAMUM.

UNicum cœli decus, certissimum terræ præsidium, Virgo mater, Maria. En gestit hæc animula, laudatiunculæ hujus, velut incenso thusculo, tuo litare Numini: neque vero suis freta meritis, sed tua confirmata placabilitate, audet immensum laudum tuarum pelagus, humani sermonis angustiis concipere. Cujus amplitudinem solus ille capit, quem tu immensum & incomprehensibilem, purissimi uteri scriniolo conditum, gestare meruisti. Qui virgineam mentem tuam, non stillulis aliquot gratiarum consperſit, sed ipsum omnium charismatum fontem in temet ipsam transtulit, ut ex te, veluti Paradiso vernantissimo nobiles illi quatuor amnes promanarent, siticulosam, ac sterilem pectoris nostri glaream, fœcundis scatebris irrigaturi, ridentique virore, & variarum virtutum stellantibus floscu-
lis picturi. Quo fit, ut vastissimum spatium porrigatur inter tuam sublimitatem, ô Regina præcellens, & meam humilitatem. Inter tuam plus quam Angelicam puritatem, & meam colluviem, inter tuum splendorem, & meam caliginem. Tu cœli numina longe sub pedibus despicis, nos de ima valle mussitamus. Et tamen quo minus tuas laudes assequi possumus, eo est impensius annitendum. Tu es enim præpotens illa rerum Domina, quæ sola felicissimum illud nomen inter mortales promeruisti, ut Virgo *Theotocos* appellareris. Siquidem prægnans tua virginitas, eumdem nobis edidit de homine hominem, citra corruptionem, qui sine tempore, de Deo Patre Deus, absque initio nascitur, sine fine nasciturus. Tu es augusta illa cœli terrarumque Regina, cui Filius omnipotens rerum imperium a Patre traditum, voluit esse commune, cujus sanctum Numen vel profunda Tartara tremiscunt, cui positis passim aris, medius hic totus supplicat orbis, ad cujus venerandum nomen Pontificius apex, & Imperatoria Majestas nudatum inclinat verticem. Cujus se pedibus Virginum candor, Martyrum laurea, Prophetarum auctoritas, Apostolorum dignitas, Angelorum felicitas, omnium denique cœli Procerum celsitudo venerabunda submittit; quam ipsa quoque tota Divinitas præcipuo quodam honore dignam ducit. Pater communis gnati parentem lætus agnoscit, atque amplectitur. Filius pro sua pietate, proque Matris reverentia, genitricem amat, ac honorat. Spiritus sacer, ab utroque profectus, se tibi totum infundit, purissimam illam officinam suam libenter agnoscens, in qua quondam inauditum illud opificium, natura stupente peregit, cum divina arte intra virgineum pectusculum tuum, triformem illum Gigantem conflaret, inenarrabili commissura, Dei verbum, cum humano spiritu, animam hominis cum mortali carne compingens, triaque inter se diversissima ita ferruminans, ut *hypostaseos* simplicitas naturarum discrimina neutiquam perturbaret. Et a sin-

Digitized by Google

singulis igitur præcipuus honos habetur, & omnes communiter proximo dignantur assessu, ut secundum Divinitatem, nullum habeat cœleste theatrum spectaculum, te una admirabilius. Proinde ad eam, quam cœlestis aulæ primates tanto intervallo supra se suspiciunt, ego vermiculus, qua tandem fiducia frontem attollo? Quo ore mea balbutie tua tento præconia, quibus ne Angelicæ quidem voces pares esse queant? Sed docet audaciam, ô Maria, non arrogantia, verum miseræ conditionis necessitas, vincit verecundiam non toleranda egestas, suggerit hos animos pietas, ministrat fiduciam tua singularis benignitas. Si tantum mirabilis esses, ô Virgo Deipara, non etiam exorabilis, si minus misericors quam præcellens, non haberet quo nostra adspiraret mortalitas. At nunc quantum humilitatem nostram tua majestas deterret, tantum erigit clementia, quantumque submovet præstantia, tantum placabilitas allicit, quantum præstringit oculos virtutum tuarum fulgor, tantum recreat umbra misericordiæ. Neque tam abes a nobis præeminentia meritorum, quam præsens es opitulandi facilitate. Deum peperisti, miratur cœlum: sed utique nobis peperisti, respirant homines. Deum edidisti, stupescit natura: sed edidisti non tonantem, non fulmen vibrantem, verum vagientem: genuisti non vindicem, sed reconciliatorem: non supplicii, sed salutis auctorem. Deum enixa es, sed ut nos renasceremur. Virgo peperisti, non ut nostra desperaret impuritas, sed aboleretur. Mater es Dei, sed eadem misericordiæ mater appellaris, neque misericordiæ mater esse posses, nisi Dei mater esse meruisses. Tu spiritualibus dotibus superfusa es, ut tuus cumulus, in nostram inanitatem redundaret. Divinitati proxima es, ne illic nobis deesses advocata. Plurimum apud Deum vales, ut esset cujus precibus & auctoritati justam in nos iram suam posset donare. Ergo quando quidquid in te est, ô Maria, id nobis juvandis comparatum est, quo major est tua præcellentia, hoc certior est nostra fiducia, cum quæ maxima es, eadem sis & optima.

Non aspernaberis eorum, quamvis rusticum Pæana, quorum naturam non est dedignatus tuus Filius. Boni consules qualescumque hymnos nostros, Mater, quando Filius pauperculæ viduæ quadrantem, cæterorum opibus prætulit. Non poteris eorum negligere vota, quos tanti habuit gnatus tuus, ut pro his servandis, semet devoverit. Si te Conditoris Matrem gaudes appellari, agnosce Filii tui plasma. Agnosce Filii mercem, genitrix Redemtoris. Agnosce simul & argumentum tui cognominis, & laudum tuarum materiam, mater clementiæ. Quo enim mittis miseros, si tu, misericordiæ mater, gremium occludis? Imo quam potius hymnis votisque sollicitet ærumnosa mortalitas, quam te, Maria, quæ quidem inter Cœlites una tantum, vel meritis, vel gratia, vel auctoritate polles, ut sola judicis iram possis restinguere. Tam eadem pronis & benignis es auribus, ut nullius preces non admittas. Tam patiens es, ut nullis umquam egentium opploratibus fatigeris. Tam ignoscens & placabilis, ut animum tuum, nulla nostrorum scelerum fœditas, a nobis sublevandis alienet. Tam prodiga, ut neminem indonatum abs te discedere patiare. Tam dives, ut largiendo numquam exhauriri queas, ut te veluti cornu quoddam aureum, verus ille Jupiter, tuus non solum alumnus, sed & Filius, proposuisse mortalibus videatur, unde nihil sit rei, quod non petitum accipiant. Talis es denique, Virgo beatissima, ut bonitatem tuam nemo terrigenarum non sit expertus, magnitudinem ne spiritus quidem ætherei consequantur animo. Tu es profecto nobilis illa Virago, in cujus unius præconia, cœlum pariter & tellus, & omnium ordo seculorum musica quadam harmonia concinit. Tu jam olim ante rerum exordia, in summo principio vivebas, ludens in orbem terrarum. Tu creatis initio Angelis, e divinæ mentis speculo relucens, gaudii cumulum adferebas. De te statim in ipsis rudis adhuc mundi primordiis, Conditor ipse, primum edidit vaticinium, Mulierem olim fore, quæ calcaneo letiferi Serpentis caput proteret. Te vetustis seculis Gentilium oracula obscuris ambagibus denotabant. Te sortes Ægyptiæ, te Phœbi tripodes, te Sibyllarum folia portendebant. Te doctorum Poetarum ora, non intellectis oraculis præcinuerunt. Tu Virgo illa, aurei seculi renovatrix. Tu vera illa Diana, perpetuæ virginitatis, tum auctor, tum exemplum. Tu triforme Numen, quæ tergeminum nobis Gigantem edidisti, quam ter potentem, formidant inferi, venerantur superi, medius hic adorat orbis. Tibi Lucinæ nomen unice convenit, quæ & verum lumen extulisti, & nobis uti renascéremur lucis æternæ fores aperuisti. Te Novum simul & Vetus Testamentum, tamquam duo Cherubin, junctis alis, consonisque vocibus decantant. Te mystica Synagoga typicis imaginibus delineavit, tuum pæana Euangelica tuba clarissime personat. Te litteræ Hebræorum aptissimis coloribus adumbratam repræsentarunt. Christianorum libri tuis te virtutibus exornarunt. Ac prorsus pia quadam contentione, in tua certatum est præconia, hinc a fatidicis Vatibus, hinc a facundis Ecclesiæ Doctoribus, utrisque eodem numine plenis, dum illi te lætis oraculis nondum natam præcinunt, hi natam piis laudibus prosequuntur. Illi promissis haud vanis orbem mœstum in spem surrigunt, hi in tui miraculum pias suscitant mentes. Magni, nimirum, præcones, sed utrosque tuarum virtutum superat magnitudo. Cedit divinis tuis meritis præsaga Vatum prudentia, cedit Doctorum prædives eloquentia; & torrens illa dicendi copia, in te prædicanda suam inopiam confessa est.

Tu felix illa plantula de Jessea radice subnata, nihil tamen inde genitalium sordium trahens, humilis virgula, de qua non pomum mortiferum, sed flosculus ille, longe fragrantissimus, pronatus est, qui blandissimo adspectu suo, terras pariter & cœlos implevit lætitia, cujus odore trahimur in vitæ cœlestis amorem. Tu, Mulier illa Prophetica, quæ novo & inaudito miraculo illibati corporis tui zona virum circumdedisti, citra virilem operam. Tu, beatus & apricus ille Paradisus, qui neque aratro scissus, neque rastro vexatus, omnigenas delitias & medicamenta progerminat animarum. Tu, vitæ arbor, cujus fructus salutaris & præsens, ligni quondam male gustati venena sustulit. Tu, nobilis illa domus, quam ipse sibi Dei Filius, Patris æterni sapientia, mirabilis architectus ædificavit, septem proceris ac solidis columnis suffulciens, ut in ejus penetralibus versaretur, longe a terrenis submotus affectibus, is qui non nisi in altissimis habitat. Tu, thronus Solomonis eburneus, auro vestitus, unde Rex ille Regum, carnis velatus trabea, jura dixit mortalibus. Tu, delicati illius amatoris ferculum, de Libani lignis compactum, quod ipse sibi auro, argentoque, & ardenti purpura mire variavit, dignum, videlicet, in quo ille decem mensium spatio vectaretur. Tui nivei pectoris typum gerebat, floridus ille ejusdem lectulus, quem puritatis amator Dei Filius, ita cœlestis militiæ excubiis, omniumque corona virtutum munivit, ut nulli umquam vel cogitationi parum piæ patuerit aditus, in quo uno nihil umquam repertum est, quod aut delitiantem offenderet Sponsum, aut obstreperet quiescenti. Tu, sacratissimum pacifici Regis templum, in quod ille, quidquid est artis, quidquid opum, transtulit, tam religiosum, ut ejus adytis unicum illud Sanctum Sanctorum crederetur. Tam magnificum, ut in eo Rex Olympi præsideret. Tam sacrum, ut nulla umquam peccati labe potuerit profanari.

Tuam prægnantem virginitatem, rubus ille mysticus Moysi falso flagrare visus, præludebat, quæ mortalium una puerperæ nomen promerita es, cum uxoris numquam præstiteris. Tuam virgineam fœcunditatem, virga Sacerdotalis, mire adumbrabat, quæ neque mortali manu consita, neque terreno succo irrigata, & cœlitus concipiendo floruisti, & sine cruciatu pariens, fructum vivificum edidisti. Tui simulacrum præ se gerebat niveum vellus Gedeonis, quæ a carnis quidem contagio longe semota, at cœlesti rore ter compluta, Trinitatis opificio triformem fœtum pura concepisti, pura enixa es, pura post editum partum permansisti. Tui obtinebat imaginem turris illa Davidica, quam unam contra omnia nequissimi hostis tela propugnaculis, clypeis millenis, omnigenaque virtutum armatura munivit bellator egregius, ut neque corpus, nec animum tuum ullus umquam libidinis assultus, non dicam expugnarit, sed ne oppugnaverit quidem. Te divini vatis insignis illa porta vaticinabatur, non ad Aquilonem, unde panditur omne malum, sed ad exortum spectans, unde

Sol

Sol oritur novus, & novator omnium, cujus integritatis clauſtra, Princeps pacis, neque ingrediens, neque egrediens, violavit, imo conſecravit. Tu, novi Adæ, nova Eva, non noverca, quod illa vetus, quæ fœtus ſuos etiam priuſquam pareret exſtinxit, ſed mater, neque mater morientium quod illa, ſed reviviſcentium, quæ incogitabili myſterio, de cujus oſſe fueras genita, eum ipſum de tua carne viciſſim genuiſti, nec ab alio fœcundata, quam quem peperiſti, ut inextricabili ænigmate, eidem ſimul fueris, & Filia & Sponſa & Mater. Tu, mendaciſſimi colubri venena in ipſius caput retorſiſti. Tu, animoſa illa Virago, quæ pulcerrimum auſa facinus, Allophylorum ducem communem humani generis hoſtem, clavo confixiſti. Tu, ſeculis omnibus celebranda Judit, quæ late graſſantem Tyrannum Tartareum, ſola trucidans, populo tuo pro certa deſperatione, ſubitam ſalutem ac triumphum attuliſti. Tu, formoſa Heſter, delitiæ Regis ætherei, quæ triſte mortis decretum, gladioſque, jam in tuæ gentis jugulos intentatos, in ipſum cædis machinatorem depuliſti. Tu, mons ille adamantinus, unde ſine manibus exciſus eſt lapis ille angularis, qui fecit utraque unum, cui innititur omnis ædificatio, non ceſſura tempeſtatibus hujus ſeculi, in quem, quiſquis impegerit, elidetur. Tu, florem enixa campeſtrem, roſa Hierichana, quam non ſuperbiæ ſcopuli, ſed ſimplicitatis planities, & modeſtiæ humilitas educat, quam divina caritas purpureo rubore tinxit, quæ de terra parente prognata, nihil tamen terrenæ fæcis inde ſuxiſti. Tu lilii convallium mater lilium & ipſa medio in ſpineto, ſine ſpinis enatum, quæ lacteo candori virginitatis ſummam modeſtiam adjunxiſti. Tu, fons ſignatus, cujus nitidiſſimas lymphas, nulla ferina umquam libavit affectio, in quo Sponſi refulgentem imaginem, nulla terrena turbavit cupiditas, quæ medicatas aquas tuas derivas in capita viarum omnium, quæ potæ, nos non vocales quidem, ut illæ Caſtaliæ, ſed immortales reddunt. Tu, hortus ille divinæ cuſtodiæ, ſepe ſic circummunitus, ut nulla etiam petulca cogitatio quiverit perrumpere, in quo varias aromatum areolas, ſummus ille hortulanus mira diſtinxit arte, ubi idem inter lilia paſcit, ac cubat in meridie. Tu, ſancta civitas Sion, cujus mœnia nullus umquam Babylonii hoſtis aries pulſavit. Quam inexpugnabilibus munimentis tutatus eſt is, qui natus eſt in ea, quique fundavit altiſſimus, cui videlicet ipſe & murus eſt, & antemurale. Tu Hieruſalem, in qua una ſibi pacificus ille ſedem delegit, Regiamque ac Templum ædificavit. Tu vitæ ſpeculum, tam nitidum ac purum, ut in nullo alio divinitatis effigies refulſerit expreſſius. Tu virgula fumi, ex aromatibus myrrhæ & thuris, & univerſi pulveris pigmentarii, quæ ſic incenſa cœleſti caritate, ſic a caducarum rerum amore extenuata, puriſſimis votis aſſidue ſuperna petebas, ut ipſis etiam cœligenis mentibus miraculo fueris. Tu nova terra, totiens a Deo promiſſa, quæ divino gravida ſemine, non ſpinas & tribulos, quemadmodum vetus illa maledicta, ſed vitæ cibum protuliſti. Tu vitis illa generoſa, de cujus palmite nobilis ille botrus prodiit, quem unum duo Teſtamenta humeris bajulant, tam gravem, ut in ſtatera appenſus, ingens omnium ſcelerum noſtrorum pondus in altum ſubmoverit, tam efficaci ſucco, tamque generoſo, ut guſtatus, repente tot hominum millia, ad vitæ uſque contemtum, ſobria dementaverit ebrietate. Tu, procera illa Libani cedrus, late virtutum ſpargens odorem, quæ mortalium ſola vitiorum cariem non ſenſiſti, quin & allita noſtris animis, eamdem arces, dum tuo provocati exemplo, tot paſſim pueri atque puellæ, incorruptam vitæ puritatem meditantur. Tu campeſtris olea, ſpecioſa ac tonſilis, de cujus illibato corpore, fatalem illum, & ſemper virentem ſurculum nobis decerpſit is, cui familiare eſt, columbina ſpecie apparere mortalibus, eumque in Arcam Eccleſiæ detulit, certiſſimum pignus finiendi diluvii peccatorum, mundique renovandi ſymbolum, cujus baccarum ſalutaris amaritudo, contra pomi exitialis, heu nimium dulce virus, antidotum præſentaneum attulit, cujus oleo, mentes hominum, abſterſo ſqualore vetuſtatis, ſituque terreni Adam, velut iterata juventa reniteſcunt, cujus jugi alimonia, fidei lampas paſcitur, ne quando poſſit exſtingui. Tu aurora illa valde rutilans, quæ mirantibus etiam cœleſtis arcis excubitoribus, roſcida purpura, blandoque lumine emergens noctis horrorem omnem diſcuſſiſti, ac Solem illum exſpectatiſſimum, prævia mortalium oculis exhibuiſti. Tu palma perpetuo virens, quam neque proſperæ res vel tantillum deflectere, neque adverſæ deprimere potuerunt. Tu platanus, longe gratiſſimam umbram præbens feſſis mortalibus. Tu terebynthus, favoris tui ramos ad omne hominum genus latiſſime porrigens. Tu velut altera quædam mater omnium viventium, Eccleſiæ ſoror, tanta myſteriorum ſimilitudine, ut quidquid in arcanis litteris illi tribuitur, idem & in te mire quadrare videatur. Siquidem Eccleſia, cœleſti Spiritu animata, nos regenerat in Chriſto: tu divino Numine ſuperfuſa eum ipſum dediſti, in quo renaſcimur omnes. Tu myſticum illud caſtellum, quod ingreſſus mundi Redemtor, a duabus ſororibus, gratiſſimis accipitur epulis. Tu mulier illa ſingularis, quam oculis aquilinis conſpexit is, qui tibi in filii tui vicem ſucceſſerat. Cujus nivea tempora, virtutis omnigenæ ambitu contexta corona, ſtellantibus decorat luminibus, quam totam divini Solis claritas circumveſtit, quæque Lunam numquam eodem vultu fulgentem, quippe rerum fluxarum ducem, pedibus ſubſtratam, ſemper calcaſti. Tu Sponſa, tu concubina, tu amica, tu columba unica. Tu amor es, tu ignis, tu propriæ delitiæ ſpecioſi præ filiis hominum. Tu delicata illa amatrix, quam unice deperiit Filius Dei. Tam fervida ut amore dilecti langueres, tam formoſa ut Dei verbum e ſinu Patris, in tuum ipſius uterum, nitor oculorum tuorum fecerit avolare. Tam veneranda, ut Angelum pronubum merueris. Tam illibata, ut virum ſine viro conciperes. Tam incorrupta, ut virgo pareres. Tam beata, ut arcanum illud tetragrammaton verbum, quod aliis nefas in ore concipere, tu caſtis haurires viſceribus. Tam denique felix, ut omnium ſalutem generares. Salve inclyta Regum progenies, Sacerdotum decus, Patriarcharum gloria, Cœlitum triumphus, Inferorum formido, Chriſtianorum & ſpes & ſolatium. Tu Sole matutino rutilantior. Tu Luna argentea blandior, aureo Lucifero formoſior, Lilio recenti purior, nive intacta candidior, verna roſa decentior, unione pretioſior, auro generoſior, achate gratior, magnete amabilior, opobalſamo fragrantior, amaraco ſpirantior, melle dulcior, vita ſuavior, horto irriguo floridior, paradiſo fœcundior, cœlo ſublimior, Angelis caſtior. Salve ſacrarium æterni Numinis, triclinium Divinitatis, apotheca Spiritus ſancti.

Sed quid etiam tuas inenarrabiles laudes noſtra balbutit infantia? Quidquid enim poterit humana vel mens concipere, vel lingua ſonare, etiam ſi porro ſupra noſtrum ingenium fuerit, tamen longe citra tuum meritum erit. Illud autem humanis affectibus in te, mirabilius dicam an amabilius, quod cum talis ſis, ô Maria, ut omne terrarum cœlique faſtigium tibi cervicem inclinet, te Dominam, te Reginam, te Imperatricem veneretur, non tamen pro indigno habes humilium ac miſerorum mater appellari, neque cœli ſumto imperio noſtri curam poſuiſti. Sollicitant etiam nunc mitiſſimum pectus tuum ærumnæ mortalium, tangunt vota, movent ſuſpiria, vincunt lacrymæ. Quo fit, ut benigniſſimis auribus tuis, undique miſerabilis opploret turba. Unius Mariæ opem, omnis ætas, omnis ordo, omnis implorat conditio. Mariam pueri ac puellæ, Mariam ſenes & anus, maximi minimique promiſcue ſollicitant. Quam enim aliam temerarius nauta ubi venti mugientes, malum & vela ſciderint, ubi fluctus clavum avulſerit, ubi procellæ minaces latera tundunt, ubi præſentem intentat omnia mortem, quam tum aliam ſupinis manibus orat, niſi Mariam? Ubi lacera tabula, nudus hærens, per ſummas undas volitat, quam in vota vocat, niſi Mariam? Quam infelix viator, a latronibus cinctus precatur, niſi Mariam? Mariam quos arte potentior morbi vis premit, Mariam quos duræ compedes alligant, Mariam miſeræ puerperæ cum laborioſi nixus partum periculoſe differunt, votis inclamant. Sive ſtridentia fulmina orbem conſcium terruerint, ſive ſubterranei motus tellurem concuſſerint, ſive ruina fatalis, aut incendii vis ingruerit. In ſumma, quæcumque laborioſis mortalibus inciderit calamitas, aut mali impendentis metus territaverit, tu una protinus occurris, a qua deſperatis rebus opem petant. Tibi mercator ſollicitus, ſua lucra com-

Digitized by Google

committit, tibi mare ingreſſurus, vitam ſuam deponit, tibi curvus arator ſpem anni votis commendat. Tibi miles ancipitem Martem experturus, vota nuncupat. Te ſcelerum conſcientia preſſus, advocatam adſciſcit. Atque etiam ex malorum numero, quibus mille obnoxia eſt, nomina tibi facit noſtra egeſtas. Te matrem orphani, pupilli tutricem, rei patronam, captivi liberatricem, errantes ducem, afflicti recreatricem appellant. Te medicam ægroti, naufragi portum, deſtituti præſidium, deplorati ſolatium, oppreſſi exoneratricem, perditi ſalutem, deſperati ſpem ſuam & nominant, & experiuntur. Tu publica calamitoſi generis fiducia, ex te una pendentis, te unam reſpicientis, quippe cui penitus ſit perſuaſum (neque vana fides) nihil eſſe quod præſtare, aut nolis rogata, aut nequeas volens.

Videmus & aves vagas, & truces leones, & pardos immanſuetos in rebus egenis ad hominis opem confugere, malo, videlicet, monſtrante, unde medelam petere debeant. Neque neſcit noſtra neceſſitas, ipſis docta malis, unde ſubſidium ſperare oporteat. Intelligit, eſſe te tutiſſimum aſylum, quod Rex indulgentiſſimus fontibus ſemper patere voluit, velut ultimum extremis malis perfugium. Intelligit te canalem eſſe aureum, adeundum his, qui de fonte volunt haurire miſericordiæ. Te eſſe inexhauſtum illud ærarium divinæ largitatis, unde depromi juſſit, quidquid nobis largiri decrevit. Te oſtium penarii cœleſtis, pulſandum iis, qui panibus tribus egent. Quo tandem igitur meliore fiducia confugiemus, Maria, quam ad eam, penes quam omne noſtrum præſidium eſſe voluit Deus? A quo rectius petet mortalis egeſtas, quam ab ea, quam inexhauſtæ benignitatis ſuæ condam promamque conſtituit Deus? ut per eandem nobis largiretur omnia, per quam ipſe ſe nobis ante donaverat. Unde juſtius ſperabimus reliqua, quam cui ſalutis debemus initium? Quam magis conſentaneum eſt, vitæ auxilium ferre, quam quæ vitam dedit? Tum autem quo tutius fugient miſeri, quam ad miſericordiſſimam? Quo ſe nocentes convertent, niſi ad clementiſſimam? Quo profugi, niſi ad aſylum? Quo judicii obnoxii, niſi ad judicis matrem? Quo triſtes rei, niſi ad advocatam? ſimul & mitiſſimam, quippe matrem miſericordiæ, & potentiſſimam, quippe judicis genitricem. Quod Regis es mater, nihil te non poſſe, quod autem & clementiæ mater es, nihil te ſupplicum cauſa non velle confidimus. Neque fallit miſeros ſua fiducia. Quis enim umquam te votis irritis ſollicitavit? Quis tuum Numen inutili coluit pietate? Quis inanes preces a tuis altaribus retulit? Tantum abeſt, ut ad tua genua confugientes, dura repellas, ut ultro etiam invites trepidantes, ultro occurras ceſſantibus, ſponte tua manum porrigas jacentibus. Ut jam nemo ſit mortalium, qui non magno aliquo experimento, tuam in ſe beneficentiam teſtari queat. Arenam profecto numeret, qui recenſeri conetur, quot homines ab imis manibus in lucem revocaveris. Quot ex præſentibus periculis eripueris. Quam multis, qui jam ſpem omnem abjecerant, inſperatam attuleris ſalutem. Quot ex altiſſimo vitiorum Barathro, in vitam caſtigatiorem reſtitueris. Hinc tibi paſſim Templa dicavit Chriſtianorum non ingrata pietas. Hinc tibi innumerabiles per urbes pariter & vicos fumant aræ. Hinc toto in orbe ſacer chorus aſſidue tuas laudes decantat. Hinc tibi circum altaria tua, grata donaria ſuſpenduntur, figuntur trophæa, tuæque beneficentiæ monumenta tibi conſecrantur. Omnium vero mentibus ſic penitus inſita es, ut nemo vel ipſo tuo nomine non recreetur. Qua in turba & ego, clariſſima Virgo, nunc Pæana tibi cecini, quo placata, precor, ut tuo me Filio reconcilies, cujus iram juſtiſſimam, graviſſimis meis commiſſis ſuſcitavi. Sola namque judicem accenſum mitigare poteris, quæ parere potuiſti ſola: & potes, & vis, quæ cum ſis miſericordiæ Mater, tui ſimillimum Filium miſericordiſſimum genuiſti, ut tuo confirmatus auxilio, tuoque ductu, per hoc vitæ pelagus ſic iter agam, ut perveniam ad patriam claritatis æternæ, in qua cum Filio vivis glorioſa per omnia ſecula ſeculorum, Amen.

PÆANIS

FINIS.

OBSECRATIO
AD
VIRGINEM MATREM
MARIAM
In rebus adverſis,
PER
DESIDERIUM ERASMUM ROTERODAMUM.

VIdes, Virgo parens Maria, ſpes unica calamitatum noſtrarum, vides, quam diris tempeſtatibus in hoc mortalitatis pelago jactemur, dum ærumnoſiſſimi exſilii pertæſi, in quod miſeros Evæ novercæ, non parentis intemperantia detruſit, utcumque in patriam molimur recurſum, te ſcilicet una inter vagos hujus vitæ fluctus, noctemque denſiſſimam (ceu proſpera ſtella) prælucente, ſimulque ſecunda tui favoris aura ſemper adſpirante. Alioqui nullam omnino portus contingendi ſpem habeat, hæc tam diutina, tam plena diſcriminum navigatio, ni tuum uſque Numen tantis in malis propitium ac præſens affulgeat. Sed num deſtituis curſum noſtrum, ô Diva, graves hominum ſemper miſerata labores? Neque enim ignoras, hujus, qua vehimur, corpuſculi cymbam, quam fragili ſit tabulatu compacta, quam rimoſa, quam futilis. Et hanc tamen tot malorum fluctus oppugnant, tot circumvallant pericula. Hanc peſtiferi Cacodæmonum flatus horrendo cum murmure circumfremunt, omnique vi certant nunc acutis ambitionis cautibus illidere, nunc in æſtuantium libidinum vadoſas Syrtes impellere, nunc immanibus Charybdis hiatibus ſorbendam tradere. Hi, nimirum, ſunt procaces illi Auſtri, & Boreæ ſonori, neque non violenti Africi, Notique imbriferi, qui tartareo e ſpecu emiſſi,

Quæ data porta ruunt ac terras turbine perflant,

Qui graves illas tempeſtates nobis quotidie conſciſcunt, tot edunt naufragia, dum hunc per omne nefas præcipitem agit ventoſo gloria curru, ille e turpiſſimarum voluptatum cœno nequit eluctari, dum alius, quo res ſit incolumis & auctior, ipſe perit infelix. Jam porro hinc crudelis inſequitur pirata, quos gnati tui pretioſus ſanguis aſſeruit, denuo in fœdiſſimam ſervitutem retracturus. Inde rurſus delitiarum blandiſſima Siren, exitialiter dulcibus cantilenis aures animumque ſollicitat, ut obliti patriæ, obliti noſtri, recta in certiſſimum interitum abeamus. Jam vero quam periculoſa illa fortunæ, ſeu fluctuum alternantium viciſſitudo, cum interim ſecunda & venenatis muneribus accumulans, naviculam noſtram in ſublime tollit,

Digitized by Google

interim adversa & sæviens, deque summo fluctu præcipitans, imis arenis illidit. Quid quod interdum tumultu negotiorum, veluti turbine irruente, sic obruimur, ut neque clavum jam audiat navis, neque certum cursum tenere liceat? Quid quod interim ipsa etiam arridentis æquoris lenitas, quavis est procella insidiosior? dum non raro credulos, nimium cœlo pelagoque sereno confisos, repente versa tempestas opprimit, & qui modo tamquam portum tenentes, lætum celeuma canebant, protinus mediis in fluctibus natant. Quid autem recensеam, quantum immanium belluarum pontus hic alat, semper in nostram prædam inhiantium. Neque vero desunt etiam huic elemento sua venena, letale virus undique afflantia, dum alius assentatione nobis imponit, alius pestiferis consiliis ab honestis avocat, alius ad pernitiem hortatur: hic palam injurius, ille clancularius hostis nocet: hic in os contumeliosus, mentis otium perturbat, ille fucatus amicus niveo denticulo vipereum virus infundit: hic atro loliginis succo tinctus, famæ labem conatur offundere, ille torpedinis in morem, frigidum afflans venenum, caritatis ardorem nititur exstinguere. Tum vero gelido solvuntur frigore membra, cum piceæ nubes ignorantiæ eripiunt nobis cœlumque diemque: cum lacero velo, dissipatis antennis, amisso clavo, cæcis erramus in undis. Tum multus ubique pavor, & plurima mortis imago. Adeoque lacrymabilis hujus vitæ, quam a vinculis & vagitu sumus auspicati, perpetuus tenor calamitatum est plenissimus, ut ne ipsa quidem tranquillitas discrimine vacet.

Vides hæc, ô Regina cœlestis, & miserata, succurris periclitantibus. Neque enim fieri potest, ut aut non dispicias casus mortalium, quæ quidem vel nominis ipsius argumento, sublimis illa sis Elice, illa sis Cynosura clarissima, summo, scilicet, mundi cardine, quæ sola falsas occiduæ Tethydos undas numquam attigisti, cujus ne levi quidem aspergine umquam commaduisti. Neque consentaneum est, ut ulla eorum quæ fiunt in terris pars, tuos oculos suffugiat, cum tu sis Luna illa pulcerrima, æterni Solis & soror & mater, quæ nostros labores de proximo despicis, quippe vicinum & familiarissimum terris sidus, influxuque longe omnium efficacissimum, quæ noctem hanc nostram miti lumine sublustrem facis, non vaga, numquam senescens, numquam inæqualis, numquam deficiens, numquam occidens: sed assidue pleno pernitens orbe, semper obvia Soli, unde mutuum lumen vimque plenissime haustam nobis refundis, salutari succo vegetans & augens omnia. Ergo neque non vides, ô Maria, cum eadem & Stella sis hujus nostri pelagi, & Luna nostræ terræ, neque rursus videntem non tangunt hominum mala, cum te jam olim matrem suam, & misericordiæ matrem mundus hic noster appellet, tuque non invita nomen istud agnoscas. Atque omnino necesse est, ut te matrem, res hominum sollicitam habeant, quæ quidem filium pepereris, usque adeo nostri generis amantem, ut hujus exsilii communis incola factus, pro nobis asserendis sese devoverit, tamque libenter in omnes casus effuderit: neque igitur aut non vides hominum ærumnas, aut videns non miseroscis, neque miserta, mederi non potes, cum & filium genueris exorabilem, præterea sic tui amantem, sic observantem, quippe piissimum, ut nihil omnino neget postulanti. Neque rursus a Patre frustra quidquam petit Filius, propter incogitabilem mutuam inter ipsos caritatem, & nihil non potest Pater, nihil item non potest Filius, ut qui ab omnipotente nascatur omnipotens. Proinde nihil non potes tu quoque, cujus vel pietati vel honori, Filius nihil non tribuit. His argumentis ratiocinatur nostra mortalitas, non ingenio, sed egestate solers, te unam esse, ô Virgo Deipara, unde afflictis in rebus, opem & poscere, & sperare debeamus, quæ una vales omnia, & quidquid vales, id omne nobis vales. Certa itaque fiducia, en ego pronus tuis advolvor pedibus, illis quibus etiam Cœlites ipsi sese substernunt, præsenti tuo Numini supplices tendo manus, non sine multa scatebra lacrymarum, quas mihi e penitissimis animi venis, partim hujus exsilii labores, amarissimas exprimunt, partim noxiarum, quas tuum in Filium admisi, conscientia excutit. Succurre, quæso, mea Servatrix, mea Salus, meum unicum certissimumque Perfugium, Maria, præfulge stella salutaris caliganti, dirige errantem, adspira laboranti, confirma vacillantem, fulci nutantem, adsis periclitanti, ne forte naviculam hanc quassam, jam exarmatam, jam rimis fatiscentem, decumanus ille fluctus obruat. Imo in tutum restitue, jam scopulo infixam, jam naufragam, jam exitio proximam. Serva, meum dulce decus, animulam hanc, quæ sese tibi, quanta est, nuncupat. Quod si votum non abnuis, jam tuum est quod perit. Ne sinas, amabo, interire, quod tuus gnatus sapiens Architectus, tam accurate finxit, quod tam diligenter exornavit, quod idem tam immenso sanguinis sui pretio redemit. Redde vel Opifici plasma, vel Redemtori mercem suam.

Sed quid ego te jamdudum piis obtestationibus, tamquam magicis precaminibus aggredior, quando tu nostra es illa Diana, triplici Numine pollens, quæ cogi quoque vocibus humanis gaudeas? Quidni valeat apud te veram Divam pietas, quod apud falsam valebat superstitio. Quidni obtineat apud te cultus purus, quod apud illam ritus sacrilegi? Quidni te flectant Christianorum lacrymæ, cum illam malefica carmina moverint? Quidni te piæ tangant obsecrationes, cum illa impias exsecrationes senserit? Obtestor igitur exorabile pectus tuum, ô Regina cunctorum, per quidquid tuum, Filiique tui Nimen placare potest. Per venerandam tui conceptionem, a qua labem procul arcuit is, quem tu postea simili puritate concepisti. Per adorandam nativitatem tuam, quam veluti luciferi sidus, placido lumine exorta, venturi Solis certissimam spem dedisti mortalibus. Per infantiam tuam, Deo gratissimis studiis transactam. Per summam animi tui sinceritatem, humilitatem, pietatem, quarum virtutum fragrantia, Dei Patris unigenitum, veluti procum amore ebrium, in terras pellexisti, nimirum, uti virgo sponsa, virgini sponso contingeres, & purissima purissimum conciperes, illibata illibatum generares. Per ter adorandum illud opificium, perque ter felicem animi tui sensum, cum te conscia, ille faber singularis, Spiritus immortalis in officina uteri tui, triforme opus sacris ternionibus absolveret, purissimum Filii tui corpusculum, de virginei sanguinis tui guttula repente fingens, simulque beatam illam animam de nihilo creatam, mortalibus quidem, sed omnino sinceriſſimis organis inserens, cum animæ vero parte liquidissima Divinitatem agglutinans, atque ita limum, vitam, & Deum, tam concordi discrimine, & discreta concordia copulans, ut inter se non permixtæ naturæ, in eamdem tamen coirent personam. Per sancta tua officia, quæ virgo gravida, aniculæ fœtæ, Redemtore prægnans, præcone prægnanti cognatæ sedula præstitisti. Per ineffabile pectoris tui gaudium, cum puella virilis ignara consortii aureum illum fœtum, spem orbis universi, in alvo tuo gestares tuoque succo aleres, neque dulcis sarcinulæ sensu carens, neque tamen vulgo prægnantium fastidia sentiens. Per felicissimam exspectationem tuam, cum statas pariendi metas sollicite numerans, parentis nomen tibi promitteres, integritatis secura. Per sacratum partum tuum ab omni cruciatu, ab omni pudore, nostrique puerperii sordibus tam immunem, quam tu fueras ab omni libidine aliena. Per sancta mentis tuæ tripudia, cum obstetricantibus Angelis, dulcis ille pusio de corporis tui thalamo procedens, tibi quidem matris nomen adferret, nobis vero renascendi spem, natus ostenderet. Per ineffabile meritum tuæ paupertatis, ô Maria, qua tu vitam omnium, recentem tuum partum, sæviente Decembri, non domi, sed foris, non in palatio, sed in humili tuguriolo suscepisti: eumque non purpureis fasciis, sed panniculis involutum, pro segmentatis cunabulis, duro præsepio reclinasti. Per pias animi tui voluptates, cum filiolum tuum ab Angelis annunciari, a pastoribus quæritari, a magis, quos index stella exciverat, mysticis donariis honorari conspiceres. Per genuinum illum parentis affectum, quem tu supra matrum vulgus erga dulce pignus tuum Jesum, longe flagrantissimum persensisti. Perque mutuam illam & inenarrabilem pietatem, qua tu mater filium Deum, te contra, filius Virginem genitricem adamavit. Per eum sensum multo felicissimum, qui toties tua materna præcordia titillabat, quoties decoros & mites ocellos gnati tui, tua, scilicet, lumina jucunda similitudine referentes dissuaviabaris, quoties frontem fronti, os ori, vultum vultui, manuscu-las manibus simillimas contemplans agnoscerem. Per ma-

maternam ſedulitatem, quam Jeſu tui cunabulis, nova puerpera officioſiſſime impertiebas, ſive cum algentem puellum, tepenti gremio confoveres, ſive cum ulnis circumplexa, ſinui virgineo apprimeres, ſive cum vagienti blandulis næniis ſomnos accerſeres, aut noto admovens pectuſculo, de virginea papillula ſuſpenderes immenſam mundi machinam digito librantem, ſive cum lacrymantem piis ſuaviolis collambens, proſilientes guttulas oſculis exſorberes. Per illum materni lactis nectareum ſuccum, qui de virginei tui pectoris fonticulo ſubſcatebat, cum niveo liquore nutricares univerſa paſcentem. Per officioſam ſollicitudinem, cum inſanientis Herodis impietatem fugiens, ſpem noſtram in Ægyptum aſportares, ne ſcilicet periret ante diem, per quem omnes eramus ſervandi. Per humilitatem illam tuam, Deo longe gratiſſimam, qua factum eſt, ut neque in puero circumciſionis, neque in te ipſa purificationis cæremonias obire dedignareris, perinde quaſi in illo fuerit quidquam putre reſecandum, cujus unius puritas, maculis omnium abolendis ſufficiebat: aut tibi ullo piaculo fuerit opus, ad cujus puerperium, quævis etiam aliarum virginitas ſit ſordidiſſima. Per blæſum illud & blandum lallare infantuli tui. Per amicos arriſus, per mutos quidem adhuc, ſed geſticulantes affectus, per invicem data ac reddita baſiola, per cariſſimi pignoris non oneroſas geſtationes. Per beatum pietatis affectum, cum te filiolus, jam noſtra verba meditans, blæſula dulcique vocula materculam appellitaret. Per blanditias, pietatis plenas, viciſſim dictas ac redditas. Per domeſticas confabulationes, & ô quam ſancta invicem colloquia. Per ſollicita deſideria materni cordis, cum Filium jam grandiuſculum per omnia velut amiſſum veſtigares. Per officioſas curas, & vota puriſſima, quibus unigenitum tuum mortalis ævi gradibus adoleſcentem, proſequebare. Per algores, per æſtus, per ſitim, per eſuritionem, per vigilias, per inopiam, perque omnes humanæ vitæ injurias, quarum, te teſte, nihil ille recuſavit. Per ſanctiſſimos manuum tuarum labores, atque induſtriam, quibus pauperculum Filium, paupercula ſuſtinebas. Per arcanum gaudium, quod in tacito ſinu gaudebas, cum Filium quem hominem homo genueras, Divinitatis ſpecimen edentem videres, aquam in vina vertentem, morbis ſimplici verbo medentem, ſepultos excitantem, mari imperantem, peccata donantem, Dæmones exigentem. Per omnes Filii tui cruciatus, quos tu materna ſympathia communiter pertuliſti, ut nos inſtauratam ſalutem Filio, ſed non ſine matre deberemus. Per amariſſimas lacrymas, quas ille non raro pro noſtris malis fudit. Per indigna probra, quibus ille toties a Judæis pro nobis male audiit. Per ſpontanea Filii tui tædia, cum illic noſtro exitio angeretur. Per ſanguineum ſudorem, quo totum illum a vertice uſque ad imum pedem noſtra ſcelera perfuderunt. Per acerbum illum tuum tuique unigeniti pudorem, cum agnus ille niveus, perinde uti ſceleſtus parricida quiſpiam, a ſacrilegis miniſtris, magno cum tumultu captus, a judice ad judicem, populo inſultante, ductaretur. Per graviorem etiam erubeſcentiam, cum ad ſubmiſſitiorum teſtium calumnias obmuteſceret. Per inſanas illius turbæ ſucclamationes. Per maledicta in eum ingeſta, per illiſos colaphos. Per ſacros unici tui vultus impie conſputos. Per funes illos infames, quibus adſtrictus eſt ille, qui mundum ſolvit a crimine. Per artus omnes, lictoriis flagris, inclementer ſulcatos. Per mille purpurei ſanguinis rivulos, toto corpore proſilientes. Per indigniſſima ludibria. Per pallam, ridiculi gratia datam. Per arundine pulſatum caput adorandum. Per alapas, cruentis manibus impactas. Per ludibrioſam coronam, quæ vulnificis aculeis, ſimul & tua viſcera & ſacra Filii tui tempora penetravit. Per capitalem ſententiam in innocentiſſimum reum inique pronunciatam. Per triſtiſſimos tuos paſſus, quibus infamem arborem humeris bajulantem, diceris proſecuta, ut infame ſupplicium unici tui, mater ſpectares. Per materni cordis vulnus, cum gnatum tuum inter duos latrones medium tolli conſpiceres. Per ſanctiſſimos artus tam valide diſtentos. Per creatrices illas manus, & pedes innoxios, diro ferro confixos. Per extremam ſitim. Per fellito aceto imbutam ſpongiam, ſitienti porrectam. Per materni tui pectoris affectionem, uni tibi cognitam, cum mulierem de cruce appellans, te

A B C D E F

diſcipulo, tibi diſcipulum, virginem virgini commendaret. Per internum animi tui ſenſum, cum jam ſibi mortem ſponte adſciſcens Filius, ingenti clamore, pretioſam animam paternis manibus commendaret. Per ſacroſanctum myſterium, cum teſtibus oculis tuis, fons ille ter adorandus, de dormientis latere ſcateret, pariter & aquam abluendis, & ſanguinem vivificandis nobis propinans. Per crudeliſſimum doloris gladium, quem tibi jam novæ puerperæ fatidicus Senex fuerat vaticinatus, qui tua materna viſcera per ſingulos unici tui cruciatus atrociſſimis vulneribus confodit. Per æſtuantiſſimum redimendi generis humani deſiderium, quo fiebat, ut cum omnes gnati dolores pari pene ſenſu ferres, tamen incredibile gaudium pariter cum eodem caperes, quod tua, Filique jactura, noſtræ ſalutis negotium peragebatur. Per fidei tuæ meritum, cum attonitis ac dubitantibus cæteris diſcipulis, tu ſola redemtionis noſtræ myſterium, tacita tecum mente revolvens, multo plus voluptatis de noſtra vita, quam de Filii morte luctus percipiebas, de reſurrectione perpetuam certiſſimamque ſpem obtinens. Per nullo ſermone conſequendum gaudium pectoris tui, cum Jeſus tuus jam victor, jam redivivus, jam immortalis, primum ſeſe tibi ſpectandum exhiberet, multo lumine conſpicuum, opimis ſpoliis, æterniſque trophæis decoratum. Per pia mentis tuæ gaudia, cum unigeniti tui nomen ter ſanctum toto jam orbe videres inclareſcere, eumque, quem tu ſola, carnem factum de tua carne, carnaliter conceperas, ſecundum carnem genueras, jam a tot millibus ſpiritalem ſpiritaliter concipi lætareris. Per pia ſuſpiria, per ſanctiſſima deſideria, per puriſſima vota, per beatas lacrymas, quas mater, filio ſuperſtes, ubertim in terra fudiſti, quoties dulciſſimi cum eo convictus recordatio ſubiret animum, quoties de redemtionis humanæ conſilio, quoties de myſticis illius factis pariter & dictis, cum amicis ejus ac diſcipulis ſermonem ſereres, aut quoties religioſa ſedulitate obambulans, ſacra reviſeres loca, in quibus ullum modo unici tui monumentum exſtaret. His in cunis primum vagiit infans. Hoc in Templo mihi repertus inter legis conſultos. Hoc in triclinio, aquis in vina transformatis, convivium exhilaravit. Hac in ripa baptizatus eſt: in hoc deſerto jejunavit: in hac ſolitudine tantam turbam, tantulo cibo ſaturavit. Hoc ex loco hanc & hanc parabolam diſſeruit. Hoc in monte conſedit, cum hæc atque illa doceret. Hæc porticus inambulantis obtinet veſtigia. Hic convivium egit. Hoc ſolum illius lacrymis commaduit. Hoc erat vultu, cum quæſtuarios e Templi ſeptis exturbaret: ut palluit, ut fremuit, ut flevit, cum Lazarum amicum, ſororibus vivum redderet. Hic ſtabat, cum cæcum illuminaret. Ad hunc puteum, itinere feſſus, quievit. Hic mihi uni hæc atque illa dixit. Hic ductus eſt, hic pependit. Hoc in tumulo ſitus eſt: his in veſtigiis apparuit. Hinc nobis dixit ſupremum vale, Patrem repetiturus. Hoc in cœnaculo Patris ſuumque miſit Spiritum. Per horum atque ſimilium beatiſſimam memoriam, quæ tibi Filium abſentem felicius etiam præſentem reddebat, quam antea fuerat in carne. Per crebros Angelorum commeatus, qui te familiariter interviſentes, vota Matris ad Filium, Filii munera ad Matrem perferebant. Per ſancta tua vitæ mortalis tædia, cum jam terrenis eximi rebus, Filioque immortali, immortalis geſtiebas copulari. Per feſtivos cœli totius applauſus, cum te ſupra conſeſſus Angelicos evectam, Filius proximo conſeſſu reciperet, rerumque omnium ditionem impertiret. Per ineffabilem tuam erga genus hominum pietatem, perque tuum longe mitiſſimum pectus. Per tuam felicitatem, noſtroſque labores. Per tua gaudia, noſtroſque luctus. Per hanc quantulamcumque pietatem, qua tuum Numen utcumque colo. Per omnium, qui in te ſpes fixere ſuas, vota, obſecro obteſtorque, Virgo intemerata, peccatoris hujus patrocinium apud Filium judicem ſuſcipe, ejus iram, quam meis flagitiis excitavi, deprecare: reconcilia caput hoc noxium ei, quem tuis uberibus aluiſti, ut ejuſdem & illuſtratus lumine, pernicioſa a ſalutaribus dinoſcam, & unctione confirmatus, quæcumque illi grata ſciero, ea conſtanti perſequar affectu, rurſus quæ inimica, ea penitus deteſter, atque averſer. Impetra quæſo mihi, mea precatrix, maximum quoddam a Filio munus, ut toto pectore, atque

Digitized by Google

prorſus ex animo, mea ipſius oderim mala, neve quid amem aut mirer, præter unum Filium tuum, in illius imaginem merear transfigurari, ut ſuave etiam mihi fiat cum illo crucem tollere, atque in ea per ſpem & patientiam, ad finem uſque vitæ feliciter perſeverare: utque jam rerum permutatis vicibus, ea animo meo incipiant amareſcere, quæ me animalem ſtulte delectabant, ea contra juvent, quæ aliquando pro maximis malis habebam, ne me arcta A unigeniti tui via, vel carnis illecebræ transverſum abripiant, vel irruentium malorum procella deturbet. Et quoniam conſutili navicula, in quam & ille quondam dignatus eſt deſcendere, tam periculoſum navigo mare, precor, ô Maria, ut illo quidem ventis & mari imperante, te vero uſque prælucente, in portum cœleſtis Hieruſalem contingat appellere. In quo gnati tui beato conſortio frueris ſine fine. Amen.

OBSECRATIONIS

FINIS.

DESIDERIUS ERASMUS ROTERODAMUS

CANDIDO LECTORI

S. D.

SÆPE queſtus ſum, optime Lector, me gravari ſtudiis amicorum, qui me vivo & reclamante evulgant quaſlibet nugas, quas puer etiam exercendi ſtili gratia luſi, nihil minus cogitans, quam ut in hominum manus venirent. Qua quidem in re hoc etiam ſum infelicior, quod nunc prodeunt hoc feliciſſimo ſeculo, minus obnoxia futura ſannis hominum, ſi tum fuiſſent edita, cum primum erant condita. Nunc leguntur ut a ſene prodita, quæ nec adoleſcens in hoc ſcripſi, & leguntur ab hac ætate, quæ tam multos habet naris emunctiſſimæ. Olim vix annos natus viginti, ad improbas preces cujuſdam, qui adhuc in vivis eſt, ſcripſi Epiſtolam, qua ille cupiebat Jodocum *nepotem ad ſuæ vitæ conſortium evocare. Huic ſæpius deſcriptæ, & paſſim evulgatæ meum addidere nomen, cum mihi nullus ſit nepos Jodocus. Alieno ſtomacho ſcripſi, & ut res ipſa clamitat, ſcripſi neglecte, ludens ex tempore in locis communibus, nulla tum inſtructus auctorum lectione. Ac Typographi palam minitabantur ſeſe edituros, niſi ederem ipſe. Itaque relegi, pauculiſque verbis immutatis, paſſus ſum officinis committi. Sic, opinor, fiet aliquando, ut deſinant puritiæ meæ nænias adamare. Bene vale, Lector optime: & ſi legis hæc, cum venia lege, & ſic lege, ut alieno ſcripta ſtomacho.*

DESIDERII ERASMI ROTERODAMI

DE

CONTEMTU MUNDI

EPISTOLA,

Quam conſcripſit Adoleſcens in gratiam cujuſdam, & illius nomine.

Theodoricus Harlemeus Jodoco Nepoti doctiſſimo S.D.

OLIM quidem, Jodoce, adoleſcens cariſſime, non mediocris mihi ad te ſcribendi inceſſit cupido, ſed hactenus pudore magis quam negligentia ſilui, veritus, ſcilicet, ne te ſingulari, tum prudentia, tum eruditione hominem ego admonere parans (ego, inquam, natu quidem haud multo major, cæteris autem rebus longe inferior) aut ululas Athenas, ut in proverbiis eſt, aut in ſylvam ligna ferre viderer. Non quod dubitarem, quin tu, ut es animo leniſſimo optimoque, adhortationem noſtram in optimam partem acciperes, ſed ne ego parum modeſti viri officio functus viderer, qui te admonere tentarim, a quo me admoneri longe æquius erat. Quid igitur faciam? Scribamne? At id pudor vetat. Sileam vero? At e regione id amor tui, Jodoce, non ſinit. Ergone perpetuo hærebit in dubio animus, hinc ſuadente amore, hinc diſſuadente pudore? Verum ambiguo animo vix quidquam eſt moleſtius. Vincat tandem, vincat quod æquum eſt vincere, cedat amori pudor. Pluris mihi debet eſſe tui commodi ratio, imo tuæ ſalutis, quam alienæ de me opinionis. Quod ſi noſtrum ſcribendi officium arrogantiæ magis quam prudentiæ dabitur, eatenus certe peccato meo danda venia erit, quatenus ab amore (qui nihil conſulte agere ſolet) profectum videbi- E tur. Malui enim amanter ſcribendo audentius, quam pudenter tacendo prudentius agere. Nec vereor omnino ne hoc patrono (amorem noſtrum loquor) abſolvi nequeam. Neque enim aut ſimplex eſt, aut vulgaris, ſed & geminus & ſingularis. Maximæ ſiquidem ac plurimæ neceſſitudinis tecum mihi cauſæ intercedunt, mutui a pueris convictus, mira quædam animorum conſenſio, communia optimarum artium ſtudia, innumera tua erga me officia, denique ſingularis & tua & tuorum in me benevolentia. His omnibus etiam ſanguinis affinitas accedit. Quid autem ea neceſſitudine poteſt eſſe copulatius, quæ quaſi duplici catena colligatur, hinc ſanguinis vinculo, hinc conjunctiſſima quadam caritate animorum? Itaque velim ſic tibi, mi Jodoce, perſuadeas, F neminem umquam ſibi, quam tu es, fuiſſe cariorem. Quando autem te æque atque me ipſum diligo, aut etiam amplius, æquiſſimum eſt, ut tua ſalus non minori mihi curæ ſit, quam mea ipſius, immo facit id (neſcio quo pacto) verus amor, ut acerbius amici, quam noſtra incommoda doleamus, ejuſque commodi quam noſtri ſimus cupidiores: denique, ut paucis dicam, facit, ut homo ſit homini carior quam ipſe ſibi. Quod equidem de te ſperare, de me plane affirmare poſſum.

A benevolentia exordium.

Hinc mihi eam fiduciam ſumſi, ut modeſtiæ pauliſper oblitus, hanc hortatoriam ad te Epiſtolam ſcriberem, qua te plane a mundi ſtrepitu commercioque abducere, atque ad Monaſticam, id eſt, ſolitariam tranquillamque vitam transferre cupio. Res ardua, & quæ non paſſim vulgo perſua-

Propoſitio totius argumenti.

Digitized by Google

ſuadeatur, ſed quoniam ea vitæ tuæ integritas eſt, ut jam nunc præter habitum (in quo mihi quidem gratulor) prope nihil ſuum in te mundus habeat, exhortationem meam non inanem futuram confido, quandoquidem eodem te & optimi animi impetus, & noſtra vocat oratio. Quis enim dubitat ei rati curſum eſſe facillimum, quæ & ventis fertur & amne ſecundis? Quamquam autem in optimam ſpem tua me probitas vocat, numquam tamen timere deſinam, donec nequiſſimo iſti & lubrico ſeculo valedixeris, atque ad cœnobium tamquam in tutiſſimum ſinum te receperis. Quoties enim, crede mihi, diſcrimina, in quibus tua vita verſatur, mecum pertracto (id autem facio prope ſemper) toties ſingularis tui amor anxium me atque ſollicitum reddit, nec aliter afficior quam pia mater, quæ gnato unico, eodemque cariſſimo fretum aliquod crebris infame naufragiis navigante, ſæviſſimum ventorum turbinem ſurgere non ſine lacrymis videt, palleſcit, trepidat, æſtuat, gnatum in ſomnis cogitat, gnatum dormiens ſomniat, ſemperque animo pejora veretur, ſemperque timet graviora pericula veris. Atque utinam ego non minora veris pericula timeam, ſed novi ego, Jodoce, novi, quos iſtud ſeculi fretum habeat motus, quæ vitæ pericula, quot mortium genera, unde pridem ſciſſa rate vix exigua vehente tabula nudus evaſi. At tu forſan ceu temere ſecurus timidiuſculum me vocans, ſecurum eſſe jubebis. Atqui iſto pacto pectori noſtro metum non exemeris, imo adauxeris: tantumque abes, ut ſecurum præſtiteris, ut ſpem etiam noſtram propemodum omnem labefeceris. Tanto enim periculoſius diſcrimini pates, quanto minus intelligis, aut certe ſi intelligis, non caves. Nihil iſta confidentia perniciosius, nihil dementius. Quid enim eo navita vecordius, qui inter ſpumantes aſpergine ſcopulos, ſyrtes furentes, voraceſque pelagi vortices, tempeſtate ſæviſſima, rate denique parum firma navigans, nihil metuat periculi, ſed ad gubernaculum reſupinus cantitet, vectoreſque ſuos vetet eſſe ſollicitos? Quis non ejuſmodi hominis & temeritatem exhorreat, & incolumitati timeat? Neque ego, mi Jodoce, prius tibi timere deſinam, quam tu inquietiſſimum iſtud ſeculi pelagus deſines temerarius navigare.

Argumentationis aſtutia.

Seculi pelagique periculorum comparatio. Sirenes.

Ridicula, inquies, comparatio. Quid ſeculo cum pelago convenit, cum altero nihil ſit blandius, altero nil horridius? Imo ſi propius intendere vacet, haud ſcio, an ulla ſit accommodatior. An tibi Sirenum male dulces moduli, quibus præternavigantes ſopire, tumque mari mergere ſolitæ feruntur, male blandas ſeculi illecebras inepte videntur exprimere? Quæ utinam videas quos adoleſcentiæ tuæ laqueos, quos dolos, quæ retia tetenderint! Harum igitur fac littus fugias (fuga enim tutiſſima eſt) nec temere confidas iſthac te impune navigaturum, ubi feciſſe naufragium vides David, Solomonem, itemque alios & plures & nobiliores, quam ut hoc loco commemorandi ſint. Hoc breviter dixerim. Nemo pene evaſit, niſi qui fugit. Ulyſſes, Homero auctore, qui ſapientis perfectique perſonam gerit, Sirenum iſtarum voces multo ſtudio, ut qui cera aures oppleverit, ſeque malo rudente aſtrinxerit, vix effugit. Tibi porro quid ſpei eſt, in cujus unius perniciem tot pariter res conjurarunt, ætas laſciviens, forma alliciens, opes, facultas, libertas, monſtrorum denique iſtorum heu nimium dulcium nocturna, diurnaque carmina? Nec ubi minus metuendos cenſeo prominentes iſtos atque acutos

Scopuli.

ſcopulos, ſecularium dignitatum faſtigia, in quos ſi te violentior flatus impulerit, pulchre tibi res habebunt, ſi brevi tabula natantem in littus aliquod ignotum procella ejiciat. Quid Charybdium inexplebiles voragines, quæ ſi quam

Charybdis.

forte corripuere ratem, currentem ſiſtere, atque crebrius in orbem actam abſorbere memorantur, num obſcurum habent avaritiæ ſimulacrum? quæ inſatiabili habendi ſtudio pectus exagitans, numquam ſinit eſſe quietum, donec

Syrtes.

abſorptum barathro demergat. Nunc Syrtium furibundos æſtus indomitos irarum impetus accipe, quarum iſtic tanto copioſior materia, quanto offenſa crebrior. Quid

Venti.

venti? Nonne tum aſſentatorum, tum maledicorum ſermones peſtiferos pulcherrime referunt? Qui nihil refert unde

Cautes.

flent, perinde utrique timendi. Nam ſi ſecundi, in aſperrimas cautes puppim præcipitem ferunt: ſin adverſi, ni-

Procellæ.

hilo minus in Syrtes agunt. Et quid horrenda illa fluctuum alternatio, modo ad ſidera ſeſe tollentium, modo in ſe ipſa reſidentium, quam apte fortunæ viciſſitudinem varietatemque exprimit, qua plerumque fractus animus ad impatientiam dejicitur, dum nuper beatus ſubitam calamitatem ferre neſcit. Prætereo tempeſtates, taceo nocturnos errores, ſiderum fallaciam, belluarum, quas pontus alit, mille genera non commemoro, quæ ipſe pro tuo ingenio & plenius excogitabis, & rectius interpretabere. Quid quod ne tum quidem fidendum eſt, cum tibi placidum blanditur æquor, cum ſe vitreæ ſtravere procellæ, cum aeris arridet ſerenior facies? Id enim agitur, ut te ſubita tempeſtas ſopitum inveniat. Proinde haud ſcio, ſitne ſeculi proſperitate virtuti adverſius quidquam, quidquam nocentius, quidquam inimicitius. Nam, Scriptura teſte, multos quidem frangit calamitas, longe vero plures proſperitas ſolvit. Tu igitur mundo blandienti cave quidquam fidas, ne te, quod Deus avertat, fracta navi natantem Poetico illo deflcamus verſiculo:

Æquor placidum.

O nimium cœlo & pelago confiſe ſereno
Nudus & ignotâ Palinure jacebis arena.

CAPUT II.

Periculoſum eſt morari in mundo.

VIDEN', optime Jodoce, quanta te circumſtent pericula, cui vel ipſa eſt periculoſa tranquillitas? Quid? tune ſperas hæc te ſuperare diſcrimina, ut nihil ulla ex parte detrimenti capias, præſertim in iſta ætate quæ vel ſuopte impetu in flagitia prona fertur, nedum cum tot irritamentis impellitur? At ſpero, inquis. Speres, licet, & ego quoque una ſpero, ſed tamen vereor ne fruſtra ſperaverimus. Tu velim hanc noſtram ſpem paulo reddas ſecuriorem. Sed facile ſuſpicor quid inter hæc legenda tecum ſubmurmures, Uſque adeone iſthic tuta ſunt omnia? Itane ſoli ſervabuntur Monachi? Ergone perituri omnes cæteri? Minime vero. Non diffiteor & iſthic eſſe quorum nomina liber ille vitæ teneat annotata, neque qui in Monaſterium commigrarunt, ii continuo res ſuas in tuto collocavere, ut plane ſecuros vivere liceat. At tantum inter hoc & iſtud vitæ genus intereſt, quantum inter eum qui jam in portu navigat, tametſi nondum retinacula fixit, & eum qui medio adhuc pelago fertur: vel potius inter eum qui natat in undis, & eum qui terra facit iter. Non periit, qui commoratur in mundo, ſed periculo propior eſt. Ego vero, mi Jodoce, quoniam tibi optime conſultum velim, ſumque tuæ ſalutis fortaſſe te ipſo ſtudioſior, diſcrimina fugere, tuta captare jubeo. *Qui amat periculum* (ut ait Sapiens) *perîbit in illo.* Quæſo te, quorſum opus eſt ſævis jactari fluctibus, cum terra pateat iter, & tutius & commodius? Quis (niſi prorſus oculis captus) non videat longe eſſe tutius, jucundius, commodiuſque per amœna atque virentia prata abſque formidine iter agere, quam inter tot mortis imagines, perpetua cum anxietate verſari? Eone cæcitatis ventum eſt, ut noſtris etiam ærumnis delectemur, &, ut apud Virgilium eſt,

Inſano juvet indulgere labori?
Huc ades, ô Jodoce, quis nam eſt ludus in undis?
Hic ver perpetuum, varios hic flumina circum
Fundit humus flores, hic candida populus antro
Imminet, & lenta texunt umbracula vites.
Huc ades, inſani feriant ſine littora fluctus.
Hic liquidi fontes, hic mollia prata virenſque
Hic nemus, hic ipſo tecum conſumerer ævo.

Libuit hoc Virgiliano carmine te ad noſtras delitias ab iſtis avocare fluctibus. Sed neſcio quibus præſtigiis, animi tibi faſcinat oculos male blanda mundi ſpecies, geſtientemque animum itidem ut viſco quodam impeditum moratur ac detinet. Subit enim continuo fucata illa rerum facies, jamque euntem blande revocat, quid, inquiens, agis, demens? Cur & te, & tuos is perditum? Itane univerſos deſeris, crudelis? Ut ſodales cariſſimos, atque amicorum turbam contemnas, parentum non miſeret? Et quid tandem animi miſeræ illi futurum cenſes, quæ te amat miſere, quæ te deperit, quæ te maritum optat? Vide etiam atque etiam, quid inceptes. Mollior es, quam qui rem tam duram perficias. Iſta ætas, iſta forma, multo aliis rebus conveniunt. Vah tam indigne ævi florem patieris excidere? Solus perpetua mœrens carpere juventa? Senibus, quibus vita jam deſiit eſſe ſuavis, iſta relinquas: tu puer es, nec te

Digitized by Google

quidquam nisi ludere oportet. Vel illud respice. Domi res tibi ampla est, futura amplior si manseris. Ea perit. Honoribus satis ornatus es, clariores impendent, ni te subtraxeris. Hæc omnes quærunt, tu unus quæsita relinquis? Ergone abis, numquam posthac his fruiturus gaudiis, his opibus, his & his commodis? Saltem da spatium tenuemque moram, mala cuncta ministrat impetus. Audisti, audisti? Et istæ Sirenum voces sunt, sed tu per salutem tuam cave auscultaveris. Ulyssem te præsta. Mentem tibi excantabunt, si aurem accommodes. Blandissimæ quidem sunt, atque ita ut vel saxea pectora permoveant, sed mortiferas esse atque in æternum exitium ducere memineris. Huc potius aures, huc oculos, huc animum flecte, collige quidquid in te est virium, intende quam potes acerrime mentis aciem, nihil tibi ineptus blandiaris, rem ipsam introspice, videbis, profecto, si quid tamen videbis, quam putida, quam inania, quam denique te sint indigna quæ evolare non sinunt.

CAPUT III.

De contemnendis opibus.

QUID enim tibi pollicetur mundus, quod tanti sit, ut ejus gratia salutem tuam in dubium venire sinas, atque a nostris velis abesse delitiis? Quid, inquam, tibi pollicetur? Opum affluentiam? Nam eas in primis mirantur mortales. At his nihil miserius, nihil vanius, nihil pernicioſius. Hæ omnis flagitii & magistræ, & ministræ. Neque enim temere omnium malorum radicem Scriptura appellat cupiditatem. Hinc amor sceleratus habendi nascitur, hinc injuriæ oriuntur, hinc factiones pullulant, hinc furta, hinc peculatus, hinc sacrilegia, hinc rapinæ, hinc latrocinia proficiscuntur. Hæ incestus pariunt, hæ adulteria gignunt, hæ stupra nutriunt, hæ amores insanissimos luxumque alunt. Denique *quid non mortalia pectora cogit auri sacra fames?* Vides igitur quam sapuit Flaccus Horatius, qui eas summi materiam mali vocans in mare præcipites dari jubet, si scelerum, inquiens, bene pœnitet. Tanta enim rebus societas, ut etiam vocabulis ipsis cognatio quædam esse videatur, vitiis ac divitiis. Quotumquemque mihi dabis divitum, qui non alterutro morbo laboret, aut avaritia (qua nihil est tetrius) si natura ad rem sit attentior, aut luxu (quo nil putidius) si paulo sit ingenio benigniore? Alter rei servus non dominus est, alter haud diu erit: alter habetur, non habet: alter mox habere desinet: alter vivit magnas inter opes inops, alter abutitur, non utitur. Pulcre hæc intellexisse Eutrapelus quidam mihi videtur, quem eum a quo forte lacessitus esset, sic ulciſci solitum accepimus. Non convitiis, non veneno, non ferro petebat, pretiosis vestibus ditabat hominem, ratus id quod est, divitias sui famem excitare, habendi famem virtutem dedocere, atque ad omnem turpitudinem ac dedecus impellere. Sed fac nihil horum evenire, tu sane sis

Rara avis in terris, nigroque simillima cygno.

Quid tandem pulcri habent ista pretiosa pondera, quæ & molestе parantur, & anxie servantur, quorum congestio diros labores, custodia anxios metus, amissio miseros affert cruciatus? Nullæ ergo homini locupleti feriæ, aut partis pervigil incubat, aut parandis inhiat, aut amissa dolet, damnum judicat quoties lucrum non fecerit. Et quid si montibus aurum æquaverit, aut si potis est, vel vicerit? Auxit sarcinam, cumulavit curas, aggessit metus ac molestiam, paravit sibi custodiæ munus, miseriæ laborisque plenissimum.

Crescentem sequitur cura pecuniam.
Crescit amor nummi quantum ipsa pecunia crescit.
Et minus hanc optat, qui non habet.

Denique, *Misera est magni custodia census.*

Vultejus ille Horatianus male de se meritum Patronum judicabat, cujus ingenio a paupertate sua abductus fuerat, seque non divitem, sed miserum factum putabat, orabatque ut quam primum vitæ priori redderetur. Laudandus ille quidem, qui mature resipuerit. At avarus, si molesta, inquit, est cura, dulcis est nummus: non me pigebit laboris, dum crescant loculi. Sed dic mihi, hominum stultissime dicam, an miserrime, cui nihil satis est, qui opibus tuis aut arca ferrata reconditis, aut (ut magis sapias) humo defossis, non aliter quam hesperius ille Serpens malis aureis noctes diesque incubas, quorsum tandem census istos utiles esse, aut quid reris habere pretii? Nempe, nil aliud sunt, quam æs merum, idque in facies titulosque concisum, quod nec edaces animi tui curas submoveat, nec morbos ullumve corporis incommodum aut pellat, aut arceat, nedum mortem. At, ne egeam, inquis, præstant. Nugaris, imo, ut semper egeas, faciunt. Ut enim homini hydropico potus sitim non extinguit, sed accendit: ita tibi rerum copia, habendi studium irritat. At quisquis plura quærit, is se egere declarat. Adde nunc infidam rerum tuarum levitatem, quæ tu tanto temporum spatio, tanta molestia, per fas nefasque undecumque congessisti, si fortuna, ut ajunt, rotam verterit, continuo te deserto alio commigrabunt, tuque modo Crœso beatior, subito Irus eris. Hoc clarius est, quam ut in eo multum sermonem teramus. Quot enim coram videre est, ex Regiis opibus ad extremam redactos inopiam? Sed fac stabilia esse, fac non deserere vivum, num vita defunctum sequentur? Tibi in sepulcrum ituro, ex tantis rerum copiis, vix breve idemque sordidum involucrum tollere licet, cætera jamdudum alios habent dominos. Tum si qua bene gestorum substantia recondita fuerit, ea una in pretio erit, ea una abeuntem non deseret dominum. Tanti igitur, suavissime Jodoce, tibi non sint vel universa prædia, & omne aurum quod Tagus & rutila volvit Pactolus arena, ut salutis tuæ vel jacturam facias, vel moram feras. Quin potius si tantopere ditari juvat, quo vere dives evadas, Domini consilium audi: *Thesauriza tibi thesauros in cœlo, ubi nec ærugo, nec tinea demolitur, & ubi fures non effodiunt, nec furantur.* Nihil ea opulentia puta egentius, abundare nummis, egere virtutibus. Nihil eo lucro infelicius, quod animæ damnum adfert. Turpissimum ergo homini, & erudito, & Christiano, id cum summo salutis discrimine improbe sectari, quod Ethnicis Philosophis, vel litterarum, vel famæ gratia, contemnere haud fuit difficile.

CAPUT IV.

Mortiferas atque acerbas esse voluptates carnis.

AN forte te dulces illecebræ retinent? Blandissimæ quidem dominæ, & fucata sua specie orbem fere totum capientes. Sed tu fucum detrahe, cave cutis artificio fucatus nitor te permoveat. Non quid appareant, sed quid sint, inspice. Videbis istis nihil esse tetrius, nihil spurcius, nihil pecudi vicinius. Nulla enim omnium re ad brutorum conditionem propius accedunt homines, quam fœdissima carnis libidine, quæ eo nocentior quo blandior, ut eam divinus ille Plato escam malorum aptissime vocaverit. Ut enim esca hamo præfixa piscículos allicit, seque captantes capit: itidem illa melle quodam sua venena dissimulans, animas prædæ avidas pellicit, pellectas infigit, infectas inclementer perimit. Et ne te diu morer, accipe Philosophi sententiam, Ethnici quidem, sed plane Christiano dignam, quam apud Ciceronem senior Cato se Tarenti ab Archita Pythagoreo accepisse commemorat. Ait enim, nullam capitaliorem pestem, quam voluptatem hominibus a natura datam, cujus voluptatis avidæ libidines temere & effrenate ad potiundum incitarentur. Hinc patriæ proditiones, hinc Rerumpublicarum everſiones, hinc clandestina cum hostibus colloquia nasci dicebat. Nullum denique scelus, nullum magnum facinus esse, ad quod suscipiendum non libido voluptatis impelleret. Etiam illa adnumera, ex ea egestatem, ex ea infamiam, ex ea & graves & turpes corporis morbos, ex ea animi cæcitatem, ex ea Numinis contemtum nasci, hanc esse omnis miseriæ caput, hanc esse postremo catenam, qua ad æternos cruciatus trahuntur homines. O acerbam dulcedinem, quæ tot vallata est miseriis, multæ antecedunt, comitantur item permultæ, plurimæ atque atrociſſimæ consequuntur. Dicebam modo ad brutorum conditionem accedere homines, nunc in ea re pecudes nobis longe anteponendas video. Illæ enim gratis, suis qualibuscumque voluptatibus potiuntur: at homini, Deus bone, quanti constat brevis illa ac turpis gulæ ventrisque titillatio. Vides quale sit, quod in genere voluptatum vel præstantissimum est, si quid tamen ibi præstans dici debet. Nunc quid tibi cæteras seculi commemorem, ineptias dicam, an furias?

Mala

Mala gaudia dixit quidam, mihi videor non alieno nomine vocaturus, si insana gaudia dixero. Quid obsonationes, ingurgitationes, compotationes, ebrietates, nocturnæ debacchationes, quid choreæ, quid saltatus, quid dissoluti lusus, quid sales scurriles atque impudici, quid id genus alia mille, nonne phreneticis risibus tibi videntur simillima? Quis enim eum hominem non plane mente captum atque insanum censuerit, qui cum aut cruci suffigendus, aut ense cædendus, ducitur, nihil instantis supplicii metu trepidet, sed inter se flentium turbam jocabundus, saltabundus, atque cum multo cachinno pergat? At isti, Jodoce, eo pejus insanire mihi videntur, quo crudelior corporis morte mors animæ est. Ducunt in bonis dies suos, & in puncto ad infernum descendunt. I nunc, & ut brutæ ac mox morituræ carni, vel ad horam obsequare, a Conditore defice, ut illa perdite vivat, animam occide, ut illa caducis potiatur gaudiis, tu perpetuos tibi luctus compara. Sed tu forsan legitimam Venerem amas, uxorem cogitas? Non equidem damno nuptias, memini qui dixerit, *Melius est nubere quam uri*. Pateat istud infirmis asylum. Non invideo Segor urbem magnam, & non magnam, ex incendio Sodomorum fugientibus, sed novi robur animi tui. Comprobo nuptias, sed in his, qui sine illis non possunt vivere. At quid his de rebus divus Hieronymus scripserit, scripsit enim permulta, vide. Hoc unum pro nostra familiaritate tibi quasi in aurem dicam, monens, etiam atque etiam orans & obsecrans, ut caveas ferreo isti capistro ora porrigere, quod ubi semel admiseris, haud facile excutias. Non malæ sunt nuptiæ, fateor, at miseræ certe sunt. Cælibatus pietatis amore susceptus, ut multo melior, ita infinitis partibus felicior.

CAPUT V.

Vanos & instabiles esse honores.

Sed delectant te forsan illustres tituli, atque honorum splendor capit. Quidni? scilicet pulcrum, *late*, ut ille ait, *conspicuum tollere verticem, gaudes quod spectant oculi te mille loquentem*. Juvat ambiri obsequiis, stipari clientela, in ore esse omnibus, herum salutari denique. Verum dic, age, quid tibi isti videntur honores, quos tibi mortali mortales partim assentandi studio, partim metu, partim commodi spe exhibent? Nempe, tam falsi sunt quam caduci. An non falsi, qui æque perditissimo cuique ut optimo obveniunt? Eos demum veros honores judica, qui a virtutis decore profecti sunt. Tu fac virtutem amplectare, jam te vel invitum prosequentur. Ut enim umbram post se corpora ducunt, quæ nec fugientem deserat, nec a captante prendi se sinat: ita recta gesta ultro dignitatem adferunt, quam nec meritus effugias, nec immeritus assequare. An vero quidquam magis fluxum, magisque caducum? Mihi quidem cum omnes mundanæ res fluxæ ac breves videntur, quid enim hic diuturnum dicas, tum iis nihil videtur incertius fugaciusque, quæ plurimum habent splendoris atque fastigii. Et cum nihil comparetur molestius, diu enim adversus præruptum montem volvendum saxum cum Sisypho, audendum est aliquid, exsilio, carcere, aut etiam cruce dignum, ut tandem fias aliquid: cum igitur nihil comparetur molestius, nihil tamen amittitur facilius. Cur ita, inquis? Nempe, summam dignitatem summa consequatur invidia necesse est. *Summa petit livor, perflant altissima venti*. Semper enim insignes arduasque res illa comitari solet. Quid deinde? Qui multorum sibi conflavit invidiam, is multos vitæ suæ hostes ferat oportet. Cur ita? Nam cum multi ambiant quod unus tenes, nec te salvo assequi spes sit, te quoquo modo tollant necesse est. Difficillimum est autem cui tot tenduntur cassæ, non tandem in unum aliquem incidere. Aut ergo tibi veneno ferrove pereundum, aut, ut optime cadat, exsilio salus redimenda est. Aut, ut sis fortunatissimus, in perpetua anxietate ac metu ne præcipiteris, claram quidem, at acerbam vitam ages. Jamne igitur scite Juvenalis dixisse videtur?

Nam qui nimios optabat honores
Et nimias poscebat opes, numerosa parabat
Excelsæ turris tabulata, unde altior esset
Casus, & impulsa præceps immane ruina.

Sed quorsum ista tam verbose? Scilicet, ut plane, mi Jodoce, intelligas, quam plena metus, quam plena anxietatis, quam denique caduca sint, si qua mundus iste præ se fert sublimia. Atque id quidem te incolumi. Quid ubi incumbit rerum amarissima mors? Cum subito omnis illa rerum illustrium imago evanuerit, insomniorum more, quæ una cum sopore avolant. Ubi prisci Tyranni? Ubi magnus ille Alexander, cujus olim ambitioni angustus erat orbis? Ubi Xerxes ille, cujus classibus constrata redundarunt æquora? Ubi toties victor Hannibal, qui, dum vixit, scopulos & montes rupit aceto? Ubi Paulus Æmilius, ubi Julius, ubi Pompejus, ubi cæteri, aut ex Græcis, aut ex Romanis, aut ex Barbaris clarissimi Principes, quos singulos recensere & molestum esset, & prope otiosum? Quid de tanto rerum splendore atque majestate supereſt, præter inanem quamdam hominum fabulam, quam & ipsam litteratorum officio debent, qui, nisi illorum vocabula suis scriptis posteritati commendassent, tanta essent oblivione sepulti, ut ne tenuis quidem ipsorum memoria usquam resideret. Sed hoc quidquid est, ad nos fortassis aliquantum, ad illos nihil attinet, neque enim illi nunc eadem quæ olim mirantur. Profecto, si nunc ab inferis emergeret ille Regum, quorum meminimus, maximus Alexander, adspiceretque orbem tanta ambitione flagrantem, credo, irrideret inania studia vulgi, idque hac aut certe simili oratione, verum jam experimento doctior, fateretur: Quo rapitur cæcus error mortalium? Res solidas, veras, profuturas, nemo miratur: noxias, inanes, incertas, omnes tanto labore petunt. Quid tam improbe, tam pertinaciter, in sublime tolli conantur? Vel meo discant exemplo omnes mortalium dignitates caducas esse, nebulisque simillimas, quæ eadem sæpe hora & latissimæ solent esse, & nullæ. Ego, ego ille Imperatorum olim facile opulentissimus, qui invictus rerum omnium verticem tenui, qui Reges innumeros Barbarosque populos perdomui, qui orbe fere subacto, æquora quoque rimatus æthera demum tentavi. Felix plane siquidem mortem terrere etiam potuissem, at ea cuncta vincentem vicit, & quidem levi febricula. Neque tam subito aut spuma inflata dilabitur, aut fumus perit in auras, quam omnis ille rerum strepitus evanuit. Heu quantum quam repente mutatus sum ab illo Alexandro, cujus olim Edicta totus perhorruit orbis, nunc is, ut vel ab infimo quoque contemni lædique impune possim. Quondam cupiditate mea minor erat immensa mundi vastitas, nunc urnula perangusta, atque adeo septem pedum, coerceor. Mors enim sola fatetur quantula sint hominum corpuscula. Olim odorato amiculo, radiante diademate, purpuraque ardente conspicuus, nunc vel visu fœdissimus nuda ossa cinisque aridus jaceo. Et quo mihi insignia stemmata, quo auro picta monumenta? Quorsum operosa Pyramidum fabrica, neque videnti, neque sentienti? Atque utinam cum corpore suo & animus una intereat, neque mortem istam multo acerbior mors sequeretur! Sed heu ille maximo suo supersites malo, totius actæ vitæ pœnas dare cogitur. O ter felices, qui id vivi persuasere sibi, quod nos experti, sed sero, intelligere cœpimus. Sapiunt, sapiunt, qui sua sorte contenti, ipsi se vincere certant, sibi magis imperare quam aliis, potius illud cœleste atque perpetuum, quam hoc terrenum caducumque ambire imperium. Magnus Rex est quisquis se bene rexerit. Quid potest esse hac oratione verius, & quem tam vera, tam miserabilis oratio ab ambitione non deterreat?

CAPUT VI.

De mortis necessitate, qua nihil sinit esse diuturnum.

Sed æquo longior sum, præsertim in re luce prope ipsa clariore. Is enim nunc rerum cursus, ut si qua miranda veteres Annales narrasse visi sunt, nunc nemo sit qui credat, cum tristiora exempla jam videat quam legerit. De morte autem, quando de ea sermo incidit, id in primis admirari soleo: quo pacto, cum nihil ita ut ea sit in oculis, nihil ita absit ab animo. Quid, quod & vocabulum a morte duxere mortales, quo fit ut nominari non temere possimus, quin aures nos ipsæ mortis commoneant? Et ne sic quidem timemus. Quid hoc letargiæ, quæ hæc est humanarum mentium securitas, dicam an dementia? Itane male memores sumus, tantumque ex amne Lethæo, ut ajunt, obli-

Digitized by Google

oblivionis hauſimus, ut ea quæ numquam ſe ſenſibus noſtris ingerere deſinunt, non meminerimus? Itane ſaxorum in morem perſtupuimus, ut toties auditis, toties viſis, non excitemur? Videmuſne unum quidem ex priſcis ætatibus ſuperſtitem? Noſtro quoque ævo nulli omnino hominum generi mortem parcere cernimus. Abiere majores, illudque Ciceronis eis convenit, *Vixerunt, nos ſine omni diſcrimine eodem vadimus, ſequentur item poſteri.* Ita rapidiſſimi in morem amnis omnes in occaſum præcipites volvimur. *Omnes eodem cogimur*, ut ait Horatius, *omnes una manet nox. Et calcanda ſemel via leti.* Mixta ſenum & juvenum denſantur funera, nullum ſæva caput Proſerpina fugit. Cadunt hinc atque hinc innumeri ex majoribus natu, ex natu minoribus, ex æqualibus, ex familiaribus, ex neceſſariis, ex cognatis, ex parentibus, ex liberis, inter medias morientium ſtrages ipſi morituri verſamur: & cum eadem ſimus conditione, eidem fato nati, non idem metuemus?

Confutatio. Quid tu, inquis, me nunc mortem cogitare jubes? ætas integra eſt, longe abeſt ut canis albeſcat caput, ut frontem ſeniles rugæ contrahant, ii mortis metu vivant anxii, qui annis jam graves, ſenio incurvi terram ſalutant, quibus jam leve caput, malæ pendulæ, oculi minores atque introrſum refugi, naſus perpetuo madens, dentes rari, iidemque luridi, qui cornice vivaciores, jam dextra ſuos annos cómputant. Ab his ego longe abſum. Fervet adhuc vividus circum præcordia ſanguis, lacerti validi, latera firma, denique omne corpus vegetum adhuc & ſucci plenum, in ſpem diuturnæ vitæ vocat. Verum, age, quis Deorum tibi canos, quis ſeniles rugas pollicitus eſt? Si niſi canum neminem efferri vides, vive ſecurus, nec ante canos ac rugas de morte cogites. Sin illa in omnem ætatem graſſatur, ſi nondum editos præfocat, arcens potius a vita quam tollens, ſi infantes a maternis abrumpit uberibus, ſi rapit impuberes, ſi puberes tollit, ſi viros exſtinguit, ſi ſenes excipit, ſi denique nullum neque ſexus, neque ætatis, neque roboris, neque formæ novit diſcrimen, num te unum habitura eſt eximium? At ſenex quidem diu vivere non poteſt. At tu adoleſcens cito mori potes. Quam illi mors certa, tam tibi vita incerta. Nemo tam ſenex, quin unum adhuc diem ſupervivere poſſit: nemo tam juvenis, qui hodiernæ lucis ſibi veſperum poſſit polliceri. Et quidem ſi diligentius obſerves, longe plures ephebos quam canos efferri comperies. Cum ſemper rara fuit canities, tum hac tempeſtate numquam neque contemtior, neque rarior. Quot mihi jam monſtrabis, non dicam Tithonos, Neſtores, Sibyllas, aut Mathuſalemos, ſed centenarios? Imo quoto cuique nunc eo ætatis venire contingit, ut ſexageſimum videat annum? Profecto, vix milleſimo cuique mortalium. Et quantulum eſt hoc ævi? Et tamen quam rarus ſit qui attingat, vides, adeo fragilis, incerta, totque caſibus ſubjecta eſt vita hominum. Vis tibi hujus rei, Jodoce, exhiberi ſimulacrum, & dilucidum & accommodum? Prima æſtate florentem arborem contemplare, tanta florum denſitate luxuriat, ut nuſquam truncum, vix uſquam folia videas, tantam germinis ubertatem promittit, quantæ ne ferendæ quidem par fuerit. At ex tanto florum numero vix pauci admodum adoleſcunt, partim erucis, partim araneis corrumpuntur, partim vento, partim pluvia excutiuntur. Jam poſitis foliis, ii ipſi qui ſuperſtites ſunt, ut ita dicam, fœtus, nam flores eſſe deſierunt, videntur ſenſim in pomi carnem turgeſcere. Num perſtant ad maturitatem omnes? Minime. Multos tinea exedit, alios ventorum tempeſtas decutit, alios immodicus imber corrumpit, plerique alia quavis peſte læſi demoriuntur, ut tandem ex tam divite ſpe vix pauciſſima poma decerpas. Nec paucioribus incommodis vita petitur humana. Mille morborum nomina, mille item mortis caſus, mille modi leti, mille mortis laquei, quibus multo plures præmatura intercipit, quam matura ſolvit. Et cum tot tantiſque periculis expoſita ſit vita mortalium, vide, obſecro, quæ ſit ſocordia, perinde vivere, quaſi numquam ſimus morituri. Aliena curamus, ea quibus adverſus mortem inſtructiores eſſe poſſemus, apparare ceſſamus. Quid ſi Regi cuipiam cum hoſte capitali res eſſet, ac neſciret quidem quam prope abeſſet, at hoc certe exploratum haberet non longe in inſidiis eſſe, ac jamjam commoditate accepta erupturum, num is rebus hoc loco ſtantibus, de balneis ædificandis, aut ornanda cœnatione, aut uxore ducenda cogitabit, ac non potius de copiis augendis, de vallo jaciendo, de excubiis, de armis, ac cæteris rebus militaribus, quibus hoſtem frangere poſſit? Id vero curabit eo diligentius, quod incertus ſit quo tempore, qua parte erupturæ ſint inſidiæ. Aſt mors nobis, qua nihil capitalius, omnibus locis, omnibus ætatibus, mille modis inſidias ſtruit: & nos interim, ſi Deo placet, miramur argentum, curamus cutem, ambimus Magiſtratus. Quod ſi fallacis ævi incertam fidem, atque impendentem omnibus horis mortem, omnibus horis cogitaremus, noſtriſque ipſi auribus ingereremns, id quod Vates ille ægroto Regi, *Diſpone domui tuæ, morieris enim*, continuo omnia iſta male ſapida amareſcerent, pretioſa vileſcerent, inclyta ſordeſcerent. Ita una mortis memoria omnium facile rerum contemtum perſuaſerit. Quo enim tibi, ô avare, tantum auri reconditur? Mors imminet univerſa raptura. Quid tu breviſſimo itineri tantas paras ſarcinas? Num excidit, quid Euangelico illi ſtulto evenerit? cui ſibi de confertis horreis gratulanti, multaque gaudia pollicenti dictum eſt, *Stulte, hac nocte animam tuam a te tollent, & iſta quæ paraſti cujus erunt?* Tu vero, hominum vaniſſime, quid tanta improbitate inſana ſectaris gaudia? Reſpice, mors tibi cominus incumbit, iſtas quantulaſcumque illecebras in æternos mutatura cruciatus. Tibi porro, ô ambitioſe, quæ inceſſit tam dira regnandi cupido? Ecce tibi mors in foribus, quæ te ex iſto rerum faſtigio in humum præcipitet, atque turbinis rapidiſſimi more te tuaque omnia tollat. Nec minus igitur vere quam erudite Rodolphus Agricola noſter ſcripſit:

Omnia mors ſternit, quod natum eſt occidit. Una
Fine caret virtus, & bene facta manent.

Quid enim in eo urgentiſſimo fati ſupremi articulo, præter unam virtutem, reliquum erit? Cum exſangues artus una & ſanguinis calor & vita fugiet, ora horrendus quidam livor tinget, oculos dudum tam vividos perpetua caligo obſcurabit, & omne denique corpus frigidus quidam ſtupor occupabit, anima vero miſeranda, utpote cui deſertæ omne negotii pondus incumbit, ad ſeverum illud atque inexorabile prætorium abripietur, quo pacto quæque geſſerit rationem poſtulanda. Quid tum, inquam, ex omnibus ſupererit, quibus parandis ætatem triviſti omnem? Unde opem petes? Quo tum miſer confugies? quo confugies miſer? Ad opes? At hæ & nihil opitulari poſſunt, & jam dudum alios nactæ ſunt dominos. An vero ad voluptates? Sed iſtæ, ut corpori concretæ, una cum corpore moriuntur. Ad ætatis juvenile robur? At ſua cuique ſenecta mors eſt. Num vero ad formæ egregium decus, qua dudum ſuperbus omnium tibi conciliabas amores? At iſta roſæ in modum, quæ pollice deciſa continuo demoritur, ita morte decerpta omnis emarcuit. Minus vero dixi, emarcuit, imo omnis in horrorem abiit. Nemo enim tam viventis formam amavit, quam horret exſtincti cadaver. Anne ad priſtinam gloriam? Atqui hæc, ut docui, cum vita prorſus evaneſcit. Quo tandem igitur? Ad amicorum turbam? Verum iſti partim ut hirundines exacta æſtate, ita cum fortuna una devolarunt, cæteris, ſi qui perſtitere, opis ferendæ facultas eſt nulla. Et quid tibi conducet, ſi illi pectora ſua miſeri plangant, ſi vultus lanient, ſi quidquid in ipſis ſanguinis eſt in lacrymas verſum, funeri tuo impendant, ſi denique tua cauſa inſaniant, mortiſque addant ſeſe comites? Sibi mala accerſere poſſunt, te eripere non poſſunt. Sapies igitur, ſi, ſortis tuæ non ſero memor, ea pares, quibus munitus ſupremum diem ſecurus exſpectes. Opes, voluptas, claritas, & ſi alioqui ſolida ac utilia erant, quod multo ſecus eſt, certe morituro ſunt oneri. At tum demum virtus incipit eſſe uſui. Illa ſi non nobis, certe nos illis, ſubtrahimur: virtus numquam comitari, numquam tueri deſinit.

CAPUT VII.

Mundum miſerum eſſe & ſceleratum.

HAbes, mi Jodoce cariſſime, quam falſa, quam fugacia, quam peſtifera ſint ſeculi bona, ſi qua tamen jure bona appellari debent, nunc contra illius mala paucis accipe. Olim forſan nihil monſtri fuit ægre a mundo divelli,

Digitized by Google

li, cum quadam ſua, ut ita dixerim, juventa floreret: nunc niſi ipſi nos ſtudio fallimus, quid eſt quo mundus poſſit fallere? Quotquot olim ſingulæ ſingulis ſeculis clades incubuere, nunc uni incumbunt univerſæ, bella, factiones, caritates, penuriæ, ſterilitates, morbi, peſtes, & quid non vidimus noſtro ævo mali? Jam quartum & vigeſimum annum agimus, nullas hoc toto ſpatio a bellorum ſtrepitu ferias vidimus, Syllana nobis tempora factionis partibus referentibus, quarum utracumque victrix evadat, victa certe patria, immeritas pœnas pendere cogitur. Penurias vero quam miſeranda exempla vidimus, ut plerique homines pecudum pabulo victitent, plerique inedia pereant. Ut nunc ſecula ſunt, Crœſus ſit neceſſe eſt, qui familiæ ſuæ vel parcum victum ſuppeditare poſſit. Adde illud, etſi tu alioqui felix vivas, ita calamitatis plena ſunt omnia, ut te auditi queſtus, viſæ miſerorum miſeriæ miſerum reddant. Scelerum præterea ita increvit ſeges, ut jam ferream illam ætatem longe vicerimus, de qua ante mille annos cantatum eſt.

De duro eſt ultima ferro.

Protinus irrumpit venæ prioris in ævum
Omne nefas, fugere pudor, verumque fideſque.
In quorum ſubiere locum fraudeſque, dolique,
Inſidiaque & vis, & amor ſceleratus habendi.
Vivitur ex rapto, non hoſpes ab hoſpite tutus,
Non ſocer a genero, fratrum quoque gratia rara eſt.

Ac nunc,

Nova ætas agitur, pejoraque ſecula ferri
Temporibus, quorum ſceleris non invenit ipſa
Nomen, & a nullo poſuit natura metallo.
Nunc ſi depoſitum non infitietur amicus,
Si reddat veterem cum tota ærugine follem,
Prodigioſa fides, & Thuſcis digna libellis.
Quaque coronata luſtrari debeat agna,
Rari quippe boni, numero vix ſunt totidem, quot
Thebarum portæ, vel divitis oſtia Nili.

Quid tibi cum ſeculo, ſi pejerare, ſi circumſcribere, ſi fallere, ſi rapere aut non vis, aut parum calles? At quid mea, inquis, refert, cujuſmodi ſeculum ſit, mihi veri rectique cura eſt. Si qua recti cura eſt, fac te iſthinc quam primum abripias. Nullum enim ſeculo cum virtute commercium. Mentior, ſi non id veritatis præcipuus amicus clamat: *Totus mundus in maligno poſitus eſt.* Ne iſta tibi oratione blandiaris. Quid alii gerant, nihil ad me attinet, mei unius mihi cura eſt. *Erras tota*, ut inquit Comicus, *via.* Permagni, Jodoce, intereſt, quibuſcum victites. Non aliter enim quam corporis vitia contagio ſerpunt, ſerpunt & animorum morbi. Improbo convictu nihil perniciosius. Eſto ſane tu quidem virtutis amantiſſimus, adſciſce vero tibi convictorem perditum, quando futurum eſt, ut tu illum ad tuos mores redigas? Ille magis, ut ſumus natura in vitia proclives, tibi ſua venena afflabit, ſuam tibi adfricabit ſcabiem, ac ſui denique ſimilem reddet, apteque tandem conveniet id vobis proverbii, quod vulgo nemo non dictitat: *Concoloribus plumis aves una volitant.* At quis me adiget, inquis, ut cum homine ſcelerato & perdito victitem? Rogas? Iſta ætas, negotiorum tuorum neceſſitas quædam, præterea pudor illiberalis quidem ille, ſed certe generoſis fere animis inſitus, poſtremo ſodalium improbitas. Ad compotationem vocatus, ne quid obſcœnius dicam, ſi aut negotia excuſes, aut valetudinem, ne jurato quidem creditur, parculus aut ſordidus videberis. Quid facias? Tu ſane quo notam tam inſignem caveas, obtemperas. Ubi in popinam, aut cœnopolium ventum eſt, alterni accubatis juvenes ac puellæ. Quod honeſtiſſimum ſit dico, turpiora pudet dicere, cum illos ſæpe non pudeat facere. Tum bibendi certamen oritur, in quo ut bibaciſſimus quiſque fuerit, ita maxime feſtivus, bellus, ac nitidus habebitur. Hic quid non ebrietas deſignat? Fœcundi calices quod tandem non audent nefas? Tum Pithias multo videtur formoſior, tum Chremes longe factus hilarior, vere vulgo dici fatetur: *Sine Cerere & Libero friget Venus.* Poſtea ubi eos epularum ſatietas cœpit, ad choreas ſurgitur. Cujus animus ſic compoſitus, ſic firmus, ſic marmoreus eſt, quem laſcivi illi motus, agitataque in numerum brachia, citharæ cantus, voces puellares, non corrumpant, non labefactent, non emolliant? Adde, quod ea ſæpe carmina ſunt, quibus incendi jam frigidus ævo Labmedontiades & Neſtoris hernia poſſent. At ubi choraules, cithara ex more tacta, quieſcendi ſignum dedit, ruſticus habeberis, ne eam cujus lævam complexus ſaltaſti diſſuaviatus fueris. Cæteri luſus hic impudentiores, atque ad meram laſciviam excogitati, a me non dicentur, utinam ab illis non agerentur! Quorum ſi tu quidquam recuſaveris, ſi quid gravius, ſi quid pudentius agere tentes, inurbanum, illepidum, triſtem, agreſtem, atque a communi hominum ſenſu abhorrentem dicunt. Id ignominiæ ut caveas, quam non turpitudinem admittis? Sic ſic dum fugis odio eſſe, dum pudet difficilem videri, dum pudet non eſſe impudentem, ut divus ait Auguſtinus, omnem pudorem dediſcis, ac ſimili ſcabie infectus, & ipſe alios pergis inficere. Sed fac tibi cum nemine eſſe improbo conſuetudinem, quamquam miror iſtud ut fiat, ſolet morbi virus non contactu modo, unde nomen duxere contagia, verum etiam adſpectu ſerpere. Cum ſpectant oculi læſos, læduntur & ipſi. Ego quidem irritamentorum quibus ad turpiſſima quæque impellimur, oculos multo maximam partem puto. Tu igitur, Jodoce optime, ſi vitæ tuæ conſultum velis, fac ab iſta ſcabie te quam maxime ſejunxeris, atque ad eos conferas, quorum te reddat conſuetudo emendatiorem.

CAPUT VIII.

De felicitate vitæ ſolitariæ.

Quamquam itaque hæc commemoraſſe abunde ſatis eſſe puto, attamen ne alacer modo iſthinc exſilias, verum etiam lætus ac lubens huc advoles, id eſt, non tam ſeculi mala peroſus quam noſtrarum delitiarum cupidus, nunc vitæ noſtræ commoda paucis commemoraſſe haud ab re fuerit: id quod brevius fieri neceſſe erit, tum quod tantum temporis & chartæ & operæ commemorandis vel ſtrictim ſeculi malis dedimus, ut his narrandis minus ſuperſit quam rei immenſitas poſcit, quamquam quis huic rei ſermo, aut quod ſermoni tempus, par fuerit, tum quod te jamdudum noſtræ loquacitati ſubiraſci ſuſpicor, tum etiam quod eæ res ſunt quæ facilius ſentiantur quam narrentur: Malim igitur te eas experimento, quam noſtro ſermone diſcere, explorare, quam perſuaderi. Tu modo fac te ex iſto turbido rerum ſtrepitu, ad nos ocyus recipias. Tum demum intelliges quantum abſit a vera felicitate, & falſa & fallax mundi proſperitas, quanto noſtri labores veſtris præſtent delitiis. Intelliges, inquam, experrecti more, qui dum ſomniaret, ea ſimulacra quæ dormienti illudebant eſſe vera exiſtimabat, gaudebat, trepidabat, æſtuabat, & mille motabatur affectibus, ſed ſimul atque ſomno ſolvitur, ſe vanis imaginibus illuſum comperit, ridetque ipſe ſua inſomnia. Ita tu ubi inſtituti noſtri felicitas comperta erit, tum quoties illa priſtinæ vitæ ſomnia animo jam vigilanti ſubierint, vah, inquies, adeone deliraſſe me umquam, ut hæ atque illæ nugæ me delectaverint? Itane rapuiſſe animum inanium bonorum phantaſmata, ut verorum ne cupido quidem ulla ſubierit? Nunc igitur, Jodoce, ni ſomnio quam re beatus eſſe mavis: ſi dormis, expergiſcere: ſin dormitas, ne ſomnus altior temporibus obrepat, oculos excute: ſin vero quod magis reor, vigilas, ne quando dormientium exempla & religionis ſomnifera quædam vis, ſomnum inire ſuadeat, ex iſta Babylone terra inſomniorum umbrarumque plena evolare quod potes propera, atque ad noſtram Hieruſalem advola. Quid reſpectas? Quid reſtitas? Quid hæſitas? *Semper*, ut apud Lucanum eſt, *nocuit differre paratis.* Rumpe, age, moras omnes, neque enim aut leve, aut ludicrum negotium vertitur. Animæ res agitur, digna plane ob quam vel amantiſſima deſeras, ac duriſſima ultro ſubeas. Nam ſi peritus quiſquam medendi artifex, capitali morbo laboranti diceret, ſine pauliſper jam faxo priſtina valetudine gaudeas, cedo, quos non lubenti animo ferres cruciatus? ſineres corporis membra ferro rigido ſecari, ſineres excidi, ignibus aduri, aliiſque mille tormentis affici, ipſa propemodum morte crudelioribus, modo mortem effugeres, immo ut huic vitæ miſeræ paululum quiddam temporis accederet. Et quid, per Deum immortalem, ullane res moleſta videbitur, quam mortis tum animæ, tum perpetuæ defugiendi gratia ſubeas? Si hoc loco tibi res eſſent ut alterutra eſſet

Digitized by Google

accipienda conditio, aut ſine iſtud exſtingui corpus, ut ſempiterno ævo vivat anima, aut corporis vitam animæ morte paciſcere, credo, nihil hæſitares, niſi quovis phrenetico pejus deſiperes, qui animi perpetuam vitam corporis breviſſima duceres potiorem. Viſne igitur, ſodoce ſuaviſſime, & beate, & perpetuo vivere? Mirum ni velis. Quis enim nolit? At quo, inquis, pacto iſtud aſſequi licet? Vide, age, quantam rem, quantulo labore mercari fas ſit. Non tibi Dædaleis pennis tentandus æther, non vaſta trajicienda æquora, non Herculei ſubeundi labores, non ignibus inſiliendum, nemo te adigit, ut membra tua lanies, aut mortem tibi conſciſcas denique: quamquam quis priſcos Martyres inſaniſſe dicat, qui hujus felicitatis ſpe adducti, nullos cruciatus, ne mortem quidem ipſam duram judicavere? Vide, obſecro, quam ſit profuſa in nos Domini noſtri munificentia, at contra quam mollia juſſa. Perpetuam felicitatem, mortem æternam commeritis pollicetur. Quid hac pollicitatione liberalius, quid certius? At nunc quid te jubet facere? Nihil, niſi ut tu te interim tanti muneris capacem præſtare ſtudeas. Quo iſtud pacto fiat, rogas? Is nondum veræ felicitatis capax eſt, quem falſa captum detinet. Vis æternum vivere? Fac bene vivas. Vis adire Paradiſum? Relinque ſeculum, ut ſceleratiſſimum, ita & afflictiſſimum. Deo jungi cupis? Cura, ut Diaboli nexibus expliceris. Veras amas opes? Falſas abjice. Veri juvant honores? Falſos ambire deſine. Quid plura? Veram beatitudinem amas? Iſtas dulces ærumnas, imo ærumnoſas dulcedines, fac reliqueris. Quid his præceptis mollius, quorum obſervationi cum vera felicitas merces debeatur, ipſum tamen obſervare, eſt cœpiſſe felicem eſſe? Tamquam jubeat, deſinite miſeri eſſe, ut beati ſitis: deſinite ſervire, ut libertate gaudeatis. Et ô nimium diſſimilem Diaboli ac Dei ſervitutem, ô diverſam militiam. Ille enim ubi miſeros falſa quadam delectatiuncula ineſcarit, pape in quos horrores, in quas turpitudines, in quas miſerias conjicit, ac poſtremo ubi ſatis ludibrio habuit, jugulat. Hic per breves atque exiguas moleſtias, quas ipſas noſtra, non rerum culpa patimur, ad incredibilem jucunditatem inducit, ac poſtremo cœlo beat. Illius inauctoratio ſubdola, militia acerba, ſtipendium, quod Scriptura teſte mors eſt, acerbiſſimum. Hujus obligatio fidelis, militia, quanto diuturnior, tanto ſuavior, ſtipendium ſuaviſſimum, quod eſt beata immortalitas. Illis vita miſera, mors miſerior, poſt eam vita miſerrima. His vita felix, mors felicior, quam vita conſequitur feliciſſima. Et quis ſub hoc tam levi, tam liberali Imperatore non quam lubentiſſime vel gratis meruerit, qui tam dulces imperat labores? Quod ſi mihi habes parum fidei, ipſum qui fallere neſcit, quid enim mentiatur veritas? hortantem audi: *Tollite jugum meum ſuper vos, & invenietis requiem animabus veſtris. Jugum meum ſuave eſt, & onus meum leve.* Quid tandem gaudiorum futurum rere jam parta victoria, in cœlis ſempiternum triumphum celeberrima cum pompa agentibus, cum ſic delectet militiæ labor? Qua nos voluptate afficiet felix illa libertas, quibus ſuave eſt vel jugum. Sed fore ſuſpicor quibus miraculo futurum ſit quod diximus, nimirum, de illorum grege hominum, qui pecudum ſimillimi, omnem felicitatem aut palati, aut ventris voluptate metiuntur: ii ægre adduci poterunt, ut credant labores in quibus Monachorum vita verſatur, non modo moleſtos ac triſtes non eſſe, ſed hilares etiam ac jucundos. Verum iis quando ne veritas quidem ipſa veri facit fidem, jubeo ipſos explorare, periculum facere. Moriar ſi quid fefellero, modo ne ab ipſorum parte peccatum fuerit, qui non ut oportuit tentaverint. Quod ſi experiri piget, certe expertis fidem habeant. Ego quidem jurare auſim, nihil hic non eſſe voluptatis plenum. Pauperie noſtra nihil locupletius, ſervitute nihil liberius, labore nihil quietius, inedia ſatura, anguſtiæ ſpatioſiſſimæ, mœror jucundiſſimus, amaritudo perquam ſuavis, vigiliæ ſomno quovis gratiores. Verum hæc ne juranti quidem crediderint, imo me tam contraria jungentem nihilo judicabunt ſaniorem eo, qui noctem lucidam, diem obſcurum, aut ignem frigidum, aquam calidam contendat aſſerere. Verum quid facias pecudibus iſtis, qui rationis expertes, ſolis corporis ſenſibus ſapiunt? Age, mos gerendus eſt illorum tarditati. Aliquo ſenſibus familiari argumento adducendi ſunt, ut ex notiſſimis parum nota conjiciant. Rus eos ducamus, aut certe ſi id moleſtum eſt, portus propior eſt, ubi nautarum unumquemlibet accitum ſic percontemur, Heus tu, bone vir, num tibi moleſtus eſt labor ille nauticus? Imo, inquiet, dulcis. Quî ſic? Nam quæſtus iſte vel omnium plurima ac maxima videtur habere incommoda. Verum. At contra, plurimæ res ſunt, quæ me fatigari non ſinant. Quæ? Primum dulce lucrum, quid non dulce faciat? Nihil mari locupletius. Multi hodie vivunt, quos ex pauperrimis ditiſſimos una navigatio fecit. Quid ſi idem mihi eveniat? Deinde aſſuetudo ipſa bona me moleſtiæ parte levat; quæ profecto tantum in rebus habet momenti, ut nihil factu ſit tam acerbum, quin ſæpe factitatum aut dulce aut certe leve fiat. Poſtremo ſunt quibus ita laborem mitigamus, aut potius fallimus, ut ne animadvertamus quidem, cantus, ſermones, luſus, facetiæ, atque ejus generis alia mille. Audiſtis, ut arbitror, ſatis dilucide. Nunc ſi ſingulas officinas luſtremus, credo, ſingulos aut eadem, aut ejuſmodi reſponſuros. Quid igitur? ſi operariis iſtis lucelli viliſſimi incerta ſpe ſummus dulceſcit labor, quid ni idem in nobis efficiat ſempiternæ felicitatis exſpectatio certiſſima? Si apud illos tantum valet aſſuefactio, quid cauſæ eſt, cur non idem apud nos poſſit? Si illis ſunt quibus incommoditates ſuas leniant, nobis certe ſunt multo & plura, & potiora.

A præmiis in hac vita.

Collatio exempli.

CAPUT IX.

Libertatem ſummam eſſe, non in mundo, ſed in receſſu.

QUæ quidem, ne perturbate diutius ac ſine ordine feratur oratio, in tribus potiſſimum mihi conſtare videntur, libertate, tranquillitate, ac voluptate. At libertatis, ut de hac primo loco diſſeramus, natura cupientiſſimi ſumus omnes, ſervitutem nemo non horret, adeo ut plerique ejus odio mortem ſibi conſciverint, libertatem vita judicantes potiorem, mortem ſervitute. Quare ſi adeo libertate delectantur homines, ut emendam tanti falſam putent, noſtræ vitæ inſtitutum amplecti atque expetere debent, utpote quod & ſummam, & veram habeat libertatem. At hic mihi imperitior aliquis dixerit, ſi libertas, Ciceronе definitore, eſt *poteſtas vivendi ut velis*, quæ vobis ſit libertas omnino non intelligo, quibus volucrum more cavea incluſis, ni Abbatis juſſu tentare licet nihil, non edere, non loqui, non dormire, non vigilare, non ire, non redire, non vel hiſcere. Hoccine tandem eſt liberos vivere? Non, Hercle, magis, quam liberi ſunt equi & aſini, qui frenis ac ſtimulis, quocumque lubitum eſt ſeſſori, circumaguntur. Sed iſtud facile ſolvitur. Nam nihil nobis quod non liceat libet, licet igitur quidquid libet. Verum de noſtra libertate poſterius. Interim ſine te viciſſim perconter, qua tandem fronte tu tibi libertatem vindicas, cui tot ſunt Domini, quot vix uno die pernumeres? Principio tibi ſecularibus, ut vocant, neceſſitatibus ſerviendum eſt, quibus quiſquis ſemel manum dederit, ita illum irretire nexibus, tantis complecti catenis ſolent, ut quocumque vocarint, ſequendum ſit. Quid ſi & uxorem habeas, imo habearis? Eſt enim res reciproca conjugium. En tibi alteræ compedes. Acceſſit moleſta ſane ſervitus, atque ex qua haud facile te expedias. Quid ſi etiam ſceleratus ſis? per Deum immortalem, in quam duram ſervitutem te aſſeruiſti, jam tibi quot vitia ſunt, tot dominis parendum eſt, & quidem teterrimis, improbiſſimis, ſæviſſimis. Quis enim eum liberum cenſuerit, qui libidini ſuæ nihil temperare potis eſt, ſed quidvis, etiam turpiſſima, ut ſemper, ac duriſſima, ut ſæpe, imperanti obtemperet? Somnos poſcunt oculi, libet dormire. At contra, ne facias, vetat imperioſa admodum hera libido, jubet noctu inſanire, curſitare, amicam inviſere, in olenti fornice inter proſtibulas noctem inſomnem ducere. Illic ſcorto putidiſſimo inſerviendum eſt, jubet, parendum: vetat, æque parendum: ejicit, abeundum: revocat, redeundum. An non tibi iſta ſervitus & quidem maxime pudenda videtur? Quæ vero homini cupido libertas? Libet domi vivere, ſic juſſit inertia. Num continuo licet? Licet ſiquidem iſthuc ſinet domina cupiditas. Siccine, inquit, agis, ignave? Ceſſas? Non vides quantum lucri facturus ſis, ſi jam merces in Angliam deportaris? Age, accin-

Tria bona vita Monaſtica.

Conſutatio.

Varia ſervitutis genera.

Uxor.

Libido.

Digitized by Google

cingere, navigandum est, en tibi venti secundi. Tu certe ut heræ jussa peragas, vel totas hiemes terra marique cursitas, tempestatum, conjugis, natorum, vitæ postremo securus. Hoccine est tandem liberum vivere? Itidem de singulis vitiis probandi ratio sumi potest.

Verum jam dudum otiosam esse loquacitatem meam, sentio, ad cætera veniendum, sed si prius generatim docuerimus, quî sceleratus scit liberum esse neminem. Numquamne turpitudinis tuæ pudet pigetque? Et sæpenumero, credo. Quis enim usque adeo perditus est, qui numquam in se redeat, perspectaque fœditate sua, vel supplicii metu, vel virtutis amore mutari cupiat? Ita est, inquies. Quin pugno aliquoties a perditis moribus recedere, sed jam abire parantem, nescio qua violentia, peccandi consuetudo remoratur, ac vel invitum ad pristina studia redigit. Recte vero narras. Quid? Sentisne igitur te captum esse, miser? Tandemne intelligis, te servum esse vitiis? Ubi senseri nt te a se descisсere parantem, jam fugam meditari, manus tibi injiciunt, atque uti servum compedibus vinctum pistrino, ut ita dixerim, dedunt. I nunc, demens, & libertatem tuam nobis jactita, cui seculo, cui conjugi, cui fortunæ, libidini, cupiditati, ambitioni, cui denique Diabolo ipsi serviendum est, adeo ut jam cum Syro illo Terentiano merito dixeris, nisi quod ille ficte, tu ex animo, *scire cupio quot mihi sint domini*. Porro ut scite noster scripsit Hegius: *Servire multis fortis est miserrima*. Quid ego nunc tibi nostram libertatem commemorem? An non singularis libertatis videtur extra fortunæ, si qua est, ditionem vivere, eam neque acerbam metuere, nec optare secundam? adversa non frangi, fausta nihilo fieri insolentiorem? Audemus illi cum Democrito mandare laqueum, ut apud Juvenalem est, mediumque unguem ostendere. Nihil illi in nos juris est. Rerum cupiditatem una cum rebus ipsis abjecimus, imo Deo fœneravimus. Quid si vitam adimat? Nobis quidem præter turpitudinem nihil acerbum accidere posse persuasum est. Mors vero iis metuenda est, qui vixere turpiter. Bonis certe non modo non metuenda, verum etiam optanda est, utpote quæ eos hinc in feliciorem vitam abducat. Præterea ferream illam, imo adamantinam secularium negotiorum catenam abrupimus, ac molestissima sarcina levati cœlo ferentes animum, quidquid humi geritur nihil nostra interesse judicamus. Qua re quid potest esse liberius? Postremo durissimum illud Pharaonis teterrimi jugum, Deo opitulante excussimus, improbissimis dominis, vitiis dico, parere desivimus, non ita quidem, ut nihil umquam peccemus, quod haud scio an nemini mortalium in vita contigerit: sed ut miles is plurimum sibi laudis victorisque nomen e certamine merito suo ferre potest, qui consertis cominus dextris gnaviter dimicans, non sine vulneribus quidem suis, sed tamen hostem aut capit, aut jugulat: contra vero victus judicaretur, si etiam citra vulnera, & salva cute se capi, atque in servitutem abduci pateretur: ita nobis, si quando evenerit, quod, ut dixi, ab homine præstari fere nequit, quid nostra refert, si nonnihil labamur, certe vincimus, certe libertatem, certe vitam tutamur. Quid quod ii qui in prælio fortiter egerint retecto pectore etiam cicatrices suas ostentare solent aut spiculis, ita ut forte excepta sunt in corpore relictis, in castra seu in urbem spectandi redire, id decorum maxime arbitrantes, si pro patriæ, suaque salute tuenda quam maxima vulnera excepisse intelligantur? Præstat, profecto, seminecem ac victorem in castra referri, quam incolumem, siquidem id detur, quam hosti deditium vivere. Quisquis autem vitiis se dedidit, hosti deditius vivit. At quali hosti? Quo nemo sit turpior, nemo immanior, nemo capitalior, qui nostræ mortis quam suæ vitæ sit avidior. Et quid possit esse homini magis pudendum, aut quid hominis dignitate indignius, quam Diabolum tam fœdum ferre dominum, eo contemto cui & se & sua omnia debet? Præsertim cum huic servire summa sit libertas, atque adeo sola. Quare si quem illius libertatis jam tædium cœpit, hujusque liberrimæ servitutis desiderium, hic, hic quærendam noverit. Nam cum illi servire una sit libertas, ut diximus, id autem ita ut in secessu nusquam licet, nusquam tanta libertas.

Consuetudo vitiorum.

In Adelphis. Alexander. Hegius.

Conclusio.

CAPUT X.

Solitarios duplici tranquillitate gaudere.

TRanquillitatem vero quis digne commemorarit? Non hic inquietus ille mundi fragor obstrepit: quid enim isthic non plenum fremitus, plenum tumultus? Hic lacrymat, ille ridet: hic queritur, ille litigat: hic salutat, ille nuntiat: alius vocat, alius revocat: itur, reditur: clamatur, discurritur: quocumque aspexeris, quoquo te verteris, quietum nihil, nihil non clamosum offendes, ita ut in turbulentissimo aliquo freto versari possis videri. Et quando inter ista liceat animum componere? Quis in tam varia rerum facie possit secum constare, secum vivere? Quid in turbine isto divinus hominis animus possit se dignum aut cogitare, aut agere? Aut qui fiat ut sponsum suum fores pectoris pulsantem sentiat, alloquentisve vocem audiat anima, jam facta perpetuo atque immodico fremitu surdastra? Profecto, non in urbe, sed in monte: non in curia, sed in spelunca: non in petras conterente turbine, non in commotione, non denique in igne, sed in auræ tenuis leni sibilo Helias Dominum sensit adesse. Quod si sacras historias evolvere vacet, videre fuerit maxima quæque divinarum rerum miracula, non in turba gesta esse, sed in recessibus. Ubi enim Mosi arcanum illud rubi flamma innocua flagrantis portentum exhibitum legis? Num in Ægyptiis urbibus? Minime. Nam tum illinc Tyranni metu profugerat, verum ad montem Dei, penetrata prius vastissima atque altissima sylva. Neque fumantia tecta, sed deserta virentia incolentibus manna depluit. Ubi vero divina illa ferendæ legis pompa acta est, cum e densissima caligine fulminibus subinde celeri flamma emicantibus, mugiente tonitru cœlestes buccinæ horrendum interstreperent? Nempe, in Sinai montis vertice, vulgo procul absistere jusso. Et olim Prophetarum filios, Prophetas utique futuros, tectorum odio Jordanis ripas habitasse accepimus. Joannes homine major, utpote Angelus Domini vocatus, ubi, quæso, cœlestem ac purissimam vitam exegit? Ubi divina arcana edoctus est, ut dissimulatum homine Deum, digito monstrare non dubitaverit? Profecto, non in patriis ædibus, sed in eremo. Quid quod & Dominum ipsum Jesum, quasi turbarum fastidio secessus sæpenumero captasse videmus? In montibus quoties docuisse legitur? In desertis item, in littoribus quoque quoties quam admiranda gessisse, in curandis morbis, in corrigendis cum corporum, tum animorum vitiis, in exturbandis teterrimis Spiritibus, in explendis convivis tam multis, tam paucis epulis. Jejunaturus ab hominum conspectibus desertis locis abdidit se. In mo te gratissima illa visio tribus Apostolis exhibita est. Crepusculo ejus noctis qua capi se passus est Christus, orandi gratia in hortulos secessit. Ipse est qui nos quoque oraturos in cubiculi secretis abdi jubet. Denique extra mœnia, haud temere certe, sed consulto, occisus est, ita ut facile conjicias illum fugitasse tumultus, odisse clamosa Theatra, non amasse strepentia fora, non celebritate ac frequentia delectatum, sed solitudine gavisum, amicam illi fuisse tranquillitatem. Quid nunc humana ac leviora commemorem? Pythagoram in Idæo antro multa arcana edoctum ferunt. Plato Academiam suam Philosophiæ colendæ multo Athenis judicavit commodiorem. Poetæ ipsi, nescio quas rupes, ac lucos sibi finxerunt, in quibus versarentur, quoties eos divinus ille furor corripuisset, hoc significantes, eum qui aliquod egregium ac venustum carmen condere cupiat, a turba semotum esse oportere. Postremo, ut ad vulgus veniamus, videmus fabros, aurifices, pictores, cæterosque artifices, quorum opificium aliquid singularis habet industriæ, cum quiddam exactius atque accuratius efficere cupiunt, aliquo fugere, ubi strepitus hominum ac frequentia laborantes non interturbet.

Solitudinis laus.

Ex quibus omnibus liquido intelligi licet, turbam arduum quippiam molientibus vehementer officere, tranquillitatem summis gerendis rebus esse opportunam. Quid autem potest esse magis arduum ac serium eo negotio, quod ad animæ salutem, ac beate vivendum spectet? Id igitur in mundo haud commode curaveris. Quis enim istic tranquillitati locus? At hic contra, mi Jodoce, omnia late sonant, foris, intus, utrobique summa rebus pax est. Illam qui-

Digitized by Google

quidem gratiſſimus ipſe loci receſſus parit, hæc vero ab optima atque integerrima mente proficiſcitur. Ita autem alterius opem utraque poſcit, ut ſi alterutram detraxeris, neutram reliquiſſe videaris. Nam & externa illa quies internam fovet, alit, tutatur: at illa viciſſim, niſi hæc acceſſerit, moleſta, otioſa, immo pernitioſa fuerit. Eum enim, qui acerbo atque turbato ſit animo, Poeta ſolum eſſe prohibet:

Quidquid agis, loca ſola nocent, loca ſola caveto.
Quo fugis? in turba tutior eſſe potes.

Nec prætereire queo, tametſi jam properandum mihi ſentio, percommode enim incidit, nobilem illam Cratetis Philoſophi exhortationem, qui, ut forte adoleſcentulum quemdam ultro citroque commeantem animadvertiſſet ſolum ſecum neſcio quid fixius meditantem, rogabat, quid illic rerum ageret? *Mecum*, ait ille, *loquor. At cave*, inquit Crates, *ne cum homine improbo loquaris.* Et facete & breviter uterque. Eſt igitur laudanda ſolitudo, ſed in homine laudato, contra ſceleratis nihil pernitioſius. Tum enim acerba cogitant, tum immaniſſima flagitia concipiunt, tum & ſibi & aliis ſæva conſilia tractant. Quid tandem miſeros ad accelerandam ſibi necem impelleret, niſi commoditate ſua invitet ſolitudo? Quis umquam aut venena bibit, aut laqueo jugulum fregit, aut enſe pectus defodit, aut ſeſe præcipitem dedit, niſi ſolus? Quorſum igitur, inquis, laudas mihi tantopere ſolitudinem, rem tam peſtiferam? Hic nihil commodius reſpondero, quam Cratetis modo commemoratam ſententiam. Tu, cum tecum vivis, cave cum homine improbo vivas, jam nihil erit quod ſolitudinem metuas. Ita a turba, ut multo amplius a vitiis recedas. Ita ſileant circum te loca, ut non fremant pectora. Quamquam hoc verboſo ſermone non tibi Timoniam illam ſolitudinem commendare ſtudui: volo enim te non ex univerſo hominum genere, ut fecit ille, ſed e turba migrare.

Verum de externa quiete ſatis. Jam de interna paucis agendum eſt, quæ ut in mente eſt, ita non niſi a mente proficiſcitur, ſed bona, ſed nullius ſibi flagitii conſcia. Tanta enim virtutis vis eſt, ut cujus in animo conſederit, eum incredibili pace quadam tranquillet ac leniat, omnique anxietate, horrore, metu, ac perturbatione liberet. Quæ res quanti ſit, tum rectius intelliges, ſi inſpicias quas anguſtias, quos tumultus ſceleratus animus ferat. Nam qui fur aut peculator, aut ſcortator, aut proditor, aut ſtuprator, aut adulter, aut alioqui flagitioſus ſit, ſcelerum conſcientia premente, in perpetua anxietate ac formidine verſatur. Occurſant dormienti, occurſant vigilanti tamquam Furiæ quædam horribiles illæ ſcelerum facies. Ad omnia palleſcit, exanimatur, metuit cum omnia, tum hæc in primis, ſuſpicionem, ſermones, infamiam, judicium, ſupplicium. Verum fac contemnere, aut certe fallere hominum conſcientiam, fac item Deum immortalem non vereri, num quando fieri poterit, ut ſuam ipſius conſcientiam effugiat? Nihil profecto minus. Quoquo enim rerum ſe verterit, quocumque locorum profugerit, dira illa pectoris tormenta non deſerunt fugientem, imminent, agitant, territant, non epulas, non lucem, non vitam ſinunt eſſe jucundam, ipſam poſtremo quietem, irrequietam efficiunt. Hinc plerumque corporis macies, hinc vultus truculentia, hinc oculorum fœditas, hinc cujuſvis rei metus, quo ipſi ſeſe prodere ſolent. Quod pulcre & juſte ab æquiſſimo rerum judice comparatum eſt, ne nulli omnino impune nocentem eſſe liceat. Nam maleficia fœda quædam ſuſpicio continuo conſequi ſolet. Primum ea abunde nocentem ulciſcitur. Deinde ſermones atque infamia, quæ profecto tantum malum a pleriſque judicata ſunt, ut e vita migrare, quam his obnoxii vivere maluerint. Verum multi eo malitiæ evaſere, ut iſta facile contemnant. Quin eſto juxta vulgi ſermonem, quantum eis malitiæ, tantum ſit & fortunæ, ut ipſis neque poſtulator quiſquam, neque judex exhibeat negotium, erit tamen aliquando qui inexorabili ſeveritate ſupplicium ſumat. At iſta procul abſunt, inquiunt, quaſi vero certi ſint, vel unam ſe horulam victuros. Verum ut hoc eis concedamus, certe jam præſens intra ipſos ſupplicium eſt maleficiorum conſcientia, quæ tam acerba eſt, ut nullum facinus tantam adferre voluptatem poſſit, quæ his cruciatibus emenda ſit. Quis enim umquam ſatis æſtimaverit quam durus ſit ille pectoris motus, cum ſeditione quadam acerrima ipſe a ſeſe diſſidet animus, ac quibuſdam partibus ſuis alio nitentibus concutitur, diſcerpitur, diſſcinditur, accuſante memoria, judicante ratione, puniente conſcientia, alio ratione, alio natura, alio vocante peccati libidine. Unde perpetui ſtimuli, perpetuæ rixæ, bellum perpetuum. Quapropter non abſurde Eccleſiaſtici quidam ſenſiſſe judicandi ſunt, qui conſcientiæ remorſum, qui malos ad inferos euntes conſequitur, eorum ſuppliciorum quæ illic inveniunt non minimam partem judicaverunt. Juvenalis igitur præclare illa, ut omnia:

Cur tamen hos tu,
Evaſiſſe putes, quos dira conſcia facti
Mens habet attonitos, & ſurdo verbere cædit
Occultum quatiens animo tortore flagellum?
Pœna autem vehemens, & multo ſævior illis,
Quas & Cedicius gravis invenit & Rhadamantus,
Nocte dieque ſuum geſtare in pectore teſtem.

Et poſt pauca:

Cedo ſi conata peregit.
Perpetua anxietas, nec menſa tempore ceſſat,
Faucibus, ut morbo ſiccis, interque molares
Difficili creſcente cibo.

Et cætera item veriſſime atque pulcherrime. Poſſent hæc, ut ratione atque auctoritate probata ſunt, ita mille doceri exemplis: at nos, ne ſingula proſequamur, tribus contenti erimus, quorum primum ex Fabulis, alterum ex Romanis Hiſtoriis, poſtremum ex Sacris litteris petemus. Quid enim aliud ſibi vult, quod Oreſtes ſimul atque matrem trucidaſſet, ab ultricibus diris, quas vulgatius Furias appellant, correptus fingitur, itaque ab his exagitatus, ut quocumque fugiſſet, eas adverſas ſibique faces intentantes offenderet: quam eum qui aliquod flagitium admiſerit, ita conſcientiæ ſtimulis torqueri agitarique, ut phreneſi quadam laborare videri poſſit? Multa quidem ſcite a Poetis excogitata ſunt, at hoc, mea ſententia, nihil aptius. Quare me hujus fabulæ commemoratæ nondum pœnitet. Et quid Lucii Syllæ exemplo evidentius? Fuit huic viro, ut legimus, inexpleta crudelitas, ita ut miſerabile dictu ſit, quot aut proſcripſerit, aut cædi juſſerit, cæteris item ſceleribus non ſegnius ornatus. Verum de hoc Tyranno, quod nemo alius poterat, ipſa hominis malitia ſupplicium ſumſit. Maleficiorum enim ſuorum conſcientia ita excruciatus eſt, ut nullo ingenio, nulla medicorum ope ſomnum amiſſum revocare potuerit, tandemque morbo fœdiſſimo, quem pedicularem vocant, perierit. Reſtat Chain ille, antiquiſſimum quidem, at ea re nihilo obſcurius hujus rei exemplum. Is fratrem invidia permotus trucidaſſe legitur, neque id impune. Continuo ſupplicium conſecutum eſt, varium quidem, at nullum inclementius, nullum capitalius quam conſcientiæ, ea in ſceleris auctorem multo ſeverius quam Conditor ipſe animadvertit. Objurgabat ille, imo potius expoſtulabat, ut pœnitentiam ſimul & confeſſionem eliceret: at miſer ille majus peccatum ſuum exiſtimabat, quam cui ignoſceretur. Vitam illi donarat Deus, at ipſe ſe vita judicabat indignum. Quam dirum carnificem in illius pectore ſæviſſe credimus? Quid illi dulce in vita accidere potuiſſe putes, qui ſibi ipſi infenſus, ſui deſperans, ſibi ipſe moleſtus vitam credebat acerbam? In conſpectus hominum prodire verebatur, quippe qui omnes ſibi tales fingeret, qualis ipſe ſibi erat. Vides, Jodoce mi, quæ tormenta, quas labes, quos ſtimulos, quos tumultus, quos æſtus, ſceleratus animus ferat? Nunc tute collige, quam plena otii, pacis, voluptatis res ſit, *Nil conſcire ſibi, nulla palleſcere culpa.* Quid eſt quod pectus ita præparatum atque compoſitum permovere poſſit? Quid eſt, quod jure metuat? Num homines? Verum non terretur inimico homine, qui amico nititur Deo. Num calamitates? At eas etiam lucri loco deputat. An vero mortem, quam etiam ultro optat? Poſtremo an Deum ipſum? Ne ipſum quidem, utpote cui ſe & carum, & curæ eſſe confidit. Quid hac re poteſt cogitari pacatius, quid ſecurius, quid felicius? Sentiri utcumque, Jodoce, poteſt, narrari plane nequit. Num iſta tibi levis videtur cauſa, cur ad nos advoles? At forte ipſum ad quod te advoco, jam iſthic beatus habes. Sic equidem confido. Sed eo magis tibi

Digitized by Google

tibi isthinc evolandum censeo. Habebis enim hic & multo cumulatius, & longe tutius. Quid tibi adeo libitum est inter latrones carum portare thesaurum? Hic si quid habes, augebitur: isthic æternus metus est, ne amittas: hic interna illa pax maxima, externa nisi hic nusquam: isthic nulla, illa si qua est, & rara est, & parum tuta, propterea quod cœnobia ex malis bonos, ex bonis meliores efficiant: mundus contra, ex bonis sceleratos, ex sceleratis sceleratiores reddere consuevit.

CAPUT XI.

De voluptate vitæ solitariæ.

VERUM de tranquillitate paucioribus quidem quam res postularet, pluribus tamen quam institueram, egisse me video, nunc de voluptate, quod unum restat, quam brevissime poterimus, exponemus. Ea, profecto, una est, quæ omnes homines tam sibi pertinaciter deditos habet, ut ab ea nullis malis deterreri, nulla ratione avelli possint. Et illud fortasse non absurde Epicurus, errare quidem mortales in judicandis voluptatibus, omnes tamen uno animo aliis quidem atque aliis modis eas expetere. Proinde *Seculares*, quos vocant, ea vel maxime causa nostræ vitæ institutum fugere atque odisse solent, quod triste putent esse, horridum, inhumanum, atque alienum ab omni voluptate. At nos, ne eos iste deterreat error, longe secus esse demonstrabimus, tantumque abesse, ut vita nostra voluptate vacet, ut ausim omnes Sardanapalos ad eam tamquam quemdam delitiarum Paradisum invitare. In Monasteriis voluptas, inquis? *Delphinum sylvis appingis, fluctibus aprum.* Imo vero, mi Jodoce, tota vitæ nostræ ratio Epicurea est. Quid istuc, inquis? Audies: Negat Epicurus eas admittendas esse voluptates, quas majores molestiæ consequantur. Et nos quidem non scortamur, non mœchamur, non Asotorum more nos ingurgitamus, sobrii orientem, sobrii occidentem Solem videmus, quorum utrumque vidisse illos negant. Hæc enim omnia numquam ita se habent, quin plus adferant molestiæ quam oblectamenti. Sed neque ditari, neque clari aliquo Magistratu effici aut possumus, aut cupimus. Ne in his quidem ab Epicuri magisterio desciscimus. Nam cum parum habeant voluptatis, molestiæ plurimum, sapimus qui exiguum commodum maximo incommodo mercari nolimus. Præterea docet nonnumquam adeundos esse dolores, majorum dolorum effugiendorum gratia, item sæpe omittendas esse voluptates, ut majores assequamur. Quid nos? Vigilias, jejunia, solitudinem, silentium, cæteraque ejus generis perferimus, ne majores dolores ferendi nobis sint. Non potamus uncti, non choreas ducimus, non cursitamus quocumque fert libido, non cæteris ineptiis indulgemus, at utinam videas, quanto cum fœnore istis careamus! Tu nos voluptatem amisisse credebas? Commutavimus, non amisimus, atque ita quidem, ut pro paucis ac parvis plurimas ac maximas receperimus. Jam dudum nitidos istos ac molliculos arrectis esse auribus arbitror, ut qui me novum aliquod parandæ voluptatis artificium docere sperent. Docebo equidem, sed eos interim a fœdissimis istis illecebris, quæ nobis cum pecudibus communes sunt, animum transferre volo. Pecudes esse desinant, intelligantque in homine sublimius quiddam esse ac divinius, quo potius quam ad corpus delectatio referenda sit. Nam pecora cum in illis sit nihil corpore præstantius, suam quamdam felicitatem ventris ac inguinis expletione non injuria metiuntur, quorum altero tuentur incolumitatem suam, altero propagant genus suum, juxta naturæ suæ modulum. At hominis dignior conditio est, quam ut non aliis rebus ac bruta natum se existimet. Constat enim ille non corpore modo, verum etiam animo. Corpore quidem excepta figura nihil a brutis absumus, anima vero non parum ad divinam illam atque æternam naturam accedimus. Corpus terrestre, brutum, tardum, mortale, morbidum, caducum, iners, ignobile. Anima contra, cœlestis, subtilis, divina, immortalis, perpetua, lucida, generosa. Et quis sic cæcus est, qui non videat ne conferendum quidem esse cum anima corpus? Quantum igitur a dignitate animæ abest corpus, tanto animi voluptas corporis præstat illecebris. Illa enim uti anima, vera, perpetua, fastidii nescia, sincera, honesta, divina, salutifera. Hæ contra falsæ, labiles, fastidii plenæ, plus aloes quam mellis habentes, fœdæ, mortiferæ. Fieri autem nequit, ut idem & corporis & animi voluptate gaudeat. Alterutra carendum est. Quid hic consultus consuleret Epicurus? Nempe, ut obscœnas illas corporis illecebras amoveamus, ne impedimento sint, quo minus præstantiores & dulciores animi voluptates assequamur. Atque hoc quidem, ut dixi, est voluptates non amisisse, sed fœnerasse.

Verum, jam dudum audire te velle, suspicor, quibus hic animi pascamur voluptatibus. Primum eo horribili sordidæ conscientiæ cruciatu vacare, Epicuro auctore, ne ab eo recedamus, voluptas est vel maxima. Nam illi non parum multum est quod gaudeat, cui nihil est quod doleat. Deinde cœlestium atque immortalium delitiarum contemplatio, in quas nos venturos, Deo volente, speramus, an non voluptaria res est? Quis est tam stupido pectore, qui, ubi hujus vitæ saturo cœlestis felicitas in mentem venerit, non vel lacrymet præ gaudio? cujus animus sic mœrore dejectus atque humi depressus est, qui cogitata illa vita non erigatur, non exhilaretur, non ex hoc corpusculo evolare gestiat? Quid si etiam gustata? quamquam hæc nondum sapiunt, quibus adhuc mundus sapit, sacris animis nihil exploratius. Nam quamvis vitæ illius jucunditas futuro ævo servata, prius percipi nequeat, quam animus ex hoc misero carcere emergens eo revolet unde profectus est: ejus tamen odore quodam sensuque piæ mentes afflari mihi videntur, & quasi cœlestium imbrium rore quodam tingi, ac de illa numquam defectura luce nescio quid sublustre aspicere. Quæ res, quid habeat voluptatis, ei, cui comperta non sit, ne persuaderi quidem potest, expertis non æstimari nedum narrari. Quamquam autem harum delitiarum rara, ut inquit Bernardus, hora, & brevis solet esse mora, tantæ certe sunt, ut si, quidquid hic mundus usquam habet voluptatis, in unum confletur, præ his vile quiddam fastidiendumque videatur. Quod si bene gestorum nulla alia essent speranda præmia (quod multo secus est) certe hac una mercede quosvis perferre labores numquam me pigeret: dignasque judicarem, quarum potiundarum gratia cæteras illecebras omnes non solum contemnerem, verum etiam bellum eis indicerem. Age igitur quanti futuram arbitramur illorum gaudiorum copiam, quando sic odor tenuissimus delectat, sic recreat, sic afficit? Quam voluptarium erit, divino illo lumine, quod nisi purgatissimis oculis videri nequit, perlustrari, ita ut ipsi quoque toti pelluceamus: quum tantum adferat voluptatis, nebulam, ut ita dixerim, sublucidam idque raptim suspicere? Hæc meditari res est voluptatis plenissima. Præterea dulcedo illa, qua Spiritus ille Paracletus, id est, Consolator, candidissima pectora, quoties secretius illabitur, afficit, quoties in thalamo castissimo sponsam sui amore languidam sponsus amplectitur, ac querulam (ut sunt omnes qui misere amant) blandissima quadam ac amica familiaritate consolatur, dulcedo, inquam, illa quid a me commemoretur? Narrent qui norint. Norunt autem & quidem feliciter quibus licuit experiri, ego ad has admitti delitias nondum promeritus sum, aut si quid tenuiter libavi, malo de aliis quam de me ipso dicere. Et si hoc certius, illud tamen modestius. Eos igitur persæpe cum lacrymis fatentes audivi, istas seculi voluptates, quæ vanis hominibus vitio palati sapiunt, ita sibi videri insipidas, ut non solum a rebus ipsis animus, verum etiam a commemoratione aures abhorreant. Nimirum, sorduerunt illis glandes, ubi Cereris usus repertus est: fastidire cœperunt falsas delitias, ubi veras gustarunt. At heu plerique mundi cultores ex illo agresti & stolido hominum genere, porcinis istis pabulis ita fauces habent imbutas, ut eis præter suas glandes sapiat nihil: nec plane intelligunt, quæ possit esse vitæ jucunditas, aut cur in vita morandum sit, sublatis glandibus, id est, ventris ac faucium voluptate. Proinde quoties fit, ut nos videant in his laboribus, ut ipsi existimant, in quibus se ne vivere quidem posse credunt, hilariores aut etiam corpore habitiores vivere, quam ipsi inter suas epulas vivant, admirari maximopere solent, nec intelligere possunt postea quam carnis delectamenta rejecimus, qua ex re ullam præterea voluptatem capere possimus. Vident adolescentulos

teneros, puellas item delicatas, vident annos, vident formam, qua indulgentia paulo ante educati sunt meminerunt: altera ex parte si quid hæc vita asperum, si quid triste habet, collocant, solitudinem, laborem, vigilias, inedias, & id genus cætera. Vident non modo liberum eis esse ab hoc vitæ genere recedere, verum etiam admirabili quadam parentum atque amicorum improbitate suaderi, moneri, rogari, impelli: illos contra multo pertinacius obsistere, matrem lacrymantem siccis consolari oculis, sororem colla stringentem contemnere, a carissimis sodalibus, a quibus nuper unum diem abesse durum erat, nunc omni vita tam facile avelli: denique tanta hilaritate supremum vale dicere, tanta alacritate suprema dividere oscula, ut nemo vel alienus inter hæc lacrymas tenere possit.

Libet hic meminisse (quæso ne molestum sit) lacrymabilis illius cœnæ, quæ Margaretæ virgini optimæ, mihi fororis loco semper dilectæ, cum parentibus suis fuit suprema. Aderam ipse, & mecum una plurimi, quos filia eo convenire dederat operam, ut nobis advocatis patrem exoraret, quod jam sex annos frustra oraverat, ut Monacham fieri sineret. Matris enim jam expugnaverat animum, neque enim alterutrius difficultas ullo vitio accidit. Sunt enim utrique ut loco, ut specie apud suos facile primi: ita ea virtute, ut (quod felicitati rarum est) nemo non amet, non prædicet: verum ita in liberos propensi, ut tamquam adament sic ament. Cœpimus itaque urgere patris animum. Quid multa? ille partim pudore, partim filiæ commiseratione, partim nostra improbitate victus, annuit. Tum verò vidisses miserabile subito oriri spectaculum. Pater filiam complexus ita inter oscula lacrymari cœpit, ac si continuo in sepulcro ponenda fuisset. Mater exanimata dolore collabitur. Frater adolescens, qui illi erat unicus, ac germana natu grandior, alter ætatis, alter sexus imbecillitate, ejulatus addentes lacrymis sororem communem utrimque amplexi, per has, inquiunt, lacrymas, per si quid potest fraterna ac sororia pietas, oramus, ne nos deseras miseros, ne una utrosque perdas. Cæteri amici, alii flere taciti, alii precari, alii suadere, alii increpitare, at siccis genis nemo omnium. Nos porro qui filiæ veneramus advocati, cum omnium tum patris lamentis ac lacrymis permoti, quæ illi viro gravissimo ut puero cadebant ex oculis, & ipsi lacrymari cœpimus, id quod cum nostro dedecore dicimus. Jam prope pœnitebat tantas turbas concitasse. Quid inter hæc ageret virguncula, sexu, ætate, natura mollis, educatione delicata? Paulus ipse valedicturus, fratrum lacrymis se etsi non permotum, at motum certe significat, *quid*, inquiens, *facitis flentes, & conturbantes cor meum?* Verum hæc (tametsi insigni in parentes esset pietate) oculis siccis, vultu sereno, patri blandiens negat esse causam cur se excruciet, justius gaudendum esse, ut qui gnatam non amissurus, sed habiturus sit quæ pro se Deum oret. Matris item ægrotum animum ac cæterorum osculis, precibus, monitis, lenire sedulo studet. Frustra, nam perpetuum hoc convivium usque in seram noctem singultibus, lacrymis, questibus productum est, una hilari Margareta. Hæc itaque quoties vident (nam fit nonnumquam ut videant) ii qui, ut dixi, fere non nisi palato sapiunt, conlacrymant sæpe etiam ipsi, admirantur robur animorum juvenilium, atque jam suæ molliciei suppudet. Verum quid suspicantur? Num censent eos annos, eos vultus, ea corpora, eos animos tam facile posse abduci, immo tam aversari seculi voluptates, nisi reperissent jam potiores? Num ad eos labores tanta magnanimitate contenderent, ni dulces experti essent? Sic est, mi Jodoce, sic plane est, dulce est expertis, quod etiam acerbum ac durum inexpertis videtur. Verum quando hoc istis persuaseris? *Vident enim*, ut ait Bernardus, *cruces nostras, unctiones non vident.* Cupio equidem illis mentem meliorem dari, nisi tamen ipsi grato errore libenter insaniunt, quemadmodum Argivus ille apud Flaccum. At tibi (quando ab eo non multum absumus) plane persuadere volumus. O si optando assequi liceret, ut sicut sub aspectus tuos hæ venturæ sunt litteræ, ita in animum tuum animi nostri transfundantur affectus, id est, ut tu sic afficiare legens, quomodo ego scribens afficior.

Jam hic Epistolæ finem ponerem, nec in persuadendo plus sermonis terendum esse judicarem. At id quando frustra fortassis optamus, & ad persuadendum nostra non valet auctoritas, unum in medium adducam Hieronymum, quem & vita gravem & eruditio fecit insignem. Dic, quæso, Virorum sanctissime, quid tu in ista horrenti solitudine, immodica confectus inedia, vigiliis prope perpetuis maceratus, tantis laboribus attritus, nullamne habebas vitæ jucunditatem? *O quoties*, inquit, *in eremo constitutus, invasta illa solitudine, quæ exusta Solis ardoribus horridum Monachis præstat habitaculum, putavi me Romanis interesse delitiis. Et ut mihi testis est Dominus, post multas lacrymas, post cœlo oculos hærentes, nonnumquam mihi videbar interesse agminibus Angelorum, & lætus gaudensque cantabam: Post te in odorem unguentorum tuorum curremus.* Audisti, Jodoce, confitentem. Liceret quidem & alios citare testes, verum aut huic aut nemini credemus. Atque hæc quidem voluptas omnibus piis communis est. Est tamen *Studia sacra.* præterea quædam viris eruditis peculiaris, qua fruuntur, quoties aut probatissimorum auctorum scripta legunt, aut ipsi legenda scribunt, aut lecta animo volutant. Hoc voluptatis genus tantam habet varietatem, tantam copiam, ut nullus omnino fastidio possit esse locus. Quid enim? Si quid ex ipsis fontibus libet, utriusque Testamenti volumina petuntur. Si veritas per se honesta eloquentiæ nitore honestior facta delectat, ad Hieronymum, Augustinum, Ambrosium, Cyprianum, atque ejusmodi curritur. Si paulo fastidientiori, Christianum Ciceronem audiendi libido est, Lactantius Firmianus in sinum ponitur. Sin neglectior apparatus, ac sobria cœna delectat, Thomæ, Alberti, ac similium libri sumuntur in manus. Quod si a veteribus illis amicis abesse perpetuo nequis, licebit quidem & istos interdum revisere, ubi otium erit, at ita, ut rivalem te non convictorem exhibeas. Est enim apud istos mulier illa barbara, sed vultu honestissimo, quam tu raptam ubi capillos ungueſque secueris, ex scorto tibi legitimam conjugem facies. Habes igitur arcana ac multa sacræ Scripturæ volumina, habes monimenta Prophetarum, Apostolorum, Interpretum, Doctorum: habes Philosophorum ac Poetarum scripta, non ei fugienda, qui novit inter aconita salubres herbas legere. Quid? Inter hæc summo otio, summa libertate vacuum curis versari, an non id est delitiarum paradisum incolere? Quis in tanta varietate fastidio locus? Quid hic non voluptatis plenum? Quam læto gramine campi virent, quam blanda florum varietate picta nitent gramina, hinc rosis formose rubentibus, hinc niveis liliis placide candentibus, hinc purpureis violis arridentibus, hinc fulvis thymis suave spirantibus. Nec desunt formosa nemora comis luxuriantibus umbram gratissimam texentia, qua meridianos æstus defendamus. Adde arborum genus innumerum, fructuum ferax, sapore dulcium, atque (quod pluris est) salubrium. Has juxta liquidissimus ille amnis dulci murmure labitur irrigans omnia, ille inquam amnis profundissimus, quem superari non posse demiratur Propheta. In his amœnissimis pomariis spatiari, errare atque (ut ita dicam) lascivire quoties libet, licet. Quid tale vestræ habent choreæ? quid popinæ? quid balnea?

Ad hæc te, Jodoce, ut hominem & eruditum & studiosum voco. Ad hæc te ut amicissimum invito. An quidquam postea est, quod te istic remorari, aut hinc deterrere possit? Habes quam mortiferæ, quam etiam acerbæ sint mundi illecebræ, *quæ* (ut ait Seneca) *ad hoc nos amplexantur, ut strangulent.* Opes item quam nihil habeant *Epilogus.* boni, nihil solidi, audisti. De honoribus in quas calamitates hominem præcipitent, satis, ut arbitror, demonstratum est. Præterea de mortis inexorabili necessitate adjectum est. Postremo, ista vita quam plena discriminis, quibus sit ærumnis obnoxia, commemoravimus. I nunc, & contare utrum in istis malis hærere, an ab istis evolare malis. Contra hæc nihilominus, qua libertate, qua tranquillitate, qua voluptate, qua spe hic vivatur accepisti, & nondum etiam advolas? Adhuc hæres, adhuc tecum deliberas, adhuc contaris Ægypto suas carnium ollas relinquere, ut manna te pascat eremus? At durum est, inquis, a carissimorum consuetudine distrahi, amicorum pervincere affectus. Eja, Jodoce, durum vocas, vide ne tu mollis potius sis. Cave ne pueri ac puellæ, quibus ista res minime dura visa est, his tibi verbis insultent. Tu ne-

Digitized by Google

negas te posse, quod nos potuimus? Et quo tibi barba, quo viri nomen, quo anni, quo eruditio? Tu verò tibi persuade, iis amicis nihil esse inimicius, qui salutem tuam aut impedire, aut remorari moliuntur. Qui si errore peccant, aut amore insaniunt, num tu cupis una cum eis insanire? Sin consulto, atque prudentes officiunt, qui tandem amici judicandi sunt, quum tibi non optime cupiant? Sed in carne, inquis, Angelum agere, humanis majus est viribus. Postremo non licere hominem suo more vivere, sed omnia ex aliena sententia, vel potius libidine agere, dictu est quam factu proclivius. Istud quidem non abnuo, neque enim me latet, militiam esse vitam hominis super terram. Sed si quid negotii est, id omne propemodum in ipso tentandæ rei aggressu consistit, quem si strenue perrumperis, evasisti. Jam olim vulgo dicunt, *Is medium opus confecit qui recte cæpit.* At hic certe, cœpisse propemodum perfeciisse est. Sed primi te terrent aditus. Habeo quo istam tibi trepidationem eximam. Ægre ab seculi voluptatibus avelleris? æternas delitias cogita. Nostrum institutum triste ac durum videtur? perpetuos cruciatus adspice. Nihil te cruciabit, quo perpetuos effugias cruciatus: nihil voluptuarium erit, quo cœlestes voluptates amittas. Postremo nihil erit arduum, quod sibi vehementer imperarit animus, nihil desperandum quod opitulante Christo moliaris.

CAPUT XII.

JAm dudum video te componere sarcinas, induere talaria, quo mox ad nos accurras. Verum ne nimium calidum hoc sit, paucis etiam mihi præmonendus es, ne tibi veniat usu quod hodie multis videmus accidere, quos ideo pœnitet suscepti instituti nostri, quod in hunc veluti puteum, unde reditus non est, non descendunt, sed præcipitant sese. Ad Christi professionem nemo cogitur, sed ab hoc nunquam resiliendum, sine quo nulla omnino salutis spes. Cæterum in reliquis vitæ institutis, quæ pro tempore reperiunt homines, quando tanta est corporum atque animorum varietas, tanta rerum humanarum omnium mutatio, fortassis non expedit quemquam sic adstringi, ut referre pedem non liceat, modo quod mutatur, magis faciat ad illius qui mutat salutem. At quando aliter visum est his, quorum arbitrio gubernatur mundus, hoc circumspectius est aggrediendum negotium, quod semel aggresso liberum non sit mutare quod instituit. Olim Monasteria nihil aliud erant, quam secessus quidam bonorum virorum, qui vel tædio voluptatum ac vitiorum, quibus id temporis hoc magis erat contaminata vita mortalium, quod adhuc promiscue viverent Ethnici cum Christianis, vel offensi sævitia persecutionum, relictis urbibus, in invios montes se subducebant, Angelicam quamdam vitam meditantes. Cultu vili, victu tenui, quem facile quævis terra suppeditabat, quibus omne tempus aut sacris hymnis, aut sanctæ lectioni, aut cœlestibus colloquiis, aut piis precibus, aut caritatis officiis, quibus ægroti aut hospites refocillabantur, aut innoxiis operis, quibus egentes sublevabantur, dabatur. Nec aliud tum erat Monachus, quam pure Christianus. Nec aliud Monasterium, quam grex ultro consprians in puriſſimam Christi doctrinam. Aberat imperium, ultro prævolabant omnes, & freno magis erat opus quam calcaribus. Extremum illis supplicium erat, amica fraternaque correptio. Nunc proh dolor! pleraque Monasteria mediis mundi visceribus admixta sunt, nec aliter extra mundum sunt, quam renes extra corpus animantis. In quibus adeo non viget disciplina religionis, ut nihil aliud sint, quam scholæ impietatis, in quibus ne liceat quidem esse puros & integros. Quibus titulus cultusque religionis, nihil aliud præstat, quam ut impunitius liceat quidquid libet. Et quorum prudentiæ mundus non credebat suas culinas, his creditur, imo proditur Ecclesiæ negotium. Est autem & inter ea, in quibus viget religionis disciplina, nonnihil discriminis. Aliud vitæ institutum aliis atque aliis magis congruit. Prius igitur te ipsum explores oportet, ut tibi notus, judicio deligas vitæ rationem non ignotam, & juxta Pauli doctrinam omnia probes, quod bonum est tibi, teneas.

Bona pars hominum non ob aliud suscipit religionis professionem, quam ut vivat commodius, ventri suo consulens, non animo. Itaque quos in mundo frugalitatem & industriam docebat inopia rei familiaris, ii in Monasteriis otio luxuique indulgent. Quique in mundo tenues erant & humiles, in paupertatis professione Satraparum ac Regum luxum strepitumque imitantur. Et quibus unica uxore contentis ferenda fuerant incommoda matrimonii, nunc gratis ac licenter volutantur per omnia stupri genera. Quosque prius legum publicarum ac Magistratuum metus coercebat a flagitiis, hoc præstat cuculla tituluſque religionis, ut exempti a ditione Episcopi ac Magistratuum, peccent licentius. Ita ficta paupertatis professione paupertatem effugiunt, ficta castitatis professione libidini suæ consulunt, ficta obedientiæ professione perficiunt, ne cui cogantur obedire. Denique sunt quos casus aliquis conjicit in hoc vitæ genus: alium quia puella vehementer ambita potiri non contigerit, alium quia in tempestate, morbo, aliove periculo metu perculsus, tale quippiam voverit. Nonnullos sodalis ante cæcus pertrahit ad vitæ consortium. Quidam improbis hortatibus, veluti bubali naribus, pertrahuntur in foveam. Quidam etiam huc protruduntur a parentibus impiis, aut tutoribus, quo se sumptu curaque levent, ii potissimum insidiantur ætati simplici, cuique facile imponitur. Ego vero in totum dissuaserim, ne rudis ætas involvatur instituto unde non possit explicari. Matureoportet esse Christianum, sero Monachum, quamquam abunde Monachus est, quisquis pure Christianus est. Neque pauci sunt, quos superstitio, aut etiam stultitia deducit in Monasterium, ignaros quibus in rebus sita sit vera religio, ac pulcre sibi Monachi videntur, si cingulum aut cucullam gesserint. Hos si conspicis sceleratiores esse in professione religionis, quam fuerint in vita priore, mirum videri non debet. Itaque tu, mi Jodoce, simul ac cognoris, quid sit vera religio, ubi tuum ingenium, corpus, & animum exploraris, ubi genus vitæ dispexeris tuis rebus accommodum, ubi nactus fueris sodalitium, quod unanimiter conspirarit in Christum, eo te conferas, sed domi relictis omnibus hujus mundi cupiditatibus. Alioqui frustra mundum reliqueris, si mundum tecum in ipsum attuleris Monasterium. Nihil omnino tecum efferas Ægyptiarum delitiarum, si properas ad terram lacte ac melle manantem. Multi se credunt Antonios ac Paulos esse, quia non scortantur, non saltant, non inebriantur, cum toti madeant intus odio, livore, cum scateant obtrectatione ac virulentia linguæ, cum omni fastu turgeant, cum morosi sint & intractabiles, cum sui sint amantes, cum sui compendii gratia, palam adulentur Principibus, scientesque ac prudentes sinant Christi gloriam obliterari, quo suæ gloriæ consulant. Infame crimen est incestus, quamquam isti nec ab his absunt vitiis, sed hæc adulatio superat sexcentos incestus, & hujus pernicies latissime patet in universum genus mortalium. Jam fortasse mihi dices, tibi displicere Monasteria omnia, nec usquam repertri apud hos gregem qui sincēris animis conspirarit in Christum. Proinde tu sic mundum fac relinquas, ut innocentissimis quibusque te adjungas, & in Monasterio te esse puta, ubicunque versaberis inter eos qui veritatem, qui pudicitiam, qui sobrietatem, qui modestiam amant, qui crepant, qui moribus exprimunt. Nec imagineris tibi quidquam in votis deesse, si votum, quod Christo professus es in baptismo, præstiteris. Neque desideres Carmelitanum, aut Dominicalem cucullum, si candidam vestem in baptismo traditam, conservaveris incontaminatam. Neque tibi displiceas si non sis de grege Benedictinorum aut Guilhelmæorum, modo sis de grege vere Christianorum. Bene vale, Nepos Optime.

DESI-

Digitized by Google

DESIDERIUS ERASMUS ROTERODAMUS
JOANNI COLETO,
THEOLOGO DOCTISSIMO FACUNDISSIMOQUE
S. P. D.

QUAM PRÆTER meritum nos superioribus litteris tuis laudaras, doctissime Colete, tam his proximis immerentem objurgas. Quamquam non paulo æquiore animo fero reprehensionem tuam, quam non mereor, quam laudes tuli tuas, quas non agnoscebam. Nam accusati, non solum sine vitio nosmet ipsos purgare possumus, verum etiam hoc citra culpam non facere non possumus. Cum interim laudes accuratius refellere, hominis esse videatur laudum jejuni avidique, neque simpliciter id agentis, ne laudetur, sed ut aut sæpius laudetur, aut copiosius. Tu, credo, utroque in genere periculum nostri facere voluisti, & quid mihi placerem tanti viri præconio cohonestatus, & quid aculeorum haberem, objurgatiuncula irritatus. Constantissimus in amore sis oportet, qui quidem sis in recipiendis amicis tam cautus, tam diligens, tam contabundus, tam explorans: verum his tecum jocari libuit. Alioqui quam lætabar antea vel falso laudari a Viro omnium laudatissimo, tam nunc admoneri gaudeo, ab amico sinceriſſimo. Igitur posthac pro tuo arbitratu, tuum Erasmum vel laudato, vel objurgato, modo quotidie litterarum tuarum aliquid huc advolet, qua re nihil possit accidere jucundius. Sed jam ad Epistolam tuam paucis, ne puer qui litteras tuas attulit, inanis ad te redeat. Quod neotericum Theologorum genus, qui meris argutiis & sophisticis cavillationibus insenescunt, tibi negas placere, næ tu mecum vehementer, mi Colete, sentis. Non quod illorum studia damnem, qui nullum omnino studium non laudo, sed cum sola sunt ista, nec ullis antiquioribus elegantioribusque condita litteris, ejusmodi mihi videntur, ut sciolum & contentiosum hominem reddere possint, sapientem an possint, viderint alii. Ingenium enim jejuna & aspera quadam subtilitate exhauriunt, neque ullo vegetant succo, neque animant spiritu. Et quod omnium est maximum Theologiam illam omnium disciplinarum Reginam, sic veterum facundia locupletatam ornatamque, sua balbutie & orationis spurcissimæ sordibus devenustant, sic priscorum ingeniis expeditam, spinis quibusdam impediunt, involventes omnia, dum omnia conantur resolvere, quemadmodum ipsi loquuntur. Itaque videas eam quæ quondam augustissima fuerit, majestatisque plena, nunc pene mutam esse, inopem, pannosam. Illicimur interea dulci quodam, & illecebroso morbo, nunquam satiatæ contentionis. Rixa e rixa nascitur, & miro supercilio, de lana caprina digladiamur. Tum ne nihil inventis veterum Theologorum adjecisse videamur, satis audacter & certas quasdam rationes præscripsimus, quibus Deus mysteria sua peregerit. Cum interdum perfectius sit credere fieri, cæterum quibus modis id fiat, omnipotentiæ Dei permittere. Adde, quod ostentandi ingenii studio, nonnumquam ejusmodi quæstiones agitamus, quas aures piæ vix ferant, cum quærimus, num Deus potuerit Diabolum, aut Asinum assumere. Fortasse tolerandum, si quis ista tamquam acuendi ingenii gratia modice per ætatem attigerit, sed in his tamquam ad scopulos Sirenæos, non consenescimus modo, verum etiam immorimur, præ his nullas non litteras contemnimus. Accedit ad hæc, quod nostra tempestate fere ad Theologiæ studium sese applicant, litterarum omnium principem, qui propter ingenium pingue parumque sanum, vix ullis sunt litteris idonei. Hæc autem dixerim, non de doctis ac probis Theologiæ Professoribus, quos in primis suspicio venerorque, verum de sordido hoc ac supercilioso vulgo Theologorum, qui præ se omnes omnium litteras pro nihilo ducunt. Quo cum hominum genere inexpugnabili quum tu, Colete, dimicationem susceperis, ut veterem illam ac veram Theologiam, istorum spinis obsitam, implexamque in pristinum nitorem ac dignitatem, pro tua virili restituas, provinciam (ita me Deus amet) sumsisti, multis modis pulcherrimam, ipsius Theologiæ nomine piissimam, quum omnium studiosorum, tum hujus Oxonienſis florentissimæ Academiæ causa saluberrimam, verum (ne quid mentiar) & negotii & invidiæ plenam. Quamquam negotii quidem difficultatem, tua tum eruditio, tum industria superabit, invidiam animi tui magnitudo facile negliget. Sunt & inter ipsos Theologos non pauci, qui tam honestos tuos conatus, & velint, & possint adjutare. Imo nemo non dextram junxerit, quum nullus etiam Doctorum sit in hac celeberrima Schola, qui tibi Paulinas Epistolas publice jam triennium enarranti, non attentissimas aures præbuerit. Qua quidem in re, utrum magis laudanda modestia illorum, qua non verentur omnium διδάσκαλοι hominis ætate juvenili, nullaque Doctoratus, ut vocant, auctoritate præditi, ἀκροατὰι videri, an tua singularis tum eruditio, tum eloquentia, tum morum integritas, quam illi hoc honore dignam judicant? Demiror autem, non quod tu tanto oneri supposueris humeros, cui par esse potes, sed quod me nihili hominem, in tam magnifici muneris societatem voces. Hortaris enim, imo pene convitio efflagitas, ut quemadmodum tu Paulum, itidem ego vel priscum illum Mosen, vel facundum Esaiam enarrans, Hibernis his Mensibus frigentia, uti scribis, hujus Gymnasii studia coner accendere. Ego vero qui mecum habitare didici, nec ignoro, quam sit mihi curta supellex, neque doctrinæ tantum arrogo, quæ tantis obeundis rebus sufficiat, neque tantum animi robur mihi reor adesse, ut tot hominum, sua fortiter tuentium, invidiam queam sustinere. Res ista non tyronem, sed exercitatissimum requirit Imperatorem. Neque vero me impudentem vocaveris, qui ista recusem, impudentissimus omnino futurus, ni recusarem. Tu, mi Colete, parum prudenter facis, *qui* (quod ait Plautus) *e pumice postules aquam*. Qua tandem ego fronte docebo, quod ipse non didici? Qui frigus aliorum accendam, ipse totus tremens horrensque? Ipsa temeritate mihi magis temerarius videar, si statim tanta in re vires meas pericliter, & juxta Græcam παροιμίαν, ἐν τῷ πίθῳ τὴν κεράμειαν experiar. At exspectaram, inquis, & opinione te falsum quereris. Tecum igitur ipse expostules oportet, haud mecum. Neque enim nos te fefellimus, quippe qui nihil istiusmodi, vel promiserimus, vel etiam ostenderimus. Sed tu te ipsum fefellisti, qui mihi de me vera prædicanti, credere nolueris. Neque vero huc appuli, ut Poeticas aut Rhetoricas litteras docerem, quæ mihi dulces esse desierunt, posteaquam desierunt esse necessariæ. Hoc recuso, quia minus est instituto meo, illud quia majus viribus. In altero objurgas immerentem, mi Colete, quippe qui secularium, ut vocant, litterarum professionem numquam præ me tulerim: ad alterum frustra hortaris, ut cui me nimis imparem esse cognoscam. Quod si maxime par sim, ne liceat quidem. Nam mox Lutetiam relictam repeto. Interim dum me partim hiems hic alligat, partim recens Ducis cujusdam fuga non sinit exire, tuto in hanc laudatissimam Academiam me contuli, ut unum aut alterum mensem cum tui similibus potius, quam cum torquatis istis aulicis agerem. Tuis vero pulcherrimis ac divinis conatibus tantum abest ut velim adversari, ut me (quoniam nondum adjutor sum idoneus) sedulum & hortatorem & fautorem fore pollicear. Cæterum, ubi mihi conscius ero, adesse robur & vires justas, accedam & ipse tuis partibus, & in asserenda Theologia, si non egregiam, certe sedulam operam navabo. Interim nihil mihi possit esse dulcius, quam (ita ut cœpimus) quotidie vel coram, vel per Epistolas de sacris litteris inter nos confligtari. Vale, mi Colete. Humanissimus Præsul Richardus Charnocus, hospes meus, communis mihi tecum amicus, jussit tibi suis verbis multam salutem adscribi. Oxoniæ, e Collegio Canonicorum Ordinis divi Augustini, quod vulgo dicitur Sanctæ Mariæ.

DESI-

Digitized by Google

DESIDERII ERASMI ROTERODAMI DISPUTATIUNCULA DE TÆDIO, PAVORE, TRISTITIA JESU, INSTANTE SUPPLICIO CRUCIS.

Deque verbis, quibus visus est mortem deprecari,

PATER, SI FIERI POTEST, TRANSEAT A ME CALIX ISTE.

DESIDERIUS ERASMUS ROTERODAMUS JOANNI COLETO SUO S. D.

HERI, quum in pomeridiana conflictatiuncula nostra, Colete, multa quidem abste tum acute, tum graviter dicerentur, nec tuam mihi sententiam satis probares, a qua tamen dissentire magis poteram, quam refellere: mihique viderer non tam causa esse inferior, quam facundia, contentionem tu quidem in præsentia, pro tua modestia, remittebas. Verum digredientem, ut rem mecum attentius amussatiusque perpenderem orabas, negans te dubitare, quin si ita facerem, illico pedibus in tuam iturus essem sententiam. Ac, meo quidem judicio, faciebas prudenter. Sciebas enim (ut graviter dixit Mimus ille nobilis) *Nimium altercando, nonnumquam amitti veritatem:* præsertim si disputatio peragatur his testibus, apud quos doctrinæ nostræ opinionem periclitari credamus. Aderat autem Richardus Charnocus Præsul, vetustissimus amicus tibi, mihi recens hospes, sed utriusque nostrum pene ex æquo tum amans, tum admirans: præterea natura insitus contentionis calor, & studium sua cuique tuendi, mansuetioribus etiam mentibus nonnumquam imponit. Nam ut invenias, qui velit agro paterno cedere, *Qui velit ingenio cedere, nullus erit.* Itaque monitis tuis, mi Colete, libenter sum obsecutus, remque totam mecum animo repetens, paulo sum fixius pressiusque contemplatus, depositio omni studio, rationes utriusque componens atque expendens, imo permutatione facta, ut tuis perinde ac meis faverem, & meas non minus acriter quam si tuæ fuissent, excuterem. Mihi tamen inter hæc neque novi quidquam in mentem venit, neque cujusquam quod dixerim, pœnituit. Experiar igitur, si possim, pugnam illam universam litteris repræsentare, & tamquam eandem fabulam agere denuo, non quod sim quam tum eram instructior, sed ut eadem illa quæ tum incondite (quippe imparatus) dicebam, nunc efferam paulo tum digestius, tum munitius. Nam paribus copiis nonnihil tamen refert quam scite collocata acie pugnes. Verum argumentis potissimum agemus, quandoquidem librorum subsidia in præsentiarum a nodis desiderantur. Quaquidem in re, tu me felicior. Verum quid mea? In litteraria pugna, qui sapit, non tam vincere cupiat, quam vinci: hoc est, non tam docere, quam discere. Si succumbo, discedo doctior: sin supero, tibi nihilo injucundior. Verum jam accingar.

Hæc (si satis commemini) erat tuæ disputationis summa, *De tædio, pavore ac tristitia Redemptoris nostri Jesu:* deque verbis quibus mortem videtur deprecari, *Si possibile est, transeat a me calix iste.* Interpretationem vulgo a Theologis recentibus receptam atque inculcatam, negabas tibi probari: quibus placeret, Christum uti verum hominem, tum Divinitatis id temporis auxilio destitutum, tam dirum atque immanem cruciatum, qui jam propius instaret, ac prope premeret, propter naturæ nostræ imbecillitatem, quam cum plurimis malis nostris assumserat, exhorruisse. Atque ab eo affectu profectam vocem illam hominis reformidantis: *Mi Pater, si possibile est, transeat a me calix iste:* & hanc quidem fuisse vocem nostram, hoc est, imbecillitatis humanæ testem. Cæterum addidisse protinus, quod erat virtutis & obedientiæ, & tamquam superato affectu dixisse: *Verum tamen non sicut ego volo, Pater, sed sicut tu.* Negabas enim quidquam minus in Christi caritatem convenire, quæ fuit (sine controversia) flagrantissima, quam mortem eam, quam amore nostri tantopere sitierat, nunc imminentem exhorrescere, deprecarique. Addebas, vehementer absurdum videri, quum Martyrum plerique immanissimos Carnificum cruciatus, animis non solum impavidis atque intrepidis, verum etiam alacribus, quasique gestientibus excepissent, nonnullis adhibita tormenta, voluptatem quoque attulissent, caritatis, videlicet, magnitudine, doloris sensum absorbente: Christum, qui verus est amor, vera caritas, qui non in aliud venerat, quam ut nos morti obnoxios, indebita sua morte in vitam assereret, crucis vel ignominiam, vel acerbitatem exhorruisse. Proinde quod toto corpore sanguinem sudaverit, quod ad mortem usque fuerit animo contristatus, ita ut esset Angelorum solatio sublevandus, quod quasi Patri blandiens, calicem mortis deprecatus sit, hæc omnia quovis referre malebas, quam ad mortem reformidatam. Caritatis hanc esse ajebas propriam vim ac munus, formidinem omnem procul excludere, alacritatem adferre pro tristitia, nihil ad se spectare, totam semet aliis profundere. Neque quadrare, neque consentaneum videri, illum humani generis amatorem sitientissimum, non constanter modo, verum etiam timidissime mortem adisse. Atque ut tua confirmares, adjiciebas te magnopere dissentire ab iis, qui in statuendo caritatis ordine, gradus quosdam amandi comminiscerentur, ab ipsa caritatis natura prorsus abhorrentes, videlicet, ut secundum Deum, sibi quisque carissimus esset, semperque in eodem genere rerum, quæ nostra sunt, iis quæ sunt proximorum, præferamus. Dicebas, hanc collationem tollere hoc, quod amoris est proprium ac genuinum, qui sua negligit, curat aliena: nihil minus quam amare, qui seipsum amet. Mosen potius habuisse, deleri de libro vitæ, quam populum interire. Christum caritatis exemplar, se perdidisse, ut nos essemus incolumes. Paulum alterum amoris perfecti speculum, optasse, ut anathema fieret pro fratribus suis secundum carnem. Hæc, inquam, erat, Colete, confutationis tuæ summa, quam (ut potuimus) contractissime quidem collegimus, tamen citra omnem prævaricationem, nihil de industria vel prætereuntes vel elevantes, id quod Quintilianus admonet in confutando fieri oportere. Imo quod ipse non diffiteberis, quædam munitiora quoque retulimus, quam tu proposueris.

Sed jam ad rem discutiendam accedemus, si prius illius Numen imploraverimus, qui quoquo modo certe nobis tæduit, non sibi: nobis pavit, non sibi: nobis contristatus est, non sibi: nobis sudavit, non sibi: & qui solus novit, qua mente Patrem oraverit, non sinat nos nostram mentem sequi, sed suam dignetur impertire. Tuam vero sententiam auctore Hieronymo confirmabas, quem unum hac in re verum vidisse dicebas, qui pavoris & tædii causam mutarit, scripseritque, ut ajebas, Salvatorem Jesum nihil aliud orasse, quam ne sua mors, quam universis salutiferam esse cupiebat, Judæis exitialis fieret. Hinc illam fuisse anxietatem paventis mœrentisque, ad mortem usque acerbam. Inde sudorem sanguineis guttis toto corpore in terram destillantem. Hoc ita habere certissimum argumentum esse dicebas, quod jam in cruce sacrificium illud perägens æternum, pro eisdem sui supplicii ministris,

eumdem orans Patrem: *Ignoſce*, inquit, *quia neſciunt quid faciunt*. Ut pene idem ſit ſenſus in utriſque verbis: *Tranſeat a me calix iſte*: id eſt, ne me ſua pernicie occidant Judæi: &, *Ignoſce, quia neſciunt quid faciunt*. Hanc, Colete, ſive tuam, ſive Hieronymi ſententiam, ſi ſic probas, ut aliorum non rejicias, jam & ipſe in eam pedibus diſcedo. Nam & libenter cum Hieronymo noſtro ſentimus, & a Coleto non ita libenter diſſentimus. Nihil enim prohibet, quo minus ex ſacris litteris, quæ mira quadam fœcunditate ſunt, varios ſenſus eliciamus, & unum locum non uno modo accipiamus. Scio juxta divum Job, multiplicem eſſe ſermonem Dei: ſcio Manna non omnibus palatis idem ſapuiſſe. Verum ſi interpretamentum iſtud ſic amplecteris, ut id quod & plures habet auctores, & receptius eſt, damnes atque rejicias, reclamo, & a te libere diſſentio, diſſentiamque, donec me tecum ſentire jubebis: nec juſſurum ſcio, quæ tua modeſtia eſt, niſi tuam ſententiam idoneis argumentis probaris. Placet quod dixit Hieronymus: *Erubeſcant qui putant Salvatorem timuiſſe mortem, & paſſionis pavore dixiſſe, Tranſeat a me calix iſte.* Diſplicet quod nemo fere non dixit: Jeſum propter aſſumtum hominem humana infirmitate reformidaſſe mortem, natura acerbam. Si auctoritate me premis, quid ſi utrumque ſenſit Hieronymus? Quid ſi ſæpius hoc, quam illud? Quid ſi in eodem loco neutrum tacuit? Quid ſi ne ſenſit quidem quod tu, aut id etiam quod ſcripſit? quandoquidem ille in Commentariis ſummam libertatem eſſe putat, quod in Ruffinum ſcribens palam teſtatur. Etenim in his non ſuo quiſque periculo quid ſentiat, ipſe pronuntiat, ſed quid alii ſenſerint, refert. Quod cum omnibus qui commentarios ſcribunt commune eſt, tum Ambroſio Hieronymoque præcipuum ſtudium fuit, per diverſos auctores vagari, & illorum, non ſuo periculo, quæ ſenſerint, recenſere. Uterque autem Origenem in enarrandis divinis litteris potiſſimum eſt æmulatus, cui familiare videmus eſſe, ut eadem de re, variis differendis ſententiis, Lectori copioſam cogitandi materiam ſubminiſtret. Relege locum unde iſta profers, & vehementer me fallit animus, niſi & hoc commemorat quod tu nunc oppugnas. Sed interim dum librorum copia ſumus deſtituti, ratio cum ratione, ſigna cum ſignis, argumentum cum argumento pugnavit.

Principio ſi Chriſtum hoc unum tantopere angebat: quod mortem ſuam Judæis aliquot exitium allaturam eſſe prævideret, aut (ut ſenſit Hilarius) quod ea videlicet offenſos ac conſternatos Apoſtolos a ſe deſcituros præſciret, quum iſta tum nihilo clarius proſpexerit, quam a momento conceptionis, nunquam non eodem modo oportuit angi. Nam ſi cauſam perpetuam admittis, non potes non & effectum perpetuum admittere. Porro Judæorum exitium, cur nunc demum deprecatur? Cur hoc potiſſimum tempore? Cur non aliis verbis? Defleverat ante Hieroſolymitanum excidium, ſed verbis perſpicuis. Oravit de cruce pro mortis auctoribus, pro blaſphemantibus, ſed verbis neutiquam ambiguis. Conveniunt circumſtantiæ. Hic neque in re, neque in verbis, vel levis eſt conjectura, quæ pertineat ad interitum Judæorum, niſi impudentiſſime quis torſerit. Nonne palam (inquis) orat, ne ſe Judæi occiderent, quum ait: *Tranſeat a me calix iſte?* videlicet, quem mihi ſunt propinaturi? Imo ſi me verbis urgeas, magis videbuntur ad Patrem propinantem, quam ad Judæos pertinere. Id quod ex ſimili loco fit luce ipſa clarius, ubi Chriſtus de morte ſua loquens: *Calicem* (inquit) *quem dedit mihi Pater, non bibam illum?* Dat igitur Pater Filio bibendum calicem, Filius ut homo, & homo noſtris malis infirmus, vere reformidat mortem inſtantem, & Patrem orat, ut eum calicem a ſe transferat. Pro me facit & pronomen *Iſte*, quod non ignoras, utro potius oporteat referri, ad Patrem cui loquitur, an ad Judæos. Idem ſonant verba Marci, *Et orabat, ut (ſi fieri poſſet) tranſiret ab eo hora.* Quæ tandem hora, niſi jam urgentis ſupplicii? Deinde verba orantis ſubjicit: *Abba, Pater, omnia tibi poſſibilia ſunt, transfer calicem hunc a me.* Ergo ſermonem Chriſti ſi excutias, ne ſyllaba quidem invenietur, quæ tuam ſententiam adjuvet.

Jam ex re ſi captes argumenta, tantundem inveneris, hoc eſt, nihil omnino quod pro te faciat. Collige, juxta Rhetorum præcepta, quid præceſſerit, quid conjunctum fuerit negotio, quid conſecutum ſit. Dixerat Judæ, *Quod facis, fac citius.* Imminent impietatis miniſtri. Adventat proditor cum infeliciſſima cohorte. Jeſus, volens tot Martyrum millia, qui ſuam mortem erant imitaturi, exemplo ſuo inſtituere, quomodo ſeſe deberent gerere, ubi carnifex dirus urgeret, ubi ſævos intentaret cruciatus, ſecretum captat locum, orantibus idoneum, tædere cœpit, ne ſibi diſplicerent Martyres ſimilia patientes: abjicit ſeſe humi, hoc facto docens, non expedire Martyri ſupplicium adituro, ullis ſuis inniti viribus aut meritis, verum de ſe penitus diffiſo, ad capitis opem tantum oportere reſpicere. Orat Patrem in media triſtitia, ut (ſi fieri poſſit) mortem transferret. Sed vincit hunc affectum infirmitatis, & ſe totum paternæ voluntati ſubmittit. Admonet dormitantes. Apoſtolos, ut vigilent, orentque. Spiritum quidem eſſe promtum, carnem vero infirmam: mox obvium ſe præbet quærentibus, attonitos confirmat, trepidos provocat. Proditorem etiam oſculo dignatur, & amicum vocat. Vides, opinor, Colete, circumſtantias omnes, quæ ante rem, quæ in re, quæ poſt rem, nihil aliud demonſtrare, quam Chriſtum Jeſum ex aſſumtæ conditionis imbecillitate, mortem vicinam horruiſſe, ſed ope divina & virtute obedientiæ conſtanter eadem ſuſcepiſſe. Verum nuſquam mihi Theologi locuti videntur perplexius, quam de hoc Evangelii loco. Alius Chriſtum reformidaſſe negat, veluti tuus Hieronymus, neque diſſentit Auguſtinus, enarrans Pſalmum vigeſimum primum: *Corpus enim*, inquiens, *ſuum gerebat: id eſt, Eccleſiam: niſi forte putatis, Fratres, quia quum dixit Dominus:* Pater, ſi fieri poteſt, tranſeat a me calix iſte: *mori timebat.* Ambroſius, mortis tædium, modo videtur Chriſto tribuere, modo adimere. Tribuit, quum dicit, *Quaſi homo mortem recuſans, quaſi Deus ſententiam ſuam ſervans.* Rurſum adimit quum ſcribit: *Doles enim, Domine Jeſu, non tua, ſed mea vulnera: non tuam mortem, ſed meam infirmitatem, & nos æſtimavimus te in dolore, quum tu non pro te, ſed pro me doleres.* Iterum aliquanto inferius: *Triſtis videbatur, & triſtis erat, non pro ſua paſſione, ſed pro noſtra diſperſione.* Ac paulo poſt, *Triſtis erat, quia nos parvulos relinquebat.* Et ibidem: *Tranſfer*, inquit, *calicem hunc a me: non quia Deus Dei Filius mortem timebat, ſed quia nec malos pro ſe perire volebat.* Porro Hilarius etiam impiam ſtultitiam nominat, ſi quis affirmet Chriſtum ſuam ipſius mortem reformidaſſe. Eam loquendi diverſitatem in reliquis quoque Scriptoribus deprehendet hoc loco, qui diligenter obſervaverit.

Sed fortaſſis admiratione dignum, cur tantopere reformident Chriſto tribuere mortis reformidationem, quum omnes uno pene animo, non vereantur tribuere duas voluntates, divinam & humanam. Eaſque non ſolum natura diverſas, verum etiam diſſidentes, ut quod altera noluerit, altera voluerit. Duos item affectus, mentis & carnis, quorum altero mortem ſitierit, altero recuſarit. Adeoque voluntates has duas comprobavit auctoritas Eccleſiaſtica, ut Hæreſeos notam inuſſerit iis, qui diverſa ſenſerunt. Interdum fatentur hoc, quod mortem refugit, fuiſſe conditionis aſſumtæ, interdum non naturæ hoc fuiſſe, ſed diſpenſationis. Porro autem magis etiam hærent in illis Chriſti verbis: *Pater mi, ſi poſſibile eſt, tranſeat a me calix iſte: verum tamen non ſicut ego volo, ſed ſicut tu.* Et: *Pater, ſi vis, transfer calicem iſtum a me.* Primum, quod attinebat Chriſtum omnino orare, qui quidem ut omniſcius erat, etiam ut homo, ita & omnipotens? Deinde, cur orat, quod ſe novit non exoraturum? Nam ſive orat, ne a Judæis occidatur, præſciebat occidendum ſeſe: ſive ne occiderent illi, ſciebat occiſuros. Sive ne perirent mortis occaſione ſuæ, quum Juda permultos ſciebat perituros. Denique cur orat, quod non vult Pater? Illud etiam perplexius, cur tamquam vel de voluntate Patris, vel poteſtate dubitans, ait, *Si vis*: &, *Si poſſibile eſt*: quaſi quidquam ignoraverit? His atque hujuſmodi multis offenſus Auguſtinus, & cauſam mœroris pavoriſque mutavit in Chriſto, & totum hunc ſermonem maluit ad corpus referre. Quamquam & Hieronymus & Ambroſius, ejuſdem triſtitiæ varias cauſas tradunt, ſive liberum eſſe rati, de una qualibet earum ſentire, ſive quod non exiſtimarent, abſurdum videri, ſi unius effectus plures eſſe cauſæ dicerentur. Quoniam caput & corpus idem ſunt, Chriſtus imbecillitatem membrorum ſuorum in ſe transferens, pro illis

Digitized by Google

lis tæduit, mœstus fuit, contristatus est, pavit, agonizavit, sanguinem sudavit. Hæc enim omnia verba sunt apud Euangelistas. Pro his oravit Patrem, ut a se, hoc est a corpore suo, a Petro, a Paulo, a Martyribus, calicem transferret amaræ mortis. Quemadmodum & in crucè pendens, comprecatus est Patrem verbis Psalmi modo citati, quorum nonnulla nequaquam quadrant in Filium Virginis, veluti hæc: *Deus, Deus meus, ut quid me dereliquisti? Longe a salute mea delictorum meorum.* Nam quæ tandem sua delicta nominat, de quo testificatur Scriptura? *Qui peccatum non fecit, & non est inventus dolus in ore ejus?* Ubi elegantur Augustinus: *Delicta* (inquit) *nostra, sua delicta fecit, ut justitiam suam, nostram justitiam faceret. Verum ut in cruce, nostra delicta sua fecit, ita instante supplicio, nostram trepidationem fecit suam, nostram mortem deprecabatur, non suam.* Atque hæc quidem interpretatio pietatis plurimum habet, eoque ad provocandos ad amorem Salvatoris animos, in primis idonea est. Et de verbis quidem orantis, facile nos extricat ab omni difficultate. Verum de pavore suscepto, videmur adhuc in eodem hæsitare luto.

Tu causam quidem pavoris mutasti, quamquam reclamantibus circumstantiis conjecturalibus. Non reformidavit sibi mortem, non tæduit sibi, sed tamen vere. *Neque enim* (ut ait Ambrosius) *speciem incarnationis suscepit, sed veritatem.* Debuit ergo & dolorem susципere, ut vinceret tristitiam, non excluderet. Quod si hic quoque premis, Christum vere quidem pavisse, sed corporis sui, non suum malum: cum recentioribus Theologis rogabo, quod ita refugis in Christo mortis reformidationem concedere, præsertim assumtam ad tempus, non proprie conjunctam cum conditione, quam assumsit Jesus? Et quamquam tu a neotericis Theologis soles non invitus descisсere, tamen id quod admonet in Parmenide Plato, experiamur, num quid absurdi nostram sententiam consequatur. Si nihil consequitur, quid est quod ad alias coactas interpretationes divertamus, id quod simplex, quod germanum, quod in manibus est relinquamus, quod nusquam est in litteris, quæramus? At consequuntur (inquis) absurda permulta. Derogatur perfectæ Jesu tum caritati, tum obedientiæ. Propterea quod neque flagrantissimæ caritatis est mortem deprecari, quam Martyres amore illius summa alacritate adierunt, quam optavit Paulus, quam sitiit Andreas, quam desideravit Martinus, & paratioris absolutiorisque obedientiæ est, ultro cupere quod velit Pater, quam isto modo loqui: *Nolo mortem, si queam effugere, te volente: sin mori me vis, meam voluntatem negligam, tuam sequar.* Quod si Christus perfectissime amavit, & genus humanum, & Patrem, cur redimendi nostri munus detrectat? Cur reformidat, quod vult Pater, quum amoris sit proprium, idem velle ac nolle? Cur calicem, quem ille propinat, deprecatur? Si quocumque modo detrectavit, aliquid detrahitur illius in nos caritati. Si quacumque ratione noluit, derogatur absolutissimæ obedientiæ. Neutrum competit in eum, qui fuit utriusque, amoris pariter & obedientiæ perfectissimum exemplar, & cui nihil potuerit accedere.

Deinde negabas, ejusdem videri hominis vocem hanc, *Vade retro, Satanas, calicem quem dedit mihi Pater, non bibam illum?* Et hanc, *Si fieri potest, transfer a me calicem hunc*, nisi de Judæorum interitu, Hierosolymarum excidio, Discipulorum scandalo ac defectione, Martyrum suppliciis intelligatur. Ecce quam multa cogeris comminisci, dum unum illud, quod simplex verumque est, reformidas Hic, nimirum est, Colete, scopulus ille procul albicans, qui te cum Hieronymo territabat, effecitque, ut translatis alio velis, proram flecteres. In hunc ne incurras, mavis longis ac sinuosis ambagibus circumagi, quam rectum tenere cursum. Sed etiam atque etiam vide, ne periculum quod eminus conspectum terret, nubes sit, non rupes. Imo cave, ne dum falsam cautem sedulo vitas, in veram impingas. Quamquam inpræsentiarum consilium non est, tuam, quam probas, opinionem refellere, sed meam, quam non recipis, tueri. Age igitur experiamur vetere illo & Academico differendi more, si docere queamus, Jesum uti perfectum & verum hominem, ex natura quam assumsit de matre Virgine, mortem suam reformidasse, exhorruisseque. Eamque humano affectu deprecatum esse, humana voluntate noluisse. Hac de causa tæduisse, contristatum esse usque ad mortem, sudasse guttas sanguineas, agonizasse. At hæc omnia, nihil derogare obedientiæ, quam absolutissimam in illo credimus, nihil caritati in nos, qua nulla major esse queat. Imo amore illius erga mortalium genus, his rebus non solum nihil detrahi, verum etiam multum adjungi. Postremo ut alacritatem, quam tu caritatis comitem esse vis, foris illi detrahemus, ita intus tantam fuisse concedemus uni, quanta non fuerit in universis Martyribus.

Quid quæris amplius, Colete? Belle promittis, inquis. Sed jam præsta. Equidem conabor. At tu interim ab ista tua sententia, quam nimis impense deamas, & in quam ut discedam pedibus, non tam argumentis, quam precibus obtinere niteris, tantisper abducas animum, dum quæ a me dicuntur, cujusmodi sint consideres. Primum illud, opinor, abs te impetrabo, Jesum Redemtorem nostrum perfectam hominis naturam assumsisse, cum omnibus affectibus, qui futuri fuerant in Adam, si in nativa conditione perseveraſſet, Corpus sensibile, Animam sensibilem, & naturalibus passionibus obnoxiam. Nec inficiaberis, quod affirmat cum multis Augustinus, nec inscite explicat Bonaventura, scribens in decimam quintam Distinctionem tertii libri Sententiarum, illum non tantum dignatum esse hominis conditionem accipere mortalem, verum etiam plurimis malis nostris obnoxiam. Quemadmodum ipse de se testatur in Psalmo, *Repleta est malis anima mea.* Et adstipulatur Paulus: *Debuit*, inquiens, *per omnia fratribus assimilari.* Nimirum, ea mala in se recepit, quibus mederetur in nobis. Neque tamen recepit omnia. Nam omne malum, aut culpa est, aut ex culpa, quod pœnæ malum appellant Theologi. De culpæ nostræ malo prorsus nihil attigit, ac ne conveniebat quidem, ut qui pro omnium peccatis erat interceſsurus, ipse peccatum haberet, pro quo necesse esset intercedi. De malis vero pœnæ, tantum accepit, quantum nobis expediebat, & quatenus illius dignitati non derogabat. Hoc est, definitore Bonaventura, ea dumtaxat, quæ communem hominis lapsi conditionem generaliter consequuntur, ab iis quæ sigillatim accidunt nobis, abstinuit. Hujus generis sunt, morbi, vitia membrorum, vitia mentis, profecta a corporum vitiis, deformitas, monstrositas, atque his consimilia. Ab his omnibus fuit immunis, tum quia dedecebant illius dignitatem, tum quia nihil habitura fuerant momenti, ad nostram salutem. Prioris illius generis sunt, infantia, imbecillitas ætatis, sitis, fames, lassitudo, tristitia, dolor, dormituritio, & mille nostræ vitæ hujus labores. Hæc quamquam a peccato sunt profecta, tamen quoniam ipsa peccata non sunt, & possunt cum summa etiam virtute cohærere, Christus cum nostra natura in se recepit, uti pœnam, qua nostram expiaret impietatem: sed accepit pleraque, non omnia. Etenim in nobis pronitas ad culpam, ex culpa Adæ quidem nata est, attamen ipsa culpa non est; Præterea ignorantia primitivæ culpæ pœna est in nobis omnibus. At nos, ut Christo tribuimus infantiam & linguæ impotentiam, ita non adimimus perfectam sapientiam, qua anima ejus simul atque creata est, statim & continenter fuit illustrata. Item difficultas ad bene agendum, quæ modo non sit in nobis, privatis vitiis contracta. Nam hæc posterior, malum personæ est, non conditionis. Postremo, ut mortalitatem assumsit, quæ & ante peccatum erat in Adam, ita juxta quorumdam opinionem non assumsit moriendi necessitatem, quæ non omnes communiter alligat. Verum istud in medio relinquimus. Atqui mortis reformidationem, quæ & morte ipsa malum est nonnumquam acerbius, & sic humanæ conditioni adhæret, ut cum nulla culpa sit conjuncta, quid est cur tantopere formidemus adscribere Christo, non solum perfecto homini, verum etiam omnibus, quoad potuit, malis nobis adæquato?

Imo si me patiaris tecum paulo magis Philosophice agere, audebo dicere, fortasse comprobantibus nonnullis Theologorum, & semoto peccato simpliciter esse secundum naturam hominis, mortem reformidare, eamque secundum ejus conditionem locum habituram fuisse, etiam in statu innocentiæ. Peccatum quidem contra naturam est, & ad illud non impellimur, nisi naturæ depravatione. Pie-

tas maximè ſecundum naturam eſt, nec ab ea reſilimus, niſi vitio corruptæ conditionis primitivæ. Mors vero quoniam peccati filia eſt, & naturæ, quæ ſemper appetit eſſe, inimica, natura omnibus eſt formidabilis, adeo ut bruta quoque animantia, ac prope dixerim, plantæ ipſæ, quibus nonnulli ſtupentem animam tribuerunt, monſtrante natura reſiliant ab iis, quæ ſunt vel infenſa vel moleſta. Nihil autem tam infenſum naturæ, quam mors, cujus proprium eſt, interitum adferre, quem exhorreſcunt omnia quæ ſunt. Porro, quanto præſtantius eſt eſſe, quod aufert, tanto eſt ipſa formidabilior. At nullum eſt eſſe præſtantius, quod queat eripi quam vita, præſertim hominis. Proinde Stoici, qui ſapienti ſuo pluſculum etiam tribuunt, quam humanæ conditionis imbecillitas recipiat, tamen hanc reformidationem non ſolum concedunt, ſed eam inter τὰ κατὰ φύσιν πρῶτα, id eſt, *inter naturæ prima*, primo loco conſtituunt. Nihil enim nos prius docet natura, quàm ut primum ſenſibus, deinde & animi judicio refugiamus ea, quæ naturæ lenitatem offendunt, multo magis quæ totam perimunt, ac modis omnibus, id quod ſumus, tueamur perficiamuſque. Quod ſi nobis vitio aut depravatione accideret, non eſſe, fateor, cum Chriſto communicandum. At minime convenit, illi perfectam hominis naturam tribuere, & id detrahere, quo nihil eſt cum natura conjunctius. Quod ſi utrumque juxta naturale eſt, ut anima & præſenti malo doleat, & de imminente affligatur, cur non utrumque homini Chriſto, aut relinquimus, aut adimimus? Imo dabo, unde liqueat ei fuiſſe cauſam, cur mortem expaveſceret non tantum ut homines cæteri, verum etiam acrius, quam quiſquam hominum. Tria ferme video, quæ reformidationem debeant exaggerare. Pretium boni quod læditur. Magnitudo mali. Et utriuſque cognitio. Nos homunculi qui morte digni ſumus, ſi quis caſus mortem intentet, ut afflictamur, ut exalbeſcimus? At hoc quod ſumus, quam infinitis partibus eſt infra dignitatem Chriſti, neque tamen hoc ipſum quod ſumus, quanti ſit, ſatis intelligimus, & interitum nunquam tam certo metu formidamus, quin iidem ſperemus meliora. Tum ſi nulla ſpe ſublevemur, ignorantia certe noſtra hoc nobis adfert commoditatis, ut hoc minus mortem reformidemus, quo minus quam ſit acerba cognoſcimus. Adde, quod quo cujuſque natura præſtantior eſt ac generoſior, hoc ſenſus mali naturam offendentis acrior eſt atque acerbior. Sed nullum umquam corpus hominis generoſius fuit corpore Chriſti, nulla anima præſtantior. Senſus igitur reliquorum ſenſu multo acerbior, vel in iis quæ corpus ejus lædebant, ac per illud animam, vel quæ animæ vires per ſe offendebant. Neque igitur noſtri plaſmatis vilitas cum illius præſtantia, neque noſtræ mortis acerbitas, cum illius ſupplicio, neque noſter incertus metus, cum illius certiſſima clariſſimaque proſpicientia, neque noſtra ignorantia, cum illius ſcientia conferri poteſt. Et miramur illum tantum, ſic ſibi cognitum, talem mortem expaviſſe, quam non tantum animo præſagiebat, ſed perinde atque oculis ſubjectam proſpiciebat, cujus omnes cruciatuum numeros perfectiſſime præſentiebat? Qua de cauſa Hieronymus, quam & Græci προπάθειαν, *propaſſionem* nominat, quaſi paſſionis initium. Sunt autem formidabilium rerum primi incurſus acerbiſſimi.

Hic facile divino, Colete, quid mihi inter legendum obmurmures. Ut hominis ſit, inquis, mortem exhorreſcere, certe non eſt hominis fortiſſimi, qualem fuiſſe Chriſtum, nemo non fatebitur, mortem tam ſpecioſam, tam ſalutarem reformidare, & reformidare tam novo more. Ubi ejus humanitatem quam aſſumſit, ubi mortis immanitatem contemplor, ubi ſenſum corporis atque animæ multo acerrimum, ubi perfectam præſcientiam, cauſas permultas video, quare debuerit magis etiam quam mortalium quiſquam exanimari: at rurſum ubi ad caritatem, ad obedientiam, ad fortitudinem ejus, oculos refero, alacritatem, promtitudinem requiro. Exanimatur quis mortis metu, hominem quidem agnoſco, at fortem hominem plane deſidero, ubi ſanguineum ſudorem exprimit horror, ubi video triſtitiam ad mortem uſque perſeverantem, aut mortis inſtar acerbam, ubi mortis audio deprecationem. Et caritatis eſt, de alieno, non de ſuo malo perturbari. De caritate & obedientia mox tibi reſpondebo. Verum interim, Num, quæſo te, fortem virum negabis, qui ad ingens malum jam irruens exanimetur? Quid tu igitur fortitudinem eſſe putas? Non ſentire ea quæ naturæ ſunt moleſta infenſaque? At iſtud tantum abeſt, ut viri fortis exiſtimem eſſe, ut immanis potius aut ſtupidi, ſuique ſenſu carentis eſſe dixerim. Natura nobis in ipſis vitæ principiis noſtri caritatem inſevit, ut appetamus ea quæ incolumitati ſunt amica, reſiliamus ab iis, quæ lædunt. Neque vero fortitudinis munus eſt, Gigantum vice pugnare cum natura. Nam *fortitudo eſt ſcientia rerum tolerandarum, aut non tolerandarum*, definitore Socrate. Aut ſi mavis, *honeſtorum laborum conſtans ſuſceptio*. Quorum indecoram fugam, appellamus ignaviam. Ergo non ſentire res naturæ moleſtas, non eſt fortitudo, ſed eas conſtanti pectore vincere ac perpeti. Proinde non eſt parum fortis, qui periculum aditurus, exhorreſcit animo, exalbeſcit vultu, cui palpitat pectus, cui refugit ſanguis, cui gemitum exprimit dolor, ſed qui periculi metu ſpecioſum laborem recuſat, imo hoc fortior, quod naturam refugientem vincit. Quod duris rebus ultro ſeſe objicit, virtutis eſt, quod expaveſcit, naturæ, quod affligitur, item naturæ. Nam eadem eſt ratio, vel ſentiendi præſens incommodum, vel inſtans exhorreſcendi. Quamquam in altero a corpore profectus dolor, ad animum pervenit; in altero cruciatus in animo exortus, redundat in corpus. Itaque non commoveri periculo mali prementis & inſtantis, animi eſt, aut non intelligentis periculum, aut bruti ſtupidique: non ſentire malum jam præſens, ſtipitis eſt, adeoque non hominis, ut ne animantis quidem: Neutrum certe ſapientis. Nemo autem fortis, qui ſtultus. Infantes, ebrii, furioſi, cum riſu ferrum excipiunt. Cur ita? Nempe, quia non intelligunt periculum. Neque hoc nomine fortes, ſed miſeri a nobis judicantur. Contra Virgilius Æneæ ſuo, cui ſummam fortitudinem conatur affingere, non tamen veretur reformidationem, trepidationem, gemitum, & id genus alia paveſcentis animi ſigna tribuere. Nam in repente coorta maris tempeſtate,

Extemplo (inquit) *Æneæ ſolvuntur frigore membra,*
Ingemit.

Rurſus ad Polydori vocem:

Obſtupui, ſteteruntque comæ, & vox faucibus hæſit.

Simile quiddam Trojanis utique fortibus aliquoties attribuit, velut auditis Harpyis:

At ſociis ſubita gelidus formidine ſanguis
Diriguit.

Rurſum in relinquendis iis quæ ſunt naturæ amica, non adimit fortiſſimo viro ſenſum animi reluctantis, cum dicit:

Premit altum corde dolorem.
Et magno perſenſit pectore curas.

Idem obſervatum eſt a doctis in Homerica poeſi. Nam communiter & ignavis & fortiſſimis viris expaveſcentiam attribuit, tametſi non eadem ratione. Si quidem ut ei quem fortem videri volunt, gemitum, pallorem, horrorem concedunt, ita indecoros ejulatus, muliebres comploratione, voces impotentis animi, ab eo procul ſemovent. Quid autem ſtultius, quam cum coneris abſolutum fortitudinis exemplar proponere, hæc illi affingere, quæ ſunt a fortitudinis laude aliena? At qui ſtultitiam Homero ſive Virgilio tribuat, huic equidem cor eſſe negaverim. Stultitiam autem eam nomino, quam Quintilianus inter Oratoris vitia commemorat. Sed quoniam intellexerunt eſſe quoddam virile & conſtans expaveſcentiæ genus, quod non ab ignavia mentis, verum a natura proficiſcatur, eoque & in fortiſſimum quemque neceſſe ſit cadere, reformidationem diſtinxerunt, non omnino ſuſtulerunt. Exalbuit Ariſtippus, & in ſimili tempeſtate Stoicus quidam, ſine nomine a Gellio celebratus, cum crebri turbines navim urgerent, horreret atra caligine cœlum, irruerent globi fumigantes, imminerent typhones, quaſi jam navim depreſſuri: nihil motus eſt periculo nebulo neſcio quis ac dives (ut ait) Aſiaticus, homo nihili, multiſque delitiis diffluens, ac paulo poſt, conquieſcente tumultu, Philoſopho trepidationem exprobravit. Utrum tu hic fortem dixeris? Neuter fortaſſis erat; at ſi fuit alteruter, mirum ni Philoſophus fuit. Atqui expalluit, inquis. Nempe, homo. Sapiens quidem, doctus, fortis, philoſophus, adde Stoicus, qui mortem neque malam eſſe, neque turpem, neque ſapienti

Digitized by Google

pienti formidandam & didicerat, & docuerat. Ut hæc omnia fuerit, at homo tamen non esse non potuit. Hic expavit cogente natura, ille supinus, securus, non mutat oris habitum, hebetante vecordia. Et (quod monstri simile est) qui in voluptatibus erat mollissimus, in periculis fortitudinis speciem solus obtinet, sed falsam. Cum duobus illis Deciis pulcherrimum illud facinus in mentem veniret, ut sese pro patriæ salute devoverent, ultroque hostium gladiis objicerent, non eis refugisse sanguinem, micuisse præcordia reris? Nihil expavisse Mutium Scævolam, cum solus in hostium castra penetraret. Nihil sensisse M. Curtium, cum in hiantem specum sese præcipitaturus, equo subderet calcaria? Nihil M. Attilium Regulum, cum in Pœnorum castra rediret? Nihil Codrum Atticæ Regem? Nihil Menœceum Thebanum? Quid alios egregios virtute viros, quorum exempla sunt apud Historicos infinita, cum sese speciosæ morti objicerent, nihil in aggressione periculi animo commotos fuisse putas: sed efferatos in fatum ruisse? At istud non est, fortitudinis laudem illustrare, sed fortitudinis naturam tollere. Aut enim minus erant fortes, aut ne fortes quidem erant, si aut non intelligebant periculum quod adibant, aut non sentiebant. Imo quod sapientes essent, periculi magnitudinem non nesciebant: quod homines essent, senserunt in aggrediendo reluctantem animum, sanguinem refugientem, pectus palpitans: quod viri fortes erant, nihil his rebus abducebantur, quo secius fortitudinis munus constanter obirent. Tu, si virum fortiter in acie pugnantem videris, num continuo clamabis ignavum, si colorem mutarit, si comæ riguerint, si gemitum ediderit? Inique feceris. Verum si locum deserit, si clypeum abjicit, si terga vertit, ita demum erit quamobrem objicias ignaviam. Lex viro forti præmium statuit. Num hoc illi calumnia protinus intervertes, & ad eum negabis attinere verba legis, neque enim fortem virum esse, qui paulo ante congressum, vultum vocemque amiserit: adde, qui ne ea quidem continuerit, quæ pudet nominare? Huic si Patronus adsit non omnino indoctus, nonne te facile per finitionem repellet, dicens non esse fortitudinem, nihil expavescere in adeundis periculis, sed ea fortiter suscipere, & constanter perferre, ac vincere? Quod sic animo & corpore sum affectus, id neque vitii erat, neque virtutis, sed naturæ, & necessitatis. Quod mihi patriæ incolumitas meapte salute fuit antiquior, quod me non subduxi discrimini, id erat fortitudinis, atque hoc nomine mihi præmium a lege decretum postulo. An ideo fraudabor honore, quod non tantum hostem vicerim, sed etiam naturam? Quin potius bis fortem videri oportet eum, qui caritate civium, non solum periculum, verum & animum suum contempserit, & (quod est fortius) se prius, quam hostem superarit.

An mihi objicies barbarum illum servum, cujus meminit Titus Livius, qui propter occisum ab eo dominum, Asdrubalem Pœnum repente adortus obtruncavit, moxque comprehensus a circumstantibus, haud alio, quam si evasisset, vultu, inter atrocissimos quoque cruciatus, eo fuit oris habitu, ut ridentis etiam speciem præbuerit? An ferum illum e Cæsaris ludo gladiatorem, quem exsecantibus vulnera chirurgis, ridere solitum ferunt? At eadem opera licet objicias totam gladiatorum cohortem, qui ferarum more in ferrum ruunt. Præterea multos deploratos homines, qui sibi mortem consciscunt: postremo maleficos quosdam & miserandos homines, quos non raro ad supplicium cum risu videmus ire, jocari in obvios, maledicere Magistratibus, atque omnino quædam facere morituros, quæ solent ebrii. Num istos fortes viros appellabimus, quod nihil expaveſcant, nihil cruciatu commoveantur? an amentes potius, feros, ac stupidos? An tu fortem negabis, qui calcato repente angui, qui viso lemure, qui ad subitum fulminis ictum, oris habitum mutet? At istud est non fortem, sed ἀνάλγητον, ἀναίσθητον, ἀπαθία hominem constituere, id est, *indolentem*, *hebetem* ac *stupidum*. Ἀναλγησίαν autem καὶ ἀπάθειαν adeo Panætius Stoicorum doctissimus non requirit a sapiente, ut eam ne homini quidem tribuat. Utramque a Christo removet Ambrosius, his quidem verbis, *Neque enim* (inquit) *habeat fortitudinis laudem, qui stuporem magis vulnerum tulerit, quam dolorem.* Quamquam duo illa ἀναλγησία καὶ ἀπάθεια magis videntur ad animi dolorem pertinere, ἀναισθησία corporis. Quorum prius Scotus *tristitiam* nominat, alterum proprie *dolorem*. Idque homo Chrysippeo acumine præditus, ait ex Augustini verbis colligi, quæ sunt. *Dolor carnis tantummodo offensio est animæ ex carne.* Sicut *dolor animi*, qui tristitia nuncupatur, est ejus dissensio ab iis rebus, quæ nobis nolentibus accidunt. Quasi vero non contra hinc liqueat, *dolorem* esse communem ad animi corporisque molestiam, *tristitiam*, animi tantum. Quanquam *tristitia* apud eos, qui exactius loquuntur, frequentius ad oris habitum refertur, *dolor* autem sæpius ad animum quam ad corpus. Quis non istos plusquam Lyncei miretur oculos, qui hoc videt, quod nusquam est? Sed ad rem. Eorum affectuum, quos nobis indidit natura, Philosophi in quantumvis perfecto sapiente, non στέρησιν sed μετριότητα requirunt. Atque adeo in Christo non admittunt insensibilitatem atque hebetudinem Theologi, ut ne ἀοργησίαν quidem, id est, *iracundiam* omnino adscribant. Præterea Hæreseos damnavit Ecclesia, qui Christo naturam impatibilem, & nullius omnino doloris capacem adscribere tentarunt. Magis autem (ut diximus) secundum naturam est, malum imminens reformidare, quam præsenti affligi. Hoc enim penitius indidit natura, quod magis ad tuendum incolumitatem nostram pertinere judicabat, nimirum ut quæ lædunt, ab iis sejungamur. Cui proximum est, id quod vitare nequeas, ferre fortiter. Proinde quam multos videmus præsens malum fortissime ferre, qui impendens non potuerunt non vehementer expaveſcere? Cur ita? Nempe, quod hic gravius ac difficilius est cum natura luctamen. Nonne videmus & imperfectissima animalia, sagacissime præsentire incommodum, ac reformidantium instar, sese contrahere? Scribit Aristoteles, spongias quoque avulsorum strepitum præsentiscere, seseque contrahere, atque arctius affigere, ut non nisi cum negotio queant avelli. Quod spongiis insevit natura, ut interitum reformident, hoc tu vis homini detrahere?

Attamen legimus, non paucis egregiis viris hoc animi robur fuisse, ut mortem interrito vultu, præsentique adirent. Namque Phocion ille Athenienſium Dux jam moriturus, adeo nihil expavit, ut in uxorem & venenum jocaretur. Nam cum illa muliebriter ejulans diceret, *At vir, innocens morieris?* Ille subridens, *quid ais*, inquit, *uxor, num tu me nocentem mori malles?* Deinde cum veneno jam consumto ab iis qui multi ante eum biberant, carnifex de suo dare contaretur, Phocion amicos pecuniam numerare jussit, cavillum addens, quod Athenis ne mori quidem gratis liceret. Socrates Judicum calculis damnatus, nihil de vultu, semper sui simili, demutavit. Tum imminente supplicii die Crito placidissime dormientem offendit. Deinde cum navim e Delo mox adfuturam annunciaret, nihil etiam commotus est. Supremo die, nihilo secius, quam in omni vita consueverat, cum amicis festivissime disputabat, subinde jocos illos suos, seriis rebus intermiscens. Cicutam eodem ebibit vultu, quo vinum solitus erat. Denique jam animam efflaturus, suprema voce jocatus est in Phœdonem amicum, quod gravius de morte sua discruciaretur, jussitque, ut gallum, quem Æsculapio pro se vovisset, redderet. Cum autem sit extra controversiam, Phocionem Ducum omnium incorruptissimum fuisse, Socratem Philosophorum sanctissimum inculpatissimumque, non erit cur ista vecordiæ, stuporis, aut hebetudinis fuisse calumniemur, potius quam fortitudinis. Haud equidem inficias iverim, Colete, in multis hoc animi fuisse robur, ut in adeundis periculis nihil tale passi sint, quæ vulgo solent accidere. Et sunt ista quidem invicti animi documenta, præsertim in sapiente ac bono viro. Verum non patiar te ex iis rebus fortitudinis magnitudinem metiri, quæ non tam virtute, quam naturæ proprietate, non tam mentis, quam corporis habitu accidunt. Non ideo fortis Socrates, quia cicutam hausturus, non mutarit vultum, aut ea gratia non fortis fuerat futurus, si exalbuisset. Nam & expaveſcere, & non expaveſcere, est fortibus cum non fortibus, sapientibus cum stupidis & hebetibus commune. Si mihi plus calidi sanguinis, si spiritus crassiores indidit natura, num ideo fortior ero? Rursus, si sanguinem frigidiorem, parciorem, si spiritus tenues addidit, num illico minus ero gnavus? Non possum

Digitized by Google

mutare naturam, quin exalbeſcam, objecta repente ſpecie terrifica: at imperare mihi poſſum, ut ne mors quidem me deducat a recto. Itaque non expaveſcere, quando ex habitu corporis, aut alia quapiam naturæ vi contigit, neque in ſapiente viro requirendum eſt, neque in ἀναλγήτῳ ἀναισθήτῳ fortitudinis nomine donandum. Narrant ii, qui bellicis tumultibus interfuerunt, cum primum hinc atque hinc ferratæ conſtitere acies, cum rauco crepuerunt cornua cantu, cum tuba terribilem ſonitum taratantara dixit, cum horrendus ille Mavortius clamor utrimque ſublatus, ſydera ferit, tum fere, ut quiſque miles eſt fortiſſimus, ita maxime exalbeſcere, neque ullos eſſe ad fugam priores, quam qui clamore confidenti prælium inierint. Ne in Oratoribus quidem dicturis offendit Quintilianum pallor, & mediocris trepidatio, cordati hominis (ut autumat) & periculum intelligentis argumentum. Idque laudatiſſimis quibuſque Oratoribus uſu veniſſe teſtatur. Demoſthenes, Græcæ facundiæ princeps, non temere ſurrexit ad dicendum, niſi trepidationis notas ederet vultu. Non diffitetur Cicero, hoc ſibi peculiare fuiſſe, ut dictionis initio trepidaret. Et nemo hoc uno cauſas egit, aut plures, aut graviores, aut fortius denique. Hoc nomine ſi tu Ciceronem ignaviæ inſimules, ille incontanter (ut eſt Orator promtus) inſcitiæ te viciſſim inſimulabit, qui fortitudinis vim naturamque ignores. In ſeſe hoc vel illuſtriorem eſſe fortitudinis laudem, quo major ſit naturæ reformidatio. Quandoquidem naturæ difficultates, quæ citra vitium noſtrum nobis contingunt, augent materiam ſegetemque virtutis. Quidquid igitur naturæ dotibus detraxeris, id totum accreſcit in cumulum virtutis. Velut e duobus fortibus viris, clarior fortitudinis laus penes eum eſt, qui minuto frigidioreque ſanguine natus, contemnit naturæ difficultatem, quam penes eum, cui multus ac fervidus ſanguis in pari diſcrimine, periculi formidinem imminuit. In hoc enim de virtutis laude nonnihil ſibi natura vindicat, in illo quidquid eſt, totum virtutis eſt. Tu ſic conaris amplificare fortitudinis ſplendorem, ſi multum de fortitudinis materia deduxeris. At iſtud minuere eſt, non ampliare.

Video, Colete, jam dudum quaſſas caput, nec iſta dum tibi ſatisfaciunt. Mane modo, non conquieſcam, donec amoliar omnia. Quid mihi cum Stoicis, inquis, qui de Chriſto diſputo? Imo quando de Chriſto, qui veritas eſt, diſceptamus, ſi quid dixere Stoici, quod a veritate non abhorreat, non abſurde videtur poſſe proponi. Quam vere dixerint illi, inquis, mea nihil refert. Verum iſtud ipſum, quod illi de ſuo ſapiente dixerunt, haud ſincere tractas. Nemo Stoicorum non detrahit ſapienti συγκαταθέσεις, id eſt, *aſſenſiones*, neque φαντασίας, id eſt, ad repente objectam mali ſpeciem *expaveſcentiam* concedunt omnes, cum de Stoico ſapiente ſcripſerit Flaccus, *Si fractus illabatur orbis, Impavidum ferient ruinæ.* Præterea qui concedunt *expaveſcentiam*, non eam virtutis materiam eſſe dicunt, ſed quiddam venia dignum, & negligendum magis, quam laudandum, propterea quod phantaſiæ iſtiuſmodi rationis prævertunt judicium, eoque in hominis poteſtate non ſunt. Ad hæc non concedunt ſapienti immodicam ac diuturnam expaveſcentiam, nec omnino concedunt, niſi cum ſubito ſenſibus objicitur ſpecies magni mali, qui tumultum hunc ita animo cient, priuſquam rex ille ratio dijudicarit. Verum ſimul atque ea perſpexerit, id quod falſa mali ſpecie territavit ſenſus, malum non eſſe, tunc continuo ſceptra tenens, mollit animos, & tranquillat mentem. Poſtremo, quis umquam Stoicorum admitteret in ſapiente ſuo, quod tu in Chriſto conſtituis, Nolle mortem, & mortem metuere? Illi removent ab eo συγκαταθέσεις, tu eas Chriſto tribuis. At non eſt aſſentiri, nolle mortem, & mortem metuere? Non idem ſunt expaveſcere, & metuere: ut aliquando expavefiat ſapiens, certe nihil umquam metuit, quippe qui nihil in metuendis ponit, niſi quod malum ſit, nihil malum judicat, præter unam turpitudinem: hanc igitur unam metuit, non autem expaveſcit. Cur enim expaveſcat, cum in ipſo ſit non incurrere? Mortem tam eſſe ſecundum naturam, quam naſci; neque turpem, eoque ne metuendam quidem, niſi ſtultis. Quid enim ſtultius, quam id quod nullo modo malum ſit, quod etiam ſecundum naturam, id perinde ut ſummum quoddam malum formidare? Tum ne reliqua quidem quæ moleſta ſunt naturæ, quod genus ſunt morbi, fames, ſitis, cruciatus timere, ſapientis eſſe ducunt. Nam ſi ea ſunt eventura, inquiunt, & vere mala ſunt, cur malum duplicas? Si mala non ſunt, metus igitur malum eſt. Si quæ metuis, eventura non ſunt, cur fruſtra metuendo ipſe tibi malum adſciſcis? Nihil igitur horum ſine vitio timetur. Aut enim quod malum non eſt, malum judicat, & errat: aut quod intelligit malum non eſſe, timet tamen, & deſipit, atque ratione diſſentit. Sapiens autem Stoicus, neque fallitur, neque a ratione diſſentit umquam. Age jam colligamus, quam multa tu Chriſto non ſapienti modo, verum etiam ſapientiæ fonti tribuis, illo indigna. Primum, quî potuit expaveſcere, cujus ſenſibus nihil inopinatum potuit objici, quippe omnia perfectiſſime prævidenti? Quam vero nefarium dicere, in Chriſto terrificas quaſdam malorum imagines prævertiſſe rationem, eaque attonita vel obruta, inanibus terriculis ac ludibriis ſenſuum tranquillitatem perturbaſſe, atque adeo perturbaſſe, ut ſanguineis guttis undique manarit, tamdiu, ut ea moleſtia ad mortem uſque perſeveraverit? Sic enim, opinor, exponit Hieronymus, *Triſtis eſt anima mea uſque ad mortem*, ut mortem, non cauſam triſtitiæ, ſed finem eſſe dicat. Num igitur interim ſtupuit ratio in Chriſto? Nihil minus. Cur igitur tanta mora non excuſſit falſi mali tam acerbam reformidationem? Cur metuit, quod non ſolum malum non erat, ſed fons omnium bonorum noſtrorum? Cur noluit, quod erat expetendum? Unde incidit in eum affectum, in quo non expediebat manere? Denique, cum tu ipſe paulo ante removeris a Chriſto pronitatem ad culpam, nunc eos tribuis affectus, quibus nos potiſſimum ad culpam ſollicitamur? Cum modo ſejunxeris ab eo difficultatem ad recte agendum, nunc attribuis reformidationem mortis, qua morte nullum umquam exſtitit opus Deo gratius meritive majoris?

Obruis me, Colete, velut imbre denſiſſimo telorum, quæ ſemel omnia ſic poteram repellere, ſi dixero, eoſdem quidem affectus fuiſſe in Chriſto, qui ſunt in nobis, ſed non eodem modo, eoque non idem efficere. Sed malo carptim diluere, quæ tu agminatim congeſſiſti. Primum mihi concedas, velim, ut liceat, cum opus eſt, a Stoicorum decretis deſciſcere, quorum fere commune eſt de verbis certis digladiari. Nihil, inquiunt, metuendum, quod malum non ſit, nihil malum, præter unam turpitudinem. Mors turpis non eſt, non igitur metuenda. Si ita convenit inter Stoicos, ut præter turpitudinem nihil malum dici placeat, quid id mea refert? At Scriptura me docet, mortem malam eſſe, quæ dicit, *Deus mortem non fecit, nec lætatur in perditione vivorum.* Si bonorum omnium auctor Deus, & mortis auctor non eſt, mors igitur mala. Invidia enim Diaboli, mors introivit in orbem terrarum. Si mala, cur non & metuenda? Abhorruit a morte Chriſtus, ut homo verus, tamquam a re per ſe mala, & ex malo nata. Mentior, niſi palam idem dicit Ambroſius in Lucam, *Et ideo faſtidit*, inquit, *quod ipſe non fecit.* Mane pauliſper, video quid dicas. Faſtidit, inquis, non ſuam, ſed noſtram omnium mortem, id quod declarant Ambroſiana verba, quæ Rhetorica calliditate ſupprimis. *Et fortaſſe*, inquit, *ideo triſtis eſt, quia poſt Adæ lapſum, tali tranſitu nobis erat ex hoc ſeculo recedendum, ut mori eſſet neceſſe.* An non audis illum de noſtra, non de Chriſti, morte agere? Fateor, Colete, non adjuvor verbis, ſed argumento ſublevor. Etenim ſi ideo noſtram mortem faſtidit Deus, quod eam non fecerit, cum ne ſuam quidem fecerit, magis etiam faſtidierit, neceſſe eſt. Neque vero faſtidivit eam, quatenus erat opus frugiferum ac Deo gratum, ſed quatenus erat mors. Mors per ſe malum eſt, certe neceſſitatis, ſi non morale, etiam ſi Chriſtus hoc malum nobis vertit in bonum. In quantum erat reconciliatio noſtra, ardentiſſime illam ſitiebat, in quantum peccati filia, graviter faſtidiebat. Proinde ne me clames illico in Salvatore difficultatem ad bene agendum inducere, quod mortem exhorruerit, ſed hominis perfectam naturam conſtituo, omnibus ſuis affectibus abſolutam, metu, dolore, ſpe, gaudio, cupiditate, ira, odio, reliquiſque, qui ſint ejuſmodi, ut citra vitium queant conſiſtere. At iſti ſunt, inquis, moleſtiſſimi ſollicitatores illi, quibus impellimur ad impietatem. Sed

nimis

nimis quam impium videatur, rem ullam constituere in Christo, quæ ad turpitudinem inclinet, quem ipse fateris non tantum a vitiis omnibus, verum etiam ab omnigena propensione ad vitium invitante, fuisse liberrimum. Atqui ego, Colete, neutiquam impium esse video, ea ponere in Christo, quæ ad vitia quidem trahunt, sed utique in nobis trahunt, non in illo. Res easdem in illo constituo, at non eodem modo, neque idem efficientes. De nobis verum est, quod ex Platonis sententia scribit Maro:

Hinc metuunt, cupiuntque, dolent, gaudentque, nec auras
Respiciunt, clausæ tenebris, & carcere cæco.

Nostri affectus semper obturbant rationi, refugiunt ab honestis, nituntur ad turpia. Cur ita tandem? Profecto, non naturæ vitio, sed culpæ, cujus reliquiæ sic penitus inhæserunt, ut compesci quidem frenarique possint, evelli radicitus nequeant. Itaque in nobis propter naturæ depravationem affectus per ignorantiam feruntur in id quod erat repudiandum, refugiunt ea quæ fuerant expetenda, tenebras offundunt menti, præeunt rationi, cui conveniebat parere, immodicos cient tumultus, partim appetentes aut fugientes, quæ non oportet, partim immoderatius etiam quæ oportet, appetentes aut repudiantes. Ita fit, ut malis pleraque vertantur in occasionem materiamque peccandi. At Christus, quoniam naturam hominis induit, plurimis quidem incommodis, e culpa natis obnoxiam, immunem tamen ab omni depravatione vitiorum, ne poterat quidem affectibus nostræ naturæ ad malum sollicitari. Verum horum quidquid fuit in illo, cessit in cumulum virtutis ac meritorum. Neque oportet in eo labi, quod interdum apud Scriptores ignorantia, imbecillitas, ad malum propensio, ad bona difficultas, natura nobis inesse dicuntur, quod mors naturæ deberi dicitur. Nam hic naturam non conditam, sed depravatam sentiunt. At vulgato loquendi more, quidquid nobis non casus attulit, sed exortus ipse indidit, id natura dicunt adesse. At in his naturam intelligimus, non initio conditam, sed peccato vitiatam. A qua cum Christus præter incommoda pene nihil in se recipit, nec in eo ulla peccandi facultas fuit, audacter illi tribuam, vel animi, vel corporis passiones naturales, secundum utramque partem. Animi, ut dolere, gaudere, odisse, metuere, irasci. Corporis, ut esurire, sitire, dormiturire, lassari, affligi, mori. Quid enim detraho de perfectissima Christi virtute si dicam illum odisse, cum in eo nihil aliud sit odium, nisi fuga veri mali? Cur non affirmem irasci, si quidem nihil est aliud ejus ira, quam mali detestatio, nihil etiam vel antevertens, vel interturbans rationis usum? nihil interpellans tranquillissimam perpetuamque Divinitatis contemplationem? Quod si quando nos his rebus ad lapsum præcipitamur, id nunquam non fit nostra culpa. Quod inclinamur, adeo non est culpa, ut piis mentibus occasio sit summi meriti. Itaque quod naturales affectus Christum non perpulerunt ad peccatum, mirum non est, quandoquidem tam multis materiam pietatis suppeditant: quod non sollicitarunt, hoc inde est, quod uti non fuit particeps maculæ genitalis, ita ne reliquiis quidem ejus fuit obnoxius. Verum de his plura mox.

Interim quod ajebas, Stoicos meos non concedere sapienti, nisi momentaneam expavescentiam, quæ tantisper mentem hominis perturbet, donec se colligat ratio. Deinde non accedere ejusmodi pavori, nisi cum repente sensibus incurrit φαντασία, hoc est, *species formidabilis*. Ut ista sic habeant, quid tu tandem appellas expavescentiam? An enormem perturbationem, & quasi πάνικὸν animi tumultum, qui prorsus obruta ratione, me mihi ipsi eripiat? Absit, ut ego portentum istiusmodi instituam in Christo. Sin expavescentiam dicis, molestam ac cruciabilem reformidationem imminentis mali, quæ sensum quidem acerbum incutiat affectibus animi, neque tamen eum loco dimoveat, hæc neque semper exoritur ex visis illis terrificis, imo vero ex animo demanat in corpus. Et adeo non excludit rationis usum, ut ex ipsa ratione nascatur, videlicet, imminentis mali vim perpendente. Utramque non video quid prohibeat esse diuturnam. Nam prior illa quæ nobis cum Christo communis non est, in multis sic mentis usum adimit, ut numquam ad sese redeant. Hæc posterior tamdiu perseveret necesse est, quamdiu premit impendens malum. An non Stoicus ille Gellianus, de quo paulo ante meminimus, tamdiu pavit, quamdiu sæviebat tempestas, neque prius omnino pristinum vultum recepit, quam mare deferbuisset, & enituisset cœlum? Non ille interim vacabat animi dolore, neque tamen non vigebat ratio. Sed obluctabatur Philosophus ille animo suo, ni feciſset, parum fortis futurus. At nobis non cum natura, sed cum vitiis luctamen est. Non igitur secundum naturam reformidatio, neque luctamen istam Christo tribuere fas sit. Imo ne necesse quidem est. Neque enim illi pavor accidit necessitate conditionis, quemadmodum Philosopho isti, neque mentem afficiebat, quæ posset a statu dimoveri quemadmodum in Stoico. Nobis quoniam in ipsis naturæ necessitatibus culpa tendit insidias, nulla pene res accidit, cum qua non oporteat colluctari. Premit morbus, luctandum est, ne vincat animum tuum, & patientia victum spoliet. Revaluisti, en tibi altera pugna, ne pelliciaris ad inhonestam voluptatem. Sive quid accidit molesti, luctandum est, ne frangaris animo: sive quid dulce, pugnandum est, ne te corrumpat. Horum igitur sensum cum capite communem obtinent membra, cæterum causam, modumque peculiarem sibi retinent.

Hæc abunde satis esse poterant, Colete, nisi tuam istam sententiam nimis tenere deamares. Etiam nunc abnutans, negas tibi factum satis, arctioribus nodis me paras urgere. Rhetoricaris, inquis, & malam causam non pessime defendis. Verum isthoc pacto non potest non videri derogatum absolutæ caritati Jesu, si quomodo dixeris eum reformidasse mortem suam. Dono tibi naturalem esse mortis reformidationem, & magis etiam naturalem, quam cibi cupiditatem. Dono eam non esse conjunctam cum malo culpæ. At caritatis est, naturam vincere perficereque. Grave naturæ malum fames, at hujus sensum eximius amor excutit. Forte quiddam mors, at fortior dilectio, quæ mortem quoque ipsam facit optabilem, facit jucundam. Epicurus tantam habere vim existimat recti conscientiam, ut sapientem & in Phalaridis tauro clamaturum affirmet, *non gemio, dulce est*. Si tantum valet virtutis simulacrum in Philosopho, non minus valebit in Christo vera perfectaque caritas? Esto, non resilit ab officio, minus tamen amat, qui tristis mortem excipit, quam qui lubens, alacriter, exsultanter. Tametsi mihi videor nodum istum superiore disputatione dissecuisse, tamen idem apertius, & *Minerva* (quod ajunt) *paulo pinguiore* faciamus. Ardentissime amantis, inquis Colete, est, ea quæ natura sunt gravissima, non solum levia, sed & jucunda ducere. Quod si vere scriptum est, Amanti nihil esse difficile, si vehementer amanti nihil non dulce, quod ejus gratia tolerat, cujus æstuat amore, tum si fatemur, Redemtoris amorem tam fuisse flagrantem, tam immensum, ut universus omnium mortalium amor in unum conflatus, non sit cum illius caritate conferendus, cur sudat mortis formidine? cur angitur? cur tædet? cur crucem deprecatur? Si formidat discipulis, officium amantis agnosco: sin suam mortem, sin sibi, tametsi suasorias technas probe calleas, tamen ne Pitho quidem ipsa mihi persuaserit, nihil hic derogari caritati Redemtoris. Esto, natura quod suum erat fecerit, cur cessavit amor, quo minus & ipse quod suum erat, faceret? Sit naturæ reformidare mortem, quamquam sic misere reformidare, non est simpliciter naturæ, sed corruptæ damnatæque. At rursum caritatis est, naturalem imbecillitatem excludere. Expavit Petrus ad ancillulæ vocem, adeoque suus esse desiit, ut Christum, pro quo modo mortem subire volebat, abjuraret. Quamobrem? Quia adhuc languebat amor. Amabat quidem Jesum, sed nondum spiritualiter. Carnalis autem amor & humanus imbecillis est, & tantis tempestatibus impar. Verum postea quam Divini Spiritus igni confirmatus est, quid fecit? Qui paulo ante ad mulierculæ vocem exanimabatur, jam neque Principum, neque Judicum ora veretur, sed vadit gaudens a conspectu concilii, quod dignus sit pro Christo contumeliam pati. Nimium, profecto, interest, inter exanimari metu, & intentatis suppliciis gaudentem abire. Sed quantum creverat amor, tantum decesserat de trepidatione, videlicet, naturam perficiente caritate divina. Ergo (ut dicam collectius) ut secundum naturam sit reformidare malum, certe tanta cum molestia reformidare, non est conditionis institutæ, sed pœnæ. Eam quam-

quamquam in ſe recepit Chriſtus (id quod interim ſic tibi dono, ut mihi jus ſit repoſcere) tamen infirmitatem exigit vigor amoris, & affectionem huic diverſam inducit. At tu mihi in Chriſto Chimæram quamdam fabricaris, abſolutiſſimam caritatem, cum acerbiſſima reformidatione, velut aquam igni commiſcens. Et tamen cauſam, tam impudentem pergis Rhetoricis fucare coloribus. Utinam, Colete, tam vere mihi opprobres eloquentiam artificialem, quàm vere laudatur in te. Nam iſtud ipſum ſubinde inter diſputandum ſuccLamabas, bonam cauſam tibi dicendi artificio de manibus extorqueri, & veritatem eloquentia opprimi. At iſtud ego poſſim vere in te ἀντιστρέφειν. Vide enim quam agam tecum ſimpliciter, quam nihil occultem. Nihil iſtorum quæ proxime dixiſti, inficiabor. Fateor, fieri, & fieri natura, ut vehemens affectus affectum, aut etiam corporis ſenſum abſorbeat. Amoris hanc eſſe naturam, ut quæ per ſe ſunt acerba, ea faciat dulcia videri. Addo, quo vehementior amor, hoc iſta magis efficit. Quid quæris? Ajo divinum & ſpiritualem amorem, carnali ſive humano, infinitis partibus efficaciorem eſſe, ajo Chriſti caritatem tanto noſtra fuiſſe cumulatiorem, ut ne conferenda quidem ſit. Et tamen quod vulgo humanus amor efficit in nobis, quod magis effecit divinus quidem, ſed tamen finitus amor in Martyribus, hoc in Chriſto divinam & immenſam caritatem feciſſe nego: nego autem, non in totum, ſed quantum attinet ad excludendum ſenſum reformidationis. Cæterum de inducendo gaudio, poſt videro. Ejus rei cauſa eſt, quod in nobis alia vis animæ redundat in aliam, & ut quæque vehementior eſt, aut ſecus, ita aut obruit alias, aut cedit. In Chriſto vero nequaquam item, verum unaquæque vis, ſive animi, ſive corporis, nihil impediente vel diverſa, vel ſimili, ſuum naturale munus perfecte peragebat, ut neque gaudium vehementius, levioris gaudii ſenſum eriperet, neque dolor acrior, levioris doloris moleſtiam obrueret: neque ſumma voluptas ſummo dolori, neque dolor atrociſſimus, voluptati ſummæ poſſet obſiſtere. Alioqui, ſi voles, Colete, ex iſto effectu, quem amoris proprium dicis, & verum dicis in nobis, Chriſti caritatem æſtimare, etiam atque etiam vide, quam eam eleves, dum ſedulo quidem, ſed inconſideratius conaris amplificare; quippe quæ ne id quidem potuerit, quod in turpiter adamantibus cæcus amor poteſt, quod inter amicos amor poteſt humanus, quod in tot martyrum millibus potuit amor, ejuſdem quidem generis ille, ſed ad Redemtoris amorem perquam exiguus. Nonne videmus iſtos, qui vix falſam amoris umbellam obtinent, ut inſanis illis ſuis laboribus, non ſolum non offendantur, verum etiam alantur. Calent illi, cum brumale frigus nox & Aquilo conduplicet, non fatigantur pervigiliis, non ſentiunt inediam, nihil terrentur larvarum aut lemurum occurſibus. Denique quidquid iis, qui amore vacant, videtur intolerandum, id iſti luſum exiſtimant. Quanto pectore certa pericula ſuſcipiunt? Vulnera, mortem denique quam cupide excipiunt. Quid autem refugiat, cui dulcis eſt etiam mors? Atque hujus rei quorſum attinet exempla ex Hiſtoricorum litteris repetere, cum quotidie videamus creditu longe difficiliora, quam legamus in libris? An non ſervum illum, de quo paulo ante, ſic totum gaudii ſenſus occuparat, ut ad inflictos cruciatus animo ſtuperet & corpore? Si Chriſti caritatem metiris efficacia pellendi ſenſum malorum, mirum in hoc non potuiſſe, quod potuit & in ſervo, & in barbaro?

Refert in Epiſtolis Plinius Cæcilius, ejus qui *Mundi* ſcripſit *Hiſtoriam*, ex ſorore nepos, ætate ſua nobilem quamdam Matronam, Arriam (ni fallor) nomine, memorabile facinus edidiſſe. Hujus maritus fœdo atque inſanabili ulcere cruciabatur. At illa ſimul atque ex Medicis cognoviſſet, nullam eſſe vitæ reliquam ſpem, ad mariti lectulum adſtans, gladium adegit pectori. Tum in medio vulnere ad eum converſa, *non ſentio*, inquit, *non dolet, juvat etiam mori tecum*. Et exemplorum hujuſmodi denſiſſimo agmine me poteras obruere. Quod cum ita ſit, minus admirandum de Martyribus, qui non paulo efficacioribus amoris facibus ardebant. De quibus omitto contentionem facere, quanto alacrius ſinguli unius Chriſti cauſa mortem exceperint, quam ille amore omnium. Hoc quæro, ecquis umquam hominum vel ignaviſſimorum, ſic exhorruerit? Hi qui ſunt formidoſiſſimi, frigido ſudore madeſcunt. Chriſtus ſudavit ſanguinem, neque vultu tantum, ſed & toto corpore, adeo copioſe, ut guttæ demanarent in terram. Meticuloſiſſimi palleſcunt, ac trepidant. At Jeſus agonizavit, id quod eſt agentium animam. Ergo amavitne ardentius Martyr Chriſto, membrum capite? Vehementius amavit aut ſervus homo, aut mulier? Poſtremo magis amat ſtultus adoleſcens puellam, quam Chriſtus ſponſam ſuam? Nequaquam, inquis. Recte, ſed hoc conſequitur tuis ex verbis. Fateor, inquis, ſi quidem iſta ad formidatam ab ipſo Chriſto mortem referantur. Minus enim amaſſet, ſi mortem ſuam, quam noſtra gratia ſuſcepturus erat, ſua cauſa tantopere reformidaſſet. At iſtud, Colete, nihil etiam refert ad hanc rem. Largior interim tibi Chriſtum de membrorum ſuorum periculis anxium fuiſſe, non ſuis, hac gratia ſudaſſe, hac agonizaſſe. Verum quandoquidem caritatem ex alacritate metiris, Eſto, non reformidarit mortem ſuam Chriſtus: verum ubi illa, quæ fuit in multis Martyribus, alacritas? Utrumque enim eſt immenſæ caritatis, & formidationem excutere, & in hujus locum inducere alacritatem. Cur alterum requiris in Chriſto, puta, non formidare, alterum, puta alacritatem, non ſpectas? Maxime cum non aliter amor pellat formidinem, quam exundantia gaudii? Neque enim dices, opinor, tantam quidem Jeſu caritatem fuiſſe, ut noſtri cauſa mortem ſubierit: at minorem, quam ut eam alacriter potuerit adire. Quod ſi mihi concedis, ex hujuſmodi rebus, Redemtoris amorem non recte perpendi, cur non recipis reformidationem? Sin ex his argumentis æſtimas, cur requiris alacritatem? Amavit igitur Petrus, quam Chriſtus, ardentius? Ille dicit, *animam meam pono pro te*. Hic dicit, *transfer a me calicem iſtum*. Amavit Paulus perfectius, cum cupit diſſolvi, & eſſe cum Chriſto, cum exclamat, *infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus?* Caput mortem deprecatur, & membrum optat? Amavit tanto vehementius Andreas, quanto crucem alacrius adiit? Compone duas ſimiles cruces, compone diſſimiles crucifigendos. Andreas ſimul atque crucem conſpicit eminus ut gaudet, ut geſtit, ut ſibi gratulatur, quam plena lætitiæ verba profundit. Quis umquam ad convivium adiit alacrior, quam ille ad paratum ſupplicium? Hæc quidem Diſcipulus. At Præceptor interim mœret, tædio gravatur, triſtis eſt uſque ad mortem, manat cruento ſudore. Interpellas, non ob ſuam, inquiens, mortem. Quid refert? Certe nullum edidit alacritatis ſpecimen, quale præbuit Andreas. Agatha virguncula gaudibunda properabat ad carcerem, neque prorſus aliter affecta, quam ſi ad epulas vocata iret. Quot impuberes pueri, quot innubiles puellulæ, ore interrito ſævas Tyrannorum minas contemſerunt. Quam nihil inter ferrum & ignes de vultus hilaritate remiſerunt. Quam multa fortiter atque animoſe in mediis cruciatibus dixerunt. Nihil horum Chriſtus. Tamquam ovis ad occiſionem ductus eſt, patienter quidem, non ſe ſubduxit, non reluctatus eſt. At numquid ſimile, qualia multa de Martyribus teſtantur hiſtoriæ? Nihil memorant Euangeliſtæ. De mœrore, de tædio, de ſudore commemorant. Paſſus eſt ſe conflictis criminibus accuſari, paſſus damnari, obticuit, blaſphemantibus non retulit contumeliam, oravit pro crucifixoribus. Mihi ſatisfacit argumentum patientiæ, quod in cruciatu præſtare, ſatis ſit ad ſalutem. At unde, juxta tuam æſtimationem, caritatem illam inæſtimabilem intelligam, nihil dum video. Non geſtit, ut Andreas, nihil dicit alacriter, nihil exſultanter. Non pauci homines pii, martyrium votis ardentiſſimis leguntur expetiſſe, beatos ſeſe rati fore, ſi martyrio digni viderentur. Chriſtus orabat, ut abiret hora. Quod illi precabantur, hoc deprecatur Salvator. At non deprecatus eſt (inquis) ſuam mortem, ſed ſuorum. At iſthuc iterum tibi largior. Sed tamen hæres in aqua, quod ajunt. Eſto, non deprecatus eſt, at non optat. Non fugit carnificem, at non ultro ſemet obtulit, non quæſitus, non poſtulatus, id quod eſt a multis Martyribus factitatum. Conſtanter pertulit cruciatum, at non delectatus. Denique pertulit, ſed ſenſit; Martyribus ſenſum ademit caritas. Igitur e duobus alterum eſt verum, aut in illis majorem fuiſſe, aut ex communi-

Digitized by Google

munibus his indiciis, amorem Capitis nostri non oportere spectari. Respondes, Martyres aliena virtute fortes fuisse, non sua; Christum a Divinitate destitutum. Propemodum *rem* (ut ait Plautus) *acu tetigisti*. Verum de isto mox.

Interim pergam extorquere tibi telum, quo uno me confici posse confidebas. Ais Capitis infirmitate, fortia fuisse membra, Christi reformidatione, impavidos fuisse Martyres. At nihil etiam agis, *versuram* (ut ajunt) *solvis*, sic nodum explicas, ut alium arctius nectas. Cedo, qua re Christus Martyres suos sic contra carnificinam armabat, ut aut non sentirent, aut certe eum sensum præ gaudio mentis pro nihilo ducerent? Opinor, haud alia re, quam augenda caritate, ut fuerit quisque tanto alacrior, quanto largius amoris sui munus impertierit Deus. In eamdem igitur foveam, velis nolis, revolveris. Rogo, amavitne Martyr ullus Christo flagrantius? Abnuis. At multi tulerunt alacrius. Negare non potes. Aut igitur non fuit tanta in Christo, quanta in Martyribus, aut non idem effecit in illo, quod in aliis effecit. Neque dubito, quin hoc posterius malis concedere. Utrumque pernegare non potes. Porro autem quid ad rem pertinet, quod ais Martyres aliena virtute fortes fuisse, non sua? Certe caritate fortes fuerunt. Eam undecumque fuit, in Christo maximam fuisse nemo negaverit. Esto, suspenderit sese Divinitas, ne redundaret eo tempore in partem animæ sensibilem, id quod mihi videris ex Ambrosianis verbis collegisse, at caritatem certe non ademit. Ea si semper facit id, quod tu vis, si illic friget, ubi non idem efficit, non fuit in Christo, quantam fuisse credimus. Illud obiter annotandum, quod ais, aliena virtute, quasi Christus suapte virtute, non aliena fuerit fortis. Quod nisi quis commode accipiat, non quadrabit cum vero. Nam & Jesu caritas aliunde profecta est, non ab ipso. Nihil in illo non alienum, non gratis acceptum. Caritatem quam Martyri homini gratis largitur Deus, eam sibi homini ipse largitus est Christus Deus, & largitus est gratis. In hoc a reliquis dissidens, quod nobis non tantum omnia bona gratuito donantur, verum etiam condonantur mala. In illo nihil erat quod condonaretur. Sed accipe, quo magis etiam fiat perspicuum, Christi incomparabilem caritatem, istis argumentis non recte spectari. Nonne pari ratione fit, ut quemadmodum timorem mali, ita & sensum mali propellat ingens amor? Nonne natura fit, ut insignis dolor aut voluptas, alias affectiones minus vehementes obruat? At in Christo cruciatum fuisse concedes, opinor, secundum pœnam mortis secundæ, omnium atrocissimum, idque secundum omnes animæ vires, secundum omnes corporis sensus. Consentaneum autem est, quemadmodum mors ejus omni morte fuit acerbior, secundum sensum corporis, ita reformidationem omnium amarissimam fuisse in animo. Atque ut immensa caritas, nihilo fecit mitiorem sensum mortis, ita nihil mitigavit de reformidationis acerbitate. Cur alterum admittis, alterum abnuis? cum juxta tuam ratiocinationem, acris doloris sensus, non minus cum ingenti pugnet amore, quam metus aut reformidatio, cum utrumque pariter adimat in nobis affectus vehemens? Ac de reformidanda quidem morte utcumque licet tergiversari: de sensu supplicii, nihil habes quod obtexas. Si cohæret extrema caritas cum summo cruciatu, cur non cohæreat & cum summa reformidatione, præsertim cum in Christo nihil aliud sit ista reformidatio, quam animi cruciatus, rem naturæ molestam quasi præsentientis? Quod igitur me dicis extenuare Redemtoris amorem constituenda reformidatione, istud ego possem κατ' ἀντικατηγορίαν in te retorquere. Verum hoc mox evincam. Interim ut me tantum tuear, nondum autem referiam; Non ego mutilo, Colete, caritatem Christi, quam tantam fuisse confiteor, ut omnium Martyrum caritas non sit cum hac una conferenda: verum ex argumentis paulo certioribus quam tu, perpendendam censeo. Nam alacriter adire mortem, non sentire cruciatum, hæc ita consequuntur amorem, ut non consequi queant, non solum in Christo, sed etiam in nobis. Siquidem juxta sententiam quorumdam recentiorum, & in Virgine Deipara caritati Jesu proxima caritas nihilo leviorem facit doloris gladium, qui totam illius animam legitur penetrasse. Sic alacritas comitatur amorem, ut iram pallor, pudorem rubor, gaudium risus, tristitiam lacrymæ. At isthæc indicia sunt, non causæ, extra naturam earum rerum, quas arguunt, ut neque omnis qui palleat, iratus sit, neque iratus omnis statim palleat, neque qui pallidior sit, idem sit commotior, neque ideo quis irascatur, quod palleat. Siquidem extra naturam iræ pallor est, ut si pallorem irato detrahas, nihil tamen ex iræ ratione demutaris. De reliquis item eadem jam me dixisse puta. Hujus generis indicia, in Martyrum nonnullis illustriora quædam exstitere, quam in Christo, at res in Redemtore summa & inæstimabilis, sed eam magis oportet ab ipsa re, quam externis istis & vulgaribus argumentis spectare. Vis horum aliquot tibi commonstrem? Andreas (nam hunc quorumlibet loco proponam) vehementer quidem amavit, sed eum, a quo jam erat summis beneficiis provocatus. Neque tam redamavit unum, quam Christus amavit singulos. Hic amavit prior, amavit plurimis contumeliis offensus, amavit aversum, amavit hostem. Andreas, non impendit mortem, sed rependit bis debitam, semel naturæ, iterum Christo. Christus gratis & prior impendit mortem, longe pretiosiorem, quam neque naturæ, neque peccato debebat, & impendit non sibi, sed nobis, quemadmodum nobis & natus est, & vixit, & doluit. Postremo Andreas necessitate passus est, Christus voluntate. Hæc ubi video tanta, tam multa caritatis indicia, nihil etiam moror alacritatem. Qui tanta largitur, eum tu negabis libenter dare, nisi cum risu dederit? Imo hoc ipsum mihi præcipuum amoris argumentum, quod alacritatem istam, quam membris suis donavit, in se non assumserit. Voluit enim innocentissimus, in pœnis nostris conformari, non tantum valentioribus membris, ut moreretur, sed etiam infirmioribus membris, ut mortem præsentiret in animo, priusquam corpori infligeretur.

Sed mortem suam, inquis, reformidare, hominis est de se solliciti. Imo hominis est perfecti, & malis nostræ conditionis obnoxii. Suam mortem reformidavit, at non sibi. Ut enim suam mortem passus est, non nostram, nobis tamen, non sibi: ita suam exhorruit mortem, at nobis, non sibi. Age, cum esuriret Jesus, num de se magis quam de nobis cogitabat? Quid enim est aliud, cibum velle, quam sui curam habere? Nemo tamen ita ratiocinatur, ut eum minus amasse colligat, quod esurierit, imo hoc maxime amasse, quod esurire nostra causa voluerit. Quod esuriebat, naturæ erat, quam assumserat. Eam nonne & sponte, & nobis assumserat, & amore? Nobis igitur, & sponte, & amore esuriebat. Si quæras, quamobrem esurierit? Respondebunt omnes, quod erat homo. Quare factus est homo? Nempe, quod ineffabiliter amaret hominum genus. Itidem quod reformidavit, quod tæduit, quod sanguinem sudavit, conditionis erat, quam induerat. Huic quanto plura mala tribues, exceptis his quæ cum vitio aut indignitate conjuncta sunt, tanto magis amplificabis illustrabisque caritatem Salvatoris. Quorum etsi nonnulla naturam assumtam necessitate consequuntur, tamen quoniam ipsam naturam sponte assumsit, quidquid incommodorum cum ea cohæret, id non oportet alio, quam ad liberam voluntatem, quam ad spontaneum amorem referri. Eodem e fonte manat, quod esuriit, & quod mortem exhorruit. Cur in altero adoras amorem Jesu, in altero offenderis? Nonne quo plura nostræ conditionis incommoda recepit, hoc magis amavit. An non ex hominum malis, vel maximum est mortis reformidatio? Uter igitur caritatem illius imminuit, tu qui illum negas accepisse malum, quod ipsa pene morte sit acerbius, an ego, qui ajo, ne id quidem amore nostri recusasse? Tu tantum calculum detrahis, & me incusas, quod extenuem caritatem Redemtoris? Nonne maxime lædebant amorem ejus, qui corpus illi tribuebant, & animam, doloris omnis incapacem? Proxime certe lædere videntur, qui illi hoc detrahunt, quod est morti simillimum, proximumque. At magis (inquies) competat in caritatem ejus, ut de sua morte vehementer gavisus, de Judæorum interitu, de discipulorum defectione afflictus fuisse dicatur. Neque ego istud, Colete, refello, sed amplifico. Fateor, Jesum atrocius cruciatum in animo fuisse de nostris peccatis, de quorundam ingratitudine, quibus sua mors erat, non salutem, sed damnationis cumulum allatura, quam de doloribus corpori adactis.

Digitized by Google

Imo gravius doluiſſe unius animulæ interitum, quam flagra, quam clavos, quam crucem. Neque magnopere reclamaverim, ſi quis affirmet, plurimas ſimul cauſas in animam Redemtoris irruiſſe, & hanc tam inſolitam triſtitiam excitaſſe. At nihil decedit ex iſtis cauſis, ſi hæc naturalis acceſſerit. Non parum autem ad amoris cumulum accreſcit. Omnes eodem e fonte ſcatent, nempe caritatis. Quod dolet interire homines, nemo non videt eſſe amantis. Quod ad mortem inſtantem (ut infirmus homo) paveſcit ac tædet, hoc quanto infirmius, quanto dejectius eſt, quanto noſtræ communi imbecillitati ſimilius, tanto magis illuſtrat amorem ſponte aſſumentis. Apoſtoli ſcandalizati ſunt in morte, ſed carnales adhuc; tu ſcandalizaris in mortis reformidatione, cum in utroque conveniat ædificari. Quod autem reformidarit ſuam mortem, videor mihi poſſe docere, propemodum & ex ipſorum verbis, qui negant. Nam Ambroſius volens amoliri ſcandalum, quod intelligebat oriri ex hoc loco, ita ſcribit in Lucam: *Hærent plerique hoc loco, qui triſtitiam Salvatoris ad argumentum inolitæ potius a principio, quam ſuſceptæ ad tempus infirmitatis inclinant, & naturalis ſenſum cupiunt detorquere ſententiæ.* Ego autem non ſolum excuſandum non puto, ſed etiam nuſquam magis pietatem ejus, majeſtatemque demiror. Minus enim contulerat mihi, niſi meum ſuſcepiſſet affectum. Quid autem dicit, *inolitæ a principio?* Opinor a primitiva hominis conditione. Quæ ſi conſtitiſſet, neque mors pœna fuiſſet, neque mortis acerba reformidatio. Quid eſt, *ad tempus ſuſceptæ infirmitatis?* Mirum ni humanitatis, quæ propter carnis imbecillitatem, mortem refugit. Atqui de alieno malo turbari, non eſt infirmitatis, ſed perfectionis, neque tam naturæ, quam virtutis. Illud apertius, quod ait, meum ſuſcepiſſet affectum. Meus affectus eſt, non alacriter adire mortem, ſed exhorreſcere. Quomodo hunc infirmitatis affectum dicitur aſſumſiſſe, niſi quemadmodum ego imbecillitate conditionis ad mortem vicinam exanimor, itidem ille ſuam mortem, mea longe acerbiorem reformidaſſet? Ejuſdem ſunt verba paulo inferius, *Deus enim*, inquit, *mortem non fecit, nec lætatur in perditione vivorum. Et ideo faſtidit, quod ipſe non fecit.* Si mortem ideo faſtidit, quod ipſe non fecerit, ac ne ſuam quidem fecit, ſuam igitur & faſtidivit. Porro altius cum ſcribit, *Ob hoc & recuſat mortem, veram humanitatem demonſtrans*, nonne plane demonſtrat, illum ſuam mortem formidaſſe? Sicut enim mortem ſuſcepit, ut noſtri ſimilem hominem intelligeremus, ſic mortem reformidavit, quo minus dubitaremus. Athanaſius vero cum ait, *Humanitas enim ob carnis fragilitatem recuſat paſſionem*, nonne idem perſpicue docet? Verum hoc tibi imponit fortaſſe, quod fragilitatem audiens, vitium imaginaris, non pœnam. Cum tibi immineat mors, tum de tua gaudere, de amicorum quæ procul abſit angi, non tam carnis infirmitatem ſapit, quam ſpiritus perfectionem. Eodem pertinent verba Bedæ, *Duas enim voluntates oſtendit, humanam, videlicet, quæ propter infirmitatem carnis recuſat paſſionem, & divinam, quæ promtiſſima eſt.* Iſti, Colete, nominant infirmitatem carnis, & tu inducis promtitudinem ſpiritus?

Quid igitur (inquis) ſibi vult, quod negant Chriſtum timuiſſe mortem, quod affirmant eum noſtris malis indoluiſſe, non ſuis, de noſtris peccatis tæduiſſe, non ſua paſſione. Si tu recte colligis? Accipe quod dicam, mi Colete. Omnia mala, quæ Chriſtus ſuſcepit, noſtra erant mala, non illius. Omnia noſtra bona illius ſunt bona, non noſtra. Mortem ſuam, & non ſuam tulit. Suam, quia vere pertulit, noſtram quia pro nobis, & a nobis ortam dependit. Noſter erat, ille reformidantis affectus, non ipſius, & tamen erat & illius. Noſter, quia cum noſtra conditione, noſtra gratia ſuſcepit: Illius, quia vere in anima, & corpore proprio, non noſtro perpeſſus eſt. Addam & illa. Timuit mortem, non timuit. Reformidavit, non reformidavit. Voluit, non voluit. Platonicum, inquis, ænigma mihi proponis. Imo filum tibi porrigo, quo te queas ex iſta pugnantium inter ſe verborum perplexitate, velut e Labyrintho extricare. Timuit non uti nos, neceſſitate, ſed ſponte, vere tamen. Timuit non ſuum malum, ſed noſtrum, non ſua cauſa, ſed noſtra. Timuit non prævertente aut obruente rationem affectu, quemadmodum nos, ſed nihil offenſa mentis tranquillitate. Neque prorſus alio modo reformidavit, quam timuit. Noluit mortem, quia per ſe mala eſt, & inimica naturæ quam aſſumſerat. Voluit, quia ſalutem paritura erat iis quos amabat. Jam ſi memineris timorem hunc, reformidationem, pavorem eſſe de malorum genere, quæ Redemtor ſine culpa in ſe recepit, ſi hæc omnia ita in eo fuiſſe, ut neque pertinerent ad divinitatem, neque ſpiritus promtitudinem quidquam impedirent, neque rationem præcurrerent, aut ullo pacto a tranquillitate dimoverent, neque gaudium animæ, Divinitatem aſſidue contemplantis, obtuſcarent, neque lætitiam ejuſdem, quam de ſalute hominum percipiebat, imminuerent, non vereberis in eo ſummam reformidationem, cum ſummâ mentis alacritate, ſummum gaudium, cum extremo dolore, ſummam felicitatem cum ſummis cruciatibus, copulare. Non autem magni referre puto, utrum quis dicat, eum naturam ejuſmodi ſuſcepiſſe, quam hæc incommoda neceſſitate conſequantur, an triſtitiam hanc non cohæſiſſe neceſſario cum humanitate Redemptoris, ſed per diſpenſationem ad tempus fuiſſe aſſumtam. Utrovis enim modo, æque fuerit ſpontanea, quandoquidem in priore, ipſa neceſſitatis aſſumtio ſpontanea fuit. Tametſi veriſimilius eſt, per diſpenſationem fuiſſe aſſumtam, ut quemadmodum non multo ante in excitando Lazaro infremuit, & turbavit ſe, ita hic ſibi ipſi pavorem triſtitiamque adſciverit. Arbitror enim Chriſtum multis modis abeſſe potuiſſe a moleſtia reformidationis. Primum enim hoc jam tenebat illius anima, quod noſtras animas, pariter & corpora reddet, & mortis, & omnis doloris incapacia, puta cognitionem perfectam, contemplationem, & fruitionem Divinitatis, quemadmodum ipſe teſtatur in Euangelio, ſic ſe noviſſe Patrem, ut ab eo cognitus eſſet. Hoc tantum gaudium in omni vita, facile moleſtiam omnem & a corpore ſecluſiſſet, & ab animo, niſi miſericordi diſpenſatione, nihil ſibi prodeſſe maluiſſet, quantum ad leniendas noſtræ conditionis ærumnas. Ad hoc, tam vehemens amoris ignis, mentem illius totam occuparat, ut citra Divinitatis contemplationem ſuffecturus fuerit, ad arcendum ab eo, cum metum tum ſenſum omnis cruciatus. Tanta gaudii vis animum illius explebat de noſtri generis inſtauratione, ut omnem moleſtiam facile quiverit propellere, quippe partibus infinitis copioſior vehementiorque. Jam autem non ſolum confero gaudium de noſtra ſalute, cum ſenſu mortis, verum etiam eum animi dolorem, quem de malorum interitu perſenſit, qui multis modis ipſa morte fuit acerbior. Poſtremo poterat & humana quadam conſtantia & vigore rationis, mœſtitudinem hanc, fortaſſis & ſenſum cruciatuum aut eximere, aut certe multis partibus mitiorem reddere. Quid ni potuiſſet ille, quod Ethnici permulti potuerunt? Sunt enim nonnullæ rationes, quibus nobis quotidie malorum ſenſum mitigamus, cum nos ipſos argumentis aut exemplis ad fortiter ferendum exſtimulamus, ſive cum ab eo quod moleſtum eſt, ad id quod delectat, mentem avertimus, ſive cum præmium contemplamur, aut ejus merita, cujus amore patimur. Nihil horum ſibi paſſus eſt opitulari Jeſus ad leniendas ærumnas, quas cum noſtra natura ſuſcepit. Corpus aſſumſit, quo nullum umquam fuerit algoris, æſtus, laboris, inediæ, doloris impatientius. Animam aſſumſit, ſecundum omnes ſuas vires, ſenſus acerrimi. Ita ut ſi paribus numeris illius cruciatus alii cuipiam mortalium fuiſſent inflicti, multo minus doloris fuerint allaturi. Nihil ſibi paſſus eſt lenire ſenſum malorum noſtrum gaudium illud, quod a nobis feliciter reſuſcitatis, omnia mala depellet, nihil caritatem, quæ ſtultis etiam amantibus moleſtiam adimit, nihil invictum animi robur, quo fortes ſunt etiam Ethnici, nihil ſaltem communem illam & naturalem redundantiam, quam vocant, qua voluptati dolor cedit, dolor obruit dolorem. Qua fit, ut non ſentiat trioboli jacturam, qui decem talenta lucrifecerit; Item, ut non ſentiat aciculæ punctionem, cui eodem momento brachium fuſte frangatur. Poſtremo hoc nobis indulſit natura, ut in prægrandi malo fere ſenſum noſtri nobis eripiat. Ut in naufragio, in ruina, in morbis immanibus. At Redemtoris anima, ad omnium dolorum ſenſum integra vigebat, uſque ad momentum emigrationis. Ita perfecte unumquemque corporis cruciatum, unum, inquam, e mille ſenſit, ac ſi is ſolus fuiſſet. Ita univerſam corporis moleſtiam perſenſit, tamquam

nihil

Digitized by Google

nihil animo pateretur. Ita rursus omnes animi curas, tamquam nihil cruciaretur corpore. Ita tum animi, tum corporis, pariter & singulos & universos dolores sensit, ut summa illius caritas, nihil de molestia detraheret, multum apponeret. Etenim quo tenerius amabat mortalium genus, hoc magis discruciabatur, suam mortem tam acerbam, quæ omnibus servandis abunde sufficiebat, tam multis nihil profuturam, imo nocituram. Ita de Judæorum interitu doluit, ut nihilo levius naturalem reformidationis sensum perciperet. Ita mortem exhorruit, ut nihilo mitius de Judæorum exitio affligeretur. Et ut dicam summatim, in perferendis nostris malis, quæ de secundo statu assumserat, nihil sibi voluit opitulari sua bona, quorum triplici genere, secundum tres hominis status, legitur eximie fuisse locupletatus. Non purissimam innocentiam, quam quidem tam oportuit esse a pœnis immunem, quam erat aliena a culpa. Non gratiæ plenitudinem, quæ naturæ tollit imbecillitatem. Non denique fruitionem Divinitatis, quæ procul arcebit in nobis & facultatem molesta patiendi.

At quorsum, inquis, attinet (nam istud inter disputandum substomachans rogitabas) tantopere malorum atrocitatem exaggerare in Christo? Caritate maxime meruit, hanc ego malim amplificari, quam carnificinam. Etenim hoc verbo utebaris. Nobis, Colete, hoc propemodum evenit, quod sibi cum Protagora scribit accidisse Socrates, ut tu, qui disputationis initio proposueris augere Redemtoris amorem, eumdem imminueris, ego qui tibi videbar elevare, amplificarim. Adjunxi enim præcipuum calculum, quem tu detrahebas. Nisi forte non crescit virtus, crescente materia. An vero me crudelem & carnificem dices, qui Redemtori tantum cruciatuum impingam? Imo stulte misericors, atque adeo nimis ingratus mihi videar, si tantum malum, quod cum aliis plurimis mea causa dignatus est assumere, non agnoscam, si dissimulem tantum beneficium, si etiam negem. Et multis adeo nominibus conveniebat, ut esset mors quam acerbissima, quæ una pro tot mortibus dependeretur, quæ totius orbis culpas elueret. Parabatur enim ea sacrosancta morte, non id modo, quod ad irritandam primitivæ culpæ chirographum satis esset, verum erat aliquid & (ut ita loquar) supererat, quod in abluenda nostra quotidiana delicta redundaret. Implenda erat abyssus, unde omnia nostra charismata hauriuntur. Parabatur efficax exemplum, quod frigidas etiam mentes in amorem raperet, quod segnes ad salutarem æmulationem exstimularet. Condebatur inexhaustus ille thesaurus meritorum, pro quibus nos cœlum acciperemus. Neque me clam est, ad accumulanda merita multo maximum momentum attulisse Jesu caritatem. Verum hujus argumentum (ut ait Gregorius) operis exhibitio. Per corporis & animi cruciatum, nos redemit ejus caritas, is quo fuit acerbior, quo cumulatior, hoc illi nostram salutem, & cariorem fuisse, & carius emptam intelligimus. Itaque doloribus accumulatis, tanquam fomentis aggestis, amoris flamma, quando non potuit obrui, latius emicuit. His de causis adducti sunt eruditi Theologi, ut passionis Christi tantopere exaggerarent acerbitatem. Adeo, ut non dubitent ei tribuere tantum doloris, ut nullus sit, aut esse possit in hac vita gravior. Neque hæc Theologorum opinio dissidet a verbis divinæ Scripturæ. Sic enim apud Prophetam ipse loquitur, qui solus immensam mensuram, & innumerabiles numeros suorum cruciatuum novit. *Attendite & videte, si est dolor similis, sicut dolor meus.* Rursum in Psalmo: *Repleta est* (inquit) *malis anima mea.* Unde non ita nimis me delectat illa Hieronymi interpretatio, qua dicit, hanc in Redemtore mœstitiam, *propassionem* fuisse, non passionem, quæ illum, juxta divi Bernardi distinctionem, turbarit modo, non etiam perturbarit. Si passionem appellant eam, quæ rationem a statu suo dimoveat, si perturbari vocant a statu mentis dimoveri, non reclamo. At ego non dubitem, & passionem nominare, quæ mentem Jesu, saltem secundum inferiorem partem, non turbarit solum, sed vehementissime perturbarit. Porro quod dicit Euangelista, *cœpit tædere & mœstus esse*, num hoc sibi vult, quasi tædium & mœror animum illius attigerit tantum, non occuparit? cum ipse clamet, prorsus expletam esse malis animam suam, & tristem esse usque ad mortem? Atque ut mortem credo omni morte fuisse acerbiorem, ita tristitiam hanc, quæ quasi mortis erat initium, puto fuisse gravissimam, neque eum prius reliquisse, quam vitam. Neque vero quadrabit, si quis hanc vocem, *cœpit*, huc existimet pertinere, quod in eum cœperit venire affectum, in quo non conveniebat insistere. Quemadmodum primi motus, quos vocant, culpa vacant in nobis, si statim resiliamus. Nisi forte quis accipiat, eum in se sumsisse affectum, in quo non expediat insistere membris, puta affectum tristitiæ ac tædii. Ego quod dixit, *cœpit tædere*, magis arbitror pertinere ad affectum reformidationis, ad tempus assumtum, cum dolor ille de malorum interitu fuerit illi perpetuus. Etenim natura quoque fit, ut quanquam nemo non certum præsciat, sese moriturum, tamen non angatur, nisi cum jam mors imminere videtur.

Rei quidem, Colete, jam dudum arbitror esse fatisfactum. Verum ut cumulatius etiam tuo satisfaciam animo, quandoquidem amoris alacritas te tam impense delectat, quo quidem e fonte nostra omnis controversia nascitur, nego vel in universis Martyribus tantam fuisse spiritus alacritatem, tripudiumque, quantum erat in mente Jesu, hac ipsa hora, cum tæderet, mœreret, cum sanguineo sudore madesceret. Hac ipsa, inquam, hora, idem intus ineffabili gaudio gestiebat, adesse tandem a Patre præscriptum tempus, quo mortalium genus, morte sui, sibi ut Deo reconciliaret. Nemo unquam tam vitæ fuit cupidus, ut tam vivere voluerit, quam Christus voluit mori. Nemo nostrum tam ardenter immortalitatem expetit, quam ille sitiit mortem suam. Quid quæris? Adde etiam si lubet, huic aliquid cumulo. Nos enim quantum animo concipimus, tantumdem verbis assequi nequimus. Atqui convenit (inquis) mortem ardentissime sitire, & eamdem ad exanimationem usque reformidare? Constantibus his, quæ paulo ante constituimus in Christo, nihil prohibet eumdem, rem eamdem, eodem tempore extreme reformidasse, & appetisse, voluisse & noluisse, cum summo gaudio, & cum summo cruciatu pertulisse. Primum, ut in persona Jesu tres erant naturæ, ita tres voluntates constituere non fuerit absurdum. Quamquam plerique duas dumtaxat faciunt, divinam & humanam. Quidam humanam bifariam secantes, tres efficiunt. Ut una sit Divinitatis, altera rationis, tertia infirmitatis, sive carnis. Quæ tamen omnes una voluntas dici possit, quatenus in idem ferantur. Quemadmodum vulgo, quibus idem placet aut displicet, eos una mente, unaque voluntate dicimus esse. Unde Eutychianorum verba, nisi sub eis venenum aliud latuisset, commode poterant accipi, de consensu Divinitatis & Humanitatis in Christo, quem ista reformidatio non tollit. Verum auguror Eutychianos ideo detraxisse Christo voluntatem humanam, quod eidem animam humanam non tribuerent, id quod hæresim manifestam sapit. Sed ad rem. Quando igitur in Redemptore tres statuimus voluntates, natura non repugnat, quo secius, quod secundum unam reformidarit, secundum alteram appetierit. Verum an istud cum ratione quadret, excutiamus, dispiciamusque, quæ tandem fuerit ista voluntas in Christo, quæ eadem non fuerit Patris, quaque mori noluerit. Et in nobis quidem experimur duplicem quendam animi nisum, ut idem sæpe quasi velle ac nolle ex æquo videamur. Peccamus nostra sponte, & tamen perinde ac si id faciamus inviti, ita nobis displicemus. Recte quid facimus, utique sponte, tamen animum alio trahentem sentimus, quasi bonum faciat, nolens. Hæ sunt veluti duæ partes animæ, quarum altera crassioribus corporis organis immersa carnique concreta, brutior est, & ad turpia fertur. Altera tamquam flammæ fastigium, ex affectuum fumis emicat, nititurque semper ad honesta. Illa simplex, & a Philosophis *ratio* vocatur. Altera, quoniam a summo bono deflectit, quod unum ac simplex est, pro varietate falsorum bonorum, in quæ nititur, aliis atque aliis nominibus appellatur. Quamquam communi nomine dicuntur πάθη, id est, *affectus*, seu *perturbationes*, sive *appetitus*. Paulus *legem mentis* appellat alteram, alteram nunc *legem peccati*, nunc *legem membrorum*, nunc *carnem* & *corpus* nominat. Quamquam equidem causam non video, cur protinus ob hanc rem duas in homine voluntates statuamus. Nam in primogenia hominis conditione, ut anima una, ita & una indita est voluntas, per se quidem nitens ad honesta, sed ita condita, ut pro arbitrio moderantis, posset depravata, ad diversa detorque-

Digitized by Google

ri. Quæ tametsi peccato depravata est, non tamen illico incipit esse alia voluntas, nisi fortassis objectum commutatum, commutat speciem potentiæ. Nam eadem voluntas, veluti chalybs inter duos Magnetes, utroque niti videtur, ad honesta vi primitivæ conditionis, quæ tametsi peccato vitiata est, non tamen exstincta, ad turpia morbo, vel reliquiis potius culpæ genitalis. Veluti si palmæ ramum natura sursum nitentem, manibus ad humum deflexeris, non statim alius incipit esse ramus, neque nativus ille nisus ademptus erit, sed retardatus. Recurret enim, simul atque manum remiseris, in locum suum.

Verum his in medio relictis, ad rem properet oratio. Hanc igitur rationis & affectuum spiritus & carnis dissensionem, & rixam perpetuam, nemo tam impius est, ut Christo tribuat, quamquam in nobis esse potest absque culpa, nisi accesserit assensio mentis, tamen quia e culpa nata est, & ad culpam invitat, non convenit dignitati Redemtoris. Quod autem ait Augustinus, *nonnullum esse vitium, cum caro concupiscit adversus spiritum*, aut vitium intelligit, depravationem voluntatis, ad turpia nitentis, aut non de nisu simplici loquitur, sed concupiscentia cum assensu & delectatione nonnulla conjuncta. Etenim, cum Paulus etiam clamet, se sentire legem in membris suis, repugnantem legi mentis, verisimile non est, Apostolum tam perfectum, jam ullo modo assensum fuisse turpibus instinctibus. Verum ut rem expediamus, ego mihi videor triplicem quendam nisum animi deprehendere in homine. Unum qui spiritus est, & non nisi ad invisibilia, ad honesta, ad æterna nititur; Alterum huic diversum, qui carnis est, & ad turpia sollicitat, quatenus turpia sunt. Hoc etenim malitiæ relictum est in carne nostra, ut pari proposito labore, pari præmio, tamen turpibus magis delectemur, quam honestis. Tertium, inter hos duos medium, qui neque ad honesta, tamquam honesta, neque ad turpia, tamquam ad turpia, sed ad ea fertur, quæ naturæ sunt amica, ab iis resilit, quæ lædunt incolumitatem, aut etiam tranquillitatem. Primus ille judicio constat & gratia, secundus depravatione, tertius naturali affectu. Secundum prorsus removemus a Christo, imo propemodum etiam a perfectis, qui multa exercitatione spiritus, jam adeo castigarunt corpus suum, & in servitutem redegerunt, ut velut animal, natura quidem ferum, sed plurimo domitum usu, nihil, aut perparum detrectans, pareat rationi. Neque enim perfecti hominis est, ad rem turpem, eo quod turpis est, propensum esse. Sed fieri potest, ut refugiat horreatque quiddam per se medium, ex circumstantiis quidem pium, cæterum naturæ affectibus acerbum. Veluti mortem, cum pro Christo est obeunda. Famem, cum jejunium indicit Ecclesia. Laborem, cum ad eum cohortatur fraterna caritas. Ut autem omnis ad quippiam propensio, voluntas est quædam, ita fuga ac reformidatio, nolle quoddam esse videtur. Quemadmodum fames & sitis, voluntates quædam sunt, non spiritus, aut carnis, sed naturæ. Sed hujus propensionis, aut reformidationis sensus, quoniam naturalis est, neque cum spiritu, neque cum carne per se conjunctus, sed mere naturalis, nihil vetat, quo minus in perfectissimo quoque constituatur, postremo etiam in Christo. In hunc ego sensum, arbitror, accipiendum esse, quod Petro dixit Christus, *Cum esses junior, cingebas te, & ibas quo volebas: Cum autem senueris, extendes manus tuas, & alius præcinget te, & ducet, quo non vis.* Non recuso quo minus hæc tamquam mea somnia contemnas, nisi divus Augustinus pro me facit. Nam exponens modo propositum Euangelii locum, ait, quod *Petrus ad illam molestiam nolens ductus est, nolens ad eam venit, sed volens eam vicit. Et reliquit*, inquit, *affectum infirmitatis, quo nemo vult mori: qui adeo naturalis est, ut eum Petro nec senectus abstulerit.* Vides hic, infirmitatem appellari, non pronitatem ad malum, sed penitus naturalibus insitam affectibus reformidationem eorum, quæ naturæ sunt infensa. Nemo enim dubitarit, quin Petrus mortem eam, quatenus erat pia, magno cum animi gaudio adierit, neque eam noluerit, quatenus erat salutaris, sed quatenus mors erat res una rerum omnium infensissima naturæ. Jam si me roges, quæ fuerit illa voluntas in Christo, qua mori noluit, hanc eamdem esse respondebo, quam ipse demonstrat in Petro futuram, mere naturalem mortis reformidationem, quæ non obsistat spiritui in perfectis, maxime vero in Christo, neque cum carne misceatur.

Quod autem, mi Colete, tres hominis facio partes, spiritum, carnem, & animam, ne clames meum esse commentum. Hieronymum sequor auctorem. Hieronymus secutus est Origenem. Origenes Paulum. Paulus, mirum ni divinum Spiritum. Sed juxta hanc partitionem, carnis portionem in Christo non constituo, sed spiritum tantum & animam. Quod si Theologi plerique, quam nos nunc animam dicimus, eam carnem nominant, quam videlicet mortem reformidarit Christus, qua Petrus capiti, ut proximus, ita simillimus, equidem nihil contendo de verbis, quandoquidem convenit de re. Hanc igitur naturæ infirmitatem, quoniam ita penitus insita est humanæ naturæ, ut vinci quidem queat, revelli prorsus nequeat, eoque certissimum est humanitatis documentum, non solum in se recepit Redemtor, verum etiam recepit insignite. Audeo totidem verbis de Christo dicere, quibus Augustinus de Petro, *Nolens ad mortem venit, sed volens eam vicit.* Infirmitatis erat, quod exhorruit, non culpæ, sed naturæ. Hanc infirmitatem vicit, non expulit caritas nostri. Quomodo vicit mortem Christus? Nonne perferendo? Itidem vicit & reformidationem, amore nostri constanter eam & libenter perpetiendo. Sed quoniam vehementer expediebat tribus illis discipulis, ut qui prius conspexerant ejus majestatem, nunc viderent & infirmitatem: ideo, nimirum, homo, hominum causa loquens apud homines, humanis verbis humanam imbecillitatem explicuit, *Pater, si possibile est, transfer a me calicem hunc.* Quod ait, *si vis, & si possibile est*, non est dubitantis, sed naturalem affectum submittentis voluntati divinæ. Perinde ac si dicat, Mi Pater, sentio quidem in me conditionis, quam non de te, sed de Matre assumsi affectum, mortis acerbissimum calicem vehementer reformidantem refugientemque; verum hæc mea voluntas est, non tua. Hoc enim tibi mecum commune non est, quod factus sum in similitudinem carnis peccati, & habitu tum animi, tum corporis inventus ut homo. At nihil me movet affectus naturæ, quo minus ad hauriendum calicem, quem mihi propinas, sim paratus. Carne quidem, quæ imbecillis est, exhorreo, at spiritu qui promtus est, vehementer sitio. Mihi quidem erit amarissimus, iis tamen quos tecum amo & in te, fuerit salutaris. Non vult mori sensus humanus, quia mors infensa naturæ. Sitit mortem spiritus, quippe qui generis humani sitit salutem, *Sed tua voluntas fiat, non mea.* Nam prior proprie mea est, neque tecum communis. Altera mea non est, sed tua, de cujus munere est, quidquid pie volumus homines, a quo sum, quidquid sum. Mihi nihil arrogo, tuum est omne, quidquid spiritu volo, qui Pater es Spirituum.

Habes, Colete, voluntatem in Christo, quæ Patris non sit. Jam rationes aliquot accipe, quibus communiter cum Patre mortem, vel noluerit, vel voluerit. Siquidem & secundum superiorem animæ partem, quæ perfecto consensu semper convenit cum Divinitate, Christus modis aliquot mortem noluisse videtur. Non placuit mors, tanquam pœna culpæ, quia ne culpa quidem ipsa placuit, nec placuit auctor culpæ, Diabolus. Secundum hanc rationem, tam non vult mortem Divinitas, quam non vult admitti peccatum. Audi jam, non hominem, sed Deum, *Nolo*, inquit, *mortem peccatoris.* Multo igitur minus justi. Sed eatenus aversatur mortem, quatenus culpam, mortis parentem. Præterea pro conditione adjuncta, eandem noluit, & voluit. Nolebat mortem, si in conditione sua constitisset humanitas, id quod volebat, & volebat simpliciter: rursum volebat mortem, quia jam post lapsum naturæ, quem simpliciter nolebat, necessaria erat ad instaurationem. Aut ex affectu volebat, quod piis & gratis hominibus immortalitatem esset allatura: ex occasione nolebat, quod eam sciret multis majoris impietatis occasionem futuram, quamquam ipsorum vitio, non mortis. Jam dudum vides, opinor, nihil agere cum Hilario nonnullos alios, qui hæc verba, *Transfer istum calicem a me*, volunt esse capitis orantis, ut pon a sese, sed a membris suis transiret hora passionis, cum secundum omnes has rationes, nisi forte quis primam excipiendam putet, Christus non aliter suorum mortem corporalem voluerit noluerit-

ritque,

Digitized by Google

ritque, quam ſuam. Sed efflagitas, quod pollicitus ſum expediturum me, quemadmodum in Chriſto ſumma alacritas animi cum ſummo dolore cohæſerit eodem tempore. At iſtud, niſi fallor, jam propemodum præſtiti. Demonſtravi enim, nihil obſiſtere, quo minus Chriſtus ſecundum duplicem animæ partem, rationalem, & ſenſibilem (ſic enim vocant recentiores) mortem potuerit ſimul & nolle, & velle. Oſtendi & ſecundum eamdem partem idem potuiſſe. Quod ſi concedis, eumdem hominem, ſecundum diverſas partes animi, imo ſecundum eamdem, eodem tempore, rem eamdem pariter extreme voluiſſe, noluiſſe, cupiiſſe, ac reformidaſſe, non potes non concedere, totidem modis, & extreme fuiſſe gaviſum, & doluiſſe, præſertim ſubveniente mihi & temporaria ſuſpenſione Divinitatis, & privatione redundantiæ. Quam equidem non cupio precario abs te impetrare. Etenim aut hanc admittas, neceſſe eſt, in Chriſto, aut fateare, nihil eum in tota vita ſenſiſſe incommodorum noſtræ conditionis. Secundum inferiorem partem, ſenſit tædium mœroremque inſtante ſupplicio moleſtiſſimum, ſecundum quem ſenſit & clavos, & ſpineam coronam. Eatenus, qua proxima erat corporis affectibus, anima Jeſu, diris cruciatibus affligebatur. Qua vero Divinitati proxima, inæſtimabili gaudio geſtiebat, eadem de re, puta, morte. Neque ille tantus mœſtitiæ ſenſus, alacritatem ſegniorem reddebat, nec alacritas reformidationis ſenſum minuebat, videlicet, per diſpenſationem, non redundante in ſenſibilem partem affectu rationalis. Atque in eadem parte rationali, ut incomparabili gaudio afficiebatur de morte ſua, quam nobis ſalutiferam fore lætabatur, ita ſimul extreme cruciabatur, quod multi ſuo vitio tam efficax, tam ſalutiferum remedium vitæ, ſibi verſuri eſſent in venenum mortis. Hic nihil eſt, quod offendat hominem, cui ſenſus ſint non omnino inexercitati. Audio Jeſum ſic animo affectum de interitu malorum, ſic gaviſum de ſalute piorum, adoro inæſtimabilem caritatem. Audio ſitiſſe mortem, quatenus erat fons vitæ noſtræ, veneror immenſum amorem. Audio rurſum, noluiſſe mortem, audio exhorruiſſe, magis etiam ſuſpicio noſtri caritatem, quorum & miſeram infirmitatem dignatus eſt aſſumere, is cujus virtute ſubſiſtunt univerſa. Audio noluiſſe mortem, quia noluit peccatum, admiror caritatem: audio noluiſſe, quod multis eſſet occaſio ſcandali futura, quid aliud cogitare poſſum niſi ſummam ejus caritatem. Voluit, non voluit: reformidavit, non reformidavit: doluit, gaviſus eſt. Omnia pariter accendunt ad redamandum, cum omnia ſimul eodem e fonte ſcateant, puta, caritatis.

Jam quid præterea poſſis requirere, non video, Colete, niſi forte ſcrupulus hic te quiddam etiam moveat, quamobrem Chriſtus Jeſus maluerit reformidationis quam gaudii ſigna edere moriturus, cum fatear, mentis alacritatem de noſtra ſalute, partibus infinitis majorem fuiſſe affectu reformidationis de ſua morte. Quoniam, inquam, hic manſuetudinis, patientiæ, & obedientiæ parabatur exemplum, non animoſitatis. Exhibebantur argumenta humanitatis, non oſtentamenta Divinitatis. Proponebatur exemplar, quod amaremus, quod æmularemur, non tantum miraremur. Imo totam Chriſti vitam ab incunabulis relege, multa reperies manſuetudinis & patientiæ documenta, alacritatis nulla. Satius erat, amanter pro nobis mortem ſuſcipere, quam exſultanter, neque quidquam in ea magis nos voluit admirari, quam ſuam erga nos caritatem. Qui potuit autem ſuſcipere mortem amantius? Proditorem familiarem nec a convivio nec a corporis ſui communione ſecluſit, nec impium ferentem oſculum repulit, imo quo reſipiſceret etiam tum amicum nominabat. Quid autem ſupremo illo ſermone, quem cum ſuis habuit, amabilius? Quid aliud ſapit, quam ſingularem caritatem noſtri? Non ibi ſuam deplorat conditionem, ſed amicorum puſillanimitatem conſolatur. Neque alacritatis oſtentatio nobis fuerat profutura, mœſtitia profuit. Hoc agebatur, ut is qui pro nobis mortem dependiſſet, verus homo crederetur, & noſtræ conditionis paſſionibus, obnoxius. Quod ſi magna vultus & vocis alacritate, & pene non ſentienti adſimilis, cruciatum pertuliſſet, quanto latius ſe propagaſſet Manichæorum inſania, qui illum phantaſticum aſſumſiſſe corpus mentiti ſunt, etiam nunc, cum tam evidens exhibuerit ſpecimen noſtræ conditionis. Difficile fuerat futurum, veram ejus mortem credere, niſi viſa mortis reformidatio, fidem feciſſet oculis. Quod idem ſentit Ambroſius, cum ita ſcribit, *Quomodo te imitaremur, Domine Jeſu, niſi ſequeremur ut hominem, niſi mortuum crederemus, niſi vulnera vidiſſemus?* Quemadmodum diſcipuli crederent fuiſſe moriturum, niſi morituri triſtitiam comperiſſent? Ad humanæ igitur naturæ veritatem aſſerendam, magis faciebat hæc patiens, quam fortis illa & animoſa ſupplicii perpeſſio. Magis item noſtris conveniebat affectibus, quibus non tam mirabilis eſſe voluit, quam amabilis. Poſtremo magis quadrabat cum Prophetarum oraculis, qui Chriſtum ſub hac perſona maluerunt inducere, ut eum nunc agno manſueto compararent, nunc liventem plagis, deformatum, deſtitutum, abjectumque facerent, nuſquam alacrem, erectum, animoſum. Obmuteſcentem faciunt, non magna loquentem. Glorioſa quædam & ambitioſa res eſt, cruciatum interrito adire pectore, magnum, neſcio quid, & forte, inter ipſa tormenta dicere. At Chriſtus ſuam mortem etiam ignominioſiſſimam eſſe voluit. Hanc alacritatis gloriam ſuis Martyribus ſervabat, pro quibus infirmatum eſt caput, ut membra eſſent fortia. Valde tæduit Dominus, ut minus tæderent ſervi. Fortaſſis quod in magnis cruciatibus alacritatem a nobis non requirit, videlicet repugnante natura, ob id eam ne in ſe ipſo quidem voluit oſtentare. At manſuetudinis & caritatis exemplum expreſſit in ſe. Manſuetudinis, quam prius a ſe juſſerat diſcere, dicens, *Diſcite a me, quia mitis ſum, & humilis corde.* Caritatem autem etiam moriturus diligenter mandat.

Verum hæc, opinor, pro re ſatis, ad te nimis multa, hominem tam eruditum. Alioqui poſſent & hæc ipſa paulo copioſius explicari, paulo muniri cautius, paulo accuratius diſtingui. Verum cui ſcribam, video. An tibi perſuaſerim, equidem neſcio. Etiamſi mihi videor utcumque demonſtraſſe, meam, id eſt, recentium Theologorum ſententiam magis conſentaneam eſſe verbis Euangeliſtarum, magis quadrare cum verbis Prophetarum, non diſſentire a ſcriptis veterum Theologorum, pulcre concinere rationi, non pugnare cum natura, & adeo nihil detrahere, vel fortitudini, vel caritati, vel obedientiæ Redemtoris, ut plurimum etiam adjungat. Ex tua contra, iſtud ipſum conſequi, quod unum te in mea ſententia offendebat. Sed ô me temerarium, qui vix dum tyrunculus, tanto cum Imperatore audeam congredi, præſertim homo, ut tu vocas, Rhetoricus, in re tam Theologica, hoc eſt, in arena non mea. Verum nihil non audendum mihi putavi apud te, qui quidem elegantiorem vetuſtioremque omnem eruditionem ita ſcite calleas, tantas utriuſque linguæ opes ex Italia deportaris, ut iſthoc uno nomine Coletum vix dum ſatis agnoſcant Theologi. Proinde malui priſco illo, & libero diſſerendi more tecum agere, cum quod eum ipſe magis probarem, tum quod intelligerem, tibi novam hanc & nuper natam diſputandi rationem nimis diſplicere, acutam quidem & expeditam, ut videtur ipſis, anxiam vero, ſuperſtitioſam, jejunam, ac plane ſophiſticam, ut tu putas. Et fortaſſe recte putas. Verum ſi juxta Græcorum adagium, μηδὲ Ἡρακλῆς πρὸς δύο, vide ne tu unus contra tot millia ſtare nequeas. Non invideamus potius iſtis doctrinam elimatam, videlicet, Origenis, Ambroſii, Hieronymi, Auguſtini, Chryſoſtomi, ſimiliumque veterum pingui Minerva contenti. Liceat per nos ſuum cuique pulchrum eſſe, & Caſcum Caſcam ducere. Stultum eſt fabulam, etiam optimam agere, quam nemo ſpectet. Porro ex his quæ ſcripſi, nolim in periculum vocari, ſi forte in aliorum manus aberrarint. Neque enim mihi propoſitum fuit, quid ego ſentirem, aperire, ſed tuam ſententiam elicere. Quid ſi etiam tecum ſentiens, quemadmodum apud Platonem Glauco juſtitiam vituperat, ut Socratem ad laudandam juſtitiam provocaret, ita me fingam diſſentire abs te, ut inſtructus tua defenſione, poſthac magis poſſim meam ſententiam apud alios tueri? Sed jam tuam illam ferratam aciem, Neſtoreaque inſtructam arte, exſpecto. Exſpecto claſſicum illud ingens. Exſpecto tela illa Coletica, vel Herculanis certiora. Interim & ipſe vires ingenii explicabo, contraham copias, librorum auxilia comparabo, ne primam tuam impreſſionem ſuſtinere non queam. De reliquis

Digitized by Google

liquis quæ proponebas ex Epistolis Paulinis, quoniam sunt periculosa disputatu, malo coram in nostris illis διαλινοῖς πρὸς ἀπάτους voce, quam litteris agitare. Vale decus hujus Scholæ, & mea voluptas, Colete optime. Oxoniæ.

JOANNES COLETUS DESIDERIO ERASMO THEOLOGO FACUNDISSIMO S. P. D.

TUa Epistola, Eruditissime Erasme, ut est bene longa, ita est eadem, vel multo magis certe, & disertissima, & jucundissima. In ea vidi memoriam tenacem, & nostræ altercationis fidelem recensionem. In ea acumen istud tuum, quo vis tam facile penetrans, quam feliciter. In eadem etiam stilum Philosopho dignum, aptum, verum, significantem, educentem in lucem res ipsas, & easdem, quatenus materiæ acrimonia patitur, dulcorantem. Itaque & docuit me tua Epistola, lectitantem valde, & delectavit. Tamen quamquam & argumentis impetuosa est, & postea exemplis potentibus certe tam pondere, quam numero violenta, tamen meam mihi opinionem, quam ex Hieronymo alte imbibi, nihil adhuc nec extorquet nec diminuit. Non, quod sumus protervi nos, & improba pertinacia indurati: sed quod (haud scio an recte) tamen quod vel verum, vel quod verisimilius est, nos sequi & tueri arbitramur. Quapropter non possumus tam admittere, quæ contra adducis, quamquam valde suadent, quam velle refellere. Impellit enim nos ipsa veritas, ut acuti & eloquentis hominis disputatione, magis diserta & copiosa, quam vera, eam obrui indigne & opprimi non patiamur. In qua defendenda, ut nos opinamur, invocamus ejusdem Numinis subsidium, cujus tu ad oppugnandam veritatem videris nobis invocasse. Verum nunc nolimus cum universa tua Epistola congredi. Nam ad tantum prælium subito, & statim nec otium, nec vires habemus. Sed primæ ejus partis & quasi aciei & frontis, quæ mihi videtur, ut par est, belli esse validior, expugnationem aggrediamur. Tu interea patienter audi, ac nos ambo collidentibus inter se silicibus, si quis ignis excutiatur, eum avide apprehendamus. Veritatem enim quærimus, non opinionis offensionem, quæ forsan argumento argumentum recutiente, ut ignis ex ferro, a ferro percusso elucebit.

RESPONSIO AD ARGUMENTA ERASMIANA.

PRimum quidem non possum assentire tibi, cum multis aliis id dicenti, &, meo judicio, erranti, sacras litteras saltem uno aliquo in genere, suapte fœcunditate plures sensus parere. Non quod nolim ipsas quam fœcundissimas esse, quarum exuberantem fœcunditatem plenitudinemque unice admiror: sed quod opiner, fœcunditatis esse ipsius, non parturire plura, sed unum aliquod, & ipsum verissimum. Nam in quoviscumque rerum genere, illa numerosior fœtificatio est, quod uni proli diffiditur, quodque res illa & parens, non est potenti fœcunditate, ut quod conatur in pluribus, in uno perficiat. Quod si esset ita plenis viribus, & tam integra fœcunditate, ut quiddam unum ex se edat, quod ipsum esset constans, verum & bonum, profecto, in illo uno tam perfecto fœtu conquiesceret. Quia universæ naturæ contentio non est, nisi ad unum, quod assequuntur ea magis, in quibus major est fœcunditas. In quibus vero natura languidior est, & nescio qua ariditate sterilior, atque potentis succi inopia infirmior, in iis, ut nihil est edita prole imperfectius, ita nihil numerosius. Id quod licet cernere aperte in abjectioribus naturæ rebus, sicuti sunt muscæ formicæque, in quibus, ubi exstat multiplicior soboles, illic certissimum argumentum capiendum est naturæ alicujus, & rei, tum impotentis, tum infœcundæ, Spiritus autem sanctus, qui sacrarum litterarum parens est, quique est ipsa fœcunditas, ut in se parit pro sua potentia unam & eamdem simplicem veritatem, ita est necesse, suo sermone veridico, unum dumtaxat sensum, eumque verissimum nobis educat. Quod si in, vel audito, vel lecto illo simplici & divino sermone, plures pluribus, & varii variis hominibus sensus suboriantur, istam multitudinem non statuerem ex fœcunditate Scripturæ, quæ est tanta, ut unum dumtaxat sensum, & eum perfectissimum habeat, sed multo magis ex humanarum mentium sterilitate, impotentiaque perveniendi illuc, ubi ipsa vera & simplex latet veritas, qua si possent potiri, tunc tam consentirent in una ipsa omnes, quam nunc ipsi inter se dissident. Habet enim Spiritus Dei, pro sua majestate, quoddam dicendi genus proprium, & suum, & singulare, nescio quomodo mirabiliter absolutum & liberum, & supra se exstans, & se in se ipso retinens, reservansque se, sibi retracto vultu, ita quasi dedignabunde, non ex invidia quidem, sed ex hominum indignitate, ut semper mihi videatur dicere Spiritus ipse, illud suum Propheticum, videntes non videre, & audientes non audire, & legentes non intelligere, etiam addere, se visum esse nolle, nisi quibus vult ipse, se ubi vult spirare, se Prophetas facere, ut spiritus Prophetarum Prophetis subjectus sit. Quod si tanta sit abductio, & quasi secluso sui, in suo sermone, Divini Spiritus: sique neminem admittit in suum sacrarium, nisi cujus capiti manum imposuit ipse, nisi denique admissus & introductus aliquis felicior, in adytum ipsum augustius & penetrale sacrarium litterarum, nihil ibi viderit, nisi unum & eumdem potentissimum, verissimum & perfectissimum sensum. Quid tandem impediat, quo minus sequamur eum solum, quem illum arbitramur se assecutum, respuamusque illos omnes, qui ab eo (quem verum tenere putamus) discesserint. Quando ubi plures sententiæ, aut una duntaxat vera sit oportet, aut nulla. Quandoquidem ut modo ostendimus, pro sua fœcunditate & potentia, quod dixerit Spiritus, est unum solumque verum & individuum. Quod ipsum utrum Hieronymus attigerit, non meum est dicere, tamen quum opinor, haud scio recte falsove: veruntamen inquam, quando opinor ex illo loco Evangelii verum apprehendisse, non possum non opinari, alios omnes, ab Hieronymo dissentientes, falso dixisse. Quod si tam scirem re ipsa Hieronymum dixisse verum, quam opinor, tam tunc non minus assererem, alios dixisse omnes falso, quam opinor. Atque, ut si scirem, verum esse in Hieronymo, non possum non scire falsum in aliis: ita quando opinor verum in Hieronymo, non possum in aliis falsum non opinari, quando necessario, quod verum est, unum est, a quod si discesseris, delapsus es in non verum. Quapropter sic mihi tenendus Hieronymus est, ut eumdem citius relinquam, quam una cum illo alium, aliud sentientem amplecter. Hic vides, Erasme, quam noster oculus sit simplex in Scripturis, quamque nequeamus spectare nisi unum. Vides enim, quoniam ad illud verum, dictum a Spiritu Jesu, perveniisse putamus Hieronymum, sequi non posse nos alium in hac causa, quam Hieronymum: quem ut arbitramur recte dixisse, & callem veritatis tenuisse, ita non possumus non arbitrari, alios extra hanc sententiam omnes deliraisse. Sed de hac re fusius, quam est necesse, & multiplicius forsan, quam tua mens

Digitized by Google

mens patitur, ista potentior. Verum hæc est mea infelix sterilitas, ut nequeam, quod unum est, dicere, nisi & sero & multis: fœcundior aliquis spiritus & potentior, quidquid hic nos tanta loquacitate exprimere conati sumus, uno fœcundo verbo absolvisset. Nihil enim est verbosius, quam sterilis mens. Contra quoque, nihil frugalius & verbis parcius, quam mens, & spiritus ille, qui est fœcundissimus. Quo fit, ut id etiam inter alia admirer, & singularem quandam fœcunditatem judicem in sacris litteris, quod in illis non in unoquoque verbo multæ sententiæ sint, quod ipsum infœcunditatis esset. Sed quot sententiæ, totidem sint verba, & quot verba, tot sententiæ. At nunc deinceps ex proposito descendendum esset in campum, & cum tuis argumentis confligendum, sed alia me avocant, ut nunc cogar huic Epistolæ finem ponere. Quapropter causam nostram tecum, & cum ista constructa acie argumentorum, dimicationem in alia Epistola exspecta. Vale interea.

ERASMUS LECTORI.

EX multis, quæ aliorum furacitas sustulerat, hoc unum ministri furacitas servavit, clam descripta hac portiuncula, quam reliquis adjiciendam putavi, adjecturus & alia si continget nanciscI. Bene vale.

DE TÆDIO ET PAVORE CHRISTI

FINIS.

DESIDERIUS ERASMUS ROTERODAMUS
CLARISSIMO VIRO,
D. THOMÆ
COMITI WILTISHERIÆ ET ORMONIÆ
S. D.

AD ipsum Christianæ Philosophiæ colophonem me vocas, Vir Clarissime, sed pietatis studio quam fortunæ ornamentis clarior, dum adhortaris, ut superioribus addam vel brevem commentarium, quomodo se quisque ad mortem præparare debeat. Hic est enim extremus humanæ vitæ, veluti fabulæ actus, unde pendet vel æterna felicitas hominis, vel æternum exitium. Hic est supremus cum hoste conflictus, a quo Christi miles sempiternum exspectat triumphum si vicerit, sempiternam ignominiam si victus fuerit. Equidem in hoc negotio jam dudum totus eram, quum adhortatio tua mihi veluti calcar accessit currenti. Quamquam tum quidem uni mihi philosophabar. Sed tua pietas cupit ut hic quoque fructus per nos fiat multorum communis. Utinam Domini benignitas largiatur sanctissimis votis tuis meoque conatui felicem eventum, ego certe non reluctabor illius voluntati, cujus instinctu hoc meum obsequium abs te postulari arbitror. Vale. Apud Friburgum Brisgoæ Calendis Decembribus, Anno CIↃ IↃ XXXIII.

DESIDERII ERASMI ROTERODAMI
LIBER
QUOMODO SE QUISQUE DEBEAT PRÆPARARE
AD MORTEM.

Aristoteles. *OMNIUM terribilium maxime terribilis est mors*, ait quidam magni nominis Philosophus, sed qui non audierat cœlestem illum Philosophum, qui nos docuit non verbis tantum, sed evidentibus etiam exemplis, hominem morte corporis non perire, sed distrahi: animam velut e molestissimo carcere educi in beatam requiem, corpus item aliquando ad gloriæ societatem revicturum. Non audierat illud ἐξιώμα Spiritus: *Beati mortui qui in Domino moriuntur.* *Apoc. 14.* Non audierat Paulum lamentantem, ac suspirantem, *Cupio dissolvi & esse cum Christo.* *Philip. 1.* Et, *Mihi vivere Christus est, mori lucrum.* Sed mirandum non est, si qui credunt totum hominem morte perire, nec habent hanc spem quam sola in Christum fides nobis porrigit, quum aliorum mortem deplorant, tum suam horrent atque abominantur. Illud potius mirandum, tam multos esse mei similes, qui quum universam Philosophiam Christianam & didicerint & profiteantur, tamen sic expaveſcunt mortem quasi aut credant nihil hominis supereſſe ab exhalata anima, aut Christi promissis diffidant, aut de se prorsus desperent, quorum primum est Sardanapalicorum, alterum incredulorum, tertium Dei misericordiam ignorantium. Hac in parte similes videntur Gentibus quæ Deum ignorant. Deum enim ignorat, qui nescit illum esse infinitæ misericordiæ. Illud extra controversiam est, quod hominum vulgus sic expaveſcit ad mortis recordationem, partim ab infirmitate fidei proficiſci, partim ab amore rerum mundanarum. Nescit trepidare qui cum Apostolo plena fiducia dicit: *Sive vivimus, Domino vivimus, sive morimur, Domino morimur. Itaque sive vivimus sive morimur, Domini sumus.* *Rom. 12.* Quod autem Dominus semel in suam tutelam recepit, perire non potest. Hinc illa Prophetica vox imperterritæ mentis testis: *Si ambulavero in medio umbræ mortis, non timebo mala, quoniam tu mecum es.* *Psal. 24.* Neque enim Dominus fidelis umquam deserit, qui se totos in illius fidem tradiderunt, sed custodit eos ut pupillam oculi sui. Siquidem ille Dominus vitæ est pariter ac mortis, cui nihil est mortuum: sed vivent omnia, quæ ipsi per fidem adhærent. Ex fidei imbecillitate nascitur amor commodorum temporalium. Nam si toto pectore crederemus, quæ Deus promisit nobis per Filium suum Jesum, facile vilescerent omnia hujus vitæ oblectamenta, ac mors quæ ad illa molesto quidem illo sed brevi trajectu transmittit, minus esset formidabilis. Clamat ille sapiens Hebræus: *O mors, quam amara est memoria tua.* Sed quid addit? *Homini pacem habenti in substantiis suis.* Non ait, Habenti divitias; nam multi homines pii, possederunt divitias: sed in his acquiescenti. Quod de facultatibus dictum est, idem sentiendum de honoribus, voluptatibus, uxore, liberis, cognatis, amicis, de forma, juventute, bona valetudine, breviter, de commodorum omni genere, quæ mors piis simul ac impiis eripit. Quo impensius aliquid diligimus, hoc

Digitized by Google

Horatius. hoc gravatius ab illo divellimur. *Sed quid mirabere, pones invitus:* ait quidam abſque Chriſto ſapiens. Miratur autem hæc temporaria quiſquis in illis conquieſcit, tamquam propriis perpetuisque bonis, quum hæc omnia commodatitia ſint ac momentanea, non tantum æquo animo, verum & cum gratiarum actione ponenda, quotieſcumque repetit is qui dedit. Nam in hujus mundi bonis conquieſcere, frui eſt, quibus oportuit uti, atque hoc ipſum etiam obiter ac velut in tranſitu: quem-
1Cor.4. admodum admonet Apoſtolus Corinthios: *Reliquum eſt, fratres, ut qui habent uxores tamquam non habentes ſint, & qui flent tamquam non flentes, & qui gaudent tamquam non gaudentes, & qui emunt tamquam non poſſidentes, & qui utuntur hoc mundo tamquam non utantur: Præterit enim figura hujus mundi.* Viatores ſumus in hoc mundo, non habitatores: in diverſoriis, aut (ut melius dicam) in tabernaculis peregrinamur, non in patria vivimus. Tota hæc vita nihil aliud eſt quam curſus ad mortem, iſque perbrevis: ſed mors janua eſt æternæ vitæ.

Apud Judæos quoniam contractus ad certum diem finiebantur ex legis præſcripto, quo temporis intervallum erat brevius, hoc levior erat rerum indicatura. Quanto igitur viliora nobis eſſe debent hæc omnia momentanea, tot caſibus obnoxia, quæ ut nullus caſus eripiat, certe mors omnibus adimit omnia. Adde hoc, quod qui currunt in ſtadio, vident quantum ſpatii a tergo reliquerint, quantum ſuperſit ad metam, & olim qui Jubilæum exſpectabant, ſciebant quamdiu liceret frui rebus emtis. At nemo mortalium eſt, qui certo norit ſe poſtridie victurum: currimus, ſed mortem habentes in pedibus, imo toto corpore nobiſcum circumferentes. Vitam gratis accepimus a Domino, ſed hac lege, ut omni momento reddamus repoſcenti. Jam ut contingat ſenectus, quæ quam paucis contingat, nullus ignorat: quid eſt, per Deum immortalem, tota hominis ætas, niſi breviſſimum ſtadium, in quo, velimus nolimus, aſſidue currimus, ſive dormiamus, ſive vigilemus, ſive delitiemur, ſive diſcruciemur. Rapit nos torrentis in morem perpetuus ſeculorum curſus, etiam ſi nobis aut aliis videamur conquieſcere. Ergo ſi pretia rerum mundanarum brevitate temporis æſtimemus viliſſima ſint oportet, quæ nec horam habent certam. Quæ vero parvi æſtimamus, ab iis facile divellimur. Quemadmodum qui domi non agunt, ſed peregrinantur, ſi quid in diverſoriis, aut in via commodi ſeſe obtulerit non admodum adjiciunt animum, quippe mox relicturi quod delectat, ſiquid incommodi, facile perferunt: ſic cogitantes, Hic prandeo, alibi cœnaturus. *Quæ videntur*, inquit Paulus, *temporaria ſunt: quæ non videntur, æterna.* Atque hæc eſt magna Chriſtianæ Philoſophiæ pars, quæ nos morti præparat, ut contemplatione rerum æternarum ac cœleſtium, diſcamus temporariarum ac terrenarum contemtum. Plato totam Philoſophiam nihil aliud judicabat, quam meditationem mortis. Meditationem autem dixit, præparationem ac velut exercitationem ad mortem, non aliter quam tyro cum hoſte depugnaturus, ad palum exercet ſeſe: quo dicto nihil ſalubrius, ſiquidem a Philoſopho philoſophice dictum, Chriſtiani Chriſtiano ſenſu accipiamus. Neque enim contemplatio Mathematicarum formarum a materiis abſtractarum, aut idearum Platonicarum imaginatio præſtat, ut bene moriamur: ſed ſi fidei oculis ſubinde ſpeculemur omnem humanum ſenſum excedentia bona, quæ Deus per Filium ſuum Jeſum promiſit ipſi fidentibus, mala quæ comminatus eſt incredulis & inobedientibus. Hæc deterrebunt a peccando, illa provocabunt ad bene agendum. Eſt quidem æterna veritas in quibuſdam diſciplinis humanis, ſed quæ nemini conciliat veram beatitudinem. Hic æternus eſt qui promiſit, æternus per quem promiſit, æterna ſunt quæ promittit, æternam felicitatem adferunt cum fide amplectentibus, æternam infelicitatem negligentibus. Hæc meditatio mortis, eſt veræ vitæ meditatio: nec ſolum hoc præſtat quod pollicetur Philoſophus, ut anima minus gravate demigret e corporis domicilio, verum etiam ut cum alacritate ſpiritus, velut ex obſcuro moleſtoque carcere geſtiens, exſiliat in beatam libertatem ac lucem illam vere amabilem quæ noctem neſcit. *Corpus* enim *quod corrumpitur aggravat animam, ac terrena habitatio deprimit ſenſum multa cogitantem.* Sap. 9. Eoque clamat divinus ille Citharœdus, *Educ de carcere animam meam, ut confiteatur nomini tuo, Domine.* Summa felicitatis humanæ eſt, & contemplari & laudare Conditorem, Redemtorem & Gubernatorem ſuum. Ad hunc enim finem conditus eſt homo. Hanc felicitatem hominis frequenter interpellat hujus corpuſculi, quod circumferimus; imbecillitas, tot neceſſitatibus, tot malis, tot periculis obnoxii. Itidem & beatus Paulus gravatus carneo tabernaculo, miſerabiliter ingemiſcens clamat: *Infelix* Rom.4. *ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hoc?* Vidit enim ſumme beatos eſſe, qui habitarent in domo Domini, laudantes illum in ſecula ſeculorum. Sic affecti ſunt homines vere pii, quorum, licet corpore degant in terra, tamen theſaurus, cor, & converſatio in cœlis eſt. Sed paucorum eſt iſta fortitudo, non omnibus datum eſt cum Paulo dicere, *Mihi vivere, Chriſtus eſt, & mori lucrum.* Et, *Cupio diſſolvi & eſſe cum Chriſto.*

Nos hanc conſolationem infirmi paramus infirmis: quibus tamen perfectorum exempla veluti ſtimuli ſunt ad robur ſpiritus parandum. Eſt igitur per omnem vitam hæc mortis meditatio exercenda ac ſubinde excitanda fidei ſcintilla, ut creſcat & corroboretur, cui copulata caritas alliciet ſpem, quæ non pudefacit. Nihil autem horum ex nobis habemus, ſed Dei dona ſunt, aſſiduis precibus ac votis ambienda, ſi deſint: ſi adſint, augenda, ut creſcant. Quo fides caritate ſpeque comitata eſt firmior, hoc minor eſt trepidatio. Quod enim plerique ſic abhorremus a mentione mortis, maxima ex parte (ut dictum eſt) fidei infirmitas in cauſa eſt. Atqui de Dei promiſſis oportet eſſe fiduciam multo certiſſimam. Siquidem is eſt unus, qui natura verax, ſe ipſum abnegare non poteſt. Cui canit Pſaltes ille eximius: *In æternum, Domine, permanet verbum tuum; In cœlo & in ſeculum veritas tua;* qui & de ſe ipſo pronuntiat in Euangelio, *Cœlum & terra tranſibunt, verba autem mea non tranſibunt.* Quid autem promiſit? Promiſit victoriam mortis, victoriam carnis, mundi & Satanæ, promiſit remiſſionem peccatorum, promiſit centuplum in hoc ſeculo & vitam æternam in futuro. Sed quomodo promiſit? Per juſtitiam noſtram? Nequaquam, ſed per gratiam fidei quæ eſt in Chriſtum Jeſum. Quoque ſecuriores eſſemus, prius illud chirographum, quod nobis infeliciter deſcripſerat primus Adam, irritum fecit ac delevit, affigens illud cruci, deditque nobis chirographum gratiæ, quod conſignavit proprio ſanguine, & innumeris Prophetarum, Apoſtolorum, Martyrum ac Virginum teſtimoniis confirmavit, qui ſuo quoque ſanguine ſubſcripſerunt. Subſcripſit & univerſa ſanctorum Eccleſia. Addidit interim & arrabonem Spiritus, ne ulla ex parte vacillare poſſit noſtra fiducia. Nec his contenta Dei bonitas, hujus victoriæ exemplum evidens & inſigne dignata eſt omnibus exhibere in Filio ſuo unigenito. Quod enim ille vicit, utique membris ſuis vicit, qui ſe totum nobis impendit. Quid enim nos vermiculi poteramus ex nobis? Chriſtus eſt juſtitia noſtra, Chriſtus victoria noſtra, Chriſtus ſpes & ſecuritas noſtra, Chriſtus triumphus & corona noſtra. *Ille natus eſt puer*, ſed quod non omiſit Eſaias: *nobis natus eſt, nobis datus eſt.* Itidem nobis docuit, nobis ſanavit morbos, ejecit Dæmones, nobis eſuriit ac ſitiit, nobis contumeliis affectus eſt, nobis ſub mortis tempus angore tædioque vitæ perculſus eſt, nobis ſudavit ſanguinem, nobis vinctus ac cæſus eſt, nobis mortuus eſt & revixit, denique nobis ſedet ad dexteram Patris. Dum omnia mala nobis debita in ſe recepit, ea nobis ſuperanda tradidit, videlicet, jam fractis illorum viribus, ac pro modo afflictionum addito ſpiritus robore. Monſtravit vincendi viam, addit certandi votum, certantibus auxilium ſuppeditat. Sic ille vincit in nobis, ſi modo nos in illo maneamus. Manemus autem per fidem & caritatem. Si quis requirat, ubinam exſtet hoc chirographum, quod nos ſecuros reddat? In Scripturis Canonicis, in quibus legimus verba Dei, non hominum. His non minus habendum eſt fidei, quam ſi Deus illa tibi proprio fuiſſet ore prolocutus. Auſim dicere, & aliquanto amplius. Nam ſi

Deus

Digitized by Google

Deus per creatam aliquam ſpeciem tibi loqueretur, fortaſſis quorumdam piorum hominum exemplo ſubhæſitares, numquid fuci lateret in imagine. At iſtam hæſitationem omnem nobis penitus exemit Eccleſiæ Catholicæ perpetuſus conſenſus. In hoc ergo chirographo per omnem vitam philoſophari, optima ad mortem præparatio eſt. Quemadmodum ait Apoſtolus, *Ut per patientiam & conſolationem Scripturarum ſpem habeamus.* Rurſus, ſi quis quærat, quomodo & quando Chriſtus hæc devicit? Carnem devicit ac vincendi rationem oſtendit, quum juxta naturam aſſumtam mortem exhorreſcens, ait Patri: *Verum tamen non ſicut ego volo, ſed ſicut tu.* Et alibi de ſe teſtatur, *Non veni ut facerem voluntatem meam, ſed ejus qui miſit me.* Nihil eſt tam horribile naturæ humanæ, quod auxilio Chriſti non ſuperetur, ſi nos totos committamus ac ſubmittamus voluntati divinæ, in graviſſimis afflictionum procellis ſemper illud optimi ſenis ac laudatiſſimi Regis habeamus in animo: *Dominus eſt, faciat quod bonum videtur in oculis ipſius.* Hæc verba magica non ſunt, ſed omnibus incantamentis efficaciora. Quæ quiſquis ex animo pronuntiarit, & in hac fiducia perſtiterit, non eſt quod deſperet, etiam ſi univerſum malorum agmen una cum ipſis inferis in unum irruat hominem. Omnipotens eſt qui pugnat pro nobis, quique loquitur in Pſalmo, *Cum ipſo ſum in tribulatione, eripiam eum & glorificabo eum.* Quum audis, *Cum ipſo*: noli tuas vires expendere, ſed auxiliantis potentiam reſpice. Quum audis, *Eripiam eum*: noli deſpondere animum, ſi diutius urget afflictio. Faciet ille ſine dubio quod promiſit, & novit quando expediat te levari malis. Quum audis, *Glorificabo eum*: certum habeto te quemadmodum Chriſto fuiſti conſors crucis, & gloriæ futuræ conſortem. Sed memento quid præceſſerit, *Clamavit ad me.* Tuum eſt clamare, & clamare ad Dominum, non ad mundi præſidia, non ad vires ac benefacta tua, ſed ad Dominum, qui ſolus poteſt ab his malis eripere. Nihil hominis natura fragilius, & tamen nemo verbis conſequi valeat, quot quam atrocibus malis ac terroribus ſit obnoxia. Ut enim omittam fulmina, terræ concuſſiones, maris inundationes, telluris hiatus, bella, latrocinia, homicidia, veneficarum artes: quis percenſeat omnes morborum formas? Et in his quam multi ſunt, tam horrendi, tamque cruciabiles, ut ad ſolam mentionem contremiſcat homo, quod genus epilepſis, paralyſis, exulceratio veſicæ, phreneſis. Taceo peſtilentiarum ſubinde in pejus ſeſe adverſus Medicorum remedia innovantium crebros incurſus, ut veriſſime dictum ſit illud:

Mille modis leti miſeros mors una fatigat.

Quî fieri poſſit, ut nos & corporibus & animis tam infirmis, tam immanibus procellis pares eſſe valeamus? Prorſus actum eſſet de nobis, etiamſi nullum accederet peccatum, niſi dextera Domini ſublevaret imbecillitatem noſtram. Supereſt mundus non mediocre certamen afferens piis. Mundum autem appello veterem hominem cum actibus & concupiſcentiis ſuis. Tametſi mundi nomine non abſurde poſſis accipere homines huic mundo deditos, qui nunquam deſierunt, nec umquam deſinent ſumma vi belligerari adverſus Chriſtum & hujus diſcipulos. Verum ad hoc certamen animat nos Dominus, dicens: *Confidite, ego vici mundum.* Quam autem ille fuerit alienus a mundanarum rerum concupiſcentia, declarat, quum ait: *Filius hominis non habet ubi reclinet caput ſuum.* Nam in eo quiſque reclinat caput, in quo conquieſcit animus, ac velut indormiſcit. Quam autem violentus & improbus ſit hic mundus, norunt qui ſerio conantur pie vivere in Chriſto Jeſu. Concupiſcentias noſtras in ſe recepit, ſed non aliter quam recepit peccatum, pro nobis dependens ſupplicium quod noſtris affectibus & actis debebatur. Cæterum quidquid hic mundus habet machinarum, id totum expedivit in Dominum, probra, infamiam, inſidias, potentiam, cruciatus, mortes. Quid non fecit mundus, ut Chriſti nomen funditus exſtingueret? Et ecce vivit ac floret in cœlo pariter & in terra. Vicit autem Dominus, non ut dormitaremus, ſed ne deſperaremus. Hoſtem nobis tradidit non omnino mortuum, ſed fractum ac vincibilem, quo nobis per certamen parata eſſet corona gloriæ. Si quæras quomodo vincatur mundus, Joannes intimus Chriſti diſcipulus docet: *Hæc eſt*, inquit, *victoria quæ vincit mundum, fides veſtra.* Certa igitur fideliter, omni fiducia conjecta in Dominum; nec dubita quin illius auſpiciis præſidiiſque victor ſis evaſurus. Reſtat peccatum in quo infeliciter nati ſumus, & in quod poſt baptiſmum infelicius revoluti, pondus grave, quippe corpus & animum demergens in tartara. Hoc quoque onus nobis importabile, Dominus in ſe dignatus eſt recipere, quemadmodum prædixerat Eſaias, *Diſciplina pacis noſtræ ſuper eum & livore ejus ſanati ſumus.* Item Apoſtolus: *Eum qui peccatum non fecit, pro nobis peccatum fecit, ut nos efficeremur juſtitia Dei in ipſo.* Peccatum una res eſt quæ inimicitias gignit inter Deum & hominem, quemadmodum teſtatur Eſaias. At miſericors Pater, quum nulla reperiretur ſatis efficax hoſtia ad abolenda ſcelera generis humani, miſit Filium ſuum, agnum expertem omnis maculæ, hac vere pura victima mundum reconcilians ſibi.

Dixerit hic aliquis: Si per Chriſtum ſublatum eſt peccatum, unde fit, ut omnis mortalium vita peccatis undique ſcateat? Jam enim & de bonis hominibus loquor. Non ſuſtulit in totum peccatum, ſed vires illius fregit, non ut nullum ſit in nobis, ſed ne regnet in nobis, quemadmodum regnat in his, qui non fixerunt ſpei ſuæ ancoram in Domino Jeſu ac ſerviunt concupiſcentiis ſuis. Eoque Paulus hortatur, *ne committamus, ut peccatum regnet in noſtro mortali corpore.* Relicta eſt nobis certandi materia, ſed porrecta ſunt arma, quibus muniti ſuperemus. Sic efficimur *juſtitia Dei*, non ex operibus noſtris, ſed ex gratia Dei: per quem? Per ipſum, quem pro nobis peccatum fecit, & de peccato damnavit peccatum. Reſtat Satanas & peccati & mortis parens ac princeps tenebrarum harum, cujus potentiam & malitioſas artes numquam ceſſantes, horrent filii lucis dum trepidi clamant ad Patrem, *Ne nos inducas in tentationem, ſed libera nos a malo.* Hic eſt ille Tentator & Accuſator fratrum, *qui*, juxta beati Petri ſermonem, *circumit tamquam leo rugiens, quærens quem devoret.* Verum & hujus aſſultus Dominus tum vicit ipſe, tum vincere nos docuit. Frequenter adortus eſt Dominum: hoc enim ſubindicat Lucas quum ait, *Et receſſit ab eo ad tempus*: ſed ſemper victus diſceſſit. Quomodo victus? Clypeo Scripturarum repulſus, gladio verbi Dei confoſſus. Ergo quoties ille nobis ſuggerit, quod pugnat cum voluntate divina in Sacris expreſſa Voluminibus, verbi divini mucrone confodiatur: atque exemplo Davidis, quinque limpidiſſimis lapidibus de torrente Scripturarum collectis dejiciatur. Sed nos cum hoc Goliath congreſſuri, prius abjiciamus arma Saulis, quæ eſt panoplia ſuperbiæ: hæc eſt fiducia mundanæ ſapientiæ, confidentia virium ac meritorum noſtrorum, quæ magis onerant quam muniunt: ſufficiat nobis baculus fidei, qui conſolatur ac fulcit nos in hac peregrinatione, & quinque verba quæ beatus Paulus loquitur in Eccleſia. Si urgeat improbius, audiat, *Abi retro, Satana.* Juſtius eſt obedire Deo ad æternam felicitatem vocanti quam tibi ad æternum pellicenti exitium. Hic præcipuas partes agit fides. Unde Petrus, *Cui reſiſtite fortes fide.* Crede Scripturis ac fiduciam omnem in Chriſto repone, & in manibus eſt victoria. *Eſt* autem *Dæmoniorum genus, quod non ejicitur niſi per precationem & jejunium.* En habes alia duo tela. Probabile eſt autem Satanam, quum toties fruſtra fuiſſet adortus Dominum, in cruce omnes admoviſſe machinas, quum videret inſtare mortem. Hic eſt extremus conflictus, e cujus eventu, vel ſperatur æternus triumphus, vel exſpectatur nota ſempiterna. Ait enim, *Venit ad me princeps hujus mundi, & in me non invenit quidquam.* Nec dubium eſt, quin quod auſus eſt in Dominum, audeat & in membra Domini. Sed quemadmodum ab ipſo victus eſt, ita per illum vincetur in nobis. Quum enim oppugnat eos in quibus Chriſtus per fidem & caritatem inhabitat, cum ipſo Chriſto bellum gerit, in quo quamdiu perſeveramus, turpius vincetur a nobis quam ab ipſo Domino ſuperatus eſt. *Omnia poſſum*, inquit Apoſtolus, *in eo qui me corroborat.* Sata-

Rom. 15.

1 Joan. 5.

Cap 53.

1 Cor. 5.

1 Pet. 5.

Joan 4.

Digitized by Google

nas quicum nobis conflictatio est, dicitur *princeps hujus mundi*, non quod ullum jus habeat in ullam partem creaturæ, sed quod in his quodammodo regnet qui mundum diligunt. Cæterum qui nos tuetur, Dominus est cœli & terræ, qui solo nutu plus valet quam universa Dæmonum examina cum organis suis. Solus is potuit ingredi domum illius fortis, & ipso alligato diripere vasa illius. *Matth.* 12.

Quid adhuc supereſt tentationum? Mors, mors inquam, illa, ad cujus mentionem contristantur omnia. Hæc nec vi depelli, nec fuga vitari, nec artibus eludi potest. Primus naturæ affectus est, ut quæque res, quod est, tueatur. At mors adversus hunc naturæ affectum minitatur exitium, hoc detestabilior, quod conjunctissima dividit. Nulla enim arctior copula quam corporis & animæ. Et hunc horrorem nobis Domini clementia leniit. Primum quod ipse nostra causa non gravatus est mortis horrorem, & mortem ipsam, eamque ignominiosam juxta atque acerbam in se recipere. Neque quenquam sanctorum quamlibet insignium ab hac immunem esse voluit, non Abraham fidelem, non Mosen familiariter dilectum, non David virum secundum cor suum, non e Prophetis quenquam, non Joannem Baptistam, de quo exstat magnificum Domini testimonium, non matrem unice dilectam, non saltem e discipulis illum, quem præ cæteris amavit impense. A primo homine usque ad consummationem mundi, statutum est omnibus semel mori. Unde Græcis dicta μόρος παρὰ τὸ μείρω, quod omnibus ex æquo sit distributa, Regibus, Pontificibus, Satrapis, æque ac Colonis & Mendicis. Cujus igitur impatientiæ fuerit nolle tolerare malum, cum talibus, tantis ac tam multis commune? Tu quod naturæ velis nolis persolvendum est, refugis cum omnibus sanctis subire? Qui natura erat immortalis, pro te factus est mortalis; Et tu quum morti sis natus, ac toties mortem commerueris, postulas unus omnium haberi immortalis? Hic igitur tecum reputa quot & quales habeas consortes, & æquiore animo feres conditionem tuam. Alioqui nihilo verecundius est indignari quod morituri sumus, quam si indignemur quod nati sumus, aut quod homines conditi sumus non Angeli. Hoc est primum mortis lenimentum haudquaquam exiguum. Id fiet efficacius, si veram subducamus rationem qualia sunt quæ hic relinquimus. Multos enim discruciat mors tantum intuentes, quæ commoda relinquant. Tum in mentem veniunt, jucundus Solis adspectus, pulcherrima cœli machina, amœna mundi vernantis species, lusus, convivia, uxor, liberi, domus, horti. Sed aperiendus est alter oculus, quo perspicias quanto plus malorum hic relinquas quam bonorum, & in his ipsis quæ bona videntur, quantum admixtum sit calamitatis & amaritudinis. Recurrat memoria per omnes vitæ gradus, quam sordida conceptio, quam periculosa gestatio, quam miseranda nativitas, quot malis exposita infantia, quot obnoxia injuriis adolescentia, quot vitiis inquinata juventus, quot curis districta virilis ætas, quam calamitosa senectus: & haud scio an quenquam reperturus sis tam felici sorte natum, ut si Deus concedat iisdem vestigiis ab ipso conceptu per omnem acti temporis seriem ad senectutem recurrere, iisdem fruituro bonis, eadem perpessuro mala, acceptu-rus sit conditionem. Quam igitur insignis incogitantiæ est, tantopere conturbari, quum est deponendum, quod nobis si liceat ab integro repetere, simus recusaturi. Omitto nunc mala, quibus hæc vita sic est involuta, ut quidam Ethnici judicarint nihil a Diis, ut illorum more loquar, homini datum munificentius, quam quod addiderint facultatem abrumpendi vitam quoties visum fuerit: & nobilis ille Poeta non dubitarit pronuntiare, *Nullum esse animal homine calamitosius.* Quod si levis est Ethnici vatis auctoritas, Ecclesiastes ille sacer non veritus est scribere, *meliorem esse diem mortis quam nativitatis.* Tantum de malis, nunc de bonis.

Subducito rationem quantum curarum ac molestiarum attulerint opes, a quibus nunc divelli non potes. Quanto plus aloes quam mellis attulerit uxor, cujus amore nunc horres mortem. Quantum attulerit sollicitudinis liberorum educatio, quantum offensionum ac dedecoris illorum mores. Adde his animum hominis semper in pejus vergentem. Ut enim non sit in omnibus, certe in plerisque verum est illud Augustini, *Qui major est ætate, major est iniquitate.* Denique pone ad dexteram hujus vitæ commoda, ad lævam incommoda, & expende totius ævi quod hic agamus brevitatem. Infantia non sentitur, Adolescentia prætervolat aliud agentibus, Juventus excipitur variis curis, Senectus obrepit imprudentibus. Quid autem est hæc tota summa, nisi punctum ad illam æternitatem ad quam emigramus, si quidem hic pie vixerimus: extrahimur, si impie. Harum rerum seria contemplatio non leve remedium est adversus horrorem mortis. Alterum est, hoc etiam efficacius, quod Dominus pro te moriens effecit, ut mors quæ prius erat transitus ad inferos, nunc sit janua cœli, & quæ olim fuit initium æternorum cruciatuum, nunc sit aditus cœlestium gaudiorum, ut jam Christo fidentibus mors non solum damnosa non sit, sed summopere lucrifera. Ac ne qua pars hominis desideraretur, ipse resurgens cum sanctis compluribus fecit nobis certissimam spem, fore ut corpora reviviscant in novissimo die, jamque glorificata recipiant suam quæque hospitem animam, solatio deinceps futura, non oneri. Sed de morte mox incidet dicendi locus. Ut autem peragamus, quod nunc agimus: Supereſt his omnibus in unum acervum conflatis terribilius malum, Tartarus, unde negant redire quemquam, absorbens omnia, nec umquam reddens devorata. Hoc est Barathrum desperationis, & ut Apocalypsis loquitur, *mors secunda.* Cogitet quisque qualis sit illa vita, ubi summum malorum est immortalitas, ubi magna cruciatus pars est Dæmonum & impiorum hominum societas, ubi ignis numquam exstinguendus, ad quem noster collatus, mera glacies est: adde, quod illic incendium est minima dolorum portio, qui tamen tanti sunt, ut ab hominis intellectu comprehendi non possint, sicut nec piorum felicitas. In malis licet gravissimis, licet diutinis, aliquid tamen levamenti adfert spes, veluti stellula quædam procul allucens in densissima caligine, sed Gehenna cum summis malis summam habet desperationem. Hujus igitur horror superat omnem horrorem, quem tamen clementissimus Redemtor ut nobis mitigaret, in se recipere dignatus est. Quod in horto expavit, & angore extremo sic correptus est, ut sudaret sanguinem, nostræ naturæ erat infirmitas. Quod autem affixus cruci clamat, *Deus meus, Deus meus, cur deseruisti me? Longe a salute mea verba delictorum meorum,* videtur gehennæ horrorem animo persensisse. Quid enim supereſt a Deo destitutis, nisi extrema desperatio? Nec mirum videri debet, si hanc tristissimam affectionem in se recepit, qui peccata omnium in se receperat, ut utrumque malum nostris viribus insuperabile, sua misericordia redderet superabile? Nec ista minuunt dignitatem Redemtoris, sed ineffabilem arguunt caritatem erga genus humanum. Sub ejusdem typo David loquitur in Psalmis: *Circumdederunt me dolores mortis, & torrentes iniquitatis conturbaverunt me, & præoccupaverunt me laquei mortis.* Nos gehennam merueramus, ille innocens expaveſcit pro nobis, quo si similis affectus invadat animum nostrum ex scelerum conscientia vel ex imbecillitate naturæ, non abjiciamus nosmet ipsos, sed in Christum intentis oculis etiam desperando speremus. Desperet licet caro, desperet ratio, tamen ex ipsis inferis fides clamet ad Dominum, quemadmodum Jonas jam deploratus de ventre ceti clamavit & exauditus est. Nam & id commonstrat Psalmus, quum protinus adjungit: *In tribulatione mea invocavi Dominum, & ad Deum meum clamavi; Et exaudivit me de templo sancto suo.* Dei templum Ecclesia est: hæc est arx fidei, urbs fortitudinis nostræ Sion. Huc si quis vel ab extremis inferis intendat clamorem viva adhuc scintilla fidei, exauditur. Ergo quum universæ vires hominis demersæ sunt ad inferos, fides tamen clamet cum beatissimo Job: *Etiamsi occidat me sperabo in eum.* Nam hoc est cum fiduciæ magistro Abraham *contra spem in spem credere.* Hæc igitur tanta mala Domini bonitas nobis non mitigavit ac fregit tantum, ut licet lacessant ac territent, tamen exstinguere non valeant, verum etiam extrema damna nobis vertit in opimum lucrum. Quid enim lædit peccatum ad-

Digitized by Google

adhærentes Chriſto? Quid? niſi ut ubi abundavit peccatum, abundet & gratia, & plus diligat, cui plus dimiſſum eſt.

Quid proficit Satanas inceſſens membra Chriſti? Quid, niſi quod auget illorum præmia, & illuſtrat coronas. Quin & ea mala, quæ nobis juxta mortalitatis conditionem cum piis pariter & impiis ſunt communia, Redemtoris clementia vertit nobis vel in lucrum, vel in medicinam, quamquam & hic lucrum eſt: in lucrum ſi a peccatis immunes iſta toleranter ferimus Domino gratias agentes pro omnibus: in medicinam, ſi quid reſidet in nobis repurgandum vel ſectione vel uſtura, vel amaro pharmaco. Quo de genere ſunt, morbus, paupertas, ſenectus, orbitas, aliaque innumera, quibus tota hominum vita eſt undique obſita. Hæc ſi nos ad murmur, deſperationem, aut blaſphemiam pertrahunt; Satanæ fiunt inſtrumenta, proque remediis fiunt venena. Sin ob id tantum perferuntur, quia vitari non poſſunt, quo animo complures, qui Chriſtum ignorabant, conſtanter cruciatus ac mortem pertulerunt, naturæ ſunt afflictiones. Sin ea tamquam de manu propitii parentis obedienter atque etiam cum actione gratiarum recipimus, reputantes quanto acerbiora commeruimus, & quam dira Chriſtus innocens paſſus ſit pro nobis commeritis, jam non ſunt afflictiones, ſed ſalubria remedia, aut cœleſtium præmiorum incrementa. Illic agendæ gratiæ indulgentiſſimo parenti, qui flagellat omnem filium quem recipit, interim mollibus ac brevibus remediis ſanans ulcera noſtra, ut parcat in futuro ſeculo: Hic laudanda Imperatoris noſtri benignitas, qui militibus ſuis ſubminiſtrat virtutis materiam ut coronet magnificentius. Utrobique magnum eſt lucrum, niſi fore mediocre lucrum videtur, quum capitali morbo laborans, devorat amara catapotia, levique ac temporaria moleſtia, & mortis periculum effugit, & perpetua ſanitatis dulcedine fruitur: aut quum miles ob unius horulæ conflictum, ſummas per omnem vitam opes, ſummoſque honores conſequitur. Et hoc quoque pacto Dominus noſter clementiſſimus omnia pertrahit ad ſe, ſi modo ad ſignum illud in ſublimi propoſitum oculos intenderimus. Attrahit ad ſe omnia mala noſtra, eaque vertit in lucrum noſtrum & gloriam ſuam, quam nobis ſibi per fidem inſitis communicat. Quid autem lucrifaciunt, qui in rebus adverſis oculos avertentes a Chriſto, Deo obmurmurant? Hoc ipſum quod neceſſario perferendum eſt moleſtiæ, ſibi conduplicant, vel decuplant verius, & pharmacum male ſumendo vertunt ſibi in letale venenum. Hæc, nimirum, eſt ſublimis & efficax Philoſophia, ac mortis meditatio, in qua ſi ſanus ac valens diligenter fuerit exercitatus, hunc mors non opprimet imparatum.

Ex his autem quæ dicta ſunt colligere licet quadruplicem eſſe mortem, Spiritualem, Naturalem, Transformatoriam & Æternam. Naturalis eſt ſeparatio animæ a corpore. Spiritualis eſt ſeparatio Dei ab animo. Quemadmodum enim anima eſt vita corpori, ita Deus eſt vita animæ. Hæc peperit naturalem, quod ad neceſſitatem attinet, ut eſt ſane pia veterum Theologorum opinio. Ex utraque naſcitur mors gehennæ, ſi coeant inter ſeſe mors ſpiritualis, ac mors naturalis. Poſt mortem enim corporis, non eſt locus pœnitentiæ. Supereſt mors qua transformamur ab imagine veteris Adæ in imaginem novi Adæ, qui eſt Chriſtus Dominus. Hæc eſt ſeparatio carnis a ſpiritu. Nec hic mediocris eſt lucta, ne ſpes quidem ulla victoriæ, niſi Chriſti Spiritus adjuvaret infirmitatem carnis noſtræ. Sed illius gratia in nobis occidit veterem hominem, ut jam agamur non ſpiritu noſtro, ſed Spiritu Dei, nec ipſi vivamus, ſed vivat in nobis Chriſtus. Hæc feliciſſima mors an cuiquam ad plenum obtigerit in hac vita, neſcio. Domini tamen liberalitas, quod noſtræ deeſt imbecillitati, de ſuo ſupplere dignatur. Hæc mors expetenda eſt, ſummoque ſtudio per omnem vitam meditanda. Quemadmodum Beatus Paulus ſcribit Corinthiis: *Semper mortificationem Jeſu Chriſti in corpore noſtro circumferentes, ut & vita Jeſu manifeſtetur in corporibus noſtris.* Eodem hortatur Coloſſenſes: *Mortificate membra veſtra quæ ſunt ſuper terram.* Non jubet erui oculos, aut amputari manus, aut exſecari genitalia. Sed quæ membra? Addit, fornicationem, immunditiam, libidinem, concupiſcentiam malam & avaritiam. Vulgus hominum luget mortuos, at beatus Paulus Coloſſenſibus gratulatur hanc mortem: *Mortui, inquit, eſtis, & vita veſtra abſcondita eſt cum Chriſto in Deo.* Hæc mors mater eſt vitæ ſpiritualis, quemadmodum peccatum mortis ſpiritualis pater eſt, atque etiam gehennæ.

Sed in his mortis generibus præpoſtere ſe gerunt plerique mortales. Ad memoriam mortis corporalis quam inhorreſcimus. Veteres ob id ipſum habebant inviſam cupreſſum, quod in funeribus ſoleat adhiberi: & apium, quod eo coronarentur ſepulcra: nec hodie deſunt qui ad turis odorem diris exſecrationibus utuntur, quod (ut arbitror) hinc in funere fiat ſuffitus. At mors ſpiritualis horribilior eſt ſexcentis mortibus corporis, & ad hanc ultro alacreſque feſtinamus, gloriantes quum male fecerimus, & exſultantes in rebus peſſimis. Exanimamur quum periculum objicitur, ne anima corpus hoc miſerum deſtituat, felicius extra carcerem victura: quanto juſtius oportuit exanimari quoties periclitamur, ne Deus æterna vita deſerat animam noſtram. Domum in qua defunctus eſt aliquis, funeſtam vocamus, & obturatis naribus præterimus; Atqui Sapiens judicat longe melius, ire ad domum luctus, quam ad domum convivii. In luctu, natura contriſtamur. Sed hæc triſtitia quia ſecundum Deum eſt, ſtabilem in nobis ſalutem operatur, dum nos commonitos noviſſimorum revocat ad pœnitentiam, nec ſinit nos peccare in æternum. Feliciter interſunt luctui, qui ſic deflent mortem alienam corporis, ut incipiant ſeipſos lugere, morte graviore exanimatos. Utrum igitur potius, amarum devorare catapotium, ut unius horæ moleſtia lucrifacias perpetuam ſanitatem, an in convivio bibere mulſum toxicum quod brevi delectatiuncula mortem adferat? Sed harum rerum multis adeo nulla habetur ratio, ut in luſtris cantent ebrii, ſibi plaudant qui fraude rem domeſticam reddiderunt auctiorem, triumphent qui ſceleratis artibus emerſerunt ad honores. An non vulgus hominum, in delitiis ac voluptatibus carnis volutari, vocat vivere? At, qui ſic vivunt, bis mortui ſunt. Primum quia Spiritu Dei vacant, dein quia jam tum filii ſunt gehennæ. Quemadmodum enim piorum carne mortuorum vita abſcondita eſt in Deo apparitura ſimul cum Chriſto: ita in his qui ſe carni dediderunt, abſcondita eſt mors gehennæ, quam circumferunt, apparitura in extremo judicio. Peccatorem in hac vita ſola ſpes ſeparat a gehenna. Quamdiu enim ſpirat homo, ſpes eſt veniæ. Verum etiam atque etiam videndum, ne ſpes quæ non proficiſcitur a fide & caritate det nobis verba. Sic ſibi blanditur aliquis: Juvenis ſum, fruar hoc mundo, ubi ad ſenectutem venero pietatem colam. At, ὦ δεινὲ, quis tibi promiſit ſenectutem? Alius, dum floret ætas, indulgebo genio, ubi ducta erit uxor, incipiam eſſe frugi. At, ὦ ἀνόητε, quî ſcis an perendie ſis victurus? Eſt fortaſſe qui cogitet: Aliquando fiam Monachus, ibi deplorabo vitam male actam, interim fruar mundo. Ut vita ſuppetat, quis tibi pollicitus eſt iſtam voluntatem, quæ cupiat pro voluptatibus amplecti pœnitentiam? An iſtam mentem ſibi quiſquam dare poteſt? Ut ad cor redeat peccator, ſola Chriſti gratia præſtat. Verum ille libere dat eam quibus vult & quando vult. Certe quod ad peccatorem attinet, jam nunc in gehenna eſt. An non prodigioſa cæcitas eſt, ut homo qui in tam horribili ſtatu ſit, ſibi diem præfigat, ad quem velit reſipiſcere: cui in puteum delapſo aut in carcerem conjecto, lenta videretur omnis educentium feſtinatio. E puteo ſtatim inclamaret opem hominis, & in tantis malis conſtitutus, non protinus implorat auxilium Dei, qui ſolus excitat mortuos? Quiſquis igitur in vita mortem transformatoriam diligenter meditatus fuerit, tum mortem ſpiritualem ac gehennæ vehementer horruerit, minus horrebit imminentem mortem corporis, quæ non ſeparat a Deo, ſed Deo propius jungit, finem ſemel imponit cunctis afflictionibus, quibus hæc vita tunditur undique, & tranſmittit ad ſempiternam quietem. Ais, Tranſmittit in requiem, ſed piorum animas.

2 Cor. 9.

mas. Recte; mors enim peccatorum peſſima. Ergo dum vivis ac vires, da operam ut ſis de numero juſtorum. Nam juſtus & ille eſt, qui ex corde agnoſcit ac damnat injuſtitiam ſuam, territúſque gehenna, confugit ad aſylum divinæ miſericordiæ, & ad ſalutifera pœnitentiæ remedia. At qui per omnem vitam, quaſi ſint immortales, indulgent affectibus ſuis, ad voces Dei toties tam amanter provocantis ad pœnitentiam *Toronæo littore*, ut ajunt, *ſurdiores*: quid mirum ſi perturbantur, quum urget extrema neceſſitas? Tunc res eſt cum morbo qui non finit quidquam aliud agi, cum medicis, cum hæredibus, cum legatariis & captatoribus, cum creditoribus ac debitoribus, cum uxore ac liberis, cum œconomis ac famulis, cum amicis & inimicis, cum exequiis ac ſepultura, cum confeſſionibus, diſpenſationibus ac cenſuris, cum reſtitutionibus ac placationibus, cum variis conſcientiæ ſcrupulis, poſtremo & cum fidei dogmatibus. Adde his, cum mundo: quem, quoniam nimis dilexit, invitus relinquit: inſuper, cum ipſa morte corporis, ad quam præparatus non eſt: denique cum Satana, qui tunc omnibus urget machinis, cum gehenna, quæ tunc omnes terriculamentorum ſuorum larvas ingerit. Atqui ad tantum negotiorum agmen non ſufficit ille temporis articulus, ſed ſumma cura agendum ut ad illum extremum, omniumque graviſſimum conflictum homo veniat quam maxime expeditus.

Roget aliquis, quibus modis id poſſit effici? Audiamus Eccleſiaſten bene conſulentem: *Memento*, inquit, *Creatoris tui in diebus juventutis tuæ, antequam veniat tempus afflictionis tuæ.* Audiamus & Eccleſiaſticum: *Ante judicium para juſtitiam tibi, ante languorem adhibe medicinam, & ante judicium interroga te ipſum, & in conſpectu Dei invenies propitiationem: ante languorem humilia te, & in tempore infirmitatis oſtende converſationem tuam.* Salubre conſilium etiamſi notus nobis eſſet dies mortis. Nunc multo magis id faciendum eſt, poſteaquam omnis dies cuique pro ultimo debet haberi, quum neſciat an alius ſit illi ſucceſſurus. Dum vivimus ac valemus, diſcutiamus quantum licet, negotiorum tricas: ac prius quam nos morbus lecto affixerit, diſponamus domui noſtræ. Primum eſt meminiſſe Creatoris, ut per ſinceram confeſſionem & pœnitentiam cum illo redeamus in gratiam. Examinemus conſcientias noſtras, amputantes quidquid ibi reperimus inviſum Deo, ut quum morbus nos protrudet ad tribunal Dei, inveniamus propitiationem. Qui rebus florentibus cervices erigunt adverſus Deum, nonne videmus quam ſemet abjiciant ſi morbus validus minetur mortem? At quanto gratius Deo, ſi ad quod ægritudo ſero compellit, mature noſtra ſponte faciamus. Proſternamus nos ipſos cum Publicano & Euangelica peccatrice in conſpectu Dei, lacrymis, eleemoſynis, precibus, aliiſque piis operibus placantes iram Dei, & in tempore ægrotationis talis erit mors, qualis fuerit vita noſtra. Quidam abhorrent a condendo Teſtamento, quaſi hic inſit aliquid funeſti ominis. Hæc eſt noſtræ carnis infirmitas. Atqui teſtamentum, ô bone, conditum non efficiet ut citius moriaris, ſed ut quietius. Hac in parte felicior eſt in cœnobiis bene moratis agentium conditio, quod ab omnibus curis teſtamentariis liberi ſint. Cæterum qui liberos habent, aut fratres, aut alioqui legitimos hæredes, provideant ne qua in dividundis bonis naſcatur inter fratres & affines contentio: qui non habent, ne relinquant poſteris litium ac rapinæ materiam. Breviter, ſic iſta digerant explicentque ſani, ut nihil neceſſe ſit in morbo curis hujuſmodi intempeſtivis torqueri. Præterea ſi quibus perplexis caſibus involutus eſt aliquis, puta, de matrimonio, de cenſuris Eccleſiaſticis, de votis, de reſtitutionibus aut reconciliationibus, eos ſanus ac valens explicet, nec ullas tricas reſervet in extremum diem. Recte faciunt, qui morientes hæredibus mandant reſtitutionem fraude partorum: ſed longe conſultius faciunt, qui valentes id faciunt, quod aliis ſæpenumero mandatur fruſtra. Itidem recte faciunt, qui morituri condonant offenſas omnibus a quibus læſi ſunt, ac viciſſim orant ſibi condonari, ſi quid in quem deliquerunt: ſed longe Deo gratius, & ad conſcientiæ quietem tutius eſt, ſi idem faciant valentes, non ob mortis metum, ſed ob amorem Chriſti. Recte faciunt, qui morientes legant opum ſuarum partem in ſubſidium pauperum, ſed victima fuerit multo gratior Chriſto, ſi pro modulo facultatum ipſe ſubleves proximorum inopiam. Nec enim ſemper pervenit ad egenos, quod illis deſtinavit moriens, & ſi perveniat, jam alienum eſt, non tuum quod impenditur. Quid quod morbi complures ejus ſunt generis, ut non dent ſpatium ſuper his ſtatuendi: ne jam commemorem caſus ſubitaneos & inopinatos, qui licet non omnes opprimant, omnibus tamen ſunt exſpectandi, quia poſſunt omnibus accidere. Quemadmodum accidit illi ſtulto Euangelico, qui ſibi pollicitus longam ac ſuavem vitam, audit. *Hac nocte repetunt abs te animam tuam.* Deprecantur omnes mortem ſubitaneam & improviſam. Siquidem neſquam non audimus has voces, *A ſubitanea & improviſa morte libera nos, Domine.* Quid eſt quod orant iſti? An omnis inopinata mors deteſtanda eſt? Nequaquam. Juſtus enim quacumque morte præoccupatus fuerit, in refrigerio erit. Neque enim poteſt eſſe mala mors, quantumvis ſubita fuerit, quam vita bona præceſſit. Quin igitur ſic oramus: *A mala vita libera nos, Domine.* At qua fronte vocamus mortem improviſam, quæ ſe quotidie omnibus ſenſibus ingerit noſtris? Ab infantia noſtra quid aliud audimus quam gemitus morientium? quid aliud videmus quam efferri funera? quam pompas lugentium? quam monumenta, ac defunctorum titulos? Quod ſi nos leviter tangunt aliena, quoties nobis propius mors vellicat aurem funeribus affinium & cognatorum propinqua naturæ neceſſitudine nos contingentium, & amicorum quos mutua caritas nobis arctius adglutinarat, quam ullos cognatos jungunt naturæ fœdera? Et ſi hoc quoque parum eſt, quoties nos ipſos admonet fragilitatis noſtræ? Quis enim noſtrum eſt, qui non aliquoties in vitæ diſcrimen adductus ſit, vel tempeſtate, vel latrocinio, vel bello, vel ruina, vel peſtilentia, vel morbo? Quocumque te vertas, mors in inſidiis eſt. Domus cuique tutum eſt refugium. At quam multos opprimunt tectorum ruinæ? Terra ſolidum elementum, nonne interdum ſubſidens totas abſorbet civitates? Ipſoac quo ſpiramus ac vivimus, ſæpenumero mors eſt, quemadmodum cibus ac potus. Poſtremo fames ac ſitis nonne quotidie mortem minitantur, ni remedium adhibeas? Quid quod quoties nominatur homo, mortis admonetur. Idem enim nobis declarant, mortales & homines. Quid igitur agunt qui deprecantur mortem improviſam, niſi ut ſuam accuſent improvidentiam? imparatis enim omnis improviſa mors eſt, etiam ſi centenario veniat. Improviſam appellas, quam omnibus ſenſibus ingerentem ſeſe atque impingentem non vides? Sic improviſum fuit diluvium impiis, qui Noe juſtitiæ præconem, dum appararet arcam, irridebant, edentes, bibentes, jungentes conjugia, quaſi non eſſet eventurum, quod Deus minitabatur. Sic improviſum Sodomis obtigit exitium, qui Loth emigrantem irridebant. Idem evenisſet Ninivitis niſi ad Jonæ præconium egiſſent pœnitentiam. Quiſquis novit ſe Deum habere iratum, omni momento vindictam exſpectet, imo vitet potius exemplo Ninivitarum ac Davidis. Terribilis eſt ira Domini, ſed ſi nos ipſos dejecerimus ad pœnitentiam, in ira ſua recordabitur miſericordiæ. Ad Jonæ hoſpitis denunciationem, Ninivitæ converſi ſunt ad pœnitentiam. At nos ad tot Domini noſtri denunciationes ſurdi, mortem deprecamur improviſam. Tot exemplis ac parabolis inculcat oblivioſæ tarditati noſtræ, ut ad omne momentum ſimus parati, Noe, Loth & eorum quos ruina turris in Siloa inopinantes oppreſſit. Addit ſimilitudinem furis nocturni, fidelis œconomi, decem virginum: ac toties inclamat, *Vigilate, quia neſcitis diem neque horam:* & nobis ulla mors venit improviſa? Venit, ſed improvidis, aut (ut melius dicam) ſurdis, cæcis, ac ſtupidis: qui nec Dominum inclamantem audimus, nec quod ſeſe oculis ingerit videmus, nec quod undique pungit ſentimus. Nec refert quod Dominicus ſermo loqui videtur de ſupremo mundi die. Nam cuique ſupremus vitæ dies, ſupremus mundi dies eſt. In conſummatione mundi palam celebrabitur univerſale judicium, ſed interim ſingulorum animæ ſimul ut corpus reliquerint, ſuum ferunt judicium, licet nobis ignotum.

Do-

Digitized by Google

Dominus autem utrumque diem æque nobis ignotum esse voluit, hac quoque parte declarans indulgentissimam erga nos caritatem. Etenim quum nunc videamus intolerabilem divitum ac malorum violentiam, quid facerent, si scirent se diutius victuros? Rursus infirmi, ut sunt plerique mortales, si certo scirent se perventuros ad senectutem, huc prorogarent exactioris vitæ studium: rursus si certum haberent pauculos vitæ dies supereſſe, tristes & anxii viverent, & ad multas actiones Reipublicæ frugiferas redderentur segniores. Nunc hoc temperamento usa est supremi Numinis providentia, ut cunctis hominibus mors adeo sit certa, ut singuli non minus certo sciant se morituros, quam sciunt natos esse, utque nec summi nec infimi sibi possint vana spe blandiri: rursus dies mortis adeo incertus, ut eum Dominus nec sibi carissimis notum esse voluerit. Itaque fit, ut impii minus lædant bonos, & boni sic abstineant a malis operibus, quasi sint postridie morituri: sic incumbant bonis operibus, quasi diu victuri. Quid igitur sibi volunt, qui ad Chiromantas, Astrologos, Physiognomuntas, Genethliacos, Ventriloquos, numeros Babylonios & Magos currunt, ut sciant ævi modum. Clamat Ecclesiastes, *Nescit homo finem suum, sed sicut pisces capiuntur hamo, & aves laqueo comprehenduntur, sic capiuntur homines in tempore malo, quum eis extemplo supervenerit*: & nos ab his volumus scire finem nostrum, qui ipsi finem suum nesciunt? An quod Christus æterna veritas nesciri voluit, quia scire non expedit, invito Christo discent a vanis hominibus? An Christianis placet exemplum impii Saulis? Quid autem illi profuit malefica, nisi ut bis moreretur? Sunt (& ii quidem non mali) qui petunt a Deo certum mortis genus, orant ut certos menses decumbant, quo vel hoc tempus impendant pœnitentiæ & confessioni. Sanctius est illorum votum, qui mortem optant, qua minime molesti sint suis. Hoc enim a caritate proficiscitur. Sed firmioris est fidei, mortis genus ac spatium ægrotationis Deo committere. Novit ille quid nobis expediat, & quod nobis est optimum, dabit. Sunt innumeræ mortis formæ, & in his quædam horribiles: sive quod subito necent, quod nonnullis in ipso accidit convivio: sive quod acerbos ac diutinos habeant cruciatus, ut Paralysis & Ischiace: sive quod abominandam habeant speciem, veluti qui tenaci pituita præfocati nigrescunt: sive quod usum linguæ, mentisque sanitatem adimant, ut Apoplexis, Phrenesis, ac nonnullæ Febres, aliæque peculiares quæ homines impellunt ut se præcipitent, aut in puteum insiliant, aut laqueo præfocent guttur, aut gladio seipsos confodiant. Sunt enim morbi qui interiora mentis organa vitiant, quos vulgus Dæmoniacos appellat.

Nec ex his quidem judicandus est homo, quando Chrysostomus Monachum Dæmonio obnoxium amantissime consolatur. Quamquam ea mortis genera, quæ manifestam habent speciem impietatis, Christianæ pietatis est deprecari atque abominari. Contra, quosdam videmus tam placide emori, ut obdormiscere, non emori videantur. Sed quæcumque acciderit mortis forma, nullus hinc æstimandus est. Ne de iis quidem, qui ob commissa facinora dant pœnas legibus, licet mortem sortiantur infamem, temere judicandum est. Non fieri potest, ut qui ob excitatam seditionem dissecatur in quatuor partes, migret in Angelorum contubernium: quum alius in veste Franciscana moriens ac religiose sepultus, demigret ad Inferos. Dominus est qui de his judicat. Variis modis suos exercet ac purgat Deus, sed (ut dixi) nulla mala mors haberi debet, quam bona vita præcesserit. Interdum qui placidissime exspirant, demigrant ad æternos cruciatus: contra, qui miserabiliter torquentur, evolant in requiem. Quidam optant plenam Confessionem ante mortem, supremam Unctionem, & Eucharistiam: non dissimili (ut apparet) animo, atque olim quidam prorogabant Baptismum in extremum usque diem: nec prius accersebatur Baptista, quam Medicus profiteretur in arte sua parum esse præsidii. Cur semel optamus contingere, quod quotidie a nobis fieri & debet & potest? Optimum enim consilium est, ut quisque suam conscientiam prius, quam se somno tradat, diligenter excutiat, & si quod crimen eo die commissum deprehenderit, tundat pectus, cumque lacrymis a Domino veniam postulet, & implorata ope divina certum sumat propositum vitæ correctioris. Nec est quod quisquam hic dicat, Distineor variis negotiis, non vacat. Actem tam necessariam quarta pars horæ sufficit. Non est longum dicere, *Peccavi, miserere*. Et hoc satis est, si quidem dicatur ex animo. Nemo somno se tradens, certus est fore ut expergiscatur. Quantum igitur discriminis est in eo statu obdormiscere, in quo si nos opprimat mors somni germana, & soror fratrem excipiat, in æternum perierimus? Tantum periculum brevissima cogitatione licet effugere. Hoc quotidie apud Deum. Apud Sacerdotem vero Dei vicarium ter aut quater aut sæpius in anno sincera confessione purgare conscientiam, plurimum attulerit tranquillitatis, efficietque ut morientem non admodum torqueat confessionis anxietas. Porro quoniam in mortis articulo præcipuum solatium est, Dominicæ mortis contemplatio, ac totius Ecclesiæ communionis, quæ est corpus Christi: profuerit ad utrumque diligenter exerceri in vita, ut actio subinde repetita transeat in consuetudinem, consuetudo in habitum, habitus in naturam. Id fiet, si repurgata ab omni affectu peccandi conscientia, frequenter sumamus Panem mysticum, ac de Poculo mystico bibamus, quandoquidem hoc Sacramentum duo quædam nobis commendat, capitis eximiam erga sua membra caritatem, & membrorum inter ipsa societatem arctissimam. Quidquid boni est in corpore, a capite Christo defluit: quidquid autem boni est in corpore, membrorum omnium commune est: quemadmodum in corpore animantis, licet diversa sint membra, variis officiis destinata, tamen vita a capite proficiscens eadem per omnia membra diffunditur, tam individua societate, ut (quemadmodum docet beatus Paulus) *si doleat unum membrum, dolor ad omnia perveniat, si gaudeat unum membrum, gloria sit omnium communis*. Nimirum, hoc est quod dicitur in Symbolo Apostolorum: *Sanctam Ecclesiam, Sanctorum communionem*. Nec enim contractior est in corpore mystico Christi gratia, quam in animalis corpore natura. Religiose faciunt, qui urgente mortis vicinia, mittunt ad Monasterium Cartusianorum aut Franciscanorum, ut orent pro laborante: sed efficacius solatium est, si cogitet ægrotus, universam Ecclesiam esse pro suo membro sollicitam. Quum autem Ecclesiam dico, quam beatam, quamque numerosam societatem dico, quæ Prophetas, quæ Apostolos, quæ tot Martyrum ac Virginum examina, quæ tot animas Deo caras complectitur. Hæc universa sodalitas pro uno quolibet Christi membro periclitante orat assidue, suisque meritis ac precibus laborantem sublevat. Neque vero tua refert, quod non cernitur oculis Ecclesia. Nec animam tuam vides, cujus beneficio vivunt ac moventur omnia corporis membra. Non potest esse pauper Ecclesia, quæ tam diviti capiti conjuncta est, *in quo habitat omnis plenitudo Divinitatis corporaliter*: nec destitui potest membrum, quod a tot sanctorum millibus sublevatur. Capitis caritatem ac beneficentiam erga nos præcipue testatur crux pro nobis redimendis suscepta. Harum rerum memoriam ac vim nobis renovamus, quoties cum fide debitaque reverentia carnem Domini comedimus ac sanguinem bibimus: Simulque admonemur, universos esse unum corpus qui eodem pane vescuntur, & eodem bibunt poculo. Ne quis igitur despondeat animum, si membrum est infirmum ac languidum, quum caput habeat omnipotens: neve sibi destitutus videatur, qui totius Ecclesiæ meritis precibusque sublevatur. Ad harum itaque rerum contemplationem, si quis in vita fuerit diligenter exercitatus, in morte plus adferent solatii. Tum enim sua sponte occurrent velut animæ familiaria. Proinde (mea sententia) rem piam commenti sunt, qui Dominicæ mortis historiam per certas horas partiti sunt, quo pueri consuescerent singulis diebus aliquam illius portionem commemorare cum gratiarum actione. Qui vero substituerunt Liturgiam de Virgine, ut rem non impiam excogitarunt, ita (si fas est verum fateri) vinum verterunt in aquam.

His rationibus optime fit, ne mors subitanea & improvisa

Digitized by Google

proviſa nos opprimat. Deſerendi liberi dulces, uxor cara, amici dilecti, agri culti, ſtructuræ magnificæ, opes amplæ. At miles Chriſti hæc omnia negligere meditatus eſt, cujus anima velut in præſidio corporis excubat, ad omne momentum exſpectans Imperatoris claſſicum, quo jubeatur inire prælium, ſemper erectus ad illam vocem: *Diſpone domui tuæ, quia morieris & non vives.* Corpus habet non pro domo, ſed pro tabernaculo: nec ibi recondit theſaurum ſuum, ſed quod ad diurnum dimenſum ſatis eſt, in zona geſtat, ſemper in excubiis vigilans, ſemper arma habens in procinctu, adverſus hoſtium inopinatos incurſus, neque quidquam duri recuſat, modo placeat Imperatori cui dedit nomen. *Militia*, inquit beatus Job, *eſt vita hominis ſuper terram.* Hujus militiæ tironem adhortatur ſapiens ille Sirach: *Fili accedens ad ſervitutem Dei; ſta in juſtitia & timore, & prepara animam tuam ad tentationem.* Servitus Dei, eſt profeſſio militiæ Chriſtianæ. Stare militis eſt in acie accincti ad prælium. *Sta in juſtitia*, non in ſuperbia quæ ſe erigit adverſus Deum, ſed in juſtitia. Dormiunt ac jacent, qui militant huic mundo. Sed Chriſti miles ſtat accinctus ad omne opus bonum. Opus optimum eſt, bene mori in Domino. Plurimum enim fiduciæ adverſus Satanam addit vita innocenter acta. Fides neſcit dare locum hoſti, ſpes non novit ſuccumbere, caritas ſuppeditat ſtanti commeatum. Sed quum vita innocenter acta conciliet fiduciam, cur additum eſt *in timore*? Si juſtus es, quid times? Si non es, quomodo ſtas? Hic timor non eſt ille deſperationis pater, de quo Salomon, *Pigrum dejicit timor, quem foras ejicit caritas*, ſed optimus innocentiæ cuſtos. Timor filiorum ſanctus permanens in ſeculum ſeculi. *Qui ſtat* (inquit Apoſtolus) *videat ne cadat.* Ac rurſum: *Tu autem fide ſtas, noli altum ſapere, ſed time:* Eſt timor Domini ſanctus, exſtimulans ad bona opera, ac depellens a malis, & eſt timor ſervi nequam, pertrahens ad ignaviam: *Timens* (inquit) *abii & abſcondi talentum tuum in terra.* At timor juſtitiæ comes efficit, ut noſtris diffiſi viribus alacrius operemur præſidiis Spiritus, ac circumſpectius ſervemus dona Dei. Præterea omnis hominum juſtitia, quamvis perfecta contremiſcit, quoties vocatur ad tribunal juſtitiæ divinæ: in cujus conſpectu nec aſtra ſunt munda, & in Angelis reperitur iniquitas. Quidni, nos infirmi, & in luteis domiciliis habitantes, metuamus hoc judicium, quum Job a Deo probatus dicat: *Verebar omnia opera mea, ſciens quod non parceres delinquenti. Si lotus fuero quaſi aquis nivis, & fulſerint velut mundiſſimæ manus meæ, tamen ſordibus intinges me.* Et Paulus miles Jobe exercitatior dicat: *Nullius mali mihi conſcius ſum, ſed non in hoc juſtificatus ſum.* Sequitur, *Et prepara animam tuam ad tentationem.* Variæ ſunt tentationum formæ, quibus milites ſuos explorat Deus, ſed omnium graviſſima tentatio eſt mors. Tum enim vere cominus res geritur, nec eſt velitatio, ſed utrimque ſumma vi de rerum ſumma decernitur. Ad hunc igitur conflictum ſemper præparandus eſt animus. Quid enim hic faciet miles pugnæ rudis, qui numquam cum hoſte conflixit, qui nec vires illius, dolos, artes & inſidias, nec ſuam virtutem umquam expertus eſt? Magna victoriæ pars eſt, cum hoſte noto bellum gerere. Ita fortiſſimus ille miles vel dux potius beatus Paulus: *Ut non circumveniamur*, inquit, *a Satana: Non enim ignoramus cogitationes illius.* Quid mirum ſi novit technas illius quicum toties conſeruerat manus, omni periculorum genere exercitus. Tum admovetur ignis, qui declarat quale cujuſque fuerit opus, & cui ſuperſtructum fundamento.

Atque hic videmus interdum fieri, quod uſu venit in militia mundana: qui timidiores viſi ſunt in caſtris, & ad tubæ ſignum expalluerunt, in ipſo conflictu reperiuntur fortiſſimi: contra, qui nondum propius urgente periculo videbantur admodum feroces, in ipſo prælio ſunt formidoloſiſſimi. Ita ſunt qui ſani jactant quietem & ſecuritatem conſcientiæ, ſe paratos ad extremum diem, imo cupere ex hoc calamitoſo ſeculo profugere: fretos fide neſcio qua, quod Chriſtus nobis promiſit vitam, & pro peccatis noſtris pœnas dependit: negantes referre, cujuſmodi ſint opera noſtra, bona an mala. Unum illud ſatis eſſe, ſi credamus nos fore ſalvos. At vereor ne multi ex his, qui dum incolumi ſunt valetudine jactant hanc ſecuritatem, valde trepident, ubi propius urget extremum diſcrimen, & ille dies præſto eſt, quo non verbis, ſed veris, res agitur. Exaggerant quantum ſit nefas dubitare de promiſſis Dei: at nulli magis trepidant, quam qui non dubitant de promiſſis Dei. Etenim qui non credit geheſinam paratam iis qui vivunt impie, ſed mortem cum totius hominis interitu adferre finem malorum omnium, minus horret mortem. Fides igitur gignit in impiis timorem Dei, qui eſt initium ſapientiæ, atteſtante beato Job: *Timor Dei, ipſa eſt ſapientia, & recedere a malo, intelligentia.* Item Eſaias: *A timore tuo, Domine, concepimus & quaſi parturivimus, & peperimus Spiritum ſalutis.* Lucæ tertio, populus territus ad prædicationem Joannis Baptiſtæ, qui invitabat ad pœnitentiam, dicens, jam ſecurim ad radicem arboris eſſe poſitam, dicit: *Quid faciemus?* At niſi credidiſſent Joanni, non dixiſſent, *Quid faciemus?* Similiter in Actis Apoſtolorum, multitudo territa prædicatione Petri, ex fide concepto terrore, compuncta corde, dicit Petro & Apoſtolis reliquis, *Quid faciemus viri fratres?* Haudquaquam dictura, niſi fides adfuiſſet ſtimulans conſcientiam metu gehennæ. Hæc vero trepidatio, etiam in homine pie vivente non naſcitur ex diffidentia erga Deum pollicentem & comminantem, aut ex incredulitate articulorum fidei, aut ex hæſitatione de efficacia Sacramentorum, quam habent ex morte Chriſti, ſed oritur ex conſcientia noſtræ imbecillitatis, quæ major eſt quam ut a nobis poſſit ad plenum intelligi.

De ſingularibus autem non cogimur eſſe ſecuri, quamquam de nullo deſperandum eſt. Veluti neceſſe eſt credere, quicumque cum fide percipit Sacramentum Baptiſmi, recipere criminum omnium gratuitam remiſſionem, at non eſt neceſſe credere, hunc baptizatum eſſe liberum ab omnibus peccatis. Nam fieri poteſt, ut in hoc homine fuerit aliquid peculiare impediens generalem Sacramenti vim. Idem ſentiendum de Sacramento Pœnitentiæ. Impium eſt dubitare, an ſit abſolutus a peccatis, qui rite ſuſcepit hoc Sacramentum. Non eſt tamen hæreticum dubitare, an hic aut ille ſit abſolutus, quoniam de peculiaribus impedimentis nobis non conſtat. Excipio ſingularem & evidentem revelationem aut irrefutabilem auctoritatem, quum non ſit expreſſa Scripturarum aut Eccleſiæ conſentientis auctoritas, quæ compellit in diverſum. Hæc hæſitatio non eſt incredulitas, ſed religioſa modeſtia, toto pectore ſubmittens ſe voluntati, judicioque divino, etiamſi velit hominem damnare. Non enim ideo damnabitur, ſed hac ipſa ſubmiſſione promerebitur abſolutionem, ſi religioſæ trepidationi juncta ſit ex Chriſti miſericordia veniens fiducia. Hujus generis eſt, quod adferunt de Euchariſtia. Cogimur in genere credere, quod Sacerdos rite fungens ſuo officio conſecrat corpus & ſanguinem Domini, verum non eſt impium ſubhæſitare an hic aut ille conſecrarit. Nam hoc non eſt dubitare de Sacramento, ſed de peculiaribus circumſtantiis impedientibus vim aut rationem Sacramenti. Similiter neceſſario credimus, homines per fiduciam & caritatem erga Dominum Jeſum ſalutem æternam aſſequi, fas tamen eſt dubitare, an hic aut ille ſit in illo ſtatu. Quamquam nec de aliis temere judicandum eſt in malam partem, & in nobis ſimul cum incremento fidei & caritatis creſcere debet ſpes. Idem ſentiendum eſt de promiſſis ac minis Scripturarum. Non enim ex Deo qui mentiri non poteſt, ſed ex nobis oritur dubitandi materia. Non ignorat homo, quam eximia bona promiſerit Deus, ſed timentibus ac diligentibus ipſum. At quotus quiſque noſtrum eſt, qui timorem præſtitit, ut tali Domino, amorem, ut tali parenti, debitum? Non dubitant igitur an Deus ſit verax in promiſſis, ſed an ipſi ſint digni promiſſis. Fides, ſpes, caritas, timor, dona ſunt Spiritus. Quis igitur novit, an fides & caritas quam habet, ſit ex hoc donorum genere, quæ nos reddunt Deo gratos, & an ſufficiant ad ſalutem æternam? Similiter Deus per Filium promiſit, veniam omnium ſcelerum, ſed ſemel per Baptiſmum, ſi rite ſuſcipiatur.

Cæterum quotus quiſque noſtrum eſt, qui veſtem candidam

Eſaiæ 38.

Rom. 11.

Matth. 24.

Job 4. & 25.

2 Cor. 2.

Job 28.

Cap. 29.

Cap. 2.

Digitized by Google

didam gratis in Baptismo datam non multis modis inquinarit? Paratum est remedium Pœnitentiæ, sed toto corde conversis ad Dominum. Hic excutiat se quisque, num toto corde sit conversus ad Dominum, num cor habeat vere contritum & humiliatum, & si habet, an juxta sufficientem modum. Clamat Baptista: *Facite fructus dignos pœnitentiæ.* Quis ausit sibi arrogare, quod sic ut dignum est oderit ac detestetur peccata sua? Comminatur Deus iram ac gehennam violantibus præcepta sua. Quoties autem nos illius timore abjecto violavimus ea? Quotumquemque reperias, qui non magis metuat iram Principis aut Judicis hominis, quam Dei vivi. Tum quoties fit, ut homo magis amet hominem, quam Deum, pro mortali amico sustinens, quod in Dei gratiam perpeti recusaret? Equidem in hac sum sententia, ut existimem piorum hominum fiduciam semper cum religioso tremore conjunctam esse, paucos excipio, quos Deus eximios habere voluit, videlicet, ad exemplum quod exstimulet omnes, sed adsequantur pauci. Certius sperant Domini misericordiam, qui tremunt illius justitiam. Proinde qui dicunt, *Crede tantum salvum, & salvus eris*: bis peccant: etenim si de qualicumque fide loquuntur, falsus est sermo: sin de viva, inepte dicitur *Crede*, quasi cuivis in manu sit credere quum velit, cum hoc quod haud scio num certi simus, an fidei donum sit in nobis. Quid, quod homo non tantum aliis hominibus, verum etiam ipse sibi frequenter ignotus est, quum oculos Dei nihil quamvis abditum possit fallere. Cor hominis inscrutabile est nobis, sed illum nullus latet sinus cordis, qui finxit cor. Nobis sæpenumero videtur pium, quod impium est in oculis Dei, purum quod impurum est. Ita fit, ut homo se credat immunem a peccatis, quum inscius habeat fauciam conscientiam. Quidni hoc nobis accidat, quum egregius ille Psaltes dicat: *Delicta quis intelliget? ab occultis meis munda me, Domine.* Tutissimum igitur asylum est, cum religioso tremore a justitia Dei confugere ad misericordiam, & cum Psalmographo dicere, *Ne intres in judicium cum servo tuo, quia non justificabitur in conspectu tuo omnis vivens.* In hoc igitur judicio nemo poterit subsistere, si nostra merita ad divinam trutinam expendantur, nisi misericordia superexsultet judicio. Eoque præcessit in eodem Psalmo: *In veritate tua exaudi me, in tua justitia.* Quisquis exaudiri cupit, remittit contentionem, & qui cupit exaudiri in veritate Dei, suæ diffidit veritati, sciens quod solus Deus verax, omnis autem homo mendax: & qui rogat exaudiri in justitia Dei, suæ diffidit justitiæ. Veritas autem & justitia Dei, Christus est, Euangelicæ gratiæ minister. Per Mosen enim lex data est, quæ prodidit injustitiam nostram, sed gratia per Christum Jesum facta est, qui nobis suam communicavit justitiam. Nos toties mentimur Deo, quoties violamus leges illius, in quas juravimus ad fontem regenerationis: & toties injusti sumus, quoties Conditori ac Redemtori non rependimus vices, imo abnegamus illum, quoties a pactis recedimus: sed quamvis nos abnegemus illum perfidi, ille constanter fidelis est, seipsum abnegare non potest, ubique verax in promissis, ut justificetur in sermonibus suis, & vincat quum judicatur. Pater igitur exaudit nos in sua veritate, qua per Filium promisit nobis remissionem peccatorum: exaudit autem non in nostra, sed in sua justitia, quia per Filium justificat omnem credentem, fide purificans corda nostra. Beati sunt igitur qui serviunt Domino in timore, & exsultant illi cum tremore. Quidni tremant homines peccatis obnoxii, quem tremunt Angelorum exercitus? Ante judicium timere bonum est, ut in judicio inveniamus misericordiam.

Ex humanis historiis discimus, quanta cum exsultatione beatus Andreas ad crucem accessit. At contra, non paucos viros pietatis opinione celebres, accipimus sub mortem magno tremore fuisse conturbatos, expavescentes Dei judicium, totamque vitam anteactam damnantes. Refertur enim de quodam, cui sub mortem trepidanti quum dixissent qui aderant fratres, *quid est quod sic expaveſcas, quum per omnem vitam pietatem coluerit?* Ita respondit, *O fratres, multo alia sunt hominum judicia, alia Dei.* Similes voces emisisse dicitur Benedictus, Bernardus, & Augustinus. Eadem igitur fides, & tremorem incutit, & tremorem vincit: incutit, ostendens quantus sit, quem in multis offendimus: vincit, ostendens nobis Christum, cujus caritas purgat peccata nostra, gratia supplet imperfectum nostrum. Ut autem non statim fortitudinis aut fidei signum est, mortem non expaveſcere, nam interdum est stuporis ac vecordiæ, interdum Scythicæ cujusdam immanitatis: ita ad mortem imminentem expaveſcere, non semper est diffidentiæ, aut malæ conscientiæ signum. Nonnumquam affectio mere naturalis est pro varietate corporum, in aliis moderatior, in aliis vehementior. Sic mortem exhorruit Ezechias, vir qui corde perfecto versatus fuit apud Deum, exhorruit autem non obmurmurans Deo, sed cum lacrymis deprecans, & exauditus est. Novi ego quasdam, quæ ad solam mortis mentionem contremiscerent, at iisdem urgente mortis vicinia nihil fortius aut constantius. Horror enim ille non veniebat ex mala conscientia, sed ex peculiari sexus aut naturæ imbecillitate. Affectus autem naturæ, si virtute superentur, augent coronam, non arguunt diffidentiam. Similiter videas ingenia quædam φλαυτα, quæ sibi facile in re quavis satisfaciunt. Sunt rursus putidula, sibi ipsis nusquam satisfacientia, etiam si quid recte gesserint, quibus si admoveas omnia solatia, tamen sentiunt animi remorsum, ad diffidentiam sollicitantem: atque hinc conjiciunt, sese nondum habere Deum placatum, quia numquam sentiunt tranquillitatem conscientiæ. Verum si naturam distinguamus a virtute, nec admodum suæ tranquillitati fident, qui sibi quocumque modo placent, nec protinus spem abjicient, qui mentem habent semper in deteriora vergentem. Isthuc naturæ peculiaris vitium est, non voluntaris, quod negligendum est si vinci non potest, & quod dictat spiritus pro rato habendum, utcumque reclamat caro. Arbitror, & illud esse naturæ, quod homines, quibus instat extremus dies, sic fere immutantur, ut nihil eorum probent, quæ sectati sunt in vita, non quod impia sint, sed quod humana, & a perfectione recedentia. Quamquam adversus hos naturæ affectus, spiritus robore pugnandum est, licet ex eis nec alios judicare conveniat, nec nos ipsos.

Redeamus igitur ad id quod institueramus, ostensuri quibus modis sublevari possint homines, ut plerique sunt infirmi, quos mors vicina consternat, in quorum vita multa oblivio, multa negligentia, multa cessatio, & omnino multo plus criminum quam benefactorum, & si quid benefactorum est, multa rubigine vitiatum, ut illa ingerere in conspectum Dei, nihil aliud sit, quam Deum irritare. Animus ad mortem vel omnino paratus non est, aut leviter instructus. Huic in eo articulo quid faciemus? Nemo desperandus est, quamdiu spirat homo. Urget extremum certamen. Spatium breve est, opus est expedito consilio. Quid, inquam, huic optimo jure perturbato suadebimus? Primum, si legitimos habet hæredes, consultum fuerit, ut omnem curam testamentariam ad illos releget. Primum hoc nonnihil est compendii: sin minus, per Codicillos, aut si qua via commodior negotium hoc quam brevissime absolvat: eo peracto submoveat omnes de rebus hujus seculi obstrepentes: in quo supra modum peccant complures, qui jam animam agenti ingerunt scrupulos de testamento, deque rebus externis, & interdum morientem cogunt subscribere, idque detrectantem & invitum ac detestantem illorum importunitatem, per quos mori non liceat. Quibus amicis quid esse potest inimicius? Dein si morbi ratio patitur, animæ prius quam corpori mederi studeat per exomologesim brevem, sed sinceram & fuci expertem, & a Sacerdote cum plena fide, summaque reverentia pœnitentiæ remedium accipiat, ex intimis præcordiis Dei misericordiam imploret, sumatque vitæ castigatioris propositum si contingat revalescere. Quod si forte non est parata Sacerdotis copia, ne protinus (quod solent superstitiosi quidam) trepidet ac despondeat animum, sed ipsi Deo ex corde confiteatur injustitiam suam, qui pro sua clementia mentis affectum pro facto dignabitur accipere, & quod deest externis Sacramentorum signis

signis de suo supplere peculiari gratia. Per illum quidem efficacia sunt omnia Sacramenta, quæ quodammodo signacula sunt divinæ erga nos beneficentiæ: sed idem absque signis quum opus est consulit hominum saluti, tantum ut absit negligentia & contemtus Sacramentorum, adsit autem fides & promta voluntas. Hæc ideo visum est admonere, quod frequenter videmus quosdam valde perturbari, si videantur absque Exomologesi Ecclesiastica, Eucharistia, & Unctione suprema decessuri, quin hujusmodi voces audimus e compluribus: Ille Christiane mortuus est, ter confessus est ante mortem & omnia Sacramenta percepit. Rursus Cruce signamus nos, si quem audierimus absque his ritibus diem obiisse. Illud certe Christiani hominis est, optare ne quid desit Sacramentorum. Sunt enim magna solatia mentium nostræque fiduciæ adjumenta, & Christianæ sinceritatis est, omnem quum licet implere justitiam: Sed magis Christianum est optare fidem & caritatem, sine quibus illa nihil conducunt. Verum ex his externis non oportet quenquam judicare, nisi constet nobis ea per contemtum aut contemtui parem negligentiam fuisse prætermissa. Equidem arbitror, multos nec absolutos a Sacerdote, nec percepta Eucharistia, nec unctos, nec Ecclesiastico ritu sepultos demigrare in requiem, quum alii cæremoniis omnibus, solenniter peractis, atque etiam in Templo juxta summum Altare sepulti, rapiantur ad inferos. Exempli loco sint qui naufragio, aut capitis supplicio, aut alioqui repentino morbo casuve subito perierunt. His igitur addenda est fiducia, ut certo credant se non minus absolutos, quam si Sacerdoti fuissent confessi, nec minus accipere gratiæ spiritualis quam si Synaxim, & Unctionem extremam percepissent. Tantum adsit, ut modo dicebam, ardens fides, ac promta voluntas. Quod si adsit Sacerdotis copia, & morbi vis non patiatur integram Exomologesim, quæ longiorem requirit orationem, cum intima cordis submissione confiteatur, se totum peccatorem esse, & a Sacerdote pio affectu petat absolutionem, plenaque fiducia sese credat absolutum. Quoties nos a concupitis excludit necessitas, Deus pro sua bonitate mentis affectum amplectitur. Proinde qui in hoc rerum statu torquent hominem Confessione generali, aut Exomologeseos iteratione, anxia circumstantiarum discussione, singulorum criminum enumeratione, an rem piam faciant ipsi viderint, certe rem, meo judicio, faciunt intempestivam. Sufficiat tum una eaque brevis, sed sincera Confessio præcipuorum criminum quæ occurrunt animo: aut si id non licet, ardens Exomologeseos affectus. Ad hæc, si læsus est a quoquam, vindictam ex animo remittat. Si qui læsit indignus est cui noxa condonetur, Christus dignus est, in cujus gratiam deponatur ulciscendi affectus. Ne hic igitur reputet quam atrociter sit læsus ab hoc & ab illo, sed quam multa ipse sibi a Deo condonari postulet. Si quem ipse læsit, curet illum, quantum licet, reconciliandum. Si is nolit redire in gratiam, precetur illi mentem meliorem, ipse, quia quod potuit præstitit, excusatus est apud Deum. Si requiruntur bona opera, nullum opus efficacius ad impetrandam Domini misericordiam, quam in gratiam Jesu Christi, & ad illius exemplum, qui pendens in cruce oravit pro iis per quos erat adactus ad crucem, & a quibus convitiis incessebatur cruce gravioribus, ex animo gratisque condonare, quidquid in nos peccaverunt homines: & haud scio an ullum opus magis arduum, eoque cum primis a Domino petendum. Sed tamen huc adjuvat ipse morbus, qui frangit humani spiritus ferociam, & ad ignoscendum reddit mitiorem.

Hic nonnullæ partes sunt eorum, qui adsunt laboranti, ut ægroto excutiant affectum vulgarem, quo multi credunt per Exomologesim, Eucharistiam, & Unctionem extremam accelerari mortem: persuadeantque potius, id quod res est, his modis majorem esse spem recuperandæ sanitatis, sive quod animus æger morbum conduplicat, sive quod non raro corporis adversa valetudo manat ab animo, postremo quod Deus citius audiet vota supplicantium pro reconciliato quam pro irreconciliato. Deinde ut Sacerdotem adhibeant, qui linguam habeat eruditam, ut sciat sustentare qui lassus est verbo, quique sic moderetur alloquium suum, ut nec nimium blandiens fallat ægrotum, nec intempestiva austeritate conjiciat in desperationem, nec baculum fractum comminuat, nec linum fumigans exstinguat. Nam utramque in partem peccatur a multis. Nec temere quosvis admittant ad ægrotum, sed eos dumtaxat, quorum alloquio sublevetur. Eas personas arceant, quarum adspectus ægroto possit affectum peccandi revocare, veluti turpium voluptatum aut aleæ socios, sive atroces inimicos. Medicorum opem nec aspernetur, nec adoret. Summa spes fixa sit in Deo, qui ut solus inserit animam corpori, ita solus eximit quum vult. Interdum tamen accersendus Medicus, ne videamur tentare Deum, præsertim in morbis præsentaneis, quos Medici vocant acutos. Turba Medicorum arceatur, non tantum ob id, quod quemadmodum Græcorum proverbio dicitur, multitudinem Imperatorum perdidisse Cariam, ita multos ægrotos frequenter exstinguit Medicorum multitudo: verum etiam quod horum officiosa sedulitas, dum alius aliud suadet, & quisque alieno periculo affectat videri sapere, atque interim pharmaca pharmacis cumulantur, fit ut non vacet ægroto justam curam impendere rebus animi. Porro quum propius urget periculum, efficacissima solatia sunt admovenda: quo tempore quidam emigraturo blandiuntur, multi & ipsi sibi blandiuntur vulgaribus parumque efficacibus remediis. Veluti quum alius suadet, ut jubeat se sepeliri in veste talium aut talium Monachorum, aut ut votum Deo nuncupet se si convaleścat Cartusianorum institutum professurum. Quin potius admonendus est ægrotus, ut ab hoc votorum genere temperet in morbo: satis esse si proponat vitam in melius commutare: de forma vitæ suscipienda deliberet sanus, perturbationibus ac metu liber. Displicet enim Deo stulta promissio. Stulta autem est, quam ab animo consternato extorquet terror. Alius dicit, morere securus, ego intra annum pro te adibo Hierosolymam, aut limina beati Petri erepam nudis genubus, aut ingrediar antrum Patricii, quod est apud Hibernos. Novi fœminam nobilem ac prudentem, quæ Sacerdoti legavit bonam pecuniæ summam, ut annum Romæ quotidie sacrificaret, quasi missæ Romanæ sanctiores sint quam Britannicæ. Et tamen ea pecunia melius fuisset collocata, si obligasset eum Sacrificum, ne umquam Romam adiret. Nam mihi familiariter notus erat, quem, arbitror, magis sacrificasse Vulcani conjugi, quam Deo. Alii suadent ut alicujus probati Monasterii aut Ordinis omnia benefacta redimat. Non inficior, magnum esse solatium in communione Sanctorum, verum enim vero an tales contractus ratos habeat Deus, ambigo. Mea sententia, præsentius remedium est adversus desperationem, si laboranti ponatur ob oculos totius Ecclesiæ communio, quæ latissime patet, complectens quidquid ab initio mundi fuit piorum hominum qui Deo placuerunt, quo in contubernio sunt & Angeli. Tota hæc sodalitas votis ac precibus adjuvat laborantem, exspectans speciosam victoriam. Cur igitur abjiciat clypeum, qui tam numerosas copias habet auxiliantes? Si spem facit unius Monasterii deprecatio, in hoc numero sunt universa Monasteria.

Non hæc eo dixerem, quod non conducat certorum hominum preces implorare, aut minus utiles esse res rear paucorum deprecationes, præsertim quæ proficiscuntur ex Christiana liberaque caritate, sed quod ad erigendam spem ægroti utilior fit universitatis contemplatio. Sic enim dilatatur animus. Sed omnium efficacissimum est solatium a Christo numquam dimovere fidei oculos qui se totum nobis impendit, quem habemus advocatum apud Deum, qui numquam non clamat: *Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam vos.* In hujus petræ cavernas semet occulat & in hujus vulnera sese abdat ægrotus, & tutus erit a Satana. Quocumque avocat callidus ille Serpens, hic semper oculos habeat ad Serpentem illum æneum in sublimi stipite fixum, ad cujus contemplationem Paulus revocat Galatas, qui ideo cœperant vacillare, quod a Crucifixo deflexerant oculos. Non occident volantium Spirituum vene-

Mat. 11.

Digitized by Google

venenati morsus, si fides immotis oculis intueatur signum illud salutis æternæ. Christus in cruce pendens signum est triumphale, signum victoriæ, signum gloriæ sempiternæ. Nobis ille pugnavit, nobis vicit, nobis paravit triumphum, tantum ut huc intentos & vigilantes habeamus oculos fidei. In præliis humanis non parum habet momenti ad victoriam, quod in Socrate laudat Alcibiades, numquam connivere. Sed in hoc conflictu qui nobis est cum hoste spirituali, tota victoriæ spes est in oculis, sed multum interest discriminis. Illic observatur undique intentis oculis, quid agat hostis: hic ad Satanæ molitiones cæci ac surdi, tantum ad gratiæ signum habemus defixos oculos: & ad Redemtoris voces aures habemus arrectas. Satanas ea ingerit animo, quæ exaggerant Dei iram. At Christus in cruce pendens ostendit argumenta misericordiæ. Satanas oblatrat quæ demergunt ad desperationem: Christus loquitur quæ erigunt in spem. Nam fides sicut habet oculos, sic habet & aures. Utrumque sensum ab anima requirit Spiritus sanctus, qui loquitur Psalmo quadragesimo quarto: *Audi filia & vide, & inclina aurem tuam.* Audi quod præcipit sponsus tuus, & vide quid promittat, & si videbitur absurdum, tantam felicitatem paratam collocantibus fiduciam in Domino Jesu, inclina aurem tuam ut ea quæ superant hominis sensum, ob hoc ipsum credas, quia Dominus est qui promisit, cujus misericordia non minus est incomprehensibilis quam omnipotentia. De his auribus meminit Psalmus quadragesimus octavus: *Audiam quid in me loquatur Dominus.* Ne auscultes quid in te loquatur caro, quid Satanas, quid humana ratio, nihil enim loquuntur nisi desperationem: sed audi quid loquatur Dominus, loquitur enim pacem in plebem suam. Ecclesia plebs est Domini, gens peculiaris & populus acquisitionis, in hoc esto, & audies Dominum loquentem pacifica. Sequitur *& super sanctos suos.* Hic rursus concidit infirmitas humana exclamans: O me perditum, peccatis onustus sum, quæ mihi societas cum sanctis? Atqui non dicit, super sanctos Legis aut Mosis, sed *super sanctos suos.* Sancti illius sunt, quos per Filium sanctificavit. Si nondum etiam conquiescit animus, audi quod sequitur, *& in eos qui convertuntur ad cor.* Noli expendere criminum magnitudinem, tantum resipisce, & audies Dominum intus loquentem pacem. Sermo pa-
Luc. 7. cis erat, quem audivit nobilis illa peccatrix: *Fides tua te salvam fecit, vade in pace.* Dic cum Davide, sed dic
2 Reg. 12. ex animo, *Peccavi Domino.* Duobus verbis paratam & exertam ultionem verteris in misericordiam. Tales aures habebat qui dicit, *Holocaustum & pro peccato non postulasti, aures autem perfeciſti mihi.* De oculis loquitur Psalmus duodecimus: *Illumina oculos meos ne unquam obdormiam in morte, ne quando dicat inimicus meus, prævalui adversus eum.* Vides hic victoriam in oculis esse potius quam in manibus. Corporis oculos obscurat mors, sed non est quod de nobis glorietur hostis noster, quamdiu lucet in animo fides numquam dimovens oculos a Christo crucifixo. Quin totus hic Psalmus hoc agit, ut hominem in agone constitutum ac de desperatione periclitantem erigat, divinæ misericordiæ contemplatione. Ideo sequitur: *Qui tribulant me exsultabunt si motus fuero,* hoc est, si fide vacillavero. Audis periculum ingens, sed accipe præsens auxilium: *Ego autem in tua misericordia speravi.* Sed unde misericordiæ spes? *Exsultabit cor meum in salutari tuo: cantabo Domino qui benefecit mihi.* Salutare Dei Christus est, *nec est aliud nomen in quo nos oporteat salvos fieri,* Actorum quarto. Tantam vim habet Christi pro nobis crucifixi contemplatio, ut desperatio vertatur in spem, spes vertatur in exsultationem. Eo qui prius desperationi vicinus dicebat: *Qui tribulant me exsultabunt si motus fuero,* nunc dicit, *Exsultabit cor meum in salutari tuo.* Audis victoriam, nunc audi triumphum: *Cantabo Domino qui bona tribuit mihi.* Qui non habet sua bona quæ cantet, cantet bona, quæ gratis largitur Deus per Filium. Si nostris benefactis confidimus, exsultabit adversarius: sin in Domino Jesu figamus sacram ancoram spei, conciderit hostis noster, quemadmodum exsultans dicit Apostolus ad Romanos octavo: *Si Deus pro nobis, quis contra nos? Qui etiam proprio Filio non pe-*

percit, sed pro nobis omnibus tradidit illum, quomodo non etiam cum illo omnia nobis donabit? Quis accusabit adversus electos Dei? Deus est qui justificat, quis est qui condemnet? Rom. 10.
Hac ratione fit, ut subito rerum vices invertantur, & Christi præsidio victoriam auferat, qui videbatur deploratus, & hostis fractus ac repulsus abscedat, qui jam exsultare cœperat. Hæc nimirum est victoria fidei, de qua Beatus Joannes in Epistola Capite quinto: *Omne quod natum est ex Deo, vincit mundum, & hæc est victoria quæ vincit mundum, fides nostra. Quis est autem qui vincit mundum, nisi qui credit, quod Jesus est Filius Dei, quem Pater voluit esse victimam pro peccatis humani generis?* In hoc gradu quamdiu constiterit Christi miles, quantumvis circumsiliat, quantumvis incurset hostis, vinci non poterit.

In hoc autem extremo conflictu illud summa vi molitur hostis, ut ægrotum adducat in desperationem, quod est inter omnia crimina gravissimum. Eoque tum contra nitendum est, ut laboranti undique ingerantur quæ in spem erigant, animumque corroborent. Ad id adjuvabit Imago Crucifixi ægrotantis oculis ex adverso proposita, quæ memoriam infirmam ægroti subinde renovet. Nec non picturæ Sanctorum, in quibus Dominus exstare voluit bonitatis ac misericordiæ suæ monumentum, peccatricis Euangelicæ, Petri post abjuratum Dominum flentis, ac similium: deinde recitatio locorum e Scripturis divinis, quæ nobis commendant immensam Dei misericordiam, & erga genus humanum caritatem: præcipue vero quæ Dominus Jesus pro salute mundi, tum facere tum pati dignatus est. Sunt autem hujusmodi loca innumera, quæ magnum & efficax solatium adferre possunt animo labascenti. Siquidem in hoc articulo Satanas congerit in hominis mentem quidquid fidei spei que scintillam potest exstinguere. Exaggerat majestatem ac justitiam Dei, toties spretam ac violatam; Amplificat illius in hominem lenitatem ac munificentiam, per omnem vitam neglectam ac rejectam, hoc ipsum torquens in argumentum desperationis, quod veniæ spem alere debuerat. Ingerit tot annos male consumptos, tot omissas occasiones quæ ad benefaciendum invitarunt, & si quid recte gestum est, depravat ad calumniam. Tentat & fidem hominis, ut dubitet de Scripturarum auctoritate, deque dogmatibus quæ nobis tradidit Ecclesia, Philosophorum & Hæreticorum rationes in animum suggerens, perplexasque quæstiones, de mundo condito ac redemto, de immortalitate animarum, de resurrectione corporum, de Christo, an fuerit verus Deus & homo, de Sacramentis Ecclesiæ, quam vim habeant, de præscientia ac prædestinatione Dei, omnia detorquens ad diffidentiam ac desperationem, huc etiam Scripturarum testimonia depravans, quod ausus est & in ipsum Dominum, Scripturarum auctorem. Ad hæc adjuvant per occasionem adversarium morbi molestia, mortis pavor, horror gehennæ, & naturalis mentis imbecillitas animique tristitia, quam adfert gravis ægritudo. Ad hanc igitur inclinationem occurrit hostis, omnes admoliens machinas, ut nutantem dejiciat ac præcipitet. Verum quemadmodum cum peccatis luctandum non est, sed ab horum consideratione ad Christi gratiam avertendus est animus, ita cum Satana non est disputandum, sed impia suggerenti dicendum, *Abi retro, Satanas, mihi fas non est dubitare de iis quæ Spiritu Sancto dicta tradidit Ecclesia, & satis est tenere fide quod ingenio non assequor.* Narrant quiddam non quidem e sacris Voluminibus, sed tamen ad id quod nunc agimus, satis accommodum, de duobus, quos imminente morte de fide tentavit Diabolus: alter Philosophiæ peritus erat, alter nihil aliud quam Christianus, rudis & anormis. Priori suggessit quid crederet, an Christum Deum & hominem, an natum de Virgine, an resurrectionem mortuorum. Cœpitque Philosophiæ rationibus demonstrare, non posse conjungi in unum ea inter quæ nulla esset affinitas, velut inter finitum & infinitum, creatum & increatum. Deinde præter naturæ rationem esse, ut Virgo pariat citra viri congressum, nec (juxta Philosophorum principem Aristotelem) esse reditum a privatione ad habitum. Quid multis? Vacillavit homo & præcipitatus est, hostis victor

Digitized by Google

abiit. Alter ille rudis percontanti quid de hoc & illo crederet? respondit compendio, quod credit Ecclesia. Rursum objicienti quid crederet Ecclesia, quod ego, inquit. Quid tu? Quod credit Ecclesia. Quid Ecclesia? Quod ego. Ab hoc imparato ad disputandum, sed simplici fide stabili, Tentator victus discessit. Hoc responsum satis est ad abigendum insidiosum hostem. Maxime tamen valet in obscuris ac dubiis. Veluti si suggerat hostis, aut homo intempestivus, quomodo in tribus personis sit eadem numero essentia, quibus modis inter se distinguantur: respondeat, sicut credit Ecclesia. Quomodo idem corpus possit esse diversis in locis eodem tempore, & quomodo in Eucharistia verum hominis corpus possit in minimo spatio contineri? Respondeat, sicut credit Ecclesia. Rursus qualis sit ignis apud inferos, & quomodo res corporea agat in substantiam incorpoream? Respondeat, sicut credit Ecclesia. Aut si quid respondendum est, paucis respondeat, aut ex Symbolo Apostolorum, quod ægroto quotidie dictandum erit, aut ex litteris divinis, aut ex Spiritu fidei. Si Satanas ingerat criminum magnitudinem, conversus ad Deum dicat, Averte faciem a peccatis meis, & respice in faciem Christi tui Jesu. Scelera tua superant arenam quæ est in littore maris. Copiosior est Domini misericordia. Qui speras justitiæ præmium totus injustus? Justitia mea Christus est. Tu sceleribus opertus cum Petro & Paulo migrabis in requiem? Non, sed cum latrone, qui audivit in cruce, *Hodie mecum eris* Luc. 23. *in Paradiso*. Unde ista fiducia, qui nihil boni feceris? Quia bonum habeo Dominum, exorabilem judicem, & gratiosum advocatum. Detraheris in Tartara. Caput meum in cælo est. Damnaberis? Tu calumniator es, non Judex, damnatus, non Damnator. Multæ Dæmonum legiones exspectant animam tuam. Desperarem, ni protectorem haberem, qui devicit vestram tyrannidem. Injustus est Deus, si pro malefactis dat vitam æternam. Justus est qui servat promissa, & ego ab illius justitia jamdudum appellavi ad ejusdem misericordiam. Inani spe tibi blandiris. Non potest mentiri veritas, promissis fallere tuum est. Quid relinquas vides, quid habiturus sis non vides. Quæ videntur temporaria sunt, quæ non videntur æterna: plus quam videt, qui firmiter credit. Migras hinc onustus malefactis, nudus bonis operibus. Rogabo Dominum, ut me meis malis exoneret, suis bonis convestiat. At Deus peccatores non audit. Sed audit pœnitentes, & ille pro peccatoribus mortuus est. Sera est tua pœnitentia. Non fuit sera latroni. Latronis erat firma fides, tua vacillat. Orabo Dominum ut augeat fidem meam. Falso tibi persuades, te misericordem habere Dominum, qui te tot malis excruciat. Medetur ut clemens medicus. Cur voluit mortem esse tam acerbam? Dominus est, non potest velle nisi quod bonum est. Cur servus male frugi recusem perpeti quod Dominus gloriæ perpessus est? Miserum est mori. Beati qui in Domino moriuntur. Sed mors peccatorum pessima. Peccator esse desiit, qui se cum spe misericordiæ peccatorem agnoscit. Relinquis hunc mundum. A tristi exsilio migro in patriam. Tantum bonorum hic relinquis. Sed longe plus malorum. Relinquis opes tuas. Aliena sunt quæ relinquo, mea mecum effero. Quid effers, quum in te nihil sit boni. Hoc vere meum est, quod mihi gratis donat Dominus. Deseris uxorem ac liberos. Domini sunt, ejillos commendo. Durum est distrahi a carissimis. Brevi me sequentur. A jucundis amicis divelleris. Propero ad jucundiores.

Quoniam autem versutissimus hostis quos ad desperationem pertrahere non potest, sollicitat ad sui fiduciam, ut quos non valet in præcipitium detrudere, in altum elatos elidat, adversus hoc quoque non leve discrimen muniendus est ægrotus. Quemadmodum autem adversus desperationis Charybdim tutum est, si quo magis Satanas deprimit hominem conscientia scelerum, hoc se magis erigat fiducia divinæ misericordiæ ac societatis cum Christo mysticæ: ita adversus arrogantiæ Scyllam præsens erit remedium, si semet consideratione propriæ imbecillitatis abjiciat. Quisquis enim in Christo fortis & excelsus est, in seipso humilis & abjectus, nec dejici potest a Satana, nec allidi. Tale quiddam in veterum monumentis legimus de divo Antonio Monacho, quem mille modis oppugnavit Satanas, nec unquam potuit expugnare. Quodam autem tempore quum frustra admotis omnibus technis nihil profeciisset, se vinci fassus est his verbis, *In cassum nitor: si ego te dejicio, tu te ipsum attollis: si te attollo, tu te ipsum deprimis.* Ad hanc imaginem si Satanas suggesserit, Dignus es qui inter Seraphicos sedeas: respondeat ægrotus: Nulla est mea dignitas, nisi quod indignitatem meam agnosco. Multum orasti, multum jejunasti, vitam austeram duxisti, plurimum in egenos erogasti. Quæ narras omnia mihi cum damnatis Pharisæis sunt communia. Si quidquam ex me boni operis profectum est, Domini est, non meum. At purus es ab iis vitiis quibus ille & ille laborat. Est igitur unde Domino gratias agam, non est unde mihi placeam. Nam nisi me Domini misericordia protexisset, & si similis irruisset tentatio, patrassem eadem, aut etiam sceleratiora. Hujusmodi responsiunculis muniendus est ægrotus, brevibus & expeditis adversus Satanæ pravas suggestiones. Exempla Sanctorum revocanda sunt illi in memoriam, sed in quibus reluxit insignis Domini misericordia: velut in Davide, qui adulterium cumulavit homicidio, ac duobus verbis effugit vindictam: in Ninivitis, in Achab, in filio prodigo, in Publicano, cujus justitiam Dominus præfert Pharisaicæ sanctimoniæ, in muliere peccatrice, quæ audivit a Domino, *remissa sunt tibi peccata tua.* In muliere adultera, quæ audivit, *vade & amplius noli peccare:* in Petro, qui ter abnegavit Dominum; in Paulo, qui persecutus est Ecclesiam Dei, vinciens & occidens qui profitebantur nomen Domini Jesu. In Cypriano, qui ex Mago factus est Martyr, aliisque multis, qui ex idololatria, ex blasphemia, ex horrendis criminibus, per fidem in Christum misericordiam & coronam assecuti sunt.

Ad excludendam desperationem, & erigendam spem, aptiores sunt litteræ Novi Testamenti quam Veteris: Nec mirum, Moses Judæos terrebat præceptis. Christus universos consolatus est per fidem & gratiam. Habent autem sacra volumina non exempla tantum, sed & dicta quamplurima, partim quæ terrorem incutiant, partim quæ territos consolentur. Per hæc enim fere volvitur omnis Prophetarum sermo, Dei vindictam exaggerans aversis a Deo, ac rursus Dei misericordiam amplificans ad pœnitentiam conversis. Utrumque pharmacum salutiferum est, si scite & in loco adhibeatur. Quæ territant admovenda sunt corpore sanis, sed animo laborantibus, ferocibus & hujus vitæ prosperitate temulentis, aut mundi delitiis quasi mandragoræ indormientibus, quo velut elleboro ingesto resipiscant, aut brassica sumta redeant ad sobrietatem, aut vehementius inclamati vellicatique expergiscantur. Quæ veniæ spem faciunt, adhibenda trepidis ac meticulosis, præsertim in mortis discrimine. Quamquam nec illis sic ingerendus est terror, ut pharmaco non admisceatur veniæ spes, nec his ita sunt adhibenda lenimenta ut fallantur. Siquidem aliud est corrigere, aliud dejicere: rursus aliud consolari, aliud adulari. Proinde non parvi refert, qui ægrotantibus assideant. Hos oportet ad manum habere varia Scripturarum loca, quibus ægrotum nutantem fulciant, vel recitandis, vel enarrandis. Ad idem valebunt precatiunculæ apte compositæ. Feruntur enim quædam ab indoctis compositæ, & ab indoctis ingeruntur ægrotantibus. Sic excitata spe, supereſt Purgatorii terror, quem & ipsum quidam remediis, mea sententia, parum solidis lenire & eximere conantur. Quidam emptitiis diplomatibus promittunt securitatem ab Igni Purgatorio, sed vereor ne hoc sit non sublevare ægrotum, sed os sublinere morituro. Rectius faciunt, qui missis ac precibus piorum hominum, nec non eleemosynis suadent minuendos esse Purgatorii cruciatus. Sed omnium efficacissimum est, si moneatur ægrotus, ut quantum potest excitet fidem & caritatem erga Deum & proximum, ex animo condonet omnibus a quibus læsus est, ac morbi cruciatus, mortemque imminentem amore Christi patienter ferat, totum se per omnia submittens voluntati divinæ, reputans Deum non judicare bis in ipsum, & Christum pro nostris delictis in cruce dependisse pœnas. Ex his fonti-

Digitized by Google

fontibus ac potiſſimum ex illius ſanguine petat Ignis Purgatorii refrigerationem. Atque ita ſibi diffiſus, fretus immenſa Dei miſericordia, Chriſti meritis, ac Sanctorum omnium ſuffragiis, contrito corde, cum religioſa fiducia dicat, IN MANUS TUAS, DOMINE, COMMENDO SPIRITUM MEUM. Nulla invidia eſt, ſi peccator & infirmus uſurpet verba Domini ſui; nam ideo caput noſtrum hæc expreſſit in ſeſe, ut nos imitaremur qui ſumus illius membra. Quod ſi cui placet & ab aliis Sanctis exemplum petere, dicat cum beato Stephano, *Domine Jeſu accipe ſpiritum meum.*

Exempla magnam habent vim ad commovendos animos. Oſtendunt enim velut in ſpeculo quid deceat, quid ſecus: quemadmodum & in rebus externis vehementius viſis quàm auditis permovemur: proinde non mediocrem habet utilitatem, frequenter morientibus adeſſe, ut quod in illis deteſtandum conſpexerimus, vitemus, quod pium ac ſanctum, imitemur. In illo ſiquidem articulo apparet qualis ſit cujuſque fides, qualis conſcientia. Sed nullum invenietur exemplum perfectius, quam quod Dominus noſter in ſe ipſo nobis expreſſit. Quum enim inſtaret illa nox extrema, adverſus imminentem tentationis procellam communiit ſuos ſacroſancti corporis & ſanguinis ſui commeatu, nos admonens, ut quoties incidimus in caſum aut morbum qui mortem minitetur, protinus Exomologeſi purgemus affectus noſtros, quemadmodum Dominus lavit pedes Diſcipulis ſuis, mox reverenter accipiamus corpus Domini, qui cibus animos noſtros fortes & invictos reddet, adverſus hoſtem ſpiritualem. Dominus nullum condidit teſtamentum, ſed pro teſtamento fuit ſermo totus igneus, quem Joannes accuratius proſequitur, & inſtitutio Sacramenti Euchariſtiæ in mortis ipſius memoriam. Teſtamentum ſapiebant & illa verba de cruce, *Mulier ecce filius tuus*; & ad diſcipulum, *Ecce mater tua.* De externis igitur paucis agendum eſt, de iis quæ faciunt ad fidem & caritatem, multis. Solent enim verba morientium avidius excipi, & altius inſidere mentibus audientium: partim quod nemo creditur fingere in eo quidem articulo: partim quod mens dum incipit divelli a corpore quo gravatur, ſæpe ſpecimen edit illius libertatis & cognitionis ad quam proficiſcitur. Sed redeamus ad Redemtoris exemplum. A myſtica cœna ſecedit ab ædibus in hortum, ac juſſis eo loco ſubſidere reliquis diſcipulis, tres tantum ſibi adjungit, Petrum, Joannem & Jacobum Zebedæi, ut eoſdem haberet teſtes humanæ infirmitatis, quos in monte gloriæ ſuæ teſtes eſſe voluerat. His confeſſus eſt extremam animi triſtitiam, quæ ſæpe morte ipſa gravior eſt: quibus vigilare & orare juſſis, rurſus ſeceſſit ad orandum. In corporali ſeceſſu Domini magnum eſt myſterium. Qui ſe morti præparat, ab omnibus urbanis ac domeſticis affectibus ſecedat oportet, Reipublicæ curam abjiciat, poſſeſſionum ſollicitudinem penitus exuat, uxorem ac liberos Domino commendet, ab amicorum & cognatorum fiducia ſeſe ſubducat, ne intimos quidem in animi curas recipiat, ſolus ſub dio ſit oportet, qui tum velit loqui cum Patre cœleſti, quum urget extrema tentatio. Ter admonet dormientes, ut vigilent orentque, ne intrent in tentationem. Intrat in tentationem, qui ſe tradit in poteſtatem Tentatoris. Vigilantes autem & orantes perſtringit quidem tentatio, ſed mox præterit. Quod tribus diſcipulis dixit Dominus, nobis omnibus dixit. Dormierunt illi, & ideo ſuccubuerunt tentationi. Petrus omnium fortiſſimus abnegavit Dominum, cæteri metu diffugerunt, magis etiam abjuraturi, ſi ſimilis terror fuiſſet objectus. Itidem in mortis diſcrimine vincitur infirmitas humana, niſi inſtanter, niſi puro affectu, niſi cum invicta fiducia imploraverit auxilium illius, qui ſolus vivificat mortuos. Porro quo pacto ſit orandum in eo rerum ſtatu, exemplo ſuo Redemtor monſtrare dignatus eſt. Flexit genua, parum hoc eſt, proſtravit ſeſe in faciem. De terra clamavit ad Patrem, tam valide, ut vox deprecantis a diſcipulis tribus, qui ad lapidis jactum aberant, alioqui & ſomno gravatis, exaudiretur. Bis ad deprecationem rediit, ter eadem verba repetivit, *Non ſicut ego volo, ſed ſicut tu.* Flectit genua, qui ſe totum ſubjicit voluntati divinæ: procumbit in faciem, qui ſibi totus diſplicet, totus ſuis diffidit viribus ac benefactis, nec aliunde ſperat ſolatium quam a miſericordia Domini. Nec ſtatim deſperandum, ſi differtur conſolatio: iterum atque iterum redeundum eſt ad clamorem, non oris ſed cordis. Etenim ſi nos quod Dominus externe fecit, ſpiritualiter imitemur, aderit bonus Angelus, qui ſudorem ſanguineum abſterſurus eſt ab animo noſtro: & aut eripiet a diſcrimine, aut robur addet ſpiritui, ut mortem fortiter perferamus. Poſtremo cum Domino nudi crucem aſcendamus oportet procul ab omnibus terrenis affectibus, ad cœleſtis vitæ amorem erecti, ut cum beato Paulo dicere poſſimus, *mihi mundus crucifixus eſt, & ego mundo:* atque ibi tribus affixi clavis, fide, caritate, & ſpe conſtanter perſeveremus, ſtrenue depugnantes cum Satana, donec eo devicto in æternam requiem demigremus, præſidio gratiaque Domini noſtri Jeſu Chriſti, cui cum Patre & Spiritu ſancto laus & gloria in omne ævum, AMEN.

FINIS.

DESIDERII ERASMI ROTERODAMI
ODE DICOLOS DI'STROPHOS,

Altero Verſu heroico hexametro, altero Jambico dimetro

DE

CASA NATALITIA PUERI JESU,

deque paupere puerperio

VIRGINIS DEIPARÆ MARIÆ.

ECquid adhuc veterum ſequimur ſpectacula rerum?
Huc huc frequentes currite.
Hæc caſa quæ lacera & ſtat agreſtibus horrida culmis,
Novum dabit ſpectaculum,
Quale nihil ſeclis proavi videre vetuſtis,
Nihil videbunt poſteri.
Hic cujus tonitru telluſque tremiſcit & æther,
Teneris crepat vagitibus.
Hic orbis magni moderator maximus infans
Virginea mulget ubera.
His ego non ſtabulis auguſta palatia Romæ
Feliciora judicem.
Non (operoſa licet) Solomonia Templa, nec auream,
Lydi tyranni regiam.
Salve clara domus, cœloque beatior ipſo,
Partus ſacrati conſcia,
Jure tibi Jovis invideant capitolia falſi,
Divis ſuperba ſaxeis.
Ægyptus ſancta invideat cunabula, monſtris

Digitized by Google

Finem datura turpibus.
Nec minus apta Deo es, quod hiantibus undique rimis,
Imbres & Euros excipis:
Quod lodicis egens, rigidoque incommoda fœno
Fœtus rubentes excipis:
Talia naſcentem decuere cubilia Chriſtum, ut
Qui dedocere venerit
Faſtum, nullaque non ſuadentem turpia luxum.
Non hic renident purpuræ,
Sertave frondea, non imitantes fulmina tedæ.
Non menſa ſumptuoſior,
Nec ſtrepit officiis domus ambitioſa, nec alti
Fovent puerperam thori.
Pannoſus jacet in duris præſepibus infans:
Divinus attamen vigor
Emicat, & patribus vagitu diſpuit ignes.
Sênſêre præſentem Deum,
Quodque licet, puero jumenta tepentibus auris
Frigus Decembre temperant.
Upilio calamis iiſdem, quibus ante capellis,
Agreſte, ſed pium canit.
Ætherei que chori volitant cunabula circum,
Ut menſibus vernis, apum
Degenerem ſimulac pepulere examina regem,
Regi novo, faventibus
Applaudunt alis, ſublimemque agmine tollunt,
Sic turma cœlitum duci
Circumfuſa ſuo, gaudens ſtupet, atque jacentem
Pronis adorat vultibus,
Et natalitium ſonat ad præſepia carmen.
Conjunx pudicus interim,
Fuſus humi, magnum trepidus veneratur alumnum.
Porro puella nobilis,
Pars bona ſpectacli, defixis hæret ocellis,
Primumque ſeſe non capit,
Seque ſuumque ſtupens genitrix virguncula partum,
Nulli marito debitum.
At ſimul ejecit pietas materna ſtuporem,
Prædulce pignus corripit,
Ac modo porrectis cohibet vagire papillis,
Modo tepente frigidum
Blanda fovet gremio, parviſque dat oſcula labris.
Nunc pectori adprimit ſuo,
Nunc blæſo teneros invitat murmure ſomnos.
Amabili invicem modo,
Lætam prole Deo videas geſtire parentem,
Prolem parente virgine.

EXPOSTULATIO JESU CUM HOMINE SUAPTE CULPA PEREUNTE,

DESIDERIO ERASMO ROTERODAMO AUCTORE.

CUm mihi ſint uni bona, quæ vel frondea tellus,
Vel Olympus ingens continet,
Dicite mortales, quæ vos dementia cepit?
Hæc aucupari ut undevis
Malitis, quam de proprio depoſcere fonte,
Adeo benigno, & obvio?
Mendaceſque juvet trepido, miſeroque tumultu
Umbras bonorum perſequi?
Pauci me, qui ſum veræ largitor & auctor
Felicitatis, expetant?
Forma rapit multos, me nil formoſius uſquam eſt,
Formam ardet hanc nemo tamen.
Suſpiciunt ceras, antiquaque ſtemmata multi,
At me quid eſt illuſtrius?
Ut qui ſim genitore Deo, Deus ipſe, profectus,
Genitrice natus virgine.
Unde fit, ut mecum vix geſtiat unus & alter
Affinitatem jungere?
Maximus ille ego ſum cœlique ſolique monarcha.
Servire nobis cur pudet?
Dives item, & facilis dare magna, & multa roganti,
Rogari amo, nemo rogat.
Sumque, vocorque Patris ſummi ſapientia, nemo
A Me conſulit mortalium.
Ipſe ego ſum ætherei ſplendorque, decuſque parentis:
Me nemo ſtupet, aut ſuſpicit.
Sum firmus juxta, ac jucundus amicus amico,
Me pariter, ac meas opes
Candidus, atque lubens caris impertio, nemo hanc
Ambit neceſſitudinem.
Sum via qua ſola cœli itur ad aſtra, tamen me
Terit viator infrequens.
Cur tandem ignarum dubitat mihi credere vulgus?
Æterna cum ſim veritas.
Pollicitis cur, ſtulte, meis diffidere perſtas?
Cum ſit nihil fidelius.
B Auctor adhæc vitæ cum ſim unicus, ipſaque vita,
Cur ſordeo mortalibus?
Lux ego ſum, cur huc vertunt ſua lumina pauci?
Dux, cur gravantur inſequi?
Vivendi recte certiſſima regula ſolus,
Aliunde formas cur petunt?
Ipſe ego ſum ſolus vera, & ſine felle voluptas.
Quid eſt quod ita faſtidior?
Unica pax animi, quin huc deponitis ægri
Curas edaces pectoris?
Si benefacta truces etiam meminere leones,
Referuntque belluæ vicem,
Reſpondere feri merito didicere dracones,
C Si meminit officii canis,
Si redamant aquilæ, redamant delphines amantem,
Cur efferatior feris
Me me non redamas, homo? cui ſemel omnia feci,
Quem condidi, quem ſanguine
Aſſerui proprio, propriæque a morte recepi
Diſpendio vitæ volens.
Si bos agnoſcit dominum, ſi brutus aſellus
Agnoſcit altorem ſuum,
Cur me ſolus homo male gratus, noſſe recuſas,
Et conditorem, & vindicem?
Unus ego hic tibi ſum cunctorum ſumma bonorum:
Quid eſt quod extra me petas?
D Quorſum diſtraheris per tot diſpendia graſſans
Laborioſa inertia?
Sum placabilis, & pronus miſereſcere, quin hoc
Miſer ad aſylum confugis?
Idem juſtus, & implacabilis ultor iniqui,
Cur non times offendere?
Corpus ego, atque animum nutu ſub tartara mitto,
Noſtri metus vix ullum habet.
Proinde mei deſertor homo ſocordia ſi te
Adducet in mortem tua,
Præteritum nihil eſt, in me ne rejice culpam,
Malorum es ipſe auctor tibi.
Nam quid adhuc ſupereſt? ſi te neque provocat ardens,
E Suique prodiga caritas,
O bis marmoreum pectus! neque mitigat unquam
Adeo profuſa benignitas,
Si neque tantarum vel ſpes certiſſima rerum
Expergefacit, & allicit:
Si neque tartareæ cohibet formido gehennæ
Nec ullus admonet pudor,
Immo ſi durant magis hæc, adduntque ſtuporem
Tam multa, tamque inſignia,
Ut facile immiteſque feras, chalybemque, petramque
Rigore victo molliant.
Quid faciat pietas, quibus artibus abſtrahat ultro
Devota morti pectora?
F Invitum ſervare nec eſt mentis, puto, ſanæ,
Et patria prohibet æquitas.

CARMEN JAMBICUM

Sub perſona pueri JESU præſidentis Scholæ Coleticæ.

NOn invenuſto antiquitas ænigmate
Studii magiſtram, virginem
Finxit Minervam; ac litterarum præſides
Finxit Camænas virgines,
Nunc ipſe virgo matre natus virgine
Præſideo virgineo gregi,
Et ſoſpitator hujus, & cuſtos Scholæ.

Adſunt

Digitized by Google

Adsunt ministri virgines
Pueros meos mecum tuentes Angeli.
Mihi grata ubique puritas,
Decetque studia litterarum puritas.
Procul ergo sacro a limine
Morum arceant mihi litteratores, luem,
Nil huc recipiant barbarum.
Procul arceant illiteratas litteras,
Nec regna polluant mea.

SAPPHICUM.

Cœperit fastis avibus precamur,
Semper augescens meliore fato,
Hic novæ sudor novus officinæ,
Auspice JESU.
Hic rudis (tamquam nova testa) pubes,
Litteras Grajas, simul & Latinas,
Et fidem sacram, teneriscque Christum,
Combibet annis.
Quid fuit læta sobolem dedisse
Corporis forma? nisi mens & ipsa
Rite fingatur, studiisque castis
Culta nitescat?
Stirpe ab hac sensim nova pullulabit
Civium proles, pietate juxta, ac
Litteris pollens, breviterque regno
Digna Britanno.
Ludus hic sylvæ pariet futuræ
Semina, hic dives nemus undequaque
Densius surgens decorabit Anglum
Latius orbem.

IMAGO PUERI JESU

In ludo litterario, quem nuper instituit Coletus.

DIscite me primum pueri, atque effingite puris
Moribus, inde pias addite litterulas.

CARMEN PHALECIUM.

SEdes hæc puero sacra est JESU,
Formandis pueris dicata, quare
Edico, procul hinc facessat, aut qui
Spurcis moribus, aut inerudita
Ludum hunc inquinet eruditione.

ALIUD.

QUin hunc ad puerum pueri concurritis omnes?
Unus hic est vitæ regula, fonsque piæ.
Hunc qui non sapiat, hujus sapientia stulta est,
Absque hoc vita hominis mors mihi crede mera est.

FINIS.

DESIDERII ERASMI ROTERODAMI IN LAUDEM MICHAELIS & ANGELORUM OMNIUM,

Ode dicolos hendecasyllaba Sapphica, suffigenda in Templo Michaeli sacro.

COelitum princeps, Michael, & omnes
Spiritus sacri, libeat precamur
Supplicum votis tribuisse pronas
Cœlitus aures.
Sordidæ sed ne merito canentum
Sordeant Odæ, citus huc ab arce
Devolet fulgente, Seraph decoris
Igneus alis.
Qui foco sacro usque calentis aræ
Calculum vivum rapiens (ut olim)
Applicet nostris placidus labellis
Oraque tergat,
Luridæ quidquid maculæ, perurat,
Desidem pellens animo teporem.
Igneas cantent acies (ut æquum est)
Ignea verba.
Porro tu primas tibi vindicato
Carminis partes, Michel beate,
Primipilari duce quo triumphant
A Agmina cœli.
In quibus luces, itidem, ut pyropus
Nobiles interradiat lapillos,
Utve formosus socia inter ardet
Lucifer astra.
Jus tibi summum necis atque vitæ,
Tradidit magni moderator orbis,
Tu potes servare probos, & idem
Perdere fontes.
Tu piorum tutor & advocatus,
Tu Dei in templo nitidas ad aras,
Visus es, dextra tenuisse plenam
Thuris acerram.
Inde surgens fumus odore multo,
Ibat ad summi solium tonantis,
B Ac Dei nares liquidi juvabant
Dona vaporis.
Tu pias lætis animas reponis.
Sedibus, cantu procul audiendo
Squalidis olim gelida exciebis
Funera bustis.
Quam dedit lætos pia turba plausus,
Cum gravi cœlum quateret ruina,
Hostis & serpens veterator, acri
Non sine pugna.
Ille sublimes subito sub auras
Emicans, septem (stupuere cuncti)
C Ora tollebat, colubris tumebant
Colla trecentis.
Flammeis ardens oculis, avernum
Virus efflabat furiale monstrum,
Fulminisque instar, piceos vomebat
Faucibus ignes.
Te nihil terret rabies minacis
Belluæ, sed vi domitam superna,
Cogis absorptam superas ad auras
Reddere prædam.
Quæ tuas fulvas fugitat sub alas
Læta, præsenti sed adhuc periclo
Palpitans, elapsa velut rapaci
Ales ab ungui.
D Ergo ne quid jam trepident, cadaver
Triste deturbas, labat ac labantis
Pondus exhorrens, aperit profunda
Tartara tellus.
Non secus, quam si Siculo Peloro
Pendulum in fluctus abeat cacumen
Territum cedit, refluumque late
Dissilit æquor.
Ferreis illic domitus catenis,
Horridum quassat caput, ac minatus
Multa nequidquam, furibundus iras
Volvit inanes.
Te manet palma, ô Michael, suprema,
E Te novi plausus, tibi non iniquas
Impius pœnas dabit Antichristus,
Orbe levato.
Lætus idcirco meritos uterque
Orbis, en hymnos canit, altus æther
Inclyto gaudet duce, gaudet æque
Præside tellus.
At meri cantus celebrantur istic,
Hic (uti res sunt variæ atque mixtæ)
Reddimus proni querulis remixta
Carmina votis.
F En vides, quantis miseri premamur
Cladibus (nostro merito fatemur)
Tota proh cæci terimus nefandis
Secula bellis.
Si tibi haud frustra data cura nostri est,
Si tibi pax non temere vocabulum
Mutuat, belli procul ô cruentos
Pelle furores.
Fac tua lenis prece, Rex olympi,
Vindicem condat miseratus ensem,
Ferias donet, referatque fessis
Otia terris.

Digitized by Google

DE SINGULARI LAUDE GABRIELIS ANGELI.

TE quibus digne recinemus odis,
Gabriel, quem rite chorus ſupernus
Proximum primo colit? ô tonantis
Armiger alti.
Illius tu ſtrenuus adminiſtras
Bella, nec quiſquam melior, piorum
Caſtra tutari, & rabidas nocentum
Frangere vires.
Tu tenes oracula ſacra, te olim
Nuntio, caſus didicit futuros,
Ille, quem inſonti leo gaudet atrox
Lambere rictu.
Tu Zachariæ vetulo marito,
Thura dum feſtis adolet ſacellis,
Pignoris ſeri ſubitus ſtupenti
Nuntius adſtas.
Cuncta quid fruſtra ſequimur canendo,
Illius dulce eſt meminiſſe nuntii,
Lætius quo nil lacrymoſus unquam
Audiit orbis.
Nec ſalus olim, neque ſpes ſalutis
Ulla erat, ſed mors Stygiis profecta
Sedibus, gentem rapiebat omnem,
Vindice nullo.
Tum novas auctor meditatus artes,
Ipſe ut inviſat homo factus orbem,
Te rei tantæ, Gabriel, miniſtrum
Deligit unum.
Advola terris, ait, & ſaluta
Virginem, matrem mihi mox futuram.
Fac ſacramentum tege, ne ille ſciſcat
Callidus hoſtis,
Sic opus facto; neque plura fatus
Ille, tu lapſu placido volucres
Diſſecas nubes, decoraſque pictis
Æthera pennis.
Qualis adverſos feriente nimbos
Sole, reſplendet (monumenta pacti
Iris antiqui) varioque cœlum
Cingit amictu.
Vidit obliquis oculis volantem
Dextero cœlo, metuitque latis
Incubans terris Draco, luridoque
Palluit ore.
Tecta tu pernix Nazarea tangis,
Mox & illapſus thalamis pudicæ
Virginis, mandata refers ſereno
Regia vultu.
Noſtra cui primum hic lyra gratuletur
Hæſitat, mundone malis levato,
An Deo fœtæ potius puellæ,
An tibi divæ
Conſcio mentis, meritoque ſummis
Rebus accerſi? tibi tam ſacrato,
Tamque felici licuit vel uni
Munere fungi.
Noſter ô ſalve bone pacifer, qui
Surculum adportans oleæ virentem,
Nuntias primus, meliora merſis
Secula terris.

DE LAUDE RAPHAELIS.

PRoxime primis Raphael canere,
Ordinis pars non humilis ſuperni.
Tu te nam clarum comitem duobus
Tertius addis.
O ſalus, ac certa hominum medela
Rebus afflictis, ope cujus olim
Reddito vidit reducem Thobias
Lumine gnatum.
Nec modo ſalvum, ſed & ære largo
Divitem, multa ſerie clientum
Divitem, ac longis gregibus novaque
Conjuge lætum.

A Ethnici Phœbumque genuſque Phœbi,
Saxeos olim coluere Divos,
Hos rati morbis dubiis rogatam
Ferre ſalutem.
Nos magis nos te colimus, potentem
Vel nigro manes revocare ab Orco,
Rurſus & pigris animam liquentem
Spargere venis.
Tu ſimul membris, ſimul ô medere
Mentibus præſens opifer, luemque
In tuos eheu male ſævientem
Exige terris.

DE OMNIBUS ANGELIS.

B NEc tacendi eſtis, proceres duceſque
Cæteri nobis, breviterque cuncti,
Milites Regis ditione late
Cuncta tenentis.
Ambitu quem triplici triformem
Dextera lævaque, frequentiores
Cingitis, quam nocte ſilente plenam
Sidera Lunam.
O ſalutandi novies beati.
Otium quorum mala nulla terrent,
Certa quos divi beat intuentes
Copia vultus.
C Invidet veſtræ miſer ille ſorti,
Eminus ſedes quoties ademptas
Suſpicit frendens, & inauſpicati
Pœnitet auſus.
Veſpero quondam ſimilis rubenti
Inter æternos rutilabat ignes.
At ſimul Regis diadema miles
Ambiit audax.
Jam pares volvens animo cathedras
Flammeo telo, grege cum ſequaci
Ictus ejectuſque, rudem ruina
Terruit orbem.
Excipit partim cava Styx ruentes,
D Abditur lucis bona pars opacis,
Curſitat magnum per inane, multo
Plurima turba.
Denſior, quam Cecropiis in hortis,
Tinnulos æris crepitus ſecuta,
Evolant examina, quamque cœlo
Decidit imber.
Pugnat hoc unum hæc vigil, improboque
Omnis incumbit ſtudio, pios ut
Diſtrahat, tundat, geminoque raptos
Funere perdat.
Ah nefas, quantam daret illa ſtragem,
Cui ſalus tandem? niſi frangeretur
E Obviis vobis, furor & nocendi
Dira libido?
Veſtra nos tutela fidelis ortos
Excipit, nec luce prius relinquit.
Semper hac freti, nihili furentem
Ducimus hoſtem.
Imus hac tuti, tumidum per æquor,
Aſperas tuti penetramus Alpes,
Vivimus veſtro, morimurque demum
Munere tuti.
Vos parum firmis dare robur, iidem
Anxios noſtris gemitus levare
Nuntiis felicibus, ac ſubinde
F Viſere caſtos.
Cœlici cives, adeo ne vobis
Exules curæ ſumus, ut vacet ſic
Obſequi nobis, pigeatque numquam
Sortis iniquæ?
Nuntii crebri volitatis, inter
Arduos cœlos, humileſque terras,
Hinc preces fertis querulas, at iſtinc
Dona refertis.
Porro nos tantis meritis (quod unum
Poſſumus) gratos memori camœna
Reddimus cantus, ferimuſque templis

Dona

Digitized by Google

Dona dicatis.
Ferias anno referente ſacras,
Cœlat hic feſtus ſimulacra fumus
Hic chorus ſupplex manibus faceſſit
Vota ſupinis.
Quæ Patris ſummi penetrent ad aures
Semper, ac per vos rata ſint precamur,
O patroni præſidiumque felix
Chriſtigenarum.

DESIDERII ERASMI ROTERODAMI

Carmen Jambicum, ex voto dicatum Virgini Walſingamicæ apud Britannos.

Ὦ χαῖρ ἰησοῦ μῆτερ ἐυλογημένη,
Μένη γυναικῶν θεοτόκος καὶ παρθένος,
Ἄλλοι μὲν ἄλλας σοὶ διδόασι δωρεὰς,
Ὁ μέν γε χρυσὸν, ὁ δὲ πάλιν τὸν ἄργυρον.
Ὁ δὲ τιμίως φέρων χαρίζεται λίθυς,
Ἀνθ' ὧν ἀπαιτῦσ' ὁι μὲν ὑγιαίνειν δέμας,
Ἄλλοι δὲ πλυτεῖν καὶ τίνες γυναικίς
Κυῶντος ἐρατὸν ὄνομ' ἐλπίζειν πατρὸς.
Πωλίκ τινὲς γέροντος αἰῶνας λάχειν.
Αὐτὸς δ' ἀοιδὸς ἐυμενὴς, πένης γ' ὅμως
Στίχυς ἐνέγκας, ἃ γὰρ ἔξεστ' ἄλλοτι
Δόσεως ἀμοιβὴν ἐυτελεσάτης, γέρας
Μέγιστον αἰτῶ, θεοσεβῆ τὴν καρδίαν
Πασῶν θ' ἁπαξ ἁμαρτιῶν ἐλευθέραν.

Ἐυχὴ τῦ Ἐράσμυ.

DESIDERII ERASMI ROTERODAMI

Rhythmus Jambicus in laudem ANNÆ, aviæ JESU CHRISTI.

SAlve parens ſanctiſſima,
Sacro beata conjuge,
Sacratiore filia,
Nepote ſacratiſſimo.
Domo quid hac illuſtrius,
Ornatiuſve? Quæ altera
Tam multiplex habuit decus?
Tantum una monſtrorum tulit?
Hic hic maritum annis gravem
Effœta anus facit patrem.
Eſt virgo fœta filia
Nepos Dei verbum, ac Deus.
Gener pudicus ſe negat
Partus parentem uxorii.
At integram jurat, neque
Rivale pallet ſuſpicax.
Ergo Anna mater optima,
Cumulatius multo tuas
Lacrymas Deus ſolatus eſt,
Quam vel Rebeccæ, vel Saræ.
Vel illius, quæ te refert
Et rebus, & vocabulo.
Quæ dum ſilenter anxii
Proferret æſtus pectoris,
Viſa eſt Heli multo mero
Amens, parumque ſobria.
At te pio cum conjuge,
Amore prolis annua
Templis ferentem munera
Procax ſacerdos repulit.

A Heus, inquit, hinc mihi ocyus
Profana vota tollite.
Ipſi ſimul procul procul
Aris ſacris abſiſtite.
Veſtran' Deo donaria
Futura grata creditis?
Quorum pudendæ nuptiæ
Præter libidinem nihil
Luxum & ſenilem ſcilicet
Tanto tulere tempore?
B Quo ſe locorum verterent
Vultus pudentum conjugum.
Repulſâ quos tam fœda, tam
Inſignis exanimaverat?
Joachim pudorem non ferens
Gregum ad ſuorum paſcua
Se proripit, triſtis ſuam
Recepit Anna ſe domum.
Largis uterque fletibus
Votiſque pertinacibus
C Orare non ceſſat Deum
Ut probe probrum tolleret,
Cœlum penetrarunt preces
Adeſt ab aſtris Angelus
Qui prole promiſſa, graves
Luctus juberet ponere.
Surgunt alacres, invicem
Narrare viſa geſtiunt,
Porta maritus aurea
Se quæritantem conjugem
Offendit. Hic lætus ſtupor
Dulces utrique lacrymas
D Excuſſit; hinc modicos lares
Junctis reviſunt greſſibus.
Haud vana vox oraculi
Luſit piam ſenum fidem.
Bis luna nata quinquies
Anum videt puerperam.
Tanto quidem felicius,
Fœcunda quanto ſerius,
Fit Anna filiæ parens,
Nec filiæ cujuslibet,
E Sed filiæ, quæ fertilis
Eademque virgo gigneret.
At quem beata gigneret?
Summi parentis filium.
Qui ſceptra terræ & ætheris
Cum patre habet communia.
Qui Deus, & idem homo, necis
Auctore victo per necem,
Vitam reduxit mortuis,
Aperuit in cœlos iter.
F O terque quaterque & amplius
Parens beata. Nam potes
Juva preces mortalium
Tuo vacantum cultui,
Nam te patrona quidlibet
Speramus aſſequi; modo
Voles, voletque & filia,
Nec huic petenti puſio
Negare quidquam noverit.
Amat parentem filius,
Neque filio negat Pater
Amans & ipſe filium.

Digitized by Google

DESIDERIUS ERASMUS ROTERODAMUS

THEOBALDO BIETRICIO

PAROCHO BURENTRUTENSI,

S. D.

INEPTIO jam toties in gratiam tuam, amice Bietrici, reſtim etiam, opinor, in medio foro ducturus, aut cyclopem ſaltaturus ſi tu juſſeris: at interim abs te non impetro, ut ex vetere Pſalta, fias novus Eccleſiaſtes. Ubique gentium omni genere Muſices, ac diverſis Muſicorum organis obſtrepitur ſanctiſſimæ Virgini, quæ quotidie audit Angelorum choros, aliquanto, ni fallor, modulatius canentes nobis. Sed non aliunde venit, quod in pagis & nonnullis etiam oppidis videmus tantam hominum ruditatem, tantam inſcitiam rei Chriſtianæ, quam quod vocum & organorum ſtrepitus frequenter audiant, ſermonem Euangelicum aut nunquam audiant, aut perquam raro. Atqui hæc demum eſt muſica, quæ nobis paulatim excantat hujus mundi ſpiritum, & Chriſti Spiritum inſerit. Si tantum potuit Amphion ſono teſtudinis, ſi tantum valuit Orphei cithara, ut ſaxa moveret & quercus, quanto plus valebit cithara David, qui modulis ſuis Spiritum malum depellere ſolitus eſt a Saule, quanto erit efficacior Euangelica teſtudo? Fateor bonam Eccleſiaſtæ partem præſtitit, qui ſobria caſtaque vita præluxit ovibus ſuis. Verum ut hac in parte nihil in te deſiderem, excuſantur quidam, mi Theobalde, qui morum inſigni ſanctimonia, linguæ penſant infantiam, quum utrumque præſtare nequeant, & habet ipſa quoque vita linguam, ut ita loquar, ſuam. Sic excuſatus eſt Valerianus Epiſcopus Hipponenſis, qui lingua utens aliena, dimidium ſuæ functionis ceſſit Auguſtino. At ego te, qui potes utrumque præſtare, non patiar dimidiatum eſſe Paſtorem. Ita demum Virgo mater putabit ſibi florere ſuum Lauretum, ſi quam plurimos allexeris ad amorem Filii. Quamquam fortaſſe jam dudum hoc facis, ad quod te hortor. Adjeci conciunculam, ne non eſſet integra Liturgia. Bene vale. Baſileæ quarto Non. Majas, Anno MDXXV.

INTROITUS.

LAurus odore juvat, ſpecioſa virore perenni,
Sic tua, Virgo parens, laus omne virebit in ævum.

VERSUS.

TRahe nos poſt te, Virgo Jeſſe Maria. Curremus in odore unguentorum tuorum. Gloria Patri &c.

COLLECTA.

COnditor, inſtaurator, & gubernator omnium Deus, qui in ſanctis quidem tuis omnibus glorioſus, peculiariter tamen in Filii tui genitrice Maria, editis per eam, quum in univerſo terrarum Orbe, tum præcipue apud Templum Lauretanum innumeris miraculis glorificari gaudes: da, quæſumus, ut qui te in filio & filium in te pie colunt, quique filium in matre & matrem ob filium venerantur, cœleſti præſidio a malis omnibus liberentur. Per eundem Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum.

LECTIO EZECHIELIS C. XLIV.

ET convertit me ad viam portæ ſanctuarii exterioris, quæ reſpiciebat ad orientem, & erat clauſa. Et dixit Dominus ad me, Porta hæc clauſa erit, & non aperietur, & vir non tranſiet per eam; quoniam Dominus Deus Iſrael ingreſſus eſt per eam, eritque clauſa principi. Princeps ipſe ſedebit in ea ut comedat panem coram Domino. Per viam portæ veſtibuli ingredietur, & per viam ejus egredietur.

Vel Eſaiæ XI. Egredietur virga de radice, uſque ad, Et erit in die illa, adjiciet.

GRADUALE.

EGreſſa eſt virga de radice Jeſſe, & flos de radice ejus aſcendit, & requievit ſuper eum Spiritus Domini.

ALLELUIA.

Numeri 11. SOla virgo Aaron ſine ſatu germinavit, ſola virgo Maria ſine complexu viri, produxit florem immarceſſibilem, Jeſum, qui coercuit querimonias populi Iſrael.

SEQUENTIA.

SUme nablum, ſume citharam, virginum decens chorus,
Virgo mater eſt canenda, virginali carmine.
Vocemque referent accinentes Angeli.
Nam virgines amant & ipſi virgines.
Junget carmina, laureata turma,
Vitæ prodiga, ſanguiniſque quondam.
Martyr carnificem vincit & edomat,
Carnem virgo, decet laurus & hunc & hanc.
Cœlitum plaudet numeroſa turba,
Virginem ſacram canet omne cœlum,
A Nato virginis unico
Nulla eſt cantio gratior.
Ut cedrus inter arbores, quas Libanus edit, eminet,
Sic inter omnes cœlites, virgo refulget nobilis.
Ut inter aſtra lucifer emicat,
Sic inter omnes lucida virgines.
Inter cunctorum ſtellantia lumina florum
Lilia præcellunt candore, roſæque rubore,
Nec gratior ulla corona
Jeſu niveæ genitrici.
Inter odoriferas non gratior arbor ulla lauro,
Pacifera eſt, dirimens fera prælia, fulmen arcet ardens,
Baccas habet ſalubres,
B Jugi nitet vigore.
Eſto virgo favens, qui modulis te celebrant piis,
Iram averte Dei, ne feriat fulmine noxios.
Laurus eſto, gaudeaſque
Uſque Lauretana dici,
Licet in vaſti finibus orbis,
Plurima paſſim fumiget ara.

EUANGELIUM.

NUptiæ fiebant in Cana Galileæ, & erat mater Jeſu ibi. Vocatus eſt autem & Jeſus, ac diſcipuli ejus ad nuptias. Et ubi defeciſſet vinum, dicit mater Jeſu ad eum, Vinum non habent. Dicit ei Jeſus, Quid mihi tecum eſt, mulier? nondum venit hora mea. Dicit mater ejus miniſtris, Quodcumque dixerit vobis, facite. Erant autem ibi lapideæ hydriæ ſex poſitæ ſecundum purificationem Judæorum, capientes ſingulæ metretas binas aut ternas. Dicit eis Jeſus, Implete hydrias aqua. Et impleverunt eas uſque ad ſummum. Et dicit eis, Infundite nunc, & ferte Architriclino, & tulerunt. Poſtquam autem guſtaſſet Architriclinus aquam in vinum verſam, neque ſciret unde eſſet, ſed miniſtri ſciebant, qui hauſerant aquam, vocat ſponſum, & dicit ei, Omnis homo primo loco bonum vinum ponit, & cum inebriati fuerint, tunc id quod eſt deterius. Tu ſervaſti bonum vinum uſque ad hoc tempus.

C

D

CONCIO

VIX oratione conſequi queam, Fratres ac Sorores in Chriſto dilectiſſimi, quanto gaudio perfundatur animus meus, quum video vos tam frequentes, tantaque cum alacritate ad ſolennem Virginis Matris commemorationem conveniſſe. Affectus hic in Matrem, pietas eſt in Filium. Mos quidem eſt ab antiquis traditus, ut in feſto die ſplendidius aliquod epulum exhibeatur. Utinam autem ego, qui pater ſum ac paſtor, vobis filiis & ovibus

Digitized by Google

bus meis in Domino, e lautiſſimo divinarum litterarum penu depromere queam cibum qui non perit, ſed ſaginat ac vegetat animos in vitam æternam: depromere vinum Spiritus, quod ſobria temulentia exhilaret corda veſtra, ut in mediis etiam hujus mundi malis ſemper cantetis ac ſpiritualibus Hymnis pſallatis Domino: qui quum in ſanctis omnibus glorioſus ſit, in matre tamen peculiariter divitias gloriæ ſuæ declaravit. Communibus itaque votis imploremus illum Spiritum, qui ſuperveniens in Mariam, virgineum ipſius pectuſculum conſecravit templum Divinæ Triadi, & ejuſdem illibatum uterum officinam fecit admirandi partus, qui nobis prodidit omnibus ſeculis exſpectatum Servatorem totius mundi Jeſum Chriſtum.

Primum illud non ignorat caritas veſtra, ſanctiſſimæ Virginis cultum quatuor in rebus potiſſimum conſiſtere, in laudibus, in honoribus, in invocatione, & in imitatione. Quorum poſtremum adeo præcipuum eſt, ut illa ſine hoc ſint infrugifera, & hoc unum cætera quoque in ſe complectatur. Satis enim laudavit Mariam, ſatis honoravit, ſatis invocavit, qui Mariæ ſobrietatem, qui pudicitiam, qui modeſtiam pro viribus imitatur. At qui præpoſtero judicio ſine fine Mariæ laudes canunt atque exaggerant, qui cereis, qui donariis, qui templis ac delubris illam honorant, qui prolixis & ambitioſis precibus illius opem flagitant, de imitando quam prædicant ne cogitantes quidem, in periculum veniunt ne audiant a Matre, quod Judaicus cultor apud Prophetam audit a Patre: *Hic populus labiis me honorat, cor autem eorum procul abeſt a me.* Rurſum quod in Euangelio audit a Filio: *Non omnis qui dicit mihi, Domine Domine, intrabit in regnum cœlorum, ſed qui facit voluntatem Patris mei qui in cœlis eſt.* Sit igitur vobis, Cariſſimi, prima cura, moribus ac vita, quantum licet, imitari virtutes Mariæ: Ne & ipſa dicat de nobis: Hic populus cantionibus, fiſtulis, tibiis, cereolis & corollis me honorat, cor autem eorum in his rebus eſt, quas ego ſemper odi cum Filio meo Jeſu, in divitiis, in voluptatibus, in luſibus ſceleratis, in turpibus fabulis, in faſtu & ſuperbia. Dant mihi principem locum in Templis & Aris, in pectore illorum nullum mihi locum concedunt. Occinunt mihi: Regina cœli, Domina Angelorum, vita, dulcedo, & ſpes noſtra. Salutor undiquaque titulis honorificentiſſimis, ſed non omnis qui dicit mihi, Domina Domina, intrabit in regnum Filii mei, ſed qui illius exemplum ſequentes obtemperant præceptis Dei, quique meum exemplum exprimere ſtudentes, Filii gratiam ambiunt, in imitanda matre, in qua quidquid imitatu dignum eſt, Filii donum eſt. Ne credamus igitur ſanctiſſimam Virginem hiſce jejuniis delectari, quibus nonnulli illam certis diebus honorant, in hoc tantum jejunantes, ut poſtridie copioſius inebrientur, aut his cantionibus deliniri, quas illi quidam occinunt libidine luxuque corruptiſſimi, aut eorum donariis capi, qui ſcortis & adulteriis undique conſpurcati ſunt. Non quod clementiſſima Virgo peccatores averſetur, ſed quos pudet pigetque ſuæ turpitudinis, jam peccatores eſſe deſinunt. Quidquid ingratum eſt Filio, non poteſt placere matri. Scio nonnullis in locis oſtendi Mariæ delubrum, ſericis, argento, auro, gemmiſque differtum, ut qui illic adorant Virginem, mammonam adorare videantur. Quanto gratius eſſet Mariæ, ſi iſtæ opes erogarentur, & impenderentur ſublevandis Chriſti membris, in quibus una cum Filio quodammodo vel affligitur vel refocillatur Mater. Si placet ſimulacrum Virginis, tale fingatur, qualis ipſa placuit Deo, & qualem nos imitari pium ſit, pudicitia, modeſtia, ſobrietas in vultu, in totius corporis ſtatu, in veſtibus etiam reluceat.

Nunc paucis aperiam, quid potiſſimum imitari conveniat in Maria, ſi prius illud admonuero caritatem veſtram, a nullo neque perfectius neque tutius peti formam ac regulam pietatis quam a Filio, tametſi certum eſt nihil eſſe in matre quod a Filii doctrina diſſideat. Hic animis attentis eſtote, Pueri ac Puellæ, Matronæ ac Viduæ, Viri, Senes & Anus, omnibus enim erit quod imitemini in Maria. Scopi ſunt hi, virginea ſimplicitas, cum ſumma conjuncta prudentia, ſumma felicitas, conjuncta cum ſumma modeſtia, ſumma caſtitas in conjugio, matris ſedulitas in officio, invictum animi robur in ſexu fragili. Quam fuerit illi cordi virginea puritas, vel hinc liquet, quod ad ingreſſum Angeli turbata eſt, referente Luca. Nimirum, intelligebat quam ingens eſſet theſaurus pudicitia, ſed contra quot inſidiis obnoxia, quam multæ perdiderunt priuſquam ſcirent quantum boni poſſiderent. Quantum autem abſunt ab exemplo Mariæ virgines, quæ ultro procurrunt ad luſus & colloquia juvenum, Angelo longe diſſimilium, quæ nutibus, facetiis, blanditiis, munuſculis & amatoriis Epiſtolis provocant etiam unde pereat virginitas. Maria ſponſum habebat quicum ſub eodem tecto vivebat, & tamen ad ingreſſum ignotæ formæ turbatur, omnia vel tuta timens. Quod ſponſo nupſerat, dedit gentis Judaicæ conſuetudini, dedit auctoritati parentum, & tamen virginitas erat in votis. Id aperit quum ait: *Virum non cognoſco.* Nam hic verbum præſentis temporis, animi propoſitum ſignificat. Multas ab impudicitia deterret infamia. Maria dum amore integritatis negligit infamiam ſterilitatis, utrumque promeruit, videlicet, ut Virgo Deum progeneraret. Qua vero fronte prædicant ſe cultrices hujus Virginis, quæ in ipſa virginitatis profeſſione nequiter laſciviunt? quæ jam anus & effœtæ, tamen adhuc intempeſtiva libidine pruriunt? Jam quod in muliebri ſexu fœdum eſt, multo fœdius eſt in ſexu virili. Quæ virgines videri volunt, exemplo Mariæ totæ ſint virgines. Quædam enim corpus habent intactum, ſed cultus non ſine fucis parum pudicus eſt, laſciviunt oculi, lingua petulans eſt, fractus inceſſus. Si vere caſtus eſt animus, reluceat hujus integritas, & in his rebus quæ foris ſunt. Dixerit aliquis: Quid flagitii eſt, ſi virgo ſponſum ambiat? Si venatur quemlibet ſponſum, virgo non eſt: ſin probum, nullum lenocinium efficacius apud bonos quam pudor, quam ſilentium, quam ſimplex in cultu mundicies. Eſt & in matrimonio ſcortatio, quemadmodum eſt & caſtitas Deo gratiſſima. Imitentur conjugati Joſephi & Mariæ conjugium, ſaltem quantum patitur carnis infirmitas. Qui cum uxoribus turpiter certant libidine, qui majore nequitia cum illis luſitant & confabulantur quam ſolent cum proſtibulis, nec mariti ſunt, nec uxores habent pro uxoribus. In matrimonio caſto & conjugii uſus debet eſſe verecundus. Nunc reperit hominum perverſitas, ut cum uxore quoque committatur adulterium. Simplicitatis argumentum hoc erat, quod cum adamaret unice perpetuam virginitatem, tamen animo ſimplici vivebat puella cum juvene ſponſo.

Nunc audite hujus virgunculæ prudentiam. Nam virgines fatuas rejicit ſponſus. Non ſtatim reſalutat Angelum, nec exſilit, ſed quieta manens cogitat qualis eſſet illa ſalutatio. Et rurſus promiſſo partu tam magnifico nec diffidit pollicenti, nec geſtit inſolenti gaudio, ſed modeſte quærit ab Angelo, qua ratione futurum eſſet, quod promittebatur incolumi virginitatis theſauro. Viderat concurſum Paſtorum, venerationem Magorum, prophetias Annæ & Simeonis audierat, & tamen nihil horum muliebri facilitate effutit, ſed tacita colligit & conſervat in corde ſuo. Certiſſimum argumentum prudentiæ eſt etiam in viris, poſſe tacere tantam felicitatem. Unde tantum prudentiæ in virgunculæ, in puella tenera ac rerum imperita? Sera miſeraque prudentia eſt, quæ diutina malorum experientia contingit homini. Etiam puellarum ac puerorum pectus implet ſenili prudentia Spiritus ſanctus. Purget quiſque ſuum pectus a vitiis, ut immigrare dignetur ille Spiritus, ſapientiæ largitor.

De felicitate vero Mariæ quid attinet dicere? quis umquam ſalutatus eſt honorificentius ab Angelo? cui magnificentiora promiſſa delata ſunt? Legationem ad Virginem mittit ille cœli terræque Conditor, Gabriel pronubum agit, promittitur proles qualis nulli promiſſa eſt, *Hic erit magnus & Filius Altiſſimi vocabitur, & dabit illi Dominus ſedem Patris ejus, & regnabit in domo Jacob in æternum, & regni ejus non erit finis.* Quid his pollicitis ſublimius? eorum ubi jam fides eſſet facta per Angelum, num tanta felicitas minuit virgunculæ modeſtiam? Nequaquam, ſed auxit potius; *Ecce*, inquit, *ancilla Domini.* Ex tanto negotio nihil gloriæ ſibi vindicat, ancillam tantum profitetur, obediens & ſequens quocumque vocaret Domini voluntas. Jam cœleſti fœtu gravida non dedignatur officii cauſa viſere cognatam anum & gravidam. Audit ab Eliſabet: *unde hoc mihi ut veniat mater Domini mei ad me?* Illa tamen ſui ſimilis accinit: *Reſpexit humilitatem ancillæ ſuæ.*

Digitized by Google

Beatitudinem ſuam prædicat non dignitatem, nec dicit quia promerui, ſed *quia fecit mihi magna qui potens eſt*: nec dicit, & ſanctum nomen meum, ſed *ſanctum nomen ejus*. Quumque ſibi conſcia eſſet quod talem fœtum haberet in utero, tamen non faſtidit maritum. Quidquid uxor obſequens præſtat conjugi, hoc illa multo cumulatius præſtitit Joſeph. Cum illo proficiſcitur ad cenſum quem Cæſar indixerat, cum illo circumcidit puerum, cum illo peragit omnem purificationis ritum, hunc ſequitur in Ægyptum. Jam enim Angelus Joſeph apparuerat non Mariæ, ut auctoritas eſſet penes virum: huic hæret rediens ex Ægypto, nec dedignatur vulgo dici conjunx fabri, nec pudet humilium fratrum ac ſororum, nec moleſte fert Filium ſuum haberi filium Joſeph, quem & ipſa patrem appellabat Jeſu. Nulla umquam fuit uxor quæ reverentius obedivit ſuo marito, quam Dei genitrix. Audite cultrices Virginis: quid hic dicent novæ nuptæ, quæ forma & ætate feroculæ ſponſos aſpernantur ſuos? quid Matronæ quæ dotem ſubinde maritis exprobrant, nonnumquam & ædibus eos exigunt, perinde quaſi dominæ ſint non conjuges? Quid, quæ totam domum rixis ac jurgiis ſubvertunt? Maria religioſiſſime morem gerit & obſervat ſuum Joſeph, nec umquam reſponſat aut præit marito, & vos pudet obſecundare maritis, ſine quibus ſteriles eſtis & inhonoræ, & quibus vos ſubdidit ſimul & Domini & Apoſtoli Pauli auctoritas? Nec dubium quin quanta obſervantia uſa fuit erga conjugem, tanta ſedulitate curarit filium. Ducit quotannis ad Templum, ut a teneris annis monſtraret imbibendam pietatem. Deſideratum quanta ſollicitudine quærit? nec conquieſcit donec inveniat. Quid Maria timuit Filio ſuo? num quod levitatis indicium viderat in illo? Nequaquam, ſed vos admonuit matres, ætati teneræ nullam ſatis magnam curam præſtari poſſe: Fragilis eſt & in omne vitium ſequax. Irreligioſe colunt Mariam, quæ ſuorum liberorum nullam curam gerunt, quaſi ſatis ſit genuiſſe, imo quædam geſtationis tædium ac lactandi laborem impiis artibus ſubmovent. Neque minus peccant quæ malis exemplis inficiunt imbecillem ætatem, quæ balbutientem infantiam docent nequitiam. Maria ſollicita eſt de Filio Jeſu, & tu proſtituis ac prodis filium & filiam omni turpitudinis generi? Nimirum, hinc eſt quod multas pœnitet fœcunditatis, quia bene natos male educant, quum parentum officium peculiarius ſit inſtituiſſe quam genuiſſe. Qui poſſunt autem bene inſtituere qui vel foris agunt vel domi turpiter vivunt, ut ex parentum convictu filii diſcant turpiloquium, laſciviam, temulentiam, rixas, aleam, futilitatem, obtrectationem?

Verum ingens campus ſeſe nobis aperit, ſi velimus ſanctiſſimæ Virginis eximias virtutes ad noſtram conferre vitam, ſed tamen plurimum utilitatis capiemus ſi noſtros mores undique corruptos ad illius exemplum emendare ſtudebimus. Superest ut de fortitudine Virginis nonnihil attingamus. Nam utrumque magnanimitatis eſt indicium, nec inſoleſcere rebus proſperis, nec adverſis frangi. Quum inclareſceret tot miraculis adorandum Jeſu nomen, nuſquam legimus ſacroſanctam Virginem ullam laudis portionem ſibi vindicaſſe, imo vix ulli miraculo legimus eam interfuiſſe, niſi quum in nuptiis aquam verteret in vinum. Audiebat omnia, tacitaque conferebat in corde ſuo, ſemper ancillæ perſonam gerens quam fuerat profeſſa. Simili conſtantia tulit, quum Filius unice carus ob Phariſæorum inſidias crebro periclitaretur, denique cum caperetur, ligaretur, cæderetur; damnaretur, duceretur. Flebant aliæ mulieres & a Domino reprehenſæ ſunt. Quid hic ſenſit pectus maternum. Senſu non caruit. Doluit dolore Filii, ſed affectum humanum ſpiritus robore coercuit, compreſſit ſingultus, repreſſit erumpentes lacrymas, ac cæteris diſcipulis metu dilapſis, ſola cum Joanne ſtabat juxta crucem Filii. Contumelioſæ picturæ ſunt quæ repræſentant eam collapſam ac ſyncopi ſtupefactam, exanimatam dolore. Non ejulabat, non lacerabat capillos, non percutiebat pectus, non ſe clamitabat infelicem. Plus capiebat conſolationis ex redemtione generis humani, quam doloris ex morte Filii. Et hic ancillam ſe præbuit ei, cui viſum eſt hoc modo reſtituere mortalium genus. Et feliciter ſe genuiſſe cogitabat, quæ ſalutis auctorem genuerat orbi, publicam felicitatem anteponebat dolori privato. Ubi nunc ſunt fœminæ quæ ob pecuniam amiſſam, aut levius etiam malum dolore abortiunt? Ubi viri, qui ob filiolam defunctam querimoniis ac ploratibus inſanis miſcent omnia? Maria ſpectatrix acerbiſſimæ mortis filii fuiſſe legitur, ploraſſe aut queſta fuiſſe non legitur. Flebant aliæ mulieres, & præ deſiderio ſublati Domini, quem nondum ſpiritualiter amabant, pene delirabant: ſola Maria pectus inconcuſſum habens tacet exſpectans voluntatem Altiſſimi. Vos fortaſſe ſuſpicamini rem humilem & infirmam, eſſe ſervam aut ancillam Domini, nulla res magis eſt invicta. Qui ſe ſemel tradidit arbitratui Domini, nec alio refert laudem, ſi quid obtigit felicitatis, nec aliunde ſperat præſidium, ſi res adverſæ premunt, nullis Satanæ technis aut terroribus concuti poteſt.

Sed hiſce de rebus fortaſſis alias fuſius diſſerendi dabitur opportunitas. Nunc diei ſolennitas poſtulat, ut ex Euangelio quod vobis recitatum eſt, aliquid ad Filii matriſque gloriam ac noſtram ſalutem decerpamus. Quibus jam adeptum eſt matrimonium, aut qui ſtudent adipiſci, libenter audiunt hunc honorem habitum conjugio, quod Chriſtus cum diſcipulis & matre, vocatus ad nuptialo convivium non recuſarit ire, nec dedignatus ſit illud inſigni miraculo cohoneſtare. Sed ideo Dominus virgo, & virginis Filius ſemel honoravit matrimonium, ne nos illud noſtris ſpurcitiis dehoneſtaremus. Quin & hodie ubicumque caſto fidelique conjugio cohærent vir & uxor, concordibus & animis, parique ſtudio pietatis, non dedignatur intereſſe cum ſua matre Dominus Jeſus. Nec illa gravatur pro talibus interpellare Filium, ſi quid defuerit quod ad matrimonii lætitiam pertinet, etiamſi res familiaris fuerit anguſta, ſi proles numeroſa. Vinum enim illud quod largitur Jeſus, edulcat omnia, quantumvis alioqui triſtia & acerba. Jam & illud obſervandum, quod ut eſt pium filios obſequi maternæ voluntati, ita decet parentum auctoritatem cedere functioni Euangelicæ; ſiquidem hic nihil aliud ſpectandum eſt, quam quid conferat ad Dei gloriam & ſalutem publicam. Quod interpellans mater dicit, *Vinum non habent*, benignæ cujuſdam ſollicitudinis eſt: quod cedit auctoritati Filii reſpondentis in ſpeciem durius, *Quid mihi tecum eſt, mulier*, prudentis cujuſdam modeſtiæ eſt. Rurſum, quod clam dicit miniſtris, *quodcumque dixerit vobis, facite*, admirandæ cujuſdam fiduciæ eſt erga Filium. Nunc quidam parentes abutuntur auctoritate in liberos, dum eos cogunt nolentes involvi conjugio, aut Sacerdotum Monachorumve inſtituto, ſeu dum retrahunt a prædicatione legis Euangelicæ, dum Princeps cogit filium ſuſcipere bellum exitiabile Reipublicæ. Princeps enim quoniam publicam gerit perſonam, illæſa pietate reſpondebit patri, Hic mihi pater non eris, ac magis apud me valebit Reipublicæ ſuſceptæ ratio, quam privata patris auctoritas. Habet aliquis uxorem ac liberos domi, & mater jubet eum proficiſci Compoſtellam, quia ſic ipſa voverit: dicat matri, alibi mater eris, hic audiendus eſt Deus, qui jubet ut meorum curam agam, propter quos pium eſt etiam parentem relinquere. Atque hæc quidem juxta ſenſum humiliorem dicta ſunt. At poſteaquam Dominus aquam inſipidæ legis vertit in vinum optimum, æquum eſt ut nos quoque reconditiorem aliquam ſententiam eruamus. Nihil erit magni puellam viro jungi matrimonio. Maximum eſt myſterium & ipſis etiam Angelicis Spiritibus adorandum, Spiritum, hoc eſt, Dei Filium cum humana carne, naturam divinam cum humana conjungi. Amplexus enim eſt Dei Filius carnem noſtram, & admirabili glutino factum eſt, ut idem eſſet Deus & homo. Aderat in eodem Domino Jeſu ſponſus & ſponſa, aderat in eo convivio uterus ille felix, in quo celebratum eſt illud ineffabile conjugium, in quo veluti ſancti Spiritus officina formatus eſt ille tergeminus Gigas, debellaturus omnem Satanæ tyrannidem.

Eſt & aliud conjugii myſterium: Filius Dei adamavit Eccleſiam, quam purificavit ſanguine ſuo, ut ſponſam haberet ſe dignam, non habentem maculam neque rugam. Hujus amore procus admirabilis deſcendit e cœlis, venit in uterum virginis, inde trabea noſtræ carnis velatus proceſſit tamquam ſponſus e thalamo ſuo. Hæc nimirum erat illa porta quam vidit Ezechiel, ſpectans ad ortum Solis, unde ſedentibus in tenebris & umbra mortis lux exorta

eſt

Digitized by Google

est Jesus Christus: quæ clausa mansit ingredienti principi Filio Dei, & eumdem nobis humano corpore ceu veste nuptiali convestitum, illæso pudoris signaculo produxit. Ex hoc igitur egressus thalamo, duxit sponsam novam Ecclesiam. Duxit indotatam, duxit captivam, duxit contaminatam, sed inquinatam purificavit sacrosancti sanguinis sui lavacro, captivam redemit pretiosa morte sua, nudam spiritualibus dotibus affatim locupletavit. Cujusque nostrum anima, carissimi, Christi sponsa est. Ingenti pretio redemti sumus, ne sponte nostra revolvamur in servitutem Satanæ: gratis abluti sumus, ne veluti sues revertamur in cœnum vitiorum. Semel hausimus doctrinam Euangelicam, & Spiritum Jesu dulcissimum imbibimus, ne tantæ munificentiæ ingrati recurramus ad adulterum Diabolum, sed perseverantes in fide Baptismi, qua renunciavimus Satanæ, & omnibus pompis ejus, semper meminerimus nos esse desponsos uni viro, ut virginem castam exhibeamus sponso Christo, neque sinamus sensus nostros corrumpi Serpentis astutia a simplicitate quæ est in Christo Jesu. Merito zelotypus est amator Christus, qui tam care sibi sponsam asseruit. Demus operam ut hujusmodi nuptiis spiritualibus semper intersimus, per fidem non fictam, & caritatem sinceram maneamus in amplexibus sponsi nostri. Maneamus in vite palmites, maneamus in corpore membra, ut per Spiritum omnia conglutinantem, quemadmodum ille unum est cum Patre, ita nos unum simus cum illo. Bibat aquam suam frigidam & insipidam Synagoga, quæ sponsum perdidit. Bibit autem quisquis in cæremoniis, quisquis in rebus externis, quisquis in viribus humanis ponit salutis præsidia. Nos in sponsi nostri mensa accumbentes inebriemur vino spirituali doctrinæ, quod nobis largiter effundit sponsus, saginemur illius sacrosancto corpore, potione sacrosancti sanguinis semper juvenescamus secundum hominem interiorem, etiam si hic exterior homo collabitur. Qui nondum capaces sunt solidi cibi, lacte fovendi sunt, donec eo profecerint, ut hunc potum, ut hunc cibum sint idonei sumere. *Non prius est*, inquit Paulus, *quod spirituale est, sed quod carnale.* Judæi legem carnalem habebant, quam adhuc mordicus tenent miseri: nobis qui hausto Christi Spiritu spirituales facti sumus, turpe est semper infantes lac sugere, sed turpius a gustato vino doctrinæ cœlestis, ad Judaicam aquam reverti. Aliorum est a melioribus ad deteriora delabi. Christus invertit ordinem, qui postremo loco proposuit optimum vinum, quo semper ab infirmis proficiamus ad solidiora. Oremus autem Dominum ut sponsæ suæ donet uberrimam fœcunditatem, hoc est, ut quam latissime propagetur semen Euangelicum, & quotidie nascatur viva soboles implens domum Dei. Nostris enim vitiis factum videmus, ut Ecclesiæ pomeria sic in angustum contracta sint, & in his ipsis qui nomen Ecclesiæ profitentur tam pauci sint, quos sponsus agnoscat. Alii alios incusamus, idiota Principes, populus Sacerdotes. Quin illud concorditer agimus, ut suam quisque vitam corrigat potius quam insectetur alienam? Sic florebit sponsa Christi, sic hilarescet nuptiale convivium. Clamat Paulus, *Viri, diligite uxores vestras, sicut Christus dilexit Ecclesiam: neque quisquam odcrit carnem suam, sed nutriat ac foveat illam, honorem defereins vasculo infirmiori, quemadmodum & Christus tulit ac tolerat sponsam suam*, condonans illi peccata, semperque ad meliora pertrahens. Vicissim uxores, juxta Apostoli doctrinam, subditæ sint viris suis, sicut oportet in Domino, sitque inter eos ea auctoritatis & obsequii temperatura, ut vir infidelis servetur per uxorem fidelem, & mulier infidelis sanctificetur per virum fidelem. Sic autem optarim omnes frequenter convenire ad laudes Virginis, si dono Filii & Matris exemplo, suam quisque domum melior redeat, vitiis aliquid detrahat, virtutibus aliquid adjungat. Tali cultu delectatur Maria, tali gaudet Filius, cui cum Patre & Spiritu Sancto gloria sempiterna. Amen.

OFFERTORIUM.

QUæ est ista quæ progreditur velut aurora consurgens, pulcra ut Luna, electa ut Sol, terribilis ut castrorum acies ordinata.

SECRETA.

JEsu, fons bonorum omnium, qui ad suggestionem Virginis Matris aqua versa in vinum convivas exhilarasti, da famulis tuis, ut ejusdem suffragiis adjuti, musto tui Spiritus salubriter inebriemur. Qui vivis & regnas per omnia secula seculorum.

COMMUNIO.

BEatus Mariæ virginis uterus, qui te, Jesu, gestavit juxta carnem, ac beata ubera, quæ te lactaverunt, sed & omnes illi beati, qui divini sermonis cœleste semen spiritualiter concipiunt ac retinent, donec gignat in eis vitam æternam.

COLLECTA.

DEus, cujus gloria pleni sunt cœli & terra, eam ubi vis & quando vis ad salutem hominum proferens, supplices te rogamus, ut qui tuæ benignitati pro beneficiis per Filii tui matrem, quæ apud Lauretanam Ecclesiam religiose colitur, sibi collatis gratias agunt, post hanc vitam innocenter actam, æternis gaudiis perfrui mereantur. Per eumdem Dominum nostrum Jesum Christum.

ANTONIUS de Vergeyo Dei & Apostolicæ sedis gratia Archiepiscopus Besontinus, universis Christi fidelibus in Domino salutem. Monet nos cum ipse pietatis affectus, qui cunctis Christi Religionem professis communiter debet adesse, tum præcipue munus pastorale quod gerimus, ut quemadmodum animo discruciamur quoties animadvertimus in grege nobis concredito pietatis studium refrigescere, ita vehementer gaudeamus quoties conspicimus sinceræ pietatis affectum in animis hominum augescere dilatarique. Atque in hos qui student excitandæ augendæque pietati hoc sumus favore propensiore, quod audimus his temporibus exoriri quosdam, qui nescio quo spiritu ducti, conantur Divorum ac Divarum gloriam obscurare, negantes sanctos vita defunctos votis fidelium invocandos, quum nihil possint apud Deum, negantes illis ullum deberi cultum, quum nulla sint illorum merita. Nos vero Christiani populi exemplum tot ætatum serie veluti per manus nobis traditum sequentes, tum orthodoxorum longo seculorum consensu probatam sententiam libenter amplectentes, super omnia vero divinarum Scripturarum auctoritate nitentes, religiosum ac pium esse ducimus, juxta Psalmographi cohortationem laudare Dominum in sanctis ejus, ac juxta doctrinam Ecclesiastici, qui dicit: *Sapientiam sanctorum narrent populi, & laudem eorum nunciet Ecclesia*, toto pectore favemus sanctorum gloriæ, sed præcipue Virginis matris, e cujus sanctissimo corpore Jesus, sanctorum omnium Princeps & Auctor, in orbem prodire voluit. Etenim si pium est in omnibus rebus conditis atque adeo in culicibus & araneis glorificare Dei bonitatem, potentiam ac sapientiam: quanto justius est idem facere in sanctis, in quibus peculiariter expressit argumenta suæ gloriæ? Et si merito veneramur vivos homines, in quibus emicat gratia divina, quum adhuc possint in malum deflectere, quanto justius est, venerari memoriam jam cum Principe suo Christo regnantium: & si Deus hic multa largitur, interpellatus hominum piorum precibus, qui & ipsi nonnunquam egent deprecatore, quanto probabilius est, nec sanctos hinc ereptos posuisse curam fratrum suorum, & Deum ad illorum interventum, quos jam regni sui consortio dignatus est, multa donare nobis? Quemadmodum Reges sæpenumero quæ per se donaturi fuerant, malunt ad hujus aut illius amici preces donare, si quem volunt affectibus populi commendari. Dominus tot edidit miracula per sanctos suos adhuc mortali corpore onustos, & incredibile videtur si per eosdem jam gloria & honore cœlesti coronatos edit miracula? Qui colit Divos, colit Christum in Divis: qui laudat sanctos, laudat Christum in sanctis: qui imitatur sanctos, imitatur Christum in sanctis suis: qui invocat sanctos, invocat Christi auxilium per sanctos: qui adorat sanctos, adorat Dei dona in sanctis. Is enim est in omnibus & super omnia, colendus, adorandus, glorificandus, invocandus & imitandus. Manet Deo sua gloria nulli communicabilis. Verum ut non inficiamur omnem gloriam redundare in Patrem & Filium & Spiritum sanctum, velut in fontem principalem & inexhaustum: ita non probamus illorum conatus, qui obstrepunt his, quia pio affectu colunt & adorant illos quos Deus tanto honore dignatur. Nec ideo tollendus est Divorum cultus, si quidam eos superstitiose colunt. Ad hæc

Digitized by Google

ſicut fatemur præcipuum eſſe cultum ſanctorum amore Dei, ſi quis illorum virtutes quibus Deo placuerunt, imitetur: ita non dubitamus quin Deo ſit gratus illorum pius affectus, qui ſanctos quos ſtudent pro viribus æmulari, eoſdem etiam religioſis honoribus proſequuntur. Rurſus ut fatemur exempla pietatis rectiſſime peti a Chriſto, in quo perfectiſſima ſunt omnia: ita non eſt fraternæ caritatis, inſectari pios affectus populi Chriſtum in ſanctis admirantis & imitantis, non aliter quam Solem admiramur in amne relucentem, & imaginem e ſpeculo redditam effingimus. Alioqui non ſatis pie ſcripſiſſet Paulus Apoſtolus: *Imitatores mei eſtote ſicut & ego Jeſu Chriſti.* Neque dubitandum eſt quin inter omnes ſanctorum ordines præcipuus honos debeatur Virgini matri. Ad cujus ſolum nomen mentes piæ ſolatium aliquod ſentiunt. Non eſt noſtrum diſcutere quomodo Deus in his aut illis locis per ſanctos ſuos oſtendat virtutem & gloriam ſuam. Noſtræ pietatis eſt in omnibus adorare Dei majeſtatem, ac pro beneficiis quomodocunque collatis gratias agere. His aliiſque rationibus adducti libenter approbavimus Miſſam ſive Liturgiam in laudem ejuſdem Virginis apud Lauretum celebris magniſque miraculorum prodigiis inclytæ, quam nuper compoſuit Vir de ſtudiis ac pietate bene meritus, *Deſiderius Eraſmus Roterodamus.* Volumus igitur & aſſentimur ut quemadmodum quorumdam piis affectibus interpellati ſumus, eadem Miſſa ſive Liturgia diebus his quibus ſolet ſanctiſſimæ Virginis memoria celebrari, in noſtræ Diœceſeos Eccleſiis in honorem prædictæ Virginis legatur aut decantetur. Non quod alia ſit quæ apud Lauretum colitur, quam quæ toto terrarum orbe, ubicumque Chriſti nomen ſanctum eſt, piis omnium ſtudiis celebratur & invocatur, ſed quod Deus pro ſua benignitate diverſis locis per Genitricem ſuam, profert ſuam in homines munificentiam & miſericordiam, quo illius memoriam nobis reddat modis omnibus ſacroſanctam: & quo ſpiritualibus præmiis magis provocemus hominum ſtudia ad cultum ſanctiſſimæ Virginis, omnibus qui dictis diebus hanc Miſſam religioſo affectu celebraverint, omnipotentis Dei miſericordia, ejuſque ſanctiſſimæ Matris ac beatorum Joannis Apoſtoli & Stephani Protomartyris ſuffragiis confiſi, quadraginta dies de injunctis ipſis pœnitentiis, miſericorditer in Domino relaxamus. Datum in oppido noſtro Gyaco ſub ſigillo parvo cameræ noſtræ, die vigeſimo menſis Aprilis. Anno Domini M D XXIV.

A. DE VERGEYO

Per dictum Dominum Reverendiſſimum.

DESIDERII ERASMI ROTERODAMI
DIVÆ GENOVEFÆ

Præſidio a quartana febre liberati,

CARMEN VOTIVUM.

DIva pii vatis votivum ſolvere carmen
Qui cupit, aſpirans votis ſterilem imbue venam
Mentis, & ut te digna canat, tu ſuggere vires
Protectrix Genoveſa tuæ fidiſſima gentis,
Gallia quam late triplici diſcrimine ſecta
Porrigitur: ſed præcipue tibi pars ea cordi eſt,
Sequana quâ hoſpitibus factus jam animoſior undis,
Matrona quas defert, fluvioque admiſcet amico,
Pomiferos per agros, per prata virentia, perque
Vitiferos colles, adopertaque frugibus arva,
Vitreus incedit & ad amplam Pariſiorum
Metropolim properans, ad lævam pronus adorat
Arcem Virgo tuam, mox brachia dividit, atque
Virgineæ matris ſpatioſam amplectitur ædem:
Ac flexu auguſtam veneratus ſupplice Divam,
In ſeſe redit, adque tui cunabula partus,
Ac prædulce ſolum quo ſacra infantula primos
Vagitus dederas, feſtinat alacrior amnis.
Viculus eſt humilis, ſed tali prole beatus:
Huc igitur properans, obiter vicina ſalutat
Fana dicata tibi, Celtarum lux Dionyſi.
Hac regione diu ſinuoſis flexibus errans,
In ſe volvitur atque revolvitur, ora ſubinde
Ad cunas Genoveſa tuas, urbemque relictam
Reflectens, dicas invitum abſcedere flumen.
Eſt merito cunctis venerabile Namethodorum,
Cui licet hoſpitibus monumenta oſtendere priſca
Ortus Diva tui, fontemque liquore ſalubri
Undantem; at potius bis terque quaterque videtur
Præſide te felix populoſa Lutetia virgo,
Cujus tutelam pariter cum Virgine matre
Jugibus excubiis peragis: nec enim illa gravatur
Muneris ejuſdem collegam: tu quidem in alta
Sublimis ſpecula late circumſpicis agros,
Ac mala propulſas caris minitantia Gallis:
Illa fovet gremio miſeros, mediam per urbem
Audit egenorum ploratus: hic quoque natum
Clementem mater referens, nihilo ſecus ac tu
Sponſa tuum Genoveſa refers mitiſſima ſponſum.
Interea paribus ſtudiis defenditis ambæ
Germanos Druidas, ac majeſtate ſenatum
Regali, ſed Chriſtophilum ſuper omnia Regem,
Illos qui populo referent oracula mentis
Divinæ, hos variis ut mixtam gentibus urbem
Æquo jure regant; eſt veſtri muneris ergo
Nulla quod hoc ævo reſpublica floreat uſquam
Proſperius. Sed tempus adeſt ut carmine grates
Perſolvam Genoveſa tibi pro munere vitæ,
Ac pæana canam, multis e millibus unus
Quos ope præſenti ſervaſti. Languida febris
Triſte tenaxque malum, quod quarto quoque recurrit
Uſque die, miſeros penitus pervaſerat artus.
Conſultus medicus ſic conſolatur, abeſſe
Diceret ut vitæ diſcrimen, ſed fore morbum
Lentum; mox hæc vox me non ſecus enecat, ac ſi
Dixiſſet, prius atque quater Sol occidat, alta
In cruce pendebis; ſiquidem eſt renovata cicatrix,
Dum mihi poſt multos animus reminiſcitur annos
Quod puerum toto febris me hæc torſerat anno.
Proin erat in votis mihi mors, quia triſtius omni
Morte malum medicus denunciat: hic mihi numen
Diva tuum venit in mentem, ſimul optima quædam
Spes animum reficit, tacitoque pectore volvo:
Virgo ſponſa Deo gratiſſima, corpore terram
Quum premeres, ſemper miſeris ſuccurrere ſueta,
Et nunc plura potes, poſtquam te regia cœli
Cepit, & es Chriſto ſponſo vicinior, huc huc
Flecte oculos Genoveſa tuos, & corpore febrim
Pellito: me ſtudiis, ſine queis nec vivere dulce eſt,
Obſecro reſtituas; etenim levius puto, vitam
Exhalare ſemel, quam lento areſcere morbo.
Quod tibi pollicear, nihil eſt, nec tu indiga noſtri es.
Quod ſupereſt, grato recinam tibi carmine laudes.
Vix ea fatus eram, nullo cum murmure linguæ,
Verum intra arcanæ mecum penetralia mentis,
Prodigioſa loquar, ſed compertiſſima, ſtratis
Exilio, reddor ſtudiis, veſtigia nulla
Sentio languoris, nec inertis tædia febris.
Septima lux aderat, qua ſe quartana recurrens
Prodere debuerat, ſed corpus alacrius omne
Quam fuit ante, viget; medicus redit, atque quid actum
Miratur, vultum ſpeculatur, & ore latentem
Explorat linguam, tum quem veſica liquorem
Reddiderat, poſcit: quin brachia denique ſummis

Per-

Digitized by Google

Pertentat digitis: ubi nullas comperit uſquam
Morbi reliquias: & quis Deus, inquit, Eraſme,
Te ſubito fecit alium? quis corpore febrim
Depulit? ac vatem me, quo de gaudeo, vanum
Reddidit? is quiſquis Divum fuit, arte medendi
Plus noſtra, fateor, multo valet: haud ope poſthac
Noſtra opus eſt. Nomen medici vis noſſe? Guihelmus
Copus erat, jam tum florens juvenilibus annis
Me quamvis ætate prior, perfectus ad unguem
Dotibus ingenii, ſophiæque mathemata callens,
Ut ſi quiſquam alius: ſenio nunc feſſus in aula
Franciſci Regis, procerum inter lumina, cunctis
Carus adoratur, fruiturque laboribus actis.
Hic igitur mihi teſtis erit gravis, atque locuples
Munere Diva tuo revocatæ Virgo ſalutis.

A Quamquam quidquid id eſt, auctori gloria Chriſto
In ſolidum debetur, honoſque perennis in ævum.
Muneris hujus erat, quod viva Deo placuiſti,
Muneris ejuſdem eſt, quod mortua pluribus ægris
Præſidio es; ſponſo ſic viſum eſt omnipotenti,
Per te largiri gaudet ſua munera, per te
Gaudet honorari: veluti lux ignea Phœbi
Per vitrum ſplendet jucundius, ac veluti fons
Per puras tranſfuſus amat manare canales.
Hoc unum ſupereſt, ut te precer optima Virgo,
Ne mihi ſit fraudi, quod tanto tempore votum
Solvere diſtulerim; patere hanc accedere laudem,
B Tot titulis Genovefa tuis, ut caſtior uſquam
Nulla fuit, toto non ulla modeſtior orbe,
Sic nec in æthereis clementior ulla feratur.

FINIS.

DESIDERIUS ERASMUS ROTERODAMUS CASTISSIMÆ PUELLÆ MARGARETÆ ROPERÆ S. D.

TOTIES jam provocor tuis ſororumque tuarum litteris, optima Margareta, tam ſanis, tam argutis, tam modeſtis, tam candidis, tam amicis, ut etiam ſi quis titulos detrahat, Thomæ Mori γνήσια τέκνα poſſim agnoſcere. Ne vero ſemper videamini cecinisſe ſurdo, ſtudiis, quibus obruor, paululum otii ſuffuratus, hiſce diebus Natalitiis, paravi munuſculum, quod ſpero vobis non ingratum futurum. Quod felix fauſtumque ſit. Guilielmus Roperus *ea morum integritate, ſuavitate, modeſtiaque præditus, ut ni ſponſus eſſet tuus, germanus videri poſſet: dedit tibi auſpicatiſſimas conjugii primitias, aut ſi mavis tu illi dediſti: vel, ut verius dicam, uterque dedit alteri παιδίον, quod diſſuavietur. En mitto tibi & alterum puerum, multo auſpicatiſſimum* JESUM *naſcentem Judæis, & mox illuceſcentem Gentibus, qui connubii veſtri proventum bene fortunabit, quique ſtudiorum veſtrorum verus erit Apollo, cujus laudes pro feſceminis tuis infantulis lyræ poteris occinere. Solus enim hic dignus eſt, qui fidibus, qui fiſtulis, qui voce, qui muſices omni genere, ſed præcipue modulatis piæ mentis affectibus jugiter celebretur. Non dedignabitur a talibus conjugibus decantari, quorum ea eſt vitæ totius puritas, concordia, tranquillitas, ſimplicitas, ut ægre reperias virginitatis profeſſores, qui ſe auſint comparare. Rarum exemplum, hoc præſertim ſeculo, ſed quod video brevi ad plures permanaturum. Habetis iſthic Reginam, velut iſtius ſanctiſſimi chori Calliopen. Sunt & in Germania familiæ non obſcuræ, quæ neutiquam infeliciter meditantur, quod vos hactenus feliciſſime præſtatis. Bene vale non infimum ævi Britanniæque tuæ decus, & totum iſtum chorum mihi ſaluta diligenter. Baſileæ ad Chriſti natalem.* Anno M D XXIV.

COMMENTARIUS IN HYMNUM PRUDENTII, DE NATALI PUERI JESU, PER DESIDERIUM ERASMUM ROTERODAMUM.

CArmen Jambicum primum convitiis repertum eſt, quod brevis ſyllaba addita longæ, velut exprimat ictum ferientis, ac ſubinde repetentis: quemadmodum Pyrrichius tumultum accurrentium ad pugnam, verum poſteriores quodvis argumentum accommodaruht Jambis, quemadmodum & Elegis, qui primum inventi ſunt querimoniis. Ambroſius hoc genere potiſſimum eſt delectatus, in quo illud a nobis obſervatum eſt, quod plerumque penthemimeris finit dictionem, & ab hac dictio triſyllaba claudit dimetrum. Quæ compoſitio carmen facit molliſſimum, ut: *Deus creator*, hæc eſt penthemimeris. Sequitur dictio dactylica, *omnium*. Rurſus: *polique rector*: ſequitur, *veſtiens*. Item: *diem decoro*, ſequitur, *lumine*. Rurſus: *noctem ſoporis*: ſequitur, *gratia*. Id frequentius fit apud Ambroſium, quam ut caſus videri poſſit. Nec infrequenter idem obſervat noſter Prudentius. Certe in primis quinque verſibus continenter obſervavit. *Quid eſt quod arctum*, poſt hanc penthemimerim, quæ finit dictionem, addit dactylum. Quamquam in genere carmen omne mollius eſt, quoties penthemimeris finit dictionem. Non eſt ignota libertas hujus carminis. Recipit enim in locis imparis numeri, hoc eſt, primo ac tertio pro Jambo Tribrachyn: utpote reſpondentem Jambo, non in ſyllabarum, ſed temporum numero. Nam longa geminum habet tempus. Præterea Spondæum, & huic in temporibus reſpondentes, Dactylum & Anapeſtum. In locis vero paris numeri, hoc eſt ſecundo & quarto, non recipitur niſi Jambus, niſi quod ſecundus admittit etiam Tribrachyn. Nam quartus non patitur niſi Jambum aut Pyrrichium. Ambroſius tamen hac libertate verecundius eſt uſus. Anapeſtus gratiam habet primo loco, in tertio non item. Dactylus utroque loco durior eſt. Veteres Jambicum ex meris Jambis contexebant, quemadmodum Spondaicum ex meris Spondæis Poſteriores quo carminis

Digitized by Google

minis celeritatem temperarent, Spondæum admiſcuerunt. Et hoc carminis genus putant eſſe molliſſimum, quod alternat Spondæis & Jambis, qualia pleraque ſunt Ambroſiana & Prudentiana. *Jam lucis orto ſidere. Jam Sol recurrens deſerit.*

Eſt autem invidum & affectui congruens Exordium, a dubitatione: *Quid eſt quod arctum.* Porro ſubitum illud convenit Poetæ, velut afflato Prophetico ſpiritu, quo nihil dubito quin afflatus fuerit, quum hæc ſcriberet. Eſt autem illud hominis vere pii, nihil non vertere in occaſionem pietatis. Itaque Prudentius, quod a Solſtitio brumali dies incipiunt creſcere, torquet ad conjecturam pueri Jeſu, jam properantis ad Exordium, quum idem fiat ſingulis annis. Nec enim ideo dies increſcebat, quod Jeſus naſceretur, ſed quod Sol ingreſſus Capricornum, citius relinquat oculos eorum, quorum Orizon eſt ſub Sphæra obliqua, extra Æquatorem habitantium: quemadmodum ubi Sol accedit in Cancrum, iiſdem dies eſt longior. Quoniam autem in rebus divinis nihil fortuito geritur, non ſine cauſa tempus hoc anni delectum eſt nativitati Jeſu. Refrixerat ubique caritas. Ignorantiæ tenebris & caligine vitiorum obductus erat mundus. Philoſophos tradiderat Deus in reprobum ſenſum, quoque ſibi magis videbantur ſapere, hoc erant ſtultiores. Phariſæi ſuis cupiditatibus craſſis excæcati, non perſpiciebant, quid ſibi vellet lex ſpiritualis. Reges ac Monarchæ, quorum arbitrio res humanæ temperabantur, lapides & ligna pro Deo colebant, quoſque mortales adorabant ut Diis proximos, hi majeſtatem ſuam mutæ ſtatuæ ſubmittebant, ſupplicantes his, qui mente vacabant: opem implorantes ab his, qui ſibi ipſi non valebant opitulari. Quædam gentes eo veſaniæ devenerant, ut ſimias, canes, ſerpentes, boves, ac cepe pro Numinibus venerarentur. Erant apud quas pium haberetur, mactare parentes, & horum veſci carnibus. Erant apud quas religioſum erat, infantes incendio tradere. An non hæc erat altiſſima nox? An non lux illa naturæ, quam Deus primum aſperſerat homini, ſic in arctum erat contracta, ut pene fuerit exſtincta? An non & legis Moſaicæ lucerna, qua Deus rurſus conatus eſt noſtris tenebris ſuccurrere, per Phariſæos cæcorum cæcos duces, erat propemodum obruta ſenſu carnali? Habes noctem & quidem brumalem. Frequenter autem in myſticis litteris Dominus Jeſus *lucis* vocabulo deſignatur. Sic Eſaias: *Populus qui ſedebat in tenebris, vidit lucem magnam: & habitantibus in regione umbræ mortis, lux orta eſt eis.* Et Zacharias: *Viſitavit*, inquit, *nos oriens ex alto, illuceſcere his, qui in tenebris & in umbra mortis ſedent.* Quin & ipſe Dominus ſe vocat *lucem mundi.* Quod enim Sol eſt in hoc mundo viſibili, hoc Chriſtus eſt in mundo ſpirituali: quo qui caret, quantumvis doctus, quantumvis ingenioſus, quantumvis eloquens, cæcus eſt. In univerſa vero mundi fabrica, nihil admirabilius Sole, qui fons eſt luminis, omnia gignens, alens, provehens, confirmans, vivificans, vegetans, omnia exhilarans, omnia prodens & arguens, omnibus reddens ſuum colorem, ſuamque faciem reſtituens. Idem efficit exorta veritas Euangelica, qui eſt Jeſus Chriſtus. Ignorantia veri nox eſt, peccatum mors eſt. Qui vivunt, in luce verſari dicuntur: & qui vitam relinquunt, ſub tenebras abire vulgo dicuntur. Nox autem ſomno data eſt, & ſomnus mortis imago eſt. Itaque mortales noctu quodammodo mortui ſunt, donec exortus Sol expergefaciat omnes ad vitam. Quemadmodum Sol hic, quem oculis corporeis cernimus, nunquam amittit lucem ſuam, ſive cernatur, ſive non cernatur: ſed tamen nobis nox eſt, quoties interjectus terræ ſemovet illum ab oculis noſtris: ita Chriſtus numquam mutatur in ſeſe, verum quorumdam animis exoritur, atque ibi dies eſt: quorumdam non exoritur, ibi nox eſt. Quemadmodum autem Sol, quum abditur, dicitur occidere: quum exoritur, naſci: ſic enim Flaccus, *aliuſque & idem naſceris:* Sic Chriſto oriri naſci eſt. Semper autem a Patre naſcitur, veluti radius æternus, a Sole ſempiterno. Nobis autem exortus eſt alio modo, condita hujus mundi mirabili machina. Rurſus piis mentibus frequenter exoritur, ac in diverſum mutatis occidit. Sed viſibiliter exortus eſt, prodiens homo factus ex utero caſtiſſimæ Virginis. Hæc enim erat myſtica porta ſpectans ad Orientem, unde emerſit unicus ille Sol, illuminans omnem hominem venientem in hunc mundum. Hic nobis ſit modus præfationis, licet non ad rem. Nunc ipſum Pindarum noſtrum audiamus:

Quid eſt quod arctum circulum
Sol jam recurrens deſerit?
Chriſtus ne terris naſcitur,
Qui lucis auget tramitem?

Omnia corpora cœleſtia, ut ſunt ſphæricæ figuræ, quæ putatur eſſe perfectiſſima, ita motum habent ſphæricum. Quæ proxima ſunt polis, arctiore circulo circumaguntur. Circulus brumalis non habet niſi octo horas diei in Orizonte noſtro, quum Circulus Solſtitialis alicubi habeat ſedecim, alicubi octodecim: unde vocat *arctum*, non quod Sol minus conficiat ſpatii, ſed quod quibuſdam paucioribus horis appareat, ob Sphæræ obliquitatem. *Recurrens*, apto Verbo eſt uſus, quaſi Sol geſtiat ac feſtinet augere diem ob exortum pueri.

Heu quam fugacem gratiam
Feſtina volvebat dies,
Quam pene ſubductam facem
Senſim reciſa exſtinxerat.

Fugacem. Quum fugax ſignificet fugientem, tamen juxta nominis rationem magis videtur dictum a fugando quam fugiendo. Venuſte dixit, *gratiam*, lucem, qua nihil lætius, quum nox adferat mœrorem: & *fugacem* dixit, properantem abire. Eſt grata emphaſis & in *volvendi* Verbo. *Senſim reciſa*, quod inſenſibilibus gradibus Sol aſcendat aut deſcendat in Zodiaco. *Subductam facem* εἰδικῶς dixit. Nam hoc ipſum eſt exſtinguere diem, *ſubducere facem.* Eſt autem non injucunda phantaſia Poëtica. Fax circumfertur, ac paulatim decreſcit, donec plane deficiat. Exaggerat autem moleſtiam diei tam brevis, ut amplificet gratiam diei creſcentis.

Cœlum niteſcit lætius,
Gratatur & gaudet humus.
Scandit gradatim denuo
Jubar priores lineas.

Habet & *Cœlum* ſuam quodammodo faciem; obductum nubibus triſte dicitur, quum ſudum eſt, dicitur *lætius*: hoc eſt enim proprie *niteſcere. Gradatim*, nam Signa per quæ Sol adſcendit ac deſcendit, per gradus diſtinguuntur ab Aſtrologis. *Lineas*, tranſlatum eſt a ſtadiis, ubi linea præſcribitur, unde curſus incipit. Sic & Aſtrologi lineas quaſdam imaginantur in cœlo, per quas feratur, ſic, ut nobis nunquam eadem redeat linea. *Priores* autem dixit priſtinas. Nam prius nonnunquam dicitur, quod potius eſt ac melius.

Emerge dulcis puſio
Quem matris edit caſtitas,
Parens & expers conjugis,
Mediator & duplex genus.

Jam velut avidus exorituræ lucis, per Apoſtrophen invitat infantem, ut *emergat* e virginei corporis latebris. *Dulcis*, epitheton eſt filiorum. Sic Flaccus: *Domum atque dulces liberos. Puſio*, diminutivum eſt a puero, aptum blandienti. *Edit* pro parit. Et *matris caſtitas* dictum eſt tropo, pro caſta mater. Juxta naturæ vulgarem curſum, mulier nec concipere poteſt, nec parere, niſi violata membranula, quæ virginem diſtinguit a corrupta. Sed Dei filius ſic illapſus eſt per aurem Virginis in ſanctiſſimum uterum ejus, ut nullam corporis partem violaret. Naſcens tamen prodiit ex ea parte corporis, qua ſolent & cæteræ mulieres parere. Quamvis autem hoc non palam exprimunt Euangeliſtæ, partum hunc non aperuiſſe Virginis uterum, ſed illæſo pudoris ſignaculo prodiſſe, ſine dolore nixus, ſine diductione partis, qua fœtus emergit, ſine repurgamentis, quæ fœtum comitari ſolent, tamen plauſibilius eſt, ac magis pium, mea ſententia, credere, quod a doctiſſimis ſimul ac ſanctiſſimis Patribus traditum eſt. *Parens & expers* & cætera. Hi duo verſus duriuſcule cohærent cum ſuperioribus. Sic autem ordinandi ſunt *caſtitas*, hoc eſt, virginitas: *parens*, id eſt, genitrix, pro eo quod erat abſque tropo: virgo parens, hoc eſt, mater: & tamen *expers conjugis*, id eſt, intacto marito. Jam *mediator & duplex genus* referendum eſt ad id quod præceſſit, *Emerge dulcis*

Digitized by Google

cis pusio, *mediator* & cætera. *Mediator* apud Latinos Auctores non invenitur. Sed nos exprimimus Græcam vocem, qua Apostoli sunt usi, μεσίτης, a verbo μεσεῖν, quod Latini nesciunt. Conjungit autem in utroque duo miranda: in matre fœcunditatem conjunctam virginitati, in puero divinam naturam cum humana copulatam in eadem hypostasi, unde & *duplex genus* appellatur. Decebat autem, ut qui genus humanum Deo reconciliaret, utriusque naturæ particeps esset. Oportet enim intercessorem utrique parti familiarem esse.

Ex ore quamlibet Patris
Sis ortus, & verbo editus:
Tamen paterno in pectore
Sophia callebas prius.

Esaias ita loquitur de Christo, *Generationem ejus quis enarrabit?* Quod non solum de nativitate divina dictum videtur, verum etiam de humana. Est autem quadruplex Christi nativitas. Juxta eam, quæ nec cogitabilis est homini, sine initio, sine fine semper a Patre nascitur, semper natus fuit, Deus ex Deo, omnipotens ex omnipotente. Quod enim est homini sensus aut cogitatio tacita mentis, hoc Filius Dei est Patri. Est enim æternæ mentis, æterna cogitatio. Mens autem gignit cogitationem, & cogitatio jam in animo concepta, sermo quidem mentis est, quo homo sibi loquitur. Hæc imago utcumque nobis adumbrat nativitatem illam, quæ nec initium habuit, nec finem est habitura: quia sic Filius nascitur a Patre, ut de Patris substantia nihil decedat: sic Pater producit Filium, ut tamen Filio non sit prior. Cæterum condito per Filium mundo, Pater nobis velut elocutus est verbum, & quodammodo rursus idem genuit, nobis illud reddens aliquo pacto visibile, quod erat invisibile. Conspicitur enim in rebus conditis admirabilis Dei sapientia, qui est Dei filius, & Dei sermo. *Ex ore*, Deus nec os habet, nec ullum membrum humani corporis, quemadmodum somniabant olim Anthropomorphitæ, quod in divinis litteris crebra sit de membris Dei mentio, *Ne avertas faciem a me, auribus percipe clamorem meum. Nonne manus tua fecit hæc omnia? Inveni virum secundum cor meum. Oculi Domini super justos. Fecit potentiam in brachio suo. Et cœlum mihi sedes est, terra scabellum pedum meorum.* Quoniam autem de sermone loquitur, qui est Filius Dei: quatenus Filius est, nasci dicitur: quatenus sermo, proferri. Ex corde nascitur, ex ore profertur, quum cor & os Dei nihil aliud sit, quam ipse Deus gignens ac proferens. *Quamlibet*, recte docet Valla, *quamquam* & *quamvis* solere præponi in oratione quæ constat duabus partibus, ut: *Quamquam alienus es, tamen te ut Christianum amo. Quamvis sis dives, non ideo jus habes in nos.* Contra fit in *quamlibet*, quæ proprium verbum non habet, sed subjicitur: sic tamen, ut oratio possit in geminam resolvi, *non enim pili facit te, quamlibet divitem*, vel *quamvis divitem*. Nam *quamvis* utramque naturam obtinet. Hanc annotationem Vallæ videtur neglexisse Prudentius. Et haud scio, an alicubi reperiatur etiam apud probatos auctores. Certe apud Aurelium Augustinum reperio. *Et verbo editus*, non est accipiendum, sermonem sermone esse prolatum, quasi duo sint sermones, alter proferens alter prolatus, quod ab Hæreticis quibusdam somniatum est, sed *verbo* dixit, pro ipsa prolatione. Quemadmodum enim sensus in animo nostro conceptus, qui prius διάνοια dicebatur, ipsa pronunciatione fit λόγος, sic sermo Dei ante conditum mundum semper nascens ex corde Patris, nec inde recedens, sapientia erat: ea depromta per mundum conditum, sermo nobis esse cœpit, per quem Pater nobis locutus est. *Tamen Paterno in pectore, Sophia callebas prius.* In *sophia* produxit syllabam mediam, secutus accentum Græcum, quemadmodum & alicubi idem secutus, corripit mediam in *idola*, & penultimam in *paraclitus*. *Callebas*, ut legas per geminum ll, metri ratio cogit. Positum est autem callebas, pro sapiebas: non quod in Filio Dei prius sit sapere, quam nasci, sed quod ante mundum conditum sermo Dei latebat in corde Patris æterni Patris sapientia. Proinde Prudentius aut omittit hoc loco generationem illam, quæ nescit initium, de qua tamen alibi loquitur in Hymno Trochaico: Corde natus ex parentis ante mundi exordium: ut prior pars, *Sis ortus*, pertinet ad primam illam generationem ac perpetuam: quod sequitur, *& verbo editus*, pertinet ad mundum conditum, ad quem refertur prius adverbium.

Quæ promta cœlum, condidit
Noctem diemque & cætera.
Virtute verbi effecta sunt
Hæc cuncta: nam verbum Deus.

Promta, id est, prolata sive depromta. Sic enim legis: *Fiat lux, & facta est lux. Condidit.* Per verbum Pater condidit mundum, non tamquam per instrumentum, quemadmodum faber dolabro utitur ad fabricam, sed Filius una cum Patre condidit. Patri tamen tribuitur auctoritas, quod ab hoc sit Filius & Spiritus sanctus. *Virtute verbi*; ita Paulus ad Hebræos, *per quem fecit & sæcula*. Potens est Regum sermo, sed sermo Dei est omnipotens. Proinde non mirum, si mundum hunc condidit. Nam sermo hic, sic manat a Deo, ut sit & ipse Deus: & sic depromitur ex ore Patris, ut non recedat a corde Patris. Ex rebus enim conditis, nihil accedit aut decedit naturæ divinæ, quæ prorsus est immutabilis. Docet hoc Prudentius in his quæ sequuntur.

Sed ordinatis sæculis,
Rerumque digesto statu,
Fundator ipse & artifex
Permansit in Patris sinu.

Scriptura sacra subinde *sæcula* vocat, quidquid in tempore conditum est, & *ante sæcula* quod ante mundum conditum. *Ordinatis*, Alludit ad Chaos, in quo confusa erant omnium rerum semina. Sic & Naso:

Rudis indigestaque moles,
Nec quidquam nisi pondus iners, congestaque eodem
Non bene junctarum discordia semina rerum.

Sic in Genesi dividitur lux a tenebris, dividuntur aquæ ab aquis, segregantur aquæ & exsistit arida: Distinguuntur species rerum e terra nascentium, distinguuntur animantium formæ, & suus cuique locus, sua cuique vis tribuitur: hoc est quod ait, *rerumque digesto statu. Fundator ipse & artifex.* Qui fundat incipit, artifex perficit ac regit. Proverbiorum octavo: *Quando appendebat fundamento terræ, cum eo eram cuncta componens.* Per Filium sunt initia mundi, per Filium digestus est, per Filium gubernatur, per Filium restitutus est, per Filium consummabitur. *Ipse* dixit, pro idem, ut *digesto* pro distributo. Neque enim digerere est concoquere, sed in suum quæque locum disponere. Et *sinum* appellat pectus sive cor. Nam sinus locus est cordis: unde: *In sinu gaudere. In sinum effundere.*

Donec rotata annalium
Transvolverentur millia,
Atque ipse peccantem diu
Dignatus orbem viseret.

Semel depromta sapientia, condidit & digessit mundum quum non esset. Iterum prolata, restituit mundum collapsum, hoc est, hominem: cujus gratia condita fuerant omnia. *Rotata*, quod circumvolutione cœlestium orbium distinguantur dies, menses, anni, & sæcula. *Millia*, Nam ab orbe condito usque ad Christum, supputantur supra millia quinque centum nonaginta novem. *Atque ipse peccantem diu*, Quoniam frustra per Mosen lex data erat, frustra missi tot Prophetæ, venit ipse Dei filius homo factus. Sic enim loquitur Psal. xxxix. *Holocaustum & pro peccato non postulasti; tunc dixi: Ecce venio.* Rursus apud Esaiam: *Ego ipse qui loquebar, ecce adsum.*

Nam cæca vis mortalium
Venerans inanes nænias,
Vel æra vel saxa algida
Vel ligna credebat Deum.

Vim appellat multitudinem. Nec enim omnes colebant simulacra. Aut vim dicit, ut vires hominis distinguat a gratia Dei. Semel collapsi per peccatum Adæ, nihil aliud quam peccabamus, semper in deteriora prolabantes. *Inanes nænias*, Nænias appellat simulacra quibus veteres tribuebant mentem divinam, quum nec humanam habeant, tametsi gerunt speciem hominis. Quamvis enim nænias usurpemus pro nugis quibuslibet, tamen proprie nænia est cantio funebris, quæ frustra canitur mortuo. Reperitur & pro Epitaphio. Porro simulacrorum cultus primum hinc

hinc natus est, quod parentibus Regibus, aut alioqui bene meritis de genere mortalium, a morte ponebantur statuæ, & his divini honores exhibebantur. Quin Romæ solennis erat mos, Cæsares exstinctos in Deos referre.

Hæc dum sequuntur perfidi
Prædonis in jus venerant:
Et mancipatam fumido
Vitam barathro immersérant.

Christus Dominus est omnium. Diabolus tyrannus est, & *prædo*, qui sibi vindicavit quod erat alienum. Ille primus pellexit ad peccandum. Per peccatum autem regnabat, & per peccatum invecta est mors. Porro quisquis perpetrat peccatum, servum se facit peccati. Et qui peccato est obnoxius, transit in jus & potestatem Satanæ. Atque hoc chirographo totus mundus erat obnoxius Diabolo. *Perfidos* autem vocat, quod desciscentes a conditore ac Rege Deo, defeciissent ad muta simulacra. *Vitam barathro*; Hoc notat quod dixi, per peccatum invasisse mortem. Per justitiam regnum est Dei, & per justitiam vita. Per peccatum tyrannus est Diabolus, per peccatum est mors. *Barathron* Græca dictio est, significans locum profundum & obscurum, in quo servantur nocentes, sive voragines, quæ fluvios absorbent, aut maria. Potest accipi de inferis, quo tum migrabant etiam piorum animæ, aut de morte æterna.

Stragem sed istam non tulit
Christus cadentum gentium,
Impune ne forsan sui
Patris periret fabrica.

Stragem a bello ductum verbum, a sternendo. Nam late patebat tyrannis Satanæ, ac velut impune regnabat, totas nationes detrahens ad inferos. *Impune*, id est, nemine vindicante, seu defendente. Frustra conditus erat mundus, si periret homo, cujus gratia conditus fuerat. Causam aperuit, cur Deus homo nasceretur.

Mortale corpus induit
Ut excitato corpore
Mortis catenam frangeret,
Hominemque portaret Patri.

Inscrutabile consilium est Dei, quare sic passus sit hominem labi in peccatum, & quare sic voluerit illum a peccato liberare. Conveniebat autem ut homo redimeret hominem, & per mortem mors tolleretur. Quod mortuus est, erat humanæ naturæ, quod resurrexit, erat virtutis divinæ. Per mortem Christi abolitum est peccatum. Per resurrectionem, data est nobis spes immortalitatis. *Hominem portaret Patri:* Alludit ad duas parabolas Euangelicas, altera est de ove erratica, quam pastor reportavit humeris suis. Pro nostris enim peccatis afflictus, cæsus ac moriens, nos suis humeris impositos reddidit Patri. Altera est de Samaritano, qui saucium imposuit jumento suo. Jumentum, hoc est, corpus assumtum.

Hic ille natalis dies,
Quo te creator arduus
Animavit & limo induit,
Sermone carnem glutinans.

Hic ille, Nam erant & alii dies natales, ut ita loquar. Hic est dies, qui nos asseruit Patri. Per Apostrophen sermonem vertit ad Filium. *Creator*, Dicitur & sapientia Dei *creata*, pro eo quod est, genita: quanquam hic creator mundi potest intelligi. *Animavit*, Notat adversus Hæreticos hypostasin Christi, tribus constare naturis, divina, anima humana, & corpore mortali, quod hic *limum* appellat: eo quod primus ille parens e limo factus sit, cui Deus insufflavit spiritum vitalem. *Sermone carnem*, Sermonem appellat Filium Dei, quod vocabulum illi proprie convenit juxta naturam divinam. Inter corpus mortale & divinam naturam, quasi glutinum fuit anima Christi.

Sentisne Virgo nobilis
Matura per fastidia
Pudoris intactum decus
Honore partus crescere?

Rursus a Filio sermonem flectit ad Virginem gravidam. Et interrogatio facit ad affectus alacritatem. *Nobilis*, Sola enim virgo peperit, & Deum peperit. Quamquam juxta carnem quoque genus duxit e stirpe David. *Matura per fastidia: Matura* dixit tempestiva. A fastu & tædio dictum apparet *fastidium*. Hoc quoties ad animum refertur, sonat in vitium. De gravida vero dixit Virgilius:

Matri longa decem tulerint fastidia menses.

Tumorem uteri fuisse in Maria, dubium non est, an senserit & gestationis tædium, incertum: probabilius est non sensisse, quemadmodum nec cruciatum in partu. Evæ veteres pariunt cum dolore, quoniam cum pruritu libidinis concipiunt. Eva nova, quoniam in conceptu voluptatis titillationem non sensit, jure creditur ab omni gestandi pariendique molestia fuisse immunis. *Pudoris intactum decus*: Virginitati etiam apud Ethnicos suus est habitus honos. Est enim velut præcipuus decor ac flos humani corporis. Conjugatis autem ut probro dabatur sterilitas, ita glorioſum erat marito similem prolem edere. Sola Maria laudem utramque tulit, & integritatis inter virgines, & fœcunditatis inter conjugatas. Nam ut multæ numerosius pariant, certe nulla peperit felicius. In aliis honor materni nominis ita succedit virginitati, quemadmodum fructus succedit flori. In Maria virginitatis gratia non est violata, sed cumulata dignitate partus.

O quanta rerum gaudia
Alvus pudicæ continet,
Ex qua novellum seculum
Procedit, & lux aurea.

Multi putant Sibyllam Cumanam, vaticinium, quod Virgilius in Bucolicis alio detorsit, de Christo prodidisse. Ex Poetarum fabulis discimus, sub Saturno, quoniam mores hominum erant incorrupti, seculum aureum fuisse, huic successisse argenteum, moribus longe deterioribus. Deinde venisse ferreum, omnibus ita corruptis, ut ne vestigia quidem exstarent priscæ probitatis. Jesus autem natus renovavit omnia, & auream ætatem nobis reduxit. Sic Virgilius ex sententia Sibyllæ:

Magnus ab integro seclorum nascitur ordo.
Jam redit & virgo, redeunt Saturnia regna.
Jam nova progenies cœlo demittitur alto.

O quanta rerum: Rerum addidit festivitatis causa, quasi muta quoque & inania senserint voluptatem, nascente Jesu. *Novellum seculum:* Vetus Adam docuit suos peccare; novus Adam, qui est Christus Jesus, docuit innocentiam & obedientiam. Paulus jubet ut exuamus veterem hominem, hoc est, affectus malos, & induamus novum, hoc est, agnum illum, qui in Apocalypsi loquitur, *Ecce ego nova facio omnia.* Et apud Esaiam dicitur, *Pater futuri seculi, princeps pacis. Non est autem pax impiis, dicit Dominus. Et lux aurea:* Alludit ad aureum seculum, quanquam Solis fulgor proprie dicitur aureus. Luna habet lucem, sed non auream. Eximiam autem lucem vocat auream.

Vagitus ille exordium
Vernantis orbis protulit.
Nam tunc renatus sordidum
Mundus veternum depulit.

Vagitus: Nomen a sono fictum, quod hujus dictionis primam syllabam fœtus masculus prorepens ab utero matris soleat edere. Nam fœminæ voce tenuiore magis sonant *ve*. Parum felix auspicium hujus vitæ tot malis obnoxiæ. Qua de re vide Plinium Libro VII. Cap. I. In Christo contra vagitus indicabat mundum renasci: quandoquidem qui baptizantur in Christum, per illum renascuntur, ac deposita vetustate prioris malitiæ, quasi modo geniti infantes, lac animi concupiscunt. *Vernantis orbis:* Habet & annus senium suum. Extremus Autumnus respondet senectæ decrepitæ, siccus ac frigidus. Bruma veluti fovet in utero fœtum humidum & calidum. Eum ver velut edit donec adolescat. Æstas virilis est ætas anni, unde dixit, *vernantis orbis*, quasi renascentis. Cæterum in illis regionibus ubi natus est Christus, hyems multo brevior est, quam apud nos. Quandoquidem & Romæ post sextum decimum diem Januarii, jam terra meditatur repubescere. *Nam tunc renatus sordidum:* Nondum renatus erat mundus, quia nondum passus fuerat Christus, verum is natus erat, per quem omnes renascemur. Veternus morbus est senibus familiaris, qui somnolentiam inducit ac sitim. Unde Terentius *veternosum* dixit, senilem Eunuchum ac flaccidum. Addidit *sordidum*, quod juventus habeat nitorem. Alluſit autem

Digitized by Google

autem ad hyemem, in qua ſqualent ac torpent omnia: unde & ignava dicitur a Poetis, quod tum ceſſent agricolæ.

Spariſſe tellurem reor
Rus omne denſis floribus,
Ipſaſque arenas Syrtium
Fragraſſe nardo & nectare.

Non eſt fabuloſum Jeſu nativitatem plenam fuiſſe gaudiorum. Conceptionem blando alloquio nunciat Angelus. Nato puero cœleſtis auditur muſica. Oſtenditur ſubita lux paſtoribus, annunciatur gaudium magnum, ad ſtellæ fulgentis indicium accurrunt Magi. Cæterum quod hic narrat Prudentius, juxta tropologiam eſt intelligendum, quemadmodum & illa quæ ſcribit Eſaias conſimili tropo: *Habitabit lupus cum agno, & pardus cum hædo accubabit, vitulus & leo, & ovis ſimul morabuntur: vitulus & urſus paſcentur ſimul, requieſcent catuli eorum. Et leo quaſi bos comedet paleas. Et delectabitur infans ab ubere, ſuper foramen aſpidis, & in caverna reguli, qui ablactatus fuerit, manum ſuam mittet.* Item Propheta Johel: *Stillabunt montes dulcedinem, & colles fluent lacte, & per omnes rivos Judæa fluent aqua,* & cætera. Similiter & Amos: *Et ſtillabunt montes dulcedinem, & omnes colles culti erunt.* Hæc enim in ſpeciem non videntur admodum diſſimilia his quæ ſcribit Virgilius, Ecl. IV.

At tibi prima puer nullo munuſcula cultu,
Errantes hederas paſſim cum baccare tellus,
Mixtaque ridenti colocaſia fundet acantho.
Ipſæ lacte domum referent diſtenta capellæ
Ubera, nec magnos metuent armenta leones;
Ipſa tibi blandos fundent cunabula flores.
Occidit & ſerpens, & fallax herba veneni
Occidet, Aſſyrium vulgo naſcetur amomum.

Cæteraque quæ proſequitur ille ex Sibyllæ vaticinio. Adhæc, nimirum, alluſit Prudentius, *rus* appellans homines incultos, nullis florentes virtutibus. *Syrtes* barbaras nationes quarum feritas & immanitas vix ullis diſciplinis videbatur poſſe manſueſcere. Hæ per Chriſtum factæ bonus odor Deo in omni loco, quemadmodum inquit Paulus, pietatis fragrantia ſuperant nectar ac nardum.

Te cuncta naſcentem puer
Senſere dura ac barbara.
Victuſque ſaxorum rigor
Obduxit herbam cotibus.

Aperit allegoriam. Sentit de Scythis, Gotthis, Hibernis, olim ſaxis ac ſcopulis ſimiliores quam hominibus. Hinc occaſio veteris fabulæ de Amphione, qui teſtudine ſuo movit ſaxa. Et Orpheo, qui cithara ſua quercus poſt ſe traxerit. Fortaſſis hinc & Saxonibus inditum olim nomen. Nulla natio tam aliena fuit ab omni humanitate, nulla tam bruta & effera, quam Chriſti jugum non emollierit, ac cicurarit. Hoc enim eſt quod promiſerat per Oſeam Prophetam, ut ex non populo fieret populus Dei. Et juxta Paulum, *vocentur ea quæ non ſunt, tanquam ſint. Saxorum rigor*) Rigidum dicitur, quod frangi poſſit citius, quam flecti. Unde & *ſaxorum rigor* dicitur, & *hiemis rigor*, quod gelu reddat omnia fragilia. Erant olim gentes adeo feræ, ut nec legibus, nec armis, nec Græcorum diſciplinis poſſent manſueſcere. Solus Chriſtus ex ſilicibus fecit homines. Nimirum hoc erat, quod Dominus minitabatur Judæis, quod Deus potens eſſet de lapidibus ſuſcitare filios Abrahæ. Quod minatus eſt, fecit. *Obduxit herbam*) Hoc verbum eſt ex eorum genere, quibus in eodem ſenſu bifariam utimur: Adſperſit illi labem, & adſperſit illum labe. Induit illi tunicam, & induit illum tunica. Sic obduxit herbam cotibus, & obduxit cotes herba. *Cotibus* dictum eſt, pro cautibus, quemadmodum ploſtrum pro plauſtrum. Et haud ſcio an Prudentius ſcripſerit cautibus. Traxit & Virgilius hinc comparationem duræ mentis & implacabilis:

Quam ſi dura ſilex aut ſtet Marpeſia cautes.

Jam mella de ſcopulis fluunt,
Jam ſtillat ilex arido
Sudans amomum ſtipite,
Jam ſunt myricis balſama.

Plus dicit quam Virgilius: *Et duræ quercus ſudabunt roſida mella*, Scopuli madent potius aſpergine ſalſi maris. *Ilex* eſt genus glandiferarum. Et Poetæ frequenter abuntur ſpecie pro ſpecie. *Sudans amomum*, Amomum eſt frutex, dicitur & fructus fruticis, uvæ labruſcæ ſimilis: unde dixit, *ſudans*. Eſt enim unguentum, quod ſic redditur ab amomo, quemadmodum thus & gummi reſudat e ſua arbore. Eſt autem hoc pleriſque commune. Unde & ſtacte odoramenti genus Græcis, ſtilla dicitur: *Jam ſunt myricis*, Myrica humilis virgulti genus eſt, cujus meminit Virgilius in vaticinio Sibyllæ:

Non omnes arbuſta juvant humileſque myricæ.

Inter omnia vero unguenta, prima laus eſt *balſamo*. Vide Plinii Librum duodecimum.

O ſancta præſepis tui
Æterne Rex cunabula,
Populiſque per ſeclum ſacra
Mutis & ipſis credita.

Conjungit inter ſe diverſiſſima. Quid humilius cunabulis & præſepi? Quid ſublimius æterni Regis nomine? Sic viſum eſt illi, qui vocavit mundum, ex humillimis & contemptis reddere ſublimia: contra, quod altum erat dejicere. *Populiſque per ſeclum*) Non omnia templa omnibus populis olim erant veneranda. Unaquæque gens ſuos habebat Deos. Tum autem & tempora variabant religionem, Jovi ceſſit Saturnus. Hæc cunabula quæ nobis dederunt Regem æternum, cunctis orbis nationibus veneranda ſunt, idque per omnia ſecula. Regis æterni, cultus eſt æternus. Et omnium Regem omnes merito venerantur. *Mutis & ipſis credita*) A priſcis uſque ſeculis manavit ad nos pictura, quæ Jeſu præſepi addit bovem & aſinum, quod tamen in ſacris litteris nuſquam aperte proditum eſt. Sed occaſio ſumpta videtur ex Eſaiæ Prophetia, quæ dicit: *Cognovit bos poſſeſſorem, & aſinus præſepe Domini ſui, populus autem Iſrael me non cognovit, & populus meus non intellexit.* Certe huc ſpectavit Prudentius; Bos enim & Aſinus nihil crediderunt, ſed barbaræ gentes, ſervientes Dæmoniis & cupiditatibus ſuis, ac brutorum in morem viventes credidere Chriſto, quum populus Iſraeliticus etiam hodie Chriſto rebellet.

Adorat hæc brutum pecus
Indocta turba ſcilicet.
Vis cujus in paſtu ſita eſt,
Adorat excors natio.

Indocta turba) *Turba*, dixit contemtim, quum populus Iſrael eſſet populus electus ac Deo peculiaris. *Indocta*, quia, quod eſt omnium præcipuum, neſciebat Deum. Soli Judæi per legem noverant unicum Deum. Unde & Chriſtus inſedit aſino, qui Gentium figuram habebat. *Brutum pecus*, quod non ſapit. *Indocta* propter ignorantiam legis. *Vis cujus in paſtu ſita eſt*, ob luxum & libidinem, cui ſerviebant more brutorum animantium, *qua natura prona, & ventri obedientia finxit. Excors*, quia nondum habebat, quod optat David: *Cor mundum crea in me Deus.* Unde prævaricatores jubentur redire ad cor.

Sed cum fideli ſpiritu
Concurrat ad præſepia
Pagana gens & quadrupes,
Sapiatque quod brutum fuit,
Negat patrum proſapia
Peroſa præſentem Deum.
Credas venenis ebriam
Furiiſve lymphatam rapi.

Quemadmodum in diſtichis Elegiacis fere pentameter abſolvit ſenſum, ita in Jambicis dimetris obſervatur, ut quartus abſolvat, quod tamen perpetuum non eſt. Nam hic pendet conſtructio, ſed ita ut priores quatuor principale membrum abſolvant. Senſus eſt, quum ad Jeſu cunabula concurrant Paſtores, concurrant Magi, concurrant Scythæ, Arabes & Indi, gens pagana, quæ nihil ſecum adfert, præter ſimplicem fidem, quum nec habeat legem, nec religionem, nec benefacta. *Paganam* vocat ruſticam, & a ſacris alienam; *quadrupedem* ob brutas cupiditates quibus ante ſerviebat: tamen Judæi, ex quorum genere prodiit Chriſtus, negant & oderunt præſentem, quem tot ſeculis exſpectarant, clamantes: Veni Domine & libera nos. Veni & noli tardare, relaxa facinora plebis tuæ Iſrael. Cre-

Digitized by Google

dus, credere possis, nam Modus est potentialis. *Venena* dixit veneficia, quibus inducitur dementia. *Furiisve lymphatam*) *Lymphari* dicuntur phanatici, qui furore per numen aliquod immisso agitantur. Lympha enim aqua est. Et creditum est olim, quod qui Nympham vidisset in fonte, furiis ageretur. Sunt & fontes, qui gustati dementiam adferant.

Quid prona per scelus ruis?
Agnosce, si quidquam tibi
Mentis resedit integræ,
Ducem tuorum principum.

Apostrophe ad Judæos. Agnoscimus quod prius cognitum noscitamus & amplectimur. Prophetæ & legis figuræ Christum depinxerant. Talis venit, qualis erat promissus, & tamen Judæi nolunt agnoscere. *Resedit*, pro reliquum est. Et *integræ* dixit, pro sanæ. *Ducem tuorum principum*) Haud scio an Prudentius scripserit *principem*, ut dux princeps intelligatur primarius ac summus. Nam & Moses, & Jesus Nave, & David duces erant. Sed hic erat omnium dux. Ille eduxit Mosen ex Ægypto. Ille deduxit per desertum, comitante illos petra: *petra autem*, ut scribit Paulus, *erat Christus*. Ille adflavit Samuelem ac Prophetas. Ille David. Quamquam enim Christi vocabulum pertinet ad naturam humanam, tamen ob hypostaseos singularitatem de homine prædicantur, quæ peculiariter sunt naturæ divinæ, & contra.

Hunc quem latebra & obstetrix
Virgoque fœta & cunulæ,
Et imbecilla infantia
Regem dederunt gentibus,
Peccator intueberis
Celsum coruscis nubibus
Dejectus ipse, & irritis
Plangens reatum mentibus.

Rursus pendet post quartum dimetrum ordo. Duos depingit adventus Jesu, alterum quo venit humilis, ut Servator omnium, alterum quo veniet sublimis, Judex vivorum ac mortuorum. Qui hic contemserunt humilem, illic formidabunt sublimem. *Hunc*, eundem. Veniet enim idem visibili corpore. *Latebra*, quia in obscuro oppidulo, in abjecto loco diversorii. *Et obstetrix*, mulier contemta. *Virgo fœta*, quo nihil incredibilius videbatur. *Cunula*, præsepe. *Et imbecilla infantia*, nihil ea ætate contemptius. Hæc tam abjecta tamque contempta *Regem dederunt* universis. A tam humilibus initiis Deus æternum illud regnum voluit exoriri. *Peccator*, qui noluisti credere. *Intueberis*, videbunt in quem compunxerunt. A resurrectione non exhibuit se conspiciendum, nisi discipulis. In extremo die sese exhibebit omnibus. *Celsum coruscis nubibus*) Sic ipse promittit in Euangelio: *A modo videbitis filium hominis venientem in nubibus cum majestate Patris. Coruscis*, Sicut fulgur emicat ab una cœli parte erumpens in diversum, ita subito videbitur. *Dejectus ipse*) Tunc versis rerum vicibus, ille sublimis erit cum suis, cum quibus hic erat dejectissimus: & erunt dejectissimi, qui hic videbantur sublimes. *Irritis fletibus*) Tum enim sera erit pœnitentia, sed quisque metet prout seminavit.

Cum vasta signum buccina
Terris cremandis miserit,
Et scissus axis cardinem
Mundi ruentis solverit,
Insignis ipse & præminens
Meritis rependet congrua,
His lucis usum perpetis,
Illis gehennam & tartarum.

Magnifice dixit *vastam buccinam*, quæ nusquam non audiatur. Sic Paulus: *Canet enim tuba. Terris cremandis*) Ut per diluvium olim purgatus est mundus, ita tum per incendium purgabitur. Somniarunt hac de re nonnihil & Poetæ ex vaticiniis Sibyllæ, quæ multa refert Lactantius. Quamquam idem dicit Petrus Epistola secunda, Capite tertio: *Cœli autem qui nunc sunt & terra, eodem verbo repositi sunt, igni reservati in diem judicii, & perditionis impiorum hominum.* Ac paulo post, *Adveniet autem dies Domini ut fur, in quo cœli magno impetu transient, elementa vero calore solventur: terra autem, & omnia quæ in ipsa sunt opera exurentur, &c.* Nam sat est indicasse locum ad quem alluxit Poeta. *Et scissus axis*) Orbes cœlestium corporum per suos quique polos volvuntur, non aliter quam tota volvitur per axem.

Judæa tunc fulmen crucis
Experta qui sit senties,
Quem, te furoris præsule,
Mors hausit, & mors reddidit.

Hoc carmen a sciolo depravatum restitui. Sic enim habebatur: *Experta quæ sit senties. Quæ te furoris præsule, Mors hausit, & mors reddidit.* Sensus hic est: O Judæorum incredula natio, quæ Christum priori adventu noluisti agnoscere, sed clamasti crucifige, crucifige, non habemus Regem nisi Cæsarem, tunc quum videbis triumphale signum crucis e sublimi, fulminis ritu perstringens oculos impiorum: per hoc agnosces, quis & qualis sit ille pridem contemtus ac ludibriis affectus, quem mors absorbuit, te præsule furoris, hoc est, te auctore mortis, quæ Pilatum invitum adegisti ad impium facinus, & mors reddidit quemadmodum Jonam absorbuit cetus, ac tertio die revomuit.

COMMENTARII IN HYMNUM PRUDENTII DE NATALI PUERI JESU, PER DESIDERIUM ERASMUM ROTERODAMUM,

FINIS.

DESI-

Digitized by Google

DESIDERII ERASMI ROTERODAMI
COMMENTARIOLUS
IN HYMNUM PRUDENTII,
DE
EPIPHANIA JESU NATI.

CHristus, qui ſervandis omnibus venerat, unamquamque gentem captavit occaſione rerum, quibus delectabatur, quibuſque fidebat. Judæos allexit miraculis, Magos Aſtrologiæ deditos attraxit indicio ſtellæ peculiari luce fulgentis, Græcis miſit Paulum, eloquentia pollentem, & appoſitum ad congrediendum cum Philoſophis. Venit autem humilis, ut nos eveheret ad amorem rerum cœleſtium. Aſcendit in cœlos, ne per illum reſuſcitati ad vitæ novitatem, poſthac rerum humilium amore teneamur, ſed eo ferantur ſtudia noſtra, quo præceſſit caput noſtrum. Itaque

Quicumque Chriſtum quæritis,
Oculos in altum tollite
Illis licebit viſere
Signum perennis gloriæ.

Stella Magis indicabat Chriſtum, ſed nobis Chriſtum repræſentat; Ille prævius in columna nubis & ignis, eduxit filios Iſrael ex Ægypto. Idem nobis prælucens avocavit a tenebris peccatorum, ac viam nobis aperuit in patriam lucis æternæ. Deſcendit ad nos, ut dux eſſet in cœlum. Magi niſi ſuſtuliſſent oculos in altum, non vidiſſent ſtellam: nos niſi cordis oculos erigamus in cœlum, non inveniemus Chriſtum. Qui ſcrutantur venas auri & argenti, quorum animus ſemper in ſcriniis, aut in patinis: qui latifundia jungunt latifundiis, quoniam oculos habent in terram defixos, non vident hanc ſtellam. *Viſere*, proprie ire ad videndum, tametſi nonnunquam uſurpatur pro videre. *Signum perennis*) Sola gloria Jeſu perennis eſt. Alioqui *omnis caro fœnum & omnis gloria ejus quaſi flos fœni.* Proinde *qui gloriatur, in Domino glorietur.* Signum erat ejus, qui lux eſt mundi. Stella corpus eſt lucidum: Ita Chriſtus, quo nobis eſſet viſibilis, carnem induit.

Hæc ſtella, quæ Solis rotam
Vincit decore & lumine,
Veniſſe terris nuntiat
Cum carne terreſtri Deum.

Exponit quare dixerit, ſignum. *Vincit decore ac lumine*) Non eſt veriſimile ſtellam illam fuiſſe majorem Sole, ſed gratia lucis antecelluiſſe. Sol enim ſua luce perſtringit ac percellit oculos obtuentium, Chriſtus autem Divinitatis ſuæ lucem, cujus humana natura capax non erat, humani corporis familiaritate temperavit, ut poſſimus intueri; Et ideo ſubjicit Prudentius: *Cum carne terreſtri Deum.* Quoniam enim Deus vidit homines nihil amare poſſe, niſi quod viderent, fecit ſe nobis viſibilem, ut vel ſic amaretur. Et quoniam omnino confidere volebant homines hominibus, dedit eis unum hominem, ut alienati a fiducia cæterorum hominum, totam fiduciam ſuam transferrent in hunc unum hominem, qui neminem eſſet deſtituturus, quod idem eſſet Deus.

Non illa ſervit noctibus
Secuta Lunam menſtruam,
Sed ſola cœlum poſſidens
Curſum dierum temperat.

In exordio mundi Sol conditus eſt, ut præeſſet diei: Luna, ut in nocturnis tenebris aliquod luminis ſolatium præberet, non quod Luna non luceat aliquando interdiu, ſed quod obſcuretur claritate Solis, quemadmodum & cæteræ ſtellæ, quæ non ſequuntur Lunam, ſed Luna lucente tamen apparent, alioqui Luna majores. Ut autem videantur minores, facit longius intervallum ab obtuitu noſtro, quum Luna ſphæram terræ proximam obtineat. *Menſtruam* autem vocat, quod intra triginta dies peragat curſum ſuum cum Zodiaco, quem Sol peragit anno. Cæteri quidam etiam tardius. Quoniam autem lumen habet mutuum a Sole, quum eſt illi proxima, nulla videtur, at paulatim recedens a Sole, magis illuſtratur, donec adverſa Soli toto orbe luceat. Inde rurſus accedens ad Solem, decreſcit. Unde in litteris myſticis rerum humanarum gerit typum, in quibus multum eſt caliginis, nihil ſtabilitatis. *Stultus*, inquit Sapiens, *mutatur ut Luna.* Sol autem Chriſtum deſignat, qui eſt ſapientia Patris nullis obnoxia mutationibus aut viciſſitudini. Quemadmodum dicitur annuum, aut diurnum, ita & menſtruum. *Sed ſola cœlum*) Quia ſola apparebat. *Cœlum* appellat aerem. Nec enim creditur illa fuiſſe e numero ſtellarum fixarum, aut errantium quæ vocantur, nec ulli affixa orbi, ſed recens in hoc condita, ut per aerem incedens Magis indicaret æternam illam ſtellam Jeſum Chriſtum, in quem hæc vere congruunt, quæ dicit Prudentius. *Curſum dierum*) Juxta hiſtoriam non ſemper prælucebat Magis ſtella, ſed quoties opus erat: Juxta allegoriam Chriſtus eſt ſtella ſola poſſidens cœlum, dux & auctor omnis divinæ veritatis. Hic eſt dies animorum, qui neſcit occaſum. De hoc vaticinatus eſt Balam: *Orietur ſtella ex Jacob.*

Arctoa quamvis ſidera
In ſe retortis motibus
Obire nolint, attamen
Plerumque ſub nimbis latent.

Duæ ſunt ſtellæ intra flexus anguis, quas Græci Ἄρκτους, id eſt, *Urſas* vocant, tam vicinæ Polo Septentrionali, quem ab ipſo Ἀρκτικὸν appellant, ut nobis numquam occidant. Id indicans Virgilius in Georgicis ſcribit:

Arctos Oceani metuentes æquore tingi.

Et Ovidius:

Magna minorque fera, quarum regis altera Grajas,
Altera Sidonias utraque ſicca rates.

Siccas appellat, quod non mergantur: non quod ulla ſtella mergatur, ſed quod occidentes nobis videantur Oceano mergi. *In ſe retortis motibus*) Quoniam volvuntur circa Polum, minimum conficiunt ſpatii, ſed videntur mox redire unde venerant. Non occidunt, tamen plerumqe fit ut non videantur, videlicet, obductæ nubibus; Chriſtus autem neque novit occaſum, nec ullis tenebris occultari poteſt. Hoc Prudentius ἀλληγορικῶς.

Hoc ſidus æternum manet,
Hæc ſtella numquam mergitur,
Nec nubis occurſu abdita
Obumbrat obductam facem.

Sidus ex pluribus conſtat ſtellis, ut Urſa, ut Taurus. *Stella* ſingularis eſt. Aut igitur abuſus eſt voce ſideris, quod apud Poetas non eſt infrequens, aut *ſidus* appellat Chriſtum, ſecum trahentem ſua membra.

Triſtis cometa intercidat,
Et ſi quod aſtrum Sirio
Fervet vapore, jam Dei
Sub luce deſtructum cadat.

Præter ſeptem præcipuas Stellas, quas Græci *Planetas* vocant, Latini *Errones*, præter Stellas fixas, quas innumeras habet octava Sphæra, frequenter apparent novæ Stellarum ſpecies, inſignem aliquam felicitatem aut calamitatem mortalium generi denunciantes, Græci *Cometas* vocant. Latini *crinitas*, *horrentes*, ut inquit Plinius, *crine ſanguineo, & comarum modo in vertice hiſpidas.* Sunt & *Pogoniæ*, *Acontiæ*, *Ceratiæ*, *Lampades*, aliæque complures, ex forma quam oſtendunt nominibus inditis, de quibus tractat præter alios Plinius lib. II. cap. 25. Dubitatum

Digitized by Google

est autem, an hæ perpetuæ sint, an ex tempore nascantur, humore vim igneam concipiente, & post occidant. Neque enim semper apparent in orbibus ipsis, sed frequenter in aere hoc nostro, veluti Castores, qui videntur insidentes antennis, faces & bolides. Nec desunt qui putant nostras animas habere cognationem cum stellis, ut sua cuique sit peculiaris, quæ pariter cum homine nascatur & occidat. Hæc utcumque habent, probabile est hanc stellam recens creatam fuisse, nec orbibus affixam fuisse, sed Angeli ductu per aerem commonstrasse viam Magis. *Tristis cometa*) Juxta sensum allegoricum id accipiendum est. Nam & post Christum natum, frequenter apparuerunt Cometæ. Sed post exortam stellam illam Euangelicæ veritatis, non est quod quisquam timeat pestiferas Satanæ stellas, sive bellum, sive famem, sive pestilentiam minitantur Cometæ, nihil est periculi his, qui sequuntur ductum hujus stellæ quæ est Christus Jesus. *Et si quod astrum*) Sunt & sidera parum prospera rebus humanis, quum occidunt aut exoriuntur, ut *Orion*, *Hyades*, ac *Plejades*, quæ tempestatem adferunt: *Canicula*, cujus exortu Solis fervor accenditur, fervent maria, fluctuant in cellis vina, moventur stagna, incrudescunt pestilentiæ, canes toto eo tempore in rabiem aguntur. Ea dicitur *Sirius*, a flammæ candore: quanquam qui Græcarum vocum etymologias contraxit, tot recitat opiniones, ut me pigeat referre. Juxta tropologiam vero *Sirius* est Satanæ, qui mentes hominum ad insanos amores, ad bella dissidiaque concitat. Has stellas exstinguit Christus exortus, ac prælucens mentibus nostris. Nec caret gratia, quod abusus est appellativo pro epitheto, *Sirio vapore*, quasi dicas: Italos mores, pro Italicos. *Vaporem* autem dicit exhalationem calidam.

En Persici ex orbis sinu
Sol unde solvit januam,
Cernunt periti interpretes
Regale vexillum Magi.

Incertum unde venerint Magi, nisi quod leguntur ab Oriente venisse. Persis autem ad Orientem est Palæstinæ, in qua est Hierosolyma. *Periti interpretes*) Mox enim ut viderunt stellam, interpretantur natum Regem: *Ubi est qui natus est Rex Judæorum?* Porro, quos Græci *Philosophos* appellant, Persæ *Magos* vocant. Vetustissimæ Philosophiæ erat Astrologiæ studium.

Quod ut refulsit, cæteri
Cessere signorum globi,
Nec pulcher ausus est suam
Conferre flammam lucifer.

Lucifer, eadem est *Venus*, qua nulla stella benignior, nec plus habens lucis. Nam & interdiu frequenter apparet, & sola omnium umbram facit super terram. Nulla est gloria, sive Prophetas & Patriarchas conferas, sive Angelos, sive quidquid est in terris magnificum, quod Christi gloria non obscuretur. *Globos* autem dixit stellas, quod sphæricam habeant figuram, etiamsi nobis videantur radiis inæquales, ob intervalli magnitudinem.

Quis iste tantus, inquiunt,
Regnator astris imperans,
Quem sic tremunt cœlestia,
Cui lux & æthra inserviunt.

Describit stellam Christum ex significatione stellæ. *Astris imperans*) quia cadunt & obscurantur. *Tremunt*, id est, venerantur. *Lux & æthra*: Æthra est purior cœli pars: habet enim & cœlum ipsum lucem suam.

Illustre quiddam cernimus,
Quod nesciat finem pati,
Sublime celsum interminum,
Antiquius Cœlo & Chao.

Nullum imperium humanum fuit aut erit perpetuum. Hæc stella significabat Regem, cujus nec initium ullum fuerit, nec finis sit ullus futurus. Unde & divinam naturam intelligunt. Nihil enim principio caret simul & fine, juxta Theologos, nisi solus Deus. *Antiquius Cœlo & Chao*) Chaos fuit ante mundum conditum. Hoc itaque nihil antiquius.

Hic ille Rex est Gentium,
Populique Rex Judaici,
Promissus Abrahæ patri
Ejusque in ævum semini.

Omissa persona Magorum, quos fecerat loquentes, ipse persequitur sermonem. *Rex Gentium & Judæi populi.* Judæi Deum appellant Abraham, Isaac, & Jacob, sed Euangelium docuit illum esse Regem omnium gentium. Abraham enim pater est omnium credentium, & hujus posteris præstatur, quidquid illi promissum. Judæi sunt, quicumque profitentur nomen Jesu, & mentem habent a terrenis cupiditatibus circumcisam.

Æquanda non stellis sua
Cognovit olim germina
Primus sator credentium
Nati immolator unici.

Attingit historiam, quæ refertur Genesis XXII. Postea quam Abraham paratus erat immolare filium unicum Isaac, dixit illi Deus: *Per memet ipsum juravi, dicit Dominus, quia fecisti hanc rem, & non pepercisti filio tuo unigenito, propter me benedicam tibi, & multiplicabo semen tuum sicut stellas cœli.*

Jam flos subit Davidicus
Radice Jessæa editus,
Sceptrique per virgam virens
Rerum cacumen occupat.

Refert Prophetiam, quæ est apud Esaiam cap. XI. *Egredietur virga de radice Jesse, & flos de radice ejus adscendet*, cujus allegoriam exponit: Ex David filio Jesse, prodiit Christus. *Virga* autem gestamen est Regum, cujus *viror* significat perennitatem regni; *flos* insignem eminentiam. Ex humilibus initiis natum est regnum Euangelicum, sed rectitudine veritatis increscens, occupavit totum orbem. Sequitur enim in eadem Prophetia, *Et percutiet terram virga oris sui*: videlicet, virgam indicans Euangelicæ veritatis. *Subit* autem dixit, pro emergit: quemadmodum Virgilius dixit *subjicit*, pro, altum jacit.

Exin sequuntur perciti
Fixis in altum vultibus,
Qua stella sulcum traxerat
Claramque signabat viam.

Exin, id est, postquam apparuerat stella. *Perciti*, flagrantes amore videndi pueri. Stella signum erat, sed vis quædam occulta adflarat illorum animos. *Sulcum*, Navis dicitur Poëtis *sulcare mare*: Ita stella videtur sulcare aerem.

Sed verticem pueri supra
Signum pependit imminens,
Pronaque summissum face
Caput sacratum prodidit.

Prona face, velut adorabundum. *Caput sacratum*, id est, puerum. Synecdoche est, quemadmodum *carum* aut *lepidum caput* dicentes, totum hominem intelligi volumus.

Videre quod postquam Magi
Eoa promunt munera,
Stratique votis offerunt
Thus myrrham & aurum Regium.

Quod, subaudi caput. *Eoa*, Orientalia, vel quod earum rerum maxime fertilis sit Oriens, vel quod ab Oriente venerint.

Agnosce clara insignia
Virtutis ac regni tui,
Puero cui trinam Pater
Prædestinavit indolem.
Regem Deumque annunciant
Thesaurus, & fragrans odor
Thuris Sabei, & myrrheus
Pulvis sepulcrum prædocet.

Apostrophe ad puerum. *Puero*, *puer* legendum est. Aliquis superscripserat *ó*, ut indicaret vocandi casum esse: id Scriba adjecit dictioni. *Trinam indolem*) In hypostasi Christi tres erant substantiæ, sive naturæ: divina natura, anima humana, & corpus humanum. Verum hic aliud annotat, tres velut personas fuisse in Christo: Dei, Regis, & Hominis, hoc est, Sacerdotis. Quatenus erat homo, mortuus est, hoc est, immolavit se ipsum pro peccatis mortalium

Digitized by Google

talium. Hujus rei typum habebat myrrha. Nam & Sacerdotum erat, incendere thymiama, & defunctorum corpora myrrha oblinebantur, ne putrescerent. Rex erat, quoniam ipse dicit: *Data est mihi omnis potestas in cœlo & in terra.* Id indicabat aurum. Deus erat, edens miracula, se ipsum revocans in vitam. Ejus rei figuram habebat thus, dicatum rei divinæ.

Hoc est sepulcrum, quod (Deus
Dum corpus extingui sinit,
Atque id sepultum siscitat)
Mortis refregit carcerem.

Exponit allegoriam sepulcri. Quod animabus defunctorum est Tartarus, hoc sepulcrum est exanimatis corporibus. Christus ut homo mortuus est, ac sepultus: ut Deus revixit, clauso sepulcro. Item hujus anima, ut hominis descendit ad inferos, sed ut divinæ naturæ conjuncta, reversa ab inferis, liberavit illic detentas.

O sola magnarum urbium
Major Bethleem, cui contigit
Ducem salutis cœlitus
Incorporatum gignere.

Apostrophe est ad Bethleem patriam Jesu. Allusit autem ad Prophetiam, quæ est apud Micheam capite v. *Et tu Bethleem Ephrata parvulus es in millibus Juda. Major magnarum* dixit, pro eo quod erat, inter magnas maxima. *Cœlitus incorporatum*) Non quod corpus venerit e cœlo, sed quod absque viri semine, cœlesti opificio fœtus ille conceptus sit.

Altrice te summo Patri
Hæres creatur unicus,
Homo ex tonantis Spiritu,
Idemque sub membris Deus.

Allusit ad Prophetiam Psalmi: *Dominus dixit ad me, Filius meus es tu, ego hodie genui te. Postula a me, & dabo tibi gentes hæreditatem &c. Homo ex tonantis Spiritu*) Homo erat ex Spiritu Sancto conceptus. Deus erat, sed sub humano corpore, ita in uno summa imis erant conjuncta.

Hunc & Prophetis testibus
Iisdemque signatoribus,
Testator & sator jubet
Adire regnum & cernere.

Persequitur quod dixerat hæres unicus. *Sator*, hoc est, genitor erat Deus Pater. Idem *testator*, quia instituit hæredem Filium. Unde Testamentum vocatur novum ac sempiternum. In Testamento adhibentur testes & Notarii, quo magis sit ratum. Hi sunt Prophetæ testes hujus promissi, ac velut obsignatores Testamenti divini. Neque enim liberum, ut ita loquar, erat Deo rescindere Testamentum, postquam per Prophetas erat proditum. Quid igitur supererat, nisi ut quod erat legitime promissum, præstaretur ut institutus hæres juberetur *adire hæreditatem.* Id factum est, quum natus est Dominus Jesus: Tum enim missus est, ut regnum adsereret Patri, cujus ipse consors esset. *Et cernere*, opinor, dictum, pro decernere. Devincendus enim erat Tyrannus Satanas.

Regnum quod ambit omnia
Diva & marina & terrea
A Solis ortu ad exitum
Et tartara & cœlum supra.

Regnum, inquam, non qualia sunt hujus mundi, angustis circumscripta terminis, sed quod omnia complectitur. *Diva* dixit, pro cœlestibus. Sub dio, sub cœlo. Et suspicor *Dia* fuisse scriptum. *Tartara* infra terram sunt, Angeli *supra cœlum.* Et huc usque porrigitur hoc regnum.

Audit Tyrannus anxius
Adesse Regum Principem,
Qui nomen Israel regat
Teneatque David Regiam.

Christus Rex erat. Satanas Tyrannus. Is per Herodem belligeratur adversus Christum. Audit ex Magis, & Scribis convocatis. *Anxius*; Sic enim legis, turbatum Regem Herodem.

Exclamat amens nuntio,
Successor instat, pellimur.
Ferrum satelles corripe,
Perfunde cunas sanguine.
Mas omnis infans occidat,
Scrutare nutricum sinus,
Interque materna ubera
Ensem cruentet pusio.

Nuntium dixit; rem nunciatam. *Successor*, Christus *instat*, quia natus. *Pellimur*, Aliud erat regni genus, quam credebat Herodes: de quo elegantem Hymnum canit Chorus Ecclesiasticus:

Herodes hostis impie,
Christum venire quid times?
Non arripit mortalia,
Qui regna dat cœlestia.

Nemo non exsecratur Herodis crudelitatem. Sed quicunque dediti sunt opibus, aut honoribus mundi, similem exercent crudelitatem in innocentes, quoties imminet periculum, ne pereat illis quod amant.

Suspecta per Bethleem mihi
Puerperarum est omnium
Fraus, ne qua furtim subtrahat
Prolem virilis indolis.

Ne qua, ne aliqua puerpera. Ita metri ratio postulat. Alioqui *ne qua* possit accipi, pro ne qua via.

Transfigit ergo carnifex
Mucrone districto furens,
Effusa nuper corpora,
Animasque rimatur novas.

Effusa nuper, nuper nata. *Animas novas*: Nam infundendo creantur. *Rimatur*, quia letali vulneri locus quæritur.

Locum minutis artubus
Vix interemptor invenit,
Quo plaga descendat patens,
Juguloque major pugio est.

Mire tractat hunc miserationis adfectum. *Jugulo que major pugio est*, Quum pugio sit gladiolus brevior, tamen jugulo major. Est autem Epiphonema rei narratæ.

O barbarum spectaculum!
Illisa cervix cautibus,
Spargit cerebrum lacteum,
Oculosque per vulnus vomit.

Ad exaggerandum rei atrocitatem, ponit ob oculos varia mortis genera. *Oculosque per vulnus vomit*: Expulsu prosiliunt oculi. *Lacteum cerebrum*, nullis adhuc pituitis aut alioqui vitiosis humoribus corruptum.

Aut in profundum palpitans
Mersatur infans gurgitem,
Cui subter arctis faucibus
Singultit unda & halitus.

Quoniam infantis est tenerum corpus, & calore foveri solitum, *palpitat* ad sensum aquæ frigidæ. *Singultit unda*; Ob fletum sæpe singultiunt pueri. Hic frigus aquæ, & intercluſus halitus movet singultum.

Salvete flores Martyrum
Quos lucis ipso in limine
Christi insecutor sustulit,
Ceu turbo nascentes rosas.

Flos initium & spes est fructus secuturi. Sic pueritia *flos* est ætatis. Secuti sunt post uberrimi fructus Martyrum adultorum. Hoc genus Apostrophe convenit Epilogo generis Encomiastici.

Vos prima Christi victima
Grex immolatorum tener,
Aram ante ipsam simplices
Palma & coronis luditis.

Christiana victima est mactare carnem cum suis concupiscentiis, quæ rebellant spiritui: quemadmodum scribit Paulus Romanis capite XII. *Exhibeatis corpora vestra hostiam viventem sanctam, Deo placentem, & rationabilem cultum vestrum.* Sed præcipua victima est, ubi totum corpus pro Christi gloria impenditur. Ita Paulus ad Timotheum 2. capite IV. *Ego jam delibor, & tempus resolutionis instat.* *Aram ante ipsam*, pro *ipsam* legendum suspicor, *cujus. Pal-*

Digitized by Google

ma & coronis) Palma insigne erat victoriæ. Dabantur & coronæ victoribus. Mire servavit decorum personæ. Puerorum est ludere. Ludunt ante aram, in qua mactati sunt, sed ludunt palma, & coronis, prius exempti vita, quàm scirent se vivere.

Quid proficit tantum nefas?
Quid crimen Herodem juvat?
Unus tot inter funera
Impune Christus tollitur.

Adversus divina consilia, nihil valet humana vigilantia. Nihil non est factum ab Herode, ne Christus elaberetur. Solus elapsus est.

Inter coævi sanguinis
Fluenta solus integer
Ferrum, quod orbabat nurus,
Partus fefellit virginis.

Graviter dixit *fluenta sanguinis:* festiviter autem, *coævum sanguinem*, ejusdem ætatis infantium. *Orbabat nurus*) Nurus dixit sponsas. Orbatur qui liberis privatur, aut alioqui re carissima. Nec sine tropo *ferrum* dixit gladium.

Sic stulta Pharaonis mali
Edicta quondam fugerat
Christi figuram præferens
Moses præceptor civium.

Confert historiam Veteris Testamenti cum historia Euangelica. Pharao Rex Ægypti, videns increscere populum Hebræorum, jussit ut omnis fœtus masculinus exponeretur. Moses tamen expositus in Nilum, Deo volente servatus est, inscio Rege. Confert igitur Pharaonem cum Herode, Jesum cum Mose. Jesus captivos, Diaboli tyrannide oppressos, liberavit, ac cœlestis Hierusalem cives fecit. Moses suos cives eduxit ex Ægypto. *Præceptorem* dixit restitutorem.

Cautum & statutum jusserat,
Quo non liceret matribus,
Cum pondus alvi absolverent,
Puerile pignus tollere.

Cum pondus alvi absolverent, id est, cum emitterent fœtum. Absolvitur quod perficitur: absolvitur quod dimittitur. *Puerile*, a puero dixit. Nam masculum intelligit. *Tollere*, pro educare dictum est, sive sustollere.

Mens obstetricis sedulæ
Pie in Tyrannum contumax
Ad spem potentis gloriæ
Furata servat parvulum.

Exodi capite II. narrat hoc factum a matre Mosis. *Ad spem potentis*) Nam infantis indoles, insigne quiddam præ se ferebat.

Quem mox Sacerdotem sibi
Adsumpsit orbis Conditor,
Per quem notatam saxeis
Legem tabellis traderet.

Moses Dux, Dux & Christus. Sacerdos Christus, & Moses sacerdotium instituit. Moses legem tulit saxeis tabellis inscriptam, Christus auctor est legis Euangelicæ, quam cordibus credentium inscribit per Spiritum sanctum.

Licet ne Christum noscere
Tantisper exemplum viri?
Dux ille cæso Ægyptio
Absolvit Israel jugo.

Aperit collationem. Moses destinatus dux populi, quum videret Hebræum injuria affici ab Ægyptio, occiso qui parabat injuriam, liberavit Hebræum. Quod tum faciebat in uno, mox factum est in toto populo, via patefacta per Mare Rubrum, in quo periit Pharao cum suis.

At nos subactos jugiter
Erroris imperio gravi,
Dux noster hoste saucio
Mortis tenebris liberat.

Ægyptus Hebræis sonat *tenebras*, unde in mysticis litteris gerit typum vitæ vitiis & erroribus obnoxiæ. Hæc vera longeque miserrima servitus est, servire vitiis. Ab hac liberavit nos Dux noster Jesus, non per legis opera, sed per gratiam; ac per fidei lucem depulit tenebras errorum.

Hic expiatam fluctibus
Plebem marino in transitu,
Repurgat undis dulcibus
Lucis columnam præferens.

Baptismus designabat Mare Rubrum, quod per sanguinem Jesu Christi servat Hebræos, ac transmittit in libertatem, Pharaonem cum exercitu toto mergit. Vitia, malæque cupiditates sunt exercitus Ægyptiorum. Hebræis per noctem prælucebat columna ignis. Nobis ad pietatem resipiscentibus, prælucet Euangelica veritas.

Huc præliante exercitu,
Passis in altum brachiis
Sublimis Amalech premit
Crucis quod instar tunc fuit.

Confert historiam quæ habetur Exodi XVII. Moses stans in vertice collis, tollebat manus in altum, & interea vincebant Hebræi pugnantes adversus Amalech. Christus in cruce pro nobis porrexit manus suas, & victus est hostis noster Satanas.

Hic, nempe, Jesus verior,
Qui longa post dispendia
Victor suis tribulibus
Promissa solvit jugera.

Jesus Nave perduxit Israel in terram promissam, expulsis indigenis. Verum is nihil aliud erat, quam typus nostri Jesu: qui devicto Satana, perducit suos in regnum cœleste. *Post longa dispendia*) Quoniam Israelitæ per annos quadraginta variis casibus agitati sunt in deserto, quum via sit non admodum longa ab Ægypto in Syriam. *Suis tribulibus*) Fratres Christi sunt, qui illi per fidem copulantur.

Qui ter quaternis denique
Refluentis amnis alveo,
Fundavit & fixit petris
Apostolorum stemmata.

Historiam quam legis Josuæ capite tertio & quarto, accommodat ad allegoriam. Quum Israelitæ pedibus transissent Jordanem, inferiore parte fluminis defluxu suo relinquente siccum alveum, & superiore semet in altum agglomerante, Josue jussit, ut é singulis tribubus singulos eligerent, qui rursus ingressi Jordanem, e medio alveo tollerent singulos lapides durissimos, quos in ejus facti memoriam reponi jussit. Hos viros interpretatur duodecim Apostolos, per quos Christus fundavit Ecclesiam suam: quemadmodum legis Apocalypseos capite vicesimo primo. Et murus civitatis habens fundamenta duodecim, & in ipsis duodecim nomina duodecim Apostolorum & Agni. *Ter quaternis*, id est, duodecim. *Refluentis*, Ita Psalmus: *Jordanis conversus est retrorsum. Stemmata* dixit monumenta.

Jure ergo, se Judæ Ducem
Vidisse, testantur Magi,
Cum facta priscorum ducum
Christi figuram finxerint.

Ex tribu Juda natus est Jesus, juxta Prophetiam: *Ex te enim exibit Dux, qui regat populum meum Israel. Vidisse testantur Magi*) Ajunt enim: *Ubi est qui natus est Rex Judæorum? Cum facta*) *Vidimus*, inquiunt, *stellam ejus.* In signo viderant Jesum, quemadmodum Judæi viderant Jesum in figurarum ænigmatis, & oraculis Prophetarum, priusquam nasceretur. Nimirum, hoc est quod ait: *Cum facta priscorum ducum Christi figuram finxerint:* quemadmodum modo declaravit de Mose & Josue. *Finxerint* dixit, pro designarint.

Hic Rex piorum judicum
Rexere qui Jacob genus,
Dominæque Rex Ecclesiæ
Templi novelli ac pristini.

Christus in medio seculorum natus est, sic ut utrumque tempus complectatur, & præteritum, & sequens. Rex erat Synagogæ, Rex est Ecclesiæ. Rex erat Patriarcharum, Regum ac Judicum Israelis. Rex est & posterorum idem Jesus Christus. *Dominam Ecclesiam* vocat, quod huic se submittat orbis. *Templum novellum* dixit Ecclesiam, hoc est, Templum spirituale. Et *Templum pristinum*, dixit Templum Solomonis, quod Ecclesiæ gerebat imaginem. Idem Christus utrisque imperabat, sed aliter. Illis destinatus,

Digitized by Google

tus, his exhibitus: illis adumbratus figuris, his palam declaratus: illis promissus, his datus. Illi servabantur, quia credebant venturum; nos servamur, quia credimus venisse.

Hunc posteri Effraym colunt,
Hunc sancta Manassæ domus:
Omnesque suscipiunt tribus
Bis sena fratrum semina.

Non solum ea Judææ pars, unde natus est Christus, adorant Christum, verum etiam omnes Tribus, quæ sunt duodecim, sortitæ nomina a duodecim Patriarchis filiis Jacob.

Quin & propago degener
Ritum secuta inconditum,
Quæcumque dirum fervidis
Baal caminis coxerat:
Fumosa avorum numina
Saxum, metallum, stipitem,
Rasum, dolatum, sectile,
In Christi honorem deserit.

Germani Judæi sunt, qui genus ducunt ab Abraham, Isaac, & Jacob, ac duodecim Patriarchis. Nam hi coluerunt unum Deum. *Degenerem propaginem* vocat eos, qui genus duxerunt ab Agar, Moab, & Ammon, unde Gentium origo, Deos multos colentium. *Quæcumque dirum fervidis Baal caminis coxerat*) De Baal idolo, quod colebatur olim ab impiis, multis est mentio in libris sacris. Aram Baal demolitus est Gedeon, una cum luco, ac novum exstruxit altare. Quoniam autem variæ Gentes erant, colentes simulacra, ideo dicit: *Quæcumque* natio *coxit dirum Baal*, hoc est, exsecrabile simulacrum, fervidis caminis. *Fumosa avorum*) *Fumosa* dixit, vel ob vetustatem, vel ob fabrorum officinas. *Saxum, metallum, stipitem*) Tres materias refert Deorum, lapidem, æs, lignum. Opificium item triplex. Metallum raditur lima, saxum secatur, lignum dolatur.

Gaudete quidquid gentium est,
Judæa, Roma, & Græcia,
Ægypte, Thrax, Persa, & Scytha,
Rex unus omnes possidet.

Invitat omnis orbis nationes, ad laudandum Jesum, qui Rex est omnium, per quem unum omnes ad vitam revocantur.

Laudate vestrum Principem
Omnes beati ac perditi,
Vivi, imbecilli, ac mortui,
Jam nemo posthac mortuus.

Quibus res sunt prosperæ, *beati* dicuntur. *Perditi*, qui variis malis adfliguntur. Sed sæpe beatiores sunt adflicti, quam beati. Utrique tamen laudare debent Principem suum Jesum. *Beati*, quod successu rerum ex ipsius benignitate fruantur. Adflicti, quod per illius misericordiam emendantur ac purgantur, ne pereant in æternum. *Vivi, imbecilli*) *Sive morimur*, inquit Paulus, *sive vivimus, Domini sumus.* Qui vivit ac valet, laudet Principem suum, qui in hoc vitam largitur, ut reddatur melior. Qui ægrotat, laudet Regem suum, qui nostro bono morbos immittit. Qui moritur, laudet Principem suum, quoniam transfertur ad vitam feliciorem. Neque enim jam mors dicenda est, quæ recta perducet ad vitam æternam, per Jesum aperto regno cœlorum. Non enim moriuntur, sed obdormiscunt, qui moriuntur in Christo, ad Angeli vocem & corporibus experrecturi.

COMMENTARIOLI DESIDERII ERASMI ROTERODAMI
In Hymnum Prudentii de Epiphania pueri Jesu, FINIS.

CHRISTIANI HOMINIS INSTITUTUM,

PER DESIDERIUM ERASMUM ROTERODAMUM.

Ad Galatas V. Valet in Christo fides, quæ per dilectionem operatur.

FIDES. CREDO, &c. PRIMUS ARTICULUS.

Onfiteor primum ore pio, venerorque fideli
Mente Deum Patrem, vel nutu cuncta potentem.
Hunc qui stelligeri spatiosa volumina cœli,
Et solidum omniparæ telluris condidit orbem.

ET IN JESUM, &c. II.

Ejus item gnatum Jesum cognomine Christum.
Quem Dominum nobis agnoscimus & veneramur.

QUI CONCEPTUS, &c. III.

Hunc Maria adflatu divini Numinis, alvo
Concepit Virgo, peperit puriffima Virgo.

PASSUS SUB PONTIO, &c. IV.

Et grave supplicium immeritus damnante Pilato
Pertulit, infami suffixus in arbore, mortem
Oppetiit, tumulatus humo est, claususque sepulcro:
Interea penetrat populator ad infera regna.

TERTIA DIE, &c. V.

Mox ubi tertia lux mœsto se promserat orbi
Emersit tumulo, superas redivivus in auras.

ASCENDIT, &c. VI.

Inde palam ætheream scandit sublimis in arcem.
Illic, jam dexter Patri adsidet omnipotenti.

ITERUM VENTURUS, &c. VII.

Idem olim rediturus, ut omnem judicet orbem,
Et vivos pariter, vitaque & lumine cassos.

CREDO IN SPIRITUM, &c. VIII.

Te quoque credo fide simili spirabile Numen,
Halitus adflatusque Dei sacer, omnia lustrans.

SANCTAM ECCLESIAM, &c. IX.

Et te confiteor, sanctissima concio, qua gens
Christigena arcano nexu coit omnis in unum
Corpus & unanimis capiti sociatur Iësu,
Hinc proprium nescit, sed habet communia cuncta.

REMISSIONEM PECCATORUM. X.

Hoc equidem in cœtu sancto, peccata remitti
Credo, vel iis sacro fuerint qui fonte renati,
Vel qui diluerint ultro sua crimina fletu.

CARNIS RESURRECTIONEM. XI.

Nec dubito quin exanimata cadavera rursum
In vitam redeant, animas sortita priores.

VITAM ÆTERNAM. XII.

Utraque pars nostri, corpusque animusque deinceps
Juncta simul, vitam ducent sine fine perennem.

SEPTEM SACRAMENTA.

Hoc quoque persuasum est, Ecclesia mystica septem
Munera dispensat, quæ Sacramenta vocantur.
Hinc variæ dotes, & gratia plurima menti
Cœlitus inseritur, si quis modo sumserit apte.

ORDO PRIMUS.

Ordine namque sacro, confertur sacra potestas.
Ut fungare ministeriis, Christo auspice, sanctis.

MATRIMONIUM. II.

Munere Conjugii nati hunc prodimus in orbem,
Usque adeo pulcri, pulcherrima portio, mundi.

BAPTISMUS. III.

Munere Baptismi longe felicius iidem
Quam primus in te Christe renascimur, atque novamur.

CONFIRMATIO. IV.

Deinde in amore Dei nos Confirmatio sacra
Constabilit, mentemque invicto robore durat.

EUCHARISTIA. V.

Mysticus ille cibus (Græci dixere Synaxin)
Qui panis vinique palam sub imagine, Christum
Ipsum præsentem vere exhibet intima nostri
Viscera cœlesti saginat, & educat esca,
Inque Deo reddit vegetos, & reddit adultos.

POENITENTIA. VI.

Si quem forte Deo capitalis reddidit hostem
Noxia, continuo metanœa medebitur illi.
Restituet lapsum, rescissaque fœdera rursum
Sarciet, offensi placabit numinis iram,
Commissi modo pœniteat, pigeatque nocentem.
Isque volens peragat præscripta piamina culpæ.

UNCTIO VII.

Unguinis extremi munus nos munit, & armat,
Migrantemque animam per summa pericula, tuto
Transmittit patriæ, & superis commendat euntem.

AMOR DEI.

Hæc est indubitata Fides, cui pectore certo
Nixus, amabo Patrem super omnia cunctipotentem.
Qui me condideritque, & in hunc produxerit orbem.
Rursus amore pari Dominum complectar Iësum,
Qui nos adseruit, pretioque redemit amico.
Spiritum item sanctum, qui me sine fine benigno
Adflatu fovet, atque animi penetralia ditans
Dotibus arcanis, vitali recreat aura.
Atque hic Ternio Sanctus, & omni laude ferendus
Toto ex corde mihi, tota de mente, supremis
Viribus, obsequio, meritoque coletur honore.
Hunc unum reverebor, & hoc semel omnis in uno

Spes

Spes mea figetur, hoc omnia metiar uno.
Hic propter sese mihi semper amabitur unus.

AMOR SUI.

Post hunc haud alia ratione, ac nomine carus
Ipse mihi fuero, nisi quatenus omnis in illum
Ille mei referatur amor, fontemque revisat.

FUGA PECCATI.

Culpam præterea fugiam pro viribus omnem.
Præcipue capitale tamen vitavero crimen,
Quod necat, atque animam letali vulnerat ictu.

SUPERBIA. INVIDIA. IRA.

Ne fastu tumeam, ne vel livore maligno
Torquear, aut bili rapiar fervente cavebo.

GULA. LUXURIA. PIGRITIA.

Ne vel spurca libido, vel insatiabilis alvus
Imperet enitar, nec turpis inertia vincat.

AVARITIA.

Ne numquam saturanda fames me vexet habendi,
Plus satis ut cupiam fallacis munera mundi.

FUGA MALORUM HOMINUM.

Improba pestiferi fugiam commercia cœtus
Omnia, summo animi conatu, proque virili.

STUDIUM PIETATIS.

Atque huc incumbam nervis, ac pectore toto,
Ut magis atque magis superet mihi gratia, virtus,
Augescatque piæ divina scientia menti.

DEPRECATIO.

Orabo Superosque precum libamine puro
Placare aditar, cum tempore sedulus omni,
Tum vero eximie, quoties lux festa recurret.

FRUGALITAS VICTUS.

Frugales epulæ semper, mensæque placebit
Sobria mundities, & avari nescia luxus.

JEJUNIUM.

Servabo reverens, quoties jejunia nobis
Indicit certis Ecclesia sancta diebus.

MENTIS CUSTODIA.

Sancta uti sint mihi secretæ penetralia mentis,
Ne quid eo subeat fœdumve, nocensve studebo.

LINGUÆ CUSTODIA.

Ne temere juret, ne umquam mendacia promat,
Turpia ne dictu dicat mea lingua cavebo.

MANUS CUSTODIA.

A furto cohibebo manus, nec ad ulla minuta
Viscatos mittam digitos, & si quid ademtum
Cuiquam erit, id Domino properabo reddere justo.

RESTITUTIO REI FORTE REPERTÆ.

Id quoque restituam, si quid mihi forte repertum est,
Me penes haud patiar prudens aliena morari.

AMOR PROXIMI.

Nec secus atque mihi sum carus, amabitur omnis
Proximus: est autem (ni fallor) proximus ille,
Quisquis homo est, at sic ut amor referatur amici
In Christum, vitamque piam, veramque salutem.
Huic igitur fuerit quoties opus, atque necesse,
Sedulus officio corpusque animumque juvabo,
Ut mihi succurri cupiam, si forsan egerem.
Id tamen in primis præstabo utrique parenti,
Per quos corporeo hoc nasci mihi contigit orbe.
Tum præceptori, qui me erudit, instituitque
Morigerus fuero, ac merito reverebor honore.
At rursus dulcisque scholæ, studiique sodales
Semper (uti par est) sincero amplectar amore.

ASSIDUA CONFESSIO.

Si quando crimen fuero prolapsus in ullum,
Protinus enitar, pura ut confessio lapsum
Erigat, ac justa tergatur noxia pœna.

SUMTIO CORPORIS CHRISTI IN VITA.

Ast ubi sacrati me ad corporis atque cruoris
Cœlestes epulas, pietasque diesque vocabit,
Illotis manibus metuens accedere, pectus
Ante meum, quanta cura studioque licebit,
Purgabo maculis, virtutum ornabo nitelis.

MORBUS.

Porro ubi fatalis jam terminus ingruet ævi,
Extremumque diem cum morbus adesse monebit,
Mature sacramentis me armare studebo,
Atque his muneribus, quæ Ecclesia sancta ministrat
Christigenis, reteget confessio crimina vitæ
Sacrifico, sumam Christi venerabile corpus.

MORS.

Quod si vicinæ propius discrimina mortis
Urgebunt, supplex accersam qui mihi rite
Oblinat, ac signet sacro ceromate corpus.
Atque his præsidiis armatus, sicuti dignum est
Christicola, forti ac fidenti pectore, vita
Decedam, bonitate Dei super omnia fretus.

HOC FAC ET VIVES.

A EPITAPHIUM ODILIÆ,

Figendum in cœmeterio sub signo Crucifixi.

SEpulta vivum te salutat Odilia.
Quid ad sepultæ verba mox fugit color?
Vivum saluto viva; cur lubitum est rei
Placidæ bonæque dira dare vocabula?
Mala vita mors est, & sepulcrum, & inferi,
Una hæc tibi timenda, ir mortem times.
Nam quod vocant mori, est piis renascier.
Nostri peribit nihil, & haud pilus, nisi
Perit, feraci semen abditum scrobe,
Mox se benigno redditurum fœnore.
B Si rem putaris, quid mori est, nisi seri?
Condi sepulcro, quid? nisi occari fata?
Jamque in propinquo est ille fatalis dies,
Quum vere nostro flantibus Favoniis
Rediviva putri pullulabunt e cavo.
Moxque emicabit læta corporum seges.
Quorum viror perennis, haud umquam amplius
Marcescet: hanc in spem fidelis interim
Sopita gremio terra servat fragmina.
At mens caducis expedita vinculis
Invisa quamquam, vivit ac te cominus
Sentit, videtque, triplici discrimine
Vitæ anteactæ merita carpens præmia,
C Messemque pro semente quam fecit metens.
Bona pars relictis artubus circumvolans
Captat pias hac commeantium preces,
Ut a luendis expiata noxiis,
Quas terreo contraxit e contagio,
Jam pura purum adire possit æthera.
Has flagitato subleva precamine,
Memor, vices te mox manere mutuas.
Pendentis alto victimæ de stipite
Mors obsecranda est; obsecranda vulnera.
Hoc fonte, si quod efficax piaculum,
Vivisque manat, manat hinc & mortuis.
Si porro properas, tum precatus verbulo
Lucem & quietem, perge cursum, te quoque
Para sepulcro, mox secuturus. Vale.

D EJUSDEM QUERELA

de Filio superstite.

DIctum erat ad sacras mihi nomen Odilia lymphas.
Idque mei solum jam supereſſe vides.
Cætera mors rapuit, cineres atque arida tantum
Terra parens gremio confovet ossa suo.
Quid tibi te dignum, nisi te mors sæva precemur:
Scindere cui cordi est, quæ bene junxit amor?
Jam nihil est caram a membris discerpere vitam,
Quiddam etiam dulci dulcius est anima.
Tu pores a gnato dilectam avellere matrem,
Impia, vel centum rumpere vincla potes:
Quos natura potens, te præter in omnia victrix,
Mutua quos pietas, quos ita rara fides,
E Quos mores placiti, & dulcis concordia vitæ
Tam bene, tam multis nexibus unierant:
Hos tu ut distraheres tollis, sine pignore matrem
Atque ita pars melior orba relicta mei est.
Sed bene, quod mors nostra scidit, tua Christe resarcit:
Plusque boni reddit, quam dedit ista mali.

RESPONDET FILIUS

sub pictura Christi crucifixi Moysi & Serpentis.

VIta fugax haud longa dedit divortia nostri,
En mors æqua tibi, quod tulit ipsa refert.
Una duos pietas vivos bene junxerat, ut nunc
Amborum cineres una recondit humus.
Amborum vultus tabula visuntur eadem,
Subripuit leto hoc ingeniosa manus.
F At tu spectator, sortis memor omnibus æquæ,
Hæc saltem ex animo fundito vota sitis.
Christe, necis domitor, ac vitæ perpetis auctor,
Jugem animis vitam morte repone tua.
Tu sacra illa silex, teretis quæ verbere virgæ
Vitalem scatebras gentibus icta dedit.
Tuque salutiferum serpentis in arbore signum,
Quod veteris colubri cuncta venena domat.
Quin hodieque piis vitæ fons ille perennis
Pectore defosso sanguis & unda scatet.
Ille dat exanimes reduci recalescere flatu,
Hæc animæ maculas abluit omnigenas.
His age muneribus dulci cum pignore matrem
In dextrum referens assere Christe gregem.

DESIDERII ERASMI ROTERODAMI,
OPERUM QUINTI TOMI

FINIS.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google